Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/operaomniainunum08deni

DOCTORIS ECSTATICI
DIONYSII CARTUSIANI
OPERA OMNIA

DOCTORIS ECSTATICI

D. DIONYSII

CARTUSIANI

OPERA OMNIA

IN UNUM CORPUS DIGESTA

AD FIDEM EDITIONUM COLONIENSIUM

CURA ET LABORE

MONACHORUM SACRI ORDINIS CARTUSIENSIS

FAVENTE PONT. MAX. LEONE XIII

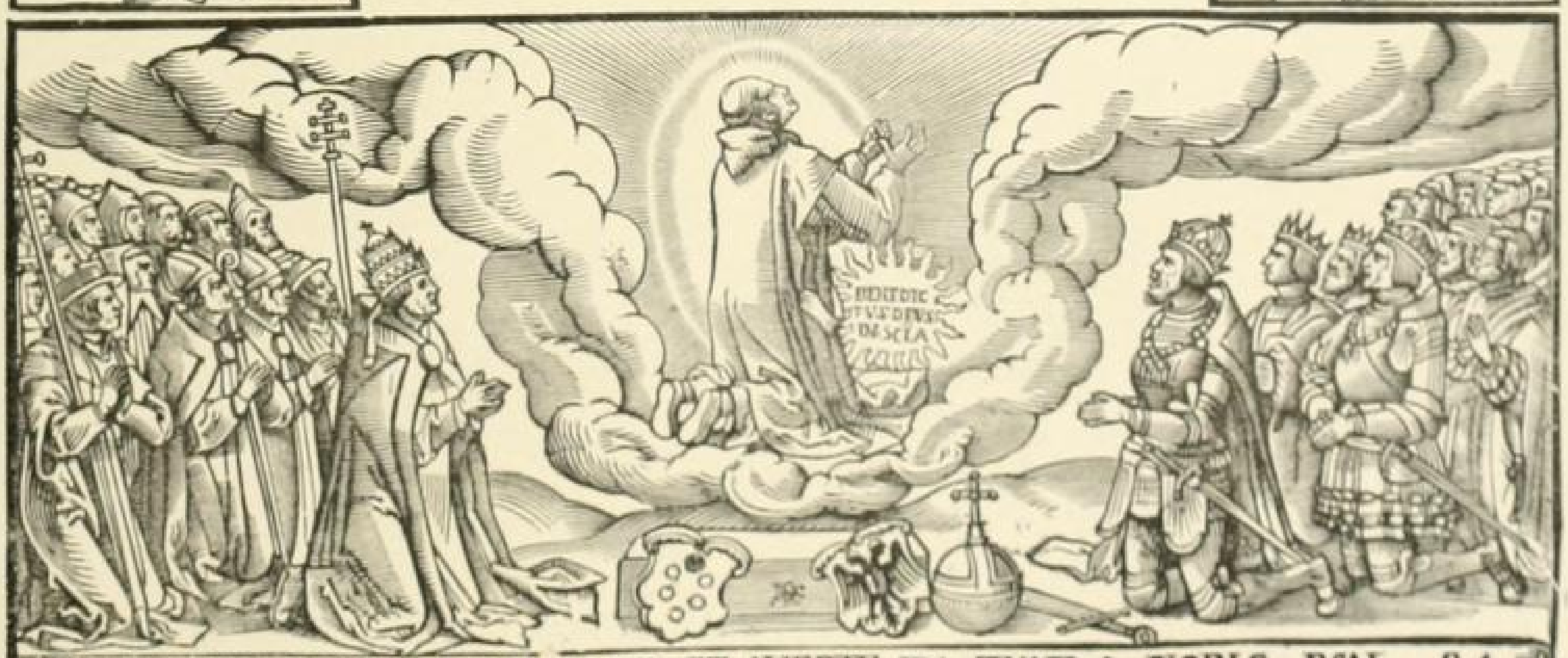
IN ECCLESIASTICUM, ET IN ISAIAM

MONSTROLII

TYPIS CARTUSIÆ S. M. DE PRATIS

MDCCCXCIX

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.

JAN 16 1932
3918

ENARRATIO

IN LIBRUM ECCLESIASTICI

PROLOGUS

MIRABANTUR *omnes in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus.* Luc. IV, 22.
Hæc verba in Evangelio de Christo ad litteram scripta, non inconvenienter de libri hujus auctore intelliguntur. Et sicut in labiis Christi diffusa est gratia, *Ps.* XLIV, 3. sic suo modo in labiis hujus auctoris, qui propter doctrinæ suæ præclaritatem, et sapientiæ suæ virtuositatem, ac generalissimam eximiamque utilitatem, Ecclesiasticus meruit appellari. Unde Glossa fatetur : Ecclesiasticus, sicut Ecclesiastes, in Ecclesia utilissimus est. Qui Ecclesiasticus, congregator vel collector interpretatur : sicut Ecclesiastes, concionator. Hinc infra ait : Congregate vos in domum disciplinæ. *Eccli.* LI, 31.

Porro, quis auctor sit hujus voluminis, ipsemet infra pandit, dicens : Doctrinam *Ibid.* L, 29. sapientiæ et disciplinæ scripsit in codice isto Jesus filius Sirach Jerosolymita. Qui fuit avus ejus qui transtulit librum hunc de Hebræo in Græcum, ut patet in prologo incipiente, Multorum nobis : qui in Bibliis communiter libro huic præponitur. Dicuntque aliqui, prologum illum esse de textu : quod nequaquam videtur, quum prologus ille non sit nisi præfatio translatoris, non sermo auctoris.

Denique liber iste non est de canone, id est, inter Scripturas canonicas computandus ; quamvis de ejus veritate non dubitetur. Et convenit multum in sensu modoque procedendi cum libro Proverbiorum Salomonis. Propter quod scribit Hieronymus, se reperisse hunc librum apud Hebræos, non tamen vocatum Ecclesiasticum, ut apud nos, sed Parabolas prænotatum seu intitulatum. Et sicut in libris Salomonis, ita et hic sapientia variis modis et extense accipitur : quandoque pro sapientia increata atque ingenita, interdum pro Sapientia increata et genita, aliquando pro sapientia creata, infusa aut acquisita, nonnunquam pro quacumque virtute, prout in processu patebit.

BQ
6522
.A2

ENARRATIO

IN LIBRUM ECCLESIASTICI

ARTICULUS PRIMUS

EXPOSITIO CAPITULI PRIMI : OMNIS SAPIENTIA A DOMINO DEO EST.

TRACTATURUS auctor voluminis hujus de sapientia et sapientialibus documentis, et saluberrimas traditurus doctrinas, protestatur in primis, omnem sapientiam a Deo procedere, ne videatur de se
1 ipso præsumere. Itaque ait : *Omnis sapientia a Domino Deo est.* Posset hoc de omni sapientia creata humana exponi, nisi mox subderetur, *et cum illo fuit semper, et est ante ævum.* Quæ ergo est sapientia a Deo procedens, et semper atque ante ævum, id est ab æterno, cum ipso Deo consistens? nisi Sapientia increata, æternalis ac genita, Verbum Dei Patris æternum, conceptus et proles, internaque dictio Dei se æternaliter plenissime intelligentis, et id quod in se et de se intelligit, intra se et de se plene ac invariabiliter proferentis. Hæc Sapientia, una ac simplex, vocatur, Omnis, id est tota atque perfecta :
Eccli. xxxix, 41. secundum quod infra habetur, In omni corde, id est toto corde, magnificate Deum; et quoniam supereminentissime contentiva est omnis creatæ sapientiæ, estque ratio et exemplar, ars et idea omnis entis creati. Hæc Sapientia a Domino Deo est, id est a Patre æternaliter, immaterialiter, ingressibiliter et intellectualiter profluens atque nascens. Et est cum eo, id est in ipso, in sinu et corde ipsius, dicen-
Ps. xliv, 2. tis : Eructavit cor meum verbum bonum.

A Imo consubstantialis, coæqualis et coæterna est Patri. Hinc Rabanus ait : Incipit ab æterna Dei Sapientia, quæ Christus est, qui ante sæcula est cum Patre.

Verumtamen dici potest, quod in his verbis mixtim loquatur de sapientia creata et increata, ut sit sensus : *Omnis sapientia a Domino Deo est :* quia non solum omnis sapientia infusa, sed etiam acquisita, originaliter est a Deo, qui intellectum concessit, et vim ratiocinandi ac proficiendi donavit, atque in omni actione causæ B creatæ principaliter operatur, juxta illud libri Causarum : Causa prima plus influit, quam quæcumque causa secunda. Nempe, quod est causa causæ, est causa causati. Omnis igitur sapientia intellectualium creaturarum, tam infusa quam acquisita, tam naturalis et philosophica, quam supernaturalis et theologica, tam illa quæ est donum Spiritus Sancti, quam ea quæ est donum gratiæ gratis datæ, a Deo trino et uno, in opere indiviso, fontaliter principaliterque procedit. Nam et de philosophis C loquitur Paulus : Quod notum est Dei, *Rom.* i, 19.
manifestum est in illis : Deus enim illis revelavit. Et alibi : Quid (inquit) habes, I *Cor.* iv, 7.
quod non accepisti ? Quod vero subjungitur, *et cum illo fuit semper, et est ante ævum,* de Sapientia increata accipitur. Et potest exponi tam de sapientia quæ in Deo

essentialiter ponitur, et est attributum ip-
sius, toti superbeatissimæ Trinitati com-
mune (quamvis Filio approprietur, sicut
potentia Patri, et bonitas Spiritui Sancto),
quam de sapientia in Deo personaliter
dicta, quæ est Sapientia increata ac geni-
ta. Juxta hunc modum dicere possumus :
Omnis potestas a Deo est, et cum illo fuit
semper et ab æterno, id est, omnis pote-
stas totius creaturæ a Deo est, et potestas
semper et æternaliter est cum Deo, pote-
Dan. II, 20. stas scilicet increata, juxta illud : Forti-
tudo apud ipsum est.

Insuper totum de sapientia creata sic
accipi potest : quoniam omnis creata sa-
pientia semper et æternaliter est in Deo
idealiter atque causaliter, sicut et ceteræ
Joann. I, 3, 4. creaturæ, juxta illud : Quod factum est, in
ipso vita erat. — Prima tamen expositio
amplius placet, tanquam catholicæ verita-
ti, imo et textui consonantior.

Deinde ostendit incomprehensibilitatem
Sapientiæ increatæ per hoc, quod effectus
ejus plene cognoscere non valemus, qui-
bus tamen ipsa incomparabiliter altior in-
2 comprehensibiliorque consistit. *Arenam
maris, et pluviæ guttas, et dies sæculi
quis dinumeravit?* quasi dicat : Nemo;
nec possunt ab aliquo homine puro via-
tore certitudinaliter numerari. Quod si
objiciatur, dies qui a principio mundi fu-
erunt, posse numerari, quoniam ex Scri-
pturis habetur numerus annorum qui a
mundi principio fuerunt : respondendum,
quod in numeratione annorum non curan-
tur nec computantur minutiæ dierum,
mensium, et quorumdam annorum. Itaque
quantitatem discretam, id est numerum
rerum exiguarum, cognoscere non vale-
mus. Circa hæc scribit quidam : A reditu
captivitatis Babylonicæ usque ad Chri-
stum, non habetur aliqua annorum nume-
ratio per Scripturam. Contra quod objici
posset, quod in Daniele determinatur nu-
merus annorum qui fluxit a tempore quo
data est jussio aut licentia reædificandi
urbem Jerusalem, usque ad Christum :
quæ licentia data est tempore reditus a

A Babylonica captivitate, ut patet in primo *I Esdr.* I, 1-4.
Esdræ libro. Legitur equidem in Danie- *Dan.* IX, 25.
le : Ab exitu sermonis, ut iterum ædifi-
cetur Jerusalem, usque ad Christum du-
cem, hebdomades septem et hebdomades
sexaginta duæ erunt, etc. Item, quod de
hebdomadibus annorum etiam expositores
Hebræorum intelligunt, quarum quælibet
continet septem annos.

Consequenter ostendit, quod nec quanti-
tatem continuam corporalium rerum ma-
gnarum cognoscere possumus. *Altitudi-
B nem cœli,* id est distantiam ejus a terra, vel
altitudinem suæ magnitudinis propriæ, *et
latitudinem terræ et profundum abyssi,* id
est maris Oceani, utpote elementi terræ,
quis dimensus est? quasi dicat : Nemo hæc
mensuravit. Verumtamen quidam astro-
nomi de horum perscrutatione et determi-
natione se intromiserunt : quemadmodum
Rabbi Moyses scripsit de distantia orbis
ab orbe, et de latitudine habitabilis terræ;
sed determinatio ejus certum nil intuetur.
Denique, etsi profunditas Oceani a nautis
C aliquando mensuretur, in locis maris ter-
ræ vicinis; tamen in locis ubi aqua Oceani
magis abundat, et magis proprie aqua ele-
mentaris exsistit, mensurari non potest.

Sapientiam Dei præcedentem omnia quis 3
investigavit? tanquam dicat : Quum cor-
porales atque visibiles creaturæ nequeant
plene a nobis cognosci, multo minus cre-
atrix Sapientia, quæ dignitate, æternitate,
causalitate, omnia hæc præcedit, poterit
plenarie investigari. Hæc est sapientia de
qua ait Psalmista, Omnia in sapientia fe- *Ps.* CIII, 24.
D cisti : utpote unicum et æternum summi
Patris Verbum. De quo ait Evangelista :
Omnia per ipsum facta sunt. De cujus in- *Joann.* I, 3.
comprehensibilitate alibi scriptum est :
Quod nomen est ejus, et quod nomen filii *Prov.* XXX, 4.
ejus, si nosti? De qua sapientia etiam di-
ctum est ab alio : Tabernaculum tuum, Do- *Sap.* IX, 8, 9.
mine, quod præparasti ab initio; et tecum
sapientia tua quæ novit opera tua, quæ et
tunc adfuit, quum orbem terrarum faceres.

Prior omnium creata est sapientia. Hoc 4
communiter exponunt doctores catholici,

dicentes, quod Sapientia ista æterna et genita, dicitur prior omnium, seu ante omnia esse creata, id est, præordinata et prævisa creari, quantum ad Incarnationis mysterium : ita quod ad insinuandum unitatem personæ in Christo, eadem Sapientia dicitur increata, quantum ad suam deitatem, et creata, quoad assumptam humanitatem, juxta illud : Verbum caro factum est. [*Joann.* I, 14.] De quo loquitur Augustinus : Conditor solis, conditus sub sole. Quod si objiciatur, quod quamvis Sapientia ista posset hoc modo dici creata, non tamen prior omnium creata, quum in fine sæculorum sit incarnata, sicque ab exordio multa ante eam creata sunt : respondetur, quod prior omnium est creata, prioritate dignitatis et eminentiæ : quoniam ab æterno fuit præordinatum, ut Christus secundum assumptam quoque humanitatem, universis creaturis dignior esset ac præsideret. Sicque sacratissimus Joannes Baptista de Christo locutus est : Post me venit vir, qui ante me factus est, [*Marc.* I, 7; *Joann.* I, 27.] id est mihi prælatus, ut Augustinus exponit.

Verum huic expositioni, quamvis catholicæ, quidam objiciunt, quod non videtur secundum mentem hujus auctoris procedere, qui infra in persona hujus Sapientiæ loquitur : Ab initio et ante sæcula creata sum. [*Eccli.* XXIV, 14.] Istud tamen facilius solvitur, quia exponitur sic : Ab initio et ab æterno prævisa sum, quantum ad Incarnationis mysterium, creari. Hi nihilo minus exponunt, dicentes, quod creari sumitur hic extense, prout ad generationem extendit se, ut Sapientia æterna dicatur creata, id est per æternam generationem producta : quæ productio vocatur creatio quoad hoc, quia per eam Filius accepit esse a Patre, non ex præjacente materia. Unde et Paulus vocat Christum, primogenitum omnis creaturæ. [*Coloss.* I, 15.] Et infra Sapientia ista testatur : Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam. [*Eccli.* XXIV, 5.] Verumtamen, sicut Christus, proprie loquendo, non est creatura, quia non subsistit in esse personali creato, sed increato, ad quod ejus humanitas est assumpta, et in illo suppositata : sic incarnatio Verbi æterni non est proprie creatio, quia per eam Verbum æternum non incepit esse, nec aliquod esse substantiale accepit. Ideo locutiones hujusmodi, quibus Sapientia ista dicitur esse creata, aut creatura, non sunt extendendæ, nec in usum trahendæ, sed pie interpretandæ ac restringendæ.

Insuper, per sapientiam, quæ prior omnium fertur creata, quidam intelligunt naturam angelicam. Nam angeli intelligentiæ nuncupantur; et quamvis simul cum cœlo et tempore sint creatæ, dicuntur tamen primo creatæ, ordine dignitatis, quum sint dignissimæ creaturæ.

Et intellectus prudentiæ ab ævo, id est, intellectualis et vera prudentia, seu ejus cognitio, ab exordio fuit a Deo concessa intellectualibus creaturis, angelis atque hominibus, ante eorum lapsum. Vel, quoniam intellectus uno modo est habitus primorum principiorum, per intellectum prudentiæ intelligitur hujusmodi principiorum cognitio actualis seu habitualis, concreata angelis ac primis parentibus. Denique, quia in Deo ponitur prudentia, qua cuncta plasmavit ac regit (juxta illud, Dominus sapientia fundavit terram, stabilivit cœlos prudentia; [*Prov.* III, 19.] scriptura quoque alia dixit, Prudentia ejus percussit superbum); [*Job* XXVI, 12.] intellectus prudentiæ dicitur esse ab ævo, quia ab exordio et æterno, intellectualis et summa prudentia fuit et est in Deo, secundum illud Isaiæ : Cum quo iniit consilium, et instruxit eum, et viam prudentiæ ostendit illi? [*Is.* XL, 14.]

5 *Fons sapientiæ, verbum Dei in excelsis :* id est, Verbum æternum æternaliter manens in corde Patris, et specialiter habitans, excellentius operans, clariusque se ostendens in regno cœlesti, in angelis sanctis, in præstantioribus creaturis : hoc, inquam, Verbum est fons universæ sapientiæ creatæ, angelicæ et humanæ; et quamvis procedat et generetur a Patre, nihilo minus est fons et creator omnis boni, et primus et novissimus, principium et finis, [*Apoc.* I, 17; XXII, 13.]

prout scriptura Apocalypseos testatur, imo A
unus fons sapientiæ cum Deo Patre. Pro-
Joann. VIII, 25. pter quod interrogatus a Judæis, Tu quis
es? respondit : Principium, qui et loquor
Ps. XXXV, 10. vobis. De quo fonte ait Propheta : Quo-
niam apud te est fons vitæ.
Et ingressus illius, mandata æterna : id
est, gratiosæ visitationes et illuminationes,
per quas Sapientia æternalis ac genita ve-
nit ad homines, sunt saluberrimæ jussio-
nes quas præcepit hominibus. Sic enim
Exod. XIX-XXI. montem Sinai ingressa ad Moysen, dedit
per angelos mandata moralia, judicialia et B
cærimonialia : inter quæ moralia magis
vocantur æterna, quia manserunt in nova
lege, et quia perducunt ad vitam beatam,
Matth. XIX, 17. juxta quod scriptum est : Si vis intrare ad
vitam, serva mandata. Præterea Sapientia
hæc per Incarnationis mysterium ingressa
hunc mundum, dedit mandata æternæ sa-
lutis, addens quædam Decalogo, et legem
perficiens. Ipsa etenim novam et evange-
licam tradidit legem, prout prædictum
Jer. XXXI, 31. fuit : Feriam domui Israel et domui Juda
pactum novum. Et alias quoque attesta- C
Is. LI, 4. tur : Lex a me exiet, et judicium meum in
lucem populorum requiescet. Hinc glorio-
sissimus Archiapostolus locutus est Chri-
Joann. VI, 69. sto : Verba vitæ æternæ habes.
Verumtamen ex his non potest increata
Sapientia plenarie comprehendi. Ideo sub-
6 ditur : *Radix sapientiæ cui revelata est?*
id est, profunditas hujus Sapientiæ increa-
tæ nulli in hac vita plene innotuit, neque
per inquisitionem, neque per revelatio-
nem, quia in statu viæ præsentis cogno-
scitur per fidem, non per speciem. Pro- D
funditas quoque suæ infinitæ pietatis et
communicabilitatis, qua propter nos ho-
mines et propter nostram salutem incar-
Baruch III, 38. nari, in terrisque conversari et occidi
dignata est, comprehendi non potest. *Et
astutias,* id est industrias prudentiæ *illius,*
quibus novit suis in tentationibus subve-
nire, aerias potestates prosternere, huma-
num genus per viam justitiæ simul et
misericordiæ liberare, imo et ex malis eli-
cere bona, ac mille modis suos salvare

electos, *quis agnovit?* Nullus utique plene.
Unde et Sapientia hæc incarnata, in tribus *Matth.* IV, 1-11.
tentationibus quibus a principe tenebra-
rum tentabatur, subtilissime vicit : et quia
ille sic tentavit ut falleret, ipsa sic respon-
dit, quod illum circumvenit, et in sua am-
biguitate reliquit, atque prævaluit. Hinc
in Sapientiæ libro dictum est : Scit versu- *Sap.* VIII, 8.
tias sermonum, et dissolutiones argumen-
torum, et eventus temporum et sæculo-
rum. Denique, quamvis in Deo benedicto
sit una simplex prudentia, pluraliter ta-
men nomine versutiarum exprimitur, ad
insinuandum multiplicem ejus effectum :
quemadmodum etiam una et indivisa pie-
tas Dei, pluraliter misericordiæ nuncupa-
tur, dum dicitur : Misericordias Domini in *Ps.* LXXXVIII, 2.
æternum cantabo.
Disciplina sapientiæ cui revelata est et 7
manifestata? Disciplina interdum vocatur
correctio, ut quum ait Apostolus : Omnis *Hebr.* XII, 11.
disciplina in præsenti quidem non videtur
esse gaudii, sed mœroris. Quandoque vero
disciplina nominatur informatio seu no-
titia, præsertim in discente facta a docen-
te. Et utroque modo nunc accipi potest.
Variis namque occultis et ineffabilibus
modis æterna Sapientia suos in vita hac
erudit et castigat, juxta illud : Castigasti *Jer.* XXXI, 18.
me, Domine, et eruditus sum, quasi juven-
culus indomitus. Hinc in libro Job fertur :
Si venerit ad me, non videbo eum; et si *Job* IX, 11.
recesserit a me, non intelligam. Nec potest
homo certitudinaliter scire, habere se in-
structorem donorum sapientiæ atque scien-
tiæ, absque speciali revelatione, quæ de
hoc datur perpaucis, nulli autem plenarie
de universis ac singulis.
Et multiplicationem ingressus illius, id
est multiplicem, varium ac diversum in-
gressum quo increata Sapientia ista in-
greditur, caritatem et cetera dona gratiæ
gratum facientis infundendo, conservando
ac perficiendo, *quis intellexit* plenarie et
certive? Nullus utique, nec in se ipso ne-
que in aliis : quoniam nescit homo an *Eccle.* IX, 1.
amore sit dignus, id est, an habeat carita-
tem; et quid agatur in proximis, ignora-

Cor. II, 11. mus, dicente Apostolo : Quid agatur in homine, nemo scit, nisi spiritus hominis. Multiplicationem quoque ingressus, id est operationis, qua Sapientia increata operatur in cunctis creatis, monendo, providendo, regendo, judicando, retribuendo (unde *Joann. V, 17.* apud Joannem testatur : Pater meus usque modo operatur, et ego operor), nemo intelligit universaliter ac perfecte. Hinc in *Job XXXVI, 24.* Job scriptum est : Memento quod ignores opus ejus, de quo cecinerunt viri; et rur- *Ibid. IX, 10.* sus, Qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia, quorum non est numerus. Ba- *Baruch III, 29, 31.* ruch quoque : Quis ascendit in cœlum, et accepit eam, et deduxit eam de nubibus? Non est qui possit scire vias ejus, neque qui exquirat semitas ejus. Verumtamen aliquid scimus ex fide, ex Scripturis, ex illuminatione, ex naturali ratione, de operationibus et modis agendi infinitæ sapientiæ Dei, tam in operibus naturæ, quam gratiæ, sive gratis datæ, sive gratum facientis. Porro Deo est proprium, hæc omnia plene cognoscere. Unde subjungitur :

8 *Unus est Altissimus,* scilicet Deus Pater, *creator omnium omnipotens, rex potens,* cujus essentia est infinita potentia, *Luc. I, 37.* apud quem non est impossibile, imo neque difficile, omne verbum seu opus quodcum- *Hebr. X, 31.* que; *et metuendus nimis :* quia horrendum est incidere in manus Dei viventis. *Matth. X, 28.* De quo unigenitus Filius loquitur : Eum timete, qui habet potestatem corpus et animam perdere in gehennam ignis. De *Job XXIII, 15.* quo beatus Job : Considerans, inquit, eum, *Ibid. XXXI, 23.* timore sollicitor; et, Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum. De quo *Is. VIII, 13.* ait Isaias : Dominum exercituum sanctificate; ipse pavor vester, et ipse terror vester. *Sedens super thronum illius,* id est, in throno gloriæ residens sui ipsius, vel *Joann. V, 22.* Sapientiæ a se genitæ, cui dedit omne judicium. Nempe totius superbenedictæ Trinitatis unus est thronus, una majestas, eadem judicandi auctoritas et potestas. De *Ps. IX, 5.* quo fertur in Psalmo : Sedisti super thro- *Ps. X, 5.* num, qui judicas justitiam; et iterum, Do- *Ps. LXXIX, 2.* minus in cœlo sedes ejus; itemque, Qui sedes super Cherubim, manifestare. Incorporeo autem ac simplicissimo Deo sedere, est invariabiliter quiescere, et cum tranquillitate omnia judicare. *Et dominans Deus,* *Sap. XII, 18.* qui dominatur in virtute sua *Ps. LXV, 7.* in æternum.

9 *Ipse creavit illam in Spiritu Sancto.* Jam expositum est, qualiter Sapientia increata ac genita dicatur aliquo modo creata, præsertim quoad Incarnationis mysterium, quod sine Spiritus Sancti præordinatione et cooperatione non est factum. Ideo ipsa fatetur : Spiritus Domini super me, eo *Luc. IV, 18; Is. LXI, 1.* quod unxerit me. *Et vidit,* id est, Sapientiam a se genitam plene et intuitive cognovit, sicut Filius protestatur : Nemo *Matth. XI, 27.* novit Filium nisi Pater; *et dinumeravit* omnia opera Sapientiæ hujus : quia in numero, mensura et pondere constituit *Sap. XI, 21.* universa; *et mensus est* omnem quantitatem et magnitudinem effectuum Sapientiæ æternalis : quælibet etiam divina et increata Persona aliam plenarie comprehendit.

10 *Et effudit illam super omnia opera sua,* id est, in cunctis suis effectibus fecit et voluit eam relucere, repræsentari, et aliquo modo cognoscibilem esse, præsertim prout est attributum Filio appropriatum, videlicet sub ratione sapientiæ, imo et aliqualiter sub ratione Sapientiæ genitæ, secundum quod per modum vestigii dicitur supergloriosissima Trinitas in omnibus apparere; *et super omnem carnem,* id est rationalem creaturam, speciali utique modo, quæ ad summæ Trinitatis imaginem est *Gen. I, 26, 27.* creata, et per cognitionem atque amorem capax illius : ideo dixit Psalmista, Signa- *Ps. IV, 7.* tum est super nos lumen vultus tui, Domine; *secundum datum suum,* id est secundum magnificentiam suæ liberalitatis atque donationis, videlicet valde copiose et pie. Vel : Secundum datum suum, id est, secundum quod ipsemet Deus largitur hominibus gratiam præparandi se ad hujus Sapientiæ infusionem ac incrementum, infundit eamdem, et profectum præstat in ea. Nam quibus ipse præveniendo infundit majorem affectionem suscipiendi profe-

ctum Sapientiæ hujus, et majorem cordis A
custodiam atque munditiam, illis libera-
Matth. v, 6. lius eam infundit. Beati etenim qui esuri-
unt et sitiunt justitiam, id est spiritualem
istum profectum, quoniam ipsi saturabun-
* *præbuit* tur. *Et præbet* * *illam diligentibus se,* sci-
licet ultra eorum merita : et quanto plus
diligunt Deum infuso amore, tanto exu-
berantius replentur donis Sapientiæ in-
Jacob. I, 5. creatæ. Ideo scriptum est : Dat omnibus
affluenter. Et ipsamet Sapientia in Evan-
Matth. XXV, 15. gelio : Unicuique, inquit, dedit secundum
propriam virtutem, id est secundum reci- B
pientis capacitatem.
11 *Timor Domini, gloria, et gloriatio, et*
lætitia, et corona exsultationis. Auctor in
libro isto timorem Dei valde extollit, co-
piose commendat, potissimum docet : et
nunc hujus timoris præconia subtiliter in-
choat : Timor (inquiens) Domini, gloria, id
est, gloriam parit in metuente, videlicet
claram cum laude notitiam : quia ad divi-
nam illuminationem disponit præcipue, fa-
citque hominem aliis exemplarem et laude
dignum. Est etiam timor Domini, gloriatio. C
Nam facit hominem vitare peccata, sicque
parit conscientiæ serenitatem, et facit ho-
minem in actibus gloriari virtutum. Est
quoque lætitia : quoniam homo timoratus
gloriatur in Deo, et regratiatur eidem de
hoc, quod præstitit ei suum timorem. Est
etiam corona exsultationis : quia æternam
meretur salutem, et perducit ad eam : si-
Ps. CXXVII, 1. quidem, Beati omnes qui timent Domi-
num. Hæc enim de timore filiali vel saltem
initiali dicuntur. Hinc sequitur :
12 *Timor Domini delectabit cor :* quia re- D
morsum conscientiæ tollit per hoc, quod fa-
cit hominem vivere virtuose; et tanto co-
piosius meretur consolationem divinam,
quanto plus fugit delectationem inanem,
carnalem, mundanam; *et dabit lætitiam*
et gaudium in longitudinem dierum : quia
perducit ad beatitudinem æternalem, in
Ps. LXXXIII, 3. qua cor et caro in Deo plenissime exsulta-
13 bunt. *Timenti Dominum* filialiter ac perse-
veranter, *bene erit in extremis.* Tunc enim
tanto gratiosius custodietur, quanto minus
præsumpsit de viribus suis, et quanto di-
ligentius vitavit Dei offensam. Idcirco et
tunc adsistentiam habebit angelicam. *Et*
in die defunctionis, id est mortis *suæ, be-*
nedicetur : id est, dona gloriæ desuper
pro præmio sortietur; ab hominibus quo-
que bonis laudabitur, qui et orando im-
precabuntur ei bona.
Dilectio Dei, honorabilis sapientia, id 14
est, in dilectione Dei consistit præcipue
vera et honorabilis sapientia, quæ est do-
num, nec a caritate dividitur. Ideo unus-
quisque in tantum confidat se sapientem,
quantum vere et efficaciter diligit Deum.
Quibus autem apparuerit in visu, id est, hi 15
quibus dignitas ac salubritas sapientiæ
hujus innotuerit ex illuminatione divina,
per quam excellentia salutaris hujus doni
clare cognoscitur (etenim ex illustratione
Spiritus Sancti agnoscimus ea quæ a Deo
nobis donantur, dicente Apostolo : Non I *Cor.* II, 12.
spiritum hujus mundi accepimus, sed Spi-
ritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a
Deo donata sunt nobis), *diligunt eam in*
visione, id est, in tali illuminatione vehe-
menter afficiuntur ad eam, et tanto inten-
sius, quanto nobilitatem, necessitatem et
salubritatem ejus intuentur limpidius. Ex
cognitione enim bonitatis et amabilitatis
rei cognitæ, causatur inclinatio ac dilectio
ad eamdem. Unde ex tali illuminatione
dixit Vas electionis : Existimo omnia de- *Philipp.* III, 8.
trimentum esse, propter eminentem scien-
tiam Domini nostri Jesu Christi; Salomon
quoque : Pretiosior est sapientia cunctis *Prov.* III, 15, 14.
opibus; melior est acquisitio ejus negotia-
tione auri et argenti. Sed et Philo in Sa-
lomonis persona : Hanc (inquit) amavi, et *Sap.* VIII, 2.
exquisivi a juventute mea, et quæsivi spon-
sam eam mihi assumere. Quæ omnia etiam
de sapientia quæ est donum, queunt in-
telligi. *Et in agnitione magnalium suo-*
rum, id est, ex consideratione atque noti-
tia præclarissimorum effectuum sapientiæ
hujus, etiam diligunt eam : quia per sapi-
entiam istam contemplatur homo divina,
æterna et simplicissima bona, imo su-
peressentialem Deitatem ac superdignissi-

mam Trinitatem; et omnia carnalia et transitoria aspernatur, tanquam fœda, vana ac vilia, fitque divinus et amantissimus Deo, imo quasi secretarius et consili- *Ps.* L, 8. arius ejus, ita quod Deus incerta et occulta sapientiæ suæ ei per hoc donum, quum fuerit perfectum, revelat. Per hoc donum rapitur, absorbetur, demergitur mens contemplativa in Deum, et mirabiliter delectatur in eo. Ecce quam magnalia sunt acta sapientiæ hujus : propter quæ ardentissime est amanda, diligentissime conservanda, infatigabiliter exquirenda.

16 *Initium sapientiæ, timor Domini.* Timor filialis, et item initialis, secundum quod tales, semper conjuncti sunt caritati, et per consequens dono sapientiæ. Timor vero pure servilis, non stat cum caritate et sapientiæ dono. Ideo timor servilis est principium sapientiæ, quasi extrinsecum et separatum principium sapientiæ, quia in tantum disponit ad eam, in quantum facit hominem a peccatis recedere, saltem horrore pœnarum. Porro timor initialis est principium intrinsecum et conjunctum sapientiæ, id est incrementi ac profectus in ea, quoniam facit hominem peccata vitare, partim amore justitiæ bonitatisque summæ, et sic meretur sapientiæ incrementum.

Et cum fidelibus in vulva, id est in matrice, *concreatus est.* Hoc accipi potest secundum quod aliqui ex naturali dispositione atque ingenita indole clara, apti sunt et inchoationem aliquam habent ad Dei timorem : qui postea facilius timorati efficiuntur. Juxta quem sensum sanctus Job *Job* XXXI, 18. dixit : Ab infantia mea crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum. Quocontra de reprobis legitur *Ps.* LVII, 4. in Psalmo : Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero. Spiritualiter autem, per vulvam potest intelligi remedium desuper datum contra originale peccatum in lege naturæ, legeque scripta, et in lege evangelica. In quo utero fiebat emundatio ab originali culpa non sine infusione gratiæ ac virtutum atque donorum : quæ dona A sunt habitus supernaturales infusi, quorum unum est timor. Specialiter demum in sanctificatis in utero, concreatus est timor iste in matrice. Sæpe enim capitur in Scripturis vulva pro matrice, juxta illud : Numquid non in utero fecit me, qui et il- *Job* XXXI, 15. lum operatus est, et formavit me in vulva unus? Et certum quod fetus in matrice formetur. *Et cum electis feminis graditur,* id est, dirigit eas ad finem beatum. Nam feminæ naturaliter dispositæ esse videntur ad salubrem timorem, quia ex sua B natura communiter timidæ et verecundæ consistunt. *Et cum justis et fidelibus agnoscitur,* id est, probabiliter scitur esse in eis, per hoc quod conspiciuntur esse solliciti ad vitandum peccata, ad fugiendum levitatem et superfluitatem verborum, dissolutionemque risuum, et negligentiam operum virtuosorum. Nempe qui timet Deum, *Eccle.* VII, 19. nihil negligit.

Timor Domini, scientiæ religiositas, id 17 est, timor Dei filialis aut initialis facit scientiam timentis esse religiosam, id est C devotioni intentam, et vigilantem ad exsequendum quæ novit esse agenda : quia scienti bonum, et non facienti, peccatum *Jacob.* IV, 17. est illi. Quorumdam vero scientia est curiosa, quæ neglectis pertinentibus ad salutem, circa vana et impertinentia occupatur. Religio autem uno modo est idem quod latria sive devotio : sicque nunc sumitur. Nam subditur : *Religiositas cu-* 18 *stodiet et vivificabit cor.* Religio quippe dicitur a religando, vel relegendo, quoniam relegat et separat mentem a vanitatibus D mundi, et ligat eam cum Deo, facitque eam frequenter relegere sive recolere ea quæ Dei sunt et salutis, ac per hoc custodit hominem a multis periculis et peccatis. Vivificat quoque eum vita gratiæ per spiritualem profectum. Hinc scriptum est : Religio munda et immaculata apud Deum *Ibid.* I, 27. et Patrem hæc est : visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum, et immaculatum se custodire ab hoc sæculo. *Jucunditatem* in via, *atque gaudium* in patria, *dabit,* imo in prosperis et adversis, in

19 appetitu superiori ac inferiori. *Timenti Deum bene erit,* per dona gratiæ in præsenti; *et in diebus consummationis illius,* dum vitam hanc finit, *benedicetur :* sicut expositum est.

At vero in hoc libro, sicut in moralibus fieri solet doctrinis, idem sensus frequenter repetitur, quatenus menti fortius ac salubrius inculcetur. Finis namque hujus doctrinæ, est profectus virtutum, detestatio vitiorum, æterna felicitas : ideo juxta exigentiam hujus finis, in libro isto proceditur.

20 *Plenitudo sapientiæ, timere Deum :* id est, in filiali et perfecto timore Dei præcipue tanquam in signo ostenditur atque perpenditur sapientiæ plenitudo, quæ consistit in adhæsione summæ veritati per saporem internum; et constat quod quanto quis vigilantior est ad vitandum omnem culpam, quantumlibet parvam, tanto ostenditur perfectius adhærere summo et invariabili bono, ac delectari illo. Hinc asseri-
Job xxviii, 26-28. tur in Job : Quando Deus ponebat pluviis legem, et viam procellis sonantibus, tunc vidit sapientiam, et enarravit, et præparavit, et investigavit, et dixit homini : Ecce timor Domini, ipsa est sapientia; et recedere a malo, intelligentia. *Et plenitudo a fructibus illius :* id est, a fructibus, effectibus seu actibus sapientiæ aut timoris, procedit ac obtinetur plenitudo perfectionis gloriæ ac salutis, sicut præmium consequitur meritum.

21 *Omnem domum illius implebit a generationibus :* id est, timor seu sapientia implebit habitacula timentis Deum, operibus bonis et fructibus copiosis, videlicet domum mentis et conscientiæ, congregationem timenti præsidenti commissam, et mansionem ejus cœlestem. Nempe, ut le-
Jacob. iii, 17. gitur in Jacobo, Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suasibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus
Eccle. vii, 19. bonis. Timens quoque Deum, nil negligit. Imo timor est diligentiæ mater et sollicitatrix, facitque hominem custoditum, et ita

A fit spiritualiter dives, sicut in Psalmo dicitur de timente : Gloria et divitiæ in do- Ps. cxi, 3.
mo ejus. *Et receptacula a thesauris illius.* Receptacula hominis, sunt potentiæ, quæ possunt esse subjecta gratiæ et virtutum, et per consequens etiam vitiorum. Thesauri autem hominis timorati ac sapientis, sunt spirituales divitiæ ejus, ut habitus virtutum atque donorum. Dum ergo sapientia seu timor incitat hominem ad insistendum actibus virtutum et donorum, tunc a thesauris, id est virtuosis habitibus ejus ac
B donis, replentur præfata receptacula ejus, videlicet intellectus et voluntas, appetitusque sensitivus, actibus meritoriis et meritis copiosis.

Corona sapientiæ, timor Domini : id 22
est, sicut regium diadema ornat caput regis, sic timor filialis sapientiam, ne ei aliquid elationis admisceatur, et ne in multa Eccle. i, 18.
sapientia multa sit indignatio mala, qua quis ægre capit se despici, sed indignatio bona contra peccata. Dicitur quoque timor Domini, corona sapientiæ, id est trium-
C phus vitæ æternæ, ad quem perducit sapientem, et qui triumphus sapientibus vere debetur. *Replens pacem,* id est, in præsenti pacem pectoris, et in futuro pacem æternitatis perficiens, per hoc quod facit inquietudinem vitiorum vitari, et ob hoc pacem illam supernam, quæ omnem Philipp. iv,
sensum exsuperat, adipisci. Ideo scriptum 7.
est : Nihil deest timentibus Deum. *Et sa-* Ps. xxxiii,
lutis fructum. Fructus salutis, potest dici 10.
puritas mentis, cui beatifica visio a Christo promittitur, juxta illud : Beati mundo Matth. v, 8.
D corde, quoniam ipsi Deum videbunt. De quo fructu ait Apostolus : Habetis fructum Rom. vi, 22.
vestrum in sanctificatione, finem vero vitam æternam. Hunc fructum replet, custodit et perficit timor, dum omnem culpæ maculam facit vitari. Vel, Fructus salutis, est gaudium illud plenissimum, beatificam consequens visionem : quem timor replet, quia meretur gaudio illo plenarie ac securissime quietari, quemadmodum scriptum est : Satiabor, quum apparuerit gloria tua. Ps. xvi, 15.
Qui enim modo non sunt periculosa se-

curitate decepti, sed jugiter timorati, tunc A
23 merito erunt tutissimi. *Et vidit, et dinu-*
meravit eam, id est, Dominus sapientiam
approbavit, et numerum meritorum ejus
remuneravit, quia nullum bonum deserit
Sap. VII, 28. irremuneratum, et neminem diligit, nisi
eum qui cum sapientia inhabitat. Vel sen-
sus est, quod timor vidit, id est, per ap-
probationem cognosci fecit, sapientiam :
non quod sapientia ista non sit per se
placita, sed quia timor custodit et conser-
vat eam, ne per peccatum amittatur. *Utra-*
que autem, scilicet timor et sapientia, *sunt* B
dona Dei. Ideo gratus sit Deo qui habet
ea, ut mereatur conservari ac perfici in
eisdem.
24 *Scientiam et intellectum prudentiæ sa-*
pientia compartietur : id est, sapientia
ista quæ donum est, facit hominem com-
municare ac condividere scientiam, id est
rerum creatarum formatam notitiam, et
cognitionem prudentiæ in rebus agendis.
Per sapientiam namque contemplatur ho-
mo caritatem, munificentiam et pietatem
Dei ad homines : ad quarum imitationem C
instigat, ut, sicut princeps Apostolorum
I *Petr.* IV, 10. hortatur, Unusquisque, sicut accepit gra-
tiam, in alterutrum administret. *Et glo-*
riam tenentium se exaltat, id est, sapien-
tia sublimem et magnam efficit gloriam,
famam, salutem, lætitiam ejus qui se, hoc
est ipsam sapientiam, tenet atque ample-
ctitur perseveranter. Talis enim coram Deo
Sap. VIII, 10. et hominibus magnus fit, juxta illud : Ha-
bebo propter hanc, claritatem ad turbas,
et honorem apud seniores.
25 *Radix sapientiæ est timere Deum.* Eo D
modo timere Deum, est radix sapientiæ,
Ps. CX, 10; *Prov.* I, 7, IX, 10; *Eccli.* I, 16. quo dictum est, quod timor Domini est
principium sapientiæ. Et sicut radix arbo-
rem nutrit, conservat et auget; sic timor
sapientiam, per hoc quod sollicitum red-
dit hominem ad vitandum peccata, atque
ad exsequendum opera bona, quia veretur
Deum offendere. *Rami enim illius longæ-*
vi. Rami sapientiæ, sunt actus procedentes
ex ea, et bona concomitantia eam, atque
sententiæ Scripturarum : quæ omnia sunt
longæva, vel quia perseverant in patria,
vel quia perducunt ad gaudia sempiterna.
Certumque est quod contemplatio, gaudi-
um et pax, ex sapientia emanantes, com-
plentur in regno cœlesti. Quapropter dixit
Salvator de sanctissima Magdalene, quod
optimam partem elegit, quæ non auferetur *Luc.* X, 42.
ab ea.
In thesauris sapientiæ, intellectus et 26
scientiæ religiositas. Thesauri sapientiæ,
sunt merita ejus, et pretiosa charismata ei
adjuncta : inter quæ sunt, intellectus, id
est intelligentia Scripturarum, et religio-
sitas scientiæ, id est scientia devotionalis
se occupans circa salubria, vitansque vana
et curiosa, sicut expositum est. *Exsecratio*
autem peccatoribus sapientia, id est, sa-
pientiam salutarem abominantur iniqui,
qui in carnalibus delectantur, et vitiosis
excæcati habitibus, non sapiunt ea quæ
Dei sunt : quemadmodum febricitanti dul-
cia videntur amara. Et Apostolus ait : Ani- I *Cor.* II, 14.
malis homo non percipit ea quæ Spiritus
Dei sunt; stultitia enim est illi. Ideo as-
seritur in Proverbiis : Non recipit stultus *Prov.* XVIII, 2.
verba prudentiæ, nisi ea dixeris quæ ver-
santur in corde ejus. Sapientia etenim
prohibet vitia. Ideo rursus Salomon ait :
Non amat pestilens eum qui se corripit, *Ibid.* XV, 12.
nec ad sapientes graditur.
Timor Domini expellit peccatum. Timor 27
enim pure servilis, quamvis sit cum culpa
mortali, incipit tamen quædam vitare pec-
cata. Timor vero initialis ac filialis, sem-
per conjuncti sunt caritati. Ideo non com-
patiuntur secum mortale peccatum, sed
illud tanquam contrarium sibi expellunt,
et ea de quibus timens tentatur, abjiciunt,
faciendo illud vitari. Timor igitur initialis
ac filialis, per pœnitentiam mundat a pec-
catis commissis et admissis, et prohibet
a committendis ac admittendis. *Nam qui* 28
sine timore initiali aut filiali *est, non*
poterit justificari, id est justus esse, quo-
niam non odit, sed diligit malum culpæ :
sicut serviliter timens, quamvis timore
supplicii abstineat a peccato, tamen appe-
tit illud. Hinc in Isaia Dominus loquitur :

Is. LXVI, 2. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum,
et contritum spiritu, et trementem sermo-
nes meos ? Legitur quoque in Proverbiis :
Prov. XIV, 27. Timor Domini fons vitæ, ut declinet a
ruina mortis. Imo qui Deum non timet, ad
iracundiam atque superbiam pronus est,
injurians et repugnans Deo ac proximis.
Propterea subditur : *iracundia enim ani-
mositatis illius,* scilicet intimorati homi-
nis, *subversio,* id est perditio, *illius est,*
quum sit mortale peccatum. Etenim qui
per timorem Dei et mansuetudinem, iram
animositatis non reprimit, in vitiorum vo-
raginem ruit. Et bene ait, Iracundia ani-
mositatis : quia ex animositate iracundia
oritur. Nam quanto quis major est in ocu-
lis suis, tanto plus gravat et ponderat il-
latam sibi injuriam, vel quod judicat esse
injuriam, quamvis non sit; et quanto plus
ponderat illam, tanto plus injurianti in-
dignatur atque irascitur, ac majorem ex-
petit ultionem. Et hæc est iracundia pes-
sima, quæ ex superbia nascitur, magisque
pertinax; quæ autem ex naturali disposi-
tione procedit, quiescit celerius.
29 *Usque in tempus sustinebit patiens,* id
est, homo patiens injurias sibi factas æqua-
nimiter feret, usque ad tempus retributi-
onis, seu usque in finem vitæ suæ. Hoc
enim est de ratione patientiæ omniumque
virtutum, stabiliter operari. Vel, Usque in
finem, quantum ad propositum virtuosi.
Vel, Usque ad tempus, id est, quamdiu
Deus permiserit eum affligi. Et totum hoc
tempus, respectu futuræ perpetuitatis, est
breve et modicum. *Et postea redditio ju-
cunditatis,* id est, jucundam a Deo merce-
dem pro patientia sua recipiet. Sæpe etiam
desuper consolatur in vita præsenti. Hinc
Matth. V, 12. Christus patientibus dixit : Gaudete in illa
hora, quoniam merces vestra copiosa est
Ps. IX, 19. in cœlis. Psalmista quoque : Patientia, in-
quit, pauperum non peribit. Hinc princeps
Apostolorum in prima sua hortatur Cano-
I Petr. IV, 13. nica : Communicantes Christi passionibus
gaudete, ut in revelatione gloriæ ejus gau-
30 deatis. *Bonus sensus,* id est discretus et
sapiens intellectus, *usque in tempus abs-*

A *condet verba illius,* utpote patientis, non
laudando eum, nisi tempore opportuno;
vel, Verba illius, id est iracundi et ani-
mosi, non statim prorumpendo in verba
similia, aut propriam impatientiam de-
monstrando, sed patienter silebit, quous-
que ratio exigat illum puniri. Unde in
Proverbiis fertur : Fatuus statim indicat Prov. XII, 16.
iram suam ; qui autem dissimulat inju-
riam, callidus est. Et denuo : Labia sapi- Ibid. XIV, 3.
entium custodiunt eos. *Et labia multorum
enarrabunt sensum illius,* id est, discre-
B tionem et sapientiam ejus, qui ita usque
ad tempus aptum silet, multi laudabunt.
In thesauris sapientiæ, significatio di- 31
sciplinæ : id est, donum sapientiæ in sua
perfectione et spirituali opulentia conti-
net, ut doceat disciplinam seu correptio-
nem, et castigationem æquanimiter tole-
rari. Hoc enim est signum et effectus veræ
sapientiæ, in disciplina et adversitate gau-
dere. Ideo scriptum est : Argue sapientem, Ibid. IX, 8.
et diliget te; rursus quoque : Doctrina viri Ibid. XIX, 11.
per patientiam noscitur; et gloria ejus est,
C iniqua prætergredi. *Exsecratio autem pec-* 32
catori, cultura Dei : id est, colere Deum
per actus virtutum, peccator habituatus in
vitiis detestatur, nolens consueta relin-
quere.
Fili, concupiscens sapientiam, conserva 33
justitiam : id est, si sapientiam appetis
desuper adipisci, et illuminari a Domino,
observa præcepta, quæ sunt de operibus
justitiæ, et per hoc ad sapientiæ infusio-
nem seu incrementum dispone te. Oportet
enim a vitiis elongari, et pœnitere de eis
D ante doni sapientiæ infusionem, quia in Sap. I, 4.
malevolam animam non introibit sapien-
tia. Verumtamen præcepta observari non
possunt, secundum intentionem Dei præ-
cipientis, videlicet ex caritate, sine sapi-
entia ista ; sed dum homo facit quod in
se est, accingendo se ad observationem
justitiæ, Deus gratiam sapientiamque lar-
gitur. Ideo subditur : *et Deus præbebit
illam tibi.* Et quanto quis justius ac pu-
rius vixerit, tanto plus sapientia crescit in
eo. Imo ad sapientiam istam spectat, vir-

tutum actibus, præsertim mansuetudini,
Jacob. III, 13. inhærere, juxta illud B. Jacobi : Quis sa-
piens et disciplinatus inter vos ? Ostendat
ex bona conversatione operationem suam
in mansuetudine sapientiæ. Itaque sine
justa conversatione et tenacitate justitiæ,
non pertingitur ad culmen sapientiæ.
34 *Sapientia enim et disciplina, timor Do-*
mini : id est, timor initialis seu filialis, est
custos, origo, fomentum sapientiæ, quæ
est sapida et formata divinorum notitia,
et disciplinæ, id est cognitionis moralium :
et istud jam dictum est. *Et quod benepla-*
35 *citum est illi,* videlicet Deo, utpote *fides*
et mansuetudo, est timor, id est, timor est
inductivus et conservativus fidei et man-
suetudinis. Nempe qui timet Deum, non au-
det ea quæ fidei sunt curiose et præsum-
ptuose scrutari; imo auctoritati Scripturæ
II Cor. x, 5. suum subdit ingenium, et in captivitatem
redigit proprium intellectum. Mansuetus
est quoque, non audens se vindicare, ne
Deus ulciscatur sua peccata : idcirco igno-
scit, ut Dominus sibi ignoscat. *Et ad-*
implebit Dominus *thesauros illius,* id est,
spirituales divitias timoris seu hominis
timorati perficiet, dando ei assidue profe-
ctum in omni virtute.
36 *Non sis incredibilis timori Domini :* id
est, non dubites de his quæ dicuntur de
laude et fructuositate divini timoris ; sed
certissime crede quod timor iste sit tam
ineffabiliter fructuosus, necessarius et sa-
lubris, ut docet Scriptura. Nec sis incre-
dulus de iis quæ timorem Dei incutiunt,
utpote de præsentia Dei omnia intuen-
tis, et de districto ejus judicio, ac futuris
suppliciis iniquorum. *Et ne accesseris ad*
illum duplici corde : id est, ne putes te
posse Deo placere cum cordis duplicitate,
simulatione, versutia ; sed pura et sim-
plici intentione eum accede, exora, ac
Jacob. I, 8. cole : quia, ut Jacobus ait apostolus, Vir
duplex animo inconstans est in omnibus
viis suis. Christus quoque in Evangelio :
Matth. VI, 23. Si oculus tuus nequam fuerit, totum cor-
pus tuum tenebrosum erit. Hinc scriptum
Job XXXVI, 13. est : Simulatores et callidi provocant iram

A Dei. Itaque, quum similitudo sit causa ra-
tioque amoris et complacentiæ, simplicis-
simus Deus simplicitatem amat ac appro-
bat, duplicitatem abhorret et damnat. Hinc
David fatetur : Scio, Domine Deus meus, I Par. XXIX, 17.
quod probes corda, et simplicitatem dili-
gas : unde et ego in simplicitate cordis
mei obtuli omnia.
Ne fueris hypocrita in conspectu homi- 37
num, fingendo quod non es, et bonum te
simulando, quum vanus et pravus sis :
quia etsi homines fallere queas, Deum ne-
B quaquam decipere vales. Ideo ex conside-
ratione divini judicii omnem abhorre hy-
pocrisim. Etenim simulata æquitas, est
duplex iniquitas. Hinc Christus in Evan-
gelio contra hypocrisim acerrime loqui- Matth. VI, 1-6, 16-18; VII, 3, 5.
tur, et Scribas ac Pharisæos de hypocrisi
specialissime reprehendit. Et universi qui Ibid. XV, 7, 8; XXII, 18-22; XXIII, 3-7, 13-36.
boni quid agere se ostendunt, ut ab homi-
nibus videantur, laudentur ac reputentur,
dicit suam recepisse mercedem : quibus Ibid. VI, 2, 5, 16.
ultra hoc æternam infligit damnationem.
Unde rursus hortatur ac jubet : Quum je- Ibid. VI, 16.
C junatis, nolite fieri sicut hypocritæ, tristes.
Miserrimi ergo, vanissimi atque vilissimi,
et prorsus stultissimi exstant hypocritæ,
qui Deo neglecto, et æternæ felicitatis
retributione contempta, volatiles et huma-
nas cupiunt laudes, et propter eas faciunt
opera, per quæ, si recta fierent intentio-
ne, obtinerent gaudia sempiterna. Sunt
ergo Deo valde odibiles ; nec in die suæ
angustiæ exaudiri merentur a sinceritate
pietatis divinæ, juxta illud : Numquid Deus Job XXVII, 9, 10.
audiet vocem hypocritæ, quum venerit su-
D per eum angustia ? aut poterit in Omni-
potente delectari ? *Et non scandalizeris*
in labiis tuis : id est, per verba inordi-
nata noli te ipsum ad peccata inducere,
aut confusioni exponere, aliquid profe-
rendo de quo possis redargui, aut men-
dax seu detractor vel seminator discordiæ
inveniri.
Attende in illis, id est, in refrenatione 38
et gubernatione labiorum tuorum esto per-
vigil et attentus. Qui enim custodit os su- Prov. XIII, 3.
um, custodit ab angustiis animam suam ;

Prov. x, 19. et qui moderatur labia sua, prudentissi- A
mus est, sicut in Proverbiis dictum est. *Ne*
forte cadas per immoderantiam locutionis.
Ibid. xiii, 3. Qui enim inconsideratus est ad loquen-
dum, sentiet mala. Ideo monet Psalmista :
Ps. xxxiii, 14. Cohibe linguam tuam a malo, et labia tua
ne loquantur dolum. *Et adducas animæ*
tuæ inhonorationem. Qui enim excedit in
verbis, et loquax est, ostendit se stultum
atque honore indignum, imo vilem et in-
honorabilem coram Deo atque hominibus.
Matth. xii, 37. Ideo ait Salvator : Ex verbis tuis justifi-
caberis, et ex verbis tuis condemnaberis. B
Prov. xviii, 21. Salomon quoque : Mors, inquit, et vita
39 in manibus linguæ. *Et revelet Deus abs-*
condita tua, id est peccata tua occulta :
quod ad minus fiet in judicii die, quando
I *Cor.* iv, 5. revelabit abscondita tenebrarum, et ma-
nifestabit consilia cordium. In præsenti
etiam sæpe tandem patefiunt fraudes et
simulationes callidorum, loquacium, men-
dacium, ac duplicium corde, ita quod de
cetero nullus adhibet eis fidem, vilescunt-

que omnibus. Ideo subditur : *et in medio*
synagogæ elidat te, id est, inter fideles
publice te confundat et conterat; *quoniam* 40
accessisti maligne ad Deum, id est duplici
corde et perversa intentione : sicque ac-
cedere Deum, non est vere, sed ficte ac-
cedere eum ; *et cor tuum plenum est dolo*
et fallacia, id est hypocrisi ac fraudulen-
tia, quia prætendis te justum et bonum,
quum impius sis coram Altissimo. Etenim
virum sanguinum et dolosum abominabi- *Ps.* v, 7.
tur Dominus. In Isaia quoque inducitur :
Fraudulenti vasa pessima sunt. Et pro- *Is.* xxxii, 7.
pheta Malachias : Maledictus, inquit, do- *Malach.* i, 14.
losus. Talis fuit impius ille Simon, cui
sacratissimus Petrus loquitur : Cor tuum *Act.* viii, 21, 23.
non est rectum coram Deo; in felle enim
amaritudinis et obligatione peccati te vi-
deo esse. Quocontra gentium Doctor testa-
tur : Gloria nostra hæc est, testimonium II *Cor.* i, 12.
conscientiæ nostræ, quod in simplicitate
et sinceritate Dei conversati sumus in hoc
mundo.

ARTICULUS II

EXPLANATIO CAPITULI SECUNDI : FILI, ACCEDENS AD SERVITUTEM DEI, STA IN JUSTITIA ET TIMORE.

HIC specialiter ad patientiam admone- C
1 mur. *Fili, accedens ad servitutem Dei,*
id est ad obsequendum divinis præceptis,
ad exsecutionem operis virtuosi, ad vacan-
dum cohærendumque Deo. Et quamvis per
quamlibet virtutem Deo serviatur, specia-
liter tamen latria dicitur virtus quæ Deo
cultum cærimoniamque impendit. Cujus
latriæ actus sunt, orare, adorare, sacrifi-
care, vovere, laudare seu psallere. Hæc
etenim virtus, aliarum quoque virtutum
actiones refert ad cultum Dei. *Sta in ju-*
stitia, id est, constanter inhære virtuti D
Ps. x, 8. justitiæ et actibus ejus. Justus enim Deus,
et justitias dilexit. Estque necesse ad com-

placendum Deo, non solum bene se ha-
bere circa ipsum Deum immediate, sed
etiam circa proximum, exhibendo unicui-
que quod ei debetur : quod per justitiam
adimpletur. *Et timore* Dei filiali, aut sal-
tem initiali : quoniam timor Dei est om-
nium custos virtutum, sine quo homo
mox corruit in peccatum. Ideo abbas Pa-
stor edocuit, quod homo tam incessanter
debet humilitatem et timorem Dei attra-
here, sicut anhelitum suum.

Et præpara animam tuam ad tentatio-
nem, id est ad æquanimiter suscipiendum,
et ad fortiter expugnandum ac superan-
dum impugnationes diaboli, mundi et car-

Job vii, 1. nis. Tentatio enim, seu militia, est vita
hominis super terram : quia ad hoc factus
et positus est homo in sæculi hujus cam-
po, ut pro Creatoris et regis ac Dei sui
honore, efficaciter prælietur contra adver-
sarios divini honoris ac suæ salutis, con-
tra aciem vitiorum. Propter quod non co-
II *Tim.* II, 5. ronatur, nisi qui legitime certaverit. Et
quanto quis fortius nititur Deo servire, et
in omni virtute proficere, tanto acrius
contra eum sævit, insurgit, resistit adver-
sarius humanæ salutis. Propter quod, teste
Ibid. III, 12. Apostolo, Omnes qui volunt pie vivere in
Christo, persecutionem patientur. Hinc ad-
monet Augustinus : Persevera usque in
finem, quia tentatio perseverat usque in
finem. Usque in quem finem ? Certe quo-
usque finias viam, id est vitam præsen-
tem, his tentationibus efficaciter reluctari
debemus, ita ut tanto instantius, infatiga-
bilius, ardentius insistamus actibus vir-
tuosis, et summæ majestatis auxilium im-
ploremus, quanto acrius nos impugnari
sentimus ; atque in vera humilitate ac
Dei timore universam nostram conversa-
tionem fundare. Ideo subditur :

2 *Deprime cor tuum,* id est, humilia te,
et ab omni tumore superbiæ abstine. Pro-
Luc. XII, 29. pter quod ait Scriptura : Nolite in sublime
ferri. Non ergo præsumas de viribus tuis,
nec magnum quid sentias de te ipso ; sed
ex consideratione defectuositatum, culpa-
rum et fragilitatum tuarum, in totius hu-
miliationis abysso te merge, ut nihil sis in
oculis tuis, sicque inimici manus evades.
Oportet quoque patientiam semper habe-
re. Ideo subjungitur : *et sustine,* id est,
æquanimiter tolera quæcumque adversa,
tanquam animæ tuæ medicamina, quamvis
mordacia : sicut quædam medicinæ mor-
daces sunt, quæ tamen desiderio sanitatis
spontanee acceptantur. *Et inclina aurem
tuam,* id est, humiliter et affectuose te
Joann. VIII, 47. applica ad audiendum verba salubria : qui
enim ex Deo est, verba Dei audit libenter ;
et excipe verba intellectus, id est docu-
menta prudentiæ et intelligentiæ Scriptu-
rarum, per quæ ad patientiam et ad om-
nem spiritualem instruaris profectum. *Et
ne festines in tempus obductionis,* id est,
ad horam mortis non adspires, nec pro-
peres inordinate, videlicet ex impatientia,
pusillanimitate, ac tædio pravo. Tamen
desiderio futuræ beatitudinis, mors, tan-
quam janua vitæ, laudabiliter affectatur,
dicente Apostolo : Infelix ego homo ! quis *Rom.* VII, 24.
me liberabit de corpore mortis hujus ?
Interdum etiam magnitudo tribulationum
fit viris virtuosis incitamentum atque oc-
casio desiderandi mortem, quantum in ip-
sis est : qui tamen in tali eventu sub-
mittunt se Deo. Nam et Moyses dixit : Sin *Num.* XI, 15.
autem aliter tibi videtur, obsecro ut in-
terficias me, ne tantis afficiar malis, et
inveniam gratiam coram te. Elias quo-
que : Sufficit mihi, Domine ; tolle, quæ- III *Reg.* XIX, 4.
so, animam meam. Et ipse Paulus : Supra II *Cor.* I, 8.
modum, inquit, gravati sumus supra virtu-
tem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Hu-
jusmodi namque afflictiones induxerunt
eos ad desiderium vitæ quietioris, cujus
intuitu mori optabant.

Sustine sustentationes Dei, id est tole- 3
rationes adversitatum placitas Deo. Vel :
Sustentationes Dei, id est subventiones
quibus in adversis Deus sustentat te, acci-
pe patienter simul cum adversitatibus eis
annexis. Ipse etenim ait : Cum ipso sum in *Ps.* XC, 15.
tribulatione. De quo ait Apostolus : Fide- I *Cor.* X, 13.
lis Deus, qui non patietur vos tentari su-
pra id quod potestis. *Conjungere Deo,* id
est, mentem tuam Deo conjunge, ipsum
fideliter invocando, et considerando quod
ipse suos electos in vita præsenti per ad-
versa exerceat, gloriando quoque in con-
templatione infinitæ bonitatis et perfectio-
nis ipsius ; *et sustine :* juxta illud, Exspecta *Ps.* XXVI, 14.
Dominum, viriliter age, et confortetur cor
tuum, et sustine Dominum : qui utique
cum tentatione facit proventum ; et post I *Cor.* X, 13.
tempestatem confert tranquillitatem, at- *Tob.* III, 22.
que post fletum consolationem infundit.
Qui ait in Psalmo : Invoca me in die tri- *Ps.* XLIX, 15.
bulationis ; eruam te, et honorificabis me.
Ut crescat in novissimo vita tua, id est,
tempore mortis de vita gratiæ ad vitam

gloriæ, de vita hac temporali et brevi ad
vitam transferaris æternam, et tandem in
die novissimo beatam immortalitatem in
corpore et anima consequaris.
4 *Omne quod tibi applicitum fuerit,* id
est, quidquid Deus voluerit aut permiserit
tibi accidere de adversis, *accipe* patienter,
imo gratanter, tanquam de manu optimi
Rom. viii, 28. et providentissimi patris, qui omnia ordi-
nat ad electorum salutem. Et sic ictum
pro munere accipe, exemplo S. Martini,
qui dixit se nunquam fuisse ita securum,
sicut dum latro vibravit securim in caput
ipsius, quoniam scivit misericordiam Dei
in adversis maxime adfuturam. *Et in do-
lore sustine; et in humilitate tua,* id est
in tua dejectione, vilificatione, et asper-
natione, *patientiam habe :* considerando
te multa majora promeruisse adversa, per
tuam superbiam ac cetera vitia; pensando
quoque, quæ, quanta, et qualia pro te per-
5 tulerit Filius Dei. *Quoniam in igne pro-
batur aurum et argentum, homines vero
receptibiles in camino humiliationis :* id
est, sicut aurum et argentum in igne pur-
gantur, meliorantur, et approbantur; sic
homines capaces disciplinæ ac gratiæ Dei,
in fervore et asperitate temporalis deje-
ctionis et afflictionis, probantur, mundan-
tur, et coronantur a Judice summo, juxta
Sap. iii, 6. illud : Tanquam aurum in fornace proba-
vit illos. In talibus ergo gaudendum est,
in quantum sunt ita salubria. Propter quod
Jacob. i, 2. apostolus Jacobus : Omne, inquit, gaudium
existimate, quum in varias tentationes in-
cideritis.
6 *Crede Deo,* id est, providentiæ et guber-
nationi ipsius fiducialiter te committe,
non dubitans quin omnia pro meliori tuo
disponat tecum, quantum in ipso est. Id-
circo et tu jugiter patientiam habe, et cum
Job xiii, 15. sancto Job profitere : Etiam si occiderit
me, in ipso sperabo. Et pensa quod scri-
Ps. xxxix, 18. ptum est: Dominus sollicitus est mei. Hinc
Hebr. xiii, 5; Josue i, 5. Paulus allegat, quod Dominus dixit : Non
te deseram, neque derelinquam. *Et ipse
recuperabit te,* id est, per adversa spiritu-
aliter te curabit, et ad meliora reducet :

A quemadmodum Christus in Evangelio di-
xit, Secundum fidem vestram fiat vobis. Matth. ix, 29.
Et dirige viam tuam, id est, conversa-
tionem tuam ordina ad Dei honorem, ad
veram salutem, et discrete te habe. Hinc
scriptum est in Jeremia, Dirige oculos tuos Jer. iii, 2.
in directum; atque in Aggæo, Ponite cor- Agg. i, 7.
da vestra super vias vestras. Quocirca in-
quiritur, qualiter hic dicatur, Dirige viam
tuam, quum in Proverbiis scriptum sit,
Cor hominis disponit viam suam, sed Dei Prov. xvi, 9.
est dirigere gressus ejus; apud Jeremiam
B quoque, Non est in homine via ejus, nec Jer. x, 23.
viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos.
Et respondendum, quod homo per ratio-
nem et gratiam ac virtutes potest proce-
dere in actus meritorios, non tamen sine
cooperatione actualique motione Spiritus
Sancti. Sic ergo directio ista principaliter
et completive est a Deo, ab homine autem
ministerialiter et elicitive, ac libere ope-
rante et acceptante directionem super-
nam : aliter non imputaretur ei ad me-
ritum. Hinc additur : *et spera in illum.*
C Tanquam dicat : Hortor te viam tuam
dirigere, non ut putes tibi vires tuas aut
virtutes habituales sufficere, sed ut inni-
taris auxilio directionis divinæ, et Domi-
num depreceris ut ipse ad bona semper
te excitet. *Serva timorem illius,* id est, in
prosperis et adversis nunquam relinquas
Dei timorem castum et filialem ; *et in illo
veterasce,* id est, usque ad senectutem et
mortem permane in timore, et persevera
in Deo.
Metuentes Dominum, sustinete miseri- 7
D *cordiam ejus,* id est, fiducialiter exspecta-
te divinæ pietatis effectus, indulgentiam
et gratiam, et ejus gratiosa auxilia, sempi-
ternaque præmia; *et non deflectatis ab il-
lo :* id est, quamvis interdum non exau-
diat vos ad libitum, nec statim liberet ab
adversis, non tamen ab ipso per pusillani-
mitatem, diffidentiam, aut impatientiam
recedatis; *ne cadatis* de vitiis in vitia, et
de minoribus ad majora, ac tandem in in-
ferni supplicia.
Qui timetis Dominum, credite illi fide 8

Jacob. II, 17. formata. Nam fides sine caritate et opere
Hebr. XI, 6. bono, est mortua. Accedentem autem ad
Deum oportet credere quia est, et quod
inquirentibus se remunerator sit, ut ad
Hebræos legitur. Idcirco subjungitur : *et
non evacuabitur merces vestra :* id est,
præmium vestrum non erit vacuum aut
inane, sed gloriosum, plenum, et sempi-
II Par. XX, 20. ternum. Ideo scriptum est : Credite in Do-
mino Deo vestro, et securi eritis. Denique
tres sunt virtutes theologicæ, quibus po-
tissime colitur Deus, videlicet fides, spes,
caritas. Postquam ergo admonuit nos ad
9 fidem, hortatur ad spem. *Qui timetis Do-
minum, sperate in illum* spe formata :
quod insinuatur per hoc quod ait, Sperate
in illum, hoc est, bene vivendo exspectate
ab eo æternam salutem, et in ejus pietate
Jer. XVII, 7. ac ope confidite. Benedictus enim vir qui
confidit in Domino, et erit Dominus fidu-
cia ejus, ut apud Jeremiam scribitur. *Et
in oblectationem veniet vobis misericor-
dia :* id est, effectum divinæ pietatis, ut-
pote dona gratiæ in præsenti, et dona glo-
riæ in futuro, delectabiliter adipiscemini.
Is. XXX, 18. Propter quod asserit Isaias : Deus judicii
Dominus, beati omnes qui exspectant eum;
Ps. LXXXIII, 13. et Psalmista : Domine virtutum, beatus ho-
10 mo qui sperat in te. *Qui timetis Domi-
num, diligite illum :* quia caritas est virtus
dignissima, ad quam et ad cujus actionem
ceteræ virtutes cum actibus suis sunt re-
ferendæ; nec sine ea sunt meritoriæ, quo-
niam ipsa est vita, forma, vertex, motrix,
et imperatrix virtutum; *et illuminabun-
tur corda vestra.* Amor namque conjungit
amantem amato, et propriorum bonorum
communicationem producit. Unde et aman-
tium se est eadem velle et nolle; nec ulla
virtus tam directe et intime unit mentem
cum Deo, ut caritas. Deus autem est sapi-
entia luxque immensa : idcirco per dile-
ctionem fit homo aptissimus ad suscipi-
endum illuminationes divinas. Et quanto
purius atque ferventius diligit, tanto co-
piosius illustratur.
11 *Respicite, filii, nationes hominum,* id
est, o filii, considerate et legite facta ho-
A minum universorum, *et scitote quia nul-
lus speravit in Domino* spe formata, *et
confusus est,* id est effectu spei suæ priva-
tus. Spes enim est certa exspectatio; nec
aliquis sperans, quantum est ex parte Dei,
relinquitur. Verumtamen ex propria fra-
gilitate et libertate potest peccare, et bono
sperato frustrari : ideo spei debet esse ti-
mor admixtus, ut certitudo confidentiæ
sit ex parte objecti, timor vero ex parte
subjecti. Ideo ait Propheta : Sperent in te Ps. IX, 11.
qui noverunt nomen tuum, quoniam non
B dereliquisti quærentes te, Domine; item-
que, Universi qui sustinent te, non con- Ps. XXIV, 3.
fundentur. Unde ait Apostolus : Spes non Rom. V, 5.
confundit. Et de confidente in Domino
multa magna asserit Jeremias : Erit, in- Jer. XVII, 8.
quiens, tanquam lignum quod plantatum
est secus decursus aquarum, quod ad hu-
morem mittit radices suas, etc.
Quis enim permansit in mandatis ejus, 12
et derelictus est? Nam inter cetera conti-
netur mandata, ut perseveremus usque in Matth. X,
finem. Imo fidelissimus ac liberalissimus 22; XXIV, 13.
C Deus, nequaquam deserit servos suos con-
stantes, sed ultra condignum juvat, ditat,
remunerat eos. *Et quis invocavit illum, et
despexit eum?* Nullus utique, dummodo
salubriter et perseveranter oraverit. Nem-
pe, ut ait Salvator, Oportet semper orare, Luc. XVIII,
et non deficere. Qui rursus testatur : Om- 1. Ibid. XI, 10.
nis qui petit, accipit. Ideo per locum a
majori hoc probat, dicendo : Si vos quum Ibid. 13.
sitis mali, nostis bona data dare filiis ve-
stris, quanto magis Pater vester cœle-
stis dabit spiritum bonum petentibus se?
D Sed intelligenda sunt hæc de invocantibus
Deum, hoc est de his qui intimo cordis af-
fectu implorant misericordiam ejus, vitan-
do quæ sunt offensiva ipsius. Peccatores
namque in peccandi proposito persisten-
tes Deus non audit, ut in Joanne habetur. Joann. IX,
Siquidem qui declinat aurem suam, ne 31. Prov.
audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis. XXVIII, 9.
Qualiter autem debeamus Deum rogare,
docemur exemplo reorum, qui pro corpo-
rali vita conservanda, judicem deprecan-
tur terrenum, ut Climacus plenius scribit.

13 *Quoniam pius* in sua natura, *et mise-*
ricors in effectu, *est Deus*. Dicitur autem
misericors, quasi, miserum cor habens, id
est compassivum in aliorum miseriis, ut
loquitur Damascenus. Et sic Deus non est
misericors in deitatis natura, quum inva-
riabilis impassibilisque exsistat; sed per
similitudinem operis, quia ex sua natura
miserias hominum relevat. *Et remittit in*
tempore tribulationis peccata, his qui in
tribulatione petunt sibi ignosci, non ex
solo servili timore, et tribulationem suam
pro suis peccatis æquanimiter patiuntur.
In talibus enim non judicat, nec vindicat
Nahum I, 9. Deus bis in id ipsum. Hinc Propheta fate-
Ps. CXIX, 1. tur : Ad Dominum quum tribularer clama-
vi, et exaudivit me. Unde in Tobia fer-
Tob. III, 13. tur : Benedictum est nomen tuum, Deus
patrum nostrorum; quoniam quum iratus
fueris, misericordiam facies, et in tempo-
re tribulationis peccata dimittis his qui
invocant te. *Et protector est omnibus ex-*
quirentibus se in veritate, id est in vera
fide et bona conversatione. Est enim veri-
tas vitæ, veritas doctrinæ, veritasque ju-
stitiæ : in quibus tribus veritatibus oportet
Deum exquirere, invocare, et colere. Qui
vero adhuc in mortali est culpa, invocet
Deum pro remissione culpæ, infusioneque
gratiæ, faciendo quod est in se, hoc est
præparando se ad indulgentiam et gratiæ
infusionem, per vitiorum congruam fu-
gam. Qui enim de præteritis culpis non
dolet, nec eas de cetero vitare proponit,
prorsus indignum omni venia se facit ac
gratia.
14 *Væ duplici corde :* id est, æterna dam-
natio debetur ac imminet cunctis homi-
nibus qui habent cor plica duplicitatis
infectum, hoc est simulatione, hypocrisi,
versutia sordidum. Atque, ut ait Glossa,
duplex corde est, qui vult placere Deo et
mundo, et qui vult gaudere modo cum
sæculo, et postea regnare cum Christo, et
qui vult vitiis carnis insistere, et tamen
spiritualia consequi bona. In his verbis
notatur et reprehenditur culpa cordis. De-
inde reprehenditur culpa oris. *Et labiis*
A *scelestis,* id est, his qui habent labia vitiis
depravata, nec debite vitant linguæ pec-
cata, ut sunt juramenta, perjuria, detra-
ctiones, susurrationes, maledictiones, et
discordiæ seminationes. Sequitur de vitiis
operis. *Et manibus malefacientibus.* Per
commissionem operis vitiosi, intelligitur
omissio operis virtuosi. Magis quoque ex-
primitur manus, quam aliud membrum,
quoniam manus est organum organorum.
Ideo quod de manibus male agentibus di-
citur, de ceteris quoque peccantibus mem-
B bris accipitur. *Et peccatori ingredienti*
terram, id est inter homines conversanti,
duabus viis, id est apparenti bono et exsi-
stenti malo, hoc est in ficta justitia et
duplicata intentione, qui duobus dominis *Matth.* VI,
vult servire. De talibus Dominus loquitur 24.
per Osee : Divisum est cor eorum, nunc *Osee* X, 2.
interibunt.
Væ dissolutis corde, id est vagis, inti- 15
moratis, indomitis, et lascivis, *qui non*
credunt Deo fide formata, *et ideo non pro-*
tegentur ab eo, id est, justo judicio permit-
C tentur cadere in diversa peccata, deinde
in tormenta gehennæ corruere. Ligandum
est ergo, et figendum cor in Deo vinculis
caritatis, clavis timoris, ancora spei, re-
gula fidei, et gratiæ firmitate, quum dicat
Apostolus : Optimum est gratia stabiliri *Hebr.* XIII,
cor. Et Psalmista precatur : Confige timore 9. *Ps.* CXVIII,
tuo carnes meas. *Væ his qui perdiderunt* 120.
sustinentiam, id est patientiam, qui victi 16
sunt ab ira, tristitia, seu impatientia sua.
Quemadmodum in virtute patientiæ con- *Luc.* XXI,
sistit possessio animæ, ita in vitio impa- 19.
D tientiæ consistit perditio ejus. Ideo docet
Apostolus : Noli vinci a malo. *Et qui de-* *Rom.* XII,
reliquerunt vias rectas, id est observantias 21.
præceptorum, *et diverterunt in vias pra-*
vas, corruentes a virtutibus in peccata, qui
non perseverant usque in finem.
Et quid facient, quum inspicere cœpe- 17
rit Dominus ? id est, quo fugient, aut qua-
liter evadent, quum Deus cœperit eos ju-
dicare, et per effectum ostendere, se eorum
peccata cognoscere? sicut et felicissimus
Christi præcursor dixit quibusdam : Geni- *Luc.* III, 7.

mina viperarum, quis ostendit vobis fuge-
re a ventura ira?
18 *Qui timent Dominum, non erunt incre-
dibiles verbo illius, id est, verbis Dei seu
Scripturis non erunt increduli, imo intel-
lectum suum auctoritati Scripturæ humi-
liter subdent, nec erunt in sensu proprio
immansivi; *et qui diligunt illum, conser-
vabunt viam illius,* id est, legem ejus im-
plebunt. Dilectio namque otiosa non est.
Joann. XIV, 23. Ideo ait Salvator : Si quis diligit me, ser-
mones meos servabit. Ideo scriptum est :
I *Joann.* V, 3. Hæc est caritas Dei, ut mandata ejus cu-
Ibid. III, 18. stodiamus. Et denuo ait S. Joannes : Non
diligamus verbo, neque lingua, sed opere
19 et veritate. *Qui timent Dominum* filiali
aut initiali timore, *inquirent quæ benepla-
cita sunt illi.* Sunt enim solliciti vitare
offensam Dei, ideo diligenter inquirunt,
discunt, considerant, quid Deus ab eis re-
quirat, ne ex ignorantia, negligentia, aut
inobedientia rei reddantur. *Et qui dili-
gunt eum, replebuntur lege ipsius,* id est,
meditatione, memoria, adimpletione legis
divinæ, sua implebunt corda, juxta quod
Ps. I, 2. legitur : In lege Domini voluntas ejus,
et in lege ejus meditabitur die ac nocte.
Ps. CXVIII, 72. Talis etenim ait ex corde : Bonum mihi,
Domine, lex oris tui, super millia auri et
argenti.
20 *Qui timent Dominum, præparabunt cor-
da sua,* id est, ad gratiarum charismata et
spiritualem profectum disponent se. Quum
enim nihil aliud impediat nos a virtutum
infusione ac incremento, nisi propria cul-
pa, timor, eo ipso quo sollicite vitat pec-
catum, disponit, aptat, dignificat mentem
metuentis ad charismata Dei omnia tri-
buentis. *Et in conspectu illius sanctifica-
bunt,* id est, ab omni culpa purgabunt et
præservabunt, *animas suas,* et ad virtu-
tum perfectionem pertingere conabuntur,
sicut per Moysen Dominus sæpe dixit :
Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. *Lev.* XI, 44, 45; XIX, 2; XX, 7, 26; XXI, 8.
Unde loquitur Christus : Estote perfecti,
sicut et Pater vester cœlestis perfectus *Matth.* V, 48.
est. Ad hoc hortatur nos Paulus : Munde-
mus, inquit, nos ab omni inquinamento II *Cor.* VII, 1.
carnis et spiritus, perficientes sanctifica-
tionem in timore Dei.
Qui timent Dominum, custodiunt man- 21
data illius : sicut in Psalmo cantatur : Bea- *Ps.* CXI, 1.
tus vir qui timet Dominum; in mandatis
ejus volet nimis. *Et patientiam habebunt*
in omni tentatione et adversitate, *usque ad
inspectionem illius,* id est, quousque ad
beatificam Dei visionem pertingant; vel,
Usque ad inspectionem Dei, id est, quous-
que Deus dignanter eos ac pie intueatur
ad eruendum a cunctis adversis, juxta il-
lud : Exspecta Dominum, et liberabit te. *Prov.* XX, 22.
Dicentes : Si pœnitentiam non egerimus, 22
*incidemus in manus Domini, et non in
manus hominum,* supple, tantum : id est,
propter peccata nostra damnabimur, nisi
pœnituerimus de eisdem. Ideo in Evange-
lio Veritas contestatur : Nisi pœnitentiam *Luc.* XIII, 3, 5.
egeritis, omnes similiter peribitis. Quod
autem pœnitendo poterimus manum divi-
ni rigoris evadere, pandit subdendo : *Se-* 23
cundum enim magnitudinem ipsius, id
est, quam infinita est majestas atque ju-
stitia Dei, *sic et misericordia illius cum
ipso est,* id est, tam immensa est pietas
ejus, quum utraque sit ipse Deus justus,
magnus, misericors. Ideo ait Psalmista :
Secundum altitudinem cœli a terra, cor- *Ps.* CII, 11.
roboravit misericordiam suam super ti-
mentes se. Nunquam ergo est desperan-
dum, quum bonitas et misericordia Dei in
infinitum excedant nostram omnem ini-
quitatem et culpam.

ARTICULUS III

ELUCIDATIO CAPITULI TERTII : FILII SAPIENTIÆ, ECCLESIA JUSTORUM.

DE cultu latriæ, qui exhibendus est Deo, A tractatum est in duobus primis capitulis; nunc de cultu duliæ parentibus impendendo, specialiter agitur. Aliqua tamen alia inseruntur.

1 *Filii sapientiæ,* id est fideles amantes sapientiam, et studio ejus sincere intenti, seu adoptivi filii Sapientiæ increatæ, *ecclesia justorum,* id est, tales sunt congregatio vere electa, et justorum collectio. De
Ps. cxlix, 1. qua in Psalmo : Cantate Domino canticum novum, laus ejus in ecclesia Sanctorum. Hæc est civitas Dei et vera Jerusalem : de
Ps. lxxxvi, 3. qua cantamus, Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei; et de qua uno modo exponitur
Ephes. v, 25, 27. illud Apostoli : Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum pro ea, ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam. Porro filii super-
Ps. xxv, 5. biæ, filii insipientiæ, ad malignantium spectant ecclesiam, ad Babylonicam civitatem. *Et natio illorum, obedientia et dilectio :* id est, filii tales et generatio tam electa, ita intenti ac dediti sunt obedientiæ et caritati, ut abstractive dicantur obedientia et dilectio, id est valde obedientes et caritativi, sicut de homine multum consolatorio ac dilecto, dicimus : Tu es consolatio mea, et amor meus.

2 *Judicium patris audite, filii dilecti.* Per patrem intelligit vel Deum omnium creatorem : cujus judicium, id est dictamen seu decretum justitiæ ejus, omnes diligentissime debemus advertere. Vel per patrem designat se ipsum, tanquam doctorem præcipuum. *Et sic facite,* obtemperando divinis præceptis, *ut salvi sitis :* juxta illud,
Matth. xix, 17. Si vis intrare ad vitam, serva mandata.

3 *Deus enim honoravit patrem in filiis,* id est, parentes carnales ac spirituales a filiis ac subditis honorari præcepit, juxta illud in Exodo : Honora patrem tuum et matrem, ut sis longævus super terram. Exod. xx, 12.
Apostolus quoque : Filii, inquit, obedite parentibus vestris per omnia. Coloss. iii, 20.
Sunt itaque honorandi ex corde, cum exteriori reverentiæ signo, et obeditione in his quæ ad curam domesticam et præsidentiam pertinent eorumdem. *Et judicium matris exquirens,* id est, exigens adimpletionem sententiæ suæ seu jussionis, quam dedit de matre carnali ac spirituali, et præser- B tim de sancta matre Ecclesia honoranda, in observantiis præceptorum ipsius, *firmavit in filios,* id est, præmiationem hujus adimpletionis seu transgressionis firmiter exercuit et monstravit in prole ac subditis : quia gloriosum dat præmium, honorem et obedientiam exhibentibus suis parentibus, inobedientibus vero, damnationem gravissimam. Nam et teste Philosopho : Deo, parentibus et magistris nemo potest reddere æquivalens seu condignum.

Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis. 4
C Ei qui diligit Deum per caritatem, cuncta mortalia sunt dimissa, ad minus quantum ad culpam, quamvis de hoc certitudinem ipse non habeat, nisi ex revelatione. Talis ergo orat pro peccatis mortalibus suis præteritis, ut sibi dimittantur quoad culpam, si adhuc in eis exsistit. Si autem dimissa sunt quoad culpam, orat ut sibi dimittantur quantum ad pœnæ reatum, vel partim aut in toto, aut simul vel successive : quod etiam orat, quamvis nondum dimissa sint quantum ad ipsam offensam seu culpam. D Remissio quippe mortalium, quoad culpam, fit simul; remissio autem quoad pœnam, potest et simul fieri et successive. Pro culpis demum venialibus et quotidia-

nis, in quibus scimus nos esse, imo quas A omnes et singulas advertere non valemus, jugiter orare egemus, et dicere cum Psalmista : Ab occultis meis munda me, Domine. (Ps. xviii, 13.) Pro peccatis etiam proximorum et totius Ecclesiæ, imo vivorum ac mortuorum, debemus orare assidue, prout caritas Dei et proximorum requirit. *Et continebit*, id est præservabit, *se ab illis*, puta a recidivo, ne Deum super omnia incomparabiliter dilectum offendat, inhonoret, amittat. Nam et vulnera repetita sunt graviora. Et pœnitere, est præterita peccata deflere, ac B deflenda non ultra incidere.

Et in oratione dierum exaudietur. Hoc tripliciter potest intelligi. Primo, In oratione dierum, id est in oratione per dies multos stabiliter continuata (oportet enim perseveranter orare), exaudietur. (Luc. xviii, 1.) Secundo, In oratione dierum gratiæ, quoniam videlicet homo est in statu salutis, et orat ex caritate. Tertio, In oratione dierum, id est fusa pro felici adeptione diei æternitatis, seu vitæ æternæ : quæ per dies pluraliter exprimi solet, juxta illud in Psalmo, C Longitudine dierum implebo eum; (Ps. xc, 16.) istudque in Proverbiis, Longitudo dierum in dextera ejus. (Prov. iii, 16.)

5 *Et sicut qui thesaurizat, ita qui honorificat matrem suam* : id est, sicut thesaurizans congregat sibi opulentiam temporalem, et sæculariter agit prudenter; sic qui matrem carnalem et spiritualem veneratur, vere sapientialiter operatur, et spirituales sibi reponit divitias, merito recepturus pro eis abundantiam præmiorum. Unde ait Salvator : Thesaurizate vo- D (Matth. vi, 20.)
6 bis thesauros in cœlo. *Qui honorat patrem suum, jucundabitur in filiis*, id est, filios disciplinatos et bonos habebit, in quibus merito poterit gloriari. Nam sicut ipse patrem honorat, sic filios suos verbis et factis ædificat. Filii quoque frequenter sequuntur suorum mores parentum. Similiter qui superioribus suis digne obedit, meretur obedientes habere discipulos ac subjectos. *Et in die orationis suæ exaudietur*, quum sit virtuosus et exemplaris, aliosque ad virtutes inducens. Unde et pro illis exauditur frequenter; semper autem pro se, tempore scilicet opportuno.

7 *Qui honorat patrem*, aut etiam matrem, *vita vivet longiori* : quod certum est de vita gratiæ in præsenti, et vita gloriæ in futuro. Sæpe quoque impletur de vita naturæ in corpore, sicut in Exodo hoc ipsum pro præmio est expressum : Honora patrem et matrem, ut sis longævus super terram. (Exod. xx, 12.) Quum enim proles a parentibus habeat esse, congruum est ut honorando principia sui esse, mereatur ac habeat diuturnius esse et vivere in hac carne; et qui inobediens exstat parentibus, citius de hac vita auferatur, quia ingratus est principiis sui esse. Interdum tamen ex alia causa aliter accidit, juxta occultam divini dispensationem judicii, quod penetrari nequit ab homine. *Et qui obedit patri, refrigerabit matrem.* De carnalibus patre ac matre hoc accipi potest : quoniam uxor diligens tam filium quam maritum, gaudet tam de filii obedientia virtuosa, quam de mariti sui honore. Refrigeratur quoque, spe bona confidens quod sicut filius suus obedit proprio patri, sic quoque obediturus sit sibi. Spiritualiter vero, qui obedit prælato seu Deo Creatori, refrigerat atque lætificat matrem suam Ecclesiam.

8 *Qui timet Dominum* filiali aut initiali timore, *honorat parentes* carnales et spirituales, ne per divini transgressionem præcepti Deum offendat, cujus offensam summe abhorret; *et quasi dominis serviet his qui se genuerunt* in esse naturæ, scilicet parentibus carnalibus, loco et tempore opportuno, vel in esse fidei ac gratiæ, ut prælatis et prædicatoribus, sicut quibusdam scribit Apostolus : In Christo per Evangelium ego vos genui; (I Cor. iv, 15.) et rursus nonnullis, Filioli, quos iterum parturio. (Galat. iv, 19.) Sic quoque Deus præsertim nos generat, juxta illud : Voluntarie genuit nos verbo veritatis. (Jacob. i, 18.) Denique, quam eminenter tales sint honorandi, pandit Apostolus, loquens : Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo. (I Tim. v, 17.)

9 Itaque serviet eis *in opere et sermone,* A
id est, faciendo et loquendo quod sibi in-
junxerint ; vel, In opere et sermone, id
est, non solum per effectum, sed et per
locutionem protestabitur se paratum illis
servire. Quocontra in Matthæo in parabola
Matth. XXI, 28-30. legitur : Homo quidam habebat filios duos,
et dixit ad primum : Fili, vade operari
hodie in vineam meam. At ille respon-
dens, ait, Nolo. Postea, pœnitentia ductus,
abiit. Accedens autem ad alterum, dixit
similiter. At ille respondens, ait : Eo, do-
mine ; et non ivit. *Et omni patientia,* ita B
quod propter laborem et difficultatem ob-
sequii non murmurabit, nec contristabitur
contra eos. Imo, si in exsecutione injuncti
operis corripiatur ab illis, sive juste, sive
injuste, æquanimiter feret, nec debet con-
tra parentes contendere.

Honora patrem tuum carnalem et spi-
10 ritualem, *ut superveniat tibi benedictio a*
Deo, id est, dona gratiæ in præsenti, et
bona gloriæ in futuro multipliciter conse-
quaris ab eo, imo et sufficientiam in ter-
renis. *Et benedictio illius in novissimo,* id C
est finaliter et æternaliter, *manet :* quia
de statu gratiæ transfertur ad plenitudi-
11 nem gloriæ. *Benedictio patris firmat do-*
mos filiorum, id est imprecatio, qua pater
carnalis aut spiritualis imprecatur bona
filiis aut subditis suis : quæ imprecatio
solet sortiri effectum auctoritate et virtute
patrum, seu ratione ministerii, et præci-
Gen. IX, 26, 27. pue ex gratia Dei. Sic enim Noe benedixit
Ibid. XXVII, 28, 29. Sem et Japheth, et Isaac Jacob, Jacob quo-
que duodecim Patriarchis, ut patet in Ge-
Ibid. XLIX, 28. nesi. Non tamen sunt omnes electi, qui sic D
benedicuntur a patribus : quoniam bene-
dictionis effectu faciunt se indignos, aut
non perseverant in illo. Benedictio igitur
patris firmat domos, id est posteros aut
habitacula filiorum, qui temporalia aut
spiritualia aut utraque sortiuntur. *Maledi-*
ctio autem matris eradicat fundamenta,
id est, stabilitatem sobolis sibi rebellis
exstirpat. Proles enim multa suscepit a
matre, et propter prolem multa passa est
mater : ideo periculosa est imprecatio qua
mater filiis aut filiabus suis mala impre-
catur, quia frequenter effectum sortitur :
quemadmodum in libro de Civitate Dei
recitat Augustinus de muliere, quæ fuit in
Cappadocia : quæ quum septem filiis suis
sibi inobedientibus maledixisset, mox hor-
ribilem capitis incurrerunt tremorem.

Ne glorieris in contumelia patris tui, id 12
est in inhonoratione ipsius; *non est enim*
tibi gloria, sed confusio : id est, contume-
lia patris tui redundat in te. Et valde con-
fusibile tibi esset gloriari in contumelia
patris tui, cujus adversitati compati de-
bes, nec deridere eumdem; sed potius ex-
emplo Sem et Japheth, operire quod ve- *Gen* IX, 23.
recundabile seu inhonestum est in patre
tuo carnali aut spirituali, nisi in quantum
caritas aut justitia, pro cura et salute pa-
tris tui quid aliud exigat. *Gloria enim ho-* 13
minis ex honore patris : id est, veneratio
patris, gloriosa et honesta est filio, qui
est aliquid patris, et in quo pater manet
sicut radix in ramo, principium in princi-
piato, et causa in suo effectu; solentque
filii parentum vestigia sequi. *Et dedecus*
filii, pater sine honore : quia inhonoratio
parentum redundat in prolem, quum et
ipsa in primis teneatur providere pro pos-
se, ut parentes sui honeste tractentur. —
Et referenda sunt omnia ista etiam ad spi-
rituales patres ac subditos. Turpe quippe
et confusibile est inferioribus, si superio-
res suos non venerentur. Ideo scribit Apo-
stolus : Rogo vos, fratres, ut noveritis eos I *Thess.* V, 12. 13.
qui laborant inter vos, et præsunt vobis,
et monent vos, ut habeatis illos abundan-
tius in caritate : propter opus illorum pa-
cem habete cum illis.

Fili, suscipe senectam patris tui, id 14
est, parentes tuos in senectute eorum præ-
cipue pie tractes, et tanto plus, quo am-
plius indigent consolatione, sustentatione,
obsequio; *et non contristes eum in vita*
illius per inobedientiam, derisionem, aut
per subtractionem eorum quæ ei impen-
dere tunc teneris. *Et si defecerit sensu,* id 15
est in judicio rationis, *veniam da,* quam-
vis contingat ex aliqua præcedenti causa

culpabili, seu malo regimine, vel gula fre- A
quenti. Tamen ex naturalibus causis tunc
solet contingere propter indispositionem
complexionis, sensuumque et capitis dys-
crasiam. *Et ne spernas eum in tua virtu-
te,* id est in tuo robore corporali, scilicet
tuæ tempore juventutis. Sic sumitur vir-
tus primo Machabæorum, ubi de impiis-
I *Mach.* I, 61. simo Antiocho legitur : In virtute sua
faciebat hæc Israel, id est Israeliticæ plebi.
Quidam autem corporaliter fortes et sani,
solent esse incompassivi, quia in se ipsis
miserias pœnæ non experiuntur : ad cujus B
contrarium hic monemur.

Eleemosyna enim patris, id est opus pie-
tatis patri exhibitum, *non erit in oblivio-
ne,* id est, præmio non carebit. Similiter
opus pietatis quod pater exhibuit filio,
merito non debet ipse filius oblivisci, sed
patri pro posse rependere vicem. Quidam
vero exponunt istud de eleemosyna spiri-
tuali aut corporali, quam proles facit pro
anima patris defuncti.
16 *Nam pro peccato matris,* id est pro ob-
latione seu eleemosyna facta pro anima C
matris, *restituetur tibi bonum,* id est præ-
mium gloriosum a Deo, qui nullum opus
bonum relinquit irremuneratum. Porro ho-
stia pro peccato oblata, solet in Scriptu-
Osee IV, 8. ris peccatum vocari, juxta illud Osee : Pec-
17 cata populi mei comedent. *Et in justitia
ædificabitur tibi :* id est, pro hac tua ju-
stitia circa parentes vivos ac mortuos, fiet
tibi mansio firma, id est, tam in spiritua-
libus quam in corporalibus benediceris a
Deo, et post vitam hanc ad domum per-
Joann. XIV, 2. duceris cœlestem, in qua multæ sunt man- D
siones. Juxta quem sensum scriptum est in
Exod. I, 21. Exodo : Quia timuerunt obstetrices Deum,
ædificavit illis domos. *Et in die tribula-
tionis commemorabitur tui,* id est, tem-
pore angustiæ et in morte erit Dominus
memor hujus tuæ beneficentiæ : quoniam
Matth. V, 7. ipse dixit, Beati misericordes, quoniam
ipsi misericordiam consequentur; et rur-
Ps. XL, 2. sus, Beatus qui intelligit super egenum et
Prov. XIX, 17. pauperem, in die mala liberabit eum Do-
minus. In Proverbiis quoque habetur : Fœ-
neratur Domino, qui miseretur pauperis.
*Et sicut in sereno glacies, solventur pecca-
ta tua,* id est, peccata tua tibi dimittentur
et absolventur, sicut glacies resolvitur
solis calore, dum serena est aura. Hinc
Christus in Evangelio : Quod superest, *Luc.* XI, 41.
inquit, date eleemosynam; et ecce omnia
munda sunt vobis. In Proverbiis quoque
fertur : Per fidem et misericordiam pur- *Prov.* XV, 27.
gantur peccata.

Quam malæ famæ est, qui relinquit 18
patrem! id est, merito infamis et impius
reputatur, qui patri indigenti subvenire
et adstare recusat, quum agat contra le-
gem naturalem, divinam et positivam. Nec
obest quod in Evangelio loquitur Chri-
stus : Omnis qui reliquerit patrem aut *Matth.* XIX, 29.
matrem, etc., centuplum accipiet, et vi-
tam æternam possidebit. Hoc etenim ait
de corporali relictione, intuitu religionis,
et extra casum necessitatis. *Et est male-
dictus a Deo, qui exasperat matrem.* Talis
enim ad minus secundum præsentem ju-
stitiam reprobatur a Deo, et donis gratiæ
ejus privatur; et nisi pœniteat, in æter-
num peribit cum illis quibus dicetur : Ite, *Ibid.* XXV, 41.
maledicti, in ignem æternum. Sic et in
Psalmo terribiliter dicitur : Maledicti qui *Ps.* CXVIII, 21.
declinant a mandatis tuis. Quæ omnia ad
spirituales quoque parentes, et ad matrem
Ecclesiam sunt extendenda.

Consequenter docetur, quod præfata ope-
ra pietatis, imo et cuncta virtutum exerci-
tia, sint agenda mansuete atque humiliter,
sine ira, lite, præsumptione et vanitate.
Fili, in mansuetudine opera tua perfice, id 19
est, perfecte adimple, mititer et tranquil-
le, non impetuose et turbulenter; *et super
hominum gloriam diligeris,* id est, specia-
liter eris cunctis amabilis, ultra commu-
nem hominum conditionem et qualitatem.
Sic et a Jacobo præcipitur : Abjicientes om- *Jacob.* I, 21.
nem immunditiam, in mansuetudine susci-
pite insitum verbum, quod potest salvare
animas vestras. Hanc virtutem Scriptura
eminenter ac frequenter commendat, et
per ipsam fit homo specialiter docilis, con-
solationisque capax, et salute condignus.

Ps. xxxiii, 3. Ideo quum dixisset Psalmista, In Domino A
Ibidem. laudabitur anima mea, mox addidit : Au-
Ps. xxxvi, 11. diant mansueti, et lætentur; itemque, Man-
sueti autem hereditabunt terram, et dele-
ctabuntur in multitudine pacis ; et denuo,
Ps. cxlix, 4. Exaltabit mansuetos in salutem. Hoc est
Matth. v, 4. quod asserit Veritas : Beati mites, quoniam
ipsi possidebunt terram.

Sed quia mansuetudini potest se admi-
scere elatio vanaque gloria, dum mansu-
etus ab omnibus honoratur, diligitur et
20 laudatur, recte subjungitur : *Quanto ma-
gnus es,* id est, quo majora desuper dona B
sortitus es, quo plus emines aliis, *humilia
te in omnibus* actibus tuis interioribus et
exterioribus, cum debita discretione, ut
semper parva et vilia sentias de te ipso,
quantum est ex parte tui ipsius. Et quo
plura ac majora a Deo adeptus es bona, eo
sis gratior et timoratior coram ipso, et am-
I Cor. iv, 7. plius ei subjectus. Quid enim habes quod
Luc. xii, 48. non accepisti? Nam et Christo testante, Cui
plus datum est, plus requiretur ab eo. Et
Sap. vi, 6. alibi dicitur : Judicium durissimum fiet in
eis qui præsunt. Ideo dixit Gregorius : Dum C
crescunt dona, rationes crescunt donorum.
Tanto ergo humilior atque ad serviendum
Deo promptior quisque debet esse ex mu-
nere, quanto obligatiorem se conspicit in
reddenda ratione. *Et coram Deo invenies
gratiam :* id est, per hanc tui præcipuam
humiliationem, eris Deo valde specialiter
acceptus et carus, gratiarumque dona exi-
mia ab eo suscipies : quia humilitas spe-
cialissime mentem disponit, capacemque
efficit gratiæ amplioris, et magni assidui-
que spiritualis profectus, quemadmodum D
concava vallium loca sunt majoris aquæ
capacia. Humilitas quippe mentem Crea-
tori substernit, subdit, profundat; et quo
minus de se præsumit, eo præclariora a
21 Domino suscipit. *Quoniam magna poten-
tia Dei solius,* id est, ipse solus ex se ma-
gnifice potens est atque omnipotens. Ideo
debemus nos ei profundissime cum omni
obedientia jugiter humiliare, sicut et be-
I Petr. v, 6. atissimus Archiapostolus cohortatur : Hu-
miliamini, inquiens, sub potenti manu
Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.
Et quia tam potens est, idoneus est gra-
tiam semper largiri majorem. *Et ab humi-
libus honoratur :* quia non præsumunt de
viribus suis, sed omne bonum Deo adscri-
bunt, ac sine vanæ gloriæ atque elationis
admixtione, obsequuntur eidem.

Hæ duæ præclaræ virtutes, mansuetu-
do et humilitas, reddunt hominem Deo ac
proximis valde amabilem, gratiosum, ac-
ceptum. Suntque fundamenta et munimen-
ta, custodes et assecurationes ceterarum
virtutum, ac mutuo familiares : quibus
grandis quies annexa est. Idcirco ad eas
Christus singulariter exemplo sui ipsius
nos hortatur, dicendo : Discite a me, quia Matth. xi, 29.
mitis sum et humilis corde, et invenietis
requiem animabus vestris. Hinc dicitur
Deo : Humilium et mansuetorum tibi sem- Judith ix, 16.
per placuit deprecatio.

Nec sufficit interior humiliatio, sed ip-
sum quoque intellectum oportet humiliare,
ne ultra vires suas conetur incomprehen-
sibilia penetrare. Unde subjungitur : *Altio-* 22
ra te ne quæsieris. Debemus utique altiora,
utpote summum bonum et spiritualia ac
divina, assidue quærere, ad contemplan-
dum ac diligendum, cum sobrietate, et ad
obtinendum ea finaliter, juxta illud : Læ- Ps. civ, 3, 4.
tetur cor quærentium Dominum. Quærite
Dominum et confirmamini; quærite fa-
ciem ejus semper. Itemque : Tibi dixit cor Ps. xxvi, 8.
meum, exquisivit te facies mea; faciem
tuam, Domine, requiram. Ideo Paulus hor-
tatur : Quæ sursum sunt quærite; et Isa- Coloss. iii, 1.
ias : Quærite Dominum dum inveniri po- Is. lv, 6.
test. Sed non debemus altiora quærere, id
est, ea quæ nostri intellectus capacitatem
excedunt, plene comprehendere velle. Jux-
ta quem sensum subjungitur : *et fortiora
te,* ad quæ non extendit se vis intelli-
gentiæ tuæ, *ne scrutatus fueris* scrutatio-
ne curiosa, superba, immoderata, et ultra
quam in Scripturis docetur ac revelatur.
Est tamen quædam scrutatio moderata ac
diligens, auxilio divinæ illustrationis inni-
tens. De qua ait Psalmista : Mirabilia te- Ps. cxviii, 129.
stimonia tua, ideo scrutata est ea anima

Ps. cxviii, 2. mea; et rursus, Beati qui scrutantur testi-
Act. xvii, 11. monia ejus. De qua in Actis legitur : Nobi-
liores ex eis, scilicet Thessalonicensibus,
susceperunt verbum Dei cum omni avi-
ditate, quotidie scrutantes Scripturas. Ad
Joann. v, 39. hanc monet nos Dominus, loquens : Scru-
tamini Scripturas, quia illæ sunt quæ te-
stimonium perhibent de me.

Sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita
semper, ut impleas ea : juxta illud Psalmi,
Ps. i, 2. In lege Domini voluntas ejus, et in le-
ge ejus meditabitur die ac nocte. O vere
saluberrimum documentum, et multarum
inutilium ac inquietarum occupationum
exclusivum! Quo multorum curiositas, in-
ordinatio, insipientia, increpantur, qui re-
lictis necessariis ad salutem, in his assidue
occupantur, quæ ab eis Dominus non re-
quirit. Quibus pensandum est illud sancti
patris Bernardi : Ingratum est Spiritui San-
cto, quidquid ei obtuleris, neglecto eo ad
quod teneris. Hinc subditur :

Et in plurimis operibus ejus ne fueris
curiosus, immorando inquisitionibus ad
rem non pertinentibus, seu investigando
quæ nil conferunt ad salutem, neque ex-
pediunt, sed magis deserviunt vanitati.
Porro, ut ait Hugo, Curiositas est super-
flua investigatio ad se non pertinentium.
Contra quam sanctus loquitur Augusti-
nus : Sunt qui desertis virtutibus, magnum
aliquid se agere arbitrantur, si universam
hanc corporis molem, quam mundum vo-
camus, curiosissime perscrutentur. Unde
eis tanta superbia gignitur, quod in ipso
cœlo, de quo sæpe disputant, sibimet ha-
bitare videntur. Verum in consideratione
creaturarum non est vana curiositas exer-
cenda, sed gradus ad immortalia ac divina
formandus. Sed, heu! jam in multis cer-
nimus adimpleri quod scribit Richardus :
O quanti veritatem quærunt non in verita-
te, sed in vanitate; et quæsitam inveniunt
non ad veritatem, sed ad vanitatem; et
quod miserrimum est, in verbis vitæ lucra
mortis negotiantur! Hinc beatus affirmat
Gregorius : Grave curiositatis est vitium,
quod dum mentem circa aliena et extra-

A nea occupat, eam sibi ipsi semper abscon-
dit. *Non est enim tibi necessarium, ea quæ* 23
abscondita sunt, id est imperscrutabilia et
secreta, *videre*, id est intelligere, *oculis*
tuis interioribus, de quibus Propheta :
Oculi mei semper ad Dominum. Ps. xxiv, 15.

In supervacuis, id est vanis atque su- 24
perfluis, *rebus*, ut sunt multorum sophi-
smata et figmenta, *noli scrutari multi-*
pliciter. Unde legitur quidam in talibus
glorians, post mortem suo apparuisse con-
socio cum cappa, sophismatibus undique
B picta, et intus igne operta, atque dixisse :
Hæc cappa magis me opprimit, quam si
unam super me turrim haberem : et data
est mihi pro gloria quam in sophismati-
bus habui. *Et in pluribus operibus ejus*
non eris, id est, esse non debes, nec eris,
si beatitudinem consequeris, *curiosus*. Ideo
Salomon loquitur : Mel invenisti? comede Prov. xxv, 16.
quod sufficit tibi, ne forte satiatus evo-
mas illud; et rursus, Quid necesse est Eccle. vii, 1.
homini majora se quærere, quum ignoret
quid conducat sibi in vita sua? Et Paulus :
C Non plus, inquit, sapere quam oportet, sed Rom. xii, 3.
sapere ad sobrietatem.

Plurima enim super sensum hominum 25
ostensa sunt tibi : id est, Deus in Scriptu-
ris multa te docuit, quæ intellectum tuum
excedunt. Propter quod proponuntur tibi
credenda. His debes esse contentus, nec
quærere nova, vel incomprehensibilia com-
prehendere velle, seu proprio intellectu
metiri, ut fecerunt hæretici : propterea in
diversos sunt lapsi errores. Hinc scriptum
est : Semel loquitur Deus, et secundo id Job xxxiii, 14.
D ipsum non repetit. Hinc additur : *Multos* 26
enim supplantavit suspicio eorum : id est,
propria suspicione seu præsumptione, qua
suspicabantur se posse incomprehensibi-
lia penetrare, supplantaverunt et perdide-
runt se ipsos; *et in vanitate detinuit sen-*
sus illorum, id est, intellectum eorum fecit
pertinaciter inhærere vanis erroribus, ita
quod incorrigibiles facti sunt, sicut ait
Apostolus : Hæreticum hominem post unam Tit. iii, 10, 11.
et secundam correptionem devita; sciens
quia subversus est, qui hujusmodi est, et

delinquit, proprio judicio condemnatus. A Hinc sancti Patres prætactam perscrutationem curiosam et superfluam, maxime vitaverunt. Unde abbas Copres interrogatus a fratribus : Quid est quod scriptum (*Job* xv, 15.) est, Cœli non sunt mundi in conspectu Dei? respondit : Reliquerunt fratres peccata sua, et scrutantur cœlestia. Quo audito, fugit unusquisque in cellulam suam.

27 *Cor durum male habebit in novissimo,* scilicet in hora mortis, et in die sui judicii particularis ac universalis : quoniam in agone non pœnitet vere, Augustino dicen- B te : Hac animadversione peccator percutitur, ut moriens obliviscatur sui, qui vivens et sanus oblitus est Dei. Ideo fatetur Apo- (*Rom.* ii, 5.) stolus : Secundum duritiam tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die justi judicii Dei. Hinc Dominus loquitur (*Is.* xlviii, 4.) reprobo : Scivi quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea. Nonne durum atque lapideum habet cor, qui nec blanditiis emollitur, nec promissionibus allicitur, nec comminationibus revocatur, sed obicem ponit Spiritui San- C cto, nec inspirationi acquiescit divinæ, nec admonitioni angelicæ, nec informationi humanæ? *Et qui amat periculum,* id est vitium, seu peccati occasionem, *in illo peribit,* id est, damnationem incurret, juxta (*Ps.* x, 6.) illud in Psalmo : Qui diligit iniquitatem, odit animam suam. Nec potest peccata evadere, qui non curat vitiorum occasiones effugere.

28 *Cor ingrediens duabus viis, non habebit successus,* id est bonos processus. Hoc est quod præcedenti capitulo dictum at- D que (*Eccli.* ii, 14.) expositum est : Væ duplici corde, et peccatori ingredienti terram duabus viis. *Et pravicors in illis scandalizabitur,* id est, homo pravi cordis incurret peccatum ex consideratione illorum duplicium, seu in viis illis duabus. Mali enim sunt ad scandala proni, utpote paratiores sequi mala quam bona.

29 *Cor nequam gravabitur in doloribus.* Nequam est cor, quod duplicitate, calliditate, hypocrisi tegit se, et decipit alios. Hoc gravatur sarcina vitiorum, remorsu conscientiæ, propria inordinatione : qua animus inordinatus sibi ipsi est gravis, et sæpe incurrit tormenta in vita præsenti, dum in laqueum quem aliis parat, dilabitur, et dignis pœnis afficitur; et nisi pœniteat, doloribus opprimetur inferni. *Et peccator adjiciet ad peccandum,* id est, peccatis addet peccata, et de minoribus corruet ad majora, scandalizabitque proximos. Et tandem sic excæcatur, ut glorie- (*Prov.* ii, 14.) tur quum malefecerit, vel excuset se false, ac in pessimam consuetudinem ruat : ita quod vitia sua, quamvis enormia, parum aut nil ponderet. Peccatum namque quod per pœnitentiam non deletur, suo mox pondere trahit ad aliud. Nam sequens peccatum, est peccatum et pœna peccati. Ideo quanto quis frequentius ac gravius Deum offendit, tanto plus meretur relinqui ab eo, ac juste relictus, cadit assidue gravius. Hinc legitur : Qui in sordibus est, sorde- (*Apoc.* xxii, 11.) scat adhuc.

Synagogæ, id est congregationi, *superborum non est sanitas* spiritualis, quæ in 30
virtutum integritate consistit, quum sint mortui morte culpæ, secundum illud : No- (*Ibid.* iii, 1.) men habes quod vivas, sed mortuus es. *Frutex enim peccati eradicabitur in illis.* Frutex dicitur arbor parva. Frutex ergo peccati, est iniqua voluntas, juxta illud : Jam securis ad radicem arboris posita (*Matth.* iii, 10.) est. Hic frutex eradicabitur in superbis, id est, publice deducetur in lucem in divino judicio, quod illuminabit abscondita tene- (I *Cor.* iv, 5.) brarum, ac radicitus destruetur; ita quod ab effectu sui intenti impedietur, juxta quod scriptum est : Iter impiorum peribit; (*Ps.* i, 6.) et, In illa die peribunt omnes cogitationes (*Ps.* cxlv, 4.) eorum. Ideo scriptum est : Vidi iniquos (*Job* iv, 8, 9.) Domino flante periisse. Eradicatur quoque frutex peccati, quia iniqui a mystico corpore Christi evelluntur, et a consortio (*Rom.* xi, 17, 19, 21; *Is.* xxvi, 5, 10.) ac patria electorum penitus exstirpantur, prout ad Romanos et in Isaia habetur. De quibus Osee inducit : Radix eorum exsic- (*Osee* ix, 16.) cata est, fructum nequaquam facient. *Et non intelligetur,* id est, talis frutex per

approbationem non cognoscetur, juxta illud : Non novi vos ; discedite a me, omnes operarii iniquitatis. Vel, Non intelligetur, id est, impii non advertent qualiter condemnetur iniquus, quia non pensant divini rigorem judicii.
Matth. VII, 23; *Luc.* XIII, 27.

31 *Cor sapientis intelligitur in sapientia,* id est, per verba et opera sapientialia ab ipso procedentia, agnoscitur : habitus enim cognoscitur per proprium actum, et causa
Prov. XVII, 24. per effectum. Imo, Salomone testante, In facie prudentis lucet sapientia. Et Seneca teste, Imago mentis, est sermo loquentis ; qualis vir, talis et sermo ipsius. Ideo ait
Luc. VI, 44. Salvator : Unaquæque arbor per fructum suum cognoscitur. Habitus autem supernaturales infusi, ad gratiam gratificantem pertinentes, hoc modo probabiliter saltem noscuntur, quamvis non certitudinaliter. *Et auris bona,* id est homo studiosus et docilis, Deoque cupiens complacere, *cum omni concupiscentia audiet sapientiam,* id
Joann. VIII, 47. est verba salubria. Qui enim ex Deo est, verba Dei audit. Hæc est concupiscentia spiritualis et munda, ex caritate proce-
Ps. LXXXIII, 3. dens : de qua in Psalmo, Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Talis etenim delectatur atque reficitur in sapientiæ verbis, nec somno inerti opprimitur in sermone. Imo ab omni peccato se
32 retrahit, sicut subjungitur : *Sapiens cor et intelligibile,* id est docile, ad intelligendum bene dispositum, quod dici potest intellectivum et capax, *abstinebit se a peccatis, et in operibus justitiæ,* quæ est generalis ac omnis virtus, *successus*

A *habebit,* id est, in omni virtute proficiet, sicut sapientia sibi dictat. Hæc enim sapientia quæ est donum, plena est fructibus bonis, ut dictum est sæpe.

Postremo redit auctor ad commendationem operum misericordiæ, de quibus paulo
ante disseruit. *Ignem ardentem exstinguit* 33
aqua, quæ sua frigiditate corrumpit ignis calorem, et ex consequenti ejus substantiam ; *et eleemosyna resistit peccatis :* quia meretur gratiæ incrementum, per quod superantur peccata ; et debitam vitiis au-
B fert pœnam, juxta illud : Eleemosyna ab *Tob.* IV, 11.
omni peccato et a morte liberat, et non
patietur animam ire in tenebras. *Et Deus* 34
prospector est ejus qui reddit gratiam, id est gratiosus adspector, adjutor, et approbator illius qui pius et gratiosus est proximis suis, ac gratias agens Deo. *Meminit in posterum,* id est, suo tempore vicem rependet ac præmium facienti misericordiam, quemadmodum dixit : Beati mise- *Matth.* V, 7.
ricordes, quoniam ipsorum miserebitur Deus ; *et in tempore casus sui,* id est hora
C mortis, *inveniet* ipse homo misericors, *firmamentum,* id est forte ac stabile adjutorium Dei, ac præmium salutis æternæ, in quo immobiliter fulcietur. De quo ait Apostolus : Divitibus hujus sæculi præ- *I Tim.* VI, 17-19.
cipe, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum. Vel : In tempore casus sui, id est ruinæ, dum cadit in culpam, inveniet firmamentum : quia multos habet intercessores, et facilius impetrat veniam, nec de facili in finem relinquitur.

ARTICULUS IV

ELUCIDATIO CAPITULI QUARTI : FILI, ELEEMOSYNAM PAUPERIS NE DEFRAUDES.

AD opera misericordiæ, atque ad modum faciendi hæc ipsa, hic plenius
1 exhortatur. *Fili, eleemosynam pauperis ne defraudes,* id est, fraudulenter et injuste
D non subtrahas pauperibus quod tibi superfluit, et quo indigent ipsi. Nam, ut ait Ambrosius : Indigentium panis est, quem detines ; nudorum vestimentum, quod re-

cludis; pretium captivorum pecunia, quam
abscondis. Ideo tot indigentibus injuriaris,
quot subvenire potes, nec subvenis. Nam
et ideo Deus concessit uni multa, ut bonæ
erogationis præmia consequatur; alteri
parva et pauca, ut patientiæ bravio deco-
retur. *Et oculos tuos ne transvertas a pau-*
pere, indignando aut despiciendo : imo ad
minus pia compassione respice eum, et
bono eloquio consolare, si ei non potes
corporaliter subvenire. Ideo pius et san-
Tob. IV, 7. ctus Tobias suum admonuit filium : Noli
avertere faciem tuam ab ullo paupere :
ita enim fiet, ut nec a te avertatur facies
Domini.
2 *Animam esurientem,* id est hominem
famelicum, *ne despexeris :* imo condole et
succurre homini tali : sicut Isaias horta-
Is. LVIII, 7. tur, Frange esurienti panem tuum. Ani-
mam vero esurientem justitiam, honorare
et pro posse reficere spiritualibus cibis
debemus. *Et non exasperes pauperem in*
inopia sua, alloquendo eum verbis inve-
ctivis et duris, sine rationabili causa, aut
improperando ei suam penuriam. Non
enim est misero et afflicto addenda affli-
ctio, sed consolatio et relevatio impen-
Prov. XVII, 5. denda. Hinc scriptum est : Qui despicit
pauperem, exprobrat factori ejus. Hinc
3 subditur : *Cor inopis ne afflixeris,* nisi
forsan gravitas suæ culpæ id exigat; *et*
non protrahas datum angustianti, id est,
ei qui in angustiis positus est, non dif-
feras dare quod rationabiliter petit. Qui
enim cito dat, bis dat. Et in Proverbiis
Ibid. III, 28. scriptum est : Ne dicas, Vade, et cras dabo
4 tibi, quum statim possis dare. *Rogationem*
contribulati, id est precem afflicti, *ne*
abjicias, denegando quod rogat, ne ex tua
abjectione plus affligatur; *et non avertas*
faciem tuam ab egeno : sicut expositum
est. Tamen in foro judicii, non est par-
cendum egeno in derogationem justitiæ,
Lev. XIX, 15. quum scriptum sit : Juste judica, nec con-
sideres personam pauperis, neque honores
vultum potentis.
5 *Ab inope ne avertas oculos tuos propter*
iram : id est, ex consideratione ultionis

A divinæ, quæ imminet immisericordibus,
converte oculos tuos ad pauperes per com-
passionem et subventionem. Vel : Propter
iram, id est ex ira concepta contra paupe-
res propter aliquam rem, in qua te offen-
derunt, non avertas ab eis oculos tuos;
sed abjice iram, et ipsis ignosce ac sub-
veni. *Et non relinquas quærentibus tibi*
retro maledicere, id est, pauperibus postu-
lantibus sibi aliquid dari, non relinquas
maledicere tibi retro : id est, non deneges
opem, ne ex hoc des eis occasionem male-
B dicendi tibi secrete. *Maledicentis enim tibi* 6
in amaritudine animæ, exaudietur preca-
tio illius : id est, oratio pauperis imprecan-
tis tibi ex zelo justitiæ mala pœnalia, per
quæ corrigaris in hac vita, exaudietur a
Domino, quando hoc deprecatur in amari-
tudine animæ, id est in afflictione et dolore
quam incurrit, eo quod renuas ei succur-
rere. Hoc quandoque sic accidit, quamvis
non semper. *Exaudiet autem eum,* scilicet
pauperem, *qui fecit illum,* scilicet creator
ipsius. Pius namque et justus Dominus
C specialiter pronus est ulcisci miserabilium
personarum injuriam, et exaudire preces
earum. Unde per Moysen sæpius dixit : Si Exod. XXII, 23, 27.
læseritis eos, vociferabuntur ad me, et
exaudiam eos, quia misericors sum.
Congregationi pauperum affabilem te 7
facito, id est, libenter et pie ac consolato-
rie alloquere pauperes, honorando in eis
dona naturæ aut etiam gratiæ, ipsamque
paupertatem, per quam Christo assimilan-
tur. Nam et Christus rogatus ire ad filium Joann. IV, 47, 50.
reguli, non transivit; rogatus autem ire Matth. VIII, 5, 7.
D ad servum centurionis, mox acquievit. *Et*
presbytero, id est sacerdoti, vel potius se-
ni, *humilia animam tuam,* id est, cor-
dialem et interiorem reverentiam exhibe,
quamvis sit pauper, propter senium ejus,
etiam dato quod exteriorem ei reveren-
tiam non impendas, quum scriptum sit :
Coram cano capite consurge, et honora Lev. XIX, 32.
personam senis. *Et magnato,* id est prin-
cipi ac superioribus nobilibusque perso-
nis, *humilia caput tuum,* in quantum ali-
quid excellentiæ in eis præfulget, scilicet

auctoritas seu potestas, per quam etiam
Deo assimilantur, et ejus vicarii perhiben-
tur : imo et in Scripturis dii vocantur,
Exod. xxii, 28. juxta illud in Exodo, Diis non detrahes; et
Ibid. 9. rursus ibidem, Ad deos causa utriusque
perveniet.
8 *Declina pauperi sine tristitia aurem*
tuam, id est, jucunde da ei audientiam,
non invite et mœste : pauperes enim sunt
specialiter membra et fratres Christi; *et*
redde debitum tuum, exhibendo cuique
quod ei teneris, et specialiter pauperibus
succurrendo, ut requirit justitia et præce-
ptum. Imo qui illis non subvenit, auget
sibi debita, pro quorum remissione ora-
Matth. vi, 12. mus quotidie : Dimitte nobis debita nostra.
Et responde pacifica in mansuetudine, id
est, mite redde responsum atque pacifi-
cum, in quantum materia sustinet.
9 *Libera eum qui injuriam patitur, de*
manu superbi, a quo inique opprimitur.
Hoc est misericordiæ opus, et ad superio-
res potissime spectat. Sic et Salomon ait :
Prov. xxiv, 11. Erue eos qui ducuntur ad mortem, supple,
injuste. *Et non acide,* id est moleste, *feras*
in anima tua hoc ipsum implere, vel quod
istud tibi injungitur. Vel ægre non feras
adversa quæ tibi proveniunt : quæ æqua-
Ibid. xii, 21. nimiter ferenda sunt, secundum illud, Non
contristabit justum, quidquid ei acciderit.
10 *In judicando esto pupillis misericors ut*
pater, quantum fieri potest sine deroga-
tione justitiæ, et sine præjudicio partis ad-
versæ. Nam et justitiæ semper addendum
est aliquid pietatis : et sic istud non re-
pugnat ei quod dictum est, in judicando
Lev. xix, 15. non esse considerandam personam pau-
peris. *Et pro viro, matri illorum,* id est,
matri pupillorum esto protector et conso-
lator, tanquam maritus. Viduis enim est
pietas impendenda. Sic Job de se ipso te-
Job xxix, 25. statur : Quum sederem quasi rex cir-
cumstante exercitu, eram tamen mœren-
11 tium consolator. *Et eris tu velut filius*
Altissimi obediens, id est, per pietatem et
obedientiam eris adoptivus filius Dei, qui
istud præcepit, et cui misericordes assi-
Luc. vi, 36. milantur. Unde et Christus hortatur : Es-
tote misericordes, sicut et Pater vester
cœlestis misericors est. *Et miserebitur tui*
magis, quam mater misereri solet filio
suo. Deus enim incomparabiliter miseri-
cordior est cunctis hominibus, et ineffabi-
liter plus diligit pios ac virtuosos adopti-
vosque filios, præsertim prædestinatos,
quam carnales parentes sobolem suam. Et Is. xlix, 15.
quanto plus quis affluit visceribus pieta-
tis, tanto pronior Deus est misereri ipsius.
Sapientia filiis suis vitam inspirat. Sa- 12
pientia etenim increata vitam naturæ lar-
gitur, vitamque gratiæ inspirat efficienter,
deinde vitam gloriæ tribuit pro merce-
de. Sapientia vero quæ donum est, inspirat
formaliter vitam, id est, actum vitalem
meritorium parit. *Et suscipit exquirentes*
se, id est, preces eorum exaudit, et bra-
chiis caritatis ac pietatis amplectitur eos,
qui tota cordis diligentia sibi placere et
uniri conantur. Unde et Christus Sapien-
tia Patris testatur : Omne quod dat mihi Joann. vi, 37.
Pater, ad me veniet; et eum qui venit ad
me, non ejiciam foras. *Et præibit in via*
justitiæ, id est, per observantiam præcepto-
rum gratiose deducet, juxta illud : Justum Sap. x, 10.
deduxit Dominus per vias rectas. Nam
qualiter sit vivendum, ostendit. Propter
quod fertur in Psalmo : Tenuisti manum Ps. lxxii, 24.
dexteram meam, et in voluntate tua dedu-
xisti me. Hinc Christus fatetur : Ego sum Joann. viii, 12.
lux mundi; qui sequitur me, non ambulat
in tenebris.
Et qui illam diligit, diligit vitam : quo- 13
niam ipsa est vita æterna et increata, prout
loquitur : Ego sum via, veritas, et vita. Ibid. xiv, 6.
Talis quoque diligit vitam gratiæ ac virtu-
tum, et salutem æternam : de qua ait, Si Matth. xix, 17.
vis intrare ad vitam, serva mandata. *Et*
qui vigilaverint ad illam, id est, pervigili
corde quæsierint ipsam, ad proficiendum
in ejus amore et contemplatione, *comple-*
ctentur placorem ejus, id est, complacen-
tiam, tranquillitatem atque dulcedinem
ejus gustabunt et consequentur, juxta quod
a Sapiente dictum est : Clara est, et quæ Sap. vi, 13, 14.
nunquam marcescit, sapientia; et facile
videtur ab his qui diligunt illam, et inve-

nitur ab his qui quærunt illam. Præoccu-
pat eos qui se concupiscunt, ut illis se
prior ostendat. Hinc Sapientia ista pro-
Prov. viii, 17, 34. fatur : Ego diligentes me diligo; et qui
mane vigilaverint ad me, invenient me.
Beatus homo qui audit me, et vigilat ad
fores meas quotidie.
14 *Qui tenuerint illam,* perseverando in
amore et cultu ipsius, et ei inavertibili-
ter adhærendo, *vitam hereditabunt,* id est,
æternam obtinebunt salutem, et de vita
gratiæ ad vitam gloriæ transferentur. Un-
Ibid. 35. de et ipsa disseruit : Qui me invenerit, in-
veniet vitam, et hauriet salutem a Domi-
no. *Et quo introierit, benedicet Deus :* id
est, Deus Pater dona pietatis suæ dabit et
multiplicabit in eo, in cujus mentem Sa-
pientia ab eo æternaliter genita, introierit
per fidem et caritatem. Unde et ipsa con-
Joann. xiv, 23. testatur : Ad eum veniemus, et mansionem
15 apud eum faciemus. *Qui serviunt ei, ob-
sequentes erunt sancto.* Qui enim servit
Lev. xi, 45; xx, 26. Filio, servit et Patri, qui ait : Sancti eritis,
quoniam ego sanctus sum. *Et eos qui dili-
gunt illam, diligit Deus* Pater : juxta quod
Joann. xvi, 27. Filius loquitur, Ipse Pater amat vos, quia
vos me amastis ; et rursus contestatur,
Ibid. xiv, 21. Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et
Sap. vii, 28. ego diligam eum. Hinc dictum est : Nemi-
nem diligit Deus, nisi qui cum sapientia
inhabitat.
16 *Qui audit illam, judicat gentes :* id est,
qui Sapientiæ increatæ obedit perfecte,
aptus et dignus est alios judicare : sicut et
Prov. viii, 15. ipsa locuta est, Per me reges regnant, et
legum conditores justa decernunt; Apo-
I Cor. ii, 15. stolo quoque testante, Spiritualis homo ju-
Sap. viii, 10, 11, 14. dicat omnia. Ideo asserit Sapiens : Propter
sapientiam habebo claritatem ad turbas,
juvenis et acutus inveniar in judicio; dis-
ponam populos, et nationes mihi erunt
subjectæ. Vel, Judicabit gentes, id est,
per assessoriam dignitatem judicabit cum
Matth. xix, 28. Christo, qui ait : Vos qui secuti estis me,
sedebitis super thronos, judicantes, etc. *Et
qui intuetur illam,* id est, verba et opera
æternæ Sapientiæ pensat, *permanebit con-
fidens,* id est inter adversa securus, et de

A futura felicitate spem habens, juxta illud:
Justus quasi leo confidens, absque terrore Prov. xxviii, 1.
erit. Sapientia enim confortat et parit fi-
duciam.
Si crediderit ei, hereditabit illam : id 17
est, si fide formata adhæserit ei in via,
pertinget ad beatificam ejus fruitionem
in patria, et vere dicet cum Jeremia : Pars Thren. iii, 24.
mea Dominus, dixit anima mea; et etiam
cum Psalmista : Dominus pars hereditatis Ps. xv, 5.
meæ; et, Portio mea Dominus in terra vi- Ps. cxli, 6.
ventium. *Et erunt in confirmatione crea-*
B *turæ illorum,* id est, opera filiorum Sapien-
tiæ erunt approbata a Deo in die judicii, et
confirmata in gratia. *Quoniam in tenta-* 18
tione ambulat cum eo, id est, Sapientia
dirigit suum filium adoptivum in tenta-
tionibus, et undique adest ei : non quod
incommutabilis Deus moveatur aut variet
locum, qui incircumscriptibilis et illocalis
consistit; sed per suum effectum dicitur
transire cum homine, juxta illud : Domi- Deut. xxiii, 14.
nus Deus tuus ambulat in medio castro-
rum, ut eruat te. Unde Moyses legitur ex-
C orasse : Si non tu ipse præcedas nos, ne Exod. xxxiii, 15, 16.
educas nos de loco isto. In quo enim scire
poterimus, invenisse nos gratiam in con-
spectu tuo, nisi ambulaveris nobiscum?
Hinc Sapientia fassa est : In viis justitiæ Prov. viii, 20.
ambulo. *Et in primis eligit eum,* id est, in
spiritualibus, æternis atque præcipuis bo-
nis eum assumit, quia hæc bona ei dare
decrevit potius quam terrena. Vel : In pri-
mis, id est inter electos, qui sunt primi
et carissimi, apud se ipsam adscribit.
Timorem et metum et probationem in- 19
D *ducet super illum,* id est, timorem filialem
et metum divini judicii, exercitationem
quoque per adversa ingeret ei, quatenus
juxta hortamenta Apostoli, cum metu et Philipp. ii, 12.
timore suam operetur salutem, et tanquam Sap. iii, 6.
aurum in fornace probetur. *Et cruciabit
illum,* id est, in vita hac castigabit pro
suis peccatis, juxta quod ait : Ego quos Apoc. iii, 19.
amo, arguo, et castigo; *in tribulatione do-
ctrinæ suæ,* id est tribulatione salubri,
quæ dat intelligentiam salutarem, ita quod
homo advertit sua peccata, et confugit ad

Judic. III, 8, 9, 13-15; IV, 3; VI, 1-7; X, 8-10. Deum, sicut in libro Judicum multoties leguntur filii Israel ad Deum reversi ex acerbitate afflictionum suarum. Unde et
Is. XXVIII, 19. Isaias inducit : Tantummodo sola vexatio dabit intellectum auditui. Et rursus Isaias
Ibid. XXVI, 16. loquitur Deo : In tribulatione murmuris doctrina tua eis. Vel, In tribulatione doctrinæ suæ, id est in tribulatione paterna: quam sacra Scriptura docet a Deo infligi
Prov. III, 11, 12. suis electis, quoniam scriptum est : Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias; quem enim diligit Dominus, corripit. *Donec tentet eum in cogitationibus illius*, id est, per adversa discutiat et inquirat : non ut ipse sciat, sed ut aliis manifestet, an cogitationes ipsius maneant bonæ et timoratæ, nec murmuret neque impatiens fiat. Sic quip-
Deut. VIII, 2. pe ait Moyses populo Israel : Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus, ut affligeret te atque tentaret, et nota fierent quæ versabantur in corde tuo, utrum custodires mandata illius, an non. In libro Judicum quoque le-
Judic. III, 4. gitur : Dimisit Dominus Chananæos, ut in eis experiretur Israelem, utrum audiret mandata Domini, an non. *Et credat animæ illius*, id est, approbet eum, seu per effectum ostendat quod reputet eum fi-
Sap. III, 5. delem : juxta illud Sapientiæ, Deus tentavit illos, et invenit illos dignos se. Hinc
Gen. XXII, 1-10. quum Abraham patriarcham tentasset, et fidelem ac obedientissimum invenisset, di-
Ibid. 12. xit : Nunc cognovi quod timeas Deum.
Joann. II, 23, 24. Quocontra legitur in Evangelio, quod multi credebant in Jesum, sed ipse Jesus non credebat se illis.

20 *Et firmabit illum* per charismata gra-
Hebr. XIII, 9. tiarum. Quia, ut ait Apostolus, Optimum est gratia stabiliri cor. Homo enim per adversa bene exercitatus, et per tentationes probatus, fit firmus et stabilis in virtute. *Et iter adducet directum ad illum*, id est, justam conversationem ei præstabit, adducetque eum per iter salutis, et recordationem ac rectam intelligentiam viæ salutis ei infundet, sicut orat Psalmista :
Ps. V, 9. Dirige in conspectu tuo viam meam; item-
Ps. CXLII, 8. que, Notam fac mihi, Domine, viam in qua ambulem. *Et lætificabit illum* gaudio spirituali in contemplatione divinorum tranquilla, juxta quod unus talium fatetur : Intrans in domum meam, conquiescam Sap. VIII, 16
cum illa; non enim habet amaritudinem conversatio ejus, nec tædium convictus
illius, sed gaudium et lætitiam. *Et denu-* 21
dabit absconsa sua illi, id est, de secretis fidei sanctæ mysteriis et de aliis suis occultis ipsum illuminabit, ita ut dicere possit, Incerta et occulta sapientiæ tuæ ma- Ps. L, 8.
nifestasti mihi. Hinc Sapientia ista dixit discipulis : Omnia quæcumque audivi a Joann. XV, 15.
Patre meo, nota feci vobis; et denuo, Vobis datum est nosse mysterium regni Dei. Luc. VIII, 10.
Et thesaurizabit super illum scientiam et intellectum justitiæ, id est, copiose congregabit atque perficiet in eo scientiam necessariorum ad salutem, et scientiam quæ est donum, ac intelligentiam Scripturarum, seu veram et formatam notitiam justitiæ ac virtutum, ut non solum speculative, sed et practice eas agnoscat. De qua formata et boni approbativa scientia Dominus ait : Numquid vestrum est scire Mich. III, 1, 2.
judicium, qui odio habetis bonum? Hinc Sapientia hæc testatur : In medio semitarum judicii ambulo, ut ditem diligentes Prov. VIII, 20, 21.
me, et thesauros eorum repleam.

Si autem aberraverit, id est, lucem ve- 22
ritatis et sapientiæ documenta reliquerit, consentiendo tentationibus et peccatis, *derelinquet eum, et tradet eum in manibus inimici*, id est, divina protectione nudatum debitis pœnis subjiciet. Ideo David loquitur Salomoni : Si reliqueris Deum, I Par. XXVIII, 9.
projiciet te in æternum. Unde quum Roboam et populus ejus, Deo relicto, ad II Par. XII, 1-4.
idololatriam lapsi fuissent, et ob hoc in manus Sesac regis Ægypti traditi essent, Dominus ait ad eos : Vos reliquistis me et Ibid. 5.
ego reliqui vos in manus Sesac : ut secundo Paralipomenon fertur. Sic contigit Scribis et Pharisæis propria malitia excæcatis: qui dum ad tempus probabilem habuissent de Christo notitiam, postea invidia moti sunt contra eum, quum ipsos acerri- Matth. XV, 1-9, 12; XXIII, 13-22.
me increparet, et recesserunt ab ejus no-

titia. Propter quod tradidit eos manibus A
Romanorum.

Præterea, quia jam docuit multarum ac-
tus virtutum, subdit quando sint exercen-
23 di. *Fili, conserva tempus,* id est, tempore
opportuno fac quidquid facere debes. Nam
opportunitas temporis, est una de genera-
libus circumstantiis cujuslibet virtuosi ac
meritorii actus. Præcepta equidem affirma-
tiva obligant semper, sed non ad semper,
imo pro loco et tempore opportunis. Unde
Eccle. III, 1, 5. scribitur : Tempus est omni rei sub cœlo;
tempus amplexandi, et tempus longe fie- B
ri ab amplexibus. *Et devita,* id est recede,
Ps. XXXIII, 15. *a malo* culpæ, juxta illud Psalmi : Declina
a malo, et fac bonum.

24 *Pro anima tua,* id est propter obtinen-
dam veram animæ tuæ salutem; vel, Pro
anima tua, id est pro conservanda vita tua
animali et corporali; *non confundaris di-
cere verum,* id est, sine verecundia confi-
tere et prædica quod pertinet ad salutem,
et increpa delinquentes, nec ullo metu
deseras veritatem vitæ, veritatem doctri-
næ, veritatem justitiæ. Ideo ait Salvator : C
Luc. IX, 26. Qui me erubuerit et meos sermones, hunc
Filius hominis erubescet, quum venerit in
Rom. X, 10. regno suo. Et Paulus : Corde, inquit, cre-
ditur ad justitiam ; ore autem confessio
25 fit ad salutem. *Est enim confusio addu-
cens peccatum, et est confusio adducens
gratiam et gloriam :* id est, duplex est
erubescentia. Una est vituperabilis, qua
quis ex timore patiendi inhonorationem
et irrisionem ab hominibus, relinquit ac-
tum virtutis, aut silet ab increpatione vel
instructione salubri : quæ erubescentia est D
mala in se, et multorum origo vitiorum.
Alia est erubescentia laudabilis, qua quis
de turpitudine vitiorum et pristinis suis
verecundatur erroribus : sicque compun-
gitur, pœnitet, et abstinet a peccatis : per
quod gratiam gloriamque meretur. Porro,
ut ait Damascenus : Verecundia est timor
ingloriationis, hoc est formido incurrendi
aliquid turpe vel indecens : quæ verecun-
dia est passio laudabilis in se, quia dispo-
sitiva ad bonum virtutis; sed dum procedit
ad detestandum humanam confusionem,
et in tantum ut a bonis impediat, fit vitu-
perabilis. De bona autem confusione fre-
quenter cantamus in Psalmo : Confundan- Ps. XXXIV, 4; XXXIX, 15; LXIX, 3.
tur et revereantur simul. De mala vero
oramus : In te, Domine, speravi, non con- Ps. XXX, 2; LXX, 1.
fundar in æternum.

Ne accipias faciem adversus faciem tu- 26
am, id est, personarum acceptionem de-
vita, quia est contra salutem faciei tuæ
interioris. De qua loquitur Paulus : Nos II Cor. III, 18.
autem revelata facie gloriam Domini spe-
culantes; et Psalmista, Exquisivit te facies Ps. XXVI, 8.
mea. Hinc fertur in Psalmo : Usquequo Ps. LXXXI, 2.
judicatis, id est, judicando approbatis, ini-
quitatem, et facies peccatorum sumitis?
Jacobus quoque in sua Canonica : Si per- Jacob. II, 9.
sonas (inquit) accipitis, peccatum opera-
mini, redarguti a lege tanquam trans-
gressores. Hoc vitium est contra justitiam
distributivam, quæ dat unicuique quod
meretur : idcirco ex suo genere est morta-
le. Atque, ut ait Ambrosius, Maximum vi-
tium præsidentium est, quod non causas
et merita, sed personas attendunt. Vel, Ne
accipias faciem adversus faciem tuam, id
est, nec persecutori neque alicui alteri
consentias unquam in detrimentum tuæ
salutis. *Nec adversus animam tuam men-
dacium,* id est, nulli consentias falsitati
contra tui ipsius salutem.

Ne verearis proximum tuum in casu 27
suo, id est, non timeas proximum tuum
corripere quando peccat, dummodo habeas
spem quod corripiendo possis illum eri-
gere. Et si prælatus illius es, etiam rebel-
lem compelle ad sui correctionem. *Nec* 28
retineas verbum in tempore salutis, id est,
ab increpatione et informatione proximo-
rum non cesses tempore congruo, quo
queunt converti. De quo ait Apostolus :
Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc II Cor. VI, 2.
dies salutis; et Isaias : Quærite Dominum, Is. LV, 6.
dum inveniri potest; invocate eum, dum
prope est.

*Non abscondas sapientiam tuam in de-
core ejus :* id est, ex consideratione digni-
tatis et pulchritudinis sapientiæ tuæ, non

omittas eam proximis communicare, quasi A
non favens eis tam pretiosum ac nobile
Sap. vi, 24, 25. donum. Ideo scriptum est : Quid autem sit
sapientia, referam ; et ponam in lucem
scientiam illius, neque cum invidia tabe-
scente iter habebo. Christus quoque in
Matth. x, 27. Evangelio loquitur : Quod dico vobis in
tenebris, dicite in lumine. Vel, Non abs-
condas sapientiam in decore ejus, id est,
quamdiu fulget ac placet ; vel, In decore
ejus, id est per verba ornata, difficilia, et
29 obscura. *In lingua enim sapientia digno-*
scitur, id est, per evidentem locutionem B
melius edocetur, et ab audientibus clarius
intelligitur. Denique, In lingua sapientia
dignoscitur, id est, ex qualitate sermonis
attenditur qualis sit ipse qui loquitur :
Ibid. xii, 34. quia ex abundantia cordis os loquitur ; et
qualis vir, talis oratio. Unde et Dominus
Luc. vi, 45. asserit : Bonus homo ex bono cordis sui
thesauro profert bona, et malus similiter
mala. *Et sensus, et scientia, et doctrina in*
verbo sensati, id est, ex sermone homi-
nis sapientis innotescit interior sua sci-
entia circa divina, moralisque disciplina ; C
et firmamentum in operibus justitiæ, id
est, fortitudo animi per opera justa co-
gnoscitur ac nutritur. Unde et Salomon
Prov. x, 25. protestatur : Justus quasi fundamentum
æternum.
30 *Non contradicas verbo veritatis* agnitæ
ullo modo, sicut faciunt contentiosi : ideo
non excuses te false, dum accusaris seu
Ibid. xxviii, 13. corriperis vere. Qui enim abscondit scele-
ra sua, non dirigetur ; qui autem confes-
sus fuerit et reliquerit ea, misericordiam
consequetur, ut dictum est in Proverbiis. D
Et de mendacio ineruditionis tuæ confun-
dere : id est, de falsa doctrina, errore, aut
locutione mendosa imperitiæ tuæ, in te
ipso verecundare ac pœnite ; nec incre-
pantibus ac reprobantibus te indigneris,
sed regratieris, quia opus misericordiæ
31 tibi impendunt. Hinc subditur : *Non con-*
fundaris confiteri peccata tua in foro con-
tentioso et conscientioso. Nam et reus mor-
tis peccat mortaliter negando judici suos
excessus. Attamen in confitendo debet ho-

mo de vitiorum suorum turpitudine vere-
cundari ; non autem sic, ut postponat hæc
publicare, quoniam verecundatio talis cul-
pam augeret. *Et ne subjicias te homini*
pro peccato, id est pro adulatione, aut pro
aliquo motivo irrationabili et injusto, seu
pro peccato perpetrando, id est, ad hoc ut
propter hominem pecces.
Noli resistere contra faciem potentis, id 32
est, contra potentiorem non pugnes pro
re, pro qua non teneris pugnare. Vel sen-
sus est, ut Omnipotenti resistere non ten-
temus. *Nec coneris contra ictum fluvii*, id
est contra insuperabilem potestatem, seu
contra impetum mali, quod non vales eva-
dere. Ideo dictum est Paulo : Durum est Act. ix, 5.
tibi contra stimulum calcitrare. Immode-
rata namque audacia recte vituperatur.
Pro justitia agonizare, id est, pro de- 33
fensione veritatis et æquitatis labora, *pro*
anima tua, id est pro salute animæ tuæ ;
et usque ad mortem certa pro justitia de-
fensanda, cum moderamine discretionis,
et loco et tempore opportunis. Præcipue
quoque resistendum est adversariis fidei
ac boni communis, imo et omnibus ad pec-
cata trahere molientibus, scilicet mundo,
carni, dæmonibus. Certandum est autem
spiritualibus armis, oratione et lacrimis,
aut etiam corporalibus pugnis, juxta illud
Catonis : Pugna pro patria. *Et Deus ex-*
pugnabit pro te inimicos tuos invisibiles
atque visibiles : id est, divina potestate
et ope ac gratia prævalebis : juxta illud
in Psalmo, Persequar inimicos meos, et Ps. xvii, 38.
comprehendam illos.
Noli citatus esse in lingua tua, id est, 34
præceps et inconsideratus ad loquendum,
quum scriptum sit : Vidisti aliquem velo- Prov. xxix, 20.
cem ad loquendum ? Stultitia magis spe-
randa est, quam illius correctio. Et Eccle-
siastes ait : Ne temere quid loquaris, neque Eccle. v, 1.
cor tuum velox sit ad proferendum sermo-
nem coram Deo. *Et inutilis, et remissus*
in operibus tuis, id est infructuosus, piger,
et tardus. Hoc enim turpissimum est, lin-
gua magniloqua, et manus remissa ; fortia
documenta, et opera nulla aut modica.

Ideo dicit Chrysostomus : Audiant te homines magna facientem, et minora jubentem. O quam multi modo sunt tales! ad corripiendum instruendumque alios præcipites et procaces; sed ad exsequendum quæ docent, inertes, et dum corripiuntur, impatientes. Ad quorum confusionem et
Act. I, 1. correctionem, scriptum est : Cœpit Jesus facere et docere. Unde et Salomon in Pro-
Prov. XVIII, 9. verbiis dixit : Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissi-
Ibid. XX, 13. pantis ; et rursus, Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat.

35 *Noli esse sicut leo in domo tua,* id est, non sis crudelis et animosus inter domesticos tuos, *evertens,* id est, inquietans et turbans, *domesticos tuos,* quos pie tractare et ædificare teneris, *et opprimens subjectos tibi,* regendo eos tyrannice magis quam virtuose, et voluntatem ac passiones, non rationem et discretionis censuras, sequendo. Hoc ad patresfamilias pertinet, imo ad omnes qui præsunt : qui
A quanto majores, eo et humiliores esse ju- *Eccli.* III, 20.
bentur. Contra quod faciunt multi iracundi, inquieti, protervi, qui nec se ipsos, nec cohabitantes sinunt quiescere : ideo graves sunt ad portandum, scandalizantque plurimos, et periculosi sunt valde, suam ac aliorum impedientes salutem. Ira enim *Prov.* XXVII, 4.
non habet misericordiam, nec erumpens furor; et impetum concitati spiritus quis poterit sustinere?

Non sit porrecta manus tua ad accipien- 36
dum munera sine necessitate et rationa-
B bili causa, aut ex cupiditate, *et ad dandum collecta,* id est tarda et clausa ad communicandum aliis bona tibi concessa. Unde in Evangelio loquitur Christus : Date, et da- *Luc.* VI, 38.
bitur vobis. In Actibus quoque apostolus loquitur Paulus : Oportet reminisci verbi *Act.* XX, 35.
Domini Jesu, quoniam ipse dixit : Beatius est magis dare, quam accipere. Hoc totum est contra avaros : quibus pensandum quod ait Scriptura, Radix omnium malo- *I Tim.* VI, 10.
rum est cupiditas.

ARTICULUS V

EXPOSITIO CAPITULI QUINTI : NOLI ATTENDERE AD POSSESSIONES INIQUAS.

HORTATUR hic ad vitandum ea quæ ab eleemosynarum largitione, ad quam præcedenti capitulo monuit, retrahunt : quæ sunt, avaritia, concupiscentia, et consimilia vitia, contra quæ loquitur.

1 *Noli attendere ad possessiones iniquas :* id est, non occupes te neque consideres qualiter possis terrena bona superflua adipisci, conservare, augere. Dicuntur autem possessiones iniquæ, non quia in se vitio-
I Tim. IV, 4. sæ aut malæ, quoniam omnis creatura Dei bona; sed, vel quia injuste et cupide acquiruntur et reservantur, vel quia sunt plurimorum occasio vitiorum. Idcirco a
Luc. XVI, 9. Christo vocantur mammona iniquitatis.
I Tim. VI, 9. Ideo ait Apostolus : Qui volunt divites fi-
C eri, incidunt in tentationes et laqueum diaboli, et in desideria multa nociva, quæ mergunt homines in perditionem. Christus quoque : Quam difficile, inquit, qui pecu- *Luc.* XVIII, 24, 25.
nias habent, intrabunt in regnum cœlorum! Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem in regnum cœlorum intrare. *Et ne dixeris : Est mihi sufficiens vita :* id est, non præsumas te tam diu victurum, ut indigeas omnibus illis terrenis, ne tibi contingat quemadmodum diviti, qui ut in Luca scribitur, di-
D xit : Anima, habes multa bona reposita in *Ibid.* XII, 19, 20.
annos plurimos; requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus : Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te : quæ

autem parasti, cujus erunt? Vel : Ne dixe- A
ris, Est mihi sufficiens vita, id est, non
putes te tibi sufficere viribus tuis, aut
sufficienter divitem esse in charismatibus
gratiarum, vitaque gratiæ, ne illud Apoca-
Apoc. III, 17. lypsis merearis audire : Dicis, Quod dives
sum, et nullius egeo; et nescis quia tu es
miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus,
Galat. VI, 3. et nudus. Unde et Paulus disseruit : Qui se
putat aliquid esse, quum nihil sit, ipse se
seducit. Etenim quum ignoremus an si-
mus in caritate, quæ vita est animæ, non
possumus nos jactare quod sufficiens vi- B
II Cor. III, 5. ta sit nobis, præsertim quum non simus
sufficientes cogitare aliquid ex nobis, qua-
si ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo
sit. [*Nihil enim proderit in tempore vin-
dictæ et obductionis.*]
2 *Ne sequaris in fortitudine tua,* id est
tempore juventutis ac roboris corporalis,
concupiscentiam cordis tui carnalem, ad
venerea consentiendo aut procedendo; vel,
concupiscentiam cupiditatis, bona proxi-
morum violenter tollendo in tua fortitu-
dine corporali, quum in Exodo scriptum C
Exod. XX, 17. sit, Non concupisces rem proximi tui; et
I Petr. II, 11. princeps dicat Apostolorum, Obsecro vos
tanquam advenas et peregrinos, abstine-
re a carnalibus desideriis, quæ militant
3 adversus animam. *Et ne dixeris : Quomo-
do potui!* id est, non jactes te potentem
fuisse ad faciendum illicita, asserendo :
Quomodo potui! id est, valde potens fui
ad talia. *Aut quis me subjiciet* suo jugo,
aut pœnis, seu captivitati, *propter facta
mea* iniqua? quasi diceret : Impune pec-
co. Talis fuit superbissimus impiissimus- D
Is. X, 13, 14. que Sennacherib, qui narratur dixisse : In
fortitudine manus meæ ego feci; et abstu-
li terminos populorum, et non fuit qui mo-
veret pennam, et aperiret os et ganniret.
Noli ergo sic æstimare. *Deus enim vindi-
cans vindicabit :* id est, dato quod a nullo
hominum puniaris in vita hac, ultionem
tamen divinæ justitiæ nequaquam evades,
cujus judicium incomparabiliter est hor-
II Mach. VI, 26. rendum. Ideo Eleazarus ait : Nam etsi in
præsenti tempore suppliciis hominum eri-
piar, sed manus Omnipotentis neque vi-
vens, neque defunctus effugiam. Hinc scri-
ptum est in Job : Deus inultum abire non Job XXIV, 12.
patitur.
Ne dixeris : Peccavi, et quid accidit 4
mihi triste? id est, impune feci quod vo-
lui, nec pro culpa passus sum pœnam. *Al-
tissimus enim est patiens redditor :* id est,
pœnam differt, non aufert, juxta quod
dici solet : Quod differtur, non aufertur.
Nam, ut dictum est a Sapiente, Ipse dissi- Sap. XI, 24.
mulat peccata hominum propter pœniten-
tiam. Sed quos diutius tolerat, hos suo
tempore induratos acrius punit, et terribi-
lius damnat. De quo ait Psalmista : Deus Ps. VII, 12, 13.
judex justus, fortis et patiens; nisi con-
versi fueritis, gladium suum vibrabit. Nil
ergo stolidius, nil periculosius, quam lon-
ganimitate et patientia Dei abuti.
De propitiatu peccatorum noli esse sine 5
metu : id est, non promittas tibi periculo-
sam securitatem de hoc, quod peccata tua
sint tibi remissa; sed metue inde, quia
etsi confessus sis, ignoras tamen an ex
vera contritione, nec scis an finaliter in
mortali peccato decedes. Ideo in Prover-
biorum libro habetur : Beatus homo qui Prov. XXVIII, 14.
semper est pavidus. *Neque adjicias pec-
catum super peccatum,* peccando assidue
et recidivando, prout Ecclesiastes inducit :
Quia non cito profertur contra malos judi- Eccle. VIII, 11.
cium, absque ullo timore filii hominum
perpetrant mala. *Et ne dicas,* dando tibi 6
ipsi audaciam perseverandi in peccatis, et
peccandi in spe : *Miseratio Dei magna
est, multitudinis peccatorum meorum mi-
serebitur.* Hoc enim incertum est tibi, quia
ignoras qualem sortiturus sis finem, nec
vera contritio potest propriis viribus obti-
neri, absque respectu et immutatione Spi-
ritus Sancti : quia non volentis, neque Rom. IX, 16.
currentis, sed miserentis est Dei. Denique
hoc modo (ut Climacus plenius docet) se-
ducit diabolus miseros homines : quia dum
sani sunt, suggerit eis infinitam esse mi-
sericordiam Dei, et posse faciliter veniam
impetrari; dum vero in extremis sunt, pro-
ponit eis divinæ rigorem justitiæ, et mul-

titudinem magnitudinemque culparum su- A
7 arum, ut desperent. *Misericordia enim,* id
est indulgentia circa pœnitentes, *et ira,* id
est ultio circa impœnitentes, *ab illo cito*
Eccle. IX, 12. *proximant :* juxta illud : Nescit homo fi-
nem suum; sed sicut pisces capiuntur ha-
mo, et aves laqueo, sic homines capiuntur
tempore malo, quum eis extemplo super-
venerit. Unde scriptum est in Deuterono-
Deut. VII, 10. mio : Dominus Deus tuus reddet odientibus
se statim, ita ut disperdat eos, et ultra non
differat, protinus eis restituens quod me-
rentur. *Et in peccatores* in vitiis persisten- B
tes, *respicit ira illius :* juxta illud in Psal-
Ps. XXXIII, 17. mo, Vultus autem Domini super facientes
mala, ut perdat de terra memoriam eorum.
8 *Non tardes converti ad Dominum, et ne*
differas de die in diem. Nam periculum
Matth. XXIV, 42. est in mora, quum dicat Salvator : Vigila-
te itaque, quia nescitis qua hora Dominus
Ibid. XXV, 13. vester venturus sit; et rursus, Nescitis
9 diem neque horam. *Subito enim veniet ira*
illius, et in tempore vindictæ, scilicet ju-
dicii tui particularis, quantum ad animam,
et universalis, quoad corpus et animam, C
disperdet te, nisi tempestive pœniteas :
Ps. CXLIV, 20. sicut ait Propheta, Custodit Dominus om-
nes diligentes se, et omnes peccatores
disperdet.
10 *Noli anxius esse in divitiis injustis,* id
est formidolosus ne eas amittas, nec pœ-
naliter sollicitus ut eas acquiras. Qualiter
autem divitiæ dicantur injustæ, jam patuit.
Non enim proderunt in die obductionis,
id est mortis, *et vindictæ :* juxta illud :
Job XXVII, 19, 20. Dives quum dormierit, nihil secum aufe-
ret; apprehendet eum quasi aqua inopia. D
Ps. LXXV, 6. Atque in Psalmo : Nihil invenerunt omnes
viri divitiarum in manibus suis. Unde di-
Sap. V, 8. cunt : Quid divitiarum jactantia contulit
Prov. XV, 27. nobis? Ideo in Proverbiis dictum est : Con-
turbat domum suam qui sectatur avaritiam.
11 *Non ventiles te in omnem ventum,* id
est, non te reddas instabilem, inquietum
et levem, nec passionum impulsibus sub-
ditum; *et non eas in omnem viam,* se-
Ps. XXXVI, 27. quendo omnem concupiscentiam, et quid-
quid apprehensioni occurrit; sed declina
a malo, et in via ruinæ non eas. Imo nec *Eccli.* XXXII, 25.
in via apparenter bona, sed vere mala : de
qua in Proverbiis dicitur : Est via quæ vi- *Prov.* XIV, 12; XVI, 25.
detur homini bona, et novissimum ejus
ducit ad mortem. Hoc modo ventilantur et
gradiuntur passionati et vitiosi, qui sunt
tanquam pulvis ante faciem venti. De qui- *Ps.* XXXIV, 5.
bus ait vir sanctus : Deus meus, pone il- *Ps.* LXXXII, 14.
los ut rotam, et sicut stipulam ante faciem
venti. *Sic enim peccator probatur in du-*
plici lingua, id est, per duplicitatem in-
stabilitatemque linguæ, ostenditur homo
esse iniquus : quia duplicitas oris ex du-
plicitate oritur cordis. Passiones ergo et
vitia instabilem faciunt hominem; virtu-
tes vero, constantem, prout legitur : Si *Job* XI, 14, 15.
iniquitatem, quæ est in manu tua, abstu-
leris, stabilis eris. *Esto firmus in via Do-* 12
mini, id est in fide catholica, quæ est via
ad beatificam visionem, et in lege divina,
in conversatione laudabili, in observatione
Decalogi, *et in veritate sensus tui,* id est
vera notitia intellectus, vitando errores,
sicut monet Vas electionis : Doctrinis va- *Hebr.* XIII, 9.
riis et peregrinis nolite abduci; et alibi :
Nolite pueri effici sensibus; sed malitia *I Cor.* XIV, 20.
parvuli estote, sensibus autem perfecti; *et*
scientia, id est in scientia, quæ est donum
caritati semper annexum. *Et prosequatur*
te verbum pacis et justitiæ : id est, verba
pacifica et justa proferantur a te, teque
sequantur, sicut accidentia suum sub-
jectum.
Esto mansuetus ad audiendum verbum 13
Dei, id est, patienter ac mititer audi verba
salubria, quamvis increpatoria. Impatien-
tia namque et ira mentem ita obtenebrant,
ut rite advertere nequeat, nec quæ dicun-
tur efficaciter penset. Sic et Jacobus : In *Jacob.* I, 21.
mansuetudine, inquit, suscipite insitum
verbum. Unde et in Isaia loquitur Christus
de Patre : Ad annuntiandum mansuetis *Is.* LXI, 1.
misit me. Idcirco subjungitur : *ut intel-*
ligas ea quæ audis, corde a passionum
inquietudine alieno. Ad illuminationem
etenim et instructionem præcipue aptat
mansuetudo. Propter quod fertur in Psal-
mo : Diriget mansuetos in judicio, docebit *Ps.* XXIV, 9.

mites vias suas. *Et cum sapientia,* id est ex A
lumine et notitia sapientiæ tibi concessæ,
proferes responsum verum ad interrogata :
prout in prima sua Canonica præstantis-
I Petr. III, 15. simus Archiapostolus cohortatur : Parati
semper ad satisfactionem omni poscenti
vos rationem de ea, quæ in vobis est, fide
et spe.

14 *Si tibi est intellectus,* id est, si nosti ea
quæ quæruntur a te, *responde proximo,*
instruendo minus scientem : quod est elee-
mosyna spiritualis; *sin autem, manus tua*
sit super os tuum, id est, silentium tibi B
injunge, *ne capiaris in verbo indiscipli-*
nato, id est, ne proberis imperitum dedis-
se responsum, *et confundaris.* Quemadmo-
dum enim qui negat se scire quod scit, et
renuit respondere ad ea quæ novit, et ad
quæ expedit responderi, ingratus est; sic
qui prætendit se scire quod nescit, vanus
est et elatus. Ideo Glossa ait : Sicut peccat
qui scit, et non vult proximum suum do-
cere; sic, qui nescit, et vult magister esse.
Denique periculose se habent medici et
jurisperiti, qui cupiditate lucri, vel ne vi- C
deantur ignari, præstant consilia et re-
sponsa ad ea, in quibus eruditi non sunt.
Unde medici tales interdum fiunt homicidii
rei, et juristæ ad restitutionem tenentur
damnorum, quæ simplices ex imperito il-
lorum consilio et responso incurrunt, prout
super Genesim Henricus de Hassia plenius
docet. De talibus ait ad Timotheum Apo-
I Tim. I, 7. stolus : Volunt esse legis doctores, non
intelligentes neque quæ loquuntur, neque
de quibus affirmant.

15 *Honor et gloria in sermone sensati,* id D
est, sapiens suo sapientiali sermone hono-
rem gloriamque meretur apud Deum et
Dan. XII, 3. homines. Ideo in Daniele fertur : Qui ad
justitiam erudiunt multos, fulgebunt quasi
stellæ in perpetuas æternitates. Imo, se-
cundum Philosophum, magistris non po-
test a discipulis reddi æquivalens. *Lingua*
vero imprudentis, subversio est ipsius : id
est, imprudens per incustodiam suæ lin-
guæ occidit se ipsum jam morte culpæ, et
meretur incidere damnationem gehennæ.
Ideo dicitur : Lingua placabilis, lignum Prov. XV, 4.
vitæ; quæ autem immoderata est, conteret
spiritum. Sic et in libro Sapientiæ habe-
tur : Os quod mentitur, occidit animam. Sap. I, 11.

Non appelleris susurro in vita tua : id 16
est, tam custodite te habeas in loquendo,
ne vere voceris susurrator, seu occultus
murmurator, aut latens maleloquus de
proximo tuo; *et lingua tua ne capiaris et*
confundaris, id est, juste redarguaris de
locutione tam vitiosa. *Super furem enim* 17
est confusio et pœnitentia, id est, susurra-
tor pejor est fure, quoniam majus infert
nocumentum proximo quam fur. Fur nam-
que tollit exteriora, susurrator autem fa-
mam, pacem, et amicitiam, prout de his
infra magis dicetur. Et sicut gravius pec-
cat quam fur, sic major confusio ei debe-
tur, et magis de eo dolendum est. Ipse
quoque magis dolebit, saltem in pœnis, et
dum fuerit deprehensus : saltem in divino
judicio, quamvis in foro humano soleat
major pœna pro furto infligi. *Et denotatio*
pessima super bilinguem, id est, gravissi-
ma ac pœnalissima exsecratio, irrisio, et
cum digito demonstratio debetur bilingui,
qui aliter in præsentia, aliter in absentia,
et aliter apud unum, aliterque apud alte-
rum loquitur de eodem; et ita mentitur et
fallit, diffamat et lædit quamplures. *Susur-*
ratori autem odium, et inimicitia, et con-
tumelia : id est, ipse tam graviter peccat,
quod facit se ipsum odibilem, secundum
quod talis est, et tanquam hostis vitandus
est, ac contumelia dignus.

Justifica pusillum et magnum simili- 18
ter, id est, sine personarum acceptione
profer judicium de hominibus parvi sta-
tus, excellentibusque personis, ita ut pu-
sillos ita judices justos, si eorum vita hoc
mereatur, sicut majores. Hinc in Deutero-
nomio Moyses legitur præcepisse judici-
bus : Ita parvum audietis ut magnum, nec Deut. I, 17.
accipietis cujusquam personam.

ARTICULUS VI

DECLARATIO CAPITULI SEXTI : NOLI FIERI PRO AMICO INIMICUS PROXIMO.

1 AD caritatem ac sapientiam præcipue admonemur in isto capitulo. *Noli fieri pro amico inimicus proximo.* Hoc dupliciter potest intelligi. Primo : Noli inimicus esse aut fieri proximis tuis, quibus amicus esse teneris : quoniam omnis homo viator, est per caritatem amandus, in quantum rationalis creatura, beatitudinis capax ; et sicut amicus in Deo, sic inimicus propter Deum est diligendus, quamvis non sit amandus in quantum iniquus et inimicus. Secundo sic : Noli fieri pro amico inimicus proximo, ad complacendum amico tuo, seu quia amicus tuus est inimicus proximi, vel propter injuriam factam amico tuo a proximo suo. Quidam enim statim quum viderint amicum suum contra alium contendere aut pugnare, adjuvant eum in malis hujusmodi, et fiunt partiales cum ipso, quum potius conarentur litigantes concordare aut separare. In quibusdam etiam partibus consuetudo est pessima, ut aliquo læso aut interfecto, tota ejus cognatio congregetur ad ulciscendum cognati injuriam, privata et propria auctoritate, non solum in eum qui forefecit, sed in quemcumque de parentela ipsius ; et generalem contra se invicem concipiunt inimicitiam : quod totum periculosissimum est, non solum animabus, sed et corporibus eorumdem, et est caritati contrarium. Porro vera amicitia (ut Tullius in libro de Amicitia docet) requirit ut nec turpe seu illicitum aliquid rogemus amicum, nec tale quid faciamus rogati ; sed ad omne bonum honestum hortemur, adjuvemusque eum.

Improperium enim et contumeliam malus hereditabit, id est, omnis injustus, nisi pœniteat, æternam reprobationem et condemnationem accipiet, quemadmodum

A Dominus loquitur impiis : Dabo vos in opprobrium sempiternum, et in ignominiam æternam, quæ nunquam oblivione delebitur. (*Jer.* xxiii, 40.) *Et omnis peccator invidus et bilinguis :* id est, invidia atque bilinguitas sunt peccata ita enormia, quod invidus et bilinguis possunt per æquivalentiam quamdam dici omnis peccator, seu cunctis vitiis pleni. Seu, Omnis, id est plenus et consummatus, peccator : juxta quem sensum infra legitur : Omnis plaga, tristitia cordis ; et omnis malitia, nequitia mulie- (*Eccli.* xxv, 17.)
B ris. Potest quoque sic accipi, quod omnis qui in mortali est culpa, communiter aliquid de invidia bilinguitateque habet. Et quoniam omne peccatum ex superbia oritur, subdit :

Non te extollas in cogitatione tua velut taurus : id est, non sentias magna de te, quasi ex te, neque ex tali magnipensione tui ipsius, ad vitiosam ferocitatem, iram sive audaciam movearis, alios impetendo cornibus elationis. Ideo jubetur : Superbiam nunquam in tuo sensu aut in verbo (*Tob.* iv, 14.) 2
C tuo dominari permittas ; in ipsa enim sumpsit initium omnis perditio. In libro Job quoque dicitur : Quid te elevat cor tuum, et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos ? Quid tumet contra Deum spiritus tuus ? (*Job* xv, 12, 13.)

Ne forte elidatur virtus tua per stultitiam : id est, ne robur gratiæ perdas, et omnem virtutem infusam, quantum ad esse formatum, propter superbiæ tuæ fatuitatem ; vel ne ab adversariis tuis etiam corporaliter occidaris, quos præsumptuose
D invaseris, et ne tandem in profundum mergaris inferni. Unde asserit Isaias : Erit fortitudo impiorum ut favilla stuppæ, et opus eorum quasi scintilla, et succendetur (*Is.* i, 31.)

utrumque simul. Et convenienter ait, Per A
stultitiam. Sicut enim humilitas fundatur
in vera sui ipsius consideratione, sic su-
perbia in vana et falsa sui apprehensione.
Estque stultissimum de donis Dei superbi-
re, quasi quis habeat ea a semetipso, de
quibus tam districta exigenda est ratio, et
propter quæ tenetur homo magis subditus
esse Deo. Ideo in Job legitur de superbis :
Job xxxvi, 12. Consumentur in stultitia. *Et folia tua co-*
3 *medat*, id est, stultitia ista verba tua ina-
nia et elata devoret et condemnet, *et fru-*
ctus tuos perdat, id est, opera bona, quæ B
ante fecisti, evacuet a mercede, *et relin-*
quaris velut lignum aridum in eremo, id
est, arbori infructuosæ in solitudine stanti
assimileris, carendo operibus fructuosis,
roreque gratiæ et aqua sapientiæ saluta-
ris : et sicut arbor aret, quia humorem
non habet; sic cor tuum arescat, quia hu-
morem non habes devotionis, sicque com-
puteris inter iniquos, qui sunt sæculum
nequam, et relicti a Deo : propter quod
eremus et desertum vocantur. Hinc Chri-
Luc. xxiii, 31. stus loquitur de injustis : Si in viridi ligno C
hæc faciunt, in arido quid fiet? Jeremias
Jer. xvii, 6. quoque de iniquo inducit : Erit quasi my-
ricæ in deserto, et habitabit in siccitate
in terra salsuginis. Hinc et asserit in Evan-
Joann. xv, 6. gelio Dominus : Si quis in me non manse-
rit, mittetur foras sicut palmes, et arescet.
4 *Anima enim nequam*, id est versuta et
vitiosa, *disperdet qui se habet*, id est, ho-
minem in quo est, multipliciter perdet :
quia nunc facit eum spiritualiter mor-
tuum, et membrum ac ministrum dia-
boli, mancipium vitiorum, deinde filium D
incolamque gehennæ. Ideo subditur : *et in*
gaudium inimici dat illum, id est, diabolo
tradit eum, qui de hominum perditione læ-
tatur; *et deducet in sortem*, id est in par-
tem et societatem atque in eventum, *im-*
piorum : quia nunc inter membra diaboli
computatur, pertinens ad ecclesiam mali-
gnorum, civitatemque Babylonis; deinceps
in inferno erit portio ejus : sicut econtra
Sap. v, 5. de justis habetur, Computati sunt inter fi-
lios Dei, et inter Sanctos sors illorum est.

Consequenter tangit unum modum pro-
curandi, augendi ac reparandi amicitiam
et amicos. *Verbum dulce multiplicat ami-* 5
cos, et mitigat inimicos. Verbum dulce
est sermo caritativus, pius, humilis, con-
solatorius et modestus, quod audientem
delectat, et ad loquentis amorem instigat,
excitatamque iram et aversionem exstin-
guit aut minuit. Unde Salomon asserit : Fa- *Prov.* xvi, 24.
vus mellis verba composita; et iterum, Re- *Ibid.* xv, 1.
sponsio mollis frangit iram, sermo durus
suscitat furorem. Sic Gedeon sua molli, *Judic.* viii, 2.
dulci ac humili responsione placavit Ephra-
tæos contra se indignantes, juxta illud
Judicum : Quum hoc dixisset, requievit *Ibid.* 3.
spiritus eorum, quo contra eum tumebant.
Ephratæi quoque suo duro sermone, ad *Ibid.* xii, 1.
iram per zelum suscitaverunt ipsum Je-
phthe, qui occidit quadraginta duo millia *Ibid.* 6.
eorumdem, ut in Judicum recitatur libro.
Sic David verbis suis dulcissimis atque I *Reg.* xxiv, 10-17.
humillimis etiam ad fletum provocavit ca-
pitalem adversarium suum Saul, ut primo
Regum describitur. *Et lingua eucharis*, id
est bene gratiosa, *in bono homine abun-*
dabit : quia vir virtuosus verba sapientia-
lia, accepta, salubria libenter pronuntiat.
Os autem fatuorum ebullit stultitiam. Et- *Prov.* xv, 2.
enim qualis quisque est, talia solet loqui
et operari.
Multi pacifici sint tibi, id est, cum uni- 6
versis stude pacem concordiamque habe-
re : prout scriptum est, Si fieri potest, quod *Rom.* xii, 18.
ex vobis est, cum omnibus hominibus pa-
cem habete. Sic et apud Marcum admonet
Christus : Pacem habete inter vos. Et ali- *Marc.* ix, 49.
bi : Beati, inquit, pacifici, quoniam filii *Matth.* v, 9.
Dei vocabuntur. *Et consiliarius sit tibi*
unus de mille, id est, non nisi paucissi-
mos, utpote prudentes, fideles et bene ce-
lare scientes admittas in consiliarios. Pe-
riculosum est equidem, secreta propria
aliis quam idoneis ad hoc personis insi-
nuare, aut quorumlibet consiliis uti, quum
et Salomon fateatur : Multi homines mise- *Prov.* xx, 6.
ricordes vocantur; virum autem fidelem
quis inveniet? Et rursus edocuit : Causam *Ibid.* xxv, 9.
tuam tracta cum amico tuo, et secretum

tuum ne reveles extraneis. De his multa A
inducta sunt super Proverbia, ex dictis
sancti Cyrilli et Aristotelis, Senecæ quo-
que ac Tullii.
Deinceps tangit, quis sit verus amicus,
7 et quis non. *Si possides,* id est, stabiliter
habes, aut habere desideras, *amicum* fa-
miliarem et specialem, quem in consilia-
rium et secretarium possis secure admit-
tere, *in tentatione posside eum,* id est,
amicitiam ejus experire in diffortuniis,
calamitatibus et adversitatibus tuis : in
quibus si tibi fideliter fuerit adstans, verus B
amicus est, non quærens commoda sua,
sed tuum profectum. Ideo scriptum est :
Prov. xvii, 17. Frater in angustiis comprobatur. *Et ne fa-
cile credas ei te ipsum,* confidendo de sua
fidelitate, caritate ac probitate, antequam
per multa experimenta fueris inde certifi-
catus. Idcirco blandis hominibus non sta-
tim credendum est, nec alicui revelandum
proprium secretum, nisi de ejus fidelitate
habeatur certitudo probata.
8 *Est enim amicus secundum tempus su-
um,* id est, quamdiu videt se consequi C
posse propria commoda aut honorem ex
amicitia sua cum altero; *et non perma-
nebit in die tribulationis,* id est, tempore
adversitatis non manebit amicus ejus, cui
adversitas, depauperatio, suppeditatio ac-
cidit, quia jam cernit se ex illo lucrum
9 et honorem non reportare. *Et est ami-
cus qui convertitur ad inimicitiam :* sicut
homo passionatus, qui contra amicum
faciliter indignatur, irascitur, contrista-
tur, contendit; *et est amicus qui odium et*
* convitia *rixam et inimicitiam* * *denudabit,* id est D
fictus et proditorius amicus, qui simulat
se amicum, ut gravius noceat, et quum
viderit horam suæ nequitiæ aptam, osten-
dit odium suum, inimicitiamque quam ce-
lavit, et procedit in rixam. De talibus di-
Jer. ix, 8. citur apud Jeremiam : Sagitta vulnerans
lingua eorum; in ore suo pacem cum ami-
co suo loquitur, et occulte ponit ei insi-
Prov. xvi, 29. dias. Unde et in Proverbiis fertur : Vir
iniquus lactat amicum suum, et ducit eum
Ibid. xxix, 5. per viam non bonam; et rursus, Homo

qui blandis fictisque sermonibus loquitur
amico suo, rete expandit gressibus ejus.
Est autem amicus mensæ, id est, qui pro- 10
pter commoditatem suæ refectionis amicus
est : qui est amor concupiscentiæ, non
amicitiæ veræ, de qua in Proverbiis dici-
tur : Omni tempore diligit qui amicus est. Prov. xvii, 17.
Quocontra subjungitur : *et non permanet*
in die necessitatis, id est indigentiæ ejus,
cujus se fingit amicum.
Amicus si permanserit fixus, id est con- 11
stans in amicitia tua, in prosperis et ad-
versis, quærens tuum profectum, non com-
modum suum, *erit tibi quasi coæqualis,* id
est, habebis te ad eum sicut ad parem ac
fratrem, quamvis sis major eo. Nam, ut
Philosophus ait, Amicitia proprie non est
inter homines multum dissimilis gradus
ac status. *Et in domesticis tuis,* id est in
rebus atque negotiis tuæ domus, *fiduciali-
ter aget,* ea utiliter disponendo, tam in tua
præsentia, quam in absentia tua, quemad-
modum sequitur. *Si humiliaverit se con-* 12
tra te, id est, coram te exhibuerit tibi
honorem et amicitiæ signa. Sic accipitur
contra in Psalmo : In die tribulationis Ps. lxxvi, 3.
meæ Deum exquisivi manibus meis nocte
contra eum. *Et a facie tua absconderit se,*
absentando se a tua præsentia; *unanimem
habebis amicitiam bonam,* id est, æque
fidelis et amicabilis erit tibi. Vel, In do-
mesticis tuis fiducialiter aget, id est, fide-
liter diriget ac juvabit familiam tuam ac
sobolem, ita quod amicitia, qua te amat,
derivabitur usque ad illos.
Ab inimicis tuis separare, id est, ab 13
his quos certe aut probabiliter scis esse
hostes tuos, custodi te, et loco secerne, si
congrue fieri potest; *et ab amicis tuis at-
tende,* id est, considera qui inter eos sint
veri amici tui, per amicitiam in bono ho-
nesto fundatam. Illa quippe est vera ami-
citia, quam non voluptas illicita, aut ter-
rena commoditas, sed virtutum parilitas,
probitas honestatis, amor sapientiæ parit,
nutrit, conservat.
Amicus fidelis, protectio fortis, id est 14
protector solidus. Amicus enim pro suo

amico juvando ac protegendo exponit se
ipsum, sicut in prima sua Canonica S. Joan-
I Joann. III, 16. nes ait : In hoc cognovimus caritatem Dei,
quoniam ille pro nobis animam suam po-
suit; et nos debemus pro fratribus animas
ponere. *Qui autem invenit illum*, scilicet
verum amicum, *invenit thesaurum*, id est
pretiosum ac præcipuum bonum, imo in-
ter exteriora bona potissimum. Unde mox
15 subditur : *Amico fideli nulla est compa-
ratio :* id est, nullæ divitiæ, nullæ deli-
ciæ, nulli honores per æqualitatem com-
parabiles sunt fideli amico; *et non est
digna ponderatio auri et argenti contra
bonitatem fidei illius*, id est ad virtuosam
16 ipsius fidelitatem. *Amicus fidelis est me-
dicamentum vitæ et immortalitatis :* quia
suis consiliis atque auxiliis eruit vitam sui
amici a tristitiis et periculis, et corripit
suum amicum ex caritate, et satagit eum
a morte culpæ ad vitam gratiæ revocare,
sicque ad vitam beatam ac immortalem
deducere illum, sicut se ipsum, prout vera
Prov. XXVII, 9. requirit dilectio. Hinc scriptum est : Un-
guento et variis odoribus delectatur cor,
et bonis amici consiliis dulcoratur anima.
Et qui metuunt Dominum filiali timore,
invenient illum : id est, ex divinæ provi-
dentiæ ordinatione, merito suæ timoratæ
conversationis acquirunt talem amicum.
Eccli. XIII, 19, 20. Nam simile simili suo applaudit. Ideo vere
virtuosus, timoratus, sapiens et fidelis, ci-
to invenit conformem sibi in cordis sin-
ceritate. Unde qui vult talem invenire ami-
cum, se ipsum in primis talem exhibeat
alteri, sicut et Seneca loquitur : Si vis
amari, ama.
17 *Qui timet Dominum, æque habebit ami-
citiam bonam :* id est, qui Deum filiali-
ter metuit, intuitu Dei studet habere in
se amicitiam veram, constantem, fidelem,
non fictam; et Deo propitio, invenit in
alio amicitiam talem ad se. Ideo subditur :
*quoniam secundum illum, erit amicus il-
lius*, id est, talis erit ejus amicus ad eum,
qualis est ipse ad illum. Quidam tamen
exponunt sic : Qui timet Dominum, æque
habebit amicitiam bonam ipsius Dei, id

A est, diligetur a Deo æque sive æqualiter :
non æqualitate magnitudinis aut perfectio-
nis, quoniam amor Dei ad creaturam ma-
jor est semper amore creaturæ ad Deum ;
sed æqualitate imitativæ proportionis, quo
plus diligit Deum, eo plus a Deo diligitur :
non quod dilectio Dei in se ipsa intenda-
tur aut remittatur, quum sit una, simplex
et invariabilis, sed per comparationem
et relationem ad divinæ dilectionis effe-
ctum. Quum enim diligere sit alicui bo-
num velle, illum Deus plus diligit, cui vult
B excellentiorem gratiæ ac gloriæ gradum.

Ex præhabitis innotescit quid ad ami-
citiam veram pertineat. Amicus enim di-
citur, quasi animi custos, seu quasi con-
sors amoris. Ideo ille vere amicus est, cui
homo sic suum applicat animum, ut ex
duobus fiat unum. Propter quod amicus
dicitur, alter ego, cui homo committat se-
cure se ipsum tanquam sibimetipsi, et cu-
jus voluntati in licitis acquiescat. Quod
Christus insinuans : Vos, inquit, amici mei Joann. XV, 14.
estis, si feceritis quæ præcipio vobis; et
C item, Vos autem dixi amicos, quia omnia Ibid. 15.
quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis.

Sed quia hæc amicitia sine discretione
et sapientia conservari et obtineri non va-
let, recte subjungitur : *Fili, a juventute* 18
tua, id est ab adolescentia, *excipe doctri-
nam*, id est, disce, ac docilis sis et studio-
sus. Sumitur autem juventus quandoque
pro adolescentia, juxta illud Ecclesiastæ :
Lætare, juvenis, in adolescentia tua. *Et* Eccle. XI, 9.
usque ad canos invenies sapientiam, id
est, usque ad senium poteris in doctrina
D quam didicisti, perseverare atque profice-
re, et per illam semper te regere. Hoc in
libro Proverbiorum sæpius edocetur. Un-
de et Rabanus loquitur : Qui in juventute
studet sanæ doctrinæ, in senectute metet
dulces fructus sapientiæ.

Consequenter tangit, quam diligenter,
indefesse ac fervide inquiri ac obtineri
debeat sapientia. *Quasi is qui arat, et qui* 19
seminat, accede ad illam audiendam, di-
scendam et incorporandam : id est, tam
intente ac fortiter, sicut arator procedit ad

arandum, et seminator ad seminandum, A
procede et tu ad doctrinam et sapientiam
acquirendam; *et sustine bonos fructus ejus,*
id est, patienter exspecta virtuosos effe-
ctus qui ex doctrina et sapientia oriuntur,
qui sunt contemplatio, consolatio, virtuosi-
que actus, et tandem salus æterna : juxta
Prov. III, 14. illud Proverbiorum, Primi et purissimi
fructus ejus. Hoc est quod Sapiens idem
Ibid. II, 4, 5. ait : Si quæsieris sapientiam quasi pecu-
niam, et sicut thesauros effoderis illam,
20 tunc scientiam Dei invenies. *In opere enim*
illius exiguum laborabis, id est, in studio B
et exercitio sapientiæ modicum te occupa-
bis, saltem respectu præmii consequentis,
II Cor. IV, 17. prout ait Apostolus : Id quod in præsenti
est modicum tribulationis nostræ, etc.; *et*
cito edes de generationibus illius, id est,
fructibus, virtuosisque actibus, et spiritu-
alibus gaudiis sapientiæ cito reficieris :
non enim potest diu otiosa consistere.
21 *Quam aspera est nimis indoctis homi-*
nibus sapientia! Duris enim et vitiosis non
sapit spiritualis doctrina, et molestum est
eis sapientiæ obtemperare. Ideo Salomon C
Prov. XVIII, 2. ait : Non recipit stultus verba prudentiæ,
nisi dixeris ea quæ versantur in corde ip-
Ibid. XXIII, 9. sius; et rursus, In auribus insipientium
ne loquaris, quia despicient doctrinam elo-
quii tui. *Et non permanebit in illa excors,*
id est insensatus et passionibus subditus :
qui etsi ad horam videatur sapientiam af-
fectare et conservare, tamen quum cœ-
perit concupiscentiis et aliis passionibus
agitari, mox vincitur, et sapientiam dete-
22 statur. *Quasi lapidis virtus, probatio erit*
in illis : id est, indocti attentabunt sapi- D
entiam adipisci, sicut quis tentat lapidem
deportare : cujus quum senserit pondus
molestum, abjicit illum ; sic isti quum
experiuntur difficultatem in exercitio ac
studio sapientiæ, protinus eam abjiciunt,
sicut subjungitur : *et non demorabuntur,*
id est, non tardabunt, nec different, *pro-*
jicere illam.
23 *Sapientia enim doctrinæ,* id est sapi-
entia hæc salubris ac doctrinalis, docens
summo bono jugiter adhærere, *secundum*
nomen est ejus : id est, nomen habet a sua
proprietate, et re ipsa suaque actione, vi-
delicet ab interno divinorum sapore, et
gustu dulcedinis summi boni. Dicitur enim
sapientia, quasi, sapida scientia : quæ sa-
pientia donum est, nec potest esse infor-
mis, nec inest nisi corde purgatis, quibus
sapiunt ea quæ Dei sunt, quibus et dici-
tur : Gustate et videte quoniam suavis est Ps. XXXIII, 9.
Dominus. Idcirco nunc additur : *et non*
multis est manifesta, id est per inexsisten-
tiam et experientiam nota; *quibus autem*
agnita est, modo jam tacto, *permanet us-*
que ad conspectum Dei, id est, quousque
ad claram et beatificam Dei visionem per-
veniant. Donum enim sapientiæ manet in
patria, et ibi plene perficitur. Istud tamen
de prædestinatis est accipiendum. Multi
etenim reprobi ad tempus hanc sapien-
tiam habent et noscunt; speculative quo-
que et informiter a multis iniquis et scho-
lastice eruditis cognoscitur.
Quum ergo tanta sit sapientiæ dignitas,
salus et fructuositas, consequenter ad ejus
amplexum devotissime cohortatur. *Audi,* 24
fili mi, *et accipe consilium intellectus,* id
est intellectuale ac salubre consilium, per
quod ad sapientiæ apicem, in quo perfe-
ctio intellectivæ potentiæ consistit, pertin-
gas; *et ne abjicias consilium meum. In-* 25
jice pedem tuum in compedes illius, id
est, actum tuum sive affectum affige et
inavertibiliter junge præceptis seu vincu-
lis, id est desideriis, sapientiæ, *et in tor-*
ques illius collum tuum, id est, vim lo-
cutivam seu verba (quæ proferuntur per
collum, juxta illud in Osee, In gutture tuo Osee VIII, 1.
sit tuba) injice et conjunge regulis ac or-
namentis sapientiæ, temperando tuos ser-
mones secundum sapientiæ regulas, ut sint
decori ac fulgidi, juxta illud in Canticis :
Collum tuum sicut monilia. *Subjice hume-* Cant. I, 9.
rum tuum, id est laborem et capacitatem 26
studii tui, *et suscipe illam,* quæ taliter la-
borantibus datur, sicut in libro Job fer-
tur : Quis det ut librum scribat ipse qui Job XXXI,
judicat, et in humeris meis portem illum? 35, 36.
Et ne acedieris vinculis ejus : id est, non

sit molestum aut tardum sic captivari in A
obsequium sapientiæ, per quam reprima-
ris ab evagationibus mentis ac vanis dis-
cursibus, et ab irrefrenatis motibus pas-
sionum.
27 *In omni,* id est perfecto et integro, *ani-
mo tuo accede ad illam* obtinendam, *et in
omni virtute tua conserva vias illius,* id
est, totis viribus tene et imple studia et
media ac exercitia pertingendi ad sapien-
28 tiam, et proficiendi in ea. *Investiga illam,*
studendo ad ejus intelligentiam, *et mani-
festabitur tibi ; et continens factus,* id est, B
tenaciter perseverans, seu castus, atque a
vitiis abstinens, *ne derelinquas eam* per ne-
29 gligentiam et peccata. *In novissimis enim,*
id est finaliter et in extremis vitæ tuæ,
potissimum in statu futuro, *invenies re-
quiem,* id est tranquillitatem, *in ea,* con-
templando divina, quorum contemplatio
valde delectat. Propter quod subditur : *et
convertetur tibi in oblectationem,* id est
spiritualem lætitiam. Unde et in libro Sa-
Sap. vi, 21. pientiæ dicitur : Concupiscentia sapientiæ
deducit ad regnum perpetuum. C
30 *Et erunt tibi compedes ejus in protectio-
ne fortitudinis,* id est, spiritualia vincula
et præcepta, seu adhæsiones sapientiæ,
erunt animæ tuæ protectiones fortissimæ
contra prælia vitiorum, atque insidias ten-
tationum, *et bases virtutis,* id est susten-
tamenta ac fundamenta roboris spiritualis,
omniumque virtutum, quæ per compedes
illas custodiuntur ac nutriuntur ; *et tor-
ques illius in stola gloriæ,* id est, regula et
ornatus seu moderatio sapientiæ, erit ve-
stitus mentis tuæ, et per eam pertinges ad D
31 stolam immortalitatis beatæ. *Decor enim
vitæ est in illa,* id est, perfectio vitæ spi-
ritualis consistit in actu et usu sapientiæ,
Ibid. 16. juxta illud : Cogitare de illa, sensus est
consummatus. Christus quoque in Evan-
Joann. xvii, 3. gelio : Hæc est (inquit) vita æterna, ut co-
gnoscant te verum Deum. Sed et Philoso-
phus primo Ethicorum, in speculatione
optimi speculabilis, id est in contempla-
tione primæ et summæ veritatis, felicita-
tem constituit. *Et vincula illius, alliga-
tura salutaris,* id est, præfatæ compedes
sapientiæ salubriter ligant, captivant ac
detinent animam, ne per devia fluctuet
vitiorum ; suntque alligatura, id est medi-
cina saluberrima contra peccata distra-
hentia atque lædentia. *Stolam gloriæ in-* 32
dues eam, id est, sapientiam pro stola
gloriosa habebis, animam tuam vestiendo,
ornando et operiendo per eam : juxta il-
lud in Isaia, Induit me Dominus vesti- Is. lxi, 10.
mento salutis. Unde et sanctus Job : Ju- Job xxix, 14.
stitia, inquit, indutus sum. In Proverbiis
quoque : Omnes domestici ejus vestiti sunt Prov. xxxi, 21.
duplicibus. *Et coronam gratulationis su-
perpones tibi,* id est, intellectum tuum or-
nabis et lætificabis per sapientiam, tan-
quam per regium diadema, et per eam ad
æternæ jucunditatis pertinges coronam.
Fili, si attenderis mihi, disces eam, id 33
est, sapientiam disces, obtinebis, et in te
perficies, si prætactis meis consiliis ac-
quieveris ; *et si accommodaveris animum
tuum,* id est, cordis tui intentionem ac
intellectum apposueris admonitioni præ-
habitæ, *sapiens eris. Si inclinaveris au-* 34
rem tuam, id est, aures cordis et corpo-
ris humiliter applicueris ad audiendum
doctrinalia et sapientialia verba, *excipies
doctrinam ; et si dilexeris audire* verba
salubria, *sapiens eris.* Fides enim est ex Rom. x, 17.
auditu : et, ut primo Primæ philosophiæ
habetur, Auditus est sensus disciplinæ.
Ideo Salomon ait : Audiens sapiens, sapi- Prov. i, 5.
entior erit. Propter quod frater Domini
Jacobus monet : Sit omnis homo velox ad Jacob. i, 19.
audiendum.
Ecce quam ferventer hortatur nos au-
ctor hic ad sapientiam per metaphoricas
locutiones, atque frequentes ejusdem sen-
tentiæ repetitiones, quatenus exhortatio
sua nostris imprimatur inculceturque cor-
dibus. Sic quippe et Salomon ait : Liga Prov. vii, 3, 4.
eam in digitis tuis, et scribe eam in tabu-
lis cordis tui. Dic sapientiæ, Soror mea
es ; et prudentiam voca amicam.
A quibus autem sapientia sit quærenda,
subjungitur. *In multitudine presbytero-* 35
rum, id est seniorum seu sacerdotum, *pru-*

dentium sta, id est, humiliter ac reverenter
Job xii, 12. consiste. In antiquis enim est sapientia, et
in multo tempore prudentia, ut in libro
Malach. ii, 7. Job legitur. Labia quoque sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent de ore
ejus, ut apud Malachiam habetur. Et bene
ait, Presbyterorum prudentium. Sunt enim
quidam senes et sacerdotes insipientes : de
Dan. xiii, 5. quibus Daniel scribit : Iniquitas egressa
est de Babylone a senioribus, qui videbantur regere populum. Jeremias quoque ait :
Jer. ii, 8. Sacerdotes non dixerunt, Ubi est Dominus?
Is. lxv, 20. Atque Isaias : Peccator centum annorum
maledictus erit. *Et sapientiæ illorum ex corde conjungere*, id est, toto cordis affectu uni et applica te instructioni ipsorum,
et quod in te nondum habes, ama ac venerare in ipsis. Hujus rei exemplum se
Luc. ii, 42, 46. Christus exhibuit, qui duodecim factus
annorum, inventus est in medio doctorum, audiens et interrogans illos. *Ut omnem narrationem Dei*, id est cuncta divinæ
Scripturæ eloquia desuper revelata, *possis audire* ab illis, quorum est populum informare, et legis divinæ verba exponere;
et proverbia laudis, id est parabolæ et
doctrinæ laudabiles, *non effugiant a te*, id
est, intelligentiam tuam non evadant, sed
Prov. i, 6. intelligas eas : juxta illud, Sapiens animadvertet parabolam et interpretationem,
verba sapientium et ænigmata eorum. Denique liber iste cum libro Proverbiorum
36 pro maxima parte coincidit. *Et si videris sensatum*, id est sapientem et virtuosum,
evigila ad illum, id est, omni torpore et
tarditate abjectis, illi te applica, ut informeris ac ædificeris ab illo; *et gradus ostiorum illius exterat*, id est, frequenter
terat et calcet, *pes tuus*, eundo sæpe ad
illum. Unde in Proverbiis Sapientia protestatur : Beatus qui observat ad postes
Ibid. viii, 34. ostii mei.
37 *Cogitatum habe in præceptis Dei*, ea recolendo, et qualiter ea observes, sollicite

A considerando; *et in mandatis illius exsequendis maxime assiduus esto*, quum primo et maxime sint necessaria ad salutem,
sine quibus nil proderunt alia : quemadmodum dictum est supra, Quæ præcepit Eccli. iii, 22.
tibi Deus, illa cogita semper. Hoc est quod
in Proverbiis plenius edocetur : Liga præcepta in corde tuo jugiter, et circumda ea Prov. vi, 21, 22.
gutturi tuo. Quum ambulaveris, gradiantur tecum; quum dormieris, custodiant
te, et evigilans loquere cum eis. *Et ipse dabit tibi cor*, id est cordis illuminatio-
B nem. Quocontra Dominus ait per Jeremiam : Audi, popule stulte, qui non habes Jer. v, 21.
cor. Et Osee ait propheta : Factus est Osee vii, 11.
Ephraim quasi columba seducta, non habens cor. Itaque operatio virtuosa seu obedientialis exsecutio præceptorum, illuminationem meretur et intelligentiam Scripturarum. Unde ait Salvator : Si quis voluerit Joann. vii, 17.
voluntatem Dei facere, cognoscet de doctrina, an ex Deo sit. Ideo dictum est supra :
Fili, concupiscens sapientiam, conserva ju- Eccli. i, 33.
stitiam, et Deus præbebit illam tibi. Hinc
C in homilia dicit Gregorius, quod discipuli
non audiendo, sed operando illuminati
sunt.

Et concupiscentia sapientiæ dabitur tibi, id est, sapientia concupita infundetur
tibi a Deo : juxta illud, Si quis vestrum Jacob. i, 5.
indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat
omnibus affluenter, et dabitur ei. Unde et
in Proverbiis legitur : Dominus dat sapien- Prov. ii, 6.
tiam, et ex ore ejus prudentia et scientia.
Vel, Concupiscentia sapientiæ dabitur tibi,
id est incrementum et fervor concupiscen-
D tiæ hujus puræ, ita quod magis ac magis
ad sapientiam et ejus profectum, gustum
ac perfectionem afficieris, secundum quod
ipsa infra fatetur : Qui edunt me, adhuc Eccli. xxiv, 29.
esurient; et qui bibunt me, adhuc sitient.
Nempe quanto quis plus proficit in sapientia atque virtutibus, tanto plus ac ferventius cupit in eis proficere.

ARTICULUS VII

EXPLANATIO CAPITULI SEPTIMI : NOLI FACERE MALA.

MONET hic auctor ad diversa vitia evi- A
tanda, et ad insistendum actibus vir-
1 tuosis. *Noli facere mala,* id est, ex proposito
nequaquam pecces, seu animo deliberato,
et non te apprehendent jugo sui infelicis
obsequii, nec pœnis inferni te subdent
2 ipsa peccata. *Discede ab iniquo* homine,
non communicando ei in vitiis, et ab ini-
quo consortio, ne per illud seducaris, et
ab actu iniquo, eum non exsequendo, nec
cupiendo ; *et deficient mala abs te,* id est,
mala culpæ ac pœnæ effugies. Omnia enim
ac singula mortalia possumus devitare ; B
venialia vero singula, sed non omnia. De
quotidianis quoque defectibus possumus
et debemus quotidie pœnitere, satisfacere,
emundari, et ultra in spiritualibus chari-
smatibus sortiri profectum.
3 *Fili, non semines mala in sulcis inju-
stitiæ,* id est cordibus fragilium ad vitia
pronis, non ingeras seminaria vitiorum,
pravas doctrinas, scandalosa exempla. Sic-
que per sulcos, intelliguntur corda pro-
clivia ad lapsum, sicut sulci dispositi sunt
ad seminis susceptionem. Sulci quoque C
sunt opera prava et laboriosa, juxta illud :
Sap. v, 7. Lassati sumus in via iniquitatis et perdi-
tionis, et ambulavimus vias difficiles : in
quibus non licet semina scandalorum dif-
fundere. Rursus, sulci sunt corda mala ex-
arata, id est vitiis assueta, erroribusque
Job xxxi, 38. infecta. Unde sanctus Job dixit : Si adver-
sum me terra mea clamat, et sulci ejus
deflent. In his seminare oportet semina
bonæ doctrinæ, exemplarisque vitæ, ut re-
formentur atque salventur. Unde scriptum
Osee x, 12. est : Seminate vobis in justitia, et metite D
in ore misericordiæ, et innovate vobis no-
vale. *Et non metes ea in septuplum :* id
est, non redundabunt copiose ac multipli-
citer in te, nec consummatam damnatio-
nem pro eis recipies. Septenario quippe
universitas ac perfectio designantur, juxta
illud in Psalmo : Redde vicinis nostris Ps. lxxviii, 12.
septuplum in sinu eorum. Qui autem alios
scandalizat aut male informat, reus est
omnium vitiorum quæ ex sua scandaliza-
tione et prava instructione nascuntur. Pro-
pter quod ait Gregorius : Unusquisque tot
suppliciis dignus est, quot hominibus pra-
vum præbet exemplum. Præterea omnia
sua propter Deum relinquentibus Chri-
stus centuplum repromisit : Centuplum, Matth. xix, 29.
inquiens, accipiet, et vitam æternam pos-
sidebit. Iniquis vero hic retributio in sep-
tuplum denuntiatur, quoniam Deus pronior
est ad glorificandum quam ad damnan-
dum, damnatque citra condignum, et ultra
condignum coronat.
Consequenter ambitio prohibetur. *Noli* 4
quærere ab homine ducatum, id est, prin-
cipatum non petas tibi concedi a quocum-
que magnate, quatenus ejus auctoritate
fias dux et judex hominum illi subdito-
rum, tanquam ipsius vicarius ; *neque a
rege cathedram honoris,* id est dignitatis
et præsidentiæ potestatem. Hoc enim vide-
tur esse vanitatis et elationis atque præ-
sumptionis, se ipsum ad præsidendum ac
judicandum ingerere sine communi ne-
cessitate et utilitate, quum unusquisque
teneatur esse tanto majoris prudentiæ ac
virtutis, præsertim justitiæ, quanto majo-
ris est dignitatis, et quo pluribus præest.
Talem autem se reputare, est temerarium ;
et non reputando se dignum, ad præsi-
dentiam adspirare, est prorsus injustum,
inconsideratum ac fatuum. Et si hoc ita
se habet etiam in civili regimine, quanto
magis in spirituali ? Si vero propter lucra

quærantur officia dignitatum, avaritia est.
Luc. xxii, 25, 26. Hinc ait Salvator : Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic : sed qui major est in vobis, fiat sicut minor; et qui præcessor est, sicut ministrator. Unde Gregorius loquitur : Quoties hominibus præesse desidero, toties Deum meum præire cupio; itemque, Quem nunc judicem hominum esse delectat, postea Deum judicem videre non delectabit. Qui vero pro officiis obtinendis et exercendis etiam pecuniam mutuant, ab usuraria impietate non censentur esse immunes.

5 *Non te justifices ante Deum :* id est, non reputes te justum in Dei conspectu, ac per hoc dignum officiis, quum sine revelatione scire non queas te esse in caritate. Et
Ps. cxlii, 2. scriptum est : Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Et sanctus
Job ix, 20. Job ait : Si justificare me voluero, os meum condemnabit me. Sed obviare videtur, quod sanctus vir Ezechias legitur in libro quarto
IV Reg. xx, 3. Regum in sua oratione Deo dixisse : Memento, quomodo ambulaverim coram te in veritate et corde perfecto. Apostolus
Rom. viii, 23. quoque ait : Nos ipsi primitias Spiritus habentes. Et respondendum, quod viri sancti ad augendam confidentiam suam in Domino, interdum coram Deo ad memoriam revocant merita sua, de quibus vel ex revelatione certitudinem, vel ex secreta inspiratione probabilitatem certificationemve habent, et cum vera humilitate et gratiarum actione, explicita sive implicita, hoc omne bonum Deo attribuunt. Sed extra talem casum expedientius est ut homo, quamvis justus, se coram Deo accuset et vilipendat, sic tamen, ut de omni bono sibi collato gratias agat Deo. Idcirco et
Prov. xxvi, 12. Salomon ait : Vidisti hominem sapientem sibi videri? Magis illo spem stultus habebit. *Quoniam agnitor cordis ipse est* Deus. Ideo periculosum est ut coram ipso te reputes justum, qui forsan aliter sentit de te, et ipse te habet judicare, de quo in
Ibid. xxiv, 12. Proverbiis habetur : Qui inspector est cor-

A dis, ipse intelligit, et servatorem animæ tuæ nihil fallit.

Et penes regem noli velle videri sapiens : quia hoc vanitas est, et ex ambitione solet procedere, et talis voluntas inducit hominem ad loquendum placentia potius quam vere salubria. Et quod ait de rege, intelligendum est de quocumque prælato et principe. Ideo in Proverbiis scriptum est : Ne gloriosus appareas coram rege. Prov. xxv, 6.

Noli quærere fieri judex, id est superior 6
B aut præsidens, *nisi valeas virtute irrumpere iniquitates,* id est, nisi vere et certe agnoscas te tam virtuosum atque potentem, ut queas alios a peccatis compescere. Ad judicem etenim pertinet non solum auctoritas judiciaria, sed et potestas refrenativa, quatenus qui pietate nequeunt emendari, rigore justitiæ compescantur, ne scandalizetur communitas, et justitia patiatur jacturam. Hinc potentes et nobiles solent ad officia promoveri, et ceteris paribus, ad ea sunt aptiores, ad reprimen-
C dum dyscolos ac rebelles. *Ne forte extimescas faciem potentis,* id est, ne ex timore potentiorum relinquas justitiam, et sic dormiente disciplina, sæviat et invalescat impunita malitia; *et ponas scandalum,* id est, subditos scandalizes, *in agilitate tua,* id est per tuam levitatem, qua te incaute ad præsidentiam ingessisti, et ex humana formidine deseris viam ac ordinem juris. Ille ergo dignus est solio judiciali, qui paratus est pro justitia mori, qui nullius adversitatis timore recedit ab æquitatis et
D veritatis tenore. Hinc ait et Glossa : Debet quisque proprias virtutes perpendere, et juxta quantitatem virium suarum, curam aliorum suscipere, ne dum delectatur loco gloriæ, fiat subditis auctor ruinæ; et qui gravatur pondere propriarum culparum, non debet velle fieri judex alienarum. Denique ordo caritatis atque justitiæ exigit, ut homo in primis corripiat et castiget se ipsum.

Non pecces in multitudine civitatis, se- 7
ditionem concitando, aut communitatem

turbando, vel publice prævaricando, juxta A
Malach. II, 8. illud propheticum : Vos autem recessistis de via, et scandalizastis plurimos in lege. Vel, Non pecces in multitudine civitatis, id est, propter multitudinem populi non agas nec judices injuste, videlicet ex timore offendendi communitatem, vel desiderio complacendi eidem inaniter. Ideo in Exo-
Exod. XXIII, 2. do scriptum est : Non acquiescas in judicio sententiæ plurimorum, ut a vero devies. *Nec te immittas in populum,* id est, voluntati populi non consentias contra justitiam, ut ideo putes te impune peccare ac B
impie judicare, quoniam plurimi tibi applaudunt. Hoc est quod in Exodo legitur :
Ibidem. Non sequaris in judicio turbas, neque acquiescas populi precibus, scilicet contra
8 justitiam. *Neque alliges duplicia peccata :* id est, simul non unias nec super te trahas peccata aliorum cum propria culpa, vel propriam culpam et aliorum scandalizationem, seu propriam iniquitatem et communicationem in aliorum excessu, quorum culpa redundat in te, dum tibi commissos non revocas ab errore pro posse ; C
nec enim in uno eris immunis, id est, in nullo, videlicet nec in tuo, nec in subditorum peccato, eris liber et expers a reatu, sed pro utroque punieris.

9 *Noli esse pusillanimis in animo tuo,* id est superflue timidus, et nimis modici ani-
Ps. XIII, 5 ; LII, 6. mi, timendo ubi non est timor ; sed confide in Domino, et magnanimus esto in eo,
Philipp. IV, 13. dicens cum Paulo : Omnia possum in eo qui me confortat. Ex pusillanimitate etenim oritur mala tristitia, tædium et pavor seu diffidentia aggrediendi exercitia D
virtuosa. Confide ergo in adjutorio Altissimi, et invoca eum, ut cum Psalmista de-
Ps. LIV, 9. cantes : Exspectabam eum, qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate. Nempe in omni necessitate atque angustia ad Deum est confugiendum cum ingenti fiducia. Oritur autem pusillanimitas ex consideratione propriæ fragilitatis et insufficientiæ, non considerando quam paratus sit Omnipotens subvenire : quod tamen semper oportet pensare. Ideo in

Proverbiis dictum est : Justus quasi leo *Prov.* XXVIII, 1.
confidens, absque terrore erit.

Exorare Dominum, quod est actus la- 10
triæ, *et facere eleemosynam,* quod est opus misericordiæ, *ne despicias,* sed libenter et reverenter hæc agas, quia plus placent Deo quam sacrificia legis. De quibus subjungi-
tur : *Ne dicas, In multitudine munerum* 11
meorum respiciet Deus per approbationem, *et offerente me Deo altissimo, munera mea suscipiet,* id est, ipse ea habebit accepta : hoc est, noli in tantum confidere in sacrificiis illis legalibus exterioribus, ut putes tibi ea sufficere ad salutem, quia non erant accepta ex se, sed solum ex offerentium fide, caritate et devotione ac obeditione. Ideo Christus dixit Scribis et Pharisæis : Euntes discite quid sit, Miseri- *Matth.* IX, 13.
cordiam volui, et non sacrificium : quod legitur in Osee. Unde et in Jeremia legi- *Osee* VI, 6.
tur : Numquid carnes sanctæ auferent a *Jer.* XI, 15.
te malitias tuas? Et de hac superstitione Christus frequenter redarguit Scribas et Pharisæos. Quibus et loquitur : Væ vobis, *Matth.* XXIII, 23.
Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham et anethum et cyminum, et reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, et misericordiam, et fidem.

Non irrideas hominem in amaritudine 12
animæ, id est in amaritudine seu adversitate vel miseriis constitutum, vel, ex amaritudine animæ tuæ adversus illum. Sed potius condole proximo, et ora pro errante ac lapso, quum Dominus dicat per Isaiam :
Nolite illudere, ne constringantur vincu- *Is.* XXVIII, 22.
la vestra ; et rursus : Væ qui spernis ; *Ibid.* XXXIII, 1.
nonne et ipse sperneris? *Est enim qui humiliat et exaltat, circumspector Deus :* id est, Omnipotens omnia intuens, quem vult, cito magnificat ; et quem vult, velociter dejicit : quia sic facit homini, sicut ipse homo facit proximo suo, juxta illud :
Qua mensura mensi fueritis, remetietur *Matth.* VII, 2.
vobis. Hinc irrisores justissime deprimit, et derisibiles reddit seu fieri sinit, sicut in Proverbiis legitur : Illusores ipse de- *Prov.* III, 34.
ludet. Ubi et iterum scriptum est : Abo- *Ibid.* 32.
minatio est Domino omnis illusor. Ideo

vero versiculo dicitur : Qui me deridet, A
non sua facta videt. Nullus ergo est de-
ridendus ex contemptu, elatione, rancore
aut prava radice. Interdum tamen zelo
justitiæ aliqui indurati et præsumptuosi
leguntur irrisi.
13 *Noli amare mendacium adversus fra-*
trem, id est proximum *tuum.* Hoc de men-
dacio pernicioso potissime dicitur : quod
est adversus fratrem, quia nocivum. *Ne-*
que in amicum similiter facias, id est,
non ames mendacium in tuum amicum,
nocendo ei falso testimonio, aut verbo B
mendoso, aut aliqua fraude, quum in Pro-
Prov. III, 29. verbiis dictum sit : Non moliaris proximo
tuo malum, quum ille in te habeat fidu-
14 ciam. *Noli velle mentiri,* id est mentiendo
proferre, *omne mendacium,* id est, nul-
lum penitus, nec officiosum, neque joco-
sum, scienter et ex proposito proferas. Si
autem quis dicat falsum quod putat ve-
rum, non est formaliter mendacium, sed
materialiter tantum, nec scienter prola-
tum. Nec ista intelligenda sunt, quasi li-
ceat amare mendacium in adversarium : C
imo contra nullum licet mentiri, quum
omne mendacium sit peccatum, tanquam
recessus a veritate. Ideo subditur : *assi-*
duitas enim illius non est bona. Minus di-
cit, et majus significat : quia assiduitas
mentiendi non solum non est bona, sed
etiam prava. Et quamvis mendacia jocosa
et officiosa, non sint ex sua ratione mor-
talia, tamen assiduitas eorum, ratione con-
suetudinis atque libidinis, est periculosa,
et faciliter fit mortalis, sicut et aliorum
venialium peccatorum irrefrenata consue- D
tudo perhibetur mortalis.
15 *Noli verbosus esse in multitudine pre-*
sbyterorum. Nullibi licet esse verbosum,
Ps. CXXXIX, 12. quum scriptum sit : Vir linguosus non di-
Eccle. X, 14. rigetur in terra; et rursus, Stultus verba
Job XI, 2. multiplicat; atque in libro Job, Numquid
qui multa loquitur, non audiet, aut vir
verbosus justificabitur? Sed inter majo-
res, seniores, prudentiores et sacerdotes
esse verbosum, est specialiter reprehensi-
bile, quum magis oporteat illos audire, et

discere ab eisdem, eisque reverentiam ex-
hibere. *Et non iteres verbum in tua ora-*
tione. Oratio sæpe accipitur pro sermone :
sicque sensus est, quod simus in verbis
ita succincti et circumspecti, ut eadem
non resumamus. Vel sensus est, ut oratio
nostra, id est deprecatio Deo fusa, sit ita
devota et sine distractione, ut non indige-
amus verba repetere, quasi obliti seu du-
bii an ea protulimus, aut tanquam sine
attentione prolata. Nihilo minus pro de-
votionis fomento, quandoque verbum in
oratione iteratur, sicut in Psalmo : Deus, *Ps.* XXI, 2.
Deus meus, respice in me. Vel, Non iteres
verbum in tua oratione, id est, sine causa
idonea non multiplices verba orando : se-
cundum quod Christus ait : Orantes, nolite *Matth.* VI, 7.
multum loqui, sicut ethnici faciunt : pu-
tant enim quod in multiloquio suo ex-
audiantur.
Non oderis laboriosa opera, et rustica- 16
tionem ab Altissimo creatam, id est ope-
rationem rusticorum institutam a Deo : qui
dixit ad Adam post suam transgressionem,
In sudore vultus tui vesceris pane tuo; *Gen.* III, 19.
emisitque eum de paradiso, ut operaretur *Ibid.* 23.
terram. Itaque opera laboriosa, mechanica
et honesta, ad sustentationem vitæ neces-
saria, non sunt odienda, nec spernendi
qui ea exercent, sed potius diligendi et
honorandi, tanquam toti communitati de-
servientes, quoniam de eorum laboribus
sustentantur magni et parvi ; et is ad
quem talia pertinent, non debet ea odire,
sed patienter atque humiliter exsequi. Sunt
etenim meritoria valde, quando ad finem
congruum ordinantur. Unde et Christo na-
to sancti angeli apparuerunt pastoribus. *Luc.* II, 8,
Hinc in Scripturis beatificantur, qui de 9, 13.
manuum suarum sustentantur laboribus,
juxta illud : Labores manuum tuarum quia *Ps.* CXXVII,
manducabis, beatus es, et bene tibi erit. 2.
Unde et Paulus edocuit : Qui non laborat, II *Thess.*
non manducet; et rursus, Cum silentio III, 10. *Ibid.* 12.
operantes, suum panem manducent. Quo-
contra de reprobis fertur in Psalmo : In *Ps.* LXXII,
labore hominum non sunt, et cum ho- 5, 6.
minibus non flagellabuntur : ideo tenuit

eos superbia. Insuper exercitia spiritualia, A
quamvis laboriosa, et pœnitentialia opera,
quamvis dura, sunt æquanimiter exsequen-
Job v, 7. da, et fugienda sunt otia. Homo enim na-
scitur ad laborem, et avis ad volatum. De
hoc in Proverbiis multa scribuntur.

17 *Non te reputes in multitudine indisci-
plinatorum* : id est, non sic agas, ut meri-
to computeris inter immorigeratos, indo-
mitos et lascivos, nec illorum societati te
jungas, nec judices te esse debere unum
ex illis, approbando et imitando ipsorum
conversationem irrefrenatam : juxta illud B
Ps. XLIX, 17, 18. in Psalmo : Tu vero odisti disciplinam, et
projecisti sermones meos retrorsum; si
videbas furem, currebas cum eo, et cum
adulteris portionem tuam ponebas. De qui-
Job XVII, 4. bus in libro Job scriptum est : Longe fe-
cisti eos a disciplina, propterea non exal-
Is. XXVIII, 15. tabuntur. De talibus Isaias ait : Dixistis,
Percussimus fœdus cum morte, et cum
inferno fecimus pactum. Hoc equidem di-
cunt ipso facto, quamvis non verbo.

18 *Memento iræ*, id est, ultionem divinæ
justitiæ semper attende, *quoniam non tar-* C
dabit ultra tempus desuper præstitutum.
Nam etsi ad tempus differatur, juxta illud
Job XXXV, 15. Job, Nunc enim non infert furorem suum,
nec ulciscitur scelus valde; tamen tempo-
re desuper præordinato subito venit, atque
multoties improvise.

19 *Humilia valde spiritum tuum*, id est ani-
mum ad animositatem proclivem : prout
Eccli. III, 20. dictum est supra, Quanto magnus es, hu-
milia te in omnibus. Et bene ait, Val-
de, quoniam debet se homo humiliare
multiplici ratione, videlicet : primo, ex D
consideratione culparum suarum præter-
itarum ; secundo, ex fragilitate sua et
pronitate ad omne malum; tertio, ex na-
turali sua imperfectione, quia in ordine
intellectualium creaturarum est infimus
ac plurimum debilis intellectus; quarto,
ex immunditiis et sordibus corporis sui;
quinto, comparatione plurimorum homi-
num, qui tam virtuose et perfecte vixe-
runt; sexto, quoniam nil habet boni ex
se, nec sine Creatoris conservatione pos-
set ad momentum subsistere; septimo, ex
consideratione rigoris divini judicii; octa-
vo, et maxime ac profundissime prorsus,
respectu majestatis divinæ, a qua deficit
infinite : cujus comparatione debet se
semper tanquam nihil et vilem, fœdum,
immundum ac sordidum reputare, imo
universas suas justitias tanquam pannum Is. LXIV, 6.
menstruatæ censere.

*Quoniam vindicta carnis impii, ignis et
vermis.* Ex hoc videri posset alicui, quod
in inferno sint, et post diem judicii erunt
vermes corporales. Nam verme spirituali
caro non cruciatur. Denique id apparet
ex eo quod in libro Judith legitur : Domi- Judith XVI, 20, 21.
nus omnipotens in die judicii visitabit
eos; dabit ignem et vermes in carnem eo-
rum, ut urantur et sentiant usque in sem-
piternum. Verum hi duo libri non sunt in
canone. Ideo illud posset adduci : Ignis Is. LXVI, 24.
eorum non exstinguetur, et vermis eorum
non morietur. Et istud Haymo ibidem ve-
rum esse fatetur, et alii quidam relin-
quunt sub dubio. Communiter vero te-
netur, quod de spirituali verme, scilicet
remorsu synderesis ac conscientiæ, sit in-
telligendum : quæ pœna redundat in cor-
pus. Glossa tamen hic ait : Caro iniquorum,
quæ per luxuriam defluit, igne inferni et
vermibus cruciabitur. In verme putredo
gehennæ, in igne ardor signatur. Vel, ver-
mis est sera pœnitentia, quæ in tormentis
conscientiam damnatorum mordere non
cessat : ut ignis sit pœna extrinsecus sæ-
viens, vermis autem, dolor intus accusans.
Hæc Glossa.

Noli prævaricari in amicum pecuniam 20
differentem : id est, pecuniam proximo a
te commodatam, quam tardat persolvere,
noli importune exigere, ita ut proximum
crudeliter graves, aut irrationabiliter ve-
xes; sicque amicitiam, quæ præstantior
est omni pecunia, propter pecuniam vio-
les, et proximum contra te provoces. Juxta
quem sensum repetitio commodati repro-
batur a Deo loquente : Ecce in die jejunii Ibid. LVIII, 3.
vestri invenitur voluntas vestra, et omnes
debitores vestros repetitis. Verumtamen

debita ordinate et juste repeti possunt; et A
si alter inde scandalizatur, scandalum est
passivum, non activum, et occasio sumpta,
non data. *Neque fratrem carissimum au-*
ro spreveris : id est, proximum quem præ
omnibus exterioribus bonis valde diligere
debes, non spernas causa auri, hoc est ob
suam inopiam, vel quoniam tibi satisfa-
cere nequit pro debito; sed impotenti ad
solvendum omnino dimitte, aut patienter
exspecta, quousque potuerit.
21 *Noli discedere a muliere sensata et bo-*
na, id est sapiente et virtuosa, *quam sor-*
titus es in timore Dei, id est, quam in Dei
timore accepisti, et ut ea cum timore Dei
utaris ad sobolem procreandam, in qua
cultus Omnipotentis augeatur. Per hoc ta-
men non datur intelligi, quod ab uxore
mala et imprudente liceat marito discede-
Matth. XIX, 6. re, quum dicat Salvator : Quos Deus con-
Ibid. V, 32. junxit, homo non separet; et rursus, non
licere divortium, nisi ob adulterium. Por-
Deut. XXIV, 1. ro libellus repudii permittebatur in lege,
non tanquam quid licitum, quemadmo-
Ibid. XXIII, 19, 20. dum et usura in alienos, sed ad vitandum
gravius malum. Juxta quem sensum Mala-
Malach. II, 16. chias profert : Quum odio habueris, di-
Ibidem. mitte. Nam ibi mox additur : Operiet au-
tem iniquitas vestimentum ejus. *Gratia*
enim verecundiæ illius super aurum, id
est, verecundia hujusmodi feminæ pretio-
sior est et amabilior omni auro. Siquidem
pudor in personis feminei sexus præci-
pue commendatur, utpote timor de omni
re turpi : sicut econverso inverecundia in
ipsis potissime vituperatur, juxta illud :
Jer. III, 3. Frons mulieris meretricis facta est tibi,
noluisti erubescere.
22 *Non lædas servum in veritate operan-*
tem, id est, fideliter servientem non graves
injuste et sine ejus demerito, sed carita-
tive et pie tracta eum; *neque mercena-*
rium dantem animam suam, id est, vitam
suam animalem et corporalem in tuo ob-
sequio exponentem. Ideo ait Apostolus :
Coloss. IV, 1. Domini, quod justum est, servis præstate.
Lev. XIX, 13. In Levitico quoque legitur : Non morabitur
23 opus mercenarii apud te usque mane. *Ser-*
vus sensatus sit tibi dilectus quasi anima
tua, id est specialiter et intense, non so-
lum propter communionem naturæ, sed
et propter probitatem virtutis. *Non de-*
fraudes illum libertate, id est, non teneas
eum in tuo obsequio invitum ultra tempus
in lege præfixum : juxta illud Exodi, Sex *Exod.* XXI, 2.
annis serviet tibi, anno septimo egredietur
liber; *neque inopem derelinquas illum :* id
est, dum liber egreditur, non vacuum eum
dimittas, quum scriptum sit : Nequaquam *Deut.* XV, 13, 14.
vacuum eum abire patieris, sed dabis ei
B viaticum, etc.
Pecora tibi sunt? attende illis, qualiter 24
sint tractanda, an scilicet venundanda, an
reservanda; *et si sunt utilia* tibi, *perseve-*
rent apud te : sicut sunt oves, boves, vac-
cæ, quæ utilia sunt carne, pelle, fimo,
prole, lacte, etc.
Filii tibi sunt? erudi illos in litteratura 25
et moribus, per te ipsum vel alios. Ideo
ait Apostolus : Patres, educate filios ve- *Ephes.* VI, 4.
stros in disciplina et correptione Domini.
Parentes namque soboli suæ tenentur ali-
C mentum et instructionem ac castigatio-
nem. De qua subditur : *et curva,* id est
reprime, *illos a pueritia illorum :* in qua
sunt facilius domabiles, dociles, et quod
tunc capiunt, retinent : sicut ramusculus
recens facilius flectitur quam ramus qui
crevit in solidum. Unde Salomon docet :
Noli subtrahere a puero disciplinam; tu *Prov.* XXIII, 13, 14.
virga percutis eum, et animam ejus de
inferno liberabis.
Filiæ tibi sunt? serva corpus earum, id 26
est, a discursibus reprime eas, præsertim
D ab omni occasione ruinæ in vitia carnis.
Animam quoque earum erudi et custodi.
Et ne ostendas faciem tuam hilarem ad
illas, ne assuescant affici ad viros, et in-
solescant audacesque fiant, et sine paren-
tum scitu abscedant. Ideo cum moderato
rigore tractandæ sunt, ut viros horrescant.
Trade filiam nuptui, *et grande opus fece-* 27
ris, si opportune et convenienter id egeris,
atque ab onere grandi es relevatus; *et*
homini sensato da illam : quia magis ad-
spiciendum est ad mores atque pruden-

tiam, quam ad opes et genealogiam, quam-
vis, ceteris paribus, expediat connubia
fieri inter personas non multum dispares,
prout Theophrastus in libro de Nuptiis
super his plenius scribit.
28 *Mulier si est tibi secundum animam
tuam,* id est, si uxorem habes convenien-
tem, *non projicias illam;* sed diligentissi-
me tene, et juxta Archiapostoli documen-
I Petr. III, 7. ta, tanquam infirmiori vasculo impende
honorem, et cum discretione cohabita ei,
nec tam sensuali, quam spirituali affectu
dilige ipsam ; *et odibili non credas te in
toto corde tuo,* id est, mulieri instabili et
perversæ, aut astutæ ac blandæ, non con-
fidas sine tui custodia, nec reveles tua oc-
culta : quoniam feminæ communiter male
sciunt silere et occultare quæ norunt :
Judic. XVI, 18-21. ne tibi contingat sicut Samsoni, quem
Dalila tradidit.
29 *Honora patrem tuum :* sicut expositum
est ; *et gemitus matris tuæ,* præsertim do-
loris quem habuit te pariendo, *ne oblivi-
scaris.* Hinc Tobias docuit filium suum :
Tob. IV, 3, 4. Honori habebis matrem tuam omnibus die-
bus vitæ ejus ; memor enim esse debes
quæ et quanta pericula passa sit in utero
30 suo propter te. *Memento quoniam nisi per
illos natus non fuisses,* quantum ad cor-
pus, quod contraxisti ab ipsis, et ita sunt
exordia tui esse ; *et retribue illis, quomo-
do et illi tibi,* id est, gratus sis illis pro
posse, et in omni indigentia pro viribus
ipsis succurre ; æquivalens tamen illis re-
pendere nequis.
31 *In tota anima tua time Deum,* id est
toto affectu cunctisque viribus, eo sensu
Deut. VI, 5. quo jubemur Deum omnibus viribus dili-
gere, quum tamen actus dilectionis inte-
rior in sola voluntate sit subjective ; *et
sacerdotes illius sanctifica,* id est, reve-
renter honora, vel sanctos fatere, saltem
ratione officii, per quod ad divinum cul-
32 tum sunt ordinati. *In omni virtute tua
dilige eum qui te fecit,* videlicet tota vo-
luntate, toto intellectu, ac ceteris viribus,
ut alibi expositum est ; *et ministros ejus,*
scilicet sacerdotes et Levitas, *ne derelin-*

A *quas;* sed da illis quod lege præcipitur.
Unde frequenter in Deuteronomio jussum
est : Cave ne relinquas Levitem, quia non *Deut. XII, 12, 19; XIV, 27, 29.*
habet aliam partem. Quamvis autem ti-
mor filialis et dilectio spiritualis, de qui-
bus hic sermo, sint subjective in voluntate
dumtaxat, dicimur tamen etiam in aliis
potentiis totis timere ac diligere Deum,
quando earum actus exercentur in Dei ti-
more et ex caritate, et taliter regulantur
ut timor et amor Dei requirunt, atque or-
dinantur ad hujus timoris et amoris pro-
B fectum ac perfectionem. Itaque, In omni
virtute tua dilige eum qui te fecit : nam
sicut ab eo sortitus es quidquid es et ha-
bes, ita totum esse, posse, nosse, et vivere
tuum, ad ejus cultum ac honorificentiam
debes convertere, nec de aliquo horum
sacrificare diabolo.
Honora Deum ex tota anima tua, et 33
honorifica sacerdotes, tanquam Dei vica-
rios et ministros, et tanquam spirituales
patres, mediatoresque tuos inter Deum et
te ; *et purga te cum brachiis,* id est cum
C bonis operibus, vel eleemosynas faciendo
de brachiorum tuorum laboribus, seu per
oblationes tuo labore acquisitas. *Da illis* 34
*partem, sicut mandatum est tibi, primi-
tiarum et purgationis,* id est, sacerdoti-
bus tribue partem primitiarum, et Levitis
partem decimarum, seu partem sacrifi-
ciorum quæ pro remissione peccatorum
offeruntur : prout de his multa in Exodo, *Exod. XXII, 29; XXIII, 19; XXV, 2; Lev. VII, 14, 32; XXIII, 10, 17, 20; XXVII, 30-33; Deut. XII, 6, 11, 17, 18; XIV, 22-29; XVIII, 3, 4; XXVI, 1, 2, 11, 12.*
Levitico et Deuteronomio scripta sunt :
quæ ad præcepta cærimonialia pertine-
bant. Ideo, Evangelio divulgato, tanquam
D figurativa et typica cessaverunt, re ipsa
impleta, veritateque revelata. *Et de ne-
gligentia purga te cum paucis :* id est, de
peccatis negligentiarum tuarum per ora-
tiones et oblationes ad hoc institutas te
munda, quod faciunt pauci ; vel in pauco-
rum præsentia, ne culpa tua nimium di-
vulgetur. *Datum brachiorum tuorum,* id 35
est munus eleemosynæ aut sacrificii tuo
acquisitum labore, *et sacrificium sanctifi-
cationis,* id est holocaustum ad divinæ
majestatis reverentiam totaliter combu-

rendum, vel pacificam hostiam, pro pace A
obtinenda aut conservanda immolandam,
offeres Domino per manus sacerdotum :
quæ sacrificia sunt *initia sanctorum*, id
est præcipua eorum quæ Deo sunt conse-
crata seu deputata.
36 *Et pauperi porrige manum tuam* adju-
Prov. xxxi, 20. tricem : juxta illud, Manum suam aperuit
inopi, et palmas suas extendit ad paupe-
rem; *ut perficiatur propitiatio et benedictio*
37 *tua, gratia dati, in conspectu omnis viven-
tis*, id est, quatenus Deus publice et perfe-
cte misereatur ignoscatque tibi, et dona B
gratiæ ac gloriæ copiose conferat tibi in
die judicii, gratia dati, id est merito elee-
mosynæ quam dedisti ex fide, pietate et
caritate. *Et mortuo non prohibeas gratiam:*
id est, opera misericordiæ non vivis tan-
tum, sed et defunctis impende, corpora se-
peliendo, animabus quoque per orationes,
eleemosynas et oblationes subveniendo.
38 *Non desis plorantibus in consolatione :*
id est, pie plorantes consolare ac releva, et
si irrationabiliter plorent, admone ut ta-
lem fletum ac inordinatum mœrorem de- C
ponant; *et cum lugentibus ambula*, as-
sociando te eis in pio ploratu, et recto
Rom. xii, 15. itinere. Sic et Paulus hortatur : Flere cum
flentibus, et gaudere cum gaudentibus.
Job quoque sanctus ille patriarcha testa-
Job xxx, 25. tur : Flebam quondam super eo qui affli-
ctus erat, et compatiebatur anima mea
pauperi. Unde et in Ecclesiaste scriptum
est : Melius est ire ad domum luctus, quam Eccle. vii, 3.
ad domum convivii : in illa enim (videli-
cet in domo luctus) finis cunctorum ad-
monetur, et vivens cogitat quid futurum
sit. *Non te pigeat visitare infirmum* ad 39
consolandum eumdem, vel infirmum in
anima, ad instruendum et confortandum.
Ex his enim operibus pietatis jam tactis,
in dilectione firmaberis, id est, in caritate
Dei et proximorum proficies, et tam Deo
quam hominibus carior eris. Caritas nam-
que per aliarum actus virtutum nutritur,
augetur, et stabilitur.
In omnibus operibus tuis interioribus 40
et exterioribus, in verbis et affectionibus,
et in hora qua ab opere exteriori quiescis,
memorare novissima tua, id est mortis
horrorem, discrimen, acerbitatem, divini
rigorem judicii, tam particularis quam ge-
neralis, tormenta inferni, gaudia quoque
cœlestis regni; *et in æternum non pecca-
bis*, id est, nunquam peccabis, præsertim
mortaliter, et raro venialiter : quoniam
horum intenta et frequens, imo continua
recordatio, ab omni retrahit peccato, atque
ad omne incitat bonum. Propter quod Pla-
to in Phædone testatur, præcipuam philo-
sophorum meditationem jugiter circa mor-
tem versari : et qui ista non pensat, recte
insipiens nuncupatur. Idcirco dicitur de
iniquis : Gens absque consilio est et sine Deut. xxxii, 28, 29.
prudentia; utinam saperent, et intellige-
rent, ac novissima providerent.

ARTICULUS VIII

DECLARATIO CAPITULI OCTAVI : NON LITIGES CUM HOMINE POTENTE.

MULTÆ morales doctrinæ hic inducuntur : quæ opportuno loco et tempore utiliter observantur, si convenienter fieri poterit; nec obligant auctoritate hujus auctoris, cujus liber non exstat in canone, quamvis aliunde possunt obligatoriæ esse. D

Non litiges cum homine potente. Cum 1
nullo est litigandum lite quæ inter vitia computatur. Specialiter vero periculosum est contra potentiorem litigare, sive in foro judiciali, quamvis hoc non sit illicitum absolute, sive in jurgio, quod est cul-

pa. Ideo subditur, *ne forte incidas in ma-* A
nus illius, id est, ne per potentiam te
opprimat, aut judicem aliquo modo cor-
rumpat ad proferendum contra te inju-
stam sententiam. Attamen potest impoten-
tior contra potentiorem prosequi causam
suam et jus in foro contentioso. Et si po-
tentior sit vir bonus, in virtutibus stabi-
lis, non est periculum : qualis fuit sanctus
Job xxxi, 13. Job, dicens : Si contempsi subire judicium
cum servo meo et ancilla, quum discepta-
rent adversum me. Porro pro rebus ec-
clesiasticis subire tale periculum, com- B
mendatur : sicut B. Thomas Cantuariensis
contra regem disceptavit pro ecclesiastica
libertate, pro qua causa occisus, approba-
2 tus est martyr. *Non contendas cum viro
locuplete, ne forte econtra*, id est ex adver-
so, *constituat*, id est ingerat, *litem tibi*, false
te accusando, et per pecuniam testes ac
judicem corrumpendo, ac taliter præva-
3 lendo. *Multos enim perdidit aurum et ar-
gentum :* id est, per cupiditatem auri, ar-
genti, ac consimilium rerum pretiosarum,
plures victi sunt et damnati; *et usque ad* C
cor regum extendit, et convertit, id est,
aurum et argentum, seu eorum concupi-
scentia, pervenit usque ad regum corda,
decepitque ea. Idcirco inferiores judices
potest inficere.
4 *Non litiges cum homine linguato*, id est
verboso : juxta expositiones præhabitas;
et non struas in ignem illius ligna, id est,
flammam iracundiæ suæ non foveas per
verba rixosa, aut alio modo. Hinc Salomon
Prov. xxix, 9. dixit : Sapiens, si cum stulto contende-
rit, sive tacuerit, sive locutus fuerit, non D
5 inveniet requiem. *Non communices ho-
mini indocto :* qui nec a Spiritu Sancto
per dona ipsius instructus est, nec cultus
I *Joann.* ii, 27. est moribus; quem unctio non docet de
omnibus; *ne male de progenie tua loqua-
tur*, improperando tibi vilitatem aut cri-
men tuæ prosapiæ : quod facere est stul-
torum, quum non sit in hominis pote-
state hoc emendare. Unde quum quidam
objecisset Diogeni suæ stirpis indignita-
tem, respondit : Dignitas stirpis meæ a

me incepit, dignitas vero stirpis tuæ in
te defecit.
Ne despicias hominem avertentem se a 6
peccato, quum talis sit honorandus, et in
sua conversione corroborandus; *neque im-
properes ei* mala sua præterita, quæ a Deo
jam sunt dimissa. Verumtamen, si capita-
le crimen commisit, potest secundum or-
dinem juris dijudicari, quamvis pœniteat.
*Memento quoniam omnes in corruptione
sumus*, id est originali peccato infecti,
multumque peccatis obnoxii : quia in mul- *Jacob.* iii, 2.
tis offendimus omnes ; et si dixerimus I *Joann.* i, 8.
quia peccatum non habemus, nos ipsos
seducimus. Idcirco ex consideratione pro-
priæ calamitatis, aliis condolere discamus.
Ne spernas hominem in sua senecta : præ- 7
sertim quum senectus sit veneranda, juxta
illud : Coram cano capite consurge, et ho- *Lev.* xix, 32.
nora personam senis. *Etenim ex nobis se-
nescunt*, id est, quidam de nobis quotidie
fiunt senes.
Noli de mortuo inimico tuo gaudere, 8
nisi forsan sit hostis boni communis, aut
fidei impugnator, publicusve tyrannus :
et in tali casu, zelo justitiæ potest quis in-
de gaudere, atque amore communis boni;
sciens quoniam omnes morimur, id est,
morti quotidie appropinquamus : sicut in
secundo libro Regum sapiens mulier ait
ad David, Omnes morimur, et quasi aquæ II *Reg.* xiv, 14.
dilabimur in terram; *et in gaudium nolu-
mus venire*, id est, non volumus ut inimi-
ci nostri de nostra gaudeant morte. Ideo
nec de illorum morte debemus gaudere :
secundum illud Tobiæ, Quod ab alio ode- *Tob.* iv, 16.
ris fieri tibi, vide ne aliquando facias al-
teri; Job quoque, Si gavisus sum ad rui- *Job* xxxi, 29.
nam ejus qui me oderat, et exsultavi quod
invenisset eum malum. Hoc est quod in
Proverbiis habetur : Quum ceciderit ini- *Prov.* xxiv, 17.
micus tuus, ne gaudeas, et in ruina ejus
non exsultet cor tuum. Hinc Saul occiso,
David amare ploravit. Graviter igitur pec- II *Reg.* i, 11, 12, 17-24.
cant, qui gaudent de morte illorum quibus
annuam pensionem solvebant, vel a qui-
bus bona mobilia aut immobilia conse-
quuntur. Vel sic : Et in gaudium volumus

venire, id est futuram beatitudinem adi- A
pisci, a qua gaudium de morte hostium
impedit.
9 *Ne despicias narrationem presbytero-
rum sapientium :* imo cum ingenti reve-
rentia et affectu eam adverte; *et in pro-
verbiis eorum conversare,* id est, occupa
te ad intelligendum verba eorum parabo-
10 lica et obscura. *Ab ipsis enim disces sapi-
entiam et doctrinam intellectus,* id est sa-
pientialem et intellectualem doctrinam de
Deo et rebus ad salutem spectantibus, *et
servire magnatis sine querela,* id est, ab B
ipsis quoque addisces qualiter excellenti-
bus personis debeas irreprehensibiliter de-
servire : quia ex longa experientia inde
periti sunt, et norunt mores magnorum.
11 *Non te prætereat narratio seniorum,* id
est, memoriæ eam commenda. *Ipsi enim
didicerunt a patribus suis :* juxta illud in
Job xv, 18. libro Job, Sapientes confitentur, et non
12 abscondunt patres suos. *Quoniam ab ipsis
disces intellectum, et in tempore necessita-
tis dabis responsum,* id est, ex illorum in-
structione eris expeditus ad responden- C
dum idonee tempore opportuno.
13 *Non incendas carbones peccatorum,* id
est, iniquos ad inflammationem iræ non
provoces, *arguens,* id est corripiens *eos :*
de quibus certe aut probabiliter nosti,
quod tuam increpationem patienter non fe-
rent. Et hoc potissimum verum est, quan-
do corripiens non est prælatus corripien-
di. Si autem sit ejus prælatus, debet eum
per pœnam reprimere, ne scandalizetur
communitas. Poterit tamen paululum præ-
stolari, quousque passio subditi cesset, po- D
tissime si exspectatio illa sine aliorum
poterit scandalo fieri. *Et ne incendaris
flamma ignis peccatorum illorum,* id est,
vide ne tu ad iracundiam, indignationem,
aut impatientiam conciteris ex hoc, quod
illi correptionem tuam abjiciunt, vel du-
re te alloquuntur. Non enim debemus sic
alios velle sanare, et Deo reconciliare, ut
lædamus et Dei inimicos constituamus nos
Rom. xii, 21. ipsos. Ideo monet Apostolus : Noli vinci a
14 malo, sed vince in bono malum. *Ne con-
tra faciem stes contumeliosi :* id est, con-
tumelioso, qui scilicet pronus est ad infe-
rendum convitia, non te oppones rixando,
quia nihil proficies circa eum, sed ipse se
ipsum spiritualiter perimet, et graviter
Deum offendet, scandalizabitque alios, et
convitiabitur tibi. Ideo ait Apostolus : Noli II *Tim.* ii,
verbis contendere; ad nihil enim utile est, 14.
nisi ad subversionem audientium. *Ne se-
deat quasi insidiator ori tuo,* id est, ne
observet qualiter aliquid ex tuo rapiat ore,
quo te gravet : juxta illud in Jeremia, Ve- *Jer.* xviii,
nite, et percutiamus eum lingua ; et, Ra- 18; *Job* xix,
dicem verbi inveniamus contra eum. 28.
Noli fœnerari, id est mutuum dare, 15
homini fortiori te : nisi constet tibi de
probitate ipsius, et casu necessitatis ex-
cepto. *Quod si fœneraveris ei, quasi per-
ditum habe :* quia probabile est quod non
persolvet tibi, nec potes ab eo per viam
juris faciliter extorquere. *Non spondeas* 16
supra virtutem tuam, id est, ultra vires
tuas nihil promittas, nec Deo, nec homi-
ni, quia hæc esset promissio indiscreta.
Quemadmodum autem juramenti, ita et
voti tres isti sunt comites, discretio, veri-
tas, et justitia : quorum quidquid defue-
rit, non est actus virtutis, sed vitii, nec
obligat. *Quod si spoponderis, quasi resti-
tuens cogita,* id est, pensa quod tenearis
exhibere et implere quod promisisti : juxta
quod docetur : Si quid vovisti Deo, ne *Eccle.* v, 3.
moreris reddere; displicet enim ei stulta
et infidelis promissio. Vel sensus est, quod
non efficiamur fidejussores incaute pro
proximis : alioqui sciamus, quod oporte-
bit pro illis nos solvere.
Non judices contra judicem, id est, sen- 17
tentiam judicis, potissime justam, non re-
probes; *quoniam secundum quod dignum
est, judicat.* Si autem injuste eum judi-
care putaveris, poteris appellare. Judex
quoque superior sententiam inferioris ju-
dicis potest revocare atque cassare.
Cum audace, id est præsumptuoso et 18
nimis intimido, *non eas in via,* si congrue
potes vitare, *ne forte gravet mala sua in
te,* id est, ne dire et ferociter inferat tibi

verba sua passionata aut verbera. *Ipse* A
enim secundum voluntatem suam vadit :
quia non rationis censuram, sed impetum
sequitur passionis, seu voluntatis passio-
nibus superatæ; *et simul cum stultitia il-*
lius peries, id est, periculum incides ex
illius consortio, sicut et ipse ex insipien-
19 tia suæ audaciæ. *Cum iracundo non facias*
rixam : quoniam respondendo ei propor-
tionabiliter secundum sua improba verba,
inducis eum ad proferendum pejora, dein-
de prorumpet forsan ad verbera. *Et cum*
audace non eas in desertum, ubi nemo B
tibi posset succurrere, si ille insurgeret
contra te; *quoniam quasi nihil est ante il-*
lum sanguis, id est, sanguinis effusionem
reputat parum aut nihil, *et ubi non est ad-*
jutorium, id est, ubi nullus juvare te po-
terit, *elidet,* id est, conteret et occidet *te,*
si non acquieveris ei in cunctis, vel ex
sola crudelitate, sicut impiissimi quidam
in humani sanguinis effusione lætantur,
Ps. XIII, 3. juxta illud in Psalmo, Veloces pedes eorum
ad effundendum sanguinem; in Proverbiis
quoque, Pedes eorum ad malum currunt, *Prov.* I, 16.
et festinant ut effundant sanguinem.
Cum fatuis consilium non habeas, id 20
est cum vitiosis hominibus, in quibus non
est vera prudentia, nec sapientiæ donum,
sed vitium puerilitatis, quod stultitia no-
minatur; *non enim poterunt diligere,* se-
cundum quod tales sunt, *nisi quæ ipsis*
placent. Nam propria commoda et hono-
res magis quærunt et amant, quam bonum
commune, vel profectum ejus qui quærit
ab eis consilium. *Coram extraneo ne fa-* 21
cias consilium, nescis enim quid pariat,
id est, quid acturus sit, an scilicet secreta
tua aliis pandet. *Non omni homini cor* 22
tuum, id est cordis tui secretum, *manife-*
stes. De hoc plenius dictum est super il-
lud : Consiliarius sit tibi unus de mille. *Eccli.* VI, 6.
Ne forte inferat tibi gratiam falsam, id
est vicem iniquam, reddendo tibi mala
pro bonis, *et convitietur,* id est, convitia
dicat *tibi.*

ARTICULUS IX

EXPLANATIO CAPITULI NONI : NON ZELES MULIEREM SINUS TUI.

A CONCUPISCENTIIS hic reprimit ho- C
1 minem. *Non zeles mulierem sinus*
tui : id est, uxorem tuam in tuo sinu re-
quiescentem non ames amore nimis zelo-
typo, ita ut assidue sis suspectus de infi-
delitate ipsius ad te, atque ob hoc valde
arcte atque sollicite custodias eam : quod
ipsa forsitan ferre non vellet; *ne osten-*
dat super te malitiam doctrinæ nequam,
id est, ne inferat tibi nocumentum, aut
intoxicationem, prout solent nequissime
informari tales uxores a trufatricibus ac
2 vetulis maledictis. *Non des mulieri pote-* D
statem animæ tuæ, id est, non permittas
uxorem tuam tibi dominari, ut illa sit vir,
et tu mulier : quoniam, teste Apostolo, vir
caput est mulieris. In Geneseos quoque *I Cor.* XI,
libro Dominus loquitur mulieri : Sub viri 3; *Ephes.* V, 23.
potestate eris, et ipse dominabitur tui. *Ne* *Gen.* III, 16.
ingrediatur in virtute tua, id est, ne vir-
tutem tuam blanditiis suis emolliat; vel,
Ne ingrediatur in virtute tua, id est, ne
tecum conversetur et vivat ut domina,
usurpans sibi quod est mariti; *et confun-*
daris, tam viliter subditus mulieri, ut ef-
feminatus.
Ne respicias ex proposito et diuturno ad- 3
spectu, *mulierem multivolam,* id est multos
et multa volentem, et nunc istum, nunc
illum, concupiscentem; *ne forte incidas*
in laqueos illius, id est, fraudibus et con-
cupiscentiis ejus capiaris. *Cum saltatrice,* 4

quæ libenter et lascive chorizat, *ne assi-* A
duus sis : quoniam gestu, tactu, adspectu,
cantu, alloquio ad libidinem provocat; *nec*
audias illam cantantem, aut procaciter
alloquentem, *ne forte pereas in efficacia*
illius, id est, in adspectu et apparatu ejus
blando et attractivo, quo efficaciter alli-
cit, vulneretur cor tuum concupiscentia
5 sensuali. *Virginem ne conspicias,* figendo
visum in eam morose atque incaute : quia
ex apprehensione cognitionis oritur appe-
titio cordis. Idcirco non expedit intueri,
quod non licet concupisci. Ideo subditur : B
ne forte scandalizeris in decore ejus, id
est, ne ex intuitu suæ pulchritudinis ad
concupiscentiam et alia vitia inciteris : sic-
II *Reg.* xi, 2-4. ut David ex intuitu Bethsabee. Ideo fassus
Job xxxi, 1. est sanctus Job : Pepigi fœdus cum ocu-
lis meis, ut ne cogitarem quidem de vir-
6 gine. *Non des fornicariis animam tuam*
in ullo, id est, in nullo venereo consentias
feminis libidinosis, adulteris, aut meretri-
cibus. Nam, ut in Proverbiis dictum est,
Prov. vi, 26. Mulier pretiosam viri animam rapit. *Ne*
perdas te, peccando mortaliter, *et heredi-* C
tatem tuam, eam cum fornicariis consu-
mendo, sicut in Evangelio dicitur de filio
Luc. xv, 13, 30. qui dissipavit substantiam suam cum me-
retricibus vivendo luxuriose.
7 *Noli circumspicere in vicis civitatis :*
quia ex incauta circumductione oculorum
hinc inde, incidit homo ad appetitus illi-
citos. Incustoditusque oculus, incustoditi
cordis est signum. Nec effugere potest pec-
cata, qui eorum occasiones non vitat. *Nec*
oberraveris in plateis illius, id est, per
plateas civitatis non vageris sine rationa- D
bili causa, transeundo hinc inde, quoniam
gyrovagatio talis, est præco et nuntius
8 instabilis intimoratæque mentis. *Averte*
faciem tuam a muliere compta, id est cu-
riose ornata, quæ magis disposita est ad
alliciendum affectum. Ideo, teste Hierony-
mo, Vir aut mulier suo ornatu oculos ho-
minum in se trahens, quamvis nullum
malum inde sequatur, tamen æternum
supplicium patietur, quia venenum præ-
buit, si fuisset qui biberet. *Et ne circum-*
spicias speciem alienam, ne haurias mor-
tem. Denique, quum in plateis et vicis
tam periculosum et detestabile sit, in fe-
minas figere visum : quam criminosum
est, etiam in ecclesiis et sub divino Offi-
cio, ac coram divinissimo Sacramento hoc
agere?
Propter speciem mulieris multi perie- 9
runt, non solum in anima, sed etiam in
corpore. Mulier namque sola naturali pul-
chritudine satis provocat appetitum. Ideo
decori ingenito superaddere fucum ve-
stiumque ornatum, prorsus iniquum est.
Propterea sacratissimus princeps Apostolo-
rum præcepit, ut earum non sit extrinsecus I *Petr.* iii, 3.
capillatura, aut circumdatio auri sive ar-
genti, aut pretiositas culturaque vestium.
Et ex hoc, scilicet intuitu pulchritudinis
mulierum, *concupiscentia quasi ignis ex-*
ardescit. Omnis mulier quæ est fornica- 10
ria, quasi stercus in via ab omnibus præ-
tereuntibus *conculcabitur,* id est, viliter
tractabitur : nam ab hominibus immundis
turpiter constupratur, et a dæmonibus spi-
ritualiter suppeditatur. *Speciem mulieris* 11
alienæ multi admirati, reprobi facti sunt :
quia vitiis carnis subjecti, æternaliter per-
ierunt; *colloquium enim illius quasi ignis*
exardescit, id est, vehementer accendit
cor audientis, nisi sit notabiliter virtuo-
sus : et hoc potissime, quando procatoria
et lasciva pronuntiat verba.
Cum aliena muliere non sedeas omni- 12
no : quia incautum est et occasio mali.
Unde in libro Esther describitur, quod in
convivio Assueri regis viri ac feminæ se- *Esther* i, 3, 9.
derunt seorsum. Quod si gentiles illi in
hoc tam cauti fuerunt, quanto magis Chri-
stiani merito pudicissime ac custoditis-
sime se haberent ? Specialiter quoque
applicatio lateris ad latus, manuumque
contactus, et consimilia quædam, sunt
periculosa; et qui ex talibus sentit se sti-
mulari, nec tamen mox deserit, sed con-
tinuat ea, imprudentissime agit, et ut as-
serit Bonaventura, occidit se, atque morta-
liter peccat. Quemadmodum qui serpentem
se intoxicantem teneret in gremio, causa

esset suæ corporalis infectionis. Hinc Cli-
macus ait : Contine tactum inverecunde
prosilientem. Atque in regula S. Pacomii
desuper missa continebatur, ne unus fra-
trum manum suam manui alterius fratris
insereret. Quod et sancti Patres in Ægy-
pto, ut recitat Cassianus, instituerunt. *Nec*
accumbas cum ea super cubitum, id est,
cum ea non comedas reclinatus, quia ap-
13 propinquatio illa est provocativa; *et non*
alterceris, id est, non contendas nec dispu-
tes, *cum illa in vino,* quod etiam ad luxu-
riam concitat : sicque ex duplici fomento
libidinis vulneratus, dispereas, sicut sub-
jungitur : *ne forte declinet cor tuum in*
illam, id est, ne appetitus tuus cum con-
sensu in ipsam tendat, *et sanguine tuo,* id
est per effusionem sanguinis tui, seu pe-
riculo vitæ tuæ, *labaris in perditionem*
æternæ damnationis. Ex concupiscentiis
etenim mulierum, frequenter oriuntur in-
ter viros contentiones et pugnæ : sicut le-
gitur in Vitis Patrum de Thaide meretrice
pulcherrima, quod desiderio præveniendi
ad eam juvenes sæpe sanguine suo ad-
sperserunt limen cameræ ejus. Quam san-
ctus vir abbas Paphnutius gloriose con-
vertit, et ad vitam perduxit arctissimam
atque sanctissimam.

Amplius, quoniam amor carnalis fre-
quenter amicitiam veram inter viros cor-
14 rumpit, opportune hortatur : *Ne derelin-*
quas amicum antiquum, cujus fidelitatem
et probitatem diu expertus es; *novus enim*
amicus *non erit similis illi,* id est tam
fidelis et probus ut ille : quod frequenter
sic accidit; et quamdiu novus est, non
15 est tutum ei sic credere ut antiquo. *Vi-*
num novum, amicus novus, id est, simi-
lis est vino novo, quoniam de utroque
nescitur quale erit tempore procedente.
Et sicut vinum novum adhuc fæculentum
est, sic amicus novus nondum in amicitia
est probatus. Et sicut vinum vetus novo
est melius, sic amicus antiquus utilior
novo. *Veterascat, et cum suavitate bibes*
illud : id est, sicut vinum vetus effectum
et depuratum suaviter bibitur, sic amicus

A novus in amicitia habituetur, et tunc ejus
amicitia dulcior erit ac tutior. At vero,
sicut amicitia vera non est per concupi-
scentiam corrumpenda, ita nec per cu-
piditatem. Unde subjungitur : *Non zeles* 16
gloriam et opes peccatoris, id est, hono-
rem et facultates iniquorum non appetas,
nisi forsan sis heres iniqui, aut bona ejus,
juris ordine devolvantur ad te; *non enim*
scis quæ futura sit illius subversio : id
est, major damnatio forsitan imminet illi
iniquo, quam putas : ideo caveas ne et
B tibi sic accidat, appetendo honores et opes
illius, quæ multis sunt media perditionis
extremæ.

Non placeat tibi injuria ministrorum, 17
id est, non permittas ut servi tui alicui
violenter aut injuste auferant sua, ut tu
habeas ea : imo corripe et reprime eos a
talibus; *sciens quoniam usque ad inferos*
non placebit impius : id est, nunquam in
hac vita placet Deo et Sanctis ejus, secun-
dum quod impius; sed in inferno placet
Deo et Sanctis ejus justa pœna ipsius, et
C ipse secundum quod subditus hujusmodi
pœnæ, prout in eo relucet divina justitia,
sicut displicuit hic in culpa. Unde in Job
habetur : Videbunt justi et lætabuntur, et *Job* xxii, 19.
innocens subsannabit eos; atque in Psal-
mo, Lætabitur justus, quum viderit vin- *Ps.* lvii, 11.
dictam.

Longe abesto ab homine potestatem ha- 18
bente occidendi, id est, a tyrannis et cru-
delibus ac audacibus hominibus te elonga,
et non suspicaberis timorem mortis, id est,
non anxie imaginaberis mortem violentam
D tibi instare : quia sublata causa, remo-
vetur effectus. *Et si accesseris ad illum* 19
potestatem occidendi habentem, *noli ali-*
quid committere, id est eum offendere, *ne*
forte auferat vitam tuam, te occidendo
pro levi forsitan causa. *Communionem* 20
mortis scito, id est, mortem cunctis com-
munem adverte, et hanc tibi instare agno-
sce, si cum tali potente permanseris; *quo-*
niam in medio laqueorum ingredieris, id
est, inter pericula ambulabis, habitando
cum illo, *et super dolentium arma ambu-*

labis : id est, morti tam proximus eris, ac A
si ires super enses et lanceas talium vio-
lentorum, qui assidue intra se affliguntur
et dolent inordinate, quia variis suspici-
onibus, timoribus, curis et amaritudini-
bus pleni, formidantes sibi occulte inferri
quod aliis intulerunt, quemadmodum scri-
Job xv, 21. ptum est : Sonitus terroris semper in auri-
bus impii. Unde quum Dionysius tyrannus
fecisset gladium cum filo super caput sui
pendere amici, illeque graviter timuisset,
dixit tyrannus : Talis est semper vita mea.

21 *Secundum virtutem tuam cave te a pro-* B
ximo tuo : id est, toto posse ac diligentia
et omni virtute infusa, custodi et observa
te a proximis tuis, ne circa illos male te
habeas, inexemplariter conversando, teme-
rarie judicando, detrahendo, irascendo,
aut alio modo, et ne ex eorum verbis aut
factis impatiens fias, aut alio modo scan-
dalizeris, et ne levi credulitate, fraude, aut
simili modo fallaris ab illis. Nam, ut in
Matth. x, 36. Evangelio ait Salvator, Inimici hominis
Mich. vii, 2, 5. domestici ejus. Et in Michæa legitur : Vir
fratrem suum venatur ad mortem; et, Ab C
ea quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra
Jer. ix, 4. oris tui. Hinc Jeremias monet : Unusquis-
que a proximo suo se custodiat. *Et cum*
sapientibus per notitiam divinorum, *et*
prudentibus in rebus humanis, *tracta,* id
est, confer et consule de agendis et omit-
tendis, et de pertinentibus ad salutem.
Hinc Seneca dixit : Dubia tracta pruden-
ter, adversa fortiter, prospera moderate.
Glossa quoque : Necesse est ut caveamus
dolosorum insidias, et cum sapientibus ac
Deum timentibus consiliemur, viamque ju- D
stitiæ et veritatis non deseramus.

22 *Viri justi sint tibi convivæ.* Societas
enim injustorum in mensa, trahit ad mul-
ta peccata, ad levitates, jocos, cachinnos,
verbositates, temeraria judicia, detractio-
nes, atque ad gulam, et ad vitia eam se-
Ps. c, 5. quentia. Ideo ait Psalmista : Superbo oculo
et insatiabili corde, cum hoc non edebam.
Porro qui tam virtuosus est, ut sua exem-
plaritate, probitate, constantia, queat ini-
quos etiam in conviviis a præfatis retra-
here vitiis et ædificare eosdem, secure et
meritorie potest cum eis comedere, sicut
Salvator, cum quo Publicani et peccatores Matth. ix, 10, 11.
edebant. *Et in timore Dei sit tibi gloria-*
tio, id est, Deum filialiter metuendo, gau-
de in eo : juxta illud in Psalmo, Lætetur Ps. lxxxv, 11.
cor meum, ut timeat nomen tuum. Cui-
libet enim actui virtuoso delectatio bona
annectitur; et si probabiliter aut certitu-
dinaliter nosti, tibi datum esse hunc ca-
stum Dei timorem, de hoc gaude et gratias
age. Rursus, In timore Dei sit gloriatio
tua, ita ut omnis gloriatio tua in actu quo-
cumque, sit timorata, id est timori Dei
conjuncta, ne resolvatur, aut vana gloria
ei admisceatur. Propter quod ait Scriptu-
ra : Servite Domino in timore, et exsul- Ps. ii, 11.
tate ei cum tremore. Ideo ait Apostolus :
Nos autem non in immensum gloriabimur, II Cor. x, 13.
sed secundum mensuram qua mensus est
nobis Deus.

Et in sensu sit tibi cogitatus Dei, id est, 23
in intellectu meditare ea quæ Dei sunt,
non vana et frivola atque phantastica,
quum scriptum sit, Væ qui cogitatis inu- Mich. ii, 1.
tile; et alibi : Spiritus Sanctus auferet se Sap. i, 5.
a cogitationibus quæ sunt sine intellectu.
Et omnis enarratio tua in præceptis Al-
tissimi, id est, omnia verba tua dirigantur
et regulentur secundum divina præcepta,
ut vites eloquia cuncta illicita, quum di-
cat Salvator : De omni verbo otioso quod Matth. xii, 36.
locuti fuerint homines, reddent rationem
in die judicii. Insuper de præceptis Dei et
Ecclesiæ, et de pertinentibus ad salutem,
vel quæ saltem reducibilia sunt ad eam, sit
universa nostra collatio, prout beatissimus
admonet Petrus : Si quis loquitur, quasi I Petr. iv, 11.
sermones Dei; Paulus quoque : Omnis ser- Ephes. iv, 29.
mo malus ex ore vestro non procedat, sed
qui bonus est ad ædificationem, ut det
gratiam audienti.

In manu artificum opera laudabuntur: 24
id est, artificiata laudantur tanquam bene
et pulchre formata in manu, id est ex ope-
ratione, arte et subtilitate artificum, sicut
effectus laudatur ex sua causa : sicut tem-
plum, thronus, domus saltus Libani, et

palatium Salomonis laudabantur ab omnibus. Artifices quoque laudantur ex operibus suæ artis convenienter formatis, sicut causa ex suo effectu. Sicque artifex summus et increatus, ex totius mundi fabrica, ordinatione et pulchritudine commendatur. *Is.* XL, 26. Unde Isaias hortatur : Levate in excelsum oculos vestros, et videte quis creavit *Ps.* LXXXV, 8. hæc. Et Psalmista fatetur : Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua. *Et princeps populi laudatur in sapientia sermonis sui,* id est ex verborum suorum peritia, sicut de David habetur pri- *I Reg.* XVI, 18. mo Regum, quod erat prudens in verbis. *III Reg.* X, 3, 4, 7. Reginaque Saba admirata est sapientiam Salomonis ex verbis ipsius. Verba namque sunt signa et effectus sapientiæ intus latentis. Ad præsidentes autem potissimum pertinent sapientia et verborum peritia : quæ tamen et ad quemlibet spectat fide- *Coloss.* IV, 6. lem, prout hortatur Apostolus : Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, id A est discretione ornatus. *In sensu vero seniorum verbum,* id est, sermo præcipue commendatur ex sapientia seniorum, quorum verba plus ponderantur quam juniorum, sicut et verba nobilium ac præsidentium personarum, quæ per seniores possunt intelligi, juxta illud B. Petri : Seniores, obsecro consenior ipse, pascite qui in vobis est gregem Dei. *I Petr.* V, 1, 2.

25 *Terribilis est in civitate sua homo linguosus,* id est, loquax, susurrator, detractor et garrulus terribiliter periculosus est B in politia et congregatione in qua moratur. Nam alios turbat, discordias seminat, seditiones partialitatesque fovet : quæ sunt pessima vitia, et unitati animorum ac paci summe contraria. *Et temerarius,* id est præsumptuosus ac fatuus, *in verbo suo odibilis erit :* quia verba offensiva, pungitiva, nocivaque profert. Ideo Salomon ait : Os fatuorum ebullit stultitiam; et item, *Prov.* XV, 2. Os stulti, contritio ejus. *Ibid.* XVIII, 7.

ARTICULUS X

EXPOSITIO CAPITULI DECIMI : JUDEX SAPIENS JUDICABIT POPULUM SUUM.

1 QUID ad idoneum spectet rectorem, hic declaratur. *Judex sapiens judicabit populum suum :* sicut ad suum spectat officium. Quod si non faceret, non sapiens, sed insipiens esset. Judex namque dicitur quasi jus dicens, quia ad ipsum in omni causa confugiunt subditi, quasi ad ministrum publicum legis, et regulam quamdam juris : imo, ut ait Philosophus, sicut ad vivam legem et animatam justitiam. Ideo nunquam a justitia flecti debet, sed singulis sine personarum acceptione servire ac providere, sicut de David fertur *II Reg.* VIII, 15. secundo libro Regum, quod faciebat judicium et justitiam omni populo suo. Et recte dicitur, Populum suum, quoniam manum suam non mittit in messem alienam. C Fit autem aliquis de foro ipsius, vel ratione domicilii, vel ratione delicti sub eo commissi. Aliqui legunt sic : Judex sapiens vindicabit populum suum : quia ad judicem pertinet reum punire, et ad satisfaciendum injuriato inducere. *Et principatus sensati stabilis erit,* id est, diu durabit : quia ordinate et discrete se habet, sicque acceptus est populo, et meretur conservari a Domino. Ideo in Proverbiis inducitur : Rex qui in veritate judicat pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur. *Prov.* XXIX, 14. Aliqui D habent : Principatus sensati terribilis erit : quia iniquis terribilis est, sicut ait Apostolus : Principes non sunt timori boni operis, sed mali. *Rom.* XIII, 3, 4. Vis autem non timere potestatem ? Fac bene, et habebis laudem ex

ea. Si autem male egeris, time. Hæc autem A
de Christo judice summo et sapientissimo,
Joann. v, 22. plenissime verificantur : cui omne judi-
cium dedit Pater.
2 *Secundum judicem populi, sic et mini-
stri ejus.* Si enim judex est justus, cor-
ripit et castigat, a vitiis reprimit, et ad
virtutes inducit subditos suos, præsertim
domesticos et familiares : ad quod in pri-
I Tim. v, 8. mis tenetur, dicente Apostolo : Si quis suo-
rum, et maxime domesticorum, curam non
habet, fidem negavit, et est infideli dete-
Prov. xxix, 12. rior. Hinc in Proverbiis scriptum est : Rex B
impius omnes ministros habet iniquos. Et-
enim simile applaudit suo simili, et ser-
vi frequenter conformant se voluntati do-
mini sui, eamque exsequuntur. *Et qualis
est rector civitatis, tales et inhabitantes in
ea.* Si enim sit rector idoneus, efficaciter
regit suos, hortatur, instruit, corripit, pur-
gat, docet et perficit. Quod si fuerit in-
exemplaris, negligens et carnalis, perdit,
abducit, condemnat se ipsum et sibi com-
missos, nisi quod Superpastor prædestinatas
suas non deserit oves. Ideo ait Gregorius : C
Dum pastor per abrupta graditur, grex per
vitiorum devia sequitur; et multum ex-
tenditur culpa, dum is qui prævaricatur,
pro accepta honoratur potentia. Hinc legi-
Jer. x, 21. tur : Quia stulte egerunt pastores, et Do-
minum non exquisierunt, propterea omnis
grex eorum dissipatus est.
3 *Rex insipiens perdet populum suum :*
quia per prava exempla, per verba impe-
rita, per negligentiam ac aliis modis trahit
eos secum in damnationem. Ideo Salomon
Prov. xxviii, 12. asserit : Regnantibus impiis, ruinæ homi- D
Eccle. x, 16. num. In Ecclesiaste quoque idem : Væ ti-
bi, terra, cujus rex puer est. Nempe, ut
Matth. xv, 14. asserit Christus, Si cæcus cæco ducatum
præbeat, ambo in foveam cadunt. Et quod
ait de rege, de unoquoque verum est præ-
sidente. Unde per Ezechielem conqueritur
Ezech. xxxiv, 5. Dominus : Dispersæ sunt oves meæ, eo
quod non esset pastor. *Et civitates inha-
bitabuntur per sensum prudentium,* id est,
per sapientiam principum et rectorum ido-
neorum, urbes numero et merito auge-
buntur, et in temporalibus ac spiritualibus
prosperabuntur. Ideo in Ecclesiaste fer-
tur : Beata terra, cujus rex nobilis, et cu- Eccle. x, 17.
jus principes vescuntur in tempore suo;
Proverbiorum quoque undecimo, Benedi- Prov. xi, 11.
ctione justorum exaltabitur civitas, et in
ore impiorum subvertetur; et Sapientiæ
sexto : Rex sapiens populi stabilimentum Sap. vi, 26.
est; multitudo autem sapientium sanitas
est orbis terrarum.
In manu Dei potestas terræ : id est, a 4
Deo omnis potestas terrena dependet, sicut
ab eo processit, et in dispositione ipsius
consistit, juxta illud in Psalmo : In manu Ps. xciv, 4.
tua, Domine, omnes fines terræ. Et in hi-
storia Esther dicit quidam : Domine, rex Esther xiii, 9.
omnipotens, in ditione tua cuncta sunt
posita. *Et exsecrabilis,* id est detestabilis
et maledicta, *est omnis iniquitas gentium*
incredularum, quia justus ex fide vivit; *et* Habac. ii, 4; Rom. i, 17.
*utilem rectorem in tempus suscitabit su-
per illam.* Deus namque ex sua pietate im-
mensa, interdum præstat virtuosum pasto-
rem. Porro utilem rectorem in tempus, id
est tempore desuper præordinato, suscita-
vit Deus Pater super gentiles, quia per
Apostolorum prædicationem perduxit eos
ad legem Christi : cui per Isaiam ait, Dedi Is. xlix, 6.
te in lucem gentium, ut sis salus mea us-
que ad extremum terræ. Unde prædictum
fuit in Psalmo : Reminiscentur, et conver- Ps. xxi, 28.
tentur ad Dominum universi fines terræ.
In manu, id est in dispositione, voluntate 5
et conservatione *Dei, potestas hominis,* id
est, omnis potestas humana, sæcularis et
spiritualis, consistit; *et super faciem scri-
bæ imponet honorem suum,* id est, scribis
et legisperitis tribuet auctoritatem docen-
di, et vicariatum suum ipsis scribis, præ-
latis et prædicatoribus committit, ut in-
ducant subditos suos ac proximos ad Dei
honorem et cultum.
Omnis injuriæ proximi ne memineris 6
ad vindicandum, juxta illud : Non quæres Lev. xix, 18.
ultionem, nec memor eris injuriæ civium
tuorum. Unde ait Salvator : Dimittite, si Marc. xi, 25.
quid habetis adversus aliquem. Unde in
Proverbiis dictum est : Ne dicas, Reddam Prov. xx, 22.

malum pro malo; exspecta Dominum, et liberabit te. Verumtamen judex publica auctoritate habet vindicare injurias. Et quamvis nunquam liceat quærere ultionem zelo livoris, iræ, aut impatientiæ, vel ex privato amore; interdum tamen licet etiam privatæ personæ zelo justitiæ et spirituali amore, quærere ultionem juxta juris processum, ut qui forefecit puniatur in vita hac, ne pereat in æternum, et ne ex sua impunitate insolentior fiat atque audacior ad peccandum. Sed extra hujuscemodi casum, laudabilius est, non solum culpam, sed et culpæ reatum seu pœnam dimittere. Et hoc consilium est, non præceptum. *Et nihil agas in operibus injuriæ*, id est nihil injuriosum, hoc est, nulli inferas injuriam : quum dicat Apostolus, [*Galat.* v, 10.] Qui conturbat vos portabit judicium, quicumque est ille. Et alibi scriptum est : [*Coloss.* III, 25.] Qui facit injuriam, recipiet id quod inique gessit. Imo doctrina est Christi : [*Matth.* v, 44.] Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, orate pro persequentibus et calumniantibus vobis. Et quia aliis injuriari, ex superbia oritur, contra eam subjungitur :

7 *Odibilis coram Deo et hominibus superbia.* Superbus namque sibi usurpat quod Dei est, scilicet honorem et gloriam de beneficiis Dei, et divinæ voluntati opponit se. Hominibus quoque quibus per naturam æqualis est, et per culpam inferior, præfert se inordinate. Ideo in Proverbiis [*Prov.* XVI, 5.] dictum est : Abominatio Domini, omnis arrogans. [*Amos* VI, 8.] Et Amos propheta ait : Juravit Dominus Deus in anima sua : Detestor ego superbiam Jacob, et domos ejus odi. *Et exsecrabilis omnis iniquitas gentium*, id est gentiliter infideliterque viventium : [*Prov.* XV, 9.] juxta illud, Abominatio est Domino via impii. [*Deut.* XXV, 16; *Exod.* XXIII, 7.] Unde Moyses protestatur : Aversor ego omnem impietatem.

8 *Regnum*, id est regia dignitas, potestas, seu monarchia, *a gente in gentem transfertur propter injustitias* contra Dei præcepta, *et injurias* in proximos, *et contumelias* impotentioribus irrogatas, *et diversos dolos*. De hoc in Daniele, Zacharia, aliisque Prophetis, multa leguntur, qualiter monarchia ab Assyriis translata est ad Chaldæos, [*Dan.* II, 31-45; V, 5; VII, VIII; *Zach.* XIV, 1, 2.] a Chaldæis in Persas ac Medos, atque ab illis ad Græcos, ab illis quoque ad Romanos. Hinc in Daniele scriptum est : Deus mutat tempora et ætates, transfert [*Dan.* II, 21.] regna atque constituit; et rursus : Cognoscant [*Ibid.* IV, 14.] viventes, quoniam dominatur Excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit, dabit illud, et humillimum hominum constituet super eum. Sic et Christus in Evangelio ait Judæis : Relinquetur vobis [*Matth.* XXIII, 38.] domus vestra deserta; et, Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti [*Ibid.* XXI, 43.] fructus ejus. Denique regnum a gente in gentem sæpe translatum est propter suam avaritiam, et vitia ex avaritia orta : ex qua rapinæ, violentiæ, furta, latrocinia, doli, mendacia, perjuria, multaque alia oriuntur; et etiam propter superbiam. Ideo contra hæc subditur :

9 *Avaro autem nihil est scelestius*, id est vitiosius. Quocirca plurima dici possent, qualiter variis modis unum peccatum dicatur gravius altero : quod nimis prolixum esset hic commemorare. Sed in prima secundæ Thomas de hoc tractat diffuse. Nunc autem sufficiat tangere, quod absolute loquendo, multa peccata sunt avaritia graviora, præsertim quæ tribus virtutibus theologicis contrariantur, ut odium Dei, desperatio, perfidia. Sed ideo avaritia vocatur peccatum gravissimum, quoniam pene omnia vitia nascuntur ex ea : nam et præter præfata, generantur ex ipsa simonia, usura et superstitiones diversæ; et etiam quia materia avaritiæ, puta divitiæ per eam congregatæ, præbent universis peccatis fomentum, sicut radix arboris omnibus suis ramis. Propter quod ait Apostolus : Radix omnium malorum est cupiditas. [I *Tim.* VI, 10.] Et quia nonnulli ex divitiis intumescunt, alii vero divitias appetunt ut per eas consequantur honorem, subjungitur : *Quid superbit terra et cinis?* id est, cur tu, homo defectuosus ac fragilis, ex elementis, præsertim ex terra, quantum ad corporis mas-

sam, compositus, et in cinerem ac pulverem A
redigendus, te ipsum extollis? qui conside-
ratione tuæ originis, tantæque vilitatis ac
propriæ mortalitatis, merito te ipsum in
cunctis humiliares, exemplo Abrahæ, qui
Gen. xviii, 27. dicebat : Loquar ad Dominum, quum sim
pulvis et cinis. Hinc dictum est homini
Ibid. iii, 19. protoplasto : Pulvis es, et in pulverem re-
verteris. Juxta hanc considerationem in
Job xxv, 5, 6. libro Job scriptum est : Stellæ non sunt
mundæ in conspectu ejus, quanto magis
homo putredo, et filius hominis vermis?
10 *Nihil est iniquius quam amare pecu-* B
niam immoderato amore, videlicet propter
se ipsam, aut plus quam necessaria est ad
vitæ istius sustentationem : quo amore ni-
hil est iniquius, eo sensu quo dictum est,
Avaro nihil est scelestius. *Hic enim,* scili-
cet amator talis pecuniæ, *et animam suam*
habet venalem : quia pro pecunia obtinen-
da aut conservanda, peccat mortaliter, sic-
que animam suam tradit servituti peccati
et jugo diaboli. Et quamvis omnis morta-
liter peccans hoc faciat, specialiter tamen
avarus dicitur animam suam habere vena- C
lem, quia pecunia pretium est venditionis
et medium emptionis. Denique avarus com-
Prov. xxvii, 20. paratur inferno, juxta illud : Infernus et
perditio non replentur; similiter oculi ho-
minum insatiabiles. Et in Ecclesiaste di-
Eccle. v, 9. citur : Avarus non impletur pecunia. Cui
Habac. ii, 6. Habacuc dicit : Usquequo congregat con-
Is. v, 8. tra se densum lutum? Et Isaias, Væ qui
conjungitis domum ad domum, et agrum
agro copulatis. *Quoniam in vita sua pro-*
jecit intima sua, id est bona interiora ac
spiritualia, virtutes ac merita : quæ omnia D
per avaritiam amittuntur; vel, Intima sua,
id est intellectum et voluntatem, hoc est
rectum et virtuosum rationis judicium, vo-
luntatisque usum, avertendo has nobilissi-
mas suas vires a contemplatione et amore
summi et incommutabilis boni, et subjici-
endo eas rebus vilissimis : quas colit et
amat, quærit et cogitat magis quam Deum,
instar idololatræ, qui Deo vero præfert ido-
Coloss. iii, 5; *Ephes.* v, 5. la et figmenta. Propter quod Apostolus ava-
ritiam, simulacrorum servitutem appellat.

Omnis potentatus brevis vita. Omnium 11
hominum brevis est vita, juxta illud beati
Job : Homo natus de muliere, brevi vivens *Job* xiv, 1.
tempore. Potentium tamen et principum
vita specialiter brevis vocatur, quia fre-
quenter ob scelera sua abbreviatur eorum
vita, et quia cibis et potibus calidissimis
uti solent, luxuique vacare. *Languor pro-*
lixior, id est diuturnior et magis invetera-
tus, *gravat medicum :* quia non potest il-
lum curare de facili, et pro ejus sanatione
inutiliter sæpe laborat. Sic quoque vitia
habituata et in consuetudinem ducta, dif-
ficillime a medico spirituali, id est præla-
to aut prædicatore, curantur : ideo gravant
eum. *Brevem,* id est recentem, *languorem* 12
præcidit, id est, faciliter amputat, *medi-*
cus : nisi forsan sit incurabilis ægritudo.
Similiter avaritia et superbia radicatæ in
homine, difficulter curantur. *Sic et rex*
hodie est, et cras, id est in brevi : sicut
Jacob ait in Genesi, Cras respondebit mihi *Gen.* xxx, 33.
justitia mea; *morietur :* juxta illud Ma-
chabæorum : Gloria ejus stercus et ver- I *Mach.* ii, 62, 63.
mis; hodie extollitur, et cras non invenie-
tur. Unde Psalmista : Vidi, inquit, impium *Ps.* xxxvi, 35, 36.
superexaltatum et elevatum sicut cedros
Libani; et transivi, et ecce non erat.

Quum ergo sit vita magnatum tam bre-
vis, non est multum ipsa dignitas appe-
tenda, nec avaritiæ est vacandum. Cujus
adhuc alia additur ratio. *Quum enim mo-* 13
rietur homo, hereditabit serpentes, et be-
stias, et vermes, id est, corpus suum in
nutrimentum et generationis materiam re-
linquet serpentibus, bestiis, et vermibus,
ex putrefacta carne nascentibus, ac eam
vorantibus. Quidam per serpentes intelli-
gunt dæmones, quibus peccator relinquit
animam suam; per bestias autem, homi-
nes bestiales, quibus exteriora sua relin-
quit; per vermes autem, sicut expositum
est. Horum trium cuilibet sufficit hæc por-
tio sua, et de aliis duabus non curat. In
cujus figura rex Sodomorum dixit ad Abra-
ham : Da mihi animas, cetera tolle tibi. *Gen.* xiv, 21.
Initium superbiæ hominis est *apostata-* 14
re, id est per mentis aversionem recedere,

a Deo, non subjiciendo se proprio Creatori: A
15 quod prorsus præposterum est. *Quoniam
ab eo qui fecit illum, recessit cor ejus,* re-
flectens se ad sui ipsius honorem, contra
Dei præceptionem; *quoniam initium om-
nis peccati est superbia :* id est, maxima
illa et consummata superbia illius primi
apostatæ diaboli, qui voluit inordinate Deo
assimilari, fuit initium omnis peccati sui,
et ceterorum quos ad peccandum induxit.
Sic quoque initium peccati primæ paren-
Gen. iii, 5. tis, scilicet Evæ, fuit elatio qua voluit esse
ut dii. Vel, Initium omnis peccati est su- B
Tob. iv, 14. perbia, sicut jam patuit. Et Tobias ait : In
ipsa sumpsit initium omnis perditio. *Qui
tenuerit illam,* id est, in superbia manse-
rit, *implebitur maledictis,* id est vituperiis
ac tormentis, auditurus cum sibi simili-
Matth. xxv, 41. bus : Ite, maledicti, in ignem æternum.
Est etenim unus illorum, de quibus in Job
Job xli, 25. legitur : Ipse est rex super universos filios
superbiæ. Vel, Maledictis, id est detestan-
dis vitiis quæ concomitantur superbiam.
Et subvertet eum in finem : quia ad æter-
nam damnationem trahet eum finaliter, C
Ibid. xx, 6, 7. sicut scriptum est : Si ascenderit usque
ad cœlum superbia ejus, et caput ejus
nubes tetigerit, quasi sterquilinium in fi-
ne perdetur.
16 *Propterea exhonoravit Deus conventus
malorum,* id est, conventicula superborum
ceterorumque impiorum confudit ac re-
Ps. lxxxii, 18. probavit, juxta illud Psalmi : Erubescant
et conturbentur in sæculum sæculi, et con-
fundantur et pereant. Unde Salomon testa-
Prov. viii, 13. tur : Arrogantiam et superbiam, et viam
pravam, et os bilingue detestor. *Et destru-* D
xit eos usque in finem : quia spiritualiter
ac corporaliter mortuos æternaliter con-
Ps. li, 7. demnavit, sicut in Psalmo habetur : Pro-
pterea Deus destruet te in finem; evellet
te, et emigrabit te de tabernaculo tuo, et
17 radicem tuam de terra viventium. *Sedes,*
id est potestates ac solia, *ducum superbo-
rum destruxit Deus, et sedere fecit mites
pro eis.* Hoc et beatissima Virgo Deifera
Luc. i, 52. protestata est, Deposuit (inquiens) poten-
tes de sede, et exaltavit humiles; Anna
quoque primo Regum, Suscitat de pulvere I Reg. ii, 8.
egenum, ut sedeat cum principibus, et so-
lium gloriæ teneat. Hoc Nabuchodonosor
rex expertus, fatetur : Juxta voluntatem Dan. iv, 32, 34.
suam facit tam in virtutibus cœli, quam
in habitatoribus terræ, et gradientes in
superbia potens est humiliare. Hinc legi-
tur multos regno ac vita privasse propter
eorum superbiam aliaque peccata.
Radices gentium superbarum arefecit 18
Deus, id est, vim generativam eorum, fru-
ctu et prole privavit, radicitusque evul-
sit, ut patet de gentibus Chananæorum
sub Josue; *et plantavit humiles ex ipsis
gentibus,* id est, humiles succedere fecit
superbis : quod potissime factum est per
gentilium conversionem ad Christum. *Ter-* 19
ras gentium evertit Dominus, destruendo
regna propter inhabitantium peccata, sic-
ut jam dictum est. Unde fertur apud Isa-
iam de rege Babylonis : Numquid iste est Is. xiv, 16, 17.
vir qui conturbavit terram, qui concussit
regna, qui posuit orbem desertum, et ur-
bes ejus destruxit? *Et perdidit eas usque
ad fundamentum :* quod præcipue accipi
potest de Pentapoli omnino subversa, ut Gen. xix, 25.
legitur in Genesi.
Arefecit ex ipsis earum radices : juxta 20
illud in Isaia : Et quidem neque satus, Is. xl, 24.
neque plantatus in terra truncus eorum;
repente flavit in eos, et aruerunt. *Et dis-
perdidit eos :* secundum illud in libro Job:
Recordare, obsecro te, quis unquam inno- Job iv, 7-9.
cens periit? Quin potius vidi impios Deo
flante perisse. *Et cessare fecit memoriam
eorum de terra.* Sicut quidam famosi sunt
ex præclaritate suarum virtutum, sic qui-
dam ex nimio suorum excessu facinorum,
sicut in Ezechiele narratur de Oolla et Ezech. xxiii, 4, 10.
Ooliba, quod factæ sunt famosæ in terra.
Quomodo ergo facit Deus impiorum cessa-
re memoriam? Respondetur, quod memoria
eis remanens, est ad eorum vituperium,
non ad laudem. Propterea in Proverbiis
scriptum est : Memoria justi cum laudibus, Prov. x, 7.
nomen impiorum putrescet; et in Psal-
mo, Vultus autem Domini super facientes Ps. xxxiii, 17.
mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

21 *Perdidit Deus memoriam superborum :* A
qui tamen præcipue ad hoc adspirant, ut
post mortem habeant celebre nomen in
mundo : sicut de Alexandro Magno refert
Hieronymus, quod quum ad sepulcrum ve-
nisset Achillis, dixit : Beatum te, juvenis,
quoniam magni viri, puta Homeri, frueris
laudibus. *Et reliquit memoriam humili-
um sensu :* id est, vere et cordialiter hu-
miles, humana præconia contemnentes, fe-
cit famosos, adjiciens eis celebre nomen
ultra id quod ipsi adipisci conati sunt, ut-
pote ultra salutem cœlestem, quemadmo- B
Ps. cxi, 7. dum ait Scriptura : In memoria æterna
erit justus.
22 *Non est creata hominibus superbia :* id
est, concreata non est, nec proprie natura-
lis, præsertim loquendo de natura secun-
dum statum suæ integritatis ante lapsum ;
sed adventicia est, et ex perversa volunta-
te concepta. Imo vitia sunt contra naturam
et rationem, quum dicat Tullius, quod vir-
tus sit habitus naturæ rationique consen-
taneus. *Neque iracundia* concreata est *na-
tioni mulierum,* id est ipsis mulieribus C
natis, quæ tamen multum pronæ sunt ad
iram; vel, Nationi mulierum, id est homi-
nibus ex mulieribus natis, quum homo di-
catur naturaliter animal mansuetum, so-
ciale, civile. Nam et ratio deprecatur ad
optima.
23 *Semen hominum honorabitur hoc, quod
timet Deum :* id est, generatio seu filii
hominum timorati ex filiali timore, hono-
rabuntur a Deo altissima et beatifica re-
tributione, qua erunt filii et heredes atque
perfecti amici Dei, et reges superni, juxta D
Sap. v, 17. illud : Ideo accipient regnum decoris et
diadema speciei de manu Domini. Hinc
Joann. xii, 26. asserit Christus : Si quis mihi ministrave-
rit, honorificabit eum Pater meus. *Semen
autem hoc exhonorabitur, quod præterit
mandata Altissimi.* Quamvis enim trans-
gredientes divina præcepta, honorentur
frequenter in vita hac, potissime principes
et prælati; tamen post vitam præsentem
infernali confusione replentur, prout in
Osee iv, 7. Osee Dominus ait : Gloriam eorum in igno-

miniam commutabo. Imo durissimum fa- Sap. vi, 6, 7.
cit illis judicium, et potentes potenter
tormenta patientur. Hoc est quod Dominus
protestatur : Quicumque glorificaverit me, I Reg. ii, 30.
glorificabo eum; qui autem contemnunt
me, erunt ignobiles.
In medio fratrum rector eorum in ho- 24
nore, id est, prælatus seu princeps aut
superior honoratur a subditis suis, sicut
monet Apostolus : Rogamus vos, fratres, I Thess. v, 12, 13.
ut noveritis eos qui laborant inter vos,
et præsunt vobis in Domino, et monent
vos, ut habeatis illos abundantius in cari-
tate; et alibi, Qui bene præsunt presbyteri, I Tim. v, 17.
duplici honore digni habeantur. *Et qui ti-
ment Dominum, erunt in oculis ejus :* id
est, rector bonus illos plus diliget, hono-
rabit, adspiciet, quos viderit timoratos et
amplius virtuosos, quoniam spirituali et
ordinato amore afficitur ad subjectos. Ideo
dicit Gregorius, quod in corde suo fre-
quenter præfert sibi eos quos corripit.
Gloria divitum honoratorum, et pau- 25
perum, timor Dei est : id est, in hoc con-
sistit vera gloria et nobilitas divitum, ac
pauperum, ut filialiter timeant Deum. Cu-
jus timoris indicium et effectus est, quod
subditur : *non despicere hominem justum* 26
pauperem ob suam inopiam, sed honorare
eum ob suam justitiam; *et non magnifica-
re virum peccatorem divitem* propter opu-
lentiam suam, quamvis in quantum pater
aut præsidens, sit honorandus; imo vili-
pendere eum, in quantum est iniquus, non
pœnitens, juxta id Psalmi : Ad nihilum Ps. xiv, 4.
deductus est in conspectu ejus malignus,
timentes autem Dominum glorificat. De
hoc apostolus Jacobus in sua Canonica
plenius tractat, increpans quosdam, eo Jacob. ii, 2-6.
quod exhonoraverint pauperes.
Magnus est judex dignitate judiciariæ 27
potestatis, *et potens in honore,* quo præsi-
det. Unde Pilatus dixit ad Christum : Ne- Joann. xix, 10.
scis quia potestatem habeo crucifigere te
et dimittere te? *Et non est major illo qui
timet Deum,* id est, judex non est major
homine timorato, nisi forsan et ipse sit
timoratus. Vel sensus est, quod quamvis

judex sit inter homines magnus et hono-
ratus, attamen coram Deo nemo est major
homine timorato, secundum quod timor
filialis caritatem, ex qua generatur, inclu-
dit. Verumtamen juxta proprium modum
loquendi nunc solitum, majoritas seu di-
gnitas attenditur penes dona gratiæ gratis
datæ; bonitas vero seu virtuositas, juxta
dona gratiæ gratum facientis. Sicque qui
præest, quamvis iniquus, attamen major
est subditis justis, tanquam eorum præses
et caput; sed subditi tales, eo sunt me-
liores. Sed hic modus loquendi aliquando
non servatur, sicut nunc loco hoc. Nam et
judex iniquus, quamvis in quantum judex,
sit major, tamen in quantum iniquus, est
timorato subdito vilior atque inferior.
28 *Servo sensato liberi servient.* Interdum
enim servus per sapientiam suam, in divi-
tiis, fama et potestate sic crescit, quod filii
domini sui, imprudentes præcipue, ei sub-
Prov. xvii, 2. jiciuntur, juxta illud Salomonis : Servus
sapiens dominabitur filiis stultis. Unde
Eccle. x, 7. fertur in Ecclesiaste : Vidi servos in equis,
et principes ambulantes super terram. De-
nique præinductis consonat, quod in Ec-
Ibid. iv, 13, 14. clesiaste habetur : Melior est puer pauper
et sapiens, rege sene et stulto, qui nescit
providere in posterum : quod de carcere
catenisque interdum quis egrediatur ad
regnum, et alius natus in regno, inopia
consumatur. *Et vir prudens* corde, *et di-
sciplinatus* in moribus, *non murmurabit
correptus :* imo gratias aget corripienti,
quum correptio illa sit actus caritatis at-
que justitiæ, beneficium grande, et elee-
mosyna spiritualis, videlicet curatio inte-
rioris læsuræ. Ideo dato quod culpabilis
non sit in eo in quo corripitur, tamen ad-
vertens se in multis culpabilem, et corre-
ptionis radicem, quodque speciem habeat
mali contra corripientem indignari, æqua-
nimiter feret correptionem. Hinc scriptum
Prov. ix, 8, 9. est in Proverbiis : Argue sapientem, et
diliget te; doce justum, et festinabit acci-
pere. Rursus quoque Salomon loquitur :
Ibid. xv, 32. Qui abjicit disciplinam, despicit animam
suam; qui autem acquiescit increpationi-

A bus, possessor est cordis. *Et inscius non
honorabitur,* secundum quod talis : et ve-
re infeliciter inscius est et stultus, qui
propriam defectuositatem non pensans,
nec occulta et quotidiana sua vitia pon-
derans, corripienti irascitur. Ideo ait Apo-
stolus : Qui ignorat, ignorabitur. Et in I Cor. xiv, 38.
Proverbiis legitur : Qui indocti sunt, in Prov. x, 21.
cordis egestate morientur.
Noli te extollere in faciendo opere tuo, 29
id est, cum arrogantia, jactantia, præsum-
ptione nil agas, quum scriptum sit, Servite Ps. ii, 11.
B Domino in timore ; et sanctus Job fateatur,
Verebar omnia opera mea, sciens quod Job ix, 28.
non parceres delinquenti. Opera quippe
nostra tantæ sunt imperfectionis coram
Deo, quod non superbe, sed reverenter,
cum timore et humilitate oportet facere
ea, potissime ex consideratione majestatis
incircumscriptibilis Dei; et quidquid vir-
tuositatis et meriti est in eis, donum est
Creatoris, et attribuendum est ei. Quid er- I Cor. iv, 7.
go gloriaris et tumes quasi non accepe-
ris? *Et noli cunctari,* id est, non tardes
C agere bene et Dominum invocare, *in tem-
pore angustiæ,* quando plus indiges ope et
consolatione Spiritus Sancti. Ideo scriptum
est : Ad Dominum, quum tribularer, cla- Ps. cxix, 1.
mavi. Jacobus quoque : Tristatur aliquis Jacob. v, 13.
vestrum? Oret æquo animo, et psallat. Hoc
dicitur contra eos, qui in adversitatibus
atque in angustiis constituti, sedent mœ-
rore tædioque gravati et phantasticis ima-
ginationibus occupati, non confugientes
ad Dominum, nec dominicæ passionis acer-
bitatem sollicite intuentes, nec advertentes
D illud quod scriptum est in libro Paralipo-
menon : Quum ignoremus quid agere de- II Par. xx, 12.
beamus, hoc solum habemus residui, ut
oculos nostros dirigamus ad te.
Melior est qui operatur bona et licita, 30
et abundat in omnibus necessariis vitæ,
vel in omnibus spiritualibus ac corporali-
bus bonis, ut Abraham, David et Ezechias,
quam qui gloriatur inaniter, *et eget pane,*
id est refectione corporali ac spirituali.
Fili, in mansuetudine serva animam 31
tuam, id est, ab impatientia, ira et turbu-

lentia eam custodi; et sicut præhabitum A
Eccli. III, 19. est, In mansuetudine perfice opera tua; *et*
da illi honorem secundum meritum suum,
id est, de futura beatitudine consolare eam
ac refice, et fac eam sensualitati ac cor-
Ps. XLVIII, 13, 21. pori imperare, ne merearis audire : Homo,
quum in honore esset, non intellexit ;
comparatus est jumentis insipientibus. Ideo
Prov. V, 9. scriptum est : Ne des alienis honorem tu-
um, et annos tuos crudeli. Nempe de eo
qui ita non agit, sed sensualitati deser-
Osee VII, 9. vit, apud Osee scriptum est : Comederunt
alieni robur ejus, et ipse nescivit. B

32 *Peccantem in animam suam,* id est, vi-
liter eam tractantem tanquam carnis ancil-
lam, quum sit ad imaginem Dei formata, et
corporis domina, *quis justificabit?* Nullus
plane, quum sit perversus, et beatus dicat
Rom. VIII, 13. Apostolus : Si secundum carnem vixeritis,
Prov. XX, 2. moriemini. Salomon quoque ait : Qui pro-
vocat regem, peccat in animam suam. Imo
omnis qui præcepta transgreditur, peccat
in animam suam, quia spiritualiter eam
occidit, diabolo subdit, damnationi expo-
nit. *Et quis honorificabit exhonorantem* C
animam suam? id est, honore indignus
est, qui animam suam peccando facit in-
honorabilem. Et quamvis, Seneca Tullioque
testantibus, spiritualia peccata plus vi-
tient; carnalia tamen magis infamant. In
hoc autem consistit honor animæ rationa-
lis, ut a carnalibus, terrenis ac transito-
riis abstrahatur, atque ad divinorum, spi-
ritualium et æternorum contemplationem
amoremque elevetur : ut sponsa sit Dei
sui, non adultera diaboli.

33 *Pauper gloriatur per disciplinam et* D
timorem suum : id est, voluntarie pauper
seu pauper spiritu, utpote humilis, gloria-
tur in Domino per disciplinam, qua ab
illicitis se refrenat, et per timorem filia-
lem sibi collatum, quo metuit per vanam
gloriationem Deum offendere; gloriatur
quoque in hoc, quod disciplinatum et timo-
ratum se probabiliter noscit, gratias agens
Deo, quod talem se fecit. *Et est homo qui*
honorificatur propter substantiam suam,
non propter virtutes, quia nec habet eas.
Unde in Proverbiis dictum est : Amici di- *Prov.* XIV, 20.
vitum multi. Circa hoc scribit quidam :
Hic honor (quod scilicet quis honoratur
propter divitias, non propter virtutes) fal-
sus est : quia, sicut dicitur in Ethicis, Solus
bonus vere est honorandus. Sed adverten-
dum, quod in officiis et dignitatibus con-
stitutis debetur honor, quamvis sint viti-
osi, principe Apostolorum dicente : Servi, I *Petr.* II, 18.
subditi estote in omni timore dominis,
non tantum bonis et modestis, sed etiam
dyscolis. Nisi forsan vis fiat quid dominis
honoris, qui dicitur exhibitio reverentiæ
in signum virtutis.

Qui autem gloriatur in paupertate, in 34
qua bonum est gloriari, sicut in tribu-
latione et adversitate, *quanto magis in*
substantia poterit gloriari, bene utendo
divitiis? quia majoris videtur esse perfe-
ctionis, in paupertate, quam in divitiis,
gloriari. Quidam exponunt sic : Qui glo-
riatur in paupertate, id est, qui pauper
exsistens gloriatur inaniter, quanto magis
in divitiis? id est, talis magis vane glo-
riaretur, si dives esset. *Et qui gloriatur*
in substantia, id est in rebus opibusque
terrenis inordinate, *paupertatem verea-*
tur, id est, non mirum si abhorreat ac
devitet penuriam. Similiter qui in spiri-
tuali opulentia gloriatur in Domino, spi-
ritualium donorum carentiam detestetur,
ne quum cœperit spiritu, carne jam con- *Galat.* III, 3.
summetur, et fiant novissima ejus pejora *Luc.* XI, 26.
prioribus.

ARTICULUS XI

EXPOSITIO CAPITULI UNDECIMI : SAPIENTIA HUMILIATI EXALTABIT CAPUT ILLIUS.

QUID ad sapientem pertineat, hic do-
1 cetur. *Sapientia humiliati exaltabit
caput illius :* id est, sapiens se ipsum hu-
milians, vel afflictus et humiliatus ab
aliis, per sapientiam suam dignus est ex-
altari, etiam in præsenti. Et sæpe sic acci-
Sap. VIII, 10. dit, juxta illud Sapientiæ, Habebo propter
hanc claritatem ad turbas, et honorem
Dan. II, 46-48; V, 29. apud seniores : primo modo Daniel propter
Ibid. VI, 2-4; XIV, 1. sapientiam suam fuit sublimatus, primo a
regibus Babylonis, deinde a Dario Cyroque
Gen. XLI, 14, 40-45. regibus; secundo modo, Joseph eductus de
carcere a rege Ægypti. *Et in medio ma-
gnatorum consedere illum faciet.* Nam Jo-
seph fuit primus post Pharaonem, juxta
Ibid. 40. illud : Uno tantum regni solio te præce-
Dan. II, 48. dam. Danielem vero Nabuchodonosor præ-
fecit super omnes provincias Babylonis.

2 *Non laudes virum in specie sua,* id est
pulchritudine corporali; *neque spernas ho-
minem in visu suo,* id est ex apparatu ex-
teriori visibili, quo deformis aut parvus
est, vel ex oculorum ejus deformitate : quo-
niam propter ea quæ insunt a natura, non
laudamur nec vituperamur, nec ex corpo-
ris naturali dispositione potest interior
qualitas animæ in virtutibus aut vitiis pro
certo agnosci. Imo deformes corpore, sunt
interdum sanctissimi, ut patuit in beatis-
simis viris Martino atque Francisco. Ideo
Joann. VII, 24. ait Salvator : Nolite judicare secundum
faciem, sed justum judicium judicate. Hinc
I *Reg.* XVI, 7. Dominus loquitur Samueli : Ne respicias
vultum ejus (scilicet primogeniti Isai), ne-
que altitudinem staturæ ejus, quia non
juxta intuitum hominis ego judico : homo
enim videt ea quæ parent, Dominus autem
intuetur cor. Unde et de Christo apud
Is. XI, 3-5. Isaiam prædictum est : Non secundum vi-
3 sionem oculorum judicabit, etc. *Brevis in*
A *volatilibus est apis, et initium dulcoris
habet fructus illius :* id est, sicut inter
volatilia apis est parva, et tamen fructum
præcipue dulcem producit mellificando;
sic in corpore parvo potest esse anima
valde ingeniosa ac virtuosa : idcirco non
est temere judicandum.

In vestitu ne glorieris unquam, id est, 4
de vestium pulchritudine, pretiositate ac
multitudine nunquam te jactes, aut vane
læteris. Imo habens victum et quibus te- I *Tim.* VI, 8.
garis, esto contentus. Verumtamen de ve-
B stium asperitate, humilitate, abjectione,
decentia, moderatoque usu, potest homo
gaudere in Domino, sicut de quolibet actu
medioque virtutum. Hinc Diogenes dixit
Alexandro Magno : Noli, o Imperator, glo-
riari quia auro opertus es, sed de libera-
litate atque virtutibus quæ sunt in te.
Aristoteles autem in libro de Secretis se-
cretorum, legitur Alexandro scripsisse, ut
uteretur vestibus pretiosis, et jucundaretur
in eis, moderata videlicet jucunditate, pro-
ut regiam excellentiam condecebat. Contra
C salubre hoc documentum pene omnes jam
faciunt, in vestium curiositate, ornatu,
pompa, pretiositate, multitudine, indecen-
tique brevitate aut longitudine, fractilla-
tioneque multipliciter excedentes.

Nec in die honoris tui extollaris, id
est, non superbias, nec mente te erigas,
dum ad dignitates, officia, præsidentiam
promoveris, aut assumptione gradus aut
Ordinis sacri, seu modo alio honoraris.
Imo tunc magis humilies te, et occulta
Dei judicia pertimescas, et honorem repu-
D ta onus magis quam dignitatem : quia du- *Sap.* VI, 6.
rissimum judicium in præsidentibus fiet;
et quoniam cui plus datum est, plus requi- *Luc.* XII, 48.
retur ab eo; et quia hos eligit Deus, quos

despicit mundus; et quoniam sanctus ait
Gregorius : Quamvis occulta sint Dei judi-
cia, dum electis adversa, et reprobis pro-
veniunt prospera; tunc tamen sunt occul-
tiora, dum electis prospera, et reprobis
contingunt adversa. Tunc igitur vehemen-
tius time divini rigorem mysteriumque ju-
dicii, dum amplius prosperaris, promoveris
aut honoraris; tuncque potissime omne bo-
num Deo attribue, pensando quod scriptum
I Cor. IV, 7. est : Quid habes quod non accepisti? Hinc
subditur : *Quoniam mirabilia opera Altis-
simi solius,* id est, mira et imperscrutabilia
sunt judicia ejus ac gesta : ideo nescis an
ideo honoreris, ut in præsenti mercedem
pro bonis tuis ex genere sortiaris, an ut
in vita hac copiosiorem fructum producas,
et in cœlis gloriosius coroneris. *Gloriosa,*
id est præclara, *et absconsa,* id est ignota,
et invisa sunt *opera illius.* Unde et infra
Eccli. XLIII, 36. habetur : Pauca vidimus operum ejus. Et
Rom. XI, 33. Apostolus ait : Quam incomprehensibilia
sunt judicia ejus, et investigabiles viæ
ejus! Qui superbos potest subito dejicere,
et humiles exaltare. Præterea, si tam peri-
culosum est in die proprii honoris extolli,
etiam his qui ad honores promoventur
inviti : quantum periculum imminet eis
qui directe aut indirecte ad promotionem
suam adspirant, aut eam aliquo modo pro-
curant?
5 *Multi tyranni sederunt in throno :* ex
quo patet, quod honoratio illa sit electis
reprobisque communis, idcirco nec appe-
tenda; *et insuspicabilis portavit diadema :*
id est, interdum contingit ut is de cujus
promotione nullus suspicabatur, ad re-
gium promoveatur honorem : ut patet de
I Reg. X, 21-24; XVI, 11-13; IV Reg. IX, 1-13. Saule, David in sua pueritia uncto, Jehu,
multisque aliis; et item de Mardochæo, de
quo narratur in historia Esther : Mardo-
Esther VIII, 15. chæus autem de conspectu regis egrediens
fulgebat vestibus regiis, coronam auream
portans in capite. Hinc sancta Anna in
I Reg. II, 8. cantico suo ait : Suscitat de pulvere ege-
num, ut sedeat cum principibus, et solium
6 gloriæ teneat. *Multi potentes oppressi sunt
valide,* id est valde plagati a Deo, aut ab

A hominibus conculcati : quemadmodum An-
tiochus loquitur : In quantam tribulatio- I Mach. VI, 11.
nem et in quos fluctus tristitiæ deveni, qui
jucundus eram et dilectus in potestate! *Et
gloriosi traditi sunt in manus alterorum,*
id est adversariorum, propter peccata sua,
juxta illud in Job : Deus dicit regi, Apo- Job XXXIV, 18, 19.
stata; qui vocat duces, impios; qui non
accipit personas principum, nec cognovit
tyrannum quum disceptaret contra pau-
perem.
Priusquam interroges, ne vituperes 7
B *quemquam,* id est, nullum reprobes neque
dijudices de culpis tibi non certis ante di-
ligentem inquisitionem et informationem
de veritate : quemadmodum sanctus Job
dixit, Causam quam ignorabam, diligen- Ibid. XXIX, 16.
tissime investigabam. *Et quum interro-
gaveris,* id est, per interrogationem sive
testium examinationem cognoveris verita-
tem, *corripe* reum *juste,* id est juxta suæ
exigentiam culpæ, recta intentione, et sine
personarum acceptione. *Priusquam audi-* 8
as, id est, proponentis verba seu interro-
C gationem complete audieris, et ejus inten-
tionem adverteris, quæ ex fine verborum
præcipue solet agnosci, *ne respondeas ver-
bum :* quia non scis plene mentem quæ-
rentis. Hinc asseritur in Proverbiis : Qui Prov. XVIII, 13.
prius respondet quam audiat, stultum se
esse demonstrat, et confusione dignum.
Verumtamen, si proponens immoderate
nimis defluat verbis, poterit ei insinuari
ut studeat esse succinctus. *Et in medio
seniorum ne adjicias loqui,* id est ver-
bum verbo adjicere, loquendo superflue,
D imo ibi potius tace, senioribus deferens,
et informationem accipiens, seu modeste
interrogans.
De ea re quæ te non molestat, ne certe- 9
ris, id est, non contendas contra proxi-
mum propter verba aut facta non spe-
ctantia ad te, nec inferentia tibi gravamen
seu justum dolorem : quæ scilicet non
sunt contra Deum, nec contra te, nec con-
tra eos pro quibus habes respondere. *Et
in judicio peccantium ne consistas,* id est,
ab injustis judicibus et a temere judican-

tibus abstrahe te pro posse, nec eis ullo modo communices in peccatis : quoniam, *Rom.* I, 32. teste Apostolo, Morte sunt digni non solum qui faciunt talia, sed et qui consentiunt *Ps.* XXV, 4, 5. facientibus. Unde ait Psalmista : Non sedi cum consilio vanitatis, et cum impiis non sedebo.

10 *Fili, ne in multis sint actus tui*, id est, non occupes te inordinate, confuse, ac pariter circa multa, ita ut nullum eorum plene advertere possis. Nam, ut in Eccle- *Eccle.* VIII, 6. siaste inducitur, Omni negotio tempus est *I Cor.* XIV, 40. et opportunitas. Apostolus quoque : Omnia, inquit, decenter et secundum ordinem fiant in vobis. Discretio quippe est mater *Eccli.* XXIX, 26. virtutum ; et qui multa conatur facere, incidet in judicium. Unde et in Jeremia *Jer.* XLVIII, 36. scriptum est : Quia plus fecit quam potuit, idcirco periit. *Et si dives fueris, non eris immunis a delicto.* Si per divitem intelligatur immoderatus divitiarum amator, certum est quod ille graviter multipliciterque offendat. Unde et gloriosissima Virgo : *Luc.* I, 53. Esurientes (inquit) implevit bonis, et divites dimisit inanes. Si vero dives accipiatur pro eo qui divitiis non abutitur ex proposito neque mortaliter, talis dives difficulter poterit abstinere a vitiis, nisi sit multum virtuosus, ut Abraham, David, Ezechias. Multæ enim curæ, occupationes, distractiones, divitiis sunt annexæ : ideo *Matth.* XIII, 22 ; *Marc.* IV, 18, 19 ; *Luc.* VIII, 14. in Evangelio designantur per spinas. *Si enim secutus fueris, non apprehendes*, id est, si coneris ditari, non obtinebis intentum, puta quietationem desiderii tui in ipsis divitiis : quia appetitum non satiant et quietant, sed excitant et irritant. Ideo *Prov.* XV, 27. Salomon dixit : Qui sequitur avaritiam conturbat domum suam, id est, domicilium sui cordis sollicitudinibus, timoribus, distractionibus, variisque conatibus inquietat. *Et non effugies, si præcucurreris*, id est, si anticipaveris adipisci opes terrenas, non evades graves ac varias cul- *I Tim.* VI, 9. pas, dicente Apostolo : Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et in desideria multa nociva.

11 *Est homo laborans, et festinans, et dolens impius* : id est, quidam laborant acquirere opes, et festinant ad eas, et dolent quod nequeunt tam copiose atque celeriter acquirere eas ut optant, de aliorum quoque prosperitate tristantur ; *et tanto magis non abundat*, id est, ex omnibus his actibus et studiis suis iniquis, ditiores non fiunt, vel quia impediuntur a consecutione divitiarum, vel quia quo plura adipiscuntur, plura adipisci nituntur. De his dicta sunt multa, et allegata ex verbis philosophorum, super librum Proverbiorum : idcirco pertranseo.

12 *Est homo marcidus*, id est tabefactus, et desiccatus, seu macilentus, *egens recuperatione* virium ac humidi radicalis, *plus deficiens virtute*, id est quotidie decrescens in robore corporali, *et abundans paupertate*, id est ipsius spontaneæ paupertatis virtute repletus, ita quod de sua lætatur inopia, et gratias agit in adversis.
13 *Et oculus Dei respexit illum in bono*, id est, Deus clementer consideravit patientiam ejus ac paupertatem, subveniendo eidem ; *et erexit illum ab humilitate ipsius*, id est ab humili depresso statu, benedicendo ei in temporalibus et spiritualibus bonis ; *et exaltavit caput ejus*, ponendo eum in statu sublimi, prosperitateque grandi, ut patuit in Job et Tobia, et in S. Eustachio ; *et mirati sunt in illo multi*, qui de tam magna *Job* XLII, 10-16 ; *Tob.* XI, 10-21. et repentina mutatione talis hominis obstupuerunt, dicentes : Hæc mutatio dexteræ Excelsi. *Ps.* LXXVI, 11. Sicque super Job et Tobiam amici eorum moverunt capita sua. Hinc fertur in Job : Qui ponit humiles in sublime et mœrentes erigit sospitate ; *Job* V, 11. atque in Psalmo : Divites eguerunt et esurierunt ; quærentes autem Dominum non minuentur omni bono. *Ps.* XXXIII, 11. *Et honoraverunt Deum.*

14 *Bona et mala, vita et mors, paupertas et honestas a Deo sunt.* Certum est omnia bona esse a Deo. Mala quoque pœnalia, quæ solum sunt pœnæ, et non culpæ, ab ipso infliguntur. Ab eo etiam sunt vita naturæ, vita gratiæ, vitaque gloriæ. Similiter mors corporalis : quæ tamen ex prima Dei intentione non provenit homini, sed ex culpa

originali, vel concomitanter se habet ad
ipsam mixtorum complexionem. Propter
Sap. I, 13, 14. quod in libro Sapientiæ dictum est : Deus
mortem non fecit ; creavit enim ut essent
omnia. Denique mors culpæ a Deo est
permissive, similiter privatio gloriæ. Pu-
nitio autem infernalis, scilicet pœna sen-
sus, ab ipso est efficienter. Hinc de malo
Amos III, 6. pœnæ apud Amos legitur : Si erit malum
in civitate, quod Dominus non fecit? Qui
Is. XLV, 6, 7. et testatur per Isaiam : Ego Dominus, cre-
ans tenebras, et formans lucem; faciens
pacem, et creans malum.
15 *Sapientia, et disciplina, et scientia le-
gis apud Deum ; dilectio et viæ bonorum
16 apud ipsum. — Error et tenebræ peccato-
ribus concreata sunt ; qui autem exsul-
tant in malis, consenescunt in malo. —*
17 *Datio Dei permanet justis,* id est, infu-
sio charismatum gratiæ perseverat in suis
electis finaliter, *et profectus illius,* id est
spiritualis profectus gratiæ ac virtutum,
successus habebunt in æternum, id est, ju-
giter incrementa accipient, quousque ad
felicitatem pertingant.
18 *Est qui locupletatur parce agendo,* id
est divitiis suis cum parcitate utendo, nec
pauperibus et amicis eas communicando ;
et hæc pars mercedis illius, id est, in hoc
arbitratur consistere mercedem sui labo-
ris ac parcitatis et studii circa temporalia
19 congreganda, puta *in eo quod dicit,* id est,
vane præsumit : *Inveni requiem mihi,* id
est abundantem provisionem ad vivendum
diu in quiete et repausatione carnali, *et
nunc manducabo de bonis meis solus,* id
est, solus utar divitiis meis, bibendo et
20 comedendo. *Et nescit quod tempus præter-
eat illum,* id est, non advertit quod tem-
pus vitæ suæ indesinenter abbrevietur, *et
mors appropinquet, et relinquat omnia
aliis, et moriatur,* improvisa ac celeri mor-
Ps. XXXVIII, 7. te subtractus, juxta illud in Psalmo : In
imagine pertransit homo, sed et frustra
conturbatur ; thesaurizat, et ignorat cui
congregabit ea. Hinc in Ecclesiaste indu-
Eccle. IV, 8. citur : Unus est, et secundum non habet ;
et tamen laborare non cessat, nec satiantur

A oculi ejus divitiis, nec recogitat, dicens :
Cui laboro, et fraudo animam meam ? Et
rursus : Est et aliud malum, quod vidi sub Eccle. VI, 1, 2.
sole : vir cui dedit Deus divitias, nec tri-
buit ei potestatem ut comedat ex eis, sed
homo extraneus vorabit eas. Ad istud per-
tinet quod loquitur Christus de divite illo Luc. XII, 16-20.
avaro : quod allegatum est supra.
Sta in testamento tuo, id est in obser- 21
vatione novi seu veteris Testamenti : ve-
teris, inquam, quantum ad credenda, et
quoad præcepta moralia ; *et in illo collo-*
B *quere,* id est, de scripturis Testamenti is-
tius confer et cogita, qualiter illud obser-
ves (juxta illud in Psalmo, In lege ejus Ps. I, 2.
meditabitur die ac nocte), atque secundum
doctrinam Scripturæ dirige omnia verba
tua ; *et in opere mandatorum tuorum ve-
terasce,* id est, in exsecutione eorum quæ
tibi præcepta sunt, incessanter permane
usque ad senectutem et mortem. Qui enim Matth. X, 22.
perseveraverit usque in finem, salvus erit.
Ne manseris in operibus peccatorum : 22
id est, si peccaveris, mox pœnite, et non
C maneas in peccato : quia etsi humanum
est cadere, tamen diabolicum est in pec-
cato manere. *Confide autem in Deo :* de
quo ait Scriptura, Domine virtutum, bea- Ps. LXXXIII, 13.
tus homo qui sperat in te ; *et mane in
loco tuo,* id est, superfluos et inhonestos
discursus devita. Locus quoque tuus pa-
tientia est, a qua non recedas. Mane item
in ecclesiastica unitate, in devota congre-
gatione, in fide, spe, et caritate, et in ea
vocatione in qua vocatus es, secundum il- I Cor. VII, 20.
lius exigentiam Deo digne vivendo. Unde Ephes. IV, 1.
D ad Hebræos ait Apostolus : Non deserentes
collectionem nostram. Et in Ecclesiaste Hebr. X, 25.
legitur : Si spiritus potestatem habentis Eccle. X, 4.
ascenderit super te, locum tuum ne dimi-
seris. Sed et locus noster est pax, imo et
ipse Deus, quem orat vir sanctus : Esto Ps. LXX, 3.
mihi in Deum protectorem et in locum
munitum. De hac re dicta sunt multa su-
per illud Proverbiorum : Sicut avis trans- Prov. XXVII, 8.
migrans de nido suo, sic vir qui relinquit
locum suum. *Facile est enim in oculis Dei,* 23
id est omnipotenti sapientiæ ejus, [*subito*]

honestare, id est ditare, *pauperem* omni A
virtute et gratia in præsenti, in quocum-
que fuerit loco, deinde salute et gloria
I Reg. II, 7. æternali. Dominus enim pauperem facit
et ditat, ut dicitur primo Regum. De qua
I Cor. I, 5. ditatione Paulus dicit : In omnibus divi-
tes facti estis in illo.
24 *Benedictio Dei in mercedem justi festi-
nat :* id est, ipse Deus benedicens, seu co-
piosa remuneratio ejus, celeriter procedit
ad retribuendum justo quod meruit, scili-
cet profectum meritorum in via, et gloriam
Ps. LXXXIII, 12. plenam in patria, juxta illud : Gratiam et B
gloriam dabit Dominus. Ideo princeps ait
II Petr. III, 9. Apostolorum : Non tardat Dominus promis-
sum. Pronior quippe est ad glorificandum,
quam puniendum. *Et in honore veloci
processus illius fructificat*, id est, spiritu-
alis processus ipsius justi parit fructum
meritorum, et plenitudinem adipiscitur
præmiorum in sublimatione qua velociter
exaltatur de isto exsilio ad consortium
Beatorum. Vel, processus quo Deus festinat
ad justi remunerationem in præfato felici
honore, fructum largitur æternæ salutis. C
25 *Ne dicas : Quid est mihi opus ?* id est,
non jactes te non indigere alieno subsi-
dio, sicut quidam superbi, qui in sua po-
tentia divitiisque confidunt ; *et quæ erunt
mihi ex hoc bona ?* id est, quid consequar
boni ex tempore isto, utpote post vitam
præsentem ? quasi non sit vita alia post
præsentem, nec futurum Dei judicium, ut
quidam obtenebratissimi opinantur, juxta
Eccle. III, 19. illud Ecclesiastæ : Unus est interitus ho-
minis et jumentorum. Vel, Quæ erunt mihi
ex hoc bona, id est, quæ bona adipiscar, D
26 confidendo in aliis ? *Ne dicas : Sufficiens
sum*, id est, satis abundo, nec alterius
Apoc. III, 17. ope indigeo ad salutem : juxta illud, Di-
cis, Quia dives sum, et nullius egeo. *Et
quid ex hoc pessimabor ?* id est, pejor non
fiam ita dicendo ac sentiendo, nec ob hoc
incurram supplicia. Contra hoc ait Psal-
Ps. LI, 8, 9. mista : Super eum ridebunt et dicent : Ec-
ce homo qui non posuit Deum adjutorem
suum, sed speravit in multitudine divi-
tiarum suarum.

In die bonorum, id est tempore prospe- 27
ritatum spiritualium seu temporalium, *ne
immemor sis malorum* culpæ et pœnæ
præteritarum ac futurarum, ne ex prospe-
ritatibus extollaris ; sed vana reprimas
gaudia, atque te ipsum in humilitate et ti-
more Dei conserves, ex recordatione ad-
versitatum et culparum in quas aliquando
incidisti, et adhuc incidere potes, imo et
in condemnationem perpetuam : ideo sem- Prov.
per sis pavidus, nec in die honoris tui ex- XXVIII, 14.
tollaris, sed novissima tua assidue penses. Eccli. VII, 40.
Et in die malorum, id est tribulationum,
tentationum, seu lapsuum in peccata, *ne
immemor sis bonorum*, id est prosperita-
tum et consolationum internarum, misera-
tionumque Dei ac felicitatis futuræ, ne in
diversis impatiens aut pusillanimis fias ;
sed cogites quod sicut Deus aliquando ti-
bi concessit alacritatem et jucunditatem
in actibus bonis, adjutorium in tentatio-
nibus, liberationem a persecutionibus et
afflictionibus tuis, ac veniam de peccatis,
ita adhuc pie acturus est. Sicque semper
via regia incedas, nec vultus tui in diver-
sa mutentur, sed stabili tranquillitate læ-
teris, dicens cum sancto Job : Si bona sus- Job II, 10.
cepimus de manu Domini, mala quare
non sustineamus ? Hinc ad Hebræos horta-
tur Apostolus : Rememoramini pristinos Hebr. X, 32-34.
dies, etc. *Quoniam facile est coram Deo* 28
*in die obitus retribuere unicuique secun-
dum vias suas*, id est, ipsi Deo facillimum
est cuilibet reddere quidquid promeruit,
tempore mortis et particularis judicii :
ideo in omni adversitate patientia est ha-
benda, et vana lætitia refrenanda.
Malitia horæ, id est afflictio superve- 29
niens una hora, *oblivionem inducit* totius* * facit
*voluptatis præteritæ**, et facit eam vilipen- * luxuriæ magnæ
di aut de ejus amissione dolere ; et tanta
potest esse pœna, quod prorsus absorbet
memoriam delectationis præteritæ, quan-
tumlibet magnæ : ideo est vitanda, quia
eam consequitur pœna æterna, juxta illud
in Apocalypsi de Babylone : Væ, væ, quia Apoc. XVIII, 10.
una hora venit judicium ejus. Et idem ha- Nahum III, 1.
betur in Nahum de Ninive. *Et in fine ho-*

minis, denudatio operum illius. Tunc enim A
Judex altissimus quem nil latet, manife-
stat peccata ipsius, sicut ait in Psalmo :
Ps. XLIX, 21. Arguam te, et statuam contra faciem tuam.
30 *Ante mortem non laudes hominem quem-*
quam. Cur ergo Apostolus in suis epistolis
toties suos laudat discipulos, et viri vir-
tuosi laudantur quotidie, durante eorum
vita præsente ? Et respondendum, quod
duplex est laus. Una secura et absoluta :
et ita laudantur Beati feliciterque defun-
cti, quia ultra non possunt peccare, nec
miseriis affici. Alia est laus imperfecta et B
mixta, hoc est in spe pia fundata, et quo-
dammodo conditionata seu timori admix-
ta : quia neque de proximis nostris, ne-
que de nobis ipsis certi sumus, sed pie
probabiliterque confidimus quod stemus
in caritate, et meritorie conversemur. Ideo
Eccli. IX, 20. Eccle. IX, 12. parce laudandum est, quum in laqueorum
medio ambulemus, et ignoremus qualiter
vitæ hujus finiemus curriculum : et debet
laus ista omni adulatione carere ; nec ex-
pedit adhuc pusillos multum laudare. Stu-
deamus ergo laudabiles esse, non laudari. C
Quoniam in filiis suis, id est in actibus,
agnoscitur vir, id est quilibet homo, sicut
Matth. VII, 20. ait Salvator : Ex fructibus eorum cogno-
scetis eos. Habitus namque per actus suos
cognoscitur. Quum ergo de ipsis operibus
simus ambigui an ex caritate procedant,
et an homo in eis finaliter perseverabit,
non est aliquis jam incaute simpliciterque
laudandus, sed potius secundum quid, et
sub hac conditione, dummodo ex caritate
agat, et in ea persistat.
Præterea, quia de vicinis et familiaribus D
ignoramus an sint veraciter virtuosi, pro-
31 inde subditur : *Non omnem hominem in-*
ducas in domum tuam ; multæ enim sunt
insidiæ dolosi : ideo periculosum est eos
inducere, de quorum fidelitate et probita-
te incertus es, quia multipliciter possunt
esse tibi nocivi, considerando ea quæ in
tua habentur domo, et te ipsum ac tuos.
32 *Sicut enim eructant præcordia fœtentium,*
id est, sicut pravum emittunt odorem vi-
scera habentium corruptum anhelitum ; *et*
sicut perdix inducitur in caveam, id est,
quemadmodum avis illa astuta, quæ dici-
tur perdix, non obstante sua versutia, ruit
in rete sibi expansum. De qua ave legitur
in Jeremia : Perdix fovit quæ non pepe- Jer. XVII, 11.
rit. Ubi refert Hieronymus, hanc perdicis
esse naturam, ut alterius perdicis ova fu-
retur ac foveat ; quumque pulli inde nati
cœperint volitare, avolant, et relinquunt
non veram matrem. *Et ut caprea* induci-
tur *in laqueum* ei extensum, quamvis acuti
sit visus, et agilis ad saltum ac fugam : *sic*
et cor superborum, qui desiderio honoris
sui aut famæ decipiunt proximos, profert
verba fraudulenta, spiritualiter fœtida, at-
que ab invisibili decipitur hoste, et propria
excæcatur malignitate. *Et sicut prospector*
videns casum proximi sui, id est, obser-
vator cupiens videre proximi sui ruinam,
supple, decipitur ab invisibili inimico, et
propria excæcatur malitia, sic et superbus
atque dolosus.
Bona enim in mala convertens, id est 33
sinistre interpretans, *insidiatur* ei quem
se fingit amare : cui dum non potest evi-
denter vitiosa imponere, bona ejus opera
interpretatur perverse, et dicit ea facta es-
se non recta intentione, quum tamen soli
Deo de intentione judicium reservetur : de
quo ait Apostolus, Omnia nuda et aperta Hebr. IV, 13.
sunt oculis ejus. *Et in electis ponit macu-*
lam, id est, virtuosis imponit mendaciter
immunditiam culpæ, clam detrahendo, aut
publice accusando, ne sibi præferantur, et
sic perdat commoda sua : ob quam causam
Scribæ et Pharisæi maxime Dominum Je-
sum persequebantur.
A scintilla una augetur ignis : quia ex 34
parva scintilla gignitur ignis, qui paula-
tim fit magnus, juxta illud in Canonica
Jacobi : Quantus (id est quam parvus) ignis Jacob. III, 5.
quam magnam silvam incendit! *Et ab uno*
doloso augetur sanguis, id est effusio san-
guinis : ad quam dolosus alios incitat per
verba detractionis atque discordiæ, et con-
similia, per quæ alios contra se invicem
provocat. *Homo enim peccator,* qui est ha-
bituatus in vitiis, *sanguini,* id est propin-

quis seu vitæ proximorum, *insidiatur*. Un-
Jer. ix, 4. de scriptum est : Omnis frater supplantans
supplantabit.

35 *Attende tibi*, id est, custodi te, *a pestifero*, id est deceptore et discordiarum seminatore, *fabricat enim mala*, id est, practicat atque excogitat qualiter noceat ; *ne forte inducat super te subsannationem in perpetuum*, id est, tam graviter fallat te, ut perpetuo derisibilis et subsannabilis
Prov. xvi, 30. fias. Unde legitur in Proverbiis : Qui attonitis oculis cogitat prava, mordens labia sua perficit malum. Et iterum Salomon
Ibid. xi, 9. loquitur : Simulator ore decipit amicum
Ibid. x, 10. suum ; itemque, Qui annuit oculo, dabit dolorem.

36 *Admitte ad te alienigenam*. Hoc ironice et ad contrarium sensum inducitur, ut sit sensus : Non admittas alienigenam cujus qualitatem nondum expertus es, ad cognoscendum tua secreta, et ad habendum tecum familiaritatem ; *et subvertet te in turbine* : id est, si tam incaute admiseris eum ad tua mysteria, fallet te, ita quod inquietudinem et conturbationem incurres ; *et abalienabit te*, id est, alienum te faciet, *a viis** *propriis*, id est, faciet te rebus tuis privari. Istud frequenter sic accidit ; nec tamen ideo dicitur hoc, quod semper ita contingat, sed per modum advisationis, ut cauti simus, quia abundans cautela expediens est. Hinc et in Politicis Philosophus docet, et Thomas in prima secundæ allegat, quod extranei, quum cœperint habitare in urbe, non sunt cito ad officia promovendi, sed fidelitas probitasque eorum primo est experienda. Verumtamen ad habitandum pie sunt admittendi, sicut per Moysen Dominus jussit :
Advenam non contristabis. Exod. xxii, 21.

* alias *tuis*

ARTICULUS XII

ELUCIDATIO CAPITULI DUODECIMI : SI BENEFECERIS, SCITO CUI FECERIS.

1 DOCET hic quibus et qualiter eleemosyna sit præstanda. *Si benefeceris*, proximo misericorditer succurrendo, *scito cui feceris*, id est, adverte ut facias ei cui fieri decet, scilicet indigenti, et quoniam indigens est, atque sinceriter propter Deum ; *et erit gratia in bonis tuis multa*, id est, gratiosam et magnam a Deo benedictionem ac mercedem recipies.

2 *Benefac justo, et invenies retributionem magnam*. Nam benefacere justo, ceteris paribus, laudabilius est, si fiat quoniam justus est et Dei amicus. Unde et in Evan-
Matth. x, 41. gelio loquitur Dominus : Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ (seu quia propheta est), mercedem Prophetæ accipiet : sic et qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet. Valde etenim meritorium est, veros Dei famulos corporaliter Dei intuitu sustentare. *Et si non ab ipso*, qui per mortem aut alio modo a recompensatione poterit impediri, *certe a Domino*, qui non solum in futuro, sed et in præsenti opera misericordiæ copiose remunerat.

3 *Non est enim ei bene, qui assiduus est in malis*, id est, vitiosis actibus frequenter ac usitate intentus est : imo tali est valde male, et secundum Glossam, gravissimum peccatum est nolle pœnitere, nec eleemosynis peccata redimere, sed peccatis peccata adjicere. Consuetudo namque est moles gravissima, mentem deprimens in profundum, de quo in Proverbiis dictum est :
Peccator quum in profundum venerit, con- Prov. xviii, 3.
temnit. Unde et orat vir sanctus : Neque Ps. lxviii, 16.
absorbeat me profundum. *Et eleemosynam non danti*, nec corporalem, nec spiritua-

Jacob. II, 13. lem, tempore opportuno. Judicium enim A
sine misericordia fiet ei, qui non fecerit
misericordiam. *Quoniam et Altissimus odio
habet peccatores* in mortali vitio exsisten-
tes, secundum quod tales, et secundum
præsentem justitiam. Tamen aliqui tales
sunt prædestinati, quos invariabiliter dili-
git secundum prædestinationem æternam,
Sap. XIV, 9. sicut de hoc dictum est super illud : Odio
sunt Deo impius et impietas ejus. Porro,
de induratis in vitiis ait apud Jeremiam
Jer. XV, 1. Dominus : Si steterint Moyses et Samuel
coram me, non est anima mea ad populum B
istum. *Et misertus est pœnitentibus* ex ve-
ra contritione : quæ debet esse adæquata
peccato, ut quo plura et graviora exsistunt
peccata, eo sit contritio ipsa intensior ;
quæ etiam est dolor maximus in natura.
4 *Da misericordi* indigenti : quoniam di-
gnior est recipere beneficium pietatis; *et
ne suscipias peccatorem* ad communionem
et societatem : tamen ad veniam est su-
mendus, et in necessitate succurrendum
est ei. Sed non est accipiendus ut ei con-
sentiatur in malo, et foveatur in vitio : C
imo hospitare maleficos, fures, ac similes,
est unum de novem alienis peccatis. *Et
impiis et peccatoribus reddet vindictam,
custodiens eos in die vindictæ,* id est Deus
qui reservat eos, ut nisi pœnituerint, de-
bitam suo tempore sortiantur vindictam,
ad commendationem divinæ justitiæ, ut in
eis reluceat æquitas Creatoris. Hinc scri-
Job XXI, 30, 20. ptum est apud Job : In diem perditionis
servatur malus, et ad diem furoris duce-
tur, et de furore Omnipotentis bibet ; et
Rom. IX, 22. ad Romanos : Volens Deus ostendere iram D
et notam facere potentiam suam, susti-
nuit in multa patientia vasa iræ apta in
interitum, etc.
5 *Da bono,* id est virtuoso, quod rationa-
biliter petit, et quod ei debetur, *et non
receperis peccatorem :* juxta expositionem
6 nunc introductam. *Benefac humili, et non
dederis impio,* quia impius est, vel ad fo-
vendum impietatem ipsius. Qui autem sub-
venit impio, et eum sustentat, quoniam
pauper est, et ut vivendo diutius ad salu-
tarem recognitionem tandem perveniat,
non culpam diligit, sed personam. Imo,
secundum Evangelii documenta, inimici *Matth.* V, 44; *Luc.* VI, 28.
quantumlibet vitiosi, sunt diligendi, et
reddendum est bonum pro malo. Redimi
quoque potest propria vexatio per eleemo-
synam impio datam : quam vexationem
quis sustineret ab eo, si eleemosynam de-
negaret. *Prohibe panes illi dare,* ad sus-
tentandum eum in sua malitia. Ideo sub-
ditur, *ne in ipsis,* id est per panum tuorum
manducationem, *potentior te sit. Nam du-* 7
*plicia mala invenies in omnibus bonis
quæcumque feceris illi :* id est, in bonis
quæ feceris ei modo illicito jam prætacto,
invenies et te inordinate dedisse, et illum
male accepisse, vel invenies eum ingratum
solitoque pejorem ; *quoniam et Altissimus
odio habet peccatores, et impiis reddet vin-
dictam.*
Non agnoscetur in bonis amicus : id est, 8
per prospera quæ tibi contingunt, non po-
teris scire quis sit tuus verus amicus, quia
in prosperis cuncti applaudunt communi-
ter. Istud præhabitum est ; et illud Prover-
biorum, Frater in angustiis comprobatur, *Prov.* XVII, 17.
ad hujus declarationem est allegatum. De
hoc in libro de Amicitia diffusius loqui-
tur Tullius. Et Seneca ait : Hoc boni habet
adversitas, quod veros probat amicos. *Et
non abscondetur in malis inimicus :* id
est, inimicus alicujus odium suum osten-
dit, dum ei quem odit, adversa contin-
gunt, quia tunc gratulatur. Aliqui tamen
sunt ita versuti, quod in tali casu simu-
lant se dolere, et tristitiam præferunt vul-
tu, quum gaudeant corde. *In bonis,* id est 9
prosperis *viri, inimici illius in tristitia,*
id est, hostes ejus agniti sunt per hoc,
quod de ipsius prosperitate sunt contrista-
ti ; *et in malitia illius,* id est in adversitate,
seu ruina in culpam, *amicus* ejus *agnitus
est :* quia dolendo de illius adversitate, os-
tendet se ejus amicum. Caritas namque I *Cor.* XIII, 6.
non gaudet super iniquitate, sed virtuti et
salubri prosperitati congaudet. Porro, de
malo culpæ proximi gloriari, est directe
contrarium caritati Dei et proximi. Inter-

dum vero ad caritatem est pertinens de A
temporali adversitate amici gaudere, in
quantum per eam purgatur a culpis præ-
teritis, et a futuris abstrahitur.
10 *Non credas inimico tuo in æternum,* id
est, nunquam credas ei cum certitudine,
et sine formidine de opposito, quod sit ve-
rus et familiaris amicus tuus, qui fuit ini-
micus tuus, quia raro contingit hoc. Unde
et Seneca loquitur : Nunquam fidelem cre-
das tibi, quem ex inimico amicum habu-
eris ; captus enim propria utilitate, non
amica voluntate, revertitur. *Sicut enim* B
æramentum, æruginat nequitia illius : id
est, sicut instrumentum factum de ære ru-
biginem contrahit, sic ille invidiam contra
te concipit, et rancoris æruginem contra-
11 hit. *Et si humiliatus vadat curvus,* id est,
si inclinet se tibi, quasi ex humilitate te
venerando, *abjice** *animum tuum,* ita ut
non teneas pro certo quod sincere id faciat,
et custodi te ab illo per moderatam caute-
12 lam. *Non statuas illum penes te, nec sedeat*
ad dexteram tuam, id est, ad familiarita-
tem non suscipias eum, *ne conversus, stet* C
in loco tuo, id est, ad pristinam inimici-
tiam rediens, præoccupet locum tuum, te
expellendo, *ne forte conversus in locum*
tuum, inquirat cathedram tuam, id est,
tuo honore te privet : familiaris etenim
inimicus aptissimus est ad nocendum, dum
alter ab eo non cavet se ; *et in novissimo*
cognoscas verba mea, id est, tandem per
experientiam tuæ dejectionis scias vera
esse quæ dico, *et in sermonibus meis sti-*
muleris, id est, compungaris et doleas de
hoc, quod verbis meis non acquievisti. D
Verumtamen non debemus de interiori-
bus temere judicare : ideo si inimicus vi-
tam suam manifeste emendet, et signa
amicitiæ ei ostendat, quem oderat ante,
non debet iste cui amicitiæ signa ostendit,
pro certo tenere quod ex simulatione et
animo nocendi id faciat, sed de meliori
pie confidere : sic tamen, ut cautus sit, et
familiaritatem incautam devitet.
13 *Quis medebitur incantatori a serpente*
percusso ? tali enim incantatori, pauci aut

* alias *ad-jice*

nulli condolent aut succurrunt, quia per-
sonaliter evocavit serpentem, et scivit qua-
liter præcaveret sui percussionem ab illo ;
et omnibus qui appropiant bestiis ? id est,
his qui sponte accedunt ad bestias feroces,
aut venenatas, et læduntur ab eis, pauci
aut nulli compatiuntur, quia tam stulte
exposuerunt se tanto periculo. Sic et ei
qui his verbis meis non credit, et ab ini-
mico læditur, non videtur sic condolen-
dum ut aliis. *Et qui comitatur,* id est, per-
git et socialiter se commiscet, *cum viro*
iniquo, cujus societas est vitanda, *et obvo-*
lutus est in peccatis ejus ? id est, commu-
nicavit secum in vitiis, juxta illud Psal-
mistæ, Cum perverso perverteris ; quasi *Ps.* xvii, 27.
dicat : Etiam tali quis mederi curabit ?
Una hora tecum permanebit, amicitiam 14
simulando tempore tuæ prosperitatis, et
quamdiu ex te consequitur commoda ; *si*
autem declinaveris a via virtutum pec-
cando, vel a prosperitate deficiendo, *non*
supportabit, id est, tibi non condolebit,
neque succurret.
In labiis suis indulcat, id est, blandien- 15
do dulcia loquitur, *inimicus* occultus, ami-
cum se fingens ; *et in corde suo insidia-*
tur, id est, excogitat qualiter tibi queat
nocere, *ut subvertat te in foveam,* id est
in profundum dejectionis, et damni seu
mortis. *In oculis suis lacrimatur inimi-* 16
cus, id est, nequiter lacrimas fundit, fin-
gens se compati ei quem odit clam ; *et*
si invenerit tempus sibi aptum ad no-
cendum, *non satiabitur sanguine,* id est,
crudeliter vulnerabit aut trucidabit il-
lum, quem taliter odit. *Si incurrerint tibi* 17
mala, id est adversa, *invenies eum illic*
priorem ad gloriandum de tua adversita-
te, vel ad augendum eamdem, si pote-
rit ; *et quasi adjuvans, suffodiet plantas* 18
tuas, id est, per modum adjuvantis se
applicans tibi, funditus te destruere mo-
lietur.
De hujuscemodi pravissimis dolis mul-
ta leguntur in libro Machabæorum. Quibus
Antiochus decepit Judæos, et hostes pa- *I Mach.* i, 30-32 ; vii, 29 ; xiii, 31.
rati erant capere Judam ; et Tryphon dolo

occidit Antiochum adolescentem, et stre- A
I *Mach.* xii, 41-48; xiii, 23. nuissimum Jonathan circumvenit et in-
teremit; Ptolemæus quoque filius Abobi,
Ibid. xvi, 11-16. prudentissimum Simonem ejusque filios
Dan. xi, 23. interfecit. De quibus etiam dolis apud Da-
II *Reg.* iii, 27; xx, 9, 10. nielem legitur. In quibus et Joab artifex
fuit, et viros se meliores sceleratissime
tulit de medio : per quod posuit maculam
in gloria sua. Insuper talis fuit et impius
ille Ismael, de quo Jeremias narrat, quod
Jer. xli, 5-7. ibat incedens et plorans, ac suo ploratu
seduxit octoginta viros calamitate confe-
ctos, occiditque eos.

Caput suum movebit, te in tua adversi- 19
tate deridendo, *et plaudet manu,* de tuo
lapsu gaudendo; *et multa susurrans,* id
est, latenter contra te dicens, quasi me-
rueris talia pati, *commutabit vultum su-
um,* id est, ferociter te inspiciet : sicut
Laban adspexit Jacob patriarcham, pro-
pter quod dixit uxoribus suis : Video fa- *Gen.* xxxi, 5.
ciem patris vestri, quod non sit erga me
sicut heri et nudiustertius. Itaque, Vultum
commutabit, id est, apparatum et disposi-
tionem suæ faciei alterabit, a signis ami-
citiæ ad inimicitiæ signa.

ARTICULUS XIII

EXPOSITIO CAPITULI TERTIIDECIMI : QUI TETIGERIT PICEM, INQUINABITUR AB EA.

PRAVA et periculosa consortia docet B
1 hic fugere. *Qui tetigerit picem, inqui-
nabitur ab ea,* quum sit immunda, tena-
citerque adhærens tangenti; *et qui com-
municaverit superbo, induet superbiam,*
conformando se suo consorti, cujus verbis
et exemplis inficitur. Quum enim humana
fragilitas sit prona ad mala, præsertim ad
appetentiam sui honoris ac voluptatis, pro-
priorumque commodorum, faciliter ad ea
allicitur; et familiares libenter ad invicem
complacent sibi, sicque unus moribus se
conformat alterius. Unde sicut virtuoso- C
rum sapientiumque consortia sunt valde
salubria, sic superborum, luxuriosorum,
cupidorum et iracundorum consortia pror-
sus nociva sunt et vitanda. Hinc scriptum
Prov. xiii, 20. est in Proverbiis : Qui cum sapientibus
graditur, sapiens erit; amicus stultorum,
id est iniquorum, similis erit eis. Idcirco
Deus frequenter ac districte prohibuit fi-
Exod. xxiii, 32, 33; xxxiv, 12, 15, 16; *Deut.* vii, 2, 3. liis Israel consortia Chananæorum : quæ
quia non vitaverunt, in idololatriam ceci-
derunt. Sic nunc innumerabiles ad diversa
Judic. i, 21, 27-33; iii, 5-7. peccata mortalia ex pravorum societate la- D
buntur. Propter quod ait Psalmista : Cum

electo electus eris, et cum perverso perver- *Ps.* xvii, 27.
teris. Unde et Salomon dixit : Non sis ami- *Prov.* xxii, 24, 25.
cus homini iracundo, ne discas semitas
ejus, et sumas scandalum animæ tuæ.
Pondus super se tollit, id est, se ipsum 2
gravat, vel ad difficilia se adstringit, *qui
honestiori se communicat* per societatem,
id est, potentiori et honorabiliori se so-
ciat : quia habet illi deferre, ipsumque
sequi in sumptibus et expensis; et si inter
eos lis oriatur, non potest illi resistere.
Verumtamen bonum est se virtuosiori con-
jungere. *Et ditiori te ne socius fueris,* ne
ex societate expendas atque dilapides bo-
na tua cum illo. Quidam autem ex super-
bia semper conjungunt se eminentioribus :
propter quod sæpe gravamina incidunt.
Quid communicabit cacabus factus ex ære 3
aut ferro, *ad ollam* terream? quasi dicat :
Eorum conjunctio non est apta. *Quando
enim se colliserint, confringetur* hujusmo-
di olla, quæ cito frangibilis est. Quasi di-
cat : Sic non est communio apta inter for-
tes et debiles, hoc est inter potentes et
declives, inter locupletes ac pauperes. So-
cietas itaque aptius contrahitur inter per-

sonas non multum dissimiles in parente- A
la, opulentia, gradu, statu ac ordine. Juxta
hunc sensum in Jeremia scriptum est :
Jer. xxiii, 28. Quid paleis ad triticum ? Ad Corinthios
II Cor. vi, 14, 15. quoque : Quæ societas luci ad tenebras ?
Aut quæ conventio Christi ad Belial ? Aut
quæ pars fideli cum infideli ?
4 *Dives injuste egit,* irrogando injuriam
socio pauperiori, *et fremebit,* id est, denti-
bus stridebit in eum, comminando eidem.
Sicque fremere est hic secundæ conjuga-
tionis, quum communiter sit tertiæ. *Pau-*
per autem læsus a ditiore, *tacebit,* non B
5 valens aut non audens resistere illi. *Si lar-*
gitus fueris aliquid notabile diviti, *assu-*
met te secum, tanquam socium et amicum,
non propter te, sed propter munusculum
tuum, seu commodum suum : quod perti-
net ad amorem concupiscentiæ, non ami-
Prov. xix, 6. citiæ. Unde in Proverbiis dictum est : Mul-
ti sunt amici dona tribuentis. *Et si non*
habueris aliquid, quod ei dones aut secum
consumas, *derelinquet te :* quia non quærit
te, sed tua.
6 *Si habes* terrenam substantiam, *convi-* C
vet tecum, participando tecum in cibis et
potibus, *et evacuabit te* bonis seu opibus
tuis, ad quarum consumptionem te trahet;
et ipse non dolebit super te, id est, tuæ
7 paupertati non condolebit. *Si necessarius*
illi fueris in aliquo opere seu obsequio,
supplantabit te, id est, suæ servituti te
subdet, *et subridens, spem dabit,* id est,
dicet se benefacturum retributurumque ti-
bi præmium dignum, *narrans tibi bona,*
id est, pulchra proferens verba; *et dicet :*
Quid opus est tibi ? id est, qua re indi- D
8 ges ? quasi paratus tibi eam conferre. *Et*
confundet te in cibis suis, ad expensas ma-
gnas te inducendo, *donec te exinaniat,* id
est, vacuum et inanem relinquat, *bis et*
ter, id est frequenter, quousque opportu-
nitas ei occurrerit ; vel, Bis et ter, id est
quinque modis, videlicet in cibariis et po-
tibus nimium lautis et pretiosis, item su-
perfluis, et ante tempus conveniens sum-
ptis, et in conviviis nimium diuturnis ; *et*
in novissimo, scilicet quum omnia tua ex-

penderis secum, *deridebit te,* tanquam in-
sipientem, eo quod præsumpseris te ei
associare, et quia prævaluit tibi. *Postea*
videns tuam inopiam, *derelinquet te :* quia
non habes quod secum consumas; *et ca-*
put suum movebit ad te, in signum irri-
sionis, quia non habet viscera pietatis.
Humiliare Deo, id est, te ipsum Deo 9
sponte humilia : sicut princeps Apostolo-
rum hortatur, Humiliamini sub potenti I Petr. v, 6.
manu Dei ; *et exspecta manus ejus,* id est
pietatis ac potestatis ejus pias subventio-
nes : sicut ait vir sanctus, Exspectans ex- Ps. xxxix, 2.
spectavi Dominum. *Attende, ne seductus* 10
propria ratione, diabolica suggestione, aut
humana fallacia, vel hæretica pravitate, *in*
stultitia humilieris, id est, propter tuam
seductionem dejiciaris, et merito vilipen-
daris. *Noli esse humilis,* id est nimis de- 11
jecti animi, aut pusillanimis corde, *in*
sapientia tua, ita ut eam tam modicam
arbitreris, quod non audeas peccantem
corripere, ignorantem instruere, ac disci-
plinæ jura, auctoritatemque exercere, si
aliquibus præsides. Etenim, teste Hierony-
mo, Nihil tam periculosum est in præsi-
dente, ut falsa humilitas, qua a subditorum
correptione et correctione retrahitur. *Ne*
humiliatus tali vana et fallaci humiliati-
one, id est ne ita per errorem dejectus, *in*
stultitiam seducaris, id est, insipiens fias,
putans id esse licitum atque laudabile,
quod est revera vituperabile. Et hoc modo
multi erronee abstinent a fraterna corre-
ptione.
Advocatus, id est invitatus, *a potentiore* 12
ad mensam, ad consilium, vel ad consi-
dendum, *discede,* id est, in primis mode-
ste renitere, teque excusa quasi indignus.
Ex hoc enim magis te advocabit : quia
videns tuam humilitatem, discretionem, et
reverentiam quam ei impendis, plus affi-
cietur ad te. *Ne improbus sis,* id est im- 13
portunus, et majoribus inhoneste te inge-
rens, *ne impingaris,* id est, ne turpiter
repellaris tanquam indignus ; *et ne longe*
sis ab eo, id est, non nimis a potentiore te
abstrahas, *ne eas in oblivionem,* id est, ne

occidit Antiochum adolescentem, et stre- A I *Mach.* XII, 41-48; XIII, 23. nuissimum Jonathan circumvenit et interemit; Ptolemæus quoque filius Abobi, *Ibid.* XVI, 11-16. prudentissimum Simonem ejusque filios *Dan.* XI, 23. interfecit. De quibus etiam dolis apud Da- II *Reg.* III, 27; XX, 9, 10. nielem legitur. In quibus et Joab artifex fuit, et viros se meliores sceleratissime tulit de medio : per quod posuit maculam in gloria sua. Insuper talis fuit et impius ille Ismael, de quo Jeremias narrat, quod *Jer.* XLI, 5-7. ibat incedens et plorans, ac suo ploratu seduxit octoginta viros calamitate confectos, occiditque eos.

Caput suum movebit, te in tua adversi- 19
tate deridendo, *et plaudet manu,* de tuo lapsu gaudendo; *et multa susurrans,* id est, latenter contra te dicens, quasi merueris talia pati, *commutabit vultum suum,* id est, ferociter te inspiciet : sicut Laban adspexit Jacob patriarcham, propter quod dixit uxoribus suis : Video fa- *Gen.* XXXI, 5. ciem patris vestri, quod non sit erga me sicut heri et nudiustertius. Itaque, Vultum commutabit, id est, apparatum et dispositionem suæ faciei alterabit, a signis amicitiæ ad inimicitiæ signa.

ARTICULUS XIII

EXPOSITIO CAPITULI TERTIIDECIMI : QUI TETIGERIT PICEM, INQUINABITUR AB EA.

PRAVA et periculosa consortia docet B
1 hic fugere. *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea,* quum sit immunda, tenaciterque adhærens tangenti; *et qui communicaverit superbo, induet superbiam,* conformando se suo consorti, cujus verbis et exemplis inficitur. Quum enim humana fragilitas sit prona ad mala, præsertim ad appetentiam sui honoris ac voluptatis, propriorumque commodorum, faciliter ad ea allicitur; et familiares libenter ad invicem complacent sibi, sicque unus moribus se conformat alterius. Unde sicut virtuoso- C rum sapientiumque consortia sunt valde salubria, sic superborum, luxuriosorum, cupidorum et iracundorum consortia prorsus nociva sunt et vitanda. Hinc scriptum *Prov.* XIII, 20. est in Proverbiis : Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit; amicus stultorum, id est iniquorum, similis erit eis. Idcirco Deus frequenter ac districte prohibuit fi- *Exod.* XXIII, 32, 33; XXXIV, 12, 15, 16; *Deut.* VII, 2, 3. liis Israel consortia Chananæorum : quæ quia non vitaverunt, in idololatriam ceciderunt. Sic nunc innumerabiles ad diversa *Judic.* I, 21, 27-33; III, 5-7. peccata mortalia ex pravorum societate la- D buntur. Propter quod ait Psalmista : Cum electo electus eris, et cum perverso perver- *Ps.* XVII, 27. teris. Unde et Salomon dixit : Non sis ami- *Prov.* XXII, 24, 25. cus homini iracundo, ne discas semitas ejus, et sumas scandalum animæ tuæ.

Pondus super se tollit, id est, se ipsum 2
gravat, vel ad difficilia se adstringit, *qui honestiori se communicat* per societatem, id est, potentiori et honorabiliori se sociat : quia habet illi deferre, ipsumque sequi in sumptibus et expensis; et si inter eos lis oriatur, non potest illi resistere. Verumtamen bonum est se virtuosiori conjungere. *Et ditiori te ne socius fueris,* ne ex societate expendas atque dilapides bona tua cum illo. Quidam autem ex superbia semper conjungunt se eminentioribus : propter quod sæpe gravamina incidunt.

Quid communicabit cacabus factus ex ære 3
aut ferro, *ad ollam* terream? quasi dicat : Eorum conjunctio non est apta. *Quando enim se colliserint, confringetur* hujusmodi olla, quæ cito frangibilis est. Quasi dicat : Sic non est communio apta inter fortes et debiles, hoc est inter potentes et declives, inter locupletes ac pauperes. Societas itaque aptius contrahitur inter per-

sonas non multum dissimiles in parente- A
la, opulentia, gradu, statu ac ordine. Juxta
hunc sensum in Jeremia scriptum est :
Jer. xxiii, 28. Quid paleis ad triticum ? Ad Corinthios
II Cor. vi, 14, 15. quoque : Quæ societas luci ad tenebras ?
Aut quæ conventio Christi ad Belial ? Aut
quæ pars fideli cum infideli ?
4 *Dives injuste egit,* irrogando injuriam
socio pauperiori, *et fremebit,* id est, denti-
bus stridebit in eum, comminando eidem.
Sicque fremere est hic secundæ conjuga-
tionis, quum communiter sit tertiæ. *Pau-
per autem læsus* a ditiore, *tacebit,* non B
5 valens aut non audens resistere illi. *Si lar-
gitus fueris* aliquid notabile diviti, *assu-
met te* secum, tanquam socium et amicum,
non propter te, sed propter munusculum
tuum, seu commodum suum : quod perti-
net ad amorem concupiscentiæ, non ami-
Prov. xix, 6. citiæ. Unde in Proverbiis dictum est : Mul-
ti sunt amici dona tribuentis. *Et si non
habueris* aliquid, quod ei dones aut secum
consumas, *derelinquet te :* quia non quærit
te, sed tua.
6 *Si habes* terrenam substantiam, *convi-* C
vet tecum, participando tecum in cibis et
potibus, *et evacuabit te* bonis seu opibus
tuis, ad quarum consumptionem te trahet;
et ipse non dolebit super te, id est, tuæ
7 paupertati non condolebit. *Si necessarius
illi fueris* in aliquo opere seu obsequio,
supplantabit te, id est, suæ servituti te
subdet, *et subridens, spem dabit,* id est,
dicet se benefacturum retributurumque ti-
bi præmium dignum, *narrans tibi bona,*
id est, pulchra proferens verba; *et dicet :
Quid opus est tibi ?* id est, qua re indi- D
8 ges ? quasi paratus tibi eam conferre. *Et
confundet te in cibis suis,* ad expensas ma-
gnas te inducendo, *donec te exinaniat,* id
est, vacuum et inanem relinquat, *bis et
ter,* id est frequenter, quousque opportu-
nitas ei occurrerit ; vel, Bis et ter, id est
quinque modis, videlicet in cibariis et po-
tibus nimium lautis et pretiosis, item su-
perfluis, et ante tempus conveniens sum-
ptis, et in conviviis nimium diuturnis ; *et
in novissimo,* scilicet quum omnia tua ex-

penderis secum, *deridebit te,* tanquam in-
sipientem, eo quod præsumpseris te ei
associare, et quia prævaluit tibi. *Postea
videns* tuam inopiam, *derelinquet te :* quia
non habes quod secum consumas; *et ca-
put suum movebit ad te,* in signum irri-
sionis, quia non habet viscera pietatis.
Humiliare Deo, id est, te ipsum Deo 9
sponte humilia : sicut princeps Apostolo-
rum hortatur, Humiliamini sub potenti I Petr. v, 6.
manu Dei ; *et exspecta manus ejus,* id est
pietatis ac potestatis ejus pias subventio-
nes : sicut ait vir sanctus, Exspectans ex- Ps. xxxix, 2.
spectavi Dominum. *Attende, ne seductus* 10
propria ratione, diabolica suggestione, aut
humana fallacia, vel hæretica pravitate, *in
stultitia humilieris,* id est, propter tuam
seductionem dejiciaris, et merito vilipen-
daris. *Noli esse humilis,* id est nimis de- 11
jecti animi, aut pusillanimis corde, *in
sapientia tua,* ita ut eam tam modicam
arbitreris, quod non audeas peccantem
corripere, ignorantem instruere, ac disci-
plinæ jura, auctoritatemque exercere, si
aliquibus præsides. Etenim, teste Hierony-
mo, Nihil tam periculosum est in præsi-
dente, ut falsa humilitas, qua a subditorum
correptione et correctione retrahitur. *Ne
humiliatus* tali vana et fallaci humiliati-
one, id est ne ita per errorem dejectus, *in
stultitiam seducaris,* id est, insipiens fias,
putans id esse licitum atque laudabile,
quod est revera vituperabile. Et hoc modo
multi erronee abstinent a fraterna corre-
ptione.
Advocatus, id est invitatus, *a potentiore* 12
ad mensam, ad consilium, vel ad consi-
dendum, *discede,* id est, in primis mode-
ste renitere, teque excusa quasi indignus.
Ex hoc enim magis te advocabit : quia
videns tuam humilitatem, discretionem, et
reverentiam quam ei impendis, plus affi-
cietur ad te. *Ne improbus sis,* id est im- 13
portunus, et majoribus inhoneste te inge-
rens, *ne impingaris,* id est, ne turpiter
repellaris tanquam indignus ; *et ne longe
sis ab eo,* id est, non nimis a potentiore te
abstrahas, *ne eas in oblivionem,* id est, ne

ipse fiat omnino immemor tui, et sic si A
indigueris ejus patrocinio, non curet de
te, neque de his pro quibus rogaveris con-
silium et auxilium ejus.

14 *Ne retineas ex æquo loqui cum illo,* id
est, non sis audax aut tenax vel præsum-
ptuosus ad loquendum cum illo tanquam
cum pari, sed cum reverentia loquere se-
cum, ut condecet inferiorem proloqui cum
majore. *Nec credas multis verbis illius,*
quibus tibi blanditur, vel magna promit-
tit, amicumve simulat. *Ex multa enim*
loquela tentabit te, id est, ideo copiose te B
alloquetur, ut experiatur qualis sis; *et sub-*
ridens, id est, tibi quasi applaudens, *in-*
terrogabit te de absconditis, id est occultis
operibus *tuis,* an scilicet flagitiosum ali-
15 quid in eum vel in suos commiseris. *Im-*
mitis animus illius, id est cor ejus crudele,
ideo simulans amicitiam familiaritatem-
que tecum, ut cum fiducia reveles ei tua
secreta, *et conservabit verba tua,* quibus
insinuasti ei tua forefacta occulta : quæ
memoriter retinebit, ut opportuno tempo-
re te accuset ac puniat; *et non parcet de* C
malitia et de vinculis, id est, sine mise-
ratione inferet tibi mala pœnæ, vincula,
incarcerationem, et consimilia.

16 *Cave tibi,* ne secreta tua illi aperias, *et*
attende diligenter auditui tuo, id est ver-
bis quæ audis ab illo, ne ad ea respondeas
aliquid, quo postea possis gravari; *quo-*
niam cum subversione tua ambulas, id est,
cum periculo vitæ tuæ, aut eorum quæ
possides damno, occuparis, confers et con-
17 versaris cum illo. *Audiens vero* verba *il-*
la, quæ interrogat te de tuis secretis, *quasi* D
in somnis vide : id est, sic ea advertas,
quasi non intelligas; et quasi tam inno-
cens ac inscius sis de reprehensibilibus et
calumniabilibus rebus et factis, de quibus
interrogat te, ac si nescires quid verba
ejus significent; *et vigilabis,* id est, si ita
feceris, vere pervigil mente eris et sagax,
non somnians neque phantasticus.

18 *Omni vita tua,* id est in toto tempore
vitæ tuæ, et in omni actione tua ac con-
versatione, *dilige Deum,* non solum natu-
rali, sed potissime supernaturali et infuso
amore, qui est impressio atque signaculum
Spiritus Sancti; *et invoca eum* assidue ac
ardenter, *in salute tua,* id est pro vera
beatitudine obtinenda, nec aliquid petens
saluti contrarium : quod est petere in no-
mine Salvatoris, qui ait, Si quid petieritis *Joann.* XVI, 23.
Patrem in nomine meo, dabit vobis. Ita-
que, quum tanta sit hominum fraus, in-
stabilitas, inquietudo, recte hortatur nos
hic ad summum incommutabile et infalli-
bile bonum, fidelissimum Deum, amando
ac diligendo confugere. Et recte præmo-
nuit de amando hoc bonum, quoniam sine
ejus amore, nec oratio, nec proximorum
dilectio, ad quam paulo post hortatur, est
meritoria.

Omne animal diligit simile sibi in spe- 19
cie specialissima, naturali amore, quum
similitudo sit incitamentum et causa hu-
jus amoris; *sic et omnis homo proximum*
sibi naturaliter diligit, id est, merito dili-
geret, propter communionem naturæ. Qui
autem ejusdem est legis et fidei ac reli-
gionis, abundantius et ex pluribus causis
est diligendus. Unde ait Ambrosius : Nihil
tam secundum naturam, quam diligere na-
turæ consortem. Et tamen in miseris ho-
minibus, in quibus ratio tenetur naturam
et ejus affectiones dirigere atque perfice-
re, maxime invenitur contrarium, prout
duodecimo de Civitate Dei loquitur Augu-
stinus : Nullum animalium tam discordi-
osum est vitio, tam sociale natura, sicut
genus humanum. *Omnis caro ad similem* 20
sibi conjungetur. Hoc in brutis terræ, avi-
bus cœli, piscibus maris conspicimus. Nam
et similia ex similibus communiter pro-
creantur, quamvis quædam ex putrefacti-
one, quædam ex animalibus diversarum
specierum nascantur, ut burdo et mulus :
quorum tamen principia generativa ad si-
milia sibi in specie subalterna per commix-
tionem junguntur. *Et omnis homo simili*
sibi sociabitur, id est, merito et naturali-
ter sociaretur. Nam et hi qui in naturali-
bus, vel officiis, gradu, statu, seu ordine
magis communicant, majorem solent ad

invicem societatem ac dilectionem habere, A
quamvis quandoque per accidens contin-
gat oppositum, in quantum unus alium
impedit a suo lucro, honore, delectatione
aut commodo. Unde figuli solent inter se
corrixari.
Porro diversitas actionum, affectionum
et morum, societatem, dilectionem, con-
21 cordiam impedit. Propterea subditur: *Sicut*
communicabit lupus cum agno aliquando,
id est, sicut conjunctio lupi cum agno
nunquam convenit agno, *sic peccator* im-
pœnitens non communicat *justo* in mori- B
bus, nec convenit justo illius associatio,
nisi ut eum convertat, vel ob aliam piam
22 causam. *Quæ communicatio homini san-*
cto ad canem, id est gentilem, qui in
Ps. LXVII, Scripturis sæpe vocatur canis? Vel, Ad
24; *Matth.* canem, id est iracundum, rixosum, cani
VII,6; XV,26; *Apoc.* XXII, 15. consimilem. *Aut quæ pars homini diviti*
ad pauperem? id est, non habent aliquid
commune, per quod in conversatione civi-
li conveniant ad convivendum ex æquo.
Pauper tamen diviti potest ad serviendum
cohabitare, et ab eo subsidium petere. C
23 *Venatio leonis, onager in deserto,* id
est, asinus silvestris (sicut et cervus) est
res quam leo insequitur in deserto ad
comedendum; *sic et pascua divitum sunt*
pauperes: id est, divites potentes, avari,
crudeles, pauperum bona diripiunt, et eo-
rum laboribus pascunt se. De quibus scri-
Prov. XXX, 14. ptum est in Proverbiis: Generatio quæ pro
dentibus gladios habet, et commandit mo-
laribus suis, ut comedat inopes de terra, et
pauperes ex hominibus. Quibus in Isaia
Is. III, 15. Dominus increpatorie loquitur: Quare at- D
teritis populum meum, et facies pauperum
commolitis? Contra quod præcipitur in
Prov. XXII, 22, 23. Proverbiis: Non facias violentiam pauperi,
quia pauper est; neque conteras egenum
in porta, quia Dominus judicabit causam
ejus, et configet eos qui confixerunt ani-
24 mam ejus. *Et sicut abominatio est superbo*
humilitas, quia humiliare se et subdi, vi-
lisque reputari et obedire abhorret, *sic et*
exsecratio divitis pauper: id est, inordi-
natus et superfluus divitiarum amator,
paupertatem abominatur, et pauper exsi-
stere dedignatur. Aliqui quoque tam im-
pii sunt et perversi, ut et ipsos pauperes
aspernentur.
Dives commotus, id est adversitate ali- 25
qua tactus, seu infortunium passus, *con-*
firmatur, id est, consilium et auxilium
suscipit, *ab amicis suis,* qui festinant eum
ad pristini status prosperitatem ac robur
reducere, sperantes ex hoc proprium con-
sequi commodum, et honorem ab ipso;
humilis autem, id est pauper, *quum ceci-*
derit in diffortunium, *expelletur et a no-*
tis. Diviti decepto multi sunt *recuperatores* 26
cooperantes ei ad recuperandum damnum
quod passus est; *locutus est superbe, et*
justificaverunt illum etiam in peccatis
adulatores iniqui, juxta illud: Quoniam *Ps.* X, 3,
laudatur peccator in desideriis animæ suæ, sec. Hebr.
insuper et iniquus benedicitur. *Humilis* 27
autem, id est pauper et modicus, *deceptus*
est, id est damnum perpessus, vel propria
ignorantia aut aliorum circumventione in
errorem delapsus; *insuper et arguitur,*
tanquam ignarus et simplex. Hinc apud
Sapientem legitur: Divitiæ addunt ami- *Prov.* XIX,
cos plurimos; a paupere autem et hi quos 4.
habuit, separantur. Itemque: Multi colunt *Ibid.* 6, 7.
personam potentis; fratres autem hominis
pauperis oderunt eum, insuper et amici
procul recesserunt ab eo. *Locutus est sen-*
sate ipse pauper et humilis, *et non est*
datus ei locus, id est, audientia ei negata
est, ex contemptu suæ personæ, ob ejus
inopiam.
Dives locutus est, et omnes tacuerunt, 28
audiendo eum reverenter, quia honoratur
ob suas divitias; *et verbum illius usque ad*
nubes perducent, id est, vehementer ex-
tollent tanquam omni sapientia plenum,
ut ei complaceant. *Pauper locutus est* in 29
medio communitatis, *et dicunt: Quis est*
hic? quasi dicant: Indignus est inter nos
loqui. *Et si offenderit* in verbo, aut facto,
aut omissione, *subvertent illum,* id est,
reprobabunt et acriter punient. Hinc in
Ecclesiaste inducitur: Quomodo sapientia *Eccle.* IX,
pauperis contempta est, et verba ejus non 16.

sunt audita? Verumtamen viri vere pru- A
dentes, non ita contemnunt pauperum ver-
ba perita. Ideo Salomon addit ibidem :
Eccle. IX, 17. Verba sapientium audiuntur in silentio,
plus quam clamor principis inter stultos.
Et quamvis prædicta sint vera, non
tamen sunt intelligenda quasi omnis pau-
per sit bonus, et omnis dives iniquus.
Job XXXVI, 5. Imo, quemadmodum scriptum est, Deus
potentes non abjicit, quum et ipse sit
potens; sic dici potest, Deus divites non
abjicit nec repellit, quum et ipse sit di-
ves. In utroque quoque Testamento multi
30 divites justi fuerunt. Hinc subditur : *Bo-*
na est substantia, id est bene possessa,
nec culpæ abusuique admixta, *cui non est*
peccatum in conscientia, id est, de cujus
acquisitione, conservatione et usu, ipse
dives non indiget conscientiæ habere re-
morsum; *et nequissima paupertas in ore*
impii, id est, paupertas iniqui in ver-
bis irrefrenati pravissima est, seu ma-
ximis culpis admixta : quia sic pauper
de sua paupertate impatiens, est murmu-
rans, aliorumque bona cupiens, furans,
diripiens.
31 *Cor hominis immutat faciem illius, sive*
in bono, sive in malo : id est, juxta variam
cordis dispositionem variatur dispositio
faciei, in qua potissimum apparet animæ
habitudo : quia si cor timet, mœret, invi-
det; apparet communiter pallor, livor, et
contractio quædam in facie : si irascitur,
furit, aut verecundatur; apparet rubor in
vultu : si jucundatur et tranquillum est ac
tutum; resultat uniformis et læta disposi-
tio quædam in facie. Ideo ait Scriptura :
Quomodo in aquis vultus resplendent pro- *Prov.* XXVII, 19.
spicientium, sic corda hominum manife-
sta sunt prudentibus. Et de hoc plenius
dictum est ibi. Hinc scriptum est : Eram II *Esdr.* II, 1, 2.
quasi languidus ante faciem regis, dixit-
que mihi rex : Quare vultus tuus tristis
est, quum te ægrotum non videam? Non
est hoc frustra, sed malum, nescio quod,
B in corde tuo est. *Vestigium cordis boni,* 32
id est vera indicia interioris virtuositatis,
et faciem bonam interiorem, id est men-
tem virtuosam : de qua ait Psalmista, Tibi *Ps.* XXVI, 8.
dixit cor meum, exquisivit te facies mea;
difficile invenies, et cum labore : quia per-
pauci sunt vere justi et virtuosi. Quamvis
etiam verum sit, in facie exteriori relucere
interioris bonitatis indicia, talia tamen
signa non sunt certa, nec certam pariunt
notitiam virtuositatis internæ, eo quod
multi versuti, imo et aliqui virtuosi, sci-
C ant bonam in exteriori vultu apparentiam
ac jucundam assumere, non obstante con-
traria dispositione interiori : sicut et Joab II *Reg.* III, 27; XX, 9.
amicabilem vultum monstravit Abner et
Amasæ. In Esther quoque libro legitur,
quod ipsa sancta Esther roseo colore vul- *Esther* XV, 8.
tum perfusa, gratis ac nitentibus oculis
tristem celabat animum, et nimio timore
contractum.

ARTICULUS XIV

EXPOSITIO CAPITULI QUARTIDECIMI : BEATUS VIR QUI NON EST LAPSUS VERBO EX ORE SUO.

1 B*EATUS vir qui non est lapsus verbo* D
prolato *ex ore suo,* id est, qui non
offendit in loquendo, nec mortaliter nec
venialiter : quod perpaucis concessum vi-
detur. Multis tamen concessum est, non
peccasse mortaliter in loquendo, nec etiam
in tacendo. Denique oris custodia et re-
frenatio linguæ, præcipuum signum est
perfectionis internæ ac sapientiæ veræ.
Propter quod ait Jacobus apostolus : Si *Jacob.* III, 2.
quis in verbo non offendit, hic perfectus
est vir. *Et non est stimulatus in tristitia*

delicti, id est, tam virtuose est conversa-
tus, quod non indiget conteri aut tristari
seu pœnitere de peccato in opere, seu boni
agendi omissione, vel de taciturnitate in-
discreta, qua tacetur quod loco et tempore
opportunis dicendum est : sicut in Vitis
Patrum narratur de abbate Pambo viro
sanctissimo, quod moriens locutus est fra-
tribus : Non pœnitet me de verbo quod
locutus sum ex die quo factus sum mo-
nachus. Qui tamen (si bene recordor) sex-
aginta circiter annis exstitit monachus.
2 *Felix* homo *qui non habuit animi sui*
tristitiam, id est, inordinatum, carnalem,
sæcularem mœrorem non habuit de dam-
no temporali, adversitate mundana, affli-
ctioneve corporali, sed in omnibus illis
patiens fuit, tristitiam refrenando : de qua
Prov. xxv, 20. in Proverbiis legitur, Sicut tinea vesti-
mento, et vermis ligno, sic tristitia nocet
cordi. De qua infra plenius disseretur. *Et*
non excidit a spe sua, id est, non cessavit
sperare in Domino, seu fructu et effectu
spei suæ privatus non est, sed a Deo con-
secutus est gratiam et incrementa virtu-
tum, sicut confidenter oravit.
3 *Viro cupido et tenaci*, qui terrena ava-
riter appetit ac reservat, *sine ratione est*
substantia, id est, inutiliter habet divi-
tias, nec rationabiliter utitur eis. Verum-
tamen Deus non sine ratione occulta tri-
buit ei terrena. De tali divite in Ecclesiaste
Eccle. v, 10. inducitur : Quid prodest possessori, nisi
quod cernit divitias oculis suis? *Et homi-*
ni livido ad quid aurum, nisi ad majorem
sui damnationem? quia nec indiget eo,
4 nec favet id, neque communicat aliis. *Qui*
acervat ex animo suo injuste, id est, ex
proposito superflue congregat ac reservat
sibi terrena, *aliis congregat, et in bonis*
illius alius luxuriabitur : id est, justo
Dei judicio per vitæ abbreviationem seu
mortem privabitur usu opum suarum, et
devolventur ad alios, qui lascive vivendo
eas consument, quatenus sicut injuste col-
lectæ sunt, dispergantur injuste. Unde fer-
Ibid. 12, 13. tur in Ecclesiaste : Divitiæ conservatæ in
malum domini sui, pereunt in afflictione

A pessima; et iterum : Est et aliud malum Eccle. vi, 1, 2.
quod vidi sub sole, et frequens apud ho-
mines : vir cui dedit Deus divitias, nec
tribuit ei potestatem ut comedat ex eis,
sed homo extraneus vorabit eas. In Pro-
verbiis quoque asseritur : Qui coacervat Prov. xxviii, 8.
divitias usuris et fœnore liberali, in pau-
peres eas congregat.
Qui sibi nequam est, id est nocivus, nec 5
divitiis suis ex avaritia utitur, *cui* bonus* * cui alii
erit? id est, ad quem se virtuose habebit?
Ad nullum plane, quoniam caritas incipit
B a proprio suo subjecto : qua subtracta,
nulla actio est meritoria, aut simpliciter
bona, seu ad salutem directe proficua. *Et*
non jucundabitur in bonis suis, id est,
opibus suis delectabiliter non utetur, quum
sit in se ipso amarus, et præ avaritia re-
bus suis ad sufficientiam uti non audens.
Hinc sequitur : *Qui sibi invidet*, id est, ne- 6
cessaria ex avaritia subtrahit, *nihil est*
illo nequius, quantum ad hoc, quod pec-
cat non solum in Deum et in proximos
atque in animam suam, sed etiam in pro-
C prium corpus, quod affligit et macerat,
non virtute, sed vitio; *et hæc est redditio*
malitiæ ejus : id est, avara ista subtractio,
qua corpori suo necessaria quædam ne-
gat, non solum est culpa, sed etiam pœna
peccati, et pœnalis redditio seu punitio
malitiæ seu avaritiæ suæ : quæ in subje-
cto proprio sic punitur, quoniam terrena
sua sibi superflua, aliis non largitur.
Et si bene fecerit, id est, si talis invidus 7
agit quædam de genere bonorum, *ignoran-*
ter et non volens facit, id est insipienter,
D non ex voluntate debito modo deliberata,
quia non recto intuitu et fervide propter
Deum. Vel sensus est : Si bene fecerit ei
cui invidet, aliquid circa illum agendo
quo prosperetur atque salvetur, ignoran-
ter id agit, quia non illa intentione qua
jussum est. Sicut Aman dedit sententiam Esther vi, 7-9.
qualiter honoraretur, quem rex Assuerus
intenderat honorare : ex qua sententia ho- Ibid. 10, 11.
noratus est Mardochæus, cujus mortem
Aman proposuit impetrare. *Et in novissi-*
mo ostendit malitiam suam, id est, invi-

diam suam tandem propalat, dolendo de A
inimici sui prosperitate : sicut et Aman
Esther vi, de Mardochæi honore doluit, lugens capite
12. cooperto.
8 *Nequam est oculus lividi*, id est, inte-
rior oculus invidiosi omnino perversus
est, *et avertens faciem suam* ab eo quem
odit, quem sine afflictione intueri vix va-
let, quemadmodum impii dicunt de justo :
Sap. ii, 15. Gravis est nobis etiam ad videndum ; *et*
despiciens animam suam, id est, propriam
animam viliter tractans, eam tam graviter
spiritualiter occidendo hoc pessimo vitio; B
continue quoque eam torquendo punctio-
nibus invidentiæ suæ, quæ sunt acerrimi
et pœnalissimi stimuli, corrosionesque cor-
dis ; et quoniam aliis invidendo ostendit
se illis inferiorem, quibus invidet ea quæ
ipse non habet. Propter quod scriptum
Job v, 2. est : Parvulum occidit invidia.
9 *Insatiabilis* est *oculus* interior *cupidi :*
Eccle. v, 9. juxta illud in Ecclesiaste, Avarus non im-
pletur pecunia. Imo quanto plus obtinet,
tanto plus cupit : sicut hydropico crescit
sitis ex potu. *In parte iniquitatis non sa-* C
tiabitur, id est, in sua iniqua appetitione,
vel in rebus quas inique appetit aut reser-
vat, non impletur, nec contentatur affectus
ipsius, *donec consumat arefaciens animam*
suam, id est, propriam suam vitam cor-
rumpat, abbreviet, terminet per suæ cu-
piditatis inquietudinem, anxietatem, cu-
ram, angustiam : per quas etiam ab omni
spirituali humore gratiæ ac salutaris sa-
pientiæ, cor suum desiccat, et efficit alie-
10 num. *Oculus* interior *malus*, id est intel-
lectus erroneus ac perversus, *ad mala*, id D
est, ad vitia inclinatur atque dirigitur, et
ad terrena superflua; *et non satiabitur* il-
lis, ut dictum est, *pane indigens :* quia,
ut tactum est, præ avaritia se ipsum ad
plenum non reficit ; *et in tristitia erit su-*
per mensam suam : id est, cum cordis af-
flictione manducat et bibit, dolens quod
eum exponere aliquid et minuere opes
suas oportet. Nempe, ut Salomon protesta-
Ibid. iv, 8. tur, non recogitat, dicens : Cui laboro, et
fraudo animam meam ? Hæc est infelix et

fatua abstinentia cupidorum, qui quotidie
in se ipsis puniunt avaritiam suam.
Fili, si habes, benefac tecum, id est, si 11
habes temporalia bona, moderate utere
eis, *et Deo dignas oblationes offer*, id est
oblationes institutas in lege, de præstan- *Lev.* xxii,
tioribus pecoribus atque primitiis frugum 20-22 ; *Exod.* xxxiv,
tuarum. Quæ cærimonialia jam cessave- 26.
runt : ideo nunc Deo offerre debemus ho-
stias spirituales, orationes, laudes, obedi-
entiam, Sacramentum quoque altaris, ac
decimas, et quæ ordinavit Ecclesia.
Memor esto quoniam mors non tardat, 12
id est, indesinenter tibi propinquat, et
nescis diem et horam. Ideo quidquid po- *Matth.* xxv,
test manus tua, instanter operare, quia 13. *Eccle.* ix,
post mortem non patet precum merito- 10.
rumve locus : nam viam per quam non *Job* xvi,
reverteris, ambulas. *Et testamentum infe-* 23.
rorum quia demonstratum est tibi, non
tardat. Testamentum inferorum hic ap-
pellatur institutio seu ordinatio Dei, de
descensu ad aliquem locum inferni in mor-
te : quoniam ante Christi passionem, uni-
versorum animæ mox ut separabantur a
corpore, descenderunt in locum damnato-
rum, aut in limbum patrum vel puero-
rum, aut in purgatorium. Quod nobis in
Scriptura manifestatur. Siquidem Jacob
fatetur : Descendam ad filium meum lu- *Gen.* xxxvii,
gens in infernum. Et in libro Job, ac libris 35.
Regum, et in Prophetis frequenter fit men-
tio de inferno et ejus suppliciis, recepta-
culisque diversis. Hinc et ad Hebræos ait
Apostolus : Statutum est hominibus semel *Hebr.* ix,
mori, post hoc autem judicium. *Testamen-* 27.
tum enim hujus mundi, id est dispositio
seu legatio de rebus terrenis, quibus pro-
veniant, *morte morietur :* id est, in morte
testantis seu testamentum facientis, susci-
pit finem et confirmationem, nec postea
iteratur, sed manet ejus effectus, quem-
admodum ait Apostolus : Testamentum in *Ibid.* 17.
mortuis confirmatum est; alioqui nondum
valet, dum vivit qui testatus est. Quidam
exponunt sic : Testamentum hujus mundi,
id est mundana hereditas sive possessio
ab uno alteri derelicta, morte morietur,

id est, deficiendo deficiet ac destruetur, A
quum sit corruptibilis. Et quia testamentum hujus mundi sic morietur, constat
quod testamentum inferorum non tardet,
quia unum aliud concomitatur.
13 *Ante mortem benefac amico tuo,* id est
cuilibet proximo, loco et tempore opportuno : quemlibet enim viatorem, etiam
inimicum, ex caritate diligere obligamur;
et secundum vires tuas exporrigens, id est,
manum extendens ad dandum, *da pauperi :* quemadmodum dixit Tobias : Si mul- *Tob.* IV, 9.
tum tibi fuerit, multum tribue; si parum, B
etiam modicum libenter impertiri stude.
Luc. XXI, 2, 3. Nempe et paupercula vidua, quæ obtulit
duo minuta, plus omnibus misit.
14 *Non defrauderis a die bono :* id est, in
die seu tempore prosperitatis et jucunditatis aut festivitatis, esto lætus et abundans in actibus virtuosis, specialiterque
devotus. Unde primo Regum David manda-
I Reg. XXV, 8. vit ad Nabal : Quidquid invenerit manus
tua, da servis tuis; in die enim bona venimus ad te. Insuper dies bona, est omne
tempus nobis indultum ad promerendum : C
Is. LV, 6. de quo Isaias hortatur, Quærite Dominum
dum inveniri potest, invocate eum dum
II Cor. VI, 2. prope est. Et Paulus : Ecce, inquit, nunc
tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis.
Iterum dies bona, est dies remunerationis
divinæ : in qua die defraudatur, qui in ea
mercede justorum privatur. Sed et dies
æternitatis ac gloriæ in patria, potest dies
bona et optima nuncupari : a qua defraudatur, qui finaliter ab ea excluditur, juxta
Matth. XXV, 10. illud : Quæ paratæ erant, intraverunt cum
eo ad nuptias, et clausa est janua. *Et par-* D
ticula boni doni non te prætereat : id est,
saltem aliquid piæ donationis vel oblationis exerce pro viribus, ut in retributione
beata habeas portionem : juxta illud Psal-
Ps. CXLI, 6. mi, Portio mea, Domine, sit in terra viventium. Aliqui habent : Particula bonæ
diei non te prætereat, id est, nullam partem bonæ diei jam dictæ expendas infructuose. Vel, Particula bonæ diei, id est
ipsa bona dies, quæ est particula temporis
tibi concessa, ut bene et meritorie agas.

Nonne aliis relinques dolores et labores 15
tuos ? id est, utique moriendo relinques
posteris tuis, et forsan extraneis et ingratis, temporalia tibi residua, circa quæ modo laboras tam anxie, vel quæ cum labore
et dolore obtinuisti : ideo melius est, ut
nunc ante mortem bene utaris eisdem,
et laudabiliter eroges atque communices.
In divisione sortis, id est incerti humani
eventus, *da, et accipe,* id est, temporalia 16
da egenis propter Deum, et spiritualia gratiæ dona in præsenti, et æternæ gloriæ
munera in futuro recipies : sicut hortatur
Salvator, Facite vobis amicos de mammo- *Luc.* XVI, 9.
na iniquitatis, ut quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Itaque, In
divisione sortis, temporalia tibi collata dispensando, et in usum vertendo, da, et accipe, sicut jam dictum est. Ideo namque
dispari sorte temporalia tribuit Deus, ut
dives ex sua abundantia pauperi tribuens, bonæ erogationis meritis coronetur;
pauper suscipiens, suæ patientiæ ac paupertatis humilisque postulationis braviis
muneretur. *Et justifica animam tuam.*
Ante obitum tuum operare justitiam, 17
unicuique exsolvendo quod ei teneris : in
primis Deo obedientiam et honorem, per
omnium mandatorum ad te pertinentium
adimpletionem, proximis bonum exemplum, consilium atque auxilium, et tibi
ipsi jugem cordis custodiam, prælato quoque subjectionem; *quoniam non est apud*
inferos invenire cibum : id est, post mortem nemo amplius potest se meritorie
operando reficere. De quo cibo ait Salvator : Meus cibus est, ut faciam voluntatem *Joann.* IV, 34.
Patris mei. Et ideo ait, Apud inferos, quia
dum edidit librum istum, omnes ad aliquem descenderunt inferni locum.
Omnis caro sicut fœnum veterascet : 18
quod de homine ejusque carne videmus
ad oculum. Aliqui tamen antequam veterascant, moriuntur. Idcirco quod ait, Omnis
caro, intelligitur per modum distributionis
accommodæ, vel sub conditione, puta, si
vixerit juxta naturalem periodum : de qua
in Psalmo, Dies annorum nostrorum in *Ps.* LXXXIX, 10.

ipsis, septuaginta anni, etc. *Et sicut fo-* A
lium fructificans, id est, augmentum ac-
cipiens, *in arbore viridi*, id est florenti :
quia, ut folium illud cito marcescit, sic
homo assidue antiquitati propinquat. Hinc
Is. XL, 6, 7. fertur in Isaia : Omnis caro fœnum, et om-
nis gloria ejus quasi flos agri ; vere fœ-
Ps. XXXVI, 2. num est populus. Et in Psalmo : Quoniam
tanquam fœnum velociter arescent, et tan-
* olera quam folium * herbarum, cito decident.
Jacob. IV, 15. Hoc est quod dicit Jacobus : Quæ est vita
vestra ? Vapor est ad modicum parens,
19 deinceps exterminabitur. *Alia generantur* B
de novo in plantis et animalibus ac ceteris
mixtis, *et alia dejiciuntur* per corruptio-
nem. *Sic generatio carnis et sanguinis*, id
est natio hominum, *alia finitur* per mor-
tem, *et alia nascitur* : juxta illud in Job,
Job XXXIV, 24. Conteret Deus multos et innumerabiles, et
stare faciet alios pro eis. Et Ecclesiastes :
Eccle. I, 4. Generatio præterit, et generatio advenit.
20 *Omne opus corruptibile in fine deficiet.*
Quidquid enim in se ipso habet corrupti-
onis principium, tanquam ex contrariis
compositum, tandem corrumpitur ; quid- C
quid etiam secundum se totum corruptibi-
le est, in fine sæculi corrumpetur, et desi-
net esse. Nunc tamen videtur loqui de
opere iniquitatis, quod corrumpit vitam
gratiæ et esse virtutum, et in morte deficit,
atque a salute deficere facit peccantem,
Ps. I, 6. quemadmodum scriptum est : Iter impio-
rum peribit. Nam subditur : *et qui illud*
operatur, ibit cum illo ad pœnas, juxta
Apoc. XIV, 13. quod legitur : Opera eorum sequuntur il-
Is. I, 31. los. Et in Isaia dicitur : Erit fortitudo im-
piorum ut favilla stuppæ, et opus quasi D
scintilla, et succendetur utrumque simul.
Malach. IV, 1. Hoc est quod ait Scriptura : Ecce dies ve-
niet succensa quasi ignis ; et erunt omnes
superbi et omnes facientes impietatem,
stipula, et inflammabit eos dies veniens,
21 quæ non relinquet eis radicem. *Et omne*
opus electum justificabitur : id est, omnis
actio virtuosa, elegans, meritoria, a Deo
approbabitur ; *et qui operatur illud, hono-*
rabitur in illo, id est, a Judice summo
justus esse sententiabitur, et gloriam ac
cœlestem sortietur honorem : sicut ait Sal-
vator, Fulgebunt justi sicut sol in regno *Matth.* XIII, 43.
Patris eorum ; et rursus, Si quis mihi mi- *Joann.* XII, 26.
nistraverit, honorificabit eum Pater meus.

Beatus vir qui in sapientia morabitur, 22
id est, actui sapientiæ, scilicet contempla-
tioni, stabiliter immoratur. Talis quippe
est nunc beatus in spe et inchoatione, ac
merito seu dispositione propinqua, quum
contemplatio sit futuræ beatitudinis in-
choatio, secundum illud : Hæc est vita *Ibid.* XVII, 3.
æterna, ut cognoscant te solum verum
Deum. Et quia in hac vita non solum est
immorandum contemplationi testimonio-
rum seu credendorum, sed etiam exse-
cutionibus præceptorum, subjungitur : *et*
qui in justitia meditabitur, id est, dili-
genter considerat Dei præcepta, et qualiter
impleat ea : juxta illud in Psalmo, Memo- *Ps.* CII, 18.
res sunt mandatorum ipsius ad faciendum
ea. Unde dictum est supra : Quæ præcepit *Eccli.* III, 22.
tibi Deus, illa cogita semper. *Et in sensu*
cogitabit circumspectionem Dei in corde
suo, id est, intellectualiter pensat qualiter
in omnibus circumspecte se habeat, et
discretionem Deo placentem observet, ut
sit animal ante et retro ac undique ocu- *Apoc.* IV, 6.
latum : juxta illud, Ponite corda vestra *Agg.* I, 7.
super vias vestras ; et sic sit rationabile ob- *Rom.* XII, 1.
sequium suum. Vel, Cogitabit circumspe-
ctionem Dei, id est, rite perpendit qualiter
Deus circumspiciat, atque perspiciat, et
judicet universa, juxta quod Jeremias ait :
Cujus oculi aperti super omnes filios Adam, *Jer.* XXXII, 19.
ut reddat unicuique secundum vias suas.
Sicque in præsentia Judicis summi, timo-
rate, reverenter, ac pure in omnibus con-
versatur, dicens cum viro sancto : Oculi *Ps.* XXIV, 15.
mei semper ad Dominum.

Qui excogitat vias illius, id est, divina 23
præcepta, documenta, consilia, judicia, et
opera ejus : per quæ omnia ad Dei noti-
tiam ac salutem perducimur. De quibus
scriptum est : Viæ ejus, viæ pulchræ. Job *Prov.* III, 17.
quoque : Ecce, inquit, hæc dicta sunt ex *Job* XXVI, 14.
parte viarum ejus. *Et in absconditis illius*
intelligens, id est, cœlestium sacramento-
rum, secretorumque fidei, ac mysticorum

sensuum Scripturæ sacræ illuminationem
et intelligentiam bonam habens, sicut orat
Ps. cxviii, 18. Propheta : Revela oculos meos, et considerabo mirabilia de lege tua. Abscondita
quoque Dei sunt incomprehensibilia attributa ipsius, scilicet sapientia, omnipotentia, justitia, etc. Quæ tamen per fidem et
rationem, et specialiter per sapientiæ donum ac illustrationem aliqualiter intelli-
Rom. i, 20. guntur, dicente Apostolo : Invisibilia Dei,
id est invisibiles ejus proprietates, per ea
quæ facta sunt, conspiciuntur. *Vadens
post illam,* id est, Sapientiam increatam
apprehendere nitens, et per opera virtuosa ei cupiens propinquare, ejusque actibus
studens se humiliter conformare, instruendo, corripiendo, illuminando, sicut horta-
Ephes. v, 1. tur Apostolus : Estote imitatores Dei sicut
filii carissimi; *quasi investigator :* juxta
Sap. viii, 2. illud Sapientis, Hanc amavi, et exquisivi
a juventute mea; *et in viis illius consistens,* id est, in mandatorum exsecutionibus permanens.

24 Deinde parabolice loquens, adjungit : *Qui
respicit per fenestras ejus,* id est per intelligentiam Scripturarum, et per Scripturæ
sacræ auctores, per quos tanquam per fenestras, devenit ad nos claritas illustrationis
divinæ. Fenestræ quoque sunt ipsæ illuminationes supernæ. Unde loquitur Sponsa :
Cant. ii, 9. En ipse (scilicet Sponsus) stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras. *Et
in januis illius audiens.* Januæ Sapientiæ
hujus, sunt fides, spes, caritas, per quas
ad beatificam fruitionem intratur. Januæ
etiam sunt ecclesiastica sacramenta, per
quas introitur ad regnum. Similiter prælati et prædicatores sunt januæ, per quas
Sapientiæ Dei conjungimur. In his januis,
et per eas, debemus audire præcepta ac
monita, consilia ac mysteria Sapientiæ
æternalis.

25 *Qui requiescit juxta domum illius.* Domus Sapientiæ, sunt illuminatorum fidelium corda, in quibus quasi in templo
1 *Cor.* iii, 17. moratur, sicut loquitur Paulus : Templum
Dei sanctum est, quod estis vos. Domus
quoque sunt congregationes devotæ, in

A quibus est quiescendum. *Et in parietibus
illius figens palum,* id est, intellectum
studii sui stabiliens in novo ac veteri Testamento. Insuper, per parietes, qui sunt
medii inter videntem et eum qui videtur,
intelliguntur figuræ et tropi, ac vaticinia
Scripturarum, et generaliter ipsa creata,
per quæ Creator agnoscitur. Nunc enim 1 *Cor.* xiii, 12.
videmus per speculum in ænigmate. *Statuet casulam suam,* id est habitationis suæ
domunculam, seu domicilium sui cordis,
ad manus illius, id est de propinquo ad
B potestatem, liberalitatem, et pietatem Sapientiæ, ut semper sit paratus recipere
influentiam ejus ; *et requiescent in casula
illius bona,* id est, charismata gratiarum
consistent in corde hujuscemodi viri, *per
eum,* id est, mediante hoc exercitio seu
studio suo; vel, Per eum, id est ex collatione ipsius Dei.

Statuet filios suos, id est subditos aut 26
discipulos, vel proprios actus, *sub tegmine
illius,* id est in tecto vel schola Sapientiæ,
utpote sub disciplina et correctione, reli-
C giosove loco, ut inibi erudiantur a Domino,
et juxta ejus directionem jugiter vivant ac
regulentur; *et sub ramis,* id est protectione et consolatione *illius morabitur :* juxta
illud, Qui habitat in adjutorio Altissimi, in *Ps.* xc, 1.
protectione Dei cœli commorabitur. Unde
et alibi dicitur : In velamento alarum tu- *Ps.* lxii, 8.
arum exsultabo. *Protegetur sub tegmine* 27
ejus, id est in schola Sapientiæ jam præfata, *a fervore,* id est ab adversitatum,
tentationum, vitiorum et passionum vehementia, impetu et ardore, secundum illud
D Isaiæ : Super omnem gloriam protectio : et *Is.* iv, 5, 6.
tabernaculum erit in umbraculum diei ab
æstu, et in securitatem et absconsionem a
turbine et a pluvia. Unde et Petrus indu-
cit : Carissimi, nolite peregrinari in fer- 1 *Petr.* iv, 12.
vore, qui ad tentationem vobis fit, quasi
novi vobis aliquid contingat. *Et in gloria
ejus,* id est in beatitudine et gloriosa fruitione æternæ Sapientiæ post vitam hanc,
requiescet in patria, prout ipsa æterna
Sapientia protestatur : Ubi sum ego, il- *Joann.* xii, 26.
lic et minister meus erit ; in Apocalypsi

Apoc. III, 21. quoque, Dabo ei sedere mecum in throno meo.

Denique per omnem hanc circumlocutionem, parabolicum metaphoricumque sermonem, non aliud datur intelligi, nisi quam studiose, ferventer, intime, et perseveranter homo virtuosus et docilis applicet se summæ et increatæ Sapientiæ, ut A jam illuminetur ab ea, et demum æternaliter perfruatur eadem, et quam copiosum atque multiplicem fructum hinc consequatur. Et consonat hic modus loquendi ei, quod Sapientia ista in Proverbiis disseruit : Beatus homo qui vigilat ad fores meas quotidie, et observat ad postes ostii mei. Prov. VIII, 34.

ARTICULUS XV

ELUCIDATIO CAPITULI QUINTIDECIMI : QUI TIMET DEUM, ETC.

RURSUS hic docet, quis aptus sit sapientiam veram acquirere, et quanta bona operetur increata Sapientia in homine studioso ac bono.

1 *Qui timet Deum* filiali timore, *faciet*
* alias *bona* *illud** quod in fine præcedentis capituli dictum est de applicatione hominis boni ad Sapientiam summam; *et qui continens est justitiæ,* id est diligens ad observandum justitiam, quæ est omnis virtus : de qua dixit Salvator ad beatissimum Joan-
Matth. III, 15. nem Baptistam, Sic decet nos implere om-
Sap. VII, 25, 26. nem justitiam. Nempe sapientia, quum sit mundissimus splendor, non intrat in ma-
Ibid. I. 4. levolam animam, sed necesse est ei præbere receptaculum purum. Nam et teste Philosopho : Susceptivum non est contingens, et actus activorum sunt in patiente
Eccli. I, 33. disposito. Ideo dictum est supra : Fili, concupiscens sapientiam, conserva justitiam, et Deus præbebit illam tibi. Unde ait
Hebr. X, 22. Apostolus : Accedamus cum corde vero in plenitudine fidei, adspersi corda a conscientia mala. Et istud intelligi potest tam de Sapientia increata, quam de infusa sapientia, quæ est donum. *Apprehendet il-*
2 *lam. Et obviabit illi,* scilicet homini timorato, qui ab impedimentis sapientiæ, scilicet a peccatis, se reprimit, *quasi mater honorificata,* id est, amorose et pie præbebit et manifestabit se homini taliter, sicut B pia et venerabilis mater obviat filio suo dilecto ac bono. Ideo scriptum est : Sa- Sap. VI, 13, 14.
pientia facile videtur ab his qui diligunt illam, et invenitur ab his qui quærunt illam ; præoccupat eos qui se concupiscunt, ut illis se prior ostendat. *Et quasi mulier a virginitate suscipiet illum :* id est, spiritualiter amplectetur hominem illum, sicut sponsa virgo proprium sponsum.
Cibabit Deus seu Sapientia increata, *il-* 3
lum, id est animam hominis talis, *pane vitæ,* id est actu virtuoso, seu verbo Scripturæ, imo ipsomet Christo, qui ait : Ego Joann. VI, 35.
sum panis vitæ. Qui docuit nos orare : Panem nostrum supersubstantialem da no- Matth. VI, 11.
bis hodie. De hujuscemodi pane allegavit Dominus tentatori illud Scripturæ : Non in Ibid. IV, 4; Deut. VIII, 3.
solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei. *Et intellectus,* id est illuminatione interna, quæ reficit intellectum, utpote intelligentia Scripturarum, ita quod unctio docebit eum de om- I Joann. II, 27.
nibus. *Et aqua sapientiæ salutaris,* id est dulcedine, fructu et merito contemplatio-D nis, quæ est doni sapientiæ actus, *potabit,* id est, recreabit, lætificabit, inebriabitque, *illum :* juxta illud in Canticis : Comedite, Cant. V, 1.
amici, et bibite; et inebriamini, carissimi. Insuper aqua sapientiæ salutaris, est abundantia divinæ illuminationis, gratia spiritualis, ros superni charismatis, imber

internæ fecundationis, sermo divinus. Un- A
Joann. IV, de loquitur Christus : Qui biberit ex aqua
13, 14. quam ego dabo ei, non sitiet in æternum;
sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons
aquæ salientis in vitam æternam. In Apo-
Apoc. XXII, calypsi quoque : Qui sitit, veniat; et qui
17. vult, bibat aquam vitæ gratis. Et Isaias :
Is. LV, 1. Omnes (inquit) sitientes, venite ad aquas.
Et firmabitur in illo, id est, homo talis
per hos sapientiæ effectus et refectiones
stabilietur in Deo : quemadmodum scri-
Eccle. VII, ptum est, Sapientia confortavit sapientem;
20. *Prov.* XXIV, in Proverbiis quoque : Vir sapiens, fortis B
5. est; et vir doctus, robustus et validus.
Sapiens enim passionibus dominatur. Et
Sap. VII, 30. sicut in libro Sapientiæ legitur, Sapientia
vincit malitiam; vel, ut alii legunt, Sa-
pientiam non vincit malitia : quod totum
de sapientia quæ est donum, est intelli-
gendum. *Et non flectetur,* id est, sapiens
a via justitiæ non recedet, juxta illud :
Prov. XIV, Sapiens declinat a malo. Hoc tamen non
16. est sic intelligendum, quasi vir habens
donum sapientiæ, non possit peccare mor-
taliter et perire; sed quia non cadit de C
facili, præsertim si sit in dono isto perfe-
Eccli. XXVII, ctus, secundum quod infra habetur : Ho-
12. mo sanctus in sapientia manet ut sol.
4 *Et continebit illum,* id est, Deus eum
gratiose conservabit, *et non confundetur,*
id est, adversariorum suorum irrisionibus
non patebit, nec spei suæ effectu frustra-
bitur; *et exaltabit illum apud proximos
suos,* id est, per gratiarum charismata fa-
ciet eum inter homines nunc sublimem,
deinde inter Beatos in patria, qui sunt
proximi nostri per communionem naturæ D
ac prædestinationem. Unde et nomine pro-
Matth. XXII, ximi designantur, quum dicitur : Diliges
39. proximum tuum sicut te ipsum. Qui etiam
nominantur proximi Dei, quia per dona
gloriæ sunt ei propinqui, et gloriosi ejus
inseparabilesque amici.
5 *Et in medio ecclesiæ aperiet os ejus :* id
est, aliorum prælatum seu prædicatorem
et doctorem constituet eum, dabitque ei
efficaciam docendi quamplures, atque ad
loquendum salubriter movebit eum inte-
rius, ita quod ex divino loquetur instin-
ctu, quemadmodum Paulus pro se orari
petiit, dicens : Ut detur mihi sermo in *Ephes.* VI,
apertione oris mei. *Et implebit eum spi-* 19.
ritu sapientiæ et intellectus, id est Spiritu
Sancto, qui est Spiritus veritatis, ab incre-
ata Sapientia procedens, ac totius creatæ
sapientiæ magister et dator. De quo scri-
ptum est : Invocavi, et venit in me spiri- *Sap.* VII, 7.
tus sapientiæ; et rursus ibidem, Est enim *Ibid.* 22.
in illa (scilicet in increata Sapientia) spiri-
tus intelligentiæ sanctus. De quo loquitur
Christus : Quum venerit ille Spiritus veri- *Joann.* XVI,
tatis, docebit vos omnem veritatem. Vel, 13.
Spiritu, id est dono gratiæ et sapientiæ, ad
contemplandum divina cum degustatione
interna; dono quoque intellectus, ad pe-
netrandum ea quæ fidei sunt, intelligendo
rationes credendorum, et pulcherrimam
connexionem eorum, atque ad instruen-
dum populum de eisdem. *Et stola gloriæ,*
id est sacerdotali et pontificali amictu, seu
veste beatæ immortalitatis, utpote stola
glorificationis corporis et animæ, *induet
eum.*
Jucunditatem et exsultationem, id est 6
spiritualem lætitiam mentis, et redundan-
tiam ejus in corpus, *thesaurizabit super
eum,* id est, copiose atque stabiliter dabit
in corde ipsius : quia non solum in futu-
ro eum plenarie glorificabit, sed etiam in
præsenti consolabitur, et exhilarabit eum
multipliciter ac frequenter ex intuitu et
amore sui ipsius, et spe felicitatis futuræ,
ex consideratione quoque spiritualis pro-
fectus Ecclesiæ, id est fidelium, qui in-
struuntur, convertuntur et salvantur per
ipsum. De quorum profectu et salute vehe-
mentissime gloriatur in Domino, ita quod
propter hæc dicere potest illud in Psal-
mo : Cor meum et caro mea exsultaverunt *Ps.* LXXXIII,
in Deum vivum; et illud Sapientis, Intrans 3. *Sap.* VIII, 16.
in domum meam, conquiescam cum illa,
non enim habet amaritudinem conversatio
illius, sed lætitiam et gaudium; itemque,
Majorem horum gratiam non habeo, quam III *Joann.* 4.
ut audiam filios meos in veritate ambu-
lantes. Unde et Paulus suis scripsit disci-

Philipp. IV, 1. pulis : Vos estis corona nostra et gaudium. *Et nomine æterno hereditabit eum,* id est, tam in militanti quam in triumphanti Ecclesia faciet eum famosum : sicut et infra
Eccli. XXXIX, 13. habetur, Non recedet memoria ejus. Siquidem memoria justi cum laudibus, et in
Prov. X, 7. Ps. CXI, 7. memoria æterna erit justus.

7 *Homines stulti,* id est vitiosi, quibus deest sapientiæ donum, et inest puerilitatis seu insipientiæ vitium : quia terrena, carnalia et immunda præferunt spiritualibus ac divinis, quod est stultitia maxima.
Eccle. I, 15. De quibus Salomon : Stultorum, inquit, infinitus est numerus. *Non apprehendent illam,* scilicet Sapientiam increatam, seu sapientiæ donum, quamdiu sunt stulti :
I Cor. II, 14. sicut et Paulus testatur, Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Verumtamen converti possunt et pœnitere, eamque obtinere, ita quod illud Apo-
Ephes. V, 8. stoli merebuntur audire : Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Et homines sensati obviabunt illi,* id est, ad proficiendum in ea, applicabunt se illi cum reverentia et obedientia. Juxta hunc sensum subjungitur : *Homines stulti non videbunt,* id est, non intelligent, *eam,* nec ad beatificam ejus visionem pertingent, nisi pœniteant ; *longe enim,* non loco, sed dissimilitudine et detestatione peccati, *abest a superbia et dolo :* quæ specialiter displicent Sapientiæ æternali, loquenti :
Prov. VIII, 13. Arrogantiam et superbiam et os bilingue detestor. Unde et in libro Sapientiæ indu-
Sap. I, 5. citur : Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. Econtra vero specialiter adest, seque communicat humilibus atque simpli-
Prov. III, 32. cibus, quemadmodum scriptum est : Cum simplicibus sermocinatio ejus ; et rursus,
Ps. XVIII, 8. Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.

8 *Viri mendaces* mendacitate perniciosi mendacii, quod est mortale peccatum, *non erunt illius memores :* id est, puritatem, sanctitatem, ac districtum judicium æternæ Sapientiæ non attendunt, nec ponderant : quod si facerent, verecundarentur, metuerentque mentiri, quum omne men-

A dacium sit quidam recessus a veritate ac sapientia, et quædam stultitia, idcirco est culpa. *Et viri veraces,* in quibus non solum est veritas doctrinæ, sed etiam veritas vitæ atque justitiæ, *inveniuntur in illa :* quia adhærent et uniti sunt sapientiæ huic, cujus intuitu et amore abhorrent ac vitant omne mendacium ; *et successus habebunt,* id est spirituales profectus, incrementaque gratiæ, *usque ad inspectionem Dei,* id est perseveranter, quousque ad conspectum gloriæ Altissimi assumantur
B in patria : non quod post vitam præsentem proficiunt ita ; sed viri heroici usque ad mortem, qua evolant, crescunt in sapientiæ dono.

Non est speciosa laus in ore peccatoris : 9
id est, laudatio seu doctrina, qua quis in mortali culpa exsistens, Deum laudat, seu populo prædicat, non est sincera, nec placita Deo, quia non oritur ex virtute, sed abominabilis Domino : non quod ipsa veritas per illum prolata, sit fœda, aut displicens Creatori ; sed quod actus docendi,
C quo indigne et præsumptuose se ingerit ad docendum, displiceat Deo, culpabilisque exsistat. Imo, secundum Thomam super quartum Sententiarum, talis prædicando peccat mortaliter. Nam et quod verbis affirmat, propriis reprobat actibus vitiosis : sicque intentionem Scripturæ, quantum est in ipso, evacuat, quum majus sit aliquid asserere facto, quam solo verbo. Hinc ait Hieronymus : Faciamus primum, et postea doceamus, ne doctrinæ auctoritas pravis operibus destruatur. Et denuo : Vi-
D de ne sermones tuos opera tua confundant. Delicatus magister, qui pleno ventre de jejuniis disputat. Si igitur vis ut laus tua placeat Deo, similiter et doctrina, satage ut tu ipse in primis placeas ei. Hinc
namque et Apostolus dixit : Qui alium do- Rom. II, 21.
ces, te ipsum non doces. Ideo sequi oportet ejus vestigia, de quo scriptum est : Cœ- Act. I, 1.
pit Jesus facere et docere.

Quoniam non est a Domino missus ad prædicandum seu laudandum Deum ipse peccator, sed indigne assumit sibi hono-

Ps. xlix, 16. rem, juxta illud in Psalmo : Peccatori au- A
tem dixit Deus : Quare tu enarras justitias
meas? Hinc puto, sicut alibi plenius scri-
psi, quod Judas proditor fuerit bonus,
quando fuit a Christo ad apostolatum as-
sumptus, atque ad prædicandum directus
cum Apostolis aliis; sed malitiosus effe-
ctus est, non solum tempore dominicæ
passionis, imo et ante, ac tunc quando
Joann. vi, 71. Christus dixit Apostolis : Nonne ego duo-
decim vos elegi, et unus ex vobis diabolus
10 est? *Quoniam a Deo profecta est sapien-
tia,* id est, donum sapientiæ, quod inest B
his qui a Deo diriguntur ad prædicandum,
a Deo infunditur, et non inest iniquis. Id-
eo non sunt missi a Deo.

Sapientiæ enim Dei adstabit laus, id
est, sapientiæ salutari a Deo infusæ, con-
jungitur laus Dei beneplacita ei : hoc est,
laudatio et doctrina illa complacet Deo,
quæ a vere sapientibus et devotis procedit;
et in ore fidelium abundabit laus Dei, jux-
Ps. xxxiii, 2. ta illud Psalmistæ : Benedicam Dominum
in omni tempore, semper laus ejus in ore
meo ; *et Dominator* universorum *dabit* C
eam illi, id est, sapientiam augebit suo
laudatori fideli. Vel, Dabit eam illi, id est,
ipsam laudem, seu laudandi devotionem
infundet laudanti, ita quod devota lauda-
tio est Dei donatio, sicut et omnia nostra
merita sunt Dei munera.

11 *Non dixeris : Per Deum abest :* id est,
non sentias neque affirmes sapientiam ti-
bi deesse ex parte Dei, quasi ipse sit causa
peccati tui; sed potius ex tua negligentia
et iniquitate contingit, quod dono sapien-
tiæ cares. *Quæ enim odit, ne feceris :* id D
est, non pecces, et sapientia aderit tibi.
12 *Non dicas : Ille me implanavit,* id est,
Deus me decepit aut fecit errare, dando
mihi fragilem naturam ac fomite infe-
ctam; *non enim necessarii sunt illi homi-
nes impii,* id est, iniqui non sunt necessa-
rii, sed abominabiles Deo. Nam et suam
posset declarare justitiam aliter quam in
13 perversis hominibus. Ideo subditur : *Omne
exsecramentum erroris,* id est omnem ex-
secrabilem et vitiosum errorem, *odit Do-
minus,* qui est veritas et sapientia, *et non
erit amabile timentibus illum :* id est, ho-
minibus timoratis exsecramentum erroris
non erit amabile, sed magis odibile, quoni-
am mentis suæ judicium Deo conformant.

Verum objici his posset, quod in Eze-
chiele legitur : Propheta quum erraverit, Ezech. xiv, 9.
ego Dominus decepi prophetam illum; et
in Jeremia, Seduxisti me, Domine, et se- Jer. xx, 7.
ductus sum. Isaias quoque ait : Quare nos Is. lxiii, 17.
errare fecisti de viis tuis? indurasti corda
nostra, ne timeremus te? Itemque in Deu-
teronomio dicitur : Noluit rex Hesebon fi- Deut. ii, 30.
liis Israel dare transitum, quia induraverat
Dominus Deus spiritum ejus, et obfirma-
verat cor illius, ut traderetur in manus
Israelis. Verum ad omnia ista et consimi-
lia multa, quæ possent adduci, est una so-
lutio, quod scilicet ista attribuuntur Deo,
non effective, sed permissive, quoniam
gratiam non apponit; nec tamen idcirco
est causa peccati, nec culpa imputari po-
terit ei, quoniam justo judicio gratiam re-
trahit, nec eam tribuere obligatur. Contra
prætactum errorem imputantium Deo vitia
hominum, loquitur S. Jacobus in Canonica
sua : Nemo quum tentatur, dicat quia a Jacob. i, 13.
Deo tentatur : Deus enim intentator malo-
rum est. Contra quem errorem pravissi-
mum Paulus plenius disputat : Si, inquiens, Rom. iii, 5-7.
iniquitas nostra justitiam Dei commendat,
quid dicemus? Numquid iniquus est Deus,
qui infert iram? etc.

Consequenter tangitur radix et origo
peccati, quæ est liberum arbitrium : quod,
in quantum ex nihilo est, et defectuosum
in se, potest errare. *Deus ab initio consti-* 14
tuit hominem : nam sexto die in exordio Gen. i, 27, 31.
sæculorum condidit ipsum ad imaginem
et similitudinem suam; *et reliquit eum in
manu consilii sui,* id est, in potestate li-
beri arbitrii, ac libertate consilii fecit es-
se, subsistere ac manere. Non tamen donis
gratiæ, aut conservatione et gubernatione
sua destituit illum : imo, secundum Augu-
stinum, Deus simul fuit condens naturam,
et largiens gratiam. *Adjecit mandata et* 15
præcepta sua : quia præcepta legis natu-

ralis ei impressit, præcepta quoque mora-
lia; sed et præcepta de propagatione so-
Gen. II, 17. bolis per generationem, et de vitando esu
ligni scientiæ boni et mali, ei præfixit : et
sicut reliquit primum hominem in sua (ut
dictum est) libertate, ita et ceteros. Pro-
16 pterea subditur : *Si volueris mandata con-*
servare, quia hoc potes : nam, ut ait Hie-
ronymus, Maledictus est, qui dicit Deum
aliquid impossibile homini præcepisse ;
conservabunt te : id est, merito observan-
tiæ præceptorum salvus eris, et in esse
gratiæ permanebis, securus ab adversariis
tuæ salutis; *et in perpetuum fidem placi-*
* alias *fa-* *tam servare** : id est, si habueris plenum
cere propositum faciendi fidelitatem Deo pla-
centem, ipsamque fidem operibus exse-
qui, tunc in æternum conservaberis merito
Eccle. VIII, isto. Unde in Ecclesiaste dictum est : Qui
5. servat præcepta, non experietur quidquam
Joann. VIII, mali. Et Christus asserit : Si quis sermo-
51. nem meum servaverit, mortem non vide-
bit in æternum.
17 *Apposuit tibi aquam et ignem* : id est,
refrigerium gratiæ et gloriæ tibi promisit,
si ei perseveranter servieris; ignem quo-
que infernalis incendii comminatus est
tibi, si vixeris vitiose. *Ad quod volueris,*
porrige manum tuam, id est, elige unum
istorum, et extende virtutem tuam opera-
tivam ad alterum horum : quia ad utrum-
que es liber, videlicet ad virtuose viven-
dum, et ad habendum te vitiose. Porro,
quod ait, Ad quod volueris porrige manum
tuam, non dicit licentiando utrumque, sed
insinuando libertatem ad ambo.
18 *Ante hominem vita et mors* : id est, Deus
proposuit homini vitam gratiæ ac gloriæ,
si se applicuerit Deo : ita quod licet homo
nequeat juste vivere ac salvari sine su-
pernaturali adjutorio gratiæ Dei, nihilo mi-
nus dicitur homo posse Deo servire, pla-
cere, salvari, quia si fecerit quod in se
est, Deus auxilium gratiæ gratum facientis
mox tribuet ei, nec erit defectus ex parte
Dei. Similiter prædixit homini mortem cul-
pæ ac gehennæ, si se a Deo averterit. Sic
et ante hominem est *bonum* virtutis, *et*

A *malum* culpæ ac pœnæ; *quod placuerit*
ei, dabitur illi : id est, si elegerit homo
Deo adhærere, dabitur ei hoc bonum; sin
autem, malum damnationis. Juxta hunc
sensum Moyses ait : Considera quod pro- *Deut.* XXX,
posuerim in conspectu tuo vitam et bo- 15, 16.
num, et econtrario mortem et malum, ut
diligas Dominum. Et rursus ibidem : Te- *Ibid.* 19.
stes, inquit, invoco cœlum et terram, quod
proposuerim vobis vitam et mortem, be-
nedictionem et maledictionem : elige ergo
vitam.

B *Quoniam multa sapientia Dei* : id est, 19
Deus omnipotens ex infinita sapientia sua
hæc ita disposuit, relinquendo videlicet
rationales creaturas in propria libertate,
et admonendo eas ad bona, tam pollici-
tatione præmiorum, quam comminatione
suppliciorum : quatenus homo sponte ac
libere ad Deum se convertendo, commen-
dabilior esset, et promereretur, quoniam
actionem meritoriam oportet liberam es-
se; *et fortis in potentia*, id est, ipse om-
nipotens est : ideo facillimum ei est, vir-
C tutum opera remunerare; et *videns omnes*
sine intermissione, id est, universos tam
bonos quam malos, æternaliter invariabi-
literque cognoscens plenissime ac distin-
cte, prout sanctus Job loquitur : Nonne *Job* XXXI, 4.
Deus considerat vias meas, et omnes gres-
sus meos dinumerat? Unde rursus in Job
Eliu protestatur : Oculi ejus super vias *Ibid.* XXXIV,
hominum, et omnes gressus eorum dinu- 21.
merat*. Apostolus quoque : Omnia, in- * conside-
quit, nuda et aperta sunt oculis ejus. rat *Hebr.* IV, 13.

Oculi Domini ad timentes eum filiali 20
D timore : id est, timoratos adspicit et co-
gnoscit per approbationem et miseratio-
nem præcipuam, sicut in Psalmo cantatur :
Beneplacitum est Domino super timentes *Ps.* CXLVI,
eum. Unde et Dominus locutus est : Ad 11. *Is.* LXVI, 2.
quem respiciam, nisi ad pauperculum, et
trementem sermones meos? Idcirco nihil
agere debet homo, nisi quod dignum ac
placitum est divino conspectui. *Et ipse*
agnoscit omnem operam, id est actionem,
vim, et necessitudinem, *hominis*. Sic quip-
pe accipitur opera, dum ait Apostolus :

I Cor. XII, 21. Non potest oculus manui dicere, Opera
tua non indigeo.
21 *Nemini mandavit impie agere.* Quum
enim sit prima mensura, causa et regula
totius bonitatis, justitiæ ac virtutis, eo ipso
quo aliquid præcipit, bonum et justum
est. Multa tamen jussit, quæ in se justa
erant, quamvis ab hominibus impia et
crudeli voluntate, ac perversa intentione
IV Reg. XVII, XXV. sint facta : sicut per Assyrios et Chaldæos
punivit filios Israel, ad quorum punitionem instigavit illos gentiles; sicut et unum
regnum gentilium destruxit per aliud. Sed
id illi perversa mente fecerunt hujusmodi,
ut super Ezechielem, Jeremiam, Abdiam,
aliosque Prophetas expositum est. Hinc
Is. X, 5, 7. Dominus ait : Væ Assur, virga furoris mei
et baculus ipse est ; ipse autem non sic
arbitrabitur, sed ad conterendum erit cor
ejus. *Et nemini dedit spatium peccandi,*
id est, nemini dedit tempus aut locum ad
hoc ut peccet, sed ut bene vivendo, gloriam mereatur æternam. Ideo scriptum est :
Deus dedit illi locum pœnitentiæ, et ille Job XXIV, 23.
abutitur eo in superbiam. *Non enim con-* 22
cupiscit multitudinem filiorum infidelium
Deo, *et inutilium* sibi ipsis ac proximis.
Imo tales abhorret ac damnat, quemadmodum in Evangelio protestatur : Servum Matth. XXV, 30.
inutilem projicite in tenebras exteriores ;
et rursus, Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum. Et teste Apostolo, Impossibile est sine fide placere Joann. XV, 2. Hebr. XI, 6.
Deo.

ARTICULUS XVI

EXPOSITIO CAPITULI SEXTIDECIMI : NE JUCUNDERIS IN FILIIS IMPIIS.

DICTUM est in fine præcedentis capituli, Deum non concupiscere multitudinem infidelium inutiliumque filiorum : et
quoniam homo debet sequi Creatoris sui
1 judicium, recte hic subditur : *Ne jucun-*
deris in filiis impiis, si multiplicentur numero ac divitiis, seu posteritate iniqua :
quia quo plures, eo deterius est. Ideo in
Prov. XVII, 25. Proverbiis dictum est : Filius stultus dolor est matris suæ. *Nec oblecteris super ipsos,* id est ex consideratione eorum, *si non est timor Dei in illis :* quia in omni homine caritatem habente, est timor filialis aut
initialis. Ista quoque sunt intelligenda de
spirituali patre, pontifice, seu prælato, et
spiritualibus filiis ejus seu subditis, qui
deflendi sunt, si fuerint vitiosi, quemadmodum Paulus fatetur Corinthiis scribens :
II Cor. XII, 21. Ne forte humiliet me Deus apud vos, et
lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam. *Non cre-*
2 *das vitæ illorum,* quod tibi fideles erunt,
vel quod postea convertentur : de qua tamen re non est desperandum, sed non est
temerarie affirmandum, quoniam satis raro contingit, juxta illud : Quod nova testa
capit, inveterata sapit. Nam et in Proverbiorum libro habetur : Proverbium est, Prov. XXII, 6.
Adolescens juxta viam suam, etiam quum
senuerit, non recedet ab ea. *Et ne respe-*
xeris in labores eorum, id est, inutiles et
iniquos eorum labores non approbes, nec
libenter adspicias : de quibus laboribus
in fine dicturi sunt illud Sapientiæ, Las- Sap. V, 7.
sati sumus in via perditionis. Vel, Ne respexeris in labores illorum, id est, non
confidas quod suis laboribus te sustentabunt tempore tuæ indigentiæ.
Melior est enim unus timens Deum fi- 3
liali timore, *quam mille filii nequam* *, id * impii
est quantumcumque magna multitudo filiorum pravorum. *Et utile est mori sine* 4

filiis, quam relinquere filios impios : nisi A
forsan sint prædestinati, pœnitentiamque
finaliter acturi.
5 *Ab uno sensato inhabitabitur patria :*
id est, unus vir sapiens tam utilis est com-
munitati, quod prudentiæ suæ consilio, et
virtuositatis suæ merito, eam faciet pro-
sperari, et numero meritoque augeri; *et*
a tribus impiis deseretur, id est, dispen-
dium magnum, desolationemve patietur.
Prov. xi, 11. Unde scriptum est : Benedictione justorum
exaltabitur civitas, et ore impiorum sub-
Ibid. xxix, 8. vertetur ; et rursus, Homines pestilentes B
dissipant civitatem, sapientes vero aver-
tunt furorem. Et recte ait, ab uno sensato
civitatem inhabitari, atque a tribus im-
piis deseri, quoniam bonum est fortius
malo, et efficacius ad causandum.
6 *Multa alia vidit oculus meus :* quasi
dicat, De his vidi plura, quam dico ; *et*
fortiora horum, id est majora his, *audi-*
vit auris mea. Ideo mihi tanquam experto
7 credendum est. *In synagoga peccantium*
exardebit ignis : id est, in multitudine et
congregatione vitiosorum fervet flamma C
cupiditatis, concupiscentiæ sensualis, im-
patientiæ, indignationis ; deinde ardebit in
eis ignis supplicii infernalis ; *et in gente*
incredibili, id est incredula, *exardescet*
* ira *ignis** divinæ ultionis, in quibus nunc ar-
det ignis privati ac carnalis amoris.
8 *Non exoraverunt pro peccatis suis anti-*
qui gigantes : qui sub Noe submersi, dilu-
vio perierunt ; *qui destructi sunt,* id est
diluvio mersi et condemnati, *confidentes*
suæ virtuti, id est, de suis corporalibus
viribus præsumentes. De quibus legitur in D
Gen. vi, 4. Genesi : Gigantes erant super terram in
9 diebus illis potentes, viri famosi. *Et non*
pepercit peregrinationi illorum, id est eis
in hoc sæculo peregrinis, seu vitæ et con-
versationi eorum, quæ fuit peregrinatio
in hoc mundo ; sed percussit eos undis
diluvii ; *et exsecratus,* id est detestatus
est eos præ superbia verbi illorum, id est
propter arrogantiam et præsumptionem
eorum in verbis et factis. Non enim cre-
diderunt Noe prænuntianti diluvium, sed
superbissime loquebantur, quasi plagari
non possent. *Non misertus est illis, gen-* 10
tem totam perdens, id est, universos dilu-
vio exstinguens, præter Noe et tres filios Gen. vii, 7, 23.
ejus, ipsorumque conjuges, *et extollentem*
se in peccatis suis.
Et sicut sexcenta millia peditum, qui 11
congregati sunt in duritia cordis sui, sup-
ple, a Deo puniti sunt, sicut præfati. Istud
exponitur de filiis Israel Ægyptum egres-
sis : qui unanimiter consurrexerunt corde Num. xiv, 1-3.
durissimo contra Deum et Moysen, quum
exploratores denuntiassent eis terram Cha- Ibid. xiii, 29, 30, 32-34.
naan habere cultores fortissimos, et devo-
rare suos habitatores. Dixeruntque mutuo :
Constituamus nobis ducem, et revertamur Ibid. xiv, 4.
in Ægyptum. Quibus Dominus dixit tunc :
In solitudine hac jacebunt cadavera ve- Ibid. 29, 30, 34, 35.
stra ; omnes qui numerati estis a viginti
annis et supra, et murmurastis contra me,
non intrabitis terram, scilicet promissio-
nis, et scietis ultionem meam : quoniam
sicut locutus sum, ita faciam omni multi-
tudini huic pessimæ, quæ consurrexit ad-
versum me. Porro numerus illorum qui Ibid. i, 45, 46.
numerati fuerunt a viginti annis et supra,
fuit sexcenta tria millia quingenti quin-
quaginta, ut patet in Numeris : ex quibus
ante præfatam Dei sententiam contra eos,
multi fuerunt propter sua peccata occisi. Ibid. xi, 33.
Et si unus fuisset cervicatus : id est, non
ideo illi sic percussi sunt, quia multi pa-
riter peccaverunt, quoniam dato quod non
nisi unus fuisset sic cervicatus, id est su-
perbiens et rebellis, *mirum si fuisset im-*
*punis**, id est, si evasisset Dei vindictam. * immunis
Imo non evasisset, sicut nec ille, qui sab- Ibid. xv, 36.
bato ligna collegit, nec ille qui Deum Israel Lev. xxiv, 23.
blasphemavit : de quorum primo, in Nu-
meris legitur ; de alio, in Levitico.
Misericordia enim et ira, id est rigor 12
justitiæ, *est cum illo,* id est in Deo : de
quo ait Scriptura, Universæ viæ Domini, Ps. xxiv, 10.
misericordia et veritas. *Potens* est *exora-*
tio, id est, devota deprecatio Deo oblata, ma-
gnam habet vim apud ipsum, *et effundens*
iram, id est, vindictam exstinguens, vel
pœnam æternam in temporalem commu-

tans, ita quod ira effunditur in præsenti A
super peccantem, ne postea æternaliter
13 puniatur. *Secundum misericordiam su-
am, sic* est *correptio illius :* id est, sicut
infinita est pietas Dei, ita et ejus justitia
puniens; et sicut remuneratio justorum,
sic punitio reproborum æterna est; *homi-
nem secundum opera sua judicat.* — Qui-
dam libri sic habent : *Potens est exoratio,
et effundens iram secundum misericor-
diam suam,* id est, procurans vindictam
Dei inferri peccantibus misericorditer, ne
æterna inferatur vindicta. Unde, ut in B
Numeris legitur, quum Moyses Dominum
Num. xiv, 13-19. exorasset pro præfatis sexcentis millibus,
ut eis ignosceret, Dominus mox respon-
Ibid. 20. dit : Dimisi juxta verbum tuum : et tamen
Ibid. 36, 37, 45. prætactam temporalem eis intulit pœnam,
sicut ibi narratur. *Si correptio illius ho-
minis,* id est pœna cujuscumque iniqui,
secundum opera sua judicatur ei inferen-
da, sicut utique judicat Deus : sicque quod
ait, Si, sumitur pro Quia.
14 *Non effugiet in rapinam peccator,* id est,
iniquus sæviens usque ad rapiendum bo- C
na aliorum, nequaquam effugiet Dei vin-
dictam; *et non retardabit sufferentia mi-
sericordiam facientis,* id est, patientia ejus
qui misericordiam exercet in proximos,
non tardabit impetrare misericordiam Dei.
15 Unde subjungitur : *Omnis misericordia fa-
ciet locum unicuique secundum meritum
operum suorum :* id est, quæcumque mi-
sericordia, quam exhibuerit homo proxi-
mo suo, sive sit magna, sive pusilla, faciet
eum misericordiam invenire apud Deum,
juxta mensuram meritorum misericordi- D
um actuum suorum : quia quo proximis
fuit misericordior, eo et Dominus erit mi-
Luc. vi, 38. sericordior ei, prout ait Salvator : Eadem
mensura qua mensi fueritis, remetietur
vobis; *et secundum intellectum peregri-
nationis ipsius,* id est, secundum quod
magis aut minus perfecte adverterit pere-
grinationem suam in sæculo isto, eam de-
flendo, et se in ea humiliando, atque in
ipsa actibus pœnitentiæ insistendo, et ad
patriam adspirando, juxta illud Psalmistæ:

Heu mihi! quia incolatus meus prolonga- *Ps.* cxix, 5.
tus est; et rursus, Ne sileas, quoniam ad- *Ps.* xxxviii, 13.
vena ego sum apud te et peregrinus, sicut
omnes patres mei. Unde de antiquis San-
ctis Paulus dicit : Confitentes quia pere- *Hebr.* xi, 13, 14.
grini et hospites sunt super terram; qui
enim hæc dicunt, significant se patriam
inquirere.
Non dicas : A Deo abscondar : id est, 16
non putes te posse latere Dei notitiam, seu
non cognosci ab eo; *et ex summo, quis mei
memorabitur?* id est, Deus in altissimo ha-
bitans cœlo, non habebit memoriam mei,
operumque meorum : sicut multi putave-
runt iniqui, non solum gentiles (de quibus
apud Job dicitur : An cogitas, quod Deus *Job* xxii, 12, 14.
excelsior cœlo sit? Nec nostra considerat);
sed etiam Judæorum : de quibus in Eze-
chiele loquitur Dominus : Dixerunt, Dereli- *Ezech.* ix, 9.
quit Dominus terram, et Dominus nos non
videt; in Proverbiis quoque, Non habent *Prov.* xxiv, 20.
futurorum spem mali. *In populo* tam *ma-* 17
gno non agnoscar a Deo : quasi difficilius
sit Omnipotenti cognoscere multos, quam
unum. *Quæ est enim anima mea in tam
immensa creatura?* id est, modici sum
momenti in toto hoc universo, ideo non
curat Deus de me, nec decet eum circa
tam vilem et modicum occupari. Noli sic
æstimare. Attamen possumus admirari ex
plenitudine fidei, quod Deus ille majesta-
tis immensæ, tam districtum in fragili ho-
mine exercet judicium : secundum quod
sanctus Job loquitur Deo, Dignum ducis *Job* xiv, 3.
super hujuscemodi aperire oculos tuos, et
adducere eum tecum in judicium?
Præterea creatura vocatur immensa, non
quod sit simpliciter infinita, sed quia mul-
tum et immensurabiliter magna. Juxta
quem sensum scriptum est : O Israel, quam *Baruch* iii, 24, 25.
magna est domus Dei, et ingens locus pos-
sessionis ejus! Magnus et non habens fi-
nem, excelsus et immensus. Deinceps er-
ror ille circa cognitionem et providentiam
Dei destruitur, eo quod ipse Creator uni-
versa etiam corporalia et inanimata, supe-
riora et inferiora agnoscat, multo magis
rationales creaturas : quibus non frustra

contulit rationem, sed ideo, ut ea bene A
utantur : quod si fecerint, promerentur ;
si non, demerentur. Ergo divina requirit
justitia, ut bene utentibus detur præmium
gloriosum, aliis vero supplicium.
18 *Ecce cœlum* aerium sive æthereum, *et*
cœli cœlorum, id est cœli superiores, ut
empyreum, crystallinum, sidereum, *abys-*
sus, id est mare Oceanum, *et universa ter-*
ra, et quæ in eis sunt, scilicet pisces, bru-
ta, aves, ac cetera mixta, *in conspectu*
illius commovebuntur, id est, Deo juben-
te, ad ejus nutum procedent in actum, nec B
solum naturaliter, sed et supernaturaliter
19 alterantur ; *montes simul et colles, et fun-*
damenta, id est interiores solidioresque
partes *terræ*, seu partes terræ super quas
alia innituntur ; *et quum conspexerit illa*
Deus, tremore concutientur, id est, super-
naturaliter movebuntur, dum Deus id jus-
serit, seu ita ad nutum obediunt ei, ac si
essent perterrita ex Creatoris intuitu. Un-
Ps. CIII, 32. de habetur in Psalmo : Qui respicit ter-
ram, et facit eam tremere ; qui tangit mon-
Job XXVI, 11. tes, et fumigant. In Job quoque : Columnæ C
cœli contremiscunt et pavent ad nutum
ipsius.
20 *Et in omnibus his*, id est, istis omnibus
se ita habentibus, *insensatum est cor* ho-
minis, non considerans ex prædictis Deum
cuncta cognoscere, providere et judicare :
qui et omnem rerum instituit ordinem, et
habitudinem potentiarum ad sua objecta,
et visum atque auditum sensusque ceteros
contulit homini, et qualiter objecta sua
percipiant, ordinavit : quod nequaquam
facere potuisset, nisi omnia distinctissime D
præcognovisset. Et hæc ratio, ut Rabbi
Moyses asserit, tangitur in lege, hoc est in
Ps. XCIII, 7. Psalmo, quo legitur : Et dixerunt : Non
videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.
Contra quorum insaniam subditur ibi :
Ibid. 8-10. Intelligite, insipientes in populo ; et stulti,
aliquando sapite. Qui plantavit aurem, non
audiet ? aut qui finxit oculum, non consi-
derat ? Qui corripit gentes, non arguet ?
Unde et Josephus protestatur, ex hoc pro-
videntiam Dei certissime comprobari, quod

per Prophetas veteris Testamenti corripuit
hominum vitia etiam abdita, et eorum præ-
dixit supplicia, quæ omnia sicut prædi-
xerat, evenerunt. *Et omne cor intelligitur*
ab illo. Deus enim per sui ipsius essen-
tiam ac potentiam, universa ac singula
perfecte æternaliterque intelligit.
Et vias illius quis intelligit ? id est, 21
divina judicia, consilia, mysteria, opera,
nullus comprehendere valet, sicut præha-
bitum est. Unde ait Apostolus : Quam in- *Rom.* XI, 33.
comprehensibilia sunt judicia ejus, et in-
vestigabiles viæ ejus ! *Et procellam, quam*
nec oculus videbit hominis ? Procella dici-
tur repentinus impetus venti : per quam
intelligi potest ultio divini judicii, et igno-
ta nobis pœna inferni, quam in speciali
et plene in hac via scire non possumus.
Unde in Canonica sua ait de impiis Judas
apostolus : Quibus procella tenebrarum *Judæ* 13.
conservata est in æternum ; et Psalmista,
Ignis, sulfur et spiritus procellarum, pars *Ps.* X, 7.
calicis eorum. Procella quoque vocatur
tempestas maris, juxta illud, Dixit, et ste- *Ps.* CVI, 25.
tit spiritus procellæ ; et etiam impetus im-
bris. In Oceano autem multæ et horribiles
sunt tempestates, a nullo hominum vi-
sæ. Similiter in locis inhabitabilibus fiunt
pluviarum impetuosæ et ignotæ procellæ,
quemadmodum Dominus loquitur : Quis *Job* XXXVIII, 25, 26.
dedit vehementissimo imbri cursum, et
viam sonantis tonitrui, ut plueret super
terram absque homine in deserto, ubi nul-
lus mortalium commoratur ?
Nam plurima opera illius sunt in abs- 22
consis, id est ignota hominibus, quia nec
naturalia, nec species rerum quæ latent in
visceribus terræ, in magno mari, in terris
remotis et inaccessibilibus terræ locis [no-
scuntur]. Denique virtutes, proprietates,
differentiæ et influentiæ cœlestium or-
bium et stellarum, pro maxima parte nos
latent : et multo plus, separatæ substan-
tiæ. Porro opera gratiæ magis nos latent,
quam opera naturæ : maxime vero opera
gloriæ, quæ nec oculus vidit, nec auris au- *Is.* LXIV, 4;
divit. Recte ergo ait Scriptura de super- I *Cor.* II, 9.
gloriosissimo Deo : Qui facit magna et im- *Job* IX, 10.

perscrutabilia, et mirabilia, quorum non A
est numerus. In Sapientiæ quoque libro
Sap. IX, 16. dicitur : Quæ in cœlis sunt, quis investi-
gabit?
Sed opera justitiæ ejus quis enarrabit?
aut quis sustinebit? Opera divinæ justi-
tiæ, sunt supplicia reproborum : quæ into-
lerabilia sunt, et particulariter nequeunt
enarrari. Rursus, opera justitiæ Dei, sunt
occultæ et justæ derelictiones, quibus re-
probos deserit, et occulta ejus judicia.
Longe enim est testamentum a quibusdam,
id est lex veteris Testamenti, in qua multa B
narrantur de operibus divinæ justitiæ. Hoc
Testamentum a perfidis longe abest. Im-
pletio quoque Decalogi ejus observatur a
paucis, et vera ac spiritualis intelligentia
ejus paucissimis innotescit. *Et interroga-*
tio omnium in consummatione est, id est,
in fine sæculi erit inquisitio de actibus
universorum in generali judicio.
23 *Qui minoratur corde*, id est intellectua-
li illuminatione, et parum aut nihil habet
de sapientia salutari infusa, *cogitat inania*,
id est, vana, stulta, illicita, intentus circa C
terrena, omissis necessariis ad salutem,
Ps. XI, 3. quemadmodum fertur in Psalmo : Vana
locuti sunt unusquisque ad proximum su-
um. *Et vir imprudens et errans cogitat*
stulta. Nam qualis quisque exsistit, talia
agit intus et extra.
Deinde introducitur admonitio seriosa
ac salutaris : in qua idem sensus per ver-
ba diversa frequenter repetitur, ut cordi-
24 bus hominum fortius imprimatur. *Audi*
me, fili, et disce disciplinam sensus, id
est correptionem salubrem veramque eru- D
ditionem intellectus, qua confutatur præta-
ctus error de providentia Dei, *et in verbis*
meis attende in corde tuo, id est, diligen-
ter esto intentus ad sensum verborum me-
25 orum; *et dicam in æquitate disciplinam*,
id est, juste proferam veritatem, *et scruta-*
bor enarrare sapientiam. Et in verbis meis
attende in corde tuo, et dico in æquitate
spiritus, id est recta ac sincera intentio-
ne, *virtutes quas posuit Deus in opera sua*
ab initio, id est vires, proprietates, et cau-

salitates, quas Creator omnipotens ab ex-
ordio mundi impressit rerum naturis, dans
unicuique speciei differentiam suam, et
naturalem inclinationem ad proprium fi-
nem, ac virtutem procedendi ad illum :
quia dans formam, dat consequentia ad
eamdem, et nihil reliquit expers propria
actione. Quod in Genesi manifeste innui-
tur, ubi habetur : Dixit Deus : Germinet *Gen.* I, 11.
terra herbam virentem et facientem se-
men, et lignum pomiferum faciens fru-
ctum juxta genus suum, cujus semen in
semetipso sit super terram. Itemque : Di- *Ibid.* 14, 15.
xit Deus : Fiant luminaria in firmamen-
to cœli, et dividant diem et noctem, et
sint in signa et tempora et dies et annos,
et illuminent terram. Hinc fertur in Job :
Universorum finem ipse considerat. *Job* XXVIII, 3.
Et in veritate enuntio scientiam ejus,
id est, vere doceo qualiter Deus habeat
universorum perfectam scientiam : juxta
illud, Deus scientiarum Dominus est, et I *Reg.* II, 3.
ipsi præparantur cogitationes. Vel, Scien-
tiam Dei, id est notitiam veram Deo pla-
centem, et circa providentiam ejus ver-
santem, juxta illud Osee : Scientiam Dei *Osee* VI, 6.
volo plus quam holocausta. Et *in judicio* 26
Dei, opera ejus ab initio : id est, in vera
et Deo placita discretione, pronuntio ea
quæ Deus ab initio fecit; vel, pronuntio
opera ejus facta ab eo in recto et justo ju-
dicio : juxta illud in Daniele, Omnia quæ *Dan.* III, 31.
fecisti nobis, Domine, in vero judicio fe-
cisti. *Et ab institutione ipsorum, distinxit*
partes illorum : id est, a principio mundi
seu institutionis creaturarum, dedit uni-
cuique creaturæ aptum et proprium lo-
cum, et divisit eas ab invicem ac orna-
vit, juxta illud : Dixit Deus : Congregentur *Gen.* I, 9.
aquæ in locum unum, et appareat arida.
Sicque piscibus deputavit aquam pro loco,
avibus aerem, hominibus atque pecoribus
terram. Ideo subditur : *et initia ipsorum*
in gentibus suis : id est, origines homi-
num ordinavit distincte, secundum gen-
tium distinctiones, ut quælibet gens in
terra sua habeat suam generationem, suc-
cessionem, processum, ac finem : sicut in

Gen. x, 5. Genesi legitur terra distincta per filios A
Noe. Unde in Actibus loquitur Paulus :
Act. xvii, 26. Deus fecit ex uno omne genus hominum
habitare super universam faciem terræ,
definiens statuta tempora et terminos ha-
bitationis eorum.
27 *Ornavit in æternum opera illorum*, id
est, quamlibet creaturam competenti per-
fectione ornavit. Unde in Genesi in primis
Gen. i. fit sermo de opere creationis, secundo de
opere distinctionis, tertio de opere orna-
tus. *Nec esurierunt, nec laboraverunt* : id
est, Deus sufficienter et copiose cunctis B
providit, et in multis sine humano labore
produxit apta vitæ humanæ; *et non desti-
terunt ab operibus suis*, id est, actiones
suas naturales, sicut Deus præcepit, sunt
prosecuti generando sibi similia, juxta il-
Ibid. i, 22, 28; viii, 17; ix, 1, 7. lud : Crescite et multiplicamini. Omnique
anno innovatur facies terræ, et iteratur
fertilitas ejus, sicut Creator præcepit.
28 *Unusquisque proximum sibi non angusti-
abit usque in ævum* : quia latissimum spa-
tium habitandi in terra contulit eis, et jus-
sit ut sine violentia mutuo conversarentur C
29 in caritate. *Non sis incredibilis verbo il-
lius*, id est, verbis Dei, scilicet Scripturæ
sacræ et huic doctrinæ meæ, non exsistas
incredulus, sed disce ex his qualiter pro-
videntia Dei instituit universa ac regit.
30 *Post hæc Deus in terram respexit*, id
est, beneficia sua et opera auxit in ea. Un-
de expositorie subditur : *et implevit illam*,
id est habitantes in ea, *bonis suis*, videli-
cet donis naturalibus atque gratuitis. Un-
Act. xvii, 30. de et asserit in Actibus Paulus : Tempora
prioris ignorantiæ despiciens Deus, nunc
annuntiat, ut omnes ubique pœnitentiam
agant.
Anima autem omnis vitalis, denuntiavit 31
ante faciem ipsius, id est, omnis anima
rationalis vivens per gratiam, coram Deo
confessa est horum veritatem et laudem
ipsius; *et ipsa iterum reversio illorum*,
id est, reductio seu naturalis conversio
creaturarum ad suum fontale principium,
a quo conservantur, et ad quod omnia
tendunt suo modo, secundum quod effe-
ctus ad suam causam convertitur : hæc,
inquam, reductio pandit ac nuntiat, De-
um habere providentiam universorum, et
omnia sapientissime ordinasse. In omni
etenim ordine est unum primum et maxi-
mum, quod est mensura et regula secun-
dorum, hoc est rerum eo in suo ordine
inferiorum. Hinc ex consideratione ordinis
universi, et ex ordine causarum et causa-
torum, moventium quoque seu motorum,
atque mobilium, et gubernantium, guberna-
tarumque rerum, consideraverunt melio-
res philosophi unum esse primum causale
principium, primam causam, primum mo-
torem, et primum rectorem ac omnium
ultimum finem, qui (ut in libro de Causis
docetur) omnia regit in fine decoris, id
est pulcherrime. Hinc duodecimo Metaphy-
sicæ Aristoteles subtilissime docet, quod
entia nolunt male disponi, et quod plura-
litas principum mala, ideoque unus sit
omnium princeps, ad quem ita se habet
ac taliter ordinatur totum universum, sic-
ut exercitus ad regem seu principem.

ARTICULUS XVII

DECLARATIO CAPITULI SEPTIMIDECIMI : DEUS CREAVIT DE TERRA HOMINEM,
ET SECUNDUM IMAGINEM SUAM FECIT EUM.

MODO describit primorum plasmatio- D
nem parentum, et dona gratiæ eis
collata, atque præcepta eis ac posteritati
eorum præfixa. *Deus creavit de terra ho-* 1
minem. Quum creare sit ex nihilo produ-
cere, quomodo dicitur Deus hominem cre-

asse de terra ? Et respondendum, quod A
creare hic capitur extense, ut sit sensus,
quod primum hominem plasmavit, quan-
tum ad corpus, de terra, juxta illud Gene-
Gen. II, 7. sis : Formavit Dominus Deus hominem de
limo terræ. Et quamvis corpus Adæ fuerit
ex quatuor elementis compositum, specia-
liter tamen dicitur factum de terra, quo-
niam elementum terræ prædominatur in
eo, quantum ad corporis molem, deinde
aqua : ideo dictum est, De limo terræ. *Et
secundum imaginem suam fecit eum*, quan-
tum ad animam, dando ei intellectum, B
voluntatem, memoriam : per quas vires
capax est Dei, cognoscendo, amando, et
Ibid. I, 26. recolendo. Hinc in Genesi legitur : Dixit
Dominus : Faciamus hominem ad imagi-
nem et similitudinem nostram. Imago au-
tem attenditur penes tres vires præfatas ;
similitudo, quoad essentiam animæ ratio-
nalis, quæ ad imitationem sui Creatoris
est simplex, incorporalis et immortalis.
Qualiter vero intelligenda sunt ista, di-
ctum est plenius in expositione præfati lo-
ci Genesis ; et Magister Sententiarum pri- C
mo libro multum eleganter scribit de hoc.
2 *Et iterum convertit illum in ipsam* : id
est, sicut hominem quoad corpus produ-
xit de terra, sic propter originalem cul-
pam induxit ei mortem, pro pœna ejus-
dem culpæ, et ipsum corpus resolvit in
terram, et in cetera ex quibus fuit compo-
Ibid. III, 17, 19. situm elementa, juxta illud Genesis : Adæ
dixit Deus : Quia comedisti de ligno, ex
quo præceperam tibi ne comederes, in su-
dore vultus tui vesceris pane tuo, donec
revertaris in terram de qua sumptus es : D
quia pulvis es, et in pulverem reverteris.
Vel, Iterum convertit illum in ipsam, id
est, hominem reduxit in suam imaginem,
hoc est ad intellectualem contemplatio-
nem et amorem Creatoris. *Et secundum
se*, id est secundum magnificentiam su-
am, seu ad imitationem sui ipsius, Deus
vestivit illum virtute. Nam produxit eum
in ætate virili, hoc est in quantitate com-
pleta, et robore corporali perfecto, quoad
corpus : similiter quoad animam, fecit eum
in scientia et virtute perfectum. Unde ait
Apostolus : Induite novum hominem, qui Ephes. IV, 24.
secundum Deum creatus est in justitia et
sanctitate veritatis.
Numerum dierum et tempus dedit illi : 3
id est, præfixit quamdiu ipse homo vive-
ret in paradiso terrestri, si non peccaret,
ac deinde proveheretur ad paradisum cœ-
lestem. Quocirca aliqui dicunt, quod om-
nes simul fuissent translati ad regnum
cœlorum, si non peccassent primi paren-
tes, et ita mansissent ibi parentes, quous-
que fuissent tot propagati, quot fuerunt
salvandi ; alii dicunt, quod successive trans-
ferendi fuissent : prout secundo libro Sen-
tentiarum tractatur. Et istud secundum
verius reor, sicut super Genesim deduxi : Art. XXVII.
et littera hæc ad hoc plus consonare vi-
detur. *Et dedit illi potestatem eorum quæ
sunt super terram* : secundum illud : Do- Gen. I, 28.
minamini piscibus maris, et volatilibus
cœli, et universis animantibus quæ mo-
ventur super terram.
Posuit timorem illius super omnem 4
carnem : id est, ipsum hominem fecit
metuendum cunctis irrationalibus anima-
libus, tanquam præsidentem eisdem, et
superiorem ; *et dominatus est bestiarum et
volatilium*. Dominium super irrationalia
multo eminentius competebat homini ante
lapsum, quam postea, quanquam et post
lapsum concessum sit ei ac posteris ejus,
quum scriptum sit : Benedixit Deus Noe et Ibid. IX, 1, 2.
filiis ejus, et dixit : Crescite et multiplica-
mini, et terror vester ac tremor sit super
cuncta animalia terræ, et super omnes vo-
lucres cœli, cum universis quæ moventur
in terra ; omnes pisces maris manibus ve-
stris traditi sunt. Itaque ex ordinatione
divina et ex naturali ordine rerum, irra-
tionalia communiter metuunt hominem,
et faciem ejus verentur, et nunquam aut
raro invaderent eum, nisi provocata aut
fame impulsa. Sanctis autem hominibus
ad originalis justitiæ conformitatem redu-
ctis, specialiter subsunt ac parent.
Creavit ex ipso, id est ex costa Adæ, *ad-* 5
jutorium simile sibi, videlicet conjugem

Evam, cujus connubio, societate et copu-
la, sobolem procreavit. In rebus quoque
domesticis mulier viro in multis deservit,
adjutoriumque impendit; sed hoc in statu
innocentiæ non ita fuisset. De hoc in Ge-
Gen. II, 18. nesi narratur: Dixit Deus : Non est bonum,
hominem esse solum; faciamus ei adjuto-
rium simile sibi. *Consilium*, id est pru-
dentiam ejusque actus, quorum unus est
consilium, quod est inquisitio de agendis,
et linguam, et oculos, et aures, id est mem-
bra corporis, sensus ac vires animæ, *et
cor dedit illis excogitandi*, id est intelle-
ctum ad excogitandum ac deliberandum
quid in occurrentibus negotiis amplius ex-
pediret; *et disciplina intellectus*, id est
instructione mentis, *replevit illos*, quan-
6 tum ad moralium cognitionem. *Creavit il-
lis scientiam spiritus*, id est, spiritualem
scientiam divinorum eis concreavit, seu
donum scientiæ; *sensu*, id est sapientia,
implevit cor illorum. Nam et naturali sci-
entia entium, ipsorum intellectum replevit.
Non tamen æqualiter, sed multo excel-
lentius edocuit virum, quam feminam. Un-
I Tim. II, 14. de et Paulus: Vir, inquit, non est seductus
in prævaricatione; mulier autem seducta
est. *Et bona et mala ostendit illis*, id est
discretionem inter virtutes ac vitia, inter
vera et falsa, inter pretiosa et vilia.
7 *Posuit oculum ipsorum super corda il-
lorum*, id est, dedit eis oculum intellectu-
alem, per quem reflectebant se super se.
Potentiæ enim inorganicæ sunt reditivæ
et reflexivæ super se ipsas, considerando
et intelligendo seu volendo se ipsas et
proprios actus, ac quidquid est hominis :
quod organicis viribus nullatenus conve-
nit. Ex qua re immortalitatem animæ ra-
tionalis subtilissime probat in Elementa-
tione sua theorica Proclus Platonicus, Plato
etiam in Phædone. *Ostendere illis magna-
lia operum suorum*, id est ad hoc, ut per
intellectum manifestaret eis opera sua ma-
8 gnifica, *ut nomen sanctificationis collau-
dent*, id est, ipsum Dominum Deum totius
sanctitatis, sanctificationisque fontem, ma-
gnificent et honorent, ex contemplatione

A suorum effectuum. Cuncta etenim fecit Eccle. III, 14.
Deus ut timeatur, quemadmodum legitur
in Ecclesiaste. In Proverbiorum quoque li-
bro scribitur : Universa propter se ipsum Prov. XVI, 4.
operatus est Dominus, id est ad sui ipsius
gloriam et honorem. *Et gloriari in mira-
bilibus ejus*, id est ad hoc, ut spiritualiter
glorientur in præclaris ac miris Dei effe-
ctibus, considerando eosdem, et Deum in
ipsis, sicut ait Psalmista : Delectasti me, Ps. XCI, 5.
Domine, in factura tua. *Ut magnalia enar-
rent operum ejus*, id est, præclara Creatoris
B opera, naturalia et supernaturalia, decan-
tent ac aliis prædicent, ad inflamman-
dum se ipsos ac alios in admiratione,
cultu et dilectione sapientiæ, omnipoten-
tiæ, infinitæque bonitatis superbeatissimi
Creatoris.
At vero quæ subduntur, communiter
exponuntur non de ipsis primis parenti-
bus, sed posteris eorumdem filiis Israel.
Addidit illis disciplinam, id est multipli- 9
cem instructionem ultra legem naturæ da-
tam primis parentibus; *et lege vitæ* data
C per Moysen, per quam vita gratiæ conser-
vabatur, vita gloriæ promerebatur, *here-
ditavit illos*, id est, stabiliter locupletavit,
tanquam hereditario bono. *Testamentum* 10
æternum constituit cum illis, id est, vetus
Testamentum ipsis exhibuit : quod voca-
tur æternum, quoad moralia ejus præce-
pta, quæ manent in evangelica lege; *et ju-
stitiam*, id est præcepta cærimonialia, *et
judicia sua*, id est judicialia quoque præ-
cepta, *ostendit illis* : quia per Moysen de-
dit hæc evidenter, ut patet in Exodo atque
D Levitico. Hoc est quod cantatur in Psal-
mo : Tu parasti directiones; judicium et Ps. XCVIII, 4.
justitiam in Jacob tu fecisti.
Et magnalia honoris ejus vidit oculus 11
illorum, id est magnalia honorificentiæ
majestatis divinæ, utpote mirabiliter ma-
gna opera, quæ fecit in Ægypto, in mari
Rubro, in solitudine, in Jordane, deinde
in terra promissionis, juxta illud Deute-
ronomii : Vos vidistis universa magnalia Deut. XXIX, 2; X, 21.
quæ coram vobis Dominus fecit. *Et ho-
norem vocis*, id est honorabilem vocem

Dei, *audierunt aures illorum* in legis da- A
Exod. xix, 16, 19. tione, secundum illud : Cœperunt audiri
tonitrua, et micare fulgura, et nubes den-
sissima operire montem, clangorque buc-
cinæ vehementius perstrepebat; et Domi-
nus loquebatur. In Deuteronomio quoque
Deut. iv, 12, 10. dicitur : Locutus est vobis Dominus in
Horeb de medio ignis. *Et dixit illis : At-
tendite* vobis *ab omni iniquo,* id est, ab
omni actu vitioso cavete. Vitia namque
per præcepta prohibuit negativa, dicen-
Exod. xx, 13-15. do : Non occides, non mœchaberis, non
12 furtum facies. *Et mandavit illis unicui-* B
Lev. xix, 11-18, 33-36. *que de proximo suo,* ut scilicet diligat il-
lum sicut se ipsum, et ordinate ac exem-
pliariter se habeat circa illum, nec aliquem
scandalizet.
13 *Viæ,* id est actiones, *illorum coram ip-
so sunt semper, et non sunt absconsæ ab
oculis ipsius,* id est, incessanter inspici-
14 untur ab ipso. *In unamquamque gentem
præposuit rectorem,* id est, unicuique gen-
ti seu communitati vel regno præfecit an-
gelum gubernatorem. Quemadmodum enim
unicuique supposito humano præfecit an- C
gelum unum de infimo choro, sic unicui-
que regno seu populo, angelum unum de
tertio et supremo ordine infimæ hierar-
chiæ angelicæ : qui angeli, Principes seu
Principatus vocantur. Unde legitur Gabriel
Dan. x, 21. dixisse ad Danielem : Nemo est adjutor
meus in omnibus his, nisi Michael prin-
ceps vester. Unde elicitur quod Michael
fuit tunc princeps Synagogæ : qui modo
creditur custos et princeps Ecclesiæ. Si-
Ibid. 20. militer legitur ibi de principe Græcorum,
Ibid. 13, 20. principe quoque Persarum : per quos, se- D
cundum Gregorium, angeli tertii chori,
præsidentes regnis illis, intelliguntur. In-
super in Josue historia angelus chori illius
Josue v, 14. ait ad Josue : Princeps sum exercitus Do-
mini, et nunc venio. Ex ordinatione etiam
divina contigit, quod reges et principes
homines præfuerunt in singulis regnis at-
que provinciis. Nam et regimen monar-
chicum, quo unus toti præest communi-
tati, est melius. Dedit et rectores, prælatos,
ac prædicatores.

Et pars Dei Israel facta est manifesta : id 15
est, Israel seu Israeliticus populus, factus
est manifesta pars Dei, id est peculiaris
et præelectus populus ejus pro tempore
veteris Testamenti, sicut in Isaia testatur :
Hereditas mea Israel. Et in Deuteronomio : *Is.* xix, 25.
Te elegit Dominus, ut sis ei populus pecu- *Deut.* vii, 6.
liaris de cunctis populis qui sunt super
terram. Hinc regimen plebis illius Deo
specialiter adscribebatur. Propter quod Sa-
muel ait ad illos : Grande malum fecistis I *Reg.* xii, 17, 12.
vobis, petentes super vos regem, quum
Dominus Deus vester regnaret in vobis. *Et* 16
*omnia opera illorum velut sol in conspectu
Dei,* id est, clarissime innotescunt Altissi-
mo, et sicut sol eminet stellis in magnitu-
dine, virtute, influentia et splendore, sic
populus ille verum colens Deum, dignior
fuit idololatris; *et oculi ejus,* scilicet Dei,
*sine intermissione inspicientes in viis eo-
rum.* Specialem etenim habuit curam Is-
raeliticæ plebis, quam per Scripturas, per
Prophetas et Scribas direxit. *Non sunt abs-* 17
consa testamenta per iniquitates eorum :
id est, ob hoc quod multi de rectoribus et
prælatis Israelitici populi injuste et super-
stitiose vixerunt, non sunt pacta illa Dei,
cum populo Israel inita de observanda le-
ge divina, cassa et irrita facta; *et omnes
iniquitates eorum in conspectu Dei,* id
est, Deo præsente et intuente sunt factæ,
juxta illud Job : Non sunt tenebræ, et *Job* xxxiv, 22.
non est umbra mortis, ut abscondantur
ibi qui operantur iniquitatem.
Eleemosyna viri quasi sacculus cum ip- 18
so : id est, meritis eleemosynarum adju-
vatur, et mente reficitur atque protegitur
homo, sicut pecunia vel alimonia conser-
vata in bursa juvatur et alitur corpore.
Ideo in Evangelio loquitur Christus : Facite *Luc.* xii, 33.
vobis sacculos qui non veterascunt, the-
saurum non deficientem in cœlis. Unde
subjungitur : *et gratiam hominis quasi
pupillam conservabit :* id est, meritis ope-
rum misericordiæ conservantur in homi-
ne gratia et virtutes desuper ei infusæ. *Et* 19
postea resurget homo misericors, puta in
die judicii, inter electos, *et retribuet illis*

retributionem, unicuique in caput ipso-
rum : id est, eleemosyna, seu Deus merito
eleemosynæ, reddet misericordibus præ-
mium gloriosum, secundum quod magis
aut minus liberaliter ac devote eam exer-
cuerunt; *et convertet in inferiores partes*
terræ : id est, eleemosyna effectum suum
inducit etiam exsistentibus in purgatorio,
quod infra terram creditur esse, in supe-
riori quadam parte inferni. Vel sensus est,
quod convertet et deducet justos miseri-
cordiæ deditos, ad limbum patrum. Et hoc
sic fuit ante Salvatoris passionem et sa-
tisfactionem.
20 *Pœnitentibus autem dedit viam justi-*
tiæ, id est, eleemosyna præstat vere con-
tritis accessum ad virtutem seu incre-
mentum justitiæ : quia eleemosyna est
pars satisfactionis pro culpa, et ita justifi-
cat, et per eam ascendit homo ad altiora
Prov. xv, virtutum. Unde in Proverbiis legitur : Per
27. misericordiam et fidem purgantur pec-
cata. *Et confirmavit deficientes sustinere,*
id est, eos qui deficiunt a virtute patien-
tiæ, roboravit in gratia et virtute, ita quod
fortes fiunt ad sustinendum. Eleemosyna
namque meretur piam Dei subventionem.
Hi quoque quibus præstatur, orant pro
dante. *Et destinavit illis sortem veritatis,*
id est, pœnitentibus seu eleemosynam fa-
cientibus, Deus dare præordinavit partem
et præmium claræ visionis veritatis æter-
Joann. xiv, næ : quia ait, Manifestabo ei me ipsum.
21. *Sap.* v, 5. Unde scriptum est : Inter Sanctos sors illo-
rum est. Gabriel quoque misericordissimo
Dan. xii, 13. Danieli locutus est : Vade ad præfinitum ;
et requiesces, et stabis in sorte tua in fi-
nem dierum.

Sequuntur deinde exhortationes morales
hinc inde frequenter præhabitæ : quæ non
indigent magna expositione, sed atten-
21 tione ac diligenti impletione. *Convertere*
ad Dominum, in quo salus tua consistit :
ad quem non corporis motu, sed mentis
affectu converti oportet, in primis dete-
stando ac relinquendo peccata. Propter
quod subditur : *et relinque peccata tua,*
22 non recidivando in ea. *Precare ante fa-*
A *ciem Domini,* id est cum grandi attentione
et reverentia, cogitando te stare et orare
in divinæ majestatis præsentia et adspe-
ctu; *et minue offendicula,* id est peccata
quotidiana, ac scandala atque occasiones
peccandi, juxta illud : Ne ponatis offen- *Rom.* xiv,
diculum fratri, aut scandalum. 13.

Revertere ad Dominum, et avertere, id 23
est, te averte, *ab* omni *injustitia :* juxta il-
lud, Convertere ad Dominum Deum tuum, *Osee* xiv, 2.
quoniam corruisti in iniquitate tua; *et ni-*
mis odito exsecrationem, id est, valde et
B toto corde abhorre ac odi omnem detesta-
bilem culpam, seu omnem aspernationem
proximi tui, quæ ex superbia solet oriri.
Odiamus igitur omnem culpam, eo quod
culpa sit, et maxime quoniam displicet
Deo, et offensiva ac inhonorativa est ejus.
Et cognosce justitias et judicia Dei, id 24
est, justa Dei præcepta ac opera, et vera
ejus judicia disce, agnosce, recogita, ut
impleas et formides ; *et sta in sorte propo-*
sitionis, id est in sorte seu parte justitiæ
tibi proposita, et in bono tuo proposito,
C seu in vocatione qua vocatus es, digne in
ea vivendo : sicut ait Apostolus, Unusquis- I *Cor.* vii,
que, in qua vocatione vocatus est, in ea 20.
maneat ; *et orationis altissimi Dei,* id est,
invocationibus Dei indefesse insiste, ut
gratiam adimplendi hæc omnia tibi con-
cedat.

In partes vade sæculi sancti, id est ad 25
societatem et patriam Beatorum : unde in
Isaia de Christo prædictum est, Vocabitur *Is.* ix, 6.
Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pa-
ter futuri sæculi ; *cum vivis et dantibus*
D *confessionem Deo,* id est, hoc fac cum his,
qui vivunt per caritatem et gratiam, et of-
ferunt Deo hostiam laudis, ac sua peccata
ei humiliter confitentur.

Non demoreris in errore impiorum, id 26
est, dato quod per fragilitatem aut igno-
rantiam pecces, non facias moram in vitio
et errore, sed protinus pœnite. *Ante mor-*
tem confitere, te accusando, et Deum lau-
dando. Et quum nescias diem et horam, *Matth.* xxv,
noli differre : nam *a mortuo quasi nihil* 13.
perit confessio : id est, post mortem cor-

poralem, in qua status merendi ac deme- A
rendi finitur, non prodest confessio, juxta
Ps. vi, 6. illud in Psalmo : In inferno autem quis
confitebitur tibi? A mortuo quoque morte
culpæ perit, quia meritoria non est ei qui
27 in mortali jacet peccato. *Confiteberis vi-*
vens vita naturæ ac gratiæ, *vivus et sanus*
confiteberis, id est, confiteri merito debes,
quia tunc aptior es, et amplius placet Deo.
Nam tempore infirmitatis et senectutis
confiteri, solet procedere ex timore ser-
vili. *Et laudabis Deum,* gratias ei agendo
ex corde, quod pepercit tibi tam diu, et ad B
salubrem recognitionem te duxit, confi-
tendique gratiam condonavit; *et gloria-*
beris in miserationibus illius, id est in
indulgentiis et remissionibus vitiorum tu-
orum, in infusione virtutum, in consolati-
one divina, in spe beata : sicque dices id
Ps. cii, 1, 2, 4. Psalmistæ, Benedic, anima mea, Domino,
et noli oblivisci omnes retributiones ejus,
qui coronat te in misericordia et misera-
tionibus.
28 *Quam magna misericordia Dei,* quæ in
se ipsa immensa est, *et propitiatio illius* C
convertentibus ad se! id est, his qui se ip-
sos vera contritione convertunt ad Deum,
vel ad se redeundo, ad examinationem
proprii cordis ac conscientiæ, sicut Isaias
Is. xlvi, 8. hortatur : Redite, prævaricatores, ad cor.
29 *Nec enim omnia possunt esse in homini-*
bus : id est, homo non potest simul et se-
mel cuncta bona peragere, sed oportet eum
nunc isti, nunc illi virtutis actui inhære-
re : et tamen misericordissimus Deus om-
nia ejus peccata simul dimittit, quoad cul-
pam, pro una vera contritione; *quoniam* D
non est immortalis filius hominis, imo
mortalis, labilis, fragilisque consistit : ideo
Deus pronus est misereri ipsius. *Et in va-*
nitate malitiæ placuerunt : id est, homi-
nes mali sibi ipsis seu invicem, complacue-
runt in vanitatibus pravitatum suarum, in
quibus communicant sibi, et fovent atque
exhilarant se in jocis, choreis, spectaculis,
Ps. x, 3, sec. Hebr. torneamentis, ac consimilibus : quoniam
laudatur peccator in desideriis animæ suæ;
Prov. ii, 14. qui lætantur quum malefecerint, et ex-

sultant in rebus pessimis. De quibus in
Job dicitur : Tenent tympanum et citha- Job xxi, 12, 11.
ram, et exsultant, et gaudent ad sonitum
organi. Vel, In vanitate malitiæ placue-
runt, id est, peccata quæ sunt malitiæ,
placuerunt hominibus in vanitate, id est
inaniter seu in vanitate cordis eorum ac
vitæ præsentis : ex quo patet fragilitas
cordis humani. Cujus fragilitas et instabi-
litas consequenter ostenditur per variabi-
litatem rerum stabilium.
Quid lucidius sole? Qui dicitur quasi so- 30
lus lucens, et in naturalibus nihil eo luci-
dius luce sensibili : quanquam glorifica-
tissimum corpus Christi sit ineffabiliter
lucidius sole : quod et de sacratissimæ Vir-
ginis corpore suo creditur modo. *Et hic*
deficiet, eo modo quo cœli perituri et de-
fecturi dicuntur, non quantum ad suam
substantiam, sed accidentalem dispositio-
nem. In eclipsi quoque sol videtur defi-
cere; et appropinquante extremo judicio,
erunt signa in sole et luna, qui, Christo Luc. xxi, 25.
teste, obscurabuntur. Quanto magis homo Matth. xxiv, 29.
in vanitatibus et insaniis falsis deficiet? Ps. xxxix, 5.
Aut quid nequius, quam quod excogitavit
caro et sanguis? id est, nil nequius vitiis
hominum, procedentibus ex deliberatione
et perscrutatione, qua multi excogitant
qualiter possint aliqua prava et nociva
seu deceptoria exercere, juxta illud in Psal-
mo : Scrutati sunt iniquitates, defecerunt Ps. lxiii, 7.
scrutantes scrutinia; et alibi, Ut male age- Jer. ix, 5.
rent laboraverunt. *Et hoc arguetur,* id
est, tale peccatum a Judice summo distri-
cte reprobabitur, et punietur multo plus
quam peccatum quod ex ignorantia vel
infirmitate procedit.
Virtutem altitudinis cœli ipse conspi- 31
cit : id est, Deus agnoscit, et comparatio-
ne propriæ majestatis prorsus immensæ,
pro nihilo reputat potestatem cœli altissi-
mi, seu eorum qui sunt in cœlo supremo,
videlicet civium supernorum, sicut et in
Psalmo cantatur : Altitudines montium ip- Ps. xciv, 4.
se conspicit. Et multo minoris reputatio-
nis est homo. Unde subjungitur : *et omnes*
homines sunt *terra et cinis,* id est terreni

et fragiles, eo sensu quo dictum atque ex- A
Eccli. x, 9. positum est supra : Quid superbit terra et cinis? Denique juxta hunc modum scri-
Job xv, 15, 16. ptum est : Ecce inter sanctos Dei nemo immutabilis, et cœli non sunt mundi in conspectu ejus : quanto magis abominabilis et inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem?

ARTICULUS XVIII

DECLARATIO CAPITULI OCTAVIDECIMI : QUI VIVIT IN ÆTERNUM, CREAVIT OMNIA SIMUL.

Hic agitur de incomparabili excellentia B potentiæ ac pietatis divinæ, et de multiplici defectuositate pravitateque ho-
1 minum. *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul.* In quo innotescit omnipotentia, sapientia, et benevolentia ejus. Siquidem creare, est actus infinitæ potentiæ; et ipsum universorum ordinem instituere ac causare, est actus sapientiæ infinitæ; et ita communicare propriam bonitatem, et creaturas sibi invicem tam utiles facere, actus est immensæ benevolentiæ. Porro Deus, qui solus æternus est, solus æterna- C liter vivit vita intellectuali simplicissima et infinite perfecta : qui est ipsum suum
I Tim. vi, 16. esse ac vivere; qui, teste Apostolo, Solus habet immortalitatem, id est omnimodam incommutabilitatem, et lucem habitat inaccessibilem.

Sed quomodo dicitur omnia simul cre-
Gen. i. asse, quum in exordio Genesis legatur per intervalla dierum corporalia produxisse? Et respondendum, quod omnia hæc simul creata sunt, vel materialiter, seu quantum ad eorum materiam, vel exemplariter, vel D in genere, vel similitudine, id est tam unum quam aliud, eo modo quo Dominus
Job xl, 10. ait ad Job : Ecce Behemoth quem feci tecum, id est sicut et te. Plenius autem tangendo, de isto sunt tres opiniones. Una dicentium, quod omnia uno instante a Deo producta et condita sunt in materiis et substantialibus formis suis, et quod formatio sequens intelligatur, quantum ad formas accidentales : omnia, inquam, id est omnes principales partes mundi, scilicet corpora cœlestia et elementa. Alia opinio est dicentium, quod cœlum empyreum cum angelis, factum sit cum informi materia corporalium rerum, et postea in opere sex dierum materia illa distincta sit per formas substantiales : sic tamen, quod fuit informis, id est generali forma corporeitatis actuata. Tertia est, quod omnia simul producta sint cum primis individuis specierum perfecte in substantialibus et accidentalibus formis, et sex dies sint unus dies, sex rerum distinctionibus repræsentatus angelicis mentibus : quæ est opinio Augustini, prout super Genesim scripsi In Gen., art. v.
diffusius. Quæ opinio est subtilior, et naturali rationi consonantior reputatur; sed aliæ duæ videntur scripturæ Geneseos amplius concordare. Nam et Glossa hic ait : Rerum substantia simul est creata, sed non simul per species est formata; et simul exstitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ.

Deus solus justificabitur, id est, solus per essentiam, pure, plene, et infinite justus esse cognoscitur atque laudabitur, ita quod ejus comparatione nil aliud justum sit :
imo universæ nostræ justitiæ sint quasi Is. lxiv, 6.
pannus menstruatæ. Per quem modum ait
Salvator : Nemo bonus, nisi Deus. Et Apo- Marc. x, 18.
stolus : Soli, inquit, sapienti Deo. Ideo ait Rom. xvi, 27.
Psalmista : Non justificabitur in conspe- Ps. cxlii, 2.
ctu tuo omnis vivens. De hoc in libro Job
multa scripta sunt, ut est illud : Numquid Job iv, 17.
homo Dei comparatione justificabitur? Et

Job xv, 14. illud : Quid est homo, ut immaculatus sit, et justus appareat natus de muliere ? *Et manet invictus rex in æternum.* De quo *Esther* xiii, 9. scriptum est : Domine, rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, et non est qui possit tuæ resistere voluntati. Qui *Jer.* xlix, 19. iterum testatur : Quis similis mei ? et quis sustinebit me ? Et quis est iste pastor, qui resistat vultui meo ?

2 *Quis sufficiet enarrare opera illius ?* Nullus utique viatorum, quia nec perfecte cognoscimus ea, nec omnia scimus. Porro opera Dei, sunt opera creationis, redemptionis, gubernationis, conservationis, justificationis, et glorificationis. Nec obstat *Ps.* ix, 2. illud Psalmistæ, Narrabo omnia mirabilia tua : quia intelligendum est de enarratione incompleta, et in quodam communi, licet et aliqua possint in speciali narrari.

3 *Quis enim investigabit magnalia Dei ?* id est opera ejus magnifica, seu proprietates et attributa ipsius, a quorum perfecta repræsentatione et comprehensione deficit omnis creatura penitus infinite.

4 *Virtutem autem magnitudinis,* id est excellentiæ et perfectionis *ejus, quis enuntiabit* perfecte, et nisi in quantum ipse *Job* xxxvii, 23, 24. donaverit ? juxta illud : Digne eum invenire non possumus ; magnus fortitudine, et judicio, et justitia, et enarrari non potest : ideo timebunt eum viri, et non audebunt contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes. *Aut quis adjiciet enarrare misericordiam ejus ?* quæ in se et in suis effectibus ineffabiliter, imo et incomprehensibiliter magna est ; præsertim super genus humanum, pro cujus salute ipsemet dignatus est fieri homo, conversari in mundo, mori in ligno : qui sæpe in his facit gratiarum suarum abundare charismata, in quibus abundavit malitia ; qui omni momento paratus est indulgere omni peccatori, quantumcumque enormi. Imo et iniquissimos multoties prævenit gratiose, et facit sibi carissimos : qui de servis diaboli et peccati subito efficit amicos et filios Dei, membra ac milites Christi, et heredes regni cœlestis ; qui in tot et tantis sceleribus sustinet impios, et eorum pœnitentiam præstolatur, imo ad pœnitendum hortatur, nec aufert eis beneficia sua aut angelorum præsidia, nec permittit eos a diabolo subito suffocari.

5 *Non est minuere neque adjicere :* id est, ipse tam invariabilis est et perfectus, quod ejus majestati nec auferri quid potest, nec addi. Unde et in libro de Causis probatur, quod causa prima est superior omni narratione, et quod non est ei diminutio, nec complementum. In ejus quoque operibus non est diminutum neque superfluum, quum et Philosophus dicat, quod natura non deficit in necessariis, nec abundat superfluis. Porro pusillanimes et desperantes, videntur quasi minuere misericordiam Dei, nec respirando, nec confidendo in ea. Vani autem, intimorati et præsumptuosi, videntur aliquid ei velle adjicere, quasi evasuri sint rigorem divini judicii. *Nec est invenire magnalia Dei,* id est per inventionem et studium perfecte cognoscere, secundum modum quo Christus loquitur : Nemo novit Filium nisi Pater, nec Patrem quis novit nisi Filius, et cui voluerit Filius revelare. *Matth.* xi, 27.

6 *Quum consummaverit homo, tunc incipiet :* id est, in tantum deficit omnis homo a tuæ majestatis plena cognitione, condigna laudatione et perscrutatione, quod quum fecerit in his omnem suam diligentiam et conatum, et perfecte ista peregerit, quantum ab homine fieri potest, adhuc tantum distat a plena tui cognitione perfectaque laude et inquisitione, ac si nihil egisset in his, et quasi sibi recenter sit inchoandum in istis : imo et rursus incipiet, ut magis proficiat. Et nunquam in hac vita se apprehendisse arbitretur, sed *Philipp.* iii, 13, 12. sequatur, ut in patria te agnoscat, et quantum fieri prævalet, comprehendat : juxta quod ait Apostolus, Quæ priora sunt obliviscens, ad anteriora me ipsum extendo. *Ibid.* 13. Insuper, Quum consummaverit homo, id est, perfecte adimpleverit Dei præcepta, tunc incipiet, id est, tam humilis erit, atque tam modicum reputabit quidquid bo-

ni effecit, quod cum recenti fervore inci-
piet Deo servire, ac si hactenus nil boni
egisset. Hoc est quod monet Salvator :
Luc. xvii, 10. Quum feceritis, inquiens, omnia quæ præ-
cepta sunt vobis, dicite : Servi inutiles
sumus. Hinc fertur in Vitis Patrum, quod
quum vir valde heroicus sanctus abbas
Sisois ageret in extremis, et Deum silenter
oraret, dixerunt ei sancti Patres, qui ad-
erant : Quid agis, et cum quo loqueris, Pa-
ter ? Respondit : Oro Deum, ut permittat
me modicum pœnitere. At illi : Non indi-
ges, inquiunt, pœnitentia, abba. Ait : Vere
nescio me principium pœnitentiæ fecis-
se. Et cognoverunt omnes quia perfectus
est. Unde et mox vultus ejus resplenduit
ut sol, viditque Christum venientem ad
se. Sic et Seraphicus ille sublimis Fran-
ciscus dicere consuevit : Fratres, incipia-
mus Deo servire. Iterum, Quum consum-
maverit homo præcepta implendo, tunc
incipiet super se ferri, divina mysteria
contemplando.

Et quum quieverit, tunc *operabitur :* id
est, post contemplationis quietem ferven-
tior erit ad bene agendum, et bona propo-
sita instantius prosequetur : quia in con-
templatione sinceriter intuetur quam in-
finita reverentia dignus sit Deus, et quam
justum et fructuosum sit jugiter boni ali-
quid operari, et quam imperfecta fuerint
opera sua hucusque, imo quam nullius
momenti respectu honorabilitatis divinæ.
Ex contemplatione quoque accenditur ca-
ritas : quæ otiosa non est, sed quo ferven-
tior fuerit, eo validius ad bona agenda
impellit.

7 *Quid est homo ?* quasi dicat : Fragilis et
defectuosa est creatura. *Et quæ gratia il-
lius,* id est gratiositas seu acceptabilitas
ejus ? Vel, Quæ gratia, id est virtus et per-
fectio ejus ? quasi dicat : Comparatione
Dei permodica est, nec hanc ipsam habet
a se. *Et quid est bonum, aut quid nequam
illius?* id est, bona ejus perpauca sunt, et
desuper ei concessa ; mala vero ipsius
sunt multa et gravia, et a se ipso hæc ha-
bet : quemadmodum sanctus et innocens
A Hugo Cartusiensis antistes Lincolniensis,
sæpius dixit : Mala mea, pure mala sunt,
et mea sunt ; bona autem mea, nec pura
sunt, nec mea sunt.

Numerus dierum hominum, ut multum, 8
centum anni : id est, si centum annis vi-
xerit homo, multum est valde, et decrepi-
tus erit, quum scriptum sit : Dies anno- Ps. lxxxix,
rum nostrorum in ipsis, septuaginta anni. 10.
Quasi guttæ aquæ maris deputati sunt, id
est, tot dies, comparatione æternitatis, sunt
quasi guttæ maris ad ipsum Oceanum ; *et*
B *sicut calculus,* id est lapillus, *arenæ, sic
exigui anni in die ævi :* id est, tot anni
sunt breves et momentanei respectu ævi,
quod quamvis incipiat, finem tamen non
habet. Ideo ait Psalmista : Homo vanitati Ps. cxliii, 4.
similis factus est, dies ejus sicut umbra
prætereunt ; princeps quoque Apostolorum
in secunda sua Canonica, Unus dies apud II Petr. iii,
Deum sicut mille anni, et mille anni sicut 8.
unus dies. *Propter quod patiens est Deus* 9
in illis, id est, pie et longanimiter habet
se circa peccantes, dissimulando eorum Sap. xi, 24.
C peccata, et pœnitentiam præstolando (jux-
ta illud : Propterea exspectat Dominus, ut Is. xxx, 18.
misereatur vestri ; et ideo exaltabitur par-
cens vobis), eo quod tanta sit fragilitas
hominum, et tam brevis vita eorum, quam
si male expenderint, perpetua recipient
inferni supplicia. Unde tantæ eorum cala-
mitati condolens Deus, multipliciter agit
et quærit, ut interim se emendent. *Et ef-
fundet super eos misericordiam suam :*
quia proprium ei est misereri et parcere.
Unde in Threnis loquitur Jeremias : Mise- Thren. iii,
D ricordiæ Domini (id est, divinæ pietatis 22.
est), quod non sumus consumpti, quia non
defecerunt miserationes ejus.

Vidit præsumptionem cordis eorum quo- 10
niam mala est, id est, quoniam non atten-
ta propria fragilitate, conati sunt agere
ea quæ eorum vires excesserunt : sicut in
constructione Babylonicæ turris ; *et co-
gnovit subversionem illorum,* id est im-
pietatem qua subverterunt se ipsos, sicut
in libro Sapientiæ dictum est : Homo per Sap. xvi,
malitiam occidit animam suam ; *quoniam* 14.

nequam est : nam impii et crudeles sunt
in se ipsos. Porro alia est subversio pœ-
næ, id est destructio et punitio quæ pro
culpa infligitur : de qua Dominus per
Amos IV, 11. Amos prophetam, Subverti, inquit, vos,
sicut subvertit Dominus Sodomam et Go-
11 morrham. *Ideo adimplevit propitiationem*
suam in illis, reddens bona pro malis,
condolens miseris, qui propria ignoraverunt pericula; *et ostendit eis viam æquitatis,* instruendo eos per Patriarchas et Prophetas, et per legem Mosaicam, per quam
et multi gentilium fuerunt illuminati.
12 *Miseratio hominis circa proximum suum* versatur, id est, homo misericorditer
agit cum proximis suis, præsertim cum
sibi conjunctis et notis ; *misericordia autem Dei super omnem carnem,* id est, cunctis viventibus in terra impenditur, etiam
Ps. CXLIV, 16. brutis, juxta illud in Psalmo : Aperis tu
manum tuam, et imples omne animal benedictione. Et sicut in Evangelio legitur,
Matth. V, 45. Pluit super justos et injustos, et solem
suum facit oriri super bonos et malos. Verumtamen totum istud potissime factum
est in exordio evangelicæ prædicationis,
quando discipuli Christi per totum mundum sunt missi, et idololatras innumerabiles passim ad veri Dei cultum traxe-
Ephes. V, 8. runt : quibus locutus est Paulus, Fuistis
aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Sic ergo misericordia Dei major et
latior est misericordia hominum, qui tamen divinæ misericordiæ sequi debent
vestigia : quod ad prælatos et prædicatores potissime spectat. Unde subjungitur :
13 *Qui misericordiam habet,* id est misericors præsidens, *docet et erudit quasi pastor gregem suum,* id est, exemplo et
verbo informat sibi commissos, quemadmodum beatissimus Archiapostolus admo-
I Petr. V, 2, 3. net : Pascite, inquiens, qui in vobis est
gregem, forma gregis facti, et ex animo.
Unde per Jeremiam Dominus repromisit :
Jer. III, 15. Dabo vobis pastores juxta cor meum, et
pascent vos scientia et doctrina.
14 *Misereatur excipiens doctrinam miserationis, qui festinat in judiciis ejus :* id est,

A qui cupit et properat judicari a Deo misericorditer et salvari, sicut misericordibus
in Scripturis promittitur, juxta illud, Bea- *Ps.* XL, 2.
tus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus,
etc. ; pius et clemens sit proximis, audiens et cognoscens doctrinam Scripturæ ad
misericordiam exhortantis, quatenus mereatur audire in die judicii : Venite, bene- *Matth.* XXV, 34, 35.
dicti Patris mei ; esurivi enim, et dedistis
mihi manducare.
Fili, in bonis non des querelam : id est, 15
B opera bona et misericordiæ facta, sine
querela et irreprehensibiliter imple, nec
conquereraris de his qui petunt eleemosynas atque subsidia, quasi sint nimis
multi, vel ficti, aut improbi ; sed exemplo
parentum sanctissimi Præcursoris, incede *Luc.* I, 6.
in omnibus mandatis et justificationibus
Dei sine querela. Hinc sacra Scriptura monemur : Omnia facite sine murmuratione, *Philipp.* II, 14, 15.
ut sitis sine querela, et simplices filii Dei.
Et in omni dato non des tristitiam verbi
mali, id est, nulli actioni misericordiæ
C admisceas verba amara et prava, quæ ad
tristitiam inducant egenos, qui non sunt
verbis exasperandi, ne afflicto augeatur
afflictio.
Nonne ardorem refrigerabit ros, qui 16
calorem temperat in æstate? *Sic et verbum*
melius quam datum, id est, rationalis instructio et pia consolatio, melior est eleemosyna corporali, magisque expedit irrationabiliter postulanti aut mendicanti.
Nonne ecce verbum super datum bonum ? 17
id est, verbum salubre præstantius est
D munere corporali, quamvis bene erogato.
Nam et spiritualia misericordiæ opera, inter quæ sunt instruere, corripere, consolari, consulere, præstantiora et diviniora
sunt corporalibus misericordiæ actibus.
Tamen indigenti, rationabiliterque petenti, non sufficit dare verba suavia, sicut
Jacobus apostolus in sua ait Canonica :
Si frater aut soror nudi sint, et indigeant *Jacob.* II, 15, 16.
victu quotidiano, dicat autem de vobis
aliquis illis, Ite in pace, calefacimini et
saturamini ; non dederitis autem eis quæ

necessaria sunt corpori : quid proderit? A *Et utraque cum homine justificato :* id est, homo vere virtuosus, a Deo justificatus, discretus et pius, facit horum utrumque, impendendo eleemosynam corporalem ei qui rationabiliter petit (ita quod sibi non constat oppositum de illo petente); et verbum pium ac doctrinale loquendo ad illum, si videatur suam inopiam ferre moleste, vel non solum sit pauper, sed etiam æger : quatenus sicut per eleemosynam relevatur inopia, ita per verbum bonum ac consolatorium temperetur aut exstinguatur ardor iræ, impatientiæ, indignationis, tam ejus qui petit, quam dantis : sicut per rorem defenditur seges a læsione solaris ardoris. Hinc scriptum est in Prover-
Prov. xii, 25. biis : Mœror in corde viri humiliabit eum, et sermone bono lætificabitur. Et rursus
Ibid. xv, 1. in Proverbiis legitur : Sermo durus susci-
Eccli. vi, 5. tat furorem; et, Lingua eucharis in bono homine abundabit. Iterumque Sapiens te-
Prov. xvi, 21. statur : Dulcis eloquio possidebit majora.

18 *Stultus acriter improperabit* ei cui beneficium dedit, quoniam stultus est : juxta
Ibid. xv, 2. illud, Os fatuorum ebullit stultitiam. Contra quod de sapientissimo Deo Jacobus
Jacob. i, 5. loquitur : Qui dat omnibus affluenter, et non improperat. *Et datus indisciplinati, tabescere facit oculos :* id est, datio hominis incompositi facit deficere et tristari oculos recipientis, quia vel tarde dat, aut cum torvo vultu seu asperitate verborum, quemadmodum Salomon fassus est :
Prov. xiv, 3. In ore stulti, virga contumeliæ *.

* superbiæ

19 *Ante judicium para justitiam tibi,* id est, actus virtutum prosequere, et justus esse satage ante mortem, post quam mox judicabitur anima tua particulari judicio,
Hebr. ix, 27. dicente Apostolo : Statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium. Hoc
Luc. xii, 40. est quod hortatur Salvator : Estote parati, quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. Insuper, Ante judicium para justitiam, id est, antequam audeas proximum judicare et increpare, te ipsum ad hoc exhibe dignum, juste vivendo. Indigni namque sunt alios judicare, qui in eisdem aut majoribus sunt peccatis, ait Ambrosius. Hinc ait Apostolus : Inexcusabilis es, o ho- Rom. ii, 1.
mo omnis qui judicas, supple, alios inordinate. Ideo addit : In quo enim alium ju- Ibidem.
dicas, te ipsum condemnas : eadem enim facis. *Et antequam loquaris, disce* qualiter sit loquendum, ne, ut Salomon ait, capia- Eccli. v, 14.
ris in verbo indisciplinato. Similiter, antequam præsumas docere aut respondere, disce scientiam : quemadmodum scriptum est : Si est tibi intellectus, responde pro- Ibidem.
ximo tuo; alioqui sit manus tua super os B tuum. Hinc, sicut in Vitis Patrum narratur, quidam sanctus senior dixit : Ne ante tempus docere præsumas; alioqui minoraberis cunctis vitæ tuæ diebus.

Ante languorem adhibe medicinam : 20
non qua curetur, sed vetetur imminens morbus. Sic etiam antequam pecces, cave occasionem peccandi. Vel per languorem intelligitur morbus inveteratus, ut sit sensus : Mox quum cœperis infirmari, adhibe medicinam, ne ægritudo sua vetustate incurabilis fiat. Sic quum in culpam corru- C eris, statim pœniteas, ne diuturnitate aut consuetudine vitii obruaris, induratusque fias. *Et ante judicium,* id est, antequam incidas manus Dei viventis, et antequam judices proximos, *interroga te ipsum,* id est, discute conscientiam tuam, an paratus sis Deo occurrere, seu proximum judicare : juxta illud, Super custodiam meam sta- Habac. ii, 1.
bo, ut videam quid dicatur mihi, et quid respondeam ad arguentem me; et Amos, Præparare in occursum Dei tui. *Et in* Amos iv, 12.
conspectu Dei invenies propitiationem, ita D quod feret sententiam pro te : sicut in Evangelio ait Judex, Beatus ille servus, Matth.
quem quum venerit dominus, invenerit xxiv, 46; Luc. xii, 43.
vigilantem, id est paratum. Ideo dixit Apostolus : Si nosmetipsos dijudicaremus, non I Cor. xi, 31.
utique judicaremur, judicio scilicet reprobationis.

Ante languorem humilia te, quærendo 21
remedia, et subjiciendo te medico. Similiter antequam spiritualiter incurras languorem, id est habitum vitiosum, aut pravum usum, humilia te per veram pœnitentiam,

et implorationem pietatis divinæ obedientiamque salubrem. Unde Paulus loquitur : Hebr. III, 13. Adhortamini vosmetipsos per singulos dies, ne obduretur quis ex vobis fallacia peccati. *Et in tempore infirmitatis ostende conversationem tuam*, id est, tunc constans II Cor. XII, 9. esto et patiens, quoniam virtus in infirmitate perficitur, et ipsa adversitas pandit an homo sit virtuosus. Tunc ergo ostende, non verbo tantum, sed per patientiam, quod fueris vitæ laudabilis. Rursus, Tempore infirmitatis ostende conversationem tuam, id est, peccata tua sincere confitearis.

22 *Non impediaris orare semper* : id est, nulla occasione, tentatione, occupatione aut cura, avertaris aut cesses ab oratione assidua, quoniam jugiter circumvallamur periculis, dæmonumque insidiis ac propriæ fragilitatis incitamentis, atque auxilio Dei incessabiliter indigemus. Hinc Luc. XVIII, 1. asserit Christus : Oportet semper orare, I Thess. V, 17. et non deficere. Apostolus quoque : Sine intermissione (inquit) orate, id est omni Thren. III, 41. tempore opportuno. Elevandum est igitur cor ad Deum oratione interna, frequenti ac fervida, secundum quod causæ, propter quas orare egemus, sunt magnæ et arduæ. *Et non verearis usque ad mortem justificari*, id est, perseveranter usque ad mortem virtuosis insiste operibus, et semper stude proficere in gratia ac omni virtute : juxta illud Apocalypsis, Apoc. XXII, 11. Qui justus est, justificetur adhuc. Hinc dixit Apostolus : Philipp. III, 13. Ego non arbitror me comprehendisse; et rursus, I Thess. IV, 1. Rogamus vos, fratres, ut abundetis magis; itemque, I Cor. XII, 31. Æmulamini charismata meliora. *Quoniam merces Dei manet in æternum*, videlicet felix retributio illa, quæ talis ac tanta est, ut nullum tempus longum, nullus labor durus, nulla adversitas gravis debeat videri, quibus æterna illa felicitas potest acquiri, dicente Apostolo : Rom. VIII, 18. Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam illam.

23 *Ante orationem præpara animam tuam ad orandum devote*, id est, distractiones cordis repelle, propriam vilitatem, defectuositatem, et culpam attende, divinæ majestatis præsentiam pensa, sicque cum omni humilitate, reverentia, fervore, et attentione Deum exora. Atque, ut jussit Salvator, dimitte, si quid habes contra aliquem. *Et* Marc. XI, 25. *noli esse quasi homo qui tentat Deum* : id est, qui infideliter orat et irreverenter, quærendo experimentum divinæ sapientiæ sive potentiæ, seu omittendo quod secundum viam humanam facere potest et debet, et incaute se committens providentiæ Dei.

24 *Memento iræ in die consummationis*, id est, attende rigorem et ultionem divinæ justitiæ : quæ ira erit in die universalis judicii, consummationisque mundi; *et tempus retributionis in conversione faciei*, id est, remunerationem divinam considera in conversione mentis tuæ ad Deum, et sic terrena facilius spernes. Aliqui legunt, In conversatione facies : quia ad bene conversandum confert quamplurimum consideratio retributionis divinæ.

25 *Memento paupertatis in tempore abundantiæ*. Hoc primo sic potest exponi, ut dum divites sumus et in temporalibus prosperamur, pensemus nos eisdem posse privari, ac depauperari. Idcirco nec ea prodigaliter expendamus. Secundo sic, ut divites exsistendo, consideremus et relevemus aliorum inopiam. Tertio, ut tempore opulentiæ memores simus indigentiæ infernalis, in qua dives guttam aquæ non accepit. Luc. XVI, 24-26. Quarto, ut in temporalibus abundantes, attendamus nos pauperes esse in spiritualibus bonis gratiæ, virtutum, donorum, ac meritorum : in quibus ut abundare mereamur, debemus temporalia liberaliter communicare, et in pios usus quotidie convertere. *Et necessitatem paupertatis* attende *in die*, id est in tempore, *divitiarum*, ponderando quam onerosa sit paupertas iis, qui eam dura necessitate magis, quam devota tolerant voluntate.

26 *A mane usque ad vesperum mutabitur tempus*, quum sit de numero successivorum, et in continuo fluxu. Unde Amos ait de Deo : Amos V, 8. Convertens tenebras in mane, et diem nocte mutans. *Et*

hæc omnia citata in oculis Dei : id est, A sicut tempus celerrime defluit ac mutatur, sic paupertas et abundantia et consimilia possunt subito evenire, et invicem sibi succedere, secundum dispositionem providentiæ Dei. Omnia quoque tempora ac temporalia, comparatione æternitatis citata sunt, id est accelerata, et cito pertranseuntia.

27 *Homo sapiens in omnibus metuit,* id est, in omni loco, tempore, actu, negotio, vePs. LXV, 5. retur occulta Dei judicia, qui terribilis est in consiliis suis super filios hominum ; et B ne Deum offendat, atque ne ab ejus caritate et fruitione beatifica separetur, sciens se in laqueorum medio ambulare, invisibilibus, callidissimis, atrocissimis inimicis Jacob III, 2. circumdari, ac offendisse in multis, imo quotidie in multis peccare, saltem in venialibus, quæ ad mortale disponunt. Ideo Prov. XXVIII, 14. Salomon asserit : Beatus homo qui semper Ibid. XIV, 16. est pavidus; et rursus : Sapiens timet, et declinat a malo ; stultus transilit, et conJob IX, 28. fidit. Hinc sanctus Job : Verebar, inquit, omnia opera mea, sciens quod non parce- C res delinquenti. *Et in diebus delictorum,* id est, quamdiu vivit in statu isto periculoso delictis pleno, *attendet ab inertia,* id est, a pigritia præcavebit, bona opera viriliter aggrediendo, et contra vitiorum incursum sollicite vigilando, quum Dominus Apoc. III, 3. dicat : Si non vigilaveris, veniam ad te tanquam fur. In tantis namque periculis omnis pigritia est vitanda. Hinc increpaProv. VI, 9. torie scriptum est in Proverbiis : Usquequo, piger, dormis? Quando consurges de Ibid. XXI, 5. somno tuo? Et alibi : Omnis piger in ege- D state est.

28 *Omnis astutus,* id est sagax et perspicax, *agnoscit sapientiam :* quia ad eam obtinendam et conservandam est studiosus; *et invenienti eam dabit confessionem,* id est, eos laudabit qui sapientiam inveniunt seu acquirunt, sciens sapientiam esse

29 pretiosiorem omni auro et gemmis. *Sensati in verbis, et ipsi sapienter egerunt :* id est, sicut sunt sapientes in verbis, ita etiam in opere, sicut sapientia vera requirit. Propter quod Jacobus dicit : Quis sa- Jacob. III, 13. piens et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam. *Et intellexerunt veritatem* Scripturæ, *et justitiam* Dei in regimine atque judicio universorum ; *et imploraverunt proverbia et judicia,* id est, pro intelligentia proverbiorum judiciorumque Dei, ipsum Dominum suppliciter imploraverunt, postulantes edoceri ab eo : de quo loquitur Paulus, Dabit tibi Dominus in omnibus intelle- II Tim. II, 7. ctum. Inspiratio enim Omnipotentis dat Job XXXII, 8. intelligentiam.

Post concupiscentias tuas non eas, sed 30 reprime ipsas : sicut princeps Apostolorum hortatur : Abstinere a carnalibus deside- I Petr. II, 11. riis, quæ militant adversus animam. Paulus quoque : Caro (ait) concupiscit adver- Galat. V, 17. sus animam, ut non quæcumque vultis, faciatis ; et rursus, Si secundum carnem Rom. VIII, 13. vixeritis, moriemini. *Et a voluptate tua avertere,* id est a delectatione carnali, ut in cibo et potu, conjugalique copula, non voluptatem, sed necessitatem, aut fecunditatem, aut debiti persolutionem intendas. In copula tamen carnali non potest voluptas vitari, nec est peccatum, quando non quæritur, et ipse actus debite exercetur. Similiter delectatio in cibo et potu, in quantum naturalis, et ad spiritualem finem relata, non est culpa. *Si præstes ani-* 31 *mæ tuæ,* id est vitæ animali, seu tibi ipsi, *concupiscentias ejus,* eis consentiendo aut exsecutionem præbendo, *faciet te in gaudium inimicis tuis* dæmonibus, qui de carnalibus vitiis et animarum perditione in eis lætantur, seu complacentiam habent. Ideo ait Psalmista : Qui tribulant Ps. XII, 5. me exsultabunt, si motus fuero; et, Neque Ps. XXIV, 3. irrideant me inimici mei.

Ne oblecteris in turbis, id est in societa- 32 te carnalium strepituque vulgarium, vel in grandi familia. Princeps tamen seu rex potest in exercitu et multitudine subditorum gaudere, in quantum condecent statum suum, et sibi utiles aut necessarii sunt, quum in Proverbiis scriptum sit : Prov. XIV, 28. In multitudine populi, dignitas regis ; in

paucitate plebis, ignominia principis. Fastus tamen, pompa, et superfluitas in talibus sunt vitandi. *Nec in modicis*, id est, nec in societate paucorum, aut minori familia delecteris, communicando eis im-
Prov. x, 19. moderate in verbis aut factis : quia in multiloquio non deest peccatum. Et unus sapientium ait : Quoties inter homines fui, minor homo redii. Arsenio quoque cœlitus dictum est : Si vis salvari, fuge, tace, qui-
Ps. LIV, 8. esce. Propter quod ait vir sanctus : Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine. *Assidua enim est commissio illorum*, id est, frequenter peccant, et trahunt ad vitia.

33 *Ne fueris mediocris*, id est lentus et tardus, *in contentione ex fœnore*, id est in

A multiplicatione pie contentiosa, qua unus contendit alium superare in eleemosynarum largitione, quæ fit ex fœnore, id est ex rebus accommodatis a Deo, de quibus et rationem requiret : per quam etiam largitionem homo fœneratur Deo, juxta illud, Fœneratur Domino, qui miseretur pauperi. Prov. XIX, 17.
Et non est tibi nihil in sæculo : id est, si hoc feceris, habes aliquid tibi repositum, scilicet meritum magnum, quo tempore suo juvaberis. *Eris enim invidus animæ tuæ* : id est, nisi subveneris, propriæ de-
B rogabis saluti, nec spiritualiter diliges animam tuam, sed odies. Qui enim diligit Ps. X, 6.
iniquitatem, odit animam suam. Unde scribitur in libro Tobiæ : Qui faciunt iniqui- Tob. XII, 10.
tatem, hostes sunt animæ suæ.

ARTICULUS XIX

DECLARATIO CAPITULI NONIDECIMI : OPERARIUS EBRIOSUS NON LOCUPLETABITUR.

CERTUM est in capitulis et processu hujus libri parum et raro eamdem continuari materiam, nec scholastico modo procedi, sed eadem multoties sub verbis aliis iterari, et in eisdem capitulis de una virtute transiri ad aliam, similiter de uno peccato in aliud. Idcirco, quod aliqui hic nituntur facere divisiones et continuationes ad subtilitatem scholasticam pertinentes, parvi vigoris est aut nullius, et undique instantiam patitur : quamvis hoc prosequi et probare, propter vitandam prolixitatem, omittam.

1 *Operarius ebriosus non locupletabitur* : quia mercedem suorum laborum gulose consumit, et sæpe indebitatur. Sic et Salo-
Prov. XXI, 17. mon loquitur : Qui amat vinum et pinguia,
Ibid. XXIII, 20, 21. non ditabitur ; et rursus : Noli esse in conviviis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt : quia vacantes potibus et dantes symbola, consumentur. *Et qui spernit mo-*

C *dica*, id est, qui non curat vitare parva peccata, *paulatim decidit*, id est, successive corruit ad majora. Venialia namque minora disponunt ad venialia grossiora, et omnia simul ad mortalia. Ideo asserit Augustinus : Hoc facit sentina neglecta, quod fluctus irruens. Ideo in Ecclesiaste dictum est : Qui timet Deum, nihil negligit. Nem- Eccle. VII, 19.
pe quo quis magis illuminatur a Deo, tanto amplius ponderat et abhorret etiam minimas culpas, præsertim quum de omni Matth. XII, 36.
verbo otioso reddenda sit ratio.

D *Vinum et mulieres apostatare faciunt* 2
etiam sapientes, id est, immoderatus amor et usus vini ac mulierum, ipsos quoque sapientes decipiunt, atque a Deo avertunt : quod etiam mulieres multipliciter, occasionaliter, efficienter, objectiveque faciunt verbis, incessu, ornatu, decore, tactu, affectu. Hinc scriptum est apud Osee : For- Osee IV, 11.
nicatio et ebrietas auferunt cor. *Et arguunt*, id est probant, *sensatos*, qui eis non

seducuntur. Vel, Arguunt, id est, repre-
hensibiles esse ostendunt eos qui vin-
3 cuntur. *Et qui se jungit fornicariis, erit*
nequam : quia a sociis suis omnem inho-
nestatem, procacitatem, lasciviam discet.
Putredo et vermes hereditabunt eum, id
est, corpus ejus exanime totaliter occupa-
bunt ; vel, Putredo infernalis fœtoris et
vermis conscientiæ, hereditabunt animam
condemnatam : talisque pœna congruit ei
qui fœtore et corruptione luxuriæ delecta-
tur. *Et extolletur in exemplum majus*, id
est, publice punietur ad aliorum terrorem;
et tolletur de numero anima ejus, id est
de consortio electorum, secundum id Psal-
Ps. LXVIII, 29. mi : Deleantur de libro viventium.
4 *Qui cito credit* hominibus de quibus si-
bi non constat quod sint fide digni, *levis*
corde est, id est incircumspectus et incon-
sideratus, *et minorabitur*, quia ex tali levi
credulitate incidit varia mala pœnæ et cul-
pæ, et inquietatur in animo, malaque su-
spicatur de proximis, imo etiam sæpius
infert damna. Contra hoc vitium acriter
loquitur S. Bernardus libro de Considera-
tione, et quam periculosum sit, maxime in
eis qui præsunt. Unde in sacra Scriptura
I Joann. IV, 1. habetur : Nolite omni spiritui credere, sed
probate spiritus, si ex Deo sunt. Hincque
Prov. XIV, 15. fertur : Innocens credit omni verbo; astu-
tus considerat gressus suos. *Et qui delin-*
quit in animam suam, eam spiritualiter
Sap. I, 11. occidendo, sicut os quod mentitur, occidit
animam suam, *insuper habebitur*, supple,
inter stultos ; vel, Habebitur insuper, id
est, reputabitur inter eos qui foris sunt.
5 *Qui gaudet in iniquitate* propria vel
Prov. II, 14. aliena : juxta illud in Proverbiis, Lætantur
Ps. LI, 3. quum malefecerint ; et in Psalmo, Quid
gloriaris in malitia? *denotabitur*, id est,
digito ostendetur tanquam malevolus. Ca-
I Cor. XIII, 6. ritas enim non gaudet super iniquitate,
sed rancor aut malitiositas. *Et qui odit*
correptionem, minuetur vita. Talis enim
est incorrigibilis : ideo omni spirituali vita
virtutum privatur, et interdum ob suos
excessus occiditur. *Et qui odit loquacita-*
tem, exstinguit malitiam : id est, in se

A ipso ac aliis vitat mala quæ ex loquacitate
nascuntur ; et quum ipsa loquacitas sit
malitia, odiendo loquacitatem perimit in
se ipso malitiam. Hinc in Proverbiis legi-
tur : Ubi plurima sunt verba, ibi frequen- Prov. XIV, 23.
ter egestas. Et Jacobus ait : Universitas Jacob. III, 6, 8.
iniquitatis lingua constituitur in membris
nostris, quæ maculat totum corpus no-
strum; inquietum malum, plenum veneno
mortifero. Paulus quoque : Corrumpunt I Cor. XV, 33.
mores bonos colloquia mala. *Qui peccat* 6
in animam suam, pœnitebit : quia aut in
B sæculo isto pœnitebit salubriter, aut in
hora judicii sui sero; *et qui jucundatur*
in malitia, denotabitur.
Ne iteres verbum nequam et durum : id 7
est, verba pungitiva et malitiosa ab aliis
prolata non resumas ad contendendum,
seu insultandum ei qui protulit ea, vel
referendo aliis qui inde poterunt lædi; et
si tu ipse talia protulisti, pœniteas statim,
non iteres ea; *et non minoraberis* : quia
ex hoc proficies in gratia, dilectione et
fama.
C *Amico et inimico noli narrare sensum* 8
tuum : id est, mentis tuæ secretum non
pandas indifferenter amico et inimico, sed
soli amico; nec omni amico, sed fideli,
probato ac certo, ut dictum est supra. *Et* Prov. XXV, 9.
si est tibi delictum, noli denudare : id est,
inimico, seu cuicumque amico, non mani-
festes peccata tua occulta. Hoc tamen in
sacramentali confessione locum non ha-
bet. *Audiet enim te* attonite, quasi com- 9
patiens, *et custodiet*, id est observabit, *te*
ad accusandum tempore suo; *et quasi de-*
D *fendens peccatum*, id est sub specie excu-
santis culpam tuam in tua præsentia, *odiet*
te, quærendo tibi occulte nocere ; *et sic*
aderit tibi semper cum tali simulatione
atque fallacia.
Audisti verbum adversus proximum tu- 10
um, id est verbum prolatum ab aliquo
contra honorem seu commodum proximi
tui? *commoriatur in te*, id est, ultra non
proferatur, *fidens quoniam non te dirum-*
pet. Hoc intelligendum est de verbis men-
dose prolatis : quæ ultra proferri non ex-

pedit, sed discordiam generarent. Si autem A
sint verba certe aut probabiliter vera, ad-
monendus seu advisandus est proximus,
de quo et contra quem prolata sunt, ut se
emendet, sive discutiat; non tamen insi-
nuandum est ei, quis dixerit contra eum
11 hujusmodi verba. *A facie verbi parturit*
fatuus, id est, ex verbo audito procedit ad
imaginandum et fabulandum de illo, nec
valet illud celare: parturit, inquam, *tan-*
quam gemitus partus infantis, id est, sicut
12 erumpit gemitus ab infantulo nato. *Sagit-*
ta infixa femori canis, sic verbum in cor- B
de stulti: id est, sicut canis impatienter
sustinet jaculum sibi infixum, et extrahe-
re illud molitur; sic homo loquax et infi-
delis verba audita patienter in suo corde
non potest tenere, sed festinat illa effun-
Job IV, 2. dere, juxta illud: Conceptum sermonem
tenere quis poterit?
13 *Corripe amicum,* quum scis eum pec-
casse, observato ordine correptionis fra-
Matth. XVIII, 15. ternæ, sicut jubet Salvator: Corripe eum
inter te et ipsum solum; *ne forte non in-*
tellexerit culpam suam, id est, ne forsan C
ignoret aut non advertat se peccasse, *et*
dicat: Non feci, id est, non peccavi; *aut*
si fecerit, supple, scienter, *ne iterum ad-*
14 *dat facere,* si non corripueris eum. *Corripe*
proximum, ne forte non dixerit, id est, ne
forte negaverit culpam suam; *et si dixe-*
rit, id est, si eam recognoverit, *ne forte*
15 *iteret* culpam suam. *Corripe amicum,* quo-
ties id meretur, et justitia exigit, ac caritas
dictat. Nam fraterna correptio est eleemo-
syna spiritualis, et cadit sub præcepto, pro
loco et tempore opportuno. *Sæpe enim fit* D
commissio mali, et etiam omissio boni, et
de utroque peccato corripiendus est pro-
16 ximus. *Et non omni verbo credas:* sicut
vers. 4. jam dictum est. Et difficilius credendum
est verbis accusationum, detractionum,
diffamationum, quam verbis caritativis et
commendatoriis. *Est qui labitur lingua*
sua, excedendo aliquo modo in verbis, *sed*
non ex animo, id est non ex deliberatione,
17 sed inadvertentia aut ignorantia. *Quis est*
enim qui non deliquerit in lingua sua,
omittendo quod dicendum est, aut expri-
mendo quod tacendum est? quasi dicat,
Nullus, aut, Pauci: quum scriptum sit,
Linguam nullus domare potest. *Jacob.* III, 8.
Corripe amicum, antequam commineris,
id est, corripe eum secrete, priusquam
commineris ei quod velis eum publice
increpare aut judici denuntiare, ne fama
amici tui lædatur. *Et da locum timori* 18
Altissimi, id est, Deum intra te filialiter
time, cujus timor exigit ut sic facias; *quia*
omnis sapientia, timor Dei, id est, in fili-
ali timore Dei consistit sapientia perfecta
infusa, ut dictum est sæpe. In hoc enim
consistit atque cognoscitur quod homo sit
sapiens, quod sollicite vitat et fugit ex
caritate omnem Dei offensam. *Et in illa,*
id est, in sapientia situm est, *timere Deum:*
quia sapientia docet Deum filialiter formi-
dare, et omnem culpæ fœditatem abhor-
rere, ac verecundari de ea in divini vultus
præsentia; *et in omni sapientia, disposi-*
tio legis: id est, lex divina hominibus tra-
dita, sapientissime est disposita, ordinata,
sincera.
Et non est sapientia, nequitiæ discipli- 19
na: id est, scientia qua quis scit peccare
latenter seu nequiter et sub specie boni,
ita ut faciliter nequeat deprehendi, non
est sapientia vera, sed fallax: imo versu-
tia est, et vulpina calliditas. De qua fertur
in Isaia: Sapientia tua decepit te. *Et non* *Is.* XLVII, 10.
est cogitatus bonus, peccatorum pruden-
tia: id est, prudentia, seu potius versutia
iniquorum, qua norunt ad finem intentum
per prava media devenire, non est cogita-
tio bona, sed vitiosa, dicente Apostolo:
Prudentia carnis, mors est. Unde loquitur *Rom.* VIII, 6.
Jeremias: Sapientes sunt ut faciant mala, *Jer.* IV, 22.
bene autem facere nescierunt. *Est nequi-* 20
tia falsæ prudentiæ, et in ipsa exsecratio,
id est, ipsa exsecrabilis seu abominabilis
exstat: quia simulata æquitas, est duplex
iniquitas; et simulatores ac callidi pro- *Job* XXXVI, 13.
vocant iram Dei. *Et est insipiens,* id est
idiota et simplex, non litteratus, *qui mi-*
nuitur sapientia scholastica acquisita, id
est, modicum aut nihil habet de ea. Habet

tamen sapientiam quæ est donum, secun- A
dum aliquem gradum : ideo absolute lo-
quendo, melior est eo qui multum habet
de sapientia acquisita, nihil vero de sa-
pientia infusa, eo quod non timeat Deum,
nec ejus observet mandata. Et hoc est
quod subditur.
21 *Melior est homo qui minuitur sapientia,*
id est, modicum habens de sapientia phi-
losophica et theologica per studium acqui-
sita, *in timore,* id est in filiali timore, *Dei*
exsistens, vel ex timore tali a secretorum
et subtilium non necessariorum investi- B
gatione abstinens, *et deficiens sensu,* id
est a mystico intellectu, *quam qui abun-
dat sensu,* id est subtili et mystico intel-
lectu, *et transgreditur legem Altissimi.*
Luc. XII, 47. Imo, ut Dominus asserit, Servus qui co-
gnovit voluntatem domini sui, et non
fecit, plagis vapulabit multis; et ibidem,
Ibid. 48. Cui plus datum est, plus requiretur ab
Prov. III, 32. eo. Hinc Salomon loquitur : Cum simplici-
Ibid. XV, 16. bus sermocinatio ejus; et rursus, Melius
est modicum cum timore Domini, quam
thesauri, etc. C
22 *Est solertia certa,* id est subtilis indu-
stria, *et ipsa iniqua :* quando videlicet
ordinatur ad vitiosa, scilicet ad aliorum
23 deceptionem. *Et est qui emittit,* id est,
profert aut mandat, *verbum certum,* id
est certitudinaliter verum, *enarrans veri-
tatem,* id est, sincera loquens intentione
ad instruendum audientes de veritate vitæ
et doctrinæ atque justitiæ. *Est qui nequi-
ter humiliat se :* sicut hypocritæ, qui signa
humilitatis monstrant in verbis, in incli-
natione et consimilibus, ut humiles repu- D
tentur, et efficacius lædant aut fallant.
Ideo sequitur : *et interiora ejus plena sunt*
Matth. VII, 15. *dolo.* De talibus dixit Salvator : Attendite
vobis a falsis prophetis, qui veniunt ad
vos in vestimentis ovium, intrinsecus au-
tem sunt lupi rapaces. Sic quidam, ut
consequantur honores, fingunt se honores
abhorrere ac fugere. Frequenter equidem
pessima vitia colore quodam virtutum se
contegunt.
De tali simulatore vere vitioso, et puta-
tive virtuoso, paulo post subditur. Primo
tamen de vere excellenterque humili sub-
infertur : *Et est justus, qui se nimium* 24
submittit, id est, vehementer subdit etiam
inferioribus, *a multa humilitate,* id est ex
abundanti humilitate interna, qua con-
siderat se secundum ea quæ habet a se
ipso, et alios secundum ea quæ habent a
Deo. Unde dictum est supra : Quanto ma- *Eccli.* III, 20.
gnus es, humilia te in omnibus. Ad hoc
sacratissimus Petrus nos hortans : Subje- I *Petr.* II, 13.
cti, inquit, estote omni humanæ creaturæ
(id est omni homini) propter Deum. Ad
quod Filius Dei suo nos informavit exem-
plo, subditus non solum inclytissimæ Ma- *Luc.* II, 51.
tri suæ virgineæ, sed etiam S. Joseph. Ita
humiliavit se Paulus, dicens : Venit Jesus I *Tim.* I, 15.
peccatores salvos facere, quorum primus
ego sum. Sequitur de justo putativo : *et
est justus, qui inclinat faciem suam,* id
est, vultum deprimit ab adspectu delecta-
bilium objectorum, ut castus et timoratus
putetur, *et fingit non videre se quod igno-
ratum est :* id est, simulat se non intueri
nec imaginari faciem aut personam sexus
feminei : quod eum facere alii nesciunt,
quia occulte id facit, non metuens Dei
judicium. *Et si ab imbecillitate virium* 25
vetetur peccare, id est, quamvis impedia-
tur quod concupiscit opere adimplere, ex
impossibilitate aut virium debilitate ad
tempus durante, *si invenerit tempus male-
faciendi,* id est, si occurrerit ei hora op-
portuna, qua potens sit concupiscentiam
adimplere, *malefaciet :* sicut patuit in
duobus presbyteris circa Susannam : qui *Dan.* XIII, 8-24.
tamen non potuerunt actum nefarium
plenarie exsequi in eadem.

Qualiter autem interiora aliqualiter que-
ant agnosci, adjungitur. *Ex visu cognosci-* 26
tur vir, id est, ex dispositione corporalium
oculorum probabiliter conjicitur qualis sit
dispositio cordis : quia incustoditus, lasci-
vus vagabundusque oculus, incustoditi et
immundi cordis est index. Timor quoque,
tristitia, jucunditas, tranquillitas, audacia,
malitia, et consimiles qualitates cordis, dis-
positiones passionesque animæ, apparent

in facie : præsertim in oculis, quorum dispositio ex varia dispositione cordis facilius alteratur, ob distentionem cohærentiamque nervorum, ab uno ad aliud, et propter ipsius organi visus humorem. *Et ab occursu faciei cognoscitur sensatus*, id est, sapiens esse quis conjicitur ex apparatu dispositioneque vultus sui : in quo si moralis venustas, maturitas, et honestas resplendeant, probabiliter elicitur quod sit prudens. Nam et in vultu omnes exteriores sensus amplius vigent, et in eo est sedes
Prov. xvii, 24. pudoris. Hinc scriptum est : In facie prudentis lucet sapientia, oculi autem stulto-
Ibid. xxvii, 19. rum in finibus terræ ; et rursus, Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus. Verumtamen qualiter ista cognitio non sit certa, dictum est supra.

27 *Amictus corporis*, id est curiositas ornatusque vestium, *et risus dentium*, id est risus dissolutus, in quo dentes apparent, *et ingressus hominis*, id est indecens, levis, exquisitusque corporis motus, juxta illud :
Is. iii, 16 et seq. Pro eo quod elevatæ sunt filiæ Sion, et ambulaverunt collo extenso, et nutibus oculorum, et composito gradu incedebant, etc. ; *enuntiant de illo*, id est, interiorem ejus vanitatem, levitatem, elationem, insipientiamque demonstrant : juxta quod Sa-
Eccle. vii, 7. lomon loquitur, Sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus fatui. Ex his probatur error dicentium non esse curandum de dispositione exteriorum, dummodo interiora sint bona. Nam et exteriora possunt esse mortaliter scandalizativa, et
I Thess. v, 22. interiorum sunt signa ; atque ab omni specie mala est abstinendum, secundum Apostolum.

Postremo distinguitur inter duplicem
28 correptionem. *Est correptio mendax in* A *ira contumeliosi* : id est, quædam est increpatio, quæ non est vera, justa et caritativa delinquentis correptio, sed objurgatio animosa, procedens ex ira increpatoris contumeliosi, et tamen sub specie correptionis exhibita. Vera autem correptio, ex caritate et æquitate debet procedere, vel ex ira per zelum ; et humiliter fieri debet cum propriæ defectuositatis attentione, et patienter, quum sit quædam instructio :
doctrina autem viri per patientiam nosci- Prov. xix, 11.
tur. Porro ira viri justitiam Dei non ope- Jacob. i, 20.
B ratur ; atque, ut ait Isidorus, Quidquid irato laceratoque animo dicitur, furor est objurgantis, non caritas corripientis. Ideo
ait Psalmista de vera correptione : Corri- Ps. cxl, 5.
piet me justus in misericordia, et arguet me, utpote læsioni animæ meæ compatiens. *Et est judicium, quod non probatur esse bonum*, videlicet judicium temerarium, usurpatorium, suspiciosum, dum quis de incertis præsumit certam ferre sententiam, vel judicat non sibi subjectum ; vel ex levibus signis dictat et asse-
C rit alium esse vitiosum : quod est mortale peccatum, caritati, sapientiæ atque justitiæ omnino contrarium. Unde ait Salvator:
Nolite judicare, et non judicabimini. Matth. vii, 1.

Et est tacens, utpote a tali falsa correptione et inordinato judicio se refrenans, et silens usque ad tempus opportunum ; *et ipse est prudens* : quia hoc totum, est magnæ prudentiæ effectus ac signum. Et valde detestandum ac stultum est, sub specie correptionis, proximum publice increpare ex ira, improperando ei aliquem excessum
D notabilem, quamvis verum, quum scri-
ptum sit : Quæ viderunt oculi tui, ne pro- Prov. xxv, 8.
feras in jurgio cito, ne postea emendare non possis, quum dehonestaveris amicum tuum.

ARTICULUS XX

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI : QUAM BONUM EST ARGUERE, QUAM IRASCI !

DE fraterna correptione, unde præce- A
denti capitulo aliqua dixit, hic ple-
1 nius tractat. *Quam bonum est arguere,*
quam irasci! id est, multo melius est pec-
cantem, pie, seriose, et discrete corripere
cum propriæ defectuositatis recordatione,
quam ei irrefrenate irasci, indignari, aut
Galat. VI, 1. insultare, sicut et ait Apostolus : Fratres,
et si præoccupatus fuerit homo in aliquo
delicto, vos qui spirituales estis, hujusmo-
di instruite in spiritu lenitatis, conside-
rans te ipsum, ne et tu tenteris. Hinc con-
Prov. scriptum est in Proverbiis : Qui corripit B
XXVIII, 23. hominem, gratiam postea inveniet apud
eum magis, quam ille qui per blandimen-
Eccle. VII, ta decipit; in Ecclesiaste quoque, Ne sis
10. velox ad irascendum, quia ira in sinu stul-
ti requiescit. *Et confitentem in oratione*
non prohibere, id est, eum qui Deum de-
vote laudat, vel se accusat in confessione
sacramentali seu alia, non impedire ab hu-
jusmodi actu in sua oratione, id est in tali
sua locutione; vel eum qui peccata sua
confitetur in oratione qua postulat sibi
ignosci a Deo, prælato seu judice, vel ab C
eo cui forefecit.
2 *Concupiscentia spadonis devirginavit*
3 *juvenculam : sic qui facit per vim judi-*
cium iniquum : id est, sicut eunuchus ca-
stratus, seu spado, fœdat puellam sine spe
prolificationis ; sic qui sola auctoritate, si-
ne pietate, seu cum immoderato coactivo
rigore corripit atque dijudicat proximum,
lædit et magis perturbat ipsum, violatque
justitiam, nec fructum emendationis pro-
ducit.
4 *Quam bonum est correptum,* etiam si D
nimis pungitive et sine suo demerito in-
crepetur, *manifestare pœnitentiam,* id est
coram Deo intus se humiliare et culpam
agnoscere, et coram corripiente signa in-
terioris pœnitentiæ demonstrare, ipsam
correptionem gratanter ac æquanimiter to-
lerando, seque culpabilem acclamando, at-
que ad satisfactionem et emendationem se
exponendo ! Nam etsi in eo quod sibi ob-
jicitur, non exsistat culpabilis, tamen in
aliis multis culpabilis est : propter quod
et illam correptionem æquanimiter de-
bet suscipere, præsertim consideratione et
amore Christi totiusque patientiæ et acer-
bissimæ passionis ipsius, et propter mul-
tiplicem fructum correptionis patienter et
gratanter susceptæ. Hinc in Proverbiis le-
gitur : Egestas et ignominia ei qui deserit *Prov.* XIII,
disciplinam; qui autem acquiescit arguen- 18.
ti, glorificabitur. *Sic enim effugies volun-*
tarium peccatum : id est, correptionem
taliter sustinendo, consequeris præterita-
rum remissionem culparum, et gratiam
præcavendi futuras. Peccatum autem per-
sonale proprie dicitur voluntarium, quod
voluntate personæ peccantis committitur,
aut sponte admittitur. Sed, ut ait Hierony-
mus, libenter vitiis nostris favemus, et
quod propria voluntate gerimus, ad natu-
ræ necessitatem referimus.
Est tacens, qui invenitur sapiens. Hoc est 5
quod in fine præcedentis capituli dictum
est atque expositum : Et est tacens, et ipse *Eccli.* XIX,
est prudens. Vel, taciturnus est prudens 28.
coram hominibus, et sapiens coram Deo.
Nam et taciturnitas ipsa, est sapientiæ ac
prudentiæ signum, juxta illud : Stultus si *Prov.* XVII,
tacuerit, sapiens reputabitur. Et alibi Scri- 28.
ptura ait : Utinam taceretis, ut putaremini *Job* XIII, 5.
esse sapientes. Econtra loquacitas est im-
prudentiæ et insipientiæ signum. Propter-
ea subditur : *et est odibilis, qui procax*
est, id est imprudens et promptulus, *ad lo-*

quendum, et garrulus ac verbosus. Talis
enim incustoditus est corde, nec propriam
læsionem attendit. Scandalizat quoque et
gravat audientes; et communiter vult sa-
pientiam suam monstrare, ac vanus est.
Idcirco quamvis amandus sit, in quantum
homo viator, tamen in quantum loquax,
odibilis est Deo atque hominibus. Ideo ait
Ps. CXXXIX, 12. Propheta : Vir linguosus non dirigetur in
6 terra. *Est autem tacens, non habens sen-
sum loquelæ*, id est peritiam ad loquen-
dum : ideo conscius sibi suæ indiscretionis
ac ignorantiæ tacet, ne loquendo excedat :
et quantum ad hoc, sapienter et laudabi-
liter se habet; *et est tacens, sciens tempus
apti temporis*, id est discretus, et bene ad-
vertens quando sit congrua hora loquen-
di, et tunc loquitur : quod quam laudabile
sit et acceptum, in Proverbiis exprimitur :
Prov. XXV, 11. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur
verbum in tempore suo.
7 *Homo sapiens tacebit usque ad tempus*
aptum loquendi, nec ex impetu passionum
prorumpet in verba, juxta illud Prover-
Ibid. XV, 2. biorum : Os fatuorum ebullit stultitiam.
Lascivus autem, id est petulans, *et impru-
dens non servabunt tempus* opportunum
ad loquendum, et in loquendo per su-
perfluitatem excedunt : quia corde sunt
inquieti, ac instar vitulorum de armen-
to, mente indomiti.
8 *Qui multis utitur verbis*, id est super-
fluis, *lædit animam suam*, ad minus veni-
ali peccato, et faciliter incidit in mortale,
Ibid. X, 19. quoniam, Salomone testante, in multiloquio
non deerit peccatum. Dicitur autem aliquis
uti multis verbis, non quia loquitur diu,
Act. XX, 7. quum in Actibus scriptum sit, quod Pau-
lus protraxit sermonem usque ad mediam
Ibid. XXVIII, 23. noctem : et rursus, Exponebat suadens eis
de Jesu ex lege Moysis et Prophetis, a ma-
ne usque ad vesperam. Et si ad numerum
verborum respiciamus, Sancti frequenter
leguntur usi multis verbis : sicut lex Moy-
sis multa continet verba, et eadem sæpe
repetuntur in ea; in Actibus quoque nar-
Ibid. II, 40. ratur, quod princeps Apostolorum aliis
verbis plurimis exhortatus est eos. Sed

A proprie dicitur uti multis verbis, qui in-
utiliter verba multiplicat, et plus quam
requirit materia de qua refert. Quocontra
asseritur : Sicut urbs patens, et absque Prov. XXV, 28.
murorum ambitu, ita vir qui non potest
in loquendo cohibere spiritum suum. Quo
constat, quod verbosus multa incurrit ani-
mæ damna ac vulnera. Ideo in Ecclesiaste
inducitur : Ne temere quid loquaris, ne- Eccle. V, 1.
que cor tuum sit velox ad proferendum
sermonem coram Deo.
Et qui potestatem sibi assumit injuste,
B id est, auctoritatem docendi, judicandi,
aut præsidendi inordinate usurpat, *odie-
tur* a Deo et homine, tanquam ambitiosus,
injustus et violentus. De talibus Dominus
ait in Osee : Ipsi regnaverunt, et non ex Osee VIII, 4.
me; principes exstiterunt, et non cogno-
vi. Quocontra loquitur Paulus : Nemo as- Hebr. V, 4.
sumit sibi honorem, sed qui vocatur a
Deo, tanquam Aaron. Et quoniam uno in-
convenienti dato, plura sequuntur, et mo-
dicus error in principio, paulatim augetur
et magnus in fine efficitur, recte mox sub-
C ditur : *Est processio in malis viro indisci-* 9
plinato : id est, vir indomitus, incompo-
situs, sicut qui potestatem assumit sibi
injuste, procedit de malo in pejus; *et est
inventio in detrimentum*, id est, nova in-
venit sive excogitat in damnum sui ac
aliorum : sicut econtrario vir bonus hu-
milisque prælatus procedit de virtute in Ps. LXXXIII, 8.
virtutem, et salubria multa instituit. Hinc
dixit Apostolus : Impii proficient in pejus, II Tim. III, 13.
errantes, et in errorem mittentes. De qui-
bus in Psalmo : Ibunt in adinventionibus Ps. LXXX, 13.
D suis.
Est datum quod non est utile, nec dan- 10
ti, si ex vanitate aut libidine donet, nec
accipienti, qui dono abutitur : quemad-
modum in Judicum libro leguntur viri Si- Judic. IX, 4, 5.
chem dedisse vitioso Abimelech septua-
ginta pondo argenti : qui conduxit ex eo
viros vagos et inopes, occiditque fratres su-
os septuaginta viros super lapidem unum.
Et est datum, cujus retributio duplex :
quod scilicet datur ex caritate et pietate
homini grato : sicque dans, recipit vi-

cem tam a Deo, quam ab homine tali. Et A
specialiter opera misericordiæ, persolutio
decimarum ac primitiarum, ædificatio ec-
clesiarum et religiosorum locorum, mul-
tiplicem et exuberantem sortiuntur retri-
butionem a Deo, non solum in futuro, sed
Agg. I, 8; etiam in præsenti, sicut in Aggæo, et Ma-
II, 19, 20; *Malach.* III, lachia, ac aliis locis invenitur Scripturæ.
10-12; *Is.* I, Unde et in Evangelio loquitur Veritas :
17-19. *Matth.* XIX, Omnis qui reliquerit patrem aut matrem,
29. etc., propter me, centuplum accipiet, sci-
licet in hac vita ; et vitam æternam pos-
sidebit, in patria.

11 *Est propter gloriam minoratio :* id est,
quidam propter suam ambitionem, elatio-
nem, promotionem indebitam, dejiciuntur
et minuuntur fama, potestate, honore : ut
III *Reg.* XV, patet in libris Regum de regibus Israel,
27-30; XVI, 9-13, 21, 22; qui successive occiderunt se invicem ob
IV *Reg.* XV, regni usurpationem. Julius quoque fuit oc-
10, 14, 25, 30. cisus, eo quod usurpavit imperium. Ideo
Luc. XIV, 11; Christus fatetur : Qui se exaltat, humilia-
XVIII, 14. *Is.* XXIII, 9. bitur. Et in Isaia scriptum est : Dominus
exercituum cogitavit hoc, ut detraheret su-
perbiam omnis gloriæ, et ad ignominiam C
deduceret universos inclytos terræ. *Et est
qui ab humilitate levabit caput :* id est,
quidam a subjectione et dejectione, in-
feriorique statu, merito promoventur ad
prælationem altioremque statum, et potis-
sime ad altitudinem regni cœlorum. De
Matth. V, 3. quibus asserit Dominus : Beati pauperes
spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœ-
lorum. Et primo Regum de Deo inducitur :
I *Reg.* II, 8. Suscitans de pulvere egenum, ut sedeat
cum principibus. Sicut humillimi Aposto-
Ps. XLIV, 17. li constituti sunt principes super omnem D
terram.

12 *Est qui multa redimat modico pretio,*
id est, qui humili confessione, eleemosy-
narum largitione, mediocri satisfactione
eruat se a multis debitis et magnis vitio-
rum suorum, et a pœnis inferni, variisque
periculis, *et restituens ea in septuplum,* id
est, copiosam acquirens spiritualium cha-
rismatum infusionem et sacrum septena-
Rom. V, 20. rium Spiritus Sancti, ita quod ubi abunda-
vit iniquitas, abundent virtus et gratia.

Hinc scriptum est in Daniele : Peccata *Dan.* IV, 24.
tua eleemosynis redime. Et Dominus apud
Ezechielem protestatur : Si impius egerit *Ezech.*
pœnitentiam, omnium iniquitatum ejus XVIII, 21, 22.
non recordabor amplius. — *Sapiens in* 13
verbis se ipsum amabilem facit : quia uti-
lia loquitur, salubria profert, caritative-
que redarguit, et opportuno loco et tem-
pore fatur : propter quæ merito est aman-
dus, et tanto plus, quanto plus loquitur
ita. Interdum tamen veritas odium parit,
quemadmodum Christus impiorum odium
B displicentiamque incurrit. Sed benevoli
sapientem propter verba sapientiæ suæ
amant. Est enim pretiosissimum bonum,
secundum quod Scriptura narrat : Aurum *Prov.* XX,
et multitudo gemmarum et vas pretiosum, 15.
labia scientiæ. His consonat et Sapientis
illud : Cor sapientis erudiet os ejus, et la- *Ibid.* XVI,
biis illius addet gratiam. 23.

Datus insipientis non erit utilis tibi : id 14
est, donum callidi et iniqui erit tibi no-
civum, quia quamvis donum illud in se
ipso sit pretiosum ac utile, tamen propter
annexa mala inutile tibi reddetur. *Oculi
enim illius septemplices sunt,* id est inten-
tio ejus multipliciter dolosa et varia. *Exi-* 15
gua dabit, et multa improperabit : quia
dum is cui aliquid contulit non est ei ad
manum, indignatur, et improperat ei quæ
dedit, quasi multa majora dedisset ; *et
apertio oris illius inflammatio est :* id est,
verba ejus ex igne iræ et impatientiæ
oriuntur, et inflammativa sunt ejus cui
improperat, juxta illud : Sicut carbones *Ibid.* XXVI,
ad prunas, et ligna ad ignem, sic homo 21.
iracundus suscitat rixas. — *Hodie fœne-* 16
ratur, id est accommodat, *quis* proximo, *et
cras expetit* sibi persolvi, id est nimis tem-
pestive ; *et odibilis est homo hujusmodi,*
secundum quod talis, quoniam agit contra
legis præceptum, quod in Exodo habetur :
Si pecuniam mutuam dederis populo meo *Exod.* XXII,
pauperi, non urgebis eum quasi exactor. 25.

Fatuo non erit amicus. Amicitia etenim 17
vera ac mutua, non nisi inter virtuosos
habetur. Et potest per fatuum hic intelligi
prodigus, cujus amici non sunt qui bona

ejus secum consumunt. *Et non erit gra-*
tia, id est retributio gratiosa, *in bonis il-*
lius, quia inutiliter ea expendit : et im-
probi sunt qui adjuvant eum bona sua
dilapidare, quærentes ei placere per blan-
dimenta et verba placentia. De quibus sub-
18 jungitur : *Qui enim edunt panem illius,*
falsæ linguæ sunt, id est adulatores et
mendaces, approbantes, non corripientes
malum regimen ejus. *Quoties et quanti ir-*
ridebunt eum? id est, a multis et frequen-
ter irridebitur propter tam stultam et pro-
digalem consumptionem bonorum suorum.
19 *Neque enim quod habendum erat,* id est
temporalem possessionem, seu rem quam
sibi merito reservaret, *directo sensu,* id
est recta intentione ac sapienter, *distri-*
buit, pauperibus et gratis hominibus, sed
lecatoribus potius. *Similiter et quod non*
erat habendum : id est, res male acqui-
sitas dedit non his quibus sunt dandæ, vi-
delicet his a quibus sunt male acquisitæ,
seu in pios Ecclesiæ ac pauperum usus.
20 *Lapsus falsæ linguæ, quasi qui in pavi-*
mento cadit : id est, verba iniqua hominis
mendosi graviter lædunt, sicut qui su-
per pavimentum lapide stratum ruit, di-
re se lædit ; *sic casus malorum,* id est
ruina eorum in malum culpæ et pœnæ,
festinanter veniet : quia unum vitium
21 trahit ad aliud, et cito peribunt. — *Homo*
acharis, id est non gratiosus seu gratia
carens, *quasi fabula vana in ore indisci-*
plinatorum erit assidua : quia indiscipli-
nati de tali achari sæpe loquuntur, et ali-
qua ejus verba irrident, aliqua laudant.
22 — *Ex ore fatui reprobabitur parabola,* id
est, parabola prolata ex ore insipientis vi-
tuperabitur a sapientibus auditoribus; *non*
enim dicit illam in tempore suo, scilicet
opportuno. Nec decet eum parabolice, sed
Prov. xxvi, 7. simpliciter loqui, juxta illud : Quomodo
pulchras frustra habet claudus tibias, sic
indecens est in ore stultorum parabola; et
Ibid. 9. item, Quomodo si spina nascatur in manu
temulenti, sic parabola in ore stultorum.
23 *Est qui vetatur præ inopia peccare,* id
est, propria paupertate impeditur ab opere

A vitioso, ad quod inclinatur atque procede-
ret, si adesset facultas : sic pauper a mul-
tis vitiis gulæ ac superbiæ impeditur, et
multi se vindicarent, nisi virium inopia
vetarentur ; *et in requie sua stimulabitur,*
id est, in cessatione a motu et exsecutione
peccati tristabitur, dolens se non posse
implere quod appetit. — *Est qui perdet* 24
animam suam præ confusione : sicut mul-
ti manent in suis peccatis ex verecundia
confitendi hæc ipsa, sicut dictum est su-
pra : Est confusio adducens peccatum. Eccli. iv, 25.
B Multi quoque sic appetunt statum magni-
ficum, et tantum de sua verecundantur
inopia, quod sceleratissime acquirunt pe-
cuniam per furta, rapinas et diabolicas
opes. *Et ab imprudenti persona perdit*
eam, id est consilio hominis imperiti ac vi-
tiosi, cujus acquiescit suggestioni ad practi-
cas sceleratas; *personæ autem acceptione,*
id est obtemperando consilio talis perso-
næ, *perdet se,* peccando mortaliter, aut
etiam committendo facinus aliquod, pro-
pter quod corporaliter occidetur. Talis
C etiam facili occasione fit personarum ac-
ceptor : quod est contra justitiam atque
perditio animæ. Propter quod ait apostolus
Jacobus : Nolite in personarum acceptione Jacob. ii, 1.
habere fidem Domini nostri. — *Est qui* 25
præ confusione promittit amico : id est,
quidam spondent se aliquid proximis suis
daturos ex verecundia, ne notentur de in-
stabilitate aut tenacitate, si non promise-
rint ; *et lucratus est eum inimicum gra-*
tis : id est, sine fructu et rationabili causa
faciunt eos sibi inimicos, non persolvendo
D quod eis promiserunt, quos ante habue-
runt amicos. Sic Sedecias rex Juda incur-
rit inimicitiam regis Nabuchodonosor, non IV Reg.
servando ei promissam fidelitatem. Pro- xxiv, 20.
pter quod incidit manus illius, juxta illud Ibid. xxv, 6.
Ezechielis : Qui dissolvit pactum, num- Ezech.
quid effugiet? xvii, 15.
Opprobrium nequam in homine men- 26
dacium : id est, perniciosum mendacium,
maxime quod fit contra promissionem aut
juramentum, est valde opprobriosum tur-
peque vitium in homine, qui rationabilis

et verax esse tenetur. Imo reddit eum diffamem, et omni fide indignum, prout primo Machabæorum narratur de impio Alcimo ac Bacchide, qui contra juramentum suum occiderunt plurimos sacerdotes. Propter quod residui sacerdotes dixerunt : Non est in eis veritas, neque judicium. *Et in ore indisciplinatorum assidue erit :* id est, homines sine jugo disciplinæ, frequenter committunt tale mendacium. Tales enim pro modico lucro aut commodo deserunt veritatem, quemadmodum per Ezechielem Dominus dixit : Decipiunt populum meum propter fragmen panis. Quod quam impium sit, subditur :

(I Mach. vii, 9, 8, 15, 16. — Ibid. 18. — Ezech. xiii, 19.)

27 *Potior fur, quam assiduitas viri mendacis,* id est, minus detestabilis et iniquus est fur, quam homo mendosus. Mendacium namque, de quo nunc sermo, magis directe contrariatur veritati æternæ et increatæ, quam furtum, et frequenter magis nocivum est proximis, qui per mendacia graviter decipiuntur, diffamantur, et contra se invicem provocantur. Hinc, secundum Glossam, Mendacium computatur hic inter maxima crimina. *Perditionem autem,* id est æternam damnationem, *ambo hereditabunt,* scilicet fur et mendax, juxta illud : Timidis, et incredulis, et exsecratis, et omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulfure, quod est mors secunda.

(Apoc. xxi, 8.)

28 *Mores hominum mendacium sine honore :* id est, actus et gestus hominum mendosorum merito contemnuntur tanquam honore indigni ; *et confusio illorum cum ipsis sine intermissione :* quia non solum in vita hac, sed demum in inferno æternæ confusioni traduntur in divino confusi judicio, juxta illud in Psalmo : Perdes omnes qui loquuntur mendacium.

(Ps. v, 7.)

29 *Sapiens in verbis producet se ipsum,* id est, per verba sua sapientialia manifestat se esse sapientem, quoniam verba ostendunt quid lateat intus. Unde quum Judith locuta fuisset ad Holofernem, dixerunt adstantes : Non est talis mulier super terram in adspectu et in sensu verborum. Hoc est quod in Evangelio asserit Christus : Non potest civitas abscondi supra montem posita. Verumtamen sapiens non ob hoc loquitur sapienter, ut ipse sapiens reputetur, sed ad Dei honorem, proximorumque ædificationem. *Et homo prudens placebit magnatis.* Excellentes namque et præsidentes præcipue indigent viris prudentibus, quorum consilio dirigantur. Unde Philosophus ait, quod principes debent sibi conjungere viros sensatos, ut quasi multos habeant oculos. Hinc in Proverbiis habetur : Gloria regum, investigare sermonem ; et rursum, Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum amicum habebit regem. Sic Banaias placuit David regi, Mardochæus Assuero, Daniel Nabuchodonosor, Joseph Pharaoni. Istud tamen de bonis magnatis accipitur. Interdum vero aliqui tanto plus displicent magnatis, quanto prudentius in verbis et factis se habent : præsertim quando magnati suspicantur se per illos suo privari honore, ut primo Regum patet de David et Saul.

(Judith xi, 18, 19. — Matth. v, 14. — Prov. xxv, 2. — Ibid. xxii, 11. — II Reg. xxiii, 23. — Esther vi, 10 ; viii, 1, 2. — Dan. ii, 46-49. — Gen. xli, 37-45. — I Reg. xviii-xx ; xxiii, xxiv, xxvi.)

30 *Qui operatur,* id est, exercet et colit, *terram suam, inaltabit acervum,* id est, in altum levabit massam, *frugum :* quia copiosum colligit fructum, sicut in Proverbiis legitur : Qui operatur terram suam, saturabitur panibus. *Et qui operatur justitiam, ipse exaltabitur :* quia fulgebunt justi sicut sol in regno Patris eorum. Ab hominibus quoque ac principibus sæpius honorantur. *Qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem,* ne illos offendat, coram quibus timet de injustitia argui et convinci. Tamen, ut dictum est supra, Secundum judicem populi, sic et ministri ejus. Unde et Salomon ait : Rex injustus omnes ministros habet impios. Ideo de justis magnatis hic sermo est.

(Prov. xii, 11. — Matth. xiii, 43. — Eccli. x, 2. — Prov. xxix, 12.)

31 *Xenia et dona excæcant oculos judicum,* id est, corda eorum inficiunt privato amore, cupiditate et personarum acceptione : per quæ retrahuntur a reorum debita correctione, et a justæ prolatione sententiæ. Imo et sæpe ad falsa judicia, inno-

centiumque reprobationem alliciuntur. *Et quasi mutus in ore, avertit correptiones eorum,* id est, ab increpatione pravorum facit eos silere, quemadmodum mutus facit obmutescere canem. Mutus quippe, prout sumitur hic, est (ut asserit Strabus) genus quoddam ranæ, quod calamitum nominatur : quod in os canis latrantis projectum, facit eum statim mutescere. Sic narratur, quod quidam habens causam, appropinquante die proferendæ sententiæ, misit judici bovem : quo cognito, adversarius misit conjugi judicis pinguem vaccam. Conjux itaque maritum suum traxit ad partem suam. Ventum est ad judicium. Quo instante, quum judex inciperet loqui in favorem causæ ejus qui miserat vaccam, alter admirans clamavit : Bos, loquere. Responditque judex : Bos loqui non potest, quoniam vacca non sinit. Hinc
Exod. XXIII, 8. scriptum est : Non accipias munera, quæ excæcant etiam prudentes, et subvertunt verba justorum.

32 *Sapientia absconsa et thesaurus invisus, quæ utilitas in utrisque?* Sapientia illa, præsertim quæ est donum, est per se appetibilis et magna perfectio sapientis, per quam actibus vitæ contemplativæ insistit; nec ordinatur directe ad commo-

A dum aliorum, nisi in casu. Ideo quamvis abscondita maneat, propriam habet utilitatem ac meritum et profectum in suo subjecto; sed nisi tempore opportuno aliis communicaretur, inutilis esset ac perderetur. Porro sapientia quæ est donum gratiæ gratis datæ, ordinatur directe ad commodum aliorum : ideo si abscondatur, inutilis est. Nec obstat his, quod in Proverbiis legitur, Sapientes abscondunt sapientiam * : quia hoc intelligitur, quod eam non pandunt ob propriam laudem, imo B interdum celant, ne ab hominibus honorentur; congruo tamen tempore eam aperiunt. *Prov.* X, 14. * scientiam

Melior est, id est minus malus, *qui ce-* 33
lat insipientiam suam, ne reprehendatur de ea, et ne alios scandalizet, *quam homo qui abscondit sapientiam suam* indiscrete, ut dictum est, et tempore quo caritas seu justitia exigit eam manifestari, et proximis communicari, quum beatissimus Petrus hortetur : Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes. C Hoc enim esset talentum sibi concessum in terra abscondere, contra id quod ait Salvator : Negotiamini dum venio. Et servo id non facienti, per increpationem dicitur : Serve male et piger, etc. *I Petr.* IV, 10. *Matth.* XXV, 18. *Luc.* XIX, 13. *Matth.* XXV, 26.

ARTICULUS XXI

EXPLANATIO CAPITULI VICESIMI PRIMI : FILI, PECCASTI ? NON ADJICIAS ITERUM.

AD detestationem vitiorum hic rationabiliter ac multipliciter admonemur.
1 *Fili, peccasti?* In multis enim offendimus
Jacob. III, 2. omnes. *Non adjicias iterum* peccare :
Eccli. V, 5. secundum quod dictum est supra, Non adjicias peccatum super peccatum. Hinc perseverantibus in peccatis dicitur apud
Is. V, 18. Isaiam : Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plau-
* pristinis stri peccatum. *Sed et de præteritis* * *depre-*

D *care, ut tibi dimittantur :* id est, Dominum invoca, ut tibi ignoscat peccata tua præterita, imo tantam tibi contritionem infundat, ut etiam quoad culpam et pœnam, tibi indulgeantur.

Quasi a facie colubri, id est venenosi et 2
infectivi serpentis, *fuge peccata,* ea mentaliter abhorrendo, et eorum occasiones sollicite devitando, atque pervigili mentis custodia contra ea te præservando. Quem-

admodum enim coluber inficit corpus, sic
vitia animam. Idcirco, quo nobilior est ani-
ma et gratiæ vita, quam corpus et vita
naturæ; eo vehementius fugiendum est a
peccatis, quam a serpentibus etiam basili-
scis. Imo, sicut a colubro infernali diabo-
lo, et sicut a pœnis inferni, fugere nos
oportet a vitiis, præsertim quum malum
culpæ sit incomparabiliter pejus et fugi-
bilius malo pœnæ; et summe vitandum ne
recidivemus eadem iterando, quum Salo-
Prov. xxvi, 11. mon dicat : Sicut canis revertens ad vo-
mitum suum, sic homo qui iterat stulti-
Jer. ii, 36. tiam suam; et rursus scriptum sit, Quam
vilis facta es nimis, iterans vias tuas! *Et
si accesseris ad illa* per consensum, *susci-
pient te,* id est, cades in ea, et sua dele-
ctatione te sibi allicient, ac paulatim pravo
habitu vitiosoque usu involvent. Ideo dicit
Jacob. i, 14, 15. Jacobus : Unusquisque tentatur a propria
concupiscentia abstractus et illectus : dein-
de concupiscentia quum conceperit, parit
peccatum; peccatum vero quum consum-
3 matum fuerit, generat mortem. *Dentes le-
onis, dentes ejus,* scilicet peccati, *interfi-
cientes animas hominum:* id est, peccatum
instar leonis crudeliter perimit animam
peccantis morte culpæ. De qua morte lo-
Matth. viii, 22. quitur Christus : Dimitte mortuos sepelire
I *Tim.* v, 6. mortuos suos. Apostolus quoque : Vidua,
inquit, quæ in deliciis vivit, vivens mor-
tua est.
4 *Quasi rhomphæa bis acuta, omnis ini-
quitas :* quia ex omni parte lædit et necat
omnis culpa mortalis, peccantem occidens,
adspicientem scandalizans, et corpus et
animam ad mortem trahens gehennæ. Un-
de subjungitur : *plagæ illius non est sani-
tas,* id est, damnationis quam infert, non
Jer. xxx, 15. est finis, juxta illud : Insanabilis dolor
5 tuus. — *Objurgatio,* id est contentio seu
corrixatio, *et injuriæ,* id est irrogatio in-
juriarum, *annullabunt substantiam,* id est,
temporalia inferent damna quæ sequuntur
ex rixis et injuriis. Nam et teste Sallustio,
Sicut per concordiam res minimæ cre-
scunt, sic per discordiam maximæ dilabun-
Prov. x, 10. tur. Ideo scriptum est : Qui annuit oculo,
A dabit dolorem; stultus labiis verberabitur.
Et domus quæ nimis dives est, id est
familia ultra modum abundans et locu-
ples, *annullabitur superbia,* id est, per su-
perbiam destruetur, inopiamque incurret.
Quemadmodum enim aliqui ex superbia
inducuntur ad divitiarum amorem, sic qui-
dam ex consideratione divitiarum suarum
superbiunt, et ex superbia ad irrogandum
convitia, ad contentiones et bella, et ad
sumptus moventur superfluos, ex quibus
depauperantur et pereunt. Ideo subjungi-
B tur : *sic substantia superbi eradicabitur.*
Unde Salomon : Ubi fuerit, inquit, super- *Prov.* xi, 2.
bia, ibi erit et contumelia.
Deprecatio pauperis ex ore usque ad 6
aures veniet: id est, oratio fusa a paupere,
præsertim injuriam passo a divite ac su-
perbo, mox ut de ore pauperis exierit, ab
auribus divinæ pietatis exaudietur, juxta
illud Psalmistæ : Desiderium pauperum *Ps.* x, 17,
exaudivit Dominus; præparationem cordis sec. Hebr.
eorum audivit auris tua. *Et judicium fe-
stinato adveniet illi,* id est, Deus velociter
C faciet ei justum judicium et vindictam.
Hinc scribitur : Clamor eorum in aures *Jacob.* v, 4.
Domini Sabaoth introiit. Hoc est quod in
Evangelio asserit Christus : Dico vobis, *Luc.* xviii, 8.
Deus cito faciet vindictam illorum. — *Qui* 7
odit correptionem justam et caritativam
pro suis peccatis, *vestigium est peccatoris,*
id est signum et index propriæ iniquita-
tis : quoniam eo ipso quo odit correptio-
nes, ostendit se esse superbum, vanum,
insipientem, atque impatientem, non re-
cognoscens se ipsum ac vitia sua, nec
D fructuositatem correptionis perpendens.
Ideo scribitur in Proverbiis : Qui odit in- *Prov.* xii, 1.
crepationes, insipiens est. Induravit enim
cor suum, ne veritati obtemperet : estque
indicium sui peccati, et imitator diaboli,
qui ex eo quo cecidit, non adjecit neque
adjiciet ut resurgat. *Et qui timet Deum*
filiali aut initiali timore, *convertetur ad
cor suum,* id est ad considerationem pro-
prii cordis ac suorum defectuum, atque ad
discussionem conscientiæ suæ : sicque ad-
vertens se in multis culpabilem, gratanter

et hilariter suscipit correptionem, quia ut A
Prov. xxvii, 5. in Proverbiis legitur, Melior est manifesta
correptio, quam amor absconditus.
8 *Notus a longe potens lingua audaci*, id
est homo animosus et potens, per verborum suorum præsumptuosam audaciam a
remoto cognitus qualis sit ab audientibus
eum : quem et Deus a longe cognoscit,
Ps. cxxxvii, 6. juxta illud Psalmistæ, Quoniam excelsus
Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit ; *et sensatus scit labi se ab
ipso*, id est, advertit quod caderet in adversa, si commisceret se ei. Vel, Scit se B
labi, id est declinare, ab eo, vitando ipsius
Prov. xvi, 27, 28. consortium : quoniam scriptum est, Vir impius fodit malum, et in labiis ejus ignis ardescit, et homo perversus suscitat lites ; et
Ibid. xx, 19. rursum, Ei qui dilatat labia sua, non com-
9 miscearis. — *Qui ædificat domum suam
impendiis*, id est expensis, *alienis*, hoc est
bonis injuste acquisitis, *quasi qui colligit
lapides suos in hieme*, id est, similis ei
est, qui tempore frigido saxa unit in fabrica : quod stultum est, quum saxa tempore
congelationis in ædificio posita, non fir- C
miter sibi cohæreant. Unde Habacuc ait :
Habac. ii, 6. Væ ei qui multiplicat non sua ; Michæas
Mich. iii, 10. quoque, Væ qui ædificatis Sion in sanguinibus, et Jerusalem in iniquitate. Sic et
hæresiarchæ ædificant conventicula sua
auctoritatibus Scripturarum, ab eorum erroribus alienarum, quas extorte exponunt.
10 *Stuppa collecta, synagoga peccantium*,
id est, collectio impiorum instar stuppæ
est vilis et levis, atque incendio apta ; *et
consummatio illorum, flamma ignis* : quia
igne conflagrationis in fine sæculi invol- D
ventur, deinde incendio infernali traden-
Is. v, 24. tur. Ideo scriptum est : Sicut devorat stipulam lingua ignis, et calor flammæ exurit ; sic radix eorum quasi favilla erit, et
germen eorum ut pulvis ascendet. Mala-
Malach. iv, 1. chias quoque ait : Erunt omnes superbi, et
omnes facientes impietatem, stipula, et
inflammabit eos dies veniens. Hinc ait et
Hebr. vi, 8. Apostolus : Terra proferens spinas ac tribulos, reproba est et maledicto proxima :
cujus consummatio in combustionem. —

Via peccantium complantata lapidibus : 11
id est, conversatio iniquorum multis duritiis asperitatibusque permixta est, sicut
Dominus per Osee ait : Ecce sepiam viam Osee ii, 6.
tuam spinis. Et Ecclesiastes dicit : Homini Eccle. ii, 26.
bono dedit Deus sapientiam, et scientiam,
et lætitiam ; peccatori autem, afflictionem
et curam superfluam. Unde et Augustinus
fatetur, quod malis suavitatibus ipsorum
Deus multas asperitates admiscuit. *Et in
finem illorum, inferi, et tenebræ, et pœnæ* : id est, finaliter corruent in inferna,
et in tenebras infernales ac pœnas perpetuas.
Qui custodierit justitiam, id est, actum 12
justitiæ exsecutus fuerit circa Deum et
proximum per observationem præceptorum, *continebit sensum ejus*, id est, sententiam ac censuram justitiæ firmiter conservabit, et vere per gustum intelliget
quid sit ipsa justitia. Vel, Continebit sensum ejus, id est, ipsa justitia merito suæ
adimpletionis conservabit intellectum hominis justi in bono, sicut et in Proverbiis
asseritur : Rex qui in æquitate judicat pau- Prov. xxix, 14.
peres, thronus ejus in æternum firmabitur ; et rursus, Justitia elevat gentem, Ibid. xiv, 34.
miseros facit populos peccatum. — *Con-* 13
summatio timoris Dei, sapientia, id est,
perfectio filialis timoris Dei, consistit in
dono et actu sapientiæ. Ad hoc etenim
ordinatur, tendit et terminatur timor offensæ, ut Deo per contemplationem vacemus, sicut jam sæpe præhabitum est. *Et
sensus ejus non erudietur, qui non est* 14
sapiens in bono, id est intellectus ejus, qui
imbutus est sapientia sæculari : de qua
ait Apostolus, Sapientia hujus mundi ini- Rom. viii, 7.
mica est Deo. Et iterum Jacobus sanctus :
Non est, inquit, sapientia ista a Deo, sed Jacob. iii, 15.
terrena, animalis et diabolica. Imbutus
ergo hac sapientia, seu potius vulpina versutia, non est bene capax instructionis
divinæ, nec ab hominibus bonis informari
dignatur, reputans se omnibus illis prudentiorem. Hinc ait Apostolus : Volo vos Rom. xvi, 19.
simplices esse in malo, et sapientes in bono. Christus quoque loquens ad Patrem :

Matth. xi, 25. Confiteor (ait) tibi, Pater, quia abscondi- A
sti hæc a sapientibus et prudentibus.
15 *Est autem insipientia,* vel, ut aliqui le-
gunt, sapientia, *quæ abundat in malo.* Hæc
est prudentia carnis et sæculi, quæ tran-
sumptive atque improprie sapientia nun-
cupatur : quoniam sicut justi per veram
sapientiam recte disponunt se ad ultimum
finem, sic carnales et mundani per sapien
tiam istam fallacem apte disponunt media
sua ad obtinendum honores, voluptates,
divitias, quas exoptant. De quibus Aposto-
I Cor. i, 19; Is. xxix, 14. lus : Perdam sapientiam sapientium, et B
prudentiam prudentium reprobabo. Isaias
Is. xxxiii, 18. quoque : Ubi est litteratus? ubi legis ver-
ba ponderans? ubi doctor parvulorum? De
talibus autem ait in Evangelio Christus :
Luc. xvi, 8. Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis
in generatione sua sunt. *Et non est sen-
sus,* id est sapientia vera et spiritualis, *ubi
abundat amaritudo,* id est inordinata ama-
ricatio cordis, et fellea evaporatio, indi-
gnatiove amara adversus proximum, de
alienis peccatis potius quam de suis. Hinc
Ephes. iv, 31. hortatur Apostolus : Omnis amaritudo, et C
ira, et indignatio, et clamor tollatur a vo-
Hebr. xii, 15. bis; et rursus, Videte ne qua radix amari-
tudinis sursum germinans impediat, et per
illam inquinentur multi. Unde et Moyses
Deut. xxix, 18. jubet : Non sit inter vos radix germinans
fel et amaritudinem. De qua beatissimus
Act. viii, 23. Archiapostolus cuidam dixit : In felle ama-
ritudinis et obligatione peccati video te es-
se. Hæc autem amaritudo signum est quod
vera sapientia desit, quoniam scriptum
Sap. viii, 16. est : Non habet amaritudinem conversatio
ejus, videlicet sapientiæ, nec tædium con- D
victus ejus, sed gaudium et lætitiam. De-
nique, ubi abundat amaritudo conscientiæ
remordentis atque synderesis remurmu-
rantis de peccatis, in quibus quis adhuc
manet, non est in eo sapientiæ donum,
nec caritas.
16 *Scientia sapientis tanquam inundatio
abundabit,* id est, ipsum scientem copiose
perficiet, et mentem ejus reficiet, atque
ad alios se effundet. Ideo subditur : *et con-
silium illius sicut fons vitæ permanet :*
rivulos namque doctrinæ ac consiliorum
communicat aliis. Nam et de dono scien-
tiæ seu actu sapientiæ accipi potest quod
ait Salvator : Qui biberit ex aqua quam Joann. iv, 13, 14.
ego dabo, fiet in eo fons aquæ salientis in
vitam æternam. Unde dixit et Isaias : Hau- Is. xii, 3.
rietis aquas in gaudio de fontibus Salvato-
ris. Hinc et in Proverbiis dicitur : In corde Prov. xiv, 33.
prudentis requiescit sapientia, et indoctos
quosque erudiet; et rursus, Fons vitæ, eru- Ibid. xvi, 22.
ditio possidentis; sed et rursus, Aqua pro- Ibid. xviii, 4.
funda verbum ex ore viri, et torrens inun-
dans fons sapientiæ; itemque, Sicut aqua Ibid. xx, 5.
profunda, sic consilium in corde viri, sed
homo sapiens exhauriet illud.
Cor fatui quasi vas confractum, et om- 17
nem sapientiam non tenebit. Quamvis hoc
verum sit de naturaliter fatuo, et prorsus
obtuso et incapace, melius tamen exponi-
tur de quolibet homine in vitiis habituato,
præsertim de luxurioso. Tales etenim stul-
ti sunt, quoniam donis sapientiæ atque
scientiæ carent, et carnalitatem sequun-
tur ratione postposita. De quibus Salomon
contestatur : In auribus insipientium ne Ibid. xxiii, 9.
loquaris, quia despicient doctrinam eloquii
tui; itemque, Non recipit stultus verba Ibid. xviii, 2.
prudentiæ. Tales ergo non retinent verba
salubrium doctrinarum, quoniam cor eo-
rum vitiis est confractum, concupiscentiis
dissipatum. Hinc dictum est in libro Sa-
pientiæ : In malevolam animam non in- Sap. i, 4.
troibit sapientia. — *Verbum sapiens quod-* 18
cumque audierit scius, id est sciens seu
docilis, *laudabit :* quia acceptum est sibi,
et audit illud libenter; *et ad se adjiciet,* id
est, sibi applicabit, et scientiæ suæ appo-
net, ut augeat eam : ideo dictum est supra,
Auris bona cum omni concupiscentia au- Eccli. iii, 31.
diet sapientiam. Unde in Proverbiis legi-
tur : Doce justum, et festinabit accipere; Prov. ix, 9.
sed et iterum, Auris sapientium quærit Ibid. xviii, 15.
doctrinam. *Audiet luxuriosus* verba sapi-
entiæ, *et displicebit* sibi talis doctrina suæ
voluntati ac voluptati contraria; *et proji-
ciet illud post dorsum suum,* id est, asper-
nanter repellet, sicut de talibus Dominus
loquitur per Zachariam : Noluerunt atten- Zach. vii, 11, 12.

dere, et averterunt scapulam recedentes; A
cor suum posuerunt ut adamantem, ne au-
dirent legem.
19 *Narratio fatui quasi sarcina in via :* id
est, sermo seu recitatio insipientis gravat
audientes peritos, sicut onus seu pondus
ambulantem per viam : quoniam in Pro-
Prov. xv, 14. verbiis veraciter scriptum est, Os stulto-
Ibid. 4. rum pascitur imperitia; et rursus, Lingua
immoderata conteret spiritum. *Nam in
labiis sensati invenietur gratia,* id est gra-
tiosa, apta, amabilisque doctrina : secun-
Ibid. xvi, 23. dum quod Salomon ait, Cor sapientis eru-
Ibid. xv, 23. diet os ejus; et denuo, Sermo opportunus
est optimus. Unde de Christo in Psalmo
Ps. xliv, 3. cantatur : Diffusa est gratia in labiis tuis;
Luc. iv, 22. atque in Evangelio, Mirabantur omnes in
verbis gratiæ, quæ procedebant de ore
20 ejus. — *Os prudentis quæritur in ecclesia :*
id est, congregatio fidelium cupit, quærit,
et libenter audit doctrinam periti et elo-
quentis, qui gratiam habet docendi; *et
verba illius cogitabunt in cordibus suis,*
id est, diligenter advertent, revolvent, ac
recolent, ad proficiendum ex eis. De tali- C
II Tim. ii, 2. bus ait ad Timotheum Apostolus : Hæc
commenda fidelibus hominibus, qui ido-
nei erunt et alios docere. De quibus in
Prov. xv, 7. Proverbiis dicitur : Labia sapientium dis-
seminabunt scientiam.
21 *Tanquam domus exterminata, sic fatuo
sapientia :* id est, peccator sapientiam vi-
lipendit, perdit ac deserit, tanquam do-
Ibid. i, 29. mum destructam, juxta illud : Exosam ha-
II Tim. iv, 4. buerunt disciplinam. Paulus quoque : A
veritate, inquit, auditum avertent, ad fabu-
las autem convertentur. *Et scientia insen-* D
sati, inenarrabilia verba. Scientia insen-
sati non est vera et salutaris scientia, sed
informis quædam notitia aut falsa doctri-
na. Cujus verba sunt inenarrabilia, id est
recitatione indigna atque erroribus invo-
luta, seu ita superflua, quod omnia repeti
Eccle. x, 14. nequeunt, juxta illud : Stultus verba mul-
22 tiplicat. — *Compedes in pedibus, stulto
doctrina :* id est, sicut catenæ graves sunt
pedibus, sic salubris doctrina iniquis et
fatuis; *et quasi vincula manuum super*

manum dexteram : quæ utique vincula
multum molestant sic vinctam manum ha-
bentem, et eam a motu et operatione im-
pediunt : juxta illud, Sapientiam atque *Prov.* i, 7.
scientiam stulti despiciunt.
Fatuus in risu exaltat vocem suam, cum 23
cachinno ridendo : quod solet esse signum
intimorati dissolutique cordis, quemadmo-
dum ex Ecclesiaste præallegatum est : Qua- *Eccle.* vii, 7.
si sonitus spinarum ardentium sub olla,
sic risus fatui. *Vir autem sapiens vix ta-
cite ridebit.* Sic sanctus Job de se ipso
B testatur : Si quando ridebam ad eos, non *Job* xxix, 24.
credebant mihi, et lux vultus mei non
cadebat in terram. Sic quoque fertur de
S. Bernardo, quod nunquam sic risit, quin
faceret sibi majorem vim ad risum, quam
ad risus repressionem. Denique Christus
flevisse legitur, nunquam autem risisse.
Qui et terribiliter comminatur : Væ vobis *Luc.* vi, 25.
qui ridetis nunc, quia lugebitis et flebitis.
Hinc in Ecclesiaste habetur : Risum re- *Eccle.* ii, 2.
putavi errorem. Et certe si ponderemus,
quam multa et enormia peccata omni hora
contingant, quot animæ quotidie pereant,
quot sint in mundo afflicti, tentati, op-
pressi, angustiati; intelligemus non esse
tempus ridendi, sed flendi et ululandi.
Ornamentum aureum, prudenti doctri- 24
na : id est, actus docendi decet et ornat
prudentem tanquam aureum ornamentum;
et quasi brachiale in brachio dextro. Unde
scriptum est : Qui docti fuerint, fulgebunt *Dan.* xii, 3.
quasi splendor firmamenti; et qui ad ju-
stitiam erudiunt multos, quasi stellæ in
perpetuas æternitates. — *Pes fatui, faci-* 25
lis in domum proximi : id est, homo in-
discretus et levis, cito et faciliter ingredi-
tur proximi domum, quemadmodum de
quibusdam scribit Apostolus : Discunt cir- *I Tim.* v, 13.
cuire domos, non solum otiosæ, sed et cu-
riosæ, loquentes quæ non oportet. *Et homo
sensatus confunditur a persona potentis,*
id est, sapiens verecundatur coram ma-
gnatis imperite se habere in verbis aut fa-
ctis. Vel sensus est, quod potentes superbi
frequenter injuste confundunt sensatos, eo-
rum sapientiæ invidentes, præsertim dum

26 corripiuntur ab eis. — *Stultus a fenestra,* A
id est per fenestram, *respiciet in domum,*
quando statim non aperitur ei, dum pul-
sat. Nam importune cupit videre quid aga-
tur vel habeatur in domo. *Vir autem eru-
ditus foris stabit* patienter, quousque ei
aperiatur, cogitans quod exsistens intus
homo forsan sit occupatus, vel reponat
seorsum quæ non vult ab extraneis con-
spici, aut ordinet domum.

27 *Stultitia hominis,* id est, stultum et im-
probum est homini, *auscultare per ostium*
alterius ad cognoscendum secreta illius. B
Hoc enim est curiositatis et doli. Nam in
propria domo debet homo esse securus :
nisi forsan fiat ex divino præcepto, quem-
Judic. VII, 9-11. admodum legitur Gedeon, Deo jubente,
descendisse in castra Madian, ad cogno-
scendum quid diceretur ibidem. Hinc in
Job XXXI, 9. Job inducitur : Si ad ostium amici mei in-
sidiatus sum. Sed hujus contrarium agunt
quidam curiosi et stolidi, circa vitam pro-
priam negligentes, circa aliorum secreta
scienda ferventes. *Et prudens gravabitur
contumelia,* id est, grave ei esset contu- C
meliam inferre alicui, aut contumeliosa
verba audire, præsertim in quantum sunt
28 Dei offensiva. — *Labia imprudentium stul-
Matth. XII, 34. *ta narrabunt.* Sic et Christus dixit : Quomo-
do potestis bona loqui, quum sitis mali? Et
Prov. XV, 28. in Proverbiis scriptum est : Os impiorum
redundat malis. *Verba autem prudentium
statera ponderabuntur :* id est, vir pru-
dens cum moderamine et discretionis men-
sura ac fidei regula loquitur, secundum
Ibid. XXIX, 11. illud : Totum spiritum suum profert stul-
tus ; sapiens differt, et reservat in poste- D
rum. Rursus, Verba prudentium statera
ponderantur ab audientibus bonis, qui ea
ponderant digne.

29 *In ore fatuorum, cor illorum :* id est,
quidquid occurrerit menti, mox proferunt,
non pensantes an expediat exprimi ; *et in
corde sapientium, os illorum :* id est, os
suum gubernant per sapientiam cordis, si-
ne deliberatione et præconsideratione nil
Ibid. XVI, 23. proferendo, juxta illud : Cor sapientis eru-
diet os ejus, et labiis illius addet gratiam.

Hinc Seneca docuit : Prius sermo veniat ad
limam, quam ad linguam. Sanctus quoque
Gregorius : Pravi (inquit) homines, sicut
in sensu sunt leves, ita in locutione præ-
cipites : quia quod levis mens concipit,
levior protinus lingua prodit. Narratur in
Vitis Patrum, quod Fratres quidam cum
quodam sene perrexerunt ad sanctum pa-
trem Antonium, et loquebantur nunc de
ista, nunc de illa materia, attamen bona,
prout animo occurrebat ; senex autem ta-
cebat. Qui quum ad S. Antonium devenis-
sent, dixit beatissimus pater Antonius se-
ni : Bonos itineris tui comites invenisti
hos Fratres, Abba? Respondit senex : Boni
sunt, sed domus eorum ostium non habet :
quicumque vult, intrat stabulum, et sol-
vit asinum. Oremus igitur cum Psalmista,
Pone, Domine, custodiam ori meo ; et di- *Ps.* CXL, 3.
camus : Dixi : Custodiam vias meas, ut non *Ps.* XXXVIII, 2.
delinquam in lingua mea.

Dum maledicit impius diabolum, vitu- 30
perando iniquitates illius, vel mala pœ-
nalia imprecando eidem, *maledicit ipse*
impius *animam suam :* quæ est diaboli
adultera, et vitiorum diaboli imitatrix :
ideo contra se ipsum profert sententiam,
juxta illud Apostoli : In quo alium judi- *Rom.* II, 1.
cas, te ipsum condemnas ; eadem enim fa-
cis. Unde in Evangelio legitur : De ore *Luc.* XIX, 22.
tuo te judico, serve nequam. Hæc dicun-
tur, non ut non maledicamus diabolum,
sed ut satagamus non esse maledictione
condigni.

Susurro coinquinabit animam suam : 31
id est, murmurator seu silens detractor,
susurrans in aure alterius, fœdat et necat
in primis propriam animam ; deinde, quan-
tum in se est, animam audientis ; *et in
omnibus odietur,* id est, odibilis erit, se-
cundum quod talis. Unde in Proverbiis di-
citur : Verba susurronis quasi simplicia, et *Prov.* XXVI, 22.
ipsa perveniunt usque ad intima ventris.
Et qui manserit susurro, non pœnitens de
tanto peccato ; vel, Qui manserit, id est,
cum susurrone contraxerit societatem et
communionem in vitio tali ; *odiosus erit,*
sicut susurro, juxta illud : Amicus stulto- *Ibid.* XIII, 20.

rum similis erit. *Tacitus et sensatus honorabitur :* tum quia tempore opportuno tacet, tum quia sensatus, tum quia non tacet ex imperitia, sed ex discretione, ideo meretur suo tempore reverenter audiri, juxta
Eccle. IX, 17. illud : Verba sapientis audiuntur in silentio magis, quam clamor principis inter stultos. Hinc Seneca dicit : In hoc incum-
A be, ut libentius audias, quam loquaris; qui nescit tacere, nescit loqui. Quidquid dicturus es, prius dic tibi, quam aliis. Sanctus quoque Hieronymus : Diu, inquit, considera quid loquendum sit, ne quid dixisse pœniteat. Sapiens antequam loquatur, multa considerat : quid, cui, quando, ubi, quare et qualiter.

ARTICULUS XXII

DECLARATIO CAPITULI VICESIMI SECUNDI : IN LAPIDE LUTEO LAPIDATUS EST PIGER.

1 CONTRA vitia omissionis hic agitur. *In lapide luteo lapidatus est piger :* id est, negligens, acediosus seu tepidus, ob suam pigritiam punitus est, viliterque tractatus luteo lapide, id est aspero contemptibilique tormento, sicut vilis sua culpa meretur, quatenus pœna correspondeat culpæ; *et omnes loquentur super aspernationem illius,* id est, quam contemptibilis sit inter se conferent.
2 *De stercore boum,* id est sordenti pœnæ et squalori, *lapidatus,* id est subjectus, *est piger; et omnis qui tetigerit eum, excutiet manus,* id est, fœdatum se reputabit ex contactu illius. Potest autem per lapidem luteum designari duritia seu punitio pigri pro obstinatione peccati avaritiæ, quæ est circa terrena; et per stercus boum, induratio peccati luxuriæ,
Joel I, 17. juxta illud, Computruerunt jumenta in stercore suo. Per hæc insinuantur vilitas ac gravitas pigritiæ, præsertim acediæ, detestabilisque teporis : quæ omnia caritatis fervori, spirituali profectui, et diligentiæ sollicitudinis sanctæ contrariantur. Unde in Apocalypsi cuidam Dominus loquitur :
Apoc. III, 16. Quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo. Hinc contra pigritiam ubertim et confusibiliter loquitur in Proverbiis Salo-
Prov. VI, 9-11. mon, dicens : Usquequo, piger, dormies? Quando consurges ex somno tuo? Paululum dormies, paululum dormitabis; et ve-
B niet tibi quasi viator egestas, et pauperies quasi vir armatus.

Confusio patris est de filio indisciplinato : id est, indisciplinatio filii carnalis, 3
seu subditi, sive discipuli, redundat in patrem carnalem ac spiritualem, magistrum sive doctorem, juxta illud : Dolor patris, Prov. XIX, 13.
filius stultus. Unde in eodem libro scribitur : Natus est stultus in ignominiam Ibid. XVII, 21.
suam; sed nec pater in fatuo lætabitur. Parentes etenim et prælati, prædicatores et præsidentes, tenentur subditis discipli-
C nam, directionem, doctrinam, secundum quod Paulus hortatur : Patres, nolite ad Ephes. VI, 4.
iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina et correptione Domini. *Filia autem fatua in deminoratione fiet,* id est, minuetur honore, fama, divitiis, et quod gravius est, donis gratiæ atque virtutibus; eritque etiam confusio suis parentibus.

Filia prudens, hereditas viro suo, id 4
est, a marito separanda non est, sicut nec hereditas, pertinetque ad virum tanquam
D aliquid ejus, et est ei amabilis velut hereditarium bonum : imo et plus, quanto et ipsa melior est possessione terrena. *Nam quæ confundit* virum sive domesticos per peccata feminis consueta, *in contumeliam fit genitoris,* id est, confusionem et opprobrium ingerit suo patri, eo quod

non refrenaverit eam tempestive. Imo quan-
doque irrationabiliter adscribitur patri ejus
perversitas filiæ, vel quia non potuit eam
reprimere, vel quia post mariti acceptio-
nem indomita facta est : et sic fit contu-
melia patri illius, dum ei imputatur mali-
5 tia filiæ. — *Patrem et virum confundit*
audax, id est, frontosa et impudens non
solum patrem carnalem, sed maritum quo-
que perturbat ; *et ab impiis non minora-*
bitur, id est, iniquis viris erit par in vi-
tiis ; vel, Ab impiis non minorabitur, quia
frequenter laudatur in suis vanitatibus ac
perversitatibus ab iniquis hominibus. *Ab*
utrisque autem inhonorabitur : quia tam
pater quam maritus corripiunt eam et
spernunt.

6 *Musica in luctu, importuna narratio :*
id est, sicut melodia ad lætitiam provo-
cans, indecens est in funeris luctu ; sic
narratio importuna, loco et tempori non
congruens, gravat et male sonat in audien-
tium aure. *Flagella et doctrina in omni*
tempore, sapientia : id est, per assiduam
castigationem seu disciplinam, et per in-
formationem, ad sapientiam pervenitur. —
7 *Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat*
testam : id est, sicut inaniter laborat, qui
vas fictile fractum nititur reparare per
partium conjunctionem ; ita qui docet per-
versum, indocilem, derisorem seu indura-
Prov. IX, 7. tum. Ideo in Proverbiis dicitur : Qui erudit
derisorem, ipse sibi injuriam facit ; et qui
arguit impium, generat maculam sibi. —
8 *Qui narrat verbum non audienti,* id est
non advertenti, neque curanti, *quasi qui*
excitat dormientem de gravi somno, id
est, cum indisposito loquitur. Ideo scri-
Eccli. XXXII, 6. ptum est : Ubi non est auditus, non ef-
9 fundas sermonem. — *Cum dormiente lo-*
quitur, qui narrat stulto sapientiam, id
est, non proficit, qui obstinatum, indirigi-
bilem, et incapacem, vult informare. Ideo
Prov. XXIII, 9. scriptum est : In auribus insipientium ne
loquaris, quia despicient doctrinam eloquii
tui. *Et in fine narrationis dicit* stultus
ille auditor : *Quis est hic ?* id est, cur præ-
sumit me informare? Quemadmodum le-
guntur Scribæ et Pharisæi indurati dixisse
cæco illuminato : In peccatis natus es to- *Joann.* IX, 34.
tus, et tu doces nos ?

Supra mortuum plora, id est, mortem 10
proximi tui defuncti defle : tamen cum
moderamine, non quasi non sit vita alia
post præsentem, nec spes felicitatis futu-
ræ. Propter quod ait Apostolus : Nolumus *I Thess.* IV, 12.
vos ignorare de dormientibus, ut non con-
tristemini sicut et ceteri qui spem non
habent. Hinc Seneca dixit : Amico defun-
cto, nec sicci sint oculi, neque fluant. Ma-
gis autem plorandum est orando pro ipso,
ut Dominus ei ignoscat. *Defecit enim lux*
ejus, id est corporalis vita ipsius : quæ
comparatione mortis lux nominatur, juxta
illud Job : Quare misero data est lux, et *Job* III, 20.
vita iis qui in amaritudine animæ sunt ?
Vel, Defecit lux ejus, id est, status ac tem-
pus promerendi in eo finitum est. Idcirco
per opera pietatis succurrendum est ei.
Unde ait Salvator : Dum lucem habetis, *Joann.* XII, 36.
credite in lucem, ut filii lucis sitis ; et
rursus, Venit nox, id est tempus post mor- *Ibid.* IX, 4.
tem, quando nemo potest operari, id est
meritorie agere. *Et supra fatuum plora,*
defecit enim sensu. Potest per fatuum ac-
cipi quicumque in mortali peccato exsi-
stens, in quo est vitium puerilitatis, seu
stultitia, sapientiæ dono contraria : et talis
est præcipue deplorandus, tanquam spiri-
tualiter mortuus. Potest quoque per fa-
tuum accipi is, qui usu rationis vel in toto
aut in magna parte privatus est : et talis
deflendus est, utpote præcipuo bono ho-
minis destitutus, quia ut D. Dionysius lo-
quitur, Optimum hominis est, esse secun-
dum rationem.

Modicum plora supra mortuum corpo- 11
raliter, et moderate, et parum respectu
ejus qui spiritualiter mortuus est ; *quo-*
niam requievit ab inquietudine, periculis,
tædiis atque laboribus vitæ præsentis, se-
cundum illud in Job : Ibi impii cessave- *Job* III, 17.
runt a tumultu, et ibi requieverunt fessi
robore. *Nequissimi enim nequissima vita* 12
super mortem fatui : id est, vita impii
(qui nequissimus dicitur) nequissima est,

id est multo pejor magisque deploranda, A
quam corporalis mors fatui, vel quam
mors ipsius nequissimi, qui fatuus dicitur
ratione prætacta : ut sit sensus, quod vita
iniqui magis deflenda est, quam mors ejus.
13 *Luctus mortui, septem dies,* id est, septem
diebus durat luctus mortui corporaliter :
non tamen sine interpolatione, nec præci-
se; sed quod juxta morem quorumdam,
intensius renovatur septem diebus, et si-
gna mœroris præferuntur tam diu. Porro
Jacob patriarcham defunctum legitur de-
Gen. L, 3. flevisse Ægyptus septuaginta diebus ; Aa- B
Num. XX, 30. ron vero pontificem filii Israel triginta
Deut. XXXIV, 8. diebus ; totidem quoque Moysen. *Fatui au-*
tem et impii, omnes dies vitæ illorum.
14 *Cum stulto non multum loquaris :* quia
nihil importat, quum nec ipsum possis
instruere, nec te ipse ; *et cum insensato*
Eccli. VIII, 18. *ne abieris :* juxta illud, Cum audace non
eas in via, ne impingat super te malum.
Prov. XXII, 24, 25. Unde et scriptum est : Ne ambules cum
homine furioso, ne sumas scandalum ani-
15 mæ tuæ. Ideo subditur : *Serva te ab illo,*
ut nec corporaliter, nec spiritualiter eum C
sequaris in malum, *ut non molestiam ha-*
beas, id est, ne gravamen incurras ex so-
cietate illius ; *et non coinquinaberis in*
peccato illius, participando secum in vitiis,
aut cooperando vel consentiendo ei in ma-
16 lis. *Deflecte ab illo, et invenies requiem*
mentis et corporis, evadendo malæ socie-
tatis incommoda, *et non acedieris in ejus*
stultitia, id est, indignabundus, remis-
sus seu acediosus non fias ex fatuis verbis
et factis ipsius. Hinc in libro Numerorum
Num. XVI, 26. jubetur : Recedite a tabernaculis homi- D
num istorum, et nolite tangere quæ ad
eos pertinent, ne involvamini in peccatis
eorum.
17 *Super plumbum quid gravabitur ?* id
est, quid gravius plumbo? quasi dicat :
Fatuus plumbo est gravior, ad sustinen-
dum mores, verba et gesta ipsius : quem-
Prov. XXVII, 3. admodum Salomon ait : Grave est saxum
et onerosa arena, sed ira stulti utroque
gravior. *Et quod illi aliud nomen, quam*
fatuus ? id est, hoc nomen præcipue com-
petit ei, quia in omnibus stulte se habet.
Attamen vocatur, homo, Joannes, etc. Vi-
tare tamen debemus, ne inconsulte aut
sine ratione condigna, aliquem stultum
vocemus, quum dicat Salvator : Qui dicit *Matth.* V,
fratri suo, Fatue, reus erit gehennæ ignis. 22.
Arenam et salem, id est molem arenæ ac 18
salis, *et massam ferri facilius est ferre,*
quam hominem imprudentem in rebus hu-
manis, *et fatuum* in divinis, *et impium.*
Ideo scriptum est : Expedit magis occurrere *Prov.* XVII,
ursæ raptis fetibus, quam fatuo confiden- 12.
ti sibi in stultitia sua.
Sicut loramentum ligneum colligatum 19
in fundamento ædificii non dissolvetur,
quia forte est, et firmiter sibi cohæret in
partibus suis. Siquidem loramentum voca-
tur, connexio congeriesque lignorum in
fundamento domus locata. *Sic et cor con-*
firmatum in cogitationibus consilii, id est
in meditationibus sapientialibus et discre-
tis atque consultis, supple, stabile erit in
Domino : quemadmodum et in Proverbiis
scribitur, Cogitationes justorum, judicia, *Ibid.* XII, 5.
id est per judicium discretionis examina-
tæ ac roboratæ. Hinc iterum legitur : Dis- *Ibid.* XV, 22.
sipantur cogitationes, ubi non est consi-
lium. Pensemus ergo omnem cogitatum
nostrum a Deo considerari, et ejus præsen-
tiam attendendo, erubescamus coram eo
inania meditari. Sicque cum Psalmista di-
camus : Meditatio cordis mei in conspectu *Ps.* XVIII,
tuo semper. *Cogitatus sensati in omni* 15. 20
tempore vel metu non depravabitur, id est,
inordinata et vitiosa formidine carnali et
mundana non vincetur, secundum quod
est cogitatus sensati. Sapiens namque con-
tra impugnationem pravi timoris armatus
est dono sapientiæ, spe subventionis divi-
næ, virtute constantiæ, fortitudine quæ est
virtus cardinalis, et fortitudine quæ est
donum. Ideo, juxta Christi doctrinam, non *Matth.* X,
timet eos qui corpus occidunt. Unde san- 28.
ctus Job dixit : Si expavi ad multitudinem *Job* XXXI, 34.
nimiam ; et Psalmista, Dominus illumina- *Ps.* XXVI, 1.
tio mea, quem timebo? In Proverbiorum
quoque libro asseritur : Justus quasi leo *Prov.*
confidens, absque terrore erit. XXVIII, 1.

21 *Sicut paleæ in excelsis, et cæmenta si-
*ne impensa contra faciem venti non per-
manebunt : paleæ enim in alto collocatæ,
in aere mox disperguntur a vento; cæmen-
tum quoque calce non mixtum, contra vim
22 venti non potest subsistere; *sic et cor ti-
midum timore carnali, aut sæculari, seu
pure servili, *in cogitatione stulti contra
impetum timoris non resistet : id est, im-
pugnationi timoris vitiosi mox cedit, quia
non cogitat de his quæ Dei sunt, scilicet
de adjutorio, præsentia, protectioneque
Dei et sanctorum angelorum, sed vanis et
phantasticis apprehensionibus immoratur,
et considerationi propriæ infirmitatis, pu-
sillanimitatisque cordis intentus est; nec
ad sustinendum adversa propter Deum se
armat dominicæ passionis exemplo. Ideo
Prov. Salomon dixit : Fugit impius, nemine per-
xxviii, 1. sequente. Qui iterum ait : Honora Deum, et
Ibid. vii, 1, juxta LXX. valebis; præter eum vero ne timueris alie-
num. Et certe, qui Deum efficaciter me-
tuit, et divini rigorem judicii, pericula
mortis, ac sequentis vitæ supplicia im-
piis præparata perpendit, vanam et ef-
feminatam faciliter repellit formidinem.
Sed ista non veretur iniquus. Propterea
subditur :

23 *Sicut ornatus arenosus in pariete lim-
pido : id est, quemadmodum linitio facta
cum arenis non manet fixa in pariete po-
lito lapideo, imo mox decidit; *sic et cor
trepidum inordinato timore : nam subdi-
tur, *in cogitatione fatui :* de quo in Pro-
Ibid. xxiv, 9. verbiis habetur, Cogitatio stulti peccatum
est; *omni tempore non metuet,* id est, nun-
quam timebit filiali et virtuoso timore, se-
cundum quod tale. Poterit tamen pœnite-
re, et conversus salubriter formidare. Tales
enim Deo non innituntur, sicut de eis in
Ps. xiii, 5. Psalmo cantatur : Deum non invocave-
runt; illic trepidaverunt timore, ubi non
erat timor. *Sic et qui in præceptis Dei
permanet semper, non metuet inordinato,
sed bono et salubri timore. Aliqui tamen
libri habent, Sed qui in præceptis, etc. ; et
sic textus est planior. Porro quidam ex
naturali dispositione sunt timidi, habentes

A cor leporinum, magnum et frigidum : lo-
quendo de corde corporali, quod est in
animali primum vivens et ultimum mo-
riens, secundum Philosophum. Illis ergo
incumbit contra passionem timoris specia-
liter præliari, Deum jugiter invocando pro
virtute constantiæ, confidentia filiali, for-
titudine sancta, et ad bonum ac salubrem
timorem se dando; remedia quoque inor-
dinatæ formidinis addiscendo et assumen-
do : de quibus Cassianus, Climacus, et alii
scribunt.

B *Pungens oculum, deducit lacrimas :* 24
dum enim corporalis oculus pungitur, hu-
mor egreditur. Similiter qui pungit ocu-
lum cordis stimulo divini timoris, educit
lacrimas compunctionis. *Et qui pungit
cor, profert sensum : id est, qui mentem
exercet investigatione pervigili, acuta et
penetrativa, producit ex ea sapientiam, ve-
ra et sapientialia verba, juxta illud : Si *Prov.* ii, 4, 5.
quæsieris sapientiam quasi pecuniam, et
sicut thesauros effoderis illam, tunc intel-
liges timorem Dei, et scientiam Dei inve-
C nies. — *Mittens,* id est projiciens, *lapidem* 25
in volatilia, dejiciet ea a loco suo, id est,
disperget; *sic et qui convitiatur,* id est,
convitium seu contumeliosa verba dicit,
amico, dissolvit amicitiam. Nam violat
eam in semetipso, contra jus amicitiæ
veniendo; et quantum in se est, corrumpit
eam in proximo suo, quum scriptum sit,
Sermo durus suscitat furorem; et rursus, *Ibid.* xv, 1.
Homo perversus suscitat lites. Hinc iterum *Ibid.* xvi, 28.
Salomon protestatur : Sicut avis ad alta *Ibid.* xxvi, 2.
transvolans, et passer quolibet vadens, sic
D maledictum frustra prolatum in quem-
piam superveniet.

Ad amicum etsi produxeris gladium, 26
ne desperes : id est, quamvis extraxeris
ensem adversum amicum ex impetu pas-
sionis, non tamen diffidas de amici recon-
ciliatione. *Est enim regressus ad amicum :*
id est, potes eum pia intentione accede-
re, veniamque humiliter postulare, et sic
amicitiæ jura recuperare, præsertim quum
vera amicitia non nisi inter virtuosos exsi-
stat, qui ad reconciliationem et indulgen-

Matth. v, 24. tiam proni sunt. Ideo jussit Salvator : Va- A
de reconciliari proximo tuo.
27 *Si aperuerit os triste*, contra te conque-
rendo, *ne timeas* timore superfluo, quasi
non possis eum placare. *Est enim concor-
datio*, id est, post discordiam potest esse
ad concordiam priorem reditio; *excepto
convitio*, quo unus imponit alteri vitium
criminosum et morte dignum, non vere, *et
improperio*, quo vere id agit, tamen per-
versa intentione, et non observato debito
ordine caritatis seu juris, vel fraternæ
correptionis. Quidam tamen per imprope- B
rium, intelligunt aliquid turpe, reputatio-
ni seu dignitati contrarium, quamvis non
sit vitiosum, ut esse spurium, aut servum
empticium. Hoc tamen non videtur tam
grave aut implacabile, ut excipi debeat.
Et superbia, id est injuriatione ex arrogan-
tia procedente, ut est amicum viliter con-
trectare, aut suppeditare. Unde in Numeris
Num. xv, 30. legitur : Anima quæ per superbiam ali-
quid commiserit, quoniam adversus Do-
minum rebellis fuit, peribit de populo
suo. *Et mysterii*, id est secreti, *revelatio-* C
ne : quod est directe contra fidelitatem et
Prov. xi, 13. caritatem, juxta illud : Qui ambulat frau-
dulenter, revelat arcana; qui autem fidelis
est, celat amici commissum. Unde rursus
Ibid. xx, 19. scriptum est : Ei qui revelat mysteria, non
commiscearis. *Et plaga dolosa*, id est læ-
sione proditorie, fraudulenter, aut quasi
sub specie joci aut amicitiæ irrogata, prout
Ibid. xxvi, 18, 19. legitur in Proverbiis : Sicut noxius est,
qui mittit lanceas et sagittas in mortem;
sic vir qui fraudulenter nocet amico suo,
et quum fuerit deprehensus, dicit, Ludens D
Ibid. x, 23. feci. Et denuo Salomon fassus est : Quasi
per risum stultus operatur scelus. *In his
omnibus effugiet amicus* : id est, qui ista
aut aliquid horum fuerit passus a suo
amico, recedet ab ejus amicitia, aut nun-
quam, aut difficulter valde rediturus ad
eam. Non tamen recedet a spirituali amore
Matth. v, 44. illius seu caritate, quum et inimicos ju-
beatur diligere; sed ab amicitia illa fami-
liari, et speciali communione in consiliis
et secretis. Periculosum est equidem cum
illo redire ad amicitiam talem, a quo quis
passus est aliquid horum, nisi forsan post
longam et evidentem experientiam emen-
dationis illius.
Fidem posside cum amico in paupertate 28
illius, id est, tempore adversitatis, pau-
pertatis, afflictionis, tentationis, conserva
cum proximo tuo fidelitatem et carita-
tem : sicut de hoc dicta sunt multa in ex-
positione sexti capituli ; *ut et in bonis
illius læteris*, id est, prosperitatis et gra-
tiæ illius sis particeps, ei congratulando
et communicando. *In tempore tribulatio-* 29
*nis illius permane illi fidelis, ut in here-
ditate illius coheres sis*, id est, in bonis
ejus temporalibus ac spiritualibus bonis-
que gloriæ secum communices, et ejus sis
consors, quoniam amicorum bona commu-
nia sunt. Hinc Christus ait Apostolis : Vos *Luc.* xxii, 28-30.
estis qui permansistis mecum in tentatio-
nibus meis; et ego dispono vobis regnum,
ut edatis et bibatis mecum in regno. Hinc
ad Corinthios ait Apostolus : Sicut socii II *Cor.* i, 7.
passionum estis, sic eritis et consolatio-
nis: atque ad Timotheum, Si compatimur, II *Tim.* ii, 12.
et conregnabimus.
Deinde tanguntur quæ amicitiam peni-
tus rumpunt, homicidiumque inducunt.
Ante ignem, camini vapor et fumus ignis 30
inaltantur : nam ex fornace ardente fu-
mus et ignis erumpunt atque ascendunt ;
sic et ante sanguinem, id est sanguinis
injustam effusionem, *maledicta*, id est im-
precationes mali, *et contumeliæ, et minæ*,
id est, comminationes præcedunt. Interdum
tamen absque horum præcessione, homi-
cidia et vulnera fiunt : quemadmodum
impius Tryphon occidit Antiochum regem I *Mach.* xiii, 31.
adolescentem in dolo, et Joab Amasam, II *Reg.* xx, 9, 10; iii, 27.
imo et Abner. Latrones quoque et pro-
ditores sine horum præcessu sanguinem
fundunt.
Amicum salutare non confundaris : id 31
est, non erubescas, nec asperneris proxi-
mum tuum primo salutare, non obstante
prævia dissensione habita inter illum et
te. Hoc dicitur contra quosdam prattantes,
qui offensi, nolunt se tantum humiliare,

ut primo aliquod amicitiæ signum seu sa-
lutatorium verbum illi exhibeant, sed suo
*alias amaro silentio prattativo * magis exasperant il-
lum, quam alii verbis duris, ut asserit Cas-
sianus. De hoc ait Gregorius : Si contingat
jurgium cum proximo, erubescimus prio-
res satisfacere : et tamen omnipotens De-
us, qui a nobis dire multotiesque offensus
est, ad emendationem et reconciliationem
quotidie per Scripturas et prædicatores
II Cor. v, 20. nos exhortatur, quum dicat Apostolus : Ob-
secramus pro Christo, reconciliamini Deo.
Erubescamus ergo, et pœniteamus de uni-
versa duritia atque superbia nostra, et
signa amicitiæ etiam injuriatoribus osten-
damus. Et *a facie illius non me abscon-
dam,* sed pie et hilariter ei occurram, ut
amicitiam reparem. Tamen familiaritas in
præfatis casibus est vitanda. *Et si mala,*
id est adversa, *mihi evenerint per illum,*
id est ab eo, vel propter eum, *sustinebo*
hoc patienter, ut lucrifaciam ipsum, et
Rom. xii, 21. vincam in bono malum. *Omnis qui audie-*
32 *rit,* qualiter illum in istis prævenerim, et
quanta sint bona in vera amicitia, *cavebit
se ab eo,* id est, vitabit ne per convitium
aut injuriam offendat amicum. Vel magis
ad litteram, Omnis qui audierit, qualiter
illum prævenerim, et propter hoc adversa
pertulerim, et tamen ille ad amicitiam
reverti abnuerit, cavebit se ab eo, tan-
quam ab homine duro et pertinaci, et ita
non poterunt scandalizari in me, sed ma-

A gis in illo, et ipse portabit iniquitatem
suam.
Postremo, quia frequenter atque faci-
liter excedit, proximumque offendit aut
scandalizat homo in verbis, aut etiam in
abusivo prætacto silentio, subdit : *Quis* 33
dabit ori meo custodiam? id est, utinam
Deus det mihi gratiam recte regendi in
omnibus linguam meam; *et super labia
mea signaculum certum,* id est discretum
refrenaculum, ne imprudenter os meum
aperiam ad loquendum? *ut non cadam in*
B *ipsis,* id est, non peccem per indiscretam
locutionem aut taciturnitatem, *et lingua
mea me perdat,* id est, abusus linguæ
damnatione me dignum efficiat, seu po-
tius ego ipse per linguam meam : sicut os Sap. i, 11.
quod mentitur, occidit animam. Multum
desideranda est gratia ista, a Deo assidue
ac fervide postulanda, cum seriosa coope-
ratione et appositione diligentiæ propriæ :
quia, ut in Proverbiis fertur, Hominis est Prov. xvi, 1.
animum præparare, et Domini gubernare
linguam. Nam, Jacobo apostolo teste, Lin- Jacob. iii, 8.
C guam nullus refrenare potest (sine Dei
auxilio). Idcirco oravit Propheta : Pone, Ps. cxl, 3.
Domine, custodiam ori meo, et ostium
circumstantiæ labiis meis. Et ne bonum
istud sic postulemus, et exspectemus a
Domino, ut non apponamus diligentiæ no-
stræ conatum, iterum fertur in Psalmo :
Dixi, Custodiam vias meas, ut non delin- Ps. xxxviii, 2.
quam in lingua mea.

ARTICULUS XXIII

EXPLANATIO CAPITULI VICESIMI TERTII : DOMINE PATER ET DOMINATOR VITÆ MEÆ.

AVITIIS linguæ hic revocat orando et
1 instruendo. *Domine pater,* id est Deus
creator et recreator : cui apud Isaiam di-
Is. lxiii, 16. citur : Tu, Domine, pater noster, redemptor
noster. Interdum etiam, quamvis raro, Deus
dicitur pater entium non viventium, juxta

D illud in Job : Quis est pluviæ pater? vel Job xxxviii, 28, 29.
quis genuit stillas roris? De cujus utero
egressa est glacies? et de cœlo gelu quis
genuit? *Et dominator,* id est gubernator,
director et judex, *vitæ meæ,* id est totius
conversationis meæ ; *ne derelinquas me*

in cogitatu et consilio illorum, videlicet
iniquorum, ut nec prave cogitem, aut er-
ronee consulam, nec aliorum pravis con-
Ps. I, 1. siliis acquiescam. Nempe, beatus vir qui
non abiit in consilio impiorum. *Nec sinas*
me cadere, id est peccare, *in illis,* ne eis
conformer; vel, ut aliqui habent, In illa
exprobratione, hoc est vituperatione seu
improperatione, ita ut nec aliquid inordi-
nate vituperem, nec alicui verbum impro-
perii dicam, nec a te vituperari prome-
rear, nec mihi tanquam ingrato improperes
beneficia tua.
2 *Quis superponet in cogitatu meo flagel-*
la? id est, quis cogitare et bene attende-
re me faciet tormenta impiis præparata?
Ps. X, 7. De quibus ait Psalmista : Pluet super pec-
catores laqueos : ignis, sulfur et spiritus
procellarum, pars calicis eorum. In Pro-
Prov. XIX, 29. verbiorum quoque libro : Parata sunt de-
risoribus judicia, et mallei percutientes
stultorum corporibus. *Et in corde meo*
doctrinam sapientiæ? id est, utinam Deus
per se ipsum, per angelum sanctum, per
Scripturam et instructionem bonorum, fa-
ciat me jugiter memorem pœnarum quæ
imminent vitiosis, et præmiorum quæ dan-
da sunt justis, ut tam timore supplicio-
rum, quam desiderio gaudiorum cœlesti-
um, et maxime ex consideratione divinæ
præsentiæ ac ejus amore, vitem pecca-
ta, prout doctrina sapientiæ continet; *ut*
ignorationibus eorum non parcat mihi, id
est, non relinquat me in ignorantiis seu
oblivionibus suppliciorum et præmiorum
illorum, ac consimilium quæ retrahunt a
peccatis; imo de talium ignorantia me in-
crepet in præsenti, eamque tollat a me;
et non appareant delicta illorum, id est,
non inveniantur in me culpæ quæ con-
sistunt in ignorantiis talium rerum quæ
sunt necessariæ ad salutem : de quibus
I Cor. XIV, 38. ait Apostolus, Qui ignorat, ignorabitur.
Quæ ignorantia, secundum Ambrosium,
est maximum peccatum, non magnitudine
enormitatis, sed periculositatis, quia ex
ignorantia oriuntur multa et maxima vi-
Prov. XVII, 16. tia. Unde in Proverbiis est scriptum : Qui

A evitat discere, incidet in mala. Idcirco sub-
jungitur :
Et ne adincrescant ignorantiæ meæ, id 3
est, ne præfatæ ignorationi juris seu præ-
ceptorum quæ teneor scire, adjungantur
alia vitia, intus in corde, et in ore, ac ope-
re. De quibus nunc additur : *et multipli-*
centur delicta mea, et peccata mea abun-
dent enormitate et numero, *et incidam in*
conspectu adversariorum meorum, id est,
ne incidam manus hostium animæ meæ, *et*
gaudeat inimicus meus quicumque, visi-
B bilis aut invisibilis, præsertim princeps
tenebrarum, seu dæmon mihi ad exerci-
tium specialiter deputatus, de mea ruina.
Etenim qui tribulant me, exsultabunt, si Ps. XII, 5.
motus fuero. Propter quod denuo orat vir
sanctus : Neque irrideant me inimici mei. Ps. XXIV, 3.
Nam, ut ait Gregorius, ipsos, dum pecca-
mus, irrisores patimur, quos ad vitia per-
suasores habemus. Et certe, si rite perpen-
dimus crudelitatem et odium invisibilium
hostium animarum nostrarum, qui nil
aliud sitiunt, nisi æternam nostram dam-
C nationem, debemus merito Dominum in-
vocare, ac timorate in omnibus conversari,
ne incidamus manus eorum, et tanto fer-
ventius virtuosis insistere actibus, quanto
infatigabilius imminent illi, ut suæ nos
ditioni ac damnationi involvant, ne gau-
deant unquam de nostra ruina. Hoc auctor
iste perpendens, ardentissime exorat :
Domine pater, qui es Dominus univer- 4
sorum jure creationis et generalis guber-
nationis, et pater præcipue rationalium ac
intellectualium creaturarum, quas ad ima- Gen. I, 26, 27.
D ginem et similitudinem tuam fecisti : fi-
liorum namque est, patri assimilari; *et*
Deus vitæ meæ, id est causa, fons, rector,
protector, salus et finis vitæ meæ, quam
habeo per dona naturæ ac gratiæ. Cui ait
Psalmista : Domine, Deus salutis meæ; et Ps. LXXXVII, 2.
quidam Prophetarum : Et nunc pater no- Is. LXIV, 8.
ster es tu, nos vero lutum; et fictor noster
tu, et opera manuum tuarum omnes nos.
Ne derelinquas me in cogitatu illorum, id
est, non me permittas acquiescere sugge-
stioni adversariorum animæ meæ. *Extol-* 5

lentiam oculorum meorum ne dederis mi- A
hi : id est, non sinas interioribus oculis
meis inhærere elationem, qua me putem
Galat. VI, 3. aliquid esse, quum nihil sim, aut majora
sentiam de me : quæ extollentia solet in
exterioribus oculis apparere, juxta illud,
Job XV, 12. Quid te elevat cor tuum, et quasi magna
cogitans, attonitos habes oculos ? Unde et
Is. X, 12. Dominus loquitur per Isaiam : Visitabo
super fructum magnifici cordis regis As-
sur, et super gloriam altitudinis oculorum
ejus. *Et omne desiderium pravum,* sive
ad appetitum sensitivum, sive intellecti- B
vum pertineat, *averte a me,* ut nec diutius
immorer, neque consentiam, nec actui
mancipem illud.
6 *Aufer a me ventris concupiscentias,* id
est carnalia desideria gulæ atque luxuriæ,
ne carni deserviam : quum et Seneca fa-
teatur : Major sum et ad majora natus,
quam ut corporis mei mancipium sim.
Rom. XIII, 14. Hinc admonet Paulus : Curam carnis ne
feceritis in desideriis ; itemque, Spiritu
Galat. V, 16. ambulate, et desideria carnis non perfici-
etis. *Et concubitus concupiscentiæ ne ap-* C
prehendant me : id est, nec legitimam
conjugem ex desiderio voluptatis cupiam
vel accedam, quoniam omnis amator fer-
ventior, est adulter : qui scilicet cum præ-
dominante concupiscentia suam accedit, id
est, tali ac tanta, quod et eam, quamvis
legitima non esset, accederet. Talis quippe
non maritali, sed adulterino eam cognoscit
affectu. *Et animæ irreverenti, et infruni-*
to, id est insipienti, id est hominibus im-
probis et insipientibus, qui, ut in Jeremia
Thren. IV, 16; V, 12. habetur, nec seni, nec sacerdoti, nec ma- D
jori honorem impendunt, *ne tradas me,* ne
eorum improbitate et insipientia victus
II *Thess.* III, 1, 2. peccem. Sic et Apostolus : Orate, inquit,
ut liberemur a malis et importunis ho-
minibus.
7 *Doctrinam oris audite, filii :* juxta illud
Ps. XXXIII, 12. Psalmi, Venite, filii, audite me. *Et qui*
custodierit illam, non periet labiis suis, id
est, vitia linguæ et tormenta eorum non
incidet, *nec scandalizabitur,* id est, non
impinget, *in operibus nequissimis :* ita
quod nec faciet ea, nec facientibus con-
sentiet, nec ex aliorum malitia ad pec-
candum trahetur. Etenim qui scandaliza-
tur, parvulus est, id est fragilis multum
et imperfectus. Majores autem, ut testatur
Hieronymus, scandala non recipiunt, imo
peccantibus condolent, et intercedunt pro
eis. *In vanitate sua apprehenditur pecca-* 8
tor, id est, a Judice summo concluditur,
convincitur, reprobatur, et dæmoni tradi-
tur, juxta illud in Psalmo : In operibus *Ps.* IX, 17.
manuum suarum comprehensus est pecca-
tor. In Proverbiorum quoque libro dici-
tur : Impietas peccatorem supplantat. Et *Prov.* XIII, 6.
per Jeremiam Dominus fatur : Arguet te *Jer.* II, 19.
malitia tua, et aversio tua increpabit te.
Et superbus et maledicus, id est alteri ma-
ledicens, *scandalizabitur in illis,* id est
in nequissimis operibus : quia et facit ea,
et aliorum pravitate provocatur ad pessi-
ma, nec vult aliquid sustinere. Ideo ait
Apostolus : Neque maledici regnum Dei I *Cor.* VI, 10.
possidebunt ; itemque : Benedicite male- *Rom.* XII, 14.
dicentibus vobis ; benedicite, et nolite ma-
ledicere. Et alibi scriptum est : Inter su- *Prov.* XIII, 10.
perbos semper sunt jurgia.
Consequenter pessima consuetudo mul-
torum reprobatur. *Jurationi non assuescat* 9
os tuum : id est, non facias tibi consuetu-
dinem jurandi, quia non licet jurare, nisi
ex rationabili causa, loco et tempore op-
portuno, cum divinæ majestatis reverentia
grandi. *Multi enim casus in ea,* id est in
juratione, si in usum ducatur. Quum enim
lingua sit in lubrico posita, qui cito et fa-
ciliter jurat, interdum pejerat, et divinum
præceptum transgreditur, ac sine reveren-
tia et debita causa Deum sumit in testem :
quod nequaquam agendum est. Nec homo
honestus æquanimiter toleraret se assidue
ac irreverenter assumi in testem. Ideo scri-
ptum est : Non usurpabis nomen Domini *Deut.* V, 11.
Dei tui frustra, quia non erit impunitus,
qui super re vana nomen ejus assumpse-
rit. *Nominatio vero Dei, non sit assidua* 10
in ore tuo, ad jurandum per ipsum : nec
alicujus rei sacræ seu creaturæ cujuscum-
que nominatio debet ad jurandum esse as-

sidua in hominum ore. Ideo subditur : *et*
nominibus Sanctorum non admiscearis,
jurando per Sanctos et Sanctas sine neces-
sitate et reverentia, *quoniam non eris im-*
munis ab eis, id est ab offensa Sanctorum,
si irreverenter et irrationabiliter per eos
juraveris.
11 *Sicut enim servus interrogatus*, id est
per verbera inquisitus seu castigatus, *as-*
Sap. II, 19. *sidue :* juxta illud, Contumelia et tormen-
tis interrogemus eum ; *a livore non mi-*
nuitur, id est, signis verberum relictis in
corpore suo non caret ; vel, Livore, id est
crimine livoris, seu rancore quem concipit
contra dominum suum, a quo assidue cæ-
ditur ; *sic omnis jurans* frequenter, *et no-*
minans Deum vel Sanctos, ad jurandum
per eos, *in toto a peccato non purgabitur*.
Imo talis consuetudo non caret culpa mor-
tali, quum sit contra præceptum illud De-
Exod. XX, 7. calogi scriptum in Exodi libro : Non assu-
mes nomen Domini Dei tui in vanum; non
enim habebit insontem Dominus eum, qui
assumpserit nomen Domini sui frustra.
Hinc subditur :
12 *Vir*, imo et omnis homo, *multum ju-*
rans, implebitur iniquitate : quia ex vitio-
so habitu et prava consuetudine peccat, at-
que interdum pejerat : quod est peccatum
gravissimum, utpote summam et incom-
mutabilem Veritatem in testem falsitatis
assumere ; *et non discedet a domo illius*,
id est ab ipso et domesticis ejus ipsum in
hoc crimine imitantibus, *plaga* ultionis
divinæ : quia suæ jurationis demerito re-
linquitur quotidie in graviora facinora ca-
dere, indurari, et excæcari ; nec in futuro
evadet horrenda supplicia, et frequenter
in hac vita cadit in aspera et adversa. Imo
aliquæ terræ et gentes propter hoc scelus
13 horribilibus plagis percussæ sunt. *Et si*
frustraverit fratrem, id est, si proximum
deceperit false jurando, *delictum illius*
super ipsum erit : id est, sibi ipsi magis
nocebit, quia peccat gravissime, et obliga-
tur satisfacere de damno ei illato suo per-
jurio. *Et si dissimulaverit*, id est, veritati
testimonium non perhibuerit jurando, aut
alio modo convenienti, quum ad hoc fue-
rit requisitus, *delinquit dupliciter*, utpote
veritatem inordinate celando, et per hoc
proximo damnum inferendo. Sicut enim
jubemur non esse testes iniqui, ita esse
præcipimur testes veraces. Porro quam
iniquum sit esse testem falsum, in Prover-
biis sæpe inducitur, ut est illud : Jaculum, Prov. XXV, 18.
et gladius, et sagitta acuta, homo qui lo-
quitur contra proximum suum falsum te-
stimonium. Denique his consonat quod in
Evangelio loquitur Dominus : Ego dico Matth. V, 34, 35, 37.
vobis, non jurare omnino, neque per cœ-
lum, neque per terram. Sit autem sermo
vester : Est, est ; Non, non : quod his
abundantius est, a malo est. Hoc est quod
in Jacobo legitur : Ante omnia nolite ju- Jacob. V, 12.
rare. *Et si in vacuum*, id est inaniter, *ju-* 14
raverit, non justificabitur, sed reprobabi-
tur. *Replebitur enim retributione pessima*,
id est valde pœnali, *domus illius*, utpote
domus mentis, seu ipse et domestici imi-
tatores ipsius.
Sed his objici potest, quod Scriptura
jubet jurare per Deum verum, dicens : Do- Deut. VI, 13.
minum Deum timebis, et per nomen ejus
jurabis. Secundo, quia juratio in Scriptu-
ris laudatur, juxta illud : Laudabuntur om- Ps. LXII, 12.
nes qui jurant in eo. Tertio, quia jurare
est actus virtutis, quæ dicitur latria, quæ
Deo exhibet cultum. Ergo quanto fit sæ-
pius, tanto et melius. Quarto, quia super
Matthæum ait Hieronymus : Qui jurat, di-
ligit aut honorat eum, per quem jurat.
Quinto, quia sancti viri sæpe leguntur ju-
rasse, dicente Apostolo, Testis est mihi Rom. I, 9; Philipp. I, 8.
Deus ; et, Ego Deum testem invoco in ani-
mam meam. Secundo quoque libro Parali- II Cor. I, 23.
pomenon legitur : In omni corde suo jura- II Par. XV, 15.
verunt Domino, et invenerunt eum. Verum
ad omnia ista est una responsio, quod sci-
licet jurare debito modo circumstantiona-
to, est actus virtutis, sicut et celebrare :
non tamen licet omni loco et tempore
celebrare, aut sæpius uno die, nisi in casu
et ordinatione speciali Ecclesiæ. Et ita
intelligendæ sunt auctoritates jam intro-
ductæ ac similes eis. Qualiter autem sit

jurandum, breviter docet Jeremias, dicen- A
(Jer. iv, 2.) do : Jurabis, Vivit Dominus, in judicio et veritate et justitia. Ubi tanguntur tres comites juramenti, qui sunt judicium, id est discretio, veritas, et justitia : et quidquid horum defuerit, erit juramentum illicitum. Utilitatem vero jurationis tangit Apo-
(Hebr. vi, 16.) stolus ad Hebræos : Homines, inquiens, per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem est juramentum.

Sequitur detestatio vitii oris, quod bla-
15 sphemia nuncupatur. *Est et alia loquela,* B puta blasphemia, *contraria* jurationi : quia in juratione præsupponitur Deus esse infallibilis et indeviabilis veritas, in blasphemia autem indignum quid de Deo asseritur. Loquela, inquam, *morti,* id est interfectioni, *adjudicata :* quia in Levitici Numerorumque libris, et in Deuteronomio jussum est blasphemos occidi seu lapidari. *Non inveniatur in hereditate Jacob,* id est, blasphemiæ crimen non sit in populo
(Deut. vii, 6; xiv, 2; xxvi, 18.) Israel nato ex Jacob : qui populus fuit peculiaris plebs atque hereditas Dei. Nunc C autem hereditas Dei est populus christia-
(I Petr. ii, 9.) nus, genus electum, sacerdotium sanctum, gens sancta, populus acquisitionis. A quo absit hoc facinus, prout monet Apostolus :
(Ephes. iv, 31.) Omnis indignatio et ira et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia.

16 *Etenim a misericordibus hæc omnia auferentur :* id est, vere misericordes, qui propriis animabus miserentur, in primis vitabunt hæc vitia. Et quia sunt aliis misericordes, Deus facit eis misericordiam istam, quod non permittit eos cadere in D tanta facinora, sed gratiam hæc vitandi
(Matth. v, 7.) largitur. Beati enim misericordes, quoniam misericordiam consequentur. *Et in delictis non voluptabunt,* id est, in vitiis non delectabuntur, quia in iniquitatibus gloriari, est eorum qui sunt habituati in vitiis, et ex proposito ac certa malitia peccant, juxta
(Ps. xxxv, 2.) illud Psalmi : Dixit injustus, ut delinquat in semetipso. Porro signum habitus, est delectatio fiens in opere.

17 *Indisciplinatæ loquelæ non assuescat os tuum,* id est, verba indomita, irrefrenata, bonis moribus repugnantia, loqui non assuescas; *est enim in illa verbum peccati,* id est, verba vitiosa, dolosa, detractoria et blasphema sequuntur ex tali usu loquendi. Hinc in Proverbiis inducitur : Qui custodit os suum et linguam suam, custodit (Prov. xiii, 3.) ab angustiis animam suam; qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala. Denique indisciplinosa loquela est, quæ scurrilibus et turpibus utitur verbis. In ore autem consecrato Evangelio Dei, mendacium sacrilegium reputatur.

Memento patris tui, in primis Dei Pa- 18
tris, patris quoque carnalis, atque prælati, *et matris tuæ* carnalis, et spiritualis, ac totius Ecclesiæ, ut unicuique horum exhibeas quod ei teneris; *in medio enim magnatorum consistis,* id est, inter præclaros homines conversaris, qui (ut dictum est) sunt genus electum, regaleque sacerdotium. Vel sensus est, ut memor sis beneficiorum tibi a tuis parentibus concessorum, quamvis inter sublimes personas resideas. Imo tunc plus, quia tunc
amplius potes. Et *ne forte obliviscatur te* 19
Deus in conspectu illorum, id est, ne publice te relinquat tuus Creator, eo quod tu principia tui esse generativa relinquas; *et assiduitate tua,* id est prava consuetudine, *infatuatus, improperium patiaris,* id est, publice confundaris de tanta tua ingratitudine circa parentes, quæ tibi objici potest et improperari; *et maluisses non nasci,* quam ita confundi, *et diem nativitatis tuæ maledicas* ex impatientia : cui (Job iii, 1; Jer. xx, 14.) sanctus Job et sanctus Jeremias ex rationabili mysterio et motivo maledixisse noscuntur. Hinc legitur in Proverbiis : Qui (Prov. xix, 26.) affligit patrem et fugit matrem, ignominiosus erit et infelix.

Homo assuetus in verbis improperii, id 20
est consuetus aliis improperanter opprobrioseque loqui, *omnibus diebus vitæ suæ non erudietur* ad bonos mores, scientiamque salubrem : non quia erudiri non queat, sed quia difficulter et raro.

Duo genera hominum impiorum *abun-* 21

dant in peccatis: quia ex eorum iniquitate A
alia multa sequuntur. Primum est genus
avarorum, de quibus subjungitur. Primo
tamen de tertio genere subditur : *et ter-
tium adducit iram et perditionem :* quod
est genus adulterorum, quorum crimen ob
suam enormitatem specialiter promeretur
iram ultionis divinæ, perditionemque in-
fernalem. Sequitur de genere cupidorum.
22 *Anima calida quasi ignis ardens,* id est
æstu avaritiæ inflammata, *non exstingue-
tur, donec aliquid glutiat,* id est, terrenum
bonum acquirat, aut aliena devoret bona : B
nec tamen tunc ardor ejus exstinguitur
absolute, sed partim, scilicet quoad id quod
acquirit. Ad alia vero anhelat, juxta illud :
Prov. xxvii, 20. Infernus et perditio non replentur; simili-
ter et oculi hominum insatiabiles. Deinde
tangitur genus secundum, quod est vel
23 superborum, vel gulosorum. *Et homo ne-
quam in ore carnis suæ,* id est, aliorum
bona avide comedens, et sua gulositate
corpori suo ac animæ et proximis nocens,
non desinet a sui appetitus repletione, *do-
nec incendat ignem* libidinis in se ipso : C
quia ex gula generatur luxus materia.
Denique, Homo nequam in ore carnis
suæ, est superbus, qui præsumptuosa et
injuriosa loqui non cessat, donec alios ad
iram, passionumque aliarum incendium
Ibid. xi, 2. provocet, juxta illud Sapientis : Ubi fue-
rit superbia, ibi erit et contumelia.
Deinceps tertium genus, videlicet lubri-
24 corum et adulterorum, prosequitur. *Ho-
mini fornicario omnis panis dulcis,* id
est, omnis refectio seu voluptas, quam
habet cum femina aliena, cum qua potius D
cupit vilem sumere cibum, quam cum sua
pretiosum; *non fatigabitur transgrediens*
Exod. xx, 14; *Matth.* xix, 18. Dei præceptum, Non mœchaberis, et non
adulterabis, *usque ad finem :* quia hoc vi-
tium tenacissime hæret, et sæpe in seni-
III *Reg.* xi, 4. bus juvenescit, sicut et Salomon in sene-
ctute sua per mulieres est depravatus. Vel,
ut aliqui habent, Donec moriatur a lecto
suo, id est, in vitiis carnalibus, quæ magis
exercentur in lecto, infeliciter consumetur.
25 *Omnis homo qui transgreditur lectum
suum,* id est, fidem conjugii, personamque
contoralis relinquit, *contemnens in ani-
mam suam,* id est, animæ suæ salutem
parvi pendens ac deserens, et propriam
animam contemptibilem reddens ac be-
stialem, dæmonisque adulteram, ac carnis
ancillam, *et dicens,* vel verbo, vel cogita-
tu, vel opere : quia ita se habet, quasi
putet Deum nescire opera sua, quæ agit
in tenebris : *Quis me videt? Tenebræ cir-* 26
*cumdant me, et parietes cooperiunt me, et
nemo circumspicit me : quem vereor?* id
est, nullum habeo formidare. *Delictorum
meorum non memorabitur Altissimus :* vel
quia ignorat ea, aut lapsu temporis facili-
ter indulgebit.
Et non intelligit, id est, non advertit 27
nec pensat, *quoniam omnia videt oculus
illius,* id est intellectus seu sapientia Dei;
*quoniam expellit a se timorem Dei hujus-
modi hominis timor :* id est, talis adulter
aut fornicator, per suum carnalem timo-
rem, quo metuit voluptatibus venereorum
privari, expellit a se timorem Dei, quem-
admodum motus fortiores repellunt mo-
tus debiliores, et amor carnalis spiritualem
dilectionem; *et oculi hominum timentes
illum,* id est, mentes eorum qui timent
tali homini displicere, propter quod ei
blandiuntur in vitiis, expellunt a se timo-
rem Dei per inordinatum timorem hu-
manum, malentes offendere Deum, quam
hominem : quales, proh dolor! multi sunt.
Et non cognovit quoniam oculi Domini 28
multo plus lucidiores sunt super solem,
imo in infinitum clariores omni ente crea-
to, cunctisque simul acceptis, *circumspi-
cientes omnes vias hominum, et profundum
abyssi, et hominum corda intuentes in
absconditas partes. Domino enim Deo, an-* 29
*tequam crearentur, omnia sunt cognita :
sic et post perfectum,* id est post rerum
productionem, *respicit omnia,* id est, cun-
cta cognoscit, sicut et ante. Ipse etenim
Deus excelsus et gloriosus, per propriam
essentiam in ipso æternitatis momento
perfectissime invariabiliterque universa
intuetur ac perspicit per ideales et exem-

plares omnium rationes, secundum quod A
suam essentiam intelligit multipliciter imi-
tabilem a creatis, et prout in sua potestate
immensa omnia causaliter continentur et
dependent ac conservantur ab ipso. De
Dan. II, 22. quo in Daniele asseritur : Ipse revelat pro-
funda, et novit in tenebris constituta; in
Job XXXIV, 21. Job quoque, Oculi ejus super vias homi-
num, et omnes gressus eorum considerat.
30 *Hic,* puta adulter, *in plateis civitatis*
vindicabitur, id est, publice punietur, et
Joann. VIII, 5. lapidibus obruetur, secundum legem; *et*
quasi pullus equinus, qui lascivus est, *fu-* B
gabitur; et ubi non speravit, id est, ubi
non putavit aut suspicabatur, *apprehen-*
detur a marito, cujus conjugem constu-
pravit, aut aliis, sicut in Proverbiis legi-
Prov. VI, 34. tur : Zelus viri non parcet in die vindictæ.
31 *Et erit dedecus omnibus,* id est, ab omnibus
contemnetur, *eo quod non intellexerit ti-*
morem Domini, id est, propter adulterium
suum et scelera, quæ incidit, quia timo-
rem Dei non habuit.
32 *Sic et mulier omnis relinquens virum*
suum, id est, marito suo fidem conjugalem C
non servans, *et statuens hereditatem ex*
alieno matrimonio, id est, filium gignens
ex alio viro conjugato, ac per hoc privans
eum hereditate veri ac proprii patris, et
faciens eum heredem patris putativi, vide-
licet sui mariti : quod dupliciter enormi-
terque injustum est. Quid autem in tali
casu esset agendum secundum conscien-
tiam, et consulendum adulteræ pœnitenti
in foro confessionis, ex Decreto habetur,
et in Summis doctorum docetur. Hæc ergo
adultera, sicut adulter, multipliciter rea D
33 est. *Primo enim in lege Altissimi incre-*
dibilis fuit, id est divino præcepto adulte-
rium prohibenti incredula ac rebellis, ita
quod fidem formatam de veritate legis
non habuit, quamvis informem forsan ha-
buerit; *et secundo virum suum dereliquit,*
cui fidelitatem promisit : quod est fractio
voti; *tertio in adulterio fornicata est,* id
est corpore suo abusa, cujus potestatem
non habuit, sed vir suus : et sic furtum
commisit, subtrahens corpus suum pro-
prio viro, alienoque usui mancipans illud,
viro proprio ignorante : et si fieret id, eo
sciente atque nolente, esset rapina; *et ex*
alio viro filios statuit sibi, sicque filii sui
legitimi, parte hereditatis quæ ad illos de-
volvitur, spoliantur.
Hæc in ecclesiam adducetur, id est in 34
congregationem populi coram judicibus,
vel in templum ad sacerdotem, si maritus *Num.* V, 14, 15.
ejus spiritu zelotypiæ concitatus, voluerit
eam probare an sit adulterata, prout in
libro Numerorum habetur; *et in filios ejus*
respicietur, tanquam in suspectos et de-
honestatos; vel, Respicietur, id est, consi-
derabitur an sint legitimi. *Non tradent* 35
filii ejus radices, id est, eradicabuntur de
domo mariti adulteræ, nec manebunt ibi
plantati seu firmiter commorantes et pro-
lificantes. Ideo subditur : *et rami,* id est
filii *ejus non dabunt fructum,* id est, sobo-
lem in domo illa non gignent, nec actus
virtutum ibi producent, sed expellentur.
Quemadmodum in Judicum libro fratres
Jephthe leguntur ei dixisse : Heres in do- *Judic.* XI, 2.
mo patris nostri esse non poteris, quia de
adultera matre natus es. In Genesi quo-
que Sara ad Abraham : Ejice, inquit, ancil- *Gen.* XXI, 10.
lam hanc et filium ejus.
Derelinquent in maledictum memoriam 36
ejus, id est, filii adulteri relinquent me-
moriam suæ ignominiosæ matris ac adul-
terii ejus, in maledictionem seu vitupera-
tionem ipsius : secundum quod in Jeremia
Dominus loquitur de quibusdam : Dabo *Jer.* XXIX, 18, 19.
eos in maledictionem et in sibilum et op-
probrium, eo quod non audierunt nomen
meum. De adulterante quoque in Prover-
biis asseritur : Turpitudinem et ignomi- *Prov.* VI, 33.
niam congregat sibi, et opprobrium illius
non delebitur. Hinc sequitur : *et dedecus*
illius non delebitur : quia diffamatur et
contemptibilis semper habetur, præsertim
in divino judicio et inferno. Unde in Pro-
verbiis fertur : Ne abstrahatur in viis illius *Ibid.* VII, 25, 27.
mens tua; viæ enim inferi domus ejus,
penetrantes in interiora mortis.
Agnoscent, id est, ex impiorum punitio- 37
ne advertent, juxta illud, Pestilente flagel- *Ibid.* XIX, 25.

lato stultus sapientior erit, *qui derelicti sunt*, id est superstites, *quoniam nihil melius quam timor Dei* filialis et sanctus, secundum quod timor iste accipitur cum caritatis inclusione, a qua oritur, et quæ, absolute loquendo, melior est timore, *et nihil dulcius quam respicere*, id est exerceri, *in mandatis Domini*. Hoc autem nil aliud est, quam virtutum actibus occupari ac immorari : quod summe delectabile est omni homini bene disposito, quum delectatio sit diffusio animi in apprehensione conceptuque boni. Ideo dixit Salvator : (*Matth.* XI, 29, 30.) Tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris; jugum enim meum suave est. Et præsertim in actibus caritatis ac doni sapientiæ consistunt delectationes spirituales præcipuæ. Nec obstat quod arcta est via salutis, quoniam quæ incipientibus et reliquiis vitiorum affectis est laboriosa, proficientibus mitescit quotidie, et perfectis, caritate ferventibus, ac habituatis in bonis, dulcissima exstat.

38 *Gloria magna est sequi Dominum*, id est Deo adhærere ac subjici, et ei in virtuosis actibus conformari, juxta illud Apostoli : Estote imitatores Dei, etc. (*Ephes.* V, 1.) Estque maxime meritorium et præclarum, honorificum et jucundum. *Longitudo enim dierum*, id est dies æternitatis, *assumetur ab eo*, id est, a Deo conferetur sequentibus ipsum : qui ait in Psalmo, Longitudine dierum implebo illum, et ostendam illi salutare meum. (*Ps.* XC, 16.) Unde et in Evangelio loquitur Dominus : Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. (*Joann.* VIII, 12.) Et in Deuteronomio Moyses exhortatur : Elige vitam ut vivas, et diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus, et illi adhæreas ; ipse enim est vita tua, et longitudo dierum tuorum. (*Deut.* XXX, 19, 20.)

ARTICULUS XXIV

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI QUARTI : SAPIENTIA LAUDABIT ANIMAM SUAM.

POSTQUAM de sapientia creata infusa, introducta sunt multa, nunc de increata ac genita Sapientia agitur : quæ in divinis personaliter dicitur, quia est persona distincta a Patre, estque æternum et unicum Verbum ejus : de quo Joannes ait evangelista, In principio erat Verbum ; (*Joann.* I, 1.) et dictum est supra, Fons sapientiæ, verbum Dei in excelsis. (*Eccli.* I, 5.)

Primo itaque tangitur hic de actibus
1 Sapientiæ hujus. *Sapientia laudabit animam suam*. In hoc, mysterium Incarnationis insinuatur : quia Verbum æternum Christus Dominus assumpsit naturam humanam, et in ea inter homines conversando protestatus est se esse unigenitum Filium Dei ; et per verba atque miracula, imo per conversationem sanctissimam, manifestavit suam sanctitatem, et testimonium perhibuit de se ipso, dicens : Quem Pater sanctificavit et misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemas, quia dixi, Filius Dei sum ? Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi; si autem facio, et si mihi non creditis, operibus credite. (*Joann.* X, 36-38.) Insuper potest exponi hoc modo : Sapientia laudabit animam suam, id est mentem suam seu spiritum, hoc est se ipsam, secundum quod Deus dicitur habere animam, juxta illud : Deus solus est, et cogitationem ejus nemo avertere potest ; et anima ejus quodcumque voluit, hoc fecit. (*Job* XXIII, 13.) Qui et alibi protestatur : Si steterit Moyses et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. (*Jer.* XV, 1.) De quo et Amos ait : Juravit Dominus in anima sua. (*Amos* VI, 8.) Sic itaque Sapientia ista lau-

davit se in Scripturis, et per ora Sancto- A
rum ; et in omni creatura atque effectu
suo ostendit se esse laudabilem.
Et in Domino honorabitur, id est, si-
mul cum Deo Patre cultu latriæ extolle-
Joann. v, 23. tur, secundum quod ait : Qui non honori-
ficat Filium, non honorificat Patrem, qui
Ibid. xiv, 1. misit illum ; et rursus, Creditis in Deum,
et in me credite. *Et in medio populi sui*
gloriabitur, id est inter fideles, cum qui-
bus et in quorum cordibus gloriatur at-
que hilariter commoratur, juxta quod fassa
Prov. viii, 31. est : Deliciæ meæ, esse cum filiis homi- B
num. Gloriata est quoque, populum indu-
cendo ad Dei Patris honorem. Unde per
Jer. xxxii, 39, 41. Jeremiam locuta est : Dabo eis cor unum
et animam unam, et lætabor super eis,
quum benefecero eis. Hinc in Luca scri-
Luc. x, 21. ptum est : In illa hora exsultavit Jesus
Spiritu Sancto, et ait : Confiteor tibi, Pa-
ter, etc.
2 *Et in ecclesiis Altissimi aperiet os suum.*
Docuit enim in synagogis Judæorum, con-
Joann. xviii, 20. ventibusque fidelium, sicut asseruit : Ego
semper docui in synagogis ubi Judæi om- C
nes conveniunt. Aperuit quoque os suum
mentale in Ecclesiis triumphante et mili-
tante, illuminando mentes angelicas et hu-
Ps. lxxxiv, 9. manas. Unde dixit Propheta : Audiam quid
loquatur in me Dominus Deus. In Job quo-
Job xi, 5, 6. que legitur : Utinam Deus loqueretur te-
cum, et aperiret labia sua tibi, ut osten-
deret tibi secreta sapientiæ suæ. Hinc in
Sap. vii, 27. Sapientiæ libro dictum est, quod in ani-
mas sanctas se transfert, Prophetas et
amicos Dei constituit. *Et in conspectu vir-*
tutis illius gloriabitur, id est in præsen- D
tia majestatis ac omnipotentiæ Dei Patris,
Prov. viii, 30, 31. quemadmodum fatetur : Delectabar per
singulos dies, ludens coram eo, ludens (id
est delectabiliter et jucunde agens) in or-
be terrarum. Vel, In conspectu virtutis
Altissimi, id est in evidenti exhibitione
et operatione miraculorum, quæ fecit vir-
tute divina ad ostendendam omnipoten-
tiam Patris, gloriabitur : quia in illis glo-
riabatur Filius Dei in Patre.
3 *Et in medio populi sui exaltabitur,* id

est, gloriosa esse monstrabitur, et ab eis
sublimiter excoletur, sicut et in Evangelio
ipsa ait : Justificata est Sapientia a filiis Matth. xi, 19.
suis. Hinc dixit : Venit hora ut clarificetur Joann. xii, 23.
Filius hominis. Et rursus exoravit : Clari-
fica me tu, Pater, apud temetipsum, cla- Ibid. xvii, 5.
ritate quam habui antequam mundus es-
set. Exaltatus est itaque Unigenitus Dei
secundum naturam divinam per hoc, quod
majestas ejus innotuit, et reverenter hono-
rata est. Porro secundum naturam huma-
nam, est multipliciter exaltatus, præsertim
in sua resurrectione et ascensione. Unde
ab Isaia prædictum est : Ecce intelliget Is. lii, 13.
servus meus, et exaltabitur et elevabitur,
et sublimis erit valde. Atque in Michæa :
Et nunc magnificabitur in medio univer- Mich. v, 4.
sæ terræ. Pater quoque exaltavit eum in
baptismo et transfiguratione : Hic est, in- Matth. iii, 17; xvii, 5.
quiens, Filius meus dilectus, in quo mihi
bene complacui. *Et in plenitudine sancta*
admirabitur, id est, in admiratione digna
habebitur a fidelibus ex consideratione
plenitudinis suæ divinæ ac infinitæ perfe-
ctionis, qua æqualis est Patri ; in plenitu-
dine quoque gratiæ et divinorum chari-
smatum suæ animæ collatorum. Unde ait
Apostolus : In ipso habitat omnis plenitu- Coloss. ii, 9.
do divinitatis corporaliter. De quo scri-
ptum est in Joanne : Non ad mensuram Joann. iii, 34.
dat Deus Spiritum Sanctum (homini Chri-
sto) ; et denuo, De plenitudine ejus nos Ibid. i, 16.
omnes accepimus ; itemque, Vidimus glo- Ibid. 14.
riam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre,
plenum gratiæ et veritatis.
Et in multitudine electorum habebit 4
laudem : juxta illud : Audivi vocem ange- Apoc. v, 11-13.
lorum multorum in circuitu throni, et erat
numerus eorum millia millium, dicentium
voce magna : Dignus est Agnus qui occisus
est, accipere virtutem, et divinitatem, et
sapientiam, et fortitudinem, et honorem,
et gloriam, et benedictionem. Et omnem
creaturam, quæ in cœlo est, et super ter-
ram, et subtus terram, et mare, et quæ in
eo sunt : omnes audivi dicentes : Sedenti
in throno et Agno, benedictio, et honor, et
gloria, et potestas in sæcula sæculorum.

Et inter benedictos benedicetur, id est, omnium benedictissima esse scietur ac asseretur, et a benedictis bona et optima esse
Ps. CXVII, 26. laudabitur. De quo fertur in Psalmo : Benedictus qui venit in nomine Domini. Denique in die Palmarum inter benedictos Apostolos veniens, benedicebatur ab obviantibus et comitantibus turbis, secundum
Luc. XIX, 37, 38. illud : Quum appropinquaret ad descensum montis Oliveti, cœperunt omnes turbæ descendentium gaudentes laudare Deum super omnibus quas viderant virtutibus, dicentes : Benedictus qui venit rex in nomine Domini ; pax in cœlo, et gloria in excelsis. *Dicens* hæc ipsa Sapientia de se ipsa :

5 *Ego ex ore Altissimi prodivi*, id est, ex intellectu et generativa potentia Dei Patris processi processione intellectuali, immanente, invariabili, et æterna ; *primogenita ante omnem creaturam*, id est æternaliter genita ante omnem creaturam, quæ simul incepit cum tempore. Unde loquitur eadem
Joann. XVI, 28. Sapientia : Exivi a Patre, et veni in mun-
Ps. CIX, 3. dum ; et Pater ad Filium, Ex utero ante luciferum genui te. De quo Michæas ait :
Mich. V, 2. Egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis. De qua incomprehensibili generatione
Is. LIII, 8. uno modo exponitur illud Isaiæ : Generationem ejus quis enarrabit ? De hac re di-
Prov. VIII, 22 et seq. Ibid. 23, 25. ctum est plenius in expositione Proverbiorum, ubi Sapientia hæc testatur : Ab æterno ordinata sum ; ante colles ego parturiebar. Hinc de Christo ait Apostolus :
Coloss. I, 15. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ. Unde et Sapiens dicit :
Sap. VII, 25. Emanatio est claritatis omnipotentis Dei sincera.

6 *Ego feci in cœlis ut oriretur lumen indeficiens*. Potest per lumen indeficiens, sol seu lux ejus intelligi : de quo secundum unam expositionem accipitur illud Gene-
Gen. I, 3. sis : Dixit Deus, Fiat lux ; et facta est lux. Rursus, per lumen indeficiens, potest intelligi natura angelica, et claritas ejus naturalis, seu supernaturalis. Nam et supra
Eccli. I, 4. dictum est : Prior omnium creata est sapientia. Cœlum autem empyreum, ab exor-

A dio sanctis angelis fuit repletum. *Et sicut nebula texi omnem terram*, id est, corporalem creaturam, seu regionem elementarem, elementumque terræ, in principio mundi caligine quadam operui : juxta illud, Tenebræ erant super faciem abys- Gen. I, 2.
si. Quidam vero per nebulam intelligunt aquam, quæ vaporabiliter operuit terram, ut dicunt, quousque Dominus jussit : Con- Ibid. 9.
gregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum, et appareat arida. Vel sensus est, quod Sapientia increata ac genita, in-
B star nebulæ universam operit terram sua immensitate, juxta illud in Job : Longior Job XI, 9.
terra mensura ejus, et latior mari. Per Jeremiam quoque ait : Numquid non cœlum Jer. XXIII, 24.
et terram ego impleo ?

Ego in altissimis habitavi, id est in 7
corde et sinu Patris : juxta illud, Unige- Joann. I, 18.
nitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit. Item in angelicis mentibus, illis præsertim qui Throni dicuntur : nam et anima justi sedes est sapientiæ. In cœlo Cf. Prov. XIV, 33.
quoque empyreo : quia a summo cœlo Ps. XVIII, 7.
C egressio ejus. Et rursus in cœlis, de quibus quotidie dicimus : Pater noster, qui es in Matth. VI, 9.
cœlis. Hinc legitur in Deuteronomio : Ha- Deut. XXXIII, 27.
bitaculum ejus sursum, et subter brachia sempiterna. Et ut ait Apostolus, Solus I Tim. VI, 16.
Deus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem. Et sicut habitat in sua luce immensa, ita in sua potentia, pietate, clementia.

Et thronus meus in columna nubis. Deus incircumscriptibilis et immensus, in se ipso intemporalis est et illocalis : sed in
D his specialiter habitare et esse asseritur, in quibus evidentius et eminentius apparet et operatur. Et quia in eductione filiorum Israel, sæpissime describitur apparuisse et locutus fuisse Moysi in nube, Exod. XVI, 10 ; XIX, 9 ; XX, 21 ; XXIV, 16 ; XXXIV, 5 ;
tamen per subjectam creaturam, videlicet angelum, ut patet in Exodo et aliis Moysis libris ; recte dicitur thronus ejus in colum- Lev. XVI, 2 ; Num. XI, 25 ;
na nubis. Denique et in Daniele scriptum Deut. XXXI, 15, 16.
est : Ecce in nubibus cœli Filius hominis Dan. VII, 13.
veniebat. Christus quoque ascendit in nu- Act. I, 9.
be in cœlum ; et rursus descendet in nube Ibid. 11.

ad judicandum, ut in Actis patet. Amplius, A
in nube est thronus, seu sedes ipsius : quia
per sapientiam suam, nubium generatio-
nem, motum, resolutionem, et irrigatio-
Deut. xxxiii, 26. nem disponit, juxta illud : Magnificentia
Job xxvi, 8. ejus discurrunt nubes; et iterum, Qui ligat
aquas in nubibus, ut non erumpant pari-
Ibid. xxxvii, 11, 12. ter deorsum; rursus quoque, Nubes spar-
gunt lumen suum, quæ lustrant cuncta
per circuitum, quocumque eas voluntas
gubernantis duxerit, ad omne quod præ-
ceperit illis. Hinc etiam fertur in Psalmo :
Ps. ciii, 3. Qui ponis nubem ascensum tuum. B
8 *Gyrum cœli circuivi sola,* id est, om-
nium cœlestium corporum ambitum cir-
cumplexa sum, et mea immensitate con-
tinui et conclusi, ac intra me comprehen-
di, et mea gubernatione direxi. Et quod
ait, Sola, excludit quidquid substantialiter
a Sapientia ista diversum est, omnem sci-
licet creaturam, non Patrem et Spiritum
Sanctum, qui sunt unum cum Filio prote-
Joann. x, 30. stante : Ego et Pater unum sumus. *Et pro-
fundum abyssi penetravi :* quia immensa
nullis terminis limitor, sed penetro uni- C
versa, et essentiis illabor rerum, sumque
rebus intimior, quam essentialia earum
principia; verumtamen absque omni com-
mixtione et contaminatione ac variatione.
Ps. cxxxviii, 8 *et seq.* Ideo ait Psalmista : Si ascendero in cœlum,
tu illic es ; si descendero in infernum,
ades; si sumpsero pennas meas diluculo,
et habitavero in extremis maris, etc. *Et in
fluctibus maris ambulavi :* non locum mu-
tando, aut localiter progrediendo, sed po-
testative ac sapienter omnia quæ in mari
fiunt et sunt, disponendo. Attamen Sa- D
pientia ista incarnata in propria persona
Matth. xiv, 25; *Marc.* vi, 48; *Joan.* vi, 19. super aquas maris deambulavit, ut Evan-
gelistæ testantur. De qua in Marco scriptum
est : Surgens Jesus, comminatus est ven-
Marc. iv, 39. to, et dixit mari, Tace et obmutesce; et
facta est tranquillitas magna. Juxta præta-
ctum sensum, scriptum est in Job et alibi :
Job ix, 8; *Ps.* lxxvi, 20; *Habac.* iii, 15. Qui graditur super mare.
Et in omni terra steti, cuncta terrena
9 regendo. Itaque, In omni terra steti, id
est, fui et dominando quievi. *Et in omni
populo, et in omni gente primatum habui,* 10
id est principatum altissimum, tanquam
universorum provisor et rector, a quo om-
nis potestas descendit et conservatur. Nec
obstat, quod multi Deo rebelles sunt, quo-
niam ejus providentiæ atque judicio cun-
cti subduntur, et ipse per se ac per angelos
sanctos atque per homines præsidentes
dirigit omnem gentem, tribum et linguam, *Apoc.* xiv, 6.
quamvis non compellat eas ad bonum. At- *Sap.* viii, 1.
tingit quippe a fine usque ad finem forti-
ter, et disponit cuncta suaviter. De quo in
Job habetur : Quem constituit alium super *Job* xxxiv, 13.
terram? aut quem posuit super orbem,
quem fabricatus est? *Et omnium excel-* 11
*lentium et humilium corda virtute calca-
vi :* id est, majoribus atque minoribus
dominata sum, et corda universorum per
omnipotentiam meam ad nutum meum
dispono, immuto, subjicio ; et sicut su-
perbos per pœnas coarcto, sic humiles spi-
ritu per pietatem et obedientiam mihi
prosterno.
Et in his omnibus requiem quæsivi, id
est, in omnium nationum ac gentium cor-
dibus habitare per gratiam prona fui, et
corda omnium, quantum in me fuit, per
divinos angelicosque instinctus, ac aliis
variis modis, ad hoc inclinavi atque dis-
posui. Nam, ut ait Apostolus, Deus omnes I *Tim.* ii, 4.
homines vult salvari, et ad agnitionem ve-
ritatis venire. Hinc in Scripturis frequen-
ter loquitur per modum desiderantis uni-
versorum salutem. Sic etenim ait : Quis *Deut.* v, 29.
det talem eos habere mentem, ut timeant
me, et custodiant universa mandata mea
in omni tempore, ut bene sit eis in sempi-
ternum ? Apud Isaiam quoque ait : Utinam *Is.* xlviii, 18.
attendisses mandata mea ; facta fuisset
quasi flumen pax tua. Et per Jeremiam :
Quis est iste, qui applicet cor suum ut *Jer.* xxx, 21.
appropinquet mihi ? Itaque Deus omnibus
offert gratiam suam, sed multi eam repel-
lunt, et instinctui salubri rebelles sunt.
Ideo post diluvium ceteris gentibus pro
maxima parte ad idololatriam corruenti-
bus, Deus gentem Hebræorum sibi elegit,
et sequestravit ab aliis, ac gratiose inha-

bitavit. Hinc subditur : *et in hereditate*
Domini morabor, id est in Israelitico po-
pulo : qui fuit hereditas Dei, juxta illud
Is. xix, 25. in Isaia, Hereditas mea Israel, id est res
gratiose firmiterque possessa a Deo, prout
Deut. xxxii, 9. in Deuteronomio inducitur : Jacob funi-
culus hereditatis ejus. Unde rursus Moyses
Ibid. iv, 20. ait : Vos autem tulit Dominus, et eduxit de
fornace ferrea Ægypti, ut haberet populum
hereditarium.

12 *Tunc præcepit, et dixit mihi Creator*
omnium, et qui creavit me, requievit in
13 *tabernaculo meo, et dixit mihi.* Sapientia
ista increata ac genita, consubstantialis et
coæqualis est Patri. Ideo loquendo de ea
secundum naturam divinam, non convenit
ei præcipi et creari, proprie et stricte lo-
quendo de præceptione et creatione passi-
va. Si autem sumatur Creari extense pro
Produci et generari, sic convenit ei creari,
ut dictum est sæpe. Similiter si sumatur
Præcipere extense pro Mittere, committe-
re, seu insinuare, sic convenit ei jube-
ri. Nam Sapientia ista invisibiliter missa
est a Patre ad electos in lege naturæ et
sub lege Mosaica, et Pater ei æternali-
ter insinuavit quidquid ipsa in tempore
Joann. v, 19, 20. gessit, secundum quod ait : Non potest Fi-
lius a se facere quidquam, nisi quod vi-
derit Patrem facientem; Pater enim dili-
git Filium, et omnia demonstrat ei, quæ
ipse facit.

Planius vero dici potest, quod ordinante
Spiritu Sancto, auctor libri istius usus est
verbis istis ad designandum beatissimæ
Incarnationis mysterium, ita quod ratione
humanitatis assumptæ competit huic Sa-
pientiæ aliquo modo creari et præcipi, se-
Ibid. xiv, 31. cundum quod ait : Sicut mandatum dedit
mihi Pater, etc. Porro quid Pater præcepe-
rit ei, paulo post subditur. Sed interpo-
nitur istud : *et qui creavit me*, secundum
duplicem expositionem jam tactam, id est,
generando produxit, vel secundum assum-
ptam naturam creavit, seu creare præor-
dinavit, *requievit in tabernaculo meo*. Ex
hoc videtur verum esse, quod tactum est,
quod scilicet ista dicuntur ad insinuandum

A Incarnationis mysterium, quo tabernacu-
lum Sapientiæ hujus est natura assumpta,
seu corpus ipsius, quod fuit templum in
quo Pater gratiosissime habitavit. De quo
Sapientia dixit : Solvite templum hoc, et *Joann.* ii, 19.
in tribus diebus suscitabo illud. Nec enim
apta videtur expositio dicentium, In ta-
bernaculo meo, id est in me ipsa, quum
res non dicatur proprie tabernaculum sui
ipsius.

Deinde prosequitur quid Pater præce-
perit, et dixerit ei. *In Jacob inhabita, et*
B *in Israel hereditare.* Potest per Jacob, qui
alio nomine dictus est Israel, designari *Gen.* xxxii, 28.
tam ejus persona, quam populus ab eo
descendens : in quibus Sapientia ista per
dona gratiæ habitavit, et eos in heredi-
tatem assumpsit, præsertim quantum ad
prædestinatos ex eis. De quibus subjun-
gitur : *et in electis meis mitte radices*, id
est stabilia gratiarum charismata, per quæ
perseveranter atque finaliter radicentur
in Deo, et fructum producant virtutum, et
tu firmiter quasi radiceris fructificesque
C in eis.

Ab initio et ante sæcula creata sum, id 14
est producta seu creari provisa, sicut ex-
positum est. Nec valet objectio cujusdam
contra hanc ultimam particulam facta, ut
in expositione primi capituli est osten- *Eccli.* i, 4.
sum. Infra tamen tangam et aliam hujus
verbi expositionem. Præterea, Sapientia
increata dicitur genita ab initio, non tem-
poris, sed æternitatis, hoc est in instanti
et momento invariabilissimæ æternitatis,
seu ab ipso Patre, qui est primum fontale
D principium totius emanationis ad intra.
Unde fertur in Psalmo : Tecum principium *Ps.* cix, 3.
in die virtutis tuæ in splendoribus San-
ctorum. Et Michæas : Egressus, inquit, ejus *Mich.* v, 2.
a principio, a diebus æternitatis. Et in
Proverbiis Sapientia hæc fatetur : Domi- *Prov.* viii, 22.
nus possedit me in initio viarum suarum,
antequam quidquam faceret a principio.
Et usque ad futurum sæculum non desi-
nam, id est, nunquam esse desistam, quum
sim Pater futuri sæculi : ut Isaias testatus *Is.* ix, 6.
est. *Et in habitatione sancta coram ipso*

est arbor in virtute sua seu viribus proxi- A
ma cedro, ob suam soliditatem oneri nun-
quam cedens, quæ præcisa, non revirescit.
Cypresso igitur Sapientia ista se comparat
ob suam insuperabilem firmitatem, soli-
dissimamque virtutem, cui nil valet resi-
stere. Et sicut cypressus in monte Sion
exaltatur, sic Sapientia fortitudinem suam
in populo Israel eminenter monstravit,
faciens populum illum cunctis suis hosti-
bus fortiorem, quando Deo fideliter deser-
vivit. Unde in Deuteronomio Moyses ait :
Deut. xi, 25. Nullus stabit contra vos, persequetur unus B
Ibid. xxxii, 30; *Lev.* xxvi, 8. ex vobis centum alienos; et rursus, Faciet
te Dominus excelsiorem cunctis gentibus.
Deut. xxviii, 1. *Quasi palma exaltata sum in Cades.*
18 Cades hic sumitur pro loco seu oppido in
tribu Juda, non pro parte deserti de quo
Ibid. i, 46. fertur : Sedistis in Cadesbarne multo tem-
pore. Itaque, sicut in Cades, arbor nomine
palma crescit in altum, sic Sapientia in
præfato populo est sublimata. At vero pal-
ma est arbor inferius parva, radicem ha-
bens amaram in terra latentem; superius
vero est decora, et suavis adspectu, præ- C
bens umbraculum, et post centesimum
annum faciens fructum dulcem. Quam (ut
Glossa tangit) Græci vocant phœnicem,
quoniam phœnix est avis diutissime vi-
vens : et habet hæc arbor folia diuturna,
ac poma suavia, cujus ramis coronantur
victores. Huic arbori comparatur Sapientia
increata ob suam interminabilem vitam, et
superpulcherrimam venustatem, ac sua-
vissimos fructus : quæ in inferioribus ter-
ræ austeritatem ostendit suæ justitiæ in
damnatis, ac Israeliticam plebem post lon- D
ga temporum intervalla sæpe refecit sua-
viter, decoravit sublimiter, ac justos coro-
navit feliciter. *Et quasi plantatio rosæ in
Jericho.* Rosa, est herba frigida et sicca in
primo gradu, proprietatibus multis distin-
cta : rubet, aut multum alba est, et multi-
plicia folia habet; redolet bene, et con-
surgit a spinæ asperitate; et miro modo
dicitur contra sacrum ignem valere, si-
stitque fluxum ventris; et inde fit aqua
rosacea mitigativa doloris, et clarificativa
luminis oculorum : et in Jericho urbe cre-
scit præcipue. Quemadmodum ergo rosa
exaltatur, et viret in Jericho, sic Sapientia
in Israelitico populo : cujus interiores ocu-
los clarificavit, quem a doloribus multis
sanavit, fluxum vitiorum restringens, et
concupiscentiæ ignem refrigerans.

Quasi oliva speciosa in campis. Oliva 19
est arbor in campis et montibus crescens,
jugiter virens, fructum tarde producens, et
signum pacis exsistit : cujus succus est
oleum. Huic arbori Sapientia comparatur :
quæ nunquam marcescit, pacemque pecto- *Sap.* vi, 13.
ris tribuit; quæ post diuturnam Israelitici
populi oppressionem in Ægypto, tandem
copiosum in eis protulit fructum, in ter-
ritorio eis promisso. *Et quasi platanus
exaltata sum juxta aquam in plateis.* Pla-
tanus arbor est, a latitudine foliorum no-
men sortita : πλατύς enim Græce, Latine di-
citur *latus*. Estque foliis mollis, et vitibus
similis. Per quam Sapientia æterna expri-
mitur : quæ in populo Israelitico exstitit
dilatata, mitis, et pia ad suos cultores;
fuitque lata in suis doctrinis, consiliis, et
præceptis, juxta illud : Latum mandatum *Ps.* cxviii, 96.
tuum nimis. Et crescit hæc arbor juxta
fluenta aquarum.

Sicut cinnamomum et balsamum aro- 20
matizans odorem dedi. Cinnamomus seu
cinnamomum, est aromatica arbor, subti-
lem et acutum habens saporem dulcedi-
ne immixtum, subrufi vel subnigri colo-
ris, cujus cortex instar cannæ rotundus et
gracilis. Gignitur autem in India et Æthio-
pia; frutice brevi, duorum circiter cubito-
rum, et tenuissimarum virgarum est. Nam
quod crassum est, vilipenditur; gracilius
vero, est carius. Confortativam habet vir-
tutem, et valet contra stomachi debilita-
tem et indigestionem. Cui comparatur hæc
Sapientia, cordium confortatrix, occultissi-
me mentem reficiens, stomachum animæ
roborans ad ruminandum et digerendum
spiritualia alimenta : quæ omnia fecit in
plebe præfata. Balsamum quoque seu bal-
samus, arbor est aromatica valde, regalis,
quia rara et plurimum pretiosa, vim ha-

bens calefaciendi et confortandi : cujus A
succus oleo junctus, efficit chrisma; nec
crescit ultra altitudinem duorum cubito-
rum. Per quam Sapientia increata expri-
Prov. III, 18. mitur : quæ est lignum vitæ dulcissimum
omnibus apprehendentibus eam, incompa-
rabilis pretiositatis, et unica tantum; quæ
populum Israel calefecit, et confortavit
in Spiritu Sancto. Reges quoque, pon-
tifices et Prophetas inunxit, et famosis-
simum effecit populum illum, præsertim
reges quosdam ipsius, ac vates sanctos.

Quasi myrrha electa dedi suavitatem B
odoris. Myrrha interdum pro arbore, inter-
dum pro gummi ejus accipitur. Estque sic-
ca et calida, in Arabia et India nascens,
cubitis quinque alta, similis spinæ : cujus
gutta est viridis et amara, sed boni odoris,
præsertim quæ sponte manat, quæ et præ-
stantior est. Unde hic dicitur, Myrrha ele-
cta. Cui hæc Sapientia comparatur : quæ
populo Israelitico compunctionis amaritu-
dinem indidit ac præcepit, per quam ad
dulcissimam consolationem eum perduxit,
ac suavissimæ famæ fragrantia respersit C
eumdem, ita quod multi gentilium con-
fluebant ad eum, et legem Moysis assum-
pserunt.

21 *Et quasi storax et galbanus, et ungula,*
et gutta, et quasi libanus non incisus, va-
poravi habitationem meam. Storax vocatur
et species resinæ (et bona eligitur, quæ
manibus potest malaxari ; hæc confortat
matricem), et arbor Arabiæ : et crescit in
locis aquosis, atque immensum et jucun-
dum reddit odorem, estque similis arbo-
ri malo citonii : cujus virgulæ lacrimam D
fluunt, et quasi mellosum emittit liquo-
rem. Galbanus in Syria invenitur, et est
lacrima cujusdam herbæ similis ferulæ :
et apud medicos inter pretiosa censetur
pigmenta ; valet etiam contra morbum ca-
ducum. Porro ungula est aromatica species
similis ungui humano in magnitudine :
Exod. XXX, 34. unde et ungula nominatur, et in Exodo
onycha appellatur : et dicitur ostrea par-
va, dulciter redolens. Et fuit una de qua-
Ibid. 35. tuor speciebus aromaticis ex quibus fiebat

thymiama boni odoris, quod incendebatur Exod. XXX,
super altare thymiamatis in tabernaculo I, 8; III Reg. IX, 25.
Moysis et in templo. At vero gutta signifi-
cat tria, videlicet stillicidium, ac morbum,
ac fruticem : et hoc tertio modo hic sumi-
tur ; estque aromatica species duritiam
mitigans, tumorem et inflationes expel-
lens. Libanus vero non incisus, hic capi-
tur pro arbore Arabiæ, quæ cortice et fo-
liis est similis lauro, et succum velut amyg-
dali fundit, et est boni odoris. Itaque instar
harum rerum aromatice redolentium, Sa-
pientia increata vaporavit, id est dulci va-
pore adspersit, habitationem suam, id est
synagogam, tabernaculum, templum, et cor-
da quæ inhabitavit, quibus bonam dedit
fecunditatem, et elationis abstulit inflatio-
nem. *Et quasi balsamum non mixtum odor*
meus, id est similis odori pretiosissimi pu-
rique balsami.

Ego quasi terebinthus extendi ramos 22
meos. Terebinthus arbor est Macedoniæ ac
Syriæ fructuosa : cujus resina carissima
est, et etiam terebinthus vocatur, sed hic
pro arbore sumitur ; et in Damasco Syriæ
magna est, habens racemos sicut oliva ; et
est odoris jucundi. Itaque instar terebin-
thi Sapientia æterna ac genita extendit
ramos suos, id est gratiarum charismata,
actiones virtutum, protectionis suæ subsi-
dia, vel personas fideles quas procreavit.
De quibus omnibus subditur : *Et rami*
mei honoris et gratiæ, id est honorabiles
et gratiosæ, misericorditerque collatæ, et
in se nobiles ac præclaræ.

Ego quasi vitis fructificavi, id est, fru- 23
ctuose emisi, *suavitatem odoris,* id est su-
avem odorem, famam exemplarem, con-
solationem tranquillitatis internæ dulcis-
simam : quæ omnia a me procedunt, et
meis devotis infunduntur cultoribus. Hinc
Sapientia ista ait : Ego sum vitis vera. Vi- Joann. XV, 1.
tis quippe in autumno suavissimos profert
fructus. *Et flores mei, fructus honoris et*
honestatis. Flores isti sunt sanctæ medita-
tiones, saluberrimæ affectiones, informa-
tivæ locutiones : quæ in se honorabiles
sunt et honestæ, atque a Sapientia inspi-

rantur, et procedunt in opera virtuosa, A
modesta, composita, quibus honor debetur
et merces beata. De quibus omnibus Sapientia ista æterna ac genita, tanquam de præclaris suis effectibus subdit :

24 *Ego mater pulchræ dilectionis.* Ex quo Unigenitus Patris, Verbum æternum, loquitur hic de se sub nomine Sapientiæ, vocat se matrem magis, quam patrem donorum sequentium. Itaque creatrix Sapientia est mater pulchræ dilectionis, id est caritatis, et actus ipsius, qui est gratuita
dilectio, qua diligitur Deus pure atque B
præcipue propter infinitam bonitatem et amabilitatem ipsius, non principaliter propter dona vel beneficia, seu promissa ipsius : quia sic eum diligere, est amor reciprocus, mercenarius et reflexus, non sincere in Deum directus ; ideo non est pulchra et meritoria dilectio, sicut nec amor sensualis, qui fœdus est, nec amor naturalis, nec socialis, qui sunt indifferentes, id est nec meritorii, nec demeritorii in se. Pulchræ ergo dilectionis Sapientia
increata ac genita mater est, quoniam pa- C
rit, conservat, nutrit, atque ad perfectionis incrementa eam perducit. Simili modo est mater *et timoris* initialis ac filialis, *et agnitionis,* id est sapientialis contemplationis, qua intellectum illuminat, sicut te-
Luc.xxi,15. statur, Ego dabo vobis os et sapientiam ; *et sanctæ spei,* quæ est formata exspectatio futuræ felicitatis ; et etiam spei, quæ est theologica virtus, ac confidentiæ bonæ, quæ ad constantiam pertinet.

25 *In me,* tanquam in fontali et causali prin-
cipio, est *gratia omnis vitæ :* quia a me D
procedit gratia gratificans, et actus ejus, qui vita gratiæ nuncupatur : qui actus est, essentiam intellectualis gratiæ ponere in esse supernaturali, spirituali, deiformi, ad promerendum idoneo, et per consequens ipsam substantiam animæ rationalis facere Deo acceptam, in ordine ad supernaturalem finem, qui est beatitudo æterna. Est quoque in Sapientia increata omnis gratia, id est perfecta gratiositas, seu pia voluntas totius gratiæ creatæ effectiva, quæ dicitur gratia increata et gratians, sicut dicitur natura naturans. Sicque dici solet, quod Verbum æternum sola gratia assumpsit naturam humanam. *Et veritatis :* quia a me procedit et datur veritas vitæ, veritas doctrinæ, veritasque justitiæ. In Christo autem secundum assumptam humanitatem, fuit gratiæ plenitudo, et veritas
triplex præfata, juxta illud : Vidimus eum Joann.i,14.
plenum gratiæ et veritatis.

In me omnis spes vitæ et virtutis. In Christo comprehensore non fuit subjective spes quæ est theologica virtus ; sed hæc spes est in eo secundum suam deitatem objective atque causaliter, quia in ipso spes nostra consistit, et ipse est spei objectum ac causa. Porro secundum assumptam humanitatem, consistit spes nostra in ipso, sicut in causa meritoria, instrumentali et mediatrice. Sic ergo in Christo est omnis spes vitæ, id est, plenam habemus fiduciam obtinendi ab eo et per eum, vitam gratiæ in præsenti, et vitam gloriæ in futuro. Sic item in ipso est spes virtutis, id est, spem habemus obtinendi ab eo et per eum, omnem virtutem infusam,
et profectum in ea. Ideo ait Psalmista : In Ps.lxi,8.
Deo salutare meum et gloria mea : Deus auxilii mei, et spes mea in Deo est. Et
Joannes asserit : De plenitudine ejus omnes Joann.i,16.
accepimus, et gratiam pro gratia. Isaias
quoque docet : Quis ambulat in tenebris, Is.l,10.
et non est lumen ei ? Speret in nomine Domini, et innitatur super Deum suum.

Transite ad me per cordis conversionem 26
et devotam orationem, et præparando corda vestra ad gratiarum mearum infusionem, *omnes qui concupiscitis me* concupiscentia pura ac spirituali ; qui desideratis mihi uniri, et perfici in me, ac me beatifice frui in patria. De qua concupiscentia
ait Propheta : Concupiscit anima mea in Ps.lxxxiii,3.
atria Domini. Et de qua alibi scriptum
est : Concupiscentia sapientiæ deducet ad Sap.vi,21.
regnum perpetuum. Sic et in Psalmo mo-
nemur : Accedite ad eum, et illuminami- Ps.xxxiii,6.
ni. Ipsa quoque Sapientia inquit : Venite
ad me, omnes qui laboratis, et onerati Matth.xi,28.

estis, et ego reficiam vos. Hinc hortatur A
Hebr. IV, 16. Apostolus : Adeamus cum fiducia ad thro-
num gratiæ ejus, ut misericordiam conse-
quamur, et gratiam inveniamus in auxilio
opportuno. *Et a generationibus meis*, id est
pietatis meæ effectibus reformationibus-
que internis, *implemini*. Quasi dicat : Si
ista petieritis a me, exaudiam vos. Imo
admoneo ut petatis, et exauditionem pro-
Matth. VII, 7. mitto, sicut in Evangelio dixi : Petite, et
accipietis ; quærite, et invenietis ; pulsa-
te, et aperietur vobis.
27 *Spiritus enim meus*, id est Spiritus San- B
ctus, Patri Filioque communis : de quo
Rom. VIII, 9. ait Apostolus, Si quis Spiritum Christi non
Ps. CXLII, 10. habet, hic non est ejus ; et Propheta, Spi-
ritus tuus bonus deducet me in terram
rectam. *Super mel dulcis*, imo omni crea-
tura infinite suavior, quum sit ipsa super-
essentialis, immensa, separata, et in se sub-
sistens dulcedo, cujus rivuli sunt cunctæ
suavitates creaturarum ; *et hereditas mea*,
id est beata retributio, quam paravi electis,
seu opulentia mea æterna, immensa et in-
creata, dulcis est *super mel et favum*. Imo C
Is. LXIV, 4; I Cor. II, 9. oculus non vidit, nec auris audivit, nec in
cor hominis ascenderunt divitiæ et deliciæ,
quas præparavi ac tribuam justis. Unde
Ps. XV, 5. ait vir sanctus : Dominus pars hereditatis
meæ, id est hereditaria portio mea (ut sit
ibi constructio intransitiva). Et Jeremias
Thren. III, 24. in Threnis : Pars mea Dominus, dixit ani-
Ps. CXXVI, 2, 3. ma mea. De qua fertur in Psalmo : Quum
dederit dilectis suis somnum, ecce heredi-
28 tas Domini. *Memoria mea in generatione
sæculorum*. Increata memoria Sapientiæ
invariabilis est, nec eorum quæ scit, obli- D
viscitur. Sancti quoque et devoti, jugiter
memores erunt Sapientiæ ejus. Si enim
Prov. X, 7. memoria justi cum laudibus, quanto magis
memoria justificatoris omnium justorum
manebit absque fine cum laude, quam
laudat indesinenter militans, et præsertim
triumphans Ecclesia ?
29 *Qui edunt me*, id est, qui spiritualiter
reficiuntur a me, bonitatem meam suavi-
Ps. XXXIII, 9. ter degustando : juxta illud, Gustate et vi-
dete, quoniam suavis est Dominus. Fitque
degustatio ista per contemplationem, et
dilectionem summæ et increatæ veritatis
ac bonitatis, et consolationem internam
desuper accipiendo. *Adhuc esurient*, id
est, plenius degustare me cupient, et ad
fruitionem mei beatificam adspirabunt.
Propter quod ait Gregorius : Spiritualis
refectio tanto plus a comedente esuritur,
quanto ab esuriente amplius comeditur.
Corporales quippe deliciæ per saturitatem
in fastidium vertunt ; spirituales vero dum
habentur, appetitum magis accendunt.
Et qui bibunt me, id est, rivos sapientiæ
a me obtinent, et gratiarum fluenta susci-
piunt, ac torrente voluptatis meæ potan- Ps. XXXV, 9.
tur, prout in vita fieri valet, ita ut dicant :
Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Ps. XXX, 20.
Domine ! *Adhuc sitient*, id est, plenius
potari optabunt, et ad cœlestis convivii ple-
nitudinem pertingere concupiscent. Hinc
videmus, quod quanto amplius quisquam
proficit, tanto ardentius cupit proficere.
Sed his obviare videtur, quod ait Salvator :
Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non Joann. IV, 13.
sitiet in æternum. Et respondendum, quod
sitis uno modo denotat carentiam necessa-
riæ refectionis per potum : et sic habens
gratiam gratum facientem, et aquam sa-
pientiæ salutaris, non sitit, nec sitiet un-
quam, dummodo in eis permaneat. Alio
modo sitis dicit appetitionem plenioris po-
tationis : et sic loquitur littera præsens.
Alii autem respondent dicendo, quod sitis
primo accipitur pro desiderio alterius rei :
sicque temporalia acquisita, magis gene-
rant sitim, quoniam faciunt alia appeti ;
secundo, pro desiderio rei habitæ, ut per-
fectius habeatur : sicque habentes Deum
per gratiam imperfectam, cupiunt eum ha-
bere per gratiam pleniorem, et tandem per
gloriam. Primo modo loquitur Christus ;
secundo modo, hic textus. Tertio, sumitur
sitis pro exclusione fastidii a delectatio-
ne adepta : et sic Beati ac comprehensores
dicuntur Deum sitire, sicut princeps ait
Apostolorum, In quem desiderant angeli I Petr. I, 12.
prospicere.
Qui audit me auribus cordis, id est, 30

præceptis meis obtemperat, et meis acqui-
escit consiliis, *non confundetur* in divino
judicio, nec inordinatam sustinebit confu-
sionem, sed in adversis gaudebit; et si
irrideatur, æquanimiter feret. *Et qui ope-
rantur in me,* id est, secundum præcepta
mea vivunt, et juxta divinæ legis regulam
conversantur, *non peccabunt,* in quantum
sic operantur. Tamen in quantum defi-
ciunt a plena observantia regulæ legis di-
vinæ, bonis eorum actibus multa venialia
admiscentur peccata, ex fragilitate, distra-
ctione, negligentia, subreptione, et igno-
rantia. Possunt quoque peccare mortaliter,
ex vertibilitate liberi arbitrii, nondum in
gratia confirmati. Juxta hunc sensum di-
Eccli. VII, 40. ctum est supra : Memorare novissima tua,
et in æternum non peccabis; atque in
I *Joann.* V, 18. prima Joannis Canonica, Omnis qui natus
est ex Deo, non peccat. Circa quod loquitur
Augustinus : Quantum ad hoc, quod ex
Deo natus est, non peccat. Et rursus ibi-
Ibid. III, 6. dem : Omnis qui peccat, non vidit Deum,
31 nec cognovit eum. *Qui elucidant me,* id
est, majestatem meam publice prædicant,
et hominibus notam me faciunt, ac sacra
Scripturarum mysteria et difficiliora quæ-
que exponunt, *vitam æternam habebunt*
Dan. XII, 3. pro præmio, juxta illud : Qui docti fuerint,
fulgebunt quasi splendor firmamenti; et
qui multos erudiunt ad justitiam, quasi
stellæ in perpetuas æternitates. Tales quip-
pe in novo Testamento, secundum Am-
brosium et Haymonem, vocantur Prophe-
I *Cor.* XIV, 29. tæ, juxta illud : Prophetæ duo vel tres
dicant, et ceteri taceant.
32 *Hæc omnia, liber vitæ,* id est, ista jam
dicta de Sapientia et ejus emanatione, et
gratiosis effectibus ejus, sunt salubris et
vitalis scientia, et in sacra continentur
Scriptura, quæ est unus totalis liber, do-
cens per vitam gratiæ ad vitam gloriæ
pervenire. In libro quoque vitæ increa-
to, qui est notitia prædestinationis, con-
tenta sunt hæc quæ de piis effectibus
Sapientiæ æternæ in suis electis sunt
introducta. De præfato libro vitæ, acci-
Baruch IV, 1. pi potest id quod in Baruch dicitur : Hic
A liber mandatorum Dei, et lex quæ est
in æternum : omnes qui tenent eam, per-
venient ad vitam; qui autem derelinquunt
eam, ad mortem. *Et testamentum Altissi-
mi :* quia in veteri Testamento hæc con-
tinentur, atque ad ordinationem Dei de
bonis gratiæ et gloriæ dandis suis electis,
hæc pertinent. De quo in Exodo legitur :
Hic est sanguis testamenti, quod mandavit *Exod.* XXIV, 8; *Hebr.* IX, 20.
ad vos Deus. Et in Psalmo : Peccatori au-
tem dixit Deus : Quare tu enarras justi-
tias meas, et assumis testamentum meum
B per os tuum? *Et agnitio veritatis,* id est,
ad notitiam pertinentium ad salutem hæc
spectant.
Legem mandavit nobis *Moyses,* id est, 33
ex divina commissione dedit et servari
jussit legem, quam a Deo accepit per an-
gelos, sicut in Actibus loquitur Stephanus
ad Judæos : Accepistis legem in disposi- *Act.* VII, 53.
tione angelorum; *in præceptis justitiarum,*
id est dando justa præcepta, et ad exer-
cendam justitiam circa Deum ac proximos
pertinentia : quia præcepta primæ tabulæ
C continebant præcepta justitiæ circa Deum;
alia, circa proximum. Dedit quoque præ-
cepta cærimonialia, cultum Dei respici-
entia, atque præcepta judicialia, modum
observandi justitiam inter homines deter-
minantia. *Et hereditatem domui Jacob, et
Israel promissiones.*
Posuit David puero suo, id est, ipsi 34
David regi Deus statuit et promisit, *exci-
tare regem ex ipso fortissimum,* id est ex
semine ejus procreare potentissimum re-
gem. Quod quidam de Salomone intel-
D ligendum putarunt; sed sequentia non
concordant. Nam subditur : *et in throno
honoris sedentem in sempiternum :* quod
nulli mortali regi puroque homini conve-
nit; sed Christo Deo ac homini in unitate
personæ, qui in primo suo adventu spiri-
tualiter sedit in throno regalis et judicialis
honoris, quia rex fuit et pontifex, judex-
que omnium, sicut ipse ait : Pater non *Joann.* V, 22.
judicat quemquam, sed judicium omne
dedit Filio. Et per fidem ac gratiam re-
gnavit in suis fidelibus, quibus et evange-

licam dedit legem. Unde Archangelus dixit A
Luc. I, 32, 33. Virgini gloriosæ : Dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis. Quod totum Isaias prædixit :
Is. IX, 7. Super solium, inquit, David et super regnum ejus sedebit, ut confirmet illud et corroboret in judicio et justitia a modo et usque in sempiternum. Hoc est quod de Antiquo dierum, id est Patre æterno, et Filio hominis, utpote Dei Filio incarnato,
Dan. VII, 14. apertissime dicitur : Dedit ei potestatem, et honorem, et regnum; et omnes populi, B tribus et linguæ servient ei : potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus quod non corrumpetur. Verumtamen regnum Christi in primo adventu spirituale fuit, non sæculare in exteriori primatu et solio corporali aut virtute armorum, prout obstinati et excæcati Judæi exspectant Messiam in suo adventu regnaturum. Propter quod Christus dixit Pilato :
Joann. XVIII, 36. Regnum meum non est de hoc mundo. — Dicitur quoque David puer Dei, id est, fidelis minister ipsius, familiarisque Deo : C sicut in Genesi procurator Abrahæ dicitur
Gen. XVIII, 7. puer ejus; et in tertio Regum libro habetur :
III Reg. XIX, 3. Venit Elias in Bersabee, et dimisit ibi puerum suum. Hinc Sancti primitivæ
Act. IV, 24, 25. Ecclesiæ leguntur orasse : Domine, qui Spiritu Sancto per os David patris nostri pueri tui dixisti, etc.

35 *Qui implet quasi Phison sapientiam, et sicut Tigris in diebus novorum.* Quemad-
Gen. II, 10, 11, 13, 14. modum in Genesi habetur : Fluvius egrediebatur de paradiso, qui inde dividitur in quatuor capita, id est in quatuor flu- D vios capitales ac principales, procedentes ex fluvio illo originali. Nomen uni, Phison ; nomen secundi, Gehon ; nomen tertii, Tigris ; nomen quarti, Euphrates. Et hæc omnia hic ponuntur, ad insinuandum quod sicut hæc flumina sunt præcipua et aquis plenissima, sic Christi doctrina copiosissima et elegantissima fuit : quæ in quatuor Evangeliis quasi in quatuor fluviis continetur, quæ Evangelia ex doctrina et sapientia cordis Christi, quasi ex primo et originali fluvio, profluxerunt.

Itaque ait : *Qui*, scilicet Christus rex potentissimus, qui aerias potestates dejecit. De quo fertur in Psalmo : Quis est iste Ps. XXIII, 8, 10. rex gloriæ? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio; Dominus virtutum, ipse est rex gloriæ. Qui alibi protestatur : Data est mihi omnis potestas in Matth. XXVIII, 18. cœlo et in terra. Quem regem Deus promisit nasciturum esse ex semine David, juxta illud Psalmi : Juravit Dominus David Ps. CXXXI, 11. veritatem, et non frustrabitur eum : De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Quod sacratissimus Archiapostolus in Actis allegans : Propheta, inquit, quum Act. II, 30. esset, et sciret quia jurejurando jurasset illi Deus, de fructu lumborum ejus sedere super sedem ejus. Itaque ait : *Qui*, scilicet Christus, *implet*, id est, perficit, et plene, exuberanter, fructuoseque docet, *sapientiam* Evangelicæ legis, sicut fluvius ille nomine Phison aquis exuberat, terramque irrigat et fertilem reddit; *et sicut Tigris in diebus novorum*, id est copiose atque fertiliter, quemadmodum fluvius ille Tigris nomine præsertim abundat aquis, et terras fecundat tempore novorum fructuum terræ, puta in vere, in quo terræ nascentia innovantur.

Qui adimplet quasi Euphrates sensum : 36
id est, sicut fluvius nomine Euphrates abundanter aquas diffundit, sic Christus proprio ore ante suam passionem, et etiam postea, ac potissime post ascensionem, per Spiritus Sancti infusionem, copiosissime et præclare docuit verum intellectum Scripturæ, et multiplicem sensum ejus : videlicet litteralem, allegoricum, tropologicum, et anagogicum. Unde ante passionem suam dixit Apostolis : Vobis datum est nosse Luc. VIII, 10. mysterium regni Dei. Et alibi scriptum est : Tunc (scilicet post resurrectionem) Ibid. XXIV, 45. aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. Atque in sermone post Cœnam, promisit : Quum venerit ille Spiritus ve- Joann. XVI, 13. ritatis, docebit vos omnem veritatem. *Qui multiplicat* doctrinam prædicationis suæ,

et legi veteri superaddit quædam præcepta A
atque consilia : ut patet præcipue Matthæi
quinto sextoque capitulis, multisque aliis
Evangelii locis; *quasi Jordanis in tem-
pore messis* in terra promissionis magis
abundat in aquis : juxta illud in Josue,
Josue III, 15. Jordanis ripas alvei sui tempore messis
impleverat.

37 *Qui mittit disciplinam sicut lucem*, id
est, scientiam Scripturarum et fraternæ
correptionis doctrinam clare docuit, non
obscure, ut multi Prophetæ; *et adsistens
quasi Gehon in die vindemiæ*, id est, cun- B
ctis ad se accedentibus copiose diffundens
doctrinam et gratiam influens (juxta il-
Joann. VI, 37. lud, Eum qui venit ad me non ejiciam
foras) sine personarum acceptione, quem-
admodum fluvius ille paradisi nomine
Gehon copiosius fluit et rigat terram in
autumno, dum tempus est vindemiarum,
Mich. VII, 1. juxta illud Michææ : Factus sum, sicut qui
colligit in autumno racemos vindemiæ.

38 *Qui perficit primus scire ipsam*, id est,
perfecte ostendit quod ipse prius sciat sa-
pientiam, id est, præ ceteris principalius C
eam intelligat. Vel sensus est, quod ipse
Christus, primus exsistens, prout fatetur,
Apoc. I, 8; XXII, 13. Ego sum Alpha et Omega, principium et
finis, primus et novissimus, perfecte facit
ipsos homines scire sapientiam, quia præ
ceteris eminentius docuit eam, et suos
Apostolos ac primitivam Ecclesiam excel-
lentissime implevit sapientia salutari et
Scripturarum notitia, prout apud Joannem
Joann. XIV, 26. legitur : Paracletus Spiritus Sanctus, quem
mittet Pater in nomine meo, ille vos doce-
bit omnia, et suggeret vobis omnia quæ- D
cumque dixero vobis. *Et infirmior non
investigabit eam* : id est, ceteri homines,
qui puræ sunt creaturæ, Christo Deo in-
carnato infirmiores, sapientiam ejus ne-
queunt perscrutari, nec ipsum compre-
Matth. XI, 27. hendere Christum, qui ait : Nemo novit
Filium nisi Pater.

39 *A mari enim abundabit cogitatio ejus* :
id est, meditatio seu cognitio Christi exu-
berantior est in se ipsa, quam aqua Oceani
intra se; plusque transcendit cogitationes
atque notitias hominum, quam abyssus mi-
nimam guttam. Unde apud Isaiam locutus
est : Quomodo exaltantur cœli a terra, sic *Is.* LV, 9.
exaltatæ sunt cogitationes meæ a cogita-
tionibus vestris. Apostolus quoque : Quis, *Rom.* XI, 34.
inquit, cognovit sensum Domini? *Et con-
silium illius in abysso magna* : id est,
profunditas consilii mentis divinæ plus
transcendit capacitatem perscrutationem-
que hominum, quam magnum mare stilli-
cidium aquæ, vel investigationem mentis
humanæ. Qualiter autem consilium com-
petat Deo, dictum est supra. Etenim con-
silium proprie sumptum, prout est inqui-
sitio de agendis, est ignorantis naturæ, nec
convenit supersapientissimo Creatori; sed
quantum ad id quod perfectionis est in
ratione consilii, convenit ei. Hinc scriptum
est : Quis adfuit in consilio Domini, et *Jer.* XXIII, 18.
vidit et audivit sermonem ejus? Et Pau-
lus : Quis, ait, consiliarius ejus fuit? *Rom.* XI, 34.

Ego sapientia increata *effudi flumina*, 40
id est charismata gratiarum, fluenta docu-
mentorum cœlestium, exuberantes doctri-
nas quatuor Evangeliorum, imo omnium
divinorum voluminum. Quod et in Prover- *Prov.* XVIII, 4.
biis scriptum est, prout Sapientia ista alle-
gat, dicendo : Qui credit in me, sicut dicit *Joann.* VII, 38.
Scriptura, flumina de ventre ejus fluent
aquæ vivæ.

Ego quasi trames aquæ immensæ de flu- 41
vio : id est, ex fecundissimo et exuberan-
tissimo corde Patris manavi, sicut trames,
via, seu rivus copiosissimæ aquæ, fluit ex
fluvio redundantissimo : juxta quod scri-
ptum est, Sapientia vapor est virtutis Dei, *Sap.* VII, 25.
et emanatio quædam claritatis omnipoten-
tis Dei sincera. *Ego quasi fluvius Dorix*.
Dorix, secundum Glossam, fluvius est, qui
ab eodem monte cum Euphrate defluit,
et rapidissimo atque celerrimo currit mo-
tu, ita quod omnia sibi substernit. Unde
quum Alexander Magnus eum transgres-
surus, pontem super eum fecisset, fluvius
ipse concita vi diruit pontem. Itaque huic
fluvio se comparat Sapientia, tum quoniam
ipsa celerrime, imo in instanti seu mo-
mento æternitatis, profluxit de Patre; tum

quoniam velocissime instruit corda, et ce- A
lerrime sua diffundit bona, nec ulla in
discendo est mora, dum mentem tetige-
Dan. vii, 10. rit illuminatio sua. Hinc legitur : Fluvius
igneus rapidusque a facie ejus egrediebatur. *Et sicut aquæductus exivi de paradiso,* id est, de cœlo altissimo descendi ad corda hominum illustranda et inhabitanda, a Patre missa. Juxta quod Sapiens orat:
Sap. ix, 10. Mitte illam de cœlis sanctis tuis, et a sede magnitudinis tuæ. Hæc fuit invisibilis mis-
Ephes. iv, 9. sio. Deinde visibiliter missa est, descendens per Incarnationis mysterium in infe- B
Ps. xviii, 7. riores partes terræ, secundum illud : A summo cœlo egressio ejus. Unde ipsa lo-
Joann. xvi, 28. quitur : Exivi a Patre, et veni in mundum. Exivi quoque per generationem æternam, sicut aquæductus, de paradiso, id est ex deliciosissimo corde Patris, qui ait
Ps. xliv, 2. in Psalmo : Eructavit cor meum verbum bonum.

42 *Dixi : Rigabo hortum plantationum,* id est Ecclesiam, quæ est hortus, ager et vinea : in qua plantatæ sunt diversæ personæ fideles, tanquam fructuosæ decoræque C
Cant. iv, 12. arbores, juxta illud in Canticis : Hortus conclusus soror mea sponsa. Quem hortum Sapientia irrigavit suis doctrinis et gratiis,
Ps. ciii, 13. secundum illud Psalmi : Rigans montes, id est Apostolos, prælatos atque doctores, de superioribus suis. Porro Apostolus dicens,
I Cor. iii, 7. Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, loquitur de plantatore et rigatore extrinsecus operante, instrumentali, ac dispositivo. Sapientia vero increata effective operatur in cordibus, charismata sua influens eis. *Et inebriabo partus mei fru-* D
ctum, id est, ipsos fideles, spirituales filios meos, quos regeneravi in Spiritu Sancto, copiose implebo sacris muneribus. Quod præsertim impletum est in die sacro Pentecostes, quando Apostoli cum primitiva Ecclesia eis associata, receperunt exuberantissime Spiritum Sanctum, et spiritualiter ebrii facti sunt caritatis fervore et vino quod propinavit Sapientia, protestans :
Prov. ix, 5. Venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis; et in Canticis :

Comedite, amici, et bibite ; et inebriamini, carissimi. Cant. v, 1.

Et ecce factus est mihi trames abundans, id est via magna et patens, per quam doctrinam meam gratiamque diffudi : quia non solum per terram et corda Judæorum, sed per totum mundum in cordibus gentilium effudi hæc dona mea, per Apostolorum et aliorum discipulorum meorum prædicationem, miracula et gubernationes: 43
sicut prædictum fuit, In omnem terram Ps. xviii, 5.
exivit sonus eorum. Quibus et dixit : Eritis Act. i, 8.
mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad extremum terræ.
Unde et Pater ait ad Filium : Dedi te in Is. xlix, 6.
lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ. Hinc subditur : *et fluvius meus appropinquavit ad mare,* id est, documentorum et gratiarum mearum diffusio extendit se usque ad terminos terræ et
insulas maris. Hinc in Isaia ait : Mittam Ibid. lxvi, 19.
ex eis qui salvati fuerint, etc. *Quoniam* 44
doctrinam quasi antelucanum omnibus illumino, id est, illuminando infundo cunctis gentibus evangelica documenta clare et copiose, sicut sol diffundit auroram ; *et enarrabo illam usque in longinquum,* id est, per Apostolorum prædicationem et inspirationem internam notificabo eam gentibus ubique terrarum.

Penetrabo omnes inferiores partes ter- 45
ræ, id est, corda habitantium in inferioribus partibus mundi intime illustrabo, etiam corda carnalium, ea reformando et convertendo. Vel, ut quidam exponunt, limbum patrum intrando (quem Christus post suam passionem mox introivit, quantum ad animam illuc descendens), et animas sanctas beatifica visione illustrans, quas merito passionis meæ ab originalis peccati reatu absolvi, ob quem reatum a beata fruitione differebantur. *Et inspiciam omnes dormientes,* id est, torpore peccati et negligentia prægravatos excitabo ad cordis vigiliam atque custodiam. Vel, omnes defunctos in fine sæculi suscitabo, et ad judicium convocabo : juxta
illud : Veniet hora, in qua omnes qui in Joann. v, 28, 29.

monumentis sunt, audient vocem ejus; et A
procedent, qui bona egerunt, in resurre-
ctionem vitæ. De quibus subjungitur : *et
illuminabo omnes sperantes in Domino :*
quia illi tunc illuminabuntur lumine glo-
riæ et felici visione Trinitatis superdignis-
simæ, qui et nunc illustrantur quotidie
per incrementa gratiæ ac virtutum atque
donorum sapientiæ et scientiæ.
46 *Adhuc doctrinam quasi prophetiam ef-
fundam.* Hoc multi exponunt in persona
auctoris istius libri : quasi dicat, Adhuc
multa utilia proferam documenta instar B
prophetiæ vera ac solida, et de futuris
prænuntiantia. *Et relinquam illam,* in li-
bro isto descriptam, *quærentibus sapien-
tiam,* qui ex sacris libris quærunt doceri,
et sapientiam adipisci per studium; *et non
desinam in progenies illorum,* id est, suc-
cessores eorum illuminare non cessabo
per libri hujus scientiam, *usque in ævum
sanctum,* id est sæculum futurum, in quo
cessabit humana instructio. Potest quoque
hoc totum de Sapientia increata exponi,
quæ in Ecclesia sua non cessat dona cœ-
lestium doctrinarum multiplicare, et per
doctores nova volumina compilare.
Postremo auctor subjungit : *Videte,* o 47
omnes studiosi, *quoniam non solum mihi
laboravi,* id est, quod vacando studio sa-
pientiæ, et conscribendo hunc librum, non
solum mihi ipsi profeci, *sed et omnibus
exquirentibus veritatem,* qui ex meis la-
boribus et doctrinis possunt proficere;
quibus et me in exemplum exhibeo, ut
consimiliter agant. Hinc dictum est : Fili, Prov. ix, 12.
si sapiens fueris, tibi et proximis tuis eris.
Unde alibi conscriptum est : Deriventur Ibid. v, 16.
fontes tui foras, et in plateis aquas tuas
divide.

ARTICULUS XXV

DE MYSTICO SENSU ET TROPOLOGIA HUJUS CAPITULI VICESIMI QUARTI.

QUIDQUID hic dictum est de operatio- C
ne benigna, et gratiosa inhabitatione
ac efficientia increatæ ac genitæ Sapien-
tiæ circa Israeliticum populum tempore
veteris Testamenti, spiritualiter et eminen-
tius exponi potest et applicari ad populum
christianum, in quo Sapientia ista omnipo-
tentiam, munificentiam, atque clementiam
suam multo copiosius demonstravit tempo-
re evangelicæ legis, quam antea in Judæis.
Propter quod tempus Evangelicæ legis,
tempus gratiæ appellatur. Sic ergo Sapien-
tia ista effatur : D
11 *In hereditate Domini morabor,* id est in
hereditario, perpetuo, et præelecto Dei po-
pulo christiano, cujus figura fuit populus
ille Judaicus. Nam et in populo isto habi-
tat Christus Sapientia Patris, etiam per ve-
ram et personalem in Sacramento præsen-
tiam : qui et post resurrectionem suam
promisit, Ecce ego vobiscum sum cunctis Matth.
diebus usque ad consummationem sæculi; xxviii, 20.
et item passione instante, Non relinquam Joann. xiv,
vos orphanos. *Et dixit mihi* Deus Pater : 18. 13
In Jacob inhabita, id est in populo chri-
stiano vitia supplantante, et patriarchæ
Jacob fidem sectante; *et in Israel,* id est
contemplativis Deum per donum sapientiæ
intuentibus, *hereditare. Et sic in Sion fir-* 15
mata sum, id est in ipsis fidelibus divina
speculantibus, et in virtutum apice situa-
tis. Sion enim speculatio aut specula in-
terpretatur. *Et in civitate sanctificata,* id
est sancta Ecclesia militanti, *similiter re-
quievi.* De qua in Psalmo : Gloriosa dicta Ps. lxxxvi,
sunt de te, civitas Dei; et in Apocaly- 3.
psi, Civitatem sanctam calcabunt mensi- Apoc. xi, 2.
bus quadraginta duobus. *Et in Jerusalem,*

id est militanti ac triumphanti Ecclesia,
atque in anima virtuosa, in quibus est
visio et gustus pacis internæ, tamen in
16 hac vita imperfecte, *potestas mea. Et ra-
dicavi in populo honorificato,* id est popu-
lo christiano præ populo Israelitico ineffa-
biliter desuper honorato, secundum quod
primitiva Ecclesia ex Judaismo conversa,
ad christianum pertinet populum. Etenim
christiano populo Deus incarnatus in pro-
pria persona contulit legem, et incompa-
rabilia præstitit munera gratiarum, tam
gratiæ gratis datæ, quam gratiæ gratum
facientis, et excellentissimos Sanctos, ac
præstantissima sacramenta. Et juxta hunc
modum perfacile est ea quæ dicta sunt de
Sapientia ista, quoad populum Judæorum,
ad christianum populum applicare.

Insuper, quoniam magnam partem hujus
capituli de gloriosissima Christifera Virgi-
ne cantat Ecclesia, tangendum est breviter
11 qualiter ei conveniat. Ipsa itaque ait : *In
omnibus requiem quæsivi.* Piissima etenim
humani generis advocata, universorum cu-
pit salutem, atque in omnium cordibus
per piam memoriam, virtuosam imitatio-
nem, dulcem dilectionem habitare et qui-
escere cupit. *Et in hereditate Domini mo-
rabor,* id est, in virtuosis et electis fideli-
12 bus habitabo. *Tunc præcepit, et dixit mihi
Creator omnium* ea quæ statim dicentur;
et qui creavit me, scilicet Verbum æternum
Unigenitus Patris, *requievit in tabernacu-
lo,* id est in utero *meo :* in quo naturam
assumpsit humanam, novemque mensibus
factus infantulus requievit; gratiosissime
quoque et indesinenter requievit in thala-
mo mentis et conscientiæ meæ. Unde præ-
Ps. xlv, 5. dictum fuit : Sanctificavit tabernaculum
Is. vii, 14. suum Altissimus; et item, Ecce virgo con-
cipiet, et pariet filium.
13 *Et dixit mihi,* præcipiendo quod subdi-
tur : *In Jacob inhabita,* id est in primitiva
ac militanti Ecclesia. In primitiva namque
Ecclesia ex Judæis electa, sacratissima Do-
mina corporaliter conversata est, et exem-
plarissime atque sanctissime vixit. Deinde
A spiritualiter in tota Ecclesia militanti com-
moratur, occupans, protegens, et gubernans
corda fidelium. *Et in Israel,* id est con-
templativis, religiosis et spiritualibus per-
sonis, *hereditare,* ut eos quasi hereditarie
possideas, tanquam mater, regina et ad-
vocata. Ipsi quoque possideant te per di-
lectionem indesinentem, purissimam et fer-
ventem, tanquam servi et filii tui. *Et in
electis meis mitte radices :* id est, dona
gratiæ ac virtutum impetra eis, ut radicen-
tur in Christo, et tibi semper cohæreant.
B *Ab initio et ante sæcula creata sum,* id 14
est creari prævisa, ut sim Mater Unigeniti
Dei, et Domina mundi, advocata Ecclesiæ,
et regina angelorum ac hominum; *et us-
que ad futurum sæculum non desinam,* id
est, perpetue permanebo felix, gloriosa, ac
præpotens. *Et in habitatione sancta coram
ipso ministravi.* Beatissima etenim Virgo
adhuc infantula, ministravit Deo in tem-
plo, ut legitur, deinde in Synagoga; post-
modum in primitiva Ecclesia, in qua uni-
versis et singulis tradidit perfectissimæ
C conversationis exempla. Et sicut exstitit
summa, sic prorsus fuit humillima.
Et sic in Sion firmata sum, id est, in 15
Ecclesia speculante divina, facta sum fir-
ma ac potens, utpote adimpleta omni vir-
tute et gratia, ad subveniendum fidelibus
cunctis; *et in civitate sanctificata,* scilicet
Ecclesia (sicut expositum est), *similiter re-
quievi* corporaliter ac spiritualiter, quam-
diu vixi in carne in sæculo isto; deinde
assumpta in cœlum, non cesso spiritualiter
requiescere in Ecclesia mihi commissa. *Et
D in Jerusalem potestas mea,* id est, in trium-
phanti ac militanti Ecclesia primatum sor-
tita sum auctoritate materna, qua veri Dei
effecta sum Mater : propter quod cunctis
etiam angelicis sum prælata spiritibus, et
eos purgo, illumino atque perficio. Re-
gnum quoque misericordiæ mihi commis-
sum est in Ecclesia militanti. Propter quod
Regina misericordiæ vocor, et cunctis in-
visibilibus hostibus impero. *Et radicavi* 16
in populo honorificato, id est, populo chri-
stiano, radicationem et stabilitionem in

omni gratia impetravi, procurando ei fre- A
quenter divina charismata, reformationem
piissimam et confortationem in bonis; *et*
in partes Dei mei hereditas illius, id est,
salus et hereditaria portio prædestinati po-
puli christifidelis consistit in partibus seu
mansionibus regni cœlestis : de quibus
Joann. XIV, 2. dictum est, In domo Patris mei mansiones
Ps. CXLI, 6. multæ sunt; et in Psalmo, Portio mea, Do-
mine, sit in terra viventium. *Et in pleni-*
tudine sanctorum detentio mea, id est,
inter devotos et Sanctos detineor et per-
severo, quia in talibus beneplacitum est B
mihi.
17 *Quasi cedrus exaltata sum in Libano :*
id est, sicut arbor quæ dicitur cedrus, in
Libano elevatur crescendo in altum, et
dulciter redolet, imputribilisque consistit;
sic ego a populo christifideli, præ cunctis
puris creaturis devote honoror, sublimiter
color duliæ cultu, et cunctis sum dulcis,
atque ab omni corruptione culpæ et re-
prehensibilitatis penitus aliena. Et sicut
resina cedri languidos sanat, sic gratia,
oratio, consolatio, subventio mea curat C
ægrotantia corda. *Et quasi cypressus in*
monte Sion : id est, sicut arbor illa soli-
dissima nulli oneri cedit, et in monte Sion
sublimiter eminet; sic ego in populo chri-
stiano robustissima maneo, nec ulli vitio
unquam cessi, nulli tentationi succubui,
multiplicem confortationem eidem popu-
lo meritis meis ac precibus impetravi.
18 *Quasi palma exaltata sum in Cades :* id
est, sicut palma in oppido Cades præful-
get, et in superioribus suis decori ac sua-
vis adspectus est ; sic Virgo dignissima D
per dona gratiæ ac gloriæ splendidissima
est effecta, et cunctis suavior; *et quasi*
plantatio rosæ in Jericho. Nam sicut rosa
est pulcherrima florum, sic dignissima
Virgo est venustissima feminarum, imo
sanctissima creaturarum purarum : quæ
mitigativa est dolorum vitæ præsentis, et
illuminativa oculorum cordis, sicut aqua
ex rosis expressa sedat dolores, atque cla-
19 rificat oculos. *Quasi oliva speciosa in*
campis : id est, sicut oliva jugiter viret,
dulcem fructum producit, et pacis est si-
gnum, et pietatem misericordiamque desi-
gnat; sic præclarissima et incomparabilis
virgo Maria jugiter in omni virore profe-
cit sapientiæ ac virtutum, et suavissimum
protulit fructum, Reparatorem pacis gene-
ravit hominibus, et nos jugiter reconciliat
Deo, estque totius misericordiæ mater et
pietatis fontana. *Et quasi platanus exal-*
tata sum juxta aquam in plateis. Per pla-
tanum folia mollia ac lata habentem, ex-
primitur benedictissima Virgo totaliter
mansueta, cujus verba et opera erant lati-
tudine caritatis amplissima, quæ et sub
alarum suarum latitudine, id est pietatis et
potestatis subventione, suscipit ac tuetur
cunctos ad ipsam confugientes, et instar
platani sublimatur ac colitur a Christifi-
delibus.
Sicut cinnamomum et balsamum aro- 20
matizans odorem dedi : id est, quemadmo-
dum cinnamomum dulcis saporis est, et
confortativam vim habet, et contra indi-
gestionem debilitatemque stomachi valet :
sic ego amantibus me dulcis sum et eos
conforto, ut animarum suarum digerant
cibum, sintque animalia ruminantia mun- *Lev.* XI, 3.
da, meditando ea quæ Dei sunt die ac *Ps.* I, 2.
nocte; et suavitate famæ, caritatis et pie-
tatis dulcedine, sapientiæ quoque fragran-
tia semper redoleo, ac meos cultores re-
ficio. Quemadmodum etiam balsamum, aro-
matica arbor valde suavis, regalis, rara
et plurimum pretiosa, vim habet calefa-
ciendi et confortandi; sic incomparabilis
atque mundissima Virgo unica est et præ-
stantissima vehementer, regia stirpe pro-
genita, et suavissime devotarum mentium
recreativa, gratiam confortationis ac dile-
ctionis fervorem suis procurat devotis.
Quasi myrrha electa dedi suavitatem odo-
ris : id est, sicut optima myrrha amara
est, et a corruptione præservativa, ac bo-
ni diffusiva odoris; sic felicissima virgo
Maria in adorandi Filii sui acerbissima
passione, vehementissimæ compassionis
amaritudine exstitit plena, et peccatoribus
jugiter condolens, et innumerabilibus gra-

tiam compunctionis obtinuit. A corruptio- A
ne quoque peccati præservat, et suavem
fundit odorem, in tantum ut piæ memoriæ
portam nunquam sine insitæ sibi suavita-
tis respersione introeat.
23 *Ego quasi vitis fructificavi suavitatem
odoris.* Quemadmodum enim vitis in hie-
me arida est et despecta videtur, sed suo
tempore viret, frondet, et optimos parit
fructus : sic gloriosissima virgo Maria in
sæculo isto, præsertim tempore persecu-
tionis ac passionis Filii sui, fuit contempta
et extrinsecus despectibilis videbatur; sed B
intus coram Deo virentissima, suavissima
et fructuosissima fuit, et sua compassione
materna, multis millibus iniquorum gra-
tiam conversionis promeruit : cujus exem-
plo innumerabiles personæ sanctam serva-
verunt virginitatem. *Et flores mei, fructus
honoris et honestatis :* id est, meditationes
affectionesque animæ meæ, contemplatio-
num excessus et caritatis ardores Deo ac-
ceptissimi erant, et æternæ retributionis
honore præcipuo digni, in tantum quod
super omnium choros angelorum merui C
sublimari.
24 *Ego mater pulchræ dilectionis, et timo-
ris, et agnitionis, et sanctæ spei.* Sicut
increata Sapientia mater est harum virtu-
tum et actionum, eas infundendo per crea-
tionem, seu auctoritative et principaliter
producendo, conservando, nutriendo, ac
perficiendo; sic sincerissima ac piissima
Domina nostra earumdem mater est me-
ritorie et instrumentaliter ac secundarie,
obtinendo, conservando, alendo, et ad per-
25 fectionem ducendo. *In me gratia omnis* D
vitæ et veritatis : id est, plenitudo gratiæ
vitæ virtuosæ ac sapientiæ salutaris, fuit
et est in Virgine admiranda, quæ etiam
ante conceptionem Verbi æterni sic me-
Luc. I, 28. ruit desuper salutari : Ave, gratia plena,
Dominus tecum, benedicta tu in mulie-
ribus. *In me omnis spes vitæ et virtutis.*
Spes vitæ gloriæ et virtutis, perfecte fuit
in sæculo isto in præclarissima Matre Dei-
fera : sed nunc est in ea spes ista objecta-
liter, quia per eam confidimus adjuvari
atque salvari, tanquam per cooperatricem
nostræ salutis ac gratiæ præpotentem.
Transite ad me, omnes qui concupiscitis 26
mihi placere, et meis virtutibus confor-
mari, meque in regno Filii mei conspice-
re. Accedite, inquam, ad me per invocatio-
nem pietatis meæ, et per considerationem
ac imitationem virtutum mearum, præser-
tim per sincerissimum mei amorem. *Et a
generationibus meis,* id est donis et effe-
ctibus auxilii mei, *implemini.* Omnis enim
qui ita accedit ad me, acceptatur a me, et
adjuvatur per me. *Spiritus enim meus* ra- 27
tionalis, scilicet anima seu mens mea, est
super mel dulcis, imo omni pura creatura
corporali ac spirituali suavior, utpote me-
lior, amabilior, amorosior, benignior, ju-
cundior; *et hereditas mea,* id est gratia et
gloria, quam ministrantibus mihi procuro,
et etiam quam nunc ego possideo, dulcis
est *super mel et favum. Memoria mea in* 28
generatione sæculorum. Etiam beatissima
Virgo toto orbe famosissima est, non apud
Christianos dumtaxat, sed etiam apud Sar-
racenos : quia in Alcorano multa præclara
ac sublimia describuntur de ea : quod sci-
licet sit virgo et Mater Christi summi sa-
pientissimique Prophetæ ; et quod angeli
salutaverunt eam, dicentes : O Maria, te
præ cunctis mulieribus Deus elegit, et
Verbum ejus concipies; tu es mundissima
Virgo. Multaque talia in Alcorano, id est
in libro legis Sarracenorum, habentur : et
qui ea negaret, occideretur ab illis.
Qui edunt me, adhuc esurient. Utique 29
qui beatissimæ Virginis suavitatem degu-
stant, et qui eam sibi incorporant, eamdem
plenius cupiunt experiri, nec satiantur
dulcedine tam præstantissimæ ac divinis-
simæ creaturæ. Ideo *et qui bibunt me, ad-
huc sitient :* id est, qui meæ consolatio-
nis recreantur solatio, meque sinceriter
contemplantur, et rore gratiæ meæ refi-
ciuntur, eisdem frequentius ac sæpius re-
creari optabunt. *Qui audit me,* doctrinis 30
seu exemplaribus gestis meis obtemperan-
do, *non confundetur :* imo a Filio meo et
a me honorabitur; *et qui operantur in*

me, id est secundum formam quam mea A
exemplaritate monstravi, hoc est, qui mea
sectantur vestigia, *non peccabunt,* in quan-
31 tum sic agunt, sicut expositum est. *Qui*
elucidant me, id est, gloriam et virtutes,
proprietates et excellentias meas prædi-
cant sive annuntiant proximis ex carita-
te, *vitam æternam habebunt* pro præmio,
dummodo perseveraverint in bonis usque
in finem.

ARTICULUS XXVI

DECLARATIO CAPITULI VICESIMI QUINTI : IN TRIBUS PLACITUM EST SPIRITUI MEO.

REDIT jam auctor ad moralia documen- B
1 ta. *In tribus placitum est spiritui*
meo, quia sunt valde bona, *quæ sunt pro-*
bata, id est commendabilia et approbata,
coram Deo et hominibus, id est a Deo et
hominibus probis, imo a cunctis intelle-
2 ctualibus creaturis prudentibus. *Concordia*
fratrum, id est pax mutua, et unanimitas
bona consanguineorum, domesticorum, af-
finium, propinquorum : inter quos solet
oriri discordia propter temporalia divi-
denda, quum tamen debeant tanto con-
cordiores exsistere, quanto propinquiores C
sunt. Nec tamen unus alteri debet favere,
adsistere, cooperari in rebus illicitis, aut
partialitates fovere, sicut faciunt multi,
qui trahunt se invicem in multa pericu-
la, et in mortem ac tartarum, sequentes
Judic. XX, 14, 35. tribum Benjamin, qui de urbibus suis
convenerunt in Gabaa in auxilium scele-
ratissimorum : propter quod viginti quin-
que millia ex eis fuerunt occisi. Istud est
primum. Sequitur secundum. *Amor pro-*
Matth. XXII, 39; *Lev.* XIX, 18. *ximorum :* sicut jubetur in lege, Diliges
proximum tuum sicut te ipsum. Quod de D
spirituali amore præcipue est intelligen-
dum; tamen inter contribules et vicinos,
debet etiam dilectio civilis, naturalis, fa-
miliaris et socialis haberi.

Tertium est, *et vir et mulier bene sibi*
consentientes : inter quos frequenter con-
tentiones et displicentiæ oriuntur, ita quod
amarissimam mutuo ducunt vitam, et mi-
rabile odium contra se invicem habent,
quum tamen sint una caro. Unde hortatur *Gen.* II, 24.
Apostolus : Viri, diligite uxores vestras, et *Coloss.* III, 19.
nolite esse amari ad eas. Princeps quoque
apostolici agminis : Mulieres, inquit, subdi- I *Petr.* III, 1, 7.
tæ sint viris suis; viri similiter cohabitan-
tes secundum scientiam, quasi infirmiori
vasculo muliebri impertientes honorem,
tanquam coheredibus gratiæ vitæ, ut non
impediantur orationes vestræ. Spiritualiter
autem, per virum potest intelligi prælatus
ac sponsus Ecclesiæ, et per mulierem, Ec-
clesia ei commissa : inter quos vera et
virtuosa concordia est multum laudanda,
dum prælatus in verbo et opere exhibet
subditis suis quod eis tenetur, et subditi
suo prælato recte obediunt, et ei sunt gra-
ti. Rursus, per virum et mulierem intelligi
possunt spiritus rationalis seu intellectus,
et caro seu pars sensitiva : in quibus dum
inferius suo superiori obtemperat, com-
mendabilis exstat concordia.

Præterea quidam dicunt hæc tria spe-
cialiter pertinere ad activos, quum tamen
concordia fratrum et amor proximorum,
ad contemplativos et religiosos, ac spiri-
tuales personas potissime spectent, sicut
in regula sua sanctus docet Hieronymus.
Nam et Psalmista ait de Deo : Qui inhabi- *Ps.* LXVII, 7.
tare facit unius moris in domo; et item,
Ecce quam bonum et quam jucundum, ha- *Ps.* CXXXII, 1.
bitare fratres in unum. Imo ad omnes hæc
pertinent Christianos : quibus ait Aposto- *Ephes.* IV, 3.
lus, Solliciti sitis servare unitatem spiritus
in vinculo pacis; itemque, Implete gau- *Philipp.* II, 2.

dium meum, ut idem sapiatis, unanimes,
id ipsum sentientes.
3 *Tres species,* id est distinctiones homi-
num, *odivit anima mea,* in quantum sunt
tales, non in quantum sunt homines : quia
persona et natura amandæ sunt, vitia
odienda; *et aggravor valde animæ illo-
rum,* id est, de perversitate animarum eo-
rum magno mœrore conficior, condolendo
4 eisdem. *Pauperem superbum :* quem decet
esse tanto humiliorem, quanto pauperior
fuit, quia nec habet incitamentum super-
biendi, ut dives. Similiter qui virtutibus
et vera caret devotione, et tamen virtuo-
sum se jactat, aut de spirituali professione
religiosoque habitu inaniter gloriatur, aut
de eminentia auctoritatis seu præsidentiæ
suæ extollitur, est pauper superbus, et
specialiter detestandus, juxta quod Domi-
nus in Apocalypsi ait hujusmodi homini
Apoc. III, 17. infelici : Dicis, Quia dives sum, et nullius
egeo; et nescis quia tu es miser, et mise-
rabilis, et pauper, et cæcus, et nudus. Ista
est prima species detestanda. Secunda est,
et divitem mendacem. Divites enim solent
honorari, et ad officia promoveri, et magis
creditur eis communiter. Ideo specialiter
abominabile est in eis, esse mendosum :
præsertim si et nobiles sint, et in dignita-
tibus constituti; quia tunc eorum men-
dositas valde nociva est aliis, et plurimos
habet imitatores, quemadmodum in Pro-
Prov. XXIX, 12. verbiis scriptum est : Princeps qui liben-
ter audit verba mendacii, omnes ministros
habet impios. Tertia species est, *et senem
fatuum et insensatum :* qui scilicet ex sua
negligentia, pravitate, seu quavis causa
culpabili, caret prudentia et sapientia tem-
pore senectutis, quum ad senes potissime
Job XII, 12. spectet prudentia, juxta illud in Job : In
antiquis est sapientia, et in multo tempo-
re prudentia. De tali sene fertur in Isaia :
Is. LXV, 20. Puer centum annorum morietur, et pec-
cator centum annorum maledictus erit.
Tales senes, heu ! modo sunt multi : de
Job XXXII, 9. quibus illud poterit dici, Non sunt longævi
sapientes, nec senes intelligunt judicium.
5 *Quæ in juventute tua non congregasti,*

A scilicet sapientiam et virtutes, temporalia
quoque necessaria victui tuo, *quomodo in
senectute tua invenies?* quasi dicat, Ne-
quaquam aut difficulter. Hoc dicitur con-
tra pigros, qui juventutem consumunt
infructuose. Quorum unicuique dicitur in
Proverbiis : Vade ad formicam, o piger, Prov. VI, 6-8.
et considera vias ejus, et disce sapien-
tiam : quæ quum non habeat ducem nec
præceptorem, parat in æstate cibum sibi,
et congregat in messe quod comedat. Hoc
est quod in Proverbiis legitur : Qui con- Ibid. X, 5.
B gregat in messe, filius sapiens est; qui
autem stertit æstate, filius confusionis.
Quam speciosum canitiei judicium! id 6
est, valde pulchrum ac decens est ætati
senili seu senibus habere judicium discre-
tionis et veram prudentiam; *et presbyteris
cognoscere consilium,* id est habere facul-
tatem dandi consilia vere salubria. *Quam* 7
speciosa veteranis sapientia! id est, eis
valde congruit et eos ornat; *et gloriosus
intellectus,* id est, intelligentia Scriptura-
rum, legum ac jurium, est gloriosa et
C præclara in eis, *et* simili modo *consilium!*
Ideo Eliu dixit : Putabam quod ætas pro- Job XXXII, 7.
lixior responderet, et annorum multitudo
doceret sapientiam. *Corona senum, multa* 8
peritia : id est, venerabilitas et reverentia
senum consistit in hoc, quod sint multum
periti, ut possint dirigere atque instruere
juniores, juxta illud : Pater filiis notam Is. XXXVIII, 19.
faciet veritatem tuam. *Et gloria illorum,
timor Dei :* id est, dignitas, salus, et clari-
tas eorum in hoc consistit, ut sint timora-
ti, maturi, non leves et dissoluti, aut de
D sapientia, senio, famave tumidi, ne scien-
tia inflet eos; sed quo plura sciunt, et
magis propinqui sunt morti, eo timora-
tiores exsistant. Sic enim, ut in Ecclesiaste
asseritur, Qui addit scientiam, addit et Eccle. I, 18.
dolorem. Atque in Job legitur : Ecce timor Job XXVIII, 28.
Domini, ipsa est sapientia.
Novem insuspicabilia cordis magni- 9
ficavi : id est, novem sunt, de quorum
utilitate cor nullum suspicari debet sive
ambigere, quæ magna esse reputavi; *et
decimum dicam in lingua,* id est distin-

cte, *hominibus*. De quorum primo subjun- A
10 gitur : *Homo qui jucundatur in filiis vi-*
vens, id est, qui ante mortem suam, seu
per gratiam vivens, lætatur ordinata ju-
cunditate in sobole sua, videns eam pro-
sperari in Deo, et sapientiæ virtutibusque
Prov. XXIII, 19, 15, 16. studere, secundum illud : Audi, fili mi, et
esto sapiens; si sapiens fuerit animus
tuus, gaudebit tecum cor meum, et exsul-
tabunt renes mei, quum locuta fuerint
rectum labia tua. Quod de spiritualibus
quoque filiis seu subditis accipi potest :
III Joann. 4. de quibus ait S. Joannes, Majorem horum B
gratiam non habeo, quam ut audiam filios
meos in veritate ambulantes. *Et videns*
subversionem, id est justam punitionem,
inimicorum suorum, id est hostium boni
communis : de quorum morte ac justa de-
jectione gaudendum est, non livore invi-
diæ, sed zelo justitiæ; secus de propriis
Prov. XXIV, 17. inimicis, quum scriptum sit, Quum ceci-
derit inimicus tuus, ne gaudeas ; et san-
Job XXXI, 29. ctus Job dicat : Si gavisus sum ad ruinam
ejus qui oderat me. Hoc est secundum.
11 Sequitur tertium. *Beatus qui habitat cum* C
muliere sensata, conversando cum ea ca-
ritative atque concorditer, quia hoc ipsum
est donum gratiæ Dei, et via aliqua ad
I Cor. VII, 14. salutem. Nam et Apostolus ait : Sanctifi-
catus est vir infidelis per mulierem fide-
lem. Verumtamen sola cohabitatio corpo-
ralis non ita felicitaret maritum, ut constat
I Reg. XXV, 3. de stulto et impio Nabal, qui habitavit
cum sapientissima conjuge sua Abigail.

Sequuntur et alia septem : *et qui lingua*
sua non est lapsus, id est, qui non pecca-
vit per locutionem culpabilem, neque per D
taciturnitatem indiscretam, sicut Jacobus
Jacob. III, 2. dicit : Si quis in verbo non offendit, hic
perfectus est vir. *Nec servivit indignis se*,
id est malignis spiritibus, aut peccatis, vel
iniquis hominibus, cooperando, consen-
tiendo, aut communicando eis in vitiis :
II Petr. II, 19. quia iniqui sunt servi corruptionis; a quo
enim quis superatus est, hujus et servus
I Cor. VII, 23. est. Juxta quem sensum ait Apostolus : No-
lite fieri servi hominum. Denique tam vilis
servitus indecens est dignitatem creaturæ
rationalis, quæ tali servitute spiritualiter
enervatur et devoratur. Ideo Salomon do-
cet : Ne des alienis honorem tuum, et an- Prov. V, 9, 10.
nos tuos crudeli; ne forte impleantur ex-
tranei viribus tuis, et labores tui sint in
domo aliena. Sic esse et vita gratiæ ac
virtutum, peccando consumitur, juxta quod
in Osee recitatur : Comederunt alieni ro- Osee VII, 9.
bur ejus, et ipse nescivit.

Beatus qui invenit amicum verum : 12
quoniam hoc est donum præcipuum, sicut
de hoc dictum est plenius supra, ubi inter Eccli. VI, 14-16.
cetera ostensum est, quid ad amicitiam Ibid. 7-12.
veram pertineat; *et qui enarrat justitiam*
auri audienti, id est, benevolo ac obedien-
ti auditori loquitur de pertinentibus ad
salutem : quia per hoc adjuvat proximum,
veneraturque Deum, et redundat hoc in
proprium bonum. Ideo scriptum est : Inau- Prov. XXV, 12.
ris aurea et margaritum fulgens, qui ar-
guit sapientem et aurem obedientem; et,
Qui converti fecerit peccatorem ab errore Jacob. V, 20.
viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et
operit multitudinem peccatorum. Sic pri-
mo audierunt Galatæ Paulum : quibus
scripsit, Sicut angelum Dei excepistis me, Galat. IV, 14.
sicut Jesum Christum. *Quam magnus, qui* 13
invenit sapientiam et scientiam! id est,
spiritualiter valde magnus est, qui acqui-
rit et possidet sapientiam atque scientiam,
ut sunt dona caritati semper annexa; vel,
Sapientiam, id est intelligentiam Scriptu-
rarum de Deo tractantium, et scientiam, id
est veram rerum creatarum notitiam : quæ
sunt dona gratiæ gratis datæ, et magnifi-
cant hominem, præsertim si caritati con-
junctæ sint, prout sæpe istud præhabitum
est, clariusque expositum. *Sed non est*
super timentem Dominum, id est, nullus
major est homine timorato : non quod ti-
mor sit dignior caritate, sed loquitur de
filiali timore prout caritatem includit. Nam
subditur :

Timor Dei super omnia cetera chari- 14
smata gratiæ *se superposuit*. Circa quod
quidam scribit, quod timor Dei majus
bonum sit quam sapientia quæ est do-
num : quod stare non potest, loquendo de

ipso timore filiali secundum se, absque A
caritatis inclusione. Nam inter septem do-
na, sapientia primum est atque dignissi-
mum, quemadmodum Thomas, Albertus,
15 Bonaventura, aliique testantur. *Beatus* est
jam in spe et merito, *cui donatum est ha-*
bere timorem Dei filialem, castum, et san-
Eccle. VII, 19. ctum : quem qui habet, nil negligit. *Qui*
tenet illum, id est, timorem perseveranter
custodit, *cui assimilabitur?* quasi dicat :
Talis est tantæ dignitatis et perfectionis,
16 ut vix aliquis possit ei æquari. *Timor Dei,*
initium dilectionis ejus. Ex quo sequitur, B
quod absolute loquendo, timor Dei non sit
major dilectione ipsius, sed econverso.
Porro timor pure servilis, est initium sa-
pientiæ et caritatis dispositivum ad eas
nondum habitas seu infusas; timor vero
initialis et etiam filialis, initium est sa-
pientiæ et caritatis dispositivum et meri-
torium ad earum jam habitarum profe-
ctum. Timor namque retrahendo a vitiis, et
sollicitando ad bona agenda, caritatem ac
sapientiam ceterasque virtutes conservat,
auget ac perficit. *Fidei autem initium,* id C
est ipsa fides initialis infusa, quæ est fun-
damentum virtutum et spiritualis vitæ
Rom. I, 17. exordium, juxta illud : Justus ex fide vi-
vit; *agglutinandum est ei* timori filiali,
quia in multis conveniunt : utrumque
enim subjicit mentem Deo, et munimen-
tum est meritoriæ vitæ, et fundamentum
ac custos virtutum.

Præterea, quia de sensata muliere indu-
ctum est quod beatus sit vir ei cohabi-
tans, subditur de femina insensata seu
17 vitiosa, et passionibus suis subjecta. *Om-* D
nis plaga tristitia cordis est, id est, mœ-
stitia cordis est consummata et maxima
plaga sive afflictio hominis, utpote major
corporali dolore, ceteris paribus. Propter
quod in Christo tempore passionis, dolor
compassionis seu tristitia cordis de ingra-
titudine perditioneque hominum, excessit
corporalem suæ passionis dolorem. Ideo in
Prov. XXV, 20. Proverbiis dictum est : Sicut tinea vesti-
mento, ita tristitia nocet cordi. *Et omnis*
malitia, nequitia mulieris, id est, perver-
sitas, pravitas, passionatio impiæ feminæ,
est consummata malitia, id est major ma-
litia viri. Verumtamen in eodem genere
culpæ, et ceteris paribus, major est ini-
quitas viri, quam feminæ, quum vir caput I Cor. XI, 3; Ephes. V, 23.
sit mulieris, et fortior ea in ratione, et
beneficia majora sortitus a Deo, loquendo
in generali. Tamen, quia mulieres com-
muniter sunt debiles ratione, atque ad ea
quibus afficiuntur, nimis inordinate affi-
ciuntur; ideo pravitates et passiones ea-
rum sunt valde intentæ ac vehementes, et
quantum ad hoc, pejores censentur. Hinc
Aristoteles docet, quod quales sunt, tales
nimis : quæ enim ex naturali dispositione
vel usu crudeles sunt, sunt valde crude-
les; et quæ piæ sunt, sunt nimis piæ, quia
molles sunt corde.

Et omnem plagam, et non plagam vide- 18
bit cordis. Intricata est littera ista, et sub-
intelligendum est aliquid, ut sit sensus :
Omnem plagam, supple, corporis, videbit
homo peritus seu medicus, et non videbit
plagam cordis, id est latentem malitiam
mulieris : quia mulier prava solet maliti-
am suam occultare magis quam vir. Si-
mili sensu subjungitur : *et omnem nequi-* 19
tiam, et non nequitiam mulieris : id est,
homo prudens potest per exteriora signa
perpendere malitias hominum interiores
probabili modo frequenter, præter laten-
tem mulierum nequitiam; *et omnem ob-* 20
ductum, et non obductum odientium : id
est, omnem seductionem latentem potest
homo aliquo modo per signa conjicere,
præter deceptionem et fictionem odientis
inveterati : qui quanto plus odit, tanto
majorem amicitiam prætendit; tunc maxi-
me, dum intendit nocere, sicut Joab volens
fortissimum Amasam proditorie trucidare,
tenuit mentum ejus, quasi osculans eum, II Reg. XX, 9.
salutavitque dicens : Salve, mi frater. Hinc
in Proverbiis scriptum est : Qui operit Prov. XXVI, 26.
odium fraudulenter, revelabitur in consi-
lio iniquitas ejus. *Et omnem vindictam,* 21
et non vindictam inimicorum : id est, om-
nem ultionem sibi ab aliquo imminentem
potest homo ante aliquo modo perpende-

re, præter vindictam sibi ab hoste occulto A
approximantem. In hoc enim differunt ira
et odium, secundum Philosophum, quod
ira quærit nocere aperte, odium vero oc-
II *Reg.* XIII, 22. culte. Ideo Absalon volens fratrem suum
Amnon occidere, nullum inimicitiæ si-
gnum ei ostendit : ideo Amnon non obser-
vavit se ab illo.
22 *Non est caput nequius,* id est magis in-
fectivum, *super caput,* id est quam caput
colubri : qui est genus serpentis, colli-
gens venenum suum in capite, ut mor-
23 dendo magis inficiat ; *et non est ira super* B
iram mulieris, id est intensior, periculosi-
or, pertinacior, quam sit iracundia feminæ
passionatæ, malitiosæ, crudelis. *Commora-*
ri leoni et draconi placebit magis, *quam*
habitare cum muliere nequam. Hoc per
hyperbolen dicitur, ad innuendum quam
molestum sit cohabitare feminæ vitiosæ :
quæ interdum secrete et sub amicitiæ ap-
paratu suum intoxicat virum. Attamen pro-
pter matrimonii jura, patienter manendum
est cum tali, nisi forsan evidens appareret
mortis periculum. C
24 *Nequitia mulieris immutavit faciem*
ejus : quia tanta est interior passio sua,
quod facit alterationem grandem in facie.
Interdum quoque latens nequitia mulieris
est tanta, quod omnino occultat se, et si-
gna benevolentiæ præfert, ut amplius no-
ceat. *Et occæcavit vultum suum tanquam*
ursus : id est, mulier talis ardore suæ per-
versitatis, excæcat oculos cordis sui, inte-
riorisque faciei, ne consideret quam peri-
culosa sint ea quæ agere machinatur : sicut
excæcatur ursus per patellam accensam D
oculo ejus oppositam, vel sicut excæcatur
ursus per iram suam, ita quod ea invadit
quibus resistere nequit. *Et quasi saccum*
ostendit in medio proximorum : id est,
mulier prava passionata, faciem suam mon-
stravit deformem atque distortam, secun-
dum quod intus in mente disposita est.
Vel, juxta prætacta, sensus est, quod ex
nequissima simulatione ostendit faciem
quasi hilarem et amantem, quum tamen
sit rancorosa ; et sic occultat quod latet in
corde suo, sicut saccus celat contenta in
se. *Ingemuit vir ejus* ex dolore, *et audi-* 25
ens, suspiravit modicum, id est, ipsa audi-
ens gemitum sui mariti, finxit se compati
ei, aliqualiter suspirando.
Brevis omnis malitia super malitiam 26
mulieris, id est, aliorum pravitas parva
est comparatione pravitatis feminæ vitio-
sæ : quod juxta moderamen prætactum est
intelligendum, seu hyperbolice. *Sors pec-*
catorum cadat super illam : id est, impio
viro eveniat sorte, ut similis simili con-
jungatur, et quotidie puniatur mutuo pra-
vitas unius ab alio. Vel, Sors peccatorum
cadat super illam, id est, pœna impiorum
seu condemnatio infernalis eveniat hujus-
modi mulieri : quæ condemnatio est sors
iniquorum, quemadmodum beatitudo æter-
na est sors electorum, juxta illud : Quo- *Sap.* v, 5.
modo computati sunt inter filios Dei, et
inter Sanctos sors illorum est ? *Ascensus* 27
arenosus in pedibus veterani, sic mulier
linguata homini quieto : id est, sicut gra-
ve et laboriosum est homini seni ire atque
ascendere per viam arenosam, sic mole-
stum est homini pacem et quietem amanti
esse cum femina garrula et loquaci.
Ne respicias in mulieris speciem, visum 28
incaute et morose figendo in eam, ne ad
concupiscentiam exciteris, et inconsidera-
te accipias in conjugium feminam passio-
natam propter ipsius formositatem ; *et non*
concupiscas mulierem in specie libidino-
se, sed desiderio prolis ad Dei obsequium
educandæ. Hinc scriptum est : Non concu- *Prov.* VI, 25, 26.
piscat pulchritudinem ejus cor tuum, ne
capiaris nutibus illius ; pretium enim scor-
ti vix unius est panis, mulier autem viri
pretiosam animam capit.
Mulieris ira et irreverentia, confusio 29
magna : id est, viro confusibile est, quod
uxor sua iracunde et irreverenter se habet
ad ipsum sive ad alios, quum sit caput I *Cor.* XI, 3 ; *Ephes.* V, 23.
mulieris, et debeat eam compescere. Ira
quoque et irreverentia mulieris magna est
confusio ejus, et confusionem seu con-
demnationem perpetuam promeretur per
iram et irreverentiam suam, qua nec Deum

30 timet, nec hominem reveretur. *Mulier si* A
primatum habeat, id est, si permittatur
esse principalis in regimine domus et pos-
sessionis, sobolis atque familiæ, *contraria*
est viro suo, id est, despicit suum maritum,
et contradicit ei de facili, imo et derogat
Gen. III, 16. dignitati mariti, quum scriptum sit : Sub
viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.
I Tim. II, 12. Unde et Paulus apostolus : Mulieri, inquit,
docere non permitto, nec dominari in vi-
Esther I, 22. rum. Hinc etiam scriptum est : Misit Assue-
rus rex epistolas per universas provincias
regni sui, viros esse principes ac majores B
in domibus suis. Istud totum secundum
communem legem sic est. Potest tamen in
multis casibus evenire, ut expediat mulie-
rem principaliter regere domum, viro ad
hoc inepto ex infirmitate, insipientia, aut
simili causa, et muliere ad hoc idonea
exsistente.

31 *Cor humile, et facies tristis, et plaga*
mortis, mulier nequam : id est, femina
vitiosa est suo marito causa, quod ipse
maritus habet mentem dejectam, vultum
tristem, et afflictionem quasi morti consi- C
32 milem. *Manus debiles et genua dissoluta,*
mulier quæ non beatificat virum suum : id
est, sicut manus debiles ad operandum, et
genua ægra ad ambulandum, disconveni-
unt homini ; sic mulier vitiosa quæ parvi
pendit maritum, est inconveniens atque
nociva eidem. Nam, ut ait Chrysostomus
super Matthæum, Mulier nullum virum de-
bet intelligere esse pulchriorem, sapien-
tiorem, aut fortiorem suo marito, ne magis
afficiatur ad alienum, quam ad proprium
33 suum contoralem. *A muliere initium fa-* D
ctum est peccati, id est, prima mulier, sci-
Gen. III, 6. licet Eva, virum suum induxit ad originale
peccatum, quod fuit primum inter vitia
hominum. Diabolus tamen jam ante pec-
caverat, et ejus invidia mors introivit in Sap. II, 24.
orbem terrarum : nam et ipse mulierem Gen. III, 13.
decepit. *Et per illam omnes morimur,* id
est, necessitatem moriendi corporaliter in-
currimus demerito peccati originalis, cu-
jus pœna est mors corporalis, ad quod
mulier instigavit.

Non des aquæ tuæ exitum, nec modi- 34
cum : id est, aquam tibi necessariam non
permittas per aliquam viam quantumlibet
parvam decurrere, quia paulatim tota ef-
flueret ; *nec mulieri nequam veniam pro-*
deundi : id est, simili modo compesce
feminam pravam ab evagatione, nec des
ei licentiam transeundi remotius, seu alibi
quam videris expedire. *Si non ambulave-* 35
rit ad manum tuam, id est, si non vixe-
rit, neque perrexerit secundum tuam dire-
ctionem ac voluntatem, *confundet te in*
conspectu adversariorum, id est, tam enor-
miter excedet adulterando seu alio mo-
do, quod adversarii tui te deridebunt. *A* 36
carnibus tuis abscinde illam, id est, a
commixtione seu cohabitatione tua eam
repelle, si fuerit incorrigibilis atque adul-
tera, *ne semper te abutatur,* id est, inique
te tractet, alteri se commiscendo, et tibi
non obediendo, sed resistendo. Fiebat au-
tem in veteri lege repudiatio : quod tamen Deut. XXIV, 1-4.
fuit permissum, ne fieret gravius malum.
Christus vero edocuit, non licere virum a Matth. V, 32; XIX, 9.
muliere discedere, nisi ob fornicationem
seu adulterium conjugis ; nec tamen vin-
culum conjugale tunc solvi, nec aliam
posse duci illa vivente. Et intelligendum
est, quando vir adulterium non commisit,
nec fuit patronus adulterii conjugis.

ARTICULUS XXVII

DECLARATIO CAPITULI VICESIMI SEXTI : MULIERIS BONÆ BEATUS VIR.

QUIA opposita juxta se posita clarius A
patent, postquam tractavit de muliere
1 vitiosa, nunc tractat de virtuosa. *Mulieris*
bonæ beatus vir : quia prosperitas magna
est habere virtuosam uxorem. Et si vir sit
similis uxori in bonitate, beatus est in spe
et merito felicitatis æternæ. Si autem sit
malus, tamen beatitudinem quamdam ha-
bet in convictu domestico et reputatione
humana : nam ab hominibus felix quo-
dammodo reputatur. *Numerus enim vitæ*
annorum illorum duplex : id est, diutius
simul vivunt, quia delectabiliter mutuo B
conversantur, et sua bonitate prolongatio-
nem vitæ merentur, sed et vita gratiæ
continuatur in eis. Vel ideo dicitur nume-
rus annorum vitæ ipsorum duplex, quo-
niam melius est modico tempore cum ju-
cunditate et virtute convivere, quam diu
cum amaritudine et peccato, præsertim
Eccli. xxx, 17. quum et infra dicatur : Melior est mors
2 quam vita amara. *Mulier fortis,* id est vir-
tuosa et agilis, non pigra et loquax, *oblectat*
virum suum, non solum in copula sua
carnali, sed in omni mutua conversatione, C
quia ex amore suo ad illam jucunde vivit
cum illa ; *et annos vitæ illius in pace im-*
plebit, id est, faciet virum suum pacifice
3 vivere. *Pars bona, mulier bona,* id est,
speciale donum beneficiumque præcipuum
est uxor virtuosa, cui dici potest illud,
Ruth iii, 11. Scit omnis populus mulierem te esse vir-
tutis. Nempe quam magnum donum sit,
experimentaliter norunt qui perversas ha-
bent uxores. *In parte bona timentium*
Deum, dabitur viro pro factis bonis : id
est, ex divina providentia tribuetur mulier D
talis viro bono propter opera sua virtuosa,
quorum aliquantula merces est istud. Da-
bitur, inquam, ei in parte bona pro mune-
re bono, seu in bona retributione, quod
vel quam decet dari timentibus Deum in-
itiali aut filiali timore.

Mystice possunt hæc applicari ad præ-
latum et Ecclesiam, seu animam sibi com-
missam : quæ Ecclesia vel anima si obe-
diens et virtuosa exstiterit, prælatum valde
lætificat, et ejus beatitudinem auget, ip-
sumque delectabiliter ac pacifice vivere
facit. Propter quod dicitur : Obedite præ- *Hebr.* xiii,
positis vestris, et subjacete illis ; ipsi enim 17.
pervigilant, tanquam rationem pro anima-
bus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc
faciant, et non gementes : hoc enim ex-
pedit vobis. Prælatus quoque debet hoc
magnum Dei beneficium reputare si tales
habuerit subditos : imo frequenter meri-
tis boni prælati, dantur ei subditi tales a
Domino.

Præterea his quæ dicta sunt de bona
uxore, consonat illud : Mulier gratiosa inve- *Prov.* xi, 16.
niet gloriam, et robusti habebunt divitias,
id est, virtuosi tantum bonum acquirunt.
Unde iterum scriptum est : Fruere vita *Eccle.* ix,
cum uxore quam sortitus es, in timore 9; *Eccli.* vii, 21.
Dei ; et : Lætare cum muliere adolescentiæ *Prov.* v, 18,
tuæ : cerva carissima et gratissimus hin- 19.
nulus ; et in amore illius delectare jugiter.

Divitis autem et pauperis cor bonum, id 4
est, tam dives quam pauper boni est ani-
mi, si bonam habuerit conjugem ; *in omni*
tempore vultus illorum hilaris : id est,
habitualem acquirit hilaritatem in corde,
et signa hilaritatis in facie, ex conversa-
tione pacifica cum conjuge virtuosa. Pau-
peri enim in sua paupertate solatium est
bona conjux, cum qua necessaria vitæ lu-
cratur cum jucunditate.

Consequenter tanguntur quatuor mala
horrenda, quæ sunt culpabilia atque pœ-

5 nalia. *A tribus timuit cor meum,* formi- A
dando eorum eventum, *et in quarto facies*
mea metuit, id est, de quarti mali eventu
tantus mihi inerat horror, quod apparebat
6 id in vultu pallente. *Delaturam civitatis,*
id est communitatis seu politiæ proditio-
nem et devastationem : malum enim rei
publicæ est præcipue horrendum, sicut et
bonum commune est maxime appetendum,
quia quo bonum communius, eo divinius.
Et collectionem populi, id est tumultum,
seditionem, conspirationemque plebis ad
perpetrandum violenter aliquid mali, po- B
tissime contra suum superiorem, vel con-
Dan. XIV, 27, 28. tra justos, sicut Babylonii convenerunt
contra regem, dicentes : Trade nobis Da-
nielem ; alioqui interficiemus te et do-
7 mum tuam : ut legitur Danielis ultimo. *Et*
calumniam mendacem, id est accusatio-
nem injuriosam et falsam, præsertim in
foro judicii per testificationem. Quod quam
Prov. XXV, 18. pravum sit, pandit Salomon, dicens : Ja-
culum, et gladius, et sagitta acuta, homo
qui loquitur contra proximum suum fal-
sum testimonium. *Super mortem omnia* C
gravia : id est, tria hæc graviora sunt mor-
te corporali, quia periculosiora sunt morte
unius personæ, et deteriora, in quantum
sunt vitia valde enormia. Ideo justus mal-
let corporaliter mori quam talia operari.
— Maxime quoque mala sunt et horren-
da, proditio Ecclesiæ, et congregatio perfi-
dorum adversus eam, atque hæreticorum
aliorumque incredulorum injuriosa detra-
ctio contra fideles.
8 *Dolor cordis et luctus, mulier zelotypa :*
id est, uxor male suspicans de suo marito, D
quod scilicet aliis misceatur, est suo bono
marito causa interioris doloris et luctus :
quia ad maritum suum perverse se habet,
et machinatur contra eumdem. Sic et ec-
clesia hæreticorum contra verum præla-
9 tum. *In muliere zelotypa flagellum linguæ*
omnibus communicans : id est, zelotypa
uxor sua loquacitate et detractione pro-
prium virum affligit apud quoscumque,
occasione detrahendi oblata : imo undique
discurrit et ingerit se ad loquendum ini-

que de suo marito. Ideo subditur : *Sicut* 10
boum jugum quod movetur, ita et mulier
nequam : id est, nequitiosa femina agita-
tur et currit hinc inde ad male loquendum
ac practicandum, sicut jugum boum mo-
vetur assidue ex boum motu. De tali mu-
liere scriptum est : Mulier garrula et va- Prov. VII, 10-12.
ga, quietis impatiens, nec valens in domo
consistere pedibus suis, nunc foris, nunc
in plateis, nunc juxta angulos insidians.
De talibus ait Apostolus : Simul autem et I Tim. V, 13.
otiosæ discunt circuire domos ; non solum
otiosæ, sed et verbosæ et curiosæ, loquen-
tes quæ non oportet. *Qui tenet illam,* quæ
tamen non est deserenda, nisi ob forni-
cationem, *quasi qui apprehendat scorpio-*
nem. Quemadmodum enim bestiola illa
vultu blanditur et cauda pungit, infunden-
do venenum ; sic mulier talis adulatur vi-
ro in facie, et insidiatur ei secrete : sic-
ut uxores Samsonis deceperunt eum suis Judic. XIV, 16-18; XVI, 6-21.
blanditiis. De qua in Proverbiis dicitur :
Qui retinet eam, quasi qui ventum teneat, Prov. XXVII, 16.
et oleum dextræ suæ evacuet.
Mulier ebriosa, ira magna et contume- 11
lia, id est, virum suum et alios sæpe ad
iracundiam concitat, et contumeliosa irro-
gat verba. Ideo durum est habitare cum
ea, juxta illud Proverbiorum : Melius est Ibid. XXI, 19.
habitare in terra deserta, quam cum mu-
liere litigiosa et iracunda. De qua rursus
asserit Salomon : Tecta perstillantia in die Ibid. XXVII, 15.
frigoris et litigiosa mulier comparantur.
Et turpitudo illius non tegetur, id est, in-
honestas seu impudicitia ejus cunctis pa-
tebit. *Fornicatio,* id est incontinentia, *mu-* 12
lieris, in extollentia, id est elevatione et
lascivo adspectu, *oculorum, et in palpe-*
bris illius agnoscetur : quia visu gyrovaga
est, juxta quod scriptum est : Ecce muli- Ibid. VII, 10, 13.
er occurrit ornatu meretricio, procacique
vultu blanditur.
In filia non avertente se a vanis ad- 13
spectibus, a juvenibus atque spectaculis,
firma custodiam, id est, firmiter eam cu-
stodi ac reprime, *ne inventa occasione*
abutatur se, exponendo se voluptati. Hinc
dictum est supra : Filiæ tibi sunt? serva Eccli. VII, 26.

corpus earum. Sic quoque prælatus dili-
gentissime debet custodire, reprimere, gu-
bernare personam seu animam sibi com-
missam, si eam viderit moribus dissolutam,
14 et visu incustoditam. *Ab omni irreverentia
oculorum ejus cave,* id est, oculos filiæ
tuæ ac proprios ab omni inverecundo ad-
spectu custodi : sicut orat vir sanctus,
Ps. cxviii, 37. Averte oculos meos ne videant vanitatem.
Eccli. ix, 5, 7-11. De hoc dictum est plenius supra. *Et ne
mireris, si te neglexerit,* id est, si filia
talis reliquerit te, nisi custodieris eam :
quia magna valde est feminei sexus fra-
gilitas, et ab occurrentibus objectis cito
alliciuntur.
15 Hinc subditur : *Sicut viator sitiens ad
fontem os aperiet,* id est, mox quum in-
venerit fontem, os suum aperiet ad po-
tandum, *et ab omni aqua proxima,* id est
de quacumque aqua potabili sibi primo
occurrente, *bibet* : intelligendo per aquam
quodlibet poculum, sicut per panem in-
telligitur in Scripturis quilibet cibus ; *et
contra omnem palum sedebit,* id est, sic
filia talis incustodita, ponet se ad seden-
dum in umbra cujuscumque pali occur-
rentis, ad præstolandum desiderabile ocu-
lorum suorum ; *et contra omnem sagit-
tam aperiet pharetram, donec deficiat,* id
est, exponet se omni petenti, juxta illud
Ezech. xvi, 25. Ezechielis : Divaricasti pedes tuos omni
transeunti.
16 *Gratia mulieris sedulæ,* id est virtus et
gratiositas uxoris diligentis ac bonæ, *dele-
ctabit virum suum, et ossa illius impingua-
bit :* quia ex consideratione et communio-
ne talis uxoris vir delectatur, et floridam
agit ætatem, et ossa ejus irrigantur me-
Prov. xiv, 30. dullis. Quemadmodum enim putredo os-
sium, invidia, ut in Proverbiis legitur ; sic
impinguatio ossium, amicitia atque læti-
Ibid. xvii, 22. tia. Ideo scriptum est : Spiritus tristis ex-
17 siccat ossa. *Disciplina illius datum Dei
est :* id est, compositio talis uxoris in mo-
ribus, et custodia qua se refrenat, est spi-
rituale donum Dei, quum mulieres soleant
esse leves. Hinc in Proverbiis inducitur :
Ibid. xviii, 22. Qui invenit mulierem bonam, invenit bo-

A num, et hauriet jucunditatem a Domino.
Mulier sensata et tacita non est immu- 18
tatio eruditæ animæ : id est, vir prudens
et doctus, pro nulla re relinqueret, daret,
aut commutaret mulierem sapientem, qui-
etam, et discrete silentem. *Gratia super* 19
gratiam, id est, beneficium valde præcipu-
um et gratiosissimum donum est, *mulier
sancta et pudorata :* quæ decoratur vere-
cundia bona, quæ in juvenibus et perso-
nis feminei sexus præcipue commendatur.
Omnis autem ponderatio non est digna 20
B *continentis animæ,* id est, nullum bonum
corporale æquivalet continentiæ seu ho-
mini continenti. Hoc allegat Albertus, ad
probandum quod Pontifex summus dis-
pensare non possit in voto religionis so-
lenni circa castitatem, ut scilicet religiosa
persona castitatem professa, societur con-
jugio. Ad quod etiam allegat, quod S. Mat-
thæus apostolus noluit sanctam Iphigeni-
am sanctimonialem, regis Æthiopum fili-
am, dare regi cuidam in conjugem, quum
tamen rex ille cum toto regno suo, assu-
C mere vellet fidem Christi.
Deinde per quædam exemplaria com-
mendat magnifice virtuosam matronam.
Sicut sol oriens in mundo in altissimis 21
Dei, id est in cœlestibus sphæris seu or-
bibus : nam et sol medius dicitur plane-
tarum ; *sic mulieris bonæ species,* id est
habitudo ac præsentia, *in ornamentum do-
mus suæ :* id est, domum et domesticos
suos perornat, clarificat, dirigit, sicut sol
visibilia universa. *Lucerna splendens su-* 22
per candelabrum sanctum, id est, sicut
D lucerna super candelabrum templi collo-
cata, illuminat templum ; *et species faciei
super ætatem stabilem,* id est, sic ornat
familiam modestia vultus in muliere ma-
turæ ætatis exsistens. *Columnæ aureæ su-* 23
per bases argenteas, scilicet, speciosæ ac
solidæ sunt ; *et pedes firmi super plantas
stabilis mulieris,* id est, sic ornati sunt
pedes quietæ matronæ, quæ pedibus suis
non discurrit, sed residet domi super pro-
prias plantas quasi super bases argenteas.
Fundamenta æterna, id est diutissime per- 24

mansura, *super petram solidam* situata non A
commoventur, sicut in Evangelio loquitur
Matth. VII, 24. Christus : Omnis qui audit verba hæc, et
facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui
ædificavit domum suam supra petram. Un-
de et fundamenta æterna super solidam
petram, sunt Apostoli in Christo firmati.
Et mandata Dei in corde mulieris sanctæ
stabiliter permanent.
25 *In duobus contristatum est cor meum,*
quia mala sunt et dolenda; *et in tertio*
iracundia mihi advenit, id est ira per ze-
lum, eo quod tertium istud sit valde pra-
vum ac miserum. Deinde exprimuntur duo
26 illa. *Vir bellator deficiens per inopiam.*
Hoc est primum et miserabile, quod scili-
cet homo strenuus, pugnans pro rei publi-
cæ defensione, deficiat paupertate : ita
quod communitas ejus caritati, laboribus,
periculisque ingrata est, non submini-
strans ei necessaria vitæ ac suo officio.
Aliud est, *vir sensatus contemptus,* quum
tamen sapienti reverentia debeatur. Porro
improbi et superbi, abhorrentes inferio-
res et indoctiores videri, solent aspernari
ac deridere sensatos. Unde in Ecclesiaste
Eccle. IX, 15. habetur de sapiente, qui per sapientiam
suam liberavit urbem ab obsidione, et de-
inceps nemo memor fuit illius. Sequitur
27 tertium. *Et qui transgreditur a justitia*
ad peccatum, id est, justam conversatio-
nem, in qua vixit, relinquit, et ad iniqui-
tates divertit. Peccare namque est pejus,
quam depauperari, aut honorem non con-
sequi. *Deus paravit eum ad rhomphæam,*
id est ad ultionem et pœnam gehennalem,
quia ingratus est Deo, nec perseverat usque
in finem. De quo per Prophetam Dominus
Ezech. XVIII, 24. loquitur : Si averterit se justus, et fecerit
iniquitatem, omnes justitiæ quas fecerat,
non recordabuntur, sed in prævaricatione
sua morietur. De hac rhomphæa in Job
Job XIX, 29. scriptum est : Fugite a facie gladii, quo-
niam ultor iniquitatum gladius est; et sci-
tote esse judicium.

Duæ species difficiles et periculosæ mihi 28
apparuerunt : id est, duo genera seu offi-
cia hominum consideravi, quæ difficulter
vitant vitia magna, et periculis sunt pro-
pinqua : quæ tamen officia non sunt in se
illicita, neque prohibita, sed potius neces-
saria communitati. De quorum primo sub-
jungitur : *Difficile exuitur negotians a ne-*
gligentia : id est, negotiator mercantiis
suis intentus, raro ac difficulter evadit vi-
tia cupiditatis, et negligentiam suæ salutis;
imo mortaliter peccat, si finaliter quærat
B lucrum, aut immoderate, aut per vias pro-
hibitas, puta per fraudes, perjuria, men-
dacia, inhiet lucris. Unde in Psalmo quo
habemus, Quoniam non cognovi litteratu- Ps. LXX, 15, 16.
ram, introibo in potentias Domini; anti-
qua translatio habet, Quoniam non cognovi
negotiationem, introibo in potentias Domi-
ni. Circa quod quidam expositorum affir-
mant, quod negotiator de domo Dei ejici- Matth. XXI, 12.
tur. In Zacharia quoque fertur : Non erit Zach. XIV, 21.
mercator ultra in domo Domini. Porro, si
negotiator ordinet suum laborem et lu-
C crum ad finem honestum ac spiritualem,
puta ad sui ipsius et suorum sustentatio-
nem, et deinde ad Dei obsequium, ad quod
se ipsum et propriam vitam tenetur re-
ferre, nec per inordinata media quærat
lucrum, nec immoderate afficiatur ad il-
lud, sed solum in quantum sibi ac suis
necessarium est aut utile ad bene viven-
dum; non est officium illud illicitum, sed
virtuosum meritoriumque efficitur, sicut
et cetera mechanica opera. Verum hoc ra-
ro et difficulter invenitur. Circa hoc ait
D Glossa : Actus pessimus, non res honesta,
damnatur. Ille negotiator abominandus est,
qui per immoderatam ambitionem seu cu-
piditatem, merces suas onerat perjurio
magis quam pretio. *Et non justificabitur*
caupo a peccatis labiorum : id est, taber-
narius raro et difficulter immunis est a
vitiis linguæ, quibus tales solent assidue
implicari.

ARTICULUS XXVIII

DECLARATIO CAPITULI VICESIMI SEPTIMI : PROPTER INOPIAM MULTI DELIQUERUNT.

MODO expressit in fine præcedentis ca- A
pituli duos modos vivendi, in quibus
ex avaritia contingunt multa et magna
peccata. Hinc generaliter loquitur hic con-
tra avaritiæ vitium.
1 *Propter inopiam multi deliquerunt,* vel
ipsam paupertatem impatienter tolerando,
atque divitibus invidendo, aut aliorum bo-
na desiderando, vel impie obtinendo per
furtum, rapinam, latrocinium. Ideo Chri-
stus paupertatem spontaneam beatificat,
Luc. VI, 20. dicendo : Beati pauperes, quoniam vestrum
est regnum Dei ; atque se ipsum exem- B
plum paupertatis extremæ præbendo, di-
Matth. VIII, 20. cens : Vulpes terræ foveas habent, et vo-
lucres cœli nidos ; Filius autem hominis
non habet ubi caput reclinet. *Et qui quæ-
rit locupletari,* id est plus quam sibi se-
cundum suum statum et onus necessari-
um aut utile est quoad virtuose vivendum,
acquirere de rebus terrenis, *avertit oculum
suum,* id est, mentis intuitum ac rationem
avertit a Deo et ejus præceptis, in quibus
Is. V, 8. hoc prohibet, dicens per Isaiam, Væ qui
conjungitis domum ad domum, et agrum C
agro copulatis ; imo in Evangelio per se
Luc. XII, 15. ipsum, Cavete ab omni avaritia ; itemque,
Matth. XIX, 24. Possibilius est camelum transire per fo-
ramen acus, quam divitem intrare in re-
gnum cœlorum. Unde et in Proverbiis scri-
Prov. XXIII, 4. ptum est : Noli laborare ut diteris, sed
prudentiæ tuæ pone modum. Ideo ait Apo-
I *Tim.* VI, 9. stolus : Qui volunt divites fieri, incidunt
in tentationem et laqueum diaboli. Et cer-
te his auditis et cognitis, mirum quod
homo christianus fidem habens divini ju-
dicii, et cui promissum est regnum cœlo- D
rum, quærit in temporalibus abundare,
per quæ a spiritualibus impeditur, atque
diversis periculis implicatur.

*Sicut in medio compaginis lapidum pa- 2
lus figitur,* id est, inter juncturas saxorum
ponitur lignum, quod hinc inde gravitate
saxorum comprimitur ; *sic et inter medi-
um venditionis et emptionis angustiabitur
peccatis :* id est, ipsi vendentes et ementes
in suis contractibus implicantur periculis
vitiorum, dum vendens rem suam nimis
commendat, et plus quam valet vendere
nititur ; emens vero eam nimis vituperat,
et minus justo pretio pro ea dare molitur,
juxta illud Proverbiorum : Malum est, ma- *Prov.* XX, 14.
lum est, dicit omnis emptor ; et quum re-
cesserit, tunc gloriabitur. Unde, ut in libro
de Trinitate recitat Augustinus, quidam
volens verbum proferre, in quo omnes
concorditer assentirent, locutus est : Om-
nes vultis carius vendere, ac vilius emere.
Et tamen, ut asserit Augustinus, verbum
illius instantiam patitur, quoniam vere ti-
morati et justi, nec carius cupiunt ven-
dere, nec vilius emere. Nempe, etsi se-
cundum leges humanas liceat rem carius
vendere, dummodo ultra medium justi
pretii hoc non fiat ; tamen in foro con-
scientiæ non licet ultra justum pretium pro
re venali exigere, nec minus pretio justo
dare, nisi de vendentis consensu. Qualiter
autem justus valor rerum pensandus sit,
Henricus de Hassia in libro suo de Contra-
ctibus docet magistraliter ac diffuse.
Conteretur cum delinquente delictum, 3
id est, peccatum cum suo actore damnabi-
tur, juxta illud : Iter impiorum peribit ; et *Ps.* I, 6.
rursus : Exibit spiritus ejus, et revertetur *Ps.* CXLV, 4.
in terram suam ; in illa die peribunt om-
nes cogitationes eorum. Quamvis etiam
iniqui male agant Deumque blasphement
ac odiant in inferno, amplius tamen non
demerentur, quum in termino sint, non in

via, nec in statu merendi et demerendi : A sic peccatum, secundum quod dicit actionem demeritoriam, terminatur in morte.

4 *Si non in timore Domini* filiali aut initiali *tenueris te instanter,* id est indesinenter ac firmiter, exemplo sancti Job asserentis, (Job xxxi, 23.) Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum ; *cito subvertetur domus tua,* id est mens seu conscientia, vel virtutum et meritorum tuorum structura : hoc est, cito incides peccatum mortale, si paululum cesses Deum timere, quum timor iste sit virtutum custodia. Ideo Salomon in Proverbiis ait : (Prov. xxiii, 17, 18.) In timore Domini esto tota die, et habebis spem in novissimo ; itemque, (Ibid. xiv, 27.) Timor Domini fons vitæ, ut declinet a ruina mortis. Sicut igitur rivuli cito siccantur, nisi suo fonti continuentur ; sic spiritualis vita corrumpitur, si a timore Dei diutius separetur. Homo enim ex propria fragilitate, ex diabolica suggestione, ex proximorum attractione impellitur ad peccandum, ita quod in Genesi merito dicitur : (Gen. viii, 21.) Sensus et cogitatio cordis humani prona sunt in malum. Ideo nisi C per timorem Dei retrahatur, cito evacuatur. Siquidem timor est diligentiæ sollicitator, et cautio mentis. Itaque, sicut navis vi et impulsu aquarum descendit, nisi per ancoram teneatur, aut cum vi sursum pellatur ; sic homo per fomitem ac per alia incitamenta peccandi in peccata dilabitur, nisi per timorem ad Deum assidue dirigatur. Ideo scriptum est : (Prov. xv, 27.) Per timorem declinat unusquisque a malo. Et si dicatur quod ad ista sufficiat caritas, respondendum, quod caritas directe inclinat ad bona D et ad vitandum mala opposita ; sed nisi adsit ei fuga et abominatio horrorque culpæ, seu detestatio et formido divinæ offensæ, cito obruitur, et per incautelam prosternitur : velut si fortis vir vadat per campum hostibus plenum, cito periclitatur, nisi indesinenter sollicitus sit custodire se ipsum.

5 *Sicut in percussura cribri remanebit pulvis.* Quamvis enim cribrum dividat grana a paleis immunditiisque admixtis, tamen in foraminibus cribri remanet aliquid pulveris, et velut reliquiæ quædam materiæ vilis. *Sic aporia hominis,* id est stimulus et angustia seu remorsus de præteritis vitiis, *in cogitatu illius,* id est, in recordatione hominis manet. Quamvis enim actus peccati pertransit et cessat, tamen in recordatione de ipso, stimulus in synderesi, et remorsus in conscientia manet. Unde in Isaia fertur, Vermis eorum non morietur ; (Is. lxvi, 24.) atque in Psalmo, Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris (Ps. iv, 5.) B compungimini.

Vasa figuli probat fornax ardens, id 6 est, ostendit quæ sint bona lutea vasa seu ollæ. Nam bonæ ollæ in igne fornacis consolidantur ; malæ crepant, exsiliunt, dissipantur. *Et homines justos* probat *tentatio tribulationis,* id est examinatio seu visitatio per adversa, per infirmitates, damna, irrisiones, injurias et diabolicas suggestiones. Si ergo in fervore et igne adversitatum istarum homo permaneat fixus in Deo, proficiensque in gratia et virtute, signum est quod vere sit virtuosus ; si vero murmuret et impatiens fiat, seu malis consentiat, signum est quod non vere virtuosus exsistat. Hinc patientia vocatur probatrix virtutum, et de his qui canonizandi occurrunt, præsertim investigatur an in adversis fuerint patientes. Hinc scriptum est : Tanquam aurum in fornace probavit (Sap. iii, 6.) justos Dominus. In Proverbiis quoque : Sicut igne probatur argentum, et aurum (Prov. xvii, 3.) camino, ita corda probat Dominus. Qui et per Zachariam testatur : Ducam eos per (Zach. xiii, 9.) ignem, et uram eos sicut uritur argentum, et probabo eos sicut probatur aurum, et exaudiam eos quos in igne adversitatis invenero patientes, firmiterque constantes. Itaque unusquisque consideret et examinet semetipsum, an vere sit devotus ac virtuosus ; nec credat suæ devotioni sensibili aut fletui, sed perpendat an in omni correptione et correctione, in omni aspernatione, tentatione, afflictione, damno, diffamatione et persecutione sit constans et patiens. Si enim per impatientiam, ver-

bositatem, indignationem, iram seu ultionem, seu alterius criminationem, exsilit, crepitat, frangitur, sciat se non virtuosum. Ideo subditur :

7 *Sicut rusticatio de ligno ostendit fructum illius,* id est, cultura rustici circa arborem, facit apparere et nasci arboris fructum; *sic verbum ex cogitatu cordis hominis,* id est, sic locutio procedens ex cogitatione mentis, ostendit quale sit cor, an scilicet sit intus tranquillum, et glorians in adversis, an turbulentum ac murmurans. Hoc est quod in Evangelio asserit Christus : Unaquæque arbor ex fructu suo cognoscitur; et rursus, Bonus homo de bono cordis sui thesauro profert bona, et malus similiter mala. (*Matth.* XII, 33; *Luc.* VI, 44. *Luc.* VI, 45.) Verumtamen, sicut est qui se nequiter humiliat, sic pessimi quidam patientiam fingunt in verbis, quum intus sint pleni impatientiæ motibus. His consonat illud Proverbiorum : Quomodo probatur in conflatorio argentum, et in fornace aurum; sic probatur homo ore laudantis, et etiam vituperantis. (*Prov.* XXVII, 21.) Qui enim propriis laudibus delectatur, et vituperationibus ac correptionibus frangitur, non est homo virtutis. Hinc excusatio in peccatis est comes et effectus superbiæ, similiter impatientia in correptionibus. Patientia vero et accusatio sui ipsius in omni correptione et correctione, comites sunt et effectus humilitatis. Denique fundamentalis causa, cur patientia in adversis sit probatrix virtutum, est, quoniam patientia talis signum est exstirpationis privati amoris, quo homo afficitur ad propria commoda et honores, sicque abhorret ac refugit vituperationes, aspernationes, correptiones.

8 *Ante sermonem non collaudes virum,* id est, non dicas eum esse virtuosum, quousque complete perceperis quid in adversitatibus correptionibusque respondeat. Quia ex verbis, et præcipue ex fine et conclusione sermonis, innotescit qualitas cordis, intentioque loquentis. Idcirco in Proverbiis inducitur : Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, et (*Ibid.* XVIII, 13.) A confusione dignum. *Hæc enim tentatio est hominis :* id est, per verba sua tentatur et probatur, qualis sit ipse qui loquitur : quia ex abundantia cordis os loquitur. (*Matth.* XII, 34.) Vel, Hæc tentatio est hominis, id est, humana tentatio est, et levitatis indiscretionisque signum, laudare hominem antequam audiatur.

9 *Si sequaris justitiam,* actibus ejus inhærendo, vel ad eam obtinendam debite laborando, *apprehendes illam,* id est acquires, et proficies in eadem. Et potest B per justitiam intelligi omnis virtus. Hinc dictum est supra : Qui continens est justitiæ, apprehendet eam. (*Eccli.* XV, 1.) Nam et si homo fecerit quod in se est, Deus mox gratiam tribuit, justitiamque infundit, auget, seu perficit. Propter quod ait Salvator : Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. (*Matth.* V, 6.) *Et indues quasi poderem honoris* illam, id est, æquitate ornabis et spiritualiter vesties animam tuam, sicut corpus vestitur et decoratur honorabili illa veste sacerdotali, quæ poderis C dicebatur. De qua in libro Sapientiæ fertur, quod in veste poderis Aaron, orbis erat descriptus. (*Sap.* XVIII, 24.) Hinc sanctus Job : Justitia, inquit, indutus sum; (*Job* XXIX, 14.) et Isaias, Indumento justitiæ circumdedit me. (*Is.* LXI, 10.) *Et inhabitabis cum ea :* id est, justitiæ adhærebis, et per eam vere eris in mystico corpore Christi et in ejus Ecclesia manens; *et proteget te in sempiternum,* ne tentationibus vitiisve succumbas, et ab æterna damnatione te eruet per modum meritoriæ causæ; *et in die agnitionis,* id est judicii, quando illuminabuntur abscondita tenebrarum, et omnia deducentur in lucem, (I *Cor.* IV, 5.) D *invenies firmamentum,* id est forte præsidium et Dei auxilium, juxta illud in Psalmo : Non vidi justum derelictum. (*Ps.* XXXVI, 25.) Tunc enim, ut Salvator ait, oves statuet ipse Judex a dextris, et ibunt justi in vitam æternam, et fulgebunt ut sol in regno Patris cœlestis. (*Matth.* XXV, 33. *Ibid.* 46. *Ibid.* XIII, 43.)

10 *Volatilia ad sibi similia conveniunt :* id est, quæ ejusdem sunt speciei, congregantur ad invicem, sicut de hoc dictum est plenius supra, ubi habetur : Omne ani- (*Eccli.* XIII, 19, 20.)

mal diligit sibi simile, et omnis caro ad
sibi similem conjungetur. *Et veritas ad
eos, qui operantur illam, revertetur,* id
est, redundabit in eos per remuneratio-
nem beatam, et verum copiosumque præ-
mium eis acquiret. Quod intelligi potest,
non solum de veritate vitæ atque justitiæ,
sed et de veritate doctrinæ moralis, quam
opere exercere oportet. Hinc in Evangelio
Joann. VIII, 31, 32. Veritas summa affirmat : Si manseritis in
sermone meo, vere discipuli mei eritis, et
cognoscetis veritatem, et veritas liberabit
Ibid. III, 21. vos ; et rursus, Qui facit veritatem, venit
ad lucem.
11 *Leo venationi insidiatur semper,* id est
animalibus, quorum libenter vescitur car-
nibus ; *sic peccata operantibus iniquita-
tem* insidiantur, quia improvise et subito
nocent eis, ita quod ab infernalibus de-
vorantur leonibus, juxta illud Proverbio-
Prov. V, 22. rum : Iniquitates suæ capiunt impium, et
funibus peccatorum suorum constringitur.
Tob. XII, 10. Hinc Tobiæ angelus ait : Qui faciunt ini-
quitatem, hostes sunt animæ suæ. Et in
Prov. XIV, 9. Proverbiis : Stultis illudit peccatum.
12 *Homo sanctus in sapientia manet sicut
sol,* id est, rationi inhæret stabiliter, nec
nebulis passionum lumen sapientiæ suæ
exstinguitur ; imo passionibus dominatur,
et spiritualiter fortis et constans est con-
tra tentationes ac vitia, utpote habituatus
in bonis. Propter quod in suis orationibus,
meditationibus, affectionibus et exercitiis
virtuosis Deo stabiliter est intentus. Hinc
Ibid. XXIV, 5. scriptum est : Vir sapiens fortis est ; et vir
doctus, robustus et validus. *Nam stultus
sicut luna mutatur,* id est, diversis pas-
sionibus agitatur, et de malo in pejus præ-
cipitatur. Et per stultum, intelligitur qui-
cumque homo passionatus et vitiosus. Ideo
Ps. I, 4. fertur in Psalmo : Non sic impii, non sic ;
sed tanquam pulvis quem projicit ventus
a facie terræ. Impii ergo, qui tentationibus
et vitiis non resistunt, mutantur assidue
instar lunæ.
13 *In medio insensatorum serva verbum
tempori,* id est, inter insipientes non mul-
tum loquaris, nec doceas, sed verbum do-

A ctrinæ reserva tempori opportuno, in quo
audientiam videris te habere. Hoc est quod
in Proverbiis dictum est : In auribus insi- *Prov.* XXIII, 9.
pientium ne loquaris, quia despicient do-
ctrinam eloquii tui. Et infra : Ubi non est *Eccli.* XXXII, 6.
auditus, non effundas sermonem. *In me-
dio autem cogitantium assiduus esto,* id
est, libenter et frequenter sis inter eos
qui meditantur salubria, et consideratio-
nibus fructuosis intenti sunt : qui dicere
Deo possunt, Meditatio cordis mei in con- *Ps.* XVIII, 15.
spectu tuo semper. Unde in Proverbiis
B dictum est : Cogitatio stulti, peccatum ; *Prov.* XXIV, 9 ; XII, 5.
cogitationes autem justorum, judicia ; et
rursus, Cogitationes justi*, semper in ab- *Ibid.* XXI, 5.
undantia. * robusti
Narratio peccantium odiosa : quia fa- 14
tua verba loquuntur. Et dato quod prædi-
cent bona, tamen quia prædicare indigni
sunt, eorum prædicatio Deo odibilis est,
juxta illud : Peccatori dixit Deus : Quare *Ps.* XLIX, 16.
tu enarras justitias meas ? In Proverbiis
quoque legitur : Os impiorum pascitur im- *Prov.* XV, 14.
peritia. *Et risus illorum in delictis peccati,*
C id est, in suis ac aliorum peccatis inani-
ter gloriantur, sicque alienis communicant
vitiis. De quibus ait Scriptura : Lætantur *Ibid.* II, 14.
quum malefecerint. — *Loquela multum* 15
jurans, horripilationem capiti statuet, id
est, horrorem cum pilorum erectione in-
cutiet auditoribus timoratis, qui vehemen-
ter exhorrent vitiosam jurationem. Porro
de horripilatione Scriptura ait : Inhorrue- *Job* IV, 15.
runt pili carnis meæ. *Et irreverentia ip-
sius, obturatio aurium :* id est, inhonora-
tio quam infert Deo, est causa quod boni
D audientes aures suas obturant atque aver-
tunt, ne audiant eam, juxta dictum Pro-
phetæ dicentis : Qui obturat aures suas ne *Is.* XXXIII, 15.
audiat sanguinem, id est verba iniquitatis
et sanguinis. — *Effusio sanguinis in rixa* 16
superborum, id est, ex contentione et jur-
gio superborum oriuntur vulnerationes et
homicidia : quia unus eorum non vult al-
teri cedere ; *et maledictio eorum, auditus
gravis,* id est, maledictio qua sibi invi-
cem maledicunt, aut Deum blasphemant,
gravis est ad audiendum.

17 *Qui denudat arcana amici,* id est ea
quæ secrete et in fide ab illo audivit, vel
quæ ipse solus cognoscit, et manifestari
non expedit, *fidem perdit,* id est, fidelita-
tem violat in se ipso, et quantum in ipso
est, destruit fidelitatem amici sui ad ip-
sum : imo, quum peccet mortaliter, perdit
fidem formatam (quæ est theologica vir-
tus) in se, quantum ad fidei formationem
per caritatem, et retinet fidem informem ;
*et non inveniet amicum ad animum su-
um,* id est fidelem amicum juxta desideri-
um suum. Qui enim cognoverint infidelita-
tem ipsius, vitabunt amicitiam ejus. Hinc
Prov. XI, 13. scriptum est : Qui ambulat fraudulenter,
revelat arcana ; qui autem fidelis est, celat
amici commissum.
18 *Dilige proximum* spirituali et constanti
amore, *et conjungere fide cum illo,* id est,
19 vera fidelitate ei adhære. *Quod si denuda-
veris absconsa illius, non persequeris post
eum,* id est, non apprehendes plenarie pri-
stinam amicitiam ejus. Dictum est enim,
quod familiaritas talis hominis sit vitan-
20 da. Ideo subditur : *Sicut enim homo qui
perdit amicum suum* per mortem illius,
sic qui perdit amicitiam proximi sui, of-
fendendo illum per revelationem secreti
ipsius : quia in tali casu familiaris amici-
tia vix aut non recuperatur, ut dictum est
21 plenius supra. *Et sicut* homo *qui dimittit
avem de manu sua,* non potest eam recu-
perare, loquendo de avibus indomitis ; *sic
qui reliquisti proximum tuum,* offenden-
do eum modo prætacto, ita quod merito
te reliquit quoad amicitiam familiarem, *et
non eum capies,* id est, amicitiam pristi-
22 nam ejus non recuperabis. *Non sequaris
illum,* ad renovandum amicitiam pristi-
nam, *quoniam longe abest,* id est, cor suum
omnino avertit ab amicitia speciali et fa-
miliari tecum habenda. *Effugit enim qua-
si caprea de laqueo,* id est, de vinculo
amicitiæ tuæ celeriter exsiliit, sicut capra
silvestris de retinaculo sibi expanso ; *quo-
niam vulnerata est anima ejus,* id est do-
lore grandi percussa et læsa, eo quod ex-
23 perta sit tantam infidelitatem in te. *Ultra*

A *eum non poteris colligare,* id est prioris
amicitiæ vinculo tibi connectere ; *et male-
dicti est concordatio :* id est, si ipse rursus
concordaverit tecum ad renovandum ami-
citiam pristinam, multi maledicent ei tan-
quam stulte agenti, et periculis magnis
se exponenti. *Denudare autem amici my-* 24
steria, id est secreta, *desperatio est animæ
infelicis,* id est, ad æternam desperatio-
nem et condemnationem tartaream trahit,
estque causa quod talis denudator irre-
cuperabiliter perdidit amicitiam proximi
B quem offendit. Hinc scriptum est : Ei qui Prov. XX, 19.
revelat mysteria, ne commiscearis.
Annuens oculo, id est, signum seu nu- 25
tum proditionis aut læsionis cum oculo
faciens : de qualibus fertur in Psalmo, Qui Ps. XXXIV, 19.
oderunt me gratis, et annuunt oculis ; *fa-
bricat iniqua,* id est, nocere quærit insi-
diose et clam ei cujus se fingit amicum ;
et nemo eum abjiciet, id est, nullus socie-
tatem et communionem ejus vitabit, quia
adhuc ignorat calliditatem nequitiamque
ipsius. *In conspectu oculorum tuorum con-* 26
C *dulcabit os suum,* id est, quasi amorose et
dulciter tibi loquetur in tua præsentia, *et
super sermones tuos admirabitur,* id est,
apparatum ostendet quasi miretur, quod
tam sapientissima protuleris verba. *Novis-
sime autem pervertet os suum,* id est, per-
verse loquetur de te, quum viderit tempus
sibi ad hoc opportunum, *et in verbis tuis
dabit scandalum,* id est, confundet te in
propriis verbis. *Multa audivi, et non coæ-* 27
quavi ei : id est, diversa hominum scelera
cognovi, et nullum vitiorum illorum repu-
D tavi æquale huic scelerato præfato facino-
ri ; *et Dominus odiet illum,* id est, Deus
talem simulatorem abominabitur et dam-
nabit. His consonat illud Proverbiorum :
Homo apostata, vir inutilis, graditur ore Prov. VI, 12-15.
perverso, annuit oculis, terit pede, digito
loquitur, pravo corde machinatur malum,
et omni tempore jurgia seminat ; huic ex-
templo veniet perditio sua.
Consequenter per multa similia probat,
quod peccatum uniuscujusque redundat
in suum auctorem. *Qui in altum mittit* 28

lapidem, super caput ejus cadet, si lineali A
rectitudine projiciat lapidem sursum, nec
ipse mutet locum; *et plaga dolosa dolosi
dividet vulnera :* id est, læsio aut dam-
num, quod homo fraudulentus infert pro-
ximo suo dolose, sibi ipsi in primis noce-
bit, et vulnera animæ ejus augebit. Nam
peccat mortaliter, et pœnam meretur æter-
nam. Hinc subditur :
29 *Et qui foveam fodit,* id est, deceptio-
nis laqueum alteri parat, *incidet in eam,*
id est, suæ deceptionis demerito cadet in
vitiorum profundum, deinde in ima in- B
Matth. xxvi, 52. ferorum. Sic ait Christus : Omnes qui ac-
ceperint gladium, gladio peribunt. *Et qui
statuit lapidem proximo suo,* ut proximus
impingat in lapidem illum, *offendet in
eo :* id est, sic faciendo, per lapidem cor-
ruit in peccatum, et legem Dei offendit. *Et
qui laqueum alio* (juxta antiquam gram-
maticam) *ponit, peribit in illo :* quia sic
agens, peccat mortaliter. Sæpe quoque
contingit eum temporalia incommoda ac
tormenta incurrere, et eadem specie to-
lerare, qui aliis quærit nocere, et dece- C
ptionum machinamenta extendere : juxta
Ps. ix, 16. illud in Psalmo, In laqueo isto, quem abs-
conderunt, comprehensus est pes eorum.
Ideo additur :
30 *Facienti,* id est danti seu excogitanti,
nequissimum consilium, qualiter scilicet
aliis sit nocendum, *super ipsum devolve-
tur :* sicut in libris Regum narratur de
III *Reg* xvi, 9-13; xv, 27-30; IV *Reg.* xv, 10, 14, 25, 30. Zambri et aliis quibusdam regibus Isra-
el, qui traditorie interfecerunt suos do-
minos, ut regnarent, et ipsi paulo post
similiter fuerunt occisi, etiam ab his de D
quibus non suspicabantur, et improvise.
Idcirco subjungitur : *et non agnoscet unde
adveniet illi,* id est sibi tale et tantum pe-
riculum, nisi forte quum actualiter sibi
infertur, et viderit eos a quibus sibi infli-
31 gitur. *Illusio, et improperium superbo-
rum, et vindicta sicut leo insidiabitur il-
li :* id est, sicut leo insidiatur venationi,
sic homini tali imminet et contingit irrisio
et contumelia a superbis, a quibus susti-
nebit talia, qualia intulit proximis, et ul-
tionem debitam sustinebit.
Laqueo peribunt, id est, propria dece- 32
ptione cadent, et dæmonum insidiis capi-
entur, *qui oblectantur casu justorum,* id
est, de justorum hominum persecutione,
aut ruina eorum in culpam lætantur : sic-
ut hæretici, quando aliquis catholicorum
patrum cadit in vitium carnis; *dolor au-
tem,* id est gravis infirmitas aut mœror et
desolatio, *consumet illos antequam mo-
riantur :* sicut secundo Paralipomenon li-
bro narratur de Joas rege Juda, qui Zacha- II *Par.* xxiv, 21, 25.
riam pontificem jussit lapidibus obrui; et *Ibid.* 21.
de Joram filio Josaphat regis, qui fratres *Ibid.* xxi, 18, 19.
suos se meliores occidit. Simili modo con- *Ibid.* 4.
tigit Antiocho regi fraudulentissimo et II *Mach.* ix, 5-10.
crudeli, qui septem fratres sanctos cum *Ibid.* vii.
matre ipsorum ferocissime interfecit, ut
secundo Machabæorum describitur; atque
Herodi, qui Jacobum occidit apostolum : *Act.* xii, 2.
qui consumptus a vermibus, exspiravit *Ibid.* 23.
miserrime, ut fertur in Actibus. Hinc in
Proverbiis scriptum est : Qui fodit foveam, *Prov.* xxvi, 27.
incidet in eam ; et qui volvit lapidem, re-
vertetur ad eum. In Ecclesiaste quoque :
Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber; *Eccle.* x, 8.
atque in Psalmo, Lacum aperuit atque *Ps.* vii, 16.
effodit eum, et incidit in foveam quam
fecit.
Ira et furor utraque exsecrabilia sunt. 33
Nam et ira per vitium, ex suo genere est
mortale peccatum. Ideo scriptum est : Vi- *Job* v, 2.
rum stultum interficit iracundia. Et Jaco-
bus ait apostolus : Ira viri justitiam Dei *Jacob.* i, 20.
non operatur. *Et vir peccator continens
erit illorum,* id est, vitia illa in suo corde
recipiet et servabit, juxta illud in Psalmo :
Peccator videbit et irascetur, dentibus suis *Ps.* cxi, 10.
fremet et tabescet. Quidam vero etiam bo-
ni, cito moventur ad iram, sed non reti-
nent eam; qui autem retinent eam, sicut
hic dicitur, sunt iniqui.

ARTICULUS XXIX

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI OCTAVI : QUI VINDICARI VULT, A DOMINO INVENIET VINDICTAM.

CONTRA iram et contra ejus effectus iniquos hic plenius loquitur. Ira autem per zelum, quæ rationem comitatur et adjuvat in exsecutione justitiæ, non est prava, sed bona; et fuit in Christo, juxta
Marc. III, 5. illud in Marco : Contristatus est Jesus super cæcitate cordis illorum, circumspiciens eos cum ira.

1 *Qui vindicari vult,* id est, injuriam sibi aut suis illatam cupit aut conatur ulcisci propria auctoritate, non servato ordine juris, aut etiam publica auctoritate secundum juris processum, cum intentione iniqua et ex rancore, et ultionis, non æquitatis, amore ; *a Domino inveniet vindictam,* id est, divinam ultionem pro suis sustinebit peccatis ; *et peccata illius servans servabit,* id est, Deus reservabit peccata illius ad puniendum. Hoc est quod
Ibid. XI, 25, 26. ait Salvator : Quum statis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem : quod si non dimiseritis, nec Pater vester qui in cœlis est, dimittet vobis peccata vestra.

2 *Relinque,* id est ignosce, *proximo tuo nocenti te,* id est damnum tibi seu injuriam inferenti. Semper enim remittenda est proximo ipsa offensa. Satisfactio autem, secundum ordinem juris, recta intentione et æquitatis amore exigi potest, quamvis melius sit eam quoque propter Deum dimittere : nisi forsan injuriator ex tali remissione fiat improbior, ac pronior ad injuriandum, aut res publica patiatur inde jacturam, ac ipsi justitiæ derogetur : quia in talibus casibus commendabilius est modo prætacto pro culpa infligere pœnam, quatenus qui peccavit, in præsenti castigetur, ne in æternum damnetur. Omnes etenim pœnæ præsentis vitæ, quæ secundum juris ordinem infliguntur, sunt medicinales. *Et tunc deprecanti tibi* pro remissione culparum tuarum, *peccata solventur,* id est, vitia tua tibi dimittentur a Deo, ad minus quoad culpam, et in parte seu totaliter quoad pœnam, quando propter Deum dimittis alteri culpam et pœnam, id est injuriam tibi illatam, ejusque ultionem, dum expedit ita. Alias sufficit præparatio animi ad dimittendum ipsam quoque satisfactionem, quando sic convenit. Hinc in Evangelio loquitur Christus : Dimittite, et dimittemini; eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Luc. VI, 37, 38.

3 *Homo homini reservat iram,* quærendo opportunitatem vindicandi se de proximo suo, et in ira contra proximum concepta pertinaciter remanendo; *et a Deo quærit medelam,* id est vitiorum suorum curam et veniam ? quasi dicat : Inaniter agit hoc.

4 *In hominem similem sibi* in natura et fragilitate ac periculositatibus multis, *non habet misericordiam,* ignoscendo eidem; *et de peccatis suis deprecabitur* Altissimum?* id est, Deum orat ut sibi dimittat sua peccata, quum tamen multo plus forefecerit Deo, quam proximus suus sibi. Hinc Christus docuit nos orare, Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, quatenus scilicet misericordiam faciendo cum proximo, misericordiam impetremus a Deo. *Ipse dum* 5
caro sit, id est fragilis, carnalis, mortalis, *reservat iram* suo injuriatori ; *et propitiationem petit a Deo,* id est indulgentiam? *Quis exorabit pro peccatis illius?* quasi dicat, Tam enormiter peccat talis, quod frustra oratur pro illo : imo orare non possumus, ut sibi tali manenti Deus ignoscat.

* deprecatur

Matth. VI, 12.

Possumus tamen et debemus orare, quate- A
nus Omnipotens dignetur illum misericor-
diter prævenire, compungere, illustrare, ut
abjecta omni ira atque malitia, converta-
tur ad Dominum, et diligat inimicos. Hinc
Matth. etenim in Evangelio asserit Christus : Sic
xviii, 35. Pater cœlestis faciet vobis (videlicet om-
nia debita exigendo), si non remiseritis
unusquisque fratri suo.
6 *Memento novissimorum :* quorum con-
sideratio valde retrahit a peccatis, sicut
Eccli. vii, dictum est supra super illud, In omnibus
40. operibus tuis memorare novissima tua, et B
in æternum non peccabis. *Et desine ini-
micari :* quia hoc repugnat caritati, quæ
cunctis viatoribus in Deo et propter Deum
est impendenda, sicut præcipit Dominus :
Matth. v, Diligite inimicos vestros, benefacite his
44. *Ps.* vii, 5. qui oderunt vos. Ideo ait David : Si red-
didi retribuentibus mihi mala, decidam
7 merito ab inimicis meis inanis. *Tabitudo
enim,* id est spiritualium gratiarum vi-
riumque defectio, *et mors imminent in
mandatis,* id est prævaricatione mandato-
rum : in quorum prævaricatione consistit C
mors culpæ mortalis, cui debetur mors
infernalis. De quibus malis in Ecclesiaste
Eccle. viii, dictum est : Qui custodit mandatum, non
5. experietur quidquam mali.
8 *Memorare timorem Domini* filialem, id
est, quam necessarius utilisque consistat
timor Dei jugiter pondera, ut semper ha-
beas illum in te ; *et non irascaris proximo*
ira per vitium : de qua in Genesi Joseph
Gen. xlv, fratribus suis dixit, Ne irascamini in via.
24. *Eccle.* vii, Unde et Ecclesiastes ait : Non sis velox ad
10. irascendum, quia ira in sinu stulti requi- D
9 escit. *Memorare testamenti Altissimi,* id
est veteris testamenti dati per Moysen,
hoc est præceptorum illius, in quibus ira
et inimicitia prohibentur ; *et despice igno-
rantiam proximi tui,* id est, injuriam et
improbitatem tibi illatam per ignorantiam
a proximo, parvi pende atque dimitte.
Superbi autem, iracundi, et impatientes,
etiam modicam injuriam eis factam repu-
tant magnam, imo frequenter quod inju-
riosum non est, reputant injuriosum, et

pro parva offensa inferre cupiunt grandem
vindictam, non pensantes illud Levitici :
Non quæras ultionem, nec memor eris in- *Lev.* xix, 18.
juriæ civium tuorum.
Abstine te a lite : sicut hortatur Aposto- 10
lus : Noli verbis contendere ; ad nihil enim II *Tim.* ii,
utile est, nisi ad subversionem audien- 14.
tium. Et rursus : Quum sit inter vos zelus I *Cor.* iii, 3.
et contentio, nonne carnales estis, et se-
cundum hominem ambulatis ? *Et minues
peccata,* id est, multa peccata vitabis, quæ
oriuntur ex lite. Apostolus quoque conten- *Galat.* v,
tionem inter mortalia computat crimina. 20, 21.
Homo enim iracundus incendit litem, id 11
est, se ipsum ac alios provocat ad litigan-
dum, secundum illud Proverbiorum : Sicut *Prov.* xxvi,
carbones ad prunas, et ligna ad ignem, sic 21.
homo iracundus suscitat rixas. *Et vir pec-
cator,* scilicet habituatus in vitiis, *turbabit
amicos,* id est, proprios amicos offendet
et inquietabit, et eos qui mutuam habent
amicitiam, convertet ad aversionem. Un-
de subjungitur : *et in medio pacem ha-
bentium immittit inimicitiam,* seminando
discordiam : sicut Siba provocavit David II *Reg.* xvi,
regem contra justum Miphiboseth per ac- 3.
cusationem mendosam, in tantum quod
David dixit : Tua sint omnia quæ erant *Ibid.* 4.
Miphiboseth. Hinc in Proverbiis asseritur :
Detestatur anima mea eum qui seminat *Prov.* vi,
inter fratres discordiam. 16, 19.
Secundum enim ligna silvæ, sic ignis 12
exardescit, id est, sicut ignis materialis
tanto fit major atque calidior, quanto
plura ligna ei apponuntur ; *et secundum
virtutem hominis, sic iracundia illius
erit,* id est, sic homo tanto majorem con-
cipiet iram contra injuriantem, quo ma-
joris est potestatis et auctoritatis : sicut
communiter cernimus, quod magnates et
potentes intentius irascuntur, similiter di-
vites. Propter quod subditur : *et secundum
substantiam suam,* id est, quo opulentior
fuerit, *exaltabit iram suam,* ostendendo
eam etiam per gestus ac signa seu opera,
secundum illud Proverbiorum : Qui impa- *Ibid.* xiv,
tiens est, exaltat stultitiam suam. Isti enim 29.
sunt communiter magis superbi : ideo am-

ARTICULUS XXIX

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI OCTAVI : QUI VINDICARI VULT, A DOMINO INVENIET VINDICTAM.

CONTRA iram et contra ejus effectus A
iniquos hic plenius loquitur. Ira au-
tem per zelum, quæ rationem comitatur
et adjuvat in exsecutione justitiæ, non est
prava, sed bona; et fuit in Christo, juxta
Marc. III,5. illud in Marco : Contristatus est Jesus su-
per cæcitate cordis illorum, circumspici-
ens eos cum ira.
1 *Qui vindicari vult,* id est, injuriam sibi
aut suis illatam cupit aut conatur ulcisci
propria auctoritate, non servato ordine
juris, aut etiam publica auctoritate se-
cundum juris processum, cum intentione B
iniqua et ex rancore, et ultionis, non æqui-
tatis, amore ; *a Domino inveniet vindi-
ctam,* id est, divinam ultionem pro suis
sustinebit peccatis; *et peccata illius ser-
vans servabit,* id est, Deus reservabit pec-
cata illius ad puniendum. Hoc est quod
Ibid. XI, 25, 26. ait Salvator : Quum statis ad orandum, di-
mittite si quid habetis adversus aliquem :
quod si non dimiseritis, nec Pater vester
qui in cœlis est, dimittet vobis peccata
vestra.
2 *Relinque,* id est ignosce, *proximo tuo* C
nocenti te, id est damnum tibi seu inju-
riam inferenti. Semper enim remittenda
est proximo ipsa offensa. Satisfactio au-
tem, secundum ordinem juris, recta in-
tentione et æquitatis amore exigi potest,
quamvis melius sit eam quoque propter
Deum dimittere : nisi forsan injuriator ex
tali remissione fiat improbior, ac pronior
ad injuriandum, aut res publica patiatur
inde jacturam, ac ipsi justitiæ derogetur :
quia in talibus casibus commendabilius
est modo prætacto pro culpa infligere pœ- D
nam, quatenus qui peccavit, in præsenti
castigetur, ne in æternum damnetur. Om-
nes etenim pœnæ præsentis vitæ, quæ se-
cundum juris ordinem infliguntur, sunt
medicinales. *Et tunc deprecanti tibi* pro
remissione culparum tuarum, *peccata sol-
ventur,* id est, vitia tua tibi dimittentur a
Deo, ad minus quoad culpam, et in parte
seu totaliter quoad pœnam, quando pro-
pter Deum dimittis alteri culpam et pœ-
nam, id est injuriam tibi illatam, ejusque
ultionem, dum expedit ita. Alias sufficit
præparatio animi ad dimittendum ipsam
quoque satisfactionem, quando sic conve-
nit. Hinc in Evangelio loquitur Christus :
Dimittite, et dimittemini; eadem quippe *Luc.* VI, 37, 38.
mensura qua mensi fueritis, remetietur
vobis.
Homo homini reservat iram, quærendo 3
opportunitatem vindicandi se de proximo
suo, et in ira contra proximum concepta
pertinaciter remanendo; *et a Deo quærit
medelam,* id est vitiorum suorum curam
et veniam ? quasi dicat : Inaniter agit hoc.
In hominem similem sibi in natura et fra- 4
gilitate ac periculositatibus multis, *non
habet misericordiam,* ignoscendo eidem;
et de peccatis suis deprecabitur Altissi-* *deprecatur
mum? id est, Deum orat ut sibi dimittat
sua peccata, quum tamen multo plus fo-
refecerit Deo, quam proximus suus sibi.
Hinc Christus docuit nos orare, Dimitte *Matth.* VI, 12.
nobis debita nostra, sicut et nos dimitti-
mus debitoribus nostris, quatenus scilicet
misericordiam faciendo cum proximo, mi-
sericordiam impetremus a Deo. *Ipse dum* 5
caro sit, id est fragilis, carnalis, mortalis,
reservat iram suo injuriatori; *et propitia-
tionem petit a Deo,* id est indulgentiam?
Quis exorabit pro peccatis illius? quasi
dicat, Tam enormiter peccat talis, quod
frustra oratur pro illo : imo orare non pos-
sumus, ut sibi tali manenti Deus ignoscat.

Possumus tamen et debemus orare, quate- A
nus Omnipotens dignetur illum misericor-
diter prævenire, compungere, illustrare, ut
abjecta omni ira atque malitia, converta-
tur ad Dominum, et diligat inimicos. Hinc
Matth. xviii, 35. etenim in Evangelio asserit Christus : Sic
Pater cœlestis faciet vobis (videlicet om-
nia debita exigendo), si non remiseritis
unusquisque fratri suo.
6 *Memento novissimorum* : quorum con-
sideratio valde retrahit a peccatis, sicut
Eccli. vii, 40. dictum est supra super illud, In omnibus
operibus tuis memorare novissima tua, et B
in æternum non peccabis. *Et desine ini-
micari* : quia hoc repugnat caritati, quæ
cunctis viatoribus in Deo et propter Deum
est impendenda, sicut præcipit Dominus :
Matth. v, 44. Diligite inimicos vestros, benefacite his
Ps. vii, 5. qui oderunt vos. Ideo ait David : Si red-
didi retribuentibus mihi mala, decidam
7 merito ab inimicis meis inanis. *Tabitudo
enim*, id est spiritualium gratiarum vi-
riumque defectio, *et mors imminent in
mandatis*, id est prævaricatione mandato-
rum : in quorum prævaricatione consistit C
mors culpæ mortalis, cui debetur mors
infernalis. De quibus malis in Ecclesiaste
Eccle. viii, 5. dictum est : Qui custodit mandatum, non
experietur quidquam mali.
8 *Memorare timorem Domini* filialem, id
est, quam necessarius utilisque consistat
timor Dei jugiter pondera, ut semper ha-
beas illum in te; *et non irascaris proximo*
ira per vitium : de qua in Genesi Joseph
Gen. xlv, 24. fratribus suis dixit, Ne irascamini in via.
Eccle. vii, 10. Unde et Ecclesiastes ait : Non sis velox ad
irascendum, quia ira in sinu stulti requi- D
9 escit. *Memorare testamenti Altissimi*, id
est veteris testamenti dati per Moysen,
hoc est præceptorum illius, in quibus ira
et inimicitia prohibentur; *et despice igno-
rantiam proximi tui*, id est, injuriam et
improbitatem tibi illatam per ignorantiam
a proximo, parvi pende atque dimitte.
Superbi autem, iracundi, et impatientes,
etiam modicam injuriam eis factam repu-
tant magnam, imo frequenter quod inju-
riosum non est, reputant injuriosum, et
pro parva offensa inferre cupiunt grandem
vindictam, non pensantes illud Levitici :
Non quæras ultionem, nec memor eris in- *Lev.* xix, 18.
juriæ civium tuorum.
Abstine te a lite : sicut hortatur Aposto- 10
lus : Noli verbis contendere; ad nihil enim II *Tim.* ii, 14.
utile est, nisi ad subversionem audien-
tium. Et rursus : Quum sit inter vos zelus I *Cor.* iii, 3.
et contentio, nonne carnales estis, et se-
cundum hominem ambulatis ? *Et minues
peccata*, id est, multa peccata vitabis, quæ
oriuntur ex lite. Apostolus quoque conten- *Galat.* v, 20, 21.
tionem inter mortalia computat crimina.
Homo enim iracundus incendit litem, id 11
est, se ipsum ac alios provocat ad litigan-
dum, secundum illud Proverbiorum : Sicut *Prov.* xxvi, 21.
carbones ad prunas, et ligna ad ignem, sic
homo iracundus suscitat rixas. *Et vir pec-
cator*, scilicet habituatus in vitiis, *turbabit
amicos*, id est, proprios amicos offendet
et inquietabit, et eos qui mutuam habent
amicitiam, convertet ad aversionem. Un-
de subjungitur : *et in medio pacem ha-
bentium immittit inimicitiam*, seminando
discordiam : sicut Siba provocavit David II *Reg.* xvi, 3.
regem contra justum Miphiboseth per ac-
cusationem mendosam, in tantum quod
David dixit : Tua sint omnia quæ erant *Ibid.* 4.
Miphiboseth. Hinc in Proverbiis asseritur :
Detestatur anima mea eum qui seminat *Prov.* vi, 16, 19.
inter fratres discordiam.
Secundum enim ligna silvæ, sic ignis 12
exardescit, id est, sicut ignis materialis
tanto fit major atque calidior, quanto
plura ligna ei apponuntur; *et secundum
virtutem hominis, sic iracundia illius
erit*, id est, sic homo tanto majorem con-
cipiet iram contra injuriantem, quo ma-
joris est potestatis et auctoritatis : sicut
communiter cernimus, quod magnates et
potentes intentius irascuntur, similiter di-
vites. Propter quod subditur : *et secundum
substantiam suam*, id est, quo opulentior
fuerit, *exaltabit iram suam*, ostendendo
eam etiam per gestus ac signa seu opera,
secundum illud Proverbiorum : Qui impa- *Ibid.* xiv, 29.
tiens est, exaltat stultitiam suam. Isti enim
sunt communiter magis superbi : ideo am-

plius ponderant suam injuriam. Propter
quod amplius irascuntur : quoniam ira est
appetitus vindictæ propter parvipensio-
nem. Nihilo minus quidam potentes ac
divites, ex naturali dispositione seu ac-
quisita vel infusa virtute, sunt mites et
patientes. Unde quum quidam vocasset
Octavianum potentissimum imperatorem,
tyrannum, dixit : Si essem, non diceres.
Julius quoque multas injurias sustinuit
patienter. Scriptura autem loquitur secun-
dum id quod communiter accidit. Hinc
periculosum est et vitandum, contra poten-
tiores et ditiores contendere, sicut præhabi-
Eccli. VIII, 1. tum est : Non litiges cum homine potente.
13 *Certamen festinatum incendit ignem,*
id est, disceptatio seu increpatio impetuo-
sa, inflammat iræ furorisque impetum at-
que incendium; *et lis festinans,* id est,
sine refrenatione in verba prorumpens ac
verbera, *effundit sanguinem; et lingua
testificans,* id est, aliquem litigantium ap-
probans, seu causæ suæ testimonium tri-
buens quod sit justa, vel adjuvans eum
in litigando, *adducit mortem,* id est, eum
quem juvat et approbat, ad alterius occi-
sionem inducit et animat. Unde in Prover-
Prov. XXVI, 17. biis habetur : Sicut qui apprehendit au-
ribus canem, sic qui commiscetur rixæ
alterius. Circa hoc ait Glossa : Disciplina
immoderata excitat ardorem furoris, et
procax locutio, effusionem sanguinis.
14 *Si sufflaveris,* id est, verba provocativa
protuleris, *quasi ignis exardebit,* id est, ex
hoc ira alterius fortius succenditur; *et si
exspueris super illam,* id est, verba refri-
gerativa protuleris, vel linguam procacem,
vilem esse ostenderis, *exstinguetur,* id
est, per hoc ira proximi minuetur. Quem-
admodum enim immoderata et dura lo-
cutio excitat iram, sic moderata et pia
exstinguit eamdem. *Et utraque ex ore
proficiscuntur,* videlicet tam verba iram
inflammantia, quam verba eam mitigan-
Jacob. III, 10. tia. Sic et Jacobus ait apostolus : Ex ipso
ore procedit benedictio et maledictio.
15 *Susurro et bilinguis maledictus :* id est,
tam susurro, qui in aure malum de proxi-

A mo loquitur detrahendo, quam bilinguis,
qui duabus utitur linguis, aliud et aliter
loquens in absentia, et aliud aliterve in
præsentia, volens ubique etiam injuste
placere, est maledictus; vel, susurro, qui
etiam est bilinguis, est maledictus. *Multos
enim turbavit pacem habentes,* seminando
inter eos inquietudinem, dissensionem,
discordiam. Ideo scriptum est : Quum de- *Prov.* XXVI, 20.
fecerint ligna, exstinguetur ignis; et su-
surrone subtracto, jurgia conquiescent.
Lingua tertia, quæ scilicet male mediat 16
B inter duos aut plures, obloquendo, aut alio
sermone repetendo, *multos commovit* ad
inquietudinem, odium, indignationem, dis-
sensionem, *et dispersit illos de gente in
gentem,* post bella et dejectionem, ita
quod victi fugerunt ad loca diversa. *Ci-* 17
vitates muratas divitum destruxit : quia
ex ejus impia locutione divites contra se
invicem concitantur, et eorum qui vin-
cuntur, muri ac domus a victoribus de-
struuntur. Unde subjungitur : *et domos
magnatorum effodit, virtutes populorum* 18
C *concidit, et gentes fortes dissolvit :* ita
quod unus populus alium impugnat, et
se invicem vastaverunt. Hinc legitur : Qui *Ibid.* XVII, 9.
alio sermone repetit, separat fœderatos;
et rursus, Vir impius fodit malum, et in *Ibid.* XVI, 27.
labiis ejus ignis ardescit; itemque, Homo *Ibid.* 28.
perversus suscitat lites, et verbosus sepa-
rat principes. *Lingua tertia mulieres vi-* 19
ratas, id est viriles et probas, *ejecit* de
domibus maritorum suorum, faciendo dis-
cordias, suspiciones, rixas inter conju-
gatos, *et privavit illas laboribus suis,* id
D est fructu laborum, seu bonis domesticis
ac opibus, ita quod abeuntibus mariti nil
dare voluerunt. *Qui respicit illam,* id est, 20
linguam tertiam advertit, credendo eidem,
non habebit requiem mentis, *nec habebit
amicum in quo requiescat* cum plena con-
fidentia. Ideo non simus faciles ad cre-
dendum loquentibus mala de proximis.
Imo (ut ait S. Bernardus libro de Conside-
ratione) qui non audet dicere coram alio,
quod dicit de eo in secreto, habeatur
suspectus.

21 *Flagelli plaga livorem facit*, id est si- A
gnum percussionis in cute; *plaga autem*
linguæ, videlicet susurratio, detractio, se-
minatioque discordiæ, *comminuet ossa*, id
Prov. XVII, 22. est, lædit interiora, sicut et spiritus tristis
dicitur ossa siccare. Ideo in Proverbiis
Ibid. XXVI, 22. scriptum est : Verba susurronis quasi sim-
plicia, et ipsa perveniunt usque ad inte-
22 riora ventris. *Multi ceciderunt in ore gla-*
dii, id est, gladio materiali occisi sunt; *sed*
non sic quasi qui interierunt per linguam
suam : id est, plures per vitiosa verba pro-
priæ linguæ sunt spiritualiter interfecti,
videlicet mentiendo, perjurando, susur-
rando, discordiam seminando, secreta ma-
nifestando : qui etiam periculosius sunt
occisi, quia mors culpæ deterior multo est
morte naturæ. Recte igitur ait Jacobus
Jacob. III, 8. sanctus : Linguam nullus homo domare
potest : inquietum malum, plena veneno
mortifero.
23 *Beatus qui tectus est a lingua nequam*,
id est, qui vitia linguæ non incidit, quod
nec sua lingua exstat nequitiosa, nec alia-
rum linguarum pravitate dejectus est, sed
per gratiam Dei, et per discretionem eva-
sit hæc mala. Nam, ut in Proverbiis legi-
Prov. XVI, 1. tur, Domini est gubernare linguam. *Qui*
in iracundiam illius non transivit, id est,
non vixit, nec ambulavit in vitiis quæ
per linguam ex iracundia oriuntur, vel in
quæ Deus justo judicio permittit homi-
nem cadere propter alia sua demerita,
Is. LXIV, 5. juxta illud Isaiæ : Ecce tu iratus es, et
peccavimus. *Et qui non attraxit jugum*
illius, et in vinculis ejus non est ligatus,
id est, miseræ servituti vitiorum linguæ
subjectus non fuit, nec consuetudinem
24 talium incidit vitiorum. *Jugum enim il-*
lius, id est prava consuetudo linguæ, *ju-*
gum ferreum est : quia difficulter dissol-
vitur, et crudeliter animam lædit, atque
ad inferni supplicia trahit; *et vinculum*
illius, id est, delectatio loquacitatis, qua
detinetur in vitiis illis, *vinculum æreum*
est, id est difficillime separabile. Vel vin-
culum istud est obligatio, qua tenetur ad
pœnas, et diabolo subditur.

Mors illius, mors nequissima, id est, 25
vitiositas linguæ est mortale peccatum,
valde enorme et periculosum, et pejus
omni malo pure pœnali, quod non est nisi
privatio boni creati, aut pœna sensibilis.
Ideo sequitur : *et utilis potius infernus,*
quam illa, id est, pœna infernalis, secun-
dum quod pœna tantum, minus mala est,
imo utilior est, quam lingua iniqua ac
tertia. Siquidem pœna illa est effectus
divinæ justitiæ, punitivus peccati, et de-
clarativus æquitatis divinæ, reparativus
B quoque deordinationis culpæ per ordina-
tionem pœnæ, et augmentativus gloriæ
electorum : quia justus lætabitur quum vi- *Ps.* LVII, 11.
derit vindictam. Possent tamen per infer-
num, limbus et purgatorium designari, quæ
in Scripturis quandoque infernus vocan-
tur. Quocirca quæri potest, an homo debe-
at malle pati pœnas inferni reproborum,
quam peccare mortaliter. Quam quæstio-
nem Thomas et alii quidam super quartum
Sententiarum determinant. Cancellarius
quoque Joannes et Henricus de Hassia su-
C per hoc scribunt. Quod prolixitatem devi-
tans, pertranseo.
Perseverantia illius non permanebit, id 26
est, inveterata malitia linguæ iniquæ cito
damnabitur; *sed obtinebit vias injusto-*
rum, id est deductionem et lapsum in in-
fernum. *In flamma sua non comburet ju-*
stos, id est, quum fuerit deputata infernali
incendio, non affliget de cetero justos.
Vel, In flamma sua, id est fervore et cu-
piditate suæ loquacitatis ac pravitatis, non
incendet justos, constantes, perfectos, ad
D vitia, sed pusillos. Unde scriptum est : Lin- *Jacob.* III, 6.
gua ignis est, etc., inflammata a gehenna.
Qui relinquunt Deum, incident in il- 27
lam, id est in linguæ abusum et vitiosita-
tem. Nudati enim caritate et gratia inci-
dunt in diversa et magna peccata, sicut in
Psalmo Dominus loquitur : Dimisi eos se- *Ps.* LXXX, 13.
cundum desideria cordis eorum, ibunt in
adinventionibus suis. *Et exardebit in illis,*
et non exstinguetur : id est, fervor et cu-
piditas peccandi per linguam, manebit in
eis usque in finem vitæ ipsorum; deinde

ignis infernalis æternaliter fervebit in ip- A
Luc. xvi, 24. sis, sicut in divite epulone, qui dixit : Mit-
te Lazarum ut refrigeret linguam meam,
quia crucior in hac flamma. *Et immittetur*
in illos pœna hæc *quasi leo,* id est dure ac
fortiter, *et quasi pardus lædet illos.* Estque
pardus bestia varii coloris atque celerri-
ma, et pœnaliter mordens, juxta quod
Jer. xiii, 23. scriptum est : Si potest pardus mutare va-
rietates suas, etc.
Quum ergo tantum malum sit lingua
nequam, subditur seriosissima admonitio,
28 et valde salubris doctrina. *Sepi aures tuas* B
spinis : id est, per divini timoris acutissi-
mas considerationes undique custodi, et
rege tuum auditum; *et noli audire lin-*
guam nequam, id est verba detractoria et
iniqua, sine displicentia et detestatione,
reprehensione et fuga, atque mœstitia :
Prov. xxv, 23. quia, ut scriptum est, Ventus Aquilo dis-
sipat pluvias, et facies tristis linguam de-
trahentem. *Et ori tuo facito ostia,* id est,
discretionem silentii adhibe, ne aliquid
proferas ad complacendum aut favendum
obloquenti, seu per linguam peccanti, *et* C
seras, id est repressionem ab omni au-
dientia curiosa, *auribus tuis,* ne habeant
pruritum ad verba inania et perversa.

Aurum tuum et argentum tuum confla, id 29
est, sapientiam et facundiam tuam con-
tempera, et per discretionem ac caritatis
ardorem examina, ne abutaris eisdem; *et*
verbis tuis facito stateram, id est debitam
ponderationem, considerando quid, quan-
tum et qualiter expediat loqui, et quid
taceri, *et frenos ori tuo rectos,* id est, ju-
stam moderationem ac refrenationem ad-
hibe ori tuo : sicut orat Psalmista, Pone, Ps. cxl, 3.
Domine, custodiam ori meo, et ostium
circumstantiæ labiis meis. Qui enim mo- Prov. x, 19.
deratur labia sua, prudentissimus est. Et
denuo ait Scriptura : Verba sapientis sta- Eccli. xxi, 28.
tera ponderabuntur.
Et attende ne forte labaris in lingua 30
tua : quia sic facere debes prætacta pro
linguæ custodia, ut ores tibi a Deo hæc
dari, et innitaris auxilio gratiæ Dei magis,
quam diligentiæ tuæ : quam tamen debes
apponere. Juxta quod scriptum est : Dixi : Ps. xxxviii, 2.
Custodiam vias meas, ut non delinquam
in lingua mea. *Et cadas* in culpam, et
corruas in gehennam, *in conspectu inimi-*
corum insidiantium tibi, præsertim invi-
sibilium hostium, *et sit casus tuus insa-*
nabilis, in mortem æternæ damnationis
præcipitans.

ARTICULUS XXX

EXPOSITIO CAPITULI VICESIMI NONI : QUI FACIT MISERICORDIAM, FŒNERATUR PROXIMO SUO.

AD opera misericordiæ hic monemur. D
1 *Qui facit misericordiam, fœneratur,*
id est accommodat, *proximo suo.* Quasi
dicat : Hoc spectat ad hominem misericor-
dem ac pium, proximo subvenire per ac-
commodationem rerum quibus est indi-
Luc. vi, 35. gens : sicut in Evangelio ait Salvator, Date
mutuum, nihil inde sperantes. Nam et hoc
Matth. vii, 12; Luc. vi, 31. ad naturalem pertinet legem, facere proxi-
mo, sicut tibi vis fieri in simili casu. Hinc
ait Hieronymus : Partiantur divites sua

egenis, ut accipiant egeni quod non ha-
bent et quo indigent, divitesque deponant
quod amplius habent. Seneca quoque :
Alium (inquit) consilio, alium auxilio, ali-
um juva præcepto. *Et qui prævalet ma-*
nu, id est, qui large communicat sua,
mandata servat, quæ de operibus pietatis
sunt data. Unde Timotheo scribit Aposto-
lus : Divitibus præcipe, facile communi- I Tim. vi, 17, 18.
care, divites fieri in operibus bonis.
Fœnerare, id est accommoda, *proximo* 2

tuo in tempore necessitatis illius. Quod A
Matth. xxv, 40. enim fit pauperi propter Deum, hoc Deus
sibi reputat factum. Propter quod scriptum
Prov. xix, 17. est : Qui miseretur pauperis, fœneratur
Domino. Et in Deuteronomio jussum est :
Deut. xv, 7, 8. Non claudes viscera a paupere fratre tuo,
sed dabis ei, quo eum indigere perspexe-
Prov. xvii, 17. ris. Nempe, ut Salomon protestatur, Frater
et amicus in angustiis comprobatur. Hinc
in prima sua Canonica sanctus ait Joan-
I Joann. iii, 17. nes : Qui habuerit substantiam hujus mun-
di, et viderit fratrem (id est proximum)
suum necessitatem habere, et clauserit B
viscera sua ab eo : quomodo caritas Dei
manet in illo? Per hæc usurarii reproban-
tur. Præterea, sicut ad ditiorem spectat pie
et caritative accommodare, ita ad eum cui
accommodatum est, pertinet toto posse di-
ligentiam adhibere ad persolvendum tem-
pore præstituto. Ideo subditur : *et iterum*
redde proximo tuo in tempore suo, id est,
tu qui fœnus seu accommodatum accepi-
sti, persolve id tempore præfixo accom-
3 modanti. *Confirma verbum,* id est, imple
quod asseruisti de facienda persolutione, C
et fideliter age cum illo, qui tibi accom-
modavit ; *et in omni tempore invenies,*
quod tibi necessarium est. Qui enim fide-
liter solvit, bonæ fit fidei, et meretur ut
sibi etiam alia vice, quum indiguerit, ac-
commodetur. Deus quoque propter ipsius
fidelitatem movet corda aliorum ut ei suc-
currant.
4 *Multi quasi inventionem æstimaverunt*
fœnus, id est, ita accipiunt quod eis ac-
commodatur, ac si eis gratis præstetur,
non exsistentes solliciti ut persolvant, sed D
velut rem inventiciam reputant illud. Et
loquitur auctor de re vaga inventa, quæ
invenienti et occupanti conceditur, ita
quod nec secundum leges, nec secundum
conscientiam ad ejus restitutionem tene-
tur. *Et præstiterunt molestiam his qui*
se adjuverunt, id est, accommodantibus
fuerunt ingrati, molesti, et tædiosi, vel
non, vel tarde solvendo, aut accommoda-
tum negando.
5 *Donec accipiant, osculantur manus dan-*
tis, id est, quamdiu eis fit accommoda-
tio, dilectionem et reverentiam grandem
ostendunt ad accommodantem, quasi grati
eidem ; *et in promissionibus humiliant*
vocem suam, id est, accommodanti cum
ficta humilitate promittunt gratitudinem,
obsequium, et celerem persolutionem. *Et* 6
in tempore redditionis, id est tempore per-
solutioni præfixo, *postulabit,* quicumque
talis est, *tempus,* id est prolongationem
temporis ad solvendum; *et loquetur verba*
tædii, ostendendo se desolatum, gravem et
impotentem ad restituendum, *et murmu-*
rationum, id est, contra accommodatorem
murmurabit, vel publice, aut seorsum, sive
in corde, quasi importunus sit repetendo
quod concessit; *et tempus causabitur,* id
est, conqueretur de sterilitate et inconve-
nientia temporis.
Si autem potuerit reddere, adversabitur, 7
cum indignatione reddendo, aut contenti-
onem provocando inter accommodatorem
et se, sicque recedendo, nec persolvendo,
quasi injuriam passus ab illo. *Solidi vix*
reddet dimidium, id est, valde parum re-
stituet accommodatori pro tota summa si-
bi ab illo concessa; *et computabit illud*
quasi inventionem, id est, hoc ipsum mo-
dicum quod persolvit, reputabit quasi do-
num gratis exhibitum accommodanti, non
quasi debitum illi. Idcirco non satisfecit,
præsertim quum dicat Gregorius : Abso-
lutus est debito, non qui multa, sed qui
omnia reddidit ; itemque, Considerare de-
bemus non solum quantum jam egimus,
sed quantum superest ut agamus. *Sin au-* 8
tem, id est, si hoc non fecerit, sed com-
pulsus fuerit totum persolvere, *fraudabit*
illum pecunia sua, id est, creditori et ac-
commodatori non dabit bonam et valen-
tem pecuniam, sed magis falsatam, vel ita
per partes, quod parum proderit creditori;
et possidebit illum inimicum gratis, id
est, creditor habebit illum cui accommo-
davit, adversarium sine rationabili causa :
quia ille injuste fit inimicus accommo-
datoris, eo quod cogatur satisfacere ei. *Et* 9
convitia et maledicta reddet illi, videlicet

creditori, *et pro honore,* quem merito im- A
penderet accommodatori, *et pro beneficio,*
quod ab eo recepit, qui sibi pie subvenit
per mutuum, *reddet illi contumeliam.*
10 *Multi non causa nequitiæ non fœnerati*
sunt, id est, accommodare abnuerunt, non
ex crudelitate ad proximum, *sed fraudari*
gratis timuerunt, id est ideo, quia formi-
darunt non persolvi, et pro bono irratio-
nabiliter recipere malum, sicut jam ta-
ctum est interdum accidere. Mendosi enim
et impii sæpe sunt causa quod nec veraci-
bus creditur. Verumtamen ex tali timore B
non est accommodatio omittenda, nisi mul-
tum probabiliter timeatur hoc malum, et
nisi is qui mutuum petit, possit aliunde
juvari. Si enim necessitate prematur, im-
pendendum est ei mutuum tanquam elee-
mosyna, ut si possit, restituat, alioqui pro
eleemosyna teneat illud. Hinc sequitur:
11 *Verumtamen super humilem animo,* id
est pauperem, cui aliquid commodasti, et
qui inopiam impotentiamque solvendi hu-
militer confitetur, *fortior,* id est, virtu-
osior, *esto,* utpote liberalis et pius, non C
angariando eum ad persolvendum, *et pro*
eleemosyna non trahas illum, id est non
ducas eum in causam ad judicem, ut tibi
persolvat quod ei ad hoc impotenti, merito
debes pro eleemosyna dimittere, neque re-
petere. Nam sicut in Actibus Paulus allegat
Act. xx, 35. Christum dixisse, beatius est dare, quam
accipere. Propter quod Seneca dixit : Mal-
lem beneficia non recipere, quam non da-
12 re. *Propter mandatum assume pauperem,*
id est, pie tracta proximum indigentem,
Exod. xxii, 25-27; *Deut.* xv, 7-11; xxiv, 12-15. *Deut.* xv, 4. quoniam Deus hoc jussit in Exodo et D
Deuteronomio in pluribus locis. Nam et
in Deuteronomio ait : Omnino indigens et
mendicus non erit inter vos. Quasi dicat :
Sic mutuo subveniatis, ut nullus inter vos
mendicare cogatur. *Et propter inopiam*
ejus non dimittas eum vacuum : id est,
non ideo deneges ei mutuum, quia videtur
non posse persolvere ; imo, quoniam pau-
per est, subveni ei : quia, ut scriptum est,
Prov. xvii, 5. Qui despicit pauperem, exprobrat factori
ejus.

Perde pecuniam propter fratrem et ami- 13
cum, id est, potius elige damnum pecu-
niarum et temporalium rerum incurrere,
quam proximis indigentibus non subveni-
re, aut eorum amicitiam injuste violare ac
perdere. Hinc scriptum est : Qui negligit *Prov.* xii, 26.
damnum propter amicum, justus est. Nem-
pe in tali casu non perditur pecunia ab-
solute, sed a Deo rependitur merces, non
solum in futuro, sed et remuneratio copio-
sa etiam in præsenti, et multiplicatio tem-
poralium spiritualiumque bonorum, sicut
in ceteris misericordiæ actibus. Hinc lo-
quitur Christus : Omni petenti te, tribue ; *Luc.* vi, 30.
et qui aufert quæ tua sunt, ne repetas.
Itemque : Date, et dabitur vobis ; mensu- *Ibid.* 38.
ram bonam, et confertam, et coagitatam, et
supereffluentem dabunt in sinum vestrum.
Et non abscondas illam sub lapide in per-
ditionem : id est, pecuniam, qua tam pie
et meritorie uti potes, non occultes in ter-
ra ad tui ipsius damnationem : quia, ut ait
Basilius, Redemptio captivorum, subven-
tio egenorum, est pecunia sic absconsa ;
et tot indigentibus injuriaris, quot succur-
rere posses. Idcirco Dominus jubet : Nolite *Matth.* vi, 19, 20.
thesaurizare in terra, ubi ærugo et tinea
demolitur ; thesaurizate autem vobis in
cœlo. Talibus avaris dicit Jacobus : Agite *Jacob.* v, 1-3.
nunc, divites, plorate ululantes in miseriis
quæ advenient vobis. Divitiæ vestræ pu-
trefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis
comesta sunt. Aurum et argentum vestrum
æruginavit, et ærugo eorum in testimo-
nium vobis erit, et manducabit carnes ve-
stras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram
in novissimis diebus.
Pone thesaurum tuum in præceptis Al- 14
tissimi : id est, in hoc reputa veram et sa-
lubrem opulentiam tuam consistere, ut
impleas divina præcepta, et materiales
tuos thesauros expone in usus pios, sicut
Deus præcepit; *et proderit tibi magis quam*
aurum, id est quam cuncta terrena in-
comparabiliter. *Conclude eleemosynam in* 15
corde pauperis, id est, secrete propter
Deum, non ob laudes humanas, da eleemo-
synam indigenti, et cordis sui mœstitiam

sic consolare; *et hæc pro te exorabit ab* A
omni malo, id est, merito suo impetrabit
tibi omnium remissionem culparum ac fu-
turarum evasionem pœnarum, eos quoque
qui ipsam recipiunt, obligat et inducit ad
orandum pro dante : sicque eleemosyna-
rius multos habet intercessores. Ideo Chri-
Luc. xi, 41. stus præcepit : Quod superest, date ele-
emosynam, et ecce omnia munda sunt
Matth. vi, 3, 4. vobis; et rursus : Quum facis eleemosy-
nam, nesciat sinistra tua quid faciat dexte-
ra tua, ut sit eleemosyna tua in abscondi-
to, et Pater tuus qui videt in abscondito, B
reddet tibi.
16, 17 *Eleemosyna viri quasi sacculus cum
ipso*, id est, meritum æternæ retributionis
continet, et necessaria ad vitam gratiæ,
sicut in sacculo continetur sustentaculum
vitæ corporeæ; *et gratiam hominis quasi
pupillam conservabit*, id est, gratiam et
virtutes ac merita, per quæ homo gratus
et acceptus est Deo, fideliter nutriet, ro-
borabit, perficiet, sicut asserit Christus :
Ibid. v, 7. Beati misericordes, quia ipsorum misere-
Tob. iv, 7. bitur Deus. Unde fertur et in Tobia : Noli C
avertere faciem tuam ab ullo paupere; ita
enim fiet, ut nec a te avertatur facies Do-
mini. *Et postea resurget* homo misericors
in die judicii resurrectione beata; *et re-
tribuet illis retributionem unicuique in
caput ipsorum*, id est, eleemosyna per
modum causæ meritoriæ faciet misericor-
dibus justam reddi mercedem in corde et
Matth. xxv, 34-36. corpore, prout ipsa loquitur Veritas : Tunc
dicet Rex his qui a dextris ejus erunt :
Venite, benedicti Patris mei, possidete pa-
ratum vobis regnum a constitutione mun- D
di : esurivi enim, et dedistis mihi mandu-
18 care, etc. *Super scutum potentis et super
lanceam adversus inimicum tuum pugna-
bit*, id est, fortius et infallibilius proteget
te contra invisibiles hostes animæ tuæ,
quam quæcumque exterior armatura con-
tra visibiles inimicos. Ideo Salomon ait :
Prov. xi, 17. Benefacit animæ suæ vir misericors. Et
Tob. iv, 12, 11. Tobias : Fiducia, inquit, magna erit elee-
mosyna omnibus facientibus eam; et non
patietur animam ire in tenebras, quoniam
eleemosyna ab omni peccato liberat. Quæ
omnia intelligenda sunt, dummodo fiant
ex caritate in statu salutis.
Vir bonus fidem facit proximo suo, id 19
est, fidelitatem conservat ad illum, subve-
niendo ei omni quo potest modo, etiam fi-
dejubendo pro ipso; *et qui perdiderit*, id
est, fidem ad proximum non conservave-
rit, nec in necessitate illius subvenerit il-
li, *confusionem derelinquet sibi*, id est, se
ipsum reddet confusibilem ob suam invis-
cerositatem; vel, Sibi, id est, proximum
in sua necessitate permittet confundi. Qui Prov. xi, 17.
enim crudelis est, et propinquos abjicit,
omni tempore erit exsecrabilis. Sic et bo-
nus præsidens fideliter agit cum subditis
suis, exhibendo eisdem quod suum requi-
rit officium : quod si neglexerit, perdit se
ipsum et illos : quia si cæcus cæco duca- Matth. xv, 14.
tum præbeat, ambo in foveam cadunt.
Gratiam fidejussoris, id est pietatem et 20
caritatem quam tibi exhibuit fidejubendo
pro te, *ne obliviscaris; dedit enim pro te
animam suam*, id est rem victui suo ne-
cessariam. Interdum quoque aliquis ponit
se in captivitate pro suo amico morti ad-
judicando, et ita exponit vitam suam pe-
riculo pro amico : idcirco sis gratus ei.
Repromissorem fugit peccator et immun- 21
dus, id est, ingratus recedit a suo fide-
jussore, dum instat tempus solvendi, et
eruendi fidejussorem ab onere quod pro-
pter eum subivit. *Bona repromissoris sibi* 22
adscribit peccator, dicendo quod bona il-
lius spectent ad se, vel quod sibi debebat
tantumdem; *et ingratus sensu*, id est men-
te, *derelinquet liberantem se*, id est fide-
jussorem. *Vir repromittit de proximo suo*, 23
id est, spondet pro ipso; *et quum perdide-
rit reverentiam*, id est, quum proximus ille
pro quo promisit, cœperit esse infidelis,
ingratus, inverecundus, ita quod omni re-
verentia est indignus, *derelinquetur* fide-
jussor, *ab eo*, tam irreverenter habente
se, qui non curat fidejussorem ab onere
liberare.
Repromissio nequissima multos perdi- 24
dit diligentes : id est, dolosa promissio

eorum pro quibus fidejubetur, promitten-
tium quod satisfacient fidejussori, sæpe
damnificavit in rebus terrenis ipsos fide-
jussores, qui caritative promiserunt pro
illis ; *et commovit illos quasi fluctus ma-
ris,* id est, vehementer turbavit, contrista-
vit, et a propriis habitaculis expulit ipsos
25 fidejubentes. Unde subjungitur : *Viros po-
tentes gyrans migrare fecit :* id est, ne-
quissima illa repromissio gyrans, id est
circuiens et undique fallens, compulit po-
tentes et divites viros relinquere propria,
quia non potuerunt solvere ea pro quibus
fidejusserunt, propter quod capti fuissent,
nisi abissent. Vel fugerunt, ne cogerentur
totum persolvere, et ita depauperarentur.
Ideo *et vagati sunt in gentibus alienis.*
26 *Peccator transgrediens mandatum Do-
mini, incidet in promissionem nequam,* id
est, prioris transgressionis suæ demerito
permittetur justo Dei judicio cadere in fi-
dejussionem indiscretam, vel in præfatam
repromissionem nequissimam, qua dolose
promittet suo fidejussori quod eruet eum
de onere ; *et qui conatur multa agere,* id
est impertinentia sibi, et quæ vires suas
excedunt, vel plura quam expedire potest
infra tempus quo ea nititur expedire, *in-
cidet in judicium* indiscretionis, vel hu-
manum judicium in foro contentioso, aut
etiam damnationis sententiam coram Deo.
Eccle. VIII, 6. Omni enim negotio tempus est opportu-
Rom. XII, 1. num, et rationabile debet esse nostrum
Jer. XLVIII, 36. obsequium. Ideo in Jeremia habetur : Quia
plus fecit quam potuit, idcirco periit. Sa-
Prov. XIX, 2. lomon quoque : Qui festinus est, inquit,
pedibus offendet.
27 *Recupera proximum* tuum *secundum
virtutem tuam,* id est, necessitatem atque
inopiam ejus releva, secundum quod tibi
possibile est, nec ad impossibilia, aut il-
licita te obliges propter eum. Ideo subdi-
tur : *et attende tibi ne incidas,* id est, pro-
vide tibi ne incaute promittas, sicque in
prætacta cadas pericula. Quasi dicat : Quam-
vis pium sit fidejubere pro alio, hoc ta-
men non fiat, nisi cum ingenti cautela.
Ibid. XXII, 26. Hinc quippe Salomon ait : Noli esse cum

A his qui defigunt manus suas, et qui vades
se offerunt pro debitis; et iterum, Homo *Prov.* XVII, 18.
stultus plaudit manibus, quum spoponde-
rit pro amico. Quid vero agendum sit fide-
jussori, docetur in Proverbiorum libro, ubi
legitur : Fili mi, si spoponderis pro amico *Ibid.* VI, 1-3.
tuo, defixisti apud extraneum manum tu-
am, illaqueatus es verbis oris tui; fac ergo
quod dico tibi, et temetipsum libera, dis-
curre, festina, suscita amicum tuum.
Consequenter docet frugalitatem. *Ini-* 28
tium vitæ hominis, id est sustentationis
B vitæ humanæ, sunt *panis et aqua,* id est
simplex cibus et potus, et præcipue panis
pro cibo, et aqua pro potu : sicut et filii *Exod.* XVI, 35; *Num.* XX, 11.
Israel usi sunt manna et aqua ; et qui
carnes edere petierunt, cæsi sunt; *et vesti-
mentum,* contra nocumenta immoderati *Num.* XI, 4, 13, 33, 34.
caloris ac frigoris, *et domus protegens tur-
pitudinem,* id est, hominem ab aliorum
adspectu abscondens in his quæ turpe est
agere in aliorum adspectu, quamvis non
sint culpabilia in se, ut concubitus conju-
galis, egestio, et consimilia. *Melior est vi-* 29
C *ctus pauperis sub tegmine asserum,* id est
sub domuncula lignea propria, *quam epu-
læ splendidæ in peregre,* id est in locorum
instabilitate, et vago itinere, *sine domici-
lio,* præsertim proprio. *Minimum pro ma-* 30
gno placeat tibi, id est, modicum sustenta-
culum vitæ, quod habes in propria domo,
plus ama quam multa et delicata apud
alienos, *et improperium peregrinationis
non audies,* id est verba convitiosa, quæ
sæpe dicuntur pergentibus hinc inde ad
alienos, ut lautiora acquirant. Hinc in Pro-
D verbiis scriptum est : Melius est parum *Prov.* XV, 16.
cum timore Domini, quam thesauri ma-
gni; et iterum, Sufficiat tibi lac caprarum *Ibid.* XXVII, 27.
in cibos tuos, et in necessaria domus tuæ,
et ad victum ancillis tuis.
Vita nequam hospitandi de domo in do- 31
mum, id est gyrovagari, et quotidie mu-
tare hospitia ex curiositate aut carnalita-
te. Per hoc tamen non reprobatur justa et
pia peregrinatio. Hinc et S. Benedictus in
regula sua dicit, pessimum genus esse mo-
nachorum discurrentium de claustro ad

claustrum, qui in quovis claustro manent A
tribus quatuorve diebus, sicque vacant in-
gluviei et otio. *Et ubi hospitabitur, non
fiducialiter aget:* quia societatem cui con-
fidat, non cito inveniet, et per furtum, aut
alio modo damnificari verebitur; *nec ape-
riet os,* id est, audaciam seu confidentiam
loquendi ibidem de his quæ timet sibi de
nocte posse occurrere, non habebit, quum
sit ibi ignotus, et ne ipsemet habeatur su-
32 spectus. *Hospitabitur* in domo aliena, *et
pascet, et potabit ingratos,* id est, de cibis
ac potibus suis distribuet hospiti, et ejus B
uxori ac soboli, *et ad hæc amara audiet,*
id est, ultra prædicta audiet verba pungi-
tiva, amara, videlicet ista aut consimilia :
33 *Transi, hospes, et orna mensam,* id est,
discede de loco isto, et alibi provide tibi
refectionem; *et quæ in manu habes,* id est
de his quæ habes in promptu, *ciba ceteros,*
apud quos hospitaberis. *Exi a facie ho-* 34
noris amicorum meorum, id est, propter
reverentiam amicorum venerabilium, qui
supervenerunt mihi, recede hinc, quia non
valeo hospitari vos omnes; *necessitudine
domus meæ,* id est propter angustiam ha-
bitaculi mei, *hospitio mihi factus est fra-
ter,* id est, cognati mei venerunt ad me,
quibus alienos præferre non debeo. *Gravia* 35
hæc homini habenti sensum, id est, sapi-
enti molestum est audire talia aspernato-
ria verba, quæ sunt *correptio domus,* id
est correptio facta hospiti ab ipsis dome-
sticis, *et improperium fœneratoris,* id est
convitiatio illata hospiti a patrefamilias
hospitii, qui instar fœneratoris, victualia
sua vendit hospitatis in domo sua, carius
quam valeant.

ARTICULUS XXXI

EXPLANATIO CAPITULI TRICESIMI : QUI DILIGIT FILIUM SUUM, ASSIDUAT ILLI FLAGELLA.

1 QUI *diligit filium,* etc. Docet hic au- C
ctor, qualiter a parentibus gubernan-
da sit proles. *Qui diligit filium suum,* id
est sobolem, dilectione ordinata et sapien-
tiali, non sensuali, *assiduat illi flagella,*
id est, frequenter corripit et corrigit il-
lum, quoties scilicet promeruerit, ne in-
domitus sit et lascivus. In pueris namque
parva est ratio, prudentia modica, expe-
rientia nulla. Ideo non inducuntur ad pro-
ficiendum in scientia atque virtutibus, et
ad recedendum a negligentiis, trufis, ludis
ac jocis, amore boni; sed ad hæc oportet D
eos assuefieri ac induci timore pœnarum
Prov. XIII, 24. ac pœnis. Ideo scriptum est : Qui parcit
virgæ, odit filium suum; qui autem diligit
illum, instanter erudit. Et ad Ephesios
Ephes. VI, 4. scribit Apostolus : Patres, educate filios
vestros in disciplina et correptione Domi-
I *Reg.* III, 12-14. ni. Hinc Heli sacerdos fuit desuper repro-
batus, eo quod filios suos non satis acriter
castigavit. Parentes enim non solum te-
nentur sobolem suam qualitercumque cor-
ripere, sed condigne secundum exigentiam
culpæ. *Ut lætetur* ipse pater, *in novissi-
mo suo,* id est in extrema sua ætate, de
profectu et morigeratione filii sui, *et non
palpet proximorum ostia,* id est, ne filius
suus in caligine palpando quærat januas
aliorum ad ingrediendum, ut furetur aut
fornicetur ibidem : quia, sicut in Job legi-
tur, Oculus adulteri observat caliginem, et *Job* XXIV, 15, 16.
fures nocte effodiunt [domos], sicut in die
condixerant sibi. — Denique, quod de car-
nalibus patre ac filio dictum est, de spiri-
tuali quoque patre et subditis ejus est in-
telligendum. Prælatus enim et omnis qui
præest, quidquid in subditis suis repre-
hensibile est, assidue debet corripere at-
que corrigere, et ipsos ad patientiam ad-

discendam exercitare, quousque sint fracti A
ac bene mortificati.
2 *Qui docet* exemplo et verbo, *filium suum* carnalem aut spiritualem, in pertinentibus ad salutem, *laudabitur in illo,* id est, a Deo et hominibus laudem habebit, propter actus suos virtuosos in filium suum exhibitos, etiamsi filius exsistat dyscolus et rebellis. Si vero filius docilis sit atque obediens, laudabitur ex consideratione probitatis ac sapientiæ filii sui, cujus virtutes et merita redundabunt in pa-
Prov. xxix, 17. trem, juxta illud Proverbiorum : Doce B
filium tuum, et refrigerabit te. *Et in medio domesticorum in illo gloriabitur,* id est, de filii sui bonitate atque scientia gau-
Jacob. i, 17. debit in Deo, a quo omne bonum, et qui filio tali dedit intellectum ac docilitatem.
Prov. xix, 13. Quemadmodum enim filius stultus est do-
Ibid. x, 1. lor patris, sic filius sapiens est gaudium
Ibid. xxiii, 15, 16. illius. Ideo scriptum est : Fili mi, si sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum; et exsultabunt renes mei, quum locuta fuerint rectum labia tua.
3 *Qui docet filium suum,* modo prætacto, C
in zelum mittit inimicum, id est, occasio est quod inimici sui ac filii sui invidiam concipiant de profectu filii, quem odiunt. Sicut enim caritas congratulatur profectui personæ dilectæ, sic invidia tristatur de ejus, quem odit, profectu. Si autem quis ea intentione instrueret filium suum, ut faceret adversarios suos inde tristari, esset prava intentio. Maxime autem zelantur de profectu hominum invisibiles hostes. *Et in medio inimicorum, gloriabitur in illo,* id est in filio suo, ut dictum est. D
Nam filius ejus inter insipientes sapiens apparebit, et adversariis idonee respondebit.
4 *Mortuus est pater ejus, et quasi non est mortuus : similem enim sibi reliquit post se,* scilicet filium probum et heredem : qui est memoriale sui parentis, in quo pater relucet, sicut in suo effectu et suc-
III Reg. xi, 36; xv, 4; IV Reg. viii, 19. cessore. Hinc in tertio et quarto Regum frequenter legitur Dominus dixisse, quod daret David regi lucernam in Jerusalem,

id est successorem, in quo clare resplen-
deret memoria David. *In vita sua vidit,* 5
id est, pater adhuc vivens conspexit filii
sui profectum, *et lætatus est in illo ; et in
obitu suo non est contristatus* de filii pra-
vitate et insipientia, aut sicut alii con-
tristantur, qui bona sua relinquunt filio
indisciplinato, *nec confusus est coram ini-
micis,* quasi male gubernaverit filium su-
um. *Reliquit enim defensorem domus con-* 6
tra inimicos, id est filium prudentem,
idoneum ad defendendum bona paterna,
familiam, et propinquos, ab adversariorum
impetitione atque injuria, *et amicis red-
dentem gratiam,* id est gratum ac benefi-
cum suis ac parentum suorum amicis. *Pro* 7
animabus filiorum colligabit vulnera sua :
id est, talis filius quum tempore procedente habuerit filios, exponet se mortis periculis pro illorum vita ac salute conservanda et obtinenda. Quod et de spiritualibus patribus accipi potest, quum scri-
ptum sit : Bonus pastor animam suam dat Joann. x, 11.
pro ovibus suis. *Et super omnem vocem turbabuntur viscera ejus,* id est, cunctis gementibus et flentibus condolebit : sicut
ait Apostolus, Flere cum flentibus; et rur- Rom. xii, 15.
sus, Quis infirmatur, et ego non infirmor? II Cor. xi, 29.
Et sanctus Job : Flebam, inquit, super eo Job xxx, 25.
qui afflictus erat.
8 *Equus indomitus evadet durus, et filius remissus evadet præceps :* id est, sicut equus irrefrenatus currit dure in præceps, sic filius a rigore disciplinæ solutus discurrit præcipitanter in foveam vitiorum et perditionis, juxta illud Proverbiorum :
Inclinata est ad mortem domus ejus, et ad Prov. ii, 18.
inferos semitæ ipsius.
9 *Lacta filium tuum,* id est, blande tracta eum, non castigando, sed adulando eidem, *et paventem te faciet :* id est, tam vagus et dyscolus fiet, quod eris inde admirans, et metuens quod pro suis excessibus occidetur; vereberis quoque simul cum eo damnari, eo quod non compescueris eum tempestive. *Lude cum eo, et contristabit te,* id est, dissolutus fiet, nec curabit de te, sed in propriis voluntatibus crescet. Porro

quod ait, Lacta eum, et, Lude cum eo, iro-
nice dicit, quasi diceret : Si lactaveris
eum, et luseris secum, experieris mala
10 prædicta. *Non corrideas illi*, id est, non
rideas secum in levitatibus suis, *ne con-
doleas*, id est, ne ipse fiat tam irrefrenatus
quod pœnis adjiciatur, et sic compatiaris
ei confusibiliter; *et in novissimo obstupe-
scent dentes tui*, id est, acriter affligeris
in corde, sicut qui comedit uvam acer-
bam, acriter dolet in ore.
11 *Non des illi potestatem in juventute* : id
est, tempore pueritiæ et adolescentiæ ejus,
reprime libertatem ipsius, nec permittas
eum ad libitum evagari, quia tunc adhuc
disciplinabilis est; *et ne despicias cogita-
tus illius*, id est, quantum potes, ex ver-
bis et factis ipsius considera cogitationes
et inclinationes ipsius : quæ si bonæ fue-
rint, fove et robora eas in corde ejus; si
malæ, corripe et evelle eas pro posse : et
instrue eum, quas et quales cogitationes
inclinationesque assumere, et quas ac qua-
12 les abjicere debeat. *Curva cervicem ejus
in juventute* sua, id est, subjice atque hu-
milia eum, ne per superbiam erigatur, *et
tunde*, id est, cum virga percute, *latera
ejus, dum infans est*, id est puer, *ne forte
induret* cervicem suam, *et non credat tibi*,
quum fuerit induratus, *et erit tibi dolor
animæ*, si fuerit pertinax et indocilis fa-
13 ctus. *Doce filium tuum, et operare in illo*,
id est, profectum gigne in ipso, et factis
ædifica ipsum : juxta illud Proverbiorum :
Prov. xix, 18. Erudi filium tuum, ne desperes; ad inter-
fectionem autem ejus ne ponas animam
tuam, id est, non eum damnabiliter scan-
dalizes; *ne in turpitudinem illius offen-
das*, id est, ne reus sis indisciplinationis
ejus, non impendendo ei debitam infor-
mationem et disciplinam. Scriptum est
Ibid. xxiii, 13, 14. enim : Noli subtrahere a puero discipli-
nam; si enim percusseris eum virga, non
morietur. Tu virga percutis eum, et ani-
mam ejus de inferno liberabis.

At vero quæ dicta sunt de filio, de filia
quoque sunt intelligenda; et quod de pa-
tre dictum est, etiam de matre accipi de-
A bet. Sed ad patrem correctio sobolis prin-
cipaliter pertinet. De spiritualibus quoque
filio et filia intelligenda sunt ista. Pa-
rentes ergo tenentur soboli suæ hæc tria,
instructionem, castigationem, et educa-
tionem.

Melior est pauper sanus et fortis viri- 14
*bus, quam dives imbecillis et flagellatus
malitia*, id est proprii animi inordinatione
ac pravitate seu conscientiæ remorsu af-
flictus : dummodo pauper ille non sit in
sua paupertate impatiens aut malitiosus.
B Dona namque naturæ, ut sanitas roburque
corporis, appetibiliora sunt donis fortunæ,
puta divitiis. *Salus animæ in sanctitate* 15
justitiæ, id est, beatitudo animæ consistit
in sinceritate justitiæ communiter sum-
ptæ, quæ est omnis virtus, hoc est purita-
te et integritate virtutum : in quibus con-
sistit salus tanquam in merito; in visione
autem Deitatis clara per speciem consistit
sicut in præmio. Hinc scriptum est Sapien-
tiæ sexto : Custodia legum consummatio Sap. vi, 19, 20.
est incorruptionis; incorruptio autem fa-
C cit proximum esse Deo. Et prima ad Thes-
salonicenses ait Apostolus : Deus pacis 1 Thess. v, 23.
sanctificet vos per omnia, ut integer spi-
ritus vester, et anima, et corpus sine que-
rela in adventu Domini nostri Jesu Christi
servetur. *Et melior est omni auro et ar-
gento* incomparabiliter animæ salus, sicut
et anima melior corpore, *et corpus vali-
dum, quam census immensus*, id est, cor-
pus proprium sanum et forte, appetibilius
et melius est, secundum quod tale, quam
quicumque thesaurus : quia, ut dictum
D est, dona naturæ præstantiora sunt bonis
fortunæ. Si tamen corpus sanum sit vitiis
subditum, vilius luto est, juxta illud Sapi-
entiæ : Cor iniqui cinis est, et terra super- Sap. xv, 10.
vacua spes illius, et luto vilior vita ejus.

Non est census super censum salutis cor- 16
poris, id est, nullus thesaurus exterior
æqualis est bonæ habitudini corporis; *et
non est oblectatio super cordis gaudium*,
id est, gaudium intellectuale et spirituale
præferendum est omni delectationi carna-
li. Porro, an voluptates spirituales sint in-

tentiores voluptatibus carnalibus, an econ-
tra, magna est quæstio: quæ super quartum
Sententiarum a doctoribus determinatur.
Certum est autem quod voluptates spiri-
tuales sint nobiliores, puriores, diviniores,
et magis continuæ possint esse, quam de-
lectationes carnales.
17 *Melior est mors, quam vita amara.* Cer-
tum est quod melior sit mors justorum,
quam vita iniquorum amara amaritudine
Ps. CXV, 15. vitiorum, quum scriptum sit : Pretiosa in
conspectu Domini mors Sanctorum ejus.
Melior quoque videtur mors, id est termi-
natio vitæ amaræ, quam vita multum ama-
ra et doloribus plena, loquendo de dolore
et amaritudine ut sunt pœnæ dumtaxat.
Vita tamen amara amaritudine compun-
ctionis et dolore contritionis seu piæ com-
passionis, aut afflictione ex futuræ felici-
tatis dilatione, melior est morte, quum sit
vita virtuosa. Similiter vita amara amari-
tudine pœnali, in quantum pœna æquani-
miter toleratur, et per eam peccata pur-
gantur, atque ad patriam tenditur, melior
est morte, secundum se sumpta; sed in
quantum mors est janua felicitatis futu-
ræ, melior dicitur, et magis appetitur; in
quantum vero mors est janua ad infer-
num, pejor videtur vita amara, quemad-
Ps. XXXIII, 22. modum scriptum est : Mors peccatorum
pessima. Ex quibus elicitur, qualiter san-
cti viri interdum leguntur mortem optas-
III *Reg.* XIX, 4. se, ut Elias, qui ait : Sufficit mihi, Domine;
tolle (quæso) animam meam. *Et requies
æterna, quam languor perseverans.* Cer-
tum est hoc, si per requiem æternam in-
telligatur quies Sanctorum in patria, se-
Apoc. XIV, 13. cundum illud Apocalypsis : Beati mortui,
qui in Domino moriuntur; amodo jam di-
cit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis.
Si autem per requiem æternam accipiatur
quies in monumento usque ad finem mun-
di, tunc verum est istud eo modo, quo
mors corporalis dicitur melior vita pœna-
li, in quantum hujusmodi. Unde scriptum
Job III, 17. est in Job : Ibi requieverunt fessi robore.
Concordat quoque prædictis, quod in ejus-
Ibid. 20-22. dem Job libro habetur : Quare misero da-
ta est lux, et vita his qui in amaritudine
animæ sunt, qui exspectant mortem, et
non venit, gaudentque vehementer quum
invenerint sepulcrum?
Bona abscondita in ore clauso, quasi 18
*appositiones epularum circumpositæ se-
pulcro :* id est, talentum verbi Dei, seu fa-
cultas docendi, infructuosa est in eo qui
os suum non aperit ad docendum, quum
possit ac debeat, sicut inutile est apponere
epulas sepultis : quod tamen quidam fece-
runt gentilium. Hoc est quod infra habe-
tur : Sapientia abscondita et thesaurus *Eccli.* XLI, 17.
invisus, quæ utilitas in utrisque? *Quid* 19
proderit libatio idolo? id est, oblatio de
liquidis facta simulacro, nil prodest ei-
dem. *Nec enim manducabit, nec odorabi-
tur :* quia non vivit. *Sic qui effugatur a* 20
Domino, id est, a Deo judice reprobatur,
et ab electorum consortio projicitur, *et
portans mercedes iniquitatis,* id est, susti-
nens supplicia seu demerita negligentiæ
impietatisque suæ, qua creditis sibi talen-
tis uti neglexit. *Videns oculis* suam calami- 21
tatem, *et ingemiscens,* per seram et infru-
ctuosam pœnitentiam, in quantum scilicet
culpa sua est sibi tantæ miseriæ causa,
non in quantum est Dei offensiva, juxta
illud Sapientiæ : Videntes turbabuntur ti- *Sap.* V, 2, 3.
more horribili, gementes præ angustia spi-
ritus, pœnitentiam agentes. Tali etenim
servo dicitur : Serve piger et nequam; et *Matth.* XXV, 26; *Luc.* XIX, 22.
rursus, Servum inutilem projicite in tene-
bras exteriores. Itaque, sicut libatio idolo *Matth.* XXV, 30.
facta exstat inutilis, sic homo talis inuti-
lis est sibi ipsi ac aliis. *Sicut spado,* id
est eunuchus, *complectens virginem, et su-
spirans :* quia ex ea non potest fructum
producere.
Tristitiam non des animæ tuæ, id est, 22
inordinatam, carnalem, sæcularem mœsti-
tiam non admittas. Hæc est tristitia de ma-
lo pœnali superflua, ut de damno rerum,
de infirmitate, adversitate, aut obitu proxi-
morum: contra quam tristitiam necessaria
est virtus moralis quæ patientia appella-
tur, quæ tristitiam talem moderatur, re-
frenat, expellit, sicut mititas iram. *Et non*

affligas te ipsum in consilio tuo : id est, A inquirendo et discutiendo quid tibi agendum sit aut vitandum, non contristes te ipsum contristatione præfata, quæ est desolatio mordax et irrefrenata; sed bonam et rationabilem consolationem require, patientiam habe, in adversis lætare, in quantum proficiunt ad salutem. Multi quippe in suo consilio se afflixerunt afflictione ad pusillanimitatem, ad tædium vitæ, ad desperationem atque violentam injectionem in se ipsos damnabilissime inducente. Propter quod dixit Apostolus : Tristitia B sæculi mortem operatur. (II Cor. vii, 10.)

23 *Jucunditas cordis, hæc est vita hominis,* id est, vita hominis boni consistit in spirituali et moderata lætitia, quæ virtuosis actibus est annexa. Homo enim sine amore et gaudio diu esse non valet. Vivere autem et gloriari in vitiis, mors potius est quam vita. Idcirco ad spiritualem lætitiam sæpissime Scriptura nos hortatur, dicente Apostolo : Gaudete in Domino semper; iterum dico, gaudete. (Philipp. iv, 4.) Atque Psalmographo : Servite Domino in lætitia; introite in con- C spectu ejus in exsultatione. (Ps. xcix, 2.) Valde equidem placet Altissimo, ut alacri corde, mente jucunda, prompto ac fervido animo ei deserviamus. Hoc namque potissimum spectat ad caritatem. *Et thesaurus sine defectione sanctitatis,* id est, jucunditas illa interna ac spiritualis, quæ est pax pectoris, est thesaurus, ornamentum, sequela, effectus, opulentia et conservatio sanctitatis : quia ad sanctitatem, seu virtutum perfectionem, consequitur, et ei connectitur jucunditas illa, quam perfecti assidue D experiuntur et gustant suaviter. Thesaurus, inquam, sanctitatis sine defectione, id est indeficiens, quia hic incipit, et in futuro perficitur ac perpetuatur. *Et exsultatio viri est longævitas,* id est, exsultatio hominis bona est vitæ ipsius prolongativa, quemadmodum tristitia prava est vitæ corruptiva.

24 *Miserere animæ tuæ placens Deo,* id est, tu, homo virtuose, tibi ipsi esto in primis bonus, pius, misericors, ne peccando te lædas, et spirituali jucunditate te prives, sicque inordinatam tristitiam incidas. Caritas etenim incipit a se ipso : et qui sibi nequam est, cui bonus erit? *Et contine,* id est, a vitiis, præsertim a venereis, abstine; *et congrega cor tuum in sanctitate ejus,* id est, recollige mentem tuam in Deo et in pura adhæsione atque dilectione ipsius, distractiones vitando et in bonis stabiliter permanendo : juxta illud, Omni custodia custodi cor tuum (Prov. iv, 23); et, Oculi mei semper ad Dominum. (Ps. xxiv, 15.) Hoc Deo auxiliante facere poteris, si assuescas in omni actu, loco et tempore considerare præsentiam Dei, et dicere intra te cum Elia : Vivit Dominus, in cujus conspectu sto hodie. (III Reg. xvii, 1.) *Et tristitiam longe expelle a te,* id est præfatum inordinatum mœrorem, dando te ad considerationem eorum quæ bonam gignunt lætitiam, sicut docet Apostolus, Spe gaudentes; (Rom. xii, 12.) et ad patientiam, juxta illud Jacobi, Omne gaudium existimate, quum in tentationes varias incideritis; (Jacob. i, 2.) atque ad actus virtutum, præsertim ad latriæ actus, orationem et psalmodiam, secundum illud Jacobi ultimo, Tristatur aliquis vestrum? oret æquo animo, et psallat; (Ibid. v, 13.) potissimum ad dilectionem contemplationemque Dei, et ad considerationem multiplicium et magnarum utilitatum adversitatis; ad considerandum quoque, quam nociva et prava in se ipsa sit ipsa inordinata tristitia. Unde subjungitur :

25 *Multos enim occidit tristitia.* Nam illa quæ est mortale peccatum, interimit animam, et corporis breviat vitam; quæ autem est pœna tantum, vel cum veniali culpa, etiam aliquo modo corruptiva est bonæ habitudinis corporis, et dispositiva ad mortem mentis. Ideo in Proverbiis dictum est : Spiritus tristis exsiccat ossa; (Prov. xvii, 22.) et, Sicut tinea vestimento, sic tristitia nocet cordi. (Ibid. xxv, 20.) Imo nulla passio tam corruptiva est vitæ, sicut tristitia. Ideo proximum, potissime justum et innocentem, contristare, est valde iniquum, et in Ezechiele inter gravissima numeratur peccata. (Ezech. xviii, 12.) Propter quod, per eumdem Prophetam Dominus ait iniquis :

Ezech. xiii, 22. Mœrere fecistis cor justi mendaciter, quem ego non contristavi. *Et non est utilitas in ea,* sed inutilitas, culpa et mors. Hinc quoque de irrecuperabili et inevitabili malo non est immoderate tristandum.

26 *Zelus et iracundia minuent dies,* id est, invidia et ira intenta abbreviant vitam. Sunt enim passiones corporalis appetitus, et fiunt cum transmutatione corporali innaturali læsiva, et sunt velut quædam corrosiones punctionesque cordis : præsertim invidia, quæ est tristitiæ species. Ira quoque est quasi insania hominis. Qui ergo vitia ista in se ipsis pœnosa admittit, se ipsum in primis excruciat, ac sævissimis stimulis torquet, et velut infernum intra se portat. Idcirco abjicienda essent hæc vitia, etiam quamvis non punirentur in vita futura. *Et ante tempus senectam adducent cogitatus :* id est, cogitationes graves, sollicitæ, anxiæ, faciunt hominem canescere, et signa senectutis prætendere ante tempus a natura determinatum canitiei signisque senectutis : et hoc ideo, quia pœnales sunt, et corporales transmutationes naturæ disconvenientes inducunt. Quod si cogitationes illæ sint de rebus vere salubribus, sicut de quatuor novissimis, de propriis culpis deflendis, de passione dominica, de malis totius sæculi deplorandis, bonum videtur : alioqui esset malum.

27 *Splendidum cor, bonum in epulis est :* id est, cor liberale et jucundum bene se habet in epulis, præsertim spiritualibus, in quibus mens ipsa in Deo reficitur ; et etiam corporalibus quibus utitur moderate, et cum congrua jucunditate, pro recu- A peratione et sustentatione naturæ, ut idonea sit ad divina opera prosequenda, et si pauperibus eas communicat. *Epulæ enim illius diligenter fiunt,* id est, laudabiliter præparantur, administrantur, atque sumuntur.

Postremo pensandum, quod sicut est quædam inordinata, carnalis, mundana et vana lætitia in rebus illicitis et actibus vitiosis (de qua scriptum est in Ecclesiaste, Cor stultorum ubi lætitia ; in Proverbiis quoque, Lætantur quum malefecerint ; et B apud Joannem, Mundus gaudebit) ; sic est quædam bona, spiritualis et ordinata tristitia, potissime de propriis et proximorum peccatis, de adversitatibus boni communis, de propria imperfectione, et futuræ felicitatis dilatione : de qua tristitia ait Apostolus, Quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur ; Salomon quoque, Cor sapientium ubi tristitia ; et Salvator, Tristitia vestra vertetur in gaudium. De hac salutari tristitia non sunt intelligenda jam præinducta. C De adversitatibus autem et damnis, infirmitatibus, morteque amicorum, moderate tristari, in quantum sunt quædam mala pœnalia, non est peccatum, quum et Apostolus de uno discipulorum suorum infirmato ac sanato testetur : Deus misertus est ejus ; non solum ejus, sed etiam mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Sed moderanda est talis tristitia, considerando talia mala pœnalia, secundum quod ex providentia divina contingunt, et multipliciter nobis expediunt, dummodo eis bene utamur.

Eccle. vii, 5. Prov. ii, 14. Joann. xvi, 20. II Cor. vii, 10. Eccle. vii, 5. Joann. xvi, 20. Philipp. ii, 27.

ARTICULUS XXXII

DECLARATIO CAPITULI TRICESIMI PRIMI : VIGILIA HONESTATIS TABEFACIET CARNES.

De sobrietate sectanda et cupiditate vi-
1 tanda, hic specialiter agitur. *Vigilia honestatis,* id est honesta ac virtuosa vigi- D lia ac diligentia in exercitiis spiritualibus, ut in studendo, orando, meditando, dictando, *tabefaciet carnes,* id est, debilitat et

partim deficere facit motus concupiscentiasque carnales, et corpus ipsum extenuat ut frequenter, juxta illud Hieronymi : Ama studia Scripturarum, et carnis vitia non amabis. Hinc in Marco loquitur Christus :
Marc. XIII, 33. Videte, vigilate, et orate. Hujus sacræ vigiliæ Christus se ipsum dedit exemplum :
Luc. VI, 12. de quo scriptum est, Exiit Jesus in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei. *Et cogitatus illius auferet somnum,* id est, attenta consideratio circa honestatem virtutum, seu in præfata vigilia assumpta, tollit torporem pigritiæ, et corporalem minuit somnum, juxta illud Proverbio-
Prov. XX, 13. rum : Aperi oculos tuos, et noli diligere somnum, ne te egestas opprimat. Et Sapi-
Sap. VI, 16. ens : Cogitare de illa, sensus est consummatus; et qui vigilaverit propter illam, cito erit securus. Porro honestum, ut ait Isidorus, dicitur quasi status honoris. Honor autem debetur virtuti : sicque honestas et virtus coincidunt. Atque, ut Tullius fassus est, Honestum est, quod sua bonitate nos attrahit, et suo decore nos allicit ac delectat, ut virtus et sapientia.

2 *Cogitatus præscientiæ avertit sensum :* id est, consideratio providentiæ Dei, omnia prænoscentis ac clarissime intuentis, revocat mentem ab omni negligentia et peccato, et ad cordis custodiam, sapientialem pudorem, ac omnem spiritualem profectum provocat et inducit, sicut testatur
Ps. CXVIII, 168. qui ait : Servavi mandata tua et testimonia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu
Ps. XV, 8. tuo; et item, Providebam Dominum in conspectu meo semper. Ideo dixit Boetius : Magna vobis est indicta necessitas probitatis, quoniam omnia agitis ante oculos Judicis cuncta cernentis. Et certe væ eis qui tanti judicis præsentiam non verentur, qui tanti regis adspectum non reverentur, qui Deo præsente ac intuente turpiter et inique agere non erubescunt. Insuper consideratio prædestinationis et præscientiæ Dei, hominem reddit sollicitum ac paven-
Eccle. IX, 1. tem, eo quod nesciat an amore sit dignus an odio, et quid finaliter fiet de ipso. *Et infirmitas gravis sobriam facit animam,*

A id est a peccatis continentem : nam virtus *II Cor.* XII, 9.
in infirmitate perficitur. Et facit hominem ad Deum confugere, juxta illud Psalmi :
Ad Dominum, quum tribularer, clamavi. *Ps.* CXIX, 1.
Disponit quoque ad corporalem sobrietatem laudabilem, quoniam appetentiam aufert ciborum, et convalescentibus parcitas alimentorum indicitur, ne recidivent. Prudens quoque homo sic cogitat : Si tantum abstineo ob corporis sanitatem, quanto magis propter animæ meæ curationem, confortationem et salutem, debeo absti-
B nere?

Laboravit dives in congregatione substantiæ. 3
Hoc in malo accipi posset, nisi mox subderetur : *et in requie sua replebitur bonis suis.* Est itaque sensus, quod bonus dives in collectione spiritualium laboravit divitiarum, puta virtutum ac meritorum, vel etiam temporalium opum, quantum necessariæ sunt aut utiles ad spiritualia bona pietatisque opera, juxta
illud Proverbiorum : Manus fortium parat *Prov.* X, 4.
divitias, manus autem remissa operata est
C egestatem. Et iterum Salomon ait : Qui *Ibid.* XII, 11.
operatur terram suam, saturabitur panibus; qui sectatur otium, stultissimus est. Hoc est quod subditur : Et in requie sua, id est in vacatione circa divina et exercitiis vitæ contemplativæ, aut in morte, replebitur bonis, id est fructu et delectatione actuum pristinorum ac divinorum charismatum seu præmio meritorum, dicente
Apostolo : Qui seminat in benedictionibus, *II Cor.* IX, 6; *Galat.* VI, 8.
de benedictionibus et metet vitam æter-
nam. *Laboravit pauper in diminutione* 4
D *victus, et in fine inops fit.* Hoc dictum videtur de divite avaro, qui opibus suis ad sufficientiam uti non audet, sicut in
Ecclesiaste plenius recitatur; qui in fine *Eccle.* IV, 8; V, 9, 10; VI, 2, 3.
vitæ a spiritualibus divitiis vacuus invenitur, et temporalibus quoque privatur. De
quo in Job legitur : Dives quum dormierit, *Job* XXVII, 19, 20.
nihil secum auferet; apprehendet eum quasi aqua inopia. Talis, ut ait Fulgentius, omnia sua deputat cupiditati, et se ipsum fami. Unde in Proverbiis scriptum
est : Est quasi dives, quum nil habeat; et *Prov.* XIII, 7.

est quasi pauper, quum in multis divi- A
tiis sit.
5 *Qui aurum diligit, non justificabitur,*
id est, qui inordinate et immoderate ad
aurum et consimilia pretiosa afficitur, sci-
licet non in ordine ad spiritualia, et plus
quam expedit pro necessariis vitæ præ-
sentis, iniquus est, quum dictum sit supra :
Eccli. x, 10. Nihil iniquius quam amare pecuniam. Ideo
Luc. xviii, 24. ait Salvator : Quam difficile, qui pecunias
habent, intrabunt in regnum cœlorum. *Et*
qui insequitur consumptionem, id est, tem-
poralia immoderanter consumit in luxu, B
gula, ambitione, et patrimonium suum
dilapidat, *replebitur ex ea,* id est, ex illa
consumptione stulta ac prodiga, implebi-
tur egestate, variisque peccatis, sicut in
Ibid. xv, 13, 14. Evangelio de prodigo filio scribitur. In
Prov. xxi, 17. Proverbiis quoque : Qui diligit epulas, in
egestate erit; qui amat vinum et pinguia,
non ditabitur. Divitiis ergo moderate uten-
dum est, et tenacia prodigalitasque vitan-
dæ sunt. Virtus namque est quædam me-
6 dietas inter duo vitiosa extrema. *Multi*
dati sunt in auri casus : id est, Deus justo C
judicio multos præcipitari permisit in rui-
nas et foveas vitiorum quæ ex amore
[auri] superfluo solent oriri : ex quo infe-
lici pessimoque amore nascuntur simonia,
usura, fraus, furtum, rapina, latrocinium,
falsum testimonium, perjurium, menda-
cium, et alia multa. *Et facta est in specie*
ipsius perditio ipsorum.
7 *Lignum offensionis est aurum sacrifi-*
cantium : id est, aurum avarorum, qui
colunt et amant aurum veluti deum, et
magis quam verum Deum, simile est ar- D
Gen. ii, 17. bori scientiæ boni et mali, cujus fructum
Deus prohibuit primis parentibus. Nam
sicut ex gustu fructus ligni illius, secuta
Ibid. iii, 11, 16-19. sunt peccata et tormenta multa et magna,
ut patet in Genesi, ita ex auro et ejus
amore superfluo nascuntur memorata ma-
la gravissima. *Væ illis qui sectantur il-*
lud, id est, æterna damnatio imminet ac
debetur his qui auro et consimilibus rebus
creatis avare adhærent, constituentes sibi
Job xxxi, 24. finem in illis. Quocontra sanctus Job : Si

putavi aurum robur meum, et obrizo dixi,
Fiducia mea. *Et omnis imprudens,* id est
cupidus, qui terrena præponendo spiritua-
libus et æternis, imo rem modicam infini-
to increatoque bono, valde imprudenter
se habet, *deperiet in illo,* id est, mortali-
ter peccabit et damnationem incurret, per
excessivum auri amorem, et per vitia inde
sequentia, juxta illud in Psalmo : Nihil Ps. lxxv, 6.
invenerunt omnes viri divitiarum in ma-
nibus suis. Unde Judas apostolus in sua
ait Canonica : Væ illis qui errore Balaam Judæ 11.
mercede effusi sunt; Habacuc quoque, Væ Habac. ii, 9.
ei qui congregat avaritiam domui suæ.
Beatus dives, qui inventus est sine ma- 8
cula. Potest hoc accipi de spiritualiter
opulento, quamvis in temporalibus inope,
qui in exteriori paupertate non murmu-
rat, neque impatiens est, sed sine mortalis
culpæ macula conversatur, imo nec diviti-
as appetit temporales. Unde subjungitur :
et qui post aurum non abiit. Tamen ex
circumstantia litteræ videtur Scriptura hic
loqui de divite in temporalibus, suis divi-
tiis moderate utente, nec inordinate af-
fecto ad eas, juxta illud Psalmi : Divitiæ Ps. lxi, 11.
si affluant, nolite cor apponere. Itaque
talis dives beatus est jam spe et merito :
non quia dives, sed quia tam virtuosus,
quod divitiis non abutitur, nec inordinate
afficitur, sed simplici victu et vestitu con- I Tim. vi, 8.
tentus, quod superest, in pios expendit
usus. Talis homo divitias possidet, non
possidetur ab eis, dominaturque eis, non
ipsæ ei. Qui post aurum non abiit, id est,
a Deo et ejus præceptis per cordis aver-
sionem non recessit, appetendo aurum et
consimilia, juxta illud Proverbiorum : Non Prov. xxiii, 5.
erigas oculos tuos ad opes quas habere
non potes. *Nec speravit in pecunia et*
thesauris : sicut ait Apostolus : Divitibus I Tim. vi, 17.
præcipe, non sperare in incerto divitia-
rum. Et sanctus Job loquitur : Si lætatus Job xxxi, 25.
sum super divitiis meis multis.
Quis est hic? et laudabimus eum. Nam, 9
comparative loquendo, paucissimi tales
sunt. *Fecit enim mirabilia in vita sua,* id
est mira et rara. Magnum est enim, abun-

dare terrenis, et non extolli in eis, nec A
superflue affici circa eas, nec avare eas
reponere, sed pie et liberaliter communi-
10 care. *Qui probatus est in illo*, puta in au-
ro, id est tentatus circa illud et approbatus
a Deo per hoc, quod non habuit se cir-
ca divitias inordinate. Tales divites erant
Abraham, Isaac, Joseph, Melchisedech, Da-
vid; multique plures fuerunt hujusmodi
sub evangelica lege. *Et perfectus inventus
est* : quia, juxta præhabita, magnæ perfe-
ctionis est istud. *Et erit illi gloria æterna*
pro præmio, sicut in Evangelio Judex lo- B
Matth. xxv, 21, 23. quitur tali : Euge, serve bone et fidelis,
quia super pauca fuisti fidelis, supra mul-
ta te constituam : intra in gaudium Domi-
ni tui. *Qui potuit transgredi*, id est mul-
ta peccata committere, abutendo divitiis,
quæ tribuunt facultatem et occasionem ad
vitia magna, præsertim ad elationem, gu-
lam, luxuriam, *et non est transgressus* per
divitias suas, ut potuit; *et facere mala, et
non fecit* : non quod a vitiis fuit immu-
Jacob. III, 2. nis, quia in multis offendimus omnes;
sed non fecit plurima mala, quorum di- C
vitiæ solent occasio esse, nec perseveravit
in malis præteritis.
11 *Ideo stabilita sunt bona illius in Domi-
no*, id est, opera ejus meritoria sunt fixa
in Deo per habitum gratiæ ac virtutum, et
reservantur ei ad præmium. Unde Christus
Matth. VI, 20. hortatur : Thesaurizate vobis thesauros in
Galat. VI, 9. cœlo. Atque Apostolus : Benefacientes, in-
quit, non deficiamus; tempore enim suo
metemus, non deficientes. *Et eleemosynas
illius*, quas dives talis fecit egenis, tam
corporales quam spirituales, *enarrabit om-* D
nis ecclesia sanctorum, id est quidam de
omnibus, ad laudem Dei ædificationemque
proximi.
12 *Supra mensam magnam sedisti?* id est,
si invitatus sederis ad mensam magnæ
personæ, *non aperias super illam fau-
cem tuam prior*, id est, non ante alios
commensales manducare incipias, ne vo-
13 rax aut avidus judiceris. *Non dicas : Si-
mulata sunt, quæ super illam sunt*, id
est, non tanti valoris sunt fercula apposi-
ta, ut apparet, vel ficte apposita sunt ad
ostentationem. *Memento quoniam malus* 14
est oculus nequam, id est cor suspiciosum
temerarie judicans, et bona in pejus inter-
pretans. *Nequius oculo quid creatum est?* 15
Non quod aliquid sit malum malitia cul-
pæ a Deo creatum; sed inter creata, quæ
propria voluntate prava sunt facta, nil ne-
quius oculo interiore iniquo. *Ideo ab omni
facie sua lacrimabitur*, id est, tam gravi-
ter punietur, quod flebit, *quum viderit*
per experientiam suæ pœnæ, quam dire
peccavit. *Ne extendas manum tuam prior* 16
ad cibos, nisi forsan sis evidenter et mul-
tum sublimior ceteris, ita ut irreprehensi-
biliter deceat te; *et invidia contamina-
tus*, id est invidiose ab aliquo præsentium
reprehensus, et de edacitate notatus, *eru-
bescas* coram præsentibus. *Ne comprimaris* 17
in convivio vino, id est, non superflue bi-
bas vinum in convivio, imo et nullibi, ita
ut premat et pungat te calor et vis vini, et
audias quod Heli dixit ad Annam, quamvis
erronee : Digere paulisper vinum quo ma- I Reg. I, 14.
des. Ideo Christus præcepit apud Lucam :
Attendite ne graventur corda vestra in Luc. XXI, 34.
crapula vel ebrietate.
Intellige quæ sunt proximi tui ex te 18
ipso : id est, qualiter alii judicent de te,
si crapulose aut indisciplinate te habeas,
pensa, examinando te ipsum, qualiter tu
judicares de ipsis, si ipsi taliter se habe-
rent. Quod ergo in aliis increpares, in te
ipso devita. Hoc est compendiosissimum
documentum. Hinc in Proverbiis scriptum
est : Noli esse in conviviis potatorum, nec Prov. XXIII, 20, 21.
in comessationibus eorum qui carnes ad
vescendum conferunt, quia vacantes poti-
bus et dantes symbola, consumentur. *Ute-* 19
re quasi homo frugi, id est temperate, *his
quæ tibi apponuntur* : juxta illud Aposto-
li, Sobrius esto; *ut non, quum manducas* II Tim. IV, 5.
multum, odio habearis, tanquam invere-
cundus et aliis nocens. *Cessa prior* a man- 20
ducatione, *causa disciplinæ*, id est propter
honestatem, aliorumque ædificationem; *et
noli nimius esse*, id est immoderatus in
comedendo, *ne forte offendas* Deum et ho-

est quasi pauper, quum in multis divi- A
tiis sit.
5 *Qui aurum diligit, non justificabitur,*
id est, qui inordinate et immoderate ad
aurum et consimilia pretiosa afficitur, sci-
licet non in ordine ad spiritualia, et plus
quam expedit pro necessariis vitæ præ-
sentis, iniquus est, quum dictum sit supra :
Eccli. X, 10. Nihil iniquius quam amare pecuniam. Ideo
Luc. XVIII, 24. ait Salvator : Quam difficile, qui pecunias
habent, intrabunt in regnum cœlorum. *Et*
qui insequitur consumptionem, id est, tem-
poralia immoderanter consumit in luxu, B
gula, ambitione, et patrimonium suum
dilapidat, *replebitur ex ea,* id est, ex illa
consumptione stulta ac prodiga, implebi-
tur egestate, variisque peccatis, sicut in
Ibid. XV, 13, 14. Evangelio de prodigo filio scribitur. In
Prov. XXI, 17. Proverbiis quoque : Qui diligit epulas, in
egestate erit; qui amat vinum et pinguia,
non ditabitur. Divitiis ergo moderate uten-
dum est, et tenacia prodigalitasque vitan-
dæ sunt. Virtus namque est quædam me-
6 dietas inter duo vitiosa extrema. *Multi*
dati sunt in auri casus : id est, Deus justo C
judicio multos præcipitari permisit in rui-
nas et foveas vitiorum quæ ex amore
[auri] superfluo solent oriri : ex quo infe-
lici pessimoque amore nascuntur simonia,
usura, fraus, furtum, rapina, latrocinium,
falsum testimonium, perjurium, menda-
cium, et alia multa. *Et facta est in specie*
ipsius perditio ipsorum.
7 *Lignum offensionis est aurum sacrifi-*
cantium : id est, aurum avarorum, qui
colunt et amant aurum veluti deum, et
magis quam verum Deum, simile est ar- D
Gen. II, 17. bori scientiæ boni et mali, cujus fructum
Deus prohibuit primis parentibus. Nam
sicut ex gustu fructus ligni illius, secuta
Ibid. III, 11, 16-19. sunt peccata et tormenta multa et magna,
ut patet in Genesi, ita ex auro et ejus
amore superfluo nascuntur memorata ma-
la gravissima. *Væ illis qui sectantur il-*
lud, id est, æterna damnatio imminet ac
debetur his qui auro et consimilibus rebus
creatis avare adhærent, constituentes sibi
Job XXXI, 24. finem in illis. Quocontra sanctus Job : Si
putavi aurum robur meum, et obrizo dixi,
Fiducia mea. *Et omnis imprudens,* id est
cupidus, qui terrena præponendo spiritua-
libus et æternis, imo rem modicam infini-
to increatoque bono, valde imprudenter
se habet, *deperiet in illo,* id est, mortali-
ter peccabit et damnationem incurret, per
excessivum auri amorem, et per vitia inde
sequentia, juxta illud in Psalmo : Nihil *Ps.* LXXV, 6.
invenerunt omnes viri divitiarum in ma-
nibus suis. Unde Judas apostolus in sua
ait Canonica : Væ illis qui errore Balaam *Judæ* 11.
mercede effusi sunt; Habacuc quoque, Væ *Habac.* II, 9.
ei qui congregat avaritiam domui suæ.
Beatus dives, qui inventus est sine ma- 8
cula. Potest hoc accipi de spiritualiter
opulento, quamvis in temporalibus inope,
qui in exteriori paupertate non murmu-
rat, neque impatiens est, sed sine mortalis
culpæ macula conversatur, imo nec diviti-
as appetit temporales. Unde subjungitur :
et qui post aurum non abiit. Tamen ex
circumstantia litteræ videtur Scriptura hic
loqui de divite in temporalibus, suis divi-
tiis moderate utente, nec inordinate af-
fecto ad eas, juxta illud Psalmi : Divitiæ *Ps.* LXI, 11.
si affluant, nolite cor apponere. Itaque
talis dives beatus est jam spe et merito :
non quia dives, sed quia tam virtuosus,
quod divitiis non abutitur, nec inordinate
afficitur, sed simplici victu et vestitu con- I *Tim.* VI, 8.
tentus, quod superest, in pios expendit
usus. Talis homo divitias possidet, non
possidetur ab eis, dominaturque eis, non
ipsæ ei. Qui post aurum non abiit, id est,
a Deo et ejus præceptis per cordis aver-
sionem non recessit, appetendo aurum et
consimilia, juxta illud Proverbiorum : Non *Prov.* XXIII, 5.
erigas oculos tuos ad opes quas habere
non potes. *Nec speravit in pecunia et*
thesauris : sicut ait Apostolus : Divitibus I *Tim.* VI, 17.
præcipe, non sperare in incerto divitia-
rum. Et sanctus Job loquitur : Si lætatus *Job* XXXI, 25.
sum super divitiis meis multis.
Quis est hic ? et laudabimus eum. Nam, 9
comparative loquendo, paucissimi tales
sunt. *Fecit enim mirabilia in vita sua,* id
est mira et rara. Magnum est enim, abun-

dare terrenis, et non extolli in eis, nec A
superflue affici circa eas, nec avare eas
reponere, sed pie et liberaliter communi-
10 care. *Qui probatus est in illo,* puta in au-
ro, id est tentatus circa illud et approbatus
a Deo per hoc, quod non habuit se cir-
ca divitias inordinate. Tales divites erant
Abraham, Isaac, Joseph, Melchisedech, Da-
vid; multique plures fuerunt hujusmodi
sub evangelica lege. *Et perfectus inventus*
est : quia, juxta præhabita, magnæ perfe-
ctionis est istud. *Et erit illi gloria æterna*
pro præmio, sicut in Evangelio Judex lo- B
Matth. xxv, 21, 23. quitur tali : Euge, serve bone et fidelis,
quia super pauca fuisti fidelis, supra mul-
ta te constituam : intra in gaudium Domi-
ni tui. *Qui potuit transgredi,* id est mul-
ta peccata committere, abutendo divitiis,
quæ tribuunt facultatem et occasionem ad
vitia magna, præsertim ad elationem, gu-
lam, luxuriam, *et non est transgressus* per
divitias suas, ut potuit; *et facere mala, et*
non fecit : non quod a vitiis fuit immu-
Jacob. iii, 2. nis, quia in multis offendimus omnes;
sed non fecit plurima mala, quorum di- C
vitiæ solent occasio esse, nec perseveravit
in malis præteritis.
11 *Ideo stabilita sunt bona illius in Domi-*
no, id est, opera ejus meritoria sunt fixa
in Deo per habitum gratiæ ac virtutum, et
reservantur ei ad præmium. Unde Christus
Matth. vi, 20. hortatur : Thesaurizate vobis thesauros in
Galat. vi, 9. cœlo. Atque Apostolus : Benefacientes, in-
quit, non deficiamus; tempore enim suo
metemus, non deficientes. *Et eleemosynas*
illius, quas dives talis fecit egenis, tam
corporales quam spirituales, *enarrabit om-* D
nis ecclesia sanctorum, id est quidam de
omnibus, ad laudem Dei ædificationemque
proximi.
12 *Supra mensam magnam sedisti?* id est,
si invitatus sederis ad mensam magnæ
personæ, *non aperias super illam fau-*
cem tuam prior, id est, non ante alios
commensales manducare incipias, ne vo-
13 rax aut avidus judiceris. *Non dicas : Si-*
mulata sunt, quæ super illam sunt, id
est, non tanti valoris sunt fercula apposi-
ta, ut apparet, vel ficte apposita sunt ad
ostentationem. *Memento quoniam malus* 14
est oculus nequam, id est cor suspiciosum
temerarie judicans, et bona in pejus inter-
pretans. *Nequius oculo quid creatum est?* 15
Non quod aliquid sit malum malitia cul-
pæ a Deo creatum; sed inter creata, quæ
propria voluntate prava sunt facta, nil ne-
quius oculo interiore iniquo. *Ideo ab omni*
facie sua lacrimabitur, id est, tam gravi-
ter punietur, quod flebit, *quum viderit*
per experientiam suæ pœnæ, quam dire
peccavit. *Ne extendas manum tuam prior* 16
ad cibos, nisi forsan sis evidenter et mul-
tum sublimior ceteris, ita ut irreprehensi-
biliter deceat te; *et invidia contamina-*
tus, id est invidiose ab aliquo præsentium
reprehensus, et de edacitate notatus, *eru-*
bescas coram præsentibus. *Ne comprimaris* 17
in convivio vino, id est, non superflue bi-
bas vinum in convivio, imo et nullibi, ita
ut premat et pungat te calor et vis vini, et
audias quod Heli dixit ad Annam, quamvis
erronee : Digere paulisper vinum quo ma- I Reg. i, 14.
des. Ideo Christus præcepit apud Lucam :
Attendite ne graventur corda vestra in Luc. xxi, 34.
crapula vel ebrietate.
Intellige quæ sunt proximi tui ex te 18
ipso : id est, qualiter alii judicent de te,
si crapulose aut indisciplinate te habeas,
pensa, examinando te ipsum, qualiter tu
judicares de ipsis, si ipsi taliter se habe-
rent. Quod ergo in aliis increpares, in te
ipso devita. Hoc est compendiosissimum
documentum. Hinc in Proverbiis scriptum
est : Noli esse in conviviis potatorum, nec Prov. xxiii, 20, 21.
in comessationibus eorum qui carnes ad
vescendum conferunt, quia vacantes poti-
bus et dantes symbola, consumentur. *Ute-* 19
re quasi homo frugi, id est temperate, *his*
quæ tibi apponuntur : juxta illud Aposto-
li, Sobrius esto; *ut non, quum manducas* II Tim. iv, 5.
multum, odio habearis, tanquam invere-
cundus et aliis nocens. *Cessa prior* a man- 20
ducatione, *causa disciplinæ,* id est propter
honestatem, aliorumque ædificationem; *et*
noli nimius esse, id est immoderatus in
comedendo, *ne forte offendas* Deum et ho-

Gen. IX, 20. vium Noe plantavit vineam : cujus fructu A
Ibid. 21. inebriatus, nudatus est in tabernaculo suo.
Verumtamen ab exordio mundi arbor vi-
tis, sicut et ceteræ arbores, a Deo producta
Ibid. I, 11. est, quum Dominus dixit tertio die : Pro-
ducat terra herbam virentem et facientem
semen, et lignum pomiferum faciens fru-
ctum. Vinum ergo creatum, id est, a Deo
concessum est, et lignum vitis institutum
est, in jucunditatem, id est, ad hoc ut
homines eo utantur moderate pro recre-
atione et congrua exhilaratione contra in-
ordinatum mœrorem, et pro digestione et B
Ps. CIII, 14, 15. hilari sanitate. Ideo ait Psalmista : Ut edu-
cas panem de terra, et vinum lætificet cor
hominis. Et in Judicum libro vitis dici-
Judic. IX, 13. tur respondisse : Numquid possum dese-
rere vinum meum, quod lætificat Deum
et homines? In Proverbiis quoque habe-
Prov. XXXI, 6, 7. tur : Date siceram mœrentibus, et vinum
his qui amaro sunt animo; bibant, et obli-
viscantur egestatis suæ, et doloris non
recordentur amplius.
36 *Exsultatio animæ et corporis, vinum*
moderate potatum : id est, moderata vini C
potatio, delectationem bonam, spiritualem
ac corporalem, causat et ingerit, imo et
ad devotionem atque internam alacritatem
disponit. Etenim fructus terræ, ad alimen-
tum et commodum hominis, non ad detri-
37 mentum ejus, sunt conditi. *Sanitas est*
animæ et corporis, id est causa bonæ ha-
bitudinis in anima et corpore, est *sobrius*
potus. Idcirco superfluus potus est vehe-
menter læsivus naturæ, et magis nocivus
quam cibus superfluus. Propter quod etiam
specialis virtus homini necessaria est ad D
reprimendum immoderantiam potus, prout
in secunda secundæ Thomas declarat.
38 *Vinum multum potatum irritationem,*
id est provocationem, *et iram, et ruinas*
multas facit, id est, dispositive materiali-
terque inducit. Quum enim rationem ob-
tenebret, cujus est passiones ac vitia re-
frenare, constat quod mala culpæ ac pœnæ
pariat copiose. Vinum equidem calefacit,
et sic iræ flammam adauget, concupiscen-
tiam quoque inflammat. Propter quod ju-
bet Apostolus : Nolite inebriari vino, in Ephes. V, 18.
quo est luxuria. Siquidem vinum et ado-
lescentia sunt duo incendia. Cur camino
adjicis oleum? Ætnæi montes vix tantis
ardoribus æstuant, ut juveniles medullæ
vino dapibusque repletæ. *Amaritudo ani-* 39
mæ, vinum multum potatum. Gignit enim,
ut patuit, choleram, torturam, iram, in-
firmitates, indignationes et multas rui-
nas. *Ebrietatis animositas,* id est elatio et 40
indiscreta audacia ex ebrietate sequens,
est *imprudentis offensio,* id est vitium
ebriosi, et excæcatio ejus, qua Deum of-
fendit et homines, *minorans virtutem,* id
est, corporale robur diminuens, et vires
animæ lædens, gratiam et virtutes infusas
tollens, *et faciens vulnera :* quia ad lites
et bella instigat. Hinc scriptum est : Cui Prov. XXIII, 29, 30.
væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ?
cui sine causa vulnera? cui suffusio ocu-
lorum? Nonne his qui commorantur in
vino, et student calicibus epotandis? Po-
tatio autem ad haustos æquales, clericis
in principio tertii Decretalium præcipue
prohibetur. Quocirca unus sapientium di-
xit : Malo ut calicem accuset frugalitas,
quam excuset ebrietas.
In convivio vini non arguas proximum : 41
quia non est ibi aptus locus aut congruum
tempus, nec consequens fructus, sed po-
tius detrimentum. Vino enim sumpto, fit
homo increpationis incapax, faciliterque
indignans. Hinc prudens Abigail virum I Reg. XXV, 36.
suum Nabal inebriatum distulit increpare,
quem, vino digesto, corripuit, ut ait Hie- Ibid. 37.
ronymus, et primo Regum narratur. *Et*
non despicias eum in jucunditate illius,
id est, offensionem ejus non parvi pendas,
nec eum despective alloquaris in hujus-
modi convivio aut poculo quo lætatur :
quemadmodum Cham despexit patrem ine- Gen. IX, 22.
briatum atque nudatum. *Verba improperii* 42
non dicas illi sic refecto et vinolento, ne
contra te exasperetur et duriora respon-
deat; *et non premas eum in repetendo,*
id est, non arctes nec graves eum in tali
convivio, potationeque vini, exigendo ab
eo persolutionem debitorum, quia faci-

liter in verba elationis, deinde in facta injuriosa prorumperet.

Ecce hoc loco vinolentia et omnis immoderantia potuum, copiose et multipliciter, imo et valde rationabiliter reprobatur, atque in potu sobrietas commendatur, non solum propter supplicia in futuro sæculo evitanda, sed etiam quia et in hac vita tot incommoda vinolentiam concomitantur : quæ vitia præsertim vitanda sunt judicibus, principibus et prælatis, qui præ ceteris tenentur esse fortes in ratione, constantes, discreti, secretorumque celatores.

A Ideo in Proverbiis dicitur : Noli regibus dare vinum, quia nullum secretum ubi regnat ebrietas : ne forte bibant, et obliviscantur judiciorum, et mutent causam filiorum pauperis. (Prov. xxxi, 4, 5.) Unde in Levitico Dominus ait ad Aaron pontificem, ejusque filios sacerdotes : Vinum et omne quod inebriare potest, non bibetis tu et filii tui quando intrabitis in tabernaculum testimonii, ne moriamini : ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea. (Lev. x, 9-11.)

ARTICULUS XXXIII

EXPOSITIO CAPITULI TRICESIMI SECUNDI : RECTOREM TE POSUERUNT ? NOLI EXTOLLI.

1 SPECIALIA quædam documenta ad præsidentes spectantia, hic ponuntur. *Rectorem te posuerunt ?* id est, si fueris electus vel constitutus rector, prælatus, judex, aut princeps, *noli extolli,* id est, non intumescat cor tuum, quasi sis aliis melior atque prudentior, et ex consideratione præeminentiæ tuæ ac dignitatis : quum subditi sæpe sint virtuosiores quam præsidentes; et quanto quis plura ac majora desuper beneficia est sortitus, tanto gratior Deo atque humilior esse debet, magisque timoratus : quoniam cui plus datum est, plus requiretur ab eo, (Luc. xii, 48.) et quia rigorosissimum judicium præsidentibus iminet, juxta illud : Judicium durissimum in his qui præsunt, fiet. (Sap. vi, 6.) *Esto in illis quasi unus ex ipsis,* id est, parem te exhibe, humilem, socialem : quemadmodum de se ipso summus disseruit rector, Ego in medio vestrum sum sicut qui ministrat ; (Luc. xxii, 27.) et rursus, Qui major est vestrum, sit vester minister. (Matth. xx, 26.) Itaque ex consideratione naturæ, se parem illis exhibeat ; ex consideratione defectuositatis suæ, onerisque annexi, humilior sit; ex consideratione

B autem debiti auctoritatis et præsidentiæ suæ, majoritatem suam ostendat per disciplinæ discretum rigorem, per pastoralium actuum adimpletionem, et per exemplaris vitæ præcessionem condignam. Et certe specialis gratiæ donum est taliter se habere, quum dicat Gregorius : Magnum est, dum in corde sublimium regnat humilitas morum; itemque, Summa vivendi ars est, culmen tenere, et gloriam spernere.

Curam illorum habe, id est, sollicite 2
rege, custodi, informa eos, quibus prælatus es, utpote rationem daturus pro eis, (Hebr. xiii, 17.) et quoniam eos tanquam filios debes diligere. Quasi dicat : Si pondus et pericula regiminis tui bene pensaveris, non te extolles, sed formidabis, et in exsecutione tui officii eris sollicitus. Hinc in Deuteronomio Dominus ait de rege : Non elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos. (Deut. xvii, 20.) Et beatissimus Archiapostolus jussit prælatis : Pascite qui in vobis est, gregem Dei, non ut dominantes in cleris, sed forma gregis facti, et ex animo. (I Petr. v, 2, 3.) *Et sic consi-*
D *dera,* id est, sapienter perpende quæ ad officii tui pertinent debitum, et qualiter

sis ab Altissimo judicandus, ac quomodo A
habeant se subditi tui; *et omni cura tua*
explicita, id est expedita atque exhibita
sollicitudine ad tuum officium pertinen-
te, pro subditorum pace, profectu, salute,
recumbe, id est, quiesce, et propriis neces-
sitatibus ac directionibus vaca. Oportet
enim in primis debitum officii circa sub-
ditos adimplere, quia ingratum est Deo
quidquid ei offertur, eo omisso, ad quod
homo tenetur.
3 *Ut læteris propter illos,* id est, ex con-
sideratione pacis ac profectus subditorum B
glorieris in Domino, videns quod labor
tuus et cura non sint inanes, et ex caritate
de subditorum bona dispositione reflo-
rens, ac potissime de honorificentia Deo
impensa jucundans. Ista sunt præcipua
virtuosorum præsidentium gaudia, et spi-
ritualium gaudiorum incitamenta, sicut et
III *Joann.* 4. S. Joannes ait : Majorem horum gratiam
non habeo, quam ut audiam filios meos
in veritate ambulantes. Et Paulus scribens
Hebr. XIII, 17. Hebræis : Obedite, inquit, præpositis ve-
stris ; ipsi enim pervigilant : ut cum gau- C
dio hoc faciant. *Et ornamentum gratiæ*
accipias coronam, id est felicitatem æter-
nam, quæ est consummatio gratiæ, et de-
Rom. VI, 23. cor ipsius, juxta illud Apostoli : Gratia Dei
Sap. V, 17. vita æterna. Unde scriptum est : Ideo ac-
cipient regnum decoris et diadema speciei
de manu Domini. *Et dignitatem consequa-*
ris congregationis, vel, ut aliqui habent
libri, Corrogationis, et idem est sensus, id
est, cœlestem consequaris honorem pro
regimine congregationis a te bene directæ,
et glorificeris ab ea perpetue : sicut suis D
I *Thess.* II, 19. discipulis scripsit Apostolus : Quæ est spes
nostra, aut corona gloriæ ? Nonne vos an-
te Dominum ? Hinc fructuoso prælato in
Matth. XXV, 21, 23. Evangelio dicitur : Euge, serve bone et
fidelis, quia super pauca fuisti fidelis,
supra multa te constituam. Nam et prin-
I *Petr.* V, 4. ceps Apostolorum : Ut quum apparuerit,
inquit, Princeps pastorum, percipiatis im-
marcescibilem gloriæ coronam. Etenim
beatitudo et gloria electorum subditorum,
redundant in prælatum justum eorum.

Specialiter vero, per dignitatem congrega-
tionis intelligi potest aureola, quæ bonis
confertur doctoribus et prælatis.
Loquere, major natu, id est nobilior, 4
aut senior, vel prælatione præstantior ;
decet enim te primum, id est primo seu 5
principaliter, *verbum diligentis scientiam,*
id est sermo boni prædicatoris, qui utique
sacræ Scripturæ notitiam diligit; vel, Di-
ligentis scientiam, id est Dei : qui loquitur
per Prophetam, dicentem, Misericordiam *Osee* VI, 6.
volo, non sacrificium, et scientiam Dei
plus quam holocausta; itemque, Quia tu *Ibid.* IV, 6.
scientiam repulisti, repellam et ego te, ne
sacerdotio fungaris mihi. *Et non impedias*
musicam, id est, peccando non facias dis-
sonantiam inter documenta tua et opera;
sed quod doces, in primis adimple, sicut
Jesus cœpit facere et docere. Hæc est mu- *Act.* I, 1.
sica bona et concordia optima, dum voci
consonat actio, et conversatio documentis,
prædicationique vita. Talis musica dulcis
est auribus Sponsi, qui ait ad Sponsam :
Sonet vox tua in auribus meis. Denique *Cant.* II, 14.
musica organorum in divino Officio non
vetatur.
Ubi non est auditus, non effundas ser- 6
monem, id est, loqui et docere non præ-
sumas, ubi non fuerint auditores capa-
ces : juxta quod scriptum est, In auribus *Prov.* XXIII, 9.
insipientium non loquaris, quia despicient
doctrinam eloquii tui ; et alibi, Qui erudit *Ibid.* IX, 7.
derisorem, ipse sibi injuriam facit. *Et im-*
portune noli extolli in sapientia tua, id
est, nunquam inconvenienter te erigas,
quasi eo quod sapiens sis, quum et si
sapiens esses, hoc ipsum Deo humiliter et
gratanter adscribere deberes. Ideo scri-
ptum est : Væ qui sapientes estis in oculis *Is.* V, 21.
vestris.
Gemmula carbunculi in ornamento au- 7
ri, id est, sicut gemma parva nomine car-
bunculus, valde convenienter inseritur au-
reo ornamento, *et comparatio musicorum*
in convivio vini, id est, sic congruit me-
lodia in convivio : nam delectat aures et
mentem, quemadmodum cibus et vinum
reficiunt gustum. Circa hoc asserit Glos-

sa : In ordine gemmarum principatum te- A
net carbunculus, sic vocatus, quia instar
carbonis ignitus est, id est resplendens in
tantum, quod nec nocte vincitur fulgor ip-
sius. Lucet enim in tenebris adeo, ut flam-
mas vibret ad oculos. Huic cum auro com-
parat musicum melos in convivio. Sicut
enim carbunculus duplicat auri splendo-
rem, sic melodia convivii jucunditatem.
Præterea quæri potest, an licitum sit in
convivio uti hujusmodi melodia. Quod sic,
videtur ex ista auctoritate; quod non, ap-
Is. v, 11, 12. paret ex eo quod scriptum est : Væ qui B
consurgitis mane ad ebrietatem sectan-
dam; cithara et lyra, tympanum et tibia,
et vinum in conviviis vestris. Et alius Pro-
Amos vi, 5, 6. pheta ait : Væ qui canitis ad vocem psal-
terii, in phialis vinum bibentes. Responde-
tur, quod ad moderatam recreationem, non
ad sensualem delectationem, hæc licent.
8 *Sicut in fabricatione auri signum est
smaragdi,* id est, quemadmodum in opi-
ficio aureo bene stat smaragdus pro signo
decoris, *sic numerus musicorum,* id est,
multitudo et consonantia musicorum in- C
strumentorum convenit et recreat, *in ju-
cundo et moderato vino,* id est vini convi-
vio. Et sicut hæc congrua proportione
junguntur, sic conversatio virtuosa et sa-
lubris instructio se invicem ornant in
præsidente et prædicante. Porro smarag-
dus virore suo herbas frondesque vincit,
et aerem circa se viriditate informat, et
proficit oculo.
Ostenso quid ad præsidentem pertineat,
docetur subditus qualiter habere se debet.
9 *Audi tacens,* id est, cum taciturnitate au- D
di libenter atque benevole doctrinam ma-
Jacob. i, 19. joris : juxta illud quod scriptum est, Sit
omnis homo velox ad audiendum; et alibi,
Prov. i, 8, 9. Audi, fili mi, disciplinam patris tui, ut
addatur gratia capiti tuo. Unde subjungi-
tur : *et pro reverentia,* quam exhibes su-
periori loquenti, *accedet tibi bona gratia,*
id est, apud Deum et homines gratiam in-
venies, et illuminationem incrementumque
gratiæ desuper obtinebis. Unde in Job pro-
Job xxxiv, 16. pheta monemur : Si habes intellectum,

audi quod dicitur, et ausculta vocem elo-
quii mei. Et Apostolus ait : Intellige quæ *II Tim.* ii, 7.
dico; dabit enim tibi Dominus in omnibus
intellectum.
Adolescens, loquere in tua causa vix, id 10
est, in pertinentibus ad te, aut nihil aut
moderate loquaris : ergo in impertinenti-
bus tibi, vix loqui debes; *quum necesse
fuerit,* id est, tunc solum loquaris dum
expedit. Sicut enim taciturnitas valde com-
mendatur in adolescentibus, quum sit si-
gnum prudentiæ, verecundiæ, maturitatis,
humilitatis, et optimæ indolis; sic loqua-
citas valde vituperatur in eis, quum sit
frontositatis, et malæ audaciæ, et vanitatis
indicium. *Si bis interrogatus fueris, ha-* 11
*beat caput responsum suum**, id est, signo * *tuum*
seu motu capitis responde. Vel sensus est,
quod caput seu os tunc primo respondeat
pro te. *In multis esto quasi inscius,* id est, 12
inter multos, vel in multis quæ proponun-
tur, habe te quasi ignarus, ita ut ex humi-
litate scientiam tuam abscondas, confidens
quod alii melius sciant quod quæritur,
quam tu, quousque evidens ratio exigat
ut loquaris. Hinc scriptum legitur : Sapi- *Prov.* x, 14.
entes abscondunt scientiam. Hinc in Vitis
Patrum narratur, quod quum gloriosissi-
mus abbas Antonius patribus et fratribus
quæstionem proposuisset, et singuli prout
poterant respondissent, abbas Joseph in-
terrogatus, respondit, Nescio. Et dixit san-
ctus pater Antonius : Solus abbas Joseph
invenit quæstionis solutionem. *Et audi,
tacens simul et quærens,* ita ut potius sis
paratus discere, quam docere. Quod totum
ad juniores potissime pertinet. Cujus rei
exemplum se præbuit Christus, qui duode- *Luc.* ii, 42, 46.
cim factus annorum, sedit inter doctores,
audiens atque interrogans illos.
In medio magnatorum loqui non præsu- 13
mas, nisi requirant a te; *et ubi sunt senes,
non multum loquaris :* juxta quod supra
dictum est : Noli verbosus esse in multi- *Eccli.* vii, 15.
tudine presbyterorum. Ideo scriptum est :
Junior sum tempore, vos autem antiqui- *Job* xxxii, 6.
ores; idcirco demisso capite veritus sum
vobis indicare sententiam meam. *Ante gran-* 14

dinem prævibit coruscatio : fulgor enim
coruscationis, descensum grandinis solet
præcedere; *et ante verecundiam prævibit*
gratia : quia pudor sapientialis, quo ho-
mo de turpitudine culpæ coram divini vul-
tus intuitu erubescit, est effectus gratiæ
ac virtutis. Verecundia quoque, quæ ornat
faciem adolescentis, ex gratia perficitur.
Et pro reverentia, quam exhibes alteri, præ-
sertim tuo superiori, *accedet tibi bona*
gratia : sicut modo expositum est.
15 *Et hora surgendi non te trices :* id est,
non sis piger, mœstus, pusillanimis, quan-
do tempus est surgendi de lecto, ad pro-
cedendum ad opera bona, seu quando tem-
pus est accedendi opera ardua; sed fervens
ac agilis sis ad ea : quum dicat Apostolus,
Rom. XIII, 11. Hora est nos de somno surgere; et rursus,
Ephes. V, 14. Surge, qui dormis. Alio quoque loco Scri-
ptura ait : Consurge, lauda in nocte, in
Thren. II, 19. principio vigiliarum. His verbis increpan-
tur et admonentur pigri et somnolenti, re-
ligiosi quoque, qui tristantur dum ad ma-
tutinale Officium excitantur. De quibus
Prov. XXVI, 14. Sapiens asserit, dicens : Sicut ostium ver-
titur in cardine suo, sic piger in lectulo
Ibid. XX, 13. suo. Hinc denuo Salomon loquitur : Noli
diligere somnum, ne te egestas opprimat;
Ibid. XVIII, 9. et iterum, Qui mollis et dissolutus est in
opere suo, frater est opera sua dissipantis.
Præcurre autem prior in domum tuam,
id est, ad conscientiam tuam et mentis
thalamum recurre, antequam ad exteriora
procedas. De qua domo dictum est supra :
Eccli. XXVII, 4. Si non in timore Dei tenueris te instanter,
cito subvertetur domus tua. *Et illic advo-*
care, id est, te ipsum recollige, examinan-
do conscientiam tuam, et meditando quæ
Dei sunt, *et illic lude,* id est, delectabili-
ter age atque exerce te in actibus vitæ
16 contemplativæ; *et age conceptiones tuas,*
id est, concipe et meditare salubria, et ea-
dem ad effectum perducere cura : se-
Is. XXVI, 17, 18. cundum illud Prophetæ, A facie tua, Do-
mine, concepimus, et quasi parturivimus,
et peperimus spiritum salutis; *et non in*
delictis et verbo superbo, id est, ista non
agas cum complacentia vana, aut pro-

A priarum confidentia virium, nec tibi ea
adscribas, sed Deo : quemadmodum sub-
ditur :
Super his omnibus benedicito Domi- 17
num, id est, Deo gratias age de actibus
istis, tanquam de beneficiis suis : quoniam
virtutes nostræ et opera virtuosa seu me-
rita, Dei sunt munera, juxta illud quod
Scriptura ait : De plenitudine ejus omnes *Joann.* I, 16.
accepimus gratiam pro gratia; *qui fecit*
te, a quo habes quidquid boni es aut ha-
bes; *et inebriantem te ab omnibus bonis*
B *suis,* id est, copiose replentem te universis
beneficiis suis, naturalibus et supernatu-
ralibus, generalibus et specialibus, cor-
poralibus et spiritualibus, hoc est qui-
busdam omnium horum. Unde Apostolus
loquitur : Benedictus Deus, qui benedixit *Ephes.* I, 3.
nos in omni benedictione spirituali in cœ-
lestibus in Christo Jesu. Alio quoque loco
protestatur, dicens : Deus non sine testi- *Act.* XIV, 16.
monio semetipsum reliquit, benefaciens
de cœlo, dans pluvias et tempora fructife-
ra, implens cibo et lætitia corda vestra.
C Hinc fertur in Psalmo : Replebimur in bo- *Ps.* LXIV, 5.
nis domus tuæ; et item, Inebriabuntur ab *Ps.* XXXV, 9.
ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis
tuæ potabis eos.
Qui timet Deum filiali aut initiali timo- 18
re, *excipiet doctrinam ejus,* id est, divinæ
inspirationi, angelicæ suggestioni, docu-
mentis Scripturæ, informationibus vica-
riorum Dei obtemperabit, et eas libenter
suscipiet. *Et qui vigilaverint ad illum,* id
est, vigilanter quæsierint Deum, et ei pla-
cere studuerint, juxta illud : Tibi dixit cor *Ps.* XXVI, 8.
D meum, exquisivit te facies mea; faciem
tuam, Domine, requiram. Sic Deum quæ-
rere, est velle, desiderare, conari acquire-
re notitiam et amorem ipsius, seu in eis-
dem proficere, atque ad ejus fruitionem
beatificam adspirare. *Invenient benedi-*
ctionem illius, id est, dona gratiæ in præ-
senti, et dona gloriæ in futuro obtinebunt
ab eo. Deus namque nulli quod in se est
facienti, se negat; et quo quis plenius et
affectuosius se ad ipsum disponit, adspi-
rat ac tendit, eo copiosius invenit illum,

et absorbetur in ipsum, juxta illud quod A
Job xxxiv, 14. scriptum est : Si direxerit homo ad Deum
cor suum, spiritum illius et flatum ad se
II Par. xv, 2. trahet. Ideo alio in loco Scriptura ait : Si
quæsieritis Deum, invenietis. Unde et Moy-
Deut. xxxiii, 3. ses ait : Qui appropinquant pedibus ejus,
accipient de doctrina illius.
19 *Qui quærit legem*, id est, divinam legem
studet agnoscere et implere, juxta illud
Ps. cxviii, 34. quod scriptum est : Da mihi intellectum,
et scrutabor legem tuam, et custodiam il-
lam in toto corde meo; *replebitur ex ea*,
id est, merito observantiæ legis, implebitur B
* Et qui charismatibus gratiarum. *Qui autem* in-*
sidiose agit, id est dolose et quærens alteri
nocere, *scandalizabitur ab ea*, id est, cor-
ruet in peccata et mala pœnalia, receden-
do a lege divina, juxta illud quod scriptum
Prov. xi, 6. est : In insidiis suis capientur iniqui. Atque
Ps. ix, 16. per Prophetam Spiritus Sanctus ait : In la-
queo quem absconderunt, comprehensus
est pes eorum. Talibus loquitur alter Pro-
Malach. ii, 8. pheta, dicens : Vos autem recessistis de
20 via, et scandalizastis plurimos in lege. *Qui*
timent Deum casto et sancto timore, qui C
est fuga culpæ, nascens ex divino amore,
invenient judicium justum, id est copio-
sam et justam remunerationem; et nunc
conservantur a Deo, gratiam quoque justi
judicii, id est veræ discretionis, sortiuntur
ab eo, et illuminantur a Spiritu Sancto ad
inveniendum quid juste judicandum sit
de causis propositis, seu occurrentibus re-
bus. De hoc judicio discretionis Propheta
Ps. i, 5. ait : Ideo non resurgunt impii in judicio.
Job xxxiv, 17. Et alibi dicitur : Numquid qui non amat
Joann. vii, 24. judicium, sanari potest? Et Christus : Ju- D
stum, inquit, judicium judicate. Et Pro-
Mich. vi, 8. pheta : Indicabo tibi, homo, quid sit bo-
num : facere judicium. *Et justitias quasi*
lumen accendent, id est, actus justos splen-
dide exsequentur, aliosque docebunt vias
Eccle. vii, 19. justitiæ : quia qui timet Deum, nihil ne-
Ps. xxxvi, 6. gligit. Unde in Psalmo legitur : Educet
quasi lumen justitiam tuam. Et alibi Scri-
Is. lviii, 8. ptura ait : Erumpet quasi lumen judicium
tuum.
21 *Peccator homo*, id est habituatus et ex-

cæcatus in vitiis, *vitabit correptionem*, tan-
quam suæ inclinationi contrariam, juxta
illud Prophetæ : Odio habuerunt corripi- Amos v, 10.
entem. Quocontra Salomon ait : Auris quæ Prov. xv, 31.
audit increpationes vitæ, in medio sapien-
tium commorabitur. *Et secundum volun-*
tatem suam inveniet comparationem, id
est aliquem suæ voluntati conformem in
vitiis, quem sequetur, vel per cujus exces-
sum se excusabit. Vel sensus est, quod
juxta exigentiam demeritorum suæ impiæ
voluntatis, inveniet punitionem suæ pra-
vitati proportionatam.
Vir consilii, id est prudens, aptus dare 22
sana consilia, sicut primo Machabæorum
legitur : Simon frater vester, vir consilii I Mach. ii, 65.
est. Vel, Vir consilii, id est consiliis bonis
assidue acquiescens, juxta illud Sapientis :
Qui cuncta agunt cum consilio, reguntur Prov. xiii, 10.
sapientia. *Non disperdet intelligentiam*, id
est, notitiam divinorum non amittet, sed
firmiter retinebit, aliisque communicabit,
et crescet in ea. *Alienus et superbus*, id
est qui a Deo aversus est, et in sua arro-
gantia induratus, *non pertimescet timo-*
rem, id est timenda judicia Dei, et futura
tormenta, ac comminationes de eis. Timor
quippe in Scripturis frequenter pro re ti-
menda accipitur. Potest quoque hic acci-
pi pro timore illo gravissimo, quem post
hanc vitam habent damnati, juxta illud in
libro Sapientiæ : Videntes turbabuntur ti- Sap. v, 2.
more horribili. Quem timorem incurrere
impius non veretur. *Etiam postquam fecit* 23
cum eo, id est, postquam ad horam aliqua
egit consona divino timori, *sine consilio*,
id est potius ex subita perterritione et ad-
versitate, quam ex electione atque con-
stantia. Interdum namque contingit, quod
iniquus, instante periculo mortis, aut ex
volatili quadam compunctione, operatur
aliquid boni; sed cessante tali periculo,
vel occurrente objecto concupiscibili, mox
redit ad pristina vitia, sicut in Evangelio
asserit Dominus de quibusdam : Hi radi- Luc. viii, 13.
ces non habent, quia ad tempus credunt,
et in tempore tentationis recedunt. *Et suis*
insectationibus arguetur, id est, a summo

Judice reprobabitur propter solita mala, A
quæ agit ac sequitur. Sic quidam in gravi
infirmitate pœnitere videntur; sanati ve-
ro, peccant ut ante : quia ex servili timore
pœnitentia illa processit.
24 *Fili, sine consilio nihil facias,* id est,
nil magnum aut arduum aggrediaris abs-
que prævia inquisitione habita, vel cum
aliis ad consulendum idoneis, vel cum
propria mente et ex Scripturis, seu dire-
ctionem invocando Spiritus Sancti. Unde
Tob. IV, 19. ait Tobias : Consilium semper a sapiente
Ibid. 20. perquire ; et rursus idem, Pete a Deo ut B
vias tuas dirigat, et omnia consilia tua in
ipso permaneant. Hinc per Isaiam Domi-
Is. XXX, 1, 2. nus loquitur : Væ, filii desertores, ut fa-
ceretis consilium, et non ex me; et ordire-
mini telam, et non per spiritum meum; et
os meum non interrogastis, id est sacram
Job XXXIII, 14. Scripturam, secundum Gregorium. Semel
enim loquitur Deus, et secundo id ipsum
non repetit, id est, in Scripturis docet
quid agere debeamus, nec singulis sigil-
latim hoc repetit. Tale consilium accipit
sapiens ex Scripturis, et præsertim per C
donum consilii redditur homo aptus ad
suscipiendum directionem a Deo in rebus
magnis ac dubiis. Hinc scriptum est in
Prov. II, 10-12. Proverbiis : Si intraverit sapientia cor tu-
um, consilium custodiet te, et prudentia
servabit te, ut eruaris a via mala, et ab
homine qui perversa loquitur. Unde sub-
jungitur : *et post factum non pœnitebis* te
illud egisse, quod ex sano fecisti consilio.
I *Tim.* V, 21. Sic quoque Apostolus : Sine præjudicio,
inquit, id est prævio discretionis judi-
cio, nihil facias, in alteram partem decli- D
Prov. IV, 25. nando. Salomon quoque : Palpebræ tuæ
præcedant gressus tuos.
25 *In via ruinæ non eas,* id est, pravæ do-
Matth. VII, 13. ctrinæ nequaquam consentias, nec per la-
tam viam, quæ ducit ad mortem, incedas.
Hæc via est conversatio prava, carnalis,
mundana, quæ in infernum præcipitat
euntem per eam. De qua in Proverbiis as-
Prov. IV, 19. seritur : Via impiorum tenebrosa ; nesci-
unt ubi corruunt. Via quoque ruinæ, est
peccandi occasio, quæ semper vitanda est.

Et non offendes in lapides, id est, dura et
gravia salutis impedimenta non incides.
Unde ait Psalmista : Angelis suis manda- *Ps.* XC, 11, 12.
vit de te, ne forte offendas ad lapidem pe-
dem tuum. *Nec credas te viæ laboriosæ,* id
est, non exponas te immoderatæ perscruta-
tioni difficilium, nec actibus periculosis
injustorum bellorum inaniumque congres-
suum, neque duris laboribus, ex cupidita-
te divitiarum, aut desiderio voluptatum,
quemadmodum multi : qui in libro Sa-
pientiæ fatentur, Lassati sumus in via *Sap.* V, 7.
perditionis, et ambulavimus vias diffici-
les. Quædam etiam vitia in se ipsis amara
sunt, et plurimum afflictiva, ut ira, ran-
cor, invidia, impatientia, indignatio, lis,
contentio : quibus qui se exponit, viæ la-
boriosæ se credit. Quocontra Salomon di-
xit : Viæ Domini, viæ pulchræ; et omnes *Prov.* III, 17.
semitæ ejus, pacificæ. *Ne ponas animæ
tuæ scandalum,* id est, ne lædas læsione
iniquitatis te ipsum, nec præcipites te in
culpam : juxta illud, Homo per iniquita- *Sap.* XVI, 14.
tem occidit animam suam.
A filiis tuis cave, ne immoderate eis 26
credas : quia frequenter infideles sunt et
ingrati suis parentibus, sicut sequenti ha-
betur capitulo : Filio et mulieri, fratri et *Eccli.* XXXIII, 20.
amico non des potestatem super te, etc.,
prout ibi exponetur. Cave etiam ne subtra-
hant tibi occulte, quæ habes : quod multi
filii impune se agere arbitrantur. Quocon-
tra in Proverbiis habetur : Qui subtrahit *Prov.* XXVIII, 24.
aliquid a patre suo et a matre, et dicit hoc
non esse peccatum, particeps homicidæ
est. *Et a domesticis tuis attende,* ne infi-
deliter tecum agant et dissipent bona tua,
sicut et in Michæa legitur : Nolite credere *Mich.* VII, 5, 6.
amico (scilicet incaute, sed consulte), et
nolite confidere in duce; ab ea quæ dor-
mit in sinu tuo, custodi claustra oris tui :
quia filius contumeliam facit patri, filia
consurgit adversus matrem suam, nurus
contra socrum suam, et inimici hominis,
domestici ejus.
In omni opere tuo crede ex fide animæ 27
tuæ, id est, quidquid agis, age ex fide cor-
dis, et firmiter crede, in omni loco, actu

ac tempore, quoniam fides est vitæ meri- A
toriæ fundamentum, secundum illud Ha-
Habac. II, 4. bacuc : Ecce qui incredulus est, non erit
anima ejus recta in semetipso ; justus au-
tem in sua fide vivet. Unde ait Apostolus :
Rom. XIV, 23. Quod non est ex fide, peccatum est ; item-
Hebr. XI, 6. que, Sine fide impossibile est placere Deo.
Hæc est enim conservatio mandatorum, id
est, adimpletio divinorum præceptorum
consistit in hoc, ut sic omnia ex fide agan-
tur : et hoc ipsum Deus frequenter præce-
Ibid. X, 38. pit, juxta illud ad Hebræos : Justus meus
ex fide vivit ; quod si subtraxerit se, non
placebit animæ meæ.
28 *Qui credit Deo* fide formata, quæ est
Galat. V, 6. fides per dilectionem operans, *attendit*
mandatis, id est, ea diligenter observat.

Siquidem fides sine operibus mortua est Jacob. II, 17.
in se ipsa. De qua fide in Marco legitur :
Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus Marc. XVI, 16.
erit. *Et qui confidit in illo,* id est in Deo,
spe formata, quæ ex gratia et actibus pro-
cedit, *non minoratus erit,* id est, spiritua-
liter parvus non erit, nec pauper in meri-
tis, sed magnus et dives in Domino : de
quo loquitur Isaias : Deus judicii Domi- Is. XXX, 18.
nus ; beati omnes qui exspectant eum. Et
Psalmista : Domine virtutum, beatus ho- Ps. LXXXIII, 13.
mo qui sperat in te. Nempe, ut ait Aposto-
B lus, Spes non confundit. Ideo sanctus Job Rom. V, 5.
dixit : Etiam si occiderit me, in ipso spe- Job XIII, 15.
rabo. In Proverbiis quoque legitur : Habe Prov. III, 5.
fiduciam in Domino ex toto corde tuo, et
ne innitaris prudentiæ tuæ.

ARTICULUS XXXIV

EXPOSITIO CAPITULI TRICESIMI TERTII : TIMENTI DEUM NON OCCURRENT MALA.

DIFFERENTIA multiplex inter justum C
et injustum hic ponitur; et qualiter
paterfamilias habere se debeat ad conju-
gem ac filios ceterosque domesticos, præ-
sertim ad servos, docetur. Aliqui autem
volentes in libro hoc magistrales atque
scholasticas divisiones inducere, nimis co-
arctant sententias capituli hujus ac alio-
rum, referendo eas ad certas personas seu
determinatos status, et eorum supposita,
quæ potius indistincte spectant ad omnes.
1 *Timenti Deum non occurrent mala :* id
est, qui Deum finaliter timet, mala culpæ
non incidet, secundum quod talis, quum
Eccle. VII, 19. scriptum sit : Qui timet Deum, nihil negli-
git. Et rursus in Proverbiis affirmatur :
Prov. XIV, 27. Timor Domini fons vitæ, ut declinet a rui-
na mortis. Verumtamen timens Deum, sæ-
pe tentatur de malis culpæ, sicque mala
culpabilia ei occurrunt per impugnatio-
nem, sed ipse occurrit illis per superatio-
nem. Mala vero pœnalia sustinet in hac

vita. Hoc est quod subditur : *sed in tenta-*
tione Deus illum conservabit, ut nec ten-
tationibus dæmonum, nec mundi, nec car-
nis vincatur; *et liberabit a malis,* id est
a peccatis et ab inferni suppliciis. Quum
enim sollicitus sit sincere ne Deum of-
fendat, et ad evitandum vitia diligentiam
suam apponat, meretur desuper adjuvari
ac protegi. Unde in Proverbiis legitur : In Prov. XIV, 26.
timore Domini fiducia fortitudinis. Hinc
oramus quotidie : Et ne nos inducas in Matth. VI, 13.
tentationem ; sed libera nos a malo.
D *Sapiens non odit mandata et justitias.* 2
Imo diligit eas, tanquam media ad æter-
nam salutem, dicens cum sancto : Bonum Ps. CXVIII, 72.
mihi lex oris tui super millia auri et ar-
genti. *Et non illidetur quasi in procella*
navis : id est, impulsibus passionum, im-
pugnationibus tentationum, motibus vitio-
rum, non concutietur, nec impelletur ex
statu salutis, sicut impellitur navis in pe-
lagi tempestate ; sed Deo stabiliter adhæ-

rebit, ancoram cordis habens fixam in A
Deo. Ideo scriptum est in libro Proverbio-
Prov. x, 25. rum : Justus quasi fundamentum æter-
Eccli. num. Et supra dictum est : Homo san-
xxvii, 12. ctus in sapientia manet ut sol. In Job
Job xi, 14, quoque dicitur : Si iniquitatem abstu-
15. 3 leris, non commoveberis. *Homo sensatus*
credit legi Dei, id est, eam vere esse de-
super datam et divinitus confirmatam, pro
Galat. i, 8. certo tenet, in tantum ut etsi angelus de
cœlo contrarium evangelizaverit, non cre-
det. Fides enim majoris est certitudinis
quam scientia, ex parte objecti et certitu- B
dine adhærentiæ, non autem certitudine
evidentiæ. *Et lex Dei illi fidelis,* id est,
verax est, et facit hominem consequi ea
Ps. xviii, 8. quæ ipsa tradit : juxta illud in Psalmo, Te-
stimonium Domini fidele ; atque in Evan-
Matth. v, gelio, Unus apex de lege non præteribit.
18. 4 *Qui interrogationem manifestat,* id est
sacerdos seu doctor, aut præsidens, cu-
jus est respondere ad quæstionem, et ejus
manifestare solutionem, juxta illud Deu-
Deut. xxxii, teronomii : Interroga patrem tuum, et an-
7. *Malach.* ii, nuntiabit tibi. Et Malachias ait : Labia sa- C
7. cerdotis custodiunt scientiam, et legem
requirent ex ore ejus. In Deuteronomio
Deut. xvii, quoque Dominus jussit, ut in dubiis habe-
8-13. retur ad sacerdotes recursus. Et divinus
Dionysius in libro de Ecclesiastica hierar-
chia testatur, quod ad summum hierar-
cham (id est episcopum) pertineat, ad dif-
ficiliora quæsita dare responsa : propter
quod debet esse in lege doctissimus. *Pa-*
rabit verbum, id est, aptam responsionem
dare disponet in corde suo, et capacitati
interrogantis proportionabit suæ respon- D
sionis doctrinam. *Et sic deprecatus,* id est,
quum Deum corde invocaverit pro illumi-
natione, et aptæ responsionis exhibitione,
exaudietur a Deo : sicut ait Apostolus,
II *Tim.* ii, 7. Dabit tibi Dominus in omnibus intelle-
Jacob. i, 5. ctum ; et S. Jacobus, Si quis indiget sa-
pientia, postulet a Deo, et dabitur ei. In
tali etenim casu frequenter illuminat Deus
seniorem ac præsidentem, non solum ob
merita ejus, sed etiam propter humilitatem,
indigentiam, ac salutem interrogantis ; et

per canale putridum propinat quandoque
aureum poculum. *Et conservabit discipli-*
nam, id est scientiam sibi a Deo conces-
sam, vel docendi modestiam ; *et tunc re-*
spondebit mature ac sapienter, juxta illud
Ecclesiastæ : Tempus et responsionem cor *Eccle.* viii,
sapientis intelligit. Invocanda est igitur 5.
divina illuminatio semper : quia, ut ait
Scriptura, Inspiratio Omnipotentis dat in- *Job* xxxii, 8.
telligentiam.
Præcordia fatui, quasi rota carri, id 5
est, desideria iniqui passionatique homi-
nis, omnino instabilia sunt, et de uno vi-
tioso motu agitantur ad alium. De quibus
Propheta : Deus meus, pone illos ut rotam, *Ps.* lxxxii,
et sicut stipulam ante faciem venti. Unde 14.
dictum est supra : Stultus mutatur ut lu- *Eccli.*
na ; in Proverbiis quoque, Cor stultorum xxvii, 12. *Prov.* xv, 7.
dissimile erit. Gratia enim, virtus et sa-
pientia, mentem confortant et figunt in
bonis. Insipientia vero, passio, et pecca-
tum, eam exagitant. Ideo ait Apostolus :
Optimum est gratia stabiliri cor. *Et quasi* *Hebr.* xiii,
axis versatilis cogitatus illius, id est, co- 9.
gitationes ejus in assidua alteratione sunt,
sicut axis circa quem rota versatur. Unde
in Psalmo cantatur, In circuitu impii am- *Ps.* xi, 9.
bulant ; et in Isaia legitur, Impii quasi *Is.* lvii, 20.
mare fervens, quod quiescere non potest.
Ideo sicut mola cui nihil ad molendum
imponitur, suo continuo motu consumit se
ipsam ; sic cor humanum cui nil salubre
infigitur, suis phantasiis et cogitationibus
vanis desideriisque illicitis se ipsum in-
terimit.
Equus emissarius, sic et amicus subsan- 6
nator : id est, fictus amicus, qui amico
lapso non condolet, sed eum subsannat,
assimilatur equo emissario, qui ad jumen-
torum emittitur coitum : quoniam instar
talis equi, lascivus et petulans mente est.
Sub omni suprasedente hinnit : id est,
quemadmodum talis equus emittit hinni-
tum, præsertim dum videt concupiscibile
suum ; sic subsannator amicus, orta occa-
sione, mox petulantiam suam effundit. De
tali amico in Job scriptum est : Qui deri- *Job* xii, 4.
detur ab amico suo, invocabit Deum, et

exaudiet eum. Sed et in Proverbiis legitur:
Prov. XVI, 29. Vir iniquus lactat amicum suum, et ducit eum per viam non bonam.

Consequenter ostendit multiplicem hominum distinctionem ex divina providentia nasci, per simile in naturalibus atque
7 cœlestibus. *Quare dies diem superat?* id est, cur unus dies est longior, clarior, calidior alio? *Et iterum lux lucem?* quia lux solis major est luce lunæ ac siderum;
I Cor. XV, 41. atque, ut ait Apostolus : Alia claritas solis, alia lunæ, alia stellarum; stella enim a stella differt in claritate. *Et annus annum?* Interdum enim est annus bisextilis; annus quoque solaris longior est anno lunari, et unus annus est fertilior, fortunatior, jucundior altero. His verbis in aliquibus libris subjungitur, *a sole :* id est, annus solaris ex consummatione motus ipsius solis in proprio orbe circulove causatus, superat annum lunarem. Alii libri habent, *sol solem?* id est, cur idem sol tam diversimode habet se, accedendo et elongando se a nobis, et influendo in alia?
8 Ad ista respondet : *A Domini scientia separati sunt :* id est, quod taliter ab invicem sunt distincti ac differentes, dies et anni, lux et sol, fontaliter et causaliter primo ex providentia Dei contingit : qui, teste Boetio, omnia certo fine gubernat, legemque pati sidera cogit; qui ab exordio
Gen. I, 16. fecit luminare majus, ut præesset diei, et luminare minus, ut præesset nocti. De quo
Jer. XXXI, 35. in Jeremia scriptum est : Hæc dicit Dominus, qui dat solem in lumine diei, ordinem lunæ atque stellarum in lumine noctis. Et rursus in eodem Propheta legitur :
Ibid. XXXIII, 20, 25. Hæc dicit Dominus : Si pactum meum inter diem et noctem irritum fieri potest, et
Ps. CIII, 24. leges cœlo et terræ non posui. Qui omnia in sapientia fecit, et per lumen ac motum et influentiam solis, causat diversitatem dierum et noctium ac luminum præinductam. Unde subditur : *Facto sole et præceptum custodiente,* id est, indesinenter agente quod Creator per ipsum fieri jus-
Ps. CXLVIII, 6. sit, secundum illud in Psalmo : Statuit ea in sæculum sæculi; præceptum posuit, et

A non præteribit; *per Dei sapientiam dividuntur. Et immutabit tempora et dies* 9
festos ipsorum : id est, sol, seu Deus per motum solis, causabit diversitatem hiemis et æstatis, autumni et veris, solenniumque dierum legis, videlicet sabbatorum et festorum, Scenopegiæ et Tabernaculorum; *et in illis* quatuor partibus anni præfatis, *dies festos celebraverunt ad horam,* id est, Hebræi sua festa solenniter tenuerunt, durante cursu veteris Testamenti, seu horis in lege præfixis, ut in Levitico et Deute- Lev. XXIII; Deut. XVI, 1-17.
B ronomio patet.

Ex ipsis exaltavit et magnificavit Deus, 10
id est, ex populo Hebræorum quosdam per dona gratiæ sublimavit in reges, pontifices et Prophetas, et in viros virtutum. Vel, Ex ipsis, scilicet festivis diebus prædictis, quosdam dies fecit solenniores, atque majoribus sacrificiis honoratos. *Et ex ipsis posuit in numerum dierum,* id est, ex diebus anni, quosdam deputavit operibus manualibus, qui sunt dies feriales certo numero comprehensi, juxta illud in
C Exodo : Sex diebus operaberis. Exod. XX, 9; XXIII, 12; XXXIV, 21.

Et omnes homines de solo, id est, de firma terra formavit, quantum ad corpora eorumdem, in quantum in corporibus hominum mixtis elementum terræ prædominatur quoad corpulentam substantiam, *et ex terra, unde procreatus est Adam :* qui, ut in Genesi habetur, de limo terræ for- Gen. II, 7.
matus est, quoad corpus. *In multitudine* 11
disciplinæ Domini separavit eos, id est, homines ex Adam progenitos divisit per climata terræ in multiplici disciplina et
D arte, seu in multiplici correctione, qua eos qui turrim Babylonis construxerunt, punivit per diversitatem linguarum et operis Ibid. XI, 7-9.
inchoati impeditionem, atque ex eo loco separavit eos super universam superficiem terræ, prout in Genesi legitur. Unde et in Actibus Apostolorum Paulus asserit : Deus fecit ex uno, scilicet primo parente, Act. XVII, 26.
omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora et terminos habitationis eorum. *Et immutavit vias eorum,* id est, varium

modum vivendi eis contulit seu permisit. A
Immutavit quoque vias eorum, id est, cor-
poralia eorum itinera diversificavit. Qui
enim ejusdem linguæ erant, sibi invicem
adhæserunt, quando recesserunt a turri
incepta.
12 *Et ex ipsis benedixit et exaltavit.* Nam
ceteris ad idololatriam corruentibus, elegit
benedixitque Abraham et posteros ejus,
quos per gratiarum charismata atque mi-
racula sublimavit, præsertim sub Moyse et
Josue. *Et ex his sanctificavit, et ad se appli-
cavit.* Nam tribum Levi ipsumque Moysen B
et Aaron ac filios ejus specialiter deputa-
vit cultui suo, ac ministerio templi, taber-
naculi et altaris. Propter quod in libro Nu-
Num. XVI, 9. merorum Moyses ait ad illos : Num parum
est vobis, quod separavit vos Dominus et
junxit sibi, ut serviretis ei in cultu taber-
naculi ? Quibus et secundo Paralipomenon
II *Par.* XXIX, 11. loquitur Ezechias : Vos elegit Dominus, ut
stetis coram eo, et ministretis ei, colatis-
que eum, et cremetis ei incensum. *Et ex
ipsis maledixit et humiliavit,* id est, quos-
dam ex hominibus, dona gratiæ suæ sub- C
trahendo, reprobavit, damnavit, ut Cham
et posteros ejus. Vel quod ait, Ex ipsis,
Num. XVI, 31-35. ad Levitas refertur : quoniam ipsum Core
et ducentos quinquaginta viros complices
ejus dire occidit, dejecit. *Et convertit illos
a separatione ipsorum,* id est, propter
Ibid. 12-14. divisionem, qua per rebellionem se sepa-
raverunt a Moyse et Aaron, convertit eos
in infernum ; vel, A separatione, id est a
societate electorum Levitarum, cum qui-
bus separati fuerunt a ceteris tribubus, ad
serviendum Deo modo prætacto. D
13 *Quasi lutum figuli in manu ipsius,
plasmare illud et disponere,* id est, sicut
in potestate figuli est, formare diversa
14 vasa ex luto eodem, *omnes viæ ejus,* id
est dispositiones formationesque luti, *se-
cundum dispositionem ejus,* id est, juxta
ordinationem et præconceptionem ipsius
figuli sunt et se habent ; *sic homo in ma-
nu illius qui se fecit,* id est, sic in omni-
potentia Dei est facere de homine quid-
quid voluerit, utpote pie salvare, et juste
relinquere, et unum sublimare, alium-
que dejicere. Hac comparatione utitur sæ-
pe Scriptura, quoniam in Isaia scriptum
est : Væ qui contradicit factori suo. Num- *Is.* XLV, 9.
quid dicit lutum figulo suo, Quid facis ?
Per Jeremiam quoque Dominus loquitur :
Numquid sicut figulus non potero facere *Jer.* XVIII, 6.
vobis, domus Israel ? Ecce sicut lutum in
manu figuli, ita vos in manu mea. Et ad
Romanos scribit Apostolus : O homo, tu *Rom.* IX, 20, 21.
quis es, qui respondeas Deo ? Numquid di-
cit figmentum ei qui se finxit, Quid me fe-
cisti sic ? Annon habet potestatem figulus
luti, ex eadem massa facere aliud quidem
vas in honorem, aliud vero in contume-
liam ? Atque ad Timotheum : In magna, II *Tim.* II, 20.
inquit, domo non solum sunt vasa aurea,
etc. *Et reddet illi secundum judicium su-
um,* id est, Deus secundum discretionem
sapientiæ suæ, unumquemque pro suis re-
munerat meritis, impios citra condignum
puniens, et electos ultra condignum glo-
rificans.
Contra malum, bonum est. Hic ostendit, 15
in cunctis operibus Creatoris esse quam-
dam oppositionem et contrarietatem. Nam
et genus dividitur per differentias opposi-
tas, et omnis divisio, secundum Boetium,
prima facie est bimembris, utique per op-
posita. Contrariorum quoque eadem per-
hibetur scientia ; et distinctio rerum ab
invicem, est per quædam opposita. Contra
malum, bonum est. Malum namque, lo-
quendo in generali, opponitur bono pri-
vative. Malum vero pœnæ, de quo hic
magis fit mentio, bono contrariatur natu-
ræ. Imo, sicut bono naturæ contrariatur
malum naturæ, ut sanitati ægritudo ; sic
malo culpæ opponitur bonum virtutis, et
malo infernalis miseriæ, bonum gloriæ
æternalis. *Et contra vitam est mors.* Nam
vitæ naturali contrariatur mors corpora-
lis, vitæ gratiæ mors peccati, vitæ gloriæ
mors inferni. *Sic et contra virum justum,
peccator,* id est, iniquus justo, electus-
que reprobo, sapiens stulto contrariatur.
*Et sic intuere in omnia opera Altissi-
mi,* id est, in cunctis creaturarum ordini-

bus ac generibus sic esse considera. *Duo* A
contra duo, id est, invenies quod quæcum-
que duo bona, habeant duo mala sibi
opposita. Tamen, ut ait Philosophus, sub-
stantiæ nihil est contrarium. Sed in una
substantia invenitur, quod alteri substan-
tiæ contrariatur sive opponitur. *Unum*
contra unum, id est, invenies unum bonum
aut verum, alteri bono seu vero contra-
rium. Nam et Philosopho teste, quot mo-
dis dicitur unum contrariorum, tot mo-
dis et reliquum. Verumtamen non sunt
duo effectiva principia rerum, ut rudis et B
impius mentitus est Manichæus, videlicet
unum essentialiter bonum, et aliud essen-
tialiter malum, quum et Philosophus pro-
bet, quod si esset aliquid essentialiter ma-
lum, corrumperet utique semetipsum; sed
quidquid entitatis est in malis pœnæ aut
culpæ, a Deo est, qui per Isaiam testa-
Is. XLV, 6, 7. tur : Ego Dominus formans lucem et cre-
ans tenebras, faciens pacem et creans ma-
lum. De quo in Amos propheta fertur :
Amos III, 6. Si erit malum in civitate, quod Dominus
non fecit? Porro malum culpæ, quoad su- C
um formale, non est a Deo, nec aliquid
positivum, sed casus et defectus a boni-
tate et veritate ; nec habet causam pro-
prie effectivam, sed potius defectivam,
hoc est voluntatem creatam, prout ex ni-
hilo est.

Consequenter auctor hujus voluminis
16 humiliter loquens, addit : *Et ego novissi-*
mus vigilavi, id est, post præcedentes
auctores Scripturæ, vacavi studio Scriptu-
rarum. Sic et Vas electionis de se ipso
I Cor. XV, 8. fatetur : Novissime omnium mihi tanquam D
abortivo, etc. *Et quasi qui colligit ra-*
* *acinos* *cemos* *, id est parvulas uvas, *post vin-*
demiatores, qui uvas deposuerunt. Quasi
dicat : Præcedentium patrum fragmenta
17 collegi, et dicta eorum in unum redegi. *In*
benedictione Dei et ipse speravi, id est in
auxilio gratiæ Dei, et in copiosis collatio-
nibus charismatum divinorum; *et quasi*
qui vindemiat, replevi torcular, id est,
sicut vindemiator replet torcular uvis et
vino, sic ego replevi Ecclesiam, quæ mul-
tis tribulationibus premitur, sicut uvæ in
torculari premuntur : hanc, inquam, Ec-
clesiam, seu fidelium mentes, replevi spi-
rituali vino, hoc est salutari hujus libri
doctrina. *Respicite quoniam non mihi so-* 18
lum laboravi, id est pensate quod labor
studii mei, non mihi dumtaxat ad aug-
mentum gratiæ proficit et gloriæ, *sed et*
omnibus exquirentibus disciplinam, id est
informationem et correctionem in mori-
bus : qui ex hoc libro studii mei valde
queunt proficere. Quasi dicat : Ita et vos
studeatis proximis vestris proficere verbo,
exemplo et documentis. Istud quoque su- *Eccli.* XXIV, 47.
pra jam dixit, ubi et istud plenius fuit
expositum.

Audite me, magnati, et omnes populi, 19
et rectores Ecclesiæ, auribus percipite se-
quentia documenta. Quasi dicat : Omnibus
vobis, quantumlibet magnis aut parvis,
expedit ea scire. *Filio et mulieri, fratri* 20
et amico non des potestatem super te in
vita tua, id est, nec sobolem, nec uxorem,
nec cognatos, neque domesticos permittas
contra te agere aut prævalere, in præjudi-
cium auctoritatis et præsidentiæ tuæ, qua
caput es omnium illorum; *et non dederis*
aliis possessionem tuam, eam totaliter ac
prodigaliter expendendo, seu soboli tuæ
eam præstando, *ne forte pœniteat te,* dum
videris illos tibi ingratos, *et depreceris*
pro illis, id est, cogaris illos rogare ut
tibi subveniant. *Dum superes et adspiras,* 21
id est, quamdiu vivis, *non immutabit te*
omnis caro, id est, nullus homo te mutet,
seu removeat ab hujus observantia docu-
menti, nec immoderanter illiciat te, ut
tua des ei, et postea egeas. *Melius est* 22
enim, ut filii tui te rogent, ut eis de bonis
tuis communices, *quam te respicere in*
manus filiorum tuorum, id est ad mune-
ra quæ dent tibi, hoc est, quam ut roges
eos quatenus tuæ subveniant paupertati.
Parentes enim sunt sua sobole superiores,
et habent providere eidem. Unde ait Apo-
stolus : Non debent filii thesaurizare pa- *II Cor.* XII, 14.
rentibus, sed parentes filiis. His consonant
apostolica documenta, quoniam Paulus

I *Tim.* II, 12. ait : Mulieri non permitto dominari in vi- A
Ephes. VI, rum ; et rursus, Filii, obedite parentibus.
1 ; *Coloss.* III, 20. *In omnibus operibus tuis præcellens esto,*
23 id est aliis exemplaris et agilis, et quibus
major es auctoritate et potestate, perfecti-
or sis in omni virtute. Idcirco et paterfa-
milias præfatis personis debet eminentior
esse in exemplaritate et omni conversatio-
24 ne. *Et ne dederis maculam in gloriam tu-
am,* id est, dignitatem tuam non fœdes
per vitia et subjectionem indignam. Ideo
II *Cor.* VI, 3. admonet Paulus : Nemini dantes ullam of-
fensionem, ut non vituperetur ministeri- B
um nostrum. *In die consummationis die-
rum vitæ tuæ, et,* pro id est, *in tempore
exitus tui,* videlicet hora mortis, *distribue
hereditatem tuam* filiis tuis, et quibus se-
cundum jura debetur. Nam et in Prover-
Prov. XX, 21. biis legitur : Hereditas ad quam festinatur
in principio, in novissimo benedictione
carebit. Cautum est tamen, testamentum
facere tempestive ; sed sic, ut sortiatur ef-
fectum post obitum testatoris, sicut ait
Hebr. IX, 17. Apostolus : Testamentum in mortuis con-
firmatum est. C
25 *Cibaria, et virga, et onus asino ; panis,
et disciplina, et opus servo :* id est, quem-
admodum asino conveniunt cibaria grossa
pro sua sustentatione, et verbera pro suæ
tarditatis excitatione, et onus pro commo-
do domini sui, cujus onera debet porta-
re ; sic servo congruunt simplex victus, ut
valeat operari, et castigatio, si promeru-
erit, et operatio, ne torpescat. Et potest
per servum intelligi corpus nostrum, quod
I *Cor.* IX, 27. castigandum atque in spiritus servitutem
est redigendum, sobrie nutriendum, et bo- D
nis exercitationibus assuefaciendum. Imo
cuilibet servo, id est peccatori, qui vitiis
Prov. XXVI, 3. est subjectus, hæc tria debentur : flagel-
lum equo, et camus asino, et virga in dor-
26 so imprudentium. *Operatur in disciplina,*
id est, servus quamdiu sub virga tenetur,
agit quæ sibi præcipiuntur, similiter cor-
pus ; *et quærit requiescere,* id est cessare
ab opere ; *laxa manus illi, et quærit liber-
tatem,* id est, si relaxaveris eum ab opere,
sæpe quæret jugum servitutis tuæ omnino

evadere. *Jugum et lorum,* id est habena, 27
curvant collum durum equorum, camelo-
rum, et bubalorum ; *et servum inclinant,*
id est humiliant, *operationes assiduæ,* si-
bi a domino suo injunctæ : nam et Deus
videns servum sic occupari, gravari, obe-
dire et subjici, pronior est ei gratiam im-
pertiri. Sic et caro est affligenda, ne in-
solescat.
Servo malevolo tortura et compedes, id 28
est, tortura seu pœnarum pressura debe-
tur, ut malitia ejus debite castigetur, vel
ut compellatur aperire suam occultam ne-
quitiam, et compedes, si aliter nequeat
reprimi, et de fuga ipsius habeatur suspi-
cio probabilis. *Mitte illum in operatio-
nem, ne vacet : multam enim malitiam* 29
docuit otiositas, id est, multorum vitiorum
occasio, nutrix, ministra, est otiositas ipsa,
seu cessatio ab opere bono ac licito, juxta
illud in Psalmo : In labore hominum non *Ps.* LXXII,
sunt ; ideo tenuit eos superbia, operti sunt 5, 6.
iniquitate et impietate sua. Et Salomon
ait : In desideriis est omnis piger ; item- *Prov.* XXI,
que, Tota die concupiscit iniquus. In Eze- 25. *Ibid.* 26.
chiele quoque scribitur : Hæc fuit iniquitas *Ezech.* XVI,
Sodomæ, superbia, saturitas panis, abun- 49.
dantia, et otium ejus. Quum enim homo
diu esse non valeat absque occupatione et
delectatione, quando non occupat se, nec
delectatur in bonis et licitis, statim ad
illicita se effundit. Hinc ait Hieronymus :
Semper te diabolus inveniat occupatum.
Occupatus, tentatur a dæmone uno ; otio-
sus, a multis.
In opera constitue eum : sic enim con- 30
decet illum. Nam a serviendo servus voca-
tur, et de servo empticio seu vernaculo,
non de servo conducticio, ista dicuntur
præcipue. Nam scribitur : *Quod si non
obaudierit,* id est, si non obedierit tibi,
curva illum compedibus. De tali etenim
servo scriptum est in Proverbiis : Servus *Prov.* XXIX,
verbis non potest erudiri ; quia quod dicis 19.
intelligit, et respondere contemnit. *Et non
amplifices super omnem carnem,* id est,
non præferas eum aliis per amplam ju-
risdictionem. *Verum sine judicio nihil fa-*

cias grave, id est, absque magna discre- A
tione et discussione non facias arduum
quidquam, nec servis tuis prætactas in-
feras pœnas, nec eos despicias quoniam
servi sunt, sed honora quia proximi tui
sunt. Si vero sint improbi, improbitas cum
discretione compescatur et castigetur; si
autem [servus] fidelis et probus exstiterit,
ametur ut filius, ut frater, ut proximus.
Hinc subditur :
31 *Si est tibi servus fidelis,* quærens tuum
honorem et commoda tua magis quam sua,
atque ex caritate magis quam ex timo- B
re obsequens tibi, non minus te absente
quam præsente, *sit tibi quasi anima tua,*
id est, cordialiter dilige eum, sicut te ip-
sum, et ejus quærendo salutem ; *quasi
fratrem, sic eum tracta,* id est caritative
et pie, *quoniam in sanguine animæ com-
parasti illum,* id est pro necessitatibus et
utilitatibus vitæ tuæ animalis, quæ con-
Lev. xvii, 11. sistit in sanguine, juxta illud Levitici, Ani-
ma omnis carnis in sanguine est : ut scili-
cet in necessariis vitæ tibi deserviat. Hinc
Seneca dixit : Vive cum servo fideli com-
muniter et prudenter, et in sermone illum
admitte, et in convictu. *Si læseris eum* 32
injuste, in fugam convertetur : sicut ti-
mendum est, et prout tertio Regum servi III Reg. II, 39.
Semei leguntur fugisse. *Et si extollens,* id 33
est, aliquid de rebus tuis secum expor-
tans : quemadmodum Onesimus aliquid Philem. 18.
tulerat secum de rebus Philemonis domini
sui. Vel, Si extollens, id est, contra te in-
dignans et tumens : sicut et justo zelo Ja- Gen. XXXI, 36.
cob contra Laban tumens, dixit, Quam ob
culpam meam sic exarsisti post me? ut in
Genesi legitur. *Quem quæras,* id est, ubi
sit quem quærere vis, *et in qua via quæ-
ras, nescis.*

Postremo consonant hæc apostolicis do-
cumentis, juxta illud ad Ephesios : Servi, Ephes. VI, 5, 6, 9.
obedite dominis carnalibus cum omni ti-
more et tremore in simplicitate cordis,
non ad oculum servientes, sed ex animo; et
vos, domini, eadem facite illis, remittentes
minas, scientes quia et illorum et vester
Dominus est in cœlis.

ARTICULUS XXXV

EXPOSITIO CAPITULI TRICESIMI QUARTI : VANA SPES ET MENDACIUM INSENSATO VIRO.

PONUNTUR hic compendiosissima do- C
cumenta, ad instructionem et intelli-
gentiam Scripturarum ac fidei opportuna.
Et quoniam veritas fidei ex revelatione
habetur divina, reddit nos cautos ne phan-
tasticis apprehensionibus, tanquam divi-
nis revelationibus, inhæreamus.
1 *Vana spes et mendacium viro insensato,*
id est, insipiens homo habet spem vanam,
confidendo in rebus creatis, vanis, cadu-
cis, potius quam in Deo, vel præsumendo
se consecuturum vitam beatam prave vi-
vendo, vel in fine vitæ pœnitentiam esse D
Is. LIX, 4. acturum. De quibus loquitur Isaias : Con-
fidunt in nihili, et loquuntur vanitatem;
et Jeremias, Maledictus vir qui confidit in Jer. XVII, 5.
homine, et ponit carnem brachium suum.
In Proverbiis quoque scriptum est : Qui Prov. XXVIII, 26.
confidit in corde suo, insipiens est. De
talibus loquitur Dominus per Jeremiam
dicentem : Quid invenerunt in me iniqui- Jer. II, 5.
tatis, quia dereliquerunt me, et abierunt
post vanitatem, et vani facti sunt? Deni-
que, sicut in homine sapiente et virtuoso
triplex est veritas, scilicet vitæ, doctrinæ,
justitiæ; ita in homine insensato et vitio-
so est triplex mendacium, prætactæ tri-
plici veritati contrarium, utpote falsitas
sermonis seu instructionis, falsitas con-
versationis, et æquitas ficta. Ideo recte ait

Ps. iv, 3. Psalmista : Filii hominum, usquequo gra-
vi corde? Ut quid diligitis vanitatem, et
quæritis mendacium? *Et somnia extollunt*
imprudentes : qui nesciunt inter revela-
tionem et somniationem discernere. Ideo
sæpe putant sua somnia esse divina ora-
cula, persuadentque sibi, suggerente diabo-
lo, quod sint spiritualiter magni, sapientes
et virtuosi, ac ceteris meliores, seu quasi
Prophetæ, eo quod divina eis et abdita re-
velentur.
2 *Quasi qui apprehendit,* id est, appre-
hendere nititur, *umbram, et persequitur,*
id est, instanter currit post *ventum,* quasi
volens tenere eumdem ; *sic et qui attendit*
ad visa mendacia, id est, falsis apparitio-
nibus seu denuntiationibus factis in som-
no, credit. Idcirco in Levitico et Deutero-
Lev. xix, 26; nomio Dominus jussit : Non observabitis
Deut. xviii, 10. somnia. Ideo subditur : *Secundum hoc vi-*
3 *sio somniorum,* id est, ostensio seu imagi-
natio habita in somno, est vana et fallax :
non quod semper sit talis, sed sæpe, prout
infra dicetur. Ideo gratia discretionis, at-
que discretio spirituum necessariæ sunt,
ut separetur pretiosum a vili, et verum a
falso. *Ante faciem hominis, similitudo al-*
terius hominis, id est, in somno coram
interiori vultu et oculo hominis apparet
imago alterius hominis : quemadmodum
Job iv, 16. in libro Job Eliphaz ait, Stetit quidam,
cujus non agnoscebam vultum, imago co-
ram oculis meis.

Et quoniam ista dicuntur præsertim de
somniis quæ diabolica fiunt illusione, sub-
4 jungitur : *Ab immundo quid mundabi-*
tur? tanquam dicat : Quum dæmon sit to-
tus immundus, non exhibet nec infundit
visiones salubres et purgativas ; et dato
quod interdum utilia dicat, hoc agit aut
invite, seu compulsus ab angelo sancto,
aut intentione perversa, ut scilicet tandem
fallat et inquinet. Verumtamen ministri
Ecclesiæ, quamvis in mortalibus sint pec-
catis, veraciter tamen ministrant ecclesia-
stica sacramenta, et instrumentaliter pur-
gant, in quantum sunt publici ministri et
officiati Ecclesiæ. *Et a mendace quid ve-*

A *rum dicetur?* Non dubium quin homo
mendax et impius, multa vera et salubria
prædicet et affirmet, sicut de talibus ait
Salvator : Quæcumque dicunt vobis, faci- Matth. xxiii, 3.
te; secundum opera vero illorum nolite
facere. Dæmones quoque, quamvis men-
dosi, tamen frequenter aliqua vera annun-
tiant et prædicunt. Quod igitur dictum est,
A mendace quid verum dicetur? de dia-
bolo intelligendum est, quod vera non
dicat nisi intentione fallendi : et sic ve-
rum quod dicit, potest falsum vocari ex
B fine intento, quemadmodum Apostolus lo-
quens de Antichristo : Cujus, inquit, ad- II Thess. ii, 9.
ventus erit in signis mendacibus. Circa
quod Beda et Haymo dicunt, quod Anti-
christus faciet aliqua vera signa, quæ ta-
men ex fine asseruntur mendacia. Hinc in
Apocalypsi legitur : Fecit (id est, faciet Apoc. xiii, 13.
Antichristus) signa magna, ita ut etiam
ignem faceret de cœlo descendere. Verum-
tamen miracula proprie dicta, quæ totam
naturæ creatæ facultatem ordinemque ex-
cedunt, agere non valebit, nisi forsan præ-
C stigialiter tantum. De quibus ait Psalmi-
sta : Benedictus Dominus Deus Israel, qui Ps. lxxi, 18.
facit mirabilia solus.

Circa hæc scribit quidam : In somnian-
do apparet aliquando similitudo alterius
hominis, quæ non est homo verus, sed
tantum phantasticus : ideo non potest ali-
quid docere. Et si aliquando ibi appareat
dæmon in similitudine illa, non dicit veri-
tatem, sed falsitatem, quoniam mendax
est. Sed advertendum, quod similitudo ta-
lis interdum formatur in sensu interiori
D ministerio angeli sancti, sicut sæpissime
contigit in Prophetis. Et in similitudine
hominis sic formata, interdum apparuit
angelus bonus, vel in sua, vel in Dei per-
sona, juxta illud Ezechielis : Super simili- Ezech. i, 26.
tudinem throni, quasi similitudo hominis.
Unde in Apocalypsi sua ait Joannes : Vidi Apoc. i, 13.
similem Filio hominis. Interdum vero in
similitudine tali apparet diabolus, qui uti-
que quandoque vera aliqua dicit, imo ad
salubria admonet, ut postea irreparabilius
fallat, prout in Collationibus et Vitis Pa-

trum legitur multoties contigisse, et bea-
tissimus pater Antonius in regula sua fa-
tetur.
5 *Divinatio erroris,* id est erronea divina-
tio de futuris pure contingentibus diaboli-
Lev. xix, 31. co spiritu facta : quæ in Levitico prohibe-
tur. Et dicitur divinatio, quia quod Dei
est, dæmones sibi usurpant, scilicet præ-
nuntiare futura et abdita, juxta illud in
Is. xli, 23. Isaia : Quæ futura sunt, annuntiate nobis,
et sciemus quia dii estis vos. *Et auguria
mendacia,* id est mendosa : quia ad minus
ad deceptionem ordinantur, quamvis in-
terdum per ea aliqua cognoscuntur, juxta
Num. xxiv, 1. quod in Numeris legitur : Videns Balaam
quod placeret Domino ut benediceret Is-
raeli, nequaquam abiit ut augurium quæ-
reret; *et somnia malefacientium,* id est
immissa a dæmonibus decipientibus, vel
somnia hominum qui ex somniis suis ad
aliqua illicita inducuntur; *vanitas est :*
quia a vera salute impediunt, et divina
lege prohibita sunt, secundum illud Levi-
Lev. xix, 26. tici : Non augurabimini, nec observabitis
6 somnia. *Et sicut parturientis, cor tuum
phantasias patitur, nisi ab Altissimo fu-
erit emissa visitatio :* id est, sicut femina
prægnans, vicinaque partui, phantasiis re-
pletur atque doloribus; ita cor tuum in
somno pœnalibus imaginationibus effici-
tur plenum, nisi divinis illuminationibus
consolationibusque juvetur. Et hoc magis
accidere solet his, qui in magnis sunt tri-
Sap. xvii, 4, 6, 14. bulationibus constituti, prout in libro Sa-
pientiæ de Ægyptiis legitur sub Moyse fa-
Job vii, 14. ctum. Nam et sanctus Job dixit : Per somnia
me terrebis.
Ne dederis in illis cor tuum, id est, non
intendas, nec credas hujusmodi somniis;
7 *multos enim errare fecerunt somnia, et
exciderunt* a statu salutis, *sperantes in il-
lis.* Unde in Jeremia, Ezechiele, Michæa fre-
quenter conqueritur Dominus de pseudo-
Jer. xxiii, 13, 25; *Ezech.* xiii, 8-10; *Mich.* iii, 5-7. prophetis : Deceperunt populum meum
propter somnia sua, dicentes : Somniavi,
somniavi. Porro de hac materia in fine
hujus articuli plenius dicam.
8 *Sine mendacio consummabitur verbum*
A *legis,* id est, scriptura legis divinæ tota
vere implebitur, et sincere verificabitur,
quum sit divinitus revelata; *et sapientia
in ore fidelis complanabitur :* id est, vir
fidelis et eruditus sapientiam Scriptura-
rum plane exponet ac lucide prædicabit,
sicut ait Apostolus : Sapientiam loquimur *I Cor.* ii, 6.
inter perfectos. Unde superius dixit Sapi-
entia summa : Qui elucidant me, vitam *Eccli.* xxiv, 31.
æternam habebunt.
Qui non est tentatus a mundo, carne, 9
diabolo, *quid scit?* id est, pauca per ex-
B perientiam et exercitationem cognoscit, no-
titia scilicet actuali et practica; nec aptus
est instruere alios in tentationibus, dubiis,
scrupulisque eorum, nisi forsan unctio
suppleat experientiæ et exercitationis de-
fectum. Idcirco periculosum est talibus
inexpertis, nec in spirituali vita exerci-
tatis, proprias revelare tentationes, prout
Cassianus declarat. *Vir in multis expertus
cogitabit multa.* Est enim circumspectus,
et diversa considerabit, præterita et præ-
sentia ac futura conferendo ad invicem,
C sicque ex Scripturis et gestis Sanctorum
respondebit perite. *Et qui multa didicit,*
per exercitationem studii, per illuminatio-
nem Spiritus Sancti, per propriam expe-
rientiam aut aliorum instructionem, *enun-
tiabit* * intellectum,* id est verum sensum *enarrabit
Scripturæ, et sapientiale responsum. *Qui* 10
non est expertus, pauca recognoscit : sicut
expositum est. *Qui autem in multis factus
est,* id est per diversa distractus, et corde
per multa divisus, quum unum sit neces- *Luc.* x, 42.
sarium; vel, ut aliqui libri habent, Qui in
D multis fatuus est, id est diversis erroribus
implicatus, et curiosis rebus intentus, ac
salutaris sapientiæ dono privatus; *multi-
plicabit malitiam,* id est, opera vitiosa
abundanter efficiet, et falsa docebit, scan-
dalizabitque alios. Siquidem ex cordis er-
rore atque stultitia, labitur homo ad multa
et magna omissionis et commissionis pec-
cata : ad quæ vitanda oportet in primis
vere cognoscere quid agendum, quid omit-
tendum. Ideo ignorantia est peccatum ma-
xime periculosum.

11 *Qui tentatus non est, qualia scit?* quasi A
dicat, Permodica : secundum expositionem
inductam. Qui autem tentationibus diu et
efficaciter restitit, et in spirituali exerci-
tatus militia, ex se et in se sumit formam
consulendi, instruendi, consolandique ali-
os : sicut et hi qui in corporalibus bellis
sæpe fuerunt ac triti sunt, melius sciunt
qualiter in tali oporteat bello procedere.
Hinc divinissimi patres, Antonius, Maca-
rius, Paphnutius, Moyses, et eis consimi-
les, qui manu ad manum, contra dæmones
tentationesque carnis, victoriosissime at- B
que acerrime pugnaverunt, optime nove-
rant aliis verba consolatoria, salubria con-
silia, præclarissima documenta conferre.
Tales quippe optime sciunt fragilitatem
humanam, pietatem divinam, diabolicam-
que versutiam, ac remedia contra tentatio-
nes, modum quoque utendi ipsis remediis.
* alias *implanatus* *Qui implantatus* est,* id est non radicatus
in Deo per timorem et humilitatem, *ab-
undabit nequitia :* nam omni tentatione
dejicitur, sicut de quibusdam loquitur Chri-
Luc. VIII, 13; *Matth.* XIII, 21. stus : Hi radices non habent, quia ad tem- C
pus credunt, facta autem tribulatione pro-
pter verbum, scandalizantur. De talibus
Is. XL, 24. loquitur Isaias : Et quidem non satus nec
radicatus in terra truncus eorum; repente
flavit in eos, et aruerunt. De quibus in li-
Sap. IV, 3. bro Sapientiæ legitur : Adulterinæ planta-
tiones non dabunt radices altas. Econtra
Ps. XCI, 14. de justis ait Propheta : Plantati in domo
Domini, in atriis domus Dei nostri flore-
bunt. Unde et ad Ephesios loquitur Pau-
Ephes. III, 17. lus : In caritate radicati sitis et fundati.
12 *Multa vidi enarrando,* id est, plurima D
consideravi hæc conscribendo, *et plurimo-*
* *plurimas* *rum* verborum,* id est rerum ac operum,
consuetudines, et ita expertus sum. Fre-
quenter autem in Scripturis sumitur ver-
bum pro facto, sicut quum in Isaia de
Is. XXXIX, 2. Ezechia narratur : Non fuit verbum quod
non ostenderet eis in domo sua. Vel, di-
versas verborum consuetudines, id est va-
rios idiomatum modos, cognovi. Nam una-
quæque loquela suas habet proprietates
13 ac proprios modos. *Aliquoties usque ad*

mortem periclitatus sum horum causa, id
est, diversa pericula incidi et viarum dis-
crimina, ut ista per experientiam scirem,
eundo per loca remota : quemadmodum
S. Hieronymus primo libro Vitarum Pa-
trum recitat, se ac sui itineris comites in-
cidisse sex aut septem gravissima pericu-
la, ut Patres sanctos in eremo cerneret.
Qui etiam recitat de Platone, quod dum
varias peragraret regiones desiderio pro-
ficiendi in scientiis, tandem incidit in pi-
ratas, a quibus captus fuit ac venditus. *Et
liberatus sum gratia Dei,* a tantis pericu-
lis. Multæ enim tribulationes justorum, et *Ps.* XXXIII, 20.
de omnibus his liberabit eos Dominus :
juxta illud in Job, In sex tribulationibus *Job* V, 19.
liberabit te, et in septima non videbis
malum.
Spiritus, id est voluntas, mens, seu ani- 14
mus, *timentium Deum quæritur :* id est,
Deus requirit ut a cordibus hominum fi-
lialiter timeatur: et eos qui sic metuunt
Deum, ipse Deus quærit et applicat sibi
ad beatifice præmiandum. Sed et homi-
nes boni quærunt eos qui timorati sunt
animi, ut orent pro ipsis, et ædificentur
ab illis. *Et in respectu illius benedicetur,*
id est, spiritus hominis timorati, augmen-
ta virtutum in præsenti, et dona gloriæ
in futuro a Deo, ipsum clementer respi-
ciente, consequetur. Oculi enim Domini *Ps.* XXXII, 18.
super metuentes eum; et beneplacitum *Ps.* CXLVI, 11.
est Domino super timentes ipsum. *Spes*
enim illorum in salvantem eos, id est, 15
tendit in Deum : qui per Isaiam testatur,
Deus justus et salvans non est præter me. *Is.* XLV, 21.
Et oculi Dei in diligentes se amore infu-
so, qui caritas appellatur. Illos enim Deus
cum speciali pietate, approbatione et com-
placentia intuetur, sicut in Psalmo canta-
tur : Custodit Dominus omnes diligentes *Ps.* CXLIV, 20.
se. De quibus scriptum est in libro Judi-
cum : Qui diligunt te, Domine, sicut sol *Judic.* V, 31.
in ortu suo splendet, sic rutilent.
Qui timet Deum, nihil trepidabit, id est, 16
nulla adversa verebitur carnali et munda-
no tremore, sicut jussit Salvator : Nolite *Matth.* X, 28.
timere eos qui corpus occidunt, animam

autem non possunt occidere. Et beatissi- A
I Petr. III, 14. mus Petrus : Timorem, inquit, eorum ne
timueritis. Hinc in Proverbiis legitur :
Prov. VII, 1, juxta LXX. Præter Deum ne timueris alienum. *Et non*
pavebit inordinato timore, sicut in libro
Ibid. XXVIII, 1. Proverbiorum asseritur : Justus quasi leo
confidens, absque terrore erit; *quoniam*
ipse est spes ejus, id est ob hoc, quod Deus
est objectum et causa confidentiæ suæ,
Ps. XXVI, 1. secundum illud in Psalmo : Dominus illu-
minatio mea et salus mea : quem time-
bo? Dominus protector vitæ meæ : a quo
17 trepidabo? *Timentis Dominum* filiali ti-
more, *beata est anima ejus* jam in spe,
18 dispositione ac merito. *Ad quem respicit*
ipse qui timet Deum? Vel, Ad quem respi-
cit Dominus? *Et quis est fortitudo ejus,* id
est confortator hominis timorati? Unde
Is. LXVI, 2. per Isaiam Dominus loquitur : Ad quem
respiciam, nisi ad pauperculum, et contri-
tum spiritu, et trementem sermones meos?
In Jeremia quoque asserit vir timoratus :
Jer. XVI, 19. Dominus fortitudo mea, et refugium me-
um, et robur meum in die tribulationis.
19 *Oculi Domini super timentes eum, pro-*
tector potentiæ, id est potens protector
eorum, vel protector virtutis seu potesta-
tis quam habent ipsi qui metuunt Domi-
num; *firmamentum virtutis :* quia confor-
tat et stabilit eos in spe; *tegimen ardoris,*
id est, ab ardore tentationum protegens
Sap. V, 17. eos, juxta illud Sapientiæ : Quoniam dexte-
ra sua teget eos, et brachio suo defendet
illos; *et umbraculum meridiani,* id est,
obumbrans eis ac refrigerium præstans
contra æstum persecutionum atque libidi-
Is. IV, 5, 6. num, prout in Isaia inducitur : Super om-
nem gloriam protectio erit in umbraculum
Ps XC, 4. diei ab æstu; et in Psalmo, Scapulis suis
20 obumbrabit tibi. *Deprecatio offensionis,*
id est objectum et causa orationis, qua
orabunt sibi offensiones seu culpas suas
Rom. VIII, 26. ignosci. Unde ait Apostolus : Ipse Spiritus
postulat pro nobis, id est, postulantes nos
facit. *Et adjutorium casus,* id est, præser-
vans eos a ruina peccati, et erigens ab ea-
Ps. CXLIV, 14. dem : juxta quod scriptum est, Allevat
Dominus omnes qui corruunt, et erigit

omnes elisos; itemque, Quum ceciderit, *Ps.* XXXVI, 24.
non collidetur, quia Dominus supponit
manum suam. Ideo subditur : *exaltans ani-*
mam, ab infimo lapsu ad summum bo-
num, et eam dignificans, ita ut sit sponsa,
heres, filia, et amica Dei sui; *et illuminans*
oculos cordis per fidem, sapientiam, scien-
tiam, consilium, intellectum atque pru-
dentiam. Ideo dicit Michæas : Quum sedero *Mich.* VII, 8.
in tenebris, Dominus lux mea est. *Dans*
sanitatem, et vitam, et benedictionem. Ip-
se namque largitur sanitatem mentis et
B corporis, vitam naturæ et gratiæ ac glo-
riæ, et multiplicationem divinorum chari-
smatum.
Immolantis ex iniquo oblatio est macu- 21
lata, id est, vitiosa est immolatio qua quis
offert Deo bona injuste acquisita : dum-
modo sciat et possit ea restituere his qui-
bus rapuit ea, vel eorum propinquis; si
autem non possit hoc, debet ea in pium
convertere usum, nisi forsan sint turpi
quæstu adepta, sicut in Deuteronomio Do-
minus prohibet sibi offerri mercedem pro- *Deut.* XXIII, 18.
C stibuli; *et non sunt beneplacitæ subsanna-*
tiones injustorum : id est, immolationes
Deo factæ ex rebus aliorum displicent ei,
et magis sunt subsannationes et irrisiones
Dei, quam honorificentiæ ejus, quia prohi-
buit ipsas. Ideo in Proverbiis dictum est :
Non respicit Dominus oblationes injusto- *Prov.* XV, 8; XXI, 27.
rum. Et rursus in eisdem legitur : Honora *Ibid.* III, 9.
Dominum de tua substantia. Hinc primo
Paralipomenon David ait ad Ornan : Non *I Par.* XXI, 24.
tibi auferre debeo, et sic offerre Domino
holocausta gratuita.
D *Dominus solus sustinentibus se in via* 22
veritatis et justitiæ, id est, verus Deus
summum et omne bonum est his qui con-
fidunt in eo, et ipsum exspectant, finali-
terque possidere desiderant. Sicque susti-
nent eum in via veritatis, id est in fide
catholica et sana doctrina, atque in via
justitiæ, id est in conversatione justa seu
virtuosa. Hinc in libro Threnorum Jere-
mias loquitur : Pars mea Dominus, dixit *Thren.* III, 24.
anima mea; propterea exspectabo eum.
Et Psalmista : In Deo salutare meum, et *Ps.* LXI, 8.

gloria mea, Deus auxilii mei, et spes mea A
Ps. LXXII, in Deo est; itemque : Quid mihi est in
25, 26. cœlo? et a te quid volui super terram?
Deus cordis mei et pars mea Deus in æter-
num. Porro iniqui constituunt sibi ulti-
mum finem in rebus caducis, quas colunt
pro Deo.
23 *Dona iniquorum non probat Altissi-*
mus, id est, oblata seu sacrificia impiorum
Deus non approbat, etiam si ex propria
fiant substantia. Qui enim in mortali est
culpa, nihil potest meritorium operari.
Sacrificia quoque legis Mosaicæ non erant B
Deo accepta ex se, sed solum ex offeren-
tium devotione et caritate. Idcirco dum
offerentes Deo non placuerunt, nec eorum
oblationes placitæ ei fuerunt. Hinc subdi-
tur : *nec respicit* per approbationem, *in*
oblationes iniquorum, nec in multitudine
sacrificiorum, eorum propitiabitur pecca-
tis, id est, peccata eorum non dimittet pro-
pter eorum sacrificia, quantumlibet multa.
Solis enim vere pœnitentibus et contritis
dimittuntur peccata mortalia. Ideo per
Jer. XI, 15. Jeremiam Dominus ait : Numquid carnes C
sanctæ auferent a te malitias tuas? Et in
Mich. VI, 7. Michæa inducitur : Numquid placari po-
test Dominus in millibus arietum, aut in
24 multis millibus hircorum pinguium? *Qui*
offert sacrificium ex substantia paupe-
rum, quam eis injuste subtraxit, *quasi qui*
victimat filium in conspectu patris sui,
id est, taliter Deum offendit, sicut quis
offenderet hominem cujus filium trucida-
ret ipso patre cernente. Sic et in Isaia
Is. LXVI, 3. legitur : Qui immolat bovem, quasi qui
interficiat virum. In Proverbiis quoque D
Prov. XV, 8. fertur : Victimæ impiorum abominabiles
Domino.
25 *Panis egentium,* id est tenuis cibus, *vi-*
ta pauperis est, id est sustentaculum vitæ
egeni; *qui defraudat illum,* id est, pau-
perem privat sustentaculo tali, *homo est*
sanguinis, id est similis homicidæ aut
vulneratori mutilatorive hominis. Nam vi-
tam pauperis exponit periculo mortis. Imo
qui de proprio non largitur in necessitu-
dine constitutis, reus est mortis illorum,
Augustino dicente : Pasce fame morien-
tem; si non paveris, occidisti. *Qui aufert* 26
in sudore panem, id est, victualia tollit
injuste ab aliquo, quæ ille cum labore
et sudore acquisivit, tam graviter peccat,
quasi qui occidit proximum suum : quia
in scelere assimilantur, quum raptor seu
fur talis tollat ab altero necessaria vi-
ctui ejus. Talibus loquitur Dominus per
Isaiam : Rapina pauperis in domo vestra Is. III, 14,
est : quare faciem pauperum commoli- 15.
tis? Et per Michæam ait : Comederunt Mich. III, 3.
carnem populi mei, et pellem desuper ex-
coriaverunt.
Qui effundit sanguinem, occidendo vul- 27
nerandove quemquam injuste, *et qui frau-*
dem facit mercenario, non solvendo ei
mercedem laboris sui, eamve minuendo,
aut ejus solutionem plurimum differendo,
fratres sunt, id est similes in peccatis, ob
causam prætactam. Ideo in Levitico Domi-
nus jussit : Non morabitur opus mercena- Lev. XIX, 13.
rii tui apud te usque mane. Et Tobias ait :
Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, Tob. IV, 15.
statim ei mercedem restitue, et merces
mercenarii tui apud te omnino non ma-
neat. Denique defraudatio mercedis mer-
cenarii, inter quatuor peccata clamitantia
coram Deo annumeratur, sicut et homi-
cidium. Scriptum est enim : Ecce merces Jacob. V, 4.
operariorum qui messuerunt regiones ve-
stras, quæ fraudata est a vobis, clamat, et
clamor eorum in aures Domini Sabaoth
introiit.
Unus ædificans, et unus destruens, quid 28
prodest illis nisi labor? id est, si unus
ædificet domum pro commodo suo, non
meritorie, et alius destruat eam, nullam
reportant de suis laboribus utilitatem. Cur
autem hoc dixerit, subdit. *Unus orans, et* 29
unus maledicens, cujus vocem exaudiet
Dominus? id est, si is qui abstulit aliena
injuste, facit eleemosynam inde, ita quod
unus, cui eleemosynam contulit, oret pro
ipso, alter vero, cui intulit damnum, ex
impatientia, ira, invidia maledicat ei, am-
borum voces inexaudibiles sunt coram
Deo. Nam orans non exauditur propter

indignitatem ejus pro quo orat : cui non
dimittitur peccatum, nisi reddat ablatum.
Maledicens vero non exauditur, quoniam
imprecatur spoliatori malum ex vitiosa
radice, et quoniam in Proverbiis dicitur :
Prov. xx, 22. Ne dicas, Reddam malum pro malo; ex-
specta Dominum, et liberabit te. Unde et
Matth. v, 44. Christus in Evangelio : Orate, inquit, pro
persequentibus et calumniantibus vos.
Postremo, contra recidivantes subjungi-
30 tur : *Qui baptizatur a mortuo,* id est, aqua
expiationis adspergitur et purgatur, eo
Num. xix, 11-14, 16-21. quod tetigit mortuum, prout in Numeris
continetur, *et iterum tangit mortuum,*
contra legis mandatum, *quid proficit lava-
tio illius,* id est purgatio ab illa irregu-
laritate legali, quum mox inquinetur ut
31 ante? *Sic homo qui jejunat in peccatis
suis,* id est pro remissione culparum sua-
rum, *et iterum eadem faciens, quid pro-
ficit humiliando se,* id est veniam postu-
lando, seque per jejunium affligendo? Si
enim de præteritis non pœnituit, jejunan-
do nil meruit : si autem pœnituit, tamen
tam cito recidivando incurrit specialem
quamdam ingratitudinis aggravationisque
notam, sicut et vulnera renovata sunt ma-
gis nociva; gratiam quoque quam pœni-
tendo et jejunando promeruit, recidivando
mox perdit. *Orationem illius quis exau-
diet?* id est, Deus eam non audiet : non
quod recidivans non possit veniam pro-
mereri, pœnitere ac surgere, sed quod non
exaudietur quamdiu manet in recidivo ac
voluntate peccandi. Vel, non exaudietur
tam cito ut ante, propter ingratitudinem
recidivationemque suam irrefrenatam. Un-
Matth. xviii, 32-34. de in Evangelio legitur, quod servum ne-
quam, qui suo noluit misereri conservo,
dominus jussit mitti in carcerem, quous-
que solveret universum debitum, etiam a
domino suo sibi dimissum.

Circa dicta in isto capitulo quæritur, an
intendendum et credendum sit somniis.
Et quod non, videtur ex verbis hujus
capituli præinductis, atque ex eo quod
Lev. xix, 26. Moyses ait : Non observabitis somnia. Op-
positum apparet ex eo quod Dominus di-
A xit ad Aaron et Mariam : Si fuerit inter Num. xii, 6.
vos Propheta, in visione apparebo ei, aut
per somnium loquar ad eum. Joseph quo-
que exposuit somnia eunuchorum Phara- Gen. xl, 12, 13, 18, 19.
onis. Et in Job fertur : Per somnium in Job xxxiii, 15, 16.
visione nocturna, aperit Deus aures viro-
rum, et erudiens eos instruit disciplina.

Circa hæc pensandum, quod in Dialo-
go scribit Gregorius : Imagines, inquiens,
somniorum sex modis animum tangunt :
quia aliquando ex ventris repletione aut
vacuitate, aliquando illusione, aliquando
B cogitatione simul et illusione, aliquando
revelatione, aliquando cogitatione simul
et revelatione. Duos primos modos in no-
bis quotidie experimur; ceteros in Scri-
pturis invenimus. Nempe, quod ex dæmo-
num illusione sæpius fiant, patuit ex isto
capitulo, et quia per Moysen Dominus jus-
sit : Non augurabimini, nec observabitis Lev. xix, 26.
somnia. Valde etenim detestabilia somnia
ostenduntur, quæ auguriis conjunguntur.
Quod vero ex cogitatione simul et illusio-
ne interdum fiant, constat ex eo quod
C scriptum est : Multas curas sequuntur som- Eccle. v, 2.
nia. Ex revelatione autem vidit Joseph per Gen. xxxvii, 7-10.
somnium se suis fratribus præferendum.
Ex cogitatione autem simul et revelatione
processit somnium Nabuchodonosor regis.
Unde Daniel dixit ad eum : Tu, rex, cœ- Dan. ii, 29.
pisti cogitare in stratu. Difficulter ergo
credendum est somniis, quoniam quo im-
pulsu veniant, facile non elucet. Sancti
autem interno quodam sapore inter illu-
siones et revelationes discernunt, ut sciant
quid a bono spiritu percipiant, et quid ab
D illusione sustineant.

Insuper de his scribit Thomas in secun-
da secundæ, quæstione 95 : Causa som-
niorum est duplex, puta interior atque
exterior. Interior quoque est duplex : Una
animalis, dum phantasiæ dormientis oc-
currunt ea, circa quæ cogitatio aut affe-
ctio sua fuit intenta tempore suæ vigiliæ :
et talis causa somniorum, non est causa
futurorum eventuum; imo somnia talia se
habent per accidens ad futurum eventum.
Alia interior causa somniorum est corpo-

ralis, quia ex interiori corporis dispositione formatur motus in phantasia tali dispositioni conformis, quemadmodum abundanti in humoribus frigidis videtur in somniis, quod sit in aqua vel nive : atque hujusmodi somniis, secundum medicos, est intendendum, ad sciendum interiorem hominis dispositionem. Causa quoque somniorum exterior duplex est : Una corporalis, in quantum phantasia dormientis immutatur ab aere continente, vel ab A impressione cœlestium corporum, ex qua apparent dormienti aliquæ phantasiæ cœlesti dispositioni conformes. Alia exterior causa somniorum est spiritualis : quia quandoque est a Deo per ministerium angelorum, et talibus somniis est credendum ; interdum ex operatione diaboli, qui etsi quandoque aliqua vera prænuntiet aut ostendat, tamen intentio ejus est, tandem decipere. Idcirco non est intendendum eidem.

ARTICULUS XXXVI

ELUCIDATIO CAPITULI TRICESIMI QUINTI : QUI CONSERVAT VERBUM, MULTIPLICAT ORATIONEM.

AGITUR hic de spirituali et per se accepto sacrificio, quod est immediatus
1 actus virtutis. *Qui conservat verbum**, id
* alias *legem* est, verba Dei fervide audit, memoriter
retinet, et præcepta Dei observat, sicut
Luc. II, 19. beatissima Virgo Christifera conservabat
omnia verba quæ erant de Christo, conferens ea in corde suo, *multiplicat orationem.* Hoc enim Scriptura sacra nos erudit,
Eccli. XVIII, 22; *Coloss.* IV, 2; I *Thess.* V, 17; *Jacob.* V, 16. imo et jubet, ut assidue et sine intermissione oremus, quoniam indesinenter divino indigemus auxilio, ambulantes in medio laqueorum, invisibilibus circumdati hostibus. Unde in Evangelio ait Salvator :
Luc. XVIII, 1. Oportet semper orare, et non deficere.
2 *Sacrificium salutare est, attendere mandatis,* id est considerationi mandatorum divinorum vacare, ut impleantur, secun-
Ps. CII, 18. dum illud in Psalmo : Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea. Quidquid enim ad Dei honorem fit, et ad ejus reverentiam exhibetur, et ei offertur, sacrificium dici potest. Denique per mandata, hoc loco intelliguntur præcepta affirmativa, quæ obligant semper, sed non ad semper. Nam sequitur : *et discedere ab omni iniquitate,* id est non facere mala :
3 quod ad præcepta pertinet negativa. *Et* B *propitiationem litare sacrificii,* id est sacrificare opera misericordiæ, tam spiritualia quam corporalia : itaque, litare et sacrificare propitiationem sacrificii, id est miserationem pro sacrificio, *super injustitias,* id est pro injustitiis seu vitiis remittendis, est sacrificium salutare, sicut
ait Salvator : Dimittite, et dimittetur vo- *Luc.* VI, 37.
bis; *et deprecatio pro peccatis, recedere ab injustitia,* id est, intuitu et amore Dei declinare ab omni culpa, est æquivalenter deprecatio ad obtinendum præteritarum C remissionem culparum.
Retribuet gratiam, id est, sacrificium 4
pro gratiarum actione seu immolationem Deo acceptam exhibebit, *qui offert similaginem,* id est purissimam tritici similam
seu farinam : quæ consuevit in lege of- *Exod.* XXIX; *Lev.* II, V-VII, IX, XIV, XXIII, XXIV; *Num.* VII, VIII, XV, XXVIII, XXIX.
ferri, et de qua panes propositionis fiebant, ut in Exodo, Levitico, Numerorumque libro frequenter habetur ; *et qui facit misericordiam* cum proximis, *offert sacrificium,* id est opera Deo accepta, juxta illud
Proverbiorum : Fœneratur Domino, qui *Prov.* XIX, 17.
D miseretur pauperis. Hinc rursus in Prover-
biis asseritur : Facere misericordiam et *Ibid.* XXI, 3.
judicium, plus placet Deo, quam victimæ : quæ non erant Deo acceptæ secundum se,

sed ex offerentium fide et devotione. Hoc A
Mich. VI, 6-8. est quod per Michæam innuitur : Quid dignum offeram Domino? Numquid placari potest Dominus in millibus arietum? Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te : utique facere judicium, et diligere misericordiam, et sollicitum ambulare cum Deo tuo.
5 *Beneplacitum est Domino, recedere ab iniquitate :* id est, de præteritis malis dolere, tentationibus reluctari, vitiis dissentire, est sacrificium Deo valde acceptum, sicut David testatur :
Ps. L, 18, 19. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique; holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus ; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. *Et deprecatio pro peccatis, recedere ab injustitia :* quia per talem recessum homo disponitur ad divina charismata obtinenda, sicut per orationem.
6 *Non apparebis ante conspectum Dei vacuus,* id est, semper aliquid boni age, et in templo seu ecclesia aliquid offer Deo, vel spirituale, vel corporale sacrificium offerendo : secundum quod in Deuterono- C
Deut. XVI, 16, 17. mio legitur : Non apparebit vacuus ante Dominum, sed offeret unusquisque secundum quod habuerit.
7 *Hæc enim omnia* jam prætacta, *propter mandatum Dei fiunt,* id est ob hoc, quod Deus sic jussit : qui et
Exod. XXIII, 17 ; XXXIV, 23. in Exodo præcepit, Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Domini Dei tui : videlicet in Pascha, Pentecoste, et festo Tabernaculorum; et tunc aliquid tenebantur offerre.
8 *Oblatio justi impinguat altare :* quo- D
niam placet Deo, et justus de melioribus offert, etiam amplius quam tenetur ; *et odor suavitatis est,* id est, oblatio ejus specialiter grata est, *in conspectu Altissimi :* sicut in Genesi fertur de sacrificio
Gen. VIII, 21. Noe, Odoratus est Dominus odorem suavitatis. Nempe sacrificia illa suaviter coram Altissimo redolebant solum ex fide et devotionis ac caritatis fervore offerentium
9 ea. *Sacrificium justi acceptum est,* pro-
Ibid. IV, 4. pter virtutem justi, sicut Dominus respexit

ad Abel, et ad munera ejus. Non enim accepta erant sacrificia illa, nisi offerentes Deo accepti fuissent. Secus est de sacrificio illo dignissimo evangelicæ legis. *Et memoriam ejus,* id est commemorationem justi, *non obliviscetur Dominus,* sed jugiter memor est justi et justitiarum ipsius, quemadmodum ad Hebræos ait Apostolus : Non injustus est Deus, ut obliviscatur *Hebr.* VI, 10.
operis vestri et patientiæ *. *dilectionis
Bono animo gloriam redde Deo, id est, 10
omne bonum Deo adscribe, et gloriam ac
B honorem exhibe ei recta et prompta jucundaque mente seu intentione, quum dicat Apostolus : Soli Deo honor et gloria. I *Tim.* I, 17.
Nam et per Isaiam Dominus contestatur : Gloriam meam alteri non dabo. Ideo oravit *Is.* XLII, 8; XLVIII, 11.
vir sanctus : Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. *Ps.* CXIII, 1, sec. Hebr.
Et non minuas primitias manuum tuarum, id est, primitias fructuum terræ tuæ ex integro offer Deo in sustentationem sacerdotum ipsius : secundum quod in Proverbiis legitur, Honora Dominum de primitiis fru- *Prov.* III, 9.
C gum tuarum. Spiritualiter quoque, quidquid primum et præcipuum fuerit in donis et actibus nostris, Deo integerrime adscribamus. *In omni dato hilarem fac* 11
vultum tuum, id est, quidquid Deo sponte aut per supererogationem obtuleris, vel hominibus propter Deum contuleris, hilariter exhibe, ut et cordis jucunditas in vultu reluceat, in signum internæ liberalitatis, caritatis, et devotionis. Unde et Vas electionis : Non ex tristitia, inquit, aut ne- II *Cor.* IX, 7.
cessitate ; hilarem enim datorem diligit
D Deus. Hinc primo Paralipomenon libro narratur : Lætatus est populus quum vota I *Par.* XXIX, 9.
sponte promitterent, quia toto corde offerebant ea Domino. *Et in exsultatione sanctifica decimas tuas,* id est, cum gaudio deputa et tribue decimas tuas Deo seu ejus ministris.
Da Altissimo secundum donatum ipsius, id est, pro rebus tibi a Deo concessis 12
offer Deo liberaliter, et tanto copiosius, quo plura tibi donaverit. Unde et primo Paralipomenon David loquitur Deo : Quæ *Ibid.* 14.

de manu tua accepimus, dedimus tibi. A
Luc. xii, 48. Christo quoque testante : Cui plus datum
est, plus requiretur ab eo. *Et in bono ocu-*
lo, id est recta ac simplici intentione : de
Matth. vi, 22. quo oculo loquitur Dominus, Si oculus
tuus fuerit simplex, totum corpus tuum
lucidum erit ; *adinventionem facito ma-*
nuum tuarum, id est, nova præconia offer
Deo pro bonis operibus, quæ facere tibi
concessit ; vel, Adinventionem manuum
tuarum, id est, opera virium tuarum ex
cordis deliberatione procedentia, age, fa-
13 ciendo ea dumtaxat ad Dei honorem ; *quo-* B
niam retribuens est Dominus, id est co-
piosus remunerator eorum qui ejus intuitu
et amore, non pro laude humana, faciunt
bona ; *et septies tantum reddet tibi,* id est
multo plus, seu plenam mercedem, beati-
tudinemque perfectam, in tribus dotibus
animæ, et quatuor dotibus corporis. Sicque
ponitur numerus determinatus pro inde-
terminato. Per septenarium namque perfe-
ctio designatur. Ideo asserit Filius Dei :
Luc. vi, 38. Mensuram bonam, et confertam, et coa-
gitatam, et supereffluentem dabunt in C
sinum vestrum. Specialiter autem opera
misericordiæ, et fidelis persolutio primi-
tiarum et decimarum, constructio eccle-
siarum et religiosorum locorum, in quibus
regularis viget observantia, copiosam ac
multiplicem a Domino sortiuntur merce-
dem, etiam in præsenti, tam in corporali-
bus quam in spiritualibus bonis.
14 *Noli offerre munera prava,* id est bona
injuste acquisita, dummodo scias quibus
Eccli. xxxiv, 21. sint restituenda : prout in præcedentis ca-
pituli expositione dictum est plenius. *Non* D
enim suscipiet illa : juxta illud Proverbi-
Prov. xv, 8. orum, Victimæ impiorum abominabiles :
15 quæ offeruntur ex scelere. *Et noli inspice-*
re, id est approbare, *sacrificium injustum,*
quoniam Dominus judex est, qui inultum
abire non patitur. De quo ait Scriptura :
Ps. x, 8. Quoniam justus Dominus, et justitias dile-
xit. *Et non est apud illum gloria personæ,*
id est personarum acceptio, quemadmodum
in Actibus Apostolorum præstantissimus
Act. x, 34. Archiapostolus protestatur : In veritate

comperi, quoniam non est personarum ac-
ceptor Deus. De quo in Job scriptum est :
Qui non accipit personas principum, nec Job xxxiv, 19.
cognovit tyrannum, quum disceptaret con-
tra pauperem ; opus enim manuum ejus
sunt universi. Hoc est quod subditur :
Non accipiet Dominus personam in 16
pauperem, id est, personas potentium ac
divitum non accipiet in præjudicium ege-
norum ac infirmorum : imo, teste Aposto-
lo, contemptibilia et infirma mundi elegit I Cor. i, 27, 28.
Deus, ut confundat sapientes et fortes. De
quo scriptum est in Amos propheta : Qui Amos v, 9.
subridet vastitatem super robustum, et
depopulationem super potentem affert.
Siquidem, ut in libro Sapientiæ legitur,
Non veretur personam cujusquam. Qui di- Sap. vi, 8.
cit regi, Apostata ; qui vocat duces, im- Job xxxiv, 18.
pios. *Et deprecationem læsi exaudiet,* id
est orationem ejus qui injuriam passus
est, si ad Deum sincere confugiat. Ait Deut. xxxii, 35; Rom. xii, 19.
enim : Mihi vindictam, et ego retribuam.
Qui (ut ait Psalmista) custodit veritatem Ps. cxlv, 7.
in sæculum, facit judicium injuriam pa-
tientibus.
Non despiciet preces pupilli, nec vi- 17
duam, si effundat loquelam gemitus, id
est verba gemebunda, ex desolatione hu-
mana. *Nonne lacrimæ viduæ ad maxillam* 18
descendunt ex oculis, *et exclamatio ejus*
super deducentem eas ? id est, clamor vi-
duæ clamantis ad Deum, fit contra oppres-
sorem ipsius, qui eam facit lacrimari,
propter quod zelo justitiæ petit sibi a Deo
judicium fieri de oppressore hujusmodi.
A maxilla enim viduæ *ascendunt usque* 19
ad cœlum per effectum, id est, a Deo cœ-
li attenduntur, seu Deo præsentantur per
angelum ; *et Dominus exauditor non de-*
lectabitur in illis, id est, displicebunt sibi
lacrimæ per respectum ad illum qui im-
misericorditer afflixit viduam. Deus enim
miserabilium personarum, ut sunt viduæ,
pupilli, orphani, pauperes, et infirmi, at-
que consimiles humanis destituti solatiis,
specialis est miserator, patronus, judex ac
vindex : juxta illud in Deuteronomio, Fa- Deut. x, 18.
cit judicium pupillo et viduæ, amatque

Exod. XXIII, 9. peregrinum; et in Exodo, Peregrino mo- A
Ibid. XXII, 21. lestus non eris; et rursus, Peregrinum et
advenam non contristabis.
20 *Qui adorat Deum in oblectatione*, id est
cum gaudio spirituali ex caritate : oratio
enim est ascensus mentis in Deum, secun-
dum Damascenum, et ex consideratione
pietatis divinæ oritur in orante confiden-
tia atque lætitia, præsertim si ferveat in
amando; *suscipietur*, id est, exaudietur a
Ps. XXXVI, 4. Deo, juxta illud in Psalmo : Delectare in
Domino, et dabit tibi petitiones cordis
tui; *et deprecatio illius usque ad nubes* B
appropinquabit, id est, efficaciam magnam
obtinendi effectum a Domino universorum
habebit, quoniam fervor amoris et jucun-
ditas cordis, confidentiaque divina, elevant
eam valde.
21 *Oratio humiliantis se nubes penetrabit.*
Quo enim orans se ipsum cordialius pro-
fundiusque humiliat, eo coram Creatore
amplius sublimatur, et plenius acceptatur,
Ps. CI, 18. juxta illud : Respexit in orationem humi-
lium, et non sprevit preces eorum. Hinc,
Luc. XVIII, 13, 14. Christo testante, publicanus, qui nec ocu- C
los audebat levare in cœlum, sed pectus
suum percussit, exauditus fuit et justifi-
catus. Hinc venerabilis Judith dixit ad Do-
Judith IX, 16. minum : Mansuetorum et humilium tibi
semper placuit oratio. *Et donec propin-*
quet, id est, quousque oratio illa a Deo
exaudiatur, *non consolabitur* ipse orans,
id est, a sua non cessabit petitione, *et non*
discedet ab invocandi actu aut proposito,
donec Altissimus adspiciat per effectum.
22 *Et Dominus non elongabit*, id est, mi-
sericordiam suam a tali orante non sub- D
Prov. XV, 29. trahet, juxta illud : Longe est Dominus ab
impiis, et orationes justorum exaudiet :
dummodo scilicet orent salubriter et con-
stanter. *Sed judicabit justos* judicio ap-
probationis ac beatæ remunerationis; vel,
ut aliqui textus habent, Vindicabit justos,
quia eorum ulciscetur injurias; *et faciet*
judicium; et Fortissimus non habebit in
illis patientiam, id est, Omnipotens non
remittet oppressoribus justorum tormen-
ta quæ meruerunt, *ut contribulet dorsum*
ipsorum, id est, debite eos flagellet, sicut
iniqui solent flagellari in dorso. Unde le-
gitur in Proverbiis : Parata sunt derisori- *Prov.* XIX, 29.
bus judicia, et mallei percutientes stul-
torum corporibus. De quibus per Osee
loquitur Deus : Juxta desiderium meum *Osee* X, 10.
corripiam eos.
Et gentibus reddet vindictam, id est, in- 23
fidelibus infliget damnationem : qui enim *Joann.* III, 18.
non credit, jam judicatus est, ut in evan-
gelio Joannis scribitur; *donec tollat pleni-*
tudinem superborum, id est, omnes super-
bos innocentium tribulatores auferat de
hac vita, de consortio electorum, de gloria
Beatorum, juxta illud in Isaia : Tollatur *Is.* XXVI, 10, juxta LXX.
impius, ne videat gloriam Dei; *et sceptra*
iniquorum contribulet, id est, reges prin-
cipesque injustos cum adjutoribus et ad-
hæsoribus suis puniat et condemnet, eo
quod violenti fuerunt, juxta illud Amos
prophetæ : Ecce oculi Domini super re- *Amos* IX, 8.
gnum peccans, et conteram illud a facie
terræ. Unde per Jeremiam Dominus ait : Re- *Jer.* XVIII, 7.
pente loquar adversus gentem et regnum,
ut eradicem et destruam illud. *Donec red-* 24
dat hominibus secundum actus suos, et
secundum opera Adæ, id est, secundum
quod punivit ipsum hominem protopla-
stum pro suo excessu, *et secundum præ-*
sumptionem ipsius, qua Dei præceptum
violare præsumpsit, et supra vires suas
erexit se. Verumtamen Adam potest hic
esse nomen commune : quia, ut ait Hiero-
nymus, in Hebræo est indifferenter nomen
commune, significans hominem, et pro-
prium nomen hominis protoplasti. Hinc
scriptum est in Job : Absit a Deo impietas, *Job* XXXIV, 10, 11.
et ab Omnipotente iniquitas; opus enim
hominis reddet ei, et juxta viam singulo-
rum restituet.
Donec judicet judicium plebis suæ, id 25
est, judicando proferat judicium pro plebe
fideli, eam salvando, adversariosque dam-
nando, *et oblectabit justos misericordia*
sua, ipsos piissime consolando, et beati-
fice coronando, ac de injuriis eorumdem
ipsos exhilarando : pro quibus eis præsta-
bit coronam gloriæ, reprobis vero pœnam

Ps. lvii, 11. gehennæ. Tuncque lætabitur justus, quum viderit vindictam.

Porro ad litteram loquitur auctor de Israelitico populo, qui tempore suo fuit peculiaris populus Dei, in medio idololatrarum gentilium commorans, a quibus frequenter et acriter affligebatur. Propter quod Deus gentes illas dire punivit. Unde modus procedendi in libris Isaiæ, Jeremiæ, Ezechielis, et aliorum quorumdam Prophetarum est, quod primo sancti illi Prophetæ corripiunt populum suum filios Israel de multis et magnis eorum excessibus; deinde comminantur atque prænuntiant eis debitas pœnas a gentilibus infligendas ipsis Judæis, utpote a Chaldæis, Assyriis, Ægyptiis. Sed quia gentiles illi fecerunt hoc nimis crudeliter et perversa intentione, præfati Prophetæ prænuntiant pœnas eis ob hoc imminentes : sicque rursus redeunt ad consolandum Israeliticum populum, prænuntiando liberationem et prosperitates ipsius, præsertim in adventu Messiæ, in quo electi ex populo illo præclarissima sortiti sunt gratiarum charismata.

26 *Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis.* Misericordia Dei in se æternaliter, invariabiliter, incircumscriptibi- A literque speciosa est, et superpulcherrima, atque ad intuendum amœnissima, ac summe decora; sed tam ipsa, quam ejus effectus, qui sunt adjuvare, consolari, liberare, et salvare afflictos, mœstos, pœnitentes ac miseros viatores, specialiter speciosi apparent, dum tempore tribulationis, tentationis, adversitatis, succurrunt et exhibentur afflictis : secundum quod bonum comparatione mali oppositi clarius innotescit, dulciusque sentitur post experientiam afflictionis contrariæ. Sic enim B sanitas post infirmitatem, refectio post esuriem, potus post sitim magnam, suaviores censentur. Idcirco subjungitur : *quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis :* quia dum siccitas terræ magna ac diuturna consistit, pluvia magis accepta est, prout tertio Regum narratur factum tempore sancti Eliæ et Achab, quando non pluerat annos tres et menses sex. (III Reg. xvii, 1; Jacob. v, 17.) Hinc Dominus per Osee ait : Quid faciam tibi, Ephraim? quid faciam tibi, Juda? Misericordia vestra quasi nubes matutina, et quasi ros mane pertransiens. (Osee vi, 4.) C Et in Tobiæ historia legitur : Benedictum est nomen tuum, Deus patrum nostrorum, quia post tempestatem tranquillum facis, et post fletum exsultationem infundis. (Tob. iii, 13, 22.)

ARTICULUS XXXVII

DECLARATIO CAPITULI TRICESIMI SEXTI : MISERERE NOSTRI, DEUS OMNIUM.

In fine præcedentis capituli dictum est, quam speciosa sit misericordia et miseratio Dei in adversis. Nunc orat auctor misericordiam Dei impendi populo Judæorum. Et quod ad litteram de populo illo profertur, spiritualiter accipi debet de populo christiano.

1 *Miserere nostri, Deus omnium.* Siquidem jure creationis, conservationis, gubernationisque mundi, Deus est omnium Deus D ac Dominus; fidelium autem et devote colentium ipsum, est specialiter Deus per gratiam et providentiam peculiarem, atque per cultum et amorem illorum ad eum. *Et* ostende nobis lucem miserationum tuarum,* id est consolationem et gratiam tuæ pietatis immensæ. Quamvis autem misericordia et miseratio Dei in se ipso sit una et simplex, sicut justitia ejus, nihilo minus propter diversitatem et co-

* Et respice nos, et

piam suorum effectuum, pluraliter enun- A
Ps. xxiv, 6. tiatur, juxta illud in Psalmo : Reminiscere
miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.
2 *Et immitte timorem tuum super gentes
quæ non exquisierunt te,* id est, infidelibus et malis credentibus incute tuæ majestatis et æquitatis timorem, affligendo eos paternaliter in præsenti, ne pereant in æternum, vel ut minores post vitam hanc recipiant pœnas. Unde per Sophoniam Do-
Soph. i, 4, 6. minus loquitur : Disperdam eos qui avertuntur de post tergum Domini, et qui non B
exquisierunt Dominum, nec investigave-
Is. xxviii, 19. runt eum. *Ut cognoscant,* vexatione eis intellectum præstante, *quia non est Deus*
Ezech. v-vii, xii, etc. *nisi tu,* qui in Ezechiele sæpe testatus es : Et scient quia ego Dominus; *ut enarrent*
Exod. ix, 27; xiv, 17, 18. *magnalia tua :* sicut Ægyptii sub Moyse dire ac sæpe percussi; Antiochus quoque
II *Mach.* ix, 12, 17; iii, 35-39. rex, et Heliodorus, prout in libro recitatur Machabæorum. *Alleva manum tuam*
3 *super gentes alienas,* id est, potestatem tuam super eos extende per debitam et clementem eorum punitionem in sæculo C
isto, *ut videant potentiam tuam,* id est, omnipotentiam tuam ex effectibus suis cognoscant ac venerentur.
4 *Sicut enim in conspectu eorum sanctificatus es in nobis,* id est, ipsis cernentibus, sanctitatem tuam declarasti in nobis, dando nobis gratiam et virtutem serviendi tibi vero et summo Deo in sanctitate atque justitia, *sic in conspectu nostro magnificaberis in illis,* id est, nobis cernentibus seu agnoscentibus, ostendes majestatis tuæ potestatem in illis per justam ipsorum pu- D
5 nitionem; *ut cognoscant te* per fidem et dona Spiritus Sancti, *sicut et nos cognovimus quoniam non est Deus præter te,* o *Domine.* Unde tempore veteris Testamenti, multi gentilium conversi fuerunt ad Judaismum, et multo, imo ineffabiliter plures, ad Christum conversi sunt tempore evangeli-
Is. xix, 22, 21. cæ legis. Hinc fertur in Isaia : Percutiet Dominus Ægyptum plaga, et sanabit eam; et cognoscent Ægyptii Dominum, et colent eum in hostiis et muneribus.

Porro, pars orationis hujus sequens, videtur contra obstinatos et reprobos fusa ex zelo justitiæ, seu per modum prænuntiationis propheticæ, sicut in Psalmo cantatur : Erubescant, et conturbentur in sæ- *Ps.* lxxxii, 18.
culum sæculi, et confundantur, et pereant.
Innova signa, id est, de novo fac, et inflige 6
plagas miras et miraculosas iniquis, sicut olim in Ægypto fecisti; *et immuta mirabilia,* id est, variis modis et successive operare portenta hujusmodi. *Glorifica ma-* 7
num et brachium dexterum, id est, omnipotentiam tuam, et majestatem immensam gloriose declara, sicut in Exodo locutus es Moysi : Videntibus cunctis, faciam signa *Exod.* xxxiv, 10.
quæ nunquam visa sunt super terram, ut cernat populus iste opus terribile quod facturus sum. De hac dextera fertur in Exodo : Dextera tua, Domine, magnificata *Ibid.* xv, 6.
est in fortitudine; et in Psalmo, de hac manu et brachio : Inveniatur manus tua *Ps.* xx, 9.
omnibus inimicis tuis, dextera tua inveniat omnes qui te oderunt. Potest tamen per brachium Dei Christus intelligi : de quo ait Psalmista, Salvavit sibi dextera *Ps.* xcvii, 1.
ejus, et brachium sanctum ejus; et beatissima Virgo, Fecit potentiam in brachio *Luc.* i, 51.
suo. Unde et in Isaia inducitur : Paravit *Is.* lii, 10.
Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium. Per hoc brachium et ejus discipulos, Deus Pater in evangelica lege, antiqua miracula copiosissime innovavit, in tantum quod ipsemet Christus protestatur : Si opera non fecissem in eis, *Joann.* xv, 24.
quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.
Excita furorem, id est, in malignioribus 8
ostende et exerce justitiæ tuæ rigorem, sicut fecisti in Sennacherib rege Assyrio- IV *Reg.* xix, 35-37.
rum et ejus exercitu, quos de temporali interitu ad condemnationem præcipitasti æternam; *et effunde iram,* id est æquitatis tuæ severitatem in eos qui minus maligni sunt. *Extolle adversarium, et afflige ini-* 9
micum, id est, hostes tui honoris ac populi tui evidenter castiga, et ex societate viventium tolle, et projice in tormenta : sicut in libris Judicum ac Regum legitur

sæpe factum tempore legis Mosaicæ, atque
sub evangelica lege in tyrannis et perse-
cutoribus Christifidelium constat copiose
impletum.
10 *Festina tempus*, id est, tempus nostræ li-
berationis velociter adduc : sicut orat vir
Ps. xxxix, 18. sanctus : Deus meus, ne tardaveris; *et me-
mento finis*, id est, attende ad quem finem
creaveris nos, et ad finem illum beatifi-
cum perducere nos digneris. Unde orat
Ps. lxxxviii, 48. Psalmista : Memorare quæ mea substan-
tia ; numquid enim vane constituisti om-
Ps. xxxviii, 5. nes filios hominum ? Et rursus : Notum
fac mihi, Domine, finem meum. Nempe,
Job xxviii, 3. ut in Job asseritur : Universorum finem
ipse considerat. Vel, ut quidam dicunt,
per finem intelligitur tempus adventus re-
gis Messiæ, de quo et cujus tempore prin-
cipaliter sancti Prophetæ locuti sunt : sic-
que precatur Christum mitti, et per ejus
adventum salvari. *Ut enarrent mirabilia
tua*, id est, ipsi indurati in pœnis suis co-
gantur mirabilia tua fateri, et aliis præ-
beant materiam laudandi tuam justitiam
ac mira opera tua; vel, ut fideles liberati
a te, mirabilia tua collaudent, juxta illud :
Ps. ix, 2. Confitebor tibi, Domine, in toto corde
meo, narrabo omnia mirabilia tua.
11 *In ira flammæ devoretur*, id est, infer-
nali incendio absorbeatur, *qui salvatur*, id
est, qui præsentis vitæ punitionem evadit.
Ps. cxxxix, 11. De qualibus fertur in Psalmo : In ignem
dejicies eos, in miseriis non subsistent; et
Judæ 13. in Canonica Judæ, Quibus procella tene-
brarum conservata est in æternum. *Qui
pessimant plebem tuam*, id est, ad pessima
vitia pertrahere moliuntur ipsos fideles,
ac crudelissime tractant justos, *inveniant
Sap.* iii, 19. *perditionem* : juxta illud Sapientiæ, Ini-
quæ nationes diræ sunt consummationis ;
Ibid. 10. et rursus ibidem, Impii secundum ea quæ
12 cogitaverunt, correptionem habebunt. *Con-
tere caput principum et inimicorum, di-
centium, Non est alius præter nos* : id
est, elationem, præsidentiam, perversita-
tem infidelium principum et populorum
eis subditorum dejice et afflige, qui tan-
tum se reputaverunt, quod alios quasi pe-
cora contempserunt, vel deos se esse præ-
sumpserunt : ut Nabuchodonosor, de quo *Judith* v, 29.
habetur in Judith ; et Caius imperator;
Herodes quoque, qui in Actibus Apostolo-
rum legitur percussus ab angelo, quia non *Act.* xii, 23.
dedit honorem Deo.
Congrega omnes tribus Jacob, reducen- 13
do eas ad terram patrum suorum; magis
autem, colligendo eas spiritualiter in uni-
tate fidei, spei, et caritatis in Christo. Un-
de dicit Joannes : Jesus moriturus erat *Joann.* xi, 51, 52.
pro gente, et non tantum pro gente, sed
ut filios Dei qui dispersi erant (id est ele-
ctos Judæos undique abductos), congrega-
ret in unum. *Ut cognoscant* per fidem
formatam, tam ipsæ tribus, quam gentes,
earum reductionem videntes, *quia non est
Deus, nisi tu, ut enarrent mirabilia** *tua* ; * *magnalia*
et hereditabis eos, sicut ab initio, id est,
in populum hereditarium possidebis, sicut
olim tempore Moysis, David, et Salomonis,
et in terra promissionis, seu potius in
Ecclesia, eos spiritualiter congregatos, fa-
cies habitare.

Circa hæc scribit quidam : Congregatio filiorum Israel in Prophetis promissa, intelligitur de universis ad fidem Christi convertendis. Utrum auctor hujus libri prophetice hoc cognovit, ignoro; et probabilius mihi videtur quod non cognoverit, tum quoniam inter Prophetas non ponitur, tum quia Judæi credentes in Christum post ejus resurrectionem et Spiritus Sancti missionem, mirabantur de hoc, (*Act.* x, 45.) quod gratia Spiritus Sancti dabatur gentilibus sicut et ipsis, ut habetur in Actibus Apostolorum. Ex quo videtur quod adhuc ignorabant unam Ecclesiam fore ex Judæis ac gentibus congregandam. Ideo magis apparet quod auctor hic orat pro congregatione Judæorum in Judæa per reditum ipsorum de terris in quibus erant dispersi et capti. Hæc ille.

Circa quæ primo dico, quod Prophetæ non solum prophetaverunt de congregatione Judæorum per fidem in Christo, sed etiam de congregatione eorum in Judæa per reversionem eorum a terris in quibus

erant captivi. Nulli etenim in Prophetis
Is. xiv, 1-27; etc. *Jer.* xxv, 12, 13; etc. *Ezech.* xi, 17; etc. erudito ambiguum, quin Isaias, Jeremias,
Ezechiel, frequenter et evidenter vatici-
nati sint de reductione Judæorum in Ju-
dæam a Babylonica captivitate. Imo Je-
remias apertissime expressit tempus quo
Jer. xxix, 10. redirent ab illa : Quum cœperint, inqui-
ens, impleri septuaginta anni, suscitabo
super vos verbum meum bonum. Quod et
Zach. i, 12, 16, 17; *Dan.* ix, 24, 25. in Zacharia et Daniele insinuatur. Unde
rursus locutus est Jeremias : Non jura-
Jer. xvi, 14, 15. bunt ultra, Vivit Dominus, qui eduxit
filios Israel de terra Ægypti; sed, Vivit
Dominus, qui reduxit et adduxit eos de
terra aquilonis et Chaldæorum. Et quali-
Is. xlv, 13. ter per Cyrum regem essent dimittendi,
Ibid. xliv, 28. et quod templum de ejus licentia ædifi-
caretur, Isaias clarissime prænuntiavit.

Secundo dico, quod Prophetæ non præ-
dixerunt universos Judæos ad fidem Chri-
sti convertendos, nisi forte circa finem, in
Malach. iv, 5, 6. Eliæ adventu, prout in Malachia legitur,
vel nisi intelligatur per modum distribu-
tionis alicujusmodi, ut sit sensus : Uni-
versos, id est quosdam de omnibus, seu
aliquos de singulis tribubus. Imo aperte
prædixerunt Judæos pro maxima parte ex-
cæcandos in primo Messiæ adventu, ut
Is. vi, 9, 10; *Dan.* ix, 26; *Ps.* lxviii, 24. patet in Isaiæ libro ac Danielis, et in aliis
pluribus locis ac Psalmis. — Tertio dico,
quod ad hoc quod auctor iste cognove-
rit congregationem Judæorum spiritualiter
intelligendam, per fidem in Christo, non
oportuit eum hoc scire ex speciali revela-
tione prophetica, sed sufficit quod nove-
rat hoc ex vero intellectu propheticorum
voluminum. Nec soli Prophetæ sciverunt
hoc, sed etiam multi eruditi in lege, qui
ex verbis et scripturis Prophetarum hoc
agnoverunt : inter quos auctor iste fuit
unus valde præcipuus.

Quarto dico, quod argumentum illud ex
Actibus Apostolorum, non est idoneum ad
probandum propositum, quoniam in eo-
Act. xiii, 4-6, 13-45. dem describitur libro, quod Paulus et Bar-
nabas longo tempore circuibant regiones
diversas, non nisi Judæis evangelizantes,
et tamen optime cognoverunt unam Eccle-

A siam ex Judæis atque gentilibus colligen-
dam. Noverant quippe primo prædicandum
fuisse solis Judæis. Propter quod in Acti-
bus Apostolorum dixisse leguntur obdura-
tis Judæis : Vobis oportebat primum loqui *Act.* xiii, 46.
verbum Dei, sed quoniam repulistis illud,
ecce convertimur ad gentes. Præterea, illi
qui Actuum libro leguntur admirati de *Ibid.* x, 45.
Cornelii et suorum conversione, non fue-
runt de eorum numero qui in die Pente-
costes acceperunt Spiritum Sanctum in
signo visibili, sed alii quidam adhuc im-
B perfecti et simplices, imo indocti et ju-
daizantes, legalia cum Evangelio obser-
vanda putantes. Unde in Actibus legitur :
Audierunt autem Apostoli et fratres qui *Ibid.* xi, 1.
in Judæa erant, quoniam et gentes rece-
perunt verbum Dei. Et de illis non dicitur
ibi, quod super hoc mirabantur. Deinde
subditur ibi de prædictis : Quum autem *Ibid.* 2, 3.
ascendisset Petrus Jerosolymam, discepta-
bant adversus illum, qui erant ex circum-
cisione, dicentes : Quare introisti ad viros
præputium habentes, et manducasti cum
C illis ?

Ex quibus omnibus potius reor, quod
auctor hujus voluminis, tanquam vir sapi-
entissimus, cognovit Prophetas esse locu-
tos de utraque congregatione Judæorum,
videlicet corporali in Judæa, et spirituali
in Christo. Et de utraque potest hæc ejus
oratio accipi, mystice autem de populo
christiano.

Miserere plebi tuæ, id est Israelitico po- 14
pulo, et nunc populo christiano credenti
et speranti in te, *super quam invocatum*
D *est nomen tuum,* id est, quæ te verum
Deum colit et invocat, et cujus populi tu
specialiter Deus vocaris. De quo populo
prædictum est per Isaiam prophetam : Ser- *Is.* lxv, 15.
vos suos vocabit Dominus nomine alio.
Qui enim prius dicebantur populus Isra-
eliticus, a Christo vocati sunt Christiani.
Unde et in Jeremia scriptum est : Tu in *Jer.* xiv, 9.
nobis es, Domine, et nomen tuum invo-
catum est super nos.

*Et Israel quem coæquasti primogenito
tuo.* Quis est iste primogenitus Dei, cui

ruit inopi, et palmas suas extendit ad pau- A
28 perem. — *Cui credit, qui non habet ni-*
dum? id est, nullibi est securus, qui non
habet domum, aut fixam alicubi mansio-
nem. *Et deflectens ubicumque obscuraverit,*
id est, ad manendum divertens ubicum-
que occubuerit sibi sol, *quasi succinctus*
latro exsiliens de civitate in civitatem, id
est, hinc inde discurrens de loco et oppido
uno ad aliud velociter, sicut latro accin-
ctus ad fugiendum celeriter, ne capiatur,
vel ad insequendum, ut latrocinetur. Quasi
dicat : Ad instabilitatem, levitatem, et in-
discretionem hæc pertinent. Propterea in
Proverbiis scriptum est : Sicut avis trans- *Prov.* xxvii, 8.
migrans de nido suo, sic vir qui relinquit
locum suum. Et ad Hebræos : Considere- *Hebr.* x, 24, 25.
mus invicem in provocatione caritatis et
bonorum operum, non deserentes colle-
ctionem nostram, sicut est consuetudinis
quibusdam, sed consolantes. Hinc sanctus
Job ait : In nidulo meo moriar. *Job* xxix, 18.

ARTICULUS XXXVIII

EXPLANATIO CAPITULI TRICESIMI SEPTIMI : OMNIS AMICUS DICET : ET EGO AMICITIAM COPULAVI.

CONTRA vitia quædam colore virtutum B
1 palliata, hic loquitur. *Omnis amicus*
dicet proximo seu amico : *Et ego amici-*
tiam copulavi, id est, libenter inii et ser-
vavi, nec violavi amicitiam cum alio habi-
tam. Quasi dicat : Ex parte mei non fuit
defectus. *Sed est amicus solo nomine ami-*
Eccli. vi, 8-10. *cus.* De hoc dictum est diffuse supra sexto
capitulo. *Nonne tristitia inest usque ad*
mortem? id est, verus et fidelis amicus
quandoque incurrit mœrorem durantem
per totam vitam suam, ex hoc quod eum
quem putat esse verum suum amicum, in- C
venit falsum, fictum, atque fallacem : ex
qua re etiam sæpe incurrit damnum præ-
2 cipuum. *Sodalis autem et amicus ad ini-*
micitiam convertentur. Sodalis hic dicitur
amicus mensæ, qui propter proprium com-
modum tenet cum alio amicitiam quam-
dam : quo commodo si privetur, vel aliunde
offendatur, ad inimicitiam mox erumpit;
similiter fictus amicus.
3 *O præsumptio nequissima! unde creata*
es cooperire, id est, quis te ex sua perver-
sa voluntate produxit ad operiendum et D
celandum, *aridam malitiam,* id est pecca-
tum cordis destitutum pinguedine carita-
tis, et aqua sapientiæ salutaris, *et dolosita-*
tem illius, id est hypocrisim, quia iniquus
intendit se simulare quod non est, ut pro-
ximum fallat? Multi enim præsumunt se
posse suas nequitias occultare, aliosque
decipere : qui tamen falluntur in hoc, et
personaliter incidunt quod aliis machi-
nantur, ut dictum est sæpe. Ideo scriptum
est in libro Proverbiorum : Qui operit odi- *Prov.* xxvi, 26.
um fraudulenter, revelabitur malitia ejus
in consilio. Et item sequitur ibi : Qui fodit *Ibid.* 27.
foveam, incidet in eam. Hinc denuo scri-
ptum est : Ne moliaris amico tuo malum, *Ibid.* iii, 29.
quum ille in te habeat fiduciam. Porro
præsumptio, quantum ad suum formale,
non est nisi recessus et casus ab ente, nec
est aliquid positivum : sicut peccatum for-
maliter nihil est, nec est creatura, quum
omnis creatura sit bona; sed est a volun-
tate creata ut defectiva.
Sodalis amico conjucundabitur in oble- 4
ctationibus, id est in lautis refectionibus,
quas ab amico acquirit, *et in tempore tri-*
bulationis adversarius erit, id est, amico
in sua adversitate erit infidelis. Quocontra
in Proverbiis dictum est : Omni tempore *Ibid.* xvii, 17.
diligit qui amicus est; et rursus ibidem,

Prov. xvii, 17. Frater in angustiis comprobatur. *Sodalis*
5 *amico condolet causa ventris,* id est, osten-
dit seu fingit amico suo se compati, ut de-
licate reficiatur ab eo. Vel ideo dolet de
adversitate et depauperatione amici, quia
ab eo non consequitur consueta commoda
ventris. *Et* ob hanc causam *contra hostem*
accipiet scutum, id est, armabit se contra
adversarium amici sui, in quantum adver-
6 sarius ille etiam sibi nocivus est. *Non*
obliviscaris amici tui in animo tuo, et
non immemor sis illius in operibus tuis,
id est, corde et opere memor sis incessan-
ter veri et fidelis amici tui : juxta illud,
I Joann. iii, 18. Non diligamus verbo neque lingua (sup-
ple, tantum), sed opere et veritate.
7 *Noli consiliari cum socero tuo,* cujus
scilicet filia est uxor tua : quia amore fi-
liæ vellet tibi nimis placere, et potius lo-
qui placentia quam expedientia; vel quia
consulet tibi ea quæ essent pro commodo
filiæ suæ, seu prout illa suo patri sugge-
reret. *Et a zelantibus te,* id est odientibus,
absconde consilium, id est secretum con-
silii tui, ne prodant atque impediant illud.
Prov. xxv, 9. Unde in Proverbiis dictum est : Causam
tuam tracta cum amico tuo, et secretum
8 tuum extraneo ne reveles. *Omnis consilia-*
rius prodit, id est proponit, *consilium :*
quod tamen aliquando non est bonum, et
interdum dolose datur a consulente ; et
aliqui dant consilium, ne videantur ignari
et imperiti de causa proposita : sicque in-
volvunt eum, qui quærit consilium, ma-
gnis periculis. *Sed est consiliarius in se-*
metipso, qui scilicet consulit, sicut vellet
consuli sibi, et sicut personaliter agit.
9 *A consiliario serva animam tuam,* id
est, te ipsum custodi, ne incaute et cito
confidas consiliario, quousque fidelitatem
et prudentiam ejus experiaris, et interim
pedetentim proba illum. *Prius scito quæ*
sit illius necessitas, id est indigentia seu
paupertas : quia si consilium ejus tendit
ad relevamen suæ necessitatis, non est con-
sul fidelis, sed quærit commodum suum
magis quam tuum; *et quid ipse in animo*
suo cogitabit, id est, exterioribus ejus ver-

A bis et factis perpende pro posse, quæ sit
ejus intentio, et secundum hoc confidas
sive diffidas. *Ne forte mittat sudem,* id 10
est palum acutum, *in terram,* hoc est, ne
versutum aliquid contra te machinetur, *et*
dicat tibi : Bona est via tua, id est, recte 11
agis, et prospere tendis ad finem opta-
tum : juxta illud Proverbiorum, Vir ini- Prov. xvi, 29.
quus lactat amicum suum, et ducit eum
per viam non bonam; *et stet econtrario*
videre quid tibi eveniat, id est, observet
adversitatem tibi imminentem, et gaudeat
B quum ipsa acciderit tibi : juxta illud Ab-
diæ : Omnes viri fœderis tui illuserunt ti- Abdiæ 7.
bi; qui comedunt tecum panem, ponent
insidias subter te. De talibus fertur in Psal-
mo : Narraverunt ut absconderent laqueos; Ps. lxiii, 6.
dixerunt, Quis videbit eos?
Consequenter ironice loquens notat mul-
tos, cum quibus non est consulendum.
Cum viro irreligioso tracta de sanctitate, 12
id est, consule qualiter possis et debeas
vivere virtuose : quod ironice dicit, quia
irreligiosus potius daret ei consilium am-
C bulandi per latam viam perditionis. Nam,
sicut vera amicitia non habetur, nisi inter
virtuosos; sic sanum consilium non datur,
nisi a prudente. Nec aliquis vere est pru-
dens, nisi moraliter bonus. *Et cum inju-*
sto, de justitia : quod (ut dictum est) iro-
nice dicit, quia injustus ad mala instigat;
et cum muliere, de his quæ æmulatur,
id est, immoderanter amat aut odit : de
quibus dat mala consilia, quia sequitur
suas passiones. Amor quoque privatus et
odium pervertunt judicium : et specialiter
D feminæ passionibus faciliter vinci solent,
quum sint debiles ratione. *Cum timido, de*
bello : quod refugit ille; *cum negotiatore,*
de trajectione, id est mercium transporta-
tione ad forum : quam transportationem
ille potius dissuaderet, ut posset sua ca-
rius expeditiusque venundare; *cum em-*
ptore, de venditione, id est de pretio rei
vendendæ : quod ipse plus justo minue-
ret; *cum viro livido, de gratiis agendis,*
id est de beneficiis gratis præstandis :
quæ ipse non favet his quibus invidet.

13 *Cum impio, de pietate :* quum impius A
potius ad impietatem instigaret; *cum in-*
honesto, de honestate : secundum eumdem
sensum; *cum operario agrario,* id est ru-
rali, *de omni opere,* id est de exercitiis mi-
litaribus atque civilibus : de quibus nihil
14 scit; *cum operario annuali,* id est condu-
cto per annum, *de consummatione anni :*
quem vellet cito finiri, ut posset accipere
suum stipendium; vel, De consummatione
anni, id est de completione operis intra
annum : quod diceret intra annum vix
posse compleri, quum intra medium an- B
num posset; *cum servo pigro, de multa*
operatione : quam abhorret.

Porro, quod omnia ista ironice dicta
sint, pandit subdendo : *Non attendas his*
in omni consilio, id est, in nullo consilio
acquiescas prætactis personis in prædictis
materiis earum voluntati contrariis. Potest
tamen homo de prædictis rebus cum eis
conferre, hortando eos ad virtutes eorum
15 pravitati contrarias. *Sed cum viro sancto*
assiduus esto, id est, frequenter ei te ap-
plica, et ejus consiliis atque exemplis inni- C
Ps. XVII, 26. tere, ut cum sancto sis sanctus; *quemcum-*
que cognoveris probabiliter *observantem*
timorem Dei, id est, quem videris timora-
tum, utpote sollicitum ad vitandum omne
16 peccatum; *cujus anima est secundum ani-*
mam tuam, id est, conformis est animæ
tuæ in recta intentione et profectu virtu-
tum. *Quicumque titubaverit in tenebris,*
id est, in adversis vacillaverit a vera ami-
citia et fidelitate, vel in tenebris ignoran-
tiæ et erroris deviat, *non condolebit tibi* in
adversis : quia non quærit nisi se ipsum D
inordinate, nec pensat veræ amicitiæ jura.
17 *Et cor boni consilii statue tecum,* id est,
virum vere prudentem tibi associa; *non*
est enim tibi alius plus illo, id est, nul-
lus alius est tibi utilior illo.
18 *Anima viri sancti enuntiat aliquando*
vera, quam, id est plus quam, *septem cir-*
cumspectores sedentes in excelso ad spe-
culandum, id est quicumque hujusmodi
portarum custodes speculatoresve turri-
um, aut magistri humanæ prudentiæ, sa-
pientesque sæculi. Viri enim perfecti, per
donum consilii supernaturaliter dirigun-
tur a Spiritu Sancto, ita ut de occultis et
arduis saluberrima præstent consilia. Quod
et in generalibus synodis sæpe expertum
est. Propter quod ait Salvator : Confiteor Matth. XI, 25.
tibi, Pater, quia abscondisti hæc a sapienti-
bus et prudentibus, et revelasti ea parvu-
lis. Salomon quoque : Cum simplicibus, in- Prov. III, 32.
quit, sermocinatio ejus. De talibus quippe
sanctus ait Joannes : Non necesse habetis I Joann. II, 27.
ut aliquis doceat vos, sed unctio ejus do-
cet vos de omnibus.

Et in his omnibus deprecare Altissi- 19
mum, ut dirigat in veritate viam, id est
conversationem *tuam :* quoniam ipse est
principalis et summus director. Quem Psal-
mista invocans, ait : Dirige me in veritate Ps. XXIV, 5.
tua, et doce me. De quo in Sapientiæ libro
legitur : Justum deduxit Dominus per vias Sap. X, 10.
rectas.

Ante omnia opera verbum verax præce- 20
dat te, id est, sacra Scriptura te informet,
ut agas secundum eam, et eam tanquam
ducem tuæ conversationis sequaris. Vel,
Verbum verax, id est instructio bona, qua
instruaris ab aliis. Non enim præsumere
debes instruere alios, nisi personaliter vi-
xeris bene. Vel, Verbum verax, verbum cor-
dis scilicet, seu cogitatio recta, et bonum
propositum, secundum quæ agas forinse-
cus : juxta illud Proverbiorum, Oculi tui Prov. IV, 25.
recta videant, et palpebræ tuæ præcedant
gressus tuos. *Et ante omnem actum, con-*
silium stabile : sicut dictum est supra,
Fili, sine consilio nihil facias. Nempe in Eccli. XXXII, 24.
hoc libro eadem sententia sub aliis verbis
multoties repetitur, ut menti firmius im-
primatur : sicut et ea quæ hic dicta sunt
de amico vero et falso, et de consiliario
bono ac malo, plenius dicta sunt supra
sexto capitulo. Ideo talibus non immoror. Ibid. VI, 6-17.
Verbum nequam immutabit cor : id est, 21
falsa doctrina, seu fallax consilium, aut
verbum iniquum trahit cor a statu bono
ad dispositionem periculosam. *Ex quo,*
scilicet corde, *partes quatuor oriuntur,* id
est quatuor rivuli seu effectus, tanquam

ex fonte et causa : quæ quatuor, sunt *bo-
num et malum, vita et mors,* id est cogita-
tio bona et mala, vita actionis virtuosæ, et
Matth. xv, mors operis vitiosi. Unde ait Salvator : De
19. corde exeunt cogitationes malæ, fornica-
Prov. iv, tio, furtum. Et Salomon : Omni, inquit,
23. custodia custodi cor tuum, quia ex ipso
vita procedit : imo vita gratiæ, et etiam
vita gloriæ ex dispositione et merito cor-
dis procedunt, bona quoque et mala con-
silia, desideria prava et justa. *Et domina-
trix illorum est assidua lingua,* id est,
custoditrix et dissipatrix illorum quatuor,
est lingua assidue mobilis. Si enim lingua
bene custodiatur, salubriterque loquatur,
gignitur et fovetur bonum et vita, in cor-
de tam loquentis, quam audientis. Si vero
lingua non reprimatur, nec utilia profe-
rat, bonum et vita cordis periclitantur :
I Cor. xv, quia corrumpunt mores bonos colloquia
33. mala, et malum ac mors cordis concomi-
tantur, foventur, augentur. Ideo Christus
Matth. xii, disseruit : Ex verbis tuis justificaberis, et
37. ex verbis tuis condemnaberis. In libro quo-
Prov. xviii, que Proverbiorum inducitur : Mors et vi-
21. ta in manibus linguæ; qui diligunt eam,
Ibid. xv, 4. comedent fructus ejus. Et alibi : Lingua
immoderata conteret spiritum.
22 *Vir peritus* unctione Spiritus Sancti et
in Scripturis, *erudivit multos* verbo et
exemplo, consilio, et per scripta. Ideo in
Ibid. 7. Proverbiis scriptum est : Labia sapientium
disseminabunt scientiam. *Et animæ suæ
suavis est :* quia per contemplationem et
sacras meditationes occupationesque salu-
tares, animam suam exhilarat et oblectat.
Unde et Philosophus protestatur, quod vir
contemplativus plenus est jucundis theo-
rematibus, nec quærit extra se consola-
ri, quoniam intra se habet sinceræ dele-
ctationis materiam. Hinc scriptum est in
Eccle. ii, Ecclesiaste : Homini bono dedit Deus sa-
26. pientiam, et scientiam, et lætitiam. Ideo
dixit Philosophus, quod philosophia habet
admirabiles delectationes sibi admixtas;
et rursus, quod delectationi quæ est in
considerando, non est tristitia contraria.
23 *Qui sophistice loquitur,* id est dupliciter

A seu deceptorie, *odibilis est* Deo et angelis
atque hominibus, secundum quod talis,
quia non est sincerus, verax et simplex.
Simulatores quoque et callidi provocant Job xxxvi,
iram Dei. In libro Sapientiæ etiam habe- 13.
tur : Spiritus sanctus disciplinæ effugiet Sap. i, 5.
fictum. Et in Proverbiis Dominus loqui-
tur : Os bilingue detestor. *In omni re de-* Prov. viii,
fraudabitur : quia in primis et maxime 13.
fallit, nocet, et lædit se ipsum, et diffamis
efficitur ; et quod aliis inferre molitur,
multoties patitur. Quod si ad tempus aut
B in certis negotiis videatur prosperari, to-
tum vertitur sibi in detrimentum. *Non est* 24
enim illi data a Domino gratia, id est,
justo judicio privatus est gratia Dei gra-
tum faciente, nec diffusa est gratia in la-
biis ejus; et si ad tempus habuit gratiam,
tamen sophistice loquendo, amisit eamdem.
Siquidem os quod mentitur, occidit ani- Sap. i, 11.
mam. *Omni enim sapientia defraudatus
est,* id est sapientia quæ est donum Spiri-
tus Sancti, quæ sine caritate et gratia non
habetur. Potest tamen sapientiam philoso-
C phicam scholasticam acquisitam habere,
sicut multi hæretici et fraudulenti, qui
blandiuntur in vultu, et pungunt occulte
ut scorpio. De quibus loquitur Jeremias :
Sagitta vulnerans est lingua eorum. Jer. ix, 8.
Est sapiens, animæ suæ sapiens, id est, 25
ille est sapiens vere ac proprie, qui ad
salutem animæ suæ utitur sapientia sua,
et per eam Deo adhæret. Nam, ut Jacobus
ait apostolus, Quæ desursum est sapientia, Jacob. iii,
est bonis consentiens, plena misericordia 17.
et fructibus bonis. Unde subjungitur : *et*
D *fructus sensus illius, laudabilis,* id est,
usus seu actus et profectus sapientiæ ta-
lis, videlicet contemplatio, et actiones eam
sequentes, sunt meritorii, virtuosi, salu-
bres. *Vir sapiens plebem suam erudit,* id 26
est sibi commissos et suos domesticos :
quod potissime pertinet ad pastores, quum
per Jeremiam Dominus dicat : Dabo vobis Jer. iii, 15.
pastores juxta cor meum, et pascent vos
scientia et doctrina, hoc est de pertinen-
tibus ad salutem. *Et fructus sensus illius
fideles sunt,* id est, bona sequentia ex ejus

doctrina, exstant salubria, et in fide fun- A
data, ac fidelitate subnixa, et magnum
27 præmium habitura. *Vir sapiens implebitur*
benedictionibus, id est donis et profectibus
gratiarum, virtutum, donorum, fructuum,
ac beatitudinum : in quibus omnibus cre-
scit atque perficitur bene utendo sapien-
tia sua, videlicet divina contemplando, et
proximos instruendo ; *et videntes illum*
laudabunt : quia revera honore et laude
condignus est.
28 *Vita viri in numero dierum,* id est,
duratio vitæ cujuslibet hominis, consistit B
in numero dierum qui satis faciliter pote-
Ps. LXXXIX, 10. runt numerari, quum scriptum sit : Dies
annorum nostrorum in ipsis, septuaginta
Job XIV, 5. anni ; et item in Job, Breves dies hominis
sunt, numerus mensium ejus apud te est.
Dies autem Israel innumerabiles sunt :
quia duratio totius Israelitici populi ma-
net per successionem similium persona-
rum in specie usque ad finem mundi, sic-
ut manet identitas fluvii. Porro dies vitæ
gratiæ, quæ continuatur in vita gloriæ,
sunt in justis hominibus innumerabiles, C
Apoc. XXII, 5. quoniam sine fine cum Deo regnabunt. —
29 *Sapiens in populo hereditabit honorem,* id
est, firmiter habebit honorem a plebe,
imo in populo sibi subjecto, et per ipsum
bene recto, habebit cœlestem honorem, et
merito præsidentiæ efficacis remuneratio-
nem sortietur æternam ; *et nomen illius*
erit vivens in æternum : quia memoria
ejus manet perpetue, præsertim in trium-
phanti Ecclesia, et frequenter valde diu
in Ecclesia militanti : juxta illud in Psal-
Ps. CX, 10. mo, Laudatio ejus manet in sæculum sæ- D
Ps. CXI, 7. culi ; et item, In memoria æterna erit ju-
Sap. VIII, 10. stus ; in libro Sapientiæ quoque, Habeo
propter sapientiam claritatem ad turbas,
et honorem apud seniores.
30 *Fili, in vita tua tenta animam tuam,*
id est, diligenter considera atque exami-
na, imo et exercita eam, an scilicet adhuc
sit prona ad passiones, ad vitia, an potius
patiens, mansueta et reformata. Hæc est
saluberrima consideratio et notitia, se ip-
sum cognoscere et pensare. Unde loquitur

Paulus : Annon cognoscitis vosmetipsos, II Cor. XIII, 5.
nisi forsitan reprobi sitis ? *Et si fuerit*
nequam, id est, si adhuc experiris eam
delectari in vitiis, et proclivem ad quævis
illicita, ac irreformatam, nec spiritualiter
mortificatam, *non des illi potestatem,* id
est, reprime eam ab objectis delectabili-
bus sibi, et castiga eamdem : juxta illud
Deuteronomii, Custodi te ipsum et ani- Deut. IV, 9.
mam tuam sollicite. Ideo dictum est su-
pra, Post concupiscentias tuas non eas, et Eccli. XVIII, 30.
a voluptate tua avertere. Hinc, Christo te-
stante, Regnum cœlorum vim patitur, et Matth. XI, 12.
violenti rapiunt illud : qui scilicet fortiter
vincunt se ipsos. In evangelio quoque Jo-
annis ait : Qui odit animam suam in hoc Joann. XII, 25.
mundo, in vitam æternam custodit eam.
Non enim omnia omnibus expediunt. 31
Certum est quod illicita nulli expediunt.
Sed indifferentia omnia non expediunt
omnibus : quædam enim in se licita sunt,
quæ tamen pronis ad vitia sunt peccandi
occasio. Idcirco a talibus sunt frenandi, et
juxta diversitatem illicitarum inclinatio-
num compescendi sunt homines a diversis
etiam licitis rebus concupiscibilibusque
objectis, atque occasionibus excedendi :
et in hoc debet unusquisque pensare se
ipsum, et intueri quid sibi sit periculo-
sum, et quid fuerit sibi jam ante peccan-
di occasio, et vitare hujusmodi. *Et non*
omni animæ omne genus placet : id est,
quædam animæ magis afficiuntur ad deli-
cias, aliæ ad divitias, aliæ ad honores, et
quædam ad prodigalitatem, quædam ad
cupiditatem : ideo unaquæque est refre-
nanda a genere rerum ad quas intentius
ac periculosius inclinatur.
Noli avidus esse, id est nimis appetens 32
et gulosus, *in omni epulatione, et non te*
effundas super omnem escam, instar canis
famelici. Ideo jubet Salvator : Attendite ne Luc. XXI, 34.
graventur corda vestra in crapula et ebri-
etate ; et Paulus, Carnis curam ne feceritis Rom. XIII, 14.
in desideriis. *In multis enim escis,* id est 33
superfluis comestionibus et potationibus,
erit infirmitas consequens eas ; *et avidi-*
tas appropinquabit usque ad choleram, id

est, gulositas, si non frenetur, generabit A
materiam choleræ : quæ est unus de qua-
34 tuor humoribus. *Propter crapulam multi*
obierunt, id est, ex crapula incurrerunt
infirmitates vitam abbreviantes aut cor-
rumpentes ; *qui autem abstinens est,* id
est sobrius, *adjiciet vitam,* id est, prolon-
gabit et in sanitate conservabit vitam su-
am, tam naturalem, quam spiritualem. De
isto, et quid sit cholera, et de morbis im-
moderantiam concomitantibus, plenius di-
ctum est supra tricesimo primo capitulo. *Eccli.* xxxi, 22, 23, 38-40.
Idcirco non immoror, hoc adjecto, quod
recte dixerit Seneca, plures interire gula,
quam gladio; estque gula, mors corporis
et animæ.

ARTICULUS XXXIX

ELUCIDATIO CAPITULI TRICESIMI OCTAVI : HONORA MEDICUM.

De honore corporalibus et spiritualibus B
1 medicis exhibendo, hic agitur. *Hono-*
ra medicum corporum, non solum quia ad
Dei imaginem conditus est, sed etiam pro-
pter artis suæ peritiam, et propter utili-
tatem hominibus provenientem ex medi-
cis. Ideo subditur : *propter necessitatem*
etenim illum creavit Altissimus, id est,
Deus artem illam ei concessit propter com-
mune bonum generis humani, ad succur-
rendum scilicet infirmitatibus hominum.
2 Et sumitur hic, Creare, pro Formare. *A*
Deo est enim omnis medela : quia tam ars C
medicinæ, quam ipsa medicinalia, origina-
liter sunt a Deo; *et a rege accipiet dona-*
tionem, id est, reges et principes munera
pretiosa et præmia copiosa peritis medicis
largiuntur : sunt enim valde intenti cir-
ca corporalem sanitatem prolongationem-
3 que vitæ. *Disciplina medici exaltabit ca-*
put ejus : id est, medicus ob medicinæ
suæ peritiam, acquiret famam, promotio-
nem, honorem et opes ; *et in conspectu*
magnatorum collaudabitur medicus pru-
dens, expertus, præcellens, ab ipsis ma- D
gnatis ac aliis.
4 *Altissimus de terra creavit medicinam,*
id est, ex terra produxit herbas, gemmas,
et varias medicinales materias, ex quarum
effectibus et considerationibus inventa est
medicina ; *et vir prudens non abhorrebit*
illam : imo nolle ea uti tempore opportu-
no, esset quasi tentare Deum, et spernere
beneficia ejus, quæ ad commodum ordi-
navit humanum. Aliquæ tamen personæ
eximiæ sanctitatis, ex speciali Spiritus
Sancti instinctu, corporali medicina uti
nolebant, ut sanctus abbas Ægidius jaculo
graviter vulneratus, et felicissima Agatha
martyr.
Nonne a ligno indulcata est aqua ama- 5
ra ? id est, utique ex immissione ligni in
aquas amaras, factæ sunt illæ aquæ sua-
ves. Siquidem in Exodo legitur : Venerunt *Exod.* xv, 23, 25.
filii Israel in Marath, et non poterant
bibere aquas de Marath, eo quod essent
amaræ. At Moyses clamavit ad Dominum,
qui ostendit ei lignum : quod quum misis-
set in aquas, in dulcedinem versæ sunt.
Circa hoc quæritur, an lignum illud habuit
naturalem efficaciam ac virtutem dulcora-
tivam aquarum. Et videtur quod imo, quia
hoc textus iste insinuare videtur. Quum
enim præmisisset, Altissimus de terra cre-
avit medicinam, quasi exemplificans, et
propositum probans, adjecit : Nonne a li-
gno indulcata est aqua ? Nam aliter ista
probatio esset nulla. De hac materia super
Exodum, in præallegati expositione capi-
tuli, plenius dixi. Sunt enim de hoc duæ
opiniones : Una dicentium, quod lignum
illud ex natura sua sic dulcorativum fuit

aquarum. Quidam vero Hebræi, ut in Scho- A
lastica recitatur historia, aiunt quod li-
gnum illud amarissimum fuit, et Deum
jussisse ut lignum illud projiceretur in
aquam, quatenus miraculum majus esset,
dum ex additione amari cum amaro, con-
secuta est dulcificatio. Idem tangit Hiero-
Is. XXXVIII, 21; IV *Reg.* XX, 7. nymus super Isaiam, de emplastro quod
Isaias jussit superponi ulceri Ezechiæ. Jo-
sephus quoque narrat, quod Moyses scidit
lignum illud in longitudine ejus per me-
dium, et projecit in puteum.

6 *Ad agnitionem hominum virtus illo-* B
rum, id est, vis curativa medicinalium
terræ nascentium, devenit ad notitiam ho-
minum : vel ex revelatione facta quibus-
III *Reg.* IV, 33; *Sap.* VII, 20. dam, ut patet de Salomone, qui disputavit
atque disseruit de virgultis, herbis et spe-
ciebus ; vel ex studio seu experientia lon-
ga, quia ex hoc quod illud aut illud medi-
cinale curavit Petrum et alios quosdam,
elicitur regula generalis, quod sanativum
sit omnium simili morbo laborantium. *Et*
dedit hominibus scientiam Altissimus, id
est medicinalem peritiam secundum diver- C
sos modos jam tactos ; *honorari in mira-*
bilibus suis, id est, ut ipse Deus ab ho-
minibus honoretur ex consideratione et
effectu mirabilium virium curativarum,
quæ in rebus ex terra productis inveni-
Eccle. III, 14. untur. Unde et Salomon : Omnia, inquit,
7 fecit Deus, ut timeatur. *In his curans,* id
est, medicus per hæc medicinalia sanans,
mitigabit dolorem ægroti : imo interdum
omnino expellit dolorem, successive ta-
men, et sic paulatim mitigat eum ; *et un-*
guentarius, id est unguentorum confector, D
ut apothecarius, *faciet pigmenta suavita-*
tis, id est confectiones suaves, *et unctiones*
conficiet sanitatis causativas ; *et non con-*
summabuntur opera ejus, id est, exercitia
medici non perficientur, nec optatam sa-
nitatem inducent principaliter virtute aut
arte ipsius aut medicaminum. Ipse enim
est causa dispositiva, applicans activa et
passiva : medicamina vero respectu primi
ac summi opificis, sunt causæ ipsius sani-
tatis instrumentales. Deus vero, seu æter-
na et increata ars et institutio ejus, est
causa effectiva principalis atque fontalis.
Ideo subditur : *pax enim Dei super faciem* 8
terræ, id est, in habitatoribus terræ est
pax et consonantia harmoniæ seu comple-
xionis, et quies a molestia infirmitatis, a
Deo, qui rebus medicinalibus indidit suas
vires.

Fili, in tua infirmitate non despicias 9
te ipsum. Posset hoc de corporali ægritu-
dine accipi : in qua non est de curatione
diffidendum, sed ad medicum recurren-
dum. Sed quia sunt multæ incurabiles in-
firmitates, melius exponitur de spirituali
infirmitate seu culpa : in qua, quantumli-
bet magna et multa, non est de divina mi-
sericordia desperandum, quum illa in in-
finitum sit major omni creaturarum culpa
atque miseria. *Sed ora Dominum* pro re-
missione, ex vera contritione, vel saltem
attritione tanta quanta potes, et ita mox
fiet contritio ; *et ipse curabit te* a tuorum
vulneribus vitiorum, quum sit misericor-
dissimus, sapientissimus, atque omnipo-
tens medicus animarum : cui loquitur Je-
remias, Sana me, Domine, et sanabor. *Jer.* XVII, 14.

Averte, id est recede, *a delicto :* prout 10
dictum est supra, Quasi a facie colubri *Eccli.* XXI, 2.
fuge peccata ; *et dirige manus,* id est ope-
ra tua ad Deum, corporales quoque manus
pro excitatione devotionis, et ex fervore
divinæ dilectionis, extende ad ipsum : jux-
ta illud Threnorum, Levemus corda nostra *Thren.* III, 41.
cum manibus ad Deum in cœlos ; et in
Psalmo, Expandi manus meas ad te. Hinc *Ps.* CXLII, 6.
ad Timotheum ait Apostolus : Volo viros I *Tim.* II, 8.
orare in omni loco, levantes puras manus
sine ira et disceptatione. *Et ab omni de-*
licto munda cor tuum per confessionem
plenariam, quia in confessione omnia la- *Ps.* XXXI, 5; *Prov.* XXVIII, 13.
vantur. Verumtamen mundatio ista a vi-
tiis, principaliter est a Deo, qui solus per
gratiæ infusionem mundat a culpa morta-
li, et solus principaliter dimittit peccata.
Potestque esse ab homine dispositive ac
meritorie, saltem per modum congrui. Qui
autem in caritate est, a reatu se potest
purgare per satisfactionem, contritionem,

et caritatis fervorem, a venialibus quoque
per diversa ad hoc deputata remedia. Hinc
Ps. L, 12. pro ista mundatione oravit Psalmista : Cor
mundum crea in me, Deus. Et sanctus Job
Job XIV, 4. loquitur Deo : Quis potest facere mundum
de immundo conceptum semine? Nonne
tu qui solus es?
11 *Da suavitatem,* id est, hostias suavis
odoris in lege præceptas offer, vel oblationem
de aromaticis speciebus exhibe
Deo, *et memoriam similaginis,* id est memorialem
hostiam de optima farina triticea,
ut Deus memor sit tui in bonum ; *et
impingua oblationem,* id est, de melioribus
offer, vel oleum cum aliis immola, et
ex caritate et devotionis hilaritate omnia
age. Spiritualiter vero debemus Deo ex
cordis dulcedine sacrificium laudis et ora-
Ps. LXII, 6. tionis offerre, et tanquam adipe et pinguedine,
interna consolatione ac devotionis
abundantia, atque virtutum opulentia,
refectionibusque mentalibus adimpleri. *Et
da locum medico,* potissime spirituali, sci-
12 licet sacerdoti, prædicatori, prælato. *Etenim
illum Dominus creavit,* id est, in suo
officio consecravit pro aliorum salute. *Et
non discedat a te,* id est, non ita elongetur
a te, quin possis ad eum habere recursum
: et sicut ovis suo pastori, sic tu illi
adhæreas; *quia opera ejus sunt necessaria,*
id est, actus sui officii sunt necessarii
tuæ saluti, ut oret et offerat pro te, teque
gubernet, erudiat, et conservet, ne sis sic-
13 ut ovis absque pastore. *Est enim tempus
quando in manus illorum incurras,* id
est, subventione eorum indigeas. Quod totum
potissime verum est de sacerdotibus
evangelicæ legis, qui ecclesiastica sacramenta
ad salutem valde necessaria admini-
14 strant. *Ipsi vero Dominum deprecabuntur,
ut dirigat requiem eorum et sanitatem,* id
est, ad salubrem perducat effectum, quietem
mentis, et curationem a vitiis, quas
tibi procurare conantur a Domino per actus
sui officii : quia ad hoc præsunt tibi,
ut oratione, sacrificio, prædicatione, correptione
et correctione perducant te ad
quiescendum in Deo per fidem, spem, et

A caritatem, quatenus Deo tanquam fini semper
inhæreas mente reformata et curata a
passionibus et peccatis ; *propter conversationem
illorum.* Nam quidquid boni efficiunt,
populo suo libenter communicant,
et propter merita sua (si quæ habeant)
postulant exaudiri pro subditis.
Qui delinquit in conspectu ejus, qui fe- 15
cit eum, id est, qui coram suo Creatore
peccat, *incidet in manus medici,* id est, a
prælato suo indiget ad curationem internam
reduci : quia prælatus est mediator
B et arbiter inter Deum et populum, habetque
plebem suam Deo reconciliare.
Fili, in mortuum produc lacrimas, id 16
est, ex compassione mortuum moderate
deplora : sicut præhabitum est, Luctus Eccli. XXII, 13.
mortui, septem dies. Præcipue autem compatiendum
est mortuo in anima per mortale
peccatum. *Et quasi dira passus,* videlicet
separationem a caro amico finalem,
incipe plorare, tamen cum spe futuræ
reunionis ; *et secundum judicium contege
corpus illius,* id est, in monumento repo-
C ne cum discretionis censura in orando, et
suffragia pro defunctis consueta exhibendo
pro ipso, *et non despicias sepulturam
illius,* sed reverenter et devote exhibe
eam, quum sit unum de septem operibus
misericordiæ, exemplo Tobiæ, qui relicto Tob. II, 3, 4.
prandio, exsiliit ad tollendum et sepeliendum
corpus defuncti.
Propter delaturam autem amare fer 17
luctum illius uno die, id est, patienter tolera
ut tu ipse acerbe deplores defunctum,
specialiter primo die quo cognoveris
D eum obiisse, propter delaturam seu detractionem
vitandam, videlicet ne dicatur
quod læteris de morte illius ; *et consolare
propter tristitiam,* id est, consolatione te
recrea, ne abundantiori absorbearis tristitia
: quemadmodum David, cognita morte
infantuli sui, recreavit se, dicens : Num- II Reg. XII, 23.
quid potero revocare eum? *Et fac luctum* 18
secundum meritum ejus, id est, secundum
quod sua probitate, aut beneficiorum exhibitione,
aut propinquitate, magis aut minus
meruit a te deffleri, *uno die vel duobus*

diebus primis magis intente quam diebus A
sequentibus, *propter detractionem* vitandam (ut dictum est) et ne tanquam in-
19 viscerosus vitupereris. *A tristitia enim festinat mors,* id est, immoderata tristitia mortem accelerat : idcirco vitanda est.
Eccli. xxx, 24, 25. Quemadmodum dictum est supra : Tristitiam longe expelle a te ; multos enim occidit tristitia, et non est utilitas in illa. In
Prov. xvii, 22. Proverbiis quoque : Spiritus tristis exsic-
Ibid. xxv, 20. cat ossa ; itemque, Sicut tinea vestimento, et vermis ligno, sic tristitia nocet cordi. Ideo subditur : *et cooperit virtutem,* id B est, robur naturæ extenuat : imo, secun-
II Cor. vii, 10. dum Apostolum, sæculi tristitia mortem operatur. Nam et virtutes obscurat, et earum impedit actiones. *Et tristitia cordis flectit cervicem,* id est, collum deprimit et incurvat, debilitata virtute naturæ. Verum, de qua tristitia intelligenda sint ista,
Eccli. xxx, 22. et de multiplici tristitia, dictum est plenius supra.

20 *In abductione,* id est recusatione consolationis, et deviatione a medio rationis, *permanet tristitia :* sicut in refutatione C medicinæ permanet languor ; *et substantia inopis secundum cor ejus :* id est, secundum dispositionem cordis, judicandus est aliquis esse pauper aut dives. Si enim contentus est modico, et in paupertate patientiam habet et gaudet, reputandus est dives. Porro si multis abundet divitiis, nec tamen iis contentetur, et per vitiosum amorem habeatur et possideatur a suis divitiis magis, quam eas possideat, et eis vix audeat ad sufficientiam uti, reputandus est pauper et miser. Hinc scriptum est D
Prov. xiii, 7. in Proverbiis : Est quasi dives, quum nihil habeat ; et est quasi pauper, quum in
II Cor. vi, 10. multis divitiis sit. Apostolus quoque : Quasi nihil (inquit) habentes, et omnia possidentes.

21 *Ne dederis in tristitia cor tuum,* id est, non permittas cor tuum inordinatæ tristitiæ immorari, quum tristitia illa sit passio maxime corruptiva et afflictiva naturæ :
Prov. xiv, 30. cujus species detestanda est invidia, quæ putredo est ossium ; *sed repelle eam a te, et memento novissimorum :* id est, te ipsum cogita moriturum, et metue ne imparatus inveniaris ; divini quoque rigorem judicii intuere, et pœnas ac gaudia futuri sæculi. Sicque per has occupationes salubres expelle immoderatas ac pravas tristitias.
Et noli oblivisci novissimorum tuorum : 22
sicut dictum est supra, Memorare novissima Eccli. vii, 40.
tua, et in æternum non peccabis. *Neque enim est conversio,* id est reditus ad hanc vitam post mortem ad vivendum vita mortali in terra : et hoc, secundum legem communem, quamvis multi miraculose sint resuscitati, præsertim in evangelica
lege. Ideo sanctus Job dixit : Viam per Job xvi, 23.
quam non revertar, ambulo. *Et huic nihil proderis,* id est, defuncto nil confers nec subvenis tuo immoderato mœrore : quo et Deum offendis, de cujus judicio et providentia debes te consolari et contentari, et ipsius Creatoris voluntati subjicere tuam ac conformare. Ideo potius ora pro mortuo, et per pietatis suffragia subveni ei. *Et te ipsum pessimabis,* id est, indispones et lædes per mœrorem superfluum.

Hinc in persona defuncti subjungitur :
Memor esto judicii mei, id est transitus et 23
exitus mei de hoc mundo per mortem secundum divinæ voluntatis dictamen ; *sic enim erit et tuum,* id est, simili modo cito hinc emigrabis. *Mihi heri,* id est, tempore paulo ante elapso contigit mors, *et tibi hodie* mors continget, id est in brevi.
Ideo quidquid potest manus tua, instanter Eccle. ix, 10.
operare, et ora pro me, ac subveni mihi, sicut desideras tibi post obitum subveniri.
Hinc Ecclesiastes inquit : Nescit homo fi- Ibid. 12.
nem suum ; sed sicut pisces capiuntur hamo, et aves laqueo, sic capiuntur homines tempore malo, quum eis extemplo supervenerit.

In requie mortui, requiescere fac me- 24
moriam ejus, id est, memoriam morientis fige in requie quam animæ electorum habent post vitam præsentem, loquendo ei
de beatitudine illa futura, ut dicat : Portio Ps. cxli, 6.
mea, Domine, sit in terra viventium. Vel sensus est, ut tempore mortis, facias me-

moriam morientis quiescere a recordatione sæcularium rerum, ut cogitet solum ea quæ suam concernunt salutem. Porro quidam exponunt sic : In requie mortui, id est ad monumentum, in quo quantum ad corpus suum quiescit, requiescere fac memoriam ejus, id est, aliquod sensibile memoriale constitue, ex cujus intuitu viventes recordentur ipsius, et orent pro ipso : sicut nunc figitur crux juxta sepulcra. Et
I *Mach.* xiii, 27, 29. primo Machabæorum Simon filius Mathathiæ legitur ædificasse ædificium altum super parentum et fratrum suorum sepulcrum in memoriam æternam. *Et consolare illum in exitu spiritus sui,* id est, morientem hortare ut confidat in misericordia Dei, et toto corde indulgentiam petat ab ipso, atque ad æternam pertingere beatitudinem speret.

Ex præinductis colligi possent multa remedia contra inordinatum mœrorem de morte carorum. Primum est, quia hujusmodi mœror nocet animæ et corpori ejus qui ita tristatur; secundum, quia non prodest defuncto ; tertium est consideratio propriorum novissimorum intenta; quartum, quia ex divinæ providentiæ ordinatione atque judicio contingit mors defuncti; quintum, quia sperandum est de ejus
I *Thess.* iv, 12. salute. Hinc dixit Apostolus : Nolumus vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini sicut et ii qui spem non habent. Potest addi et sextum, quia de multis et magnis periculis ac ærumnis hujus miseræ vitæ est liberatus; septimum, quoniam mors est inevitabile debitum naturæ, quod nullus hominum potest evade-
Ps. lxxxviii, 49. re, juxta illud : Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem?

25 *Sapientiam scribe,* id est, memoriæ tuæ
Prov. iii, 3. firmiter imprime, scribendo eam in tabulis cordis tui : ut in Proverbiorum libro admonetur; vel, Sapientiam, id est libros doctrinales et sapientiales ab aliis editos, scribe, vel certe, si tantæ es eruditionis, tales libros compone; *in tempore vacuitatis,* id est vacationis ab exterioribus occupationibus; vel, Vacuitatis, id est, dum

A adhuc jejunus et sobrius es, quia tunc intellectus est vigorosior ad considerandum profunda; vel, Vacuitatis, id est abjectionis temporalium divitiarum, quæ a sapientiæ contemplatione impediunt. Propter quod Crates ad philosophiam pergens, massam auri projecit in mare. Unde dixit Secundus philosophus, quod paupertas est repertrix scientiæ. *Et qui minoratur actu,* id est, ab exterioribus occupationibus abstrahit se pro posse, *sapientiam percipiet,* proficiendo in ea. Anima enim quiescendo
B fit prudens ; et virtus unita fortior est quam dispersa, et tanto intentius potest anima vacare actibus unius potentiæ, quo minus circa aliarum actiones virium occupatur. Ideo in Threnis scriptum est : Sedebit solitarius et tacebit, quia levabit se *Thren.* iii, 28.
super se. Nempe, ad proficiendum in sapientia salutari et intelligentia Scripturarum ex illuminatione divina, plus confert puritas cordis, quies mentis, oratio fervens, quam studium disputationis et exercitationis scholasticæ inquietæ, quanquam
C et illa ad acquisitam sapientiam conferat. Ideo subditur : *quia sapientia replebitur,* qui actu sic minoratur.

Consequenter ad litteram tangit diversa diversorum artificum et operariorum officia, ex quibus tandem ostendit quod sit prælati et doctoris, seu sacerdotis præsidentis officium. *Qui tenet aratrum,* puta 26
agricola seu arator, *et qui gloriatur in jaculo,* id est telo seu missili, quod interdum mittit ad repellendum sagittandumve aves grana sata extrahentes; *stimulo*
D *boves agitat :* stimulus enim hic sumitur pro instrumento longo ligneo, in extremitate sua acuto, quo boves seu equi aratrum trahentes punguntur ad procedendum; *et conversatur,* id est, occupat se, *in operibus eorum,* scilicet aratri, jaculi, stimuli, et boum seu equorum arantium; *et enarratio ejus in filiis taurorum,* id est, boves arantes ex tauris generatos, multoties nominat, excitando eos ad trahendum. *Cor suum dabit,* id est, diligentiam 27
adhibebit, *ad versandos sulcos,* id est ad

evertendum apte terram cum ferro aratri:
cujus terræ glebæ eversæ, dicuntur sul-
ci; *et vigilia ejus in sagina vaccarum*, id
est, pervigil erit et diligens ad bene nutri-
endum boves arantes : quæ et vaccæ di-
cuntur, quantum ad naturam specificam,
quemadmodum in Osee vituli vaccæ vo-
Osee x, 5. cantur, quum dicitur : Vaccas Bethaven
coluerunt.

Consequenter tangit de operibus alte-
28 rius artificis, puta ædificatoris. *Sic omnis
faber et architectus*, id est principalis in
opificio. Faber autem generaliter appella-
tur, qui circa materiam ædificii operatur :
et secundum diversitatem materiarum di-
versi fabri distinguuntur, ut faber ferra-
rius, faber lignarius. Unde et Joseph in
Matth. xiii, 55. Evangelio dicitur faber : qui tamen opera-
batur in lignis, et erat faber lignarius.
Itaque, Omnis faber et architectus, *qui
noctem tanquam diem transigit*, id est,
expendit vigilando de nocte in cogitatio-
nibus operum suorum artificiosorum, vel
aliqua curiosa atque habilia faciendo in
nocte; *qui sculpit signacula sculptilia*, id
est imagines per sculpturam, *et assiduitas
ejus variat picturam*, id est, assidua ejus
diligentia quasdam novitates in picturis et
sculpturis inducit, quas et variis modis
colorat. *Cor suum dabit in similitudinem
picturæ*, id est, diligentiam cordis appo-
net, ut pictura sua magistraliter confor-
metur ei, juxta cujus effigiem efficit eam,
seu ei quem repræsentat; *et vigilia sua
perficiet opus*, id est, diligens instantia
complet picturam.

Deinde prosequitur de operibus operan-
29 tis in ferro. *Sic faber ferrarius sedens*, id
est consistens, *juxta incudem*, super quam
format ferra igne mollita, *et considerans
opus ferri*, qualiter sit formandum. *Vapor
ignis urit carnes ejus*, id est, calor seu
exhalatio sui ignis pœnaliter calefacit cor-
pus ipsius; *et in calore fornacis concer-
tatur*, id est, contendit, et per modum
pugnantis se habet, ferra contra eorum na-
turam calefaciendo, emolliendo, et ad for-
mas varias redigendo : propter quod ap-
ponit carbones, et agitat folles, ut ignis
violentius agat in ferra. *Vox mallei in-* 30
novat aurem ejus, id est, sonus martelli
ex percussione causatus, auditum ejus im-
mutat; *et contra similitudinem vasis ocu-
lus ejus*, id est, oculos suos frequenter
dirigit ad exemplar instrumenti quod fa-
cit, ut juxta formam exemplaris faciat il-
lud. Est autem proprietas linguæ Hebrææ,
omne illud vas nuncupare, quod est con-
tentivum seu causativum alicujus. *Cor su-* 31
um dabit in consummationem operum, id
est, opera sua complere studebit, ut lu-
crum inde recipiat, seu laboris mercedem;
et vigilia sua ornabit imperfectionem, id
est, per vigilantiam atque industriam men-
tis suæ supplebit quod pulchritudini de-
erat, et imperfectum perficiet.

Deinceps subdit de actibus figuli, qui
lutea facit vasa. *Sic figulus sedens ad opus* 32
suum perficiendum, *convertens*, id est re-
volvens, *pedibus suis rotam; qui in solli-
citudine positus est semper propter opus
suum*, ne dissipetur et impediatur, *et in-
numera est omnis operatio ejus*, id est mul-
tiplex valde, ita quod vasa quæ format,
quasi innumerabilia sunt, et multipliciter
inter se distinguuntur in quantitate, figu-
ra, colore, etc. *In brachio suo formabit* 33
lutum, id est, usu et robore manus suæ ac
brachii faciet ex luto vasa diversis modis
formata; *et ante pedes suos curvabit vir-
tutem suam*, id est, corpus suum robu-
stum inclinabit ad faciendum quæ cum
tali incurvatione et depressione fieri so-
lent. *Cor suum dabit ut consummet lini-* 34
tionem, id est, ut vasa lutea liniat in su-
perficie plumbo; *et vigilia sua mundabit
fornacem*, id est, furnum suum vigilanter
purgabit a cineribus et lapillis.

Omnes hi in manibus suis speraverunt, 35
id est, confisi sunt procurare necessaria
victui per exercitia atque mechanica sua-
rum manuum opera; *et unusquisque in
arte sua* mechanica *sapiens est*, id est pru-
dens et doctus. *Sine his omnibus non ædi-* 36
ficatur civitas : id est, ad ædificium et
consistentiam urbium, necessaria sunt ar-

37 tificia ista habitatoribus urbium. *Et non*
inhabitabunt, nec inambulabunt, id est,
homines non poterunt convenienter in ur-
bibus commorari et conversari, nisi inibi
sint præfati artifices, quorum opera com-
munitati sunt necessaria; *et in ecclesiam*
non transilient, id est, ad loca cultus di-
vini non ingredientur sine artificibus is-
tis, quum nec sacra loca sine eorum offi-
ciis fieri queant, nec urbs inhabitari.
38 *Super sellam judicis non sedebunt,* id
est, præfati artifices mechanici apti non
sunt sedere et judicare in soliis judicum,
quum non sint legisperiti; *et testamentum*
judicii, id est pactum pœnæ infligendæ
iniquis, seu gloriæ conferendæ justis, *non*
intelligent : quia non sunt periti in regu-
lis juris et legum. *Neque palam facient*
disciplinam, id est correctionem in male-
factores, *et judicium,* id est definitivas
sententias : quia non habent ad hoc au-
ctoritatem et jurisdictionem; *et in para-*
bolis non invenientur, id est, idonei non
erunt obscura et magistralia documenta
intelligere aut docere, aut aliis enodare.
39 *Sed creaturam ævi confirmabunt,* id est,
communitati diu subsistenti, in exteriori-
bus rebus deservient, ut subsistat et per
successiones civium conservetur in esse; *et*
deprecatio illorum in operatione artis, id
est, Dominum Deum rogant, ut in operibus
artium suarum prospere eis succedat; *ac-*
commodantes animam suam, id est, præla-
tis commendantes se quoad spiritualia, ut
dirigantur et informentur ab illis in ob-
servantia legis divinæ; vel, Accommodan-
tes animas suas, id est, utilitatibus alio-
rum eas exponentes in suis officiis; *et*
conquirentes in lege Altissimi, id est, si-
mul quærentes a sacerdotibus et prælatis
notitiam præceptorum legis divinæ, et qua-
liter debeant ea implere, ac Deo servire,
placere, salvari.

Præterea præinducta possunt spirituali-

A zari, ut sit sensus : *Qui tenet aratrum,* id 26
est doctor seu pastor, qui excolit agrum
cordis subditorum suorum, *et gloriatur in*
jaculo, id est allegationibus Scripturarum,
stimulo boves agitat, id est, acutis exhor-
tationibus provocat ad actus virtutum ho-
mines bestiales. *Et enarratio ejus in filiis*
taurorum, id est, superbos alloquitur, ut
eos ad humilitatem convertat. *Cor suum* 27
dabit ad versandos sulcos, id est ad ever-
tendum fundum cordis subditorum, qua-
tenus inde vitia cuncta exstirpet, et virtu-
B tes plantet in eis; *et vigilia ejus in sagina*
vaccarum, id est, ad hoc quoque intentus
est, ut personas feminei sexus pigras et
tardas, spiritualibus alimentis impinguet.
Sic omnis faber et architectus. Spiri- 28
tualiter, fabri et architecti, sunt prædica-
tores et prælati idonei, super dominicum
gregem die ac nocte intenti : qui audien-
tium mentes conantur variis virtutum pi-
cturis ornare, et exhibere ex eis signacula
sculpta, id est exemplares personas, ac
facere vasa gratiæ ad honorem Dei. Faber
C quoque ferreus, est præsidens virtuosus :
qui arma virtutum, remedia tentationum,
fortitudinemque constantiæ fabricat, do-
cet, ostendit sibi commissis; qui sedet
juxta incudem, id est tribulationum duri-
tiam; quem urit fervor persecutionis, sed
eo non vincitur. Quem etiam oportet va-
rias audire querelas, comminationes, cla-
mores, tanquam malleos percutientes : qui
sibi commissos conatur perficere, et juxta
præcedentium patrum exempla dirigere.
Conformiter per figulum designatur, qui
D præsidet imperfectis, fragilibus, et terre-
nis : quos colore constantiæ conatur po-
lire. Qui omnes per prætacta opera officii
sui confidunt salvari. Sine quibus civitas,
id est Ecclesia, non construitur, nec sub-
sistit; nec sine eorum directione, doctrina,
exemplo, alii efficaciter judicare poterunt
aut præesse.

ARTICULUS XL

ELUCIDATIO CAPITULI TRICESIMI NONI : SAPIENTIAM OMNIUM ANTIQUORUM EXQUIRET SAPIENS.

DECLARATUR hic, quid ad sapientem A
et contemplativum pertineat virum.
1 *Sapientiam omnium antiquorum exquiret*
sapiens, id est quorumdam de omnibus,
vel omnium fidelium, antiquorum scilicet
Patriarcharum, quorum libri habentur,
seu quorum documenta et gesta conscripta
sunt, ut ex eis proficiat. Sic Ptolemæus
rex Ægypti studuit omnium gentium bi-
bliothecas habere. Sapientia enim est de
numero bonorum honorabilium, per se ap-
petibilium; estque refectio mentis, quæ
quanto plus editur ac sentitur, tanto avi- B
dius desideratur, sicut superius dictum
Eccli. xxiv, 29. est : Qui edunt me, adhuc esurient. *Et in*
Prophetis vacabit, id est, intentus erit ad
intelligendum volumina Prophetarum, qui
sunt fundamenta orbis terrarum, in qui-
bus Christi continentur mysteria, per quo-
rum eloquia roborantur evangelica et apo-
stolica documenta, quamvis per auctorum
suorum præclara et soli Deo possibilia mi-
racula, sint satis firmata et comprobata.
2 *Narrationem virorum nominatorum*
conservabit, id est, verba et doctrinas fa- C
mosorum magistrorum ac sapientium me-
moriæ imprimet, *et in versutias parabo-*
larum simul introibit, id est, penetrare
et clare cognoscere laborabit notabilia et
obscura verba sententiosa, seu parabolica
3 dicta. Hinc expositorie subditur : *Occulta*
proverbiorum exquiret, et in abscondi-
tis parabolarum conversabitur, scrutando
mysticos sensus, allegorias, tropologias, et
anagogicos intellectus. Hinc in libro Pro-
Prov. i, 5, 6. verbiorum scriptum est : Audiens sapiens,
sapientior erit; animadvertet parabolam D
et interpretationem, verba sapientium et
ænigmata eorum. Apostolus quoque testa-
Rom. xv, 4. tur : Quæcumque scripta sunt, ad nostram
doctrinam scripta sunt. Nihilo minus (sic-
ut Seneca dicit) certis ingeniis immoran-
dum est, ut multis perlectis, insistatur
salubrioribus. Unde et Paulus : Doctrinis, Hebr. xiii, 9.
inquit, variis et peregrinis nolite abduci.
In medio magnatorum ministrabit, id 4
est, tanquam unus eorum serviet Deo, et
proximis præsidebit ministerio prælaturæ,
quod est servitus dignitatis, juxta illud
Apostoli : Prædicamus Jesum Christum; II Cor. iv, 5.
nos autem servos vestros per Jesum. Ideo
in Proverbiis asseritur : Intelligens guber- Prov. i, 5.
nacula possidebit. *Et in conspectu præsi-*
dis apparebit, tanquam dignus præsentia
principum ac judicum. Unde in libro Sa-
pientiæ inducitur : Per sapientiam acutus Sap. viii, 11.
inveniar in judicio, et in conspectu poten-
tium admirabilis ero, et facies principum
mirabuntur me. *In terram alienigenarum* 5
gentium pertransiet, ad videndum et au-
diendum famosos in sapientia : sicut in
primo Timæi narratur de Solone, qui a
Græcia intravit Ægyptum pro causa hac;
et Hieronymus refert de Platone aliisque
quibusdam. Sicut et regina Saba venit Je- III Reg. x, 1.
rosolymam audire Salomonis prudentiam.
Bona enim et mala in omnibus tentabit,
id est, addiscere atque discernere sataget,
ut sit expertus : nam errores et vitia scire
non est malum, sed utile. Sic et Apostolus
monet : Omnia probate; quod bonum est, I Thess. v, 21.
tenete. Non tamen licet peccata per expe-
rientiam seu effectum probare.
Cor suum tradet, id est, paratum exhi- 6
bebit et extendet, *ad vigilandum diluculo*
ad Dominum qui fecit illum, id est ad
vacandum suo Creatori per meditationes,
contemplationes, orationes, et studia Scri-
pturarum. Ideo subditur : *et in conspectu*
Altissimi deprecabitur, habendo se recol-

lecte ac reverenter coram Deo in sua ora-
tione, considerando præsentiam majestatis
divinæ. Et potest per diluculum, intelligi
aurora seu mane : quod est hora apta va-
Ps. v, 5. candi Deo, juxta illud in Psalmo, Mane
Is. xxvi, 9. adstabo tibi, et videbo; atque in Isaia, De
mane vigilabo ad te. Potest quoque per
mane, intelligi adolescentia seu juventus,
vel exordium infusionis gratiæ et illumi-
nationis divinæ. Hinc in libro Proverbio-
Prov. viii, 17. rum increata protestatur Sapientia : Qui
7 mane vigilaverit ad me, inveniet me. *Ape-
riet os suum in oratione,* ad impetrandum
charismata gratiarum, *et pro delictis suis
deprecabitur,* ut sibi dimittantur, sciens
Sap. i, 4. quod in malevolam animam non introeat
sapientia, quum et in Proverbiis Sapientia
Prov. viii, 13. summa affirmet : Viam pravam detestor.
8 *Si enim Dominus magnus voluerit, spi-
ritu intelligentiæ replebit illum.* Et hoc
utique Dominus vult, et intelligentiam tri-
buit sapienti ipsum fervide invocanti, au-
gendo in eo illuminationem supernam,
Sap. vii, 7. juxta illud libri Sapientiæ : Invocavi, et
9 venit in me spiritus sapientiæ. *Et ipse
tanquam imbres mittet eloquia sapientiæ
suæ,* id est, alios copiose erudiet, et rivos
sapientiæ influet proximis, gratiam sibi
concessam fratribus communicando, juxta
Prov. v, 16. illud Proverbiorum : Deriventur fontes tui
foras, et in plateis aquas tuas divide. *Et in
oratione confitebitur Domino,* ipsum Deum
Ps. xvii, 4. laudando, sicut illud in Psalmo, Laudans
invocabo Dominum; et se ipsum humiliter
Job xiii, 15, 16. accusando, juxta illud sancti Job, Vias
meas in conspectu ejus arguam, et ipse
Ps. xxxi, 5. erit salvator meus; atque in Psalmo, Di-
xi, Confitebor adversum me injustitiam
10 meam Domino. *Et ipse* Dominus, quem
invocat, *diriget consilium ejus,* ut sapiens
sapienter inquirat, et consulat de agendis,
et disciplinam, id est scientiam practi-
cam, ut agat secundum eamdem, vel di-
sciplinam qua castigat se ipsum, ut sit
Rom. xii, 1. discreta, juxta illud Apostoli : Rationabile
obsequium vestrum. Hac directione maxi-
me indigemus, quia ut in Sapientiæ libro
Sap. ix, 14. legitur, Cogitationes mortalium timidæ, et
A incertæ providentiæ nostræ. Hinc Tobias
docet : Omni tempore benedic Deum, et Tob. iv, 20.
pete ab eo ut vias tuas dirigat, et omnia
consilia tua in ipso permaneant. *Et in
absconditis suis consiliabitur :* id est, Deus
consilium largitur sapienti in dubiis, et
incertis ac arduis, juxta illud Danielis :
Ipse revelat abscondita et profunda. Dan. ii, 22.
Ipse palam faciet disciplinam doctrinæ 11
suæ : id est, sapiens sic desuper illustra-
tus, alios plane docebit scientiam sibi a
Deo concessam, prout in Proverbiis scri-
B ptum est : In corde prudentis requiescit Prov. xiv, 33.
sapientia, et indoctos quosque erudiet. *Et
in lege testamenti Domini gloriabitur,* id
est in consideratione ac adimpletione legis
divinæ : juxta quod scriptum est supra, In Eccli. ix, 22.
lege Domini sit gloriatio tua; et in Psal-
mo, In lege Domini voluntas ejus, et in Ps. i, 2.
lege ejus meditabitur die ac nocte.
Collaudabunt multi sapientiam ejus, 12
omnes videlicet boni qui eam perceperint,
et usque in sæculum non delebitur, id est,
sapientia ejus jugiter permanebit in corde
C ipsius et in memoria hominum, nec ipse
electus sapiens unquam de libro vitæ de-
lebitur. *Non recedet memoria ejus :* quia 13
fama ejus manet in cordibus hominum,
etiam eo defuncto, juxta illud Proverbio-
rum : Memoria justi cum laudibus. Nec a Prov. x, 7.
Deo oblivioni tradetur, quum scriptum
sit : In memoria æterna erit justus. Quod Ps. cxi, 7.
in his qui libros salubres componunt, præ-
cipue adimpletur. Hinc in libro Sapientiæ
ait Vir sapiens : Habebo per hanc, immor- Sap. viii, 13.
talitatem, et memoriam æternam his qui
D post me futuri sunt, relinquam. *Et nomen
ejus requiretur a generatione in genera-
tionem :* id est, futuri post eum per suc-
cessiones generationum, exquirent adjuto-
rium ejus, si fuerit canonizatus, et ipsum
ad imitandum requirent, et libros intitu-
latos ab eo, acquirere conabuntur : sicut
usque in præsens quæritur Hieronymus
super Isaiam ceterosque Prophetas. *Sa-* 14
pientiam ejus enarrabunt gentes, confe-
rendo de ea, et allegando eamdem ; *et
laudem ejus enuntiabit Ecclesia :* sicut

mirabilissimas habent vires. Ideo subdi- A
tur : *omnia enim in tempore suo quæ-*
rentur, ut habeantur ad id ad quod va-
lent : quemadmodum quæritur basiliscus
mortuus ad medicinalia magna, et caro
serpentis, ut conficiatur ex ea medicina
ad curationem leprosi. Vel, Omnia in tem-
pore suo quærentur, id est, discutientur
Matth. XII, 36. et judicabuntur a Domino, qui de omnibus
hominum actibus exiget rationem : ideo
debemus curiosa scrutinia ac temeraria
vitare judicia.
27 *Benedictio illius quasi fluvius inun-* B
dabit : id est, collatio donorum gratiæ
et munerum gloriæ, copiose descendet in
ejus electos, justos ac timoratos, qui bene
utuntur rebus creatis ad honorificentiam
28 Creatoris. *Et quomodo cataclysmus aridam*
inebriavit, id est, sicut universale dilu-
vium terram ultra modum replevit, vide-
Gen. VII, 20. licet quindecim cubitis supra altissimo-
rum capita montium, ut legitur in Genesi;
sic ira, id est ultio *ipsius, gentes quæ non*
exquisierunt eum, hereditabit, id est, per-
petuo occupabit et affliget reprobos, qui C
Deum cognoscere, diligere, venerari et
colere neglexerunt.
29 *Quomodo convertit aquas in siccitatem,*
et siccata est terra, id est, per divisionem
et ablationem aquarum siccavit terram et
fundos aquarum : sicut cessante diluvio
Ibid. VIII, 13. redeuntibus aquis, siccata est superficies
Exod. XIV, 21, 22. terræ, et in mari Rubro siccatus est fun-
dus ejus; *et viæ illius,* id est viæ a Deo
factæ in terra et mari per hujusmodi de-
siccationem, *viis illorum directæ sunt,* id
est aptæ effectæ ipsis hominibus ad per- D
gendum per eas. Viæ quoque Dei, hoc est
justitia et misericordia, de quibus in Psal-
Ps. XXIV, 10. mo, Universæ viæ Domini misericordia et
veritas ; directæ sunt viis, id est operibus
hominum : quoniam unumquemque ju-
dicat secundum actus ipsius, et in quo-
rumdam judicatione ac præmiatione magis
abundat misericordia, in aliorum judicio
ac mercede magis abundat rigor justitiæ,
Ezech. XVIII, 30. secundum quod meruerunt. Hinc per Eze-
chielem fatetur : Unumquemque secun-
dum vias suas judicabo. *Sic peccatoribus*
offensiones, id est, viæ et opera, beneficia
et miracula Dei, sunt iniquis materia atque
occasio corruendi et offendendi, *in ira*
ejus, id est, Deo eos juste derelinquente,
secundum illud : Dimisi eos secundum de- *Ps.* LXXX, 13.
sideria cordis eorum. Unde per Michæam
Dominus ait : Nonne verba mea sunt bona *Mich.* II, 7, 8.
cum eo qui recte graditur? et econtrario
populus iste in adversarium consurrexit.
Hinc subditur :
Bona bonis creata sunt ab initio : id 30
est, electis et justis creata cedunt ac pro-
ficiunt ad profectum gratiæ ac salutem, et
Deus condidit res ad ipsorum salubrita-
tem. Propter quod ait Apostolus : Scimus *Rom.* VIII, 28.
quoniam diligentibus Deum omnia coope-
rantur in bonum, his qui secundum pro-
positum vocati sunt sancti. *Sic nequis-*
simis bona et mala, id est, prospera et
adversa cedunt eis in mala. Propter quod
in libro Sapientiæ scriptum est : Creaturæ *Sap.* XIV, 11.
Dei factæ sunt in odium, et in tentatio-
nem animæ hominum, et in muscipulam
pedibus insipientium.
Initium necessariæ rei vitæ hominum, 31
id est, præcipue necessaria sustentationi
et nutritioni vitæ humanæ sunt, *aqua et*
ignis : quæ duo in multis deserviunt, sine
quibus nec panes nec alia cibaria commu-
niter solita fieri queunt; *et ferrum :* quod
ad arandum quoque, ad ædificandum, ad
pugnandum, ad defendendum rem publi-
cam, et ad alia multa requiritur; et *sal* pro
condimento ciborum, *lac, et panis simi-*
lagineus, id est triticeus, *et mel, et botrus*
uvæ, id est uva, ut sit constructio intrans-
itiva, *et oleum, et vestimentum :* imo et
alia multa. Nam et aer ad respirandum re-
quiritur. *Hæc omnia sanctis in bona,* id 32
est, ad electorum salutem sunt condita,
quoniam bene eis utuntur, cum modera-
mine, gratiarumque actione, *sic et impiis*
et peccatoribus in mala convertentur, id
est, peccandi materia sunt atque occasio,
per ipsorum ingratitudinem et abusum.
Qui in libro Sapientiæ loquuntur : Venite, *Ibid.* II, 6-8.
et fruamur bonis quæ sunt, et utamur

creatura, tanquam in juventute celeriter;
vino pretioso et unguentis nos implea-
mus; nullum pratum sit, quod non per-
transeat luxuria nostra.
33 *Sunt spiritus qui ad vindictam creati*
sunt, scilicet dæmones : quos Deus prima
et directa intentione creavit ad gloriam et
salutem, et bonos condidit eos; sed quia
eorum ruinam et improbam voluntatem
præscivit, sic quasi concomitanter et se-
cundaria intentione creavit eos ad vindi-
ctam, et ad hoc quod sua justitia in eo-
rum justa damnatione et pœna reluceat, et
ut vindictam Dei pro suis excessibus pa-
tiantur; et item, ut per eorum obsequium
impii homines torqueantur, qui se ipsos
sponte subjecerunt dæmonibus per pecca-
ta : ideo ex divino judicio subjiciuntur
eis invite post vitam hanc per tormenta,
quatenus deordinatio culpæ recuperetur
per ordinationem divinæ justitiæ ac debi-
tæ pœnæ. *Et in furore suo confirmaverunt*
tormenta sua, id est, per inconvertibilem
et obstinatam eorum aversionem a Deo,
meruerunt irrecuperabiliter condemnari.
Est namque in eis (ut divinus Dionysius
ait) amens furor : in quo etiam furore
acriter nimis et crudelissime puniunt con-
demnatos, in quos sunt divinæ exsecutores
justitiæ.
34 *Et in tempore consummationis effun-*
dent virtutem, id est, instante fine sæculi
tempore Antichristi, acrius sævient, gra-
viusque tentabunt, et plures decipient.
Tunc quippe, ut in Apocalypsi habetur,
Apoc. xx, 7. Satanas solvetur; atque, ut in Daniele le-
Dan. xii, 1. gitur, Veniet tempus quale non fuit ex
quo gentes esse cœperunt. Unde et Veritas
Matth. xxiv, 21. asserit : Erit tunc tribulatio magna, qua-
lis non fuit ab initio, neque fiet. *Et fu-*
rorem ejus qui fecit illos, id est distri-
ctionem divini judicii et vindictam Dei in
reprobos, *confundent*, id est, simul et ce-
leriter, seu pariter fundent, tentando et
affligendo homines, juxta illud Apocaly-
Apoc. xii, 12. psis : Descendit diabolus habens iram ma-
gnam, sciens quoniam modicum tempus
habet. Insuper præfatum Dei furorem con-

A fundent, id est, perversa et crudeli inten-
tione exsequentur quod Deus juste fieri
jubet : quemadmodum per Isaiam Domi-
nus ait de rege Assyriorum : Væ Assur, *Is.* x, 5, 7.
virga furoris mei et baculus ipse est; ipse
autem non sic arbitrabitur, sed ad conte-
rendum erit cor ejus. Quidam vero ex-
ponunt hæc de punitione reproborum in
inferno. Unde super illud, Effundent vir-
tutem, quidam expositorie addit, Ad affli-
gendum damnatos, qui cum eis retru-
dentur in infernum. Communiter tamen
B dicunt doctores, quod post diem judicii
cessabit exsecutio et punitio illa per ob-
sequium dæmonum, et quod tunc com-
muni igne punientur homines, et angeli
reprobi : quia, ut ait Apostolus, tunc Do-
minus evacuabit omnem principatum et *I Cor.* xv, 24.
potestatem.
Ignis, grando, fames, et mors, omnia 35
hæc ad vindictam creata sunt, id est ad
ultionem vitiorum ordinata a Deo, quam-
vis etiam ad alios usus et actus sint facta.
Mors tamen formaliter est privatio vitæ,
C et sic dicitur non facta a Deo, sed conse-
cuta transgressionem, et ad ejus ultionem
inflicta, secundum illud Sapientiæ : Deus *Sap.* i, 13.
mortem non fecit. *Bestiarum dentes, et* 36
scorpii, id est scorpiones, *et serpentes, et*
rhomphæa, id est gladius, *vindicans in*
exterminium impios, id est, vindicando af-
fligens injustos finaliter, ita quod penitus
exterminantur a consortio electorum. Et
potest per gladium accipi acumen divinæ
sententiæ contra iniquos, qua dicetur, Ite, *Matth.* xxv, 41.
maledicti, in ignem æternum : juxta illud
D Apocalypsis, De ore ejus gladius ex utra- *Apoc.* i, 16.
que parte acutus exibat. *In mandatis ejus* 37
epulabuntur, id est, Deo jubente, per mo-
dum epulantis devorabunt iniquos, non
consumendo, sed acerrime puniendo; *et*
super terram in necessitate præparabun-
tur, id est, ex divino præcepto inevitabi-
liter exhibebuntur in terra, et infligentur
iniquis. De qua terra sanctus Job dixit :
Antequam vadam ad terram tenebrosam *Job* x, 21.
et opertam mortis caligine. Quæ in Eze-
chiele vocatur terra novissima. Ignis vero *Ezech.* xxvi, 20.

conflagrationis terram istam superiorem
purgabit, et gladius divinæ sententiæ exsi-
stens super terram penetrabit. *Et in tem-
poribus suis non præterient verbum,* id
est, tempore opportuno desuper præordi-
nato, nihil omittent ultionis inferre inju-
stis, quod Deus eis inferri præceperit. Cir-
ca hæc quæri potest, an in inferno erunt
irrationalia animalia jam prætacta, ut be-
stiæ ferocissimæ, scorpii, serpentes. Ad
quod responsum est supra in expositione
Eccli. VII, 19. capituli septimi, super illud : Vindicta
carnis impii, ignis et vermis.

38 *Propterea ab initio confirmatus sum,* id
est, quum tanta immineat injustis damna-
tio, idcirco de novo roboratus sum in bo-
no proposito juste vivendi. Consideratio
enim æternæ damnationis, valde excitat
ad vitia evitanda, et ad bona agenda. *Et
consiliatus sum,* id est, mihi ipsi et aliis
persuasi hoc ipsum; *et cogitavi* ista novis-
Ps. LXXVI, 6, 7. sima : sicut ait Psalmista : Cogitavi dies
antiquos, et annos æternos in mente ha-
bui; meditatus sum nocte cum corde meo,
et exercitabar, et scopebam spiritum me-
um. Habacuc quoque, secundum transla-
Habac. III, 2. tionem antiquam : Domine, inquit, audivi
auditionem tuam, et timui; considera-
vi opera tua, et expavi. *Et scripta dimi-
si* ad futurorum instructionem. Et certe
magnum est verbo ac scriptis instruere,
et non solum præsentes, sed et absentes
et posteros informare, sicque participem
fieri universorum bonorum inde sequen-
tium.

39 *Omnia opera Domini, bona,* in quan-
tum ab ipso sunt, et ejus participant bo-
Ps. CXLIV, 17. nitatem. Justus enim Dominus in omnibus
viis suis, et sanctus in omnibus operibus
suis. *Et omne opus hora sua subministra-*
A *bit,* id est, quælibet creatura Creatori suo
in aliquo tempore opportuno deserviet, et
id ad quod instituta est, faciet, et ad Dei
cedet honorem. Omnia enim propter se ip- *Prov.* XVI, 4.
sum operatus est Dominus; et cuncta fecit *Eccle.* III, 14.
ut timeatur. Vel sensus est, quod Deus tem-
pore a se præordinato, subministrabit, id
est, præbebit et faciet omne opus quod se
prævidit facturum. Unde ait Filius Dei :
Pater meus usque modo operatur, et ego *Joann.* V, 17.
operor. *Non est dicere : Hoc illo nequius* 40
est, id est, rationabiliter dici non valet,
B quod una creatura sit nequior alia, quan-
tum ad esse suum naturale specificum,
propriamque naturam, quum sic nulla cre-
atura sit nequam aut mala. Propter quod
in Ecclesiaste conscriptum est : Ne di- *Eccle.* VII, 11.
cas : Cur priora tempora meliora fuerunt
quam nunc sunt? *Omnia enim in tempore
suo comprobabuntur,* id est, bona fuisse
ostendentur, modo jam dicto : et hoc in
die judicii maxime manifestabitur, dum
hæreticæ pravitates aliter sentientium re-
probabuntur.

C Quum ergo tam bonus, justus, et san-
ctus sit Deus in se ipso, et in suis operi-
bus, merito admonetur : *Sic nunc,* quando 41
est tempus acceptabile, et tempus prome- II *Cor.* VI, 2.
rendi ac proficiendi, *in omni corde,* id est
toto intellectu et affectu, *et ore collaudate
et benedicite nomen Domini,* id est, ipsum
Dominum Deum devotissima mente simul
concorditerque laudate, et omne bonum
ei adscribite : juxta illud Apostoli ad Ro-
manos, Unanimes, uno ore honorificetis *Rom.* XV, 6.
Deum. Unde et in Daniele de tribus pueris
D fertur : Tunc hi tres, quasi ex uno ore lau- *Dan.* III, 51, 52.
dabant, et glorificabant, et benedicebant
Deum, dicentes : Benedictus es, Domine,
Deus patrum nostrorum, etc.

ARTICULUS XLI

EXPOSITIO CAPITULI QUADRAGESIMI : OCCUPATIO MAGNA CREATA EST OMNIBUS HOMINIBUS.

DE miseriis ex originali peccato secu- A
1 tis, hic agitur. *Occupatio magna cre-*
ata, id est facta et inflicta, *est omnibus*
hominibus : propter quod in Job scriptum
Job v, 7. est, Homo ad laborem nascitur, et avis ad
volatum ; *et jugum grave*, id est pondus
et copia ærumnarum, laborum, afflictio-
num, *super filios Adam*, id est super po-
steros utriusque sexus primorum paren-
tum, imo super filias magis, ut apparet,
quam super filios, sicut et prima illa mater
magis peccavit, quam vir ; *a die exitus de*
ventre matris eorum : mox enim ut ute-
rum egrediuntur maternum, clamant et
Sap. vii, 3. plorant, secundum illud Sapientiæ : Pri-
mam vocem similem omnibus emisi plo-
rans ; *usque in diem sepulturæ in matrem*
omnium, id est in terram, ex qua corpus
humanum est sumptum. Unde Job ait :
Job i, 21. Nudus egressus sum de utero matris meæ,
nudus revertar illuc. De hoc jugo in Gene-
Gen. iii, 16, 17, 19. si legitur : Mulieri dixit Deus : Multiplica-
bo ærumnas tuas ; in dolore paries, et sub
viri potestate eris. Adæ vero dixit : Quia
comedisti de ligno, ex quo præceperam
tibi ne comederes, maledicta terra in ope-
re tuo ; in laboribus comedes ex ea, in su-
dore vultus tui vesceris pane tuo, donec
2 revertaris in terram. *Cogitationes eorum*,
id est sollicitæ apprehensiones de variis
necessariis rebus, *et timores cordis* de fu-
turis periculis, *adinventiones exspectatio-*
nis, id est excogitatæ et vanæ imaginati-
ones imminentium adversitatum quæ ut
frequenter non imminent, quia ut in Job
Job xv, 21. scribitur : Sonitus terroris semper in au-
ribus impii, et quum pax sit, ille insidias
Sap. xvii, 10. suspicatur. Propter quod in libro Sapien-
tiæ dicitur : Semper præsumit sæva per-
turbata conscientia. *Et dies finitionis*, id
est mortis, quæ finis est vitæ.

Denique istæ miseriæ magnis et parvis
communes sunt. Idcirco subjungitur : *A* 3
præsidente super sedem gloriosam, id est
rege, principe, judice, et prælato atque
doctore, *usque ad humiliatum*, id est de-
jectum, *in terram et cinerem*, ut sunt in-
carcerati. *Ab eo qui utitur hyacintho :* 4
quemadmodum legitur in libro Esther,
Mardochæus de conspectu regis egredi- Esther viii, 15.
ens, fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis
B scilicet et aerinis ; *et portat coronam ; us-*
que ad eum qui operitur lino crudo, id est
sacco lineo grosso, juxta illud Zachariæ :
Nec operientur pallio saccino. Hinc in Sa- Zach. xiii, 4.
pientiæ libro scriptum est : In involumen- Sap. vii, 4-6.
tis nutritus sum et curis magnis ; nemo
enim ex regibus aliud habuit nativitatis
initium : unus ergo introitus est omnibus
ad vitam, et similis exitus.

Hæc pœnalia mala sustinet genus huma-
num, propter originale peccatum : et quia
per illud destitutum est originali justitia,
C incidit etiam vitia multa, ad quæ ex fomi-
tis inclinatione et quatuor ejus vulneribus
pronum est. Hinc de talibus malis culpæ
subjungitur : *Furor*, id est ira prædomi-
nans, *zelus*, id est invidia, *tumultus*, id
est inquietudo distractionum, cogitatio-
num, ac perstrepentium desideriorum, *flu-*
ctuatio, id est instabilitas seu perplexa
anxietas cordis, *et timor mortis* immode-
ratus, propter quem a justitia et veritate
receditur. Quem prohibet Christus, dicen-
do : Nolite timere eos qui corpus occidunt. Matth. x, 28.
D Et de quo ait Propheta : Illic trepidave- Ps. xiii, 5; lii, 6.
runt timore, ubi non erat timor. *Iracun-*
dia perseverans, quæ parit rancorem, *et*

ridia gramina, *et ad oram fluminis*, id est A
prope fluvii ripam, *ante omne fœnum evel-*
letur, id est, antequam gramina illa fiant
fœnum, carpentur a pecoribus ibi pascen-
tibus, prout in libro Numerorum legitur :
Num. xxii, 4. Solet bos herbam usque ad radices carpe-
re. Vel, Ante omne fœnum, id est, citius
fœno evelletur viride tale. Quasi dicat, Sic
natio et generatio impiorum mox labitur :
Is. xl, 24. prout in Isaia legitur : Et quidem neque
plantato, neque sato, neque radicato in
terra trunco eorum, repente flavit in eos,
et aruerunt, et turbo quasi stipulam au- B
feret eos.

Verumtamen his objici potest, quod vi-
demus impios quotidie prosperari, senesce-
re, et sobole abundare per generationum
successiones quamplurimas, juxta illud in
Ps. cxliii, 12-14. Psalmo : Quorum filii sicut novellæ plan-
tationes, filiæ eorum compositæ, prom-
ptuaria eorum plena ; non est ruina ma-
ceriæ, neque transitus, neque clamor in
Job xxi, 7-9, 11. plateis eorum. Et in Job asseritur : Quare
impii vivunt, sublevati sunt, confortatique
divitiis ? Semen eorum permanet coram C
eis, propinquorum turba et nepotum in
conspectu eorum, domus eorum pacatæ
sunt, et non est virga Dei super eos ; egre-
diuntur quasi greges parvuli eorum. Et
respondendum, quod sicut omnipotens,
justus, pius et sapiens Deus peccata regno-
rum sustinet ad tempus, quousque mensu-
ram iniquitatis suæ impleverint (unde in
Gen. xv, 16. Genesi ait ad Abraham, Nondum completæ
sunt iniquitates Amorrhæorum), qua ini-
quitatis mensura completa, mox puniuntur
Eccli. x, 8. (sicut dictum est supra, Regnum a gente in D
gentem transfertur) ; sic intelligendum est
de quacumque particulari progenie ac per-
sona. Advertendum quoque, quod iniqui
quandoque agunt aliqua opera ex suo ge-
nere bona, et ita, quamvis in quantum
iniqui merentur deleri, tamen propter hu-
jusmodi opera bona, quorum mercedem in
præsenti recipiunt, conceditur eis desuper
terrena prosperitas, prolificatio, et vita
protractior. Ista tamen in particulari de-
terminare, transcendit capacitatem mentis
humanæ, quum ad divinorum profundita-
tem judiciorum pertineant.

Gratia sicut paradisus in benedictioni- 17
bus : id est, impiis modo prætacto defi-
cientibus, gratia Dei in collationibus ejus
ita pulchrificat, stabilit, et delectat justos,
sicut paradisus ille terrestris amœnissi-
mus locus, est semper tranquillus. Ideo
ait Apostolus : Optimum est gratia sta- *Hebr.* xiii, 9.
biliri cor. Et in Proverbiis legitur : Bene- *Prov.* x, 22.
dictio Domini divites facit, et non soci-
abitur eis afflictio. *Et misericordia in*
sæculum permanet. Pietas etenim Dei in
se ipsa, et in suis effectibus, potissime in
electis, æternaliter perseverat, juxta illud
Psalmi : Misericordia autem Domini ab *Ps.* cii, 17.
æterno et usque in æternum super timen-
tes eum.

Vita sibi sufficientis operarii, qui ne- 18
cessaria victui sibi recta intentione acqui-
rit suo labore, seu necessaria ad salutem
exsequitur, *condulcabitur* : quia in vita
hac desuper consolatur, et in bonis operi-
bus delectatur ; atque post vitam hanc
consequetur salutem, secundum dictum il-
lud Psalmographi : Labores manuum tua- *Ps.* cxxvii, 2.
rum quia manducabis, beatus es et bene
tibi erit. Tali quoque operario somnus at-
que refectio magis dulcescunt, secundum
illud Ecclesiastæ : Dulcis est somnus ope- *Eccle.* v, 11.
ranti, sive multum, sive parum comedat.
Hinc scriptum est : Qui operatur terram *Prov.* xii, 11.
suam, saturabitur panibus ; qui autem se-
ctatur otium, stultissimus est. *Et in ea*
inveniet thesaurum, id est, in vita tali ha-
bebit opulentiam meritorum in via, atque
divitias præmiorum in patria, secundum
illud Sapientiæ : Bonorum laborum glo- *Sap.* iii, 15.
riosus est fructus. Magnum quoque gau-
dium est senibus, virtuose vixisse tempore
juventutis.

Fili, ædificatio civitatis confirmat no- 19
men, id est, memoriam ac celebrem famam
parit constructori civitatis (causa enim in
suo effectu cognoscitur) : sicut Nemrod,
Paris *, Nabuchodonosor, Romulus, multi- * Dardanus
que alii famosi effecti sunt ex urbibus
quas fecerunt. Spiritualiter autem, qui Ec-

clesiam seu congregationem sibi commis- A
sam ædificat, aut in se ipso virtutum con-
struit fabricam, nomen bonum meretur, et
in æterna memoria erit. *Et super hanc*
mulier immaculata computabitur, id est,
commendabilior erit, seu majus donum
quam ædificatio civitatis : quemadmodum
Eccli. XXVI, 19. dictum est supra, Gratia super gratiam,
mulier pudorata et sancta; in Proverbiis
Prov. XIX, 14. quoque, Domus et divitiæ dantur a paren-
tibus, a Domino autem proprie uxor pru-
20 dens. *Vinum et musica lætificant cor, et*
super utraque dilectio sapientiæ. Qui enim B
sapientiam diligit, in ejus adeptione, pos-
sessione et actu plurimum delectatur, est-
que delectatio illa multo nobilior, divinior,
stabilior, et sæpe intensior delectatione
corporalium rerum. Ideo in libro Sapien-
Sap. VIII, 16. tiæ vir sapiens ait : Intrans in domum
meam, conquiescam cum illa; non enim
habet amaritudinem conversatio illius, sed
gaudium et lætitiam. Quod non solum ve-
rificatur de sapientia quæ est donum, sed
et de sapientia naturali atque scholastica,
acquisita et supernaturali, quum et teste C
Philosopho, philosophia admirabiles ha-
beat delectationes, atque ex unione poten-
tiæ cum objecto conveniente, delectatio
generetur.
21 *Tibiæ et psalterium,* quæ sunt musica
instrumenta, *suavem faciunt melodiam,*
et super utraque lingua suavis : id est,
locutio ordinata, composita, doctrinalis, sa-
lubris, est illis ambobus suavior, juxta il-
Prov. XVI, 24. lud Proverbiorum : Favus mellis, verba
22 composita. *Gratiam et speciem desidera-*
bit oculus, id est, objecta pulchra et gra- D
ta visus delectabiliter intuetur, intuerique
appetit; *et super hæc virides sationes,* id
est, sata virentia delectabilius videt quam
illa. Nam magis confortant visum, robo-
23 rantque naturam. *Amicus et sodalis in*
tempore convenientes, id est, suo tempore
congruunt sibi invicem, et jucunda est
eorum conventio; *et super utrosque mulier*
cum viro, id est, maritus et uxor sibi in-
vicem concordantes, delectabilius simul
vivunt ac uniuntur quam illi, quum sint
una caro, et maxime invicem sibi se ipsos Gen. II, 24.
et omnia sua communicent : quod potissi-
me verum est de Christo atque Ecclesia, et
de anima amorosa ac Deo. *Fratres in ad-* 24
jutorium in tempore tribulationis : id est,
unus homo suffragatur alteri, præsertim
fratri et amico familiari, in adversitate,
ut dictum est copiose sexto capitulo; *et* Eccli. VI, 7, 8, 10.
super eos misericordia liberabit, id est,
pietas Dei multo efficacius gratiosiusque
succurret et eruet ab adversis.
Aurum et argentum, et constitutio pe- 25
dum, id est opulentia, et robur seu sanitas
standi et ambulandi super proprios pedes,
supple, acceptæ sunt homini ; *et super*
utrumque, id est plus illis duobus, *consi-*
lium beneplacitum, id est optatum et salu-
bre, Deoque placens, gratum expediensque
consistit. *Facultates, et victus, et virtutes* 26
exaltant cor : id est, ex consideratione di-
vitiarum et virium animus exaltatur quan-
doque periculose et arroganter; *et super*
hæc timor Domini, id est filialis timor
Dei, qui multo præclarius atque salubrius
mentem coram Deo sublimat quam illa, et
digniorem efficit eam magis quam illa.
Non est in timore Domini minoratio, id 27
est defectus necessariorum ad salutem,
quum scriptum sit : Timete Dominum, Ps. XXXIII, 10.
omnes sancti ejus, quoniam nihil deest
timentibus eum; *et non est in eo inquire-*
re adjutorium ad complacendum Deo, vel
ad evadendum pericula : non quod fides,
spes, caritas, angelorum subsidia, et hu-
mana auxilia, non sint necessaria, nec
quærenda; sed quia hæc præsto sunt ti-
moratis. Ideo subditur : *Timor Domini* 28
sicut paradisus benedictionis, id est, simi-
lis est paradiso benedicto : quoniam sicut
in paradiso est affluentia amœnitatis et
miri decoris arborum et herbarum, flu-
minum et gemmarum, sic timori filiali
annexæ sunt virtutes et dona, fructus et
beatitudines, consolationes ac merita; *et*
super omnem gloriam operuerunt eum :
id est, præfata gratiarum charismata, et
post vitam hanc æterna præmia, ornant et
complent sanctum timorem.

29 *Fili, in tempore vitæ tuæ ne indigeas*
his quæ necessaria sunt ad salutem. Ideo
nequaquam des locum negligentiæ aut tor-
pori. *Melius est enim mori* in corpore,
quam indigere, id est in anima non ha-
bere gratiam et virtutes. Potest quoque
exponi, juxta modum et cursum veteris le-
gis, de indigentia corporalium rerum vi-
tanda, quia in lege abundantia tempora-
lium fuit promissa. Unde in Deuteronomio
Deut. XV, 4. scriptum est : Omnino indigens et mendi-
cus non erit inter vos; in Proverbiis quo-
Prov. XXX, 8. que, Mendicitatem et divitias ne dederis
mihi, tribue tantum victui meo necessaria.
Sic tamen in devitanda hac indigentia, sub-
intelligitur causa ejus, utpote transgressio
30 legis jugiter fugienda. *Vir respiciens in
mensam alienam,* id est, quærens ab aliis
refici, *non est vita ejus in cogitatione, vi-
ctus,* id est, non occupat se fructuose, co-
gitando qualiter sibi procuret necessaria
vitæ; *alit enim animam suam,* id est vi-
Eccli. XXIX, 31. tam, *cibis alienis.* Unde dictum est supra:
Nequam vita hospitandi de domo in do-

A mum. Sic et spiritualiter stultus est, qui
aliorum oratione ac virtutibus quærit sal-
vari, negligens quod ad se pertinet opera-
ri. *Vir autem disciplinatus et eruditus,* id 31
est in practicis et contemplativis bene in-
structus, *custodiet se* ab hujusmodi igna-
via, negligentia, paupertate.

In ore imprudentis condulcabitur ino- 32
pia, id est, otiari, pigritari, et spirituali
custodia carere, dulce est sibi; *et in ven-
tre ejus ignis ardebit,* id est, in corde ejus
sera pœnitentia erit, atque in stomacho
B fames, calore naturali agente in humidum
radicale. Vitanda est ergo otiositas, quæ
spiritualem et corporalem ingerit egesta-
tem. Idcirco ait Scriptura : Qui congregat *Prov.* X, 5.
in messe, filius sapiens est; qui autem
stertit æstate, filius confusionis. Et denuo:
Egestatem operata est manus remissa, ma- *Ibid.* 4.
nus autem fortium divitias parat. Et ite-
rum : Anima laborantis laborat sibi, quia *Ibid.* XVI, 26, 27.
compulit eum os suum ; vir autem ini-
quus fodit malum, et in labiis ejus ignis
ardescit.

ARTICULUS XLII

EXPOSITIO CAPITULI QUADRAGESIMI PRIMI : O MORS, QUAM AMARA EST MEMORIA TUA !

QUALITER circa mortem habere se
1 debeat homo, hic edocetur. *O mors,
quam amara est memoria tua homini pa-
cem habenti in substantiis suis,* id est, in
amore et usu temporalium finaliter quie-
scenti ! in quo est pax fallax, mundana,
carnalis. De qua ad Jerusalem dixit Salva-
Luc. XIX, 42. tor : In hac die tua, quæ ad pacem tibi;
Ps. LXXII, 3. et Psalmista, Zelavi super iniquos, pacem
peccatorum videns. De qua iterum Domi-
Matth. X, 34. nus : Non veni, inquit, pacem mittere, sed
2 gladium. *Viro quieto* quiete repausationis
carnalis, *et cujus viæ directæ sunt in om-
nibus* secundum voluntatem ipsius, id est,
qui prosperatur in cunctis, juxta illud Je-

C remiæ : Quare via impiorum prosperatur, *Jer.* XII, 1.
et bene est omnibus qui prævaricantur et
inique agunt ? *Et adhuc valenti accipere
cibum,* id est corporaliter sano. Talis enim
sensibilia et caduca plus diligit, quam
æternalia, spiritualia ac divina. Idcirco
amarum est sibi non solum a præsenti-
bus separari, sed etiam de ipsa separatione
meditari. Econtrario vere sapientes mor-
tem assidue pensant, et qualiter post eam
non sit reditus ad hanc vitam, sed mox
divinum sequatur metuendum judicium,
D et pœnæ gravissimæ, et quanta sit acer-
bitas mortis, quanta etiam molestia tenta-
tionum tunc impugnantium morientem,

quamque miserrimum sit non esse para-
tum ad mortem.
3 *O mors, bonum est judicium tuum,* id
est eventus tuus ex divinæ mentis ac sa-
pientiæ ejus judicio procedens, *homini*
indigenti necessariis vitæ, *et qui minora-*
4 *tur viribus* corporalibus, *defecto ætate,* id
est quasi consumpto præ senio, *et cui de*
omnibus est cura, necessariis ad corporis
victum et animæ felicitatem, *et incredibi-*
li, id est, qui tantis ærumnis repletus est,
quod ei id asserenti non creditur; vel, qui
jam præ senectute, suspicione et debilita-
tione vix credit alicui. Unde subjungitur :
qui perdit sapientiam, id est, ex ætate de-
crepita deficit ratione, et incipit delirare.
Vel, Incredibili, id est, qui hæreticis et
errantibus non credit, et perdit sapien-
tiam hujus mundi, curans dumtaxat ea
Eccli. XXX, 17. quæ Dei sunt. Unde dictum est supra : Me-
lior est mors quam vita amara. Propter
Job III, 20. quod Job ait : Quare misero data est lux, et
vita his qui in amaritudine animæ sunt?
Tali itaque homini mors est appetibilis,
tanquam terminus tot ærumnarum, et ja-
nua ad vitam felicem.
5 *Noli metuere judicium mortis* inordi-
nato timore, qui spiritualem impediat ala-
critatem et libertatem in Domino : imo
sic vive, ut mortem securus exspectes, et
Rom. VII, 24. cum Apostolo dicere possis : Quis me li-
berabit de corpore mortis hujus? Et cum
Ps. CXIX, 5. Propheta : Heu mihi! quia incolatus meus
prolongatus est. *Memento quæ ante fue-*
runt, quæ ex Scripturis, vel revelatione,
aut aliorum narratione agnoscis, videlicet,
quod ante fuerunt injusti et justi, et qua-
liter justi per temporalem pœnitentiam
pervenerunt ad æternam lætitiam, injusti
vero per brevem voluptatem, ad perpe-
tuam damnationem; *et quæ superventura*
sunt tibi, quod scilicet mortem evadere
nequis; sicque infernalem mortem, et mor-
tem culpæ, ac divini rigorem judicii in
tantum formida (quæ omnia potes effu-
gere), ut mortem corporalem, brevem et
instantaneam, non immoderate formides.
Hinc Seneca : Stultum est, inquit, timere

A quod vitare non possis; et denuo, Stultum
est dolere, in ejus conditione se esse, in
qua nemo non est. Hinc subditur : *Hoc*
judicium, scilicet eventus mortis, *a Do-*
mino imminet *omni carni,* id est omni
homini, corruptibile et mixtum corpus ha-
benti. Propter quod fertur in Psalmo :
Quis est homo qui vivet, et non videbit *Ps.* LXXXVIII,
mortem? Unde dictum est homini proto- 49.
plasto a Domino : Pulvis es, et in pulve- *Gen.* III, 19.
rem reverteris.
Et quæ supervenient tibi in beneplacito 6
B *Altissimi,* id est tempora vitæ quæ tibi
restant, secundum divinæ voluntatis præ-
ordinationem, *sive decem, sive centum, si-*
ve mille anni, id est, hæc tibi sufficiant,
et gratanter ea accipias, et fructuose ex-
pendas, et tuam voluntatem in hoc divinæ
subjice voluntati. *Non est enim in infer-* 7
no accusatio vitæ, id est, nulla salubris
reprehensio propriæ vitæ est in inferno,
quum non sit ibi status aut tempus me-
rendi, juxta illud in Psalmo : In inferno *Ps.* VI, 6.
autem quis confitebitur tibi? Nihilo mi-
C nus est in inferno pœnitentia sera, juxta
illud Sapientiæ : Talia dixerunt in inferno *Sap.* V, 14.
hi qui peccaverunt. Quorum verba ibi de- *Ibid.* 3-13.
scripta sunt, miserabilia satis, sed infru-
ctuosa. Idcirco jam ante mortem vacan-
dum est pœnitentiæ salutari, exercitioque
salubri.
Filii abominationum fiunt filii peccato- 8
rum : id est, nati ex iniquis parentibus, et
vitia suorum parentum sequentes, effici-
untur digni abominatione. De quibus can-
tamus : Corrupti sunt et abominabiles fa- *Ps.* LII, 2.
D cti sunt in iniquitatibus. Et in Jeremia :
Quam vilis facta es nimis, iterans vias *Jer.* II, 36.
tuas! Hinc in Abdia Dominus ait iniquo et
arroganti : Contemptibilis tu es nimis, su- *Abdiæ* 2, 3.
perbia cordis tui extulit te. *Et qui conver-*
santur secus domos impiorum, id est, con-
sortia et peccata eorum sequuntur. Ideo
scriptum est in Proverbiis : Fili, si te la- *Prov.* I, 10,
ctaverint peccatores, ne acquiescas eis; si 11, 15.
dixerint, Veni nobiscum, prohibe pedem
tuum a semitis eorum. In Numeris quo-
que : Recedite a tabernaculis hominum *Num.* XVI, 26.

quam ut humilieris coram principe. Unde A
Luc. xiv, 8. ait Salvator : Quum invitatus fueris, non
discumbas in primo loco. *Et ab offuscatio-*
ne dati et accepti, id est ab indigna re-
compensatione pro beneficio impenso, et
a datione indecenti ac turpi. Unde ait Apo-
Philipp. iv, 15. stolus : Nulla Ecclesia mihi communicavit
25 in ratione dati et accepti, nisi vos soli. *A*
salutantibus, de silentio : id est, erubesca-
tis non resalutare vos salutantes, quum
hoc videatur esse odii aut timoris : nisi
forsan ex mystica causa id omittatur, sic-
Luc. x, 4. ut Christus dixit discipulis, Neminem per B
viam salutaveritis ; et Eliseus ad Giezi,
IV Reg. iv, 29. Si salutaverit te quispiam, non resalutes
eum. *A respectu mulieris fornicariæ :* id
est, talem adspicere erubescatis, quia lu-
bricitatis indicium est ; *et ab aversione*
vultus cognati : id est, erubescatis faci-
em vestram a cognatis vestris avertere,
propter eorum adversitatem sive paupe-
riem, imo tunc eos potissimum consolari
debetis.

26 *Ne avertas faciem tuam a proximo tuo,*
Matth. xix, 19. quem teneris diligere sicut te ipsum : ideo
postulantem a te consilium sive auxilium,
pie adspicias, et adjuvare non deneges ; *et*
ab auferendo partem, id est, erubescatis
aliquid aliis injuste auferre, *et non resti-*
tuendo, id est, si quid injuste abstuleritis,
erubescatis non restituere ea, et satisface-
re injuriatis non differatis. *Ne respicias* 27
mulierem alieni viri incaute, morose, li-
bidinose : prout de hoc dictum est plenius
capitulo nono; *et ne scruteris ancillam* Eccli. ix, 11-13.
ejus, investigando ab ea de secretis domi-
næ suæ, et qualiter possit ad libidinem
explendam acquiri; *neque steteris ad le-*
ctum ejus : quia hoc esset occasio mali ex
parte loci, et speciem habens peccati. *Ca-* 28
ve ab amicis de sermonibus improperii :
id est, specialiter cave ne amicis tuis dicas
verba improperiosa, quum dictum sit su-
pra : Homo assuetus in verbis improperii, Ibid. xxiii, 20.
omnibus diebus vitæ suæ non erudietur;
et rursus, Qui convitiatur proximo suo, Ibid. xxii, 25.
dissolvit amicitiam. *Et quum dederis, ne*
improperes, sed imitare Deum, de quo
scriptum est : Qui dat omnibus affluenter, Jacob. i, 5.
et non improperat.

ARTICULUS XLIII

ELUCIDATIO CAPITULI QUADRAGESIMI SECUNDI : NON DUPLICES SERMONEM AUDITUS.

HIC docet in primis, secreta non esse C
1 prodenda. *Non duplices sermonem*
auditus, id est, verba quæ semel audisti,
non proferas secundo, nec iteres, *de re-*
velatione sermonis [*absconditi*], id est, lo-
quendo de his quæ in secreto dicta sunt
tibi : præsertim si ea in fide suscepisti,
seu cum obligatione celandi, quia esset
mortale peccatum prodere ea, nisi forsan
propter commune bonum id necessarium
Prov. xx, 19. esset. Hinc dictum est in Proverbiis : Ei
qui revelat mysteria, non commiscearis;
Ibid. xi, 13. et rursus : Qui ambulat fraudulenter, re- D
velat arcana ; qui autem fidelis est, celat
amici commissum. *Et eris vere sine con-*
fusione, id est, de infidelitate, dolositate,
loquacitate, confundi non poteris, saltem
in hac parte; *et invenies gratiam in con-*
spectu omnium hominum, id est, cunctis
eris acceptus, nisi forsan aliunde offendas.

Ne pro his omnibus confundaris : id
est, mala quæ jam tangam, devita, ne si
ea incurreris, confusione et damnatione
sis dignus; *et ne accipias personam, ut*
delinquas, id est, acceptionem persona-
rum devita, ne Deum offendas : contra
quod vitium dictum est sæpe.

Consequenter prosequitur mala vitanda.

2 *De lege Altissimi, et testamento,* id est,
cave ne confundaris transgrediendo legem
Dei et testamentum, seu pactum aut Scri-
pturas veteris Testamenti seu novi vio-
lando; *de judicio justificare impium,* id
est, circa judicium cave ne iniquum et
reum dicas justum et innocentem : quod
esset apertissime vitiosum et contra ju-
stitiam. Unde de taliter judicantibus Do-
Ezech. XIII, 19. minus per Prophetam ait : Interfecerunt
animas quæ non moriuntur, et vivifica-
3 bant animas quæ non vivunt. *De verbo
sociorum et viatorum,* id est, cave ne con-
fundaris repetendo malevole, quæ ab ami-
cis aut sociis itineris tui audisti, quæ ma-
gis celanda sunt; *et de datione hereditatis
amicorum,* id est, non pecces, nec confun-
daris hereditaria bona amicorum dividen-
do injuste, aut dando quibus non sunt
danda : quod actoribus, et tutoribus, et
exsecutoribus testamentorum valde caven-
dum est.
4 *De æqualitate stateræ et ponderum,* id
est, vide ne pecces non servando æquali-
tatem stateræ ac ponderum in quocumque
contractu : quod esset dolus, et fraus, et
furtum. Hinc in Levitico Dominus jussit :
Lev. XIX, 35. Nolite facere iniquum aliquid in judicio,
in regula, in pondere, in mensura. Unde
Ps. LXI, 10. fertur in Psalmo : Mendaces filii hominum
in stateris, ut decipiant de vanitate in id
ipsum. In Proverbiis quoque scriptum est :
Prov. XVI, 11. Pondus et statera judicia Domini sunt. Et
Ibid. XX, 10. denuo Salomon protestatur : Pondus et
pondus, mensura et mensura, utrumque
abominabile est coram Domino. Qui et per
Mich. VI, 11. Prophetam ait : Numquid justificabo men-
suram impiam et saccelli pondera dolosa?
In his multi avari, et mercatores injusti,
ac venditores seu solutores frumenti, pec-
cant gravissime, et ad restitutionem te-
nentur, nec dimittitur eis peccatum, nisi
restituant sic ablatum. Quibus per Prophe-
Amos VIII, 4-7. tam Dominus loquitur : Audite hoc, qui
conteritis pauperem, et deficere facitis
egenos terræ, dicentes : Quando transibit
messis, et venundabimus merces ; et sab-
batum, et aperiemus frumentum : ut im-
A minuamus mensuram, et augeamus siclum
(id est pretium), et supponamus stateras
dolosas, et quisquilias frumenti venda-
mus? Juravit Dominus : Si oblitus fuero
usque ad finem omnia opera eorum. *De
acquisitione multorum et paucorum,* id
est, non pecces, nec reprehendaris acqui-
rendo multa per fraudem, furtum, rapi-
nam, aut alio modo illicito; nec pauca
juste adipiscendo ex tua ignavia, quum
jubeat Dominus : Negotiamini dum venio. Luc. XIX, 13.
De corruptione emptionis et negotiato- 5
B *rum,* id est, non pecces emptionem justam
corrumpendo per pretium injustum, per
mendacium, aut aliquem dolum, nec ipsos
negotiatores prava suggestione inficiendo,
ut plus justo velint vendere sua, et minus
justo emere aliena; *et de multa disciplina
filiorum,* id est, non pecces nimis aspere
et indiscrete corripiendo filios tuos carna-
les aut spirituales : unde et Paulus, Patres, Coloss. III, 21.
inquit, nolite ad indignationem provocare
filios vestros, ut non pusillo animo fiant;
et servo pessimo latus sanguinare, id est,
C non pecces hoc omittendo, sed pessimum
servum, qui nec verbis, nec mediocri di-
sciplina vult emendari, flagella in dorso
usque ad laterum læsionem, et ex san-
guine perfusionem. Aliqui tamen expo-
nunt istud contrario modo, quod scilicet
servus, quamvis pessimus, non sit usque
ad sanguinis effusionem percutiendus. Sed
prima expositio melior judicatur : tamen
in tali flagellatione servandum est mo-
deramen, quatenus (sicut in Deuterono-
mio scriptum est) juxta mensuram delicti Deut. XXV, 2.
D sit plagarum modus.
Super mulierem nequam bonum est si- 6
gnum, id est, expedit signaculum seu clau-
suram adhiberi pravæ uxori vagæ atque
lasciva, ne evagetur et libere peccet.
Ubi manus multæ sunt, id est multi pa- 7
rati ad diripiendum occulte, *claude* ea
quæ non vis tolli te ignorante; *et quod-
cumque trades,* id est exposueris, *numera
et appende,* ut scias quot sint, et quanti
valoris aut ponderis; *datum vero,* id est,
quod dederis aliis, *et acceptum omne* ab

sa vero interlinearis, profunditatem con- A
siliorum.
19 *Cognovit enim Dominus omnem scien-*
tiam. Nam ipsemet substantialiter est sa-
pientia et scientia sua plena, perfecta et
infinita : in qua omnis creata scientia
causaliter et exemplariter, cognitive et su-
pereminentissime continetur. De quo primo
I *Reg.* II, 3. Regum libro asseritur : Quia Deus scien-
tiarum Dominus est. *Et inspexit in si-*
gnum ævi, id est, mensuram æviternorum
seu perpetuorum, et cuncta quæ mensu-
rantur ævo, cognoscens. De quo ait Boe- B
tius : Qui tempus ab ævo ire jubes. De
Job XXVIII, 3, 24. quo et in Job habetur : Universorum finem
considerat, et omnia quæ sub cœlo sunt,
respicit. *Annuntians quæ præterierunt :*
sic enim de mundi exordio et de his quæ
ante diluvium erant, multa Moysi revela-
vit; *et quæ superventura sunt :* sic quippe
Prophetis veteris Testamenti revelavit my-
steria Christi atque Ecclesiæ. Qui per Isa-
Is. XLVIII, 3. iam testatur : Priora ex tunc annuntiavi,
et ex ore meo exierunt. *Revelans vestigia*
occultorum, id est ipsa occulta, per simi- C
litudines eorumdem. Quæ occulta, sunt
velut quædam vestigia, id est effectus et
impressiones, creatricis Sapientiæ. De qui-
Job XI, 7. bus in Job legitur : Forsitan vestigia Dei
comprehendes, et usque ad perfectum Om-
nipotentem cognosces ? De quo et in Da-
Dan. II, 22. niele : Ipse revelat profunda et abscondi-
ta, et novit in tenebris constituta.
20 *Non præterit eum omnis cogitatus,* id
est, omnis cogitatio creaturarum ei inno-
tescit, et sub ejus judicio cadit, juxta illud
Job XLII, 2. sancti Job : Scio quod omnia potes, et D
nulla te cogitatio latet; *et non abscondit*
Matth. XII, 36. *se ab eo ullus sermo :* qui de omni verbo
otioso exiget rationem. Unde scriptum est :
Sap. I, 8, 10. Qui loquitur iniqua, non potest latere, nec
præteriet illum corripiens judicium, quo-
niam auris zeli audit omnia.
21 *Magnalia sapientiæ suæ decoravit,* id
est, magnificos et præclaros sapientiæ suæ
effectus ornavit, et formosos esse mon-
stravit, videlicet creaturas cœlestes, ange-
los, orbes, sidera et planetas. Unde et in

Ezechiele sub persona regis Tyri ait ad
quemdam : Tu signaculum similitudinis, *Ezech.* XXVIII, 12, 13.
plenus sapientia, et perfectus decore; om-
nis lapis pretiosus, operimentum tuum.
Qui est ante sæculum et usque in sæcu-
lum, id est, æternaliter invariabiliterque
in se ipso consistens, qui stabilis manens,
dat cuncta moveri. Sed et rationales cre-
aturas decoravit imagine et similitudine
sua, et cuncta prædicta multiplici perfe-
ctione substantiali et accidentali venusta-
vit. Nam in Genesis exordio agitur de
opere creationis et distinctionis atque or-
natus. Unde alio loco ejusdem libri habe-
tur : Igitur perfecti sunt cœli et terra, et *Gen.* II, 1.
omnis ornatus eorum. *Neque adjectum*
est, neque minuitur, id est, suæ infinitæ 22
et invariabili perfectioni nil potest addi
aut subtrahi; *et non eget alicujus consi-*
lio, quum sit perfectus omnimode in se
ipso, cunctisque sapientior infinite. De
quo scriptum est : Cum quo iniit consi- *Is.* XL, 14.
lium, et instruxit eum, et docuit eum se-
mitam justitiæ, et erudivit eum scientia, et
viam prudentiæ ostendit illi? De quo lo-
quitur Paulus : Quis consiliarius ejus fuit *Rom.* XI, 34.
(id est dans ei consilium)? Verumtamen
viri heroici et perfecti per supremum gra-
dum doni sapientiæ, fiunt et sunt consi-
liarii Dei, id est, quibus Deus revelat pro-
funda consiliorum suorum. Quorum unus :
Incerta, inquit, et occulta sapientiæ tuæ *Ps.* L, 8.
manifestasti mihi. Et alius : Nobis, ait, I *Cor.* II, 10.
revelavit Deus per Spiritum suum.
Quam desiderabilia sunt omnia opera 23
ejus, id est valde bona, pulchra et amabi-
lia ! juxta illud, Vidit Deus cuncta quæ *Gen.* I, 31.
fecerat, et erant valde bona. Quæ etiam
desiderabilia sunt ad cognoscendum, po-
tissimum prout in eis Creatoris relucet
majestas. *Et tanquam scintillam quæ est*
considerare : id est, quæ magnalia et de-
siderabilia opera Dei convenit considera-
re, tanquam scintillam, id est modicum
quid respectu incircumscriptibilis Creato-
ris ; vel, Tanquam scintillam, quia nec
multum clare ea cognoscimus, nec omnia.
Hinc in Job inducitur : Ecce hæc ex parte *Job* XXVI, 14.

dicta sunt viarum ejus; et quum vix parvam stillam sermonum ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis ejus intueri?

24 *Omnia hæc vivunt.* Certum est intellectuales rationabilesque creaturas et cuncta animalia vivere, vegetabilique vita omnia vegetabilia. Cœlestia quoque corpora multi doctissimi Judæorum, ut Rabbi Moyses, et eminentiores philosophi, similiter aliqui christiani doctores, animata esse perhibuerunt. Cetera vero non vivunt in sua natura; sed in Creatore glorioso et adorando omnia idealiter ac vitaliter æternaliter præexsistunt, juxta illud Joannis : *Joann.* I, 3, 4. Quod factum est, in ipso vita erat. Propter *Luc.* XX, 38. quod et Christus in Evangelio asserit : Omnia* vivunt Deo. *Et manent in sæculum sæculi :* quia aut incorruptibilia atque perpetua sunt, aut per generationum successiones manent in suo simili usque ad finem mundi, et indesinenter manent in *Eccle.* III, 14. Deo. Ideo in Ecclesiaste scriptum est : Omnia opera quæ fecit Deus, perseverant in æternum. *Et in omni necessitate,* id est, quandocumque fuerit opportunum ac placitum Deo, seu inevitabiliter, *omnia* creata *obaudiunt ei :* ad cujus nutum mox parent per obedientialem potentiam omni creaturæ innatam. Creatura namque ex solo conceptu et jussu sui Creatoris immutatur, obedit, movetur, juxta illud in Esther : *Esther* XIII, 9. Domine rex omnipotens, in ditione tua cuncta sunt posita, et non est qui tuæ possit resistere voluntati.

* Omnes

25 *Omnia duplicia, unum contra unum :* id est, in omni genere seu ordine rerum, sunt duo aliquo modo contraria sive opposita, ut patet in elementis et quatuor anni temporibus. In cœlestibus quoque corporibus est oppositio motuum ab oriente in occidentem, et econverso. De hoc scri- *Eccli.* XXXIII, 7-15. ptum est plenius supra capitulo tricesimo tertio, ubi inter cetera legitur : Contra malum bonum est, et contra vitam mors; A et sic intuere in omnia opera Altissimi; duo et duo, unum contra unum. Denique divisio generis fit per differentias oppositas, secundum philosophos : sicque in omni genere entis est invenire duplicia, et duo opposita. *Et non fecit quidquam deesse,* id est, unumquodque perfecit secundum suæ exigentiam speciei, et complevit ordinem universi. Omnia quoque constituit in numero, pondere, et mensura. *Sap.* XI, 21. Defectus etiam non proprie est a Deo : de quo in Deuteronomio scriptum est, Dei *Deut.* XXXII, 4. B perfecta sunt opera.

26 *Uniuscujusque confirmabit bona :* id est, unumquodque conservabit in suo esse, et proprietatibus vel perfectionibus suis, secundum naturam ipsius, videlicet sine fine in posterum, sive ad certam periodum corruptibilibus præstitutam, vel ad tempus, secundum ordinem sapientiæ atque justitiæ suæ. Quemadmodum enim omnia profluxerunt a Deo, sic nec ad momentum sine ejus manutenentia possent durare. *Et quis satiabitur videns gloriam ejus,* id est, C excellentiam Creatoris in creaturis contemplans, seu magnifica ejus opera speculans? In quorum cognitione quanto quis amplius proficit et lætatur, tanto plus in eisdem perfici cupit, et plenius jucundari; atque ex contemplatione Dei per speculum in ænigmate, seu ex fide et rebus *I Cor.* XIII, 12. creatis, accenditur mens ad cognoscendum ipsum clare in semetipso. Quumque pervenerit ad conspectum gloriæ Dei, et gloriam, id est majestatem ejus immensam, viderit clare per speciem, id est facie ad *Ibidem.* D faciem, nunquam satiabitur visione, fruitione, possessione ipsius, secundum quod satietas includit fastidium; satiabitur tamen plene, id est, perfecte ac beatifice contentabitur, nil amplius appetens, juxta illud : Satiabor quum apparuerit gloria *Ps.* XVI, 15. tua. Postremo, pro hujus gloriæ visione Moyses Dominum legitur exorasse, dicens : Ostende mihi gloriam tuam. *Exod.* XXXIII, 18.

ARTICULUS XLIV

DECLARATIO CAPITULI QUADRAGESIMI TERTII : ALTITUDINIS FIRMAMENTUM PULCHRITUDO EJUS EST, SPECIES COELI IN VISIONE GLORIÆ.

DE cœlestium ornatu et pulchritudine A
corporum tractat hic, in quibus Cre-
atoris eminentia evidenter relucet, atque
sublimiter cernitur. Propter quod in Isaia
Is. XL, 26. admonetur : Levate in excelsum oculos ve-
1 stros, et videte quis creavit hæc. *Altitu-
dinis firmamentum,* id est altum cœlum
Gen. I, 8. stellatum : de quo in Genesi legitur, Voca-
vit Deus firmamentum, cœlum. Quod di-
citur firmamentum altitudinis, quoniam
nulla sphæra cœlestis altior eo videtur,
quamvis super illud sit cœlum crystalli-
num seu aqueum, secundum philosophos, B
imo, ut quidam eorum opinati sunt, etiam
decima sphæra, quam nominant primum
mobile. Secundum theologos vero, super
omnes orbes mobiles est cœlum empy-
reum, id est igneum, non ab ardore, sed
a splendore : quod est altissimum situ,
maximum quantitate, pulcherrimum qua-
litate; et (sicut asserit Damascenus) ipsum
est continentia invisibilium et visibilium.
*Pulchritudo ejus est, species cœli in visio-
ne gloriæ,* id est, pulchritudo firmamenti
est claritas, ordo, venustasque stellarum : C
quæ pulchritudo est decor et species cœli
octavi, imo et orbium aliorum, in quos
redundat. Aliqui tamen per pulchritudi-
nem firmamenti, intelligunt solem, qui
effective est pulchritudo firmamenti, tam
ipsum quam sidera ejus suo lumine per-
fundendo.
2 *Sol in adspectu,* id est, hemisphærio no-
stro visui nostro apparens, *annuntians in
exitu,* id est, multa insinuans et desi-
gnans, dum exit ab oriente versus meri-
diem; vel, in exitu suo a nostro intuitu, D
utpote in occasu : sic enim designat diei
aut noctis eventum, et proprietates tempo-
rum horum. *Vas admirabile,* id est miræ
et magnæ lucis, virtutis et influentiæ con-
tentivum. Propter quod tertio de Anima,
pater virorum et deorum vocatur. Porro,
secundum Hebrææ linguæ proprietatem,
vas appellatur, quidquid alicujus rei est
contentivum. *Opus Excelsi,* id est creatura
Altissimi : qui solus talem potest creatu-
ram producere, quæ (teste divino Diony-
sio, quarto de Divinis nominibus capitu-
lo) evidens est summæ et increatæ lucis
imago.
In meridiano exurit terram : id est, 3
medio die tantum generat in terra calo-
rem, quod terra calore siccatur, habitato-
res terræ æstuant caumate; *et in conspe-
ctu,* id est præsentia, *ardoris ejus quis
poterit sustinere?* præsertim tempore æsti-
vali, et ubi calidiora sunt territoria, ma-
xime autem sub torrida zona, secundum
quosdam, ubi scilicet radii solis perpen-
diculariter caderent super capita homi-
num. *Fornacem custodiens in operibus ar-
doris,* id est, proprietatem servans furni
ardentis : quoniam instar fornacis arden-
tis inflammat et calefacit. *Tripliciter sol* 4
exurens montes, id est multo plus quam
alias terræ partes. Nam primo radiis suis
tangit montes, et diutius super eos resplen-
det, acutiorique radio percutit eos, quia
facit ibi fortiorem reflexionem, ex qua gi-
gnitur calor. *Radios igneos exsufflans,* id
est, copiose diffundens : qui radii, sicut et
sol, dicuntur ignei seu calidi, non forma-
liter, sed causaliter, quia ut tactum est,
sua reflexione causant calorem; *et reful-
gens radiis suis obcæcat,* id est reverbe-
rat, *oculos :* quia vehementia luminis sui
lædit, obtundit, et ab actu suo impedit vi-

sum. Abundantia enim sensibilis, corru-
ptiva est sensus, secundum Philosophum.
5 *Magnus Dominus qui fecit illum,* ponens
in uno corpore tantam lucem, virtutem, et
causalitatem; *et in sermonibus ejus festi-*
navit iter, id est, ex institutione et jussio-
ne Dei perficit cursum suum celerrime,
præsertim motum quem habet ex superio-
ri mobili sphæra, quo quotidie circuit
mundum.
6 *Et luna in omnibus in tempore suo os-*
tensio temporis et signum ævi: id est, in
cunctis dispositionibus et processibus tem-
poralium rerum, vel in omni natione in
tempore mutabilium rerum seu populo-
rum, ipsa luna suo motu ostendit seu cau-
sat temporum variationem: quia secun-
dum novas lunationes accipiuntur menses
et eorum distinctiones, et signum ævi du-
rationis mundi, quæ attenditur per curri-
7 cula annorum ac mensium. *A luna signum*
diei festi, id est, a lunatione accipitur tem-
pus festi paschalis et Neomeniæ: quia
Lev. xxiii, 5. secundum legem jussum fuit, ut quartade-
cima lunatione primi mensis inciperetur
paschalis solennitas a vespere, et festum
Num. xxviii, 11-15. Neomeniæ servaretur in uniuscujusque
mensis exordio; *luminare quod minuitur*
in consummatione, id est, quum fuerit
plena, mox incipit lux ejus minorari, pro-
8 ut apparet. *Mensis secundum nomen ejus*
est, id est, a novilunio incipitur novus
mensis secundum Hebræos, seu dum a so-
le egreditur, novus mensis incipitur; *cre-*
scens mirabiliter in consummatione. Quo-
tidie enim videtur crescere lumen lunæ,
quousque tota appareat clara et illustrata,
quamvis, secundum astrologos, semper sit
tota illustrata in ea parte qua respicit so-
9 lem. *Vas castrorum* [*in excelsis*], id est
unum inter sidera seu planetas, quæ in
Scripturis veteris legis sæpe vocantur mi-
litia cœli: inter quæ luna post solem vi-
detur habere primatum, eo modo quo in
Gen. i, 16. Genesi sol et luna dicuntur duo luminaria
magna, quum tamen sit multo minor mini-
Jer. vii, 18; xliv, 17-19, 25. ma stella firmamenti visibili. Hinc luna in
Jeremia vocatur regina cœli. Et quarto li-

A bro Regum, Manasses omnem militiam cœ- IV *Reg.* xxi, 3.
li legitur adorasse; similiter alii quidam. *Ibid.* xvii, 16.
Quod et in Prophetis legitur sæpe prohibi-
tum. *In firmamento cœli resplendens glo-*
riose: non quod luna stet in firmamento,
quum sit infimus planetarum; sed splendet
clare sub firmamento, et lux ejus diffun-
ditur in regione cœlestium corporum.
Circa hæc ait Glossa: Quod dicit lunam
ostensionem temporis, et signum ævi et
diei festi, significat quod ipsa menstruis
defectibus et cursu suo per zodiacum, se-
B riem annorum et ætatem mundi demon-
strat: quia Hebræi computum temporis
et transitum anni, secundum cursum lu-
næ metiebantur, et omnes menses a lunæ
vocabulo, quod est LAMI, nominaverunt,
et ipsos menses secundum lunæ cursum
computabant. Verumtamen Lyra super Da-
nielem et hoc loco, affirmat hoc falsum
esse, quod scilicet aliqui dicunt, Judæos
computare per annos lunares. Sed, sicut
super Danielem multipliciter comprobavi, *Dan.* ix, 24.
nequaquam putandum est quod Africa-
C nus, Beda, Rabanus, Petrus Comestor, et
Albertus Magnus false id dixerint, quia et
ipsi cum Judæis de hoc sæpius contu-
lerunt.
Species cœli, gloria stellarum, id est, 10
claritas siderum est ornatus et speciositas
firmamenti. Gloria autem sæpe pro clari-
tate accipitur. Nam in verbis Apostoli ubi
habemus, Alia claritas solis, alia claritas I *Cor.* xv, 41.
lunæ, alia stellarum; alia littera, qua uti-
tur Augustinus, habet, Alia gloria solis,
alia gloria lunæ, alia gloria stellarum.
D *Mundum illuminans in excelsis Domi-*
nus, id est, Deus altissimus ministerio
prædictorum luminarium ac siderum cœ-
li illustrat mundum sensibilem: ideo ipse
colendus est et adorandus, non creatura
ministra. *In verbis Sancti stabunt ad ju-* 11
dicium, id est, ex imperio Creatoris es-
sentialiter sancti, paratæ erunt ad ejus
obsequium, et ad cooperandum effectibus
suæ justitiæ, et influent seu influentiam
retrahent juxta Dei sententiam. De quo
in Job scriptum est: Qui præcipit soli, *Job* ix, 7.

tur pulchrum illum candorem albissimum A
nivis, qui ex frigiditate causatur; *et su-
per imbrem ejus expavescet cor,* id est,
corda habitantium in terra verentur in-
undationem aquarum ex nivis resolutione
provenientium : ex qua inundatione fre-
quenter contingunt adversa, submersio-
nesque hominum, juxta illud sancti Job :
Job xxxiv, 20. Subito morientur, et in media nocte cur-
21 vabuntur populi, et pertransibunt. *Gelu
sicut salem effundet super terram,* id est,
super aquas, rivos, stagna et fluvios terræ
causabit copiose congelationem, sicut dif- B
funditur sal in terra. Vel per gelu, intel-
ligitur grando parva atque pruina, quæ
instar salis disperguntur per terram. *Et
dum flaverit* ventus calidus, congelatio-
nis resolutivus, *fiet tanquam cacumina
tribuli,* id est, gelu per resolutionem dis-
peribit velociter, quemadmodum summi-
tas tribuli : qui est herba spinosa, cujus
cacumina ex parvo vento disparent.
22 *Frigidus ventus Aquilo,* id est ventus
aquilonaris seu septentrionalis, *flavit, et
gelavit crystallus ab aqua,* id est ex aqua. C
Est enim crystallus glacies indurata irre-
solubilis, causata ex vehementissimo fri-
gore Aquilonis. *Super omnem congrega-
tionem aquarum requiescet* ventus Aquilo
frigidus, aquas etiam abyssi hinc inde
congelando. Unde in libro Job Dominus lo-
Ibid. xxxviii, 29, 30. quitur : De cujus utero egressa est glacies?
et de cœlo gelu quis genuit? In similitu-
dinem lapidis aquæ durantur, et superfi-
cies abyssi constringitur. *Et sicut lorica
induit se aquis,* id est, ipsa frigiditas in-
clusit se aquis congelatis, sicut homo ope- D
23 ritur et armatur lorica. *Et devoravit mon-
tes,* id est, gramina montium arefecit, *et
exuret desertum,* id est, virentia ejus con-
sumet, *et exstinguet viride sicut igne,* id
est, viridia terræ nascentia devorabit, qua-
si essent igne consumpta.
24 *Medicina omnium, in festinatione ne-
bulæ,* id est, recuperatio omnium prædi-
ctorum per frigus arefactorum, consistit
in celeri adductione nebulæ seu nubeculæ
convenientis, per ventum australem addu-
ctæ, quæ convertitur in pluviam terræ
fecundativam. Unde in Canticis : Surge (id Cant. iv, 16.
est recede), Aquilo; et veni, Auster, perfla
hortum meum. *Et ros obvians ab ardore
vehementi,* id est, resistens immoderato
calori ab australi plaga ac vento nascen-
ti : qui calor interdum impeditivus est fru-
ctuum terræ; *humilem efficiet eum,* id est,
ardorem illum a suo vigore dejiciet ac
temperabit. Aliqui habent, Ab ardore ve-
nienti. Et redit in idem. Nam sensus est,
quod ros temperabit calorem venientem
et causatum ab ardore solis, seu venti
australis.
In sermone ejus siluit ventus, id est, 25
Deo jubente deficiunt venti : sicut et Chri-
sto dicente ad mare, Tace et obmutesce, Marc. iv, 39.
facta est grandis tranquillitas. Similiter
misso Jona in mare, stetit mare a fer- Jonæ i, 15.
vore suo. Ideo fertur in Psalmo : Dixit, Ps. cvi, 25.
et stetit spiritus procellæ. *Et cogitatione
sua placabit abyssum,* id est, Deus sola
sua apprehensione faciet abyssum a sua
commotione cessare. Nempe quum Deus
sit causa et creator substantiæ rerum, ad
ejus conceptum et jussum cuncta alteran-
tur ac parent. *Et plantavit illum Domi-
nus Jesus,* id est Deus, cui ex sua natura
convenit ac præsto est salvare quidquid
voluerit. Qui ait per Isaiam : Deus salvans Is. xlv, 21.
non est præter me. De quo et Habacuc
ait : Exsultabo in Deo Jesu meo. Abyssum Habac. iii, 18.
autem Deus plantavit, id est, in suo loco
firmiter collocavit, quando dixit : Con- Gen. i, 9.
gregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in
locum unum, et appareat arida.
Qui navigant mare, enarrant pericula 26
ejus : quia experiuntur multa et magna
pericula quæ sunt in mari; *et audientes
auribus nostris* talia esse in mari pericu-
la, *admirabimur,* sicut de rebus nobis
inconsuetis et ignotis. Aliqui habent, Non
admirabimur : quia quandoque non cre-
dimus talia ibi esse; vel non admiramur,
sed miraremur si ea conspiceremus. *Illic* 27
*præclara opera et mirabilia; varia besti-
arum genera,* scilicet belluæ marinæ, *et
omnium pecorum,* id est genera pecorum :

quia sunt ibi pisces similes in figura cani- A
bus, bobus, porcis; *et creatura belluarum,*
id est factura seu opera Dei, quæ sunt
belluæ, pisces scilicet monstruosi. Unde
Gen. I, 21. in Genesi legitur : Creavit Deus cete gran-
dia, et omnem animam viventem atque
motabilem, quam produxerant aquæ in
species suas. De his Aristoteles, Theophra-
stus, Albertus, et alii multi mira et præ-
clara scripserunt. Hinc fertur in Psalmo :
Ps. CIII, 25. Hoc mare magnum, et spatiosum manibus;
illic reptilia, quorum non est numerus,
animalia pusilla cum magnis. In gestis B
quoque Alexandri Magni de his multa
narrantur.

28 *Propter ipsum,* id est propter abyssum
seu Oceanum reprimendum a suo effluxu,
ne scilicet rursus operiat terram, *confir-
matus est itineris finis,* id est, terminus
a Deo firmiter positus est ipsi mari ma-
gno, quem præterire non potest : juxta
Prov. VIII, 27. illud in Proverbiis, Certa lege et gyro val-
Ps. XXXII, 7. lavit abyssos; et in Psalmo, Congregans
sicut in utre aquas maris, ponens in the-
Job XXXVIII, 8. sauris abyssos; atque in Job, Quis conclusit C
ostiis mare, etc.? sicut allegatum est sæpe.
Et in sermone ejus composita sunt omnia,
id est, juxta præceptum et eloquium Dei
universa sunt facta, collocata, disposita.
Gen. I, 3, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 24. Unde in Genesi legitur sæpe : Dixit Deus,
Fiat hoc aut illud ; et subditur ibi, Et
Ps. XXXII, 9; CXLVIII, 5. factum est ita. Ideo ait Psalmista : Ipse
dixit, et facta sunt. In libro quoque Sa-
Sap. XI, 21. pientiæ scriptum est : In pondere, et nu-
mero, et mensura constituisti omnia.

29 *Multa dicimus, et deficimus in verbis,*
id est, de effectibus Dei multa docemus, D
et tamen ex eis Deum perfecte eloqui, lau-
dare, cognoscere, describere non valemus.
Consummatio autem sermonum, ipse est,
id est, ipse Deus est finis totius nostræ
pertractationis de rebus creatis, et ipse
solus comprehensive cognoscit se, et se
intra se perfectissime exprimit verbo uni-
co, æterno et coæquali consubstantialique
30 sibi. *In omnibus gloriantes,* id est, de
omnium creaturarum cognitione lætantes,
ad quid valebimus? id est, quousque pote-
rimus ad Creatoris contemplationem pro-
ficere? quasi dicat : Ad plenam et claram
ipsius notitiam pertingere non possumus
naturali ratione, neque in vita præsenti.
*Ipse enim omnipotens super omnia opera
sua,* id est, infinitæ est majestatis, et
cunctis incomparabiliter major atque po-
tentior, tanquam purus actus, in quo pe-
nitus idem sunt, esse, posse, et agere.
Terribilis Dominus : quia metuenda et 31
incomprehensibilia sunt ejus judicia, et *Rom.* XI, 33.
rigor justitiæ suæ est infinitus, æterna
quoque infligit supplicia pro peccatis mor-
talibus, et ignoramus an simus electi, an
reprobi et præsciti; *et magnus vehemen-
ter,* non mole quantitatis, sed immensitate
perfectionis : quia sic magnitudinis ejus *Ps.* CXLIV, 3.
non est finis, imo infinitas est prima,
propria et intrinseca proprietas ejus ; *et
admirabilis potentia ejus :* cui non solum *Matth.* XIX,
nihil impossibile est, sed nec quidquam 26; *Luc.* I,
ei difficile. 37; *Gen.* XVIII, 14.

Glorificantes Dominum quantumcumque 32
potueritis, id est, totis viribus estote Do-
minum glorificantes, id est, gloriam ejus
recognoscentes. Vel : O vos glorificantes
Dominum quantumcumque potueritis, sci-
tote quod *supervalebit adhuc :* quia in
infinitum glorificabilior, major et dignior
est, quam eum glorificare, aut honorare,
aut concipere valeamus. *Et admirabilis
magnificentia ejus.* De quo cantatur in
Psalmo : Non est similis tui in diis, Domi- *Ps.* LXXXV,
ne, et non est secundum opera tua. 8.

Benedicentes Dominum, exaltate eum 33
quantum potestis, id est, toto posse subli-
mitatem [ejus] recognoscite, colite, præ-
dicate. *Major est enim omni laude. Ex-* 34
altantes eum, replemini virtute, id est
supernaturali confortatione et gratia, juxta
illud Apostoli : Confortamini in Domino, *Ephes.* VI,
et in potentia virtutis ejus. *Ne laboretis* 10.
ad comprehendendum eum perfecte. *Non
enim pervenietis* ad hoc. Nam sicut est
infinitæ actualitatis, sic est infinitæ co-
gnoscibilitatis. *Quis videbit eum* per spe- 35
ciem in hac vita? De quo prima ad Timo- *I Tim.* VI,
theum asseritur : Beatus et solus potens, et 15, 16.

Rex regum, et Dominus dominantium : qui A
solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem; quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest. Hinc in
Exod. xxxiii, 20. Exodo protestatur : Faciem meam videre non poteris; non enim videbit me homo, et vivet. Hoc est quod Joannes testatur :
Joann. i, 18; I *Joann.* iv, 12. Deum nemo vidit unquam. Verumtamen ex valde speciali privilegio creditur visio ista divinæ essentiæ quibusdam in hac vita fuisse concessa. *Et enarrabit* plenarie, quid sit Deus? *Et quis magnificabit eum sicut est ab initio?* id est, quis majestatem B Dei cognoscet, extollet, et describet, secundum quod æternaliter in se ipso consistit?
36 *Multa abscondita sunt majora his,* id est, plures sunt creaturæ Dei nobis ignotæ, digniores præfatis effectibus ejus exsistentibus in elementis cœlestibusque corporibus. Certum est enim quod intellectuales et separatæ substantiæ sint innumerabiles, et cunctis corporeis rebus præstantiores : quas, quantum ad quid est, et quoad ultimatam specificam differentiam, ignoramus. *Pauca enim vidimus operum* C *ejus,* comparative loquendo. Innumerabilia quippe sunt inclusa in visceribus terræ, in mari omnibusque abyssis, in cœlis et inferis, in desertis et variis elementorum locis, nobis incognita et invisa. Unde et Plato disseruit, quod ea quæ scimus, sunt minima respectu eorum quæ ignoramus.
37 [*Omnia autem Dominus fecit,*] *et pie agentibus dedit sapientiam,* id est, corda piorum hominum Deus illuminavit : de quibus
I *Joann.* ii, 27. dixit S. Joannes, Unctio ejus docet vos de omnibus. Porro pietas uno modo est idem D quod cultus Dei. Nam in Job, ubi nostra
Job xxviii, 28. habet translatio, Ecce timor Domini, ipsa est sapientia; antiqua translatio continet, Ecce cultus Dei, ipsa est pietas. Colentibus autem Deum devote, sapientia copiose infunditur.

Postremo capitulum istud spiritualiter posset exponi, per firmamentum intelligendo militantem Ecclesiam, cujus stellæ sunt electæ et virtuosæ personæ. Pulchritudo autem et decor pulchrificans et exornans Ecclesiam, Christus est, sol sapientiæ atque justitiæ : qui secundum naturam assumptam est vas admirabile, totius gratiæ contentivum. *In meridiano exurit ter-* 3
ram. In meridiano suo exstitit Christus, quando triginta factus annorum, cœpit publice prædicare, miracula agere, et evangelicam tradere legem : per quæ plurimorum corda succendit. Unde et dixit : Ignem veni mittere in terram. Cujus ignis *Luc.* xii, 49. ardorem nemo posset sufferre, nisi temperaretur ab ipso. *Fornacem custodiens.* Mens Christi instar ardentissimæ fornacis fuit æstuantissima caritate repleta in se, et *in operibus ardoris,* id est in actibus suæ dilectionis; *exurens montes,* id est 4
corda Apostolorum, et eorum qui fuerunt cum ipsis, præsertim quando in die Pentecostes repleti sunt Spiritu Sancto; *radios* *Act.* ii, 4. *igneos exsufflans,* id est, sapientialia atque ferventia documenta effundens, ita quod omnes mirabantur in verbis gratiæ, quæ *Luc.* iv, 22. procedebant de ore ipsius. *Et refulgens radiis suis,* id est virtutum suarum fulgoribus, *obcæcat oculos :* quoniam altitudinem documentorum ipsius, et splendorem perfectionis ejus nemo comprehendere potest; et quamvis oculi cordis inde illuminantur, tamen et reverberantur.

Magnus Dominus qui fecit illum, scilicet 5
Christum, secundum naturam suam humanam, in qua factus est Patri ex se- *Rom.* i, 3. mine David; *et in sermonibus ejus festinavit iter.* Exsultavit namque ut gigas ad *Ps.* xviii, 6. currendam viam; et juxta Patris commissionem pertransivit docendo et benefaci- *Act.* x, 38. endo, atque sanando omnes oppressos a diabolo. Hinc fertur de ipso in Canticis : Ecce iste venit saliens in montibus, tran- *Cant.* ii, 8. siliens colles. *Et luna in omnibus in tem-* 6
pore suo. Potest per lunam accipi beatissima Virgo, de qua multa habemus solennia.

ARTICULUS XLV

DECLARATIO CAPITULI QUADRAGESIMI QUARTI : LAUDEMUS VIROS GLORIOSOS
ET PARENTES NOSTROS.

HIC per exempla hortatur nos ad virtu- A
tes, et Deum in suis commendat mi-
1 nistris. *Laudemus viros gloriosos,* id est
famosos et honore prædignos, meritisque
conspicuos, *et parentes nostros in genera-
tione sua,* id est inter suos, seu in genere
suo, et in sobole propagata ab ipsis. Ita-
que auctor intendit hic laudare non San-
ctos qui ab initio mundi fuerunt, sed
præcipue Patriarchas, Prophetas, et viros
præcipuos in lege, ex quibus Judæi sunt
orti. Ideo non incepit ab Abel, sed magis
ab Enoch, et Noe, atque ab Abraham, a B
Luc. III, 8. quo genus Judæorum duxit originem, imo
et ritum colendi verum Deum.
2 *Multam gloriam fecit Dominus magni-
ficentia sua,* id est, per suæ efficaciam
potestatis fecit præclara gloriosaque ope-
3 ra, utpote *a sæculo dominantes in potesta-
tibus suis,* id est viros eximios, qui aliis
præfuerunt per potestates et auctoritates
Rom. XIII, 1. eis concessas ab eo a quo est omnis pote-
Eccli. XVII, 14. stas, qui et in unamquamque gentem præ-
posuit rectorem. Et, supple, isti fuerunt
homines magni virtute corporali et spi- C
rituali, *et prudentia sua præditi,* id est,
discretione prudentiæ decorati, *nuntiantes
in Prophetis,* id est in expositione et lecti-
one librorum propheticorum, *dignitatem
Prophetarum,* quod scilicet fuerunt amici
Dei, et desuper illustrati : quibus et per
Ps. L, 8. quos Deus incerta et occulta sapientiæ suæ
mysteria revelavit, juxta illud Amos pro-
Amos III, 7. phetæ : Non faciet Dominus verbum, nisi
revelaverit secretum suum ad servos suos
Prophetas. Unde et in libro Sapientiæ de
Sap. VII, 27. increata Sapientia scriptum est : In animas D
sanctas se transfert, amicos Dei et Prophe-
tas constituit. Et in secunda Petri epistola

inducitur : Non voluntate humana allata II Petr. I,
est aliquando prophetia ; sed Spiritu San- 21.
cto inspirati, locuti sunt sancti Dei homi-
nes. *Et imperantes in præsenti populo :* 4
nam multi eorum aliis præfuerunt, ut
Moyses, Josue, judices atque reges non-
nulli, præsertim David et Salomon ; *et
virtute prudentiæ populis sanctissima ver-
ba,* id est, per virtuosam suam prudentiam
annuntiantes populis saluberrima Dei elo-
quia, tam moralia quam prophetalia, ut
patet in Isaia, Jeremia et aliis.
In pueritia sua requirentes modos musi- 5
cos, id est, a tempore pueritiæ suæ discen-
tes canere laudes Dei et psalmos in quibus-
dam musicis instrumentis, ut David, qui
in psalterio et cithara cecinit psalmos : I Par. XIII,
quem in hoc aliqui sunt secuti ; imo et 8.
ante eum quidam ita egerunt, secundum
quod primo Regum Samuel legitur dixis-
se ad Saul : Obvium habebis gregem Pro- I Reg. X, 5.
phetarum, et ante eos psalterium, et tym-
panum, et tibiam, et citharam, ipsosque
prophetantes. Hinc subditur : *et narrantes
carmina Scripturarum.* Nam quidam eo-
rum cantica spiritualia ediderunt ; alii edi-
ta ab aliis cecinerunt. *Homines divites in* 6
virtute, id est potestative in spiritualibus
ac temporalibus opulenti, ut constat de
David, Asa, Josaphat, Ezechia, Joathan et
Josia, in libris Regum ac Paralipomenon ;
pulchritudinis studium habentes, id est
diligenter intenti circa ornatum cultus di-
vini, et templi decorem, et circa intelli-
gentiam legis ac Prophetarum : unde in
Genesi legitur, Nephthali cervus emissus, Gen. XLIX,
et dans eloquia pulchritudinis ; *pacifican-* 21.
tes in domibus suis.
Omnes isti in generationibus gentis suæ, 7

id est inter tribus Israeliticæ plebis, *glo-* A
riam adepti sunt, id est famam, imo ju-
cunditatem atque salutem ; *et in diebus*
suis habentur in laudibus, id est, laudan-
tur propter virtuosos actus, quos tempore
vitæ suæ sunt exsecuti : juxta illud Pro-
Prov. x, 7. verbiorum, Memoria justi cum laudibus ;
Ps. cxi, 7. et alibi, In memoria æterna erit justus.
8 *Qui de illis nati sunt,* scilicet filii præfa-
torum, *reliquerunt nomen narrandi laudes*
eorum, id est, nomina parentum suorum
fecerunt commemorabilia, et patrum suo-
rum personas commendari fecerunt, se- B
quendo virtutes prædecessorum suorum,
qui in suis posteris resplenduerunt.
9 *Et sunt,* id est, multi fuerunt, *quorum*
non est memoria : juxta illud Proverbio-
Prov. x, 7. rum, Nomen impiorum putrescet ; et in
Ps. ix, 7. Psalmo, Periit memoria eorum cum soni-
tu. *Perierunt, quasi non fuerint ; et nati*
sunt, quasi non nati : quia a Deo oblivioni
sunt traditi, nec in hominum permanse-
runt memoria. Quidam tamen ex prædo-
minante iniquitate sua, famosi effecti sunt
solum in malum : et talis commemoratio C
cedit eis in pœnam. Hinc in libro Sapien-
Sap. v, 13. tiæ dicunt : Virtutis nullum signum valui-
mus ostendere, in malignitate autem no-
stra consumpti sumus. *Et filii ipsorum*
cum illis perierunt a vita beata, et a vi-
ventium memoria : loquendo de filiis car-
nalibus ac spiritualibus, patrum impiorum
peccata sectantibus.
10 *Sed illi viri misericordiæ sunt,* id est,
digni sunt misericordes vocari, et vasa
sunt misericordiæ Dei, ac misericordiam
desuper consecuti, ac digni in memoria D
hominum permanere ; *quorum pietates non*
defuerunt, id est, cultui latriæ atque ope-
ribus misericordiæ fuerunt perseveranter
11 intenti usque in finem. *Et cum semine*
12 *eorum, perseverat bona hereditas nepotum*
ipsorum. Per quam hereditatem potest ad
litteram accipi possessio terræ promis-
sionis, quæ Judæis juste viventibus reser-
vabatur, sicut per Isaiam Dominus dixit :
Is. i, 19. Si volueritis et audieritis me, bona terræ
comedetis. Hinc rursus per eumdem Domi-
nus locutus est : Si glorificaveris me, ciba- *Is.* lviii,
bo te hereditate Jacob patris tui. Verumta- 13, 14.
men melius ista intelliguntur de felicitate
æterna, et opulentia spirituali in omni
gratia et virtute. Non enim temporalia illa
fuerunt sufficiens principaleve præmium
actuum virtuosorum. *Et in testamento ste-*
tit semen ipsorum, id est, eorum electa
posteritas stabilis fuit in observantia vete-
ris Testamenti. *Et gloria eorum non dere-* 13
linquetur, id est, fama, merces et beatitu-
do eorum perseverat in ævum. *Usque in*
æternum manet semen eorum, id est, ele-
cti eorum posteri in æterna requie perse-
verant, et qui eorum virtutes sectantur,
permanebunt usque in sæculi finem.
Corpora ipsorum in pace, id est pacifi- 14
ce, et in exspectatione pacis futuræ, *se-*
pulta sunt, resuscitanda in fine, et feli-
citanda cum animabus eorum ; *et nomen*
eorum, id est fama, *vivet in generatio-*
nem et generationem, in memoriis Dei ac
hominum ; vel, Nomen, id est persona eo-
rum, vivet vita gloriæ in æternum. *Sapien-* 15
tiam ipsorum narrant populi, ad Dei ho-
norem, et proximorum ædificationem, *et*
laudem eorum nuntiat Ecclesia, simili ra-
tione.
Enoch placuit Deo, et translatus est in 16
paradisum. Hoc est quod in Genesi legi-
tur : Ambulavit Enoch cum Deo, et non *Gen.* v, 22,
apparuit, quia tulit eum Deus. *Ut det gen-* 24.
tibus sapientiam, id est, in fine sæculi
cum Elia veniens, contra Antichristum
evangelizet, et ab ejus perfidia eruat ple-
bem Judæorum atque gentilium, eosque
informet salubriter, sicut de hoc in Apo-
calypsi multa leguntur.
Noe inventus est perfectus, justus : se- 17
cundum illud Genesis : Noe vir justus at- *Ibid.* vi, 9
que perfectus fuit in generationibus suis.
Et in tempore iracundiæ factus est re-
conciliatio : id est, quum Deus delevisset
genus humanum diluvio, hic Noe factus
est meritoria causa reconciliationis inter
Deum et homines, ne ultra deleretur genus
humanum inundatione diluvii. Juxta quod *Ibid.* viii,
in Genesi legitur : Ædificavit Noe altare, 20, 21.

et obtulit holocausta, odoratusque est Do- A
minus suavitatem odoris, et ait ad eum :
Nequaquam ultra maledicam terræ pro-
18 pter homines. *Ideo dimissum est reliquum
terræ, quum factum est diluvium : id est,
meritis Noe reservati sunt super terram
filii ejus, qui secum fuerunt in arca, ad
propagandum genus humanum rursus post
19 ipsum diluvium. *Testamenta sæculi posi-
ta sunt apud illum : id est, Deus iniit
pactum et fœdus cum Noe, quod amplius
non deleret genus humanum diluvio. Ideo
subditur : *ne deleri possit diluvio omnis* B
caro, id est homines et jumenta, juxta il-
Gen. IX, 8, 9, 11. lud in Genesi : Dixit Deus ad Noe : Sta-
tuam pactum meum vobiscum, et nequa-
quam ultra interficietur omnis caro aquis
diluvii.
20 *Abraham magnus pater multitudinis
gentium : magnus pater sanctitate, sapien-
tia, et honore. Cui in Genesi Dominus lo-
Ibid. XVII, 4, 5. quitur : Ego sum, et pactum meum tecum,
erisque pater multarum gentium : nec ultra
vocabitur nomen tuum Abram, sed ap-
pellaberis Abraham, quia patrem multa- C
rum gentium constitui te. Ex filiis etenim
Abrahæ nati sunt maximi populi, videlicet
duodecim tribus Israel, et Ismaelitæ seu
Agareni, et Amalecitæ, et aliæ plurimæ
nationes per Indiam, ut refert Hierony-
mus. Est quoque spiritualis pater cuncto-
rum credentium, quemadmodum ad Gala-
Galat. III, 7. tas fertur : Qui ex fide sunt, hi filii sunt
Abrahæ. Et de hoc multa scribit Apostolus
ad Romanos et Galatas.
*Et non est inventus similis illi in glo-
ria, id est, nemo tempore suo, quo Deo in D
sanctitate servivit, fuit æqualis ei in præ-
claritate virtutum ac meritorum : vel quia
simpliciter nemo exstitit ei æqualis pro
tunc (sicut et illud Job a multis exponi-
Job I, 8; II, 3. tur : Numquid considerasti servum meum
Job, quod non sit similis ei in terra ?); vel
quia quantum ad aliqua, ipse Abraham
major aliis fuit, quoniam in virtute et
promptitudine obedientiæ fuit excellens.
Atque, ut aliqui dicunt, primus post dilu-
vium prædicavit fidem unius Dei : quod

tamen vel incertum, vel non verum cense-
tur, quia temporibus ejus fuit vir sanctus
Melchisedech rex Salem, senior eo, qui
utique Melchisedech subditis suis ac aliis
annuntiavit fidem ac cultum unius veri
Dei. *Qui conservaret legem Excelsi.* Legem
namque naturalem cum fide Salvatoris fu-
turi, ac alia quædam mandata sibi specia-
liter facta, et tempore illo currentia, ac
postea in lege Moysis renovata ac scripta,
multum perfecte ac devotissime adimple-
vit. *Et fuit in testamento cum illo :* id est,
Deus percussit pactum cum Abraham, et
hoc ipsum implevit ei fideliter. Hinc in
Genesi legitur : Pepigit Dominus pactum Gen. XV, 18.
cum Abraham, dicens, Semini tuo dabo
terram hanc ; itemque, Ponam fœdus me- Ibid. XVII, 2.
um inter me et te, et multiplicabo te ve-
hementer nimis.
In carne ejus stare fecit testamentum : 21
id est, pactum de observantia circumcisio-
nis Deus præcepit in corpore Abrahæ ac
suorum servari, in signum fidelitatis ac
distinctionis fidelium ab infidelibus, jux-
ta illud Apostoli ad Romanos : Signum ac- Rom. IV, 11.
cepit circumcisionis, signaculum justitiæ.
Unde in Genesi fertur : Dixit ei Deus :
Tu ergo custodies pactum meum, et semen Gen. XVII, 9-11.
tuum post te ; circumcidetur ex vobis om-
ne masculinum, et circumcidetis carnem
præputii vestri, ut sit in signum fœderis
inter me et vos. *Et in tentatione :* de
qua legitur in Genesi, Tentavit Deus Abra- Ibid. XXII, 1, 2.
ham, et dixit ad eum, Tolle filium tuum
unigenitum, quem diligis, Isaac, et offeres
illum mihi in holocaustum ; *inventus est*
fidelis, id est ad obediendum omnino pa-
ratus. In ceteris quoque quas a mundo et
dæmonibus pertulit tentationibus, viriliter
restitit, juxta illud Judith : Abraham ten- Judith VIII, 22.
tatus est, et per multas tribulationes pro-
batus, Dei amicus effectus est.
Ideo jurejurando dedit illi semen in* 22
gente sua, id est merito prætactæ obe- * alias gloriam
dientiæ Deus cum juramento promisit et
contulit Abrahæ sobolem copiosam, bene-
dictionem, et gloriam, juxta illud Gene-
sis : Extendit Abraham manum, et arripuit Gen. XXII, 10.

gladium, ut immolaret filium. Et post pau-
Gen. xxii, 16, 17. ca subditur ibi : Per memetipsum juravi,
dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, be-
nedicam tibi, et multiplicabo semen tuum
sicut stellas cœli, et velut arenam quæ est
in littore maris. Hinc subditur : *crescere*
illum, id est posteritatem ipsius, *velut ter-*
ræ cumulum, id est quasi monticulum are-
23 nosum, *et ut stellas exaltare semen ejus,*
id est posteritatem ejus sublimare potesta-
te et numero, virtutibus et honore instar
stellarum. Nati sunt enim ex eo multi san-
cti et justi Patriarchæ, Prophetæ, reges,
principes, judices, pontifices, sacerdotes,
et innumerabiles aliæ personæ electæ. *Et*
hereditare illos, id est, posteros ejus fecit
hereditarie possidere, terram promissionis
a mari usque ad mare, id est a mari Me-
diterraneo ab occidentali plaga, usque ad
mare Mortuum versus plagam orientalem,
et a flumine usque ad terminos orbis ter-
ræ, id est a fluvio Euphrate ab aquilone,
usque desertum Ægypti versus meridiem.
Hæ sunt quatuor plagæ seu termini terræ
promissionis, prout in Numerorum libro
diffuse narratur, in Deuteronomio quoque
et Josue.

Ista est communis expositio textus hu-
jus ad litteram. Aptius tamen de semine
Abrahæ, quod est Christus, et multiplica-
tione fidelium in Christum credentium, ex-
planatur. Imo textus ad hoc magis con-
cordat, quum dicitur, Usque ad terminos
terræ, seu orbis terræ. Sic enim de Christo
Ps. lxxi, 8. est prædictum in Psalmo : Et dominabitur
a mari usque ad mare, et a flumine usque
ad terminos orbis terræ; et in Zacharia,
Zach. ix, 10. Potestas ejus a mari usque ad mare, et a
fluminibus usque ad fines orbis terræ.
Hinc in Genesi Dominus locutus est Abra-
Gen. xiii, 14, 15. hæ : Vide ad aquilonem et meridiem, ad
orientem et occidentem ; omnem terram
quam conspicis, tibi dabo et semini tuo
usque in sempiternum. Sic et in Genesi
Ibid. xxviii, 14. promissum est Jacob : Dilataberis ad ori-
entem, et occidentem, et aquilonem, et
meridiem.
24 *Et Isaac eodem modo fecit,* id est, Deus
A benedixit ipsi Isaac filio Abrahæ, quem-
admodum ipsi Abrahæ patriarchæ, *pro-*
pter Abraham patrem ejus, id est meritis
Abrahæ, meritis quoque Isaac imitatoris
virtutum patris sui. Unde scriptum est
in Genesi : Post obitum Abrahæ benedi- Gen. xxv, 11.
xit Deus Isaac filio ejus. Genesis quoque
alio loco de hoc plenius recitatur. *Be-* Ibid. xxvi, 2-5.
nedictionem omnium gentium dedit illi 25
Dominus. Hoc aliqui ad litteram sic expo-
nunt, quod Deus fecit ipsum Isaac cunctis
gentibus inter quas habitavit, ita acce-
B ptum, quod omnes imprecabantur ei bo-
num. Cui expositioni obviat, quod Isaac
non habitavit inter omnes gentes, et item
quod in Genesi Palæstini ei invidisse et Ibid. 14-16.
molestiam intulisse leguntur ; et rursus,
quod eodem capitulo scribitur Isaac di-
xisse Abimelech regi Palæstinorum ac su-
is : Quid venistis ad me, hominem quem Ibid. 27.
odistis et expulistis a vobis ? Josephus
quoque refert, qualiter Isaac bella ha-
buerit contra quosdam Amorrhæorum.
Melius ergo exponitur locus iste, ut sit
C sensus : Benedictionem omnium gentium
dedit illi Dominus, id est, semen sanctum,
scilicet Christum, in quo omnium bene-
dictio consistit et salus, Deus promisit
nasciturum ex Isaac, juxta illud in Gene-
si, quo Dominus loquitur ei : Multiplicabo Ibid. 4.
semen tuum sicut stellas cœli, et benedi-
centur in semine tuo omnes gentes ter-
ræ. Et denuo ibidem Dominus loquitur
ei : Benedicam tibi propter servum meum Ibid. 24.
Abraham.

Et testamentum suum confirmavit su-
D *per caput Jacob,* id est, pactum seu pro-
missionem, quam fecit Deus Abrahæ et
Isaac, repetivit et innovavit in persona Ja-
cob, loquens ad eum, secundum quod in
Genesi habetur : Terram in qua dormis, Ibid. xxviii, 13-15.
semini tuo dabo ; eritque semen tuum sic-
ut pulvis terræ, et benedicentur in te et
in semine tuo cunctæ tribus terræ; eroque
custos tuus quocumque perrexeris. Hinc
additur : *Agnovit eum in benedictionibus* 26
suis, id est, benedicendo ipsi Jacob, osten-
dit se eum cognoscere per approbationem.

Gen. XXVII, 28, 29. Nam per Isaac benedixit ipsum Jacob, prout in Genesi recitatur. *Et dedit illi hereditatem,* id est, promisit dare posteris ejus terram promissionis; vel, Hereditatem, de qua Jacob dixit ad Joseph : Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo. (*Ibid.* XLVIII, 22.) Contulit demum ei hereditatem supernæ patriæ Beatorum. Hinc per Isaiam Dominus ait : Cibabo te hereditate Jacob patris tui. (*Is.* LVIII, 14.) *Et divisit ei partem in tribubus duodecim,* id est, filius ejus divisit terram promissionis in duodecim partes, juxta numerum duodecim tribuum ex eo progenitarum, sicut in libris Numerorum, Deuteronomii, et Josue legitur. Et si objiciatur, quod tribui Levi non est data possessio, respondetur, quod pro tribu illa, divisa fuit tribus Joseph in duas tribus, scilicet Ephraim et A Manasse, juxta illud Ezechielis : Joseph duplicem funiculum habet. (*Ezech.* XLVII, 13.)

27 *Et conservavit illi homines misericordiæ,* id est, ex semine Jacob produxit viros electos, qui sunt vasa misericordiæ Dei, et misericordes fuerunt, videlicet duodecim Patriarchas, et multos genitos ex eisdem : et multi ex Patriarchis illis, de quorum scilicet consensu venditus fuit Joseph, de tanto facinore sunt misericordiam consecuti. (*Gen.* XXXVII, 26-28.) Hinc in Deuteronomio dicitur Israelitico populo : Patribus tuis conglutinatus est Dominus, amavitque eos, elegitque semen eorum post eos. (*Deut.* X, 15.) B *Invenientes gratiam in oculis omnis carnis,* id est, complacentes cunctis hominibus, seu quibusdam de omni genere hominum, seu universis fidelibus. Nam et Pharaoni, et ejus ministris fuerunt accepti. (*Gen.* XLVII, 5, 6.)

ARTICULUS XLVI

EXPLANATIO CAPITULI QUADRAGESIMI QUINTI : DILECTUS DEO ET HOMINIBUS MOYSES.

LAUS patrum qui sub lege scripta fu-
1 erunt, hic explicatur. *Dilectus Deo et hominibus Moyses.* Fuit enim valde electus a Deo, elegantisque formæ, ac mansuetudinis maximæ, quemadmodum in Numeris legitur : Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra. (*Num.* XII, 3.) Mansuetudo autem reddit hominem cunctis amabilem, prout dictum est supra : Fili, in mansuetudine opera tua perfice, et super gloriam hominum diligeris. (*Eccli.* III, 19.) Porro de pulchritudine et amabilitate ipsius, Josephus multa scribit, et qualiter regina urbis quam obsedit, eo viso, in ejus exarsit amorem. Similiter quum jurasset quod habitaret cum Jethro Madian sacerdote, ille mox acquievit, et paulo post filiam suam dedit ei in conjugem. (*Exod.* II, 21.) *Cujus memoria in benedictione est,* id est, cum laudibus frequentatur.

C *Similem illum fecit in gloria Sancto-* 2
rum, id est, Deus coæquavit Moysen sanctis Patriarchis et Prophetis in eminentia famæ et gratiæ, et in præclaritate meritorum ac præmiorum seu operum gloriosorum, videlicet signis atque miraculis assiduisque allocutionibus et visionibus ac familiaritatibus Dei. In quibus tantæ eminentiæ exstitit, ut in Deuteronomio de ipso sit scriptum : Non surrexit Propheta ultra in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis quæ misit per eum. (*Deut.* XXXIV, 10, 11.) D Quidam vero exponunt istud, dicentes, quod Moyses in hac vita vidit Deum per speciem, sicque factus est similis Sanctis in gloria visionis divinæ essentiæ. Unde in libro de Videndo Deum, ad Paulinam, asserit Augustinus, quod Moyses legifer Judæorum, et Paulus doctor gentium, vi-

præditi, id est factum ab ipso Beseleel,
viro sapientissimo in omni hujuscemodi
opere faciendo : qui præditus fuit seu de-
coratus judicio discretionis et veritate ar-
Exod. xxxv, 30-33. tis, juxta illud Exodi : Vocavit Dominus
ex nomine Beseleel, implevitque eum spi-
ritu Dei, sapientia, et intelligentia, et sci-
entia, ad excogitandum et faciendum opus
in auro et argento et ære, sculpendisque
lapidibus, et opere carpentario. Opus, in-
13 quam, textile, *torto cocco,* id est panno seu
filo rubeo, *opus artificis,* scilicet præfati
Beseleelis, *gemmis pretiosis figuratis in*
ligatura auri : quia in rationali erant dis-
positi et contenti duodecim lapides pre-
tiosi auro inclusi, quo erant alligati in
præfato rationali. Ideo additur : *et opere,*
id est artificio, *lapidarii,* qui scilicet ope-
ratur in pretiosis lapidibus, *sculptis in*
memoriam secundum numerum tribuum
Israel : quia gemmæ illæ erant insculptæ
nominibus duodecim tribuum Israel, hoc
est nominibus duodecim Patriarcharum
singulæ omnibus, quia in qualibet gemma
erant sculpta duodecim Patriarcharum vo-
cabula. Hinc in Exodo Dominus jussit :
Ibid. xxviii, 15-21. Facies rationale judicii opere polymito
juxta texturam superhumeralis, ex auro,
hyacintho, et purpura, coccoque bis tin-
cto, et bysso retorta. Quadrangulum erit
et duplex ; mensuram palmæ habebit, tam
in longitudine, quam in latitudine ; po-
nesque in eo quatuor ordines lapidum,
Ibid. 29. etc. Hoc rationale fuit ante pectus pon-
tificis.
14 *Corona aurea supra mitram ejus, ex-*
pressa signo sanctitatis. Per coronam hanc
Ibid. 36. intelligitur lamina aurea, in qua nomen
Domini tetragrammaton sanctissimum fuit
expressum et sculptum. Quæ lamina posi-
Ibid. 37. ta fuit supra mitram pontificis : sic ta-
men, quod pars ejus inferior dependen-
do descendebat usque pontificis frontem.
Fuitque lamina ista *gloria honoris,* id est
clara honorabilisque factura, *et opus vir-*
tutis magnæ contentivum, propter inscri-
ptionem præfati nominis Dei, quod divinam
essentiam pure et nude designat, *desiderio*

A *oculorum ornata,* id est pulchra et desi-
derabilis ad videndum.
Sic pulchra ante ipsum non fuerunt ta- 15
lia usque ad originem, vel (ut aliqui ha-
bent) usque ad orientem, id est, tam deco-
ra et præclara ornamenta ac indumenta
pontificalia, non fuerunt ante Aaron us-
que ad mundi exordium, vel usque ad so-
lis ortum, seu terræ extremitatem. *Non* 16
est indutus illa veste pontificali *alienige-*
na aliquis, id est alius a tribu et semine
Aaron : et si alter quis usus est ea, illici-
B tum fuit, ut patet de Gedeone et rege Ozia; Judic. viii, 27; II Par. xxvi, 16-19.
sed tantum filii ipsius soli, qui ei successe-
runt per temporum intervalla in pontifi-
catu, *et nepotes ejus,* videlicet filii filiorum
suorum, *per omne tempus,* quo viguit cul-
tus Dei in veteri Testamento.
Sacrificia ipsius consumpta sunt igne 17
quotidie. Hoc verum est de jugi sacrificio,
quo quotidie offerebatur agnus mane et Exod. xxix, 38, 39; Lev. vi, 9, 12, 13.
agnus de vespere : qui consumebantur
igne holocaustorum, qui semper ardebat
in altari holocausti, ut habetur in Exodo.
C Sacrificia quoque quæ obtulit Aaron in
die consecrationis suæ, consumpta fuerunt Lev. ix, 24.
igne desuper veniente, sicut describitur in
Levitico. Unde subjungitur : *Complevit* 18
Moyses manus ejus, id est, ipse Moyses
consecravit manus Aaron pontificis, *et un-*
xit illum oleo sancto, scilicet oleo con-
secrationis benedicto, quod fudit super Ibid. viii, 12.
caput Aaron præsulis, prout in Levitico
diffuse narratur. *Factum est illi in testa-* 19
mentum æternum : id est, consecratio illa
facta est Aaron sacerdoti in pactum ponti-
D ficii perpetui, seu ad hoc ut sacerdotio et
pontificio jugiter fungeretur per succes-
siones filiorum et posterorum suorum.
Hinc additur : *et semini ejus sicut dies cœ-*
li, id est perpetuo, secundum sensum quo
dictum est in isto capitulo : Statuit ei te- vers. 8.
stamentum æternum. *Fungi sacerdotio, et*
habere laudem : quia hoc fuit officium
laudabile et præclarum, præsertim quod
fuit electus a Deo in primum pontificem.
Vel, Habere laudem, id est habere officium
laudandi, exorandi, sacrificandique Deo.

Et glorificari populum suum in nomine A
suo, id est posteritatem ejus honorari per hoc, quod nata fuit ex tanto pontifice, et quia successit ei in pontificatu et sacerdotio. Aliqui autem legunt, Glorificare populum suum in nomine suo, id est, ut ipse pontifex glorificaret et benediceret populum Israel in nomine Dei.

20 *Ipsum elegit ab omni vivente,* id est præ cunctis tunc viventibus, *offerre sacrificium,* id est, ut Deo sacrificaret, ut pontifex; et semel in anno in Sancto sanctorum, *incensum,* id est thymiama, *et bonum* B
odorem, qui ex thymiamatis inflammatione consurgebat contra odorem qui ex sacrificiorum succensione oriebatur in atrio. Exod. xxx, 6. Erat enim altare thymiamatis in Sancta seu exteriori tabernaculi parte; altare vero holocaustorum, in atrio. Ibid. xl, 27. *In memoriam,* id est ad hoc, ut Deus misericorditer memor esset populi sui, pro quibus sacrificia immolabantur; in memoriam quoque obedientiæ, devotionis ac fidei Patriarcharum, quatenus Deus eorum meritis, propitiaretur posteris eorumdem. Hinc sequitur: *placare* C
pro populo suo, id est ad reconciliandum Deum Israeliticæ plebi.

21 *Et dedit illi in præceptis suis potestatem,* id est, Aaron pontifici et successoribus ejus dedit auctoritatem exponendi divina præcepta, et discernendi inter verum et falsum, inter virtutes et vitia, *in testamentis judiciorum,* id est, dispositionibus et pactis judicialium mandatorum, dedit eis auctoritatem discernendi quid esset in quibuscumque etiam arduis casibus sentiendum et observandum: quoniam D
difficiliores causæ et lites referebantur ad pontificis judicium. Unde adjungitur: *docere Jacob testimonia,* id est, ut doceret populum natum ex Jacob præcepta et jura legis scriptæ, quæ Deus vera et justa esse per miracula multa est contestatus, *et in lege sua lucem dare Israel,* id est exponere Israelitico populo ea quæ scripta sunt in lege Mosaica: quod est intelligentiæ lucem tradere populo, juxta illud Malachiæ: Labia sacerdotis custodiunt scien- Malach. II, 7.
tiam, et legem requirent ex ore ejus, quoniam angelus Domini exercituum est. Et Aggæus ait: Interroga sacerdotes legem. Agg. II, 12.
Hinc in Levitico scriptum est: Dixit Dominus ad Aaron: Vinum et omne quod Lev. x, 8-11.
inebriare potest, non bibetis tu et filii tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonii, ne moriamini: ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum, doceatisque filios Israel omnia legitima mea. In Deuteronomio quoque: Si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris inter causam et causam, venies ad sacerdotes, et judicem qui fuerit tempore illo, et quæres ab eis, qui indicabunt tibi judicii veritatem. Deut. xvii, 8, 9.

Quia contra illum steterunt alieni, id 22
est, homines Deo rebelles, et alieni a Creatore suo ac sacerdotali officio, videlicet Core et complices ejus, contra Aaron surrexerunt; Num. xvi, 1, 2. *et propter invidiam,* id est ex invidia et ambitione, *circumdederunt illum homines in deserto, qui erant cum Dathan et Abiron, et congregatio Core,* Ibid. 3, 13. videlicet ducenti quinquaginta viri, qui erant cum eo, *in iracundiam,* id est ad exsequendum iram suam in Aaron; vel, In iracundiam, id est sic, quod ex hoc Deus fuit iratus adversus eos. Præterea advertendum, quia ut legitur in Numerorum libro, prædicti viri consurrexerunt non solum contra Aaron, sed etiam contra Moysen. Ibid. 2, 3. Core namque et Levitæ ei adjuncti, inviderunt specialiter pontificio Aaron et sacerdotio ejus ac filiorum ipsius. Porro Dathan et Abiron et Hon de tribu Ruben, inviderunt principaliter principatui Moysis, eo quod essent de tribu primogeniti Jacob. Hic tamen fit specialiter sermo de Aaron, quia de ejus laudibus tractatur.

Vidit Dominus, et non placuit ei: imo 23
valde displicuit ei illorum schisma, arrogantia, ambitio et irrefrenata rebellio; *et consumpti sunt in impetu iracundiæ.* Core quippe et Dathan ac Abiron, atque (ut creditur) etiam Hon, cum tabernaculis suis fuerunt repente a terra absorpti. *Fecit* 24 Ibid. xxvi, 10; Ps. cv, 17.

illis monstra, id est, insolitas et admira- A
biles plagas intulit eis, secundum quod in
Num. XVI, 29, 30. libro Numerorum Moyses ait : Si consueta
morte interierint, non misit me Dominus;
si autem novam rem fecerit Dominus, ut
aperiens terra os suum, deglutiat eos, et
omnia quæ ad illos pertinent, descende-
rintque viventes in infernum, scietis quod
blasphemaverint Dominum. *Et consumpsit*
illos in flamma ignis : non ipsos Dathan,
Abiron, Hon et Core, qui tanquam prin-
cipales in illa seditione, fuerunt horribi-
liori ultione puniti; sed fautores eorum, B
Ibid. 35. juxta illud quod in Numeris legitur : Ignis
egressus a Domino, interfecit ducentos
quinquaginta viros, qui offerebant in-
censum.
25 *Et addidit Aaron gloriam,* id est, Deus
adhuc plenius glorificavit Aaron pontifi-
cem, quia adversariorum suorum consum-
Ibid. XVII, 8. ptio fuit confirmatio sua. Et floritio virgæ
suæ miraculosa, de qua in Numeris legi-
tur, aliarum tribuum virgis in sua aridi-
tate manentibus, fuit glorificatio sua, quod
Ibid. 5. esset præ ceteris a Deo ad pontificale ele- C
ctus officium. *Et dedit illi hereditatem :*
non talem, qualem aliis tribubus, quoniam
tribui Levi non fuit data hereditas, sed
Ibid. XXXV, 2, 3. loca et oppida ad habitandum, et suburba-
na ad alendum eorum jumenta; sed dedit
ei et filiis ejus hereditatem, id est per-
petuam necessariorum provisionem, sic-
ut subjungitur : *et,* pro id est, *primitias*
frugum terræ divisit illi et sacerdotibus,
Lev. XXIII, 10; *Deut.* XVIII, 8; XXVI, 12. quibus debebantur primitiæ, sicut Levitis
decimæ, ut in Levitico et Deuteronomio
patet. *Panem ipsis in primis paravit,* id D
26 est, competentem refectionem providit eis
de primitivis fructuum terræ, *in satieta-*
tem, id est ad sufficientem sustentationem.
Nam et sacrificia Domini edent, quæ dedit
illi et semini ejus : id est, partes aliquæ
sacrificiorum cedebant in usum pontifi-
cis et sacerdotum. Holocausta equidem to-
ta comburebantur ad divinæ reverentiam
majestatis, in signum quod debemus nos
totos Deo offerre. Partes autem quædam
de sacrificiis pacificis et spontaneis et

pro peccato oblatis, cesserunt in usum ip-
sorum, ut in Levitico per diversa patet *Lev.* II, 3, 10; XXIV, 9.
capitula. Porro pontifici dabantur a sacer-
dotibus decimæ decimarum.
Ceterum in terra gens non hereditavit, 27
id est, in terra promissionis plebs stirpis
Leviticæ hereditatem, ut dictum est, non
accepit; *et pars* hereditaria *non est illi in*
gente, id est in Israelitico populo. *Ipse*
enim est pars et hereditas ejus : id est,
sacrificia Dei, et quæ Deo offerenda erant *Deut.* XVIII, 1.
de fructibus terræ, data sunt sacerdotibus
ac Levitis pro hereditaria portione. Unde
per Moysen Dominus dixit multoties : Ego *Num.* XVIII, 20; *Deut.* X, 9; XVIII, 2.
hereditas eorum.
Phinees filius Eleazari tertius in gloria 28
est, id est, in honore et gloria pontificii
successit tertio loco, ita quod Aaron fuit
primus, Eleazarus filius ejus secundus, cui
immediate Phinees iste successit : de quo
fit mentio potius quam de Eleazaro, de
quo non multa nec magna specialia scri-
pta sunt sicut de Phinees, qui instar Eliæ
ferventissimus fuit pro Dei honore; *imi-*
tando eum, scilicet patrem suum, *in ti-*
more Domini filiali : quia sic zelabatur
pro Dei honore contra injustos, quod per-
sonaliter timoratus atque sollicitus fuit,
ne Deum offenderet; *et stare in reveren-* 29
tia gentis, id est consistere in suo officio
ad plebis suæ profectum, et ut haberetur
in reverentia magna ab illis. *In bonitate*
et alacritate animæ suæ, id est per cordis
sui sinceritatem et devotionem, seu spiri-
tualem jucunditatem, *placuit Deo Israel,*
cui talia placent corda, et qui hilarem II *Cor.* IX, 7.
diligit servitorem.
Ideo statuit illi testamentum pacis, id 30
est pactum et promissionem quod sacer-
dotium ac pontificium pacifice possideret,
et principem sanctorum et gentis suæ, id
est, fecit eum principem sacerdotum ad
divina et sancta deputatorum, ac reliqui
populi Judæorum, quibus in spiritualibus
præfuit; *ut sit illi et semini ejus sacer-*
dotii dignitas in æternum : juxta exposi-
tionem præhabitam. Nempe quum ex zelo
Dei perfodisset Zambri et Cozbi pariter *Num.* XXV, 8, 10-13.

fornicantes, in genitalibus eorumdem, Dominus dixit ad Moysen : Phinees avertit iram meam a filiis Israel, quia zelo meo commotus est contra eos. Idcirco loquere ad eum : Ecce do ei pacem fœderis mei, et erit tam ipsi quam semini ejus pactum sacerdotii sempiternum (ut in Numerorum libro inducitur).

31 *Et testamentum,* id est ordinatio, *David* (I *Par.* xxiv.) *regis filii Jesse de tribu Juda :* qui David ordinavit viginti quatuor præcipuos sacerdotes, qui sub pontifice ministrarent in templo cum sibi deputatis, unusquisque in sua hebdomada, prout primo Paralipomenon legitur : hæc, inquam, ordinatio fuit sub regimine Phinees seu posteritatis ipsius; *hereditas ipsi et semini ejus,* id est, loco hereditatis seu hereditario jure pertinens ad præsulem et posteros ejus; *ut daret sapientiam in cor nostrum,* id est, ut ipse Phinees, seu posteritas ejus, nos informaret de lege, *judicare gentem suam in justitia,* id est ad judicandum ac dirigendum Israeliticam plebem juste secundum legem, *ne abolerentur bona ipsorum,* id est, ne privarentur possessionibus suis propter peccata sua, sicut in libris Judicum, Regum ac Paralipomenon legitur contigisse frequenter; *et gloriam ipsorum,* id est bonum statum, seu sacerdotii honorem et prosperitatem Judæorum, *in gentem eorum,* id est in tribubus Israel, *æternam fecit,* id est, diu vel perpetue stabilivit, manereque fecit, quantum in ipso fuit.

Circa hæc dicit Glossa : Significat locus iste, quod distributio ministrorum Dei, quos in viginti quatuor sortes divisit David, ut per vices suas Domino ministrarent, gloriam Phinees non minoravit, sed auxit. Unde in Paralipomenon libro : Phinees autem filius Eleazari erat dux eorum (I *Par.* ix, 20.) coram Domino. Hinc Hebræi tradunt, quod adhuc eo tempore vixit, et ministrorum vices in tabernaculo ordinavit. — Verumtamen non apparet quod Phinees usque ad illud vixerit tempus, nec de isto Phinees ad tale propositum hoc ibi perhibetur. Multi quoque leguntur fuisse pontifices post Phinees, et tempore David Achimelech pontifex [et Abiathar] quem Salomon ejecit, et pro eo Sadoc instituit, ut legitur tertio Regum. (III *Reg.* ii, 35.) Si autem Phinees vixisset tam diu, mansisset in pontificatu.

Postremo, de spirituali expositione sacerdotalium et pontificalium ornamentorum ac vestimentorum pertranseo, quoniam super Exodum in expositione capituli vicesimi octavi inde tractatum est.

ARTICULUS XLVII

EXPOSITIO CAPITULI QUADRAGESIMI SEXTI : FORTIS IN BELLO JESUS NAVE.

PRÆCONIA Josue et Caleb ac judicum, hic ponuntur. Et aliqui dicunt, quod sicut capitulo præcedenti ponuntur laudes patrum qui fuerunt ante ingressum in terram promissionis, sic in isto capitulo describuntur laudes patrum qui post ingressum in terram promissionis fuerunt. Quibus objici potest, quod præcedenti capitulo introducuntur laudes Phinees, qui sicut et Josue, terram promissionis intravit.

1 *Fortis in bello Jesus* filius *Nave,* id est Josue : qui alio nomine dictus est Jesus et Osee, sed a Moyse vocatus est Josue, ut patet in Numerorum libro. (*Num.* xiii, 17.) Strenuus et victoriosus fuit in præliis, et primo pugnavit contra Amalec, prout in Exodo recitatur; (*Exod.* xvii, 10.) deinde contra reges Amorrhæorum,

Josue XII, 24. debellavitque reges triginta unum, sicut
in ipsius volumine scriptum est. *Succes-
sor Moysis* in regimine populi, quemad-
Num. XXVII, 18-23. modum in Numerorum libro et alibi sæpe
habetur, *in Prophetis,* id est de numero
Prophetarum, quoniam prophetico spiri-
tu fulsit. Unde et liber ejus inter libros
ponitur Prophetarum. Nempe, ut ait Hie-
ronymus, Hebræi Scripturam canonicam
veteris Testamenti dividunt in legem, ad
quam pertinent quinque libri Moysis, in
Prophetas, et in Hagiographa : et libros
propheticos a Josue inchoant. *Qui fuit
magnus,* id est præclarus in actibus, *se-
cundum nomen suum,* id est secundum
interpretationem nominis sui. Jesus nam-
que interpretatur salvator, et ipse popu-
lum suum bene rexit, a periculis libera-
vit, et eorum adversarios expugnavit. Ideo
2 subditur : *maximus in salutem electorum
Dei,* id est præcipuus in obtinendo prospe-
ritatem, victoriam et quietem filiis Israel :
quibus et veram salutem animarum mi-
nisterialiter procuravit, inducendo eos ex-
emplo et verbo ad observantiam legis
Mosaicæ ; *expugnare,* in debellando, *in-*
Josue XI, 5. *surgentes hostes,* qui convenerunt ad im-
pugnandum filios Israel, ut in Josue hu-
jus libro legitur, *ut consequeretur heredi-
tatem Israel,* id est, quatenus Israeliticus
populus terram Chanaan hereditarie pos-
sideret.

3 *Quam gloriam adeptus est in tollendo
manus suas,* id est, famam et laudem hanc
acquisivit, levando manum suam cum cly-
peo contra hostes, prout in ejus libro
Ibid. VIII, 26. scriptum est : Josue non contraxit manum,
quam in sublime porrexerat, tenens cly-
peum, donec interficerentur omnes habi-
tatores Hai ; *et jactando contra civitates*
quas obsedit, *rhomphæas,* id est spathas,
vel acutas sagittas, seu bellicas machinas.
4 *Quis ante illum sic restitit* Chananæis ?
quasi dicat : Nemo ante eum ita prostravit
reges ac populos Chananæorum. Verum-
tamen non humana, sed divina virtute.
Ideo additur : *nam hostes ipse Dominus
percussit :* qui populum Israel confortavit
A contra iniquos. Atque, ut legitur in Josue
libro, Dominus misit super illos lapides Josue X, 11.
grandinis magnos de cœlo, ita quod plu-
res occidebantur grandinibus illis, quam
gladiis Judæorum.

Annon in iracundia ejus impeditus est 5
sol, et una dies facta est quasi duo? id
est, sol in medio cœli stetit immobilis Ibid. 13.
spatio viginti quatuor horarum, ex ira per
zelum ipsius Domini Dei id principaliter
facientis, vel Josue id procurantis, quate-
nus filii Israel se ulciscerentur de adver-
B sariis suis. Nec solum sol, sed et luna
stetit tam diu. *Invocavit Altissimum po-* 6
tentem, qui solo nutu potest totum mun-
dum delere, *in oppugnando inimicos un-
dique* in terra Chanaan, sciens se absque
speciali et supernaturali Dei auxilio for-
tissimis gentibus illis prævalere nullate-
nus posse. Unde et in libro ejus legitur
pronus jacuisse in terra usque ad vespe- Ibid. VII, 6.
ram. *Et audivit illum magnus et sanctus
Deus in saxis grandinis virtutis valde
fortis,* id est mittendo super adversarios Ibid. X, 11.
C ejus lapides grandinis magnos et duros,
magnæ efficaciæ ad necandum eos super
quos ceciderunt, sicut jam patuit. In præ-
allegatis tamen non legitur ipse Josue Do-
minum exorasse pro hac re. Sed non
omnia scripta sunt ; certumque est Josue
sanctum virum invocasse assidue divinum
auxilium.

Impetum fecit contra gentem hostilem, 7
videlicet Chananæos, *et in descensu per-
didit contrarios,* id est, adversarios illos
occidit in descensu Bethoron, ac descen-
D dentibus super illos grandinibus ; *ut cogno-* 8
scant gentes potentiam ejus, id est omni-
potentiam Dei, sive robur quod dedit Josue
servo suo ac Israeli, *quia contra Dominum
pugnare non est facile :* imo stultum est,
præsumptuosum, ac dejectionis principi-
um, quum Omnipotenti nullus queat resi-
stere. *Et secutus est a tergo potentes,* id
est, Chananæos fugientes insequebatur.
Hinc scriptum est : Irruit super eos repen- Ibid. 9, 10.
te, contrivitque plaga magna, ac persecu-
tus est eos per viam ascensus Bethoron.

9 *Et in diebus Moysis, misericordiam* A
fecit ipse et Caleb filius Jephone : id est,
quando missi sunt ipse Josue et Caleb
Num. xxxii, 8. cum aliis decem a Moyse de Cadesbarne
ad explorandum terram promissam, rever-
sus ipse et Caleb cum aliis, misericorditer
egit cum populo Israel, de quorum mur-
muratione et rebellione ac incredulitate
eatenus doluerunt, quod vestimenta sua
sciderunt : quæ omnia in Numerorum li-
Ibid. xiii, xiv, 1-38. bri textu plenius describuntur ; *stare con-*
tra hostem, id est stando viriliter contra
alios decem exploratores perversos, qui B
populum terruerunt, *et prohibere gentem*
a peccatis, id est refrenando pro posse fi-
lios Israel ab eorum murmuratione, rebel-
lione, ac proposito redeundi in Ægyptum.
Hinc subditur : *et confringere murmur ma-*
litiæ, id est reprimendo malitiosum mur-
mur filiorum Israel murmurantium contra
Deum et Moysen. Hinc in Numeris fertur :
Ibid. 2, 3, 6, 7, 9. Murmurati sunt contra Moysen et Aaron
cuncti filii Israel, dicentes : Utinam perea-
mus, et non inducat nos Dominus in ter-
ram istam, ne cadamus gladio. At vero C
Josue et Caleb sciderunt vestimenta sua, et
ad omnem multitudinem locuti sunt : No-
lite rebelles esse contra Dominum, neque
timeatis populum terræ hujus, quia sicut
panem, ita eos possumus devorare ; Domi-
nus nobiscum est.

10 *Et ipsi duo constituti*, id est a Deo in
virtutibus collocati, *a periculo,* id est a
plaga mortis, *liberati sunt* per hoc, quod
Deus præservavit eos a culpa, ob quam
Ibid. 36, 37. alii decem exploratores fuerunt percussi,
ut in Numerorum habetur libro. Liberati D
Ibid. 38. sunt etiam a periculo quod omnes contra
Moysen (ut dictum est) murmurantes inci-
derunt : qui ob murmurationem, rebellio-
nem, infidelitatemque suam mortui sunt
in deserto, atque ab ingressu terræ pro-
missionis prohibiti. Unde subjungitur : *a*
numero sexcentorum millium peditum :
quia in prima numeratione filiorum Is-
rael, a vicesimo anno et supra, qui pote-
rant ad bella procedere, fuerunt sexcenta
millia : non tamen præcise, imo ut in

Numeris habetur, fuerunt sexcenta tria Num. i, 46.
millia quingenti quinquaginta; sed Scri-
ptura istas minutias non attendit. Et de
omnibus illis, hi duo dumtaxat terram
promissionis introierunt : imo et alios in-
duxerunt in eam, præsertim Josue. Pro-
pter quod subditur : et *inducere illos in*
hereditatem, in terram quæ manat lac et
mel, id est, affluentiis victualium est re-
ferta. Verumtamen, de Levitis ex Ægypto
egressis, et inter suos numeratis, multi in-
troierunt terram promissionis, sicut et Ele-
azarus et Phinees. Sed tribus Levi inter
alias tribus numerata non fuit, nec eo mo-
do ut aliæ, sed seorsum specialique mo-
do : et illi qui introierunt, non murmu-
raverunt cum aliis contra Moysen in casu
prætacto.

Et dedit Dominus ipsi Caleb fortitudi- 11
nem, id est robur mentis et corporis; *et*
usque in senectutem permansit illi virtus
corporeæ fortitudinis, quum tamen a quin-
quagesimo anno illa solet tendere ad de-
fectum, *ut ascenderet in excelsum terræ*
locum, id est ad loca montana, videlicet
ad expugnandum habitatores eorum, at-
que ad possidendum hæc loca. *Et semen*
ipsius obtinuit hereditatem, ut viderent, 12
id est, ex beneficiis justo Caleb a Deo col-
latis considerarent, *omnes filii Israel, quia*
bonum est obsequi sancto Deo, qui etiam
aliquando in præsenti tam copiose remu-
nerat suos. Hinc in Josue libro scriptum
est : Dixit Caleb ad Josue : Quadraginta Josue xiv, 7, 10-13.
annorum eram quando me misit Moyses,
ut considerarem terram. Hodie octoginta
quinque annorum sum, sic valens ut eo
valebam tempore; illius in me temporis
fortitudo usque hodie perseverat, tam ad
bellandum quam ad gradiendum. Da ergo
mihi montem istum, in quo Enacim sunt
et urbes magnæ, si forte potuero delere
eos. Benedixitque ei Josue, et tradidit ei
Hebron in possessionem.

Sequitur laus judicum in generali. *Et* 13
judices singuli suo, id est proprio *nomine*
appellati, qui sicut in libro Judicum in-
venitur, post Josue præfuerunt ; *quorum*

non est cor corruptum, id est vitiis lacera- A
tum, scilicet eo tempore quo præfuerunt :
quidam tamen eorum ante sui assumptio-
nem officii fuerunt iniqui, ut Jephthe, qui
Judic. xi, 3. erat ad tempus princeps latronum. *Qui*
non aversi sunt a Domino, per idolola-
triam aut alia magna peccata : ideo intel-
ligendum est istud non de universis judi-
cibus Israel, quum et Abimelech pessimus
14 fuerit; *ut sit memoria illorum in benedi-*
ctione, id est, cum laude et benedictioni-
Prov. x, 7. bus frequentetur, juxta illud : Memoria
justi cum laudibus. *Et ossa eorum pullu-*
lant de loco suo, id est, de suis sepulcris
germinant bonæ famæ odorem et exem-
plaritatem his qui recordantur ipsorum
judicum, et eorum visitant monumenta;
15 *et nomen eorum permanet in æternum:*
id est, memoria nominis ac personæ ipso-
rum, in militanti ac triumphanti perseve-
rat Ecclesia, et ipsi æternaliter sunt cum
Deo. Nam et liber Judicum omni anno in
Ecclesia legitur, in quo eorum gesta et
nomina recoluntur. *Permanente ad filios*
illorum sanctorum virorum gloria, id est,
fama et virtuositate sanctorum judicum
perseverante usque ad filios et imitatores
ipsorum, et in cordibus posterorum.
Sequuntur præconia Samuelis, qui inter
16 judices ultimus fuit et sanctior. *Dilectus a*
Domino Deo suo Samuel propheta Domi-
I Reg. ii, 21, 26. *ni.* De quo legitur primo Regum : Magni-
ficatus est puer Samuel apud Dominum, et
placebat tam Deo quam hominibus. *Reno-*
vavit imperium, id est, regium principa-
tum, Deo jubente, transtulit de Benjamin
Ibid. xvi, 13; x, 1. tribu ad tribum Juda, ungendo David in
regem pro Saul, quem unxerat ante. Unde
subjungitur : *et unxit principes in gente*
sua, id est, Saulem et David unxit reges in
Ibid. xv, 23, 26. populo Judæorum : et dixit ad Saul, Abje-
Ibid. xiii, 14. cit te Dominus, ne sis rex; et rursus, Quæ-
sivit sibi Dominus virum secundum cor
17 suum. *In lege Domini congregationem ju-*
dicavit, id est, collectionem Judæorum ju-
dicavit secundum legis divinæ præcepta,
Ibid. vii, 15, 16. secundum illud primi Regum : Judicavit
Samuel Israel, circumiens Bethel et Gal-

gala et Maspha. *Et vidit Deum Jacob* per
propheticas revelationes, et per contem-
plationes sublimes, atque imaginarias vi-
siones, ut primo Regum diffuse describi- I Reg. iii, viii, ix, xv, xvi.
tur; *et in fide sua probatus est propheta,*
id est, approbatus est propheta a Deo atque
hominibus, ob fidei suæ ac fidelitatis emi-
nentiam. *Et cognitus est in verbis suis fi-* 18
delis : secundum illud Regum libro pri-
mo: Cognovit universus Israel quod fidelis Ibid. iii, 20, 21.
Samuel propheta esset Domini, et evenit
sermo Samuelis universo Israeli; *quia vi-*
B *dit Dominum lucis,* sicut jam dictum est,
et verba ejus audivit in revelationibus
secretorum.
Et invocavit Dominum omnipotentem 19
in oppugnando hostes circumstantes un-
dique, utpote Philistæos et alios, *in obla-*
tione viri immolati, id est per oblationem
ipsius Samuelis, quem mater sua adhuc in- Ibid. i, 22-28.
fantulum obtulit Deo in templo, ut legitur
primo libro Regum. Vel, ut aliqui legunt,
In oblatione viri inviolati, id est, ipsum
Samuelem Dominus exaudivit per oblatio-
C nem ipsius, qui fuit vir integer, virtuo-
sus, non corruptus per vitia. Hinc primo
libro Regum fertur : Tulit Samuel agnum Ibid. vii, 9.
lactentem unum, et obtulit holocaustum;
et clamavit ad Dominum pro Israel, et
exaudivit eum. *Et intonuit de cœlo Domi-* 20
nus, id est, ministerio angelico produxit
tonitrua in cœlo aerio, *et in sonitu magno,*
id est horribili tonitru, *auditam fecit vo-*
cem suam, id est, sonum illum a se causa-
tum fecit palam terribiliterque audiri; *et* 21
contrivit principes Tyriorum et omnes du-
D *ces Philistiim,* qui tunc fuerant congregati
ad impugnandum filios Israel, juxta illud
primi libri Regum : Quum Samuel offerret Ibid. 10.
holocaustum, Philistæi inierunt prælium
contra Israel; intonuit autem Dominus fra-
gore magno super Philistiim, et exterruit
eos, et cæsi sunt a facie Israel. Et sicut ex
isto passu videtur, principes Tyriorum ve-
nerunt tunc in auxilium Philistæorum.
Et ante tempus finis vitæ suæ et sæculi, 22
id est suæ periodi seu durationis, puta in
senio suo, *testimonium præbuit in conspe-*

ctu Domini et christi ejus, id est, coram A
Deo et Saule recenter in regem uncto pro-
testatus est et probavit se juste præfuisse,
et neminem oppressisse, aut spoliasse de
filiis Israel, nec munera accepisse, sicut
subjungitur : *pecunias et usque ad calcea-
menta ab omni carne non accepit,* id est
nil penitus ab aliquo homine contra justi-
tiam; *et non accusavit illum homo.* Imo
I Reg. XII, 5. omnes attestabantur suæ justitiæ. Unde
Ibid. 3, 4. ait ad populum : Loquimini de me coram
Domino et coram christo ejus, utrum bo-
vem cujusquam tulerim aut asinum ; si
quempiam calumniatus sum, si de manu
cujusquam munus accepi. Et dixerunt,
Non.
23 *Et post hæc dormivit* somno mortis, *et*
Ibid. XXVIII, 15-19. *notum fecit regi* Sauli, ea quæ interroga-
vit a Samuele defuncto, *et ostendit illi fi-
nem vitæ suæ,* dicendo, Cras tu et filii tui
mecum eritis : ut primo libro Regum nar-
ratur. *Et exaltavit vocem ejus de terra in
prophetia :* id est, Samuel apparuit quasi
surgens de terra, et loquens alte ac forti-
ter, tanquam prophetice prænuntiavit Sau-
li non solum suam occisionem, sed etiam
interfectionem populi sui propter peccata
regis ac populi. Nam dixit : Sed et castra
Israel tradet Dominus in manus Philistiim.
Ideo subditur : *delere impietatem gentis,*
id est ad puniendum peccata Israeliticæ
plebis per manus Philistinorum. Præterea,
B an ipsemet spiritus Samuelis defuncti ap-
paruit Sauli, an spiritus malignus in spe-
cie ejus, magna est quæstio : de qua super
librum primum Regum diffuse tractatum Art. XLVII in fine.
est. Idcirco pertranseo. — Postremo, qua-
liter Josue pene in omnibus fuit figura
Christi, super Josue est ostensum. Ideo
nunc abscindo.

ARTICULUS XLVIII

EXPOSITIO CAPITULI QUADRAGESIMI SEPTIMI : POST HÆC SURREXIT NATHAN PROPHETA, ETC.

PRÆCONIA quorumdam regum, et ali- C
quorum qui regum fuerunt tempori-
1 bus, hic narrantur. *Post hæc surrexit Na-
than propheta,* qui post Samuelem splen-
duit spiritu prophetiæ, *in diebus David,*
quando scilicet regnavit : nam et Samuel
fuit in diebus David, sed antequam cœpit
2 regnare. *Et quasi adeps separatus est a
carne :* id est, sicut in sacrificiis adeps se-
parabatur a ceteris partibus animalis obla-
ti, ut ad Dei cremaretur honorem, juxta
Lev. III, 16, 17. illud Levitici, Omnis adeps Domini erit
jure perpetuo ; sic Nathan a carnalibus fi- D
liis Israel fuit disjunctus, tanquam vir spi-
ritualis et multum devotus ac exemplaris.
Aliqui tamen exponunt istud de David,
quod scilicet ceteris filiis Israel etiam
spiritualibus ac devotis divinior fuerit at-
que devotior. Nam subditur : *sic David a
filiis Israel.*
Cum leonibus lusit quasi cum agnis, id 3
est, per modum ludentis facili conatu et
delectabiliter occidit leonem, tanquam si
agnum interfecisset; *et in ursis similiter
fecit, sicut in agnis ovium,* celeriter ur-
sum interimendo. Quocirca sciendum, quod
in nulla scriptura canonica legitur David
occidisse leones et ursos, nisi quod ipse-
met libro primo Regum ait ad Saul : Pa- I Reg. XVII, 34-36.
scebat servus tuus patris sui gregem, et
veniebat leo, vel ursus, et tollebat arietem
de medio gregis; et persequebar eos, et
percutiebam, eruebamque de ore eorum ;
et illi consurgebant adversum me, et ap-
prehendebam mentum eorum, et suffoca-
bam interficiebamque eos : nam et leonem

et ursum interfeci ego servus tuus. Ex qui-
bus verbis non habetur, nisi quod unum
leonem et unum occiderit ursum. Idcirco,
quum dicitur hoc loco pluraliter, Cum
leonibus et ursis, puto plurale poni pro
singulari. *In juventute sua.*
4 *Numquid non occidit gigantem,* scilicet
Goliath Philistæum, *et abstulit opprobrium
de gente?* id est, populum Israel liberavit
de opprobrio, quod eis Goliath quotidie
inferebat. Qui, ut primo Regum legitur,
I *Reg.* XVII, 8. dixit exercitui Hebræorum : Eligite ex
vobis virum, et descendat ad singulare
Ibid. 10. certamen. Et addidit : Ego exprobravi ag-
5 minibus Israel hodie. *In tollendo manum,
in saxo fundæ dejecit exsultationem Go-
liæ :* id est, ipse David elevando manum
suam ac brachium ad projiciendum la-
pidem cum funda, vulneravit Goliath in
fronte, ita quod cecidit, accurrensque Da-
vid, gladium extraxit Goliath, amputans ei
6 caput proprio ense. *Ubi invocavit Deum
omnipotentem, et dedit in dextera ejus
tollere hominem fortem in prælio,* id est,
Deus concessit ipsi David, ut cum dextera
sua occideret et tolleret de hac vita robu-
stum illum gigantem in duello, *et exaltare
cornu gentis suæ :* quoniam David sic præ-
valendo, confortavit potestatem regis Saul
et sui exercitus, quia Goliath occiso, fuge-
Ibid. 52, 53. runt protinus Philistiim : quos insecuti
filii Israel occiderunt fugientes in via, et
castra eorum sunt deprædati, prout præ-
allegato refertur capitulo.
7 *Sic in decem millibus* Philistinorum,
quos occidit, seu (modo prætacto) fecit oc-
cidi, *glorificavit eum* Deus. Propter quod
Ibid. XVIII, 7. egressæ feminæ cecinerunt : Percussit Saul
mille, et David decem millia, prout libro
primo Regum describitur. *Et laudavit eum
in benedictionibus Domini,* id est, Deus
laudabilem fecit ipsum David propter do-
na et triumphos quos ei gratiose conces-
sit, *in offerendo illi coronam gloriæ,* id
8 est dando ei regiam potestatem. *Contrivit
enim inimicos undique,* id est, David au-
xilio Dei ex omni parte devicit adversarios
Israelitici populi, *et exstirpavit Philistiim*

A *contrarios, usque in hodiernum diem,* id
est, Philistæos specialiter ac vehementer
vastavit et vicit : non eos totaliter occi-
dendo, sed potestatem ipsorum valde di-
minuendo, ita quod de cetero non sunt
filiis Israel dominati. Ideo subditur : *con-
trivit cornu,* id est potestatem extollen-
tiamque *ipsorum usque in æternum.*
In omni opere dedit confessionem San- 9
cto et Excelso in verbo gloriæ, id est, in
cunctis actibus suis bonis atque victoriis,
in omni gratia et profectu, laudavit Deum
B sublimem essentialiter sanctum, per verba
sapientialia et præclara, omne bonum Deo
devotissime attribuendo. Sæpe equidem
ait in libro Psalmorum : Confitebor tibi, *Ps.* IX, 2; CX, 1; CXXXVII, 1.
Domine, in toto corde meo. Et rursus :
Non nobis (inquit), Domine, non nobis, *Ps.* CXIII, 1, sec. Hebr.
sed nomini tuo da gloriam. *De omni corde* 10
suo, id est toto intellectu et affectu, *lau-
davit Dominum :* sicut patet in devotissi-
mis psalmis quos edidit. *Et dilexit Deum
qui fecit illum,* videlicet proprium Crea-
torem, dicendo : Diligam te, Domine, for- *Ps.* XVII, 2.
C titudo mea. Hinc secundo Regum libro
protestatur : Cuncta salus mea et omnis II *Reg.* XXIII, 5.
voluntas, nec est quidquam ex ea quod
non germinet. *Et dedit illi contra inimi-
cos potentiam,* id est, virtutem prævalendi
adversariis contulit Deus ipsi David. Unde
in libris Paralipomenon frequenter habe-
tur : Salvavit Dominus David in omnibus I *Par.* XVII, 8; XVIII, 6, 13.
ad quæcumque perrexit.
Et stare fecit cantores contra altare, id 11
est, David ordinavit et jussit ut cantores
starent circa altare templi, seu ex oppo-
D sito ejus, quatenus tempore sacrificiorum
cantarent ibi psalmos et hymnos, prout
libro primo Paralipomenon recitatur; *et* *Ibid.* XXV.
in sono eorum dulces fecit modos, id est
melodias suaves : quia instituit psalmos et
spiritualia cantica decantari cum musicis
instrumentis, sicut et in deportatione ar- II *Reg.* VI, 5, 12, 15.
cæ. *Et dedit in celebrationibus decus,* id 12
est, in divini obsequii exsecutionibus et
cultu ac ritu solennium, fecit venustum et
decentem processum servari, ita quod om-
nia decenter et ordinate fiebant. *Et orna-*

vit tempora usque ad consummationem A
vitæ, id est, tempora quibus regnavit, fecit
a populo suo tam devote expendi, quod
erant quasi aurea tempora sub eo usque
ad finem vitæ suæ, et tunc populus Israel
fuit in præcipua prosperitate; *ut lauda-*
rent nomen sanctum Domini, id est, san-
ctum Deum jugiter collaudarent ministri
templi in templo, et etiam alii suo modo,
et amplificarent mane Dei sanctitatem, id
est, sanctitatem Dei immensam, seu san-
ctum Deum, copiosius solito honorarent,
laudarent, mane surgendo, et ante omnia B
exsequendo divina : juxta illud Psalmistæ,
Ps. v, 5. Mane adstabo tibi, et videbo ; atque in
Is. xxvi, 9. Isaia, De mane vigilabo ad te.
13 *Christus purgavit peccata ipsius,* id est
Unigenitus Patris, rex Messias in lege pro-
II *Reg.* xii, 13. missus, secundum quod Deus gratiam con-
tritionis et remissionis præstitit David
Matth. xxii, 43, 44; *Ps.* cix, 1. regi. Quem ipse David in spiritu vocat
Dominum, dicens : Dixit Dominus Domino
Judæ 5. meo. De quo Judas ait apostolus : Jesus
populum suum salvans de terra Ægypti,
secundo eos qui non crediderunt, perdi- C
dit. *Et exaltavit in æternum cornu ejus,*
id est, regiam potestatem magnificavit in
eo ac posteris ejus, quousque ex eis natus
est Christus : in quo regia potestas David
Is. ix, 7. est perpetuata, juxta illud in Isaia, Super
solium David et super regnum ejus sede-
Luc. i, 32. bit in æternum; et in Luca, Dabit illi Do-
minus Deus sedem David patris ejus, et
regnabit in domo Jacob in æternum. *Et*
dedit illi testamentum regum, id est pa-
ctum et promissionem, quod posteri ejus
succederent ei in regno. Unde secundo D
II *Reg.* vii, 16. Regum Dominus dixit ad eum : Fidelis erit
domus tua et regnum tuum usque in æter-
num ante faciem meam, et thronus tuus
erit firmus jugiter. *Et sedem gloriæ in*
Israel, id est thronum regalem præclarum
super duodecim tribus.
14 *Post ipsum surrexit filius sensatus,* id
est, sapientissimus Salomon successit Da-
vid regi in regno; *et propter illum deje-*
cit omnem potentiam inimicorum, id est,
Deus pacifice subdidit gentes in circuitu
filiorum Israel commorantes, ipsi Salomo-
ni, quæ gentes ante frequenter fuerunt
hostes Israeliticæ plebis : quatenus Salo- III *Reg.* iii, 1.
mon pacem undique habens, construeret
celeberrimum templum Deo. Hinc subdi-
tur : *Salomon imperavit in diebus pacis :* 15
cui subjecit Deus omnes hostes, ut conde-
ret domum in nomine suo, id est, templum
ædificaret Deo ad ipsius honorem, et no-
men, et famam, *et pararet sanctitatem in*
sempiternum, id est cultum Dei et vasa ac
utensilia templi ad Dei obsequium requi-
sita; vel, ut populum præpararet ad sancte
vivendum; *quemadmodum eruditus est*
in juventute sua, id est, secundum quod
David pater suus docuit eum de modo I *Par.* xxviii, 11-21.
construendi templum, dans ei descriptio-
nem templi et faciendorum in eo, prout in
libro primo Paralipomenon habetur. Do- III *Reg.* ii, 3; I *Par.* xxviii, 9.
cuit etiam filium suum, qualiter indesi-
nenter timeret et coleret Deum. Similiter
Nathan propheta diligenter docuit Salomo-
nem in pueritia sua, et paulo post eruditus
fuit plenissime per sapientiam infusam a III *Reg.* iv, 29-31.
Deo. Ideo subditur :
Et impletus est quasi flumen sapientia, 16
id est multum copiose, sicut flumen im-
pletur guttis et aquis; *et terram retexit*
anima sua, id est, mens Salomonis ape-
ruit et notificavit terrenarum rerum natu-
ras, tractando de naturis et proprietatibus *Ibid.* 33; *Sap.* vii, 20.
herbarum et arborum, gemmarum, vir-
gultorum, radicum, lignorum, animalium
gressibilium, volucrum et piscium, prout
in tertio Regum et secundo Paralipomenon
libris scriptum est atque expositum.
Insuper, ex admiratione tanti viri diri-
git verbum ad eum, mutans locutionem a
persona tertia ad secundam. *Et replesti in* 17
comparationibus ænigmata, id est, obscu-
ras sententias cum variis similitudinibus
plene proposuisti, et reginæ Saba tibi talia III *Reg.* x, 3; II *Par.* ix, 2.
proponenti plenarie super his respondisti.
Ad insulas longe divulgatum est nomen
tuum, in tantum quod tota terra deside- III *Reg.* x, 24; II *Par.* ix, 23.
rabat videre vultum tuum, et audire sa-
pientiam tuam. Propter quod regina Saba
a finibus terræ venit ad te. *Et dilectus es* *Matth.* xii, 42.

tiam, multi tamen ex eis manserunt in terris suæ captivitatis, amore possessionum et uxorum ac sobolis, quas ibi procuraverunt : imo pauci ex decem tribubus redierunt. Propter quod dicunt nonnulli, quod nati ex decem tribubus non fuerunt reversi : quia quod modicum est, reputatur pro nihilo. Nihilo minus ex illis paucis A reversis, et aliis ex semine decem tribuum natis, atque hinc inde reductis, nati sunt multi : de quibus et de natis ex tribu Juda, prophetæ sancti, Ezechiel, Zacharias atque Jeremias, vaticinati sunt, quod venirent et constituerent sibi caput unum, id est, in Christum concorditer crederent.

ARTICULUS XLIX

DECLARATIO CAPITULI QUADRAGESIMI OCTAVI : ET SURREXIT ELIAS PROPHETA QUASI IGNIS.

HIC collaudantur quidam magni et san-
1 cti Prophetæ. *Et surrexit Elias propheta quasi ignis,* id est valde fervens in
Dei amore ac zelo justitiæ, atque in verbis
increpatoriis vehementer acutus. Hinc subditur : *et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Nam et fervens fuit in exhortando
et instruendo suos discipulos, et Deitatis
amore succensus, succendit et alios. Unde
III *Reg.* xix, 10, 14. libro tertio Regum fatetur : Zelo zelatus
sum pro Domino. Et per Jeremiam quo-
Jer. xxiii, 29. que Dominus loquitur : Numquid non verba mea sunt quasi ignis, et quasi malleus
conterens petram ?
2 *Qui induxit in illos famem,* id est, zelo
justitiæ procuravit terræ sterilitatem, ex
qua secuta est fames multorum ; *et imitantes illum, invidia sua tabefacti sunt,*
vel, ut aliqui habent, Pauci facti sunt. Isti
III *Reg.* xviii, 19-40. fuerunt prophetæ Baal quadringenti, invidentes Eliæ, et volentes impetrare consumptionem sacrificiorum suorum a Baal
per ignem, sicut impetravit Elias a Domino : quod fuit velle eum imitari præsumptuose. Qui ab eodem, occisi sunt gladio,
ut tertio Regum habetur. *Non poterant enim sustinere præcepta Domini,* id est resistere jussionibus Dei, qui per Eliam loquebatur, et jubebat eos interfici, etiam
præsente rege Achab, qui id impedire au-
3 sus non fuit. *Verbo Domini continuit cœ-*
B *lum,* id est, virtute divina, seu fervente
oratione, et verbo quod protulit ex divino
instinctu, repressit cœlum aerium a pluvia
annis tribus et mensibus sex, juxta quod
legitur tertio Regum : Et dixit Elias : Vivit Dominus, in cujus conspectu sto, si III *Reg.* xvii, 1.
erit annis his ros et pluvia, nisi juxta oris
mei verba. Et in Canonica Jacobi apostoli : Elias homo erat similis nobis, passibilis; et oratione oravit, ut non plueret *Jacob.* v, 17.
super terram, et non pluit annos tres et
menses sex. Ex quo S. Jacobus probat,
C quod magni vigoris sit apud Deum oratio *Ibid.* 16.
justi assidua. *Et dejecit a se ignem terræ**: * *de cœlo ignem ter*
id est, orationis suæ virtute procuravit III *Reg.* xviii, 36-38.
quod ignis descendit ex aere, et devoravit
sacrificium suum, ut legitur libro tertio
Regum ; et postea bis impetravit ignis descensum, quo devorati fuerunt quinquagenarii Ochoziæ cum suis quinquaginta, IV *Reg.* i, 10, 12.
quemadmodum in quarto libro Regum narratur.
Sic amplificatus est, id est magnus et 4
præclarus ostensus, *Elias in mirabilibus*
D *suis,* id est per miracula a se ministerialiter facta, principaliter autem a Deo meritis
precibusque Eliæ. *Et quis poterit similiter gloriari tibi,* id est de tanta sua excellentia jucundari in Deo ? Utique pauci de his
qui fuerunt in veteri Testamento. Gloriosi
vero Apostoli, et multi Sancti in evangeli-

ca lege fecerunt majora, et multo plura A
5 miracula quam Elias. *Qui sustulisti mor-*
III Reg. xvii, 22. *tuum ab inferis,* id est, filium viduæ in
Sarepta defunctum resuscitasti, *de sorte*
mortis, in verbo Domini Dei, id est de
Ibid. 21. mortis eventu, oratione fusa ex divino in-
stinctu, prout in tertio Regum libro legi-
6 tur. *Qui dejecisti reges ad perniciem,* id
Ibid. xxi, 24; IV Reg. i, 6. est, Achab regem et filium ejus Ochoziam
dixisti morituros propter eorum excessus;
II Par. xxi, 14, 15. similiter Joram filium Josaphat, ut in se-
cundo libro Paralipomenon recitatur. *Et*
confregisti facile potentiam eorum, id est, B
faciliter impetrasti a Domino, et prædixi-
sti eorum dejectionem, *et gloriosos de le-*
cto suo, id est, de sua carnali repausatio-
ne excussisti in mortem. Vel ideo dictum
IV Reg. i, 6. est hoc, quoniam Ochoziæ prædixit quod
de lecto suo non surgeret, eo quod consu-
luerit Beelzebub, ut in quarto Regum libro
inducitur.
7 *Qui audisti in Sina judicium,* id est, in
III Reg. xix, 5-18. monte Sinai Deus tibi revelavit per ange-
lum quædam sua secreta consilia ac ju-
dicia : secundum quod in tertio Regum C
scriptum est; *et in Horeb judicia defensi-*
onis. Mons Sinai, alio nomine dicitur Ho-
reb, præsertim quoad partem suam infe-
riorem : et ibi audivit Elias a Domino
quædam judicia suæ justitiæ, quibus de-
fendit se, id est, suam injuriam vindicavit
8 de transgressoribus legis. *Qui ungis reges*
ad pœnitentiam, id est ad correctionem
iniquorum, ut de suis pœniterent peccatis.
Ibid. 15-17. Unde libro tertio Regum fertur : Ait Domi-
nus ad Eliam : Unges Hazael regem super
Syriam, et Jehu unges regem super Israel, D
Eliseum autem unges prophetam pro te :
et erit, quicumque fugerit gladium Hazael,
occidet eum Jehu; et qui fugerit gladium
Jehu, occidet eum Eliseus. *Et Prophetas*
IV Reg. ii, 14, 15. *facis successores post te :* id est, Eliseo gra-
tiam prophetiæ impetrasti, et Jonæ, ut ali-
III Reg. xvii, 22. qui dicunt, dicentes quod ipse fuit quem
suscitavit a mortuis. Habuit quoque mul-
tos discipulos, qui tertio et quarto Regum
Ibid. xx; IV Reg. ii, iv, v, ix. libris dicuntur filii prophetarum : et multi
discipulorum illorum gratiam prophetiæ
habebant. Nam et Eliseo prædixerunt quod IV Reg. ii, 3, 5.
Elias auferendus esset ab eo.
Qui receptus es, id est translatus in pa- 9
radisum, *in turbine ignis,* id est cum ignea
impulsione seu commotione. Hinc expo-
sitorie subditur, *in curru equorum igne-*
orum : juxta illud quarti Regum : Ecce Ibid. 11.
currus igneus et equi ignei diviserunt
utrumque, scilicet Eliam et Eliseum, ab
invicem ; et ascendit Elias per turbinem
in cœlum, scilicet aerium. Quod totum an-
gelico ministerio factum est, prout super
Regum libros plenius dictum est. *Qui in-* 10
scriptus es in judiciis temporum, id est,
prophetice prænuntiatus ac desuper præ-
visus es venire rursus ad homines tempori-
bus Antichristi, ad resistendum impiissimo
illi, atque ad instruendum Judæos. Pro-
pter quod subditur : *Lenire iracundiam*
Domini, id est ad mitigandum iram Dei
per conversionem iniquorum ad ipsum,
conciliare cor patris ad filium, id est ad
convertendum Judæos incredulos tunc fu-
turos ad Christum, atque per hoc facere
concordiam inter sanctos Patriarchas et
ipsos, *et restituere tribus Jacob,* id est ad
reformandum spiritualiter eas, et ad per-
ducendum eas ad statum salubrem. Hinc
in Evangelio ait Salvator : Elias quum ve- Marc. ix, 11.
nerit, restituet omnia. Per Malachiam quo-
que protestatur : Ecce ego mittam vobis Malach. iv, 5, 6.
Eliam prophetam, antequam veniat dies
Domini magnus et horribilis; et convertet
cor patrum ad filios, et cor filiorum ad
patres eorum, ne forte veniam et percu-
tiam terram anathemate.

Beati qui te audierunt non solum auri- 11
bus corporis, sed etiam cordis, tibi obtem-
perando. Auribus enim corporis audierunt
eum Achab, Ochozias, sacerdotesque Baal,
et alii multi pravissimi. *Et in amicitia*
tua decorati sunt, id est, tibi amici fue-
runt per veram concordiam, voluntatisque
conformitatem : quod sine caritate et pace
interna non fuit. Talis namque amicitia
fundatur in bono honesto. *Nam nos vita* 12
vivimus tantum, id est vita naturæ et gra-
tiæ, absque tantis et talibus miraculis qua-

gitur. Scripsit quippe evidenter et copiose
de Christi mysteriis, de divini rigore judi-
cii, de futuris suppliciis, et de omni beati-
28 tudine electorum. Et *ostendit,* id est præ-
A nuntiavit, *futura et abscondita antequam
evenirent :* nam et de tribulationibus et
captivitatibus Judæorum, liberationibus-
que eorum, multa conscripsit.

ARTICULUS L

EXPOSITIO CAPITULI QUADRAGESIMI NONI : MEMORIA JOSIÆ IN COMPOSITIONE ODORIS FACTA.

RECITANTUR hic præconia Josiæ, et
1 aliorum patrum sanctorum. *Memoria
Josiæ in compositione odoris facta,* id est
similis confectioni odoriferæ, *opus pig-
mentarii,* id est assimilanda unguento fa-
cto ab eo qui facit pigmenta. Quemadmo-
dum enim talis confectio dulcis est, et ex
diversis aromaticis rebus conficitur, sic Jo-
siæ memoria est suavis ex consideratione
et connexione virtutum et perfectionum ac
2 meritorum ipsius. *In omni ore quasi mel
indulcabitur ejus memoria :* id est, dulce
erit loqui de viro tam religioso, fervente,
perfecto, et in mente erit ejus memoria
tam suavis, ut redundet in corpore. Consi-
deratio namque tantarum virtutum, parit
in corde delectationem. *Et sicut musica
in convivio vini :* in quo harmonia musi-
corum instrumentorum multum delectat
epulantes, qui et ex vini potatione et cibo
exhilarantur, sicque dispositi sunt ad de-
lectandum valde ex musica.
3 *Ipse est directus divinitus,* id est a Spi-
ritu Sancto missus, motus, et inspiratus, *in
pœnitentia gentis,* id est ad inducendum
II *Par.* xxxiv, 29-33. efficaciter populum suum ad pœnitendum
ac resipiscendum de suis peccatis ; *et tulit
Ibid.* 3-7. *abominationes impietatis,* id est, idolola-
4 trias abstulit a populo suo, *et gubernavit
ad Dominum cor ipsius,* id est, mentem
suam plenarie direxit ad Deum. Vel : Cor
ipsius, id est mens sua, gubernavit, id est,
populum sibi commissum direxit ad Do-
minum. *Et in diebus peccatorum,* id est
idololatrarum, *corroboravit pietatem,* id
B est, cultum Dei recuperavit ac stabilivit,
convertendo ad Deum ipsos idololatras,
juxta illud secundi Paralipomenon : Octa- II *Par.* xxxiv, 3.
vo anno regni sui, quum adhuc puer es-
set, cœpit quærere Dominum, et duodecimo
anno postquam regnare cœperat, munda-
vit Judam et Jerusalem ab excelsis et lu-
cis, simulacrisque et sculptilibus. Insuper
quarto Regum legitur : Similis ei non fuit IV *Reg.* xxiii, 25.
ante eum rex, qui reverteretur ad Domi-
num in omni corde suo, et in tota anima
sua, et in universa virtute sua, juxta om-
C nem legem Moysis ; neque post eum sur-
rexit similis ei.
Præter David, et Ezechiam, et Josiam, 5
omnes reges peccatum commiserunt. Circa
hoc oritur quæstio gravis, qualiter verum
sit. Sic etenim sonat, quasi tres præfati
reges non commiserint peccatum : quum
tamen David præter cetera sua peccata,
etiam adulterium, proditionem, homici- II *Reg.* xi, 4, 14-17.
diumque commiserit. Denique gravius pec-
casse videtur, quam Josaphat et alii qui-
dam, de quibus tale nil legitur. Et de Asa
D rege ait Scriptura, quod cor ejus fuit per- III *Reg.* xv, 14.
fectum cum Domino Deo.
Ad ista quidam respondent, quod omnes
reges Juda et Israel commiserunt aliquo
modo idololatriam, præter David, Ezechi-
am, atque Josiam. Contra quod objici po-
test illud secundi Paralipomenon : Fecit II *Par.* xiv, 2-5.
Asa quod bonum et placitum erat in con-
spectu Domini Dei sui, et subvertit altaria
peregrini cultus et excelsa, et confregit
statuas, lucosque succidit ; ac præcepit Ju-

dæ, ut quæreret Dominum Deum patrum A
suorum, et faceret legem, et universa man-
data; et abstulit e cunctis urbibus Juda
aras et fana, et regnavit in pace. Denique
II *Par.* xvii-xx. eodem Paralipomenon libro, per diversa
capitula describuntur virtutes, devotio, et
laudes magnificæ Josaphat regis. De quo
Ibid. xvii, 6. inter cetera legitur : Quumque sumpsisset
cor ejus audaciam propter vias Domini,
etiam excelsa atque lucos de Juda abstu-
lit. Porro de Joathan rege ait super Isaiam
Hieronymus, quod justissimus fuit. Simi-
Ibid. xxvi, 1-15. liter de Ozia patre ejus multa commen- B
dabilia refert Scriptura, de hoc solo eum
Ibid. 16-20. redarguens, quod sibi sacerdotale usurpa-
vit officium. Sicque regibus istis, videlicet
Asa, Josaphat, Joathan, et Oziæ, non con-
6 veniunt quæ sequuntur: *Nam reliquerunt*
legem Altissimi reges Juda, et contempse-
7 *runt timorem Dei. Dederunt enim re-*
gnum suum aliis, et gloriam suam alie-
nigenæ genti, id est, peccando meruerunt
quod regnum eorum traditum est Assyriis
et Chaldæis.
Adhuc juxta prætacta aliqui dicunt, C
quod præfati reges aliquo modo per ido-
lolatriam peccaverunt, non destruendo ex-
celsa in toto, sed in parte dumtaxat. Nam
et de Asa et Josaphat legitur tam in libro
III *Reg.* xv, 14; xxii, 44; II *Par.* xv, 17; xx, 33. Regum, quam Paralipomenon, quod non
abstulerunt excelsa, vel quod excelsa de-
relicta sunt, quia non destruxerunt ea to-
taliter, sed ea potissimum in quibus ido-
lis sacrificabatur. Excelsa autem vocantur
loca sublimia, in quibus etiam gentiles
consueverunt sacrificare. Et sic videbatur
quasi speciem idololatriæ quamdam habe- D
re, in excelsis offerre, præsertim templo
ædificato. Verumtamen, quia hic liber non
est in canone, et in Scriptura canonica
III *Reg.* xv, 11, 14; II *Par.* xvii, 3, 4; IV *Reg.* xv, 34; II *Par.* xxvi, 4, 5. præallegata ipse Asa, Josaphat, Joathan,
Ozias, justi fuisse scribuntur, tenendum
est absolute, quod justi fuerunt et bene
quieverunt in Domino, et de his in quibus
fuerunt culpabiles, pœnituerunt, sicut et
David. Concedendum tamen videtur, quod
David, Ezechias, et Josias, fuerunt ceteris
perfectiores.

Incenderunt electam civitatem sanctita- 8
tis : id est, reges Juda injusti idololatræ
promeruerunt sanctam urbem Jerusalem
divino cultui deputatam, a Chaldæis com-
buri; *et desertas fecerunt vias ipsius* :
quia et hoc meruerunt, quod per itinera
urbis illius non fuit incessus, civitate de-
structa, juxta illud in Threnis : Viæ Sion *Thren.* i, 4.
lugent, eo quod non sint qui veniant ad
solennitatem. Hæc ergo fecerunt *in manu*
Jeremiæ, id est, secundum quod ipse præ-
dixit. *Nam male tractaverunt illum*, id 9
est, graviter et multipliciter persecuti sunt,
projiciendo eum in lacum, in carcerem, *Jer.* xxxviii, 6; xxxvii, 14, 15; xx, 2; xl, 1. 4.
in nervum, in vincula; ac subsannan-
do, secundum quod ipse testatur, dicens,
Omnes maledicunt mihi; et rursus, Om- *Ibid.* xv, 10.
nes, inquit, subsannant me. *Qui a ventre* *Ibid.* xx, 7.
matris est consecratus propheta, id est,
sanctificatus fuit in utero, ut esset pro-
pheta, secundum quod ait in sui exordio
libri : Factum est verbum Domini ad me, *Ibid.* i, 4, 5.
dicens : Priusquam te formarem in utero,
novi te; et antequam exires de ventre,
sanctificavi te, et prophetam in gentibus
dedi te. *Evertere et eruere et perdere, et*
iterum ædificare et renovare : id est, ad
hoc factus est propheta, ut prænuntiaret
eversionem dejectionemque civitatis et
templi, ac populi devastationem, et quod
postea templum et urbs essent reædifi-
candæ. Et talia de aliis quoque regnis et
gentibus prophetavit, secundum quod Do-
minus ait ad eum : Ecce constitui te super *Ibid.* 10.
gentes et regna, ut evellas, et destruas,
et disperdas, et dissipes, et ædifices, et
plantes.
Ezechiel, qui vidit conspectum gloriæ, 10
id est, præclaram et admirabilem habuit
visionem quatuor animalium, per quæ
quatuor Evangelistæ signantur, et throni
Dei in eo omnibus præsidentis: *quam* vi-
sionem *ostendit illi*, id est, videre et in-
telligere fecit eum Deus, *in curru Cheru-*
bim, id est similitudine currus et cherubici
spiritus. Quæ visio in ipsius Ezechielis
libro habetur, et ibi diligenter exposita : *Ezech.* i.
estque difficilis valde, sicut et ultima vi-

sio. Unde, ut refert Hieronymus, exordium
Genesis, et Canticum canticorum, et duæ
illæ visiones, apud Hebræos non legun-
tur alicui, nisi ad minus sit triginta anno-
11 rum. *Nam commemoratus est inimicorum,*
id est, impiorum et adversariorum Israeli-
ticæ plebis pœnas prædixit, *in imbre,* id
est in abundantia et rore suæ doctrinæ ac
prophetiæ : quæ per imbrem significatur,
quum Dominus ait per Prophetam de vi-
Is. v, 6. nea sua, utpote Synagoga : Mandabo nubi-
bus, ne pluant super eam imbrem. Propter
Deut. xxxii, 2. quod Moyses dixit : Concrescat ut pluvia
doctrina mea. *Benefacere illis qui ostende-
runt vias rectas,* id est ad prænuntiandum
et imprecandum prospera justis, et vera
docentibus, ac benefacientibus populo Dei.
Sequitur laus duodecim Prophetarum
12 minorum. *Et duodecim Prophetarum ossa
pullulant de loco suo.* Exponendum est
hoc, sicut id quod supra de judicibus scri-
Eccli. xlvi, 14. ptum est : Ossa eorum pullulant de loco
suo. *Nam corroboraverunt Jacob,* id est,
populum Israel natum ex Jacob, spiri-
tualiter confortaverunt suis doctrinis, ex-
emplis, visionibus, signis; *et redemerunt
se,* id est, a periculis vitiorum et condem-
nationis æternæ præservaverunt se, *in fide
virtutis suæ,* id est per fidem virtuosis
Galat. v, 6. actibus decoratam, quæ scilicet per dile-
Habac. ii, 4; ctionem operatur. Justus namque ex hu-
Rom. i, 17. *Jacob.* ii, 17. jusmodi fide vivit. Fides autem quæ non
habet opera, mortua est in se ipsa. Itaque
per hoc redemerunt se, quod commissum
sibi officium circa populum Israel effica-
citer impleverunt. Sic per Ezechielem Do-
Ezech. xxxiii, 9. minus ait : Si annuntiante te ad impium
ut a viis suis convertatur, non fuerit con-
versus : ipse in iniquitate sua morietur;
porro tu animam tuam liberasti.
13 *Quomodo amplificemus Zorobabel ?* id
est, qualiter satis digne et ample poteri-
mus eum laudare? tanquam dicat : Multum
laudabilis est. *Nam et ipse quasi signum
in dextera manu Israel,* id est, ipse orna-
mentum est Israelitici populi, sicut annu-
I *Esdr.* ii, 1, 2. lus digitum ornat. Fuit etenim dux Judæo-
rum de Babylonica redeuntium captivitate,

A et templum Domini instauravit, ut habetur *Agg.* i, 14.
in Esdra et Aggæo. Et consonat laus hæc
verbis Dei, dicentis per Prophetam : In *Ibid.* ii, 24.
die illo assumam te, Zorobabel fili Sala-
thiel, serve meus, et ponam te quasi si-
gnaculum, quia te elegi. Quod tamen (sicut
ibidem probatum est) de Christo est expo-
nendum ad litteram. Quocontra Dominus
de Jechonia per Jeremiam dixit : Vivo ego, *Jer.* xxii, 24.
quia si fuerit Jechonias filius Joakim re-
gis Juda, annulus in dextera manu mea,
inde evellam eum. *Et Jesum filium Jose-* 14
B *dec ?* id est, qualiter eum laudabimus ?
*Qui in diebus suis ædificaverunt do-
mum.* Fuerunt enim principales in ædifi-
catione templi secundi post reversionem
de Babylone. Fuitque Jesus hic filius Jo-
sedec, sacerdos magnus seu pontifex tem-
pore illo : de quo in Zacharia legitur,
Ostendit mihi Dominus Jesum sacerdotem *Zach.* iii, 1.
magnum, stantem coram angelo; atque in
Aggæo, Factum est verbum Domini in ma- *Agg.* i, 1.
nu Aggæi ad Zorobabel filium Salathiel,
ducem Juda, et ad Jesum filium Josedec,
C sacerdotem magnum. *Et exaltaverunt tem-
plum sanctum Domino,* id est, templum
quod fundaverunt, ad consummationem
perduxerunt ad gloriam Dei. *Paratum in
gloriam sempiternam,* id est ordinatum et
factum ad perpetuum Dei honorem et fa-
mam perennem, imo ad hoc ut per cultum
inibi Deo exhibitum, perveniretur ad glo-
riam salutis æternæ. Denique paratum fuit
et factum ut Christum susciperet, qui in
eo fuit oblatus, et postea sæpe fuit in eo *Luc.* ii, 22.
prædicans atque miracula faciens. Propter *Matth.* xxvi, 55;
D quod prædictum fuit per Aggæum : Magna xxi, 14.
erit gloria domus istius novissimæ, plus *Agg.* ii, 10.
quam primæ. Itaque ædificationem templi,
tempore Cyri inceptam, et tempore Arta- I *Esdr.* i-iii.
xerxis regis annis plurimis impeditam, *Ibid.* iv.
prædicti viri sunt prosecuti anno secundo *Ibid.* 24.
Darii regis Persarum, et sexto imperii ejus *Ibid.* vi, 15.
anno ipsam consummaverunt, prout li-
bro primo Esdræ describitur. Unde et per
Zachariam locutus est Dominus : Manus *Zach.* iv, 9.
Zorobabel fundaverunt domum istam, et
manus ejus perficient eam.

15 *Et Nehemias in memoria multi tempo-* A
ris, id est, diuturna memoria dignus est, et
diu in commemoratione habendus ; *qui*
erexit nobis muros eversos, in circuitu Je-
IV *Reg.* xxv, 10. rusalem, cujus muri fuerunt a Chaldæis
destructi, *et stare fecit,* id est, erexit et
construxit, *portas* in muris Jerusalem, *et*
seras in portis; *qui erexit domos nostras.*
II *Esdr.* ii, iii. Multa namque habitacula in Jerusalem per
se et alios fecit, ut in Nehemia legitur.
Consequenter redit ad laudem Enoch,
Eccli. xliv, 16. de quo supra plenius scripsit. *Nemo natus*
16 *est in terra qualis Enoch :* non quod fu- B
erit major et sanctior singulis aliis, sed
quia in aliquibus specialem excellentiam
est sortitus. Unde subjungitur : *nam et*
Gen. v, 24; *ipse receptus est a terra,* id est, in paradi-
Hebr. xi, 5. sum translatus ab hac terra mortalium, et
prius quam Elias.
17 *Et Joseph qui natus est homo princeps*
Gen. l, 18. *fratrum,* id est dominus fratrum suorum,
Deo disponente, effectus, ac præordinatus
a Deo et natus, ut talis tantusque fieret,
firmamentum gentis, id est columna suæ
Ibid. 20. progeniei et conservator multorum in vi- C
ta, præbendo eis necessaria tempore fa-
mis, *rector fratrum* in Ægypto, *stabili-*
mentum populi : quia non solum suam
Ibid. xli, 56, 57. cognationem, sed Ægyptios quoque et alias
gentes suis consiliis auxiliisque firmavit.
Ibid. 45. Unde et Pharao vocavit eum, Salvatorem
mundi, ut legitur in Genesi. Et in libro
Sap. vi, 26. Sapientiæ asseritur : Rex sapiens populi
18 stabilimentum est. *Et ossa ipsius visita-*
ta sunt, id est reverenter accepta a filiis
Israel exeuntibus de Ægypto, et ad terram
promissionis delata, juxta illud in Exodo : D
Exod. xiii, 19. Ossa quoque Joseph tulit Moyses secum.
Hoc quippe commisit fieri in extremis, ita
Gen. l, 24. loquens : Deus visitabit vos ; asportate
vobiscum ossa mea de loco isto. Unde ad
Hebræos ait Apostolus : De ossibus suis *Hebr.* xi, 22.
mandavit. *Et post mortem prophetaverunt,*
eo modo quo dictum est supra de Eli-
seo : Mortuum prophetavit corpus ejus. *Eccli.* xlviii, 14.
Per hoc enim quod ossa Joseph sublata
sunt modo præfato, materialiter ostende-
runt atque innotuit Joseph veraciter pro-
phetasse de filiorum Israel exitu ab Ægy-
pto, et ossium suorum asportatione. Pro-
pterea ad Hebræos dicitur : Fide Joseph *Hebr.* xi, 22.
moriens, de profectione filiorum Israel
memoratus est. Verum de prophetatione *Exod.* xiii, 19.
ossium Joseph, super Exodum plenius di-
ctum est.
Seth et Sem apud homines gloriam ade- 19
pti sunt, id est, famosi effecti sunt apud
homines universos propter suas virtutes.
Præfuerunt quoque multis hominibus dum
vixerunt. *Et super omnem animam in ori-*
gine Adam, id est, cunctis filiis Adæ quan-
tum ad aliqua præeminebant, et forsan
latius præsidebant, Seth ante diluvium, et
Sem filius Noe, post illud. Denique circa
hoc allegat quidam Glossam (ut ait) di-
centem, quod isti duo habuerunt domini-
um super omnes homines sui temporis,
saltem pro aliqua parte vitæ suæ, Seth ante
diluvium, et Sem post illud. Sed adverten-
dum, quod Glossa non dicit hoc, sed sic
ait : Seth filius Adæ, et Sem primogeni-
tus Noe, tam fide quam moribus homini-
bus sui temporis prælati sunt. Quod intel-
ligi potest, eos præ ceteris floruisse fide
ac moribus. Nec apparentiam habet quod
Seth unquam præfuerit posteris Cain, qui
separaverunt se loco et conversatione a
posteris Seth. Post diluvium quoque, nati
ex Japhet adhæserunt patri suo Japhet ut
capiti : similiter nati ex Cham.

ARTICULUS LI

DECLARATIO CAPITULI QUINQUAGESIMI : SIMON ONIÆ FILIUS, SACERDOS MAGNUS.

HIC specialiter et eminenter ac multi- A
pliciter commendatur quidam nomi-
ne Simon, de quo alibi in tota Biblia nil
habetur. Idcirco ad horum expositionem
et confirmationem non possunt more so-
1 lito allegari testimonia Scripturarum. *Si-
mon Oniæ filius, sacerdos magnus,* id est
pontifex Judæorum, diu post reditum a Ba-
bylone ; fuitque filius non illius Oniæ qui
II *Mach.* III, IV. secundo Machabæorum libro describitur
I *Mach.* XII, 7. et laudatur, sed alterius, qui illum Oniam
præcessit. Circa hæc dicit Glossa : Simon
iste filius fuit Oniæ, qui de Simone cogno- B
mento Justo est natus. Onias, ut refert Jo-
sephus, fuit pusillanimis et avarus, et Pto-
lemæo regi tributa non solvens, eumdem
provocavit ad iram. Moriensque Onias, fi-
lio suo Simoni huic sacerdotium summum
reliquit. Quo mortuo, filius ejus nomine
Onias, ei successit. Fuit autem hic Simon,
quum Ptolemæus Evergetes in Ægypto re-
gnaret, atque in Syria et Asia Seleucus.
Patet vero, Jesum hujus libri scriptorem
et Simonem istum, eisdem fuisse tempori-
bus, quum vitam et mores hujus Simo- C
nis tam expresse describat hic Jesus. Hæc
Glossa.

Qui in vita sua suffulsit domum, id est,
templum firmavit, resarciendo antiquata
et vitiata in illo, *et in diebus suis corro-
boravit templum,* emendando illud in mul-
2 tis. *Templi etiam altitudo ab ipso fundata
est,* id est fundamentaliter seu firmiter re-
parata, non autem simpliciter fundata seu
inchoata : quia hoc diu jam antea factum
est per Zorobabel a Chaldæa reversum, ut
Eccli. XLIX, 13, 14. patuit capitulo præcedenti. *Duplex ædifi-* D
catio, id est reformatio in lignis atque la-
pidibus, *et excelsi parietes templi* ab ipso
sunt reformati. Et quia hic pontifex exsti-
tit virtuosus, reformavit et synagogam, id
est populum sibi commissum.

In diebus suis emanaverunt putei aqua- 3
rum : id est, abundantiam aquæ procura-
vit civitati et populo suo, vel puteos fo-
diendo, aut fossos meliorando ; *et quasi
mare adimpleti sunt* aquis *supra modum*
consuetum : quod et meritis ejus creditur
factum. Spiritualiter quoque tunc erupe-
runt putei aquarum, id est viri sapientes,
fluentis sapientiæ ac doctrinæ repleti. Quo-
rum unus exstitit auctor iste, et pontifex
ille populum sibi commissum efficaciter
instruens et gubernans, sicut subjungitur :
Qui curavit gentem suam, id est, gregem 4
sibi creditum sollicite rexit, et a vitiis ex-
purgavit, *et liberavit eam a perditione,* id
est, a pœnis quæ propter peccata infligun-
tur, suos subditos præservavit. *Qui præ-* 5
valuit amplificare civitatem, id est urbem
Jerusalem augere habitatoribus et neces-
sariorum provisionibus ac structuris : quia
in spiritualibus ac temporalibus quæsivit
bonum commune. *Qui adeptus est glo-
riam in conversatione gentis,* id est, ex
reformatione et vita laudabili plebis suæ
consecutus est famam, laudem, honorem,
et præmium gloriosum ; *et ingressum do-
mus et atrii,* id est vestibulum templi ac
atria ministrorum ejus ac populi, *amplifi-
cavit,* id est, auxit seu reparavit.

Quasi stella matutina in medio nebulæ, 6
et quasi luna plena in diebus suis lucet,
et quasi sol refulgens ; sic ille effulsit in 7
templo Dei, id est, multum præclare re-
splenduit, conversatione, instructione, fa-
ma, exemplaritate et auctoritate in medio
populi sui, etiam inter iniquos, atque in
templo materiali. *Quasi arcus refulgens* 8
inter nebulas gloriæ, id est in nube clara,

in qua triformis color iridis præsentatur, A
et quasi flos rosarum in diebus vernis, id
est, sicut roseus flos, pulcher et bene odo-
rans, præsertim in vere, supple, sic ille
fuit ornatus virtutibus et bonæ famæ odo-
re perfusus. *Et quasi lilia quæ sunt in
transitu aquæ,* id est, quemadmodum li-
lia sita ad aquas fluentes sunt candida, sic
ille virtute splenduit castitatis ; *et quasi
thus redolens in diebus æstatis,* sic ipse
suavitate devotionis et orationis inflam-
9 matione fragrabat. *Quasi ignis effulgens,*
per verba ardentia ac sapientialia, quibus B
alios instar ignis illuminavit ac inflam-
mavit, *et* quasi *thus ardens in igne :* quia
quo igne adversitatis amplius exercebatur,
eo caritatis ac patientiæ actibus plus redo-
10 lens fuit. *Quasi vas auri solidum, orna-
tum omni lapide pretioso,* est speciosum,
sic cor ejus fuit vas sapientiæ, et ceteris
11 donis virtutibusque coruscans. *Quasi oli-
va pullulans,* per opera misericordiæ, quæ
per olivam signantur, *et cypressus in alti-
tudinem se extollens,* id est similis cypres-
so per actus contemplationis sublimes. C

*In accipiendo ipsum stolam gloriæ, et
vestiri eum in consummationem virtutis,*
12 *in ascensu altaris sancti, gloriam dedit
sanctitatis amictum :* id est, pontifex iste
exhibuit Deo gloriam et honorem, et con-
decentem officii sui vestitum spiritualem
ac corporalem, per hoc quod ad explen-
dum officia sua, induit se juxta legem
stolam gloriæ et vestem pontificalem hya-
cinthinam pontifici propriam, ac ceteris
vestimentis sacerdotalibus ac pontificali-
bus, totius perfectionis significativis, ve- D
stivit se ad accedendum altare, in quo
13 sacrificavit aut adolevit incensum. *In ac-
cipiendo autem partes,* id est decimam de-
cimarum, *de manu sacerdotum,* secundum
Eccli. XLV, 26. legis præceptum, ut dictum est supra, *et
ipse stans juxta aram,* id est, juxta exi-
gentiam officii præsto fuit altari, ideo non
indigne accepit decimam decimarum præ-
fatam.

Circa illum corona fratrum, id est, in
circuitu ejus fuit collectio sacerdotum et
Levitarum ei subservientium in copia et
cum decore ; *et quasi plantatio cedri in
monte Libano,* id est, sicut in monte sic
dicto cedri pretiosæ abundant, *sic circa* 14
illum steterunt quasi rami palmæ, id est,
eum circumdabant quemadmodum rami
stipitem, *et omnes filii Aaron in gloria
sua,* id est cuncti inferiores sacerdotes,
sacerdotalibus ornamentis decori. *Oblatio* 15
autem Domini in manibus ipsorum, id
est, sacrificium Deo offerendum in altari
holocausti, fuit in manibus sacerdotum, et
per eos offerebatur, *coram omni synagoga
Israel,* id est in præsentia totius commu-
nitatis ibi præsentis : pro qua et specialia
sacrificia quædam fiebant. *Et consumma-
tione fungens in ara,* id est, oblatio illa
in holocaustorum altari facta, consumma-
tionem accepit in altari thymiamatis, per
hoc quod ibi thymiama incendebatur, ob-
latione illa extrinsecus facta, *amplificare
oblationem excelsi Regis,* id est ad offe-
rendum magnifice oblationem completam
Regi altissimo, scilicet Deo, *porrexit ma-* 16
num suam in libatione, id est, manum
suam extendit, faciendo oblationem de li-
quidis, sicut de vino et oleo, *et libavit de
sanguine uvæ,* id est de vino expresso de
uvis, sicut exprimitur sanguis de corpore
animalis ; *effudit in fundamento altaris* 17
odorem divinum excelso Principi, id est,
liquida super altare oblata, fecit sacerdos
decurrere ad basim altaris, sicut in Levi- Cf. Lev. IV, 7; Num. XV, 10.
tico jussum est : et inde consurgebat odor
divinus, id est, placita fuit talis oblatio
Deo ex offerentium fide et devotione, non
ex se.

Tunc exclamaverunt filii Aaron, Deum 18
laudando in hora sacrificii ; *in tubis du-
ctilibus sonuerunt,* ita quod quidam ore
Deum laudabant, alii ad Dei honorem buc-
cinis perstrepebant ; *et auditam fecerunt
vocem magnam in memoriam coram Deo,*
id est, quatenus Deus misereretur eorum.
Tunc omnis populus ibi præsens, scilicet 19
vulgus, *simul properaverunt, et ceciderunt
in faciem super terram,* id est, ex devo-
tionis fervore celeriter se prostraverunt

ad exorandum regratiandumque Domino. A
Ideo subditur : *adorare*, id est ad adoran-
dum *Dominum Deum suum, et dare*, id
est Deo humiliter offerre, *preces omnipo-*
20 *tenti Deo excelso. Et amplificaverunt*, id
est, amplius et latius laudaverunt Deum,
psallentes in vocibus suis, id est vivaciter
atque alacriter, vocibus non parcentes ; *et*
in magna domo, scilicet templo, *factus est*
sonus suavitatis plenus, id est concors et
21 devota psalmodia. *Et rogavit populus Do-*
minum excelsum in prece, id est, oratio-
nes suas continuavit, *usquedum perfectus* B
est honor Dei, scilicet cultus latriæ, utpo-
te sacrificatio ipsa ; *et munus suum*, id est
sacrificium, *perfecerunt*. Porro ingemina-
tio ista, scilicet, rogaverunt Dominum in
prece, atque consimiles, sunt de consue-
tudine et proprietate idiomatis Hebræo-
Is. xxiv, 3, 19. rum, juxta illud Isaiæ : Dissipatione dis-
sipabitur terra, confractione confringetur
terra, commotione commovebitur terra.
22 *Tunc descendens* pontifex ab altari thy-
miamatis, *extulit*, id est, ad benedicendum
levavit, *manus suas in omnem congrega-* C
tionem filiorum Israel ibi præsentem, *da-*
re gloriam Deo a labiis suis, id est ad glo-
rificandum Deum proprio ore, *et in nomine*
ipsius gloriari, id est ad regratiandum ei
23 cum gaudio. *Et iteravit orationem suam :*
Luc xviii, 1. oportet enim, teste Scriptura, semper ora-
re, et non deficere ; *volens ostendere vir-*
tutem Dei, id est, quam potens et pronus
sit Deus subvenire, et exaudire orantes as-
24 sidue. *Et plus oravit Deum omnium :* quia
ex ferventi affectu incitabatur ad depre-
candum prolixius Dominum Deum ; *qui* D
magna fecit in omni terra : omnia nam-
que gubernat, dispensat, et judicat ; *qui*
auxit dies nostros a ventre matris nostræ,
id est, vitam nostram prolongavit et con-
servavit, ab initio quo esse incepimus us-
que in præsens : quoniam nec ad momen-
tum esse aut permanere valemus, sine
indesinenti conservatione ipsius ; *et fecit*
nobiscum secundum suam misericordiam,
25 non secundum demerita nostra. *Det nobis*
jucunditatem cordis, id est lætitiam spi-
ritualem in ipso, ut ei serviamus corde
promptissimo, *et fieri pacem* internam et
externam, scilicet pectoris et temporis, *in*
diebus nostris in Israel, id est in hac terra
promissionis, qua commoramur, *per dies*
sempiternos, id est usque ad finem ; *cre-* 26
dere Israel nobiscum esse misericordiam
Dei, id est, quatenus filii Israel adhuc hinc
inde dispersi, percipiant Deum misericor-
diter esse nobiscum, sicque festinent ad
hanc terram reverti, *ut liberet eos* a capti-
vitate et omni malo, *in diebus suis*.
Postquam ostendit affectionem suam ad
proprium populum, nunc pandit suam
aversionem a quibusdam extraneis. *Duas* 27
gentes odit anima mea, id est, cordialiter
odio eas : non in quantum sunt homines,
vel quoad personam sive naturam eorum,
imo sic omnis homo viator spiritualiter est
amandus. Unde nec gentes illas odivit ex
odio caritati contrario, sed potius zelo ju-
stitiæ, in quantum erant plurimum vitio-
sæ, specialiterque Israelitis molestæ. *Ter-*
tia autem non est gens, quam oderim tam
intente, ut alias duas. *Qui sedent in mon-* 28
te Seir, id est, Idumæi in monte sic dicto
habitantes, sunt prima gens mihi odiosa,
propter scelera sua in Deum, et in filios
Israel : juxta illud Abdiæ, Propter iniqui- *Abdiæ* 10.
tatem tuam in fratrem tuum Jacob, operiet
te confusio, et peribis in æternum. *Et Phi-*
listiim : qui sunt secunda gens odiosa.
Philistæi namque diu atque acerrime va-
staverunt Judæos, ut patet in libris Judi-
cum, Regum, et alibi. *Et stultus populus*
qui habitat in Sichimis, id est fatui Sichi-
mitæ, qui dicuntur fuisse ex Samaritanis
a rege Assyriorum in terram decem tri-
buum adductis et collocatis : qui, quia re-
ceperunt libros Moysis, fuerunt prædictis
gentibus minus odibiles. Multi tamen re- I *Esdr.* iv.
stiterunt reparationi templi ac urbis Jeru-
salem, sicut in libris Esdræ frequenter
narratur.
Doctrinam sapientiæ, id est sapientia- 29
lem, quoad cognitionem divinorum, *et di-*
sciplinæ, id est moralis scientiæ, *scripsit*
in codice isto Jesus filius Sirach Jerosoly-

mita, id est, civis Jerusalem, auctor hujus A
voluminis, prout in prologo hujus libri in-
notuit ; *qui renovavit sapientiam de cor-
de suo,* id est, per diligentiam et studium
sui intellectus edidit hoc novum sapientiæ
volumen, et sapientialia veterum dicta re-
petiit, extendit, auxit, elucidavit, adjuvan-
30 te cum Deo altissimo. *Beatus qui in istis
versatur bonis,* id est, in saluberrimis istis
doctrinis se occupat et exercet, non ad
sciendum dumtaxat, sed ad conversandum
secundum ea. *Qui ponit illa in corde suo,*
ad recolendum et observandum, *sapiens* B
Jacob. III, 13. *erit semper,* ostendens ex bona conversa-
tione operationem suam in mansuetudine

sapientiæ. *Si enim hæc fecerit, ad omnia* 31
valebit, quæ sibi ad salutem sunt necessa-
ria, et quæ Deus ab ipso requirit, præsup-
posito semper supernaturali auxilio gratiæ
et directionis Spiritus Sancti, sine cujus
inspiratione et ope nil meritorium agere
possumus, nec cogitare, neque appetere ; II *Cor.* III, 5.
quia lux Dei, id est doctrina perlucida hic
descripta, vel illuminatio seu gratiosa di-
rectio Spiritus Sancti, *vestigium ejus est,* id
est monstratrix viæ per quam homo hæc
faciens, habet ad Deum procedere. Qui
enim agit hæc ipsa, facit utique quod in
se est : idcirco adjutorium gratiæ Dei ei
non deest.

ARTICULUS LII

DECLARATIO CAPITULI QUINQUAGESIMI PRIMI, VIDELICET ORATIONIS JESU FILII SIRACH : CONFITEBOR TIBI, DOMINE REX, ET COLLAUDABO TE DEUM SALVATOREM MEUM.

ULTIMO isto capitulo terminat auctor C
hunc librum suum in oratione et lau-
de Dei, adjiciens exhortationes doctrinas-
que aliquas. Et potest hæc ejus oratio ac
laus, in persona cujuscumque fidelis per-
sonæ, præcipue martyris, accipi et exponi.
1 *Confitebor tibi, Domine rex* universorum.
Esther XIII, 9. De quo in libro Esther scriptum est : Do-
mine rex omnipotens, in ditione tua cuncta
sunt posita. Itaque, Confitebor tibi triplici
confessione : Primo, confessione laudis di-
vinæ : quæ confessio est actus latriæ. De
Matth. XI, 25. qua ait Salvator : Confiteor tibi, Pater, D
Domine cœli et terræ. Secundo, confessio-
ne propriæ culpæ : quæ confessio est actus
pœnitentiæ. De qua Jacobus dixit aposto-
Jacob. V, 16. lus : Confitemini alterutrum peccata ve-
Josue VII, 19. stra. Et de qua in libro Josue : Fili mi, da
gloriam Deo, et confitere quid feceris. Ter-
tio, confessione credendorum : quæ actus
Matth. X, 32. est fidei. Unde Salvator : Qui me confes-
sus fuerit coram hominibus, confitebor et
ego eum coram Patre meo. *Et collaudabo*

te Deum salvatorem meum : qui solus tan-
quam principalis causa, peccata dimittis,
a damnatione præservas, gratiam gloriam-
que largiris ; qui per Isaiam testatus es :
Deus justus et salvans non est præter me. *Is.* XLV, 21.
Confitebor nomini tuo nominato, id est 2
tibi ipsi per nomen nominans designato,
*quoniam adjutor et protector factus es mi-
hi,* qui dona gratiæ tribuisti, et per ea ad
bene agendum me confortasti ac adjuvisti,
atque in omni impugnatione et tentatio-
ne qua restiti aut prævalui, te adjuvante
restiti sive prævalui : sic quoque mihi
protector es factus a multis et magnis pe-
riculis, et a multis malis culpæ et pœnæ,
et per te ipsum, per angelicam custodiam,
per prælatos tuos vicarios, et per Virginem
benedictam præcipue, et per matrem Ec-
clesiam. *Et liberasti corpus meum a per-* 3
ditione, id est a vitiis carnis et tormentis
quæ propter illa infliguntur, atque a mul-
tis læsionibus et adversis, *a laqueo linguæ
iniquæ,* id est a verbis vitiosis ac decepto-

riis vel alienæ, vel propriæ linguæ, ita A
quod ea non incidi, nec eis consensi, vel
si incidi et consensi, inde te præstante
pœnitui, *et a labiis operantium menda-
cium,* id est a verbis iniquis hominum
mendosorum, et opera falsa, ficta, iniqua
agentium, quæ contrariantur veritati vitæ
atque justitiæ ; *et in conspectu adstan-
tium,* id est hominum præsentium mihi,
vel angelorum adstantium tibi, imo et no-
bis, qui eorum custodiæ sumus commissi,
factus es mihi adjutor.
4 *Et liberasti me* ab adversitatibus, tri- B
bulationibus, et tentationibus, *secundum
multitudinem misericordiæ nominis tui,*
cui proprium est misereri : vel quia illas
non incidi, neque sustinui; vel quia in eis
per impatientiam et alia vitia victus non
Ps. xxxiii, 20. sum. Multæ sunt equidem tribulationes
justorum, sed de his omnibus liberat Do-
minus suos electos finaliter. *A rugientibus
præparatis ad escam,* id est ab invisibili-
bus aut visibilibus hostibus, cupientibus
me spiritualiter aut corporaliter devorare.
Unde de invisibili atrocissimo hoste bea- C
I Petr. v, 8. tissimus ait Petrus : Sobrii estote, et vigi-
late, quia adversarius vester diabolus tan-
quam leo rugiens circuit, quærens quem
5 devoret. *De manibus quærentium animam
meam,* ut pertrahant eam ad vitia; vel,
quærentium vitam meam exstinguere : ita
quod vel exstinguere nequiverunt, aut eo-
rum persecutionem æquanimiter toleravi,
et pro fide, pro Deo, pro justitia mori pa-
ratus fui. *Et de portis tribulationum quæ
circumdederunt me,* id est ab ipsis tribu-
lationibus quæ sunt portæ et viæ ad mor- D
tem, et ad vitam futuram, imo ad vitam
beatam, si æquanimiter Dei intuitu et amo-
re sustineantur. Aut certe portæ tribula-
tionum, sunt occasiones et causæ, seu ini-
tia vel accessus ad eas.
6 *A pressura flammæ quæ circumdedit
me,* id est a fervore persecutionis, vel ab
igne libidinis, vel a corporali incendio, a
quo martyres utriusque sexus sæpe illæsi
manserunt; *et in medio ignis* hujuscemo-
di, *non sum æstuatus,* id est calore grava-
tus, sed rore consolationis divinæ perfu-
sus fui : sicut tres pueri in fornace; et Dan. iii, 50.
sacratissimus Thomas apostolus diu valde
exstitit in fornace, et tamen exivit illæ-
sus ; et talia multis sanctis martyribus
acciderunt frequenter. *De altitudine ven-* 7
tris inferi, id est a ruina in profundi-
tatem inferni, quo cadere toties merui,
quoties mortaliter peccavi ; *et a lingua
coinquinata* hæreticorum, perfidorum, ty-
rannorum, atque fallacium hominum : *et
a verbo mendacii,* ne illo decipiar, et ne
proferam illud, præsertim ne dicam men-
dacium perniciosum, quod est mortale
peccatum : de quo vir sanctus loquitur
Deo : Perdes omnes qui loquuntur men- Ps. v, 7.
dacium. Unde et in libro Sapientiæ di-
citur : Os quod mentitur, occidit ani- Sap. i, 11.
mam. *A rege iniquo et lingua injusta,* id
est a potentibus et magnatibus sæculi hu-
jus, qui nunc per blanda, nunc per aspera
conati sunt justos a fide Christi avertere,
et a virtutum sinceritate deflectere.
Laudabit usque ad mortem anima mea 8
Dominum : sicut ait Psalmista, Benedicam Ps. xxxiii, 2.
Dominum in omni tempore; et, Psallam Ps. cxlv, 2.
Deo meo quamdiu fuero, hoc est omni
tempore opportuno. Sicque laudabo eum
propter propriam ejus bonitatem, et item
propter beneficia ejus generalia et specia-
lia, et propter sua æterna promissa.
Et vita mea appropinquans erat in in- 9
ferno deorsum : id est, peccando propin-
quavi inferno, et nisi me retraxisses, pe-
rissem. Imo, qui peccat mortaliter, mox
meretur a Deo relinqui, a dæmonibus ju-
gulari, æternaliterque damnari ; sed natu-
raliter bonus, infiniteque pius ac miseri-
cors Deus, parcit, differt, dissimulat, et
superpiissime agit nobiscum. *Circumde-* 10
derunt me undique visibiles seu invisibi-
les hostes, *et non erat qui adjuvaret,* id
est, nullus hominum me adjuvit : sicut et
Christus fatetur, Circumspexi, et non erat Is. lxiii, 5.
auxiliator. Hinc subditur : *Respiciens eram
ad auxilium* hominum, et non erat.* * adjutorium
Memoratus sum misericordiæ tuæ, Do- 11
mine, id est, consideravi misericordiam

tuam immensam, quæ nullum sperantem A
in se relinquit, *et cooperationis,* id est gra-
tiosæ subventionis *tuæ, quæ a sæculo sunt*
12 super electos : *quoniam eruis sustinentes*
te, Domine, id est eos qui longanimiter et
fideliter præstolantur ac invocant tuam
Ps. cxxix, 4. subventionem. Ideo ait Psalmista : Quia
apud te propitiatio est, et propter legem
Is. xxx, 18. tuam sustinui te, Domine; et Isaias : Deus
judicii Dominus; beati omnes qui exspe-
ctant eum. *Et liberas eos de manu gen-*
tium persequentium eos : quia in hac vita
das eis patientiam, et post hanc vitam B
beatitudinem æternalem : juxta illud Ja-
Jacob. i, 12. cobi apostoli, Beatus vir qui suffert tenta-
tionem, quoniam quum probatus fuerit,
accipiet coronam vitæ. Hinc idem sanctus
Ibid. v, 10, 11. Apostolus denuo nos hortatur : Exemplum
accipite longanimitatis, laboris et patien-
tiæ, Prophetas, qui locuti sunt in nomine
Domini. Ecce beatificamus eos qui susti-
nuerunt. Sufferentiam Job audistis, et fi-
13 nem Domini vidistis. *Exaltasti super ter-*
ram habitationem meam, id est, conver-
sationem honestam mihi donasti, et per C
beneficia naturæ ac gratiæ, atque per bo-
na fortunæ sublimasti me in sæculo isto,
et a vita degeneri, fœda, carnali, me
eruisti.

Et pro morte defluente deprecatus sum,
id est, Dominum exoravi ut mortem pa-
ratam et finem securum mihi conferre
dignetur. Et vocatur mors, defluens, id est
cito transiens, et tamen vehementer ti-
menda, propter pericula ei annexa, et pro-
pter districtum judicium, et futura sup-
plicia eam sequentia. Insuper appellatur D
mors, defluens, quia continuo fluxu ad
eam decurrimus : juxta quod in libro Sa-
Sap. v, 13. pientiæ legitur, Nos nati, continuo desivi-
Job xiv, 2. mus esse; in Job quoque, Homo quasi flos
egreditur et conteritur, et fugit velut um-
bra, et nunquam in eodem statu perma-
14 net. *Invocavi Dominum Patrem Domini*
mei, id est Deum Patrem Christi unici Filii
sui, et Domini mei : de quibus in Psalmo,
Ps. cix, 1. Dixit Dominus Domino meo, Sede a dextris
meis. In quibus verbis deitas Patris et Filii,
et eorum personalis distinctio, evidenter
insinuantur, prout supra in expositione ca- Eccli. xxiv, 5.
pituli vicesimi quarti dictum est plenius.
Ut non derelinquat me in die tribulationis
meæ : quia tunc magis indigeo ope et
conservatione divina, præsertim in hora
mortis. Propter quod oravit vir sanctus :
Quum deficiet virtus mea, ne derelinquas Ps. lxx, 9.
me. *Et in tempore superborum,* id est,
dum a superbis dæmonibus aut homini-
bus fuero infestatus, non deserat me *sine*
adjutorio.

Consequenter mutans personam et ad
Deum dirigens verbum, *Laudabo,* inquit, 15
nomen tuum assidue. Hoc enim angelicum
est, et actus civium supernorum, Deum
assidue collaudare, dum quod agitur in
cœlo continue, agitur hic assidue. *Et col-*
laudabo illud in confessione, beneficia
Dei recognoscendo, et mea vitia accusan-
do; *et exaudita est oratio mea,* id est, uti-
que exaudietur : sicque per modum pro-
pheticæ locutionis loquitur de futuro per
modum præteriti, ex confidentia et cer-
titudine spei. *Et liberasti me de perdi-* 16
tione, quam sæpe promerui, dando mihi
contritionem de peccatis præteritis; *et eri-*
puisti me de tempore iniquo, id est a ma-
lis quæ fiunt in tempore : quod in se non
est iniquum, nec malum, sed ab eis quæ
fiunt in ipso, denominationem sortitur.
Propterea confitebor mea peccata, *et lau-* 17
dem dicam tibi, et benedicam nomini Do-
mini, quum adhuc junior sum : quia ob- 18
sequia Deo in juventute exhibita, sunt ei
magis accepta. In juventute quoque est
natura vivacior.

Priusquam oberrem, id est, antequam
in pravam consuetudinem cadam, a qua
vix recederem tempore senectutis : juxta
quod in Proverbiis habetur, Adolescens Prov. xxii, 6.
juxta viam suam, etiam quum senuerit,
non recedet ab ea. Et magnum est Deo in
innocentia deservire, mente non obscurata
per vitia. *Quæsivi sapientiam palam in*
oratione mea : juxta illud Jacobi apostoli,
Si quis vestrum indiget sapientia, postulet Jacob. i, 5.
a Deo, qui dat omnibus affluenter. *Ante* 19

tempus postulabam pro illa, id est in pueritia mea, quando homines adhuc non solent sapientiæ operam dare; *et usque in novissimis inquiram illam,* id est, quamdiu vixero, conabor in ea proficere, et Deum pro illuminatione orabo. *Et florebit tanquam præcoqua uva,* id est, cito fructificabit, et relucebit in me sapientia ista, procedendo in actum celeriter, sicut uva matura ante alias uvas.

20 *Lætatum est cor meum in ea,* id est, in actu et usu sapientiæ, hoc est in contemplatione divinorum, sum gloriatus : juxta illud Sapientis : Intrans in domum meam, conquiescam cum illa ; non enim habet amaritudinem conversatio ejus, nec tædium convictus illius, sed gaudium et lætitiam. (*Sap.* VIII, 16.) *Ambulavit pes meus iter rectum,* id est, affectus cordis mei secundum divina præcepta est regulatus, et operatio mea secundum divinæ legis doctrinam ac jussionem processit : juxta illud in Psalmo, Pes meus stetit in directo. (*Ps.* XXV, 12.) Nempe, ut in Osee legitur, Rectæ sunt viæ Domini, et justi ambulabunt in eis. (*Osee* XIV, 10.) Sic itaque pes meus incessit, quia sciebam quod in malevolam animam non introiret sapientia. (*Sap.* I, 4.) *A juventute mea investigabam eam :* juxta illud Sapientiæ, Hanc amavi et exquisivi a juventute mea, et quæsivi sponsam eam mihi assumere. (*Ibid.* VIII, 2.) Ideo supra dictum est : Fili, a juventute tua quære sapientiam. (*Eccli.* VI, 18.)

21 *Inclinavi modice aurem meam,* id est, aures cordis et etiam corporis parumper applicui ad sapientiam addiscendam seu obtinendam, *et excepi,* id est, præ ceteris

22 amplexatus sum atque obtinui *illam. Multam inveni in me ipso sapientiam,* id est, in mente mea consideravi magnam sapientiam esse, non tamen ex me, sed ex dono Dei et illuminatione Spiritus Sancti; *et multum profeci in ea* per studium et vitam laudabilem, et per invocationem illuminationis divinæ, atque per aliorum instructionem. Hæc autem dicit, non se ipsum jactando inaniter, sed ad laudem

23 Dei humiliter. Ideo addit : *Danti mihi sapientiam,* scilicet Deo me illustranti, *dabo*

A *gloriam,* id est, gratias agam, et ejus pietati totum adscribam. — Denique ait, Modice, non quod sapientia sit segni, parvo, aut tepido quærenda affectu, aut quod taliter queat acquiri, sed ad innuendum quod respectu dignitatis sapientiæ, pro parvo sit reputandum quidquid pro ea obtinenda poterimus facere. Juxta quem modum ait Apostolus : Id quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. (II *Cor.* IV, 17.) Verum

B quam diligenter, ferventer, et indesinenter quærenda sit sapientia, in Proverbiis docetur, ubi legitur : Si quæsieris sapientiam quasi pecuniam, et sicut thesauros effoderis illam, tunc scientiam Dei invenies. (*Prov.* II, 4, 5.)

Consiliatus sum enim, id est, intra me 24
definivi, *ut facerem illam,* id est, juxta exigentiam et doctrinam sapientiæ conversarer, quia hæc sapientia salutaris a caritate et conversatione justa non potest esse sejuncta. Propter quod scriptum est :

C Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suasibilis, bonis consentiens, plena misericordia et fructibus bonis. (*Jacob.* III, 17.) Hinc quidam sapientium ait : Sapientia vincit malitiam; vel, Sapientiam non vincit malitia. (*Sap.* VII, 30.) Unde et supra dictum est : Fili, concupiscens sapientiam, conserva justitiam, et Deus præbebit illam tibi. (*Eccli.* I, 33.) Etenim donum sapientiæ, quamvis sit principaliter speculativum, est tamen ex consequenti aliqualiter etiam practicum. *Zelatus sum bonum,* id

D est, bonum honestum, dona gratiæ ac virtutum dilexi sinceriter propter Deum, non per reflexionem ad proprium commodum; *et non confundar :* quia hoc bonum, est non confusione, sed honore condignum.

Colluctata est anima mea in illa : id 25
est, vacando studiis ac profectui sapientiæ, anima mea, quantum ad partem suam superiorem, pugnavit contra sensualitatem et vitia : quia, ut ait Apostolus, Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. (*Galat.* V, 17.) Ideo animæ volenti sapien-

tiæ operam dare, magnum atque assiduum
restat bellum contra ea quæ sapientiæ ad-
Eccle. I, 18. versantur. Ideo Ecclesiastes asserit : Qui
addit scientiam, addit et dolorem ; et in
multa sapientia, multa est indignatio. *Et
in faciendo eam confirmatus sum*, id est,
vivendo secundum sapientiæ dictamen,
constantior factus sum, et in ipsa sapien-
tia fortior atque perfectior. Quemadmo-
dum enim caritas, ita et sapientia suo
exercitio meretur augeri, quatenus aucta
mereatur et perfici. Sapientia quoque sta-
bilit mentem, quemadmodum insipientia,
passiones et vitia faciunt eam prorsus
instabilem.
26 *Manus meas extendi in altum*, id est,
manus meas corporeas, et præsertim de-
sideria mea et opera operativasque vires
direxi ad Deum, in quem fertur intentio
mea, et cum erectione cordis ac corporis
Dominum invocavi : juxta illud Threno-
Thren. III, 41. rum, Levemus corda nostra cum manibus
ad Dominum in cœlos. *Et in sapientia
ejus luxit anima mea, et ignorantias meas
illuminavit*, id est, per sapientiam mi-
hi desuper datam intra me splendui, et
alios illustravi exemplo, consilio et doctri-
27 na. *Animam meam direxi ad illam*, id
est, ad ejus infusionem, incrementum et
perfectionem, disposui mentem meam per
conversionem ad Deum, et per orationem
ac justam conversationem : juxta illud,
Ps. XXXIII, 6. Accedite ad eum, et illuminamini. Job
Job XXXIV, 14. quoque ait : Si direxerit homo ad Deum
cor suum, spiritum illius ad se trahet.
Et in agnitione inveni eam, id est, ex
actu sapientiæ cognovi ipsam esse in me.
Habitus namque per actum suum cogno-
scitur. Vel, In agnitione, id est me ipsum
veraciter cognoscendo et humiliando, ad
Prov. XI, 2. sapientiam sanctam perductus sum. Ubi
enim humilitas, ibi et sapientia, ut legitur
in Proverbiorum libro. Vel, In agnitione
creaturarum inveni notitiam Creatoris :
Sap. XIII, 5. secundum illud libri Sapientiæ, A magni-
tudine speciei et creaturæ, poterit creator
horum cognoscibiliter videri.
28 *Possedi cum ipsa cor*, id est, per sapien-

A tiam et actum ejus fui possessor cordis
mei, illud debite regulando : sicut in si-
mili ait Salvator, In patientia vestra possi- Luc. XXI, 19.
debitis animas vestras. Quocontra iniquis
Dominus per Jeremiam ait : Audi, popule Jer. V, 21.
stulte, qui non habes cor. Et per Isaiam :
Redite (inquit), prævaricatores, ad cor. *Ab* Is. XLVI, 8.
initio, quo sapientiam istam accepi. *Pro-
pter hoc non derelinquar* a Deo, ut spero,
et quantum est ex parte ipsius, nisi ego in
primis reliquero eum : quoniam Sapientia
illa altissima in Proverbiis testatur, Ego Prov. VIII, 17; Sap. VI, 16.
B diligentes me diligo, et qui mane vigila-
verit ad me, cito erit securus.
Venter meus conturbatus est quærendo 29
illam : id est, cum tanto desiderio cordis
sapientiam exquisivi, quod et venter meus
inde alterationem sustinuit, per redun-
dantiam superioris appetitus in inferio-
rem et in corpus. Conturbatus est etiam
venter meus, quia pro sapientia jejunavi,
abstinui, et corpus afflixi. Potest quoque
per ventrem, mens ipsa intelligi, ut di-
ctum est sæpe. Mens autem sapientiam
C quærens, turbatur ex suarum considera-
tione culparum et ignorantiarum, atque
ex studio difficultatis, quoniam virtus et
sapientia sunt circa difficilia. *Propterea
bonam possidebo possessionem*, id est, spi-
ritualiter dives ero sapientiam possiden-
do, et in ejus me actibus occupando. De
qua in Proverbiis legitur : Pretiosior est Prov. III, 15.
sapientia cunctis opibus, et omnia quæ
desiderantur, huic non valent comparari.
Dedit enim mihi Dominus linguam, id 30
est facultatem apte docendi, ac bonam
D facundiam, *mercedem meam*, id est me-
rito mei studii ac laboris, seu id per quod
possum præmium acquirere gloriosum, re-
cte docendo, orando, psallendo ; *et in ipsa
laudabo eum*, id est, per linguam meam
Dominum, non me ipsum, commendabo
et prædicabo : sicut et in Isaia scriptum
est, Dominus dedit mihi linguam erudi- Is. L, 4.
tam, ut sciam sustentare eum qui lassus
est, verbo.
Appropiate ad me, indocti : quia gra- 31
tiam mihi concessam paratus sum vobis

ENARRATIONES

IN

QUATUOR PROPHETAS MAJORES

D. DIONYSII

CARTUSIANI

ENARRATIONES PIÆ AC ERUDITÆ

IN QUATUOR PROPHETAS MAJORES

ISAIAM,

JEREMIAM (EJUSQUE THRENOS ET BARUCH),

EZECHIELEM, DANIELEM

II Petri I.

Non voluntate humana allata est aliquando prophetia :
sed Spiritu Sancto inspirati, locuti sunt
sancti Dei homines.

EX EDITIONIBUS COLONIÆ

PETRI QUENTEL, MDXXXIV ; ITEM MDXLIII ; JOANNIS QUENTEL, MDXLVIII ;

HEREDUM JOANNIS QUENTEL, MDLVII.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI, EIDEMQUE CLARISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, D. ADOLPHO ARCHIEPISCOPO COLONIENSI, SACRI ROM. IMPERII PER ITALIAM ARCHICANCELLARIO, PRINCIPI ELECTORI, LEGATOQUE NATO, WESTPHALIÆ ET ANGARIÆ DUCI, DOMINO SUO CLEMENTISSIMO, F. THEODORICUS LOER A STRATIS, CARTUSIÆ BUXIANÆ PRIOR, S. P. D.

QUUM ante hos aliquot menses luctus ingens et tristis quædam desperatio pios omnes in celebri et antiqua Diœcesi Coloniensi, Præsul amplissime, miserandum in modum occuparet, eo quod tum, proh dolor! tota quasi libertate gregis Dominici, qui est plebs fidelium, improbi perturbatores, hæretici lupi rapaces, adeoque horum duces et signiferi monachi desertores, longe lateque virus suum omni peste exitiosius spargerent non absque gravi jactura animarum : en præter omnem spem subito gratissimus ad nos rumor advolat, Celsitudinem Tuam Archiepiscopum jam collapsæ propemodum Ecclesiæ Coloniensi, et Apostolica et Imperiali esse auctoritate præfectum. Tum vero, ita ut solet ejuscemodi ferme deploratis in rebus, quotquot genua sua nondum curvaverant ante Baal, neque cognoverant altitudinem Satanæ, tanta sibi oblata, quam nec sperare quidem poterant, materia gaudiorum, e gravi desperatione cœperunt ad spem integram revocari : ita jam de Celsitudine Tua, nihil non dignum honore tuo ac munere, quæ jam tum felicissime bene meritus obibas, nihil non accommodum rebus suis, nihil non denique jamjam ruituræ, ni Deus tulisset opem, Reipublicæ Coloniensi denuo instaurandæ maxime idoneum, pollicebantur. Contra vero, quod nulli sanæ mentis esse potest ambiguum, ad tantam, tam inopinatam rerum vicissitudinem ac mutationem dolor vehemens ac metus incredibilis (ut semper timet, teste Sapiente, sæva perturbata conscientia) erectos *Sap.* XVII, 10. atque sublatos prospero nefandorum conatuum suorum successu animos hæreticorum incessit, qui jam in ipso suæ navigationis fervore et lætissimo cursu, adversis flatibus ad infelicem atque calamitosam prorsus conditionem rejicerentur. Non enim poterant non vehementer suspectam habere Celsitudinem Tuam, quam vel eo potissimum nomine in alterius, heu! male seducti, locum subrogari noverant, quod fides in te esset integra, vita irreprehensibilis, justitiæ et æquitatis amor, cultus denique virtutum omnium : unde nihil æque illis poterat certum esse atque persuasum, quam eum in quem tot sua dona Deus optimus maximus abundantissime contulisset, suis esse conatibus maxime obluctaturum. Ita ergo ex una eademque re ad alios lætitia immensa, ad alios dolor incredibilis rediit : dum et pii venisse

sibi servatorem propugnatoremque, impii vero hostem acerrimum oppugnatoremque certis caperent indiciis, nec dubiis colligerent argumentis. Psallebat tum Ecclesia
Ps. CXXIII. fidelium gratulabunda et ovans : Nisi quia Dominus erat in nobis : quum exsurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos. Torrentem pertransivit anima nostra; forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Quid vero ecclesia impiorum? Quid illi? nisi quod olim Palæ-
I *Reg.* IV, 5-8. stini, quum Arcam Domini ad castra plebis Israeliticæ adductam ex illorum insolito clamore didicissent, videlicet : Væ nobis, væ nobis! Venit Deus in castra. Revera namque venit Deus in castra Ecclesiæ suæ Coloniensis, quam pene deseruisse videbatur, quando te illi nimium perturbatæ et afflictæ Pastorem et Episcopum dedit, cui et ingenii affatim ac eruditionis suppeteret ad perspiciendos revincendosque errores, et animus itidem atque facultas non deesset ad reprimendos coercendosque ausus temerarios ac insultus impotentes hominum seditiosorum. Hic jam amplissimus nobis pateret campus laudum tuarum, ornatissime Antistes, in quo et alias versati sumus pro modulo nostro : sed nulla potest verior laus esse, quam ea quæ, licet sileant omnes, ipsa se prædicat, ipsa se cernentium oculis pectoribusque insinuat, qua te abunde divitem gratulamur, dum tot tantisque et fortunæ et corporis et animi bonis, omnibus admirabilis occurris, ut tametsi non desint qui tuas celebrare laudes appetant, omnes tamen se huic provinciæ impares fateantur, vincatque meritorum ac fortunarum tuarum materia dives, ditissimam licet quamlibet felicis ingenii facultatem. Quod ut citra assentationem dicimus, ita Deum obnixe precamur, uti hæc in te bona non conservet modo ac tueatur, sed augeat etiam et amplificet ad laudem suam, ac populi sui gregis tibi crediti ac omnium nostrum profectum et utilitatem. Nihil enim æque optandum, nihil perinde precibus a Christo optimo maximo contendendum esse videtur, quam ut ea, qua cœpisti, fide, integritate, zelo, constantia, ab erroribus vindices Ecclesiam tuam; hostes sanæ fidei, maxime monstruosum atque deterrimum illud hominum genus, apostatas monachos, servos libidinum suarum et voluptatum mancipia, totis viribus arceas ab ovili tuo; atque eos demum, quoad ejus fieri poterit, verbi Dei sacramentorumque administrationi præficias, ad eos sacrorum curationem deferas, qui et persuasione sint Catholici, et moribus incorrupti. Ita nimirum fiet, et quidem haud grandi negotio, ut si qui etiamnum a veritate dissentiant, citius resipiscant, et abstersa ac profligata quandoque ab interioribus mentis suæ obtutibus vastissima pestiferi dogmatis caligine, ad lucem redeant, tanto eam fidelius ferventiusque amplectentes, quanto se hucusque ab ea longius aberrasse perspexerint. Nam quis nesciat plerosque non tam malitia, quam quodam humanæ mentis errore ac cæcitate prolapsos, utpote callidissimorum hominum fallacissimis abductos sermonibus, ut qui simplices sint rudesque Scripturarum? Quibus profecto eo major est impendenda miseratio, quo se ipsi miseros esse nesciunt. Hac vero in parte quam te fidum, quam sincerum, quam strenuum præbueris, novit totus pariter orbis Christianus, novit potissimum tuæ Ditionis provincia, quæ se e luporum faucibus ereptam cumprimis gratulatur benignitate ac providentia Dei, zelo ac sollicitudine tua. Nec te patrem patriæ appellare dubitat, quæ post Deum optimum maximum atque Cæsaream Majestatem uni tibi

debere se novit salutem suam ; uni tibi acceptam fert eam, qua fruitur, pacem et restitutæ fidei sinceritatem. Itaque laudent in te alii generis nobilitatem, quæ certe illustris est et præclara admodum ; alii dignitates, honores, eruditionem suspicentur : nos paternam in te fidem, pietatem vere Christianam, pectus inviolatum ac solidum carius amplectimur, suavius exosculamur, libentius prædicamus : quod illa quidem etiam impiis adesse possint, uti et insunt quamplurimis; his autem non nisi bonus præditus esse queat. Vide nunc, colendissime Pater, quid nobis de Celsitudine Tua exspectare liceat, præter ea quæ jam summa laude tua, utilitate publica, communi omnium gratulatione experti sumus. Vide quantum nobis de Ecclesiæ Catholicæ unitate, ejusque castissimis ritibus ac institutis (quibus nec ipsi Apostoli, si adessent, puriora traderent), quod quidem in te est, instaurandis, conservandis, tuendisque nobis haud temere promittamus. Atque ut interim piissimis conatibus tuis et nos qualemcumque commodemus operam, jam ante dedicatum nomini tuo Dionysii nostri in quatuor Prophetas majores explanationum Opus pium juxta ac eruditum, denuo Tuæ Præstantiæ nuncupamus : utpote quæ nulla re æque ac munere litterario oblectari fertur, cuique sapientia auro carior et antiquior est. Et quidem quod ad Dionysium attinet, scripsit is in utrumque Testamentum luculenter et docte. Verum ubi scriptura est obscurior, aut sensus abstrusior, id quod in Prophetis maxime usu venit, ibi etiam explicatior ac fusior est adhibita elucidatio. Enimvero familiare hoc illi ubique est, quo intellectu difficiliora occurrant, eadem accuratiori studio reddere clariora illustrioraque : nec ubi trepidant alii, in plerisque Scripturæ locis hærere. Nec tamen solum, quem vocant, litteralem sensum explicuisse sat habet : quin et mysticum ac reconditum illum pro materiæ ratione vel fusius vel contractius adjicit. Est præterea et hoc illi in omnibus scriptis suis frequens et assiduum, ut ubicumque vel parva sese offert occasio, non modo ad vitæ correctionem Lectorem stimulet, sed affectum quoque illius, in Dei optimi maximi sincerum amorem verbis ad pietatem maxime accommodis, id quod perpaucis contigit, erigat, invitet, inflammet. Quod unum facile argumento esse potest, illum, tametsi ingenio ac memoria polleret incredibili, magis tamen divinitus illustratum et unctum, quam ab homine doctum fuisse. Posteaquam enim vicesimum ætatis exegerat annum, mox post Magisterii titulum ac divinarum studium Litterarum novus sese tyro obtulit in excubias Domini, factus Eremita Cartusianus. Unde nimirum colligere est, eorum quæ postea suopte (quod dicitur) Marte composuit, aut nihil aut parum certe ab homine eum percepisse, sed partim ex superni illustratione Numinis, partim naturalis ingenii dexteritate. Enimvero tantæ ille puritatis, tam inviolatæ innocentiæ fuit, ut nihil absurdum sit dicere, a Spiritu potius divino, quam homine doctore, eum fuisse institutum. Ad hæc sanctæ ac irreprehensibilis vitæ erat, et pro contemplationis fervore, assiduitate, excellentia, haud raro totus ad superna extra sese rapiebatur, et nonnunquam etiam cœlestes habere revelationes meruit. Ceterum quod philosophorum omnium, maxime veterum, quod præterea sacræ Theologiæ nulla eum secreta fugerunt, contulit id ei et lectionis assiduitas, et ingenii fertilissima ubertas. Maxime vero id in eo admirandum, imo et stupendum est, unde tempus illi suppetere potuerit tot exarandi libros, tamque immensa volumina, quæ citra omnem dubitationem cujusvis etiam ecclesiastici

scriptoris, atque adeo ipsius etiam Augustini, quamvis numerosam operum multitudinem facile numero vincant, ipsiusque insuper sacræ Scripturæ, theologorum item philosophorumque sententiis (quos illum antea legisse necesse est) fortissime sint communita, corroborataque. Quæ nisi manu illius, quod character proprius testatur, hodieque conscripta, revisa identidem atque correcta exstarent, quis unquam crederet monachum unum satis superque precibus Horariis aliisque suæ professionis debitis absolvendis prægravatum, tot tam insignium solidorumque voluminum monimenta, posteritati donare potuisse? Est eapropter miraculi ei loco tribuendum (si legendi, scribendi, orandi in eo exercitia singulatim spectentur), tantum cuivis horum vacasse, ut impossibile videatur operam dare potuisse reliquis : imo non potest non maximam habere admirationem, ut vel uni horum tantum sese accommodare potuerit, qui in tribus simul, id est quolibet horum, multo fuit copiosissimus. Neque enim rarum id illi fuit, ut integras noctes precibus incumberet; neque itidem inusitatum, ut complures horas a sensibus abstractus, corporeque rigidus ac immobilis perdurans, in cœlestibus commoraretur. Adde quod adeo sacræ Scripturæ animum applicuerat, ut sæpenumero etíam cibum capere oblivisceretur. Unde et doctissimus ille Cardinalis Nicolaus de Cusa, eruditionem illum cum pietate conjunxisse animadvertens, a monasterio abstractum, socium sibi aliquandiu adhibuit. Toto vero hoc tempore, quo illi vir Dei aderat, nihil neque lectioni Scripturarum, neque cultui spiritus detraxit, nec minus in ejus curia, quam in monasterio solitus esset, Deo divinisque operam dabat. Hoc unum isthæc ei libertas contulit, ut quod alias neutiquam licuisset, vetustas librorum officinas cœnobiaque inviseret. Et est hoc in illo prorsus admirabile, quod quidquid uspiam alienis iisdemque raris ex codicibus lectione collegerat, non aliter atque ad tabulam signasset, tenaci memoria retineret. Porro quod ad stilum ejus attinet, is minime est affectatus, sed simplex, planus et scholasticus. Verba ejus, tametsi minus interim Latina ac polita, vehementia tamen et efficacia sunt, vim quamdam legenti afferentia. Ea tempestate vixit, qua genus omne studiorum sola barbaries occuparet. Itaque sæculo illi stilum quoque accommodavit, multo haud dubie Latinius elaboratiusque, quod ad dictionem pertinet, scripturus, si in hæc nostra tempora incidisset. Atque eruditionem illius nihil opinor Celsitudini Tuæ commendare attinet, quam lectio ipsa, si modo sedula sit, cuivis poterit vel maxime testatam exploratamque reddere. Neque vero adduci possum, ut credam Celsitudini Tuæ minus esse perspectum, qui sacræ Scripturæ, librorumque omnium et auctorum soles esse longe studiosissimus. Quare judicium tuum magis ipsi sequimur, tuam de illo sententiam, quantique illum feceris, nosse cupientes. Scimus certe a multis gravibus alioqui et doctis viris hunc non absque laude multa et legi et efferri : at Tuam nos maxime omnium æstimationem probamus, qui non eruditione modo, verumetiam auctoritate vales. Ceterum ex hujus in Prophetas exegeseos, quam Tuæ Celsitudini dedicamus, lectione facile conjectura assequi poteris, quid item in ceteris Scripturis possit. Enimvero quum Prophetæ isti admodum obscuri sint, æquius hinc, perspicuane an secus ejus sit explanatio, æstimari potest. Tuæ itaque ad altiora evectioni gratulabundi occurrentes, quid deceat Episcopum, quid tibi placeat, ipso hoc munere declaramus. Neque jam conditionis nostræ certe vilissimæ, neque præ-

stantissimæ Dignitatis Tuæ, cui nihil a nobis idoneum, nihil dignum offerri possit, immemores sumus. Verum enim, ut Celsitudinem Tuam haud dubitanter compellare auderemus, Tua nos invitavit nota omnibus modestia atque humanitas, qua freti, haudquaquam metuimus hoc, licet exiguum, munus, licet ab infimis oblatum homuncionibus, contemptum iri. Sed ne longior sim, et hunc Dionysium nostrum, et me meosque fratres Cartusianos Colonienses filios tuos, Tuæ Celsitudini humillime commendo, precorque Deum optimum maximum ut diu te nobis sanum et incolumem servet, atque post fallacissimæ hujus miseræque vitæ labores et ærumnas, ad quietissimum beatæ vitæ perennisque beatitudinis portum sua clementissima misericordia ac pietate perducat. Valeat, colendissime Præsul et Princeps clarissime, Celsitudo Tua felix semper et inclyta. Datum in Cartusia nostra Buxiana, altera Junii. Anno salutis MDXLVIII.

ENARRATIO
IN ISAIAM PROPHETAM

ENARRATIO

IN ISAIAM PROPHETAM

ARTICULUS PRIMUS

DE LAUDIBUS ISAIÆ PROPHETÆ.

De multis autem laudatur auctor libri A præsentis sanctissimus Isaias. Primo, de generis dignitate. Erat namque de regia genitus stirpe, quoniam pater ejus Amos, secundum Hebræorum doctores, frater exstitit Amasiæ regis Juda : et ita Isaias consanguineus erat Ezechiæ regis. — Secundo, de patris sui sanctitate. Nam pater ejus Amos erat propheta, sicut inferius scriptum est : Misit rex ad Isaiam filium Amos prophetæ. Secundum regulam quoque Hebræorum, quandocumque in titulis Prophetarum nominatur pater Prophetæ, vel avus, seu proavus, datur intelligi quod quilibet horum propheta erat. Quum ergo in hujus libri titulo sive exordio dictum sit, Visio Isaiæ filii Amos, constat quod Amos iste fuit propheta. Non tamen putandum est quod Amos pater Isaiæ, sit idem Amos qui est unus duodecim Prophetarum, præsertim quum ille fuerit rusticanus armentarius, sequens gregem in agro, et vellicans sycomoros.

Is. XXXVII, 2.

Regula Hebræorum.

Amos VII, 14, 15.

Tertio commendatur Isaias ab excellentia et evidentia gratiæ prophetalis atque propheticæ denuntiationis. Unde B. Hieronymus in epistola de omnibus sacræ Scripturæ libris disseruit : Isaias non mihi videtur prophetiam, sed historiam texere. In prologo quoque translationis libri Isaiæ fatetur, quod non tam propheta, quam evangelista dicendus est. Ita enim universa Christi atque Ecclesiæ mysteria ad liquidum prosecutus est, ut non putes eum de futuro vaticinari, sed de præteritis historiam texere. Insuper in prologo expositionis Isaiæ affirmat idem S. Hieronymus : Sic exponam Isaiam, ut illum non solum prophetam, sed et evangelistam et apostolum esse doceam. Ad ipsum enim quasi ad Apostolum loquitur Deus : Quem mittam? Et ille respondet : Ecce ego, mitte me. Rursusque Hieronymus : Universa, inquit, Domini sacramenta continet præsens B scriptura. Quid loquar de physica, ethica, theologia? Quidquid sanctarum est Scripturarum, quidquid potest humana lingua proferre, et mortalium sensus accipere, isto volumine continetur. De illuminatione autem præcipua Isaiæ scriptum est : Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, scilicet Christi, et locutus est de eo. Si enim diligenter pensemus, nullus Prophetarum tam frequenter allegari videtur a Christo et Evangelistis ac Paulo, ut Isaias. Propter quod merito studerent C Christiani hunc librum intelligere.

Is. VI, 8.

Joann. XII, 41.

Quarto laudatur Isaias a gratia eloquentiæ. Optimus enim modus loquendi est mentis conceptum ornate et clare exprimere. Sic autem efficit Isaias. Unde Hieronymus profitetur : Primo de Isaia

II *Par.* xxvi, 1, 21; xxvii, 9; xxviii, 27. de quo natus est Achaz, qui genuit Ezechiam. Horum regum temporibus factæ ac revelatæ sunt Isaiæ visiones propheticæ : quarum aliquas vidit tempore Oziæ, aliquas tempore aliorum regum jam præfatorum. Sed quum temporibus quoque Manassæ prophetaverit Isaias, cur eum ceteris non connumerat regibus ? Respondet quidam, quia Manasses pessimus erat. Verum si hæc ratio foret idonea, non fecisset mentionem de Achaz, qui et ipse pessimus erat, imo pejor Manasse, præsertim quum ipse Manasses pœnitentiam egerit, non Achaz. Melius ergo dici potest, ideo non poni Manassen, quoniam tempore ejus nihil novi revelatum est Isaiæ, quod in hoc libro conscriptum sit, sicut Hieronymus dicit.

Ibid. xxxiii, 2. — *Ibid.* xxviii, 1-4, 22. — *Ibid.* xxxiii, 12.

Ponitur autem hoc loco, Visio, indeterminate, scilicet pro plurali : multas namque et distinctas visiones vidit sub regibus istis. Cur autem non dixit, Visio Isaiæ prophetæ, quemadmodum Aggæus, Abdias, et alii quidam in principio suæ narrationis se prophetas appellant ? Responderi potest, quod ex humilitate hoc fecit, sicut et Paulus interdum in suarum epistolarum exordiis non scribit, Paulus apostolus ; sed, Paulus, et Silvanus, et Timotheus frater; vel, Paulus servus Jesu Christi.

I *Thess.* i, 1; II *Thess.* i, 1; *Rom.* i, 1; *Philipp.* i, 1; *Philem.* 1.

2 *Audite, cœli, et auribus percipe, terra,* etc. Postquam Propheta in exordio dixit, Visio Isaiæ quam vidit, non statim subjungit quid viderit; sed ad diligentem advertentiam provocat cœlum et terram, id est habitatores cœli et terræ, videlicet angelos sanctos et homines. Non autem propter eamdem causam utramque naturam ad audiendum invitat. Angelos namque invitat ad audiendum, non quia indigeant, vel ut instruantur, sed ut sibi testes exsistant. In divino enim examine testimonium perhibent angeli pro bonis, quod injunctum sibi officium atque mandatum digne impleverint; et contra injustos, quod factam sibi exhortationem seu jussionem omiserint. Homines vero invitavit Propheta, præsertim Judæos, ad audiendum, quo-

A niam indigebant ut informarentur. Et simili modo Moyses locutus est : Audite, cœli, quæ loquar; audiat terra verba oris mei. Et alibi : Testes, inquit, invoco cœlum et terram. Unde nunc dici potest, quod cœlum et terram, id est triumphantem et militantem Ecclesiam, invocat ad audiendum, quatenus utraque natura, scilicet homo et angelus, sibi sint testes. Potius tamen puto hoc dici, ut faciat auditores sibi intentos. Itaque ait : *Audite* aure cordis, id est, mente advertite, *cœli*, id est
B cives cœlestes, seu angeli sancti, qui aures corporis non habetis, imo nec in corporibus assumptis per aures corporales auditis, quum non sitis formæ, sed motores corporum talium; *et auribus* mentis et corporis *percipe, terra,* id est, homo quicumque in terra vivens; *quoniam Dominus locutus est :* cujus sermo cum omni est diligentia audiendus. Qui enim ex Deo est, verba Dei audit, sicut Verbum Dei testatur. Et in Deuteronomio Moyses loquitur : Ne obliviscaris verborum Domini, et
C ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ.

Deut. xxxii, 1. — *Ibid.* iv, 26. — *Joann.* viii, 47. — *Deut.* iv, 9.

Consequenter pandit, quid Dominus per Isaiam et alios Sanctos de populo Judæorum locutus sit. *Filios enutrivi et exaltavi,* id est, Israeliticum populum cibo mentis et corporis pavi, mittendo ad eos prædicatores verbi Dei, seu Prophetas et alios justos, ut cibarent corda eorum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salutaris mentes eorum potarent, dando etiam eis cibum corporalem, videlicet terram la-
D cte et melle manantem. Exaltavi insuper eos, quia præ ceteris nationibus dedi eis legem et Prophetas, et interfeci inimicos eorum in terra promissionis, et ex semine eorum prædixi me incarnandum. Hinc enim Moyses ait ad populum istum : Te elegit Dominus, ut sis ei populus peculiaris, de cunctis populis qui sunt super terram. *Ipsi autem spreverunt me,* id est, inobedientes et rebelles mihi fuerunt, idola adorando, et cultum ac legem veri Dei derelinquendo, ut patet in libris Regum

Eccli. xv, 3. — *Deut.* vi, 3. — *Ibid.* vii, 6.

ac Judicum. Sed quæri potest, quomodo A
reprobi isti Deum spernentes, dici possint
filii ejus. Et respondendum, quod sunt fi-
lii vocatione et nomine, non autem præ-
destinatione et gratia perseverante. Deus
enim paternaliter vocavit eos ad gratiam,
et misericordiam suam obtulit eis; ipsi
vero ingrati fuerunt gratiæ Creatoris. Et
hoc modo in Evangelio Christus appellavit
Matth. VIII, 12. Judæos filios regni, dicendo : Filii regni
ejicientur in tenebras exteriores.
Deinde ostendit Propheta cæcitatem et
ingratitudinem Judæorum ex comparatio- B
3 ne irrationalium animalium. *Cognovit bos*
possessorem suum, id est dominum suum,
scilicet hominem cujus est ipse bos. Hunc
enim cognoscit cognitione sensitiva, quia
ab eo cibatur et custoditur, eique mini-
strat eundo in aratro, et ita beneficio sus-
tentationis suæ est gratus. *Et asinus præ-*
sepe domini sui cognoscit, quia istud
accedit, et ministrando domino suo, osten-
dit se recognoscere dominum suum, ejus-
que beneficio, quod in præsepi recipit,
scilicet nutritioni, gratum esse. *Israel au-* C
tem me non cognovit per fidem formatam,
et populus meus non intellexit me, et
beneficia quæ contuli eis. Per Israel autem
et populum suum designat Judæos, qui
erant populus Dei vocatione, non præde-
stinatione : quorum aliqui nec fide, nec
opere Deum et ejus beneficia recognove-
runt, videlicet idolorum cultores; aliqui
vero per fidem informem, seu rationem
naturalem Deum cognoscentes, factis eum
negabant : sicut qui viam justitiæ nove-
runt, non tamen servaverunt. Hæc autem D
moraliter dici possunt de ingratis et im-
piis Christianis, de quibus ad Titum ait
Tit. I, 15, 16. Apostolus : Inquinatæ sunt eorum et mens
et conscientia; confitentur se nosse Deum,
factis autem negant. Unde quod dictum
est, Israel me non cognovit, quamvis in-
telligi valeat dictum ex parte totius su-
perbeatissimæ Trinitatis, seu cujuslibet
divinæ Personæ, de omnibus perversis Ju-
dæis; præcipue tamen dicitur ex persona
Filii, quem incarnatum, et in mundo con-
versantem Judæi non cognoverunt : quia
si cognovissent, nunquam Dominum glo- I Cor. II, 8.
riæ crucifixissent. Ideo namque apud Joan-
nem dixerunt : Nos scimus quoniam Moy- Joann. IX, 29.
si locutus est Deus; hunc autem nescimus
unde sit. Propter quod Christus ait ad Je-
rusalem : Ad terram prosternent te, eo Luc. XIX, 44.
quod non cognoveris tempus visitationis
tuæ. Huic quoque similitudini, quam in-
duxit Propheta de bove et asino, simile est
quod in Jeremia habetur : Milvus in cœlo Jer. VIII, 7.
cognovit tempus suum; turtur et hirundo
et ciconia custodierunt tempus adventus
sui; populus autem meus non cognovit ju-
dicium Domini.
Deinde Propheta minatur populo huic
pœnam æternam, dicendo : *Væ genti pec-* 4
catrici, id est in peccatis assidue conver-
santi, *populo gravi iniquitate,* id est per
iniquitatem ad ista terrena et inferiora in-
clinato, non contemplanti cœlestia : qui-
bus in Psalmo dicitur, Filii hominum, us- Ps. IV, 3.
quequo gravi corde? *semini nequam,* quia
peccando facti sunt semen diaboli : quibus
ait Salvator, Vos ex patre diabolo estis; Joann. VIII, 44.
filiis sceleratis, id est perversis et impiis.
Omnia hæc eumdem populum signant, vi-
delicet filios Israel. De quibus subjun-
gitur : *Dereliquerunt Dominum,* ei non
obediendo, juxta illud Osee : Dereliquе- Osee IV, 10.
runt Dominum in non custodiendo; *bla-*
sphemaverunt Sanctum Israel, id est Deum
essentialiter sanctum, sanctificatorem Is-
raelis : qui dicitur, Sanctus Israel, id est
Israeliticæ plebis, quoniam plebem illam
elegit et sanctificavit, quatenus coleretur
ab ea. Propter quod infra scribitur : Re- Is. XLVII, 4.
demptor noster Dominus exercituum, San-
ctus Israel nomen ejus. Hunc Sanctum
blasphemaverunt Judæi frequenter, deos
alienos colendo, atque divinæ majestati
derogando. Idcirco *abalienati sunt retror-*
sum, id est, a Deo et via justitiæ recesse-
runt, adhærentes propriæ voluntati et per-
versitati, quemadmodum apud Jeremiam
Dominus protestatur : Duo mala fecit po- Jer. II, 13.
pulus meus : me dereliquerunt fontem
aquæ vivæ, et foderunt sibi cisternas dis-

sipatas. Hæc autem de Judæis dicuntur, qui Christum in carne persecuti sunt: quibus ipse ait (*Matth.* xii, 39.), Generatio prava et adultera; et alibi (*Ibid.* xxiii, 13, etc.), Væ vobis, Scribæ et Pharisæi. Hi itaque blasphemaverunt Sanctum Israel, id est Christum, verum Deum, dicentes (*Joann.* ix, 24.): Nos scimus quia hic homo peccator est; et in passione (*Ibid.* xviii, 30.), Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Et sicut Lucas inducit (*Luc.* xxii, 65.), Alia multa blasphemantes dicebant in eum.

Deinceps ostendit Dominus incorrigibi-
5 litatem Judæorum, dum ait: *Super quo percutiam vos ultra addentes prævaricationem?* id est, quam plagam, correctionem, seu pœnam addam prioribus plagis, quibus percussi vos, qui additis prævaricationem prævaricationi, veteribus vitiis nova jungentes, quemadmodum scriptum est (*Eccli.* iii, 29.), Peccator adjiciet ad peccandum? tanquam dicat: Non invenio aliquam pœnam temporalem, per quam possit vestra iniquitas emendari: quo enim magis flagellamini, eo perversiores et magis impatientes ac indurati reddimini. Unde nil restat, nisi ut omnino vos deseram. Et hæc est gravissima ultio Dei, dum hominem in sua voluntate perversa relinquit, non castigando eum paternaliter in præsenti, sicut in Psalmo (*Ps.* lxxx, 13.) ipse de reprobis dicit: Dimisi eos secundum desideria cordis eorum; ibunt in adinventionibus suis. De talibus ait Jeremias (*Jer.* v, 3.) Domino: Percussisti eos, et non doluerunt; renuerunt accipere disciplinam. Hinc quoque per Osee locutus est Dominus (*Osee* iv, 14.): Non visitabo super filias vestras quum fuerint fornicatæ; et per Ezechielem (*Ezech.* xvi, 42.), Zelus meus recedet a te, et non irascar tibi amplius. Quia ergo, o Domine, eum quem amas, arguis et castigas (*Apoc.* iii, 19.), obsecro ne electorum flagella tollas a me, sed paternaliter corrigas me in præsenti, ne puniar in futuro. Ex isto patescit, idcirco Dominum percutere peccatores, ut emendentur: quum et ejus correctio medicina potius exstet, quam pœna. Quoniam ergo Judæi, qui Christum occiderunt, vel ejus morti consenserunt, nulla temporali percussione correcti seu emendati sunt; pro majori igitur parte torquentur, finaliterque relicti sunt.

Omne caput languidum, id est, omnis princeps in populo Judæorum incurabili iniquitate, vel obstinata malitia fuit repletus. Languor enim est incurabilis morbus. *Et omne cor mœrens,* id est, omnis sacerdos et doctor, seu Scriba Judæorum, spiritualiter debilis fuit et ægrotus propter cæcitatem atque grossitiem mentis. *A plan-* 6
ta pedis usque ad verticem capitis, id est a minori populi hujus usque ad majorem, ab infimo usque ad summum, *non est in eo sanitas* spiritus, videlicet perfectio interioris hominis, reformatio mentis, virtus et gratia, atque conversatio justa. Ad quam sanitatem hortatur nos Paulus (*Ephes.* iv, 23, 24.): Renovamini spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est. Porro sciendum, quod sicut electi ac justi sunt unum mysticum corpus Christi, sic perversi sunt unum mysticum corpus diaboli. Synagoga ergo hæc Judæorum, quæ utique erat synagoga Satanæ (*Apoc.* ii, 9.), fuit unum diaboli mysticum corpus, cujus caput sunt principes ejus sæculares; cor autem ipsius sunt doctores et sacerdotes, quorum est inter verum et falsum, bonum et malum discernere, aliosque dirigere, sicut officium cordis, mentis seu rationis est, ceteras vires animæ membraque corporis regulare. Merito ergo per caput principes, per cor autem sacerdotes et Scribæ Judæorum intelliguntur. De quorum languore et impietate scriptum est (*Jer.* ii, 8.): Sacerdotes non dixerunt, Ubi est Dominus? Et tenentes legem, nescierunt me, et pastores prævaricati sunt in me. Et apud Osee (*Osee* iv, 6.): Quoniam scientiam (pietatis) repulisti, et ego te repellam ne sacerdotio fungaris mihi, scilicet ad complacitum, licet tibi ad gaudia voluptatum. Et idem Propheta (*Ibid.* ix, 15.): Omnes principes eorum recedentes. Omnia hæc præcipue verificantur de Judæis, qui Christum occiderunt.

Quod autem in populo isto non fuerit sanitas spiritualis, declarat subjungens:

Vulnus, et livor, et plaga tumens. Per vulnus intelligit interiorem animæ læsionem, videlicet peccatum cordis; per livorem autem, peccatum oris. Livor namque ex quadam occulta læsione causatur. Per plagam vero tumentem, peccatum operis designatur, quod ad instar manifesti vulneris foras erumpit atque conspicitur. Alii per vulnus intelligunt patentem nequitiam; per livorem, latentem invidiam; per plagam tumentem, elationem inflantem. His itaque vitiis ait Propheta Judæos esse repletos. Et certe evidenter videmus usque in hodiernum diem, his plenos esse Judæos sceleribus, quoniam (teste Apostolo) (I Thess. II, 16.) pervenit in eos ira Dei usque in finem. Ideo subditur : *non est circumligata :* id est, prædicta hujus populi plaga non est restricta a fluxu peccati, seu continuatione piaculi; sed ex una plaga seu culpa oritur alia, quia non pœnitent. Quemadmodum namque ligatura corporalis vulnerum corporis, restringit sanguinis fluxum, sic infusio gratiæ Dei retrahit a peccato, facitque stare fluxum seu continuationem facinoris. Per hoc ergo quod ait, Non est circumligata, ostendit Judæis gratiam Dei esse subtractam. *Nec curata medicamine :* id est, plaga prædicta non est intus sanata, quantum ad exstirpationem usus seu habitus vitiosi, per infusionem virtutis ac prædicationem verbi cœlestis, quod est medicamen hominis interioris. Nam et Prophetas noluerunt audire : et Scribæ ac sacerdotes, quorum erat interiora populi vulnera seu peccata prædicando sanare, nec se ipsos, nec alios curaverunt. Unde in Evangelio ait Salvator (Luc. XI, 52.) : Væ vobis legisperitis qui tulistis clavem scientiæ; ipsi non introistis, et eos qui introibant, prohibuistis. *Neque fota oleo :* id est, præfata duritia Judæorum non est curata per opera misericordiæ, nec emollita per lacrimas pœnitentiæ. Propter quod scriptum est (Jer. V, 3.) : Induraverunt facies suas supra petram, et noluerunt reverti. Per descriptionem itaque horum irremediabilium vulnerum, exprimit Propheta, secundum Hieronymum, æternam captivitatem Judæorum.

Consequenter describitur debita pœna
pro istis peccatis inflicta. *Terra vestra de-* 7
serta, civitates vestræ succensæ sunt igni; regionem vestram coram vobis alieni devorant. Quidam dicunt Prophetam ista dixisse de destructione ac desolatione terræ ac urbium decem tribuum : quæ secundum eos, tempore hujus prophetiæ captæ atque translatæ erant in Assyrios; et a rege Assyriorum alieni sive gentiles positi erant in terra decem tribuum. Hoc autem non videtur congrue dictum, quoniam terra seu regio et urbes decem tribuum, non erant terra et urbes duarum tribuum, scilicet Juda et Benjamin, quibus Isaias hic loquitur. Si autem dicatur, sicut et isti dicunt, quod asseruntur pertinere ad regnum Juda, quia de jure pertinebant ad ipsum, quoniam pertinebant ad regnum David et Salomonis : nec hoc valere videtur, quoniam tertio Regum manifeste habetur, quemadmodum propter peccata Salomonis Dominus dixit ad eum (III Reg. XI, 11.), quod scinderet regnum ejus, auferendo ei decem tribus. Et per Ahiam prophetam Dominus dixit ad Jeroboam, quod daret ei (Ibid. 31.) decem tribus. Unde constat, quod propter peccata Salomonis, juste ablatum est regno Juda regnum Israel. Melius igitur dicitur cum S. Hieronymo, quod ista dicuntur de terra, regione, et urbibus Juda ac Benjamin, quæ tempore captivitatis Babylonicæ desolatæ sunt, Jerusalem et templo combustis, ceterisque urbibus Judææ succensis, quando fructus terræ Judæorum venerunt in usum extraneorum. Præcipue tamen impleta sunt ista tempore captivitatis Judæorum a Tito et ejus exercitu. His ergo temporibus terra Judæorum deserta est, id est a suis habitatoribus derelicta. Tunc quoque terræ nascentia Judæorum, ab alienis consumpta sunt, et nunc usque consumuntur, secundum quod ait Propheta : Regionem vestram in conspectu vestro alieni devorant.

Deinde ostenditur modus destructionis

istius : *Et desolabitur* terra vestra (jam
dicta), *sicut in vastitate hostili*, id est, sic-
ut desolari solet terra tempore magnæ et
capitalis desolationis : ita quod penitus
8 destruetur. Propter quod subditur : *Et de-*
relinquetur filia Sion, id est, urbs et po-
pulus Jerusalem ac urbium Juda deseretur
a Deo, hostibusque tradetur, *ut umbracu-*
lum in vinea, id est, sicut relinquitur
domuncula juxta vineam facta a custodi-
bus vineæ, uvis collectis. Talis autem do-
muncula nuncupatur umbraculum. *Et sic-*
ut tugurium in cucumerario, id est, sicut
relinquitur domus, seu casula parva, facta
in loco ubi nascuntur cucumeres. Tale
enim tugurium fit propter ardorem solis
declinandum : et sedent in eo custodes
cucumerum, ne homo aut bestia cucume-
res rapiat; collectis vero fructibus, relin-
quitur casula ista a custodibus. *Et sicut*
civitas quæ vastatur in tantum, ut cives
expellantur, et ipsa comburatur. Hoc ita-
que modo reliquit Deus templum et Jeru-
salem, urbesque Juda ac populum Judæo-
rum, tradens eos in manus Romanorum, et
usque in præsens a Deo derelicti sunt.
Jer. XII, 7, 8. Propterea Dominus ait : Reliqui domum
meam. Facta est mihi hereditas mea quasi
leo in silva : ideo odivi eam. Et apud Osee :
Osee IX, 15. Exosos habui eos : propter malitiam adin-
ventionum eorum, de domo mea ejiciam
eos; non addam ut diligam eos. Solet au-
tem communiter in Prophetis nomine Fi-
liæ, totus populus designari : et per hoc
Deus ostendit suæ paternæ pietatis affe-
Sap. XI, 25. ctum circa omnes. Diligit namque cuncta
quæ fecit, sicut in Sapientia scribitur.
Omnes quoque natura filii Dei sumus ;
sed proprio vitio alieni efficimur. Unde
Soph. III, 14. scriptum est : Lauda, filia Sion; exsulta
in omni corde tuo, filia Jerusalem. Et
Zach. IX, 9. alibi : Exsulta satis, filia Sion.
9 *Nisi Dominus exercituum reliquisset*
nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et
quasi Gomorrha similes essemus. Hæc ver-
ba allegat Apostolus ad Romanos, ad osten-

A dendum quosdam Judæorum fuisse credi-
turos in Christum, et salvandos in ipso per
prædicationem Apostolorum. Nam paulo
ante præmisit : Si fuerit numerus filiorum *Rom.* IX, 27.
Israel tanquam arena maris, reliquiæ sal-
væ fient. Quod undecimo capitulo plenius
prosecutus est, dicens : Numquid Deus re- *Ibid.* XI, 1, 2.
pulit plebem suam ? Absit. Non repulit
Deus plebem suam, quam præscivit. Et
post pauca : Sic ergo et in hoc tempore, *Ibid.* 5.
reliquiæ secundum electionem gratiæ Dei
salvæ factæ sunt. Ex quo certissime con-
B stat, ea quæ superius Isaias contra Judam
Jerusalemque minatus est, non ad Babylo-
nicam captivitatem esse referenda, sed ad
ultimam a Romanis inductam : quando per
prædicationem Apostolorum reliquiæ Ju-
dæorum salvatæ sunt, credentibus una die
ad prædicationem Petri tribus millibus, et *Act.* II, 41;
alio die quinque millibus, ut scribitur in IV, 4.
Actis Apostolorum ; quando etiam in aliis
locis ac terris quidam Judæorum conversi
sunt. Igitur quidam, qui omnia ista expo-
nunt et referunt ad Babyloniæ captivita-
C tem, magis sequuntur excæcatos Judæorum
doctores, quam sanctos doctores catholi-
cos. Imo Hieronymus asserit, prædicta nul-
lo modo esse referenda ad captivitatem
Babylonicam. Et hoc utique ex verbis Apo-
stoli sequitur. Probatio enim per sacram
Scripturam non valet, nisi ex sensu litte-
rali, secundum Augustinum in epistola
contra Vincentium Donatistam. Est igitur
sensus : *Nisi Dominus exercituum*, id est
virtutum cœlestium seu angelorum, *reli-*
quisset nobis, id est populo Judæorum, *se-*
D *men*, id est posteros filiosque fideles in
Christum credentes, ceteris obstinatis ;
quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomor-
rha similes essemus, id est, penitus usque
internecionem perissemus, quantum ad
esse spirituale, et omnes pro nihilo repu-
taremur, nullo ex genere nostro in Chri-
stum credente, quemadmodum Sodoma et
Gomorrha cum aliis tribus urbibus omni- *Gen.* XIX,
no destructæ sunt, ut dicitur in Genesi. 24, 25.

ARTICULUS III

PROSECUTIO EXPOSITIONIS HUJUS PRIMI CAPITULI.

POSTQUAM Isaias peccata Judæorum de- A
scripsit, nunc eos ad meliora hortatur;
et ne in sacrificiis legis confidant, testa-
10 tur : *Audite verbum Domini* quod prædico
vobis, *principes Sodomorum,* id est, o vos
sacerdotes, Pharisæi ac Scribæ, qui in vi-
tiis similes estis principibus Sodomorum,
manifeste et inverecunde pessima atque
turpissima opera perpetrando. Unde infe-
Is. III, 9. rius scriptum est : Peccatum suum quasi
Sodoma prædicaverunt. *Percipite,* id est,
diligenter advertite *auribus* mentis et cor-
poris, *legem Dei vestri, populus Gomorrhæ,* B
id est similes populo illi. Huic simile est,
quod Dominus per Ezechielem ait populo
Ezech. XVI, 3. Judæorum : Pater tuus Amorrhæus, et ma-
ter tua Cethæa. Imo deinde subdit, majora
esse scelera Jerusalem, quam Sodomæ :
Ibid. 48. Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia non
fecit Sodoma, soror tua, ipsa et filiæ ejus,
sicut fecisti, tu et filiæ tuæ.
11 *Quo,* id est ad quid, *mihi multitudinem
victimarum vestrarum* offertis? *dicit Do-
minus.* Quasi dicat : Nullatenus mihi pla-
cent, neque propter eas vestra vobis pec- C
cata indulgeo. *Plenus sum,* id est, non
indigeo eis, quum sim in me ipso super-
dives, omnibus bonis abundans, et omni-
no perfectus. *Holocausta arietum et adi-
pem pinguium, et sanguinem vitulorum et
agnorum et hircorum nolui,* id est, omnia
sacrificia legalia reprobo et contemno. Di-
cebatur autem holocaustum, quod ad divi-
næ majestatis honorem totaliter incende-
batur : in signum quod homo debet se
ipsum Deo totaliter offerre, divinoque cul-
tui mancipare. Hoc autem sacrificium fieri D
potuit de arietibus, vitulis, agnis, et hircis :
Lev. III, 17. in nullo tamen sacrificio licitus erat esus
12 adipis aut sanguinis. *Quum veniretis ante*
conspectum meum, ingrediendo templum,
vel alibi repræsentando vos meo conspe-
ctui, *quis quæsivit hæc de manibus ve-
stris?* tanquam dicat : Ego non requisivi
ista a vobis; *ut ambularetis in atriis meis,*
id est ad hoc, quod digni essetis intrare lo-
ca sacra et atria templi. Idcirco, *Ne offera-* 13
tis ultra sacrificium legale et figurativum
frustra : quia non acceptatur a me. *Incen-
sum,* id est oblatio thymiamatis, vel holo-
caustum, quod alio nomine appellatur in-
censum, *abominatio est mihi.*
Sed nonne Deus per Moysen jussit sibi
sacrificia legalia immolari pro remissione *Lev.* passim.
peccati, et aliis piis causis? Nonne in Le-
vitico sæpissime dicitur, Oblatio est sua- *Ibid.* I, 17, etc.
vissimi odoris Domino? Ad ista dupliciter
respondetur. Qui enim hæc verba referunt
ad populum Judæorum, præcedentem Ba-
bylonicam captivitatem, vel tunc exsisten-
tem, dicunt Deum pro tunc reprobasse sa-
crificia Judæorum propter peccata eorum,
non propter cessationem sacrificiorum.
Unde Ecclesiasticus affirmat : Non respicit *Eccli.* XXXIV, 23.
Dominus in oblationes iniquorum. Et in
Proverbiis : Victimæ impiorum abomina- *Prov.* XV, 8.
biles Domino. Qui vero hæc referunt ad
tempus evangelicæ legis et ultimæ capti-
vitatis Judæorum, asserunt Deum hoc loco
finaliter atque simpliciter sacrificia legis
reprobare. Quum enim non fuerint per se
accepta, sed figurativa veri sacrificii, sci-
licet Christi, cessare debebant post Christi
passionem et Evangelii divulgationem. Et
ista responsio melior est, textuique con-
formior. Post Babylonicam captivitatem
rursus ædificatum est templum, et offe- I *Esdr.* I, 2, 3; III, 2 *et seq.*
rebantur in eo sacrificia legis, placue-
runtque Domino ; sed postquam Judæi
Christum occiderunt et negaverunt, displi-

cuerunt Deo omnia sacrificia eorum lega- A
Malach. I, 10. lia, sicut per Malachiam prædixit : Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, et munus non suscipiam de manu vestra. Denique sacrificia illa legalia nunquam per se placita erant Deo, sed propter offerentium devotionem. Jussit tamen Dominus ea sibi offerri : primo, ne idolis offerrentur ; secundo, ut Christi passionem et immolationem in cruce præfigurarent ; tertio, ut de carnalibus hostiis quasi per typum et imaginem ad spirituales hostias tenderemus. B

His autem quæ nunc de reprobatione sacrificiorum legalium dicta sunt, consonant quæ in Psalmis leguntur (Ps. XXXIX, 7.) : Sacrificium et oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi ; holocaustum et pro peccato non postulasti. In alio quoque psalmo : (Ps. XLIX, 9, 10.) Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, etc. Hinc etiam Michæas ait (Mich. VI, 6, 7.) : Quid dignum offeram Domino? Numquid offeram ei holocautomata? numquid placari potest Dominus in millibus C arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium ? Quæ autem sequuntur de reprobatione solennitatum legalium, eodem modo intelligenda sunt, sicut quæ de reprobatione sacrificiorum inducta sunt. Ait enim :

Neomeniam et sabbatum et festivitates alias non feram. Neomenia erat solennitas in novilunio celebranda, propter beneficium gubernationis divinæ (Lev. XXIII.). Sabbatum vero erat festivitas septimæ diei, in memoriam creationis mundi. Per alias autem D festivitates, intelligit festa Tubarum et Expiationis, Paschæ, Pentecostes, ac Tabernaculorum. Hæc ergo dicit Dominus se non ferre, hoc est non approbare, præsertim tempore novæ legis, ea ratione qua servabantur in veteri Testamento, quoniam figuralia erant, et ad cærimonialia pertinebant. *Iniqui sunt cœtus vestri :* quia a planta pedis usque ad verticem capitis, non est in vobis sanitas spiritualis. Iniqui erant cœtus Judæorum, de quibus apud Matthæum habetur (Matth. XXVI, 3, 4.) : Tunc congregati sunt principes sacerdotum et seniores populi, et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent.
14 *Calendas vestras,* id est exordia mensium, scilicet neomenias apud vos celebres, *et solennitates vestras* ceteras *odivit,* id est reprobavit, *anima mea :* non quod in Deo, secundum propriam suam naturam, sit anima ; sed loquitur Deus more humano, intelligendo per animam, mentem divinam. Et ita scriptum est (Amos VI, 8.) : Juravit Dominus Deus in anima sua, Detestor ego superbiam, etc. *Facta sunt mihi molesta* prædicta festa legalia. Loquitur Deus more hominis fatigati et tædio affecti de aliquo facto, ad insinuandum quam vehementer displicuerunt sibi observantiæ istæ, Christi Evangelio divulgato. *Laboravi sustinens,* id est, adeo graviter me offendistis, quod sustinendo vestra peccata, per modum laborantis me habui, qui laborando tandem compellitur propter fatigationem a labore cessare : sic ego tandem cessavi vobis misereri propter homicidium Filii mei dilecti. Unde Symmachus transtulit : Defeci miserans. Et in Osee Dominus protestatur (Osee IX, 15.) : Non addam ut diligam eos. Propter Christi enim occisionem Deus eos finaliter dereliquit.

15 *Et quum extenderitis manus vestras* corporales seu spirituales, videlicet desideria cordis in cœlum ad me exorandum, *avertam oculos meos,* id est pietatis meæ respectum, *a vobis,* non dando quod postulastis ; *et quum multiplicaveritis orationem, non exaudiam* vos. Cujus ratio est : *Manus enim vestræ,* id est affectiones et opera, *plenæ sunt sanguine,* id est magnis excessibus. Quamdiu ergo manet homo in peccato, vel potius in voluntate vel proposito male agendi, non exauditur ejus oratio. Propter quod scriptum est (Prov. XXVIII, 9.) : Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis ; et (Joann. IX, 31.), Scimus quia peccatores non audit Deus, sed si quis cultor est Dei, hunc exaudit. Denique ista contra Judæos qui Christum occiderunt, filiosque eorum dicuntur, qui clamaverunt (Matth. XXVII, 25.) : San-

guis ejus super nos, et super filios no- A
stros. Hinc namque usque in hodiernum diem, manus eorum plenæ sunt sanguine Agni immaculati : quia tanquam pessimi coloni, heredem ad se missum interfecerunt, nec pœnitent.

Consequenter Propheta hortatur Judæos ad gratiam Baptismatis Christi, quia ut in
Joann. III, 5. Joanne dicitur, Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire
16 in regnum Dei. *Lavamini*, id est, pro prædictis festis sacrificiisque legalibus a me reprobatis, baptizamini fonte Baptismatis; B
mundi estote, quoniam in Baptismo omnia peccata condonantur. Mundi ergo estote, o Judæi, a peccato in Christum commisso. Potest autem latius exponi, et de omnibus Judæis, imo peccatoribus universis, intelligi. Quibus ait Propheta : *Lavamini*, lacrimis pœnitentiæ, seu cordis contritione, ab impuritate ac fœditate vitiorum vestro-
Jer. IV, 14. rum : sicut in Jeremia habetur, Lava a malitia cor tuum, ut salva fias; *mundi estote*, perseverando in puritate per lotionem istam adepta. C

Auferte malum cogitationum vestrarum, id est cogitationes vestras malas et impias, *ab oculis meis*, id est ab adspectu sapientiæ meæ omnia intuentis. Unde
Mich. II, 1. Michæas : Væ qui cogitatis inutile, quoniam contra Dominum est manus eorum. Et
Jer. IV, 14. apud Jeremiam Dominus loquitur : Usquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ?
17 *Quiescite*, id est cessate, *agere perverse; discite benefacere*, audiendo libenter informationes et increpationes, et cetera quibus homo instruitur ad bene vivendum. Vir- D
tus namque discenda est, ut exerceatur.
Ibid. VI, 8. Unde Dominus ait : Erudire, ne forte recedat anima mea a te. *Quærite judicium* discretionis, id est, Deum orate, ut conferat vobis gratiam atque prudentiam juste judicandi vos ipsos, seu alios quibus præestis : quemadmodum apud Zachariam di-
Zach. VII, 9. citur, Judicium verum judicate. Est enim maxime necessarium, prout in Job habe-
Job XXXIV, 17. tur : Numquid qui non amat judicium, po-
I Cor. XI, 31. test sanari? Et Apostolus : Si nosmetipsos, inquit, dijudicaremus, non utique judicaremur. Sed contrariari videtur quod ait Salvator : Nolite judicare, ut non judice- Matth. VII, 1.
mini ; illud quoque Apostoli, Sed neque I Cor. IV, 3.
me ipsum judico. Et respondendum, quod Christus prohibet nos judicare in dubiis causis, præsertim ne ea damnemus quæ bono animo fieri possunt. Apostolus autem loquitur de judicio suæ approbationis seu propriæ laudis. *Subvenite oppresso* per violentiam, eum consolando aut eruendo; *judicate pupillo*, eum in judicio, si juste fieri valet, salvando; *defendite viduam*. Istis personis præcipit Dominus specialiter esse subveniendum, quia humano auxilio atque solatio plus ceteris carent. *Et* 18
venite, et arguite me, dicit Dominus. Si ista feceritis, poteritis merito conqueri, nisi reddidero vobis vicem, justumque præmium. Omnia ista implevit sanctus Job, qui asserit : Quum sederem quasi rex cir- Job XXIX, 25, 15, 16.
cumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator; oculus fui cæco, et pes claudo; pater eram pauperum, et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam. Hæc quippe ad prælatos, principes et judices maxime pertinent.

Si fuerint peccata vestra ut coccinum, id est, si tam tenaciter vobis inhæserint ut color coccineus, vel si per modum coccini sanguinea fuerint ac deformia, *quasi nix dealbabuntur*, id est, quantum ad maculam penitus dimittentur; *et si fuerint rubra quasi vermiculus*, id est, si fuerint vehementer inordinata, et a decore virtutis multum aut summe distantia, *velut lana alba erunt*, id est, omnino purgabuntur et expellentur : non quod peccata fient alba, id est pulchra aut splendida (unum enim contrariorum non mutatur in reliquum); sed ideo ista dicuntur, quia turpitudo peccati totaliter tollitur ab eis qui præfata virtuosa efficiunt opera : sicut et Christus in Evangelio dicit, Quod superest, Luc. XI, 41.
date eleemosynam, et ecce omnia munda sunt vobis; et per Jeremiam Dominus, Con- Jer. III, 22.
vertimini, inquit, ad me, et sanabo aversiones vestras.

19 *Si volueritis et audieritis me*, obediendo
meis præceptis, *bona terræ comedetis*, id
est, in præsenti vita temporalium rerum,
videlicet victualium, sufficientiam dabo
vobis, sicut per Moysen sum locutus in
Lev. xxvi, 10. Levitico : Comedetis vetustissima veterum,
et novis supervenientibus, vetera projicie-
tis. Solebat enim Deus rudi populo Judæo-
rum temporalia bona promittere, quia cœ-
lestia necdum poterant capere. Comedetis
itaque bona, id est fructus terræ hujus in
hac vita; in futuro autem sæculo comede-
tis spirituali comestione bona Domini in
terra viventium, scilicet panem cœlestem,
Luc. xiv, 15. de quo apud Lucam dicitur : Beatus qui
manducabit panem in regno Dei. De qui-
Cant. v, 1. bus bonis Sapientia ait : Comedite, amici,
20 et bibite; et inebriamini, carissimi. *Quod*
si nolueritis acquiescere mihi, *et me ad*
iracundiam, id est ad justam ultionem,
provocaveritis, prævaricando mea manda-
ta; *gladius devorabit*, id est occidet *vos*.
Hoc in perversis rebellibusque Judæis im-
pletum est, quos primo devoravit gladius
Chaldæorum, deinde gladius Romanorum.
Potest quoque per gladium accipi impu-
gnatio seu tentatio diaboli, de quo in Job
scribitur : Qui fecit eum, applicabit gla- Job xl, 14.
dium ejus. Hoc gladio spiritualiter devo-
rantur et occiduntur iniqui, dum ejus ten-
tamentis consentientes, Deum non audiunt.
In præsenti enim amittunt vitam gratiæ, in
futuro vitam gloriæ, inciduntque finaliter
in æterna tormenta gehennæ. Hæc autem
fient, *quia os Domini locutum est*, id est,
Deus, cujus sermo impletur, ista prædixit.

ARTICULUS IV

PROSECUTIO EXPLANATIONIS HUJUS CAPITULI PRIMI.

Miratur Propheta spiritu prophetico
plenus, quod civitas Jerusalem, quæ
olim erat fidelis, nunc facta est meretrix.
21 Ait enim : *Quomodo facta est* per propri-
am culpam *meretrix*, tam spiritualiter,
quam corporaliter fornicando, *civitas* Je-
rusalem, id est populus hujus civitatis
olim *fidelis* per gratiam Dei, videlicet tem-
pore David et aliorum bonorum regum,
quando filii Israel fortiter in via Domini
ambulabant? Duplex est fornicatio : scili-
cet spiritualis, qua anima recedit a Deo,
cui desponsatur per fidem et caritatem, et
a quo impraegnatur seu fecundatur per
gratiam. Secundum hanc fornicationem fa-
cta est meretrix civitas ista, idola colendo,
et cor suum a Deo avertendo. Propter quod
Osee ix, 1. scriptum est in Osee : Noli lætari, Israel, et
noli exsultare sicut populi, quia fornicatus
es a Deo tuo. Alia vero est fornicatio car-
nis : quæ in civitate hac viguit, ut habetur
in Jeremia, Unusquisque ad uxorem proxi- Jer. v, 8.
mi sui hinniebat. Imo in utroque meretri-
cio abundavit hæc civitas, quemadmodum
apud Ezechielem asseritur : Non es facta Ezech. xvi, 31-33.
quasi meretrix fastidiosa, augens pretium,
sed quasi mulier adultera. Omnibus mere-
tricibus dantur mercedes, tu autem dedisti
mercedem amatoribus tuis. *Plena judicii*
justi. Tempore enim David et aliorum san-
ctorum regum, fiebat omni populo justum
judicium : ideo tunc erat civitas ista ple-
na judicio. Unde Josaphat rex Juda præce-
pit judicibus a se constitutis : Videte quid II Par. xix, 6, 7.
faciatis : non enim hominum judicium ex-
ercetis, sed Dei. Sit timor Dei vobiscum,
et cum diligentia cuncta facite.

Justitia habitavit in ea, id est in populo
hujus urbis tempore regum istorum justo-
rum; *nunc autem homicidæ*. Quamvis ista
intelligi possent de populo Judæorum tem-
pore Isaiæ, præsertim tempore Manassæ,

IV Reg. xxi, 16. qui replevit Jerusalem sanguine innocentium usque ad os; tamen, secundum B. Hieronymum, verius et rectius exponuntur de Judæis pro tempore Christi. Tota namque comminatio et repromissio visionis hujus primi capituli ad dominicæ passionis pertinet tempus, secundum Hieronymum : quod etiam apostolica auctoritate paulo ante probatum est. Unde qui totum capitulum exponunt pro tempore captivitatis Babylonicæ, vel circiter, plus justo judaizare videntur. Tempore igitur Christi habitabant in Jerusalem homicidæ, qui tandem Dominum Prophetarum et ejus discipulos occiderunt.

22 *Argentum tuum versum est in scoriam.* Per argentum designatur sacræ Scripturæ
Ps xi, 7. doctrina, juxta illud Psalmistæ, Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum : vel lingua doctorum, secundum
Prov. x, 20. quod in Proverbiis dicitur, Argentum ele-
Ibid. xxi, 20. ctum lingua justi; et alibi, Thesaurus desiderabilis in ore sapientis. Scoria vero vocatur rubigo metalli. Est igitur sensus : Argentum tuum, id est sapientia vestra, Scribæ, Pharisæi, sacerdotes, atque doctores Jerusalem, versa est in scoriam, id est, carnalis effecta est; et lingua vestra versa est a veritate in falsitatem : quoniam legem non spiritualiter, sed carnaliter et litteraliter intellexistis, nec populum veraciter de Christi adventu informastis.
Matth. xv, 6. Hinc enim Christus ait ad eos : Quare irritum fecistis mandatum Dei propter tradi-
Ibid. 14. tionem vestram? Et ibidem, Cæci sunt, et duces cæcorum.

Vinum tuum mixtum est aqua. In vino sunt duo, videlicet liquoris sinceritas, et saporis quædam austeritas. Pungit enim aliqualiter vinum, quemadmodum scri-
Prov. xxiii, 31, 32. ptum est : Blande ingreditur, et in novissimo mordebit ut coluber. Ratione primi, per vinum intelligitur lex divina, ad instar vini sincera et splendida; eritque sensus : *Vinum tuum,* id est lex Dei vobis per Moysen tradita, *mixtum,* id est vitiata atque infecta, *est aqua,* id est traditionibus vestris et insipidis expositionibus, o Scribæ et Pharisæi ac sacerdotes. Unde Chri-
Matth. xv, 3. stus ait ad eos : Quare et vos transgredimini mandata Dei propter traditionem
Ibid. 9. vestram? Et rursus, In vanum colunt me, docentes doctrinas et mandata hominum. Ratione secundi, per vinum intelligitur fraterna seu paterna correctio, ut sit sensus : Vinum tuum mixtum est aqua, id est, correctio vestra, o principes Judæorum, qua delinquentes et inferiores debuistis arguere, relaxata est a debito rigore justitiæ, et propter reprobam vitam vestram inefficax est effecta, dum peccantes palpastis, et impiis complacere et adulari optastis. Hinc namque Dominus de
Osee iv, 8. talibus loquitur : Peccata populi mei comedent, et ad iniquitatem sublevabunt animas eorum. Quod autem per vinum intelligatur justa correctio, constat ex eo
Luc. x, 34. quod Christus asserit Samaritanum infudisse vulneribus sauciati vinum et oleum, id est, peccatis ejus adhibuit justam correctionem piamque consolationem.

Principes tui, o Judæa, *infideles* fuerunt 23
Deo Salvatori : noluerunt enim credere
Ibid. xxii, 67. Christo, quemadmodum ipse ait ad eos, Si
Joann. v, 44. dixero vobis, non credetis; et, Quomodo potestis vos credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam quæ a solo Deo est, non quæritis? Sed contrariari videtur
Ibid. xii, 42. illud : Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum. Et respondendum, quod Joannes loquitur ibi de credulitate seu fide informi et insufficienti. Propter
Ibid. 42, 43. quod subditur : Propter Pharisæos non confitebantur; dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei. Vel loquitur nunc Propheta de summis principibus Judæorum, videlicet pontificibus : quorum nullus Christo adhæsit, juxta il-
Osee ix, 15. lud, Omnes principes eorum recedentes. Hi principes Judæorum fuerunt *socii furum,* videlicet Judæ proditoris ac furis, et eorum qui primitivæ Ecclesiæ in Jerusalem et Judæa sua bona violenter abstulerunt.
Hebr. x, 34. Cui utique Ecclesiæ Paulus scribit : Vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. De-

servivit; vel certe ipsa Ecclesia ex Judæis A
gentibusque collecta : de qua ait Salvator,
Matth. v, 14. Non potest civitas abscondi supra montem
Ps. LXXXVI, 3. posita; de qua ait Psalmista : Gloriosa di-
cta sunt de te, civitas Dei ; Joannes quo-
Apoc. XXI, 2. que in Apocalypsi, Vidi civitatem sanctam
Jerusalem novam, descendentem de cœlo,
a Deo paratam. Vere enim per Jerusalem
et Judæam intelligi possunt Christiani, qui
sunt veri Israelitæ, atque Ecclesia, præser-
tim quum de infidelibus Judæis dicat in
Apocalypsi Joannes : Dicunt se Judæos *Apoc.* III, 9.
esse, et non sunt, sed mentiuntur; et rur-
sus, Synagoga sunt Satanæ. *Ibid.* II, 9.

ARTICULUS V

PROSECUTIO EXPOSITIONIS HUJUS PRIMI CAPITULI.

27 SION *in judicio redimetur*. Judicium B
duplex est : scilicet discretionis, de quo
Joann. XII, 31. Christus, Nunc, inquit, judicium est mun-
di; aliud est judicium remunerationis, de
Hebr. X, 27. quo ad Hebræos scriptum est, Terribilis
est exspectatio judicii. Ait ergo : *Sion,* id
est populus Judæorum, qui designatur per
Sion, qui erat mons in quo constructum
fuerat templum, *in judicio* discretionis
redimetur a morte æterna per mortem et
sanguinem Christi, gratiamque divinam.
Non enim omnes salvati sunt, sed sicut
Rom. XI, 5. testatur Apostolus, Reliquiæ per electio- C
nem salvæ factæ sunt. Ipsa electio Dei,
qua pauci Judæorum ex multis electi at-
que redempti sunt, est judicium discreti-
onis, in quo aliqui Judæorum facti sunt
salvi, ceteris juste relictis. Propterea nam-
Joann. XIII, 18. que Christus dixit : Non de omnibus vobis
dico; ego scio quos elegerim. In Actibus
Act. XIII, 48. quoque habetur : Crediderunt quotquot
præordinati erant ad vitam æternam. *Et*
reducent eam in justitia : hoc est, Apo-
stoli, quos Deus constituit principes, re-
ctores, judices ac consiliarios primitivæ D
Ecclesiæ, per suam prædicationem et signa
reducent, id est convertent ad Christum,
Sion, id est reliquias Judæorum, *in justi-*
tia, id est, sicut Deus promisit per sanctos
Prophetas. Vel, In justitia, id est in fide
sancta et in vita bona : per hoc enim quod
eos docuerunt rectam fidem et conver-
sationem laudabilem, reduxerunt eos ad
Christum per viam justitiæ.
Et conteret scelestos et peccatores si- 28
mul : id est, Deus ad nihilum rediget sce-
leratos incredulosque Judæos ; *et qui de-*
reliquerunt Dominum, consumentur : id
est, Judæi, qui Christum Filium Dei, regem
regum, et Dominum dominantium recipere
noluerunt, damnationi tradentur. Hoc to-
tum impletum est in Judæis per exercitum
Romanum, prout Christus prædixit : Ve- *Luc.* XIX, 43.
nient dies in te, et circumdabunt te ini-
mici tui vallo, et coangustabunt te. Unde
paulo ante Dominus ait : Heu, ego conso- vers. 24.
labor super hostibus meis. *Confundentur* 29
enim ab idolis, quibus sacrificaverunt, id
est, de idololatria sua erubescent. Non le-
guntur Judæi post reditum de Babylone
idola coluisse, nisi tempore Antiochi seu
Machabæorum, quando præcepit Antio-
chus, ut Judæi deos ejus adorarent, posuit- II *Mach.* VI, 1, 2.
que in templo idolum Jovis. Vel dicere
possumus, sicut Apostolus ait, quia quo-
rumdam deus venter est, quorumdam pe- *Philipp.* III, 19.
cunia, quorumdam femina aliqua. Et hi
non Deo, sed suo ventri et auro seu mu-
lieri deserviunt. Unde postquam ad chri-
stianæ religionis puritatem conversi fue-
runt Judæi, olim gulosi, luxuriosi atque
avari, erubuerunt de sua pristina con-
versatione, idololatriæ assimilata (nam et *Ephes.* V, 5 ; *Coloss.* III, 5.
Apostolus avaritiam nominat idolorum ser-

vitutem); qui autem conversi non fuerunt,
æternam confusionem adepti sunt.

Et erubescetis super hortis quos elegera-
tis, id est de peccatis gulæ atque luxu-
riæ, quæ in locis deliciosis seu hortis vi-
30 rentibus perpetrastis, *quum fueritis velut*
quercus defluentibus foliis, id est, quum
similes facti fueritis quercui, seu alteri
cuilibet arbori arescenti, cujus defluunt
seu decidunt folia, eo quod corruptioni
propinquet : scilicet quum expositi fueri-
tis gravibus pœnis et periculis mortis ; *et*
velut hortus absque aqua, id est, quum si-
miles facti fueritis horto aquarum irriga-
tione carenti, qui cito sterilis redditur,
quia humorem non habet : sic vos quum
morti appropinquaveritis, et in pœnis mor-
tis fueritis, erubescetis de vestris pecca-
tis. Hæc et quæ immediate sequuntur, di-
cuntur de obstinatis Judæis. De quibus
31 subjungitur : *Et erit fortitudo vestra ut*
favilla stuppæ, id est, penitus conteretur,
ita quod omnis vestra præsumptio, elatio,
et fortitudo ad malum, peribit ; *et opus*
vestrum perversum, seu impia vita, *quasi*
scintilla, id est, vos ipsos vestramque for-
titudinem inflammabit, tradendo vos de-
bitæ pœnæ. Dicitur ergo opus esse quasi
scintilla, quia est causa propter quam im-
pius datur incendio præsentis tribulatio-
nis, infernalisque ignis. Ideo subditur : *et*
succendetur utrumque simul, id est, forti-
tudo vestra et opus malum simul damna-
bitur, atque in inferno cremabitur. Dici-
tur autem peccatum succendi, quoniam

A propter ipsum peccator incenditur. *Et non erit qui exstinguat* ignem, utrumque horum incendentem : ignis enim inferni, inexstinguibilis est. Unde apud Ezechielem Dominus terribiliter comminatur : Conflabo vos, et succendam in igne furoris mei, et conflabimini in medio ejus, sicut conflatur argentum in medio fornacis, et requiescam. Possent quoque hæc accipi de incendio Judæorum a Romanis. *Ezech. xxii, 20-22.*

Merito autem comparantur infideles Judæi quercui cujus decidunt folia, et horto B sine aqua. Omnis enim spiritualis ornatus, honorque legis, et gratiæ humores, ablati sunt eis : et ipsi sunt quercus sine fructu, cui Christus æternaliter maledixit; et assimilantur ligno plantato in loco deserto et arido, sicut de eo qui confidit in homine, asserit Jeremias : Erit, inquiens, quasi myricæ in deserto, et non videbit quum venerit bonum; sed habitabit in siccitate, in terra salsuginis. *Jer. xvii, 6.* Porro quemadmodum homo dicitur arbor seu lignum, sic verba ejus dicuntur folia, et opera fructus. Folia C itaque justi non defluunt, quoniam sermo ejus operi veritatique consonat, nec habet verba vana et vacua, sed bonæ operationi conjuncta. Unde de justo Jeremias testatur : Et erit folium ejus viride. *Ibid. 8.* Folia vero impiorum sunt arida et defluentia, quoniam sermo eorum inanis est. Ideo Judæi sunt arbores quarum præ ariditate decidunt folia : nam Prophetas et legem legunt, sed neque intelligunt, neque observant.

ARTICULUS VI

EXPLANATIO MORALIS EORUM QUÆ IN ISTO PRIMO CAPITULO DICTA SUNT.

QUOD autem Dominus, quantum ad lit-
2 teram, de Judæis ait, *Filios enutrivi*
et exaltavi, ipsi autem spreverunt me, mo-
raliter seu tropologice intelligi potest de

D ingratis et reprobis Christianis : qui dicuntur filii, quia in fonte Baptismi in Christo renati sunt, et spirituale esse sortiti, sicut Apostolus protestatur : Quicumque *Galat. iii, 27.*

los meos ; et quum multiplicaveritis orationem, non exaudiam : manus enim vestræ plenæ sunt sanguine, id est peccatis. Quamdiu enim permanet homo in affectu peccandi et complacentia propriæ culpæ, non proponens firmiter emendare se ipsum, non exauditur de condigno. Propter
Mich. III, 4. quod scriptum est : Clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos, sicut nequiter egerunt. Proverbiorum quoque primo Do-
Prov. I, 28, 29. minus ait : Tunc invocabunt me, et non exaudiam ; mane consurgent ad me, et non invenient me : eo quod exosam habuerint disciplinam, et timorem Domini non susceperint. Si ergo desideramus dona et sacrificia nostra exteriora Deo placere, si observantiam festivitatum nostrarum optamus ab eo acceptari, precesque nostras ab ipso exaudiri : conemur in primis observare divina præcepta, et mentem nostram purgare ab omni culpa, facientes
II Cor. VII, 1. illud quod monet Apostolus : Mundemus, inquiens, nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. Unde in Job legitur :
Job VIII, 5, 6. Si Omnipotentem fueris deprecatus, si mundus et rectus incesseris, statim evigilabit ad te.

Sed videtur huic quod dictum est, Quum multiplicaveritis orationem, non exaudiam, contrariari quod Christus ait apud
Matth. VII, 8. Matthæum : Omnis qui petit, accipit; et qui quærit, invenit. Et respondendum, quod hoc verum est de his qui petunt sicut petendum est, scilicet corde contrito et hu-
Eccli. XXXV, 21. miliato. Oratio enim humiliantis se, penetrat nubes.

Consequenter Dominus ait ad populum
16 christianum : *Lavamini* a sordibus vitiorum, lacrimis pœnitentiæ et sacramento
Ps. XXXI, 5 ; Prov. XXVIII, 13. Confessionis : omnia namque in confessione lavantur. *Mundi estote,* vitando negligentias quotidianas et minuta peccata. Qui
Eccli. XIX, 1. enim negligit modica, paulatim decidit.

Deinde quilibet justus considerans quanta fuerit olim sanctitas in Ecclesia, et quanta modo reperiatur in ea iniquitas,
21 admirando dicere potest : *Quomodo facta*
A *est meretrix civitas fidelis, plena judicii?* id est, qualiter ipsa Ecclesia Christi, quæ est civitas Dei, nunc facta est meretrix, quantum ad multos spiritualiter fornicando per aversionem mentis suæ a Deo, quæ olim erat fidelis vita et verbis, et plena judicii discretionis, seu justæ retributionis ? *Justitia habitavit in ea,* præcipue tempore Apostolorum, atque temporibus sanctorum episcoporum : sancti enim pastores populum sanctum habebant. *Nunc autem homicidæ* habitant in ea. Qui nam-
B que alios ædificare, et spiritualiter vivificare verbo moribusque deberent, econtrario (teste Hieronymo) sua pestifera vita, pravo exemplo, et impiis verbis, subjectos suos inficiunt, imo occidunt. Unde in Jeremia scribitur : Quia stulte egerunt pa- Jer. X, 21.
stores, et Dominum non exquisierunt, propterea omnis grex eorum dissipatus est; et in Ecclesiastico : Secundum judicem Eccli. X, 2.
populi, sic et ministri ejus; et, qualis est rector civitatis, tales et habitantes in ea.

Heu, heu, heu ! ad quantum lapsum ve-
C nit hodierna die Ecclesia, propter reprobam vitam prælatorum ! Ad quos pertinet quod in Ezechiele Dominus loquitur : Væ Ezech.
pastoribus qui pascebant semetipsos. Non- XXXIV, 2, 3, 5.
ne greges a pastoribus pascuntur ? Lac comedebatis, et lana operiebamini; et quod crassum erat, occidebatis; gregem autem meum non pascebatis. Et dispersæ sunt oves meæ, eo quod non esset pastor. Denique omnis qui odit fratrem suum, homi- I Joann. III, 15.
cida est, secundum Joannem. Et, proh dolor ! quam multi hujuscemodi homicidæ
D habitant in Ecclesia, etiam inter religiosos et clericos ! Istis indignis prælatis, prædicatoribus, atque doctoribus dici potest quod sequitur : *Argentum tuum versum* 22
est in scoriam : id est, doctrina seu prædicatio vestra infatuata est, reprehensibilisque effecta : quia, aut non docetis gregem vobis commissum, aut si docetis, vos ipsi non facitis quod aliis prædicatis. *Vinum tuum mixtum est aqua :* id est, increpatio, qua delinquentes debuistis juste et strenue increpare, dissoluta et laxa est fa-

II Tim. IV, 2. cta. Quocontra ait Apostolus : Prædica ver- A
bum ; insta opportune, importune ; argue,
obsecra, increpa in omni patientia et do-
ctrina. Qui ergo vigorem sacræ Scripturæ
convertit ad gratiam, et loquendo potius
quærit delectare quam corrigere audien-
tes, hujus vinum mixtum est aqua, facit-
Joann. II, 7-9. que contrarium Salvatori, qui convertit
23 aquam in vinum. *Principes tui infideles,
socii furum.* Hoc de malignis principibus,
judicibus et prælatis dici potest, qui ra-
ptoribus et oppressoribus pauperum com-
municant, consentiunt, sive auxilium præ- B
bent. *Omnes diligunt munera,* quum sint
avari.

24 Porro quod Dominus ait, *Heu, ego conso-
labor super hostibus meis, et vindicabor
de inimicis meis,* timore et exhortatio-
ne magis indiget, quam expositione et
disputatione. Quid enim tam metuendum,
ut omnipotentis Dei hostem et inimicum
Hebr. X, 31. exsistere, sicut in manus Dei viventis in-
cidere, sicut in divino furore redargui,
itemque audire Deum in nostris tormentis
consolari ? quemadmodum in Psalmo de C
Ps. II, 4, 5. injustis cantatur : Qui habitat in cœlis, ir-
ridebit eos, et Dominus subsannabit eos ;
tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furo-
re suo conturbabit eos. Enitamur ergo Cre-
atori altissimo obedire in omnibus, opus
Mich. VI, 8. Dei reverenter peragere, coram eo sollicite
Philipp. II, 12. ambulare, nostramque salutem cum metu,
timore ac tremore operari, prout Aposto-
lus exhortatur. Sic namque constituemur
amici et filii Dei, et lætabitur Dominus
benefaciens nobis, sicut apud Jeremiam
Jer. XXXII, 41. fatetur : Lætabor super eis quum bene D
eis fecero.

Et convertam manum meam ad te, o Ec- 25
clesia militans, *et excoquam ad purum
scoriam tuam,* id est, peccatorum tuorum
rubiginem penitus emundabo. *Et restitu-* 26
*am judices tuos ut fuerunt prius, et con-
siliarios tuos sicut antiquitus :* id est, ta-
les pastores, tales episcopos et rectores ac
consules daturus sum tibi, quales erant
successores Apostolorum in primitiva Ec-
clesia. Adhuc enim speratur Deus refor-
maturus esse Ecclesiam militantem, et
ad pristinam sanctitatem reducturus esse
eamdem : de quo multæ revelationes fa-
ctæ creduntur. *Post hæc vocaberis,* o Ec-
clesia, *civitas Justi,* scilicet Dei, propter
concordiam filiorum tuorum.

Sion, id est Ecclesia cœlestia speculans, 27
in judicio justo *redimetur* sanguine et
gratia Salvatoris, qui ait : Animam meam Joann. X, 15.
pono pro ovibus meis. *Et reducent eam
in justitia :* id est, vicarii Christi, videli-
cet sancti pastores, reducent populum chri-
stianum ad Deum in vita justa : ipsi quippe
sunt dispensatores cooperatoresque Dei.
Scelestos autem seu sceleratos et impœ- 28
nitentes, Christus æternaliter *conteret* et
confundet : qui sunt et erunt *velut quer-* 30
cus defluentibus foliis ; quorum *erit for-* 31
*titudo ut favilla stuppæ, et opus quasi
scintilla ; et succendetur utrumque simul*
(secundum sensum in præcedenti arti-
culo positum), quando Christus dicturus
est eis : Discedite a me, maledicti, in Matth. XXV, 41.
ignem æternum. Quomodo autem cetera
nunc omissa, moraliter intelligi possint
de populo novi Testamenti, seu Christi-
anis, ex nunc præhabitis faciliter inno-
tescit.

ARTICULUS VII

EXPOSITIO SECUNDI CAPITULI : VERBUM QUOD VIDIT ISAIAS.

1 VERBUM *quod vidit Isaias filius Amos, super Judam et Jerusalem.* Iste est prologus sequentis visionis, qui pene idem est cum prologo præcedentis. Sicut enim in præcedenti capitulo prædixit cessationem legis antiquæ, et dejectionem Synagogæ; ita in isto capitulo describit institutionem legis evangelicæ, ac promotionem Ecclesiæ. Merito autem dixit ibi, Visio; hic, Verbum : quoniam præsentis capituli prophetia manifeste spectat ad Christum, *Joann.* i, 1. de quo scriptum est : In principio erat Verbum. Itaque ait : *Verbum,* id est sermo, seu res significata per verbum, *quod vidit* in spiritu visione prophetali, *Isaias filius Amos, super Judam et Jerusalem,* id est de habitatoribus Judææ, seu tribu Juda, et habitatoribus Jerusalem : ita quod verbum istud concernit populum istum, *Rom.* xi, 5. præsertim quantum ad reliquias ejus, quæ per electionem salvæ factæ sunt in Christo, secundum Apostolum. Quod vero fuerit verbum istud Isaiæ ostensum, subjungitur :

2 *Et erit in novissimis diebus,* id est tempore gratiæ, tempore novi Testamenti, tempore adventus Christi in ultima ætate mundi, *præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Hoc quidam exponunt ad litteram de monte Sion, in quo erant templum Jerusalem atque cœnaculum, in *Matth.* xxvi, 17 *et seq.* quo Christus cum discipulis novissimam Cœnam celebravit; et dicunt, quod iste mons domus Domini, id est templi, dicitur præparatus, id est factus, seu exaltatus et collocatus, in vertice montium, id est in summitate montis Sinai, montis quoque Carmeli, montisque Thabor, non quantum ad corporalem atque localem elevationem, sed quantum ad excellentiam operum divinorum seu eminentiam miraculorum : sic quod mons Sion dicitur altior illis, seu in vertice eorum, propter opera in ipso peracta, quæ utique præstantiora, mirabiliora, ac diviniora fuerunt operibus Dei factis in aliis tribus montibus nunc prædictis. In monte enim Sinai data est Moysi lex ministerio angelorum, procedentibus de monte tonitruis, fulgoribus, et tubæ sonitibus, imo toto monte ardente ac fumigante, sicut in Exodo legitur. *Exod.* xix, 16, 18. In monte autem Carmeli fecit Elias ignem de cœlo descendere tribus vicibus, qui et bovem consumpsit, et duos quinquagenarios interfecit, prout in libro Regum recolitur. *III Reg.* xviii, 38; *IV Reg.* i, 10, 12.

His autem atque similibus multo majus ac mirabilius fuit, quod Christus in monte Sion operatus est : quoniam in cœnaculo Sacramentum corporis et sanguinis sui instituit, *Marc.* xiv, 15, 22-24. ad discipulos ostiis clausis ingressus est, *Joann.* xx, 19, 26. discipulorum corda Spiritu Sancto replevit, quem in hoc cœnaculo misit in visibili specie, *Act.* ii, 1-4. omnium linguarum ac divinarum Scripturarum eis notitiam tradens; in templo quoque frequenter maxima egit miracula, cordiumque Judæorum patefecit secreta, prædicavit, futura prædixit, seque Judæis invisibilem reddidit, quando abscondit se, et exivit de templo : *Joann.* viii, 59. quæ omnia Evangelistæ testantur. Præterea maxima erant miracula, quæ Apostoli in templo isto operabantur in die Pentecostes et postmodum, omnium gentium linguis loquentes, quando ad prædicationem Petri tot millia convertebantur, *Act.* ii, 41; iv, 4. et homo a nativitate claudus sanatus est, *Ibid.* iii, 2-8. sicut in Actis Apostolorum plenius docetur. Et breviter, hoc solum quod Christus verus Deus et homo perfectus, in propria

persona dignatus est in monte Sion, videlicet in templo atque cœnaculo apparere, docere, et operari, posuit montem istum in vertice montium prædictorum. Ob hanc etenim causam Aggæus propheta dixit, majorem esse futuram gloriam hujus secundi templi, a Zorobabel ædificati, quam fuerat gloria templi a Salomone constructi. (*Agg.* II, 10.)

Deinde de monte isto seu domo Dei subjungitur : *et elevabitur super colles*, id est super homines in sublimitate constitutos, quoniam principes terræ et homines sancti Ecclesiæ Christi obediunt : quæ designatur per domum Dei. Dicitur enim mons Sion, mons domus Dei, id est Ecclesiæ, quia per prædicationem et signa Christi discipulorumque, primo fundata est Ecclesia seu plebs christiana in monte Sion. De his collibus ait Sponsa in Canticis : Ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles. (*Cant.* II, 8.) *Et fluent ad eum omnes gentes*, id est quidam de omni genere gentium, eo modo quo Abrahæ dictum est : In te, id est in Christo ex te nascituro, benedicentur omnes cognationes terræ. (*Gen.* XII, 3.) Est itaque hic distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Omnes igitur gentes fluent ad montem Sion, vel gressibus corporis, vel piæ devotionis affectibus, scilicet omnes Christifideles, hunc locum amantes ex devotione ad Christum. Certum est enim, quod in primitiva Ecclesia gentes ad Christum conversæ, cum magno desiderio visitabant loca sancta, in quibus Christus prædicavit, passusque fuit.

3 *Et ibunt populi multi*, id est non solum gentiles conversi, sed etiam ex Judæis in Christum credentes, *et dicent* tam omnes gentes, quam populi multi, se mutuo exhortando : *Venite, et ascendamus ad montem Domini*, scilicet montem Sion, *et ad domum Dei Jacob*, id est Ecclesiam, quæ est domus Dei Jacob patriarchæ. Ad Ecclesiam quippe primitivam, in Jerusalem congregatam, cui præerat Jacobus apostolus, primus Christianorum episcopus in Jerusalem, venerunt ex diversis locis et partibus mundi homines ad Christum conversi : sicut et S. Ignatius in epistola ad Joannem apostolum scribit, se velle Jacobum visitare. *Et docebit nos* Deus Jacob, videlicet Christus, seu Deus Trinitas, per Apostolos seu successores eorum, *vias suas*, id est divina præcepta : ad hoc enim ascenderunt in montem Sion et domum ejus, quatenus ab Apostolis informarentur perfecte de lege Christi. Unde et Dionysius scribit, quemadmodum Petro et Paulo Romæ morantibus Christiani ex omnibus finibus mundi dixerunt ad invicem : Eamus Romam, et videamus magistros ac principes nostros; et instruent nos de his quæ pertinent ad salutem. *Et ambulabimus in semitis ejus*, id est, evangelica consilia custodiemus. Semitæ enim vocantur viæ compendiosæ et arctæ. Consilia vero Christi compendiosius ducunt ad vitam æternam, quam præcepta : idcirco semitæ nuncupantur consilia.

Deinde sequuntur verba Prophetæ rationem reddentis, cur gentes et populi ista dicturi atque facturi sint, scilicet *quia de Sion exibit lex*. De Sion enim, id est de templo et cœnaculo in monte Sion constructis, in quibus Christus et Apostoli ubertim prædicaverunt, exivit lex evangelica ad omnes terminos mundi. *Et verbum Domini*, id est prædicatio Evangelii, exivit *de Jerusalem*. Apostoli enim primo prædicaverunt Evangelium Christi in Jerusalem, et inde a Christo missi sunt in ceteras partes mundi. Propter quod Christus in Actibus dixit ad eos : Eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ; (*Act.* I, 8.) et in Luca : Oportebat pati Christum, et resurgere a mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem. (*Luc.* XXIV, 46, 47.)

Secundo exponitur magis spiritualiter, litteraliter tamen : non enim inconveniens est, eamdem scripturam habere diversos sensus litterales, secundum Augustinum. *Et erit in novissimis diebus præparatus*,

id est manifestus, seu omnibus notificatus atque exhibitus, *mons domus Domini*, id est Christus, qui est mons domus Domini, puta Ecclesiæ in Christo fundatæ, *in vertice montium*, id est summitate Apostolorum, qui sunt montes quidam, propter gratiæ excellentiam : ita quod Christus agnoscetur esse caput et Dominus Apostolorum, imo et Prophetarum et angelorum sanctorum : qui omnes in divinis Scripturis frequenter montes dicuntur. Per prædicationem enim et opera Christi discipulorumque ejus, innotuit mundo quod Christus sit mundi salvator, et omnium electorum caput, tanquam in vertice omnium positus : imo ipse est omnium vertex. De hoc monte, scilicet Christo, scri-
Dan. II, 34, 35. ptum est : Lapis, qui abscissus est de monte sine manibus statuamque percussit, crevit in montem magnum, et replevit totam
Ezech. XXVI. terram. Ipse est, qui juxta Ezechielem vulneravit principem Tyri. In quo funda-
I *Cor.* III, 11. tur Ecclesia, sicut Apostolus recolit : Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Ipse est mons montium, et fundamentum fundamentorum. Nam quamvis Apostoli et Prophetæ dicantur montes ac fundamenta Ecclesiæ, hoc tamen non est, nisi in quantum in Christo fundantur. *Et elevabitur* mons iste, scilicet Christus, dignitate et gratia *super colles*, id est ceteros omnes quocumque modo eminentes : omnibus namque antefertur Christus, juxta
Joann. III, 31. illud, Qui de cœlo venit, super omnes est;
Ibid. 35. itemque, Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus. Unde Joannes Baptista
Ibid. 30. dicebat : Illum oportet crescere, me autem
Ibid. I, 16. minui. Omnes enim de plenitudine ejus accepimus. *Et fluent ad eum omnes gentes*, id est, per fidem, spem et caritatem accedent ad Christum, tanquam ad caput et salvatorem : imo multi accesserunt ad eum adhuc in mundo conversantem. Pro-
Ibid. XII, 19. pterea Pharisæi dixerunt : Ecce mundus totus post eum abiit. Magis tamen intelligendum est de spirituali concursu credentium ad Christum, prout Daniel testatur :

Omnes populi, tribus et linguæ servient *Dan.* VII, 14.
ei. De quo confluxu Dominus ait per Sophoniam : Erit judicium meum, ut congre- *Soph.* III, 8.
gem gentes, et colligam regna. *Et ibunt populi multi* gressibus mentis seu corporis, *et dicent : Venite*, credendo, et corde devoto dicendo : *et ascendamus* contemplando cœlestia, spiritualiterque vivendo, *ad montem Domini*, id est ad Christum, quia Dominus Pater, seu Trinitas Deus dedit nobis montem seu fundamentum, ut ædificemur, figamur, et perseveremus in eo. Dicitur itaque Christus mons Domini, quemadmodum dicitur salutare Dei. Ascen- *Gen.* XLIX, 18; *Luc.* III, 6.
damus quoque *et ad domum Dei Jacob*, id est Ecclesiam, seu congregationem fidelium, permanendo in ecclesiastica unitate, et obediendo præceptis Ecclesiæ. Ad hanc domum ascendit Propheta, qui dixit : Unam petii a Domino, hanc requiram, ut *Ps.* XXVI, 4.
inhabitem in domo Domini. In hac domo est Christus, et hæc domus nos sumus, prout ad Hebræos dicit Apostolus : Christus *Hebr.* III, 6.
tanquam filius in domo sua : quæ domus sumus nos. Et per Matthæum ipse Christus testatur : Ecce ego vobiscum sum omnibus *Matth.* XXVIII, 20.
diebus usque ad consummationem sæculi. Debemus ergo ad domum istam accedere, obliviscendo quæ retro sunt, et in ante- *Philipp.* III, 13.
riora extendendo nos ipsos. *Et docebit nos vias suas* per doctores et pastores Ecclesiæ, imo per Spiritus Sancti instinctum. Non enim merentur illuminari a Deo, qui in unitate Ecclesiæ non persistunt, nec ejus præceptis obtemperant, ut sunt hæretici, schismatici, et alii impœnitentes, de quibus scribitur : Ipsi fuerunt rebelles *Job* XXIV, 13.
lumini.

Secundo ita exponitur : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini*, id est ipsa Ecclesia, quæ propter altitudinem gratiarum sibi divinitus concessarum, mons dicitur : sicque mons domus Domini, est ipsa domus Domini, sicut corpus Ecclesiæ est ipsa Ecclesia, et corpus carnis est ipsa caro. Unde de Christo loquens Apostolus : Ipse, inquit, est caput *Coloss.* I, 18.
corporis Ecclesiæ. Itaque, Erit præparatus,

id est per gratiam exaltatus atque disposi- A
tus, mons domus Domini, id est Ecclesia,
in vertice montium, id est in apice om-
nium aliarum congregationum fidelium,
qui a principio mundi fuerunt. Ecclesia
enim altior est Synagoga, et congregatione
eorum qui ante legem scriptam exstite-
rant. *Et elevabitur* potestate et gratia *su-
per colles,* id est hæreticorum conventicula
seu conventus : non enim potuerunt hære-
tici prævalere Ecclesiæ Christi ; imo con-
fusi sunt et victi ab ea. Unde Apostolus
II Tim. III, 8, 9. profitetur : Quemadmodum Jannes et Mam- B
bres restiterunt Moysi, ita et hi resistunt
veritati : homines mente corrupti, reprobi
circa fidem. Sed ultra non proficient : insi-
pientia enim eorum manifesta erit omni-
bus, sicut et illorum fuit. Christus quoque
in Evangelio huic monti, id est Ecclesiæ,
Luc. XXI, 15. hanc elevationem spopondit : Ego, inqui-
ens, dabo vobis os et sapientiam, cui non
poterunt resistere et contradicere omnes
adversarii vestri. *Et fluent ad eum,* id est
ad Ecclesiam, *omnes gentes.* Ideo namque
Joann. XII, 32. Christus : Ego, ait, si exaltatus fuero a C
terra, omnia traham ad me ipsum. Et So-
Soph. III, 10. phonias : Ultra flumina Æthiopiæ inde
supplices mei. Hinc quoque Zacharias in-
Zach. II, 11. ducit : Applicabuntur gentes multæ ad
Dominum in die illa. Et hoc est quod dicit
Ephes. III, 5, 6. Apostolus : Revelatum est sanctis Aposto-
lis et Prophetis in Spiritu, esse gentes
coheredes et concorporales et compartici-
pes promissionis in Christo Jesu. *Et ibunt
populi multi,* videlicet ex Judaismo con-
versi. Utraque enim gens in Christi Eccle-
sia adunatur, atque ex utrisque unum ovi- D
le efficitur. Propterea Christus asserit :
Joann. X, 16. Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc
ovili, videlicet ex Synagoga : et illas opor-
tet me adducere ; et fiet unus pastor, et
unum ovile. Quod etiam Zacharias ita præ-
Zach. VI, 13. dixit : Consilium pacis erit inter duos il-
los, id est inter utrumque populum istum.
In Christo equidem Judæi atque pagani in
una fide collecti sunt, unam constituen-
tes Ecclesiam.

4 *Et judicabit gentes :* id est, Christus in-
ter gentiles discernet, quosdam vocando
ad fidem, et quosdam relinquendo, sua
occulta justitia : et hoc certum est perti-
nere ad judicium discretionis, de quo dici-
tur, Nunc judicium est mundi. Hoc namque Joann. XII, 31.
judicium tempore evangelicæ prædicatio-
nis præsertim incepit atque innotuit :
quando videlicet Christus per se ipsum et
suos Apostolos, alios misericorditer voca-
vit ad gratiam, et alios juste reliquit se-
cundum suam secretam et incomprehensi-
bilem æquitatem. Idcirco Apostolus fassus
est : Firmum fundamentum Dei stat, ha- II Tim. II, 19.
bens signaculum hoc, Cognovit Dominus
qui sunt ejus. Denique Christus judicabit
gentes, dando singulis quod merentur :
quod ad remunerationis judicium perti-
net, quo separat loco et præmio agnos ab Matth. XXV, 32.
hœdis. Hoc judicium Christus non fecit in
primo suo adventu, sed quotidie facit il-
lud in morientibus, et maxime facturus
est ipsum in die novissimo. Unde ipse
loquitur : Non misit Deus Filium suum in Joann. III, 17.
mundum, ut judicet mundum, sed ut sal-
vetur mundus per ipsum ; et, Filius homi- Luc. IX, 56.
nis non venit animas perdere, sed salva-
re. Propter quod iterum ait : Ego non Joann. VIII, 15.
judico quemquam. *Et arguet populos mul-
tos,* puta * Judæos, de incredulitate, ava- * præsertim
ritia, elatione, ceterisque peccatis. Ideo
ait : Me odit mundus, quia ego testimoni- Ibid. VII, 7.
um perhibeo de illo, quia opera ejus ma-
la sunt ; et, Væ vobis, Scribæ et Pharisæi, Matth. XXIII, 27, 28.
quia intus pleni estis hypocrisi et iniqui-
tate. Arguet autem Christus in die judicii
omnes iniquos et reprobos.

*Et conflabunt gladios suos in vomeres,
et lanceas suas in falces :* id est, tempore
adventus Christi et circiter, tanta erit pax
in toto orbe terrarum, quod homines arma
bellica convertent in instrumenta agricul-
turæ proficua, potiusque vacabunt agri-
culturæ quam pugnæ. Istud plane in Chri-
sti adventu impletum est : quoniam, sicut
ex antiquis historiis probat Hieronymus,
ante Christi adventum in toto orbe erant
bella atque discordiæ, et unaquæque gens
contra gentem sibi vicinam præliabatur,

videlicet usque ad vicesimum octavum annum Octaviani, cujus quadragesimo secundo anno natus est Christus. Duravit quoque pax ista tempore longo post passionem Christi in Judæa, videlicet usque ad devastationem Judæorum ab exercitu Romanorum, quæ completa est quadragesimo secundo anno a passione Christi. In terris autem ubi tam longa pax est, solent frequenter arma bellica in agriculturæ instrumenta converti. Hinc apud Jeremiam (*Jer.* XXIII, 6.) scribitur : In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter. Tanta quippe erat pax ista, ut ad unius imperium (*Luc.* II, 1, 2.) hominis, scilicet Augusti, describeretur totus orbis : quæ descriptio primo facta est a præside Syriæ Cyrino, Christi nativitate jam proxima. Et quia pax ista ultra solitum tam diu duravit, idcirco subjungitur :

Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium. Iste est enim modus loquendi de aliqua re, ultra consuetum tempus durante, ut dicamus : Istud nunquam terminabitur, vel, Istud non fiet ultra; quamvis interdum in brevi tempore terminetur. Unde (IV *Reg.* VI, 23.) et quarto Regum habetur, quod non apposuerunt ultra Syri venire in terram Israel : et immediate tamen adjungitur, qualiter (*Ibid.* 24.) rex Syriæ congregavit exercitum, et venit in terram Israel; imo sæpius postea venit in eam. De hac pace habetur in Psalmo (*Ps.* LXXI, 7.) : Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis; et in Michæa (Cf. *Mich.* V, 5, 6.) : Pax erit in terra nostra quum venerit, et quando calcaverit in domibus nostris. Quamvis ergo Hebræi objiciant nobis hunc locum, dicentes quod tempore Christi non fuit pax tanta, sicut hic pronuntiatur ; hæc tamen objectio nullius momenti est, estque potius contra eos quam pro eis : quia, ut ipsi opinantur, Messias in suo adventu occidet gentes plurimas, destruetque Romanum imperium præliando.

Sed quæri potest, quomodo tempus Christi dicatur, Novissimi dies, quum jam tot fluxerint anni a Christi adventu, et ignoremus quot restent. Et respondendum, quod dies novissimi appellentur vel simpliciter, vel respective. Dies autem novissimi simpliciter sunt tempus secundi adventus Christi, vel circiter : de quo Job, Scio, inquit, quod Redemptor meus vivit, (*Job* XIX, 25.) et in novissimo die de terra surrecturus sum. Dies vero novissimi respective vocantur tempus primi adventus Christi, quia lex Christi est ultima, nec ei succedit aliud Testamentum. Potest etiam dici, quod ideo dicuntur dies isti novissimi, quoniam pertinent ad ultimam mundi ætatem. Et sicut interdum ultima ætas unius personæ diuturnior est quam omnes ejus præcedentes ætates, sic ultima ætas mundi diutius potest perdurare quam omnes seu plures ætates præcedentes. Hinc namque ait patriarcha Jacob : Congregamini, filii Jacob, (*Gen.* XLIX, 1.) ut annuntiem vobis quæ ventura sunt novissimis diebus. Et certe quæ ibi prædixit, jamdudum impleta sunt. Ideo et Joannes dicit : Filioli, novissima hora est; (I *Joann.* II, 18.) Paulus quoque, Nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt. (I *Cor.* X, 11.)

ARTICULUS VIII

PROSECUTIO EXPOSITIONIS HUJUS SECUNDI CAPITULI.

5 DOMUS *Jacob, venite, et ambulemus in lumine Domini.* Postquam Propheta descripsit gentium conversionem ad fidem catholicam, nunc populum suum, quem pro majori parte agnoverat obstinatum, hortatur ut convertatur ad Christum ; loquensque sanctus Propheta in persona credentium seu christianorum prædicatorum,

ait : *Domus Jacob,* id est, populus seu
familia orta ex semine Jacob, *venite,* cre-
dendo, *et ambulemus,* bene vivendo, *in
lumine Domini,* id est in Christo, qui est
Joann. I, 9. lux vera, illuminans omnem hominem ve-
Ibid. VIII, 12. nientem in hunc mundum. Qui ait : Ego
sum lux mundi : qui sequitur me, non am-
bulat in tenebris. Vel, In lumine Domini,
hoc est in fide doctrinaque Christi.

Cur autem ita hortetur Judæos, conse-
quenter ostendit, mutans personam, et lo-
6 quens ad Dominum. *Projecisti enim popu-
lum tuum, domum Jacob :* id est, ideo eos
moneo reverti ad te, quoniam propter pec-
cata sua projecti seu derelicti sunt a te.
Quidam autem opinantur litteram istam
solum esse intelligendam de Judæis ante
captivitatem Babylonicam exsistentibus :
quoniam post illam captivitatem non erant
Judæi idololatriæ dediti, nunc autem di-
cuntur præcipue a Deo projecti propter
idololatriæ vitium. Sed quoniam primo Ma-
I Mach. I, 21 *et seq.* chabæorum habetur, quemadmodum An-
tiochus non solum in Jerusalem, sed in
aliis quoque urbibus Juda aras et idola
ædificavit, ipsosque Judæos pro magna par-
te ad idololatriam compulit : potest dici,
quod etiam de Judæis qui erant post redi-
tum a Babylone, loquatur Propheta; ma-
gisque arbitror, quod non solum loquatur
de populo unius temporis, sed diversorum.

Describendo igitur vitia Judæorum, pro-
pter quæ abjecti sunt, subdit, *quia repleti
sunt* vitiis, *ut olim* fuerunt : id est, sicut
tempore Judicum peccaverunt patres eo-
rum, ita et ipsi jam pravitatibus pleni
sunt; *et augures habuerunt ut Philistiim,*
id est, auguriis intenderunt quemadmo-
dum Philistæi. Dicitur autem augurium
proprie, divinatio quæ fit per motum, gar-
ritum, volatumque avium : quæ omnino
illicita est : non in quantum naturalis ra-
tio se ad eam extendit. Aves namque et
pisces, et cetera bruta, ex influentia qua-
dam cœlesti præsentiunt sæpe futuram
aeris immutationem, quia natura providet
eis de necessariis vitæ et conservationi ip-
sorum : sicque ex motu et actu ipsorum,

A quædam futura considerantur ab homini-
bus, sicut ex motu piscium in superficie
aquæ, scitur vel conjicitur futura tempe-
stas, et ex crocitatione corvorum pluvia
ventura cognoscitur. Sed ista divinatio su-
perstitiosa est, quando ad humanos actus
extenditur, ita ut homo talibus subjacere
se putet. *Et pueris alienis adhæserunt,* id
est, cum juvenibus peccatum contra natu-
ram commiserunt. De hoc secundo Macha-
bæorum multa narrantur : qualiter Jason *II Mach.* IV, 12.
fecit gymnasium in Jerusalem, ponens in
B eis optimos epheborum.

Repleta est terra Judææ, de qua ad lit- 7
teram Propheta nunc loquitur, *argento et
auro; et non est finis thesaurorum ejus.*
Judæi enim avarissimi erant, et quanto
plura collegerant, tanto plura omni dili-
gentia adipisci conati sunt. Ideo dicitur,
Non est finis thesaurorum ejus : non quod
thesauri fuerint infiniti, sed quia eorum
aviditas satiari nequibat thesauris. Sem-
per enim eget avarus. Et sicut testatur
Hieronymus, secundum Græcas et Latinas
C historias, nihil avarius est gente Judæorum
ac Romanorum. Quocontra Christus ait :
Nolite thesaurizare vobis thesauros in ter- *Matth.* VI, 19, 20.
ra, ubi ærugo et tinea demolitur : thesau-
rizate autem vobis thesauros in cœlo. Apo-
stolus quoque : Qui volunt, inquit, divites *I Tim.* VI, 9.
fieri, incidunt in tentationem et laqueum
diaboli. *Et repleta est terra ejus equis ; et* 8
innumerabiles quadrigæ ejus. In hoc patet
superfluitas divitiarum ipsorum : et talia
non ad necessitatem, sed ad voluptatem
habebant ; vel certe in eis magis quam in
D divino confidebant auxilio. *Et repleta est
terra ejus idolis.* Unde Jeremias et Eze-
chiel sæpe scribunt, quomodo populus Ju- *Jer.* II, 20; III, 6; *Ezech.* VI, 13; etc.
dæorum sub omni ligno frondoso et in
omni colle sublimi idola statuerunt : imo
et Salomon unicuique feminarum suarum *III Reg.* XI, 8.
regiarum proprium idolum fecit. *Opus ma-
nuum suarum adoraverunt, quod fecerunt
digiti eorum,* videlicet idolum ab artifice
factum. *Et incurvavit se homo,* genua fle- 9
ctens coram idolo ; *et humiliatus est vir,*
idolum invocando.

Ne ergo dimittas eis. Hoc dupliciter po- A
test intelligi : Primo, per modum prophe-
ticæ denuntiationis, ut sit sensus : Ne
ergo dimittas eis, id est, non dimittes eis
tanta piacula sine debita pœna. Secundo,
per modum orantis non ex zelo vindictæ,
sed amore justitiæ : juxta quem modum
Jer. xviii, 23. scriptum est, Ne propitieris iniquitati eo-
rum, et peccatum eorum a facie tua non
deleatur.

Consequenter loquitur Propheta ad po-
10 pulum tam facinorosum ac pessimum : *In-
gredere in petram,* id est in loca petrosa, B
firma et abdita, *et abscondere,* id est, te
ipsum absconde, *in fossa humo,* id est in
subterraneis locis, speluncis, seu antris, *a
facie timoris Domini,* id est propter ter-
ribilem iram tibi divinitus imminentem,
qua tibi Deus irascitur, *et a gloria maje-
statis ejus,* id est propter magnificam ul-
tionem et pœnam tibi a divina majestate
paratam. Hæc autem ait Propheta ad po-
pulum Judæorum, vel a Chaldæis vel a
Romanis vastatum : et ipsa vastitas atque
occisio Judæorum vocatur timor, id est res C
timenda, et gloria, id est gloriosus effe-
ctus divinæ justitiæ, cujus erant Chaldæi
et Romani exsecutores atque ministri. In-
stantibus denique obsidionibus istis, multi
Judæorum timore adversariorum suorum
ingressi sunt loca petrosa, et in antris
se absconderunt. Et huic simile est, quod
Luc. xxiii, 28. Christus dixit : Filiæ Jerusalem, nolite fle-
re super me; sed super vos ipsas flete, et
Ibid. 30. super filios vestros. Et post pauca : Tunc
incipient dicere montibus, Cadite super
nos; et collibus, Operite nos. Hoc enim im- D
pletum erat in obsidione Jerusalem a Ro-
Osee x, 8. manis ; et eadem verba in Osee indu-
cuntur.

11 *Oculi sublimis hominis humiliati sunt :*
id est, quilibet princeps seu nobilis in
populo Judæorum ab hostibus jam prædi-
ctis dejectus est : non enim pepercerunt
Chaldæi et Romani principibus, aut regi,
aut sacerdoti Judæorum ; *et incurvabitur
altitudo virorum :* id est, præsumptio sive
elatio ceterorum Judæorum deprimetur et
exstinguetur : sicut et factum est. *Exalta-
bitur autem Dominus solus in die illa :* id
est, tempore hujus punitionis Judæorum,
solus Deus sublimis apparebit, quoniam
potestate divina hæc omnia fient; tunc-
que apparebit quod ipse solus sit verus
Deus, quando idola Judæorum non pote-
runt eos defensare, et idola penitus conte-
rentur. Si autem accipiamus hæc speciali-
ter de vastatione Judæorum a Romanis,
dicere possumus, quod tunc solus Dominus
exaltatus est, quia ex tunc cœpit totus
mundus magis clare quam ante cognosce-
re, quod Christus esset verus mundi Sal-
vator, omnesque dii gentium essent dæ-
monia.

Porro hæc fient, *Quia dies Domini exer-* 12
cituum, id est prædictum tempus divinæ
ultionis, erit *super omnem superbum* con-
tra proximum, *et excelsum,* hoc est in po-
testate constitutum, seu in propriis oculis
magnum, *et super omnem arrogantem,* id est
contra Deum tumentem ; *et humiliabitur,*
id est, justas pœnas experietur, et oppri-
metur. Hoc in Judæis impletum est prædi-
ctis temporibus. Unde Dominus loquitur :
Ecce ego cogito super familiam istam ma- *Mich.* ii, 3.
lum, unde non auferetis colla vestra; et
non ambulabitis superbi, quoniam tempus
pessimum est. Et in Job quoque legitur :
Si ascenderit usque ad cœlum superbia *Job* xx, 6-8.
impii, et caput ejus nubes tetigerit, quasi
sterquilinium in fine perdetur; transiet
quasi visio nocturna.

Erit insuper dies Domini *et super omnes* 13
*cedros Libani sublimes et erectas, et su-
per omnes quercus Basan, et super omnes
montes excelsos, et super omnes colles ele-
vatos, et super omnem turrim excelsam, et
super omnem murum munitum, et super
omnes naves Tharsis, et super omne quod
visu pulchrum est.* Quidam exponunt om-
nia ista omnino materialiter de ipsis ina-
nimatis rebus hic nominatis. Itaque dies
Domini dicitur esse super omnes cedros
Libani sublimes et erectas, quoniam Ba-
bylonii machinamenta Judæorum facta de IV *Reg.* xxv, 9, 10.
lignis cedrinis sublimibus destruxerunt;

et super omnes montes excelsos, quoniam fortalitia in montibus ædificata dejecerunt; et simili ratione super quercus Basan, et super omnem turrim excelsam; et super omnes naves Tharsis, quia per Chaldæos prohibitæ sunt naves Tharsis afferre alimenta Judæis obsessis; et super omne quod visu pulchrum est : adversarii namque Judæorum, tam Chaldæi quam Romani, contaminaverunt et in nihilum redegerunt sancta et ornamenta eorum, civitates Judææ et templum comburendo, et homines occidendo.

Sed melius est ista spiritualius explanari. Itaque, Dies Domini erit *super omnes cedros Libani sublimes et erectas*, id est super omnes tumidos principesque pomposos : de quibus habetur in Psalmo, Vox Domini confringentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani. Deus enim superbis resistit; et omnis qui se exaltat, humiliabitur. Libanus vero candidatio interpretatur. Unde per cedros Libani designantur superbi, de sæculari eminentia, id est nobilitate, fama, robore corporis, ingenio mentis, prælatione seu pulchritudine gloriantes : hos omnes, tanquam vanos et fatuos, destruit Dominus. Verumtamen advertendum, quod cedrus in sacra Scriptura non semper in malo, sed vicissim in bono accipitur, sicut quum Sapiens ait : Quasi cedrus exaltata sum in Libano. Et apud Ezechielem scriptum est : Cedri non fuerunt altiores illo in paradiso Dei, id est, angeli ceteri non fuerunt Lucifero eminentiores. Item in Psalmo : Justus ut palma florebit; sicut cedrus Libani multiplicabitur. Cedrus nempe est arbor alta et odorifera. Altitudo autem quædam est laudabilis, et quædam culpabilis : unde qui cœlestia contemplantur, corda sursum habentes, quique cum Apostolo dicere possunt, Christi bonus odor sumus in omni loco, sunt bona cedrus. Erit quoque dies Domini *super quercus Basan*, id est super luxuriosos, et opera ignominiosa perpetrantes. Quercus enim non profert fructum, nisi porcorum sustentationi convenientem; Basan vero interpretatur ignominia. Qui ergo in cœno voluptatis merguntur, designantur per quercus; et opera horum sunt ignominiosa, ideo dicti sunt quercus Basan. Fuitque Basan quædam Arabiæ regio, in qua dominatus est Og.

Ps. xxviii, 5. — I Petr. v, 5. — Luc. xiv, 11. — Eccli. xxiv, 17. — Ezech. xxxi, 8. — Ps. xci, 13. — II Cor. ii, 15. — Num. xxi, 33, etc.

14 *Et super omnes montes excelsos*, id est principes majores, *et super omnes colles elevatos*, id est principes minores. Quemadmodum enim quædam sublimitas bona est, et quædam mala : ita per diversam significationem, interdum per montes intelliguntur Sancti majores; per colles vero, qui minoris perfectionis exsistunt. In bono enim accipitur mons, dum dicitur : Quis ascendet in montem Domini? et iterum, Mons Dei, mons pinguis. Interdum vero penes qualitatem vitiorum, præsertim juxta diversitatem superbiæ, per montes intelliguntur, qui se ipsos extollunt, et contra justitiam intumescunt; per colles vero, qui non adeo magni sunt in oculis suis, tamen plus debito putant se aliquid esse, quum nihil sint. Super hos montes et colles erit dies Domini, sicut per Ezechielem comminatur : Hæc dicit Dominus montibus et collibus : Ecce ego inducam super vos gladium. In malo quoque accipit montem, qui ait : Quomodo dicitis animæ meæ, Transmigra in montem sicut passer?

15 *Et super omnem turrim excelsam, et super omnem murum munitum.* Per turrim intelliguntur capita populi; per murum autem, pastores seu doctores, quorum est alios ab adversariorum invasione defendere, Deumque placare mediando inter Deum et peccatores. Hinc enim Dominus ait : Quæsivi de eis virum qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro terra, ne disperderem eam. Quoniam ergo dies Domini erat super principes Judæorum, et super Scribas et Pharisæos eorum, apte dictum est quod dies Domini esset super omnem turrim excelsam, et super omnem murum munitum. Potest quoque per murum munitum intelligi omne obstaculum, hominem a Deo elongans : de quo ait Psalmographus, In Deo meo transgredi-

Ps. xxiii, 3. — Ps. lxvii, 16. — Galat. vi, 3. — Ezech. vi, 3. — Ps. x, 2. — Ezech. xxii, 30. — Ps. xvii, 30.

7 *Repleta est terra argento et auro ; et non* A
est finis thesaurorum ejus. Quæcumque hic
ad litteram scripta sunt de abundantia et
avaritia Judæorum, moraliter dici possunt
de populo christiano : cujus, proh dolor !
non solum vulgus et principes sæculares,
sed etiam spirituales prælati, pastores Ec-
clesiæ, imo et qui religiosi videntur, totis
viribus avaritiæ student, equos atque qua-
drigas multiplicant, et Christi patrimoni-
um carnaliter infideliterque expendunt.
Hi tales nequaquam audiunt Christum, nec
ejus divinissimis acquiescunt sententiis, B
Matth. vi, 34. quibus ait : Nolite solliciti esse in crasti-
Ibid. 24. num ; et, Non potestis Deo servire et mam-
Luc. xii, 31. monæ ; rursusque, Primum quærite re-
gnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia
adjicientur vobis. Acquiescamus ergo Chri-
I *Tim.* vi, 8. sto, ejusque Apostolo admonenti, Habentes
victum et quibus tegamur, his contenti
simus. Quam grave enim sit avaritiæ vi-
tium, patet ex eo quod Ecclesiasticus di-
Eccli. x, 10. cit : Nil est iniquius quam amare pecuni-
Baruch iii, 16, 18, 19. am. Unde et Baruch ait : Ubi sunt principes
gentium, qui argentum thesaurizant, et au- C
rum, in quo confidunt homines, et non
est finis acquisitionis eorum ? Exterminati
8 sunt, et ad inferos descenderunt. *Et re-*
pleta est terra ejus idolis : opus manuum
suarum adoraverunt. Tunc terra nostra
idolis plena efficitur, quando vanis phan-
tasmatibus atque inutilibus phantasiis oc-
cupamur ; tuncque opus manuum nostra-
rum adoramus seu colimus, dum proprio
sensui omnino innitimur, et propriis viri-
bus meritisque confidimus. Unde hæretici
et rebelles, quasi idola colunt et opera ma- D
nuum suarum adorant, dum sua perversa
documenta magis quam Evangelium Chri-
sti assequuntur. Ad hæc evitanda monet
I *Joann.* v, 21. nos S. Joannes : Filioli, custodite vos a
simulacris.
10 *Ingredere in petram, abscondere in fos-*
sa humo a facie timoris Domini, et a glo-
I *Cor.* x, 4. *ria majestatis ejus.* Petra erat Christus :
cujus caro propter nos clavis confossa est,
Ps. xxi, 17. quemadmodum loquitur : Foderunt ma-
nus meas et pedes meos. Debemus ergo a
facie timoris Domini, id est ex timore divi-
ni judicii, et ad evadendum æterna tor-
menta, ingredi petram, id est Christum,
demorando in sacratissimis ejus vulneri-
bus, totam spem nostram constituentes in
ipso. Unde Apostolus exhortatur : Indui- *Rom.* xiii, 14.
mini Dominum Jesum. Et ita abscondi de-
bemus a tentationibus cunctis atque uni-
versis periculis, in fossa humo, id est in
corpore Christi propter nos vulnerato, intu-
endo videlicet Christum propter nos cruci
affixum. Sic nempe eripiemur a morsibus
vitiorum, quemadmodum Hebræi sanaban- *Num.* xxi, 9.
tur a morsibus serpentium, adspiciendo
æneum serpentem a Moyse pro signo ele-
vatum. Ingreditur quoque petram, et abs-
conditur in fossa humo, qui redit ad pro-
prium cor, et intrat cubiculum cordis seu *Matth.* vi, 6.
domus suæ, clausoque ostio super se, orat
Patrem in abscondito, secundum quod
Christus docet.
Oculi sublimis hominis humiliati sunt, 11
et incurvabitur altitudo virorum. Hæc ge-
neraliter accipi possunt de universis su-
perbis, quos Deus vel in præsenti, vel in
futuro, et præsertim in die judicii humi-
liabit, et incurvabit usque in profundum
inferni. Tuncque, puta in die judicii, *ex-*
altabitur Dominus solus. Tunc enim, sic-
ut Apostolus asserit, omnia erunt subjecta *Hebr.* ii, 8.
sub pedibus ejus ; et in nomine ejus om- *Philipp.* ii, 10.
ne genu flectetur, cœlestium, terrestrium
et infernorum ; nec erit qui ei resistere
potest.
Dies enim *Domini exercituum,* id est 12
dies extremi judicii, erit *super omnem su-*
perbum, id est dæmones, quorum primus
dixit : In cœlum ascendam ; similis ero *Is.* xiv, 13, 14.
Altissimo. *Et super omnem arrogantem,*
id est homines elatos, qui sunt imitato-
res ac filii dæmonis, de quo scribitur :
Ipse est rex super omnes filios superbiæ. *Job* xli, 25.
Et humiliabitur. Tunc enim Christus di-
cturus est eis : Discedite a me, maledicti, in *Matth.* xxv, 41.
ignem æternum qui paratus est diabolo
et angelis ejus. Unde Malachias dicit : Ec- *Malach.* iv, 1.
ce dies veniet succensa quasi caminus ;
et erunt omnes superbi, et omnes facien-

tes impietatem stipula; et inflammabit
eos dies veniens, dicit Dominus. Quomodo
13 autem dies Domini veniet *super cedros Libani sublimes et erectas, et super quercus*
14 *Basan, et super omnes montes excelsos,*
jam satis expositum reor. Ex quo monemur esse bona cedrus, crescendo in sublimitatem veræ ac sanctæ perfectionis: progrediendo videlicet de virtute in virtutem, quemadmodum in Genesi de patre nostro
Gen. xxvi, 13. Isaac legitur, Ibat homo proficiens atque succrescens, donec vehementer magnus effectus est; taliterque vivendo, ut odor famæ nostræ cunctos provocet ad meliora,
I *Thess.* iv, 11. prout præcipit Apostolus: Honeste ambuletis ad eos qui foris sunt. Hinc etiam
Eccle. vii, 2. Ecclesiastes dicit: Melius est nomen bonum, quam unguenta pretiosa. Et Christus
Matth. v, 16. hortatur: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est. Quicumque terrena transcendendo, contemplatur et amat divina, et cujus conversatio exemplaris est aliis, iste est bona, imo optima cedrus.
15 Denique dies Domini erit *super omnem turrim excelsam.* Propterea, si turrim perfectionis in corde nostro construere cupimus, ab humilitatis fundamento sumamus exordium; pensemusque diligenti providentia, quibus mediis valeamus eam perficere, reminiscentes ejus quod ait Salvator:
Luc. xiv, 28. Quis ex vobis volens turrim ædificare, non prius computat sumptus qui necessarii sunt, si habeat ad perficiendum? Sic ergo, qui professi sumus observantiam Ordinis, et morum nostrorum conversionem, perpendamus qualiter id ipsum implere pos-
Ibid. 29, 30. simus, ne omnes qui viderint nos non implesse quod cœpimus, incipiant nobis illudere, dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, et non potuit consummare. Est igitur bona firmaque turris, quæ stabili
A humilitate subnixa, ad spiritualis ædificii summitatem, id est veræ caritatis perfectionem pertingit. De bonis enim turribus scriptum est: Fiat pax in virtute tua, et *Ps.* cxxi, 7.
abundantia in turribus tuis. Et in Canticis Sponsus cœlestis ait ad Sponsam: Collum *Cant.* vii, 4.
tuum sicut turris eburnea. Erit insuper
dies Domini *super omnes naves Tharsis,* id 16
est super hujus sæculi ornamenta, quæ convertentur in opprobrium sempiternum. *Super omne quod visu pulchrum est,* id est super simulatam sanctitatem hypocrita-
B rum, super apparentem sapientiam hæreticorum, et super eloquentiam amatorum hujus mundi. In his equidem nihil aliud est nisi eloquentiæ fulgor, et sensus dialectica* arte constructus. Propter quod *diabolica
scriptum est: Laus impiorum brevis est, *Job* xx, 5.
et gaudium hypocritæ ad instar puncti.
Et idola penitus conterentur. Certum 18
est quod ante secundum Christi adventum idololatria in toto mundo cessabit. Antichristo namque occiso, omnes, perpaucis
exceptis, credent in Christum. *Et ingre-* 21
C *dientur fissuras petrarum, et in cavernas saxorum, a facie Domini, et a gloria majestatis ejus, quum surrexerit percutere terram,* id est, dum ad judicium venturus de proximo cognoscetur. Tanta enim erit hominum in mundo viventium formido et pavor ante diem judicii, dum cœperint signa judicii apparere, quod si possibile
esset, in petris absconderent se. Arescent *Luc.* xxi, 26.
enim præ timore et exspectatione eorum quæ superventura sunt universo mundo, ut dicitur in Luca. Ideo quoque in Apocaly-
D psi habetur: Reges terræ, et principes, et *Apoc.* vi, 15, 16.
tribuni, divites et fortes, absconderunt se in speluncis et petris montium, dicentes montibus et petris: Cadite super nos, et abscondite nos a facie Sedentis super thronum, et ab ira Agni. Cetera ex præhabitis elucescunt.

est panis, neque vestimentum, id est, ego ipse adeo pauper et indigens sum, quod vos nutrire vestireque nequeo : propterea *nolite me constituere principem populi*. Prædictis enim temporibus unusquisque pro se ipso sollicitus erat, et vix sua sibi soli suffecerant. Circa hunc locum Hieronymus dicit : Ergo non statim multitudinis acquiescamus judicio ; sed electi in principatum, noverimus mensuram nostram, et humiliemur sub potenti manu [1 Petr. v, 6.] Dei. Quanti spiritualem panem non habentes, nec vestimentum, id est tunicam Christi integram reservantes, aliis alimoniam et vestimenta promittunt, plenique vulneribus, medicos se esse jactant ! Non ergo quærat aliorum effici princeps seu pastor, qui nondum se ipsum regere, frangere, reformareque didicit, qui de plenitudine sua aliis communicare non valet. Sed, heu ! multorum corda excæcavit ambitio, qui non advertunt istud : Judicium [Sap. vi, 6, 7, 9.] durissimum in his qui præsunt, fiet : exiguo enim conceditur misericordia ; potentes autem potenter tormenta patientur ; et fortioribus fortior instat cruciatus. Bene igitur ait Chrysostomus : Quis est, qui prælationem aut curam animarum desiderat, nisi qui non timet judicium Dei ?

8 *Ruit enim Jerusalem* : quia tam urbs, quam habitatores ipsius destructi sunt a Chaldæis et Romanis ; *et Judas concidit*, id est, tribus Juda et ceteræ urbes vastatæ sunt ; *quia lingua eorum*, id est sermo blasphemus, *et adinventiones eorum*, id est excogitatæ malitiæ, fuerunt *contra Dominum* Jesum Christum, contra quem dicebant : Hunc invenimus subvertentem [Luc. xxiii, 2.] gentem nostram ; et alibi, Tolle, tolle, crucifige eum ; et, Reus est mortis. [Joann. xix, 15. Matth. xxvi, 66.] Tempore quoque Chaldæorum Judæi blasphemi fuerunt, idola venerando, seu providentiam Dei negando ; peccabantque non solum ex passione, ignorantia et infirmitate, sed ex proposito. Unde per Osee Dominus ait : Circumdederunt eos adinventiones suæ ; [Osee vii, 2.] et, In me cogitaverunt malitiam. [Ibid. 15.] Itaque, lingua eorum et consilia fuerunt contra Dominum, *ut provocarent oculos majestatis ejus*, id est, ut Deum omnia conspicientem contra se incitarent. Hoc autem non causaliter, sed consecutive intelligendum est. Non enim impii ideo peccant, ut provocent Dominum, sed ad culpam eorum consequitur provocatio Dei : non quod Dominus irritetur seu perturbetur ; sed dicitur provocari, quia in justam ultionem propter nostra peccata inducitur seu procedit. Propterea apud Jeremiam legitur : Numquid me ad iracundiam provocant ? [Jer. vii, 19.] dicit Dominus ; nonne semetipsos in confusione vultus sui ? Et tamen idem Jeremias, imo Dominus per Jeremiam, testatur : Erant filii Israel jugiter facientes [Ibid. xliv, 3, 8.] malum in conspectu Domini, ut eum ad iracundiam provocarent, et ut irritarent eum in operibus manuum suarum.

Agnitio vultus eorum respondebit eis. 9
Hoc Hieronymus ita exponit : Id est, sua receperunt peccata. Alii sic : Ita erunt exercitati in vitiis, quod pravitas cordis relucebit in facie. Potest quoque exponi hoc modo : Agnitio vultus eorum respondebit eis : id est, quia non ex ignorantia, sed ex contemptu peccaverunt, idcirco agnitio vultus, id est intellectus eorum, respondebit eis, id est, debitæ pœnæ eos subjiciet : sicut in Jeremia asserit Dominus, Viæ tuæ et cogitationes tuæ fecerunt [Ibid. iv, 18.] tibi hæc ; et alibi, Peccata nostra responderunt nobis, [Is. lix, 12.] id est, sicut fecimus, ita factum est nobis. Hoc est quod per Joelem Dominus contestatur, Cito velociter [Joel iii, 4.] reddam vicissitudinem super caput vestrum ; et Christus in Evangelio, Eadem [Matth. vii, 2.] mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Pœna namque correspondet et proportionatur peccato. *Et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt*, id est, impudenter et libere peccaverunt, quemadmodum Sodomitæ : apud [Gen. xiii, 13 ; xix, 4, 13.] quos in tantum prævaluit impiissima consuetudo peccandi, ut jam impietas reputaretur justitia, nec verecundarentur de culpa. Tales erant et sunt Judæi, qui Christum occiderunt ; illi quoque, qui erant

tempore captivitatis Babyloniæ. Quamob- A
Jer. vi, 15. rem apud Jeremiam habetur : Confusione
non sunt confusi, et erubescere nescie-
runt. Tales sunt omnes habituati in vitiis,
Prov. ii, 14. qui lætantur quum malefecerint, et exsul-
tant in rebus pessimis : quibus competit
Jer. iii, 3. illud, Frons mulieris meretricis facta est
tibi, noluisti erubescere.

Sciendum vero, quod peccatum pro-
prium prædicare seu revelare, et non abs-
condere, aliquando bonum est : quando
videlicet ex humilitate fit, seu in confes-
sione, et causa correctionis. Dum autem B
ex vana gloriatione et præsumptione au-
daci talis prædicatio oritur, pessimum vi-
Prov. xxviii, 13. tium est. Hinc enim Salomon ait : Qui
abscondit scelera sua, non dirigetur ; qui
autem confessus fuerit, et reliquerit ea,
misericordiam consequetur. Debemus ita-
que vitia nostra abscondere, ne Deus inho-
noretur, et proximus scandalizetur. Debe-
mus tamen ea humiliter confiteri personæ
debitæ, loco et tempore congruis. Præter-
ea, sicut sunt quædam singularia bona,
seu eminentes virtutes et gratiæ, quæ C
(quantum fieri potest) omnibus abscondi
debent ; ita sunt quædam enormia mala,
quæ publicanda non sunt nisi in confes-
sione, vel propter necessariam aut ratio-
nabilem causam.

Væ animæ eorum, id est, væ seu per-
petua damnatio ipsis obstinatis Judæis ;
quoniam reddita sunt eis mala, id est
10 justa tormenta pro peccatis ipsorum. *Dici-
te justo*, id est homini virtuoso, *quoniam
bene*, id est, quod laudabiliter egit, et bene
habebit ; *quoniam fructum adinventio-* D
num suarum comedet, id est, pro opere
suo veram mercedem, videlicet gratiam in
præsenti, et gloriam in futuro recipiet.
Quæ utique merces, est spiritualis alimo-
Cant. v, 1. nia hominis : de qua habetur : Comedite,
amici, et bibite ; et inebriamini, carissimi.
Prov. xiii, 2. Item : De fructu oris sui homo satiabitur
11 bonis. *Væ impio in malum* suum, id est
propter malum culpæ quod fecit, et ma-
lum pœnæ quod sustinebit. *Retributio
enim manuum ejus*, id est operum suo-
rum malorum, *fiet ei* : quoniam pœnas
luet condignas, nisi pœniteat. Unde scri-
ptum est : Impii secundum quæ cogita- Sap. iii, 10.
verunt, correptionem habebunt. Et Job :
Deus inultum abire non patitur. Job xxiv, 12.

Populum meum Israeliticum *exactores* 12
sui, id est principes avari atque tyranni-
ci, *spoliaverunt* bonis temporalibus ac
divinis, exquirendo ab eis decimas atque
primitias plus debito, et suo pravo exem-
plo pertrahendo eos ad vitia. Hi exactores
fuerunt sacerdotes, Scribæ ac Pharisæi,
quorum consilio ceteri Judæorum Chri- Matth. xxvii, 20.
stum occidi petierunt ; sicque omnibus
bonis eos spoliaverunt. Idcirco per Eze-
chielem Dominus ait principibus talibus :
Cum austeritate imperabatis eis et cum Ezech. xxxiv, 4.
potentia. Hoc moraliter de omnibus malis
prælatis accipi potest, dominisque avaris,
qui ab invitis aliqua exigunt contra justi-
tiam. De quibus Dominus loquitur : Car- Mich. iii, 3.
nem populi mei comedunt, et pellem de-
super excoriaverunt. Qui etiam devorant Marc. xii, 40.
domos viduarum. *Et mulieres dominatæ
sunt eis* : id est, viri adeo molles fuerunt,
quod magis secuti sunt mulierum sugge-
stiones inanes, quam rationis judicium.
Quocontra in Ecclesiastico dicitur : Non Eccli. ix, 2.
des mulieri potestatem animæ tuæ. Vel per
mulieres intelliguntur principes effemina-
ti, de quibus paulo ante inductum est :
Effeminati dominabuntur eis.

Popule meus, qui beatum te dicunt, id
est, qui te collaudant, et tibi blandiuntur,
ipsi te decipiunt : quia faciunt te æstimare
quod dives sis, nulliusque egeas ; quum Apoc. iii, 17.
ita non sit, sed sis miser et miserabilis,
pauper, cæcus et nudus ; *et viam gres-
sus tuorum dissipant*, id est, proces-
sum conversationis tuæ inficiunt et per-
vertunt. Quamvis ista ad litteram accipi
valeant de Judæis, quos falsi prophetæ
adulando fallebant, tempore obsidionis a
Chaldæis sive Romanis ; tamen universali-
ter verum est, quod illi qui beatificant vi-
tiosos, imperfectos, et ad vanam gloriam
pronos, decipiunt eos, quoniam parant
eis laqueum, foveamque magnæ ruinæ.

est panis, neque vestimentum, id est, ego ipse adeo pauper et indigens sum, quod vos nutrire vestireque nequeo : propterea *nolite me constituere principem populi.* Prædictis enim temporibus unusquisque pro se ipso sollicitus erat, et vix sua sibi soli suffecerant. Circa hunc locum Hieronymus dicit : Ergo non statim multitudinis acquiescamus judicio ; sed electi in principatum, noverimus mensuram no-
I Petr. v, 6. stram, et humiliemur sub potenti manu Dei. Quanti spiritualem panem non habentes, nec vestimentum, id est tunicam Christi integram reservantes, aliis alimoniam et vestimenta promittunt, plenique vulneribus, medicos se esse jactant ! Non ergo quærat aliorum effici princeps seu pastor, qui nondum se ipsum regere, frangere, reformareque didicit, qui de plenitudine sua aliis communicare non valet. Sed, heu ! multorum corda excæcavit am-
Sap. vi, 6, 7, 9. bitio, qui non advertunt istud : Judicium durissimum in his qui præsunt, fiet : exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur; et fortioribus fortior instat cruciatus. Bene igitur ait Chrysostomus : Quis est, qui prælationem aut curam animarum desiderat, nisi qui non timet judicium Dei?

8 *Ruit enim Jerusalem :* quia tam urbs, quam habitatores ipsius destructi sunt a Chaldæis et Romanis; *et Judas concidit,* id est, tribus Juda et ceteræ urbes vastatæ sunt ; *quia lingua eorum,* id est sermo blasphemus, *et adinventiones eorum,* id est excogitatæ malitiæ, fuerunt *contra Dominum* Jesum Christum, contra quem
Luc. xxiii, 2. dicebant : Hunc invenimus subvertentem
Joann. xix, 15. gentem nostram; et alibi, Tolle, tolle, cru-
Matth. xxvi, 66. cifige eum; et, Reus est mortis. Tempore quoque Chaldæorum Judæi blasphemi fuerunt, idola venerando, seu providentiam Dei negando; peccabantque non solum ex passione, ignorantia et infirmitate, sed ex proposito. Unde per Osee Dominus ait :
Osee vii, 2. Circumdederunt eos adinventiones suæ ;
Ibid. 15. et, In me cogitaverunt malitiam. Itaque, lingua eorum et consilia fuerunt contra

A Dominum, *ut provocarent oculos majestatis ejus,* id est, ut Deum omnia conspicientem contra se incitarent. Hoc autem non causaliter, sed consecutive intelligendum est. Non enim impii ideo peccant, ut provocent Dominum, sed ad culpam eorum consequitur provocatio Dei : non quod Dominus irritetur seu perturbetur ; sed dicitur provocari, quia in justam ultionem propter nostra peccata inducitur seu procedit. Propterea apud Jeremiam legitur : Numquid me ad iracundiam provo- Jer. vii, 19.
B cant? dicit Dominus; nonne semetipsos in confusione vultus sui? Et tamen idem Jeremias, imo Dominus per Jeremiam, testatur : Erant filii Israel jugiter facientes Ibid. xliv, 3, 8.
malum in conspectu Domini, ut eum ad iracundiam provocarent, et ut irritarent eum in operibus manuum suarum.

Agnitio vultus eorum respondebit eis. 9
Hoc Hieronymus ita exponit : Id est, sua receperunt peccata. Alii sic : Ita erunt exercitati in vitiis, quod pravitas cordis relucebit in facie. Potest quoque exponi
C hoc modo : Agnitio vultus eorum respondebit eis : id est, quia non ex ignorantia, sed ex contemptu peccaverunt, idcirco agnitio vultus, id est intellectus eorum, respondebit eis, id est, debitæ pœnæ eos subjiciet : sicut in Jeremia asserit Dominus, Viæ tuæ et cogitationes tuæ fecerunt Ibid. iv, 18.
tibi hæc; et alibi, Peccata nostra respon- Is. lix, 12.
derunt nobis, id est, sicut fecimus, ita factum est nobis. Hoc est quod per Joelem Dominus contestatur, Cito velociter Joel iii, 4.
reddam vicissitudinem super caput ve-
D strum ; et Christus in Evangelio, Eadem Matth. vii, 2.
mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Pœna namque correspondet et proportionatur peccato. *Et peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt,* id est, impudenter et libere peccaverunt, quemadmodum Sodomitæ : apud Gen. xiii, 13; xix, 4, 13.
quos in tantum prævaluit impiissima consuetudo peccandi, ut jam impietas reputaretur justitia, nec verecundarentur de culpa. Tales erant et sunt Judæi, qui Christum occiderunt ; illi quoque, qui erant

tempore captivitatis Babylonicæ. Quamob-
Jer. vi, 15. rem apud Jeremiam habetur : Confusione
non sunt confusi, et erubescere nescie-
runt. Tales sunt omnes habituati in vitiis,
Prov. ii, 14. qui lætantur quum malefecerint, et exsul-
tant in rebus pessimis : quibus competit
Jer. iii, 3. illud, Frons mulieris meretricis facta est
tibi, noluisti erubescere.

Sciendum vero, quod peccatum pro-
prium prædicare seu revelare, et non abs-
condere, aliquando bonum est : quando
videlicet ex humilitate fit, seu in confes-
sione, et causa correctionis. Dum autem
ex vana gloriatione et præsumptione au-
daci talis prædicatio oritur, pessimum vi-
Prov. xxviii, 13. tium est. Hinc enim Salomon ait : Qui
absconditt scelera sua, non dirigetur; qui
autem confessus fuerit, et reliquerit ea,
misericordiam consequetur. Debemus ita-
que vitia nostra abscondere, ne Deus inho-
noretur, et proximus scandalizetur. Debe-
mus tamen ea humiliter confiteri personæ
debitæ, loco et tempore congruis. Præter-
ea, sicut sunt quædam singularia bona,
seu eminentes virtutes et gratiæ, quæ
(quantum fieri potest) omnibus abscondi
debent; ita sunt quædam enormia mala,
quæ publicanda non sunt nisi in confes-
sione, vel propter necessariam aut ratio-
nabilem causam.

Væ animæ eorum, id est, væ seu per-
petua damnatio ipsis obstinatis Judæis ;
quoniam reddita sunt eis mala, id est
10 justa tormenta pro peccatis ipsorum. *Dici-
te justo,* id est homini virtuoso, *quoniam
bene,* id est, quod laudabiliter egit, et bene
habebit ; *quoniam fructum adinventio-
num suarum comedet,* id est, pro opere
suo veram mercedem, videlicet gratiam in
præsenti, et gloriam in futuro recipiet.
Quæ utique merces, est spiritualis alimo-
Cant. v, 1. nia hominis : de qua habetur : Comedite,
amici, et bibite; et inebriamini, carissimi.
Prov. xiii, 2. Item : De fructu oris sui homo satiabitur
11 bonis. *Væ impio in malum* suum, id est
propter malum culpæ quod fecit, et ma-
lum pœnæ quod sustinebit. *Retributio
enim manuum ejus,* id est operum suo-

A rum malorum, *fiet ei :* quoniam pœnas
luet condignas, nisi pœniteat. Unde scri-
ptum est : Impii secundum quæ cogita- Sap. iii, 10.
verunt, correptionem habebunt. Et Job :
Deus inultum abire non patitur. Job xxiv, 12.

Populum meum Israeliticum *exactores* 12
sui, id est principes avari atque tyranni-
ci, *spoliaverunt* bonis temporalibus ac
divinis, exquirendo ab eis decimas atque
primitias plus debito, et suo pravo exem-
plo pertrahendo eos ad vitia. Hi exactores
fuerunt sacerdotes, Scribæ ac Pharisæi,
B quorum consilio ceteri Judæorum Chri- Matth.
stum occidi petierunt; sicque omnibus xxvii, 20.
bonis eos spoliaverunt. Idcirco per Eze-
chielem Dominus ait principibus talibus :
Cum austeritate imperabatis eis et cum Ezech.
potentia. Hoc moraliter de omnibus malis xxxiv, 4.
prælatis accipi potest, dominisque avaris,
qui ab invitis aliqua exigunt contra justi-
tiam. De quibus Dominus loquitur : Car- Mich. iii, 3.
nem populi mei comedunt, et pellem de-
super excoriaverunt. Qui etiam devorant Marc. xii,
domos viduarum. *Et mulieres dominatæ* 40.
C *sunt eis :* id est, viri adeo molles fuerunt,
quod magis secuti sunt mulierum sugge-
stiones inanes, quam rationis judicium.
Quocontra in Ecclesiastico dicitur : Non Eccli. ix, 2.
des mulieri potestatem animæ tuæ. Vel per
mulieres intelliguntur principes effemina-
ti, de quibus paulo ante inductum est :
Effeminati dominabuntur eis.

Popule meus, qui beatum te dicunt, id
est, qui te collaudant, et tibi blandiuntur,
ipsi te decipiunt : quia faciunt te æstimare
quod dives sis, nulliusque egeas; quum Apoc. iii, 17.
D ita non sit, sed sis miser et miserabilis,
pauper, cæcus et nudus; *et viam gres-
suum tuorum dissipant,* id est, proces-
sum conversationis tuæ inficiunt et per-
vertunt. Quamvis ista ad litteram accipi
valeant de Judæis, quos falsi prophetæ
adulando fallebant, tempore obsidionis a
Chaldæis sive Romanis; tamen universali-
ter verum est, quod illi qui beatificant vi-
tiosos, imperfectos, et ad vanam gloriam
pronos, decipiunt eos, quoniam parant
eis laqueum, foveamque magnæ ruinæ.

I Thess. II, 5. Idcirco ait Apostolus : Neque aliquando in sermone adulationis fuimus. In Ecclesiastico quoque scribitur : Eccli. XI, 30. Ante mortem non laudes hominem quemquam. Verumtamen non videtur incongruum beatificare sive laudare hominem, maxime in virtutibus stabilitum, seu communitatem, propter aliquod evidens beneficium Dei, quatenus provocentur ad meliora. Unde Baruch : Baruch IV, 4. Beati sumus nos, quoniam quæ Deo sunt placita, manifesta sunt nobis. Et Petrus : I Petr. II, 9. Vos, inquit, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. Non igitur proni simus ad laudem alterius, nisi de ejus constantia certi simus. Melius quippe est objurgari a justo, quam a peccatore laudari. Ideoque humana irrationabiliter prolata judicia contemnentes, nec laudibus hominum extollamur, nec vituperiis contristemur, dicentes cum sancto Job, Job XVI, 20. Ecce in cœlo testis meus, et conscius meus in excelsis; atque cum Paulo, I Cor. IV, 3. Mihi pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die.

13 *Stat ad judicandum Dominus,* hoc est,
ad judicandum paratus est, *et stat ad judicandos populos* bonos et malos, ut sin-
14 gulis inferat quod merentur. *Dominus ad judicium veniet,* id est, ad actum judicandi procedet, *cum senibus populi sui et principibus ejus,* id est contra seniores et principes Judæorum, ut eos juste condemnet, propter indignum regimen subditorum. Propter quod subdit loquens ad eos : *Vos enim depasti estis,* id est destruxistis, *vineam meam,* id est populum Israel, de quo legitur : Jer. XII, 10. Pastores multi demoliti sunt vineam meam; *et rapina pauperis in domo vestra,* id est, pauperibus sua violen-
15 ter abstulistis. *Quare atteritis populum meum?* id est, cur eum opprimitis? *et facies pauperum commolitis,* id est, fame ac macie cruciatis? Hoc est quod Amos ait : Amos IV, 1. Audite verbum hoc, vaccæ pingues, qui calumniam facitis egenis, et confringitis pauperes.

Porro quod dictum est, Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui

A et principibus ejus, exponi potest de extremo judicio, hoc modo : *Dominus,* scilicet Christus, de quo Petrus, Hic est, ait, omnium Dominus, Act. X, 36. *ad judicium* finale *veniet* in die novissimo, sicut in Apocalypsi profitetur : Ecce venio cito, et merces mea Apoc. XXII, 12. mecum est, dare unicuique secundum opera sua; *cum senibus populi sui,* id est cum sanctis Apostolis et eorum successoribus, qui judicabunt cum Christo, *et principibus ejus,* id est cum angelorum agminibus, qui omnes descendent cum B Christo. Huic autem expositioni consonat, quod Judas in sua Canonica loquitur : Judæ 14, 15. Ecce veniet Dominus in sanctis millibus suis, facere judicium contra omnes, et arguere omnes impios. Quod vero subjungitur, *Vos enim depasti estis vineam meam,* de Ecclesia ejusque falsis prælatis, atque indignis principibus moraliter explanatur. Ecclesiam namque, id est plebem Christi, quotidie demoliuntur, perdunt et negligunt; pauperes spoliant, subditos opprimunt; et de eleemosynis pauperum, de C patrimonio Christi, de bonis Ecclesiæ pascunt equos et concubinas; induuntur vestibus pretiosis, epulanturque splendide. Contra hos pessimos dispensatores substantiæ Domini sui, specialiter ad judicium venturus est Dominus, quemadmodum Sapiens asserit : Altissimus interrogabit opera vestra, Sap. VI, 4-6. et cogitationes vestras scrutabitur : cito et horrende apparebit vobis, quia quum essetis ministri regni ejus, non recte judicastis, nec custodistis legem justitiæ.

Consequenter describitur pœna, mulie-
D ribus Judæorum inflicta temporibus devastationis eorum a Babyloniis ac Romanis.
Et dixit Dominus : Pro eo quod, hoc est 16
quia, *elevatæ,* id est per elationem inflatæ, *sunt filiæ Sion,* hoc est mulieres Jerusalem ac Judææ, *et ambulaverunt collo extento* ex superbia cordis, *et nutibus oculorum ibant* impudenter et curiose circumspiciendo, *et plaudebant* ludendo, seu manus jactando, *et ambulabant* hinc inde vagantes, et quietis impatientes, *et pedibus suis composito gradu incedebant* ex nimia

vanitate, et ut ad suum amorem viros al- A
17 licerent. Propterea *decalvabit Dominus*
verticem filiarum Sion, id est, capillos
capitis earum abradi faciet, *et Dominus*
crinem earum nudabit, hoc est, ornamen-
tis suis privabit. In tanta enim pressura
fuerunt, quod vel ex desolatione proprios
crines evellebant, vel inedia famis pili
cadebant, vel ab hostibus extrahebantur.
18 *In die illa*, id est tempore quo a Babylo-
niis, vel potius a Romanis vastati sunt,
secundum Hieronymum, *auferet*, id est,
auferri faciet a filiabus Sion, *Dominus or-* B
namentum calceamentorum, quo feminæ
calceos suos ornabant, *et lunulas*, hoc est
bullulas ad similitudinem lunæ factas, cir-
19 ca collum pendentes, *et torques*, id est
circulos quibus et ipsæ colla ornabant, *et*
monilia, id est quæcumque ornamenta
hic in speciali non posita : monile enim
commune est nomen ad omnia ista; *et*
armillas, quibus brachia circa scapulas
20 adornantur, *et mitras, et discriminalia*,
hoc est pectines, *et periscelides*, id est
ornamenta brachiorum circa manus, *et* C
murænulas, id est ornamenta in finibus
vestium facta, ex coloribus diversis con-
texta, *et olfactoriola*, id est vascula in
quibus ponebantur redolentia, *et inaures*
21 in auribus dependentes, *et annulos, et*
22 *gemmas*, hoc est lapides pretiosos, *et mu-*
tatoria, hoc est vestium diversa paria; *et*
23 *pallia**, *et linteamina, et acus, et specula*,
*palliola *et sindones, et vittas* : hæc plana ac nota
sunt; *et theristra*, hoc est lineas vestes
seu pallia, quibus in æstate feminæ ute-
bantur. Omnibus his spoliabuntur feminæ D
ac virgines Judæorum.
Possunt quoque per filias Sion, intelligi
Josue xv-xix, passim. Cf. I Par. vii, 28, 29; viii, 12. urbes minores et villæ, sicut in libro Jo-
sue sæpius habetur : Talis aut talis urbs
cum filiabus suis. Quoniam reliquæ ergo
urbes ac villæ Judææ passuræ erant, quod
ipsa Judææ metropolis, puta Jerusalem;
ideo dicit filias Sion omnia ista passuras ;
intelligendo tamen per filias, urbium at-
que villarum habitatores. — Mystice autem
per filias Sion, intelliguntur animæ chri-
stifideles : quæ quum Christum sponsum
reliquerint, vanis quoque rebus spirituali-
ter fornicando inhæserint, omnium gratia-
rum decore, virtutum splendore, ac donis
Spiritus Sancti, per prædicta ornamenta
signatis, privantur. Decalvaturque vertex
earum, hoc est, quod foris pulchrum vi-
detur, ostenditur intus plenum fore sordi-
bus vitiorum. Nihil enim occultum, quod Luc. viii, 17.
non reveletur; nec absconditum, quod non
manifestetur.
Et erit pro suavi odore fœtor, et pro 24
zona funiculus, et pro crispanti crine
calvitium, et pro fascia pectorali cilicium.
Ad litteram, prædictæ personæ seu urbes
Judæorum, pro suavi odore unguentorum,
fœtore carcerisque squalore afflictæ sunt;
et quæ nutriebantur in croceis, amplexatæ Thren. iv, 5.
sunt stercora. Pro zona quoque, id est pro
cingulis curiosis, ligabantur funiculis tan-
quam captivæ. Et pro crispanti crine, id
est pilis ornatis, calvitium sunt adeptæ :
quia, ut dictum est, decalvavit Dominus
verticem earum. Et pro fascia pectorali,
id est pro vitta tenui, qua ubera constrin-
guntur, ne sua magnitudine indecentiam
corpori faciant, fuit mulieribus istis cili-
cium. Solebant enim se viri ac feminæ
Judæorum tempore magnæ afflictionis ve-
stire ciliciis.
Spiritualiter vero et nobis, si a gratia
excidamus, *erit pro* bono ac dulci *odore*
virtutum et bonæ famæ, *fœtor* peccati at-
que diffamiæ : de quo scribitur, Putrue- Ps. xxxvii, 6.
runt et corruptæ sunt cicatrices meæ. Porro
pro zona continentiæ, de qua ait Salvator,
Sint lumbi vestri præcincti ; et Paulus, Luc. xii, 35.
State succincti lumbos vestros in veritate : Ephes. vi, 14.
erit nobis *funiculus*, id est propriæ ini-
quitatis constrictio et jugum diaboli. De
quibus asserit Salomon : Iniquitates suæ Prov. v, 22.
capient impium, et funibus peccatorum
suorum constringetur; et alibi, In insi- Ibid. xi, 6.
diis suis capientur iniqui. De peccatoribus
etiam dicit Apostolus : Resipiscant a la- II Tim. ii, 26.
queis diaboli, a quo captivi tenentur ad
ipsius voluntatem. Sed et *pro crispanti*
crine, id est cogitationibus ordinatis, quæ

oriuntur ex mente, quemadmodum pili ex capite : de quibus in Canticis legitur, Caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium : erit nobis *calvitium*, id est imaginatio nuda et infructuosa, quemadmodum ait Scriptura : Sicut parturientis, cor tuum phantasias patietur, nisi fuerit ab Altissimo visitatio emissa. Postremo, *pro fascia pectorali*, id est pro dulci ac amorosa unione mentis cum Sponso cœlesti, erit nobis *cilicium*, id est amara distractio, spinæ et tribuli, atque sollicitudo superflua. De quibus dicitur : Ærumnæ sæculi et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes, suffocant verbum Dei, et sine fructu efficitur. Sicque anima veste nuptiali spoliatur, et ejus ignominia denudatur.

Cant. v, 2. *Eccli.* xxxiv, 6. *Marc.* iv, 19.

Ecce quanta mala, quanta damna, tormenta atque pericula ingerit nobis peccatum. Unde veraciter dictum est : Qui in uno peccaverit, multa bona perdet. Ut igitur anima nostra cœlesti pulchritudine adornetur, quasi a facie colubri fugiamus peccata; spiritualium quoque calceamentorum ornamenta habere conemur, id est operum bonorum diligentem custodiam, seu imitationem exemplorum præcedentium patrum, et item celerem cursum ad prædicationem verbi cœlestis. De his namque spiritualibus calceamentis habetur in Canticis : Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! Et Paulus : Calceati, inquit, pedes in præparationem Evangelii pacis. Videamus ne auferantur nobis lunulæ, id est illuminationes a Christo sole justitiæ; et torques, id est sapientia habitualis, guttur mentis perficiens ad proferendum verbum prudentiæ et salutis.

Eccle. ix, 18. *Cant.* vii, 1. *Ephes.* vi, 15.

Pulcherrimi quoque viri tui gladio ca- 25
dent, et fortes tui in prœlio. Chaldæi enim
et Romani, mulierum ac urbium Sion vi-
ros decoros ac validos occiderunt. *Et mœ-* 26
rebunt atque lugebunt portæ ejus, id est,
portæ Jerusalem et filiarum seu urbium ei subjectarum, tristes erunt ac flentes. Dicuntur autem portæ lugere per metaphoram, quomodo dicimus pratum ridere. Lugent igitur portæ propter occisionem transeuntium olim per eam, et civitatis destructionem. Parique sensu Jeremias ait in Threnis : Viæ Sion lugent, eo quod non sint qui veniant ad solennitatem. *Et desolata*, videlicet ipsa urbs Jerusalem, *in terra sedebit :* sicut conqueritur ibidem Jeremias : Quomodo sedet sola civitas plena populo? et rursum : Sederunt, inquit, in terra, conticuerunt senes Jerusalem.

Thren. i, 4. *Ibid.* 1. *Ibid.* ii, 10.

ARTICULUS XI

EXPLANATIO CAPITULI QUARTI : ET APPREHENDENT SEPTEM MULIERES VIRUM UNUM.

DUM pulcherrimi atque potentes Judæo-
rum fuerunt interfecti a Romanis sive
Chaldæis, prout in præcedenti dicebatur
capitulo; tunc propter defectum et pauci-
1 tatem virorum, *septem mulieres* propriis
viris orbatæ, *apprehendent virum unum*,
ut fiat maritus earum. In veteri enim Testamento licuit uni viro plures uxores habere. Et ne vir unus renuat tot conjuges sumere, quasi non potens omnibus providere, ipsæ mulieres erunt *dicentes* ad virum : *Panem nostrum comedemus, et vestimentis nostris operiemur*, id est, nos ipsæ providebimus nobis, sufficientiamque victus et amictus habemus; *tantummodo invocetur nomen tuum super nos*, id est, hoc solum precamur, ut sis noster maritus, teque protectorem habeamus; *aufer opprobrium nostrum*, id est, a maledicto legis nos libera, auferendo a nobis sterili-

tatem, imprægnandoque nos. Moyses enim A
Cf. *Exod.* xxiii, 26. scripsit : Maledicta in Israel, quæ non reliquerit semen super terram. Istud ad litteram factum est, quando Judæis pro majori parte occisis, quidam remanserunt, ad quos feminæ confluxerunt, ut desponsarentur ab eis. Per septem autem, intelligi potest quæcumque feminarum istarum multitudo, eo quod septenarius sit numerus perfectionis.
2 *In die illa,* id est tempore quo ista evenient, *erit germen Domini,* id est Christus Filius Dei, *in magnificentia et gloria,* id B
est in magna operatione miraculorum, et in fama sublimi, atque in præclaro honore et maxima sublimitate. De isto germine
Jer. xxiii, 5. Dominus ait : Ecce dies veniunt, et suscitabo David germen justum. Tempore enim quo a Romanis vastati sunt Judæi, videlicet post passionem dominicam, et etiam quando Christi Evangelium prædicabatur ubique, fiebant in nomine Christi innumerabilia signa, sicut et ipse prædixit :
Joann. xiv, 12. Qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet, quia C
ego ad Patrem vado. Et colebatur Christus a mundo, tanquam verus Deus. Ideo subditur : *et fructus terræ sublimis.* Tunc enim fructus terræ, id est Filius Virginis
Ps. lxxxiv, 13. gloriosæ (de qua cantamus in Psalmo, Terra nostra dabit fructum suum; et alibi,
Is. xlv, 8. Aperiatur terra, et germinet Salvatorem), fuit in cordibus Christianorum sublimis, imo sublimatus erat ad dexteram Patris,
Act. i, 9. juxta illud : Videntibus illis, elevatus est; et
Luc. xxiv, 51. ferebatur in cœlum, ut Lucas ait. De hu-
Ibid. i, 42. jus fructu terræ dicitur : Benedictus fru- D
ctus ventris tui. Porro ex his evidenter innotescit, quod ea quæ superius dicta sunt de vastitate et dejectione Judæorum, non sint intelligenda pro tempore captivitatis Babylonicæ : tunc namque nondum Christus erat incarnatus, et mundo evangelizatus, aut per miracula exaltatus. *Et exsultatio his qui salvati fuerint de Israel :* id est, tempore isto post Christi passionem et glorificationem, erit spiritualis lætitia Judæis ad Christum conversis, videlicet

sanctis Apostolis ceterisque discipulis : de quibus dicitur, Discipuli replebantur *Act.* xiii, 52.
gaudio et Spiritu Sancto; item, Sumebant *Ibid.* ii, 46, 47.
cibum cum exsultatione et simplicitate cordis, et collaudabant Deum, habentes gratiam ad omnem plebem. Unde et Christus eis prædixit : Et vos nunc quidem *Joann.* xvi, 22.
tristitiam habetis, scilicet tempore passionis; iterum autem videbo vos, scilicet post resurrectionem, et gaudebit cor vestrum; et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.
Et erit : Omnis, qui relictus fuerit in 3
Sion, et residuus in Jerusalem, id est reliquiæ populi Israel, qui manebunt in vita gratiæ et in esse spirituali, ceteris propter infidelitatem spiritualiter aut etiam corporaliter mortuis, *sanctus vocabitur,* id est re et nomine Christianus. Non enim omnes, sancti vocabuntur, quia non omnes crediderunt in Christum; sed illi de quibus Paulus ait, Non repulit Deus plebem *Rom.* xi, 2.
suam quam præscivit; et rursus, Tempore *Ibid.* 5.
isto reliquiæ secundum electionem gratiæ Dei salvæ factæ sunt. De quibus iterum loquitur : Nisi Dominus Sabaoth reliquis- *Is.* i, 9.
set nobis semen, quasi Sodoma fuissemus. Ideo subditur : *omnis qui scriptus est in vita,* id est in libro vitæ seu prædestinationis æternæ, *in Jerusalem,* id est de habitatoribus Jerusalem. Talibus quippe ait Salvator : Gaudete, quia nomina vestra *Luc.* x, 20.
scripta sunt in cœlis. Possumus autem per Sion et Jerusalem, intelligere vel ipsam urbem Jerusalem, montemque Sion, ubi habitavit primitiva Ecclesia; vel ipsam Ecclesiam, quæ appellatur Sion atque Jerusalem, per rationem superius traditam.
Si abluerit Dominus sordes filiarum 4
Sion, et sanguinem Jerusalem de medio ejus. Hic ratio assignatur, cur prædicti, sancti vocabuntur : *Si abluerit,* id est, quia abluet, vel, quum abluerit *Dominus sordes,* id est peccata, *filiarum Sion,* id est reliquiarum istarum, seu populi Sion, ac filiorum Ecclesiæ, *et sanguinem Jerusalem,* id est opera sanguinea seu iniqua habitatorum Jerusalem, *in spiritu judicii et*

spiritu ardoris, id est Spiritu Sancto, sive A
per operationem et gratiam Spiritus Sancti : qui est spiritus judicii, quoniam ipse inter reprobos et electos discernit, atque in omnibus verum judicium facit ac docet, quemadmodum Christus profitetur, dicen-
Joann. xvi, 13. do : Quum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Dicitur quoque spiritus ardoris, quoniam ipse est amor et ignis divinus, corda electorum inflammans, vitiaque consumens. Abluit vero Dominus sordes et sanguinem populi sui in fonte Baptismatis. Unde quum B
Act. ii, 37, 38. Petro prædicante compuncti fuissent Judæi, dicentes, Viri fratres, quid faciemus? Petrus respondit : Baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, et accipietis donum Spiritus Sancti. Baptismus autem purgat virtute et gratia Spiritus Sancti, imo totius supersanctæ Trinitatis : quæ tamen purgatio attribuitur Spiritui Sancto. Propter quod Joannes Baptista dixit :
Matth. iii, 11. Ille (scilicet Christus) baptizabit vos in Spiritu Sancto et igni. De hac ablutione et fonte Baptismi, in Zacharia scriptum est : C
Zach. xiii, 1. In die illa erit fons patens domui David et habitatoribus Jerusalem, in ablutionem peccatoris et menstruatæ. Joelis quoque
Joel iii, 18. tertio : Fons de domo Domini egredietur, et irrigabit torrentem spinarum.

5 *Et creavit Dominus super omnem locum montis Sion, et ubi invocatus est, nubem per diem, et fumum et splendorem ignis flammantis in nocte.* Hic beatissimus Isaias ostendit effectum Baptismi. In Baptismo enim datur Spiritus Sanctus : in cujus
Luc. iii, 22. signum, Christo baptizato, descendit Spi- D
ritus Sanctus in ipsum, ut habetur Lucæ tertio. Dicitur autem Spiritus Sanctus dari, quia gratia ejus infunditur. Apostolus quo-
I Cor. x, 1, 2. que ait : Quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt; et omnes in Moyse baptizati sunt, in nube et in mari. Quemadmodum itaque mare Rubrum erat figura Baptismi, sic columna nubis et ignis, quæ præcessit Judæos, erat figura gratiæ Spiritus Sancti, quæ in Baptismo confertur. Nam sicut columna illa ostendebat Judæis viam in nocte, in die autem protexit eos a solis fervore; sic gratia Spiritus Sancti ducit ac dirigit nos ad patriam paradisi cœlestis, ostendens nobis viam salutis in nocte sæculi hujus, defenditque nos contra concupiscentiæ ignem, omniumque tentationum fervorem.

Itaque ait : *Et creavit Dominus*, id est, tempore evangelicæ prædicationis creabit : ponit enim more prophetico præteritum pro futuro, quod tamen modo impletum est; *super omnem locum montis Sion*, id est super omnes Ecclesias, vel super ipsum locum montis Sion in Jerusalem constituti, *et ubi invocatus est*, id est, ubicumque fuerint fideles ipsum suppliciter invocantes; *nubem*, id est gratiam Spiritus Sancti, quæ dicitur nubes propter causas prætactas; *per diem*, id est toto tempore quo in fide Christi permanserint. Unde per Zachariam ait Dominus : Effun- Zach. xii, 10.
dam, inquit, super domum David, id est Ecclesiam, spiritum gratiæ et precum. Et Christus in Evangelio loquitur : Ubi fu- Matth. xviii, 20.
erint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Creabit quoque, hoc est, cordibus electorum infundet, *et splendorem ignis*, id est claritatem gratiæ cœlestis, seu divinæ dilectionis, *flammantis*, id est corda fidelium illustrantis, *in nocte* ignorantiæ atque peccati, seu adversitatis : ita ut neque adversis, nec prosperis elidantur, et impleatur in eis illud Psalmistæ, Per diem sol non uret te, neque Ps. cxx, 6.
luna per noctem. De hujus ignis splendore ait Salvator : Ignem veni mittere in ter- Luc. xii, 49.
ram, et quid volo nisi ut ardeat? Hæc autem prius copiosiusque creavit Dominus super montem Sion in Jerusalem, quia in eo misit Apostolis Spiritum Sanctum in specie ignis.

Super omnem enim gloriam, id est ultra omnem excellentiam columnæ nubis et ignis, filiis Israel olim apparentis, *protectio* gratiæ Dei. *Et tabernaculum*, id est 6
Ecclesia, de qua dicitur, Ecce tabernacu- Apoc. xxi, 3.
lum Dei cum hominibus; *erit* fidelibus *in umbraculum diei*, id est in refrigerium

vitæ, *ab æstu* libidinis, *et in securitatem* A *et absconsionem*, id est in tutelam et evasionem, *a turbine* adversitatis, *et a pluvia* temporalis prosperitatis. Hoc est quod sanctus rex canit in Psalmo : Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorum; protexit me in abscondito tabernaculi sui. Gratia igitur Dei, et protectio Spiritus Sancti, est omni fideli umbraculum, securitas, atque absconsio ab universis periculis. Quantum præterea veritas excedit figuram, et anima carnem, tantum hæc nubes hæcque protectio transcendunt columnam nubis ac protectionem, Judæis olim in deserto concessas. Illa nubes corporea, corpora ab exteriori calore defendit; ista nubes spiritualis, animas Christianorum ab interiori læsione præservat. Ideoque in Psalmo cantatur : Obumbrasti super caput meum in die belli.

Ps. xxvi, 5. — Ps. cxxxix, 8.

ARTICULUS XII

EXPOSITIO CAPITULI QUINTI : CANTABO DILECTO MEO.

BEATISSIMUS insuper Propheta in præsenti capitulo redit ad describendum mala populi sui, id est culpas Judæorum, et pœnas pro culpis inflictas : agitque hoc, utens quadam parabola, comparando Synagogam vineæ diligenter excultæ, sed in-
1 fructuosæ, et ait : *Cantabo dilecto meo*, id est Deo omnipotenti, super omnia diligen-
Cant. I, 15. do : de quo Sponsa ait in Canticis, Ecce tu pulcher, dilecte mi, et decorus. Cantat autem Propheta canticum sequens dilecto suo, hoc est pro dilecto suo, quia in persona Dei hæc dicit. Vel, Dilecto meo, id est ad laudem et gloriam ejus. *Canticum patruelis mei*, id est carmen lugubre Christi, de eadem mecum stirpe procreandi, id est de tribu Juda, *vineæ suæ*, hoc est, quod ipse canit de vinea sua Synagoga. Cognovit enim Isaias in spiritu, quod Christus cantaturus erat canticum istud de populo Judæorum, qui nunc vinea appellatur.
Luc. XIX, 41, 42. Nam, sicut scriptum est, Christus videns civitatem Jerusalem, flevit super eam, dicens : Quia si cognovisses et tu. Et denuo:
Matth. XXIII, 37. Quoties, inquit, volui congregare filios tuos, quemadmodum congregat gallina pullos suos sub alas, et noluisti? Nec mirum, si Isaias Christum nominet patruelem, quum B Sponsa in Canticis eum nuncupet fratrem, dicendo : Quis mihi det te fratrem meum? Cant. VIII, 1.
Secundum aliam quoque translationem, quam allegat Hieronymus, appellat eum et fratruelem. Patruelis autem proprie dicitur filius patrui ; fratruelis vero, filius fratris. Parabolam quoque, quam Isaias hic ponit de vinea, Christus in Evangelio eisdem pene verbis expressit, dum ait : Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et maceriam circumdedit ei, et fodit in ea torcular, et ædificavit turrim, et C locavit eam agricolis. Matth. XXI, 33.

Hoc igitur canticum canens Propheta, subjungit : *Vinea facta est dilecto meo*, id est, Synagoga consecrata est Deo, et populus Judæorum ad divinum cultum electus est, *in cornu*, id est in regno, *filio olei*, id est divinam misericordiam percipienti. Hæc enim vinea, regia potestate firmata erat, et habuit reges ac regnum, quibus Deus misericordiam magnam largitus est. Ideo regnum ejus dicitur filius olei, hoc est repletum misericordia Dei : quemad- D modum aliquis appellatur inconstantiæ filius, id est inconstantia plenus. Vel, In cornu, id est in loco alto et forti, filio olei, id est olivis repleto, ex quibus oleum

oritur : sicque vocatur locus iste filius A
olei, quasi plenus eo unde oleum generatur : sicut latro dicitur filius mortis, quia sceleribus plenus, pro quibus mors infertur. Fuit ergo hæc vinea in alto loco locata. Jerusalem namque, quæ erat principalis urbs ejus, sita erat in loco eminenti, quantum ad eam partem ubi erat templum atque regis palatium. Fuitque prope Jerusalem mons Oliveti, sic dictus propter copiam olivarum in eo nascentium.
2 *Et sepivit eam,* id est, Deus hanc vineam angelorum auxilio, et lege atque man- B
datis munivit. Sepivit quoque eam Patriarchis et Prophetis : qui erant muri seu sepes populi hujus, ne dæmones eam vorarent; *et lapides,* id est impedimenta cultus divini, videlicet aras et idola ac populum Chananæorum, *elegit,* id est, collegit et jecit, *ex ea,* purgans eam a talibus. Vel sic : Lapides, id est homines sanctos, ex quibus construerentur muri supernæ Jerusalem, elegit ex ea, præservando eos a morte æterna. *Et plantavit vineam electam,* id est, præ ceteris gentibus præelegit hunc popu- C
Jer. II, 21. lum, sicut testatur : Ego te plantavi vine-
Ibid. XIII, 11. am electam. Jeremiæ quoque tertiodecimo: Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi domum Israel, ut esset mihi in populum, et in nomen, et laudem, et gloriam. *Et ædificavit turrim,* id est templum sublime, *in medio ejus,* videlicet in Jerusalem. *Et torcular,* id est altare, *exstruxit in ea.* Dicitur autem altare torcular, quia ad ipsum portabantur victimæ, sicut ad torcular uvæ. In ipso etiam effundebatur sanguis holocaustorum, sicut in D
torculari exprimitur liquor uvarum. *Et exspectavit* Deus *ut* vinea hæc *faceret uvas,* id est opera fructuosa et sancta; *et fecit labruscas,* id est opera prava ac pessima, ad idololatriam declinando. Hinc per Je-
Ibid. II, 21. remiam Dominus ait : Quomodo, inquit, conversa es mihi in pravum, vinea aliena?
Ibid. XI, 15. Et alibi : Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa?
3 *Nunc ergo, habitatores Jerusalem et viri Juda, judicate,* id est, rectum judicium pronuntiate, *inter me et vineam meam.*
Quid est quod debui ultra facere vineæ 4
meæ, et non feci? quasi dicat : Tanta beneficia contuli populo huic, quod satis est, nec mihi imputari potest ejus malitia. *An quod exspectavit ut faceret uvas, et fecit labruscas?* id est, an hoc defuit beneficiis ei collatis, quod non longanimiter præstolabar emendationem ipsius? quasi dicat : Hoc ita non est, quoniam diu et multum clementer exspectavi pœnitentiam ejus. Unde per Jeremiam Dominus sæpius ait
Judæis : Misi ad vos omnes servos meos Jer. XLIV, 4;
Prophetas, de nocte consurgens, et dicens : XXV, 3-5.
Revertimini a vitiis vestris pessimis, et non audistis.
Et nunc ostendam vobis, o filii Israel et 5
viri Juda, *quid ego faciam vineæ meæ,* id est, quam pœnam inducam populo huic propter tanta peccata. *Auferam sepem ejus,* id est angelicam defensionem, *et erit in direptionem,* id est, ab inimicis suis destruetur. *Diruam maceriam ejus,* id est, sanctos viros ei ultra non dabo, qui tanquam muri eam defendant : quia post Christi occisionem nullum habuerunt Prophetam in Judaismo manentem cum ipsis; *et erit in conculcationem,* id est, ab exercitu adversariorum suorum calcabitur. Constat ergo, quod visibilibus atque invisibilibus hostibus populus Judæorum subjectus sit, ita quod dæmonum jugo subdantur, et Romanis deserviant. Ideo sequi-
tur : *Et ponam eam desertam,* id est a gra- 6
tia Dei relictam, et ab hostibus desolatam :
Romani namque tulerunt ab eis locum et Joann. XI,
gentem. Hoc est quod Christus in Evange- 48.
lio dicit : Ecce relinquetur vobis domus Matth.
vestra deserta; itemque, Jerusalem calca- XXIII, 38. Luc. XXI,
bitur a gentibus, donec impleantur tempo- 24.
ra nationum. *Non putabitur,* id est, vinea ista spiritualiter ultra non adornabitur, ita quod superfluitates vitiorum abscindantur ab ea, *et non fodietur,* id est, non impinguabitur alimento gratiæ Dei; sed erit inculta et sterilis, *et ascendent super eam vepres et spinæ,* id est passiones et vitia, tribulationes atque miseriæ : nam populus

Judæorum malis pœnæ ac culpæ repletus est propter peccata in Christum commissa.

Omnia hæc in Daniele clarissime continentur his verbis : (Dan. IX, 26, 27.) Civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, et finis ejus vastitas; et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio. Et in Jeremia quoque scriptum est : (Jer. XXIX, 18, 19.) Dabo eos in vexationem, et maledictionem, et stuporem, et sibilum, et opprobrium, eo quod non audierunt verba mea, dicit Dominus. (Ezech. XV.) Ezechiel autem comparat domum seu populum Israel viti arefactæ, quæ ad aliud nihil utilis est, nisi ut comburatur.

Et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem. Lyra exponit hoc de nubibus aeris, ita quod prædictam Judæorum captivitatem secuta sit siccitas terræ. Melius vero exponitur de nubibus illis, de quibus cantatur : (Ps. XXXV, 6.) Et veritas tua usque ad nubes. Ait igitur Dominus : *Et nubibus,* id est Apostolis et eorum successoribus : de quibus infra habetur, (Is. LX, 8.) Qui sunt isti, qui ut nubes volant? *mandabo ne pluant super eam imbrem,* id est, ne corda eorum irrigent et compluant verbo prædicationis, seu aqua sapientiæ salutaris. Quum enim Judæi post Christi ascensionem, contempsissent prædicationem Apostolorum, tandem Deo jubente reliquerunt Judæam Apostoli, et per totum mundum disseminaverunt Evangelium Christi. Unde Paulus loquitur ad Judæos : (Act. XIII, 46, 47.) Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quia repulistis illud, et indignos vos judicastis vitæ æternæ, ecce convertimur ad gentes : sic enim præcepit nobis Dominus.

Deinde Propheta exponit parabolam vi-
7 neæ jam assumptam. *Vinea enim Domini exercituum, domus Israel est,* id est familia seu populus Judæorum : quoniam sicut vitem plantat, colit, impinguat agricola, sic Deus plebem Judæorum in terram promissionis locavit, beneficiis coluit, gratia fecundavit. Propterea apud Osee legitur : (Osee X, 1.) Vitis frondosa domus Israel, fructus adæquatus est ei. In libro quoque Psalmorum : (Ps. LXXIX, 9.) Vineam de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam. *Et vir Juda germen delectabile ejus,* id est, persona quæcumque de tribu Juda, est germen delectabile ejus, hoc est filius adoptivus, seu specialiter Deo gratus, ad gratiamve vocatus. Præcipue tamen per virum Juda, intelligendus est Christus, de tribu Juda natus. Advertendum vero, quod Israel et Juda sic differunt, quod populus super quem non regnavit rex de tribu David, vocatus est populus Israel, videlicet decem tribus; super quos vero regnavit rex de stirpe David, dicebantur Juda, seu populus Juda, utpote tribus Juda, et Benjamin, ac sacerdotalis. Et quia in populo isto ut communiter permansit cultus divinus, ceteris tribubus aureos vitulos adorantibus; ideo jam vir Juda dicitur germen delectabile ejus, qui protestatus est, (Prov. VIII, 31.) Deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Nunc tamen per domum Israel, intelligitur totus populus Hebræorum.

Et exspectavi ut vinea ista *faceret judicium,* inter bonum et malum, verum ac falsum discernendo, propria vitia dijudicando, atque pro aliis justam sententiam proferendo; *et ecce iniquitas* in ea inventa est, non verum judicium. Exspectavi quoque ut faceret *et justitiam,* id est opera justa, quia hæc duo specialiter complacent mihi; *et ecce clamor,* id est, contentio in ea reperta est. Quocontra Paulus præcipit : (Ephes. IV, 31.) Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor tollatur a vobis. Magna fuit iniquitas, magnusque clamor populi hujus contra Christum, quia dixerunt : (Luc. XI, 15.) In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia; et, (Joann. IX, 24.) Nos scimus quia hic homo peccator est; et, (Matth. XXVII, 25.) Sanguis ejus super nos et super filios nostros.

Consequenter Propheta redarguit peccata populi Judæorum : tamen increpationes hic positæ, generaliter intelligi possunt de omnibus in quibus peccata nunc commemoranda reperiuntur. De avaritia igitur
arguens eos, ait : *Væ,* id est, æterna dam- 8
natio debetur et imminet vobis, *qui con-*

præsenti seu in futuro, et maxime quum fuerint in lacum gehennæ projecti; tunc incurvabitur homo ita damnatus, ab altitudine suæ elationis, et humiliabitur vir superbus in infernum retrusus, et oculi sublimium, id est præsumptuosorum, deprimentur, ne amplius ad alta ac vana *Soph.* I, 3. adspirent. Unde Sophonias inquit : Ruinæ impiorum erunt, et disperdam eos a facie *Sap.* V, 8. terræ. Et Sapientiæ quinto : Quid nobis *Ibid.* 14. profuit superbia? etc.; et subditur : Talia dixerunt hi, qui in inferno damnati sunt.

16 *Et exaltabitur,* id est, sublimis esse cognoscetur, et summus esse apparebit, *Dominus exercituum in judicio* remunerationis, id est, per hoc quod de impiis justum judicium faciet; *et Deus sanctus sanctificabitur,* id est, ab omnibus sanctus, verus ac justus esse scietur, *in justitia,* id est in justa retributione, qua singulis sine personarum acceptione retribuet quod merentur. Ideo namque permisit Deus reprobos impia agere, quatenus in eorum justa damnatione semper reluceat divina justi- *Exod.* IX, 16. tia. Unde Dominus ait ad Pharaonem : Idcirco posui te, ut ostenderem in te fortitudinem meam, et narretur nomen meum in omni terra.

Et pascentur agni juxta ordinem suum : 17
hoc est, quum injusti in populo Judæorum perierint, secundum modum prædictum; tunc agni, id est homines innocentes (de qualibus ait Salvator, Ecce ego mitto vos *Luc.* X, 3. sicut agnos inter lupos), pascentur corporali spiritualique cibo juxta ordinem suum, hoc est ordinate, secundum quod meruerunt : sicut superius dictum est, Si *Is.* I, 19. volueritis et audieritis me, bona terræ comedetis. Nam Judæis a Romano exercitu devastatis, Christiani qui erant in Terra sancta, sufficientiam habuerunt. Præmoniti quippe erant ab angelo egredi Judæam, regnumque Agrippæ intrare. Similiter accidit in captivitate Babylonica Jeremiæ et *Jer.* XXXIX, 11 *et seq.*; XL, 1 *et seq.* Baruch. *Et deserta in ubertatem versa,* id *XLV*, 5. est terræ nascentia terræ Judæorum, quæ ante sterilis fuit, tempore captivitatis seu obsidionis, et postea facta est fructuosa; *advenæ comedent,* id est adversarii Judæorum, videlicet gentes, quas Romani posuerunt in terra Judæorum, expulsis seu interfectis ipsis Judæis.

ARTICULUS XIII

PROSECUTIO EXPLANATIONIS HUJUS CAPITULI QUINTI.

18 VÆ *qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, et quasi vinculum plaustri peccatum.* His verbis redarguit sanctus Propheta impœnitentiam Judæorum, perseverantiamque in malo, et ait : *Væ* maledictionis æternæ vobis debetur, *qui trahitis,* id est continuatis, *iniquitatem in funiculis vanitatis,* id est colligatione seu connexione operationum inanium. Unum enim peccatum suo pondere trahit in aliud. Sicque Judæi ex uno facinore in aliud incidunt, et usque in hodiernam diem trahunt iniquitatem atque blasphemiam contra Christum : in funiculis quippe propriæ vanitatis seu præsumptionis. Unde in Jeremia habetur : Quare aversus est populus iste *Jer.* VIII, 5. aversione contentiosa? Et per Ezechielem ait Dominus plebi Judæorum : Immunditia *Ezech.* XXIV, 13. tua exsecrabilis, quia mundare te volui, et non es mundata a sordibus tuis. *Et quasi vinculum plaustri peccatum :* id est, væ vobis, qui ex minoribus vitiis ad majora proceditis, et propriorum criminum vinculis vos ipsos dure graviterque ligatis, quemadmodum plaustrum grossa chorda circumligatur.

19 *Qui dicitis: Festinet, et cito veniat opus ejus, ut videamus :* id est, ex prædictis malis incidilis in culpam diffidentiæ, obstinationem perfidiæ, seu abnegationem divinæ providentiæ. Qui dicitis ad Prophetas seu Apostolos, futura supplicia vobis prænuntiantes : Festinet, et cito veniat opus ejus, id est, vindicta Dei quam nobis comminamini, cito accedat. Quasi dicant : Non timemus eam, quia nec credimus eam venturam. Unde derisorie dicunt : Festinet, et cito veniat opus ejus, ut videamus si vera sint quæ vaticinamini nobis. *Et appropiet, et veniat consilium Sancti Israel,* id est, quod Deus facere nobis cogitavit, nunc impleatur, *et sciemus illud* verum esse per experientiam : aliter enim non credimus. Dicitur autem Deus, Sanctus Israel, id est sanctificator plebis Israeliticæ. Tanta itaque fuit excæcatio Judæorum quorumdam temporibus captivitatis Babylonicæ atque Romanæ, ut vel Christum, vel providentiam Dei negarent, atque comminationes Prophetarum confictas atque fabulosas putarent. Propterea Ezechiel ait:
Ezech. IX, 9. Dixerunt, Reliquit Dominus terram, et non
Soph. I, 12. videt nos Dominus; et Sophonias, Non faciet Dominus bene, et non faciet male.

20 *Væ qui dicitis malum bonum, et bonum malum,* id est, opera virtuosa dicitis esse vitiosa, et econtrario, sicque mendaciter judicatis, impium justificando, et justum damnando; *ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras,* id est, verum dicitis esse falsum, et vice versa. Veritas namque est lux mentis, et falsitas mentis caligo est. Qui ergo inter verum et falsum non discernit, ponit lucem tenebras, et tenebras lucem. *Ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum,* id est, famulatum Dei ex sua natura suavem, convertitis in obsequium mundi ; et opera in se tortuosa, punctiva, atque acerba, sicut sunt actus avaritiæ, iræ, superbiæ, præfertis operibus vere dulcissimis, scilicet orationi, contemplationi, dilectioni, ceterisque Dei obsequiis.
Ezech. XIII, 22. Talibus ait Dominus : Mœrere fecistis cor justi mendaciter, quem ego non contristavi, et confortastis manus impii; rursusque,
Ezech. XIII, 19. Interfecerunt animas quæ non moriuntur, et vivificabant animas quæ non vivunt.
Jer. XV, 19. Quocontra Dominus ait : Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris.

Væ qui sapientes estis in oculis vestris, 21
et coram vobismetipsis prudentes, id est, qui proprio sensui nimis confiditis, et aliis vos præfertis, atque vos ipsos in divinis rebus ac humanis eruditos putatis, non qualitercumque, sed eminenter. Hinc etiam
Rom. XII, 16. Paulus ad Romanos admonet : Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Et alibi : Si
I Cor. VIII, 2. quis putat se aliquid scire, nondum scit quemadmodum oporteat eum scire. Sed et
Prov. XXVI, 12. Salomon ait : Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens.

Væ qui potentes estis ad bibendum vi- 22
num, et viri fortes ad miscendam ebrietatem, id est, potentia naturali vobis a Deo concessa, quatenus in bonis operibus eam exerceatis, abutimini ad vitia gulæ, miscentes vestris conviviis ebrietatem, et vini pocula magis quam fluenta sapientiæ diligitis. Unde in Ecclesiastico legitur : Vi-
Eccli. XIX, 2. num et mulieres apostatare faciunt etiam sapientes. Et alibi : Quam sufficiens est
Ibid. XXXI, 22. homini erudito vinum exiguum ! Hinc in Proverbiis legitur : Luxuriosa res vinum,
Prov. XX, 1. et tumultuosa ebrietas; qui delectatur his, non erit sapiens. Et alibi Salomon loquitur : Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui
Ibid. XXIII, 29-32. foveæ? cui sine causa vulnera? cui suffossio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, et student calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flavescit, quum splenduerit in vitro color ejus. Ingreditur blande ; sed in novissimo mordebit ut coluber, et sicut regulus venena diffundet.

Qui justificatis impium pro muneribus, et 23
justitiam justi aufertis ab eo. His ergo væ mortis æternæ incumbit atque debetur, qui ex avaritia impium excusant, salvant, justificant, pervertentes judicium amore donorum; et qui justum condemnant, causam ejus pervertendo, ejusque opera sinistre interpretando. Quocontra Moyses :

Sancti sacratissimis donis, dicentes cum
Ps. xxii, 1, 2. sancto Propheta : Dominus regit me, et
nihil mihi deerit; in loco pascuæ ibi me
collocavit. *Et deserta in ubertatem versa
advenæ comedent:* id est, legem atque Prophetas, a Judæis non spiritualiter, sed carnaliter intellectos, et prædicationem Apostolorum, cetera quoque dona divina populo Judæorum exhibita, sed contempta ac derelicta ab eis, gentiles ad fidem conversi spiritualiter manducaverunt, legem et Prophetas non superficialiter, sed mystice intelligendo, evangelicam prædicationem avide advertendo, gratiamque Christi a Judæis contemptam humiliter recipiendo.
Joann. iv, 38. Hinc Dominus in Evangelio loquitur : Alii laboraverunt, et vos in laborem eorum intrastis.

21 *Væ qui sapientes estis in oculis vestris.*
Videtur huic contrarium illud Apostoli :
II Cor. xi, 6. Et si imperitus sum sermone, sed non
Coloss. i, 28. scientia; et rursus, Docentes, inquit, omnem hominem in omni sapientia. Et re-
A spondendum, quod nec Paulus, nec aliquis justus, dato quod sciat sibi a Domino sapientiam datam, est sapiens in oculis suis,
quia non in se, sed in Domino gloriatur; II Cor. x, 17.
nec sibi, sed Domino sapientiam suam adscribit; nec alios tanquam insipientes contemnit : imo se in se, et comparatione sui ad Deum, se ipsum insipientem arbitratur.

Ideo, id est propter mala prædicta, *ira- 25
tus est furor Domini in populum suum*
christianum. *Et percussit eum,* tradendo
B ipsum manibus adversariorum suorum. *Et 26
elevabit signum in nationibus procul, et sibilabit ad eum de finibus terræ.* Sicut Hieronymus tangit, quidam exponunt hoc de vocatione gentium ad fidem : quæ utique ad fidem Christi velociter de omnibus finibus mundi accesserunt, elevato per Apostolorum doctrinam atque miracula signo crucis in omnibus partibus terræ. Verum quomodo huic sensui consonent quæ sequuntur, Hieronymus asserit se nescire.

ARTICULUS XV

ELUCIDATIO CAPITULI SEXTI : IN ANNO, ETC.

1 *IN anno quo mortuus est rex Ozias, vidi
Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum.* In primo hujus libri ca-
Is. i, 1. pitulo, dixit se Isaias visionem Dei vidisse sub quatuor regibus, scilicet Ozia, Joathan, Achaz, et Ezechia. Omnia autem hucusque exposita, vidit in diebus Oziæ : quo mortuo, atque regnante filio ejus, justo videlicet Joathan, vidit quæ in isto describuntur capitulo. Ait enim : *In anno quo mortuus est Ozias* rex Juda : qui alio no-
IV Reg. xv, 1, 2; II Par. xxvi, 1, 16-21. mine dictus est Azarias, regnavitque quinquaginta duobus annis in Jerusalem. Qui quum thurificare in templo præsumpsisset, statim percussus est lepra, et habitavit in domo seorsum. Joathan vero filius
C ejus rexit palatium, et judicavit populum. Dicunt quoque nonnulli, quod annus iste quo mortuus fertur Ozias, et Dominus ab Isaia visus, non sit intelligendus de anno mortis qua separatur anima a corpore, sed de anno percussionis suæ : quæ dicitur mors, quia ex tunc separatus erat a populo, et quasi mortuus mundo.

Vidi, visione imaginaria ac intellectuali. Multis etenim modis fit visio prophetalis, videlicet : per infusionem intelligibilium specierum, sicut in David et Salomone;
D per impressionem sensibilium formarum, mediante sensu exteriori, quemadmodum
Daniel vidit scripturam parietis, quam Bal- Dan. v, 25-28.
thasar viderat; per infusionem quoque

Gen. xli, 25 et seq. luminis intellectualis, sicut in Joseph, qui A somnium Pharaonis exposuit. Quarto vero fit per imaginarias formas a Deo impressas, vel a sensu receptas divinitus, tamen ad aliud quam ad ea quæ foris sunt, ordinatas : propter quod necesse est, talium formarum significationem intellectualem cognoscere ; aliter non esset prophetica Dan. x, 1. visio, quoniam intelligentia est opus in visione. Hinc quoque in tali visione oportet fieri alienationem seu abstractionem a sensibilibus, ne apparitio referatur ad ea quæ exterius repræsentantur, sed ad ea quæ per talia significantur : quemadmo- Jer. i, 13-16. dum Jeremias vidit ollam succensam, per quam intellexit significari incendium templi atque Jerusalem. Et hoc modo vidit Isaias jam *Dominum*, id est angelum in persona Domini. Non enim erat ipse Dominus, sed angelus apparens in ejus persona, secundum Dionysium secundo Cœlestis hierarchiæ capitulo : propter quod Dominus appellatur, sicut et angelus loquens cum Moyse, interdum angelus, in- Exod. xxiii, 21, 22. terdum Dominus dicitur, ut patet in Exodo. *Sedentem super solium excelsum et elevatum*, id est in throno sublimi, seu alto quodam sedili. Apparuit enim in forma seu specie magni hominis, cujus solium videbatur esse in cœlo, scabellumque ejus erat in templo. Unde inferius ait : Is. lxvi, 1. Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum ; et in Psalmo : Ps. x, 5. Dominus in templo sancto suo; Dominus in cœlo sedes ejus. Idcirco Hieronymus dicit, quod Dominus videbatur ab Isaia in templo quod Ozias polluerat, usurpando scilicet officium sacerdotale, videlicet in templo a Salomone ædificato. De quo subditur : *et plena erat domus a majestate ejus*, id est effectu divinæ majestatis : quia ab ea refulsit claritas magna, domum implens atque illustrans. *Et ea quæ sub ipso erant, replebant templum*, id est, vestimenta dependentia, quibus Dominus videbatur indutus, templum prædictum impleverunt. Apparuit nempe in habitu regis longo ac dependente. Unde Theodotio ac Symmachus ita transtulerunt : Et quæ sub pedibus ejus erant, implebant templum. In Hebræo autem sic dicitur : Et oræ ejus replebant templum, id est, fimbriæ vestium ejus usque ad templi pavimentum descenderant.

Apparuit autem Dominus in forma hominis sedentis, secundum quosdam quoniam sedere spectat ad judicantem : hæc autem apparitio facta fuit ad puniendum peccatum Oziæ, proferendo contra eum sententiam. Secundum hæc vero dicere B oporteret, quod tempore hujus visionis Ozias necdum defunctus fuisset, nisi secundum sensum prætactum. Certius ergo dici potest, quod in forma sedentis apparuit ad designandam regiam dignitatem, ac judiciariam potestatem ipsius; et etiam quia in hac visione judicavit ac condemnavit populum Judæorum futurum. Denique sæpe legitur Dominus apparuisse sanctis Prophetis in specie hominis et forma sedentis. Daniel enim : Adspiciebam, inquit, Dan. vii, 9. donec throni positi sunt, et Antiquus die- C rum sedit. Ezechiel quoque vidit Dominum in specie hominis sedentis super Cherubim ; et a lumbis ejus ac deorsum erat Ezech. viii, 2; x, 1. quasi ignis; a lumbis vero ejus et sursum, quasi adspectus splendoris, ut visio electri : sicut in Ezechiele innuitur. Sed et Michæas propheta, filius Jemla, ait : Vidi III Reg. xxii, 8, 19. Dominum sedentem super solium suum, et omnem exercitum cœli adsistentem ei a dextris et a sinistris.

Apparuit autem Dominus Isaiæ in humana effigie, ad insinuandum quod assum- D pturus erat naturam humanam. Et quia incarnatio facta est in persona Filii, non Patris, aut Spiritus Sancti, idcirco hoc loco per Dominum datur intelligi Filius Dei, scilicet Christus. Propter quod Joannes evangelista, quum allegasset verba hujus capituli, addidit, Hæc dixit Isaias, quando vidit Joann. xii, 41. gloriam ejus, et locutus est de eo : nec dubium quin Christum significet. Sed obviare videtur, quod Paulus ait obstinatis perfidisque Judæis. Allegans enim verba Isaiæ hoc loco contenta, sic orsus est : Be- Act. xxviii, 25, 26.

incomprehensibilitas humanæ generationis seu incarnationis in Domino Salvatore.

Denique si textus talis esse dicatur, Duabus velabant faciem suam, et duabus velabant pedes suos : dicere possumus, quod Seraphim facies suas velant, quasi non audentes Deum respicere : ad designandum, quod nec volunt, nec valent divinæ majestatis profunditatem scrutari. Velant quoque et pedes suos, quoniam secundum divinissimum ac sanctissimum Dionysium, angeli sancti nequaquam præsumunt aliquid agere, vel in aliquid se movere, nisi sicut divinitus eis præfixum est atque ostensum. Pedes suos itaque velant, id est, se ipsos a gressu ac opere prohibent, nisi prout Deus eis præstiterit.

Et duabus volabant, id est, per duas medias alas ad omnia divina obsequia promptissime ferebantur, ascendendo ad superiora, et descendendo ad nostra solatia inferioraque ista juxta Dei imperium, non quod angeli in propria natura habeant alas, aut eis indigeant.

3 *Et clamabant alter ad alterum,* id est unus ad alium, se invicem ad laudem Dei hortantes, *et dicebant : Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum,* id est angelorum, cœlestiumque virtutum et omnium agminum. Deus enim sublimis et benedictus, essentialiter sanctus est, et essentia ejus est sanctitas supersubstantialis, pura ac infinita, omnis puritatis, æquitatis ac sanctitatis origo, causa, vigor atque mensura. Sanctum namque vocatur, quod omni macula caret, omnique perfectione relucet : quod certum est Deo perfectissime convenire. Clamant autem ter, Sanctus, ad insinuandum summæ Trinitatis mysterium, scilicet quod in Deo sit trinitas Personarum. Singulariter vero adjiciunt, Dominus Deus exercituum, ad innuendum quod in hac Trinitate perseveret unitas identitasque essentiæ. Judæi tamen affirmant ideo ter dici, Sanctus, ut sanctitas Dei evidentius exprimatur et collaudetur : sicut propter majorem expressionem Jeremias
Jer. VII, 4. ait : Nolite confidere in verbis mendacii,

A dicentes, Templum Domini, templum Domini, templum Domini est; itemque, Terra, *Jer.* XXII, 29.
terra, terra, audi verbum Domini. Quamvis autem replicatio talis aliquando fiat propter expressionem seu exhortationem majorem, credendum est tamen, in Scripturis veteris Testamenti per hujusmodi trinam replicationem nominum divinorum, insinuari trinitatem Personarum in Deo, sicut dum ait Psalmista : Benedicat nos Deus, *Ps.* LXVI, 7, 8.
Deus noster, benedicat nos Deus. Zacharias quoque ait : Dixit Dominus ad Satan : In- *Zach.* III, 2.
B crepet Dominus in te, Satan; et increpet Dominus in te. Quod autem istud sit carmen angelicum ac Beatorum, patet ex eo quod in Apocalypsi ait Joannes : Requiem *Apoc.* IV, 8.
non habebant, die ac nocte dicentia : Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens.

Plena est omnis terra gloria ejus. Hoc tripliciter intelligi potest. Primo sic : Plena est omnis terra, id est habitantes in terra, gloria ejus, id est clara Dei notitia cum laude ipsius. Unde inferius scribitur :
C Repleta est terra scientia Domini, sicut *Is.* XI, 9.
aquæ maris operientes. Post Christi quippe adventum, repletus est totus mundus evangelica apostolicaque doctrina. Secundo sic : Plena est omnis terra gloria ejus, id est, majestate divina omnia implente, quemadmodum in Jeremia legitur : Num- *Jer.* XXIII, 24.
quid non cœlum et terram ego impleo, dicit Dominus? Tertio sic : Plena est omnis terra gloria ejus, id est participatione divinæ perfectionis, et gloriosis et excellentibus Dei effectibus, scilicet magnis pro-
D digiis, præclaris miraculis, variis donis : imo in universis aliquid divinæ perfectionis ac bonitatis resplendet. Hinc Dominus ad Moysen loquitur : Vivo ego, et implebi- *Num.* XIV, 21.
tur gloria Domini omnis terra. Et hunc sensum puto nunc magis ad propositum.

Mystice per duo Seraphim, duo testamenta signantur, videlicet vetus ac novum Testamentum, quæ nos in Dei amoris ardore incendunt. Dicuntur sex alas habere, quoniam ad contemplationem operum sex dierum nos elevant. Stant quoque juxta

Dominum, quia in ipsum respiciunt, et de A ipso loquuntur. Velant etiam vultum ac pedes Domini, quoniam multa sub tegumento et obscuritate de Deitatis natura et Christi incarnatione describunt. Clamant insuper, Sanctus, Sanctus, Sanctus, quoniam Trinitatis mysterium demonstrare conantur, et complectuntur. — Elucescit autem ex his, eum vehementer errasse, qui hoc loco per duo Seraphim, Filium et Spiritum Sanctum intelligit, præcipue quum
Joann. xii, 41 ; Act. xxviii, 25. evangelista Joannes Filium dicat visum in majestate regnantem, et Paulus Spiritum Sanctum dicat esse locutum.

4 *Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis.* Ad litteram, movebantur, hoc est, videbantur moveri, parietes templi, et per consequens superliminaria ipsorum, a voce clamantis, videlicet Seraphim Deum laudantis, vel proferentis sententiam contra Oziam seu populum Judæorum : quæ commotio significavit indignationem Dei contra iniquos, vel fortitudinem vocis divinæ sive angelicæ. Quidam vero exponunt hanc commotionem de terræ motu sub Ozia facto, de quo in Zacharia scriptum est : Et fugietis sicut fugistis a facie terræ motus in diebus Oziæ regis Juda. (Zach. xiv, 5.) Quando enim ille percussus est, factus est terræ motus magnus in templo, ex quo moti sunt parietes templi, et superliminaria cardinum circa terram. *Et domus repleta est fumo :* id est, templum in quo visio ista ostensa est Isaiæ, fumo implebatur. Per quod Judæi intelligunt, templum fuisse impletum thymiamate seu incenso, propter adventum divinæ præsentiæ. Alii dicunt, per hoc significatum fuisse incendium templi ac Jerusalem a Chaldæis. Hieronymus vero dicit templum fumo impletum, ad designandum tenebras ignorantiæ Judæorum : qui, quum tota terra impleta esset gloria Christi, in errore perfidiæ permanserunt.

Spiritualiter quoque locus iste exponitur : *Et commota sunt superliminaria cardinum a voce clamantis :* quoniam Seraphim ter Sanctus clamantibus, et Christi Apostolis in toto orbe mysterium beatissimæ Trinitatis prædicantibus, quando passionem Salvatoris, et gloriam resurgentis totus jam mundus cognoscere cœpit, mox mota, sublata, atque destructa sunt superliminaria templi. Secundo, omnes cardines conciderunt, quemadmodum Christus prædixit : Relinquetur vobis domus vestra deserta. (Matth. xxiii, 38.) Nam et Romani quadragesimo secundo anno post Christi passionem, templum atque Jerusalem incenderunt. Itaque, B postquam terra repleta est gloria Salvatoris, *domus* et Synagoga Judæorum *repleta est fumo* caliginosæ cæcitatis.

Et dixi : Væ mihi, quia tacui, quia vir 5
pollutis labiis ego sum. Consuetudo Sanctorum est, tunc se potissime humiliare, quando divinæ sanctitatis, majestatis seu perfectionis magnitudinem intuentur seu experiuntur, et quasi præsentialiter Dominum vident : tunc enim comparatione Dei se nihil esse perpendunt ; quumque divinam sapientiam ac sanctitatem conside- C rant, se ipsos immundos et insipientes esse fatentur. Unde Abraham : Loquar, inquit, ad Dominum, quum sim pulvis et cinis. (Gen. xviii, 27.) Job quoque loquens cum Domino : Insipienter, ait, locutus sum : idcirco me reprehendo, et ago pœnitentiam in favilla et cinere. (Job xlii, 3, 6.) Et tamen Job ante testatus est : Neque reprehendit me cor meum in omni vita mea. (Ibid. xxvii, 6.) Sed nondum viderat Dominum. Quemadmodum postea Jeremias etiam, quum audisset Dominum sibi loquentem, clamavit : A, a, a, Domine Deus, ecce nescio loqui. (Jer. i, 6.) D

Simili modo Isaias Dominum contemplatus, atque angelico cantico delectatus, imperfectionem suam deplangit, dicendo : *Væ mihi, quia tacui* ab his quæ dicere debui. Sicque incurrit peccatum omissionis, quantum ad linguam, non observans illud Ecclesiastæ : Tempus loquendi, et tempus tacendi. (Eccle. iii, 7.) Tacuit autem Isaias inordinate, quando regem Oziam de sua præsumptione non satis audacter corripuit. Vel tacuisse se dicit, quia non jugiter lau-

dibus Dei se intendisse consideravit. *Quia* A
vir pollutis labiis ego sum : id est, non
ideo solum væ mihi est quoniam tacui,
peccando per omissionem, sed etiam quia
vir pollutis labiis ego sum, id est, per lin-
guam peccavi, loquendo quæ erant tacen-
da, vel non satis devote atque intente
Deum laudando labiis meis : quoniam in
medio populi polluta labia habentis habi-
tavit, sicut subjungit. *Et in medio populi*
polluta labia habentis, videlicet Judæorum,
qui erant præsumptuosi, mendaces, sive
blasphemi, *ego habito.* Ideo male cavere
poterat, quin interdum loquendo excesse-
Jacob. III, 2, 8. rit. In multis enim offendimus omnes, et
linguam nemo domare potest, prout Ja-
cobus loquitur. Si autem ita non fuit in
Isaia, tunc dicit se labiis pollutum, solum
propter peccatum omissionis. Ideoque in-
dignum se profitetur visione divina, quam
modo descripsit. Propter quod subditur :
et regem Dominum exercituum in solio
elevato sedentem, videlicet angelum in
ejus persona, *vidi* visione imaginaria *ocu-*
lis meis interioribus ac intellectualibus.
Quod enim per similitudines in virtute
imaginativa formatas vidit, intellectualiter
recognovit. Tanquam dicat : Quum sim
B peccato obnoxius, tam sublimi visione di-
gnus non fui. Et simili modo Gedeon di-
xit : Heu! mi Domine Deus, quia vidi an- Judic. VI, 22.
gelum Domini facie ad faciem.

ARTICULUS XVI

PROSECUTIO ELUCIDATIONIS EJUSDEM CAPITULI SEXTI.

CONSEQUENTER sanctus Isaias suam C
6 purgationem describit. *Et volavit,* id
est, festinanter Deo jubente accessit, *ad*
me unus de Seraphim, stantibus super
templum juxta Dominum. Videtur autem
Hieronymus hoc loco potius sentire, quod
non erant dumtaxat duo Seraphim, sed
plures angeli sic vocati, quia hoc convenit
multitudini angelorum, quæ ad Dei obse-
quium semper parata est. *Et in manu*
ejus calculus, quem forcipe tulerat de al-
tari. Quoniam visio ista in templo ostensa
est, ideo Isaias asserit, Seraphim ad se vo- D
lantem abstulisse de altari holocaustorum
Lev. VI, 12, 13. (in quo erat ignis perpetuus, habens sem-
per in se prunas seu carbones ignitos) cal-
culum, id est prunam ardentem, forcipe,
id est cum quodam instrumento sacerdo-
tali, quo circa altare utebantur sacerdo-
tes. Hunc itaque calculum forcipe de altari
ablatum, portavit unus de Seraphim ad
7 Isaiam, tangens os ejus, sicut subjungit. *Et*
tetigit os meum cum calculo illo, ad desi-
gnandum consumptionem et expurgatio-
nem peccati labiorum meorum. *Et dixit :*
Ecce tetigi hoc calculo *labia tua, et au-*
feretur iniquitas tua, non a me, sed a
Domino, qui solus potest peccata dimitte-
re; ego autem non purgo te, nisi instru-
mentaliter. *Et peccatum tuum mundabi-*
tur, id est, tu per gratiæ infusionem seu
perfectionem a peccato tuo mundaberis.

Verumtamen advertendum, quod calcu-
lus multa significat; potestque loco præ-
senti non solum carbonem ignitum, sed et
carbunculum importare, qui est lapis flam-
mei coloris, propter quod igneus appella-
tur. Unde Septuaginta interpretes trans-
tulerunt, Et in manu ejus carbunculus :
per quem gratia Dei, seu donum prophetiæ
figuratur. Per hoc ergo, quod Isaias ima-
ginaria visione conspexit angelum sumere
calculum de altari templi, illumque manu
sua portare ad se, et tangere labia sua,
eaque mundare, significabatur quod an-
gelus portavit ad Isaiam donum cœleste,

seu gratiam prophetalem, quam Deo præ- A stante tulit de altari illo cœlesti, de quo Apoc. VI, 9. in Apocalypsi inducitur : Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei. Hoc sublime altare carbunculis, id est igneis donis Spiritus Sancti peccata purgantibus, plenum est. Unde quæ hic de altari ac calculo et forcipe introducuntur, non materialiter, sed spiritualiter intelligenda sunt : fiebant enim secundum imaginariæ visionis apparitionem.

8 *Et audivi vocem Domini, dicentis : Quem mittam? et quis ibit nobis?* Dominus, qui sedebat in sede excelsa, juxta quem Seraphim stabant, audiente Isaia interiori auditu, quasi cum angelis loquens sciscitabatur, non ex ignorantia, sed ut Isaiæ officium legationis convenienter injungeret : Quem mittam, videlicet ad populum Juda atque Jerusalem? Et quis ibit nobis? Per hoc quod Dominus pluraliter ait, Nobis, innuitur mysterium Trinitatis, cujus opera ad extra sunt indivisa. Unde Domino præcipiente, imperat Trinitas. Et quamvis persona Filii loquatur, tamen propter summæ ac sanctæ Trinitatis inseparabilitatem, dicit pluraliter, Nobis. Et Gen. I, 26. simili modo scriptum est : Dixit Dominus Deus : Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.

Consequenter describitur, quomodo Isaias se obtulit ad obsequium Dei. *Et dixi*, id est, Domino respondi : *Ecce ego* præsto sum, *mitte me*. Hæc promptitudo beatissimi Isaiæ, qua se mox obtulit ad officium prædicationis legationisque divinæ, imo ad actum pastoralem, non ex præsumptione, sed discretione; non ex vanitate, sed caritate; non ex superbia, sed ex vera obedientia, emanavit, præsertim quoniam vidit se purgatum a vitio, et dispositum ad tantum obsequium. Jeremias tamen tale ministerium humiliter recusavit, dicen- Jer. I, 6. do : A, a, a, Domine Deus, ecce nescio Exod. III, 11, 13; IV, 1, 10, 13. loqui. Moyses quoque multas rationes adduxit, ne mitteretur ad regem Ægypti ac filios Israel, sicut in Exodo legitur. Itaque tam Isaiæ promptitudo, quam Jeremiæ ac Moysis abnegatio, laudabilis exstitit : quoniam ex bono fonte, seu vera virtute, quamvis diversa, processit. Et simile aliquid in Evangelio recitatur. Centurio nam- Matth. VIII, 8. que Christum domo recipere non audebat ex humilitate, quem Zachæus gaudens Luc. XIX, 6. suscepit ex magna dilectione. Non igitur Isaiæ promptitudo trahenda est in imitationis exemplum, nisi a perfectis, qui pie præsumere possunt se purgatos esse a Domino.

Et dixit Dominus ad me : *Vade, et di-* 9
B *ces populo huic : Audite audientes, et nolite intelligere; et videte visionem, et nolite cognoscere.* Hoc quod Dominus per Isaiam annuntiat populo Judæorum, ut non intelligant neque cognoscant quæ eis dicuntur, intelligendum est per modum propheticæ denuntiationis, qua prædicuntur mala futura; non per modum præcepti seu exhortationis, ut ita se habeant. Ait ergo : *Audite audientes*, hoc est, o Judæi qui aures corporis ad audiendum habetis, audite quæ dico, *et nolite intelligere*, id C est, ea non intelligetis; *et videte visionem*, id est, prophetiam adspicite, et dicta Prophetarum perlegite, *et nolite cognoscere*, id est, ea non cognoscetis per sanum intellectum. Quod autem iste sit sensus, patet ex translatione Septuaginta interpretum, qua utitur Lucas, quæ talis est : Aure au- Act. XXVIII, 26. dietis, et non intelligetis; et videntes videbitis, et non perspicietis.

Quæ autem sequuntur, Excæca cor po-
puli hujus, etc., uno modo possunt esse
verba Dei ad Isaiam; eritque sensus : *Ex-* 10
D *cæca*, id est, excæcandum prænuntia, *cor*,
id est intellectum, *populi hujus; et aures ejus*, præsertim interiores, *aggrava*, id est, aggravandas præloquere, ita quod verbum Dei neque libenter neque salubriter audient; *et oculos ejus* mentales *claude*, id est, claudendos edissere, ita quod lumen gratiæ eos introire non poterit; *ne forte videat*, scilicet veritatem, *oculis suis* intellectualibus, *et auribus suis*, videlicet auribus cordis, *audiat*, id est, audiendo obediat, *et corde suo intelligat* spiritualiter Prophe-

quæ projecit fructus suos : quo significatur populus Judæorum deprædari debere, quemadmodum dictum est. *Semen sanctum erit id, quod steterit in ea* : id est, ex Judaismo ad Christum conversi, qui in terra Judææ manere permissi sunt, Judæis A expulsis, sancti ac vere fideles fuerunt : imo universi qui fide et opere in Ecclesia permanent, sancti vocantur. Post captivitates enim præfatas semen Christi, id est filii sanctæ matris Ecclesiæ, qui sunt veri Israelitæ, terram promissionis possedit.

ARTICULUS XVII

EXPLANATIO CAPITULI SEPTIMI : ET FACTUM EST IN DIEBUS ACHAZ.

1 IV *Reg.* XVI, 5. ET *factum est in diebus Achaz, filii Joathan, filii Oziæ, regis Juda, ascendit Rasin rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex Israel, in Jerusalem, ad præliandum contra eam, et non potuerunt debellare eam.* In primo sciendum, quod sicut secundo II *Par.* XXVIII, 5, 6. Paralipomenon legitur, Rasin rex Syriæ et Phacee filius Romeliæ rex Israel, semel ascenderunt seorsum in Judæam et contra Jerusalem, et victus est Achaz cum populo suo a quolibet regum istorum seorsum : in tantum quod Rasin rex Syriæ multos de regno Juda transtulit in Damascum ; et alio quodam tempore Phacee rex Israel, scilicet decem tribuum, interfecit uno die centum viginti millia hominum bellatorum de Juda. De isto autem prælio Isaias non loquitur, sed de illo quod accidit IV *Reg.* XVI, 5. quando hi duo reges, propter triumphum præhabitum, animati sunt rursus intrare Judæam, et inito pacto, simul venerunt in Jerusalem, id est contra Jerusalem. De isto Isaias nunc tractat, quatenus ex occasione descriptionis misericordissimæ liberationis a Deo exhibitæ impio regi Achaz et populo ejus, describat mysterium redemptionis humanæ factæ per Christum, de cujus adventu ac necessitate in isto capitulo loquitur.

2 *Et nuntiaverunt* quidam, ad quos rumor iste devenit, *domui David*, id est regi Achaz, ejusque cognatis de stirpe David progenitis, *dicentes : Requievit Syria*, id B est, Rasin rex Syriæ innixus est, *super Ephraim*, id est super regem Israel : cujus regnum dicitur Ephraim, quoniam primus rex Israel, puta Jeroboam filius Nabat, et communiter alii reges Israel, erant III *Reg.* XI, 26. de tribu Ephraim filii Joseph. Tanquam dicerent : Rex Syriæ confœderatus est regi Israel atque de ejus adjutorio sperat. *Et commotum est cor ejus*, scilicet Achaz, *et cor populi ejus* magno timore, *sicut moventur ligna silvarum a facie*, id est ab impetu atque præsentia, *venti*, qui ligna C hinc inde impellit et jactat. Qui enim non sperat in Domino, cito terretur, et arundini vento agitatæ assimilatur ; justus vero quasi leo confidens absque terrore erit. *Prov.* XXVIII, 1. Achaz itaque et populus ejus, quoniam a quolibet horum regum per se victi fuerunt, desperabant se posse ambobus adunatis resistere : ideo vehementer territi erant.

Et dixit Dominus ad Isaiam : Egredere 3 *in occursum Achaz, tu et qui derelictus est Jasub filius tuus, ad extremum aquæ-* D *ductus piscinæ superioris in via agri Fullonis.* Misertus Dominus populo Juda, mittit ad regem Achaz, Isaiam et filium ejus Jasub, asserens quod inventurus sit eum, scilicet Achaz regem, juxta extremum (id est superiorem seu ultimum) locum aquæductus piscinæ superioris in via agri Fullonis, id est in itinere illo quo itur ad agrum in quo fullones pannos in piscina

lotos siccabant. Erant autem in Jerusalem A
duæ piscinæ, in quibus aquæ colligeban-
tur, videlicet superior atque inferior. Flu-
xitque aqua de una in aliam, ut aliqui as-
serunt. Porro ex hoc quod Dominus ait ad
Isaiam, Egredere tu et qui derelictus est
Jasub filius tuus, quidam affirmant Isaiam
duos filios habuisse : quorum unus, quia
minus quam concupivit, a rege Juda ho-
norabatur (quum tamen esset consangui-
neus ejus, quoniam Isaias de regia fuerat
stirpe), idcirco a patre suo Isaia ac po-
pulo Judæorum recedens, regi Assyriorum B
adhæsit. Et dicunt quod filius iste fuerat
Rabsaces, quem tempore Ezechiæ optimi
IV *Reg.* xviii, 17; *Is.* xxxvi, 2. regis, Sennacherib rex Assyriorum misit
in Jerusalem, sicut inferius scribitur. Hie-
ronymus vero aliam, et quasi mysticam
rationem assignat, cur Jasub cum patre
suo Isaia ire præcipitur. Jasub equidem
interpretatur reliquus, seu convertens, vel
reversus, ut alii dicunt. Per hoc ergo quod
Jasub cum Isaia proficiscitur, designatur
quod populus Juda de manibus prædicto-
rum regum eruendus, vel ex admonitione C
Isaiæ ad Deum per pœnitentiam reversu-
rus, deberet esse securus cum Isaia, et ei
tanquam patri adhærere.

4 *Et dices* tu, Isaia, *ad eum*, scilicet re-
gem Achaz : *Vide ut sileas*, id est, quietus
esto, neque prorumpas in desperationis
aut diffidentiæ verba; *noli timere, et cor
tuum ne formidet a duabus caudis*, id est
turbis seu exercitibus, prædictos duos re-
ges sequentibus : caudis, inquam, *titionum
fumigantium istorum*, hoc est regum jam
præfatorum : qui titiones fumigantes di- D
cuntur, quoniam sicut flamma exstincta ti-
tiones modico tempore fumigant, moxque
deficiunt; sic gloria, potestas et regnum
istorum, in brevi exterminanda fuerunt.
IV *Reg.* xvi, 9. Nam Theglathphalasar rex Assyriorum, ad-
huc vivente Achaz, intravit Damascum, et
Rasin regem Syriæ interfecit, populumque
Ibid. xv, 30. ipsius transtulit Cyrenen. Osee etiam filius
Ela, insidiose interfecit Phacee filium Ro-
meliæ, et regnavit pro eo : qui nono regni
Ibid. xvii, 4, 6. sui anno vinctus et incarceratus est a Sal-

manasar rege Assyriorum, qui et filios Is-
rael transtulit in terram Medorum, ut ha-
betur quarto Regum. Itaque, ne timeas a
caudis istorum titionum, *in ira furoris*,
hoc est propter iram furibundam, *Rasin
regis Syriæ et* Phacee *filii Romeliæ*. Quasi
dicat : Non terrearis propter impetum iræ,
quo disponunt venire adversus te. *Eo quod* 5
consilium inierit contra te Syria, id est
Rasin rex Syriæ ejusque populus, *malum**, * alias *in malum*
id est injustum et asperum, *et Ephraim*,
id est populus Israel, *et filius Romeliæ* rex
ejus, *dicentes : Ascendamus ad Judam*, id 6
est contra urbes ac populum Judæorum,
et suscitemus eum a quiete et pace quam
habet, ipsum turbando, *et avellamus eum*
de proprio loco *ad nos*, subdendo eum no-
stro imperio; *et ponamus regem in medio
ejus*, id est in terra ac populo ejus, *filium
Tabeel*, ut nobis deserviat sub tributo, aut
alio modo.
Hæc dicit Dominus Deus : Non stabit, 7
et non erit istud, id est, tale consilium
non sortietur effectum. *Sed caput Syriæ* 8
Damascus, id est, interim, scilicet usque
devastationem Syriæ, Damascus erit caput
atque metropolis urbium Syriæ; *et caput*,
id est princeps seu rex, *Damasci*, erit in-
terim *Rasin*. *Et adhuc sexaginta et quin-
que anni, et desinet Ephraim*, id est decem
tribus (quæ Ephraim appellantur, propter
causam jam præhabitam), *esse populus* : id
est, post tot annos vel occidetur, vel de
propria terra transferetur, et regnum ejus
cessabit. Quomodo autem computandi sint
hi anni, videndum est. Non enim numera-
ri possunt ab eo tempore, quo Isaias ista
locutus est regi Achaz. Duodecimo nam-
que anno regis Achaz regnavit Osee super IV *Reg.* xvii, 1;
Israel novem annis. Achaz autem regnavit *Ibid.* xvi, 2.
sedecim annis. Post cujus mortem regna-
vit Osee quinque annis : quibus expletis
captus est ipse, et Ephraim partim occi- *Ibid.* xvii, 4-6.
sus, partimque translatus est. Adverten-
dum ergo, sicut Hieronymus recitat, quod
Hebræi hos annos computare incipiunt a
tempore Amos prophetæ, qui primo pro-
phetavit contra Israel, dicens : Israel ca- *Amos* vii, 17.

vocabitur nomen ejus Emmanuel. Secundum evangelicam veritatem, apostolicamque doctrinam, locus iste difficultatem non habet : quia ut est in Matthæo, ista prophetia de Christi conceptione in Virgine gloriosa, sacrosancta, et in æternum intemerata ac benedicta Maria, impleta est : quando videlicet (ut habetur apud Lucam) missus est Gabriel angelus a Deo ad virginem, cujus nomen Maria, dicens ad eam : Ecce concipies in utero et paries filium. Tunc namque completum est illud novum, de quo in Jeremia legitur : Novum creavit Dominus super terram, Femina circumdabit virum. Tuncque implevit Dominus quod per Zachariam prædixit : Ecce ego adducam servum meum Orientem, videlicet Christum; et cælabo sculpturam ejus, id est, corpus ejus in utero virgineæ Genitricis supernaturali modo formabo. Vocatus est autem Christus a cunctis fidelibus Emmanuel, id est nobiscum Deus. Ipse namque in una persona est Deus et homo.

Matth. I, 23. — *Luc.* I, 26 *et seq.* — *Jer.* XXXI, 22. — *Zach.* III, 8, 9.

Sed quia Judæi contra nos in isto capitulo multipliciter agunt*, immorari oportet paulisper loco præsenti. Primo ergo objiciunt nobis, quod nostra translatio vitiosa sit, et evangelista Matthæus falso alleget : quoniam in Hebræo non habetur, Ecce virgo concipiet ; sed, Ecce adolescentula concipiet. Adolescentula autem est nomen commune virgini et corruptæ. — Præterea signum præcedit signatum. Quum ergo conceptio Christi post multos annos secuta est liberationem regni Juda a regibus Syriæ atque Samariæ, non potuit esse signum ab Isaia prædictum pro liberatione regni Juda jam dicta. — Insuper in Hebræo habetur, Et vocabit (videlicet adolescentula) nomen ejus Emmanuel. Maria autem non vocavit Filium suum Emmanuel, sed Jesum. — Denique de puero isto subjungitur : Butyrum et mel comedet, ut sciat reprobare malum, et eligere bonum. Christus autem ab exordio suæ conceptionis, plenus fuit scientia discernendi inter bonum et malum. Non ergo comedit butyrum et mel, ut sciret reprobare malum, et eligere bonum. — Et rursus de filio isto subjicitur : Antequam sciat vocare patrem et matrem. Talis et tanta ignorantia non erat in Christo, qui utique a principio suæ conceptionis, plenus fuit non solum omni scientia, sed omnium quoque linguarum notitia : habuit namque gratias gratis datas.

* arguunt

Sed ad ista atque similia sancti doctores diligenter, imo plenissime responderunt. Ad primum ergo dicendum, quod evangelista Matthæus magis allegat sensum, quam verba; et nostra translatio hoc loco potius transtulit sensum e sensu, quam verbum e verbo. Ut enim B. Hieronymus docet, ubi nos habemus, Ecce virgo ; in Hebræo habetur, Ecce alma : quod nomen apud Judæos æquivocum est, duo significans, scilicet adolescentulam, et absconditam adspectibusque virorum subtractam : quod maxime convenit Mariæ. Nunc vero designat absconditam, id est puellam diligenter custoditam, quæ usque ad tempus desponsationis suæ mansit et Deo ministravit in templo, in quo a parentibus fuerat Deo oblata. Evangelista ergo Matthæus, Spiritu Sancto plenior quam Isaias, sciens quid Propheta hoc loco per Alma intellexit, posuit sensum magis, quam verbum : quemadmodum etiam pro eo quod Isaias ait, Concipiet, ipse ponit, In utero habebit. Dicunt quoque nonnulli, quod in toto veteri Testamento, non vocentur aliquæ hoc nomine communi, nisi Rebecca et Maria soror Moysis, et in hoc præsenti capitulo : unde sicut illæ duæ virgines erant quando hoc nomine significabantur, sic ista, quæ nunc alma vocatur, virgo esse innuitur. Huic autem dicto concordat Hieronymus, asserens se non recordari nec opinari quod unquam legerit, Alma, pro muliere nupta, sed virgine : ut non solum sit virgo, sed etiam virgo junioris ætatis, seu adolescentula : qualis utique erat felix ac dulcis Maria, dum Christum (tota Trinitate operante) concepit.

Alma non solum puella vel virgo, sed per epitasim virgo abscondita dicitur.

Matth. I, 23. — *Gen.* XXIV, 16.

Ad secundum responsio est, quod in

sacra Scriptura ponitur duplex signum A respectu alicujus effectus, videlicet prognosticum futuri, et rememorativum præteriti. De signo prognostico Dominus ait
Ezech. iv, 3. ad Ezechielem : Signum erit domui Israel
Judic. vi, 17, 36-40. id quod tu facis. Et tale signum petiit Gedeon dari sibi in vellere. De signo autem
I Reg. x, 1, 2. rememorativo ait Samuel ad Saul : Hoc tibi signum, quod unxit te Dominus in principem : Quum abieris hodie a me, invenies duos viros juxta sepulcrum Rachel. De hujuscemodi etiam signo Dominus loqui-
Exod. iii, 12. tur Moysi : Hoc habebis signum, quod miserim te : Quum eduxeris populum meum de Ægypto, immolabis Domino super montem istum. Itaque de tali signo loquitur jam Propheta. Et utique istud signum adeo magnum est, ut Achaz et populus ejus merito credidissent se liberandos divinitus a regibus Rasin et Phacee, audito quod per divinam potentiam esset virgo conceptura parituraque filium.

Ad tertium respondendum, secundum Hieronymum, quod nomen Hebraicum pro quo nos habemus, Vocabis, tale est ut significet, et Vocabis, et Vocabit. Sive autem dicatur, Vocabis, sive Vocabit, redit in idem : quia innuitur quod puer dicetur Emmanuel. Quumque objicitur, quia Maria Filium appellavit Jesum, non autem Emmanuel : respondendum, quod Maria proprio nomine vocavit eum Jesum, quemad-
Luc. i, 31. modum angelus ei insinuavit; non nomine communi, seu nomine significante personam Christi in ordine ad aliquam proprietatem : sic vero Maria et ceteri Sancti multis Christum nominibus vocaverunt, inter quæ unum erat Emmanuel. Hinc enim inferius de Christo inducitur : Et vocabi- Is. ix, 6.
tur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. In Jeremia quoque scriptum est : Hoc Jer. xxiii, 16.
est nomen quod vocabunt eum : Dominus justus noster. Et apud Zachariam Christus Zach. iii, 8; vi, 12.
appellatus est Oriens. Amos vero atque Ezechiel eum David appellant. Daniel autem Amos ix, 11; Ezech. xxxiv, 23.
B vocat eum Sanctum Sanctorum et Lapidem Dan. ix, 24; ii, 34, 45.
de monte præcisum. Emmanuel vero nullus tam proprie nuncupatur ut Christus, qui est Deus et homo in identitate personæ, non in unitate naturæ. De quo habetur : Verbum caro factum est, et habitavit Joann. i, 14.
in nobis. Et Baruch : Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est. Baruch iii, 38.

Mystice vero concipit paritque filium, dum anima a peccati corruptione aliena, concipit et gignit Dei verbum. Propter quod Christus ait : Mater mea et fratres Luc. viii, 21.
C mei hi sunt, qui audiunt verbum Dei, et faciunt illud. Qui autem Deum contemplatur seu Christum, gignit eum intra se, quantum ad esse intelligibile, quod habet cognitum in cognoscente.

Postremo, quia duarum sequentium instantiarum solutio dependet ex sano intellectu textus in sequenti articulo declarandi : idcirco nunc differatur, et in sequenti articulo requiratur.

ARTICULUS XVIII

ELUCIDATIO RESIDUÆ PARTIS HUJUS CAPITULI SEPTIMI.

NON videtur ignorasse sacratissimus Isaias futuros fuisse hæreticos, qui Christi incarnationem non veram, sed phantasmaticam affirmarent. Contra hos ergo nunc ait : *Butyrum et mel comedet*, id est, D Filius iste Virginis benedictæ veraciter infans erit, verusque homo, et cibo infantium vescetur, videlicet butyro et melle; *ut sciat reprobare malum*, id est condemnare hæreticorum errorem, dicentium eum

non vere assumpsisse corpus humanum, A
et eligere bonum, id est approbare catho-
licæ fidei veritatem, quia butyrum et lac
manducando, ostendit se hominem verum:
Hebr. II, 17. debuit namque, secundum Apostolum, per
omnia fratribus assimilari. Vel quod dici-
tur, Reprobare malum et eligere bonum,
intelligi potest communiter de cujuscum-
que mali seu vitii reprobatione, et boni
oppositi electione. Comedit ergo puer iste
butyrum et mel, ut sciret reprobare ma-
lum et eligere bonum : quia ad hoc usus
est cibo, quatenus ad perfectam ætatem et B
quantitatem perveniens, publice prædica-
ret, vitia increpando, et bona laudando ac
operando. Sed qualitercumque exponatur
hæc reprobatio atque electio, hoc quod di-
citur, Ut sciat, non tenetur causaliter, sed
concomitanter. Non enim propter hoc cau-
saliter Christus ista comedit, ut sciret re-
probare malum, etc., quum ipse ab initio
suæ conceptionis, omni fuerit scientia ple-
nus. Sed ista reprobatio mali et electio bo-
ni, consecutæ sunt comestionem butyri
mellisque. Et hoc modo cantamus in Psal- C
Ps. L, 6. mo : Tibi soli peccavi, et malum coram
te feci, ut justificeris in sermonibus tuis.
Per hoc itaque soluta est quarta objectio.
16 *Quia antequam sciat puer reprobare
malum et eligere bonum, derelinquetur*,
id est, desolabitur, et suis habitatoribus
destituetur sive privabitur, *terra*, id est
Syria atque Samaria, *quam tu*, o Achaz,
detestaris, id est, odis et abhorres, *a fa-
cie*, id est a præsentia, *duorum regum
suorum*, videlicet Rasin et Phacee, seu
Osee. Antequam enim Christus de Virgine D
natus est, et antequam scivit per scien-
tiam infusam atque creatam, inter bonum
IV *Reg.* XVI, 9. et malum discernere, rex Assyriæ Rasin
regem Syriæ interfecit, ejusque populum
Ibid. XV, 30. transtulit in Cyrenen; et Osee filius Ela
occidit Phacee filium Romeliæ, ipsumque
Ibid. XVII, 4, 6. Osee rex Assyriorum cepit et incarceravit,
et filios Israel transtulit in terram Medo-
rum, quemadmodum dictum est. Ex hoc
loco evidenter ostenditur falsitas quorum-
dam Hebræorum, dicentium quod filius

iste seu puer, de quo loquitur Isaias, fue-
rit Ezechias filius Achaz. Achaz autem se- IV *Reg.* XVI, 2.
decim annis regnavit : post quem regnavit
Ezechias viginti et novem annis, eratque *Ibid.* XVIII, 2.
viginti quinque annorum quum cœpisset
regnare : quæ omnia quarto Regum con-
scripta sunt. Samaria autem capta est sex- *Ibid.* 10.
to anno regni Ezechiæ, ut patuit. Quum
ergo caperetur Samaria, habuit Ezechias
triginta et unum annos : et tunc utique
scivit reprobare malum et eligere bonum.
Non ergo de eo nunc dicitur, Antequam
sciat puer reprobare malum. Præterea,
quoniam Achaz sedecim annis regnavit, et
Ezechias viginti quinque *, constat quod * xxv annorum erat quum regnare cœpit.
Ezechias ad minus novem annorum erat,
antequam Isaias loqueretur ad Achaz seu
populum ejus de nativitate pueri hujus,
in signum prædictæ liberationis : imo tre-
decim annorum exstiterat, quia secundum
doctores, Isaias ista vaticinatus est quarto
anno regni Achaz. Quidam igitur Judæo-
rum asserunt, quod quæ hic dicuntur de
puero isto, sint intelligenda de filio Isaiæ,
quem dicunt eum genuisse de uxore sua
adolescentula. Horum opinio post pauca
destruetur.

Consequenter Propheta ostendit regi
Achaz, quod alios quosdam magis formi-
dare haberet, quam reges Syriæ atque Sa-
mariæ. *Adducet Dominus super te et su-* 17
*per populum tuum, et super domum patris
tui*, id est super filium tuum Ezechiam, et
filium ejus Manassen, et super posterita-
tem ipsorum : qui magis dicuntur domus
patris Achaz, videlicet Joathan, quam do-
mus Achaz, quoniam Ezechias justissimus
erat, Manasses quoque pœnituit, Achaz ve-
ro totus perversus in sua idololatria per-
mansit. Itaque super hos adducet Dominus
vel effective, vel permissive, *dies, qui non
venerunt a diebus separationis Ephraim
a Juda*, id est tempora tam amara et af-
flictiva, vel etiam tam jucunda diversis de
causis atque respectibus, qualia non vene-
runt in regno Juda, a tempore quo sub Je-
roboam filio Nabat Ephratæo, recesserunt III *Reg.* XII, 19, 20.
decem tribus (quæ Ephraim nominantur)

a regno Juda, videlicet a Roboam filio Sa- A
lomonis. Adducet vero Dominus dies hos
cum rege Assyriorum, id est in adventu
IV *Reg.* xv, 19. ejus contra Judæam. Ipse enim principi-
Ibid. xxiii, 29 et seq. um fuit tam diræ afflictionis Judæorum.
Ibid. xxv, 1 et seq. Et post eum afflixit ac vicit eos rex Ægy-
pti; tandem Nabuchodonosor rex Babylo-
nis penitus eos oppressit. Unde Jeremias
Jer. L, 17. ait : Primus rex Assur comedit eum, scili-
cet populum Juda; iste novissimus, Nabu-
II *Par.* xxviii, 20. chodonosor exossavit eum. Primo quippe
Salmanasar * rex Assyriorum vehementer
* Theglath-phalasar afflixit Achaz et populum ejus; deinde fi- B
IV *Reg.* xviii, 13; II *Par.* xxxii, 1. lius ejus Sennacherib ascendit contra Eze-
chiam, prout quarto Regum et secundo
Paralipomenon recitatur.
18 *Et erit in die illa,* id est, tempore illo
contingent et fiet quod sequitur : *Sibilabit
Dominus,* id est, inspirabit efficienter seu
Ps. lxxvii, 49. permissive : sicut in Psalmo cantatur, Mi-
sit in eos iram indignationis suæ, immis-
siones per angelos malos. Et secundo Re-
II *Reg.* xii, 11. gum ait [Deus] ad David : Dabo uxores
tuas proximo tuo, videlicet Absaloni filio
tuo, dormietque cum eis. Talia namque C
Deus facere dicitur, in quantum ea juste
permittit. Sic itaque, Sibilabit, id est, vo-
luntatem pugnandi immittet, *muscæ, quæ
est in extremo fluminum Ægypti,* id est
populo Ægyptiorum habitanti apud fines
fluviorum suorum, videlicet Nili. Et dici-
tur exercitus populi hujus, musca, vel pro-
pter sordes idololatriæ suæ, vel propter
multitudinem suam. Quidam vero per mu-
scam intelligunt populum Libyæ, qui sub-
ditus erat Assyriorum imperio, et juxta
fines Ægypti morabatur. Potest autem de D
utroque populo intelligi, præcipue si refe-
ratur ad tempora diversa. Sibilabit quoque
Dominus *et api, quæ est in terra Assur,*
id est genti Assyriorum, quæ apis voca-
tur eo quod ceteras gentes pungebant,
impugnabant, et sagittarum aculeis per-
19 forabant. *Et venient,* vel pariter, vel divi-
sim, temporibusque diversis, *et requiescent
omnes in torrentibus vallium et in caver-
nis petrarum, et in omnibus frutetis, et
in universis foraminibus :* id est, quem-
admodum apes et muscæ in vallibus, ca-
vernis, frutetis atque foraminibus solent
demorari; sic gentes istæ terram Judææ
occupabunt, et in urbibus ejus quiescent.
In die illa radet Dominus in novacula 20
*conducta, in his qui sunt trans flumen, in
rege Assyriorum, caput et pilos pedum et
barbam universam.* Littera hæc a diversis
variis modis exponitur, tangamque duos
modos. Quidam igitur per novaculam con-
ductam intelligunt regem Assyriorum, qui
erat flagellum Dei contra Judæos et alias
nationes : aptius tamen per novaculam
acutam vel conductam, intelligi arbitror
gladium. Unde Dominus ait ad Ezechie-
lem : Fili hominis, sume tibi gladium ra- *Ezech.* v, 1.
dentem pilos, id est novaculam bene scin-
dentem. Est igitur sensus : *In die illa,* hoc
est tempore illo, quo rex Assyriorum cum
populo suo ingredietur regnum Juda, *ra-
det,* id est, affliget et spoliabit, *Dominus
in novacula conducta,* id est per gladium,
in his qui sunt, id est habitant, *trans flu-
men,* Euphraten videlicet, *in rege Assy-
riorum* et populo ejus, id est per gladium
regis hujus et sui exercitus, *caput,* id est
regem Juda, *et pilos,* id est populum ejus,
et barbam universam, id est omne robur
virorum suorum : quum enim barba sit
signum virilitatis, per eam intelliguntur
robusti, qui circa regem fuerunt. Est ita-
que sensus, quod per regem Sennacherib
et ejus exercitum affligebantur, spoliaban-
tur, seu occidebantur multi de regno Eze-
chiæ. Omnes enim pene urbes Judææ va-
staverunt Assyrii; et Ezechias perterritus, IV *Reg.*
thesauros quos reperit, misit ad regem xviii, 13-16.
Assyriorum, ut abiret. — Secundo exponi-
tur sic : *In die illa radet Dominus,* id est
interficiet, *in novacula conducta,* id est
per manum angeli, seu divinam sapien-
tiam, omnia ordinantem, atque superflua
resecantem, *in his qui sunt trans flumen,
in rege Assyriorum, caput,* id est ipsum
regem Sennacherib, *et pilos pedum et bar-
bam universam,* id est populum ejus ac
principes, equites et pedestres. Sicut enim
infra habetur, angelus Domini percussit *Is.* xxxvii, 36.

una nocte in castris Assyriorum centum A
octoginta quinque millia : quo viso, rex
Is. xxxvii, 37, 38. fugit, et paulo post a propriis filiis est
occisus.

Porro Hieronymus, per eos qui sunt
trans flumen, intelligit Babylonios, qui in
Judæa caput et pilos et barbam raserunt,
id est, omnem decorem et fortitudinem
IV *Reg.* xxv, 8 *et seq.* Judæorum in nihilum redegerunt, templo
incenso, Jerusalemque eversa, et habitato-
ribus vel occisis, vel translatis : et juxta
hunc sensum exponit litteram sequentem.
21 *Et erit in die illa,* id est statim post B
hanc captivitatem : *Nutriet homo vaccam*
boum et duas oves : id est, illi quos Chal-
Ibid. 22. dæi relinquent in terra Judææ sub manu
Godoliæ, ut terram colant, in tanta pe-
nuria erunt, ut qui ante habebant boves
vaccasque plurimas et ovium greges, jam
unam vaccam de numero boum relictam,
et duas oves pascent, eo quod cetera om-
22 nia Chaldæi consumpserint ; *et præ uber-*
tate lactis comedet butyrum, id est, pa-
nibus indigebit, sed lacte abundabit, in
tantum quod butyrum manducet. Terra C
namque inculta, pascua copiosa profert
pro vaccis et ovibus. Unde constat, quod
reprobatio qua quidam hanc expositionem
Hieronymi redarguit, nulla sit. *Butyrum*
enim et mel manducabit omnis qui reli-
ctus fuerit cum Godolia a Chaldæis *in*
medio terræ Judææ. Melius enim habere
poterant butyrum propter abundantiam
lactis, et mel, quoniam terra illa apibus
abundabat, quam frumentum, propter ni-
23 miam terræ depopulationem. *Et erit in*
die illa : Omnis locus in quo fuerint mille D
vites, mille argenteis : id est, propter homi-
num vineas colentium paucitatem, tanta
erit penuria vini, ut singulæ vites singulis
argenteis siclis vix valeant emi. Nam et
vites destructæ fuerunt, sicque mille vi-
tes væneruut mille argenteis, id est, mille
argenteos erant valentes. *Et in spinas et*
in vepres erunt : id est, in locis vinearum,
spinæ vepresque creverunt, quemadmo-
24 dum fieri solet in terris debellatis. *Cum*
sagittis et arcu ingredientur illuc : id est,
homines loca vinearum intrabunt cum ar-
mis, vel propter formidinem bestiarum,
quæ esse solent in locis vastatis, vel pro-
pter adversariorum timorem, ne forte ho-
stes in locis hujusmodi lateant. *Vepres*
enim et spinæ erunt in universa terra
Judææ in captivitate Babylonica, propter
habitatorum defectum. Sabbatizavit enim II *Par.*
terra sabbata sua, sicut Jeremias prædixit. xxxvi, 21.
Et omnes montes, id est loca montana, *qui* 25
in sarculo sarrientur, id est, in manu
cum pala a spinis et vepribus mundabun-
tur, ut valeant seminari. Non enim habe-
bant isti in terra relicti boves ad aran-
dum, et vomeres ad aratra : propterea
propria manu cum sarculo terram mon-
tanam purgabant, scindebant, et semina-
bant. *Non veniet illuc terror spinarum et*
veprium : id est, spinæ et vepres non cre-
scent in montibus istis, eo quod homines
securius habitabunt in montibus quam
vallibus, propter locorum difficultatem.
Et erit in pascua bovis, et in conculcatio-
nem pecoris : hoc est, cetera pars terræ
inculta manebit, et erit in pabulum boum,
et a pecoribus calcabitur. Secundum hanc
itaque expositionem loquitur hic Propheta
de sterilitate atque inopia terræ Judææ
post captivitatem Babylonicam.

Quidam exponunt opposito modo, de
fecunditate terræ, et sufficientia victus,
quam Deus Ezechiæ et populo ejus con-
cessit, durante obsidione Assyriorum in
terra Judææ. Eritque sensus : *In die illa,*
videlicet tempore impugnationis Assyrio-
rum, *nutriet homo* Judæus de regno Eze-
chiæ, *vaccam boum et duas oves,* id est,
non omnibus suis pecoribus spoliabitur,
sed de numero boum ac ovium ab Assy-
riis abstractarum, retinebit et alet saltem
unam vaccam, duasque oves. *Butyrum et*
mel manducabit, id est, temporalibus re-
bus ac alimentis abundabit, *omnis qui re-*
lictus fuerit in medio terræ, id est, qui
ab Assyriis non fuerit interfectus. Post
occisionem quippe exercitus Assyriorum,
multa erat in Judæa fertilitas. *Et in spi-*
nas et in vepres erunt : quoniam propter

impugnationem Assyriorum, multi Judæ- A orum vineas suas ac terras reliquerunt, in quibus statim spinæ et vepres exortæ sunt. *Et omnes montes qui in sarculo sarrientur, non veniet illuc terror spinarum et veprium,* id est, fertiles erunt, et Deo protegente custodientur, atque secure possidebuntur; *et erit* fructus ac locus montium horum *in pascua bovis, et in conculcationem pecoris,* id est, jumentis sufficiet ad alimentum et habitationem, et non solum hominibus.

Insuper juxta tropologiam, per muscam B demorantem in extremis fluminum Ægypti, intelliguntur amatores voluptatis carnis, qui mundi hujus cæcitate ac fluxu libidinis involvuntur : imitatores et filii ejus de quo scribitur, Sub umbra dormit *Job* XL, 16. in secreto calami, in locis humentibus. Per apem vero quæ est in terra Assur, intelliguntur tyranni, hominesque crudeles ac impii, qui pios innocentesque pungunt et opprimunt. His interdum, exigentibus peccatis fidelium, sibilat Dominus ut veniant, et cuncta Ecclesiæ loca occupent, radentes, spoliantes et punientes caput, pilos et barbam, id est prælatos Ecclesiæ cum religiosis (qui significantur per barbam, tanquam ceteris viriliores) et plebe communi. Quum autem Ecclesiam raserint atque vastaverint, tunc purgatis fidelibus, ipsi raduntur atque divinitus percutiuntur : quemadmodum virga, puero castigato, jactatur in ignem.

ARTICULUS XIX

EXPLANATIO CAPITULI OCTAVI : ET DIXIT DOMINUS AD ME.

1 E*T dixit Dominus ad me : Sume tibi* C
librum grandem, et scribe in eo stilo
hominis : Velociter spolia detrahe, cito
2 *prædare. Et adhibui mihi testes fideles,*
Uriam sacerdotem, et Zachariam filium
3 *Barachiæ; et accessi ad prophetissam, et*
concepit et peperit filium. Et dixit Dominus ad me : Voca nomen ejus, Accelera,
4 *spolia detrahe, festina prædari : quia antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, et spolia Samariæ coram rege Assyriorum.* Hucusque posui textum, qua- D tenus clarius intelligantur dicenda : est enim hic locus difficultatibus plenus, unde a diversis diversimode explanatur. Primo enim difficultas occurrit, an puer de quo nunc loquitur Isaias, et prophetissa quæ puerum istum concepit, sint puer ille et virgo illa de quibus in præcedenti capitulo dictum est. Iterum dubium est, in cujus persona nunc dicitur : Accessi ad prophetissam, et concepit. Sed quia tota expositio litteræ hujus dependet ex hoc, ut sciatur, quis sit puer de quo modo tractatur; idcirco hæc difficultas primo expedienda videtur.

Quidam igitur asserunt, quod puer iste fuerit filius Isaiæ, quem peperit sibi uxor sua, quæ hic prophetissa vocatur. Secundum hos ergo iste est sensus litteræ præsentis : *Et dixit Dominus ad me* servum suum Isaiam : *Sume tibi librum grandem,* id est magnum volumen, seu codicem istum : qui dicitur liber grandis, quoniam de magnis loquitur rebus ; *et scribe in eo stilo hominis,* id est, Christi mysteria prophetice tibi revelata describe verbis apertis ac solitis. Quid autem scribere debeat, subditur : *Velociter spolia detrahe,* id est, tu, o rex Assyriorum, velociter detrahes spolia regis Syriæ, diripiendo bona illius; *cito prædare,* id est, etiam cito regem Israel spoliabis. Sic ergo per verba hæc

quæ Isaias descripsit, significatur captivitas et spoliatio duorum regnorum, de quibus præcedenti capitulo dictum est. *Et adhibui mihi testes fideles,* id est, Deo obediens fui, exsecutionique actus mihi injuncti adhibui duos testes fide dignos, videlicet *Uriam sacerdotem,* qui tempore Achaz erat sacerdos templi : et quamvis idololatra esset ac impius, dicitur tamen testis fidelis propter dignitatem sacerdotii ; *et Zachariam filium Barachiæ,* non illum Zachariam qui in numero duodecim Prophetarum undecimus est ; nec illum quem Joas rex Juda occidit, de quo Zacharia loquitur Christus apud Matthæum ; sed Zachariam quemdam qui erat tempore Achaz, de quo quidam intelligunt illud Paralipomenon, quod Ezechias quæsivit Dominum in diebus Zachariæ eruditi in timore Dei. Hos testes adhibuit Isaias ad actum suæ scripturæ, non ad concubitum, de quo sequitur. *Et accessi ad prophetissam,* scilicet ad conjugem meam, affectu maritali, causa prolis procreandæ ad cultum divinum ; *et concepit et peperit filium. Et dixit Dominus ad me : Voca nomen ejus, Accelera, spolia detrahe, festina prædari :* id est, tale nomen ei impone, quo ista significentur, ita quod nomen pueri ab hac proprietate imponatur ; *quia antequam sciat puer* iste tibi nasciturus, *vocare patrem suum et matrem suam,* id est adhuc durante ejus infantia, *auferetur fortitudo Damasci,* id est, Rasin rex Syriæ, in qua Damascus erat metropolis, occidetur, ejusque populus capietur ; auferentur quoque *et spolia Samariæ,* hoc est, opes Samariæ prædabuntur, *coram rege Assyriorum,* id est in præsentia ejus, vel potius ab eo.

IV *Reg.* xvi, 10 *et seq.* — II *Par.* xxiv, 22; *Matth.* xxiii, 35. — II *Par.* xxvi, 5.

Contra hanc expositionem doctores alii multipliciter arguunt : quorum quædam argumenta ex dictis soluta sunt.

Porro Nicolaus de Lyra, dicit B. Thomam de Aquino hanc expositionem secutum, prout videtur ex quadam postilla quæ Thomæ adscribitur. Verum, si Thomas sic senserit, nescio. In vita autem ipsius A beatissimi Thomæ scriptum est, quod fecerit commentum super Isaiam prophetam : in quo etiam opere quum circa quemdam passum Isaiæ angustiaretur, nesciens eum intelligere, multis diebus in jejuniis et orationibus affligens semetipsum, deprecatus est Dominum, quatenus dignaretur sibi ostendere verum intellectum passus illius ; tandemque pius Dominus misertus sancti Doctoris, misit ad eum sacrosanctos apostolos Petrum et Paulum : qui quum venerandum Doctorem plenissime B instruxissent, ad eum qui ipsos misit, reversi sunt. Unde et ego, antequam præsens opus aggrederer, diu multumque conatus sum adipisci commentum tanti Doctoris super Isaiam ; sed nihil profeci, quoniam neminem reperi qui vel vidisse se diceret commentum hujusmodi.

Verumtamen quædam sunt, quæ apparentiam magnam præbent expositioni prædictæ. Nam prima facie littera videtur eis favere et consonare. Quum enim Isaias dixisset : Dixit Dominus ad me, Sume tibi C librum grandem, mox quasi de se ipso loquens, adjecit : Et adhibui mihi testes fideles, et accessi ad prophetissam. Denique Osee primo aliquid sane* legitur, quod tamen ad litteram de sancto propheta Osee exponitur. Ait enim, de se ipso loquens : Abiit, et accepit Gomer filiam Debelaim ; et concepit, et peperit ei filium. Et dixit Dominus ad eum : Voca nomen ejus Jezrael, quoniam adhuc modicum, et visitabo sanguinem Jezrael super domum Jehu, et quiescere faciam regnum Israel. Et conce- D pit adhuc, et peperit filiam. Et dixit ei : Voca nomen ejus, Absque misericordia, quia non addam ultra misereri domui Israel.

* tale — *Osee* i, 3, 4, 6.

Insuper, quod quædam instantiæ arguentium contra expositionem hanc faciliter dissolvantur, hinc constat. Primo enim arguunt, quod Isaias quum esset honestus, nequaquam adhibuit testes ad suum concubitum. Hoc solvitur, quia nunc dictum est, quod adhibuit testes non ad copulam carnalem, sed ad suam scripturam, sicut

notarii facere solent. — Secundo arguunt A de Uria sacerdote, quod quum esset pessimæ vitæ, non poterat esse testis fidelis. Jam dictum est, quod appellatur testis fidelis, non propter vitæ sanctitatem, sed propter sacerdotii dignitatem. Et nonne multi gentilium sunt testes fideles in foro judiciali ?

Tertio arguunt, quod Zacharias filius Barachiæ non potuit esse testis ab Isaia adhibitus. Si enim intelligatur de Zacharia filio Joiadæ, quem Joas occidit, hoc (II Par. xxiv, 22.) stare non valet : quoniam longo tempore ante Isaiam mortuus fuit. Nec potest intelligi de Zacharia qui est unus duodecim Prophetarum : quoniam tempore longo (Zach. i, 1.) post mortem Isaiæ est natus. Quæ omnia ex quarto Regum patescunt. Hoc quoque jam solutum est, quia secundum istos expositores, Zacharias de quo nunc agitur, neuter erat illorum, sed alius quidam tempore Isaiæ vivens. Et quamvis Lyra secundum modum suæ audaciæ, asserat hanc solutionem esse confictam seu ficticiam, faciliter tamen hoc dictum Lyræ ab aliis reprobaretur. Multa enim sunt vera, quæ non habentur in Scriptura canonica. Sed nec verisimile est, quod tam sanctus doctor, ut exstitit Thomas, in expositione Prophetarum uteretur ficticiis. Item nunc tactum est, et ex secundo Paralipomenon declaratum, tempore Ezechiæ fuisse quemdam Zachariam eruditum, de quo etiam (II Par. xxvi, 5.) B. Hieronymus hoc loco efficit mentionem. Ezechias autem non diu post tempus hujus prophetiæ cœpit regnare, unde probabile est, illum Zachariam vixisse tempore Achaz et Isaiæ.

Quarto arguunt, quia de isto puero dicitur : Antequam sciat puer vocare patrem suum et matrem suam, auferetur fortitudo Damasci. Hæc autem spoliatio facta est sexto anno regni Ezechiæ. Puer vero, de quo nunc agitur, si fuit filius Isaiæ, conceptus est quarto anno regni Achaz : tunc enim secundum doctores, locutus est Isaias ista ad Achaz et populum ejus. Secundum hoc itaque puer iste vixisset circiter duodecim annos sub imperio Achaz, annosque sex sub Ezechia ante desolationem Samariæ. Sed ante tantam ætatem scit puer vocare patrem suum ac matrem. Imo concesso quod puer iste natus fuisset in principio regni Ezechiæ, tamen ante prædictam spoliationem scivisset patrem matremque exprimere. Videmus enim pueros ante sextum annum hoc facere posse. Hæc objectio videtur fortior ceteris : quæ tamen ab aliis solvitur, dicentibus quod spoliatio Samariæ, de qua nunc tractatur, non B erat illa quæ facta est nono anno Osee (IV Reg. xviii, 10.) regis Israel, et sexto anno regis Ezechiæ, ab ipso Salmanasar rege Assyriorum ; sed alia præcedens, tempore Phacee filii Romeliæ, a Theglathphalasar rege Assyriorum, de qua quarto Regum legitur. (Ibid. xv, 29.)

Sed quidquid sit de argumentationibus istis, ego pro meliori eligo, atque securius æstimo sequi Hieronymum, quantum ad principale, videlicet quod puer, de quo nunc sermo est, sit Christus filius Virginis : et hoc tenent doctores communiter.
C Erit itaque sensus : *Et dixit Dominus ad* 1
me : Sume tibi librum grandem, et scribe in eo stilo hominis, Velociter spolia detrahe, cito prædare : id est, sacramentum seu proprietatem nominis hujus pueri, et mysterium resurrectionis ejus comprehende in isto volumine, appellando videlicet puerum, qui in præcedenti capitulo vocabatur Emmanuel, nomine quo significetur quod ipse in sua resurrectione velociter spoliavit infernum, et prædam a diabolo raptam abstulit, sicut ait : De manu mortis (Osee xiii, 14.) D liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua, o mors ; ero morsus tuus, inferne. Et apud Joannem : Ego, inquit, quum (Joann. xii, 32.) exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum. Ipse enim fortem armatum ligavit, vasaque ejus diripuit. *Et adhibui* (Matth. xii, 29.) 2
mihi testes fideles. Aliqui dicunt, istud et quæ sequuntur non dici in persona Isaiæ, sed Dei Patris æterni. Verumtamen S. Hieronymus exponit ea in persona Isaiæ, hoc modo : *Et adhibui* ad opus injunctum mihi *testes fideles,* videlicet *Uriam sacerdo-*

tem, et Zachariam filium Barachiæ. Vi- A
detur autem Hieronymus per testes istos
intelligere, Uriam sacerdotem, et Zacha-
riam virum eruditum qui usque ad tem-
pora Ezechiæ permansit, sicut prætactum
est. Argumenta vero, quæ contra hoc fieri
possunt, soluta sunt.

Deinde Isaias in propria persona profa-
3 tur : *Et accessi ad prophetissam,* id est Spi-
ritum Sanctum, secundum Hieronymum :
designatur enim Spiritus Sanctus nomine
prophetissæ, quoniam in lingua Hebræa
significatur per nomen feminini generis. B
Unde in sermone de Assumptione Hiero-
nymus dicit, per Rebeccam significari Spi-
ritum Sanctum propter rationem prædi-
ctam. Accessit itaque Isaias ad Spiritum
Sanctum, exhibendo se dignum et aptum
dono seu gratiæ prophetali. Dicitur enim
Ps. xxxiii, 6. in Psalmo : Accedite ad eum, et illumina-
mini. Accedimus quippe ad Dominum, dis-
ponendo nos ad gratiam ejus, et amando
contemplandoque ipsum. Hoc modo acces-
sit ad eum, cui in Evangelio loquitur Chri-
Marc. xii, 34. stus : Non es longe a regno Dei. Sed quo- C
modo huic prophetissæ, id est Spiritui
Sancto, conveniat quod subditur, *et con-
cepit,* non video. Non enim Spiritus San-
ctus aliquo modo mater est Christi, nisi
exponatur, Concepit, id est, concipere fecit
Is. vii, 14. virginem, de qua superius dictum est : Ec-
ce virgo concipiet. Verumtamen, quamvis
Spiritus Sanctus Latino sermone mascu-
lino genere designatur, nec tamen proprie
propheta vocatur ; sic quamvis in Hebræo
feminino genere exprimitur, non tamen
videtur prophetissa proprie nuncupari. D
Propter quod convenientius arbitror, per
Prophetissam significari Mariam, omnium
prophetissarum summam ac principem,
sicut Propheta, significat David, prophe-
tarum eximium. Ad hanc Prophetissam
Isaias accessit, contemplando excellentis-
simam dignitatem ipsius, eamque miran-
do, imo de ea prophetando. Et concepit
ipsa, non de me, sed de Spiritu Sancto,
Luc. i, 35. quemadmodum angelus ait ad eam : Spi-
ritus Sanctus superveniet in te, et virtus
Altissimi obumbrabit tibi ; et, Quod in ea *Matth.* i, 20.
natum est, de Spiritu Sancto est.

*Et dixit Dominus ad me : Voca nomen
ejus,* id est filium hujus Prophetissæ, *Ac-
celera, spolia detrahe, festina prædari :* id
est, hanc proprietatem seu actum, qui est,
celeriter spolia auferre, ac festinanter præ-
dari, attribue Christo : de quo cantatur in
Psalmo, Ascendisti in altum, cepisti capti- *Ps.* lxvii, 19.
vitatem ; de quo ait Apostolus, Ascendens *Ephes.* iv, 8.
in altum, captivam duxit captivitatem, de-
dit dona hominibus ; de quo Zacharias ait,
Tu quoque in sanguine testamenti tui, *Zach.* ix, 11.
emisisti vinctos tuos de lacu in quo non
est aqua, id est de limbo inferni. *Quia an-* 4
tequam sciat puer, id est Christus, *vocare
patrem suum et matrem suam* ore huma-
no et creata scientia, videlicet ante ipsius
incarnationem, *auferetur fortitudo Dama-
sci,* etc., sicut expositum est. Per quod da-
tur intelligi, quod spoliatio inferni facta
a Christo, erat signum memorativum spo-
liationis Syriæ atque Samariæ a rege As-
syriorum : decuitque omnino, regi Achaz
et populo ejus incredulis dari signum ita
remotum.

Postremo quidam volunt, quod nunc di-
citur, Et adhibui mihi testes fideles, dici
in persona Dei, non Isaiæ : adducentes ad
hoc translationem Chaldaicam apud He-
bræos authenticam, imo Hebraicæ verita-
tis expositivam in locis obscuris, in qua
sic dicitur : Et contestatus sum ex parte
mea testificationes malas, quas dixi futu-
ras in prophetia Uriæ sacerdotis. Ecce fu-
turum est quoque, sic omnem consolatio-
nem, quam dixi venturam in prophetia
Zachariæ filii Barachiæ, ecce adducturus
sum. Et accessi ad prophetissam, etc. Ita-
que juxta istam translationem, prædicta
verba dicuntur in persona Dei, per Pro-
phetam loquentis. Et Urias de quo nunc
agitur, non erat ille qui tempore Achaz IV *Reg.* xvi, 10 *et seq.*
erat sacerdos atque idololatra ; sed Urias
propheta, qui prophetavit tempore Joakim
filii Josiæ : et per hunc Uriam prædixit
Dominus mala pœnalia superventura po-
pulo Juda, quæ hic nominantur testifi-

Jer. xxvi, 20. cationes malæ. Unde Jeremias ait : Fuit
quoque vir prophetans in nomine Domini,
Urias filius Semei; et prophetavit adver-
sus civitatem istam et terram hanc. Simi-
liter Zacharias de quo nunc sermo est,
non erat tempore Achaz et Isaiæ; sed erat
Zacharias filius Barachiæ, filii Addo, pro-
pheta, qui est inter duodecim prophetas
undecimus : per quem Dominus multa bo-
na prædixit de populo suo, quæ hic ap-
pellantur consolationes, sicut est illud Za-
Zach. ii, 10. chariæ : Lauda et lætare, filia Sion, quia
ecce ego venio, et habitabo in medio tui,
Ibid. ix, 9. ait Dominus. Illud quoque : Exsulta satis,
filia Sion; jubila, filia Jerusalem : ecce
Rex tuus veniet tibi, justus et salvator;
ipse pauper, et ascendens super asinam.
Pari modo quod sequitur, Et accessi ad
prophetissam, est verbum Dei accedentis
ad Mariam, quemadmodum dictum est :
Luc. i, 35. Spiritus Sanctus superveniet in te. Deus
enim supernaturali ordine fecit eam fe-
cundam. Patet ergo, quod horum testium
adhibitio sive adductio non erat corpora-
lis et de præsenti, sed spiritualis et de fu-
turo. Et dicitur Deus eos sibi adhibuisse
in testes, in quantum per eos prædixit
quæ facere ordinavit. Impletio quoque
prophetiæ Uriæ de destructione Jerusalem,
erat evidens signum impletionis prophe-
tiæ ipsius Zachariæ de consolatione futu-
ra per Christum.
Consequenter ponitur causa captivitatis
ac devastationis decem tribuum, seu regni
5 Israel. *Et adjecit Dominus loqui ad me*
6 *adhuc, dicens : Pro eo quod abjecit popu-*
lus iste, videlicet decem tribus, *aquas Si-*
loe quæ vadunt cum silentio, id est reges
et principes de genere David, qui cum
mansuetudine et observantia legis divinæ
populum suum gubernaverunt. Pro majo-
ri enim parte boni ac justi fuerunt. Per
aquam enim significatur populus, juxta il-
Apoc. xvii, 1, 15. lud Apocalypsis, Aquæ multæ, populi mul-
Eccle. xi, 1. ti sunt; et Ecclesiastæ, Mitte panem tuum
super transeuntes aquas. Siloe vero est
fons, qui oritur ad radices montis Sion.
Unde per aquas Siloe intelliguntur posteri

A David, cum quiete præsidentes. *Et assum-*
psit magis Rasin et filium Romeliæ, hoc
est, subesse obedireque maluit Rasin regi
Syriæ, et Phacee filio Romeliæ, regi Israel,
regibus impiis atque idololatris, quam re-
gibus Juda, apud quos permansit cultus
divinus.
Propter hoc ecce Dominus adducet super 7
eos, scilicet populum Israel, *aquas flumi-*
nis fortes et multas. Quid autem per aquas
has intelligatur adjunxit, videlicet *regem*
Assyriorum, et omnem gloriam ejus, hoc
B est omnem exercitum et potestatem ejus.
Quemadmodum namque quarto Regum ha- IV Reg. xv, 19.
betur, primo cœpit Phul rex Assyriorum
affligere decem tribus; deinde Theglath- Ibid. 29.
phalasar, postremo Salmanasar transtulit Ibid xvii, 6.
eos in Medos. *Et ascendet* rex iste cum ex-
ercitu suo *super omnes rivos ejus, et fluet*
super universas ripas ejus, hoc est, omnia
loca regni Israel occupabit, et undique dif-
fundetur exercitus ejus operiens superfi-
ciem terræ; *et ibit per Judam inundans,* 8
id est, regnum Juda ingredietur cum impe-
C tu et exercitu magno, sicut fluvius magnus
decurrit, terramque operit. Istud præcipue
impletum fuit tempore Ezechiæ, quando
Sennacherib Judæam intravit, omnes ur- Ibid. xviii, 13.
bes Juda ac Benjamin vastans, et ad Je-
rusalem venire disponens. Propter quod
subditur : *et transiens usque ad collum ve-*
niet, id est, regnum Juda quasi totaliter
obtinebit et vincet : quemadmodum aqua
usque ad collum pertingens, hominem pe-
ne submergit. *Et erit extensio alarum,* id
est magnitudo exercituum *ejus, implens*
D *latitudinem terræ tuæ,* puta Judææ, *o Em-*
manuel, quem Virgo concepit et peperit,
o Christe, Nobiscum Deus. Tantus enim
fuit exercitus Assyriorum, quod terram Ju-
dææ vehementer implevit. Ex isto appa-
ret, quod ea quæ dicta sunt antea de pue-
ro nascituro in signum liberationis regni
Juda, non possunt de filio Isaiæ intelligi :
ille enim non fuit dominus terræ hujus.
Unde de eo non diceretur, quod extensio
alarum regis Assyriorum impleret latitu-
dinem terræ suæ : nisi dicatur terra sua,

Matth. VII, 6. admodum Christus testatur : Nolite san- A
ctum dare canibus, neque margaritas ve-
stras ponatis ante porcos, ne forte con-
culcent eas pedibus suis. Sed hæc secreta
et Judæis incognita, committuntur disci-
pulis Salvatoris. Per Apostolos namque
reserata sunt eloquia Prophetarum : ad
Ps. XVII, 16. quod pertinet illud in Psalmo, Et appa-
ruerunt fontes aquarum, et revelata sunt
fundamenta orbis terrarum. Unde et Da-
Dan. XII, 9. nieli dictum est : Vade, Daniel, quia clausi
signatique sunt sermones usque ad tem-
pus præfinitum.

Quoniam ergo Isaias spiritu prophetali
prospexit ista in Christi adventu aperien-
17 da, idcirco respondet : *Exspectabo Domi-
num,* puta Emmanuelem regem Christum,
qui abscondit faciem suam a domo Jacob,
id est, suam cognitionem juste subtraxit
populo Judæorum, et in tenebris infideli-
tatis eos reliquit; *et præstolabor eum.* Ex-
spectavit enim eum Isaias in vita præsenti,
et demum in limbo inferni præstolatus
est eum.

18 *Ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi*
*Dominus in signum et in portentum Isra-
elis.* Quidam exponunt istud de Isaia et fi-
liis ejus carnalibus; sed hoc communiter
non tenetur. Alii igitur, quos sequitur Ly-
ra, exponunt de spiritualibus filiis seu dis-
cipulis Isaiæ. Erant autem filii tales ab aliis
spreti atque insani reputati : ideo dicuntur
dari in signum et portentum Israelis, id
est Israeliticæ plebis, a qua deridebantur.
Unde quarto Regum principes dixerunt
ad Jehu, quem unxit unus de filiis Pro-
IV Reg. IX, 11. phetarum missus ab Eliseo : Quid venit
insanus iste ad te? Ezechiel quoque fre-
Ezech. XII, 11; XXIV, 24. quenter locutus est filiis Israel : Ego por-
tentum vestrum. Verumtamen expositio
ista non videtur concordare Apostolo, qui
ad Hebræos docet hæc verba dici in per-
sona Salvatoris, et de ejus discipulis. Ait
Hebr. II, 11, 12. enim : Propter quod non confunditur eos
fratres vocare, dicens : Nuntiabo nomen
Ibid. 13. tuum fratribus meis. Et iterum : Ecce ego,
et pueri mei, quos dedit mihi Dominus.
Christus igitur ait : *Ecce ego, et pueri mei,*
id est spirituales fratres ac filii, quibus
post resurrectionem dixit : Pueri, numquid Joann. XXI, 5.
pulmentarium habetis? *Quos dedit mihi*
Dominus Pater, seu Trinitas Deus, sicut
professus sum : Nemo potest venire ad Ibid. VI, 66.
me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. *In
signum et in portentum Israelis.* Judæi
enim contempserunt et deriserunt disci-
pulos Christi. Propter quod Paulus dicit :
Spectaculum facti sumus mundo et angelis I Cor. IV, 9.
et hominibus. Christus quoque loquitur :
Venit hora, ut omnis qui interficit vos, ar- Joann. XVI, 2.
B bitretur obsequium se præstare Deo; et ali-
bi, Odio eritis omnibus hominibus propter Luc. XXI, 17.
nomen meum. Erunt itaque in signum et
portentum Israelis, in tantum ut digito de-
monstrentur, tanquam derelicti seu repro-
bati *a Domino exercituum, qui habitat* per
fidem et gratiam *in monte Sion,* id est in
Ecclesia militante, divina et invisibilia fi-
deliter speculante. De quo monte Sion ait
ad Hebræos Apostolus : Accessistis ad mon- Hebr. XII, 22.
tem Sion, et civitatem Dei viventis, et
Jerusalem cœlestem. Quoniam itaque Em-
C manuel Christus paulo ante dixit ad Isaiam,
Signa legem in discipulis meis; nunc eos-
dem discipulos ex caritatis affectu pueros
nominat, et de eis plenius tractat, dicendo :
Ecce ego et pueri mei, sicut jam patuit.

Apostolis ergo et ceteris evangelicæ le-
gis prædicatoribus Christus consequenter
ait : *Et quum dixerint ad vos* infideles, 19
quibus Evangelium prædicatis : *Quærite,*
id est, de futuris interrogate, et de secretis
consulite, *a pythonibus,* id est ab homini-
bus habentibus spiritum pythonicum, seu
D divinantibus per apparentem alicujus de-
functi suscitationem ac responsionem. Py-
thon namque quamdam specialem artem
magicam adinvenit divinandi, id est de
futuris aut secretis notitiam acquirendi
per fallacem apparitionem mortuorum. Id-
circo hac arte utentes, appellantur pytho-
nes. Unde in Actibus puella pythonissa,
quæ quæstum magnum faciebat dominis Act. XVI, 16, 17.
suis, multa videlicet lucrando per divina-
tionem pythonicam, clamavit post tergum
Pauli et Silæ : Isti homines sunt servi Dei

excelsi, qui annuntiant vobis viam salutis. A
I *Reg.* xxviii, 8, 11. Saul quoque dixit mulieri pythonissæ : Di-
vina mihi in pythone. Et mulier : Quem,
inquit, suscitabo tibi ? *Et a divinis :* id
est, quum dixerint vobis, Quærite ab aliis
quocumque modo divinantibus ; *qui stri-
dent in incantationibus suis,* id est, ad
instar barbarorum verbis insolitis et igno-
tis utuntur. Respondebitis eis : *Numquid
non populus a deo suo requiret visionem
pro vivis a mortuis ?* quasi dicat, Imo :
nam et pagani atque idololatræ a diis suis
sciscitantur responsa. Nam per locum a B
majori, nos fideles quærere debemus non
a pythonibus et divinis, neque a mortuis,
sed a Deo nostro, ejusque Prophetis ac
Sanctis responsa, pro omni negotio occur-
rente, tam pro vivis, quam mortuis. Ideo
20 subditur : *Ad legem magis et ad testimo-
nium :* id est, ad legem divinam, in qua
superstitiones divinorum damnantur, et
ad loca Scripturarum potius recurrendum
est, quatenus interrogemus eo modo quo
docet divina Scriptura.

Quod si non dixerint juxta verbum C
hoc : id est, si isti increduli et superstitiosi
non acquieverint vestræ responsioni, sed
in suo errore permanserint ; *non erit eis
matutina lux,* id est gratiæ splendor et
21 salubris cognitio veritatis. *Et transibit per
eam,* id est, matutina hæc lux transiliet
congregationem infidelem, non demoran-
do in ea ; *et corruet, et esuriet :* id est,
congregatio superstitiosa peccando labe-
tur, et esuriem patietur, vel cibi corpora-
lis, quia frequenter decipiuntur homines
per divinos, et sic incidunt magna pericu-
la ; vel cibi spiritualis, esuriendo ac si-
tiendo justitiam, postquam priores suos
errores cognoverit, et ad Christum pœni-
tendo redierit. *Et quum esurierit* aliquo
horum modorum, *irascetur* sibi ipsi quod
se taliter falli permisit, vel aliis, a quibus
viderit se esse deceptam ; *et maledicet* ex
impatientia seu zelo justitiæ, *regi suo,* id
est principi temporali cui adhæsit, seu dæ-
moni cui servivit, *et deo suo* falso, aut
idolo quod inaniter coluit, quoniam suum
cultorem tempore necessitatis non potuit
salvare. *Et suspiciet,* scilicet congregatio
ista, *sursum, et ad terram intuebitur,* id 22
est, undique adjutorium quæret tempore
suæ famis atque angustiæ. *Et ecce tribu-
latio, et tenebræ, et dissolutio, et angu-
stia, et caligo persequens :* id est, omnia
mala hæc apprehendent congregationem
perfidorum, in pythonibus atque divinis
sperantium ; *et non poterit avolare,* id est
evadere, *de angustia sua* virtute propria,
neque potestate deorum suorum.

ARTICULUS XX

EXPOSITIO TROPOLOGICA EJUSDEM CAPITULI OCTAVI.

PRÆTEREA, juxta sensum moralem, D
unusquisque fidelium dicere potest :
1 *Et dixit Dominus ad me,* per inspiratio-
nem internam, seu sacræ Scripturæ admo-
nitionem : *Sume tibi librum grandem,* id
est Virginem gloriosam, sanctam Mariam,
Joann. i, 3. Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, in
suis castis visceribus continentem, in qua
omnium documenta virtutum leguntur et
addiscuntur. *Et scribe in eo stilo hominis,*
id est, in hac virginea Matre evidenter
scriptum profitere, *Velociter spolia de-
trahe, cito prædare,* id est Christum infe-
ros spoliantem, et istis nominibus mystice
appellatum : sicut in præcedenti habetur
articulo. *Et adhibui mihi testes fideles :* 2

gnum in manu tua, eruntque et movebun- A
tur inter oculos tuos.

Præterea vir fidelis omne temporale
præmium spernens, solamque æternam re-
munerationem exquirens, et Dominum lon-
17 ganimiter præstolans, dicat : *Exspectabo*
Dominum, qui abscondit faciem suam a
domo Jacob. Domus Jacob, est ecclesia
supplantantium vitia : a quibus Dominus
faciem suam abscondit, dum gratiam su-
am ad horam suspendit, consolationemque
subtrahit, et eos diversis persecutionibus
et tentamentis exponit, juxta illud Sapien- B
Sap. III, 6 tiæ : Tanquam aurum in fornace probavit
electos Dominus, et quasi holocausti ho-
stiam accepit illos.

Quæ autem sequuntur usque ad finem
capituli, exponi possunt in persona Eccle-
siæ, seu boni prælati, aut hominis justi
ac spiritualium filiorum ejus, secundum
eumdem sensum quo in præcedenti arti-
culo elucidata sunt in persona Christi di-
scipulorumque ejus. Quum ergo Ecclesia
filios suos spirituales, devotos et innocen-
tes, ab amatoribus suis conspicit derideri,
adversaque perpeti, cum omni gaudio et
patientia dicat : *Ecce ego, et pueri mei* 18
quos dedit mihi Dominus, in portentum.
Prohibet demum Ecclesia cunctis fideli-
bus, ne pythones consulant, aut divinos
interrogent, sed ad Deum et sacram Scri-
pturam fiducialiter convertantur; his ve-
ro, qui ita non agunt, plurima mala mina-
tur. Sed, heu! quam multi fidelium divinis
intendunt, et magicis artibus se invol-
vunt! Quibus utique supervenient tribula-
tio sempiterna, tenebræ infernales, angu-
stia desperata.

ARTICULUS XXI

EXPLANATIO CAPITULI NONI : PRIMO TEMPORE ALLEVIATA EST TERRA ZABULON.

DERELICTIS expositionibus variis at- C
que superfluis, ipse beatissimus evan-
gelista Matthæus in expositione hujus ca-
pituli, tanquam sapiens architectus jaciat
fundamentum. Primo tamen verba textus
1 ponenda sunt. *Primo tempore alleviata*
est terra Zabulon, et terra Nephthali; et
novissimo aggravata est via maris trans
2 *Jordanem Galilææ gentium. Populus qui*
ambulabat in tenebris vidit lucem ma-
gnam ; habitantibus in regione umbræ
mortis, lux orta est eis. Porro ad cogno-
scendum qualiter ista in Christi adventu D
impleta sint, commemoranda sunt evange-
licæ veritatis eloquia. Ait ergo Matthæus
Matth. IV, 12-16. quarto capitulo : Quum audisset Jesus quod
Joannes traditus esset, secessit in Gali-
læam; et relicta civitate sua Nazareth, ve-
nit et habitavit in civitate Capharnaum
maritima, in finibus Zabulon et Nephthali:
ut adimpleretur quod dictum est per Isa-
iam prophetam, dicentem : Terra Zabulon
et terra Nephthali, via maris trans Jorda-
nem Galilææ gentium. Populus qui sede-
bat in tenebris vidit lucem magnam ; et
sedentibus in regione umbræ mortis, lux
orta est eis. Ex his evidentissime eluce-
scit, prædictam prophetiam in primo Chri-
sti adventu fuisse impletam.

Est igitur sensus : *Primo tempore,* id
est in principio prædicationis evangelicæ
ab ipso Christo, *alleviata est terra Zabu-*
lon, et terra Nephthali, id est habitatores
harum terrarum, videlicet nati de tribu
Zabulon et Nephthali, seu alii. Jam enim
hæ tribus, quæ pro majori parte fuerant
captæ, exoneratæ ac relevatæ sunt a jugo
diaboli ac servitute peccati : quoniam mul-
ti earum ad Christi prædicationem pœni-
tuerunt. Cœpitque Jesus in his locis præ-

dicare atque miracula facere; propter quod A
præallegatis verbis adjecit S. Matthæus :
Matth. IV, 17. Exinde cœpit Jesus prædicare ac dicere, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. Denique, sicut apud Joannem habetur, primum signum Christi,
Joann. II, 1-11. videlicet conversio aquæ in vinum, factum est in Cana Galilææ, scilicet in terra prædicta, et crediderunt in eum discipuli ejus. *Et novissimo,* id est circa finem prædicationis Christi, *aggravata est via maris:* id est, populus in prædicta habitans terra, induratus est corde, et fidem atque doctri- B nam Christi graviter, imo infideliter audi-
II Petr. II, 22. erunt, redeuntes ad vomitum, dicentes ad invicem : Durus est hic sermo, quis potest
Joann. VI, 61. eum audire? Mare hoc loco appellatur mare Genesareth, in cujus littore sitæ erant Capharnaum, Tiberias, Bethsaida, Corozain, civitates pertinentes ad fines Zabulon
Tob. I, 1. et Nephthali (de cujus tribu erat Tobias). Harum itaque civitatum homines, primum pro magna parte intenderunt doctrinæ Salvatoris, postea tamen aversi sunt. Unde Christus exprobrasse legitur civitatibus is- C
Matth. XI, 20, 21, 23. tis, quemadmodum scriptum est : Tunc cœpit exprobrare civitatibus in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam : Væ tibi, Corozain; væ tibi, Bethsaida. Et tu, Capharnaum, numquid usque ad cœlum exaltaberis? Usque in infernum descendes. Dicitur autem terra hæc via maris, quia in ea est via communis qua deferuntur merces a Jordane ad mare Mediterraneum. Propter quod subditur : *trans Jordanem Galilææ gentium,* id est, per quam itur ultra Jorda- D nem, juxta quem est Galilæa gentium. Le-
III Reg. IX, 11. gitur autem, quemadmodum Salomon dedit Hiram regi Tyri viginti oppida in Galilæa: quoniam ergo rex Hiram erat gentilis, illa pars Galilææ appellata est Galilæa gentium.
* ambulabat *Populus qui sedebat* in tenebris,* id est homines terræ Zabulon et Nephthali, qui versabantur in obscuritate ignorantiæ et vitiorum caligine, *vidit lucem magnam,* id est Christum, ejusque doctrinam, de
Joann. I, 9. quo scriptum est : Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Habitantibus in regione umbræ mortis,* id est in prædicta regione seu terra, peccatis, quæ sunt umbræ mortis, repleta, *lux orta est eis,* videlicet Christus, qui ait : Ego sum lux mundi. Inter Joann. VIII, 12.
hos enim Christus visus est, atque cum Baruch III, 38.
eis conversari dignatus est. — Allegorice autem intelligi possunt hæc non solum de populo jam prædicto, sed de universis gentibus ad fidem conversis, qui olim ambulabant in tenebris, sed Christo eis annuntiato, viderunt oculo fidei lucem magnam. Habitantibus quoque in regione umbræ mortis, id est Sanctis in limbo inferni detentis, lux orta est eis, Christo ad inferos descendente, ac eos illuminante ac educente.

Deinde Propheta convertit sermonem ad Dominum, dicens : *Multiplicasti gentem,* 3
id est, populum istum, seu genus ac plebem Judæorum numero vehementer auxisti; *non magnificasti lætitiam* spiritualem in cordibus Prophetarum, Apostolorum, ac ceterorum prædicatorum : quia Judæi pro majori parte infideles manserunt et perditi : de quo multi contristati sunt homines sancti. Unde dicit Apostolus : Tri- Rom. IX, 2, 3.
stitia mihi magna est, et dolor continuus cordi meo pro fratribus meis Judæis. Michæas quoque clamat : Utinam non essem Mich. II, 11.
vir habens spiritum, et mendacium potius loquerer. *Lætabuntur coram te* spirituali jucunditate sancti Apostoli, et ceteri tui discipuli, *sicut qui lætantur in messe, sicut exsultant victores capta præda, quando dividunt spolia,* id est, valde exuberanter gaudebunt. Quemadmodum enim messores tempore messis, et possessores agrorum segetibus congregatis lætantur; et sicut triumphatores lætantur post bellum, seu raptores post prædam, dum spolia inter se partiuntur : sic primi pastores Ecclesiæ vehementissime exsultabant, quando horreum Christi frugibus, id est, Ecclesiam impleverunt fidelibus a se conversis, quos utique pessimis raptoribus, id est dæmonibus, abstulerunt, spoliantes eos præda

hominum, quam variis tentamentis suo A
imperio subjecerunt. Unde Christus dixit :
Joann. xii, 31. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.
4 Causa autem tantæ lætitiæ subditur. *Ju-
gum enim oneris ejus,* id est jugum mise-
ræ subjectionis, quod dæmon hominibus
II Petr. ii, 19. superinduit, eosque gravavit : A quo enim
quis victus est, hujus et servus est; *et vir-
gam humeri ejus,* id est flagellum quo
dæmones humanum genus afflixerunt, va-
riis modis eos vexando, *et sceptrum,* id
est dominium, *exactoris ejus,* id est diabo-
li, qui ab hominibus debitam pœnam exi- B
git pro peccatis ad quæ eos induxit; *supe-
rasti,* liberando homines ab omnibus malis
his, subjiciendoque eos tuo obsequio, tuo
jugo, et tuo imperio. Hoc autem fecisti
* *sicut in die Madian,* id est sine humano
subsidio, scilicet propria potestate, et sine
interitu hominum, quemadmodum olim
Judic. vii. præstitisti victoriam Gedeoni contra Ma-
dianitas, ut legitur in libro Judicum. Unde
Luc. x, 19. ait Salvator discipulis : Ecce dedi vobis
potestatem supra omnem virtutem inimi-
Ibid. 18. ci. Et rursus : Vidi, inquit, Satanam sicut C
fulgur de cœlo cadentem. Et Apostolus
I Cor. xv, 57. ait : Deo gratias, qui dedit nobis victoriam
per Jesum Christum. — Quidam vero ita
exponunt : *Jugum oneris ejus,* id est ju-
gum observantiarum legalium, de quo di-
Act. xv, 10. citur in Actis : Quare tentatis imponere
jugum super cervices discipulorum, quod
neque patres nostri, neque nos portare
potuimus? *et virgam humeri ejus,* id est
ordinationes molestas Scribarum ac Pha-
risæorum, quas aliis imponebant, prout
Matth. xxiii, 4. Christus testatur : Alligant, inquit, onera D
gravia et importabilia, et imponunt ea su-
per humeros hominum, digito autem suo
nolunt ea movere; *et sceptrum exactoris
ejus,* id est dominium crudelium princi-
pum, ab inferioribus multa exigentium;
superasti sicut in die Madian, tradendo
videlicet principes Judæorum, primitivam
Ecclesiam persequentium, in manus Ro-
manorum, qui eos occiderunt sicut Ge-
deon Madianitas : et ad hoc referuntur
quæ sequuntur.

Quia omnis violenta prædatio cum tu- 5
multu, id est bona fidelibus injuste ablata
a principibus Judæorum : juxta illud Apo-
stoli, Rapinam bonorum vestrorum cum Hebr. x, 34.
gaudio suscepistis ; et illud Jacobi, Ipsi Jacob. ii, 6.
sunt qui per potentiam opprimunt vos; *et
vestimentum* tuum *mixtum,* id est intin-
ctum, *sanguine* occisorum ab istis princi-
pibus, scilicet vestes fidelibus interfectis
abstractæ. Melius tamen per vestimentum
mixtum sanguine, intelligitur opus san-
guinolentum seu vitiosum : quoniam sicut
justi induuntur virtutibus, juxta illud Job,
Justitia indutus sum, et vestivi me sicut Job xxix, 14.
vestimento; sic impii vitiis velut vestibus
operiuntur. *Erit in combustionem et ci-
bum* ignis :* quia Romani urbes et bona * cibus
ac populum Judæorum pro parte combus-
serunt. — Vel sic : *Quia omnis violenta
prædatio cum tumultu,* id est actio præ-
datoris injuriosa, atque cum impetu facta
seu cum multitudine dæmonum perpetra-
ta, *et vestimentum mixtum sanguine* (sic-
ut expositum est), *erit in combustionem*
gehennæ, *et cibum ignis* infernalis : ita
quod ipse prædator diabolus cum suis sa-
tellitibus, seu homo raptor cum suis con-
sortibus, in inferno cremabitur pro suis
sceleribus. Dicitur enim prædatio sive pec-
catum comburi, quoniam propter ipsum
iniquus incenditur. Dicitur etiam cibus
ignis, quia est causa ob quam ignis con-
tinuo cruciat peccatorem.

Præterea, quia de Puero dicto Emma-
nuel, et ejus nominibus multa dixit su-
perius obscure ac mystice, nunc de eodem
Puero ac ejus nominibus loquitur eviden-
ter : et propter certitudinem prophetiæ,
loquebatur Isaias de futuro per modum
præteriti. Ait igitur illustrissimus Isaias :
Parvulus enim natus est nobis : parvulus 6
utique ætate et corporis parvitate, non sen-
su aut hebetudine; sic enim vir erat et gi-
gas, quemadmodum Jeremias et David te-
stantur, dicentes : Novum faciet Dominus Jer. xxxi, 22.
super terram, Mulier circumdabit virum;
et, Exsultavit ut gigas ad currendam viam. Ps. xviii, 6.
Itaque, Puer dulcissimus natus est nobis.

Unde? nisi de benedicta illa virginea Genitrice, [*Is.* VII, 14.] de qua dictum est paulo ante, Ecce virgo concipiet et pariet filium. De cujus Pueri nativitate angelus ait pastoribus [*Luc.* II, 10, 11.] : Annuntio vobis gaudium magnum quod erit omni populo : quia natus est vobis hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. *Et filius datus est nobis :* id est, is qui est naturalis æternusque Filius Dei Patris, datus est nobis, id est, ad nostram salutem descendit, atque se ipsum pro nobis exposuit. Unde [*Joann.* III, 16.] apud Joannem scribitur : Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Et Apostolus [*Galat.* II, 20.] : In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit se ipsum pro me.

Et factus est principatus super humerum ejus : id est, super fortitudinem brachii seu potestatis Pueri hujus fundavit et statuit Deus dominationem, qua Puer iste omnium constitutus est Dominus, sicut [*Joann.* III, 35.] apud Joannem legitur : Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus. In Psalmo [*Ps.* II, 6.] quoque de se ipso testatur : Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion [*Ephes.* I, 22.] montem sanctum ejus. Omnia namque, secundum Apostolum, subjecit sub pedibus ejus. Vel sic : Factus est principatus, id est causa seu ratio principandi, super humerum ejus corporalem. Christus enim [*Joann.* XIX, 17.] bajulans sibi crucem, exivit ad mortem : [*Ibid.* XII, 31.] hoc vero agendo, principem hujus mundi dejecit ; deinde mundi gloriam stravit, ac [*Act.* X, 42.] universorum judex et Dominus constitui meruit.

Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis. Nomina ista, secundum Hieronymum, non combinando, sed divisim legenda sunt. Sex enim nominibus asserit Propheta vocandum hunc Puerum. Vocabitur ergo *Admirabilis,* ratione miraculorum quæ fecit, vel potius propter incomprehensibilitatem suæ divinæ naturæ, propter inæstimabilem quoque gratiam humanitatis suæ, et propter ineffabilem **A** unionem utriusque naturæ in ipso. Dicitur autem *Consiliarius,* quia mandatis Decalogi evangelica consilia addidit, vel quia consilium sanctæ Trinitatis de nostræ redemptionis modo atque mysterio nobis patefecit. De quo nunc consilio Paulus ait : Nihil [*Act.* XX, 20, 27.] subtraxi vobis utilium, quominus annuntiarem vobis omne consilium Dei. Unde translatio Septuaginta interpretum sic habet : Vocabitur nomen ejus, magni consilii angelus. Vocatur insuper *Deus,* secundum quod legitur : Hoc est nomen quod [*Jer.* XXIII, 6.] **B** vocabunt eum : Deus Justus noster. In Hebræo habetur nomen Domini tetragrammaton, quod soli vero Deo convenit. Ex quo sequitur quod Christus sit verus Deus, sicut de eo scriptum est : Hic est verus [*I Joann.* V, 20.] Deus, et vita æterna. Appellatur et *Fortis,* juxta illud in Psalmo : Quis est iste Rex [*Ps.* XXIII, 8, 10.] gloriæ? Dominus fortis et potens; et, Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Propter quod Virgo electa de Filio suo professa est : Quia fecit mihi magna qui potens [*Luc.* I, 49.] est. Vocatur quoque et *Pater futuri sæculi,* **C** quia per gratiam ejus omnes electi ad statum ac æternitatem cœlestis patriæ perducuntur, et ipse omnium Beatorum caput [*Ephes.* I, 22.] est. Denique *Princeps pacis,* id est dator, conservator, ac dominus omnis internæ tranquillitatis et sanctæ concordiæ nuncupatur. Propter quod ipsemet loquitur : Pacem relinquo vobis, pacem meam do [*Joann.* XIV, 27.] vobis ; et alibi : In quamcumque domum [*Luc.* X, 5.] intraveritis, primum dicite, Pax huic domui. Apostolus quoque : Ipse, inquit, est [*Ephes.* II, 14.] pax nostra, qui fecit utraque unum. Per **D** Christum quippe in ecclesiasticæ pacis unitate, atque in vera caritate conjuncti sunt Judæi et gentiles, quemadmodum apud Zachariam legitur prophetatum : Consilium [*Zach.* VI, 13.] pacis erit inter duos illos. Et in Psalmo cantamus : Orietur in diebus ejus justi- [*Ps.* LXXI, 7.] tia et abundantia pacis. Sed contrariari videtur quod Christus disseruit : Non veni [*Matth.* X, 34.] pacem mittere in terram, sed gladium. Et respondendum, quod hoc intelligendum sit de pace carnali et sæculari, de qua ad Jerusalem loquitur : Et quidem in hac die [*Luc.* XIX, 42.]

tua, quæ ad pacem tibi. Pacem vero cujus Christus princeps vocatur, injusti non ha-
Is. LVII, 21. bent, sicut inferius scribitur : Non est pax impiis, dicit Dominus. Idcirco quum Christus dixisset, Pacem meam do vobis, adje-
Joann. XIV, 27. cit : Non quomodo mundus dat, ego do vobis.

7 *Multiplicabitur ejus imperium :* id est, dominium Christi paulatim crescet, donec per totum mundum diffundatur. Christus namque dominatur seu imperat in Ecclesia militanti, quæ in Jerusalem initiata est, et in universo orbe multipliciter aucta est. Unde secundum multiplicationem fidelium multiplicatum est extensive imperium Christi. Propter quod Pater ait ad
Ps. II, 8. Christum in Psalmo : Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ; et apud
Zach. IX, 10. Zachariam : Potestas ejus a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad fines terræ. Porro, secundum vaticinia Danielis, Antiquus dierum, id est Deus æternus,
Dan. VII, 14. dedit ei potestatem et honorem et regnum; et omnes populi, tribus et linguæ servient ei. Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus, quod non corrumpetur. *Et pacis non erit finis :* id est, pacis christianæ, quæ confertur a Christo,
Luc. II, 14. de qua angeli cecinerunt, Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, terminus nullus erit. In via enim præsentis exsilii inchoatur, et in patria perpetuatur.

Super solium David, et super regnum ejus sedebit. Scimus Christum in primo
Joann. XII, 47. suo adventu non advenisse ut judicaret,
Marc. X, 45. non ut regnaret, non ut ei ministraretur;
Joann. VI, 38. sed ut judicaretur, ut Patri obediret, ut ministraret. Quomodo ergo de eo prædictum est, Super solium David et super regnum ejus sedebit? præsertim quum ipse
Ibid. XVIII, 36. locutus sit, Regnum meum non est de hoc mundo. Primus enim Christi adventus in omni abjectione, paupertate et humilitate esse debuerat, secundum illud Zachariæ,
Zach. IX, 9. Ipse pauper, et ascendens super asinam;
Jer. XIV, 8. et Jeremiæ, Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad

A manendum? Hoc nempe est quod Christus de se in Evangelio protestatur : Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet. Matth. VIII, 20.
Verumtamen, quod Christus super solium David et regnum sedere debeat, angelus Virgini Matri prænuntiavit, dicendo : Dabit illi Dominus Deus sedem David patris Luc. I, 32.
ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum. Jeremias quoque dicit : Regnabit rex, et sapiens erit. Et per Ezechielem Dominus ait de Christo : Servus meus David erit princeps eorum. Quomodo ergo ista Jer. XXIII, 5. Ezech. XXXIV, 24; XXXVII, 25.
B concordabuntur? Et respondendum, quod duplex est regnum, videlicet corporale, quo homo homini in exterioribus actibus humanis subjicitur : tale regnum Christus in primo suo adventu non habuit. Aliud vero est regnum spirituale, quo Deus per fidem et gratiam in Ecclesia seu cordibus fidelium dominatur, quantum ad cultum divinum : et de isto regno nunc agitur. Christus namque in suo adventu cœpit in mentibus electorum, quos convertit, regnare.

C Est igitur sensus : *Super solium David et super regnum ejus sedebit,* id est, in regia ac judiciaria potestate erit, et ipsi Ecclesiæ præsidebit, dominando suis fidelibus. Et Zacharias inducit : Ipse ædificabit templum Domino, et portabit gloriam, Zach. VI, 13.
et sedebit, et dominabitur in solio suo. Dicitur itaque Christus super solium David et super regnum ejus sedere, quoniam in regno Ecclesiæ seu populo christiano, cujus figura erat regnum David, dominium tenet. Unde nec solium, nec sessio corpo-
D raliter sunt sumenda.

Ut confirmet illud [*et corroboret*] *in judicio et justitia :* id est, Christus ad hoc sedebit, et dominabitur in regno seu populo suo militantis Ecclesiæ, quatenus regnum suum stabiliat in conversatione justa, dando fidelibus suis gratiam veraciter judicandi, ac juste vivendi. Hoc est quod ad Ephesios dicit Apostolus : Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum Ephes. V, 25-27.
pro ea, ut illam sanctificaret, mundans illam lavacro aquæ in verbo vitæ : ut ex-

hiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam. *Amodo et usque in sempiternum:* id est, ex hoc nunc et usque in finem sæculi, conservando suos in judicio et justitia per gratiam; post præsentem vero incolatum, confirmando eos in patria per gloriam consummatam. Hinc enim Christus loquitur (*Matth.* XXVIII, 20.): Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi. Et cur hoc? nisi ut Ecclesiam in judicio justitiaque confirmet. Unde Apostolus (*Philipp.* I, 6.): Confidimus, inquit, quia qui cœpit bonum opus in vobis, perficiet usque ad diem Domini nostri Jesu Christi. Hæc autem idcirco de Christo dicuntur, quia in ipso dumtaxat regnum David veraciter perpetuatur: quoniam nemo ex semine David, perpetuum regnum in mundo sortitus est, nisi Christus. Unde de perpetuitate regni David Dominus ait in Psalmo (*Ps.* LXXXVIII, 38.): Thronus ejus sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum. Et in Jeremia Dominus ait (*Jer.* XXXIII, 20, 21.): Si irritum fieri potest pactum meum cum die ac nocte, ut non sit dies et nox in tempore suo: et pactum meum irritum esse poterit cum David servo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in throno ejus. Nihilo minus regnum David, quantum ad regale, temporale, ac mundiale dominium, in Joachin rege Juda, quodammodo finem accepit, quoad legitimæ prolis successionem in regno. Propter quod Dominus dixit de eo ad Jeremiam (*Jer.* XXII, 30.): Scribe virum istum sterilem, ut non sit de semine ejus qui sedeat super thronum David.

Zelus Domini exercituum, id est magna dilectio Dei omnipotentis ad genus humanum, *faciet hoc,* ut Christus tam gratiose ac pie præsideat regno suo. Ideo namque Paulus testatur (*Ephes.* II, 4.): Propter nimiam caritatem suam, qua dilexit nos Pater, Filium suum misit. Et Joannes ait (I *Joann.* IV, 9.): In hoc apparuit caritas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit in mundum, ut vivamus per ipsum. Potest quoque per Dominum exercituum, ipsemet Christus intelligi, de quo in Apocalypsi habetur (*Apoc.* I, 5.): Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.

Secundum Hieronymum, Emmanuelis nascentisque Pueri de Virgine prophetia septimo capitulo inchoata, hoc loco finitur.

ARTICULUS XXII

EXPLANATIO SEQUENTIS PARTIS CAPITULI NONI : VERBUM MISIT.

(*Is.* VII, 4 *et seq.*) IN superioribus capituli septimi, Dominus per Isaiam annuntiavit impiissimo regi Achaz, liberandum fore regnum suum, videlicet regnum Juda, a rege Syriæ ac rege Samariæ, eo quod reges isti cum regnis suis in brevi exsisterent destruendi. Et quia Achaz non credidit (*Ibid.* 14.), datum est ei signum virginalis conceptus, seu nativitatis Christi de Virgine. Multis ergo mysteriis de Christo in medium introductis, nunc redit Propheta ad describendum destructionem regnorum regno Juda insidiantium.

8 Itaque ait: *Verbum misit Dominus in Jacob,* id est, per Jacob prædixit, quod reges esse deberent de tribu Juda: juxta illud Genesis (*Gen.* XLIX, 10.), Non auferetur sceptrum de Juda; *et cecidit in Israel,* id est, decem tribus regnum Juda contempserunt, et reges sibi constituerunt iniquos, non descendentes de genere David, de quibus loquitur Dominus (*Osee* VIII, 4.): Ipsi regnaverunt, et non ex me; principes exstiterunt, et non cognovi. Unde in Psalmo habetur (*Ps.* LXXVII, 67, 68.): Et repulit tabernaculum Joseph, et tribum Ephraim non

elegit; sed elegit tribum Juda. Alii per A
Jacob et Israel intelligunt eumdem populum, scilicet decem tribus, ad quas misit Deus verbum, id est prophetiam comminatoriam Isaiæ, Osee, et aliorum Prophetarum de destructione ipsarum. Idcirco verbum istud tanquam grave onus cecidit in Israel, id est in populum istum.
9 *Et sciet* per experientiam pœnæ, quod
verum sit verbum istud, *omnis populus Ephraim*, id est regni Israel, cujus primus rex, puta Jeroboam, erat de progenie (III Reg. XI, 26.)
Ephraim; *et habitantes Samariam*, quæ B
erat urbs regia atque metropolis in regno decem tribuum : id est, isti etiam experimentaliter scient quod dictum est. *In superbia et magnitudine*, id est præsumptio-
10 ne, *cordis dicentes : Lateres ceciderunt*, id
est, domus nostræ, quæ debiles erant et de lateribus factæ, ab hostibus nostris destructæ sunt; *sed quadris lapidibus ædificabimus*, id est, domos fortiores quam ante habuimus, faciemus. *Sycomoros succiderunt*, id est, ædificia nostra de vilibus
lignis compacta dejecerunt; *sed cedros* C
immutabimus, id est, ædificia prioribus fortiora erigemus : cedrus quippe vocatur imputribile lignum. Quidam vero per lateres et sycomoros intelligunt reges Israel impotentes, sub quibus regnum Israel opprimebatur; per lapides vero quadros ac cedros, reges robustiores, quos decem tribus elegerunt, ut regnum reformaretur. Hieronymus ita exponit : Lateres ceciderunt, id est, domus ac populus regni Juda velut lateres perierunt; sed quadris lapidibus ædificabimus, id est, quum regnum D
istud nostro imperio subjecerimus, faciemus in eo domos firmiores.
11 *Et elevabit Dominus hostes Rasin super*
eum, id est, regem Assyriorum et ejus exercitum adducet super Rasin regem Syriæ et populum ejus; *et inimicos ejus*, id est Assyrios istos hostes Rasin, *in tumultum vertet*, id est, cum tumultu et impetu venire faciet contra eum. Sæpe enim prædictum est, quemadmodum rex Assyriorum, Rasin regem Syriæ interfecit, et po- (IV Reg. XVI, 9.)
pulum ejus cepit. Elevabit etiam Dominus
Syriam ab oriente, et Philistiim ab occi- 12
dente : id est, cum rege Assyriorum venire faciet multos Syrorum, qui morantur ad orientalem plagam respectu terræ Israel; multos quoque Palæstinorum commorantium in plaga occidentali respectu regni Israel. Hos namque rex Assyriorum assumpsit in auxilium contra Israel. *Et devorabunt Israel toto ore*, id est, copiose, late, atque pro libitu occident seu capient populum Israel, regemque ejus.
In omnibus his non est aversus furor ejus : id est, post tantarum pœnarum inflictionem non est Deus placatus populo Israel; *sed adhuc manus ejus extenta*, id est, virtus ejus adhuc parata est ad eos gravius puniendos. Cur autem hoc conti-
git, subditur : *Et populus* Israel *non est re-* 13
versus per pœnitentiam et vitæ meliorationem, *ad percutientem se*, id est ad Deum qui eos per adversarios prædictos castigavit; *et Dominum exercituum non exquisierunt*, ejus misericordiam invocando, sed vitulos aureos coluerunt. Constat ergo quod Dominus non placatur, neque peccatum dimittitur propter percussionem pravorum, nisi ipsi pœniteant, Dominumque requirant. Neque his obviat illud Nahum,
Non consurget duplex tribulatio; vel, se- (Nahum I, 9.)
cundum aliam litteram, Non vindicabit Dominus bis in id ipsum. Hoc enim dictum est de punitione sufficienti ac plena.
Et disperdet Dominus ab Israel caput 14
et caudam incurvantem et depravantem in die una : id est, per regem Assyriorum occidi seu captivari permittet aut faciet in populo Israel capitaneos et seductores ipsorum. Quid enim per caput et caudam
designetur, subjecit : *Longævus et hono-* 15
rabilis, ipse est caput, id est, seniores et nobiles capita populi nuncupantur; *et propheta docens mendacium, ipse est cauda*, id est, pseudoprophetæ, qui commodi corporalis intuitu principibus prospera promittebant, eosque fallebant, caudæ vocantur : quia per modum caudæ sequebantur potentes, vaticinando eis mendacia

Unde talem prophetam nominat caudam A
incurvantem et depravantem, id est a re-
ctitudine justitiæ avertentem, et alios ad
peccata moventem. Hos igitur Dominus di-
spersit uno die, quando regem Assyriorum
16 super eos induxit. *Et erunt, qui beatifi-
cant populum istum,* id est pseudoprophe-
tæ populum Israel laudantes, *seducentes,*
quia se ipsos et alios decipiunt; *et qui
beatificantur* ab eis, erunt *præcipitati,* id
est dejecti : omnes enim simul perierunt.
Is. III, 12. Huic simile est, quod ait superius : Popule
meus, qui te beatum dicunt, ipsi te de- B
cipiunt.
17 *Propter hoc super adolescentulis ejus,*
videlicet populi Israel, *non lætabitur Do-
minus,* id est, non ostendet se super eis
lætari, dando eis beneficia sua : sicut de
Jer. XXXII, 41. quibusdam locutus est, Lætabor super eis,
quum bene fecero eis. Et Nehemiæ octavo
II *Esdr.* VIII, 10. habetur : Gaudium Domini est fortitudo
vestra. Quoniam igitur permisit Dominus
adolescentulos populi Israel trucidari et
capi, dicitur super eis non lætari. *Et pu-
pillorum ejus et viduarum non miserebi-* C
tur, sed omnes tradet manibus hostium.
Quia omnis homo in populo Israel, id est
quidam ex omni genere eorum ; vel, Om-
nis, id est tam multi, quod alii quasi nulli
videbantur ; *hypocrita est* simulando ope-
ra religiosa forinsecus, *et nequam* inte-
rius, quia sub veste ovina gerit mentem
lupinam ; *et universum os locutum est stul-
titiam,* id est, omnes verba vana, blasphe-
ma, sive inania protulerunt. *In omnibus
his non est aversus furor ejus,* etc., sicut
expositum est. D
18 *Succensa est enim quasi ignis impietas:*
id est, peccatum populi Israel ex corde in
vitiis inflammato processit, ita quod cum
magno atque ardenti affectu peccaverunt ;
veprem et spinam vorabit, id est, peccato-
res vitiorum ac passionum aculeis plenos
consumet : propter iniquitatem etenim su-

am damnantur. *Et succendetur in densi-
tate saltus :* id est, vindicta hæc in toto
populo desæviet, sicut in densitate ligno-
rum ignis furescit ; *et convolvetur super-
bia fumi :* id est, superbi aerem fumo
verborum inanium adimplentes, his pœnis
involventur.
In ira Domini exercituum conturbata 19
est terra : id est, populus terræ Israel in
tantis percussionibus dissensionibusque
turbabitur ; *et erit populus* iste *quasi es-
ca ignis,* id est, igni tribulationis trade-
tur, atque ab eo consumetur, sicut esca
a comedente. *Vir fratri suo non parcet :*
id est, populus Israel non solum ab ex-
traneis affligetur, sed inter se dissensio-
nem habebit, et unus alteri nocere stude-
bit, secundum illud Michææ : Vir fratrem *Mich.* VII, 2.
suum venatur ad mortem. *Et declinabit* 20
ad dexteram, et esuriet : id est, vir ab ad-
versario suo recedet, ut possit refici ; sed
cibum invenire non poterit, quantum ad
saturitatem : *et comedet ad sinistram, et
non saturabitur,* id est, quocumque se
verterit, esuriem patietur. Sic ergo Pro-
pheta prædicit eis famem futuram. *Unus-
quisque carnem brachii sui vorabit :* id
est, contra proximum suum, cui merito
inniteretur ut firmamento, consurget ; et
si poterit, occidet. *Manasses Ephraim, et
Ephraim Manassen,* id est, tribus Manasse
vorabit tribum Ephraim, et econtra : quia
se mutuo occiderunt, non obstante quod
ex eodem patre, videlicet Joseph, nati fu-
erunt. Quemadmodum patet ex libro Re- IV *Reg.* XV, passim.
gum, dissensio populi Israel inter se, præ-
cipue orta est propter reges, quos singuli
eorum nitebantur promovere contra vo-
luntatem aliorum. *Simul ipsi contra Ju-
dam,* id est, tribus Manasse et Ephraim
simul pugnabunt contra populum Juda.
Hoc sæpius accidisse testantur historiæ.
In omnibus his non est aversus furor ejus, 21
sed adhuc manus ejus extenta.

ARTICULUS XXIII

ELUCIDATIO MORALIS EJUSDEM CAPITULI NONI.

DENIQUE Zabulon interpretatur, habi- A
taculum fortitudinis ; Nephthali vero,
1 dilatatio. Moraliter ergo : *Primo tempore,*
id est tempore visitationis supernæ, in-
fusionisque gratiæ, *alleviata,* id est, ab
Ps. xxxvii, 5. oneribus peccatorum, quæ sicut onus gra-
ve gravant injustum, erepta, et ad cœle-
stium contemplationem elevata, *est terra*
Zabulon, hoc est congregatio fortium at-
que constantium hominum, qui cum Apo-
Rom. viii, 35. stolo dicere possunt : Quis nos separabit a
Philipp. iv, 13. caritate Dei? et, Omnia possumus in eo
qui nos confortat ; qui implent illud Jaco-
Jacob. iv, 7. bi, Resistite diabolo, et fugiet a vobis ;
Ps. xvii, 38. quibus convenit illud in Psalmo, Persequar
inimicos meos, et comprehendam illos, et
non convertar donec deficiant. *Et terra*
Nephthali, id est congregatio veram cari-
tatem, seu caritatis latitudinem usque ad
inimicorum amorem se extendentis, ha-
I Petr. iv, 8. bentium. Caritas enim operit multitudi-
Luc. vii, 47. nem peccatorum. Et Mariæ Magdalene re-
missa sunt peccata multa, quia dilexit
multum. Et quanto Deum ardentiori affe-
ctu diligimus, tanto cœlestia purius atque C
frequentius contemplamur. Siquidem ubi
Matth. vi, 21. fuerit thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum,
ut Veritas ait. *Et novissimo,* id est postre-
mo post alleviationem gratiæ, *aggravata*
est præsentis exsilii pœnis atque miseriis,
venialibusque peccatis, *via maris,* id est
prædicta congregatio electorum, in via hu-
jus maris magni seu sæculi peregrinan-
Act. xiv, 21. tium, et ad æterna suspirantium. Per mul-
tas enim tribulationes oportet nos intrare
in regnum cœlorum. Apostolus quoque :
II Cor. i, 8. Supra modum, inquit, gravati sumus. Sed D
Prov. xxiv, 16. et justus septies in die cadit. Et si dixeri-
I Joann. i, 8. mus quia peccatum non habemus, nos ip-
sos seducimus. Sic ergo aggravata est via
maris *trans Jordanem,* id est post Bapti-
smatis undam et lavacrum, *Galilææ,* id
est transmigrationis seu transitus, *gen-*
tium baptizatarum, ad superiora tenden-
tium. Electi namque in sæculo isto post
consolationes internas, post contemplatio-
nes supernas, post occupationes cœlestes,
multum (ut dictum est) afficiuntur ærum-
nis, distractionibus, tentationibus, atque
doloribus.

Populus qui sedebat in tenebris, vidit* 2
lucem magnam, etc. Hoc sicut prætactum * ambulabat
B est, cunctis convenit peccatoribus, qui post
conversationem sæcularem, post vitam car-
nalem, post vitiorum excæcationem irra-
diantur splendore gratiarum cœlestium,
donis sapientiæ, scientiæ, intellectus, item-
que consilii, et convertuntur ad Christum
ac splendidam vitam, lucentes (ut inquit Philipp. ii,
Apostolus) in medio nationis perversæ sic- 15, 16.
ut luminaria mundi, verbum vitæ conti-
nentes : quibus convenit illud in Matthæo,
Vos estis lux mundi. Matth. v, 14.

Deinde sequitur vox pastoris et prædi-
catoris ad Dominum : *Multiplicasti gen-* 3
tem, quoniam multi sunt vocati ; *non ma-* Ibid. xx, 16.
gnificasti lætitiam, quoniam pauci sunt
electi. Quum ergo multi perveniant ad fi-
dem christianam, pauci vero ad conversa-
tionem christiformem, querulosa voce ait
Deo Ecclesia : Multiplicasti gentem... De
conversatione tamen bene viventium *læta-*
buntur boni prælati et doctores *coram te,*
Domine, tibi gratias referendo, *sicut qui*
lætantur in messe. Unde Joannes in tertia
sua Canonica profitetur : Majorem horum III Joann. 4.
gratiam non habeo, quam ut audiam filios
meos in veritate ambulare. Et Paulus scri- I Thess. ii,
bens disciplulis : Gloria, inquit, nostra vos 20.
estis; et, Multa mihi gloriatio pro vobis, II Cor. vii, 4.

repletus sum consolatione, superabundo A
gaudio in omni tribulatione nostra. Ecce
quomodo bonus pastor de spiritualium fi-
liorum suorum profectu gavisus est. Tales
esse debent omnes boni prælati.
8 *Verbum*, id est Christi doctrinam, seu
Joann. I, 1. Christum, de quo scriptum est, In princi-
pio erat Verbum, *misit Dominus in Jacob*,
id est in Ecclesiam et populum christia-
num; *et cecidit*, id est, bene ac fructuose
receptum est, *in Israel*, id est in fidelibus
et electis Deum sincere contemplantibus,
qui sunt terra bona, de qua scriptum est :
Luc. VIII, 8. Semen cecidit in terram bonam; et ortum,
fecit fructum centuplum. Unde ait Salva-
Ibid. 15. tor : Quod autem in terram bonam ce-
cidit, hi sunt qui corde bono et optimo
audientes verbum Dei retinent, et fructum
afferunt in patientia. — Vel sic : Verbum
misit Dominus in Jacob, id est ad populum
Judæorum, de quibus locutus est Christus,
Matth. XV, 24. Non sum missus nisi ad oves perditas do-
mus Israel. Et cecidit in Israel, id est, non
fructificavit, sed confractum est in populo
isto, quemadmodum in Actibus ait Paulus C
Act. XIII, 46. ad eos, Repulistis verbum Dei, et indignos
vos judicastis vitæ æternæ. Vel, Cecidit in
Israel, id est in plebem gentilium conver-
sam ad Christum (quam Apostolus nomi-
nat Israel), de quibus ad præallegata verba
Ibidem. adjecit, Ecce convertimur ad gentes. —
Vel : Verbum misit Dominus in Jacob, id
est in homines simplices, contra peccata
luctantes; et cecidit in Israel, id est, in
hominibus litteratis, et viris magnæ scien-
tiæ atque prælatis, dissipatum est : qui
quod sciunt et alios docent, non faciunt, D
quos inflat scientia, qui se reputant sa-
I Esdr. IX, 2. pientes. Unde scriptum est : Manus prin-
cipum et magistratuum fuit in transgres-
Dan. XIII, 5. sione hac prima; et in Daniele, Iniquitas
egressa est de Babylone a senioribus, qui
videbantur regere populum. Et Jeremiæ
Jer. V, 5. quinto : Ibo ad optimates, et loquar eis;
ipsi enim cognoverunt viam Domini : et
ecce hi magis confregerunt jugum, rupe-
runt vincula. — Vel : Verbum misit Do-
minus in Jacob, id est in populum catho-
licum vitia conculcantem; et cecidit, id
est destructum est, in Israel, id est in con-
venticulis hæreticorum, Scripturam divi-
nam pessime exponentium : qui se Deum
cognoscere jactant, atque a regno Christi
decedunt, quemadmodum decem tribus,
quæ dictæ sunt Israel, a regno David se
retraxerunt.
Et sciet omnis populus Ephraim, id est 9
in temporalibus excrescentes et cupidi.
Ephraim namque fertilitas, seu cremen-
tum interpretatur. *Et habitantes Sama-*
B *riam*, id est legem se observare simulan-
tes, seu custodiam prælationis habentes.
Samaria quippe interpretatur custodia. *In*
superbia cordis dicentes : Lateres ceci de- 10
runt, id est, Christiani catholici, quos la-
teres, id est viles ac debiles, reputamus,
corruerunt et errore decepti sunt ; *sed*
quadris lapidibus ædificabimus, id est,
nostras doctrinas et ecclesias firmiter sta-
biliemus naturalibus rationibus et sæcu-
lari potentia. *Et elevabit Dominus hostes* 11
Rasin, id est populum christianum, qui
est inimicus Rasin, id est sæcularis sa-
pientiæ Deo contrariantis, *super eum* : ita
quod sapientia christiana sæculari sapien-
tiæ prævalebit, juxta illud Apostoli, In ca- II Cor. X, 5.
ptivitatem redigentes omnem intellectum,
in obsequium Christi. Sed quia hæreticos
Dominus aliquando expugnat, et pereunt
per infideles seu reprobos, ideo elevabit
Syriam ab oriente, id est superbos, *et Phi-* 12
listiim, id est potione cadentes, sive car-
nales; *et devorabunt Israel*, id est hæreti-
cos, *toto ore*, id est, cum ingenti aviditate.
In omnibus his non est aversus furor ejus
ab istis hæreticis; *sed adhuc manus ejus*,
scilicet Dei, *extenta*, ut penitus conteran-
tur. *Et populus* hæreticus *non est rever-* 13
sus, hæresim deserendo, *ad percutientem*
se, scilicet Christum.
Et disperdet Dominus ab Israel jam 14
prædicto, seu populo sola fide christiano,
caput, id est hæresiarchas, indignos præ-
latos, et impios principes, *et caudam*, id
est eorum imitatores, falsosque doctores,
sicut consequenter exponitur. *Longævus* 15

16 *et honorabilis, ipse est caput,* etc. *Et erunt,* A
qui beatificant populum istum, videlicet
hæreticos et indignos prælatos, ac impios
atque superbos, et ad inanem gloriam pro-
nos, *seducentes,* quia fallunt quos laudant;
et qui beatificantur, erunt *præcipitati,* quo-
niam incident mala culpæ et pœnæ. Istis
nempe maxime nocet laudatio hominum.
17 *Propter hoc super adolescentulis ejus non
lætabitur Dominus, et pupillorum ejus et
viduarum non miserebitur.* Omnes enim
perire permittit ac damnat, qui ad hære-
ticorum spectant consortia. Spiritualiter B
autem viduæ nominantur animæ hæretico-
rum ac perversorum, quibus propter pec-
Zach. vi, 12. cata Sponsus cœlestis, et vir cujus Oriens
nomen ejus, ablatus est; pupilli vero, qui-
bus Deus desiit esse pater per gratiam.
Quia omnis hypocrita est et nequam. Uni-
versi namque hæretici, et hypocritæ sunt,
imo et ceteris religiosiores se simulant:
idcirco misericordiam consequi non me-
rentur, quemadmodum apud Job legitur:
Job xxvii, 9. Numquid Deus audiet vocem hypocritæ,
quando venerit super eum angustia? C
19 *In ira Domini exercituum conturbata
est terra.* Dum enim Deus offensus est, et
gratiam ab hominibus tollit, turbantur ha-
bitantes in terra, inordinate vivendo, lites
et contentiones sectando, et pœnas debi-
tas incidendo. Unde inferius scriptum est:
Is. lxiv, 5. Et tu iratus es, et peccavimus. *Vir fratri
suo non parcet.* Propterea apud Jeremiam
Jer. ix, 4. habetur: Unusquisque a proximo suo se
custodiat, et in omni fratre suo non ha-
beat fiduciam: quia omnis frater supplan-
tans supplantabit, et omnis amicus frau- D
I Joann. iv, 1. dulenter incedet. Non ergo credamus omni
spiritui, neque cor nostrum aperiamus cui-
libet homini, præsertim quum Christus di-
Matth. x, 36. cat: Inimici hominis, domestici ejus. Hæc
autem intelligenda sunt, ut in pluribus:
raro enim invenitur verus, fidelis, inte-
Eccli. xxv, 12. gerque amicus. Et ideo ait Scriptura: Be-
* verum atus vir qui invenit amicum fidelem *.
20 *Et declinabit ad dexteram, et esuriet; et*
comedet ad sinistram, et non saturabitur.
Frequenter enim jubemur regia via ince-
dere, id est virtutis medium observare, et
non declinare ad dexteram, id est ultra vi-
res nil attentare, quatenus rationabile sit
obsequium nostrum. Scriptum est enim:
Quia plus fecit quam potuit, idcirco per- Jer. xlviii, 36.
iit; et, Noli esse justus multum, neque Eccle. vii, 17.
plus sapias quam oportet, ne forte obstu-
pescas. Hoc tamen indiget sano intellectu,
quia exemplo Apostoli, debemus nos inde- Philipp. iii, 13.
sinenter in anteriora extendere, atque ad
veræ perfectionis altitudinem adspirare.
Qui ergo hoc modo declinat ad dexteram,
esuriet, id est, spirituali refectione care-
bit. Nec debemus declinare ad sinistram,
manifesta vitia perpetrando. Sic vero de-
clinans, comedet, quoniam aquæ furtivæ Prov. ix, 17.
dulciores sunt, et panis absconditus sua-
vior: nam et via stulti recta est in oculis Ibid. xii, 15.
ejus; et non saturabitur alimonia spiritua-
li, videlicet pane vitæ et aqua sapientiæ.
*Unusquisque carnem brachii sui vora-
bit:* videlicet *Manasses,* id est divina man-
data oblivioni tradentes; *Ephraim,* id est
temporalia congregantes, seu cupidos, quo-
rum possessio crescit in terra: unus enim
injustus sæpe persequitur alium, juxta
quod in Osee habetur: Sanguis sanguinem Osee iv, 2.
tetigit. Quocontra monet nos sanctus Apo-
stolus: Si invicem mordetis et comeditis, Galat. v, 15.
videte ne ab invicem consumamini. Et Ja-
cobi tertio scriptum est: Si zelum ama- Jacob. iii, 14.
rum habetis, et contentiones sunt inter
vos, nolite gloriari et mendaces esse con-
tra veritatem. Hinc rursus hortatur Apo-
stolus: Estote invicem benigni, misericor- Ephes. iv, 32.
des, donantes invicem, sicut et Deus in
Christo vobis donavit. *Simul ipsi contra
Judam:* id est, prædicti injusti per Ma-
nassen et Ephraim designati, simul in-
surgent contra Ecclesiam, confessoresque
Christi, quibus ipse ait: Si me persecuti Joann. xv, 20.
sunt, et vos persequentur, quia non est
servus major domino suo. Cetera ex præ-
cedenti articulo facile elucescunt.

ARTICULUS XXIV

EXPOSITIO CAPITULI DECIMI : VÆ QUI CONDUNT LEGES INIQUAS.

IN superiori capitulo redarguit Isaias
peccata regni Israel, scilicet decem tri-
buum ; nunc increpat vitia regni Juda, vi-
delicet duarum tribuum. Quidam tamen
exponunt hæc de populo decem tribuum :
quos sequitur Lyra. Sed Hieronymo po-
tius placet, ut exponatur de judicibus Juda
atque Jerusalem, scilicet Scribis et Pha-
risæis, qui (sicut in Evangelio Matthæi
Matth. xv, 6. dicitur) irritum fecerunt mandatum Dei
propter traditiones suas. Verumtamen lit-
tera convenienter intelligi potest de uni-
versis injustis legislatoribus, atque per-
versis judicibus. Ait enim :
1 *Væ*, id est, æternæ mortis damnatio
imminet eis *qui condunt*, id est instituunt,
*leges iniquas, et scribentes injustitiam scri-
pserunt*, id est, libros perversi juris ad
2 posteros transmiserunt ; *ut opprimerent
in judicio pauperes*, eo quod munera dare
non valeant, neque resistere, *et vim face-
rent causæ humilium populi mei*, id est,
causas justas humilium hominum violen-
ter subverterunt, ut velut injustas damna-
rent ; *ut essent viduæ præda eorum, et
pupillos diriperent*, id est, quatenus vi-
duis atque pupillis bona sua abstraherent.
Hæc enim ad litteram fecerunt judices Ju-
dæorum primitivæ Ecclesiæ, in qua mu-
lieres et filios quorum maritos et patres
occiderunt, bonis cunctis seu possessioni-
bus privaverunt. Unde scribit Apostolus :
Hebr. x, 34. Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio
suscepistis. De Pharisæis quoque Christus
Marc. xii, 40. in Evangelio dicit, quod sub obtentu pro-
lixæ orationis devoraverunt domos vidua-
3 rum. *Quid facietis in die visitationis*, id
est tempore justæ punitionis, *et calamita-
tis de longe venientis*, id est miseriæ vobis
ab æterno paratæ ? *Ad cujus confugietis*
A *auxilium ? et ubi derelinquetis gloriam
vestram*, id est potestatem vestram, pom-
pam, sive honorem, *ne incurvemini sub* 4
vinculo, id est, ne per flagella et captivi-
tatem humiliemini, *et cum interfectis ca-
datis*, id est, ne sicut ceteri occidamini ?
quasi dicat : Tunc nullus poterit vos libe-
rare. Huic increpationi simile est illud
Joannis Baptistæ : Progenies viperarum, *Matth.* iii, 7.
quis ostendit vobis fugere a ventura ira ?
Unde et Christus Pharisæis ac Scribis ait :
Genimina viperarum, quomodo fugietis a *Ibid.* xxiii, 33.
B judicio gehennæ ? Talibus quoque dicitur :
Ululate, pastores, et clamate ; et adspergi- *Jer.* xxv, 34.
te vos cinere, optimates gregis : quia com-
pleti sunt dies vestri, ut occidamini, et
cadetis quasi vasa pretiosa. Denique pro-
pter prædicta peccata, capti et interfecti
sunt Judæi ab exercitu Romanorum.
Consequenter describit Propheta deje-
ctionem Sennacherib regis Assyriorum et
populi sui : de qua utique re in libro isto
multoties prophetia inducitur. *Væ Assur*, 5
id est regi Assyriorum. *Virga furoris mei
C et baculus ipse est :* id est, per eum tan-
quam per instrumentum corripio peccato-
res. Et sicut virga seu baculo pater percutit
filium delinquentem, ita per eum castiga-
vi populum meum Juda. *In manu eorum
indignatio mea :* id est, per potestatem
regis hujus et sui exercitus, effundo indi-
gnationem meam super iniquos, eos juste
puniendo. *Ad gentem fallacem*, id est po- 6
pulum dolosum, scilicet regnum Juda, seu
alios fraudulentos, *mittam eum ; et contra
populum furoris mei*, id est, cui multum
D irascor, *mandabo*, id est, voluntatem im-
pugnandi inspirabo *illi*, saltem permissi-
ve, *ut auferat spolia* hominum iniquorum,
[*et diripiat prædam*,] *et ponat illum in*

conculcationem quasi lutum platearum, id
est, populum impium omnino opprimat
atque suppeditet, sicut calcatur pedibus
transeuntium lutum viarum communium.
7 *Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor*
ejus non ita existimabit, id est, victorias
suas propriis viribus, non divinæ virtuti,
adscribet; potentia quoque divinitus sibi
concessa, propter crudelitatem nimiam ab-
utetur. Propter quod subditur: *sed ad con-*
terendum erit cor ejus, et ad internecionem
gentium plurimarum *: id est, intentio (* non paucarum)
mentis suæ erit, non corrigere, sed omni-
no destruere gentes omnes quas poterit.
8 *Dicet enim* ex magna superbia: *Num-*
9 *quid non principes mei simul reges sunt?*
id est, servi mei, quos posui principes
populi mei, æquales sunt regibus: ideo
omnia regna mihi subjicere potero. *Num-*
quid non ut Charcamis, sic Chalanne? et
ut Arphad, sic Emath? Numquid non ut
Damascus, sic Samaria? Ista sunt nomina
civitatum magnarum atque regalium, quas
sibi subjecit rex Assyriorum. Ac si dicat:
Sicut obtinui Charcamim, sic et Chalan-
ne; et sicut obtinui Arphad, ita et vici
10 Emath. *Quomodo invenit manus mea re-*
gna idoli, id est, bene ac prompte potestas
mea debellavit regna idololatriæ dedita;
sic et simulacra eorum de Jerusalem et
Samaria, id est, simili modo idola habi-
tantium in Jerusalem atque Samaria, ad
manum meam devenient cum suis culto-
11 ribus. *Numquid non sicut feci Samariæ*,
id est populo Samariæ, *et idolis ejus*, quæ
sub meam ditionem redegi, *sic faciam Je-*
rusalem et simulacris ejus? Putavit Sen-
nacherib, quod tempore Ezechiæ fuissent
in Jerusalem idola, sicut in aliis regnis:
quoniam inter verum Deum falsosque de-
os nullam distinctionem agnovit. Secun-
dum veritatem tamen in Jerusalem non
erant idola, Ezechia regnante, nisi modico
tempore in exordio regni sui, donec ea
contrivit: imo præ nimio zelo legis con- (IV Reg. XVIII, 4.)
fregit serpentem æneum a Moyse factum,
ut legitur quarto Regum. Quod autem ait
se capturum idola Samariæ atque Jerusa-
A lem, statimque subjungit, Quia sicut feci
Samariæ et simulacris ejus, sic faciam Je-
rusalem: intelligi potest, quod non una
vice totam sibi Samariam subjugavit.
Et erit, quum impleverit Dominus cun- 12
cta opera sua in monte Sion et in Jerusa-
lem, id est, quum habitatores Jerusalem
pavore regis Assyriorum, et comminatione
Rabsacis satis afflixerit: *Visitabo*. Hic Pro-
pheta mutat sermonem, loquensque in per-
sona Domini, ait: *Visitabo super fructum*
magnifici cordis regis Assur, id est, opera
B elati cordis regis Assyriorum ulciscar, in-
terficiendo in castris ejus per angelum (IV Reg. XIX, 35.)
una nocte centum octoginta quinque mil-
lia hominum, *et super gloriam altitudinis*
oculorum ejus, id est, præsumptionem su-
perbiæ suæ in oculis corporis apparentis
dejiciam. Superbia namque præcipue ap-
parere solet in oculis, juxta illud in Job:
Quid te elevat cor tuum, et quasi magna (Job XV, 12.)
cogitans attonitos habes oculos?
Dixit enim rex Assur: *In fortitudine* 13
manus meæ feci, id est, propria potestate
C regna atque idola populorum devici, *et*
in sapientia mea intellexi, id est, propria
industria et meo consilio modum pugnæ
atque victoriæ excogitavi; *et abstuli ter-*
minos populorum, id est terras populo-
rum, addendo eas meo imperio, *et princi-*
pes eorum deprædatus sum, rapiendo bona
ipsorum; *et detraxi quasi potens in subli-*
mi residentes, id est, reges in alto throno
sedentes superavi, regio honore destitui,
tanquam potens præ ceteris. *Et invenit* 14
quasi nidum manus mea fortitudinem po-
D *pulorum*, id est populos fortes, seu reges
eorum (Rex enim sapiens, stabilimentum (Sap. VI, 26.)
seu fortitudo est populi sui) ita faciliter
potestas mea obtinuit et subjecit, sicut ni-
dus avium seu pulli exsistentes in nido, a
transeuntibus capiuntur. *Et sicut colligun-*
tur ova quæ derelicta sunt ab ave foven-
te, quæ utique sine labore tolluntur; *sic*
universam terram, non simpliciter uni-
versam, sed tam magnam et multam, quod
videbatur quasi tota exsistere terra, *ego*
congregavi, id est, sub mea potestate col-

legi. Et quia de nido et ovis avium orsus
est loqui, servat metaphoram, dicens : *et
non fuit qui moveret pennam,* id est, qui
auderet se ad resistendum disponere, *et
aperiret os* ad contradicendum mihi, *et
gannirel,* id est, fletum aut gemitum evi-
denter effunderet. Tantum enim oppressit
eos timor potentiæ suæ.
Deinde declaratur magnitudo atque per-
15 versitas regis Assyriorum : *Numquid glo-
riabitur securis contra eum qui secat in
ea?* id est, numquid attribuet sibi actum
secandi, et non potius homini per eam se-
canti? *Aut exaltabitur serra contra eum
a quo trahitur,* ita ut sibi magis, quam
eam trahenti, serrationem adscribat? *Quo-
modo si elevetur virga contra levantem se,*
dicens se propria virtute levatam, *et exal-
tetur baculus, qui utique lignum est,* ad-
versus eum qui percutit baculo aliquem,
actum percussionis sibi magis, quam ho-
mini baculo utenti, attribuendo : sic rex
Assyriorum gloriatus et elevatus est con-
tra Dominum. Erat enim instrumentum
divinæ justitiæ; ipse tamen actus quos
fecerat, sibi ipsi tanquam principali ad-
scripsit agenti.
16 *Propter hoc mittet dominator Dominus
exercituum in pinguibus ejus,* id est in
principibus ejus atque majoribus, *tenui-
tatem,* id est incinerationem seu corru-
ptionem, comburendo eorum corpora igne
occulto; *et subtus gloriam ejus,* id est in-
fra ornamenta et arma, seu vestes sui ex-
ercitus, *succensa ardebit quasi combustio
ignis.* Nam corpora sui exercitus incinera-
17 ta fuerunt, armis vestibusque illæsis. *Et
erit lumen Israel in igne,* id est, angelus
Dei populum Israel illuminans atque cu-
stodiens, igne divino occidet Assyrios; *et
Sanctus ejus,* id est angelus sanctificans
saltem instrumentaliter Israelem, erit *in
flamma,* id est, ardore latenter ardente in
pulverem rediget corpora Assyriorum. Et
quoniam Michael princeps exstitit Syna-
Dan. x, 21; xii, 1. gogæ, ut dicit Daniel, ideo per angelum
istum, Michaelem quidam intelligunt. Ve-
rumtamen, quia percussio hæc principali-
ter facta est a Deo, qui etiam in Scripturis
frequenter vocatur Sanctus Israel et lumen
ejus; melius arbitror, per Sanctum lumen-
que Israel, intelligi Deum, quam angelum :
præsertim quum hic ipse Isaias infra dicat
de Deo : Redemptor noster Dominus, San- Is. XLVII, 4.
ctus Israel nomen ejus. *Et succendetur et
devorabitur spina,* id est crudelitas *ejus,
et vepres,* id est peccata exercitus Senna-
cherib. Dicuntur enim opera et peccata
hominum inflammari, dum propter ea
homines incenduntur. Hæc autem succen-
sio facta est non longo tempore, sed *in die
una,* id est quadam hora diei naturalis,
videlicet brevi horula noctis : imo quasi
in momento completa est, sicut et percus-
sio primogenitorum Ægypti, quæ facta est Exod. XII, 29.
hora media noctis.
Et gloria saltus ejus, et Carmeli ejus, 18
id est exercitus regis Assyriorum : qui
propter suam multitudinem et decorem,
saltui et Carmelo, qui est mons nemoribus
consitus, comparatur; *ab anima usque ad
carnem consumetur,* id est, penitus vora-
bitur. Animæ namque eorum descenderunt
in ignem inferni, corpora vero consumpta
sunt igne temporali. *Et erit terrore pro-
fugus,* id est, ipse Sennacherib videns
populum suum ita percussum, territus fu-
giet. *Et reliquiæ ligni saltus ejus,* id est 19
reliqui de suo exercitu, qui ligno saltus
comparantur, non percussi ab angelo, *præ
paucitate numerabuntur :* quia ut tradunt
Hebræi, de tanto exercitu decem dumtaxat
evaserunt; *et puer scribet eos :* quoniam
littera apud Judæos decem significans, non
habet nisi simplicem tractum : quem uti-
que trahere potest puer.
Et erit in die illa, id est statim post 20
hanc Assyriorum percussionem : *Non ad-
jiciet residuum Israel,* id est populus Ju-
dæorum non occisus ab Assyriis, *et hi qui
fugerint de domo Jacob,* id est, qui timore
Assyriorum propria habitacula dimise-
runt, *inniti super eo qui percutit eos,* id
est in rege Assyriorum confidere : in quo
confidebant tempore Achaz, qui misit mu- IV Reg. XVI, 7, 8.
nera regi Assyriorum, dicens : Servus tuus

et templum populi Jerusalem : quia ut A
Is. I, 8. dictum est, nomine Filiæ, totus populus
designatur.
Verumtamen quia Assyrii percussi sunt
antequam obsiderent Jerusalem, subdi-
33 tur : *Ecce dominator Dominus exercituum*
confringet laguneulam in terrore, id est
testea vasa, seu corpora Assyriorum per
modum lagunculorum terrena atque fra-
gilia, *in terrore,* id est in plaga horri-
bili, per angelum ea incinerando, ut di-
ctum est; *et excelsi statura,* id est magni
in exercitu Assyriorum velut gigantes, *suc-* B
cidentur, id est, velut arbores infructuo-
sæ radicitus evellentur, occidentur, et in
ignem æternum mittentur; *et sublimes,* id
est superbi seu nobiles, *humiliabuntur*
per pœnas. *Et subvertentur condensa sal-* 34
tus ejus ferro, id est, copiosa multitudo
exercitus Assyriorum destruetur gladio seu
potentia angeli : quæ dicitur ferrum, eo
quod nihil terrenum ei resistere queat,
sicut nec aliquod metallum prævalet fer-
ro; *et Libanus,* id est ipse rex Sennache-
rib, sæculari potentia altus et candidus,
cum excelsis, id est cum principibus suis,
cadet : nam rediens Niniven, a propriis Is. XXXVII,
filiis est occisus, ut infra dicetur. 37, 38.

ARTICULUS XXV

TROPOLOGICA DECLARATIO EJUSDEM CAPITULI DECIMI.

PORRO exordium hujus capituli, quo di-
1 citur, *Væ qui condunt leges iniquas,*
et scribentes injustitiam scripserunt, de C
omnibus tyrannis, hæreticis, malis præla-
tis, et falsis legislatoribus dici potest. Hi
enim condunt aut servant leges iniquas,
id est mandata injusta, seu traditiones
perversas : quibus est pro ratione volun-
Sap. II, 11. tas, et qui illud Sapientiæ dicunt : Sit
autem fortitudo nostra lex justitiæ. Tali-
Ezech. XIII, 22. bus Dominus ait in Ezechiele : Mœrere
fecistis cor justi mendaciter, quem ego
non contristavi, et confortastis manus im-
pii. Observandum est itaque nobis, quod
Lev. XIX, 35. in Levitico præcipit Dominus : Nolite fa- D
cere iniquum aliquid in judicio, in regula,
in pondere, in mensura. Conditoribus au-
tem seu observatoribus legum injustarum,
Sap. VI, 5, 6. ait Scriptura : Quum essetis ministri regni
Dei, non recte judicastis, nec custodistis
legem justitiæ, neque secundum volunta-
tem Dei ambulastis; cito et horrende ap-
3 parebit vobis. *Quid facietis in die visita-*
tionis, et calamitatis de longe venientis, id
est, in die judicii vestri particularis, quan-
do mox a corporibus separati, judicandi
estis a Deo, et item in die judicii univer-
salis atque extremi? Visitatio autem Dei,
aliquando sumitur in bono, aliquando in
malo. Dum enim Deus indulgentiam, gra-
tiam, aut gloriam tribuit aut infundit,
dicitur visitare in bono, sicut in Psalmo
oramus : Visita nos, Domine, in salutari Ps. CV, 4.
tuo. Dum autem peccata nostra ulciscitur,
dicitur visitare in malo. Pœna quoque est
duplex : scilicet temporalis et medicina-
lis; et quum hanc pœnam Deus infligit,
visitat ut judex benignus. Alia est pœna
æterna et damnatoria : quam quum Deus
infligit, dicitur visitare ut judex districtus.
Væ Assur. Virga furoris mei et baculus 5
ipse est. Istud de omni principe superbo,
crudeli prælato, et homine violento intel-
ligi potest. Hi quippe sunt virga et bacu-
lus, quo corrigit Deus electos : sed quoniam
ipsi concessa sibi potentia abutuntur, po-
tiusque intendunt exstirpare atque occide-
re, quam modeste castigare; idcirco perac-
to eorum ministerio, projiciuntur in ignem
æternum. Interim tamen mittuntur *ad gen-* 6
tem fallacem seu peccatricem cui iratus
est furor Domini.

12 *Et erit, quum impleverit Dominus ope-*
ra sua in monte Sion, id est, quum Eccle-
siam gratiose stabiliverit, et donis Spiritus
Sancti eam repleverit : *Visitabo super fru-*
ctum magnifici cordis regis Assur : id est,
prædictorum impiorum ac persecutorum
Ecclesiæ opera destruet, peccata damna-
13 bit, et eos succumbere faciet. *Dixit enim*
Assur rex, id est quilibet præfiguratus per
regem Assyriorum : *In fortitudine manus*
meæ ego *feci, et in sapientia mea intelle-*
xi. Hoc dicunt Pelagiani, et omnes qui se
sine divinæ gratiæ adjutorio aliquid posse
promereri arbitrantur, aut propriis viri-
bus quod faciunt largiuntur ; nec in Do-
mino, sed in se ipsis gloriantur. Isti au-
tem non credunt, aut certe non advertunt
Joann. xv, 5. illud Salvatoris : Sine me nihil potestis
II Cor. III, 5. facere. Secundum Apostolum quoque, Non
sumus sufficientes cogitare aliquid a no-
bis quasi ex nobis ; sed sufficientia nostra
ex Deo est. Non ergo sufficit nobis virtus
nostra ad bene vivendum, neque ingeni-
um nostrum aut humana scientia ad recte
discernendum ; sed gratia et illuminatione
Spiritus Sancti in omnibus indigemus. Quæ
autem in isto capitulo scripta sunt de præ-
sumptione regis Assyriorum contra Judæ-
os ac ceteras gentes, intelligi possunt de
jactantia hæreticorum et ceterorum per-
secutorum Ecclesiæ ; et qualiter ad hoc
littera valeat applicari, ex præcedentis ex-
positione articuli facile innotescit.
16 *Propter hoc mittet dominator Dominus*
in pinguibus ejus tenuitatem, id est, hære-
ticorum magistros et principes in malitia
incrassatos consumet ; *et subtus gloriam*
ejus, id est infra simulatam sanctitatem
hæreticorum, infra apparentem felicitatem
hominum mundanorum, *succensa ardebit*
quasi combustio ignis, id est, interiora eo-
rum, imo et corpus et animam inflam-
mabit ignis inferni, nec aliquid proderit
eis gloria vana impiorum. Sic ergo Domi-
nus, qui suos electos ad tempus tribulari
permittit, tandem liberat ipsos, prout in
Thren. III, 31, 32. Threnis dicitur : Quia non repellet in sem-
piternum Dominus : quia etsi abjecit, mi-

serebitur secundum multitudinem miseri-
cordiarum suarum. *Et erit lumen Israel,* 17
id est Christus, de quo paulo ante dictum
est : Populus qui sedebat in tenebris, vidit Is. IX, 2.
lucem magnam ; et, Erat lux vera, quæ Joann. I, 9.
illuminat omnem hominem ; *in igne,* quia
per ignem materialem, vel ignem magnæ
tribulationis frequenter interficit perfidos
et perversos in præsenti. Ecclesia quippe
virtute et nomine Christi comburit hære-
ticos. Unde Sophonias ait : In igne zeli Dei Soph. I, 18.
devorabitur omnis terra. *Et Sanctus* Isra-
el *in flamma,* id est, Christus, qui est San-
ctus sanctificans Israelem, seu populum
christianum, erit in flamma in die judi-
cii, quando venturus est judicare vivos et
mortuos, sæculumque per ignem. Propter
quod scriptum est apud Nahum : Dominus, Nahum I, 3.
in tempestate et turbine viæ ejus ; atque
in Psalmo, Ignis ante ipsum præcedet, et Ps. XCVI, 3.
inflammabit in circuitu inimicos ejus. *Et*
succendetur et devorabitur spina ejus et
vepres, id est, fraudulenta insidiatio, et
cetera impiorum peccata ignis ardore pu-
nientur. *Et erit terrore profugus,* id est, 18
inimicus Ecclesiæ videns plagam Dei con-
sortibus suis inflictam, territus fugere cu-
piet, ne patiatur similia. *Et reliquiæ ligni* 19
saltus ejus præ paucitate numerabuntur.
Hoc impletur, quando collectio inimico-
rum Ecclesiæ usque adeo trucidatur, ut
vix pauci permaneant. Multitudo autem
sive exercitus impiorum, lignum saltus
vocatur, propter rationem præhabitam.
Et erit in die illa : Non adjiciet resi- 20
duum Israel inniti super eo qui percutit
eos, sed innitetur super Sanctum Israel
in veritate : id est, quum ita percussi fue-
rint hostes justorum, tunc Christiani qui
persecutionem eorum evaserunt, non am-
plius sperabunt in potentibus hujus mun-
di, a quibus ubertim opprimuntur, sed
confident in Domino vere et perseveran-
ter. *Reliquiæ convertentur,* quia pauci de 21
populis salvabuntur.
Hæc dicit Dominus : Noli timere, popu- 24
lus meus, habitator Sion. O Christiani, qui
opere et fide perseveratis in ecclesiastica

unitate, et qui jam per contemplationem A
et spem habitatis in cœlesti Sion; quorum
Philipp. III, 20. videlicet conversatio est in cœlis, quorum
thesaurus et cor in Deo reposita sunt : ne
formidetis inordinate *ab Assur*, id est a
diabolo, seu hujus mundi principibus, qui
justos affligunt. *In virga enim percutiet
te*, id est, ad tempus tentabit te, et aliqualem
molestiam inferet, et ad venialia peccata
te pertrahet. Quum respexerit te sibi
resistere, nec velle illicitis assentire, tunc
et baculum suum levabit super te, id est,
durius tibi instabit, graviora minabitur, et B
ad peccata mortalia laborabit te inducere,
in via Ægypti, id est secundum operationem
hujus mundi, proponendo videlicet
divitias et delicias sæculi. Quod si ita
non profecerit, proponet tormenta et aspera
mundi, quatenus vel prosperis, vel adversis
te frangat. Ideo autem timere non
25 debes. *Adhuc enim modicum, et consummabitur
indignatio mea super scelus eo-*
I Cor. x, 13. *rum*, id est, cito tibi succurram, nec patiar
te tentari et impugnari supra quam
valeas ferre, et inimicos tuos dejiciam, at- C
que peccata eorum juste ulciscar. Hæc est
consolatio bona omnium in tentatione diabolica
aut persecutione humana exsistentium,
quoniam his Deus auxilium pollicetur.
Unde secundo Paralipomenon dicitur:
II Par. xx, 17. State confidenter, et videbitis auxilium
Domini super vos. In Psalmo quoque Dominus
clementissime ait de homine justo
Ps. xc, 15. et tribulato : Clamavit ad me, et ego exaudiam
eum; cum ipso sum in tribulatione;
eripiam eum, et glorificabo eum. Cur
ergo tribulationem expavescimus, et non D
potius cordialiter desideramus, quum Dominus
dicat se esse nobiscum in tempore
tribulationis, vel potius in ipsa tribulatio-
26 ne? *Et suscitabit super eum*, id est tentatorem
seu persecutorem, *Dominus, flagellum
juxta plagam Madian :* id est, non
humana, sed divina virtute faciet eum su-
Judic. VII, 19-25. perari et cadere, quemadmodum victi sunt
Madianitæ a Gedeone. Unde in Matthæo le-
Matth. x, 1. gitur : Dedit Jesus discipulis suis potestatem
spirituum immundorum.

In die illa auferetur onus ejus, id est 27
tentatio seu peccatum, *de humero tuo :*
quia per gratiam Dei pugnantis pro te, a
peccato commisso purgaberis; et malum,
ad quod te inducere est molitus, non incides;
et gaudens cantabis : Benedictus Do- Ps. CXXIII, 6.
minus qui non dedit nos in captionem
dentibus eorum. *Et jugum ejus de collo
tuo*, id est, a misera servitute, qua peccatis
atque dæmonibus serviebas, per gratiam
Christi salvaberis : venit enim Filius Luc XIX, 10.
hominis quærere et salvum facere quod
periit. *Et computrescet jugum a facie
olei :* id est, obligatio culpæ, et omnis miseria
atque afflictio nostra dissolvetur et
fugiet a divinæ pietatis adspectu; imo ab
omnibus malis pœnæ et culpæ tandem
eruentur electi, virtute et merito Christi.
De hoc jugo scriptum est : Jugum grave Eccli. XL, 1.
super filios Adam, a die exitus de ventre
matris eorum, usque in diem sepulturæ in
matrem omnium. Propter hoc clamat Apostolus
: Infelix ego homo! quis me libera- Rom. VII, 24.
bit de corpore mortis hujus? et respondet:
Gratia Dei per Dominum nostrum Jesum Ibid. 25.
Christum.

Veniet in Ajoth, transibit in Magron. 28
Sicut hoc loco describitur ordo accessus
regis Assyriorum contra Jerusalem ; sic
dæmon accedit ad animam quodam ordine
impugnationis, proponendo in primis aliqua
apparenter bona, seu minus mala, sicque
paulatim progreditur ad deteriora.
Longum vero et forsitan legenti fastidiosum
foret, singula verba hæc moralizare :
propterea de sensu morali intendo me pro
viribus expedire.

Ecce dominator Dominus confringet la- 33
gunculam in terrore. Hoc quidam exponunt
de passione corporis Christi, quod
appellatur laguncula, quoniam erat de terra,
fuitque in eo fons aquæ vivæ, et habi- Coloss. II, 9.
tavit in ipso plenitudo divinitatis corporaliter.
Porro quæ sequuntur, *et excelsi
statura succidentur*, etc., exponunt de Judæorum
destructione : quæ tamen generaliter
intelligi possunt de finali superborum
omnium dejectione.

ARTICULUS XXVI

ELUCIDATIO CAPITULI UNDECIMI : EGREDIETUR VIRGA.

RURSUS revertitur sacratissimus Isa-
ias ad conscribenda Christi mysteria :
quod utique est principale suum intentum
1 in toto hoc libro. Ait ergo : *Egredietur
virga de radice Jesse :* id est, virgo Maria
nascetur de semine Isai, qui dictus est
Jesse, eratque pater David. Dicitur autem
virgo Maria, virga, quoniam erat in om-
ni virtute erecta, per contemplationem ad
cœlestia elevata, gracilis, fructuosa. Unde
Cant. III, 6. de ea in Canticis dicitur : Quæ est ista
quæ ascendit per desertum sicut virgula
fumi ? *Et flos de radice ejus ascendet :*
id est, Christus de semine Jesse gignetur.
Rom. I, 3. Quum enim, secundum Apostolum, Chri-
stus factus sit ei, scilicet Deo, ex semi-
ne David secundum carnem, palam est
quod natus sit ex semine Jesse patris Da-
vid. Vel, Flos de radice ejus ascendet, id
est, Christus ex purissimis sanguinibus
virgæ hujus seu virginis Mariæ nascetur,
Luc. I, 35. quemadmodum Gabriel ait ad eam : Quod
nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius
Dei. Dicitur autem Christus flos, propter
immunitatem ab omni peccato, propter
pulchritudinem suam, et propter suavissi-
mum omnium virtutum odorem in eo con-
sistentem. Propter quod ait in Canticis :
Cant. II, 1. Ego flos campi et lilium convallium. *Et
2 requiescet super eum spiritus Domini :*
id est, Spiritus Sanctus semper immobili-
ter a suæ nativitatis exordio in ipso ma-
Joann. III, 34. nebit, quia ut dicitur apud Joannem, Non
ad mensuram dat Deus Spiritum, haud du-
bium quin homini Christo. Et in signum
Luc. III, 21, 22. hujus, Christo baptizato, descendit Spiri-
tus Sanctus corporali specie sicut columba
in ipsum, ut habetur apud Lucam. Hinc
quoque Dominus dixit Joanni Baptistæ de
Joann. I, 33. Christo : Super quem videris Spiritum de-
A scendentem, et manentem super eum, hic
est qui baptizat in Spiritu Sancto.

Deinde Propheta Spiritum Sanctum mul-
tis nominibus nominat, videlicet septem,
secundum septem dona ab ipso manan-
tia. Deus enim, qui in se unus et sim-
plex est, nomina multa sortitur secundum
diversitatem suorum effectuum. Itaque
subdit : *Spiritus sapientiæ et intellectus,
spiritus consilii et fortitudinis, spiritus
scientiæ et pietatis,* id est Spiritus Sanctus,
qui est largitor et fons sapientiæ, et ce-
B terorum quæ sequuntur, quæ etiam spe-
cialiter dona Spiritus Sancti appellantur ;
et replebit eum spiritus timoris Domini, 3
id est, Christus homo plenus erat dono
timoris seu filiali et casto timore Dei,
quantum ad actum timoris qui est reve-
reri : nam quantum ad hunc actum, per-
manet timor iste in patria. Non tamen fuit
in Christo, quantum ad formidinem mali
culpæ, quoniam Christus scivit se non
posse peccare ; nec quantum ad formidi-
nem mali pœnæ, scilicet separationis a
C Deo, vel condemnationis, aut similis mali,
quod pro propria culpa infligitur.

Denique in verbis his tanguntur dona
Spiritus Sancti, non solum quantum ad
certum numerum, sed etiam quoad debi-
tum ordinem, ita quod digniora præpo-
nuntur, et ea quæ magis ad invicem conve-
niunt, combinantur. Sciendum ergo, quod
dona Spiritus Sancti sunt habitus quidam
seu habituales dispositiones in anima, a
Spiritu Sancto per creationem infusæ, in
adjutorium seu expeditionem virtutum
D concessæ : per quas redditur anima bene
mobilis a Spiritu Sancto in ordine ad fi-
nem supernaturalem. Quemadmodum enim
duplex ponitur finis hominis, scilicet na-

turalis, de quo loquuntur philosophi, et supernaturalis, de quo tractant theologi; sic duplex est motor ac regula actuum humanorum, videlicet ratio naturalis, et Spiritus Sanctus. Et sicut virtutes perficiunt vires animæ, quatenus rationis dictamen sequantur; sic dona perficiunt ipsas virtutes, quatenus anima a Spiritu Sancto in omnibus prompte sit mobilis: quia ut
Rom. VIII, 14. ait Apostolus, Quicumque Spiritu Dei aguntur, hi filii sunt Dei. Quum enim motio animæ quæ est a Spiritu Sancto, sit supernaturalis, atque ad supernaturalem beatitudinem ordinata, indiget anima quibusdam supernaturalibus habitibus, quibus disponatur ad recipiendum influxum inspirationis divinæ, seu motionem Spiritus Sancti: et hi habitus sunt dona Spiritus Sancti, quæ non habentur sine caritate et gratia gratificante. Et qui caritatem habet, etiam septem dona Spiritus Sancti habet secundum aliquem gradum.

Porro anima movetur a Spiritu Sancto ad duo, videlicet ad cognitionem veri, et ad dilectionem operationemque boni. Circa veritatis quoque notitiam perficitur anima dupliciter: primo, ut eam percipiat; secundo, ut percepta recte judicet. Similiter circa amorem operationemque boni dupliciter perficitur anima: primo, ut impedimentis boni efficaciter resistat; secundo, ut ipsi bono digne inhæreat. Omnia autem dona sunt in ratione vel voluntate, quoniam hæ duæ potentiæ directe moventur a Spiritu Sancto. Ratio vero est duplex, videlicet speculativa et practica. Ad hoc itaque quod ratio speculativa faciliter mobilis sit a Spiritu Sancto, quoad apprehensionem seu perceptionem, vel acquisitionem veritatis divinorum ac necessariorum, de quibus est fides; indiget dono intellectus, per quem anima illustratur, ut ea quæ fidei sunt, quodammodo penetret, et clare cognoscat, ita ut sciat eis firmiter esse assentiendum. Ut autem de his rectum sortiatur judicium, indiget dono sapientiæ, per quam sapit, gustat, atque discernit veritatem divinorum sub

A fide cadentium. Denique donum consilii perficit rationem practicam circa apprehensionem veritatis in rebus actibusque humanis, ita ut anima hoc dono ornata, capax sit inspirationis Spiritus Sancti in consiliando de rebus agendis ac negotiis dubiosis. Quantum vero ad rectum judicium de hujuscemodi veritate, perficitur anima dono scientiæ. Alia tria dona, videlicet fortitudo, pietas, timor, perficiunt voluntatem: fortitudo, ut invicte exsequatur quæ bona sunt, non cedens periculis;
B pietas, ut ad alios bene se habeat; timor, ne propter blandimenta concupiscentiarum a bono recedat.

His donis anima Christi plenissima fuit et est, et de plenitudine ejus omnes accipimus. *Joann.* I, 16.

Non secundum visionem oculorum judicabit: id est, Christus in primo suo adventu et deinceps, non judicabit de aliquo secundum ea quæ foris apparent, vel secundum corporalium oculorum intuitum. Unde ipse: Nolite, inquit, secundum fa- *Ibid.* VII, 24.
C ciem judicare. *Neque secundum auditum aurium arguet,* id est, secundum humanas accusationes seu exteriores sermones non reprehendet, neque ab aliquo de judicandis edoceri egebit, quemadmodum apud Joannem habetur: Opus ei non erat ut *Ibid.* II, 25. quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine. Quod autem Christus secundum exterius visa atque audita non judicavit, frequenter patet in Evangelio. Unde quum sibi dixissent Judæi, Magister, scimus quia ve- *Matth.* XXII, 16.
D rax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo, non enim respicis personam hominis: respondit, Quid *Ibid.* 18. me tentatis, hypocritæ? Christus enim de omnibus judicat secundum infallibilem scientiam in ipso exsistentem. Est autem in Christo scientia increata, per quam de omnibus judicat auctoritative, quemadmodum Pater et Spiritus Sanctus: et quantum ad istam scientiam, convenit ei non secundum visionem oculorum judicare, juxta illud: Non juxta intuitum hominis *I Reg.* XVI, 7.

ego judico : homo enim videt quæ parent, A
Deus autem intuetur cor. Est quoque in
Christo scientia creata, per quam universa
cognoscit quæ unquam fuerunt, erunt, vel
sunt : et per hanc scientiam judicat Chri-
stus ut homo instrumentaliter, tanquam to-
tius Trinitatis minister in proferendo ju-
dicium. Et quantum ad istam scientiam,
convenit etiam ei non secundum visionem
oculorum judicare, nec secundum auditum
Joann. VIII, 28. aurium. Propter quod ait in Evangelio :
Sicut docuit me Pater, sic loquor.

Quoniam vero jam dixit quomodo Chri-
stus non judicat, consequenter ostendit
4 quomodo judicet. *Sed judicabit in justitia
pauperes*, id est, spontanee pauperes seu
humiles, juste judicabit, dando pro eis
Matth. V, 3. sententiam sicut locutus est : Beati paupe-
res spiritu, etc. Hinc et in Psalmo de Chri-
Ps. LXXI, 4. sto inducitur : Judicabit pauperes populi,
et salvos faciet filios pauperum. *Et arguet
in æquitate pro mansuetis terræ*, id est,
mites defendet ab accusatione pravorum,
pravosque redarguet. Hoc fecit Christus,
Matth. XV, 1-3. quando (ut in Matthæo legitur) Pharisæis
suos discipulos increpantibus, eo quod
manducarent manibus non lotis, respon-
dit : Quare et vos transgredimini manda-
tum Dei propter traditiones vestras ? Pro-
Ps. LXXI, 12. pter quod ait Psalmista : Quia liberabit
pauperem a potente. Vel, Arguet in æqui-
tate pro mansuetis terræ, id est, ipsos
mansuetos, quum erraverint, juste repre-
Matth. XVI, 23. hendet. Unde ad Petrum ait : Vade post
me, satana, quia non sapis ea quæ Dei
Marc. VIII, 17. sunt. Et alibi dicit Apostolis : Adhuc cæ-
catum habetis cor vestrum ? Joannique et
Ibid. X, 38. Jacobo, Nescitis (inquit) quid petatis ; et
Luc. IX, 55. iterum, Nescitis cujus spiritus estis.

Et percutiet terram virga oris sui, id
est, homines in terra habitantes, præser-
tim terrenos atque carnales, suis sermoni-
bus increpabit, et corda eorum terrebit.
Hi Christi sermones erant sagittæ acutæ,
et ista percussio est dejectio populorum,
Ps. XLIV, 6. de quibus fertur in Psalmo : Sagittæ tuæ
acutæ, populi sub te cadent. Unde in Evan-
Matth. X, 34. gelio loquitur : Non veni pacem mittere,
sed gladium. Non mediocriter percussit
Christus terram, quando Scribis et Phari-
sæis ambitiosis et cupidis dixit : Væ vobis, Matth. XXIII, 25.
Scribæ et Pharisæi hypocritæ, qui munda-
tis quod deforis est calicis et paropsidis ;
intus autem pleni estis rapina et immun-
ditia. Væ vobis, qui similes estis sepulcris Ibid. 27.
dealbatis, etc. *Et spiritu labiorum suorum*,
id est oris sui imperio, seu virtute sui
sermonis, *interficiet*, ante finale judici-
um, *impium*, scilicet Antichristum, de quo
fertur in Psalmo : Cadet quum dominatus Ps. X, 10, sec. Hebr. Ps. IX, 6.
B fuerit pauperum ; et rursus ibidem, Incre-
pasti gentes, et periit impius. Huic sermo-
ni prophetico concordat illud Apostoli ad
Thessalonicenses : Revelabitur ille iniquus, II Thess. II, 8.
quem Dominus Jesus interficiet spiritu
oris sui.

Et erit justitia cingulum lumborum 5
ejus : id est, spirituales lumbi Christi
erunt præcincti justitia, sicut ipse horta-
tus est alios : Sint lumbi vestri præcincti. Luc. XII, 35.
Et Paulus ad Ephesios : State succincti Ephes. VI, 14.
lumbos vestros in veritate, induti loricam
C justitiæ. Hoc est quod de Christo ait Psal-
mista : Accingere gladio tuo super femur Ps. XLIV, 4.
tuum, potentissime. Possumus autem per
lumbos intelligere appetitum sensitivum,
qui tunc justitia cingitur quando in omni-
bus rationis imperio subjugatur : quod ma-
xime erat in Christo. *Et fides* : non prout
est virtus theologica, quia non erat purus
viator, sed verus comprehensor. Sumitur
autem hoc loco fides pro fidelitate, seu
certitudine fidei : et ista est *cinctorium
renum ejus* : quoniam sicut in Psalmo can-
D tatur, Rectum est verbum Domini, et om- Ps. XXXII, 4.
nia opera ejus in fide ; itemque, Fidelis Ps. CXLIV, 13.
Dominus in verbis suis. Possumus vero
per renes Christi intelligere spiritualem
fecunditatem ipsius, qua, secundum Apo-
stolum, multos filios adduxit in gloriam. Hebr. II, 10.
Per hoc ergo quod justitia dicitur cingu-
lum lumborum Christi, et fides cinctorium
renum ejus, designatur quod ipse intus et
foris, mente et corpore, æquitate ac fide-
litate fuerit plenus. Quidam vero exponunt
sic : Et erit justitia cingulum lumborum

ejus, et fides cinctorium renum ejus : id A
est, justi et fideles Christo conjungentur
et adhærebunt, quemadmodum zona et
lumbare adhærent homini eis utenti. Unde
Jer. XIII, 11. per Jeremiam Dominus protestatur : Sicut
adhæret lumbare ad lumbos viri, sic ag-
glutinavi mihi domum Israel et domum
Juda, ut essent mihi in populum. Huicque
expositioni consonat translatio Chaldaica,
quæ est : Et erunt justi circa eum, et agen-
tes fideliter, appropinquantes ei.
6 *Habitabit lupus cum agno, et pardus*
cum hœdo accubabit. Ista et quæ sequun- B
tur, excæcati Judæi litteraliter putant in-
telligenda in primo Christi adventu, ita
quod tunc omnia bruta quantumcumque
sæva et indomabilia, propriam feritatem
deponent, mansuescent, atque domestica
erunt, in tantum ut nec sibi invicem no-
ceant, neque hominibus. Et quia in adven-
tu Jesu Nazareni ista impleta non sunt,
credere nolunt eum exsistere Christum.
Sed istud faciliter reprobatur. Aut enim
omnia quæ in isto dicuntur capitulo, litte-
raliter accipienda sunt, aut quædam spi- C
ritualiter accipi oportet. Si primum, ergo
ad litteram Christus erit flos, et lumbi
ejus corporei justitia præcingentur; si se-
cundum, tunc qua ratione virga, flos, lum-
bi et renes spiritualiter exponuntur, etiam
lupus, agnus, pardus, hœdus, et reliqua
spiritualiter accipiuntur. Denique sacra
Scriptura frequenter metaphorice loqui-
tur, atque nominibus bestiarum homines
designantur, quemadmodum in Genesi Ju-
Gen. XLIX, 9, 14, 17, 27. das vocatur catulus leonis, Issachar asinus
fortis, Dan coluber in via, Benjamin lupus D
rapax.
Est igitur sensus : *Habitabit* in Christi
Ecclesia *lupus,* id est homo quondam per-
secutor et raptor, *cum agno,* id est cum
homine innocente. Hoc in Paulo qui de-
vastavit Ecclesiam, spiritualiter est imple-
Act. IX, 1-21. tum, quando veniens Damascum, moratus
est cum Anania, viro mansueto ac inno-
Matth. X, 16. cente. Denique Christus ait Apostolis : Ec-
ce mitto vos sicut oves in medio luporum.
Quum autem lupi illi ad Christum conver-
si sunt, tunc habitaverunt lupi cum agnis.
Et pardus cum hœdo. Pardus est animal
varios habens colores, juxta illud Jere-
miæ : Si mutare potest Æthiops pellem *Jer.* XIII, 23.
suam, et pardus varietates suas. Unde per
pardum significantur, qui olim diverso-
rum vitiorum maculis infecti fuerunt. Hœ-
dus quandoque in malo accipitur, sicut
quum in Evangelio legitur, Statuet agnos *Matth.* XXV, 33.
a dextris, et hœdos a sinistris; quandoque
vero in bono, ut quum Moyses ait, Immo- *Exod.* XII, 6.
labit hœdum multitudo filiorum Israel.
Per hœdum ergo nunc designantur, qui se
ipsos sanctificant Deo, quemadmodum Ro-
manos monet Apostolus : Obsecro vos, fra- *Rom.* XII, 1.
tres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis
corpora vestra hostiam viventem, sanctam,
Deo placentem. Itaque, *pardus,* id est, qui
erat variis vitiis implicatus, *cum hœdo,*
id est cum eo qui propter Deum morti- *Ps.* XLIII, 22.
ficabatur tota die, *accubabit,* id est, vivet
et habitabit post suam conversionem ad
Christum. Hoc in gentibus ad fidem con-
versis impletum est.
Vitulus, id est, qui erat inquietus et
petulans, *et leo,* id est homo ferox, *et ovis,*
id est pius ac humilis, *simul morabuntur,*
id est, concorditer servient Domino, qui
habitare facit unius moris in domo. *Et* *Ps.* LXVII, 7.
puer parvulus minabit eos, id est, humilis
pastor ad puerorum innocentiam conver- *Matth.* XVIII, 3.
sus, diriget eos ; et obedient ei. Talis puer
erat Timotheus, ad quem loquitur Paulus :
Nemo adolescentiam tuam contemnat. *Vi-* *I Tim.* IV, 12.
tulus, de quo nunc dictum est, *et ursus,* 7
id est carnalis, sive in propria fortitudine
sua glorians, *pascentur* pretiosissimo edu-
lio corporis et sanguinis Christi, et gratia
Dei, seu alimonia corporali inter fideles,
quum fuerint conversi ad Salvatorem. *Si-*
mul requiescent catuli eorum, id est, filii
eorum spirituales sive carnales atque fa-
miliæ in domo Dei stabiliter commane-
bunt, sequentes patrum suorum vestigia.
Et leo quasi bos comedet paleas, id est,
nobilis, potens et delicatus, rustico cibo
erit contentus, in tantum ut quum infir-
mus fuerit, olera manducet. *Rom.* XIV, 2.

8 *Et delectabitur infans ab ubere,* id est
I Cor. xiv, 20. innocens, et malitia non sensibus puer,
seu in Christo renatus, qui implet illud
I Petr. ii, 2. Petri : Quasi modo geniti infantes, ratio-
nabiles, sine dolo, lac concupiscite; *super*
foramina aspidis, id est super eos quos
ingressus est et obsedit diabolus, ejicien-
do de eorum corporibus dæmones. *Et in*
cavernam reguli, id est in corpus a vene-
noso et pessimo dæmone obsessum, *qui*
ablactatus fuerit, id est homo perfectus,
Hebr. v, 14. qui solidum cibum capere valet, nec in-
diget lacte parvulorum, *manum suam*
mittet, id est, potestatem suam extendet,
non solum orando, sed etiam imperando
extrahens dæmonem ab obsesso. Non enim
omnia dæmonia æque faciliter ejiciuntur.
Unde quum Apostoli ante Christi passio-
nem, quemdam a dæmone liberare non
Marc. ix, 27, 28. potuissent, sciscitati sunt Dominum, Quare
nos non potuimus ejicere eum? tandem
respondit : Hoc genus dæmoniorum in nul-
lo potest exire, nisi in oratione et jejunio.
Hæc omnia in ipsis Apostolis successori-
busque ipsorum impleta sunt : quibus ait
Luc. x, 19. Salvator : Ecce dedi vobis potestatem cal-
candi super serpentes et scorpiones, et
super omnem virtutem inimici; et nihil
Marc. xvi, 17. vobis nocebit. Et alibi : Signa eos qui cre-
diderint, hæc sequentur : In nomine meo
dæmonia ejicient. Quod autem de hac po-
testate delectati sint discipuli, patet ex eo
Luc. x, 17. quod Lucas disseruit : Reversi sunt, inquit,
septuaginta duo cum gaudio, dicentes :
Domine, in nomine tuo etiam dæmonia
subjiciuntur nobis.

9 *Non nocebunt, et non occident in uni-*
verso monte sancto meo : id est, omnes
vere fideles, videlicet re et nomine Chri-
stiani, sibi invicem nocumentum non in-
ferent in tota Ecclesia, quæ est mons
Is. ii, 2. Dei, sicut superius dictum est : Erit in no-
vissimis diebus præparatus mons domus
Domini. Unde de primitiva Ecclesia in
Act. iv, 32. monte Sion congregata scribitur : Multitu-
dinis credentium erat cor unum et anima
una. Quod utique Christus omnibus suis
Joann. xiii, 34. jubet fidelibus : Mandatum, inquiens, no-
A vum do vobis, ut diligatis invicem, sicut
dilexi vos. Et omnibus nobis Paulus ait :
Nulli malum pro malo reddentes; et, Non Rom. xii, 17;
quæ sua sunt singuli considerantes, sed Philipp. ii, 4; Rom. xii,
quæ aliorum; et, Noli vinci a malo, sed 21.
vince in bono malum. Qui tales sunt, non
nocent, neque occidunt in universo monte
Dei.

Consequenter ponit Propheta causam
prædictorum, videlicet mutuæ cohabitati-
onis hominum tam diversorum. *Quia re-*
pleta est terra, id est habitantes in terra
B seu ipsa Ecclesia, *scientia Domini,* id est
doctrina evangelica Christi, quam per uni-
versum mundum prædicaverunt Apostoli :
ad quorum prædicationem conversi sunt
multi senes, juvenes, nobiles, et ignobi-
les, imo de omni genere hominum aliqui,
qui propter evangelica præcepta atque
consilia pristinos mores deseruerunt, et in
Ecclesia concorditer conversari cœperunt.
Repleta est ergo terra scientia Domini, *sic-*
ut aquæ maris operientes, id est multum
copiose et effluenter, quemadmodum aquæ
C maris, quæ terram operiunt, vehementer
abundant. Unde in Actibus Paulus testa-
tur : Tempora prioris ignorantiæ despi- Act. xvii,
ciens Deus, nunc annuntiat hominibus ut 30.
omnes ubique pœnitentiam agant; et ad
Ephesios, Aliis generationibus non est agni- Ephes. iii,
tum, sicut revelatum est sanctis Apostolis. 5.
De hac plenitudine scientiæ Dei tempore
gratiæ, scriptum est : Non docebit vir ultra Jer. xxxi,
proximum suum, dicens, Cognosce Domi- 34.
num : omnes enim cognoscent me, a mi-
nore eorum usque ad maximum, dicit
D Dominus. Sed contrariari videtur illud
Osee : Non est scientia Dei in terra. Et Osee iv, 1.
respondendum, quod hoc accipi potest de
terra Israel, in qua tunc viguit idololatria;
vel per terram intelliguntur carnales at-
que terreni, quorum prudentia mors est. Rom. viii,
Et revera nunquam scientia divinorum in 6.
tantum abundavit in mundo, sicut ab eo
tempore quo ipsemet Dominus in terris Baruch iii,
visus est, et inter homines conversatus. 38.
Unde Christus dicebat : Est scriptum in Joann. vi,
Prophetis, Erunt omnes docibiles Dei. Hoc 45.

enim Isaias et Jeremias quantum ad sensum dixerunt; et hoc, tempore evangelicæ legis exstat impletum. Porro ex his constat, quod ea quæ dicta sunt, non sint de animalibus irrationalibus et eorum domesticatione intelligenda. Quid enim ad domesticationem eorum pertineret aut conferret, quod terra repleta est scientia Domini?

10 *In die illa,* id est, quum terra fuerit, sicut nunc dictum est, impleta scientia Domini, scilicet post Christi passionem et Evangelii prædicationem, *radix Jesse,* id est Christus de semine Jesse descendens, *qui stat in signum populorum,* id est, ad quem tanquam ad salvatorem, omnium populorum oculi diriguntur atque respiciunt. *Luc.* II, 30, 31. Unde Simeon ait : Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti, etc. Stetit quoque in signum populorum, quando *Joann.* III, 14, 15. elevatus erat in cruce, prout dixit : Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, etc. Serpens ille æneus, de quo Dominus *Num.* XXI, 8. Moysi dixit, Fac serpentem æneum, et pone pro signo, etc., erat figura Christi crucifixi, quem quum peccator læsus vulnere culpæ fideliter intuetur, sanatur et reviviscit. Potest autem dici, quod Christus A dicitur radix Jesse, quoniam licet secundum naturam assumptam sit eo posterior, et natus ex eo, tamen secundum divinitatem est eo anterior, et creator et fundamentum ipsius. *Ipsum gentes deprecabuntur,* omnes videlicet Christiani ex gentibus orti.

Et erit sepulcrum ejus gloriosum, id est, famosum et honorandum : ex omnibus enim finibus mundi visitatur a Christianis, et cum summa devotione honoratur. Vel dicitur sepulcrum Christi gloriosum, B quia honeste sepultus est. Ut enim apud Joannem legitur, Joseph ab Arimathea, *Joann.* XIX, 38-42. nobilis utique decurio, tulit corpus Jesu de cruce. Venit autem et Nicodemus ferens mixturam myrrhæ et aloes quasi libras centum. Acceperunt ergo corpus, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, etc. Erat vero in loco ubi crucifixus est, hortus; et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat : et ibi posuerunt Jesum. Secundum Hieronymum, ubi nos habemus, Erit sepulcrum C ejus gloriosum, Septuaginta transtulerunt, Et erit requies ejus honor : ad designandum quod mors Christi honorabilis esset; imo ipsa fuit mors mortis, et vita salusque mundi.

ARTICULUS XXVII

EXPOSITIO SEQUENTIS PARTIS HUJUS CAPITULI UNDECIMI.

FECIT autem in superioribus Isaias mentionem de multis mysteriis Christi, videlicet de nativitate ejus ex Virgine, de efficacia ejus in reprobando malum eligendoque bonum, de mysticis ejus nominibus, de divina majestate ipsius, et aliis multis : nunc in hujus capituli principio plenius descripsit mysterium incarnationis Christi, et septiformem gratiam Spiritus Sancti in eo, rectitudinem quoque judicio- D rum suorum; tandemque devenit ad passionem ejus, et dixit gloriosum esse debere ejus sepulcrum. Restabat autem ut panderet quomodo Christum omnes gentes deprecarentur, et qualiter ejus sepulcrum omnibus fieret honorandum. Hoc ergo nunc agit.

Et erit in die illa, id est eo tempore, 11
quum radix Jesse seu Christus steterit in signum populorum, videlicet exaltatus a

terra in cruce, vel certe in cœlo ad dexteram Patris : *Adjiciet Dominus secundo manum suam,* id est, Deus potestatem suam altera vice extendet, *ad possidendum residuum populi sui,* id est ad convertendum electos ex populo Judæorum : de quo resi-
Is. x, 21. duo dictum est, Reliquiæ convertentur. De
Rom. xi, 5. quo ait Apostolus : Sic ergo et hoc tempore reliquiæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt. Dicuntur autem Judæi ad fidem electi, residuum populi Dei, quoniam comparatione aliorum paucissimi erant. De quo residuo subditur : *quod relinquetur ab Assyriis, et ab Ægypto, et a Phetros, et ab Æthiopia, et ab Elam, et a Sennaar, et ab Emath, et ab insulis maris,* id est, quod in harum terrarum regionibus habitabit, neque a populo horum regnorum occidetur. Multi namque Judæorum habitantium in terris his, ad prædicationem Apostolorum crediderunt in Christum. Denique in Actibus habetur :
Act. ii, 5, 9-11. Erant in Jerusalem habitantes Judæi, viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est : Parthi et Medi et Elamitæ, et qui habitant Mesopotamiam, Judæam et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiam et Pamphyliam, Ægyptum et partes Libyæ quæ est circa Cyrenen, et advenæ Romani, Judæi quoque et proselyti, Cretes et Arabes. De istis autem subjungitur, quod di-
Ibid. 11. xerunt ad invicem : Audivimus eos (puta Apostolos) nostris linguis loquentes magnalia Dei. Unde patet quod multi istorum tunc crediderunt. Actuum quoque vicesimo primo Jacobus et alii dixerunt ad
Ibid. xxi, 20. Paulum : Vides, frater, quot millia hominum sunt in Judæis, qui crediderunt ? De isto ergo residuo loquitur nunc Propheta : Adjiciet vero Dominus manum suam secundo, ad possidendum hunc populum : quoniam primo misit Filium suum ad
Matth. xv, 24. oves perditas domus Israel; deinde misit Apostolos, per quorum doctrinam et signa convertit electos populi Judæorum.

12 *Et levabit* Dominus *signum in nationes,* id est, crucis vexillum faciet manifestari ac prædicari in terris gentilium; *et congregabit* spirituali congregatione per fidem et caritatem in unitate Ecclesiæ, *profugos Israel,* id est multos ex decem tribubus Israel, qui longe ante fuerunt a propria terra expulsi, et in prædictis regionibus morabantur; *et dispersos Juda colliget,* id est, ex tribu Juda natos, spiritualiter sicut jam dictum est, colliget in ecclesiastica unitate, *a quatuor plagis terræ,* id est ab oriente et occidente, aquilone et meridie, imo ab omnibus finibus mundi, in quibus multi eorum dispersi fuerunt, qui ab Apostolis sunt conversi. De hac autem Judæorum spirituali congregatione in primo Christi adventu et postmodum, frequenter loquuntur sancti Prophetæ, Ezechiel, Zacharias, et alii. Quæ excæcati Judæi corporaliter putant implenda : ita quod in primo adventu Messiæ, universi Judæi de omnibus mundi terminis adducerentur in terram Judææ; non attendentes quod sancti Prophetæ apertissime prædixerunt, populum Judæorum pro majori parte fuisse excæcandum in primo Christi adventu, sicut inferius sæpe patebit. Præterea evangelista Joannes Spiritu Sancto copiosissime adimpletus, docet hanc congregationem esse spiritualiter intelligendam, dum ait :
Jesus moriturus erat pro gente; et non Joann. xi, 51, 52.
tantum pro gente, sed ut filios Dei qui dispersi erant, congregaret in unum, ea
videlicet unitate de qua Paulus : Omnes, Galat. iii, 28.
inquit, vos unum estis in Christo. Et ipse
Salvator : Pater, rogo ut omnes unum sint, Joann. xvii, 20-23.
sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut sint consummati in unum.

Et auferetur zelus Ephraim : id est, 13
invidia Judæorum qui ex decem tribubus fuerint conversi, cessabit : ita quod non erit inter eos et ex tribu Juda conversos dissensio, ut erat tempore Isaiæ; *et hostes Juda peribunt,* id est, Ephratæi, qui ante eis inimicabantur, ipsis confœderabuntur.
In primitiva namque Ecclesia summa fuit Act. iv, 32.
inter eos concordia : in cujus figura duas
virgas, in quarum una scriptum erat no- Ezech. xxxvii, 16-19.
men Juda, atque in alia nomen Ephraim, copulavit [Propheta] ad invicem. Vel sic :

vertentur potione cadentes, puta gulosi,
et præsentis sæculi amore inebriati. Phi-
listiim quippe interpretatur, potione ca-
dentes. In horum humeros volare, est se
eis per opera sæculi et exemplaria appli-
care. *Simul prædabuntur filios orientis :*
id est, prædicatores verbi Dei, bona præ-
dicatione prædabuntur electos Christi, de
Zach. VI, 12. quo scriptum est per Zachariam : Ecce
vir, Oriens nomen ejus. In nullo enim fru-
ctificat prædicatio servorum Dei, nisi in
electis et prædestinatis. *Idumæa,* id est
terreni, *et Moab,* id est filii iniquitatis,
qui quantum ad culpam, nati sunt ex pa-
tre diabolo, *præceptum manus eorum :*
quoniam multi tales apostolicis præceptis
obtemperant post suam ad Dominum con-
Ephes. V, 8. versionem. Quibus ait Apostolus : Fuistis
aliquando tenebræ, nunc autem lux in Do-
mino. *Et filii Ammon,* id est, qui erant ali-
quando vitiis turbulenti, *obedientes erunt,*
I *Cor.* XIV, 40. implentes illud Apostoli : Omnia honeste
et secundum ordinem fiant in vobis. In-
terpretatur autem Moab, ex patre ; Ammon
vero, populus turbidus, seu mœrens.
15 *Et desolabit,* id est, consolatione priva-
bit, *Dominus linguam maris Ægypti,* id
est cupiditatem sæcularem, seu linguam
Ps. CXXXIX, 12. loquacem : quoniam vir linguosus non di-
Prov. XIII, 3. rigetur in terra ; et qui immoderatus est
ad loquendum, sentiet malum ; testante
I *Cor.* XV, 33. quoque Apostolo, Corrumpunt bonos mo-
res colloquia mala. Cupiditas vero, me-
rito nominatur lingua maris Ægypti, id
est hujus mundi vitiorum caligine pleni,
quia ad instar linguæ viri hydropici, om-
nia quærit sibi attrahere, incessabiliter
dicens : Affer, affer. Hanc Dominus de-
Matth. XIX, 24. solat, quia possibilius est camelum trans-
ire per foramen acus, quam divitem in-
trare in regnum cœlorum, sicut asserit
Veritas.

Et levabit Dominus *manum suam super*
flumen in fortitudine spiritus sui, et per-
cutiet eum in septem rivis. De diversis
fluminibus loquitur sacra Scriptura. Sunt
A enim flumina Babylonis, id est flumina
tentationum, persecutionum, et vitiorum :
de quibus in Psalmo, Elevaverunt flumina *Ps.* XCII, 3, 4.
fluctus suos a vocibus aquarum multarum.
Sunt quoque flumina sapientiæ, pacis et
consolationis : quemadmodum scriptum
est, Fluminis impetus lætificat civitatem *Ps.* XLV, 5.
Dei ; et, Fluvius a facie ejus egrediebatur. *Dan.* VII, 10.
Itaque Dominus elevat manum suam su-
per flumen bonum, id est super exuberan-
tem gratiam suam, et dividit ipsum in se-
ptem rivos, id est in septem dona Spiritus
B Sancti, quæ consequuntur habitualem gra-
tiam Dei ; *ita ut transeant per eum calce-*
ati, id est omnis operibus atque exemplis
sanctorum muniti. Porro super flumen ma-
lum elevat Dominus manum suam, dum
dæmonum tentationem et hominum per-
secutionem aufert a famulis suis, vel dum
eos a turbine vitiorum emundat. Dividit
quoque hoc flumen in septem rivos, dum
ejus molestiam atque malitiam paulatim
facit deficere, et per partes virtute septem
sacramentorum decrescere, ita ut trans-
C eant per ipsum calceati, id est, ne in ipso
demergantur, sed evadant et dicant : Tor- *Ps.* CXXIII, 5.
rentem pertransivit anima nostra. *Et erit* 16
via residuo populo meo, qui relinquetur
ab Assyriis id est, hoc pessimo flumine
sic partito ac deficiente, fideles, quos non
devoraverunt diaboli, secure et expedite
redibunt ad patriam Beatorum, *sicut fuit*
Israel in die qua ascendit de terra Ægy-
pti. Quemadmodum enim populus Israel
Ægyptum egrediens, ivit per mare Rubrum
ad terram promissionis, præcedente eos *Exod.* XIII, 21.
D Domino in die per columnam nubis, et no-
cte per columnam ignis ; ita fideles ex-
eunt de sua conversatione Ægyptiaca seu
mundana, per hujus peregrinationis exsi-
lium, usque ad patriam, deducente eos
Spiritu Sancto per gratiam refrigerantem,
et amorem sanctum dulciter æstuantem,
seu sapientiam clare illustrantem. Unde
ait Psalmista : Spiritus tuus bonus dedu- *Ps.* CXLII, 10.
cet me in terram rectam.

ARTICULUS XXVIII

EXPOSITIO CAPITULI DUODECIMI : ET DICES IN DIE ILLA : CONFITEBOR.

REVELANTE Spiritu Sancto prævidit Propheta, quam grata esse deberet primitiva Ecclesia, quæ ex Judæis præcipue erat collecta, imo tota Ecclesia militans, seu quilibet vere Christianus, Domino salvatori pro universis beneficiis suis. De hac igitur gratiarum actione vaticinatur,
1 et ait : *Et dices* tu, o Ecclesia, seu quilibet ad Christum conversus, *in die illa,* id est tempore gratiæ, quando fuerint tibi exhibita atque impleta beneficia atque mysteria Christi (de quibus in præcedenti capitulo dictum est) : *Confitebor tibi, Domine* Christe, Salvator, Emmanuel gemina confessione, videlicet laudis tuæ et propriæ culpæ. Itaque, Confitebor tibi, id est, laudabo te et accusabo me, *quoniam iratus es mihi :* non modo, quia subjungitur, *Conversus est furor tuus, et consolatus es me.* Iratus es ergo mihi, id est, ad tempus videbaris mihi iratus propter peccata mea, quando permisisti me subjacere malis pœnæ et culpæ, videlicet ante primum tuum adventum, seu incarnationem. Tunc enim dæmon vehementer prævaluit mundo, et populus Judæorum in magnis sæpe tribulationibus fuit. Electi * enim viri multum cruciabantur propter dilationem adventus Messiæ. Conversus est furor tuus, id est, rigor tuæ justitiæ in mansuetudinem versus est sine tui mutatione; et consolatus es me, assumendo naturam humanam, et veniendo ad me, tuaque passione liberando me de potestate diaboli, de captivitate peccati, et morte perenni. Hoc est quod cecinit Zacharias (Luc. I, 68) : Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit et fecit redemptionem plebis suæ. Et Simeon justus (Ibid. II, 29, 30) : Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace : quia viderunt oculi mei, etc. De sanctissima quoque ista vidua Anna scriptum est (Luc. II, 38) : Et hæc, ipsa hora superveniens, quando videlicet infantulus Jesus a Virgine Matre in templo oblatus est, confitebatur Domino, et loquebatur de illo omnibus qui exspectabant redemptionem Jerusalem. Qualiter autem primitiva Ecclesia confitebatur Domino, in Actis Apostolorum scribitur (Act. II, IV).

Insuper quilibet Christianus post suam conversionem dicere potest hunc versum in sua persona hoc modo : *Confitebor tibi, Domine, quoniam iratus es mihi,* id est, iratus fuisti quoniam * peccavi ; *conversus est furor tuus,* id est, justis tormentis subtraxisti me, clementer parcendo, *et consolatus es me,* gratiam refundendo, veniam pollicendo, animam meam secretius lætificando.

Ecce Deus salvator meus : id est, Deus, 2
creator meus ac judex, factus est frater meus, salvator, et advocatus, atque inter nos visibiliter conversatus. Idcirco *fiducialiter agam,* id est, cum magna fiducia (Baruch III, 38) operabor quæ Dei sunt, immobiliter sperans nihil ad salutem necessarium ab ipso negandum, qui tanta pro mea salute assumpsit, fecit et pertulit ; *et non timebo* inordinato timore. De quo in Proverbiis habetur (Prov. XXVIII, 1) : Justus quasi leo confidens absque terrore erit. Non ergo timebo timore carnali, mundano, aut pure servili ; sed divino, casto, ac filiali. De quo Salomon loquitur (Ibid. 14) : Beatus homo qui semper est pavidus. De quo et in Ecclesiastico legitur (Eccli. XXVII, 4) : Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua. Ideo autem fiducialiter agam, et non timebo : *quia fortitudo mea et laus mea Dominus :* id est, ipse Dominus omnipotens me con-

* Sancti

* quando

vertentur potione cadentes, puta gulosi, et præsentis sæculi amore inebriati. Philistiim quippe interpretatur, potione cadentes. In horum humeros volare, est se eis per opera sæculi et exemplaria applicare. *Simul prædabuntur filios orientis :* id est, prædicatores verbi Dei, bona prædicatione prædabuntur electos Christi, de quo scriptum est per Zachariam : Ecce vir, Oriens nomen ejus. (*Zach.* VI, 12.) In nullo enim fructificat prædicatio servorum Dei, nisi in electis et prædestinatis. *Idumæa,* id est terreni, *et Moab,* id est filii iniquitatis, qui quantum ad culpam, nati sunt ex patre diabolo, *præceptum manus eorum :* quoniam multi tales apostolicis præceptis obtemperant post suam ad Dominum conversionem. Quibus ait Apostolus : Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. (*Ephes.* V, 8.) *Et filii Ammon,* id est, qui erant aliquando vitiis turbulenti, *obedientes erunt,* implentes illud Apostoli : Omnia honeste et secundum ordinem fiant in vobis. (I *Cor.* XIV, 40.) Interpretatur autem Moab, ex patre; Ammon vero, populus turbidus, seu mœrens.

15 *Et desolabit,* id est, consolatione privabit, *Dominus linguam maris Ægypti,* id est cupiditatem sæcularem, seu linguam loquacem : quoniam vir linguosus non dirigetur in terra; (*Ps.* CXXXIX, 12.) et qui immoderatus est ad loquendum, sentiet malum ; (*Prov.* XIII, 3.) testante quoque Apostolo, Corrumpunt bonos mores colloquia mala. (I *Cor.* XV, 33.) Cupiditas vero, merito nominatur lingua maris Ægypti, id est hujus mundi vitiorum caligine pleni, quia ad instar linguæ viri hydropici, omnia quærit sibi attrahere, incessabiliter dicens : Affer, affer. Hanc Dominus desolat, quia possibilius est camelum transire per foramen acus, quam divitem intrare in regnum cœlorum, sicut asserit Veritas. (*Matth.* XIX, 24.)

Et levabit Dominus *manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui, et percutiet eum in septem rivis.* De diversis fluminibus loquitur sacra Scriptura. Sunt A enim flumina Babylonis, id est flumina tentationum, persecutionum, et vitiorum : de quibus in Psalmo, Elevaverunt flumina fluctus suos, a vocibus aquarum multarum. (*Ps.* XCII, 3, 4.) Sunt quoque flumina sapientiæ, pacis et consolationis : quemadmodum scriptum est, Fluminis impetus lætificat civitatem Dei; (*Ps.* XLV, 5.) et, Fluvius a facie ejus egrediebatur. (*Dan.* VII, 10.) Itaque Dominus elevat manum suam super flumen bonum, id est super exuberantem gratiam suam, et dividit ipsum in septem rivos, id est in septem dona Spiritus B Sancti, quæ consequuntur habitualem gratiam Dei; *ita ut transeant per eum calceati,* id est bonis operibus atque exemplis sanctorum muniti. Porro super flumen malum elevat Dominus manum suam, dum dæmonum tentationem et hominum persecutionem aufert a famulis suis, vel dum eos a turbine vitiorum emundat. Dividit quoque hoc flumen in septem rivos, dum ejus molestiam atque malitiam paulatim facit deficere, et per partes virtute septem sacramentorum decrescere, ita ut trans-
C eant per ipsum calceati, id est, ne in ipso
demergantur, sed evadant et dicant : Torrentem pertransivit anima nostra. (*Ps.* CXXIII, 5.) *Et erit* 16
via residuo populo meo, qui relinquetur
ab Assyriis : id est, hoc pessimo flumine sic partito ac deficiente, fideles, quos non devoraverunt diaboli, secure et expedite redibunt ad patriam Beatorum, *sicut fuit Israel in die qua ascendit de terra Ægypti.* Quemadmodum enim populus Israel Ægyptum egrediens, ivit per mare Rubrum ad terram promissionis, præcedente eos D Domino in die per columnam nubis, et nocte per columnam ignis ; (*Exod.* XIII, 21.) ita fideles exeunt de sua conversatione Ægyptiaca seu mundana, per hujus peregrinationis exsilium, usque ad patriam, deducente eos Spiritu Sancto per gratiam refrigerantem, et amorem sanctum dulciter æstuantem, seu sapientiam clare illustrantem. Unde ait Psalmista : Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. (*Ps.* CXLII, 10.)

ARTICULUS XXVIII

EXPOSITIO CAPITULI DUODECIMI : ET DICES IN DIE ILLA : CONFITEBOR.

REVELANTE Spiritu Sancto prævidit A
Propheta, quam grata esse deberet
primitiva Ecclesia, quæ ex Judæis præci-
pue erat collecta, imo tota Ecclesia mili-
tans, seu quilibet vere Christianus, Domino
salvatori pro universis beneficiis suis. De
hac igitur gratiarum actione vaticinatur,
1 et ait : *Et dices* tu, o Ecclesia, seu quili-
bet ad Christum conversus, *in die illa,* id
est tempore gratiæ, quando fuerint tibi ex-
hibita atque impleta beneficia atque my-
steria Christi (de quibus in præcedenti
capitulo dictum est) : *Confitebor tibi, Do-* B
mine Christe, Salvator, Emmanuel, gemi-
na confessione, videlicet laudis tuæ et pro-
priæ culpæ. Itaque, Confitebor tibi, id est,
laudabo te et accusabo me, *quoniam iratus
es mihi :* non modo, quia subjungitur, *Con-
versus est furor tuus, et consolatus es me.*
Iratus es ergo mihi, id est, ad tempus
videbaris mihi iratus propter peccata mea,
quando permisisti me subjacere malis pœ-
næ et culpæ, videlicet ante primum tuum
adventum, seu incarnationem. Tunc enim
dæmon vehementer prævaluit mundo, et C
populus Judæorum in magnis sæpe tribu-
lationibus fuit. Electi * enim viri multum (* Sancti)
cruciabantur propter dilationem adventus
Messiæ. Conversus est furor tuus, id est,
rigor tuæ justitiæ in mansuetudinem ver-
sus est sine tui mutatione ; et consolatus
es me, assumendo naturam humanam, et
veniendo ad me, tuaque passione liberan-
do me de potestate diaboli, de captivitate
peccati, et morte perenni. Hoc est quod ce-
(*Luc.* I, 68.) cinit Zacharias : Benedictus Dominus Deus
Israel, quia visitavit et fecit redemptio- D
(*Ibid.* II, 29, 30.) nem plebis suæ. Et Simeon justus : Nunc
dimittis servum tuum, Domine, secundum
verbum tuum, in pace : quia viderunt ocu-
li mei, etc. De sanctissima quoque ista vi-
dua Anna scriptum est : Et hæc, ipsa hora (*Luc.* II, 38.)
superveniens, quando videlicet infantulus
Jesus a Virgine Matre in templo oblatus
est, confitebatur Domino, et loquebatur
de illo omnibus qui exspectabant redem-
ptionem Jerusalem. Qualiter autem primi-
tiva Ecclesia confitebatur Domino, in Ac- (*Act.* II, IV.)
tis Apostolorum scribitur.

Insuper quilibet Christianus post suam
conversionem dicere potest hunc versum
in sua persona hoc modo : *Confitebor tibi,
Domine, quoniam iratus es mihi,* id est,
iratus fuisti quoniam * peccavi ; *conversus* (* quando)
est furor tuus, id est, justis tormentis sub-
traxisti me, clementer parcendo, *et conso-
latus es me,* gratiam refundendo, veniam
pollicendo, animam meam secretius læ-
tificando.

Ecce Deus salvator meus : id est, Deus, 2
creator meus ac judex, factus est frater
meus, salvator, et advocatus, atque inter
nos visibiliter conversatus. Idcirco *fidu-* (*Baruch* III, 38.)
cialiter agam, id est, cum magna fiducia
operabor quæ Dei sunt, immobiliter spe-
rans nihil ad salutem necessarium ab ipso
negandum, qui tanta pro mea salute as-
sumpsit, fecit et pertulit ; *et non timebo*
inordinato timore. De quo in Proverbiis
habetur : Justus quasi leo confidens abs- (*Prov.* XXVIII, 1.)
que terrore erit. Non ergo timebo timore
carnali, mundano, aut pure servili ; sed
divino, casto, ac filiali. De quo Salomon
loquitur : Beatus homo qui semper est pa- (*Ibid.* 14.)
vidus. De quo et in Ecclesiastico legitur :
Si non in timore Domini tenueris te in- (*Eccli.* XXVII, 4.)
stanter, cito subvertetur domus tua. Ideo
autem fiducialiter agam, et non timebo :
quia fortitudo mea et laus mea Dominus :
id est, ipse Dominus omnipotens me con-

transtulerunt, pessimos dæmones ad ever- A
sionem Babylonis missos.
Merito autem per montem caliginosum
intelligitur Babylon, omnibus vitiis obte-
nebrata. Sunt enim montes caliginosi, de
Jer. xiii, 15, 16. quibus Jeremias ait : Nolite elevari; sed
date Domino Deo vestro gloriam, ante-
quam contenebrescat, et antequam offen-
dant pedes vestri ad montes caliginosos.
Ps. x, 2. De tali monte habetur in Psalmo : Quo-
modo dicitis animæ meæ, Transmigra in
montem, id est in altum superbiæ, sicut
passer? B
4 *Vox multitudinis in montibus quasi po-
pulorum frequentium,* id est, clamor et
strepitus Persarum et Medorum per loca
montana contra Babylonem venientium,
similis fuit voci plurimorum populorum :
cum magno quippe exercitu advenerunt.
*Vox sonitus regum gentium congregata-
rum,* id est impetus et vox Darii et Cy-
ri, quorum alter rex erat Medorum, alter
Persarum : quæ gentes collectæ erant con-
tra Chaldæos. *Dominus exercituum præ-
cepit militiæ belli,* id est exercitui ad præ- C
lium præparato, videlicet Persis et Medis,
5 *venientibus de terra procul,* id est de terra
longinqua, videlicet de Media et Persia;
vel per venientes de terra procul, desi-
gnantur auxiliarii quos Cyrus et Darius
procuraverunt, quorum nonnulli erant de
terra multum distante a Babylone. Quo-
modo autem Dominus istis præcepit, jam
dictum est.
*A summitate cœli Dominus, et vasa fu-
roris ejus, ut disperdat omnem terram.*
Quidam per vasa furoris intelligunt ange- D
los sanctos, qui erant ministri divinæ ju-
stitiæ contra Babylonios. Sed non videtur
proprie dictum. Electi enim, dici non so-
Rom. ix, 22. lent vasa iræ seu furoris, sed reprobi,
prout docet Apostolus. Unde per vasa fu-
roris, aptius intelligi possent diaboli, quo-
rum cooperatione destructa est Babylon,
secundum Eusebium. Convenientius tamen
arbitror, per vasa furoris intelligi graves
Jer. l, 25. vindictas, de quibus legitur : Aperuit Do-
minus thesaurum suum, et protulit vasa
iræ suæ. Secundum proprietatem enim
idiomatis Hebræorum, vas alicujus dicitur
omne id, quod aliquo modo continet illud,
quemadmodum in Psalmo habetur : Arcum *Ps.* vii, 13, 14.
suum tetendit, et paravit illum; et in eo
paravit vasa mortis. Est igitur sensus :
A summitate cœli Dominus, id est, Deus
de summo in quo residet cœlo, super Ba-
bylonem adspexit oculo rigorosæ justitiæ,
sicut in alio Propheta ait Scriptura : Oculi *Amos* ix, 8.
Domini super regnum peccans, ut conterat
illud a facie terræ : sic *et vasa furoris
ejus,* id est, punitiones a Deo contra Baby-
lonem præordinatæ sunt a summo cœlo,
puta a Deo, qui præsidet cœlo ; *ut disper-
dat omnem terram :* non simpliciter om-
nem terram, sed omnem terram de qua
nunc sermo, videlicet totam Chaldæam, seu
Babylonis provinciam. Est enim consuetu-
do Scripturæ, totam terram vocare provin-
ciam illam de qua sermo habetur. Vel est
locutio hyperbolica, qua pars designatur
nomine totius, propter suam magnitudi-
nem : quemadmodum de populo Christum
sequente dixerunt Judæi, Ecce totus mun- *Joann.* xii, 19.
dus abiit post eum. De magna quoque ci-
vitate communiter dicitur : Civitas ista est
unus mundus.
Deinde Isaias convertit sermonem ad
Chaldæos, et ait : *Ululate* præ anxietate, 6
o Babylonii, *quia prope est dies Domini,* id
est tempus vestræ punitionis, seu dies ca-
ptivitatis vestræ; *quasi vastitas a Domino
veniet,* id est, dies vestræ punitionis adeo
pœnalis erit, sicut vastitas a Deo inflicta.
Propter hoc omnes manus dissolventur, id 7
est, tota fortitudo Chaldæorum peribit, *et
omne cor hominis tabescet et conteretur,* 8
id est, omnia corda Chaldæorum præ ti-
more atque tristitia obstupescent et conci-
dent. *Torsiones,* id est magnæ puncturæ,
et dolores tenebunt, id est, occupabunt
Chaldæos; *quasi parturiens dolebunt,* id
est multum vehementer. *Unusquisque ad
proximum suum stupebit,* tanquam admi-
rans quod post tantam gloriam subito ad
tantam calamitatem perducti sunt; *facies
combustæ, vultus eorum.* Incensa enim

Babylone a Persis et Medis, multi habita- A
tores Babylonis combusti sunt.
9 *Ecce dies Domini veniet,* id est dies
punitionis Chaldæorum a Domino, *crude-*
lis ipsis Chaldæis propter acerba tormen-
ta quæ in eo perpessi sunt, *et indignatio-*
nis plenus, et iræ, furorisque, id est plenus
diris effectibus divinæ justitiæ : cujus ul-
tio dicitur indignatio, ira, et furor. Et
ponuntur hic tria idem pene significantia,
ad ostendendam multiplicem afflictionem
Chaldæorum. *Ad ponendam terram* Baby-
lonis *in solitudinem,* ita ut nec homo, ne- B
que jumentum in ipsa permaneat, *et pec-*
catores ejus conterendos de ea, id est, ad
occidendum impios habitatores Chaldææ.
10 *Quoniam stellæ cœli et splendor earum*
non expandent lumen suum. Obtenebratus
est sol in ortu suo, et luna non splendebit
in lumine suo : quoniam, sicut Moyses
Deut. iv, 19. ait, cœlum, solem, lunam, et omnia astra
cœli creavit Dominus Deus in ministeri-
um cunctis gentibus. Dum sancti Prophetæ
prænuntiant aliquam gentem graves tribu-
lationes passuram, hoc pro consuetudine C
habent, sicut et Rabbi Moyses contesta-
tur, ut dicant cœlos et sidera sive plane-
tas, turbanda, obscuranda, movenda, seu
immutanda : eo quod gentes vehementer
afflictæ, omnia judicent amara et tristi-
* tristia tiam*, nullamque recipiant ex splendore
cœlestium luminarium consolationem. Un-
de quum Dominus de punitione Pharaonis
Ezech. multa dixisset per Ezechielem, adjecit : Et
xxxii, 7, 8. operiam, quum exstinctus fueris, cœlum,
et nigrescere faciam stellas ejus; solem nu-
be tegam, et luna non dabit lumen suum ; D
omnia luminaria cœli mœrere faciam su-
per te. Simili modo scriptum est alibi :
Joel ii, 10. Moti sunt cœli, sol et luna obtenebrati
sunt, et stellæ retraxerunt splendorem su-
um. Pariformiter nunc ad insinuandum
maximam Chaldæorum pressuram asseri-
tur, quoniam stellæ cœli et splendor ea-
rum non expandent lumen suum ad conso-
lationem Chaldæorum : nihilo minus solito
more terram illuminabunt. Sic quoque ob-
tenebratus est sol in ortu suo in die puni-
tionis istorum, quia non splenduit eis ad
gaudium. — Quidam tamen exponunt hoc
modo : *Stellæ cœli,* id est principes Baby-
loniæ, *et splendor earum,* id est sapientia
principum, *non expandent lumen suum,*
id est, rationis judicio uti non poterunt
tempore vastitatis suæ, sed recedet ab eis
ratio atque consilium ex pavore instantis
periculi. *Obtenebratus est sol in ortu suo,*
id est Balthasar rex Babylonis, quem oc- *Dan.* v, 30.
ciderunt Medi et Persæ; *et luna,* id est
regina, seu conjux ipsius, *non splendebit*
in lumine suo, id est, regiis ornamentis
non decorabitur. Hæc autem expositio,
quantum ad litteram, non videtur conve-
niens, quia non solet Scriptura sacra re-
probos per cœlos et stellas significare.
Et visitabo super orbis mala, id est, 11
peccata Babylonis ulciscar. Dicitur autem
Babylon, orbis, propter suam magnitudi-
nem, sicut prædictum est. Unde, secundum
Philosophum, Babylon potius videbatur
regio muris clausa, quam urbs. *Et contra*
impios Babylonios visitabo *iniquitatem eo-*
rum, tradendo eos in manus hostiles. *Et*
requiescere, id est cessare, *faciam super-*
biam infidelium, id est Chaldæorum idola
venerantium; *et arrogantiam fortium,* id
est præsumptionem Chaldæorum, *humili-*
abo per pœnas. *Pretiosior erit vir auro,* 12
et homo mundo obrizo : id est, tam pauci
manebunt de Chaldæis viventes, quod vir
Chaldæus erit pretiosior, id est rarior,
auro ; et homo de Babylonia, pretiosior
erit mundo obrizo, id est auro splendenti.
Dicitur enim pretiosum, rarum et carum,
juxta illud : Sermo Domini erat pretiosus I *Reg.* iii, 1.
tempore Samuelis, quia non erat visio ma-
nifesta et frequens. *Super hoc cœlum tur-* 13
babo, et movebitur terra de loco suo : sicut
nunc patuit. Hoc per hyperbolen dicitur,
ad designandum vehementiam miseriæ
Chaldæorum. Unde in Sapientia inducitur :
Armabit creaturam ad ultionem inimico- *Sap.* v, 18, 21.
rum; et pugnabit cum illo orbis terrarum
contra insensatos. Propter quod subdi-
tur : *propter indignationem Domini exer-*
cituum, et propter diem iræ furoris ejus,

id est, propter horribilem divinæ justitiæ
ultionem, dicitur cœlum turbari, et terra
moveri. Et loquitur Deus de se ipso quasi
de alio, propter personalem distinctionem
Gen. xix, 24. in ipso, quemadmodum ait Scriptura : Dominus pluit super Sodomam et Gomorrham ignem et sulfur a Domino.
14 *Et erit quasi damula fugiens, et quasi*
ovis : id est, ingredientibus Persis et Medis
Babylonem, quicumque de Babyloniis seu
auxiliatoribus ipsorum fugere poterit, præ
timore mox fugiet, sicut damula fugit viso leone, et ovis viso lupo; *et non erit*
qui congreget, id est, colligere possit fugientes, quoniam in diversa tendent latibula. *Unusquisque ad populum suum convertetur, et singuli ad terram suam fugient.* Hoc intelligendum est de exercitu
extraneorum, qui erant in Babylone ad defensionem ipsius : qui omnes fugerunt, si
poterant, urbe jam capta, et ad propria
15 redierunt. *Omnis qui inventus fuerit* cum
Chaldæis, *occidetur* a Medis et Persis; *et*
omnis qui supervenerit ad succurrendum
16 Babyloniis, *in gladio cadet. Infantes eorum allidentur in oculis eorum.* Persæ
enim et Medi ex magna crudelitate acceperunt infantulos Chaldæorum cum pedibus, et alliserunt eos parieti, conspicientibus eorum parentibus, sicut et David
Ps. cxxxvi, 8, 9. prædixit in Psalmo : Filia Babylonis misera, beatus qui tenebit et allidet parvulos
tuos ad petram. Et per Jeremiam Dominus
Jer. li, 22. ait : Collidam in te puerum et juvenem.
Diripientur, id est, destruentur seu prædabuntur, *domus eorum; et uxores eorum violabuntur* ab hostibus, adstantibus atque
invitis earum maritis.

Consequenter quæ dicta sunt, quodammodo exponuntur dum Dominus loquitur :
17 *Ecce ego suscitabo super eos,* puta Chaldæos, *Medos,* id est Darium regem Medorum cum populo suo; *qui argentum non quærant, nec aurum velint,* id est, qui pretium nullum pro evasione Chaldæorum re-
18 cipiant; *sed sagittis parvulos* Chaldæorum
interficient, et lactantibus uteris non miserebuntur, et super filios non parcet ocu-

A *lus eorum,* et per consequens multo minus parcent adultis.

Et erit Babylon illa civitas *gloriosa in* 19
regnis, id est famosa, præclara, et potens
præ ceteris regnis, *inclyta in superbia,* id
est nobilis in præsumptione, *Chaldæorum,*
de sua metropoli se jactantium, *sicut subvertit Deus Sodomam et Gomorrham,* id
est, omnino ac funditus atque irrecuperabiliter destruetur. *Non habitabitur usque* 20
in finem, et non fundabitur, id est, non
formabitur, *usque in generationem et ge-*
B *nerationem. Nec ponet ibi tentoria Arabs,*
id est, Arabes non figent ibi tabernaculum
ad manendum ; *nec pastores requiescent ibi* cum gregibus suis, quoniam locus sterilis erit. *Sed requiescent ibi,* videlicet 21
inter ruinam confractorum parietum, *bestiæ* ferales et venenatæ; *et replebuntur domus eorum,* id est loca ubi domus steterunt, *draconibus. Et habitabunt ibi struthiones,* id est aves magnæ quæ solitudinem diligunt; *et saltabunt ibi pilosi,* id
est dæmones incubi, secundum quosdam,
C vel tauri seu homines silvestres, pilis pro
vestibus utentes; vel animalia monstruosa, quorum effigies partim bestialis est, et
partim humana. Alii vero per pilosos intelligunt quædam genera dæmoniorum.
Et respondebunt ibi, id est, suo modo so- 22
nabunt sive loquentur, *ululæ in ædibus ejus,* id est domibus Babylonis. Pro ululis Septuaginta transtulerunt, Onocentauri.
Ululæ autem, secundum quosdam, vocantur aves quantitatem corvorum habentes,
quæ dictæ sunt ululæ ab ululatu, videlicet
D quando rostro in palude fixo, horrendum
emittunt stridorem. *Et sirenes,* id est serpentes seu dracones magni, crispati, alati,
atque volantes, *in delubris voluptatis,* id
est, in templis idolorum, ubi Chaldæi libidini carnis vacabant, præsertim in sacris
Priapi ac Veneris, respondebunt, sicut de
ululis dictum est.

Postremo sciendum, quod ea quæ in
isto capitulo dicta sunt de Babylonis destructione, in duobus ultimis capitulis Jeremiæ tam plene et evidenter scribuntur, Jer. li, lii.

ut videantur illa duo capitula quasi expositio præsentis capituli; sed non allegavi ad singula verba, propter prolixitatem vitandam, et quoniam expositio ista litteralis, non est adeo fructuosa : quæ tamen ante Hieronymum erat summe difficilis; sed ille sanctus Doctor elucidavit nobis Scripturas. Verumtamen unum breviter commemorandum est. Nam circa illud quod in isto capitulo dictum est, Ego mandavi sanctificatis meis, Lyra asserit Hebræos dicere, Ego mandavi citatis meis; et apparet ei, quod Hebræi in hoc melius dicunt quam noster translator, eo quod exponatur de Persis ac Medis. Sed istud non habere vigorem, patet ex eo quod in
Jer. LI, 28. Jeremia habetur : Sanctificate contra Babylonem gentes, reges Mediæ et duces ejus. Ex quo constat, quod per sanctificatos hoc loco proprie intelligantur Medi cum suis A consortibus : qui dicuntur sanctificari, non citari contra Babylonem.

Frequenter autem quidam reprehendit translationem Hieronymianam in aliquibus verbis æquivocis : et tamen qui legit commentaria Hieronymi super Prophetas et alia loca veteris Testamenti, invenit reprehensiones illius frivolas esse. Ego firmiter spero, quod Spiritus Sanctus, cujus providentia non fallitur, nequaquam permiserit tam sanctum Doctorem in translatione Scripturarum errare. Denique, sic- B ut Hieronymus interdum insinuat, ipse semper tam transferendo quam exponendo libros veteris Testamenti, cum eruditissimis Judæorum conferre solebat. Unde non est verisimile, ignorasse Hieronymum æquivocationes Hebraicorum verborum, quas iste a modernis Judæis didicisse se perhibet.

ARTICULUS XXX

EXPLANATIO MORALIS EJUSDEM CAPITULI TERTIIDECIMI.

BABYLON, quæ interpretatur confusio, hujus mundi figura est : qui secundum Joannem, totus in maligno positus est, et vitiorum deordinatione repletus. (I *Joann.* V, 19.) Unde et Petrus nomine Babylonis Romam significat, propter suam sub Neronis imperio confusionem, dicendo : Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone collecta. (I *Petr.* V, 13.) Per
1 *onus* igitur *Babylonis, quod vidit Isaias,* mystice designatur totius mundi pressura atque miseria, quæ sibi propter sua peccata eveniet : quam homo spiritualis oculo fidei intuetur.

2 *Super montem caliginosum,* id est adversus mundanam pompam, contra sæcularem potentiam atque terrenum dominium, *levate signum,* id est crucis vexillum, quo omnis adversa potestas convincitur, omnis pompa confunditur, et dæmones effugan- C tur. Hoc signum levant sancti prædicatores, dum Christi passionem prædicando conantur humiliare superbos, et eos qui Christi crucem non bajulant, prænuntiant perituros. Qui enim se dicit in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare; (I *Joann.* II, 6.) et, Christus passus est pro nobis, relinquens exemplum, ut sequamur vestigia ejus. (I *Petr.* II, 21.) *Exaltate vocem,* contra mundi gloriam libere prædicando, *levate manum,* operando quod prædicatis, seu delinquentium vitia corrigendo. *Et ingre-* D *diantur portas* Ecclesiæ *duces,* id est prælati fidelium, ad instruendum gregem sibi commissum. Sed, heu ! multi qui aliorum duces esse deberent, frequentius atque libentius ingrediuntur portas tabernæ, quam loca Ecclesiæ : quibus convenit illud in Matthæo : Cæci sunt, et duces cæco- (*Matth.* XV, 14.)

rum; cæcus autem si cæco ducatum præ-
Ps. cxvii, stet, ambo in foveam cadunt. Ingrediamur
19. ergo portas justitiæ, quatenus ingressi in
3 eas, confiteamur Domino. *Ego,* Christus,
I Joann. v, Deus verus, et vita æterna, *mandavi san-*
20. *ctificatis meis,* id est Apostolis et eorum
successoribus, *et vocavi fortes meos,* pro-
pter justitiam mori paratos, *in ira mea*
contra diabolum, qui seduxit electos, *ex-*
sultantes in gloria mea, quia non in se
ipsis, sed in Domino gloriantur, dicentes :
II Cor. i, 12. Gloria nostra hæc est, testimonium con-
scientiæ nostræ.
4 *Vox multitudinis,* id est prædicatio om-
nium electorum pastorum, fundata et ra-
dicata *in montibus,* id est in Apostolorum
doctrinis; *vox sonitus regum,* id est fortis
doctrina rectorum, *gentium congregata-*
rum, id est Ecclesiæ ex omni genere ho-
minum adunatæ : horum vox sonat contra
Babylonicam impietatem, ut destruat eam,
sicut subjungitur. *Dominus exercituum*
præcepit militiæ belli, id est principalibus
propugnatoribus fidelium, scilicet sanctis
5 prædicatoribus ac prælatis, *venientibus de*
terra procul : primi enim principes nostri
a terra Judææ venerunt usque terminos
mundi. Quid autem hi prædicatores præ-
dicant, subditur. *A summitate cœli Domi-*
nus, id est, a summo cœlo respicit Deus,
Ps. xiii, 2. sicut in Psalmo habetur : Dominus de cœlo
prospexit super filios hominum, ut videat
si est intelligens aut requirens Deum; *et*
vasa furoris ejus parata sunt impiis, id
est justa tormenta, quemadmodum scri-
Ps. vii, 13. ptum est : Nisi conversi fueritis, gladium
suum vibrabit; arcum suum tetendit, et
Matth. iii, paravit illum. Et apud Matthæum : Jam
10. securis ad radicem arborum posita est. Om-
nis ergo arbor quæ non facit fructum bo-
num, excidetur, et in ignem mittetur. *Ut*
disperdat omnem terram, id est omnes
terrenos et impœnitentes, sicut in Genesi
Gen. vi, 13. testatur : Ego disperdam eos cum terra.
6 *Ululate* ergo nunc, o prævaricatores, ve-
stra peccata deflendo, *quia prope est dies,*
id est tempus damnationis vestræ, nisi
Jacob. v, 1. conversi fueritis. Unde scriptum est : Agi-

A te nunc, divites, plorate ululantes in mi-
seriis quæ advenient vobis; et item : Ad- Jacob. v, 8,
ventus Domini appropinquabit; ecce enim 9.
judex ante januam adsistit.

Quæ autem sequuntur, de tribulatione
præcedente finale judicium convenienter
intelliguntur. *Propter hoc omnes manus* 7
dissolventur, et omne cor hominis tabe-
scet. Torsiones et dolores tenebunt; quasi 8
parturiens dolebunt. Hoc quippe est quod
ait Salvator : Erunt signa in sole et luna, Luc. xxi,
et in terris pressura gentium, arescentibus 25, 26.
B hominibus præ timore et exspectatione,
quæ supervenient universo orbi. Matthæi
quoque vicesimo quarto : Erit tunc tribu- Matth.
latio magna, qualis non fuit ab initio mun- xxiv, 21.
di usque modo, neque fiet. Unde Daniel
ait : Veniet tempus quale non fuit ex eo Dan. xii, 1.
quo gentes esse cœperunt, usque ad tem-
pus illud. *Facies combustæ, vultus eorum.*
Hoc de illis specialiter verificatur, quos
ignis conflagrationis vivos inveniet atque
incendet.

Quomodo autem ea quæ statim sequun-
C tur, de die judicii intelligenda sint, ex di-
ctis itemque dicendis facillime innotescit.
Ecce dies Domini veniet crudelis et indi- 9
gnationis plenus, ad ponendam terram in
solitudinem. Tunc enim nemo amplius ha-
bitabit in terra. *Quoniam stellæ cœli et* 10
splendor earum non expandent lumen su-
um, etc. Hoc est quod Veritas protestatur :
Statim post tribulationem dierum illorum Matth.
sol obscurabitur, et luna non dabit splen- xxiv, 29.
dorem suum. *Et visitabo super orbis ma-* 11
la, id est, totius mundi vindicabo peccata.
D *Super hoc cœlum turbabo.* Tunc enim vir- 13
tutes cœlorum movebuntur. *Pretiosior,* id 12
est rarior, *erit vir* (dictus a virtutum vi-
rore), videlicet justus fideliter agens, *au-*
ro; et homo rationabiliter vivens, *mundo*
obrizo. Hoc maxime implebitur durante
persecutione Antichristi, qui omnes pene
fideles aut pervertet, aut occidet, aut ad
abscondita loca fugabit : ita quod tunc
paucissimi erunt, qui verum Deum* publi- * alias
ce confitebuntur. Christum

Et erit quasi damula fugiens, et quasi 14

Osee x, 8; Apoc. vi, 16. *ovis.* Tunc enim impii dicent montibus, A
Cadite super nos; et collibus, Operite nos,
et abscondite nos a facie Sedentis super
thronum, et ab ira Agni. Tunc igitur fu-
gient leonem de tribu Juda, et judicem
Amos i, 2; Joel iii, 16. Christum, de quo scribitur : Dominus de
Sion rugiet. *Et non erit qui congreget* hos
fugientes spirituali congregatione sub ca-
ritate et gratia; nec erit qui congreget eos
ad defendendum, sed solum ad punien-
dum. *Unusquisque ad populum suum con-
vertetur :* id est, electi tunc conjungentur
electis, et reprobi reprobis; et qui sociati B
ac socii erant in culpa, sociabuntur in pœ-
Matth. xiii, 49, 50. na. Unde in Evangelio legitur : Exibunt
angeli, et separabunt malos de medio ju-
storum, et mittent eos in caminum ignis.
Singuli ad terram suam fugient, id est,
velociter ibunt data sententia Judicis, quia
Ps. cxli, 6. electi ibunt ad terram de qua dicitur, Por-
tio mea, Domine, sit in terra viventium;
reprobi vero, ad terram de qua sanctus
Job x, 20, 21. Job ait, Dimitte me antequam vadam ad
terram tenebrosam, et opertam mortis ca-
15 ligine. *Omnis qui inventus fuerit* in mun- C
do, instante die judicii, *occidetur* in igne
conflagrationis; *et omnis qui supervenerit*
ut Christum confiteatur, Antichristo re-
gnante, et mundi monarchiam tenente, *in*
16 *gladio cadet. Infantes eorum allidentur
in oculis eorum.* Bonorum enim atque con-
stantium Christianorum pueri et infantes
baptizati, simul cum parentibus suis tru-
cidabuntur ab Antichristi ministris, secun-
dum aliquorum æstimationem. *Diripientur
domus eorum,* id est, omnia bona tempo-
ralia auferentur populo christiano, quem D
Antichristus occidet; *et* forsitan *uxores eo-
rum violabuntur* et opprimentur a pessi-
mis satellitibus Antichristi.
17 *Ecce ego suscitabo super eos, Medos.* Si
per Medos, qui interpretantur mensuran-
tes, intelligamus diabolos, qui secundum
quantitatem peccati reddunt tormentum,
videlicet mensuram contra mensuram, jux-
Apoc. xviii, 7. ta illud Apocalypsis, Quantum in deliciis
fuit, tantum date illi tormentum et lu-
ctum; tunc sensus erit : *Ecce ego* Dominus
suscitabo super eos, id est cives Babylonis,
videlicet hujus sæculi amatores, *Medos,* id
est dæmones, *qui argentum non quærant,*
sed animas. Propter quod subditur : *sed* 18
sagittis, id est tentationum aculeis, *par-
vulos,* id est imperfectos et instabiles, de
qualibus Paulus ait, Jam non simus par- Ephes. iv, 14.
vuli fluctuantes; vel, Parvulos, id est in-
vidos, secundum illud Job, Parvulum oc- Job v, 2.
cidet invidia; *interficient. Et lactantibus
uteris,* id est effeminatis et mollibus, con-
cupiscentias suas sequentibus, *non mise-
rebuntur; et super filios,* id est horum imi-
tatores, *non parcet oculus eorum.* — Porro
si per Medos, qui etiam interpretantur, a
potente, intelligimus Antichristum cum
suo exercitu, qui robustissimus erit; tunc
sensus est : *Ecce ego suscitabo* permissive
super eos, id est fideles, *Medos,* id est An-
tichristi ministros, *qui argentum non quæ-
rant nec aurum* finaliter, sed omnimodam
Christianorum eradicationem. Et ideo *sa-
gittis parvulos,* id est humiles, *interfi-
cient; et lactantibus uteris non misere-
buntur.*
Et erit Babylon illa gloriosa in regnis, 19
id est ecclesia malignantium, seu mundus
iste inferior, *sicut subvertit Deus Sodo-
mam,* id est, totaliter subvertetur et occi-
detur; et mundus, quantum ad suum esse
accidentale, peribit. *Non habitabitur us-* 20
que in finem : nemo enim post diem judi-
cii in hoc mundo morabitur. Interim ta-
men in hac Babylone *requiescent bestiæ,* id 21
est bestialiter conversantes, quemadmo-
dum de talibus dicitur : Homo quum in Ps. xlviii, 13, 21.
honore esset, non intellexit; comparatus
est jumentis insipientibus. *Et replebuntur
domus eorum draconibus,* id est homini-
bus pestiferis, flatu sermonum suorum
alios inficientibus; vel, Draconibus, id est
igne concupiscentiæ inflammatis, in fluxu
seu aqua luxuriæ commorantibus, sicut
dracones propter suæ naturæ vehementem
calorem commorantur in aquis. *Et habi-
tabunt ibi struthiones,* id est hypocritæ
atque hæretici, qui pennas contemplatio-
nis, videlicet sanctam conversationem et

scientiam habere videntur, non tamen ad A
cœlestia possunt per veram contemplatio-
nem volare : quemadmodum struthio alas
habet, nec volat. Unde in libro Job Domi-
Job xxxix, 13. nus loquitur : Penna struthionis similis
est pennæ herodii et accipitris, videlicet
quantum ad formam, sed non quantum ad
usum. *Et pilosi,* id est vanis cogitationi-
bus tanquam pilis repleti, *saltabunt,* id
est, instabiliter petulanterque vivent *ibi,*
Prov. xi, 18. quemadmodum scriptum est : Impius facit
22 opus instabile. *Et respondebunt ibi ulu-*
læ, id est avari qui terrenis inhiant, sicut
ululæ, quæ rostrum terræ infigunt ; et
comminatores iracundi atque feroces, qui
ad instar ulularum horrendos emittunt cla-
mores : cujus contrarium jubet Apostolus,
Omnis (inquiens) amaritudo, et clamor, et Ephes. iv, 31.
ira tollatur a vobis. *Et sirenes,* id est do-
losi et adulatores, qui tanquam sirenes
dulciter canunt, carmen fallaciæ respon-
debunt, *in delubris voluptatis,* id est in
theatris suis, opportunisque locis illicitæ
voluptatis.

ARTICULUS XXXI

EXPOSITIO CAPITULI QUARTIDECIMI : PROPE EST UT VENIAT.

POST afflictionis descriptionem Baby- B
loniorum, jam nunc conscribitur con-
solatio Judæorum, multaque alia interse-
1 runtur. *Prope est ut veniat tempus ejus,*
videlicet punitionis Babylonis, seu libe-
rationis Judæorum de manibus Chaldæo-
rum; *et dies ejus non elongabuntur :* quia
utrumque impletum est tempore Cyri et
Darii. *Miserebitur enim Dominus Jacob,*
id est posteritatis ejus, liberando filios
ejus de captivitate Babylonis; *et eliget ad-*
huc de Israel, id est, aliquos filiorum re-
ducet ad terram Judææ cum Esdra atque C
Zorobabel, *et requiescere eos faciet super*
humum suam, id est in terra patrum suo-
Zach. viii, 5; Jer. xxxi, 13. rum. Unde Jeremias et Zacharias : Adhuc,
inquiunt, replebuntur plateæ Jerusalem
juvenibus et puellis. Et Sophonias ait :
Soph. iii, 14, 15. Exsulta in omni corde, filia Jerusalem ;
abstulit Dominus judicium tuum, avertit
inimicos tuos. *Adjungetur advena ad eos,*
id est, aliqui gentilium relicta idololatria
convertentur ad Judaismum, *et adhærebit*
loco, fide, et conversatione, *domui Jacob,*
id est populo Judæorum ex semine Jacob D
nato. De hoc habetur in libro Esther, quod
Mardochæo elevato, et substituto in loco
Aman, plurimi ad legem Judæorum con- Esther ix, 27.
versi sunt.
Et tenebunt, id est, benigne recipient, 2
eos populi, per quorum terram transibunt,
et adducent eos in locum suum, id est ad
terram promissionis. Sic enim præceperat
Cyrus rex Persarum, ut nullus in via eis
resisteret, sed potius auxilium impertirent I Esdr. i, 3, 4.
in omnibus necessariis, ut legitur in libro
Esdræ primo. *Et possidebit eos domus Is-*
rael super terram Domini in servos et an-
cillas : id est, populus Judæorum in terra
promissionis dominabitur gentibus ad Ju-
daismum conversis, quæ cum eis venerunt
de terra captivitatis. *Et erunt capientes*
eos qui se ceperant. Tempore enim Judith,
occiso Holoferne, populus Judæorum per- Judith xv, 6.
secutus est exercitum Nabuchodonosor re-
gis, et multos eorum occidit, videlicet
Medos, Persas, et Chaldæos, a quorum præ-
decessoribus capti fuerunt Judæi tempo-
ribus pristinis. Magis tamen impletum est
istud tempore Machabæorum, quando Ju- I Mach. v.
das et fratres ejus debellaverunt Idumæos,
Philistæos, multosque Græcorum, quorum
ante tributarii erant. Ideo subditur : *et*
subjicient exactores suos, videlicet quos-

dam Græcorum et aliorum, quibus ante A
dederunt tributa.
3 *Et erit in die illa : Quum requiem de-*
derit tibi Deus a labore tuo, id est post
reditum de Babylonis captivitate, quan-
do fueris liberatus a labore et fatigatione
quam in Babylonia atque reditu habuisti,
et a concussione, id est percussione *tua,*
et a servitute dura qua ante servisti Chal-
4 dæis ; *assumes parabolam istam contra*
regem Babylonis, et dices : Quomodo ces-
savit exactor, id est, rex Babylonis, qui
aliorum bona diripuit, exstinctus est? *qui-* B
evit, id est, esse cessavit, *tributum,* quod
5 ipse gentibus a se victis imposuit? *Contri-*
vit, id est, per Persas et Medos occidit,
Dominus baculum impiorum, id est regem
sive exercitum Babylonicum, videlicet Bal-
thasar regem ejusque populum, per quos
divina justitia percussit injustos; *virgam*
dominantium, id est, qui dominos aliorum
6 populorum dejecit; *cædentem populos* sibi
rebelles, *in indignatione,* qua ægre tulit
quod sibi repugnare audebant, *plaga in-*
sanabili, id est vulnere letali seu morte; C
subjicientem in furore gentes, persequen-
tem crudeliter. Rex enim Babylonis cum
impetu furibundo plurimas sibi gentes
subjugavit, et insecutus est fugientes. Lo-
quitur autem hic Isaias de rege Babylonis
indeterminate, quia non omnia de eodem
rege intelliguntur. Omnia tamen de aliquo
trium regum Babylonis verificantur, vide-
licet quædam de aliquo. Et simili modo
Is. x, 5 et seq. supra locutus est de rege Assyriorum, ut
patuit.
7 *Conquievit et siluit omnis terra, et ga-* D
visa est, et exsultavit : id est, omnes habi-
tatores terræ olim a rege Babylonis vexa-
ti, quieverunt a pristina perturbatione, et
8 lætati sunt de pessimi hostis ruina. *Abie-*
tes quoque lætatæ sunt super te, et cedri
Libani, id est majores atque minores prin-
cipes sæculi de tua morte gavisi sunt, di-
centes : *Ex quo dormisti,* id est, postquam
mortuus es, *non ascendit qui succidat nos,*
id est, nullus nos eradicare et expugnare
conatus est.

Infernus subter conturbatus est in oc- 9
cursum adventus tui, etc. Primo viden-
dum est, de quo Babylonis rege ista dican-
tur. Quod enim Evilmerodach filius primi
Nabuchodonosor regis Babylonis, et Bal-
thasar filius Evilmerodach, in quo termi-
natum est Babylonis imperium, ad inferos
damnati descenderunt, certum est; sed de
Nabuchodonosor non est adeo certum. Qui-
dam enim ista exponunt de ipso Nabucho-
donosor, asserentes eum damnatum. Horum
autem opinio non videtur probabilis, quo-
niam apud Danielem legitur Nabuchodo-
nosor valde pœnituisse, et sua peccata re-
cognovisse, imo et Dei flagella gratanter
pertulisse. Siquidem de amentia sua redi-
ens, dixit : Ego Nabuchodonosor oculos *Dan. iv, 31.*
meos ad cœlum levavi, et Altissimo bene-
dixi, et Viventem in sempiternum laudavi
et glorificavi; itemque, Nunc igitur laudo, *Ibid. 34.*
magnifico, et glorifico Regem cœli, quia
omnia opera ejus vera. Nec dubitandum
videtur, quin acquievit consilio Danielis
sibi dicentis : Peccata tua eleemosynis re- *Ibid. 24.*
dime, et iniquitates tuas misericordiis pau-
perum. Et sicut in historia Scholastica re-
citatur, usque ad finem vitæ suæ Danieli
adhæsit, eumque tanquam proprium filium
amavit, et hereditare optavit. Propter quod
credendum apparet, quod in bono opere
et gratiarum actione vitam finivit : imo
multum fuisset mirabile, si post tantam
tamque insolitam castigationem venisset
ad recidivum. Hinc quoque in Decreto ha-
betur, quod fecit pœnitentiam fructuo-
sam. Verumtamen aliqua sunt quæ viden-
tur huic sententiæ repugnare. Communiter
namque aiunt sancti doctores, et etiam
Thomas, quod in isto capitulo loquitur Isa-
ias de casu Luciferi, sub persona Nabu-
chodonosor regis Babylonis. Sed de hoc
plenius dicam. Nunc vero tenendum exi-
stimo, quod ista dicantur de Balthasar ne-
pote Nabuchodonosor, a Medis occiso.
Ait ergo Scriptura divina : *Infernus,* id
est exercitus dæmoniorum in inferno exsi-
stentium, *subter,* id est infra terram, ubi
infernus est, *conturbatus est,* id est, vehe-

menter concitatus, atque velociter ac sol- A
licite motus est, *in occursum adventus*
tui, id est animæ tuæ ad inferos descen-
dentis; *suscitabit tibi gigantes,* id est, ani-
mas gigantum, qui pessimi erant, sicut et
tu, faciet tuæ damnationi congratulari.
Omnes principes terræ in inferno damna-
ti, *surrexerunt de soliis suis :* videlicet
omnes principes nationum incredularum,
quæ cum suis principibus perierunt. Sur-
rexerunt autem, vel locum mutando, vel
potius aliquid de novo agendo, seu admi-
rando; de soliis suis, id est de locis suæ B
10 miseriæ in quibus cruciantur. *Universi*
respondebunt et dicent tibi cum insulta-
tione et admiratione : *Et tu vulneratus es*
vulnere corporis, vulnere culpæ, et vulne-
re mortis æternæ, *sicut et nos : nostri si-*
11 *milis effectus es* in infernum cadendo. *De-*
tracta est ad inferos superbia tua, id est,
sublimitas pompæ tuæ usque ad inferos
est depressa, et tu propter superbiam tuam
in infernum projectus es; *concidit cada-*
ver tuum. Subter te sternetur tinea, id est,
sub corpore tuo erit, quod ipsum consu- C
mat, incineret, ac resolvat, sicut a tinea
vestimentum consumitur : sicut Job ait,
Job xiii, 28. Quasi putredo consumendus sum, et quasi
vestimentum quod comeditur a tinea. *Et*
operimentum tuum, id est corporis tui,
erunt vermes : qui generantur in corpore
mortuo, prout in Ecclesiastico legitur :
Eccli. x, 13. Quum morietur homo, hereditabit serpen-
tes et bestias et vermes. Potest quoque ex-
poni de verme conscientiæ, qui est remor-
sus synderesis, quæ semper inclinatur ad
bonum, remurmurans malo. Unde scriptum D
Ibid. vii, 19. est : Vindicta impii, ignis et vermis.
12 *Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui*
mane oriebaris? Quidam, in hoc ipso se-
quentes S. Hieronymum, exponunt hæc
omnia ad litteram de rege Babylonis; com-
muniter tamen doctores catholici expo-
nunt de principe dæmonum. Advertendum
ergo, quod septem regularum ad intelli-
gentiam sacræ Scripturæ utilium, imo et
necessariarum, una hæc est, quod Scriptu-
ra interdum transit a diabolo ad membra
ejus, et econtrario : adscribendo videlicet
ea quæ dæmonis sunt, hominibus repro-
bis, et vice versa. Dicunt ergo doctores,
quod hoc loco ex occasione descriptionis
ruinæ regis Babylonis, qui erat membrum
diaboli, transit Propheta ad describendum
casum diaboli, sicut Ezechiel sub perso-
na regis Tyri, describit peccatum diaboli.
Quum enim ad Ezechielem Dominus di-
xisset, Fili hominis, leva planctum super *Ezech.*
regem Tyri; post pauca quasi de rege Ty- xxviii, 11.
ri, sed tamen de capite ejus diabolo sub-
ditur : Tu signaculum similitudinis, plenus *Ibid.* 12, 13.
sapientia et perfectus decore, in deliciis
paradisi Dei fuisti. Denique licet omnia
quæ hic dicuntur de Lucifero, exponi pos-
sint tam de diabolo, quam de rege Baby-
lonis, sicut patebit : quædam tamen pro-
prie conveniunt regi Babylonis, et non
diabolo ; quædam etiam proprie compe-
tunt dæmoni, non regi Babylonis. Propter
quod verius puto, Prophetam loqui mix-
tim de rege Babylonis et dæmone, sicut
in psalmis loquitur Scriptura de bonis et
malis, quasi de eisdem, dicendo : Quum *Ps.* lxxvii,
occideret eos, quærebant eum, et reverte- 34.
bantur, et diluculo veniebant ad eum. Qui
enim occidebantur, non utique diluculo
veniebant ad eum.

Primo autem de casu diaboli exponenda
est littera, eo quod talis expositio sit fa-
mosior, et dictis Sanctorum conformior.
Admirans ergo Propheta ruinam Luciferi,
ait : *Quomodo cecidisti de cœlo,* in quo
conditus es, scilicet cœlo empyreo? *Lu-*
cifer, id est, splendidissime angelorum :
quemadmodum Lucifer, qui alio nomine
dicitur Venus, ratione suæ venustatis seu
pulchritudinis, præ ceteris stellis clarius
micat; *qui mane oriebaris,* id est, in ex-
ordio mundi creatus es, et de non esse, ad
nobilissimum esse, quasi de tenebris ori-
endo processisti. Naturalis autem pulchri-
tudo angelorum consistit in puritate suæ
essentiæ, in claritate vel perspicacitate suæ
intelligentiæ, vel in libertate suæ appeti-
tivæ potentiæ. Si autem ponamus omnes
angelos fuisse creatos in gratia, tunc su-

pernaturalis pulchritudo Luciferi, et ceterorum cadentium angelorum, multo major erat quam decor eorum naturalis.

Corruisti in terram, id est in aerem caliginosum terræ propinquum; vel in infernum, secundum quosdam, qui asserunt Luciferum propter magnitudinem sui peccati, a principio sui casus in lacum inferni detrusum. *Qui vulnerabas*, læsione peccati, *gentes*, id est angelos tecum cadentes, quibus eras peccandi occasio. Dicuntur autem angeli, gentes, vel quia in intellectualitate cum gentibus conveniunt, vel quia in forma humana ubertim apparent. Unde de diabolo Christus ait : Inimicus homo hoc fecit. Et in Actibus de angelis scriptum est : Ecce duo viri adstiterunt juxta illos in vestibus albis. Et de Jacob legitur : Ecce vir luctabatur cum eo. Vulneravit etiam diabolus gentes, quoniam primos parentes ad peccatum inducendo, totam eorum posteritatem originali culpa

Matth. XIII, 28. — *Act.* I, 10. — *Gen.* XXXII, 24.

13 infecit. *Qui dicebas in corde tuo*, id est, cogitasti et decrevisti facere quæ sequuntur: *In cœlum conscendam, super astra cœli* exaltabo solium meum*. Horum verborum occasione asserit Damascenus, Luciferum et omnes qui secum prolapsi sunt, fuisse de infimo choro angelorum, et creatos in aere, ac præfuisse orbi terrestri. Si enim (ut ait Damascenus) creatus fuisset Lucifer in cœlo empyreo, et ceteris angelis universis sublimior, non dixisset : In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum. Sed Ecclesia Latinorum cum S. Gregorio Papa tenet, quod Lucifer erat summus angelorum, propterea quod admirabilis sua pulchritudo erat sibi superbiendi occasio : quod non fuisset, nisi ceteris omnibus exstitisset perfectior. Ad quod pertinet etiam illud Ezechielis : Omnis lapis pretiosus operimentum tuum. Ponitque Propheta novem genera lapidum, quibus signantur novem chori angelorum. De quibus rursus Ezechiel ait : In medio lapidum ignitorum ambulasti. Quod autem erat in cœlo empyreo, patet ex eo quod scribitur loco præfato : Tu Cherub exten-

* *Dei*

Ezech. XXVIII, 13. — *Ibid.* 14. — *Ibidem.*

tus et protegens, posui te in monte sancto Dei. Est igitur sensus : *In cœlum conscendam*, id est, tantæ excellentiæ sum, ut non solum inferioribus præsidere, sed in cœlestibus quoque dominari dignus exsistam. Vel, In cœlum, id est ad summitatem cœli, videlicet usque ad thronum majestatis, seu Dei similitudinem, conscendam. *Super astra cœli*, id est angelos, de quibus ait Dominus per Job : Ubi eras quum me laudarent astra matutina? *exaltabo solium meum*, id est principatus mei dominium atque virtutem. Voluit quippe angelis præesse, non solum secundum quod Deus instituit, qui eum omnibus prætulit, scilicet ut eis præesset sub Deo, ita quod ipse Deo subesset, et ceteris ad Dei honorem præesset; sed voluit habere separatum ac proprium principatum, ita quod sibi subessent tanquam supremo quodammodo, ad ipsum in omnibus agendis tanquam ad regulam recurrendo, eo quod sapientior ac sublimior esset. Unde in Ezechiele habetur : Elevatum est cor tuum in decore tuo. Tale ergo erat peccatum Luciferi, ac si princeps militiæ vellet præesse militibus, non sub rege, sed tanquam per se dominus militum.

Job XXXVIII, 4, 7. — *Ezech.* XXVIII, 17.

Sedebo, id est regnabo : sedere enim est regum ac judicum; *in monte testamenti*, id est in palatio cœli, in cœlo empyreo : ex quo dispositiones omnium rerum procedunt, a primo principe universi, Deo sublimi ac omnipotenti; *in lateribus aquilonis*, id est in turmis seu partibus angelorum mihi adhærentium : qui latera aquilonis vocantur, quia in eis æterni Solis calor, videlicet Dei amor, exstinguitur, dum schismatico atque apostatæ principi connectuntur. Et quoniam Lucifer non solum angelis, sed hominibus quoque præesse desideravit, quibus præesse non potest, nisi primo eos pervertat : idcirco per montem testamenti, intelligi potest Ecclesia; per latera vero aquilonis, frigida hominum corda. *Ascendam super altitudinem nubium*, id est angelorum, ut dictum 14
est, eis præsidendo. Per nubes enim angeli

designantur, secundum Dionysium quin- A
todecimo Hierarchiæ cœlestis. *Similis ero*
Altissimo, nulli subjacendo, et propria au-
ctoritate dominando : quod Deo est propri-
um. Lucifer naturali sapientia plenus, ne-
quaquam petiit æqualitatem Creatoris, quia
hoc scivit esse impossibile, eo quod Deus
in infinitum cuncta excellat; nec optavit
nullo modo subesse Deo, quoniam scivit
se nec in momento posse subsistere sine
conservatione divina. Appetiit tamen si-
militudinem Creatoris inordinate : optavit
enim secundum propriam voluntatem re-
gnare, et in se ipso honorari, id est hono-
rem Deo debitum, sibi impendi.

15 *Verumtamen ad infernum detraheris,*
in profundum laci, id est ad pœnalissima
ac profundissima loca inferni, sicut super-
bia tua maxima fuit. Jam enim detractus
est illuc, et in fine mundi cum filio suo
Antichristo detrahetur. Unde in Apocalypsi
Apoc. xii, 9. dicitur : Projectus est draco ille magnus,
serpens antiquus, qui seducit universum
16 orbem. *Qui te viderint, ad te inclinabun-*
tur, non reverentiam exhibendo, sed Dei C
justitiam in te considerando, *teque prospi-*
cient, cum admiratione dicentes : *Num-*
quid iste est vir qui conturbavit terram,
id est patriam Beatorum, quæ est terra
viventium? Hanc Lucifer conturbavit, mul-
tos angelorum avertendo a Deo. *Qui con-*
cussit regna, id est cœlestem ac militan-
tem Ecclesiam, utrobique multos perdendo.
De omnibus enim ordinibus angelorum
quosdam pervertit, hominesque seduxit.
17 *Qui posuit orbem desertum*, id est, habi-
tatores hujus mundi pro majori parte tra- D
xit ad inferos : imo ante Christi resurre-
ctionem, ad infernum omnes dilapsi sunt.
Et urbes ejus destruxit, id est, mansiones
cœlestes evacuavit, et Ecclesias Dei ten-
tando vastavit; *vinctis ejus*, id est eis quos
de mundo traxit ad inferos, *non aperuit*
carcerem infernalem : nemo enim egre-
di potuit, donec Christus ingrediens suos
eripuit.

Secundo exponenda sunt hæc de rege
Babylonis : *Quomodo cecidisti de cœlo,*
Lucifer? Secundum Hieronymum, in He-
bræo ita habetur : Quomodo cecidisti de
cœlo? Ulula, fili diluculi. Et est idem sen-
sus, videlicet : Quomodo tu, rex Babylonis,
qui præ ceteris regibus terræ gloria, po-
testate, atque honore pollebas, ita ut Lu-
cifero comparareris, corruisti de sublimi
throno imperii tui? *Qui mane oriebaris*, id
est, statim in tuo progressu præ ceteris
eminebas, imo omnium clarissimus vide-
baris. *Corruisti in terram*, moriendo sicut
et ceteri moriuntur : juxta illud, Omnes II *Reg.* xiv,
B morimur, et quasi aquæ dilabimur in ter- 14.
ram; *qui vulnerabas gentes*, quas tuo sub-
jugasti dominio. *Qui dicebas in corde tuo :*
In cœlum conscendam, super astra cœli
exaltabo solium meum, id est, in tantum
magnificatus sum, omnibus mundi regnis
mihi subjectis, ut cœlum mihi restet et
sidera. Sicque te verbis et actibus effere-
bas, ac si putasses te cœlum et sidera pos-
se tibi subjicere : quemadmodum de su-
perbissimo quodam narratur : Existimavit II *Mach.* v,
se Antiochus rex præ superbia terram qui- 21.
dem ad navigandum, pelagus vero ad iter
agendum deducturum, propter mentis ela-
tionem. Hæc itaque dixit rex Babylonis
interpretative, quia ita intumuit, ac si ista
præsumpsisset. Judæi (ut ait Hieronymus)
per cœlum et astra, se ipsos et regnum
suum volunt intelligi, quibus rex Babylo-
nis dominabatur. *Sedebo in monte testa-*
menti, id est in templo Jerusalem fundato
in monte Sion : qui dicitur mons testa-
menti, quia continebantur in eo jura ac
libri veteris Testamenti; *in lateribus aqui-*
lonis : nam mons Sion et templum erant
in plaga aquilonari urbis Jerusalem, juxta
illud in Psalmo : Mons Sion, latera aquilo- *Ps.* xlvii, 3.
nis, civitas regis magni. Per hoc ergo si-
gnatur, quod rex Babylonis voluit impe-
rare in Jerusalem, atque in monte Sion
solium suum collocare : quod etiam fa-
ctum est. *Ascendam super altitudinem*
nubium, id est sacerdotum, scribarum, seu
Prophetarum : omnibus enim his dominari
volebat. Qui autem in eminenti gradu con-
stituti sunt, nubes vocantur. *Similis ero*

Altissimo : id est, sicut Deus monarchiam
tenet in cœlo, sic ego monarcha, id est om-
nium dominus, ero in mundo. Denique de
Ezech. XXVIII, 2. rege Tyri scriptum est in Ezechiele : Dixi-
sti, Deus ego sum, quum non sis Deus, sed
homo. — *Verumtamen ad infernum de-*
traheris, in profundum laci. Sensus horum
ex præhabitis planus est. Si autem aliquis
velit ista ad litteram dici de ipso Nabu-
chodonosor, qui creditur esse salvatus :
tunc prophetia hæc erit prophetia non
prædestinationis, quæ semper impletur :
sed comminationis, quæ non semper im-
pletur : quia per eam aliquid prænuntiatur
secundum dispositionem causarum natura-
lium et secundarum, quæ mutari possunt
a Deo, vel secundum merita sive demerita
hominum, quæ subjacent libertati. Talis-
IV *Reg.* XX, 1 ; III *Reg.* XXI, 19-22 ; *Jonæ* III, 4. que erat prophetia Isaiæ de morte Eze-
chiæ, et Eliæ de interitu Achab, Jonæ quo-
que de subversione Ninivæ : quarum nulla
impleta est. Si autem intelligantur hæc de
Balthasar rege, tunc utique spectant ad
prophetiam prædestinationis. Patet quo-
que ex his, infernum esse sub terra : aliter
non diceretur, In profundum laci. — *Om-*
nes qui te viderint, ad te inclinabuntur,
teque prospicient, id est, omnes qui in
inferno sunt, videntes animam tuam in
inferno damnatam, ei insultabunt, dicen-
do ad te : *Numquid iste est vir qui con-*
turbavit terram, id est, quietem et pacem
habitantium in terra abstulit, et bella in-
duxit ? *qui concussit regna*, reges eorum et
populum sibi subdendo, aut occidendo ;
qui posuit orbem, id est magnam orbis
partem, *desertum*, id est ab incolis dereli-
IV *Reg.* XXV, 9. ctum ; *et urbes ejus destruxit* : nam et Je-
rusalem cum templo incendit ; *vinctis ejus*
non aperuit carcerem, id est, captos a se
non liberavit, sed in vinculis mori permi-
sit. Multi enim reges et principes a rege
Babylonis fuerunt capti, quos ex crudeli-
tate reliquit in carceribus mori, sicut Se-
decias rex Juda in carcere obiit.
18 *Omnes reges gentium, universi dormi-*
erunt in gloria, vir in domo sua, id est,
alii reges non capti, in propriis terris

A honorifice sunt sepulti. *Tu autem projectus* 19
es de sepulcro tuo quasi stirps inutilis.
Istud communiter omnes exponunt de Na-
buchodonosor. Referunt namque Judæi,
quod Evilmerodach filius ejus, septem an- *Dan.* IV, 22, 25.
nis quibus pater ejus in amentia fuit, loco
patris regnavit, et interim plurima mala
commisit : propter quod pater ejus de
amentia rediens, et restitutus in regno,
filium incarceravit cum Joachin rege Juda
usque ad mortem ipsius Nabuchodonosor.
Quo mortuo, quum principes nollent Evil-
B merodach in regem suscipere, formidantes
ne pater ejus sic rediret de morte quomo-
do rediit de amentia : volens ergo Evil-
merodach eos certificare de hoc, cadaver
patris sui præcepit de sepulcro educi, et
unco ac funibus trahi, ac (ut alii dicunt)
particulatim dividi, ac avibus tradi. Et
idcirco nunc dicitur de sepulcro ejectus,
quasi stirps seu vitis inutilis. *Sicut sanie*
pollutus et obvolutus. Sicut, hoc loco de-
notat non solum similitudinem, sed veri-
tatem. Cadavera namque extracta, sanie
C polluuntur, etc. Sic erat de corpore Nabu-
chodonosor. Vel sic : Sicut sanie pollutus,
id est, quemadmodum talis velut inutilis
reputatur atque ejicitur (unde Job sanie
obvoluto, locuta est uxor ejus, Benedic *Job* II, 9.
Deo, et morere) ; sic tu tanquam inutilis de
sepulcro ejectus es. *Cum his qui interfe-*
cti sunt gladio : quia in bellis occisi seu
decollati, manent sæpe insepulti ; *qui de-*
scenderunt ad fundamenta laci, id est ad
ima inferni : ita et tu insepultus mansisti.
Quasi cadaver putridum non habebis con- 20
D *sortium, neque cum eis in sepultura*, id
est, extra sepulcrum corpus tuum mane-
bit, sicut occisorum in gladio.

Tu enim terram tuam disperdidisti. Et
quid sit hoc, consequenter exponitur. *Tu*
populum tuum occidisti ex crudelitate et
ex facili causa. Unde in Daniele scriptum
est, quod Nabuchodonosor fecit occidi om- *Dan.* II, 12.
nes sapientes Babylonis propter irrationa-
bilem causam, videlicet quod non poterant
ei indicare quid somniavit. Vel, Populum
tuum occidisti, id est, quos bene regendo

salvare debebas, male regendo damnasti.
Vel sic : Tu terram tuam disperdidisti, id
est, tuis sceleribus meruisti ut regnum
tuum a Medis ac Persis destrueretur, et
populus tuus ab eis occideretur. *Non vo-
cabitur in æternum semen pessimorum :*
id est, regnum ac populus Babylonis om-
nino peribit, nec amplius inter regna no-
men habebit.
21 *Præparate filios ejus,* id est filios Nabu-
chodonosor seu populi sui, *occisioni,* ut
a Medis interficiantur, *in iniquitate pa-
trum suorum,* id est propter peccata pa-
rentum suorum, quæ etiam ab eis com-
missa sunt. Deus enim, quemadmodum
Exod. xx, 5; *Jer.* xxxii, 18. Moyses et Jeremias testantur, visitat ini-
quitatem patrum in filios usque in tertiam
et quartam generationem. Balthasar autem
rex Babylonis, cum tota sua progenie a
Dan. v, 17 *et seq.* Medis occisus est propter iniquitates avi
sui Nabuchodonosor, patrisque sui Evil-
merodach, imo et propter propria scelera,
ut patet in Daniele. *Non consurgent, ne-
que hereditabunt terram, neque imple-
bunt faciem orbis civitatum :* id est, nullus
de semine regum et populorum Babylonis
consurget pro patribus suis, ut regnet aut
habitet in Babylone, et urbes Chaldææ im-
pleat semine. In Balthasare enim termi-
natum est Babylonis regnum, præcipue
quantum ad posteritatem Nabuchodonosor.
22 *Et consurgam super eos, dicit Dominus
exercituum,* id est, peccata eorum ulci-
scar ; *et perdam Babylonis nomen,* id est
memoriam, quantum ad bonum seu lau-
Prov. x, 7. dem : quemadmodum Salomon ait, Memo-
ria justi cum laudibus, nomen autem im-
piorum putrescet. Unde et Deus dicitur
ignorare et oblivisci quæ non approbat. *Et
reliquias, et germen, et progeniem, dicit
Dominus.* Per nomina ista idem signifi-
cantia, insinuatur quod nihil in Babylone
vivum relinquetur : omnia nempe a Medis
23 vastata sunt. *Et ponam eam in possessio-
nem hericii, et in paludes aquarum,* id
est, hominibus inhabitabilem faciam, in
tantum ut hericii in ea morentur. Est au-
tem hericius animal spinosum in desertis

A habitans : quod si quis tangere velit, prius
visurus est proprium cruorem, quam il-
lius corpusculum. Unde in Psalmo : Petra *Ps.* ciii, 18.
refugium herinaciis. *Et scopabo eam in
scopa terens,* id est, ab immunditiis pec-
catorum eam mundabo, conterendo et au-
ferendo peccata ipsius, *dicit Dominus ex-
ercituum.*
Secundum historiographos et chronicas,
Babylon civitas erat ita excellens, ut eam
vel humano opere fieri, vel humana arte
potuisse destrui, pene incredibile sit. Erat
B enim in amplitudine latissimi atque pla-
nissimi campi sita, undique conspicua ;
eratque in quadro disposita, et natura loci
lætissima. Latitudo murorum, quinquagin-
ta cubitorum ; altitudo vero, ducentorum
erat cubitorum. A fronte murorum, cen-
tum æreas habuit portas ; murus quoque
ex cocto latere et interfuso erat bitumi-
ne ; quodlibet autem latus civitatis hujus,
sedecim milliaria, id est octo leucas, in
longitudine habuit. Capitolium quoque ip-
sius, erat turris illa Babel, post diluvium *Gen.* xi, 4, 9.
C ædificata, in altitudine quatuor millia pas-
suum habens. In hac urbe erant templa
marmorea, statuæ aureæ, plateæ vero la-
pidibus fulgentes. Nunc vero infra mœnia
vastissima solitudo est, et bestiarum tu-
mulus. Et sicut Hieronymus percepisse se
asserit, sunt ibi venationes regales : unde
et muri coctiles vicissim instaurantur pro-
pter bestias includendas, ut facilius ca-
piantur.
Juravit Dominus exercituum : haud du- 24
bium quin per se ipsum, quemadmodum
D in Genesi testatur : Per memetipsum jura- *Ibid.* xxii, 16.
vi, dicit Dominus. Juravit ergo, id est, fir-
miter asseruit, et per propriam veritatem
testatus est, *dicens : Si non, ut putavi,
ita erit ; et,* pro id est, *quomodo mente
tractavi, sic eveniet :* id est, imo sic fiet 25
sicut decrevi, quoniam meæ dispositioni
nullus potest resistere : *ut conteram,* id
est occidam, *Assyrium,* id est exercitum
Sennacherib regis Assyriorum, *in terra
mea,* videlicet in Judæa, *et in montibus
meis,* id est terra hac mea, quæ est mon-

IV *Reg.* XIX, 35. tuosa, *conculcem eum :* occidendo per an-
gelum centum octoginta quinque millia
hominum in castris Assyriorum, et regem
eorum fugando. *Et auferetur ab eis,* scili-
cet ab Ezechia et populo suo, *jugum ejus,*
id est tribulatio regis Assyriorum, qua eos
gravavit ; *et onus illius,* quo eos oppressit,
26 *ab humero eorum tolletur. Hoc consilium
quod cogitavi super omnem terram, et hæc
est manus extenta super universas gentes :*
id est, ista Assyriorum dejectio, et Judæo-
rum liberatio, est effectus et signum divini
decreti super omnem terram Assyriorum
destruendam, seu Judæorum salvandam.
Est enim ista punitio, manus, id est vindi-
cta divinæ potestatis, extenta super omnes
gentes Assyriorum. Frequenter sacra Scri-
ptura humanæ infirmitati condescendit,
loquendo de Deo more humano, sicut et
nunc : proprie enim nec putare, nec co-
gitare, neque consilium Deo conveniunt.
Putare enim, incertitudinem quamdam, vel
saltem minus perfectam certitudinem im-
plicat. Consilium vero est actus inquisiti-
vus, qui dubitationem præsupponit. Cogita-
re autem, est operatio potentiæ organicæ.
Sæpe quoque in Scripturis effectus divinæ
potentiæ seu sapientiæ, nominatur manus
27 seu consilium Dei. *Dominus enim exerci-
tuum decrevit* ista sic fieri, *et quis poterit
infirmare,* id est impedire aut prohibere ?
et manus ejus extenta, id est, potestas ejus
est ad ulciscendum parata, prout justitia
exigit, *et quis avertet eam ?* Tanquam di-
cat : Nullus, nisi forte Deus precibus mi-
Jer. L, 44. tigetur. Unde scriptum est : Quis similis
mei ? et quis sustinebit me ? ait Dominus.
Et quis est iste pastor, qui resistat vul-
Job IX, 13. tui meo ? Et Job : Deus, cujus iræ nemo
resistere potest, sub quo curvantur qui
portant orbem.

Sed quum Isaias Assyriorum dejectio-
nem ante descripserit, cur eam hoc loco
resumit ? Et respondendum, quod ideo,
quatenus populum suum etiam de proxi-
mo consolaretur, quem de adversariorum
destructione diu postmodum futura, fuerat
consolatus : aliter poterant ei dixisse quod
ad Ezechielem dixerunt cum derisione :
Quia in annos plurimos et in dies longos *Ezech.* XII, 27.
iste prophetat.

In anno quo mortuus est rex Achaz, fa- 28
ctum est onus istud. Sicut in libri hujus
exordio dictum est, Isaias sub quatuor re- *Is.* I, 1.
gibus prophetavit. Quæ ergo usque ad hunc
locum inducta sunt, sub aliquo trium re-
gum, videlicet Ozia, Joathan, Achaz, divi-
nitus sunt revelata ac prophetata ; quæ
autem sequuntur usque ad finem libri,
sub Ezechia dicuntur. Hoc itaque loco de-
scribitur Philistinorum punitio. *In anno
quo mortuus est rex Achaz,* videlicet pri-
mo anno regni Ezechiæ, *factum est onus
istud,* id est, revelata est mihi sequens
punitio. *Ne læteris, Philistæa omnis tu,* id 29
est, noli lætari, popule Palæstinæ, nec ali-
qua civitas lætetur in te, *quoniam com-
minuta est virga percussoris tui,* id est
de hoc, quod potestas regis Achaz, qui
callidus erat, teque interdum percussit et
vicit, jam per mortem ipsius occubuit.
Potest quoque per virgam percussoris, in-
telligi potestas totius regni seu populi Ju-
dæorum, quæ tempore Achaz vehementer
diminuta est propter ipsius peccata : nam
et Phacee rex Israel occidit una vice, tem- II *Par.*
pore Achaz, centum viginti millia viro- XXVIII, 6.
rum Juda.

Cur autem Philistæa lætari non debeat,
subditur : *De radice enim colubri,* id est
de semine Achaz, *egredietur* ad pugnam
contra te *regulus,* id est Ezechias ; *et se-
men ejus,* id est filius colubri hujus, sci-
licet Ezechias, erit *absorbens volucrem,* id
est occidens ac devorans regem Philistino-
rum, more avis levem, atque in montem
superbiæ se erigentem. Dicitur autem Eze-
chias regulus seu basiliscus, id est rex ser-
pentium, non quia in se ipso crudelis dolo-
susque fuit, sed quia Philistæos pugnando
consumpsit plus quam patres sui, imo
præ omnibus regibus Juda, quemadmo-
dum basiliscus præ ceteris serpentibus
maxime nocet. Et simili ratione Samson,
quem inter Sanctos ponit Apostolus, nomi- *Hebr.* XI, 32.
natur cerastes et coluber in via : Fiat Dan *Gen.* XLIX, 17.

tes, quas ad peccatum perducit, suo do-
II *Petr.* II, 19. minio subdit : quia ut Petrus ait, A quo
quis superatus est, hujus et servus est.
Persequentem crudeliter, ut animam per-
trahat ad mortem æternam. Istam parabo-
lam assument electi, finito præsenti exsi-
lio, quando ad patriam intromissi, jucunde
I *Cor.* XV, 55. cantabunt illud Apostoli : Ubi est, mors,
victoria tua ? Ubi est, mors, stimulus tuus?
Ps. CXXIII, 7. Illud quoque propheticum : Anima nostra
sicut passer erepta est de laqueo venan-
tium ; laqueus contritus est, et nos libera-
ti sumus. Tunc quoque implebitur quod
nunc subditur :

7 *Conquievit et siluit omnis terra*, id est
tota electorum Ecclesia, *et gavisa est* men-
te, *et exsultavit* corpore, quemadmodum
Ps. LXXXIII, 3. scriptum est : Cor meum et caro mea ex-
sultaverunt in Deum vivum. Tunc enim,
Apoc. VII, 17. sicut in Apocalypsi legitur, Absterget Deus
omnem lacrimam ab oculis eorum. Unde
et in prima Petri Canonica inducitur :
I *Petr.* I, 8, 9. Christum videntes, exsultabitis lætitia ine-
narrabili et glorificata, reportantes finem
fidei vestræ, salutem animarum vestra-
8 rum. *Abietes quoque*, id est viri sancti et
magni, *lætatæ sunt super te*, id est de tua
dejectione, o diabole ; *et cedri Libani*, id
est homines bonæ famæ exemplarisque
vitæ, qui cum Apostolo dicere queunt :
II *Cor.* II, 15, 14. Christi bonus odor sumus in omni loco.
Ex quo dormisti, id est, in infernum fi-
naliter corruisti, dormiens somnum mortis
æternæ, *non ascendit qui succidat nos*, id
est, nullus accessit, ut nos a Deo et regio-
ne vivorum averteret. Est itaque quædam
dormitio mala, videlicet peccati atque dam-
I *Cor.* XI, 30. nationis. Unde ait Apostolus : Ideo sunt
inter vos multi imbecilles, et dormiunt
Ephes. V, 14. multi ; itemque, Surge, qui dormis ; et,
Rom. XIII, 11. Hora est nos jam de somno surgere.

Quæ autem sequuntur, videlicet, Infer-
nus subter conturbatus est, usque ad illud,
Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer? ex-
poni possunt de dæmone victo, in infernum
detruso, vel de quocumque pessimo pecca-
tore, præsertim potente seu divite, sicut
in præcedenti articulo exposita sunt. Hoc
A quoque pensandum, quod Isaias loquens
de damnatione diaboli membrorumque
ejus, nullam efficit mentionem de paupe-
ribus, sed de regibus ac principibus : ex
quo constat, abundantiam divitum esse in
inferis. *Quomodo cecidisti de cœlo, Luci-* 12
fer, qui mane oriebaris? Hoc de quolibet
homine, qui post singularem gratiam et
vitæ perfectionem peccando cadit in mor-
tem ac reprobam vitam, intelligi potest :
sicut de Juda, qui de apostolo proditor
factus est, et Nicolao, uno de septem pri-
B mis diaconis.

Porro, quæ in isto capitulo contra regem
Babylonis dicuntur, pro majori parte in-
telligi possunt de ceteris regibus, sibi in
potestate et pravitate similibus. Terram
autem suam, et populum sibi commissum,
omnis injustus princeps sive prælatus per-
dit atque interficit, quantum in se est, vel
corporaliter, vel spiritualiter, et sæpe mo-
do utroque. — *Et perdam Babylonis*, id 22
est mundi, vel potius amatorum hujus
sæculi, *nomen, et reliquias, et germen* : om-
C nes enim hujusmodi cum suis imitatori-
bus atque operibus damnabuntur. *Et po-* 23
nam eam in possessionem hericii, et in
paludes aquarum. Per hericium designan-
tur impatientes, habentes languorem qui
dicitur, Noli me tangere : quos qui incre-
pando tetigerit, graviorem injuriam reci-
pit. Per paludes vero aquarum, signantur
sordes et corpora luxuriosorum. Isti igitur
possident Babylonem, id est præsens sæcu-
lum nequam et ejus divitias. Terra nam- *Job* IX, 24.
que, ut ait Job, in manus impii data est.
D — Denique per conculcationem Assyrii,
quem Dominus perhibet se conculcaturum
in terra sua et in montibus suis, significa-
tur humiliatio superborum in regno Dei,
quorum onus, quo aggravant humiles, Deus
ab humilibus auferet, quemadmodum scri-
ptum est : Juxta est Dominus his qui tri- *Ps.* XXXIII, 19.
bulato sunt corde, et humiles spiritu sal-
vabit.

Ne læteris, Philistæa omnis tu, id est 29
populus vitiis ebrius, potioneque cadens,
quoniam comminuta est virga percussoris

tui, id est de hoc quod a temporali flagel- A
lo seu persecutione ereptus ac tutus es,
habens videlicet ea quæ ad pacem tibi. *De
radice enim colubri egredietur regulus*, id
est, de cogitatione maligna procedet opus
perversum, *et semen ejus*, id est fructus
operis mali, *absorbens volucrem*, id est,
damnans elatum in montem superbiæ as-
30 cendentem. *Et pascentur primogeniti pau-
perum*, id est principaliter pauperes pro-
pter Deum : quales præcipue sunt claustra-
les, qui pascuntur pane vitæ et intellectus,
Ps. XXII, 1. et dicere possunt cum Sancto : Dominus B
regit me, et nihil mihi deerit; *et paupe-
res fiducialiter requiescent* in Deo per fi-
Ps. IV, 9. dem, caritatem et pacem, dicentes : In
pace in id ipsum dormiam et requiescam.
Omnia enim in Deo habent ac possident;
imo Deus est eis omnia in omnibus. Et
quoniam nullus valet eis Deum auferre,
ideo perturbari nequeunt, semperque in
Deum quiescunt. Ad hanc perfectionem
I Thess. IV, 11. hortatur nos Paulus : Operam detis ut
quieti sitis. Unde Christus loquens disci-
Marc. VI, 31. pulis : Venite, inquit, seorsum in desertum C
locum, et requiescite pusillum. *Et inter-
ire faciam in fame radicem tuam*, id est,
funditus atque radicitus te spirituali mor-
te occidam in carentia spiritualis refectio-
nis, videlicet quoniam verbum Domini non
audivisti, o impie; *et reliquias tuas*, id
est, imitatores tui peccati, et opera tua
injusta, *interficiam*, id est damnabo.
31 *Ulula, porta; clama, civitas* : id est in-
habitantes in portis ac urbibus seu con-
ventibus impiorum prælatorum ac princi-
pum : quoniam nihil ita nocivum ut malus
prælatus ac impius princeps; sed neque
aliquid ita proficuum ut præsidens bonus
et utilis pastor. *Ab aquilone*, id est a prin-
cipe tenebrarum, seu peccatore a divinæ
caritatis calore remoto, *fumus*, id est ten-
tationum et persecutionum molestia, *ve-
niet, et non est qui effugiat agmen ejus*, id
est tentationum tumultum. Nam omnes qui *II Tim.* III, 12.
volunt pie vivere in Christo, persecutio-
nem patientur : quemadmodum Tobiæ Ra-
phael protestatur : Quia acceptus eras Deo, *Tob.* XII, 13.
necesse fuit ut tentatio probaret te. *Et* 32
*quid respondebitur? Quia Dominus fun-
davit*, id est, in gratia et fortitudine sta-
bilivit, *Sion*, id est Ecclesiam. Ideo electi
finaliter superari non possunt, quoniam
Deus fundavit eos in ecclesiastica unitate.

Postremo, quæ in isto capitulo dicta sunt
de oppressione et occisione Philistinorum,
pro majori parte scripta et prophetata in-
veniuntur in Jeremia, ubi per aquas ascen- *Jer.* XLVII, 2.
dentes ab aquilone, intelligitur Nabucho-
donosor cum exercitu suo; et in Ezechiele
ubi Dominus ait : Pro eo quod fecerunt *Ezech.* XXV, 15-17.
Philistiim vindictam, et ulti sunt se, toto
animo implentes inimicitias veteres, pro-
pterea hæc dicit Dominus : Ecce ego ex-
tendam manum meam super Philistiim, et
interficiam interfectores, et faciam ultio-
nem magnam in eis, et scient quia ego
Dominus.

ARTICULUS XXXIII

DECLARATIO LITTERALIS CAPITULI QUINTIDECIMI : ONUS MOAB.

1 *ONUS Moab*, id est, prophetia præce- D
dens vastitatem ac miseriam Moabita-
rum. Advertendum in primis, quod con-
suetudo est sanctis Prophetis, ut primo
prænuntient proprii populi, scilicet Judæ-
orum, vastitatem et persecutionem; deinde
eorum qui eos sinistra intentione oppres-
serunt, videlicet Assyriorum et Chaldæo-
rum; deinde eorum qui de captivitate et
interfectione Judæorum gavisi sunt, fa-

ventes hostibus Judæorum. Hi autem præ- A
cipue erant, Philistæi, Moabitæ, Ammoni-
tæ, et Idumæi. Unde de eorum onere sive
miseria, Isaias, Jeremias, et Ezechiel ple-
nius vaticinantur. Porro per Moab, qui erat
Gen. xix, 37. filius Lot ex propria filia, intelligitur po-
pulus seu provincia Moabitarum, estque
provincia ista in terra Arabiæ. Quemad-
modum autem Abraham multa impendit
Ibid. xiii, 5-12. beneficia nepoti suo Lot, ut patet in Ge-
nesi : sic Moabitæ merito fuissent favora-
biles atque benefici populo Judæorum ex
Abraham nato; sed ipsi econtrario pene B
semper adversabantur Judæis, et de eorum
calamitate gaudebant. Et quia lætati sunt
quando Assyrii afflixerunt filios Israel,
postmodum quoque quando Chaldæi ce-
perunt populum Juda; idcirco Isaias nunc
prædicit vastitatem Moabitarum, quam pas-
si sunt, primo a Sennacherib rege Assy-
riorum, secundo a Nabuchodonosor rege
Babylonis.

Quod autem sit onus Moab, subjungitur:
Quia nocte, id est tempore noctis, seu ma-
gnæ tribulationis, *vastata,* id est obsessa C
et capta, *est Ar,* id est civitas regia atque
metropolis in terra Moab; ideo *Moab con-
ticuit,* id est, populus hujus urbis alia-
rumque urbium siluit, clamare non au-
dens, sed latere et fugere cupiens. *Quia
nocte vastatus est murus* prædictæ civita-
tis ab Assyriis, *Moab conticuit,* id est, ta-
I Reg. ii, 9. cendo se victum ostendit : impii enim in
2 tenebris conticescunt. *Ascendit domus,* id
est in palatio regis habitantes, *et Dibon,*
id est cives illius civitatis, *ad excelsa,* id
est ad fana seu loca sublimia, in quibus D
idola sua colebant, *in planctum,* id est, ut
coram idolis miseriam suam deflerent. *Su-
per Nabo et super Medaba,* id est propter
devastationem harum civitatum, *Moab,* id
est populus Moabitarum, *ululabit,* vehe-
menter ejulando, quemadmodum in Mi-
Mich. i, 8. chæa asseritur : Faciam planctum quasi
draconum, et luctum velut struthionum.
*In cunctis capitibus ejus calvitium, et om-
nis barba radetur.* Apud antiquos barbæ
capitisque rasura, signum erat tristitiæ.

Per hæc ergo designatur magna Moabita-
rum mœstitia. Unde apud Jeremiam de
Moab inducitur : Omne caput calvitium, et Jer. xlviii, 37.
omnis barba radetur; in cunctis manibus
colligatio, et super omne dorsum cilicium.
In triviis ejus accincti, id est in itinere 3
terræ Moab induti, *sunt sacco,* id est veste
doloris. Unde Mardochæus et Ninivitæ sac- Esther iv, 1; Jonæ iii, 5, 6, 8.
co se induerunt in signum mœroris. *Su-
per tecta ejus et in plateis ejus omnis ulu-
latus,* id est omne genus plangendi erit
Moabitis, tam in tectis domorum, quæ as-
cendent ut suos hostes conspiciant, quam
in plateis, per quas fugient hostibus visis;
descendet a pristino gaudio *in fletum.*

Clamabit præ cordis angustia *Hesebon* 4
et Eleale, id est habitatores civitatum is-
tarum; *usque Jasa* urbem sitam in extre-
mis finibus Moabitarum, *audita est vox,* id
est planctus et clamor *eorum.* Per hoc er-
go monstratur, quod usque ad terminos
Moab auditus est fletus eorum. Unde et
Jeremias ait : De clamore Hesebon usque Jer. xlviii, 34.
Eleale et Jasa, dederunt vocem. *Super hoc,*
id est de tanta afflictione, *expediti Moab,*
id est robusti atque veloces, *ululabunt :*
quia peribit fuga a veloce, et fortis non Amos ii, 14.
salvabit animam suam, ut habetur in Amos.
Propterea subditur : *anima ejus ululabit
sibi,* id est, unusquisque propriam deplo-
rabit miseriam.

Consequenter Isaias condolendo Moabi-
tis, eo quod de Ruth Moabitide nasciturus
fuerat Christus, subjungit : *Cor meum ad* 5
Moab clamabit, deplangendo eorum futu-
ram pressuram. Idem pronuntiat Jeremias. Jer. xlviii, 36.
*Vectes ejus usque ad Segor vitulam con-
ternantem :* id est, fortitudo atque munitio
Moab destructa est usque ad urbem Segor,
quæ est in finibus Moab, dividens inter
Moab et Palæstinam. Dicitur autem Segor,
vitula conternans, eo quod per petulan-
tiam carnis Sodomiticum vitium sit secu-
ta. Erat enim una urbium quas Deus pro
tanto peccato subvertit. *Per ascensum enim
Luith,* id est per viam civitatis sic dictæ
vergentis ad Assyrios, *flens ascendet* Moab
in captivitatem, quia per hanc viam duxe-

runt eos Assyrii in captivitatem; *et in via* A
Oronaim, id est eundo per iter hujus loci,
clamorem contritionis, id est planctum de
6 sua dejectione, *levabunt. Aquæ enim Nemrim*,
id est civitatis sic dictæ, quæ erat
sita supra mare Mortuum, *desertæ erunt*,
id est, ab habitatoribus suis derelinquentur,
quia aruit herba, defecit germen, viror omnis interiit,
id est, in tota terra
Moab prædictam captivitatem secuta est
sterilitas, sicut in terris vastatis solet accidere.
Quidam per herbam, germen, et virorem,
intelligunt filios Moab, elegantes, B
7 fortes, atque florentes. *Secundum magnitudinem operis*,
id est secundum magnum
excessum quo peccaverunt, *et visitatio*, id
est punitio *eorum*. Sicut enim gravissime
peccaverunt, ita gravissime sunt puniti :
Rom. II, 6. quoniam Dominus reddit unicuique juxta
opera sua. Visitatio hoc loco non pro remedio,
sed pro pœna accipitur, sicut et in
Soph. I, 9. Sophonia, quo Dominus loquitur : Visitabo
super omnem qui arroganter ingreditur.

Consequenter prædicitur vastitas Moab
facta a Chaldæis. *Ad torrentem salicum*, C
id est ad terram et flumina Babylonis, ubi
salices quæ sunt sterilia ligna abundant,
ducent eos, puta Moabitas Chaldæi, in captivitatem
tempore Nabuchodonosor. De
hoc torrente salicum David in Psalmo, Super Ps. CXXXVI, 1.
flumina, inquit, Babylonis, etc.; et post
pauca, In salicibus in medio ejus. *Quoniam* Ibid. 2.
circuivit clamor terminum Moab : 8
id est, tempore vastitatis eorum a Chaldæis,
terra eorum undique in gyro impleta
est lugubri voce; *usque ad Gallim*, id est
locum sic dictum, *ululatus ejus*, id est,
clamor Moab pervenit; *et usque ad puteum Elim clamor ejus*
diffusus est. *Quia* 9
aquæ Dibon, id est fluminis sic vocati,
repletæ sunt sanguine Moabitarum a Babyloniis
occisorum.

Deinde Isaias in persona Domini ait :
Ponam enim super Dibon, id est oppidum
hoc, *additamenta*, id est tribulationem super
tribulationem. Quid autem significetur
per Dibon, adjecit : *his qui fugerint de Moab*,
qui manus Chaldæorum evadere
nisi sunt. Et quod sit istud additamentum,
subditur : *leonem, et reliquiis terræ*, id
est, fugitivos, et eos qui in terra remanserunt,
leo et bestiæ devorabunt. Vel per
leonem intelligitur Nabuchodonosor ferox
audaxque, de quo Jeremias locutus est :
Ascendit leo de cubili suo. Hujus leonis Jer. IV, 7.
impugnatio, erat additamentum percussionis
Moab, qui primo erat ab Assyriis
vastitatem perpessus.

ARTICULUS XXXIV

EXPOSITIO MORALIS HUJUS CAPITULI QUINTIDECIMI.

SEPTEM regularum ad intellectum Scripturæ utilium, una est, quod sacra Scriptura sæpe transit de genere ad speciem, atque de toto ad partem, et econtrario. Unde quum Prophetæ alicujus magni iniqui punitionem describunt, intendunt quod omnes qui similia perpetrant mala, simili modo peribunt. Sic ergo et nunc de Moab intelligendum est. Interpretatur autem Moab, ex patre : quod accipi potest in D bono, et in malo. Electi enim, ex Deo patre sunt, juxta illud Joannis : Qui non ex sanguinibus, etc., sed ex Deo nati sunt; et, Qui natus est ex Deo, non peccat. Reprobi vero ex patre diabolo sunt, sicut apud Joannem ait Salvator Judæis : Vos ex patre diabolo estis. Et in prima sua Canonica ait Joannes : Qui peccat, ex diabolo est. Nunc vero Moab in malo accipitur, scilicet pro iniquis, qui opera diabolica faciunt. Maxi-

Joann. I, 13. I Joann. V, 18. Joann. VIII, 44. I Joann. III, 8.

me tamen per Moab figurantur superbi, A
quorum princeps et rex exstat diabolus.
1 Ait ergo : *Onus Moab,* id est, punitio
atque miseria superborum et impiorum.
Quia nocte, id est tempore adversitatis et
ultionis, *vastata est Ar,* id est fortitudo
adversariorum Christi et Ecclesiæ. Ar enim
interpretatur adversarius. Unde per Ar de-
signatur sapientia hujus mundi, seu pru-
Rom. VIII, 7. dentia carnis, quæ inimica est Deo, secun-
dum Apostolum ; vel omnis scientia se
extollens contra fidei simplicitatem. Hoc
modo vastatur Ar, dum virtute Christi ex- B
pugnantur et dejiciuntur hæretici et ty-
ranni, seu alii fidelium æmuli. Quum ergo
vastata est Ar, *Moab conticuit,* id est, im-
piorum congregatio devicta est, secundum
Matth. XV, 13. quod Christus loquitur : Omnis planta-
tio quam non plantavit Pater meus cœ-
lestis, eradicabitur. *Quia nocte vastatus
est murus,* id est peccatum, seu boni im-
Ps. XVII, 30. pedimentum : de quo fertur in Psalmo, In
Deo meo transgrediar murum ; *Moab con-
ticuit :* dum enim peccata impiorum vin-
dicantur, respondere non possunt. Potest C
quoque per murum intelligi argumenta-
tio, eloquentia, omnisque præparatio hæ-
reticorum et persecutorum, quibus se ar-
2 mant contra Ecclesiam. *Ascendit domus
et Dibon ad excelsa in planctum :* id est,
familia ac ministri iniquorum, qui domi-
norum suorum imitantur facinora, in su-
blimibus locis seu pompis lugebunt, et
percutientur, in quibus deliciari solebant.
*Super Nabo et super Medaba Moab ulula-
bit.* Nabo interpretatur sessio : per quam
designatur delectatio, quies, seu mora in D
vitiis. Medaba vero interpretatur, de saltu :
quo significatur præsumptio seu gloria
vana. Moab ergo, id est populus impius,
lugebit, saltem post hanc vitam in pœnis
æternis, super Nabo et Medaba, id est dele-
ctationibus suis illicitis et præsumptioni-
Sap. V, 2, 3, 6, 8. bus. Unde in Sapientia habetur : Videntes
turbabuntur timore horribili ; præ angu-
stia spiritus dicentes : Erravimus a via ve-
ritatis, et justitiæ lumen non illuxit nobis.
Quid nobis profuit superbia ? aut divitia-

rum jactantia quid contulit nobis ? Et subdi-
tur : Talia dixerunt hi qui sunt in inferno. Sap. V, 14.
In cunctis capitibus ejus calvitium, hoc
est, omni gloria et ornamento privabun-
tur, eruntque ignominia pleni, sicut de
quibusdam Dominus loquitur : Dabo eos Jer. XXIV, 9.
in vexationem et maledictionem, et in op-
probrium ; et per Ezechielem, Nudabo tur- Ezech. XVI, 37, 39.
pitudinem tuam, et eris ignominia plena.
In capitibus quoque, id est in cordibus
seu intellectibus hæreticorum et omnium
perversorum, est calvitium, id est veræ
sapientiæ carentia. In malevolam enim ani- Sap. I, 4.
mam non introibit sapientia. Hinc etiam
scriptum est de peccatore in Psalmo : Quo- Ps. XLVIII, 18.
niam quum interierit, non sumet omnia,
neque descendet cum eo gloria ejus. Erit
ergo in capite ejus calvitium. *Et omnis
barba radetur,* id est, omnis virilitas im-
piis auferetur, et erunt instabiles, effe-
minati, et vitiis succumbentes. *In triviis* 3
ejus, id est triplici concupiscentia, qua
itur ad inferos, scilicet in concupiscentia I Joann. II, 16.
carnis, oculorum, et dæmonis, seu super-
biæ vitæ, *accincti sunt sacco,* id est confu-
sione et tristitia : quia pro concupiscentiis
suis sempiternam confusionem tristitiam-
que recipient, sicut in Psalmo scriptum
est : Imple facies eorum ignominia ; eru- Ps. LXXXII, 17, 18.
bescant et conturbentur in sæculum sæcu-
li. Et Jeremias in Threnis : Cecidit corona Thren. V, 16, 15.
capitis nostri, versus est in luctum chorus
noster. Jubentur autem homines saccum,
id est vestem pœnitentiæ ac luctum, ac-
cipere. Unde in Joele : Cubate in sacco, Joel I, 13.
ministri Dei mei. Et Job ait : Saccum con- Job XVI, 16.
sui super cutem meam, et operui cine-
re carnem meam. Denique dum injusti in
sæculo isto tam dire pro suis criminibus
affliguntur, ut omnia doloris indicia sibi
assumant, tunc in triviis suis accincti sunt
sacco. *Super tecta ejus,* id est in magnis
et mirabilibus super se, in quibus ambu- Ps. CXXX, 1.
lant, *et in plateis ejus,* id est in viis latis
ac spatiosis ad mortem ducentibus, *om-* Matth. VII, 13.
nis ululatus, id est planctus vehementis-
simus, quia de hoc cruciabuntur, quod in
istis viis profecti atque transgressi sunt.

4 *Clamabit Hesebon et Eleale; usque Jasa* A *audita est vox eorum.* Hesebon interpretatur cogitatio; Eleale, ascensio; Jasa, factum. Est igitur sensus : Cogitatio mala et processio ejus in opus, lugebunt; audietur clamor eorum de hoc, quod usque in factum processerunt. *Super hoc expediti Moab ululabunt :* illi videlicet, qui prudentes et fortes sunt ut faciant mala, pigri vero, ignari, et debiles ad bona agenda.

5 *Cor meum ad Moab clamabit,* compatiendo errantibus, miseris et afflictis : sicut Apostolus monet, Flere cum flentibus, ora- B re pro impiis. Et iterum ait : Quis infirmatur, et ego non infirmor? Peccatoribus ergo potius compati, quam crudeliter affici debemus. Beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. *Vectes ejus usque ad Segor vitulam conternantem,* id est, firmitas sive munitio impiorum destruetur usque ad petulantiam carnis. Segor interpretatur parvula. Vita autem carnalis, vilis et infima est. *Per ascensum Luith flens ascendet.* Luith interpretatur genæ. Dum autem peccator C lacrimis faciem rigat quia peccavit, tunc per ascensum Luith ascendit ad Deum. Si vero lacrimatur non propter odium culpæ, sed propter amaritudinem pœnæ, per ascensum Luith descendit in damna-

6 tionem. Et *aquæ Nemrim desertæ erunt.* Per aquam significatur sapientia vel populus. Nemrim vero interpretatur prævaricator, vel pardus. Pardus namque est animal vario colore respersum. Unde in Jeremia dicitur : Si mutare potest pardus varietates suas. Per Nemrim ergo desi- D gnantur hæretici et indurati, variis erroribus et peccatis deformati : quorum aquæ, id est congregationes atque scientiæ, desertæ erunt a gratia Dei, et ab omni bono separabuntur. *Aruit herba,* id est, simulata sanctitas horum contabuit, *defecit germen,* id est, opus eorum reprobum fuit, *viror omnis interiit,* id est, tota eorum apparentia, omnis fulgor eloquentiæ, et argumentorum sublimitas, seu universa temporalis prosperitas in nihilum est redacta. Propter quod in libro Job dicitur : Ego vidi stultum firma radice, et maledixi pulchritudini ejus. Et primo Machabæorum : Gloria peccatoris, vermis et stercus; hodie extollitur, et cras non invenitur.

Rom. XII, 15. — II Cor. XI, 29. — Matth. V, 7. — Jer. XIII, 23. — Job V, 3. — I Mach. II, 62, 63.

7 *Ad torrentem salicum,* id est infernum, in quo arbores infructuosæ, id est homines a bonis operibus steriles, demerguntur, et a calore nimio ad aquas nivium gradiuntur, *ducent eos* diaboli post vitam

8 præsentem. *Quoniam circuivit clamor terminum Moab,* id est, undique dolore impletus est ; *usque ad Gallim,* id est lascivos et cupidos, *ululatus ejus.* Gallim quippe interpretatur vitulus, seu tumuli arenarum : quo avaritia designatur. *Et usque ad puteum Elim,* id est ad corda elatorum, *clamor ejus.* Elim enim interpretatur

9 fortes, sive arietes. *Aquæ Dibon,* id est populi impii, *repletæ sunt sanguine,* id est cruentis operibus, de quibus dicitur : Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ.

Job XXIV, 19. — Ps. L, 16.

Ponam super Dibon additamenta. Dibon interpretatur, mœror sufficiens. Dum ergo dolor dolori adjungitur, et præsertim quando post temporalem impœnitentiam, cruciatui qui sufficiens fuisset ad gratiam impetrandam, si pœnituissent, succedit pœna inferni; tunc Dominus ponit super Dibon additamenta. Unde in Jeremia inducitur : Væ mihi misero, quia Dominus addidit dolorem dolori meo ; laboravi in gemitu meo, et requiem non inveni. *His qui fugerint de Moab, leonem, et reliquiis terræ :* id est, peccatoribus qui tempore ultionis quærunt evadere, nec pœnitent ex caritate, sed solo timore, et ceteris qui manent in terra Moab, id est in conversatione superbiæ, addam diabolum qui cruciet eos : de quo in prima Petri Canonica habetur : Adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret. Si vero fugerint de Moab, derelinquendo priora peccata, et pœnitentiam perpetrando, ponetur super eos leo de tribu Juda, videlicet Christus, qui diriget eos et gubernabit, donec salventur.

Jer. XLV, 3. — I Petr. V, 8.

ARTICULUS XXXV

ELUCIDATIO CAPITULI SEXTIDECIMI : EMITTE AGNUM.

DIXIT autem in præcedenti capitulo Isa- A
Is. xv, 5. ias, Cor meum ad Moab clamabit, vi-
delicet per compassionem internam; nunc
tangitur ratio hujus compassionis, simul-
que consolatio ipsius Moab, eo quod nasci-
turus fuerat Christus de Ruth Moabitide.
Quoniam ergo Propheta prævidit Christum
de populo Moab generandum, idcirco eo-
rum afflictioni compassus est. Dicturus
quoque, quod Christus nasceretur de Moab,
ab oratione incepit, quoniam adventum
Christi ardentissime concupivit.
1 *Emitte Agnum, Domine :* id est, o Pater B
æterne, mitte Christum per incarnatio-
Joann. i, 29. nem, qui est Agnus tollens peccata mundi,
immaculatus et innocens, quem præfigu-
ravit agnus in lege paschalis; *dominatorem*
terræ, id est principem hominum. Ipse
Matth. xxviii, 18. enim ait : Data est mihi omnis potestas in
cœlo et in terra. Et Joannis tertio : Pater
Joann. iii, 35. diligit Filium, et omnia dedit in manu
ejus. *De petra deserti,* id est de Ruth
Moabitide, secundum aliquos, quæ pro-
pter constantiam illam immobilem qua
socrui suæ adhæsit, petra vocatur. Alii di- C
cunt, quod petra deserti sit nomen loci de
Ruth i, 5; quo oriunda fuerat Ruth : quæ viduata
iv, 13, 21, 22. primo suo marito, conjuncta est Booz, ge-
nuitque de Booz Obed, qui genuit Jesse,
de quo natus est David, ex cujus semine
Joann. i, 29. natus est Christus : qui non solum Joannis
primo, sed et Jeremiæ undecimo dicitur
Jer. xi, 19. agnus, quemadmodum scriptum est : Ego
quasi agnus innocens, qui portatur ad vi-
I *Petr.* i, 18, 19. ctimam. Et in prima Petri : Redempti estis
pretioso sanguine quasi agni immaculati
et incontaminati Christi. *Ad montem filiæ* D
Sion, id est ad templum Jerusalem con-
structum in monte Sion, in quo Christum
Luc. ii, 27. Virgo Mater obtulit in die purificationis,
ut dicitur in Luca. Quod per Aggæum ma-
nifeste prædictum est : Veniet Desidera- *Agg.* ii, 8,
tus cunctis gentibus, et implebo domum 10.
istam gloria, dicit Dominus. Magna erit
gloria domus hujus novissimæ magis quam
primæ. Loquitur autem Aggæus de secun-
do templo, a Zorobabel ædificato : cujus
gloria major fuit, quam gloria primi tem-
pli, a Salomone constructi, per hoc quod
Christus ipsum propria dignatus est il-
lustrare præsentia, sicut in Psalmo can-
tatur : Suscepimus, Deus, misericordiam *Ps.* xlvii,
tuam in medio templi tui. Potest quoque 10.
per montem filiæ Sion intelligi ipsa Ec-
clesia, ad quam salvandam missum se as-
serit Christus : Filius, inquiens, hominis *Luc.* ix, 56.
non venit animas perdere, sed salvare. Et
in prima Joannis Canonica dicitur : Pater I *Joann.* iv,
misit Filium suum salvatorem mundi. 14.
Et erit, id est, continget quod subditur : 2
Sicut avis fugiens, et pulli de nido avo-
lantes, sic erunt filiæ Moab in transcensu
Arnon. Redit Propheta ad describendum
onus Moab, quod præcedenti capitulo cœ-
perat; et est sensus : Sicut avis territa
viso insecutore fugit, et sicut pulli de nido
suæ quietis avolant, dum se capiendos
conspiciunt; sic filiæ, id est populi seu
villæ, ac urbes terræ Moab, fugient per
viam Arnon, qui est flumen in finibus
Moabitarum; estque Arnon terminus Moa-
bitarum et Amorrhæorum, per quem Moa-
bitæ fugerunt a facie Assyriorum et Chal-
dæorum.
Consequenter consulit Isaias Moabitis,
quid facere debeant, imminente tanto pe-
riculo. *Ini consilium,* id est, fac inquisi- 3
tionem cum consiliariis tuis; *coge consi-*
*lium**, id est, prudentes et consules terræ * concilium
tuæ compelle pro habendo consilio conve-

nire. Proponit autem eis Isaias consilium,
per quod a prædictis hostibus meruissent
salvari, si illud fecissent. *Pone quasi no-
ctem umbram tuam in meridie,* id est,
clara luce seu die claude et absconde lo-
ca in quibus abscondi solent fugientes, ac
si omnino nox esset, et noli manifestare
absconsos; *absconde fugientes* in latibulis
tuis; *et vagos,* id est a propria terra exsu-
les, apud te latitantes, *ne prodas.* De qui-
bus autem fugitivis ista dicantur, subdit
4 Propheta, loquens in Dei persona : *Habi-
tabunt apud te profugi mei,* id est Judæi,
quorum multi fugerunt ad terram Moab,
IV *Reg.* xviii, 13. Judææ vicinam, vastante Sennacherib rege
Assyriorum Judæam, ut dicitur quarto Re-
gum. *Moab, esto latibulum eorum a facie
vastatoris :* id est, o plebs Moabitica, abs-
conde apud te profugos meos, ne a vasta-
tore suo Sennacherib inveniantur; et ne
præ timore Assyriorum hoc omittas. *Fini-
tus est enim pulvis,* id est, cito interficie-
tur Assyriorum exercitus : qui dictus est
pulvis propter suam multitudinem, vel
quia eorum corpora, angelo percutiente,
sunt redacta in cinerem. *Consummatus
est miser,* id est, Sennacherib cito a filiis
suis exstinguetur; *defecit* in morte *qui
conculcabat terram,* id est prædictus rex,
qui sibi regna et terras subjecit, habita-
toribus multis occisis.

Rursus redit Propheta ad describendum
Christi mysterium, de quo in principio
hujus capituli dixit : Emitte Agnum, Do-
mine. Regiam itaque Christi dignitatem,
atque judiciariam potestatem ipsius de-
5 scribens, subdit : *Et præparabitur in mi-
sericordia solium, et sedebit super illud in
veritate in tabernaculo David, judicans
et quærens judicium, et velociter reddens
quod justum est.* Non est hoc aliud, nisi
quod superius nono capitulo de Christo
Is. ix, 7. dictum atque expositum est : Super solium
David et super regnum ejus sedebit, ut
confirmet illud et corroboret in judicio et
justitia. Illic ergo plena requiratur intelli-
gentia : nunc vero breviter est stringen-
dum. *Et præparabitur in misericordia*
A *solium :* id est, judiciaria sedes Christi,
qua vel nunc sedet in Ecclesia trium-
phanti ad dexteram Patris, vel in primo
suo adventu sedebat in Ecclesia militanti,
inter homines clementer disponetur, ita
quod Christus misericorditer aget : nunc
enim usque ad diem judicii, ineffabilis
nobis ab eo misericordia exhibetur. Unde
Pharisæis loquens : Discite, inquit, quid *Matth.* ix, 13.
sit, Misericordiam volui, et non sacrifi-
cium. *Et sedebit super illud in veritate,*
id est, Christus in throno regni sui quie-
B scet, *in tabernaculo David,* id est in Ec-
clesia, spiritualiter dominando in cordibus
electorum, in veritate doctrinæ, vitæ, at-
que virtutum omnia faciens; *judicans*
judicio discretionis et remunerationis, *et
quærens judicium,* id est, verum a nobis
judicium exigens, scilicet ut judicemus
nos ipsos atque subjectos; *et velociter red-
dens quod justum est,* scilicet statim post
exitum animæ a corpore; vel in die judi-
cii : tunc namque singulis tribuet quod
merentur, quemadmodum in Apocalypsi
C protestatur, Ecce venio cito, et merces *Apoc.* xxii, 12.
mea mecum est, dare unicuique secundum
opera sua. Judæi omni cæcitate obvoluti,
exponunt istud de Ezechia rege Juda.

Præterea, quoniam Moabitæ profugos
Domini non absconderunt, neque Isaiæ
consilio acquieverunt; ideo redit Prophe-
ta, ut et mala pœnæ et culpæ Moabitarum
denuntiet. *Audivimus superbiam Moab,* 6
id est populi Moabitici; *superbus est valde,*
quia Deo rebellis. *Superbia ejus, et arro-
gantia,* id est præsumptio *ejus, et indigna-
D tio ejus, plus quam fortitudo ejus.* Putat
enim se aliquid esse, multa posse, ceteris
eminere, sicut moris est animosis, quum
tamen ita non sit. Hæc eadem etiam, quan-
tum ad verba, sic in Jeremia habentur,
ubi inter cetera scriptum est : Sublimita- *Jer.* xlviii, 29, 30.
tem ejus, et arrogantiam, et superbiam, et
altitudinem cordis illius ego scio, ait Do-
minus, et quod non sit juxta eam virtus
ejus, nec juxta quod poterat, conata sit
facere.

Idcirco ululabit Moab ad Moab, id est, 7

communem suam miseriam mutuo deplo- A
rabunt, et unus ad alium dolorose respi-
ciet; *universus ululabit,* id est, omnes ve-
hementer lugebunt tempore vastitatis suæ
ab Assyriis atque Chaldæis. *His qui lætan-*
tur super muros cocti lateris, id est Moabi-
tis exsultantibus de fortitudine murorum
suorum, ex coctis lapidibus compactorum,
loquimini plagas suas, id est, dicite pœ-
8 nas eis futuras populo Moabitarum. *Quo-*
niam suburbana Hesebon, id est civitatis
sic dictæ, quæ erat in regno Moab præcla-
ra, *deserta sunt,* habitatoribus ejus captis
et occisis, seu effugatis; *et vinea Sabama,*
id est loci hujus, erit deserta. *Domini gen-*
tium, id est rex Assyriorum et postmodum
rex Babylonis, *exciderunt flagella ejus,* id
est palmites sive propagines, vel potius
populum ejus, videlicet Moab. *Usque ad*
Jazer civitatem *pervenerunt* Moabitæ fu-
gientes; *erraverunt in deserto* præ nimia
perturbatione atque formidine velut amen-
tes effecti, vel propter tenebras noctis,
quam fugitivi interdum plus amant quam
diem; *propagines ejus relictæ sunt,* id est,
populus Moab divino auxilio destitutus est
propter sua peccata; *transierunt mare,* id
est, in captivitatem Babyloniæ ducti sunt
per flumen Euphraten, quod propter su-
am magnitudinem mare vocatur.
9 *Super hoc plorabo in fletu Jazer et vi-*
neam Sabama, id est, harum civitatum
vastitatem ex corde deflebo; *inebriabo te*
lacrima mea, Hesebon et Eleale, id est, co-
piosas lacrimas fundam propter afflictio-
nem, o habitatores urbium istarum; *quo-*
niam super vindemiam tuam et super
messem tuam vox calcantium irruit, id
est, adversarii tui te conculcantes, o tu
Moab, hortati sunt se invicem ad diripien-
10 dum et devorandum fructus terræ tuæ. *Et*
auferetur lætitia et exsultatio de Carme-
lo. Carmelus est mons fructuosus et opti-
III *Reg.* xviii, 42. mus, in quo oravit Elias. Per hoc ergo
quod ait Propheta, gaudium esse auferen-
dum de Carmelo, id est quod homines
habere solebant de fertilitate Carmeli, in-
sinuat quod de omnibus locis Moab quon-
dam fertilibus exsultatio auferetur, tota
terra remanente ad tempus inculta. Aliqui
dicunt Carmelum situm in terra Moab. *Et*
in vineis non exsultabit neque jubilabit,
id est, populus Moab uvas non colliget,
neque de fructu vinearum suarum lætabi-
tur. *Vinum in torculari non calcabit, qui*
calcare consueverat, scilicet homo seu po-
pulus Moab. Vineæ enim ab hostibus ca-
piuntur, consumentur, seu destruentur.
Vocem calcantium abstuli, id est, Moabitis
non concessi cum voce jucunditatis vinum
B de uvis exprimere.
Super hoc venter meus ad Moab quasi 11
cithara sonabit. Interdum accipitur venter
pro mente, sicut in Psalmo : Ex utero ante *Ps.* cix, 3.
Luciferum genui te; et Salomon in Pro-
verbiis : Fili mi, inclina aurem tuam, et *Prov.* xxii, 17, 18.
audi verba sapientium; appone autem cor
ad doctrinam meam, quæ pulchra tibi erit,
quum in ventre tuo servaveris eam. Est
igitur sensus : Venter meus, id est cor
meum, seu mens, quasi cithara ad Moab
sonabit, id est, vocem lamentationis evi-
C denter et alte formabit propter angustias
Moab. Et ne quis putaret hunc sonitum
esse lætitiæ potius quam mœroris, quoni-
am dixit, Quasi cithara, et quoniam Moab
adversarius erat Israeli, ostendit se intime
condolere, subdendo : *et viscera mea ad*
murum cocti lateris, id est, interiora mea
compatientur habitantibus intra muros fa-
ctos ex coctis lateribus. Compatitur autem
eis Isaias propter causam prædictam, vel
propter nimiam calamitatem eorum. Et si-
mili modo Jeremias loquitur : Super Moab *Jer.* xlviii, 31.
D ejulabo, et super Moab universam clama-
bo. Posset autem et venter nunc accipi
pro parte corporis, quoniam affectiones
animæ redundant in corpus.
Et erit : Quum apparuerit vanum et 12
impotens, *quod laboravit Moab super ex-*
celsis suis, id est studium, quo se niteba-
tur populus Moab defendere fortitudine
murorum et turrium ac bellatorum suo-
rum; *ingredietur ad sancta sua,* id est, ad
deos suos et templa, seu loca alia idolo-
rum confugiet, *ut obsecret* idola pro sui li-

beratione; *et non valebit* ab hostibus erui adjutorio idolorum suorum, quæ neminem valent adjuvare, juxta illud Deuteronomii : Et dicent, Ubi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam? Surgant et opitulentur vobis, et in necessitate vos protegant. (*Deut.* xxxii, 37, 38.)

13 *Hoc verbum quod locutus est Dominus ad Moab,* id est de punitione Moabitarum, *ex tunc,* id est a tempore quo mihi prædictum onus Moab revelare incepit ; vel, Ex tunc, id est a principio mundi, quo vel angelis sanctis, vel hominibus revelavit quæ erant Moab ventura ; vel, Ex tunc, quo cœpit per Moysen loqui de futuris

14 Moabitarum miseriis. *Et nunc locutus est Dominus* per me, *dicens : In tribus annis,* id est infra tres annos, qui erunt *quasi anni mercenarii,* quia tam affectuose desiderabitur finis eorum, sicut a laborantibus pro mercede appetitur finis temporis, in quo pro mercede laborant, quatenus præmium concupitum accipiant ; *auferetur gloria Moab super omni populo multo,* id est gaudium, decor et fortitudo Moabitarum, quæ habuerunt de multitudine sui exercitus ; *et relinquetur in eo sicut* A *racemus parvus et modicus, nequaquam multus :* id est, populus Moab non totaliter evelletur aut occidetur ; sed parvus in eo populus relinquetur superstes, quo genus Moabitarum reparetur. Secundum Hieronymum, prophetia hæc contra Moab dirigitur sub Ezechia. Unde tres anni de quibus hic agitur, computandi essent a morte Achaz. Sed hoc reprobant quidam, quia (ut dicunt) regnum Israel destructum erat ante destructionem Moabitarum : et tamen regnum Israel destructum est sexto (IV *Reg.* xviii, 10, 11.) B anno Ezechiæ, qui erat sextus annus a morte Achaz : ergo Moabitæ ad minus permanserunt usque ad sextum annum Ezechiæ. Sed ad hoc dici posset, quod quamvis totalis destructio regni Israel facta sit sexto anno Ezechiæ, aliquæ tamen destructiones particulares graves et magnæ, præcesserunt illam, præcipue quæ facta est tempore Phacee per Theglathphalasar regem Assyriorum, ut dicitur quarto Regum. (*Ibid.* xv, 29.) Potest autem et aliter dici, prout tangit Hieronymus, scilicet quod ista intelligan- C tur de punitione Moabitarum a Babyloniis, quæ facta est post transitum trium annorum a destructione regni Juda a Chaldæis.

ARTICULUS XXXVI

EXPLANATIO MYSTICA HUJUS CAPITULI SEXTIDECIMI.

1 **E***MITTE Agnum, Domine, dominatorem terræ.* Agnus iste, est increata Dei Sapientia, veraciter incarnata : quæ quotidie spiritualiter mittitur, invisibiliterque infunditur cordibus devotorum, juxta illud : Mitte illam de cœlis sanctis tuis, ut mecum sit, et mecum laboret; et rursus, Da mihi, Domine, sedium tuarum adsistricem sapientiam. (*Sap.* ix, 10. *Ibid.* 4.) *De petra deserti.* Hæc petra intelligi potest virgo Maria, cujus meritis et precibus Christus Dei sapientia nos illustrat ac visitat. Virgo etenim benedi- D cta est petra, id est stabilimentum atque refugium miseris hujus mundi, qui vocatur desertum, quia derelictus, vitiis plenus, et virtutibus vacuus. Unde Joannes ait : Si quis diligit mundum, non est caritas Patris in eo. (I *Joann.* ii, 15.) Vel, De petra deserti, id est de firmamento cœli, quod deseruerunt apostatæ angeli, de quibus scriptum est : Qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium. (*Judæ* 6.) In parabola quoque Evangelii, cœlum nominatur desertum, dum ait Salvator : Quis (*Luc.* xv, 4.)

sua studia esse inania, redibunt ad san- A
ctam Ecclesiam, ut pro venia obsecrent;
et non valebunt, id est, sine Dei auxilio
non poterunt reformari, aut statim perfe-
14 cte sanari. *In tribus annis,* id est tempore
contritionis, confessionis et satisfactionis,
quæ sunt *quasi anni mercenarii,* quia in
eo laboramus pro acquirendo pane cœle-
Luc. XV, 18, 19. sti, dicentes cum filio prodigo : Pater, pec-
cavi in cœlum et coram te; jam non sum
dignus vocari filius tuus; fac me sicut
unum de mercenariis tuis; *auferetur glo-*
ria Moab super omni populo multo, id est,
hæretici ac seductores, ac principes impii,
de sua vana gloriatione pœnitebunt, qui
lætabantur de hoc, quod multos habuerunt
subjectos, fautores sive discipulos. Potest
quippe per ista designari, quod istorum
gloria velociter transit, et nisi pœniteant,
omnes simul damnentur, quemadmodum
scriptum est : Laus impiorum brevis; item- *Job* XX, 5.
que in Psalmo : Vidi impium superexal- *Ps.* XXXVI, 35, 36.
tatum et elevatum sicut cedros Libani; et
transivi, et ecce non erat.

ARTICULUS XXXVII

EXPLANATIO CAPITULI SEPTIMIDECIMI : ONUS DAMASCI.

CONSEQUENTER describit Propheta B
punitionem Syrorum, eo quod pene
semper adjutorium impendebant regibus
Israel malis atque idololatris, contra re-
1 gnum Juda. Itaque ait : *Onus Damasci,* id
est, gravamen seu pœna urbis sic dictæ,
quæ erat civitas regia, et in omni Syria
habens principatum. *Ecce Damascus desi-*
net esse civitas, id est, non jugiter, sed ad
tempus destruetur : nam sicut subjungi-
tur, *et erit sicut acervus lapidum in rui-*
na, id est, in tantum destruetur, ut solum
remaneant atque appareant ruinæ pristi- C
2 næ civitatis. *Derelictæ civitates Aroer,* id
est urbes subjectæ Damasco, sitæ in loco
qui dicitur Aroer, ab habitatoribus suis
desertæ, in tantum vastabuntur, quod *gre-*
gibus erunt, id est, pabulum præbebunt
pecoribus : ita quod gramina crescent, ubi
antea homines habitabant; *et requiescent*
ibi greges secure, quoniam subditur : *et*
non erit qui exterreat : homines enim ur-
bium harum erunt ablati per mortem, ca-
ptivitatem, aut fugam.

Denique Jeremias de destructione Dama- D
Jer. XLIX, 24, 27. sci sic ait : Dissoluta est Damascus, versa
est in fugam, tremor apprehendit eam; et
succendam ignem in muro Damasci, et
devorabit mœnia Benadad. Sed adverten-
dum, quod Jeremias loquitur de punitione
Damasci tempore suo ei imminente a rege
Babylonis Nabuchodonosor et Chaldæis;
Isaias vero vaticinatur de pressura Dama-
sci quæ ei imminebat tempore suo a rege
Assyriorum. Legitur enim quarto Regum, IV *Reg.* XVI, 9.
quod Theglathphalasar rex Assyriorum ce-
pit Damascum, et Rasin regem ejus occi-
dit. Sed quia secundum prædicta, Isaias
ista locutus est post mortem Achaz, Eze-
chia regnante, et Theglathphalasar cepit
Damascum tempore Achaz, non videtur
Isaias jam loqui de vastatione facta a The-
glathphalasar, sed ab aliquo ejus succes-
sore, qui etiam urbem Damascenam de-
struxit; sed postmodum reædificata est.

Et cessabit adjutorium Syrorum *ab* 3
Ephraim, id est a regno Israel, seu popu-
lo decem tribuum, quia post Damasci et
urbium ejus destructionem, non sunt au-
xiliati Syri regibus Israel contra Judam;
et regnum a Damasco cessabit, saltem ad
tempus, quousque reparetur. *Et reliquiæ*
Syriæ sicut gloria filiorum Israel erunt,
dicit Dominus exercituum. Per gloriam fi-

liorum Israel, intelligit Propheta ironice A
confusionem ignominiamque eorum, ut sit
sensus : Quemadmodum populus Israel a
rege Assyriorum vastabitur, sic et popu-
lus Syriæ. Utrumque enim regnum rex As-
syriorum sibi subjecit, vel idem numero,
vel unus post alium.
4 *Et erit in die illa,* id est tempore illo :
attenuabitur gloria Jacob, id est regia di-
gnitas decem tribuum, vel gloriatio qua
de adjutorio Syriæ lætabantur ; *et pingue-
do carnis ejus marcescet,* id est, temporali-
um rerum abundantia, seu corporis delica- B
ta nutritio, et crassitudo tolletur a populo
Israel : quando videlicet ab Assyriis sunt
obsessi et capti. Simili modo de pinguedi-
Amos IV, 1. ne horum loquitur Amos : Audite, vaccæ
5 pingues, quæ estis in monte Samariæ. *Et
erit sicut congregans in messe quod resti-
terit :* id est, populus Damasci et Syriæ,
vel (ut alii volunt) populus Israel, non
penitus conteretur, nec omnes de terra
tollentur; sed pro terra colenda pauci re-
manebunt in ea, quemadmodum in agro
tempore messis paucæ remanent spicæ; *et* C
brachium ejus, videlicet populi hujus, *spi-
cas leget,* id est, colliget præ paupertate
post suam vastationem, vel præ paucitate
similis erit colligentibus spicas. Ideo sub-
ditur : *Et erit sicut quærens spicas in val-
le Raphaim.* Est autem Raphaim, vallis
spatiosa et fertilis in Judæa, ubi (ut legitur
II *Reg.* V, secundo Regum) convenerunt Philistiim
18, 22. ad pugnandum contra David. *Et relinque-
6 tur in eo quasi racemus,* id est, modica
pars hominum in populo isto manebit eva-
dens hostium manus ; *et sicut excussio* D
oleæ, id est fructus olivæ, *duarum aut
trium olivarum in summitate rami, si-
ve quatuor aut quinque : in cacuminibus
ejus, fructus ejus : dicit Dominus Deus
Israel.* Sensus idem est cum prædictis, vi-
delicet quod in regno Syriæ seu Israel pau-
cissimi remanebunt residui : qui præ pau-
citate comparantur oleo quod exprimitur
ex duabus vel tribus olivis in summitate
rami arboris altæ pendentibus. In cacumi-
ne siquidem arboris pendet fructus ejus.

In die illa, videlicet Damasco destructa, 7
et decem tribubus pro majori parte captis,
inclinabitur homo qui remanserit in terra
Israel, ceteris a rege Assyriorum transla-
tis, *ad factorem,* id est Deum creatorem
suum : de quo in Deuteronomio habetur :
Numquid non ipse est pater tuus, qui pos- *Deut.* XXXII,
sedit te, et fecit, et creavit te? *Et oculi* 6.
ejus interiores *ad Sanctum Israel,* id est
Deum sanctificatorem Israelis, *respicient,*
Christum adorando et contemplando : quem-
admodum fertur in Psalmo, Oculi mei sem- *Ps.* XXIV,
per ad Dominum. Quum enim, ut quarto 15.
Regum recolitur, captæ fuissent decem IV *Reg.*
tribus, rex religiosissimus Ezechias nun- XVIII, 10, 11; II *Par.* XXX,
tios misit cum epistolis ad eos qui reman- 1, 6, 11 *et*
serunt de populo Israel, quatenus rever- *seq.*
terentur ad Deum patrum suorum : et
quidam eorum ita fecerunt, idololatriam
relinquentes. Ideo subditur : *Et non incli-* 8
*nabitur ad altaria quæ fecerunt manus
ejus, et quæ operati sunt digiti ejus,* id
est ad altaria sacrilega quæ erant in Be- III *Reg.* XII,
thel et Dan : ubi et vituli aurei coleban- 28 *et seq.*
tur, quos fecit Jeroboam. Venerunt enim
in Jerusalem ad altare templi Domini, at- II *Par.* XXX,
que cum Ezechia Pascha celebraverunt, 11 *et seq.*
prout secundo libro Paralipomenon legi-
tur. *Non respiciet* per approbationem *lu-
cos et delubra,* id est loca, templa, seu
ædes, in quibus cetera idolorum portenta,
videlicet Baalim et Astaroth, coluerunt.
In die illa, id est tempore vastitatis 9
nunc dictæ, *erunt civitates fortitudinis
ejus,* id est urbes munitæ decem tribuum,
derelictæ, habitatoribus effugatis, occisis,
seu captis, *sicut aratra et segetes, quæ
derelictæ sunt a facie filiorum Israel,* id
est, sicut Amorrhæi, et ceteri habitantes
in terra Chanaan, dereliquerunt in campis
acervos frugum et aratra, præ timore fu-
gientes, ingredientibus filiis Israel, qui ex
Ægypto venerant, in terram promissionis :
in tantum enim timebant ex ingressu Is-
rael in terram eorum, ut non nisi se ip-
sos salvare quæsierint. Unde Rahab dixit
Josue : Irruit in nos terror vester, et elan- *Josue* II, 9,
guerunt omnes habitatores terræ; nec re- 11.

de universis tyrannis, paganis, hæreticis, A
et Judæis, sanctam Ecclesiam persequen-
tibus, intelligi congruit. De quorum exer-
13 citu subditur : *et increpabit eum,* id est,
Christus eos condemnabit, *et fugiet pro-
cul,* sed non effugiet; *et rapietur sicut* *pulvis montium,* id est, de loco suo pelletur, et in miserias sempiternas mittetur, sicut in libro Job inducitur : Vidi impios Deo flante perisse. (Job IV, 8, 9.) Quidam exponunt ista de diabolo, de quo ait Salvator : Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. (Joann. XII, 31.)

ARTICULUS XXXVIII

EXPOSITIO CAPITULI OCTAVIDECIMI : VÆ TERRÆ CYMBALO ALARUM.

PRÆCEDENTI capitulo denuntiavit Propheta Damasci et Syriæ vastitatem, eo quod fuerit regno Israel causa atque occasio vanæ fiduciæ, ita ut magis sperarent de auxilio Damasci, quam Dei. Jam in præsenti capitulo incipit Ægyptiorum punitionem describere, eo quod fuerint regno Juda causa spei fallacis. Frequenter enim regnum Juda innitebatur auxilio Pharaonis et Ægyptiorum : quorum etiam suggestione seu occasione Sedecias rex Juda rupit pactum, rebellare præsumens regi Babylonis. (II Par. XXXVI, 13; Ezech. XVII, 15.)

1 *Væ terræ cymbalo alarum,* id est Ægy-
pto, *quæ est trans flumen Æthiopiæ,* id est,
sita ultra Nilum, qui ab Æthiopia fluit in
Ægyptum, dividitque ab Ægypto terram
Æthiopum. Væ, hoc loco significat idem
quod onus. Dicitur autem Ægyptus cym-
balum alarum, quoniam pulchram fecerat
promissionem regno Juda, quod sub alis
2 suis ipsum defenderet. *Quæ,* populus Ægy-
pti, *mittit in mare* quo ab Ægypto versus
Judæam navigatur, *legatos in vasis papy-
ri super aquas,* id est nuntios cum episto-
lis papyreis, vel in navibus ad modum
papyri planatis, ad regem et populum
Juda, dicens suis legatis :

Ite, angeli, id est nuntii, *veloces, ad gentem convulsam et dilaceratam,* id est populum Judæorum multis impugnationibus dilaniatum et conquassatum. Erat enim ab Assyriis, Chaldæis, Syris, Phili- B stæis, multisque aliis impugnatus. *Ad populum terribilem, post quem non est alius.* Hoc dupliciter accipi potest. Primo, quod populus Judæorum vocatur terribilis, quoniam olim quando Deo servivit, præ cunctis gentibus erat horribilis : eo quod Deus omnipotens esset adjutor et Deus eorum, propter quod nemo valuit eis resistere, sicut Moyses prophetavit. Propter quod in Deuteronomio habetur : Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut adest Dominus Deus (Deut. IV, 7.) C noster cunctis obsecrationibus nostris. Et Salomon* ait : Quis alius sicut populus tuus Israel? (* David. I Par. XVII, 21.) Secundo, quod populus Judæorum terribilis dicitur, quia tantis miseriis plenus, quod omnibus ipsum spectantibus timorem horroremque incutit : post quem non est alius miserabilior ipso. Unde libro primo Machabæorum habetur : Secundum gloriam ejus, sic et ignominia ejus; et, Quæ gens non hereditavit terram ejus? (I Mach. I, 42; II, 10.) *Ad gentem exspectantem* auxilium vel a Deo, vel ab Ægypto, *et conculcatam* ab hosti- D bus, *cujus diripuerunt flumina terram ejus,* hoc est, cujus terram adversarii principes vastaverunt. De talibus namque fluminibus fertur in Psalmo : Elevaverunt flumina fluctus suos a vocibus aquarum multarum. (Ps. XCII, 3, 4.) Et de rege atque exercitu Babylonis scriptum est : Ecce aquæ ascendent ab aquilone, et erunt quasi torrens inundans. (Jer. XLVII, 2.) Quod autem per gentem hanc con-

vulsam intelligantur Judæi, patet ex eo A
quod subditur : *ad montem nominis Domi-
ni exercituum*, scilicet *montem Sion*, id
est urbem Jerusalem, in cujus monte, qui
dictus est Sion, erat templum divino cul-
tui dedicatum.
3 *Omnes habitatores orbis, qui moramini
in terra*. Per hoc designantur Ægyptii, qui
propter suam multitudinem, orbis dicun-
Is. XIII, 11. tur, sicut superius Babylon dicta est orbis;
vel gentes universæ, in circuitu Ægypti
morantes. Quibus nunc dicitur : *quum ele-
vatum fuerit signum in montibus, vide-* B
bitis, id est, quum vexilla bellica regis
Babylonis fuerint in sublime erecta ad ve-
niendum contra Ægyptum, videbitis hanc
ipsam elevationem vexilli, et verum esse
quod Deus prædixit. Vel per signum in
montibus elevatum, intelligi potest visio
prophetica publicata. *Et clangorem tubæ
audietis*, id est sonitum tubarum, in qui-
bus se hortabuntur adversarii vestri ad
pugnandum adversum vos.
4 *Quia hæc dicit Dominus ad me : Quie-
scam et considerabo in loco meo* : id est, C
interim, quoadusque hæc impleantur, in
Ibid. LXVI, 1. cœlo (quod sedes mea est) quiescam, di-
Ps. LXXX, 13. mittendo Ægyptios secundum desideria
cordis eorum, et opera eorum inspiciam,
quatenus justas pœnas infligam. Conside-
rabo autem, *sicut meridiana lux clara
est*, id est tam certo et infallibiliter, quod
nihil intuitum meum effugiet; et ut lux
solis in meridie cuncta splendidius radio-
siusque illustrat, sic mea cognitio super
omnia expandetur. Unde in Ecclesiastico
Eccli. XXIII, 28. dicitur : Oculi Domini multo lucidiores D
super solem, circumspicientes omnem ter-
ram. Quiescam quoque *et sicut nubes ro-
ris in die messis* : id est, quemadmodum
rorida nubes in calore messis metentem
refrigerat, sic refrigerabo sperantes in
me. Vel dicitur specialiter, quantum ad
Chaldæos, qui cum rege suo Nabucho-
donosor, ex divina ordinatione venerunt
contra Ægyptum : quos Deus refrigera-
vit, dando eis celerem de Ægypto trium-
phum. Huic simile est, quod libro secundo

Regum ait David : Spiritus Domini lo- *II Reg.* XXIII, 2-4.
cutus est per me, Deus mihi locutus est,
Dominator hominum : sicut lux auroræ,
oriente sole, mane absque nubibus ru-
tilat, et sicut pluviis germinat herba de
terra.
Ante messem enim totus effloruit : id 5
est, populus Ægypti omnino dejectus est,
antequam ad debitam ætatem seu perfe-
ctionem pertingeret; *et immatura perfe-
ctio germinavit* : id est, sicut segetes an-
te tempus congruum erumpentes, faciliter
pereunt, sic Ægyptii cito delendi sunt. *Et
præcidentur ramusculi ejus falcibus* : id
est, filii eorum gladiis occidentur, quem-
admodum rami falcibus amputantur ; *et
quæ derelicta fuerint, abscindentur* : hoc
est, residui Ægyptiorum, quos non occi-
derunt Assyrii, a Babyloniis interficientur.
Excutientur a vita, *et relinquentur simul* 6
avibus montium et bestiis terræ : id est,
cadavera eorum erunt in escam bestiis
atque volucribus; *et æstate perpetua*, id
est toto tempore æstivali, *erunt super eum
volucres*, id est, cadavera eorum ab avibus
vorabuntur. *Et omnes bestiæ terræ super
illum hiemabunt*, id est, tempore hiemali
morticina eorum, quæ insepulta manse-
runt, manducabunt. De punitione autem
Ægypti, a Jeremia et Ezechiele clarissime *Jer.* XLVI.
prophetatum invenitur. *Ezech.* XXIX-XXXII.
In tempore illo, videlicet percussis Ægy- 7
ptiis, *deferetur munus*, id est oblatio, *Do-
mino exercituum a populo divulso et di-
lacerato, a populo terribili, post quem non
fuit alius; a gente exspectante et concul-
cata, cujus diripuerunt flumina terram
ejus*, id est a populo Judæorum, de quo in
principio hujus capituli, omnia verba hæc
dicta atque exposita sunt; *ad locum no-
minis Domini exercituum, montem Sion*.
Hoc temporibus Esdræ, Nehemiæ, Zoro-
babel, Aggæi, et Zachariæ impletum est,
quando (ut Esdræ primo recolitur) Cyrus *I Esdr.* I.
rex Persarum dedit Judæis licentiam re-
deundi in Judæam, reparandique templum,
mittens cum eis vasa templi quæ Nabu-
chodonosor abstulit.

Expositio moralis. 1 Porro, moraliter per terram cymbalum A
alarum, quæ est trans flumen Æthiopiæ,
intelliguntur hæretici adulatores, et omnes
fraudulenti doctores. Hi enim sunt terra,
id est terreni, de quibus Jeremias loquitur
Jer. xvii, 13. Domino : Recedentes a te, in terra scri-
bentur. Sunt etiam cymbalum, quoniam
dulcem atque inanem sonum emittunt adu-
lando, carnalia dogmata proponendo, et
humanæ rationi consona edocendo. Deni-
que, propter veræ caritatis carentiam sunt
cymbalum tale, de quo ad Corinthios ait
I *Cor.* xiii, 1. Apostolus : Si caritatem non habeam, fa- B
ctus sum sicut æs sonans, aut cymbalum
tinniens. Sunt autem et alia cymbala bona,
sancta, ac rationabilia : de quibus in Psal-
Ps. cl, 5. mo, Laudate eum in cymbalis bene sonan-
tibus. Hæc sunt quorum vita consonat vo-
ci, qui corde, ore et opere Dominum ex
vera caritate collaudant. Sunt quoque præ-
dicti, iniqui scilicet, cymbala alarum, quia
sub sua disciplina et cura recipiunt alios,
asseruntque se posse defendere confugien-
tes ad se. Sunt vero trans flumen Æthio-
piæ, quia per suam malitiam frequenter C
superant, deterioresque sunt philosophis
et paganis. Multi quippe hæreticorum, vi-
delicet Marciani, Marcionistæ et Manichæi,
plus erraverunt quam gentiles philosophi.
Hi mittunt per mare legatos in vasis pa-
pyri, id est, discipulos suos undique spar-
gunt, ut ceteros suis erroribus implicent
super aquas sapientiæ sæcularis. Dicunt
autem suis legatis :

2 *Ite, angeli veloces, ad gentem convulsam
et dilaceratam,* id est ad miseros, vagos,
in fide instabiles, in opere mobiles, non- D
dum in ecclesiastica perfectione atque
scientia radicatos. Tales enim ab hæreti-
cis, adulationibus atque pestiferis persu-
asionibus decipiuntur. *Ad populum ter-
ribilem, post quem non est alius.* Nihil
equidem horribilius plebe hæretica, quæ
Deum blasphemiis inhonorat ; nec aliquid
miserabilius eis est. *Cujus diripuerunt
flumina,* id est hæresiarchæ et principes
impii, *terram,* id est Ecclesiam *ejus :* dis-
sipant enim spiritualem collectionem ejus
in Christo, et terram viventium seu re-
gnum cœlorum tollunt ab ea, pertrahen-
tes secum ad inferos universos sibi con-
sentientes. Mittunt itaque suos legatos
*ad montem Domini exercituum, montem
Sion,* id est Ecclesiam, cujus filios nitun-
tur inficere.

Omnes habitatores orbis, qui moramini 3
*in terra, quum elevatum fuerit signum in
montibus,* id est, hæreticorum et perverso-
rum superbia, se in altum contra fidei
atque justitiæ veritatem erexerit, *videbitis*
horum insolentiam. Ad omnes enim pla-
gas terræ derivata sunt dogmata hæretico-
rum, et ubique superseminatur in agro
Dei zizania. *Et clangorem tubæ,* id est lo-
quacitatem istorum, *audietis :* quæ pro-
pter humanam, vel potius diabolicam fa-
cundiam comparata est tubæ.

Hæc dicit Dominus : Quiescam, et con- 4
siderabo in loco meo, hoc est, ad tempus
permittam istos perversos regnare, et ser-
vorum meorum constantiam intuebor ; et
sicut meridiana lux, illuminabo electos, *et
sicut nubes roris,* consolabor afflictos :
quemadmodum ad Corinthios Paulus te-
statur, Sicut abundant passiones Christi II *Cor.* i, 5.
in nobis, ita et per Christum abundat con-
solatio nostra. Et Christus apud Matthæum :
Venite (inquit) ad me, omnes qui labora- *Matth.* xi, 28.
tis et onerati estis, et ego reficiam vos.
Ante messem totus effloruit, etc. Per hæc 5
datur intelligi, quod omnis congregatio
reproborum istorum velociter evanescit,
tollitur, atque in ignem gehennæ projici-
tur, prout apud Joannem Salvator ait : Si *Joann.* xv, 6.
quis in me non manserit, mittetur foras
sicut palmes, et arescet ; et colligent eum,
et in ignem mittent, et ardet. *Et relin-* 6
quentur avibus montium, id est dæmoni-
bus superbiæ, *et bestiis terræ,* id est dæ-
monibus luxuriæ. De quibus utique bestiis
scriptum est : Ne tradas, Domine, bestiis *Ps.* lxxiii, 19.
animam confitentem tibi ; et alibi, Vo- *Luc.* viii, 5.
lucres cœli comederunt illud. *Et æstate
perpetua erunt super eum, et super illum
hiemabunt :* hoc est, dæmones æternaliter
populum tam iniquum torquebunt in ca-

lore ignis inferni, atque in frigore aquarum nivearum ipsius, ducendo eum de uno tormento ad aliud.

7 Postremo quod subditur, *In tempore illo deferetur munus Domino a populo di-* A *vulso et dilacerato :* intelligendum est de his qui post varios errores et vitia pœnitent, et Christo sese offerunt, perseverantes de cetero in fide catholica, sanctaque vita.

ARTICULUS XXXIX

EXPOSITIO CAPITULI NONIDECIMI : ONUS ÆGYPTI.

TRIPLICEM fuisse Ægyptiorum debellationem seu vastitatem, testantur historiæ : quarum prima illata est ab Assyriis, secunda a Chaldæis, tertia a Romanis. De vastitate autem secunda, præcedens capitulum communiter explanatur ; præsens vero capitulum, a diversis diversimode satis exponitur. Verumtamen, toto capitulo diligenter inspecto, convenientius reor ut de tribulatione Ægyptiorum a Romanis facta, intelligatur : quam expositionem Hieronymus breviter tangit, sicut et alias quasdam, quarum nullam specialiter com- C probat. Quædam enim in isto capitulo scripta, frequenter accidisse leguntur Ægyptiis. Sed ut ordo historiæ conservetur, et omnia quantum fieri potest, in unam rationem concurrant, ipsaque littera sibi ostendatur connexa, verius arbitror ut exponatur, sicut jam tactum est, pro tempore Christi ac Romanorum.

1 Ait ergo : *Onus Ægypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem,* id est, corpus humanum assumet : quod dicitur nubes, quia a lumine Solis justitiæ, scilicet D Christi, copiosissime irradiatum, et jugiter cœlestibus actionibus occupatum, atque divina virtute formatum. Dicitur quoque nubes levis, hoc est velox et agilis ad obediendum in omni motu et actu Verbo Dei, cui erat unitum, et quia non erat alicujus peccati onere prægravatum. *Et ingredietur Ægyptum :* quemadmodum angelus

B ait ad Joseph : Accipe puerum et matrem ejus, et fuge in Ægyptum : futurum est enim, ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. (Matth. II, 13.) Iste nempe est puer, de cujus nominibus dictum est supra : Vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri sæculi, etc. (Is. IX, 6.) Sed quæri potest, cur non potius dicitur, Ecce Dominus descendet super nubem levem, si intelligendum est de assumptione corporis humani. Et respondendum, quod corpus Christi est quasi templum atque vehiculum suæ divinitatis. Propter quod ait in Joanne : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. (Joann. II, 19.) Paulus quoque ad Corinthios, omnibus nobis ait : Portate, inquit, Deum in corpore vestro. (I Cor. VI, 20.) Certum est autem, quod Dominus super templum suum vehiculumque ascendit. *Et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus,* id est, idola Ægyptiorum corruent propter Christi præsentiam, quam ferre non potuerunt : sicut nec Dagon idolum Philistinorum ferre quivit præsentiam arcæ. (I Reg. V, 1-5.) Fertur enim in Historia scholastica, quod Christo ingrediente in Ægyptum simulacra ejus in terram collapsa sunt, in figuram quod ubique idololatria Christi virtute destruetur. In Jeremia quoque scribitur de ruina idolorum Ægypti, quæ a Chaldæis facta cognoscitur. (Jer. XLVI, 25.) *Et cor Ægypti tabescet in medio ejus :* hoc est, corda Ægyptiorum præ admiratione seu timore stupebunt

atque deficient, vel quia idola sua corruisse viderunt, vel quia Romanis resistere non valebant.

2 *Et concurrere faciam Ægyptios adversus Ægyptios; et pugnabit vir contra fratrem suum, et vir contra amicum suum, civitas adversus civitatem, et regnum adversus regnum.* Ista completa sunt tempore Octaviani, sub quo natus est Christus. Antonius namque collega Octaviani imperatoris, socius ejus in regno, habensque sororem ejus in conjugem, quum captus esset amore Cleopatræ reginæ Ægypti, sororem Octaviani dimisit, atque Cleopatram duxit, et Octaviano rebellavit. Propter quod Octavianus cum Romanorum exercitu Ægyptum ingressus est : quo veniente, facta est Ægyptiorum gravis dissensio, quibusdam eorum adhærentibus Octaviano, aliis autem Antonio. Sicque quando bellum inter hos principes commissum est, concurrerunt Ægyptii qui erant cum Octaviano [contra illos qui erant cum Antonio], et pugnavit propinquus contra propinquum, amicus quoque contra eum qui paulo ante amicus suus exstiterat; tuncque pugnavit regnum Ægypti contra Romanum imperium. Vel quod dicitur, Regnum adversus regnum, intelligendum est de partialibus quibusdam provinciis ad Ægyptum pertinentibus, quibus præerant principes sub rege Ægypti exsistentes : qui et reges appellantur in Psalmo, quo dicitur :
Ps. civ, 30. Edidit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorum. — Porro quod dictum est, Et concurrere faciam Ægyptios..., intelligi potest de discordia Ægyptiorum contrariorum, qua quidam eorum, aliis renitentibus, crediderunt in Christum tempore Apostolorum; et tunc fiebat in eis quod Chri-
Matth. x, 34-36. stus in Evangelio dixit : Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Veni enim hominem separare a patre, et filiam a matre; et inimici hominis domestici ejus.

3 *Et dirumpetur spiritus Ægypti in visceribus ejus :* hoc est, voluntates Ægyptiorum scissæ divisæque erunt, et robur eorum conteretur. Victi sunt enim a Romanis. *Et consilium ejus præcipitabo,* hoc est, ab effectu impediam. Varia namque habuerunt consilia, quomodo possent Romanos dejicere, sed oppositum accidit. *Et interrogabunt simulacra sua, et divinos suos, et pythones, et ariolos.* A talibus enim Ægyptii quærebant consilium de agendis, et præscientiam de futuris, præsertim dum eis imminebat grave periculum. *Et tra-* 4
dam Ægyptum in manu dominorum crudelium. Octavianus enim, subjugata sibi Ægypto, divisit eam in septem principatus seu partes, et unicuique principem unum præfecit, qui eam sub jugo servaret, ne amplius reluctaretur Romanis. *Et rex fortis dominabitur eorum,* videlicet Octavianus, qui fuit potentissimus imperator atque monarcha. *Ait Dominus Deus exercituum.*

Et arescet aqua de mari, et fluvius de- 5
solabitur atque siccabitur ; et deficient 6
flumina, attenuabuntur et siccabuntur rivi aggerum. Consuetudo Scripturæ est, ut dicat terram desolari, moveri, seu dissipari, et aquas siccari, dum homines in terra, aut supra aquas demorantes, talia patiuntur. Ægyptus autem ex una parte sua est supra mare, ex alia supra Nilum. Per arescentiam ergo aquæ, et ceterorum quæ dicta sunt, designatur occisio seu afflictio Ægyptiorum. Et proprie per aquam designatur populi multitudo : aquæ enim Apoc. xvii, 1, 15.
multæ, populi multi sunt, secundum Joannem in sua Apocalypsi. Per fluvium signatur regnum; per rivos, duces. Posset etiam ad litteram accipi de divisione Nili in septem rivos, et consumptione aquarum per Ægyptum fluentium, de qua supra dictum est : Desolabit Dominus linguam Is. xi, 15.
maris Ægypti, et levabit super flumen manum suam, et percutiet eum in septem rivis, ita ut transeant per eam calceati : quod totum ad litteram impletum est tempore Romanorum, quemadmodum patuit. *Calamus et juncus marcescet,* hoc est, terræ nascentia Ægyptiorum destruentur. *Nuda-* 7
bitur alveus rivi a fonte suo : hoc est, fons et aqua ex eo scaturiens, seu locus ipsum recipiens, simul desolabuntur : quo qui-

dem datur intelligi, quod parentes cum A
filiis essent vastandi. *Et omnis sementis*
irrigua siccabitur, arescet, et non erit : hoc
est, aqua qua irrigari solent semina in
terram projecta, deficiet. Per quod desi-
gnatur, quod solita fertilitas in terra Ægy-
pti ad tempus cessaret. In Ægypto enim, ut
fertur, semina terræ non rigantur pluviis,
sed rivis ex Nilo decurrentibus : quibus
subtractis, terra manet infecunda. Terra
vero promissionis, opposito modo sese ha-
bet. Propter quod in Deuteronomio Moyses
Deut. XI, 10, 11. ait ad populum Israel : Terra ad quam B
ingredieris possidendam, non est sicut ter-
ra Ægypti, ubi jacto semine aquæ ducun-
tur irriguæ; sed montuosa est et campe-
stris, de cœlo exspectans pluviam.
8 *Et mœrebunt piscatores, et lugebunt*
omnes mittentes in flumen hamum ; et
expandentes rete super faciem aquarum,
emarcescent : hoc est, universi Ægyptii,
operi piscationis intenti, terra sua vastata,
atque fluminibus ab adversariis occupatis,
partitis, aut desolatis, plorabunt, eo quod
quæstus officiumque ipsorum impedian- C
tur, et soliti piscium cibi subtrahantur.
Quidam per piscatores et hamum, seu rete
mittentes, intelligunt fallaces Ægyptiorum
magistros, qui in reti erroris sui alios ca-
9 piebant. *Confundentur qui operabantur*
* pectentes *linum, plectentes* et texentes subtilia,* hoc
est artifices Ægyptiorum, qui de lino ope-
ra curiosa fecerunt : tales enim spoliave-
10 runt aut occiderunt Romani. *Et erunt ir-*
rigua ejus flaccentia : hoc est, aquarum
fluenta, Ægyptum et loca ubi crescit li-
num rigantia, arescentia erunt, ut tactum D
est. *Omnes qui faciebant lacunas,* id est
instrumenta sic dicta, quæ apta sunt *ad*
capiendos pisces, confundentur cum pisca-
toribus.
11 *Stulti principes Taneos, sapientes con-*
siliarii Pharaonis, dederunt consilium in-
sipiens : hoc est, principes civitatis quæ
dicitur Tanis, quæ erat in Ægypto metro-
polis (qui secundum veritatem stulti erant,
in idolis et magicis artibus confidentes,
et tamen secundum æstimationem Ægy-
ptiorum ac propriam, erant admodum sa-
pientes consiliarii regis Ægypti), dederunt
ineptum consilium Pharaoni de modo pu-
gnandi contra Romanos. Nominatur autem
Antonius, Pharao, quoniam olim omnes
reges Ægypti hoc nomine vocabantur. Un-
de propheta Jeremias, Nechao regem Ægy- Jer. XLVI, 2; IV Reg. XXIII, 29.
pti, nominat Pharaonem. *Quomodo di-*
cetis Pharaoni : Filius sapientium ego,
filius regum antiquorum ? Cur, o stulti
principes, fallacesque consules, jactatis
vos esse de genere sapientium atque nobi-
lium, quum non valeatis dare sanum con-
silium, nec futura prædicere? Dixerunt
autem Ægyptii, genus suum habere origi-
nem a diis, et heroibus seu dominis, quos
dicebant, Oron, Isin, Osirim, et Typho-
nem. Sicque propter generis dignitatem,
et regni sui antiquitatem, præsumebant se
esse in consulendo expertos ac providos,
et regem Ægypti debere esse monarcham.
Sed quia decepti sunt, subditur : *Ubi sunt* 12
nunc sapientes tui, o Pharao ? *Annuntient*
tibi et indicent quid cogitaverit Dominus
exercituum super Ægyptum, id est, qua-
liter eam vastari decrevit. Quasi dicat :
Hoc tibi prædicere nequeunt.
Stulti facti sunt principes Taneos, pra- 13
vum consilium dando ; *emarcuerunt,* id
est, a vera sapientia vacui facti sunt, *prin-*
cipes Mempheos, id est urbis quæ dicta
est Memphis, in qua maxime viguit necro-
mantia ; *deceperunt Ægyptum, angulum*
populorum ejus, id est regnum Ægyptio-
rum. Dicitur autem angulus regnum, quo-
niam regnum per modum anguli continet
populum. *Dominus miscuit in medio ejus* 14
spiritum vertiginis, id est, in cordibus
Ægyptiorum regnare permisit spiritum er-
roris, discordiæ, et instabilitatis, ut ne-
sciant quid loqui aut agere debeant. Et
simili modo ait Michæas ad Achab : Ecce III Reg. XXII, 23.
Dominus dedit in ore omnium propheta-
rum tuorum spiritum mendacii. *Et errare*
fecerunt Ægyptum in omni opere suo :
hoc est, consiliarii isti spiritu vertiginis
adimpleti, fuerunt Ægyptiis causa errandi
in cunctis quæ perpetrabant ; *sicut errat*

ebrius et vomens, in quibus usus rationis A
et incessus impediuntur propter cerebri
15 perturbationem. *Et non erit Ægypto opus,
quod faciat caput et caudam incurvantem
et refrenantem :* id est, populus Ægyptius
propter nimiam suam turbulentiam atque
miseriam, non habebit operationem ha-
bentem bonum principium, aut utilem fi-
nem : quæ cauda seu exitus operis possit
incurvare, id est quod justum est immu-
tare, prævalendo contra Romanum impe-
rium, aut refrenare impetum adversario-
rum suorum, repellendo a se exercitum B
Romanorum.

16 *In die illa erit Ægyptus quasi mulie-
res :* id est, Ægyptii debiles erunt, insta-
biles, hostibusque subjecti, sicut subdun-
tur feminæ viris. *Et stupebunt, et timebunt
a facie commotionis manus Domini exer-
cituum, quam ipse movebit super eam :*
hoc est, Ægyptii vehementer metuent pro-
pter potentiam et impetum adversariorum
suorum, videlicet Romanorum : quorum
ingressus et impugnatio nuncupatur, com-
motio manus Domini, hoc est potestatis C
divinæ, quoniam Deus præstitit Romanis
potestatem contra Ægyptios, sicut per Eze-
Ezech. xxx, 24. chielem ait de rege Babylonis : Conforta-
bo brachia Nabuchodonosor, et dabo gla-
dium meum in manu ejus, et brachia regis
17 Ægypti confringam. *Et erit terra Juda
Ægypto in pavorem :* hoc est, Ægyptiis
incutietur timor ex consideratione populi
Judæorum. Vel quia Ægyptii suam vasti-
tatem putabant sibi evenisse propter cru-
delitatem quam in Judæa commiserunt :
sicut Antiochus plaga Dei percussus, dixit, D
I *Mach.* vi, 12. Nunc recordor malorum quæ feci in Je-
rusalem. Nam et ex antiquo percussos se
noverant Ægyptii propter injuriam factam
Hebræis. Antonius vero rex Ægypti, occi-
dit in Judæa Antigonum regem, qui erat
de genere Joannis Hyrcani, posuitque in
ea Herodem alienigenam regem, sicut le-
gitur. Vel quia Ægyptii videntes quomodo
Judæa erat a Romanis debellata, timebant
ne et ipsi similiter vincerentur. *Omnis
qui illius fuerit recordatus,* hoc est, qui-
cumque Ægyptiorum consideraverit inju-
rias a se illatas Judæis, seu expugnationem
a Romanis, *pavebit a facie consilii Domi-
ni exercituum,* hoc est ab effectu divinæ
justitiæ, timens judicia ejus, *quod ipse co-
gitavit super eam,* hoc est, quod decrevit
facere de Judæa, ulciscendo ejus injurias
in Ægyptios, vel ejus peccata.

In die illa erunt quinque civitates in 18
*terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan,
et jurantes per Dominum exercituum. Ci-
vitas Solis vocabitur una.* Omnia quæ in
isto capitulo usque ad hunc locum indu-
cta sunt, faciliter exponi possent de pu-
nitione Ægypti a Chaldæis, sed sequentia
non concordant. Sequitur : *In die illa,* vi-
delicet tempore nunc prædicto : dies enim
a Prophetis pro tempore sumitur; *erunt
quinque civitates in terra Ægypti, loquen-
tes lingua Chanaan.* Istud enim et quæ
sequuntur, exponi non possunt nisi de con-
versione Ægypti ad fidem catholicam, sicut
ab expositoribus satis probatum esse vide-
mus. Verumtamen, ut refert S. Hieronymus,
Josephus dixit ista impleta post captivi-
tatem Babylonicam per Oniam sacerdotem,
qui cum multis Judæorum profugus in
Ægyptum, et a rege reverenter susceptus, *Ant. Jud.*
ædificavit altare et templum Domino in lib. xii, c. 9
Ægypto, in civitate quam contulit ei rex in fine; lib. xiii, c. 3.
Ægypti. Hoc autem S. Hieronymus effica-
citer reprobat, eo quod factum istud Oniæ
reprehensibile fuit. Lex enim prohibuit *Deut.* xii,
altare erigi, et sacrificia fieri extra Jeru- 13, 14.
salem, præsertim dum erat templum in
Jerusalem. Unde et David multo tempore
profugus, nunquam præsumpsit in terra
aliorum altare aut templum construere.
Hic etiam dicitur, quod essent quinque ci-
vitates in Ægypto jurantes per Dominum :
per quod datur intelligi, quod in Domi-
num crederent. Oniæ autem et populo ejus
non legitur a rege Ægypti civitas conces-
sa, nisi una.

Per quinque igitur civitates Ægypti, lo-
quentes lingua Chanaan, et jurantes per
Dominum, intelligendæ sunt urbes Ægypti
quæ ad prædicationem Simonis apostoli

ac Marci evangelistæ, ad Christum Dominum Salvatorem conversæ sunt. Et loquebantur lingua Chanaan, id est Hebræa : vel quia in urbibus his multi demorabantur Judæi, qui conversi Deum laudabant lingua Hebræa ; vel quia per impositionem manuum Apostolorum descendit in eos Spiritus Sanctus, dans eis donum linguarum, prout frequenter fiebat in primitiva Ecclesia. Dicuntur autem civitates hæ quinque, non quod solum quinque erant, sed quia tot erant primæ ac principales, sub quibus ceteræ comprehendebantur. Jurantes per nomen Domini, id est, fide supposita jurantes, ubi, quando, et eo modo quo jurandum est ; non per idola Ægyptiorum, sed per Deum verum, implentes illud
Deut. VI, 13. Deuteronomii : Dominum Deum timebis, et per nomen ejus jurabis. De sic enim jurantibus scriptum est secundo libro Pa-
II *Par.* XV, 15. ralipomenon : In omni corde suo juraverunt Domino, et invenerunt eum ; et alibi
Ps. LXII, 12. quoque, Laudabuntur omnes qui jurant in eo. Quod autem non licuit in Ægypto ædificari ab Onia templum Domino, patet per
Deut. XII, 13, 14. illud Deuteronomii : Cave ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris ; sed in eo quem elegerit Dominus in una tribuum tuarum.

Civitas Solis vocabitur una. Per hanc civitatem intelligunt quidam Alexandriam : quæ dicitur civitas Solis, id est Christi atque justitiæ. De quo Sole legitur in
Malach. IV, 2. Malachia : Orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. Quamvis autem et reliquæ civitates essent utique civitates Christi, tanquam cultrices ipsius, præcipue tamen una, videlicet Alexandria, nominatur civitas Solis, eo quod sacratissimus evangelista Marcus diu in ea resedit, et Christiani sub eo in urbe hac sanctissimam et omnino apostolicam vitam duxerunt. Propter quod Philo, inter Judæos tunc eloquentissimus et doctissimus, admiratus conversationem ipsorum, pulcherrimum edidit librum de laude eorum, sicut in libro de Viris illustribus scribit S. Hieronymus. Alii autem per

A civitatem Solis, intelligunt urbem Ægypti Heliopolim, dictam ab ἥλιος, quod est sol, et πόλις civitas, quasi civitas solis : et ita ad litteram datur intelligi, ad Christum convertendam fuisse hanc urbem.

In die illa, videlicet tempore prædica- 19
tionis evangelicæ, *erit altare Domini in medio terræ Ægypti,* hoc est in ipsa Ægypto et locis ejus : non quod solum fuerit in Ægypto unum altare ; sed per hoc quod dicitur, In medio terræ Ægypti, insinuatur quod in singulis locis Ægypti, in quibus
B erant fideles, fieret templum Christo. Juxta quem modum de Christo prædictum erat in Michæa : Magnificabitur in medio *Mich.* V, 4.
universæ terræ. Dicitur enim altare unum, quomodo dicitur una fides, una Ecclesia, *Ephes.* IV, 5.
unum Baptisma. *Et titulus Domini juxta terminum ejus :* id est, titulus Christi, videlicet Evangelium ejus, et Apostolorum doctrina ; vel certe titulus ejus, quo dictum est, Jesus Nazarenus rex Judæorum, *Joann.* XIX, 19.
quem affixit cruci Pilatus : erit in finibus Ægypti in ecclesiis credentium. *Et erit* ti- 20
C tulus iste *in signum et in testimonium Domino exercituum in terra Ægypti :* id est, titulus iste erit, ad quod fideles respicient in omni tentatione et necessitate ; et per ipsum Christus figurabitur ac significabitur ipsis, tanquam per imaginem. Erit etiam Domino, id est ad gloriam ejus, in testimonium, id est in memoriale perpetuum, et in argumentum seu testificationem. Nam et evangelica Scriptura dat testimonium sempiternum de Christo, quod ipse sit verus mundi Salvator.

D *Clamabunt enim,* ferventer orando, Ægyptii *ad Dominum* Deum Patrem, *a facie tribulantis,* id est tempore persecutionis suæ a mundo, carne, seu dæmone ; *et mittet eis* spirituali ac invisibili missione *salvatorem et propugnatorem,* id est defensorem, *qui liberet eos,* hoc est, Filium suum dilectum, Jesum Christum, de quo angelus dixit apud Matthæum : Vocabis nomen *Matth.* I, 21.
ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum. De hac Christi missione qua quotidie venit ad

Joann. xiv, 23. suos fideles, ipse ait in Joanne : Ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.

21 *Et cognoscetur Dominus ab Ægypto, et,* pro id est, *cognoscent Ægyptii Dominum in die illa,* id est Deum unum ac trinum, Deique Filium incarnatum, per fidem et dona Spiritus Sancti, quæ sunt, sapientia, intellectus, atque consilium. Hoc etiam dicit propheta Ezechiel, post descriptionem punitionis Ægypti a rege Babylonis : Ezech. xxix, 21. Et scient, inquit, Ægyptii, quia ego sum Dominus. Sed non dicit de eis quod modo subjungitur. *Et colent eum in hostiis et muneribus,* id est in oblationibus sacramentorum Ecclesiæ, scilicet corporis et sanguinis Christi : quæ dicuntur pluraliter sacramenta et hostiæ, propter pluralitatem specierum sacramentalium panis et vini, sub quibus continentur. Sunt tamen unum perfectum sacramentum. Per hostias quoque intelligi possunt spiritualia sacrificia, scilicet : obedientia, oratio, propria mortificatio. Munera vero sunt eleemosynæ, et cetera quæ sponte offeruntur. — Ex his elucescit, quod ea quæ nunc dicta sunt de altari Domini in terra Ægypti et hostiis, dicantur tanquam aliquid laudabile. Unde intelligi nequeunt, nisi pro tempore Christi, quo offeruntur Deo in omni terra vera sacrificia, vel potius unum verum sacrificium, per omnia sacrificia veteris legis figuratum. De quo Dominus Malach. i, 11. ait in Malachia : Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda. — *Et vota vovebunt Domino, et solvent* quæ voverunt. Ista sunt vota quæ promittunt Domino Christiani in susceptione Ordinis sacri, in religionis ingressu, in fonte Baptismatis, seu aliis causis. Unde quoque Ps. lxxv, 12. ait Psalmographus : Vovete, et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu ejus affertis munera.

22 *Et percutiet Dominus Ægyptum plaga* castigationis paternæ : de qua ait in Apo- Apoc. iii, 19. calypsi, Ego quos amo, arguo et castigo. In præsenti igitur puniet eorum peccata, ne postea gravius affligantur. *Et sanabit eam,* hoc est, a pœna hac eos eripiet, peccata dimittet, gratiamque refundet. Unde apud Job inducitur : Beatus homo qui corripitur a Domino : increpationem ergo Domini ne reprobes, quia ipse vulnerat, et medetur ; percutit, et manus ejus sanabunt. Job v, 17, 18. Hoc expertus erat Tobias, qui dicebat : Benedico te, Domine, quoniam tu castigasti me, et tu salvasti me. Tob. xi, 17. Hanc plagam paternam desiderare debemus, dicentes cum Jeremia : Corripe me, Domine, verumtamen in judicio, et non in furore, ne forte ad nihilum redigas me. Jer. x, 24. *Et revertentur* Ægyptii *ad Dominum* per fidem, spem, et caritatem, *et placabitur eis,* dimittendo eorum peccata, *et sanabit eos* a languoribus animæ : quam sanitatem optavit qui ait, Sana me, Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea. Ps. vi, 3.

In die illa erit via, hoc est secura et 23
publica deambulatio, *de Ægypto in Assyrios.* In Christi enim adventu pacata sunt regna, quæ ante inimica fuerunt, omnibus Romano imperatori subjectis. Quando ergo Ægyptius et Assyrius proprios reges habebant, non erat inter eos via secura ; sed tempore Christi descriptus est totus orbis, nec restitit Ægyptus Assyriis, neque econtra. Hoc tamen præcipue dicitur, eo quod nunc prædicatores novæ legis velociter incedebant de una terra ad aliam. *Et intrabit Assyrius in Ægyptum, et Ægyptius in Assyrios,* ex caritate, aut alia pia causa visitando se invicem. *Et servient Ægyptii Assur,* id est Assyriis, ita quod una gens alterius gentis merces recipiet, et mutuo sibi in necessariis providebunt. Vel, sicut ait Apostolus, Per caritatem servite invicem, Galat. v, 13. per hoc datur intelligi, quod in Ecclesia Christifideles ex Ægypto servirent fidelibus ex Assyriis, ex humilitate et concordia, sicut frequenter in Vitis Patrum et alibi legitur. Unde et Christus dixit : Qui major est vestrum, erit vester minister. Matth. xxiii, 11.

In die illa erit Israel tertius Ægyptio 24
et Assyrio : hoc est, sicut Ægyptii et As-

syrii, sic et Hebræi erunt subjecti Romano imperio : nec auxiliabitur populus Israel uno tempore Ægyptiis contra Assyrios, atque alio tempore Assyriis contra Ægyptios; sed erit concors utrisque. Vel sic, quia primi pastores Ecclesiæ ex Judæis erant, et collegerunt in Christo gentes diversas, tanquam consortes gratiæ suæ, sicque cum eis ambulaverunt Ægyptii et Assyrii. Unde
Zach. VIII, 23. et Zacharias ait : In die illa apprehendent decem viri fimbriam viri Judæi, dicentes : Ibimus vobiscum : audivimus enim quod Dominus vobiscum est. *Benedictio in me-*
25 *dio terræ, cui benedixit Dominus exercituum :* hoc est, Israel, scilicet Apostolus Christi, seu alius ejus discipulus, erit benedictio, id est causa seu occasio benedictionis, Ægypto et Assyriis, quia per eum Dominus tribuet gratiam populis istis ; in medio terræ, cui benedixit Dominus, videlicet in terra Ægypti et Assyriorum, ubi olim maxime viguit religio christiana, A erantque ibi innumerabilia agmina monachorum. Huic igitur terræ benedixit Dominus, *dicens : Benedictus populus meus Ægypti,* id est Christiani habitantes in Ægypto, *et opus manuum mearum Assyrio,* id est, Assyrios dicet pertinere ad se, tanquam creaturas a se electas. *Hereditas autem mea Israel :* id est, populus meus electus ac peculiaris sunt, quos ex Judæis elegi, videlicet sancti Apostoli; vel, quia a principio populus Israel specialiter dictus est hereditas Dei : propter quod Samuel dixit Sauli, Ecce unxit te Dominus I Reg. x, 1. super hereditatem suam in principem. Unde in Deuteronomio Moyses : Te, inquit, Deut. VII, 6. elegit Dominus, ut sis ei populus peculiaris, ex cunctis populis qui sunt super terram. Vel sic : Hereditas mea Israel, id est, loca terræ Israel, in quibus natus, conversatus, et passus sum, sunt hereditas mea, ad quam omnes fideles de toto orbe concurrunt.

ARTICULUS XL

EXPOSITIO MORALIS EJUSDEM CAPITULI NONIDECIMI.

1 ONUS *Ægypti. Ecce Dominus ascendet super nubem levem.* Quum istud quod dicitur, Ecce Dominus ascendet super nubem levem, de Christi incarnatione (cujus utique incarnatio salus est mundi) intelligendum sit, sicut expositum est : cur Propheta locuturus de incarnatione Christi, præmisit, Onus Ægypti, id est hujus mundi, qui per Ægyptum figuratur, nisi quoniam, sicut Christi incarnatio electis et gratis est causa salutis, sic perversis est occasio majoris damnationis? Unde Apostolus de se ipso ac suis consortibus II Cor. II, 15, 16. ait ad Corinthios : Christi bonus odor sumus in omni loco : aliis quidem odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. *Onus* ergo *Ægypti,* id est, pondus ac ma- C jor damnatio mundi, videlicet hominum mundanorum : de quo mundo ait Salvator discipulis suis apud Joannem : Si de mun- Joann. XV, 19. do essetis, mundus quod suum est diligeret. De quo et Jacobus protestatur : Ami- Jacob. IV, 4. citia hujus mundi, inimica est Deo.

Ecce Dominus Christus *ascendet super nubem levem,* id est in uterum Virginis gloriosæ; *et ingredietur,* nascendo de ea, in *Ægyptum,* id est mundum istum, ubi inter homines conversatus et visus est. Baruch III, 38. Venit enim Christus in hunc mundum pec- I Tim. I, 15. D catores salvos facere, secundum Apostolum ad Timotheum. *Et commovebuntur simulacra Ægypti a facie ejus.* Statim enim post Christi adventum, cœperunt in toto mundo simulacra reprobari et conteri

II *Petr.* II, 1, 10, 14. dicit : Erunt magistri mendaces in popu- A
lo, qui introducent sectas perditionis, au-
daces, sibi placentes, pellicientes animas
Judæ 12. instabiles. De quibus scriptum est : Hi
sunt in epulis suis maculæ, convivantes
sine timore, semetipsos pascentes, nubes
14 sine aqua. *Dominus miscuit in medio ejus,*
id est in omnibus filiis sæculi hujus, in
omnibus qui in propriis oculis sapientes
sunt, *spiritum vertiginis,* id est volubili-
Luc. X, 42. tatis, ut non quærant illud unum quod so-
lum necessarium est, sed per multa vagen-
tur, et nulli salubri ac stabili fundamento B
infigantur. Propter quod de eis scriptum
Ps. LXXXII, 14. est : Deus meus, pone illos ut rotam ; et,
Ps. XI, 9. In circuitu impii ambulant. De futuris quo-
que Antichristi discipulis ait Apostolus :
II *Thess.* II, 10. Mittet illis Deus operationem erroris, ut
credant mendacio. Dum enim Deus homi-
ni gratiam non infundit, aut datam tollit,
homo multipliciter errat, non discernen-
do inter verum et falsum, inter bonum et
malum, et passionum frequenter impetum
sequitur. *Et errare fecerunt Ægyptum,* id
Matth. XV, 14. est mundum, *in omni opere suo.* Cæcus C
enim si cæco ducatum præstet, ambo in fo-
veam cadunt. Idcirco consiliarii principes-
que perversi, omnes sibi adhærentes in
perditionem deducunt. Unde monet Apo-
II *Thess.* II, 3. stolus : Videte ne quis vos seducat ullo
15 modo. *Et non erit Ægypto opus, quod fa-*
ciat caput et caudam : id est, homines
mundani, neque principium, neque finem
boni operis habebunt ; sed inordinata sunt
cuncta quæ agunt, et inquinata sunt eo-
rum mens et conscientia.
16 *In die illa,* quando videlicet miscuerit D
Dominus spiritum vertiginis in medio ejus,
erit Ægyptus quasi mulieres, id est, ho-
mines impii instabiles erunt, effeminati
seu fragiles ; *et timebunt a facie commo-*
tionis manus Domini, id est, divinæ ultio-
nis rigorem, futurum judicium, et inferni
tormenta formidabunt : vel modo per pœ-
nitentiam, vel postmodum per pœnarum
17 experientiam. *Et erit terra Juda,* id est
Ecclesia electorum, *Ægypto,* id est eccle-
siæ malignantium, *in pavorem,* dum vi-
derint se errare, et contra justos sine cau-
sa persecutionem fecisse. In futuro tamen
hoc magis implebitur, dum stabunt justi *Sap.* V, 1.
in magna constantia adversus eos qui se
angustiaverunt : tunc nempe injusti tur- *Ibid.* 2.
babuntur timore horribili. *Omnis qui il-*
lius fuerit recordatus, id est, qui tormenta
et plagas hujus mundi adspexerit, consi-
derando quam districte Deus peccata pra-
vorum atque injurias sanctis illatas ulci-
scitur, *pavebit a facie consilii Domini,* id
est, divinum judicium formidabit, clamans
cum Apostolo, Horrendum est incidere in *Hebr.* X, 31.
manus Dei viventis ; et cum Psalmista, Ve- *Ps.* LXV, 5.
nite, et videte opera Dei, terribilis in con-
siliis super filios hominum.
In die illa erunt quinque civitates in 18
terra Ægypti, loquentes lingua Chanaan,
etc. Istæ quinque civitates, quæ sunt in
terra Ægypti, id est in corpore hominis,
seu in mundo, sunt quinque sensus exte-
riores vel interiores : qui non loquuntur
lingua Chanaan, quando propriis motibus
feruntur, sensualitatem sequuntur, nec re-
frenantur. Quum autem per rationem di-
riguntur ac moderantur, loquuntur lingua
Hebræa et serviunt Domino, et jurant *per*
Dominum exercituum, quoniam firmiter
proponunt rationis imperio obedire. *Civi-*
tas Solis vocabitur una. Hæc est civitas
visus, qui ceteris sensibus exstat nobilior,
cujus etiam ordinatio videtur esse uti-
lior. *In die illa,* quum fuerint sensus ita 19
rationi subjecti, *erit altare Domini,* id est
fides catholica, super quam omnia opera
meritoria collocantur, atque per eam Do-
mino offeruntur : accedentem quippe ad *Hebr.* XI, 6.
Deum oportet credere ; *in medio terræ*
Ægypti, id est in cordibus hominum in
toto mundo degentium. Vel, Altare Domi-
ni est in terra Ægypti, id est, in omnibus
Christi ecclesiis consecratum est Deo alta-
re ; *et titulus Domini,* id est memoriale
passionis dominicæ, *juxta terminum ejus,*
id est juxta loca et fines ecclesiæ.
Clamabunt enim fideles ubique terra- 20
rum *ad Dominum a facie tribulantis,* vi-
delicet in omni tribulatione atque angu-

Ps. XLIX, 15. stia, sicut in Psalmo jubet : Invoca me in A
die tribulationis; eruam te, et glorificabis
Baruch IV, me. Et Baruch ait : Filii, clamate ad Do-
21. minum, et eripiet vos de manu inimico-
rum. Hoc enim semper agendum est nobis,
et hoc est unicum nostrum refugium, pro-
ut secundo Paralipomenon libro devotus
II Par. XX, rex Josaphat protestatur : In nobis, inqui-
12. ens, non est tanta fortitudo, ut possimus
resistere hostibus; sed quum ignoremus
quid agere debeamus, hoc solum habemus
residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.
De hoc beneficio gratias egit Deo ex inti- B
mo corde, ille qui in Ecclesiastico profite-
Eccli. LI, 8, tur : Laudabit usque ad mortem anima
12. mea Dominum; quoniam eruis sustinentes
te, et liberas eos de omni angustia, Domi-
ne Deus noster. Ideo subditur : *et mittet*
eis salvatorem et propugnatorem, qui li-
beret eos. Nec enim est alius qui pugnet
pro nobis, nisi Jesus Christus Dominus no-
21 ster. *Et cognoscetur Dominus* per fidem
I Cor. XIII, *ab Ægypto* hujus mundi : nunc enim vi-
12. demus per speculum in ænigmate. Et a
I Joann. V, Joanne dicitur : Scimus quoniam Filius C
20. Dei venit, et dedit nobis sensum, ut co-
gnoscamus verum Deum. *Et colent eum*
in hostiis et muneribus, et vota vovebunt
Domino, et solvent. Hoc jam quotidie cer-
nimus adimpleri.
22 *Et percutiet Dominus Ægyptum*, id est
Ecclesiam in terris peregrinantem, *plaga*
temporalis correctionis, et sanabit eam :
Ps. CXVII, sicut in Psalmo cantatur, Castigans casti-
18. gavit me Dominus, et morti non tradidit
Prov. III, 11, me. Unde in Proverbiis legitur : Discipli-
12; Apoc. III, 19. nam Domini, fili mi, ne abjicias; et ne D
deficias quum ab eo corriperis : quem
enim diligit Dominus, corripit; et quasi
pater in filio complacet sibi. Et ad Hebræ-
Hebr. XII, os Apostolus : Si extra disciplinam estis,
8. ergo adulteri et non filii estis.
23 *In die illa erit via de Ægypto in Assy-*
rios, id est de peccatoribus et pœnitenti-
bus ad perfectos, ita quod sibi invicem
condescendent atque subvenient, sicut do-
cet Apostolus ad Galatas : Fratres, si præ- Galat. VI, 1.
occupatus fuerit homo in aliquo delicto,
vos qui spirituales estis, hujusmodi in-
struite in spiritu lenitatis; rursus, Alter Ibid. 2.
alterius onera portate. Interpretatur autem
Ægyptus, caligo; Assyrius vero, dirigens.
Et servient Ægyptii, id est pœnitentes,
Assur, id est perfectis.
In die illa erit Israel, id est homo con- 24
templativus, cujus conversatio est in cœ- Philipp. III,
lis, *tertius*, id est socialiter adunatus et 20.
humiliter convivens, *Ægyptio et Assyrio*,
id est incipienti de tenebris mundi exire,
et proficienti ac proficiscenti de virtute Ps. LXXXIII,
in virtutem. In Christi enim Ecclesia sunt 8.
diversi gradus perfectionum : et tamen
qui major est in caritate et gratia, plus
ceteris se humiliat, exemplo Christi, qui
ait : Ego in medio vestrum sum sicut qui Luc. XXII,
ministrat. In terra *cui benedixit Dominus*, 27. 25
de qua in Psalmo cantamus : Benedixisti, Ps. LXXXIV,
Domine, terram tuam, id est Ecclesiam, 2.
sicut Apostolus loquitur : Benedixit nos Ephes. I, 3.
omni benedictione spirituali in Christo Je-
su. Propter quod in Joele prædixit : Effun- Joel II, 28.
dam spiritum meum super omnem carnem.
Benedixit igitur Dominus terram hanc, *di-*
cens : Benedictus populus meus Ægypti, id
est, benedicti sunt pœnitentes seu inci-
pientes, *et opus manuum mearum Assy-*
rio, id est, proficientes vocabit creaturas
electas.
Hereditas autem mea Israel, id est per-
fecti et speculativi, qui cum Apostolo di-
cere queunt : Nos autem revelata facie II Cor. III,
gloriam Domini speculantes, in eamdem 18.
imaginem transformamur de claritate in
claritatem. Hi tales specialissimo ac ex-
cellentissimo modo ad Dominum perti-
nent, tanquam prædilecta hereditas, pos-
suntque dicere : Dominus pars hereditatis Ps. XV, 5.
meæ et calicis mei; et illud, Deus cordis Ps. LXXII, 26.
mei, et pars mea Deus in æternum. Cetera
patent ex præinductis.

ab Africo veniunt, de deserto venit, de A
2 *terra horribili. Visio dura nuntiata est*
mihi. Hæc potest esse vox Isaiæ prædicen-
tis quod erat futurum, vel Babyloniorum
recitantium inter se quod perceperunt ;
sed sensus idem est, scilicet : Sicut tur-
bines ab Africo veniunt, id est, quemad-
modum ventus tempestuosus, qui dicitur
Africus, turbines seu tempestates, fulgura
atque tonitrua causat ; et sicut turbines
isti ab hoc vento velociter atque terribi-
liter veniunt : sic de deserto, id est per
desertum venit populus Persarum atque B
Medorum contra Babylonem, de terra hor-
ribili, id est de regione Persarum et Me-
dorum, quæ erat Babyloniis metuenda.
Visio dura de adventu istorum *nuntiata*
est mihi. Qui incredulus est, scilicet Bal-
thasar rex Babylonis, idola colens, nec
Babylonem capiendam putans sicut a Pro-
phetis audivit prædictum, *infideliter agit:*
quia nec ipse fideliter urbem suam custo-
divit, sed eadem nocte qua capta est Ba-
Dan. v, 1-4. bylon, principibus suis fecit convivium,
vasaque Dei de Jerusalem asportata, afferri C
præcepit, atque cum suis concubinis ex
eis potavit, ut habetur in Daniele. Unde
videtur, confisus in murorum Babylonis
fortitudine, non curasse de hostibus, ut ali-
qui dicunt. *Et qui depopulator est,* id est
aliorum direptor, *vastat,* id est, opprimit
et angustat.

Deinde Propheta hortatur adversarios
Babylonis, ut impleatur Dei consilium con-
tra eam. *Ascende, Elam,* id est, o vos
Elamitæ, qui estis de Perside (Elam enim
est regio Persidis), ad pugnam vos præpa- D
rate contra Babylonem ; *obside, Mede,* id
est, o tu gens Medorum, obside Babylo-
nem : nec timeatis multitudinem ejus. *Om-*
nem gemitum ejus cessare feci, id est, ad
tantam angustiam eam perducam, ut nec
gemere audeat coram vobis. Hæc eadem,
et alia multa quæ sequuntur, Jeremias
duobus ultimis sui libri capitulis copiose
inducit.

Quod autem dictum est, Omnem gemi-
tum, etc., Isaias ait in Dei persona ; dein-
de loquens in propria persona, *Propterea,* 3
inquit, *repleti sunt lumbi mei dolore,* id
est, in tantum compassus sum futuræ pres-
suræ Babylonis, quod dolor animæ in cor-
pus meum redundavit, et lumbi mei (in
quibus solet vigere delectatio carnis, pro-
pter quod David ait, Quoniam lumbi mei *Ps.* xxxvii,
impleti sunt illusionibus) in me repleti 8.
sunt pœna sensibili ; *angustia possedit*
me sicut angustia parturientis : id est,
compassionis affectus totaliter occupavit
me, in tantum ut vix sciam quid loqui aut
agere debeam : sicut et mulier tempore
partus vehementissime angustiatur, et præ
dolore quasi usu rationis privatur. *Corrui*
quum audirem, conturbatus sum quum
viderem. Emarcuit cor meum, tenebræ ob- 4
stupefecerunt me. Moris erat sanctis Pro-
phetis, in terram corruere super faciem
suam, dum aliqua ardua, secretiora ac
mystica audiebant sive videbant. In tali
enim revelatione prophetica, corporis har-
monia distemperatur, et virtus sensuum
infirmatur propter magnam immutationem
factam in anima : quanto enim anima cir-
ca spiritualia amplius occupatur, tanto
corpus plus attenuatur, inferioresque vi-
res a suis actibus impediuntur, aut peni-
tus suspenduntur. Propter quod apud Da-
nielem habetur : Ego Daniel langui et *Dan.* viii,
ægrotavi post visionem per dies. Et Eze- 27.
chieli in terram collapso dicitur : Fili ho- *Ezech.* ii,
minis, sta super pedes tuos, et loquar 1.
tecum. Huic autem quod nunc de se ipso
asserit Isaias, simile est quod Daniel de
se ipso loquitur : Ego Daniel vidi visio- *Dan.* x, 8.
nem grandem, et non remansit in me for-
titudo, sed et species mea immutata est
in me, et emarcui, nec habui quidquam
virium.

Videns igitur Isaias in spiritu, clarissi-
mo quodam intuitu futura tanquam præ-
sentia, scilicet tantorum hominum in Ba-
bylone crudelissimam occisionem, tanti
sanguinis effusionem, infantium ac parvu-
lorum collisionem, mulierum oppressio-
nem, compassus est vehementer humanæ
naturæ in Babyloniis, quam dilexit, et ait :

Corrui corpore in terram, *quum audirem* ista mihi divinitus revelari ac dici; *conturbatus sum quum viderem* in spiritu miserias Babylonis. *Emarcuit,* id est, naturali robore destitutum est, *cor meum* corporale, in quo maxime viget hominis vita; *tenebræ,* id est adversitates Babyloniis infligendæ, *obstupefecerunt me,* id est quasi immobilem fecerunt præ horrore et admi-
Dan. VII, 15. ratione. Unde Daniel dicit : Horruit spiritus meus. Et in libro Job ait Eliphaz
Job IV, 15, 14. Themanites : Dum spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili capitis mei, et omnia ossa mea perterrita sunt. *Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum,* id est, populus Babylonicus, quem diligo, quantum ad naturam, non quoad culpam, tantis pressuris subjectus est, quod admiratus sum inde, videlicet quod tantæ gloriæ tanta successit calamitas.

5 *Pone mensam, contemplare in specula; comedentes et bibentes, surgite, principes, arripite clypeum.* Verba hæc intelligi possunt tam de Medis et Persis, quam de Babyloniis. Primo ergo sic exponuntur : O tu Elam et Mede, id est, populi Medorum et Persarum, *pone mensam,* id est, corpora refice, quatenus sis in prælio fortis ; *contemplare in specula,* id est, considera atque futura pericula diligenter perpende : quibus factis, vos, *principes* populi hujus, cum eis *comedentes et bibentes, surgite* a mensa, *arripite clypeum,* id est, arma assumite, et ad invadendum Babylonem vos præparate. Secundo sic : Pone mensam, tu, Balthasar rex Babylonis; contemplare in specula, id est, vide quæ contra te scribantur in pariete. Nam ut in Daniele legi-
Dan. V, 1-5, 30. tur, nocte qua capta est Babylon, Balthasarque occisus, fecit ipse Balthasar grande convivium : quo nondum finito, missa est manus, quæ in pariete aulæ regis scripsit sententiam Dei contra Balthasar ejusque populum. Comedentes et bibentes, surgite, principes, id est, vos duces Babylonis vescentes cum rege, cessate ab epulis : quoniam non est tempus deliciarum, sed miseriarum ; arripite clypeum, id est, contra

A Persas ac Medos defendite vos. Quidam exponunt hoc de Persis ac Medis, quos asserunt interfuisse convivio regis, tanquam de pace tractaturos cum rege : et ita istos principes hortatur Propheta, ut surgant, arma arripiant, et regem Babylonis occidant.

Hæc enim dixit mihi Dominus : Vade, 6
et pone speculatorem, id est propheticum consideratorem, qui spiritu prophetali impletus, futura prædicat, *et quodcumque viderit,* Spiritu Sancto revelante, *annun-*
B *tiet.* Per hunc speculatorem intelligitur ipsemet Isaias, qui erat speculator domus Israel, sicut et ad Ezechielem Dominus ait : Speculatorem te dedi domui Israel. Loqui- Ezech. III, 17; XXXIII, 7.
tur enim Isaias de se ipso quasi de alio. Quia tamen post pauca subjungit, Super speculam Domini ego sum stans jugiter, innuit quod ipse sit speculator iste. Unde Dominus jubet ei, ut se ipsum disponat ad contemplandum futura per gratiam prophetiæ.

Et vidit speculator iste, scilicet Isaias, 7
C visione prophetali seu imaginaria, *currum duorum equitum.* Et quid hoc sit, clarius exprimit : *ascensorem asini, et ascensorem cameli,* id est duos equites quorum unus sedebat super asinum, alter super camelum ; *et contemplatus est diligenter multo intuitu,* id est, speculator iste intente advertit quid ista significarent. Intelligentia enim est opus in visione, et Dan. X, 1.
verba divina cum omni diligentia sunt percipienda. Unde etiam Isaias in hac diligenti consideratione meruit cognoscere is-
D torum significationem, videlicet quod per ascensorem asini intelligeretur Cyrus rex Persarum, eo quod regnum Persarum vile et debile, et sine reputatione fuit usque ad Cyrum, sicut et asinus vile est animal ; per ascensorem vero cameli, qui est animal magnum ac nobile, intelligeretur Darius rex Medorum, quorum regnum a longo tempore potentissimum exstitit. Denique hi duo reges vocantur currus duorum equitum, quia per modum quadrigæ, et velut duæ rotæ in curru combinatæ, venerunt

et factus puer sagittarius. De quo angelus A
Gen. xvi, 12. dixit ad Agar : Manus ejus contra omnes,
et manus omnium contra eum; et e regio-
ne fratrum suorum figet tabernaculum. Ad
hos ergo confugerunt Judæorum aliqui ti-
more Chaldæorum, sperantes se pie reci-
piendos a cognatis suis Ismaelitis ; sed ita
non accidit : dormierunt ergo in saltu,
aliud non habentes hospitium.
14 Deinde ait Propheta ad Ismaelitas : *Oc-
currentes sitienti ferte aquam,* id est, Ju-
dæis ad vos venientibus obviate cum aqua,
ut potent : quia in solitudine propter solis B
ardorem potus præcipue necessarius est.
Qui habitatis terram austri, id est, vos
Ismaelitæ, commorantes in plaga australi
respectu Judææ, *cum panibus occurrite fu-
gienti,* id est populo Judæorum, ut lassos
15 cibo confortetis. *A facie enim gladiorum*
gentis Chaldææ *fugerunt* Judæi, *a facie
gladii imminentis, a facie arcus extenti,
a facie gravis prælii,* id est ab impugna-
tione regis Babylonis, qui gladio, arcu, et
diro accessu eos invadere conabatur.
Quia vero Agareni ista non egerunt, po- C
16 nitur digna eorum punitio. *Quoniam hæc
dicit Dominus ad me : Adhuc in uno an-
no, quasi in anno mercenarii,* id est uno
anno celerrime transeunti : quemadmo-
dum annus quo servit mercenarius, vide-
tur ei cito finiri præ aviditate mercedis,
ad quam festinat : cujus desiderio tempus
cum jucunditate expendit, sicut de Jacob
scriptum est, quod septem anni quibus Gen. xxix, 20.
pro Rachele servivit, videbantur ei pauci,
seu breves, præ amoris magnitudine. Sic
ergo adhuc uno anno, simili anno merce-
narii, stabit populus iste Arabiæ, scilicet
Agareni, in suo vigore : quo finito, *aufe-
retur omnis gloria Cedar,* id est, potestas,
et pompa, et populus Agarenorum destrue-
tur. Per Cedar autem, qui erat secundo ge- Ibid. xxv, 13.
nitus Ismaelis, intelliguntur Agareni : quos
Nabuchodonosor debellasse legitur post
unum annum a captivitate regni Juda. Asor
enim civitatem metropolim gentis istius,
Nabuchodonosor funditus demolitus est.
Et reliquiæ numeri sagittariorum fortium 17
de filiis Cedar imminuentur, id est, for-
tes sagittarii de numero et populo Agare-
norum seu filiis Cedar, diminuentur. Non
dixit, Penitus conterentur; sed, Imminu-
entur : quoniam quidam eorum occisi seu
capti sunt, et plurimi in camelis ac dro-
medariis evaserunt, sicut consuetudo est
eis : velocissime namque fugere sciunt.
Dominus enim Deus Israel locutus est ista
per me, idcirco debetis firmiter credere.

ARTICULUS XLIII

EXPOSITIO TROPOLOGICA HUJUS VICESIMI PRIMI CAPITULI.

BABYLONEM seu mare desertum, si- D
gnificare præsens sæculum nequam,
seu mundum, id est generationem malo-
rum, ecclesiam malignantium, conventicu-
la reproborum, jam sæpe innotuit. Hi enim
ab inhabitatione Dei per gratiam, vacui
sunt, passionum aculeis vitiorumque spi-
Ps. lxviii, 3. nis repleti. De hoc mari ait Salvator : Veni
in altitudinem maris, et tempestas demer-
sit me. Ab eis quippe occisus est. Itaque,
Onus deserti maris, id est, pondus sive af- 1
flictio mundi hujus, est quod subditur.
Sicut turbines ab Africo veniunt, sic viti-
orum tumultus, tentationum impulsus, et
multitudo miseriæ, huic mari seu munda-
nis hominibus *de deserto venit,* id est de
carne mortali, de corde diaboli, de vanita-
tibus sæculi. Ab his enim mundus ad om-
nia mala inducitur. *De terra horribili.*
Terra ista horribilis, est mansio dæmo-

num, de qua accedunt ad nos; vel caro A
nostra, quæ dicitur horribilis, quoniam tot
miseriis plena est, ut consideranti horro-
rem incutiat.

2 *Visio dura,* de æterna damnatione im-
piorum, et de horrendis judiciis Dei super
filios hominum, *nuntiata est mihi* in sacra
Scriptura, vel ex revelatione divina. *Qui*
incredulus est verbo legis divinæ, *infide-*
liter agit, id est, male vivit, et fallaciter
Rom. I, 17. operatur. Justus enim ex fide vivit, secun-
dum Apostolum. Propter quod Habacuc
Habac. II, 4. ait : Ecce qui incredulus est, non erit ani- B
ma ejus recta in semetipso. *Et qui depo-*
pulator est, id est, qui suo exemplo aut
dogmate falso inficit alios, qui animarum
seductor est, *vastat* se ipsum, et alios dam-
nat, et dæmonum laqueis innectit atque
constringit. Hoc de malis prælatis impiis-
que principibus maxime verificatur : quia
quos salvare et secum ad cœlos perdu-
cere debuerant, hos suo malo regimine
Ezech. III, 18, 20; XXXIII, 6, 8. perdunt. Unde Dominus requiret de ma-
nu ipsorum sanguinem, id est vitam per-
euntium. C

Ascende, Elam ; obside, Mede. Elam in-
terpretatur despiciens; Medus, tentans ac
metiens. Per Elamitas ergo, qui mundum
istum seu regnum Babylonis despiciunt, in
Ps. XIV, 4. quorum conspectu ad nihilum deductus
est malignus, intelliguntur homines vir-
tuosi, et maxime prædicatores atque do-
ctores Ecclesiæ ; per Medos vero, perfecti,
qui cum Christo judicaturi sunt, reddentes
impiis pœnam secundum culpæ mensu-
Ps. CXLIX, 6, 7. ram, sicut in Psalmo cantatur : Exaltati-
ones Dei in gutture eorum, et gladii an- D
cipites in manibus eorum, ad faciendam
vindictam in nationibus, etc.; et in Apoca-
Apoc. XVIII, 6. lypsi, Reddite illi, sicut et reddidit nobis.
Istis ergo præcipitur, ut ascendant atque
obsideant Babylonem, hoc est, mundi hu-
jus peccata redarguant, futura eis pericu-
la prædicent, omnemque gloriam sæculi
hujus conculcent ac reprobent. *Omnem ge-*
mitum ejus cessare feci. Dolet et gemit hic
mundus ubi non est dolendum aut inge-
miscendum, et gaudet ubi non est gauden-
dum, et illic trepidat timore ubi non est *Ps.* LII, 6.
timor : omnia nempe in eo confusa sunt.
Dum ergo mali non gemunt ubi gemen-
dum est, cessare facit Deus permissive
bonum gemitum eorum. Præterea, quo-
niam mundus, id est congregatio iniquo-
rum, etiam interdum a christianis princi-
pibus expugnatur, vel dæmonum potestati
cruciandus donatur ; possumus per Elam
seu Persas ac Medos intelligere principes
religiosos, qui gladio materiali, Christo in-
vitante, perversos dejiciunt, vel dæmones,
post hanc vitam impios cruciantes.

Considerans ergo Ecclesia, seu quilibet
fidelis, tantas miserias mundi, videlicet
pœnas ejus ac culpas, vehementer nimis
compatitur, sicut fraterna exigit caritas,
dicitque cum Propheta : *Propterea repleti* 3
sunt lumbi mei dolore, angustia possedit
me sicut angustia parturientis, etc., quæ
verba in præcedenti articulo satis exposita
sunt. Si enim Isaias temporali afflictioni
unius civitatis in tantum compassus est,
ut prædicta verba ex compassione profer-
ret : quanto magis oportet nos compati
errori totius mundi, et notis, quos videmus
per vitiorum abrupta inferno appropin-
quare? Tanto utique magis compatimur
errabundis, quanto eos, imo quanto Chri-
stum magis diligimus, qui pro eorum salu-
te sanguinem fudit, et animam exhalavit.
Hæc pia compassio tanta erat in Paulo, ut
diceret, Optabam ego ipse anathema esse *Rom.* IX, 3.
a Christo pro fratribus meis Judæis; et in
Moyse, qui ait, Aut dimitte populo hanc *Exod.*
noxam, aut dele me de libro quem scri- XXXII, 31, 32.
psisti. *Babylon dilecta mea,* id est populus 4
sæcularis, quem diligo, qui et inimicos *Matth.* V,
diligere jubeor, *posita est mihi in mira-* 44.
culum, id est, tantis pressuris oppressus
est, ut vix mirari sufficiam.

Deinde Dominus unicuique fideli, et ma-
xime aliorum prælatis atque doctoribus
ait : *Pone mensam,* hoc est, tibi ipsi et 5
aliis sacram Scripturam propone : in qua
sunt quatuor fercula animas reficientia,
scilicet sensus litteralis, tropologicus, al-
legoricus, et anagogicus. Vel, Pone men-

A sam, id est, præpara Christi altare, ut tibi sumas, seu aliis tradas corpus et sanguinem Salvatoris. De hac enim mensa et esca
Cant. v, 1. dicitur in Canticis : Comedite, amici, et bibite ; et inebriamini, carissimi. Itemque
Ps. xxii, 5. in Psalmo : Parasti in conspectu meo mensam adversus eos qui tribulant me. *Contemplare in specula,* id est, in omnibus circumspectus esto et providus, considerando te positum esse in medio laqueorum, nec te posse sine continuo auxilio divinæ miserationis evadere. *Comedentes et bibentes, surgite, principes,* etc., id est,
B o prælati fidelium et aliorum rectores, qui vel in prædicta spirituali mensa comeditis panem vitæ, et aquam sapientiæ bibitis, vel corporalibus vacatis deliciis, pascentes vosmetipsos, surgite, vel a quiete contemplationis, vel a voluptatibus carnis, et spiritualia arma assumite : quatenus gregem vobis commissum defensetis, hujusque mundi fallacias prædicetis, ut im-
Ephes. vi, 13, 14, 16, 17. pleatis illud Apostoli : Accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare, induti lorica justi-
C tiæ, in omnibus sumentes scutum fidei, et galeam salutis, et gladium spiritus, quod est verbum Dei.

6 *Hæc enim dixit mihi Dominus : Vade, et pone speculatorem, et quodcumque viderit, annuntiet.* Præcipit Dominus prælatis Ecclesiæ, ut ponant se ipsos (et etiam, si opus est, alios sub se) speculatores eorum quibus præfecti sunt : quatenus diligenter contemplentur omnia quæ ad salutem necessaria sunt tam sibi, quam aliis ; et
D quum viderint gladium venientem, canant buccina, id est, insidias hostis visibilis ac invisibilis sibi commissis denuntient, ne
Is. lvi, 10. eis dicatur quod scriptum est infra : Speculatores cæci, canes muti, nescientes latrare.

7 *Et vidit currum duorum equitum, ascensorem asini, et ascensorem cameli.* Currus iste, quem vidit speculator fidelis, est
Apoc. xxii, 12. Christus judex, qui in Apocalypsi ait : Ec-
IV Reg. ii, 12; xiii, 14. ce venio cito. Si enim Elias et Eliseus fuerunt currus et auriga Israeliticæ plebis, quoniam suis precibus et doctrinis eam portabant ac dirigebant : quanto magis Christus dicendus est currus et auriga populi christiani, qui in Evangelio loquitur, Sine me nihil potestis facere? Dicitur quo- Joann. xv, 5.
que Christus currus duorum equitum, id est duorum populorum, qui in ipso tanquam in lapide angulari uniuntur et con- Ephes. ii, 14, 15, 20.
fluunt, scilicet Judæorum atque gentilium. Propter quod dicitur ascensor asini, per quem designantur gentiles, qui tanquam stultissimi atque vilissimi idola coluerunt; et cameli, quo figuratur populus Judæorum, qui tanquam magni, fortes et providi, unius veri Dei erant cultores. Horum est Christus ascensor, id est princeps et rector, habitando per fidem et gratiam in corde eorum. Quidam per ascensorem asini intelligunt Christum, qui in die Palmarum vectus est asino. Per ascensorem vero ca- Matth. xxi, 7.
meli, intelligunt superbum hostem Ecclesiæ dæmonem, et eos, qui ex parte ipsius sunt, qui non veniunt, nisi ut mactent et Joann. x, 10.
perdant. *Et contemplatus est diligenter multo intuitu.* Christi enim adventus, et dæmonum congressus, cum omni sunt diligentia considerandi.

Et clamavit leo, id est prædicator for- 8
tis, speculator idoneus, pastor condignus : *Super speculam Domini ego sum, stans jugiter per diem,* id est, indesinenter paratus sum, ut audiam quid loquatur in me Ps. lxxxiv, 9.
Dominus, dicens cum Samuele : Loquere, Domine, quia audit servus tuus. I Reg. iii, 10.
Et diligenter attendo super eos qui directioni meæ commissi sunt, quemadmodum Salomon monet : Diligenter agnosce vultum Prov. xxvii, 23.
pecoris tui, tuosque greges considera. *Et super custodiam meam ego sum, stans totis noctibus,* id est, sollicite et timorate coram Domino conversari laboro, tanto utique sollicitius, quanto pro pluribus redditurus sum rationem, ne quis scandalizetur per me, vel ex mea negligentia pereat. Unde ad Timotheum ait Apostolus : Esto exemplum fidelium in verbo, in con- I Tim. iv, 12.
versatione, in caritate; et alibi : Sollicite cura temetipsum probabilem exhibere Deo. II Tim. ii, 15.

9 *Ecce iste,* videlicet Christus, *venit ascen-* A
sor vir bigæ equitum. Hoc est quod jam
vers. 7. dixit : Vidit currum duorum equitum. *Et*
dixit speculator, qui Christi adventum in-
tuitus est : *Cecidit, cecidit Babylon, et om-*
nia sculptilia deorum ejus contrita sunt
Apoc. xiv, 8. *in terram.* Hoc idem ponit Joannes in
Apocalypsi. Christus enim in primo suo
adventu per humilitatem suam et passio-
nem omnem mundi gloriam stravit, dæ-
monem vicit, idololatriam exstirpavit, mo-
10 narchiam adeptus est. — *Tritura mea, et*
filia areæ meæ, id est grex mihi commis- B
sus, seu Ecclesia, quam cepi regendam ac
Matth. iii, 12. triturandam, seu expurgandam, ut de te
excutiam paleas, id est maculas culpæ, et
triticum emundatum, videlicet vos ipsos,
in domo custodiæ meæ reponam ; *quæ au-*
divi a Domino exercituum, annuntiavi vo-
bis, videlicet ea quæ necessaria sunt sa-
luti. Hæc possunt esse verba Christi, qui
Joann. xv, 15. ait discipulis, Omnia quæcumque audivi
a Patre meo, nota feci vobis ; vel boni
prælati ac prædicatoris, qui injunctum si-
bi officium fideliter implet, prout Timo- C
II Tim. iv, 2. theum docet Apostolus : Prædica verbum ;
insta opportune, importune ; argue, obse-
cra, increpa in omni patientia.
11 *Onus Duma,* hoc est, pondus male si-
lentium, qui peccata sua abscondunt, Deum
non laudant ; vel hypocritarum, qui simu-
lant sanctitatem. Duma enim interpretatur
similitudo, vel silentium. *Ad me clamat*
ex Seir : hoc est, populus terrenus, durus,
et hispidus, qui significatur per Seir (Seir
namque dicitur hispidus), tempore suæ
necessitatis me invocat, dicens : *Custos,* D
quid de nocte? custos, quid de nocte ? hoc
est, o Deus custos tuorum in nocte sæcu-
12 li hujus, nos erue. *Dixit custos,* id est,
Deus respondit : *Venit mane,* id est tem-
pus quietis et lucis super electos, *et nox*
adversitatis venit super vos, qui non me-
Job xxvii, 9. remini exaudiri. Unde in Job dicitur : Num-
quid Deus audiet vocem hypocritæ, quum
venerit super eum angustia ? *Si quæritis,*
quærite, id est, si Deum quæritis, facite
hoc ex caritate perseveranter, et simplici

intentione, non solum in prosperis, sed
etiam in adversis.
Onus in Arabia, id est eorum qui te- 13
nebras vitiorum intrare incipiunt. Arabia
nempe, tenebræ seu occidens interpreta-
tur. *In saltu ad vesperam dormietis :* id
est, inter arbores fructuosas et utiles non
quiescetis, conversando religiose inter de-
votos ; sed in saltu, id est inter infructuo-
sos et ignavos, erit habitatio vestra, et illic
in peccato vestro jacebitis. Dicitur autem
saltus multitudo arborum infructuosarum
atque sublimium : per quas impii in hoc
mundo florentes, sed in anima steriles, si-
gnificantur. *In semitis Dedanim,* id est
affectibus carnalitatis. Dedanim enim in-
terpretatur, de propinquo seu cognatus.
Occurrentes sitienti ferte aquam. Hoc 14
ad opus misericordiæ pertinet. Unde non
solum venientes ad nos sitientes recipia-
mus, potumque demus, sed et sitientibus
occurramus : sive intelligatur de siti spi-
rituali, qua sitimus justitiam, sive de cor- Matth. v, 6.
porali. Sitienti autem siti spirituali ferre
debemus aquam sapientiæ, seu prædicatio-
nem verbi cœlestis. Sitientibus vero cor-
poraliter, aquam, id est potum conve-
nientem, præbere debemus. *Qui habitatis*
terram austri (de quo austro scriptum est :
Deus ab austro veniet ; et in Canticis : Ve- Habac. iii, 3.
ni, Auster, perfla hortum meum), id est, Cant. iv, 16.
vos fideles, qui habitatis terram in qua
habitat Dominus, puta Ecclesiam, ubi Do- Ps. x, 5.
minus est in templo sancto suo, *cum pa-*
nibus spiritualibus et corporalibus *occur-*
rite fugienti, id est proximis vestris, ad
vos propter pericula sibi imminentia fu-
gientibus, ne vobis contingat quod Moyses
in Deuteronomio scribit : Ammonites et Deut. xxiii, 3, 4.
Moabites non intrabunt in Ecclesiam Dei
usque in æternum, quia non occurrerunt
filiis Israel cum pane et aqua venienti-
bus de Ægypto. Denique Paulus et Salo-
mon : Si esurierit, inquiunt, inimicus tuus, Rom. xii, 20 ; Prov. xxv, 21.
ciba illum ; si sitit, potum da illi. *A facie*
enim gladiorum fugerunt, a facie gladii 15
imminentis, a facie arcus extenti : id est,
ideo, o ecclesiastici viri, recipere debetis

confugientes ad vos, quoniam fugiunt gla- A
dios hæreticorum, doctrinam gentilium,
blasphemias Judæorum, vel certe insidias
dæmonum, atque mollities voluptatum,
quæ per modum arcus extentæ, subito
lædunt et fraudulenter occidunt.
16 *Quoniam hæc dicit Dominus : Adhuc
in uno anno,* etc., id est, velociter, sicut
expositum est, *auferetur omnis gloria Ce-
dar,* id est prosperitas reproborum, qui in
tenebris ignorantiæ vitiorumque fæcibus
versantur. Cedar namque interpretatur ca-
ligo seu tenebræ. Unde habetur in Psalmo :
Habitavi cum habitantibus Cedar. *Et reli-* *Ps.* cxix, 5.
quiæ numeri sagittariorum fortium de 17
filiis Cedar imminuentur, id est, imitato-
res istorum, qui parant sagittas suas, ut *Ps.* x, 3.
sagittent rectos corde, de quibus scriptum
est in Psalmo, Et ipsi sunt jacula : isti *Ps.* liv, 22.
deficient, et peribunt.

ARTICULUS XLIV

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI SECUNDI : ONUS VALLIS VISIONIS.

REDIT Propheta in isto capitulo ad de- B
scribendum plenius punitionem Jeru-
salem, per quam intelligitur vastitas regni
1 Juda. Ait ergo : *Onus vallis Visionis,* id
est, punitio Jerusalem : quæ dicitur (ut
aliqui asserunt) vallis Visionis, quia sicut
una pars ejus in monte est, sic alia est in
valle. Sed melius dicitur, quod ideo dicta
est vallis Visionis, quia peccatum perpe-
trando, et pœnas luendo, humiliata ac vi-
lis effecta est, ceteris gentibus compara-
ta; vel ideo, quoniam divinæ revelationes
fiebant in templo, et multi Prophetarum C
in Jerusalem visiones propheticas recepe-
runt. Loquitur autem Propheta de puni-
IV *Reg.* xxv. tione Jerusalem, quam a Babyloniis est
perpessa, prout probabilior tenet opinio.
Quidnam quoque tibi est? id est, cur
fecisti quod subjungitur? *quia ascendisti
et tu omnis,* id est tu, o tota Jerusalem :
intelligendo per Jerusalem habitatores ejus
et principes; *in tecta,* id est super tecta
domorum, ad sacrificandum idolis atque
militiæ cœli (tecta enim ibi plana fuerunt),
vel ad considerandum ac inspiciendum ex- D
2 ercitum adversariorum; *clamoris plena,*
id est mœrore, fletu, ac ululatu repleta
tempore Chaldæorum, *urbs frequens,* id
est habitatoribus multis abundans, vel tri-
bulationibus visitata, *civitas exsultans,* id
est, quæ aliquando solita eras gaudere re-
gnantibus in te regibus bonis. *Interfecti
tui, non interfecti gladio ; nec mortui tui,
mortui in bello.* Hoc dicit, non quod nulli
Judæorum fuerint gladio Chaldæorum oc-
cisi, quum quarto Regum legatur Nabu- IV *Reg.* xxv,
chodonosor filios Sedeciæ occidisse in ocu- 7, 21.
lis ejus, et alios quosdam occidit; sed hoc
ideo dicitur, quia Jerusalem capta est non
gladio, sed fame. Unde in obsidione fame
et peste plurimi interierunt, sicut Jeremias *Jer.* xxxii,
atque Ezechiel prædixerunt. Quidam vero 24; *Ezech.* v, 12.
referunt ad percussionem Jerusalem quam
a rege Assyriorum Sennacherib toleravit,
cui Sobna pontifex magnam prodidit urbis
partem. Unde Judæi qui ab Jerusalem fu-
gerunt, et a Sennacherib rege capti sunt,
dicuntur non occisi gladio, sed proditio-
ne et dolo. Eusebius Cæsariensis exponit
hæc de captivitate et vastitate a Romanis,
quando Judæi propter infidelitatem suam
perierunt. *Cuncti principes tui fugerunt* 3
simul. Hoc est quod quarto Regum legi-
tur : Omnes viri bellatores nocte fugerunt IV *Reg.* xxv,
per viam portæ quæ est inter duplicem 4.
murum. *Dureque ligati sunt,* non solum
vinculis peccatorum, sed et compedibus
Chaldæorum. Persecutus est enim exerci-

tus Chaldæorum Sedeciam, et comprehen-
dit eum, et quosdam cum eo. Ideo sub-
jungitur : *Omnes qui inventi sunt, vincti
sunt pariter,* et quidam eorum in Babylo-
nem deducti sunt; aliqui tamen evaserunt,
de quibus subjungitur : *procul fugerunt.*
Denique Isaias populo suo compatiens,
4 ait : *Propterea dixi,* hoc est, quia tanta
mala populo Judæorum futura prævidi,
dixi adsistentibus mihi : *Recedite a me,*
quatenus solus residens, libere plangam;
amare flebo ex compassione. *Nolite incum-
bere ut consolemini me,* id est, non atten-
tetis me consolari, *super vastitate filiæ
populi mei,* id est de tribulationibus plebis
Judaicæ. Cur autem totus populus filia
Is. I, 8. appelletur, dictum est supra. Nec mirum
si Isaias ita condoleat populo Judæorum,
quum juxta præhabita tantum compassus
sit Moab et Babyloni. Ideo itaque flebo :
5 *Dies enim interfectionis et conculcationis
et fletuum* venit super populum meum *a
Domino Deo exercituum,* cujus nutu ve-
nerunt Chaldæi, *in valle Visionis,* id est
in Jerusalem, sicut per Jeremiam prædi-
Jer. I, 15. xit : Ecce ego convocabo regna aquilonis;
et venient, et ponent unusquisque solium
suum in portis Jerusalem; *scrutans mu-
rum, et magnificus super montem,* id est,
Chaldæorum exercitus intrans Jerusalem,
et destruens atque comminuens muros
ipsius; templum quoque et regis pala-
tium, quæ sita erant in monte Sion, cum
magnifico seu superbo corde comburens :
IV Reg. XXV, 9, 10. quæ omnia quarto Regum libro plenius
recitantur.
6 *Et Elam sumpsit pharetram, currum
hominis equitis :* id est, Elamitæ cum rege
Babylonis contra Jerusalem venientes, se-
cum detulerunt pharetras, quia ipsi sunt
sagittarii fortes; et quadrigas equestrium,
in quibus arma et victualia portabantur.
Ex quo patet, quod capitulum istud ad
litteram non loquitur de punitione Judæo-
rum facta per Romanos. Hi enim Elamitæ
erant Assyrii, qui in Romanorum exerci-
tu non fuerunt. *Et parietem nudavit cly-
peus :* id est, clypeis a parietibus ablatis,
A parietes, in quibus clypei ante depende-
bant, nudati sunt a tegmine clypeorum.
Chaldæi enim clypeos suos secum fere-
bant. *Et erunt electæ valles tuæ, plenæ* 7
quadrigarum, id est, valles terræ tuæ fer-
tiles, replebuntur curribus Chaldæorum;
et equites ponent sedes suas in porta, id
est, duces regis Nabuchodonosor solia sua
locabunt in portis Jerusalem. Unde in Je-
remia habetur : In anno nono Sedeciæ ve- Jer. XXXIX, 1-3.
nit rex Babylonis, et omnis exercitus ejus
contra Jerusalem. Undecimo autem anno
B Sedeciæ, aperta est civitas, et ingressi sunt
omnes principes Babylonis, et sederunt in
porta media.
Et revelabitur operimentum Judæ : hoc 8
est, templum* in quod soli sacerdotes in- * Sanctum
trabant, vel Sancta sanctorum in quæ so-
lus pontifex introivit, aperientur : tunc
enim profanata sunt hæc, ingredientibus
ea Chaldæis. *Et videbis in illa die arma-
mentarium domus Saltus :* id est, ædifi-
cium illud a Salomone constructum, in
quo reponebantur arma, et claudi solebat
C propter armorum custodiam, tunc erit
apertum, quoniam arma inde tollentur. *Et* 9
*scissuras civitatis David videbitis, quia
multiplicatæ sunt :* hoc est, ruinas illius
partis Jerusalem, ubi David manere so-
lebat, considerabitis ad muniendum eas
contra Chaldæos. *Et congregastis aquas
piscinæ inferioris :* id est, piscinam illam,
quæ facilius capi poterat, transtulistis ad
loca tutiora; ejusque aquas collegistis in
unum, ut potum præberet hominibus at-
que jumentis tempore obsidionis, et quan-
D tum eis de potu ac cibo necessarium es-
set. *Et domos Jerusalem numerastis; et* 10
destruxistis domos : illas præsertim quæ
erant extra murum, quæ destrui solent
ante adversariorum adventum, ne in eis
lateant, et a jaculis se defendant; *ad mu-
niendum murum,* hoc est, quatenus de
materia domorum fortificaretis muros Je-
rusalem. *Et lacum* pro aqua conservanda 11
fecistis inter duos muros Jerusalem (quæ
clausa erat triplici muro), ut aqua nequa-
quam deficeret populo in Jerusalem con-

gregato; *et aquam piscinæ veteris,* id est, piscinam antiquam, quæ ad tempus neglecta erat, instaurastis. His similia fecit II Par. xxxii, 3-8. et Ezechias contra regem Assyriorum, ut legitur Paralipomenon secundo : non tamen arguitur, quia principaliter innitebatur divino auxilio. Isti vero redarguuntur, quoniam in suis machinis potius quam in Domino confidebant. Ideo subjungitur : *Et non suspexistis ad eum qui fecerat eam,* id est, oculis cordis non adspexistis Deum fundatorem ac creatorem Jerusalem, *et,* pro id est, *operatorem ejus de longe non vidistis,* id est, Deum per fidem non attendistis, dirigendo oculos vestros in longinquum, videlicet de terra in cœlos ad Deum.

12 *Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa,* videlicet instante obsidione Jerusalem, *ad fletum, et ad planctum,* id est ad debitam peccatorum contritionem ac deplorationem, *et ad calvitium,* id est ad capitis humiliationem seu tonsionem in Job i, 20. signum tristitiæ : sicut Job tonso capite sedit in terra; *et ad cingulum sacci,* id est ad pœnitentiæ vestem, atque ad digna pœnitentiæ opera. Instante equidem captivitate Jerusalem, sancti Prophetæ et maxime Jeremias, hortabantur Judæos ad pœnitentiam, sicut in libro Jeremiæ sæpissime scribitur; sed Judæi, contempta admonitione salubri, et Prophetis subsannatis, tradebant se voluptati et desperationi. Propter quod subjungitur :

13 *Et ecce gaudium et lætitia, occidere vitulos et jugulare arietes, comedere carnes et bibere vinum :* id est, pœnitere noluerunt; sed hoc fuit eorum solatium, quod cibos delicatos sibi præparaverunt, eosque cum vino sumpserunt. Hoc maxime fecerunt, quando rex Babylonis ad tempus recessit ab Jerusalem, contra regem Ægypti. Epulando autem inter se loquebantur : *Comedamus et bibamus, cras enim moriemur :* quasi dicerent : Nescimus quam diu vivemus, interim ergo voluptatem sequamur. Et in hoc ostendunt se non curare de animarum salute, vel providentiam Dei negare, aut

A animas hominum mortales asserere. Tales enim fuerunt et sunt, de quibus Sapiens inducit : Dixerunt impii : Exiguum et cum Sap. ii, 1, 6-9. tædio est tempus nostrum, et non est qui agnitus sit reversus ab inferis. Venite ergo, et fruamur bonis quæ sunt; vino pretioso et unguentis nos impleamus; nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra; ubique relinquamus signa lætitiæ, quoniam hæc est sors nostra. Porro hæc verba, videlicet, Comedamus et bibamus, etc., allegat Apostolus. Prædictus vero con- I Cor. xv, 32. B temptus seu impœnitentia, gravissimum est scelus. Ideo nunc subjungitur :

14 *Et revelata est in auribus meis vox Domini exercituum :* id est, hæc vestra iniquitas ascendit coram me, et considerata est a me, seu juste pensata, quam gravis sit vobis. *Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini,* etc., id est, non dimittetur vobis donec tradamini hostibus vestris, atque cadatis, imo et spiritualiter pereatis in anima, id est, nunquam vobis dimittetur : sicut peccata in Spiritum San- C ctum, irremissibilia nominantur. Non ergo, Donec, hoc loco exprimit tempus determinatum, sed omne tempus excludit a parte post, sicut in Matthæo : Non cogno- Matth. i, 25. vit eam donec peperit filium suum primogenitum; atque in Psalmo, Oculi nostri ad Ps. cxxii, 2. Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.

15 *Hæc dicit Dominus Deus exercituum* ad me servum suum Isaiam : *Vade, et ingredere ad eum qui habitat in tabernaculo,* scilicet in domo episcopali, videlicet *ad* D *Sobnam præpositum templi,* id est summum pontificem. Secundum quosdam, Sobna iste et Eliacim, qui ei successit, sunt illi qui infra leguntur egressi ad Rabsacen, et missi ad Isaiam, ubi dicitur : Egres- Is. xxxvi, 3. sus est ad Rabsacen Eliacim filius Helciæ, et Sobna scriba. Quidam etiam asserunt Sobnam non fuisse summum pontificem, sed thesaurarium templi; sed hoc litteræ præsenti non consonat, ut patebit. Dicunt quoque Hebræi, quod Sobna prodidit civitatem Jerusalem regi Assyriorum, et quod

persuasit Ezechiæ ut se traderet hostibus. A
Hoc autem Hieronymus dicit non habere
testimonium ex Scriptura. Unde, secun-
dum Hieronymum, Sobna iste increpatur
propter suam superbiam ac voluptatem;
et quoniam populum sibi commissum non
fideliter rexit, sed impie conculcavit. Pro-
babile tamen videtur, quod intendebat ad
regem Assyriorum confugere, sicut et fe-
cit, ut dicetur.
16 *Et dices ad eum : Quid tu hic?* id est,
ad quid hic resides, qui injunctum offici-
um non digne exerces, nec sacerdotii lo- B
co dignus exsistis? *Aut quasi quis hic,* id
est, hoc esse videris, quod non es. Videris
enim esse pastor, sed mercenarius es. Con-
siderare hoc loco debemus, quantus fuit
in sancto Isaia zelus justitiæ, quanta con-
stantia, qui tantum pontificem tam rigo-
rose et confusibiliter increpare audebat.
Quod vero ait, Aut quasi quis hic? dixisse
videtur dirigendo sermonem ad eos qui
aderant. Non enim putandum est, quod
increpaverit illum in occulto, et nullo præ-
sente, sed evidenter coram aliis, prout ad C
I *Tim.* v, 20. Timotheum docet Apostolus : Peccantes
coram omnibus argue, ut et ceteri timo-
rem habeant. *Quia excidisti tibi hic sepul-
crum,* id est, in loco isto inter sepulcra
magnorum, videlicet regum, pontificum,
et Prophetarum, præparari et fieri tibi fe-
cisti sepulcrum magnificum, artificiosum,
et pretiosum, *excidisti in excelso memo-
riale diligenter,* id est, in loco eminenti
fecisti tibi memoriale, seu memorabile mo-
numentum, ne oblivioni tradaris post mor-
tem, *in petra tabernaculum tibi,* id est, in D
lapide grandi, vel materia saxea præpara-
sti corpori tuo sepulcrum. Sed intentio tua
frustrabitur, quemadmodum subinfertur.
17 *Ecce Dominus asportari te faciet* de ter-
ra ista ad terram alienam atque hostilem,
sicut asportatur gallus gallinaceus, id est
sicut capo portatur ad forum, ut vendatur
ac manducetur; *et quasi amictum sic sub-
levabit te,* id est, quemadmodum homo
pallium suum seu vestem faciliter erigit,
et in collo suspendit, sic tu sine labore eri-
geris in altum miseriæ, ut affligaris. Di-
cunt enim quidam, quod Sobna iste ab
Isaia correptus, quum videret Ezechiam
nolle subjici regi Assyriorum, cum suis
fautoribus clam exiens de Jerusalem, regi
Assyriorum se tradidit : a cujus ministris
delatus est in terram Assyriorum, in qua
vehementer afflictus est. Propter quod se-
quitur : *Coronans coronabit te tribulatione,* 18
id est, doloribus et angustiis te replebit,
quæ te ex omni parte circumdabunt, sic-
ut diademate cingitur caput; *quasi pilam
mittet te in terram latam et spatiosam :*
id est, quemadmodum pila a ludentibus
de manu in manum projicitur, et percus-
sa velociter ad longum spatium agitatur;
sic tu de manu unius venies ad manum
alterius, donec ad terram Assyriorum, vel
Ægypti seu Babylonis, pervenias. *Ibi mo-
rieris* ex tristitia et aliis causis. Quum
enim audisset percussionem Assyriorum,
et Judæorum victoriam, pœnituit eum quod
fugit, et reverti erubuit, et forte non po-
tuit. *Et ibi erit currus gloriæ tuæ,* hoc
est confusionis tuæ. Loquitur enim Pro-
pheta ironice, quasi dicat : Ibi cessabunt
divitiæ tuæ, potestas et pompa, quibus
nunc incedis quasi in curru. Quod enim
per gloriam designetur confusio, patet ex
eo quod subjungitur : *et ignominia domus
Domini tui,* id est confusio templi Dei.
Quod enim summus pontifex tam misera-
biliter periit, redundabat in confusionem
templi Dei, cujus erat præpositus. *Et ex-* 19
pellam te de statione tua, id est de loco et
gradu sacerdotii tui, *et de ministerio tuo,*
id est pontificatus officio, *deponam te.*
Et erit in die illa : Vocabo servum me- 20
um Eliacim, filium Helciæ, id est, hunc
faciam loco tui pontificem, te amoto, *et* 21
induam illum tunicam tuam sacerdota-
lem, *et cingulo tuo confortabo eum.* Quasi
dicat : Omnibus ornamentis summi sacer-
dotis, quibus tu induebaris, vestiam illum.
Et potestatem tuam dabo in manus ejus,
id est, auctoritatem pontificalem ei com-
mittam; *et erit quasi pater habitantibus
Jerusalem et domui Juda,* id est, verus

pastor, spiritualis pater, ac informator erit A
22 omnibus sibi commissis. *Et dabo clavem*
domus David super humerum ejus, id est,
clavem templi portabit. Dicitur autem tem-
plum hoc a Salomone constructum, domus
I *Par.* XXII, 7 *et seq.* David, eo quod præcepit filio suo ut face-
ret illud, præparavitque ei impensas. *Et*
aperiet templum, *et non erit qui claudat*
illud contra ipsius voluntatem; *et claudet*
iste Eliacim templum, *et non erit qui ape-*
riat sine ejus consensu. Per quod designa-
tur, quod ipse præ ceteris habuit auctori-
tatem aperiendi claudendique templum : B
unde constat quod pontifex erat.
23 *Et figam illum paxillum in loco fideli:*
id est, sicut paxillus seu palus in pariete
figitur, ut vasa seu quæque alia in ipso
suspendantur; ita stabiliam ipsum Elia-
cim in templo et loco sacerdotali, ut sit
omnium princeps, et ejus consilio singuli
innitantur. *Et erit in solium gloriæ do-*
mui patris sui: id est, propinquorum suo-
rum, videlicet familiæ patris sui, ipse erit
honor, decus, princeps et judex. Tota enim
progenies decoratur, dum unus ex omni- C
24 bus exaltatur. *Et suspendent super eum*
omnem gloriam domus patris ejus: id est,
omnes reliqui sacerdotes ac Levitæ ei ad-
sistent et ministrabunt, et vestes ac vasa
sacerdotalia ipsum ornabunt. Quid autem
significetur per gloriam patris ejus, sub-
jungitur : *vasorum diversa genera, omne*
vas parvulum, a vasis craterarum usque
ad omne vas musicorum : id est, omnia
hæc sub ejus ordinatione atque regimine
erunt, sive per vasa magna et parva intel-
ligantur majores et minores ministri tem-
pli, sive instrumenta quibus utebantur in
templo. Per vasa quoque musicorum, intel-
liguntur instrumenta canticorum, in qui-
bus divinas laudes cantabant, sicut nunc
in organis facit Ecclesia.
In die illa, dicit Dominus exercituum, 25
auferetur paxillus qui fixus fuerat in lo-
co fideli, id est, Sobna de sua statione et
ordinatione expelletur; *et frangetur, et ca-*
det, et peribit quod pependerat in eo, id
est, fautores Sobnæ, videlicet sacerdotes ei
in malo consentientes, peribunt et aufe-
rentur. Si autem per illud quod dicitur,
Auferetur quod pependerat in eo, intelli-
gantur generaliter omnes sacerdotes, non
poterit referri ad Sobnam, quoniam eo eje-
cto, non periit sacerdotium; sed ad capti-
vitatem Babylonicam vel Romanam, quan-
do a Chaldæis et Romanis destructum est
templum Jerusalem, omnes sacerdotes oc-
cisi aut capti, seu effugati sunt. Hæc au-
tem contingent, *quia os Domini locutum*
est, id est, Deus per Prophetas ista prædi-
xit : non quod sermo Dei sit causa imme-
diata horum malorum, sed peccata impio-
rum hæc promerentur : tamen sermo Dei
est signum certum quod ita futurum sit.

ARTICULUS XLV

EXPLANATIO MORALIS EJUSDEM CAPITULI VICESIMI SECUNDI.

1 ONUS *vallis Visionis.* Hæc vallis Visio- D
nis, cujus onus, id est miseria, hoc
loco describitur, est universalis Ecclesia :
Matth. XIII, 47. quæ Christo testante, similis est sagenæ
missæ in mare, et ex omni genere piscium
Ibid. XX, 16. congreganti; in qua sunt multi vocati, pau-
II *Cor.* V, 6. ci vero electi. Nunc enim Ecclesia pere-
grinatur a Domino, et videt per speculum I *Cor.* XIII, 12.
in ænigmate, gemens et flens in hac lacri-
marum valle. Quidam per vallem Visionis
intelligunt conventicula hæreticorum, quæ
veræ ac christianæ sapientiæ sublimitate
relicta, in propriis occupantur ficticiis;
alii malos prælatos, qui per scientiam alti

videntur, sed per conversationem carna- A
lem ac vitiosam in infimis sunt.

Quoniam igitur multi eorum qui ad Ec-
clesiam Christi pertinere putantur, impie
agunt, nunc dicitur : *Quidnam quoque ti-
bi est,* o congregatio, seu persona, quæ te
asseris videntem, hoc est christianam at-
que fidelem ? *quia ascendisti et tu omnis,*
hoc est tota, *in tecta,* hoc est montem su-
perbiæ, et in ea quæ videntur hominibus
alta, sed coram Deo sunt vilia : quæ non
Matth. xi, 29. discis a Christo quia mitis est et humilis
corde, sed mundi honorem, famam, præla- B
tionem, et gloriam diligis. Talibus dicitur
Joann. v, 44. apud Joannem : Quomodo potestis vos cre-
dere, qui gloriam ab invicem accipitis, et
gloriam quæ a solo Deo est, non quæri-
Luc. xvi, 15. tis? Et in Luca : Vos estis qui justificatis
vos coram hominibus; Deus autem novit
corda vestra : quia quod altum est homi-
2 nibus, abominatio est coram Deo. *Clamo-
ris,* id est inquietudinis, contentionis, et
loquacitatis, *plena, urbs frequens,* in ma-
lo *civitas exsultans,* quæ olim gaudebas
in Domino, nunc autem exsultas in sæculo, C
et proprio documento ac vitiis. *Interfecti
tui, non interfecti gladio* materiali, sed
tentatione diaboli, delectatione fallaci, pec-
cato mortali. Unde in Apocalypsi dictum
Apoc. iii, 1. est uni hoc modo occiso : Nomen habes
quod vivas, sed mortuus es. Et Paulus :
I Tim. v, 6. Vidua, inquit, quæ in deliciis est, vivens
mortua est; Christus quoque in Evangelio,
Matth. viii, 22. Dimitte mortuos sepelire mortuos suos.
3 *Cuncti principes tui,* videlicet hæresiar-
chæ, tyranni, mali prælati, *fugerunt simul*
ab unitate, caritate, et obedientia sanctæ D
matris Ecclesiæ. Unde Dominus loquitur Je-
Jer. ii, 27. remiæ : Verterunt ad me tergum, et non fa-
Zach. vii, 11. ciem ; et apud Zachariam : Noluerunt atten-
dere, et averterunt scapulam recedentes,
et aures suas aggravaverunt ne audirent
legem. *Dureque ligati sunt* vinculis pec-
catorum, jugo diaboli, et propriis vitiis ir-
retiti, quemadmodum Salomon introducit :
Prov. v, 22. Iniquitates suæ capient impium, et funibus
peccatorum suorum constringetur. Et Apo-
II Tim. ii, 26. stolus : Resipiscant, ait, a laqueis diaboli,

a quo captivi tenentur ad ipsius volun-
tatem. Corporaliter quoque frequenter fu-
gerunt hæretici et perversi a conspectu
fidelium, sed capti sunt atque occisi. *Om-
nes qui inventi sunt, vincti sunt pariter.*
Omnes qui perversis communicant sive
consentiunt, simul cum eis damnantur,
juxta illud Apostoli : Morte digni sunt non Rom. i, 32.
solum qui faciunt, sed etiam qui consen-
tiunt. Unde denuo monet : Exite de medio II Cor. vi, 17.
eorum, et immundum ne tetigeritis.
Propterea dixi : Recedite a me, amare 4
flebo, etc. Hæc sunt verba veri amatoris
Dei et proximi, qui errantibus intime pie-
tatis affectu compatitur, dicens cum Pau-
lo : Quis infirmatur, et ego non infirmor? Ibid. xi, 29.
Sic enim Christus flevit super civitatem Luc. xix, 41.
Jerusalem, et Samuel super Saulem. Unde I Reg. xv, 35.
et Jeremias populum suum deplorans, ait :
Quis dabit capiti meo aquam, et oculis Jer. ix, 1.
meis fontem lacrimarum ? et plorabo die
ac nocte interfectos filiæ populi mei. Et
Psalmista : Tabescere me fecit zelus meus, Ps. cxviii, 139.
quia obliti sunt verba tua inimici tui. De-
nique sanctus propheta Michæas ex ineffa-
bili caritate in tantum compassus est po-
pulo suo, ut dicat : Utinam non essem vir Mich. ii, 11.
habens spiritum, et mendacium potius lo-
querer. Quum ergo videmus quempiam de-
linquentem, aut nobis calumniam inferen-
tem, non indignemur, non irascamur, non
crudeliter afficiamur; sed pie condolea-
mus, caritative oremus, et æquanimiter
sustineamus, sicut et Paulus hortatur : Noli Rom. xii, 21.
vinci a malo, sed vince in bono malum.
Hæc est pietas christiana, cujus est pro
adversariis orare. *Dies enim interfectionis* Matth. v, 44.
et conculcationis et fletuum a Domino in 5
valle Visionis : id est, in Ecclesia omnes
prædicti a Domino spiritualiter receden-
tes, intus moriuntur, a dæmonibus concul-
cantur. *Scrutans murum, et magnificus
super montem.* Murus et mons, accipi pos-
sunt in bono et in malo. De malo enim
muro, id est obstaculo virtutis, habetur in
Psalmo : In Deo meo transgrediar murum. Ps. xvii, 30.
De bono autem muro, in Jeremia : Ego te Jer. i, 18.
dedi in columnam ferream et in murum

quæ se jactabat longo tempore perdurasse, A
neque ab aliquo superari potuisse. *Ducent*
eam pedes sui longe ad peregrinandum,
id est, habitatores Tyri propriis pedibus
longe abibunt et fugient a Tyro, ut in aliis
provinciis securius demorentur.
8 *Quis cogitavit hoc super Tyrum quon-*
dam coronatam? id est, quis ita decrevit
dejicere Tyrum, præ ceteris urbibus emi-
nentem, auro, argento, et gemmis atque
divitiis cunctis pollentem, quemadmodum
rex præ ceteris splendet et decoratur au-
ro, gemmis et purpura? *cujus negotiatores* B
principes, institores ejus inclyti terræ, id
est, quæ ita bonis omnibus redundavit, ut
mercatores ipsius similes essent regibus
9 atque principibus aliarum terrarum. *Do-*
minus exercituum cogitavit hoc, ut detra-
heret superbiam omnis gloriæ, id est, de-
jiceret pompam et excellentiam vanitatis
totius; *et ad ignominiam deduceret,* id
est, confunderet atque opprimeret, *univer-*
sos inclytos terræ, id est inaniter gloriosos.
Quamvis hæc generaliter accipi possunt
I *Petr.* v, 5. de omnium superborum humiliatione, qui- C
bus Deus resistit; tamen hoc loco ad lit-
teram dicuntur contra Tyrum, cujus tanta
erat superbia, totque magnates ac nobiles,
ut ejus superbia nominetur superbia om-
nis gloriæ, ejusque institores ac proceres
vocentur universi inclyti terræ, sicut su-
Is. XIII, 11. perius Babylon propter suam magnitudi-
nem dicta est orbis. Porro Deus dicitur
ista fecisse, quoniam ejus nutu et inspi-
ratione rex Babylonis cum suo exercitu
Tyrum ita dejecit, juxta illud Ezechielis:
Ezech. XXVI, 7. Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodo- D
nosor regem Babylonis cum equis et cur-
ribus et omni populo ejus.
10 *Transi terram tuam quasi flumen, filia*
maris, id est, tu, Tyre maris insula, velo-
citer fuge a propria terra, sicut cum festi-
natione pertransit quis flumen, ne ejus
fluctibus obruatur. *Non est cingulum ul-*
tra tibi, id est, vires non habes ad resi-
stendum, nec lumbos ad repugnandum
11 præcinctos. *Manum suam extendit super*
mare, et conturbavit regna: id est, Domi-
nus potestatem suam super Tyrum in ma-
ri sitam expandit, ut eam dejiceret; et de
hoc conturbata atque perterrita sunt alia
regna. Vel, Tyrus extendit manum suam
supra mare, negotiando in aquis, et con-
turbavit regna quædam per violentiam
opprimendo. *Dominus mandavit adversus*
Chanaan, id est, voluntatem pugnandi im-
misit Chaldæis contra Tyrum, *ut conte-*
reret, id est occideret, *fortes ejus* gladio
Chaldæorum. Quod autem Tyrus pertineat
ad terram Chanaan, patet ex eo quod in
Matthæo legitur: Egressus Jesus, secessit *Matth.* XV,
in partes Tyri et Sidonis; et ecce mulier 21, 22.
Chananæa a finibus illis egressa. Decem
quippe gentes pertinebant ad terram Cha-
naan, quam Deus promisit Israeli: qua- *Exod.* VI, 4.
rum septem deletæ sunt, aliæ tres per-
manserunt, sicut in libris Josue et Judicum
plenius commemoratur.
Et dixit Dominus: *Non adjicies ultra* 12
ut glorieris, calumniam sustinens virgo
filia Sidonis, id est, tu, Tyre, quæ nunc
a Chaldæis injuriam seu verbera toleras,
post tuam punitionem prædictam non am-
plius erigeris in superbiam et vanam læti-
tiam, sicut ante, saltem ad tempus, vel
tam multum. Dicitur autem Tyrus virgo,
eo modo quo Prophetæ aliquam totam
plebem virginem nominant, propter puri-
tatem naturæ in se, quæ ad hoc condita
est ut Deo desponsata, ei cum integritate
serviret. Dicitur quoque Tyrus, filia Sido-
nis, quoniam erat colonia ejus. Rex enim
Assyriorum, cui ad tempus subdita erat
terra illa circumquaque, præcepit Sidoniis
construere Tyrum: quo facto, cœpit Tyrus
primo habitari a populo Sidonis. Propterea
Sidon mater exstitit Tyri, sicut Carthago
Tyriorum colonia est. *In Cethim consur-*
gens transfreta, id est, de proprio loco
surgens, navigio fuge in Cethim, id est
Cyprum, seu alia loca occidentis; *ibi quo-*
que non erit requies tibi, sed a Chaldæis
requireris, aut requiri timebis: profugi
namque raro securi sunt.
Ecce terra Chaldæorum, talis populus 13
non fuit, id est tam potens ac durus, ut

in Chaldæa habitantes. *Assur fundavit* A
eam, id est, Assyrius fundavit terram Chal-
dæorum : non quod terram illam plasma-
vit, sed principatum illius terræ firma-
vit. Vel, Assur fundavit eam, id est, rex
Assyriorum ædificavit Tyrum, ut dictum
est. *In captivitatem traduxerunt* Chaldæi
robustos ejus, id est fortes ejus, *suffode-
runt domos ejus, posuerunt eam in rui-
nam*, id est, funditus eam demoliti sunt.
14 Propterea, *Ululate, naves maris*, id est,
nautæ, *quia devastata est fortitudo vestra*,
videlicet Tyrus, quæ est caput vestrum B
et spes.
15 *Et erit in die illa*, id est, tempore illo
continget quod subjungitur : *In oblivione
eris, o Tyre, septuaginta annis*, id est,
tanto tempore durabit tua destructio : qua-
tenus tanto tempore maneat desolatio tua,
Jer. xxv, 11. quanto duravit dissipatio templi in Jeru-
salem, de cujus eversione gaudebas ; *sicut
dies regis unius* : quia si rex tanto tempo-
re vivat, non modico tempore vivere di-
citur. Quidam per dies regis unius, intel-
II Reg. v, 4. ligunt annos Nabuchodonosor, alii annos C
David, qui tanto tempore vixisse leguntur.
*Post septuaginta autem annos erit Tyro
quasi canticum meretricis* : id est, sicut
meretrix diu contempta, sed recepta ex-
sultat, sic Tyrus gaudebit quum cœperit
reparari ; vel sicut meretrix adulando, dul-
citerque cantando allicit suos amatores,
sic residui Tyriorum alios provocabunt ad
Tyri reparationem. Quum ergo, o Tyre, sis
16 reformanda, *Sume citharam, circui civi-
tatem* ex gaudio, *meretrix oblivioni tradi-
ta*, id est, quæ cum pluribus gentibus es D
fornicata. *Bene cane, frequenta canticum,
ut memoria tui sit*, id est, Deum lauda,
gratias jugiter age, vitam emenda, ne am-
17 plius oblivioni tradaris. *Et erit post sep-
tuaginta annos* desolationis prædictæ :
Visitabit Dominus Tyrum, faciens eam
instaurari, *et reducet eam ad merces suas*,
id est ad pristinas negotiationes ; *et rur-
sum fornicabitur* spiritualiter, Deum de-
serendo, et corporaliter, luxuriando, *cum
universis regnis terræ super faciem ter-
ræ*, quorum institores et incolæ ad eam
pervenerint. Hæc omnia impleta esse in
Tyro, Græcorum pandunt historiæ.

Quoniam vero Isaias agnovit per spiri-
tum prophetiæ, Tyrum tandem spiritualiter
esse reformandam, in Christum creditu-
ram, et Dei amore temporalia contemptu-
ram, subdit : *Et erunt negotiationes ejus* 18
et merces ejus sanctificatæ Domino : id
est, divitiæ Tyri ad cultum divini obsequii
applicabuntur, ita quod Tyrii fideles offe-
rent eas Domino in oblatione altaris, ad
sustentationem pauperum, ad ædificatio-
nes ecclesiarum, atque ad alios spirituales
piosque usus. *Non condentur, neque repo-
nentur* : id est, Tyrii eas non colligent in
thesauris, neque per avaritiam sibi eas
appropriabunt, sequentes admonitionem
Pauli, qui ait : Habentes victum et qui- I Tim. vi, 8.
bus tegamur, his contenti sumus ; Christi
quoque, dicentis, Nolite thesaurizare vobis Matth. vi, 19.
thesauros in terra. *Quia his qui habitave-
rint coram Domino, erit negotiatio ejus*,
id est, religiosis ac timoratis hominibus,
coram Deo sollicite conversantibus, tribu-
entur gratis divitiæ Tyri, *ut manducent
in saturitatem, et vestiantur usque ad ve-
tustatem*, id est, victus atque vestitus co-
piam habeant. Videmus nunc quomodo
bonis temporalibus abundet Ecclesia. Unde
Apostolus : Si nos, inquit, vobis spiritualia I Cor. ix, 11.
seminavimus, magnum est si vestra carna-
lia metamus ? Et, Qui altari deserviunt, de Ibid. 13.
altari participant. Et iterum apertissime
ait : Si spiritualium bonorum illorum, vi- Rom. xv, 27.
delicet ex Judaismo credentium, participes
factæ sunt gentes, debent et in temporali-
bus ministrare eis. Hoc Tyrii olim avari,
sed post conversionem suam ad Christum
liberales effecti, abundantissime impleve-
runt, quia ad tempus multum in Tyro
viguit religio christiana.

PRÆTEREA quæ de tropologico intellectu Expositio tropologica.
hic dici possent, superius sæpe inducta
sunt. Breviter tamen tangendo, per Tyrum
designantur avari et curiosi, qui operan-
tur in mari mundi hujus, id est in sæcu-

lo isto, congregando divitias, et superva- A
1 cuis rebus se ingerentes. Hujus Tyri *onus*
est, ut ululent *naves maris*, id est mundi
hujus cultores, curiositati atque cupidini
servientes; *quia vastata est domus unde*
venire consueverant, id est, negotiatio eo-
rum deperiit, et desolata sunt loca unde
eis mittebantur divitiæ. Omnia enim præ-
sentis sæculi bona, celeriter fluunt, defi-
ciunt, et amantes se servare non valent.
De terra Cethim revelatum est eis, id est,
de congregatione justorum nuntiatum est
peccatoribus, quanta tormenta parata sint B
eis. Cethim namque interpretatur, mare
congelascens : per quod figurantur sta-
biliti in bono, quorum cor congelatum
seu frigefactum est a præsentis vitæ pro-
2 speritate. *Qui habitatis in insula*, id est
in sæculo isto præ fluctibus persecutio-
num, aquis tribulationum, et impetu ten-
tationum undique circumsepto; *negotiatio*
Sidonis, id est aliorum deceptioni vacan-
tes. Sidon enim interpretatur venatrix :
sicque per Sidonem signantur, qui alios
trahunt ad vitia. *Transfretantes mare re-* C
pleverunt te, id est, temporalium bonorum
3 amatores ditaverunt te. *Semen Nili*, id est
actus luxuriæ, *messis fluminis*, id est fru-
ctus et opera carnis : hæ sunt *fruges ejus*,
id est nutrimenta pravorum, qui serunt
Galat. vi, 8. super spinas, atque de carne metunt cor-
ruptionem.
4 *Erubesce, Sidon*, id est, de tua fallacia
verecundare, o animarum fraudulente ve-
nator, *ait mare*, id est homo mundanus.
Sæpe enim dum unus perversus videt ali-
um a spe sua frustrari ac periclitari, non D
compatitur, sed exsultat. *Fortitudo ma-*
ris, id est sæcularis potestas sive præla-
tio, *dicens : Non parturivi, et non peperi*,
id est, in bonis operibus sterilis fui. Unde
in fine mundi dicturi sunt reprobi illud
Sap. v, 13. Sapientiæ : Et virtutis quidem nullum po-
tuimus signum ostendere; in malignitate
5 autem nostra consumpti sumus. *Quum au-*
ditum fuerit in Ægypto, id est, quum una
secta perditionis audierit plagam alteri-
us, verebitur ne et ipsa patiatur similia.

Transite maria, id est, temporalia ista flu- 6
xus sæculi præterite, quærendo cœlestia.
Ululate, qui habitatis in insula, id est in
præsenti exsilio, vestra deflendo peccata.
Numquid non hæc Tyrus *vestra est* civi- 7
tas, o curiosi et cupidi? id est, nonne sors
vitæ præsentis et temporalium rerum an-
gustia, vestra est gloriatio, possessio, at-
que hereditas, qui bona æterna non quæ-
ritis? *quæ gloriabatur a diebus pristinis*
in antiquitate sua, id est in vetustate pec-
cati, non ambulans in novitate vitæ, nec Rom. vi, 4.
induens novum hominem, qui secundum Ephes. iv,
Deum creatus est in sanctitate et justitia. 24.
Ducent eam pedes sui longe ad peregri-
nandum : id est, inordinati affectus Tyri-
orum istorum, eos remote abducent et se-
parabunt a patria Beatorum.
Quis cogitavit hoc super Tyrum, id est 8
sortem peccatorum? Tyrus enim interpre-
tatur sors sive angustia. Caritas autem di-
latat; peccatum vero, et maxime odium,
angustat et contrahit. Unde ait Apostolus :
Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor II Cor. vi,
nostrum dilatatum est. Non angustiamini 11, 12.
in nobis; angustiamini autem in visceribus
vestris. Recte itaque per Tyrum, pecca-
tores caritate privati signantur. *Quondam*
coronatam, id est in hoc mundo floren-
tem, et illud Sapientiæ dicentem : Corone- Sap. ii, 8.
mus nos rosis antequam marcescant. *Cu-*
jus negotiatores principes, institores ejus
inclyti terræ. Idem habetur in Ezechiele et Ezech.
Apocalypsi. Negotiatores autem Tyri sunt, xxvii passim; Apoc.
quorum tota sollicitudo est terrena colli- xviii, 23.
gere, et mundi honorem, famam et glo-
riam adipisci : de quibus scriptum est,
Argentum thesaurizant et aurum, et non Baruch iii,
est finis acquisitionis eorum. Hos negotia- 18.
tores certum est esse hominum principes,
et inclytos terræ, quia præ ceteris hono-
rantur, reputantur, ac timentur a filiis
sæculi hujus. Est autem et bonus nego-
tiator, de quo in Evangelio ait Salvator :
Simile est regnum cœlorum homini nego- Matth. xiii,
tiatori, quærenti bonas margaritas; inventa 45, 46.
autem una pretiosa margarita, dedit omnia
sua, et comparavit eam. Talis autem non

est inclytus terræ, sed cœli. Ad quam ne-
Luc. XIX, 13. gotiationem hortatur nos Dominus : Nego-
9 tiamini, inquiens, dum venio. *Dominus*
exercituum, qui superbos humiliat, *cogi-*
tavit hoc, ut detraheret superbiam omnis
Ps. XLVIII, 15. *gloriæ* : ut impleatur illud Psalmistæ, Sic-
ut oves in inferno positi sunt, mors de-
pascet eos. Hinc etiam Moyses in Numeris
Num. XV, 30. loquitur : Anima quæ per superbiam ali-
quid commiserit, quoniam contra Domi-
num rebellis fuit, peribit de populo suo. *Et*
ad ignominiam deduceret universos incly-
Baruch III, 16, 17, 19. *tos terræ* : de quibus scriptum est : Ubi
sunt principes gentium, qui dominantur
super bestias terræ? qui in avibus cœli
ludunt? Exterminati sunt, et ad inferos
Jer. XX, 11. descenderunt. Jeremias quoque ait : Con-
fundentur vehementer, quia non intellexe-
runt opprobrium sempiternum, quod nun-
quam delebitur.
10 *Transi terram tuam quasi flumen, filia*
maris : id est, o popule terrene, noli in
inferioribus istis morari, noli in sensibili-
bus detineri; sed ad superiora festinanter
accede, ut corpus animam assequatur, non
anima corpus. *Non est cingulum ultra ti-*
bi, id est fortitudo seu constantia in istis
terrenis, vel in te ipsa, sed tantum in
Ps. XVII, 40. Domino, de quo fertur in Psalmo : Et præ-
11 cinxisti me virtute ad bellum. *Manum*
suam extendit super mare, id est, Dominus
potestatem suam in peccatoribus demon-
stravit, ulciscendo eorum peccata. *Et con-*
Amos IX, 8. *turbavit regna* : oculi enim Domini super
regnum peccans, ut conterat illud, ut Amos
Jer. XVIII, 7. testatur. Propter quod Jeremias ait : Re-
pente loquar adversus gentem et regnum,
ut eradicem et destruam illud. Hoc jam de
diversorum regnorum punitione palam in-
notuit. *Dominus mandavit adversus Cha-*
naan, id est eos qui non stabiliuntur in
Deo, videlicet contra regnum terrenum et
fluctuans, *ut contereret fortes ejus*, qui sa-
Ibid. IV, 22. pientes et fortes sunt ut faciant mala,
bene autem facere nescierunt. Hos conte-
ret Deus, tollendo ab eis in præsenti vitam
gratiæ, et in futuro vitam gloriæ. Chana-
an interpretatur fluctuans seu commotio.

A Propter quod luxurioso seni, et fluctuanti
motibus passionum presbytero, dicitur a
Daniele : Semen Chanaan, et non Juda, *Dan.* XIII, 56.
species decepit te. Omnis ergo qui est sicut
arundo vento agitata, et circumfertur om- *Matth.* XI, 7.
ni vento doctrinæ seu concupiscentiæ, est *Ephes.* IV, 14.
semen Chanaan, contra quod mandavit Do-
minus suis ministris ut ipsum excrucient.
Non adjicies ultra ut glorieris. Modica 12
namque est et momentanea exsultatio im-
piorum. *In Cethim consurgens transfreta,*
ibi quoque non erit requies tibi : id est,
B quocumque aufugeris, requiem veram non
habebis, nisi revertaris ad Deum. Non *Is.* XLVIII, 22.
enim est pax impiis, dicit Dominus. Qui
autem a peccatis abstinet, vere stabiliter-
que quiescit, juxta illud Jeremiæ : Si abs- *Jer.* IV, 1.
tuleris offendicula tua a facie mea, dicit
Dominus, non commoveberis.
Ecce terra Chaldæorum, id est con- 13
gregatio superborum, videlicet dæmonum,
talis populus non fuit in subtilitate, in
fortitudine, in crudelitate. Dicitur enim
dæmon, homo, juxta illud in Evangelio :
C Inimicus homo hoc fecit. Quod autem si- *Matth.* XIII, 28.
milis ei non exsistat in terra, patet in
Job : Non est super terram potestas quæ *Job* XLI, 24.
comparetur ei. Nam et Christus victor
nominat dæmonem, fortem armatum. *As-* *Luc.* XI, 21.
sur fundavit eam. Primus ille apostata
Lucifer, qui alios ad peccandum induxit,
hunc crudelissimum populum radicavit in
malo. Assur enim, dirigens dicitur. *In ca-*
ptivitatem traduxerunt isti Chaldæi seu
dæmones, *robustos ejus*, videlicet Tyri, id
est magnos in sæculo isto, qui a diabolo
D captivi tenentur ad ipsius voluntatem ; II *Tim.* II, 26.
suffoderunt domos ejus, id est corda Ty-
riorum, in quibus per suggestiones pessi-
mas habitant dæmones; vel, Domos ejus, id
est ecclesias malignorum, quos spiritualiter
jugulant, ad infernaque pertrahunt. *Ulu-* 14
late, naves maris, id est, negotiatores sæ-
culi hujus, *quia devastata est fortitudo*
vestra, et divitiæ vestræ putrefactæ sunt :
imo dæmonum jugo et vitiorum miserri-
mæ servituti estis subjecti.
Et erit in die illa : In oblivione eris, 15

o Tyre, septuaginta annis. Septenarius A
et septuagenarius numerus, pœnitentiam
consummatam significant. Per hoc igitur,
quod Tyrus septuaginta annis in oblivione
erit, innuitur quod peccatores tribulatio-
nibus dignis exponentur, donec peccata
eorum purgentur: tuncque videntur quasi
obliti ac derelicti a Deo. *Post septuaginta
autem annos,* id est tempore correctionis
et pœnitentiæ consummato, *erit Tyro,* id
est significatis per Tyrum, *quasi canticum
meretricis,* id est carmen et gratiarum
actio animæ pœnitentis, quæ olim pec- B
cando erat fornicata, sed pœnitendo facta
est sponsa fidelis. Deinde dicitur Tyro
16 huic, id est populo peccatori : *Sume ci-*
Ps. XLII, 4. *tharam :* de qua dicitur, Confitebor tibi in
cithara, id est in operatione bona, præser-
tim in operibus misericordiæ; *circui ci-
vitatem,* id est, sacra loca Ecclesiæ visita
corde contrito, *meretrix oblivioni tradita,*
id est, Tyre, quæ dum Deum offenderas,
spiritualiter fornicabaris, et nesciebaris a
Deo per approbationem. *Bene cane,* Deum
laudando, teque accusando, *frequenta can-
ticum* istud usque in finem, *ut memoria
tui sit :* de qua scriptum est, In memoria Ps. CXI, 7.
æterna erit justus; et, Memoria justi cum Prov. X, 7.
laudibus : quatenus Deus dicat tibi, Ecce Is. XLIX, 16.
in manibus meis descripsi te. *Et erit post* 17
septuaginta annos, jam dictos : *Visitabit
Dominus Tyrum, et reducet eam ad mer-
ces suas,* id est, gratiam ei infundet, et ad
pristinam perfectionem reducet, ut opere- Galat. VI, 10.
tur bonum ad omnes, et talenta sibi tra-
dita fructuose expendat. *Et erunt nego-* 18
*tiationes ejus et merces ejus sanctificatæ
Domino :* id est, se ipsam et omnia sua
offeret Domino, non quæ sua sunt quæret, I Cor. X, 24.
sed quæ proximorum, et aliis tam in spiri-
tualibus, quam in corporalibus pro posse
subveniet. Unde in Psalmo cantatur : Et Ps. XLIV, 13.
filiæ Tyri in muneribus, etc. Cetera ex
præhabitis elucescunt.

ARTICULUS XLVII

EXPOSITIO CAPITULI VICESIMI QUARTI : ECCE DOMINUS NUDABIT TERRAM.

POSTQUAM in superioribus sanctus Isa- C
ias de singularum rerum ordine pro-
phetavit, videlicet de punitione Babylonis,
Moab, Ægypti, Damasci, Idumææ, etc.; nunc
generaliter loquitur de totius terræ seu
mundi exterminatione, seu destructione fi-
1 nali, et ait : *Ecce Dominus nudabit terram*
a terræ nascentibus, hominibus, atque ju-
mentis : omnia enim hæc auferentur a
terra tempore extremi judicii; *et dissipabit
eam,* non comminuendo ejus substantiam,
sed auferendo ab ea suæ exsistentiæ for-
mam accidentalem, seu modum essendi D
quem nunc habet. Unde de tali dissipatio-
Ps. CI, 27. ne cœli et terræ habetur in Psalmo : Ipsi
peribunt, tu autem permanes; et in Apo-
Apoc. XXI, 1. calypsi : Vidi cœlum novum et terram
novam : primum enim cœlum et prima
terra abiit. *Et affliget faciem ejus,* id est,
superficiem terræ concremabit igne con-
flagrationis. Et sumitur afflictio pro com-
bustione, quæ metaphorice dicitur terræ
afflictio, sicut et floritio nominatur ejus
exsultatio. Vel sic : Ecce Dominus nudabit
terram, id est, omnia opera hominum in
terra morantium deducet in publicum,
juxta illud Apostoli : Nolite ante tempus I Cor. IV, 5.
judicare, quoadusque veniat Dominus, qui
illuminabit abscondita tenebrarum, et ma-
nifestabit consilia cordium. Et Christus in
Evangelio : Nihil opertum, quod non reve- Matth. X, 26.
labitur. Et dissipabit eam, interficiendo
per ignem conflagrationis omnes qui fu-
erint inventi in terra. Et affliget faciem

ejus, id est, vultus hominum et adspectum A eorum terrebit per signa judicium præce-
Luc. xxi, 25, 26. dentia, prout in Luca dicitur : Erunt signa in sole et luna, etc., arescentibus hominibus præ timore et exspectatione, quæ supervenient universo orbi. *Et disperget habitatores ejus,* id est, in loca diversa homines mittet secundum exigentiam me-
Matth. xxv, 46. ritorum suorum. Ibunt enim hi in ignem æternum, hi autem in vitam æternam. Et
Joann. xiv, 2. utrobique diversæ sunt mansiones, seu gradus præmiorum.

2 *Et erit sicut populus, sic sacerdos.* Hoc B
Osee iv, 9. idem scriptum est in Osee. *Et sicut servus, sic dominus ejus; sicut ancilla, sic domina ejus; sicut emens, sic ille qui vendit; sicut fœnerator, sic is qui mutuum accipit; sicut qui repetit, sic qui debet* : id
Rom. ii, 11. est, in finali judicio nulla erit apud Deum personarum acceptio, nulla acceptatio conditionis, sexus aut status; sed sola merita singulorum ponderabuntur, omnesque
Ibid. xiv, 10; II Cor. v, 10. stabunt ante Christi tribunal, ut recipiant singuli sicut gesserunt in corpore. Et
Galat. vi, 5. unusquisque, secundum Apostolum, onus C suum portabit. Hinc etiam in Job dicitur :
Job iii, 19. Parvus et magnus ibi sunt, et servus et liber a domino suo.

3 *Dissipatione dissipabitur terra,* id est, opera hominum terrenorum redigentur ad nihilum, ipsumque terræ elementum a pristina qualitate mutabitur; *et direptione prædabitur* terra, id est, omnia quæ in ea sunt, auferentur : sicut jam dictum est, quod nudabitur; statusque hominum alius
I Cor. xv, 53. erit. Oportet equidem, juxta Apostolum, corruptibile hoc induere incorruptionem, D et mortale hoc induere immortalitatem. Et sicut rursus ad Corinthios loquitur,
Ibid. vii, 31. Præterit figura hujus mundi. Unde et Pe-
II Petr. iii, 10. trus scribit : Terra et quæ in ipsa sunt opera, exurentur. Cur autem hæc fient, subjungitur : *Dominus enim locutus est verbum hoc.* Quasi dicat Isaias : Non ego hæc loquor aut fingo, sed Spiritus Sanctus
4 locutus est ista per me. *Luxit et defluxit terra, et infirmata est, defluxit orbis,* id est, habitatores terræ tunc flebunt atque deficient. Propter quod in Apocalypsi habetur : Ecce venit cum nubibus; et tunc Apoc. i, 7.
plangent se super eum omnes tribus. Apud Matthæum quoque : Tunc apparebit si- Matth. xxiv, 30.
gnum Filii hominis in cœlo; et tunc plangent omnes tribus terræ. *Infirmata est altitudo populi terræ,* id est, superbia atque sublimitas hominum dejicientur, imo principatus et regnum mundi cessabunt.

Et terra interfecta est ab habitatoribus* 5
suis, id est, habitatores terræ propter sua peccata destruentur, imo et ipsi se ipsos peccando spiritualiter interfecerunt. Loquitur autem Propheta juxta consuetudinem prophetalem de futuro per modum præteriti, ad insinuandum quod tam certa sit veritas horum quæ prænuntiat, ac si jam essent completa atque præterita. *Quia transgressi sunt leges,* scilicet divinas, in veteri ac novo Testamento expressas, *mutaverunt jus* naturale, omnium mentibus naturaliter inditum, non sequentes rationis judicium, *dissipaverunt fœdus sempiternum,* id est amicitiæ pactum, quod inii cum hominibus, dicens illud in Proverbiis : Deliciæ meæ esse cum filiis homi- Prov. viii, 31.
num; in Genesi quoque : Recordabor fœ- Gen. ix, 16, 13.
deris mei, quod pepigi inter me et terram.

Propter hoc maledictio vorabit terram, id 6
est, divina ultio peccatores consumet, in- Ps. lxii, 10.
troibuntque in inferiora terræ, *et peccabunt habitatores ejus,* quorum conversatio est Philipp. iii, 20.
in terra, non in cœlis : de quibus apud Jeremiam legitur, Recedentes a te, in ter- Jer. xvii, 13.
ra scribentur. Appropinquante enim judicio, erit discessio ab obedientia Ecclesiæ, et nec spiritualia, neque divina jura observabuntur. Unde Christus testatur : Quia Matth. xxiv, 12.
abundabit iniquitas, refrigescet caritas. *Ideoque insanient cultores ejus,* id est, irrationabiliter agent, contra se invicem furibunde pugnabunt, ac sine verecundia cum omni libertate peccabunt; *et relinquentur homines pauci,* id est, non simpliciter omnes tam impie agent, sed quidam, respectu aliorum perpauci, manebunt rationabiliter conversantes : nunquam enim in toto peribit christiana religio. Unde ad

* alias infecta

Petrum sub persona Ecclesiæ ait Salvator :
Luc. xxii, 32. Ego pro te rogavi, ut non deficiat fides
tua.
7 *Luxit vindemia, infirmata est vitis, in-
gemuerunt omnes qui lætabantur corde.*
8 *Cessavit gaudium tympanorum, quievit
sonitus lætantium, conticuit dulcedo ci-*
9 *tharæ, cum cantico non bibent vinum.*
Quidam superficialiter exponunt hæc de
defectu sive subtractione solatii, quod ho-
mines habere solent ex potatione vini et
ludis, scilicet quod ista deficient instante
judicio. Sed huic non videtur consonare
Matth. xxiv, 38, 39; Gen. vi. quod apud Matthæum asserit Veritas : Sic-
ut erant in diebus Noe ante diluvium co-
medentes et bibentes, nubentes et nuptui
tradentes; ita erit adventus Filii hominis.
I Thess. v, 3. Et alibi dicitur : Quum dixerint, Pax et se-
curitas, tunc repentinus eis superveniet
interitus. Melius igitur exponenda est lit-
tera hoc modo : *Luxit vindemia, infirma-
ta est vitis :* id est, omnis lætitia et forti-
tudo quam habuerunt homines carnales
ex poculo vini, in tristitiam ac invaletu-
dinem convertetur, quum venerint signa
instantis judicii. Ideo subjungitur : *In-
gemuerunt omnes qui lætabantur corde,*
non in Domino, sed in rebus illicitis. Hi
enim dolebunt sicut parturiens, quia ut le-
Luc. xxi, 35. gitur apud Lucam, tanquam laqueus su-
perveniet dies illa in omnes qui sedent
super faciem terræ. Tuncque cessabit *gau-
dium tympanorum,* ac *sonitus lætantium,
non bibent vinum :* id est, præ cordis an-
gustia nihil eos in hoc mundo oblecta-
bit. *Amara erit potio bibentibus illam,* id
est, omnis potus amarescet, quemadmo-
dum febricitanti dulcia videntur amara.
10 *Attrita erit* * *civitas vanitatis,* id est,
* est habitatio hujus sæculi finietur. Hæc civi-
tas vanitatis, est Babylon illa de qua Joan-
Apoc. xiv, 8; xvi, 19, etc. nes in Apocalypsi locutus est, per quam
mundus figuratur. De quo Ecclesiastes
Eccle. i, 2. ait : Vanitas vanitatum et omnia vanitas;
Ibid. 14. item, Vidi cuncta quæ fiunt sub sole, et
ecce universa vanitas. *Clausa est omnis
domus nullo introeunte.* Hoc dicitur nunc,
quia præ timore ingredi et egredi non au-

A debunt, vel quia domorum habitatio ces-
sabit. Non autem putandum est, quod ho-
minibus in igne conflagrationis occisis,
aliquæ domus remanebunt in terra. *Clamor* 11
erit super vino in plateis, id est, de ebrie-
tate et crapula vini contristabuntur, sicut
per Joelem dicitur : Ululate, omnes qui Joel i, 5.
bibitis vinum in dulcedine. *Deserta est om-
nis lætitia,* id est, omnis consolatio sæcu-
laris impiis auferetur; *translatum est gau-
dium terræ* ad patriam Beatorum, in qua
dumtaxat post diem judicii gaudium re-
B manebit; et *relicta est in urbe,* id est, in 12
prædicta civitate vanitatis, imo in omni-
bus urbibus, relinquetur *solitudo,* habita-
toribus deficientibus, *et calamitas oppri-
met portas,* id est, miseria occupabit habi-
tantes ac residentes in portis. *Quia hæc* 13
*erunt in medio terræ, in medio populo-
rum,* id est, mala nunc posita, super-
venient omnibus transgressoribus ubique
terrarum exsistentibus, scilicet in medio
omnium populorum.
Quomodo si paucæ olivæ quæ remanse-
C *runt, excutiantur ex olea, et racemi, quum
fuerit finita vindemia :* id est, sic prædi-
cta impiorum punitio fiet, ut tamen eis
deletis ac reprobatis, aliqui, quamvis pau-
ci, remaneant electi et boni, non pereuntes
cum illis : qui in die judicii stabunt in Sap. v, 1.
magna constantia adversus eos qui se an-
gustiaverunt; qui etiam propter suam pau-
citatem, comparantur paucis olivis quæ
remanent in arboris ramo, ceteris deposi-
tis atque excussis, paucis quoque racemis
qui remanent in vite, vindemiatione com-
D pleta. Quemadmodum ergo istæ olivæ at-
que racemi ac fructus eorum, permodici
sunt respectu olivarum ac racemorum col-
lectorum tempore aptæ collectionis ; sic
electi, qui constantes manebunt tempo-
re Antichristi, et in die judicii salvabun-
tur, respectu reproborum erunt paucissi-
mi. Multi namque vocati, pauci vero electi. Matth. xx, 16; xxii, 14.
Hi levabunt vocem suam, atque laudabunt, 14
quum glorificatus fuerit Dominus : id
est, dum Christus ad judicandum venerit Ibid. xxv, 31.
cum majestate magna et gloria, tunc electi

cordialiter exsultabunt, Dominumque lau- A
dabunt. Quemadmodum enim dies judicii
impiis metuenda, sic justis est appetenda,
eritque eis causa immensæ lætitiæ. Unde
Luc. XXI, 28. Christus ait electis : His autem fieri inci-
pientibus, respicite, et levate capita ve-
stra, quia appropinquat redemptio vestra.
Ideo subjungitur : *Hinnient,* id est, ex
plenitudine et exuberantia jucunditatis in-
ternæ, prorumpent in vocem gratiarum ac-
tionis atque laudis sublimiter, more equo-
rum hinnitum emittentium : et hoc, *de
mari,* id est de hoc inquieto tempestuoso- B
que sæculo, quando corpore resumpto, ob-
I Thess. IV, 16. viaverint Christo in aera, et simul cum eo
de terra ad cœlos conscenderint, ut sem-
per cum eo consistant.

Porro quæ dicta sunt hoc loco de retri-
butione bonorum atque malorum, Mala-
chias compendiose, evidenter et pulchre
Malach. IV, 1, 2. describit, quum dicit : Ecce dies veniet
succensa quasi ignis ; et erunt omnes su-
perbi, et omnes facientes impietatem, sti-
pula ; et inflammabit eos dies veniens. Et
orietur vobis timentibus nomen meum Sol C
justitiæ ; egrediemini, et salietis quasi vi-
tuli de armento.

Ut autem hanc beatitudinem electorum
adipisci mereamini, o fideles, admoneo
15 vos : *Propter hoc,* scilicet ad consequen-
dam hanc gloriam, *in doctrinis glorificate
Dominum,* id est, per prædicationem ver-
bi cœlestis, et maxime per evangelicæ le-
gis promulgationem Deum honorate, con-
vertendo ad eum proximos vestros ; nec
solum hoc faciatis in Judæa ac Synagoga,
verum etiam *in insulis maris* glorificate D
nomen Domini Dei Israel, prædicando per
totum orbem Evangelium Christi. Et quia
Propheta certissime præcognovit hoc esse
implendum per Apostolos, aliosque disci-
pulos Salvatoris, idcirco nunc in persona
16 fidelium loquens, adjecit : *A finibus terræ
laudes audivimus ;* et quales sint laudes
istæ, exponit : *gloriam Justi :* hoc est, ubi-
que terrarum et in omnibus mundi provin-
ciis audivimus Deo laudes persolvi, Evan-
gelium, quod Dei laudibus plenum est,
prædicari, et Justum, id est Christum, glo-
rificari. Unde Zacharias inducit : Potestas *Zach.* IX, 10.
ejus a mari usque ad mare, et a flumini-
bus usque ad fines terræ.

Et dixi ego Isaias intra me locutione
interna : *Secretum meum mihi, secretum
meum mihi :* id est, mysterium quod mi-
hi de mundi consummatione et Christi ad-
ventu revelatum est, intra me semper re-
volvam, diligenter pensabo, nec pandam
indignis : imo ne valeam omnia enarrare
quæ cerno, hæret lingua faucibus meis ;
vox dolore abrumpitur, dum impiorum
tormenta considero. *Væ mihi,* hoc est, ma-
gnus dolor compassionis mihi incumbit.
Cujus ratio subjungitur : *Prævaricantes
prævaricati sunt* Dei mandata, *et prævari-
catione transgressorum prævaricati sunt,*
id est, sine pœnitentia perseveraverunt
obstinanter in malo. Secundum quod Jere-
mias de quibusdam inducit : Quare aversus *Jer.* VIII, 5.
est populus iste aversione contentiosa ?

Formido, et fovea, et laqueus super te, 17
qui habitator es terræ. Instante enim die
judicii, et Antichristo regnante, magnus
erit timor fidelium, et omnibus imminere
videbitur fovea transgressionis seu mortis,
ac laqueus deceptionis, et captivitatis spi-
ritualis a dæmone, vel corporalis ab Anti-
christo, de quo fertur in Psalmo : Sedet *Ps.* X, 8, sec. Hebr.
in insidiis cum divitibus in occultis, ut in-
terficiat innocentem ; et iterum, In laqueo *Ibid.* 10.
suo humiliabit eum. *Et erit : Qui fugerit* 18
a facie formidinis, id est, qui ex timore
Antichristi sive pœnarum, a Deo recesse-
rit, et martyrium pati noluerit, *incidet in
foveam* culpæ mortalis ; *et qui se explica-
verit de fovea,* id est, ruinam peccati eva-
serit, *tenebitur laqueo* tentationis, saltem
quoad hoc, quod dæmon eum fallere sata-
get. Vel, Tenebitur laqueo mortis, quia in
igne conflagrationis universi etiam justi
tunc exsistentes morientur, protinusque
cum ceteris surgent. Quocumque ergo se
verterint homines, tribulatio ingens ipsis
occurret, *quia cataractæ de excelsis,* id est
fenestræ cœli, *apertæ sunt :* ita quod Do-
minus, qui paulo ante videbatur hominum

ARTICULUS XLVIII

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI QUINTI : DOMINE, DEUS MEUS ES TU.

GRATIAS agit sanctus Propheta Deo in A
præsenti capitulo de mirabilibus ope-
ribus Dei, sibi a Deo revelatis, de quibus
in præcedenti capitulo est locutus, et ait :
1 *Domine, Deus meus es tu,* id est, tu Crea-
tor omnipotens, qui ratione generalis do-
minii tui es omnium Dominus, et es speci-
aliter Deus meus, tum propter singularem
providentiam, pietatem et gratiam tuam
circa me, ita ut fiducialiter dicere queam,
Ps. xxxix, 18. Dominus sollicitus est mei ; tum propter
singularem amorem et cultum quibus te
Ps. lxxii, 26. diligo et honoro, dicens illud Psalmi, Deus B
cordis mei, et pars mea Deus in æternum.
Beati qui hoc modo Deum ac Dominum
universorum, specialiter suum Deum ap-
pellare possunt. Non hoc absolute audebat
B. Hieronymus et gloriosissimus nimis di-
vinus Dionysius, qui ait : Deus, et si fas
est dicere, meus. *Exaltabo te,* quemadmo-
Exod. xv, 2. dum in Exodo dicitur : Iste Deus meus, et
glorificabo eum ; Deus patris mei, et exal-
tabo eum : id est, tuam majestatem men-
te, ore et opere recognoscam et venerabor ;
Luc. vi, 46. nec solum dicam, Domine, Domine, sed C
insuper agam quæ dicis. *Et confitebor no-
mini tuo,* scilicet confessione laudis te ex-
tollendo : de qua confessione Christus ait,
Matth. xi, 25 ; *Luc.* x, 21. Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ.
Quoniam fecisti mirabilia : de quibus in
præcedenti capitulo dictum est, et etiam
multa circa mysterium liberationis huma-
næ. Quæ autem sint ista mirabilia, subdit :
cogitationes antiquas fideles, id est res ab
Ps. xxxii, 4. æterno a te fideliter cogitatas, cujus om-
nia opera sunt in fide : omnia enim quæ
facis in tempore, præcogitas in æternitate. D
Vel, Cogitationes antiquas fideles, id est,
cogitationes tuas æternas perduxisti ad ac-
Ibid. 11. tum : juxta illud in Psalmo, Consilium
Domini in æternum manet, cogitationes
cordis ejus in generatione et generatio-
nem. Dicuntur autem cogitationes Dei an-
tiquæ, sicut et ipse Deus, de quo in Danie-
le legitur, Antiquus dierum sedit : videlicet *Dan.* vii, 9.
quoniam omne tempus præveniunt et in-
cludunt. Denique Isaias significans se di-
vinæ ordinationi fideliter consentire et
congaudere, adjecit : *Amen,* id est, verum
est, vel ita sit.
Quia posuisti civitatem in tumulum, 2
*urbem fortem in ruinam, domum alieno-
rum, ut non sit civitas et in sempiternum
non ædificetur.* Hoc Judæi exponunt de
Roma, quam asserunt in Messiæ, quem
præstolantur, adventu funditus everten-
dam ; sed hæc expositio mendaci innititur
fundamento, quum sciamus regem Messi-
am jam advenisse. Quidam autem Catho-
lici exponunt de subversione Jerusalem
facta per Titum ; sed nec hoc verum vide-
tur, quoniam Jerusalem reædificata est, et
usque in præsentem diem est civitas. Me-
lius ergo apparet, ut exponatur de qua-
cumque civitate potente, quæ justos per-
sequitur, et maxime de Babylone hujus
mundi, id est de tota habitatione terrena :
de qua utique civitate dictum est in præ-
cedenti capitulo, Attrita est civitas vanita- *Is.* xxiv, 10.
tis. Est igitur sensus talis, quod Propheta
gratias agit Domino de hoc, quod in fine
mundi irreparabiliter destruentur mansio-
nes et urbes impiorum, qui sunt alieni a
Domino : loquitur enim de futuro per mo-
dum præteriti. Hieronymus tamen exponit
de urbe Jerusalem ; et qui hoc sequi vel-
let, dicere posset, quod Jerusalem sit jam
in alio loco constructa, quam ante. Sed
contra hoc alii dicunt, quod licet Jerusa-
lem sit in una parte dilatata, ita quod se-

pulcrum Christi includit, tamen in aliis A
partibus sita est in loco quo ante. Mihi ta-
men non videtur quod Isaias debuisset de
subversione Jerusalem in tantum exsul-
tasse, gratiasque egisse, qui superius de
Is. XXI, 3, contritione Babylonis et Moab tam intime
4; XV, 5; XVI, 9, 11. doluit : præsertim quum Christus videns
Luc. XIX, 41. civitatem hanc, fleverit super eam propter
imminentem ejus ruinam, ut legitur apud
Lucam.

3 *Super hoc,* id est, quia in consummatio-
ne sæculi, vel ante, ista facturus es, *lau-
dabit te populus fortis,* id est fideles, qui
vincunt se ipsos, nec cedunt dæmonibus,
Rom. VIII, 35. qui dicere possunt : Quis nos separabit a
Philipp. IV, 13. caritate Dei? et, Omnia possum in eo qui
me confortat. De quo populo subjungitur :
civitas gentium robustarum, id est Eccle-
sia Christianorum ex gentibus congregata,
timebit te filiali timore. Impiorum enim
damnatio incutit electis timorem. Quidam
vero per populum fortem et civitatem
gentium robustarum, intelligunt Ecclesi-
am triumphantem, quæ Dominum laudat
ex punitione reproborum, secundum illud C
Apoc. XVIII, 20. Apocalypsis : Exsultate, cœli, et sancti
Apostoli et Prophetæ, quoniam judicavit
Deus judicium vestrum.

4 *Quia factus es fortitudo pauperi, forti-
tudo egeno in tribulatione sua,* id est, pau-
perem spiritu confortasti, et omnes pro-
pter te temporalia contemnentes roborasti
per gratiam tempore adversitatis. Unde
Ps. X, 14, sec. Hebr. habetur in Psalmo : Tibi derelictus est
Ps. XXXIII, 7. pauper, orphano tu eris adjutor ; et, Is-
te pauper clamavit, et Dominus exaudivit
eum, et ex omnibus tribulationibus ejus D
Jer. XX, 13. salvavit eum. Jeremias quoque ait : Lau-
date Dominum, quia liberavit animam pau-
peris de manu malorum. Factus es etiam,
o Domine, pauperi, id est cunctis hoc modo
pauperibus, de quibus dicitur in Matthæo,
Matth. V, 3. Beati pauperes spiritu, *spes a turbine,* id
est refugium in persecutione et tentatio-
ne, *umbraculum ab æstu,* id est refrigera-
tor, consolator, atque protectio in qua-
II Cor. I, 3, 4. cumque magna afflictione, quemadmodum
ait Apostolus : Benedictus Deus, qui con-
solatur nos in omni tribulatione nostra.
Quidam per pauperem et egenum, intelli-
gunt Christum, qui quum dives esset, pro- *II Cor.* VIII, 9.
pter nos egenus factus est ; qui etiam de
se ipso professus est : Filius hominis non *Matth.* VIII, 20.
habet ubi caput reclinet. De quo Jeremias
dicit : Quare quasi colonus futurus es in *Jer.* XIV, 8.
terra, et quasi viator declinans ad manen-
dum? Huic in passione factus est Deus for-
titudo, spes a turbine Judæorum, quemad-
modum apud Jeremiam loquitur : Dominus *Ibid.* XX, 11.
mecum est quasi bellator fortis ; et infra :
B Dominus Deus auxiliator meus, ideo non *Is.* L, 7.
sum confusus.

*Spiritus enim robustorum, quasi turbo
impellens parietem :* id est, animositas po-
tentium sæculi hujus, similis est vento
parietem agitanti : quoniam sicut ventus
parietem impellit, statimque pertransit et
deficit, sic potentes opprimunt pauperes,
sed cito finitur ista tribulatio. Est quoque
spiritus robustorum, *sicut æstus in siti :* 5
quia quemadmodum calor afflictionem si-
tientis augmentat, sic perversorum crude-
litas auget pauperum tribulationes. Unde
Jacobus dicit : Nonne divites per poten- *Jacob.* II, 6, 7.
tiam opprimunt vos, et blasphemant bo-
num nomen, quod invocatum est super
vos? *Tumultum alienorum humiliabis,* id
est, præsumptionem et impetum reprobo-
rum dejicies. De quibus dicitur in Psalmo,
Filii alieni mentiti sunt mihi ; et in Evan- *Ps.* XVII, 46.
gelio, Nescio vos unde sitis. *Et quasi ca-* *Luc.* XIII, 25, 27.
*lore sub nube torrente propagines fortium
marcescere facies :* id est, sicut calor solis
fervens sub nube, terram siccat et scindit ;
sic virtus tua fructus et opera, tyrannidem
atque potentiam potentium pauperes op-
primentium, destruet : prout ait Virgo illa
beatissima, Deposuit potentes de sede ; et *Ibid.* I, 52.
in Ecclesiastico dicitur, Sedes ducum su- *Eccli.* X, 17.
perborum destruxit Deus, et sedere fecit
mites pro eis. Videmus jam quomodo spi-
ritus robustorum tyrannorum, atque pro-
pago fortium Judæorum, qui Christi Ec-
clesiam olim gravissime persequebantur,
contriti sunt, et Christiani sublimati sunt.
Et in primo libro Regum inducitur : Arcus *I Reg.* II, 4.

Job xix, 25, 26. sicut Job ait : Credo quod Redemptor meus A
vivit, etc., et in carne mea videbo Deum
salvatorem meum. Nunc autem dicitur no-
Ps. xxvi, 14. bis : Exspecta Dominum, viriliter age. *Et*
salvabit nos iste Dominus in corpore et
Matth. xxv, 34. anima, dicens : Venite, benedicti Patris
mei, percipite regnum. *Sustinuimus eum*
in adversis : idcirco *exsultabimus et læta-*
bimur in salutari ejus, id est, corpore et
anima gaudebimus de beatitudine ejus no-
bis parata. — Possunt quoque ista exponi
de primitiva Ecclesia ex Judæis collecta,
quæ post Christi passionem et prædictum B
convivium, Spiritu Sancto recepto, Chri-
stum oculo fidei intuens, dixit : *Ecce Do-*
minus Deus noster iste ; exspectavimus
eum, et salvabit nos, nunc per gratiam, et
in futuro per gloriam. Quod enim hæc et
Act. ii, 36; iv, 12. similia dixerit primitiva Ecclesia, patet in
Actibus Apostolorum. Unde et Simeon ju-
Luc. ii, 29 *et seq.* stus, Christo viso, locutus est : Nunc di-
mittis servum tuum, Domine, etc. Cum
magno quippe affectu exspectabant veri
Judæi Christi adventum. Secundum hunc
sensum, hoc quod dicitur, Dicent in die C
illa, referendum est ad id quod paulo
vers. 6. ante disseruit : Et faciet Dominus exerci-
tuum omnibus populis in monte hoc con-
vivium.
10 Quod autem subjungitur, *Quia requie-*
scet manus Domini in monte isto, dupli-
citer explanatur. Primo sic : *Requiescet*
manus Domini, id est, judiciaria Christi
potestas sedebit ad judicandum, *in monte*
isto, id est in monte Sion, qui proximus
est valli Josaphat, in qua erit judicium :
et ita Christus ad judicandum sedebit cir- D
ca hunc montem in aere. Unde per Joelem
Joel iii, 12. ait : Consurgant gentes in vallem Josa-
phat, quia ibi sedebo, ut judicem omnes
gentes in circuitu. Secundo sic : *Requie-*
scet manus Domini, id est potestas Christi
regnantis, *in monte isto,* id est in cœlesti
Sion, de qua in præcedenti capitulo dice-
Is. xxiv, 23. batur : Erubescet luna, et confundetur sol,
quum regnaverit Dominus exercituum in

monte Sion. Ibi enim Christus sine fine
sedebit ad dexteram Patris. Potest quoque
intelligi de Ecclesia militanti, cui Christus
promisit : Ecce ego vobiscum sum om- *Matth.*
nibus diebus usque ad consummationem xxviii, 20.
sæculi.
Et triturabitur Moab sub eo, id est, An-
tichristus sub Christo conteretur, *sicut te-*
runtur paleæ in plaustro, id est, penitus
destruetur atque damnabitur, juxta illud
Apostoli : Quem Dominus Jesus destruet II *Thess.* ii, 8.
illustratione adventus sui. *Et extendet ma-* 11
nus suas sub eo, sicut extendit natans ad
natandum : id est, tam valide a Christo
calcabitur et premetur, quod præ magni-
tudine pœnæ extendetur per modum na-
tantis, seu fortis vulnerati. Unde commu-
niter dicitur de eo qui dire percussus est :
In tantum cæsus est, quod se quasi rana
extendit. *Et humiliabitur gloria* * *ejus,* id * *humiliabit gloriam*
est, omnis pompa et excellentia Antichri-
sti dejicietur, *cum allisione manuum ejus,*
id est cum destructione potentiæ suæ ac
ministrorum suorum, quorum multi cum
eo peribunt. *Et munimenta sublimium* 12
murorum tuorum, o Antichriste, *conci-*
dent, et humiliabuntur, et detrahentur in
terram usque ad pulverem : id est, totum
regnum tuum, et omnia machinamenta
tua contra Christum erecta, totaliter re-
digentur in nihilum. Dicitur autem Anti-
christus, Moab, propter suam superbiam.
Dictum est enim de Moab : Audivimus *Is.* xvi, 6.
superbiam Moab ; superbus est valde. Et
etiam propter nominis interpretationem.
Moab enim interpretatur, ex patre : et An-
tichristus specialiter erit ex patre diabolo.
Postremo, quæ dicta sunt de Moab, quidam
exponunt non de Antichristo, sed vel de
dæmone idolo Moab præsidente, vel de ip-
so populo Moab idololatra et perverso, in-
telligendo per dæmonem hunc, istumque
populum, ceteros omnes qui similibus vi-
tiis subjacuerunt : qui omnes in fine mun-
di cum suis operibus dejicientur a Chri-
sto, et in inferos retrudentur.

ARTICULUS XLIX

EXPLANATIO CAPITULI VICESIMI SEXTI : IN DIE ILLA CANTABITUR CANTICUM.

QUIA in hujus capituli exordio scribi- A
1 tur, *In die illa,* compellimur ea quæ
dicuntur ad superiora referre, continuan-
do videlicet ea his quæ consequenter in
præcedenti capitulo dicebantur. Exposito-
res igitur qui ea quæ in præcedenti capi-
Is. xxv, 9. tulo scripta sunt ab illo loco, Ecce Deus
noster iste, exspectavimus eum et salvabit
nos, exponunt de Sanctis pro tempore ex-
tremi judicii, ea quoque quæ nunc dicun-
tur exponunt de Beatis pro die eodem, seu
die immediate sequente, quæ est dies Be-
atorum in patria : ita quod Sancti in pa- B
tria Dominum laudant cantico illo de quo
jam dicitur : *In die illa cantabitur canti-
cum istud* a Beatis, *in terra Juda,* id est
in patria, quæ est terra viventium, Deum
incessanter laudantium. Judas enim in-
terpretatur confessio. Sancti autem in pa-
tria jugiter Domino confitentur confessi-
one laudis divinæ. Unde, quemadmodum
Ibid. xxiv, 23. supra per Sion et Jerusalem etiam ad lit-
teram significata est civitas cœlestis, Ec-
clesiaque triumphans, sic nunc per ter-
ram Juda, seu Judæam, designatur patria C
Beatorum. Et hoc modo accipitur in Joele,
Joel III, 20. quo dicitur : Judæa habitabitur in æternum.
Deinde ponitur canticum illud cantan-
dum. *Urbs fortitudinis nostræ.* Quod ve-
ro communiter sequitur, Sion, non est in
Hebræo, nec in libris correctis habetur ;
sed nec in textu, nec in expositione Hiero-
nymi continetur, sed ab aliquo expositore
additum æstimatur. Hieronymus autem sic
punctuat : *Urbs fortitudinis nostræ Salva-
tor.* Beati enim in Domino habitant. Com-
muniter tamen exponitur sic : Urbs fortitu- D
dinis nostræ, id est, urbs nostra fortissima,
in qua cum Deo secure moramur, supple,
est Sion illa cœlestis, de qua fertur in

Psalmo : Fluminis impetus lætificat civi- Ps. XLV, 5.
tatem Dei ; et ad Hebræos : Accessistis ad Hebr. XII, 22.
montem Sion, et civitatem Dei viventis,
Jerusalem cœlestem, et multorum millium
angelorum frequentiam. *Salvator ponetur
in ea murus et antemurale,* id est, Chri-
stus erit hujus civitatis munimentum at-
que protector. Erit enim murus ejus circu-
iens, claudens ac roborans cives cœlestes
in se ipso. Erit quoque antemurale, omnem
impugnationem extrinsecam prohibens.
Sciendum vero, quod præsens capitulum
cum sequenti, maximis difficultatibus in-
volutum est, et mutantur in eis frequenter
personæ. Unde et modo post verba Beato-
rum subjungitur in persona Dei loquentis
ad angelos : *Aperite portas,* id est, aditus 2
regni cœlestis reserate, seu opera virtutum
assumite : de quibus habetur in Psalmo :
Aperite mihi portas justitiæ ; ingressus in Ps. CXVII, 19.
eas, confitebor Domino. *Et ingrediatur*
januas regni *gens justa :* id est, populus
christianus, Judæis repulsis, per fidem ju- Rom. III, 28.
stificatus est, et in judicio audient : Veni- Matth. XXV, 34.
te, benedicti Patris mei, etc. Propter quod
Christus in Evangelio ait Judæis : Aufere- Ibid. XXI, 43.
tur a vobis regnum Dei, et tradetur genti
facienti fructus ejus. Præcipit ergo Domi-
nus angelis, ut in suam societatem reci-
piant plebem fidelem, de qua sequitur :
custodiens veritatem, id est, evangelicam
doctrinam ac vitæ æquitatem observans.
Deinde in persona hominum beatorum
subjicitur : *Vetus error abiit :* id est, om- 3
nis ignorantia et peccatum, quibus in mun-
do decipiebamur, a nobis ablata sunt,
quum sumus confirmati in cognitione ve-
ri, dilectioneque boni. Propter quod in
Apocalypsi inducitur : Dixit qui sedebat Apoc. XXI, 5.
in throno, Ecce nova facio omnia. Quo-

niam ergo vetus error abolitus est, certi A
sumus, o Christe, quia *servabis pacem :*
Philipp. IV, 7. id est, pacem tuam quæ omnem sensum
exsuperat, de qua dicis, Pacem meam re-
Joann. XIV, 27. linquo vobis, æternaliter conservabis in
nobis, ut verificetur quod scriptum est :
Ps. CXLVII, 14. Qui posuit fines tuos pacem. Repetitur au-
tem pax ista, quum dicitur, *pacem* tuam,
quia in te speravimus, vel propter expres-
sionem majorem, vel propter duplicem
tranquillitatem Sanctorum in patria, vi-
delicet mentis et corporis, seu superioris
ac inferioris appetitus. Hanc pacem dat B
Deus his qui in præsenti exsilio sperant
in eo.

Finito cantico Ecclesiæ triumphantis,
4 Propheta Beatos alloquitur : *Sperastis in
Domino,* o Beati, quem nunc tenetis, *in
sæculis æternis,* id est cunctis generatio-
nibus ac diebus sæculi hujus, vel ad hoc,
ut æterna sæcula, scilicet vitam æternam,
a Deo adipisci possetis, *in Domino Deo for-
ti in perpetuum,* id est æternaliter omni-
potenti. Cujus potestas innotescit ex eo
5 quod subjungitur : *Quia incurvabit habi-* C
tantes in excelso, id est, superbos humilia-
Ps. CXXX, 1. bit, qui ambulant in magnis et mirabilibus
super se, videlicet dæmones habitantes in
aere, principes terræ, atque Judæos de ge-
neris nobilitate gloriantes.

*Civitatem sublimem humiliabit, humi-
liabit eam usque ad terram, detrahet eam
6 usque ad pulverem, conculcabit eam pes,
pes pauperis, gressus egenorum.* Hucusque
littera cohæret : quæ dupliciter exponitur,
secundum quod humiliatio, detractio, et
conculcatio accipi possunt in bono et in D
malo. Est igitur humiliatio bona, quando
superbus ad humilitatis virtutem perduci-
tur, vel a temporali prosperitate deponitur,
quatenus per adversa corrigatur ne per-
Ps. CXVIII, 71. eat. De qua scriptum est : Bonum mihi,
quia humiliasti me ; in libro Job quoque,
Job XXII, 29. Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Si-
mili modo quum elatus ab altitudine sua
detrahitur, quatenus se ipsum cognoscat,
bona detractio est. Item quum Deo rebel-
lis, servituti Christi subjicitur, conculcatio
est salubris. Si igitur ista sic accipiantur,
intelligenda sunt hæc de urbe Roma, ut
sit sensus : *Civitatem sublimem,* videlicet
Romam, quæ multo tempore tenuit mun-
di monarchiam, *humiliabit,* superbos ha-
bitatores ipsius perducendo ad veram et
christianam humilitatem : *humiliabit eam,*
id est habitatores ejus, *usque ad terram,*
id est usque ad propriæ fragilitatis agni-
tionem, et usque ad humilem coram Deo
prostrationem, ita ut dicat : Quoniam hu- Ps. XLIII, 25.
miliata est in pulvere anima nostra, con-
glutinatus est in terra venter noster. Idcir-
co subjungitur : *detrahet eam,* ab altitudine
propriæ æstimationis, *usque ad pulverem,*
ita ut se nihil esse attendat, et ex hu-
militate ac pœnitentia cinerem fronti, ac
pulverem capiti suo apponat. *Conculcabit
eam,* id est, divinæ servituti subjiciet, *pes ;*
et cujus pes, subditur : *pes pauperis,* id
est visitatio Christi, de quo in Zacharia
habetur : Ecce rex tuus veniet tibi, ipse Zach. IX, 9.
pauper. Qui ait in Psalmo : Pauper ego Ps. LXXXVII, 16.
sum, et in laboribus a juventute mea. Iste
per suos Apostolos Petrum et Paulum hanc
urbem visitavit, atque per eos et eorum
successores, magis tamen per gratiam su-
am, eam jugo suo subjecit. Ideo additur :
gressus egenorum, id est, prædicatio et
introitus Petri ac Pauli eam salubriter
conculcavit, ut quæ erat domina mundi,
ancilla fieret Christi.

Porro si humiliatio, detractio, et concul-
catio accipiantur in malo, videlicet pro ul-
tione divina reprobos deprimente, tunc in-
telligenda sunt hæc de urbe Jerusalem,
quam Christus per exercitum Romanorum
humiliavit, detraxit, et conculcavit. Quam
conculcationem prædixerunt Christi Apo-
stoli, qui etiam urbem hanc spiritualiter
calcaverunt, multos in ea convertendo, et
ceteros per sapientiam suam atque mira-
cula confutando. Quidam vero referunt
hæc ad finale judicium, quando Christus
et assessores ejus Apostoli universarum
sublimium urbium reprobos habitatores
humiliabunt atque damnabunt. Judæi quo-
que, qui Messiam nondum venisse som-

niant, exponunt ista de Roma, quam asse-
runt a rege Messia penitus conferendam.
7 *Semita justi recta est :* id est, conversa-
tio, prædicatio, mandata, et consilia Christi
justa sunt : prout in Proverbiis dicitur,
Prov. III, 17. Viæ ejus viæ pulchræ, et omnes semitæ
Osee XIV, 10. ejus pacificæ ; et in Osee, Rectæ viæ Do-
mini, et justi ambulant in eis. *Rectus cal-
lis justi ad ambulandum :* hoc est, via
Christi recte perducit ad ultimum finem,
justumque est ut incedamus per eam, Chri-
sti vestigia imitando, secundum quod ipse
Joann. VIII, 12. testatur : Ego sum lux mundi ; qui sequi-
8 tur me, non ambulat in tenebris. *Et in
semita judiciorum tuorum, Domine,* id est
in consideratione et observatione præce-
ptorum tuorum, quæ tu juste judicas, seu
aliorum effectuum divinæ justitiæ, qua
singulis quod merentur, largiris, *sustinui-
mus te,* id est, longanimiter exspectavimus,
et adversa patienter pertulimus, quoniam
Luc. XXI, 19. tu dixisti : In patientia vestra possidebitis
Matth. V, 11, 12. animas vestras ; itemque : Beati eritis quum
maledixerint vobis homines, et persecuti
vos fuerint, et dixerint omne malum ad-
versum vos, mentientes, propter me ; gau-
dete in illa hora et exsultate, quoniam
merces vestra copiosa est in cœlis. Si ista
pensemus, et quanta sit merces patientiæ
consideremus, Deum sustinebimus in se-
mita judiciorum suorum.

Nomen tuum, de quo in Canticis habe-
Cant. I, 2. tur : Oleum effusum nomen tuum : et in
Luc. I, 31. Luca, Vocabis nomen ejus Jesum ; *et me-
moriale tuum,* id est misericordia tua, seu
pietatis tuæ effectus, videlicet passio tua,
seu aliud quodcumque opus vel benefi-
cium tuum memorabile, Domine, *in desi-
derio animæ,* id est, in affectu cordis mei
Ps. XLI, 2. est : quia quemadmodum desiderat cervus
ad fontes aquarum, ita desiderat anima
Cant. I, 3. mea ad te, Deus. Et clamo : Trahe me
Ps. LXXII, 25, 26. post te ; et : Quid mihi est in cœlo ? et a
te quid volui super terram ? Defecit caro
mea et cor meum ; Deus cordis mei, et
pars mea Deus in æternum.
9 *Anima mea desideravit te in nocte,* tunc
te contemplans ac diligens, dum alii gra-
vi sopore premuntur, quemadmodum in
Threnis consulitur : Consurge, lauda in Thren. II, 19.
nocte, in principio vigiliarum, et effunde
sicut aquam cor tuum ante conspectum
Domini Dei tui. Tempus enim nocturnum
contemplationi et laudi divinæ aptissimum
esse videtur. Potest quoque per noctem in-
telligi peregrinatio hujus exsilii, sive ad-
versitas, in quibus semper ad Deum su-
spirare, et ad patriam festinare debemus.
Sed et spiritu meo in præcordiis meis, id
est, ratione seu mente ex intimis cordis
medullis atque internis visceribus te af-
fecto ; *de mane,* id est in spirituali auro-
ra, radiante gratia tua in anima mea ; et
etiam, De mane, videlicet hora matutina,
et antequam aliis occupationibus impli-
cer ; *vigilabo ad te,* orando, meditando,
diligendo, primo quærens regnum Dei et Matth. VI, 33.
justitiam ejus, secundum quod Ecclesiasti-
cus asserit : Justus cor suum tradet ad vi- Eccli. XXXIX, 6.
gilandum diluculo ad Dominum qui fecit
illum, et in conspectu Altissimi depreca-
bitur ; et in Psalmo : Deus, Deus meus, ad Ps. LXII, 2.
te de luce vigilo. Amorosa, sancta ac dul-
cia sunt verba hæc, quæ ei super mel et Ps. XVIII, 11.
favum suaviter sapiunt, qui dicere potest
cum Sponsa : In lectulo meo per noctes Cant. III, 1, 2.
quæsivi quem diligit anima mea ; surgam,
et circuibo civitatem, etc.

Deinde ait Propheta ad Dominum : *Quum
feceris judicia tua in terra, justitiam di-
scent habitatores orbis :* id est, o Domine,
cujus justitia a perversis non timetur, ne-
que attenditur, quamdiu peccata eorum
non vindicas : quum feceris judicia tua in
mundo, impios juste torquendo, tunc ha-
bitantes in sæculo isto non amantes cœle-
stia, per experientiam propriæ pœnæ di-
scent et scient te justum esse. Et quia hoc
durum est, ut homines per rigorem justi-
tiæ doceantur, idcirco in persona benignis-
simi Dei subjungitur : *Misereamur impio,* 10
id est, potius per lenitatem clementiæ in-
struatur. Et ait Dominus pluraliter, Mise-
reamur, propter personalem distinctionem
in ipso, sicut et in Genesi, Faciamus, in- Gen. I, 26.
quit, hominem ad imaginem et similitudi-

nem nostram. Huic quoque verbo Domini A
Job xxxiii, 24. simile est illud Job : Miserebitur ejus, scilicet peccatoris Deus, et dicet angelo : Libera eum, ut non descendat in corruptionem; inveni in quo ei propitier. Denique Ecclesia triumphans seu militans, ad quam dixit Deus, Misereamur impio, respondet ex zelo justitiæ (vel humanæ impatientiæ, secundum Hieronymum, sed ad militantem referatur Ecclesiam) : *et non discet facere justitiam,* id est, noli misereri, quia non prodest. Non enim perversus per beneficia emendatur, sed eget flagellis. Cujus B
ratio subjungitur : *In terra sanctorum iniqua gessit,* id est, justos persecutus est, in Ecclesia impie vixit; et quum scriptum
Ps. xvii, 26. sit, Cum sancto sanctus eris, iste inter sanctos mansit malignus. Ad quem respondet ut judex : *et non videbit gloriam Domini :* id est, propter hanc suam nequitiam excludetur a beatifica visione Dei et gloria paradisi.

Cui judicio favens Propheta, respondet :
11 *Domine, exaltetur manus tua,* id est, potestas justitiæ tuæ innotescat per justum C
judicium, *ut non videant,* id est, ita quod impii interius obtenebrentur, illoque lu-
Ps. xxxv, 10. mine careant de quo dicitur : In lumine tuo videbimus lumen. Sed quia ex hoc sequi videtur, quod divina majestas impiis non pateret, nec scirent quantam gloriam peccando amisissent, propterea Dominus respondet Prophetæ : *Videant, et confundantur zelantes populi,* id est, imo agnoscant quanta sit gloria electorum, et videant, erubescant, ac vituperentur, quod eam propter temporales complacentias per- D
Dan. xii, 2. diderunt. Unde in Daniele dicitur : Qui dormiunt in terræ pulvere, evigilabunt, alii in vitam æternam, alii in opprobrium, ut videant semper.

Sed quia pœna damni non sufficit, ideo
III Reg. xix, 10. Propheta zelo zelans pro Domino, optat ex affectu quo se conformat divinæ justitiæ, ut etiam pœnam sensus incurrant, dicendo : *et ignis hostes tuos devoret,* id est, pœna gehennæ, perseverantes in malo indesinenter affligat, non ut consumantur, sed ut omni bene esse priventur, quemadmodum in libro Judith scribitur : Dominus omnipotens in die judicii visita- Judith xvi, 20, 21.
bit illos; dabit ignem et vermem in carnem ipsorum, ut urantur et sentiant usque in sempiternum. Et in Psalmo : Pones eos ut clibanum ignis, etc., et devorabit Ps. xx, 10.
eos ignis.

Illis ergo sic pereuntibus, Propheta in persona electorum subjungit : *Domine, da-* 12
bis pacem nobis in præsenti per inchoationem : de qua legitur, Pax multa diligenti- Ps. cxviii, 165.
bus legem tuam; et in Zacharia, Veritatem Zach. viii, 19.
tantum et pacem diligite. In patria vero dabis pacem perfectam, quæ omnem inquietudinem et adversitatem excludit, quando perfecte implebitur illud Michææ : Dabis Mich. vii, 20.
veritatem Jacob, misericordiam Abraham, quæ jurasti patribus nostris a diebus antiquis. Hæc autem, o Domine, fiducialiter postulamus : *omnia enim opera nostra operatus es nobis :* id est, quidquid boni egimus, non nostra, sed tua virtute peregimus; et quidquid in nobis meritorium est, ex tua profluit gratia. Unde Apostolus ait : Quid habes quod non accepisti? et, I Cor. iv, 7.
Gratia Dei sum id quod sum. Propter quod Ibid. xv, 10.
Jeremias dicit : Scio, Domine, quia non est Jer. x, 23.
hominis via ejus, nec viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos. Christus quoque in Joanne : Sine me, inquit, nihil pote- Joann. xv, 5.
stis facere. Elucescit autem ex isto, quod Deus est causa bonorum nostrorum, scilicet actuum interiorum, proxima productiva, non solum quantum ad habitum, sed etiam interdum quantum ad actum. Nemo igitur unquam glorietur in se, ne- Jer. ix, 23.
que sibi aliquid tribuat.

Domine Deus noster, possederunt nos, id 13
est, suo obsequio nos subjecerunt, *domini absque te,* id est dominatores perversi, qui non præsunt utiliter, neque secundum ordinem legis divinæ : quales sunt tyranni, pravi prælati, ac dæmones (quibus iniqui deserviunt, juxta illud Petri : Iniqui sunt servi corruptionis; a quo enim II Petr. ii, 19.
quis superatus est, hujus et servus est). Psalmista etiam cantat : Induxisti nos in Ps. lxv, 11, 12.

laqueum, posuisti tribulationes in dorso nostro; imposuisti homines super capita nostra. *Tantum in te recordemur nominis tui :* id est, hoc solum sit nobis in tanta tribulatione solatium et remedium, ut recurramus ad te, tuam misericordiam recolentes, et ei de cetero adhærentes, ut
Mich. vii, 7, 8. dicere valeamus cum Michæa : Ego autem ad Dominum adspiciam ; et quum sedero in tenebris, Dominus lux mea est.

Consequenter declarat Propheta, quibus beata resurrectio et felix immutatio denegabitur.
14 *Morientes non vivant :* id est, qui nunc peccando animas suas occidunt, privando se ipsos vita gratiæ, non resurgent in die novissimo resurrectione beata, ut obtineant vitam gloriæ ; imo nec modo, quamdiu in vitiis jacent, coram Deo vivunt, sed mortui sunt ; *et gigantes non resurgant,* in judicio discretionis, in præsenti de vitiis pœnitendo, neque resurrectione salubri in die novissimo : sicut in primo
Ps. i, 5. Psalmo inducitur : Ideo non resurgunt impii in judicio, neque peccatores in consilio justorum. Hæc vero ait Propheta non zelo invidiæ, impatientiæ, aut vindictæ, sed conformando se divinæ justitiæ, vel per modum prænuntiationis propheticæ : hujusmodi quippe locutiones tripliciter intelligi possunt, sicut in expositione libri Psalmorum sæpius dixi. Porro nomine gigantum signantur vehementer magni in oculis suis, confidentes in propriis viribus, tortuosi et incompositi, pauperum oppressores. De quibus subjungitur : *Propterea visitasti eos* per tormenta, *et contrivisti,* eos corporaliter occidendo, vel æternaliter condemnando, juxta illud Psal-
Ps. xxxii, 16. mi : Gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ. *Et perdidisti omnem memoriam eorum,* id est, memoriam, nomen, et famam eorum abstulisti a cordibus hominum, imo et angelorum, ac tui ipsius. Un-
Prov. x, 7. de in Proverbiis dicitur : Nomen impiorum putrescet. Ad Moysen quoque Dominus ait :
Exod. xvii, 14. Delebo memoriam Amalec de sub cœlo, videlicet quantum ad laudem seu utilitatem ipsius.

Deinde Isaias innuit causam, cur petiit
impios flagellari. *Indulsisti genti, Domine,* 15
indulsisti genti, id est, hominibus pravis multoties ignovisti, et ineffabilem misericordiam eis impendisti, sed frustra : non enim pœnituerunt, ut subjungitur. *Numquid glorificatus es ?* id est, numquid ipsi tibi grati fuerunt, peccata sua deflendo, et tibi de cetero obediendo? quasi dicat, Non. Securitas enim negligentiæ, gignit contemptum. Propter quod in Ecclesiaste habetur, Quia non cito profertur contra malos Eccle. viii, 11. judicium, absque ullo timore filii hominum perpetrant mala; et impletur in istis quod de impio scribitur, Dedit illi Deus Job xxiv, 23. locum pœnitentiæ, et ille abutitur eo in superbiam. *Elongasti omnes terminos terræ,* id est, habitatores omnium finium mundi permisisti averti a te, per hoc quod non statim ultus es culpas eorum.

Adhuc probat Propheta, quod utile sit malos per tormenta doceri quod Deus sit
justus. *Domine, in angustia requisierunt* 16
te. Tanquam dicat : O Domine, ecce electi de quibus dicis, Visitabo in virga iniquitates eorum ; et, Ego quos amo, arguo et castigo : Ps. lxxxviii, 33. Apoc. iii, 19. tempore suæ castigationis atque angustiæ misericordiam tuam imploraverunt, quemadmodum Jeremias loquitur : Castigasti me, et eruditus sum quasi juvenculus indomitus. Jer. xxxi, 18. Jonas quoque : Quum angustiaretur, inquit, in me spiritus meus, Jonæ ii, 8. Domini recordatus sum ; et Psalmista, Ad Ps. cxix, 1. Dominum, quum tribularer, clamavi. *In tribulatione murmuris, doctrina tua eis :* id est, in tribulatione, quæ solet murmurationem inducere, vel inquietudinem facere, perceperunt et adverterunt sacræ Scripturæ veritatem, seu Spiritus Sancti instructionem, ita quod per tribulationem dispositi sunt ad illuminationem divinam, ac sacræ doctrinæ considerationem. Unde constat, quod passiones medio modo se habentes, ad actum rationis proficiunt, sicut tristitia quæ vanam lætitiam ejicit, et timor qui nimiam securitatem expellit. Propter quod infra habetur : Sola vexatio dabit intellectum auditui. Is. xxviii, 19.

jus actus est unica porta salvificans. Pro- A
Ps. CXVII, 19, 20. pter quod ait in Psalmo : Aperite mihi
portas justitiæ ; ingressus in eas, confite-
bor Domino : hæc porta Domini, justi in-
trabunt in eam. Has portas ingreditur, qui
Ps. IX, 15. dicere potest Domino cum Psalmista : Ex-
altas me de portis mortis, id est peccatis
mortalibus, per quæ ad inferos itur.
7 Quod insuper dictum est, *Semita justi
recta est,* etc., universaliter accipi potest
de omnibus justis, quorum affectus et ope-
ra coram Domino diriguntur. Propterea in
Prov. IV, 18. Proverbiis habetur : Justorum semita qua- B
si lux splendens. De impiis autem dicit
Ps. XXXIV, 6. Scriptura : Fiat via illorum tenebræ et lu-
bricum.
19 *Expergiscimini, et laudate* Deum, *qui
habitatis in pulvere.* Hoc est quod clamat
Ephes. V, 14. Apostolus : Surge qui dormis, et exsurge
a mortuis, et illuminabit te Christus. Ita-
que, omnes qui habitatis in pulvere, id
est in carne mortali (unde dictum est in
Gen. III, 19. Genesi, Pulvis es, et in pulverem reverte-
Job IV, 19. ris ; et in Job, Qui habitant domos luteas,
consumentur velut a tinea), expergiscimi- C
ni ab omni tepore atque acedia, et lau-
date Deum propter bonitatem suam, et pro
universis beneficiis ejus. — *Vade, popu-* 20
lus meus, intra in cubicula tua, id est se-
cretum orationis locum, *claude ostia tua
super te.* Hoc est quod apud Matthæum
jubet Salvator : Tu, quum oraveris, intra *Matth.* VI, 6.
in cubiculum ; et clauso ostio, ora Patrem
tuum in abscondito. Unde et David in Psal-
mo : Abscondit me, inquit, in tabernaculo *Ps.* XXVI, 5.
suo ; in die malorum protexit me in abs-
condito tabernaculi sui. *Abscondere mo-
dicum ad momentum, donec pertranseat
indignatio,* id est, nunc a sæculi hujus
tumultu te abstrahe, malorum consortia
fuge, ad Ecclesiam propera, ama nesciri,
solitudinem dilige, in qua Deo libere va-
ces : quemadmodum in Threnis scribitur,
Sedebit solitarius et tacebit, et levabit se *Thren.* III, 28.
supra se ; et in Psalmo, Ecce elongavi fu- *Ps.* LIV, 8.
giens, et mansi in solitudine. Sic autem
abscondi debemus donec pertranseat indi-
gnatio, id est afflictio hujus exsilii, scili-
cet usque ad mortem : qui enim perseve- *Matth.* X, 22 ; XXIV, 13.
raverit usque in finem, salvus erit.

ARTICULUS LI

ELUCIDATIO CAPITULI VICESIMI SEPTIMI : IN DIE ILLA VISITABIT DOMINUS.

1 IN *die illa,* videlicet in die judicii, de
quo in præcedentibus capitulis dictum
Is. XXVI, 21. est, quando terra revelabit sanguinem su- D
um, et secundum vaticinia Joannis in Apo-
Apoc. XX, 13. calypsi, Et dedit mare mortuos suos qui
in eo erant, et mors et infernus dederunt
mortuos suos ; *visitabit Dominus in gla-
dio suo,* id est in rigore divinæ justitiæ,
duro, id est perversis amaro. Propter quod
Rom. XI, 22. ait Apostolus : Vide severitatem Dei in eos
Job XXX, 21. qui pereunt. Et Job ait : Mutatus es mihi
in crudelem, et in duritia manus tuæ ad-
versaris mihi. *Et grandi,* id est omnia
percutienti, de quo in Exodo Dominus ait :
Evaginabo gladium meum, interficiet eos *Exod.* XV, 9.
manus mea ; in Deuteronomio quoque, Si *Deut.* XXXII, 41, 42.
acuero ut fulgur gladium meum, et gla-
dius meus devorabit carnes. *Et forti,* id
est omnipotenti, cui nequit resisti, juxta
illud Job : Deus, cujus iræ resistere nemo *Job* IX, 13.
potest, sub quo curvantur qui portant or-
bem. *Super Leviathan serpentem vectem,
et super Leviathan serpentem tortuosum,*
id est super diabolum, qui in libro Job *Ibid.* XL, 20.
appellatur Leviathan, quum dicitur : Quum *Ibid.* XLI, 16.
sublatus fuerit, timebunt angeli, et territi
purgabuntur ; rursusque, Omne sublime *Ibid.* 25.
videt, et ipse est rex super omnes filios

superbiæ. Unde constat illa non dici de aliquo pisce, sed de diabolo : qui etiam dicitur vectis propter naturalem suam poten- *Job* XLI, 24. tiam, quemadmodum illic habetur : Non est potestas super terram, quæ comparetur ei, qui factus est ut nullum timeret. Dicitur etiam serpens propter calliditatem, et tortuosus propter tentationum turbulentissimam inquietudinem. *Et occidet cetum,* id est diabolum, *qui in mari est,* id est, in sæculo isto versatur, homines *Ibid.* I, 7; II, 2. molestando, sicut in libro Job ait : Circuivi terram, et perambulavi eam. Vel, In mari, id est in aere tempestuoso, atque per modum abyssi turbulento. Occidet autem Dominus dæmones, non auferendo vitam naturæ, sed inferendo miseriam mortis æternæ, infernalisque pœnæ. Unde supe- *Is.* XXIV, 21, 22. rius dictum est : Visitabit Dominus super militiam cœli, et claudentur in carcere.

Præterea sicut superiora capitula exposita sunt pro tempore primi adventus Christi, sic præsens locus ad idem potest tempus referri ; eritque sensus : *In die illa,* videlicet post Christi passionem, et circiter, *visitabit Dominus* noster Jesus Christus *super Leviathan,* dejiciendo potentiam ejus, et spoliando infernum, peccatores quoque, qui erant ministri ac vasa diaboli, convertendo ad Deum. Hinc enim Christus *Joann.* XII, 31. loquebatur instante jam passione : Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Et *Luc.* X, 19. ad discipulos suos alibi ait : Ecce dedi vobis potestatem, etc., super omnem virtu- *Matth.* XII, 29. tem inimici. Alibi quoque asserit se fortem armatum ligasse, et vasa ejus diripuisse. De hac visitatione Leviathan scriptum est *Apoc.* XII, 9. in Apocalypsi : Projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui seducit uni- *Ibid.* 10. versum orbem ; et denuo : Nunc facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi ejus, quia projectus est accusator fratrum nostrorum.

2 *In die illa,* videlicet dæmone terribiliter visitato, *vinea meri,* id est Ecclesia electorum, *cantabit ei,* id est, gratias aget Domino Salvatori pro dejectione diaboli. In die enim judicii omnes electi gratias agent Christo de sua salvatione, imo et Sancti in patria. A principio quoque primitivæ Ecclesiæ egerunt fideles gratias Christo de hoc. Unde in Apocalypsi dicunt : Gratias agimus tibi, Domine Deus *Apoc.* XI, 17. noster omnipotens, qui accepisti virtutem tuam magnam, et regnasti. Merum autem hoc loco accipitur pro vino puro, per quod designantur electi. Vinea vero est Ecclesia, prout superius dictum est : Vi- *Is.* V, 7. nea Domini exercituum, domus Israel est ; et vir Juda, germen delectabile ejus. Vinea ergo meri, est Ecclesia Christi, de qua ad Ephesios dicit Apostolus : Christus dilexit *Ephes.* V, 25-27. Ecclesiam, mundans illam lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam neque rugam.

3 *Ego Dominus qui servo eam,* id est, per gratiam meam conservo Ecclesiam in bono, *repente propinabo ei* varia pocula, scilicet, nunc potum consolationis, nunc potum tribulationis ; nunc potum aquæ, nunc potum vini, id est gratiam majorem, sive minorem ; *ne forte visitetur contra eam,* id est, ne propter inexperientiam hujus vicissitudinis graviora damna incurrat, videlicet fallaciam culpæ, amissionem gratiæ, et majora in sæculo futuro tormenta. Scriptum est enim in Ecclesiastico : Qui *Eccli.* XXXIV, 9, 10. non est tentatus, quid scit ? Vir in multis expertus, cogitabit multa ; et qui non est expertus, pauca recognoscit. *Nocte et die,* id est incessanter, seu in adversis ac prosperis, *servo eam,* id est, a ruina custodio Ecclesiam : juxta illud, Ecce non dormi- *Ps.* CXX, 4. tabit neque dormiet, qui custodit Israel.

4 *Indignatio non est mihi :* id est, quod eam interdum affligo, tentari permitto, gratiamque suspendo, ex odio non descendit, sed ex dilectione : quia flagello omnem *Hebr.* XII, 6. filium quem recipio, ne postea gravius periclitetur. Loquitur autem Dominus de universali Ecclesia, quæ continet omnes electos, ab Abel justo usque ad novissimum electorum qui nascetur. Quædam itaque quæ nunc de Ecclesia dicuntur, referuntur ad quosdam, et quædam ad alios.

magna Judææ a Romanorum exercitu. Quidam per flumen, intelligunt Euphraten; per torrentem vero Ægypti, Nilum. *Et vos congregabimini, unus et unus, filii Israel:* id est, percussis adversariis vestris obstinatis Judæis, vos, electi Dei in Christum credentes, qui estis veri Israelitæ, fidem atque justitiam Patriarcharum sequendo, colligemini vel corporali, vel spirituali unione, unus et unus, id est pauci numero, respectu eorum qui perierunt. Quemadmodum enim Scholastica narrat historia, imminente obsidione Jerusalem et Judææ, fideles ex admonitione angelica introierunt regnum Agrippæ; abeuntibus autem Romanis, redierunt interdum invisere loca sancta: imo in Christo per caritatem collecti sunt, gratias referentes Domino de sua salvatione.

13 *Et erit: In die illa clangetur in tuba magna,* id est, istis temporibus prædicationis evangelicæ legis, valide insistent verbo prædicationis ubique. His enim temporibus vixit adhuc evangelista Joannes; et innumerabiles gentilium, aliqui quoque Judæorum, undique convertebantur ad Christum. Porro per tubam recte signatur libera vox sanctæ prædicationis, secundum quod infra habetur: Clama, ne cesses; quasi tuba exalta vocem tuam. Per Ezechielem quoque Dominus jubet pastori, ut gladio veniente, concrepet buccina. Et Christus in Evangelio, Joannem et Jacobum vocat filios tonitrui. *Et venient qui perditi fuerant, de terra Assyriorum:* id est, Judæi inter Assyrios commorantes, qui velut perditi reputabantur a paganis, audita prædicta tuba, convertentur ad

Is. LVIII, 1. — *Ezech.* XXXIII, 3, 6. — *Marc.* III, 17.

A Christum, saltem quidam eorum; *et qui ejecti erant* a terra promissionis per captivitatem, seu alio modo, habitantes *in terra Ægypti:* et isti similiter credent; *et adorabunt Dominum in monte sancto in Jerusalem,* id est in Ecclesia, vel urbe Jerusalem, ad quam reædificatam per Adrianum, venerunt Christiani tam ex gentibus, quam Judæis, et habitaverunt in ea, adorantes Christum in templo sancto suo. Quidam exponunt hunc locum pro tempore Adriani imperatoris, qui reparata Je-B rusalem, dedit edictum ne Judæi permitterentur habitare in ea, Christianis vero concessit eam ad habitandum; tuncque Judæi fideles, quoniam hunc locum diligebant, confluxerunt ad eum de terris diversis, quæ designantur per terram Assyriorum atque Ægypti. Sed huic repugnare videtur quod dicitur, In die illa clangetur, etc. Ex quo constat hæc esse superioribus continuanda, et referenda ad tempus de quo immediate prædictum est. Hieronymus autem per perditos venientes de terra Assy-C riorum, et ejectos de terra Ægypti, intelligit non solum Judæos, sed etiam gentes quæ venerunt spirituali gressu ad fidem, adorantes Christum in Ecclesia, quæ sæpe mons dicitur.

Quæ autem de moralitate præsentis capituli dici possent, frequenter prætacta sunt. Spiritualiter vero quilibet bonus ac speculativus pastor seu prædicator ac doctor, dicitur Israel, qui floret sapientia, et germinat conversatione fructuosa, impletque terram sibi deputatam semine spiri-D tualium filiorum, atque cœlestium doctrinarum.

ARTICULUS LII

EXPOSITIO LITTERALIS CAPITULI VICESIMI OCTAVI : VÆ CORONÆ SUPERBIÆ.

POSTQUAM in quatuor præcedentibus capitulis de consummatione mundi et finali ac generali percussione locutus est Isaias, jam ad præsens revertitur, et primo contra regnum decem tribuum vati-
1 cinatur, et ait : *Væ coronæ superbiæ,* id est regno superbo et Deo rebelli, *ebriis Ephraim,* id est decem tribubus inebriatis poculo vitiorum, et etiam gula. Dicitur autem regnum et populus decem tribuum, Ephraim, quoniam primus eorum rex Jeroboam, de tribu Ephraim natus est, et ipse inebriavit regnum suum idololatria. *Et flori decidenti gloriæ exsultationis ejus,* id est decori populi hujus marcescenti, ac deficienti a gloria bonæ exsultationis, quam habuerunt in Deo tempore David et Salomonis, quando unum Deum colebant. *Qui erant in vertice vallis pinguissimæ,* id est in loco qui nominatur Gethsemani, ubi Christus traditus est. Unde in Joanne legitur : Egressus Jesus trans torrentem Cedron, venit in villam quæ dicitur Gethsemani. In hujus vallis vertice erat templum Domini situm : sicque in valle hac erant decem tribus, quando adorare venerunt in Jerusalem, nondum separatione facta a regno Juda. Quidam per vallem pinguissimam, intelligunt vallem quamdam fertilissimam sitam in regno decem tribuum, et dicitur vallis Ceneretb. Sed secundum hoc, ut videtur, potius dixisset, Qui sunt in valle pinguissima : nondum enim captæ erant decem tribus tempore hujus prophetiæ. *Errantes a vino,* id est ex crapula et vino fornicationis, de quo in Apocalypsi habetur. Ebrietas enim et fornicatio et vinum auferunt cor, ut legitur in Osee. De hujus vini errore Osee dicit : Cœperunt principes furere a vino.

III *Reg.* xi, 26. — *Ibid.* xii, 28 *et seq.* — *Matth.* xxvi, 36, 47; *Joann.* xviii, 1. — *Apoc.* xiv, 8; xviii, 3. *Osee* iv, 11. — *Ibid.* vii, 5.

Ecce validus et fortis Dominus, id est, 2
Omnipotens, cui nullus resistere valet, robustus est ad vindicandum mala populi hujus, *sicut impetus grandinis,* qui est *turbo confringens* ea super quæ cadit : et etiam *sicut impetus aquarum multarum inundantium et emissarum super terram spatiosam,* id est, quemadmodum aqua cum impetu fluens, quidquid invenerit, rapit, sive subvertit; ita *pedibus conculca-* 3
bitur corona superbiæ ebriorum Ephraim, id est, per exercitum Salmanasar regis Assyriorum, Ephraim de terra propria auferetur, et regnum ipsius tam pretiosum calcabitur. Ut enim quarto libro Regum recolitur, nono anno Osee regis Israel, vastavit Salmanasar regnum decem tribuum. *Et erit flos decidens,* id est decor et vigor 4
marcescens, atque in brevi casurus, *gloriæ exsultationis,* id est excellentiæ inaniter gloriantis, *ejus qui est super verticem vallis pinguium,* id est populi Israel, qui est in vertice vallis pinguissimæ de qua nunc dictum est : vel in monte Samariæ : unde in Amos habetur, Audite, vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ; *quasi temporaneum ante maturitatem autumni,* id est, sicut cito tollitur fructus arboris, ante solitum tempus maturus : quilibet enim transeuntium, novitate fructus oblectatus, tollit atque comedit eum ; *quod quum adspexerit videns,* id est, quem fructum tempestive maturum quum quis adspexerit, *statim ut manu tenuerit,* id est apprehenderit, *devorabit,* id est comedet *illud :* sicut Assyrii regnum Israel consumpserunt.

In die illa, videlicet decem tribubus 5
jam deletis per Salmanasar, quum successor ejus Sennacherib tentaverit regnum

IV *Reg.* xvii, 6. — *Amos* iv, 1. — IV *Reg.* xviii, 13 *et seq.*

cum morte amicitiæ conventionem habe- A remus, et ex consequenti nec eam timeremus, sicut amicus non timet amicum. Non enim ad mortem se præparabant, neque suis temporibus credebant implendum quod minabatur eis Deus de vastitate ac morte. *Et cum inferno fecimus pactum,* id est, nec pœnas inferni timemus. Qui Eccle. VIII, 11. enim sine timore Deum offendit, nec pœnitet, ita se habet ac si cum inferno pactum fecisset. *Flagellum inundans, quum transierit,* id est, quum magna tribulatio fuerit exorta, *non veniet super nos : quia* B *posuimus mendacium spem nostram,* id est, in fraude et dolo speravimus, *et mendacio protecti sumus,* id est, sicut speravimus, sic accidit nobis. Quidam referunt ista ad tempora Christi, quem Judæi tam impie persequebantur ac si cum morte atque inferno fœdus percussissent. Præterea mendaciter eum accusaverunt coram Pilato, ne si ipsum permitterent vivere, destruerentur a Romanis, et isto mendacio opinabantur se protectos. Unde loqueban- Joann. XI, 48. tur : Si dimittimus eum sic, omnes cre- C dent in eum ; et venient Romani, et tollent locum nostrum et gentem.

16 *Idcirco,* videlicet, ut a tantis erroribus liberemini, *hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego mittam in fundamentis Sion,* id est in fundatoribus militantis Ecclesiæ, scilicet inter Apostolos. Quamvis enim unum sit principale ac summum fundamentum Ecclesiæ, scilicet Christus, quemadmodum I Cor. III, 11. ait Apostolus, Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus ; sunt tamen D alia secundaria fundamenta Ecclesiæ, de Apoc. XXI, 14. quibus habetur in Apocalypsi : Murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina Apostolorum. In his ergo fundamentis Ecclesiæ, de quibus Ps. LXXXVI, 1. in Psalmo scriptum est, Fundamenta ejus in montibus sanctis, missus est Christus, qui Apostolos roboravit, et inter eos conversando prædicavit. De quo nunc dicitur : Mittam in fundamentis Sion *lapi-* Dan. II, 45. *dem,* de quo in Daniele habetur, quod excisus est lapis de monte sine manibus. Et Zacharias ait : Super lapidem unum Zach. III, 9. oculi septem. Deinde exprimit qualitatem hujus lapidis : *lapidem probatum,* id est per adversa decoctum, et in passionibus omnibus constantem inventum : de quo ad Hebræos inducitur : Habemus pontifi- Hebr. IV, 15. cem probatum per omnia. *Angularem :* quia in ipso sicut in lapide angulari convenerunt Judæi atque gentiles, ex quibus velut ex duobus parietibus fecit Christus Ephes. II, 14. unam Ecclesiam. Unde ad Ephesios dicit Apostolus : Jam non estis hospites et ad- Ibid. 19. venæ, etc. ; et postea addit, Ipso summo Ibid. 20. angulari lapide Christo Jesu. In Psalmo quoque de ipso scriptum est : Lapidem Ps. CXVII, 22. quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. *Pretiosum :* dignitati enim Christi comparari non potest totum universum, etiam de dignitate ejus creata loquendo, propter unionem suam personalem cum Verbo. *In fundamento fundatum.* Quum ipse enim Christus sit fundamentum Ecclesiæ, quomodo nunc dicitur in fundamento fundatus, nisi quia (sicut ait Apostolus) caput Christi Deus, et I Cor. XI, 3. non potest Filius a se facere quidquam ? Joann. V, 30. Christus ergo ut homo, fundatur in se ipso ut Deus est, vel in Patre, seu in tota superbeatissima Trinitate, quæ est increatum fundamentum Ecclesiæ.

Hæc verba Isaiæ allegat Petrus in prima sua Canonica, dicens : Propter quod con- I Petr. II, 6. tinet Scriptura, Ecce pono in Sion lapidem summum, angularem, electum, pretiosum. Quod vero Petrus adjunxit, Et qui crediderit in eum non confundetur, secundum translationem Septuaginta interpretum dicitur : loco cujus nunc subjungitur : *Qui crediderit, non festinet,* id est, qui mihi Isaiæ ista prædicenti fidem adhibet, non æstimet ea quæ dico, statim implenda, sed præstoletur tempus a Deo præfixum. Vel, Qui crediderit in Christum, non festinet, id est, non statim putet instare secundum ejus adventum, sed longanimis exsistat in spe, prout Habacuc ait : Si moram fecerit, Habac. II, 3. exspecta eum.

17 *Et ponam in pondere judicium,* id est, A
in Christo lapide vivo ponam judicandi
Sap. xi, 21. potestatem, ut ipse omne judicium faciat
in pondere, id est secundum merita homi-
Joann. v, 22. num : unde in Joanne dicitur, Neque enim
Pater judicat quemquam, sed judicium
omne dedit Filio; *et justitiam in mensu-
ra,* id est, omnibus justam mercedem re-
tribuam, sicut justitia exigit. *Et subvertet
grando,* id est, hostium impetuosa impu-
gnatio destruet, *spem mendacii,* hoc est
fiduciam quam habuistis in mendacio, di-
centes : Posuimus mendacium spem no- B
stram, et mendacio protecti sumus. Dum
igitur magna persecutio ab effectu impe-
dit vanam fiduciam, ita quod impii non
permittuntur consequi quod sperabant,
tunc grando subvertit spem mendacii. *Et
protectionem,* id est malorum evasionem,
quam mentiendo adipisci optatis, *aquæ* tri-
bulationum, videlicet inimicorum tempe-
stas ac impetus, *inundabunt,* hoc est dele-
bunt : ita quod mala incidetis, nec aliquid
18 proteget vos. *Et delebitur fœdus vestrum
cum morte, et pactum vestrum cum in-* C
ferno non stabit : id est, nec mortem cor-
poralem, nec animæ gehennalem condem-
nationem evadetis, neque peccabitis tam
secure, quasi nec mori, nec damnari posse-
tis. *Flagellum inundans quum transierit,*
hoc est, quum grandis atque consumens
persecutio emerserit, *eritis ei in conculca-
tionem,* id est, cadetis sub ea, quoniam
19 apprehendet delebitque vos. *Quandocum-
que pertransierit,* id est, orta fuerit, *tollet
vos* a vita, vel a terra vestra in captivita-
tem seu mortem; *quoniam mane diluculo* D
pertransibit, hoc est, cito ac subito super
vos veniet, *in die et in nocte,* id est in
prosperis et in adversis, omnique tempore
castigationis vestræ : quia quocumque ver-
teritis vos, mala vobis occurrent. *Et tan-
tummodo sola vexatio intellectum dabit
auditui :* id est, quum ea quæ prædicta
sunt, venerint, tunc per experientiam tor-
mentorum cognoscetis vera esse quæ vo-
bis prophetice prædicuntur, et agnitionem,
quam excludit securitas, adducet vexatio.

Quidam Catholicorum omnia ista refe-
runt ad punitionem Judæorum, quam a
Romanis perpessi sunt, eo quod Christum
occiderunt : ita quod Deus dicitur ponere
judicium in pondere, et justitiam in men-
sura, puniendo Judæos districte, secundum
quantitatem suorum excessuum. Et sub-
vertit grando, id est impetuosus Romano-
rum exercitus, spem mendacii : quia quod
putabant Judæi mentiendo evadere, hoc
a Romanis pertulerunt. Christum quippe
crucifixerunt, ne a Romanis vastarentur :
et Christum occidendo vastari meruerunt.
Tuncque deletum est fœdus eorum cum
morte atque inferno, quoniam interfecti
sunt, et in infernum descenderunt; flagel-
lum inundans, id est persequens Roma-
norum exercitus, eos tunc conculcavit, et
die ac nocte vallavit, donec ablati sunt.
Tunc etiam sola vexatio dedit intellectum
Judæis, quoniam Christo et ejus discipu-
lis, qui prædixerunt hanc vastitatem, cre-
dere contempserunt; sed in ipsa afflictione
experti sunt verum esse quod audierunt.
Dixit namque eis Salvator in Evangelio :
Ecce relinquetur vobis domus vestra de- Matth. xxiii, 38.
serta. Hoc autem credere noluerunt; quin
imo Stephano id objecerunt, dicentes :
Nos audivimus eum dicentem, Quia Jesus Act. vi, 14.
hic subvertet locum istum.

Coangustatum est enim stratum, ita ut 20
*alter decidat; et pallium breve, utrumque
operire non potest.* Causa difficultatis in
libris Prophetarum, est quod frequenter
sub metaphoris loquuntur, et personas,
tempus, ac numerum sæpius mutant. Nunc
ergo loquitur Propheta ad populum Judæ-
orum sub similitudine viri pudici, qui di-
cit mulieri adulteræ : Unus lectus capere
non potest tecum me et alium virum, nec
idem pallium vestire potest seu operire
me et mœchum sive adulterum. Sicut ita-
que hæc se habent in exterioribus; sic co-
angustatum est stratum spirituale, videli-
cet cor humanum, in quo sponsus cœlestis
requiescere debet, ita ut alter decidat, id
est, vel Deus, vel dæmon ab ipso exclude-
tur : quia uterque simul in eo habitare

non possunt, quemadmodum in Matthæo
Matth. VI, 24. asseritur : Nemo potest duobus dominis
servire ; et, Non potestis Deo servire et
I *Cor.* X, 20. mammonæ. Apostolus quoque : Non pote-
stis, inquit, calicem Domini bibere, et cali-
II *Cor.* VI, 14, 15. cem dæmoniorum. Quæ enim societas luci
ad tenebras ? aut quæ conventio Christi ad
Belial ? Et pallium breve, id est caritatis
affectio, seu vestis amoris, utrumque ope-
rire non potest, id est, Deum et dæmonem
Matth. VI, 24. continere non potest : imo qui unum dili-
git, alium deserit. Quoniam ergo Judæi cul-
tum divinum et Christum abjecerunt, et
vel idola, vel alium Messiam adspexerunt :
idcirco a Deo vacuati sunt corde, et præ-
dictas illapsi sunt pœnas ; nec poterunt
liberari, nisi diabolum atque perfidiam
suam abjecerint.

21 *Sicut enim in monte Divisionum stabit*
Dominus : id est, Deus judex stabit ad
percutiendum prædictos illusores, incredu-
losque Judæos, quemadmodum stetit con-
tra Philistæos, quando (ut legitur secun-
II *Reg.* V, 20. do Regum) dedit sancto David virtutem
interficiendi Philistæos in campo Divisio-
num : quoniam locum illum David appel-
lavit Baalpharasim, id est divisionem, di-
cens, Divisit Dominus inimicos meos, sicut
dividuntur aquæ. *Sicut in valle quæ est*
in Gabaon, irascetur : id est, sic per ze-
lum suæ justitiæ occidet illusores hos, sic-
Josue X, 12, 13. ut occidit Chananæos, quando ad impe-
rium Josue sol et luna steterunt in cœlo
immobiles spatio unius diei, ut legitur in
libro Josue. Tunc enim terra Gabaon in-
terfecit Chananæos non solum gladio filio-
Ibid. 11. rum Israel, sed grandine de cœlo cadente.
Hæc itaque faciet, imo jam fecit Dominus
contra Judæos, *ut faciat opus suum,* id
est, debitam ultionem exerceat. Moxque
Propheta quasi se ipsum redarguens, sub-
dit : *alienum opus ejus,* id est, ista vindi-
cta sive perditio impiorum, non proprie
convenit Deo, cui proprium est misereri,
salvare et parcere : hoc enim convenit si-
bi ex propria bonitate ; damnare vero, tru-
cidare et perdere, est quasi alienum ab
eo, nec convenit sibi nisi ratione malitiæ

A nostræ. Denique idem repetit aliis verbis :
ut operetur opus suum ; peregrinum est
opus ejus ab eo, id est, opus quod dixi es-
se opus Dei, est ab eo extraneum. Unde in
libro Sapientiæ habetur : Deus mortem *Sap.* I, 13.
non fecit, nec lætatur in perditione vivo-
rum ; et in Ezechiele : Numquid volunta- *Ezech.* XVIII, 23.
tis meæ est mors impii ? dicit Dominus.
Christus quoque ostendens se esse Filium
hujus Dei, scilicet veri Dei, ait : Filius ho- *Luc.* IX, 56.
minis venit animas salvare, non perdere.
In isto commendatur nobis inæstimabilis
B et superamabilis bonitas, prorsusque su-
perdulcissima pietas nostri Creatoris.

Et nunc, o Judæi, *nolite illudere,* id est 22
verba Prophetarum, seu legem Christi, ac
justos subsannare, *ne forte constringan-*
tur, id est, indissolubilia fiant ac duriora,
vincula vestra, quibus spiritualiter et cor-
poraliter estis ligati. Spiritualiter enim
vincti estis funibus dæmonum, propter
perfidiam vestram, et christianæ fidei il-
lusionem : quemadmodum Salomon asse-
rit, Iniquitates suæ capient impium, et fu- *Prov.* V, 22.
C nibus peccatorum suorum constringetur.
Corporaliter quoque tenemini sub servitu-
te et jugo Romani imperii. Hæc hortor vos
facere. *Consummationem enim,* id est ac-
tualem impletionem divinarum commina-
tionum, *et abbreviationem,* id est celerem
eventum eorum quæ dicta sunt, *audivi a*
Domino Deo exercituum super universam
terram, id est super totum populum Judæ-
orum, quem Deus prædixit se totaliter ab-
jecturum, nisi converteretur ad Christum.
Sæpe autem Prophetæ per universam seu
D omnem terram, intelligunt totam terram
de qua loquuntur, et in qua demorantur :
sicut et ceteris populis moris est, ut dicant
totam terram inimicis repletam, quando
eorum terra hostibus plena est. Quidam
tamen exponunt hæc de finali judicio, ut
sit sensus : Consummationem, id est ter-
minationem præsentis conversationis, et
abbreviationem, id est impletionem hujus
in brevi venturam respectu æternitatis,
audivi a Domino super universam terram,
id est de cunctis habitatoribus terræ.

Consequenter declarat per similitudi-
nem agricolæ, quomodo Deus singulis tam
bonis quam malis justa præmia reddit; et
ut attentos nos faciat, multis utitur verbis
23 idem significantibus. *Auribus percipite et*
audite vocem meam, videlicet auribus cor-
poris et cordis; *attendite* diligenter, *et au-*
24 *dite eloquium meum. Numquid tota die,*
id est indesinenter, *arabit arans* homo
agricola, *ut serat,* id est, semen in terram
aratam projiciat? et numquid tota die *pro-*
scindet, id est, terram vomere dividet, *et*
sarriet, id est, a sentibus nocivisque her-
bis purgabit, *humum suam?* quasi dicat,
Non: quia aratio ista ordinatur ad aliud.
25 Ideo additur: *Nonne quum adæquaverit*
faciem ejus, id est, quum superficiem ter-
ræ planaverit, aptamque fecerit pro se-
mine recipiendo, *seret gith, et cyminum*
sparget? quasi dicat: Imo, tunc seminabit
ista leguminum genera. *Et ponet triticum*
per ordinem, et hordeum, et milium, et
viciam in finibus suis? id est, terra debite
præparata, mittet in eam semina hic ex-
pressa, projiciendo unumquodque semen
in partem terræ sibi convenientem, seu
pro ejus receptione dispositam: sicque in
finibus, id est in terminis terræ suæ, po-
26 net semina ordinate. *Et erudiet illum Deus*
suus, id est, seminandi notitiam conferet
ei; *in judicio docebit illum,* id est, agri-
colæ dabit judicium discernendi in his
quæ ad suum spectant officium. Omnis
enim notitia, et omnis etiam naturalis in-
dustria atque discretio, principaliter est a
27 Deo. *Non enim in serris triturabitur gith,*
nec rota plaustri super cyminum circu-
ibit: id est, semina ista teneriora non te-
rentur rotis plaustrorum, quæ per modum
serrarum circumaguntur, sed virga seu
baculo excutientur. Ideo sequitur: *sed in*
virga excutietur gith, id est per virgam,
et cyminum in baculo: non enim ferre
possunt ictum gravium et ferreorum in-
28 strumentorum; *panis autem comminue-*
tur, id est, triticum unde fit panis, ferreis
instrumentis excutietur, et inter molas te-
retur. Loquitur autem Isaias de horum

A seminum excussione seu trituratione, se-
cundum modum patriæ suæ. *Verum non*
in perpetuum triturans triturabit illum,
id est, non semper triturator excutiet tri-
ticum, *neque vexabit eum rota plaustri,*
id est, non jugiter teretur triticum a rota,
per cujus circumductionem excutitur, *nec*
ungulis suis comminuet eum, id est, non
in perpetuum confringetur triticum ungu-
lis plaustri.

Hæc autem dicuntur, ad insinuandum
quod Deus sublimis et benedictus omnia *Sap.* XII, 15.
B juste disponit. Ipse enim est agricola Ec- *Joann.* XV,
clesiæ, qui fideles diversis modis visitat 1.
atque remunerat. Quemadmodum ergo ara-
tor suo tempore seminat, et suo tempore
metit, fructusque excutit, et omnia ordi-
nate exsequitur: sic Deus certo tempore
seminat in cordibus hominum semina do-
ctrinæ cœlestisque gratiæ; imo jam omni-
bus beneficia sua largitur, omnesque ad *Matth.* XXV,
salutem invitat. Porro in hora mortis sin- 14 *et seq.*
gulorum, atque in die judicii Deus fructum
requiret: tunc enim emundabit aream su- *Ibid.* III, 12.
C am, et triticum reponet in loco securo,
paleas vero comburet igne perpetuo. Et
sicut quædam semina leviori, quædam gra-
viori excutiuntur instrumento, sic pecca-
tores quidam duriori, quidam tolerabiliori
affliguntur tormento, prout justitia exigit:
sacerdotes namque, ceteris paribus, gra-
vius condemnantur quam subditi, et fide-
les quam infideles. Unde apud Lucam scri-
bitur: Cui multum donatum est, multum *Luc.* XII, 48.
quæretur ab eo. Et iterum: Servus qui *Ibid.* 47, 48.
cognovit voluntatem domini sui, etc., et
D non fecit secundum voluntatem ejus, pla-
gis vapulabit multis; qui autem non co-
gnovit, et fecit digna plagis, vapulabit pau-
cis. Denique judicium durissimum fiet in *Sap.* VI, 6,
his qui præsunt; exiguo autem conceditur 7.
misericordia. Quemadmodum etiam tritu-
rans non semper triturat et excutit, sic
Deus non semper torquebit iniquos, nec
jugiter eos vexabit: quod omnino sane in-
telligendum est, scilicet de pœnis quas in
præsenti statu infligit, in quarum afflicti-
one misericordiam miscet, satisfactionem

recipit, et terminum ponit, juxta illud Ha- A
Habac. III, 2. bacuc : Quum iratus fueris, misericordiæ
Tob. III, 22. recordaberis. Et Tobias ait : Non dele-
ctaris, Domine, in perditionibus nostris,
quia post tempestatem tranquillum facis,
et post fletum exsultationem infundis. In
Deuteronomio quoque Dominus asserit :
Deut. XXXII, 39. Percutiam, et ego sanabo. Cui concordat
Job V, 18. illud Job : Ipse vulnerat, et medetur; per-
cutit, et manus ejus sanabunt.
Quod autem prædicta propter hunc sen-
sum inducta sunt, constat ex eo quod sub-
29 jungitur : *Et hoc* quod dictum est, vel B
certe illud quod subjungitur, *a Domino
Deo exercituum exivit,* id est, divinitus
promulgatum atque ostensum est, *ut mi-
rabile faceret consilium,* id est, divini con-
silii inscrutabilem altitudinem demonstra-
ret : quod maxime apparet in hoc, quod
Deus tam diversimode disponit et judicat
de filiis hominum. Unde in Psalmo canta-
tur : Venite, et videte opera Domini; ter- *Ps.* LXV, 5.
ribilis in consiliis super filios hominum.
Et Apostolus : Quam incomprehensibilia, *Rom.* XI, 33.
inquit, sunt judicia ejus ! *Et magnificaret
justitiam,* id est, per vera judicia propri-
am declararet justitiam, de qua legitur :
Justitia tua sicut montes Dei. Justitia enim *Ps.* XXXV, 7.
Dei, quæ in se una, simplex, invariabi-
lisque consistit, tanto amplius magnifica-
tur, id est, magna esse cognoscitur, seu
magnifice honoratur, quanto in suis ef-
fectibus clarius sive districtius manife-
statur.

ARTICULUS LIII

DE INTELLECTU MORALI EJUSDEM CAPITULI VICESIMI OCTAVI.

1 MORALITER denique, per coronam su- C
perbiæ, et ebrios Ephraim, deciden-
temque florem gloriæ ejus, intelliguntur
superbi, avari, in temporalibus prosperan-
tes, atque hæretici. Corona enim superbiæ,
est conventus arrogantium, qui filiabus
superbiæ, id est vitiis ex ea nascentibus,
undique cinguntur. Ephraim autem inter-
pretatur fructificans seu incrementum :
quo designantur qui sibi temporalia con-
gregant bona, non curantes bona divina,
cœlestia, jugiter permansura. Hi utique
inebriantur rivis vitiosissimis, ex fonte D
avaritiæ profluentibus. Per florem quoque
decidentem, signantur hæretici, in quibus
est apparentia, non exsistentia sanctitatis,
eloquentiæ decor, et humanæ sapientiæ
fulgor; sed omnia ista cito discolorantur
ac pereunt. Unde nunc dicitur, quia væ
eis : quoniam pœna æterna imminet eis,
qui nunc sunt in terra vallis pinguissimæ,
id est in temporalium rerum abundantia.
Ecce validus et fortis Dominus sicut im- 2
petus grandinis, etc., id est, Deus omni-
potens cito eos subvertet, quemadmodum
grando ingens destruit fructus. Scriptum
est enim de eo : Odisti omnes qui operan- *Ps.* V, 7.
tur iniquitatem, perdes omnes qui loquun-
tur mendacium. Et in Deuteronomio : Do- *Deut.* VII,
minus Deus tuus, ipse est Deus fortis, red- 9, 10.
dens odientibus se statim, ita ut disperdat
eos, et ultra non differat.
In die illa, videlicet istis malignis per- 5
cussis et oppressis, *erit Dominus exerci-
tuum corona gloriæ, et sertum exsultati-
onis residuo populi sui,* id est electis et
justis, ac veris Ecclesiæ filiis, qui com-
paratione reproborum paucissimi sunt. Hi
enim gloriantur in Domino, hostibus boni
communis atque Ecclesiæ interfectis seu
impeditis, juxta illud in Job : Videbunt *Job* XXII, 19.
justi et lætabuntur, et innocens subsanna-
bit eos. Tunc insuper erit Dominus *spiri-* 6
tus judicii, id est discretionis dator, *se-*

denti super thronum, id est prælatis ; *et* A
fortitudo revertentibus de bello, id est con-
flictu contra peccata atque diabolum, *ad*
Joann. x, 9. *portam,* id est ad Christum, qui ait, Ego
sum ostium ; vel, Ad portam, id est vitam
virtuosam, per quam intratur ad regnum
cœlorum. Qui enim in bello tentationis
fideliter præliatur, post victoriam a Deo
mirabiliter roboratur : si tamen ad Chri-
stum redierit, adscribendo videlicet gratiæ
Christi, non propriis viribus, sortitum
triumphum.

Sed quia nonnulli concessis beneficiis B
7 Dei ingrati sunt, ideo subjungitur : *Verum*
hi quoque præ vino nescierunt. Sacerdos
et propheta nescierunt præ ebrietate. Hoc
de indignis sacerdotibus et falsis prophe-
tis verum est. *Absorpti sunt a vino* omnes
qui præ immoderata vini potione usum
rationis amittunt. Absorbentur a vino, qui-
Joel i, 5. bus a Joele dicitur : Flete et ululate, om-
8 nes qui bibitis vinum in dulcedine. *Omnes*
enim mensæ repletæ sunt vomitu. Mensæ
impiorum replentur vomitu duplici, vel
potius ipsi mensales : utpote corporali ex C
crapula, et spirituali ex recessu a Deo. Con-
Prov. xxvi, 11; II Petr. ii, 22. tingit enim illis illud veri Proverbii : Ca-
nis reversus ad vomitum suum, et sus lota
11 in volutabro luti. *In loquela altera loque-*
tur ad populum istum, quando perversi
vocalem Dei allocutionem, id est exhorta-
tionem prædicantium Scripturæque sacræ,
nolunt advertere. Tunc vicissim Dominus
loquitur, et in hora judicii loquetur eis,
in alia lingua, id est per verba realia seu
tormenta, ut qui non emendantur sermo-
13 nibus, excrucientur suppliciis. *Et erit eis* D
verbum Domini : Manda, remanda, etc.
Per hoc datur intelligi, quod illusores seu
contemptores divinorum verborum, me-
reantur incurrere damnationem gravis-
simam.

14 *Propter hoc audite verbum Domini, vi-*
ri illusores, qui dominamini super popu-
lum meum, id est, principes et prælati
15 iniqui Christianorum. *Dixistis enim : Per-*
cussimus fœdus cum morte, et cum inferno
fecimus pactum, etc. Videmus jam, proh
dolor ! prælatos ac principes Christiano-
rum tam secure peccare, tam irreverenter
et intimorate coram altissimo Deo conver-
sari, tam parum vel nihil mortis horam
atque inferni supplicia formidare, ac si
cum morte et inferno fœdus inissent. Por-
ro universi claustrales, qui ordinis sui ri-
gorem laxare conantur, nonne cum morte
fœdus, et cum inferno pactum se fecisse
demonstrant? *Posuimus mendacium spem*
nostram. Hoc omnes simulatores, hypocri-
tæ, adulatores, et callidi faciunt, de quibus
inferius dicitur : Confidunt in nihili, et lo- Is. lix, 4.
quuntur vanitates. Et Amos : Væ, ait, qui Amos vi, 14.
lætamini in nihili, et dicitis : Numquid non
in fortitudine nostra assumpsimus nobis
cornua ? Denique si, juxta Jeremiam, ma- Jer. xvii, 5.
ledictus est qui confidit in homine : quan-
to magis maledictus qui ponit mendacium
spem suam, confidens in propria subtilita-
te et vanitate ? Horum spem grando sub-
vertit, id est, divina ultio, seu digna ac
justa persecutio perimit. Deus enim occul- 17
ta eorum machinamenta deducet in publi-
cum, et a vera beatitudine ipsos excludet.
Tuncque peribit fœdus eorum cum morte, 18
et pactum cum inferno non stabit, quia nec
mortem, nec infernum evadent, sed utrius-
que inimicitias sentient. Veniet ergo super
eos flagellum inundans, quemadmodum
scriptum est : Multa flagella peccatoris. Ps. xxxi, 10.

Coangustatum est stratum, ita ut alter 20
decidat ; et pallium breve, utrumque ope-
rire non potest. De sensu hujus verbi in
præcedenti articulo satis dictum opinor.
Quoniam ergo cor humanum simul reci-
pere non potest, nec retinere Dominum
lucis et principem tenebrarum, virtutes
et vitia, Christum et Belial, consolationem II Cor. vi, 15.
carnalem ac spiritualem, amicitiam Dei et
mundi, sed horum uno accepto aliud deci-
dit : studendum est nobis ut dilatetur cor
nostrum spatio caritatis, et latitudine san-
ctæ libertatis, ut cum Psalmista dicere
mereamur : Propter hoc lætatum est cor Ps. xv, 9.
meum, et exsultavit lingua mea. Unde ad
Corinthios ait Apostolus : Cor nostrum di- II Cor. vi, 11, 12.
latatum est, non angustiamini in nobis.

Quanto itaque mentis nostræ latibula ab A
omni sæculari, carnali, et privato amo-
re sincerius atque intimius purgaverimus,
tanto omnium divinorum charismatum ca-
paciores reddemur, et ardentiori Dei ac
proximi dilectione accendemur. Pallium
vero animæ, vestem puto nuptialem san-
ctorum, quæ nequaquam impiorum ope-
rit corda, sed electorum dumtaxat. Cetera
patent ex dictis.

ARTICULUS LIV

EXPOSITIO CAPITULI VICESIMI NONI : VÆ ARIEL.

REVERTITUR denuo Isaias ad scriben- B
dum vastitatem Jerusalem, quam a
1 Chaldæis sustinuit, et ait : *Væ Ariel,* id
est, magna tibi tribulatio instat, o *Ariel,*
id est Jerusalem, de qua subjungitur :
civitas quam expugnavit David. Ejecit
I *Par.* XI, 3-7. enim David de ea Jebusæos, quando fa-
ctus est rex super omnes tribus Israel,
quando Joab primo ascendit contra Jerusa-
lem, et Jebusæos oppressit, velut legitur
primo libro Paralipomenon. Ariel itaque
qui interpretatur leo Dei, designat Jerusa-
lem urbem olim fortissimam, vel, ut alii C
asserunt, templum seu altare holocausto-
rum. *Additus est annus ad annum,* id est,
tempus durationis ejus jam plene comple-
tum est; *solennitates* ejus *evolutæ sunt,* id
est, terminatæ : quia Jerusalem a Chal-
dæis destructa, cessaverunt per septuagin-
ta annos solennitates et sacrificia templi
2 seu urbis istius. *Et circumvallabo Ariel,*
id est, ab exercitu Babyloniorum faciam
obsideri Jerusalem, *et erit tristis et mœ-
rens,* propter mala sibi imminentia. Hæc
IV *Reg* XXV; *Jer.* XXI, XXXII, XXXIX. omnia quarto libro Regum et in Jeremia D
plenius recitantur. *Et erit mihi quasi Ari-
el :* id est, post prædictam destructionem
I *Esdr.* III, 1 *et seq.* rursus ædificabo Jerusalem tempore Esdræ
atque Zorobabel, et templum in ea, eritque
sicut ante, quamvis non in omnibus com-
par futura sit priori Jerusalem. Tamen, ut
Agg. II, 10. in Aggæo habetur, major fuit gloriatio
templi secundi quam primi. Vel sic : Erit
mihi Ariel, id est, Jerusalem similis erit
altari templi. Quemadmodum enim in gy-
ro altaris ponebantur carnes animalium
immolatorum, sic Jerusalem impleta erit
cadaveribus hominum occisorum gladio,
fame ac peste : et ita Ariel sumitur pro
altari.

Quamvis autem ea quæ statim subdun-
tur, quidam exponant de captivitate Jeru-
salem a Chaldæis, Hieronymus tamen ex-
ponit de captivitate ipsius per Romanos
inducta. Potest enim utique utroque mo-
do exponi. *Et circumdabo quasi sphæram* 3
in circuitu tuo, id est, circulariter eam * * te
vallari faciam, ut nemo egredi possit aut
fugere, *et jaciam contra te aggerem,* im-
plendo fossata tua, o Jerusalem, ut facilius
capiaris ; *et munimenta ponam in obsi-
dionem tuam,* id est machinas, sartaginem,
et alia quæ fabricari solent contra civita-
tem obsessam. De hoc in Ezechiele legitur,
quomodo Dominus jusserit ei erigere ma- *Ezech.* IV, 2, 3.
chinas contra Jerusalem, ad insinuandum
quid illa esset passura. *Humiliaberis,* id 4
est, ab hostibus dejicieris, et regno pri-
vaberis, *de terra loqueris,* id est, non alta
neque superba, ut ante, sed humilia ver-
ba proferes propter angustias tuas; *et de
humo audietur eloquium tuum,* id est, in
terra jacens prostrata (quemadmodum scri-
ptum est, Conglutinatus est in terra ven- *Ps.* XLIII, 25.
ter noster) effundes verba dolorosa atque
suspiria ; *et erit quasi pythonis de terra
vox tua,* id est, de cetero non aliter vocem
formabis, quam qui per spiritum pytho-

nicum suscitantur : in quorum suscitati-
one non auditur nisi vox mortuorum, vel
potius dæmonum, imo dæmonum, secun-
dum Hieronymum. Per hoc ergo denun-
tiat eos interficiendos fuisse. *Et de humo
eloquium tuum mussitabit :* sicut jam di-
ctum est.

Qui ista exponunt de populo Judæorum
a Romanis vastato, sequentia quoque ita
5 explanant. *Et erit sicut pulvis tenuis mul-
titudo ventilantium te :* id est, exercitus
Romanorum te per totum mundum disper-
gentium tantus erit, ut tenui pulveri seu
arenæ, propter suam multitudinem, com-
paretur ; *et sicut favilla pertransiens,* id
est, favillæ per aerem volitanti ac innu-
merabili similis erit in copia bellatorum,
*multitudo eorum qui contra te prævalu-
6 erunt,* id est exercitus Romanorum. *Eritque
repente confestim a Domino,* id est, Deo
volente, subito fiet quod subjungitur. *Vi-
sitabitur* per tormenta urbs Jerusalem a
Romanis *in tonitruo,* id est strepitu gran-
di, *et commotione terræ,* id est perturba-
tione Judææ, *et voce magna turbinis et
tempestatis,* id est magnæ crudelitatis, *et
flammæ ignis devorantis,* id est fragore
incendii. Romani enim combusserunt Je-
7 rusalem. *Et erit sicut somnium visionis
nocturnæ, multitudo omnium gentium
quæ dimicaverunt contra Ariel, et omnes
qui militaverunt, et obsederunt, et præva-
luerunt adversus eam :* id est, omnes gen-
tes Romano imperio subjectæ, quæ cum
Vespasiano ac Tito contra Jerusalem pu-
gnaverunt et prævaluerunt, similes erunt
visioni nocturnæ, quantum ad hoc quod
suam victoriam non Deo, sed propriis vi-
ribus adscripserunt, et simul cum suis di-
vitiis temporaliter, imo celeriter defece-
8 runt. *Et sicut somniat esuriens et comedit,*
id est, somniando manducare se putat ;
*quum autem fuerit expergefactus, vacua
est anima ejus,* id est, vita ejus cibo indi-
get ; vel, Anima ejus vacua est, id est il-
lusa : et ponitur anima pro toto homine
esuriente. *Et sicut somniat sitiens et bibit,*
id est, per fallaciam somni potare se æs-
timat, *et postquam fuerit expergefactus,
lassus* a gravamine somniorum et phanta-
siis seu pristinis laboribus, *adhuc sitit, et
anima ejus* adhuc *vacua est* a potus refe-
ctione : *sic erit multitudo omnium gen-
tium quæ dimicaverunt contra Jerusalem:*
id est, sic omnes Romanorum adjutores
contra Jerusalem, velut somnus, suas di-
vitias derelinquendo transibunt, nec veram
felicitatem aut prosperitatem in præsenti
sæculo obtinebunt.

Denique qui præsentem locum de Baby-
lonica captivitate intelligunt, ea quæ di-
cta sunt, exponunt hoc modo : *Et erit sic-
ut pulvis tenuis multitudo ventilantium
te, et sicut favilla pertransiens,* etc., id
est, populus Chaldæorum per modum te-
nuis pulveris auferetur et destruetur. *Et
visitabitur in tonitruo et commotione ter-
ræ,* etc., id est, Chaldæorum exercitus ab
hostibus suis dire et crudeliter affligetur.
Et erit sicut somnium visionis nocturnæ,
etc., id est, regnum Babyloniorum citissi-
me finietur, expugnantibus eos Persis et *Dan.* v, 28,
Medis tempore Balthasar regis, et velut 30, 31.
umbra præteriet. Inter cetera enim regna
videtur fuisse brevissimum. Incepit quip-
pe sub Nabuchodonosor, et in filio filii
ejus, videlicet in tertia generatione, finem
accepit, ut tactum est sæpius.

Quæ autem sequuntur, communiter ex-
ponuntur de captivitate Judæorum a Ro-
manis. Ait ergo Propheta incredulis Judæis,
qui Christo occiso, in quadam securitate
vixerunt, quasi obsequium præstitissent
Deo in Christi occisione : *Obstupescite et* 9
admiramini ; fluctuate et vacillate. Hæc
dixit Propheta prænuntiando potius quam
optando, ut sit sensus : Imminente seu in-
flicta vobis vastitate Romanorum, obstu-
pescetis et mirabimini præ magnitudine
vestræ pressuræ; fluctuabitis quoque, id
est, instabiles eritis et discordes, et vacil-
labitis, id est, cadetis, et de uno consilio
ad aliud transietis. *Inebriamini, et non a
vino,* id est, præ nimia perturbatione sa-
næ rationis usum amittite; *movemini,* etc.,
more stultorum de uno sensu in alium.

Hæc omnia contigisse Judæis tempore Ro- A
manorum, recitat Josephus. Nam et Jeru-
salem divisa erat in tres partes. Quidam
etiam cupiebant se tradere Romanis, alii
noluerunt. Unde in eis impletum est quod
Matth. XII, 25; *Luc.* XI, 17. Christus in Evangelio ait : Omne regnum
in se divisum desolabitur. *Quoniam mi-*
10 *scuit vobis Dominus spiritum soporis,* id
est, somnum mortis vobis per Romanos
proposuit et induxit, *claudet oculos ve-*
stros, id est, Dominus, exigentibus culpis
vestris, excæcabit corda vestra permissi-
ve ; et *prophetas et principes vestros qui* B
vident visiones, id est, Pharisæos, Scri-
bas, sacerdotes, et falsos prophetas, qui di-
cta prophetalium visionum jugiter legunt,
operiet, id est, spiritualiter obtenebrabit
Dominus, subtrahendo eis verum ac spi-
ritualem intellectum sacræ Scripturæ. Hoc
vero quod dictum est, Visiones, multi ex-
ponunt de signis quæ in Judæa, Josepho
teste, apparuerunt instante Romanorum
adventu, per quæ designabatur destructio
et templi ac civitatis combustio. Falsi ta-
men prophetæ interpretabantur visiones C
illas ad sensum contrarium.
11 *Et erit vobis visio omnium,* id est vati-
cinia sanctorum Prophetarum de Christi
mysteriis et vestra excæcatione loquen-
tium, *sicut verba libri signati,* id est si-
gillati seu clausi. *Quem quum dederint*
homines quicumque *scienti litteras, di-*
* respondebit *cent : Lege istum. Et dicet* : Non possum,*
signatus est enim, id est, quamdiu per-
manet clausus, nescio eum legere neque
12 inspicere. *Et dabitur liber nescienti litte-*
ras, diceturque ei : Lege istum. *Et,* quum D
indocto datus fuerit ad legendum, *respon-*
debit : Nescio litteras. Est itaque sensus,
quod sicut liber clausus legi non potest
ab aliquo, imo et apertus ab indocto legi
non potest; sic sacra Scriptura clausa ma-
net Judæis, nec eam intelligere valent, ni-
si illuminentur a Christo. Unde Joannes
Apoc. V, 1-5. in Apocalypsi perhibet se vidisse librum
signatum sigillis septem, seque flevisse,
eo quod nemo dignus fuisset aperire li-
brum, et solvere septem signacula ejus.

Quem unus de senioribus consolatus est,
dicens : Vide ne fleveris : ecce vicit leo
de tribu Juda, radix David aperire librum,
et solvere signacula ejus. Ubi per librum,
secundum Hieronymum, non intelligitur
unus liber partialis divinæ Scripturæ, sed
tota Scriptura canonica, quæ unus liber
vocatur, quoniam uno Spiritu edocente
conscripta est.
Et dixit Dominus : Pro *eo quod appro-* 13
pinquat populus iste Judæorum Christum
negantium, *ore suo,* id est, exteriori con-
fessione dicit se esse unius veri Dei cul-
torem, *et labiis suis glorificat me,* id est,
laude vocali me honorat, *cor autem ejus*
longe est a me, non loco, sed dissimilitu-
dine, id est, per incredulitatem et vitia
distat a me, cujus unicum Filium negat.
Unde Christus ait : Qui non honorificat *Joann.* V, 23.
Filium, non honorificat Patrem qui misit
illum. Et in prima Joannis Canonica legi-
tur : Qui non credit in Filium, mendacem I *Joann.* V, 10.
facit Patrem, quoniam non credit in testi-
monium quod testificatus est Deus de Fi-
lio suo. *Et timuerunt me mandato homi-*
num et doctrinis, id est, per observantiam
humanarum jussionum ac doctrinarum me
venerabantur, magis quam observando di-
vina præcepta atque dogmata. Hæc omnia
contra Judæos pro tempore Christi dicta
esse, constat ex eo quod apud Matthæum
Christus Pharisæis improperat : Quare et *Matth.* XV, 3.
vos transgredimini mandata Dei propter
traditionem vestram ? Et item : Hypocri- *Ibid.* 7-9
tæ, inquit, bene prophetavit de vobis Isa-
ias : Populus hic labiis me honorat, cor
autem eorum longe est a me. Sine causa
autem colunt me, docentes doctrinas ac
mandata hominum.
Ideo ecce ego addam, id est, prædictæ 14
excæcationi Judæorum alias pœnas adjici-
am, *ut admirationem faciam populo huic :*
id est, ex pœnarum gravitate in admi-
rationem inducam tam Judæos patientes,
quam eorum pœnam audientes : cui simile
est quod per Jeremiam Dominus loquitur,
Dabo eos in vexationem et maledictionem *Jer.* XXIX, 18.
et stuporem ; *miraculo grandi et stupen-*

do, id est dejectione gravi et pœna miran- A
da. Grande quippe et stupendum miracu-
lum est, quod Deus populum olim tam
peculiarem ac præelectum, ita irreparabi-
liter finaliterque abjecit, ita ut juxta Da-
Dan. IX, 26, 27. nielis prophetiam, finis ejus sit vastitas,
et usque in finem perseveret desolatio.
Peribit enim sapientia a sapientibus ejus,
id est, vera ac salutaris sapientia subtrahe-
tur Scribis ac sacerdotibus populi hujus :
nec mirum, quoniam recipere contempse-
I Cor. I, 24. runt Christum Dei virtutem et Dei sapien-
Ibid. 30. tiam, qui secundum Apostolum factus est B
nobis a Deo sapientia, justitia, sanctifica-
tio et redemptio ; *et intellectus pruden-
tium ejus abscondetur*, id est, cognitio eo-
rum quos Judæi prudentes putabant, erit
inanis, obscura, et a divino lumine alie-
na. Hanc scripturam allegat Apostolus ad
Ibid. 19. Corinthios, dum ait : Perdam sapientiam
sapientium, et prudentiam prudentium re-
probabo. Christus namque, Evangelistæ,
et Apostoli, sæpius magis allegant sen-
sum, quam verba veteris Testamenti.
Contra hos vera sapientia destitutos, et C
in proprio ingenio gloriantes, Propheta
15 nunc loquitur : *Væ*, id est, pœna æterna
debetur et imminet vobis, *qui profundi
estis corde*, id est vestra æstimatione acuti
in sensu, *ut a Domino abscondatis consi-
lium*, id est, Deum ignorare putetis vestra
secreta ; *quorum sunt in tenebris opera*,
id est, ex gravi errore procedunt ; vel, In
tenebris, id est, secundum vestram opi-
nionem a Deo non inspiciuntur, quemad-
modum homo non videt quæ in caligine
fiunt ; *et dicunt : Quis videt nos ? et quis* D
novit nos ? quasi dicant : Nec Deus, nec
angelus cognoscit quæ agimus. Hæc dixe-
runt Judæi, vel quia quidam eorum divi-
nam providentiam negaverunt, vel quia
tam secure peccabant, ac si posuissent
Deum nescire actus humanos, prout per
Ezechielem Dominus de quibusdam disse-
Ezech. IX, 9. ruit : Dixerunt, Dereliquit Dominus ter-
ram, et Dominus non videt nos ; et in Psal-
Ps. LXXII, 11. mo : Dixerunt, Quomodo scit Deus ? et, si
est scientia in Excelso ? Hos Propheta re-

darguens, subdit : *Perversa est hæc ve-* 16
stra cogitatio, id est falsa opinio, *quasi si
lutum contra figulum cogitet*, dicendo se
non esse sub figuli potestate ac providen-
tia. Contra quod apud Jeremiam Dominus
asserit : Numquid sicut figulus, non pote- Jer. XVIII, 6.
ro facere vobis, domus Israel ? Ecce sicut
lutum in manu figuli, sic vos in manu
mea. Tam vana quoque est, o perfidi, co-
gitatio vestra, qua divinam providentiam
denegatis, velut *et dicat opus factori suo,
Non fecisti me ; et figmentum dicat fictori
suo, Non intelligis*. Per hoc datur intelli-
gi, quod Deus creator utique cuncta crea-
ta cognoscit. Unde quum Psalmista contra
impios retulisset : Dixerunt, Non videbit Ps. XCIII, 7.
Dominus, nec intelliget Deus Jacob ; præ-
dictam rationem Isaiæ contra eos indu-
cit sub aliis verbis, dicens : Qui plantavit Ibid. 9.
aurem, non audiet ? aut qui finxit ocu-
lum, non considerat ? Et apud Jeremiam
scriptum est : Putasne Deus e vicino ego Jer. XXIII, 23, 24.
sum, dicit Dominus, et non Deus de lon-
ge ? si occultabitur vir in absconditis, et
ego non videbo eum ? Præterea ex his Isa-
iæ sermonibus Paulus testimonium assum-
psit ad Romanos : O homo, tu quis es qui Rom. IX, 20.
respondeas Deo ? Numquid dicit figmen-
tum ei qui se finxit, Quid me fecisti sic ?
Consequenter de electorum filiorum Ec-
clesiæ illuminatione, Isaias pulchre præ-
nuntiat : *Nonne adhuc in modico et in* 17
brevi ? id est, imo in brevi tempore, scili-
cet in Christi adventu, fiet quod subjungi-
tur. Primus enim Christi adventus parum
distabat a tempore Isaiæ, respectu æterni-
tatis. *Convertetur Libanus in Charmel, et
Charmel in saltum reputabitur*. Libanus,
qui candidatio interpretatur, est mons in
quo arbores fructuosæ seu pulchræ atque
aromata oriuntur. Charmel vero est mons
Carmeli, in quo Elias occidi jussit sacerdo- III Reg. XVIII, 20, 40.
tes Baal, ut legitur tertio libro Regum : qui
mons aridus sterilisque consistit. Est au-
tem et alius locus Carmeli, in quo Nabal I Reg. XXV, 2.
legitur habitasse. Saltus quoque, est locus
arborum infructuosarum. Per Libanum er-
go intelliguntur gentiles et Judæi in Chri-

3 *Jaciam contra te aggerem, et munimenta*
ponam in obsidionem tuam, id est, multis
adversitatibus atque obstaculis circumda-
bo te, ne agere aut impetrare possis quod
optas : quemadmodum per Osee loquitur,
Osee XIII, 8. Occurram eis quasi ursa raptis catulis, di-
rumpam interiora eorum, et consumam
eos ut leo. Hoc Dominus spiritualiter facit
perversis, dum omni spirituali esse gratiæ
spoliat eos, ita ut nihil sint, nihilque age-
re possint, quod alicujus momenti sit in
ordine ad felicitatem cœlestem.
Quum vero ita fuerint afflicti, humili-
abunt se, et propriam mensuram cogno-
Ps. LXXII, 9. scent, nec ponent in cœlum os suum, sed
de terra loquentur, et de humo personabit
sermo eorum. Multitudo autem invisibili-
um hostium prævalentium his, tanta est, ut
pulveri et favillæ volanti comparetur. Om-
nes insuper gentes quæ sinistra intentio-
ne contra Ecclesiam quamvis peccatricem
præliantur, cito finaliterque peribunt, jux-
Ibid. 20. ta illud : Velut somnium surgentium, Do-
mine, in civitate tua imaginem ipsorum
ad nihilum rediges.
Præterea ad populum pessimum, qui
meretur habere crudeles principes, impi-
Job XXXIV, 30. osque prælatos (secundum illud Job, Qui
regnare facit hypocritam propter peccata
populi ; qui per Ezechielem locutus est,

A Regnabo super vos in furore effuso), nunc *Ezech.* XX, 33, 34.
dicitur : *Obstupescite et admiramini; flu-* 9
ctuate et vacillate, propter pericula vobis
imminentia : quia, ut habetur in Prover-
biis, Regnantibus impiis ruinæ hominum. *Prov.* XXVIII, 12.
Rex autem sapiens populi stabilimentum *Sap.* VI, 26.
est. Ideo isti, quoniam bono carent recto-
re, fluctuant de uno malo in aliud. Et
quoniam nihil nocentius est malo præla-
to, dicitur jam gregi ipsius : *Quoniam mi-* 10
scuit vobis Dominus spiritum soporis, id
est, somnum seu causam mortis vobis per-
B missive exhibuit; *claudet oculos vestros,*
prophetas et principes vestros, etc., id est,
tam vestra quam prælatorum atque docto-
rum vestrorum corda excæcabit. *Et erit* 11
vobis visio omnium sicut verba libri signa-
ti : id est, testimonia sacræ Scripturæ non
intelligetis salubriter, sed simul cum duci-
bus vestris cadetis in foveam infernalem. *Matth.* XV, 14.
Quod autem subjungitur, Pro *eo quod* 13
appropinquat populus iste ore suo, etc.,
contra omnes indevote psallentes, vage
orantes, et mundum amantes inducitur,
C qui per affectum distant a Deo. — Vide-
mus quoque interdum, quod Libanus con- 17
vertitur in Charmel : quando videlicet hi
qui stare videbantur, cadunt et pereunt; *I Cor.* X, 12.
qui vero male vixerunt, per pœnitentiam
surgunt, et fructuosi in Domino fiunt.

ARTICULUS LV

EXPOSITIO LITTERALIS CAPITULI TRICESIMI : VÆ, FILII DESERTORES.

OMNES communiter expositores concorditer asserunt, Isaiam in isto capitulo loqui contra Judæos, eo quod relicta Dei fiducia, in rege Ægypti confisi sint. Sed quidam exponunt de populo decem tribuum, qui cum rege suo Osee ad regem (*IV Reg.* XVII, 4.) Ægypti confugerant, ut ejus auxilio liberarentur a tributo atque dominio quibus a rege Assyriorum premebantur, ut legitur

D quarto Regum. Quidam vero exponunt de regno Juda tempore Sedeciæ, qui misit ad (*Ezech.* XVII, 15; *Jer.* XXXVII, 4.) Pharaonem, ut per ejus subsidium eruerentur a Nabuchodonosor rege Babylonis. Hieronymus vero exponit de reliquiis Judæorum, qui post destructionem Jerusalem (*Jer.* XL, 5; XLIII, 4-7.) permanserunt in Judæa cum Godolia, quem rex Babylonis præfecerat terræ, quemadmodum Jeremias plene narrat. Videntur

autem expositiones istæ, præsertim duæ A
ultimæ, satis redire in idem : et potuit
esse, quod sicut Isaiæ divinitus revelatum
fuit confugium Sedeciæ et populi sui ad
regem Ægypti, confugium quoque reli-
quiarum post mortem Godoliæ, sic de utri-
usque populi punitione prophetiam istam
induxit, maxime autem quia pluraliter lo-
quitur.
1 Ait ergo : *Væ, filii desertores,* id est,
pœna mortis vobis debetur et imminet,
qui Deum et Prophetarum ejus consilium
reliquistis, *dicit Dominus.* Nam ante de- B
Jer. xxxvii, 6. structionem Jerusalem consuluit Jeremias
Sedeciæ et populo ejus, ne in rege Ægypti
confiderent; similiter post mortem Godo-
Ibid. xlii, 15 *et seq.* liæ dixit reliquiis, ne ingrederentur Ægy-
ptum : sed semper fecerunt oppositum.
Unde in Jeremia scriptum est, quomodo
Johanan et omnes viri superbi dixerunt
Ibid. xliii, 2, 3. Jeremiæ : Mendacium tu loqueris nobis,
non misit te Dominus, sed Baruch incitat
te contra nos. Ad regem quoque Sedeciam
Ibid. xxxviii, 4. dixerunt habitatores Jerusalem : Obsecra-
mus ut occidatur homo iste; de industria C
enim dissolvit cor populi. *Ut faceretis
consilium, et non ex me,* id est, vestrum
consilium impleretis, ad Pharaonem con-
fugiendo, contempto meo consilio, *et or-
diremini telam,* id est, opus seu consilii
vestri processum prosequeremini, *et non
per spiritum meum,* id est, non secun-
dum Spiritus Sancti instinctum, sed per
vestram adinventionem seu fallacium pro-
phetarum suggestionem, *ut adderetis pec-
catum* operis, *super peccatum* malæ cogi-
2 tationis. *Qui ambulatis ut descendatis in* D
Ægyptum, et os meum non interrogastis.
Ibid. xxxvii, 3, 16. In Jeremia legitur Sedecias a sancto Jere-
mia quæsisse consilium seu verbum ex ore
Ibid. xlii, 2-6. Domini. Similiter occiso Godolia, reliquiæ
rogaverunt Jeremiam, ut sciscitaretur a
Domino quid agere oporteret : quibus ipse
Ibid. 7 *et seq.* post decem dies respondit, ut in terra Ju-
da manerent. Quomodo ergo nunc asserit
Dominus se non interrogatum ab eis? Et
respondendum, quod dicuntur non inter-
rogasse, quoniam interrogata atque respon-
sa non impleverunt : sicut Joannes in pri-
ma sua Canonica dicit eos Deum ignorare, I *Joann.* ii, 4.
qui ejus mandata non servant. *Sperantes
auxilium in fortitudine,* id est exercitu,
*Pharaonis, et habentes fiduciam in umbra
Ægypti,* id est in protectione seu vana
apparentia Ægyptiorum, qui velut umbra
deficiunt.
Et erit vobis fortitudo Pharaonis in 3
confusionem : id est, in robore Pharaonis
sperando, confundemini, et confundi me-
remini dum confiditis in homine; *et fi-
ducia umbræ Ægypti,* id est spes vestra
de protectione Ægyptiorum, erit vobis *in
ignominiam.* Hoc prorsus impletum est :
quia et Sedecias cum populo suo captus *Jer.* xxxix, 5-9.
est a Chaldæis, nec profuit ei rex Ægypti;
reliquiæ quoque Judæorum Ægyptum in- *Ibid.* xlii, 15 *et seq.*
gressæ, a Chaldæis captæ sunt, quoniam
Nabuchodonosor Ægyptios superavit.
Erant enim in Tani principes tui, et 4
nuntii tui usque Hanes pervenerunt. Tanis
(Taneos) ubi Moyses coram Pharaone signa *Ps.* lxxvii, 43.
fecit, erat urbs regia, in qua erat regis pa-
latium. Hanes vero, civitas fuit in finibus
Ægypti. Hoc autem est sciendum, quod
Pharao apud Ægyptios est nomen com-
mune et regiæ dignitatis, sicut apud nos
Imperator vel Delphinus; quilibet vero re-
gum Ægypti, proprium habet nomen. Prin-
cipes ergo seu nuntii principales missi a
Sedecia ad regem Ægypti, primo venerunt
in Tanim, deinde secuti sunt regem seu
ejus ministros usque ad Hanes. Principes
etiam reliquiarum, videlicet Johanan filius
Caree, et Jezonias filius Osaiæ, ac ceteri
venerunt cum populo suo in Tanim ad re-
gem, potueruntque quosdam mittere de
suis ad Hanes propter certa negotia. Unde
patet, quod ratio dicentis præsens capitu-
lum non esse exponendum de populo re-
liquiarum, eo quod ille non miserit nun-
tios suos usque ad Hanes, non sit idonea.
Omnes confusi sunt super populo qui eis 5
prodesse non potuit : id est, prædicti Ju-
dæi a spe sua frustrati sunt, confidendo in
Ægyptiis, qui eis non potuerunt succur-
rere, imo nec se ipsos contra Chaldæos

vitæ vestræ subsistentia. Si enim hæc fe-
Jer. XLII, 13 *et seq.* cissent, non fuissent vastati, sicut per Je-
remiam promiserat Dominus. *Et noluistis*
16 sic facere; *et dixistis : Nequaquam* ita
agemus. Loquitur Isaias de tempore futu-
ro per modum præteriti, propter certitu-
dinem veritatis. *Sed ad equos fugiemus,*
id est, ad equos et equites Ægyptiorum
confugiemus, eundo ad eos, vel eorum au-
xilium flagitando; *ideo fugietis* exercitum
Chaldæorum. Dixistis quoque : *Et super*
veloces ascendemus, id est, si nos fugere
oportuerit, ascendemus equos veloces, quo-
rum celerrimo cursu evademus; *ideo velo-*
ciores erunt qui persequentur vos, Chaldæi
scilicet, qui et Sedeciam cum populo suo,
atque reliquias Judæorum in Ægypto com-
prehenderunt. Ab hac vana confidentia
equorum et humani auxilii, revocat Osee
Osee XIV, 3, 4. filios Israel, dicens : Convertimini ad Do-
minum, et dicite ei : Assur non salvabit
nos, super equos non ascendemus. In Amos
Amos II, 14. Dominus loquitur : Peribit fuga a veloce,
et fortis non salvabit animam suam.
17 *Mille homines a facie terroris unius.*
Hoc exponi potest tam de populo Sedeciæ,
quam de Ægyptiis, qui omnes tantum per-
territi erant a Chaldæis, ut uno Chaldæo
viso, mille eorum aufugerent. Unde et in
Deut. XXXII, 30. Deuteronomio scriptum est : Quomodo per-
sequebatur unus mille, et duo fugarunt
decem millia? *Et a facie terroris quinque,*
id est ex formidine paucorum seu quinque
hostium, omnes pariter *fugietis :* quemad-
modum in Deuteronomio Moyses scripsit :
Ibid. XXVIII, 25. Dabit te Dominus, ut corruas in conspectu
inimicorum tuorum; una via ingredieris
ad eos, et septem viis fugies ab eis. *Donec*
relinquamini quasi malus navis in verti-
ce montis, id est, donec paucissimi rema-
neatis in signum divinæ ultionis seu præ-
teritæ desolationis, sicut malus navis in
navi erectus, qui post navis dissolutionem
seu subversionem, in monte reponitur in
signum naufragii; *et quasi signum super*
collem : id est, sicut in colle signum tri-
umphi erigitur, sic aliqui vestrum mane-
bunt ad demonstrandum Dei potentiam.

A Unde in Jeremia habetur, quod pauci de *Jer.* XLIV, 28.
Ægypto evaderent, et in Judæam redirent.
Propterea exspectat Dominus, id est, 18
non statim ulciscitur vestra peccata, sed
pœnitentiam vestram longanimiter præ-
stolatur, *ut misereatur vestri,* id est, in-
dulgentiam gratiamque refundat; *et ideo*
exaltabitur, id est, ab omnibus sanctus et
misericors cognoscetur, *parcens vobis.* Ex
effectibus enim divinæ clementiæ innote-
scit hominibus divina sublimitas, secun-
dum quod dicitur : Deus, qui omnipoten-
B tiam tuam parcendo maxime et miserando
manifestas. Denique Christus, de quo scri-
ptum est, Hic est Deus noster, et non æsti- *Baruch* III, 36.
mabitur alius ab eo, in cruce exaltatus
est, parcens nobis, prout ipse protestatur :
Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad *Joann.* XII, 32.
me ipsum. (Ab hoc loco loquitur Isaias pro
tempore primi adventus Christi, secundum Cf. Lyram.
Hieronymum.) *Quia Deus judicii, Domi-*
nus. Deus [enim] omnia discernit et remu-
nerat. *Beati omnes* jam in spe, postmodum
beatificandi in re, *qui exspectant eum* spe
C formata, videlicet plena, constanti et ope-
rativa fiducia. Propter quod ait Jeremias :
Benedictus vir qui confidit in Domino; et *Jer.* XVII, 7.
Psalmista : Domine virtutum, beatus ho- *Ps.* LXXXIII, 13.
mo qui sperat in te.
Populus enim Sion habitabit in Jerusa- 19
lem. Lyra dicit ista Judæos exponere pro
tempore Messiæ, quem putant venturum.
Hieronymus vero dicit Judæos hæc referre
ad tempora Cyri regis, ad cujus imperium I *Esdr.* I.
redierunt Judæi de Babylonia in Judæam,
et instauraverunt et inhabitaverunt Jeru-
D salem, ut legitur in libro Esdræ. Potest
autem utriusque narratio verificari, ut di-
camus quosdam Judæorum dicere sic, alios
sic. Sed meliorem unamque viam sequen-
do, sic exponendum est : *Populus Sion,*
id est populus christianus speculativus,
qui non solum nomine et figura, sed re et
veritate vocatur populus Sion, id est spe-
culationis, *habitabit in Jerusalem,* id est
in pacifica Christi Ecclesia, de qua in Apo-
calypsi dicitur : Vidi civitatem sanctam *Apoc.* XXI, 2.
Jerusalem novam, descendentem de cœlo,

a Deo paratam, tanquam sponsam orna- A
tam viro suo. Apostoli quoque et successo-
res ipsorum, qui verissime erant veri Is-
raelitæ et populus Sion, in urbe terrenæ
Jerusalem habitaverunt.

Plorans nequaquam plorabis, id est, in-
ordinatam tristitiam non habebis, o plebs
Philipp. IV, 4. fidelis, sed implebis illud Apostoli : Gau-
dete in Domino semper. Denique Apostoli
Act. V, 41. exsultaverunt, quoniam digni habiti sunt
pro nomine Jesu contumeliam pati. Spiri-
tualem tamen tristitiam ordinatumque lu-
ctum habuerunt Apostoli, et jam habent B
Christiani. Unde Apostolus ad Corinthios :
II *Cor.* VII, 9. Gaudeo, inquit, non quia contristati estis,
sed quia contristati estis ad pœnitentiam.
Joann. XVI, 20. Et in Joanne ait Apostolis Christus : Amen
dico vobis, quia plorabitis et flebitis vos.
Matth. V, 5. Qui denuo loquitur : Beati qui lugent,
quoniam ipsi consolabuntur. *Miserans mi-
serebitur tui.* Quanta fuerit misericordia
Christi in omnes ad se confugientes, in
Evangeliis declaratur, ubi ait Salvator :
Marc. VIII, 2. Misereor super turbam; et, Remittuntur
Luc. V, 20. tibi peccata tua; et, Animam meam pono C
Joann. X, 15. pro ovibus meis. *Ad vocem clamoris tui,
statim ut audierit, respondebit tibi,* id est,
quam cito oratio tua fervens et sancta ad
Deum pervenerit, exaudietur. Hoc est quod
Ibid. XIV, 13, 14. Christus asserit : Quodcumque petieritis
Patrem in nomine meo, hoc faciam; et in
Matth. VII, 7, 8. Matthæo : Petite, et accipietis; omnis enim
qui petit, accipit. Multi etiam Sanctorum,
maxime in primitiva Ecclesia, frequen-
ter habuerunt divina responsa per ange-
los sanctos.

20 *Et dabit vobis Dominus panem arctum* D
et aquam brevem. In Actibus scriptum est,
Act. IV, 34, 35. quod nemo egens erat inter illos, scilicet
primæ Ecclesiæ filios : dividebatur enim
singulis prout cuique opus erat. Verum-
tamen primitiva Ecclesia in Jerusalem ha-
bitans, postmodum in magna exstitit pau-
pertate. Propter quod Paulus ait sibi et
Galat. II, 9, 10. Barnabæ ab Apostolis commissum, ut me-
mores essent pauperum Christi, videlicet
Christianorum habitantium in Jerusalem
Ibidem. sub regimine Jacobi : quod et Paulus sol-

licite fecit, mittens et deferens eis elee-
mosynas, a gentibus conversis collectas. I *Cor.* XVI, 1.
Illis igitur dedit Christus panem arctum et
aquam brevem, id est cibum et potum exi-
guum. Omnibus quoque vere fidelibus dat
sobrium victum, prohibens superfluita-
tem, secundum quod ait : Attendite ne *Luc.* XXI, 34.
graventur corda vestra crapula vel ebrie-
tate et curis hujus vitæ. Et Paulus ad Ti-
motheum : Modico, inquit, vino utere; et I *Tim.* V, 23.
alibi, Qui infirmus est, olera manducet. Qui- *Rom.* XIV, 2.
dam per panem arctum et aquam brevem,
intelligunt spiritualem animæ cibum, vi-
delicet evangelicam doctrinam seu præce-
ptum dilectionis Dei et proximi, in quo
secundum Apostolum, omnia legis conti- *Ibid.* XIII, 8, 10.
nentur mandata; unde superius dictum
est : Verbum abbreviatum faciet Dominus *Is.* X, 23; *Rom.* IX, 28.
super terram. Nescio quomodo secundum
litterales Judæos possunt ista referri ad
tempus Messiæ, quem dicunt nondum ve-
nisse, quia secundum eos in adventu Mes-
siæ habebunt omnium divitiarum abun-
dantissimam copiam.

*Et non faciet avolare a te ultra docto-
rem tuum :* id est, Deus Trinitas non sinet
Christum ab Ecclesia recedere, secundum
quod ipse in Matthæo dicit : Ecce ego vo- *Matth.* XXVIII, 20.
biscum sum cunctis diebus, etc. Christus
quippe est doctor noster, qui in Evangelio
admonet : Nolite vocari Rabbi; unus est *Ibid.* XXIII, 8.
enim magister vester Christus. De quo in
Joele habetur : Exsultate in Domino Deo *Joel* II, 23.
vestro, quia dedit vobis doctorem justitiæ.
In translatione Chaldaica apud Hebræos
authentica, secundum Lyram sic dicitur :
Non recedet ultra divinitas ejus. Ex quo
constat, quod non possit nisi de Christo
intelligi, qui secundum divinam naturam
ubique est, et in Ecclesia per gratiam ju-
giter permanet, præsertim quum ipse te-
stetur : Ubi fuerint duo vel tres congregati *Matth.* XVIII, 20.
in nomine meo, ibi ego in medio eorum
sum. *Et erunt oculi tui videntes præce-
ptorem tuum.* Oculis fidei omnes fideles
Christum Dominum intuentur, de quo in
Evangelio dicitur : Jesu præceptor, mise- *Luc.* XVII, 13.
rere nostri. Apostoli vero et alii multi cor-

poralibus quoque oculis Deum incarnatum in terris conversantem viderunt, quibus ipse ait : Beati oculi qui vident quæ vos videtis. (Luc. x, 23.) Unde Joannes in principio primæ suæ Canonicæ : Quod vidimus, inquit, quod audivimus, quod perspeximus oculis nostris, et manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ. (I Joann. I, 1.) De quo utique Verbo alibi legitur : Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. (Joann. I, 14.)

21 *Et aures tuæ audient verbum post tergum monentis,* id est prædicationem Christi populum Judæorum sequentis, et ad suam doctrinam ac imitationem invitantis, atque dicentis : *Hæc est via :* id est, doctrina et fides quam vobis propono, est iter pertingendi ad Deum. De qua via in Matthæo loquitur : Quam angusta porta et arcta via quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam! (Matth. VII, 14.) *Ambulate in ea,* id est, vita et moribus eam servate. Quid enim dicitis mihi, Domine, Domine, et non facitis quæ dico? (Luc. VI, 46.) *Et non declinetis neque ad dexteram, neque ad sinistram,* id est, in medio state, nec ad aliquid extremorum divertite. In medio namque est virtus, et utrumque extremorum culpabile est. Unde Josue præcepit Dominus : Confortare ut custodias omnem legem quam præcepit tibi Moyses ; ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram. (Josue I, 7.) Vel per hanc intelligitur ipsemet Christus, qui profitetur : Ego sum via, veritas et vita. (Joann. XIV, 6.) In qua ambulare debemus : qui enim dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. (I Joann. II, 6.)

22 *Et contaminabis laminas sculptilium argenti tui, et vestimentum conflatilis auri tui.* Nec temporibus Esdræ, nec in primo Christi adventu habuerunt Judæi idola aurea sive argentea, nec modo idola venerantur : quomodo ergo intelligendum est quod jam dictum est, Contaminabis laminas, etc.? Et respondendum, quod quia Propheta hoc loco affatur Ecclesiam, seu plebem quæ per fidei imitationem reputatur in semine Abrahæ, secundum Apostolum, (Rom. IX, 7, 8.) potest exponi de gentibus ad fidem conversis, quæ prædicatione Apostolorum, sculptilia et conflatilia deorum suorum et ornamenta ipsorum confregerunt, contempserunt, pauperibusque dederunt, sicut subjungitur : *et disperges ea sicut immunditiam menstruatæ.* Potest quoque exponi de Judæis credentibus, qui dicuntur laminas, id est materias sculptilium argenti sui, id est argenteorum, contaminasse, quoniam præcedentium patrum suorum idolatriam ubique destruxerunt. Frequenter enim Scriptura recitat aliquid de toto populo, seu de præteritis et præsentibus, tanquam de eodem. Quoniam vero per argentum significatur eloquentia, per aurum sapientia, S. Hieronymus per contaminationem horum sculptilium, intelligit abominationem priorum errorum, qui sunt falsæ similitudines veritatum, quas Christi discipuli undique destruxerunt. Prophetæ autem multoties metaphorice loquuntur. *Egredere, dices eis,* id est, idola ista omnino abjicies. Hoc fecerunt discipuli Christi, ubicumque gentibus prædicaverunt.

Et dabitur pluvia, id est gratia Dei, quæ est humor mentem fecundans, *semini tuo,* id est spiritualibus Ecclesiæ filiis seu verbo prædicationis. Semen enim est verbum Dei, ut in Luca habetur. (Luc. VIII, 11.) Hæc pluvia datur verbo prædicationis, quando in audiente fructificat. Unde in Deuteronomio Moyses : Concrescat in pluviam doctrina mea. (Deut. XXXII, 2.) Dabitur ergo pluvia semini tuo, *ubicumque seminaveris in terra,* id est, in cordibus fidelium verbum prædicationis projeceris. 23

Et panis frugum terræ erit uberrimus et pinguis. Uberrimus plane et pinguis fuit panis frugum terræ, dum Christus ex quinque panibus quinque millia, et ex septem panibus quatuor millia virorum, sicut Evangelistæ testantur, satiavit. (Matth. XIV, 17-21; XV, 32-38; Marc. VI, 38-44; VIII, 1-9; Luc. IX, 13-17; Joann. VI, 9-13.) Est autem et alius panis Ecclesiæ omnino pinguissimus atque uberrimus, de quo in Joanne Veritas loquitur ad Judæos : Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. (Joann. VI, 32.) De quo rursus testatur : Panis quem ego dabo, caro mea est. (Ibid. 52.) Qui dicitur, panis frugum ter-

ræ, quoniam ex materia terræ, videlicet A
pane triticeo, consecratur. De quo pane
Act. II, 42. scriptum est in Actibus : Erant perseve-
rantes in doctrina Apostolorum et commu-
nicatione fractionis panis. Hoc igitur pane
Rom. VIII, 9; II Cor. III, 6. noverat Isaias alendos veros Judæos, non
carne aut littera, sed spiritu.

Pascetur in possessione tua in die illa
agnus spatiose : id est, homines pii, inno-
Joann. I, 29. centes ac simplices, Agni peccata mun-
di tollentis vestigia assequentes, prædicto
pane uberrimo, et omnium gratiarum ple-
nitudinem continente, alentur in ipsa Ec- B
clesia spatiose, id est in latitudine cari-
Ps. XXII, 1, 2. tatis, canentes cum Psalmista : Dominus
regit me, et nihil mihi deerit, in loco pa-
Ps. XXX, 9. scuæ ibi me collocavit ; et item, Statuisti
in loco spatioso pedes meos. Propter quod
Joann. X, 9. promittit Salvator : Per me si quis intra-
verit, ingredietur et egredietur, et pascua
inveniet. Potest quoque exponi de Christo,
Ibid. I, 29, 36. de quo scriptum est, Ecce Agnus Dei : qui
pascitur in animabus castis, quæ sponsæ
Prov. VIII, 31. ipsius sunt. Deliciæ enim ejus sunt esse
cum filiis hominum. Unde de ipso ait C
Cant. II, 16. Sponsa in Canticis : Dilectus meus mihi,
et ego illi, qui pascitur inter lilia.

24 *Et tauri tui,* id est duces ac principes
gregis dominici, *et pulli asinorum,* id est
inferiores et obedientes, qui jugum Dei
Ps. LXXII, 23. portando dicere possunt : Ut jumentum fa-
ctus sum apud te ; *qui operantur terram :*
nam in agro dominico occupantur corda
I Cor. III, 9. fidelium, qui secundum Apostolum, Dei
agricultura sunt, et excoluntur, terram cor-
poris sui rationi subjiciendo : *commixtum*
migma comedent, id est, sensum littera- D
lem cum spirituali recipient, *sicut in area*
ventilatum est, id est, in domo disciplinæ
et horreo Christi exprimitur. Secundum
Glossam, migma est hordeum cum palea.
Secundum Lyram in Hebræo habetur, Mix-
tum forte : per quod significatur commix-
tio diversorum granorum, in sua purita-
te manentium. Horum ergo commixtione
designatur unio diversarum nationum in
Christo, quas Apostoli incorporaverunt Ec-
clesiæ. Hieronymus hunc locum obscure
exponit. Translatio autem Septuaginta, ta-
lis est : Paleas commixtas in hordeo ven-
tilato. Unde videtur commixtum migma
idem significare.

Et erunt super omnem montem excel- 25
sum, et super omnem collem elevatum, ri-
vi currentium aquarum : id est, super
Christi Apostolos et ceteros sanctos prædi-
catores, in virtutum et contemplationum
arce constitutos, erunt fluenta sapientiæ
salutaris, copia sanctæ doctrinæ, et exube-
rantia gratiæ, sicut prædictum est : Reple- Is. XI, 9.
ta est terra scientia Domini, sicut aquæ
maris operientes. Hoc enim promisit Chri-
stus : Quum, inquiens, venerit ille Spiri- Joann. XVI, 13.
tus veritatis, docebit vos omnem verita-
tem. Unde in Joele de eis prædictum est :
In illa die stillabunt montes dulcedinem, Joel III, 18.
et omnes colles fluent lacte. De hac aqua
ait Salvator : Qui biberit ex aqua quam Joann. IV, 13.
ego dabo ei, non sitiet in æternum. Hæc
autem erunt, imo jam facta sunt, *in die*
interfectionis multorum, id est tempore
reprobationis et excæcationis Judæorum
seu omnium præscitorum, *quum cecide-*
rint turres, id est, sacerdotes, Pharisæi et
Scribæ, in lege et propria justitia atque
scientia se extollentes, fuerint humiliati,
victi atque dejecti. Non enim poterant re- Act. VI, 10.
sistere sapientiæ et spiritui Apostolorum.
Quidam referunt hæc ad destructionem
populi ac urbium Judæorum a Romanis.
Quidam vero, ad tempus finalis judicii,
quando omnes iniqui peribunt, et turres,
id est altitudines superborum, cadent : et
ad hoc consonat littera sequens, in qua
agitur de consummatione mundi, et libe-
ratione perfecta electorum in secundo Sal-
vatoris adventu. Subjungitur enim :

Et erit lux lunæ sicut lux solis, et lux 26
solis erit septempliciter, sicut lux septem
dierum. Ut enim sancti atque catholici tra-
dunt doctores, in die extremi judicii, in
ipso momento descensus Christi et resur-
rectionis mortuorum, vel statim consum-
mato judicio, innovabitur mundus, juxta
illud Apocalypsis : Vidi cœlum novum et Apoc. XXI, 1.
terram novam. Quum enim omnia corpo-

ralia, etiam cœlestia, propter hominem facta sint, ut ex eorum consideratione in Dei cognitionem atque amorem procedat : decet ut ipsis electis in corpore glorificatis, omnia corporalia, præsertim cœlestia, decorentur, ampliorem claritatem participando ; quatenus in eorum consideratione, divina perfectio excellentius et quasi sensibiliter innotescat. Unde ad Romanos
Rom. VIII, 19-22. dicit Apostolus : Exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat : vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum qui subjecit eam in spe ; quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim, quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. Dicit insuper Glossa hoc loco, quod luminaria cœli minorationem claritatis suæ passa sunt in homine peccante, propter quem condita erant : quæ tamen minoratio dupliciter intelligi potest, videlicet per realem luminis subtractionem, vel quantum ad usum lucis eorum. Rabbi Moyses vero hoc loco reperitur errasse, affirmans solem et lunam non adeptura majorem lucem realiter, sed eo modo quo in Scripturis obscurari, sacco indui, seu immutari dicuntur, quando homines in magnam cadunt tristitiam sive lætitiam. Tenendum est ergo, quod in fine mundi tanta erit lux lunæ, quanta nunc est lux solis ; lux autem solis erit tunc septuplo major quam nunc. Nec mirandum est hoc de luna, secundum Hieronymum, quoniam corpora electorum, quæ inferioris naturæ sunt
Matth. XIII, 43. quam corpus lunæ, fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum.

In die qua alligaverit Dominus vulnus populi sui, et, pro id est, *percussuram plagæ ejus sanaverit,* id est in die judicii, quando omnes pœnalitates atque miserias auferet ab electis, dans eis glorificationem plenissimam mentis et corporis, quando
I *Cor.* XV, 54 ; *Is.* LI, 11. absorbebitur mors in victoria, fugietque dolor et gemitus. Tunc itaque luna et sol, secundum Hieronymum, laboris et cursus sui præmia consequentur, licet nonnulli

A organa lucis ea intelligentes, insensibilia esse contendant.

Postquam sanctus Propheta de electorum beata remuneratione locutus est, nunc comminatur impiis pœnam, et futuri ju-
dicii districtionem. *Ecce nomen Domini,* 27
id est Christus, judex et Dominus nominatus, de quo fertur in Psalmo, Benedictum (*Ps.* LXXI, 19.) nomen majestatis ejus in æternum ; *venit de longinquo,* id est, post longum tempus, puta in die judicii, veniet ; vel, De longinquo, id est a summo atque empyreo cœ-
B lo. *Ardens furor ejus,* id est, justitia ejus zelo vindictæ accensa erit, *et gravis ad portandum,* imo intolerabilis ad sustinendum. Propter quod sanctus Job ait : Quis (*Job* XIV, 13.) mihi tribuat ut in inferno protegas me, donec pertranseat furor tuus ? Et ad Hebræos dicitur : Terribilis est exspectatio (*Hebr.* X, 27) judicii et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. *Labia ejus repleta sunt indignatione,* id est verbis indignationis contra perversos, quibus dicet : Esurivi, (*Matth.* XXV, 42.) et non dedistis mihi manducare. *Et lingua*
C *ejus quasi ignis devorans :* id est, sententia damnationis a lingua ejus procedens, iniquos omnino consumet seu condemnabit. Unde in Apocalypsi habetur, quod ex ore ejus procedebat gladius ex utraque (*Apoc.* I, 16.)
parte acutus. *Spiritus ejus,* id est impetus 28
suæ ultionis, seu animi sui commotio, erit *velut torrens inundans usque ad medium colli, ad perdendas gentes in nihilum :* id est, quemadmodum aqua torrentis eum exstinguit ac mergit, ad cujus collum devenerit ; sic ira Judicis impios ab omni
D beatitudine, seu appetibili esse separabit, et in æternam mortem projiciet, submergens eos in lacu inferni ; *et frenum erroris, quod erat in maxillis populorum,* id est Antichristum, qui omnes sibi adhærentes traxit in culpam, eratque in maxillis eorum qui ipsum esse Christum dicebant. Superius autem Antichristus dictus est vinculum colligatum super faciem omnis (*Is.* XXV, 7.) populi, et quod Christus spiritu labiorum (*Ibid.* XI, 4.) suorum interficiet impium istum. Potest quoque per frenum istud intelligi concu-

piscentia mala, qua quisque trahitur ad A
peccatum.
Quum autem reprobi fuerint condemna-
29 ti, *Canticum,* id est Dei laudatio et gratia-
rum actio, *erit vobis* electis, in anima et
corpore glorificatis, atque cum Christo in
alta cœlorum scandentibus, *sicut vox san-
ctificatæ solennitatis,* id est sicut canti-
cum paschalis festivitatis, in qua propter
liberationem de Ægypto cantabant Judæi :
Exod. xv, 1. Cantemus Domino, gloriose enim magnifi-
catus est, equum et ascensorem dejecit in
mare. Ita et vos, imo incomparabiliter ju- B
cundius concinetis in illa hora. Erit etiam
tunc vobis *et lætitia cordis, sicut qui per-*
* montem *git cum tibia, ut intret in domum* Do-
mini ad Fortem Israel,* id est, sicut lætatur
qui pergit cum musicis instrumentis ad
templum, ad Deum qui corroboravit Isra-
elem, ut offerat ei vota sua ac hostias :
imo inæstimabiliter magis gaudebitis. Non
enim exprimi possunt gaudia Beatorum
per similitudines adæquantes. Loquitur
autem Isaias more prophetico de eadem
re, nunc per modum præteriti, nunc per C
modum futuri : quoniam in divina cogni-
tione, cujus prophetalis notitia, quædam
expressio est, omnia tempora juncta sunt
et tanquam præsentia.
30 *Et auditam faciet Dominus gloriam vo-
cis suæ :* id est, Christus, Dominus domi-
norum, in judicio ab omnibus audiri fa-
ciet gloriosam vocem suam, qua alloquetur
Matth. xxv, 34. electos, quibus et dicet : Venite, benedicti
Patris mei. Propter quod ait Scriptura :
Ps. xlix, 3, 4. Deus manifeste veniet, Deus noster, et non
silebit ; advocabit cœlum desursum. *Et* D
terrorem brachii sui, id est metuendam
potentiam suæ majestatis, *ostendet in com-
minatione furoris,* id est in prolatione
sententiæ de pœnis æternis, *et flamma
ignis devorantis,* id est in igne conflagra-
tionis impios incendentis, qui etiam vi-
ventes in sæculo isto occidet. De quo scri-
Ps. xcvi, 3. ptum est : Ignis ante ipsum præcedet, et
inflammabit in circuitu inimicos ejus. In
Soph. i, 18. igne quippe zeli Domini devorabitur om-
nis terra, ut Sophonias testatur. *Allidet,*

id est, impios dejiciet atque damnabit, *in
turbine :* de quo ait Psalmista, In circuitu *Ps.* xlix, 3.
ejus tempestas valida; *et in lapide gran-
dinis,* id est in gravi percussione, præser-
tim quando ignis conflagrationis involvet
damnatos, et simul cum eis in infernum
descendet cum impetu maximo. Hinc enim
scriptum est in Nahum : Deus æmulator *Nahum* i, 2, 3.
et ulciscens Dominus; in tempestate et
turbine viæ ejus.
A voce enim Domini pavebit Assur, id 31
est omnis superbus dæmon et homo, qui-
bus tunc eveniet quod Scriptura nunc mi-
natur : horrendum est enim incidere in *Hebr.* x, 31.
manus Dei viventis; *virga percussus,* id
est divina ultione conclusus. *Et erit trans-* 32
itus virgæ fundatus : id est, processus di-
vinæ ultionis stabilis erit atque perpetuus,
ita quod virga Dei semper manebit super
damnatos, nec revertentur ad veniam. Ideo
sequitur : *quam,* scilicet virgam, *requi-
escere faciet Dominus super eum in tym-
panis et citharis ; et in bellis præcipuis,*
id est cum ingenti lætitia et consensu, seu
conjudicatione electorum, qui cum Chri-
sto judicabunt, *expugnabit* ipse Dominus
eos, id est, superbos damnabit. Præparavit
namque eis condignum locum tormenti,
ut subjungitur.
Præparata, id est a Deo creata, impiis- 33
que parata, *est enim ab heri,* id est a tem-
pore præterito, vel a secundo die creatio-
nis mundi, secundum quosdam, secundum
alios a principio temporis : ut sicut Deus
creavit cœlum empyreum pro electis, ita
et infernum pro reprobis, de quo addi-
tur : *Topheth,* id est gehenna, *a rege,* id
est Deo omnium principe, *præparata, pro-
funda,* id est in medio seu centro terræ
sita (unde frequenter lacus vocatur), *et di-
latata,* id est capax multorum et magna,
quæ nunquam dicit, Sufficit. *Nutrimenta* *Prov.* xxx, 16.
ejus, ignis et ligna multa : id est, con-
servatio et subsistentia ejus ad punien-
dum injustos, sunt calor et indeficiens in-
consumptibilisque materia tormentorum
et ignis. Non autem æstimare debemus,
quod ignis infernalis, lignis seu novæ at-

que extraneæ materiæ adjectione indigeat A
ut subsistat; sed per hæc insinuatur, quod
nunquam exstinguitur. *Flatus Domini,* id
est voluntas seu spiritus Dei, *sicut torrens
sulfuris succendens eam,* id est, ita arde-
re et ebullire facit ignem gehennæ, vel-
ut maxima sulfuris multitudo mittatur in
ignem. Ecce quam terribile est verbum
hoc! Per hoc quippe designatur calidis-
simus, acerbissimus, et impetuosissimus
fervor ignis tartarei. Unde in Apocalypsi
inducitur : Ascendit fumus putei abyssi, *Apoc.* IX, 2.
sicut fumus fornacis magnæ. Et iterum
ait Joannes : Pars impiorum erit in stagno *Ibid.* XXI, 8.
ardenti igne et sulfure, quod est mors se-
cunda. Per Ezechielem quoque loquitur
Dominus : Conflabo, congregabo, et suc- *Ezech.* XXII, 20-22.
cendam vos in igne furoris mei, et con-
flabimini in medio ejus, sicut conflatur
argentum in medio fornacis.

ARTICULUS LVI

TROPOLOGICA EJUSDEM CAPITULI TRICESIMI PERTRACTATIO.

CERTUM omnino est, universos recidi- B
vantes, ingratos, hæreticos, esse filios
desertores : qui pristina religione et gratia
II Petr. II, 22. perditis, ad vomitum redeunt; qui quum
Galat. III, 3. spiritu cœperint, carne consummantur;
Matth. XXIV, 12. in quorum cordibus refrigescit caritas Dei,
et invalescit affectio sæculi. His ergo nunc
1 dicitur : *Væ, filii desertores, dicit Domi-*
Deut. XXXII, 18. *nus.* Quibus et Moyses ait : Deum qui te
genuit, dereliquisti. *Ut faceretis consili-
um,* acquiescendo suggestionibus dæmo-
nis et adinventionibus propriis, *et non ex
me :* quoniam tale consilium, quantum ad C
suam deformitatem, non est ex Deo; *et
ordiremini telam,* id est, exsequeremini
perversum consilium, procedendo in opus,
et non per spiritum meum : non enim
Rom. VIII, 14. aguntur hi spiritu Dei, nec dicunt cum
Ps. CXLII, 10. Psalmista : Spiritus tuus bonus deducet
me in terram rectam. Istis dicit S. Judas :
Judæ 11-13. Væ illis qui in via Cain abierunt, et erro-
re Balaam mercede effusi sunt, etc., qui-
bus procella tenebrarum servata est usque
in æternum. *Ut adderetis peccatum super
peccatum :* quemadmodum scriptum est, D
Eccli. III, 29. Peccator adjiciet ad peccandum. *Qui am-*
2 *bulatis,* id est, ad hoc cor vestrum dispo-
nitis, *ut descendatis in Ægyptum,* id est,
de spiritualibus ad carnalia, de cœlestibus
ad terrena, de claustro ad sæculum redea-
tis, *et os meum non interrogastis,* id est,
a sacra Scriptura, in qua loquor homini-
bus, non inquisistis quid agere deberetis;
nec consiliis discretorum (de quibus per
Jeremiam Deus testatur, Si separaveris pre- *Jer.* XV, 19.
tiosum a vili, quasi os meum eris) consen-
sistis; *sperantes auxilium in fortitudine
Pharaonis,* id est in potestate principum
hujus mundi, *et habentes fiduciam in um-
bra Ægypti,* id est in protectione homi-
num mundanorum. Unde nobis per Jere-
miam dicitur : Maledictus qui confidit in *Ibid.* XVII, 5.
homine, et ponit carnem brachium suum.
Ideo subjungitur :
Et erit vobis fortitudo Pharaonis in 3
confusionem. Erant enim in Tani, id est 4
in humili mandato, videlicet in traditione
humana, vili et imprudenti, non in man-
dato divino, alto atque cœlesti, *principes
tui,* videlicet mali rectores, qui non Deo,
sed hominibus impiis et propriæ voluntati
obediunt, de quibus Apostolus asserit : Hu- *Rom.* XVI, 18.
juscemodi non Christo, sed suo ventri de-
serviunt. Tanis autem, humile mandatum
interpretatur. *Omnes confusi sunt super* 5
populo, id est de vana spe populi, *qui eis
prodesse non potuit.* Tales sunt, et taliter
confunduntur, qui de carnalis propaginis

nobilitate se jactant, qui de amicorum po- A
tentia, de propinquorum multitudine glo-
Ps. XLVIII, 8. riantur. Contra quos ait Psalmista : Frater
non redimit, redimet homo ?
6 *Onus jumentorum austri,* id est, miseria
bestialium hominum, in hujus mundi de-
serto vagantium. *In terra tribulationis et*
angustiæ, id est in mundo isto, in præ-
senti exsilio, lacrimarumque valle, perse-
cutionibus, tentationibus atque pœnalita-
tibus plena, *leæna et leo, ex eis vipera et*
regulus volans. Leæna est caro rationi re-
Jacob. IV, 4. bellis, seu amicitia mundi, quæ inimica B
est Deo, et homines perimit, auferendo ab
eis caritatem divinam, quæ vita est ani-
mæ. Unde in prima Joannis Canonica asse-
I *Joann.* II, 15. ritur : Si quis diligit mundum, non est
caritas Patris in eo. Denique leo est, de
I *Petr.* V, 8. quo Archiapostolus dicit : Adversarius ve-
ster diabolus tanquam leo rugiens circuit,
quærens quem devoret. Ex istis ergo oritur
vipera, id est iniquitas animæ intoxica-
Jacob. I, 15. tiva, seu proles perversa. Concupiscentia
namque, ut Jacobus habet, parit pecca-
tum. Est quoque ex eis regulus, id est C
Joann. I, 13. peccator superbus, qui ex sanguinibus vo-
luntateque carnis ac dæmone nascitur.
Rom. IX, 8. Sunt enim filii carnis, secundum Aposto-
lum. Et in prima Joannis epistola legitur :
I *Joann.* III, 8, 9. Qui facit peccatum, ex diabolo est ; qui
autem natus est ex Deo, non peccat, quo-
niam semen ejus manet in eo. Quidam per
leænam, intelligunt cœlestem Jerusalem ;
et per leonem, Deum omnipotentem, Re-
gem cœlorum. Ex Deo autem processit per
creationem, et ex cœlesti Jerusalem ceci-
dit vipera et regulus, id est dæmon apo- D
Is. XXVII, 1. stata, qui superius dictus est Leviathan et
serpens tortuosus : de quo ait Salvator,
Luc. X, 18. Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo ca-
Apoc. XII, 3, 4. dentem ; qui in Apocalypsi vocatur draco
magnus, secum trahens in terram tertiam
partem stellarum. *Portantes,* prædicti filii
serpentini, *super humeros jumentorum,* id
est in desideriis vanis et irrationabilibus,
divitias suas, id est bona quæ facere vi-
dentur, *ad populum qui eis prodesse non*
poterit, id est ad inanes laudatores ac

adulatores. Hoc faciunt omnes, qui de bo-
nis quæ faciunt, humanas laudes requi-
runt, desiderantes ab hominibus conspici.
Horum lampades Christo veniente exstin-
guentur, diceturque eis : Ite ad vendentes, *Matth.* XXV, 9.
et emite vobis. De quibus in Evangelio
Dominus ait : Amen dico vobis, recepe- *Ibid.* VI, 16.
runt mercedem suam.
Ægyptus frustra auxiliabitur : quia in 7
tempore necessitatis, in articulo mortis, in
hora judicii, mundus iste neminem potest
eripere aut salvare. *Ideo clamavi super*
hoc, id est, publice tibi, o inique, denunti-
avi : *Superbia tantum est,* quod vero Deo
summoque bono relicto, mundo inhæres,
humanæ opinioni inniteris, ad transitoria
fugis, de te ipso præsumis, et te aliquid
esse opinaris ; vel, Superbia est, quod
mundus tibi promittere audet subsidium,
quoniam ipse miseriis plenus est, et quod
se jactat, non est nisi superbia. *Quiesce*
ergo a tuo errore, cessa a malo, ad Deum
convertere.
Deinde cuilibet prædicatori et prælato Do-
minus jubet : *Nunc ingressus* aptum lo- 8
cum, vel ad te ipsum, redeundo ad cor
tuum, *scribe ei super buxum,* etc., id est,
salutarem doctrinam vitia increpantem,
conscribe per te seu ministrum, eamque
propone gregi tibi commisso, eum redar-
guendo, exhortando, instruendo. *Populus* 9
enim ad iracundiam provocans est. Qui 10
dicunt Videntibus : Nolite videre, loqui-
mini nobis placentia, etc. Hæc omnia de
malis Christianis accipi possunt, qui do-
ctoribus ac prædicatoribus reluctantur, et
quum redarguuntur, mox indignantur, nec
patiuntur sibi dici quæ vere salubria sunt,
sed quæ eorum desideriis consonant. Qui-
bus nunc dicitur : *Pro eo quod reprobastis* 12
verbum hoc, videlicet sermonem saluta-
rem, *et sperastis in calumniam et in tu-*
multum, id est in tyrannide vestra ac
multitudine, in injustitia et irrationabili
strepitu. Tales sunt multi, præcipue divi-
tes et potentes, et pauperum oppressores,
hæretici quoque et schismatici violenti :
qui quum se per rationem atque justitiam

vident non posse adipisci quod cupiunt, A
ad lites et rixas atque injurias convertun-
Sap. II, 11. tur, dicentes illud Sapientis : Sit autem
13 fortitudo nostra lex justitiæ. *Propterea erit
vobis iniquitas hæc, sicut interruptio ca-
dens,* id est, cadere atque damnari et pe-
nitus interire vos faciet, sicut conteritur
pars cadens a muro confracto. Unde dicit
Eccle. VIII, 13. Scriptura : Sicut umbra prætereant, qui
Ps. XXXVI, 1, 2. non timent faciem Dei; et in Psalmo, No-
li æmulari in malignantibus, etc., quo-
niam tanquam fœnum velociter arescent.
15 *Hæc dicit Dominus : Si revertamini* a
viis vestris ad semitas Dei, a multis ad
unum, a caducis et vanis ad æternum et
incommutabile bonum, *et quiescatis* in
Deo, per caritatem stabilientes omnia de-
sideria vestra in Christo; *salvi eritis* nunc
per gratiam, et in futuro per gloriam. Hinc
Cf. Is. LXVI, 1, 2. enim scriptum est : Super quem requiescet
Spiritus meus, nisi super quietum et hu-
milem? Anima quoque, secundum Philoso-
phum, quiescendo fit prudens. *In silentio*
ordinato, videlicet in fuga verborum ma-
lorum; in refrenatione linguæ, de qua di-
Ps. XXXVIII, 2. ctum est : Dixi, Custodiam vias meas, ut
non delinquam in lingua mea; *et in spe,*
id est formata ac longanimi exspectatio-
Hebr. IX, 11. ne futurorum bonorum, quorum Christus
est pontifex; *erit fortitudo vestra,* id est
conservatio in gratia, profectus in virtuti-
Eccli. XX, 8. bus, et fixio cordis vestri in Deo. Qui enim
utitur verbis multis, lædit animam suam;
Prov. X, 19. qui vero moderatur labia sua, prudentis-
Ps. CXXXIX, 12. simus est. Sed et vir linguosus non diri-
getur in terra. Unde in Threnis scriptum
Thren. III, 26. est : Bonum est præstolari cum silentio
Ibid. 28. salutare Dei; et denuo, Sedebit solitarius
et tacebit, quia levabit se super se. Ma-
gnum igitur vitium est in religiosis, non
observare silentium. Et ideo adeo vagi
corde, infirmi ac debiles mente sumus,
etiam in divinis, quoniam linguam no-
stram non satis diligenter domamus, nec

illud Jacobi perpendimus : Qui se putat *Jacob.* I, 26.
religiosum esse, non refrenans linguam
suam, hujus vana est religio. Quomodo
enim poterit omni custodia custodire cor
suum, qui non omni custodia linguam
suam observat?
Et dixistis, vos obstinati in vitiis : *Ne-* 16
quaquam ita agemus, *sed ad equos fugie-
mus, et super veloces ascendemus,* id est,
ad humana præsidia, ad sæculi pompam,
ad subtilitates naturalis rationis converte-
mur. *Ideo fugietis, et velociores erunt qui*
B *persequentur vos,* quoniam dæmonum po-
testati trademini. *Mille homines a facie* 17
terroris unius fugietis. Semper enim præ- *Sap.* XVII, 10.
sumit sæva, perturbata conscientia, quem-
admodum in Sapientia legitur. Propter
quod in Job scriptum est : Sonitus terroris *Job* XV, 21.
semper in auribus impii; et quum sit pax,
ille semper insidias suspicatur. Et in Pro-
verbiis : Fugit impius nemine persequen- *Prov.* XXVIII, 1.
te. Quocontra sanctus David : Non timebo *Ps.* III, 7.
millia populi circumdantis me; et beatus
Job : Si expavi ad multitudinem nimiam. *Job* XXXI, 34.
C Justus enim quasi leo confidens, absque *Prov.* XXVIII, 1.
terrore erit. Et sicut cadunt a latere ejus
mille, decemque millia a dextris ejus; sic *Ps.* XC, 7.
mille injusti et decem millia negligen-
tium, vincuntur et cadunt ab uno invisi-
bili hoste.
Propterea exspectat Dominus, ut mise- 18
reatur vestri. Hoc est quod in Ecclesiastico
habetur : Altissimus est patiens redditor; *Eccli.* V, 4.
et ad Romanos : Ignoras quoniam beni- *Rom.* II, 4.
gnitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Non
ergo perdamus indulta pœnitentiæ tem-
D pora, sed secundum Pauli consilium, co-
hortemur nos per singulos dies, ne quis *Hebr.* III, 13.
obduretur fallacia peccati. Magnam nobis
spem exauditionis confert, quod nunc ait
Isaias : *Ad vocem clamoris tui, statim ut* 19
audierit, respondebit tibi. Cetera, quantum
ad litteram, moralia sunt; et ex præceden-
ti articulo eorum intelligentia innotescit.

ARTICULUS LVII

EXPOSITIO CAPITULI TRICESIMI PRIMI : VÆ QUI DESCENDUNT IN ÆGYPTUM.

ALIQUI insuper expositores exponunt præsens capitulum de eisdem, de quibus in præcedenti capitulo facta est mentio, scilicet de populo Juda : et isti sequuntur Hieronymum. Alii vero exponunt hæc de regno Israel, seu populo decem tribu-
IV *Reg.* xvii, 4. um. Scriptum est enim quarto Regum libro, quod Osee filius Ela, rex Israel, tributarius Salmanasar regis Assyriorum, desiderans liberari ab onere ac tributo regis Assyriorum, misit ad Pharaonem regem Ægypti, quærens ejus auxilium : cui et Pharao fiduciam præbuit, sed non adimplevit. Destruxit
Ibid. 6. enim rex Assyriorum regnum Israel nono anno Osee, quum percepisset rebellionem Osee. Huic autem expositioni contrariari videtur, quod in isto capitulo subjungi-
vers. 3. tur : Corruet auxiliator, et cadet cui præstatur auxilium ; simulque omnes consumentur. Non enim Salmanasar vastavit Ægyptum, nec simul dejecti sive occisi sunt ab eo populus Israel atque Ægyptii. Hoc tamen forsitan solvi possit, dicendo quod Isaias loquitur de ruina Ægypti quæ facta est sub Sennacherib rege Assyriorum, vel sub Nabuchodonosor rege Babylonis ; et hoc quod dicitur, Simul omnes, non sit referendum ad idem tempus, eosdemque numero homines, sed ad similem pœnam et eosdem in specie. Quocumque autem horum modorum exponatur, sensus pro magna parte redit in idem : qui etiam ex præcedenti capitulo facilis est.

1 Ait ergo : *Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes*, id est populo Juda seu decem tribubus, qui in Ægyptum nuntios miserunt causa habendi auxilium contra regem Chaldæorum seu Assyriorum. Si autem intelligendum est de decem tribubus, tunc Isaias prophetavit de re pro tunc in proximo futura. Hæc enim (ut dictum est) Isaias prædixit tempore Ezechiæ, cujus sexto anno vel IV *Reg.* xviii, 9, 10.
circiter, vastatum est regnum Israel. Unde alicui videri posset, quod idcirco Isaias utitur verbo temporis præsentis. *Et habentes fiduciam super quadrigis*, id est curribus Ægyptiorum, *quia multæ sunt, et super equitibus*, id est in bellatoribus Ægyptiis, *quia prævalidi* sunt *nimis*, id est multum robusti. Tunc quippe regnum Ægypti famosum erat ac forte, et unum de principalibus atque antiquioribus regnis mundi. *Et non sunt confisi super Sanctum Israel*, id est, in Deo sanctificante veros Israelitas, non speraverunt. Erant enim idololatriæ dediti. *Et Dominum non requisierunt*, ita ut ejus responsis ac jussionibus obedirent. Decem enim tribus, nullo modo requisierunt Dominum seu ejus Prophetas ; populus vero Juda, quæsivit a Jeremia consilium, sed implere contempsit.

Ipse autem sapiens, id est Deus omnipo- 2
tens, cujus sapientiæ non est numerus : *Ps.* cxlvi, 5.
de quo ad Romanos dicit Apostolus, Soli *Rom.* xvi, 27.
sapienti Deo per Jesum Christum honor et gloria ; *adduxit malum* pœnæ, videlicet justam punitionem (de quo dicit Amos :
Si erit malum in civitate quod Dominus *Amos* iii, 6.
non fecerit ?) super eos, tam Judæos quam Ægyptios ; *et verba sua non abstulit*, id est, comminationes suas contra eos factas implevit. *Et consurget contra domum pessimorum*, id est adversus familiam Judæorum idololatrarum, dando eos in manus adversariorum, sicut ab Amos prædictum est, *et contra auxilium operantium iniquitatem*, id est contra iniquos auxiliatores
Ægyptios. *Ægyptus*, id est quilibet habi- 3
tator vel civis terræ Ægypti, est *homo et*

gnat pro eis contra nos. Denique Jacobus A
Jacob. IV, 7. jubet : Resistite diabolo, et fugiet a vobis.
Dixit Dominus, cujus ignis, id est fer-
vidus amor, *est in Sion,* id est in Ecclesia
electorum seu cordibus contemplativorum,
Ps. XVII, 2. qui dicere possunt : Diligam te, Domine,
I *Cor.* III, 12-15. fortitudo mea. Iste ignis peccati delet ru-
biginem, et lignum, fœnum, stipulamque
Prov. X, 12; *Jacob.* V, 20. consumit. Imo Salomone et Jacobo testi-
bus, Caritas operit multitudinem peccato-
rum. *Et caminus ejus,* id est locus tribu-
lationis, torcular probationis seu fornax
adversitatis, est *in Jerusalem,* id est in B
II *Tim.* III, 12. Ecclesia Dei pacem amante. Omnes enim
qui volunt pie vivere in Christo, persecu-
tionem patientur. Et sicut Sapiens dicit,
Sap. III, 6. Tanquam aurum in fornace probavit ele-
ctos Dominus, et quasi holocausti hostiam
accepit eos. Et alibi scriptum est : Elegi *Is.* XLVIII, 10.
te in camino paupertatis. De prædicto igne
accipi potest illud Threnorum : De excelso *Thren.* I, 13.
misit ignem in ossibus meis. De quo Do-
minus in Evangelio : Ignem, inquit, veni *Luc.* XII, 49.
mittere in terram : et quid volo, nisi ut
accendatur ? Ideo quippe jussit Dominus
ignem perpetuum in altari servari, ut de- *Lev.* VI, 12, 13.
signaret quod fervor divini amoris nun-
quam tepere debet in cordibus nostris, ne
nobis dicatur verbum illud horribile : Quia *Apoc.* III, 16.
tepidus es, incipiam te evomere de ore
meo. Certum est autem, quia quem Deus
evomit, dæmon mox devorat. Nullatenus
enim decet nos tam sublimi gloriosoque
Deo, tepido deservire affectu.

ARTICULUS LVIII

ELUCIDATIO CAPITULI TRICESIMI SECUNDI : ECCE IN JUSTITIA REGNABIT REX.

Quidam exponunt præsens capitulum C
de Ezechia et populo ejus, ac aliis re-
gibus Juda. Quamvis autem expositio ista,
quantum ad aliquid, possit salvari, in mul-
tis tamen probatur deficere. Quod enim
principium hujus capituli de Ezechia ex-
ponatur, quamvis aliquo modo possit de-
fendi, non est tamen verisimile. Primo,
quoniam sancti Prophetæ dum absolute
vaticinantur de rege, intelligunt nomine
Ps. XLIV, 12. regis Messiam, sicut quum David ait : Con-
Ps. LXXI, 2. cupiscet rex decorem tuum, et : Deus, ju-
dicium tuum regi da. De quo et Isaias infe- D
Is. XXXIII, 22. rius asserit, Dominus rex noster; Jeremias
Jer. XXIII, 5. quoque, Regnabit rex et sapiens erit. Ergo
et hoc loco per regem intelligitur Chri-
stus. Secundo, quoniam Ezechias tempore
hujus prophetiæ jam per tempus juste re-
gnavit. Omnia namque quæ in isto libro
dicuntur, ab eo loco, quo scriptum est su-
Is. XIV, 28. pra, In anno quo mortuus est rex Achaz,
regnante Ezechia revelata atque conscri-
pta sunt, secundum Hieronymum. Quid
ergo necesse fuit de Ezechia ista prædice-
re, quæ ad oculum patuerunt ? Porro quod
subjungitur, Non vocabitur ultra is qui vers. 5.
insipiens est, princeps, quidam exponunt
de Achaz. Achaz autem tempore vaticinii
hujus jam mortuus erat, ut dictum est :
non ergo de ipso hæc prædicuntur. Item-
que quod sequitur, Stultus enim fatua lo- vers. 6.
quetur, etc., Lyra exponit de Manasse; et
quod subjungitur, Princeps vero ea quæ vers. 8.
digna sunt principe cogitabit, exponit de
Josia. Sed quum nec ex circumstantia lit-
teræ, nec ex ordine eorum quæ dicuntur,
elici possit, hæc potius dici de Manasse
atque Josia, quam de aliis, videtur expo-
sitio ista inepta. Præterea quod in isto
capitulo dicitur, Non caligabunt oculi vi- vers. 3.
dentium et aures audientium diligenter
auscultabunt, simile est cum eo quod infra
habetur : Tunc aperientur oculi cæcorum, *Is.* XXXV, 5.
et aures surdorum patebunt, etc. Illud au-

Matth. XI, 5; XV, 30. tem pro tempore Christi intelligitur, sicut
Matthæus evangelista testatur : ergo et illud probabiliter ad tempus Christi refertur. Melius itaque consultiusque fuisset, in hoc loco, et in aliis multisque similibus sequi S. Hieronymum, quam Rabbi Salomonem, quem ego aliud non opinor, nisi modernorum ac miserabilium Judæorum seductorem subdolum ac pestiferum. Nec obstat quod in multis tam bene locutus sit, quum multi hæretici in multis bene dixisse inveniantur. Nam et unus præcipuorum hæresiarcharum Pelagius monachus, in multis tam vere ac subtiliter scripsit, quod non erat facile inter libros quosdam ipsius et libros Augustini discernere.

Sequendo ergo B. Hieronymum, de Christo exponendum est præsens capitulum, ut
1 sit sensus : *Ecce in justitia regnabit rex :*
Jer. XXIII, 5. sicut de eo in Jeremia legitur : Suscitabo David germen justum ; et regnabit rex, et sapiens erit, et faciet judicium et justitiam in terra. Unde superius dictum est :
Is. XI, 5. Et erit justitia cingulum lumborum ejus.
Ps. LXXI, 7. Et de ipso ait Scriptura in Psalmo : Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis. Quomodo autem Christus regnaverit inter suos discipulos et in primitiva Ecclesia, et qualiter nunc per fidem et gratiam regnet in cordibus Christianorum, superius plene tractatum est. *Et principes in judicio præerunt.* Isti principes fuerunt sancti Apostoli, quos præfecit Ecclesiis totius mundi, quemadmodum fertur in Psal-
Ps. XLIV, 17. mo : Constitues eos principes super omnem
Ps. XLVI, 10. terram ; et, Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. De quibus
Ps. LXVII, 28. iterum dicitur : Principes Juda duces eorum, principes Zabulon et principes Nephthali. Hi præfuerunt fidelibus quos converterunt, in judicio discretionis et etiam paternæ correctionis.

2 *Et erit vir,* id est fidelis quicumque sub alis Christi et doctrina Apostolorum confugerit atque permanserit, tutus in omni adversitate, *sicut* tutus est ab intemperie aeris, *qui absconditur a vento* in loco
A quieto, *et* qui *celat,* id est abscondit, *se a tempestate ;* eritque *sicut rivi aquarum in siti, et umbra petræ prominentis in terra deserta :* id est, quemadmodum rivi aquarum ab ardore sitis refrigerant sitientem, et sicut umbraculum protegit a solis calore eum qui jacet sub lapide late extento ; sic iste virtute Christi protegetur in tribulatione, et in omni angustia refrigerium
sortietur. *Non caligabunt oculi videntium,* 3
id est, corda discipulorum Christi non privabuntur luce scientiæ. Unde in Marco ait
B ad eos : Vobis datum est nosse mysterium *Marc.* IV, 11, 12.
regni Dei, illis vero qui foris sunt, omnia in parabolis fiunt, ut videntes non videant, et audientes non intelligant. *Et aures audientium diligenter auscultabunt :* quia non solum discipuli, sed alii quoque quamplurimi cum magna diligentia adverterunt Christi prædicationes, et ejus doctrinam avide receperunt, secundum quod scri-
ptum est : Oculi omnium in synagoga erant *Luc.* IV, 20.
intendentes in eum. *Et cor stultorum,* vi- 4
delicet litteralium Judæorum, seu genti-
C lium qui idola coluerunt (quod est summa stultitia), *intelliget scientiam,* id est spiritualem Christi doctrinam, præsertim post
Spiritus Sancti missionem, quando multa *Act.* II, 41; IV, 4.
millia Judæorum et innumerabilia millia paganorum conversa sunt, et Spiritum Sanctum receperunt. *Et lingua balborum velociter loquetur et plane :* id est, qui olim tardi et impotentes fuerunt ad divina præconia sanctaque verba, Spiritu Christi recepto proni erunt ac fervidi ad laudes divinas ac verba salubria. Quemadmodum
D autem Christus quosdam corporaliter mutos fecit loquentes, sic forsan quosdam balbutientes reddidit prompte loquentes.
Non vocabitur ultra is qui insipiens est, 5
princeps. In primitiva enim Ecclesia indocti non admittebantur ad regimen animarum, nec imprudentes efficiebantur aliorum pastores, et multo minus dolosi et vitiosi præficiebantur fidelibus. Propter quod subjungitur : *neque fraudulentus appellabitur major.* Imo si tales constituti fuerint principes, non reputabit eos Eccle-

* alias *nos* *datur super vos* spiritus de excelso*, id
est, quousque recipiatis Spiritum Sanctum.
Multis quippe temporibus ante Christi adventum,
erat Judæa sub potestate infidelium
regum : quod duravit usque ad tempus
quo Christus post suam ascensionem
misit electis Judæis Spiritum Sanctum in
signo visibili. Expulsis quoque Judæis a
propria terra per Romanos, habitaverunt
in ea homines gentiles et feri : sicque pascua
gregum facta sunt gaudium onagrorum,
donec prædestinatis Judæis ad fidem
conversis, et Spiritus Sancti gratiam recipientibus,
cœperunt Christiani terram promissionis
inhabitare.

Et erit desertum in Charmel, id est,
populus gentilis perducetur ad gratiam,
quam olim habuerunt Judæi; *et Charmel
in saltum reputabitur*, id est, populus
Judæorum ad infructuosam paupertatem
gentilium cadet. Nam, ut ait Apostolus ad
Rom. XI, 17-24. Romanos, excisi sunt rami, et alieni inserti
sunt. Quemadmodum enim ante Christi
adventum gentilitas spiritualibus bonis
caruit, quibus Judæi abundaverunt ; sic
I *Cor.* I, 5. postmodum gentiles in Christo divites facti
sunt, et Judæi penitus depauperati, om-
Is. XXIX, 17. nem gratiam amittendo. Hæc verba supra
16 scripta sunt, et plenius explanata. *Et habitabit
in solitudine*, id est in cordibus
gentilium, qui ante fuerunt sine Deo, et
jam desertum vocati sunt, *judicium* : quoniam
ipsi post conversionem suam ad fidem,
judicium discretionis dilexerunt, se
ipsos veraciter judicaverunt, et actum justitiæ
perfecerunt; *et justitia in Charmel
sedebit*, id est, in fidelibus requiescet, qui
ex deserto in Charmel conversi sunt, sicut
nunc dictum est. Tantum vult dicere, quod
judicium et justitia erunt in Ecclesia, quæ
Ps. CXVIII, 121. dicere potest : Feci judicium et justitiam.
17 *Et erit opus justitiæ, pax* : id est, tranquillitas
mentis consequetur actum justitiæ,
et erit effectus seu opus justitiæ, pax
interna. Proprie tamen pax est effectus
caritatis, quæ facit concordiam, unionem
et pacem, quemadmodum scriptum est :
Ibid. 165. Pax multa diligentibus legem tuam. Dici-
A tur vero pax effectus justitiæ, in quantum
justitia disponit ad pacem, et removet impedimenta
ipsius. *Et cultus justitiæ*, erit
silentium, id est quieta vacatio Dei, separatio
cordis a tumultu, et refrenatio oris a
verbis inanibus. Hoc videmus in claustralibus
præcipue adimpleri, qui in observatione
silentii cultum justitiæ statuunt, et
fractionem silentii, grandem justitiæ prævaricationem
existimant. *Et securitas usque
in sempiternum*. Securitas namque et
libertas Ecclesiæ, quæ nil timet nisi Deum,
B in præsenti vita inchoatur, et in futuro
perficitur, sicut et caritas, nec unquam
corrumpitur. *Et sedebit populus meus in* 18
pulchritudine pacis : id est, Ecclesia nunc
quidem in pace Christi, quæ omnem sensum *Philipp.* IV, 7.
exsuperat, requiescit, quemadmodum
angeli Christo nato cecinerunt, dicentes :
Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. *Luc.* II, 14.
Et Christus apud Joannem dixit :
Pacem relinquo vobis, pacem meam do *Joann.* XIV, 27.
vobis. Sedebit quoque *et in tabernaculis
fiduciæ*, id est in locis tutis, in con-
C gregationibus sanctis, in Ecclesiæ domibus,
dicens cum Propheta : Fiducialiter *Is.* XII, 2.
agam, et non timebo; *et in requie opulenta*,
id est in spiritualium divitiarum
possessione quieta, quemadmodum ad Corinthios
scribit Apostolus : Gratias ago I *Cor.* I, 4, 5, 7.
Deo meo per Jesum Christum, quoniam in
omnibus divites facti estis in eo, in omni
verbo et in omni scientia, ita ut nihil
desit vobis in ulla gratia. Hæc opulentia
quieta atque dulcissima, maxime fuit in
sanctis Apostolis, qui primitias Spiritus *Rom.* VIII, 23.
D receperunt. Denique ista pulchritudo pacis,
et sessio in tabernaculis fiduciæ (de
quibus Psalmista recitat, Vox exsultationis *Ps.* CXVII, 15.
et salutis in tabernaculis justorum) opulentaque
requies, multo copiosius erunt
in populo Dei, quum ad patriam pervenerint,
quam in isto exsilio.

Quum ergo ista fuerint in primitiva Ecclesia
adimpleta, tunc *Grando autem*, id 19
est tempestas sive exercitus Romanorum,
per modum grandinis multus, fortis et impetuosus,
erit *in descensione saltus*, id est,

super infructuosam incredulamque Judæ- A
am deveniet, *et humilitate humiliabitur*
civitas, id est, Jerusalem funditus subver-
tetur et corruet.
Quum igitur tanta sit gratia in Christum
20 credentium, *Beati qui seminatis super om-*
nes aquas, id est, beati estis, vos Apostoli
prædicatoresque Christi, qui verbum Evan-
Luc. VIII, 11. gelii, quod est semen Dei, omnibus popu-
lis, linguis ac tribubus prædicatis. De his
Eccle. XI, 1. aquis et Salomon loquitur : Mitte panem
tuum super transeuntes aquas. *Immitten-*
tes pedem bovis et asini, id est, ad sinum B
Ecclesiæ pertrahentes populum Judæorum
electum, qui propter patres et propter cul-
tum ac legem unius veri Dei, significatur
per bovem, qui est animal mundum ; et
populum gentilem, qui propter idolola-
triam, designatur per asinum.

Expositio moralis. DENIQUE quædam eorum quæ dicta sunt,
moraliter exponi possunt de omnibus, sic-
6 ut quum ait : *Stultus fatua loquetur :* quia
Matth. XII, 34. ex abundantia cordis os loquitur. Quocon-
Job I, 22. tra de Job dicitur : Non peccavit labiis C
suis, nec stultum quid contra Deum locu-
tus est. Et Paulus Timotheum exhortans :
I *Tim.* IV, 7. Ineptas, inquit, et aniles fabulas devita.
Et cor ejus faciet iniquitatem : quemad-
Prov. XXVII, 21. modum in Proverbiis legitur : Cor iniqui
exquiret mala. Et Christus in Evangelio :
Matth. XV, 19. De corde, ait, procedunt furta, homicidia,
adulteria. *Ut perficiat simulationem :* quæ
est duplex iniquitas. *Et loquatur ad Do-*
minum fraudulenter. Tales sunt hæretici,
qui verbis magnificis Deum honorare se
simulant, quatenus simplices sibi alliciant, D
et pro Deo zelari putentur ; omnes quoque
Tit. I, 16. qui dicunt se nosse Deum, factis autem
Luc. VI, 46. negant ; qui dicunt, Domine, Domine, et
non faciunt quæ præcepit Dominus ; qui
Malach. I, 6. Deum nominant patrem ac Dominum, et
eum non amant ac metuunt. Sed quem
fallunt miseri, nisi se ipsos ? Hi vacuam
faciunt animam esurientis, quem spiritua-
libus alimoniis privant.
7 *Fraudulenti vasa,* id est ministri, sen-
sus, et corda dolosi, *pessima sunt.* Unde
in Malachia habetur, Maledictus dolosus ; *Malach.* I, 14.
et in Psalmo, Virum sanguinum et dolo- *Ps.* V, 7.
sum abominabitur Dominus. Propterea Ec-
clesiasticus præcipit : Ante omnia opera *Eccli.*
verbum verax præcedat te : qui enim so- XXXVII, 20, 23, 24.
phistice loquitur, odibilis est ; in omni re
defraudabitur. Non est illi data gratia a
Domino : omni enim sapientia defraudatus
est. Ecce quam impiissimum vitium, et
summæ veritati vehementer contrarium,
quæ in Proverbiis testatur : Os bilingue *Prov.* VIII, 13.
detestor. Ideo Paulus ad nostram informa-
tionem de se ipso fatetur : Neque aliquan- I *Thess.* II, 5.
do in sermone adulationis fuimus. Et per
Jacobum ait sermo divinus : Purificate *Jacob.* IV, 8.
corda, duplices animo. Iste fraudulentus
cogitationes concinnat *ad perdendos mi-*
tes, ad fallendum justos et simplices, *in*
sermone mendacii, quum loqueretur pau-
per spiritu *judicium,* de quo scriptum
est : Justum judicium judicate ; et item, *Joann.* VII, 24.
Beati qui custodiunt judicium. *Princeps* *Ps.* CV, 3.
vero, id est bonus prælatus verusque re- 8
ctor, *ea quæ digna sunt principe cogita-*
bit : id est, cogitationes viriles, prudentes,
salubres habebit, considerans semper ut
juste ac fructuose populum Dei gubernet ;
nec vacabit scurrilitatibus, deliciis, phan-
tasiisque vanis. *Et ipse super duces stabit,*
id est, vicarios suos reget, imo et impiis
ducibus prævalebit.
Mulieres opulentæ, id est, homines mol- 9
les, effeminati ac divites, *surgite* a vi-
tiis carnis, *et audite. Post dies enim et* 10
annum, id est post tempus a Deo præordi-
natum, *et vos conturbabimini,* id est, gra-
vibus pœnis, terroribus, et tandem æter-
nis suppliciis afficiemini. *Consummata est*
enim vindemia, id est, ecclesia malignan-
tium exterminata est ; *collectio ultra non*
erit, id est, fructum non afferent, quum
impletum fuerit illud Psalmistæ : Erube- *Ps.* LXXXII, 18.
scant et conturbentur in sæculum sæculi ;
et confundantur et pereant.
Super humum populi mei, id est super 13
Ecclesiam, *spinæ et vepres ascendent,* id
est tribulationes et tentationes multipli-
ces : quia per multas tribulationes oportet *Act.* XIV, 21.

nos intrare regnum cœlorum; *quanto ma-*
gis super omnes domos gaudii, etc., id est
super impios, perversos, extraneos atque
Prov. xi, 31. hæreticos? Unde in Proverbiis dicitur : Si
justus in terra recipit : quanto magis im-
pius et peccator? Et Petrus in prima sua
I *Petr.* iv, 17. Canonica : Si primo a nobis : quis finis
eorum qui non credunt? Per Jeremiam
Jer. xxv, 29. quoque Dominus : Ecce (inquit) civitatem,
in qua invocatum est nomen meum, ego
incipio affligere : et vos eritis immunes?
14 *Domus enim*, id est Ecclesia, *dimissa est* :
quoniam Christus permittit ad tempus Ec-
clesiam suam affligi, ut in hac vita pur-
getur, vel præmia copiosiora mereatur. *Te-*
nebræ et palpatio, id est excæcatio magna
et error præcipuus, *factæ sunt super spe-*
luncas, id est corda perversa, quæ sunt
vitiorum latibula. *Gaudium onagrorum,*
pascua gregum, id est, tyranni et repro-
bi pios electosque devorant, eorum bo-
na consumunt, et sanguinem bibunt. De
quibus apud Michæam Dominus contesta-
Mich. iii, 3. tur : Qui comederunt carnem populi mei,
et pellem eorum desuper excoriaverunt.
Donec effundatur super vos spiritus de 15
excelso : id est, tamdiu patiemini ista,
o electi, donec gratia Dei vos liberet, et
Spiritus Dei in perfectam libertatem vos
transferat.
Grando autem in descensione saltus, id 19
est, ira seu ultio Dei reprobos ac tempo-
raliter floridos devastabit, *et humilitate*
humiliabitur civitas, id est, congregatio
impiorum, qui in malo concordant, dam-
nabitur.
Beati qui seminatis, id est, opera mi- 20
sericordiæ funditis, *super omnes aquas*, id
est populos plurimos. Aquæ enim multæ, *Apoc.* xvii, 1, 15.
populi multi sunt, ut habetur in Apocaly-
psi. Unde in Osee scriptum est : Seminate *Osee* x, 12.
in justitia, et metite in ore misericordiæ.
Apostolus quoque : Qui seminat in bene- II *Cor.* ix, 6.
dictionibus, de benedictionibus et metet.
Immittentes pedem bovis et asini, id est,
omnibus bene agentes, et sine personarum
acceptione omnes misericorditer comple-
ctentes.

ARTICULUS LIX

EXPOSITIO CAPITULI TRICESIMI TERTII : VÆ QUI PRÆDARIS.

MULTI expositores catholici exponunt præsens capitulum de Judæis et rege Assyriorum pro tempore Ezechiæ; verumtamen S. Hieronymus longe aliter exponit, videlicet de electis Judæis pro tempore Christi, et de persecutoribus eorumdem. Nec mirum si Hieronymus ita exponat, quum et quidam Judæorum moderni doctores, exponant hæc omnia pro tempore Messiæ, quem præstolantur futurum. Dicit autem Hieronymus circa hunc locum : Hebræi, omni virtute nitentes Christi Apostolorumque ejus sacramenta subvertere, ista exponunt contra Sennacherib; nos autem ex persona Apostolorum omniumque credentium, hæc dicta convincimus. Videtur præterea expositio Hieronymi aptior. Sic enim præsens capitulum ad præcedentia aptissime continuatur, quia in fine præcedentis capituli de Apostolis dictum est,
Beati qui seminatis super omnes aquas; *Is.* xxxii, 20.
et paulo ante ad planctum invitati sunt *Ibid.* 12.
infideles Judæi, qui persequebantur primitivam Ecclesiam.

Unde jam vastatores ac illusores Apostolorum seu primitivæ Ecclesiæ, imo univer-
sorum fidelium, Isaias affatur, et ait : *Væ*, 1
id est, pœna æterna tibi debetur, *qui prædaris*, id est, bona fidelium rapis. Hoc fecit infidelis Synagoga veris Judæis, id

est discipulis Christi, quibus ad Hebræos A
Hebr. x, 34. Paulus scripsit : Rapinam bonorum ve-
strorum cum gaudio suscepistis. *Nonne et*
ipse prædaberis? quasi dicat, Imo : quo-
niam infideles Judæi a Romanis prædati
sunt, et facti sunt dæmonum prædæ, at-
que privati felicitate æterna. *Et qui sper-*
nis : id est, væ tibi, popule infidelis, qui
Act. II, 13. Christi contemnis Apostolos, dicens : Ecce
musto pleni sunt isti. Potest quoque re-
ferri ad omnes persecutores Ecclesiæ seu
justorum. *Nonne et ipse sperneris?* Imo
sperneris : quoniam Deo et hominibus odi- B
biles facti sunt Judæi propter iniquitatem
in Christum ejusque ministros commis-
sam. Ideo subjungitur : *Quum consumma-*
veris deprædationem, id est, quum Christi
discipulos multo tempore fueris persecu-
tus ac spolians, et eos de terra tua expule-
ris, *deprædaberis* a Romanis : quod factum
est quadragesimo secundo anno post Do-
Luc. XIX, 43, 44. mini passionem, quemadmodum Christus
prædixit. *Quum fatigatus desieris contem-*
nere Christum et famulos ejus, *contemneris*
in præsenti sæculo, et in die novissimo. C
Deinde in persona Apostolorum et alio-
2 rum credentium dicitur : *Domine, miserere*
nostri, te enim exspectavimus, id est, tu-
um auxilium in omnibus desideravimus;
esto brachium nostrum, id est fortitudo
nos roborans, *in mane,* id est cito, et tem-
pore prosperitatis, ne prosperis erigamur;
vel, In mane, id est in exordio nascentis
Ecclesiæ. Esto quoque *et salus nostra,* id
est salvator liberatorque noster, *in tem-*
pore tribulationis, dum a Judæis aut gen-
tibus persecutionem sustinemus. Hoc ora- D
vit primitiva Ecclesia in Actibus, dicens :
Act. IV, 29. Et nunc, Domine, respice in minas eorum,
et da servis tuis cum omni fiducia loqui
verbum tuum.
3 *A voce angeli fugerunt populi :* id est,
angelorum subsidio dejecti et victi sunt
adversarii Ecclesiæ, scilicet infideles Ju-
dæi. Vel, A voce angeli, id est ex annun-
tiatione nuntii denuntiantis adventum Ro-
manorum, fugerunt populi Judæorum ex
propriis locis ad Jerusalem. Sæpe enim in

hoc libro per angelum intelligitur nun-
tius. *Et ab exaltatione tua,* id est a subli-
mi et magnifica operatione tua, per quam
tua majestas hominibus innotescit, *disper-*
sæ sunt gentes, id est tyranni Ecclesiam
persequentes, ceterique gentiles, qui om-
nes divino auxilio succubuerunt, ac per-
ierunt. Et impletum est in Ecclesia Chri-
sti, quod ei in Michæa promissum est :
Exaltabitur manus tua super hostes tuos, et Mich. v, 9.
omnes inimici tui interibunt. Hoc nempe
et Christus prædixit discipulis : Dabo vo- Luc. XXI, 15.
bis os et sapientiam, cui non poterunt re-
sistere et contradicere omnes adversarii
vestri. *Et congregabuntur spolia vestra,* 4
o Judæi, ab exercitu Romanorum, tempo-
re Titi, *sicut colligitur bruchus,* id est cito
atque faciliter, *velut quum fossæ plenæ*
fuerint de eo. Quum enim fuerit fovea
brucho impleta, copiose et facillime bru-
chus colligitur : sic Romani omnia bona
Judæorum diripuerunt. Potest etiam acci-
pi de gentilibus, a christianis principibus
superatis ac spoliatis.
Magnificatus est Dominus, id est, Chri- 5
stus potentiam suam ostendit, *quoniam*
habitavit in excelso, id est, in summo cœ-
lo ad dexteram Patris consedit, et ideo Marc. XVI, 19.
se omnium Dominum declaravit, faciendo
mirabilia magna per Apostolos, et adver-
sarios Ecclesiæ deprimendo. Unde post
passionem dixit : Data est mihi omnis po- Matth. XXVIII, 18.
testas in cœlo et in terra. *Implevit Sion,*
id est Ecclesiam, quæ in præcedenti ca-
pitulo dicta est desertum et Charmel : de Is. XXXII, 15.
qua fertur in Psalmo, Diligit Dominus por- Ps. LXXXVI, 2.
tas Sion super omnia tabernacula Jacob ;
et ad Hebræos, Accessistis ad montem Si- Hebr. XII, 22, 23.
on, et Ecclesiam primitivorum. Hanc Chri-
stus implevit *judicio et justitia,* dando
fidelibus gratiam veraciter judicandi, dis-
cernendi, seu corrigendi se ipsos et alios
sibi commissos, gratiam quoque juste vi-
vendi. Unde in Joanne habetur : Gratia et Joann. I, 17.
veritas per Jesum Christum facta est. Et
Apostolus ait : Benedictus Deus, qui bene- Ephes. I, 3.
dixit nos omni benedictione in cœlestibus
in Christo Jesu.

6 *Et erit fides in temporibus suis* : id est, tempore Christi fides augebitur, imo per ejus Apostolos omnis orbis fide Christi imbutus est. *Divitiæ salutis*, id est bona et
* æternæ ornamenta veræ atque internæ* beatitudinis, sunt *sapientia*, id est cognitio divinorum, *et scientia*, id est notitia rerum creatarum. Ipsa namque beatitudo in Dei visione consistit, secundum quod Christus
Joann. xvii, 3. ait : Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum. Hujus autem beatitudinis ornamenta sunt, cognitio cœlestium et inferiorum. Si autem per divitias salutis intelligamus ipsam salutem seu beatitudinem, ex sua ratione perfectam ac divitem, tunc sapientia, id est actualis contemplatio sapientiæ qua Deus cognoscitur, est essentialiter salus : quam scientia ornat, quia in cognitione rerum creatarum ponitur præmium accidentale. *Timor Domini ipse est thesaurus ejus*. Thesaurus interdum vocatur repositorium, in quo divitiæ continentur; interdum vero thesaurus pro divitiis sumitur : et utroque modo timor
Ps. xviii, 10. Domini filialis, castus et sanctus, qui permanet in sæculum sæculi, est thesaurus salutis. Per timorem enim salus conservatur,
Eccli. i, 27. quoniam timor Domini expellit peccatum, quod solum aufert salutem. Timor etiam in tantum ornat perficitque salutem et sa-
Job xxviii, 28. pientiam, ut in libro Job dicatur, Ecce timor Domini ipsa est sapientia ; et in Ec-
Eccli. xxv, 15. clesiastico, Beatus cui datum est habere
Ps. xxxiii, 10. timorem Dei ; itemque in Psalmo, Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum. Quod autem timor Domini sit thesaurus salutem custodiens, maxime constat ex eo quod scriptum
Eccli. xxvii, 4. est in Ecclesiastico : Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua. Ideo quum Psalmista dixis-
Ps. cxi, 1. set, Beatus vir qui timet Dominum, post
Ibid. 3. pauca adjecit, Gloria et divitiæ in domo ejus, hoc est in corde ejus, per gloriam intelligens salutem, per divitias, sapientiam atque scientiam.

7 *Ecce videntes clamabunt foris, angeli pacis amare flebunt*. Sensus est : Post- A quam Christus verus Deus impleverit Sion, hoc est Ecclesiam ex gentibus pro majori parte collectam, judicio et justitia, fueritque fides ejus ubique prædicata, et Ecclesia spiritualibus divitiis salutis ornata ; tunc angeli sancti, qui erant custodes Judæorum, vel sancti Apostoli, qui missi erant evangelizare urbi Jerusalem pacem veram et redemptionem perfectam, videntes Judæorum excæcationem, templi et urbis destructionem, ex caritate vehementer dolebunt, clamabuntque foris, videlicet de- B serentes Judæam propter ipsius obstinationem. Quum enim Christus civitatem is- Luc. xix, 41.
tam defleverit, certum est quod Apostoli quoque errori ejus compassi sint : sicut et Paulus asserit sibi inesse dolorem conti- Rom. ix, 2, 3.
nuum pro fratribus suis Judæis. Porro angeli, qui ex Dei fruitione beati sunt, non nisi metaphorice plorare dicuntur : quemadmodum in Genesi de Deo narratur, quod tactus dolore cordis intrinsecus, dixerit, Gen. vi, 6, 7.
Delebo hominem quem creavi. Dicuntur itaque angeli condolere errantibus, pro- C pter similitudinem operis : quoniam, quantum in se est, operantur ad eorum correctionem.

Causa autem fletus angelorum pacis subjungitur. *Dissipatæ*, id est destructæ, *sunt* 8
viæ terræ Judæorum ab exercitu Romanorum, *cessavit transiens per semitam* : omnes enim Judæos occiderunt aut expulerunt Romani. Huic simile est, quod in Threnis asserit Jeremias : Viæ Sion lugent, Thren. i, 4.
eo quod non sit qui veniat ad solennitates. *Irritum factum est pactum* quod Deus D pepigit cum Abraham, Isaac et Jacob, qui- Gen. xiii, 15; xxvi, 4; xxviii, 13.
bus promisit quod daret semini eorum terram promissionis in possessionem æternam. Hoc itaque fœdus confractum est propter excessus Judæorum. *Projecit*, id est, destrui permisit, *civitates* Judææ; *non reputavit homines*, id est infideles Judæos, sicut in Osee testatur : Exosos habui eos Osee ix, 15.
propter malitias adinventionum ipsorum ; de domo mea ejiciam eos ; non addam ut diligam eos. Pervenit enim, secundum Apo- I Thess. ii, 16.
stolum, super eos ira Dei usque in finem.

9 *Luxit et elanguit terra :* hoc est, habita- A
tores Judææ planxerunt et infirmati sunt;
confusus est Libanus, et obsorduit : id
est, templum (de quo in Zacharia scriptum
Zach. XI, 1. est : Aperi, Libane, portas tuas, et devoret
ignis cedros tuas) impletum est confusio-
ne, atque privatum cantu lætitiæ. Vel per
Libanum designatur Jerusalem, de qua
Ezech. XVII, 3, juxta LXX. ait Ezechiel : Aquila alarum magnarum,
quæ habet ductum intrandi in Libanum.
Ibid. 12. Quod mox exponens : Quum venerit, in-
quit, Nabuchodonosor in Jerusalem. Unde
patescit, quod per aquilam regem Babylo- B
nis, per Libanum vero Jerusalem expri-
mat. *Et factus est Saron sicut desertum,
et concussa est Basan et Carmelus.* Saron
est regio juxta Joppen; Basan vero est re-
gio trans Jordanem; Carmelus autem mons
fertilis erat. Est igitur sensus, quod lo-
ca ista Judææ, quæ olim uberrima erant,
vastata sunt : per quod insinuatur, quod
omnis opulentia Judæorum in miseriam
verteretur.
10 *Nunc consurgam, dicit Dominus :* id
est, non diutius sustinebo malitiam ve- C
Is. LXIII, 4. stram, o Judæi, esse inultam : dies enim
ultionis in corde meo, annus retributionis
meæ venit. *Nunc exaltabor,* id est, justus
atque omnipotens apparebo, vos destru-
endo; *nunc sublevabor* in gentium conver-
Ps. XLV, 11. sione : sicut in Psalmo loquitur, Exaltabor
11 in gentibus, et exaltabor in terra. *Concipi-
etis ardorem,* id est, cogitatio vestra, o in-
fideles Judæi, merebitur ut igni tradami-
ni; *parietis stipulam,* id est, opus vestrum
ex impia cogitatione procedens, merebitur
ut velut stipula ab igne consumamini. Con- D
ceptus ergo et partus vester, ignis tormen-
tum merebitur. Et potest per ignem quæ-
libet gravis afflictio designari. *Spiritus
vester ut ignis vorabit vos,* id est, voluntas
seu anima vestra faciet vos pœnæ et mor-
12 ti obnoxios; *et erunt populi* Judæorum a
Romanis interfectorum, *quasi de incendio
cinis,* id est similis cineri post incendium
remanenti : quoniam sicut ignis comburit
* non remanet materiam, de qua remanet* nisi favilla et
cinis, sic gladius Romanorum consumpsit

Judæos, quoniam sola cadavera permanse-
runt. *Spinæ congregatæ,* hoc est crudeles
et infructuosi Judæi, qui verbis et ictibus
Christum ejusque discipulos pupugerunt,
igni comburentur, hoc est, gravissima per-
secutione atque incendio Romanorum con-
sumentur, et ultra hoc, igne inferni cru-
ciabuntur.

Quoniam ergo ista, quæ dicta sunt de
operibus Dei circa Ecclesiæ conservatio-
nem, et Judæorum destructionem, valde
magnifica atque notabilia sunt, ideo Do-
minus omnes homines invitat ad conside-
rationem operum horum, dum subjungi-
tur : *Audite, qui longe estis,* id est, procul 13
a Judæa habitatis, vel adhuc multum a
Deo distatis propter infidelitatem vestram
et vitia, *quæ fecerim,* dicit Dominus, quæ
nunc scripta sunt, et scribentur. *Et cogno-
scite, vicini,* id est circa Judæam habitan-
tes, seu Deo per fidem gratiamque uniti,
fortitudinem meam, id est potentem effe-
ctum meum, in isto capitulo recitatum :
imo divinam potentiam in suo effectu
perpendite. *Conterriti sunt in Sion,* id est 14
in Jerusalem, *peccatores,* id est infideles
Judæi; *possedit timor* hypocritas,* id est * tremor
Pharisæos ac Scribas, quibus Dominus in
Evangelio loquitur : Væ vobis, Scribæ et Matth. XXIII, 13 et seq.
Pharisæi hypocritæ. Isti vehementer con-
territi sunt post Christi resurrectionem,
quando viderunt Apostolos in nomine Je- Act. II, 6-8.
su omnium linguis loqui, omnem Scriptu-
ram agnoscere, atque miracula maxima
facere. Unde scriptum est in Actibus : Mul- Ibid. 43.
ta signa et prodigia fiebant per Apostolos
in Jerusalem, et metus magnus erat in uni-
versis. Et iterum Lucas scribit : Omnes Ibid. II, 44; V, 13; II, 47.
qui credebant, erant pariter, et nemo alio-
rum audebat se conjungere illis, sed bea-
tificabat eos populus, habebantque gra-
tiam ad omnem plebem.

*Quis poterit habitare de vobis cum igne
devorante?* hoc est, quis vestrum, o Ju-
dæi, veraciter habitabit per fidem et ope-
rationem cum Deo seu Christo Dei Unige-
nito? de quo ad Hebræos scribitur, Etenim Hebr. XII, 29.
Deus noster ignis consumens est; de quo

Ps. v, 6. et Psalmista, Neque habitabit juxta te ma- A
lignus. *Aut quis habitabit ex vobis cum
ardoribus sempiternis*, id est cum inces-
santibus caritatis fervoribus, vel potius
cum angelis sanctis? qui sunt ardores per-
petui, juxta illud quod ad Deum ait Psal-
Ps. ciii, 4. mographus : Qui facis angelos tuos spiri-
tus, et ministros tuos ignem urentem. Unde
et Seraphim specialiter incendentes seu
calefacientes, propter excessivum divini
amoris calorem, vocantur, quemadmodum
excellentissimus ille theologorum prin-
ceps, deiformis Dionysius docet.

15 Huic quæstioni respondet Propheta : *Qui
ambulat in justitiis*, id est, qui divina
mandata custodit, *et loquitur veritatem*,
id est sanam doctrinam, vitans omne men-
Zach. viii, 19. dacium, sicut in Zacharia jubetur : Ve-
ritatem tantum et pacem diligite. *Qui
projicit avaritiam*, id est, cupiditatem
contemnit, quæ *ex calumnia* oritur, vel
calumniam generat : quia cum damno uni-
us, pecuniæ alteri congregantur. Projicit
ergo avaritiam ex calumnia, id est, avari-
tiam spernit, ne alicui calumniam faciat.
Matth. xix, 24. Unde et Christus in Evangelio : Possibilius
est camelum per foramen acus transire,
quam divitem (id est divitiarum inordina-
tum amatorem, puta avarum) intrare in
regnum cœlorum. *Et excutit manus suas*
corporales ac spirituales, videlicet organa
corporis, et desideria cordis, *ab omni mu-
nere*, id est a munere linguæ, a munere
manus, a munere officii aut obsequii, id
est ab adulatore, a divitiis, a famulatu in-
Deut. xvi, 19. ordinato. Unde et Moyses : Non accipies,
inquit, munera, quæ excæcant oculos sa-
pientium, et pervertunt verba justorum.
*Qui obturat aures suas ne audiat sangui-
nem*, id est verba iniqua et vitia. Unde
Ps. l, 16. scriptum est : Libera me de sanguinibus.
Vel, Ne audiat sanguinem, id est sermo-
nem de injusta sanguinis effusione tra-
ctantem. Claudendæ autem sunt aures cor-
porales, vel capitis aversione vel digito, a
loquente maligna, ut erubescat, dummodo
opportune fieri possit. Si autem hoc fieri
nequeat, omnino claudendæ sunt aures in-
teriores, ne præbeatur sermoni maligno
consensus. Unde in Ecclesiastico habetur :
Sepi aurem tuam spinis, et noli audire Eccli. xxviii, 28.
linguam nequam, et ori tuo fac ostia, et
seras auribus tuis. Hæc obturatio valde
perutilis est, quia, ut Ecclesiastes dicit,
Per tristitiam vultus, corrigitur animus Eccle. vii, 4.
delinquentis. *Et claudit oculos suos ne vi-
deat malum*, id est, a vanitatibus sæculi
se avertit, et oculos suos exteriores ac in-
teriores a vano adspectu et consideratione
inutili, ab intentione perversa refrenat :
B orans cum Psalmista, Averte oculos meos Ps. cxviii, 37.
ne videant vanitatem ; implereque sata-
gens illud Ezechielis, Unusquisque offen- Ezech. xx, 7.
siones oculorum suorum abjiciat, dicit Do-
minus. Unde Job protestatur : Pepigi fœdus Job xxxi, 1.
cum oculis meis, ne cogitarem quidem de
virgine. Christus quoque in Evangelio : Si Matth. xviii, 9.
oculus tuus scandalizat te, erue eum et
projice abs te. Qui enim viderit mulierem Ibid. v, 28.
ad concupiscendam eam, jam mœchatus
est eam in corde suo. Sed nec aliorum de-
fectus observare debemus, quoniam scri-
C ptum est : Qui observator est malorum, Prov. xi, 27.
opprimetur ab eis. Quid vides festucam in Matth. vii, 3.
oculo fratris tui, trabem autem in oculo
tuo non vides?

Iste in excelsis habitabit, id est in con- 16
templatione cœlestium, in apice perfectio-
num, in regno cœlorum. *Munimenta sa-
xorum*, id est muri cœlestis Jerusalem,
exempla atque suffragia electorum, qui
sunt lapides vivi, ex quibus, secundum Zach. ix, 16; Ephes. ii, 19-22; I Petr. ii, 5.
Zachariam et Paulum, ædificatur Ecclesia,
sunt *sublimitas ejus*, id est alta habitatio
D seu fortis protectio ejus. *Panis*, id est spi-
ritualis refectio, utpote panis vitæ et in- Eccli. xv, 3.
tellectus, Sacramentum corporis Christi,
panis lacrimarum, et panis quotidianus, *ei* Ps. lxxix, 6. Luc. xi, 3.
datus est : aliter enim non posset tantam
justitiam exercere. Unde ait Scriptura : Ci- Eccli. xv, 3.
babit illum pane vitæ et intellectus. *Aquæ
ejus*, videlicet aquæ sapientiæ salutaris, Ibidem.
de quibus infra habetur, Omnes sitientes, Is. lv, 1.
venite ad aquas, *fideles sunt*, id est salu-
bres. Propter quod ait Salvator : Qui bibe- Joann. iv, 13, 14.
rit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet

in æternum; sed fiet in eo fons aquæ sa- A
lientis in vitam æternam. Unde superius
Is. XII, 3. dictum est : Haurietis aquas in gaudio de
fontibus Salvatoris. Potest quoque intel-
ligi de aqua Baptismatis.
17 *Regem*, id est Christum : qui Joannis
Joann. XVIII, 37. octavo decimo ait, Rex sum ego; qui etiam
Matthæi vicesimo quinto de se ipso locu-
Matth. XXV, 34. tus est, Tunc dicet rex his qui a dextris
ejus erunt; *in decore suo*, id est in gloria
Dei Patris, in majestate divina, in lumine
patriæ, *videbunt oculi ejus*. Oculi enim ex-
teriores, post diem judicii videbunt Chri- B
stum secundum humanitatem; oculi ve-
ro mentales videbunt eum quantum ad
utramque naturam. Propterea ait Psalmi-
Ps. CXXXIX, 14. sta : Justi confitebuntur nomini tuo, et
habitabunt recti cum vultu tuo. Denique,
Matth. V, 8. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum
videbunt. *Cernent terram de longe* : id est,
terram viventium, patriam Beatorum ad-
spicient atque optabunt, de hac valle la-
crimarum illam salutantes, atque ad eam
Hebr. XIII, 14. suspirantes, scientes se hic non habere
manentem civitatem, quemadmodum de C
antiquis Sanctis ait Apostolus ad Hebræ-
Ibid. XI, 13. os : Juxta fidem defuncti sunt omnes isti,
non acceptis repromissionibus, sed a lon-
ge eas adspicientes et salutantes, et con-
fitentes quia peregrini et hospites sunt
super terram.
18 *Cor tuum*, o plebs fidelis, *meditabitur*
timorem, id est causas timoris, ita quod
ea considerabis de Deo et ejus judiciis,
quæ sanctum ac reverentialem timorem
menti incutiunt : quomodo scilicet Deus
populum Judæorum, olim tam electum, D
peculiarem ac doctum, reliquit, et loco eo-
rum gentiles substituit. Hæc enim contem-
plans, cum Apostolo ad Romanos exclama-
Rom. XI, 33. bis : O altitudo divitiarum sapientiæ et
scientiæ Dei ! Quam incomprehensibilia
sunt judicia ejus ! Unde admirando nunc
subjungitur : *Ubi est litteratus? ubi legis*
verba ponderans? ubi doctor parvulorum?
id est, ubi sunt jam Scribæ et Pharisæi in
lege gloriantes, et verba, non spiritualia
mysteria, legis tractantes? qui simplicita-
tem credentium in Christum irridentes,
dixerunt : Numquid aliquis ex principibus Joann. VII, 48, 49.
credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed
turba ista quæ nescit legem, maledicti
sunt. En ipsi excæcati et reprobi facti sunt,
et idiotæ ac illitterati primitias Spiritus Rom. VIII, 23.
Sancti receperunt.
Denique ad Ecclesiam dicitur : *Popu-* 19
lum imprudentem non videbis, id est po-
pulum Judæorum et Pharisæorum : qui
vere imprudentes sunt, quoniam fide ca-
rentes, nulla salutari scientia micant, nec
actus suos recte ad veram beatitudinem
dirigunt. Hos non videt Ecclesia, id est,
non magni pendit, non approbat, non re-
putat eos, sed cum Apostolo dicit, Nonne I Cor. I, 20.
stultam Deus sapientiam hujus mundi fe-
cit? et cum Psalmista, Despexit oculus me- Ps. LIII, 9.
us super inimicos meos. De quibus sub-
jungitur : *populum alti sermonis, ita ut*
non possis intelligere disertitudinem lin-
guæ ejus, id est populum hunc impru-
dentem, sed eloquentem, seu in loquendo
profundum, ita quod nequeas intelligere
ornatum sermonis ipsius; *in quo* tamen
populo *nulla est sapientia* salubris et me-
ritoria, quemadmodum scriptum est : In Sap. I, 4.
malevolam animam non introibit sapien-
tia. In prædictis namque Judæorum magi-
stris atque philosophis aliud nihil est, nisi
decor sermonis, ex informi scientia ma-
nans; et fructu carentes, solis foliis ad-
ornantur.
Respice, o Domine Deus, oculo paternæ 20
clementiæ; vel, o juste, cui dictum est,
Cor tuum meditabitur timorem, et popu-
lum imprudentem non videbis : respice
oculo congratulationis ac obedientiæ *Sion*,
id est Ecclesiam in monte speculationis
fundatam, *civitatem solennitatis nostræ*,
id est unionem fidelium, ubi Christi so-
lennia celebrantur, et ejus beneficia so-
lenniter recoluntur. *Oculi tui* interiores
videbunt Jerusalem habitationem opulen-
tam, id est cœlestem Jerusalem omnibus
bonis plenam, de qua legitur : Fluminis Ps. XLV, 5.
impetus lætificat civitatem Dei. Ibi videbis I Cor. II, 9.
quæ oculus non vidit, nec auris audivit.

Tabernaculum quod nequaquam transferri poterit, id est domum immobilem, de
Ps. LXXXIII, 5. qua dictum est : Beati qui habitant in domo tua, Domine. Et Apostolus ad Hebræos:
Hebr. VIII, 1, 2. Habemus, inquit, pontificem qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis, sanctorum minister et tabernaculi veri, quod fixit Deus, et non homo. *Nec auferentur clavi ejus* usque *in sempiternum,* id est, firmitas ejus nunquam destruetur, quo-
Ps. CXLVII, 14. niam Deus posuit fines ejus pacem. Unde
Hebr. XI, 10. Apostolus ad Hebræos ait : Exspectabat Abraham fundamenta habentem civitatem, cujus artifex et conditor Deus. *Et omnes funiculi ejus non rumpentur,* id est, colligatio supernæ Jerusalem, quæ ex vivis lapidibus constat, non separabitur, scilicet caritativa unio, robur ac firmitas Beatorum. Ex quibus patet, ista non dici de terrena illa Jerusalem Salomonisque templo, quæ a Chaldæis funditus dissipata atque combusta sunt, sed de tabernaculo Beatorum, de quo et Christus in Evangelio plu-
Luc. XVI, 9. raliter loquens : Facite, ait, vobis amicos de mammona iniquitatis, ut quum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. *Quia solummodo ibi,* id est in cœlesti Jerusalem, *magnificus Dominus Deus noster,* id est, solus Deus omnipotens est protector ac stabilitor in ea, sicut in Psal-
Ps. CXLVII, 12, 13. mo cantatur : Lauda, Jerusalem, Dominum, etc., quoniam confortavit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te.
21 Hoc tabernaculum est *locus fluviorum,*
Ps. XXXV, 9. de quibus habetur in Psalmo: Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos; et in Daniele,
Dan. VII, 10. Fluvius rapidus igneusque egrediebatur a facie ejus. Hi sunt fluvii sapientiæ, inundatio gaudiorum, plenitudo divitiarum cœlestium, de quibus jam additur : *rivi latissimi et patentes.* Fluunt enim hæc flumina ex fonte vitæ, Deo æterno et benedicto, copioseque implent omnes Beatos, et totam illam cœlestem Jerusalem abundantissime occupant. De talibus fluviis in
Cant. IV, 15. Canticis habetur : Fons hortorum, puteus aquarum viventium, quæ fluunt impetu

A de Libano. *Non transibit per eum,* id est per locum cœlestis Jerusalem, seu fluviorum istorum, *navis remigum ; neque triremis magna transgredietur eum,* id est, nullus hostis, nulla adversitas patriam Beatorum intrabit, sed est ibi securitas sempiterna et summa. Propter quod in Apocalypsi habetur : Non intrabit in illam Apoc. XXI, 27.
aliquid coinquinatum, nisi qui scripti sunt in libro vitæ.

Dominus enim est *judex noster :* qui per 22
Jeremiam testatur, Ego sum judex et te- Jer. XXIX, 23.
B stis. *Dominus legifer noster :* qui per Moysen legem veterem dedit in monte Sinai, Exod. XX, et seq.
et per se ipsum evangelicam legem docuit in monte, in quo de octo beatitudinibus Matth. V, 1 et seq.
prædicavit. De quo ait Scriptura : Etenim Ps. LXXXIII, 8.
benedictionem dabit legislator. *Dominus rex noster, ipse veniet* per suam beatissimam incarnationem, per gratiæ infusionem ; veniet quoque in die judicii ; *et salvabit nos* a pœna et culpa, sicut salvavit cœlestem Jerusalem, ad cujus societatem nos ducet.

C Consequenter ait Propheta ad terrenam
illam Jerusalem : *Laxati sunt funiculi* 23
tui, id est præparati ad figendum tentoria, seu ad pugnandum contra populum Christi, vel ad resistendum Romanis; *sed non prævalebunt,* id est, nequaquam poteritis Ecclesiam exstirpare, aut Romanis resistere. *Sic erit malus tuus,* id est lignum quod in tentorio seu navi figitur, in quo vela panduntur, *ut dilatare signum non queas :* id est, tam penitus destruetur, et potestas vestra deficiet, ut nec signum bel-
D li possis in eo extendere. *Tunc dividentur spolia prædarum multarum.* Tunc enim Romani diviserunt inter se spolia Judæorum, quæ Judæi primitivæ Ecclesiæ violenter abstulerunt. *Claudi diripient rapinam :* id est, qui adeo lassi et debiles fuerant, ut claudis compararentur, spolia
Judæorum diripient. *Nec vicinus dicet,* 24
Elangui : id est, qui cum Romanis contra Judæam advenerint, non se debiles dicent, sed aviditate persequendi Judæos, animabunt se ipsos. *Populus qui habitat in*

ea, auferetur ab eo iniquitas. Hoc referri potest ad fideles in Jerusalem habitantes, quorum Deus peccata indulsit; vel om- A nium civium ejus dicuntur ablata peccata, quia per mortem prohibiti sunt de cetero peccata committere.

ARTICULUS LX

ALIA EXPLANATIO HUJUS CAPITULI TRICESIMI TERTII, ET DE MORALITATE IPSIUS.

UT autem diversa juxta se posita cla- B
rius discernantur, breviter tangam
qualiter alii præsens capitulum exponunt.
1 Itaque secundum eos, hoc quod dicitur, *Væ*
qui prædaris, nonne et ipse prædaberis? et
qui spernis, nonne et ipse sperneris? con-
tra Sennacherib regem Assyriorum, et con-
IV *Reg.* xviii, 13. tra ejus exercitum dicitur, qui populum
Juda prædabatur, et Deum Israel sprevit.
Dixit enim Sennacherib per nuntios ad
Ibid. xix, 10. Ezechiam : Non te seducat Deus tuus.
Quum consummaveris deprædationem, id
est, postquam multas gentes ac populum C
Juda pro majori parte spoliaveris, tunc et
Ibid. 35. ipse *deprædaberis.* Occiso enim ejus exer-
citu ab angelo sancto, Judæi spolia ejus
collegerunt.

Consequenter Isaias in persona populi
loquens, pro liberatione ab Assyriis orat,
2 dicendo : *Domine, miserere nostri, te enim*
exspectavimus, id est, tuum subsidium no-
3 bis adfuturum speravimus. *A voce angeli,*
id est a plaga quam angelus Dei intulit
Assyriis, *fugerunt populi,* qui non erant
cum aliis interfecti, sed cum Sennacherib D
redierunt in terram suam; *et ab exaltatio-*
ne tua, id est ab ostensione tuæ divinæ
potentiæ, o Domine, *dispersæ sunt gentes,*
quæ cum Assyriis venerunt, et visa plaga
4 prædicta, ad propria redierunt. *Et congre-*
gabuntur spolia vestra, o Assyrii, ab Eze-
chia et populo ejus, *sicut colligitur bru-*
5 *chus,* id est faciliter. *Magnificatus est Do-*
minus in dejectione Assyriorum; *implevit*
Sion, id est habitatores Jerusalem, *judi-*
II *Par.* xxix-xxxi. *cio et justitia :* quia sub Ezechia religiose
vixerunt. *Et erit fides,* id est observatio 6
fidelitatis, seu cultus et fides unius veri
Dei *in temporibus suis,* vel *tuis,* ut aliqui
textus habent, id est tempore Ezechiæ.
Ecce videntes clamabunt foris : id est, 7
speculatores Ezechiæ videntes exercitum
Assyriorum foris venientem, præ dolore
clamabunt, et annuntiabunt regi suo ac po-
pulo venire Assyrios. *Angeli pacis,* id est
nuntii quos misit Ezechias ad Rabsacen IV *Reg.* xviii, 14.
ceterosque ministros Sennacherib, ut tra-
ctarent cum eis de pace, *amare flebunt,*
audientes blasphemias Rabsacis. *Dissipa-* 8
tæ sunt viæ, id est itinera Judæorum, ab
Assyriis ; *cessavit transiens per semitam :*
quia nemo Judæorum audebat in publico
ambulare coram Assyriis. *Irritum factum*
est pactum : rex enim Assyriorum fregit *Ibid.* 17 *et seq.*
fœdus quod ante cum Ezechia fecit ; *pro-*
jecit civitates, id est, rex Assyriorum ur-
bes Judææ destruxit ; *non reputavit,* sed
sprevit *homines,* id est populum Judæo-
rum. *Luxit et elanguit terra,* id est popu- 9
lus Judæorum terram inhabitans. *Et fa-*
ctus est Saron sicut desertum, et concussa
est Basan et Carmelus : id est, loca hæc
cum habitatoribus suis ab Assyriis desola-
ta sunt. *Nunc consurgam, dicit Dominus,* 10
ad puniendum Assyrios, *nunc exaltabor,* id
est, sublimis agnoscar ex eorum occisio-
ne. *Concipietis ardorem,* etc. Locus iste, 11
secundum hanc expositionem, applicatur
Assyriis eodem sensu quo in præcedenti
articulo expositus est de Judæis.

Conterriti sunt in Sion, id est in Jeru- 14
salem, *peccatores,* id est Sobna pontifex

ARTICULUS LXI

ELUCIDATIO CAPITULI TRICESIMI QUARTI : ACCEDITE, GENTES, ET AUDITE.

QUAMVIS nonnulli exponunt præsens A
capitulum, non absolute de omnibus
gentibus impiis, et tribulatione earum in
fine mundi futura, consummationeque sæ-
culi, sed de gentibus regi Babylonis coope-
rantibus, et præsertim de Idumæis ; tamen
B. Hieronymus, Prophetarum studiosissi-
mus explanator, exponit capitulum istud
de interitu omnium nationum et termino
mundi : cui consonat littera. Unde eum
sequendo, postquam Propheta de subver-
sione Jerusalem est locutus, nunc de finali
gentium universarum vastitate vaticina- B
tur ; et ad dicendorum diligentem adver-
1 tentiam nos invitans : *Accedite,* inquit, *gen-
tes,* per cordis considerationem, *et audite*
quæ dicam ; *et populi, attendite. Audiat
terra,* id est habitatores terræ, *et plenitu-
do ejus ; orbis, et omne germen ejus.* Ecce
quoties eumdem repetit sensum : quod ne-
quaquam fecisset, nisi de rebus maximis
fari intendisset.

2 *Quia indignatio Domini,* id est justa
detestatio seu vindicta, erit *super omnes
gentes* gentiliter conversantes ; *et furor,* id C
est magna ultio Domini, erit *super univer-
* eorum sam militiam earum*,* id est principes,
rectores, et judices. Furor autem sonat at-
que significat aliquid gravius, quam in-
dignatio : quoniam magis irascitur Deus
malis principibus, gravioraque eis tormen-
ta infligit, quam vulgo et subditis, prout
Sap. vi, 6, 7. Sapientiæ sexto inducitur : Judicium du-
rissimum in his qui præsunt, fiet. Exiguo
enim conceditur misericordia ; potentes
autem potenter tormenta patientur. *Inter-
* eos fecit,* id est interficiet, *eas** Dominus, *et* D
* eos *dedit eas* in occisionem,* id est, morti tra-
det eos, videlicet morti animæ et corporis,
qui non pœnitent. Loquitur de futuro per
modum præteriti. Ignis autem conflagra-
tionis omnes quos invenerit, consumet.
Interfecti earum projicientur* in tenebras 3
exteriores, et pro nihilo reputabuntur ; *et* * eorum
de cadaveribus earum ascendet fœtor.* Cer-
tum est de corporibus quæ comburuntur,
exhalare fœtorem gravissimum : potius ta-
men de fœtore peccati loqui videtur, qui
dicitur a corporibus reproborum ascende-
re. *Tabescent montes a sanguine earum* :* * eorum
id est, tam multi occidentur, ut vix a mon-
tibus recipi possint.

Et tabescet omnis militia cœlorum. Qui- 4
busdam videtur, hoc non posse intelligi
de angelis bonis, qui ratione perfectæ be-
atitudinis qua fruuntur, et propter justi-
tiam qua divinæ in omnibus voluntati
conformantur, non tabescunt neque con-
tristantur de damnatione hominum quos
custodiebant. Videtur quoque eis, quod
non possit de angelis malis intelligi, quo-
niam illi potius gaudent quam dolent de
interitu hominum. Sed utrumque dictum
istorum ineptum est. Si enim divina Scri-
ptura incommutabili Deo passiones quas-
dam metaphorice adscribit, quanto magis
angelis sanctis simili modo passiones at-
tribui possunt ? Dicuntur ergo angeli san-
cti de hominum perditione tabescere, non
quod veraciter affliguntur, sed ad insi-
nuandum quod quantum in ipsis fuit, ve-
hementer desideraverunt nostram salutem.
Unde etiam frequenter angeli boni sanctis
hominibus apparuerunt in forma lugen-
tium sive dolentium propter malitiam ho-
minum. Denique quamvis dæmones de ho-
minum damnatione non doleant, tamen
videntes instare diem judicii, contabescent,
scientes se simul cum illis in tartarum
retrudendos. Potest quoque intelligi de

planetis atque sideribus cœli, quæ dicuntur tabescere, propter insolitas alterationes in ipsis apparituras : nam stellæ cœli (*Matth.* xxiv, 29; *Marc.* xiii, 25.) cadere videbuntur.

Et complicabuntur sicut liber cœli : id est, de cetero non patebit introitus regni cœlorum, sed clausa erit janua; nec ultra (*Matth.* xxv, 10.) legent astrologi in cœlis et astris, quid sit futurum. Vel ideo dicuntur cœli complicandi, quoniam quantum ad suum actuale esse, transibunt. *Et omnis militia eorum defluet.* Hoc posset intelligi de astris et luminaribus cœlorum, quæ deficient quantum ad motum et causalitatem ac statum quem habent. Sed quia subjungitur, Quoniam inebriatus est in cœlo gladius meus, videtur de dæmonibus exponendum, qui dejicientur in die judicii in infernum. *Sicut defluit folium de vinea et de ficu.*

5 *Quoniam inebriatus est,* id est, multum et copiose debacchatus seu ultus est, *in cœlo,* id est in dæmonibus habitantibus in cœlo aerio (quos vocat Apostolus princi- (*Ephes.* vi, 12.) pes et potestates, spiritualia quoque nequitiæ in cœlestibus), *gladius meus,* id est rigor justitiæ meæ, seu oris mei judicialis sententia : de qua in Apocalypsi habetur, (*Apoc.* i, 16.) De ore ejus gladius ex utraque parte acutus exibat. *Ecce super Idumæam descendet :* id est, prædictus gladius divinæ ultionis, non solum super dæmones veniet, sed et super omnes peccatores terrenos, qui designantur per Idumæam, quæ interpretatur terrena. Quemadmodum ergo superius, (*Is.* xxx, 31.) etiam ad litteram, nomine Assur significatus est dæmon, et sicut Pe- (*I Petr.* v, 13.) trus nomine Babylonis Romam significat, et Joannes civitatem in qua crucifixus est (*Apoc.* xi, 8.) Dominus, Ægyptum et Sodomam vocat; sic hoc loco per Idumæam non solum exprimitur populus terræ illius, sed omnes terreni. De hac equidem Idumæa infra habetur : (*Is.* lxiii, 1.) Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Super hanc itaque Idumæam descendet gladius meus, *et,* pro id est, *super populum interfectionis meæ ad judicium,* id est super omnes quos juste occidam, et condemnabo ad consummandum in eis justum judicium.

Gladius Domini repletus est sanguine, 6 *incrassatus est adipe,* id est, abundanter sanguinem adipemque hominum iniquorum effudit, omnesque generaliter trucidavit, sicut subjungitur : *de sanguine agnorum,* id est subditorum, *et hircorum,* id est majorum, *de sanguine medullatorum arietum,* id est principum maximorum. De hoc gladio Domini ejusque percussione, scriptum est in Jeremia : O mucro Do- (*Jer.* xlvii, 6.) mini, usquequo non quiescis? *Victima enim Domini,* id est occisio peccatorum, quos Deus immolabit gladio ad necandum, erit *in Bosra, et interfectio magna in terra Edom,* id est in toto mundo, videlicet ubique in terris in quibus viri sanguinum demorantur. Quemadmodum enim per Idumæam ratione interpretationis, intelliguntur terreni : sic per Bosra, quod interpretatur munita sive firmata, intelligitur mundus, qui divina virtute munitus atque firmatus est, juxta illud Psalmi, Et- (*Ps.* xcii, 1.) enim firmavit orbem terræ, qui non commovebitur; vel homines mundani, qui per malitiam contra Deum armantur, prout in Levitico Dominus loquitur, Si ambulave- (*Lev.* xxvi, 21.) ritis ex adverso mihi; et in Job, Tetendit (*Job* xv, 25.) impius contra Deum manum suam. Per Edom vero, quod interpretatur sanguineus, designantur homines operibus sanguinum pleni. Hos omnes gladius Dei vorabit.

Si autem quis per Idumæam et Bosram ac Edom, omnino intelligi velit particulares terras, determinataque loca, et per hoc contendat ista non dici de omnibus gentibus, consummationeque mundi : respondebo, quod hoc præsupposito tanquam vero, Propheta de Idumæa, Bosra et Edom, specialem efficit mentionem, quasi exemplificans. Multoties namque Prophetæ de universali ad particulare descendunt, et econtrario. Hoc insuper agnoscendum, quod nec ipsi Judæi hoc loco per Idumæam, Bosram et Edom, terras illas intelligunt, quæ communiter istis nominibus nominantur, ubi filii Esau habitaverunt, sed

na namque sapientia universa complectitur, et tam piscibus in mari, quam avibus in aere, quam bestiis terræ, determinata ac propria loca largitur. *Et manus*, id est potestas, *ejus divisit eam*, id est prædictam terram desertam, *illis* animalibus *in mensuram*, id est secundum debitam proportionem. *Usque in æternum possidebunt eam, in generatione et generationem habitabunt in ea.* Unum exponit aliud, et est sensus, quod animalia ista pascentur et morabuntur in terra præfata diu nimis. Quomodocumque autem hæc exponantur, sive de Idumæa illa particulari, sive de Jerusalem, sive de Roma, certum est quod ista æternitas non possit absolute intelligi, nisi ponamus quod generatio et corruptio sine fine durabunt : quod est directe contra Scripturas divinas, in quibus docetur consummatio mundi futura. Per hanc igitur æternitatem, intelligitur duratio multum longa : sicut de re ultra solitum perdurante communiter dicimus, quod nunquam finietur, quum tamen interdum infra breve tempus finiatur. Unde, ut Lyra refert, in Hebræo habetur, Usque in sæculum, etc., per quod proprie importatur tempus quinquaginta annorum. Quidam exponunt omnia hæc, quæ de Jerusalem jam exposita sunt, de toto orbe, ne a principio hujus capituli discrepent.

Expositio moralis. MORALITER, per vastitatem Jerusalem seu desolationem Sion, significatur Ecclesiæ persecutio : in qua quum fideles a dæmonibus superantur, gratiamque amittunt, habitare incipiunt spinæ et urticæ et paliurus, id est passiones et vitia, peccatoresque duri, qui persequuntur electos. Tuncque Ecclesia fit cubile draconum, et pascua struthionum, secundum quod Christus Judæis improperavit : Domus mea, domus *Matth.* xxi, 13. A orationis vocabitur ; vos autem fecistis illam speluncam latronum. Per draconem autem, qui flatu venenoso occidit, signantur manifeste iniqui, et omnes qui in cathedra pestilentiæ sedent, et prava doctrina aut malo exemplo inficiunt alios. *Ps.* i, 1. Per struthionem, qui pennis ornatur, sed volare non valet, exprimuntur hypocritæ, simulatores et callidi, qui verbis et operibus simulatis videntur in cœlum volare, sed perversa intentione tenentur in terra, et in interitum demerguntur. De quibus B in Job scriptum est : Frater fui draconum, et socius struthionum. *Job* xxx, 29. Per onocrotalum, quæ est avis impura, similis asino quantum ad vultum, signantur luxuriosi ac stolidi. Per hericium, qui quum apprehenditur, infra plumas suas acutissimas et spinosas per modum sphæræ se contrahit atque recolligit, et prius lædit tangentem quam teneatur, aut plene videatur ab ipso, intelliguntur impatientes et murmurantes : qui quum manu fraternæ correptionis seu paternæ correctionis tanguntur, C contra tangentem se armant, reclamant, repugnant. Per ibim signantur rapaces ; per corvum, vitiis denigrati, qui more corvorum clamant, Cras, Cras, pœnitentiam differendo. Per dæmonia figurantur obstinati, quum diabolicum sit perseverare in malo. Per onocentaurum, qui ex tauro et asino generari dicitur, designantur mali religiosi, et omnes qui simul placere servireque cupiunt Deo et sæculo : qui partim carnales sunt, et partim spirituales esse contendunt. Pilosus eos significat, qui cu- D ris superfluis et cogitationibus vanis occupantur et operiuntur tanquam capillis. Per lamiam effeminati signati sunt ; per milvum, gulosi. Hi omnes intra sanctam demorantur Ecclesiam, in qua Abel exercetur a Cain.

ARTICULUS LXII

EXPLANATIO CAPITULI TRICESIMI QUINTI : LÆTABITUR DESERTA ET INVIA.

POST descriptionem desolationis Synagogæ, seu populi Judæorum, describit Propheta promotionem gentilitatis seu Ecclesiæ ex gentibus congregatæ. Quoniam tamen Ecclesia non solum ex gentibus, sed et ex Judæorum reliquiis constat, quidam
1 hoc quod dicitur, *Lætabitur deserta et invia,* referunt ad Synagogam pro tempore Christi : quæ erat tempore Babylonicæ captivitatis deserta et invia, Judæis a terra sua expulsis, et Dei protectione privatis, quoniam viam Domini dereliquit idola colens. Hæc in Christi adventu perfectam consolationem adepta est : ideo dicitur, Lætabitur. Boni enim atque electi Judæi, de Christi adventu vehementer lætati sunt.

Hieronymus tamen refert hæc ad plebem gentilem : quæ deserta erat a Deo, et viam Dei ignorans, ambulans per vitiorum abrupta, tempore quo Synagoga custodiebatur a Deo, et gratia ejus implebatur. Qua propter infidelitatem suam repulsa, successit loco ejus gentilitas, ad quam omnis gratia Synagogæ copiose translata est, sicut ad Romanos plenissime docet B. Paulus, ubi de oliva et oleastro metaphorice loquitur. (Rom. XI, 17-24.) Hæc olim deserta et invia, sed tempore Christi vocata et illustrata, valde gavisa est de beneficiis Christi, quemadmodum in Actibus scriptum est : Audientes autem gentes, gavisæ sunt, et glorificaverunt verbum Domini. (Act. XIII, 48.) *Et exsultabit solitudo,* id est populus gentilis, qui ante sine Deo et scientia Scripturarum erat. Eamdem enim sententiam frequenter resumit Propheta sub aliis verbis, ad excitandam devotionem et propter rei quæ annuntiatur, dignitatem ac magnitudinem. *Et florebit* decore virtutum, ac splendore scientiæ, *quasi lilium :* juxta illud quod de Ecclesia ait Christus in Canticis : Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias. (Cant. II, 2.) De cujus floribus subditur : Flores apparuerunt in terra. (Ibid. 12.)

Germinans germinabit, id est, magnam 2
spiritualem fecunditatem habebit, spirituales filios abundanter producet, et bonis operibus abundabit. Hoc est quod in Actibus Apostolorum recitat Lucas : Verbum Domini crescebat et confortabatur, et augebatur numerus discipulorum valde. (Act. VI, 7.) Puto autem omnia hæc dici ad gentilitatem, de qua secundum Apostolum infra habetur : Lauda, sterilis, quæ non paris ; decanta laudem et hinni, quæ non parturis : quia multi filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum, id est Ecclesiæ magis quam Synagogæ. (Galat. IV, 27; Is. LIV, 1.) *Et exsultabit lætabunda et laudans :* id est, gentilitas post suam conversionem ad Christum, mente et corpore in Deo lætabitur, eumque laudabit, sicut ad Philippenses Apostolus monet : Gaudete in Domino semper; iterum dico, Gaudete ; cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino semper. (Philipp. IV, 4; Ephes. V, 19.) *Gloria Libani data est ei,* id est, excellentia Synagogæ seu templi, ad Ecclesiam Christi translata est. De quo Libano Zacharias : Aperi, inquit, Libane, portas tuas. (Zach. XI, 1.) *Decor Carmeli et Saron,* id est, ornatus divini cultus, et omnis prosperitas Judææ, datus est Christi Ecclesiæ. Per Carmelum namque et Saron, quæ sunt loca uberrima in Judæa, intelligitur populus Judæorum, qui pristino suo decore omnino privatus est.

Ipsi, videlicet habitatores et filii Ecclesiæ, *videbunt,* modo per fidem, et in patria per speciem, *gloriam Domini,* id est excellentiam seu beatitudinem, vel opera gloriosa Dei, *et decorem Dei nostri :* de

Ps. XLIV, 3. quo in Psalmo cantamus, Speciosus forma A
præ filiis hominum ; itemque in Canticis,
Cant. I, 15. Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.
II Cor. III, 18. Unde Apostolus : Nos, ait, revelata facie
gloriam Domini speculantes. Apostoli quo-
que et primitiva Ecclesia oculo corporali
viderunt miracula et humanam pulchritu-
dinem Christi, cujus increatum decorem
contemplati sunt oculo interiori. Propter
Luc. X, 23. quod dictum est eis : Beati oculi qui vi-
dent quæ vos videtis. Scriptumque est
Joann. I, 14. apud Joannem : Vidimus gloriam ejus,
gloriam quasi Unigeniti a Patre. B
Consequenter ad Apostolos et prædica-
3 tores Christi dirigitur sermo. *Confortate,*
o Apostoli, per vestram prædicationem,
conversationem exemplarem, miraculosam
operationem, *manus dissolutas,* id est vir-
tutem operativam gentilium, qui remissi
erant, pigri et impotentes ad Dei obse-
quium; *et genua debilia,* id est progres-
sum in opere bono eorumdem, *roborate,*
Ps. LXXXIII, 8. dicendo eis ut eant de virtute in virtutem,
omnemque depellant acediam. Hæc verba
per modum exhortationis allegat apostolus C
Hebr. XII, 12. Paulus, dicens : Propter quod remissas
4 manus, etc. *Dicite,* o Apostoli prædicato-
resque ceteri : *Pusillanimes, confortami-
ni,* id est, vos qui eratis sine confidentia
divini auxilii et magnanimitate cordis in
Deo, concipite spem in Deo, et veram ma-
gnanimitatem assumite, dicentes cum viro
Ps. XXVI, 1. sancto : Dominus illuminatio mea et salus
Philipp. IV, 13. mea; et, Omnia possum in eo qui me con-
fortat. *Et nolite timere* eos qui corpus
Matth. X, 28. occidunt; nec aliquid paveatis inordinato
Prov. XXVIII, 1. timore, de quo dicitur : Justus quasi leo D
confidens, absque terrore erit. Cujus ratio
subjungitur : *Ecce Deus noster,* videlicet
Joann. V, 22. Christus, cui Pater dedit omne judicium,
ultionem adducet retributionis, id est,
justam vindictam inferet adversariis no-
stris. Hoc est quod Christus ait in Evan-
Luc. XVIII, 8. gelio : Dico vobis quia cito faciet Deus
vindictam illorum. Æternaliter namque
damnati sunt persecutores martyrum Chri-
sti, et omnes tyranni. *Deus ipse veniet, et
salvabit vos.* Venit Christus quotidie ad
servos suos, per gratiæ suæ infusionem et
collationem divini auxilii, salvatque eos,
dum post præsentis vitæ tribulationem
transfert eos ad regnum cœlorum : sicque
præcipue venit ad primitivam Ecclesiam.
Unde apud Joannem loquitur : Vado parare Joann. XIV, 2.
vobis locum; et, Iterum veniam, et assu- Ibid. 3.
mam vos ad me ipsum; iterumque, Non Ibid. 18.
relinquam vos orphanos.
Tunc aperientur oculi cæcorum, et au- 5
res surdorum patebunt. Tunc saliet sicut 6
*cervus claudus, et aperta erit lingua mu-
torum.* Hæc miracula, et multo plura at-
que majora, a Christo et ejus discipulis
corporaliter esse completa, Evangelistæ et
liber Apostolorum Actuum evidenter te-
stantur. Propter quod apud Matthæum Sal-
vator dixit discipulis Joannis Baptistæ :
Euntes, renuntiate Joanni quæ audistis et Matth. XI, 4, 5.
vidistis : cæci vident, claudi ambulant,
leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui
resurgunt, pauperes evangelizantur. Alibi
quoque prædixit : Qui credit in me, opera Joann. XIV, 12.
quæ ego facio, et ipse faciet, et majora
horum faciet, quia ego ad Patrem vado.
Spiritualiter vero facta sunt hæc, quando
per prædicationem Christi et Apostolorum,
aliorumque prædicatorum Ecclesiæ, illu-
minata sunt corda gentilium, et rebelles
Deo ad obedientiam sanctam deducti sunt;
et qui ad opera bona invalidi erant, nec
Deum confiteri laudareque poterant, ope-
rante gratia Christi, fortes, ferventes, et
Deum laudantes effecti sunt, dicentes : In Ps. XLIII, 9.
Deo laudabimur tota die, et nomini tuo
confitebimur in sæculum.
Hæc autem ideo contigerunt, *quia scissæ
sunt,* id est, eruperunt, et longe ac late
diffusæ sunt, *in deserto,* id est in populo
gentili, videlicet in deserto sæculi hujus,
de quo legimus : Vox Domini concutientis Ps. XXVIII, 8.
desertum, *aquæ* Baptismi, aquæ sapien-
tiæ, aquæ spiritualium gratiarum, de qui-
bus Christus apud Matthæum dixit : Docete Matth.
omnes gentes, baptizantes eos in nomine XXVIII, 19.
Patris et Filii et Spiritus Sancti. Alibi
quoque ait : Qui credit in me, sicut dicit Joann. VII, 38.
Scriptura, flumina de ventre ejus fluent

aquæ vivæ. De quibus et Paulus ad Corin- A
I Cor. xii, 8-10. thios testatur : Alii per Spiritum datur
sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii
gratia sanitatum, alii operatio virtutum,
etc. His aquis irrigata est sancta Ecclesia.
Ideo sequitur : *et torrentes in solitudine*,
id est, fontes Baptismi et gratiæ in gen-
tilitate eruperunt.
7 *Et quæ erat arida*, id est gentilitas, quæ
infructuosa erat et sicca propter defectum
roris cœlestis, conversa est *in stagnum*, id
est in quamdam plenitudinem gratiarum;
et sitiens, id est prædicta plebs carens hu-
more gratiæ Dei, conversa est *in fontes
aquarum*, id est in prædicatores atque
doctores : quales fuerunt gloriosissimus
ille Areopagita Dionysius, Clemens, Poly-
carpus, Ignatius, quorum corda tanta gra-
tia sunt perfusa, ut ex eis ceteræ gentes
rivos sapientiæ caperent. *In cubilibus in
quibus prius dracones habitabant*, id est
in cordibus peccatorum, seu templis atque
latibulis idolorum, in quibus dæmones ha-
bitaverunt (de quibus Joannes in Apocaly-
Apoc. xii, 7. psi sua scribit : Draco pugnabat et angeli
ejus), *orietur viror calami et junci*, id est
calamus virens, et juncus florens : videli-
cet decor virtutum, et vita honesta. De quo
virore loquens Apostolus ad Ephesios :
Ephes. iv, 23. Renovamini, inquit, spiritu mentis vestræ.
8 *Et erit ibi semita*, id est observatio con-
siliorum, *et via*, id est custodia mandato-
Joann. xiv, 6. rum; vel, Via, id est Christus, qui ait, Ego
sum via, veritas, et vita; qui etiam asse-
Matth. xxviii, 20. rit, Ego vobiscum sum cunctis diebus. *Et
via sancta vocabitur*. Sancta est enim fi-
des Christi, quemadmodum scriptum est
Ps. xviii, 8. in Psalmo : Lex Domini immaculata, con-
vertens animas. Et in Proverbiis æterna
Prov. viii, 8. Sapientia, quæ Christus est, dicit : Justi
sunt omnes sermones mei, et non est in
eis pravum quid, neque perversum. *Non
transibit per eam pollutus*, id est, pecca-
tor viam Domini non ingredietur, nec ejus
mandata custodit, in quantum hujusmodi :
imo si per hanc viam incesserit, statim
purgabitur. *Et hæc erit vobis directa via*,
id est plana, et recte perducens ad ulti-
mum finem, *ita ut stulti* (de quibus Apo-
stolus ad Corinthios loquitur : Quæ stulta I Cor. i, 27.
sunt mundi, elegit Deus), id est simplices
et idiotæ, quos sapientes hujus sæculi re-
putant stultos, *non errent per eam*, id est,
recte incedant in via hac Christi. Imo
tales frequenter rectius ambulant in via
Dei quam litterati : qui enim ambulat sim- Prov. x, 9.
pliciter, ambulat confidenter.
Non erit ibi leo, id est diabolus, qui 9
circuit ut leo rugiens, de quo legitur : I Petr. v, 8.
Conculcabis leonem et draconem. Unde et Ps. xc, 13.
B Christus discipulis dixit : Dæmones ejici- Matth. x, 8.
te. *Et mala bestia non ascendet per eam,
nec invenietur ibi* : id est, angeli Satanæ,
vel homines jumentis insipientibus feris- Ps. xlviii, 13, 21.
que pessimis comparati, non incedent per
viam hanc, de qua ait Psalmista : Beati Ps. cxviii, 1.
immaculati in via. *Sed ambulabunt per
eam qui liberati fuerint* a funibus pecca-
torum; *et redempti a Domino* Salvatore 10
per sanguinem ejus, *convertentur* a prio-
ribus ignorantiæ tenebris, *et venient in
Sion cum laude*, id est ad Christi Eccle-
C siam, de qua ad Hebræos dicitur : Acces- Hebr. xii, 22.
sistis ad montem Sion, et civitatem Dei
viventis; *et lætitia sempiterna super caput
eorum*, id est, in corde eorum erit. *Gau-
dium et lætitiam obtinebunt*, ita quod in-
tus et foris jucundissimi erunt : quod tunc
vere ac plene implebitur, quum ex Sion
præsentis Ecclesiæ translati fuerint ad cœ-
lestem Jerusalem. Tunc enim fiet quod
subjungitur : *et fugiet dolor et gemitus* :
sicut perfecta felicitas exigit.
Miserabiles et excæcati Judæi, omnia
D ista putant implenda in adventu Messiæ,
quem præstolantur, quantum ad terrenum
dominium, exspectantes auream Sion at-
que gemmatam Jerusalem, desiderantes
sanguinem hostium, cunctarumque gen-
tium servitutem, et pulchritudinem mulie-
rum. Nondum enim vere intelligunt quæ
sit vera ratio adventus Messiæ, nec atten-
dunt quod multa in isto capitulo dicta
sunt, quæ non nisi spiritualiter accipi
possunt.
Postremo, quæ nunc ad litteram de gen-

tilitate et Ecclesia dicta sunt, ad animam A
peccatricem et animam justi, faciliter ap-
plicari possunt. Quum enim anima impia
divinæ lucis claritate et gratia illustratur,
tunc quæ deserta fuit et invia, lætatur in
Ps. cxv, 12. Domino, dicens : Quid retribuam Domino
pro omnibus quæ retribuit mihi? Tunc
solitudo, id est, quæ sine Divinitatis con-
sortio fuit, divinæ consors facta naturæ,
et Deo unita, exsultat et floret ut lilium,
Ps. xci, 13. juxta illud Psalmi : Justus ut palma flore-
Osee xiv, 6. bit ; et, Justus germinabit sicut lilium.
Gloria Libani, id est candor virtutum, data B
est ei. Tales animæ vident gloriam Christi,
dicentes : Domine, dilexi decorem domus Ps. xxv, 8.
tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ.
Deinde ad aliorum rectores prælatosque
dicitur : Confortate manus dissolutas, etc.,
id est, subditos vestros erigite, consola-
mini, adjuvate : quemadmodum Thessa-
lonicenses S. Paulus hortatur : Corripite I Thess. v, 14.
inquietos, consolamini pusillanimes, susci-
pite infirmos, patientes estote ad omnes.
Unde ignavis pastoribus Dominus ait per
Ezechielem : Quod infirmum fuit, non con- Ezech. xxxiv, 4.
solidastis, etc.

ARTICULUS LXIII

EXPOSITIO CAPITULI TRICESIMI SEXTI : ET FACTUM EST IN QUARTODECIMO ANNO REGIS EZECHIÆ.

FREQUENTER in superioribus locutus
est Isaias de occisione Assyriorum, et
regis eorum dejectione, liberatione quo-
que regni Juda, sermone prophetico. Nunc
de eadem materia loquitur sermone histo-
rico; et qui istam historiam plenius intel-
IV Reg. xviii; II Par. xxxii. ligere cupit, ad quartum Regum et secun-
dum Paralipomenon librum recurrat, ubi
hæc plene conscripta sunt. Ait ergo nunc
1 Isaias : *Et factum est in quartodecimo*
anno regis Ezechiæ : qui quum viginti
IV Reg. xviii, 2. quinque esset annorum, cœpit regnare, C
regnavitque viginti et novem annis in
Ibid. 1. Jerusalem. Cœpit autem regnare Ezechias
tertio anno Osee filii Ela regis Israel. Por-
Ibid. 9-11. ro nono anno hujus Osee, videlicet sexto
anno imperii Ezechiæ, Salmanasar rex As-
syriorum cepit Samariam, et transtulit de-
cem tribus in Assyrios, regemque eorum
Ibid. 13. Osee occidit. Post septem vero annos, sci-
licet quartodecimo anno Ezechiæ, ingres-
sus est Sennacherib rex Assyriorum Ju-
dæam, et omnes urbes vastavit, sicut nunc
subjungitur : *ascendit Sennacherib rex As-* D
syriorum cum suo exercitu *super* seu con-
tra *omnes* (non simpliciter, sed pene om-
nes) *civitates Juda,* id est duarum tribu-
um, *munitas* muris ac portis, *et cepit eas.*
Et misit rex Assyriorum Rabsacen de 2
Lachis, quam pro tunc obsedit, eratque
pertinens ad regnum Juda, *in Jerusalem,*
ad regem Ezechiam, ut eum terreret, *in*
manu gravi, id est cum potente exercitu,
seu causa molesta. Hoc autem sciendum,
quod ex quarto Regum volumine constat, IV Reg. xviii, 14.
antequam iste Sennacherib nuntios istos
misit in Jerusalem, ipse Ezechias territus
de ingressu Sennacherib in Judæam, præ-
occupavit cum eo facere pacem, dicens :
Peccavi, scilicet Domino. Sciebat enim Eze-
chias, Achaz patrem suum et multos de
populo Juda, graviter Deum offendisse per
idololatriam : propter quod timuit ne et
Jerusalem traderetur in manus Assyriorum.
Quumque misisset regi Assyriorum trecen-
ta talenta argenti, atque triginta talenta
auri, prout Sennacherib sibi indixit, et rex
Assyriorum hæc accepisset, quasi dimis-
surus Ezechiam in pace, rupit pactum, et
misit Rabsacen, sicut jam legitur. Qui *ste-*

tit in aquæductu piscinæ superioris in A
via agri Fullonis, de qua superius dictum
Is. vii, 3. est : Dixit Dominus ad Isaiam, Vade in oc-
cursum Achaz ad extremum aquæductus
piscinæ superioris in via agri Fullonis.
Erant enim ibi duæ piscinæ : una superior,
ex qua in aliam, quæ erat inferior, aqua
manavit. Stetit igitur Rabsaces juxta hunc
aquæductum in via agri Fullonis, id est
in itinere quo itur ad agrum, in quo pan-
ni a fullonibus pessumdati siccabantur.
3 *Et egressus est ad eum Eliacim filius*
Helciæ, qui erat super domum, id est sum- B
mus pontifex templi : successit namque,
Cf. *Is.* xxii, 15, 17. ut dictum est, Sobnæ præposito seu ponti-
fici ; *et Sobna scriba*. Iste est alius a præ-
dicto Sobna pontifice, qui tempore quo
ista fiebant, jam abiit ad regem Assyrio-
rum ; successitque ei in pontificatu Elia-
cim. Denique quod apud Latinos est doctor
theologiæ, hoc apud Hebræos exstitit scri-
ba, id est in lege peritus. *Et Joahe filius*
Asaph a commentariis, id est regis can-
cellarius. A commentariis autem, est unum
nomen indeclinabile. Hos misit Ezechias C
ad Rabsacen.
4 *Et dixit ad eos Rabsaces : Dicite Eze-*
chiæ : Hæc dicit rex magnus, rex Assy-
riorum. Secundum Hieronymum, in hoc
quod ait, Hæc dicit rex magnus, etc., no-
tatur arrogantia Rabsacis : sic enim lo-
quendo, imitatur consuetudinem Prophe-
tarum, qui in prologis sermonum suorum
dicere solent, Hæc dicit Dominus : per
quod auctoritatem dicentis, et magnitudi-
nem dicendorum ostendunt. Ex quo et
aliis multis valde probabile est, quod Rab- D
saces iste natione fuit Judæus, et in modo
loquendi Prophetarum peritus : quod ex
consequentibus clarius elucescit. *Quæ est*
5 *ista fiducia qua confidis ? aut quo consilio*
et fortitudine rebellare disponis ? Super
quem habes fiduciam, quia recessisti a
me ? Verba hæc expositione non indigent ;
quæ vero sequuntur in verbis Rabsacis,
discutienda sunt, ut discernamus in eis
quid veri et quid falsi contineant. Quod
6 enim mox subdit, falsum est : *Ecce con-*
fidis super baculum arundineum confra-
ctum istum, super Ægyptum, id est, in
rege Ægypti speras : quem comparat Rab-
saces baculo arundineo atque confracto ;
cui si innixus fuerit homo, intrabit in
manum ejus, et perforabit eam, id est,
innitentem non sustentabit, sed fallet et
cadere faciet. *Sic est Pharao rex Ægypti*
omnibus qui confidunt in eo. Omnia verba
hæc Rabsacis seu domini ejus, vera sunt,
hoc dempto, quod asserit Ezechiam in re-
ge Ægypti confisum. Nulla siquidem hi-
storia refert, Ezechiam implorasse Pha-
raonis auxilium, sed ex sacra Scriptura
patet oppositum. Dicitur enim quarto li-
bro Regum de Ezechia : Adhæsit Domino, IV *Reg.* xviii, 6.
et non recessit a vestigiis ejus.
Quod si responderis mihi, In Domino 7
Deo nostro confidimus. Hoc vere sic fuit :
speravit enim Ezechias in Domino. Sed
hanc fiduciam evacuare nititur Rabsaces
argumento mendaci, dicendo : *Nonne ipse*
est cujus abstulit Ezechias excelsa et alta-
ria ? id est, nonne hujus Domini, in quo
Ezechias confidit, ipsemet Ezechias loca *Ibid.* 4.
sublimia ad immolandum aptata, et altaria
quæ extra Jerusalem erant, destruxit ? *Et*
dixit Judæ et Jerusalem, id est habitato-
ribus Juda et Jerusalem : *Coram altari isto*
quod est in templo constructo in Sion in-
tra muros Jerusalem, *adorabitis* Dominum.
Quasi dicat : Ex quo Ezechias cultum Dei
sui diminuit, et loca sacra destruxit, non
habet rationem sperandi in Deo suo. Hæc
autem falsa fuerunt. Nam licet Ezechias
abstulerit excelsa atque altaria in quibus
populus immolabat, ut sæpius dicitur ter-
tio et quarto Regum libris quod adhuc po- III *Reg.* iii, 2 ; IV *Reg.* xii, 3, etc.
pulus immolabat in excelsis ; non tamen
peccavit, sed meritorie fecit in hoc, quoni-
am templo Salomonis constructo, non licuit
extra ipsum fieri holocaustum, victimas-
que offerre, secundum quod in Deutero-
nomio scriptum est : Cave ne holocausta *Deut.* xii, 13, 14.
tua offeras in omni loco quem videris, sed
in eo quem elegerit Dominus in una tri-
buum tuarum ; nisi in certo casu ex dis-
pensatione divina, sicut in monte Carmeli

(III *Reg.* xviii, 20, 30 *et seq.*) Elias obtulit bovem, quem ignis cœlitus A
ruens consumpsit. Liquet autem ex his,
quod Rabsaces valde bene cognovit opera
Judæorum.
8 *Et nunc,* o Ezechia, *trade,* id est sub-
de, *te domino meo regi Assyriorum, et da-
bo tibi duo millia equorum, nec poteris
ex te præbere ascensores eorum,* id est, in
populo tuo invenire non poteris tot vi-
ros potentes bellatores equitare scientes.
Per hoc insinuat Rabsaces imbecillitatem
Judæorum : in quo iterum errat. Quod
enim populus Juda scientiam equitandi B
non habuit, ortum est non ex imbecillitate
eorum, sed ex divini præcepti custodia.
Jussit quippe Dominus in Deuteronomio
(*Deut.* xvii, 16, 17.) ne rex Israel multiplicaret sibi equos et
9 conjuges. *Et quomodo sustinebis faciem
judicis unius loci ex servis domini mei
minoribus ?* id est, quum sufferre non va-
leas impugnationem seu præsentiam unius
de infimis regis Assyriorum judicibus, mi-
rum est quod tanto regi repugnare cona-
ris. *Quod si confidis in Ægypto, et in qua-
drigis,* id est in curribus, *et in equitibus* C
Ægyptiorum. Hoc Rabsaces ostendit va-
num esse, callide loquens ex persona re-
10 gis Assyriorum. *Et nunc numquid sine
Domino ascendi ad terram istam, ut dis-
perderem eam ?* quasi dicat : Non sine di-
vina inspiratione seu voluntate ingressus
sum Judæam, ut destruam eam. Ideo sub-
jungit : *Dominus dixit ad me : Ascende
super terram istam, et disperde eam.* Hoc
falsum fuit; sed idcirco hoc dixit, ut om-
nem rationem sperandi in Deo, omnemque
occasionem repugnandi, auferret Ezechiæ D
et populo ejus. Aliqui dicunt, Rabsacen
hic allegasse ad suum propositum confir-
mandum, sacram Scripturam, illud videli-
(*Is.* viii, 7, 8.) cet quod supra dictum est : Adducet Domi-
nus aquas fluminis fortes et multas, regem
Assyriorum, et omnem gloriam ejus; et ibit
per Judam inundans et transiens. Quod si
ita esset, non videretur incredibile, ipsum
fuisse filium Isaiæ : quod etiam multi te-
stantur, quamvis alii dicant eum fuisse
Samaritanum.

Et dixit Eliacim, et Sobna, et Joahe ad 11
Rabsacen : Loquere ad servos tuos, vide-
licet ad nos, *Syra lingua : intelligimus
enim* hanc linguam. Solent namque qui
regibus adstant, plura idiomata scire. Vo-
cant autem se servos Rabsacis ex humilita-
te, ut eum ad lenitatem flectant et pacem.
*Ne loquaris ad nos Judaice in auribus
populi qui est super murum.* Cives enim Je-
rusalem ascenderunt murum propter spe-
ctaculum. Hæc vero rogabant, ne populus
turbaretur aut terreretur, et maxime ne in-
telligerent blasphemias Rabsacis. *Et dixit* 12
*ad eos Rabsaces : Numquid ad dominum
tuum* Ezechiam *et ad te* ejus legatum, qui
ex persona omnium mihi hæc dicis, *misit
me dominus meus, ut loquerer omnia ver-
ba ista* Sennacherib, *et non potius ad vi-
ros qui sedent in muro, ut comedant ster-
cora sua et bibant urinam pedum suorum
vobiscum ?* quasi dicat : Potius missus sum
ad populum quam ad regem vestrum, ut
si non acquieverit populus mihi, tamdiu
obsideatur, donec ex victualium defectu
cogatur stercora sua comedere, pedumque
urinam potare, quæ scilicet ad pedes fluit :
per quod significat populum fame vin-
cendum.
Et stetit Rabsaces, et clamavit voce ma- 13
gna Judaice, ut populum perterreret, *et
dixit : Audite verba regis magni, regis
Assyriorum. Hæc dicit rex.* Rursus con- 14
format se Rabsaces modo loquendi Pro-
phetarum. *Non seducat vos Ezechias,* sug-
gerendo ut rebelletis, *quia non poterit
eruere vos. Et non vobis tribuat fiduciam* 15
*super Domino, dicens : Eruens liberabit
nos Dominus, non dabitur civitas ista in
manu regis Assyriorum.* Hoc fecit Eze-
chias secundum quod secundo Paralipo-
menon libro habetur : Dixit Ezechias ad
populum : Nolite timere, nec paveatis re- (II *Par.* xxxii, 7, 8.)
gem Assyriorum et universam multitudi-
nem ejus : multo enim plures nobiscum
sunt, quam cum illo. Cum illo est bra-
chium carneum ; nobiscum est Dominus
Deus noster, qui auxiliator est noster, pu-
gnatque pro nobis. Et confortatus est po-

pulus (ait Scriptura) hujuscemodi sermo-
16 nibus Ezechiæ. *Nolite audire Ezechiam.*
Hæc enim dicit rex Assyriorum : Facite
mecum benedictionem, id est pacificam
conventionem seu gratiosam subjectio-
nem. Rabsaces iste nunc minis, nunc blan-
dimentis conatur decipere populum. Unde
post comminationes prædictas, jam blande
profatur, quatenus opposita juxta se po-
sita fortius moveant, et malum amplius
abhorreatur, proposito bono sibi contra-
rio. Propterea subdit : *et egredimini ad*
me, offerendo vos meæ voluntati, *et come-*
dite unusquisque vineam suam, et unus-
quisque ficum suam, id est fructum vi-
nearum ac ficuum, *et bibite unusquisque*
17 *aquam cisternæ suæ* in terra vestra, *donec*
veniam, superatis Ægyptiis et Æthiopibus
seu Lobna, *et tollam,* id est a terra vestra
transferam, *vos ad terram quæ est ut ter-*
ra vestra, id est tam fructuosa sicut Judæa
(videlicet in Mediam, ut aliqui dicunt),
terram frumenti et vini, terram panum
et vinearum, id est omnibus necessariis
plenam.
18 *Nec conturbet vos Ezechias, dicens : Do-*
minus liberabit nos. Numquid liberave-
runt dii gentium, unusquisque terram su-
am, id est suos cultores, *de manu regis*
19 *Assyriorum ? Ubi est deus Emath et Ar-*
phad ? ubi est deus Sepharvaim ? Nomina
sunt locorum falsos deos colentium. *Num-*
quid liberaverunt Samariam de manu
mea ? Samaria enim non uni dumtaxat,
sed pluribus diis servivit, quia ut legitur
IV *Reg.* XVII, 24-32. quarto Regum, Salmanasar rex Assyrio-
rum, diversarum terrarum gentes posuit
in Samaria, filiis Israel inde translatis :
quarum gentium quælibet coluit deum su-
um ; et nihilo minus omnes Dominum co-

A luerunt. Si ergo, ut arguit Sennacherib,
plures dii non potuerunt Samariam libe-
rare, multo minus Deus vester qui unus
est, poterit vos salvare de manu mea. Un-
de adhuc idem probare contendit, dicen-
do : *Quis est ex omnibus diis terrarum* 20
istarum, qui eruerit terram suam de ma-
nu mea, ut eruat Dominus Jerusalem de
manu mea ? Hoc argumentum non proce-
dit, quum solus Dominus sit verus atque
omnipotens Deus, qui per Osee ait : Ego *Osee* XIII, 4.
Dominus, et salvator non est præter me.
B *Et siluerunt* nuntii Ezechiæ, *et non re-* 21
sponderunt ei, videlicet Rabsaci, *verbum.*
Mandaverat enim eis rex, dicens : Ne re-
spondeatis ei. In hoc apparet bonitas atque
prudentia Ezechiæ. Ideo præcepit viro Be-
lial non responderi, ne ad ulteriores pro-
vocaretur blasphemias. Unde Salomon ait :
Ne respondeas stulto secundum stultitiam *Prov.* XXVI, 4.
suam, ne efficiaris ei similis ; et Psalmi-
sta, Posui ori meo custodiam, quum con- *Ps.* XXXVIII, 2.
sisteret peccator adversum me. *Et ingres-* 22
sus est Eliacim filius Helciæ, qui erat
C *super domum, et Sobna scriba, et Joahe*
filius Asaph a commentariis, ad Ezechiam
scissis vestibus, et nuntiaverunt ei verba
Rabsacis. Consuetudo fuit Judæis scinde-
re vestimenta, quando blasphemias audi-
erunt : sicut rex Israel scidit vestimenta IV *Reg.* V, 6, 7.
sua, quum misisset ad eum rex Syriæ, di-
cens : Scito quod miserim ad te Naaman
servum meum, ut cures eum a lepra sua.
Caiphas quoque idem fecit, quum Chri- *Matth.* XXVI, 63-65.
stus ei dixisset : Filius Dei sum, et vide-
bitis Filium hominis venientem in nubi-
D bus cœli. Hoc autem fecerunt quasi ad
reverentiam Dei, ostendentes se pati non
posse ejus injuriam, sed zelari pro ejus
honore.

ARTICULUS LXIV

EXPLANATIO CAPITULI TRICESIMI SEPTIMI : ET FACTUM EST QUUM AUDISSET REX EZECHIAS.

1 *ET factum est quum audisset rex Eze-*
IV *Reg.* XIX. *chias* verba Rabsacis, *scidit vestimen-*
ta sua, sicut ministri ejus fecerunt. Nec
mirum hoc de Ezechia, quum Paulus et
Act. XIV, 13. Barnabas legantur vestes suas scidisse,
quum Lycaonicenses voluissent eis im-
molare, eo quod Paulus claudum natum
sanasset. *Et obvolutus est sacco,* id est ve-
ste pœnitentiali seu cilicina. Legitur et
Jonæ III, 6. rex Ninive sacco opertus ad prædicatio-
nem Jonæ. Hoc autem fecit Ezechias, ut si
quæ esset in se aut in populo suo offensa,
Deus ignosceret, atque a tanto eum peri-
culo liberaret. *Et intravit in domum Do-*
mini, id est in templum, ut Deum intente
2 oraret. *Et misit Eliacim qui erat super*
domum, et Sobnam scribam, et seniores
de sacerdotibus opertos saccis, ad Isaiam
*alias *pro-phetam* *filium Amos prophetæ**. Solennes nuntios
misit, tum propter magnitudinem causæ
(decet enim, legati dignitatem proportio-
nari causæ pro qua destinatur), tum pro-
pter reverentiam Isaiæ, cui Ezechias ne-
minem in mundo parem esse putavit : unde
et ejus meritis ac precibus speravit cum
toto populo residuo liberari. Lyra dicit,
quod textus habere debeat : Amos prophe-
tam. Sed Hieronymus dicit contrarium, as-
serens quod idcirco Isaias in isto capitu-
lo non se appellat prophetam, sed filium
Amos prophetæ, quoniam de se ipso con-
scripsit historiam : sicut Matthæus, quum
describit suæ vocationis historiam, non se
Matth. X, 3. apostolum ac evangelistam, sed publica-
num appellat. Legendum est ergo, Amos
prophetæ; quum quarto Regum libro ubi
IV *Reg.* XIX, 2. ista historia recitatur, scriptum est, Amos
prophetam, quoniam ibi alius erat scri-
ptor historiæ.
3 *Et dixerunt ad eum : Hæc dicit Eze-*

A *chias : Dies tribulationis et correptionis*
et blasphemiæ, dies hæc : in qua timore
affligimur, et pro peccatis nostris castiga-
mur, et propter blasphemiam viventi et
vero omnipotenti Deo illatam, vehemen-
tissime contristamur; *quia venerunt filii*
usque ad partum, et virtus non est pari-
endi : id est, in tanta angustia sumus, sic-
ut prægnans quæ præ virium defectu ge-
nerare non potest. Et forte ad litteram
mulieres gravidæ quæ in Jerusalem erant,
percepto tam tristi rumore, abortivum per-
B pessæ sunt. *Si quo modo audiat,* etc. Istud 4
quantum ad sensum, sequitur verba quæ
subjunguntur, *Leva ergo orationem,* ut sit
sensus : Quum in tanta afflictione sumus,
idcirco leva orationem ferventem quæ pe- *Eccli.* XXXV, 21.
netrat cœlos. Hanc leva, id est, de corde
puro ad cœlum transmitte, *pro reliquiis*
quæ repertæ sunt, id est pro residuis Ju-
dæorum, qui manus Assyriorum nondum
inciderunt, videlicet pro habitatoribus Je-
rusalem. Vel : Leva orationem, id est, no-
stram orationem in terra jacentem, nec su-
C perna introeuntem, tu leva, ut tuo auxilio
exaudibilis fiat, et aures Domini Sabaoth
intret. *Si quo modo audiat,* id est, per ju-
stam ultionem adversariorum et nostram
protectionem audisse se manifestet, *Do-*
minus Deus tuus : qui quamvis sit omni-
um Deus, tamen specialiter Deus est tuus,
propter singularem gratiam ejus in te, et
cultum quo tu eum tam reverenter ac uni-
ce colis; *verba* blasphemiæ *Rabsacis, quem*
misit rex Assyriorum dominus suus ad
blasphemandum Deum viventem, qui est
D verus immortalisque Deus (de quo Petrus
ait ad Christum, Tu es Filius Dei vivi), *et* *Matth.* XVI, 16.
exprobrandum sermonibus quos audivit,
id est cognovit, *Dominus Deus tuus.*

5 *Et venerunt servi regis Ezechiæ ad Isa-*
6 *iam. Et dixit ad eos Isaias : Hæc dicetis*
domino vestro Ezechiæ : *Hæc dicit Domi-*
nus : Ne timeas a facie, id est ab appa-
ratu, *verborum quæ audisti, quibus bla-*
sphemaverunt pueri, id est ministri, *regis*
Assyriorum me. Frequenter Scriptura per
puerum signat ministrum, quemadmodum
III *Reg.* xix, 3. tertio libro Regum legitur, Eliam reliquis-
se puerum suum in Bersabee. Non itaque
solus Rabsaces, sed alii secum blasphema-
verunt, vel loquendo, vel consentiendo.
Unde quarto libro Regum scriptum est de
IV *Reg.* xviii, 17. pueris istis : Misit rex Assyriorum Thar-
than et Rabsaris et Rabsacen ad Ezechi-
am in Jerusalem, scilicet usque ad portas
ejus. Rabsaces tamen erat dux verbi, quia
7 novit Hebraicum. *Ecce ego dabo ei spi-*
ritum, id est adversarium seu animum
alium ; *et audiet nuntium,* qualiter rex
Æthiopiæ contra ipsum egressus sit ; *et re-*
vertetur ad terram suam, id est, ut eam
defendat ab impugnatione Æthiopum ; *et*
corruere, id est occidi, *eum faciam,* sal-
tem permissive, *gladio* filiorum suorum
in terra sua, videlicet in templo dei sui
vers. 38. in Ninive, sicut infra habetur. Hoc imple-
tum est, non in hac reversione, sed in re-
ditu secundo, quando percusso exercitu
suo ab angelo, fugit et habitavit in Ninive.
8 *Reversus autem Rabsaces, invenit re-*
gem Assyriorum prælïantem adversus Lob-
nam urbem Judææ. *Audierat enim quia*
profectus esset, id est recessisset, *de La-*
chis, ea relicta, aut ut potius puto, ea ca-
Is. xxxvi, 1. pta, quia prædictum est quod cepit omnes
9 urbes Juda munitas. *Et audivit* Senna-
cherib *de Tharaca rege Æthiopiæ dicen-*
tes : Egressus est Tharaca de terra sua
cum grandi exercitu, *ut pugnet contra te,*
o Sennacherib. *Quod quum audisset* Sen-
nacherib, *misit nuntios ad Ezechiam, di-*
10 *cens : Hæc dicetis Ezechiæ regi Juda, lo-*
quentes ad eum : *Non te decipiat Deus*
tuus, in quo tu confidis, dicens : Non da-
bitur Jerusalem in manu regis Assyrio-
rum. Sennacherib impiissimus, relicturus
Judæam, et nolens adversarios suos Ju-

A dæos Ezechiamque de suo recessu gaude-
re, minatur, ut verbis dejiciat, quos armis
nondum devicit. Loquitur autem blasphe-
mias magnas contra omnipotentem verum-
que Deum, arguens eum de fallacia seu
mendacio et impotentia, quasi Deus ali-
quem fallere velit, et sperantes in se sal-
vare non possit. Quod etiam probare co-
natur, dicendo : *Ecce tu audisti omnia* 11
quæ fecerunt reges Assyriorum omnibus
terris quas subverterunt ; et tu poteris li-
berari ? quasi dicat, Non poteris. *Num-* 12
B *quid eruerunt eos dii gentium, quos sub-*
verterunt patres mei ? Deinde ponit nomina
regionum et hominum quos patres sui
subverterunt : *Gozan et Haran et Reseph,*
et filios Eden, qui erant in Thalassar. Ubi 13
est rex Emath, et rex Arphad, et rex ur-
bis Sepharvaim, rex quoque *Ana et Ava ?*
quasi dicat : Omnes hos reges superave-
runt patres mei. Unde quarto libro Regum
legitur, quod Salmanasar rex Assyriorum, IV *Reg.* xvii, 24.
pater vel avus hujus Sennacherib, posuit
in Samaria gentes de Babylone et de Emath
C et de Sepharvaim : ex quo constat, quod
tunc reges Emath et Sepharvaim victi
fuerunt.
Et tulit Ezechias libros, id est episto- 14
las missas a Sennacherib, in quibus verba
jam dicta continebantur, *de manu nun-*
tiorum, et legit eos : quia forte in Hebræo
scripti fuerunt ; vel Ezechias aliam lin-
guam intellexit ; vel, Legit, id est, legi fe-
cit. *Et ascendit in domum Domini, et ex-*
pandit eos coram Domino : qui specialiter
esse et habitare ferebatur in templo. Ex-
D pandit autem eos coram Domino cuncta
cernente, non ut aliquid de novo innote-
sceret Deo, sed ut in se ipso devotionem
atque fiduciam excitaret, sicque Dei mise-
ricordiam copiosius mereretur.
Et oravit Ezechias ad Dominum, di- 15
cens : Domine exercituum, id est virtutum 16
cœlestium, *Deus Israel,* id est populi Is-
raelitici, seu Jacob patris eorum, qui di- *Gen.* xxxii, 28 ; xxxv, 10.
ctus est Israel ; *qui sedes super Cherubim,*
id est, omnem plenitudinem scientiæ cre-
atæ excedis, atque in angelis qui sunt de

compelluntur subjici jugo, sic ego per ad- A
versa subdam te meo imperio. Ponam *et*
frenum in labiis tuis, id est, os tuum re-
frenabo et domabo, ne ultra prorumpas in
verba blasphemiæ : sicque implebo in te,
Ps. XXXI, 9. pro quo rogor a Propheta qui ait, In camo
et freno maxillas eorum constringe, qui
non approximant ad te. *Et reducam te in*
viam per quam venisti, id est, ad Nini-
ven faciam te reverti.

Deinde dat Isaias signum Ezechiæ, quo
sciat certissime omnia vera esse quæ di-
30 cta sunt. *Tibi autem,* o Ezechia, *hoc erit*
signum : Comede hoc anno, tu et populus
tuus, scilicet in primo anno recessus As-
syriorum a vobis quum vadunt contra
Æthiopes, *quæ sponte nascuntur,* id est
sine humano studio hominisque cultura.
Et hoc erat grande miraculum, quod de
talibus ali potuit rex cum populo suo. As-
serunt enim quidam, quod ex granis pe-
dibus Assyriorum contritis, tanti fructus
exorti sunt, quod suffecerunt Ezechiæ ac
populo. *Et in anno secundo* recessus As-
syriorum, *pomis vescere.* Dicunt isti, quod C
arbores ab Assyriis præcisæ, tam copiosos
fructus protulerunt, quod populus inde
poterat sustentari. *In anno autem tertio,*
circa cujus initium occidendus est Assy-
riorum exercitus, quum redierit contra Je-
rusalem, *seminate* secure, adversariis jam
dejectis, *et metite* tempore suo, *et planta-*
te vineas, et comedite fructum, videlicet
uvas *earum.*

31 *Et mittet id quod salvatum fuerit de*
* reliquum *domo Juda, et quod relictum* est, radicem*
deorsum, et faciet fructum sursum. Hoc D
intelligi potest vel de fructibus terræ, qui
non erant ab Assyriis devorati, vel de ipso
populo Juda, qui manus Assyriorum eva-
sit. Primus igitur sensus est : Mittet id
quod salvatum fuerit de domo Juda, id est
semen populi Juda non consumptum ab
Assyriis, et quod relictum est Judæis, ra-
dicem deorsum, id est, in terra stabilietur
ac nutrietur, et crescet in altum. Secundus
sensus est : Mittet id quod salvatum fuerit
de domo, id est populo, Juda, videlicet

homines non occisi ab Assyriis, radicem
deorsum, et faciet fructum sursum, id est,
per modum vineæ seu altæ arboris multi-
plicabuntur, generando filios et filias ter-
ramque rursum implentes. Unde in Psalmo
de populo Judæorum sub metaphora vineæ
dicitur Domino : Plantasti radices ejus, et Ps. LXXIX,
implevit terram ; extendit palmites suos 10, 12.
usque ad mare. Huicque sensui consonat
littera sequens : *Quia de Jerusalem exi-* 32
bunt reliquiæ : id est, populi duarum tri-
buum, qui timore Assyriorum in Jerusalem
B confugerunt, et clausi sederunt, percussis
Assyriis, læti atque securi egredientur re-
deuntes ad propria; *et salvatio,* id est po-
pulus liberatus, vel salus populo exhibita,
exibit *de monte Sion,* id est de templo in
quo Judæi Dominum oraverunt, ejusque
auxilium impetraverunt. *Zelus Domini ex-*
ercituum, id est divina justitia contra im-
pios zelans, *faciet istud,* id est vindictam
hanc in Assyrios.

Propterea hæc dicit Dominus de rege 33
Assyriorum : Non intrabit civitatem hanc
Jerusalem, *et non jaciet ibi sagittam* nec
ipse, nec populus ejus, *et non occupabit*
eam clypeus, id est, nemo Assyriorum ar-
matus seu clypeatus ascendet muros aut
loca urbis hujus, *et non mittet in circui-*
tu ejus aggerem, ut fossata urbis impleat.
Antequam enim appropinquavit rex As-
syriorum cum suo exercitu urbi Jerusalem
tam vicine, ut sagittare potuisset in eam,
et aggerem mittere, percussus est ejus ex-
ercitus, qui (ut creditur) in Nobe occisus
est : in illo siquidem loco, qui non mul-
tum distat a Jerusalem, pernoctavit. Un-
de superius dixit Sennacherib : Adhuc Is. X, 32.
dies est ut in Nobe stetur. *In via qua ve-* 34
nit, per eam revertetur, et civitatem hanc
non ingredietur, dicit Dominus. Et pro- 35
tegam civitatem istam, ut salvem eam
propter me, id est potius propter meam
bonitatem, quam propter merita vestra ;
vel, Propter me, id est ad honorem et
gloriam nominis mei, ut omnibus inno-
tescant justitia mea atque potentia. Unde
in Proverbiis scriptum est : Omnia pro- Prov. XVI, 4.

pter se ipsum operatus est Deus ; et in
Ezech. Ezechiele, Non propter vos ego faciam,
xxxvi,32,22. notum sit vobis, sed propter nomen sanctum meum. *Et propter David servum meum*, id est merito ejus, et ut impleam
II *Reg.* vii, 16. promissionem ei factam, quod darem ei lucernam in Jerusalem. In quo patet eximia sanctitas beatissimi patriarchæ atque prophetæ David ; excitantur quoque audientes, ut fidem et justitiam ejus imitentur, considerantes quam veraciter scri-
Ps. cxi, 7. ptum est : In memoria æterna erit justus.

36 *Egressus est autem angelus Domini*, quem Deus misit de cœlo empyreo, *et percussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia hominum*. Se-
II *Par.* xxxii, 21. cundo Paralipomenon legitur, quod percussit omnem virum robustum et principem exercitus. *Et surrexerunt mane* rex Assyriorum, et viri pauci qui non erant percussi : erantque decem, ut dictum est
Is. x, 19. circa illud, Puer scribet eos ; *et ecce om-*
* *omnes* *nia* * *cadavera mortuorum*. Sine vulneribus occisa, et ut creditur, combusta et
37 quasi incinerata fuerant corpora. *Et egressus est* rex Assyriorum Judæam, visa hac plaga, *et abiit. Et reversus est Sennacherib rex Assyriorum, et habitavit in Nini-*
38 *ve. Et factum est quum adoraret in templo Nesroch deum suum, Adramelech et Sarasar filii ejus percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Ararat*. Erat autem Ararat regio in Armenia. *Et regnavit Asarhaddon filius ejus pro eo*. Causam hujus interfectionis aliqui dicunt esse, quod prædicti duo filii Sennacherib indignabantur patri, eo quod ordinasset filium suum Asarhaddon post se regnaturum. Ambitiosi ergo filii, ex indignatione patrem proprium occiderunt. Alii dicunt,

A quod Assyrii indignantes regi Sennacherib, eo quod propter suam superbiam periissent cognati atque amici eorum in terra Juda, proposuerunt regem occidere. Quo cognito, ingressus est fanum dei sui, orans ut se a tanto periculo liberaret, promittens, si hoc faceret, quod sibi prædictos duos filios suos sacrificaret : quod illi audientes, secuti sunt patrem, et in oratione positum occiderunt. Denique in hoc patent miranda judicia Dei, quod quum angelus tot millia occideret, maxime pro-
B pter blasphemias regis, non tamen regem occidit. Sed tempus pœnitentiæ ei indultum est ad cumulum justæ damnationis, eo quod viso tanto miraculo, non se correxit, neque pœnituit.

Postremo omnia ista ad moralitatem trahi possent, videlicet quod Jerusalem figuram tenet Ecclesiæ, Ezechias figuram boni prælati, Isaias figuram religiosorum et sanctorum subditorum. Sennacherib vero typus est tyrannorum. Debent ergo facere prælati tempore persecutionis Ecclesiæ,
C sicut Ezechias fecisse describitur, scilicet, ut si bono modo fieri valeat, pacem cum adversariis faciant. Quod si fieri nequeat, sperent in Deo, et invocent eum corde devotissimo, mittantque ad religiosas sanctasque personas, ut intercedant pro eis et pro conservatione boni communis. Et tunc Dominus dabit auxilium, et angelus ejus pugnabit pro ipsis. Quod vero Dominus ait ad regem Assyriorum, Quum fu- vers. 29.
reres adversum me, superbia tua ascendit in aures meas, ponam ergo circulum in
D naribus tuis, etc., contra quemcumque superbum dici potest. Deus enim superbis I *Petr.* v, 5.
resistit, superbos humiliat, eosque in angustissimo loco latissimi inferni concludet.

da. Hæc fuit positio Origenis : quæ si vera
esset, nequaquam Ezechiæ pro beneficio
promitteretur prolongatio vitæ. Ex eodem
insuper probat, falsam esse assertionem
dicentium quod omnibus certus præstitu-
tus sit finis secundum cursum fatalem, at-
6 que causarum naturalium ordinem. *Et de*
manu regis Assyriorum eruam te et civi-
tatem istam, et protegam eam, ita quod
non præsumet ultra impugnare te regnum-
que tuum. Hæc duo promissa, ad prophe-
tiam prædestinationis, quæ semper imple-
tur, pertinuerunt.
7 *Hoc autem tibi erit signum a Domino,*
quia faciet Dominus verbum hoc quod lo-
8 *cutus est : Ecce ego reverti faciam um-*
bram linearum, per quas descenderat in
horologio Achaz in sole, retrorsum decem
lineis. Achaz pater Ezechiæ, fecit horolo-
gium æreum, versus solem illud consti-
tuens, scribens in circulo lineas distinctas
ad agnoscendum horas diei per umbram,
ita quod umbra descendens, et gradum per-
currens seu lineam tangens, horæ spatium
In Josue art. xvii, p. 62. terminavit. Dicunt tamen aliqui, quod duæ
lineæ faciebant unam horam. Quo dato,
dies artificialis non fuisset prolongata ni-
si decem horis, videlicet quinque horis in
reditu solis versus orientem, quibus um-
bra reversa est retrorsum in horologio
Achaz, et quinque horis quibus reversus
est sol ad punctum ubi regredi cœperat.
Hoc autem est contra sententiam divini et
sancti Dionysii, qui in epistola ad B. Poly-
carpum, affirmat diem illum pene tripli-
catum fuisse, id est, quasi tantum habuis-
se de tempore, sicut tres dies artificiales,
qui continent horas triginta sex. Vere ergo
et sine dubitatione tenendum est cum prin-
cipe theologorum, quem constat de præ-
senti materia instructum fuisse ab Aposto-
lis sive ab apostolicis viris, et ut opinor, a
Paulo, cujus Dionysius efficit mentionem
in præallegata epistola. Prolongatus est
itaque dies ille artificialis viginti horis :
per decem enim horas sol retrocessit, et
rursum totidem horis ad locum pristinum
rediit. Incepit autem regressio ista, quum

A decima hora esset, seu die decem horas
habente : quibus ad consummationem diei
junctæ sunt duæ horæ, sole ad occasum
tendente : sicque dies illa habuit triginta
duas horas. Unde in prædicta epistola Dio-
nysius ait : Alia quædam dies secundum
continuitatem fere triplicatur, et in vigin-
ti horis fit, quod non omni tempore vias
contrarias redit; et sol proprio cursu quin-
queformem suum motum et in horis de-
cem convolvens, analytice iterum totum
in aliis decem, nova quadam semitarum
B via regreditur.
Circa quod quæri potest, quomodo ve-
rum sit quod in libro Josue legitur, quali- *Josue* x, 13.
ter sol et luna steterunt in cœlo immobi-
les spatio unius diei; et subjungitur, Non *Ibid.* 14.
fuit ante et postea tam longa dies. Secun-
dum hanc autem positionem videtur dies
ista sub Ezechia fuisse longior. Hanc quæ-
stionem suo loco reservo : quæ tum facili-
ter solveretur, si sol et luna dicantur ste-
tisse in cœlo, non tamen spatio unius diei
artificialis, qui est tempus quo est sol su-
C pra nostrum horizontem, sed uno die na-
turali.
Deinde ostenditur gratitudo Ezechiæ pro
beneficiis sibi impensis, quum dicitur :
Scriptura, id est gratiarum actio seu can- 9
ticum, *Ezechiæ regis Juda,* ab ipso con-
scriptum sive dictatum Spiritu Sancto il-
lustrante, *quum ægrotasset et convaluisset*
de infirmitate sua. Et secundum Hierony-
mum, scriptura ista non est dicenda ora-
tio, sed gratiarum actio. Quidam tamen
nominant eam orationem, quum in fine
D ipsius dicatur, Domine, salvum me fac ;
et ante, Domine, vim patior, responde pro
me. Hucusque titulus seu prologus scri-
pturæ hujus, cujus exordium est :
Ego dixi, id est, ego Ezechias, quum 10
graviter angustiarer ac infirmarer, dixi in-
tra me cogitando quod subjungitur : *In di-*
midio dierum meorum, id est, media parte
temporis, quo vivere potui, circiter con-
sumpta. Tempore enim hujus infirmitatis,
erat Ezechias triginta novem annorum. In IV *Reg.*
toto enim vixit annis quinquaginta qua- xviii, 2.

tuor : quibus si quindecim subtrahantur, quibus post hanc infirmitatem vixit, remanent anni triginta novem. Sicque erat circa medium temporis, quo homines tunc communiter vixerunt. Unde et David qui
II *Reg.* v, 4. septuaginta annis vixit, quum quadraginta
Ibid. iii, 39. esset annorum, dixit : Ego sum delicatus et unctus rex, nesciens egressum et introitum meum : juvenem se esse insinuans. Spiritualis vero et mysticus sensus cantici hujus, infra tangetur. *Vadam ad portas inferi*, id est ad mortis interitum et limbum inferni : de quo in Genesi ait patriar-
Gen. xxxvii, 35. cha Jacob, Descendam ad filium meum lugens in infernum. Mors autem in veteri Testamento omnibus erat porta inferni, quia per eam ibant ad aliquem de quatuor locis inferni; nunc vero baptizatis et perfectis atque martyribus, mors porta est vitæ, et vitæ æternæ. Ezechias autem dixerat ista ex desperatione diutius vivendi. Unde putavit se iturum ad mortem corporis, et ad ingressum inferni.

Quæsivi residuum annorum meorum : id est, tempore restante vivere concupivi, et tempus vitæ implere optavi. Sed fractus desperatione vivendi, præsertim quum ab Isaia audissem, Dispone domui tuæ, quia
11 morieris tu, *dixi*, corde seu ore : *Non videbo Dominum Deum in terra viventium*, id est in regione vivorum seu patria Bea-
Ps. xxvi, 13. torum : de qua legitur, Credo videre bona Domini in terra viventium. *Non adspiciam hominem ultra, et habitatorem quietis*, id est, cum hominibus sanctis, et felici quiete perfruentibus, non morabor. Ita exponit Hieronymus : quem si quis sequi velit, dicere habet quod Ezechias hæc dicit non asserendo, sed metuendo, tanquam formidans ne in infernum descendens, non mereretur Deum conspicere cum Beatis in terra viventium. Sed quia Ezechias tam fiducialiter in sua oratione dixit, se ambulasse in veritate et corde perfecto coram Domino, non videtur quod in infirmitate constitutus putavit se damnandum : nec enim mortem expavit quasi imparatus ad mortem, sed desiderio habendi succes-sorem, per quem de suo semine Christus nasceretur. Propter quod alii sic exponunt : *Dixi : Non videbo Dominum Deum in terra viventium*, id est, in hac vita inter viventes non amplius videbo Dominum, ingrediendo templum ejus, in quo ipse habitat per operationem specialem, et videtur per fidem et contemplationem sinceram in suis effectibus. *Non adspiciam hominem ultra, et habitatorem quietis*, id est, in hac vita non magis videbo populum regni mei habitantem quiete atque secure, Assyriis interfectis. Eratque hoc Ezechiæ molestum, quod bona sibi ac populo suo promissa non esset visurus.

Dixi quoque : *Generatio mea*, id est pro- 12
genies mea seu cognatio, *ablata est et convoluta est*, id est separata est, *a me :* quia in hora mortis, consanguinei adjuvare non possunt morientem, sed fit triste divortium. Vel sic, et apertius : Generatio mea, id est posteritas, ablata est a me, quoniam filium successorem non habeo. Manasses quippe filius Ezechiæ, post tres annos a prædicta sanatione Ezechiæ natus est. Quum enim Ezechias defunctus est, Ma- IV *Reg.* xxi, 1.
nasses duodecim erat annorum. Ezechias vero post sanitatem hanc vixit quindecim *Ibid.* xx, 6.
annis. Ablata est ergo generatio mea *quasi tabernaculum pastorum*, portatile sicut sunt casulæ, quod ab uno loco tollitur, atque in alio figitur. *Præcisa est velut a texente vita mea :* id est, quemadmodum textor telam citissime abrumpit et præscindit, sic tempus vitæ meæ festinanter ac repente consumptum est. Unde Job dicit : Dies mei velocius transierunt, quam a *Job* vii, 6.
texente tela succiditur, et consumpti sunt absque ulla spe. Sic igitur Ezechias dixit vitam suam ab hominum societate præcisam sive subtractam, quia putavit se morti ita propinquum, quod perinde erat ac si jam mortuus fuisset. Juxta quem modum et David ait, loquens ad Jonathan : Uno I *Reg.* xx, 3.
tantummodo gradu ego et mors dividimur. *Dum adhuc ordirer*, id est, in processu vitæ meæ consisterem, vel in exordio vitæ meæ essem, *succidit me*, id est, vita præ-

senti privabit me Deus. Statim enim quum A
vivere inchoamus, vita nostra incipit defi-
cere et abrumpi. Ezechias vero æstimavit
se jam præcisum a vita, propter infirmita-
tis magnitudinem et Isaiæ prophetiam. *De
mane usque ad vesperam finies me,* id est,
paulatim me deficere facies; vel, a prin-
cipio nativitatis usque ad vitæ occasum
finies me, incessanter eam abbreviando :
quemadmodum in primo libro Paralipo-
I *Par.* XXIX, 15. menon David testatur : Dies nostri quasi
umbra super terram, et nulla est mora.
Unde in libro Sapientiæ pœnitentes di- B
Sap. V, 13. cunt : Nos nati, continuo desivimus esse.
13 *Sperabam* tota nocte languoris mei *us-
que ad mane* sequentis diei relevamen et
consolationem. Afflicti enim semper su-
spirant ad aliud tempus, in quo melius es-
se cupiunt, æstimantes mutatione tempo-
rum mutari posse supplicia. *Quasi leo sic
contrivit,* id est, consumpsit seu exsicca-
vit infirmitas hæc, *omnia ossa mea,* id est
robur corporis mei, ossaque ejus : maxi-
mis enim febribus et putrido ulcere æstu-
avit Ezechias. *De mane usque ad vesperam* C
finies me. Hoc jam dictum atque exposi-
tum est.
14 *Sicut pullus hirundinis sic clamabo,*
meam miseriam deplorando, Dei miseri-
cordiam invocando, et cordis mei angu-
Job III, 24. stiam ostendendo. Unde et Job : Antequam
(inquit) comedam, suspiro, et quasi inun-
dantis aquæ sic rugitus meus. *Meditabor
ut columba :* id est, ea quæ planctum at-
que tristitiam pariunt, cogitabo, non quæ
vanitatem risumque provocant ; imo ad
instar columbæ, fletum pro cantu habebo. D
Attenuati, id est fatigati, *sunt* et defece-
runt *oculi mei* interiores et exteriores, *su-
spicientes in excelsum,* id est Dominum in
cœlestibus habitantem contemplantes, vel
ad superiora erecti, et Dei auxilium cupi-
Ps. CXX, 1. entes : quemadmodum scriptum est, Le-
vavi oculos meos in montes, unde veniet
auxilium mihi. Dicuntur autem oculi at-
tenuati, quoniam diu adspiciendo et po-
stulando, nec tamen desideratam opem
adipiscendo pro libito, defecerunt præ las-
situdine seu desperatione. Unde in Psalmo
habetur : Defecerunt oculi mei dum spero *Ps.* LXVIII, 4.
in Deum meum. Et Job dicit : Facies mea *Job* XVI, 17.
intumuit a fletu, et palpebræ meæ caliga-
verunt. *Domine, vim patior,* id est violen-
tum languorem, et plus quam exigunt mea
peccata. Omnia ista verba Ezechiæ, refe-
renda sunt ad tempus præteritum, in quo
dixit : In dimidio dierum meorum vadam
ad portas inferi. Nunc enim quum ista
conscripsit, erat sanatus. *Responde pro
me :* id est, tu, Domine, adversario meo
hosti invisibili satisfac pro me, dimitten-
do mihi si quid erravi, et causam meam
ad te misericorditer assumendo.
Rursusque ad se ipsum revertens, sub-
jungit : *Quid dicam?* id est, quid causari 15
atque conqueri possum, vel Creatori meo
objicere? *aut quid respondebit mihi* Crea-
tor meus? quasi dicat : Non indiget mihi
rationem exponere, cur me ita affligat,
quoniam sicut lutum in manu figuli, sic *Eccli.*
ego in manu ejus; *quum ipse fecerit* me XXXIII, 13.
per creationem, et hanc infirmitatem mihi
inflixerit juxta suam voluntatem, quæ in-
justa esse non valet. Idcirco sufferenda
sunt æquanimiter, quæcumque ipse decre-
verit. Numquid enim dicit lutum figulo *Is.* XLV, 9.
aut opus factori, Quid me fecisti sic? *Re-
cogitabo omnes** *annos meos,* id est, tem- * *tibi omnes*
pus præteritum quo vixi, et opera quæ in
illo commisi, ad memoriam revocabo, *in
amaritudine animæ meæ,* id est cum do-
lore interno, deplorans peccata commissa,
bona omissa, tempora minus fructuose ex-
pensa, ipsamque subsistentiæ humanæ fra-
gilitatem.
Domine, si sic vivitur, id est, si talis 16
est conditio vitæ nostræ, scilicet brevis,
incerta, et labilis, *et in talibus vita spiri-
tus mei,* id est, in hujusmodi defectibus
versatur vita animæ meæ : quod est grave *Eccli.* XL, 1.
jugum, omnibus filiis Adæ commune ; *cor-
ripies me,* id est, paternaliter ad correctio-
nem, non ad consumptionem, flagellabis
me : sicut Jeremias desiderat, dicens : Cor- *Jer.* X, 24.
ripe me, Domine, verumtamen in judicio,
et non in furore tuo, ne forte ad nihilum

redigas me. *Et vivificabis me* vita gratiæ
in præsenti, et vita gloriæ in futuro, seu
17 corporaliter me sanando. *Ecce in pace,* id
est tempore pacis quam nobis dedisti, ex-
pulso Assyrio, facta est in me *amaritudo*
mea amarissima, id est infirmitas ista gra-
vissima, quæ mihi molesta est non solum
propter ejus puncturam, sed quia benefi-
ciis tuis populo tuo concessis et securitate
promissa uti non debeo.

Tu autem eruisti animam meam ab in-
firmitate mortifera, *ut non periret,* id est,
ne subtraheretur a vita præsenti; vel, Eru-
isti eam a malis culpæ, ne damnaretur.
Projecisti post tergum tuum, id est, oblitus
es, nec adspexisti, sed indulsisti, *omnia*
peccata mea : larga enim pietas Dei, ve-
18 niam non dimidiabit. *Quia non infernus,*
id est generatio damnatorum, *confitebitur*
tibi, confessione laudis et gloriæ : quem-
Ps. vi, 6. admodum scriptum est, In inferno autem
quis confitebitur tibi? *Neque mors,* id
est in mortali peccato exsistens aut mor-
tuus, *laudabit te* laude meritoria : quod
Ps. cxiii, 17, sec. Hebr. etiam canit Psalmista, Non mortui lauda-
bunt te, Domine, neque omnes qui descen-
dunt in infernum ; imo, sicut in Apoca-
Apoc. xvi, 9, 11. lypsi inducitur, ipsi blasphemant Domi-
num, nec agunt pœnitentiam fructuosam.
Eccle. ix, 10. Nec mirum, quia ut Salomon loquitur,
nec sapientia, nec scientia, nec opus, nec
ratio erunt apud inferos. *Non exspecta-*
bunt, qui descendunt in lacum, veritatem
tuam, id est promissionem tuam vera-
cem, qua promisisti hominibus felicitatem
æternam. In inferno enim nulla est red-
emptio.

19 *Vivens, vivens,* id est vitam naturæ et
vitam gratiæ habens, *ipse confitebitur tibi*
duplici confessione, videlicet te laudando,
et se culpando, *sicut et ego hodie,* id est, in
præsenti tempore facio. Utraque vita hæc
ad salubrem confessionem requiritur. Pro-
Baruch ii, 17, 18. pter quod scriptum est : Non mortui qui
sunt in inferno, quorum spiritus acceptus
est a visceribus eorum, dabunt honorem
tibi, Domine, sed anima quæ tristis est, et
incedit curva et esuriens, id est salubriter

A dolens, humilis atque justitiam sitiens. *Pa-*
ter bonus, quicumque sit ille, *filiis* suis
notam faciet veritatem tuam, id est effe-
ctum tuæ justitiæ, veritatem Scripturæ, et
te verum esse, qui es veritas prima, ex-
emplaris et increata. Unde in Deuterono-
mio inducitur : Interroga patrem tuum, Deut. xxxii, 7.
et annuntiabit tibi. Apostolus quoque ad
Ephesios : Patres, educate filios vestros in Ephes. vi, 4.
disciplina et correptione Domini.

Domine, salvum me fac, mente et cor- 20
pore, ab omni malo præterito, præsenti,
B futuro; *et psalmos nostros,* videlicet lau-
des divinas, *cantabimus,* tui ministri, *cun-*
ctis diebus, id est certis ac debitis horis
singulorum *vitæ nostræ* dierum (in bono
enim perseverandum est usque in finem), Matth. x, 22; xxiv, 13.
in domo Domini, id est in templo.

Et jussit Isaias ut tollerent massam de 21
ficis, et cataplasmarent super vulnus, et
sanaretur. In prologo cantici hujus dictum
est : Scriptura Ezechiæ quum ægrotasset et
convaluisset. Ex quo constat quod ista ca-
taplasmatio atque sanatio Ezechiæ, præces-
C sit hanc gratiarum actionem vel orationem,
quamvis postea recitatur : Scriptura enim
in narratione historiæ non semper obser-
vat ordinem temporis. Per vulnus, Sym-
machus, Aquila et Theodotio intellexerunt
morbum regium, alii apostema, quorum
utrique contrariatur applicatio dulcium.
Ut ergo sanatio Ezechiæ clarius ostendere-
tur esse miraculosa atque divina, per res
noxias atque adversas collata est. Ex isto
infert Hieronymus spernendam non esse Eccli. xxxviii, 2, 4.
medicinam, quum Deus hanc fecerit. *Et* 22
D *dixit Ezechias : Quod erit signum quia*
ascendam in domum Domini? Hoc dixit
Ezechias ante sanationem prædictam. Nam
quarto libro Regum legitur : Dixit autem IV Reg. xx, 8.
Ezechias ad Isaiam : Quod erit signum
quia Dominus me sanabit, et quia ascen-
dam in domum Domini? Ex quo elicitur,
quod quum Isaias Ezechiæ dixisset, Die Ibid. 5, 6.
tertio ascendes templum Domini et adji-
ciam super dies tuos quindecim annos,
Ezechias petiit signum, dicens : Quod erit
signum? Cui Isaias respondit : Hoc erit ti- vers. 7, 8.

bi signum : Ecce ego reverti faciam um-
bram linearum, etc. Nec videtur Ezechias
peccasse signum petendo, sicut nec Abra-
Gen. XV, 7, 8 ham, cui quum Dominus promisisset, Tibi
A dabo terram hanc, respondit Abraham :
Domine Deus, unde possum hoc scire quod
possessurus sim eam ? quoniam non ex
incredulitate signa petierunt.

ARTICULUS LXVI

EXPOSITIO MORALIS CANTICI EZECHIÆ : EGO DIXI.

Eccli. XI, 27. QUUM dicat Scriptura, In die bonorum
ne immemor sis malorum, pœnitens,
qui spiritualiter sanatus est, cum gratia-
rum actione præterita mala recolere debet,
Deum collaudans pro beneficio conversi-
10 onis animæ suæ. Talis igitur dicat : *Ego
dixi,* id est, multitudinem et enormitatem
peccatorum meorum perpendens, cogitavi
seu ore locutus sum : *In dimidio dierum
meorum,* id est, antequam ad plenam æta-
tem perveniam, *vadam ad portas inferi,*
id est, a Deo occidi atque damnari prome-
rui. Peccator enim non est dignus pane
quo vescitur, sed mortem tartaraque me-
retur. Porro viri justi complent dies suos,
quoniam vita eorum bonis abundat operi-
bus. Inanes vero sunt dies malorum : de
Ps. LIV, 24. quibus scriptum est, Viri sanguinum et
dolosi non dimidiabunt dies suos. Qui ve-
ro jam ad pœnitentiam conversus, vitia
deflet, dies suos implere incipit ; sed con-
sideratione peccatorum suorum perterri-
tus, timet ne a Domino relinquatur, atque
ad portas inferi progrediatur, vel peccan-
do mortaliter, vel moriendo corporaliter
ante satisfactionem condignam, vel in in-
fernum cadendo. Peccata autem mortalia,
quæ homo timoratus timet incidere, sunt
portæ quibus itur ad inferos : de quibus
Matth. XVI, 18. Christus ait ad Petrum : Super hanc pe-
tram ædificabo Ecclesiam meam, et portæ
inferi non prævalebunt adversus eam.

Quæsivi residuum annorum meorum,
id est, Dominum deprecatus sum, ne sic
tempestive vadam ad portas inferi, sed
B tempus vitæ mihi concedat ad pœniten-
tiam peragendam. Vel, Quæsivi residuum
annorum meorum, id est, tempus vitæ mi-
hi adhuc restans quæsivi et studui fructu-
ose deducere. Primo sensui convenit illud
Psalmistæ : Ne revoces me in dimidio die- Ps. CI, 25.
rum meorum. *Dixi,* non simpliciter asse- 11
rendo, sed sapienter formidando : *Non vi-
debo Dominum Deum in terra viventium.*
Hoc enim promeruisse me scio, ut summæ
Divinitatis beatifica fruitione destituar.
Unde et timeo ne secundum peccata mea
C antiqua, seu alia quæ incidere possum,
mihi reddatur, tollarque impius ego ne vi- Is. XXVI, 10.
deam gloriam Dei. Et ex timore locutus
sum : *Non adspiciam hominem ultra,* sci-
licet in terra viventium, *et habitatorem
quietis,* id est, electos Dei beata requie per-
fruentes non videbo in regno cœlorum.

Generatio mea, id est operatio bona, vel 12
regeneratio mea in Christo, in Baptismate
facta, vel Sanctorum communio, *ablata
est a me :* quia mortaliter peccando omnia
bona ista amisi, et ita sum canis reversus Prov. XXVI, 11 ; II Petr. II, 22.
D ad vomitum. *Præcisa est velut a texente
vita mea ; dum adhuc ordirer, succidit
me.* Hoc, secundum sensum in præceden-
ti articulo positum, intelligitur de brevi
duratione atque celerrima consumptione
vitæ naturæ, et vitæ gratiæ quantum ad
recidivantes. Unde canit Psalmista, Quia Ps. CI, 4.
defecerunt sicut fumus dies mei : quod de
tempore naturalis vitæ accipitur. Quod ve-
ro adjecit, Percussus sum ut fœnum et Ibid. 5.
aruit cor meum, de spiritualis vitæ defe-

ctu accipiendum censetur. *De mane usque*
ad vesperam, id est tota die seu assidue,
vel ab ortu vitæ meæ usque ad ejus occa-
sum, *finies me,* vitam meam paulatim, imo
continuo abbreviando, vel in diversos de-
fectus me cadere permittendo. Est autem
et finis perficiens, de quo Dominus ait in
Apoc. I, 8. Apocalypsi : Ego sum Alpha et Omega,
principium et finis. Sic enim Deus est fi-
nis noster : et ita de mane usque ad ve-
speram a Deo finiri, est in omnibus acti-
bus ad ipsum converti, cunctaque opera
et desideria in eo terminare : quod est ve-
ra perfectio nostra, quam semper a Domi-
no postulare debemus.
13 *Sperabam,* in nocte adversitatis et tem-
pore tentationis, pietatis tuæ auxilium, *us-*
que ad mane spiritualis diei, videlicet ad
gratiæ tuæ infusionem, nec cessavi spe-
rando in te. *Quasi leo sic contrivit omnia*
I Petr. V, 8. *ossa mea :* id est, dæmon qui comparatur
leoni, vel ipsa persecutio, adversitas sive
molestia, virtutes animæ meæ dissipavit,
debilitavit seu prorsus exstinxit. Unde de
Matth. XIII, 21. quibusdam Christus : Facta, inquit, tribula-
tione et persecutione propter verbum, con-
14 tinuo scandalizantur. *Sicut pullus hirun-*
dinis sic clamabo, magno scilicet affectu
pro peccatorum indulgentia et beatitudine
Ps. I, 2. sempiterna; *meditabor* in lege die ac no-
cte, *ut columba,* gemendo ex dolore culpæ
ac desiderio patriæ, ut audire merear a
Cant. V, 2. Sponso cœlesti illud in Canticis : Aperi
mihi, columba mea. *Attenuati sunt oculi*
mei suspicientes in excelsum. Quidam ex
caritatis fervore orant oculis in cœlum
erectis, Christum sequentes, de quo apud
Joann. XVII, 1. Joannem legitur : Sublevatis Jesus oculis
in cœlum, dixit : Pater, venit hora, clari-
fica Filium tuum. Quidam vero ex humili-
tatis vigore orant oculis depressis vel in
Luc. XVIII, 13. terram defixis, exemplo publicani, qui nec
oculos ad cœlum tollere ausus erat. De-
nique attenuatio interdum pro subtiliatio-
ne, interdum vero pro hebetatione accipi-
tur. Qui autem in cordis sui elevatione ad
Deum, spiritualiter illustratur, hujus inte-
riores oculi subtiliantur, omnem carna-
A lem vilitatem deserendo. Quomodo autem
oculi attenuentur secundo modo, in præ-
cedenti dicebam articulo. *Domine, vim* (id
est impugnationem molestam, præsertim
ab adversariis, mundo, carne, diabolo) *pa-*
tior : sed quia licet vim vi repellere, vis
quam patimur, repellenda est vi, quate-
nus viriliter resistamus, atque cum forti
pugnatore dicamus : Persequar inimicos Ps. XVII, 38, 39.
meos et comprehendam illos, etc., con-
fringam illos, etc. Sic enim regnum cœlo- Matth. XI, 12.
rum vim patitur, et violenti rapiunt illud.
B *Responde pro me,* id est, adversariis meis
oppone te pro me, daque reale responsum
pro me : quia non est volentis neque cur- Rom. IX, 16.
rentis, sed tui, o Domine, misericorditer
auxiliantis.
Quid dicam, in tantis tribulationibus 15
constitutus ? quasi dicat : Non possum as-
serere quod Deus permittat aut faciat ista
injuste. *Aut quid respondebit mihi* Deus,
quum ipse fecerit ? Aliud enim mihi re-
spondere non indiget, nisi quod in Evan-
gelio scriptum est : An non licet mihi, quod Matth. XX, 15.
C volo, facere ? et in libro Job : Numquid Job XL, 3.
condemnabis me, ut tu justificeris ? *Reco-*
gitabo omnes annos meos, quos infructuo-
se deduxi, et bona in eis omissa ac mala
commissa deplangam *in amaritudine ani-*
mæ meæ, id est cum cordiali compun-
ctione : per hanc namque recogitationem
tempus amissum quodammodo reparatur.
Domine, si sic vivitur, scilicet in conti- 16
nuis afflictionibus, quia militia est vita Ibid. VII, 1.
hominis super terram. Unde in Ecclesia-
ste habetur : Cuncti dies hominis dolori- Eccle. II, 23.
D bus et ærumnis pleni sunt, nec per no-
ctem mente quiescit. *Et in talibus vita*
spiritus mei : nam omnes qui Deo placue- Judith VIII, 23.
runt, per multas tribulationes transierunt
fideles ; *corripies me* per flagella, *et vivi-*
ficabis me per gratiam : quod utique opto,
quoniam scriptum est apud Job, Beatus Job V, 17.
homo qui corripitur a Domino ; et in se-
cundo libro Machabæorum, Etenim multo II Mach. VI, 13.
tempore non sinere peccatoribus ex sen-
tentia agere, sed statim ultiones adhibere,
magni beneficii est indicium. *Ecce in pace* 17

amaritudo mea amarissima, id est, summa cordis mei afflictio in pace est, quia per eam tibi pacificor. Debet autem amaritudo pœnitentialis esse ordinata, non turbulenta, ut sit pacifica. Vel dicitur amaritudo pœnitentiæ esse in pace, id est in consolatione interna, quæ ei pene semper
Matth. v, 5. conjungitur, juxta illud : Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.

Tu autem eruisti animam meam, a periculis multis, tentationibus et peccatis, imo per tuam beatissimam, o Christe, incarnationem ac passionem redemisti eam, *ut non periret ; projecisti post tergum tuum omnia peccata mea,* in sacramento Baptismatis et Confessionis, in professio-
Ezech. XVIII, 21 *et seq.* neque Ordinis; et quacumque hora ingemisco pro peccatis meis, tu clementer in-
20 dulges. *Domine, salvum me fac :* sicut
Jer. XVII, 14. Jeremias precatur : Sana me, Domine, et sanabor; salvum me fac, et salvus ero, quoniam laus mea tu es. *Et psalmos nostros cantabimus cunctis diebus vitæ nostræ in domo Domini.* In diebus enim
A temporalitatis, quibus in isto exsilio peregrinamur, laudabimus te perseveranter in domo Ecclesiæ militantis : quæ domus sumus nos, sicut Apostolus ait, Vos estis templum Dei vivi. Unde et scriptum est : Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo, in concilio justorum et congregatione. *Hebr.* III, 6. II *Cor.* VI, 16. *Ps.* CX, 1. Non ergo in conventiculis hæreticorum, non in conventibus schismaticorum, sed in domo Domini, id est in ecclesiastica unitate laudandus est Deus. Porro in diebus æternitatis, quibus in patria vivemus,
B laudabimus te sine fine in domo Ecclesiæ triumphantis, quemadmodum legitur in Psalmo : Beati qui habitant in domo *Ps.* LXXXIII, 5.
tua, Domine; in sæcula sæculorum laudabunt te.

Multa eorum quæ in hoc dicta sunt cantico, faciliter applicari possent defunctis, et in persona animæ in purgatorio exsistentis pronuntiari : præsertim ab eo loco quo dictum est, Generatio mea ablata est, usque ad id, Tu autem eruisti animam meam.

ARTICULUS LXVII

EXPOSITIO CAPITULI TRICESIMI NONI : IN TEMPORE ILLO MISIT MERODACH BALADAN.

1 IV *Reg.* XX, 12 *et seq.* IN *tempore illo,* videlicet anno quo facta sunt hæc, quæ in præcedenti referuntur capitulo, *misit* per manum nuntiorum suorum solennium *Merodach Baladan, filius Baladan, rex Babylonis,* qui (ut refert Hieronymus) secundum Hebræos erat pater Nabuchodonosor, a quo est destructa Jerusalem, *libros,* id est epistolas longas, *et munera ad Ezechiam. Audierat enim* Merodach, *quod ægrotasset* Ezechias *et convaluisset.* Causa hujus legationis plenius scripta est secundo libro Paralipomenon,
II *Par.* XXXII, 31. ubi habetur : Principes Babylonis missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento quod acciderat super terram, id est
C de causa retrocessionis solis. In Chaldæa quippe, cujus metropolis exstitit Babylon, maxime viguit astronomia : quod etiam patet in tribus Magis, qui Christo nato munera detulerunt, qui et Chaldæi fuerunt. *Matth.* II, 1, 11. Rex ergo Babylonis et sapientes ac principes ejus, videntes tantam mutationem in sole, quem ipsi deum putabant, quem et Empedocles patrem deorum atque virorum vocavit, vehementissime mirabantur. Quumque audissent hoc contigisse ad instantiam regis Judææ, unum ve-
D rum æternumque Deum colentis, talem regem omni honore dignum putantes, miserunt ad eum solennissimos atque do-

ctissimos nuntios cum epistolis regis pre-
tiosisque donis, ut de hac re plenius
docerentur. Unde divinus et sanctus Dio-
nysius in epistola ad Polycarpum testatur,
quod hæc res, scilicet retrocessio solis seu
prolongatio diei, sine pugna ac armis sub-
egit Babylonios Ezechiæ.
2 *Lætatus est autem super eis*, id est de
epistolis et donis seu nuntiis Babylonio-
rum, *Ezechias*, inordinata et stulta lætitia,
scilicet gloria vana, in se ipso, non in Deo
exsultans, seque ab aliis magnum reputari
jucundans. Unde secundo libro Paralipo-
II *Par.* xxxii, 25. menon inducitur : Non juxta beneficia
quæ acceperat, retribuit, quia elevatum
est cor ejus : et facta est contra eum ira,
et contra Judam et Jerusalem. Rursusque :
Ibid. 31. In legatione, inquit, principum Babylonis
dereliquit eum Dominus, ut tentaretur, et
nota fierent omnia quæ erant in corde
ejus. Unde probabile est, quod etiam ante
adventum Chaldæorum tactus fuerit va-
na gloria. Ut enim prædicto libro legitur,
post Assyriorum percussionem exaltatus
Ibid. 23. est Ezechias coram cunctis gentibus; mul-
ti quoque deferebant hostias et sacrificia
Domino in Jerusalem, et munera Ezechiæ.
Volens ergo Dominus ut evomeret quod
corde gerebat, permisit eum tentari et
vinci. Ex quo docemur, ut nunquam pro-
priis meritis innitamur, nec de vana glo-
ria securi simus, quæ etiam ceteris vitiis
exstirpatis, et magnis gratiis acquisitis,
gravius solet instare.
*Et ostendit eis cellam aromatum et ar-
genti et auri et odoramentorum et ungu-
enti optimi, et omnes apothecas supellecti-
lis suæ, et universa quæ inventa sunt in
thesauris ejus* : id est, omnia bona atque
divitias palatii sui monstrabat Chaldæis
ex cordis sui jactantia : erat enim dives
valde. *Non fuit verbum*, id est res, juxta
consuetudinem linguæ Hebrææ, *quod non
ostenderet eis Ezechias in domo sua, et in
omni potestate sua*. Ex quo elicitur, quod
non solum ostendit eis thesauros palatii,
IV *Reg.* sed etiam templi : quod utique facere po-
xviii, 16. terat, sicut et ante valvas templi confre-
A git. Dicuntque aliqui quod ostendit eis illa
quæ secretissime et reverendissime ser-
vabantur in templo, videlicet sacram un-
ctionem, tabulas testimonii, etc., quæ non
licuit gentilibus manifestari : ex quibus
innotescit, quam justa fuerat indignatio
Dei contra eum.
Introivit autem Isaias propheta ex di- 3
vino præcepto *ad Ezechiam regem, et
dixit ei : Quid dixerunt viri isti? et un-
de venerunt ad te?* Non ex ignorantia
sciscitatus est hoc Isaias, totum enim fu-
B erat sibi divinitus revelatum ; sed ut ex
Ezechiæ responso aptius negotium sibi
commissum expediret. *Et dixit Ezechias :
De terra longinqua venerunt ad me, de
Babylone*. Isaias duo quæsivit, sed Eze-
chias non respondit nisi ad unum, videli-
cet unde venissent ; non autem dixit quid
sibi locuti fuerint. Et quod ait, De terra
longinqua venerunt ad me, de Babylone,
cum quadam cordis magnitudine protulit,
ostendens se tanto gloriosiorem, quanto
illi de terra longinquiori et urbe eminen-
C tiori venerunt. *Et dixit* Isaias ad Eze- 4
chiam non ex ignorantia : *Quid viderunt
in domo tua? Et dixit Ezechias : Omnia
quæ in domo mea sunt, viderunt. Non
fuit res quam non ostenderim eis in the-
sauris meis*. Hæc responsio vera est, sed
de ostensione supellectilis templi conti-
cuit, de qua Dei metuebat offensam. *Et* 5
*dixit Isaias ad Ezechiam : Audi verbum
Domini exercituum. Ecce dies venient, et* 6
*auferentur omnia quæ in domo tua sunt,
et quæ thesaurizaverunt patres tui usque
D ad diem hanc*, omnia scilicet principalia
et mansiva, quæ interim non tollentur
seu expendentur, *in Babylonem*. Per quæ
enim quis peccat, per hæc et punitur, ut *Sap.* xi, 17.
habetur in libro Sapientiæ. Sicut ergo in
Babyloniis peccavit Ezechias, ita per eos
punitur in posteris suis. *Non relinquetur
quidquam, dicit Dominus*. Hoc quarto li-
bro Regum declaratur impletum, quando
Nabuchodonosor tempore Sedeciæ regis IV *Reg.*
Juda abstulit omnia pretiosa de templo xxiv, 13; xxv, 13-17.
atque palatio, deferens ea in Babylonem.

7 *Sed et de filiis tuis qui exibunt de te,* id A
est de filiis filiorum tuorum, *quos genu-*
eris mediate. Ezechias enim non habuit
nisi unicum filium, qui non est in Baby-
lonem translatus, quemadmodum de his
filiis denuntiatur futurum quum subjun-
gitur : *tollent* Babylonii, *et erunt eunuchi*
in palatio regis Babylonis. Hoc fuit im-
II *Par.* xxxvi, 6; *Dan.* i, 2. pletum tempore Joakim regis Juda, cum
quo in Babylonem perducti sunt Daniel,
Azarias et Misael, qui erant (ut in Daniele
habetur) de semine regio, eruditique sunt
omni sapientia Chaldæorum, et facti eu-
nuchi in regis palatio.
8 *Et dixit Ezechias ad Isaiam : Bonus*
Cf. IV *Reg.* xx, 19. *sermo Domini quem locutus es :* id est,
sententia ista contra me lata a Deo per
II *Par.* xxxii, 26. te, justa est. Pœnituit enim, et humiliatus
est tam Ezechias quam populus ejus : pro-
pter quod tempore Ezechiæ non est vindi-
cta hæc ad effectum deducta, ut habetur
in secundo libro Paralipomenon. *Et dixit*
Ezechias : *Fiat tantum pax,* id est secu-
ritas ab hostibus, *et veritas,* id est justi-
tia, *in diebus meis.* Hoc loco, secundum
Hieronymum, Ezechias reprehenditur ab
Hebræis, quod scilicet tanta comminati-
one audita super posteros suos, respon-
dit, Bonus sermo, et, Fiat tantum pax et
veritas in diebus meis, quasi non curans
de aliis ; nec Moysen sequens, qui auditis
B comminationibus Dei, se ipsum mox Deo
objecit, dixitque : Aut dimitte populo hanc *Exod.* xxxii, 31, 32.
noxam, aut si non facis, dele me de libro
tuo quem scripsisti. Cujus zelum secutus
est Paulus, qui desideravit anathema esse *Rom.* ix, 3.
a Christo pro fratribus suis Judæis, quem-
admodum ad Romanos fatetur.

ARTICULUS LXVIII

EXPOSITIO CAPITULI QUADRAGESIMI : CONSOLAMINI, CONSOLAMINI, POPULE MEUS.

REVERTITUR insuper sacratissimus Dei C
amicus, conscius secretorum cœle-
stium Isaias, post prædictæ recitationem
historiæ, ad describendum mysteria Chri-
sti atque Ecclesiæ : de quo ei summa et
unica cura est. Locuturus igitur Dominus
ad populum suum de Christi mysteriis,
primo inducit eum ad consolationem, ne
1 abundantiori absorbeatur tristitia. *Conso-*
lamini, consolamini, popule meus, dicit
Deus vester. Repetitio verbi, confirmatio-
nis et magnæ intentionis est indicium.
Vel bis dicit, Consolamini, quatenus du-
plicem consolationem exspectent, utpote
viæ et patriæ, atque ut mente et corpore
recreentur in Domino. Porro, per popu-
lum Dei hoc loco non solum intelligitur
populus Judæorum, sed omnis plebs electa
Zach. ii, 10, 11. credens in Christum, de qua in Zacharia
habetur : Lætare, filia Sion, quia ecce ego
venio, et habitabo in medio tui, dicit Do-
minus ; et applicabuntur gentes multæ ad
Dominum in die illa, et erunt mihi in
populum, et habitabo in medio tui ; et
scies quia Dominus exercituum misit me
ad te. Ecce in his patet, quod in Christi
adventu multæ gentes applicarentur, seu
converterentur ad Deum, essentque popu-
lus ejus : quod in gentium conversione
videmus impletum. Patet quoque ex his,
quod Dominus exercituum dicit se mis-
sum a Domino exercituum, id est Filius
D Dei a Patre, qui sunt unus omnipotens
Dominus. Hic igitur Dominus missus a Do-
mino, jubet Ecclesiæ ut consoletur de suo
adventu.
Loquimini, o Prophetæ atque Apostoli, 2
ad cor Jerusalem, id est ad mentes fide-
lium, ad ipsam Ecclesiam ; vel ad litte-
ram, ad ipsam Jerusalem, prout in ea erit

primitiva Ecclesia. Ubicumque autem Scri- A
ptura ait, Loquimini ad cor, vel simile
quid, insinuatur blandum esse et conso-
Cf. Gen. xxxiv, 3. latorium quod profertur : sicut in Genesi
legitur, Sichem filius Hemor locutus est
ad cor Dinæ, quam violenter oppressit.
Ruth ii, 13. Booz quoque ad cor Ruth locutus descri-
bitur. Sic modo præcipitur primis Ecclesiæ
principibus, ut ad cor Jerusalem loquan-
tur. *Et advocate eam :* id est, convocate
et adunate fideles, ut se ad divinæ conso-
lationis gratiam præparent, quam Christus
Joann. xvi, 7. suis promisit : Si abiero, mittam Paracle- B
tum (id est consolatorem) ad vos ; item-
Ibid. xiv, 16. que, Ego rogabo Patrem, et alium Para-
cletum dabit vobis, ut maneat vobiscum
in æternum. Cujus utique consolationem
tam copiose receperunt Apostoli, quod
etiam ipsi alios poterant consolari, sicut
II Cor. i, 3, 4. ad Corinthios dicit Apostolus : Benedictus
Deus, qui consolatur nos in omni tribula-
tione nostra, ita ut possimus et ipsi con-
solari eos qui in omni pressura sunt.

Quoniam completa, id est terminata, *est
malitia ejus* per Christi adventum ac pas- C
Joann. i, 29. sionem : de quo scriptum est, Ecce Agnus
I Joann. iii, 8. Dei qui tollit peccata mundi. Venit enim
Filius Dei, ut dissolveret opera diaboli. *Di-
missa est iniquitas illius* merito Christi :
Rom. v, 10. de quo ad Romanos dicit Apostolus, Re-
conciliati sumus Deo per mortem Filii
Luc. xix, 10. ejus. Venit enim Filius hominis quærere
et salvum facere quod perierat. Dicitur
autem peccatum populi Dei completum,
non quod postmodum non peccavit, sed
quia pro omnibus peccatis ejus Christus
Apoc. i, 5. plenissime satisfecit, et merito ejus nostra D
delicta universa tolluntur, dummodo no-
Act. ii, 38. bis per sacramenta Ecclesiæ seu alio mo-
I Cor. xv, 3. do applicetur. Quum enim Christus mor-
Act. xiii, 39. tuus sit pro peccatis nostris, omnis qui
credit in ipsum justificatur, quemadmo-
dum membrum vivificatur, si capiti unia-
tur. Causa itaque consolationis populi chri-
stiani, est remissio peccatorum facta per
Christum. *Suscepit* Jerusalem seu populus
Dei *de manu Domini duplicia* tormenta,
videlicet pœnalitates mentis et corporis,
seu pœnam damni, et pœnam sensus, id
est gratiæ subtractionem, et pœnam sen-
sibilem : Deus enim inultum abire non Job xxiv, 12.
patitur ; *pro omnibus peccatis suis,* id est
pro peccato originali et actuali. Hoc nam-
que est grave jugum, quo omnes filii Adæ Eccli. xl, 1.
premuntur.

Deinde de præcursore Domini inducitur
mentio specialis. *Vox clamantis in deser-* 3
to, id est, sermo Joannis Baptistæ in so-
litudine prædicantis, est iste qui sequitur :
Parate viam Domini, id est, corda vestra
disponite, ut Deus ingrediatur ad vos, ha-
bitetque in vobis per gratiam. Viam enim
Dei parare, est obicem gratiæ removere,
et se ipsum ad Dei inhabitationem seu
gratiæ infusionem aptare. *Rectas facite in
solitudine,* id est in deserto seu gentilita-
te (quæ olim relicta erat a Deo), *semitas
Dei nostri :* id est, divina præcepta atque
consilia diligenter et irreprehensibiliter
observate, vitiorumque obliquitatem vita-
te. Hæc et quæ sequuntur, prædicavit Jo-
annes Baptista. Quod vero hæc ad litteram
de ipso prædicta sint, constat ex eo, quod
quum Judæi dixissent ad ipsum : Dic nobis Joann. i, 22, 23.
quis es, ut responsum demus his qui mi-
serunt nos ; quid dicis de te ipso? respon-
dit : Ego vox clamantis in deserto, Parate
viam Domino, sicut dixit Isaias prophe-
ta. Secundum Hieronymum, hujus prophe-
tiæ memoria induxit Scribas, Pharisæos ac
principes Judæorum, ad mittendum suos Ibid. 19 et seq.
discipulos ad Joannem, in solitudine præ-
dicantem ac baptizantem, ut interroga-
rent eum an esset Christus, an Elias, an
Propheta. Unde videntur Judæi ignorasse
de quo ista prophetia fuerit prænuntiata.

Omnis vallis, id est humilis, *exaltabi-* 4
tur per gratiam in præsenti, et gloriam in
futuro ; *et omnis mons et collis,* id est su-
perbus, *humiliabitur,* id est, deprimetur
et contemnetur. Per montes tamen intel-
ligi possunt majores principesque elati ;
per colles vero, subjecti, eorum superbi-
am imitantes. *Et erunt prava in directa,*
id est, corda vitiosa ad rectitudinem justi-
tiæ convertentur ; *et aspera* erunt *in vias*

planas, id est, Deo rebelles et tortuosi, A
obedientes erunt, ita quod verbum in-
5 gredietur ad eos faciliter. *Et revelabitur*
gloria Domini, id est, Filius Dei ostende-
tur. Filius enim gloria appellatur, juxta
Prov. x, 1; xiii, 1. illud : Filius sapiens, gloria patris. Quem-
I *Cor.* i, 24. admodum autem Christus vocatur virtus
et sapientia Patris, sic dicitur gloria ejus.
Potest tamen per gloriam Dei, intelligi
gloriosa operatio ejus, sed sensus redit
Marc. i, 3-5. in idem. Quum enim Joannes Baptista in
solitudine prædicasset, et plurimos bapti-
zasset, atque ad pœnitentiam convertisset B
quamplurimos, præparans Christo viam,
sicut de eo archangelus Gabriel prædi-
Luc. i, 17. xit : Ipse præcedet ante eum in spiritu et
virtute Eliæ, ut convertat corda patrum
in filios, et incredulos ad prudentiam ju-
storum, parare Domino plebem perfectam;
tunc revelatus est Christus. Tunc enim
Luc. iii, 21, 22; *Matth.* iii, 13-17. inter ceteros venit ad baptismum Joannis,
et aperti sunt cœli super eum, descendit-
que Spiritus Sanctus corporali specie sic-
ut columba in ipsum, et vox de cœlo fa-
cta est : Hic est Filius meus, etc. Tunc C
etiam Joannes manifestum testimonium de
Joann. i, 29. Christo perhibuit, dicens : Ecce Agnus Dei,
ecce qui tollit peccata mundi. Ex tunc
quoque cœpit ipsemet Christus prædica-
re, et verbis atque miraculis se aliis de-
clarare. *Et videbit omnis caro pariter,* id
est, omnis homo cognoscet, videlicet ali-
qui de omni genere hominum, ut sit dis-
tributio pro generibus singulorum, non
pro singulis generum : juxta quem mo-
dum et intellectum Dominus ait in Joele,
Joel ii, 28; *Act.* ii, 17. Effundam de Spiritu meo super omnem D
carnem ; *quod os Domini locutum est,* id
est, quod Deus ista prædixit. Quum enim
viderint verba prophetica adimpleri, ad-
vertent verba illa a Deo fuisse ostensa et
prænuntiata.

Porro quod dictum est, Omnis vallis ex-
altabitur, et omnis mons et collis humili-
abitur, etc., obtenebrati Judæi corporali-
ter nimis intelligunt, asserentes in primo
Messiæ adventu terram complanandam per
montium depressionem et vallium exal-
tationem, qualenus Judæi per orbem di-
spersi, sine viarum obstaculo redeant in
Judæam; sed deficiunt. Propheta enim in
isto capitulo parabolice loquitur. Unde in-
ferius ait, Omnis caro fœnum; et, Vere
fœnum est populus. In locutione paraboli-
ca, sensus litteralis non est qui immediate
significatur per voces, sed quem loquens
intendit significare per res vocibus signi-
ficatas : sicut dum libro quarto Regum le- IV *Reg.* xiv, 9.
gitur, quod Joas rex Israel misit ad Ama-
siam regem Juda, dicens : Carduus Libani
misit ad cedrum quæ est in Libano, di-
cens, Da filiam tuam filio meo uxorem; et
in libro Judicum Joatham filius Gedeonis *Judic.* ix, 8.
dixit ad viros Sichem, Ierunt ligna ut un-
gerent super se regem, etc. : sensus litte-
ralis non est de ipsis lignis atque arbori-
bus, sic enim falsa esset scriptura, sed de
hominibus significatis per illa. Et simile
est in loco præsenti. Rabbi Moyses quoque
prædictam Judæorum opinionem repro-
bans : Non ascendat, inquit, super cor,
quod in diebus Messiæ aliquid deficiat de
via hujus sæculi, vel aliquid innovetur de
operibus sex dierum.

Vox Domini *dicentis,* vel Isaiæ, vel Jo- 6
anni Baptistæ : *Clama,* id est, Christi my-
steria publice prædica. *Et dixi* ad Domi-
num mihi clamare præcipientem : *Quid*
clamabo? Quod vero subjungitur, potest
esse responsio Domini, vel assertio Joan-
nis, vel Isaiæ. *Omnis caro fœnum,* id est,
omnis homo assimilatus est fœno, propter
suam instabilitatem ac fragilitatem : juxta
illud in Psalmo, Percussus sum ut fœnum, *Ps.* ci, 5.
et aruit cor meum; rursusque, Tanquam *Ps.* xxxvi, 2.
fœnum velociter arescent, et quemadmo-
dum olera herbarum cito decident. *Et om-*
nis gloria ejus, id est omnis excellentia,
felicitas, atque jucunditas hominis carna-
lis, cito evanescit ac defluit, *quasi flos*
agri, qui suum virorem cito ac faciliter
perdit. Propter quod scriptum est apud
Jacobum : Quæ est vita vestra? Vapor est *Jacob.* iv, 15.
ad modicum parens, deinceps extermina-
bitur. Et in Job dicitur : Homo quasi flos *Job* xiv, 2.
egreditur et conteritur, et fugit velut um-

bra, et nunquam in eodem statu perma- A
7 net. *Exsiccatum est fœnum,* id est, caro
emarcuit, *et cecidit flos,* id est, pulchritudo
et viror ejus defecit, *quia spiritus Domi-*
ni, id est voluntas seu jussio Dei, *suffla-*
vit in eo, id est, carnis decorem exstinxit,
seu marcescere fecit. Deo enim jubente
aut ulciscente, caro affligitur, moritur,
8 condemnatur. *Vere fœnum est populus. Ex-*
siccatum est fœnum, et cecidit flos : non
per veritatem naturæ, sed per similitudi-
nem proprietatis, quia fœno populus assi-
milatur eadem ratione qua caro. Talique B
Joann. xv, 1. modo Christus ait : Ego sum vitis vera, et
Pater meus agricola est. *Verbum autem*
* Domini *Dei* nostri manet in æternum,* id est, ser-
mo divinus nunquam irritus fiet, sed æter-
naliter verus erit. Unde Christus in Evan-
Marc. xiii, 31. gelio : Cœlum et terra transibunt, verba
autem mea non transibunt. Psalmista quo-
Ps. cxviii, 89. que concinit : In æternum, Domine, ver-
bum tuum permanet in cœlo. Quod etiam
de increato Dei Verbo intelligi potest, de
Joann. i, 1. quo legitur : In principio erat Verbum.
Consequenter præcursori Christi, seu to- C
9 ti choro Apostolorum præcipitur : *Super*
montem excelsum, id est ad virtutum su-
blimitatem, ad vitæ perfectionem, ad Chri-
stum montem altissimum, vel (ut rudius
loquar) ad locum elevatum ac evidentem,
unde ab auditoribus audiri et conspici pos-
sis, *ascende, tu qui evangelizas,* id est,
Christi Evangelium prædicas, *Sion,* id est
Synagogæ seu populo Judæorum : de qui-
Matth. xv, 24. bus Christus in Evangelio protestatur, Non
sum missus nisi ad oves quæ perierunt
Act. xiii, 46. domus Israel ; quibus et Paulus ait, Vo- D
bis oportebat primum loqui verbum Dei.
Exalta in fortitudine vocem tuam, id est,
fortiter loquere, et ex caritatis fervore, il-
Is. xi, 2. laque fortitudine quæ est unum de sep-
tem donis Spiritus Sancti, sermo tuæ
prædicationis procedat, *qui evangelizas Je-*
rusalem, id est habitatoribus Jerusalem :
quibus ante Christi passionem evangeliza-
vit Joannes, secundum quod apud Marcum
Marc. i, 4, 5. legitur : Fuit Joannes in deserto baptizans
et prædicans ; et egrediebatur ad eum om-
nis Judææ regio, et Jerosolymitæ universi,
et baptizabantur ab eo, confitentes pecca-
ta sua. Post passionem vero Christi, Apo-
stoli primo prædicaverunt in Jerusalem, Act. ii et seq.
sicut in Actis legitur. Unde Christus dixit
ad eos : Eritis mihi testes in Jerusalem. Ibid. i, 8.
Exalta vocem (ut dictum est). *Noli time-*
re. Hoc Christus præcepit Apostolis apud
Joannem, Non turbetur cor vestrum, ne- Joann. xiv, 27.
que formidet : quod utique impleverunt.
Unde principibus sacerdotum Petrus pro
omnibus loquens, securissimo corde re-
spondit : Obedire oportet Deo magis quam Act. v, 29.
hominibus. Et sicut de Elia scriptum est, III Reg. xviii, 18; xxi, 20.
quod non timuit regem, sic Joannes non
expavit Herodem, nec propter justitiam Marc. vi, 18.
mori pertimuit.
Dic civitatibus Juda, id est synagogis seu
congregationibus Judæorum : *Ecce Deus*
vester, in carne assumpta vobiscum præ-
sens exsistens, id est, Christus quem vobis
evangelizo, est Deus vester. De quo in pri-
ma Joannis Canonica dicitur : Hic est ve- I Joann. v, 20.
rus Deus et vita æterna. Hoc fecit Joannes,
dicens apud Marcum : Venit fortior me, Marc. i, 7.
cujus non sum dignus procumbens solve-
re corrigiam calceamentorum ejus ; alibi
quoque, Qui de cœlo venit, super omnes Joann. iii, 31.
est. Quod autem Apostoli hoc fecerunt, non
oportet speciali testimonio hoc probare.
Maxime tamen Petrus, Jacobus uterque, et
Matthias in Judæa prædicasse leguntur.
Ecce Dominus Deus in fortitudine ve- 10
niet, et brachium ejus dominabitur. Ecce
merces ejus cum eo, et opus illius coram
illo. Quamvis aliqui hæc exponunt de Chri-
sto pro secundo adventu, quando *in for-*
titudine, id est in majestate magna et glo-
ria, cum universis angelorum ordinibus
et Beatorum agminibus, *veniet* ad judi-
cium, *et brachium,* id est fortitudo *ejus*
dominabitur, quia tunc æternaliter con-
demnabit omnes adversarios suos, regna-
bitque super universam triumphantem Ec-
clesiam ; tunc etiam erit *merces ejus,* id
est justa retributio, *cum eo,* quemadmo-
dum in Apocalypsi profitetur : Ecce venio Apoc. xxii, 12.
cito, et merces mea mecum est, dare uni-

cuique secundum opera sua; *et opus illius* A
coram illo, quia tunc omnis homo præsen-
tabitur ejus conspectui; vel, Opus illius,
id est judicium ejus, coram ipso, id est,
ex dictamine sapientiæ suæ procedet. Ni-
hilo minus intelligi possunt hæc pro pri-
mo Christi adventu, ut sit sensus : *Ecce*
Dominus, videlicet Christus, qui est om-
nium Dominus, *in fortitudine,* id est mi-
raculorum operatione, ac potenti prædica-
tione, *veniet* ad homines instruendos. Unde
Matth. IX, 33. Judæi, visis miraculis ejus, dixerunt : Nun-
quam apparuit sic in Israel. Et in Luca B
Luc. XXIV, 19. scriptum est : Jesus Nazarenus erat pro-
pheta potens in opere et sermone coram
Deo et omni populo. *Et brachium ejus*
dominabitur, in primitiva Ecclesia, quæ
sibi obedientissima fuit. Unde Angelus Vir-
Ibid. I, 32. gini dixit : Regnabit in domo Jacob in
æternum. *Ecce merces ejus cum eo,* id est
collatio gratiæ sive subtractio. Christus
enim in primo suo adventu quosdam per
gratiæ infusionem convertit, quosdam ve-
Joann. IX, 39. ro juste deseruit. Propter quod ait : In ju-
dicium ego in hunc mundum veni, ut qui C
non vident, videant, et qui vident, cæci
Ibid. XII, 31. fiant; et item, Nunc judicium est mundi.
Ibid. XIII, 18. Unde in Cœna dicebat : Non de omnibus
vobis dico ; ego scio quos elegerim. Domi-
natus est quoque dæmonibus, quos suo
verbo ejecit. Post passionem vero in toto
dominatus est mundo : quod etiam domi-
nium meruit extensione brachiorum suo-
Matth. XXVIII, 18. rum in cruce. Ideoque : Data est, inquit,
mihi omnis potestas in cœlo et in terra. *Et*
opus illius coram illo, id est, actio Christi
in ejus potestate et voluntate exstiterat. D
11 *Sicut pastor gregem suum,* id est Eccle-
siam, *pascet* multiplici pane, videlicet pa-
ne sacramentali, pane doctrinæ, pane quo-
Joann. X, 11. tidiano. Propterea in Joanne loquitur : Ego
sum pastor bonus. Et in Ezechiele de ipso
Ezech. XXXIV, 22, 23. inducitur : Salvabo gregem meum, dicit
Dominus, et suscitabo super eum pasto-
rem unum, qui pascat eum, David servum
meum, id est Christum, ut omnes expo-
nunt. *In brachio suo congregabit agnos,*
id est, ulnis suæ pietatis colliget electos,

innocentiam imitantes, de quibus ait : Co- *Joann.* X, 14, 15.
gnosco oves meas, et animam meam pono
pro eis. *Et in sinu suo levabit,* id est, cle-
menter et paternaliter ipsos per gratiam
diriget, atque ad regnum cœleste perducet.
Unde in Joanne dicitur : Christus moritu- *Ibid.* XI, 51, 52.
rus erat pro gente ; et non tantum pro
gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi,
congregaret in unum. Hoc est ergo quod
Dominus promisit fidelibus : Ecce ego vo- *Matth.* XXVIII, 20.
biscum sum cunctis diebus; et, Non re- *Joann.* XIV, 18.
linquam vos orphanos. *Fetas,* id est oves
fecundas, videlicet homines fructuosos,
præsertim Apostolos et successores eorum,
qui alios in Christo parturiunt, quemadmo-
dum Paulus ait ad Corinthios, In Christo I *Cor.* IV, 15.
Jesu per Evangelium ego vos genui, *ipse*
portabit per viam hujus exsilii ad patriam
Beatorum.

Denique, ne prædictorum adimpletio
videatur Christo impossibilis aut difficilis,
ostendit Propheta omnipotentiam immen-
sitatemque ejus, ut sciamus eum omnia
posse faciliter adimplere. *Quis mensus est* 12
pugillo aquas, et cœlos palmo ponderavit?
Manus contracta, vocatur pugillus; exten-
sa vero, dicitur palmus. Est igitur sen-
sus : Quis tam faciliter mensuravit aquas
abyssi, quæ vastissimæ et copiosissimæ
sunt, sicut mensuratur quod pugillo con-
cluditur, seu hominis manu tenetur? et
quis cœlos universos tam faciliter ponde-
ravit sive continuit, imo in numero, men-
sura, et pondere condidit, sicut pondera-
tur quod palmo servatur, quod utique sine
labore ponderatur? *Quis appendit tribus*
digitis molem terræ? id est, quis tam fa-
ciliter ipsum terræ elementum in medio
universi constituit et conservat, sicut ho-
mo, quæ appendit tribus digitis, elevare
atque deponere potest? *et libravit in pon-*
dere montes, et colles in statera? id est,
quis ita faciliter excelsa montium atque
sublimia collium statuit et distinxit, sicut
appenditur quod in statera aut pondere
collocatur? Loquitur autem Scriptura de
Deo more humano, et utitur nominibus
mensuræ, ponderis, et stateræ, quoniam

Sap. xi, 21. Deus omnia fecit in numero, mensura, et A
pondere. Quasi dicat : Hæc omnia nullus
fecit, aut facere potest, nisi Deus, qui se
ista fecisse testatur, dum ait ad sanctum
Job xxxviii, 8, 10. Job : Quis conclusit ostiis mare, quando
erumpebat quasi de vulva procedens ? Cir-
cumdedi illud terminis meis, et posui ve-
Ibid. 5, 6. ctem et ostia. Quis posuit mensuras ter-
ræ ? aut quis extendit super eam lineam ?
aut super quo bases ejus solidatæ sunt ?
Ibid. 33. Numquid nosti ordinem cœli ? aut pones
rationem ejus in terra ? Quæ omnia Salo-
Prov. iii, 19, 20. mon in Proverbiis innuit : Dominus sapi- B
entia fundavit terram, stabilivit cœlos pru-
dentia; sapientia illius eruperunt abyssi.
13 *Quis adjuvit spiritum Domini,* id est
ipsum Dominum ? qui spiritus est, prout
II Cor. iii, 17. Paulus testatur : Dominus spiritus est. Et
Joann. iv, 24. Christus apud Joannem : Spiritus est Deus;
et eos qui adorant eum, in spiritu et ve-
ritate oportet adorare. *Aut quis consilia-
rius ejus fuit, et ostendit illi ?* quasi di-
cat, Nullus. Deus enim est ipsa sapientia
14 æterna, perfecta et infinita. *Cum quo iniit
consilium, et instruxit eum, et docuit eum* C
*semitam justitiæ, et erudivit eum scien-
tia, et viam prudentiæ ostendit illi ?* Quæ
omnia negative legenda sunt, et plana at-
que facilia sunt de Deo personaliter con-
siderato, quantum ad Patrem, et item de
Deo essentialiter sumpto; sed de persona
Filii et Spiritus Sancti, habent quæstio-
nem non minimam. Quidquid enim Filius
et Spiritus Sanctus sunt, cognoscunt et
habent, a Patre receperunt : habent ergo
ab eo scientiam, unde videntur ab ipso
instructi seu edocti. Nam et apud Joan- D
Ibid. v, 20. nem habetur : Pater diligit Filium, et om-
nia demonstrat ei quæ ipse facit. Et ite-
Ibid. viii, 28. rum Filius de se testatur : A me ipso facio
nihil, sed sicut docuit me Pater, sic lo-
quor. Sed et de Spiritu Sancto ait apud
Ibid. xvi, 13. Joannem : Quæcumque audiet, loquetur.
Ibid. 14. Rursusque : Ille, inquit, de meo accipiet.
Et respondendum, quod nullum nomen
imperfectionem includens, proprie conve-
nit Filio Dei, secundum divinam naturam,
aut Spiritui Sancto. Eo ipso autem, quo

Pater dat Filio et Spiritui Sancto divinam
essentiam, dat eis sapientiam atque po-
tentiam : sicque Pater dicitur eis demon-
strare et loqui. Si ergo velimus prædicta
verba de qualibet divina Persona accipe-
re, sensus erit quod Filius aut Spiritus
Sanctus non recipit sapientiam, aut scien-
tiæ ostensionem ab aliquo superiori, vel
substantialiter differenti. De hoc puncto
plurima dici possent, quæ S. Thomas in
Summa contra gentiles, diligenter deter-
minaverat. Præterea ex hoc loco sumptum
videtur, quod ad Romanos dicit Aposto-
lus : Quis cognovit sensum Domini ? aut Rom. xi, 34.
quis consiliarius ejus fuit ? etc.
Ecce gentes quasi stilla situlæ, et qua- 15
si momentum stateræ reputatæ sunt : id
est, omnes gentes injuste viventes, nullius
apud Deum reputationis consistunt : odio Sap. xiv, 9.
sunt enim Deo impius et impietas ejus, ut
habetur in Sapientia. Vel simpliciter : Om-
nes gentes, id est homines universi, com-
paratione majestatis divinæ, reputantur ut
stilla situlæ, id est sicut gutta fluens de
situla quæ nihil curatur, et tanquam mo-
mentum, id est lingua, stateræ, quæ utique
lingua facili motu hinc inde reflectitur ;
sic homo respectu æterni Dei, nullam sta-
bilem subsistentiam habet. Propter quod
ait Psalmista : Verumtamen universa va- Ps. xxxviii, 6.
nitas omnis homo vivens; et, Substantia
mea tanquam nihilum ante te. Hoc quo- Ibidem.
que Nabuchodonosor recognovit, qui fa-
tetur apud Danielem : Oculos meos ad Dan. iv, 31, 32.
cœlum levavi, et Altissimo benedixi, quia
potestas ejus, potestas sempiterna; et om-
nes habitatores terræ apud ipsum in ni-
hilum reputantur. *Ecce insulæ,* in compa-
ratione divinæ magnitudinis, sunt *quasi
pulvis exiguus.* Unde Sapiens ait : Tan- Sap. xi, 23.
quam momentum stateræ, sic ante te est
orbis terrarum, et tanquam gutta roris
antelucani. Creaturæ enim, quum sit fi-
nita, ad Deum qui infinitus est, nulla est
comparatio. *Et Libanus non sufficiet ad* 16
succendendum : id est, omnia Libani li-
gna nequaquam tanta sunt, ut possint
comburere holocaustum Deo condignum ;

et animalia ejus, id est armenta Libani, A
non sufficient ad holocaustum Deo offe-
rendum. Quasi dicat : Tanta est dignitas
Dei, ut nihil condignum possit ei ab ho-
minibus immolari.
17 *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt*
coram eo, id est comparatione ipsius, qui
omnia in infinitum excedit. Propter quod
Job xiv, 4. de eo Job ait : Nonne tu qui solus es? *Et*
quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei,
quantum ad id quod sunt sine caritate
Ibid. vii, 17; ejus et gratia. Alibi tamen legimus : Quid
Ps. viii, 5. Ps. cxliii, 3. est homo quia magnificas eum? et : Do- B
mine, quid est homo, quia innotuisti ei?
aut filius hominis, quia reputas eum? et,
Prov. viii, 31. Deliciæ meæ sunt esse cum filiis homi-
Joann. iii, 16. num ; et, Sic Deus dilexit mundum, ut
Filium suum unigenitum daret. Quomodo
ergo omnes gentes quasi nihilum et inane
reputatæ sunt ei? Et respondendum, quod
ea quæ excellentiam hominis denotant, in-
telligenda sunt per comparationem ad mi-
sericordiam et gratiam Creatoris ; quæ
vero parvitatem et nullitatem ejus desi-
gnant, intelligenda sunt in ordine ad ma- C
jestatem divinam.

Ex prædictis Propheta idololatriam re-
18 probat. *Cui ergo similem fecistis Deum?* id
est, quum Deus talis et tantus exsistat,
multum, o idololatræ, deviastis, quod ali-
quid creatum pro Deo coluistis, vel idola
seu deos vestros vero Deo æquastis. *Aut*
quam imaginem ponetis ei? id est, nullam
imaginem potestis formare, nullum simu-
lacrum facere, nullum idolum ponere, in
quo aliquid veræ divinitatis exsistat, et
per quod Deus repræsentetur, qui spiri- D
tus est. Quamvis autem aliquid sit simile
Deo et ejus imago per imitationem, nihil
tamen creatum, est simile Deo vel ejus
imago per æqualitatem et naturalem sub-
sistentiam. Propter quod apud Jeremiam
Jer. x, 6, 7. dicitur : Non est similis tui, Domine ; ma-
gnus es tu, et magnum nomen tuum in
fortitudine. Quis non timebit te, o Rex
19 gentium? *Numquid sculptile conflabit fa-*
ber? aut aurifex, id est aurifaber, *auro*
figurabit, id est, de auro producet, vel
auro ornabit, *illud* sculptile conflatum a
fabro ærario, *et laminis argenteis argen-*
tarius illud compinget sive ornabit? tan-
quam dicat : Quamvis hæc fiant, non ta-
men sculptile illud æquabitur Deo, vel
aliquid divinitatis et numinis sortietur,
quum sit inferius homine ipsum conflan-
te, qui velut inane et nihilum reputatur :
effectus namque inferior est sua causa.
Forte lignum et imputribile elegit artifex 20
sapiens : de tali enim ligno idola lignea
maxime efficiebantur, ut durarent diu-
tius ; *quærit quomodo statuat,* id est, sta-
biliter figat, *simulacrum, quod non move-*
atur, id est, ne a vento et turbine agitetur
et corruat, providens illi, sciens quia non
potest se juvare. *Numquid non scistis* * 21
ex impressione legis naturalis, per quam * scitis
a principio mundi hominibus manifesta-
vi non esse nisi unum verum Deum co-
lendum ac adorandum? quasi dicat : Ex
dictamine naturalis rationis debuissetis is-
ta novisse. *Numquid non audistis* in lege
scripta, in qua per Moysen legem natu-
ralem reformavi, et idololatriam reproba-
vi, quod hæc ita se haberent? *Numquid*
non annuntiatum est vobis a principio?
quasi dicat : Imo, ab antiquis temporibus
per Prophetas hæc annuntiavi vobis ; et
qualiter idololatria cœpit, ex libris et scri-
pturis Sanctorum discere potuistis. *Num-*
quid non intellexistis fundamenta, id est
stabilimenta, *terræ?* tanquam dicat : Me-
rito cognosceretis quod ille solus sit Deus
verus et adorandus, qui suspendit terram
in medio universi, ita quod nihil est sub
ea solidum quo sustentetur : quemadmo-
dum scriptum est, Qui appendit terram Job xxvi, 7.
super nihilum ; et in Psalmo, Qui firmavit Ps. cxxxv, 6.
terram super aquas.

Reprehenduntur ergo idololatræ, quod
neque ex lege naturali, neque ex lege scri-
pta, nec ex consideratione creaturarum,
ab idololatria sunt aversi, ad deservien-
dum Deo viventi. Propterea in libro Sa-
pientiæ scriptum est : Vani sunt omnes Sap. xiii, 1, 5.
homines quibus non subest scientia Dei ;
et de his quæ videntur bona, non potu-

erunt intelligere eum qui est. A magnitu-
dine enim speciei creaturæ, poterit horum
creator cognoscibiliter videri.
22 *Qui sedet super gyrum terræ*, id est
princeps seu rex orbem et globum ter-
ræ inhabitans, *et habitatores ejus*, videli-
cet terræ, *sunt quasi locustæ*, id est parva
et vilia animantia per comparationem ad
Cf. *Num.* xiii, 34. Deum. Unde et alibi legitur : Facies ho-
minis quasi locusta. Si enim consideremus
in toto orbe varias nationes, et ab Oceano
usque ad Oceanum, id est a mari Indiæ
usque ad mare Britannicum, et ab Atlan-
tico usque ad septentrionem, omne in me-
dio hominum genus quasi locustas habi-
Eccli. x, 9. tare videmus. Quid ergo superbit terra et
Is. v, 21. cinis? et cur grandes estis in propriis ocu-
lis, homines vani? *Qui extendit velut ni-
hilum cœlos*, id est, sphæras cœlestium
orbium tam faciliter in tanta latitudine
condidit, ac si prope nihil essent : imo
qui sunt velut nihil respectu sui Creato-
ris, cui tam facile fuit extendere cœlum,
ut arboris folium. *Et expandit eos sicut
tabernaculum ad inhabitandum :* omnia
enim operit cœlum, et cuncta sub eo mo-
rantur, si de cœlo empyreo intelligatur.
Sed primum mobile, est quasi magna do-
mus et operimentum omnium inferiorum.
Ps. ciii, 2. Unde in Psalmo habetur : Extendens cœlum
sicut pellem. Alia translatio habet, Sicut
cameram, vel tentorium : quod non est
intelligendum, quasi cœlum non sit sphæ-
ricum, sed quia nostro visui sic apparet,
ac si extrema cœli super terram figeren-
tur ac finirentur.
23 *Qui dat secretorum scrutatores quasi
non sint*, id est, mundi hujus sapientes et
in speculativis subtiles, pro nihilo repu-
tat, et omnis eorum scientia, nulla est
comparatione divinæ scientiæ; *judices ter-
ræ velut inane fecit*, id est, parvi pendit,
24 et eos sicut et ceteros dijudicavit. *Et qui-
dem neque plantato, neque sato, neque
radicato in terra trunco* * *eorum*, id est,
prædictis scrutatoribus, principibus atque
judicibus, non habentibus firmam radi-
cem, aut stabile fundamentum in terra ac

* neque plantatus, neque satus, neque radicatus in terra truncus

A vita præsenti, *repente flavit in eos*, id est,
divina voluntas jussit ut deficerent, *et
aruerunt* languore vel morte, quemadmo-
dum scriptum est in Psalmo : Homo va- *Ps.* cxliii, 4.
nitati similis factus est; dies ejus velut
umbra prætereunt. *Et turbo*, id est indi-
gnatio seu ultio Dei, vel adversitatis tem-
pestas, *quasi stipulam*, id est cito et faci-
le, *auferet eos* de præsenti prosperitate et
vita. Unde apud Job inducitur : Ecce qui *Job* iv, 18, 19.
serviunt ei, non sunt stabiles, et in an-
gelis suis reperit pravitatem : quanto ma-
B gis hi qui habitant domos luteas, con-
sumentur velut a tinea ? Et in primo
Machabæorum libro : A verbis peccatoris I *Mach.* ii, 62, 63.
ne timueritis, quia gloria ejus stercus et
vermis : hodie extollitur, et cras non in-
venietur, quia conversus est in terram
suam, et cogitatio ejus periit. Denique om- *Eccli.* x, 11, 12.
nis potentatus brevis vita fit; et rex hodie
est, et cras morietur. *Et cui assimilastis* 25
me, et adæquastis me? id est, quum tanta
sit mea majestas, et tanta aliorum decli-
vitas, cur me alicui rei creatæ æqualem
C aut similem existimastis? *dicit Sanctus*,
id est Deus essentialiter sanctus et justus.
Si vero non creditis tantam esse poten-
tiam meam ex effectibus meis, pensate
quod vere omnipotens sim, et *Levate in* 26
excelsum, id est ad orbes cœlestes et or-
dinem elementorum, *oculos vestros* exte-
riores, quatenus per hoc oculi vestri intel-
lectuales excitentur ad veritatis notitiam :
quoniam cognitio intellectiva procedit ex
præcedenti cognitione sensitiva; *et vide-
te*, id est cognoscite, *quis creavit hæc*. In- *Rom.* i, 20.
D visibilia enim Dei per ea quæ facta sunt,
conspiciuntur; sempiterna quoque virtus
ejus et divinitas : sicut ad Romanos docet
Apostolus. *Qui educit* de non esse ad es-
se, vel de uno actu, motu et situ in alium,
vel de occulto in publicum, *in nume-
ro*, id est in certo catalogo (omnia enim *Sap.* xi, 21.
in numero, pondere, et mensura producta
sunt), *militiam eorum*, puta cœlorum, id est
multitudinem siderum ac planetarum, aut
certe angelorum, de quibus Daniel ait :
Millia millium ministrabant ei; et Nehe- *Dan.* vii, 10.

II Esdr. ix, 6. mias, Exercitus cœli adorat te. *Et omnes ex nomine vocat præ multitudine fortitudinis et roboris virtutisque ejus,* id est, omnia distincte cognoscit, et nominat ex propria sua virtute, quemadmodum scriptum est : Qui numerat multitudinem stel- (Ps. cxlvi, 4.) larum, et omnibus eis nomina vocat ; *neque unum reliquum fuit,* id est, nulla res est quæ sub divina potestate atque scientia non includatur : omnia nempe, secundum Apostolum, nuda et aperta sunt (Hebr. iv, 13.) oculis ejus. Ex quo increpat negantes providentiam Dei :

27 *Quare dicis, Jacob, et loqueris, Israel,* id est, cur tu, popule Judæorum descendens de semine Jacob (qui dictus est Israel), asseris, *Abscondita est via,* id est (Gen. xxxii, 28; xxxv, 10.) operatio, *mea a Domino, et a Deo meo judicium meum transibit,* id est, non judicabor a Domino, nec pro opere meo præ-

28 miabor ab ipso? *Numquid nescis, aut non audisti* hoc quod subjungitur? *Deus sempiternus Dominus, qui creavit omnes terminos terræ, non deficiet* in cognoscendo, *neque laborabit* in operando seu omnia providentialiter dispensando ; *nec est investigatio sapientiæ ejus,* id est, sapientiam ejus nullus comprehendere potest, quemadmodum scriptum est : Magnus Do- (Ps. cxlvi, 5.) minus noster, et magna virtus ejus, et sapientiæ ejus non est numerus ; et iterum, O altitudo divitiarum sapientiæ et (Rom. xi, 33.) scientiæ Dei! Unde in libro Job legitur : Digne eum invenire non possumus, et (Job xxxvii, 23, 24.) enarrari non potest ; ideo timebunt eum viri, et non audebunt contemplari omnes

29 qui sibi videntur sapientes. *Qui dat lasso virtutem,* reducendo eum in pristinam operandi potentiam : maxime vero dat Deus virtutem, consolationem, et recreationem fortissimam laborantibus usque ad lassitudinem in divino obsequio. *Et his qui non sunt,* id est abjectis, quos mundus contemnit, de quibus ad Corinthios inducitur : Infirma et abjecta mundi elegit (I Cor. i, 27, 28.) Deus, et ea quæ non sunt ; *fortitudinem* mentis *et robur* corporis *multiplicat.*

30 *Deficient pueri et laborabunt,* id est, senescent, et agendo fatigationem recipient, nec diu subsistet florida ætas ; *et juvenes in infirmitate cadent* a suo vigore et vita. Hæc tamen intelligi possunt de his, qui sunt pueri sensibus et juvenes moribus : (I Cor. xiv, 20.) qui gratiam Dei amittunt, in Dei obsequio tædium habent, et spirituali languore arescunt.

31 *Qui autem sperant in Domino,* non in florenti ætate, nec corporis robore, nec in divitiarum multitudine, *mutabunt fortitudinem :* id est, a naturali fortitudine, quæ cito lassatur ac deficit, ad supernaturalem gratiæ fortitudinem transferentur ; et qui debiles erant in se ipsis, insuperabiles fient in Domino, euntes de virtute in virtu- (Ps. lxxxiii, 8.) tem. Unde in Proverbiis habetur : Turris (Prov. xviii, 10.) fortissima nomen Domini ; ad ipsum currit justus, et exaltabitur. Et in primo Machabæorum libro : Omnes qui sperant in (I Mach. ii, 61.) Domino, non infirmantur. *Assument pennas, sicut aquilæ,* virtutum et contemplationis, id est velocitatem bene agendi, et agilitatem subtiliter contemplandi : ita ut dicere possint, Nostra conversatio in cœlis (Philipp. iii, 20.) est ; et, Viam mandatorum tuorum cucur- (Ps. cxviii, 32.) ri. Sicque in eis implebitur illud in Psalmo, Renovabitur ut aquilæ juventus tua. (Ps. cii, 5.) *Current* de via ad patriam, *et non laborabunt :* quoniam caritas Dei faciet eis cuncta facilia, et experientur quam veraciter Christus locutus sit : Jugum meum suave est, (Matth. xi, 30.) et onus, etc. *Ambulabunt* in lege divina, *et non deficient,* sed usque in finem perseverabunt. De talibus enim ait Apostolus : Licet is qui foris est noster homo, cor- (II Cor. iv, 16.) rumpatur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem. Quamvis autem ista in hoc exsilio aliqualiter impleantur in hominibus, quorum Deus est tota fiducia ; tamen in resurrectione futura atque in patria multo perfectius implebuntur, quando more aquilarum, quarum senectus reviviscit mutatione pennarum, et quæ splendidum solem inspicere possunt, ipsi electi immortalia corpora induent, Deumque solem justitiæ cernent. Tunc enim habebunt corpora impassibilia, lucida, agilia, atque

Sap. iii, 7. subtilia. Unde in Sapientia dicitur : Ful-
gebunt justi, et tanquam scintillæ in arun-
dineto discurrent. Monet et incitat nos hæc
præsens sacrosancta divina Scriptura, toto
ac sincerissimo corde in Deo confidere, ad
ipsum semper recurrere, nec propter ali-
quam adversitatem ab hac beata fiducia
cadere, quatenus dicamus cum sancto Job :
Job xiii, 15. Etiam si occiderit me, in ipso sperabo.

Expositio moralis. Insuper de moralitate præsentis capituli
plurima possent induci, quorum aliqua
breviter tangam.
1 Itaque quod in principio dicitur, *Con-
solamini, consolamini, popule meus*, vox
Christi est ad universam Ecclesiam, quæ
consideratione futurorum bonorum conso-
lationem concipere debet in omni angu-
stia, omnem carnalem atque sæcularem
consolationem abhorrens. Deinde Christus
2 jubet prælatis : *Loquimini ad cor Jerusa-
lem*, id est, Ecclesiam vobis commissam
recreate in Domino, et salutaribus exhor-
tationibus gregem vestrum alloqui non
3 cessetis. *Vox clamantis*, id est prælati seu
doctoris prædicantis, *in deserto* sæculi hu-
jus : *Parate viam Domini*. Sic exhortari
debent hi subditos suos seu proximos, sci-
licet ut se semper ad gratiam Dei dispo-
nant. *Rectas facite in solitudine*, id est in
cordis vestri secreto, in loco abscondito,
in conspectu divino, ubi cum solo Deo soli
A loquamini, *semitas Dei nostri*. Et ut om-
nem arrogantiam vitent, veramque humi-
litatem sectentur, frequenter commemo-
randum est ac proponendum quod dicitur :
Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons 4
et collis humiliabitur. Quumque fuerint
prava vestra in directa, tunc revelabitur
vobis gloria Domini, de qua fertur in Psal-
mo : Satiabor quum apparuerit gloria tua. Ps. xvi, 15.
Vox Domini *dicentis* ad rectorem, docto- 6
rem, ac prædicatorem fidelium : *Clama*,
id est, argue, increpa, obsecra. Sed quo- II Tim. iv, 2.
B niam debet homo talis, semper divinam
illuminationem expetere, ideo subditur :
Et dixi : Quid clamabo ? id est, tu mihi
infunde quid loquar. *Super montem excel-* 9
sum ascende, tu qui evangelizas Sion, id
est Ecclesiæ militanti ; *exalta in fortitu-
dine vocem tuam*. Ista, secundum sensum
jam præinductum, jubentur omni pastori
Ecclesiæ, prædicatori, sive doctori. *Dic ci-
vitatibus Juda*, id est congregationibus
confitentium Domino, qui corde credunt ad Rom. x, 10.
justitiam, et ore confitentur ad salutem.
C Postremo, in omnibus quæ sequuntur,
commendatur divinæ naturæ majestas, et
humanæ conditionis infirmitas : quatenus
tam ex contemplatione divinæ sublimita-
tis, quam ex propriæ fragilitatis notitia,
humiliemus nos intime sub omnipotenti I Petr. v, 6.
manu Dei, eique cum omni reverentia mi-
nistrare conemur.

ARTICULUS LXIX

EXPOSITIO CAPITULI QUADRAGESIMI PRIMI : TACEANT AD ME INSULÆ.

Recitantur interea in præsenti ca-
pitulo varia beneficia Creatoris im-
pensa hominibus, simulque notatur homi-
num ingratitudo. Primo igitur alloquens
1 Dominus homines, ait : *Taceant ad me*, id
est, cum silentio audiant me, *insulæ*, id
est habitantes in insulis, seu omnes gen-
D tes, qui mundi hujus fluctibus tribulatio-
nibusque tunduntur. Scriptum est enim :
Esto mansuetus ad audiendum verbum. Eccli. v, 13.
Et iterum in Ecclesiastico legitur : Audi Ibid. xxxii, 9.
tacens, et pro reverentia accedet tibi bo-
na gratia. *Et gentes mutent fortitudinem
naturæ in fortitudinem gratiæ*, non am-

plius de propriis viribus præsumentes, sed
Ps. xc, 1. habitantes in adjutorio Altissimi. Quum aliquis potens iniquitate, et potestate sibi divinitus data abutens, pœnitet de peccatis, fitque potens in virtutibus, et ad Dei honorem utitur potestate concessa, iste fortitudinem mutat. *Accedant* ad Dominum mentis conversione, non corporis gressu,
Ps. xxxiii, 6. sicut in Psalmo habetur : Accedite ad eum, et illuminamini; *et tunc loquantur,* id est, proximis suis annuntient quid eis per gratiam Dei fuerit revelatum, quemadmodum
I Petr. iv, 10. Petrus inducit : Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes; vel, Loquantur Deo, si forte aliquod justum pro se valeant allegare. *Simul ad judicium propinquemus,* id est, judicialiter discernamus, et intra nos disputemus atque veraciter discutiamus, cujus opera justa sint, mea, an eorum. Unde apud Je-
Jer. ii, 35. remiam Dominus ait : Ecce ego in judicio contendam tecum, eo quod dixeris, Non peccavi. Denique Jeremias ad judicium
Ibid. xii, 1. cum Deo appropinquavit, dicendo : Justus quidem es, Domine, si disputem tecum; verumtamen justa loquar ad te : Quare via impiorum prosperatur? Job quoque ait :
Job xiii, 3. Ad Omnipotentem loquar, et cum eo disputare cupio.

2 *Quis suscitavit ab oriente Justum ?* etc. Hunc locum quidam exponunt de Abraham, quem Deus eduxit de igne et terra Chaldæorum, quæ est in plaga orientali ad terram promissionis. Alii vero exponunt de Cyro rege Persarum, quem Dominus suscitavit ab oriente contra Babylonios. Hieronymus vero exponit de Christo : quæ utique expositio fructuosior, textuique conformis est : propter quod eam sequi intendo. Breviter quoque tangam quomodo de Abraham et de Cyro possit intelligi, quatenus ex diversarum collatione expositionum innotescat quæ sit melior.

Loquens ergo Dominus per modum interrogantis, ut ad respondendum provocet, et sua interrogatione nos doceat, ait : *Quis suscitavit ab oriente,* id est ab ortu Solis æterni, videlicet a cœlo et patria Beatorum,

A ubi Sol justitiæ oritur cunctis electis, juxta illud in Malachia : Orietur vobis timen- Malach. iv, 2.
tibus nomen Domini Sol justitiæ, *Justum,* id est Christum qui est Justus justorum, quem Pater suscitavit ab oriente, dum eum a summo cœlo misit in terras, juxta illud, A summo cœlo egressio ejus? Unde et Chri- Ps. xviii, 7.
stus ait apud Joannem : Descendi de cœlo, Joann. vi, 38.
non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Nec mirum si Christus dicatur suscitatus ab oriente, quum et Zacharias nominet eum Orien-
B tem : Ecce (inquit) vir, Oriens nomen ejus. Zach. vi, 12.
Mystice vel allegorice per orientem intelligitur virgo Maria, ex qua nobis ortus est sol intelligentiæ, lux vera, Christus omnipotens. De ea enim in Canticis dicitur : Quæ est ista, quasi aurora consurgens, pul- Cant. vi, 9.
chra ut luna, electa ut sol? *Vocavit eum ut sequeretur se.* Deus enim Trinitas Christum hominem ab instanti suæ conceptionis in Virgine, gratiose vocavit, et sibi inseparabiliter copulavit ut sequeretur se, id est, Dei voluntatem impleret. Ideo enim
C Christus testatur : Quæ placita sunt ei, fa- Joann. viii, 29.
cio semper; et alibi, Sicut mandatum de- Ibid. xiv, 31.
dit mihi Pater, sic facio. *Dabit in conspectu ejus gentes,* id est, gentiles imperio atque servitio Christi subjiciet; *et reges obtinebit,* id est, ipse Christus reges terræ habebit subjectos. Hoc est quod canit Psalmista : Adorabunt eum omnes reges; om- Ps. lxxi, 11.
nes gentes servient ei. Et in Daniele idem prædictum est : Omnes populi, tribus et Dan. vii, 14.
linguæ servient ei.

Dabit quasi pulverem gladio ejus, sicut
D *stipulam vento raptam arcui ejus.* Hoc dupliciter intelligi potest. Primo, quod Deus subjiciet gladio ejus, id est doctrinæ Christi (unde Apostolus dicit, Et gladium spi- Ephes. vi, 17.
ritus, quod est verbum Dei : de quo etiam gladio dicitur Christo, Accingere gladio Ps. xliv, 4.
tuo super femur tuum, potentissime), quasi pulverem, id est copiose sive faciliter : tot enim gentes Evangelio Christi se subdiderunt, ut pulveri comparentur. Dedit quoque Deus gentes arcui ejus, id est comminationibus Christi, sicut stipulam vento

raptam, id est tam potenter, sicut ventus
stipulam agitat. Hoc est quod gentes ita
timuerunt Christi sermones, quibus impiis
mortem æternam minatur, quod se tota-
liter ei subjecerunt. Secundo intelligitur,
quod Deus dedit et subdidit gentes incre-
dulas gladio, id est sententiæ Christi, qui
eas damnabit quasi pulverem et quasi sti-
pulam vento commotam, id est tam victo-
riose, quod ei nequaquam resistere pote-
Is. XLIX, 2. runt. Unde Christus infra testatur : Posuit
os meum quasi gladium acutum. Et in
Apoc. I, 16. Apocalypsi asseritur : De ore ejus exibat
gladius ex utraque parte acutus. Ad utrum-
que autem sensum pertinere potest, quod
Ps. II, 9. in Psalmo de Christo cantatur : Reges eos
in virga ferrea, et tanquam vas figuli con-
3 fringes eos. *Persequetur eos :* id est, Chri-
stus injustos torquebit, imo in gehennam
retrudet; vel, Persequetur eos, mortifican-
do in eis desideria prava. Unde in Psal-
Ps. XLIV, 6. mo : Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te
cadent. *Transibit in pace.* Christus enim,
Ephes. II, 17. secundum Apostolum, evangelizavit pa-
cem his qui longe, et pacem his qui pro-
Zach. IX, 10. pe. Hinc in Zacharia habetur : Loquetur
pacem gentibus. Et Petrus loquens de Chri-
Act. X, 38. sto : Qui pertransivit, inquit, benefacien-
do, et sanando omnes oppressos a diabolo.
Semita in pedibus ejus non apparebit, id
est, propter caritatis fervorem, viæ labo-
rem non sentiet, nec aliquam imbecillita-
tis lassitudinem feret. Hyperbolice accipi
Joann. IV, 6. potest; nec obstat illud Joannis, Jesus fa-
tigatus ex itinere : quoniam fatigatio illa
non fuit ex necessitate aut infirmitate, sed
ex spontanea dispensatione et pia digna-
tione.
4 *Quis hæc operatus est et fecit?* id est,
quis Christum sic suscitavit, et gentes ei
subjecit? *vocans* de non esse ad esse, per
creationem, vel de errore et vitiis ad fi-
dem et gratiam, *generationes ab exordio,*
id est homines a principio mundi genera-
tos. Et quoniam Dominus interrogavit, nul-
lusque respondit, ipse respondens adjecit :
Ego Dominus. Quasi dicat : Hæc nullus
fecit aut facere potuit, nisi ego omnium
A Dominus. *Primus et novissimus ego sum.*
Hoc idem scriptum est in Apocalypsi, Apoc. I, 17.
potestque intelligi de Deo Trinitate, et qua-
libet trium Personarum, quia in hac su-
perbenedicta Trinitate, nihil prius aut po-
sterius, nihil majus aut minus. Propter
quod Pater et Filius et Spiritus Sanctus
non sunt tres primi, aut tres novissimi,
sed unus primus et unus novissimus. Id-
circo in Apocalypsi Filius profitetur : Ego Ibid. XXII, 13.
sum Alpha et Omega, primus et novissi-
mus, principium et finis. Quod autem Deus
B appellatur novissimus, non est sic intelli-
gendum, quod tandem omnibus pereun-
tibus ipse solus remanebit, sed quia etsi
cuncta perirent, ipse nihilo minus perma-
neret. Verumtamen Pater prior est Filio,
et Filius Spiritu Sancto, prioritate aucto-
ritatis sive originis.
Viderunt insulæ : id est, Ecclesiæ genti- 5
um persecutionibus conquassatæ, seu habi-
tatores insularum conversarum ad fidem,
sicut sunt Cyprus, Sicilia, Anglia, cogno-
verunt per prædicationem discipulorum
C Christi ista quæ dicta sunt; *et timuerunt*
Deum et ejus judicia, implentes illud Apo-
stoli : Cum metu et timore ac tremore ve- Philipp. II, 12.
stram salutem operamini. *Extrema terræ*
obstupuerunt, id est, habitatores finium
terræ admirati sunt, audita prædicatio-
ne evangelicæ legis; *appropinquaverunt*
per fidem, *et accesserunt* per caritatem ad
Deum. *Unusquisque* fidelium *proximo suo* 6
auxiliabitur, orando et exhortando, quem-
admodum Paulus admonet, dicens : Nemo I Cor. X, 24.
quod suum est quærat, sed quæ aliorum;
D et, Adhortamini vosmetipsos per singulos Hebr. III, 13.
dies. *Et fratri,* id est proximo, *suo dicet,*
Confortare in Domino, et pro fide ne ti-
meas mori.
Quod vero subjungitur, ad derisionem
artificum atque cultorum idolorum infer-
tur. Quasi dicat fidelis proximo suo : Con-
fortare in Christo, nec idola colas, quæ
ex se ipsis nihil possunt : quod liquet ex
eo : *Confortavit faber ærarius,* id est fa- 7
ber ferrarius metallicus, *percutiens mal-*
leo, id est manum præparans ad idoli for-

mationem, *cum qui cudebat tunc temporis*, A id est tempore prædicationis Apostolorum, *dicens: Glutino*, id est conjunctione, *bonum est* materias istas redigere in formam idolorum. In formatione enim idolorum plures concurrunt artifices, quorum unus alium admonendo confortat: quemadmodum *Act.* xix, 24, 25. in Actibus Apostolorum de Demetrio legitur, qui faciebat ædes argenteas Dianæ, quod concitaverit turbationem contra Paulum, artifices convocans, eisque dicens: Viri, scitis quia de hoc artificio acquisitio nobis est, etc. *Et confortavit eum clavis*, B id est, faber seu artifex clavis affixit deum conflatum alicui corpori solido, *ut non moveatur* *, id est, non caderet idolum tale ex vento aut alia causa: unde constat quod nec se ipsum nec alium possit juvare.

**moveretur*

Porro qui ista de Abraham intelligenda putant, ita exponunt, ut Justus quem Deus suscitavit ab oriente, id est a Chaldæa, inducens eum in terram Chanaan, sit Abraham, *Gen.* xii, 1. cui dicit: Egredere de terra tua et de cognatione tua, et veni in terram quam C tibi monstravero: ut sequeretur se, obediendo divinis præceptis. Sed huic non videtur consonare quod subjungitur: Dabit in conspectu ejus gentes, etc. Abraham enim tempore hujus scripturæ diu defunctus erat. Ad hoc vero respondent, quod Isaias hic loquitur de præterito per modum futuri. Hoc autem non videtur in Scripturis consuetum, ut in recitatione historiæ fiat sermo de re gesta, per modum futuri, nisi in libris metrice scriptis, ubi propter convenientiam versuum talia fi- D unt: *Ps.* lxxvii, 38. ut est illud in Psalmo, Ipse est autem misericors, et propitius fiet peccatis eorum, et non disperdet eos. Unde non videtur ista expositio conveniens. Continuando tamen quod cœptum est, hoc quod subjungitur de subjectione gentium et debellatione regum, referunt ad reges qui *Gen.* xiv, 8-16. Sodomam invaserunt, et Lot nepotem Abrahæ captivum duxerunt: quos insecutus est Abraham cum trecentis vernaculis, et divina virtute eos devicit, et prædam excussit. Quo cognito, insulæ timuerunt, et extrema terræ obstupuerunt. Quod vero adjungitur, Appropinquaverunt et accesserunt, exponunt de Sem filio Noe, qui alio nomine appellatur Melchisedech secundum istos, venitque cum suis obviam Abrahæ a cæde regum regresso. *Gen.* xiv, 17. Per fabrum quoque ærarium, intelligunt eumdem Melchisedech, qui suo spirituali artificio conflavit Abraham, perducendo eum ad perfectioris vitæ formam. Sicque per fabrum tunc cudentem, intelligunt Abraham fabricantem opera bona: quem Melchisedech clavis divinis stabilivit, ne moveretur a via justitiæ.

Qui vero de Cyro rege Persarum exponunt hoc quod dicitur de regum ac gentium debellatione, intelligunt de eis quos Cyrus Deo adjuvante convicit, quemadmodum in Esdra testatur: Omnia regna terræ dedit mihi Deus cœli. *I Esdr.* i, 2. Quumque vidissent insulæ et fines terræ, quod Cyrus Babylonem cepisset, timuerunt, obstupuerunt, accesserunt, et pacem cum eo fecerunt: et ad hoc applicant litteram istam. Sed non videtur quod Isaias Cyrum hominem reprobum atque idololatram, appellaverit absolute Justum, ita ut diceret: Quis suscitavit ab oriente Justum? Aptius ergo de Christo exponitur, ad quem referenda sunt quæ sequuntur.

8 *Et tu, Israel, serve meus, Jacob quem elegi, semen Abraham amici mei.* Post descriptionem adventus Christi et conversionis insularum ac gentium ceterarum, reprobationisque idololatriæ, dirigit Dominus sermonem ad verum ac spiritualem Israelem, id est populum Judæorum credentem in Christum: de quo ait Apostolus: Reliquiæ per electionem salvæ factæ sunt. *Rom.* xi, 5. De incredulis vero Judæis dicit: Videte Israel secundum carnem. *I Cor.* x, 18. Quod autem hujusmodi non computentur in semine Abrahæ, nec digni sint nuncupari filii ejus, constat ex eo quod ait Salvator: Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite; *Joann.* viii, 39, 44. vos ex patre diabolo estis. Loquens igitur Christus ad discipulos suos ex Judaismo

Joann. xv, 16. ad se conversos (quibus ait : Non vos me
elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos
ut eatis, et fructum afferatis), ait : *Et tu,
Israel, serve meus,* id est, vos veri Israeli-
tæ, plebs fidelis, Deoque obsequens, *Jacob
quem elegi,* id est, popule ex semine Ja-
cob descendens, *semen Abraham amici
mei,* id est, filii Abrahæ, qui erat amicus
meus, non solum servus. Unde scriptum
Judith viii, 22. est in libro Judith : Abraham per multas
tribulationes probatus, Dei amicus effe-
ctus est. Vel quod dicitur, Amici mei, plu-
raliter dicitur, atque ad discipulos (præser-
tim ad Apostolos) Christi refertur, quibus
Joann. xv, 15. ait : Jam non dicam vos servos, sed amicos.
9 *In quo apprehendi te,* id est, quum ad-
huc esses in lumbis patris tui Abrahæ, te
elegi, et in fide ac opere quibus imitatus
es patrem tuum, te mihi conjunxi, *ab ex-
tremis terræ, et a longinquis ejus vocavi
te.* Hoc de his veris Judæis dicitur ratione
Abrahæ patris eorum, quem Deus vocavit
de terra Chaldæorum, ut dictum est. Fre-
quenter enim in veteri Testamento dicitur
aliquid de Abraham, Isaac et Jacob, rati-
one posteritatis eorum, et econverso : sic-
Gen. xlvi, 4. ut Dominus in Genesi ait ad Jacob, Ego
inde (scilicet de Ægypto) reducam te; qui
tamen in Ægypto defunctus est. Interdum
Ibid. xii, 3. quoque ait ad Abraham : Benedicentur in
te omnes cognationes terræ, id est in Chri-
sto ex te nascituro : et tibi dabo terram
hanc, scilicet terram Chanaan ; quum ta-
Act. vii, 5. men non dederit ei in ea nec passum pe-
dis, ut Stephanus ait. *Et dixi tibi : Servus
meus es tu,* non a servili, sed casto timo-
re. De servo enim per servilem timorem
Joann. viii, 35. serviente, ait Christus : Servus non ma-
net in domo in æternum. Apostolos autem
Christus servos suos vocavit servitute fi-
Ibid. xiii, 13. lialis timoris, dicendo : Vos vocatis me,
Magister, et Domine : et bene dicitis. *Ele-
gi te, et non abjeci te.* Hoc est quod in
Ibid. vi, 71. Evangelio ad Apostolos dicitur : Nonne
Matth. xxviii, 20. ego vos duodecim elegi? et iterum, Ego
vobiscum sum cunctis diebus.
10 *Ne timeas* eos qui corpus occidunt, id
est tyrannos, in quorum regionibus præ-

A dicaturus es Evangelium regni, *quia ego
tecum sum* per gratiam specialem. Hoc
Christus dixit discipulis : Quum audieritis Luc. xxi, 9.
prælia et seditiones, nolite terreri. *Ne de-
clines* a via justitiæ, *quia ego Deus tuus* te
dirigens atque defendens, *confortavi te,
et auxiliatus sum tibi,* præsertim in die
Pentecostes, mittens tibi Spiritum San-
ctum. De qua confortatione Christus di-
xit : Vos autem sedete in civitate, quoad- Ibid. xxiv, 49.
usque induamini virtute ex alto. Paulus
quoque testatur : Ipse Spiritus adjuvat in- Rom. viii, 26.
B firmitatem nostram. *Et suscepit te dextera
Justi mei,* id est Christi, de quo jam di-
ctum est : Quis suscitavit ab oriente Ju-
stum? Christus enim dux erat electissimi
populi sui ex Judaismo credentis. *Ecce* 11
confundentur in hoc sæculo, *et erubescent*
in die judicii, *omnes qui pugnant adver-
sum te,* id est persecutores Ecclesiæ. Sic
enim confusi sunt Judæi increduli, qui
primitivam Ecclesiam ex veris Judæis col-
lectam vehementer impugnaverunt. *Erunt
quasi non sint,* id est, pro nihilo reputa-
C buntur, *et peribunt viri qui contradicunt
tibi.* Nam prædicti Judæi a Romanis occisi
sunt, et omnes qui evangelicæ prædica-
tioni restiterunt, æternaliter perierunt, pro-
ut Dominus loquitur : Qui vero non cre- Marc. xvi, 16;
diderit, condemnabitur; et alibi, Remissius Luc. x, 12.
erit in die judicii Sodomitis, quam illi ci-
vitati, videlicet quæ non receperit vos.
Quæres eos, et non invenies viros rebelles 12
tuos, id est, si eos requisieris, non appa-
rebunt. Per quod datur intelligi, quod su-
bito sint perituri, sicut in Psalmo ha-
D betur : Et adhuc pusillum, et non erit Ps. xxxvi, 10.
peccator; et quæres locum ejus, et non
invenies. *Et erunt quasi non sint, et
veluti consumptio, homines bellantes ad-
versum te,* id est, sic peribunt, sicut con-
sumptus seu interfectus est homo qui pa-
tres tuos impugnavit, videlicet Pharao rex
Ægypti, vel alius quicumque consimilis,
ut Sehon et Og. *Quia ego Dominus Deus* 13
tuus, apprehendens manum tuam, id est
te dirigens : sicut in Psalmo ait vir justus
ad Dominum : Tenuisti manum dexteram Ps. lxxii, 24.

meam, et in voluntate tua deduxisti me ; *dicensque tibi : Ne timeas,* quia *ego adjuvi te.* Hæc sufficiens ratio non timendi,
Rom. VIII, 31. quia ut ait Apostolus, Si Deus pro nobis, quis contra nos?

14 *Noli timere, vermis Jacob,* id est congregatio fidelium Judæorum, discipulorumque Christi, qui contempti estis ut vermes, sequentes vestigia Domini vestri,
Ps. XXI, 7. qui ait in Psalmo : Ego autem sum vermis, et non homo ; *qui mortui estis,* id est reputati ut mortui, et propter Christum quotidie mortificati, sicut ait Apo-
Coloss. III, 3. stolus ad Colossenses : Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in
II Cor. IV, 10. Deo; et alibi, Semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes; *ex Israel,* id est ex ceteris Judæis non credentibus, quorum comparatione paucissimi estis. *Ego auxiliator sum tui, dicit Dominus, et redemptor tuus Sanctus Israel,* id est sanctificator Israelis.

15 *Ego posui te quasi plaustrum triturans novum, habens rostra serrantia :* id est, potestatem tibi concessi prævalendi adversariis tuis, et expugnandi conterendique eos, quemadmodum plaustrum novum conterit segetes, hoc est invisibiles hostes
Ephes. VI, 12. (contra quos dicit Paulus sibi esse colluctationem præcipuam), hæreticos quoque et tyrannos. Propter quod ad Corinthios
II Cor. X, 4-6. Paulus protestatur : Arma militiæ nostræ non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam. Ideo subditur : *Triturabis montes,* id est superbos, *et comminues,* id est dejicies ; *et colles,* id est minus superbos, *quasi pulverem pones,* id est, tibi omnino subjicies: quod etiam maxime fiet in die judicii,
Luc. XXII, 30. quando sedebunt Apostoli super duodecim sedes, judicantes duodecim tribus Israel.

16 *Ventilabis eos,* id est disperdes, *et ventus tollet,* id est, commotio pœnæ auferet eos a statu superbiæ, *et turbo,* id est impetus adversitatis, *disperget eos.* Unde Aposto-

A lus : Nescitis, inquit, quia angelos judicabimus? I Cor. VI, 3. Et de Sanctis ait Psalmista : Gladii ancipites in manibus eorum, ad faciendam Ps. CXLIX, 6, 7. vindictam in nationibus. Hoc enim erit in die judicii, quando cum Christo impios judicabunt, juxta illud Sapientiæ : Judicabunt Sap. III, 8. justi nationes, et dominabuntur populis. Verumtamen trituratio ista et comminutio accipi possunt spiritualiter, ut Apostoli et prædicatores Christi dicantur duros et obstinatos triturare, comminuere, atque in pulverem redigere, frangen-
B do corda eorum, et ad veram humilitatem integramque abnegationem eos perducendo, ut desinant esse, eo modo quo in Proverbiis dicitur : Verte impios, et non erunt. Prov. XII, 7. Hoc quippe est salubriter mortificari. *Et tu exsultabis in Domino :* quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino I Cor. I, 31. glorietur; et iterum, Gaudete in Domino Philipp. IV, 4. semper. *Et in Sancto Israel lætaberis,* ita ut mente et corpore jucunderis in Domino : juxta illud, Cor meum et caro mea Ps. LXXXIII, 3. exsultaverunt in Deum vivum. Hoc Chri-
C stus promisit discipulis : Tristitia vestra Joann. XVI, 20. vertetur in gaudium; et, Gaudebit cor ve- Ibid. 22. strum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

Omnia hæc quæ de populo Judæorum in Christum credente exposita sunt, quidam generaliter de toto populo Judæorum exponunt, maxime quantum ad bonos : et cetera quæ hic de confusione, destructione, trituratione, et omnimoda dejectione adversariorum populi hujus dicuntur per modum futuri, exponunt per modum præ-
D teriti de Ægyptiis et Chananæis, quos filii Israel subverterunt, vel Deus pugnans pro eis.

Egeni et pauperes quærunt aquas : id 17
est, gentiles spiritualibus divitiis destituti, desiderant scientiam veritatis, seu aquam sapientiæ salutaris, in dictis et scriptis naturalium philosophorum, seu ordine rerum, aut certe magis, divinis, idolis, atque dæmonibus; *et non sunt,* id est, aquæ hujusmodi in istis reperiri non possunt. Idcirco *lingua eorum siti aruit,* id

est, intellectus eorum propter veritatis ca- A rentiam elanguit atque defecit. De hujusmodi spirituali fame et siti Dominus ait in Amos : Ecce dies veniunt, et mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. *Ego Dominus exaudiam eos,* implendo affectum eorum, videlicet perducendo eos ad veram sapientiam ; ego *Deus Israel non derelinquam eos.* (Amos VIII, 11.)

18 *Aperiam in supremis* collibus flumina :* id est, in primis et summis prælatis Ecclesiæ, puta Apostolis et eorum successoribus, dabo tantam sapientiam, ut ratione abundantiæ suæ fluminibus comparentur, et corda sitientium impleant, potent, ac rigent. Unde Christus eis prædixit : Quum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. *Et in medio camporum fontes :* id est, in cordibus subditorum, a prædictis montibus influxum sapientiæ recipientium, ponam exuberantem scientiam copiosamque gratiam, de cujus plenitudine alii recipere possint. Vel per medium camporum designatur latitudo Ec- C clesiarum, quæ ad instar campi a Christo impinguatur, fecundatur et colitur : Ecclesiam autem Christus fontibus gratiæ atque scientiæ adornavit. *Ponam desertum,* id est derelictam gentilitatem, de qua superius dictum est, Lætabitur deserta et invia ; *in stagna aquarum,* id est juxta fluenta spiritualium gratiarum, implendo corda gentilium habitualibus donis Spiritus Sancti ; *et terram inviam,* id est prædictam gentilitatem, quæ olim sine observatione viarum seu mandatorum Do- D mini vixit, *in rivos aquarum,* id est in tanta plenitudine spiritualium bonorum, ut ipsa ceteris influat de gratia sibi concessa. (* supinis) (Joann. XVI, 13.) (Is. XXXV, 1.)

19 *Dabo in solitudine cedrum et spinam et myrtum et lignum olivæ. Ponam in deserto abietem, ulmum et buxum simul.* Per hæc nomina arborum, designantur distincta et varia dona gratiarum divinarum, Ecclesiæ gentium promissarum : quarum arborum interpretatio, ex naturalibus proprietatibus earum sumenda est. Est igitur sensus : *Dabo in solitudine,* id est in Ecclesia ex gentibus olim relictis collecta, *cedrum,* id est homines spirituales, tantæ perfectionis in verbo et opere, ut ubique dispergatur dulcis odor famæ ipsorum, et dicere possint cum Paulo : Christi bonus odor sumus in omni loco : quorum corda putredine vitiorum et squalore carnalis amoris infici nequeunt aut corrumpi, sed dicere possunt cum divino Apostolo : Quis nos separabit a caritate Dei? B Ad hanc perfectionem hortatur nos Petrus in prima sua Canonica : Conversationem, inquiens, vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detractant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum. Hi igitur designantur per cedrum, quoniam cedrus est arbor boni odoris, imputribilisque naturæ. *Et spinam,* id est homines rigorosos et strenuos, quorum verba sunt velut stimuli in altum defixi. Hi enim tanquam spinæ acutæ, audientium mentes divino timore transfigunt. *Et myrtum,* id est homines temperatos, ac aliorum mœsta corda consolari potentes. Myrtus enim est refrigerativæ naturæ, dissoluta membra temperando restringens. *Et lignum olivæ,* id est viros misericordiæ. Nam ἔλεος Græce, Latine misericordia dicitur. *Ponam in deserto,* id est gentilitate prædicta, *abietem,* id est homines contemplativos, qui per modum abietis in sublime crescentis, cuncta terrena transcendunt, contemplantes atque amantes divina. *Ulmum,* id est homines sæculares, qui licet propter occupationem temporalium divinis non vacent, nec spiritualem proferant fructum, suis tamen eleemosynis spirituales viros sustentant. Hi signantur per ulmum, quia licet in se fructum non pariat, vitem tamen cum botris portat. *Et buxum simul.* Per buxum, quæ nec alte crescit, nec fructum habet, sed viriditate ornatur, signantur qui necdum opera fructuosa possunt afferre præ immatura ætate, gratiæ tamen virore decorantur. (II Cor. II, 15.) (Rom. VIII, 35.) (I Petr. II, 12.) (Eccle. XII, 11.)

20 quem in Baptismo sortiti sunt. *Ut videant* A
per fidem, *et sciant* per experientiam, *et*
recogitent per frequentem rememoratio-
nem, *et intelligant pariter* per considera-
tionem subtilem, *quia manus Domini*, id
est divina potestas, *fecit hoc*, id est, tan-
tam perfectionem et gratiam gentilibus
contulit, *et Sanctus Israel*, id est Deus Is-
raelem sanctificans, *creavit illud*, id est,
per creationem tanta bona largitus est
Ps. LXXVI, 11. eis; sicque admirando proclament : Hæc
Rom. V, 20. mutatio dexteræ Excelsi, videlicet ut ubi
abundavit iniquitas, abundaret et gratia. B

Miror quemdam, locum hunc secundum
superficiem litteræ explanare de populo
Judæorum egredientium de Ægypto, quum
Isaias loquatur in tota littera ista per mo-
dum futuri, nec Deus legatur in supremis
collibus aperuisse tunc flumina, aut fontes
in medio camporum : non enim produxit
filiis Israel tunc aquam de novo nisi bis,
Exod. XVII, 6; Num. XX, 11. educendo videlicet aquam de petris dua-
bus. Sed nec prædictas arbores legitur
tunc in solitudine eremi illius posuisse.
Prædicta quoque expositio non concordat C
Hieronymo, neque Gregorio, qui in qua-
dam homilia exponit hæc de Ecclesia gen-
tium. Unde expositio jam inducta, quamvis
mystica videatur, litteralis tamen est, quia
Propheta metaphorice loquitur.

Postquam ad gentes in Christum cre-
dentes factus est sermo, consequenter al-
loquitur Dominus gentes incredulas, quæ
nec prædicationi, neque miraculis Apo-
21 stolorum credere voluerunt. *Prope facite*
judicium vestrum, id est, respondete at-
que discernite cur credere noluistis, cur D
veritatem tot signis ostensam sprevistis,
dicit Dominus; afferte si quid forte ha-
betis, id est, si aliquam rationem pro vo-
bis allegare potestis, *dixit rex Jacob*, id
est Deus rector patriarchæ Jacob filiorum-
22 que ejus. *Accedant* idola vestra, seu dii
quos colitis, *et nuntient nobis* ceu certitu-
dinaliter *quæcumque ventura sunt*, id est
futura pure contingentia. *Priora quæ fu-*
erunt, id est præterita naturalem ratio-
nem atque memoriam excedentia, *nuntia-*
te, o idola, seu idolorum cultores instructi
ab idolis; *et ponemus cor nostrum* ad au-
diendum, *et sciemus* quæ dicitis; *novis-*
sima eorum, et quæ ventura sunt, indica-
te nobis, ea videlicet quæ in novissimo
tempore contingent, vel vobis, o idola, vel
vestris cultoribus. Quasi dicat : Hæc fa-
cere non potestis. *Annuntiate quæ ventu-* 23
ra sunt in futurum, id est contingentia
ad utrumlibet; *et sciemus quia dii*, non
falsi, sed veri, *estis vos*. Hoc enim vero
Deo est proprium. Sed nonne idola gen-
tium sæpe de præteritis atque futuris an-
nuntiaverunt etiam vera? Et responden-
dum, quod idola sensu et ratione carentia,
nihil annuntiaverunt, sed dæmones idolis
assidentes. Numquid ergo dæmones dii
sunt? Dicendum, quod nec dæmones de
prædictis præteritis et futuris certitudina-
liter respondere potuerunt; sed suis re-
sponsionibus falsa frequenter miscuerunt,
suasque responsiones sic temperaverunt,
ut ad utramque partem intelligere possent.
Deinde ratione idola reprobantur. *Bene*
quoque aut male si potestis, facite, id est,
vestros cultores salvate, aliisque nocete, si
valetis; *et loquamur* ad invicem, *et vide-*
amus simul opera vestræ potentiæ. Quasi
dicat : Non potestis obesse et prodesse,
quoniam muta estis et inanimata; et quæ
a vobis fieri æstimantur, a dæmonibus vos
inhabitantibus fiunt, qui et ipsi nil agere
possunt nisi a Deo permissi. Unde con-
stat, nec idola nec dæmones esse deos.
Ecce vos idololatræ *estis ex nihilo*, quum 24
sitis creaturæ Dei altissimi, *et opus ve-*
strum, id est idola a vobis formata, sunt
ex eo quod non est : quia et ipsa quantum
ad id quod sunt, originaliter ex nihilo
processerunt. *Abominatio*, id est vehemen-
ter abominabilis, *est qui elegit vos*, id est
homo qui vero Deo relicto, idola colere
maluit, eaque in deos elegit.

Per ista signatur, quod post Christi ad-
ventum idola prohibita sunt a sanctis Apo-
stolis solito modo respondere et operari.
Suscitavi ab aquilone populum natio- 25
num, vocando eum ad fidem; *et veniet*

natio gentium credens in Christum, *ab* A
ortu solis. Deus enim ab aquilone et ori-
ente multos ad fidem et gratiam convo-
cavit. *Vocabit nomen meum, et adducet*
magistratus quasi lutum : id est, populus
gentilis conversus pro nihilo reputabit,
vel secum ad Christum convertet, princi-
pes et sapientes sæculi hujus quasi lu-
tum, ita quod suam vilitatem humiliter
recognoscent; *et velut plastes conculcans*
humum : id est, quemadmodum terram
conculcat plasmator, sic isti ad Deum ad-
ducti, divinæ potentiæ subjicientur, faci- B
II Tim. II, 20. etque Deus ex eis vasa diversa, aliud in
26 honorem, aliud in contumeliam. *Quis an-*
nuntiavit ab exordio, id est, quis deorum
vestrorum, o idololatræ, ista prædixit ab
initio antequam evenire cœperunt, *ut sci-*
amus ea ex annuntiatione ipsorum? *et a*
principio, id est, quis horum deorum nun-
tiavit hæc ab exordio temporis, *ut dicamus,*
Justus es tu qui idola colis, vel, tu quem
idololatra colit? tanquam dicat : Nullus eo-
rum ista prædicere potuit. Ideo subditur :
Non est neque annuntians, neque prædi- C
cens in diis gentium, *neque audiens ser-*
mones vestros, o idola, quia post Christi
adventum conticuistis.
27 *Primus ad Sion dicet*, id est, Deus æter-
vers. 4. nus, qui superius dixit, Ego primus et
ego novissimus, dicet Ecclesiæ : *Ecce ad-*
sum in propria persona per incarnatio-
nem, ut dicam et faciam quæ dii gentium
annuntiare et facere nequiverunt. *Et Jeru-*
salem, id est Ecclesiæ, quæ ratione inter-
pretationis, per Jerusalem designatur sicut
per Sion : sicut enim Sion et Jerusalem D
unam urbem significant, ita et unam Ec-
clesiam ; *Evangelistam dabo*, id est Jo-
annem Baptistam, qui Christi adventum
evangelizavit ac demonstravit. Vel per
evangelistam designantur omnes Evange-
listæ atque Apostoli. Frequenter enim Scri-
ptura utitur singulari pro plurali. Omnes
autem Apostoli evangelistæ fuerunt, quan-
tum ad actum evangelicæ prædicationis.
Potest quoque per Sion et Jerusalem intel-
ligi urbs illa terrena, id est populus ejus,
cui Christus in propria persona sæpe præ-
dicavit, et se Dei Filium, verumque Deum
et Christum esse testatus est : sicut quum
ambulans in porticu Salomonis, dixit Ju-
dæis : Pater quod dedit mihi, majus om- Joann. x, 29, 30.
nibus est; ego et Pater unum sumus. Ma-
xime tamen per Sion et Jerusalem notatur
primitiva Ecclesia, quæ frequenter sic di-
citur, quia in hac civitate sumpsit ex-
ordium.

Et vidi, et non erat neque ex istis diis 28
gentium *quisquam qui iniret consilium* ad
bene vel male agendum, quoniam nec sal-
vare possunt, nec obesse, *et interrogatus*
responderet verbum, id est, nullus deorum
suis cultoribus potuit respondere. Nam os Ps. CXIII, 5, sec. Hebr.
habent, et non loquentur. Dæmones quo-
que prohibebantur a Christi Apostolis lo-
qui per idola. *Ecce omnes injusti* sunt qui 29
idola venerantur, *et vana opera eorum*,
id est idola quæ fecerunt, ut adorarent
opus manuum suarum; *ventus et inane*,
id est, vento et vanitati similia sunt, *si-*
mulacra eorum.

Moraliter, insulis gentium et cunctis Expositio moralis.
prædicatoribus dicitur : *Accedant* per ope- 1
ra bona, *et tunc loquantur*. In quo repre-
henduntur qui dicunt, et non faciunt. Hi
Christi vestigia non sequuntur, de quo re-
citat Lucas : Cœpit Jesus facere et doce- Act. I, 1.
re. *Simul ad judicium propinquemus*. Ille
ad judicium cum Deo juste appropinquat,
qui illius beneficia et suam ingratitudi-
nem atque malitiam humiliter profitetur.
Unde in Isaia Dominus ait : Reduc me in Is. XLIII, 26.
memoriam ; narra, si quid habes, ut justi-
ficeris. Si hoc modo nos ipsos coram Do- I Cor. XI, 31.
mino dijudicaremus, non utique judicare-
mur. *Quis suscitavit* (a somno peccati, de 2
quo Paulus : Surge, qui dormis) *ab orien-* Ephes. V, 14.
te, id est per splendorem gratiæ, *justum*,
quicumque sit ille? tanquam dicat : Hoc
Deo est proprium, ut peccatorem justifi-
cet : nec aliquis taliter suscitatur propriis
viribus, sed sola gratia Salvatoris. *Vocavit*
eum per gratiam et per prædicatores san-
ctos, *ut sequeretur se* per custodiam man-

datorum. Quum autem prædicator Eccle- A
siæ audientes ad obedientiam pertrahit,
tunc Deus dat *in conspectu ejus gentes,*
regesque obtinet, quos ad vitam meliorem
perducit : imo *quasi pulverem* subjicit
Deus *gladio ejus,* id est verbo prædicatio-
3 nis suæ, gentes quæ convertuntur. *Perse-
quetur eos,* corripiendo iniquorum pecca-
ta. *Semita in pedibus ejus non apparebit.*
Hoc de omnibus verum est qui ex promptæ
caritatis fervore, non solum ambulant, sed
etiam currunt viam mandatorum cœle-
stium : quibus jugum Dei suavissimum B
est, nec fatigari noverunt in opere Dei.
Nam etsi corruptibile corpus aggravans
animam, fatigetur, spiritus tamen incale-
Rom. vii, 24. scit et clamat : Quis me liberabit de corpo-
re mortis hujus? Quod autem de idolola-
tris dictum est, secundum tropologiam de
hæreticis sumitur, qui sacræ Scripturæ ve-
ra expositione abjecta, propria malunt se-
qui figmenta, quam Sanctorum doctrinas :
et more idololatrarum, opera manuum
suarum adorantium, etiam isti proprias
adinventiones colunt pro veris sententiis.

Hoc postremo sciendum, quod ea quæ dicta sunt ab illo loco, *Suscitavi ab aquilone,* etc., quidam exponunt de Cyro rege Persarum, ejusque populo, venientibus contra Jerusalem. Quod autem de idolis subditur, exponunt vel de diis Babyloniorum, vel de idolis quæ tunc colebant Judæi : quæ nec Babylonios neque Judæos potuerunt salvare prænuntiando vel adjuvando. Has expositiones brevitati studens omitto.

ARTICULUS LXX

ELUCIDATIO CAPITULI QUADRAGESIMI SECUNDI : ECCE SERVUS MEUS, SUSCIPIAM EUM.

NON est necesse immorari hoc loco, de C
quo præsens intelligatur scriptura,
quum beatissimus evangelista atque apo-
stolus Christi Matthæus, dicat ista de Chri-
sto prædicta; verbis tamen aliquantulis
variatis, quia ut sæpius dixi, Christus et
Evangelistæ atque Apostoli interdum ma-
gis allegant sensum, quam verba Scriptu-
ræ. Unde Matthæus ita allegat scripturam
Matth. xii, 15-18. hanc : Secuti sunt multi Jesum, et curavit
eos omnes; et præcepit eis ne manifestum
eum facerent, ut adimpleretur quod di-
ctum est per Isaiam prophetam, dicentem : D
Ecce puer meus quem elegi, electus meus
in quo bene complacuit animæ meæ. Hæc
dico, ut melius intelligamus hunc passum.
Loquens ergo Pater de Filio incarnato,
1 sic orsus est : *Ecce servus meus,* quantum
ad naturam assumptam. Sic enim Pater
major est Filio, de quo ad Philippenses
Philipp. ii, 7. dicit Apostolus : Exinanivit semetipsum,
formam servi accipiens. Unde in Ezechiele Deus ait de Christo : Ego Dominus ero eis in Deum, et servus meus David erit princeps eorum; (Ezech. xxxiv, 24.) et in Zacharia, Ecce ego adducam servum meum Orientem, (Zach. iii, 8.) id est Christum. *Suscipiam eum,* id est, omnia opera ejus et preces accepta habebo. Propter quod Christus ait : Ego sciebam quoniam semper me audis. (Joann. xi, 42.) Vel, Suscipiam eum, id est, naturam ejus humanam divinæ naturæ copulabo. Nam quamvis solum persona Verbi naturam humanam assumpserit, tota tamen superbeatissima Trinitas hujus assumptionis causa fuit, quoniam indivisa sunt opera ejus. *Electus meus,* imo magis electus atque dilectus, etiam quoad naturam assumptam, quam tota universitas electorum, seu machina mundi. Unde in Canticis scriptum de Christo est : Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus. (Cant. v, 10.) *Complacuit sibi in illo*

anima mea, id est, in Christo delectatus A sum sicut in Filio meo carissimo, et ipse in omnibus summe complacuit mihi. Unde Christo baptizato vox de cœlo facta (Matth. III, 17; Luc. III, 22.) est : Tu es Filius meus dilectus, in quo bene complacuit mihi. Et similis vox facta est Christo transfigurato coram discipulis, (Matth. XVII, 5; Luc. IX, 30, 31, 35.) quando Elias et Moyses cum eo apparuerunt, et dicebant excessum ejus quem completurus erat in Jerusalem. Denique non ita intelligenda sunt hæc, quasi in Deo secundum propriam naturam sit anima. Loquitur enim Scriptura de Deo affectu et more humano, ut designetur intima caritas Patris ad Filium, sicut et nos de eo quem affectuose cordialiterque amamus, dicimus : Anima mea te diligit.

Dedi spiritum meum super eum. Christus enim a principio suæ conceptionis in Virgine, plenus erat Spiritu Sancto cum incomparabili perfectione. Propter quod in Luca legitur (Luc. IV, 1.) : Jesus plenus Spiritu Sancto, regressus est a Jordane. Et Joannes Baptista ait de Christo (Joann. III, 34.) : Non ad mensuram dat Deus Spiritum. Gratia equidem animæ Christi, quodammodo infinita erat : quia tota capacitas rationalis creaturæ in ea, impleta fuit gratia Dei. *Judicium,* id est discretionem inter bonum et malum, inter verum et falsum, *gentibus proferet* per se ipsum et suos discipulos in primo adventu. In secundo autem adventu proferet judicium remunerationis, dicens (Matth. XXV, 34, 41.) : Venite, benedicti Patris mei; et, Ite, maledicti, in ignem æternum.

2 *Non clamabit.* Ad Hebræos dicit Apostolus (Hebr. V, 7.), quod Christus cum clamore valido D et lacrimis preces fudit. Et in Luca inducitur (Luc. VIII, 8.) : Jesus hæc dicens, clamavit : Qui habet aures audiendi, audiat. Simile scriptum est in Joanne (Joann. VII, 28, 37.). Quomodo ergo nunc dicitur, Non clamabit? nisi intelligatur de passionato, contentioso, irrationabilique clamore, de quo ad Ephesios monet Apostolus (Ephes. IV, 31.) : Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor tollatur a vobis. Unde Matthæus dicit (Matth. XII, 19.) : Non contendet. Clamor igitur Christi, ex ardentissima caritate Dei et proximi emanavit. *Neque accipiet personam* hominis. Hoc et Judæi professi sunt : Magister, scimus quia verax es, etc., et non est tibi cura de aliquo : non enim respicis personam hominis (Matth. XXII, 16.). Quod utique evidenter elucescit ex hoc, quod principes sacerdotum, Scribas et Pharisæos, tam fiducialiter increpavit. Sed et Petrus : In veritate, inquit, comperi quoniam non est personarum acceptor Deus (Act. X, 34.).

Neque audietur foris vox ejus. Hoc doctores communiter exponunt, quod Chri- B stus non prædicavit extra Judæam vel Galilæam, vel ut alii addunt, extra Samariam, dicentes, Samaritanos partim fuisse Judæos. Sed videtur obviare quod in Evangelio dicitur : Venit Jesus in partes Cæsareæ Philippi; et, In partes Tyri et Sidonis (Matth. XVI, 13; XV, 21.) : ubi et prædicavit. Hoc tamen solvi potest, quum ipsemet Christus testatus sit : Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Ibid. XV, 24.). Unde quod aliis prædicavit, tam modicum erat et raro, ut non computetur. Verumtamen evangelista Mat- C thæus hoc quod dictum est, Neque audietur foris vox ejus, ita allegat : Neque audiet aliquis in plateis vocem ejus (Ibid. XII, 19.). Sed et hoc videtur pati instantiam, quum alibi Christus dicat : Ego palam locutus sum mundo, et in occulto locutus sum nihil (Joann. XVIII, 20.). Porro Joannis duodecimo patet, quod Jesus a Bethania Jerosolymam veniens, in via seu platea media locutus sit multa tam turbis quam discipulis (Ibid. XII, 13 et seq.; cf. Luc. XIX, 28 et seq.). Per hoc quod dicitur, Non audietur foris vox ejus; vel, Non audiet quisquam in plateis vocem ejus : aliud nihil designari opinor, nisi quod ipse Salvator docet discipulos suos, dicendo : Videte ne faciatis justitiam vestram coram hominibus, ut videamini ab illis (Matth. VI, 1.). Est igitur sensus, quod Christus propter vanam ostensionem et gloriam nihil locutus sit : secundum quod ait, Ego non quæro gloriam meam (Joann. VIII, 50.).

3 *Calamum quassatum non conteret :* id est, populum gentilem variis vitiis atque erroribus attritum ac laceratum, penitus non derelinquet aut perdet, sed ad pœnitenti-

am advocabit et ad misericordiam, et mise- A (Joann. x, 16.) ricorditer reparabit. De illis enim ait : Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili; et illas oportet me adducere. *Et linum fumigans,* id est populum Judæorum parum de lumine habentem, et spirituali cæcitati jam proximum, *non exstinguet,* id est, non omni lumine mentis privari permittet, sed quosdam ex iis illuminabit. Ideo enim in (Matth. ix, 13.) Evangelio loquitur : Non veni vocare justos, sed peccatores ; item, (Luc. xix, 10.) Venit Filius hominis quærere et salvum facere quod perierat. *In veritate educet judicium,* id B est, de omni negotio justum judicium faciet. Hoc etiam præcipit nobis : (Joann. vii, 24.) Nolite, inquiens, secundum faciem judicare, sed justum judicium judicate. Quomodo autem Christus in primo suo adventu fecit judicium discretionis, non remunerationis, (In Is. xi, 3, 4.) plenissime dictum est supra, ubi de isto judicio Regis nostri plura inducta sunt.

4 *Non erit tristis.* Hoc de inordinata, sæculari et vitiosa tristitia verum est, quæ secundum (II Cor. vii, 10.) Apostolum, mortem operatur. De qua in Proverbiis (Prov. xii, 21.) scriptum est : Non con- C tristabit justum quidquid ei acciderit; et in Ecclesiastico (Eccli. xxx, 22, 25.) : Tristitiam non des animæ tuæ : multos enim occidit tristitia, et non est utilitas in ea. Erat tamen in Christo duplex tristitia. Una, quæ est passio naturalis, de qua ait (Matth. xxvi, 38.) : Tristis est anima mea usque ad mortem. Et alia quæ est actus virtutis, videlicet dolor de malo culpæ alienæ (Marc. iii, 5.) : de qua scriptum est, Contristatus est Jesus super cæcitate cordis eorum. De qua tristitia (Eccle. vii, 5.) Salomon asserit : Cor sapientium ubi tristitia. *Neque turbulentus* turbulen- D tia rationem impediente. Erat tamen in Christo turbatio sponte assumpta, id est vehemens quædam affectio : de qua in (Joann. xi, 33.) Joanne legitur : Jesus ut vidit Mariam plorantem, infremuit spiritu, et turbavit se ipsum. Similiter in Cœna postquam dixit, (Ibid. xiii, 21.) Unus vestrum me tradet, turbavit se ipsum. *Donec ponat in terra,* id est in hominibus, *judicium* discretionis, de quo (Ibid. xii, 31.) ait : Nunc judicium est mundi; vel, judicium districtionis et remunerationis, quod fiet in die extremo. Hæc dictio, Donec, non denotat quod isto judicio in terra posito, erit tristis aut turbulentus, sed quod eo peracto, nunquam tristabitur neque turbabitur. *Et legem ejus,* videlicet evangelicam, non Mosaicam, *insulæ exspectabunt.* Hoc impletum videmus in insulis multis, quæ Evangelio crediderunt.

5 *Hæc dicit Dominus Deus, creans cœlos et extendens eos; firmans terram,* id est, stabiliter eam in medio mundi conservans seu locans : de quo in Apocalypsi dicitur, Adorate eum qui fecit cœlum et terram, (Apoc. xiv, 7.) mare et fontes aquarum; *et quæ germinant ex ea,* id est terræ nascentia. Semel quippe dixit Deus, Producat terra herbam (Gen. i, 11.) virentem et lignum pomiferum : et ecce usque in præsens terra Deo obedit, quoniam ipse firmavit germina ejus, conservando rationes seminales in terra. *Dans flatum,* id est respirationem seu animam, *populo qui est super eam :* sicut et Adæ dedit, de quo legitur in Genesi : Inspiravit (Ibid. ii, 7.) in faciem ejus spiraculum vitæ; *et spiritum* rationalem atque vitalem *calcantibus eam,* puta hominibus in terra morantibus. Unde in Psalmo habetur : Qui finxit sigil- (Ps. xxxii, 15.) latim corda eorum; et in Zacharia, Dixit (Zach. xii, 1.) Dominus extendens cœlum, et fundans terram, et fingens spiritum hominis in eo. Per quod damnantur dicentes animam hominis esse ex traduce, vel eductam de potentia materiæ, vel qui omnes animas rationales asserunt simul creatas.

6 *Ego Dominus,* id est Deus Pater vel Trinitas, *vocavi te* servum meum, videlicet Christum : de quo in principio capituli dicitur, Ecce servus meus, suscipiam eum; *in justitia,* id est, in adimpletione promissorum meorum vocans te, et mundum salvans per te, sicut per Prophetas promisi ; vel, In justitia, id est in justa satisfactione et obedientia qua per viam justitiæ mundum salvasti. *Et apprehendi manum tuam,* id est, tecum in omnibus fui, teque direxi ac duxi. Hoc est quod ait Salvator : Non (Joann. viii, 29.) reliquit me Pater solum. *Et servavi te,* id est, in bono immobiliter confirmavi te, ita

quod cadere in culpam non potuisti, nec A
a divinitate separari. *Et dedi te in fœdus
populi,* id est, pacificatorem, confœdera-
torem, seu mediatorem te posui inter Deum
et homines. Propter quod ad Romanos in-
Rom. v, 10. ducitur : Reconciliati sumus Deo per mor-
I Joann. ii, 1, 2. tem Filii ejus. Et Joannes ait : Advocatum
habemus apud Patrem, Jesum Christum
justum ; et ipse est propitiatio pro pecca-
tis nostris. Dedi te quoque *in lucem gen-
tium,* id est, earum luminatorem te feci.
7 *Ut aperires oculos cæcorum,* id est, corda
gentilium illustrares : ideo Christus ait, B
Joann. viii, 12. Ego sum lux mundi ; *et educeres de con-
clusione vinctum,* id est, peccatores de
captivitate diaboli et vinculis culpæ absol-
veres. De hac enim conclusione in Prover-
Prov. v, 22. biis scriptum est : Iniquitates suæ capient
impium, et funibus peccatorum suorum
constringetur. Educeres quoque *de domo
carceris sedentes in tenebris,* id est, patres
sanctos de limbo inferni erueres : quem-
Zach. ix, 11. admodum a Zacharia prædictum est, Tu
quoque in sanguine testamenti tui eduxi-
sti vinctos tuos de lacu, in quo non est C
aqua.
8 *Ego Dominus,* propria potestate omni-
bus dominans, *hoc est nomen meum :* quo-
niam Deo proprium est universaliter et
propria auctoritate præesse. Unde per com-
parationem ad ipsum, ceteri omnes sunt
servi ac subditi. Ideo etiam Philosophus
ait : Pluralitas principum mala ; unus igi-
Amos iv, 13. tur princeps. Hinc in Amos habetur : Do-
minus exercituum, nomen ejus. *Gloriam
meam alteri non dabo,* id est, excellenti-
am meam seu æqualitatem majestatis meæ D
vel cultum latriæ, nulli communicabo. Si
hoc est verbum sanctæ Trinitatis, tunc
difficultatem non habet ; si vero est ver-
bum Patris, non excluduntur Filius et Spi-
ritus Sanctus ; sicut nec in illo sermone
Joann. xvii, 3. in quo dicitur : Hæc est vita æterna : ut
I Cor. ii, 11. cognoscant te solum verum Deum ; et, Ne-
mo novit quæ Dei sunt, nisi Spiritus ejus.
Et laudem meam sculptilibus, id est, nec
hoc permittam tanquam licitum, ut ido-
la dii vocentur, et præconio mihi debito
commendentur. *Quæ prima fuerunt, ecce* 9
venerunt, id est, quæ olim prædixi, quæ
per Prophetas et Moysen repromisi, com-
pleta sunt ; *nova quoque ego annuntio,* id
est mysteria Christi, evangelicam legem,
sacramenta olim abscondita ; *antequam
oriantur, audita vobis faciam,* id est pri-
usquam eveniant ea prædicta per Prophe-
tas : multaque Deus in novo Testamento
prædixit de futuro statu Ecclesiæ, sicut in
Apocalypsi patescit.

Consequenter Propheta hortatur fideles,
præsertim primitivam Ecclesiam, quate-
nus pro tantis beneficiis gratias agat, lau-
desque offerat Domino Salvatori, seu toti
supergloriosissimæ Trinitati. *Cantate Do-* 10
mino canticum novum, id est evangeli-
cam laudem : imo per novi Testamenti
Scripturas Deum laudate semper cum nova
devotione, cum recenti fervore, cum spi-
rituali ac mystico sensu. *Laus ejus ab ex-
tremis terræ :* id est, ab omnibus finibus
mundi laus divina resultet, et ubique au-
diatur laus Christi : nec tantum in Judæa
sit notus, et in Israel magnum nomen ejus ; Ps. lxxv, 2.
sed a solis ortu usque ad occasum glorifi- Ps. cxii, 3.
cetur nomen Domini, sicut in Psalmo di-
ctum est : Et benedicentur in ipso omnes Ps. lxxi, 17.
tribus terræ, omnes gentes magnificabunt
eum. Hoc et angelus intimavit pastoribus :
Annuntio vobis gaudium magnum quod Luc. ii, 10, 11.
erit omni populo : quia natus est vobis
hodie Salvator. Hinc per Malachiam Domi-
nus ait : Ab ortu solis usque ad occasum, Malach. i, 11.
magnum est nomen meum in gentibus, et
in omni loco offertur nomini meo oblatio
munda ; et per Sophoniam : Tunc reddam Soph. iii, 9.
populis labium electum, ut invocent om-
nes nomen Domini, et serviant ei humero
uno. *Qui descenditis in mare :* id est, o vos,
Apostoli Christi, qui piscatores fuistis ; et
ceteri omnes qui vel in naves maris intra-
stis, ut navigaretis ad terras longinquas,
gratia prædicandi Evangelium Christi, vel
in mare sæculi hujus, id est per totum
mundum tempestatibus percussionibusque
repletum, missi estis ad prædicandum ab
eo qui ait, Euntes in mundum universum, Marc. xvi, 15.

prædicate Evangelium omni creaturæ; vel A
omnes habitantes in hoc mari magno; *et*
plenitudo ejus, id est operantes, navigan-
tes, seu demorantes in mari; *insulæ et ha-*
bitatores earum ad fidem conversi : canta-
te Domino canticum novum, ut dictum est.
11 *Sublevetur desertum*, id est, gentilitas
ad laudem prædictam exsurgat, vel levet
desertum, id est, vocem suam exaltet ad
confessionem laudis divinæ; *et civitates*
ejus, id est, habitantes in urbibus vel Ec-
clesiis populi olim gentilis, subleventur
et levent hoc modo. In verbis his frequen- B
ter idem sub aliis verbis exprimitur, et
unum per aliud exponitur. *In domibus ha-*
bitabit populus christianus, qui erat de-
sertum antequam converteretur ad Chri-
stum, *Cedar*, id est regionis sic dictæ, quæ
est trans Arabiam Sarracenorum, et olim
inhabitabilis fuit. Interdum enim Cedar
est proprium nomen. Vel, quia Cedar in-
terpretatur tenebræ, sensus est quod qui
olim in tenebris ignorantiæ versabantur,
in domibus, id est in Christi Ecclesiis, ha-
bitabunt, illustrati lumine claritatis divi- C
næ. Vel, Cedar, id est populus gentilis,
vagus et errabundus more Ismaelitarum
in tabernaculis, quæ feruntur de loco ad
locum, habitantium, in domibus Christi
Gen. xxv, 13. morabitur. Per Cedar enim filium Ismae-
lis, intelligi potest populus Ismaelitarum
sive gentilium.

Laudate eum, *habitatores petræ*. Secun-
dum Hieronymum, Petra est urbs Palæsti-
næ. Sicque per verba hæc designatur con-
versio Palæstinorum ad Christum : maxime
enim viguit christiana religio in Palæstina D
seu terra Philistinorum. Alii per petram
intelligunt terram Moab. Unde superius
Is. xvi, 1. dictum est : Emitte Agnum, Domine, domi-
natorem terræ de petra deserti, etc. Quidam
per habitatores petræ, intelligunt mortuos
in lapideis monumentis sepultos : qui ad
laudem Christi invitantur, quia per eum
resuscitabuntur, et jam multi in nomine
ejus sunt resuscitati. Unde intelligi posset
Matth. xxvii, 52. de sanctis, qui simul cum Christo resur-
rexerunt, ut dicit Matthæus. Moraliter, pe-
tra est Christus. Omnes ergo habitatores I Cor. x, 4.
petræ, id est, qui per fidem ac dilectio-
nem habitatis in Christo, laudate eum. *De*
vertice montium, id est de summitatibus
Ecclesiarum, de eminentia virtutum, de
manifestis ac publicis locis, *clamabunt* fi-
deles, Evangelium prædicando Dominum-
que laudando. *Ponent Domino gloriam*, id 12
est, Christi gloriam prædicabunt discipuli,
eumque verbis et actibus glorificabunt; *et*
laudem ejus in insulis nuntiabunt, præ-
dicando Evangelium Christi habitatoribus
insularum.

Dominus sicut fortis egredietur. Quam- 13
vis locus iste usque ad id, Et ponam flu-
mina in insulas, convenienter exponi pos-
set de secundo Christi adventu, quando in
forma gloriosa cum potestate magna ven- Luc. xxi, 27.
turus est damnare omnes perversos; ta-
men sicut ex consequentibus patet, ad litte-
ram loquitur pro tempore primi adventus
Christi, videlicet de punitione qua punivit
infideles Judæos per exercitum Romano-
rum. Ait enim : *Dominus* Christus *sicut*
fortis, imo sicut vere omnipotens, *egre-*
dietur de actu misericordiæ ad rigorem
justitiæ et opus vindictæ; vel, Egredietur
ante Romanos, dando eis potestatem atque
ducatum perveniendi contra Judæam. *Sic-*
ut vir prœliator : unde et Moyses, Domi- Exod. xv, 3.
nus, inquit, quasi vir pugnator; *suscitabit*
zelum, id est, zelum suæ æquitatis contra
incredulos per districtam ultionem osten-
det. Vel, Suscitabit zelum, id est, volun-
tatem et spiritum veniendi contra Judæos
inspirabit Romanis. *Vociferabitur et cla-*
mabit, id est, Romanos ad vociferandum
et clamandum contra Judæos inducet, et
super inimicos suos confortabitur, id est,
obstinatos Judæos dejiciet, sicut inferius
ait : Calcavi eos in furore meo, et concul- Is. lxiii, 3.
cavi eos in ira mea. *Tacui* in primo ad- 14
ventu, dum mihi diversa scelera objicie- Matth. xxvi, 63; xxvii, 13, 14.
bantur, et coram Pilato atque sedentibus
tanquam ovis obmutui; *semper silui*, non
reddendo malum pro malo, et a vindicta
quiescendo; *patiens fui*, differendo post
passionem meam per annos quadraginta

debitam pœnam adversariorum meorum, A
longanimiter præstolans emendationem ip-
sorum. Et in passione patientissimus fui.
I Petr. II, 23. Unde Petrus in prima sua epistola : Quum
malediceretur, non maledicebat; quum pa-
teretur, non comminabatur. *Sicut partu-*
riens loquar : id est, tormenta quæ con-
cepi adversus vos, cum tanto clamore et
impetu Romanorum effundam super vos,
sicut parturiens infantem suum producit
in lucem cum ululatu ac strepitu. *Dissi-*
pabo consilia vestra et machinas, *et absor-*
bebo simul, id est, totam gentem vestram B
et locum manibus Romanorum subjiciam;
15 *desertos faciam montes,* id est sacerdotes,
et colles, id est Scribas ac Pharisæos; *et*
* gramen *omne germen * eorum exsiccabo,* id est,
vulgus eis subjectum atque ab eis instru-
ctum, seu spiritualiter aut corporaliter
natum, evellam et destruam.

Quomodo autem hæc de finali judicio in-
telligi possint, clarum videtur. Tunc quip-
pe Christus egredietur de cœlo empyreo,
et impios terribiliter increpabit, eosque
in infernum retrudet. Jam enim durante C
hac vita, tacet, silet et sustinet : in die ve-
ro judicii sicut parturiens loquetur, juxta
Joel III, 16; Amos I, 2. illud in Joele et Amos, Dominus de Sion
rugiet; et absorbebit injustos, quos diju-
dicatos faciet absorberi a terra; omnes-
que superbos et eorum fautores, qui per
montes et colles signantur, cunctis priva-
bit solatiis.

Consequenter Dominus ait : *Et ponam*
flumina in insulas : id est, quum popu-
lum Judæorum ita siccavero atque destru-
xero, currere faciam fluenta doctrinæ et D
flumina gratiæ per insulas nationum, sive
Ecclesias gentium; *et stagna arefaciam :*
id est, plebem Judaicam, quæ se in lege
prudentem præsumpsit, et gratiis adorna-
tam jactavit, sterilem reddam, ut Scriptu-
rarum scientia abundet in gentibus, atque
in Judæis cæcitas dominetur. Spiritualiter
vero ponit Deus flumina in insulas, dum
animas afflictas ac tristes gratiis implet,
illustrat, lætificat; stagna vero arefacit,
dum sapientes in propriis oculis ac divi-
tiis abundantes relinquit. *Et ducam cæcos,* 16
id est gentiles spirituali visu ac fide ca-
rentes, *in viam quam nesciunt,* id est in
legem Christi; *et in semitis quas ignorant,*
id est in divinis præceptis atque consiliis,
ambulare eos faciam. Ponam tenebras co-
ram eis in lucem, id est, loco tenebrarum
culpæ et ignorantiæ, dabo eis lucem veræ
notitiæ, *et prava in recta,* id est, peccata
eorum delebo, et rectitudinem vitæ præ-
stabo. Non enim tenebræ et prava conver-
tuntur sive ponuntur in lucem et in dire-
cta, nisi secundum hunc sensum, videlicet
per successionem unius post aliud. *Hæc*
verba feci eis, id est, ista beneficia con-
tuli populo huic, *et non dereliqui eos,* sed
clementer vocavi ad gratiam. *Conversi sunt* 17
retrorsum, id est, a Deo aversi sunt per
ingratitudinem et infidelitatem. Hoc qui-
dam referunt ad populum Judæorum, qui-
dam ad gentiles non credentes. De quibus
subjungitur : *Confundantur confusione,*
id est, vehementer confundantur, vel in
præsenti ad pœnitentiam, vel in futuro
per condemnationem : est enim confusio Eccli. IV,
adducens peccatum, et est confusio addu- 25.
cens gloriam et gratiam; *qui confidunt in*
sculptili, non vero Deo, *qui dicunt con-*
flatili, id est idolis per conflationem for-
matis (ponit enim singulare pro plurali) :
Vos dii nostri.

Surdi, id est, aure cordis carentes, non 18
audientes verbum Dei, *audite* quæ dicam;
et cæci interius, *intuemini,* id est consi-
derate, *ad videndum,* id est ad intelligen-
dum dicenda. Demum ne dubium oriatur,
quem populum appellet jam surdum ac
cæcum, adjecit : *Quis cæcus nisi servus me-* 19
us ? id est, nisi populus Judæorum, quem
meo cultui deputavi, et servus meus est
nomine, non re : sic namque et Christus
in Evangelio eos nominat filios regni. *Et* Matth. VIII,
quis *surdus, nisi ad quem nuntios meos* 12.
misi? id est, nisi populus Judæorum, ad
quos destinavi Prophetas. Non enim ad
gentiles mittebantur Prophetæ. Ex quo li-
quet falsa Judæorum opinio, qui ista de
populo nationum exponunt. *Quis cæcus ni-*

si qui venundatus est peccatis suis? id est, A
nisi populus Judæorum, qui exigentibus
culpis suis traditus est Romanis; qui etiam
leguntur triginta Judæos pro uno vendi-
disse denario. *Et quis cæcus, nisi servus*
Domini? id est, nisi populus iste Judai-
Joann. VIII, 41. cus, qui etiam ausus est dicere, Unum Pa-
20 trem habemus Deum. *Qui vides multa,* id
est, videre te jactas et sacras Scripturas
Prophetarum intelligere te præsumis, *non-*
ne custodies quæ tibi præcepta sunt et quæ
legisti? *Qui apertas habes aures* corporis,
nonne audies aure cordis? Quasi dicat : B
Merito custodires et audires, et tamen nec
legem servasti, nec verba Christi audisti.
Is. VI, 9, 10; *Matth.* XIII, 14, 15. Unde superius dictum est : Auditu audi-
etis, et non intelligetis; incrassatum est
enim cor populi hujus, et auribus graviter
audierunt.
21 *Et Dominus* Christus *voluit ut* ipsemet
sanctificaret; vel, Deus Pater seu Trinitas
sancta voluit, saltem voluntate anteceden-
te qua vult omnes homines salvari, non
consequenti quæ semper impletur, ut Chri-
stus sanctificaret *eum,* id est populum Ju- C
dæorum, ad quem singulariter missus fuit
Matth. XXIII, 37. et ait : Jerusalem, Jerusalem, quoties vo-
lui congregare filios tuos? *et magnificaret*
Ibid. V, 17. *legem* Mosaicam : propter quod dicit, Non
veni legem solvere, sed adimplere; et Apo-
Galat. IV, 4. stolus, Misit Deus Filium suum factum sub
lege; *et extolleret,* id est, legem perfice-
ret, addendo præceptis moralibus legem,
22 legi evangelica consilia. *Ipse autem popu-*
lus direptus et vastatus : id est, quoniam
populus Judæorum a Christo sanctificari
contempsit, idcirco ab adversariis suis spo- D
liatus est et occisus. *Laqueus juvenum*
omnes : id est, a militibus Romanorum ju-
venibus illaqueati et capti sunt universi.
Vel vocantur laqueus juvenum, quando
Pharisæi et Scribæ simplices averterunt a
Christo, suisque laqueis seu fraudulentiis
deceperunt quamplurimos. Propter quod
Matth. XXIII, 13. Christus ad eos : Vos, inquit, non intratis,
nec introeuntes intrare permittitis. *Et in*
domibus, id est latibulis, *carcerum abscon-*
diti sunt timore Romanorum qui eos ob-

sederant. *Facti sunt in rapinam, nec est*
qui eruat, id est, ab hostibus suis prædati
sunt, nec fuit qui adjuvaret; facti sunt *in*
direptionem, id est, a Romanis direpti, *nec*
est qui dicat populo Romanorum : *Redde*
Judæis quæ rapuisti. Per quod significa-
tur ista eorum finalis captivitas, de qua
Daniel fassus est, quod usque in finem *Dan.* IX, 27.
perseverabit desolatio. *Quis est in vobis,* 23
o Judæi, *qui audiat hoc,* quod de vestra
direptione prædico, *et attendat et auscul-*
tet futura, videlicet vastitatem ac depopu-
lationem hanc ultimam? quasi dicat, Pauci
in vobis sunt qui hæc adverterunt : nam
et Christus eis hoc ipsum prædixit, sed *Luc.* XIX, 42-44.
non attenderunt.
Quis dedit in direptionem Jacob? id 24
est, quis tradidit populum Judæorum Ro-
manis eos diripientibus? *et* quis dedit *Is-*
rael, id est eumdem populum, *vastantibus*
ipsum Romanis? Et respondet : *Nonne Do-*
minus ipse Christus, *cui peccaverunt**, id [* alias *peccavimus*]
est, quem negaverunt et occiderunt, seu
Deus Pater, cujus dilectum Filium cruci-
fixerunt? *Et noluerunt in viis ejus,* id est
in Christi præceptis ac documentis, *am-*
bulare; sed dixerunt : Dæmonium habet *Joann.* X, 20.
et insanit : quid eum auditis? *Et non au-*
dierunt legem ejus; quin potius dixerunt :
Seducit turbam; et, Non est hic homo a *Ibid.* VII, 12.
Deo. *Et effudit* ob hanc causam Dominus *Ibid.* IX, 16. 25
super eum, videlicet obstinatum populum
Judæorum, *indignationem furoris sui,* id
est gravissimam atque perpetuam ultio-
nem seu captivitatem, *et forte bellum,* id
est validam impugnationem Romanorum.
Et combussit eum in circuitu, id est, per
manum Romanorum incendit urbes et tem-
plum populi hujus, *et non cognovit* popu-
lus Judæorum quare hæc pateretur; *et*
succendit eum Deus per Romanos, *et non*
intellexit, quod propter peccata in Chri-
stum commissa, tantis afficeretur tormen-
tis. Certum est autem, hoc non posse in-
telligi de captivitate Babylonica. Tunc enim
Judæi ex verbis Prophetarum tandem co-
gnoverunt causas suæ captivitatis : unde
et pœnituerunt, et post septuaginta annos

reducti sunt in propriam terram. Nunc ve- A
ro non sciunt, nec scire aut credere vo-
lunt, cur ista sustineant: idcirco nec pœni-
tent, nec veniam promerentur. Si namque
causam suæ miseriæ scirent et pœnite-
rent, citius salvarentur. Nunc vero pene
per mille et quadringentos annos in hac
captivitate detenti sunt, nec interim idola
coluerunt. Ex hoc constat, non posse eos
rationabilem sufficientemque causam as-
signare tantæ afflictionis, nisi peccatum
gravissimum, omnibus præteritis peccatis
incomparabiliter gravius: quod utique est B
occisio Christi.

Expositio moralis. INSUPER de præsentis capituli moralitate
multa pulcherrima possent induci, quem-
admodum ministri Christi, et maxime ejus
vicarii, aliorum prælati, Christi virtutes as-
I Joann. II, 6. sequi debent, juxta illud: Qui se dicit in
Christo manere, debet sicut ille ambula-
vit, et ipse ambulare. Unde ipse loquitur:
Joann. XIII, 15. Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum
ego feci, ita et vos faciatis. Idcirco prin-
cipium hujus capituli de viris perfectis, C
præsertim de veris pastoribus exponi po-
test. De horum equidem singulis Dominus
ait:
1 *Ecce servus meus, suscipiam eum* nunc
per gratiarum multiplicationem et precum
suarum exauditionem; *complacuit sibi in*
Ps. CXLIX, 4. *illo anima mea:* quia beneplacitum est
Domino in populo suo et deliciæ ejus esse
cum talibus. *Dedi spiritum meum super*
Rom. V, 5. *eum:* quemadmodum scriptum est, Caritas
Dei diffusa est in cordibus nostris per Spi-
ritum Sanctum, qui datus est nobis; item- D
Galat. IV, 6. que, Misit Deus Spiritum Filii sui in corda
nostra, clamantem, Abba (Pater). *Judici-*
um, id est discretionem inter bonum et
malum, inter verum et falsum, justam
quoque sententiam, *gentibus,* id est pro-
ximis suis seu gregi sibi commisso, *pro-*
2 *feret. Non clamabit* irrationabiliter, sed
modeste loquetur, non ex impetu passio-
nis; *neque accipiet personam,* sed omnibus
justum judicem se præbebit; *neque audie-*
tur vox ejus foris: id est, inter sæculares,

secundum quod tales, non erit libenter,
nec cum extraneis loquacitati vacabit; sed
intus in tabernaculo Domini cum suis mo-
rabitur. *Calamum quassatum,* id est subdi- 3
tum suum seu proximum in vitia lapsum,
spiritualiter læsum, infirmum, defectuo-
sum, *non* penitus *conteret,* id est, non
contristabit, non opprimet, sed paternali-
ter instruet, eumque caritative consolari
ac reparare studebit; *et linum fumigans*
non exstinguet, id est, eum qui jam gra-
tiam pene perdidisse videtur, non deseret,
sed ad spiritualem gratiæ claritatem re-
ducere enitetur. Hinc enim ait Apostolus
ad Romanos: Debemus autem nos firmi- Rom. XV, 1.
ores, imbecillitates infirmorum sustinere,
et non nobis placere; alibi quoque: Fra- Galat. VI, 1.
tres, et si aliquis præoccupatus fuerit in
aliquo delicto, vos qui spirituales estis,
instruite hujusmodi in spiritu lenitatis.
Hinc ad Thessalonicenses hortatur: Cor- I Thess. V, 14.
ripite inquietos, consolamini pusillani-
mes, suscipite infirmos, patientes estote ad
omnes. *Non erit tristis neque turbulentus:* 4
servum enim Dei, secundum Apostolum, II Tim. II, 24, 25.
non oportet litigare, sed docibilem esse,
patientem, et cum modestia corripientem.
Ecce his verbis monstratur, qualem
oportet esse Christi vicarium, aliorum
prælatum atque doctorem: cui Dominus
ait quod subditur: *Ego Dominus vocavi* 6
te in justitia, et apprehendi manum tu-
am; et dedi te in fœdus populi, in lucem
gentium, ut aperires oculos cæcorum, et 7
educeres de conclusione vinctum, etc. Quo-
modo enim hæc applicari valeant homini
tam perfecto, ex præinducta expositione
facillime elici potest. Nam et Apostolis
atque eorum successoribus Dominus ait:
Vos estis lux mundi; et, Quodcumque li- Matth. V, 14.
gaveritis super terram, erit ligatum et in Ibid. XVIII, 18.
cœlis, etc.
Porro quod subditur ex persona Domi-
ni, *Quis cæcus, nisi servus meus? et sur-* 19
dus, nisi ad quem nuntios meos misi? de
nullo melius dici potest secundum sen-
sum moralem, nisi de ministris Ecclesiæ,
de indoctis prælatis, de grege rebelli. His

vero qui se litteratos esse gloriantur et A
ceteris doctiores, nec tamen Christum hu-
militer imitantur, sed carnaliter vivunt,
20 Dominus ait : *Qui vides multa, nonne cu-*
stodies? qui apertas habes aures, nonne
audies? Et certe ubertim videmus quod
isti, multo minus quam idiotæ ac simpli-
ces, divina mandata custodiunt, Deique
verbum audiunt. Sensum moralem propter
brevitatem transcurro.

ARTICULUS LXXI

ELUCIDATIO CAPITULI QUADRAGESIMI TERTII : ET NUNC HÆC DICIT DOMINUS CREANS TE, JACOB.

REPROBATIS in præcedenti capitulo B
carnalibus infidelibusque Judæis, qui
solo nomine seu carnis origine erant Ju-
Apoc. II, 9; III, 9. dæi, juxta illud in Apocalypsi, Dicunt se
Judæos esse, et non sunt, sed mentiun-
tur : nunc ad veros atque electos Judæos,
præsertim ad primitivam Ecclesiam, quæ
erat ex Judæis collecta, sermo dirigitur ;
imo de tota Ecclesia intelligi potest : quia,
Galat. III, 7. ut ait Apostolus ad Galatas, Qui ex fide
Ibid. 28, 29. sunt, hi sunt filii Abrahæ ; et iterum : Om-
nes enim vos unum estis in Christo Jesu ;
si autem vos Christi, ergo semen Abrahæ C
estis.
1 *Et nunc hæc dicit Dominus, creans te,*
Jacob, id est populum Judæorum in Chri-
stum credentem, fidem et opera sancti Ja-
cob sectantem, *et formans te, Israel,* id est
Israeliticum populum, Christum veraciter
contemplantem. Potest autem creatio re-
ferri ad esse naturæ, formatio autem ad
esse gratiæ : a Deo enim habemus esse, et
bene esse. *Noli timere* persecutores tuos
Judæos, sive paganos, nec invisibiles ho-
Prov. XXIX, 25. stes : qui enim timet hominem, cito cor- D
ruet ; *quia redemi te* per mortem et san-
guinem Christi. Vel potest esse verbum
Christi redemptoris nostri. *Et vocavi te*
nomine meo, id est nomine derivato a
nomine meo, videlicet Christianum ; vel,
Nomine meo, ut sicut ego appellor Filius
Dei per naturam, ita et vos vocemini filii
Dei adoptivi per gratiam. *Meus es tu,* id
est singulariter præelectus a me. *Quum* 2
transieris per aquas, id est per varias tri-
bulationes : de quibus dicitur in Psalmo,
Quoniam intraverunt aquæ usque ad ani- Ps. LXVIII, 2.
mam meam ; et in Threnis, Inundaverunt Thren. III, 54.
aquæ super caput meum ; *tecum ero,* ad-
jutorium, patientiam, seu liberationem ti-
bi præstando ; *et flumina,* id est abundan-
tia atque tumultus persecutionum, *non*
operient te, id est, non prævalebunt tibi
neque submergent. Quamvis enim elevent
flumina ista fluctus suos, sintque mira- Ps. XCII, 3, 4.
biles elationes maris, tamen mirabilis in
altis Dominus qui promisit : Cum ipso sum Ps. XC, 15.
in tribulatione, eripiam eum et glorifica-
bo eum. *Quum ambulaveris in igne,* id
est in ardentissima atque tempestuosissi-
ma adversitate, *non combureris,* id est,
non consumeris, *et flamma* pœnæ hujus
non ardebit in te, id est, nocumentum
non inferet. Unde et scriptum est : Trans- Ps. LXV, 12.
ivimus per ignem et aquam, et eduxisti
nos in refrigerium. Denique, si quis velit
hæc de materiali aqua et igne intelligi,
tunc utique in multis discipulorum Chri-
sti adimpleta sunt. Plurimi namque su-
per aquas sine periculo incesserunt, multi
quoque in medio ignis ardentisque forna-
cis illæsi manserunt, sicut in chronicis
et legendis Sanctorum copiosissime scri-
bitur.
Hæc autem ideo tibi evenient, *Quia ego* 3
Dominus Deus tuus, Sanctus Israel, id est

sanctificator Israelis, *salvator tuus. Dedi* A
propitiationem tuam Ægyptum, Æthio-
piam et Saba pro te, id est, populo Ægy-
pti ac Æthiopiæ, urbique Saba feci te
prædicare. Et ita dedi Ægyptum propitia-
tionem tuam, id est, per tuam prædicatio-
nem mihi repropitiatam seu pacificatam.
Æthiopiam quoque dedi pro te, id est,
quatenus per ejus conversionem tu di-
lateris et glorificeris. Æthiopiam quippe
convertit evangelista Matthæus. Unde et
Ps. LXVII, 32. scriptum est : Æthiopia præveniet manus
ejus Deo. In Ægypto autem prædicave- B
runt Simon et Judas, et Marcus evange-
lista. Saba vero est civitas austri, unde
III *Reg.* X, 1. erat regina quæ venit audire sapientiam
Salomonis.
4 *Ex quo honorabilis factus es in oculis*
meis et gloriosus tu, popule christiane,
præcipue congregatio Apostolorum ac pri-
mitivæ Ecclesiæ, *ego dilexi te.* Non est hoc
intelligendum, quod aliquod meritum ho-
minum sit causa quod diliguntur a Deo.
I *Joann.* IV, 10. Propter quod scriptum est : In hoc est
caritas : non quasi nos dilexerimus Deum; C
sed quoniam ipse prior dilexit nos. Item :
Ibid. 19. Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipse
prior dilexit nos. Quo modo ergo nunc di-
citur : *Ex quo,* id est quia, *honorabilis,* id
est honore dignus, *factus es* virtuose agen-
do (honor enim virtuti debetur, quum sit
exhibitio reverentiæ in signum virtutis)
in oculis meis, id est coram me seu meo
judicio, *et gloriosus* miracula perpetran-
do, singularemque gratiam sortiendo, *ego*
dilexi te : eo quod honorabilitas ista et
excellentia gratiæ sunt signa dilectionis D
Dei ad nos. Hoc etenim sensu Christus ait
Joann. XVI, 27. discipulis : Ipse Pater amat vos, quia vos
me amastis. *Et dabo homines pro te, et po-*
pulos pro anima tua : id est, merito tui,
seu ut tu amplius beatificeris, dabo ho-
mines, ut convertantur per te, et salus
eorum reputetur tibi ad gloriam. Vel sic :
Dabo homines pro te, etc., id est, tam
carus et pretiosus mihi eris, quod propter
tuam conservationem, defensionem seu ul-
tionem, occidam eos qui tibi repugnant, et
nomen tuum omnino destruere moliun-
tur : multos enim persecutores ac tyran-
nos occidit Deus propter crudelitatem eo-
rum in Christianos.
Noli timere inordinato pavore, *quia* 5
ego tecum sum. Unde ait Salvator : Nolite *Luc.* XII, 32.
timere, pusillus grex, quoniam complacuit
Patri vobis dare regnum. *Ab oriente ad-*
ducam semen tuum, id est spirituales fi-
lios tuos tua prædicatione convertendos ;
et ab occidente congregabo te, id est electos
tecum salvandos. Ista adductio et congre-
gatio electorum, qui per Apostolos et suc-
cessores ac adjutores ipsorum conversi
sunt, intelligenda est spiritualiter, scilicet
per fidem et caritatem in Christo atque
Ecclesia. Hinc et Christus in Evangelio :
Multi, inquit, ab oriente et occidente ve- *Matth.* VIII, 11.
nient. *Dicam aquiloni, Da :* id est, a pla- 6
ga aquilonari jubebo electos redire et con-
gregari in Christo ; dicam *et austro,* id
est terræ australi, *Noli prohibere,* id est,
ex te convertantur qui prædestinati sunt.
Per ista designatur, quod in omnibus fi-
nibus mundi plures fuerant convertendi :
ad quod, secundum Augustinum, ad litte-
ram pertinet illud in Psalmo : Dicant qui *Ps.* CVI, 2, 3.
redempti sunt a Domino, quos redemit de
manu inimici; a solis ortu usque ad occa-
sum, ab aquilone et mari. Propter quod
ait Salvator : Prædicabitur hoc Evange- *Matth.* XXIV, 14.
lium regni in universo orbe in testimo-
nium omnibus gentibus. *Affer,* id est, ad
me converte et reduc tu, congregatio Apo-
stolorum seu primitiva Ecclesia, *filios me-*
os de longinquo. Lyra dicit hoc non esse
intelligendum de longinquitate localis di-
stantiæ, sed dissimilitudinis seu culpæ,
quæ a Deo nos separat. Sed huic dicto non
concordat quod subditur : *et filias meas*
ab extremis terræ. De locali ergo distantia
sermo est : et quamvis istud exponi possit
de conversione cunctorum fidelium in fi-
nibus mundi conversorum; proprie tamen
de Judæis accipitur, qui erant per omnes
mundi partes dispersi, quorum nonnulli
per Christi Apostolos fuerunt conversi. Di-
citur enim in Actibus : Erant autem in *Act.* II, 5.

Jerusalem habitantes viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est. De horum Joann. XI, 51, 52. conversione scriptum est : Jesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in unum.

7 *Et omnem qui invocat nomen meum,* id est, ex intimo cordis affectu me deprecatur, *in gloriam meam,* id est ad mei ipsius honorem et gloriam, *creavi eum,* quantum ad esse naturale, *formavi eum,* quantum ad esse gratificum, *et feci eum,* quantum ad spiritualem profectum. Unde in Pro- B Prov. XVI, 4. verbiis dicitur : Universa propter se ipsum operatus est Dominus. Patet autem ex hoc, quod non tantum loquitur de populo Judæorum.

Deinde Pater ait ad Filium, vel Filius ad
8 chorum Apostolorum : *Educ foras,* id est,
a Synagoga ad Ecclesiam, atque ab errore ad fidei veritatem dirige, *populum cæcum, et oculos habentem,* id est populum Judæorum qui cæcus erat, et tamen se in lege doctum putavit; *surdum, et aures ei sunt:* nam intus surdi erant, et foris audierunt. C

9 *Omnes gentes,* id est aliqui de omni genere gentium, *congregatæ sunt simul,* id est, populo Judæorum credenti adunatæ sunt per fidem et gratiam in una Ecclesia, unoque mystico corpore Christi, *et collectæ sunt tribus* nationum cum prædicto populo Judæorum ; factaque est ex his duobus populis, scilicet circumcisione atque præputio, una Ecclesia Christi, quemadmodum apud Zachariam prædi- Zach. VI, 13. ctum est : Consilium pacis erit inter duos. Rom. X, 12. In Christo nempe, secundum Apostolum, D non est distinctio Judæi et Græci ; sed unum omnes et in omnibus Christus, qui Joann. XVII, 20, 21, 23. etiam ait ad Patrem : Non pro his (scilicet Apostolis) rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut sint consummati in unum. *Quis in vobis,* o gentiles et dii eorum, *annuntiet istud,* id est, hanc Dei operationem, videlicet Judæorum ac gentium adunationem prædicere poterit ? *et quæ* A *prima sunt,* id est divina consilia, ejusque præmia seu præcipua opera, *audire nos faciet,* talia prophetice prædicando ? tanquam dicat : Nec gentes, nec idola gentium hoc potuerunt. *Dent testes,* id est, dii seu gentes constituant prænuntiatores seu fideles prophetas, *eorum* quæ dicta sunt, ut talia certitudinaliter testentur futura ; *et justificentur,* id est, veri prophetæ probentur per hoc, quod talia certitudinaliter præcognoverunt, quæ soli Deo sunt agnita ; *et audiant* gentes a diis atque prophetis suis hujusmodi, *et dicant,* id est, ceteris ea denuntient.

Vere vos testes mei, dicit Dominus, id 10
est, vos, Prophetæ et Apostoli, estis veri prænuntiatores sermonum Dei. Unde Christus loquens Apostolis, ceterisque discipulis : Eritis, inquit, mihi testes in Jeru- Act. I, 8. salem et in omni Judæa et Samaria. Et Petrus affirmat : Dedit eum, videlicet Deus Ibid. X, 40, 41. Christum, manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo, nobis qui manducavimus et bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis. *Et servus meus quem elegi,* id est, Christus (de quo in præcedentis capituli exordio dictum est, Ecce servus meus, electus me- Is. XLII, 1. us) est verus testis meus : quemadmodum in Apocalypsi habetur, Gratia vobis et pax Apoc. I, 4, 5. a Jesu Christo, qui est testis fidelis, primogenitus mortuorum. Quidam tamen exponunt indeterminate de quocumque famulo Dei, quod sit testis ipsius. Hi ergo sunt testes mei, *ut sciatis,* o fideles, vera esse quæ dico, *et credatis mihi* per ipsos loquenti, *et intelligatis quia ego ipse sum,* id est, quod ego solus verus Deus sum, non aliunde esse recipiens, nec esse diminutum habens, sed tam vere sum, ut comparatione aliorum solus sim, ipsumque esse sit proprium mihi, sicut ad Moysen dixi : Ego sum qui sum. Hæc dices Exod. III, 14. filiis Israel : Qui est, misit me ad vos. *Ante me non est formatus Deus, et post me non erit :* quoniam ego solus sum Deus æternus, nec priorem, nec posteriorem habens æqualem.

11 *Ego sum, ego sum Dominus* universo- A
rum. Repetitio, confirmationis indicium
est. *Et non est absque me salvator* : id
est, ego solus salvator sum, quia peccata
dimittere, gratiam dare, æternam felicita-
tem conferre, mihi est proprium per au-
ctoritatem. Et istud est verbum sanctæ
Trinitatis, quæ est unus Deus, unus crea-
tor, et unus salvator. Christus vero ut ho-
mo, salvator est instrumentaliter atque
divina virtute. Alii vero salvatores dicun-
tur, quantum ad temporalia bona aut ma-
la, vel disponendo corda proximorum ad B
veram salutem. Unde Joseph dictus est a
Gen. XLI, 45. Pharaone salvator mundi; et Cyrus, sal-
Cf. Is. XLV, 8. vator Judæorum. His consonat illud Osee :
Osee XIII, 4. Ego Dominus Deus tuus, et salvator non
12 est præter me. *Ego annuntiavi* per Pro-
phetas futura Christi mysteria, *et salvavi*
per Christum genus humanum; *auditum
feci* quod erat occultum, *et non fuit in
vobis alienus*, id est, nullus alius ista præ-
dicere potuit inter vos sua virtute. *Vos
testes mei, dicit Dominus, et ego Deus.*
13 Hoc jam dictum est et expositum. *Et ab* C
initio ego ipse, id est, invariabiliter æter-
naliterque subsisto, *et non est qui de ma-
nu mea eruat*, id est, eripere possit quem
damnare voluero. Hoc idem in Deutero-
Deut. XXXII, 39. nomio habetur : Percutiam, et ego sana-
bo, et non est qui de manu mea possit
Hebr. X, 31. eruere. Idcirco vere ait Apostolus : Hor-
rendum est incidere in manus Dei viven-
Rom. VIII, 31. tis. Et quomodo, Si Deus pro nobis, quis
contra nos? sic, si ille fuerit contra nos,
Eccle. VII, 14. nullus pro nobis. Ideo Salomon ait : Con-
sidera opera Dei, quod nemo possit cor- D
rigere quem ille despexerit. Metuendus
ergo et honorandus est Deus sublimis et
benedictus. *Operabor, et quis avertet il-
lud?* id est, opus meum nullus poterit
impedire. Unde apud Jeremiam loquitur
Jer. XLIX, 19. Dominus : Quis similis mei est? et quis
sustinebit me? et quis est iste pastor qui
resistat vultui meo?
Consequenter narrantur beneficia popu-
lo Judæorum collata, quatenus incredulo-
14 rum ingratitudo plenius innotescat. *Hæc*
*dicit Dominus redemptor vester, Sanctus
Israel*, id est spiritualem Israelem sancti-
ficans. Potestque esse verbum Jesu Chri-
sti, de quo dicit Judas : Jesus salvans po- Judæ 5.
pulum de terra Ægypti. Et ad Hebræos
Paulus : Jesus ut sanctificaret populum, Hebr. XIII, 12.
extra portam passus est. Vel est verbum
sanctæ Trinitatis seu Dei Patris. *Propter
vos* de Babylonica captivitate liberandos,
emisi in Babylonem Darium regem Me-
dorum, ac Cyrum regem Persarum, *et
detraxi*, id est, per manum ipsorum de-
struxi, *vectes universos*, id est Babyloni-
orum clausuras, *et Chaldæos in navibus
suis gloriantes*, id est navigantes in flu-
mine Euphrate, quos occiderunt reges
præfati.
Ego Dominus sanctus vester, quem co- 15
litis, a quo et sanctificamini, *creans Is-
rael*, id est populum Israeliticum, *rex ve-
ster*. Omnia beneficia populo Judæorum
divinitus præstita, data sunt eis propter
Christum, qui erat nasciturus ex ipsis
(decuit enim populum illum speciali præ-
rogativa et gratia adornari, ex quo Deus
incarnari elegit); deinde propter Aposto-
los ceterosque electos. Omnia enim, ut II Tim. II, 10.
Paulus testatur, propter electos. Propter-
ea sancti Prophetæ nequaquam reputant
eos filios Patriarcharum, quos Spiritu San-
cto revelante noverunt non credituros in
Christum; eos vero qui credunt in Chri-
stum, reputaverunt filios Patriarcharum.
Et ergo per Jacob et Israel, per Sion at-
que Jerusalem, ubertim significant popu-
lum christianum ac primitivam Ecclesiam
ex Judæis collectam. Hinc etiam constat,
hoc quod Dominus ait, Propter vos emi-
si in Babylonem, convenienter posse re-
ferri ad discipulos Christi, ex Judaismo
conversos.
Hæc dicit Dominus, qui dedit in mari 16
viam, ducendo Hebræos per siccum al- Exod. XIV, 29.
veum maris Rubri, *et in aquis torrenti-
bus*, id est in fluvio Jordanis, *semitam*,
ducens tempore Josue filios Israel per Josue III, 17.
arentem fundum Jordanis, ut legitur in
libro Josue. *Qui eduxit* de Ægypto *qua-* 17

drigam et equum, id est currus, equos et A
equites, *agmen,* id est exercitum Ægy-
ptiorum, *et robustum,* id est Pharaonem
potentem regem ipsorum. Nam sicut in
Exod. xiv, 17, 23. Exodo legitur, Dominus induravit cor ip-
sorum, ut insequerentur Israelem per viam
maris Rubri. *Simul obdormierunt* somno
Ibid. 28. mortis, in mari Rubro submersi; *nec re-
surgent* ad redeundum atque vivendum in
Job xiv, 12. sæculo isto : sicut Job ait, Homo quum
dormierit, non resurget. *Contriti sunt* per
mortem *quasi linum, et* cito *exstincti sunt*
per vitalis spiritus exhalationem. B

Sed ne Judæi de signis veteris Testa-
menti glorientur, vel ea præferre præsu-
mant novi Testamenti miraculis, Dominus
18 subdit : *Ne memineritis priorum,* id est,
prædicta miracula olim facta nolite reco-
lere, *et antiqua* prodigia per Moysen alios-
que Prophetas peracta, *ne intueamini,* ta-
lia contemplando : non quod penitus sint
oblivioni tradenda, sed quoniam compa-
ratione eorum quæ in Evangelio scripta
atque a Christo effecta sunt, minora mi-
nusque reminiscenda consistunt. De qui- C
19 bus subjungitur : *Ecce ego facio nova*
prodigia, *et nunc,* id est tempore evan-
gelicæ legis, *orientur : utique cognoscetis
ea.* Hæc nova sunt : Christi incarnatio, de
Jer. xxxi, 22. qua Jeremias, Novum, inquit, creavit Do-
minus super terram; novi Testamenti in-
Ibid. 31. stitutio, de qua idem, Ecce dies veni-
unt, dicit Dominus, et feriam domui Israel
pactum novum.

Denique consequenter exprimit Domi-
nus quæ sint hæc nova. *Ponam in deser-
to,* id est in relicta olim gentilitate, *viam* D
perfectionis atque justitiæ, *et in invio,*
id est in toto orbe per vitiorum abrupta
errante et viam Dei ignorante, *flumina*
gratiarum cœlestium, sacramentorumque
novæ legis fontes, de quibus dictum est
Is. xii, 3. supra : Haurietis aquas in gaudio de fonti-
Joann. vii, 38. bus Salvatoris; et Christus ait, Qui credit
in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ
vivæ. Tanquam dicat : Non ultra ponam
viam in uno loco, scilicet mari Rubro vel
Ægypti deserto, nec solum fons unus erum-
pet corpora potans; sed in totius mundi
hujus solitudine ponam viam mandato-
rum cœlestium, et flumina divinorum do-
norum mentem potantium. *Et glorificabit* 20
me bestia agri, id est illi qui ante carna-
liter bestialiterque vixerunt, *dracones et
struthiones,* id est, qui ante more draco-
num alios infecerunt, et tanquam struthi-
ones pennas habere videbantur virtutum,
sed erant hypocritæ. Per hoc signatur con-
versio hominum impiorum ad Deum. *Quia
dedi in deserto* mundi hujus *aquas* gratiæ,
et flumina, id est dona Spiritus Sancti, *in
inviis* * sæculi hujus, videlicet in cordibus * invio
errabundis, *ut darem potum* spiritualem
populo meo, electo meo, id est populo chri-
stiano : quemadmodum scriptum est, Aqua Eccli. xv, 3.
sapientiæ salutaris potabit illum. Unde et
Christus ad hunc nos potum invitans : Ve- Matth. xi, 28.
nite, inquit, ad me, omnes qui laboratis
et onerati estis, et ego reficiam vos. Potest
quoque intelligi de præstantissimo ac sa-
luberrimo potu sanguinis Christi, de quo
testatur : Sanguis meus vere est potus; Joann. vi, 56, 57.
qui bibit meum sanguinem, in me manet,
et ego in illo. Tantum ergo vult dicere,
quod gentiles de beneficiis sibi impertitis
gratias Deo referent, quemadmodum in
Actibus legitur : Audientes autem gentes Act. xiii, 48.
gavisæ sunt, et glorificaverunt verbum
Dei. *Populum istum* fidelem *formavi mi-* 21
hi, id est ad gloriam meam; *laudem me-
am narrabit* me laudando, aliisque mea
præconia intimando : quemadmodum Pe-
trus fidelibus dicit : Vos genus electum, I Petr. ii, 9.
regale sacerdotium, etc., ut virtutes an-
nuntietis ejus qui de tenebris vos vocavit
in admirabile lumen suum.

Deinceps tangitur Judæorum obstinatio
et ingratitudo. *Non me invocasti, Jacob :* 22
id est, bestiis agri, struthionibus atque
draconibus, puta gentilibus ad me conver-
sis, meque laudantibus ac devote oranti-
bus, tu non invocasti me salvatorem tu-
um, Filium Dei, imo nec Deum Patrem :
etenim qui non honorificat Filium, non Joann. v, 23.
honorificat Patrem qui misit illum. *Nec
laborasti in me, Israel,* id est, opera san-

cta ac pœnitentialia quæ fiunt in Deo, non
exercuisti : et si mihi utcumque servisti,
non usque ad lassitudinem continuasti,
sed cito affectus es tædio et victus ace-
dia. Quocontra Paulus de quibusdam te-
Rom. xvi, 6, 12; Philipp. iv, 3. statur, quod multum laboraverunt in Do-
mino.
23 *Non obtulisti mihi arietem holocausti
tui*, etc. Locus iste dupliciter explanatur.
Primo : *Non obtulisti mihi arietem holo-
causti tui, et victimis tuis non glorificasti
me :* id est, quamvis mihi obtuleris tem-
pore legis arietes in holocaustum, et vi-
ctimis tuis te putabas mihi honorem im-
pendere, ego tamen talia non recepi, non
optavi, nec mihi offerri arbitrabar. *Non
te servire feci in oblatione, nec laborem
tibi præbui in thure*, id est, nec oblatio-
nes, nec thuris adustionem exegi a te.
24 *Non emisti mihi argento calamum*, id est
speciem aromaticam sic vocatam, quæ in
thymiamate ponebatur, *et adipe victima-
rum tuarum non inebriasti*, id est non
implesti *me*. Nam, quamvis talia præpa-
rasti, ego tamen accepta non habui. Hæc
autem intelligenda sunt eo sensu quo
Is. i, 11. supra dictum est : Quo mihi multitudi-
nem victimarum vestrarum, dicit Domi-
nus ? Holocausta arietum et adipem pin-
guium et sanguinem vitulorum nolui. Quæ
illic diligenter exposita sunt. Secundo in-
telligitur absolute et negative, quod popu-
lus Judæorum ista non fecerit : sed tunc
referendum est ad tempus liberationis de
Ægypto. Pro illo namque beneficio non
obtulerunt Judæi tunc hostias Domino,
prout per Jeremiam Dominus loquitur :
Jer. vii, 22. Non sum locutus patribus vestris, nec
præcepi eis in die qua eduxi eos de ter-
ra Ægypti, de verbo holocautomatum ; et
Amos v, 25. per Amos : Numquid hostias et sacrifi-
cium obtulistis mihi in deserto quadra-
ginta annis, domus Israel ? *Verumtamen
servire me fecisti in peccatis tuis, præbu-
isti mihi laborem in iniquitatibus tuis :*
id est, peccatis tuis tam graviter me of-
fendisti, quod quasi per modum servientis
Is. i, 14. ac fatigati, dixi : Laboravi sustinens, id

A est, ultra vos ferre non possum. Unde et
in Malachia scriptum est : Si affiget homo Malach. iii, 8.
Deum, quia vos configitis me ? dicit Do-
minus. Jeremias quoque : Non poterat, in- Jer. xliv, 22.
quit, vos Dominus ultra ferre propter ma-
litiam studiorum vestrorum. Simili modo
dicit Paulus : Nolite contristare Spiritum Ephes. iv, 30.
Sanctum Dei. Denique convenienter expo-
nitur de Christo Deo vero et incarnato,
qui propter peccata populi sui formam Philipp. ii, 7.
servilem assumpsit, in mundo ministra-
vit, et usque ad mortem afflictus est.
B *Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniqui-* 25
tates tuas propter me : id est, non propter
merita tua, sed propter meam bonitatem
atque clementiam mortuus sum pro pec-
catis tuis delendis ; et quoties tibi igno-
sco, facio potius propter me ipsum, quam
propter te. *Et peccatorum tuorum non re-
cordabor* causa ulciscendi, sed erunt di-
missa quasi nunquam fuissent, dummodo
tu ea de cetero præcavere sategeris. *Re-* 26
duc me in memoriam : id est, quanta tibi
bona largitus sum, pensa; *et judicemur*
C *simul*, id est, videatur quis peccato obno-
xius sit, justamve causam habeat, ego an
tu. Hoc est quod per Michæam Dominus
ait : Popule meus, quid feci tibi? aut quid Mich. vi, 3.
molestus fui tibi ? Responde mihi. *Narra,
si quid habes, ut justificeris :* id est, non
te per potentiam opprimo, non tibi locum
excusandi aut primo loquendi nego; sed
propone, si vales, merita tua, ut justus
proberis. Et quod hoc facere nequeat, mon-
strat ex eo quod sequitur.
Pater tuus primus peccavit. Quidam ex- 27
D ponunt hoc de toto populo Judæorum ex
Ægypto educto, qui in solitudine sæpe
peccavit, appellaturque pater populi po-
sterioris. Lyra dicit, quod Rabbi Salomon
exponit istud de Abraham patre Judæo-
rum, quem asserit peccasse dum Domino
terram promissionis sibi spondenti respon-
dit : Domine Deus, unde possum hoc sci- Gen. xv, 8.
re, quod possessurus sim eam ? quasi non
credens pollicitationi divinæ. Hoc autem
Lyra et plures Catholici reprobant, quum
Abraham sit pater omnium credentium : Rom. iv, 11.

Rom. IV, 20, 21. de quo testatur Apostolus, quod non hæsi- A
tavit diffidentia, plenissime sciens quia
quod Deus promisit, potens est et facere.
Et circa prædictum Genesis locum dicitur:
Gen. XV, 6. Credidit Abraham Deo, et reputatum est
ei ad justitiam. Isti ergo per primum pa-
trem Judæorum, intelligunt Adam, quem
certum est in paradiso peccasse. Verumta-
men S. Hieronymus hoc loco sic ait: Auctor
generis tui Abraham peccasse convincitur,
quando Domino terram promissionis pol-
licenti respondit : In quo sciam quod pos-
sidebo eam? Ego de hac difficultate nihil B
determino, quia perplexa est. *Et interpre-
tes tui prævaricati sunt in me,* id est Moy-
ses et Aaron, qui inter Deum et populum
Israel mediatores fuerunt, referentes ver-
ba Dei ad populum, et econtra : hi ambo
transgressi sunt ad aquas Contradictionis.
Ps. CXL, 6. Unde in Psalmo habetur : Absorpti sunt,
juncti petræ, judices eorum. Nam juxta
Num. XX, 10-12. petram, de qua, Moyse percutiente eam
cum virga, fluxerat aqua, per incredulita-
tem absorpti sunt. Aaron quoque dire pec-
cavit in formatione vituli et murmuratio- Exod. XXXII, 4.
ne contra Moysen. Num. XII, 1, 2.
Et contaminavi principes sanctos, id
est, Moysen et Aaron contaminatos osten- 28
di, prohibendo eos ab introitu terræ pro-
missionis. Quidam vero exponunt de David
et Ezechia, quos Deus peccasse ostendit :
unum in adulterio, alium in legatione nun- II Reg. XI, 4, 7 et seq.
tiorum Babylonis. *Dedi ad internecionem* Is. XXXIX, 2, 5-7.
Jacob, id est, populum Judæorum pro-
pter peccata sua occidi in solitudine : ita
quod nemo eorum, qui Ægyptum egressus
est, et numeratus fuit, intravit Judæam, Num. XIV, 29, 30.
præter Caleb et Josue. Vel per Chaldæos et
alios hostes permisi eos interfici. Dedi *et
Israel,* id est populum Israeliticum, *in bla-
sphemiam,* permittendo multos eorum in
peccatum blasphemiæ cadere, vel tradendo
eos in manus adversariorum infidelium,
qui et Deum et populum Israel blasphe-
maverunt. Blasphemavit autem et Israel
Deum in deserto, quando vitulo aureo ho-
stias offerens, dixit : Isti sunt dii tui, Is- Exod. XXXII, 8.
rael, qui te eduxerunt de terra Ægypti.

ARTICULUS LXXII

EXPOSITIO CAPITULI QUADRAGESIMI QUARTI : ET NUNC AUDI, JACOB, SERVE MEUS.

NOMINE Jacob et Israel, signari popu- C
lum Judæorum ortum ex semine Ja-
Gen. XXXII, 28; XXXV, 10. cob, qui dictus est Israel, jam ubertim
innotuit. Patuit quoque duplicem esse Is-
raelem : videlicet carnalem et litteralem,
I Cor. X, 18. de quo Apostolus, Videte, inquit, Israel se-
cundum carnem; alium vero spiritualem
atque electum, de quo idem ad Galatas ait,
Galat. VI, 16. Pax super Israel Dei. Quemadmodum vero
dicit Hieronymus, dum Propheta de car-
nali Israel, id est reprobo populo Judæo-
rum loquitur, non nisi nuda nomina Ja-
cob et Israel ponit; quum vero de electis D
Judæis facit sermonem, adjungit nomina
dignitatis, dicendo, Servus electus, Puer,
seu simile aliquid. Postquam ergo in præ-
cedenti capitulo demonstrata est infideli-
um Judæorum ingratitudo, qui nudo nomi-
ne Jacob et Israel appellati sunt; nunc ad
veros Judæos in Christum credentes, vide-
licet ad chorum seu ordinem Apostolorum,
atque ad primitivam Ecclesiam, ex multis
millibus Judæorum collectam, sermo Dei
dirigitur.
Et nunc, videlicet tempore gratiæ, *au-* 1
di, Jacob, serve meus, et Israel, quem elegi,
id est, popule Judæorum, Christo salvatori
credens ac serviens. *Hæc dicit Dominus,* 2
faciens et formans, id est creans atque
perficiens, *te,* seu corpus et animam, vel

esse naturæ et gratiæ tibi impendens. *Ab* A
utero auxiliator tuus. Hoc tripliciter acci-
pi potest : Primo, quoniam Deus contulit
Jacob patriarchæ, ut ex utero matris suæ
Gen. xxv, 25. supplantaret fratrem suum uterinum Esau,
sicut in Genesi legitur. Unde auxilium Dei
collatum patri, etiam filiis ejus datum as-
seritur. Secundo, quoniam Deus unum-
quemque electum ab utero matris suæ
præservat a variis malis atque periculis
per se ipsum et angelum sanctum, juxta
Ps. lxx, 6. illud Psalmi : In te confirmatus sum ex
utero ; de ventre matris meæ tu es prote- B
Ps. cxxxviii, 13. ctor meus. Et iterum ait Scriptura : Quia
tu possedisti renes meos, suscepisti me de
utero matris meæ. Quocontra de reprobis
Ps. lvii, 4. legitur : Alienati sunt peccatores a vulva,
erraverunt ab utero. Tertio sic : Ab utero
auxiliator tuus, id est, a principio nascen-
tis Ecclesiæ, te a persecutoribus eruens, et
contra eos te roborans. *Noli timere, serve*
meus Jacob, et rectissime, id est justissi-
me, *quem elegi* : maxima enim erat Eccle-
siæ primitivæ justitia.
3 *Effundam enim aquas* sapientiæ saluta- C
ris, videlicet evangelicam doctrinam, *super*
sitientem, id est super gentilitatem, quam
per prædicationem convertam et illustra-
bo, *et fluenta*, id est copiosa munera gra-
tiarum cœlestium, *super aridam*, id est
super sicca corda gentilium, qui erant vel-
ut terra sine aqua et rore cœlesti. *Effun-*
dam Spiritum meum, id est Spiritum San-
ctum, *super semen tuum*, id est super filios
tuos spirituales, seu carnales simul et spi-
rituales ; *et benedictionem meam*, id est
munera gratiarum et multiplicationem ea- D
rum, effundam *super stirpem tuam*. Hoc
specialiter accipi potest de generatione
gentilium, per Christi Apostolos converso-
rum, de quibus et Paulus ad Corinthios
I Cor. iv, 15. dicit : In Christo Jesu per Evangelium ego
vos genui. Hinc in Joele Dominus loqui-
Joel ii, 29. tur : Et quidem super filios et filias meas
in diebus illis effundam de Spiritu meo.
Quantam autem gratiam Spiritus Sancti
dederit Deus gentilibus, in epistolis Pau-
li plenissime scriptum est. Denique per

aquas has et fluenta accipi potest Bapti-
smus et gratia, in quo fideles ex aqua et
Spiritu regenerantur. *Et germinabunt*, id 4
est, fideles merito ac numero multiplica-
buntur, fecundique erunt, *inter herbas*,
id est inter homines omnium nationum,
qui velut flores egrediuntur, et sicut olera Ps. xxxvi, 2.
herbarum celerrime decidunt, *quasi sali-*
ces juxta præterfluentes aquas. Salices de
sua natura sunt infructuosa et arida ligna,
tamen juxta aquas decurrentes sitæ, ori-
untur ac pullulant. Sic gentiles qui de se
sicci et steriles exstiterunt, intra Ecclesi-
am congregati, fonte Baptismatis regenera-
ti, et cœlestis roris humore perfusi, uber-
rime germinaverunt : sicut de viro justo
ait Psalmista, Et erit tanquam lignum quod Ps. i, 3.
plantatum est secus decursus aquarum :
quod secundum Jeremiam, ad humorem Jer. xvii, 8.
mittit radices suas, et non timebit quum
venerit æstus.
Iste, videlicet homo justus, *dicet* ex bo- 5
na fiducia, testimonium sibi perhibente
conscientia sua : *Domini ego sum* per cul-
tum et gratiam. Unde et Paulus fatetur :
Sive vivimus, sive morimur, Domini su- Rom. xiv, 8.
mus. *Et ille vocabit in nomine Jacob*, id
est, alios ad pœnitentiam invitabit in no-
mine Jacob, id est, quatenus peccata sup-
plantent, sicut per nomen Jacob significa-
tur, qui interpretatur supplantator ; vel, In
nomine Jacob, id est, ut fidem et æquita-
tem sancti Jacob sequantur. *Et hic scribet*
manu sua, Domino, id est, litteris et acti-
bus publice confitebitur se Domini ser-
vum esse, *et in nomine Israel assimilabi-*
tur, id est, Israelitico populo similis erit
plebs gentilis conversa, recipiendo Pro-
phetas ac legem et gratias multiformes,
populo Israel olim datas sive promissas.
Hæc dicit Dominus rex Israel, et re- 6
demptor ejus, Dominus exercituum, scili-
cet Deus omnipotens, trinus in Personis, et
in essentia simplex : *Ego primus et ego*
novissimus, et absque me non est Deus.
Quis similis mei ? Hæc omnia plana sunt, 7
et vicissim præhabita atque tractata. Si
ergo est aliquis præter me Deus verus, mi-

hique similis, id est æqualis, *vocet*, id est,
ad esse deducat sive perficiat ea quæ non
sunt, tanquam sint, *et annuntiet* abscon-
dita a constitutione mundi, *et ordinem ex-
ponat mihi*, id est contra me, qua ratione,
quo modo, qua serie universa sunt con-
dita, et usque in præsens deducta ab illo
tempore, *ex quo constitui populum anti-
quum*, id est, generationes primævas in
terra produxi. *Ventura et quæ futura sunt*,
scilicet pure contingentia, *annuntient* dii,
mihi æquales si sint, *eis*, id est suis cul-
8 toribus. *Nolite timere*, fideles, simulacra
vana, *neque conturbemini*. Hoc et Christus
Joann. XIV, 27. ait : Non turbetur cor vestrum, neque for-
midet. *Ex tunc audire te feci, et annun-
tiavi* : id est, ab antiquo quo pristinas ge-
nerationes formavi, revelavi tibi populo
meo per me ipsum et per Prophetas quæ
Amos III, 7. erant ventura. Non enim faciet Dominus
verbum, nisi revelaverit secretum suum
ad servos suos Prophetas. Sed et Zacha-
Luc. I, 70. rias testatur : Locutus est per os sancto-
rum, qui a sæculo sunt, Prophetarum ejus :
haud dubium quin futura tunc, jamque
completa Christi mysteria. *Vos*, Prophetæ
et Apostoli, *estis testes mei. Numquid est
Deus absque me, et formator*, id est crea-
tor mundi seu artifex potens, *quem ego
non noverim?* quasi dicat : Numquid est
alius mundus præter istum, ab alio Deo
formatus, qui mihi non subjacet?
9 *Plastæ idoli omnes nihil sunt* : id est,
idolorum factores pro nihilo reputantur,
sicut et omnes perversi. Peccatum enim ni-
I Cor. VIII, 4. hil est : imo, secundum Apostolum, idolum
nihil est; et nihil fiunt qui peccant, aut
idola colunt seu formant. *Et amantissi-
ma eorum non proderunt eis* : id est, pre-
tiosissima et electissima idola, suis culto-
ribus et artificibus auxiliari non poterunt
tempore necessitatis. *Ipsi sunt testes eo-
rum*, id est, formatores idolorum, eo ipso
quo faciunt idola, ostendunt testarique pos-
sunt, *quia* idola *non vident neque intel-
ligunt, ut confundantur* idololatræ. Homo
enim mortalis Deum fingere non potest :
imo sicut causa suo effectu præstantior

A est, sic idoli plastes perfectior est idolo.
De hoc in libro Sapientiæ plura scribun- Sap. XIII-XV.
tur. *Quis formavit deum?* tanquam dicat, 10
Nemo mortalium deum facere valet; *et
sculptile conflavit ad nihil utile?* id est,
nemo sic ista vana formare potest, ut sit
in eis aliquid divinitatis vitalisve spiritus.
Ecce, omnes participes ejus, id est, qui 11
idola colunt aut formant, aut colentibus
formantibusque consentiunt, *confunden-
tur. Fabri enim sunt ex hominibus* : id
est, qui idola faciunt, fabri sunt, de nu-
B mero mortalium hominum, ideo deum for-
mare non prævalent. *Convenient omnes*
ante præsentiam Dei omnia judicantis, *sta-
bunt* ante tribunal Christi, *et pavebunt, et
confundentur simul* confusione æterna.
Deinde conscribit modum atque mate-
riam formationis idolorum. *Faber ferra-* 12
rius, in ferro operans, *lima operatus est*
ad idoli productionem; *in prunis et in
malleis*, id est adjutorio seu conflatione
ignis et malleorum concussione, *formavit
illud*, videlicet idolum ex præjacenti ma-
C teria, *et operatus est* idolum *in brachio
fortitudinis suæ*, id est propria potestate.
Esuriet et deficiet artifex idoli seu faber
ferrarius, *et non bibet aquam* : id est, in
tantum debilitabitur, ut nullo possit potu
uti aut refici; vel, in tantum depaupera-
bitur, ut nec aquam possit habere; *et las-
sescet*. Per hoc insinuatur artificis vilitas,
qui fame et siti afficitur. Ex quo constat,
quod ipse tam defectuosus ac vilis, Deum
formare non queat.
Insuper, quia subinde idola fiunt de li-
D gnis, ad derisionem ligneorum artificum
subditur : *Artifex lignarius extendit nor-* 13
mam, id est mensuram, regulam, seu li-
neam super lignum de quo fiendum est
idolum, ut accipiatur quantitas idoli pro-
ducendi; *formavit illud*, id est, de ligno
idolum fecit, *in runcina*, id est cum tali
instrumento quo lignum cavatur; *fecit il-
lud* idolum *in angularibus*, id est secun-
dum angulares figuras, vel, in angulis
domus statuit; *et circino tornavit illud*,
resecando superfluitates cum circino; *et*

fecit illi *imaginem viri*, id est, similitu-
dinem hominis expressit in idolo, et sic
fecit *quasi speciosum hominem habitan-*
tem in domo, deducendo videlicet lignum
14 ad formam humanam. *Succidit cedros, tu-*
lit ilicem et quercum, quæ steterat inter
ligna saltus. Ista sunt nomina arborum
diversarum, quas artifex lignarius affert,
ut ex eis idola formet. *Plantavit pinum*,
id est arborem sic vocatam, *quam pluvia*
15 *enutrivit*, dando humorem radicibus; *et*
facta est hominibus in focum, id est, de
lignis, ramis, seu partibus pini, constru-
ctus est ignis ad calefaciendum. *Sumpsit*
artifex *ex eis*, id est partibus ligni, *et* igne
constructo, *calefactus est; et succendit, et*
coxit panes, id est, cibum sibi paravit per
ignem factum ex rasuris et superfluita-
tibus ligni, de quo idolum factum est.
De reliquo autem, id est de alia parte pi-
ni, *operatus est deum, et adoravit; fecit*
sculptile, et curvatus est genua flectens
16 *ante illud. Medium ejus*, id est unam par-
tem ligni, *combussit igni, et de medio ejus*
carnes comedit, id est carnes coctas per
ignem constructum ex media parte ligni.
Vel, De medio ejus carnes comedit, id est,
unam partem ligni vendidit, et cum pecu-
nia illa carnes emit, et comedit. *Coxit pul-*
mentum super ignem, de cujus materia
idola fiunt, *et saturatus est, et calefactus*
est, et dixit : Vah! Interjectio est desi-
gnans affectum gaudentis. *Calefactus sum;*
17 *vidi focum* stando ad ignem. *Reliquum*
autem ejus, id est de alia parte ligni, *deum*
fecit et sculptile sibi, id est idolum scul-
ptum, quod æstimat deum. *Curvatur ante*
illud, et adorat illud, et obsecrat, dicens :
Libera me, quia deus meus es tu.
18 *Nescierunt neque intellexerunt* : id est,
artifices isti atque idololatræ, vera scien-
Rom. I, 21. tia intellectuque sano caruerunt, et obscu-
ratum est insipiens cor eorum. *Obliti enim*
sunt veræ considerationis, *ne videant ocu-*
li eorum interiores quod verum est, *et ne*
19 *intelligant corde suo. Non recogitant in*
mente sua, neque cognoscunt, neque sen-
tiunt, ut dicant : Medietatem ejus, videli-

A cet ligni, *combussi igni, et coxi super car-*
bones ejus panes; coxi carnes et comedi :
et de reliquo ejus idolum faciam? ante
truncum ligni procidam? id est, quum ita
sit, merito non debeo de parte ligni ido-
lum facere, vel coram illo me humiliare.
Pars ejus, cinis est, id est, in cinerem est 20
redacta per ignem; *cor insipiens adora-*
bit illud, videlicet idolum de reliqua parte
ligni formatum, *et non liberabit animam*
suam, idolum invocando, nec idolum libe-
rare poterit animam sui cultoris; *neque*
B *dicet* excæcatus idololatra : *Forte menda-*
cium est in dextera mea, id est, idolum
istud quod juxta me positum colo, est va-
num, fallax et fictum.

De ista materia plenissime disputatur in
libro Sapientiæ, ubi inter cetera scriptum *Sap.* XIII.
est : Initium fornicationis, exquisitio ido- *Ibid.* XIV, 12.
lorum; et iterum, Infandorum idolorum *Ibid.* 27.
cultura, omnis mali causa est, initium et
finis. Præterea de origine idololatriæ, tri-
plex exstat opinio. Quidam enim asserunt
eam a Nemrod inceptam, compellente ho-
C mines ut ignem adorarent. Judæi vero af-
firmant eam inchoatam ab Ismaele filio
Abrahæ, qui (ut dicunt) fecit imagines lu-
teas, cogens Isaac fratrem suum, ut eas
adoraret. Alii autem testantur eam sum-
psisse exordium a Nino, a quo Ninive ac-
cepit nomen : qui dolens de morte patris
sui Beli, jussit ejus jam mortui imaginem
fieri, ut vel sic remaneret ejus memoria.
Unde in libro Sapientiæ scribitur : Acerbo *Ibid.* 15, 16.
luctu dolens pater, cito sibi rapti filii fecit
imaginem; et illum qui tunc quasi homo
D mortuus fuerat, nunc tanquam deum co-
lere cœpit, et constituit inter servos suos
sacra et sacrificia. Deinde interveniente
tempore, convalescente iniqua consuetudi-
ne, hic error tanquam lex custoditus est, et
tyrannorum imperio colebantur figmenta.

Reprobata igitur idololatria, invitatur
populus Dei ad cultum Dei veri et vivi.
Memento horum quæ dicta sunt de vani- 21
tate idolorum, *Jacob et Israel*, id est, po-
pulus Judæorum, plebsque fidelis, *quoni-*
am servus meus es tu : nam ceteris populis

ad idololatriam declinantibus, permansit A
in te cultus summæ veræque Deitatis. *For-
mavi te,* dando tibi esse naturæ et gra-
tiæ, imo cuncta bona quæ habes vel agis.
Servus meus es tu, Israel, per caritativam
mandatorum divinorum custodiam; non
per coactam servitutem aut servilem timo-
Joann. VIII, 35. rem : talis enim servus non manet in do-
mo in æternum. *Non obliviscaris mei,* ne-
gligendo mandata mea, sed mei jugiter
22 memor consiste. *Delevi ut nubem iniqui-
tates tuas, et quasi nebulam peccata tua :*
id est, quemadmodum calor solis seu ven- B
tus nubem dissolvit aut fugat, nebulam-
que repellit; sic ego peccata tua dimisi et
delevi quasi non fuissent, quandocumque
intimo pœnitentique corde ingemuisti, et
veram emendationem firmiter statuisti.
Revertere ad me, per fidem, caritatem, et
opera bona, *quia redemi te.* Referri hæc
possunt ad Christum, qui totius mundi
peccata actualia seu personalia atque ori-
ginalia abstulit, et genus humanum san-
guine suo pretioso redemit.
23 *Laudate, cœli,* id est, cives superni, vel C
sancti Prophetæ et Apostoli, *quoniam mi-
sericordiam fecit Dominus :* quod prædi-
xit de salvatione generis humani. *Jubila-
te, extrema terræ,* id est, fines mundi ad
Christum conversi : de quibus fertur in
Ps. XCVII, 3. Psalmo, Viderunt omnes termini terræ sa-
Act. I, 8. lutare Dei nostri; et Christus, Eritis mihi
testes in Jerusalem, etc., usque ad ulti-
mum terræ. *Resonate, montes,* id est, præ-
lati ac superiores, *laudationem* Salvatoris;
saltus et omne lignum ejus, id est totus
populus vulgaris, laudem Domini perso- D
net. *Quoniam redemit Dominus Jacob,* id
est populum credentem, quem Christus
omnium Dominus propria morte redemit,
Luc. I, 68. juxta illud : Benedictus Dominus Deus Is-
rael, quia visitavit et fecit redemptionem
plebis suæ; *et Israel gloriabitur* in Deo,
pro tantis beneficiis gratias præcordialis-
simas referendo.
24 *Hæc dicit Dominus redemptor tuus, et
formator tuus ex utero.* Hoc jam circa ca-
vers. 2. pituli hujus exordium tripliciter explana-
tum est. *Ego sum Dominus faciens omnia*
per me ipsum immediate, vel per causas
secundas, quæ operantur virtute primæ
causæ ; *extendens cœlos solus, stabiliens
terram,* id est, in medio universi firmiter
collocans eam. Hæc proprie sunt verba
sanctæ Trinitatis, præsertim quoniam sub-
ditur : *et nullus mecum* ista prædixit, nec
mihi coæternus est aliquis. *Irrita faciens,* 25
id est, ab effectu impediens seu vana osten-
dens, *signa divinorum,* de occultis sive
futuris per diversa judicia conjicientium,
et ariolos in furorem vertens, falsificando
sermones eorum per hoc, quod jubeo eve-
nire contraria verbis eorum : quo viso,
turbantur et irascuntur. *Convertens sapien-
tes* sæculi hujus *retrorsum,* derelinquendo
eos in vanitatibus suis atque erroribus :
unde Christus, Confiteor (inquit) tibi, Pa- Matth. XI, 25.
ter, quia abscondisti hæc a sapientibus et
prudentibus; *et scientiam eorum stultam
faciens.* Hoc et Paulus ait : Stultam fe- I Cor. I, 20.
cit Deus sapientiam hujus mundi. *Susci-* 26
tans, id est, opere implens, *verbum servi
sui,* id est Christi, vel Moysis, ut quidam
exponunt, *et consilium nuntiorum suo-
rum,* id est consilia seu divina secreta,
quæ Deus Prophetis et Apostolis revelavit,
vel illi aliis, *complens,* id est, vera osten-
dens, vel gratiam ea implendi fidelibus
conferens.

Qui dico Jerusalem, a Chaldæis destru-
endæ, *Habitaberis* post reditum a Babylo-
nica captivitate; *et civitatibus Juda,* quas
destruxerunt Chaldæi, *Ædificabimini* a fi-
liis transmigrationis redeuntibus de Baby-
lone sub Zorobabel, Esdra et Nehemia; *et
deserta ejus suscitabo,* id est, loca Judææ
destructa, ad pristinum statum reducam.
Qui dico profundo, id est Babyloni vitio- 27
rum voragini, vel aquæ per eam currenti,
videlicet fluvio Euphrati : *Desolare,* id
est, siccum efficere. Divina enim virtute
Persæ ac Medi diviserunt hunc fluvium in
plurimas partes, donec aqua ejus defecit
quantum ad solitum meatum per Babylo-
nem : quo facto, ingressi sunt urbem per
alveum desiccatum. Unde nunc subditur :

et flumina tua arefaciam: erant enim plu- A ra particularia flumina, de quibus in Psalmo: Super flumina Babylonis illic sedimus (Ps. cxxxvi, 1.) et flevimus. Possunt quoque per flumina intelligi populi, omnisque potentia ac tu-
28 multus Babyloniorum. *Qui dico Cyro* regi Persarum : *Pastor meus,* id est pascens populum meum Israel, tu *es,* dando eis licentiam redeundi ad terram natalem, et curam eorum fideliter gerens, *et omnem voluntatem meam complebis,* destruendo Babylonem et Chaldæos, reparando quoque Jerusalem, et liberando Judæos. Quomodo autem hoc fuerit impletum, in libro B Esdræ habetur. *Qui dico Jerusalem, Ædificaberis* (I Esdr. I.) per Judæos ex licentia Cyri regis; *et templo, Fundaberis* in urbe Jerusalem. Sub Cyro quippe, jussum fuit ut Jerusalem et templum in ea ædificarentur; sed tempore Cyri fundamenta templi solum jacta sunt, et intermissum est opus (Ibid. IV, 24; V, 16.) illud ex prohibitione regis Artaxerxis. Postmodum vero, anno secundo Darii regis, (Ibid. V, 1, 2; Agg. I, 1, 14.) prophetantibus Aggæo et Zacharia, sub Zorobabel et Jesu filio Josedec sacerdote magno, ædificare cœperunt.

ARTICULUS LXXIII

EXPLANATIO CAPITULI QUADRAGESIMI QUINTI : HÆC DICIT DOMINUS CHRISTO MEO CYRO.

Dicit B. Hieronymus, circa hunc locum vehementer errasse multos Latinorum atque Græcorum, et mirari se asserit quod C quidam istud capitulum de Christo salvatore nostro exponunt, quum post pauca subdatur : Assimilavi te, et non cognovisti (vers. 4.) me. Quidam igitur exponunt ea quæ jam dicuntur de Cyro, partim de Cyro rege Persarum, partim de Domino Salvatore. Sed vere et absque dubitatione, Propheta ad litteram loquitur de Cyro rege Persarum; quæ vero de eo per modum laudis dicuntur, de Christo Domino nostro allegorice exponuntur. Quemadmodum enim liberatio Judæorum de Babylone, figura D erat liberationis totius generis humani de potestate diaboli et jugo peccati; sic Cyrus rex Persarum, causa liberationis illius, figura exstitit Christi, qui causa est regenerationis atque perfectæ redemptionis.
1 Ait ergo : *Hæc dicit Dominus christo meo Cyro, cujus apprehendi dexteram.* Si dixisset, Hæc dico ego Dominus christo meo Cyro, littera planior esset; nunc autem propter mutationem personarum intricata videtur. Unde Lyra dicit in Hebræo haberi, Hæc dicit Dominus christo suo Cyro; sed nec hoc tollit intricationem sermonis, quia subjungitur in prima persona, Cujus apprehendi dexteram. Est ergo mutatio a persona tertia in primam, ut sit sensus : *Hæc dicit Dominus christo meo Cyro,* id est Cyro regi Persarum, quem ego Dominus virtute et regia dignitate unxi. Christus enim, unctus interpretatur. Unde de quibusdam ait in Psalmo : Nolite tangere christos meos. (Ps. CIV, 15.) Est autem quædam spiritualis unctio gratiæ gratum facientis, seu gratiæ gratis datæ : gratia vero gratis data unxit Deus hunc Cyrum. Hieronymus tamen insinuare videtur, quod Cyrus dicitur christus, id est unctus Domini, quia unguento perfusus secundum consuetudinem unctionis regum Judæorum. *Cujus apprehendi dexteram,* id est, quem direxi, duxi, et confortavi, *ut subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa regum vertam,* id est, timore ejus fugere faciam. Non enim solum subjecit Deus Cyro regnum ac populum Chaldæorum, sed totius pene orbis terrarum, secundum quod Cyrus testatur : Omnia regna terræ dedit mihi Deus cœli. (I Esdr. I, 2.)

Erat quippe monarcha mundi. *Et aperiam* A
coram eo januas, id est, potestatem ei do-
nabo firmissima ostia aperiendi, quæ clau-
sa erant ne sibi pateret ingressus, *et por-*
tæ non claudentur, id est, alii videntes
victoriam Cyri, tantum formidabunt, quod
neque resistere, nec portas obserare præ-
sument.
Deinde Dominus alloquens Cyrum, tunc
nondum natum, sed sibi in cognitionis
2 luce præsentem, adjecit : *Ego ante te ibo :*
id est, itineris tui dux ero, et tuo adven-
tui viam vincendi parabo, incutiendo ho- B
minibus tuæ potestatis pavorem, ita ut
sine pugna tibi se subdant; *et gloriosos*
terræ, id est principes famosos, *humili-*
abo, id est, tibi subjugabo. *Portas æreas*
conteram, et vectes ferreos confringam, id
est, potentiam tibi dabo hoc faciendi, imo
et inexpugnabiles muros ac portas destru-
endi. Hæc specialiter referri possunt ad
Babylonem, cujus principes tunc glorio-
sissimi erant, et portæ æreæ vectesque
3 ferrei. *Et dabo tibi thesauros absconditos*
ab his quos tibi subjiciam, *et arcana se-* C
cretorum, id est pretiosissima quæque cle-
nodia, quæ ob suam dignitatem secretis-
sime occultantur; *ut scias* per collationem
tantæ victoriæ, *quia ego Dominus*, id est,
unum verum Deum cognoscas, nec idola
colas ut ante, *qui voco nomen tuum*, id
est, nomen tibi impono, illudque tempore
4 longo prædico, *Deus Israel, propter ser-*
vum meum Jacob et Israel electum meum :
id est, ideo tibi nomen impono, atque
triumphos tibi tot tribuo, ut populum me-
um electum Israeliticam plebem de Ba- D
bylonica captivitate erueres. *Et vocavi te*
nomine tuo, id est, proprio nomine te per
Prophetas expressi. Refert Josephus, quod
Cyrus iste legit Isaiam de suo nomine
prophetasse, et hæc de ipso prædixisse :
propter quod multum dilexit Judæos, tan-
quam Deo familiares.
Quæ autem hucusque dicta sunt, de
Christo intelligi possunt per allegoriam.
Ejus namque dexteram Dominus appre-
hendit, et totius mundi regna ac populos
subjugavit imperio ejus, sicut nunc sæ-
pius est dictum. Aperuit ante eum januas
omnium Ecclesiarum, seu corda universo-
rum, ut Christi sermones adverterent. Et
dabo tibi thesauros absconditos : de qui-
bus ait Apostolus, In ipso sunt omnes *Coloss.* II,
thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. 3.
Eratque anima Christi repleta spiritu ti- *Is.* XI, 3.
moris Domini : de quo dictum est supra,
Timor Domini ipse thesaurus ejus. Et hoc *Ibid.* XXXIII,
fecit Deus Christo homini, ut sciret, id 6.
est, alios cognoscere faceret, quod Domi-
nus est qui vocat nomen ejus : qui per
angelum dixit ad Virginem, Vocabis no- *Luc.* I, 31.
men ejus Jesum; et per Isaiam, Vocabi- *Is.* IX, 6.
tur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius,
Deus, Fortis, etc. : quatenus ipse Christus
totum populum electorum redimeret. Quæ
autem subduntur, Christo Domino nostro
nequaquam conveniunt.
Assimilavi te, et non cognovisti me. Et
est sensus : Assimilavi te mihi, dando tibi
monarchiam mundi, sicut ego sum mo-
narcha cœli; atque in aliis multis con-
tuli tibi quamdam similitudinem mecum.
Vel, Assimilavi te, id est, in figuram et
typum veri Salvatoris et Christi te præ-
cedere feci. Vel, Assimilavi te personis
præcipuis, quorum nomina prænuntiavi,
videlicet Ismaeli, Isaac et Josiæ, quorum *Gen.* XVI,
nomina prædicebam : ut patet in Gene- 11; XVII, 19; III *Reg.* XIII,
si et libro tertio Regum. Et non cogno- 2.
visti me, cognitione perfecta, formata et
stabili. Aliquo tamen modo cognovit Deum
benefactorem, dicendo : Omnia regna ter- I *Esdr.* I, 2.
ræ dedit mihi Deus, et ipse præcepit mi-
hi, ut ædificarem ei domum in Jerusalem.
Unde et vasa templi quæ Nabuchodonosor *Ibid.* 7, 8.
abstulit, jussit reddi Judæis. Sed quia etiam
idola adoranda putavit, dicitur Deum igno-
rasse, secundum quod Joannes inducit :
Qui dicit se nosse Deum, et mandata ejus I *Joann.* II,
non observat, mendax est. 4.
Ego Dominus, et non est amplius, id 5
est, nil verius dici potest; *extra me non*
est Deus : tres autem divinæ Personæ, in-
separabiliter et incircumscriptibiliter in
se ipsis sunt. *Accinxi te*, o Cyre, potestate

et robore, armisque bellicis, *et non cogno-* A
visti me. Hoc de omnibus ingratis prælatis
atque principibus accipi potest, qui etsi se
Tit. I, 16. Deum omnium bonorum datorem nosse
dicant, factis tamen negant. Denique Do-
minus asserit se tanta beneficia Cyro de-
6 disse, *Ut sciant hi qui ab ortu solis, et*
qui ab occidente, id est tam orientales
quam occidentales, et omnes sub Cyri im-
perio exsistentes, *quoniam absque me non*
est Deus, qui possit facere opera operibus
meis æqualia. Hoc et Cyrus aliquo modo
nuntiavit populis sibi subjectis : misit B
I Esdr. I, 1, 2. enim per provincias sui imperii epistolas,
in quibus profitebatur summi Dei poten-
tiam, a quo sibi cuncta regna cognovit
subjecta.
7 *Ego Dominus, et non est alter; formans*
lucem, id est diem seu prospera, *et creans*
tenebras, id est noctem sive adversa. Si
autem tenebræ sumantur pro sola luminis
privatione, non creantur, nec terminant
actum alicujus agentis. Formavit quoque
Deus lucem, de qua dicitur in Genesi,
Gen. I, 3. Fiat lux; omnibusque cœlestibus corpo- C
ribus lucem quam habent, impressit. Sed
et lux illa splendidissima patriæ Beato-
rum, et tenebræ inferorum, a Deo fluxe-
runt. *Faciens pacem,* liberando a pugnis
ac hostibus, internam quoque tranquilli-
tatem præstando, *et creans malum* pœ-
Mich. II, 3. næ : de quo in Michæa habetur, Ecce ego
cogito malum super familiam istam, dicit
Amos III, 6. Dominus. Et Amos ait : Si erit malum in
civitate quod Dominus non fecit? De quo
Matth. VI, 34. et Christus : Sufficit, inquit, diei malitia
sua, id est afflictio. Quod autem malum D
culpæ a Deo non sit, neque aliquid, neque
in aliquo, sublimis ille theologici agminis
princeps divinus Dionysius capitulo 4 de
Divinis nominibus plenissime docet. *Ego*
Dominus faciens omnia hæc mediate vel
immediate.
8 *Rorate, cœli, desuper, et nubes pluant*
Justum; aperiatur terra, et germinet Sal-
vatorem. Quidam de Cyro ista exponunt,
sicut inferius tangam. Sed non videtur
quod Isaias hunc Cyrum, cujus ignorantia

et ingratitudo ostensa est, Domino perhi-
bente, Accinxi te et non cognovisti me,
nunc tam absolute Justum ac Salvatorem
appellet. Melius ergo videtur ut exponan-
tur de Christo. Postquam itaque de salva-
tore figurali ac typico facta est mentio,
nunc de Salvatore figurato, vero, et per-
fecto ac universali, prophetia inducitur :
quæ per modum orationis proponitur, eo
quod Christi adventum veteres Sancti ar-
dentissime optaverunt.
Ait igitur : *Rorate, cœli, desuper,* id
est, o vos cives superni, angeli sancti, cœ-
lestis gratiæ rorem, precum vestrarum * * nostrarum
exauditionem, et de Christi adventu con-
solatoriam annuntiationem nobis afferte;
et nubes pluant Justum. Secundum Diony-
sium capitulo 15 Hierarchiæ cœlestis, per
nubes angeli designantur. Apostoli quoque
et prædicatores sancti, frequenter nubes
vocantur. Unde inferius scriptum est : Qui Is. LX, 8.
sunt isti qui ut nubes volant? et in Psal-
mo, Veritas tua usque ad nubes. Orat ergo Ps. XXXV, 6.
Propheta, ut vel angeli Christi adventum
denuntient : quod impletum est Gabriele Luc. I, 28-38; II, 9-13.
loquente ad Christiferam Virginem, et an-
gelo pastores affante, cum quo facta est
multitudo cœlestis exercitus; vel ipsi Apo-
stoli mundo Christum pluant seu prædi-
cent. *Aperiatur terra,* id est Virgo beata,
sancta Maria, de qua dictum est : In die Is. IV, 2.
illa erit fructus terræ sublimis; atque in
Psalmo, Veritas de terra orta est, et terra Ps. LXXXIV, 12, 13.
nostra dabit fructum suum. Tunc autem
aperta est terra hæc, quando hæc Virgo
præelecta consensum præbens, dixit ad
angelum : Fiat mihi secundum verbum Luc. I, 38.
tuum. Tunc enim beatissimus atque ca-
stissimus venter ejus, clausus et intactus
manens homini, apertus est Deo, quem in-
tra se concepit, et nostri corporis cincto-
rio induit. *Et germinet Salvatorem,* vi-
delicet Christum, quem sacrosancta Maria
sine dolore genuit, quemadmodum eum
sine carnali voluptate concepit. *Et justi-*
tia oriatur simul, id est doctrina evange-
lica, vita perfecta, seu justificans gratia.
A tempore enim nativitatis Christi, cœpit

mundus Salvatorem et Creatorem suum cognoscere, vitam corrigere, et per fidem ac gratiam justificari. Propter quod in Joanne habetur : Gratia et veritas per Jesum Christum facta est. *Ego Dominus* Trinitas *creavi eum,* quantum ad naturam assumptam. Christus enim, in quantum servus et homo ac Patre inferior, creatus est, et creatura vocatur. (*Joann.* I, 17.)

Præterea qui ista de Cyro intelligunt, ita exponunt : *Rorate, cœli, desuper,* id est, vestræ causalitatis influentiam emittite ; *et nubes pluant justum,* id est, ad generationem Cyri concurrant disponendo materiam. Dicitur autem Cyrus justus, quantum ad hoc quod secundum dictamen divinæ justitiæ debellavit Chaldæos, et Judæos salvavit. Orbes autem cœlestes aliquo modo concurrunt ad hominis generationem, non quod anima rationalis sit ex causis secundis, sed quia corpus per illorum causalem influxum disponitur ad animæ receptionem. Ideo ait : Rorate, cœli, desuper. Verum hoc in Christo locum non habet, quoniam corpus ejus sola Spiritus Sancti operatione in instanti aptatum animæ infusioni atque organizatum est. *Aperiatur terra,* id est filia Astyagis regis Medorum, *et germinet salvatorem* Judæorum a captivitate Babyloniæ, utpote Cyrum, *et justitia oriatur simul,* id est justa dejectio Chaldæorum, atque salvatio Judæorum. *Ego Dominus creavi,* id est creabo, *eum,* scilicet Cyrum. Tempore enim hujus vaticinii erat creandus. Dicitur autem creatus, vel quantum ad esse naturale, vel quantum ad esse imperiale, quemadmodum dicimus aliquem creari in summum pontificem, imperatorem, vel regem.

9 *Væ qui contradicit factori suo,* etc. Primo exponenda sunt hæc de Christo, deinde tangendum quomodo exponantur de Cyro.

Væ qui contradicit factori suo, id est, Creatori non credit promittenti Christi adventum. Multi enim non crediderunt Prophetis. *Testa de samiis terræ,* id est, talis contradictor est velut opus luteum et terrestre : quod dicitur de Samo terra, quoniam in insula Samo fertur primo inventum. *Numquid dicit lutum,* de quo testæ formantur, *figulo suo,* id est artifici, *Quid facis? et opus tuum absque manibus est,* id est imperfectum et debile ? tanquam dicat : Sicut lutum contra figulum nil valet, nec eum reprehendere potest, sic nullus potest Deo resistere, aut ejus effectum arguere. De hoc superius dicta sunt pluri-
ma. *Væ qui dicit patri,* id est Deo omni- 10
potenti, *Quid generas? et mulieri,* id est
Virgini benedictæ (de qua Paulus : Misit (*Galat.* IV, 4.)
Deus Filium suum natum ex muliere),
Quid parturis? id est, qui Christum Dei
Patris ac Virginis matris Filium negat si-
ve exstinguere cupit. *Hæc dicit Dominus,* 11
Sanctus Israel, plastes ejus, id est sancti-
ficator et conditor Israelis : *Ventura interrogate me,* id est pure contingentia quæ mihi soli sunt cognita; *super filios meos, et super opus manuum mearum mandate mihi,* id est, mihi indicate vel præcipite, si potestis, qualiter filios meos adoptivos debeo regere, et effectus meæ potentiæ
ordinare. *Ego feci terram ; et hominem* 12
super eam, videlicet primum parentem, omnesque posteros ejus, *creavi ego,* immediate quantum ad animas, vel mediate quantum ad corpus. *Manus meæ,* id est mea potentia et sapientia, *tetenderunt cœlos,* creando eos in figura sphærica, quæ cunctis figuris capacior est atque extensior ; *et omni militiæ eorum mandavi,* id est, cunctis sideribus et planetis certam legem, et ordinem determinatum, convenientemque motum præfixi. Unde translatio Septuaginta interpretum sic habet : Ego omnibus stellis mandavi. Hoc est quod canit Psalmista : Statuit ea in sæculum et in sæculum sæculi; præceptum posuit, et non præteribit. (*Ps.* CXLVIII, 6.)
Ego suscitavi eum, scilicet Christum 13
hominem, *ad justitiam,* id est, ad justitiam eum induxi. Propter quod ait Salvator : Verba quæ ego loquor, a me ipso non loquor ; Pater vero in me manens, ipse (*Joann.* XIV, 10.)

facit opera. *Et omnes vias ejus dirigam :*
ita ut in omni conversatione ejus nihil
reprehensibile valeat inveniri. *Ipse ædi-*
ficabit civitatem meam, id est Ecclesiam,
Matth. xvi, 18. de qua ait ad Simonem : Tu es Petrus, et
super hanc petram ædificabo Ecclesiam
Amos ix, 11. meam ; et apud Amos, In die illa suscita-
bo tabernaculum David quod cecidit. *Et*
captivitatem meam dimittet, id est, ele-
ctos a diabolica captivitate eripiet : sicut
Joann. xii, 31. protestatur, Nunc princeps hujus mundi
Ibid. 32. ejicietur foras ; et, Ego si exaltatus fuero
a terra, omnia traham ad me ipsum ; *non*
in pretio, neque in muneribus, dicit Do-
minus Deus exercituum, id est non pro-
pter merita hominum, non aliquo dono :
quemadmodum ad Ephesios recolitur :
Ephes. ii, 8, 9. Gratia salvati estis ; et hoc, non ex operi-
I Petr. i, 18, 19. bus. Et Petrus in sua prima epistola : Non
corruptibilibus, inquit, auro vel argento
redempti estis, sed pretioso sanguine Agni
immaculati.
14 *Hæc dicit Dominus : Labor Ægypti,* id
est Ægypti populus in idolorum cultu la-
borans, *et negotiatio Æthiopiæ,* id est
Æthiopes in hoc sæculo negotiantes, *et*
Sabaim viri sublimes, id est gentes et
principes regionis quæ trans Æthiopiam
est, et Sabaim appellatur, *ad te,* o Christe,
transibunt per fidem et cultum, *et tui*
erunt per humilem subjectionem ; *post te*
ambulabunt, sequentes tua vestigia, quem-
Luc. ix, 23. admodum dicis : Qui vult venire post me,
abneget semetipsum, et tollat crucem su-
am quotidie. *Vincti manicis pergent,* id
est, tui obsequii jugo subjecti, et tuo ti-
more confixi, procedent de virtute in vir-
tutem, *et te adorabunt* tanquam verum
Deum, *teque deprecabuntur* tanquam ho-
minem summum, Dei ac hominum medi-
atorem ; et adorando te dicent : *Tantum*
in te est Deus. In Filio enim est Pater,
Joann. xvii, 21. quemadmodum Filius dicit : Tu Pater in
me, et ego in te. *Et non est absque te*
Deus : quoniam Pater non est alius Deus
quam Filius, quamvis sit alia Persona. Pa-
ter namque et Filius et Spiritus Sanctus,
sunt unus simplicissimus Deus, in quo

A nulla est substantialis distinctio. *Vere tu* 15
es Deus absconditus, id est invisibilis atque
incomprehensibilis, et non nisi in occul-
to cordis apparens. Hoc tamen de Christo
præcipue dicitur propter assumpti corpo-
ris, in quo divinitas latuit, sacramentum,
sicut de eo inferius legitur : Quasi abs- *Is.* liii, 3.
conditus vultus ejus et despectus. *Deus*
Israel, Salvator, quod interpretatur Jesus,
de quo angelus dixit pastoribus : Natus est *Luc.* ii, 11.
vobis hodie Salvator ; et ad Joseph : Voca- *Matth.* i, 21.
bis nomen ejus Jesum ; ipse enim salvum
B faciet populum suum a peccatis eorum.
Confusi sunt et erubuerunt omnes ; si- 16
mul abierunt in confusionem fabricatores
errorum. Quamvis hoc de universis ido-
lolatris accipi possit, qui idolis servire
maluerunt quam Christo, atque ob hoc
æternam confusionem ac pœnam sortiti
sunt, melius tamen accipitur de Scribis et
Pharisæis, qui confinxerunt mendacia, et
ea ubique disseminaverunt, dicentes cor- *Ibid.* xxviii, 13.
pus Christi non surrexisse, sed a discipu-
lis furtim fuisse sublatum ; multaque alia
C contra Christum moliti sunt : propter quod
perierunt traditi manibus Romanorum ac
dæmonum. *Israel,* id est electus populus 17
Judæorum credens in Christum, *salvatus*
est in Domino, non in se ipso, sed per
Christi virtutem, *salute æterna,* per eva-
sionem pœnæ inferni, atque per adeptio-
nem beatitudinis cœli. *Non confundemini*
in præsenti, *et non erubescetis* in futuro,
o veri Israelitæ, *usque in sæculum sæcu-*
li. Non enim erubuerunt Apostoli nomen
Christi coram hominibus, sed ibant gau- *Act.* v, 41.
D dentes a conspectu concilii, quoniam di-
gni habiti sunt pro nomine Jesu contume-
liam pati.
Quia hæc dicit Dominus creans cœlos, 18
ipse Deus formans terram, et faciens eam,
ipse plastes, id est plasmator, *ejus.* De quo
fatur in Psalmo : Initio tu, Domine, terram *Ps.* ci, 26.
fundasti, et opera manuum tuarum sunt
cœli. Quod ad litteram de Christo dicitur,
ut patet ex allegatione Apostoli ad He-
bræos, ubi per hanc scripturam probat *Hebr.* i, 10.
Filium Patri coæternum. Per hoc quoque

destruitur hæresis dicentium, sola cœle-
stia seu invisibilia a Deo producta. *Non*
in vanum creavit eam; sed ut habitaretur
ab hominibus et jumentis, *formavit eam.*
19 *Ego Dominus, et non est alius. Non in*
abscondito locutus sum : quia per Moysen
publice ad universum Israelem loqueba-
tur; *in loco terræ tenebroso;* sed in plana
Exod. xix, 2 et seq. solitudine, imo in altissimo Sinai monte.
Potest quoque de Christo intelligi, qui
Matth. v, 1 et seq. montem conscendens, fecit sermonem ad
Joann. xviii, 20. populum. Unde ad Annam dixit : Ego pa-
lam locutus sum mundo; ego semper do-
cui in synagogis et in templo, quo omnes
Judæi conveniunt. Per Apostolos quoque
palam, non in loco tenebroso locutus est :
Ps. xviii, 5. siquidem in omnem terram exivit sonus
eorum. *Non dixi semini Jacob,* id est fi-
delibus, *frustra : Quærite me* per fidem
et opera. *Ego Dominus, loquens justitiam,*
Ibid. 8. *annuntians recta.* Lex enim Domini im-
maculata, convertens animas. Et Sapientia
Prov. viii, 8. ait : Justi, inquit, sunt omnes sermones
mei, et non est in eis pravum quid, neque
perversum.

Sed quia Judæi pro majori parte reces-
serunt a Christo, idcirco gentilibus dici-
20 tur : *Congregamini* in apostolica et catho-
lica Ecclesia Dei, *et venite* credendo, *et*
accedite simul per divinam ac mutuam
I *Cor.* i, 10. caritatem, quatenus idem sapiatis, et non
sint in vobis schismata; *qui salvati estis*
ex gentibus: per quod notatur, non omnes
gentes statim aut simul credituras fuisse,
sed per partes atque paulatim. Demum de
his qui credere noluerunt, subjungitur :
Nescierunt, id est, sacræ Scripturæ ser-
mones et Apostolorum prædicationem non
intellexerunt, *qui levant lignum sculptu-*
ræ suæ, id est, sublime erigunt altoque
loco statuunt idola sua, ut reverenter ado-
rentur, et a cunctis cernantur, *et rogant*
deum non salvantem, id est idolum va-
num fictumque deum, qui neque se ipsum
juvare potest, nec suos cultores.

Deinde Dominus ait primis prædicato-
21 ribus Ecclesiæ sanctæ : *Annuntiate* evan-
gelicam legem ubique, *et venite,* semper

A redeundo ad Deum cum gratiarum actio-
ne, et ad proximos cum pia compassione,
et consiliamini simul, id est, consilium
de gentium salvatione seu conversione
inite. *Quis auditum fecit hoc?* id est, quis
gentium conversionem et Christi myste-
rium prænuntiavit, *ab initio* mundi? Nul-
lus utique nisi Deus, qui ait : *Ex tunc*
prædixi illud, id est, ab initio prænun-
tiavi per Prophetas gentium salvationem :
nulla enim tempora vacaverunt a prophe-
tia Christi, sicut in mystica expositione
B sex hydriarum Augustinus pulchre dedu-
cit. Nempe et illud quod in Genesi dictum
est de primis parentibus, Erunt duo in *Gen.* ii, 24;
carne una, sacramentum magnum fuit Chri- *Ephes.* v, 31, 32.
sti atque Ecclesiæ. Adam quoque (ut di-
cunt sancti doctores) rediens a supernatu-
rali sopore, imo a divinorum secretissima
contemplatione, agnovit Filium Dei incar-
nandum; et de hoc mystice loquebatur,
quamvis causam incarnationis non nove-
rat. *Numquid non ego Dominus,* in cujus
ditione cuncta sunt posita, *et non est ultra* *Esther* xiii, 9.
C *Deus absque me?* juxta illud Deuterono-
mii : Videte quod ego sim solus, et non *Deut.* xxxii, 39.
sit alius Deus præter me; et in Psalmo :
Quoniam quis Deus præter Dominum? aut *Ps.* xvii, 32.
quis Deus præter Deum nostrum? *Deus*
justus et salvans non est præter me : quo- *Ps.* xcv, 5.
niam omnes dii gentium dæmonia; neque
est aliud nomen datum hominibus, in quo *Act.* iv, 12.
oportet eos salvos fieri.

Convertimini ad me per fidem et cari- 22
tatem, *et salvi eritis* mente et corpore,
omnes fines terræ, id est gentes univer-
D sæ; *quia ego Deus, et non est alius.* Ecce
apertissime loquitur de conversione sæ-
culi universi. *In memetipso juravi,* et non 23
nisi per memetipsum : Deus enim majo- *Hebr.* vi, 13.
rem, per quem juret, non habet. Jurat
autem Deus, secundum Apostolum ad He-
bræos, Ut per duas res immobiles, quibus *Ibid.* 18.
impossibile est mentiri Deum, fortissimum
solatium habeamus : et utique secure ju-
rat, qui mentiri non potest. Quid ergo
juravit, subditur : *Egredietur de ore meo*
justitiæ verbum, id est evangelicæ legis

prædicatio, *et non revertetur,* id est, non A
erit inane, neque cassabitur, sed fructum
faciet in electis. Augustinus in sermone
de Purificatione, hunc locum profundius
subtiliusque exponit hoc modo : Egredie-
tur de ore meo, id est de corde Dei Patris,
Verbum increatum : de quo Pater testa-
Ps. xliv, 2. tur, Eructavit cor meum verbum bonum ;
Joann. i, 1. et Joannes, In principio erat Verbum. Et
non revertetur, id est, non identificabitur
mihi in persona : quod contra Sabellium
dicitur, asserentem unam esse Patris Fi-
24 liique personam. *Quia mihi curvabitur* B
Philipp. ii, 10. *omne genu* cœlestium, terrestrium et in-
fernorum. Jam tamen sermo est de omni
genu gentium universarum quæ ad fidem
conversæ sunt, et Deum verum cultu la-
triæ honoraverunt : cujus indicium est
genuflexio corporis. *Et jurabit omnis lin-
gua,* scilicet per nomen meum, non per
falsos deos.
25 *Ergo in Domino,* id est ad gloriam Dei,
dicent gentes conversæ : *Meæ sunt justi-
tiæ et imperium,* non populi Judæorum.
Divinorum præceptorum custodia, Chri- C
stique regnum, non nisi in populo chri-
stiano inveniuntur. *Ad eum,* id est ad
Christum, *venient et confundentur* in die
judicii *omnes qui repugnant ei,* videlicet
pagani, Judæi, hæretici, et impii christia-
ni. Potest quoque intelligi de conversione
gentilium, qui ante suam conversionem
Christo repugnabant, sed fide recepta, ad
eum pœnitendo venerunt, atque de suis
26 perversitatibus erubuerunt. *In Domino*
Christo, per fidem ipsius, *justificabitur et
laudabitur omne semen Israel,* id est om- D
nis populus fidelis, qui fidem Israelis as-
sequitur. De quo semine spirituali Domi-
nus sancto patriarchæ Jacob repromisit :
Gen. xxviii, 14. Dilataberis ad orientem et occidentem, et
ad aquilonem et meridiem, id est, totum
mundum semen tuum implebit : quod in
Christianis impletum est.
Postremo breviter tangendum est, quo-
modo quidam prædicta de Cyro exponant.
9 Ab eo itaque loco quo dicitur, *Væ qui
contradicit factori suo,* affirmant eos red-

argui qui non crediderunt implenda, quæ
Deus per Cyrum promisit agenda de Ju-
dæorum liberatione, etc. Quidam vero ex-
ponunt de Astyage avo Cyri, qui timens
regno privari per Cyrum, quem audierat
vehementer sublimandum, conabatur eum
occidere : sicque divinæ ordinationi resi-
stere nisus est. Item quod sequitur, *Væ* 10
*qui dicit patri, Quid generas? et mulieri,
Quid parturis?* hoc de Astyage exponunt,
qui tentavit partum filiæ suæ maritique
ejus exstinguere, utpote Cyrum. *Ego su-* 13
scitavi eum ad justitiam, id est, pote-
statem contuli Cyro exsequendi justitiam
meam contra Chaldæos, et ad liberandos
Judæos; *et omnes vias ejus dirigam,* dan-
do ei ubique prosperum exitum. Hoc ta-
men absolute de Cyro verum non est,
quem constat esse damnatum, tanquam
idololatram et ingratum. *Ipse ædificabit
civitatem meam.* Cyrus enim dedit Judæis I Esdr. i, 2-4.
licentiam ædificandi Jerusalem, quæ ta-
men post mortem ejus sub Nehemia ædi-
ficata est, maxime quantum ad muros et II Esdr. iii, iv.
portas. *Et captivitatem meam dimittet,* id
est, populum meum a Babylonica captivi-
tate absolvet; *non in pretio,* sed gratis, ex
inspiratione divina, quasi gratias agens et
vicem rependere volens Deo Israel, cujus
adjutorio omnia regna sibi cognovit sub-
jecta.
Porro quod subditur, *Labor Ægypti,* 14
etc., exponunt ita, quod Deus promisit Cy-
ro bona Ægypti, Æthiopiæ et Sabaim pro
mercede liberationis Judæorum. Huic ta-
men repugnare videtur, quod Cyrus ante
Judæorum liberationem dixit, omnia re- I Esdr. i, 2.
gna terræ sibi esse subjecta, ut legitur in
primo Esdræ libro. *Viri sublimes ad te
transibunt, post te ambulabunt, vincti ma-
nicis pergent, et te adorabunt :* id est,
habitatores horum regnorum a te capi-
entur, et capti post te gradientur, teque
suppliciter exorabunt ne eos penitus con-
teras. Hanc autem expositionem de Cyro,
quam sequitur Lyra, S. Hieronymus im-
probat per hoc quod subditur : *Tantum in
te est Deus.* Non enim in solo Cyro fuit

Deus. Et quamvis hoc de Cyro aliquo mo- A
do accipi possit, quia in nullo regum sui
temporis tam gratiose, quantum ad tem-
porale imperium, fuit Deus, sicut in ipso,
cujus imperio ceteros reges subjecit; ta-
men quod subditur, *Et non est absque te*
Deus, nequaquam intelligi potest de Cy-
15 ro; et item quod subditur, *Vere tu es Deus*
absconditus, Deus Israel, Salvator : quæ
tamen, sicut jam patuit, de Domino nostro
Jesu Christo verissime explanantur. Unde
Hieronymus infert, stultam esse conten-
tionem eorum qui ista de Cyro accipiunt : B
præsertim quum, ut Hieronymus ait, etiam
stultis perspicuum sit unum esse sermo-
nis contextum, nec posse sensum dividi
qui in ipso narrationis ordine et ratione
conjunctus est. Præterea quod infertur,
Israel salvatus est in Domino salute æter- 17
na, nullatenus sumi potest de salvatione
facta per Cyrum.

Tota autem expositio cujusdam circa
hunc locum, fundatur non in aliqua Scri-
ptura canonica, sed in Scholastica histo-
ria : quod tamen non decet, quoniam non
debemus obscura atque certissima, per
minus certa exponere. Sed et Lyra quo-
dam loco redarguit eos, qui quædam ver-
ba Isaiæ exponunt per historiam Judith,
eo quod illa historia non sit, secundum
eum, authentica : de qua tamen certum
est, quod non sit minus authentica quam
Scholastica historia, quoad ea quæ de
Cyro in ipsa narrantur.

ARTICULUS LXXIV

DECLARATIO CAPITULI QUADRAGESIMI SEXTI : CONFRACTUS EST BEL.

QUI superiora de Cyro exponunt, ista C
ita continuant, quod post salvatoris
Judæorum, et liberationis eorum a Baby-
lonica captivitate descriptionem, jam ho-
stium, id est Babyloniorum, dejectio præ-
1 signatur. Ut sit sensus : *Confractus,* id est
resolutus atque destructus, *est Bel; con-*
tritus est Nabo : nomen est alterius idoli
quod colebant Chaldæi. *Facta sunt simu-*
lacra eorum bestiis et jumentis, id est con-
culcata ab eis, vel eis similia facta, utpote
intellectu carentia. Cyrus enim cum po-
pulo suo confregit idola Babylonis. *Onera* D
vestra gravi pondere usque ad lassitudi-
nem, id est idola vestra, o Babylonii, vos
2 usque ad fatigationem gravantia, *conta-*
buerunt et contrita sunt simul, id est, una
vobiscum capta sunt et comminuta; *non*
potuerunt salvare portantem. Idololatræ
namque idola propriis humeris solent por-
tare. Dicitur quoque, quod sacerdotes Ba-
bylonis videntes urbem a Cyro captam, ar-
reptis idolis suis, fugere conabantur; sed
onere idolorum præpediti a celeri cursu,
simul cum idolis suis capti fuerunt. Unde
nunc subditur : *et anima eorum in capti-*
vitatem ibit : sumiturque anima pro ho-
mine toto.

Sed quoniam superiora de Christo gen-
tiumque vocatione exposita sunt, melius
est generaliter explanare de idolorum rui-
na, quæ facta est Christi Evangelio divul-
gato. Sic ergo per Bel designatur Belus
sive Saturnus, quem antiqui in tantum co-
lebant, ut proprios ei filios immolarent.
Nabo autem idolum est, et interpretatur
divinatio : et est sensus, quod prophetia
seu divinatio idolorum et idololatrarum,
post Christi adventum conticuit.

Deinde populus Judæorum ab idolola-
tria revocatur, atque ad unius altissimæ
Deitatis cultum inducitur. *Audite me, do-* 3
mus Jacob, id est, familia Judæorum, *et*
omne residuum domus Israel, id est, qui

remansistis de decem tribubus, *qui porta-* A
mini a meo utero, qui gestamini a mea
vulva. Hoc multipliciter exponi potest. Pri-
mo, ut per uterum et vulvam Dei, intelli-
gatur venter et vulva plebis suæ, videlicet
mulierum Hebræarum. Secundo, ut venter
et vulva Deo metaphorice adscribantur,
sicut et cetera membra corporis nostri, ut
sit sensus : Qui portamini a meo utero, id
est, ita vos ex Ægypto portavi, imo quoti-
die porto, sustento et alo, quemadmodum
mulier suum portat infantem. Tertio sic :
Qui portamini a meo utero, id est, ita vos B
diligo, sicut mater suum infantulum. Hæc
autem moraliter de Ecclesia et unoquoque
electo accipi possunt, sicut et Paulus ait :
Galat. II, 20. In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et
tradidit semetipsum pro me. Per uterum
autem seu vulvam Dei, intelligitur paterna
4 ejus clementia, vel secreta gratia ejus. *Us-*
que ad senectam, id est, quousque vos se-
nescatis, *ego ipse* sum incommutabiliter
permanens. Ex hoc loco sumptum est quod
allegat Ambrosius scriptum : Donec sene-
scatis, ego sum. Sic enim habet translatio C
Septuaginta interpretum. *Et usque ad ca-*
nos vestros *ego portabo,* non deserens vos
neque projiciens, sed usque in finem con-
servans. *Ego feci* vos et omnia bona quæ
habetis, *et ego feram,* id est, portabo vos
gratiose et pie ; et *ego portabo, et salvabo*
vos nunc per gratiam, et in futuro per glo-
Deut. I, 31. riam. Unde et in Deuteronomio : Portavit
te Dominus Deus tuus, sicut portare solet
homo parvulum filium suum. De Christo
Hebr. I, 3. quoque ait Apostolus, quod portet omnia
verbo virtutis suæ. D
5 *Cui assimilastis me, et adæquastis et*
comparastis me, et fecistis similem? tan-
quam dicat : Multum errastis quod aliquid
mihi æquale putastis et pro Deo coluistis,
Rom. I, 23. gloriamque incorruptibilis Dei in similitu-
dinem corruptibilis hominis transtulistis.
6 *Qui confertis,* id est, producitis ac tradi-
tis, *aurum de sacculo,* id est de bursa,
et argentum statera ponderatis, quatenus
certam pecuniæ seu massæ pretiosæ mo-
lem detis pro idolo faciendo, *conducentes*

artificem, ut faciat deum sculptilem sive
conflatilem ; *et procidunt* idololatræ co-
ram idolo, *et adorant* illud. *Portant il-* 7
lum, videlicet deum aureum, sive argen-
teum, *in humeris gestantes, et ponentes in*
loco suo : quoniam dii hujuscemodi pedes *Ps.* CXIII, 7,
quidem habent, sed ambulare non valent. sec. Hebr.
Et stabit deus talis inanis, ubi cultores
sui eum reponunt, *ac de loco suo non mo-*
vebitur a se ipso ; *sed et quum clamave-*
rint idololatræ *ad eum, non audiet,* quia
nec vivit, et *de tribulatione non salvabit*
eos.
Mementote istud, id est, beneficia mea 8
recolite, et idolorum vanitatem revolvite,
et fundamini *, id est, in Deo fundamen- * alias *con-*
tum firmate, ut sitis fortes in fide atque *fundamini*
immobiles in cultu divino, ne rursus ad
pristinos declinetis errores ; *et redite, præ-*
varicatores, ad cor, id est ad verum ratio-
nis judicium, ad interiora vestra, et coram
Deo discutite opera vestra. Hoc autem ni-
hil aliud est, nisi ad Deum converti : qui
enim peccat, a corde (id est a rationis cen-
sura) recedit, sequens impetum passionis
vel inclinationem pessimi habitus. Sic quo-
que redire ad cor, divinæ pacis infusio-
nem meretur, juxta illud in Psalmo : Lo- *Ps.* LXXXIV, 9.
quetur pacem in plebem suam, et super
sanctos suos, et in eos qui convertuntur
ad cor.
Recordamini prioris sæculi, quod fuit 9
ante diluvium, creationisque mundi, *quo-*
niam ego sum Deus omnium sæculorum,
universa dispensans atque gubernans. *Et*
non est ultra me *Deus, nec est similis mei*
in diis similitudine naturali : juxta illud
Psalmi, Domine Deus virtutum, quis simi- *Ps.* LXXXVIII, 9.
lis tui? *annuntians ab exordio novissi-* 10
mum, id est, a principio mundi de termi-
no ejus prædixi. Unde et Judas apostolus
in sua Canonica ostendit, septimum ab *Judæ* 14.
Adam Enoch de finali judicio prophetas-
se : nec dubium est quin Adam spiritum
prophetiæ habuerit, et alii quidam tempo-
re ejus. Vel, Ab exordio novissimum, id
est a principio rei terminum ejus. *Et ab*
initio quæ necdum facta sunt, dicens, id

est, hominibus revelans per angelos et Pro- A
phetas. *Consilium meum stabit,* id est im-
Ps. xxxii, 11. plebitur : sicut in Psalmo cantatur, Consi-
lium autem Domini in æternum manet. *Et*
omnis voluntas mea fiet, id est, quidquid
volo, et quidquid complacet mihi, eve-
Ps. cxxxiv, 6. niet : sicut scriptum est, Omnia quæcum-
que voluit Dominus, fecit in cœlo et in
terra. Quandoque tamen accipitur volun-
tas Dei pro signo voluntatis divinæ, scili-
cet pro præcepto, prohibitione, consilio :
et illa non semper impletur. Sed neque
voluntas Dei antecedens, per quam vult B
aliquid secundum communem rationem,
vel secundum unam considerationem, quod
tamen non vult simpliciter omnibus con-
sideratis, semper impletur. Sic enim se-
I Tim. ii, 4. cundum Apostolum vult omnes homines
Ezech. xviii, 23; xxxiii, 11. salvos fieri, nec vult mortem peccatoris :
quod certum est non impleri. Harum au-
tem voluntatum nulla pertingit ad per-
fectam et propriam voluntatis rationem.
Unde sumendo voluntatem Dei pro ipso
divinæ mentis beneplacito, volendique ac-
tu, qui dicitur voluntas consequens, sem- C
per impletur. Nempe si tanta est beatitudo
Sanctorum in patria, ut quidquid volue-
rint, fiat : quanto magis omnipotentis et
supergloriosissimi Dei beatitudo id postu-
lat, ut quidquid voluerit, fiat? Ideo Paulus
Rom. ix, 19. ad Romanos : Voluntati, inquit, ejus quis
Job xxiii, 13, 15. resistit? Et Job : Deus solus est, et cogita-
tionem ejus nemo avertere potest; et ani-
ma ejus, quodcumque voluit, fecit : idcirco
a facie ejus turbatus sum, et considerans
eum, timore sollicitor.

11 *Vocans* ego Dominus *ab oriente avem,* D
et de terra longinqua virum voluntatis
meæ. Judæi et quidam catholici exponunt
de Cyro rege Persarum : qui dicitur avis,
quod velociter venit ex divina inspiratio-
ne contra Chaldæos ; venitque de terra
longinqua, videlicet Perside seu Media. Et
vocatur vir divinæ voluntatis, quoniam
Deus per eum explevit suam voluntatem
contra Chaldæos, et liberando Judæos. Item
vers. 13. quod subditur : Prope feci justitiam me-
am, non elongabitur, et salus mea non
morabitur ; dabo in Sion salutem, et in
Israel gloriam meam : exponunt de justa
punitione Chaldæorum, et de salvatione
Judæorum facta per Cyrum, reædificatio-
ne quoque templi, et reditu in Judæam.
Verum B. Hieronymus expositionem hanc
reprobat partim, [quod] manifeste de Chri-
sto et universali ac perfecta salvatione
facta per ipsum, fit sermo.

Est igitur sensus : *Vocans ab oriente,* id
est ab ortu lucis æternæ, *avem,* id est
Christum sine pondere culpæ cœlestia ju-
giter contemplantem, atque contemplan-
do summe volantem; qui etiam exsultavit Ps. xviii, 6, 7.
ut gigas ad currendam viam, et a summo
cœlo, ubi est oriens Solis æterni, egressio
ejus. Unde nunc subditur : *Et de terra lon-*
ginqua, scilicet patria Beatorum, de qua
Christus ad terras descendit, *virum volun-*
tatis meæ. De quo Jeremias ait : Novum Jer. xxxi, 22.
faciet Dominus super terram : mulier cir-
cumdabit virum. Et qui in Evangelio lo-
quitur : Non possum ego a me ipso facere Joann. v, 30.
quidquam. Sicut audio, judico; et judici-
um meum justum est, quia non quæro vo-
luntatem meam, sed voluntatem ejus qui
misit me. Item in Psalmo : In capite libri Ps. xxxix, 8, 9.
scriptum est de me, ut facerem volunta-
tem tuam, Deus. *Et locutus sum* per Pro-
phetas de Christi adventu, *et adducam*
illud, id est, implebo quum venerit tem- Galat. iv, 4.
poris plenitudo ; *creavi, et faciam illud,*
id est, creare decrevi; vel loquitur de
futuro per modum præteriti propter cer-
titudinem veritatis propheticæ.

Audite me, duro corde, id est, incredu- 12
li, qui promissionibus Dei non creditis,
nec grati estis, *qui longe estis a justitia.*
Justus enim ex fide vivit. Et in Ecclesiasti- Rom. i, 17.
co scriptum est : Cor durum male habebit Eccli. iii, 27.
in novissimo. Salomon quoque testatur :
Qui mentis est duræ, corruet in mala. Ho- Prov. xxviii, 14.
rum durissimorum Judæorum filii erant,
quibus vir eruditus, nomine suo dignus,
B. Stephanus ait : Dura cervice, et in- Act. vii, 51.
circumcisi corde et auribus, vos semper
restitistis Spiritui Sancto, sicut et patres
vestri. *Prope feci justitiam meam, non* 13

elongabitur, id est, Christum feci esse vi- A
Habac. II, 3. cinum, qui ut Habacuc ait : Veniens veniet, et non tardabit. De quo Aggæus prædi-
Agg. II, 7, 8. xit : Adhuc modicum, et veniet Desideratus cunctis gentibus. Dicitur autem Christus justitia, quia per viam justitiæ nos redemit, patiendo scilicet pœnam pro culpa
I *Cor.* I, 30. nostra. Et de ipso dicit Apostolus : Qui factus est nobis a Deo sapientia et justitia, et sanctificatio, et redemptio. *Et salus mea,* id est mundi Salvator, vel salus quam dabo mundo per Christum, *non morabitur* ultra tempus præfixum. Porro, quod ista de Christo prædicta sint, patet ex eo quod infra eadem de ipso dicantur :
Is. LVI, 1. Prope est salus mea ut veniat, et justitia mea ut reveletur. *Dabo in Sion,* id est in Ecclesia, vel in templo seu populo Judæorum, *salutem* perfectam, videlicet Christum, de quo princeps Apostolorum asse-
Act. IV, 12. ruit : Non est in alio aliquo salus. De quo scriptum est in Malachia : Statim veniet *Malach.* III, 1.
ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, et Angelus testamenti, quem vos vultis. *Et in Israel,* id est in populo fideli, dabo *gloriam meam,* id est Christum Dei sapientiam. Nam filius sapiens gloria *Prov.* X, 1.
patris. Vel, Gloriam meam, id est gloriosam Christi manifestationem, videlicet opera ejus miraculosa, ac præclarissima documenta : de qua utique gloria Dominus ait per Aggæum : Implebo domum is- *Agg.* II, 8, 10.
tam gloria. Magna erit gloria domus hujus
B novissimæ magis quam primæ. Loquitur autem de templo secundo, a Zorobabel ædificato, in quo Christus in propria persona oblatus est, frequenterque docuit, et miracula fecit.

Hæc de vaticinio futurorum, et Christi adventu sic dicta sint : quæ juxta historiam exponi possunt pro tempore Cyri, ut patuit.

ARTICULUS LXXV

EXPOSITIO CAPITULI QUADRAGESIMI SEPTIMI : DESCENDE, SEDE IN PULVERE.

SICUT Ezechiel regni Juda atque Sama- C
Ezech. XXIII. riæ peccata et pœnas describit sub specie duarum mulierum fornicariarum, Ollæ et Olibæ ; ita hoc loco describit Isaias dejectionem Babylonis sub specie mulieris captivæ, quæ olim regina erat, jam-
1 que misera est effecta, et ait : *Descende* de regali fastigio, *sede in pulvere,* tanquam humiliata, lugens et victa, *virgo filia Babylon,* id est, populus Babylonis. Quæ virgo dicitur, ad designandum quod natura in se pura, et a bono principio condita sit, quamvis per accidens facta sit meretrix, maculataque vitiis. Dicitur quoque filia, ad designandum clementiam benignissimi
Sap. XI, 25; *Matth.* V, 45; *Luc.* VI, 35. Patris et Creatoris, qui diligit cuncta quæ fecit, et beneficia sua bonis et malis, gratis et ingratis impendit. *Sede in terra,* non in throno sublimi, ut ante. *Non est solium,* id est sedes regalis, *filiæ Chaldæorum,* id est genti Chaldææ. Cyrus enim et Darius regnum Babylonis destruxerunt. *Quia ultra non vocaberis mollis et tenera,* id est deliciis affluens, nobilis et sublimis. *Tolle molam, et mole farinam,* id 2
est, exercitium ancillæ opusque vile assume, quod est molam tollere, farinam molere, nec ultra præsumas aliis dominari. *Denuda turpitudinem tuam,* id est, ornamenta depone, quibus quæ inhonesta sunt
D corporis, teguntur : sicut Apostolus ad Corinthios ait, Quæ inhonesta sunt corporis I *Cor.* XII, 23.
nostri, his abundantiorem gloriam circumdamus. Per hoc notatur, quod feminæ Chaldæorum libidini adversariorum patuerunt : quod et superius dictum est, quod Persæ

Is. XIII, 16. et Medi in conspectu Chaldæorum viola-
bant uxores eorum. *Discooperi humerum.*
Per hoc prædicitur spoliatio et erubescibi-
lis denudatio Babyloniorum. *Revela cru-*
ra, vestes levando, *transi flumina :* per
aquas enim et flumina ducebantur qui-
dam eorum captivi, propter quod indige-
3 bant vestes levare. *Revelabitur ignominia*
tua, et videbitur opprobrium tuum, quum
fueris ita subjecta, nudata, hostiumque li-
bidini exposita. *Ultionem capiam,* id est, in-
jurias mihi ac populo meo Israel a Chal-
dæis illatas, ulciscar in eos, *et non resistet*
mihi homo, id est, nullius precibus flectar
ab hac sententia. Unde ad Jeremiam Do-
Jer. VII, 16. minus ait : Noli orare pro populo hoc, vi-
delicet pro Judæis, nec obsistas mihi, quia
non exaudiam te.
Deinde Propheta in persona populi Ju-
4 dæorum ait : *Redemptor noster* ab Ægy-
pto, a Babylone, ac ceteris malis, *Dominus*
exercituum, id est virtutum cœlestium,
nomen illius est *Sanctus Israel,* quem Is-
rael colit ut sanctum in se, et sanctificato-
rem suum.
5 *Sede tacens* præ confusione, *et intra in*
tenebras, id est loca obscura ut absconda-
ris, seu tetros carceres adversariorum tuo-
rum, *filia,* id est gens, *Chaldæorum;* vel,
tu, Babylon, a Chaldæis constructa : su-
mendo tamen urbem pro incolis ; *quia*
non vocaberis ultra domina regnorum.
6 *Iratus sum super populum meum* Ju-
dæorum, tradendo eos in manibus tuis
propter eorum peccata; *contaminavi,* id
est, a te contaminari permisi, *hereditatem*
meam, id est templum, urbem, ac popu-
lum : sicut in Psalmo prædictum est :
Ps. LXXVIII, 1. Deus, venerunt gentes in hereditatem tu-
am, polluerunt templum sanctum tuum.
Thren. I, 10. Et Jeremias de populo suo ait : Vidi gentes
ingressas in sanctuarium tuum, de quibus
præceperas ne ingrederentur illud. *Et de-*
di eos, id est Judæos, *in manu tua. Non*
posuisti eis misericordias, id est, nimis
crudeliter eos tractasti, abutens potestate
tibi concessa. *Super senem aggravasti ju-*
gum tuum valde, id est, seniores populi
A Judæorum nimis pœnaliter oppressisti, nec
ætati parcens, nec sexui. Ista est prima
ratio punitionis Chaldæorum. Nam quam-
vis fuerunt ministri divinæ justitiæ im-
pios affligendo, tamen nimis crudeliter
hoc fecerunt : ideo et passi sunt quod aliis
intulerunt.
Secunda ratio punitionis eorum erat
præsumptio, de qua subditur : *Et dixisti :* 7
In sempiternum ero domina, id est, jugi-
ter omnibus gentibus imperabo. *Non po-*
suisti hæc super cor tuum, id est, tantas
B miserias tibi venturas non attendisti, *ne-*
que recordata es novissimi tui, id est, fi-
nem tuum non considerasti, nec sapienter
pensasti quid tibi accidere posset : sicut
de quibusdam scriptum est in Deuterono-
mio, Gens absque consilio est et sine pru- *Deut.* XXXII, 28.
dentia. Tempore ergo prosperitatis cogitare
debemus futura, quemadmodum scriptum
est : In die bonorum ne immemor sis ma- *Eccli.* XI, 27.
lorum, et in die malorum ne immemor sis
bonorum. *Et nunc audi hæc, delicata,* id 8
est, gens Babylonis deliciis plena, *et ha-*
C *bitans confidenter* secundum tuam æsti-
mationem in urbe fortissima, *quæ dicis in*
corde tuo : Ego sum omnium gentium do-
mina, *et non est præter me amplius,* id
est, nulla gens mihi similis est in poten-
tia, imo per comparationem ad me, sunt
quasi non sint. *Non sedebo vidua,* id est,
viro, scilicet rege, non privabor, *et igno-*
rabo sterilitatem, id est, prolis infecundi-
tatem non experiar. *Venient tibi duo hæc* 9
subito in die una, utpote *sterilitas,* id est
filiorum tuorum occisio, *et viduitas,* id
D est privatio regni. Hoc contigit, dum Cy-
rus et Darius cum exercitibus suis Babylo-
nem improvise ingressi sunt per alveum
fluminis per urbem currentis, interfece- *Dan.* V, 30.
runtque Balthasar regem atque Chaldæos,
eorumque filios.
Denique tertia causa hujus punitionis
subjicitur. *Universa* tormenta hæc *vene-*
runt super te propter multitudinem male-
ficiorum tuorum, quibus te cum dæmoni-
bus occupasti, invocando eorum auxilia, *et*
propter duritiam, id est impœnitentiam

atque sævitiam, *incantatorum tuorum* ma- A
gicis artibus utentium, *vehementem*. Habe-
bant enim Chaldæi divinos, magos, ario-
10 los. *Et fiduciam habuisti in malitia tua,*
sperans te posse per tyrannidem quod non
potuisti per justitiam, *et dixisti : Non est*
qui videat me, id est, adspectum Dei non
timeo, quia nec ejus providentiam credo.
Sapientia tua et scientia tua, hæc decepe-
*decepit *runt* te, et dixisti in corde tuo : Ego sum,*
et præter me non est altera : id est, quia
te sapientem in cursu stellarum et præno-
sticatione futurorum, scientem quoque in B
magicis artibus æstimabas, idcirco dece-
pta es. Quam multi usque hodie a propria
sapientia atque scientia decipiuntur ! Om-
I Cor. VIII, 1. nes videlicet quos scientia inflat, qui sim-
plices spernunt, qui ab aliis informari
Jer. IV, 22. increparique abnuunt, qui sapientes sunt
ut faciant mala, bene autem facere nescie-
Is. V, 21. runt : de quibus dictum est supra, Væ qui
sapientes estis in oculis vestris. Isti non
Prov. III, 32. pensant quod Salomon ait, Cum simplici-
bus sermocinatio ejus ; et quod in Eccle-
Cf. Prov. XV, 16. siastico legitur, Melior est modicum sci- C
ens, et in timore Domini ambulans, quam
multa sciens, et timorem Dei postponens.
Ibid. III, 20. Quanto igitur major, quanto sapientior es,
tanto magis humilia te in omnibus, et eris
carus Deo et hominibus.
11 *Veniet super te malum,* id est afflictio,
et nescies ortum ejus : quia, ut dictum
est, improvise capta est Babylon. *Et ir-*
ruet super te calamitas quam non poteris
expiare : quoniam Persæ ac Medi nullum
voluerunt accipere pretium pro liberatio-
ne Chaldæorum. *Veniet super te repente* D
miseria quam nescies. Frequenter enim
resumit eumdem sensum propter majo-
rem attentionem.
Consequenter Dominus irrisorie ait po-
12 pulo Babyloniæ : *Sta cum incantatoribus*
tuis, et cum multitudine maleficiorum tu-
orum, videlicet cum auguribus et ceteris
necromanticis, atque conjectoribus tuis, *in*
quibus laborasti, artem ipsorum discendo,
responsa audiendo et inquirendo, *ab ado-*
lescentia tua, id est ab exordio quo habi-

tare cœpisti in Babylone. Hæc enim maxi-
me viguerunt in Chaldæa, in qua etiam
necromantia fertur inventa. *Si forte quid*
prosit tibi illorum scientia, *aut si possis*
fieri fortior : præmuniendo te contra Per-
sas ex admonitione maleficiorum tuorum.
Defecisti in multitudine consiliorum tuo- 13
rum : quia futura tibi mala prænoscere
non potuisti. *Stent, et salvent te augures*
cœli, id est astrologi, *qui contemplaban-*
tur sidera, arbitrantes ex cursu astrorum
ac lapsu stellarum res gubernari huma-
nas, *et supputabant menses,* librantes mo-
menta horarum, qualitatesque temporum,
ut ex eis annuntiarent ventura tibi.
Ecce facti sunt quasi stipula : nam suis 14
peccatis facti sunt apti incendio ignis, sic-
ut et stipula sua siccitate apta est igni.
Ignis combussit eos. Incensa enim urbe
Babylonis, simul cum ea combusti sunt.
Non liberabunt animam suam, id est, vi-
tam suam non eripient, *de manu flammæ,*
id est de ignis potenti ardore, per suam
sapientiam. *Non sunt prunæ quibus cale-*
fiant, nec focus ut sedeant ad eum : id est,
ignis istorum non erit temperatus, neque
reficiens, sicut est ignis ad quem infrigi-
datus se calefacit, et qui in camino con-
struitur ; sed ignis eorum est consumens
atque exterminans. *Sic facta sunt tibi in* 15
quibuscumque laboraveras : id est, opes
tuæ, idola et structuræ tuæ laboriosissime
acquisita seu facta, data sunt combustioni,
sicut et tu. *Negotiatores tui ab adolescen-*
tia tua, id est, qui fuerunt in te a princi-
pio fundationis tuæ, *unusquisque in via*
sua erraverunt, id est, in suis operibus
peccaverunt, quia superbi fuerunt et cu-
pidi ; *non est qui salvet te* de manu Persa-
rum atque Medorum, præsertim quum nec
angeli sancti te sanare valuerunt propter
incurabilem tuam malitiam. Propter quod
per Jeremiam loquuntur : Curavimus Ba- Jer. LI, 9.
bylonem, et non est sanata ; derelinqua-
mus eam.

DENIQUE, juxta moralitatem, Babylonem, Expositio moralis.
sive Babel, quæ interpretatur confusio, si-

gnificare præsens sæculum nequam, seu A
quemlibet impium vitiorum turbine deor-
dinatum, dictum est sæpius. Huic ergo
datur remedium pœnitentiæ, vel prænun-
tiatur justa inflictio pœnæ, quum sequi-
1 tur : *Descende* ab alto elationis, a tumore
superbiæ, a sublimitate excellentiæ. Unde
Eccli. VI, 2. scriptum est : Non te extollas in cogitatio-
Job XV, 13, 12. ne tua velut taurus; et alibi : Quid tumet
contra Deum spiritus tuus? quid te elevat
cor tuum, et quasi magna cogitans, atto-
nitos habes oculos? *Virgo filia Babylon*, id
est, anima peccatrix, vitiorum confusione B
distorta. *Sede in terra*, id est, compuncta
atque contrita in humilibus occupare, et
nec oculos ad cœlum levare præsumas, sed
humilia valde spiritum tuum, et quiesce a
pristino vitiorum tumultu. *Non est solium*,
id est dignitas aut judicandi auctoritas, *fi-
liæ Chaldæorum*, id est plebi perversæ.
Peccator enim bestiis vilior est : nec di-
gnus est alium judicare, qui se ipsum non
corrigit. *Ultra non vocaberis mollis et te-
nera.* Anima rationalis quamdiu Christi
sponsa est, Deo per fidem, caritatem, et C
nobilem conversationem unita, mollis et
tenera est, quia non tangit immunda, ne-
Thren. IV, 5. que exercet indigna, imo nutritur in cro-
Sap. XVI, 20. ceis, et angelorum esca nutritur : sicut et
II Reg. XXIII, 8. David erat tanquam tenerrimus ligni ver-
miculus; Susanna quoque pulchra erat de-
Dan. XIII, 31. licataque nimis. Quum vero a Deo recedit,
dæmonibus servit, et vitiis subjacet, dura
Thren. IV, 5. fit atque ignobilis, et stercora amplectitur.
2 *Tolle molam.* Sancti comparant animam
molæ, quoniam sicut mola, si nil ei impo-
natur, se ipsam currendo consumit, sic D
anima nil salubre corde revolvens, hinc
inde vagando, se ipsam interimit. Quid er-
go est molam tollere, nisi animam bonis
actibus applicare, ab exterioribus alienare,

cœlestibusque vivere? *Mole farinam*, id
est, cogitationes discute, pulveres venia-
lium peccatorum absterge, et minutissima
quæque peccata pœnitendo confringe. Qui
enim modica negligit, evacuatur, decidit- Eccli. XIX, 1.
que paulatim. *Denuda turpitudinem tu-
am*, id est, peccata tua confitere : sicut Job
dicit, Vias meas in conspectu Dei argu- Job XIII, 15, 16.
am, et ipse erit salvator meus. *Revelabitur*
3 *ignominia tua*, id est turpis conversatio
tua, coram Deo et angelis, nisi pœnitenti-
am egeris. Ideo interim dum tempus pœ-
nitentiæ est, *Sede tacens* : quemadmodum 5
in Threnis legitur, Sedebit solitarius et Thren. III, 28.
tacebit, quia levabit se super se. Et Apo-
stolus ad Thessalonicenses : Operam, in- I Thess. IV, 11.
quit, detis ut quieti sitis. *Intra in tene-
bras*, id est, clauso super te ostio, ora Matth. VI, 6.
Patrem in abscondito.

Præterea unicuique perverso, duro, et
intimorato dici potest quod præinductum
est : *Veniet super te malum, et nescies or-* 11
*tum ejus ; et irruet super te calamitas
quam non poteris expiare. Veniet super te
repente miseria.* Ideo namque in Ecclesiasti-
co habetur : Non tardes converti ad Domi- Eccli. V, 8, 9.
num, et ne differas de die in diem; subito
enim veniet ira illius, et in tempore vin-
dictæ disperdet te. Et in Psalmo de impiis
scriptum est : Quomodo facti sunt in de- Ps. LXXII, 19.
solationem? Subito defecerunt; perierunt
propter iniquitatem suam. Hinc et Chri-
stus apud Marcum monet : Vigilate (nesci- Marc. XIII, 35, 36.
tis enim quando Dominus veniat : sero, an
media nocte, an galli cantu, an mane), ne,
quum venerit repente, inveniat vos dor-
mientes. Et apud Lucam : Vigilate itaque, Luc. XXI, 36.
omni tempore orantes, ut digni habeamini
fugere omnia quæ ventura sunt, et stare
ante Filium hominis. Tropologicum intel-
lectum, brevitati studens, percurro.

ARTICULUS LXXVI

DECLARATIO CAPITULI QUADRAGESIMI OCTAVI : AUDITE HÆC, DOMUS JACOB.

LOQUITUR denique sanctus Propheta in præsenti capitulo de sapientia, providentia, atque potentia Dei : et quia in præcedenti capitulo denuntiata est Babyloniorum destructio, congruus ordo est, ut in isto tractatu prædicatur Judæorum de Babylonica captivitate salvatio.

Loquens ergo Isaias in persona Dei, ad sollicitam dicendorum advertentiam admo-
1 net auditores, dicens : *Audite hæc, domus Jacob,* id est, familia Judæorum, de sancto patriarcha Jacob nascentium, *qui vocamini nomine Israel,* id est, alio nomine dicti estis Israel. Jam enim multoties patuit, quod nomine Israelis sæpe designatur plebs Judæorum. *Et de aquis Juda existis,* id est, de tribu et semine Juda, qui erat nobilior filiis sancti Jacob, nati estis. Tempore enim hujus prophetiæ, decem tribus captæ erant, vel in proximo capiendæ. Benjamin autem sub Juda comprehenditur ; principes vero seu reges, de semine Juda erant. *Qui juratis in nomine Domini,* quasi cultores unius Dei, non idolo-
Hebr. VI, 16. rum. Homines quippe per majorem sui jurant, secundum Apostolum ; et quælibet natio per suum deum jurare consuevit. *Et Dei Israel recordamini,* assumendo eum in testem vestræ assertionis, *non in veritate neque in justitia :* quoniam falsa et injusta per ipsum juratis, sicque perjuri estis, et Deo irreverentiam maximam facitis, dum eum falsis sermonibus atque injustis causis testem adhibetis. Præterea,
Jer. IV, 2. super illud Jeremiæ, Jurabis, Vivit Dominus, in judicio et in veritate et in justitia, dicit Hieronymus tres esse comites juramenti, sine quibus juramentum illicitum est : puta judicium : quod intelligendum est de judicio discretionis. Non enim debemus Deum testem adhibere ex levi et facili causa, sed discrete, vel necessaria causa urgente. Debet quoque juramentum esse verax, ita ut sermo jurantis veritate modificetur. Erit etiam justum, ita ut causa pro qua juratur sit æqua. Judæi ergo de quibus nunc sermo, duplici comite juramenti carebant, videlicet veritate et justitia.

De civitate enim sancta Jerusalem, quæ 2
et in Matthæo civitas sancta vocatur, quia *Matth.* XXVII, 53.
in ea erat templum et cultus divinus, *vocati sunt* Judæi ad Dei obsequium ; vel, Vocati sunt, id est nomen sortiti, ut dicerentur Jerosolymitæ, seu habitatores civitatis sanctæ ; *et super Deum Israel constabiliti sunt,* id est fundati, recipiendo legem ipsius, ejusque adjutorio innitentes, nec tamen in tam stabili fundamento manentes, nec in ipso vere sperantes. *Dominus exercituum nomen ejus* qui est Deus Israel. Sic enim Prophetæ Deum appellant,
et maxime Zacharias, qui loquitur : Hæc *Zach.* I, 3.
dicit Dominus exercituum : Convertimini ad me, dicit Dominus exercituum ; et convertar ad vos, dicit Dominus exercituum. Hoc enim nomine significatur omnipotentia Dei, vel quod ipse sit Dominus angelorum.

Priora ex tunc annuntiavi, id est, quæ 3
facta sunt, prædixi antequam fierent ; vel, Priora, de quibus jam sermo inductus est, scilicet dejectionem Chaldæorum, potentiam Cyri, et liberationem populi Dei ; *et ex ore meo exierunt,* id est, de fonte sapientiæ meæ processerunt, de quo omnis cognitio oritur, *et audita feci ea,* id est, per angelos ea revelavi Prophetis, et per Prophetas hominibus ceteris. *Repente operatus sum* quod futurum præ-

dixi : quum enim sit Deus infinitæ po- A
tentiæ, in instanti agit quæ vult ; *et*
venerunt, id est, rebus expleta sunt quæ
prænuntiavi. Idcirco autem hæc tibi præ-
dixi, quoniam ad credendum gravis et tar-
dus es, quatenus vel tunc credas, quum
videris impleri quæ prædixi. Hoc est quod
4 Dominus ait : *Scivi enim quia durus es*
tu ad credendum et obediendum, *et ner-*
vus ferreus cervix tua, id est, difficilli-
me te inclinas ad humilem audientiam,
sicut superbus cervicem suam inclinare
contemnit coram occurrente, *et frons tua* B
ærea, id est mens tua inverecunda, du-
ra, et divinorum insusceptiva. Hoc ip-
sum et Moyses in Deuteronomio dicit ad
Deut. xxxi, 27. populum Judæorum : Ego scio conten-
tionem tuam et cervicem tuam durissi-
mam. Adhuc vivente me et ingredien-
te vobiscum, semper contentiose egistis
contra Dominum : quanto magis quum
mortuus fuero ? Et in Jeremia scriptum
Jer. iii, 3. est : Frons mulieris meretricis facta est
tibi, noluisti erubescere. Unde ad Ezechi-
Ezech. ii, 6. elem loquitur Dominus : Fili hominis, in- C
creduli et subversores sunt tecum, et cum
scorpionibus habitas. Hoc moraliter de om-
nibus impœnitentibus, obstinatis, et in-
verecunde peccantibus dici potest : qui-
Jer. v, 3. bus convenit illud Jeremiæ, Induraverunt
faciem suam supra petram, et noluerunt
5 reverti. *Prædixi tibi ex tunc,* quando ad
te misi Prophetas; *antequam venirent,* id
est, opere fierent, *indicavi tibi, ne for-*
te diceres : Idola mea fecerunt hæc ; et
sculptilia mea, et conflatilia mea *man-*
daverunt ista : id est, ne beneficia mea D
adscriberetis idolis vestris sculptis sive
conflatis.
6 *Quæ audisti, vide omnia,* id est, cuncta
quæ tibi per Prophetas revelavi, conside-
ra. *Vos autem non annuntiastis* filiis ve-
stris et proximis quæ vobis revelavi, sed
silentio occulta sunt, quum tamen in Psal-
Ps. lxxvii, 5. mo dicatur : Quanta mandavit patribus
nostris, nota facere ea filiis suis. Propter
Deut. vi, 6, 7. quod in Deuteronomio Moyses ait : Erunt
verba Domini in corde tuo, et narrabis ea
filiis tuis. Christus quoque in Evangelio
ait sanato : Redi in domum tuam, et nar- Luc. viii, 39.
ra quanta tibi fecit Deus. *Audita feci tibi*
nova, id est, recentia beneficia, novaque
opera tibi revelavi, *ex tunc,* id est, ante-
quam evenirent, non illa quæ olim feci
patribus tuis in Ægypto, in mari Rubro,
in deserto; *et conservata sunt,* id est apud
me reposita, et mihi soli cognita, *quæ*
nescis, nisi tibi revelentur a me. *Nunc* 7
creata, id est actu impleta, *sunt* nova hæc,
id est Babylonis destructio, et tua per
Cyrum salvatio, *et non ex tunc et ante*
diem, id est, ab antiquo et ante tempus a
me dispositum ista non evenerunt; *et non*
audisti ea, id est, tibi revelata non sunt,
ne forte dicas : Ecce ego cognovi ea, id
est, ne eorum præcognitionem tuæ subti-
litati adscriberes. Ecce ego cognovi ea ab
æterno, qui omnia velut præsentia scio.
Neque audisti ea ab alio, *neque cognovi-* 8
sti ea a te ipso, *neque ex tunc,* antequam
fierent, et ex quo mihi nota fuerunt, *aper-*
ta est auris tua, ut ista perciperet. Ex
his constat, quod Deus interdum secreta
sua atque futura revelat hominibus, ut
ostendat se universa præscire. Interdum
quoque ea occultat, ut declaretur ignoran-
tia nostra. *Scio enim quia prævaricans*
prævaricaberis, transgrediendo præcepta
mea. Hoc et Moyses in Deuteronomio di-
xit : Novi enim quod post mortem meam Deut. xxxi, 29.
inique agetis, et declinabitis cito de via
quam præcepi vobis. *Et transgressorem*
ex utero vocavi te, id est, a tempore egres-
sionis tuæ de Ægypto, quando a me nu-
tritus, portatus, et educatus es in deserto,
dixi te esse inobedientem : nam in so-
litudine vitulum aureum adorasti, atque
multoties murmurasti.
Propter nomen meum, id est propter 9
propriam bonitatem meam, meique nomi-
nis honorem et gloriam, *longe faciam fu-*
rorem meum, id est, ultionis meæ rigorem
auferam vel differam a te, ne penitus de-
struam. *Et laude mea,* id est ob laudem
nominis mei ; Vel, Laude mea, id est cultu
meo in variis cærimoniis consistenti ; *in-*

frenabo te, id est, a vitiis te avertam, et A
cohibebo ab idololatria. Ideo quippe Deus
imposuit jugum illud gravissimum humeris
Judæorum (de quo Petrus locutus
Act. xv, 10. est : Quid tentatis imponere jugum super
humeros discipulorum, quod neque patres
nostri, neque nos portare potuimus ?)
quatenus ipsi Judæi his cærimoniis occupati,
refrenarentur a malo, nec idolis
hostias immolarent. *Ne intereas,* mortem
animæ incurrendo, videlicet damnationem
10 æternam. *Ecce excoxi te,* id est, per adversitates
et igne tribulationis exercitavi B
atque probavi te, *sed non quasi argentum,*
id est, non perfecte purgatus es, sed
mansit in te rubigo peccati. Sed videtur
Ps. LXV, 10. contrariari illud in Psalmo : Quoniam probasti
nos, Deus; igne nos examinasti sicut
examinatur argentum. Et alibi legitur :
Sap. III, 6. Tanquam aurum in fornace probavit eos
Dominus. Et respondendum, quod hic loquitur
Scriptura de similitudine perfecta,
ibi vero de similitudine imperfecta; vel
non referuntur ista ad eosdem. *Elegi te,*
id est, electum ostendi, *in camino paupertatis,*
id est in afflictione penuriæ. Vel, C
Elegi te in camino paupertatis, id est in
Ægypto, ubi in maxima angustia eras.
Omnes autem qui castigantur adversis a
Deo, nec tamen emendantur, ex hoc excoquuntur,
sed non quasi argentum. Unde
Jer. v, 3. per Jeremiam Dominus protestatur : Percussi
eos, et non doluerunt ; rursusque,
Ibid. VI, 29, 30. Frustra conflavit conflator, malitiæ eorum
non sunt consumptæ; argentum reprobum
vocate eos. In camino quoque paupertatis
Deus nos a se electos demonstrat, quo- D
Luc. VI, 20. niam beati pauperes.
11 *Propter me, propter me faciam* quæ
promisi, videlicet vestram liberationem,
ut non blasphemer a gentibus seu Chaldæis,
dicentibus vos ab ipsis devictos virtute
deorum suorum, non mea voluntate.
Hoc ipsum et in cantico Deuteronomii
Deut. XXXII, 27. Dominus ait : Propter iram inimicorum
distuli, ne forte superbirent hostes eorum,
et dicerent : Manus nostra excelsa, et non
Dominus fecit hæc omnia. Hinc in Danie-
le habetur : Propter temetipsum inclina, Dan. IX, 17, 18.
Deus meus, aurem tuam. *Et gloriam meam*
alteri non dabo, id est, excellentiæ meæ
æqualitatem seu latriæ cultum, mihi soli
impendendum, nulli communicabo.
Audi me, Jacob, id est, populo Judæorum, 12
et Israel quem ego voco, id est, populum
meum appello. *Ego ipse,* id est, ego
sum qui vere sum, qui ad Moysen dixi :
Ego sum qui sum. Et de quo ait Psalmista : Exod. III, 14.
Tu autem idem ipse es. *Ego primus et* Ps. CI, 28.
ego novissimus, id est omnium rerum principium
et finis : qui etsi omnia esse cessarent,
invariabiliter permanerem. *Manus* 13
quoque, id est potestas, *mea fundavit terram,
et dextera mea mensa est cœlos,* id
est, in certa mensura et quantitate eos
plasmavit : imo tam exigui sunt cœli per
comparationem ad me, sicut quod manu
ab aliquo mensuratur. *Ego vocabo eos,* videlicet
cœlos, nomina eis propria imponendo :
sicut de stellis conscriptum est,
Omnibus eis nomina vocat. Vel, Vocabo Ps. CXLVI, 4.
eos, id est, meæ jussioni eos faciam deservire.
Unde et in Baruch legitur : Stellæ Baruch III, 35.
vocatæ sunt, et dixerunt, Adsumus ; et
luxerunt ei cum jucunditate. *Et stabunt
simul,* id est, parati erunt obedire imperio
meo. Hinc enim in Job inducitur : Præcipit Job IX, 7.
soli, et non oritur ; et stellas claudit
quasi sub signaculo.
Congregamini, omnes vos Judæi, quibus 14
hæc loquor, *et audite : Quis de eis,* id est
de Babyloniis seu Chaldæis, *annuntiavit
hoc** quod subditur? quasi dicat, Nullus * hæc
nisi ego. *Dominus dilexit eum.* Non dubium
est quin Cyrum designet. Quomodo
autem dicitur Dominus Cyrum hominem
reprobum dilexisse? Non utique, nisi quantum
ad bona temporalia et terrena, subjiciendo
ei omnia mundi regna. Diligere I Esdr. I, 2.
enim, est alicui bonum velle. Unde secundo
libro Regum scriptum est de Salomone :
Dominus dilexit eum, et vocavit II Reg. XII, 24, 25.
nomen ejus, Amabilis Domino. An autem
dilexerit eum quantum ad bona gratiæ,
donumque gloriæ, satis ambiguum est,
quum nulla Scriptura canonica de ejus

pœnitentia aperte loquatur. *Faciet voluntatem suam in Babylone,* id est, Cyrus divinæ voluntatis imperium exsequetur, Babylonem destruendo, *et brachium suum in Chaldæis,* id est, potestatem divinam exercebit in populo Chaldæorum, ipsos oc-
15 cidendo. *Ego, ego* Dominus qui nec fallo, nec fallor, *locutus sum* hæc per Isaiam, *et vocavi eum,* videlicet Cyrum, imponens ei nomen, vel inspirando ei voluntatem veniendi contra Babylonem; *adduxi eum, et directa est via ejus,* id est, prosperum finem sortita est, scilicet victoriam de Chaldæis.

Quæ autem sequuntur, intricata sunt et difficultate repleta. Denique Lyra asserit, quod doctores catholici atque Hebræi ea exponunt, quasi dicta in persona Dei, et
Exod. xx. de Mosaicæ legis datione in monte Sinai publice facta. Demum, ut vera intelligentia limpidius innotescat, primo ponenda
16 est littera. *Accedite ad me, et audite hæc : Non a principio in abscondito locutus sum ; ex tempore antequam fierent, ibi eram. Et nunc Dominus Deus misit me, et spiritus ejus.* Huic autem dicto Lyræ videtur obviare assertio sancti Hieronymi, qui ait, secundum Hebræos omnia hæc dici in persona Isaiæ, hortantis populum ad sollicitam advertentiam sui sermonis, ut sit sensus : Accedite ad me nuntium Dei, et audite hoc quod prædico : Non a principio officii mihi injuncti, seu legationis meæ ad vos, in abscondito locutus sum; sed publice vobis annuntiavi quod Dominus revelavit. Ex tempore antequam fierent ista, quæ de Cyro Chaldæisque refero, ibi eram in spiritu, quoniam longe ante Cyri nativitatem vidi in spiritu quæ ventura erant Chaldæis et Babyloni. Sic
Ezech. VIII, 3. enim Ezechiel asserit se de Babylone in Judæam translatum. Et nunc, id est tempore isto quo vobis hæc annuntio, Dominus Deus misit me et spiritus ejus ad vos, ut ista prænuntiem.

Verumtamen melior videtur aliorum explanatio, exponentium ista in persona Dei, et de liberatione perfecta quam Christus

A effecit. Sicque in persona Christi nunc dicitur : *Accedite ad me,* o homines universi, per mentis conversionem, *et audite hoc* quod subditur : *Non a principio,* id est tempore dationis legis in monte Sinai, *in abscondito locutus sum.* Manifeste enim cernentibus cunctis filiis Israel data est lex, descenditque nubes in qua erat Deus, *Exod.* XIX, 16. vel potius angelus ejus, loquens cum Moyse. *Ex tempore antequam fierent* quæ fiebant in monte Sinai, *ibi eram* secundum divinitatem. Lex enim a tota Trinitate da-
B ta est, cujus sunt opera indivisa : idcirco a qualibet divina Persona dici potest data. *Et nunc,* videlicet tempore gratiæ, *Dominus Deus* Pater, *et spiritus ejus,* id est Spiritus Sanctus, *misit me* secundum naturam assumptam. Quemadmodum enim a tota supersancta Trinitate facta est incarnatio Verbi seu unio duarum naturarum in Christo, sic Christus homo a qualibet divina Persona dicitur missus, etiam a se ipso, secundum quod Deus est. Hinc enim infra ait : Spiritus Domini super me, eo *Is.* LXI, 1.
C quod unxerit me ; ad annuntiandum mansuetis misit me.

Quod autem de Isaia ista exponi non possint, sed solum in persona Dei dicantur, patet ex translatione Septuaginta interpretum quæ talis est : Ego locutus sum, et ego vocavi ; adducite ad me, et accedite. Non a principio in abscondito locutus sum ; quando fiebat, ibi eram. Et nunc Dominus Deus misit me, et spiritus ejus. Sive enim intelligatur hoc quod dicitur, Quando fiebat, de datione legis, sive de in-
D teritu Babylonis et Cyro, certum est quod tunc Isaias ibi non erat, qui multo tempore post datam legem natus est, multoque tempore ante Babylonis destructionem ac Cyri nativitatem mortuus fuit. — De Christo igitur intelligenda sunt hæc : et ita sanctæ Trinitatis mysterium aperte declaratur, quando Deus, qui se dicit non in abscondito locutum, perhibet se missum a Domino Deo et Spiritu ejus.

Consequenter in persona Christi subjungitur : *Hæc dicit Dominus redemptor* 17

tuus, Sanctus Israel, id est verus mundi A
Salvator, Dei Filius incarnatus : *Ego Do-
minus Deus tuus,* o popule Judæorum om-
niumque fidelium, *docens te utilia,* id est
evangelica documenta, *gubernans te in via
qua ambulas,* id est in peregrinatione hu-
jus exsilii, dirigendo cor tuum per gratiam
18 ad patriam Beatorum. *Utinam attendisses
mandata mea,* quæ prædicando proposui,
vel per Moysen dedi, tam de credendis
quam agendis. *Facta fuisset sicut flumen
pax tua,* id est, tranquillitatem copiosis-
simam habuisses (quæ propter suam exu- B
berantiam fluvio comparatur), nec fuisses
ab exercitu Romanorum destructus. Unde
Ps. cxviii, 165. et scriptum est : Pax multa diligentibus
legem tuam. Quod utique de omni fideli
intelligi potest, quoniam quicumque Deo
obedit, in se ipso ordinatus, quietus ac
tranquillus est. *Et justitia tua* facta fuis-
set tam magna et copiosa, *sicut gurgites
maris.* Justitia enim in observatione con-
sistit cœlestium præceptorum. Patet ex
his, quam vere Deus nostram salutem de-
sideret, neminemque relinquat facientem C
quod in se est. Loquitur namque optan-
tis affectu, quum ait : Utinam attendisses
mandata mea. Sicque ad Moysen loquitur :
Deut. v, 29. Quis det talem eos habere mentem, ut ti-
meant me, et custodiant universa manda-
19 ta mea, et bene sit eis? *Et fuisset quasi
arena semen tuum,* id est, innumerabiles
filios habuisses, *et stirps uteri tui ut la-
pilli ejus; non interiisset, et non fuisset
attritum nomen ejus a facie mea :* id est,
filii de utero tuo egredientes, multiplicati
fuissent quasi lapilli maris. Quum usque D
in præsens Judæi instar vermiculorum pul-
lulent filios et nepotes, ista intelligenda
non sunt de filiis carnis, sed de spirituali-
bus filiis, qui sunt semen Apostolorum, et
in toto mundo multiplicati sunt nimis.
Potest tamen rationabiliter dici, quod Ju-
dæi multo magis aucti fuissent numero et
merito, si credidissent in Christum, quam
jam multiplicentur.
20 *Egredimini de Babylone, fugite a Chal-
dæis.* Secundum quosdam, Isaias jam re-
dit ad liberationem factam per Cyrum, ad-
monetque Judæos, ut exeant Babylonem, et
a Chaldæis recedant, quibus de propinquo
interitus imminet. *In voce exsultationis,*
id est cum hilari voce, *annuntiate* Babylo-
niorum destructionem, congaudentes di-
vinæ justitiæ. *Auditum facite hoc,* id est,
aliis enarrate, *et efferte illud usque ad
extrema terræ,* id est, ubique hoc ipsum
divulgate. *Dicite : Redemit Dominus ser-
vum suum Jacob,* id est populum Judæo-
rum de captivitate Babylonica per Cyrum.
Non sitierunt in deserto quum educeret 21
eos : id est, populus Judæorum sitim pas-
sus non est in solitudine, quum Deus eos
ex Ægypto educeret : non quod nullate-
nus sitierunt, sed quoniam Dominus cito
eorum siti consuluit, sicut subjungitur.
*Aquam de petra produxit eis, et scidit pe-
tram,* id est, concavitatem fecit in petra,
et fluxerunt aquæ de petra. Hoc Deus bis
fecit : primo ad petram Horeb, ut legitur Exod. xvii, 6.
in Exodo; secundo ad aquas Contradictio-
nis, ut dicitur in Numeris. Quidam vero Num. xx, 11.
exponunt hæc de populo Judæorum, re-
deunte a Babylone sub Esdra et Zoroba-
bel : non quidem ad litteram, quia nec per
desertum redierunt, nec aqua eis tunc de
petra producta est; sed hyperbolice in si-
militudinem felicitatis prioris sub Moyse :
ut per desertum intelligatur populus na-
tionum, per quas a Babylone in Judæam
reversi sunt; per eductionem vero aquæ
de petra, provisio victus a Deo concessa.
Quidam vero magis catholice exponunt
ista de Christo, ut sit sensus : *Egredimini,*
o fideles et evangelicæ legis prædicatores,
de Babylone, id est de mundi hujus con-
fusione; *fugite a Chaldæis,* id est dæmo-
nibus, qui per Chaldæos signantur. *In vo-
ce exsultationis annuntiate* Evangelium
Christi, *et efferte illud usque ad extrema
terræ :* ut impleatur quod dictum est, A Is. xxiv, 16.
finibus terræ audivimus laudes, gloriam
justi; itemque, In omnem terram exivit Ps. xviii, 5.
sonus eorum, et usque ad fines orbis ter-
ræ verba eorum. *Dicite : Redemit Domi-
nus* Christus, *servum suum Jacob,* id est

electos verosque Judæos et universos credentes, pretiosissimo sanguine suo. *Non sitierunt in deserto :* nam Christus sanguine suo potat fideles, eosque intime reficit in deserto sæculi hujus : *quum educeret eos* de pristina conversatione in præsenti sæculo nequam, juxta illud ad Colossenses : Gratias agentes Deo Patri, qui nos transtulit in regnum Filii dilectionis suæ. (*Coloss.* I, 12, 13.) *Aquam de petra produxit eis.* Petra, secundum apostolum Paulum, est Christus, (I *Cor.* X, 4.) de quo effluxit Ecclesiæ aqua sapientiæ salutaris, et humor gratiæ multiformis. Unde ait : Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. (*Joann.* IV, 13.) *Et scidit petram.* (*Ibid.* XIX, 34.) Unus enim militum, accepta lancea, perforavit latus ejus, et continuo exivit sanguis et aqua, de qua subditur : *et fluxerunt aquæ* Baptismatis seu gratiæ sacramentales. Omnia namque sacramenta A de latere Christi fluxerunt. His aquis potantur fideles, prout ait Salvator : Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. (*Joann.* VII, 38.)

22 *Non est pax impiis, dicit Dominus,* id est his qui non credunt in Christum : quod intelligendum est de vera internaque pace, quæ est tranquillitas ordinis, seu quieta ordinatio mentis in Deo. Hæc enim pax est caritatis effectus, de qua ait Salvator : Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis ; (*Ibid.* XIV, 27.) et, Beati pacifici, B quoniam filii Dei vocabuntur. (*Matth.* V, 9.) De qua cecinerunt et angeli : Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. (*Luc.* II, 14.) Est autem alia quædam pax mundana, carnalis, apparens et falsa, de qua Christus testatur : Non veni pacem mittere in terram ; (*Matth.* X, 34.) ad Jerusalem quoque : Et quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi. (*Luc.* XIX, 42.)

ARTICULUS LXXVII

ELUCIDATIO CAPITULI QUADRAGESIMI NONI : AUDITE, INSULÆ ; ET ATTENDITE, POPULI DE LONGE.

LIBERATIONEM perfectam ac universalem factam per Christum, de qua superiori capitulo sanctus Isaias breviter locutus est, in præsenti capitulo plenius evidentiusque describit. Loquens ergo in
1 persona Christi, ait : *Audite, insulæ.* Sicut subinde prætactum est, (Cf. Art. 69, vers. 5.) per insulas intelligi possunt vel Ecclesiæ Christi ex gentibus congregatæ, quæ variis persecutionibus affliguntur, quemadmodum terræ mari conclusæ, fluctibus maris contunduntur ; vel ipsæ terræ aquis maris circumdatæ, quarum multæ ad fidem conversæ sunt, ut Cyprus, Sicilia, Anglia. Quod autem sermo Christi ad gentiles dirigatur, sequentia verba testantur : *et attendite, populi de longe,* id est, qui longe atque in extremis finibus mundi habitatis. Quid vero atten- C dere debeant, subinfertur : *Dominus* Trinitas *ab utero* virgineæ Genitricis meæ *vocavit me* nomine meo. Angelus enim dixit ad Virginem ante Christi conceptionem humanam : Vocabis nomen ejus Jesum. (*Luc.* I, 31.) Eo quoque concepto, dixit ad Joseph : Vocabis nomen ejus Jesum ; (*Matth.* I, 21.) causamque exponens : Ipse, inquit, salvum faciet populum suum a peccatis eorum. *De ventre matris meæ recordatus est nominis mei,* id est, a principio conceptionis seu nativitatis meæ ex Virgine matre, benignitatem D suam et gratiam confirmavit in me. Dicitur enim Deus recordari eorum, quibus misericordiam suam largitur ; oblivisci vero, quos gratia privat, finaliterque relinquit.

Et posuit os meum quasi gladium acu- 2

tum, id est, sermonem efficacem, penetra- A
tivum, et vitia præcidentem contulit mihi.
Matth. x, 34, 35. Unde apud Matthæum : Non veni, inquit,
pacem mittere in terram, sed gladium :
veni enim separare filium a patre, etc. Hinc
Ps. xliv, 3. etiam scriptum est : Diffusa est gratia in
labiis tuis. Propter quod ait Evangelista,
Matth. vii, 29. quia erat docens sicut potestatem habens,
non sicut Scribæ et Pharisæi. Et ipsi Ju-
Joann. vii, 46. dæi a veritate compulsi sunt dicere : Nun-
quam sic locutus est homo, sicut hic lo-
Ps. lvi, 5. quitur. Sed quum de impiis dicatur, Lingua
eorum gladius acutus, quid est quod nunc B
hoc de Christo per modum laudis prædici-
tur ? Et respondendum, quod ibi per gla-
dium acutum designatur sermo nocivus
pœnam infligens. *In umbra manus suæ*,
id est in adjutorio suæ potentiæ, *protexit*
me ab omni periculo. Christi enim huma-
nitas a divinitate semper protecta est :
quod patuit, quando Judæi volebant eum
Luc. iv, 29; de supercilio montis præcipitare, et lapi-
Joann. x, 31. dare seu capere, antequam venisset hora
Luc. iv, 30. ipsius : tunc enim transiens per medium
illorum ibat. *Et posuit me sicut sagittam* C
electam, quæ in signum directe pertingit :
sic Christi doctrina corda audientium ef-
ficaciter tetigit. Propter quod scriptum
Ibid. 22. est : Mirabantur omnes in verbis gratiæ
quæ procedebant de ore ejus. *In pharetra*
sua, id est in carne assumpta, passibili
atque mortali, *abscondit me*, id est, divi-
nitatem meam occultavit, ita quod quum
Ibid. iii, 23. triginta essem annorum, adhuc putarer
filius Joseph. Unde superius dictum est :
Is. xlv, 15. Vere tu es Deus absconditus. *Et dixit*
3 *mihi : Servus meus es tu, Israel :* servus, D
Philipp. ii, 7. propter formam servilem quam induisti ;
Israel, quia de semine Judæorum, vel po-
tius, quia vir videns Deum per speciem,
Joann. i, 47. verusque Israelita, in quo dolus non est ;
quia in te gloriabor, sicut testatus sum,
Matth. iii, 17. dicens : Hic est Filius meus dilectus, in
quo mihi complacui. Si enim juxta Psal-
Ps. ciii, 31. mistam, Lætabitur Dominus in operibus
suis : quanto magis gloriatus est in Chri-
sto Filio suo carissimo, cujus omnia verba
et opera sibi acceptissima erant ?

Denique Deo Patre ista dicente ad me,
Et ego dixi : In vacuum laboravi, quan- 4
tum ad populum Judæorum pro majori
parte eorum : qui laboribus meis quos
feci, assumpsi ac pertuli ut eos conver-
terem, utpote orando, prædicando, jeju-
nando, discurrendo, compatiendo, parum
vel nihil profeci in ipsis. Sicque *sine cau-*
sa et vane, id est sine fructu et sine ade-
ptione finis intenti, *fortitudinem meam*
consumpsi, variis tribulationibus vitam
meam floridamque juventutem exponen-
do, et tandem pro ingratis et reprobis mo-
riendo. Sic enim Christus fortitudinem su-
am corporalem consumpsit seu attenuavit,
ut dicat in Psalmo : Genua mea infirmata Ps. cviii, 24.
sunt a jejunio ; et, Aruit tanquam testa Ps. xxi, 16.
virtus mea. Joannes quoque habet : Jesus Joann. iv, 6.
fatigatus ex itinere. Propter hanc Judæo-
rum emendationem, dixit apud Marcum :
O generatio incredula, quamdiu apud vos Marc. ix, 18.
ero ? quamdiu patiar vos ? Hæc autem lo-
quitur Christus affectu dolentis, qui sæ-
pe in loquendo mensuram transcendit :
non enim simpliciter infructuosus exstitit
labor Christi. Quum ergo, o Pater, sit ita,
quomodo dicis te gloriaturum in me, et
glorificandum per me ? *Ergo judicium*
meum cum Domino : id est, quoniam ego
feci cuncta quæ facere debui, et quæ hu-
manæ saluti necessaria erant, et illi cre-
dere noluerunt ; ego refero judicium me-
um ad Dominum, optans ut ipse causam
meam discernat, cui in Evangelio dixi :
Pater, clarificavi nomen tuum super ter- Joann. xvii, 4.
ram ; opus consummavi quod dedisti mihi
ut facerem. De quo opere nunc subjungo :
et opus meum cum Deo meo, id est, cun-
cta quæ pro humana salute assumpsi, egi,
et passus sum, in conspectu tuo sunt et
tibi certissime nota : ideo peto ut aliis,
scilicet gentibus, fiant causa salutis.

Et nunc dicit Dominus, formans me ex 5
utero servum sibi, id est, ab ipso mater-
næ nativitatis meæ initio, faciens me per
gratiam, secundum quod homo sum, ser-
vum suum, sibi in omnibus perfecte sub-
jectum : cui et ego loquor in Psalmo, De Ps. xxi, 11.

ventre matris meæ Deus meus es tu; *ut* A
reducam Jacob ad eum, id est populum
Judæorum, qui per diversa peccata a Deo
Ps. cxviii, 176. recessit, et sicut ovis quæ periit, aberra-
vit. Hinc enim Christus in Matthæo dixit :
Matth. xv, 24. Non sum missus nisi ad oves quæ peri-
Ibid. x, 5, 6. erunt domus Israel. Et ad discipulos : In
viam, inquit, gentium ne abieritis, et in
civitates Samaritanorum ne intraveritis ;
sed ite ad oves quæ perierunt domus Is-
rael. *Et Israel,* id est populus Judæorum
ad quem reducendum missus sum, *non
congregabitur* in ovile meum, nec colli- B
getur in Domino per fidem et caritatem.
Ex hoc habemus fortissimum argumentum
contra Judæorum perfidiam. Ecce enim
apertissime ait populum Israel non con-
gregandum, nec convertendum per Chri-
Dan. ix, 26. stum. De quo et Daniel inducit : Non erit
ejus populus, qui eum negaturus est. Di-
Joann. xix, 21. xerunt quippe Pilato : Noli scribere, Rex
Judæorum ; sed, quia ipse dixit, Rex sum
Ibid. ix, 29. Judæorum. Et alio loco : Nos scimus quia
Moysi locutus est Deus, hunc autem nesci-
mus unde sit. *Et glorificatus sum in ocu-* C
lis Domini, id est, ipse Dominus in aliis
populis gloriosum me fecit, et opera mea
ab ipso pretiosa atque dignissima reputa-
ta sunt. *Et Deus meus factus est fortitudo
mea,* dando mihi homini potestatem con-
vertendi quosdam ex Judæis, ne ultra mo-
dum de Judæorum perditione dolerem, si
prorsus nullum in eis fructum haberem.
6 *Et dixit : Parum est ut sis mihi ser-
vus,* id est meæ voluntatis minister in
humanitate assumpta, *ad suscitandas* de
somno seu morte peccati *tribus Jacob,* id D
est populum Judæorum, qui in duodecim
tribus partitur, *et fæces,* id est reliquias,
Israel convertendas. Quasi dicat : Tanta
est dignitas tua, o Christe, tamque accepta
sunt mihi opera tua, ut nequaquam suf-
ficiens reputem salvare per te populum
Judæorum, cujus non nisi reliquias con-
vertisti. *Dedi te in lucem gentium,* id est,
omnium gentium illuminatorem consti-
tui, tuoque merito gentes illustrare de-
Luc. ii, 30-32. crevi. Hoc et Simeon ait : Viderunt oculi
mei salutare tuum, quod parasti ante fa-
ciem omnium populorum : lumen ad re-
velationem gentium. *Ut sis salus mea,* id
est Salvator per quem alios salvo, *usque
ad extremum terræ,* id est usque ad ter-
minos mundi inclusive. Propter quod in
Luca dicitur : Oportebat Christum pati, et Luc. xxiv, 46, 47.
prædicari in nomine ejus pœnitentiam et
remissionem peccatorum in omnes gen-
tes. Et in Marco jussit discipulis prædicare Marc. xvi, 15.
Evangelium omni creaturæ. Hanc scriptu-
ram Paulus et Barnabas in Actibus alle- Act. xiii, 47.
gant de Christo prædictam. Ipse enim est
lux vera, quæ illuminat omnem hominem Joann. i, 9.
venientem in hunc mundum.
Hæc dicit Dominus redemptor Israel, 7
Sanctus ejus, id est Deus Pater, qui per
Unigenitum suum, verum Israelem rede-
mit ac sanctificavit, *ad contemptibilem
animam* Christi, seu Christum, intelligen-
do totum per partem. Ipse est enim qui
ait in Psalmo : Propter te sustinui oppro- Ps. lxviii, 8.
brium, operuit confusio faciem meam ; et
iterum, Ego autem sum vermis et non ho- Ps. xxi, 7.
mo, opprobrium hominum et abjectio ple-
bis. Infra quoque de ipso inducitur : In- Is. liii, 14.
glorius erit inter viros adspectus ejus.
Unde aliæ translationes habent, Ei qui
despicit animam suam : quod maxime con-
venit Christo, animam suam pro nobis
ponenti. *Ad abominatam gentem,* id est
ad Christi Ecclesiam, quæ maxime abo-
minata erat et spreta in principio sui, tam
a Judæis quam a paganis. Propter quod
ait Salvator : Venit hora, ut omnis qui Joann. xvi, 2.
interficit vos, arbitretur se obsequium
præstare Deo ; et alibi, Odio eritis om- Luc. xxi, 17.
nibus hominibus propter nomen meum.
Hinc et Paulus ait : Tanquam purgamenta I Cor. iv, 13.
mundi hujus facti sumus ; et rursus, Spe- Ibid. 9.
ctaculum facti sumus mundo et angelis et
hominibus. *Ad servum dominorum,* id est
ad Christi populum fidelem, qui multo
tempore subjectus erat infidelibus domi-
nis, præsertim Romanis imperatoribus us-
que ad tempora Constantini Magni.
Reges videbunt oculo fidei opera Chri-
sti, ejusque doctrinam per prædicationem

Apostolorum et aliorum fidelium; vel, Vi- A
debunt oculo corporali opera miraculosa,
quæ in nomine Christi fecerunt Apostoli
atque discipuli; *et consurgent principes*
ad fidem ac reverentiam Christi : *Et ado-*
rabunt Christum : quemadmodum scri-
Ps. LXXI, 11. ptum est, Adorabunt eum omnes reges ;
propter Dominum, scilicet Deum Patrem,
qui divinitatis suæ plenitudinem contulit
Joann. V, 22, 23. Filio. Propter quod scriptum est : Pater
omne judicium dedit Filio, ut omnes hono-
rificent Filium, sicut honorificant Patrem.
Galat. IV, 4. *Quia fidelis est* Dominus Pater, mittens B
Filium suum in mundum, sicut promi-
Ps. CXLIV, 13; XXXII, 4; LXXXVIII, 38. sit. Unde et scriptum est : Fidelis Dominus
in omnibus verbis suis; et, Omnia opera
ejus in fide; et, Testis in cœlo fidelis. *Et*
Sanctum Israel, id est Deum Patrem, *qui*
elegit te, o Christe, secundum quod homo
es. Quidam referunt hæc ad diem judicii,
quando Christum visuri sunt principes
universi : et tunc eum adorabunt, quum
apparuerit in forma gloriosa.
8 *Hæc dicit Dominus* Pater : *In tempore*
placito exaudivi te, id est, tempore gratiæ C
seu evangelicæ institutionis exaudivi te
orantem pro corpore mystico, vel pro te
Joann. XVII, 1. ipso quum dixeris : Pater, clarifica Fi-
lium tuum. Omnis quippe Christi oratio,
ex deliberata ratione effusa, exaudita est.
Ibid. XI, 41, 42. Propter quod ait : Pater, gratias ago tibi
quoniam exaudisti me ; ego autem scie-
bam quoniam semper me audis. Nec ob-
Ps. XXI, 3. stat quod dicit in Psalmo, Deus meus,
clamabo per diem, et non exaudies : talis
enim oratio processit ex naturali affectu,
ad ostendendum veritatem assumptæ na- D
turæ; nec absolute, sed cum quadam mo-
dificatione oblata est Deo. Unde quum
Matth. XXVI, 39. dixisset, Transeat a me calix iste, mox
addidit, Non sicut ego volo, sed sicut tu :
et in hoc exauditus fuit. *Et in die salutis,*
id est in die passionis, in die Parasce-
Ps. LXXIII, 12. ves, quando operabaris salutem in medio
terræ : de qua die scriptum est apud Za-
Zach. III, 9. chariam, Auferam iniquitatem terræ illius
in una die; *auxiliatus sum tui,* dando vel
conservando tuæ humanitati efficaciam sa-
tisfaciendi pro peccatis totius generis hu-
mani, præstando tibi etiam patientiam in-
concussam. Quod autem ista ad primum
Christi adventum tempusque gratiæ re-
ferenda sint, constat ex eo quod Aposto-
lus ad Corinthios hanc scripturam hoc
modo allegat : Hortamur vos, ne in vacuum II Cor. VI, 1, 2.
gratiam Dei recipiatis : ait enim, Tempore
accepto exaudivi te. Statimque adjecit,
Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc
dies salutis.
Et servavi te, præservando corpus tu- Act. II, 31.
um a corruptione : imo in triduo mortis
servavi corpus tuum et animam in per-
sonali unione cum Verbo; *et dedi te in*
fœdus populi, id est, confœderatorem seu
causam concordiæ posui te inter Deum et
populum : sicut Apostolus ait, Deus erat II Cor. V, 19.
in Christo, mundum reconcilians sibi ; et
denuo, Per ipsum accessum habemus ad Ephes. II, 18.
Patrem in sanguine ejus. *Ut suscitares ter-*
ram, id est, habitatores terræ ad cœlestia
elevares, atque ab idololatria ad cultum
veræ Deitatis erigeres, *et possideres here-*
ditates dissipatas, id est regna et nationes
a Deo relictas, vitiisque dilaniatas : de
quibus Pater ad Christum, Postula a me, Ps. II, 8.
et dabo tibi gentes hereditatem tuam. Has
possidet Christus, habitando ac dominan-
do in ipsis per fidem et gratiam. Ipsi sunt
regnum ejus, Ecclesia, corpusque mysti- I Cor. XII, 27.
cum, et per caritatis coagulum omnes
sunt unum, et hereditas, de qua ait in Rom. XII, 5.
Psalmo, Etenim hereditas mea præclara Ps. XV, 6.
est mihi. *Ut diceres* per te ipsum et tuos 9
disciplulos *his qui vincti sunt* vinculis vi-
tiorum, servitute peccati et jugo diaboli,
Exite de captivitate ista miserrima, pœ-
nitentiam veram agendo ; *et his qui in*
tenebris ignorantiæ atque perfidiæ sunt,
Revelamini recipiendo splendorem gratiæ
Dei, et evangelicæ veritatis amplectendo
doctrinam. Hoc est quod Christus ait Apo-
stolis : Euntes docete omnes gentes. Matth. XXVIII, 19.
Quum autem conversi fuerint, *Super*
vias pascentur, id est in observationibus
mandatorum et semitis Scripturarum san-
ctarum; eritque cibus eorum dulcissimus,

Deo in omnibus obedire, quemadmodum
Joann. IV, 34. Christus ait : Meus cibus est ut faciam
voluntatem Patris mei. *Et in omnibus planis,* id est in evangelicis consiliis, quæ omnem peccati obliquitatem avertunt, præcedentiumque Sanctorum exemplis perfectis, *pascua eorum,* id est spiritualia ali-
Ps. XXII, 1, 2. menta, ita ut dicere possint : Dominus regit me, et nihil mihi deerit; in loco pascuæ ibi me collocavit.

10 *Non esurient neque sitient, et non percutiet eos æstus et sol, quia miserator eorum reget eos, et ad fontes aquarum potabit eos.* Hanc scripturam allegat Joannes in Apocalypsi de Beatis in patria dicens :
Apoc. VII, 14-17. Hi sunt qui venerunt ex tribulatione magna, ideo sunt ante thronum Dei; et qui sedet in throno, habitat super illos. Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol neque ullus æstus : quoniam Agnus qui in medio throni est, reget illos, et deducet eos ad fontes vitæ aquarum. Quamvis itaque locus iste aliquo modo intelligi possit de viatoribus, perfecte tamen et proprie intelligendus est de Beatis : in quibus nec fames nec sitis, nec ardor adversitatis, nec æstus tentationis, locum habet; quoniam miserator eorum Deus reget eos per se ipsum, dirigendo eos ad sui ipsius beatificam unionem, vel potius conservando eos in ea ; et ad fontes aquarum potabit eos, indesinenter reficiendo mentes eorum torrente voluptatis suæ, quemadmodum legitur in
Ps. XXXV, 9. Psalmo, Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis
Ps. XLV, 5. eos ; rursusque, Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.

Denique exponi potest aliquo modo de viatoribus virtuosis. *Non esurient neque sitient :* id est, nec spirituali cibo nec potu mentali carebunt aut indigebunt; sed
Eccli. XV, 3. pane vitæ et intellectus, aqua quoque sapientiæ salutaris, ceterisque donis ac charismatibus Spiritus Sancti quotidie replebuntur, proficiendo in gratia, juxta illud
Ps. LXIV, 5. Psalmi : Replebimur in bonis domus tuæ. Agnovit namque Isaias in spiritu plenitudinem gratiarum seu spiritualem opulentiam atque pinguedinem electorum tempore evangelicæ legis : de qua plenitudine ait Salvator, Aqua quam ego dabo ei, fiet Joann. IV, 14.
in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. *Et non percutiet eos æstus et sol :* id est, nec prosperis nec adversis lædentur, sed semper regia via inoffensoque pede incedent, ut impleatur illud Psalmi : Per Ps. CXX, 6.
diem sol non uret te, neque luna per noctem. Nam ut Salomon asserit, Non con- Prov. XII, 21.
tristabit justum quidquid ei acciderit. *Quia miserator eorum,* id est Christus salvator, *reget eos,* sicut promisit : Ecce ego vobis- Matth. XXVIII, 20.
cum sum cunctis diebus. Reget enim electos per gratiam, ne in via hujus exsilii errent. *Et ad fontes aquarum,* id est cœlestium gratiarum fluentis, sacramentis quoque Ecclesiæ, *potabit eos :* sicut superius dictum est, Haurietis aquas in gaudio Is. XII, 3.
de fontibus Salvatoris.

Et ponam omnes montes meos in viam, 11
id est, impedimenta disseminandi ac prædicandi Evangelium per universum orbem auferam, planumque iter faciam prædicatoribus novæ legis : sicut prædictum est : Omnis mons et collis humiliabitur, Ibid. XL, 4.
et omnis vallis implebitur; et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. *Et semitæ meæ exaltabuntur :* id est, valles montibus æquabuntur ; universa quoque offendicula, quæ impedire possent gressus fidelium, auferentur, ut ambulet ve- Baruch V, 7.
rus Israel diligenter in nomine* Domini. * in honorem
Potest etiam ita exponi : Semitæ meæ exaltabuntur, id est, evangelica documenta, præcepta atque consilia cum reverentia a fidelibus custodientur, et ubique cognoscetur sublimitas viarum mearum, idololatria eradicata. De quibus Salomon loquitur : Viæ Domini, viæ pulchræ. Qui Prov. III, 17.
vero sint, quibus hæc via paretur, sub-
jungitur : *Ecce isti de longe venient,* id 12
est, quidam a locis longinquis, videlicet ab oriente, ad fidem venturi sunt, *et ecce illi ab aquilone, et mari,* id est ab insulis maris, *et isti de terra australi,* seu a meridie. Per hoc datur intelligi, quod a qua-

tuor partibus mundi quidam converteren- A
tur ad Christum.
13 *Laudate, cœli,* id est, cives cœlestes,
Deum pro tantis beneficiis. Hoc fecerunt
Luc. II, 14. angeli sancti, Christo nato cantantes : Glo-
ria in altissimis Deo. *Et exsulta, terra,*
id est, homo terram inhabitans. *Jubilate,*
montes, id est, viri perfecti seu aliorum
prælati, *laudem,* Deum in jubilo cordis
laudando. *Quia consolatus est Dominus*
Pater per Filium suum, seu Christus per
gratiæ suæ exhibitionem, *populum suum,*
id est Ecclesiam, eruendo eam a timore B
adversariorum suorum. Unde ait discipu-
Joann. XVI, 33. lis : In mundo pressuram habebitis; sed
confidite, ego vici mundum. *Et pauperum*
suorum, id est humilium atque eorum qui
pro divino amore omnia deserunt, *mise-*
rebitur.
14 *Et dixit Sion.* Jerusalem et Sion sæpe
sumuntur pro urbe quæ est in Judæa me-
tropolis, quam destruxerunt Romani; in-
terdum vero pro Ecclesia militanti, in
contemplationis sublimitate constructa (de
Ps. II, 6. qua dicitur, Ego autem constitutus sum C
rex ab eo super Sion montem sanctum
Ps. LXXXVI, 2. ejus; et, Diligit Dominus portas Sion su-
per omnia tabernacula Jacob); interdum
vero pro Ecclesia triumphanti, quæ co-
I Cor. XIII, 12. gnoscit, sicut et cognita est. Quod er-
go nunc dicitur, Et dixit Sion, Dereliquit
me Dominus, quidam exponunt de habi-
tatoribus Jerusalem ductis in Babylonem,
et reædificatione terrenæ Jerusalem facta
per Zorobabel, Esdram et Nehemiam. Por-
ro quod sequitur, Leva in circuitu oculos
tuos et vide, exponunt de primitiva Ec- D
clesia, quæ maxime ex Judæis fuerat con-
gregata. Quamvis autem littera applicari
posset ad hoc, tamen quoniam sermo pro-
pheticus omnino connexus est, et sine
variatione personæ sub uno contextu ad
eosdem dirigitur, melius est totum de pri-
mitiva explanare Ecclesia, ut sit sensus :
Et dixit Sion : Dereliquit me Dominus, et
Dominus oblitus est mei, id est, tantis
tribulationibus adversitatibusque affligor,
ut conqueri possim et dicere, me esse re-

lictam a Deo. Huic enim Sion Christus
prædixit : Trademini autem a parentibus Luc. XXI, 16.
et fratribus, et cognatis et amicis, et mor-
te afficient ex vobis. Denique in perse-
cutione Christianorum facta sub Stepha-
no, quando omnes dispersi sunt præter Act. VIII, 1.
Apostolos, potuerunt ista atque similia di-
cere. Nec miremini de hoc, quum et ipse
Christus Sanctus Sanctorum pendens in
cruce, clamavit : Deus meus, Deus meus, Matth. XXVII, 46.
ut quid dereliquisti me? Et sanctus Job
constitutus in pœnis, ait ad Dominum :
Sto, et non respicis me; mutatus es mihi Job XXX, 20, 21.
in crudelem. Similiter Paulus : Supra mo- II Cor. I, 8.
dum, inquit, gravati sumus, ita ut tæde-
ret nos etiam vivere.
Hanc autem desolationem Ecclesiæ Do-
minus consolatur, dicendo : *Numquid ob-* 15
livisci potest mulier infantem suum, ut
non misereatur filio uteri sui? id est, sic-
ut illa averti non potest, quin infantulo
proprio vagienti aut flenti misericorditer
inclinetur : sic nec ego tui valeo obli-
visci; imo plus dicam : *Et si illa oblita*
fuerit filii sui, *ego tamen non obliviscar*
tui. Ecce quam dulcis consolatio clemen-
tissimi Creatoris. *Ecce in manibus meis* 16
descripsi te : id est, tam incessanter me-
mor sum tui, sicut homo memor est rei
quam tenet in manu; et *muri tui coram*
oculis meis semper : id est, sancti Apostoli
et ceteri prælati, rectores atque doctores
Ecclesiæ, qui sunt aliorum firmamentum
ac mediatores, interponentes se murum
inter me et gregem eis commissum, hi
jugiter adspiciuntur a me oculo pietatis
et approbationis. *Venerunt structores tui,* 17
id est Apostoli et adjutores ipsorum, qui
prædicando collegerunt Ecclesiam ex Ju-
dæis ac gentibus. Unde et Paulus dicit sibi
datam potestatem in ædificationem, et non II Cor. X, 8.
in destructionem. *Destruentes te et dissi-*
pantes, id est persecutores hæretici cete-
rique perversi qui populum Dei subver-
tere nisi sunt, *a te exibunt,* id est ab
ecclesiastica unitate atque fidelium com-
munione, tanquam non pertinentes ad ovi-
le gregemque Christi. De talibus ait Jo-

I Joann. II, 19. annes in prima sua Canonica : Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis : nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.

Nescio quid quidam intendunt, quod usque ad id quod subjungitur nunc, Leva in circuitu oculos tuos et vide, exponunt ista de populo Judæorum capto in Babylone, sequentia vero exponunt de primitiva Ecclesia : quum tamen Isaias absque omni variatione ei cui jam dixit, Ego non obliviscar tui, et cetera nunc inducta, modo dicat, Leva in circuitu oculos tuos et vide. Expositio etiam illa non consonat litteræ immediate præcedenti, in qua de gentium vocatione inducta est prophetia.

Itaque ne primitiva Ecclesia quæ numero parva erat, multosque adversarios habuit, formidaret se exstinguendam, Dominus promittit ei copiosissimam multi-
18 plicationem, quum ait : *Leva in circuitu oculos tuos,* id est ad quatuor plagas terræ, de quibus dixit multos venturos ad fidem, *et vide; omnes isti* in Christum credentes, *congregati sunt* per individuam caritatem et gratiam seu mysticam unitatem, *venerunt tibi,* id est ad consolationem, multiplicationem et gloriam tuam. De gentium enim conversione aucta est sanctis Apostolis et eorum cooperatoribus gratia in præsenti, et gloria in futuro. *Vivo ego, dicit Dominus, quia omnibus his* ad fidem conversis *velut ornamento vestieris.* Ornamentum enim Ecclesiæ, est multitudo credentium ; et sancti prædicatores, quot animas ab errore convertunt, tot pretiosissimis gemmis ac vivis lapidibus adornantur, sicut Apostolus scribit Philipp. IV, 1. quibusdam : Fratres mei dilectissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona II Cor. I, 14; I Thess. II, 20. mea. Et iterum aliis scribit : Gloria nostra vos estis. *Et circumdabis tibi eos quasi sponsa :* id est, sicut sponsa circumdat sibi monile, sic tu quæ es sponsa Christi, circumdabis tibi fideles, incorporando tibi eos ad ornamentum tui, atque ad gloriam Sponsi tui.

19 *Quia deserta tua, et solitudines tuæ, et terra ruinæ tuæ,* id est loca Judææ frequenter vastata in solitudinemque redacta, et synagogæ Judæorum a gratia Dei desertæ, atque in varia peccata prolapsæ, *nunc,* videlicet tempore gratiæ, *angusta erunt præ habitatoribus,* id est nimis coarctata et parva præ multitudine filiorum Ecclesiæ habitantium in ovili Christi : non enim omnes ad Christum conversi, in Judæa habitare possent. Idcirco Apostoli Judæam egressi sunt, quatenus totum orbem semine Christi implerent. *Et longe fugabuntur qui absorbebant te :* id est, infideles Judæi cum suis principibus qui primitivam Ecclesiam gravissime afflixerunt, a terra sua tollentur, occidentur, atque peribunt. Hoc factum est tempore Titi ac
Vespasiani. *Adhuc dicent in auribus tuis,* 20
id est te audiente, *filii sterilitatis tuæ,* id est pauci illi fideles, quibus te putabas privatam ac viduatam, videlicet conversi ex Judaismo : *Angustus est mihi locus* in synagogis et terra Judææ, *fac spatium mihi* in Ecclesiis, *ut habitem* ubique terrarum. Pauci enim illi ab Apostolis ex Judaismo conversi, tot spirituales filios genuerunt in Christo, quod inter angustias Judæorum comprimi non voluerunt, sed undique habitationem suam extendere. Ideo sancti Apostoli fecerunt eis locum latiorem, mittendo eos ad gentes.

Quum autem, o Sion seu primitiva Ecclesia, videris ista impleri, vehementer gaudebis, et hilaritatis tuæ magnitudinem
ore proferre non valens, *Et dices in corde* 21
tuo, id est, cum ingenti admiratione cogitabis : *Quis genuit mihi istos?* id est, quis tantam fecunditatem præstitit mihi ? Et causa admirationis infertur : *Ego sterilis et non pariens,* quia ex populis Judæorum paucos converti, *transmigrata,* id est de terra mea expulsa, *et captiva.* Jam enim prætactum est, quod Stephano occiso, omnes præter Apostolos dispersi sunt, juxta illud : Facta est in illa die persecutio magna in Ecclesia quæ erat in Jerosolymis, etc. Act. VIII, 1. Apostoli quoque vicissim in publica custodia ponebantur. Ibid. IV, 3; V, 18; XII, 4. *Et istos,* id

est omnes hos spirituales filios meos, *quis enutrivit,* perducendo eos ad spiritualem perfectionem? *Ego destituta* humano solatio, *et sola :* quia in principio nascentis Ecclesiæ paucissimi erant credentes respectu infidelium Judæorum. Vel hoc ideo dicitur, quoniam a temporibus Aggæi, Zachariæ et Malachiæ usque ad Joannem Baptistam, nullus fuerat missus Propheta ad populum Judæorum. Propter quod merito admiratur, quomodo tam repente per Christi gratiam tot acquisierit filios. *Et isti ubi hic erant?* id est, non mea virtute allati, congregati, seu geniti sunt.

Ad hanc admirationem Ecclesiæ re-
22 spondet Dominus : *Hæc dicit Dominus Deus : Ecce levabo ad gentes manum meam,* id est, in gentibus declarabo virtutem meam, faciendo coram eis præclara miracula, gratiamque largissimam eorum cordibus infundendo : sicque convertentur ad fidem, et generabis eos meo auxilio : *et ad populos exaltabo signum meum,* id est, in nationibus ubique terrarum faciam prædicari crucis vexillum, et crucis gloriam manifestabo cunctis hominibus, ita ut crucis signum imprimatur frontibus imperatorum, quæ fuerat olim supplicium criminosorum. *Et afferent* prædicatores evangelicæ legis *filios tuos in ulnis, et filias tuas in humeris* * *portabunt* : id est, more piissimæ nutricis, atque fidelissimi sustentatoris, electos adducent ad Christi ovile, quemadmodum Paulus ait : Tanquam si nutrix foveat filios suos, sic desiderantes vos, optavimus impertiri vobis non solum Evangelium Christi, sed etiam animas nostras; et iterum, Quasi parvulis in Christo, lac vobis potum dedi. Alioqui ridiculum est, more Judaico grandævos filios et filias in ulnis humerisque portari.

*super humeros. — I Thess. II, 7, 8. — I Cor. III, 1, 2.

23 *Et erunt reges nutricii tui, et reginæ nutrices tuæ :* id est, sancti Apostoli et apostolicæ personæ filios tuos, o Ecclesia, vel te, spiritualiter nutrient : sicut ad Petrum ait Salvator, Pasce agnos meos. De his enim regibus in Psalmo cantatur, Constitues eos principes super omnem terram; et, Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham. Talis princeps erat et Abraham, cui in Genesi dicitur : Princeps Dei es apud nos. Potest quoque intelligi de regibus atque reginis gentilium conversis ad fidem, quorum multi liberalissime sustentaverunt pauperes Christi populumque fidelem. *Vultu in terram demisso, adorabunt te,* id est, maximam tibi reverentiam exhibebunt : quomodo tertio Regum legitur Salomon adorasse Bethsabee matrem suam, et illa David. Nec enim faciliter credi potest vel exprimi, in quanta reverentia habuerunt principes hujus mundi Apostolos aliosque discipulos Christi, per quorum prædicationem erant conversi. *Et pulverem pedum tuorum lingent,* id est, vestigia tua reverenter humiliterque sequentur. *Et scies* ex consideratione beneficiorum istorum operumque divinorum, *quia ego Dominus, super quo non confundentur,* tanquam privati effectu suæ fiduciæ, omnes *qui exspectant eum* longanimiter et constanter. Quis enim speravit in eo, et confusus est? Hinc superius dictum est : Deus judicii Dominus; beati omnes qui exspectant eum.

Joann. XXI, 15, 16. — Ps. XLIV, 17. — Ps. XLVI, 10. — Gen. XXIII, 6. — III Reg. II, 19; Ibid. I, 16, 31. — Eccli. II, 11. — Is. XXX, 18.

Numquid tolletur a forti præda? aut quod captum fuerit a robusto, salvum esse 24
poterit? Hoc quod Christus nunc per Isaiam ait, ipse per se ipsum dicit : Quomodo potest quisquam intrare domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi prius alligaverit fortem? Itaque sensus est, quod præda seu captura auferri non potest a prædatore potente, nisi qui auferre contendit, fortior fuerit prædatore. Unde et Christus in Evangelio protestatur : Quum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet; si autem fortior illo supervenerit, domum ejus diripiet. Per hunc fortem prædatorem atque raptorem, quidam intelligunt dæmonem, qui genus humanum decepit, et sua dominatione iniqua oppressit, sicut Apostolus ad Timotheum loquitur : Resipiscant a laqueis diaboli, a quo captivi tenentur ad ipsius

Matth. XII, 29. — Luc. XI, 21, 22. — II Tim. II, 26.

voluntatem. Sed et Christus vocat eum (Joann. xiv, 30.) principem hujus mundi. Et Paulus ad (Ephes. vi, 12.) Ephesios nominat spirituales nequitias, scilicet dæmones, mundi hujus rectores. Alii per fortem prædatorem et robustum captorem, intelligunt persecutores primitivæ Ecclesiæ, videlicet principes sacerdotum seu populum Judæorum atque Romanum imperium, qui Ecclesiam penitus annullare moliti sunt : nec potuit Ecclesia ab his propria virtute liberari. Idcirco quod humana potestate fieri non valebat, Christus se facturum promisit, dicendo :

25 *Quia hæc dicit Dominus : Equidem, et captivitas a forti tolletur,* id est, genus humanum a diabolo captum, Christi virtute rapietur ab illo; *et quod ablatum fuerit a robusto, salvabitur,* id est, homines suggestione diaboli a Deo aversi, per Christum redimentur. Vel sic : Captivitas a forti tolletur, id est, primitiva Ecclesia a populo Judæorum afflicta et capta, ut patet in Actibus Apostolorum, divina virtute protegetur et eruetur ; et quod ablatum fuerit a robusto, id est populus christifidelis ab imperatoribus Romanis vastatus et partim occisus, salvabitur, ne penitus exstinguatur. Imo Ecclesia inter persecutiones crudelissimas mirabiliter multiplicabatur : quod erat divinæ potentiæ evidens signum. *Eos vero qui judicaverunt te,* id est dæmones qui te ad mortis judicium pertraxerunt, vel Judæos atque Romanos, qui te injuste damnaverunt, *ego judicabo* judicio reprobationis ; *et filios tuos,* id est membra Ecclesiæ regenerata in Christo, *ego salvabo,* in via per gratiam, atque in patria per gloriam.

26 *Et cibabo hostes tuos carnibus suis,* id est, non tua, sed sua propria nece satiabuntur, et devorabunt se ipsos : quia te persequendo, se ipsos occident spiritualiter, mortemque merebuntur æternam, quemadmodum de impio scriptum est : (Ps. vii, 16, 17.) Lacum aperuit et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit; convertetur dolor ejus in caput ejus, etc. Ad quod pertinet (Eccle. x, 8.) illud Ecclesiastæ, Qui dissipat sepem, mordebit eum coluber; illud quoque Proverbiorum, In insidiis suis capientur iniqui. (Prov. xi, 6.) Hæc autem sententia sub aliis verbis repetitur: *et quasi musto, sanguine suo inebriabuntur,* id est, propria iniquitate iniquitatisque suæ debita pœna copiosissime implebuntur. Ad quod pertinet, opinor, illud Genesis, Qui effuderit sanguinem huma- (Gen. ix, 6.) num, effundetur sanguis illius ; et item quod ait Salvator, Omnis qui acceperit gla- (Matth. xxvi, 52.) dium, gladio peribit. Uniuscujusque namque iniquitas plus nocet sibi quam alteri. *Et sciet omnis caro,* id est omnis homo : de quo dictum est, Videbit omnis caro (Luc. iii, 6.) salutare Dei; alibi quoque, Effundam spi- (Joel ii, 28.) ritum meum super omnem carnem; *quia ego Dominus* Pater *salvans te* per Christum; vel, Ego Dominus Christus, salvans te sanguine meo; *et redemptor tuus, Fortis Jacob,* id est confortator seu fortitudo Jacob patriarchæ, seu populi fidelis vitia supplantantis.

(Expositio moralis.) Porro multa eorum quæ in isto capitulo dicta sunt, de membris Christi, viris perfectis, præsertim in utero sanctificatis, moraliter explanantur. Propter quod de Joanne Baptista præsentis capituli cantatur exordium. In ejus ergo persona et sibi similium dicitur : *Dominus ab utero vocavit me.* Nam angelus Zachariæ prædixit : 1
Vocabis enim nomen ejus Joannem. De (Luc. i, 13.) omni quoque electo hoc dici potest secundum hunc sensum : *Dominus ab utero vocavit me,* id est, de ventre matris meæ eduxit me; *de ventre matris meæ recordatus est nominis mei,* id est personæ meæ, præservando me a diversis periculis, atque ad gratiam Baptismatis me perducens. Unde et Paulus ad Galatas : Quum placuit, in- (Galat. i, 15.) quit, ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam.

Et posuit os meum quasi gladium acutum. Hoc patet in Joanne Baptista, qui il- 2
licitas Herodis nuptias tam constanter re- (Matth. xiv, 4; Luc. iii, 19.) darguit. Cuilibet etiam prædicatori, prælato sive doctori, qui verba animam compungentia, et peccatorum expulsiva novit pro-

ferre, humiliter dicere licet : Posuit Domi-
nus os meum quasi gladium acutum. Dat
siquidem ei gratiam adimplendi illud Apo-
II *Tim.* IV, 2. stoli ad Timotheum : Prædica verbum ; in-
sta opportune, importune ; argue, obse-
cra, increpa in omni patientia. *In umbra*
manus suæ protexit me, id est, sub suæ
fortitudinis obumbratione defendit me, ex-
tendens dexteram suæ pietatis super me,
Ps. LXII, 8. ita ut dicere possim : In velamento alarum
Ps. CXXXIX, 8. tuarum exsultabo ; et, Domine, obumbra-
sti super caput meum in die belli. *Et po-*
suit me sicut sagittam electam, id est,
directe atque velociter direxit me ad per-
agendum opus mihi ab ipso injunctum,
sicut sagitta limata tendit in signum ex
directione sagittantis. Sunt autem et re-
probæ sagittæ, secundum quod in Jeremia
Jer. IX, 8. habetur : Sagitta vulnerans est lingua eo-
Ps. X, 3. rum. De quibus in Psalmo inducitur : Pa-
raverunt sagittas suas in pharetra, ut sagit-
tent in obscuro rectos corde. *In pharetra*
sua, id est in Ecclesia de qua procedunt
sagittæ Dei contra adversarias potestates,
Is. LXVI, 19. sicut infra Dominus ait : Mittam ex eis
qui salvati fuerint, in Africam et Lydiam
et Italiam et Græciam, tenentes sagittam ;
abscondit me : quemadmodum David ait
Ps. XXVI, 5. in Psalmo, Quoniam abscondit me in ta-
bernaculo suo in die malorum, protexit
me in abscondito tabernaculi sui ; et rur-
Ps. XXX, 21. sus, Proteges eos in tabernaculo tuo a con-
3 tradictione linguarum. *Et dixit mihi : Ser-*
vus meus es tu, Israel, id est speculator
divinorum, *quia in te gloriabor :* nam
A deliciæ meæ esse cum filiis hominum. *Prov.* VIII, 31.
Quod vero subjungitur, *Et ego dixi, In* 4
vacuum laboravi, etc., de quolibet zelanti
ac fervido prædicatore sive prælato accipi
potest, dolente et conquerente quod præ-
dicatio sua et labor tam parum in audien-
tium corde fructificant. Unde putat labo-
rem suum fore inanem, recurritque ad
divinum judicium, obsecrans Deum ut au-
dientium mentes aperiat.
Hæc dicit Dominus : In tempore placito, 8
id est tempore boni propositi tui, tempore
B pœnitentiæ, tempore laudabilis vitæ, *ex-*
audivi te. Scimus enim quoniam peccato- *Joann.* IX, 31.
res, id est impœnitentes, Deus non audit ;
sed si quis cultor est Dei, hunc exaudit.
Unde et in libro Job habetur : Si omnipo- *Job* VIII, 5, 6.
tentem fueris deprecatus, si mundus et
rectus incesseris, statim evigilabit ad te.
Ad hoc quippe quod oratio exaudibilis
fiat, oportet ut sit perseverans : oportet *Luc.* XVIII, 1 ; I *Thess.* V, 17.
enim sine intermissione orare, et non de-
ficere : ad quod requiritur bona vita, vel
saltem propositum bonum. *Et in die salu-*
C *tis auxiliatus sum tui.* Quamdiu in hoc
præsentis vitæ curriculo atque exsilio su-
mus, in statu merendi et tempore salutis
consistimus, sicut Apostolus asserit : Ecce II *Cor.* VI, 2.
nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies
salutis. Non ergo perdamus indulta pœni-
tentiæ tempora, sed quidquid poterit ma- *Eccle.* IX, 10.
nus nostra, instantissime operemur, ne
nobis dicatur quod de impio scriptum est :
Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, et ille *Job* XXIV, 23.
abutitur eo in superbiam.

ARTICULUS LXXVIII

DECLARATIO CAPITULI QUINQUAGESIMI : HÆC DICIT DOMINUS : QUIS EST HIC LIBER REPUDII MATRIS VESTRÆ, ETC. ?

POSTQUAM descripta est vocatio gen-
tium, nunc manifestatur vera ratio
1 desertionis Judæorum. *Hæc dicit Domi-*
nus : Quis est hic liber repudii matris ve-
D *stræ quo dimisi eam ?* id est, quæ causa
est refutationis, o Judæi, qua refutavi vel
potius dereliqui matrem vestram Synago-
gam ? Non utique ego dedi ei libellum re-

pudii, separando eam a meo spirituali con- A
jugio, ex aliqua crudelitate aut odio : sicut
in veteri Testamento interdum viri dede-
runt conjugibus libellum repudii ex odio,
Malach. II, 16. quemadmodum in Malachia habetur : Quum
odio habueris, dimitte. Est autem libellus
repudii, scriptura continens causam di-
vortii. Unde nunc metaphorice per librum
repudii, designatur reprobatio, separatio,
sive desertio Synagogæ a Sponso cœlesti
Domino Christo. *Aut quis est creditor meus,*
cui ego in aliquo obligatus sum, *cui ven-*
didi vos in compensationem debiti, quasi B
non habens aliunde unde persolverem de-
bitum creditori, vel quærens lucrum ali-
quod ex vestra venditione, sicque ex ava-
ritia alienando vos a me? Quum itaque
ista non sit ratio vestræ separationis, os-
tendam vobis veram causam ipsius.

Ecce enim in iniquitatibus vestris, qui-
bus in me Filium Dei peccastis, *venditi*
estis dæmonibus nummo propriæ culpæ,
cujus jugo vos ipsos subjecistis recedendo
a me. Venundatur enim quis propriis vi-
Rom. VII, 14. tiis, juxta illud Apostoli : Ego autem car- C
nalis sum, venundatus sub peccato. Et ter-
III *Reg.* XXI, 20. tio Regum Elias ait ad Achab : Inveni te,
eo quod venundatus sis ut faceres malum
coram Domino. Potest quoque exponi de
venditione qua Romani vendiderunt Judæ-
os, in tantum quod uno denario emerentur
Matth. XXVI, 15. triginta Judæi, sicut et ipsi pro triginta
denariis Christum emerunt. *Et in sceleri-*
bus vestris, id est propter blasphemias ve-
stras contra me, o Judæi, *dimisi matrem*
vestram Synagogam. Hoc est quod apud
Jer. XII, 7, 8. Jeremiam ait Salvator : Dimisi heredita- D
tem meam; facta est mihi hereditas mea
quasi leo in silva; dedit contra me vocem
Osee VII, 13. suam, ideo odivi eam. Et apud Osee : Væ
eis, quoniam recesserunt a me; vastabun-
tur, quia prævaricati sunt in me : et ego
redemi eos; et ipsi locuti sunt contra me
mendacia. Hinc et David ait ad regem Mes-
siam in psalmo vicesimo, quem constat
ad litteram esse scriptum de Christo et
Ps. XX, 11, 12. destructione Judæorum : Fructum eorum
de terra perdes, et semen eorum a filiis

hominum : quoniam declinaverunt in te
mala, cogitaverunt consilia quæ non po-
tuerunt stabilire. *Quia veni* in persona 2
propria per incarnationem post legatio-
nem Prophetarum, *et non erat vir,* id est
aliquis viriliter agens et fortiter credens;
vocavi vos ad fidem, publice prædicando,
et non erat qui audiret auribus cordis :
non quod simpliciter nemo audierit aut
viriliter egerit, sed quia paucissimi erant
per comparationem ad alios.

Consequenter Christus commemorat ef-
ficaciam suam ad liberandum, et dicit :
Numquid abbreviata et parvula, id est
defectuosa et impotens, *facta est manus,*
id est potentia *mea, ut non possim redi-*
mere? aut non est in me virtus ad libe-
randum? Unde in Numeris scriptum est :
Numquid manus Domini invalida est? In- *Num.* XI, 23.
fra quoque : Ecce non est abbreviata manus *Is.* LIX, 1.
Domini, ut salvare nequeat. *Ecce in incre-*
patione mea, id est in meo præcepto seu
ultione, *desertum faciam mare,* aquas ejus
tollendo, quemadmodum feci mari Rubro, *Exod.* XIV, 21.
quum educerem Israelem de Ægypto. *Po-*
nam flumina in siccum, sicut feci in Jor-
dane. Propter quod scriptum est : Domi- *Ps.* CV, 9.
nus increpuit mare, etc.; et, Tu dominaris *Ps.* LXXXVIII, 10.
potestati maris. *Computrescent pisces* ma-
ris *sine aqua,* id est aquis subtractis : nam
extra aquam vivere nequeunt. Ideo subdi-
tur : *et morientur in siti. Induam cœlos* 3
tenebris, privando eos lumine solis quum
mihi placuerit. Vel hoc dicitur quantum
ad nos, quando videlicet interpositis nubi-
bus, cœlum tenebrosum videtur, vel quan-
do in maximam tristitiam devenimus. *Et*
saccum, id est nubem, *ponam operimen-*
tum eorum, ne nobis clare appareant, jux-
ta illud Psalmi, Qui operit cœlum nubibus. *Ps.* CXLVI, 8.

Dominus dedit mihi, videlicet Christo 4
homini, *linguam eruditam :* juxta illud
Psalmi, Diffusa est gratia in labiis tuis; *Ps.* XLIV, 3.
et, Nunquam sic locutus est homo, sicut *Joann.* VII, 46.
hic loquitur; *ut sciam sustentare,* id est
consolari et confortare, *eum qui lapsus** * lassus
est, verbo disciplinato, pio et consolatorio.
Hinc enim loquitur : Venite ad me, omnes *Matth.* XI, 28.

etc. *Erigit mane, mane erigit* (repetitio, A
confirmationis indicium est) *mihi aurem,*
id est cito : imo a principio nativitatis
meæ præstitit mihi Dominus aurem obe-
dientem, seu aurem cordis omnia divinæ
inspirationis eloquia diligentissime auscul-
tantem ; *ut audiam quasi magistrum :* id
est, sicut bonus discipulus acquiescit do-
ctrinæ magistri, sic ego in omnibus ser-
5 monibus Dei obedivi. *Dominus Deus,* scili-
cet Pater vel Trinitas, *aperuit mihi aurem*
cordis per gratiam singularem ; *ego autem*
non contradico per redargutionem ; *retror-* B
sum non abii per inobedientiam. Unde
Marc. xiv, 36. passione instante dixi : Pater, non quod
ego volo, sed quod tu. Denique Judæis ip-
sum comprehendere venientibus obvius
Joann. xviii, 4. ivit, juxta illud Joannis : Jesus sciens om-
nia quæ ventura erant super eum, proces-
sit et dixit ad eos : Quem quæritis ?
6 *Corpus meum dedi,* id est exposui, *per-*
cutientibus Judæis atque militibus præsi-
dum, *et genas meas vellentibus,* id est pilos
barbæ meæ vel capitis extrahentibus ; *fa-*
ciem meam non averti ab increpantibus C
et conspuentibus in me. Hæc in Evange-
liis plenius recitantur. Scriptum est enim
Luc. xxii, 63, 64. apud Lucam : Viri qui tenebant illum il-
ludebant ei, cædentes eum, et velaverunt
et percusserunt faciem ejus. Apud Mat-
Matth. xxvii, 29, 30. thæum quoque legitur : Genu flexo ante
7 eum illudebant ei, exspuentes in eum. *Do-*
minus Deus auxiliator meus, qui sua di-
vina virtute meam humanitatem in omni-
bus bonis roboravit, patientiam dedit, et
satisfaciendi idoneitatem largitus est ; *id-*
eo non sum confusus, sed confusi sunt D
adversarii mei, victi et condemnati. Hoc
est quod apud Jeremiam loquitur Chri-
Jer. xx, 11. stus : Dominus mecum est quasi bellator
fortis ; idcirco qui me persequuntur, ca-
dent et infirmi erunt. *Ideo posui faciem*
meam ut petram durissimam, id est, ad
omnia tormenta me promptissimum pa-
tientissimumque exhibui ; *et scio quoniam*
non confundar, sicut apud Jeremiam lo-
Ibid. xvii, 18. quor : Confundantur qui me persequun-
tur, et non confundar ego.

Juxta est, id est, mihi adest, *qui justi-* 8
ficat me, scilicet Deus Pater, de quo in
Evangelio testor : Et non sum solus, sed *Joann.* viii, 16.
ego et qui misit me Pater. *Quis contradi-*
cit mihi? id est, quis ex vobis, o Scribæ et
Pharisæi, poterit verbis meis vere oppo-
nere ? *Stemus simul,* id est, ut ambæ par-
tes simul audiantur coram Deo ineffabili
judice. *Quis est adversarius meus,* dicens
coram Pilato, Tolle, tolle, crucifige eum ? *Ibid.* xix, 15.
Accedat ad me : ut simul a Domino judi-
cemur, appareatque an rationabiliter mo-
veatur ad resistendum mihi. *Ecce Dominus* 9
Deus auxiliator meus : sicut jam dictum
est. *Quis est qui condemnet me?* id est,
nullus probare poterit, me aliquid damna-
tione mortis dignum perpetrasse. Hæc om-
nia loquitur Christus in Evangelio ad Ju-
dæos, dicens ad eos : Quis ex vobis arguet *Ibid.* viii, 46.
me de peccato ? Si veritatem dico, quare
vos non creditis mihi ? Et, Non reliquit me *Ibid.* 29.
Pater solum. *Ecce omnes adversarii mei*
quasi vestimentum conterentur ; tinea co-
medet eos : id est, mente et corpore mo-
rientur, perdendo vitam naturæ et gratiæ ;
vermis quoque conscientiæ eos corrodet,
de quo infra habetur : Vermis eorum non *Is.* lxvi, 24.
morietur.
Quis ex vobis timens Dominum casto ac 10
filiali timore, *audiens vocem servi ejus,* id
est Christi admonitionibus acquiescens ?
Quis ambulavit in tenebris ignorantiæ et
peccati, *et non est lumen ei,* id est, splen-
dor gratiæ cordi ejus non radiat ? Huic da-
tur salubre consilium quum subinfertur :
Speret in nomine Domini, id est in virtute
et gratia Christi, quemadmodum scriptum
est : Sperent in te qui noverunt nomen *Ps.* ix, 11.
tuum, quoniam non dereliquisti quæren-
tes te, Domine ; *et innitatur super Deum*
suum, id est, totam spem suam in Deo sta-
biliat, propriamque infirmitatem divina
virtute confirmari, sustentari, et salvari
exoret, secundum quod in Proverbiis di-
citur : Habe fiduciam in Domino ex toto *Prov.* iii, 5.
corde tuo, et ne innitaris prudentiæ tuæ.
Ecce omnes vos, obstinati et Christo 11
rebelles Judæi, *accendentes* vobismetipsis

per vestram incredulitatem *ignem* gehen- A
næ, vel etiam tribulationis præsentis atque
combustionis quam a Romanis perpessi
estis, *et accincti flammis*, id est circumdati
ardoribus ignis : peccando enim meruistis
has pœnas flammarum ; *ambulate in lu-*
mine ignis vestri, et in flammis quas suc-
cendistis vobis : id est, ex consideratione
pœnarum vestrarum, attendite scelera pro
quibus eas patimini, et redite ad pœniten-
tiam. Vel sensus est : In pœnis quas pro-
pter peccata in Christum commissa susti-
netis, manete : secundum quod a Daniele B
Dan ix, 26, 27. prædictum est, Finis ejus vastitas, et us-
que in finem perseverabit desolatio. *De*
manu mea factum est hoc vobis : id est,
mea potestate secundum ordinem divinæ
justitiæ illata sunt vobis tanta tormenta
Jer. xvii, 18. a Romanis atque dæmonibus, dupliciqne
contritione contriti estis. *In doloribus*, id
est pœnis prædictis, *dormietis* somno mor-
tis corporalis, et morte æternæ damna-
tionis.

Expositio tropologica. Insuper, juxta tropologicam intelligen- C
tiam, intelligi potest de populo christiano
et ecclesia malignantium, qui gratia Dei
privantur et Christum habere amatorem
ac sponsum desinunt, quod jam ad Judæ-
os et Synagogam inductum est de libello
1 repudii. Christus enim nullum repellit aut
deserit, nisi prius repellatur aut deseratur
ab illo. Propter quod ait apud Joannem :
Joann. vi, 37. Eum qui venit ad me, non ejiciam foras ;
Apoc. iii, 20. et in Apocalypsi, Ego sto ad ostium et pul-
so. Imo postquam repulsus est ab Ecclesia
multiformiter fornicante, adhuc paratus D
est eam ad pristinam amicitiam, familia-
ritatem ac fidelitatem recipere, quemad-
Jer. iii, 1. modum apud Jeremiam legitur : Tu for-
nicata es cum amatoribus multis ; tamen
revertere ad me, dicit Dominus. Quum ve-
ro Ecclesia converti contemnit, datur ei a
Christo libellus repudii, juxta illud Jere-
Ibid. 7, 8. miæ : Vidit prævaricatrix Juda, quia pro
eo quod mœchata esset adversatrix Israel,
dimisissem eam, et dedissem ei libellum
repudii.

Veni, et non erat vir. Quotidie descen- 2
dit Christus ad nos, vel in Sacramento
altaris, vel per oblationem gratiæ spiri-
tualis ; sed non est vir, id est homo rati-
onabiliter viriliterque Salvatorem recipi-
ens, et plena devotione occurrens. Propter
peccata quippe et reprobam vitam, per-
dunt homines nomina rationalium creatu-
rarum, et bestiarum nominibus appellan-
tur : sicut de Herode ait Salvator, Dicite Luc. xiii, 32.
vulpi illi ; et de carnalibus atque incredu-
lis loquens, Nolite, inquit, sanctum dare Matth. vii, 6.
canibus, neque mittatis margaritas vestras
ante porcos.

Ecce in increpatione mea desertum fa-
ciam mare, id est, sæculum istud vitiorum
amaritudine plenum, omni suo honore,
prosperitate, vanitate et gloria destituam
et privabo. *Ponam flumina*, id est tumul-
tuosos sæculi hujus amatores, *in siccum*,
tollendo ab eis rorem clementiæ, atque
humorem rigantis fecundantisque gratiæ.
Non enim super hujusmodi homines, sed
super quietos et humiles requiescet Spiri- Is. lxvi, 2.
tus Sanctus. Propter quod apud Jeremiam
admonuit : Quid tibi vis in via Ægypti, ut Jer. ii, 18.
bibas aquas fluminis ? *Computrescent pi-*
sces, id est sæculi hujus negotiatores, di-
vitiarum congregatores, et omnes qui per
caduca bona hujus maris magni vagan-
tur, de quibus dicitur in Psalmo : In cir- Ps. xi, 9.
cuitu impii ambulant. Hi vitiorum putre-
dine corrumpuntur, *sine aqua*, id est ex
defectu aquæ Spiritus Sancti (de qua sæ-
pius dictum est), sicut in Joele inducitur :
Computruerunt jumenta in stercore suo. Joel i, 17.
Induam cœlos tenebris, et saccum ponam 3
operimentum eorum. Hoc spiritualiter fit,
quando in gravissimas afflictiones corru-
unt homines. Unde per Moysen Dominus
comminatur : Ponam cœlum æneum et Cf. Lev. xxvi, 19 ;
terram ferream : non quod cœlestium cor- Deut. xxviii, 23.
porum aut elementorum natura mutetur,
sed quia per ferrum et æs magnitudo ad-
versitatis monstratur. Cœlum autem non
operitur sacco aut tenebris, nisi quantum
ad nostram apparentiam. Dicit enim hoc
loco S. Hieronymus : Aiunt enim philoso-

phi, non amplius decem stadiis a terra in A
altum nubes sustolli : idcirco non cœlum
sacco obvolvitur, sed intercluso cœli lu-
mine, aer qui subter est, nubis tenebris
obscuratur. Quoniam vero per cœlos, ho-
mines contemplativi, perfecti ac virtuosi
signantur, cœli dicuntur tenebris indui et
sacco operiri, quia nec isti sine peccato
vivere possunt, et dicere compelluntur :
Ps. CXXXVIII, 16. Imperfectum meum viderunt oculi tui; et,
Is. LXIV, 6. Quasi pannus menstruatæ universæ justi-
tiæ nostræ.

4 Quod autem subjungitur, *Dominus de-*
dit mihi linguam eruditam, quasi usque
ad finem capituli, Judæi referunt ad Isaiæ
personam. Omnibus enim modis conantur
prophetias de Christo inductas subverte-
re. Potest tamen moraliter explanari non
solum de Isaia, sed de quocumque fideli
I Cor. XII, 8. cui secundum Apostolum datur sermo sa-
pientiæ, aut sermo scientiæ, ut sciat quid,
quando, qualiter, ubi et quare loqui debe-
at. Hoc modo eruditam linguam habuerunt
Luc. XXI, 15. omnes Apostoli, quibus ait Salvator : Ego
dabo vobis os et sapientiam, cui non po-
terunt resistere omnes adversarii vestri.
II Cor. XI, 6. Nec obstat quod Paulus ait, Et si imperitus
sum sermone, sed non scientia : loquitur
namque de vana mundi hujus eloquentia,
vel de facundia per studium acquisita. Hi
sciunt lassos sustentare verbo consolatio-
nis. Nonne Paulus vere eruditissimam lin-
guam habebat, qui eis qui Prophetas non
agnoverunt aut receperunt, poetarum testi-
monia proponit ? sicut quum Atheniensi-
Act. XVII, 27, 28. bus ait : Non longe est Deus ab unoquoque
nostrum; in ipso enim vivimus, movemur
et sumus, sicut quidam poetarum vestro-
rum dixerunt, Ipsius enim et genus su-
mus : Aratum poetam significans. Et rur-
sus de Comico : Corrumpunt mores bonos *I Cor.* XV, 33.
colloquia mala. Epimenidis quoque ver-
sum inducit ad Titum : Cretenses, inqui- *Tit.* I, 12.
ens, semper mendaces, malæ bestiæ, ven-
tres pigri.

His sanctis hominibus erigit Deus aurem
cordis, addens eis aurem per gratiam,
quam non habent per naturam, ut audi-
ant Deum quasi magistrum. Unus enim *Matth.* XXIII, 10.
magister noster Christus, qui ait : Omnis
qui audivit a Patre meo et didicit, venit *Joann.* VI, 45.
ad me; itemque, Erunt omnes docibiles *Ibidem.*
B Dei. Talis fuit qui dixit : Audiam quid *Ps.* LXXXIV, 9.
loquatur in me Dominus Deus. Denique :
Omnis qui ex Deo est, verba Dei audit. *Joann.* VIII, 47.
Dominus enim *aperuit mihi aurem* in- 5
terioris hominis, *ego autem non contra-*
dico, sed ejus sequor vestigia, qui factus *Philipp.* II, 8.
est obediens usque ad mortem et ad li-
gnum crucis.

Corpus meum dedi percutientibus, etc. 6
Hoc martyribus convenit. *Ideo posui fa-* 7
ciem meam ut petram durissimam. Unde
ad Ezechielem Dominus loquitur : Ecce *Ezech.* III, 8, 9.
C dedi faciem tuam valentiorem faciebus
eorum, et frontem tuam duriorem fronti-
bus eorum; ut adamantem et silicem po-
sui faciem tuam. Hæc tormenta quæ hic
recitantur de Christo, affirmant Judæi Isa-
iam a Judæis perpessum, quoniam dixit
ad eos : Audite verbum Domini, principes *Is.* I, 10.
Sodomorum; auribus percipite legem Dei
nostri, populus Gomorrhæ.

Postremo hoc considerandum, quod pro-
phetæ, et maxime Jeremias, Isaias, et Job,
non solum verbis, sed factis quoque et
D passionibus suis prophetaverunt de Chri-
sto, ejusque figura fuerunt. Unde viden-
tur quædam de se ipsis narrare, quæ ta-
men ad litteram prædicuntur de Christo.

corporalis ad inferiora sub terra exsisten- A
tia non pertingat. Est igitur sensus : Supe-
riora corpora et inferiora considerate, pen-
sando eorum naturam ac qualitatem. *Quia
cœli sicut fumus liquescent,* id est, orbes
cœlestes et sidera, quantum ad acciden-
talia sua, cessabunt, videlicet quoad mo-
tum et pristinam influentiam. Unde in
Ps. ci, 26, 27. Psalmo cantatur : Opera manuum tuarum
sunt cœli ; ipsi peribunt, et omnes sicut
vestimentum veterascent. Potest quoque
de cœlo aerio accipi, quod igne confla-
grationis purgabitur. *Et terra sicut vesti-* B
mentum atteretur, non per corruptionem
essentiæ, substantialisque esse, quoad se
totam, sed quoad modum sui esse, secun-
I *Cor.* vii, 31. dum quod ait Apostolus : Præterit figura
hujus mundi. *Et habitatores ejus sicut hæc
interibunt :* id est, sicut cœlum et terra
peribunt, quantum ad statum, non quan-
tum ad substantiam ; sic homines habi-
tantes in terra, per ignem conflagrationis
peribunt, non quod animæ corrumpantur,
aut materia in nihilum redigatur, sed quia
non erunt juxta modum et statum vitæ C
præsentis. De ista materia superius intro-
ducta sunt plurima, quæ jam iteranda non
reor. *Salus autem mea,* id est Christus
salvator, seu beatitudo per ipsum homi-
nibus conferenda, *in sempiternum erit,* id
est, sine fine durabit, quemadmodum ad
Hebr. xiii, 8. Hebræos legitur : Jesus Christus heri et
hodie, ipse et in sæcula ; atque in Psal-
Ps. cix, 4. mo, Tu es sacerdos in æternum. *Et justi-
tia mea non deficiet.* Certum est increa-
tam Dei justitiam, quæ in tribus Personis
una est, esse æternam atque indeficien- D
tem. Christus quoque qui dici potest ju-
stitia Dei, ejusque doctrina justissima et
vita christiana, quæ est æquitas magna,
nunquam deficient. Propter quod fatetur :
Luc. xxi, 33. Cœlum et terra transibunt, verba autem
Ps. cxviii, 152. mea non transibunt. Et in Psalmo : Initio,
inquit, cognovi de testimoniis tuis, quia
in æternum fundasti ea.

Consequenter roboratur Ecclesia, ne ad-
versis frangatur, aut persequentium pœ-
7 nas formidet. *Audite me, qui scitis ju-
stum,* id est, qui Christum per fidem
cognoscitis, ipsamque justitiam operando
amatis ; qui estis *populus meus* præele-
ctus, *lex mea* evangelica *in corde eorum,*
sicut per Jeremiam prædixi : Dabo legem *Jer.* xxxi, 33.
meam in visceribus eorum, et in corde
eorum scribam eam. *Nolite timere oppro-
brium hominum, et blasphemias eorum
ne metuatis.* Hoc et Christus jubet : Nolite *Matth.* x, 28.
timere eos qui corpus occidunt, animam
autem non possunt occidere ; sed potius
eum timete, qui habet potestatem et cor-
pus et animam perdere in gehennam ignis.
Hinc David, Non timebo, inquit, millia *Ps.* iii, 7.
populi circumdantis me ; et sanctus Job,
Si expavi ad multitudinem nimiam, et de- *Job* xxxi, 34.
spectio propinquorum terruit me. Denique
Jacobus admonet : Omne gaudium existi- *Jacob.* i, 2.
mate, fratres, quum in diversas tentatio-
nes incideritis. Apostoli quoque abierunt *Act.* v, 41.
a conspectu concilii gaudentes, quoniam
digni habiti sunt pro nomine Jesu con-
tumeliam pati. Magnum enim beneficium
Dei est, pro Christo sive justitia pati ad-
versa, juxta illud Apostoli : Vobis datum *Philipp.* i, 29.
est a Christo, non solum ut credatis in
eum, sed etiam ut patiamini pro illo. Id-
circo Salvator noster ait : Beati estis quum *Matth.* v, 11, 12.
maledixerint vobis homines, et persecuti
vos fuerint, et dixerint omne malum ad-
versum vos, mentientes, propter me ; gau-
dete in illa hora et exsultate, quoniam
merces vestra copiosa est in cœlo.

Sicut enim vestimentum, sic comedet 8
eos vermis : id est, sicut vestis incessanter
conteritur, sic qui vos impie persequun-
tur, indesinenter deficient, donec omnia
dispereant ; corpora autem eorum a ver-
mibus terræ edentur, sicut in Ecclesiastico
scriptum est : Quum morietur homo, he- *Eccli.* x, 13.
reditabit serpentes, et bestias, et vermes ;
et iterum, Humilia valde spiritum tuum, *Ibid.* vii, 19.
quoniam vindicta carnis impii, ignis et
vermis. Vermis quoque conscientiæ corda
eorum corrodet. Unde nunc sequitur : *Et
sicut lanam, sic devorabit eos tinea,* id
est, velociter morientur, prout in Psalmo
testatur : Quoniam tanquam fœnum velo- *Ps.* xxxvi, 2.

citer arescent. *Salus autem mea in sem-* A
piternum erit, et justitia mea in gene-
rationes generationum, id est per omnia
sæcula atque vicissitudines generationum
ac temporum. Hoc jam dictum atque ex-
positum est.
Verum, quoniam ista fortitudo atque
Rom. IX, 16. constantia non volentis aut currentis est,
sed Domini miserentis, idcirco hi quibus
præceptum est, Nolite timere opprobrium
hominum, invocant Christi auxilium, de-
9 precantes ejus adventum. *Consurge,* appa-
rendo hominibus per carnis assumptio- B
nem, *consurge,* per tui auxilii exhibitionem.
Induere fortitudinem, id est, potestatem
tuam assume, ostende, exerce, pugnando
pro tuis, o *brachium Domini,* tu, Fili Dei,
qui brachium Patris vocaris, quoniam om-
nia operatur per te, sicut et Spiritus San-
ctus digitus ejus nominatur, quia per eum
revelantur ac demonstrantur divina se-
creta. De hac indutione prædixit Psalmi-
Ps. XCII, 1. sta : Dominus regnavit, decorem indutus
est, indutus est Dominus fortitudinem, et
præcinxit se. Quod in Apocalypsi declara- C
Apoc. XI, 17. tur impletum, dicentibus Sanctis : Gratias
agimus tibi, Domine Deus omnipotens,
qui es, et qui eras, et qui accepisti virtu-
tem tuam magnam, et regnasti. Dicitur
enim Deus suam virtutem accipere dum
eam declarat, protegendo electos, puni-
endoque reprobos. *Consurge,* conferendo
auxilium, *sicut in diebus antiquis,* videli-
cet *in generationibus sæculorum,* id est,
sicut olim consurrexisti contra Ægypti-
os, ceterosque populi tui persecutores aut
æmulos. D
Numquid non tu percussisti superbum,
vulnerasti draconem? Quamvis hoc gene-
raliter accipi posset de quocumque su-
perbo atque pestifero, quibus Deus re-
Ps. LXXXVIII, 11. sistit, secundum quod scriptum est, Tu
humiliasti sicut vulneratum superbum ;
Ps. LXXIII, 13. Contribulasti capita draconum in aquis :
tamen hoc loco utrumque de Pharaone
dictum videtur, qui appellatur superbus
quoniam contra Deum locutus est super-
Exod. V, 2. bissime, dicens, Nescio Dominum, et Israel

non dimittam. Et ad eum Dominus lo-
quitur apud Ezechielem : Audi, Pharao Ezech. XXIX, 3.
rex Ægypti, draco magne, qui cubas in
medio fluminum tuorum. Hunc Deus per-
cussit ac vulneravit, submergens ipsum Exod. XIV, 28.
in mari Rubro. *Numquid non tu siccasti* 10
mare Rubrum, scilicet *aquam abyssi ve-*
hementis? Dicitur autem Deus mare seu
aquas siccasse, quoniam terram super quam
aqua erat, siccavit. *Qui posuisti profun-*
dum maris, id est alveum maris Rubri sic-
catum, *viam* filiis Israel, *ut transirent*
liberati, id est filii Israel de manu Ægy-
ptiorum erepti : quemadmodum in Exodo
recitatur : Filii Israel ambulaverunt per Ibid. 29.
medium sicci maris, et erant aquæ eis
pro muro a dextris et a sinistris.
Et nunc, scilicet tempore gratiæ, *qui* 11
redempti sunt a Domino Salvatore per
mortem et sanguinem ejus sanctissimum,
revertentur a pristinis ignorantiæ vitio-
rumque tenebris, *et venient in Sion,* id
est Ecclesiam militantem, vel potius tri-
umphantem, de qua ad Hebræos dicitur :
Accessistis ad montem Sion, et civitatem Hebr. XII, 22.
Dei viventis, Jerusalem cœlestem ; *lau-*
dantes Dominum pro universis beneficiis
suis, *et lætitia sempiterna super capita*
eorum, id est in cordibus eorum. *Gau-*
dium et lætitiam, id est duplicem jucun-
ditatem seu essentiale accidentaleque præ-
mium, *tenebunt* pro mercede laboris sui ;
et fugiet dolor et gemitus, id est pœna
cordis et corporis. Certum est hoc non
posse intelligi de populo Judæorum a ca-
ptivitate Babylonica redeunte : quorum
lætitia sempiterna non fuit, sed valde bre-
vis, multisque ærumnis permixta usque
ad tempus Christi, ut patet in libris Es-
dræ, Nehemiæ, Judith, et Machabæorum.
Sed nec de Ecclesia militanti proprie su-
mitur, quum ei dicatur : Per multas tri- Act. XIV, 21.
bulationes oportet nos ingredi regnum
Dei. Sed de Sion cœlesti verissimum est,
cui cantatur in Psalmo : Sicut lætantium Ps. LXXXVI, 7.
omnium habitatio est in te ; et in Apoca-
lypsi de ea habetur, Non intrabit in illam Apoc. XXI, 27.
aliquid coinquinatum. Excitari et inflam-

mari debet noster affectus ex his verbis A
dulcissimis ad appetendum beatitudinem
cœlestis Jerusalem, de qua ait divinus
Rom. VIII, 18. Apostolus ad Romanos : Non sunt condi-
gnæ passiones hujus temporis, ad futu-
ram gloriam quæ revelabitur in nobis ; et
II Cor. IV, 17. alibi, Id quod in præsenti est momenta-
neum et leve tribulationis nostræ, supra
modum in sublimitate æternum gloriæ
pondus operatur in nobis. Hinc quoque in
Apoc. XIX, 9. Apocalypsi habetur : Beati qui ad cœnam
nuptiarum Agni vocati sunt ; et in prima
I Petr. I, 8, 9. Petri Canonica, Exsultabitis lætitia ine- B
narrabili et glorificata, reportantes finem
fidei vestræ salutem animarum vestrarum.
Consequenter Dominus manifestat se ex-
audisse precem Ecclesiæ exorantis, Con-
12 surge, consurge. *Ego, ego ipse consolabor*
vos in omni persecutione atque angustia :
II Cor. I, 3, 4. sicut Apostolus ait : Benedictus Deus et
Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater mi-
sericordiarum et Deus totius consolationis,
qui consolatur nos in omni tribulatione
nostra. Unde in Ecclesiastico scriptum est :
Eccli. LI, 8, 12. Laudabit usque ad mortem anima mea Do- C
minum, quoniam eruis sustinentes te, et
liberas eos de omni angustia. Hanc Chri-
stus consolationem promisit discipulis :
Joann. XIV, 18, 28; XVI, 22. Non relinquam vos orphanos, vado et ve-
nio ad vos, et gaudebit cor vestrum. *Quis*
tu, o homo fidelis, seu popule christiane,
ut timeas ab homine mortali, et a filio ho-
minis qui quasi fœnum ita arescet? tan-
quam dicat : Quum ego præceperim tibi
Matth. X, 28. non timere eos qui corpus occidunt, pro-
misi quoque tibi auxilium meum ; mirum
est quod tam anxius pusillanimisque fui- D
Eccli. XXXIV, 16. Prov. XXIX, 25. sti, nec attendisti quod scriptum est : Qui
timet Dominum, nihil trepidabit ; et, Qui
timet hominem, cito corruet. *Et oblitus es*
13 *Domini factoris tui :* ita quod passio ti-
moris impedivit actualem in Deo fiduci-
Ps. CIII, 2. am ; *qui tetendit cœlos,* extendens eos sicut
Is. XL, 22. pellem, et sicut tabernaculum ad inha-
bitandum ; *et fundavit terram* in medio
universi, nullo nisi divina potentia eam
sustentante. Propter quod apud Job indu-
Job XXVI, 7. citur : Qui appendit terram super nihilum.

Et formidasti jugiter tota die a facie fu-
roris ejus qui te tribulabat, et paraverat
ad perdendum, id est, te occidere decrevit
ac studuit. Hoc etiam multis Christianis in
primitiva Ecclesia contigit, sæviente rabie
tyrannorum : sed et Apostoli clausi sede- Joann. XX, 19.
bant in conclavi propter metum Judæo-
rum, ut legitur. *Ubi nunc est furor tri-*
bulantis? id est, considera quam repente
dejecerim adversarios tuos. Jam enim po-
pulum Judæorum, qui primo infestavit Ec-
clesiam, atque tyrannos gentiles occubuis-
se, et Ecclesiam divina virtute prævaluis-
se videmus.
Cito veniet gradiens ad aperiendum, id 14
est, persecutor Ecclesiæ subito erumpet
ad aperiendum tibi foveam mortis, ut te
perimat : quemadmodum scriptum est, Fo- Ps. LVI, 7.
derunt ante faciem meam foveam ; item-
que, Lacum aperuit et effodit eum ; *et non* Ps. VII, 16.
interficiet usque ad internecionem, id est,
non penitus exstinguet populum christia-
num ; multi quoque tyranni qui sanctos
martyres torquere cœperunt, subito cæsi
sunt plaga Dei, nec permissi sunt implere
quod inceperunt. *Nec deficiet panis ejus,*
id est, pœna ejus non terminabitur. Impiis
enim ipsa damnatio erit pro pane, sicut in
Psalmo cantatur : Sicut oves in inferno Ps. XLVIII, 15.
positi sunt, mors depascet eos. De hujus-
modi pane scriptum est tertio libro Re-
gum : Sustentate eum pane tribulationis III Reg. XXII, 27.
et aqua angustiæ. Nec mirum si injusto-
rum pœna panis vocetur, quum et homo
justus affirmet : Fuerunt mihi lacrimæ Ps. XLI, 4.
meæ panes die ac nocte.
Consequenter Deus Pater alloquitur Fi-
lium. *Ego autem sum Dominus Deus tuus,* 15
secundum quod homo es. Hoc et Filius te-
status est, clamans in cruce : Deus meus, Matth. XXVII, 46.
Deus meus, ut quid dereliquisti me? Et
Apostolus : Caput, inquit, Christi Deus. I Cor. XI, 3.
Qui conturbo mare, id est sæculum istud,
faciens vel permittens in mundo consur-
gere tribulationes et persecutiones secun-
dum censuram justitiæ meæ, *et intume-*
scunt fluctus ejus, id est, perturbationes
hominum invalescunt. Potest quoque in-

telligi de mari Oceano, seu qualibet magna congregatione aquarum, in quibus divina virtute generantur variæ tempestates, quemadmodum in Psalmo scriptum est : *Ps.* LXIV, 7, 8. Præparans montes in virtute tua, accinctus potentia; qui conturbas profundum maris, *Ps.* CVI, 25. sonum fluctuum ejus; et iterum, Dixit, et stetit spiritus procellæ, et exaltati sunt fluctus ejus. *Dominus exercituum*, id est virtutum cœlestium, *nomen meum* : de II *Esdr.* IX, 6. quo scriptum est in Esdra, Exercitus cœli adorat te ; et alibi, *Amos* IV, 13. Formans montes et creans ventum, Dominus exercituum nomen ejus.

16 *Posui verba mea in ore tuo.* Omnia enim quæ Christus homo locutus est, ex divina inspiratione et illuminatione agnovit ac protulit. Propterea Joannis septimo ait : *Joann.* VII, 16. Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me; et alibi : *Ibid.* VIII, 28. A me ipso facio nihil; sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. *Et in umbra manus meæ*, id est sub mea divina potestate, *protexi te, ut plantes cœlos, et fundes terram* : de quibus in Apocalypsi inducitur : *Apoc.* XXI, 1. Vidi cœlum novum et terram novam; primum enim cœlum et prima terra abiit. Hæc igitur Christus innovabit, quemadmodum illic subjungitur : *Ibid.* 5. Dixit qui sedebat in throno, Ecce nova facio omnia. Vel per cœlos intelliguntur *Ps.* XVIII, 2. Apostoli (de quibus dicitur, Cœli enarrant gloriam Dei), et ceteri spirituales ac contemplativi; per terram vero, Ecclesia in terra degens, præsertim quantum ad activos ac animales. Hos Christus plantavit atque fundavit in gratia, docendo utramque vitam, conferendoque gratiam convertendi secundum unam duarum. *Et dicas ad Sion*, id est Ecclesiam : *Populus meus es tu*, quem de manu inimici redemi : de quibus dixisti, *Joann.* X, 15. Animam meam pono pro ovibus meis; et apud Osee, *Osee* I, 9, 10; II, 24. Vocabis Non populum meum, populum meum. Ex quo constat, ista non dici nisi ad Christum Ecclesiæ principem.

17 *Elevare* a culpa ad pœnitentiam, *elevare* a tribulatione ad consolationem, *consurge* a terrenis ad cœlestia, *Jerusalem* : ad quam A Christus in Evangelio ait, *Matth.* XXIII, 37. *Luc.* XIII, 33. Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas: et, Non capit Prophetam perire extra Jerusalem : quæ et Christum negavit, dicendo, *Joann* XIX, 15. Non habemus regem nisi Cæsarem. *Quæ bibisti de manu Domini calicem iræ ejus*, id est, pœnam ultionis divinæ perpessa es : de qua fertur in Psalmo, *Ps.* LXXIV, 9. Calix in manu Domini vini meri plenus mixto. Hanc ergo Jerusalem Isaias seu Christus per Prophetam cohortatur ad pœnitentiam. *Usque ad fundum calicis soporis bibisti*, id est, ma- B ximam tribulationem sustinuisti, *et epotasti usque ad fæces* : id est, nihil pœnæ evasisti, sed in omnem calamitatem incidisti. Nunquam enim tantam afflictionem sustinuit sicut a Romanis, de quorum impugnatione ista dicuntur. *Non est qui sustentet eam*, 18 confortando eam piis verbis, promissionibusque divinis de liberatione propinqua, *ex omnibus filiis quos genuit* : quia post Christi adventum et Apostolorum abjectionem, nullus Propheta ad eam missus est ; *et non est qui apprehendat* C *manum ejus*, educendo eam ex tantis pressuris, *ex omnibus filiis quos enutrivit*. Principes enim ejus cum vulgo omnes pariter perierunt.

Duo sunt quæ occurrerunt tibi. 19 Quæ autem sint illa, postea subdit : *Quis contristabitur super te?* id est, quis tibi sufficienter poterit condolere? Per quod insinuatur acerbitas pœnæ quam pertulit. Consequenter exprimit duo mala quæ ei occurrerunt : *Vastitas et contritio.* Hæc duo sunt idem in re, per quæ designatur D perpessio mortis. *Et fames et gladius*, id est, tribulatio ad mortem disponens; vel fames refertur ad vastitatem, gladius ad contritionem. Possunt etiam quatuor ista distingui, ut dicantur duo in genere, et quatuor in specie. *Quis consolabitur te?* tanquam dicat, Nullus : quia ut in Daniele prædictum est, *Dan.* IX, 27. usque in finem perseverabit desolatio. *Filii tui projecti sunt*, 20 id est contempti et derelicti a Deo, hostibus traditi, atque per mundum dispersi; *dormierunt*, id est occisi sunt, *in capite omnium*

viarum : quia ubicumque occurrerunt Ro- A
manis, trucidabantur, et in diversis mun-
di provinciis graviter opprimuntur; *sicut*
oryx illaqueatus, id est animal sic voca-
tum, quod vile est, nec reputatur. *Pleni,*
videlicet filii tui, *indignatione Domini,*
increpatione Dei tui, id est justa vindicta
I *Thess.* II, 16. divinæ justitiæ : pervenit enim super eos
ira Dei usque in finem, secundum Apo-
stolum.

Quidam omnia quæ hic dicuntur ab illo
vers. 12. loco, Quis tu ut timeas ab homine mor-
tali? exponunt de persecutione Ecclesiæ B
tempore Antichristi; sed his non videtur
consonare, quod nunc dicuntur filii Jeru-
salem pleni indignatione increpationeque
Domini. Filii namque Ecclesiæ, qui tunc
tam graviter affligentur, sancti erunt, ele-
cti, et præelecti.

21 *Idcirco audi hæc, paupercula :* gens
enim Judæorum modo pauperrima est, præ-
sertim in spiritualibus ; *et ebria,* id est
excessive repleta, *non a vino,* sed pœnis
22 diversis. *Hæc dicit dominator tuus, Domi-*
nus et Deus tuus, qui universorum Deus C
Ezech. XX, 33, 34. ac Dominus est, qui juxta Ezechielem, in
manu forti et in furore effuso regnat su-
per nos; *qui pugnavit pro populo suo,*
quando redemit eos de Ægypto, quemad-
Exod. XIV, 25. modum dixerunt Ægyptii : Fugiamus Is-
raelem ; Dominus enim pugnat pro eis
contra nos. Christus quoque pugnavit pro
nobis, debellando aerias potestates, quem-
Ps. XXIII, 8. admodum scriptum est : Dominus fortis et
potens, Dominus potens in prælio. *Ecce*
tuli de manu tua calicem soporis, fun-
dum calicis indignationis meæ, id est, a D
prædictis pœnis salvavi te. *Non adjicies*
ut bibas illum ultra, id est, de cetero ta-
lia non patieris. Istud dicitur pro Judæis
qui in fine sæculi convertentur ad Chri-
stum : quia, ut ait Apostolus ad Romanos,
Rom. XI, 25, 26. Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec
plenitudo gentium intraret, et sic omnis
Israel salvus fieret. De hac enim Judæo-
rum dejectione, atque finali eorum re-
demptione ac conversione, scriptum est in
Osee III, 4, 5. Osee : Dies multos sedebunt filii Israel si-
ne rege, et sine principe, et sine sacrifi-
cio, et sine altari, et sine ephod et thera-
phim; et post hæc revertentur filii Israel, et
quærent Dominum Deum suum, et David
regem suum, id est Christum, ut omnes
exponunt. *Et ponam illum,* id est calicem 23
harum pœnarum, *in manu eorum qui te*
humiliaverunt : id est, adversariis tuis in-
credulis, qui te injuste afflixerunt, præ-
sertim ab eo tempore quo ad Christum
conversa es, propinabo potum calicis hu-
jus, quatenus ipsi quoque inebrientur non
a vino; *et dixerunt animæ tuæ,* id est tibi
(ponitur enim pars pro toto) : *Incurvare*
ut transeamus : id est, tantum te conculca-
verunt, suisque pedibus subjecerunt, sicut
lignum pontis substernitur pedibus trans-
euntium flumen. Ideo subditur : *Et po-*
suisti ut terram corpus tuum, et quasi vi-
am transeuntibus : id est, sic hostibus tuis
subjecta, atque ab eis conculcata fuisti,
quemadmodum terra subjicitur habitatori,
et via pergenti.

DENIQUE moralitas hujus capituli tan- Expositio moralis.
genda est breviter. *Audite me, qui sequi-* 1
mini quod justum est : acquiescentes Psal-
mistæ qui ait, Inquire pacem, et persequere *Ps.* XXXIII, 15.
eam; Apostolo quoque dicenti, Æmulami- I *Cor.* XII, 31.
ni charismata meliora. *Attendite ad pe-*
tram, id est ad Christum, imitando vesti-
gia ejus, qui ait : Ego sum via, veritas, et *Joann.* XIV, 6.
vita; et, Qui sequitur me, non ambulat in *Ibid.* VIII, 12.
tenebris; *unde excisi estis,* id est spiritu-
aliter regenerati, et Christianitatis nomen
ac fidem sortiti. Quotquot enim recepe- *Ibid.* I, 12.
runt eum, dedit eis potestatem filios Dei
fieri. Et secundum Apostolum ad Hebræ-
os, ipse est propter quem omnia, et per *Hebr.* II, 10.
quem omnia, qui multos filios adduxit in
gloriam. Ab ipso enim est esse naturæ,
esse gratiæ, et esse gloriæ. *Et ad caver-*
nam laci, id est foramen vulneris lateris
Christi : qui lacus vocatur tanquam rece-
ptaculum omnium gratiarum atque pœna-
rum, sicque in eo collectæ fuerunt aquæ
gratiarum, et aquæ tribulationum ; *de qua*
præcisi, id est formati derivatique, *estis,*

quantum ad esse spirituale. De latere si- A
quidem Christi fluxerunt sacramenta, qui-
bus formatur Ecclesia, cui in Canticis ait
Cant. II, 14. Sponsus cœlestis : Columba mea in fora-
minibus petræ, in caverna maceriæ.
2 *Attendite ad Abraham patrem vestrum.*
Abraham, qui interpretatur pater multa-
rum gentium, significat Christum patrem
cunctorum fidelium, vel Deum Patrem qui
per Christum nos condidit. Debemus ergo
doctrinas et facta Christi advertere, con-
servare, et imitari. *Et ad Saram quæ pe-
perit vos,* id est Ecclesiam, cujus sumus B
filii. *Quia unum vocavi eum,* scilicet Chri-
stum, quem Pater vocavit, sicut prædi-
Is. XLIX, 1. ctum est : Dominus ab utero vocavit me.
Vocavit etiam eum ad pontificatus hono-
rem, prout ad Hebræos dicit Apostolus :
Hebr. V, 5, 6. Christus non semetipsum clarificavit, ut
pontifex fieret, sed qui locutus est ad
Ps. CIX, 4. eum : Tu es sacerdos in æternum secun-
dum ordinem Melchisedech. Vocavit et
eum in monte sancto, Jordanisque fluvio :
Luc. III, 22; IX, 35. Tu es, inquiens, Filius meus dilectus. In-
super vocavit eum solum ad salvandum C
genus humanum, atque ad possidendum
terram promissionis, id est Ecclesiam, de
Ps. II, 6. qua ait in Psalmo : Ego autem constitu-
tus sum rex ab eo super Sion montem
sanctum ejus. *Et benedixi ei,* implendo
animam ejus omnibus donis et gratiis Spi-
ritus Sancti : quemadmodum scriptum est,
Ps. XX, 4. Prævenisti eum in benedictionibus dul-
Joann. III, 34. cedinis. Et Joannis tertio : Non ad men-
suram dat Deus spiritum, id est homini
Ibid. 31. Christo, de quo illic dicitur : Qui de cœlo
venit, super omnes est. *Et multiplicavi* D
eum, multos convertendo ad ipsum, qui
omnes sunt filii ejus. Unde dictum est :
Is. IX, 7. Multiplicabitur ejus imperium. Daniel quo-
Dan. II, 34, 35. que innuit quemadmodum lapis qui præ-
cisus est de monte sine manibus, crevit
in montem magnum, et implevit univer-
sam terram.
3 *Consolabitur ergo Dominus Sion,* id est
animam afflictam, sive Ecclesiam pœni-
tentem, ad gratiam speculationis suspi-
rantem. *Et consolabitur omnes ruinas ejus,*

ita ut ubi abundavit culpa, abundet et *Rom.* V, 20.
gratia. Et juxta illud Jeremiæ promissum,
fit anima eorum quasi hortus irriguus. *Jer.* XXXI, 12.
Gaudium et lætitia invenietur in ea, id
est in anima sic conversa, *gratiarum ac-
tio, et vox laudis :* secundum quod scri-
ptum est : Vox exsultationis et salutis in *Ps.* CXVII, 15.
tabernaculis justorum. Talis etenim ani-
ma dicit : Quid retribuam Domino pro *Ps.* CXV, 12.
omnibus quæ retribuit mihi? Et iterum :
Cantabo Domino in vita mea, psallam Deo *Ps.* CIII, 33.
meo quamdiu sum. Propter quod ad Ephe-
sios monet Apostolus : Implemini Spiritu *Ephes.* V, 18-20.
Sancto, loquentes vobismetipsis in psal-
mis et hymnis et canticis spiritualibus,
cantantes et psallentes in cordibus ve-
stris Domino, gratias agentes pro omnibus
semper.
Consurge, consurge, induere fortitudi- 9
nem, brachium Domini. Translatio Sep-
tuaginta interpretum talis est : Exsurge,
exsurge, Jerusalem, induere fortitudinem
brachii Domini : sicque de anima pec-
catrice exponitur, cui clamat Apostolus :
Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis ; *Ibid.* 14.
Joannes quoque, Memento unde excide- *Apoc.* II, 5.
ris, et pœnitentiam age, et priora opera
fac. Induere autem fortitudinem brachii
Domini, est Christi virtute seu divina po-
tentia roborari, quemadmodum Paulus hor-
tatur : Confortamini in Domino, et in po- *Ephes.* VI, 10, 11.
tentia virtutis ejus ; induite armaturam
Dei, ut possitis stare adversus insidias dia-
boli. *Consurge sicut in diebus antiquis,*
id est, ad pristinum caritatis fervorem, et
ad baptismalis gratiæ puritatem reverte-
re : juxta illud ad Timotheum, Admoneo *II Tim.* I, 6.
te, ut resuscites gratiam Dei in te.
Porro quod sequitur, *Elevare, elevare,* 17
*consurge, Jerusalem, quæ bibisti de manu
Domini calicem iræ ejus,* de Ecclesia mul-
tipliciter tribulata exponi potest, sive pro
tempore Antichristi, quando gravissime
affligetur, sive intermediis horis, quum
insurgunt prælia et seditiones, nec ipsi
prælati Ecclesiæ subditos suos defendere
possunt aut consolari, sed undique jugu-
lantur fideles, ut olim invalescentibus Ari-

anis, sævientibusque tyrannis, quando om-
Joann. xvi, 2. nis qui occidit Christianum, arbitrabatur
se Deo præstare obsequium. Hanc ergo
Ecclesiam consolatur Christus, dicendo :
A *Audi hæc, paupercula. Ecce tuli de manu* 21
tua calicem, id est, de pœnis cunctis te 22
eruam, tuisque æmulis æternas pœnas in-
fligam.

ARTICULUS LXXX

EXPOSITIO CAPITULI QUINQUAGESIMI SECUNDI : CONSURGE, CONSURGE, INDUERE FORTITUDINE TUA, SION.

QUÆ obtenebrati Judæi exponunt de futuro adventu Messiæ, quem putant nondum venisse, et de consolatione ac bonis per ipsum præstandis, secundum eorum carnalem, superficialem, atque mortiferam expositionem, nos de primo Christi adventu, et beneficiis per ipsum jam præ- (*II Cor.* iii, 6.) stitis, convenienter exponimus, non litteram occidentem, sed spiritum vivificantem sectantes. Quod autem per Sion et Jerusalem Ecclesia Christi (præcipue primitiva) designetur, quæ in Jerusalem sumpsit exordium, jam frequenter innotuit.

Hanc ergo Sion sive Jerusalem alloquens
Isaias, vel potius Spiritus Sanctus per ip-
1 sum, ita hortatur : *Consurge,* ab imper-
fecto ad perfectionem, a culpa ad veni-
am, *consurge,* a terrenis ad cœlestia, ab afflictione ad consolationem, a paucitate credentium ad maximam eorum multitudinem. *Induere fortitudine tua,* id est spirituali constantia in bonis, et fortissima patientia in adversis, o *Sion.* Hoc et Apo- (*I Cor.* xvi, 13.) stolus ait : Vigilate, state in fide, viriliter agite, confortamini. Ad hanc ergo fortitudinem Christus suos ante passionem uber- (*Joann.* xiv-xvi.) tim hortatus est. *Induere vestimentis gloriæ tuæ,* id est interiori decore ac vestimentis animæ, scilicet veste nuptiali, ceterisque virtutibus, atque intellectualibus donis Spiritus Sancti, quibus vestita est Sponsa : (*Cant.* iv, 11.) de qua scribitur Canticorum quarto, Cujus inæstimabilis odor erat nimis in vestimentis ejus ; Proverbiorum quoque ulti- B mo, Omnes domestici ejus vestiti duplici- (*Prov.* xxxi, 21.) bus. Unde et scriptum est in Isaia : Induit (*Is.* lxi, 10.) me Dominus vestimento salutis, et indumento justitiæ circumdedit me. *Jerusalem civitas Sancti,* id est Ecclesia Christi, de quo in Daniele habetur : Ungatur San- (*Dan.* ix, 24.) ctus sanctorum. De cujus civitate fertur in Psalmo, Gloriosa dicta sunt de te, ci- (*Ps.* lxxxvi, 3.) vitas Dei ; et in Apocalypsi, Civitatem san- (*Apoc.* xi, 2.) ctam calcabunt mensibus quadraginta duobus. His gloriosissimis vestimentis induta est electa illa Sion, primitiva Ecclesia, C quando in die Pentecostes recepit primi- (*Act.* ii.) tias Spiritus, et tanquam ornatissima sponsa de conclavi illo, velut de thalamo quodam, in quo divinitus fecundata erat, erupit, egrediens templum, et Christo testimonium perhibens. Nempe usque ad illud tempus lugubribus vestibus fuit induta, atque ex illo tempore accepit profectum in numero ac merito credentium : imo in spiritualibus ac temporalibus bonis crescens quotidie, donec tandem Romanum imperium ei subjectum est.

D *Quia non adjiciet ultra ut pertranseat per te incircumcisus et immundus.* Non est hoc de corporali commixtione ac transitu intelligendum, quum usque in finem sæculi, boni sive electi malis ac reprobis in Ecclesia corporaliter misceantur : unde Salvator comparat regnum cœlorum, id est Ecclesiam, sagenæ missæ in mare, et (*Matth.* xiii, 47.) ex omni genere piscium congreganti. De spirituali ergo unione ac participatione

intelligenda sunt hæc, ut sit sensus : *Non* A *adjiciet ultra ut pertranseat per te,* id est, tibi spiritualiter uniatur, aut communicet, o Ecclesia Dei, *incircumcisus* corde, qui vitia non præcidit : quales erant
Jer. IX, 26. Judæi, de quibus Jeremias testatur : Omnes gentes habent præputium, domus autem Israel incircumcisi sunt corde. Unde
Joel II, 13. in Joele loquitur Dominus : Scindite corda vestra, et non vestimenta vestra. *Et immundus,* id est infidelis, in quo nulla est munditia meritoria. Hoc est quod ad
II Cor. VI, 14, 15. Corinthios dicit Apostolus : Quæ participatio justitiæ cum iniquitate ? quæ societas luci ad tenebras ? quæ conventio Christi ad Belial ? aut quæ pars fideli cum infideli ?

2 *Excutere de pulvere,* id est de statu abjectionis tuæ, de venialibus minimisque peccatis, de terrena ac vili conversatione, de humili tua in terram prostratione. Un-
Ps. XLIII, 25. de legitur : Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster. *Consurge,* ab imis ad summa, contemplando ac diligendo cœ- C lestia ; *sede,* id est, in pace Christi quiesce, o *Jerusalem,* id est Ecclesia : de qua
Apoc. XXI, 2. in Apocalypsi sua ait Joannes : Vidi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de cœlo, a Deo paratam, quasi sponsam ornatam viro suo. De hac sessione locutus
Is. XXXII, 18. est Dominus supra : Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ. Christus quoque huic Jerusalem
Luc. XXIV, 49. dixit : Vos autem sedete in civitate, donec induamini virtute ex alto. *Solve vincula colli tui,* id est reatum peccati et vincula D quibus a dæmone restringebaris, seu varias persecutiones, quibus ab incredulis Judæis ac tyrannis premebaris, *captiva filia Sion,* id est, populus fidelis, quem Deus paterno amat affectu, qui antequam te Christus redimeret, originalis peccati reatu, seu aliis quoque vitiis vinciebaris, et a persecutoribus Judæis ac gentibus corporaliter ligabaris. A spiritualibus autem vinculis redemit Christus Ecclesiam in die Parasceves ; a corporalibus autem

vinculis eripuit eam paulatim. *Quia hæc* 3
dicit Dominus : Gratis, id est sine pretio, *venundati,* id est traditi, *estis* invisibilibus seu visibilibus hostibus : sicut paulo
ante inductum est, Ecce in iniquitatibus Is. L, 1.
vestris venundati estis ; *et sine argento redimemini,* id est per solam gratiam Christi : Dei enim donum est, non ex operi- Ephes. II, 8, 9.
bus, ne quis glorietur. Propter quod in prima Petri habetur epistola : Non corru- I Petr. I, 18.
ptibilibus auro vel argento redempti estis.

Consequenter Dominus manifestat se li- B beraturum Ecclesiam liberatione perfecta, vera, ac figurata per præcedentes ac typicas liberationes populo Judæorum olim concessas. De quibus subjicitur : *Quia* 4
hæc dicit Dominus Deus : In Ægyptum descendit populus meus in principio, quando, ut in Genesi recolitur, Jacob descendit Gen. XLVI, 27.
in Ægyptum in animabus septuaginta, *ut colonus esset ibi,* propter necessitatem famis vitandam ; *et Assur,* id est rex Assyriorum postea tempore Ezechiæ, *absque ulla causa* rationabili *calumniatus est eum,* opprimens eum crudeliter et injuste. Loquitur autem de eodem populo suo non numero, sed specie. Nam qui in Ægyptum descenderant, tempore Assur mortui erant. Porro liberationes factæ in Ægypto et tempore Ezechiæ, non exprimuntur, quia famosæ erant ac notæ.

Et nunc, id est tempore primitivæ Ec- 5
clesiæ, *quid mihi est hic?* id est, quid decet me agere ? *dicit Dominus.* Tanquam dicat : Decet me subvenire Ecclesiæ. Cujus rationem subjungit : *quoniam ablatus est populus meus gratis,* id est, sine suo demerito gravissimas persecutiones perpessus est. Unde Christus in Evangelio :
Si me, inquit, persecuti sunt, et vos per- Joann. XV, 20 ; Ibid. XIII, 16.
sequentur, quia non est servus major Domino suo. Et denuo : Tradent vos in Matth. X, 17, 18.
conciliis suis, et in synagogis suis flagellabunt vos, et ante reges et præsides ducemini propter me. *Dominatores ejus inique agunt* contra eum, *dicit Dominus,* videlicet principes sacerdotum, et imperatores Romani, eorumque subditi, qui po-

pulo christiano longo tempore domina-
bantur, eumque premebant; *et jugiter tota*
die nomen meum blasphematur a domi-
natoribus istis injustis, eorumque famu-
lis, qui Christum multipliciter blasphe-
maverunt. Et sicut B. Hieronymus sæpius
recitat, Judæi quotidie tribus vicibus sub
nomine Nazarenorum maledicunt Christi-
anis in synagogis suis, indesinenter oran-
tes pro destructione Romani imperii.
6 *Propter quod* *, id est propter hæc mala
* *hoc* vitanda, *sciet populus meus nomen meum,*
id est, primitiva Ecclesia, omnesque ad
Act. XIII, 48. vitam æternam præordinati, me Christum
Dei Filium fide recognoscent, *in die illa,*
id est tempore primi adventus mei, seu
tempore gratiæ. Unde et Christus dixit :
Joann. XV, 26. Quum venerit Paracletus quem ego mit-
tam vobis a Patre, ille testimonium perhi-
bebit de me. *Quia ego ipse qui loquebar*
Hebr. I, 1. olim multifarie multisque modis per Pro-
phetas, de mea præsentia vaticinantes. *Ec-*
ce adsum, in propria persona per incarna-
tionem mundo apparens, et inter homines
pie socialiterque conversans : quemadmo-
Joann. I, 14. dum scriptum est, Verbum caro factum
Baruch III, 38. est, et habitavit in nobis; et, Post hæc su-
per terram visus est, et cum hominibus
conversatus est.
7 *Quam pulchri super montes pedes an-*
nuntiantis et prædicantis pacem ! Hanc
Rom. X, 15. scripturam allegat B. Paulus ad Romanos
de prædicatione evangelicæ legis per Apo-
stolos, sensum magis inducens quam ver-
ba. Omnis ergo alia interpretatio cesset.
Itaque ait : *Quam pulchri!* id est, valde
pulchri sunt, *super montes,* id est parti-
culares Ecclesias in Christo fundatas, *pe-*
des annuntiantis et prædicantis pacem, id
est pedes Apostolorum prædicantium re-
conciliationem factam per Christum, qui
Coloss. I, 20. per sanguinem crucis suæ pacificavit om-
nia in cœlo et in terra. Unde et Paulus ad
Rom. V, 10. Romanos : Reconciliati, inquit, sumus Deo
per mortem Filii ejus. Ponitur ergo hoc
loco singulare pro plurali. Nam ita allegat
Ibid. X, 15. Apostolus : Quam speciosi pedes evange-
lizantium pacem, evangelizantium bona !

A Unde jam subditur : *et annuntiantis bo-*
num, id est Christi Evangelium, quod est
nuntium optimum, *prædicantis salutem*
per Christum factam, *dicentis Sion,* id est
Ecclesiæ, vel, o Sion, id est Ecclesia : *Re-*
gnabit Deus tuus, videlicet Christus, qui
est verus Deus et vita æterna, ut habetur *I Joann.* V, 20.
in prima Joannis Canonica. De quo scri-
ptum est in Apocalypsi : Regnavit Domi- *Apoc.* XIX, 6, 7.
nus Deus noster omnipotens : gaudeamus
et exsultemus, et demus gloriam ei. Item-
que in Psalmo : Regnabit Dominus in sæ- *Ps.* CXLV, 10.
B cula, Deus tuus, Sion. Hoc Christus præ-
cepit Apostolis prædicare, secundum quod
in Actibus Petrus commemorat : Præcepit *Act.* X, 42.
nobis prædicare et testificari, quia ipse
est qui constitutus est a Deo judex vivo-
rum et mortuorum.
Vox speculatorum tuorum, o Sion, id 8
est prædicatio sive laudatio Apostolorum;
levaverunt vocem, Evangelium Christi for-
titer prædicando, etiam ante passionem
ipsius, sicut in Luca legitur. Maxime ta- *Luc.* IX, 6, 52; X, 1-17.
men levaverunt vocem in die Pentecostes,
C quum Spiritu Sancto recepto, *simul lau-*
dabunt Deum, quemadmodum ait Scriptu-
ra : Omnes qui credebant, erant pariter; *Act.* II, 44, 47.
et collaudabant Deum, habentes gratiam
ad omnem plebem. *Quia oculo ad oculum*
videbunt. Simile est quod ait Apostolus :
Facie ad faciem. Apostoli autem non so- *I Cor.* XIII, 12.
lum oculo interiori, sed etiam corporali
viderunt Christum. Propter quod apud Lu-
cam ait ad eos : Beati oculi qui vident quæ *Luc.* X, 23.
vos videtis. Et Joannes : Vidimus, inquit, *Joann.* I, 14.
gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a
D Patre. Viderunt autem Apostoli Christum
oculo cordis singulariter illuminato, juxta
illud Apostoli : Nos autem revelata facie *II Cor.* III, 18.
gloriam Domini speculantes. Sic ergo vide-
bunt, *quum converterit Dominus* Christus
Sion, id est Ecclesiam, reducendo electos
ad se : quod cœpit facere ab eo tempore
quo prædicare exorsus est, ipsosque Apo-
stolos convocavit ad se. In die vero pas-
sionis suæ convertit captivitatem plebis
suæ, et benedixit Ecclesiæ, juxta illud :
Benedixisti, Domine, terram tuam, aver- *Ps.* LXXXIV, 2.

tisti captivitatem Jacob. Hinc enim an- A
Joann. xii, 32. te passionem testatus est : Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me ipsum.

9 *Gaudete* in Domino, *et laudate* eum *simul, deserta Jerusalem,* id est, ruinæ Ecclesiæ, quas instauraverunt Apostoli ædificantes Ecclesiam Dei. Hæ autem ruinæ sunt peccatores, qui post conversionem suam ad Christum, invitantur ad gaudium et gratiarum actionem. *Quia consolatus est Dominus populum suum* per multiplicis gratiæ infusionem, *redemit Jerusalem,* B id est Ecclesiam. Ad hanc laudem divinam invitat Archiapostolus in prima sua Cano-
I Petr. ii, 9. nica peccatores conversos, dicendo : Virtutes annuntietis ejus, qui vos de tenebris vocavit in admirabile lumen suum. Et Pau-
Coloss. i, 12, 13. lus ad Colossenses : Gratias agimus Deo et Patri, qui nos transtulit in regnum Filii dilectionis suæ.

10 *Paravit Dominus* Pater *brachium sanctum suum,* id est Christum Dei virtu-
Ps. xcvii, 1. tem, de quo fertur in Psalmo : Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum C ejus ; *in oculis omnium gentium :* quia ubique per Apostolos prædicari fecit, et per miracula clarificavit Filium suum di-
Luc. ii, 30, 31. lectum. Unde et Simeon ait : Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum. *Et videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri :* id est, habitatores omnium finium mundi convertentur ad Christum, eumque fidei oculo contemplabuntur, sicut Chri-
Matth. xxiv, 14. stus prædixit : Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo mundo. Et Psalmi- D
Ps. xcvii, 3. sta : Viderunt omnes termini terræ salutare
Jer. xvi, 19. Dei nostri. Hinc in Jeremia dicitur : Ad te gentes venient ab extremis terræ.

Consequenter ad primitivam Ecclesiam in Jerusalem congregatam, præsertim ad
11 sanctos Apostolos, dicitur : *Recedite, re-*
Luc. xiii, 34. *cedite* a Jerusalem sive a Judæa, quæ occidit Prophetas; *exite inde* ad universas gen-
Ps. xviii, 5. tes, ut impleatur quod dictum est : In omnem terram exivit sonus eorum. Hoc
Marc. xvi, 15. apud Marcum Christus præcepit : Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ. *Pollutum nolite tangere,* id est, immundis atque blasphemis Judæis nolite communicare, cohabitare atque consentire. *Exite de medio ejus,* videlicet Synagogæ. Potest etiam esse vox Apostolorum, hortantium gentes ut ab idololatria recedant, pristinisque sordibus pure renuntient. *Mundamini* a peccatis, *qui fertis vasa Domini,* id est, vos prælati ac ministri Ecclesiæ, sacramenta Christi in sacris vasis portantes. Vasa quoque quæ ferimus, sunt corpora, prout ad Thessalonicenses dicit Apostolus : Hæc est volun- I Thess. iv, 3-5.
tas Dei, sanctificatio vestra, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii. Rursusque alibi : Habemus, ait, II Cor. iv, 7.
thesaurum istum in vasis fictilibus. Omnes mundari debemus, maxime quia secundum Apostolum, corpora nostra sunt I Cor. iii, 16; vi, 19.
templum Dei. Præcipue tamen ministros altaris concernit exhortatio ista : eos enim specialis sanctitas decet. *Quoniam non in* 12
tumultu exibitis, nec in fuga properabitis. Apostoli namque exierunt Jerusalem atque Judæam, non violenter expulsi ; sed Christo jubente, sponte ad alios sunt profecti. *Præcedet enim vos Dominus,* id est, dux vestri itineris erit. Unde Christus dixit : Ego vobiscum sum cunctis diebus. Matth. xxviii, 20.
Sed et passione jam imminente, promisit Apostolis : Postquam autem resurrexero, Ibid. xxvi, 32.
præcedam vos in Galilæam. *Et congregabit vos Deus Israel* cum ceteris fidelibus quos convertetis, ut omnes sitis in una Ecclesia Dei, in qua non est distinctio Ju- Rom. x, 12.
dæi neque Græci.

Præterea quæ dicta sunt ab illo loco, Recedite, recedite, quidam Judæorum exponunt de filiis Israel redeuntibus a Babylonica captivitate : qui secum tulerunt vasa templi a Nabuchodonosor asportata, I Esdr. i, 7, 8, 11.
a Cyroque reddita ; nec in tumultu, sed in securitate revertebantur, Cyro eos licentiante. Alii vero exponunt de liberatione a captivitate ista in quam a Romanis dejecti sunt : quia in adventu Messiæ, quem

putant venturum, a Romano recedent im- A
perio, in Judæam redeundo.
Post descriptionem status Ecclesiæ, de-
scribitur status Christi, qui merito suæ
Philipp. II, 8-10. humiliationis super omnes cœlos est ele-
13 vatus. *Ecce intelliget,* id est, sapiens erit,
et cuncta discrete aget, *servus meus,* vi-
delicet Christus : de quo supra dictum
Is. XLII, 1. est, Ecce servus meus, suscipiam eum. Hu-
Philipp. II, 7. miliavit enim se, formam servi accipiens.
Joann. XIV, 28. Propter quod dixit : Pater major me est ;
Ibid. 31. et, Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic
facio. *Et exaltabitur* in miraculorum ope- B
ratione, *et elevabitur* in resurrectione et
ascensione, *et sublimis erit valde,* in cor-
dibus electorum, tam in militanti quam
triumphanti Ecclesia. Unde scriptum est :
Zach. VI, 12, 13. Ecce vir, Oriens nomen ejus, etc., et ipse
portabit gloriam, et sedebit, et dominabi-
tur super solio suo. Propter quod post su-
Matth. XXVIII, 18. am resurrectionem testatus est : Data est
mihi omnis potestas in cœlo et in terra.
14 *Sicut obstupuerunt super te multi,* id
est, quemadmodum plures, o Christe, mi-
rati sunt te propter eminentiam miraculo- C
rum, et excellentiam documentorum tuo-
rum : sicut in Evangeliis liquet, ubi inter
Ibid. IX, 33. cetera scriptum est : Dixerunt, quia nun-
Joann. VII, 46. quam apparuit sic in Israel ; et, Nunquam
sic locutus est homo sicut hic loquitur ;
Matth. VIII, 27. et, Qualis est hic, quia venti et mare obe-
Luc. VII, 16. diunt ei ? et, Propheta magnus surrexit in
nobis. Maxime tamen impletum est istud
Matth. XXI, 8, 9 ; *Luc.* XIX, 38. in die Palmarum, quando turbæ obviarunt
ei cum ramis olivæ, sternentes vestimenta
sua in via, atque clamantes : Hosanna fi-
lio David, benedictus qui venit in nomine D
Domini ; pax in cœlo, et gloria in excelsis.
Quando et vox Patris facta est ad eum :
Joann. XII, 28, 29. Clarificavi, et iterum clarificabo. Quo au-
dito, turbæ dixerunt tonitruum factum es-
se. Alii dixerunt : Angelus ei locutus est.
Sic inglorius, id est despectus et defor-
matus, *erit inter viros adspectus ejus, et
forma ejus,* id est, vultus ejus despectus
erit, *inter filios hominum.* Hoc in passio-
ne impletum est, quando consputus, spi-
nis coronatus, clavis confixus, inter la-
trones suspensus, atque turpissima morte
damnatus est, sicut in sequenti capitulo
plenius continetur.
Iste servus meus *adsperget gentes mul-* 15
tas, id est omnes electos, mundans eas
sanguine suo, et aqua Baptismatis abluens
eas, quemadmodum in Apocalypsi induci-
tur : Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis *Apoc.* I, 5.
nostris in sanguine suo. Et ad Hebræos :
Sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum *Hebr.* IX, 14.
semetipsum obtulit immaculatum Deo,
emundabit conscientiam nostram ab ope-
ribus mortuis, ad serviendum Deo viventi.
Super ipsum continebunt reges os suum, id
est, linguam suam arcebunt, ne quid con-
tra Christum loquantur ; nec eum blasphe-
mare audebunt, sed venerabuntur, juxta
illud in Psalmo : Et adorabunt eum om- *Ps.* LXXI, 11.
nes reges. Unde infra habetur : Videbunt *Is.* LXII, 2.
gentes justum tuum, et cuncti reges in-
clytum tuum. *Quia quibus non est narra-
tum de eo, viderunt :* id est, gentiles, qui
nec legem nec Prophetas habuerunt, nec
aliquid de Christo audierunt, viderunt per
fidem, doctrinam et opera ejus : de qui-
bus Joannis vicesimo dicitur, Beati qui *Joann.* XX, 29.
non viderunt, et crediderunt. Et hoc aliis
verbis repetitur : *et qui non audierunt,* us-
que ad tempus quo ad eos discipuli Chri-
sti missi sunt, *contemplati sunt* Christum
fide recepta. Quod enim hæc de conver-
sione gentium dicantur, patet ex eo quod
Apostolus, quum se dixisset a Jerusalem *Rom.* XV, 19, 20.
usque ad Illyricum implesse Evangelium
Christi, et se illis prædicasse, quibus Chri-
stus annuntiatus non fuit, ne super alie-
num fundamentum ponere videretur, alle-
gat scripturam hanc, dicens : Quia quibus *Ibid.* 21.
non est annuntiatum de eo, videbunt, etc.

POSTREMO quæ dicta sunt de consurre- Expositio moralis.
ctione, sessione, excussione, inductione,
atque decore Sion sive Jerusalem, morali-
ter intelligi possunt de quacumque chri-
stiana fidelique anima secundum sensum
jam præinductum, nec oportet resumere,
quum sensus omnino sit idem, quamvis
diversis applicetur. Quod autem sequitur,

4 *In Ægyptum descendit populus meus in* A
principio, ut colonus esset ibi, intelligi po-
test secundum tropologiam, de expulsione
generis humani a paradiso in principio
mundi : quando descendit in hanc vallem
Hebr. xiii, 14. lacrimarum, in qua non habet manentem
II Cor. v, 6. aut propriam civitatem, sed peregrinatur
a Domino, ad quem pœnitendo redire co-
natur. *Et Assur,* id est diabolus, *absque*
5 *causa* justa *calumniatus est eum. Domi-*
natores ejus inique agunt, videlicet dæmo-
nes, qui secundum Apostolum ad Ephesios,
Ephes. vi, 12. sunt mundi rectores tenebrarum harum,
id est hominum impiorum, quibus dicitur:
Joann. viii, 44. Vos ex patre diabolo estis, et desideria
patris vestri vultis perficere. Imo de dia-
II Cor. iv, 4. bolo ait Apostolus ad Corinthios : Deus
hujus sæculi excæcavit mentes infidelium.

Christus quoque ait : Venit ad me prin- Joann. xiv, 30.
ceps mundi hujus.
Quam pulchri super montes pedes an- 7
nuntiantis et prædicantis pacem! Hoc de
quocumque sancto prædicatore ac justo
doctore intelligi potest. Insuper singulis
nobis dicitur, *Recedite, recedite, pollutum* 11
nolite tangere : scilicet, ut a vitiis fugi-
amus, neque infructuosis operibus alio-
rum communicemus. Unde in Ecclesiasti-
co dicitur : Quasi a facie colubri fuge Eccli. xxi, 2.
peccatum ; et : Qui tetigerit picem, inqui- Ibid. xiii, 1.
B nabitur ab ea ; sic qui communicaverit
superbo, induet superbiam. Hinc etiam in
Numeris legitur : Recedite a tabernacu- Num. xvi, 26.
lis hominum impiorum, et nolite tangere
quæ ad eos pertinent, ne involvamini in
peccatis eorum.

ARTICULUS LXXXI

EXPLANATIO CAPITULI QUINQUAGESIMI TERTII : QUIS CREDIDIT AUDITUI NOSTRO ?

PRÆSENS capitulum ad litteram intel- C
ligendum esse de Christo, ejusque acer-
bissima passione, ex multis sacræ Scri-
pturæ testimoniis comprobatur, in quibus
verba hujus capituli asseruntur in Christo
impleta, sicut patebit. Prævidens ergo Isa-
ias in Spiritu Sancto paucos Judæos cre-
dituros in Christum, admirando interro-
1 gat : *Quis credidit auditui nostro,* id est
mysteriis Christi, quæ nos Prophetæ a Deo
audivimus, et vobis ea narravimus ? quasi
dicat : Pauci Judæorum credunt. *Et bra-*
chium Domini, scilicet Christus (ut di- D
Cf. Is. li, 5, 9; lii, 10. ctum est plenius in præcedenti capitu-
lo), *cui revelatum est?* id est, paucissimis
Judæorum revelatus est Christus. Hæc scri-
Joann. xii, 37, 38. ptura allegatur hoc modo : Quum autem
tanta signa fecisset coram eis, non crede-
bant in eum, ut sermo Isaiæ impleretur,
quem dixit : Domine, quis credidit auditui
nostro ? et brachium Domini cui revela-
tum est ?

Et ascendet Christus de utero matris 2
suæ, *sicut virgultum coram eo,* id est co-
ram Deo Patre. Unde superius dictum est :
Egredietur virga de radice Jesse, et flos Is. xi, 1.
de radice ejus ascendet. Per quod desi-
gnatur, quod Christi nativitas propter su-
am munditiam, ascensus esset potius quam
descensus, et quod ipse sic natus, nullo
pondere peccati traheretur ad terrena et
inferiora. *Et sicut radix de terra sitienti :*
id est, quemadmodum radix de terra sic-
ca et infecunda pullulat, sic Christus de
matre non a viro impraegnata, aut huma-
no semine fecundata, nascetur. Per quod
designatur virginitas Matris Christi : quæ
etiam insinuatur per ascensum virgulti.
Virgultum enim sæpius oritur de terra
non ab homine culta, sed cœlesti influen-
tia fecundata : sic Christus de matre non
ab homine tacta, sed divinitus impraegna-
ta. Et hoc est novum de quo in Jeremia
habetur : Novum faciet Dominus super Jer. xxxi, 22.

terram : Mulier circumdabit virum. Et de A
formatione supernaturali corporis Christi
in utero Virginis, in Zacharia scriptum
Zach. III, 9. est : Ecce ego cælabo sculpturam ejus,
dicit Dominus.

Non est species ei, id est pulchritudo in
vultu, *neque decor* in corpore, tempore
Ps. XXI, 15, 16. passionis, quando ut ait in Psalmo, sicut
aqua effusus est, et dispersa sunt omnia
ossa ejus, factumque est cor ejus tanquam
cera liquescens, et aruit tanquam testa
virtus ejus, et lingua ejus adhæsit fau-
cibus ejus. Verumtamen Christus a prin- B
cipio nativitatis suæ ex Virgine, veraciter
Ps. XLIV, 3. speciosus forma fuit præ filiis hominum :
quæ speciositas paulatim diminuta est,
quando inter homines conversabatur, in-
juriis et piis compassionibus afficiebatur,
jejuniis, fatigationibus, ceterisque labori-
bus affligebatur. Unde et senior videbatur
quam erat, dicentibus ad eum Judæis :
Joann. VIII, 57. Quinquaginta annos nondum habes. Et ip-
Ps. CVIII, 24. se in Psalmo testatur : Genua mea infir-
mata sunt a jejunio, et caro mea immutata
est propter oleum. In passione ergo, vultu C
et corpore deformis, imo solo adspectu
horribilis fuit. Propter quod ait in Psal-
Ps. XXX, 12. mo : Qui videbant me, foras fugerunt a
Ps. LXXXVII, 9. me ; et iterum, Longe fecisti notos meos
a me, posuerunt me abominationem sibi.

Et vidimus eum, tempore passionis. Hoc
dicitur in persona adstantium ; sed et Isa-
ias aliique Prophetæ cuncta viderunt in
spiritu imaginaria visione, quæ alii præ-
sentialiter conspexerunt de doloribus de-
formitateque Christi. *Et non erat adspe-
ctus,* id est, non apparuit in eo species D
conspicabilis, seu aliud propter quod po-
terat eum aliquis libenter adspicere : imo
faciem averterunt ab eo propter horrorem
vultus sui et corporis miserabilissimam
speciem. *Et desideravimus eum.* Sancti
enim Prophetæ vehementer optabant Chri-
sti adventum, eumque intueri optabant,
Luc. X, 24. secundum quod ipse testatur : Multi reges
et Prophetæ voluerunt videre quæ vos vi-
3 detis. Desideravimus igitur eum *despe-
ctum,* id est, qui ab aliis perversis et pes-
simis spretus est, juxta illud : Omnes *Ps.* XXI, 8.
videntes me, aspernabantur me ; *et novis-
simum virorum,* id est, ita afflictum, ut
videretur esse miserrimus hominum. Pro-
pter quod ait : Ego autem sum vermis et *Ibid.* 7.
non homo, opprobrium hominum et ab-
jectio plebis ; et iterum, Super omnes ini- *Ps.* XXX, 12.
micos meos factus sum opprobrium vici-
nis meis valde. *Virum dolorum,* id est,
doloribus plenum : qui ait in Psalmo, Ego *Ps.* LXVIII, 30.
sum pauper et dolens ; et alibi, Tristis *Matth.*
est anima mea usque ad mortem. *Et sci-* XXVI, 38.
entem infirmitatem, id est corporis pœ-
nalitatem per experientiam. Christus au-
tem nunquam morbum expertus est, seu
corporis infirmitatem ex dyscrasia prove-
nientem ante passionem : sed sicut ante
passionem cognovit se passibilem per cer-
tam scientiam, sic in passione cognovit
hanc infirmitatem per experientiam. Pro-
pter quod ait Apostolus ad Hebræos : De- *Hebr.* II,
cebat auctorem salutis per passiones con- 10, 17, 18.
summari, ut misericors fieret. In quo enim
passus est ipse et tentatus, potens est et
eis qui tentantur, auxiliari. Et alibi : Non *Ibid.* IV, 15.
habemus, inquit, pontificem qui non pos-
sit compati infirmitatibus nostris, proba-
tum autem per omnia.

Et quasi absconditus vultus ejus, id est,
cognitio ejus homines latuit. Quis enim
putaret Regem gloriæ Dominumque vir-
tutum, qui tam miserabilis videbatur? Vel
sensus est, quod vultus ejus propter suam
deformitatem similis erat vultibus eorum
qui facies suas abscondunt præ verecun-
dia. *Et despectus. Unde nec reputavimus
eum* alicujus sanctitatis aut dignitatis, sed
seductorem ac miserum. Hoc dicit Pro-
pheta in persona Judæorum interficien-
tium Christum : quibus se connumerat,
tanquam ejusdem generis exsistens cum
eis, quemadmodum Esdras et Daniel connu- *Dan.* IX, 5,
merant se peccatoribus maximis, ut quum *et seq.*
dicit Esdras : Delicta nostra creverunt us- I *Esdr.* IX,
que ad cœlum. Hoc et Christus ante pas- 6.
sionem frequenter prædixit, de se ipso
contestans : Filius hominis tradetur gen- *Luc.* XVIII,
tibus, et illudetur, et conspuetur. 32.

4 *Vere languores nostros ipse tulit.* Languor A proprie sumptus, est morbus inveteratus. Talis autem in Christo non fuit. Interdum vero accipitur languor pro infirmitate carnis quacumque, videlicet pro pœnis, seu naturalibus ac indetrahibilibus defectibus corporis, quæ tamen consecutæ sunt originale peccatum, ut sunt fames, sitis, lassitudo : quæ vere fuerunt in Christo. Tertio sumitur languor pro spirituali defectu, infirmitateque cordis, ut sunt peccata. Itaque languores primo modo acceptos Christus tulit, id est, abstulit a nobis, in quantum sua passione meruit nobis plenissimam corporis impassibilitatem, quam in futura resurrectione consequemur, quando secundum Apostolum, mortale hoc induerit immortalitatem. (*I Cor.* xv, 54.) Languores vero secundo modo acceptos Christus verissime tulit, id est sustinuit : non propter se, quoniam peccatum originale non habuit, sed propter nos. Unde et eos patiendo, promeruit nobis liberationem ab ipsis, quam sortiemur quum configuratum fuerit corpus humilitatis nostræ corpori claritatis suæ. (*Philipp.* iii, 21.) Porro dolores tertio modo acceptos Christus tulit, id est, abstulit a nobis, satisfaciendo pro nostris peccatis : quemadmodum scriptum est, Ecce Agnus Dei qui tollit peccata mundi ; (*Joann.* i, 29.) et iterum, Venit Filius hominis dare animam suam redemptionem pro multis. (*Matth.* xx, 28.) Intelligendo autem de languoribus secundo modo acceptis, idem significatur quum subditur : *Et dolores nostros ipse portavit*, videlicet, pœnas quas meruimus, ipse perpessus est, sicut in Psalmo testatur : Quæ non rapui, tunc exsolvebam. (*Ps.* lxviii, 5.) Et hoc sensu allegat evangelista Matthæus hæc verba quum ait : Obtulerunt ei multos dæmonia habentes ; et ejiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit : ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam, dicentem : Ipse infirmitates nostras accepit, et ægrotationes nostras portavit. (*Matth.* viii, 16, 17.)

Et nos putavimus eum quasi leprosum, id est vilissimum, hominumque consortio prorsus indignum. Vere enim similis erat leproso pendens in cruce, quum facies sanctissima sputo et sanguine mixtis ac congelatis fuit fœdata, imo et totum sanctissimum corpus ipsius vulneribus lividum atque cruore perfusum exstiterat, quod et nudum in cruce pendebat. *Et percussum a Deo et humiliatum.* Infra Dominus ait, Propter scelus populi mei percussi eum : (vers. 8.) quomodo ergo nunc in reprehensionem infidelium Judæorum dicitur, Et percussum a Deo? Et respondendum, quod B infideles Judæi putabant eum a Deo percussum et humiliatum, id est, quod propter blasphemiam atque malitiam meruisset coram Deo hanc mortem. Propterea enim dixerunt : Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. (*Joann.* xix, 7.) In Luca quoque : Hunc invenimus subvertentem gentem nostram, et prohibentem tributa dari Cæsari, et dicentem se Christum regem esse. (*Luc.* xxiii, 2.)

5 *Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra* C expianda atque delenda. Hoc est quod scriptum est in prima epistola Petri : Christus semel mortuus est pro peccatis nostris, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatos quidem carne, vivificatos autem spiritu ; (*I Petr.* iii, 18, 22.) deglutiens mortem, ut vitæ æternæ efficeremur heredes. Et Joannes ait : Ipse est propitiatio pro peccatis nostris. (*I Joann.* ii, 2.) *Disciplina pacis nostræ super eum*, id est, pœnam sive correctionem per quam pacificati sumus Deo, ipse pro nobis sustinuit, juxta illud ad D Galatas : Christus nos redemit, factus pro nobis maledictum, ut nos de maledicto liberaret. (*Galat.* iii, 13.) *Et livore ejus*, quem habuit ex percussionibus flagellorum ac ceteris ictibus, *sanati sumus* a læsione peccati. Hinc etiam in prima Petri Canonica habetur : Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus : cujus livore sanati sumus. (*I Petr.* ii, 24.)

6 *Omnes nos quasi oves erravimus* a via justitiæ per vitiorum abrupta, sicut in

Ps. cxviii, 176. Psalmo vir sanctus fatetur : Erravi sicut
ovis quæ periit. *Unusquisque in viam suam declinavit,* id est, propriam voluntatem
et operationem sibi placentem secutus est.
I *Petr.* ii, 25. Unde Petrus in prima sua Canonica : Eratis, inquit, aliquando sicut oves errantes,
sed conversi estis ad pastorem et episcopum animarum vestrarum. Et in Psalmo :
Ps. xiii, 3. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti
sunt ; non est qui faciat bonum, non est
Rom. xi, 32. usque ad unum. Apostolus quoque : Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnium
Ephes. ii, 3. misereretur ; et iterum, Eramus natura
filii iræ, sicut et ceteri. *Et Dominus* Pater, seu Deus Trinitas, *posuit in eo iniquitatem omnium nostrum,* id est satisfactionem seu pœnam pro omnibus nostris
piaculis expiandis, tradens eum pro nostris peccatis, ut quod nos propter virium
nostrarum imbecillitatem ferre nequivimus, ipse pro nobis portaret. Propter quod
Rom. viii, 32. scriptum est : Proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit il-
Joann. iii, 16. lum ; et alibi, Sic Deus dilexit mundum,
ut Filium suum unigenitum daret.

7 *Oblatus est* ad mortem, *quia ipse voluit:*
id est, non ex coactione aut nescientia
venit ad manus crudelium Judæorum, sed
quoniam sibi sic placuit. Ideo enim quum
Matth. xvi, 22, 23 ; *Marc.* viii, 32, 33. prædixisset discipulis se passurum, increpassetque eum Petrus secreto, dicens, Absit a te, Domine, non erit tibi hoc ; respondit Jesus : Vade retro me, satana, quia
non sapis ea quæ Dei sunt. Et quum in-
Luc. xxii, 45 ; *Marc.* xiv, 42. venisset discipulos dormientes præ tristitia, dixit : Surgite, eamus ; ecce qui me
tradet, prope est. Et ivit obviam hostibus
Joann. xviii, 4-6. suis. Quibus quum dixisset, Quem quæritis ? respondissentque, Jesum Nazarenum ; et ipse dixisset, Ego sum : abierunt
retrorsum, et ceciderunt in terram, nec
surrexerunt nisi Christo volente. Qui paulo ante de se loquens, dixit ad Patrem :
Ibid. xvii, 2. Dedisti ei potestatem omnis carnis. Denique alio loco apertissime loquitur : Ne-
Ibid. x, 18. mo tollit animam meam a me, sed ego
pono eam ; potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum

A sumendi eam. *Et non aperuit os suum,*
contumelias pro contumeliis, seu malum
pro malo reddendo, murmurando, aut se
excusando coram Herode sive Pilato. Percussus tamen a servo pontificis, dixit : Si *Joann.* xviii, 23.
male locutus sum, testimonium perhibe
de malo ; si autem bene, quid me cædis ?
Annæ quoque et Caiphæ ad multa non
respondit. Hinc enim scriptum est : Inter- *Luc.* xxiii, 9, 11.
rogabat eum Herodes multis sermonibus ;
at ille nihil respondit illi. Idcirco sprevit
eum Herodes cum exercitu suo, et illusit
B indutum veste alba. Et rursum : Quum *Matth.* xxvii, 12-14.
accusaretur a principibus sacerdotum et
senioribus populi, nihil respondit. Tunc
dicit illi Pilatus : Non audis quanta adversum te dicunt testimonia ? Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur
præses vehementer. Et Petrus ait : Quum I *Petr.* ii, 23.
malediceretur, non maledicebat ; quum
pateretur, non comminabatur : tradebat
enim judicanti se injuste. Atque in Psalmo : Quasi lugens, inquit, et contristatus, *Ps.* xxxiv, 14.
sic humiliabar. *Sicut ovis ad occisionem*
C *ducetur,* videlicet cum mansuetudine et
silentio, quamvis mulieribus piis dixerit :
Nolite flere super me. Etenim bajulans *Luc.* xxiii, 28.
sibi crucem exivit. *Et quasi agnus coram* *Joann.* xix, 17.
*tondente se obmutuit**. Unde in Jeremia * *obmutescet*
profitetur : Ego quasi agnus innocens qui *Jer.* xi, 19.
portatur ad victimam. *Et non aperuit* os* * *aperiet*
suum.

Exhortatione hæc indigent, non expositione. Quid enim dicturi sumus nos miseri, qui justas increpationes ac disciplinas
ferre contemnimus remurmurantes ? Ne-
D quaquam acquiescimus admonitioni dignissimi principis Apostolorum, dicentis :
Christus passus est pro nobis, vobis relin- I *Petr.* ii, 21.
quens exemplum, ut sequamini vestigia
ejus.

De angustia et de judicio sublatus est, 8
id est de anxietate pœnaque mortis, et de
judicio quo ab impiis ad mortem damnatus est. Vel de judicio quo ceteri Sancti
detinebantur in limbo inferni, liberatus
est Christus, victor ascendens ad Patrem,
quemadmodum ad Romanos dicitur : Chri- *Rom.* vi, 9.

stus resurgens ex mortuis, jam non mori- A
tur; mors illi ultra non dominabitur. In
Actibus autem ubi Lucas hanc scripturam
allegat secundum translationem Septua-
Act. VIII, 33. ginta interpretum, ita habetur : In humi-
litate judicium ejus sublatum est : id est,
Christus in forma servi apparens, per ab-
jectionem quam pro nobis assumpsit, justo
judicio est privatus, seu injuste judicatus.
I *Cor.* II, 8. Nam, ut Paulus testatur, Si cognovissent,
nunquam Dominum gloriæ crucifixissent.
Unde de Christo exponi potest illud in
Job XXXVI, 17. Job : Causa tua tanquam impii judicata B
est, causam judiciumque recipies.

Generationem ejus quis enarrabit? Du-
plex est generatio Christi. Una est divina,
Prov. VIII, 24, 25. de qua ait in Proverbiis : Nondum erant
abyssi, et ego jam concepta eram, etc.,
ante omnes colles ego parturiebar; et in
Eccli. XXIV, 5. Ecclesiastico, Ego ex ore Altissimi prodii,
primogenita ante omnem creaturam. Alia
est humana, secundum quam Verbum ho-
mo factus est ex Virgine benedicta. Utra-
que autem inenarrabilis est : maxime ta-
men, imo incomparabiliter magis, divina. C
Nihilo minus Scriptura sacra utramque
aliquo modo describit seu enarrat ; sed
nulla potest perfecte enarrari, sicut nec
perfecte intelligi potest. Imo utraque me-
lius pleniusque intelligitur, quam valeat
exprimi. Nempe quod Pater æternus Ver-
bum sibi consubstantiale genuerit, mo-
dumque generationis illius, nullus intelle-
ctus creatus comprehendere valet : sed
nec aliquis concipere potest, quomodo ex
inviolato ac integro Virginis utero proces-
serit Christus homo verus. Alii exponunt D
de spirituali generatione Christi, secun-
Joann. III, 5. dum quam homines ex aqua et Spiritu
Sancto renascuntur in Christo : quæ mi-
rabilis fuit. Maximum namque mirabile
fuit, conversio universi sæculi ad tam in-
comprehensibilem fidem ac arduam legem
per discipulos paucos Christi. Huicque ex-
positioni consonare videtur quod subdi-
tur : *Quia abscissus est de terra viventi-
um*, id est, per mortem separatus est a
consortio hominum in hoc mundo viven-
tium. Quod autem in hominem mortuum
mundus credidit, nonne vehementer mi-
rabile exstitit?

Propter scelus populi mei, id est ad ex-
piandum peccata Judæorum (qui erant pe-
culiaris populus Dei, ad quos fuit Christus *Matth.* XV, 24.
specialiter missus), vel omnium electo-
rum, *percussi eum* permissive : quemad-
modum ad Romanos scribit Apostolus :
Commendat autem caritatem suam in no- *Rom.* V, 8, 9.
bis Deus, quoniam quum adhuc essemus
peccatores, Christus pro nobis mortuus
est. Vel, Propter scelus populi mei per-
cussi eum, videlicet populum meum : quia
Judæos propter peccata in Christum com-
missa, tradidi hostibus.

Et dabit impios pro sepultura sua, id 9
est, gentiles idololatras merito suæ sepul-
turæ seu mortis convertet, Patrique offe-
ret, *et divites pro morte sua*, id est, Judæ-
os, quorum erat testamentum et legislatio
et prophetiæ, convertet et Patri suo addu-
cet merito suæ mortis, ex utroque populo
congregando sibi Ecclesiam, de cujus con-
structione scriptum est : Ipse ædificabit *Zach.* VI, 12.
templum Domino. Vel sensus est, quod
Christus pro sepultura sua et morte, id est
in pœnam seu ultionem suæ occisionis,
dabit in manus Romanorum impios Ju-
dæos, atque avaros Pharisæos, Scribas ac
sacerdotes : quemadmodum factum est
tempore Titi. *Eo quod iniquitatem non fe-
cerit, neque dolus fuerit in ore ejus.* Pro-
pter quod ait : Quis ex vobis arguet me de *Joann.* VIII, 46.
peccato? et alibi, Venit ad me princeps *Ibid.* XIV, 30.
mundi hujus, et in me non habet quid-
quam. Hoc et Petrus inducit : Qui pecca- I *Petr.* II, 22.
tum non fecit, nec inventus est dolus in
ore ejus.

Et Dominus Pater, seu Trinitas Deus, 10
voluit conterere, imo et contrivit, *eum in
infirmitate*, id est in fragili seu mortali
carne assumpta, saltem permissive : quia
pro nobis omnibus tradidit illum. Propter *Rom.* VIII, 32.
quod ait in Psalmo : In pulverem mortis *Ps.* XXI, 16.
deduxisti me; rursusque, Quoniam quem *Ps.* LXVIII, 27.
tu percussisti, persecuti sunt. Unde in Za- *Zach.* XIII, 7.
charia loquitur Dominus : Framea, susci-

tare super pastorem meum, et super virum A
cohærentem mihi ; percute pastorem, et
dispergentur oves gregis. Sicut ergo supe-
vers. 7. rius dictum est de persona Christi, Obla-
tus est quia ipse voluit ; sic nunc de Patre
asseritur, Dominus voluit conterere eum.
Cui Christus passione instante dicebat :
Matth. xxvi, 42. Pater, fiat voluntas tua. *Si posuerit,* id
est, quia ponet, *animam,* id est vitam *su-
am* corporalem, *pro peccato,* id est pro
peccatis mundi tollendis, juxta illud Jo-
Joann. iii, 17. annis : Venit Filius hominis, non ut judi-
cet mundum, sed ut salvetur mundus per B
ipsum ; *videbit semen longævum,* id est
perseverantem, imo æternum suæ passionis
ac obedientiæ fructum, videlicet multipli-
cationem fidelium, et electorum salutem ;
et voluntas Domini de redemptione mundi,
in manu ejus dirigetur, id est, per Chri-
stum et ejus virtutem implebitur. Secun-
dum quod Christus in Evangelio testatur :
Ibid. xvii, 12. Pater, ego servavi eos quos dedisti mihi, et
nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.
11 *Pro eo quod laboravit anima ejus,* pa-
tiendo adversa, impiis condolendo : sicut C
Is. i, 14. superius dictum est, Laboravi sustinens ;
Ibid. xliii, 24. et, Præbuisti mihi laborem in iniquitati-
bus tuis ; *videbit* conversionem electorum,
constructionem Ecclesiarum, vel proprii
corporis glorificationem ; *et saturabitur*
fide atque salute credentium, quam maxi-
Matth. v, 6. me concupivit : de qua ait, Beati qui esu-
riunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi
saturabuntur. Vel, Saturabitur plenitudine
præmii accidentalis, quod laborando pro-
meruit. *In scientia sua,* id est per prædi-
cationem evangelicæ doctrinæ, *justificabit* D
ipse justus servos meos multos, videlicet
omnes electos, qui suæ doctrinæ ac fidei
acquiescunt : quia secundum Apostolum,
Rom. x, 16. Non omnes obediunt Evangelio ; et secun-
II Thess. iii, 2. dum eumdem, Non omnium est fides. De
hac scientia Christi, et hominum justifi-
catione per eum, scriptum est in Osee :
Osee x, 12. Tempus requirendi Dominum, quum ve-
nerit qui docebit vos justitiam. *Et iniqui-
tates eorum ipse portabit,* satisfaciendo
pro ipsis.

Ideo dispertiam ei plurimos, id est, me- 12
rito suæ passionis multos ex utroque popu-
lo dabo ei tanquam victori ac redemptori,
ut fructum suæ passionis consequantur. De
quibus ait Salvator : Omne quod dat mihi Joann. vi, 37.
Pater, ad me veniet ; et eum qui venit ad
me, non ejiciam foras. Itemque : Nemo Ibid. 66.
potest venire ad me, nisi fuerit ei datum
a Patre meo. *Et fortium,* id est dæmonum,
dividet spolia, liberando multos eorum
qui decepti erant a dæmone, imo dæmo-
nibus incorporati ac subditi, seu eos qui
detinebantur in limbo. Christus quippe
fortem armatum (id est diabolum, de quo
in Job dicitur, Non est potestas super ter- Job xli, 24.
ram quæ comparetur ei) ligavit, et vasa
ejus diripuit. Propter quod dicit : Omnia Joann. xii, 32.
traham ad me ipsum ; et, Nunc princeps Ibid. 31.
hujus mundi ejicietur foras. Dicitur au-
tem Christus horum spolia dividere, quia
non omnia, sed quædam abstulit eis : de
quibus asserit, Ego scio quos elegerim ; et Ibid. xiii, 18.
alibi, Nunc judicium est mundi : quod de Ibid. xii, 31.
judicio discretionis intelligitur, secundum
quod quosdam vocavit, et quosdam reli-
quit. Unde in Psalmo habetur : Speciei Ps. lxvii, 13.
domus dividere spolia ; et in Osee, Ero Osee xiii, 14.
morsus tuus, inferne.
*Pro eo quod tradidit in mortem ani-
mam suam.* Secundum quod ait, Animam Joann. x, 15.
meam pono pro ovibus meis. Et Paulus ait
ad Galatas, In fide vivo Filii Dei, qui di- Galat. ii, 20.
lexit me, et tradidit semetipsum pro me ;
et ad Ephesios, Ambulate in dilectione, Ephes. v, 2.
sicut et Christus dilexit nos, et tradidit
semetipsum pro nobis oblationem et ho-
stiam Deo. Quod utique summæ dilectio-
nis erat indicium. Majorem enim dilectio- Joann. xv, 13.
nem nemo habet, quam ut animam suam
ponat quis pro amicis suis. Ideo ait Salva-
tor : Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi Ibid. 9.
vos. *Et cum sceleratis reputatus est.* Sus-
pensus est enim inter duos latrones tan-
quam princeps eorum, quemadmodum Jo-
annes ait : Crucifixerunt eum, et cum eo Ibid. xix, 18.
alios duos hinc et hinc, medium autem
Jesum. Et Marcus : Crucifixerunt eum, et Marc. xv, 24-28.
cum eo duos latrones ; et impleta est scri-

ptura quæ dicit, Et cum impiis reputatus est. Hoc et Christus ante passionem prædixit in Cœna : Dico vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me, Et cum iniquis deputatus est. *Et ipse peccata multorum tulit.* Omnium enim peccata abstulit, quantum ad sufficientiam ; sed quantum ad salutis consecutionem seu efficaciam, non nisi prædestinatorum tulit peccata. Propter quod dixit in Cœna : Hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. *Et pro transgressoribus rogavit*, dicendo : Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.

Luc. XXII, 37.

Matth. XXVI, 28 ; *Marc.* XIV, 24 ; *Luc.* XXII, 20.

Luc. XXIII, 34.

Nonne videtur beatissimus Isaias in isto capitulo evangelista esse potius quam propheta ? Imo vix aliquis Evangelista tam determinate, distincte ac proprie describit supplicia Christi, ut sacer iste Propheta. Simulque pensandum, quam mira sit concordia propheticæ denuntiationis cum historia evangelica. Unde patet infinita atque densissima cæcitas quorumdam Judæorum, exponentium præsens capitulum, non de Christo, sed de populo Judæorum in hac captivitate detento, ita quod Propheta loquitur de eis quasi de homine uno. Quomodo enim convenit eis illud quod dictum est, Vere languores nostros ipse tulit, et, Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras ; et item, Oblatus est, quia ipse voluit ; et, Non aperuit os suum ? Invitissime quippe in hac captivitate ligantur, orantes quotidie liberari ab ea, maledicentesque occulte discipulis Jesu Nazareni, omnibus A scilicet Christianis. Quomodo etiam convenit populo huic quod dicit, Generationem ejus quis enarrabit ; et, Iniquitatem non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus ? imo quotidie peccant, doloseque agunt. Nullo insuper modo convenit populo huic pro transgressoribus, id est suis adversariis, exorare : quia, ut ait S. Hieronymus, quotidie ter maledicunt Christo et ejus discipulis seu Romano imperio.

Denique Rabbi Moyses super Genesim, et Rabbi Samuel in epistola sua ad Rabbi B Isaac, exponit omnia ista de Christo, de cujus passione passionisque fructu apertissime scriptum est in Daniele : Dixit Gabriel ad Danielem : Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum et super urbem sanctam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur Sanctus Sanctorum ; et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus. Et in Threnis : Spiritus oris nostri C Christus Dominus captus est in peccatis nostris.

Dan. IX, 24, 26.

Thren. IV, 20.

Tanta igitur beneficia Salvatoris nostri, tanta quæ pro nobis tulit tormenta, nunquam a memoriis nostris excidant, jugiterque corde devotissimo contemplemur Christum pro nobis in cruce distentum, quatenus singuli cum Apostolo dicere mereamur : Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Et rursus : Ego stigmata Domini Jesu porto in corpore meo.

Galat. II, 19, 20.

Ibid. VI, 17.

ARTICULUS LXXXII

EXPLANATIO CAPITULI QUINQUAGESIMI QUARTI : LAUDA, STERILIS, QUÆ NON PARIS.

DUBIUM esse posset de materia hujus capituli, nisi ipse beatus Apostolus ad Galatas præsens capitulum allegaret atque exponeret de vocatione gentium, introdu- D cens hanc scripturam secundum translationem Septuaginta interpretum. Estque conveniens ordo. In superiori enim capitulo de passione Christi locutus est Isaias.

Galat. IV, 27.

Quoniam ergo cognovit atque in isto libro A
ubertim prædixit, populum Judæorum in
Christi adventu obcæcandum, populum-
que gentilem ad fidem vocandum; nunc
isto capitulo ostendens fructum domini-
cæ passionis, hortatur gentiles ad spiri-
tualem lætitiam propter beneficia Christi
sibi præstanda, et ait :
1 *Lætare* * in Domino, gratias agens Sal-
Lauda vatori, *sterilis, quæ non paris,* id est, gen-
tilitas seu Ecclesia ex gentibus congrega-
Is. xxxv, 1. ta : de qua dictum est supra, Lætabitur
deserta et invia, et exsultabit solitudo ; B
decanta laudem, Deum jucunde laudan-
Ps. xcix, 2. do : quemadmodum scriptum est, Jubilate
Deo, omnis terra, servite Domino in læti-
tia; *et hinni,* id est, ex interioris hilaritatis
ingenti plenitudine, in exteriorem exsul-
tationem manifestaque signa jucunditatis
internæ prorumpe : secundum quod scri-
Ps. lxxxiii, 3. ptum est, Cor meum et caro mea exsulta-
verunt in Deum vivum. Unde Apostolus
Galat. iv, 27. ita allegat : Erumpe et clama. *Quæ non*
pariebas, id est, plebs gentilis, quæ spiri-
tualiter sterilis exstitisti, nec opera me- C
ritoria, nec spirituales filios generans, ne-
que legem, neque Prophetas agnoscens. De
Ps. cxii, 9. hac sterili exponitur illud in Psalmo : Qui
habitare facit sterilem in domo matrem
filiorum lætantem ; illud quoque primi
I *Reg.* ii, 4, 5. Regum : Arcus fortium superatus est, id
est arcus Judæorum; et infirmi accincti
sunt robore, id est gentiles; donec sterilis
plurimos peperit, et quæ multos habebat
filios, infirmata est. Causa autem tantæ
lætitiæ subditur : *quoniam multi filii de-*
sertæ, id est, plures sunt spirituales filii D
gentilitatis seu Ecclesiæ olim relictæ, *ma-*
gis quam ejus quæ habet virum, id est
Synagogæ, quæ tempore hujus prophetiæ
habuit Sponsum in cœlo. Plures namque
nunc credunt ex gentibus, quam olim ex
Judæis. Ex quo perspicuum est, Isaiam
loqui non de eodem populo secundum di-
versos status, sed de duobus populis sub
similitudine mulierum duarum, quarum
una orbata est viro, alia conjugata. *Dicit*
Dominus.

Dilata locum tentorii tui, et pelles ta- 2
bernaculorum tuorum extende, ne par-
cas; longos fac funiculos tuos, et clavos
tuos consolida. Quemadmodum Isaias sub
metaphora mulieris orbatæ et sterilis de-
signavit [gentilitatem], sic nunc constru-
ctionem et ampliationem Ecclesiæ, seu
augmentum cultus divini in nova lege de-
scribit sub similitudine tabernaculi mate-
rialis, ad cujus extensionem et fortem au-
gmentationem necesse est locum ædificii
dilatare, tegumenta domus extendere, pro-
longare funiculos, consolidareque clavos,
quibus connectantur ædificii partes. Per
hæc igitur significatur, quod tempore evan-
gelicæ legis Ecclesia Dei per totum mun-
dum construeretur ; nec solum in uno
loco ac templo, sicut in veteri Testamen-
to, sacrificium Deo immolaretur, sed ubi-
que terrarum. Propter quod in Malachia
loquitur Dominus : Ab ortu solis usque *Malach.* i, 11.
ad occasum, magnum est nomen meum
in gentibus, etc. *Ad dexteram enim, et ad* 3
lævam, id est sinistram, *penetrabis,* id
est, per omnes mundi partes diffunderis ;
et semen tuum, id est congregatio præla-
torum, *gentes hereditabit,* id est, vulgo
præerit, illudque gubernabit : sicut de
Apostolis dictum est, Constitues eos prin- *Ps.* xliv, 17.
cipes super omnem terram; *et civitates*
desertas inhabitabit, id est, conventus ac
loca infidelium reparabit, et in eis Domi-
no serviet.
Noli timere inordinato timore, nec pu- 4
sillanimis fias, o gentilitas, *quia non con-*
funderis neque erubesces finaliter, quum
fueris perfecte liberata per Christum. *Non*
enim te pudebit, id est, pudorem non pa-
tieris in æternum, quamvis ad tempus de-
beas de pristinis vitiis cum rubore ac
erubescentia pœnitere, sicut fecerunt san-
cti ad quos scribit Apostolus : Quem fru- *Rom.* vi, 21.
ctum habuistis tunc in illis, in quibus
nunc erubescitis? Est enim quædam eru-
bescentia bona : de qua in Jeremia legi-
tur, Frons mulieris meretricis facta est *Jer.* iii, 3.
tibi, noluisti erubescere; et in Ecclesia-
stico, Est confusio adducens peccatum. Et *Eccli.* iv, 25.

est confusio adducens gratiam et gloriam. Est quoque confusio pœnæ atque damnationis æternæ : de qua ait Psalmista, (Ps. XXIV, 2.) Deus meus, in te confido, non erubescam.

Quia confusionis adolescentiæ tuæ oblivisceris, et opprobrii viduitatis tuæ non recordaberis amplius. Sicut jam patuit, Isaias hic loquitur de gentilitate, quam dixit desertam et sine viro. Quomodo ergo nunc asserit, quod viduitatis suæ non reminiscetur? Nam si vidua facta est, utique aliquando virum habuit. Et respondendum, quod gentilitas appellatur deserta et sterilis pro tempore veteris Testamenti, vel potius a tempore quo datum est Abrahæ circumcisionis præceptum : siquidem ante illud tempus non erat distinctio Judæorum atque gentilium. Circumcisio autem præcepta est Abrahæ, ut ipse et posteri ejus in quibus permansit cultus divinus, distinguerentur a ceteris ad idololatriam declinantibus, qui vocati sunt gentiles. Quum ergo gentilitas ante tempus Abrahæ legem naturalem habebat, eamque servabat, habuit virum ; quum vero tempore Abrahæ vel circiter, ad idololatriam ducta est, relicta et vidua facta est. Potestque confusio adolescentiæ ejus, ad hoc tempus referri ; opprobrium vero viduitatis ejus, ad idem tempus, vel ad tempus legis scriptæ, per Moysen datæ, refertur. Habuit insuper Synagoga confusionem adolescentiæ, quando videlicet in deserto ad idololatriam declinavit. Opprobrium vero viduitatis ipsius incepit a tempore quo Christum abjecit, qui dixit ad eam : (Matth. XXIII, 38.) Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. Promittitur ergo Ecclesiæ ex gentibus congregatæ, quod post conversionem suam ad Christum, non recordabitur confusionis adolescentiæ aut opprobrii viduitatis suæ, ita quod talis recordatio cedat ei in malum : quia per gratiam Christi ab utroque malo eripitur, nec est in Ecclesia aut in Christo distinctio Judæi et Græci, (Rom. X, 12.) secundum quod ait Apostolus : (Galat. VI, 15.) In Christo Jesu neque circumcisio est aliquid, neque præputium, sed nova creatura, videlicet homo regeneratus ex aqua et Spiritu Sancto. In futura autem resurrectione, plenissime redimetur Ecclesia a prædictis his malis.

5 *Quia dominabitur tui qui fecit te* : id est, non de cetero idolis servies, nec dæmonum subjacebis imperio, vitiorumque jugo ; sed Deus te reget, de quo scriptum est : Numquid non ipse est pater tuus, qui (Deut. XXXII, 6.) possedit te, et fecit, et creavit te? Sicque beatitudinem consequeris, de qua legitur : Beata gens cujus Dominus Deus ejus, populus (Ps. XXXII, 12.) quem elegit in hereditatem sibi. *Dominus exercituum nomen ejus* : ad cujus nutum columnæ cœli contremiscunt ; (Job XXVI, 11 ; IX, 6, 13.) sub quo curvantur qui portant orbem ; *et redemptor tuus, Sanctus Israel*, id est Christus mundi salvator, qui missus non erat (Matth. XV, 24.) nisi ad oves perditas domus Israel, *Deus omnis terræ vocabitur*. Hoc videmus impletum. Ab omnibus namque fidelibus in toto mundo degentibus, Christus verus Deus vocatur : de quo ad Romanos ait Apostolus, Qui est super omnia Deus benedictus (Rom. IX, 5.) in sæcula ; et ad Titum, Apparuit (Tit. III, 4.) benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei. Unde Zacharias ait : In die illa erit (Zach. XIV, 9.) Dominus rex super omnem terram. Et per Malachiam Dominus ait : Rex magnus ego (Malach. I, 14.) sum, dicit Dominus, et nomen meum horribile in gentibus. Ex quo certissime innotescit, ista non dici de terrena illa Jerusalem, seu populo Judæorum. Quamdiu enim sola Judæa gratiam Dei consecuta est, non nisi in Judæa notus erat Deus, et (Ps. LXXV, 2.) in Israel magnum nomen ejus. Quum vero gentilitati impertita sunt beneficia Christi, de quibus nunc agitur, Christus salvator Israel, non tantum Judæorum, sed omnis terræ vocatus est Deus ab omnibus gentibus.

6 *Quia ut mulierem derelictam et mœrentem spiritu vocavit te Dominus*, o Ecclesia ex gentibus congregata. Sic enim metaphorice vocata est jam, quum dictum est ei, Lætare, sterilis ; et, Multi filii de- (vers. 1.) sertæ, etc. Mulier quippe deserta et sterilis, tristis est atque relicta. Ideo subditur :

et uxorem ab adolescentia abjectam; dixit A
Dominus *Deus tuus.*
7 *Ad punctum in modico,* id est tempore
brevi respectu æternitatis sequentis tibi
præstandæ, *dereliqui te* sine fide et gra-
tia, scilicet a tempore quo ad idololatriam
declinasti, usque ad primum Christi ad-
ventum; *et in miserationibus magnis con-
gregabo te* spirituali collectione per fidem
et caritatem in ecclesiastica unitate, de-
8 inde in Ecclesia triumphanti. *In momen-
to indignationis,* id est brevi horula iræ
meæ, *abscondi parumper faciem meam,* id B
est pietatis meæ respectum, *a te,* dimit-
tendo te in tuis erroribus atque miseriis;
*et in misericordia sempiterna misertus
sum tui :* quia ex eo tempore quo cœpi te
ad fidem convertere, non destiti tibi gra-
tiam impertiri, donec ad lumen gloriæ
perducaris. Dictum est autem, In momen-
to indignationis : quoniam omnis tribu-
latio vitæ præsentis, momentanea est re-
spectu felicitatis æternæ, quemadmodum
II Cor. IV, 17. ait Apostolus : Hoc quod in præsenti leve
et momentaneum est tribulationis nostræ, C
supra modum æternum gloriæ pondus ope-
ratur in nobis. Propter quod denuo ait :
Rom. VIII, 18. Non sunt, inquit, condignæ passiones hu-
jus temporis ad futuram gloriam, quæ
revelabitur in nobis. *Dixit redemptor tuus
Dominus,* videlicet Christus, de quo in
Act. X, 36. Actibus scriptum est : Hic est omnium
Dominus.

Consequenter Dominus promissionem
9 prædictam confirmat exemplo. *Sicut in
diebus Noe istud mihi est :* id est, sicut
firmiter statui tempore Noe id quod sub- D
ditur, sic immobiliter statui apud me im-
plere quod tibi promitto; *cui,* scilicet Noe,
*juravi, ne inducerem aquas diluvii ultra
super terram.* Unde scriptum est in Ge-
Gen. VIII, 21. nesi : Dixit Dominus ad Noe : Nequaquam
ultra maledicam terræ propter homines;
sensus enim et cogitatio cordis humani
Ibid. IX, 13. prona sunt in malum. Et iterum : Arcum
meum ponam in nubibus, et erit signum
fœderis mei inter me et terram. *Sic jura-
vi,* et non nisi per memetipsum, quo ni-
hil verius exstat aut dignius, *ut non ira-
scar tibi, et non increpem te,* o Ecclesia, eo
modo quo reprobos increpo. Nihilo mi-
nus in præsenti paternaliter te increpabo,
ne postmodum durius increpem te. Si vero
intelligatur de Ecclesia pro statu sui tri-
umphi in patria, tunc absolute intelli-
gendum est : nulla enim ira, nulla increpa-
tio locum habet in triumphanti Ecclesia.
Montes enim commovebuntur motu locali, 10
et colles contremiscent : sicut in Psalmo
habetur : Qui respicit terram, et facit eam Ps. CIII, 32.
tremere; qui tangit montes, et fumigant.
In Ecclesiastico quoque : Montes simul et Eccli. XVI, 19.
colles et fundamenta terræ, quum con-
spexerit ea Deus, tremore concutientur.
*Misericordia autem mea non recedet a te,
et fœdus pacis meæ,* quod inii tecum, *non
movebitur,* id est, a te non auferetur :
imo, sicut in Evangelio dixi, Cœlum et Luc. XXI, 33.
terra transibunt, verba autem mea non
transibunt. Christus enim nec gratiam in
præsenti, nec gloriam in futuro genera-
liter tollit ab Ecclesia. *Dixit miserator
tuus Dominus.*

Paupercula, id est, tu, Ecclesia, quæ es 11
pauper spiritu, olimque sine spiritualibus
divitiis, scilicet lege, Prophetis, et donis
ac gratiis Spiritus Sancti fuisti, *tempesta-
te convulsa,* id est variis persecutionibus
agitata, quæ eras *absque ulla consolatione*
divina, interna, ac spirituali, antequam
ad Christum conversa exstiteras. *Ecce ego
sternam per ordinem lapides tuos, et fun-
dabo te in sapphiris, et ponam jaspidem* 12
*propugnacula tua, et portas tuas in lapi-
des sculptos, et omnes terminos tuos in
lapides desiderabiles,* etc. Hæc de militanti
ac triumphanti Ecclesia intelligi possunt.

De militanti ergo Ecclesia exponendo,
promittit Dominus gentilitati olim pau-
perculæ, quod per Christum cunctis spi-
ritualibus divitiis sit ornanda. *Ecce ego
sternam per ordinem lapides tuos :* id est,
ecclesiasticas personas, quæ sunt lapides
vivi ex quibus ædificatur Ecclesia, ordi-
nate disponam in Ecclesia in diversis gra-
dibus, gratiis atque officiis, ut impleatur

I Cor. xiv, 40. illud Apostoli : Omnia autem honeste et A
secundum ordinem fiant in vobis. *Et fundabo te in sapphiris,* id est in Apostolis. Sapphirus quippe est coloris aerii lapis : quo significantur sancti Apostoli, transilientes cuncta terrena. Unde ad Ephesios
Ephes. II, 19, 20. dicitur : Estis cives Sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum. In Apo-
Apoc. XXI, 14. calypsi quoque : Murus civitatis habens fundamenta duodecim, et in ipsis duodecim nomina Apostolorum. *Et ponam jaspidem,* id est viros eruditissimos, *pro-* B
pugnacula tua, id est defensores tuos, qui te ab hæreticis atque fallacibus protegant ; *et portas tuas,* id est duces sive prælatos dominici gregis, qui aliis viam ingressus demonstrant, et per quos alii ingrediuntur ad opera bona, vitamque æternam, ponam *in lapides sculptos,* id est bonis moribus adornatos, et circumcisos non carne, sed spiritu ; *et omnes terminos tuos,* id est ceteros universos vere fideles, ponam *in lapides desiderabiles,* id est propter virtutum perfectionem amabiles. Po- C
13 nam quoque *universos filios tuos,* o mater Ecclesia, *doctos a Domino,* per illuminationem Spiritus Sancti : sicut in prima
I Joann. II, 27. sua epistola ait Joannes, Non necesse habetis ut aliquis doceat vos, sed unctio ejus docet vos de omnibus. Et Jacobus ait :
Jacob. I, 5. Si quis vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, et dabitur ei. Per hæc tamen non excluditur instructio humana. Nam Deus per angelos et homines illuminatos, instruit ceteros. *Et multitudinem pacis* tribuam *filiis tuis* mansuetis atque hu- D
Ps. XXXVI, 11. milibus : de quibus Psalmista, Mansueti hereditabunt terram, et delectabuntur in
Joann. XIV, 27. multitudine pacis ; et Christus, Pacem me-
Luc. X, 5. am do vobis ; itemque, In quamcumque domum intraveritis, primum dicite, Pax
14 huic domui. *Et in justitia* (quæ est virtus communis, et virtualiter omnis virtus), id est in cunctis virtutibus, *fundaberis,* id est stabilieris : quemadmodum ad Hebræ-
Hebr. XIII, 9. os scriptum est, Optimum est gratia stabiliri cor.

Porro si ista de Ecclesia triumphanti exponantur, per lapides istos intelligendi sunt Beati in distinctis mansionibus diversisque gradibus gloriæ constituti : qui in constructione supernæ Jerusalem, ordinatissime secundum exigentiam meritorum suorum sternuntur, et in sapphiris, id est divinis charismatibus, inconcusse fundantur ; estque jaspis, id est confirmatio mentis in Deo, propugnaculum eorum, ad quos nulla potest appropinquare adversitas. Cujus civitatis portæ, sunt in lapides sculptos, quoniam aditus regni cœlestis nullam vitiorum tortuositatem admittit. Possunt etiam per has portas opera virtutum intelligi, quibus intratur ad gaudium : sicut peccata mortalia nominantur portæ mortis ac inferi. Quod autem filii triumphantis Ecclesiæ doceantur a Deo, ejusque pace fruantur, et in justitia confirmentur, omnibus constat.

Insuper quæ de Ecclesia dicta sunt ab illo loco, Ut mulierem derelictam et mœ- vers. 6.
rentem spiritu vocavit te Dominus, usque ad præsens, secundum tropologiam exponuntur de anima peccatrice, quæ ad tempus erravit deserta a Deo dispensative, non odiose : quam Dominus clementer reducit, consolatur, ac in bono conservat. Cujus lapides, hoc est virtutes, quæ propter firmitatem lapides vocantur, sternuntur per ordinem : Primumque locum obtinent theologicæ ; secundum, septem dona Spiritus Sancti ; tertium, virtutes intellectuales ; quartum, morales, inter quas præeminent cardinales. Propugnacula quoque animæ sunt jaspis, id est fides, prout ad
Ephesios dicit Apostolus : In omnibus su- Ephes. VI, 16.
mentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere. Et
Petrus apostolus admonet : Adversarius I Petr. V, 8, 9.
vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret : cui resistite fortes in fide. Nec discordat quod in pri-
ma epistola sua ait Joannes : Hæc est vi- I Joann. V, 4, 5.
ctoria quæ vincit mundum, fides nostra : quis enim vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Christus ? Quod de fi-

de formata, id est per dilectionem ope- A
rante, accipere par est, quum idem Joan-
I Joann. II, 4. nes testetur : Qui dicit se nosse Deum, et
mandata ejus non custodit, mendax est.
Præterea his quæ dicta sunt hic de con-
Apoc. XIX, 7; XXI, 9. structione et ornatu Ecclesiæ, quæ in Apo-
calypsi vocatur uxor sponsaque Agni, pul-
Ibid. XXI, 9-11. chre consonant quæ ibi scribuntur : Venit
(ait Joannes) ad me unus de septem ange-
lis, et ostendit mihi civitatem sanctam Je-
rusalem, descendentem de cœlo, habentem
claritatem Dei ; et lumen ejus simile lapi-
di pretioso, tanquam lapidi jaspidis sicut B
Ibid. 19. crystallum. Et fundamenta muri civitatis,
omni lapide pretioso ornata : fundamen-
tum primum jaspis, secundum sapphirus,
tertium calcedonius; sicque deinceps po-
nit cetera nomina duodecim lapidum, de
Exod. XXVIII, 17-20; Ezech. I, 26; X, 1; XXVIII, 13. quibus Moyses et Ezechiel proloquuntur.
Recede procul a calumnia : id est, o Ec-
clesia, si prædicta promissa adipisci desi-
deras, longe abscede a calumnia, hoc est
a peccato. Qui enim peccat, calumniam
facit. *Quia non timebis* inordinato timore,
Prov. XXVIII, 1. Sap. XVII, 10. si hoc feceris. Justus enim quasi leo con- C
fidens, absque terrore erit. Semper enim
sæva præsumit perturbata conscientia. *Et*
a pavore mundano, carnali, servili, *quia*
non appropinquabit tibi, si ab eo recesse-
ris, solum Deum toto corde timendo. Nam
Jacob. IV, 7. et Jacobus dicit : Resistite diabolo, et fugi-
et a vobis. Quid autem est diabolo resiste-
15 re, nisi a peccato discedere? *Ecce accola,* id
est extraneus vel gentilis, *veniet* ad fidem,
qui non erat mecum per mentis adhæsi-
onem ante suam conversionem ; *advena*
quondam tuus adjungetur tibi, hoc est, D
qui aliquando a te quoque extraneus fuit,
sed per fidem et caritatem in sua conver-
sione incorporatus est tibi. Hoc præsertim
de Ecclesia dicitur, in quantum includit
ex Judaismo conversos. Unde de talibus
Matth. XXVIII, 19. accolis Christus ait Apostolis : Euntes do-
cete omnes gentes. Et Paulus scribit Ephe-
Ephes. II, 13. siis : Vos qui aliquando eratis longe, nunc
Ibid. 19. facti estis prope; itemque, Jam non estis
hospites et advenæ, sed estis cives San-
ctorum et domestici Dei.

Consequenter de hostibus Ecclesiæ, eo-
rumque dejectione Dominus loquitur. *Ec-* 16
ce ego creavi fabrum, id est diabolum,
mendacii fabricatorem, qui est mendax, Joann. VIII, 44.
et pater ejus ; naturam habens a Deo, non
ipsam malitiam, quæ non est nisi recessus
ab ordine, et defectus a bono ; *sufflantem*
in igne carnalis concupiscentiæ, seu furo-
ris, iræ, rancoris, *prunas,* id est incentiva
vitiorum, materiasque peccandi ; vel, In
igne tribulationis præsentis atque gehen-
næ, prunas, id est tormentorum incendia.
Et proferentem vas, id est tyrannum seu
persecutorem Ecclesiæ, et maxime Anti-
christum, qui erit ipsius proprium instru-
mentum, vasque ab ipso omnino impletum
atque possessum. Hæc sunt vasa iræ apta
in interitum, de quibus scribit Aposto- Rom. IX, 22;
lus. Quales fuerunt Simon magus et Nero, II Tim. II, 20.
et multi alii. Itaque tale vas profert, id
est, suggerendo inducit hic faber : de
quo apud Job habetur, Halitus ejus pru- Job XLI, 12.
nas ardere facit; *in opus suum* pestife-
rum, ut per eos persequatur Ecclesiam. *Et*
ego creavi interfectorem ad disperden-
dum, id est angelos sanctos, qui separa- Matth. XIII, 49, 50.
bunt malos de medio justorum, et mittent
eos in caminum ignis. Alii interfectorem
dicunt esse eumdem qui dictus est faber,
scilicet dæmon, de quo ait Salvator : Ille Joann. VIII, 44.
homicida erat ab initio, et in veritate non
stetit. Hunc Deus creavit ad disperden-
dum, quia per eum torquet injustos. Alii
per interfectorem intelligunt Michaelem,
a quo asserunt Antichristum occidendum.
Omne vas quod fictum est contra te, id 17
est diabolica suggestione præparatum ac
probatum ad impugnandum te, *non diri-*
getur, id est, bonum exitum non habebit,
sed sua intentione frustrabitur. Christus
enim Ecclesiam suam tuetur. Propter quod
scriptum est : Quis est qui vobis noceat, si I Petr. III, 13.
boni æmulatores fueritis ? Et alibi : Sci-
mus quoniam diligentibus Deum omnia Rom. VIII, 28.
cooperantur in bonum. *Et omnem lin-*
guam hæreticorum ac perfidorum, *resi-*
stentem tibi, id est fidei orthodoxæ sive
justitiæ, *in judicio judicabis,* id est, dam-

natione dignam censebis, judicando cum A
Christo in die novissimo, juxta illud Sa-
Sap. iii, 8. pientiæ, Judicabunt justi nationes; et il-
Ps. cxlix, 9. lud Psalmistæ, Ut faciant in eis judicium
conscriptum, gloria hæc est omnibus San-
ctis ejus. *Hæc* collatio bonorum divino-
rum seu præmiorum justorum, de qua jam
factus est sermo, *est hereditas*, id est vita
æterna plenaque merces, *servorum Domi-
ni*, id est electorum fidelium, *et justitia*,
id est justa remuneratio, *eorum apud me,
dicit Dominus*, ut præsens tribulatio futu-
ro gaudio compensetur. Bonorum namque Sap. iii, 15.
laborum gloriosus est fructus.

ARTICULUS LXXXIII

DECLARATIO CAPITULI QUINQUAGESIMI QUINTI : OMNES SITIENTES, VENITE AD AQUAS.

IN exordio hujus capituli, provocantur B
et invitantur omnes sitientes justitiam
1 ad gratiam Christi, quum dicitur : *Omnes
sitientes, venite* mente devota *ad aquas*
sapientiæ salutaris, ad fluenta gratiæ Sal-
Is. xii, 3. vatoris : de quibus dictum est supra, Hau-
rietis aquas in gaudio de fontibus Salva-
toris. Hoc est quod Christus in Evangelio
Matth. xi, 28. dixit : Venite ad me, omnes qui laboratis
et onerati estis, et ego reficiam vos; item:
Joann. vii, 37, 38. Si quis sitit, veniat ad me, et bibat; qui
credit in me, sicut dicit Scriptura, flumi-
na de ventre ejus fluent aquæ vivæ. *Et* C
qui non habetis argentum, hoc est tempo-
rales divitias, quos curæ hujus sæculi non
retrahunt, nec temporalium amor gravat;
vel, Argentum, id est vanam et sæcularem
Is. i, 22. scientiam, de qua dictum est supra : Ar-
gentum tuum versum est in scoriam; *pro-
perate* ardenter amando ac fortiter ope-
rando. Nescit enim tarda molimina Spiri-
tus Sancti gratia. *Emite* non nummo, sed
prece; non dono, sed dando et offeren-
do vos ipsos. De qua emptione dicitur :
Apoc. iii, 18. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum et D
probatum, ut locuples fias. *Et comedite*.
Si de aquis materialibus loqueretur, non
diceret, Comedite : illæ enim non come-
duntur. Aquæ vero Spiritus Sancti, sunt
cibus atque refectio animæ : quas contem-
plando ac diligendo manducare debemus,
Ezech. iii, 1, 2; Apoc. x, 9, 10. quemadmodum Ezechiel et Joannes librum
sibi oblatum vorasse leguntur.

*Venite, emite absque argento et absque
ulla commutatione*, id est sine omni pre-
tio temporali sive terreno, *vinum*, id est
solidum cibum perfectorum, seu chari-
smata meliora. Unde Sapientia ait : Bibite Prov. ix, 5.
vinum quod miscui vobis. Et in Cantico
scriptum est : Dabo tibi vinum conditum, Cant. viii, 2.
et mustum granatorum meorum. Hoc vi-
num est donum sapientiæ, donum intelle-
ctus, ac ceteræ gratiæ eminentes. *Et lac*,
id est tenerum cibum parvulorum, seu
proficientium, quatenus unusquisque stu-
deat a Domino gratiam adipisci sibi propor-
tionatam. Nomine autem lactis, interdum
significatur innocentia, pietas, simplici-
tas, sive dulcedo mentis in Spiritu San-
cto, sicut Petrus præcipit : Quasi modo I Petr. ii, 2.
geniti infantes, lac concupiscite. Interdum
vero per lac designatur quædam remissio
seu gratia imperfecta, ut quum ait Apo-
stolus ad Hebræos : Omnis qui lactis est Hebr. v, 13.
particeps, expers est sermonis justitiæ :
parvulus enim est. Et alibi : Quasi par- I Cor. iii, 1, 2.
vulis in Christo, lac dedi, non solidum
cibum. Hoc equidem dixit quibus et loqui-
tur : Non potui vobis loqui quasi spiri- Ibid. 1.
tualibus, sed quasi carnalibus. Interdum
quoque per lac notatur carnalis voluptas.
Unde superius dictum est : Quem docebit Is. xxviii, 9.
Dominus scientiam? Ablactatos a lacte,
avulsos ab ubere.

Quare appenditis argentum non in pa- 2
nibus? id est, cur bona vestra expenditis

non pro his quæ vere alunt atque refici-
unt hominem interiorem? *et laborem ve-*
strum, id est studium vestrum, occupatis
non in saturitate, id est, non pro his quæ
vere satiant appetitum, sed circa munda-
nam sapientiam, in qua non est panis ani-
mæ, et circa temporalia bona, quæ quanto
plus congregantur, tanto minus quietant
affectum, versatur labor vester atque in-
tentio? His igitur verbis increpantur avari
et curiosi, maxime illi qui tantum occu-
pantur circa naturalem scientiam philoso-
phiæque studium, ut nec divina satagant
custodire mandata, nec scientiam et sa-
pientiam quæ dona sunt Spiritus Sancti,
studeant adipisci.

Audite, audientes, id est, qui aures cor-
dis habetis, nec surda aure divina verba
percipitis, *me* Dominum Deum vestrum,
qui vobis in Scripturis sanctis ac Patribus
Joann. loquor; *et comedite bonum,* id est panem
vi, 50; Ps. LXXIX, 6; Ec- cœlestem, panem lacrimarum, panem vitæ
cli. xv, 3. et intellectus, ac opera virtuosa : de qui-
Ps. xxxvi, bus dicitur, Declina a malo, et fac bonum:
27. Joann. iv, quatenus cum Christo dicere valeatis, Me-
34. us cibus est, ut faciam voluntatem Patris
mei. *Et delectabitur in crassitudine,* id
est gratiarum opulentia, spiritualiumque
saporum dulcedine, *anima vestra,* non ca-
Ps LXXXIII, ro, nisi per redundantiam, juxta illud : Cor
3. meum et caro mea exsultaverunt in Deum
vivum. Hæc ergo de spirituali delectatione
Ps. xxxvi, dicuntur, de qua ait Psalmista : Delectare
4. in Domino, et dabit tibi petitiones cordis
Ps. LXXVI, 4. tui; itemque, Memor fui Dei, et delectatus
sum. Est autem crassitudo quædam car-
nalis, de qua in Deuteronomio inducitur,
Deut. XXXII, Incrassatus est dilectus et recalcitravit.
15. 3 *Inclinate aurem vestram,* auscultando
humiliter verba sacra : quemadmodum
Eccli. III, scriptum est, Auris bona audiet cum om-
31. ni concupiscentia sapientiam; *et venite*
ad me, dimittendo hæc vana et caduca, in
quibus nulla vera consistit felicitas; *au-*
dite corde, sollicite, *et vivet anima vestra*
vita gratiæ in via, vitaque gloriæ in pa-
tria. *Et feriam vobiscum pactum sempi-*
ternum, id est novum testamentum seu

A evangelicam legem, cui alia lex non suc-
cedit : de qua Christus ait in Cœna, Hic Matth.
est calix novi et æterni testamenti. De quo XXVI, 28; Luc. XXII,
Jeremias loquitur, Ecce dies veniunt, di- 20.
cit Dominus, et feriam domui Israel pa- Jer. XXXI, 31.
ctum novum : quod apostolus Paulus de Hebr. VIII,
novi testamenti datione exponit. *Miseri-* 8 et seq.
cordias David fideles, id est misericordias
Christi veri David veraciter adimplendas,
de quibus typicus ille David concinit : Mi- Ps. LXXXVIII,
sericordias Domini in æternum cantabo. 2.
De quibus postea ex persona Dei adjecit :
B Semel juravi in sancto meo, si David men- Ibid. 36-38.
tiar : semen ejus in æternum manebit; et
thronus ejus sicut sol in conspectu meo,
etc. Hanc scripturam allegat etiam Aposto-
lus de Christo prædictam : Dabo vobis san- Act. XIII, 34.
cta David fidelia. Utitur autem Apostolus
translatione Septuaginta interpretum, quæ
talis est : Constituam vobis testamentum
æternum, sancta David fidelia. Sancti enim
Prophetæ frequenter per David exprimunt
Christum, ut quum dicitur in Ezechiele :
Salvabo gregem meum, ait Dominus, et Ezech.
C suscitabo super eum pastorem unum qui XXXIV, 22, 23.
pascat eum, servum meum David; et in
Osee, Post hæc revertentur filii Israel, et Osee III, 5.
quærent Dominum Deum suum, et David
regem suum.

De hujus igitur David, scilicet Christi
persona loquitur Deus Pater seu Trinitas :
Ecce testem, id est, divinarum veritatum 4
assertorem, atque in testimonium eorum
quæ ego per ipsum loquor, decrevi, *popu-*
lis nationum, vel populis Judæorum ad
quos primo missus est, *dedi eum.* Unde
D in Joanne testatur : Ego in hoc natus sum, Joann. XVIII,
et ad hoc veni in mundum, ut testimoni- 37.
um perhibeam veritati; et alibi, Quod sci- Ibid. III, 11.
mus loquimur, et quod vidimus testamur.
Quoniam vero populus Judæorum ei sub-
jici sprevit, dicens, Non est hic homo a Ibid. IX, 16.
Deo; et, Seducit turbas : idcirco dedi eum Ibid. VII, 12.
ducem ac præceptorem, Dominum et ma-
gistrum, *gentibus :* quibus ipse per Apo-
stolos præcepta ac documenta largitus est.
Unde dictum est supra : Dedi te in lucem Is. XLII, 6.
gentium. Cui juxta Danielis oraculum, om- Dan. VII, 14.

nes populi, tribus et linguæ deserviunt : sicut et a Zacharia cernimus prophetatum,
Zach. IX, 10. Potestas ejus a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad fines terræ. Hoc et beatissima virgo Maria agnovit futurum,
Luc. I, 48. quum dixit : Beatam me dicent omnes generationes.

5 *Ecce gentem,* id est plebem nationum, *quam nesciebas* per approbationem tempore perversitatis earum, *vocabis* ad fidem et gratiam per Apostolorum prædicationem, magis autem per Spiritus Sancti inspirationem. De tali nescientia ait Apo-
I Cor. XIV, 38. stolus, Qui ignorat, ignorabitur ; et Salva-
Matth. XXV, 12. tor ad fatuas virgines, Nescio vos. De scientia vero approbationis intelligitur illud :
I Cor. VIII, 3. Si quis diligit Deum, hic cognitus est ab eo. *Et gentes quæ non cognoverunt te* per fidem formatam, sed idolis serviebant, *ad te current,* o Christe, prompto affectu et celeri servitute, audita prædicatione evangelicæ legis. De quibus Dominus ait in
Ps. XVII, 45. Psalmo : Populus quem non cognovi, servivit mihi, in auditu auris obedivit mihi ;
Joann. X, 16. et in Joanne : Alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili ; et illas oportet me adducere. Pro quibus deprecatus est Patrem,
Ibid. XVII, 20. passione imminente dicens : Non pro his rogo tantum (videlicet pro Apostolis aliisque discipulis), sed et pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me. *Propter Dominum Deum tuum,* id est Deum Patrem, qui te gentibus ducem salvatoremque tribuit, et Deus tuus est secundum quod homo es, *et Sanctum Israel,* id est
* *quia* eumdem Deum sanctificatorem Israel, *qui* glorificavit te* pluribus modis. In anima enim, glorificavit te statim in instanti creationis animæ tuæ ; in corpore vero, glorificavit te in resurrectione, ascensione, atque in collocatione tui in dextera ejus. In cordibus quoque credentium, glorificavit te per infinita miracula ; totumque mun-
Philipp. II, 11. dum illustravit notitia gloriæ tuæ, ut omnis lingua confiteatur quia Dominus Jesus in gloria est Dei Patris. Hinc enim Chri-
Joann. XII, 27. stus dicebat : Pater, salvifica me ex hac
Ibid. 28. hora ; et, Clarifica nomen tuum. Venit er- A go vox : Et clarificavi, et iterum clarificabo.

Quærite Dominum, non loco (quum sit 6
ubique), nisi forte in templo, ubi specialiter habitat. Quærite ergo eum, redeundo ad ipsum per pœnitentiam. Et sicut in Sapientia habetur, Sentite de Domino in bo- *Sap.* I, 1.
nitate, et in simplicitate cordis quærite illum ; in Jeremia quoque, Interrogate quæ *Jer.* VI, 16.
sit via bona, et ambulate in ea. *Dum inveniri potest,* id est tempore hujus peregrinationis, quod est tempus pœnitentiæ B ac indulgentiæ, et maxime tempore evangelicæ legis, de quo Apostolus : Ecce nunc *II Cor.* VI, 2.
tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. *Invocate eum,* id est, ex intimo cordis affectu orate eum, *dum prope est,* id est, paratus est audire orantem. Veniet enim dies in qua dicet orantibus : Discedite a *Matth.* VII, 23; *Ps.* VI, 9. *Luc.* XIII, 25.
me, omnes operarii iniquitatis ; et, Nescio vos unde sitis.

Quoniam vero peccatores impœnitentes *Joann.* IX, 31.
Deus non audit, subjungitur : *Derelinquat* 7
impius viam suam, id est opera mala : de C qua Salomon, Iter, inquit, impiorum tene- *Prov.* IV, 19.
brosum ; et Christus in Evangelio, Lata et *Matth.* VII, 13.
spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem ; *et vir iniquus cogitationes suas* perversas : quemadmodum in Zacharia Dominus jubet, Convertimini de viis vestris *Zach.* I, 4.
malis, et de cogitationibus vestris pessimis. Unde in Michæa Dominus loquitur : Væ qui cogitatis inutile, et operamini ma- *Mich.* II, 1.
lum in cubilibus vestris. Cogitationes ergo perversæ, quamvis in opus non prodeant, vitia sunt : cujus oppositum fertur Jose- D phus affirmasse. *Et revertatur ad Dominum :* sicut in Joele hortatur : Converti- *Joel* II, 12.
mini ad me in toto corde, in jejunio et fletu et planctu. Unde Jeremias : Scrute- *Thren.* III, 40, 41.
mur vias nostras, et quæramus, et revertamur ad Dominum ; levemus corda nostra cum manibus ad Deum in cœlis. *Et miserebitur ejus,* non solum peccata laxando, sed et gratiam infundendo. *Et,* pro id est, *ad Deum nostrum,* qui solus est verus Deus ; *quoniam multus,* id est copiosus et pronus, *est ad ignoscendum :* quoniam pro-

prium est ei misereri semper et parcere. A
Joel II, 13. De quo in Joele habetur : Convertimini ad
Dominum Deum vestrum, quoniam beni-
gnus et misericors est, patiens et multæ
misericordiæ, et præstabilis super mali-
Ps. CXLIV, 9. tia. Denique, Suavis Dominus universis,
et miserationes ejus super omnia opera
ejus.
8 *Non enim cogitationes meæ, cogitatio-
nes vestræ; neque viæ vestræ, viæ meæ,
dicit Dominus :* id est, non vobis videatur
incredibile, neque putetis impossibile tan-
tam misericordiam peccatoribus tribui, B
eosque salvari. Magna enim differentia in-
ter cogitationes et vias, id est judicia sive
consilia vel opera mea, et cogitationes ac
vias vestras : et quanta naturæ, tanta vo-
luntatis diversitas est. Cogitationes meæ
æternæ sunt, nec unquam flectuntur a pro-
Ezech. XVIII, 21-23. posito miserendi electis propter eorum
peccata : cogitationes vestræ cito mutan-
tur, et in amaritudinem convertuntur ;
pronæ sunt ad ulciscendum, tardæ ad igno-
Jer. XXIX, 11. scendum. Ego autem cogito cogitationes
Rom. XI, 33. pacis, et non afflictionis ; investigabiles C
quoque sunt misericordiarum viæ mea-
rum ; et abundantia pietatis meæ, merita
supplicum excedit et vota. Ideo subditur :
9 *Quia sicut exaltantur cœli a terra,* imo
incomparabiliter plus, *sic exaltatæ sunt
viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ
a cogitationibus vestris.*
10 *Et quomodo descendit imber,* seu plu-
via, *et nix de cœlo* aerio, nubibus disso-
lutis, *et illuc ultra non revertitur* sine
effectu, vel secundum eamdem formam ac-
cidentalem, quamvis secundum substanti- D
am revertatur per solis elevationem : quem-
Amos V, 8. admodum per Amos de Deo asseritur, Vo-
cat aquas maris, et effundit eas super
Job XXVI, 8. faciem terræ : ligat enim aquas in nubi-
bus, ut non erumpant pariter deorsum.
Sed inebriat terram, id est copiose im-
plet, *et infundit eam,* id est, irrigat eam,
et germinare eam facit blada ac poma ; *et
dat semen serenti, et panem comedenti :*
fecundando enim terram, cooperatur ad
hoc ut sator agricola semen habeat ad se-
minandum, et panem ad manducandum
ex fructibus terræ.
Sic erit verbum meum quod egredietur 11
*de ore meo : non revertetur ad me vacu-
um, sed faciet quæcumque volui, et pro-
sperabitur in his ad quæ misi illud.* De
triplici verbo ista intelligi possunt : vide-
licet de verbo prædictæ promissionis, qua
Deus misericordiam suam promisit inju-
stis. Hoc verbum egrediens de ore, id est
intellectu Dei, in corda Prophetarum, Apo-
stolorum atque doctorum, per quos cete-
ris nuntiatur, non revertitur vacuum, id
est, non revocatur a Deo, sed sortitur ef-
fectum, et prosperatur in his quibus pro-
mittitur, et felicem finem in eis conse-
quitur. Scriptum est enim de viro justo :
Omnia quæcumque faciet, prosperabuntur; Ps. I, 3.
et, Scimus quoniam diligentibus Deum Rom. VIII, 28.
omnia cooperantur in bonum. Secundo
intelligitur de Verbo increato, unigenito
Filio Dei : de quo legitur, In principio Joann. I, 1.
erat Verbum. Quod in Ecclesiastico ait :
Ego ex ore Altissimi prodivi. Hoc in sua Eccli. XXIV, 5.
incarnatione ex ore Patris egressum est,
descendens in uterum sanctæ Virginis :
juxta illud, A summo cœlo egressio ejus; Ps. XVIII, 7.
et, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de- Joann. III, 13.
scendit de cœlo. Hoc Verbum non est ad
Patrem sine fructu reversum, sed totum
mundum salvavit; ascendensque in altum, Ephes. IV, 8.
captivam duxit captivitatem, cum ingenti
præda revertens ad Patrem. Fecit ergo in
mundo quæcumque voluit Pater : quod
testatur ubi ait, Quæ placita sunt ei, facio Joann. VIII, 29.
semper. Tertio exponitur de verbo evan-
gelicæ legis : quod per totum seminatum
est orbem, et attulit fructum in quibus- Matth. XIII, 23.
dam centesimum, in aliis sexagesimum, in
ceteris vero tricesimum. Prima tamen ex-
positio litteralior esse videtur, ut liquet
consideranti circumstantiam textus.
Quia in lætitia egrediemini, o peccato- 12
res, de pristina conversatione iniqua et
idololatria, ingredientes Ecclesiam Dei, ut
incorporemini mystico corpori Christi, *et
in pace deducemini* per viam hujus exsilii
ad patriam electorum : de qua pace dicit

(*Coloss.* III, 15.) Apostolus, Pax Christi exsultet semper in cordibus vestris. Quidam autem exponunt hæc de egressu sanctorum ex limbo inferni, et deductione eorum ad aulam cœli. Estque conveniens sensus, si superiora exponantur de Verbo incarnato, quod non est ad Patrem sine fructu, sed cum istis, reversum. *Montes et colles,* id est Apostoli, *cantabunt coram vobis laudem,* id est, gratias agent Deo de vestra conversione, o peccatores : quemadmodum Apostolus, (II *Cor.* IX, 15.) Gratias, inquit, Deo super inenarrabili dono ejus. Potest quoque exponi de angelis superioribus ac inferioribus : de quibus (*Ps.* CXXIV, 2.) exponitur illud Psalmi, Montes in circuitu (*Ps.* CXX, 1.) ejus; et, Levavi oculos meos in montes. Hi coram conversis peccatoribus cantant (*Luc.* XV, 7, 10.) laudem, quia ut ait Salvator : Gaudium est angelis super uno peccatore pœnitentiam agente. Unde et Christo nato cecinerunt : (*Ibid.* II, 14.) Gloria in altissimis Deo. *Et omnia ligna regionis,* id est, cuncti fideles plantati in domo Domini, qui sunt arbores secus rivos aquarum locatæ : quorum unus dice- (*Ps.* LI, 10.) bat, Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei ; *plaudent manu,* id est, opere exsultabunt in Deo cum gratiarum actione et humili servitute.

13 *Pro saliuncula* (* saliunca) *ascendet abies, et pro urtica crescet myrtus :* id est, pro injustis succedent justi, et mala vertentur in bo- (*Ps.* LXXVI, 11.) na, seu vitia in virtutes, ita ut mirando dicamus : Hæc mutatio dexteræ Excelsi.

A Per saliunculam autem, quæ est arbor parva, stirpsque inutilis, designantur avari in terrenis detenti. Hi mutantur in abietem, quando relictis terrenis, contemplantur cœlestia. Abies quippe est arbor sublimis et pulchra. Matthæus atque Zachæus publicani, saliunculæ erant ; sed conversi ad Christum, abietes facti sunt : unus omnia deserendo, alter mediam partem bonorum suorum pauperibus largiendo, imo in arborem sycomorum scandendo, ut Christum adspiceret. (*Matth.* IX, 9; *Luc.* V, 27, 28; XIX, 8, 4.) Per urticam B aculeis plenam, significantur afflictores justorum, pungitivi, amari, feroces : qui mutantur in myrtum, quum perfecte conversi virtutibus fragrant, cunctorumque audientium corda bonæ opinionis fama respergunt ; qui dicere possunt cum Paulo : Christi bonus odor sumus in omni (II *Cor.* II, 15.) loco. Talis urtica exstitit Paulus, quando vastavit Ecclesiam, trahens viros ac mulieres, audiensque a Domino : Saule, Saule, quid me persequeris ? (*Act.* VIII, 3; IX, 4.) Conversus autem, Evangelium Christi ubique divulgans, C factus est myrtus, id est arbor boni odoris. *Et erit Dominus nominatus,* id est laudatus et invocatus a cunctis fidelibus, *in signum æternum,* id est in objectum beatificum, in quod omnium oculi dirigun- tur, juxta illud : Oculi mei semper ad (*Ps.* XXIV, 15.) Dominum ; *quod non auferetur* ab electis, qui dicere possunt : Quis nos separabit a (*Rom.* VIII, 35.) caritate Dei ?

ARTICULUS LXXXIV

ELUCIDATIO CAPITULI QUINQUAGESIMI SEXTI : HÆC DICIT DOMINUS : CUSTODITE JUDICIUM.

HORTATUR insuper sanctus Propheta, in hujus capituli principio, auditores suo tempore exsistentes, ut se ad Christi
1 adventum bene vivendo disponant. *Hæc dicit Dominus : Custodite judicium :* id est, observare debemus judicium discre- D tionis, quod est actus rationis atque prudentiæ, judicando, discutiendo, discernendo, et reprobando nos ipsos : quia ut dicit Apostolus, Si nos ipsos dijudicaremus, non (I *Cor.* XI, 31.) utique judicaremur. Et Christus in Evangelio : Nolite, inquit, secundum faciem (*Joann.* VII, 24.)

ARTICULUS LXXXV

EXPOSITIO CAPITULI QUINQUAGESIMI SEPTIMI : JUSTUS PERIT, ET NON EST QUI RECOGITET.

CONQUERITUR demum Propheta de cæ- A
citate atque ingratitudine hominum,
qui Christi discipulorumque ejus necem
1 non attenderunt, et ait : *Justus,* id est
Matth. Christus, de quo Judas : Peccavi, inquit,
xxvii, 4. tradens sanguinem justum ; et Pilatus, In-
Ibid. 24. nocens ego sum a sanguine justi hujus ;
perit, id est occiditur. Perire non semper
damnationem, sed interdum carnis desi-
gnat interitum, sicut quum in Genesi Jo-
Gen. xlv, seph patri suo mandavit : Descende ad
9, 11. me, ne et tu pereas et omnis domus tua.
Et non est qui recogitet in corde suo, id B
est, diligenter consideret causam mortis
hujus justi, atque innocentiam ejus : non
quod omnino nemo hoc cogitaverit, sed
paucissimi erant. Propter quod in Psalmo
Ps. lxxxvii, ait : Æstimatus sum cum descendentibus
5. in lacum. *Et viri misericordiæ colligun-*
tur, id est, Apostoli et discipuli Christi
ab hac tolluntur terra per neces injustas,
ac ad patres suos colliguntur, imo et op-
timi fructus in horreo electorum ponun-
tur ; *quia non est qui intelligat* quod pro-
pter justitiam talia patiantur : si enim C
eorum justitiam agnovissent perversi Ju-
dæi seu alii, non tam crudeliter eos occi-
Sap. v, 4. dissent. Unde exclamant : Nos insensati,
vitam illorum æstimabamus insaniam, et
finem illorum sine honore. *A facie enim,*
id est ab adspectu seu præsentia, *malitiæ*
collectus est justus, videlicet Christus, ne
de cetero mala hujus sæculi experiendo
Marc. ix, videret. Ideo namque dixit : O generatio
18. incredula, quamdiu apud vos ero ? quam-
diu patiar vos ? Vel, A facie malitiæ, id
est ab invidia et crudelitate impiorum, D
collectus, id est occisus est Christus ; vel,
A facie malitiæ, id est propter peccata
hominum.

Veniat pax, id est Christus, de quo ait 2
Apostolus, Ipse est pax nostra, qui fecit Ephes. ii,
utraque unum ; vel, Pax Christi, quam 14.
ipse reliquit discipulis, dicens : Pacem Joann. xiv,
meam relinquo vobis, pacem meam do 27.
vobis. De qua dictum est alio loco : Et in Luc. ii, 14.
terra pax hominibus bonæ voluntatis. *Re-*
quiescat in cubili suo, id est in quieto
loco Ecclesiæ militantis seu triumphantis,
secundum quod scriptum est : Exsulta- Ps. cxlix, 5.
bunt Sancti in gloria, lætabuntur in cu-
bilibus suis ; *qui ambulavit in directione*
sua, id est, secundum rationis judicium
legemque divinam conversatus est ; qui
cum Psalmista dicere possit : Confitebor Ps. cxviii, 7.
tibi in directione cordis. Unde Jeremias
dicit : Dirige cor tuum in viam directam. Jer. xxxi,
Vos autem accedite huc, ut audiatis quæ 21. 3
dicam, *filii auguratricis,* id est plebis Ju-
dææ, quæ fuit auguriis idololatriisque in-
tenta, *semen adulteri et fornicariæ* ejus-
dem, videlicet plebis quæ cum diis alienis
multis modis est fornicata. *Super quem* 4
lusistis ? id est, cui illusistis, deridentes
Christum ? *Super quem dilatastis os, et*
ejecistis linguam ? dicentes : Tolle, tolle, Joann. xix,
crucifige eum ; et, Reus est mortis ; et, 15. Matth.
Non ejicit dæmones nisi in principe dæ- xxvi, 66.
moniorum. *Numquid non vos filii scele-* Ibid. ix, 34.
sti, id est scelerati ac impii, *semen men-*
dax, id est assuetum mentiri ? Quibus et
Christus in Evangelio loquitur : Si dixe- Joann. viii,
ro quia non novi eum, ero similis vobis 55.
mendax.

Qui consolamini in diis. Loquitur Isa- 5
ias de toto populo Judæorum, quasi de
uno. Unde non omnia singulis, sed quæ-
dam quibusdam conveniunt. Idcirco quod
nunc de idololatria introducitur, refertur
ad eos qui erant tempore Isaiæ vel circa.

Talibus ergo ait : *Qui consolamini,* id est A delectamini, *in diis subter omne lignum frondosum.* Sub hujusmodi enim lignis idola sua colebant in locis umbrosis, sicut Ezech. vi, 13; Jer. ii, 20; iii, 6, 13. Ezechiel et Jeremias sæpissime protestantur. *Immolantes parvulos,* id est infantulos filios vestros ac filias, *in torrentibus subter eminentes petras.* Aquæ namque torrentium frequenter de rupibus cadunt et fluunt. Quidam autem Judæorum consecraverunt filios suos per ignem, quem- IV Reg. xvi, 3 admodum Achaz, ut patet in quarto libro Regum. Alii filios ac filias suas immola- Ps. cv, 38. verunt, prout Psalmus testatur : Effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum ac filiarum suarum, quas sacrificaverunt sculptilibus Chanaan. Faciebantque sanguinem in torrentes decur-
6 rere, ut illic divinationem reciperent. *In partibus torrentis pars tua, hæc est sors tua :* id est, certa loca torrentium elegisti tibi pro parte tua, ut in eis filios filiasque offerres dæmonibus ; hæc est sors tua, id est portio a te electa, quæ divinum cultum abjecisti et atria templi. *Et ipsis,* videlicet diis tuis, *effudisti libamen,* id est oblationem de liquidis, scilicet de sanguine parvulorum, *obtulisti sacrificium* diis de carnibus puerorum. *Numquid super his non indignabor ?* id est, nonne de tantis sceleribus faciam ultionem ? Unde Jer. v, 9, 29; ix, 9. in Jeremia habetur : Numquid super his non visitabo, dicit Dominus, et in gente tali non ulciscetur anima mea ?

7 *Super montem excelsum et sublimem posuisti cubile tuum,* id est, mansionem fabricasti propter idololatriam illic perpetrandam, *et illuc ascendisti ut immolares*
8 *hostias* idolis. *Et post ostium et retro postem* cubilis tui *posuisti memoriale tuum,* id est similitudinem deorum tuorum seu idola tua, quæ jugiter voluisti in memoria retinere ; *quia juxta me te discooperuisti, et suscepisti adulterum :* id est, more procacissimæ adulteratricis, quæ in eodem lecto recipit maritum atque adulterum, tu in terra mea, imo in templo ubi habitare et coli elegi, idola statuisti et honorasti. Hoc temporibus Achaz et Manassæ certum IV Reg. xvi, 10 et seq. ; xxi, 4, 5, 7. est contigisse. *Dilatasti cubile tuum,* plurima idolorum portenta in eo ponendo et venerando, quæ in angusto loco recipi nequeunt, *et pepigisti cum eis fœdus,* quod non recederes a cultu ipsorum. *Dilexisti stratum eorum,* id est fornicationem cum idolis, *manu aperta,* id est, largis expensis in idolorum cultura multa expendens, quibus ornantur vel quæ eis offeruntur. *Et ornasti te regi,* id est ad placendum 9
idolo Ammonitarum Moloch (quod in no-
B stra lingua regem sonat), *unguento, et multiplicasti pigmenta tua,* id est, varia ornamenta quæsisti ; et more meretricis faciem suam ungentis, ut placeat amatori, tu quoque te perornasti, quatenus visu et odore adulteros provocares. *Misisti legatos tuos procul,* ut tibi afferrent similitudinem deorum qui in Ægypto et aliis colebantur provinciis ; vel, Misisti legatos tuos ad reges aliarum terrarum pro habendo auxilio, nec es confisa in Deo ; *et humiliata es,* id est vilis effecta, præci-
C pitata atque occisa, *usque ad inferos :* peccando enim lucem perdidisti, tenebrasque inferni incidere meruisti.

In multitudine viæ tuæ, id est in di- 10
versis erroribus atque peccatis, *laborasti :* quemadmodum impii profitentur, Lassati Sap. v, 7. sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles. Denique animus inordinatus sibi ipsi est pœna ; virtuosa autem operatio ex sua natura delectabilis est. Idcirco qui regia via incedit, non laborat, quoniam scriptum est : Jugum Matth. xi, 30.
D meum suave est. *Non dixisti, Quiescam* ab opere malo, nec proposuisti vitam tuam corrigere. *Vitam manus tuæ invenisti,* id est, necessaria ad vitæ sustentationem, et abundantiam rerum temporalium possedisti, *propterea non rogasti* me pro spiritualibus bonis. Multis enim fiunt divitiæ occasio peccandi atque in vitiis perseverandi. Propter quod in Proverbiis dicitur : Divitias et paupertatem ne dederis Prov. xxx, 8, 9. mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria, ne forte satiatus dicam : Quis

Ezech. xvi, 49. est Dominus? Et in Ezechiele : Hæc fuit A
iniquitas Sodomæ : superbia, saturitas pa-
nis, frugum abundantia, et otium. In Deu-
Deut. xxxii, 15. teronomio quoque : Incrassatus est dilectus
et recalcitravit; incrassatus, impinguatus,
dilatatus, dereliquit Deum factorem suum,
et recessit a Deo salutari suo.
11 *Pro quo sollicita timuisti?* Interrogatio
est, tanquam dicat : Non fuisti sollicita
quomodo mihi placeres, nec timorata co-
ram me, sed pro temporalibus eras solli-
cita, et carnis tuæ formidasti incommoda.
Quia mentita es, agendo fallaciter, atque B
loquendo mendaciter, *et mei non es re-
cordata,* convertendo cor tuum ad actua-
lem considerationem mei et operum ac
verborum meorum, quemadmodum Scri-
Ibid. 18. ptura testatur : Deum qui te genuit de-
reliquisti, et oblitus es Domini creatoris
tui. *Neque cogitasti in corde tuo* ea quæ
Dei sunt, *quia ego tacens, et quasi non
videns, et mei oblita es.* Ideo enim per-
versi Deum sine timore offendunt, quo-
niam Deus longanimiter sustinet, et per
modum nescientis se habet, dum nec ver- C
bis nec ictibus peccatores redarguit. Unde
Eccle. viii, 11. scriptum est in Ecclesiaste : Quia non pro-
fertur cito contra malos judicium, absque
ullo timore filii hominum perpetrant ma-
Ps. xlix, 21. la. Et in Psalmo : Hæc fecisti, et tacui ;
existimasti inique quod ero tui similis.
Rom. ii, 4. Hinc ad Romanos dicit Apostolus : An
divitias bonitatis Dei et patientiæ et lon-
12 ganimitatis contemnis? *Ego annuntiabo
justitiam tuam.* Hoc ironice dicitur, velut
si homicidæ deprehenso dicatur : Vide
quam bene fecisti. Est itaque sensus : D
Ego qui diu tacui, et quasi non vidi, ad-
ducam te ad tribunal meum, et peccata
Ps. xlix, 21. tua tibi objiciam : juxta illud, Arguam te,
et statuam contra faciem tuam; *et opera
tua* perversa *non proderunt,* imo vehe-
13 menter nocebunt *tibi. Quum clamaveris*
ad me tempore necessitatis et angustiæ,
liberent te congregati tui, id est thesauri
seu dii vel adjutores tui, in quibus spe-
rasti potius quam in Deo; *et omnes eos,* id
est congregatos tuos jam dictos, *auferet
ventus, tollet aura,* id est adversariorum
impetus atque tempestas; eruntque sicut Matth. xi, 7.
arundo vento agitata, et sicut pulvis quem Ps. i, 4.
projicit ventus a facie terræ.

Qui autem fiduciam habet mei, speran-
do in mea bonitate, quemadmodum Sa-
lomon monet : Habe fiduciam in Domino Prov. iii, 5.
ex toto corde tuo; *hereditabit terram* vi-
ventium seu patriam Beatorum : de qua
dicitur in Matthæo, Beati mites, quoniam Matth. v, 4.
ipsi possidebunt terram; et in Psalmo,
Placebo Domino in regione vivorum. Cer- Ps. cxiv, 9.
tum est autem quod hereditatio terræ
Judææ, non erat condignum neque suffi-
ciens præmium spei in Deo. *Et possidebit
montem sanctum meum,* id est regnum
cœlorum, de quo ad Hebræos legitur : Ac- Hebr. xii, 22.
cessistis ad montem Sion, et ad civitatem
Dei viventis, Jerusalem cœlestem. Aliqui
tamen exponunt ista de Judæa et monte
Sion seu templo Jerusalem, quando de-
structione Jerusalem (a Romanis peracta)
imminente, Christiani in Judæa exsisten-
tes, ex admonitione angelica ingressi sunt
regnum Agrippæ ; postmodum vero re-
ædificata Jerusalem ab Adriano impera-
tore, Christiani permissi sunt in Judæa
atque Jerusalem habitare : a qua Judæi
omnino expulsi sunt ab imperatore præ-
dicto.

Sed quia ad Christi regnum nemo per-
ducitur nisi auxilio Dei; et in exordio
nascentis Ecclesiæ per prædicationem Apo-
stolorum ad illud perducti sunt gentiles,
de quibus Christus dixit Judæis, Aufere- Matth. xxi, 43.
tur a vobis regnum Dei, et dabitur genti
facienti fructus ejus ; ideo Dominus sub-
dit : *Et dicam : Viam facite, præbete iter,* 14
quatenus gentiles sine impedimento con-
vertantur ac redeant ad me. Et potest hoc
esse verbum Dei ad angelos, per quos corda
audientium disponuntur ad fidei recepti-
onem, imo ad omnium gratiarum infusio-
nem; vel ad Apostolos, quorum ministerio
sunt conversi. *Declinate de semita* offen-
sionis ipsius, id est, auferte de semita
impedimenta ipsius, et nolite obicem po-
nere gratiæ Salvatoris. Unde dictum est

Is. xl, 3. supra : Parate viam Domino, rectas facite
in solitudine semitas Dei nostri. Propter-
ea subditur : *auferte offendicula de via
populi mei*. Quod autem iste sit sensus
litteralis, ex sequentibus elucescet. Unde
Judæi et nostri Judaizantes, qui ista expo-
nunt de reditu Judæorum a captivitate
Babyloniæ, errare videntur.

Unde nunc Isaias de spirituali reditu
gentilium seu electorum Judæorum ad
Christum locuturus, in vocem laudis di-
15 vinæ gratulabundus erumpit, et ait : *Quia
hæc dicit Dominus excelsus* in sua natu-
ra, *et sublimis* in opere suo, quemadmo-
Ps. lxxxv, 8. dum scriptum est : Non est similis tui in
diis, Domine, et non est secundum opera
tua; *habitans æternitatem*, id est, æter-
naliter habitans in se ipso. Æternitas enim
sic dicitur mensura et habitatio Dei, ut ta-
men aliud nihil sit nisi ipse Deus, qui
I Tim. vi, 16. secundum Apostolum lucem habitat inac-
cessibilem : quod Dionysius vocat caligi-
Ibid. 15, 16. nem. Ait enim ad Timotheum : Beatus et
solus potens, Rex regum et Dominus do-
minantium, qui solus habet immortalita-
tem, et lucem habitat inaccessibilem. *Et
sanctum nomen ejus*, id est, ipse nomine
designatus, sanctus est. Qui per Moysen
Lev. xi, 44. ait : Sancti estote, quoniam ego sanctus
Luc. i, 49. sum. De quo ait Virgo Christifera : Quia
fecit mihi magna qui potens est, et san-
ctum nomen ejus. *In excelso*, id est in
cœlo empyreo, in regno Ecclesiæ, *et in
sancto*, id est in cordibus sanctorum, *ha-
bitans*, non per circumscriptionem, sed
per suæ majestatis declarationem, opera-
tionem, et gratiæ infusionem. Unde in
Deut. xxxiii, 27. Deuteronomio scribitur : Habitaculum ejus
sursum, et subter brachia sempiterna. Quo-
Matth. vi, 9. tidie quoque oramus : Pater noster qui es
in cœlis. *Et cum contrito et humili spiri-
Jacob. iv, 6. tu :* superbis enim resistit, humilibus vero
Ps. cxxxvii, 6. dat gratiam : quoniam excelsus Dominus,
et humilia respicit. Qui infra ait : Ad quem
Is. lxvi, 2. respiciam, nisi ad pauperculum et con-
tritum spiritu, et trementem sermones me-
os ? *Ut vivificet spiritum humilium, et
* contritorum vivificet cor contritum* *, vita gratiæ in

A præsenti, et vita gloriæ in futuro : sacri- Ps. l, 19.
ficium enim Deo spiritus contribulatus.

16 *Non enim in sempiternum litigabo, ne-
que usque ad finem irascar*. Non est hoc
absolute intelligendum quantum ad om-
nes, sed quoad electos in vita præsenti,
quibus Deus ad tempus comminatur atque
irascitur, non ad interitum, sed ad cor-
rectionem. Quem enim diligit Dominus, Prov. iii, 12.
corripit. De quo scriptum est : Ipse vul- Job v, 18.
nerat, et medetur; percutit, et manus ejus
sanabunt. *Quia spiritus a facie mea egre-
B dietur*. Hoc de Spiritu Sancto intelligi po-
test, cui clementia appropriatur, et pro-
cedit a Patre, daturque fidelibus : per
cujus gratiam omnia nobis peccata do-
nantur. Idcirco in signum clementiæ suæ
Dominus ait : Spiritus a facie mea egre-
dietur, id est a me ipso, qui omnia cerno :
de quo Spiritu dixi in Joele, Effundam de Joel ii, 28.
spiritu meo super omnem carnem ; et in
Zacharia, Effundam super domum David, Zach. xii, 10.
id est super Ecclesiam Christi, spiritum
gratiæ et precum. Alii de spiritu rationali
C creato intelligunt, quem Deus creando in-
fundit, quemadmodum Zacharias ait : Hæc Ibid. 1.
dicit Dominus extendens cœlum, et fin-
gens spiritum hominis in eo. *Et flatus ego
faciam*, id est, vitæ spiracula, scilicet ani-
mas intellectuales, ego sigillatim creabo :
ut confundantur qui asserunt omnes ani-
mas rationales creatas simul, quum tamen
secundum Philosophum : actus non præ-
cedant potentiam tempore, in eodem. Di-
citur autem anima, flatus, juxta illud Ge-
nesis, Inspiravit in faciem ejus spiraculum Gen. ii, 7.
D vitæ; et illud Job, Spiritus Domini fecit Job xxxiii, 4.
me, et spiraculum Omnipotentis vivifica-
vit me. Hæc autem ideo Dominus ait, ut
fiat credibile quod dixit se velle misere-
ri propriis creaturis. Quum igitur anima
hominis sit opus manus divinæ, non est
dubium quin Dominus paratus sit ei mise-
ricordiam indulgentiamque impendere.

17 *Propter iniquitatem avaritiæ ejus ira-
tus sum*. Hæc est una ratio, propter quam
abjectus est populus Judæorum, et in iram
Dei illapsus. *Et percussi eum* per manum

hostium suorum. *Abscondi a te,* o popule
olim meus, plebs Judæorum, *faciem me-
am,* id est gratiæ meæ præsentiam, pie-
tatisque meæ respectum, *et indignatus
sum* propter malitiam ejus; *et abiit vagus
in via cordis sui,* id est in propria adin-
ventione ad multos errores ac vitia decli-
nando. Ita accidit nobis, quum Deus gra-
tiosum suum adspectum retrahit a nobis :
tunc enim per varia et inutilia evagamur.
18 *Vias ejus vidi,* id est, cogitationes, verba, et
gesta cognovi, *et sanavi eum, et reduxi
eum, et reddidi consolationes ipsi, et lu-
gentibus ejus.* Hæc omnia de reliquiis Ju-
dæorum electis sumenda sunt, de quibus
Is. I, 9. ante dictum est : Nisi enim Dominus Saba-
oth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma
fuissemus. Hunc igitur populum Christus
sua passione sanavit, gratia illustravit, Spi-
ritus Sancti consolatione implere dignatus
est. Per lugentes vero ipsius, viri mise-
ricordiæ, qui errantibus condolent, intel-
liguntur.
19 *Creavi fructum labiorum pacem,* id est,
prædicationem Apostolorum feci fructife-
ram, ita ut semen verbi cœlestis ab eis
in cordibus hominum seminatum, afferret
copiosissimum fructum : qui fructus est
Philipp. IV, 7. pax Christi, exsuperans omnem sensum.
Marc. IX, 49. De qua pace ait Christus discipulis : Pa-
cem habete inter vos. Et Apostolus : In
I Cor. VII, 15. pace, inquit, vocavit nos Deus. Et quia
hæc pax per Christum data est, atque per
ejus discipulos annuntiata est gentibus ac
Judæorum reliquiis, de quibus Paulus ad
Rom. XI, 5. Romanos, Reliquiæ secundum electionem
gratiæ Dei salvæ factæ sunt; ideo subdi-
tur : *Pacem ei qui longe est,* id est popu-
lo gentili, qui propter idololatriam longe
erat a Deo, non loco, sed vitio, in regione
dissimilitudinis habitans, *et qui prope,* id
est populo Judæorum, propter fidem et
cultum unius Dei veri, Deo conjuncto, *di-
xit Dominus, et sanavi eum* a læsionibus
culpæ, qui credere et pacem meam reci-

A pere voluit. Hanc scripturam videtur al-
legare Apostolus ad Ephesios, quum ait :
Veniens (scilicet Christus), evangelizavit Ephes. II,
pacem his qui longe, et his qui prope. Ex 17.
quo constat, præsens capitulum loqui pro
tempore Christi.
Impii autem quasi mare fervens, quod 20
quiescere non potest. Quemadmodum enim
mare tempestuosum et fervens, inquie-
tum, turbulentum et subversivum est na-
vigantium; sic homines pravi ac sævi,
semper turbulenti sunt corde et animo
B inquieti, quoniam vitiis et passionibus mi-
serabiliter agitantur, et innocentes oppri-
mere incessanter nituntur. Justi autem,
qui rationis dictamen et virtutum directi-
onem sequuntur, tranquilli sunt mente,
quieti ac stabiles. Hinc enim in Threnis
scriptum est : Peccatum peccavit Jerusa- Thren. I, 8.
lem, propterea instabilis facta est; in Job
quoque, Si iniquitatem quæ est in manu Job XI, 14,
tua abstuleris, eris stabilis, et non time- 15.
bis; in Proverbiis quoque, Quasi tempe- Prov. X, 25.
stas transiens, impius non erit, justus
C autem quasi fundamentum æternum. *Et
redundant fluctus ejus,* id est maris fer-
ventis, *in conculcationem et lutum :* id
est, redundando ad littus, generant ibi
lutum, quod a transeuntibus conculcatur.
Sic impii sua inquietudine promerentur
damnari, et a dæmonibus conculcari. Por-
ro ad litteram contra obstinatos Judæos
referuntur hæc, qui Christum et ejus di-
scipulos furiose persequebantur : propter
quod a Romanis calcari et interfici me-
rebantur. Unde de eis subjungitur : *Et* 21
D *non est pax* vera ac diuturna, *dicit Do-
minus, impiis,* id est Judæis incredulis,
qui usque in præsentem diem hostium
manibus sunt subjecti. Denique quum pax
sit caritatis effectus, nec sine gratia ha-
beatur, patet quod nullus injustus veram,
internam, spiritualemque pacem sortiatur,
de qua dicitur in Matthæo : Beati pacifici, Matth. V, 9.
quoniam filii Dei vocabuntur.

ARTICULUS LXXXVI

EXPOSITIO CAPITULI QUINQUAGESIMI OCTAVI : CLAMA, NE CESSES, QUASI TUBA, ETC.

LOQUITUR Deus vel ad Isaiam, ut ali- A
qui dicunt, vel ad Christum hominem,
ut populum Judæorum digne corripiat, ve-
re informet, salubriter dirigat. De quo-
cumque autem exponantur hæc omnia,
sensus quodammodo idem est : imo omni
prælato incumbit facere, quod in princi-
pio hujus capituli Dominus jubet. Ait ita-
1 que Dominus vel Christo, vel Isaiæ : *Cla-*
ma, publice prædicando, non immodeste
loquendo. Hoc Christus se implesse asse-
Joann. XVIII, 20. rit : Ego, inquiens, palam locutus sum
mundo. *Ne cesses* ab hoc salubri clamore, B
quatenus debitis ac congruentibus horis
hoc jugiter facias. Hoc etiam Christus se
Ibid. XVII, 4. fecisse demonstrat : Opus consummavi
quod dedisti mihi ut facerem. *Quasi tuba*
exalta vocem tuam. Hoc egit Salvator, de
Luc. VIII, 8. quo scriptum est : Jesus hæc dicens, cla-
mabat : Qui habet aures audiendi, audiat.
Denique sicut tuba exaltavit vocem suam,
constantissime arguendo sacerdotes, Pha-
risæos ac Scribas. *Et annuntia populo*
meo : meo, inquam, fide et nomine, non
autem caritate et opere. Sequitur enim : C
scelera eorum, quibus Deum offenderunt.
Quis vero sit populus Dei, monstratur sub-
dendo : *et domui Jacob*, id est plebi sive
familiæ Judæorum, *peccata eorum*, quibus
peccaverunt in Christum. Hoc utique Chri-
Joann. VII, 7. stus fecit, juxta quod ait : Me odit mun-
dus, quia ego testimonium perhibeo de
illo, quoniam opera ejus mala sunt.
2 *Me etenim de die in diem quærunt, et*
scire vias meas volunt. Videretur hoc per-
tinere ad veram Judæorum justitiam, nisi
vers. 3, 4. protinus de eisdem subjungeretur : Ecce D
in die jejunii vestri invenitur voluntas
vestra ; ecce ad lites et contentiones jeju-
natis, et percutitis pugno impie, etc. Est

igitur sensus : *Me etenim de die in diem*
quærunt, currendo ad synagogas, legendo
Scripturas, Christum se exspectare dicen-
tes ; sed non sincere et in cordis simplici-
tate me quærunt, quoniam vitia interioris
hominis non abstergunt, idcirco non in-
veniunt me, sicut Sapientia asserit : Tunc Prov. I, 28, 29.
invocabunt me, et non exaudiam ; mane
consurgent ad me, et non invenient me,
eo quod exosam habuerint disciplinam, et
timorem Domini non susceperint. *Et scire*
vias meas, id est divina mandata, *volunt*,
non tam ut bene vivant, quam ut docti
appareant, aliorumque magistri effici pos-
sint. Quod autem ista non vere, sed ficte
egerint, patet ex eo quod subditur : *quasi*
gens quæ justitiam fecerit, et quæ judi-
cium, id est mandatum, *Dei sui non de-*
reliquerit. Taliter se habebant Judæi se-
cundum apparentiam, sed non secundum
exsistentiam, gloriantes in lege et Scri-
pturarum cognitione, magnamque justi-
tiam in exterioribus observantiis simulan-
tes, intus vero pleni erant pessimis vitiis.
Unde, ut Evangelistæ testantur, Christus
frequenter Scribarum et Pharisæorum hy- Matth. XV, 7; XXII, 18; XXIII, 13 et seq.; Luc. XII, 1, etc.
pocrisim arguit. *Rogant me judicia justi-*
tiæ, id est, in sua confidentes justitia,
postulant a me justum judicium : more
ejus qui ait, Judica me, Deus, et discerne Ps. XLII, 1.
causam meam de gente non sancta ; et
rursus, Judica me, Domine, secundum ju- Ps. VII, 9.
stitiam meam, etc., super me. Unde de
eis dicit Apostolus : Ignorantes Dei justi- Rom. X, 3.
tiam, et suam volentes statuere, justitiæ
Dei non sunt subjecti. *Et propinquare Deo*
volunt, sed non discrete : æmulationem Ibid. 2.
enim Dei habent, sed non secundum sci-
entiam. Appropinquat namque veraciter
Deo, qui detestatur peccata. Propter quod

Jacob. iv, 8. scriptum est : Appropinquate Deo, et ap- A
Zach. i, 3. propinquabit vobis; et alibi, Convertimini
ad me, ait Dominus exercituum, et ego
convertar ad vos.
Judæi autem Deo appropinquare vole-
bant in foro judiciali, allegando suam ju-
3 stitiam, atque dicendo : *Quare jejuna-
vimus, et non adspexisti,* dando nobis
effectum atque finem jejunii? *humiliavi-
mus animas nostras,* te invocando, et nos
Ps. xliii, 25. in terram prosternendo (juxta illud : Quo-
niam humiliata est in pulvere anima no-
stra, conglutinatus est in terra venter no- B
ster), *et nescisti,* id est, non approbasti,
nec exaudisti? Hæc autem et his similia
potissime dixerunt Judæi tempore obsidio-
nis suæ a Romanis. Tunc enim indesinen-
ter invocabant Dominum, humiliantes se
in cinere et cilicio, in jejuniis et fletibus,
in sacrificiis multis.
Huic igitur quæstioni respondet Domi-
nus judex justus : *Ecce in die jejunii
vestri invenitur voluntas vestra,* id est
inordinata actio propriæ voluntatis ad se
reflexæ, non Deo subjectæ : de qua ad C
Ephes. ii, 3. Ephesios dicit Apostolus : Nos aliquando
conversati sumus in desideriis carnis no-
stræ, facientes voluntatem carnis et cogi-
tationum, et eramus natura filii iræ sicut
Joann. vi, 38. et ceteri. Quocontra ait Salvator : Descen-
di de cœlo, non ut faciam voluntatem
Luc. ix, 23. meam; et alibi, Qui vult venire post me,
abneget semetipsum. *Et omnes debitores
vestros repetitis,* non solum eos qui ha-
bent unde persolvant, sed etiam impoten-
tes et inopes : quibus repetendo violenti-
am sive tristitiam facitis, quod est caritati D
4 fraternæ contrarium. *Ecce ad lites et con-
tentiones jejunatis,* id est, jejunando liti-
giis contentionibusque vacatis; et quum
I Cor. iii, 3. sit inter vos zelus et contentio, non spiri-
tuales, sed carnales estis. Unde scriptum
Jacob. iii, 14. est : Si zelum amarum habetis, et conten-
tiones sunt inter vos, nolite gloriari, et
mendaces esse contra veritatem. *Et per-
cutitis pugno impie,* injuriantes proximo,
non tantum verbis, sed insuper ictibus.
Nolite jejunare sicut usque ad hanc diem,
abstinendo solum a cibis, non autem a
vitiis, *ut audiatur in excelso clamor ve-
ster,* id est, quatenus oratio vestra exau-
diatur in cœlo. Si enim a cibis simul et a
vitiis jejunaveritis, preces vestras exau-
diet Deus, sicut et Daniel abstinendo me- Dan. i, 8,
ruit cœlestium secretorum revelationem. 12, 17; ix, 3, 21 et seq.
His consonat verbum Apostoli ad Timo-
theum : Exerce te ipsum ad pietatem; nam I Tim. iv, 7, 8.
corporalis exercitatio ad modicum utilis
est, pietas vero ad omnia utilis est.
Numquid tale est jejunium quod elegi, 5
per diem usque ad horam comestionis,
affligere hominem animam suam, id est
se ipsum, non nisi corporali afflictioni
vacando, pietatisque exercitationem ne-
gligendo? *Numquid contorquere quasi cir-
culum caput suum,* id est caput et collum
circumagitare, in signum doloris ex mul-
to jejunio provenientis, sicque jejunium
aliis inaniter demonstrare, *et saccum et ci-
nerem sternere,* dormiendo in veste cilici-
na, seu aspera cinere adspersa? *Numquid
istud vocavi* * *jejunium* verum et virtuo- * alias vocabis
sum, *et diem acceptabilem Domino,* propter
opus virtutis in ipso peractum? Dies enim
et tempus dicuntur Deo accepta, propter
opera bona vel mala in ipsis exhibita.
Quum ergo hæc corporalia exercitia, si-
ne interiori mentis munditia, nomen et
rationem jejunii non mereantur, declarat
quid sit jejunium Deo acceptum. *Nonne* 6
hoc est magis jejunium quod elegi, id est
approbavi? *Dissolve colligationes impieta-
tis,* id est vitiorum catenas atque in unum
collectas malitias, quæ sunt thesaurus pec-
cati. Unde apud Amos scriptum est : Nesci- Amos iii, 10.
erunt facere rectum, thesaurizantes impie-
tatem; et ad Romanos, Secundum duritiam Rom. ii, 5.
tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi
iram in die justi judicii. Peccator enim ad- Eccli. iii, 29.
jicit ad peccandum. Quocontra in Ecclesia-
stico inducitur : Fili, ne adjicias peccatum Ibid. v, 5, 6, 9.
super peccatum; et ne dicas, Miseratio Do-
mini magna est : subito enim veniet ira
illius. *Solve fasciculos deprimentes,* id est
chirographa quibus pauperes aggravan-
tur, seu onera gravia quibus subjecti pre-

muntur : quemadmodum de Scribis Phari- A Matth. xxiii, 4. sæisque legitur, quod alligant onera gravia et importabilia, et ponunt ea super humeros hominum. Possunt quoque per fasciculos deprimentes peccata intelligi, quæ hominem mergunt in interitum, mortemque æternam : de quibus fertur in Psal- Ps. xxxvii, 5. mo, Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me. *Dimitte eos qui confracti sunt* inopia, servitute, seu alia obligatione, *liberos,* remittendo debita eis, ut tibi ignoscatur ; *et omne onus,* quo opprimuntur a te, *dirumpe,* id est, aufer et tolle ab eis.

7 *Frange esurienti panem tuum,* id est, victui necessaria tribue indigentibus ; *et egenos vagosque,* id est peregrinos et exsules, *induc in domum tuam* causa ho- I Petr. iv, 9. spitii exhibendi. Unde Petrus : Hospitales, inquit, sine murmuratione. Et Paulus ad Hebr. xiii, 1, 2. Hebræos : Caritas fraternitatis maneat vobiscum ; et hospitalitatem nolite oblivisci : per hanc enim placuerunt quidam Gen. xviii, xix. (haud dubium quin Abraham Lotque si- C gnificet) angelis hospitio receptis. Hinc Job xxxi, 32. sanctus Job de se ipso testatur : Foris non remansit peregrinus, domus mea viatori patuit. Denique non solum invitandi, sed et compellendi sunt quodammodo egeni et vagi, ut ad hospitium gratuitum se divertant : exemplo discipulorum qui ei Luc. xxiv, 29. quem peregrinum putabant, dixerunt, Mane nobiscum, quoniam advesperascit ; et coegerunt eum. *Quum videris nudum, operi eum* veste tibi non necessaria : quem- Ibid. iii, 11. admodum scriptum est, Qui habet duas D tunicas, det non habenti : quemadmodum Job xxxi, 19, 20. Job de se affirmat : Si despexi prætereuntem, eo quod non haberet vestimentum ; si non benedixerunt mihi latera ejus, et de velleribus ovium mearum calefactus est. Unde Christus in die judicii dicturus Matth. xxv, 35, 36. est justis : Hospes fui, et collegistis me ; nudus, et operuistis me. Reprobis vero Ibid. 43. dicet opposito modo. *Et carnem,* id est fratrem seu proximum, *tuam ne despexeris* propter penuriam : prout in Malachia præcipit, Custodite spiritum vestrum, et Malach. ii, 16. nolite despicere. Et ad Romanos : Tu quo- Rom. xiv, 10. que, quid spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. His verbis opera misericordiæ commendantur, quæ æternam beatitudinem promerentur, juxta illud in Psalmo : Beatus qui Ps. xl, 2. intelligit super egenum et pauperem ; et in Evangelio, Quod superest, date elee- Luc. xi, 41. mosynam, et ecce omnia munda sunt vobis. Et Tobias ait : Noli avertere faciem Tob. iv, 7. tuam ab ullo paupere : ita enim fiet, ut B nec a te avertatur facies Domini. Siquidem, Beati misericordes, quoniam ipsi mi- Matth. v, 7. sericordiam consequentur.

Tunc erumpet, id est, in te exsurget, 8 *quasi mane lumen tuum,* id est splendor gratiæ Dei, oriente tibi Sole justitiæ Christo, lumine vero omnia illustrante, de quo Pater ait : Orietur vobis timentibus Malach. iv, 2. nomen meum Sol justitiæ, et sanitas in pennis ejus. De qua sanitate jam subditur: *et sanitas tua* ab infirmitate peccati, *citius orietur* in te : sicut enim aqua exstinguit Eccli. iii, 33. ignem, ita eleemosyna culpam. Pro hac sanitate oravit Psalmista : Sana animam Ps. xl, 5. meam, quia peccavi tibi. Jeremias quoque : Sana me, Domine, et sanabor. Unde Jer. xvii, 14. de homine misericorde dicitur : Dominus Ps. xl, 4. opem ferat illi super lectum doloris ejus ; universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus. Nam Job atque Tobias etiam Job xlii, 10; Tob. xii, 12-14. a corporali infirmitate curati sunt merito misericordiarum suarum. *Et anteibit faciem tuam justitia tua,* id est, viam tibi parabit perveniendi ad Deum, eumque tibi in cunctis placabilem faciet. Nec obstat quod in Apocalypsi habetur, Opera illo- Apoc. xiv, 13. rum sequuntur illos : sequuntur enim et præcedunt, diversis respectibus. Vel, Anteibit faciem tuam justitia tua, generando tibi ubique laudabilem famam. *Et gloria Domini,* id est gloriosa operatio Dei, *colliget te* a multis et vanis, ad unum incommutabile bonum, quod solum est necessarium ; colliget quoque te in consortio electorum, et beatitudo divina recipiet te in patria Beatorum.

9 *Tunc invocabis, et Dominus exaudiet;* A
clamabis, ferventer orando, *et dicet* per
actualem exauditionem : *Ecce adsum* per
gratiæ meæ præsentiam, qui ubique sum
per essentiam; *si abstuleris de medio tui*
catenam, id est iniquitatis obligationem
et vitiorum ligaturam : de qua Petrus in
Act.viii,23. Actibus ait ad Simonem magum, In felle
amaritudinis et obligatione peccati video
te esse ; *et desieris extendere digitum,*
alios derisorie indicando, et de culpa no-
tando, *et loqui quod non prodest,* verba
otiosa vitando : sicut Apostolus monet, B
Coloss.iv, 6. Sermo vester in gratia semper sit sale
10 conditus. *Quum effuderis animam tuam*
per piam compassionem seu benignam
subventionem *esurienti, et animam affli-*
Rom. xii, 15. *ctam repleveris* consolatione, flendo cum
Job xxx,25. flentibus (prout apud Job scribitur : Fle-
bam quondam super eo qui afflictus erat,
et compatiebatur anima mea pauperi), vel
verba consolatoria impendendo: siquidem
Eccli.xviii, 16, 17. verbum bonum super datum optimum ;
orietur in tenebris lux tua, id est, in ad-
versis et sæculi hujus caligine, in tenebris C
ignorantiæ et peccati, gratia tibi præsta-
bitur, a periculis custodieris, in omnibus
prospere ages ; *et tenebræ tuæ erunt sicut*
meridies, id est, adversa et aspera con-
vertentur tibi in prospera, et mala in bo-
Rom. viii, 28. na, peccata in virtutum incrementa : sci-
mus nempe, quoniam diligentibus Deum
omnia cooperantur in bonum.
11 *Et requiem tibi dabit Dominus semper,*
Ps. iv, 9. ita ut veraciter dicas : In pace in id ipsum
dormiam et requiescam. Dabit igitur tibi
requiem indesinenter, ut in adversis quo- D
que læteris, atque in omni eventu stabilis
maneas et quietus in corde. Incipietque
requies ista in via, æternaliterque perse-
verabit in patria. Unde Salvator de se et
Joann. xiv, 23. Patre loquens : Ad eum, inquit, veniemus,
et mansionem apud eum faciemus. *Et im-*
plebit splendoribus cœlestium gratiarum
Sancti Spiritus, sapientiæ, scientiæ, intel-
lectus, atque consilii, *animam tuam; et*
ossa tua liberabit, vel nunc a corporali
languore, vel in resurrectione futura de
pulvere terræ. Potest quoque exponi de
spiritualibus ossibus animæ, id est virtu-
tibus, quas Deus in homine bono liberat
ab oppositis vitiis, conservando eas in es-
se. *Et eris quasi hortus irriguus,* id est
spiritualibus divitiis plenus, floribus vir-
tutum et fructibus Spiritus Sancti orna-
tus, de quibus ad Galatas recolitur : Fru- Galat.v,22.
ctus autem Spiritus est caritas, gaudium,
pax, patientia, longanimitas, bonitas, etc.
Unde in Jeremia : Erit anima eorum quasi Jer. xxxi, 12.
hortus irriguus, et gaudebunt de bonis
Domini. *Et sicut fons aquarum, cujus non*
deficiunt aquæ, id est, inexhausto inde-
ficientique comparaberis fonti : nam, flu- Joann. vii, 38.
mina de ventre ejus fluent aquæ vivæ,
videlicet opera bona, veræ doctrinæ flu-
enta seu gratiarum charismata. Ideo enim
in Canticis scribitur : Hortus conclusus Cant. iv, 12.
es, soror mea sponsa, hortus conclusus,
fons signatus.
Et ædificabuntur in te deserta sæculo- 12
rum : id est, gentilitas per te converte-
tur, et spiritualiter ædificabitur in fide et
gratia, tecumque constituet unam in Chri-
sto Ecclesiam. *Fundamenta generationis*
et generationis, id est ex utroque populo
gentili ac Hebræo nonnullos, vel omnium
nationum quosdam, tanquam aliorum cre-
dentium fundamenta seu primitivos, *sus-*
citabis tua prædicatione a somno perfidiæ
seu peccati ad fidem et gratiam Christi.
Hoc per Apostolos constat impletum, qui
primo multa millia Judæorum, deinde in- Act. ii, 41; iv, 4.
numerabilia millia converterunt gentili-
um. Judæi et quidam occidentem litteram
assequentes, de materialibus ædificiis, mu-
ris et ædibus ista exponunt. *Et vocaberis*
ædificator sepium, quibus vinea Domini,
id est Ecclesia, cingitur atque munitur :
hoc est, confirmabis corda fidelium ne
dent locum diabolo, ne vitiis pateat in- Ephes. iv, 27.
gressus, ne spiritualiter spolientur; *aver-*
tens semitas in quietem, id est viarum
tortuositatem removens, et Domino viam
disponens : quatenus viis peccatorum ab-
latis, quies vera sequatur. Stultum omnino
esset, hæc de materialibus exponere se-

pibus, quod est officium pauperum et ru-
sticorum. Spiritualiter vero impletum est
in populo Judæorum per Apostolos Christi.
13 *Si averteris a sabbato,* id est a transgres-
sione sabbati, non solum legalis, sed spi-
ritualis, scilicet internæ quietis, *pedem
tuum,* id est operis tui processum, videli-
cet avertens seu non acquiescens *facere
voluntatem tuam,* ad se inordinate retor-
tam, *in die sancto meo,* quo præcipue va-
candum est Deo : imo quotidie, quoniam
semper feriandum est a peccato. Non enim
de solo sabbato determinato intelligenda
sunt hæc, ne videatur dari libertas pec-
candi aliis sex diebus. *Et vocaberis sabba-
tum delicatum, et sanctum Domini glori-
osum,* id est dignum ac notabile, quatenus
dedigneris opera vilia atque servilia, id
Joann. VIII, 34. est peccata (qui enim peccat, servus est
peccati), perpetrare : quemadmodum vir-
go delicata turpia et immunda tangere
detestatur. *Et glorificaveris eum,* videlicet
Deum, *dum non facis vias tuas,* id est
desideria propria, sed Deo humiliter ac
reverenter te subjicis corde promptissi-
II *Cor.* IX, 7. mo : hilarem enim datorem diligit Deus ;
et non invenitur voluntas tua irrefrena-
ta, *ut loquaris sermonem* inutilem aut
malignum secundum propriæ affectionis
instinctum. Debet tamen in omni opere
bono esse, et gratiæ Dei cooperari, volun-
tas nostra Deo subjecta : imo quo opus ex
promptiori voluntate procedit, eo amplius
complacet Deo. Propter quod scriptum est
Ps. LIII, 8. in Psalmo, Voluntarie sacrificabo tibi; et,
Ps. CXVIII, 108. Voluntaria oris mei beneplacita fac, Do-
mine. Et libro primo Paralipomenon : Tu,
I *Par.* XXVIII, 9. fili mi, servi Deo corde perfecto et animo

A voluntario. Unde Apostolus : Omne, in- *Coloss.* III, 23.
quit, quodcumque facitis, ex animo facite.
Tunc delectaberis super Domino, gustans 14
quam suavis Dominus, atque proclamans :
Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Do- *Ps.* XXX, 20.
mine ! Qui enim se penitus deserit, et Deo
perfecte se subjicit, divinis consolationi-
bus impinguatur, cunctisque gratiis adim-
pletur. Deus quippe descendit in ipsum
cum ineffabili liberalitate ac opulentia di-
vinorum charismatum.
Consequenter in persona Dei subjungi-
B tur : *Et sustollam te,* id est, elevabo te,
super altitudines terræ viventium, id est
patriæ cœlestis, in qua nunc per contem-
plationem, postmodum vero per localem
inhabitationem ac beatificam visionem mo-
raberis; *et cibabo te hereditate Jacob pa-
tris tui,* cujus vestigia sequeris, spiritua-
lisque filius es vitia supplantando, id est
bonis cœlestibus sancto patriarchæ Jacob
pro finali principalique præmio repromis-
sis : de quibus fertur in Psalmo, Credo vi- *Ps.* XXVI, 13.
dere bona Domini in terra viventium; et
C Apostolus, Oculus (ait) non vidit, nec au- I *Cor.* II, 9.
ris audivit, quæ Deus præparavit diligen-
tibus se. Certum est autem, bona tempora-
lia et terrena non esse sufficiens præmium
actuum virtuosorum, de quibus hic agi-
tur; nec omnibus justis Judæis data est
hereditas terræ Chanaan, Jacob ejusque
semini repromissæ, quum et Ezechiel et
alii multi Sancti extra eam captivi ducti
atque defuncti sunt, nec Sancti veteris
Testamenti temporalem retributionem fi-
naliter optaverunt. Porro omnia hæc fi-
D ent : *Os enim Domini locutum est,* cujus
sermo cassari non potest.

ARTICULUS LXXXVII

ELUCIDATIO CAPITULI QUINQUAGESIMI NONI : ECCE NON EST ABBREVIATA MANUS DOMINI.

1 Ecce *non est abbreviata*, id est mino- A
rata aut infirmata, *manus*, id est po-
testas, *Domini, ut salvare nequeat*. Infini-
ta enim et invariabilis est virtus divina :
Rom. IX, 18. quæ cujus vult miseretur, et quem vult
Luc. I, 37. indurat. Unde de eo dicitur : Non erit
impossibile apud Deum omne verbum. *Ne-
que aggravata est auris ejus*, id est, mise-
ricordia Dei non est indurata aut impedita,
ut non exaudiat preces fidelium, dum-
modo constanter atque salubriter orent.
2 *Sed iniquitates vestræ diviserunt inter
vos et Deum vestrum :* non inducendo lo- B
calem distantiam, sed impediendo affe-
ctuum unionem, atque causando dissimi-
litudinem, aversionem, ac displicentiam
quamdam ; *et peccata vestra absconderunt
faciem ejus a vobis, ne exaudiret*, id est,
divinæ pietatis respectum, gratiosam præ-
sentiam, celeremque exauditionem impedi-
Jer. v, 25. verunt, quemadmodum scriptum est : Pec-
cata vestra prohibuerunt bonum a vobis.
Quum enim Deus sublimis et benedictus, sit
veritas prima et sanctitas infinita, om-
nisque justitiæ origo fontana et initialis C
mensura : certum est nil inter ipsum et
rationalem seu intellectualem creaturam,
separationem, divisionem, aut aversionem
inducere, nisi quod veritati, sanctitati, aut
æquitati repugnat.
3 *Manus enim vestræ*, id est affectiones
et opera, *pollutæ sunt sanguine* Christi
discipulorumque ejus. Contra quem, o Ju-
Matth. XXVII, 25. dæi, clamastis : Sanguis ejus super nos
et super filios nostros. De cujus discipu-
lorumque ejus morte superius dictum est :
Is. LVII, 1. Justus perit, et non est qui recogitet, et D
viri misericordiæ tolluntur. Vel, Manus ve-
stræ plenæ sunt sanguine, id est peccatis
atque cruentis operibus : de quibus in

Psalmo habetur, Libera me de sanguini- Ps. L, 16.
bus. *Et digiti vestri*, id est vires discre-
tivæ seu opera minora, pleni sunt *iniqui-
tate*, præsertim contra Christum et ejus
primitivam Ecclesiam perpetrata. *Labia
vestra locuta sunt mendacium* contra Chri-
stum, de quo coram Pilato dixistis : Si non Joann. XVIII, 30.
esset hic malefactor, non tibi tradidisse-
mus eum ; et alias sæpe : Seducit turbas, Ibid. VII, 12 ; X, 20 ;
Dæmonium habet, Insanit, Homo vorax, Matth. XI, 19 ; Joann. VIII, 22.
Numquid interficiet semetipsum? *Et lin-
gua vestra iniquitatem fatur*, id est bla-
sphemias contra Christum. Unde in Osee ait
Salvator : Prævaricati sunt in me, et ego re- Osee VII, 13, 15.
demi eos ; et in me cogitaverunt malitiam.
Non est ex obstinatis perfidisque Ju- 4
dæis, *qui invocet justitiam* veram, quia
nec fidem habent in qua fundatur justi-
tia, nec Christum recipiunt, qui secun-
dum Apostolum ad Corinthios, factus est I Cor. I, 30.
nobis sapientia a Deo, et justitia, et san-
ctificatio, et redemptio ; de quo dictum
est paulo ante, Prope est justitia mea ut Is. LVI, 1.
reveletur. *Neque est qui judicet vere* de
Christo et ejus operibus. Omnia enim fa-
cta ejus et verba interpretabantur in ma-
lum. Propter quod dixit ad eos Joannis
octavo : Vos secundum carnem judicatis ; Joann. VIII, 15.
et alibi, Nolite secundum faciem judicare, Ibid. VII, 24.
sed justum judicium judicate. *Sed confi-
dunt in nihili*, id est in futuro adventu
Messiæ, quem scimus venisse ; *et loquun-
tur vanitates*, id est multa figmenta de
bonis sibi præstandis in adventu Messiæ,
et sacram Scripturam inanissime menda-
citerque exponunt. Omnes quoque qui in
suis perversitatibus sperant, confidunt in
nihili. Quomodo autem ista moraliter pos-
sint exponi de omnibus impiis, omnino
facillimum est.

Conceperunt laborem, id est, cogitationes graves et molesta proposita, pœnas quoque contra Christum excogitaverunt, *et pepererunt iniquitatem*, perducendo interiorem affectum ad pravum effectum.
5 *Ova aspidum ruperunt*, id est, ex proprio corde venenosa consilia contra Christum salvatorem hauserunt. Unde in Evangelio
Matth. xxiii, 33. serpentes et genimina viperarum vocantur. *Et telas araneæ texuerunt*, id est subtiles adinventiones et excogitatas objectiones contra Christum et ejus doctri-
Ps. xx, 12. nam : juxta illud Psalmistæ, Quoniam declinaverunt in te mala, cogitaverunt consilia quæ non potuerunt stabilire; et ite-
Ps. lxiii, 7. rum, Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. Hoc in Evangeliis plenius recitatur. *Qui comederit de ovis eorum*, consentiendo ipsorum venenatis consiliis, *morietur*, vitam gratiæ amittendo, vel gladium Romanorum incidendo ; *et quod confotum est*, id est ex malo consilio ortum, nutritum, et actuatum, *erumpet in regulum*, id est, serpentinum erit, vene-
6 nosum, atque mortiferum. *Telæ eorum* prædictæ *non erunt in vestimentum*, id est, non habebunt bonum effectum, nec vestient animam virtute et gratia; *neque operientur operibus suis*, ne nudi et vacui inveniantur. Opera enim mala non operiunt animæ nuditatem, sed dicitur ei in
Apoc. iii, 17. Apocalypsi : Quomodo dicis, Quia dives sum, et nescis quia tu es misera et miserabilis, et pauper, et cæca, et nuda? *Opera eorum, opera inutilia; et opus iniquitatis in manibus eorum*. Frustra enim et impie machinantur contra Christum.
7 *Pedes eorum* corporales, seu desideria, quibus graditur anima, *ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem innocentem* Christi et discipulorum suorum. *Cogitationes eorum, cogitationes inutiles ; vastitas et contritio*, id est pressura et destructio, *in viis*, id est operibus *eorum*. Nam et ipsi opprimere et occidere nisi sunt Christum et ejus fideles. Ideoque opprimi et interfici meruerunt : imo antequam a Romanis caperentur, in maxima

A erant pressura et desolatione. *Viam pacis* 8
nescierunt, per imitationem et approbationem, quoniam pacem Christi abjecerunt, spernentes doctrinam ipsius et gratiam. Unde Paulus : Vobis oportebat, inquit, pri- Act. xiii, 46.
mum loqui verbum Dei ; sed quoniam repulistis illud, et indignos vos judicastis vitæ æternæ, etc. Secundum Hieronymum, ex hoc loco sumpsit Apostolus testimo- Rom. iii, 15-17.
nium ad Romanos, quod multi putant ex Ps. xiii, 3.
psalmo tertiodecimo sumptum. *Et non est judicium* discretionis aut justæ retribu-
B tionis, *in semitis* * *eorum*, id est in actibus * gressibus
Judæorum : quia nec verum a falso discreverunt, et justos injuste persecuti sunt. *Semitæ eorum incurvatæ sunt* a rectitudine æquitatis, *eis*, id est in malum ipsorum. *Omnis qui calcat in eis*, sequendo eorum vestigia, *ignorat pacem* veram, id est, pacem non obtinebit, sed simul cum ipsis peribit.

Consequenter ponitur debita pœna tam gravium peccatorum, et loquitur Isaias in persona populi Judæorum, qui Christum
C non recepit, quibus et ipse ait : Ego veni Joann. v, 43.
in nomine Patris mei, et non accepistis me; si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Confitens ergo Propheta Judæorum miseriam, et eis confitendi formam præscribens, ait in persona eorum : *Pro-* 9
pter hoc, id est propter prætacta facinora, *elongatum est a nobis judicium* discretionis et judicium evangelicæ legis, quod annuntiatum est gentibus. Unde superius Dominus loquitur : Lex a me egredietur, Is. li, 4.
et judicium meum in lucem populorum
D requiescet. *Et non apprehendit nos*, id est, a nobis apprehensa non est, *justitia*, quam Christus verbo et opere docuit; nec juste viximus, quoniam justus ex fide vivit. Rom. i, 17.
Exspectavimus lucem, id est Christum : de quo dictum est ante, Populus qui am- Is. ix, 2.
bulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Qui ait : Ego sum lux mundi; et alibi ad Joann. viii, 12.
Judæos, Dum lucem (inquit) habetis, cre- Ibid. xii, 36.
dite in lucem, ut filii lucis sitis. Vel, Lucem, id est illuminationem ac prospera in Christi adventu. *Et ecce tenebræ* adversi-

tatis et excæcationis irruerunt in nos. De-
inde idem aliis verbis resumit : *splendo-
rem,* id est Christum ejusque gratiam : ipse
Hebr. I, 3. est enim splendor gloriæ; *et in tenebris
ambulavimus,* id est, in cordis cæcitate
conversati sumus. Simile est illud in Jere-
Jer. XIV, 19. mia : Exspectavimus pacem, et non venit;
et tempus curationis, et ecce turbatio.
10 *Palpavimus* sacras Scripturas et iter
pergendi ad Deum, *sicut cæci* palpant *pa-
rietem :* quemadmodum enim cæci cum
incertitudine ad parietem manum proten-
dunt, sic nos sacras Scripturas et vias vir-
tutum secundum propriam æstimationem,
non secundum Sancti Spiritus illuminatio-
nem, tractavimus. Verba sunt Judæorum.
Ideo subditur : *et quasi absque oculis* intel-
lectualibus divinitus illustratis, *attrecta-
vimus.* Unde Christus admonuit eos ad di-
ligentiorem Scripturarum investigationem,
Joann. V, 39. dicendo : Scrutamini Scripturas, quia illæ
sunt quæ testimonium perhibent de me.
I Petr. II, 8. *Impegimus* ad lapidem offensionis, resi-
stentes Christo, in *meridie,* id est tempo-
re prædicationis et conversationis suæ in
mundo (quod maxime appellatur meri-
dies, propter splendorem doctrinæ, sancti-
moniam vitæ, et claritatem miraculorum
Joann. IX, 5, 4. Christi; propter quod ait : Quamdiu sum
in mundo, lux sum mundi ; venit nox
quando nemo potest operari), *quasi in te-
nebris* ignorantiæ. Impegimus quoque *in
caliginosis,* id est in tenebris jam prædi-
ctis, *quasi mortui,* imo vere spiritualiter
mortui. Ideo enim Christus ait ad eos :
Ibid. XVI, 5; VIII, 21. Vado ad eum qui me misit; et in peccato
vestro moriemini. Toto enim tempore gra-
tiæ, radiante ubique Evangelio Christi, Ju-
dæi perseverant in tenebris suæ perfidiæ.
11 *Rugiemus* præ cordis dolore *quasi ursi
omnes, et quasi columbæ meditantes ge-
memus.* Hoc maxime fuit impletum in ob-
sidione eorum ab exercitu Romanorum ;
et quotidie ista in eis complentur, dum
graviter opprimuntur ab his inter quos
habitant. *Exspectavimus judicium* nobis
a Deo adfuturum contra adversarios no-
stros, *et non est,* nec fit nobis tale judi-

A cium, eo quod Christum abjecerimus. Ex-
spectavimus et *salutem,* id est liberationem
a tantis miseriis, seu gratiam Salvatoris,
et elongata est a nobis : quoniam omnem
pœnam meruimus, et usque in finem per- Dan. IX, 27.
severabit desolatio nostra.
Multiplicatæ sunt enim iniquitates no- 12
stræ coram te : quia super peccata nostra
addidimus blasphemiam contra Christum,
et impletur in nobis illud Psalmi : Appone Ps. LXVIII, 28.
iniquitatem super iniquitatem eorum, et
non intrent in justitiam tuam; *et peccata*
B *nostra responderunt nobis* responsione non
vocali, sed reali et punitiva, quia causa
fuerunt quod reddita sunt nobis mala pœ-
næ pro malis culpæ, et impediverunt nos
a bono optato. Unde Septuaginta transtu-
lerunt : Peccata nostra restiterunt nobis.
In Jeremia quoque, ubi nostra translatio
continet, Si iniquitates nostræ responde- Jer. XIV, 7.
rint nobis ; alia habet translatio, Si iniqui-
tates nostræ contenderint contra nos. *Quia
scelera nostra nobiscum* sunt per firmam
adhæsionem, qua cordibus nostris inhæ-
C rent, *et iniquitates nostras cognovimus*
per approbationem, delectando in vitiis,
et ex proposito ac habitu malo peccantes ;
vel, Cognovimus eas esse vere peccata,
quas olim putavimus esse justitias. Ini-
quitates autem nostræ fuerunt, *peccare et* 13
mentiri contra Dominum Salvatorem ; *et
aversi sumus ne iremus post tergum Dei
nostri,* sequendo vestigia ejus, atque do-
ctrinam ejus servando. De talibus scri-
ptum est in Sophonia, Disperdam eos qui Soph. I, 4, 6.
avertuntur de post tergum Domini, et qui
D Dominum non exquisierunt ; et in Jere-
mia, Verterunt ad me dorsum, et non fa- Jer. II, 27.
ciem. *Ut loqueremur calumniam et trans-
gressionem,* id est verba murmuratoria
atque illicita contra Christum et ejus Ec-
clesiam. *Concepimus et locuti sumus de
corde* nostro *verba mendacii,* peccantes ex
certa malitia : similes ei de quo ait Psal-
mista, Dixit injustus ut delinquat in se- Ps. XXXV, 2.
metipso.
Et conversum est retrorsum judicium, 14
id est, a nobis elongatum est, sicut jam

patuit, *et justitia longe stetit* separata a
nobis. Vel : Conversum est retrorsum ju-
dicium, id est perversum in Christo, quem
Matth. xxvii, 26. præses injuste damnavit; et justitia longe
stetit tunc a præside atque Judæis. *Quia*
corruit in platea, id est in lata via hujus
sæculi vel vicis Jerusalem, *veritas* doctri-
næ Christi, et confessio ejus vera. Principes
Ibid. 20. namque sacerdotum, Pharisæi et Scribæ
induxerunt populum ad Christi negatio-
nem, et mortis suæ consensum. *Et æqui-*
tas non potuit ingredi corda Judæorum :
Joann. viii, 37. quibus in Evangelio ait Salvator, Sermo
15 meus non capit in vobis. *Quoniam facta* *
* Et facta *est veritas in oblivionem :* id est, Judæi
oblivioni dederunt doctrinam quam audie-
runt a Christo. Ipse etiam Christus qui ait,
Joann. xiv, 6. Ego sum via, veritas et vita, traditus fuit
Ps. xxx, 13. oblivioni, juxta illud : Oblivioni datus sum
tanquam mortuus a corde. *Et qui recessit*
a malo perfidiæ, cessans in Christum pec-
care, atque ad Deum se toto corde conver-
tens, *prædæ patuit,* id est, ab infidelibus
Judæis prædatus est. Tales enim extra sy-
nagogam projecerunt, ut patet de cæco
Joann. ix, 22, 34. nato, a Christo illuminato, et a Judæis eje-
cto. Post passionem vero spoliaverunt cre-
dentes in Christum : quibus ad Hebræos
Hebr. x, 34. scribit Apostolus, Rapinam bonorum ve-
strorum cum gaudio suscepistis.
Consequenter Isaias in propria persona
adjecit : *Et vidit Dominus* tanta mala, *et*
malum apparuit in oculis ejus, id est, in-
justum censuit et sibi displicuit, *quia non*
est judicium justum in populo Judæorum,
sed Christi discipulos injuste damnavit.
16 *Et vidit quia non est vir,* id est aliquis
viriliter se opponens malitiæ Judæorum,
defendendo primitivam Ecclesiam; *et apo-*
riatus, id est contristatus, *est, quia non*
est qui occurrat, id est, se murum oppo-
nat ad mitigandum iram Dei, vel ad prote-
gendam Ecclesiam ejus. Unde per Ezechi-
Ezech. xxii, 30. elem ait : Quæsivi virum qui interponeret
sepem, et staret oppositus contra me pro
terra, ne disperderem eam ; et non inveni.
Ps. lii, 4. Omnes enim declinaverunt, simul inutiles
Is. i, 6. facti sunt; et, A planta pedis usque ad
A verticem capitis, non fuit in populo isto
sanitas. *Et salvavit sibi brachium suum,*
id est, Deus propria virtute liberavit suos
fideles ad gloriam suam, *et justitia ejus,*
scilicet Dei, *ipsa confirmavit eum,* id est
populum suum.
Deinde de infidelium pœna adjectum
est : *Indutus est* Deus *justitia ut lorica,* 17
et galea salutis, id est virtus salvativa, *in*
capite ejus; indutus est vestimentis ultio-
nis, et opertus est quasi pallio zeli, id est
justæ indignationis; *sicut ad vindictam,* 18
B ut ulciscatur maleficia Judæorum, *quasi*
ad retributionem indignationis, id est pœ-
næ ex divina justitia procedentis, *hostibus*
suis, et vicissitudinem inimicis suis, id
est Judæis obstinatis et Christo rebellibus,
quos per manum Romanorum horribiliter
devastavit. Loquitur autem Propheta me-
taphorice de Deo, quasi de rege armato
contra æmulos ad pugnam properante. De-
nique ex hoc loco sumptum videtur, quod
Apostolus de spiritualibus armis comme-
morat, ad quorum assumptionem nos pro-
C vocat, dicens : Accipite armaturam Dei, Ephes. vi, 13.
etc. *Insulis,* id est Jerusalem ceterisque
urbibus ejus, quæ inter maria situan-
tur, atque per modum insularum multis
persecutionum fluctibus ictibusque tun-
duntur, *vicem,* id est debitam pœnam pro
malis Christo et ejus plebi illatis, *reddet.*
Et timebunt qui ab occidente, nomen Do- 19
mini; et qui ab ortu solis, gloriam ejus :
id est, occidentales ac orientales nationes
ad fidem conversæ, timebunt nomen ac
majestatem Salvatoris, quum viderint com-
D minationem ejus impletam in populo Ju-
dæorum, quibus ante passionem dixit, Ve- Luc. xix, 43, 44.
nient dies in te, et non relinquent in te
lapidem super lapidem. *Quum venerit qua-*
si fluvius violentus, id est exercitus Ro-
manorum, contra Judæam, *quem spiritus*
Domini cogit. Hoc referri potest vel ad
fluvium violenter currentem, quem spiri-
tus, id est flatus seu imperium Dei, com-
pellit sic currere, juxta illud Psalmi, Fla- Ps. cxlvii, 18.
bit spiritus ejus, et fluent aquæ; vel ad
exercitum Romanorum, qui Deo inspiran-

quem dicunt temporaliter regnaturum, totiusque mundi regna subjecturum Judæis; omnes quoque divitias mundi ad Jerusalem deducendas. Et ita communiter exponunt quæ sequuntur. Quam autem vana, frivola, atque carnalia sint hæc Judæorum figmenta, omni devoto innotescere potest. Nequaquam enim in hac vita datur hominibus retributio ultimata, sed totum tempus vitæ præsentis est tempus pœnitentiæ; estque vita hæc, via et peregrinatio tendens ad patriam regni cœlestis. Non ergo beatitudo sive perfectio hominum est, in hac vita carnalibus voluptatibus frui, divitias possidere, temporaliter dominari; sed carnem affligere, divitias spernere, humiliari in toto affectu, ad veram ac spiritualem beatitudinem festinare, quæ in Dei beatitudine consistit, non in cibis, potibus, pulchrisque uxoribus, et ceteris corporalibus bonis.

Denique, quod affirmant Christum in primo suo adventu debere temporaliter regnare, divitiis abundare, materiali gladio pugnare, suosque fideles in hoc mundo temporalibus atque carnalibus bonis ac dominiis sublimare : fundamentis sacræ Scripturæ, et dictis Prophetarum, omni quoque rationi repugnat. Christus enim ad hoc venit in mundum, ut peccata mundi tollat, satisfaciendo pro eis, et ut hominibus viam ostendat perveniendi ad felicitatem cœlestem ac sempiternam. Oportuit igitur ut primus ejus adventus esset in humilitate, paupertate, abjectione potentiæ, atque in quadam occultatione. Si enim totius mundi appareret monarcha, et Christus esse sciretur, quis crucifigere illum, quis persequi, quis trucidare præsumeret? præsertim quum verissime dicat Apostolus Paulus : Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. (I *Cor.* II, 8.) Nec dici potest, quod Christus jubebat se occidi. Sic enim occisores ejus non peccarent ipsum occidendo. Prophetæ autem loquuntur de occisione Christi quasi de gravissimo scelere : quemadmodum in Daniele apertissime dicitur. Quum enim dixisset

A Propheta, vel potius angelus Gabriel, Post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus; (*Dan.* IX, 26.) statim adjecit, Non erit ejus populus qui eum negaturus est. Unde constat Christum sic fuisse occidendum, quod ab aliquibus negaretur esse Christus. Et ne quis putaret hos non esse populum Judæorum, mox addidit : Civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo. (*Ibidem.*) Ex quo liquet, Jerusalem civitatem et templum dissipata seu dissipanda, propter eos qui Christum negarent : quod B de gentibus accipi non potest, quia Jerusalem hereditas exstitit Judæorum, non gentilium. De hoc quoque in isto Isaiæ volumine multa introducta sunt testimonia.

Præterea sancti Prophetæ primum Christi adventum in paupertate et abjectione describunt, non in principatu et evidentia. Hinc enim Jeremias admirative ad Christum ait : Quare quasi colonus venturus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum? Quare venturus es velut vir vagus, et fortis qui non potest salvare? (*Jer.* XIV, 8, 9.) C Cui omnimode consonat quod de se ipso Christus in Evangelio protestatur : Filius hominis non habet ubi caput suum reclinet. (*Matth.* VIII, 20.) Hinc insuper scriptum est in Zacharia : Jubila, filia Jerusalem : ecce Rex tuus veniet tibi justus et salvator; ipse pauper et ascendens super asinam et super pullum asinæ. (*Zach.* IX, 9.) De hoc Psalmus vicesimus primus copiosissime loquitur, in quo Christus homo asserit : Ego sum vermis, et non homo; et, Omnes videntes me, deriserunt me; et, Foderunt manus meas et D pedes meos. (*Ps.* XXI, 7, 8, 17.)

Spiritualiter igitur exponendum est præsens capitulum de Ecclesia militanti, aut triumphanti, præsertim quum in hoc ipso capitulo dicatur ad Jerusalem, de qua nunc sermo : Non erit tibi sol amplius ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te. (*vers.* 19.) Et alia multa dicuntur in isto capitulo, quæ ad litteram exponi non possunt de terrena Jerusalem. Cur autem Ecclesia appellatur Jerusalem, dictum est sæpe. In Jerusalem enim exordium sum-

psit, et in visione seu contemplatione pa- A
cis Christi requiescit. Ait ergo ad eam
beatissimus Isaias :
1 *Surge* a sæculari conversatione, ab in-
ordinato mœrore, a torpore ignaviæ, *il-
luminare,* gratiam Dei recipiendo, *Jeru-
salem,* id est, Ecclesia, *quia venit* per
Incarnationem *lumen tuum,* id est Chri-
Joann. I, 9. stus lux vera, illuminans omnem homi-
nem venientem in hunc mundum, *et glo-
ria Domini,* id est præclara operatio Dei,
videlicet doctrina, conversatio, miracula
et gratia Christi, *super te orta est :* de B
Ibid. 14. qua scriptum est in Joanne, Vidimus glo-
riam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Pa-
2 tre. *Quia ecce tenebræ* ignorantiæ et pecca-
ti *operient terram,* id est homines terrenos
ac gentiles non credentes ; *et caligo,* id
est cæcitas mentis, operiet *populos* Judæ-
Is. XLII, 19. orum : de quibus dictum est ante, Quis
cæcus, nisi ad quem nuntios meos misi ?
Joann. III, 19. Et in Joanne ait Dominus : Lux venit in
mundum, et dilexerunt homines tenebras
magis quam lucem. Extra Ecclesiam ita-
que Christi non est lux, sed tenebræ et C
caligo. *Super te autem orietur Dominus,*
id est, tibi apparebit, teque sapientiæ ra-
diis illustrabit, imo in corde tuo nascetur
Sol justitiæ Dominus noster : de quo di-
Zach. VI, 12. ctum est in Zacharia, Ecce vir, Oriens
nomen ejus. *Et gloria ejus in te videbi-
tur :* de qua nunc dictum est, Gloria Do-
mini super te orta est. Vel, Gloria, id est
majestas ac magnificentia ejus, in te, id
est a te, videbitur : quemadmodum Paulus
II *Cor.* III, 18. testatur ad Corinthios, Nos autem revelata
facie gloriam Domini speculantes ; sed et D
ipse Christus in propria persona in te vi-
Baruch III, 38. sus est : prout dicitur in Baruch, Post hæc
in terris visus est, et cum hominibus con-
Is. LII, 8. versatus est. Unde dictum est supra : Simul
laudabunt, quia oculo ad oculum vide-
bunt, quum converterit Dominus Sion.
Hinc Jerusalem dicitur in Michæa : Jeru-
Mich. IV, 9. salem, quare mœrore consumeris ? Num-
quid rex non est tibi, aut consiliarius tuus
* comprehendit periit, quia innovavit * te dolor ? Salvabo
te, et liberabo te, noli timere.

Et ambulabunt gentes ad fidem conver- 3
sæ : de quibus dictum est ante, Ecce gen- *Is.* LV, 5.
tem quam nesciebas, vocabis ; et iterum,
Habitantibus in regione umbræ mortis, *Ibid.* IX, 2.
lux orta est eis ; *in lumine tuo,* id est in
Christo ejusque doctrina ; *et reges,* id est
principes hujus sæculi, ambulabunt *in
splendore,* id est in claritate et gratia, *or-
tus tui,* id est Christi, qui natus est tibi :
sicut prædictum est, Puer natus est nobis, *Ibid.* 6.
et filius datus est nobis.
Leva in circuitu oculos tuos interiores 4
et exteriores, o primitiva Ecclesia, *et vide*
quod subditur : *Omnes isti,* videlicet ex
Judaismo conversi, et ex gentibus creden-
tes effecti, *congregati sunt* per fidem et
caritatem in ecclesiastica unitate. De qui-
bus ait Salvator : Pater, non pro his (sci- *Joann.* XVII, 20, 21, 23.
licet Apostolis) rogo tantum, sed et pro
eis qui credituri sunt per verbum eorum
in me, ut omnes sint unum, sicut tu Pater
in me, et ego in te, ut sint consummati in
unum. *Venerunt tibi* per cordis accessum,
tanquam parati ad obediendum tibi, et
ut incorporentur tibi in Christo. De qui-
bus ipse locutus est in Zacharia : Lauda *Zach.* II, 10, 11.
et lætare, filia Sion, quia ecce ego venio,
et inhabitabo in medio tui ; et applica-
buntur gentes multæ ad Dominum in die
illa, et erunt mihi in populum. *Filii tui*
spirituales *de longe venient,* scilicet a qua-
tuor plagis terræ : juxta quod dictum est,
Ecce isti de longe venient, et ecce illi ab *Is.* XLIX, 12.
aquilone et mari, et isti de terra australi.
De quibus Christus : Multi, inquit, ab ori- *Matth.* VIII, 11.
ente et occidente venient, et recumbent
cum Abraham et Isaac et Jacob in regno
cœlorum. Vel, De longe, id est a regione
dissimilitudinis seu peccato, sicut Apo-
stolus scribit Ephesiis : Vos qui eratis *Ephes.* II, 13.
longe, nunc facti estis prope per sangui-
nem ejus. *Et filiæ tuæ* in Christo renatæ
ex aqua et Spiritu Sancto, *de latere,* id est
de propinquo, *surgent* ad fidem, ut stent
in Christo, quæ jacebant in vitiis. Quo
datur intelligi, quod utriusque sexus ho-
mines converterentur ad Christum de lon-
ginquis propinquisque partibus. Alii tex-

tus habent, Filiæ tuæ lac sugent, vel, De latere sugent : quod redit in idem, intelligendumque est de lacte de quo scriptum I Petr. II, 2. est : Quasi modo geniti infantes, rationabiles, sine dolo lac concupiscite. Est igitur sensus, quod consolatione Spiritus Sancti, seu gratia innocentiæ, vel doctrina Apostolorum essent fovendi. Si autem per filias intelligamus imperfectos ac imbecilles, tunc dicuntur lac sugere, quoniam solidum cibum capere nequeunt. Propter I Cor. III, 1, 2. quod audiunt ab Apostolo : Quasi parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis ; sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis. Huicque sensui consonat translatio Septuaginta interpretum, quæ talis est : Filiæ tuæ in humeris portabuntur, id est scapulis Apostolorum ad ovile dominicum, tanquam per se progredi non valentes.

5 *Tunc videbis* gentium conversionem. Unde Salvator in Evangelio ad discipulos Matth. XVI, 28. loquens : Sunt, inquit, aliqui de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant regnum Dei, id est incrementum ac roborationem Ecclesiæ. *Et afflues* spiritualibus divitiis, atque ingenti lætitia mentis; *et mirabitur* de subita populorum conversione, tuaque sublimatione, *et dilatabitur cor tuum*, caritate ipsum lætificante, dilatante et aperiente, ita ut capax sis gratiarum cœlestium, inhabitationisque Christi. Hinc enim ad Corinthios Apo- II Cor. VI, 11. stolus loquitur : Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est. *Quando conversa fuerit ad te multitudo maris*, id est habitantes in insulis, locisque marinis, de quibus prædictum est : Is. XLII, 12. Ponent Domino gloriam, et laudem ejus in insulis nuntiabunt; *fortitudo gentium*, id est potestas seu brachium sæculare, vel Romanum imperium, seu reliqui non habitantes in insulis, *venerit tibi* per fidei atque Baptismatis susceptionem. Ineffabiliter gaudebat sancta Ecclesia, quando videbat multos quotidie regenerari in Christo et adscribi in cœlo.

6 *Inundatio*, id est copiosa multitudo, *ca-*

A *melorum*, id est hominum qui propter onera vitiorum quæ portabant, assimilantur camelis, *operiet te* : quoniam multi talium ad fidem conversi sunt. *Dromedarii Madian et Epha*, id est habitatores regionum istarum, quæ sitæ sunt trans Arabiam, operient atque implebunt te, o Ecclesia, civitas Dei summi. Hæ quippe regiones, fertiles sunt camelorum : propter quod habitantes in eis, dromedarii appellantur, propter bestialem proprietatem seu conversationem, et quoniam veloces erant B ad currendum in malum. Loquitur autem Isaias in isto capitulo, sicut in præcedenti, metaphorice; et per adductionem seu congregationem jumentorum, designat unionem et cohabitationem gentium diversarum in domo Dei, quæ est Ecclesia Christi. Juxta quem sensum dixit superius: Habitabit lupus cum agno, et pardus cum Is. XI, 6, 7. hœdo accubabit; vitulus et leo et ovis simul morabuntur; vitulus et ursus pascentur simul, etc. Certum est equidem, Isaiam prophetam in toto libro isto ubertim, C imo sæpissime, metaphorice loqui : cujus rationem assignat gloriosissimus theologorum princeps, et ardentissimus Dei amator, divinus Dionysius, capitulo 1 Angelicæ hierarchiæ, videlicet ut veritas occultetur indignis, et ut studiosis præbeatur occasio bonæ exercitationis. Quidam nostrorum superficialiter loquens, dicit ista litteraliter completa per Constantinum imperatorem, et alios principes religiosos, qui super camelos ac dromedarios miserunt dona quamplurima ad sustentationem mi- D nistrorum ac pauperum Christi, ad ecclesiarum quoque ædificationem et adornationem.

Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes. Hoc dicunt expositores quidam, litteraliter impletum in tribus Magis seu Regibus : quia, ut scribitur in Matthæo, venerunt Matth. II, 1, 11. ab oriente, et Christo aurum, thus, myrrhamque obtulerunt. Saba autem, provincia magna est aromatibus plena : de qua fuit regina Saba, quæ venit audire sapien- III Reg. X, 1.

tiam Salomonis. Omnes itaque habitato- A
res Saba, id est quidam ex omni genere
eorum, ut sit distributio pro generibus
singulorum, venerunt ad Ecclesiam per
conversionem suam ad fidem catholicam,
aurum caritatis, et thus bonæ operationis,
seu virtutum odorem deferentes ad Domi-
Exod. XXIII, 15; XXXIV, 20. num, qui per Moysen jussit : Non appa-
rebis in conspectu meo vacuus. Unde in
Ps. LXXI, 10. Psalmo cantatur : Reges Tharsis et insulæ
munera offerent; reges Arabum et Saba
dona adducent.
7 *Omne pecus Cedar congregabitur tibi,* B
arietes Nabaioth ministrabunt tibi. Sicut
Gen. XXV, 13. in Genesi legitur, Nabaioth primogenitus
fuit Ismaelis, post quem natus est Cedar
frater Nabaioth. Interdum quoque Cedar
accipitur pro regione Sarracenorum, qui
Ismaelitæ vocantur. Cedar autem atque
Nabaioth in tabernaculis habitabant, pe-
corum pascuis intendentes. Per pecora igi-
tur Cedar et arietes Nabaioth, designantur
minores atque majores descendentes de
semine filiorum Ismaelis : qui etiam peco-
ra arietesque dicuntur propter vitam sil- C
vestrem ac bestialem, quam, antequam
converterentur, duxerunt. Hi itaque con-
gregati sunt Ecclesiæ Christi, quia ad præ-
dicationem Apostolorum ac discipulorum
crediderunt in Salvatorem, donec per Ma-
hometi astutiam subversi fuerunt; servi-
erunt quoque Ecclesiæ tanquam obedien-
tiæ filii. Per prædicta autem regionum ac
gentium nomina vicinarum Judææ, totius
mundi insinuatur conversio. *Offerentur su-*
per placabili altari meo, id est, se ipsos
sponte offerent Deo, cum Propheta dicen- D
Ps. LIII, 8. te : Voluntarie sacrificabo tibi. Altare ve-
ro intelligitur Christus, vel loca Ecclesiæ.
Ps. XXVIII, 1. Hinc etenim scriptum est : Afferte Domino,
filii Dei, afferte Domino filios arietum. *Et*
domum majestatis meæ, id est Ecclesiam
militantem, de qua ad Timotheum dicit
I *Tim.* III, 15. Apostolus : Scias quomodo oporteat te in
domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei
vivi, columna et firmamentum veritatis;
glorificabo, augendo fideles merito ac nu-
mero, atque diversa miracula perpetrando.

Deinde Isaias excellentiam Apostolorum,
quorum prædicatione noverat ista com-
plenda, admirans, adjecit : *Qui sunt isti* 8
qui ut nubes volant, contemplando cœle-
stia, atque ad gentium conversionem ce-
lerrime properando, qui sunt *et quasi co-*
lumbæ ad fenestras suas, id est semper
parati ad volandum quocumque Spiritus
Sanctus eos direxerit? *Me etenim insulæ* 9
exspectant, id est habitantes in insulis, ut
sunt Cyprus, Sicilia, Anglia, *et naves ma-*
ris, id est negotiantes et operantes in ma-
ri, *in principio* nascentis Ecclesiæ; vel, In
principio, id est primo ac principaliter,
tanquam parati recipere evangelicam le-
gem; *ut adducam filios tuos de longe,* id
est, per prædicationem nubium præfata-
rum convertam, et tibi, o Ecclesia, per
caritatem connectam electos ex gentibus.
Adducam quoque *argentum,* id est sapi-
entiam *eorum, et aurum,* id est dilectio-
nem, *eorum cum eis,* vel exteriores eorum
divitias, quas multi eorum obtulerunt Ec-
clesiæ. Porro de spirituali argento et auro
ait Psalmista : Si dormiatis inter medios *Ps.* LXVII, 14.
cleros pennæ columbæ deargentatæ, et
posteriora dorsi ejus in pallore auri; et
denuo, Eloquia Domini, eloquia casta, ar- *Ps.* XI, 7.
gentum igne examinatum. In Apocalypsi
quoque dicitur : Suadeo tibi emere au- *Apoc.* III, 18.
rum ignitum probatum, ut locuples fias.
Hæc autem adducentur *nomini Domini*
Dei tui, id est Christo Deo vero ac Do-
mino tuo, *et Sancto Israel,* id est Deo san-
ctificanti Israelem, *quia glorificavit te,*
o sancta Ecclesia, Deus tuus.
Et ædificabunt filii peregrinorum mu- 10
ros tuos. Hoc corporaliter ac spiritualiter
impletum est. Filii namque peregrinorum,
id est ex gentibus nati, qui erant hospites *Ephes.* II, 19.
et advenæ, facti domestici Dei per fidei
receptionem, ecclesias materiales ædifi-
cant. Melius autem spiritualiter explana-
tur, quod gentiles conversi, ac prædicato-
res et sacerdotes Dei effecti, ædificaverunt
in fide atque virtutibus muros Ecclesiæ,
id est turbas fidelium, ex quorum con-
cursu ac copula, quasi ex muris seu pa-

rietibus resultat Ecclesia. Hæc fecerunt A
excellentissimi viri, Dionysius Areopagita,
Clemens Papa, Polycarpus, Ignatius, multique
alii. *Et reges eorum ministrabunt
tibi.* Hoc videmus impletum præsertim et
quasi universaliter a tempore Constantini
Magni. Unde in Psalmis prædictum est :
Ps. LXXI, 11. Et adorabunt eum omnes reges ; itemque,
Ps. CXXXVII, 4. Confiteantur tibi, Domine, omnes reges
terræ. *In indignatione enim mea percussi
te,* quando ante adventum Christi permisi
omnes gentes variis erroribus implicari ;
et in reconciliatione mea, id est in pietate B
gratiæ meæ, *misertus sum tui,* quando per
Apostolorum et aliorum Sanctorum prædicationem
cœpi gentes universas ac populos
vocare ad fidem. Hoc est quod Paulus
Act. XVII, 30. testatur : Tempora prioris ignorantiæ despiciens
Deus, nunc annuntiat hominibus
ut omnes ubique pœnitentiam agant. Propterea
tempus evangelicæ legis dicitur
tempus gratiæ, propter reconciliationem
II Cor. V, 19. divinam, de qua ait Apostolus : Deus erat
in Christo mundum reconcilians sibi. Vel
sic : In indignatione mea, id est, quando C
per modum indignantis me habui, percussi
te tempore persecutionis tuæ, primo a
Judæis, deinde a Romanis imperatoribus
et tyrannis ; et in reconciliatione mea misertus
sum tui, pacem tibi reddendo tempore
Constantini.

11 *Et aperientur portæ tuæ jugiter,* id est,
semper patebit pœnitentibus (durante hac
vita) introitus ad Ecclesiam seu communionem
fidelium, et participationem divinorum
sacramentorum ; *die ac nocte,* id
est in prosperis et adversis, *non clauden-* D
tur, ut afferatur ad te, id est, tibi per fidem
et gratiam incorporetur ac uniatur,
fortitudo gentium, id est sapientes, potentes,
et nobiles sæculi hujus, quorum
multi ad fidem conversi sunt, *et reges earum
adducantur* ad te per fidei susceptionem.
Possunt hæc etiam ita exponi, ut
portæ Ecclesiæ dicantur semper apertæ,
ad designandum libertatem et pacem Ecclesiæ,
præsertim ex quo Romani imperatores
fidem amplexati sunt Salvatoris.

Gens enim et regnum quod non servierit 12
tibi, obediendo apostolicis præceptis, *peribit*
in æternum : quoniam extra Ecclesiam
nullus salvatur, sicut nec extra arcam Noe
quispiam a diluvio salvabatur. Propter
quod scriptum est : Exaltabitur manus Mich. V, 9.
tua super hostes tuos, et omnes inimici
tui interibunt. *Et gentes* tibi obedire nolentes,
solitudine vastabuntur, id est, in
nihilum redigentur, perdendo esse gratiæ
et gloriæ.

Gloria Libani ad te veniet, abies et bu- 13
xus et pinus simul. Libanus mons est
Phœniciæ, excelsis arboribus consitus, de
quibus ait Psalmista : Vidi impium super- Ps. XXXVI, 35.
exaltatum et elevatum sicut cedros Libani.
Per Libanum itaque designatur mundus,
cujus arbores altæ, sunt sublimes
personæ. Est igitur sensus : Gloria Libani
ad te veniet, id est personæ notabiles convertentur
ad fidem tuam, videlicet abies
et buxus et pinus, id est viri sublimes,
harum arborum proprietate significati :
quales, secundum Hieronymum, fuerunt
Cyprianus eloquentissimus martyr, et Hilarius
confessor sanctus ; *ad ornandum locum
sanctificationis meæ,* id est Ecclesiam
sanctam. Tales enim personæ maxime
ornaverunt Ecclesiam. *Et locum pedum
meorum,* id est Ecclesiam militantem, peregrinantem
in terra, de qua protestatus
sum : Cœlum mihi sedes est, terra autem Is. LXVI, 1.
scabellum pedum meorum ; *glorificabo* spiritualibus
bonis atque prodigiis. *Et veni-* 14
ent ad te curvi, id est reverenter et humiliter
se tibi inclinantes, *filii eorum qui
humiliaverunt te,* id est gentiles fidem amplexantes,
quorum patres persequebantur
Ecclesiam ; *et adorabunt vestigia pedum
tuorum,* id est, maximam tibi reverentiam
exhibebunt, et exempla tua humiliter
assequentur, *omnes qui detrahebant tibi,*
id est, qui olim ante suam conversionem
oblocuti sunt tibi. Et est in istis locutionibus
distributio pro generibus singulorum,
non pro singulis generum. Multi enim
qui olim dicebant Ecclesiam magicis artibus
occupatam, videntes mirabilia Dei,

conversi sunt, humiliter deprecantes Ec-
Ps. XLIV, 13. clesiam, de qua fertur in Psalmo : Vultum
tuum deprecabuntur omnes divites plebis.
*Et vocabunt te civitatem Domini Sion,
Sancti Israel.* Ecclesia enim est civitas
Dei Sion, id est Dei populi Judæorum, seu
Jerusalem et templi in monte Sion olim
fundati. Nam idem est Deus Synagogæ at-
que Ecclesiæ. De hac civitate habetur in
Ps. LXXXVI, 3. Psalmo : Gloriosa dicta sunt de te, civitas
Dei. Estque Ecclesia civitas Sancti Israel,
id est sanctificatoris veri Israelis.
15 *Pro eo quod fuisti derelicta,* id est per-
secutorum voluntati exposita, et tribulari
permissa, *et odio habita* ab injustis, *et
non erat qui per te transiret,* te tempora-
liter consolando ; *ponam te in superbiam
sæculorum,* id est, omnibus regnis subli-
miorem, potentiorem, ac digniorem te fa-
ciam : sicque ponam te *gaudium et læti-
tiam,* id est, intus et foris jucundam te
faciam in Spiritu Sancto, *in generationem
et generationem,* id est per multarum ge-
nerationum successionem. Hoc totum im-
pletum est in Ecclesia Christi, quando
Dan. II, 34, 35. juxta vaticinium Danielis, lapis qui præ-
cisus est de monte sine manibus, crevit
in montem magnum, implevitque univer-
sam superficiem terræ, ita ut quartum ac
fortissimum regnum, quod cetera omnia
comminuebat, videlicet Romanum impe-
rium, tandem se Christo subjiceret, et im-
Ps. XXI, 28. pleret quod Psalmista prædixit : Remi-
niscentur et convertentur ad Dominum
universi fines terræ, et adorabunt in con-
16 spectu ejus universæ familiæ gentium. *Et
suges lac gentium, et mamilla regum la-
ctaberis.* Hoc superius satis expositum est
vers. 4. in eo loco quo dicitur : Filiæ tuæ de la-
tere surgent. Mamilla autem regum, est
doctrina, consolatio, seu nutritio Aposto-
lorum, qui per modum nutricis atque
piissimæ matris conversos ad fidem spi-
ritualiter aluerunt, dicunturque reges, jux-
Ps. XLIV, 17. ta illud : Constitues eos principes super
omnem terram. Potest quoque exponi de
regibus mundi hujus ad fidem conversis,
qui de suis divitiis Ecclesiam liberalissi-

A me nutriverunt. *Et scies,* o Ecclesia, ex-
perimentali notitia, et collatione benefici-
orum istorum, *quia ego Dominus salvans
te* sanguine meo, *et redemptor tuus, For-
tis Jacob,* id est fortitudo seu confortator
Jacob patriarchæ ac populi ex eo nati,
ejusque fidem et virtutes sequentis.
Pro ære afferam aurum, et pro ferro 17
*afferam argentum, et pro lignis æs, et pro
lapidibus ferrum :* id est, in ædificatione
spiritualis Jerusalem sive Ecclesiæ, per-
sonæ ex quibus construitur, in meliores
B dispositiones seu qualitates mutabuntur :
in tantum ut qui ante æri et ferro similes
erant propter cordis duritiam, argento et
auro comparentur propter sapientiæ nito-
rem et caritatis fervorem. Illi quoque qui
propter omnimodam cordis insensibilita-
tem similes erant lignis et saxis, paulatim
proficiendo utiles erunt, ita ut æri com-
parentur et ferro ; altiusque crescendo in
gratia, in aurum mutentur atque argen-
tum. Potest etiam explanari, ut imperfe-
ctis personis Synagogæ, quæ lignis, saxis,
C æri et ferro comparantur, quia carnales
erant, succedant in Ecclesia Christi homi-
nes spirituales, ac perfectissimi viri in
omni gratia Spiritus Sancti præfulgidi,
quales præsertim fuerunt Apostoli primi- Rom. VIII, 23.
tias Spiritus habentes. *Et ponam visita-
tionem tuam pacem,* visitando te gratio-
se, pacem requiemque tibi præstando, ut
quietam et tranquillam vitam agas ; *et* I Tim. II, 2.
præpositos tuos, id est prælatos, ponam
justitiam, id est multum justos, atque ju-
stum judicium in subditos exercentes. Un-
D de translatio Septuaginta interpretum cla-
rior est, sic continens : Dabo principes
tuos in pace, et episcopos tuos in justi-
tia. Dicit hoc loco Nicolaus de Lyra, quod
episcopi Ecclesiæ usque ad tempora satis
sibi propinqua, tam sancti fuerunt, quod
pene omnes fecerunt miracula.
Non audietur ultra iniquitas in terra 18
tua, vastitas et contritio in terminis tuis.
Quamvis hæc aliquo modo exponi possint
de Ecclesia militanti, quantum ad bonos,
qui judicium justitiamque servantes, in

pace conversantur, nec se invicem opprimunt aut molestant, mortalia vitia declinando; perfecte tamen et proprie nec ista nec verba sequentia congruunt Ecclesiæ viatorum, sed Beatorum, sicut patebit. Unde rationabiliter dici potest, quod ab hoc loco usque ad finem capituli describitur status Ecclesiæ quem habebit in patria, scilicet prosperitas Ecclesiæ triumphantis. Eadem nempe Ecclesia, quæ modo est militans, postmodum erit triumphans, I *Cor.* XV, 54. quando absorpta erit mors in victoria.

Est itaque sensus : *Non audietur ultra*, nec unquam erit *iniquitas in terra tua*, id est in patria ad quam tendis : de qua dicitur, *Ps.* CXLI, 6. Portio mea, Domine, in terra viventium. Propter quod scriptum est in Apocalypsi : *Apoc.* XXI, 27. Non intrabit in illam aliquid coinquinatum. Abominabilis est ergo error, qui Origeni adscribitur, quod Beati in patria post longa intervalla peccant, et felicitatem amittunt, atque ad vitæ hujus miserias seu inferni pœnas labuntur. Nec audietur *vastitas et contritio in terminis tuis*, id est in cœlestibus mansionibus, de quibus ait Salvator : *Joann.* XIV, 2. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. De quibus ait Psalmographus : *Ps.* CXLVII, 14. Qui posuit fines tuos pacem. Sicut enim in patria deest culpa, ita et pœna. *Et occupabit salus muros tuos*, id est, secura felicitas te undique cinget atque circumdabit, et omnes cohortes tuæ congregationis perfruentur salute plenissima; *et portas tuas* occupabit *laudatio*, id est, omnes qui ingrediuntur ad te, et in atriis tuis morantur, Deum incessanter laudabunt, juxta quod in Psalmo scriptum est : *Ps.* LXXXIII, 5. Beati qui habitant in domo tua, Domine; in sæcula sæculorum laudabunt te. Loquitur autem de cœlesti Jerusalem seu triumphanti Ecclesia metaphorice, quasi de urbe muros ac portas habente : in cujus muris propter inexpugnabilem firmitatem, dicitur esse salus, atque in portis ejus laudatio, eo quod exsistentes in portis, laudibus vacent.

19 *Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te*. Ex his evidens est, præsens capitulum non loqui de terrena ac materiali Jerusalem, metropoli in Judæa : omnibus enim in hoc mundo viventibus sol et luna lucent, nec sine solis ortu et occasu esse possunt dies et nox. De Jerusalem vero unde nunc sermo, dictum est paulo ante : Aperientur portæ tuæ jugiter, die ac nocte *vers.* 11. non claudentur : ergo dies et nox erunt illi Jerusalem, de qua nunc loquitur Isaias. Ideo sol et luna non ei lucebunt. Unde quod nunc dicitur, accipi non potest nisi de Ecclesia pro statu quem sortitur in patria, præsertim quum per Jeremiam Dominus dicat : Si irritum fieri potest pa- *Jer.* XXXIII, 20. ctum meum cum die ac nocte, ut non sit dies et nox in tempore suo, etc. Ex quo certum est, vicissitudinem dierum noctiumque durare, quamdiu conversatio, ac duratio, aut generatio mundi hujus permanserit. Superius quoque dictum est, quod in die qua alligaverit Dominus vul- *Is.* XXX, 26. nus populi sui, erit lux lunæ sicut lux solis, et lux solis septempliciter : id est, omnibus in hoc mundo viventibus sol et luna tunc clarius refulgebunt quam modo. Itaque quod nunc dicitur, Non erit tibi sol amplius ad lucendum, de Ecclesia pro statu patriæ intelligere cogimur, de qua in Apocalypsi asseritur : Civitas non eget so- *Apoc.* XXI, 23. le neque luna; nam claritas Dei illuminabit eam, etc. Unde nunc subditur : *sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam*. Deus enim est causa illuminationis et felicitatis seu gloriæ omnium Beatorum; nec est in regno cœlorum vicissitudo diei ac noctis, sed est ibi dies una perpetua. Ideo sequitur :

Non occidet ultra sol tuus, et luna tua 20
non minuetur : cujus ratio est, *quia Dominus erit tibi in lucem sempiternam* : id est, non habebis solem sensibilem, corporalem et mobilem, nec lunam mutabilem; sed habebis solem spiritualem, intelligibilem, invariabilem atque æternum, videlicet Deum, qui erit tibi lux semper oriens : de quo impii profitentur, Sol in- *Sap.* V, 6.

telligentiæ non est ortus nobis. *Et comple-* A
buntur, id est finientur, *dies luctus tui :*
quia pro luctu temporali æternam conso-
Apoc. vii, 17. lationem recipies : juxta illud, Absterget
Deus omnem lacrimam ab oculis Sancto-
Matth. v, 5. rum. Et Matthæi quinto legitur : Beati qui
lugent, quoniam ipsi consolabuntur.
21 *Populus autem tuus,* id est cives cœ-
lestes, *omnes justi,* id est confirmati in
bono, *in perpetuum hereditabunt terram*
Ibid. xxv, 34. viventium : de qua Salvator, Venite (ait) be-
nedicti Patris mei, percipite præparatum
vobis regnum. Hic autem populus præde- B
stinatus, est *germen plantationis meæ,* id
Joann. i, 13. est germen plantatum a me : qui non ex
sanguinibus, neque ex voluntate carnis,
sed ex Deo nati sunt ; de quibus scriptum
Ps. xci, 14. est : Plantati in domo Domini, in atriis
domus Dei nostri florebunt. Hos enim plan-
tat Deus in via per gratiam, in patria
Matth. xv, 13. vero per gloriam. Unde Salvator ait : Om-
nis plantatio quam non plantavit Pater
meus cœlestis, eradicabitur. Ipsi quoque
sunt *opus manus,* id est potentiæ, *meæ ad*
glorificandum Deum, vel, ut glorificentur C
Is. xliii, 7. a Deo. Superius enim dixit Dominus : Om-
nem qui invocat nomen meum, in gloriam
meam creavi eum. Et apud Joannem ait
Joann. xvii, 24. Filius Dei : Pater, quos dedisti mihi, volo
ut ubi sum ego, et illi sint mecum, ut vi-
deant claritatem meam.

Minimus erit in mille, et parvulus in 22
gentem fortissimam. Sancti enim judica- Sap. iii, 8.
bunt nationes, et dominabuntur populis,
ut legitur in Sapientia. Et sublimitatem
Beatorum in patria Christus insinuans, ait :
Qui minor est in regno cœlorum, videlicet Matth. xi, 11.
infimus Beatorum, major est illo, scilicet
Joanne Baptista. Unde in evangelica pa-
rabola uni fidelium dicitur, Tu esto super Luc. xix, 19, 17.
quinque civitates ; et alteri, Tu esto su-
per decem civitates. In Apocalypsi quoque
Christus testatur : Qui vicerit, dabo illi Apoc. ii, 26-28.
potestatem super gentes ; et reget eas in
virga ferrea, et tanquam vas figuli con-
fringentur, sicut et ego accepi a Patre
meo. *Ego Dominus,* cui non est difficile Jer. xxxii, 27.
omne verbum, *in tempore suo* *, id est * ejus
tempore a me præordinato, videlicet in se-
cundo Christi adventu, *subito faciam istud :*
tunc enim minimi et parvuli, id est humi- Matth. xxiii, 12.
les, exaltabuntur, et ceteris præferentur.
Denique quod in exordio hujus capituli
dicitur : Surge, illuminare, Jerusalem, de
anima justi, quæ sedes est sapientiæ, in- Sap. vii, 27.
telligi potest : quæ jubetur a terrenis ad
cœlestia surgere, divinitusque doceri, ut
quæ sursum sunt quærat, et quæ sursum Coloss. iii, 1, 2.
sunt sapiat, non quæ sunt super terram.
Et quomodo omnia pene quæ sequuntur,
applicari possint unicuique homini vir-
tuoso, ex prædictis facillime liquet.

ARTICULUS LXXXIX

EXPOSITIO CAPITULI SEXAGESIMI PRIMI : SPIRITUS DOMINI SUPER ME, EO QUOD UNXERIT ME.

LUCÆ quarto scriptum est, quemadmo- D
Luc. iv, 16-21. dum Christo synagogam urbis Naza-
reth ingresso, datus est ei liber Isaiæ pro-
phetæ : in quo quum legisset, Spiritus
Domini super me, etc., quæ in exordio
hujus capituli describuntur, dixit : Quia
hodie impleta est scriptura hæc in auri-
bus vestris. Certum est ergo, scripturam
hujus capituli ad litteram exponendam es-
se de Christo, qui ratione assumptæ hu-
manitatis nunc ait : *Spiritus Domini* Dei, 1
id est Spiritus Dei Patris, videlicet Spiritus
Sanctus, *super me,* id est desuper veniens,
et habitans in me secundum quod homo
sum. Unde Joannes Baptista : Vidi, in- Joann. i, 32.
quit, Spiritum descendentem, et manen-

tem super illum. Et superius dictum est : A
Is. xi, 2. Requiescet super eum Spiritus Domini,
Spiritus sapientiæ et intellectus. Sed et
Luc. iii, 22. Lucæ tertio legitur : Descendit Spiritus
Sanctus corporali specie sicut columba in
Ibid. iv, 1. ipsum. Itaque Jesus plenus Spiritu Sancto, regressus est a Jordane : non quod
tunc Spiritus Sanctus cœperit esse in anima Christi, imo a primo instanti creationis animæ suæ, plenus fuit omni gratia
Spiritus Sancti ; sed quia tunc innotuit
quod esset Spiritus Sanctus in Christo, et
quod Christus baptizaturus esset in aqua B
et Spiritu Sancto. Quod autem Spiritus
Domini sit super me, patet ex hoc, *eo
quod unxerit me* Dominus spirituali unctione, videlicet gratiarum plenissima in-
Ps. xliv, 8. fusione, de qua fertur in Psalmo : Unxit
te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ con-
Joann. iii, 34. sortibus tuis ; et in Joanne, Non ad mensuram dat Deus Spiritum homini.

Ad annuntiandum mansuetis Evange-
Matth. v, 4. lium regni *misit me :* quibus et dixi, Beati
mites, quoniam ipsi possidebunt terram.
Per mansuetos autem intelligendi sunt, C
omnes dociles, seu verbum Domini fideliter recipientes. Unde in Ecclesiastico scriptum est : Esto mansuetus ad audiendum
verbum Dei. Translatio Septuaginta inter-
Luc. iv, 18. pretum sic habet : Evangelizare pauperibus misit me; sicque allegatur scriptura
hæc Lucæ quarto. *Ut mederer,* id est, spi-
* *contritis* ritualiter sanarem, *contritos* corde,* id est
veraciter pœnitentes, *et prædicarem captivis* a diabolo, scilicet peccatoribus vinculis vitiorum irretitis, *indulgentiam.* Hoc
Matth. iv, 17. fecit Christus dicens : Pœnitentiam agite, D
appropinquabit enim regnum cœlorum ;
Luc. xix, 10. et rursus, Venit Filius hominis quærere et
salvum facere quod perierat. *Et clausis,*
id est pessima consuetudine pressis, super quos puteus clausit os suum, *apertionem,* id est solutionem a tali clausura.
Potest quoque exponi de Patribus clausis
2 in limbo inferni, quos inde eduxit. *Ut
prædicarem annum placabilem* [*Domino*],
id est tempus gratiæ, in quo Deus facilius
quam olim placatur : de quo anno dicit

Apostolus, Ecce nunc tempus acceptabile, II *Cor.* vi, 2.
ecce nunc dies salutis. *Et diem ultionis,*
id est extremi judicii (de quo Dominus
ait ad Moysen, Ego autem in die ultionis *Exod.* xxxii, 34.
visitabo et hoc peccatum eorum, videlicet adorationem vituli conflatilis), annuntiarem *Deo nostro*, id est ad gloriam ejus.
Hunc diem frequenter prædicavit ; imo in
hora passionis dixit Judæis : Amodo vide- *Matth.* xxvi, 64.
bitis Filium hominis sedentem a dextris
virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli. Potest quoque intelligi de tempore punitionis Judæorum a Romanis, in ultionem sanguinis Christi. Unde ait : Venient *Luc.* xix, 43.
dies in te, et circumdabunt te inimici tui
undique.

Ut consolarer omnes lugentes pio luctu,
ex dolore peccati seu desiderio patriæ profluente, promittendo eis gaudium sempiternum. Hoc Christus fecit, dicens : Beati *Ibid.* vi, 21.
qui nunc fletis, quia ridebitis ; alibi quoque, Tristitia vestra vertetur in gaudium, *Joann.* xvi, 20, 22.
et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.
Ut ponerem consolationem spiritualem *lu-* 3
gentibus Sion, id est deflentibus cæcitatem
Judæorum : qualis erat Paulus, qui ait ad
Romanos : Tristitia mihi magna est, et *Rom.* ix, 2, 3.
dolor continuus cordi meo pro fratribus
meis Judæis. Tales fuerunt Apostoli omnes, quos consolatus est Christus, convertendo multa millia Judæorum ad fidem.
Et darem eis coronam pro cinere, id est
exaltationem pro humiliatione ; *oleum gaudii,* id est interioris hilaritatis perfusionem, *pro luctu ; pallium laudis,* id est
decorem gratiarum actionis, *pro spiritu
mœroris,* quatenus laude et gratiarum actione induantur tanquam vestimento, et
dicant : Lætati sumus pro diebus quibus *Ps.* lxxxix, 15.
nos humiliasti, annis quibus vidimus mala. Hæc tribuit Christus omnibus pie lugentibus. *Et vocabuntur in ea,* id est Sion
seu militanti Ecclesia, prædicti lugentes,
videlicet Apostoli et imitatores ac successores eorum, *fortes justitiæ,* id est in
æquitate roborati ac stabiles, *plantatio
Domini ad glorificandum,* id est plantati
ac radicati a Deo per gratiam, ut Deum

glorificent et glorificentur ab ipso. Hoc
Philipp IV, 13. modo fortis fuit Paulus qui ait : Omnia
possum in eo qui me confortat ; et ite-
Rom. VIII, 38, 39. rum : Certus sum quod neque mors, neque
vita, etc., neque creatura alia poterit nos
separare a caritate Dei, quæ est in Christo
Jesu Domino nostro.

4 *Et ædificabunt*, veraciter prædicando,
exemplariter vivendo, *deserta a sæculo*, id
est nationes gentilium longo tempore derelictas, quas ædificaverunt in fide Christi atque structura Ecclesiæ ; *et ruinas antiquas*, id est corda vitiosa, quæ diu jacuerunt in vitiis, *erigent* ad contemplationem atque amorem cœlestium. *Et instaurabunt civitates desertas et dissipatas in generationem et generationem* : id est, Ecclesias hæreticorum ac dæmonum fraude deceptas, et multo tempore spiritualiter comminutas, reformabunt in Domino, ut sint templum Spiritus Sancti, dicatur-
I Cor. III, 9. que eis : Dei ædificatio estis.

5 *Et stabunt alieni*, id est ex gentilitate
conversi, *et pascent*, o Apostoli et apostolici viri, scientia et doctrina *pecora vestra*, id est gregem seu populum a vobis conversum. De talibus pecoribus Salomon ait :
Prov. XXVII, 23. Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tu-
Ibid. XII, 10. osque greges considera ; et alio loco, Novit
justus animas jumentorum suorum ; de qui-
Joann. XXI, 15, 16. bus Christus loquitur Petro : Pasce agnos
meos. Istud impletum est in beatissimis Apostolorum discipulis ex gentibus conversis, quales fuerunt, Dionysius, Polycarpus, Ignatius, quibus Apostoli commiserunt turbas fidelium. *Et filii peregrinorum*, id est prædicti, scilicet prædicatores sive antistites ex gentibus, qui fuerunt peregrini atque extranei a regno Dei, *agricolæ et vinitores vestri erunt*, id est spirituales cultores dominici agri ac vineæ, videlicet fidelium vestrorum, o Apostoli. Præfecerunt enim Apostoli eos episcopos gentibus a se conversis vel convertendis. Quidam exponunt hoc modo, ut alieni et filii peregrinorum, dicantur pastores pecorum, et agricolæ ac vinitores prædicatorum Ecclesiæ : quia gentiles conversi et laici, in

A temporalibus ministrare debent ministris altaris, prælatis ac prædicatoribus : prout
Paulus asserit Dominum ordinasse, ut qui *I Cor.* IX, 14.
Evangelium annuntiant, de Evangelio vivant. Quod etiam idem Apostolus pro minimo reputat, dicens : Si nos vobis spiri- *Ibid.* 11.
tualia seminavimus, magnum est si vestra carnalia metamus ?

Vos autem, prælati Ecclesiæ, scilicet Apo- 6
stoli sancti, successoresque vestri, qui estis ædificatores fidelium, pastores ovium Christi, agricolæ et vinitores dominici agri
B seu vineæ Dei, *sacerdotes Domini vocabimini*, offerentes corpus et sanguinem Christi, precesque populi Deo. *Ministri Dei nostri, dicetur vobis*, id est, a fidelibus dicemini veri perfectique famuli Dei, tanquam ceteris meliores ac sanctiores. *Fortitudinem gentium comedetis*, id est, in spirituali robore, præsertimque in martyrio gentium a vobis conversarum seu bene rectarum, epulabimini, gaudentes de earum profectu ac firmitate. Profectus quippe populi, epulæ sunt sacerdotum.
C Unde Paulus scribit ad Philemonem : Re- *Philem.* 20.
fice viscera mea. Et Joannes in sua Cano-
nica : Majorem, inquit, horum gratiam non *III Joann.* 4.
habeo, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare. *Et in gloria*, id est in excellenti gratia spiritualibusque divitiis, *earum superbietis*, id est, exuberanter gaudebitis, cordaque vestra erigetis in altum, non vitiosa aut præsumptuosa superbia, sed ea quæ excessum gloriæ exprimit : de
qua in præcedenti capitulo dicitur, Ponam *Is.* LX, 15.
te in superbiam sæculorum. Hoc modo in
D gloria, id est profectu et bono discipulorum suorum, frequenter gavisus est Pau-
lus. Hinc enim ad Corinthios ait : Gloria *II Cor.* I, 14.
nostra vos estis ; ad Philippenses quoque,
Implete gaudium meum, ut idem sapiatis, *Philipp.* II, 2.
unanimes, id ipsum sapientes ; et alibi,
Fratres mei amantissimi et desideratis- *Ibid.* IV, 1.
simi, gaudium meum et corona mea. Quid enim tam gloriosum, quid tam jucundum bono pastori, sicut profectus gregis sibi commissi ? Quod autem iste sit sensus, patet ex translatione Septuaginta inter-

pretum, quæ talis est : Fortitudinem gen- A
tium comedetis, et in divitiis earum eritis
admirabiles. Hæ sunt spirituales divitiæ,
de quibus ad Corinthios dicit Apostolus :
I Cor. I, 5, 7. In omnibus divites facti estis in illo, ita
Ps. XXXIII, 10. ut nihil vobis desit. Et in Psalmo : Timete
Dominum, omnes sancti ejus, quoniam ni-
hil deest timentibus eum.
7 *Pro confusione vestra duplici et rubo-
re*, quos passi estis propter justitiam, o sa-
cerdotes Domini, de quibus jam dictum
est. Primitiva enim Ecclesia primo con-
fusionem sustinuit a Judæis, secundo a B
paganis. Vel intelligendum est de confu-
sione qua in se ipsis confundebantur Apo-
stoli et adjutores eorum, tam super po-
pulo Judæorum incredulo non proficiente
in gratia, quam super populo nationum
non credente, seu reprehensibiliter con-
versante, secundum quod Paulus ait ad
Galat. IV, 20. quosdam : Vellem præsens esse, etc., quo-
niam confundor in vobis. Quemadmodum
enim in gloria proficientium exsultabant,
sic in ignavia atque miseria perversorum
confundebantur et condolebant. *Lauda-* C
bunt conversi et subditi *partem eorum*, id
est præmium Apostolorum et aliorum præ-
latorum fidelium. Quod enim principes
Ecclesiæ tanta perpessi sunt, fuit et est
cunctis subditis et omnibus nobis causa
et occasio laudandi mercedem ipsorum.
Vel, Laudabunt partem eorum, et partem
suam, videlicet Deum, de quo scriptum
Thren. III, 24. est, Pars mea Dominus, dixit anima mea ;
Ps. LXXII, 26. et in Psalmo, Deus cordis mei et pars mea
Deus in æternum ; itemque, Dominus pars
Ps. XV, 5. hereditatis meæ et calicis mei. Pro eo D
enim quod sancti principes matris Eccle-
siæ, tanta perpessi sunt, subditi eorum
laudaverunt Deum, qui ipsis patientiam
præstitit. *Propter hoc in terra sua*, id est
in patria, *duplicia*, id est stolam animæ
et corporis, seu essentiale accidentaleque
præmium, *possidebunt* tam principes isti,
quam eorum subjecti veraciter obedien-
tes ; *lætitia sempiterna*, id est beatitudo
cœlestis quæ finem non habet, *erit eis* pro
præmio.

Quia ego Dominus diligens judicium. 8
Justus enim Dominus et justitias dilexit ; Ps. X, 8.
et, Honor regis judicium diligit : ideo pro Ps. XCVIII, 4.
duplici confusione duplicem gloriam red-
do. *Et odio habens rapinam in holocau-
sto* : quia de alieno accipere oblationem
dedignor. Unde scriptum est in Ecclesia-
stico : Immolantis ex iniquo oblatio est Eccli. XXXIV, 21.
maculata. *Et dabo opus eorum in verita-
te* : id est, opus, vitam, atque doctrinam
Apostolorum et succedentium eis, faciam
vera, seu omni virtute subnixa et plana,
ut vita eorum sit vera veritate justitiæ,
opus quoque eorum non sit in umbra seu
figurale et typicum, ut erant opera anti-
quorum sanctorum, quibus omnia contin- I Cor. X, 11.
gebant in figura, sed perfectum ac typicæ
significationis impletivum. *Et fœdus per-
petuum*, id est Testamentum novum seu
fœdus evangelicæ legis, *feriam eis*, qua-
tenus ipsi per totum orbem annuntient
illud : quemadmodum Paulus ait, Idone- II Cor. III, 6.
os nos fecit ministros novi Testamenti.
De hoc fœdere superius sæpius facta est
mentio.
Et scietur, id est, cognoscetur atque vi- 9
debitur, *in gentibus semen* verbi cœlestis
seu bonæ operationis *eorum*, id est Apo-
stolorum et apostolicorum virorum, quo-
rum doctrinam et vitam gentes noverunt
et conspexerunt ; *et germen eorum*, id est
spirituales filii Apostolorum, scientur et
erunt *in medio populorum*, id est ubique,
in omni natione quæ sub cœlo est. In Act. II, 5.
omnibus namque finibus mundi cogno-
scuntur ac demorantur Christiani. Unde
supra dictum est : Florebit et germinabit Is. XXVII, 6.
Israel, et implebunt faciem orbis ; et in
Michæa : Erunt reliquiæ Jacob in medio Mich. V, 7.
populorum multorum, quasi ros a Domi-
no, et quasi stillæ super herbam. *Omnes*,
id est quidam ex omnibus, *qui viderint
eos*, videlicet Apostolos Apostolorumque
filios spirituales, *cognoscent illos*, id est,
scient *quia isti sunt semen cui benedixit
Dominus*, id est, quibus spiritualia gratiæ
dona copiose largitus est. In tantum enim
interior et virtus et gratia in eorum vul-

tu, sermone, opere, signis, et ordine vitæ resplenduit, quod cunctis cernentibus patuit eos esse populum Dei. Imo omnis Christianus perfectus cogit quemlibet intuentem fateri, se esse Dei ministrum, propter ordinatissimam vitam quam ducit. Ad quod hortatur nos beatissimus Petrus :
I *Petr.* II, 15. Hæc est, inquiens, voluntas Dei, ut benefacientes, obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.

Præterea de prædictis beneficiis gratias
10 agens Ecclesia, ait : *Gaudens gaudebo,* id est, vehementer lætabor, *in Domino,* in contemplatione et delectatione ipsius, ita quod ipse erit causa et finis gaudii mei.
I *Cor.* I, 31. Unde Apostolus : Qui gloriatur, inquit, in
Philipp. IV, 4. Domino glorietur; et iterum, Gaudete in Domino semper. Hinc et Habacuc profite-
Habac. III, 18. tur : Ego autem in Domino gaudebo, et exsultabo in Deo Jesu meo. *Et exsultabit,* id est, in tantum intus gaudebit, quod signa lætitiæ foris erumpent, *anima mea in Deo meo,* ex consideratione beneficiorum
Tob. XIII, 9. ipsius. Simile huic est illud Tobiæ : Ego autem et anima mea in Deo lætabimur.

Quia induit me vestimentis salutis, id est veste innocentiæ in Baptismo, seu gratia salutari ; vel ipso fonte salutis ac Sal-
Galat. III, 27. vatore. Apostolus enim ait : Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. Hæc est spiritualis indutio qua anima perornatur, ne coram Deo indecora
Rom. XIII, 14. appareat, de qua dicit Apostolus : Indui-
Job XXIX, 14. mini Dominum Jesum : et Job, Justitia, inquit, indutus sum. *Et indumento justitiæ,* id est operatione justa seu habitu virtuoso, quo anima amicitur, *circumdedit me* spirituali circumdatione, ita quod ex omni parte vallavit animam meam gratia et virtute. Ponitque simile : *quasi sponsum decoratum corona,* id est, sicut sponsus ornatur roseo serto, *et quasi sponsam ornatam monilibus suis,* id est, sicut sponsa suis ornamentis fulcitur. Per hæc itaque corporalia ornamenta sponsi et sponsæ, designatur et exemplariter notificatur spiritualis ornatus animæ atque Ecclesiæ. Et his Isaiæ verbis pulchre concordat, quod de Ecclesia dicitur in Apocalypsi : Signum magnum apparuit in cœlo : Mulier *Apoc.* XII, 1.
amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim. Denique Ecclesia comparat se sponso, propter prælatos et viros perfectos ; sponsæ vero, propter proficientes et subditos. *Sic-* 11
ut enim terra profert, virtute influentiæ cœlestis, *germen suum,* videlicet fructus diversos, *et sicut hortus semen suum germinat,* id est, fructum suum producit ; *sic Dominus Deus germinabit,* id est, gratiam germinandi præstabit Apostolis et apostolicis viris, *justitiam et laudem coram universis gentibus :* ita quod sua prædicatione inducent omnes gentes ad observationem justitiæ, et cantica laudis divinæ.

Omnia hæc ab eo loco quo dictum est, Gaudens gaudebo in Domino, de quolibet devoto exponi possent. Exemplariter quoque cantantur de virginibus sacris, quæ omni carnali delectatione contempta, in solo Deo gaudere elegerunt, Sponsumque cœlestem amplexatæ sunt, a quo omni spirituali decore sunt venustatæ.

ARTICULUS XC

ELUCIDATIO CAPITULI SEXAGESIMI SECUNDI : PROPTER SION NON TACEBO.

NUNC Isaias in propria persona loquens, A
et Christi adventum ardentissime, imo
1 et ineffabiliter cupiens, ait : *Propter Sion
non tacebo, et propter Jerusalem non quie-
scam :* id est, propter amorem quo redem-
ptionem ac salutem populi mei, scilicet
Judæorum, imo Ecclesiæ seu omnium ele-
ctorum, desidero, non tacebo a clamore
ardentissimarum precum pro adventu Mes-
siæ; nec quiescam ab opere inchoato, sed
jugiter deprecabor per me ipsum et suc-
cessores meos, *donec egrediatur ut splen-
dor Justus ejus,* id est, quousque Christus
(de quo ad Hebræos dicit Apostolus, quod
Hebr. i, 3. sit splendor gloriæ et figura substantiæ
ejus) egrediatur de sinu Patris, descendens
Ps. xviii, 6. in uterum Virginis, et inde procedat tan-
quam sponsus de thalamo suo. Ipse est
Sap. vii, 25, 26. enim vapor virtutis Dei, et emanatio quæ-
dam claritatis omnipotentis Dei sincera,
candor videlicet lucis æternæ, et speculum
sine macula Dei majestatis, et imago bo-
Joann. xvi, 28. nitatis illius : qui de se testatur, Exivi a
Patre, et veni in mundum ; de quo fertur
Ps. xviii, 7. in Psalmo, A summo cœlo egressio ejus.
Et Salvator ejus, videlicet Christus, de quo
Matth. i, 21. angelus dixit ad Joseph : Vocabis nomen
ejus Jesum; ipse enim salvum faciet po-
pulum suum a peccatis eorum ; *ut lampas
accendatur* in se ipso secundum humanam
naturam, recipiendo a Deo caritatem divi-
nam et sapientiam salutarem ; accendatur
quoque in cordibus hominum, quatenus
eos illuminet, atque divino amore inflam-
Luc. xii, 49. met, de quo Christus asserit : Ignem veni
mittere in terram, et quid volo nisi ut
accendatur?
2 *Et videbunt gentes* oculo fidei per præ-
dicationem Apostolorum, *Justum tuum,*
scilicet Christum, de quo in Jeremia legi-
tur : Hoc est nomen quod vocabunt eum, Jer. xxiii, 6.
Dominus justus noster. Unde dictum est
supra : Videbunt omnes fines terræ salu- Is. lii, 10.
tare Dei nostri; et in Psalmo, Notum fecit Ps. xcvii, 2.
Dominus salutare suum, in conspectu gen-
tium revelavit justitiam suam. *Et cuncti
reges* videbunt per fidem *Inclytum tuum,*
id est nobilissimum filium David, regem
Messiam, de quo in Proverbiis dicitur :
Nobilis in portis vir ejus (scilicet Ecclesiæ, Prov. xxxi, 23.
quæ in Apocalypsi dicitur uxor Agni), Apoc. xix, 7.
quum sederit cum senatoribus terræ. Jam
B enim ex omni genere regum multi Chri-
stum viderunt, et ante finem mundi, om-
nes eum visuri sunt, quando Elias veniens Marc. ix, 11.
restituet omnia. Propter quod ait Psalmo-
graphus : Adorabunt eum omnes reges Ps. lxxi, 11.
terræ. *Et vocabitur tibi,* o Sion, *nomen
novum,* id est, novo nomine vocaberis, ut
quæ prius dicebaris Synagoga, jam nomi-
neris Ecclesia; et populus tuus, qui dice-
batur Judæus, deinceps Christianus voce-
tur. Hinc nempe infra dicitur : Servos Is. lxv, 15.
suos vocabit nomine alio. *Quod os Domini*
C Salvatoris *nominavit,* dicens ad Petrum :
Tu es Petrus, et super hanc petram ædi- Matth. xvi, 18.
ficabo Ecclesiam meam.
Et eris corona gloriæ in manu Domini, 3
id est corona præfulgida, circumdans, cin-
gens seu ornans Dominum Salvatorem,
sponsum tuum, qui clarificatur in te, et
glorificatur per te. Eris quoque *et diade-
ma regni,* id est sertum regale, *in manu
Dei tui,* qui te sanguine suo redemit. In
præsenti enim via atque in patria, Eccle-
sia Christum coronat, eum laudando et
D glorificando, quemadmodum scriptum est
in Psalmo, Synagoga populorum circum- Ps. vii, 8.
dabit te : imo et accidentalem gloriam suæ
humanitatis aliquo modo augendo, videli-

cet quantum ad manifestationem. Unde et
Philipp. IV, 1. Paulus ait discipulis : Gaudium meum et
corona mea. Potest quoque ita exponi :
Et eris corona gloriæ in manu Domini, id
est gloriose coronata in virtute ac prote-
ctione divina, nunc quidem per gratiam ;
in futuro autem eris diadema regni, id est
regio diademate decorata, in manu Dei
Ps. XX, 4. tui : ad quem ait Psalmista, Posuisti in
capite ejus coronam de lapide pretioso ;
Ibid. 6. et rursus, Gloriam et magnum decorem
impones super eum.

Consequenter ad Sion, id est Ecclesiam,
4 dicitur : *Non vocaberis ultra Derelicta,* id
est, non derelinqueris a Deo ut ante. Si
enim per Ecclesiam designentur nationes
conversæ, certum est quod illæ quondam
erant relictæ. Synagoga quoque frequenter
deserta fuit, sed postquam ex utroque po-
pulo constituta est una in Christo Eccle-
sia, ipsa non est amplius quoad se totam
relicta, præsertim quum Christus ei pro-
Matth. XXVIII, 20. miserit : Ecce ego vobiscum sum cunctis
diebus usque ad consummationem sæculi.
Christus enim per gratiam habitat in cor-
dibus fidelium. *Et terra tua non vocabitur
amplius Desolata :* id est, habitatio pere-
grinationis tuæ in sæculo isto non pri-
vabitur habitatoribus suis, sed usque in
finem mundi habitabit populus christia-
nus in terra ; et ipsi fideles non erunt pe-
nitus desolati, sed consolabuntur pie a
Christo, etiam in isto exsilio. *Sed voca-
beris, Voluntas mea in ea,* id est, mihi
obediens eris, et per opera bona acce-
pta, seu meæ voluntati conformis in terra
peregrinationis tuæ. Consuetudo Hebræi
idiomatis est, ut ex rebus nomina sem-
per imponat : quemadmodum Abram, quod
interpretatur pater excelsus, vocatus est
Gen. XVII, 5, 6. Abraham, quod interpretatur pater mul-
tarum gentium, quando audivit promissi-
onem divinam de multiplicatione seminis
Marc. III, 17. sui. Et filii Zebedæi dicti sunt, Filii toni-
trui : quorum unus emisit tonitruum ma-
Joann. I, 1. ximum, In principio (inquiens) erat Ver-
bum, et Verbum erat apud Deum. Superius
quoque imposita sunt Christo vocabula :

A Velociter spolia detrahe, Cito prædare. Ita *Is.* VIII, 1.
et nunc propter divinorum custodiam
mandatorum, vocatur Ecclesia a Deo, Vo-
luntas mea in ea. *Et terra tua Inhabitata :
quia complacuit Domino in te, et terra
tua inhabitabitur.* Hoc jam semel prædi-
ctum est ; nunc autem exponi potest de
terra Ecclesiæ triumphantis, in qua Sancti
æternaliter habitant, juxta illud Psalmi : *Ps.* CXXXIX, 14.
Habitabunt recti cum vultu tuo.

Habitabit enim juvenis : cujus juventus 5
renovatur ut aquilæ ; qui secundum ex- *Ps.* CII, 5.
B hortationem Apostoli, renovatur spiritu *Ephes.* IV, 23, 42.
mentis suæ, et induit novum hominem,
qui secundum Deum creatus est ; *cum
virgine,* sine corruptione peccati vivente.
Multi quoque sanctissimi juvenes cum in-
violatis virginibus cum omni castitate ha-
bitaverunt et habitant in Ecclesia Dei. *Et
habitabunt in te filii tui.* Omnes enim fi-
deles, qui sunt Ecclesiæ filii, commorantur
in ea per fidem catholicam atque indivi-
duam caritatem. Unde et scriptum est in
Psalmo : Qui habitare facit unius moris in *Ps.* LXVII, 7.
C domo ; et iterum, Ecce quam bonum et *Ps.* CXXXII, 1.
quam jucundum, habitare fratres in unum.
Et gaudebit sponsus super sponsa, id est
Christus super Ecclesia : deliciæ enim ejus *Prov.* VIII, 31.
sunt esse cum filiis hominum. Cui sponsæ
ait Apostolus : Despondi vos uni viro vir- *II Cor.* XI, 2.
ginem castam exhibere Christo ; itemque,
Christus dilexit Ecclesiam et tradidit se- *Ephes.* V, 25.
metipsum pro ea. Cui in Canticis loquitur
Sponsus cœlestis : Aperi mihi, soror mea *Cant.* V, 2.
sponsa ; et denuo, Vulnerasti cor meum. *Ibid.* IV, 9.
Et gaudebit super te Deus tuus : de quo
D fertur in Psalmo, Lætabitur Dominus in *Ps.* CIII, 31.
operibus suis ; et Sophonias ait : Gaudebit *Soph.* III, 17.
super te Dominus in lætitia, silebit in
dilectione tua, et exsultabit super te in
laude.

Insuper in persona Dei dicitur : *Super* 6
muros tuos, Jerusalem, constitui custodes.
Per Jerusalem designatur Ecclesia, maxime
primitiva, quæ in Jerusalem sumpsit exor-
dium. De Sion enim exivit lex evangelica, *Is.* II, 3.
et verbum Domini Salvatoris de Jerusa-
lem, de qua Christus dixit Apostolis : Eri- *Act.* I, 8.

tis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæa et Samaria, et usque ad ultimum terræ. Primo enim post Christi passionem prædicatum est Evangelium in Jerusalem. Per muros autem Jerusalem intelligi potest, vel populus Israel et gentilis, ex qui-
Ephes. II, 14-20. bus quasi ex duobus parietibus seu muris, in Christo lapide angulari conjunctis, constructa est una Ecclesia; vel ipsi beati Apostoli, quorum doctrina et merita sunt ceteris quasi murus defensionis. Si ergo per muros intelligantur Apostoli, per custodes horum murorum intelligendi sunt angeli sancti. Si vero per muros intelligantur prædicti duo populi ab Apostolis conversi, seu turbæ fidelium, per custodes intelligi possunt tam angeli (quorum directione atque protectione muniuntur fideles et gubernantur, quemadmodum deiformis Dionysius asserit hierarchiam ecclesiasticam ab angelica hierarchia disponi ac regi), quam Apostoli aliique sancti prælati Ecclesiæ, quorum officium est gregem dominicum custodire, sicut Paulus hortatur :
Act. XX, 28. Attendite vobis et universo gregi, in quo posuit vos Spiritus Sanctus episcopos, regere Ecclesiam Dei. *Tota die et tota nocte in perpetuum non tacebunt*, id est, indesinenter Dominum exorabunt pro salute gregis sibi commissi, ipsumque gregem jugiter informabunt. Unde superius Isaias, qui erat magnus custos Synagogæ, testatus
Is. XXI, 8. est : Super speculam Domini ego sum stans jugiter per diem, et super custodiam meam ego sum stans totis noctibus.

Denique ad hanc sanctam vigilantiam admonet Isaias prælatos Ecclesiæ, imo universos devotos. *Qui reminiscimini Do-*
Ps. I, 2. *mini*, meditando in lege ejus die ac nocte, *ne taceatis* ab invocatione et laude divina;
7 *et ne detis silentium ei*, videlicet Domino, id est, ne cessetis alloqui eum, sed more
Luc. XVIII, 2-5. mulieris quæ judicem iniquum orando molestavit et fatigavit in tantum, ut eam ex-
II Tim. IV, 2. audiret, opportune et importune Dominum
Gen. XXXII, 26. invocate, dicentes cum Jacob : Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Sic enim Moyses fecit, cui Dominus quasi victus dicebat : Dimitte me, ut irascatur furor (Exod. XXXII, 10.) meus contra eos. *Donec stabiliat* per gratiam, *et donec ponat Jerusalem*, id est Ecclesiam, præcipue primitivam, *laudem in terra*, id est toto orbe famosam atque laudabilem, quatenus diffundatur per omnia climata mundi.

Juravit Dominus in dextera sua, et in 8
brachio fortitudinis suæ. Frequenter legitur Deus jurasse : interdum quidem per se ipsum, ut in Genesi; interdum vero per (Gen. XXII, 16.) animam suam, ut in Amos. Nunc autem (Amos VI, 8.) jurat per dexteram suam et brachium fortitudinis suæ. Potestque per dexteram et brachium Dei, intelligi ipsemet Deus Pater, seu quælibet divina Persona, accipiendo per dexteram Dei, æquitatem ipsius Dei, de qua Psalmista, Dextera tua (inquit) in- (Ps. XX, 9.) veniat omnes qui te oderunt; per brachium autem, potentia ejus, de quo in Job dicitur, Si habes brachium ut Deus, et si simi- (Job XL, 4.) li voce tonas. Vel per brachium et dexteram Dei, intelligitur Christus unigenitus Filius ejus, qui est virtus et sapientia (I Cor. I, 24.) Patris : de quo dictum est ante, Paravit (Is. LII, 10.) Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium gentium; et in Psalmo, Salva- (Ps. XCVII, 1.) vit sibi dextera ejus et brachium sanctum ejus. Et de hoc brachio accipi potest illud Amos : Juravit Dominus in sancto suo. (Amos IV, 2.) Sanctus enim Dei est Christus, de quo scriptum est in Daniele : Ungatur Sanctus (Dan. IX, 24.) Sanctorum; et in Marco, Scio quia sis San- (Marc. I, 24.) ctus Dei. Quid autem juravit Dominus, subditur.

Si dedero triticum tuum ultra cibum inimicis tuis, et si biberint filii alieni vinum tuum in quo laborasti. Zacharias ait : Quid bonum Domini, aut quid pul- (Zach. IX, 17.) chrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines? Quod nequaquam de bladis terræ potuque vineæ intelligendum videtur, præsertim quum tali frumento frequenter magis abundent reprobi quam electi, taleque vinum potius corrumpat quam germinet virgines, quoniam scriptum est : Luxuriosa res est vi- (Prov. XX, 1.) num; qui eo delectatur, non erit sapiens.

Osee IV, 11. Et in Osee : Fornicatio et vinum et ebrietas auferunt cor. Absit quoque ut hæc materialia, temporalia et sensibilia bona, corporumque alimenta, dicantur Dei bona et pulchra præcipue. Non enim regnum Dei est esca et potus, secundum Apostolum. (Rom. XIV, 17.) De quo igitur frumento et vino ista dicuntur, nisi de pane cœlesti, videlicet de corpore Christi, quod ex pane triticeo conficitur, ejusque sanguine qui consecratur ex vino? Unde ait Salvator : Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus. (Joann. VI, 56.) Denique in psalmo, Deus judicium, quem constat ad litteram de Christo esse conscriptum, ubi nostra translatio habet, Erit firmamentum in terra in summis montium, (Ps. LXXI, 16.) Hebraica veritas habet, Erit placenta tritici in terra in capite montium. Translatio vero Hieronymi juxta Hebraicum, sic continet : Erit memoriale triticum in terra in capite montium. Porro translatio Chaldaica apud Judæos authentica, talis est : Erit oblatio frumenti in terra. Certum autem omnia hæc dici de Christo, de quo in principio psalmi illius inducitur : Deus, judicium tuum regi da; (Ibid. 2.) et post pauca, Adorabunt eum omnes reges, et benedicentur in ipso omnes tribus terræ. (Ibid. 11, 17.) De hoc frumento seu tritico et vino Ecclesiæ, exponi potest hic locus, præsertim quum de vino isto sequatur : Qui comportant illud, bibent in atriis sanctis meis. Atria enim sancta, sunt loca divino cultui consecrata, in quibus moris non est bibere vinum. Domus quippe Dei, domus orationis, non atrium potationis, vocatur. (Matth. XXI, 13.)

Est itaque sensus : *Si dedero,* id est, non dabo, *triticum tuum,* id est Eucharistiæ sacramentum, *ultra cibum inimicis tuis,* id est infidelibus, non quod ante datum sit illis, sed quia nunquam donabitur : quomodo in Deuteronomio scribitur, Non surrexit ultra Propheta sicut Moyses : quia nec ante eum fuit similis ei, ut videtur. (Deut. XXXIV, 10.) *Et si biberint,* id est, non bibent, *filii alieni* a fide, *vinum tuum in quo laborasti,* id est calicem sanguinis Christi, ad cujus participationem te cum magno labore disponis orando, flendo, vigilando et abstinendo, ut digne accedas. *Quia qui congregant illud,* id est fideles qui ad hujus sacramenti confectionem cooperantur sive disponunt, *comedent :* 9 sicut ait Salvator, Qui manducat hunc panem, vivet in æternum; (Joann. VI, 59.) *et laudabunt Dominum* gratias referendo pro tam nobili cibo. Scriptum est enim in Psalmo : Edent pauperes et saturabuntur, et laudabunt Dominum qui requirunt eum. (Ps. XXI, 27.) *Et qui comportant illud,* videlicet vinum prædictum, ad sanguinis Christi consecrationem cooperando seu disponendo, *bibent in atriis sanctis meis,* id est in locis Ecclesiæ.

10 *Transite, transite per portas :* id est, o pastores Ecclesiæ, o Apostoli et apostolici viri atque doctores, ambulate per opera virtuosa; introite per portam angustam arctamque viam, quatenus ipsi in primis agatis quod alios edocetis. (Matth. VII, 13, 14.) Vel potest esse admonitio ad omnes, ut sit sensus : Transite ad societatem Ecclesiæ militantis, eamque ingressi, transite ad Ecclesiam triumphantem per portas sacramentorum, videlicet : per Baptismum, qui est porta Ecclesiæ militantis ; et per Pœnitentiam, quæ est secunda tabula post naufragium; per Unctionem quoque extremam, quæ est porta Ecclesiæ triumphantis. Primæ autem expositioni consonant quæ sequuntur. *Præparate viam populo,* id est, gregi dominico præbete bona exempla, et orate pro eis, doceteque eos vias virtutum, quibus ad ultimum finem pertingitur. *Planum facite iter,* id est, impedimenta bene vivendi auferte; *et eligite lapides* vivos, ex quibus ædificatur Ecclesia, id est firmos in fide, qui idonei sunt et alios docere, ut aliis tales præficiatis. Vel, Eligite, id est colligite, lapides offensionis, videlicet causas ruinæ et obices gratiæ. Unde translatio Septuaginta interpretum sic continet : Lapides de via projicite. *Et elevate signum ad populos,* id est, vexillum crucis prædicate in gentibus, cunctorumque oculis Christi passionem proponite. De quo signo in Evangelio scriptum est : Tunc ap- (Ibid. XXIV, 30.)

11 parebit signum Filii hominis. *Ecce Do-* A
minus auditum fecit, id est, per Apostolos
annuntiavit, *in extremis terræ* mysterium
Ps. xviii, 5. crucis. In omnem enim terram exivit so-
nus eorum, et usque in fines orbis ter-
ræ verba eorum.
Dicite filiæ Sion, id est congregationi
fidelium : *Ecce Salvator tuus venit* in
mundum per incarnationem ut judicare-
tur ; veniet quoque in mundum ut judicet.
Cant. ii, 8. De quo in Canticis dicitur : Ecce iste venit
saliens in montibus, transiliens colles.
Ecce merces ejus cum eo, ut reddat sin-
gulis quod merentur, quemadmodum in
Apoc. xxii, 12. Apocalypsi protestatur : Ecce venio cito,
et merces mea mecum est, reddere unicui-
que secundum opera sua. Hoc præcipue
ad secundum Christi refertur adventum.
Et opus illius coram eo, id est in conspectu
ipsius : quod intelligi potest de cunctis
hominibus, qui sunt opus divinæ virtutis,
et in conspectu Christi adstabunt in die
judicii. Omnes quippe nos manifestari II Cor. v, 10.
oportet ante tribunal Christi, secundum
Apostolum. *Et vocabunt* Apostoli *eos,* vi- 12
delicet ad fidem conversos, *Populus san-*
ctus redemptus a Domino Salvatore per
sanguinis sui effusionem. Unde Petrus :
Vos, inquit, genus electum, etc., gens san- I Petr. ii, 9.
cta. *Tu autem,* Ecclesia, *vocaberis : Quæ-*
sita civitas, id est empta et acquisita a
Christo : quemadmodum in Actibus legi-
B tur, Posuit vos Spiritus Sanctus episcopos Act. xx, 28.
in Ecclesia Dei, quam acquisivit sanguine
suo ; *et non Derelicta,* quoniam Christus
tecum jugiter erit. Propter quod ad He-
bræos dicitur : Ipse enim dixit, Non te Hebr. xiii, 5, 6.
deseram neque derelinquam. Ita ut confi-
denter dicamus : Dominus mihi adjutor Ps. cxvii, 6.
est, non timebo quid faciat mihi homo.

ARTICULUS XCI

EXPOSITIO CAPITULI SEXAGESIMI TERTII : QUIS EST ISTE QUI VENIT DE EDOM ?

HOC præsens capitulum S. Dionysius C septimo Hierarchiæ angelicæ capitulo, sanctus quoque Hieronymus, intelligendum asserunt de ascensione Domini Salvatoris : et hos tantos theologos alii posteriores pene omnes, ut dignum est, assequuntur. Verumtamen Lyra nititur, sobrie tamen, hanc expositionem minus convenientem monstrare, exponens capitulum istud de secundo Christi adventu. Quamvis autem nequaquam consentiendum sit ei, motiva tamen ipsius non sunt penitus contemnenda. Porro ut omnia compendiosius D fiant, primo exponenda est littera secundum intellectum prædictorum sublimium atque sanctorum theologorum.

Primo quoque advertendum est, quod secundum doctrinam beatissimi principis theologorum Dionysii septimo capitulo Hierarchiæ cœlestis, Christo ascendenti angeli sancti tres quæstiones fecerunt. Prima fuit inferiorum, qui a superioribus cum Christo venientibus sciscitabantur : Quis est iste rex gloriæ? Non enim tam per- Ps. xxiii, 8, 10. fecte cognoverunt mysteria Salvatoris, ut superiores. Secunda quæstio erat angelorum primæ ac summæ hierarchiæ, quærentium inter se : Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra ? Quærunt autem inter se, non quasi volentes a se invicem edoceri, quoniam omnes immediate illuminantur a Deo ; sed quærunt sic conferendo inter se, ut ostendant se scientiam sanctam appetere, neque audere divinam in eos illuminativam seu instructivam processionem anticipare, aut divina lege præstitutos sibi terminos transilire, quasi deliberent primo inter se,

quatenus idonei fiant ad illuminationem A
divinam. Tertia quæstio est, quam faciunt
angeli summi, Christo dicentes : Quare ru-
brum est indumentum tuum?

Præterea agnoscendum, quod Edom et
Bosra uno modo sunt nomina propria.
Gen. xxv, 30. Esau enim alio nomine dictus est Edom.
Idumæa quoque seu mons Seir, alio no-
Ibid. xxxvi, 8, 9. mine dicitur Edom, ut legitur Genesis tri-
cesimo sexto. Bosra vero est nomen civi-
Ibid. 33. tatis, de qua erat Jobab rex Edom, sicut
prædicto capitulo scribitur. Secundum Hie-
ronymum tamen, Bosra non est in Edom, B
sed in terra Moab. Alio modo sunt nomina
communia : sicque Edom interpretatur
terrenus sive cruentus, et significat rube-
dinem ; Bosra vero, firma atque munita
interpretatur : et ita sumuntur hoc loco.

Videntes itaque angeli sancti ac summi,
Christum post passionem ad Patrem ascen-
dere, cruentatum tempore passionis cica-
tricibusque reservatis, mirantes, et secun-
dum Hieronymum rei novitate perterriti
1 et attoniti, inter se perscrutantur : *Quis
est iste qui venit de Edom?* id est, quis C
est iste tam gloriosus, potens et fulgidus,
qui ascendit de terra seu mundo vitiis
sanguinolento, unde nullus hucusque tam
potenter ascendit ad cœlos? qui etiam *tin-
ctis vestibus,* id est proprio sanguine ru-
bricatis tempore passionis (de quo Sponsa
Cant. v, 10. ait in amoris dialogo : Dilectus meus can-
didus et rubicundus : utique rubicundus
in passione, candidus in resurrectione et
ascensione), venit *de Bosra,* id est de
mundo contra Deum per malitiam tumen-
te, vel de Jerusalem, in qua passus est D
Dominus, quæ erat firmissimis muris cir-
cumdata, atque adversus Christum et ejus
Ecclesiam malitiose armata, vel de infer-
no, in quo animæ tanquam in firmissimo
carcere detinentur. Potest autem et ita
intelligi : Tinctis vestibus de Bosra, id est
sanguine rubricatis a populo habitante
Jerusalem, qui ipsum occidit. De hoc ita-
que veniente ad cœlos angeli colloquuntur
et asserunt : *Iste formosus in stola sua,* id
est in humanitate qua videtur indutus. De
eo enim ait Psalmista : Speciosus forma Ps. xliv, 3, 5.
præ filiis hominum ; specie tua et pulchri-
tudine tua intende prospere, procede et
regna. In quem, principe Apostolorum te-
stante, desiderant angeli sancti prospice- I Petr. i, 12.
re. De hac stola Christi, Jacob ait in Ge-
nesi : Lavabit in vino stolam suam, et in Gen. xlix, 11.
sanguine uvæ pallium suum. *Gradiens in
multitudine fortitudinis suæ,* id est, pro-
pria potestate atque cum ingenti exercitu
angelorum ac animarum de limbo inferni
deductarum victoriosissime ascendens. De
quo scriptum est : Accingere gladio tuo Ps. xliv, 4.
super femur tuum, potentissime.

Ad præinductam autem quæstionem re-
spondet Salvator : *Ego qui loquor justi-
tiam,* id est, ego sum judex mundi, cui
Pater dedit omne judicium, et de singu- Joann. v, 22.
lis profero judicialem ac veram sententi-
am ; *et propugnator sum,* id est pugnator
pro hominibus pugnans contra aerias po- Ephes. vi, 12.
testates, mortem superans, infernumque
spolians, *ad salvandum* electos de jugo
diaboli, de servitute peccati, de limbo in-
ferni. Dionysius loco prætacto ita allegat :
Ego qui loquor justitiam et judicium sa-
lutaris, id est sententiam salvationis pro
justis : sic enim continet translatio Septua-
ginta interpretum. Et hoc verissime com-
petit Christo, de quo ait Psalmista : Deus, Ps. lxxi, 2.
judicium tuum regi da, et justitiam tuam
filio regis. Unde superius dictum est : Mit- Is. xix, 20.
tet eis salvatorem et propugnatorem qui
liberet eos.

Ex hac responsione oritur angelis sanctis
aliud dubium, sciscitanturque Christum :
Quare ergo rubrum est indumentum tuum, 2
*et vestimenta tua sicut calcantium in tor-
culari?* tanquam dicant : Jam didicimus
quis sis, sed quum sis doctor justitiæ ju-
stusque judex, et auctor redemptionis hu-
manæ, miramur et scire optamus, quare
rubrum est indumentum tuum, id est, cur
tua caro perfusa est sanguine tempore pas-
sionis, sicut cicatrices demonstrant (caro
enim Christi, templum erat, vestis, stola,
indumentum et pallium divinitatis : simi-
liter humanitas ejus), et indumenta tua,

Joann. xix, 23. Luc. xxiii, 11. videlicet tunica inconsutilis desuper con-
texta per totum, vestisque alba qua ab
Herode illusus es, vel potius corpus tuum
et anima a Verbo per modum habitus as-
sumpta, rubra sunt, id est cruentata seu
igne passionis succensa, sicut rubricantur
indumenta calcantium uvas rubeas in tor-
culari, quo novi fructus congregantur, vel
calcantium hostes suos in torculari, id est
duro bello seu pressura prælii magni. Tor-
cular namque interdum accipitur pro con-
gregatione recentium fructuum, seu loco
vel instrumento quo vinum exprimitur.
Interdum vero pro tormentis accipitur, per
modum torcularis prementibus, sicut in
Thren. i, 15 Threnis asseritur : Torcular calcavit Do-
minus virgini filiæ Juda. Merito autem,
o Christe, ista inquirimus : potius namque
convenit tibi pietas quam crudelitas, po-
tius candor quam rubor.

Quibus Christus respondet non uno ver-
siculo, ut prius, sed longo sermone, ut
plene instruat nescientes, ne denuo quæ-
3 rere compellantur. *Torcular calcavi solus.*
Hoc idem scribit Joannes de Christo in
Apoc. xix, 13, 15. Apocalypsi : Vestitus, inquit, erat veste
adspersa sanguine ; et ipse calcat torcular
vini furoris iræ Dei omnipotentis. Sumitur
hoc loco torcular pro pœna premente ac
gravi, ut sit sensus : *Torcular*, id est mor-
tem, *calcavi*, id est, destruxi et vici, *solus*.
Mortem enim æternam Christus destruxit,
Osee xiii, 14. juxta quod ait in Osee : Ero mors tua,
o mors; morsus tuus ero, inferne. Mortem
quoque temporalem in se ipso resurgendo
superavit, prout ad Romanos testatur :
Rom. vi, 9. Christus resurgens ex mortuis, jam non
moritur; mors illi ultra non dominabitur.
Ipse etiam moriendo pro nobis, eripuit
nos a morte animæ in præsenti, atque in
die judicii ab omni corporis mortalitate
liberabit electos. Unde apud Joannem lo-
Joann. xii, 32. quitur : Ego si exaltatus fuero a terra,
omnia traham ad me ipsum. Hoc ergo
torcular Christus calcavit solus, quoniam
ipse solus pro hominibus satisfecit : om-
Ps. xiii, 3. nes quippe declinaverunt, simul inutiles
facti sunt; imo nemo se ipsum redimere
potuit. Ideo *et de gentibus non est vir me-
cum*, adjuvans me in operando salutem
humanam.

Calcavi eos, id est, Judæos incredulos,
persecutores meos, æternaliter condemna-
vi, *in furore meo*, id est in districta justitia
mea : quæ se habet per modum furoris,
dum rationalem creaturam projicit in in-
fernum; velut si pater ex justo zelo filium
pravum in ignem projiceret, furere puta-
retur. *Et conculcavi eos* temporaliter per
exercitum Romanorum : a quibus calcati,
oppressi, et interfecti fuerunt infideles
Judæi; *in ira mea* : quæ mitius sonat
quam furor. *Et adspersus est sanguis eo-
rum super vestimenta mea, et omnia in-
dumenta mea inquinavi.* Hoc Christus de
se metaphorice dicit. Loquitur enim de se
quasi de pugnatore victorioso, cujus ve-
stimenta rubeantur sanguine occisorum :
et per hoc Christus ostendit sua virtute
occisos esse Judæos. *Dies enim ultionis,* 4
quando juste ulciscar peccata eorum, *in
corde meo* est; *annus retributionis** *meæ* (* alias *redemptionis*)
venit, ut reddam eis debitas pœnas pro
culpis eorum, in me et in discipulos meos
commissis. Quod intelligi potest de anno
quo Romani vastaverunt Judæos in ultione
sanguinis Christi, vel de tempore judicii
universalis, quo in corpore et anima dam-
nabuntur, vel de tempore particularis ju-
dicii, quo singuli Judæorum, quum mo-
riuntur, damnantur quantum ad animam.

Circumspexi, tempore passionis, *et non* 5
erat auxiliator : omnes enim discipuli, re- Matth. xxvi, 56.
licto eo, fugerunt; *quæsivi* qui mihi ad-
sisteret, *et non fuit qui adjuvaret*, id est,
quamvis quæsissem, non invenissem : non
enim Christus quæsivit humanum juva-
men, nec eo indiguit, qui una voce ad- Joann. xviii, 6.
versarios suos retrorsum projecit in ter-
ram, potuitque una prece obtinere a Patre Matth. xxvi, 53.
plus quam duodecim legiones angelorum;
sed loquitur hæc affectu seu more hu-
mano, ad ostendendum quod omni huma-
no subsidio caruit, et per se solum genus
humanum redemit. Et simili modo ait Psal-
mista : Sustinui qui simul contristaretur, Ps. lxviii, 21.

et non fuit; qui consolaretur, et non inveni. *Et salvavit mihi brachium meum*, id est, propria potestate prævalui, et genus humanum redemi ad gloriam nominis mei; *et indignatio mea*, id est zelus justitiæ meæ adversus injustos, *ipsa auxiliata est mihi* contra adversarios meos, quos
6 in zelo meo dejeci. *Et conculcavi populos*, videlicet obstinatos Judæos, *in furore meo; et inebriavi*, id est, copiose implevi, *eos* miseriis atque tormentis, *in indignatione mea; et detraxi in terram virtutem eorum*, id est, hostium suorum pedibus eos subjeci, urbemque eorum firmissimam Jerusalem ita per Romanos dejeci, ut non
Luc. xxi, 6. relinqueretur in ea lapis super lapidem.

Jam videndum est quid efficaciæ habeant objectiones Lyræ, quibus hanc expositionem nititur infirmare. Itaque primo sic arguit : Secundum Hieronymum, per Edom intelligitur hic mons Oliveti, vel Jerusalem unde Christus ascendit. Hoc autem videtur extraneum, præsertim quum Idumæa fuerit pene semper contraria populo Judæorum. Secundo, quod dictum est, Et adspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, ita exponitur a sequentibus Hieronymum, vel ab ipso : Id est sanguis meus, qui dicitur eorum, eo quod est effusus per procurationem Judæorum, adspersus est, etc. Hæc autem expositio extranea videtur, inquit Lyra, quia non recolo me vidisse alibi in Scriptura talem loquendi modum. Sed jam patet ex prædictis, quod hæ duæ instantiæ erroneæ sunt. Hieronymus namque, ut dictum est, per Edom intelligit terram seu mundum; et quod dicitur, Adspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, non exponitur ab eo, neque a me, ipsum sequente, ut recitat ille, sed sicut jam dictum est.

Tertio arguit sic : Christo ascendente, incarnationis mysterium actu completum fuit, quantum ad substantiam facti et circumstantias. Talia autem non videntur excedere facultatem cognitionis angelicæ, præsertim quum angeli inferiores fuerint ministri circa incarnationem Christi, annuntiando videlicet Virgini gloriosæ quod Luc. i, 31.
Verbum Dei conciperet, et Joseph atque pastoribus. Denique, facta est multitudo cœlestis exercitus laudantium Deum propter Christi nativitatem ex Virgine; et quum esset in deserto cum bestiis, angeli Marc. i, 13.
ministrabant ei. Quod autem angeli infimæ hierarchiæ agnoscunt, non videntur ignorare angeli superiores. Hæc instantia difficultatem tangit, cujus plena solutio multis indiget verbis.

Prima enim difficultas est, an angeli a principio noverunt Christi incarnationem. Et dicit B. Augustinus super Genesim, quod angeli a principio sæculi præcognoverunt mysterium regni cœlorum, videlicet Christi incarnationem. Et hoc Thomas defendit in prima parte, affirmans omnes angelos agnovisse Christum, seu Verbum Dei incarnandum a principio suæ felicitatis, loquendo de cognitione qua vident res in Verbo. Cujus rationem assignat, quoniam incarnatio Verbi, est finis ad quem universa angelorum ministeria ordinantur: omnes namque sunt aliquo modo Hebr. i, 14.
administratorii spiritus, secundum Apostolum. Ideo omnes incarnationis præviderunt mysterium, quantum ad substantiam ejus, et in generali, non autem quantum ad singulas circumstantias ejus, seu particulares conditiones : et quantum ad hoc, profecerunt in agnitione mysteriorum Christi tempore ascensionis, et prædicationis Apostolorum. Porro Hieronymus sentire videtur oppositum, asserens angelos præmemoratum mysterium incarnationis passionisque Christi nescisse donec impleretur, ut a Christo ascendente illud addiscerent, et ex Apostolorum prædicatione in horum mysteriorum cognitione proficerent. Quidam autem volentes concordare dicta Hieronymi et Augustini, asserunt angelos superiores, et qui nuntii fuerunt circa mysteria Christi, præcognovisse incarnationis secretum, non autem inferiores.

Sed vere, sicut ex præcedentibus elici potest, rationabiliter et probabiliter tene-

tur, quod omnes angeli a principio suæ A beatificationis cognoverunt incarnationis sacramentum, præsertim quum et ipse protoplastus homo, a multis sanctis et doctis viris dicatur hoc mysterium cognovisse, Gen. II, 23, 24. quum dixit, Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea : propter hoc, inquiens, relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhærebit uxori suæ. De Ephes. v, 32. quo dicto seu facto dicit Apostolus : Mysterium hoc magnum est ; ego autem (ait) dico in Christo et in Ecclesia. Denique quidquid Prophetæ de Christi mysteriis B agnoverunt, multo clarius noverant angeli, per quos talia revelabantur Prophetis. Angeli autem qui illa revelaverunt, omnes ad infimam pertinent hierarchiam, secundum Dionysium : superioribus igitur angelorum agminibus illa utique innotuisse videntur. Idcirco non arbitror quod angeli primæ hierarchiæ, qui inter se quærebant, Quis est iste qui venit de Edom ? nescierunt Verbum Dei incarnatum. Nec ignoraverunt eum qui tam potenter ascendit, esse Christum : quum cernerent C eum non solum angelicis turmis, sed sanctorum quoque patrum et aliorum perfecte purgatorum ac innocentium animabus vallatum, quas scierant educi non posse Zach. IX, 11. de limbo nisi a Christo, sicut Zacharias prædixit. Nec etiam ignoraverunt causam passionis Christi, videlicet quod propter peccata mundi tollenda pateretur; sed nec tempus passionis hujus latuit eos, quod Dan. IX, 26. prædixit Gabriel Danieli.

Cur ergo prædictas quæstiones fecerunt? nisi ut de his quæ noverant, plenius D instruerentur a Christo : a quo etiam secundum quod homo est, immediate illuminantur summi ordines angelorum, secundum Dionysium. Et quod hoc ita sit, ex Christi responsione elicitur, quia non solum respondit eis de sua persona et simplici causa passionis, sed alia multa adjecit, ut patet ex responsione ipsius jam explanata. Plenius ergo atque distinctius cognoverunt mysteria Christi, in ipsius ascensione Apostolorumque prædicatione, quam ante. Propter quod ait Apostolus ad Ephesios : Mihi autem omnium sanctorum Ephes. III, 8-10. minimo data est gratia hæc, evangelizare in gentibus investigabiles divitias gratiæ Christi, et illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo, ut innotescat principatibus et potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. Hæc autem determinatio non videtur contraria intentioni S. Hieronymi. Ait namque quod angelicæ dignitates non intellexerunt ad purum prædicta mysteria Salvatoris, nisi in ascensione, et postquam impleta sunt.

Ex his patet solutio ad instantiam factam, nec oportuit propter tam faciles rationes ab intellectu Dionysii et Hieronymi abire, præsertim quum constet Dionysium ab Apostolis, et præcipue a Paulo et aliis apostolicis viris, fuisse instructum : imo et a Spiritu Sancto copiosissime fuerat illustratus.

Dicit etiam quidam, quod licet Dionysius et Hieronymus dicant verbum istud, Quis est iste qui venit de Edom ? esse verbum angelorum Christi ascensionem admirantium : diversificantur tamen, quia secundum Dionysium est verbum superiorum angelorum, Christum ascendentem admirantium, et de ejus mysteriis plenius doceri et illuminari petentium ; secundum Hieronymum vero, est verbum inferiorum angelorum, quærentium a superioribus edoceri. Quum hoc legissem, displicuit mihi quod vel tantisper dissonarent tanti theologi ; revolvique frequenter commentum Hieronymi super Isaiam, nec aliud potui comperire, nisi quod secundum Hieronymum sit verbum angelorum Christi ascensum mirantium.

Insuper Rabbi Samuel vir in lege et Prophetis eruditissimus, exponit quæ dicta sunt, de Judæorum dejectione per Romanos inflicta.

ARTICULUS XCII

PROSECUTIO EXPOSITIONIS EJUSDEM CAPITULI SEXAGESIMI TERTII : MISERATIONUM DOMINI RECORDABOR.

7 *MISERATIONUM Domini recordabor.* A Quia non tota gens Judæorum relicta Rom. xi, 5. est, sed reliquiæ per electionem salvæ factæ sunt, et multiplicibus gratiarum donis impletæ; idcirco Isaias pro eis gratias agens, et in eorum persona loquens : Miserationum, inquit, Domini recordabor, id est, divina beneficia recolam. Possunt autem per miserationes Domini intelligi, vel effectus pietatis divinæ, vel ipsa misericordia Dei, quæ licet in se una et simplex sit, pluraliter tamen exprimitur propter diversas operationes quas misericorditer B facit in rebus. *Laudem Domini* recordabor et pronuntiabo *super omnibus quæ reddidit nobis Dominus,* id est de variis donis nobis clementer exhibitis. Unde ait Ps. cii, 2. Psalmista : Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus; Ps. cxv, 12. et iterum, Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? *Et super multitudine bonorum domui Israel, quæ largitus est eis,* id est de multis gratiis quas contulit electis Judæis, inter quos Rom. viii, 23. sancti Apostoli primitias Spiritus recepe- C runt, *secundum indulgentiam suam* qua peccata delevit, *et secundum multitudinem misericordiarum suarum* qua bona infudit.

8 *Et dixit* Dominus : *Verumtamen populus meus est* plebs Israel, quamvis quidam eorum perversi sunt, *filii non negantes* Deum, id est idola non colentes; *et factus* Matth. xv, 24. *est* Christus *eis salvator :* qui dixit, Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.

9 *In omni tribulatione eorum non est tribulatus :* quia ex zelo justitiæ D placuit sibi eorum justa tribulatio. Vel dicitur hoc, ad insinuandum impassibilitatem divinæ naturæ Christi. *Et angelus faciei ejus,* id est Christus a conspectu Dei missus in mundum, qui superius dictus est magni consilii Angelus, *salvavit* Is. ix, 6, juxta LXX. *eos,* quantum ad sufficientiam, quamvis multi non sint secuti salvationis hujus effectum. *In dilectione sua et in indulgentia sua ipse redemit eos,* id est ex propria bonitate et gratia, non propter eorum merita : Dei enim donum est, non ex ope- Ephes. ii, 8, 9. ribus. Etenim propter nimiam caritatem Ibid. 4. suam, qua dilexit nos Deus Pater, Filium suum misit in mundum : non utique nisi ut salvetur mundus per ipsum. *Et portavit eos* brachiis suæ pietatis, *et elevavit* Joann. iii, 17. *eos* de perditione *cunctis diebus sæculi,* id est ex antiquis temporibus, scilicet a tempore sanctorum Patriarcharum ac Moysis, qui in Deuteronomio testatur : Portavit te Deut. i, 31. Dominus Deus tuus, sicut portare solet homo parvulum filium suum. Unde supra de Christo inductum est : Sicut pastor gre- Is. xl, 11. gem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, fetas ipse portabit. Hoc loco translatio Septuaginta interpretum aliquid continet, quod nostra translatio non habet, et communiter allegatur : Non legatus neque angelus, sed ipse salvavit eos.

Ipsi autem ingrati perfidique Judæi *ad* 10 *iracundiam provocaverunt,* id est, graviter offenderunt, *et afflixerunt spiritum Sancti ejus,* id est spiritum seu animam Christi, qui est Sanctus Sanctorum. Hoc in Evangelio elucescit. Scriptum enim est ibi : Contristatus est Jesus super cæcitate Marc. iii, 5. cordis eorum, circumspiciens eos cum ira. Translatio Septuaginta habet : Ipsi autem non crediderunt, et exacerbaverunt spiri-

tum sanctum ejus. Sicque de Spiritu San-
Rom. VIII, 9. cto accipitur, de quo dicit Apostolus : Si
quis Spiritum Christi non habet, hic non
est ejus. Dicitur autem Spiritus Sanctus
exacerbari, non per veritatem passionis,
sed per similitudinem operis : juxta quem
Ephes. IV, 30. modum loquitur Paulus, Nolite contristare
Spiritum Sanctum. *Et conversus est* Deus
seu Christus *eis in inimicum,* non odien-
do eorum naturam, sed vitia, *et ipse de-
bellavit eos* per exercitum Romanum, sicut
in præcedenti articulo dictum est plenius.
vers. 3. Nam paulo ante testatus est : Calcavi eos
Osee IX, 15. in furore meo. Et in Osee : Exosos habui
eos ; propter malitiam adinventionum ip-
sorum de domo mea ejiciam eos ; non
addam ut ultra diligam eos. In Jeremia
Jer. XII, 8. quoque : Facta est mihi hereditas mea
quasi leo in silva ; dedit contra me vocem
suam, ideo odivi eam. Sed quæri potest,
quomodo Deus dicatur hos reprobos in
dilectione sua redemisse, portasse, levas-
se. Et respondendum, quod Deus omnia
amat, quantum ad id quod sunt : et quan-
tum in se est, omnes venit salvare, imo
salvavit quoad sufficientiam ; ipsi tamen
obicem posuerunt. Vel dicendum, quod
loquitur de toto populo Judæorum. Idcirco
non omnia singulis attribuenda sunt, sed
quædam referuntur ad bonos, quædam ad
impios : sicut et Paulus interdum in ea-
dem epistola discipulos laudat, atque vi-
tuperat ; et quamvis videatur ad eosdem
sermonem dirigere, tamen ad diversos re-
fertur : quemadmodum quum ad Corin-
I Cor. I, 5, 7. thios dixisset, In omnibus divites facti es-
tis in illo, ita ut nihil vobis desit in ulla
Ibid. III, 3. gratia ; post pauca subjunxit, Quum sit in-
ter vos zelus et contentio, nonne carnales
estis, et secundum hominem ambulatis ?
Ibid. I. itemque, Non potui vobis loqui quasi spi-
ritualibus, sed quasi carnalibus.
11 *Et recordatus est* Dominus *dierum sæ-
culi Moysis, et populi sui :* id est, quem-
admodum tempore Moysis, et eorum quos
per manum Moysis de Ægypto eduxit, fecit
misericordiam magnam cum populo Ju-
dæorum ; ita et in primo Christi adventu

A quidam Judæorum misericordiam magnam
adepti sunt, etiam illi qui ipsum crucifi-
xerunt, de quibus ait : Quum exaltaveritis Joann. VIII, 28.
Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego
sum. Verumtamen quia Judæi pro majori
parte excæcati manserunt, ideo Propheta
querulose adjunxit : *Ubi est qui eduxit
eos de mari, cum pastoribus gregis sui?* id
est, qui filios Israel perduxit per alveum
maris Rubri cum Moyse et Aaron, qui
erant pastores populi hujus (unde habetur
in Psalmo, Deduxisti sicut oves populum Ps. LXXVI, 21.
B tuum in manu Moysis et Aaron). *Ubi est
qui posuit in medio ejus spiritum Sancti
sui?* id est, ubi est jam clementia ejus,
qui tunc posuit in medio populi Israel
spiritum Filii sui, gratiam videlicet Spiri-
tus Sancti, qua implevit septuaginta se- Num. XI, 24, 25.
niores ?
Qui eduxit ad dexteram, id est ad pro- 12
spera bonamque viam, *Moysen,* quem de
manu Pharaonis eripuit, *brachio majesta-
tis suæ,* id est virtute suæ divinæ poten-
tiæ. *Qui scidit aquas,* dividendo mare Ru-
C brum, *ante eos,* scilicet filios Israel, *ut
faceret sibi nomen sempiternum,* id est
famam perpetuam, quatenus omnes ex hoc
miraculo divinam agnoscerent potestatem.
Qui duxit eos per abyssos, id est per fun- 13
dum aquarum multarum seu maris Ru-
bri, quod stabat divisum ex utraque par- Exod. XIV, 22.
te transeuntium tanquam murus, *quasi
equum in deserto non impingentem, qua-* 14
si animal in campo, id est, tam expedite
et inoffense ut equus currit in solitudine,
in qua nil est quod impingat, seu pedem
D offendat ; et sicut animal in campo *des-
cendens* currit in terra plana, non habente
obstacula. *Spiritus Domini ductor ejus
fuit.* Per spiritum Dei intelligi potest an-
gelus, qui populum Israel præcessit et du-
xit (de quo in Exodo Dominus loquitur :
Ecce ego mittam angelum meum qui præ- Ibid. XXIII, 20.
cedat te, et custodiat in via, et introducat
ad locum quem paravi ; alibi quoque di-
citur : Tollens se angelus qui præcedebat Ibid. XIV, 19.
castra filiorum Israel, abiit post eos) ; vel
ipsemet Dominus, de quo dicitur in Jo-

Joann. iv, 24. anne : Spiritus est Deus ; de quo superius A
Is. xl, 13. dictum est, Quis adjuvit spiritum Domini ? Unde in Exodo Moyses dixit ad Dominum :
Exod. xxxiii, 15. Si non tu ipse præcedas nos, ne educas nos de loco isto. Et sæpius scriptum est,
Ibid. xiii, 21; xiv, 19; Deut. i, 33, etc. quod Dominus præcedebat filios Israel in die per columnam nubis, et in nocte per columnam ignis, ut dux esset itineris utroque tempore. Propter quod ait Psalmista :
Ps. lxxix, 10. Dux itineris fuisti in conspectu ejus. Vel per spiritum Domini intelligitur Spiritus Sanctus, cujus directione perductus est Moyses et populus ejus. *Sic adduxisti populum tuum* ad terram Chanaan, *ut faceres tibi nomen gloriæ*, id est gloriosum et inclytum, quatenus omnes auditis mi-
Ps. lxxxv, 8. rabilibus exclament : Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua. Hinc enim Dominus dixit ad Mo-
Num. xiv, 21. ysen : Vivo ego, quia implebitur gloria Domini universa terra.

15 *Attende de cœlo* precem nostram, *et vide*, id est, oculo pietatis tuæ nos respice, *de habitaculo sancto tuo, et solio gloriæ tuæ*, id est cœlo empyreo, quod est thronus majestatis tuæ, in quo specialiter habitare censeris : non quod tua essentia sit circumscripta vel determinata ad locum, sed quoniam illic clarius videris, et evidentius atque excellentius operaris. Sicut ergo Deus dicitur specialiter esse et habitare in cœlo, sic dicitur specialiter de cœlo exaudire et prospicere, juxta illud :
Ps. xiii, 2. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum. *Ubi est zelus tuus*, id est affectio dilectionis, qua patres nostros ama-
Deut. x, 15. sti ? juxta illud Deuteronomii : Patribus tuis conglutinatus est Dominus, et amavit eos, elegitque semen eorum post eos. Et
Joel ii, 18. Joel ait : Zelatus est Dominus populum
Zach. i, 14; viii, 2. suum. Et Zacharias fatetur : Zelatus sum Sion zelo magno. Hic zelus Dei recessit a populo Judæorum qui Christum negavit. *Et fortitudo tua*, qua olim populum Israel protexisti, *multitudo viscerum tuorum*, id est paterni affectus et internæ pietatis, *et miserationum tuarum ? Super me continuerunt se*, id est, gratiam suspenderunt, et consolationem ac exauditionem renuerunt mihi impendere. Hoc dicit Isaias in persona Judæorum, in hac longissima captivitate exsistentium.

Causam vero cur exaudiri confidit, adjungit. *Tu enim pater noster*, id est creator 16
animarum nostrarum, rector provisorque noster. De quo in Deuteronomio inducitur :
Numquid non ipse est pater tuus qui pos- Deut. xxxii, 6.
sedit te ? De quo ad Hebræos dicit Apostolus : Obediemus Patri spirituum, et vive- Hebr. xii, 9.
mus ? Quem etiam animosus ille Eliu ausus B est patrem appellare, dicens in libro Job :
Pater mi, ne desinas ab homine iniquita- Job xxxiv, 36.
tis. Hunc Deum sublimem et benedictum Christus per totum Evangelii textum ubertim nuncupat patrem nostrum, ut agnoscamus magnitudinem divinæ dilectionis ac pietatis circa nos, et fiducialissime ejus gratiam invocemus, scientes misericordem patrem nunquam repellere rationabilem precem filiorum humilium.

Et Abraham nescivit nos, et Israel, id est Jacob patriarcha, *ignoravit nos*. Per C hos duos extremos intelligitur medius eorum Isaac. Multa hic dici possent, quomodo animæ separatæ a corpore, sciant vel ignorent quæ in hac vita aguntur. Breviter autem tangendo, dicendum quod loquendo de naturali notitia animarum separatarum, non cognoscunt omnia quæ in hac vita aguntur. Quædam tamen agnoscunt, vel ex prævia cognitione, vel ex superiorum illuminatione : loquendo de cognitione supernaturali, qua vident res in Verbo. Gregorius asserit, quod non D ignorant ea quæ foris geruntur. Augustinus vero in libro de Cura pro mortuis, dicit quod nesciant quid in isto sæculo fiat, vel quid filii agant. Hoc tamen dicit potius dubitando quam affirmando. Allegat autem pro se præsentem scripturam ; et quod quarto libro Regum promittitur Josiæ, quod IV Reg. xxii, 20.
moriturus sit, ne mala populo suo ventura conspiciat ; itemque, quod mater sua eum post mortem non visitavit. Sententia vero Gregorii magis tenenda est. Ad præsens itaque dici potest, quod Abraham et

Jacob quamdiu in limbo erant, ignorave- A
runt filios post eorum mortem natos, vel
quid eis acciderit, nisi in quantum ab an-
gelis sanctis vel animabus de mundo ad
limbum venientibus, ipsis revelabatur. De-
nique, ideo dicuntur Abraham et Jacob
posteros suos ignorasse, ut pateat Deum
potius esse patrem eorum, quam Patriar-
chas prædictos : quia enim ignoraverunt
posteros suos, constat quod posteri ani-
mam habeant a Deo, non ab illis. Vel ideo,
ut detur intelligi sanctos patres nescire, id
est non approbare, filios impios. Unde de B
Malach. IV, 6. Elia scriptum est, quod convertet cor pa-
trum ad filios.

*Tu, Domine, pater noster, redemptor
noster,* dans nobis esse naturæ et gratiæ,
[et] alimentum seu conservationem utri-
usque, *a sæculo* quocumque assignabili vel
assignato, id est ab æterno, fuit vel po-
tius est, *nomen tuum* nominatum, id est
tu ipse : quemadmodum fertur in Psalmo :
Ps. CXXXIV, 13. Domine, nomen tuum in æternum ; Do-
mine, memoriale tuum in generatione et
generationem. C

17 *Quare errare nos fecisti,* id est permi-
sisti, *Domine, de viis tuis,* id est præceptis
divinis, et a doctrinis exemplisque Chri-
sti ; *indurasti cor nostrum,* non effective,
sed permissive, gratiam salubriter molli-
ficantem subtrahendo, vel non infunden-
do, *ne timeremus te?* quia hoc consecutum
est ex induratione prædicta, quamvis tu
non ideo gratiam subtraxeris, ut non ti-
meremus te. Unde quod dicitur, Ne time-
remus te, intelligendum est consecutive,
non causaliter. Iste modus loquendi, in D
divinis Scripturis multum est consuetus :
Ps. XLIII, 19. ut quum dicitur in Psalmo, Declinasti se-
mitas nostras a via tua; et in Ezechiele,
Ezech. XIV, 9. Propheta quum erraverit, ego Dominus
decepi prophetam illum ; alibi quoque,
Exod. IV, 21. Indurabo cor Pharaonis ; et, Obfirmavit
Deut. II, 30. Dominus cor Sehon regis Amorrhæorum
et Og regis Basan : quæ omnia intelligen-
da sunt facta justa Dei permissione, non
crudeli efficientia. Insinuaturque nobis per
talem modum loquendi, quod omnia bona
nostra a Deo procedunt, dependent, et
conservantur : in tantum, ut non simus *II Cor.* III, 5.
sufficientes cogitare aliquid a nobis qua-
si ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo
est. Quid enim habes quod non accepisti ? *I Cor.* IV, 7.
Convertere a rigore justitiæ ad opem cle-
mentiæ, et converte te ipsum ad nos, mi-
sericorditer succurrendo, *propter servos
tuos,* id est merito sanctorum Patriarcha-
rum, Abraham, Isaac, et Jacob. Frequenter
Moyses et alii Sancti veteris Testamenti in
suis precibus commemorationem fecerunt
Patriarcharum istorum, dicendo : Recor- *Exod.* XXXII, 13.
dare Abraham, Isaac, et Jacob, etc. *Tribus
hereditatis tuæ,* id est, etiam propter alios
Sanctos qui fuerunt in duodecim tribubus
Israel, converte te ad nos, ut illorum me-
ritis et precibus tuam obtineamus cle-
mentiam.

Quasi nihilum possederunt principes 18
impii *populum sanctum tuum,* id est ele-
ctos Judæos, et ceteros per eos conversos.
Diu enim erat Ecclesia sub dominio infi-
delium principum, et primo vastata est
primitiva Ecclesia a principibus sacerdo-
tum. *Et hostes nostri,* videlicet infideles,
conculcaverunt sanctificationem tuam, id
est primitivam Ecclesiam ex Judæis maxi-
me congregatam. Hieronymus vero exponit
de templo Jerusalem a Romanis destru-
cto. *Facti sumus quasi in principio, quum* 19
*non dominareris nostri, neque invocare-
tur nomen tuum super nos :* id est, ita
derelicti sumus a te, sicque ab hostibus
nostris opprimimur, ut eo tempore quan-
do patres nostri in Ægypto fuerunt, ubi
gravissime premebantur operibus luti et *Ibid.* I, 14.
lateris; item ut eo tempore, quo nondum
a ceteris gentibus distinguebamur, nec in
Abraham ad tuum cultum vocati eramus.

Postremo quæ dicta sunt, de Ecclesia
præsenti et quocumque fideli moraliter
exponi possent : in quorum persona jam
dictum est, Miserationum Domini recorda- *vers.* 7.
bor. Possuntque faciliter præinducta ap-
plicari ad hoc; nec prosequor talia, tan-
quam vehementer lassatus, et paululum
respirare desiderans.

ARTICULUS XCIII

EXPOSITIO CAPITULI SEXAGESIMI QUARTI : UTINAM DIRUMPERES COELOS, ET DESCENDERES.

QUIDAM catholicorum doctorum exponunt principium hujus capituli de primo Christi adventu, alii vero de adventu ejus secundo : potestque littera satis applicari ad utrumque. Nam et secundus adventus appetibilis est justis, juxta
Luc. xxi, 28. illud : His autem fieri incipientibus, respicite et levate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. In persona ergo appetentium Christi adventum vel primum vel secundum, loquens Isaias, ad Christum ait :

1 *Utinam dirumperes cœlos*, id est, viam veniendi per cœlos efficeres : non quod cœli superiores in veritate scindantur; sed loquitur de Christo per modum hominis, qui dividit medium per quod transit, corpora autem glorificata penetrant omnia sine scissura illorum; *et descenderes*, humanam naturam assumendo, vel ad judicium veniendo. *A facie tua*, id est a tuæ majestatis præsentia, *montes defluerent*, id est adversariæ potestates. Dæmonum enim virtus in Christi adventu defecit.
Joann. xii, 31. Propter quod dixit in Joanne : Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras. Homines quoque superbi, audita prædicatione Christi discipulorumque ejus, humiliati sunt, et se nihil esse cognoverunt. Unde habe-
Ps. xlv, 4. tur in Psalmo : Conturbati sunt montes in
2 fortitudine ejus. *Sicut exustio ignis*, id est igne combustum seu favilla, *tabescerent; aquæ arderent igni*, id est, populi
Apoc. xvii, 1, 15. igne Spiritus Sancti purgarentur. Aquæ enim multæ, populi multi sunt, secundum Joannem. Unde Joannes Baptista ait de
Matth. iii, 11. Christo : Ille baptizabit vos Spiritu Sancto
Luc. xii, 49. et igni. Et Christus : Ignem, inquit, veni mittere in terram. *Ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis*, id est gentilibus, qui inimici erant tempore infidelitatis, et per prædicationem Apostolorum didicerunt nomen Christi. In talium inimicorum persona dicit Apostolus : Quum adhuc ini- Rom. v, 10.
mici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus. *A facie tua gentes turbarentur*. Visis enim Christi miraculis, ejusque prædicatione audita, turbatæ sunt : quædam ad pœnitentiam, ex consideratione peccatorum suorum formidantes tormenta quæ Christus minatur. Scriptum est enim in Psalmo : Turbabuntur gentes, et Ps. lxiv, 8, 9.
timebunt qui habitant terminos, a signis tuis. Quædam vero turbatæ sunt ad persecutionem et contradictionem : nam et Herodes rex audiens a Magis Christum natum, Matth. ii, 3.
turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo.

Quum feceris mirabilia, non sustinebimus. Hoc constat impletum in perversis 3
Judæis, qui visis Christi miraculis, gloriam signorum ejus ferre non valentes, dixerunt : Quid facimus? quia hic homo multa Joann. xi, 47, 48.
signa facit; si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Et denuo : In Beelzebub Luc. xi, 15.
principe dæmoniorum ejicit dæmonia. Denique, quum dixisset paralytico, Surge, Matth. ix, 6, 7.
tolle lectum tuum et ambula, et ille mox sanatus ita fecisset, scriptum est de Judæis Ibid. 8.
quod timuerunt. Insuper, Sancti precem suam qua dixerunt, Utinam dirumperes cœlos et descenderes, exauditam esse intelligentes, dicunt ad Salvatorem : *Descendisti* de cœlo in uterum Virginis, quando Verbum caro factum est, et habitavit in Joann. i, 14.
nobis, *et a facie tua montes* (de quibus nunc dictum est) *defluxerunt*. Videmus quoque adversarios Ecclesiæ defecisse, videlicet principes sacerdotum atque tyrannos, qui membra Christi atrocissime persequebantur.

In secundo autem Christi adventu defluent montes, et terræ æquabuntur, quem-

Ps. xcvi, 5. admodum scriptum est : Montes sicut cera A
fluxerunt a facie Domini. Et sicut exu-
stio ignis tabescent, quoniam igni confla-
grationis purgabuntur. Tunc quoque aquæ
ardebunt igni, quia et aquam in superfi-
cie terræ exsistentem ignis ille mundabit.
Sicque virtus Christi omnibus innotescet,
et gentes turbabuntur, imo præ timore
Luc. xxi, 26. arescent. Quum feceris mirabilia ista quæ
præcedent horam judicii, non sustinebi-
mus : omnes enim quamlibet justi pave-
Ibidem. bunt; imo virtutes cœlorum movebuntur.
4 *A sæculo non audierunt, neque auribus* B
perceperunt, sed et *oculus non vidit,* id
est, nullus hominum audivit aut vidit,
o *Deus, absque te, quæ præparasti exspe-
ctantibus te,* id est gaudia sempiterna infi-
nitumque bonum, videlicet te ipsum, quæ
præparasti in cœlis, iis qui jam sperant
in te : omnem enim capacitatem viatorum
transcendunt. Hanc scripturam, quantum
ad sensum, allegat Apostolus ad Corinthi-
I Cor. ii, 9. os, dicendo : Quod oculus non vidit, nec
auris audivit, nec in cor hominis ascen-
dit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt C
illum. Quia tamen aliquo modo manife-
Ibid. 10. stata sunt, ideo subdit Apostolus : Nobis
autem revelavit per Spiritum suum. Hoc
est quod dicitur nunc : Deus, absque te.
Quasi dicat : Sine divina illuminatione pe-
nitus ignota essent, quoniam naturalem
5 rationem excedunt. *Occurristi lætanti* in
te spirituali lætitia, *et facienti justitiam.*
Tali enim occurrit Deus gratiam tribuen-
do, seque paratum exhibendo ad omnia
quæ petit homo hujusmodi. Ideo ad He-
Hebr. xii, 7. bræos dicitur : Tanquam filiis offert se D
vobis Deus. *In viis tuis,* id est præcepto-
rum tuorum custodiis, *recordabuntur tui,*
honorando atque laudando te ore ac opere.

Quamvis autem sequentia exponi possint
ad litteram de populo Judæorum in hac
captivitate exsistenti, tamen de omnibus
quasi generaliter intelligi valent. *Ecce tu
iratus es,* non passionem habendo, sed
vitia puniendo, *et peccavimus.* Primo pec-
cavimus, et tunc Deus irascitur. Quumque
iratus fuerit, gratia in nobis aufertur, et
peccata peccatis adjicimus : sicque pec-
cata ista, sunt peccata et pœna peccati.
Maxime autem irascitur Deus hominibus,
quum dimittit eos secundum desideria cor- Ps. lxxx, 13.
dis eorum : tunc enim ambulant in adin-
ventionibus suis, et sine mensura jugiter
peccant. Propterea debemus Dominum
semper orare ut nos clementer præveniat,
occasiones peccandi tollat, paternaliterque
castiget. *In ipsis* peccatis *fuimus semper,*
quando gratia tua sublata est nobis : imo
quotidie cadimus, et si dixerimus quia pec- I Joann. i, 8.
catum non habemus, nosmetipsos sedu-
cimus. Nemo enim mundus a sorde, nec Job xiv, 4, 5, juxta LXX.
infans unius diei. *Et salvabimur* per gra-
tiam tuam nos prævenientem. Hoc est ver-
bum bonæ spei. Judæi quoque in fine
sæculi salvabuntur.

Et facti sumus ut immundi omnes nos, 6
id est, labe vitiorum maculati sumus; *qua-
si pannus menstruatæ, universæ justitiæ
nostræ,* id est, omnia opera nostra, inte-
riora et exteriora, bona et meritoria, tantis
sunt imperfectionibus vitiisque permixta,
ut comparari possint panno menstrui flu-
xu polluto. Et hoc potissimum verum est,
si referantur justitiæ nostræ ad sinceris-
simam atque immensam divinæ justitiæ
puritatem. Nec mirum est hoc dici de
humana justitia, quum scriptum sit in
Job : Ecce inter sanctos ejus nemo im- Ibid. xv, 15.
mutabilis, et cœli non sunt mundi in con-
spectu ejus ; et alibi : Ecce luna non Ibid. xxv, 5, 6.
splendet, et stellæ non sunt mundæ in
conspectu ejus : quanto magis homo pu-
tredo, et filius hominis vermis ? Christus
quoque in Evangelio : Quum feceritis, in- Luc. xvii, 10.
quit, omnia quæ præcepta sunt vobis, di-
cite : Servi inutiles sumus. Quum ergo
Christus ait, Estote perfecti, sicut et Pater Matth. v, 48.
vester cœlestis perfectus est; et Ezechias,
Memento, Domine, quomodo ambulaverim IV Reg. xx, 3.
coram te in corde perfecto; et Paulus, Qui- Philipp. iii, 15.
cumque perfecti sumus, etc.; Moyses quo-
que, Perfectus et absque macula eris cum Deut. xviii, 13.
Domino Deo tuo; et item, Sancti estote : Lev. xi, 44, xix, 2, etc.
intelligendum est de perfectione et san-
ctitate secundum modum parvitatis huma-

næ pensata, videlicet humanæ conditionis A
infirmitate, cui modica æquitas reputatur
pro magna. Quam veraciter autem omnes
justitiæ nostræ assimilentur panno men-
struatæ, quilibet tanto certius experimen-
taliusque cognoscit, quanto sollicitior pro-
prii cordis fuerit custoditor, videns et
experiens quoties quotidie cadat, quoties
tempore laudis divinæ et orationis evage-
tur, quantum a perfectione vera deficiat.
Talia autem non perpendit qui intimoratus
est, et qui non omni custodia custodit cor
suum : tantis enim culpæ pulveribus ocu- B
lus suæ mentis impletur, ut clare videre
non valeat quantam indesinenter patiatur
spiritualis profectus jacturam. Propterea
Ps. xviii, 13. ait Psalmista : Delicta quis intelligit? Ab
occultis meis munda me, Domine.
Et cecidimus lapsu peccati a stabilitate
cordis et rectitudine vitæ *quasi folium*
universi. Sicut enim impetus venti dejicit
folium arboris, sic motio passionis et stre-
pitus vitii dejicit animum peccatoris. Quo-
contra de justo scriptum est in Jeremia,
Jer. xvii, 8. Erit folium ejus viride; et in Psalmo, C
Ps. i, 3. Folium ejus non defluet. *Et iniquitates*
nostræ quasi ventus abstulerunt nos : id
est, quemadmodum ventus pulverem pro-
jicit a facie terræ, sic propter peccata no-
7 stra projecti sumus a te. *Non est qui invo-*
cet nomen tuum; qui consurgat tanquam
mediator inter te et nos, *et teneat te,* id
est, iram tuam a nobis avertat, quomodo
Exod. Moyses tenuit te, cui dixisti : Dimitte me,
xxxii, 10. ut irascatur furor meus contra eos. Hoc di-
citur, vel quia omnino nullus est talis, vel
quia paucissimi sunt, juxta quem sensum D
Philipp. ii, dicit Paulus : Omnes quæ sua sunt quæ-
21. runt, non quæ Jesu Christi. Tenetur autem
Deus omnipotens, quando ardentissima ca-
ritate orantis placatur, ne pœnam infe-
rat quam paravit. *Abscondisti faciem tu-*
am, id est pietatis tuæ respectum, seu
piam ac gratiosam præsentiam, *a nobis;*
et allisisti, id est, graviter afflixisti, et
pene in nihilum redegisti, *nos in manu*
iniquitatis nostræ, id est propter fortia
seu actualia vitia nostra, de quibus per

Prophetam affirmas : Cognovi multa sce- Amos v, 12.
lera vestra, et fortia peccata vestra.
Et nunc, Domine, pater noster es tu. De 8
quo in Malachia habetur : Numquid non Malach. ii,
pater unus omnium nostrum? Numquid 10.
non Deus unus creavit nos? Qui dignatus
est dicere in Jeremia : Ephraim primoge- Jer. xxxi, 9.
nitus meus; et alibi, Primogenitus meus Exod. iv,
Israel. Unde ait Salvator : Patrem nolite 22. Matth.
vocare vobis super terram; unus est enim xxiii, 9.
Pater vester in cœlo. Quum ergo sis pater
noster, desperare non possumus. *Nos vero*
lutum, id est ex limo terræ formati luto-
que similes. Dictum est enim primo nostro
parenti : Pulvis es, et in pulverem rever- Gen. iii, 19.
teris. *Et fictor,* id est plasmator, *noster es*
tu, et opera manuum tuarum, id est sa-
pientiæ atque potentiæ tuæ, *omnes nos*
sumus. Omnia enim in sapientia fecisti, et Ps. ciii, 24.
propria potestate cuncta molitus es, qui
per Jeremiam dixisti : Sicut lutum in ma- Jer. xviii, 6.
nu figuli, ita et vos in manu mea. *Ne ira-* 9
scaris, Domine, satis, id est, tantum sicut
meruimus, sed citra condignum nos per-
cute; *et ne ultra memineris iniquitatis*
nostræ ad ulciscendum. *Ecce, respice* cala-
mitatem nostram; *populus tuus omnes nos*
jure creationis et cultu debitæ servitutis.
Civitas sancti tui, id est cultus divini 10
vel sanctitatis tuæ, *facta est deserta, Sion*
deserta facta est, Jerusalem desolata est.
Omnia hæc idem significant. Civitas enim
divino cultui olim specialiter dedicata, ip-
sa est Sion, et nominatur Jerusalem, quam
Titus destruxit. *Domus sanctificationis no-* 11
stræ et gloriæ nostræ, id est templum Je-
rusalem, in qua sanctificabantur a te, et
glorificabantur in te, *ubi laudaverunt te*
patres nostri, facta est in exustionem ignis,
id est, combusta est ab exercitu Romano-
rum; *et omnia desiderabilia nostra,* id est
templi et urbis ornamenta, *versa sunt in*
ruinam, id est, destructa sunt. *Numquid* 12
super his continebis te, Domine, non suc-
currendo, nec miserendo, qui es suavis et Ps. lxxxv,
mitis, et multæ misericordiæ omnibus in- 5.
vocantibus te? Et numquid *tacebis,* non
exaudiendo, *et affliges nos vehementer,* id

est multum rigorose? Judæi referunt ista A ad destructionem Jerusalem a Chaldæis. Secundum Hieronymum, aliqui eorum referunt ad tempora Titi ac Romanorum, quos putant Deum maxime offendisse in destructione Jerusalem. Quæ autem de Sion et Jerusalem asseruntur, moraliter exponuntur de Ecclesia et anima justi : quæ quum peccaverint, deseruntur, spoliantur, et igne dæmonum succenduntur.

ARTICULUS XCIV

EXPLANATIO CAPITULI SEXAGESIMI QUINTI : QUÆSIERUNT ME, QUI ANTE NON INTERROGABANT.

HUJUS scripturæ exordium introducit B
Rom. x, 20. Apostolus ad Romanos de gentium
1 vocatione prædictum, ut sit sensus : *Quæ-*
sierunt me per fidem et opera bona, præ-
dicatione Apostolorum audita, *qui ante* me
non interrogabant, id est gentiles, qui ante
conversionem suam non quærebant : *inve-*
nerunt me, id est, gratiam meam consecuti
sunt, *qui non quæsierunt me,* id est prædicti gentiles, qui propriæ idololatriæ suæ
dediti, non confugerunt ad me. Hoc est
Is. LII, 15. quod supra præhabitum est : Quibus non
est narratum de eo, viderunt ; et qui non C
audierunt, contemplati sunt. *Dixi : Ecce*
ego, ecce ego Christus convertor *ad gen-*
*gentem, etc. *tes**, *quæ nesciebant me* tempore gentili-
tatis suæ, *et quæ non invocabant nomen*
meum, sed idola. Quæ autem sequuntur,
Rom. x, 21. interpretatur Apostolus ad Romanos de
infideli populo Judæorum non credente in
2 Christum. *Expandi manus meas,* id est
beneficia mea, *tota die,* id est jugiter, toto
tempore quo prædicavi in mundo, imo a
tempore Patriarcharum et Moysis, *ad po-*
pulum incredulum, id est Judæos non D
credentes in Filium Dei, et ad patres eorum, quorum multi increduli erant : de
quibus ad Ezechielem Dominus loquitur,
Ezech. II, 6. Increduli et subversores sunt tecum, et
cum scorpionibus habitas. *Qui graditur*
in via non bona, id est in via peccatorum
Eccli. XXXII, 25. de qua in Ecclesiastico dicitur : In via
ruinæ non eas, hoc est, impie vivunt,
et conversantur injuste, *post cogitationes*
suas, id est, propriis adinventionibus ac-
quiescunt, facientes (sicut ad Ephesios ait *Ephes.* II, 3.
Apostolus) voluntatem carnis et cogitationum.
Populus qui ad iracundiam provocat 3
me, id est ad justam ultionem, *ante faciem*
meam semper, id est, me præsente et inspiciente, non verentur impie agere; *qui*
immolant idolis Martis *in hortis,* id est
locis nemorosis atque virentibus, *et sacrificant* militiæ cœli, videlicet soli, lunæ, et
astris, ac duodecim signis, *super lateres,* id
est super tecta domorum, ut amplius afficiantur ad hujusmodi cultum, videntes
ornatum cœlestium corporum ab eminentibus locis. Hæc autem dicuntur de populo
Judæorum, qui tempore Achaz, Manassæ, IV *Reg.* XVI,
aliorumque regum seu judicum, idololatriam exercebant. *Qui habitant,* id est re- XVII, XXI, etc. 4
sident, *in sepulcris,* quatenus per artem
pythonicam a mortuis suscitentur*, divina- *sciscitentur
tionesque requirant; *et in delubris,* id est
templis, *idolorum dormiunt* super pelles
animalium idolis oblatorum, ut in somnis
revelationes futurorum accipiant. Nihil
enim sacrilegii populus iste omisit. *Qui*
comedunt carnem suillam, id est porcinam lege prohibitam, *et jus profanum,* id *Lev.* XI, 7.
est illicitum atque sacrilegum, *in vasis*
eorum. Fecerunt enim offas in materia
liquida et suilla idolis immolata. *Qui di-* 5
cunt ei qui non consentit perversitati eorum : *Recede a me, non appropinques*
mihi, quia immundus es. In tantum enim

suo excæcantur errore, ut omnes putent
errare qui eis non conformantur, hosque
aspernantur, nec ab eis tangi dignantur.
Tales hodierna die inveniuntur quamplu-
res. *Isti fumus erunt in furore meo, ignis
ardens tota die,* id est, fumo et igni in-
fernali torquebuntur, quum hora rigoris
mei advenerit : erunt itaque fumus et
ignis, id est fumosi et igniti tota die ævi-
terni, id est perpetuo.
6 *Ecce scriptum est coram me,* id est fir-
miter memoriæ meæ impressum seu no-
tum, omne malum quod perpetrasti. Unde
Dan. vii, 10. scriptum est in Daniele : Judicium sedit, et
libri aperti sunt. Joannes quoque in Apo-
Apoc. xx, 12. calypsi asserit, mortuos judicatos ex his
quæ scripta erant in libris : qui libri non
sunt nisi scientia Dei, cui omnia innote-
scunt. *Non tacebo,* sed justam sententi-
am proferam. Unde scriptum est in Amos
Amos i, 2; Joel iii, 16. ac in Joele : Dominus de Sion rugiet,
et de Jerusalem dabit vocem suam. *Sed
reddam et retribuam in sinum eorum,*
videlicet prædictorum infidelium Judæo-
7 rum, *iniquitates vestras, et iniquitates pa-
trum vestrorum simul, dicit Dominus :*
id est, tormenta vobis universis infligam,
ita quod miseria unius redundabit in
alium : ut qui fuerint consortes partici-
pesque in vitiis, associentur et communi-
ter torqueantur in pœnis. Non enim unus
pro peccato alterius directe punitur, nisi
aliquo modo communicavit in peccato il-
Ezech. xviii, 20. lius. Filius quippe non portabit iniquita-
tem patris, et pater non portabit iniquita-
Jer. xxxi, 30; Ezech. xviii, 2. tem filii. Omnis enim qui comederit uvam
acerbam, obstupescent dentes ejus, Jere-
mia et Ezechiele testantibus. *Qui sacri-
ficaverunt super montes, et super colles
exprobraverunt mihi* verbis et factis, trans-
ferendo cultum latriæ mihi soli debitum,
ad idola vana. De hoc Jeremias sæpissime
Jer. ii, 20; iii, 6; xiii, 27. loquitur, recolens quomodo populus Judæ-
orum super omnem montem excelsum et
super omnem collem irritaverunt Deum in
abominationibus suis. Decem quoque tri-
III Reg. xii, 28 et seq. bus aureos vitulos coluerunt in Bethel et
Dan. *Et remetiar opus eorum primum,* id
est peccatum quo posteros suos interfece-
runt, *in sinu eorum,* dando eis suppli-
cium secundum exigentiam proportionem-
que culpæ.
Denique, ne putemus justum perire cum
impio, totumque populum Judæorum re-
linquendum, ideo subditur : *Hæc dicit* 8
*Dominus : Quomodo si inveniatur granum
in botro,* qui maturos fructus propter tem-
pestatem non attulit, sed granum unum
invenitur in eo illæsum, de quo speratur
quod crescet et fructificabit, *et dicatur
inventori, Ne dissipes illud,* id est, noli
hoc granum destruere, *quoniam benedi-
ctio est,* id est donum Dei, eo quod ipsum
solum mansit illæsum ; *sic faciam* populo
Judæorum *propter servos meos,* id est me-
rito sanctorum Patriarcharum, et propter
fœdus meum cum eis, quibus promisi ut
non penitus disperderem semen ipsorum.
Ideo subditur : *ut non disperdam totum
populum istum. Et educam de Jacob se-* 9
men, videlicet Christum, de quo dictum
est in Genesi : In semine tuo benedicentur Gen. xxii, 18; xxvi, 4; xxviii, 14.
omnes gentes; *et de Juda possidentem
montes sanctos meos,* id est Christum pos-
sessorem omnium Ecclesiarum, seu mili-
tantis ac triumphantis Ecclesiæ : de Juda
enim natus est Christus. Possunt quoque
per semen Jacob, intelligi Apostoli sancti,
ceterique ex Judaismo conversi, de qui-
bus dictum est supra : Nisi Dominus Saba- Is. i, 9.
oth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma
fuissemus. Quod autem per montem desi-
gnetur Ecclesia, sæpe innotuit. De ea enim
fertur in Psalmo : Mons Dei, mons pinguis, Ps. lxvii, 16.
etc. *Et hereditabunt eam,* id est Eccle-
siam, *electi mei* in Christum credentes; *et
servi mei habitabunt ibi.* Nunc enim per
fidem et individuam caritatem habitant in
Ecclesia militanti, habitaturi post modi-
cum temporis in triumphanti Ecclesia.
Et erunt campestria in caulas gregum : id 10
est, loca lata et plana, in quibus olim idola
colebantur, et fures atque latrones (id est
perversi et pessimi) morabantur, conver-
tentur in ovile, seu domus sive ecclesias
dominicarum ovium; *et vallis Achor* erit

meliorem qualitatem transmuto, atque in A præmiis novisque donis quæ vobis communico.

Ex his evidentissime constat, ea quæ
vers. 9, 10. superius dicta sunt de montibus et campestribus, de caulis et gregibus, de cubilibus et armentis, valleque Achor, spiritualiter esse intelligenda, non carnaliter de brutis et locis terræ promissionis, ut volunt carnales Judæi, qui teste Hieronymo, non diligunt nisi carnes. Non enim simplex a sanctis Prophetis, præsertim ab Isaia, historia et ordo gestorum narratur, B sed ænigmatibus plena sunt omnia; aliudque sonat in verbis, et aliud tenetur in sensibus, in tantum ut quæ videntur plana ac inoffensa posse lectione transiri, sequentium obscuritatibus involvantur, atque a carnali et simplici intelligentia impediantur. Propter quod verissime ait divi-
II Cor. III, 6. nus Apostolus : Littera occidit, spiritus autem vivificat. Quod nolentes pensare Judæi, incurabili cæcitate falluntur, non nisi sensibilia promissa exspectantes. Unde constat, quod Deum nullatenus diligant C amore sincero, divino ac spirituali, sed amore concupiscentiæ : idcirco nec vere sperant in ipso, quamvis sibi ipsis persuadeant quod confidunt in Deo, et ideo perire non possint.

Merito autem adhuc gaudere debetis : *Quia ecce ego creo*, id est, in accidentalibus formo, *Jerusalem* cœlestem, id est triumphantem Ecclesiam : de qua ait Apo-
Galat. IV, 26. stolus ad Galatas, Illa quæ sursum est Jerusalem, libera est, quæ est mater no-
Hebr. XII, 22. stra; ad Hebræos quoque, Accessistis ad D montem Sion, et civitatem Dei viventis,
Ps. CXLVII, 12. Jerusalem cœlestem; et Psalmista, Lauda, Jerusalem, Dominum ; *exsultationem*, id est, tanta beatitudine atque lætitia impleo eam, ut dici posset non solum exsultans, sed etiam exsultatio. Creo insuper *et populum ejus gaudium*, id est, habitatores seu cives ipsius facio gaudio plenos : quod maxime erit in die judicii, quando electi in anima et corpore felicitabuntur, et in regno cœlorum locabuntur. Hoc est quod ait Psalmographus : Sicut lætantium om- Ps. LXXXVI, 7.
nium habitatio est in te. Denique, si de terrena illa Jerusalem veraciter scriptum est, Fundatur exsultatione universæ ter- Ps. XLVII, 3.
ræ : quanto magis cœlestis Jerusalem procreatur in exsultatione electis? *Et exsul-* 19
tabo in Jerusalem, et gaudebo in populo meo, id est, in me ipso complacentiam habebo extentam seu respicientem ad Jerusalem hanc, ejusque cives, propter bona quæ eis communico : non tamen aliquid felicitatis aut gloriæ mihi accrescet ex eis. Unde scriptum est : Beneplacitum Ps. CXLIX, 4.
est Domino in populo suo; et in Proverbiis, Deliciæ meæ esse cum filiis homi- Prov. VIII, 31.
num; et in Jeremia Dominus loquitur : Lætabor super eis quum benefecero eis. *Et* Jer. XXXII, 41.
non audietur in ea *, id est in Jerusalem * alias *eo*
cœlesti, *vox fletus ultra, et vox clamoris :* non quod ante in ea audita sit, sed quoniam nunquam audietur.

Et *non erit ibi amplius*, id est unquam, 20
infans dierum, deficiens scientia vel ætate, *et senex qui non impleat dies suos*, id est tempus suum infructuose deducens, aut senectute deficiens. Non enim in patria erunt diversæ ætates, quoniam juxta Apostolum ad Ephesios, omnes occurrent Ephes. IV, 13.
in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinisque Christi, ut nec desint alicui annorum spatia, neque superfluant. Quod autem potius intelligatur de pueritia sensus, quam ætatis seu temporis, verba sequentia pandunt. *Quoniam puer centum annorum*, id est multos habens annos, sed sapientia vacuus, *morietur* morte æterna ; *et peccator centum annorum*, id est inveteratus et perseverans in vitiis, *maledictus erit* a Christo : qui dicit in Matthæo, Ite, Matth. XXV, 41.
maledicti, in ignem æternum. Tripliciter autem dicitur aliquis puer : videlicet innocentia, ut est illud, Laudate, pueri, Do- Ps. CXII, 1.
minum : quales fuerunt discipuli, quibus Salvator post resurrectionem ait, Pueri, Joann. XXI, 5.
numquid pulmentarium habetis? Secundo dicitur puer ex defectu prudentiæ, juxta illud Apostoli, Nolite pueri effici sensi- I Cor. XIV, 20.
bus. Tertio, ex paucitate annorum.

21 *Et ædificabunt domos,* id est, mansio- A
nes cœlestes sibi optabunt, *et habitabunt*
Joann. xiv, 2, 3. eas. Unde Christus : Vado, inquit, parare
vobis locum, ut ubi sum ego, et vos sitis.
Et plantabunt vineas, id est opera fru-
ctuosa, robusta ac dulcia, *et comedent fru-
ctum earum,* id est, delectationibus ac
meritis operum suorum perfruentur spi-
ritualiterque alentur. Fructus vinearum po-
tari solent potius quam manducari : non
22 ergo de materialibus vineis sermo est. *Non
ædificabunt* domos, *et alius habitabit; non
plantabunt* vineas, *et alius comedet :* id B
est, nullum infortunium, nulla prædatio
Galat. vi, 8. accidet eis; sed unusquisque quod semi-
naverit, metet. De his domibus habetur in
Ps. LXVIII, 36. Psalmo : Quoniam Dominus salvam faciet
Sion, et ædificabuntur civitates Juda; et
habitabunt ibi, et hereditate acquirent eam.
II Cor. v, 1. Ad Corinthios quoque Paulus : Scimus
quoniam si terrestris domus nostra hujus
habitationis corrumpatur, quod ædificati-
onem habemus ex Deo, domum non ma-
nufactam, æternam in cœlis. *Secundum
enim dies ligni,* videlicet ligni vitæ quod C
est in paradiso, *erunt dies populi mei :* id
est, sicut lignum vitæ conservare poterat
vitam in sempiternum, sic duratio Beato-
rum in patria erit æterna. Potestque per
lignum vitæ, intelligi Dei sapientia Chri-
Prov. III, 18. stus, de quo Salomon protestatur : Lignum
vitæ est omnibus qui accedunt ad eam.
Apoc. XXII, 14. Unde in Apocalypsi inducitur : Beati qui
lavant stolas suas, ut sit potestas eorum
in ligno vitæ. Secundum hujus ligni dies,
sunt dies Sanctorum in patria, quia a parte
post sine fine cum Christo regnabunt. *Et* D
* inveterabunt *opera manuum eorum inveterascent**, id
est, stabilia erunt, nec præscindentur, quia
in Deo fundata. Et hæc est veteratio bona,
qua designatur æternitas : quæ vetustas
Dan. VII, 9. Deo adscribitur in Daniele, Throni positi
sunt, et Antiquus dierum sedit. Opera au-
tem Sanctorum in patria, sunt laudatio
et perfectissimus cultus superbeatissimæ
Trinitatis.
23 *Electi mei non laborabunt frustra.* Fre-
quenter Isaias loquitur mixtim de Ecclesia

militanti ac triumphanti. Unde quæ nunc
sequuntur, de Ecclesia militanti accipi pos-
sunt, in qua electi non laborant frustra,
juxta quod ait Apostolus : Labor vester I Cor. XV, 58.
non est inanis in Domino. Ideo secundo
Paralipomenon libro legitur : Confortami- II Par. XV, 7.
ni, et non dissolvantur manus vestræ; erit
enim merces operi vestro. Imo, non sunt Rom. VIII, 18.
condignæ passiones hujus vitæ, ad super-
venturam gloriam patriæ. *Neque genera-
bunt* filios spirituales per Baptismum et
verbi cœlestis prædicationem, *in contur-
batione,* id est inquietudine, sed cum ma-
gna tranquillitate mentali : sicut Apostoli
et apostolici viri innumerabiles genue-
runt. *Quia semen benedictorum Domini
est,* id est, tam genitores isti, quam nati
ipsorum, sunt semen pertinens ad electos,
qui sunt benedicti a Deo, *et nepotes eo-
rum,* id est spirituales filii horum quos
genuerunt Apostoli, *cum eis,* id est cum
Apostolis : sunt enim filii Apostolorum,
videlicet Dionysius, Titus, Timotheus, qui
erant filii Pauli ; Polycarpus et Ignatius
filii Joannis : multosque genuerunt in Chri-
sto, qui appellantur Apostolorum nepotes,
fueruntque cum eis in via per gratiam, et
nunc sunt cum eis in patria. *Eritque an-* 24
tequam clament, orando vocaliter, *ego ex-
audiam* desideria cordis eorum; *adhuc
illis loquentibus* in oratione, *ego audiam*
per effectum, dando quod salubriter po-
stulant. Hoc in primitiva Ecclesia ubertim
impletum est, ut patet in Actibus Aposto-
lorum. Unde ait Psalmista : Desiderium Ps. X, 17, sec. Hebr.
pauperum exaudivit Dominus, præparati-
onem cordis eorum audivit auris tua ; et
Christus in Evangelio, Omnia quæcumque Marc. XI, 24.
orantes petitis, credite quia accipietis, et
venient vobis.

Possent hæc præterea de Ecclesia trium-
phanti exponi, in qua electi Dei non labo-
rant frustra. Laborant enim non proprie,
sed eo modo quo in Apocalypsi scriptum
est : Requiem non habebant, die ac nocte Apoc. IV, 8.
dicentia : Sanctus, Sanctus, Sanctus, Do-
minus Deus omnipotens. Generant quoque
non in conturbatione, id est non genera-

tione carnali, quæ cum turbatione est, sed tranquilla, de qua dictum est supra : *Is.* XXVI, 17, 18. A facie tua, Domine, concepimus et peperimus spiritum. Quum enim Ecclesia sancta triumphans sit carissima sponsa Christi, infecunda non est. Quod vero subjungitur, Antequam clament ego exaudiam, de Beatis veritatem sortitur : qui quum sint divinæ æquitati perfecte uniti et conformati, nil postulant nisi quod Domino placet; idcirco antequam precem effundant, vota eorum exaudiuntur.

25 *Lupus et agnus pascentur simul, et leo et bos comedent paleas, et serpenti pulvis panis ejus. Non nocebunt neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.* *Ibid.* XI, 6, 7, 9. Omnia hæc supra scripta sunt, et diligenter exposita, excepto quod hic additur, Serpenti pulvis panis ejus : quod dupliciter explanatur. Primo sic : *Serpenti,* id est ei qui callidus fuit, aliosque suo exemplo aut documento infecit, quum fuerit ad Christum pœnitentiamque conversus, *pulvis panis* erit, id est, in humilibus *Rom.* XII, 16. nutrietur, non alta sapiens, sed humilibus consentiens, et parco ac duro cibo contentus. Secundo sic : *Serpenti,* id est diabolo, *Gen.* III, 1-6. qui primos parentes in forma serpentis decepit, cui Dominus comminatur : *Ibid.* 15. Inimicitias ponam inter te et mulierem,

A etc., ipsa conteret caput tuum; *pulvis* id est peccatores carnales et terreni, qui sunt tanquam pulvis quem projicit ventus a *Ps.* I, 4. facie terræ, *panis erit.* Hos enim devorat, et morte eorum delectatur ac pascitur, quemadmodum scriptum est : Qui tribu- *Ps.* XII, 5. lant me, exsultabunt si motus fuero. Possunt insuper ista ad Ecclesiam triumphantem referri : quoniam sicut homines his animalibus designati, simul morantur atque pascuntur in Ecclesia militanti, sic suo modo pariter habitant et reficiuntur B in Ecclesia triumphanti.

Hoc loco ait S. Hieronymus : Interrogemus Judæos et hæreticos, quæ beatitudo sit æstimanda, ut in mille annorum regno, in monte Sion et civitate terrenæ Jerusalem, et in templo angustissimo, lupi et agni, boves et leones, serpentes et homines, simul comedant, pariterque morentur, et his tantum non noceant, qui in monte Domini sancto fuerint demorati. Ex quo intelligimus, omnes qui extra montem fuerint, occidendos. Nudabitur ergo C prædictis bestiis universus orbis, immensique saltus, et Ægyptiæ solitudinis vastitas, quæ venenatorum animalium fertilis est; et pro summa felicitate, civitas sancta non solum hominum, sed etiam bestiarum atque serpentium habitaculum erit.

ARTICULUS XCV

ELUCIDATIO CAPITULI SEXAGESIMI SEXTI : HÆC DICIT DOMINUS : CŒLUM SEDES MEA, ETC.

1 HÆC *dicit Dominus.* Hæc est exspectatio Judæorum, quod in adventu Messiæ, quem præstolantur, habebunt auream atque gemmatam Jerusalem in terra, et quod in ea templum pulcherrimum fiet, in quo hostiæ legis copiosissime offerentur. Exspectant et otium sabbati, circumcisionem, nuptias, filiorum procreationem uberrimam, epularum delicias, et omnium gentium famulatum. Et quia in fine præ- D cedentis capituli facta est mentio de monte sancto Dei, per quem Judæi montem Sion et templum intelligunt; ideo Dominus nolens nos hoc falli errore, reprobat spem instaurationis templi et sacrificiorum legalium, dicens : *Cœlum sedes mea, et terra scabellum pedum meorum :* id est, tantæ magnitudinis sum, ut melius exprimi nequeat per corporalia, nisi ut cœlum dicatur sedes mea, et terra vocetur

Ps. cxliv, 3. scabellum pedum meorum. Magnus enim A
Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis. De quo scriptum
Job xi, 8, 9. est in Job : Excelsior cœlo est, et quid facies ? profundior inferno, et unde cognosces ? Longior terra mensura ejus, et
Sap. xi, 23. latior mari. Sapiens quoque ait : Tanquam momentum stateræ, sic ante te est, Domine, orbis terrarum, et tanquam gutta roris antelucani. Non est per hoc intelligendum, quod in Divinitatis natura sit aliquid corporale figuratum sive organicum, ut quidam Judæorum et aliqui imperiti Christiani putabant, inter quos erat quidam abbas, ut Cassianus scribit ; sed per hæc insinuatur immensitas Dei, qui apud Jeremiam
Jer. xxiii, 24. asserit : Cœlum et terram ego impleo.

Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi, ut putatis ? *et quis est iste locus requietionis meæ,* in quo me habitaturum et quieturum sperastis in adventu Messiæ ? Quasi dicat : Non ædificabitur mihi domus ista ; et quamvis Antichristus templum instaurabit, non tamen Deo, sed diabolo construet illud, ut homines fallat miseros C verbis simulatis et apparente justitia. Quod enim post templum a Zorobabel ædificatum, non fuit ædificandum aliud materiale templum Deo acceptum, pro cultu veteris Testamenti, patet ex eo quod scriptum
Agg. ii, 10. est in Aggæo : Magna erit gloria domus hujus novissimæ magis quam primæ. Per domum autem novissimam, intelligit templum suo tempore ædificatum post reditum captivitatis Babylonicæ. Porro per domum primam, significat templum a Salomone constructum. Quod autem non in D Jerusalem ejusque templo dumtaxat, sed per totum mundum immolaretur Deo sacrificium verum, acceptum, atque perfectum, evidentissime Dominus manifestat per Malachiam, dum ait populo Judæo-
Malach. i, 10, 11. rum : Non est mihi voluntas in vobis, et munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda. Non ergo exspectanda est instauratio templi, in quo rursum sacrificia legalia immolentur.

Omnia hæc manus, id est potestas, *mea* 2
fecit, et facta sunt universa ista visibilia, ex quibus vultis mihi domum construere, *dicit Dominus.* Non ergo indigeo istis, neque concludor. Unde tertio Regum libro Salomon professus est Domino : Si cœlum III Reg. viii, 27.
et cœli cœlorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc quam ædificavi?

Ad quem autem respiciam ? id est, quem clementer exaudiam ? quem placide intuebor ? *nisi ad pauperculum et contritum* B *spiritu,* id est propria reputatione abjectum, vilem ac modicum ; vel etiam temporalibus indigentem, si tamen adsit humilitas, sine qua paupertas exterior nulla est. Hæc ergo de qua loquitur Propheta, paupertas, intelligenda est vel vera humilitas, vel temporalium rerum contemptus spontaneus : ad quorum utrumque pertinet illud in Matthæo, Beati pauperes spi- Matth. v, 3.
ritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum ; illud quoque in Psalmo, Tibi derelictus Ps. x, 14, sec. Hebr.
est pauper. Unde Paulus ad Corinthios : Quasi nihil (inquit) habentes, et multos II Cor. vi, 10.
locupletantes, et omnia possidentes. Hæc est paupertas christiana ditissima, de qua in epistola ad Corinthios habetur : Altissi- Ibid. viii, 2.
ma paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum. Si ergo exaudiri optamus, simus pauperculi, et dicamus cum homine sancto : Ego vero egenus et pau- Ps. lxix, 6.
per sum, Deus adjuva me ; itemque, In- Ps. lxxxv, 1.
clina, Domine, aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego. Scriptum quippe est in Ecclesiastico : Oratio Eccli. xxxv, 21.
humiliantis se nubes penetrabit. Respiciam ergo oculo placidissimæ pietatis ad pauperculum : humilibus enim do gra- Jacob. iv, 6 ; I Petr. v, 5.
tiam. *Et contritum spiritu,* id est corde compunctum : sacrificium namque Deo Ps. l, 19.
spiritus contribulatus ; cor contritum et humiliatum Deus non despicit ; *et trementem,* id est cum tremore observantem, *sermones meos,* quibus mala prohibeo, bonaque jubeo. Itaque Deus omnipotens, qui Judæorum materiale templum contemnit, Christianum contritum ac humilem assu-

II Cor. vi, 16. mit in templum : juxta illud Apostoli, Vos A
I Cor. vi, 20. estis templum Dei vivi ; et, Portate Deum in corpore vestro.

Denique omnes hostias veteris Testamenti reprobans Deus tempore novæ legis, videlicet a tempore promulgationis
3 Evangelii, ait : *Qui immolat bovem, quasi qui interficiat virum :* id est, tam acceptus est mihi Judæus immolans bovem, ut homicida ; et tantum mihi placet immolatio bovis, sicut occisio hominis : quorum utrumque abominabile est coram Deo. *Qui mactat pecus,* id est, offert ovem seu ca- B
pram, *quasi qui excerebret canem :* id est, tam vilis est mactatio talis, ut excussio cerebri canis. *Qui offert oblationem* de aliis rebus hic non expressis, *quasi qui sanguinem suillum,* id est suis, *offerat :* quod erat prorsus illicitum, eo quod se-
Lev. xi, 7. cundum legem sus immunda exstiterit. *Qui recordatur thuris,* id est, oblationem thymiamatis memoriter servat, exercet seu tribuit, *quasi qui benedicat,* id est, laudem et cultum exhibeat *idolo,* id est, tam gratus est mihi sicut idololatra. C

Quum ergo sacratissimus Isaias, vel potius Deus per Isaiam, sacrificia legis vilissimis et omnino illicitis comparet rebus, constat sacrificia talia tempore novæ legis esse prohibita. Erant autem Deo accepta tempore suo, non ex parte oblati, sed offerentis. Primo, ex parte devotionis et obedientiæ ejus. Jussit enim Deus talia sibi immolari, ne idolis offerrentur. Ipsam ergo devotionem et obedientiam respicit Deus magis quam hostias. Unde in Osee
Osee vi, 6. testatur : Misericordiam volui, et non sa- D
crificium. Secundo accepta erant ex fide offerentium : erant equidem sacrificia illa typus immolationis Christi in cruce. Idcirco passione Christi completa, Evangelioque vulgato, mortifera facta sunt. Si enim offerrentur realiter, diceretur Christum nondum passum, sed esse passurum. De hac reprobatione sacrificiorum legalium,
Is. i, 11 et seq. plurima dicta atque exposita sunt supra : idcirco pertranseo hæc omnia sacrificia reprobata atque mortifera.

Hæc omnia elegerunt obstinati Judæi tempore novæ legis *in viis suis,* id est operibus suis ; *et in abominationibus suis,* id est abominandis operibus suis, *anima eorum delectata est,* gloriando in malis. Offerebant enim Judæi sacrificia ista post Christi passionem, usque dum a Romanis
vastati sunt. *Unde et ego eligam illusiones* 4
eorum, id est, congregabo eos ut simul damnentur ; vel, Eligam, id est, exquisitis eos visitabo tormentis ; *et quæ timebant, adducam eis,* videlicet exercitum Romanorum, et alias inde consecutas miserias. *Quia vocavi* per me ipsum meosque discipulos, populum Judæorum ad fidem et gratiam, *et non erat qui responderet,* id est consentiret ; *locutus sum* eis, *et non audierunt :* quia tam pauci ex Judæis conversi sunt, ut aliorum respectu quasi nulli appareant. Unde Christus in Joanne loquitur eis : Si veritatem dico, quare non Joann. viii, 46.
creditis mihi ? Et iterum : Quare loque- Ibid. 43, 47.
lam meam non cognoscitis ? Qui ex Deo est, audit me. *Feceruntque malum in oculis meis :* propter quod ejeci de templo Matth. xxi, 12.
ementes et vendentes, et mensas nummulariorum everti ; *et quæ nolui,* id est reprobavi, *elegerunt,* videlicet incredulitatem et inobedientiam.

Audite verbum Domini qui tremitis ad 5
sermonem ejus,* id est vos, fideles Judæi, * verbum
sancti Apostoli, ceterique discipuli, qui eloquia Dei cum timore auditis, et transgredi formidatis, dicentes illud in Psalmo : Statue servo tuo eloquium tuum in Ps. cxviii, 38.
timore tuo. *Dixerunt fratres vestri, odientes vos,* id est infideles Judæi, secundum carnem vobis propinqui, *et abjicientes* vos a se *propter nomen meum,* id est propter fidem et confessionem seu prædicationem nominis mei. Quam enim molesti fuerint Judæi increduli primitivæ Ecclesiæ ex Judaismo conversæ, in Actibus Apostolorum clare recolitur. Quid autem dixerint, subditur : *Glorificetur Dominus.* Hoc dixerunt ironice, Christum etiam post resurrectionem deridentes ; quemadmodum in cruce pendenti dixerunt Christo : Si rex Matth. xxvii, 42.

Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei. Tanquam dicant : Ostendat se esse Deum Jesus iste quem prædicatis : quod ideo dicimus, quoniam scimus eum non posse hoc facere. *Et videbimus in lætitia vestra*, id est, adspiciemus quem exitum sortietur gloriatio qua jactatis vos Christi esse discipulos. Vel sensus est : Glorificetur Dominus : id est, quid nobis prædicatis hominem crucifixum, ut adore-
Is. LIII, 4. mus occisum, qui erat velut leprosus et a Deo percussus ? Appareat nobis Deus in majestate, et adoremus Omnipotentem ubique regnantem ; et videbimus, id est, considerabimus eum in gloria nostra, id est cum lætitia. *Ipsi autem* infideles Judæi qui ista dixerunt, *confundentur*, id est, errasse monstrabuntur ac punientur, sicut subjungitur.

6 *Vox populi*, id est clamor et ululatus Judæorum, *de civitate* Jerusalem ascendens propter angustias quas patiebantur a Romanis urbem vallantibus ; *vox de templo*, id est clamor sacerdotum ac Levitarum de templo (in quo erant) clamantium, quando obsessa et capta est civitas, et ipsi occisi ; *vox Domini*, id est comminatio Dei, vel Romanorum vociferatio ex lætitia victoriæ proclamantium : quorum vox appellatur vox Domini, quia divinitus data est ipsis victoria illa, sicut in Ezechiele
Ezech. XXX, 24 ; XXXII, 10, 11. Dominus nominat gladium Nabuchodonosor, gladium suum. Itaque, Vox Domini *reddentis retributionem*, id est justam vindictam, *inimicis suis* perfidis Judæis, quos per Romanos punivit.

7 *Antequam parturiret, peperit*, etc. Locus iste dupliciter explanatur. Primo de
Luc. II, 7. nativitate Christi, qua natus est de Virgine sancta, ut sit sensus : *Antequam parturiret*, id est, antequam illa (de qua
Is. VII, 14. dictum est supra, Ecce virgo concipiet) dolorem pariendi sentiret, *peperit* sine dolore ; *antequam veniret partus ejus*, id est dolor ex partu, *peperit masculum*, id est
Jer. XXXI, 22. Christum, de quo Jeremias inducit : Novum faciet Deus super terram : Mulier circumdabit virum. Et huic sensui con-

A sonat translatio Chaldaica, secundum Judæos authentica, quæ talis est : Adhuc non erat ei veniens angustia, et adhuc non venit ei tremor ex doloribus propter partum, revelabitur rex Messias. Et quoniam juxta Jeremiæ prophetiam istud omnino novum est, subjicitur : *Quis audivit* 8
unquam tale ? et quis vidit huic simile ? Nunquam utique auditum est aut visum est, quod virgo conciperet, et sine dolore pareret, nisi in Christi nativitate. — Secundo exponitur de nativitate Christi spi-
B rituali, qua in corde credentium nascitur, seu spirituali generatione fidelium, qui ex aqua et Spiritu Sancto renascuntur in Christo. Eritque sensus : Sion sive Ecclesia primitiva in Jerusalem congregata, *antequam parturiret*, id est, ad producendum prolem laboraret, et successive cum dolore prolem effunderet, *peperit* filios spirituales seu Christum in corde credentium, sicut adjungitur : *Antequam veniret partus ejus*, id est dolor ad pariendum, *peperit masculum*, id est Christum in cor-
C de credentium : sicut ad Galatas scribit
Apostolus, Filioli, quos iterum parturio, *Galat.* IV, 19.
donec formetur Christus in vobis. Ecclesia utique primitiva subito et sine labore, imo cum magno gaudio Sancti Spiritus genuit filios spirituales : una enim die,
prædicante Petro, conversa sunt tria mil- *Act.* II, 41 ; IV, 4.
lia Judæorum, alia die quinque millia ; et
multiplicabatur numerus discipulorum in *Ibid.* VI, 7.
Jerusalem valde. Et quia ista multiplicatio mirabilis erat atque insolita, subditur : *Quis audivit unquam tale ? et quis vidit*
D *huic simile ?* Nunquam enim tale quid contigit, ut in brevi tempore omnes crederent nationes, et de universis gentibus una gens fieret Christianorum. Unde adhuc sequitur :

Numquid parturiet terra in die una, aut parietur gens simul ? tanquam dicat : Hoc naturali virtute fieri nequit, ut homines in terra morantes, una die seu tam brevi tempore pariant, vel una integra gens pariter generetur. Novem enim mensibus fit generatio hominis, et successive

ex uno patre generatur gens aliqua, quæ A
non pertingit ad multitudinem copiosam,
nisi per multa annorum curricula. Sic au-
tem non fuit in spirituali generatione pri-
mitivæ Ecclesiæ, sed *quia parturivit et*
peperit Sion, id est Ecclesia militans, *fi-*
lios suos multos die una, id est tempore
modico, et etiam die una : quando, ut di-
Act. II, 41; IV, 4. ctum est, una die conversa sunt tria mil-
lia, et alia die quinque millia; imo beati
Apostoli frequenter una die converterunt
decem vel viginti aut triginta millia gen-
tilium. Et sic Sion, id est Ecclesia, peperit B
gentem christianam magnam et plurimam
simul, id est subito eodemque tempore :
viventibus namque sanctis Apostolis, præ-
dicatum ac vulgatum est Evangelium Chri-
sti in omnibus finibus mundi, conversaque
sunt innumerabilia millia ubique terra-
rum, in tantum ut Romæ esset copiosissi-
ma credentium multitudo: quos quum Nero
vellet occidere, non permiserunt Roma-
ni, timentes imperium nimium debilitari
debere.

Hanc autem tam mirabilem generatio- C
nem probat Dominus sibi fuisse possibi-
9 lem, et se decentem. *Numquid ego qui*
alios parere facio, dando eis generativam
potentiam, naturalemque fecunditatem ac
prolem, *ipse non pariam* spirituales filios
(multiplicando fideles modo jam dicto)?
dicit Dominus. Si ego qui generationem
ceteris tribuo, sterilis ero? ait Dominus
Deus tuus. Quasi dicat, Hoc indecens es-
set. Quamvis autem iste sit intellectus lit-
teralis hujus scripturæ, tamen Augustinus
et alii quidam allegant auctoritatem hanc, D
ad probandum æternam generationem uni-
geniti Filii a Patre. Potest etiam ex littera
hac ratio fortis et idonea elici ad pro-
bandum æternam generationem in Deo.
Nam quidquid perfectionis est in effectu
aut creatura, perfectius est in causa, ma-
xime prima et Deo creatore. Quum ergo
virtus generativa sit magna perfectio, et
ipsa generatio perfectissima emanatio :
sequitur quod in Deo sit virtus generati-
va, generatioque perfecta, ita quod præ-
ter omnem fecunditatem generativam ac
generationem in creaturis exsistentem, sit
in Deo generativa fecunditas, et generatio
sempiterna. Nam et ipsa spiritualis fecun-
ditas et generatio Ecclesiæ, nunc prædi-
cta, a Deo communicata est ipsi Ecclesiæ :
ideo præter eam, invenitur in Deo paterna
fecunditas prior, altior, atque perfectior.

Denique ut refert Lyra, moderni Judæi
exponunt litteram præinductam, hoc mo-
do : *Antequam parturiret, peperit* : id
est, quum civitas Jerusalem seu Judæa
dolorem sentiret de sua ac templi destru-
ctione a Romanis, peperit Christum. Dicunt
ergo, ut Lyra recitat, quod eodem die quo
Romani destruxerunt Jerusalem, genitus
sit Messias. Et quum interrogatur ab eis
ubi interim fuit, dicunt quidam eorum,
quod fuit cum angelis, sicut Moyses erat
cum angelo in monte Sinai quadraginta Exod. XXIV, 18.
diebus ac noctibus. Alii dicunt, quod se-
det Romæ in porta inter leprosos et pau-
peres. Alii, quod vadit per mundum in af-
flictione et paupertate ad satisfaciendum
pro peccatis Judæorum : quos nondum li-
berat, quoniam nondum habet licentiam
a Deo ad hoc; quum autem licentiam ha-
buerit, liberabit eos a captivitate præsenti.
Hoc scripsi, ut pateat quanta sit cæcitas
Judæorum : si tamen omnino sic est, ut
Lyra conscripsit : forte enim non omnes
sic dicunt.

Descripta destructione terrenæ Jerusa-
lem et infidelium civium ejus, invitantur
fideles, præsertim Apostoli et apostolici
viri, ut de bonis et gratiis spirituali Jeru-
salem, quæ ex vivis lapidibus ædificatur, I Petr. II, 5.
concessis, glorientur in Domino. Dicitur
enim ad eos : *Lætamini cum Jerusalem*, 10
id est cum militanti Ecclesia, quæ in Je-
rusalem sumpsit initium, et pace Dei per-
funditur, *et exsultate in ea, omnes qui*
diligitis eam, congratulando prosperitati
ejus ac beneficiis ei divinitus condonatis,
gratiasque Domino referendo. Hoc fece-
runt sancti Apostoli, et omnes boni hoc
faciunt : secundum quod ait Apostolus ad
Philippenses, Gaudete in Domino semper; Philipp. IV, 4.

Rom. XII, 15. et, Gaudete cum gaudentibus; et, Non quæ A
Philipp. II, 4. sua sunt singuli, sed quæ aliorum, quæ-
rentes. *Gaudete cum ea gaudio* spirituali,
sicut et ipsa gaudet præstolando et con-
templando promissa cœlestia, *universi qui*
lugebatis super eam, id est, qui spiritua-
lem ruinam Judæorum, videlicet infideli-
tatem eorum, deplanxistis : quam eatenus
Rom. IX, 2, 3. Paulus deflevit, ut diceret, Tristitia mihi
magna est, et dolor continuus cordi meo
pro fratribus meis Judæis. Vel : Qui luge-
batis super eam, compatiendo fidelibus in
tribulationibus, persecutionibus, atque ten- B
tationibus vitæ præsentis, vel proximorum
peccata plorando : de quibus dicitur apud
Matth. V, 7. Matthæum, Beati misericordes, quoniam
ipsi misericordiam consequentur.

11 *Ut sugatis* lac spirituale, videlicet fluen-
ta doctrinæ et gratiam consolationis inter-
I Petr. II, 2. næ. De quo Petrus hortatur : Quasi modo
geniti infantes, lac concupiscite. *Et reple-*
amini intus in anima, nunc quidem in-
choative, et in patria plene ac consumma-
te, *ab uberibus consolationis ejus*, id est ab
uberibus quibus Ecclesia lactat, fovet et C
consolatur filios suos. Non enim carere po-
tuit Ecclesia uberibus et abundantia lac-
tis pro sustentatione filiorum suorum, cui
tanta fecunditas data est, ut antequam
vers. 7, 8. parturiret, pareret, unamque gentem simul
produceret. Hæc autem duo ubera intelligi
possunt duo Testamenta, quorum spirituali
lacte aluntur et consolantur fideles. Unde
Cant. IV, 5. Ecclesia in Canticis dicit : Duo ubera tua
sicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui pa-
scuntur in liliis. Vel : Ab uberibus conso-
lationis ejus, id est ab uberibus divinæ D
bonitatis, quibus Dominus consolatur fi-
deles in præsenti per gratiam, et in futuro
per gloriam. Hæc autem ubera Dei, electos
suos paternaliter, imo, ut affectuosius so-
net, etiam maternaliter diligentis, sunt
justitia et misericordia, vel liberalitas et
dilectio, vel sapientia et communicabilitas
ejus : ex quibus tanquam ditissimis fonti-
bus effluunt omnia beneficia Dei, quibus
replentur electi.

Itaque, gaudete cum Jerusalem in præ-
senti, *ut mulgeatis, et deliciis affluatis*, id
est, in omni delectatione sancta et spiri-
tuali exuberanter afficiamini, *ab omnimo-*
da gloria ejus, id est a plena beatitudine
sibi in patria præparata. Ad hoc enim
nunc cum Jerusalem, id est cum militanti
Ecclesia, exsultare oportet et flere, quate-
nus glorificemur cum ea a Christo in die
judicii duplici stola.

Quia hæc dicit Dominus : Ecce ego de- 12
*clino** *super eam*, id est, dona mea in- * alias *de-*
fundo, et gratiæ meæ largitatem præsto *clinabo*
Ecclesiæ, *quasi flumen pacis*, id est co-
piosissime, ita ut pax fidelium, causa suæ
abundantiæ, flumini comparetur. Scriptum
est enim in Psalmo : Fluminis impetus læ- *Ps.* XLV, 5.
tificat civitatem Dei. Et Apostolus ait : Pax *Philipp.* IV, 7.
Christi quæ exsuperat omnem sensum, cu-
stodiat corda vestra. Angeli quoque di-
xerunt : Pax hominibus bonæ voluntatis. *Luc.* II, 14.
Declino quoque in eos me ipsum et gra-
tiam meam, *quasi torrentem inundantem*
gloriam gentium, id est fontem de se deri-
vantem salutem, *quam sugetis*, id est men-
taliter haurietis ex fonte et ubere consola-
tionis internæ. Deus enim est ipse torrens
quo inebriantur Beati : de quo legitur,
Torrente voluptatis tuæ potabis eos. Hæc *Ps.* XXXV, 9.
copia pacis ac fluminis, datur Ecclesiæ
militanti saltem secundum aliquem gra-
dum. Ei enim dixit Salvator : Pacem re- *Joann.* XIV, 27.
linquo vobis, pacem meam do vobis. Rur-
susque ait : Qui biberit ex aqua quam *Ibid.* IV, 13, 14.
ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis
in vitam æternam.

Ad ubera portabimini, id est, ad cogno-
scendum Deum gratia Dei perducet vos
ad ubera Ecclesiæ seu Creatoris : de qui-
bus jam factus est sermo. *Et super genua*
blandientur vobis : id est, familiariter ac
benigne Deus applicabit se vobis, quomo-
do mater blanda filios suos proprio fovet
in gremio. Unde ait Psalmista : Propter *Ps.* XXX, 4.
nomen tuum deduces me, et enutries me.
Et per Osee Dominus ait : Ego quasi nu- *Osee* XI, 3.
tricius portavi eos in brachiis meis. Hinc
etiam in Deuteronomio scriptum est :
Amantissimus Domini habitabit confiden- *Deut.* XXXIII, 12.

ter; in eo quasi in thalamo tota die mora-
bitur, et inter humeros illius requiescet.
Omnia ista atque sequentia perfectissi-
me adimplentur, quum electi in patria
13 recipiuntur. Subditur enim : *Quomodo si*
cui, id est alicui filio prædilecto, *mater*
blandiatur, ita et *ego consolabor vos,* qui
Matth. VII, 14. nunc per arctam viam et multas tribula-
Act. XIV, 21. tiones inceditis, pondus diei et æstus pa-
Matth. XX, 12. tientissime toleratis, et omnia pro cœlestis
patriæ appetitu æquanimiter fertis, sci-
Rom. VIII, 18. entes non esse condignas passiones vitæ
præsentis, ad gloriam superventuram :
Matth. V, 11. quia, Beati estis quum maledixerint vobis
homines, et persecuti vos fuerint propter
justitiam. *Et in Jerusalem* illa cœlesti *con-*
solabimini, recipientes beatitudinem con-
Luc. XII, 37. summatam, quando Filius hominis præ-
cinget se, et transiens ministrabit vobis,
Cant. V, 1. et dicet : Comedite, amici, et bibite; et
inebriamini, carissimi.
14 Et *videbitis* Deum facie ad faciem, pro
I Cor. XIII, 12. cujus amore omnia egistis, passique estis;
Ps. LXXIX, 4. cui nunc quotidie dicitis : Ostende faciem
I Joann. III, 2. tuam, et salvi erimus. Unde Joannes : Nunc,
inquit, filii Dei sumus, et nondum appa-
ruit quid erimus. Scimus quia quum appa-
ruerit, similes ei erimus, quoniam videbi-
Ps. LXXXIII, 8. mus eum sicuti est. Videbitur itaque Deus
deorum in Sion, *et gaudebit cor vestrum,*
Joann. XVI, 22. et gaudium vestrum nemo tollet a vobis;
et ossa vestra, id est virtutes animæ seu
ossa corporis, totaque caro, *quasi herba*
germinabunt in resurrectione futura : tunc
enim florebit caro vestra; et quæ modo
I Cor. XV, 43. seminatur in infirmitate, surget in gloria.
Ps. XXXIII, 21. Custodit enim Dominus omnia ossa San-
ctorum, unum ex his non conteretur : sed
Luc. XXI, 18. nec capillus capitis eorum peribit. Hæc
quoque in militanti Ecclesia aliquo modo
implentur, quemadmodum ait Apostolus :
II Cor. I, 3, 4. Benedictus Deus qui consolatur nos in
Ibid. III, 18. omni tribulatione nostra; et iterum, Nos
autem revelata facie gloriam Domini spe-
culantes. *Et cognoscetur manus,* id est po-
* ejus testas, *Domini servis suis** per experien-
tiam : recipiendo enim a Deo præmia vitæ
æternæ, cognoscent potentiam ejus; *et*

A *indignabitur,* id est, justo zelo pœnam
infliget, *inimicis suis,* id est perversis et
reprobis, de quibus ait Psalmista ad Domi-
num : Odisti omnes qui operantur iniqui- Ps. V, 7.
tatem, perdes omnes qui loquuntur menda-
cium; itemque, Inveniatur manus tua ini- Ps. XX, 9.
micis tuis, dextera tua inveniat omnes qui
te oderunt. Odio quippe sunt Deo impius Sap. XIV, 9.
et impietas ejus. Hæc indignatio præcipue
apparebit in die judicii, de quo infertur :
Quia ecce Dominus in igne veniet. Ven- 15
turus est enim judicare vivos et mortuos,
B et sæculum per ignem : de quo legitur in
Psalmo, Ignis ante ipsum præcedet, et in- Ps. XCVI, 3.
flammabit in circuitu inimicos ejus. *Et*
quasi turbo quadrigæ ejus, id est angeli-
cæ potestates, quarum ministerio colli-
gentur cineres mortuorum, et resuscitati
ad judicium proferentur. Unde apud Mat-
thæum scribitur : Mittet Filius hominis Matth. XIII, 41.
angelos suos, et colligent de regno ejus
omnia scandala; et iterum, In consumma- Ibid. 49.
tione sæculi exibunt angeli, et separabunt
malos de medio justorum. Translatio Sep-
C tuaginta interpretum talis est : *Ecce enim*
Dominus quasi ignis veniet, id est, horri-
biliter suis inimicis occurret, sicut Osee
loquitur : Occurram eis quasi ursa raptis Osee XIII, 8.
catulis, dirumpam interiora eorum, et con-
sumam eos. Et ad Hebræos Apostolus ait :
Etenim Deus noster ignis consumens est : Hebr. XII, 29.
non utique per essentiam, sed per propri-
etatem. *Et quasi tempestas currus ejus,*
id est, angeli ejus cum magno terrore
secum advenient contra iniquos, juxta il-
lud Psalmi : In circuitu ejus tempestas Ps. XLIX, 3.
D valida. De his curribus seu quadrigis dicit
Psalmista : Currus Dei decem millibus Ps. LXVII, 18.
multiplex, millia lætantium, Dominus in
eis. Denique quarto libro Regum legitur IV Reg. VI, 17.
Eliseus his curribus circumdatus : quos et
minister ejus, ipso orante, conspexit. Sic
itaque veniet Dominus in igne conflagra-
tionis, *reddere in indignatione* prædicta
furorem suum, id est horribilem pœnam,
et increpationem suam, id est damnatio-
nem seu reprehensionem, qua impiis di-
cet : Esurivi, et non dedistis mihi mandu- Matth. XXV, 42.

care, etc.; *in flamma ignis,* qui involvet infelices, eosque prolata sententia judicis ad infernum deducet.

16 *Quia in igne* conflagrationis *Dominus dijudicabit,* id est, perversos discutiet et damnabit. Durante enim judicio, stabit ignis occupans terram, de quo scribitur
Ps. XLIX, 3. in Psalmo : Ignis in conspectu ejus exardescet;
Hebr. X, 27. et ad Hebræos, Terribilis exspectatio judicii, et æmulatio ignis quæ consumptura est adversarios. Alia littera habet, Dijudicabitur, id est, justus esse cognoscetur : quia non tam per potentiam, quam per veritatem exercebit judicium. Unde et scri-
Ps. L, 6. ptum est : Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas quum judicaris. *Et in gladio suo,* id est in verbo aspero, in rigore justitiæ, et damnationis sententia, habebit se Dominus *ad omnem carnem,* id est carnales : de quibus Dominus asserit,
Gen. VI, 3. Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. De quibus scri-
Judæ 19. ptum est : Ibi sunt qui segregant semetipsos, animales, spiritum non habentes. Si
Rom. VIII, 9. quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus. De gladio isto habetur in Apo-
Apoc. I, 16. calypsi, De ore ejus procedebat gladius ex utraque parte acutus; in Jeremia quoque,
Jer. XLVII, 6. O mucro Domini, usquequo non quiesces? *Et multiplicabuntur interfecti a Domino* morte æterna, de qua ait Apostolus ad
Rom. VIII, 13. Romanos : Si secundum carnem vixeritis
Matth. XX, 16. moriemini. Multi enim sunt vocati, quibus
Ibid. XXV, 41. dicetur : Ite, maledicti, in ignem æternum.
17 *Qui sanctificabantur* secundum ritum gentilium, *et mundos se putabant* a vitiis, *in hortis,* id est locis deliciosis voluptati seu idololatriæ præparatis, *post januam intrinsecus,* id est ordine quodam ingredientes loca hujusmodi, una scilicet societas post aliam. Unde Symmachus et Theodotion transtulerunt, Alter post alterum. *Qui comedebant carnem suillam et abominationem,* id est idolis immolata, *et mu-*
Lev. XI, 7, 29. *rem* : quæ omnia lege Moysis prohibentur. *Simul consumentur,* id est, pariter damnabuntur, et omne spirituale atque gratificum esse amittent, *dicit Dominus,*
A qui non est ut homo ut mentiatur, nec ut filius hominis ut mutetur. Num. XXIII, 19.

Ego autem opera eorum et cogitationes eorum venio ut congregem, id est, ad judicium venio, ut peccata cordis et operis prædictorum infidelium Judæorum ante oculos ipsorum arguam, quatenus videant cuncta præterita mala quæ commiserunt, 18
sicut in Psalmo testatus sum : Existimasti inique quod ero tui similis? arguam te, et statuam contra faciem tuam. Tunc enim, Ps. XLIX, 21.
juxta Apostolum, Christus illuminabit abs- I Cor. IV, 5.
B condita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Congregabo autem mala illorum *cum omnibus gentibus et linguis,* id est nationibus universis per linguas distinctis, ita ut etiam earum opera cogitationesque congregem atque dijudicem, sicut et Judæorum. Tunc enim universale judicium erit, et congregabuntur ante Filium hominis universi, ut omnium cogitationes, verba et opera proferantur in publicum. *Et venient* ad judicium, *et videbunt gloriam meam,* id est potestatis meæ
C excellentiam, meque in nubibus cœli ve- Matth. XXIV, 30.
nientem cum potestate magna et majestate. *Et ponam in eis signum,* id est, agnos 19
ab hœdis discernam, ponamque signum sa- Ibid. XXV, 32.
lutis in frontibus electorum, ut omnis qui Apoc. VII, 3;
fuerit signo THAU inscriptus, non pereat. Ezech. IX, 4, 6.

Hæc ergo de die judicii dicta et comminata sunt, quatenus metu futurarum pœnarum, homines disponantur ad credendum his quæ per Apostolos prædicantur de primo Salvatoris adventu, de quo consequenter tractatur. Sic enim proceditur
D psalmo nonagesimo sexto, qui incipit : Dominus regnavit, exsultet terra, lætentur Ps. XCVI, 1.
insulæ multæ. In quo quum statim subjunctum est de secundo Christi adventu, Nubes et caligo in circuitu ejus, etc., im- Ibid. 2.
mediate subditur de his quæ primum adventum concernunt, id est de prædicatione Apostolorum et conversione gentilium : Annuntiaverunt cœli justitiam ejus, etc. Ibid. 6.
Negare enim non licet, quin residuum psalmi hujus pertractet de primo Christi adventu, præsertim quum Apostolus ad

est, omnipotens, et a Jesu Christo. Proprie A tamen non est in patria tempus aut differentia temporis. Erit quoque *et sabbatum ex sabbato,* id est incessabilis quies : quatenus, secundum Apostolum, relinquatur Hebr. iv, 9. sabbatismus populo Dei, nec unquam amittere velint aut possint Beati requiem qua fruentur, de qua ad Hebræos Apostolus : Ibid. 11. Festinemus, inquit, ingredi in illam re- Ps. cxiv, 7. quiem ; et Psalmista, Convertere, anima mea, in requiem tuam. *Veniet omnis caro,* id est omnis homo, seu quidam de omni genere hominum, *ut adoret coram facie* B *mea, dicit Dominus,* id est in conspectu Joann. iv, 21. meo, sicut prædixi : Veniet hora, quando nec in monte hoc, nec in Jerusalem adorabitis Patrem. Hinc et David prædixisse Ps. lxxxv, 9. videtur : Omnes gentes quascumque fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine. Et quamvis hoc in militanti impleatur Ecclesia, tamen hoc loco de triumphanti Ecclesia dicitur : quamvis enim Beati Deum non orent post diem judicii, æternaliter tamen adoraturi sunt eum.

24 *Et egredientur* salvati, non loco, sed C consideratione, vel etiam loco, si placuerit, *et videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me,* id est corpora reproborum, tradita pœnis infernalium suppliciorum. Unde per Malachiam Domi- Malach. iv, 2, 3. nus loquitur : Egrediemini et salietis quasi vituli de armento ; et calcabitis impios, etc., in die qua ego facio. *Vermis eorum non morietur.* Certum est vermes corporum sepultorum mori : sed nec in inferno vermes materiales habentur. De quo ergo verme jam sermo est ? nisi de spirituali D verme conscientiæ, id est de interiori dolore atque remorsu corrodente synderesim et spiritum damnatorum, quod exigentibus vitiis suis tanta bona amiserint, tantaque mala inciderint. *Et ignis eorum non exstinguetur.* Ignis enim inferni, æternus est : non ergo finienda est pœna gehennæ.

Et erunt miseri isti *usque ad satietatem visionis omni carni,* id est, æternaliter permanebunt in pœnis, ita ut omnis caro, id est omnis homo prædestinatus, translatus ad patriam, satietur videndo tormenta eorum, quoniam sine fine conspiciet pœnam ipsorum : in quo lætatur, et videndo impletur *, non absolute, in quantum est * lætitia impletur pœna, sed in quantum est effectus divinæ justitiæ, in quo divina æquitas commendatur ; et quia tantam miseriam Deo miserante evasit, et quia ex consideratione miseriæ reproborum, ejus felicitas clarius fulget, seu major apparet, eo modo quo contraria sibi invicem comparata, majora videntur sive minora. Et quia divinæ justitiæ immediate unitus, et perfectissime conformatus est, gaudet de omnibus quæ divina agit justitia, et de conservatione ordinis universi, in quo refulget sapientia Dei : qui ordo non conservaretur, nisi inordinatio culpæ per ordinationem pœnæ instauraretur. Hinc equidem scriptum est, quod animæ interfectorum clamabunt voce magna : Usquequo, Domine, sanctus Apoc. vi, 10. et verus, non vindicas sanguinem nostrum ? Et iterum in Psalmo, Lætabitur Ps. lvii, 11. justus quum viderit vindictam ; apud Job quoque, Videbunt justi et lætabuntur, et Job xxii, 19. innocens subsannabit eos. Sic enim disponit Deus omnipotens, cujus sapientiæ non Ps. cxlvi, 5. est numerus, ut diligentibus se omnia co- Rom. viii, 28. operentur in bonum, atque in omnibus repræsentetur et luceat divina perfectio : quoniam omnia propter se ipsum opera- Prov. xvi, 4. tus est Dominus, quatenus ipse in omnibus laudetur et glorificetur : cui æternaliter sit omnis laus, honor, et gloria ; in quo est beatitudo immensa, pulchritudo illuminata, perfectio penitus infinita ; qui est super omnia Deus sublimis et benedictus. Amen.

FINIS COMMENTARIORUM IN ISAIAM PROPHETAM

INDICES

III, 20. Quare misero data est lux, et vita his qui in amaritudine animæ sunt? 126B'.
VII, 6. Dies mei velocius transierunt quam a texente tela succiditur, 593D'.
IX, 10. (Deus) qui facit magna et incomprehensibilia, et mirabilia, quorum non est numerus, 7A.
— 11. Si venerit (Deus) ad me, non videbo eum ; si abierit, non intelligam, 6C'.
XI, 14, 15. Si iniquitatem, quæ est in manu tua, abstuleris..., eris stabilis, 36B'.
XV, 12. Quid te elevat cor tuum, et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? 132A.
— 15. Ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, et cœli non sunt mundi in conspectu ejus, 746C'.
XXVII, 19, 20. Dives cum dormierit, nihil secum auferet.... Apprehendet eum quasi aqua inopia, 36C.
XXIX, 14. Justitia indutus sum, 43A'.
XXXI, 15. Numquid non in utero fecit me qui et illum (servum meum) operatus est, et formavit me in vulva unus? 9A'.
— 18. Ab infantia mea crevit mecum miseratio, et de utero matris meæ egressa est mecum, 9D.
— 38. Si adversum me terra mea clamat, et cum ipsa sulci ejus deflent, 45C.
XXXVI, 24. Memento quod ignores opus ejus (Dei), de quo cecinerunt viri, 7A.

PSALMORUM.

I, 2. In lege Domini voluntas ejus, et in lege ejus meditabitur die ac nocte, 19C.
— 6. Iter impiorum peribit, 166C'.
IV, 7. Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine, 7D'.
X, 6. Qui... diligit iniquitatem, odit animam suam, 26C.
XI, 7. Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, 329B.
XV, 5. Dominus pars hereditatis meæ et calicis mei, 730C.
XVII, 45. Populus quem non cognovi, servivit mihi ; in auditu auris obedivit mihi, 697B.
XXIV, 10. Universæ viæ Domini, misericordia et veritas, 240D.
XXVI, 8. Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea, 80B'.
XXX, 2. In te, Domine, speravi, non confundar in æternum, 32A'.
XXXIII, 10. Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum, 247C'.
XXXIV, 4. Confundantur et revereantur quærentes animam meam, 32A'.
XXXVII, 5. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me, 711A.
XLIV, 2. Eructavit cor meum verbum bonum, 3C.
LVII, 4. Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, 9D.
LXVIII, 4. Defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum, 594A'.
— 27. Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, 687D'.
LXXII, 24. Tenuisti (Domine) manum dexteram meam, et in voluntate tua deduxisti me, 29C'.
LXXVI, 3. In die tribulationis meæ Deum exquisivi, manibus meis nocte contra eum, 40C'.
LXXVIII, 12. Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum, 45A'.
LXXXI, 2. Usquequo judicatis iniquitatem, et facies peccatorum sumitis? 32B'.
LXXXIII, 5. Beati qui habitant in domo tua, Domine : in sæcula sæculorum laudabunt te, 726D.
LXXXIV, 13. Terra nostra dabit fructum suum, 357C. *Cf.* 639C'.
LXXXVI, 7. Sicut lætantium omnium habitatio est in te, 752A'.
LXXXVIII, 36, 37. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar : semen ejus in æternum manebit, 696B'.
XC, 16. Longitudine dierum replebo eum, 21C.
XCVII, 1. Salvavit sibi dextera ejus, et brachium sanctum ejus, 681B. *Cf.* 671C', 734B'.
— 2. Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam, 732A'.
CIII, 24. Omnia in sapientia fecisti, 4C'.
CXI, 7. In memoria æterna erit justus, 64B.
CXII, 9. Qui habitare facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem, 690C.
CXVII, 22. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, 528B'.
CXVIII, 165. Pax multa diligentibus legem tuam, 560D.
CXXXVI, 1, 2. Super flumina Babylonis, illic sedimus... In salicibus in medio ejus, suspendimus organa nostra, 451A'
CXXXVII, 6. Excelsus Dominus, et humilia respicit, et alta a longe cognoscit, 121A.

PROVERBIORUM.

III, 16. Longitudo dierum in dextera ejus (sapientiæ), 21 C.
— 28. Ne dicas amico tuo : Vade et revertere, cras dabo tibi, quum statim possis dare, 28 C.
V, 22. Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum constringitur, 169 B.
VIII, 15. Per me (Sapientiam) reges regnant, et legum conditores justa decernunt, 30 C.
— 17, 34. Ego (Sapientia) diligentes me diligo; et qui mane vigilant ad me, invenient me... Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie, 30 A.
— 22. Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quidquam faceret a principio, 141 D'.
— 27. Certa lege et gyro vallabat abyssos, 263 B.
X, 20. Argentum electum, lingua justi, 329 B.
XI, 11. Benedictione justorum exaltabitur civitas, et ore impiorum subvertetur, 92 A.
XV, 29. Longe est Dominus ab impiis, et orationes justorum exaudiet, 215 D.
XVI, 23. Cor sapientis erudiet os ejus, et labiis ejus addet gratiam, 124 D.
XVII, 22. Spiritus tristis exsiccat ossa, 164 D.
— 24. In facie prudentis lucet sapientia, 27 A.
XVIII, 3. Impius, quum in profundum venerit peccatorum, contemnit, 73 D'.
XIX, 17. Fœneratur Domino qui miseretur pauperis, 109 A'.
XXII, 17, 18. Appone... cor ad doctrinam meam, quæ pulchra erit tibi, quum servaveris eam in ventre tuo, 456 B'.
XXVII, 19. Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus, 80 A', 113 B.
XXX, 4. Quod nomen est ejus, et quod nomen filii ejus, si nosti? 4 D'.

ECCLESIASTÆ.

II, 26. Homini bono... dedit Deus sapientiam, et scientiam, et lætitiam ; peccatori autem dedit afflictionem, et curam superfluam, 121 A'.
VII, 1. Quid necesse est homini majora se quærere, quum ignoret quid conducat sibi in vita sua...? 25 B'.
VIII, 11. Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala, 706 C.

CANTICI CANTICORUM.

II, 9. Ipse (dilectus meus) stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, 85 C.

SAPIENTIÆ.

II, 19. Contumelia et tormento interrogemus eum, 133 A.
III, 5. Deus tentavit eos (justos), et invenit illos dignos se, 31 C.
— 8. Judicabunt (justi) nationes, 695 A.
V, 7. Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles, 705 C'.
VIII, 8. Scit (Sapientia) versutias sermonum et dissolutiones argumentorum,... et eventus temporum et sæculorum, 6 A'.
IX, 9. Et tecum sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ et adfuit tunc quum orbem terrarum faceres, 4 D'.
XI, 24. Dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam, 35 A'.

ECCLESIASTICI.

I, 33. Fili, concupiscens sapientiam, conserva justitiam, et Deus præbebit illam tibi, 44 B'.
II, 14. Væ duplici corde,... et peccatori terram ingredienti duabus viis, 26 D.
XXIV, 5. Ego (Sapientia) ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam, 5 D.
XXV, 17. Omnis plaga, tristitia cordis est ; et omnis malitia, nequitia mulieris, 38 A'.
XXXIV, 21. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata, 730 A'.
LI, 31. Congregate vos in domum disciplinæ, 1.

ISAIÆ.

IX, 6. Factus est principatus super humerum ejus, 495 C'. *Cf.* 403 B.
XI, 2. Requiescet super eum spiritus Domini, 728 A.
XII, 3. Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris, 695 B. *Cf.* 750 B'.
XIX, 25. Hereditas... mea Israel, 141 A.
XXVI, 16. In tribulatione murmuris doctrina tua eis, 31 A.
XXVII, 6. Florebit et germinabit Israel, et implebunt faciem orbis semine, 730 D'.

XXVIII, 19. Tantummodo sola vexatio intellectum dabit auditui, 31 A.
XL, 14. Cum quo iniit (Dominus) consilium, et instruxit eum,... et viam prudentiæ ostendit illi? 5 C'.
XLIII, 7. Omnem qui invocat nomen meum, in gloriam meam creavi eum, 727 C.
LI, 4. Lex a me exiet, et judicium meum in lucem populorum requiescet, 6 C.
LXI, 1. Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me, 7 B'.
— 10. Induit me vestimentis salutis, 43 A'.
— 10. Indumento justitiæ circumdedit me, 168 C'.
LXVI, 1. Hæc dicit Dominus: Cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum, 724 C'.
— 2. Ad quem... respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos? 707 D. *Cf.* 90 D'.

JEREMIÆ.

VI, 13. A minore... usque ad majorem omnes avaritiæ student, 703 B'.
XIV, 7. Si iniquitates nostræ responderint nobis, 716 B'.
XXIII, 5. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et suscitabo David germen justum, 357 B.
XXXI, 12. Erit... anima eorum quasi hortus irriguus, et ultra non esurient, 712 A'.
— 18. Castigasti me (Domine), et eruditus sum, quasi juvenculus indomitus, 6 C'.
— 31. Feriam domui Israel et domui Juda fœdus novum, 6 B.
L, 25. Aperuit Dominus thesaurum suum, et protulit vasa iræ suæ, 432 D.

BARUCH.

III, 29, 31. Quis ascendit in cœlum, et accepit eam (sapientiam), et deduxit eam de nubibus? Non est qui possit scire vias ejus, neque qui exquirat semitas ejus, 7 B.

EZECHIELIS.

XXII, 30. Quæsivi de eis virum qui interponeret sepem, et staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam; et non inveni, 717 D.
XXIX, 3. Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te, Pharao rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum, 673 A'.

DANIELIS.

II, 20. Sapientia et fortitudo ejus (Domini) sunt, 4 A.
III, 31. Universa quæ fecisti nobis, in vero judicio fecisti, 95 C'.
IX, 25. Ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt, 4 A'.
X, 21. Nemo est adjutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester, 99 C.
XII, 3. Qui... docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, 148 C.

OSEE.

IV, 8. Peccata populi mei comedent, 23 C.
— 10. Dominum dereliquerunt in non custodiendo, 321 C'.
IX, 16. Radix eorum exsiccata est, fructum nequaquam facient, 26 D'.
X, 2. Divisum est cor eorum, nunc interibunt, 18 B'.

JOEL.

I, 17. Computruerunt jumenta in stercore suo, 125 C.
II, 28. Effundam spiritum meum super omnem carnem, 707 B'.

MICHÆÆ.

IV, 1. In novissimo dierum erit mons domus Domini præparatus in vertice montium,... et fluent ad eum populi, 702 A'.

ZACHARIÆ.

II, 11. Applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, et erunt mihi in populum, 721 C'.
VI, 12. Ecce vir, Oriens nomen ejus, 721 C.
XIV, 9. Erit Dominus rex super omnem terram, 691 C'.

I MACHABÆORUM.

I, 61. In virtute sua faciebant hæc populo Israel, 23 A.

MATTHÆI.

III, 10. Jam enim securis ad radicem arborum posita est, 26C'.
V, 12. Gaudete... quoniam merces vestra copiosa est in cœlis, 12D.
VII, 20. Ex fructibus eorum cognoscetis eos, 72C.
— 23. Nunquam novi vos; discedite a me qui operamini iniquitatem, 27A.
VIII, 11. Multi ab oriente et occidente venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cœlorum, 721C'. *Cf.* 660D'.
X, 27. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, 33A.
XI, 11. Qui... minor est in regno cœlorum, major est illo (Joanne Baptista), 727A'.
XII, 37. Ex verbis enim tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis, 14A.
XV, 14. Sinite illos (Pharisæos); cæci sunt, et duces cæcorum, 702C'.
— 14. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt, 60D.
— 21, 22. Egressus... Jesus, secessit in partes Tyri et Sidonis. Et ecce mulier Chananæa a finibus illis egressa, etc., 498B'.
XIX, 17. Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata, 20D.
— 28. Jesus autem dixit illis (discipulis) :... vos qui secuti estis me,... sedebitis super sedes... judicantes, etc., 30D.
XXIV, 42. Vigilate..., quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit, 36B.

MARCI.

XV, 27. Et cum eo crucifigunt duos latrones, 688D'.

LUCÆ.

VIII, 10. Vobis (discipulis) datum est nosse mysterium regni Dei, 31B'.
XI, 10, 13. Omnis enim qui petit, accipit..... Si ergo vos quum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis Pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? 17C'.
XII, 33. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in cœlis, 99D'.
XXIII, 34. Jesus autem dicebat : Pater, dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt, 689B.

JOANNIS.

I, 3, 4. Quod factum est, in ipso vita erat, 4B.
— 9. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, 401D. *Cf.* 417A', 721A.
— 14. Verbum caro factum est, 5A.
— 26, 27. Respondit eis Joannes, dicens:... Post me venturus est, qui ante me factus est, 5B.
VI, 37. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet : et eum qui venit ad me, non ejiciam foras, 29B'.
VII, 24. Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate, 67C.
— 38. Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, 150C'.
VIII, 12. Ego sum lux mundi, 621B.
— 25. Dicebant (Judæi) ergo ei : Tu quis es? Dixit eis Jesus : Principium, qui et loquor vobis, 6A.
— 47. Qui ex Deo est, verba Dei audit, 27B.
X, 15. Animam meam pono pro ovibus meis, 688C'.
— 16. Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili ; et illas oportet me adducere, 697C.
— 18. Nemo tollit (animam meam) a me, sed ego pono eam a me ipso ; et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam, 686D.
XI, 51, 52. Jesus moriturus erat pro gente, et non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi congregaret in unum, 702C.
XIV, 23. Respondit Jesus,... : Si quis diligit me,... ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus, 30B. *Cf.* 19A.
XV, 15. Omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis, 31B'.
XVII, 3. Hæc est... vita æterna : ut cognoscant te, solum Deum, 43D.
XVIII, 37. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati, 696D'.

ACTUUM.

XXVIII, 26. Aure audietis, et non intelligetis ; et videntes videbitis, et non perspicietis, 377C'. *Cf.* 378B'.

AD ROMANOS.

V, 10. Quum inimici essemus, reconciliati su-

mus Deo per mortem Filii ejus, 621 A, 745 A'. *Cf.* 659 B', 680 D.
VI, 22. Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam æternam, 10 D'.
VIII, 28. Scimus... quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, 240 B'.
XII, 3. Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, 25 C'.
— 18. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes, 39 C'.
— 21. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum, 54 D.

I AD CORINTHIOS.

I, 27, 28. Infirma mundi elegit Deus... et contemptibilia... et ea quæ non sunt, 608 D.
II, 11. Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? 7 A.
— 12. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est; ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, 8 B'.
— 14. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei, stultitia enim est illi, 11 B'.
III, 9. Dei ædificatio estis, 729 B.
IV, 15. In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui, 21 D'.
VII, 20. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat, 100 C'.

II AD CORINTHIOS.

IV, 17. Id, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, etc., 42 B.
VI, 2. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, 728 A'. *Cf.* 659 A'.
X, 13. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus, 58 B'.

AD GALATAS.

II, 20. In fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me, 688 C'.
III, 7. Qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ, 267 C.
— 27. Quicumque... in Christo baptizati estis, Christum induistis, 731 C.
IV, 19. Filioli mei, quos iterum parturio, 21 D'.

AD EPHESIOS.

II, 13. Vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi, 694 D.
— 14. Ipse (Christus) est pax nostra, qui fecit utraque unum, 704 A'.
— 17. Veniens (Christus) evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis; et pacem iis qui prope, 708 A'.
— 19. Jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives Sanctorum, 694 D.
IV, 13. Donec occurramus omnes... in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, 752 C'.

AD PHILIPPENSES.

II, 7. (Christus Jesus) semetipsum exinanivit formam servi accipiens, 618 D. *Cf.* 682 A.

AD COLOSSENSES.

II, 9. In ipso (Christo) inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, 138 C'.
III, 20. Filii, obedite parentibus per omnia, 20 A'.

II AD THESSALONICENSES.

II, 8. Revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, 421 B'.

I AD TIMOTHEUM.

V, 17. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, 64 B'.
VI, 17-19. Divitibus hujus sæculi præcipe... facile tribuere, communicare, thezaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, 27 C'.

II AD TIMOTHEUM.

III, 12. Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur, 15 B.
— 13. Mali... proficient in pejus; errantes, et in errorem mittentes, 115 C'.

AD TITUM.

III, 10, 11. Hæreticum hominem, post unam et secundam correptionem, devita: sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, 25 D'.

AD HEBRÆOS.

IX, 17. Testamentum... in mortuis confirmatum est; alioqui nondum valet, dum vivit qui testatus est, 82 D'.
X, 27. Terribilis quædam exspectatio judicii, et ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios, 761 B.
XI, 6. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit, 17 A.
— 13, 14. Confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere, 93 A'.
XII, 11. Omnis... disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris, 6 B'.

JACOBI.

I, 18. Voluntarie genuit nos verbo veritatis, 21 D'.
III, 2. In multis... offendimus omnes, 53 A'.
— 13. Quis sapiens et disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ, 13 A.
V, 13. Tristatur aliquis vestrum? oret, 65 C'.

I PETRI.

I, 18, 19. Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis,... sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, 641 B. *Cf.* 679 A'.
II, 2. Sicut modo geniti infantes... lac concupiscite, 759 C.
V, 8. Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret, 296 C.

I JOANNIS.

II, 2. Ipse (Christus) est propitiatio pro peccatis nostris, 685 C'.
II, 27. Non necesse habetis ut aliquis doceat vos, sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, etc., 693 C.
III, 2. Scimus quoniam quum apparuerit (Deus), similes ei erimus : quoniam videbimus eum sicuti est, 760 C.
— 18. Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate, 19 B.
V, 3. Hæc est enim caritas Dei, ut mandata ejus custodiamus, 19 B.

APOCALYPSIS.

I, 5. (Jesus Christus) lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, 682 A'.
III, 18. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum, probatum, ut locuples fias, 695 D.
— 19. Ego quos amo, arguo et castigo, 30 D'.
VII, 3. Nolite nocere terræ et mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus eorum, 761 D'.
— 16. Non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus æstus, 660 B.
— 17. Absterget Deus omnem lacrimam ab oculis eorum, 727 A.
XII, 1. Signum magnum apparuit in cœlo : mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim, 731 B'.
XIX, 13, 15. Vestitus erat veste adspersa sanguine :... et ipse calcat torcular vini furoris iræ Dei omnipotentis, 738 C.
XXI, 23. Civitas non eget sole, neque luna, ut luceant in ea. Nam claritas Dei illuminavit eam, 726 C'.
XXII, 12. Ecce venio cito, et merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua, 603 D'. *Cf.* 736 B.
— 13. Ego sum Alpha et Omega, primus et novissimus, principium et finis, 611 A'. *Cf.* 653 A'.

INDEX ANALYTICUS

A

AARON, quanta gratiæ dona acceperit, 222 A', 271 C. — Describuntur indumenta ejus et officia, 271 D et seq.

ABIES, arbor sublimis et pulchra, quid designet, 439 D, 448 C, 587 C, 615 C', 699 A', 724 B'.

ABLACTATUS. Spiritualiter ablactati divinam illuminationem merentur, 526 B'.

ABRAHAM laudatur, 267 B et seq., 613 A. — Fuit Christi figura, 268 C, 677 A, pater spiritualis cunctorum credentium, 267 C, et petra de qua excisi sunt Judæi, 670 B. Quo sensu dicatur nescisse posteros suos, 743 C', 744 A. — Quidam per justum ab oriente suscitatum intelligunt Abraham, 610 C; quod reprobandum videtur, 612 C, D.

ABSCONDITUS. Quid abscondita Dei, 84 D', 94 D', 264 B, et quomodo possint intelligi, 85 A. — Cur absconditus dicatur Deus, Christus, 641 A', et vultus Salvatoris in passione, 684 C'.

ABYSSUS. Utrum abyssi seu Oceani profundum mensurari queat, 4 B'. — Abyssus, quid mystice, 255 D'.

ACHAZ, rex Juda. Referuntur quædam ejus gesta, 380 B et seq. — Vocatur coluber, 445 C', et typus est impii principis seu indigni prælati, 382 D. — Horologium ejus describitur, 592 B.

ACHILLES ab Alexandro Magno beatus dictus est, quare, 64 A.

ACHOR. Vallis Achor, quomodo in cubile armentorum versa, 750 A.

ACTUS omnes hominis Deo innotescunt, 239 B'. Quotuplex sit motor actuum humanorum, 420 A. Actus virtuosi strenue et ordinate sunt aggrediendi, 69 A, 190 C', non tantum boni, sed et meliores, 223 B, cum prævio consilio, 198 A. — *Cf.* Opus.

ADAM. Ejus creatio narratur, 96 D et seq. Spiritum prophetiæ habuit, 645 D', et mysterium Incarnationis cognovisse creditur, 642 B', 740 A. Præsumptione peccavit, 215 C'. Quantæ miseriæ secutæ sint peccatum originale, 243 A et seq. — Nomen Adam in Hebræo est commune vel proprium, 215 C'. — *Cf.* Homo.

ADINVENTIONES Dei, quid, 430 A'.

ADMIRATIO, unde procedat, et utrum Deo competat, 239 C'.

ADOLESCENTES dedecet loquacitas, 195 A', et pigritia, 196 B. — Cavendum est ne illos carnaliter amemus, 347 D'. — *Cf.* Juventus.

ADRIANUS, imperator Romanus, Judæos populavit, 379 C', superstites prohibuit ad terram suam redire, 379 D', Jerusalem reædificavit et in ea Christianos habitare concessit, 524 A', B'.

ADULTERIUM, quantum peccatum, 135 A. Hoc vitium tenacissime hæret et sæpe in senibus juvenescit, 135 D. Adulter efficit animam suam bestialem, dæmonis mœcham et carnis ancillam, 135 A'; frustra putat se posse Dei oculos effugere, 135 B'; sub lege lapidabatur, 136 A. — Mulier adultera, quam ignobilis, sicut et filii ejus, 136 C et seq. — Judæi idololatræ adulteris comparantur, 529 D', 705 D, A', B'. — *Cf.* Fornicatio, Luxuria, Mulier.

ÆGIDIUS (S.) abbas, vulneratus curari noluit, 229 B'. (Acta SS. die 1ª Septembris.)

ÆGYPTUS. Cur populus Ægypti vocetur musca, 387 C, lingua maris, 426 C', cymbalum alarum, 464 C, orbis, 465 A. — Prædicitur ejus bellum contra Judæos, 387 B, et punitio, qua de causa, 464 B, 540 D, 553 A. Ægyptus ter vastata est : a Romanis, a Chaldæis, ab Assyriis, 467 B ; prima vastatio prænuntiatur, 426 C', et describitur, 467 C ; secunda, 464 B ; tertia, 478 A. Bello civili dilacerata est propter dissensionem Antonii et Octaviani, 468 A. — Qui fuerint ejus dii, 469 B'. — Prædicitur eam habitaturus Chri-

stus, 467D, ad cujus ingressum idola collapsa sunt, 467C'. Ejus conversio prænuntiatur, 470A', 641C. — In ea prædicaverunt apostoli Simon, Judas, et Marcus evangelista, 627B, et olim maxime viguit religio christiana, 473B, A'. — Moraliter, Ægyptus figura est hujus mundi, 473C et seq.

ÆS. Quomodo æs in aurum et lignum in æs spiritualiter convertatur, 725A'.

ÆTHIOPIA vastata est ab Assyriis, 478A'. Ejus conversio prædicitur, 641C, quam operatus est S. Matthæus, 426C, 627A, 762B.

AFRICANUS (Julius) historicus allegatur, 259B'. (Migne *Patrol. gr.* tom. 10.)

AFRICUS ventus inducit tempestates, 480A. — Illi comparantur Persæ et Medi contra Babylonem venientes, 480B.

AGARENI, posteri Abraham et Agar, usurpaverunt sibi nomen a Sara et vocant se Sarracenos, 483B'. Designantur per Cedar filium Ismaelis, 484B'. — Prædicitur eorum debellatio, 484C, facta per Nabuchodonosor, 484B', propter crudelitatem eorum in filios Israel, 483C' et seq. — *Cf.* Cedar, Ismaelitæ.

AGATHA (S.) martyr, graviter vulnerata, medicina uti renuit, 229B'. (Acta SS. die vª Februarii.)

AGNUS designat innocentes, simplices, 364A', 547A, 604D, et subditos, 573A'. — Quandonam agni pascantur juxta ordinem suum, 364A', 369D', spatiose, 547A, et agnus cum lupo habitet, 422D. — Agnus Dei in animabus castis pascens, 547B, est increata ejus Sapientia, 457D, et agnus immaculatus tollens peccata mundi Christus est, 454B.

AGRICOLA. Ejus opera describuntur, 233C', 531A, quæ pastori et doctori spiritualiter congruunt, 235A'. — Quomodo Deus sit agricola Ecclesiæ, 531B'.

ALBERTUS (B.) Magnus, O. P. theologus celeberrimus, episcopus Ratisbonensis, probat S. Pontificem non posse dispensare super solenni voto castitatis, 164B'. — De belluis mira et præclara scripsit, 263A. Allegatur, 159A, 259C'.

ALBERTUS de Saxonia. In Summulis ejus, quæ Philosophia pauperum dicuntur, de meteoris plene tractatur, 261D.

ALCORANUS, liber legis Sarracenorum, multa præclara de B. V. Maria continet, 155C'.

ALEXANDER Magnus beatum dixit Achillem, eo quod Homeri frueretur laudibus, 64A. Referuntur quædam Aristotelis et Diogenis ad eum monita, 67B'. Quomodo Nilum siccaverit et per illum transierit, 427A. Tyrum demolitus est, quomodo, 497A, B. In gestis ejus multa de belluis narrantur, 263B. Persas et Medos contrivit; sed veneno periit, et regnum ejus divisum est, 479A', B'.

ALEXANDRIA, urbs Ægypti. Diu mansit in ea S. Marcus, a B. Petro missus, 471D, 762C, et ad Christum eam convertit, 471A. Cur civitas Solis vocetur, 471C.

ALMA quid significet, 384B', D'.

AMBITIO circa dignitates vitanda est, 45B', 352A, B. — Ambitiosus odiosus est Deo et hominibus, 115B'.

AMBROSIUS (S.), Mediolanensis episcopus, allegatur, 27D', 32B', 78C', etc. (Migne *Patrol. lat.* tom. 14-17.)

AMICITIA vera in bono honesto fundatur, 40D', 285D', et non nisi inter virtuosos habetur, 116D', 128D'; præstantior est omni thesauro, 49D'; sine sapientia et discretione obtineri et conservari non valet, 41C'. Quid requirat, 38C, 40D', 41B'. Amore carnali, concupiscentia et cupiditate corrumpitur, 57C, A'. — Quomodo familiaris amicitia dissolvatur, 128C', 129A, C', 170A. — Falsa amicitia describitur, 224B. — *Cf.* Concordia.

AMICUS, unde sic dictus, 41B', quis sit verus, 40A, B', quis fictus, 40C, 224C'. — Amicus fidelis donum est Dei, 41C. Quam utilis sit, 40B', 41A, 158A'. — Amicus antiquus non deserendus, 57C. Cur novus vino novo assimiletur, 57D. — Verus non agnoscitur in prosperis, 74B', sed in adversis, 40C, 74D', 129A'. — Secreta non sunt manifestanda nisi amico fideli, 110C'; non denudanda amici arcana, 170A. — Amicus peccans corripiendus est, 111B. — Subsannator amicus similis est equo emissario, 200D'.

AMMON, qualiter interpretetur, 428B. — Filii Ammon, populus Arabiæ, 483C', Hebræis olim rebelles, post conversionem facti sunt Apostolis obedientes, 426A'. — Arguuntur Judæi de cultu idoli Ammonitarum, 705A'.

AMOR. De proprietatibus amoris, 17C, D. — Quo quis Deum plus diligit, eo plus ab illo diligitur, 41A'. — Omnis homo viator amandus est, quare, 38A, 78B'. — Amor Dei infusus est signaculum Spiritus Sancti, 78A'. Sine Dei amore nec oratio nec proximi dilectio est meritoria, 78B'. — Amor

naturalis ex similitudine nascitur, 78B'; non habet rationem meriti vel demeriti, 146B. Amor sensualis fœdus est, 146B, et rationem obtenebrat, 347D'. — *Cf.* Caritas, Dilectio.

AMOS, pater Isaiæ, frater regis Amasiæ, an propheta fuerit, 317A, 584C, et unus ex duodecim Prophetis, 317B.

ANGELI, quando creati, 5B', et in quo consistat naturalis eorum pulchritudo, 440D'. Utrum a principio incarnationem Christi præcognoverint, 739B' et seq. — Unicuique genti vel homini præfecit Deus angelum, 99C, 763A. — Per angelos Moyses legem accepit, 148B'; per eos corda disponuntur ad gratiam, 706D', 763A, et ante Christi adventum multi gentiles conversi sunt, 763B. In divino examine testimonium perhibent pro justis et contra injustos, 320D. — Non nisi metaphorice flere dicuntur, 564B', et contristari de perditione hominum, 572B', C'. An per aures corporum assumptorum audiant, 320B'. — Vocantur gentes, 441A, astra Dei, 441A', nubes, 441D', 639B', ardores sempiterni, 566A. — Christum ascendentem de tribus interrogaverunt, 736C' et seq. — Eorum ministerio colligentur mortui ad judicium, 760B', C', 762D', ad quod omnes cum Christo descendent, 354A'. — Cur angelus apparens Isaiæ vocetur Dominus, 371B. Explanatur apparitio ejus et Seraphim, 371B et seq. — Angeli pacis dici possunt Apostoli, 564A', et prædicatores, 571C. — Nuntii vocantur angeli, 464D, 563A', 569B'. — *Cf.* Cherubim, Michael, Seraphim.

ANIMA quandoque sumitur pro vita corporali, 32B, 50D, etc., quandoque pro toto homine, 535D, 644C', etc. — Utrum in Deo sit anima, 326A', 619A. — In quo consistat honor animæ rationalis, 66C, et beatitudo, 183B'. Nemo absque revelatione novit an habeat vitam animæ, 6C', D', 35A. — Animæ potentiæ sunt receptacula gratiæ, virtutum, et vitiorum, 10A'. Quid in ea efficiant dona Spiritus Sancti, 419C' et seq. — Ad tentationem præparanda est, 14D', et in mansuetudine servanda, 65D'; sensualitati et corpori dominari debet, 66A, B.

Anima fidelis fugiat superbiam et præsumptionem, 15C, sectetur humilitatem et patientiam, 15D, C' et seq., in Deo inconcusse confidat, 16D, timorem Domini colat, 13C, 14C', et simplicitatem, 13D; ab hypocrisi caveat, 13A', oris custodiæ invigilet, 13D', in virtutibus semper proficiat, 107C. — Quomodo viam suam dirigere debeat, 16A'. In patientia consistit possessio animæ, et in impatientia perditio ejus, 18C'. Frequenter discutienda est et a nocivis refrenanda, 228D; Dei directione maxime indiget, 222C', 237D. — Anima virtuosa in hac vita gustat pacem internam, sed imperfecte, 153A, tentationibus et adversitatibus probatur, 167B'; laudibus non delectatur, nec correptionibus frangitur, 168C. Sibi ipsi in primis pia et misericors esse debet, 185D, et in Deo se recolligere, 185A', quem eo copiosius invenit, quo magis ad eum tendit, 196D'. — Dum circa spiritualia occupatur, inferiores vires impediuntur, 480C'. — Quandonam anima dicatur mollis et tenera, 650C. — Qualiter fecunda fiat, 518C, filium mystice concipiens et pariens, 385B', C'. — Quid sit peccare in animam suam, 66B, et quanta damna sibi inferat anima vitiosa, 39C. Quomodo Deus animam peccatricem reducat et ornet, 693C'. — Post mortem mox anima judicatur, 106D. — De limbo animarum, 82B'. — Errant qui dicunt animas esse ex traduce, vel eductas de potentia materiæ, vel omnes simul fuisse creatas, 620C', 707C'; sunt enim a Deo, 744A, qui creat eas sigillatim, 707C'. — Utrum animæ separatæ sciant quæ in hac vita aguntur, 743C', D'.

ANIMALIA. Homo, ante lapsum, eminentius dominabatur eis, 97C'. Sanctis hominibus specialiter subsunt et parent, 97D'. — *Cf.* Bestiæ, Jumenta, Pecora.

ANTICHRISTUS nascetur de tribu Dan, 446A. Erit proprium instrumentum diaboli, 694B', cui templum instaurabit, 755B. An vera miracula facturus sit, 206B'. Omnes gentes subjugare conabitur, 510D'. — Eo regnante multi in apostasiam incident, 505C', et paucissimi constantes erunt, 436D', 504D'. Quantam persecutionem passuri sint ab eo et a ministris ejus, 437C, D, 496B', qui per Medos figurantur, 437B'. — Dicitur impius, 421A', vinculum colligatum super omnes populos, 510D', Moab, quare, 512C', frenum erroris in maxillis sibi credentium, 548D'. — Prædicitur ejus dejectio, 512A' et seq. Ante finale judicium interficietur, 421A', 694C', in monte Sion, 510C', vel Oliveti, 511A.

ANTONIUS (S.) abbas. Ejus virtutes laudantur, 208A, verba referuntur, 195C', regula alle-

gatur, 207 A. Quid narretur in Vita ejus de monachorum loquacitate, 124 A'. (Acta SS. die xvii^a Januarii.)

ANTONIUS, collega Octaviani, adversus eum rebellavit, 468 A. Cur vocetur Pharao, 469 A'. Antigonum regem occidit, et pro eo Herodem in Judæa instituit, 470 D.

APES. Cur apes dicantur Assyrii, 387 D. — Tropologice quid sint, 389 A'.

APOSTOLI ædificaverunt Ecclesiam, et Christum ubique prædicaverunt, 681 A, C, pacem et salutem annuntiantes, 680 C et seq., 708 C. De infidelitate Judæorum contristati, 401 C', quomodo lætati sint de fidelibus a se conversis, 401 D'. Facti sunt in contemptum, signum et portentum Judæis, 396 A', B'; quibus prædicationem eorum contemnentibus, per mundum Evangelium disseminaverunt, 361 C, 681 D, sicut erat prædictum, 426 A et seq., 522 C, D, 539 D, 729 A et seq., 730 C', D', 762 A et seq. — Deus eos hortatur, 396 C', 578 B, 706 D'; referuntur quædam eorum miracula, 578 B', C'. — Persecutiones passi sunt, 459 D, 522 A', B', sed a Deo sunt consolati et roborati, 728 C', 729 B' et seq. Oculo corporali et interiori Christum viderunt, 680 C', D'; eloquia Prophetarum reserarunt, 396 A; idola respondere prohibuerunt, 616 D', 617 B'; cum Christo in extremo judicio judicabunt, 354 A'. — Apostoli omnes evangelistæ fuerunt quoad prædicationem, 617 D. Sunt Ecclesiæ fundamenta, 528 C, D, duces, 558 D', structores et muri, 661 C', D', speculatores, 680 B'. Vocantur senes, 354 A', discipuli, 395 D', pueri, 396 D, domini gentium, 459 C, filii Judæorum et opera manuum Dei, 539 C, principes populorum, 557 C, reges, 663 D, viri misericordiæ, 704 B, sacerdotes et ministri Domini, 729 A', B', montes, 340 A, colles, 615 B, nubes, 361 B, 723 A', vasa craterarum, 496 C, A', sapphiri, 693 A.

APPARITIO cujusdam famosi sophistæ narratur, 25 A'. — Quid sentiendum de apparitionibus in somno contingentibus, 206 C', D'. — Exponitur apparitio Domini Isaiæ exhibita, 370 C' et seq., in forma hominis sedentis, 371 A', et ejusdem Prophetæ de angelis visio, 372 D et seq.

AQUA, in Scripturis, designat quemlibet potum, 164 B, 350 C. — Quid sit aqua sapientiæ salutaris, 86 D', 369 C', aqua brevis, 545 A', vinum mixtum aqua, 329 D, 336 D'. Aquæ spirituales a Deo emanant, et ad eum sunt reducendæ, 244 D'. — Aquarum putei sunt viri sapientes, 292 A', aquarum paludes, corpora et sordes luxuriosorum, 448 C'. — Per aquam signantur dona Spiritus Sancti, 430 B, 615 C, 668 C', doctrina Christi, 398 A', 633 C, Baptisma, 578 D', refrigerium gratiæ et gloriæ, 90 C, sapientia sæcularis, 474 C', tribulatio, 529 B, 626 B', populus, 393 D, 468 C', 561 A, 562 B', 745 C, rex Assyriorum et exercitus ejus, 393 A', diabolus et angeli ejus, 398 C', et varia, 547 A', 614 D', etc. — *Cf.* Flumen, Fons, Mare.

AQUILA, Scripturæ translator, allegatur, 595 C'.

AQUILO, ventus septentrionalis, 262 B, vehemens, 261 C', et frigidus, 262 C, designat principem tenebrarum seu peccatores, 449 A'. — Quid per latera aquilonis intelligatur, 441 C', D', 442 D'.

AR, metropolis Moabitarum, ab Assyriis vastata, 450 C, qualiter interpretetur et quid significet, 452 A.

ARABIA duplex est, major et minor, 483 C'. — Punitio Agarenorum, Arabiæ incolarum, prædicitur, 483 B' et seq., propter crudelitatem in filios Israel, 483 C'. — Quid designet Arabia, 487 A'.

ARCHITECTUS. Ejus opera describuntur, 234 B. — Spiritualiter, architecti sunt prælati et prædicatores, quomodo, 235 B'.

ARCUS seu iris, quomodo producatur, 260 B', et quantæ sit pulchritudinis, 260 C. Est signum fœderis inter Deum et homines, 260 D. — Mystice, quid figuret, 260 A'.

ARGENTUM multos perdit, 53 B. — Designat Scripturæ doctrinam vel doctorum linguam, 329 B, sapientiam, 723 B', facundiam, 176 A', eloquentiam, 546 B', 555 B', vanam et sæcularem scientiam, 695 C. — Quomodo in scoriam spiritualiter vertatur, 329 C, 336 D', et ferrum in argentum, 725 B'.

ARIEL interpretatur leo Dei, et denotat Jerusalem, templum seu altare holocaustorum, 534 B. — Quid tropologice, 539 B'.

ARIOLUS quid sit, 350 A'. Ab ariolis Ægyptii quærebant consilium de agendis et præscientiam de futuris, 468 A'.

ARISTOTELES seu « Philosophus » sæpe allegatur, 20 B', 37 D, 40 B', etc. — Citantur libri ejus : de Anima, 258 A', 261 B'; Ethicorum, 43 D, 66 A'; Metaphysicæ, 96 C', seu Primæ philosophiæ, 43 C', 300 B; Meteororum, 260 C; Politicorum, 73 B'; de Secretis secretorum, 67 B'.

ARMENIA, cujus una regio vocatur Ararat, 589 C, a Bartholomæo apostolo conversa est, 426 C, 762 D.
AROER, regio subdita Damasco, 460 C, infructuosos significat, 463 A.
ARSENIUS (S.) quale consilium cœlitus acceperit, 109 A. (Acta SS. die xix^a Julii.)
ARTIFEX. Sicut artifices ex operibus suis laudantur, 58 D', sic Artifex summus ex totius mundi ordinatione, 59 A. — Deridentur idolorum artifices, 606 D, 634 B'. — Describuntur ad litteram quorumdam artificum opera, 233 C', quæ prælatis mystice congruunt, 235 B'.
ASINUS, quo sensu præsepe domini sui cognoscat, 321 B; quid illi conveniat, 204 C. — Quis intelligatur per ascensorem asini, 481 D', 486 A', B'. Asinorum pulli figurant subditos, obedientes, 547 C, et gentiles, 561 B.
ASPIS. Quid aspidis foramina, 423 A, 427 D, et aspidum ova, 715 A, 718 B'.
ASSYRII prænuntiantur venturi ad debellandum regnum Juda, 386 C', 393 B', regnum Israel, 393 A', 525 A, Syriam, 406 D, 460 B, Ægyptum et Æthiopiam, 478 A. — Eorum dejectio prædicitur, 387 D', 394 A, 411 B', 444 D', 554 D', 569 B. — Omnes Judææ civitates vastant, 580 D, et ad obsidendum Jerusalem se parant, sed divinitus prohibentur, 580 B' et seq., occisis per angelum centum octoginta quinque millibus, 589 B, decem tantum evadentibus, 413 C'. — Cur apes vocentur, 387 D. Assyrius interpretatur dirigens, 477 A', 501 C'; quid figuret, 416 D', 477 D, A', B'. Rex Assyriorum typus est diaboli, 398 A', C', 418 A, 501 C', 549 A', 555 C'. — Denuntiatur conversio Assyriæ, 472 C', in qua maxime viguit olim christiana religio, 473 B, A'.
ASTUTIA. Quid astutiæ Dei, et cur pluraliter exprimantur, 6 D, A'.
AUDACIA immoderata vituperatur, 33 B'. Audacium societas vitanda est, 54 D', 55 B, 121 A; audax mulier patrem et maritum confundit, 126 A.
AUGURIUM quid sit, et utrum liceat, 343 D. Propter auguria arguuntur Judæi, 343 D, 704 B', et Chaldæi, 649 D, A'. Per ea interdum aliqua cognoscuntur, 207 A.
AUGUSTINUS (S.), Hipponensis episcopus, sæpe allegatur, 5 A, 15 B, 25 C, 102 C', etc. — Citantur libri ejus : de Civitate Dei, 22 A', 78 C'; de Trinitate, 166 B'; de Videndo Deum, 269 D', 270 B'; de Cura pro mortuis, 743 D'; Tractatus super Genesim, 739 B'; Sermo de Purificatione, 643 A; Epistola contra Vincentium Donatistam, 324 C'.
AUGUSTUS Cæsar, sub quo natus est Christus, Ægyptum penitus subjugavit, 426 C', 468 B'. Cur a socio suo Antonio abalienatus sit, 468 A. Verba ejus referuntur, 174 A.
AURIS bona, quid, 27 B. — Quo sensu spinis sepiendæ sint aures, 176 B, et quomodo claudendæ ne iniqua audiant verba, 566 D.
AURUM comparatur arbori vetitæ paradisi, 188 D; vitiosum auri amorem multa damna sequuntur, 188 A et seq. — Mystice, caritatem exprimit, 723 A, B', 725 B', et sapientiam, 176 A', 546 B'. Auri idola sunt mundana sapientia, 555 B'. Aurum spirituale, quid, 300 B'. — Obrysum est aurum splendens, 433 C', aurichalcum habet auri splendorem et æris duritiam, 282 D.
AUSTER. Quid exprimatur per terram austri, 487 C', et per austri jumenta, 542 A, 551 A.
AVARITIA quid sit, 362 B, et cur gravissimum vitiorum dicatur, 61 C', 62 B; quænam vitia ex ea oriantur, 61 B', C', 188 A et seq. Radicata in homine, difficile abjicitur, 62 B'. Reprobatur, 34 C, 166 B, 362 B, 696 A. — Judæi, maxime sacerdotes, Scribæ et Pharisæi, avaritiæ erant dediti, 343 B', C', 362 A, 703 B'.
Avarus animam suam jugo diaboli tradit, 62 B; assimilatur inferno, 62 C, et idololatræ, 62 D. Quanta ejus stultitia, 70 C, 81 C, 82 C, D. Per Tyrum designatur, 499 D'.
AVIS. Augurium fit per garritum et volatum avium, quare, 343 D. — Aves montium sunt dæmones superbiæ, 466 D'. — Cur avis dicatur Cyrus, 646 D, et Christus, 646 A'.

B

BABYLON, metropolis Chaldæorum, 431 B, quam præclara fuerit, 444 A'; cur vocetur mons caliginosus, 432 A, orbis, 433 B', desertum mare, 479 D'. Prædicitur vastanda a Medis et Persis, 431 C, 444 C, 479 D, 647 C. — Interpretatur confusio, estque figura hujus mundi, 435 C, 437 C', 484 D, 649 D'. — Quis sit ejus rex, cujus punitio et descensus ad infernum narratur, 439 A, A', D', 442 D, et qui diaboli typus est, 447 B'.
BACULUS. Sic vocantur Sennacherib, 411 C', et Balthasar, 439 B, quare, 413 B. Rex Ægypti dicitur baculus arundineus confractus,

581 A'. — Principes superbi et prælati crudeles sunt baculus in manu Dei, 416 D'; diabolus est baculus impiorum, 447 C'.

BALSAMUM, arbor aromatica, 144 D', cujus succus oleo junctus efficit chrisma, 145 A, figurat increatam Sapientiam, 145 A, et B. Virginem, 154 C'.

BALTHASAR, filius Evilmerodach, ultimus rex Babylonis, 439 A', 444 C, occisus est a Medis et Persis, propter peccata patrum et sua, 433 A', 444 B, nocte qua grande convivium fecerat, 480 B, 481 D. Narratur ejus percussio et descensus ad infernum, 439 A, A', D', 442 D et seq.

BAPTISMUS. In eo purgantur omnia peccata, 327 B, 358 A, per virtutem Spiritui Sancto specialiter attributam, 358 B, C. — Per mare Rubrum figuratur, 358 D.

BARBA, signum virilitatis, 387 C', 452 B', quid exprimat, 387 C', D', 389 A'. — Abrasio barbæ indicium erat luctus apud antiquos, 450 D.

BARTHOLOMÆUS (S.) apostolus Armeniam ad fidem convertit, 426 C, 762 D.

BASAN, regio Arabiæ, interpretatur ignominia, 345 A'. — Mystice, quid quercus Basan, 345 D.

BASILISCUS mortuus ad usus medicinales valet, 240 A.

BASILIUS (S.), Cæsariensis episcopus, avaros redarguit, 178 B'.

BEATI, qualiter sint proximi Dei et nostri, 87 D; quo sensu Deum sitiant, 147 D', aut nec esuriant nec sitiant, 660 B. — Sunt lapides cœlestis Jerusalem, dispositi pro diversitate meritorum, 693 A'. Eorum felicitas quanta, 548 D, 660 B, C, 726 B, 746 B, 750 A', 751 A', 759 B', 760 A, 763 D'. Canticum gratiarum eorum in die judicii, 511 D', 513 A, 549 A. — Ad æternam beatitudinem acquirendam nullus labor videatur durior, 107 D. — *Cf.* Ecclesia triumphans, Electi.

BEDA (S.) Venerabilis, Ord. S. Benedicti, allegatur, 259 C', 271 B'. — Dicit Antichristum aliqua vera signa facturum, 206 B'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 90-95.)

BEL, idolum Chaldæorum, a Cyro confractum, 644 C, C'.

BENEDICTUS (S.) in regula sua reprobat gyrovagos monachos, 180 D'.

BERNARDUS (S.) allegatur, 25 B, 244 D. Liber ejus de Consideratione citatur, 110 C, 174 D'. — Majorem sibi vim inferebat ad ridendum quam ad risus repressionem, 123 B'.

BESTIÆ utrum sint in inferno ad torquendos reprobos, 242 A. — Per bestias terræ signantur dæmones luxuriæ, 466 D', vel bestiales homines, 62 D', 437 C', 579 B', 630 A', 702 A'.

BILINGUIS, quis sit, et quantum noceat, 37 C', 38 A', 174 D.

BLASPHEMIA per Judaicam legem morte puniebatur, 134 B.

BOETIUS (B.), philosophus, citatur, 187 C, 201 C, 202 C', 256 B, 300 A'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 63 et 64.)

BONA omnia a Deo sunt, 69 D', et ab eo conservantur, 257 B'. — Bona hominis pauca sunt et desuper ei data, 104 D. — Bona temporalia ad quem finem referenda, 362 A. Judæis præcepta implentibus promittebantur, 328 A.

BONAVENTURA (S.), Ord. Min., allegatur, 56 D', 159 A.

BOS, qualiter cognoscat possessorem suum, 321 B. — Quo sensu de stercore boum lapidetur piger, 125 B, C, et boum jugo assimiletur mulier nequam, 163 A'. — Bos figurat Judæos, 561 B, et homines bestiales, 235 A'.

BOSRA, civitas Moab, 574 A, qualiter interpretetur et quid significet, 573 B', 737 B. — Quo sensu de Bosra tinctis vestibus ascenderit Christus, 737 C.

BRACHIUM Dei designat perfectiones mentis ejus, 671 C', omnipotentiam, 217 A', 549 D, etc., Christum, 217 B', 671 B', D', 673 B, etc., Apostolos, 671 C'.

BUXUS, lignum imputribile, 542 B', quid exprimat, 615 D', 724 B'.

C

CÆCI sunt Judæi increduli, 623 D', 628 B, 716 A, et indocti prælati, 625 D'; cæci erant gentiles nondum conversi, 538 C, 578 C', 621 A.

CALAMUS, species aromatica, ad thymiamatis confectionem adhibebatur, 631 B. Calamus, junci species, designat sermonem vacuum, 474 D'; calamus virens, virtutum decorem, 579 C; calamus quassatus, gentiles, 619 D', et peccatorem, 625 A'.

CALCULUS quo mundata sunt labia Isaiæ, erat pruna ardens, 376 D, vel carbunculus, lapis pretiosus, donum prophetiæ exprimens, 376 D'.

CALEB, filius Jephone, laudatur, 277 A et seq.

CALIX interdum pro pœna accipitur, 675 A', 676 C.

CALUMNIA, quam grave vitium, 163 B, C. Interdum significat quodlibet peccatum, 694 B. — Projicere avaritiam ex calumnia, quid, 566 B.

CALVITIUM, quid mystice, 356 A, 452 A'.

CAMELUS. Quo sensu ascensor cameli sit Christus, 486 B'. — Camelis assimilantur peccatis onusti, 722 A'. Per camelum figuratur Darius, 481 D'.

CAMINUS, quid mystice, 16 C, 555 B, 556 A, 653 C.

CAMPUS mystice est cor subditorum seu latitudo Ecclesiæ, 615 B. — Quomodo campestria in gregum caulas convertantur, 749 D'.

CANIS aliquando pro gentili et iracundo sumitur, 79 B. — Canes vocantur prædicatores, 702 D'; quinam sint canes muti, 702 D', canes impudentissimi, 703 C.

CAPUT. Motio ejus derisionem exprimit, 76 A', 77 A', 586 B'. — Per caput designantur reges et principes, 322 A', C', 334 B', etc.; cor, 579 C', 673 C'; metropolis, 381 C'.

CARBUNCULUS, gemma parva, 194 D', præcipua, 195 A, cur sic dicta, 195 A. — Gratiam seu prophetiæ donum figurat, 376 D'.

CARCER. Sic vocatur infernus, 442 D, 507 C, et limbus, 621 B.

CARITAS, virtutum dignissima, sine qua ceteræ non sunt meritoriæ, 17 C, 81 B', vita est animæ, 35 A. Deum per caritatem diligenti peccata dimittuntur, 20 C'. — Incipit a proprio subjecto, 81 A'; animam aptat ad illuminationes divinas, 17 D; per aliarum actus virtutum nutritur, 52 A'; per contemplationem accenditur, 104 C. Actus ejus in quo consistat, 146 A. Caritatem habenti inest Dei timor filialis aut saltem initialis, 91 C. — Ex caritate diligendus est quilibet homo, etiam inimicus, 83 A. Illi contrarium est de culpa proximi lætari, 74 D', sed interdum ad caritatem pertinet de temporali ejus adversitate gaudere, 75 A. — Utrum sufficiat caritas ad vitanda peccata, 167 D. — Nemo novit, absque revelatione, an sit in caritate, 6 D', 20 C', 35 A, 46 B. — *Cf.* Amor, Dilectio.

CARMELUS, mons nemoribus consitus, 413 B', et fertilis, 456 D, 565 B, designat Judaicum populum, 577 C'. — Ibi pascebantur animalia immolanda, 587 C.

CARRUCA, quid mystice, 763 C.

CASSIANUS (Joannes) allegatur, 57 A, 128 A', 130 A, 206 D', 207 B', 755 B.

CAUDA, quid allegorice, 381 C, 406 D', 409 D', etc.

CAUPO facile in linguæ vitia labitur, 165 D'.

CAUSA. Liber de Causis (David Judæi), citatur, 3 B', 96 C', 103 A'.

CEDAR, filius Ismaelis, 723 B, significat Agarenos, 484 B'; est quoque nomen regionis, 622 B, 723 B. — Interpretatur caligo, 488 A', et figura est reproborum, 488 A. — *Cf.* Agareni, Ismaelitæ.

CEDRUS describitur, 143 D', 154 B, 406 C. — Allegorice, in bono seu in malo accipitur, 345 C, 349 A. Cur ei assimiletur increata Sapientia, 143 C', D', et B. Virgo, 154 B; quid cedri Libani, 345 B, 439 D, 448 C, 587 B, 615 A'.

CETHIM. Sic vocatur Cyprus vel Macedonia, 497 B, 498 D'. — Qualiter interpretetur et quid figuret, 500 A, B.

CHALDÆI prænuntiantur venturi contra Judæos, 344 B, 350 A, Jerusalem, 488 B, 534 B, Ægyptum, 464 B, Tyrum, 496 D; et dejiciendi per Medos et Persas, 431 B, 438 B, 479 D, 644 C, 647 C. — Designant dæmones, 501 B', 655 D'.

CHANAAN, quomodo interpretetur et quid exprimat, 501 D, A'; quo sensu civitates Ægypti lingua Chanaan locuturæ dicantur, 470 A', 476 B'.

CHARMEL, quid sit, 537 D', et quomodo Libanus ac desertum in Charmel conversa sint, et Charmel in saltum reputatus, 538 A, 540 C', 560 B. — Per eum Judæi increduli intelliguntur, 538 A.

CHERUBIM interpretatur plenitudo scientiæ, 586 A. — Quomodo Deus super Cherubim sedeat, 585 D'.

CHOLERA, quid sit et quæ causa ejus, 190 B, 229 A.

CHRISTIANI, unde et ubi primo sic vocati, 751 C. De eis multa exponuntur, 399 C, 417 D', 429 A, 544 D', 626 D; de beneficiis ipsis collatis, de ingratitudine et punitione eorum, 333 D, 362 D', 367 D', 398 A', 668 C. — Romanis Judæam vastantibus, Christiani ab angelo præmoniti reliquerunt eam, 364 B', 379 B'; postea ab Adriano permissi sunt in Jerusalem habitare, 524 B', 706 C'. — Quanta ab Antichristo passuri sint, 436 D', 437 C, D, 505 C'. — Populus christianus, cujus figura fuit Judaicus, quanta præ illo munera acceperit a Christo, 152 C, D, 153 A, et a B. Virgine, 154 A. Est Dei specialis populus et hereditas, 134 C, 152 D, 222 B. Quo pacto sit Christo coæquatus, 220 B, D.

CHRISTUS non est proprie creatura, 5D, A', 7A'. — Ejus nec sapientiam, nec utramque naturam et generationem comprehendere valent creaturæ, 150D, 373D', 687B, C. — Æqualis Patri et verus Deus, quo sensu habeat æquales, 220A, B. Cultu latriæ honorandus est, 138A. Qualiter glorietur et exaltetur secundum utramque naturam, 138A, A'. — Per gratiam regnat in fidelibus, 148D'. Mens ejus fornax est ardentissimæ caritatis, 264B', sol sapientiæ et justitiæ illuminans Ecclesiam, 264A'. Cur Deus absconditus dicatur, 641A'. — In Christo homine fuit plenitudo gratiæ et triplex veritas, 146A'. An et quatenus spes in eo fuerit, 146B', an et qualis ira, 172A. Flevisse legitur, nunquam risisse, 123B'. — Docuit in synagogis Judæorum, 138B, verum Scripturæ intellectum, 149C', 150C; legi veteri addidit quædam præcepta et consilia, 150A. In triplici tentatione versutiam diaboli fefellit, 6A'. Tempore passionis, internus dolor ejus externum excessit, 159D. Mox post mortem limbum patrum ingressus est, illos beatifica visione illustrans, 151D'. — Longum est per singula referre quæ de Christo « evidenter et copiose » scripsit Isaias, 288A, evangelista potius quam propheta, 317C, præsertim in sequentibus cap. : II, VII, VIII, IX, XI, XII, XVI, XIX, XXV, XXXII, XXXIII, XL, XLII, XLV, XLIX, LI, LII, LIII, LV, LX et seq. — *Cf.* Emmanuel.

CHRYSOSTOMUS (S. Joannes), Constantinopolitanus episcopus, allegatur, 34A, 161C, 352C.

CIBUS quo fine sumendus sit, 108B'; quot modis circa eum excedatur, 77D; utrum culpa sit naturalis delectatio in cibo, 108C'. — Quo sensu peccatum sit cibus ignis, 402C'.

CILICIUM induere solebant Judæi afflicti, 355C'. — Mystice, quid sit pro fascia pectorali cilicio indui, 356A.

CINNAMOMUM describitur, 144C', 154B'. — Cur ei comparetur increata Sapientia, 144D', et B. Virgo, 154C'.

CLEMENS (S.) Papa laudatur, 579B, 724A, 763B'.

CLEOPATRA, regina Ægypti, uxor Antonii, 468B.

CLIMACUS (S. Joannes) citatur, 17D', 35D', 57A, 128A'. (Migne *Patrol. gr.* tom. 88.)

COELUM. Altitudo ejus mensurari nequit, 4B'. Distinguitur in aerium, empyreum, crystallinum, et sidereum, 94A, 258A, B. Super omnes orbes mobiles est cœlum empyreum, 258B, in quo Deus specialiter habitare dicitur, 743C : ab exordio sanctis angelis fuit repletum, 139D; in eo erat Lucifer, 441D, et inde cecidit, 440C'. In cœlo aerio habitant dæmones, 573B. — Cœlum ad nutum Dei movetur, 94B, 259D', et in ejus pulchritudine relucet eminentia Creatoris, 258A, 260B. Quomodo sit Dei sedes, 754D'. — Cœli dicuntur obscurari dum homines gravem patiuntur tribulationem, 433B, 668D'. Quo sensu perituri dicantur, 101B', 672A. Innovabuntur non quoad substantiam, sed quoad esse accidentale, 751C', et sic æternaliter permanebunt, 763B'. — Cœli interdum accipiuntur pro habitatoribus cœli, 320C, 636C, 639B', 661A; per eos signantur contemplativi, virtuosi, 669A, et Apostoli, 675C. Quid per cœli militiam intelligatur, 506C', 507A, 572B', 573A, 640C'.

COGITATIONES omnes Deo innotescunt, ideo mala et inania cogitare erubescamus, 84C', 127C', 256C, 327C. Cavendæ sunt cogitationes superbæ, 38B'. — Cogitationes perversæ sunt vitia, quamvis in opus non prodeant, 697C'; vanæ cor interimunt, 200C'; anxiæ senescere faciunt hominem, 186B. — Qualis quisque est, talia cogitat, 95C. — Cogitanda sunt Dei præcepta, 25A, 44D, 84D', novissima, 131B, 242B, et quæ Dei sunt, 58B'. — Quænam sint cogitanda ad cavendum peccatum, 187C, ad repellendam vanam formidinem, 128A, ad tollendum torporem, 187A. — Cogitare non proprie competit Deo, 445B. Quid cogitationes Dei antiquæ, 508C, A'; quantum discrepent cogitationes ejus a cogitationibus hominum, 698A.

COGNITIO causat inclinationem et dilectionem ad rem cognitam, 8C', D', 56A. — Cognitio primorum principiorum angelis et primis parentibus concreata est, 5C'. — Non sufficit ad salutem nuda Dei cognitio, 334A'. Nec Judæi nec mali Christiani Deum cognoscunt per fidem formatam, 321C, D, 334C, 638C', 639A. — Cognitio Dei omnia comprehendit, 256A, 652B'. — Qualis sit cognitio brutorum, 321B.

COLLES designant in sublimitate constitutos, 339A, 547A', 615A, corda devotorum, 347D, minus perfectos, minores principes, 345A', B', 555A', 587B', subjectos elatos, 601D',

Scribas et Pharisæos, 623B, conventicula hæreticorum, 341A.

COLUBER, serpens venenosus, 119D', venenum in capite colligit, 160A. Quemadmodum inficit corpus, sic vitia animam, 120A. — Figurat diabolum, 120A, regem Achaz, 445C', cogitationem malignam, 449A.

CONCORDIA cum omnibus studiose servanda est, 39C', sed non in rebus illicitis, 156C. Inter quos maxime laudabilis sit, 156B et seq. — Ad omnes pertinet Christianos, maxime ad monachos, 156D'. Quomodo lædatur seu amittatur, 128C', 129A, B, C, 156B, et recuperetur, 129D', 130A.

CONCUPISCENTIA pura et spiritualis, quid, 27B, 44C', 146D'. — Concupiscentiæ carnali renitendum est, 35B, 108B', 132B, C, 160C', quæ ex mulierum adspectu inflammatur, 56B', de qua lætantur dæmones, 108C'.

CONFESSIO est triplex : laudis divinæ, propriæ culpæ, 100D', 429B, et fidei, 238D', 295C. Vita requiritur ad confessionem, quo sensu, 101A, 595D. — Confessio peccatorum non est differenda, quia post mortem non prodest, 100D', et a sano peracta amplius Deo placet, 101A. Peccator debet culpam suam confiteri in foro judiciali, 33D, A'. — Sapiens Deo confitetur, eum laudando et se ipsum humiliter accusando, 237C. Non est impediendus humiliter confitens, 114B.

CONFUSIO alia est laudabilis, alia vituperabilis, 32C, D, 690D'. — Non confundetur qui sperat in Domino et mandata servat, 17A', 148A, 300C'. Dicenda est veritas, etiam cum propria confusione, 32B; nec peccator præ confusione abscondat peccata sua, 33D, 117A'. Mala est confusio prohibens quin offensus salutet offensorem, 129D'. — De quibus specialiter erubescendum sit, 251A' et seq.; et quinam sibi ac aliis confusionem inducant, 37B, B', 55C', 118C. — Confundentur reprobi gloriam electorum videntes, 516C. — Quo sensu Ecclesia ex gentibus congregata oblita fuerit confusionem adolescentiæ suæ, 691A; quomodo sol et luna confundi dicantur, 507B'.

CONJUGES, si concorditer vivant, valde laudabile est, 156D, et salutare, 158C. Quomodo se gerere debeant in conjugio, 108B', 132C, et quatenus vir teneatur habitare cum uxore vitiosa, 160B. — Spiritualiter, per conjuges intelligi possunt prælatus et Ecclesia ejus, vel spiritus et caro, 156B', C'.

CONSCIENTIA. Non est sapientia nec caritas ubi conscientiæ amaritudo, 122D. — Bona est possessio sine conscientiæ remorsu, 80B.

CONSILIARIUS. Paucissimi consiliarii admittendi sunt, 39D', 226C, nec nisi probati, 225D. Regibus et prælatis sunt necessarii, 118A'. — Cum quibus non sit consulendum, 55A', 225B, B' et seq. — Viri perfecti fiunt consiliarii Dei, 256C'. — Cur Consiliarius vocetur Christus, 403A'.

CONSILIUM, quod est inquisitio de agendis, 98A, Deo non competit, 150B', 445B. Semper adhibendum est ante actionem, 198A, 458C, exclusa nimia anxietate, 185A. — Quid in anima operetur donum consilii, 198C, 237A', 420A'; per illud viri perfecti a Spiritu Sancto diriguntur, 226A'; cujus directione maxime indigemus, 237D. — Consilium salubre magis expedit quam pecunia, 247B'; non datur nisi a prudente, 225C'. — Carnaliter sapientes insipientia dant consilia, 475A', in hoc sibi ipsis nocentes, 171C. — Quomodo in manu consilii sui relinquatur homo, 89D'. — Sæpe dissipata sunt consilia adversariorum fidei, 474D. — Inscrutabilia sunt consilia Dei, 150A', 532A', qui nullius eget consilio, 256B'. Consilia dicuntur effectus sapientiæ divinæ, 445C, aut judicia ejus, 470A', 476A'. — In omni periculo Christum magni consilii angelum consulamus, 458D.

CONSOLATIO impertienda est flentibus, 52C, infirmis, 52A', agonizantibus, 233B; miscenda est tristitiæ in morte propinquorum, 231D'. — Christus consolatus est Ecclesiam suo adventu, 429C, 600C, 609B, 661A, 670D, et post ascensionem suam, 674B, 708B; consolatur peccatorem conversum, 429B', 677D, et pie lugentes, 728B'; maxime in patria, 760A, B. — Qualiter Isaias consoletur lugentes Ecclesiæ, 287D'. — Quo sensu Deus consolationem accipiat super hostibus suis, 330A', 337B; quænam sint ubera consolationis Dei et Ecclesiæ, 759C, D.

CONSORTIA utilia quærenda sunt, 169A', 226C, prava autem cavenda, 56A, 58D, 76B et seq., etc.

CONSUETUDO mala est moles gravissima, 73D'.

CONTEMPLATIO, fructus et actus sapientiæ, 42A, 84A', 86D', inchoatio futuræ beatitudinis, 84A', caritatem accendit, 104C; ei jungenda est exsecutio præceptorum, 84B'.

— Contemplatio divinorum valde delectat, 43B, 227C, D, quia degustatio est bonitatis infinitæ, 147A'. Quantum prosit ad bene agendum, 104C. — Anima non satiatur contemplatione Dei per speculum, 257C'. Contemplativa anima figuratur per Jerusalem, 220C'. — Quodnam sit triplex objectum contemplationis angelorum, 373A, B.

CONTEMPTUS proximi ingens est vitium, 571A. Non sunt contemnendi senes, præsertim parentes, 23A, 53B', nec inopes, 28A, 50A, 64C', 711D, deformes, 67B, tribulati, 47C', peccatores conversi, 53A'; et qui alios spernit, sibi contemptum acquirit, 47D', 563A, 569B, 570D'. — Deum contemnunt qui ei non obediunt nec deferunt honorem, 320D', 333D; ipse autem invocantes se non despicit, 17C'. — Quo sensu contemptibilis factus sit Christus, 658B'. — Non sunt contemnenda modica peccata, quia ad majora trahunt, 109C'.

CONTENTIO alia est licita, 53A, 109A', alia vitanda, 52D', 53B, C, 54A', 68D'. — Contentio verborum peccata multa parit, 173A', et inter mortalia ab Apostolo computatur, 173B'. Ad eam proni sunt iracundi, 173B'.

CONTRARIA. Quidquid ex contrariis constat, tandem corrumpitur, 84B. In cunctis creatis invenitur quædam contrarietas, 202C' et seq., 257D. — Contrariorum eadem perhibetur scientia, 202C'; et quot modis dicitur unum contrariorum, tot modis et reliquum, 203A.

CONTRITIO debet esse adæquata peccato, 74B. Veram contritionem propriis viribus non possumus habere, 35D'. — Vere contritis dimittuntur omnia peccata quoad culpam, 74B, 101C.

CONTUMELIA parentum redundat in filios, 22A'. — Contumelia dignus est susurro, 37C', et omnis injustus, 38D. — Contumeliosus non est aptus ad correptionem, 113A', nec cum eo est litigandum, 54A'. — *Cf.* Injuria.

CONVERSATIO quomodo ordinanda, 16A'. — Ad bene conversandum plurimum confert consideratio retributionis æternæ, 107B'.

CONVERSIO cur non differenda, 36B. — Quomodo ad Dominum converti oporteat, 100D, non ex solo timore, sed ex caritate, 483A', 642C'; quanta sit misericordia Dei erga conversos, 101C. — Isaias prædixit plurimos Judæorum tempore Christi non convertendos, 378A, 414C.

CONVITIA amicitiam dissolvunt, 128C', 129A.

CONVIVIUM. Quomodo convivæ se gerere debeant, 189D, B' et seq., et quot modis soleant excedere, 77D. In conviviis melodia valde delectat, 194D', 288C, 363A; an liceat ea uti, 195A, B. In illis vitanda est societas ditiorum, 77C, et impiorum, quæ ad multa trahit vitia, 58D. — Convivium pinguium quo Christus suos reficit, quid sit, 510A et seq. — *Cf.* Epulæ.

COPRES abbas, quomodo fratrum suorum curiositatem compescuerit, 26A.

COR est primum vivens et ultimum moriens in animali, 128A'; timidis inest cor leporinum et frigidum, 128D. — Ex cognitionis apprehensione oritur cordis appetitio, 56A, et ejus dispositio apparet in facie, 80C, non tamen cum certitudine, 80B'. Cor sapiens ex verbis agnoscitur, 27A, 168A, sed non semper, 168B; declinat a peccato et in virtute proficit, 27C. — Cor caritate illuminatur, 17C; quam illuminationem meretur exsecutio mandatorum, 44B'. — Quis sit duplex corde, 18D; cordis dissolutio quantum noceat, 18B'; quid duritia cordis et quam periculosa, 26B; quid cor nequam, et quomodo gravetur doloribus, 26D, A'; quinam effectus excæcationis cordis, 26B'. — Cordis gaudium ceteris præstat, 183D', et tristitia ejus est maxima, 159D, 232D. Quænam remedia contra timorem cordis, 128A, A'. — Non cuilibet manifestanda sunt secreta cordium, 55B'. De corde exeunt bonum et malum, vita et mors, 226D'. Quid sit loqui ad cor, 601A, 609B, et redire ad cor, 645B'; quomodo fatui habeant cor in ore et sapientes os in corde, 124D. — Deus agnitor est cordium, 46D, 94A', 255D', et ad nutum ea immutat et subjicit, 140B'; quo sensu ea induret, 744C. In eo recolligendum et figendum est cor, quomodo, 18C', 185A', nec ad eum duplici corde accedendum, 13D, 14A'. — Cor Judæorum in Christi adventu excæcandum prædixit Isaias, 377D' et seq. — Cor Synagogæ erant sacerdotes, doctores et Scribæ, 322A', C'; cor populi christiani sunt doctores, sacerdotes et prælati, 334B'.

CORPUS sanum thesauro potius est, 183C'; si autem vitiis sit subjectum, luto fit vilius, 183D'. Ad ejus sanitatem confert sobrius potus, 192C; ex ejus amictu demonstratur habitus mentis, 113B. — Corpus, servus ani-

mæ, quomodo tractandum, 204 C. Nemo propter corporis pulchritudinem laudandus est, nec propter deformitatem spernendus, quare, 67 B, C. — Terra prædominatur in mixtorum corporibus, quæ tandem in eam resolvuntur, 97 A, C, 201 C', 244 C'. Corpora cœlestia animata quidam dixerunt, 257 A. — Perversi mysticum sunt corpus diaboli, 322 B'.

CORRECTIO paterna et fraterna commendatur, 32 C', 111 C. Nimis dura nihil proficit, 114 C, 253 B'. Qui eam abhorret, ostendit se superbum, 120 C', 168 C, estque incorrigibilis, 110 D. — Quando et quomodo sit facienda, 54 C, D, 68 B', 111 A', 113 A', 114 A, quomodo suscipienda, 33 C, D, 65 C, D, 114 D, B'.

CORVUS figurat vitiis denigratos, quare, 576 C'.

CRATES, philosophus, quantum propter philosophiam aurum contempserit, 233 A'.

CREATIO et creatura. Creatio interdum sumitur pro generatione, 5 C, 141 B, et pro plasmatione, 97 A. — Quisnam sit finis creationis, 98 D, 240 B'. Mundi creatio triplici opere peracta, 96 A, ostendit Dei omnipotentiam, sapientiam et bonitatem, 102 B. Utrum scire possimus quot dies ab hac creatione effluxerint, 4 C. Cur Deus dicatur omnia simul creasse, 102 C. — Creatio hominis describitur, 89 D' et seq., 96 D et seq. — Creaturas omnes cognoscit Deus antequam creentur, 135 D', quia in ipso idealiter manent, 257 B; omnes a Deo sunt et conservantur, 239 D', 257 B', illique ad nutum obediunt, 94 B, 242 A', 257 C; omnes bonæ sunt, 189 A', 242 D, B', ad gloriam Dei conditæ, 242 A', 628 A; nulla est inutilis, 239 D'. — In omni creatura relucet aliquid divinæ perfectionis, 143 D; in omnibus apparet Trinitas, vel per modum vestigii, vel per modum imaginis, 7 C', 256 A', D'; unicuique dedit Deus inclinationem ad proprium finem, 95 A', ac locum proprium, 95 D', et ornavit eam competenti perfectione, 96 A, 256 D, A', 257 A'; naturalis earum conversio ad fontale principium Providentiam probat, 96 A'. — Innumerabiles sunt nobis ignotæ, 94 D', 264 B, C, nec corporales ac visibiles plene cognoscere valemus, 4 C'. — Proficiunt ad electorum salutem, 240 B', qui ex eis accenduntur ad contemplandum Creatorem, 257 C'; impiis autem sunt occasio peccandi, 240 D'. — Utrum Christus sit creatura, 5 D, 640 A.

CREDULITAS multa mala generat, 110 B, 111 D, 223 C, maxime si in prælatis inveniatur, 110 C.

CRINIS. Mystice, quid sit pro crispanti crine calvitium, 355 D'.

CRUX est clavis qua reseratum est regnum cœleste, 495 C', signum elevatum in nationibus, 425 D, 735 D', quo omnis adversa potestas convincitur, 435 D, in tantum exaltatum ut imprimatur frontibus imperatorum, 663 C.

CULPA cordis, oris et operis notatur et reprehenditur, 18 D, A'. — Quomodo deordinatio culpæ emendetur, 241 B. — Malum culpæ multo pejus est malo pœnæ, 120 A, sed Dei misericordia superatur, 19 D', 230 B'. — *Cf.* Peccatum.

CULTUS latriæ Deo exhibetur, 14 C, 20 A, cultus duliæ parentibus, 20 A. — Cultum Dei abhorret peccator in vitiis habituatus, 12 C'. — Cultus justitiæ est silentium, quomodo, 560 A'.

CURIOSITAS, grave vitium, 25 D, superbiam pariens, 25 C, quid sit proprie, 25 C. Cavenda est, 24 D', 25 C et seq.

CURRUS. Cur duorum equitum currus vocentur Cyrus et Darius, 481 D', et currus dici possit Christus, 486 D.

CUSTOS suorum est Deus, 483 C, qui unicuique genti et homini angelum custodem præficit, 99 C. — Custodes murorum Ecclesiæ sunt angeli sancti, Apostoli et prælati, 99 C, 734 B.

CYMBALUM alarum vocatur Ægyptus, quare, 464 C. — Mystice, quid cymbalum alarum, 466 A, et cymbala bona, 466 B.

CYPRESSUS describitur, 144 A, 154 C, cui assimilatur Sapientia increata, 144 A, virgo Maria, 154 C, et contemplator, 293 B.

CYPRIANUS (S.) « eloquentissimus martyr », 724 C'.

CYRUS, rex Persarum, cujus nomen longe ante prædictum fuerat, 638 D, 654 A, a Deo suscitatus est, 637 A, 646 D, 654 A, qui subjecit ei omnia regna mundi, 637 D'. Deum tamen imperfecte cognovit, 638 C'. Utrum damnatus sit, 643 B'. — Quidam per justum ab oriente suscitatum intelligunt Cyrum, 610 C; quod reprobandum videtur, 612 B', C'. — Cur dicatur ascensor asini, et ipse ac Darius currus duorum equitum, 481 D', cur ascensor bigæ equitum, 482 C, D, pastor, christus, 637 A, D, justus, 640 B, avis, 646 D, dilectus a Deo, 653 D'. — Plura de illo exponuntur, 643 D et seq.

D

DÆMONES et diabolus. Dæmones, cur et ubi creati sint, et de quo angelorum choro ante lapsum fuerint, 241 A, 441 C, D. — Subtiles sunt, fortes et crudeles, 501 B'; in eis naturalia permanserunt integra, 507 A; condemnari meruerunt propter obstinatam aversionem suam a Deo, 241 B. — Hostes sunt animarum, quarum damnationem sitiunt, 131 B', quas strangulant, 474 B', et ad infernum pertrahunt, 501 D', de quarum perditione lætantur, 572 B', quarum unicuique unus dæmon ad exercitationem deputatus est, 131 B'. Non omnes æque faciliter ejiciuntur, 423 B. — Exsecutores sunt divinæ justitiæ in reprobos, 437 D, A'; utrum post judicium idem officium exsecuturi sint, 241 B'. In fine sæculi acrius sævient et plures decipient, 241 C; instante judicio contabescent, 572 D'; quo sensu occidendi sint, 521 B; nunquam ab inferno liberabuntur, 507 C, D. — Sunt velut alæ principis sui, 399 A; vocantur alieni, 335 A, militia cœli, 506 D', 572 B', dracones, 579 B, dominatores, 683 A, gentes, latera aquilonis, 441 A, C'; figurantur per serpentes, 62 D', Chaldæos, 501 B', Medos, 437 D, A', 485 A'. Dæmones superbiæ et luxuriæ dicuntur aves montium et bestiæ terræ, 466 D'. — Dæmones sunt figura obstinatorum, quare, 576 C'.

Diabolus naturam habet a Deo, non malitiam, 694 A'; superbia ejus initium fuit omnis peccati, 63 A. Totus est immundus et mendax, 206 D, A', D'. — Quomodo diversimode homines tentet tempore sanitatis et infirmitatis, 35 D', et quis sit ordo impugnationis ejus, 418 A, B, C'. Denuntiatur ejus malitia, 447 C', D', 448 A, et dejectio, 448 C. Non est nimium timendus, quia a Deo refrenatus, 402 A, B, et a Christo victus est, 458 C', 521 C, 538 B', C', 555 C', D', 663 D', 664 B. — Rex est superborum, 452 A; panis ejus sunt carnales et terreni, 754 A'; possidet iniquos, et justos tribulat sed non absorbet, 398 C', D'. — Figuratur per regem Assyriorum, 398 C', 418 A, etc., et regem Babylonis, 440 A', 447 B'; dicitur coluber, 120 A, serpens, 754 C, abyssus, 255 D', aquilo, 449 A', aspis et regulus, 423 A, leo, 453 D', 551 B, etc., baculus impiorum, 447 C', exactor, 402 A, 447 B', fluvius, 474 C', homo, 501 B', illusor, 538 B', Leviathan et serpens vectis ac tortuosus, 520 D', cetus, 521 A, fortis et robustus, 663 D', 664 B, faber et interfector, 694 A', C'. — Quid mysticum diaboli corpus, 322 B', ac hujus corporis caput et cor, 322 C'. Peccatum facit hominem membrum et ministrum diaboli, 39 D, 131 B'. — *Cf.* Lucifer.

DAMASCENUS (S. Joannes) allegatur, 18 A, 32 D, 215 A, 258 B, 441 C. (Migne *Patrol. gr.* tom. 94-96.)

DAMASCUS, metropolis Syriæ, 381 C', qualiter interpretetur et quid designet, 462 D'. Illuc multi Judæorum a Rasin translati sunt, 380 B; dejectio ejus prænuntiatur, 389 C, 460 B; populus ejus in Cyrenen a Theglathphalasar pulsus est, 381 D.

DAMNATI citra condignum torquentur, 331 B, nunquam tamen liberabuntur, 507 C, A'; quamvis Deum oderint et blasphement, non ideo demerentur, 166 D'. — Filii et subditi damnationem suam adscribent negligentiæ patrum et prælatorum suorum, 250 B, C. — Saluberrima est consideratio damnationis æternæ, 242 B. — *Cf.* Infernus.

DANIEL propter sapientiam sublimatus, 67 A, determinat numerum annorum a captivitate Babylonis usque ad Christum, 4 D.

DARIUS, rex Medorum, Babylonem et Chaldæos destruxit, 431 B', etc. Designatur per ascensorem cameli, 481 D'. Cur ipse et Cyrus vocentur currus duorum equitum, 481 D'.

DAVID. Referuntur quædam præclara ejus gesta, virtutes et dona a Deo accepta, 39 B', 53 D', 148 C', 149 C, 275 A, 279 C et seq., 589 A. Quo sensu dicatur non peccasse, 288 C'. — Ecclesia est solium et regnum David, 404 C', tabernaculum, 455 B', civitas, 494 A', domus, 495 C'. — Per David exprimitur Christus, 696 A', B'.

DECIMÆ cum gaudio solvendæ sunt, 213 D', ad multiplicem mercedem consequendam, 116 A.

DECRETALIUM liber allegatur, 192 B', 254 C'.

DECRETUM (Gratiani) citatur, 136 C, 439 C'.

DEDANIM, urbs Ismaelitarum, qualiter interpretetur et quid significet, 483 D', 487 B'.

DEFUNCTI, utrum sciant quæ in terra geruntur, 743 C', D'. Super ipsos plorandum est, sed moderate, 126 A', 231 B'; quanto tempore, 127 A, 231 D'. Nimius mœror nihil ipsis prodest et Deum offendit, 232 B', 233 B. — Opera misericordiæ defunctis eroganda, quæ, 52 B, 231 C'. Utrum de mortuo inimico gaudere liceat, 53 C'.

DELECTATIO est diffusio animi in apprehensione boni, 137 A. Delectatio bona annexa est omni actui virtuoso, 58 A', quo summe delectatur virtuosus, 137 A. — Delectationes spirituales præcipuæ, in quo consistant, 137 B, 247 B, 696 C; quomodo a carnalibus differant, 147 A', quibus utrum sint intensiores, 184 A. — Non est quærenda delectatio carnalis in cibo et potu, 108 B'. Illicitis delectationibus multæ admixtæ sunt asperitates, 121 A'.

DESERTUM mystice designat mundum, 609 C, 630 A', gentiles, 560 B, 615 C, C', etc., et alia, 370 A, 484 D', 670 A'. — Quid petra deserti, 454 B, C, 457 D, D'.

DETRACTIO quanta mala pariat, 174 A' et seq.

DEUS, solus æternus, 102 C, primus et novissimus est, 611 A', 653 B', et actus purus 263 A'. Infinitæ ejus perfectioni nihil addi potest nec auferri, 103 A', 256 B'. Stabilis manens, dat cuncta moveri, 256 A'; quo sensu dicatur ambulare, 30 B', 140 B, C, de cœlo descendere, 554 D; ubi specialiter habitare, 139 D', 707 B, C, D, 743 C, 754 D'. — Deus et Dominus est omnium, maxime fidelium, 216 D, D'; proprium nomen ejus est Dominus, 621 C, et Deus Israel, quasi cognomen, 282 C. — Quo sensu Deus sit absconditus, 641 A', et utrum ab hominibus videri possit, 264 A, 269 D', 372 B. — Est infinitæ cognoscibilitatis, 263 D', solus se ipsum comprehendens et perfecte exprimens, 263 D, nec ab homine per naturalem rationem plene cognosci potest, 103 B', C', 263 A'. — Probatur æterna generatio in Deo, 758 C, D. — Perfectiones Dei propter multiplices effectus in plurali exprimuntur, 6 B', 216 D', 220 D'. Operationes ejus circa creata ex parte tantum novimus, 7 A. In omni actione causæ creatæ principaliter operatur, 3 A', et ad actus meritorios cum homine concurrit, 16 B'. — Utrum in eo sit anima, 326 A', 619 A; quomodo prudentia ei tribuatur, 5 C'; utrum ipsi competat admiratio, 239 C', consilium, 150 B', 445 B, cogitatio, 445 B. Quantum distent viæ ejus a viis hominum, 698 B. Quid sint ejus astutiæ, 6 D, A', virtutes, 220 D', viæ, 84 D', 94 A', 240 D, abscondita, 85 A, adinventiones, 430 A', sustentationes, 15 C'; ubera, 759 D, uterus et vulva, 645 A; dextera et brachium, 217 A', 671 C', D', per quæ quomodo juret, 734 A', B'; quid ejus gladius, 761 B, quadrigæ et currus, 760 B', C', thronus et sedes, 7 D, A', 139 D'. Quonam sensu recordetur aut obliviscatur, 656 D', laborem et tædium patiatur, 326 B', 383 B', 631 D, hominem errare faciat et induret, 89 A', B', 377 D', 744 C, D. — Quomodo abscondat faciem suam, 400 A, 708 A; quid ipsius ira et quosnam producens effectus 708 A, 746 D, A', quænam ejus maxima ultio, 322 C; quo sensu ad iracundiam provocetur a peccatoribus, 352 A', et eos odio habeat, 74 A, etsi etiam reprobos amet, 742 B. Qualiter consoletur et vindicetur de hostibus suis, 330 A', in quorum punitione glorificatur, 364 B; quomodo sanctificetur ab hominibus, 394 C'; quotuplici sensu plena sit terra gloria ejus, 374 B'; quomodo mala et mors sint ab eo, 69 D'.

Deus pater noster, 743 A', B', 744 B, 747 A', causa omnium bonorum nostrorum, 516 C', salutem nostram maxime desiderans, 140 C', 655 B, ægre damnat, 530 D, non castigat nisi ut corrigat, 93 A, 472 D, A', 521 D', 707 A', 718 D'; coronat ultra et damnat citra condignum, 45 B', 202 B'. Electos probat, 30 D', 31 B, C, confortat, 31 D, lætificat, 31 A', et illuminat, 31 B'; prædestinatos præcipue diligit, 29 A'; omnibus gratiam suam offert, 140 D'; cum speciali pietate intuetur diligentes se, 208 D'; semper ad beneficia largienda pronus est, 71 B, 714 A, B, 718 D, A'. Quo pacto sit misericors, 18 A, et quantum, 19 D', 29 A'. *Cf.* Misericordia. — Deus est causa et regula totius justitiæ, 91 A; quidquid præcipit, bonum et justum est, 91 A. Quantum justus sit, 102 D', 531 B', C'; quænam sint opera justitiæ ejus, 95 A. Justitiam suam aliter quam in perversis posset declarare, 89 D. Pœnam pro peccatis interdum differt, sed non aufert, 35 A', 49 C; ideo stultum est patientia ejus abuti, 35 B'. — Visitatio Dei in bono aut in malo sumitur, 416 C', 507 A', 520 D. An semper impleatur voluntas ejus, 624 B, 646 A, B. Deus omnia videt, 90 C', D', 93 A', B', 135 B', D', 239 B', C', 256 A, 465 C, 537 C, D, etc. Quantæ sit sanctitatis, 374 C, et potentiæ, 7 C, 24 D, 94 A, 604 B' et seq., etc. — Agitur de ejus pietate, æquitate, sapientia et providentia, 102 B, 201 C, 479 C, A', 651 A. Narrantur beneficia et opera ejus, 94 A, 196 A', B', 201 B', 239 A, 255 A', 258 A, 609 D, 620 B', 626 B, 636 A', 639 B, 640 C', 641 D', 741 A, etc. Exponuntur cantica gratiarum actionis pro operibus ejus, 508 A, 513 A, 519 C, 621 B'.

Bona sunt omnia ejus opera, 242D, et ideo laudandus est, glorificandus et benedicendus, 238B', 242C', 263C', D'. *Cf.* Creatio. — Explanantur verba Dei Patris de Filio aut ad Filium, 141B', 618D, 620D', 640D', 657D', 674D', 682A, 687A', 696C', et verba Filii de Patre, 656C'. — Ubi et quando Deus sit quærendus, 697A', et quomodo teneatur, 747C, D; ad eum in omni necessitate est confugiendum, 47D, 65C', 476D'. Cur et quantum diligendus, 51D, B', 78D. Timendus est, 7C, 394D'. *Vide* Amor, Caritas, Timor, etc. — *Cf.* Christus, Spiritus, Trinitas.

Dii gentium. *Vide* Idololatria.

DEXTERA designat prospera, 742B'. — Quid dextera Dei, 734B'; quid neque ad dexteram neque ad sinistram declinare, 410A', B', 546C.

DIBON, civitas Moab, 450C, qualiter interpretetur et quid exprimat, 452C, 453B', C'.

DIES elapsi a creatione mundi, utrum numerari valeant, 4C. — Dies interdum pro tempore a Prophetis sumitur, 470B'. — Quot horis protractus sit dies sub Ezechia, 592B et seq. — Quid sit oratio dierum, 21B, et dies bonus, 83B.

DILECTIO. Diligere est alicui bonum velle, 41A'. — Dilectio Dei est una, simplex et invariabilis, 41A'; in illa maxime consistit sapientia, 8A', cujus initium est timor Dei, 159B. — Dilectio non est otiosa, quo sensu, 19A, B. — Amicus in Deo et inimicus propter Deum est diligendus, 38A. — Quid sit pulchra dilectio, 146B, et quomodo mater ejus sit increata Sapientia et B. Virgo, 146A, 155C. — *Cf.* Amor, Caritas.

DIOGENES, philosophus, quid stirpis vilitatem sibi objicienti responderit, 53D, et Alexandro Magno quid dixerit, 67B'.

DIONYSIUS (S.) Areopagita, « divinus », 241C, « divinissimus ac sanctissimus », 374A, « deiformis », 734B, « gloriosissimus », 579B, « sublimis, excellentissimus et gloriosissimus theologorum princeps », 566A, 639D, 722C', sæpissime allegatur, 126D', 339A', 447D', etc. Citatur liber ejus de Ecclesiastica hierarchia, 200C, 734B, de Cœlesti seu Angelica hierarchia, 371B, 372C', 442A, etc., de Divinis nominibus, 258A', 639D, Epistola ad S. Polycarpum, 592C, D, A', 599A.

DIONYSIUS Cartusianus deflet statum Ecclesiæ, 25D, 34A, 334A, B', 336C', 348A, 496C'. Quid dixerit de futura ejus reformatione, 337A'. — Laudibus decoratur, 309, 310.

DIONYSIUS tyrannus semper erat pavidus, 58A.

DISCIPLINA variis modis sumitur, 66D, A', 164D, 189D', 251A, pro cognitione moralium, 13A, 98B, 271B, pro correctione aut scientia, 6B', 12B', 95D, etc. — Quid domus disciplinæ, 300A.

Discipuli non possunt æquivalens reddere magistris, 37D.

DISCORDIA inter consanguineos oriri solet propter temporalia dividenda, 156B. A discordiarum seminatore cavendum est, 73A. — *Cf.* Concordia.

DISCRETIO est mater virtutum, 69B, et juramenti ac voti comes esse debet, 54C', 134A, 651D. Discretio spirituum necessaria est ad somnia dignoscenda, 206C.

DIVINATIO quid sit, et cur sic dicta, 207A; utrum sit licita, 343D, 397A. — Divinos consulebant Ægyptii, 468A'.

DIVITIÆ quænam sint bonæ, 80B, et cur eis bene utendum sit, 83A'; cur eas Deus dispari modo distribuat, 28A, 83B', et quo sensu dicantur iniquæ, 34C. — Reprobatur anxietas de divitiis acquirendis et timor de amittendis, 36C; nam sunt plurimis occasio vitiorum et perditionis, 34D, 57B', 69D, A', 188C, 189B, 705D', et multæ curæ sunt eis annexæ, 69C, A', 696A. Superbia amorem divitiarum fovet, et vice versa, 120A'. — Quid divitiæ salutis, 564A, et quo sensu in tempore divitiarum memores esse debeamus paupertatis, 107C'.

Dives bonus et pauper spiritu laudatur, 187B', 188B' et seq., avarus vituperatur, 187D'; mendax odiosus est, 157C, et ditioris societas vitanda, 76C'. In quo sit divitis gloria, 64B'. — Dives facile labitur in vitia, 69B, D, quorum quædam describuntur, 77A et seq., 79C, D; impatiens esse solet, 173D'; attamen non omnis dives est iniquus, 80A. Quatenus honorandus aut contemnendus sit dives iniquus, 64C'. De diversa agendi ratione cum divite et paupere, 79A' et seq. — Nunquam æstimet homo se satis divitem esse spiritualiter, 35A.

DIVORTIUM reprobatur, 50B, 51A. Cur sub lege permissum, 50B.

DOCTOR non despiciendus est propter juvenilem ætatem, 254B; ingratus est doctus renuens docere ignorantes, 37B. — Parentes

filios docere debent, 182 A, 183 C. Quis indignus sit doceri, 126 C, quis aptus a Deo doceri, 526 A'. — Doctor Ecclesiæ est Deus, 339 A', 545 C', 693 C.

DOLOSUS sibi ipsi nocet, 171 A; reprobatur, 14 A'. Quanta ejus perversitas, 72 D', 88 C, 112 D, 129 C, 224 B'.

DOMUS. Non omnis admittendus est in domo, 72 D. Domos filiorum firmat benedictio patris, eradicat maledictio matris, 22 C, D. Domus orationis est ecclesia, 702 B. — Domus Dei est Ecclesia militans, 339 D, 368 D', 723 D, et Christiani, 496 A, B; domus Jacob seu Israel sunt Judæi, 343 A, B, 361 D, sive Ecclesia, 400 A, 447 A'; domus David est Ecclesia, 495 C', sive templum, 492 A. — Mystice, quid domus, 10 D, 85 D, 167 A, 196 C, 494 A', domus disciplinæ, 300 A, mons domus Domini, 338 C, 347 C, duæ domus Israel, 399 A'.

DORIX fluvius, cui assimilatur increata Sapientia, describitur, 150 D'.

DRACO allegorice designat regem Ægypti, 673 D, dæmonem, 579 B, hominem pestiferum seu luxuriosum, 437 D', 576 A', 630 A'.

DROMEDARIUS. Quid intelligatur per dromedarios Madian et Epha, 722 A'.

DUMA, pars Idumææ, 482 D', designat male silentes et hypocritas, 487 C.

DUPLICITAS Deo displicet, 13 D, A', 14 A'. — Quis sit duplex corde, 18 D, qui vilescit omnibus, 14 B; væ illi, 18 D, B', 26 D. — Per linguæ duplicitatem innotescit iniquus, 36 A', et duplicitas oris ex duplicitate cordis oritur, 36 B'. — *Cf.* Hypocrita.

E

EBRIETAS quanta mala pariat, 190 B, 191 C', 192 C et seq. Vitanda est præsertim judicibus, principibus et prælatis, 193 A. — Operarius ebriosus non locupletatur, 109 D; mulier ebriosa reprehenditur, 163 C'. Judæi et Christiani ebrietati dediti arguuntur, 362 C', D', 365 B', 369 C, 526 C, D, 533 B, 703 B'. — Deus suos spiritualiter inebriat, 151 D, 196 B'. — *Cf.* Vinum.

ECCLESIA primitiva ex Judæis electa est, 153 A, D; in monte Sion exordium sumpsit, 339 B; in principio spernebatur, 658 C'. Prædicitur dilatanda per gentium conversionem, 338 A, 341 C, D, 577 A, 662 B, 663 C, etc., ita ut duos populos adunaret, 341 D, 528 A', 628 C, et exaltanda, 663 D, 732 A. — In corde credentium peperit Christum, 757 B', 758 A, a quo protegebatur, 664 A, B. Roboratur ne persecutionibus frangatur, 672 D, 690 D', 692 B'; invitatur ad lætitiam et consolationem, 626 C, 632 C', 661 B', 670 D, 674 B, 690 A, 758 D'; miratur fecunditatem suam, 662 D'. — Cantica gratiarum actionis Ecclesiæ primitivæ de beneficiis Salvatoris, 429 A, 519 C, 621 B'.

Ecclesia militans, civitas Dei, fit meretrix propter reprobam prælatorum vitam, 336 A', C'; convertenda prædicitur, 337 A'. Referuntur beneficia Ecclesiæ collata, 368 B, 563 D, A', D', et canticum ejus pro gratiarum actione, 731 B. Deus eam tuetur ab inimicis, 382 A', 521 B', interdum consolatur, interdum culpis exigentibus tribulari permittit, 368 B', 389 A', 521 B', D', 561 D', 562 B, 576 D, 600 C, 609 B, 677 D', 678 C, etc. — Invenitur in ea gaudium, vox laudis, 677 A', et securitas, 560 B', non inordinatus timor, 399 B, A'. Gratias agit Deo de diaboli dejectione, 521 D. — Christus, lumen Ecclesiæ, 721 A, eam impinguat, fecundat, colit, 615 C, et docet, 138 C. Qualiter Deus in ea commoretur, 220 C', et sit magnificus super eam, 494 A. — Ecclesia militans figuratur per Jerusalem, 20 B, 220 C', et per regnum Juda, 382 C; vocatur civitas sanctificata, 152 D', domus Dei, 339 A, D, 723 D, mons domus Domini, 340 D', mons Dei, 423 D, vinea Domini, 367 D', domus Israel, 447 A', vallis visionis, 492 D, civitas et domus David, 494 A', 495 C', vinea meri, 521 D, pharetra Dei, 665 B, civitas Sancti, 678 B', Sion, habitatio Sion et Jerusalem, 337 B', 430 D', 617 C, 661 B. — Deus est agricola Ecclesiæ, 531 B'; quid ejus panis, 546 D', 604 D, convivium, 510 A, A', montes et fundamenta, 340 C, 528 C, colles, 615 A, duces, 435 D', muri et structores, 661 C', 723 D', 733 D', murus et antemurale, 519 C', D', lapides, 735 D', portæ, 724 D, 735 B', C', caput, barba et pili, 389 A', ubera, 759 C. — Quomodo sit a filiis suis honoranda, 20 B'.

Ecclesia triumphans describitur, 726 A et seq., 752 B'. Lapides ex quibus construitur sunt Sancti, 360 B, diversis ordinibus et mansionibus distincti, 693 A'. Vocatur Jerusalem, 153 A, 495 B', 507 C', Sion, 507 B', terra Juda, 513 B, terra viventium, 593 C, mons sanctus, 706 B'. Quanta ejus opulentia, firmitas, uber-

tas et securitas, 567 D' et seq., quanta claritas, 507 B', et lætitia, 579 C', 752 D. Quid ejus convivium, 510 A', clavi, funiculi, fluvii et rivi, 568 A, B, D, sapphiri, propugnacula et portæ, 693 A', B'. Christus est ejus murus et antemurale, 513 A'. Illam hereditabunt sperantes in Domino, 706 A'. Non erunt ibi diversæ ætates, 752 C'. — *Cf.* Beati, Electi.

Ecclesiarum ædificatio multiplicem a Deo sortitur retributionem, 116 A; ecclesia est domus orationis, 702 B. — Quid ecclesia justorum et malignantium, 20 A, B.

ECCLESIASTICUS liber, unde et cur sic dictus, quis ejus auctor et translator de Hebræo in Græcum, 1. Apud Judæos vocatur Parabolæ, 1; Dionysii nostri tempore non erat in canone, 1, 52 D, 289 D. — Tractat de sapientia et sapientialibus documentis, 3 A; timorem Dei valde extollit et commendat, 8 B; cum Proverbiis pro maxima parte concordat, 1, 44 C. Eadem sæpe repetit, nec procedit more scholastico, 10 A, 109 C, 226 D'. — *Cf.* Jesus filius Sirach.

EDOM est modo nomen proprium, modo commune, 737 A, B. — Terra Edom eadem est ac Idumæa, Duma ac Seir, 483 A, 574 A, 737 A. Utrum designet terram ubi habitaverunt filii Esau, 573 D'. — Edom interpretatur sanguineus, et exprimit viros sanguinum, 573 C', 737 B, C. Quo sensu Christus venerit de Edom, 737 C. — *Cf.* Idumæa.

ELAM, regio Persidis, cujus populus Babylonem vastavit, 480 C, et Jerusalem, 489 D, interpretatur despiciens, 485 C, seu ascendens, 494 A. Per Elamitas quinam intelligantur, 485 C, A'.

ELEALE, civitas Moab, 450 B', quomodo interpretetur, 453 A.

ELECTI in hac vita tribulationes et persecutiones patiuntur, 519 A, sed finaliter a diabolo superari non possunt, 449 B'; sunt germen plantationis Dei, 727 B, qui interdum eis irascitur, non ad interitum, sed ad correctionem, 707 A', et illos ab utero præservat, quo sensu, 633 A. Gloriantur in Domino, impeditis hostibus boni communis et Ecclesiæ, 532 D'. — In præsenti pacem habent per inchoationem, in patria perfectam habituri, 516 A', B'; per misericordiam Dei resurgent et vivent vita gloriæ, 518 A', B', C', immortales et impassibiles, 511 A', confirmati in bono, 727 A; omnis lacrima abstergetur ab oculis eorum, 511 B', 727 A; accipient præmium essentiale et accidentale, 673 C'; lætabuntur videntes Deum facie ad faciem, 750 D', 760 B, et SS. Trinitatem laudantes, 751 A. — Injuria et ignominia eorum vertetur in honorem et lætitiam, 511 C'; corpora habebunt immortalia, impassibilia, lucida, agilia et subtilia, 608 D'; assument pennas sicut aquilæ, quo sensu, 608 B', C'. — Non frustra laborabunt, 753 A', antequam clament exaudientur a Deo, 753 D', quem æternaliter adorabunt, 764 B, a quo consolationem accipient, 759 D, A', D', 760 A, qui est causa illuminationis et felicitatis eorum, 726 C', et torrens quo inebriantur, 759 C'. — Æterna erit eorum felicitas, 727 A, 753 A, 763 D', et requies, 764 A; quanta eorum claritas, 507 C', sublimitas, 727 A', lætitia, 673 C', D', 751 D', 752 D, 760 C, quæ omnem viatorum capacitatem transcendit, 746 B. Cur de reproborum pœnis gavisuri sint, 764 C, A'. Canticum eorum de beneficiis Dei, 447 B' et seq. — *Cf.* Beati, Ecclesia triumphans.

ELEEMOSYNA commendatur, 27 D, 47 A', 83 A, etc. Cuinam et qua ratione præstanda sit, 73 C, 74 B, D, 106 A, 178 D'; utrum laudabilius justo præstetur, 73 D. Non est differenda, 28 C, sed etiam offendentibus danda, 28 A'. Quanta ejus utilitas, 23 B, 27 A', 73 C', 99 D', 100 A et seq., 179 A et seq., 191 A. — *Cf.* Misericordia, Pauper.

ELIACIM, filius Helciæ, successor Sobnæ in pontificatu, 491 D', ab Ezechia mittitur ad Rabsacen, 581 B, deinde ad Isaiam consulendum, 584 B. Figura est Christi resurgentis et sacerdotis, 495 D.

ELIAS laudibus ornatur, 284 B et seq.

ELIM, puteus in terra Moab, 451 A', interpretatur fortes seu arietes, et designat elatorum corda, 453 B'.

ELISEUS præconiis extollitur, 286 B et seq.

EMMANUEL, nomen Salvatoris, 384 A, 393 D', 399 A, cur ei datum, 384 B, 385 B'. Solvitur Judæorum objectio de hoc nomine, 384 D, 385 C, A'.

EMPEDOCLES, philosophus, solem vocavit patrem deorum ac virorum, 598 C'.

EMPTOR, quomodo contra justitiam peccet, 166 A', 253 B'; quid ei liceat secundum leges et conscientiam, 166 B', C'.

ENOCH prædicitur venturus in fine sæculi cum Elia ad convertendos Judæos, 266 C'. Cur dicatur non habuisse sibi similem, 291 B.

EPHA, regio trans Arabiam, camelorum ferax, 722 A'.

EPHRAIM. Cur sic vocetur regnum decem tribuum, 380 B', 525 A. Destructio ejus prænuntiatur, 381 C', 386 C, 406 A, 525 A. Invidia Ephraim contra Judam quomodo cessaverit, 425 D'. — Ephraim interpretatur fertilitas seu incrementum, 409 A', 427 C', 463 B, et cupidos designat, 410 C', 532 C.

EPISCOPUS « summus hierarcha » doctissimus esse debet, 200 C, D, A'. — *Vide* Prælatus.

EPULÆ. Quid in eis agendum sit, 186 C, 228 D'. Modicus victus in domo propria melior est splendidis epulis in domo aliena, 180 C'. — Quidam gentilium epulas apponebant sepultis, 184 A'. — In epulis spiritualibus mens a Deo reficitur, 186 C. — *Cf.* Convivium.

EQUES. Quo sensu duorum equitum currus vocentur Cyrus ac Darius, 481 D', et Christus, 486 A'; ascensor bigæ equitum, Cyrus, 482 C.

ERROR dicitur peccatum, 513 C', idololatria et perfidia, 519 D'. Multipliciter errat homo, 476 B, propriam voluntatem sequens, 686 A. — Deus permissive tantum errare facit, 89 B', 744 C, D.

EUNUCHI a Judæis despiciebantur, 701 A. — Qui sint spiritualiter eunuchi, 700 D'; illis pro sterilitate promittitur hereditas cœlestis, 701 C, D.

EUSEBIUS, Cæsariensis episcopus, allegatur, 431 D', 432 D, 488 C'. (Migne *Patrol. gr.* tom. 19-24.)

EVA, quare creata, 98 A. Minorem scientiam accepit, 98 C, et magis peccavit, quam Adam, 243 A.

EVANGELISTA a Deo promissus designat S. Joannem Baptistam, et quatuor Evangelistas sive Apostolos, 617 D, quos Deus ad evangelizandum hortatur, 603 C, D et seq.

EVILMERODACH, filius Nabuchodonosor, quando regnaverit, 443 A'. Quomodo patrem suum mortuum esse probaverit, ut ei succederet, 443 B'. Utrum damnatus sit, 439 A'.

EXACTORES populi erant sacerdotes, Scribæ et Pharisæi, 353 A'; sunt quoque mali prælati, domini avari, 353 B', 402 D, et diabolus, 402 A, 447 B'.

EXERCITIA spiritualia, quænam sint, 186 D'. Concupiscentias debilitant et corpus extenuant, 187 A; quamvis laboriosa, fideliter sunt exsequenda, 49 A.

EXTRANEI. Ab eis cavendum est, 73 B; pie tamen sunt ad habitandum admittendi, 73 B'.

EZECHIAS, rex Juda, laudatur, 286 D'. Cur non peccasse dicatur, 288 C'. Referuntur quædam de regno ejus, 287 A, 380 B ad 600 C. Canticum ejus exponitur litteraliter, 592 C', et moraliter, 596 B. — Ezechias figura est boni prælati, 589 B'. Cur vocetur regulus seu basiliscus, 445 C', D'.

EZECHIEL propheta laudatur, 289 D'.

F

FABER. Describuntur industriæ fabrorum, 234 B et seq. Fabri communitati civium sunt necessarii, 234 D', 235 A, sed ad altiora officia exercenda non apti, 235 B. — Spiritualiter, fabri sunt prædicatores et prælati idonei, 235 B'; faber ferrarius, præsidens virtuosus, 235 C'. — Faber dicitur diabolus, 694 A'.

FACIES est sedes pudoris, et in ea vigent omnes sensus exteriores, 113 A, relucentque animæ et cordis affectiones, 80 C, A', 112 D', 113 A, quamvis non cum certitudine, 80 B'.

FAMA bona procuranda est, 250 C'; sed non tam fama quam virtutum excellentia, est æstimanda, 286 A.

FASCIA pectoralis, quomodo mystice in cilicium convertatur, 356 A.

FASCICULUS deprimens, quid designet, 710 D', 711 A.

FATUUS dicitur, sive in mortali exsistens, seu destitutus usu rationis : uterque deflendus est, 126 C', 127 A. Nemo temere vocandus est fatuus, 127 A'. — Fatuus amicitia indignus, 116 D', a quo non est quærendum consilium, 55 A', sapientiam deserit et vilipendit, 123 C; non nisi cachinnus est ipsius risus, 123 A'. In domum proximi sine discretione ingreditur, 123 D', per fenestram respicit, 124 A, aut per ostium auscultat, 124 B; non potest celare auditum verbum, 111 A, B, mox profert quidquid menti occurrit, 124 D, inaniter docetur, 126 C, 127 B, 254 A, timet timore carnali, 128 A, C, instabilis est, 200 B', fatua loquitur, 361 B, gravis ad sustinendum, 123 A, 127 D, A'; non parabolice sed simpliciter eum loqui decet, 117 D. — Senex fatuus odibilis est, 137 D; habituatus in vitiis fatuus est, 122 B'. Prodigus sub nomine fatui arguitur, 117 A, B. — *Cf.* Insensati.

FERRUM, quantum sit utile, 240 C'. — Sumitur pro gladio seu potentia angeli, 416 A'.

— Mystice, quomodo ferrum in argentum et lapides in ferrum convertantur, 725 A', B'.

FESTIVITATES quasdam sol et luna determinabant apud Judæos, 201 A', 259 B. Quid fuerint Neomenia et sabbatum, et cur instituta, 326 C; quo sensu ea et cetera Judæorum festa Deus odisse dicatur, 326 D. Odit etiam festa Christianorum scelerate viventium, 335 D', 336 A.

FIDEJUSSOR quid agere debeat, 180 A'. Ipsi gratitudo debetur, 179 B', sed sæpe non exhibetur, 179 C', D', 180 A et seq. Non nisi cum magna cautela fidejubendum est, 180 D.

FIDES initialis infusa fundamentum est virtutum, 159 C, 199 A; fides formata est fides per dilectionem operans, 199 B, quæ salutem consequitur, 17 A, 30 A', 90 B; fides autem sine caritate et opere mortua est, 17 A, 199 A'. Ex fide cordis omnia sunt agenda, 198 D'. Fidei jungendus est timor filialis, 159 C, quo ipsa fovetur, 13 B, 16 D'. — Fides propugnaculum est animæ, 693 D'; veritas ejus fundatur in revelatione divina, 205 C. In quo majoris sit certitudinis quam scientia, 200 A. Fides catholica est via ad beatificam visionem, 36 B'; usque ad mundi finem in multis manebit, 245 B; ipsius adversariis resistendum est, qualibus armis, 33 C'. — Quo sensu fides cinctorium fuerit renum Christi, 421 C', D', 422 A.

FIDUCIA non est in hominibus ponenda, 550 B', sed in Deo, 16 D, 70 C', 429 C', 430 A, 449 B. Regnum cœlorum hereditabit qui confidit in eo, 706 A', B'. — Quid tabernacula fiduciæ, 560 C'.

FIGULUS, cujus opera describuntur, 234 B', quid spiritualiter figuret, 235 D'. — Deus figulo comparatur, 537 A'.

FILIA quatenus melior sit filio, 223 A'. Quæ sint parentum obligationes erga filias, 50 D'. Filia prudens amabilis est, 125 D', fatua inhonorationem meretur, 125 C', perversa confundit patrem, 125 D', impudens perturbat patrem et maritum, 126 A, imprudens et luxuriosa, custodienda et reprimenda est, 163 D', 164 A, 254 A', quare, 164 B, C, 254 A', B'; quantam sollicitudinem ingerat parentibus, 254 C, D. — Nomine filiæ in Prophetis solet populus accipi, 324 C, 454 C', 489 B; filia Sion designat urbem et populum Jerusalem, 324 A, 415 D', 586 B', C'; filiæ Sion sunt urbes minores et villæ, 355 D, 559 A. Filia et filiæ Sion, quid mystice, 335 B, 355 A', 357 D', 736 A. — Per montem filiæ Sion intelligitur templum, 454 D, Ecclesia, 454 B', anima justi, 458 A. — Cur Babylon dicatur filia, 647 D. Moraliter, filia Babylonis est anima peccatrix, 650 A, et nomine filiarum imperfecti intelliguntur, 722 A.

FILII debent parentes honorare, 20 A', 21 C', quibus æquivalens aut condignum reddere non valent, 20 B'; eis obedire verbo et opere et sine murmuratione, 21 D', 22 A, B; vitia eorum tegere, 22 A', B', C'; eis, maxime in senectute, subvenire, 22 D'. Quantum filiis prosint honor et obedientia parentibus exhibita, 21 C, D, A', B', 22 B, C, 23 B et seq. — Quomodo parentes filios educare debeant, 50 B', 181 C et seq.; quanta bona aut mala sequantur bonam aut malam educationem, 181 C', 182 C'. Non asperius eos corripiant, 253 B', non eos sibi dominari sinant, 203 B', D', ab eis caveant, 198 C', super eis non lætentur nisi sint virtuosi, 91 C, D', 158 A. — Filius indisciplinatus confundit patrem, 125 B'. Quam perversi filii iniquorum parentum, 249 C', 250 A; quam miseri filii adulterini, 136 B', C'. Filii damnati conquerentur de parentum negligentia et scandalis, 250 B, C. — Quid per filium olei signetur, 359 C', D', 367 D'.

FIRMAMENTUM quid sit, et cur firmamentum altitudinis vocetur, 258 A; quæ causa pulchritudinis ejus, 258 C; utrum luna sit in firmamento, 259 A'. — Mystice, firmamentum est Ecclesia militans, cujus stellæ sunt fideles et pulchritudo Christus, 264 A'.

FLETUS. Super errantibus flendum est ex compassione, 459 A', 493 B', 571 C, sicut fleverunt Apostoli super obstinatis Judæis, 564 A'. — Cur fleverit Ezechias dum ægrotaret, 590 B, 591 B'. — *Cf.* Luctus.

FLOS. Quinam sint flores Sapientiæ, 145 D', B. Virginis, 155 B, et animæ fidelis, 238 A'. — Cur Christus flos dicatur, 419 B. Flori assimilatur felicitas carnalium, 602 D', 603 A, et flori decidenti, hæretici, 532 D.

FLUMEN. Sapientia increata flumini comparatur, 150 D': de fluvio, id est de corde Patris, 150 C', 151 B, seu de paradiso, 151 A, effundit flumina sive charismata gratiarum, 150 B', quibus Ecclesiam irrigat, 151 C et seq. — Mystice, quid designent flumina, 428 A', B', 464 D', 568 D, 615 B, etc.

FOEDUS iniit Deus cum hominibus, 503 B', 564 D', 692 B', 718 C, quod peccato deletur,

571 A'. Cum morte et inferno quasi fœdus fecerunt impii, 527 D', 533 A', quod delebitur, 529 C, 533 C'. — In fœdus populi datus est Christus, 621 A, 659 B', cujus lex evangelica est fœdus Dei cum hominibus, 696 A', 701 C, B', 730 B'.

FOENUM, mystice est homo, 83 D', 602 C', 603 A, 674 C, et generatio impiorum, 246 A.

FOENUS, opus misericordiæ, 176 D, commendatur, 177 A; non est cuilibet præstandum, 54 B', nec citius repetendum, 116 D'. Illud accipiens diligenter restituat, 177 B. Infidelis solutor vituperatur, 177 D et seq. Quomodo fœnerator se gerere debeat in diversis casibus, 178 B et seq.

FOLIA figurant vitam hominis, 84 A, 333 A, 747 B, et verba inania, 39 A.

FONS universæ sapientiæ est Verbum æternum, 5 D'. Quid fontes Salvatoris, 430 B, C. — Allegorice, fontes aquarum sunt prædicatores et doctores, 579 B, scientia et gratia, 615 B, 660 B', 712 B', torrens voluptatis cœlestis, 660 C.

FORNICATIO alia est spiritualis, 328 C, alia carnalis, 328 D, quæ ex lascivo adspectu dignoscitur, 163 D'. Vitandæ sunt occasiones fornicationis, 55 D' et seq., 252 B, et societas fornicariorum, 110 A, quorum mores et stultitia describuntur, 135 D et seq.

FORTUNA. Gentiles et Judæi idololatræ Fortunæ sacrificabant ultima anni die, 750 C.

FRANCISCUS (S.), « Seraphicus ille sublimis », deformis erat corpore, 67 C; dicere consuevit : Fratres, incipiamus Deo servire, 104 B.

FRATER interdum pro proximo accipitur in Scripturis, 48 A, 50 A, 351 C', 611 D', etc. — Fratrum concordia approbatur apud Deum et homines, 156 B.

FRAUS. Homicidæ assimilatur qui defraudat pauperem, 210 D, qui victualia injuste tollit ab aliquo, 210 A', qui mercenario mercedem non solvit, minuit aut nimium differt, 210 B', quæ defraudatio inter quatuor peccata ad Deum clamantia annumeratur, 210 C'. Reprehenditur fraus in acquirendis divitiis, 253 A', et circa usum ponderum in venditionibus, 253 C, quod est grave peccatum, non dimittendum nisi restituatur injuste ablatum, 253 D. Utrum timore fraudis denegandum sit fœnus, 178 A, B. — Fraudulenti sunt pessimi, 558 D, A', 561 D, A', et indigni prælatione, 557 D'. Quinam fraudulenter Deo loquantur, 558 C, 561 C, D.

FRENUM linguæ adhibendum est, 176 A'. Antichristus frenum erroris erit sibi credentibus, 548 D'.

FRUCTUS terræ, cur producti, 192 C. — Fructus hominis sunt opera, 39 A, 412 A', 417 A, 753 A. Quid fructus justi, 353 D, sapientiæ, 42 A, 145 D', 227 D', salutis, 10 C', D', divini fructus, 238 D. Christus est fructus terræ sublimis, 357 C.

FRUGALITAS commendatur, 180 B', C'.

FRUTEX quid sit, 26 C'; quid frutex peccati et quomodo eradicetur, 26 C', D'.

FULGENTIUS (S.), Ruspensis episcopus, allegatur, 187 D'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 65.)

FULLO. Quid ager Fullonis, 380 D', 581 A.

FUMUS quo impletum est templum in visione Isaiæ, quid exprimat, 375 C, D, B'. — Allegorice, quid fumus, 446 C, 449 A'.

FUNDAMENTUM Ecclesiæ principale est Christus, 528 C; cur in fundamento fundatum dicatur, 528 B'; fundamenta secundaria sunt Apostoli, 165 A, 528 D.

FUNICULUS. Quid sit habere pro zona funiculum, 355 D', trahere iniquitatem in funiculis vanitatis, 364 D; quid funiculi supernæ Jerusalem, 568 B.

FUR. Cur fure pejor dicatur susurrator, 37 B', et mendax, 118 B. — Principes Judæorum et alii, socii furum, redarguuntur, 329 D', 337 A.

FUROR est ira prædominans, 243 C', gravior indignatione, 572 C, ideo odibilis, 171 C'. Quantus sit in dæmonibus, 241 B, C, 447 D', qui ministri sunt furoris Dei in impios, 241 D, sed perversa intentione, 241 A'. Quid furor Dei, 217 D', 433 A, 652 D', 738 A', quam gravis ad portandum, 548 B', et quomodo convertatur, 429 C, B'; propter peccata exarsit in Judæos, 366 D, 406 B', et in populum christianum, 370 A'. Quid vasa furoris Domini, 432 D, B', 436 C; quomodo Assur sit virga furoris ejus, 411 C', 416 D'. — Furor pro fervore devotionis sumitur, 238 C.

G

GALBANUS, lacrima cujusdam herbæ Syriæ, valet contra morbum caducum, 145 D.

GALILÆA gentium, cur sic dicta et quid mystice, 401 D, 408 A'.

GALLIM, quid litteraliter et mystice, 415 B', 453 B'.

GAUDIUM. Sine gaudio diu vivere nequimus, 185 B. Utrum gaudere liceat de morte ini-

mici, 53C', D'. Non gaudendum est super iniquitate, 110D. Gaudium quod parit devotio ac timor Dei, 8D, 9D', omni delectationi carnali præferendum est, 183D'. — Christus gaudet super Ecclesia, 733C', quæ et ipsa de beneficiis sibi collatis gaudet in Domino, 681A, 731B, 751D', 752C, 758D'. Magnum erat gaudium primitivæ Ecclesiæ, 671A, et ingens est gaudium animæ conversæ, 677A'. De hominum peccatis gaudet diabolus, 39D, 108C', 131B', de cujus dejectione gaudent electi, 448B. Quantum sit gaudium in cœlo, 746B. — *Cf.* Jucunditas, Lætitia.

GEHON, fluvius paradisi, cui increata Sapientia comparatur, 150B.

GEMITUS viduæ benigne suscipitur a Deo, 214C'. Gemitus matris meminisse debent filii, 51B. Merito gemendum est in hac lacrimarum valle, 719B, sed mundus gemit ubi non est gemendum, 485D. In cœlo deerunt gemitus, 579C', 673C', D'.

GENTES omnes quasi nihil sunt ante Deum, 605B', 606A. Unaquæque habet sortem sibi propriam, 95D', angelum custodem, 99B, C, et gubernatur a Deo, 140A', qui superbas eradicat, 63A', et regnum de alia ad aliam transfert, 61D, B', 479A'. — Maxima pax erat inter gentes instante adventu Christi, 341D', qui est lux, salus, dux et præceptor cunctarum, 658D, A', 681C, 682A', 696D'. Quomodo subjectæ sint gladio et arcui Christi, 610D', 611A, qui illas judicabit, 30D, 341B', 619C. Prædicitur finalis earum interitus, 572A.

GENTILES quosdam Christus dereliquit, quosdam vocavit, 341A', 642C, quorum conversio Ecclesiæ primitivæ promittitur, 721A' et seq., et sæpissime prænuntiatur, 538A, C, 560B, 577A, B et seq., etc. Habitantes olim in regione umbræ mortis, 401A', abjecerunt idola sua, 546A', et ex eis ac Judæis facta est una Christi Ecclesia, 341D, 628C, D. — Vocantur canes, 79B, cæci, 623A', steriles, 690A, egeni et pauperes, 614D', advenæ, 370A, 438C, 700C', 701D, solitudo, terra deserta, invia et arida, 577B, C, 579A, 633C, desertum, 560B, 578D', 615C, C', 622A, 630D.

GERMEN Domini est Christus, 357A; germen plantationis Dei sunt prædestinati, 727B; vir Juda, germen Dei delectabile, est Christus seu filii adoptivi et grati, 361A', 369A; germen alienum sunt filii reprobi, 462B, 463D'. Germen, id est posteritas et opera impiorum, dissipabitur, 366B, 448B', 453D.

GERSON (Joannes), Cancellarius Parisiensis, allegatur, 175B'.

GIGANTES superbos delevit diluvium, 92C, D, A'. Goliath gigantem funda dejecit David, 280A, B, C. — Quinam nomine gigantum exprimantur, 517C.

GLADIUS sumitur pro diro supplicio, 750C, pro impugnatione ac tentatione diaboli, 328A'. Gladius Dei est rigor justitiæ ejus contra dæmones et impios, 520D, 573C, A', 761B; gladius Christi, doctrina ejus, 610D', vel sententia judicialis, 611A; gladius acutus, efficax ejus sermo, 657A, et os S. Joannis Baptistæ aut cujuslibet idonei prædicatoris vel prælati, 664D'. — Tempore adventus Christi, gladii conversi sunt in vomeres, 341D', nec gens contra gentem gladium levavit, 342B.

GLORIA, gloriatio et glorificatio. Gloria est clara cum laude notitia, 8B; interdum pro claritate accipitur, 259C'. Quomodo timor Domini sit hominis gloria et gloriatio, 8B, 58A', B', 64C'; quæ confusio adducat gloriam, 32D. Gloria est filio honorare patrem, 22B'; gloria senum, timor Dei, 157C'; gloriam sibi acquirit sapiens, 11C, 37D, 43C, A'; gloria magna est sequi Dominum, 137A', cujus gloria pleni sunt cœli et terra, 255A', 374B'; gloriam Dei contemplando non satiatur homo, quo sensu, 257C'. Omnis gloria hominis est velut flos agri, 602D', ideo iniquorum gloria non est appetenda, 57A', 116B. — Christus est gloria Patris, 602A, 647A', 657D; omnem invocantem se creavit Deus in gloriam suam, 628A, quam nemini communicat, 621D, 653A'. — Humilis gloriatur de disciplina et timore Domini, 66D, A'; perfectius est gloriari in paupertate et tribulatione quam in divitiis, 66C'. Non gloriandum est de vestium pulchritudine, 67A', nec filii et subditi glorientur de parentum et superiorum contumelia, 22A', C'. De quo sit gloriandum, 98A', 101B, 237B'; quid gloriæ vestimenta, 678D. — Glorificandus est Deus, 505C, etsi major omni glorificatione, 263C'; quem impii non glorificant, 517A', aut labiis tantum, 536B', 540B'. Pater multipliciter glorificavit Filium, 697D. — *Cf.* Honor.

GLOSSA ordinaria (Walafridi Strabi) sæpissime citatur, 1, 18D, 37B, 46D', etc. (Migne

Patrol. lat. tom. 113 et 114.) — Glossa interlinearis (Anselmi Laudunensis), 256 A.

GOMORRHA. Populus Gomorrhæ dicuntur Judæi et dicendi sunt perversi Christiani, 325 B, 335 D.

GRANDO quid sit, et quomodo producatur, 261 C. — Quid mystice, 529 A, 533 B', 549 A', 560 D', 562 A'.

GRATIA a Deo datur facientibus quod in se est, 12 D', 90 D, 168 B'. Utrum Deo gratiam subtrahenti peccata hominis imputari possint, 89 B'. In quo consistat gratiæ actus, 146 D, et quomodo timor disponat ad ipsius infusionem, 19 C. Ab increata Sapientia procedit omnis gratia, 146 D, cujus plenitudo fuit in B. Virgine, 155 D. Humilitas facit hominem invenire gratiam coram Deo, 24 C. — Quæ sit confusio adducens gratiam, 32 D.

GREGORIUS (S.) Papa. Sæpe allegantur ejus sermones, homiliæ et dialogi, 24 C, 25 D, 44 C', 211 A', 616 C, etc.

GREGORIUS (S.) Nazianzenus « S. Hieronymi instructor », 373 C'.

GREX. Nomine gregum frequenter designantur fideles, 750 B. Grex Christi est Ecclesia, quam ipse multiplici pane pascit, 604 D. — Mystice, quomodo civitates Aroer gregibus cedant, 463 A, pascua gregum fiant gaudium onagrorum, 559 D', 562 B, et campestria caulæ gregum, 749 D'.

GUTTA tria designat : stillicidium, morbum, fruticem seu speciem aromaticam, 145 A'.

GYROVAGI monachi a S. Benedicto reprobantur, 180 D'.

H

HABITATIO. Cur cœlum et æternitas habitatio Dei dicantur, 707 B, C, 743 C. Quid habitatio Sapientiæ, 139 B', 145 B'; habitatio in qua ministravit B. Virgo, 153 B'; habitatio opulenta, 567 D'; habitatores et habitatio Sion, 417 D', 430 D'; habitatores petræ, 622 C, A'.

HABITUS per proprium actum cognoscitur, 27 A, B, 72 C, 299 D.

HÆRETICI qualiter conventicula sua ædificent, 121 C, 409 B'; dum perversa sua documenta assequuntur, quasi idola adorant, 348 D, 618 A'. Non merentur a Deo illuminari, 340 C'; sapientia eorum est tantum apparens, 349 B'; quia abjecerunt doctrinam Christi, potestati dæmonis traditi sunt, 398 A', C'. — Quidam incarnationem Christi phantasticam affirmarunt, 385 D; multi plus erraverunt quam gentiles philosophi, 466 C. Sunt hypocritæ, 410 B, superbi, 417 C, 458 D', malitiosi, 466 A et seq., filii desertores, 550 B, fraudulenti, 561 D, flos decidens, 532 D; animæ eorum sunt quasi viduæ, 410 B. — Animas strangulant, 474 B'; conantur destruere et dissipare fideles, 661 D', qui tamen non debent eos nimium timere, 399 A', quia a Christo proteguntur, 382 D, 398 D. Non potuerunt Ecclesiæ prævalere, sed confusi et victi sunt ab ea, 341 A, quæ illos comburit virtute et nomine Christi, 417 A'. — Figurantur per Phacee, 382 C, Israel, 409 A', Ariel, 539 B'. Væ eis multipliciter, 409 C', D', 410 A, 416 C, 417 D, 452 A et seq., etc.

HAMUS. Mystice, mittentes hamum sunt fallaces magistri, 469 C, 475 B.

HAYMO, Halberstatensis episcopus, allegatur, 49 B', 148 C, 206 B'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 116.)

HENRICUS de Hassia, Ordinis Cartusiensis theologus, citatur, 175 B'. Allegatur liber ejus de Contractibus, 166 C', super Genesim, 37 C.

HEREDITAS Dei olim erat Israel, nunc autem sunt Christiani, 134 B, C, 141 A, B', 152 D, etc., et specialiter perfecti et contemplativi, 477 C'. — Quæ sit hereditas Christi, 659 C'; justorum, 30 A, A', 88 A, 143 A, 154 A, 228 C, 266 A', quantum dulcis, 147 B, C; quæ impiorum, 38 D, 110 A, 118 C, 240 B.

HERICIUS describitur, impatientium figura, 444 D, 448 C', 576 B'.

HESEBON, præclara civitas Moab, 450 B', 456 A, qualiter interpretetur et quid exprimat, 453 A, 459 B, A'.

HIERONYMUS (S.) « Prophetarum studiosissimus explanator », 572 A, in Scripturarum translatione a Spiritu Sancto illuminatus credendus est, 435 A'. — Eum præsertim sequitur Dionysius noster in expositione Isaiæ, 315 in fine. Allegatur Regula ejus, 156 D', sermo de Assumptione, 392 B, liber de Viris illustribus, 471 D.

HILARITAS. Hilari vultu dandum est Deo vel hominibus propter Deum, 213 C'. Cur pater hilarem ad filias faciem ostendere non debeat, 50 D'. Hilaritatem viro suo præstat uxor virtuosa, 162 C'.

HILARIUS (S.), episcopus Pictaviensis, « confessor sanctus », 724 C'. Ejus allegatur liber de Synodis, 142 D. (Migne *Patrol. lat.* tom. 10.)

HISTORIA scholastica (P. Comestoris) citatur, 230 A, 439 C', 467 D', 524 A, 644 A', B'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 198.)
HOEDUS accipitur in bono vel in malo, 422 A'. — Mystice, quid designet et quo sensu accubet cum pardo, 422 B'.
HOLOCAUSTUM quid sit, et quid exprimat, 274 D, 325 C, 701 D'. Cur et quo sensu Judæorum holocausta a Deo reprobentur, 325 B', 631 A, C. — Quinam in N. T. holocausta placita offerant Deo, 701 C', D', 702 A, qui odio habet rapinam in holocausto, 730 A'.
HOMICIDÆ et deicidæ Judæi arguuntur, 329 A. — Homicidæ gregis sui sunt pravi pastores, 336 B'.
HOMO. Narratur creatio primi hominis, 96 D et seq. Quo sensu creatus sit, 96 D', ad imaginem et similitudinem Dei, 97 B. In corpore ejus prædominatur terra, 97 A. Conditus est in ætate virili quoad corpus et animam, 97 D, quibusnam viribus pollens, 98 A, B, C. Cur in mundo positus sit, 15 A, 98 D, A'. — Deus reliquit hominem in potestate liberi arbitrii, 89 D', 90 C, B'; proposuit illi diversa præcepta, 90 A, gratiam et gloriam, si bene viveret; mortem et ignem, si male, 90 C, D. Homo propter culpam meruit mortem, 97 C; quandonam in cœlum translatus esset, nisi peccasset, 97 A'. Illi concessum est dominium super irrationalia, 97 C'. — Homo est animal naturaliter mansuetum, sociale et civile, 64 C, 78 C', naturaliter proximum suum diligit et ei associatur, 78 B', D'; sine amore et gaudio diu esse non valet, 185 B. Homo est arbor, cujus folia sunt verba, et fructus opera, 333 B'; receptacula ejus sunt potentiæ; thesauri, spirituales divitiæ, 10 A'. Quanta sit ejus vanitas, 101 D, A', et fragilitas, 76 B, 104 D, quam brevis vita, 104 A': quibus provocatur misericordia Dei, 104 C'. Quam multiplici ratione eum humilem esse deceat, 49 D, 61 D', 101 D'; quanta mala ex originali peccato ei proveniant, 243 A et seq. — Cur omnis homo viator amandus sit, 38 A; an et quo sensu laudari possit ante mortem, 72 A; quatenus mortem optare possit, 15 A'; quis magnus sit coram Deo, 65 A; qualiter Deus et homo ad actum meritorium concurrant, 16 B'. Quum consummaverit homo, tunc incipiet, quo sensu, 103 C'. — Referuntur varia Creatoris beneficia hominibus impensa, 609 D et seq. Cur in humana effigie Dominus apparuerit Isaiæ, 371 D', et quomodo homines aliqui Deum vidisse dicantur, 372 B.
HONOR virtuti debetur, 187 B, quare, 627 C. In quo consistat honor animæ rationalis, 66 C. — Honorandus est Deus ex tota anima, 51 B', quod ab humilibus tantum præstatur, 24 A'; ipse honorat timentes se, 64 C, 84 A', dum confundit transgressores mandatorum, 64 D. — Cur honorandi sint sacerdotes, 51 B', et medicus, 229 B. Honor impendendus est senibus et magnatibus, 28 D'; parentibus et prælatis, etiam vitiosis, 20 D, 21 C', 22 B', C', 66 B': quomodo, 20 A', et quo præmio, 20 B', 21 C, D, A', 22 B, C. — Sapientes acquirunt honorem, 37 D, 228 C, quo indigni sunt mendaces, 118 C. Falsus est honor alicui exhibitus propter divitias, 66 A'. Quomodo honorificatus sit populus Israeliticus, 142 C', et christianus, 153 A. — Non sunt quærendi honores, 45 C', nec in eis superbiendum, 67 C', quare, 68 A et seq. Quidam, ut eos consequantur, fingunt se illos abhorrere, 112 D. — *Cf.* Gloria.
HOROLOGIUM Achaz describitur, et miraculum in eo factum narratur, 592 B et seq.
HORTUS irrigatus est Ecclesia, 151 C, 670 B', et anima fidelis, 712 A'. — In hortis immolabant et luxuriam exercebant Judæi idololatræ, 333 A, 748 B', 761 D, qui comparantur horto absque aqua, 333 B.
HOSPITALITAS. Maleficos et fures hospitio recipere, est unum de novem alienis peccatis, 74 C. — Reprehenduntur qui ex curiositate vadunt de domo in domum ad hospitandum, 180 D' et seq.
HOSTIA quid sit proprie, 701 D'. Hostia pro peccato oblata vocatur quandoque peccatum, 23 C. — Per hostias intelligitur sacramentum altaris, vel significantur spiritualia sacrificia, 472 B. Quæ sint spirituales hostiæ Deo offerendæ, 82 A', et a quibus in N. T. offerantur, 701 D'.
HOSTIS. Quo sensu impii sint hostes Dei, 330 B', et ipse consolationem accipiat illos castigando, 330 A' et seq. — Quam metuendum sit, maxime post hanc vitam, 516 D, esse hostem Dei, 337 B, 717 B', et Ecclesiæ, 664 D. — *Cf.* Inimicitia.
HUGO (S.) Cartusiensis, Lincolniensis episcopus, « sanctus et innocens », quid sæpius dixerit de bonis et malis suis, 104 A'.
HUGO (de S. Victore) definit curiositatem, 25 C. (Migne *Patrol. lat.* tom. 177, col. 614.)

HUMERUS. Quomodo super Christi humerum factus sit principatus, 403B, C, et data clavis domus David, 495C'. — Per virgam humeri quid intelligi possit, 402A, C. Quid humeri Philistiim, 426B, 428A.

HUMILITAS fundatur in vera sui ipsius cognitione, 39A, 112A'. Vera commendatur, 15C, 65B', 77A', falsa describitur et reprobatur, 77B', C', 112C, D. — Intellectus humiliandus est, 24B', 49C, propter multiplices rationes, 49D, 61D', 65B'. — Humilitas majoribus magis necessaria est, 24B, quare, 67D' et seq. Mansuetudini jungenda est, 24A, quare, 24A', B'. — Humilis invenit gratiam apud Deum, 24C, quem summe honorat, 24A'. Quam efficax sit ejus oratio, 215B. Vere humiles quid de se et proximo sentiant, 112A', et in quo glorientur, 66D. Merentur exaltari, 67A, 69C', 116C, 707D, 755B', et memoria eorum permanet, 64A.

HUMUS. Fossa humus mystice est corpus Christi cruci affixum, vel cor nostrum, 348A', B'.

HYPOCRITA quid sit, 13A', 112C, quam vilis ac stultus, 13C', et nequam, 112D, B', C'. Deo, quem fallere nequit, odibilis est, 13B', C'. — Hæretici sunt hypocritæ, ideo exaudiri non merentur, 410B. A Christo sæpissime reprehenduntur hypocritæ, 13B', 565C'. Signantur per Duma, 487C, et struthionem, 576A'. — *Cf.* Duplicitas.

I

IBIS est figura rapacium, 576C'.

IDOLOLATRIA, unde sumpserit exordium, 635B', C'. Idola, quorum fabricatio ironice describitur, 611D', 634C et seq., 645D, A', dæmonum sunt instrumenta, 586D, 616B'. Vana sunt, eaque colentes stulti, 184B', 606C et seq., 616D, A', etc. — Idololatria Judæorum reprobatur, 343D', 705D, A', 748B', C', quam ante captionem suam deseruerunt, quare, 346C'. Idola non coluerunt sub Ezechia, 412D, nec post reditum a Babylone, nisi sub Antiocho, 332C', 343B, 554C'. Abjicienda prædicitur Judæorum et gentilium idololatria, quo sensu, 346D, A', 546D, A'. — Christo Ægyptum ingrediente, idola corruerunt, 467C', et statim post ejus adventum cœperunt in toto mundo reprobari, 473D', 644C'. Ante secundum Christi adventum idololatria penitus cessabit, 349B', et confundentur confidentes in idolis, 623C'. — Moraliter, terra nostra quibus repleatur idolis, 348C, et quomodo projiciendis, 555B'.

IDUMÆA idem est ac Duma, Edom et Seir, 483A, 574A. Quid per eam intelligant Judæi, 573D'. Idumæorum punitio prædicitur, 482D' et seq., et conversio, 426D, A'. — Idumæa interpretatur terrena, 428A, et super terrenos per eam designatos descendet gladius Domini, 573C et seq. — *Cf.* Edom.

IGNATIUS (S.), Antiochenus episcopus et martyr, laudatur, 579B, 724A, 729C, 753B', 763B'. — Allegatur epistola ejus ad S. Joannem apostolum, 339A'. (Migne *Patrol. gr.* tom. 5.)

IGNIS perpetuus, ad quid figurandum jussus sit servari, 556A'. Qualis sit ignis inferni, 549D', 550A, 764D. — Quis habitaturus sit cum igne devorante seu cum Deo, 565D' et seq. In igne veniet Dominus judicare vivos et mortuos, 760B', C', 761A. Quo sensu ignis ejus sit in Sion, 555B, 556A, et peccatum sit cibus ignis, 402C'. — Ignis, quid mystice, 92C, 358C', 626C', 668A, 694A', etc.

IGNORANTIA quænam sit peccatum, 131D, 207D'. Parvi pendenda est injuria per ignorantiam illata, 173D. — Utrum animæ separatæ ignorent quæ in mundo aguntur, 743C'.

ILLUMINATIO. Cor caritate illuminatur, 17D. Christus illuminat universum mundum, 151A', C', maxime Ecclesiam militantem, 721A, C, et triumphantem, 726A', D'. — Quis dignus sit illuminatione divina, 152A, 526A', B', C'.

IMAGO. Quomodo ad imaginem Dei factus sit homo, 97B. — Nihil creatum est Dei imago per æqualitatem, 606D.

IMBER quantum sit utilis, 698D. — Mystice, designat doctrinam, 290A, verbum prædicationis seu aquam sapientiæ salutaris, 361C.

IMPII sunt filii et membra diaboli, 39D, 451D'; in eis est triplex mendacium seu falsitas, 205D'; fatua loquuntur, 169B', de peccatis suis et alienis gloriantes, 169C', in rebus caducis finem sibi constituentes, 210A, instabiles, 200B', C', ad scandalum proni, 26D. In divitiis felicitatem non inveniunt, 69A', quibus tandem privantur, 245C. Creaturæ sunt ipsis materia et occasio peccandi, 240D', sed erunt postea instrumenta vindictæ, 241C', D'. — Cur Deus eos sustineat, 74C, et sinat impie agere, 364B; quo sen-

su eum ad iracundiam provocent, 352 A', et utrum sint necessarii ad ipsius justitiam demonstrandam, 89 D; cur interdum permittat eos prosperari, 246 B, C, D. An et qualiter corripiendi sint per prælatos, 54 C, D. Eorum persona et natura amanda est, sed vitia odienda, 157 A; eis subvenire quatenus liceat, 74 D, A'. — Impiorum sacrificia a Deo non approbantur, 209 B', 210 A. Quo sensu memoria eorum pereat de terra, 63 D', 250 B', 517 D, super quam non perseverabit eorum progenies, 245 B', sed erit opprobrio digna, 249 C', 250 A, et in inferno conqueretur de parentum negligentia et scandalis, 250 B, C. — Vocantur desertum et eremus, 39 B; non est eis pax, 656 A', 708 A', D'; quantum deflendi sint, sive viventes sive mortui, 121 D, A', 250 D, A', 328 A', 353 D, 366 B. Quanta sit in eos misericordia Dei, 515 D'; illos perdere est quasi opus alienum ab eo, 530 D, A'. Excitantur ad resipiscentiam, 697 C'. — Eorum punitio describitur, 452 A et seq., quam ex zelo justitiæ petit Ecclesia militans et triumphans, 516 A, 517 B. Qualiter in inferno Deo placeant, 57 B', et caro eorum crucianda sit, 49 B', C'. — Dum diabolum maledicit impius, contra se ipsum sententiam profert, 124 C'. — Parentes et prælati non jucundentur in filiis suis impiis, 91 C, D. Quanta sit culpa judicum impios ex avaritia justificantium, 365 D'. — *Cf.* Iniqui, Peccator.

IMPROPERIUM quid sit, 129 A, B; cuinam non sit irrogandum, 53 A', 192 D', 252 B', et quis illo dignus sit, 38 D, 134 C', 171 D, 180 C'. — Improperii verbis assuetus erudiri non potest, 134 D'. Reprehenduntur qui improperando benefaciunt, 106 C, 116 C'. Stultum est improperare alicui generis sui vilitatem, 53 D. — *Cf.* Contumelia, Convitia, Injuria.

IMPRUDENS in agendo et loquendo multum sibi et aliis nocet, 37 D, 95 C, 115 C, 117 B', 124 C, etc.

INCARNATIO Verbi non est proprie creatio, 5 A'; electis est causa salutis, perversis occasio majoris damnationis, 473 C. — Incarnationis mysterium insinuatur, 137 D, 141 D, A', et sæpius prænuntiatur, 384 A, 402 D', 419 A, etc. Utrum angeli illud præcognoverint, 739 B'.

INCREDULITAS vituperatur, 136 D; abjicienda est, 13 C, 96 C; iram Dei provocat, 92 C. — Qui incredulus est, infideliter agit, quo sensu, 480 B, 485 A. Judæi populus incredulus dicuntur, 748 D.

INDIA a S. Thoma apostolo conversa est, 426 C, 762 D.

INDIGNATIO, idem pene ac ira et furor, 433 A, minus tamen gravis est quam furor, 572 C. Alia est bona, alia mala, 10 B', 122 B. — Utrum sit in Deo, 521 D'.

INDISCIPLINATUS gravis est aliis, 106 C, et sibi ipsi noxius, 115 C'; confundit patrem suum et prælatum, 125 B'. — Indisciplinati mendacio assueti sunt, 118 A; vitanda est eorum societas, 49 A, et consuetudo indisciplinatæ loquelæ, 134 A'.

INDOCTUS docere proximum non præsumat, 37 B. — A quibus indoctis sit declinandum, 53 D. Arguuntur hi quibus non sapit spiritualis doctrina, 42 B, ad quam addiscendam invitantur, 299 D'.

INFERNUS designat locum damnatorum, purgatorium, limbum patrum et puerorum, 82 C', 175 B', 593 B. — Infernus damnatorum quando creatus, 549 C', ubi situs, 439 D', 443 C; qualis ejus ignis, 549 D', 550 A, et pœna, 94 B', 95 A, 175 A', 764 A', B'. — Quid sit inferni testamentum, 82 B', anima et os, 363 B'. Utrum in eo sint vermes, scorpiones et serpentes, 49 B', 242 A, 764 C, D. Quomodo ibi Deo placeant impii, 57 B', et utrum peccent, 166 D'. Ibi est pœnitentia sera et infructuosa, 249 B', nulla Dei laudatio et nulla redemptio, 595 B, C. — Toties infernum meretur homo quoties peccat mortaliter, 296 A', C', 596 B, D. Impii quasi pactum cum inferno fecerunt, 528 A, 533 A', quod delebitur, 529 C, 533 C'. An et quomodo sub persona regis Babylonis de casu Luciferi loquatur Isaias, 439 A' et seq. — Infernus vocatur lacus et carcer, 442 B, D, 507 B, C.

INFIRMITAS prolixior medicum gravat, 62 A', B'. Quid ante illam et durante illa agendum sit, 106 B', D', 107 A, 230 A', B'. — Quantum animæ et sæpe corpori utilis sit infirmitas, 187 A'; quo sensu requies æterna melior sit infirmitate perseveranti, 184 D. Infirmitas sequitur superfluam comestionem et potationem, 190 A et seq., 228 D', 229 A. Visitandi et consolandi sunt infirmi, 52 A'. — Utrum infirmitatem expertus sit Christus ante passionem, 684 B'; utrum et quosnam languores nostros tulerit, 685 A, B, C, et quo sensu Pater voluerit conterere eum in infirmitate, 687 D'.

INIMICITIA reprobatur, 38 A, B, 173 B. Susurro inimicitiam provocat, 37 C', et verbum dulce mitigat inimicos, 39 A'. — Quis amicus ad inimicitiam convertatur, 40 C, D, 224 C; quomodo quis in prosperis et adversis inimicus comprobetur, 74 C', D'; de inimico mortuo quatenus gaudere liceat, 53 C', 158 B; quibusnam sit resistendum, 33 C'. — Inimici ex caritate et propter Deum sunt diligendi, 38 A, 83 A; ab eis tamen cavendum est, 40 D', etiam si amici videantur, 75 A et seq.; nec eis sunt revelanda secreta, 110 C'. — Quomodo Deus vindicatus sit de inimicis suis Judæis, 330 C', 717 B', 742 A. — Diabolus inimicus est hominum, 39 D, 108 C', 131 B'. — *Cf.* Hostis.

INIQUI fugiendi sunt, 45 A, 75 B'. Væ illis, 321 B', 334 B', 364 D, 749 C, etc. — Quo sensu divitiæ dicantur iniquæ, 34 C, et nihil sit iniquius avaritia, 61 C', 62 B. — Iniquitas displicet Deo, 61 D, dum diligit discedentes ab ea, 212 D, 213 A. Quanta mala pariat, 120 C, 169 B, 506 A', 666 B, 714 B, etc. Deus bonitate sua delet iniquitates nostras, 631 B', 636 B, propter quas mortuus est Christus, 685 C', 686 B. — Quomodo a muliere procedat iniquitas viri, et melior sit iniquitas viri quam mulier benefaciens, 254 D', 255 A. — *Cf.* Impii, Peccator.

INJURIA non est irroganda proximo, 61 B, sed illata dimittenda est, 60 D', 172 C, 173 D. Judex publica auctoritate habet injurias vindicare, 61 A; utrum hoc privatæ personæ liceat, 61 A, 172 C. Liberare eum qui injuriam patitur ad superiores potissime spectat, 29 B, C, 57 B'. — Qui injuriam modo indebito ulciscitur, peccatorum suorum ultorem Deum inveniet, 172 A, B; si autem dimiserit eam, Deus erit ipsi propitius, 172 C, A'. — *Cf.* Vindicta.

INJUSTI odibiles sunt, 115 B', 209 C'; reprehenduntur, 77 A, 81 D. — Injustitia expianda est et vitanda, 100 A', B', 212 B', 213 B, 251 C'. Non seminanda sunt mala in sulcis injustitiæ, quo sensu, 45 B.

INSENSATI. Vana est spes insensatorum, 205 C, et in eis est triplex mendacium, 205 C'. Cur vitanda eorum societas et collocutio, 127 B, C, 169 D, A', 254 A. Scientia eorum non est nisi informis notitia, 123 D. Quam insensati qui non attendunt Dei providentiam, 94 C. — *Cf.* Fatuus.

INSULÆ sunt quasi pulvis exiguus in conspectu Dei, 605 D'. Multæ conversæ sunt ad Christum, 611 B', 620 A', 622 A, A'. — Cur insulæ vocentur Jerusalem ac Judæa, 479 A, B, 717 C', et Tyrus, 497 C', et quomodo Deus ponat flumina in insulas, 623 C, D. — Habitatores insulæ, quid tropologice, 500 B, A', 609 D, 656 C.

INTELLECTUS qualiter sit humiliandus, 19 A, 24 B', D'; quænam quærere aut non scrutari debeat, 24 C', D', 25 A, C, A', C'; in quo consistat perfectio ejus, 42 C'; quid intellectus prudentiæ, 5 B'. — Donum intellectus cuinam detur, 87 A', 237 B, 526 B', et quare, 87 B', 420 D. Intelligentiam Scripturarum dat Deus humili, 15 D, sapienti, 11 A', 31 B', et justo, 86 C'. — Vexatio dat intellectum, 529 D, B'.

INVIDIA corrodit cor et abbreviat vitam, 82 B, 186 A. Quantum sit peccatum, 38 A', 182 C, et quam malus sit invidus, 72 C', 81 B', 82 A.

IPHIGENIA (S.). Illam cuidam regi in conjugem dari non permisit S. Matthæus, quare, 164 B'.

IRA est appetitus vindictæ propter parvipensionem, 174 A, ex suo genere peccatum mortale, 12 A, 171 C'. Quasi insania, 186 B, mentem obtenebrat, 36 D', corrodit cor, lædit corpus, abbreviat vitam, 186 A, B. An ab odio differat, 160 A. Quomodo accendatur et exstinguatur, 174 D. Qualiter ira bonorum distet ab ira malorum, 171 D'. Major est in divitibus et magnatis, quare, 173 D'; pessima est ira mulieris, 160 B, D', 163 C'. — Correptio facta in ira non est salubris, 113 A', 114 A. Qui iram contra proximum nutrit, Deum propitium non habet, 172 B', C'. Non est omittenda propter iram eleemosyna, 28 D, A'. — Ira per zelum bona est, et fuit in Christo, 172 A. Ira Dei est rigor justitiæ ejus, 92 D', 107 B', quam exstinguit devota oratio, 92 D'; quandonam sit maxima, 746 D, A'. Deus peccatoribus irascitur, 36 A, B, 49 C, 92 C, quos in præsenti castigat ne æternaliter damnentur, 93 A; electis ad tempus irascitur ad eorum correctionem, 707 A'. — Quænam iracundia sit pertinacissima et unde oriatur, 12 A, B; quo sensu iracundia non sit concreata nationi mulierum, 64 C. Cum iracundo non litigandum est, 55 A.

ISAAC patriarcha propter sua et patris sui merita benedictus est, 268 A'. — Qualiter benedictionem omnium gentium dederit illi Dominus, 268 B', C'.

ISAIAS, sanctus, magnus et fidelis Propheta, 287D, B', obtinuit veniam Ezechiæ ejusque populo, 287A', retrocessionem solis et prolongationem vitæ regis, 287C'; consolatus est lugentes in Sion usque in sempiternum, quo sensu, 287D', 315; scripsit evidenter et copiose de Christi mysteriis, de divini rigore judicii, de impiorum suppliciis et electorum beatitudine, 288A. — De multis laudatur, 315: nobilis genere, 317A, B, potius historicus et evangelista quam propheta, 317C, 689B, gratia eloquentiæ ornatus, 317C', venerabili senectute, 318B, vitæ sanctitate, 318D, efficacia et constantia prædicationis, 318B', dono miraculorum, 318C', gloria martyrii, 318D' : nam a Manasse rege serra secari jussus est, 318D', 319A, B. Quantum fuerit humilis, 318D, 320C, zelator justitiæ, 491B, promptus ad obediendum Deo, 377C, 478C; quam ardenter cupierit Christi adventum, 732A; quantum populo suo compassus sit, 379A, 489A, et Babyloni perituræ, 480A', D'. — Dicitur leo, 482A, speculator domus Israel, 481B', 482A; interpretatur salvator Domini, 382A'. Prophetavit præsertim de Judæis pro tempore Christi, 378D'. Quando vaticinatus sit, 319D'; utrum plures filios habuerit, 381A; quo sensu tacendo peccaverit, 375D'; ad quid designandum nudus incedere jussus sit, 478B; quare Christum vocet patruelem, 359C. — Exponuntur cantica ejus, 359B et seq., 508A et seq., et visio, 370C et seq. — Quam magnifice a S. Hieronymo extollatur Isaias, 317C, A', B', 318A. Nullus Prophetarum tam frequenter allegatur a Christo, Evangelistis et S. Paulo, 317B'.

ISIDORUS (S.), Hispalensis episcopus, allegatur, 113B', 187B. (Migne *Patrol. lat.* tom. 81-84.)

ISMAELITÆ Agareni vocandi sunt, quare, 483B'. Pastores erant et sagittarii, in deserto habitantes, 483D'. Judæos fugientes recipere renuerunt, ideo punitio eorum prædicitur, 483C', D', 484A et seq. — Judæi Ismaelem idololatriæ inventorem dicunt, 635C'.

ISRAEL. Filii Israel receperunt legem Mosaicam, vetus Testamentum et præcepta multiplicia, 98B', C', 148B'. Quantis beneficiis ornati sint a Deo, 98D', 99A, 142C', 143C', 144A, D, A', B', 145A, B, 359C', cujus hereditas erant, 134B, 141A, B', 473A', et populus peculiaris, 99A', 216A, 219D', 222A, non obstantibus peccatis eorum, 99C'. — Quinam ex filiis Israel terram promissionis ingressi sint, 277A'; cur multi ex ipsis noluerint a captivitate redire, 284A. Congregatio eorum, a Prophetis prænuntiata, quomodo intelligenda, 218C' et seq. Regnum Israel seu decem tribuum prædicitur tradendum manibus Assyriorum, 393D, 405D', 525A. *Cf.* Ephraim. — Quo sensu Israel coæquatus sit primogenito Dei, 220A, et verbum Domini ceciderit in Israel, 405D', 409A et seq. — Mystice, Israel designat contemplativos, 152C', 153A', 447B, 477A', D', populum qui Deum per fidem informem contemplatur, 334C, hæreticos, 409C', D'. Domus Israel est Ecclesia, 368D'; quid duæ domus Israel, 395C, 399A'. Christus dicitur Israel, 657D, et Deus sanctus Israel, 321C', 365B, etc., Deus Israel, 282C, fortis Israel, 330D, 549B, sanctus et lumen Israel, 413A'. — *Cf.* Judæi.

J

JACOB. Narrantur beneficia ei collata, 268D' et seq. — Nomine Jacob designatur tam ipse quam populus ab eo ortus, 141B', 271B, et mystice, populus christianus vitia supplantans, 152C', 400A, 447B, ac primitiva et militans Ecclesia, 153D. — Domus Jacob sunt Judæi, 343A, 396B, et domus Dei Jacob, Ecclesia, 339D, 340B'. — Quo sensu Dominus miserit verbum in Jacob, 405D', 409A et seq.— Deus dicitur fortis Jacob, 414C, 664B', 725A', sanctus Jacob, 539D, et rex Jacob, 616D.

JACTANTIA de patratis peccatis vituperatur, 35C, A', 352D'.

JANUÆ increatæ Sapientiæ sunt virtutes theologicæ, sacramenta, prælati et prædicatores, 85C, D.

JASA, civitas in finibus Moab, 450B', qualiter interpretetur et quid significet, 453A.

JASPIS designat viros eruditissimos, confirmationem mentis in Deo et fidem, 693B, A', D'.

JASUB, filius Isaiæ, ad quid significandum cum patre suo obviam Achaz ire præcipiatur, 380D', 381B. Interpretatur reliquus, convertens vel reversus, 381B.

JAZER, civitas Moab, 456B, C, quid mystice, 459C, A'.

JEJUNIUM pro peccatis non prodest, nisi jejunans peccata deserat, 211B, C. — Judæi a

Romanis obsessi conquerebantur jejunium suum a Deo non approbari, 710 A, cujus ratio assignatur, et indicatur jejunium Deo acceptum, 710 B et seq.

JEREMIAS, sanctificatus in utero, ad quid factus propheta et quanta passus sit, 289 B', C'.

JEROBOAM filius Nabat, rex Israel, pessimus fuit, 282 C', 283 C.

JERUSALEM, civitas olim fidelis, facta est meretrix, 328 C, D. Prædicitur multiplex ejus vastatio et punitio, 350 C, 352 C, 395 C, 488 B, 514 D', 522 A', C', etc., reædificatio, 636 C', 637 A', liberatio, 588 B', C', consolatio, 675 D, et conversio, 331 C, 357 B', D'. Visio Isaiæ super Jerusalem, 319 C, 328 C, 338 A. — Vocatur civitas sanctificationis et requiei Dei, civitas sanctificata et potestas Dei, 142 A', B', 220 A', B'; civitas electa, 289 A', sancta, 651 B'; civitas Justi, 331 D', vallis Visionis, 488 B, Ariel, 534 B. — Interpretatur visio pacis, 368 B', et designat Ecclesiam militantem ac triumphantem, et animam contemplativam, 153 D', 220 C', 332 A', 336 A', 368 A', 492 D, etc.

JESSE. De semine Jesse, patris David, nati sunt B. Virgo et Christus, 419 A, B, 424 B.

JESUS filius Sirach, Jerosolymita, auctor libri Ecclesiastici, 1, 294 D', experientia didicit quod docet, 208 D. Demonstratur humilitas ejus, 203 C; explanantur orationes ejus pro se, 130 D et seq., et pro populo suo, 216 D et seq. — Utrum prophetet quum Judæos congregandos nuntiat, 218 C' et seq. Hortatur lectores ad studium sapientiæ, 203 A', 295 A, A', et librum suum absolvit oratione quæ de anima fideli potest exponi, 295 C et seq. — *Cf.* Ecclesiasticus.

JESUS filius Josedec, summus sacerdos Judæorum, cum Zorobabel templum reædificavit, 290 B', C'.

JOAHE filius Asaph, scriba Ezechiæ, ab eo ad Rabsacen mittitur, 581 B et seq.

JOANNES (S.) Baptista, vocatus ab utero, 664 C', evangelista dicitur, 617 D, cujus os gladio assimilatur, 664 D'. — Describitur prædicatio ejus, 601 A' et seq., 602 C', ad quam incitatur a Deo, 603 C.

JOATHAN filius Oziæ, rex Juda, sub quo prophetavit Isaias, 319 C, D', justissimus fuit, 289 A, D.

JORDANIS, cui comparatur Sapientiæ increatæ doctrina, tempore messis abundat aquis, 150 A. — Quid sit via maris trans Jordanem, 401 B, C, 408 C, A'.

JOSEPH filius Jacob, factus est dominus fratrum et firmamentum populi sui, 291 B. — Quo sensu ossa ejus visitata sint et post mortem prophetaverint, 291 C, A'.

JOSEPH, abbas, eximiæ fuit humilitatis, de qua a S. Antonio laudatur, 195 C'.

JOSEPHUS (Flavius), historiographus, unde Providentiam comprobet, 94 D. Asseruit cogitationes malas non esse vitia nisi in opus prodeant, 697 C'; quid referat de obsidione Jerusalem et de signis eam præcedentibus, 351 B', 536 A, B. Citatur insuper, 230 A, 268 B', 269 C, 292 B, 470 C', 638 D.

JOSIAS filius Amon, rex Juda, magnifice laudatur, 288 B et seq.

JOSUE, a Moyse sic vocatus, filius Nun seu Nave, 275 D', propheta fuit, 276 A. Recitantur præclara ejus gesta et virtutes, 275 D et seq.

JUCUNDITAS est fructus sanctitatis, 185 C, devotionis, 9 D', patientiæ, 12 D, timoris et justitiæ, 87 C', D'. — Quomodo sit vita hominis, 185 B, D, et in illam creatum sit vinum, 192 A. — Jucunda mente Deo servire, est ipsi acceptissimum, 185 C, 213 C'. Qui honorat patrem, jucundabitur in filiis, 21 D. Avarus non jucundatur in divitiis, 81 B'. Parentes non habent jucundari in multis filiis, nisi sint pii, 91 C, 158 A. — *Cf.* Gaudium, Lætitia.

JUDA. Per Judam intelliguntur tribus Juda, Benjamin et Levi, 319 D, C'. Reges Juda, tribus exceptis, omnes peccaverunt, quo sensu, 288 C' et seq. — Visio Isaiæ super Judam, 319 C, 338 A. Confortatur Juda ne timeat reges Syriæ et Israel, 381 C, et præmonetur de adventu Ægyptiorum, Chaldæorum et Assyriorum, 386 C', 393 C', a quorum impugnatione liberatur, 394 A, 411 C', 526 A, 588 C', etc. Populus Juda de peccatis suis increpatur, 411 A, B, prædicitur puniendus, 350 C, 488 B, confœderandus decem tribubus et congregandus in unitate Ecclesiæ, 425 A', D'. — Juda interpretatur confessio, 368 B', et vir Juda designat vere confitentem, 368 A', 369 A, 398 D'; terra Juda figura est patriæ Beatorum, 513 B, et regnum Juda figurat Ecclesiam, 382 C; quid vir Juda, germen delectabile Dei, 361 A', 369 A.

JUDÆI. Visio Isaiæ super Judæos, 319 C, 338 A. Narrantur beneficia eis a Deo collata, 320 C', 359 C', 361 D, 401 B', 629 A', 741 A, 742 D; eorum ingratitudo, 320 D', 321 C, 360 D, 361 C',

401 C', 630 D'; peccata, 322 A', D', 364 D, 411 B, 704 B', 714 B, etc., maxime avaritia 343 B', 361 D', 707 D', idololatria, 343 B, D, D', blasphemia, 366 C, hypocrisis, 536 B', 709 D, intemperantia, 362 C', 365 B', 525 D, 526 C, injustitia, 365 D'. — Incorrigibiles erant, 322 B, indurati, 377 B', excæcati, 377 D', 623 D', 625 A, 702 C'. Eorum principes arguuntur, 329 C', sacrificia reprobantur, 325 C, 756 A, B. Multiplex prædicitur eorum pœna, vastatio et captivitas, 321 B', 323 A', 330 D, 332 B', 344 D, etc. Excitantur ad conversionem, 327 A et seq., 343 A, 530 B'; conversis promittitur felicitas, obstinatis ultio, 328 A, A'; consolatio eis impenditur, 414 C', 438 B, et liberatio de captivitate promittitur, 651 A. Quidam convertendi prædicuntur, 324 A', 331 D, 332 C, de quibus agitur, 357 D, 379 D, 425 A, 612 D', 670 A. — *Cf.* Israel, Jacob, Jerusalem, Juda.

Judæorum errores aliquot recensentur et refelluntur, 342 A', 384 C et seq., 386 A', 422 B, 424 A, 425 B', 508 B', etc.

JUDÆI auctores. *Vide* Josephus, Philo, Moyses Ægyptius, Rabbi Salomon, Samuel.

JUDAS (S.) apostolus in Ægypto prædicavit, 627 B.

JUDAS Iscariotes, quandonam effectus sit malus, 89 A.

JUDEX est quasi jus dicens, 59 C. Quid in illo requiratur, 37 D', 46 B', C', 47 A, B, 59 C, C', 60 A; quid cavere debeat, 47 A, B, 59 C, 114 C, 118 D', 253 A, 365 D'; quomodo quis fiat de ipsius foro, 59 C'. — Ad eum pertinet potestas refrenativa, 46 B', 251 B', et injurias vindicare, 61 A; debet pupillis esse misericors ut pater, 29 C, 327 A', quare, 330 C. Non est reprobanda justa illius sententia; quid autem si fuerit injusta, 54 D'. — Quinam non sint idonei alios judicare, 235 B, quis dignus, 30 C, quis indignus, 106 D; quatenus judex major vel minor sit homine timorato, 64 D'. Qualis judex, tales ministri ejus, quo sensu, 60 A. — Narratur aliquid ridendum de judice venali, 119 A. — Apostoli fuerunt Ecclesiæ judices, 331 B'. Deus est judex noster, 568 A', ante cujus conspectum judices sunt velut nihilum, 607 D.

Judices qui præfuerunt Israeli, in communi laudantur, 277 D' et seq. Quosnam habuerint judices sanctos Judæi post captivitatem, 331 C'.

JUDICIUM duplex est : discretionis et remunerationis, 332 B; primum in quo consistat, 699 D', et quantum sit necessarium, 700 A; secundum est actus justitiæ, 700 A. — Quid sit verum judicium, quod diligit Dominus, 361 C', 730 A'. Nihil grave sine judicio seu discretione est agendum, 205 A, quod senes præsertim decet, 157 B'. Judicium rationis amore et odio pervertitur, 225 C'. — Judicium temerarium, quid sit et quam grave peccatum, 113 B', 700 B; cavendum est, 68 B', 106 D, 327 A', quomodo, 68 B', C', et vitanda societas injustorum judicum ac temere judicantium, 68 D'. — Qui conatur multa agere, incidet in judicium, quo sensu, 180 C; quomodo bonum sit indigenti judicium mortis, 249 A, et non sit nimis metuendum, 249 C, D, A'; cur Spiritus Sanctus dicatur spiritus judicii, 358 A; quis ad judicium cum Deo appropinquet, 617 C', et quid sit Deum sustinere in semita judiciorum ejus, 515 B. Jerusalem erat quondam civitas plena judicii, quo sensu, 328 C'. — Judicia Dei sunt idem ac præcepta judicialia, 98 C'; salubria sunt, vera et justa, 100 B', 671 A', et servanda, qua mercede, 20 C, D, A'. Non erat in Judæis judicium discretionis et justæ retributionis, 715 B', 717 C; ideo puniti sunt, 715 C', 716 D, D'. — Justum est judicium Dei reddentis unicuique secundum merita, 202 B', 364 B, 455 B', 515 D', 529 A, est etiam horrendum, nec evadi potest, 35 D; a Deo petenda est gratia juste nos ipsos et proximos judicandi, 327 D. Qui cupit misericorditer a Deo judicari, proximo sit clemens, 105 A', nam immisericordes dire judicabuntur, 120 C', 411 B, D, 416 D, sicut et prælati ac superbi, 67 D', 348 D'; justi autem judicabuntur judicio approbationis, 197 C, 215 D, D'. — Qualiter ante judicium se præparare debeat homo, 106 D, C', 232 C'. Judicium particulare fit mox post mortem, 106 D. Memoria judicii retinenda est, 232 C', juxta sapientium consuetudinem, 248 C'.

Quomodo Christus confirmaverit Ecclesiam in judicio et justitia, 404 D', et impleverit eam judicio et justitia, 560 C, D, 563 D'. Judicium discretionis exercuit in primo adventu, judicium remunerationis exercet quotidie in morientibus, 332 B, C, 341 A', B', et exercebit in secundo adventu, 619 C, 620 B, D, 625 D. Quomodo de judicio sublatus sit, 686 D'. — Christus a Patre accepit judiciariam potestatem, 529 A, et usque ad ultimum diem est judex misericors, 455 A', B'.

In primo adventu qualiter judicaverit, 420 B' et seq. — Quænam signa præcessura sint judicium finale, 260 D', 349 C'; eo instante, multi discedent ab obedientia Ecclesiæ, 503 C'. Ubinam faciendum sit, 512 C. In eo omnia hominum opera manifestabuntur, 502 C'; nulla erit personarum seu conditionum acceptio, 503 B. Dies judicii, sicut impiis metuenda, ita justis in desiderio est, 505 A. — Describitur judicium universale, in quo Christus judicabit, 354 C, 623 B, adsistentibus Apostolis, angelis et electis, 30 D, 354 A', 695 A, 760 C'. Multa dicuntur de fine mundi, de judicio et his quæ illud præcedent et subsequentur, 436 A', 502 C, 508 A, 513 A, 520 D, 547 D', 760 A'.

JUGERUM, mensura, cur sic dicta, 362 A'.

JUGUM grave filiis Adæ impositum, quid, 243 A. Jugo sapientiæ collum subjiciendum est, 300 C. — A jugo diaboli Christus homines liberavit, 402 A, 418 A'. — Quo sensu jugum computrescat a facie olei, 415 C, 418 B'.

JULIUS (Cæsar) patienter injurias sustinebat, 174 A; propter imperii usurpationem occisus est, 116 B.

JUMENTA. Quid intelligatur per jumenta austri, 542 A, 551 A, et jumentorum humeros, 551 D.

JUNCUS est figura simulatæ virtutis, 474 D', et juncus florens vitam honestam designat, 579 C.

JURAMENTUM, in quo Deus præsupponitur infallibilis veritas, 134 B, est actus latriæ, si fiat debito modo, 133 C', D', 751 D; comites ejus sunt discretio, veritas et justitia, 54 C', 134 A, 651 D, A', causa rationalis, locus et tempus opportunum, divinæ majestatis reverentia, 132 C', 471 B. — Consuetudo jurandi est pessima et periculosa, nec carens culpa mortali, 132 C', D', 133 A, B, 651 C; odibilis timoratis, 169 C', quomodo puniatur, 133 C, D. Falsa juratione proximum decipiens damna reparare debet, 133 D, A'. — Non nisi per semetipsum jurat Dominus, 444 D', 642 D', 692 D, qui per dexteram suam et brachium jurare dicitur, quo sensu, 734 A', B'.

JURISTÆ imperita consilia dantes tenentur damna resarcire, 37 C.

JUSTI perpauci sunt, 80 B'; adversis probantur, 167 B', a Deo remunerantur, 70 B, 71 A, B, 215 D', 353 D, et vindicantur, 215 D, A', D', quem timent, 9 B', et oblationibus suis oblectant, 213 D, A'. — Benefacere justo qualiter meritorium sit, 73 D. — Multipliciter inter se discrepant justus et injustus, 199 C, ideo non concordant, 79 B, 202 D'. Nemo ante Deum se justum reputet, quare, 46 B, D. Solus Deus justus est per essentiam, 102 D'; Christus est justus justorum, 610 A', et Justus sæpissime in Isaia vocatur, 331 D', 505 D, 515 A, 539 A, 613 B', 671 B', 672 A', 704 A, C, 732 B, D. — Per justum ab oriente suscitatum alii intelligunt Abraham, alii Cyrum, alii Christum, 610 C, A', 612 B, B'. — *Cf.* Electi.

JUSTIFICATIO peccatoris, quomodo sit a Deo et ab homine, 230 D'. — Usque ad mortem justificationi studendum est, 107 C. Christus justificat omnes electos, 688 D; sed non potest justificari qui caret timore initiali aut filiali, 11 D', nec peccans in animam suam, 66 B, C. — Quanta culpa judicis impium justificantis, 253 A, 365 D'.

JUSTITIA, necessaria animæ fideli, 14 D, 106 D, consistit in observatione mandatorum, 655 B; vel sumitur pro ipsis Dei præceptis, 12 C', 84 B', 100 B', 566 B. Quotuplex sit ejus objectum, 14 C', 83 C', 700 B, quanta merces, 23 C, 118 C', 121 B', 168 A'. Per eam potest intelligi omnis virtus, 27 C, 86 B, 183 B', 693 D. — Via justitiæ est observatio mandatorum, 29 C', 222 C'; quid intellectus justitiæ, 31 B'. Per justitiæ opera cognoscitur et nutritur animi fortitudo, 33 C; sine justitia non pertingitur ad sapientiam, 12 C', D'. Reprobatur qui a justitia ad peccatum transgreditur, 165 C. Pro justitia certandum est, quomodo et quibus armis, 33 B', C'; justitia debet esse comes juramenti et voti, 54 C', 134 A, 651 A'. — Justitia Dei est æterna, et una in tribus Personis, 672 C; per effectus suos magna esse cognoscitur, 532 A'; quid ejus opera, 95 A, 364 B. — Christus regnavit in justitia, 557 B, quæ simul cum eo orta est, 639 D'; imo dicitur ipse justitia, 647 A, 700 A', et cingulum lumborum ejus est justitia, quomodo, 421 B', D'. — Impii justitiam Dei recognoscunt dum flagellantur, 545 D'. Universæ justitiæ nostræ sunt quasi pannus menstruatæ, 746 B' : quod faciliter perpenditur, nisi caliget oculus noster, 747 A. Falsa erat justitia Judæorum, 709 B', C', 714 B', 715 D'. — Quo sensu pax sit opus justitiæ, et silentium cultus justitiæ, 560 D, A'.

JUVENTUS quandoque pro adolescentia sumitur, 41 C'. Obsequia Deo in juventute exhibita magis sunt ipsi accepta, 297 C'. — Quomodo filii in juventute sint educandi, 183 B, C. Reprehenduntur qui eam infructuose consumunt, 157 A'.

L

LABOR manualis non est spernendus, quare, 48 C'. — Quo sensu peccata hominum Deum laborare faciant, 326 B', 383 B', 631 D.

LABRUSCA, mystice prava opera designat, 360 D, 368 A'.

LAC. Quid mystice lac, 695 B', C', D', 722 A, et ablactati a lacte, 526 B'. — Quoddam est lac quo non debemus ablactari, sed vesci, 526 D', 695 C'.

LACHIS, urbs Juda quam obsedit et cepit Sennacherib, 580 B', 585 C.

LACRIMÆ compunctionis, quomodo educantur, 128 B'; lacrimæ viduarum ad Deum ascendunt, 214 C', D'. — Fundendæ sunt lacrimæ super corporaliter et præsertim spiritualiter mortuum, 231 B', D'. — Utrum reprobi lacrimas effundant in inferno, 511 B'. — *Cf.* Fletus, Luctus.

LACUNA, quid litteraliter et mystice, 469 D, 475 A'.

LACUS. Sic vocatur infernus, 442 B, 443 C', 507 B. — Quid mystice, 494 B', 670 B.

LÆTITIA est fructus timoris Dei, 8 C, D, contemplationis, 31 A', et sapientiæ, 247 B, 298 B, 300 B'. Magna est in mansuetis et pauperibus spiritu, 538 D, A', in servis Christi, 614 B', in anima conversa, 677 A', 698 D'; ineffabilis est in Beatis, 512 A, 549 B, 673 C', 730 D, 750 D'; ingens fuit in primitiva Ecclesia, 357 D, 401 C', 577 C, B', 671 A. — De quo lætari habeant prælati, 194 B, 408 C'. Lætitia impios non decet, 448 D', 459 B, 504 C. Deus dicitur non lætari, quum beneficia sua subtrahit, 407 B. — *Cf.* Gaudium, Jucunditas.

LAMIA, figura effeminatorum, 576 D', describitur, 575 B'.

LANCEA. Quo sensu, tempore adventus Christi, lanceæ conversæ sint in falces, 341 D', et quomodo hoc mystice fieri possit, 347 C'.

LANGUOR tripliciter sumitur, 685 A. Quosnam languores tulerit Christus, 685 B, C. — *Cf.* Infirmitas.

LAPIS. Quo sensu in lapide luteo lapidetur piger, 125 B; quid sit lapis grandinis, 549 A', et quadris lapidibus ædificare, 406 B, C, 409 B'; quid lapides ex quibus construitur militans Ecclesia, 692 D', 693 B, 735 D', et cœlestis Jerusalem, 360 B, 693 A'; quomodo per ordinem sternantur virtutes, propter firmitatem lapides vocatæ, 693 C'. — Quemadmodum bonis Deus est lapis refugii, sic obstinatis est lapis offensionis, 395 C, D, A', 399 A'; Christus est lapis in fundamentis Ecclesiæ positus, quo sensu, 528 C. — Lapidibus designantur impedimenta salutis, 198 A', 360 B, duri et reprobi, 368 B. — *Cf.* Petra.

LAQUEUS. Qui laqueum ponit aliis, cadit ipse in laqueum peccati, 72 A', B', 171 A et seq.

LATER. Quid intelligatur per lateres, 406 B, C, 409 B', et muros cocti lateris, 459 B, D'.

LATRIA quid sit, 14 C; et quot ejus actus, 14 C. — Debito modo jurare est actus latriæ, 133 C', D', 751 D.

LAUS duplex est, 72 A. Utrum et qua ratione laudari possit homo adhuc vivens, 72 B, C, 354 A, B, et antequam cognoscatur, 168 D, A'. Laudis propriæ amator non est virtuosus, 168 C. Nemo propter corporalem pulchritudinem laudandus est, 67 B. Quis laude dignus sit, 182 A, 188 D', 228 A, 237 B', D'. — Principes ex verborum peritia laudantur, 59 B, et Artifex summus ex operibus suis, 59 A. Laudantur Patriarchæ, Prophetæ et Sancti qui sub lege vixerunt, 265 A et seq. — Laus devota est Dei donum, 89 C; qualis ipsi placeat, 89 B; meritorie non laudant eum peccatores, 595 B, nec est speciosa laus in ore ipsorum, 88 B'. Quomodo animam suam laudet increata Sapientia, 137 D, C'. — Laudandus est Deus a peccatoribus conversis, 101 B, 520 B, 677 A', 681 A, 690 A, 699 A, et propter beneficia sua, 98 D, 238 B', 242 C', 296 C', 730 C, 735 A', 741 B: quod est actus angelicus, 297 B'. Ecclesia invitatur ad laudandum Deum de redemptione generis humani, 430 D', 621 B', 622 D, A', 636 C, D, 661 A. — Electi in cœlo incessanter Deum laudabunt, 726 C, de judicio et condemnatione impiorum, 505 A, 509 B, et de sua resurrectione ac gloria, 518 B', 673 C', laude vocali, ut creditur, 751 A.

LEÆNA, quid mystice, 542 C, 551 A, C.

LECTICÆ designant ministeria Apostolorum et prælatorum infirmos sustinentium, 763 B.

LEO quantæ sit audaciæ, 554 C. Utrum plures leones occiderit David, 279 C'. Leone pejor

est mulier nequam, 160 B; paterfamilias non sit ut leo in domo sua, 34 B. — Leoni assimilantur divites immites, 79 C, et peccatum, 120 C, 169 B; leo designat etiam diabolum, 453 D', 551 B, 579 A', vel Isaiam, 482 A, prædicatores, 486 C', et alia, 422 C', D', 451 B', 542 C, 551 C. — Quo sensu leo et ovis simul in Ecclesia morentur, 422 C'.

LEO (S.) Papa I allegatur, 427 C.

LEVI tribus, nomine Judæ comprehenditur, 319 C'. Quæ fuerit ejus hereditas, 274 C, D, A'; cur cum ceteris tribubus non sit numerata et urbes suas dereliquerit, 319 C', D'.

LEVIATHAN. Sic vocatur diabolus, 520 D'.

LEX naturalis data primis parentibus, 98 B', fuit renovata per legem Moysis, 98 C', 271 B, per quam vita gratiæ conservabatur et vita gloriæ promerebatur, 98 C', 271 A. Moysi lex data est ministerio angelorum, 148 B'; in prima tabula continebantur præcepta circa Deum, in secunda, præcepta circa proximum, 148 C'; obedientibus prosperitatem promittebat, transgressoribus adversitatem, 245 D; per illam multi gentilium illuminati sunt, 105 A. — Christus liberavit homines a jugo observantiarum legalium, 402 C, D, et legem Mosaicam perfecit, 150 A, 624 C. Prænuntiatur institutio legis novæ, 338 A, quæ de Sion exiit, 339 C', 671 D, et dici potest abbreviatio et consummatio, 414 D, A'; tempus ejus dicitur tempus gratiæ, 152 C. — Lex Dei sapientissime ordinata, 111 B', verax est, 200 A, B, 207 A', et fortiter mentibus imprimenda, 399 C', D'; ejus impletio mercedem meretur, 197 A, transgressio vero magnum est peccatum, 250 D, 253 A, 366 C, 503 B'. Dei dilectio excitat ad legem ejus meditandam et implendam, 19 B. — Væ conditoribus legum iniquarum, 411 B, 416 C, D. — *Cf.* Mandata, Præcepta.

LIBANUS mons, ubi altæ cedri crescunt, 143 C', 154 B, 293 A', interpretatur candidatio, 345 B, 537 D'. Quid signetur per Libanum, 416 A', 537 D', 565 A, 571 A', 724 B', et per cedros Libani, 344 D', 345 B, 439 D, 448 C, 577 C'; quomodo Libanus in Charmel convertatur, 538 A, B, 540 C'. Quid designet odor Libani, 238 D. — Libanus arbor describitur, 145 A'.

LIBER. Exhortatio ad scribendos libros doctrinales et sapientiales, 233 D, quorum auctores memoriam æternam consequuntur, 237 C', et participes fiunt omnis boni inde sequentis, 242 C. — Cur Sacra Scriptura unus liber dicatur, 536 A'. — Liber in quo scribere jussus est Isaias, 389 C', 391 C', quid figuret, 397 D. — Quid liber vitæ, 148 D. — Sicut liber complicandi sunt cœli in fine mundi, quo sensu, 573 A.

LIGNUM a Moyse in aquam missum, an ex se virtutem dulcorativam habuerit, 229 C', D', 230 A. — Ligno arido similis est peccator, 39 B, 417 C'. — Lignum, quid tropologice, 699 B, 700 D', 725 B', 753 C.

LILIUM, quid mystice, 238 A', 293 A, 577 D.

LIMBUS. Ante Christi passionem, justorum animæ in limbum patrum descendebant, 82 C', in quem statim post mortem descendit anima Christi, 151 D', 401 B', 621 B.

LINGUA, fons boni et mali, 223 B', 227 B, excedere potest per locutionem vel per taciturnitatem, 158 D. Non nisi perpaucis contingit in loquendo non peccare, 80 D, 111 D. — Linguæ custodiæ invigilandum est, 13 D', 130 A', nam valde nocet ejus irrefrenatio, 14 A, 37 D, 59 B', 130 B', 134 A', et oris custodia præcipuum est perfectionis signum, 80 D'. Recensentur aliquot linguæ vitia, 18 A', 33 D', 36 A', 37 D, B', C', 110 A', etc. — *Cf.* Os, Verbum.

LINUM fumigans quod Christus non exstinxit, quid sit, 620 A, 625 A'.

LOER a Stratis (D. Theodoricus), Cartusiæ Buxianæ Prior, commentaria in IV Prophetas majores archiepiscopo Coloniensi dedicat et ipsi Dionysium commendat, 307 et seq.

LUCIFER, cujus casus describitur, quantæ fuerit perfectionis et superbiæ, 440 D et seq. — *Cf.* Dæmones.

LUCTUS. Lugendi sunt mortui, 126 A', 231 B', quare, 126 B', et quamdiu, 126 D', 127 A, 231 D'; lugenda sunt peccata propria et aliena, 126 C', 250 B'. Lugentibus consolatio impendenda est, 52 B, C, eisque promittitur, 728 B', C', 759 A. — Luctus non erit in cœlo, 727 A. Quo sensu lugere dicantur portæ Jerusalem, 356 B'.

LUITH, civitas Moab, 450 D', interpretatur genæ, 453 C. — Quid sit per ascensum Luith flendo ascendere, 453 C.

LUMBI sunt sedes carnalis delectationis, 480 A'. — Quomodo justitia sit cingulum lumborum Christi, 421 B', D'.

LUMEN et lux. Lumen indeficiens quod in cœlo oriri fecit Sapientia increata, quid sit, 139 D. Lumen animæ dicitur splendor gratiæ, 667 C', 711 B'; lumen Domini in quo

ambulandum, Christus, 343 A, qui et lumen est Israel, 417 A', Judæorum, 715 D', Ecclesiæ, 721 A, gentium, 401 D, A', 658 D, et peccatorum, 408 B'; lux electorum in cœlo, Deus, 726 C', D'. — Quanta futura sit lux lunæ et solis in fine mundi, 547 D'. Sidera quando dicantur lumen suum non expandere, 433 B, C, 548 C.

LUNA describitur, 259 B et seq. Quo sensu dicatur non splendere, 433 B, erubescere, 507 B', in fine mundi ut sol lucem emissura, 547 D', et cœlum non illuminatura, 726 A'. — Stultus ut luna mutatur, 169 D.

LUPUS designat persecutorem et raptorem, 422 D. — Post Christi adventum lupus cum agno habitavit, quo sensu, 422 B, D.

LUXURIA vitanda est, 71 D'. Luxurioso displicent verba sapientiæ, 122 D'; filia luxuriosa diligenter est custodienda, 254 A'. — *Cf.* Fornicatio.

LYRA (Nicolaus de), Ord. Minor. notissimus postillator, sæpissime allegatur, 259 B', 350 A, 361 B, etc. Frequenter, tacito nomine, verbo « Quidam » designatur, 4 D, 143 A', 158 D', etc.

M

MACARIUS (S.) abbas, « divinissimus pater », laudatur, 208 A.

MAGISTER in Historiis, id est Petrus Comestor. *Vide* Historia scholastica.

MAGISTER Sententiarum, id est Petrus Lombardus, allegatur, 97 C.

MAGNALIA sapientiæ Dei, quænam sint, 256 D. Eorum considerationem quanta bona sequantur, 8 D'. Deus homini dedit intellectum ut cognoscat magnalia Creatoris sui, 98 D, A', D', quæ tamen perfecte cognosci non possunt, 103 B, B'.

MAGNATES solent intensius irasci, 173 D'; ipsis impendendus est honor, 28 D'; vita eorum brevis esse solet, 62 A', ideo non est appetenda ipsorum dignitas, 62 C'. — Magnatibus placent prudentes; interdum tamen aliter accidit, 118 A', B'. Qualiter cum eis se gerere debeant subditi, 54 B, 118 C', 195 D', ac invitati ad mensam, 77 D', 189 D, B' et seq., et qualiter cum ipsis loqui, 78 A et seq.

MALEDICTIO matris expavescenda, quia sæpe effectum sortitur, 22 A', sicut et maledictio pauperis, 28 B'. — Maledicti sunt impii, 250 D, A', susurro et bilinguis, 174 D, et qui exasperat matrem, 23 B'. — Impius maledicens diabolum, contra se ipsum sententiam profert, 124 B'. — Maledicens ex vitiosa causa non exauditur a Deo, 210 D'.

MALUM quodnam sit a Deo, 69 D', 639 C, D. — In die bonorum ne immemor sis malorum, et in die malorum ne immemor sis bonorum, 71 A', B'. — Quo sensu Christus comederit butyrum et mel ut sciret reprobare malum, 385 D'.

MANASSES, pessimus rex Juda, cur Isaiam necari jusserit, 319 A, B. — Tandem pœnitentiam egit, 320 A.

MANDATA Dei servantes non derelinquuntur, 17 B', sed illuminantur, 44 A', B', et remunerantur, 90 A, 137 A, 655 A, B; transgredientes autem castigantur, 64 D, 173 B, 180 B. Deus nemini mandavit impie agere, 91 A. — Ingressus Sapientiæ sunt mandata æterna, quo sensu, 6 A, B. — *Cf.* Lex, Præcepta.

MANE apta est hora vacandi Deo, 237 A, 515 B'. — Designat consolationem, 483 D, quietem, 487 D, prosperitatem, 563 C.

MANICHÆUS (id est Manes), hæresiarcha, qualiter erraverit, 203 B, 239 D'.

MANSUETUDO commendatur, 29 B, 65 D'; facit hominem amabilem, 23 D', 24 A'; multiplicat amicos et mitigat inimicos, 39 A'; timore Dei conservatur, 13 B; necessaria est prælatis et patribusfamilias, 34 B. — Mansuetudini jungenda est humilitas, 24 A; hæ duæ virtutes sunt custodes ceterarum, 24 A', et quietem præstant homini, 24 B'. Cum mansuetudine audienda sunt verba Dei, 36 D'. — Mansueti apti sunt ad consolationem divinam, 538 D; a Deo specialiter proteguntur, 421 C; ad eos evangelizandos missus est Christus, 728 C.

MARCUS (S.) evangelista prædicavit in Ægypto, præsertim in urbe Alexandria, 471 A, D, 627 B, 762 C.

MARE varia monstrorum genera continet, 262 D'. — Mystice, figura est hujus mundi, 459 D, 474 C', 484 D, etc. Mari ferventi assimilantur impii, 708 A'. — Quid via maris trans Jordanem, 401 B, 408 C; cur Ægyptus dicatur lingua maris, 426 C', et Babylon, desertum mare, 479 D'.

MARIA Virgo est oriens ex quo ortus est Christus, 610 B', et terra sublimis quæ illum germinavit, 357 C, 639 C', D'; dicitur virga, 419 A, petra deserti, 457 D, D', nubes levis, 473 C'; designatur per lunam, 264 D',

per prophetissam ad quam accessit Isaias, 392 D, per librum grandem in quo Propheta jussus est scribere, 397 D. Virginalis ejus partus prænuntiatur, 384 A, 419 B, 683 C', D', 757 D, A'. — De Maria exponuntur quæ de Sapientia dicta sunt, 153 B et seq. — Multa præclara ac sublimia de ea dicuntur in Alcorano, 155 C'.

MARTINUS (S.) deformis erat corpore, 67 C. Quantæ fuerit æquanimitatis in periculo, 16 A.

MATER a filiis est honoranda, 20 A', non exasperanda, 23 B'; gemitus ejus non oblivioni tradendi, 51 B; maledictio ejus timenda, quia sæpe effectum sortitur, 22 D, A'. — Pietas erga matrem meretur præmium, 20 B', 21 C, benedictionem, 23 C, in tribulatione levamen, 23 D, peccatorum remissionem, 23 A'. — Sapientia increata et B. Virgo est mater pulchræ dilectionis, timoris, agnitionis et sanctæ spei, 146 A, B, C, 155 C.

MATRIMONIUM contrahi expedit inter personas non multum dispares, 51 A, quarum magis ponderandi sunt mores quam opes et genealogia, 50 D'. Quisnam sit ejus finis, 50 B. — *Cf.* Conjuges, Divortium, Repudium.

MATTHÆUS (S.) apostolus Æthiopiam convertit, 426 C, 627 A, 762 B, cujus regis filiam prohibuit in conjugium dari, quare, 164 B'.

MEDABA, civitas Moab, 450 D, qualiter interpretetur et quid designet, 452 D.

MEDI dejecerunt Chaldæos, 431 B et seq., 480 C et seq.— Quid figurent, 437 D, A', B', 485 C, A'.

MEDICINA et medicus. Multa dicuntur de medicina et medicis corporum aut animarum, 62 A', B', 106 B', D', 229 B et seq.

MEMORIA justorum permanet, 64 A, 155 B', 213 A', 237 C', 278 A, 288 B; memoria vero impiorum deletur, aut permanet ad ipsorum ignominiam, 63 D', 64 A, 136 C', 266 B, 517 D. — Retinenda est memoria ultionis divinæ, 49 C, 107 B', novissimorum, 52 B', 82 B', 173 A, 232 A', C', 249 D, malorum in die bonorum, 71 A', 107 C', et bonorum in die malorum, 71 B'.

MEMPHIS, civitas Ægypti, in qua maxime viguit necromantia, 469 C', qualiter interpretetur, et quid designent ejus principes, 475 D'.

MENDACIUM omne vitandum est, 48 A, B, 251 B', quare, 48 C, 88 A', 117 D', 118 A, B, C; reprobatur, 157 C, 206 A'. Mendacium perniciosum est peccatum mortale, 88 D, 296 B'. — Mendacium triplex est in vitioso, 205 D'; impii ponunt mendacium spem suam, sed frustra, 528 B, 529 A, 533 B'; in ore consecrato mendacium est sacrilegium, 134 A'.

MENSA. Invitatus ad mensam, quomodo se gerere debeat, 77 D', 189 D, B' et seq. Reprehenditur qui de mensa aliena refici quærit, 180 D', 248 B. — Mensa, quid mystice, 485 D'.

MENSES quomodo a Judæis computentur, 259 C, B'. — Erit mensis ex mense, quo sensu, 763 C', D'.

MERCENARIUS pie tractandus est, 50 D. Eum mercede laboris sui defraudare, quantum sit peccatum, 210 B', C'. — Quid sit annus mercenarii, 457 B, 460 A, 484 A'.

MERETRIX appellatur Jerusalem, 328 C, D, et Tyrus, 499 C, D; Ecclesia, quoad iniqua ejus membra, 336 D, A', et anima infidelis, 502 A, B.

MERIDIES designat æstum persecutionum et libidinis, 209 C, et alia, 458 D, 712 C, 716 C. — Quid meridies Christi, 264 A'.

MERITUM libertatem præsupponit, 90 B', et nullum est post mortem, 83 C'. — Ad omnem actum meritorium indigemus actuali motione Spiritus Sancti, 222 D'. Quomodo ad illum Deus et homo concurrant, 16 B'.

MERODACH BALADAN (Marduk-habal-iddina), rex Babylonis, Ezechiæ epistolas et munera mittit, 598 C, quare, 598 D.

METUS. Deus metuendus est, 7 C, et metuentibus se concedit amicum fidelem, 41 C. — Sapiens semper metuit, 108 B, sed non inordinate, 127 D', dum fatuus caret metu, 128 C. — Non metuenda opprobria hominum, 672 A', nec mors, 249 C; de propitiato autem peccato metus habendus est, 35 B'. — *Cf.* Timor.

MICHAEL (S.), archangelus, olim Synagogæ, nunc Ecclesiæ princeps, 99 C, 413 D, secundum quosdam occidet Antichristum, 694 C'.

MILITIA. Quid intelligatur per militiam cœli, 506 C', D', 507 A, 607 D', 640 C', et per militiam gentium, 572 C. — Militia cœli tabescet de hominum perditione, et defluet, quo sensu, 572 B', C', 573 A.

MISERICORDIA Dei æterna est, 246 B'; super omnem carnem extenditur, 105 B. Deo proprium est misereri, 104 C', ad quod humana fragilitate excitatur, 104 B'. In ejus misericordia sperare debemus, 16 D', 17 B, et de ea nunquam desperare, 19 D', 230 B';

non tamen ad peccandum provocari, 35D', quia non nisi pœnitentibus misericordia promittitur, 36A, 74B, 101B, C, 697D'. — Cur interdum in plurali exprimatur, 216D', 741A; quanta sit, 19C', 93A, 216C, A', erga prædestinatos, 29A', 215D', humiles et totam Ecclesiam, 661B, B', 724B; erga mundum universum, 103C, D, etiam erga impios, 103A', 515D', 517A', 544A', 552C'; quanta fuerit erga Judæos, 741A, B, et gentilitatem conversam, 692A, B. — Misericordia Christi, quanta, 455A', 545B, 696A'. — Homines, maxime prælati, misericordem Deum imitari debent, 105D, A', quia misericordia valde placet Deo, 212C', apud quem misericordes in proximum invenient gratiam, 93C, 172A', C'. — Commendantur misericordiæ opera erga pauperes, oppressos, pupillos et viduas, 27D, A', 29A, 34B', 105B', 115D', 176D, etc., erga afflictos, 52C, et infirmos, 52A'. Quænam sint opera misericordiæ erga mortuos, 52B, et spiritualia misericordiæ opera, 105D'. — Misericors, unde sic dictus, et quo pacto Deus dici possit misericors, 18A.

MOABITÆ, erga Judæos ingrati, vastandi prænuntiantur, 449D, 454C'. Cur eis condoleat Isaias, 450C', 454A. Prædicitur eorum conversio, 426D, et consolatio, 454A. — Dejectio eorum moraliter de impiis explanatur, 451D, 457D. — Moab, qualiter interpretetur et quid figuret, 428B, 451D. Antichristus Moab appellatur, quare, 512A', C'.

MOLA. Illi comparatur anima, 650C. — Mystice, quid sit tollere molam et molere farinam, 650D, A'.

MONS. Quo sensu præparandus fuerit mons domus Domini in vertice montium, 338C, 340A, D', 347C, et elevandus super colles, 339A, 340C, 341A, 347D. — Mons Domini est cœlum, 706B', mons Sion, 339D, Christus, 340A', et Ecclesia, 423D, 494A, 749C'; mons caliginosus est Babylon, 431C, et mundani, 435D; mons testamenti, cœlum, 441C', et templum, 442C'; aves montium sunt dæmones superbiæ, 466D'. — Mystice, per montes designantur Apostoli, 264B', 436B, 547A', sacerdotes, 623B, perfecti, 661A, majores et principes, 345A', 636C, superbi, 345B', 601D', 614D, dæmones, 745B, et alia, 603C, 622A', 680D, 701B'. — Mons Sion. *Vide* Sion.

MORS triplex est, 191D', 202D'; indesinenter propinquat, 82B', ideo tempus fructuose expendendum est, 83A et seq., 100D', 107C. Quatenus eam appetere liceat, 15A', et quo sensu melior sit ipsa quam vita, 184A. Amara est mundanis, 248C, C', appetibilis indigentibus, 248A, 249A, sapientibus non metuenda, 248C', 249C. — Mors corporalis et mors culpæ, utrum et quomodo sint a Deo, 69D', 70A, 241B'; quid regio umbræ mortis, 401A', B'. Culpæ mortali debetur mors infernalis, 173C. Impii cum morte quasi fœdus percusserunt, 527D', 533A', quod delebitur, 529C, 533C'.

Mortui. *Vide* Defuncti.

MOYSES. Multa referuntur de virtutibus ejus et de donis ipsi a Deo præstitis, 148B', 269C et seq., 742D, B'.

MOYSES, abbas, laudatur, 208A.

MOYSES Ægyptius (Maimonides) sidera animata asseruit, 257A; in aliquo errasse videtur, 548C. Allegatur, 4B', 94D, 602B', super Genesim, 689A'.

MULIER. Multa docentur de mulierum virtutibus et vitiis, de modo conversandi cum eis, 55C, C', 64C, 109D', 156D, 203B', 223B', 247D, 252A', 253D', de muliere bona, 9A', 50B, C, 51A, 158C, 162A, 164D, 223C', D', 247A, de muliere nequam, 51B, 55D', 56B, D, 136C, 159D, C', 160B, etc. — Molles et effeminati dicuntur « mulieres », 559A, 561C'. Arguitur superbia mulierum Jerusalem, et punitio earum prænuntiatur, 354D' et seq.

MUNDITIA. Ab immundo diabolo nihil mundatur, secus est de ministro Ecclesiæ, 206D, quem tamen munditia magna decet, 681A', B'. Quomodo munditia cordis sit a Deo et ab homine, 230D'. Ad eam excitantur peccatores, 327B, 336D.

MUNDUS. Babylon et Ægyptus fuerunt mundi figura, quo sensu, 435C, 473C, 484D. Finis mundi describitur, 502C, 508C', 572A. Mundus dicitur « mare », 459D, 474C'.

MUNERA quænam a Deo reprobentur, 214D, 245A, B. Non est nimium in eis confidendum, 47B'; nec ea accipere debent judices, 118D', 330B, 566C, ut solebant Judæorum principes, qui de hoc arguuntur, 330A, 365D'. A triplici munere excutiendæ sunt manus, 566C.

MURUS designat pastores et doctores, 345C', 661C', quidquid a Deo separat, 345D', 452B, 493D', et alia, 494A', B'. — Christus est murus et antemurale cœlestis Jerusalem,

513 A', et Ecclesiæ, 519 C'. Quid insuper intelligatur per muros Ecclesiæ, 723 D', 734 A, B, et muros cocti lateris, 459 B, D'.
MUSCA. Cur musca dicatur populus Ægypti, 387 C, et mystice, quid musca, 389 B.
MUSICA in convivio delectat, 194 D', 195 C, 288 C; utrum sit licita, 195 A, B. Musica organorum in divino Officio non vetatur, 194 C'. — Spiritualiter, quid vasa musicorum, 492 A', 496 A'; quid musicam non impedire, et quænam sit musica dulcis auribus Sponsi, 194 B'.
MUTUS. Multi corporaliter et spiritualiter muti a Christo et discipulis ejus sunt curati, 578 B', C'. — Quinam sint canes muti, latrare non valentes, 702 D'. — Mutus, genus quoddam ranæ, si in os canis latrantis projiciatur, illum obmutescere facit, 119 A.
MYRRHA describitur, 145 B, cui assimilatur Sapientia increata, 145 B, et B. Virgo, 154 D'.
MYRTUS ad quid sit utilis, et quid mystice designet, 615 C'; quomodo pro urtica crescat, 699 C, B'.
MYSTERIA. Mysteriorum superba scrutatio nocet et damnatur, 24 D', 25 D', sed moderata licet, 24 D'.

N

NABAIOTH. Quo sensu arietes Nabaioth ministraverint Ecclesiæ, 723 B, C.
NABO, civitas Moab, 450 D, interpretatur sessio, et signat quietem in vitiis, 452 D'. — Est etiam nomen idoli Chaldæorum, 644 C, D'.
NABUCHODONOSOR, rex Babylonis, oppressit regnum Juda, 387 A, et alia scelera commisit, quorum ultio exponitur, 443 D', 444 A, B, sed fructuose pœnituit et salvatus creditur, 439 B', C', 443 A. Cadaver ejus de sepulchro ejectum est ab Evilmerodach, quare, 443 A', B'.
NATHAN propheta laudatur, 279 C.
NATURA non deficit in necessariis, nec abundat superfluis, 103 B'. — Nihil tam secundum naturam quam diligere naturæ consortem, 78 B', C', D'.
NEGOTIATOR raro cupiditatem et neglectum salutis evadit, 165 A'. Quot modis possit peccare, 165 B', D', 166 A', C', 253 B', aut officium suum licitum et meritorium facere, 165 C'. — Quid per negotiatores Tyri signetur, 500 C', D'.
NEHEMIAS sacerdos laudatur, 291 A.
NEMRIM, urbs Moab supra mare Mortuum, 451 A, quid designet, 453 C, et quomodo aquæ ejus desertæ fiant, 453 D.
NEMROD celeber factus est ex civitate quam exstruxit, 246 D', et auctor idololatriæ dicitur, 635 B'.
NEOMENIA erat solennitas in novilunio celebranda, quare, 326 C.
NEPHTHALI. Terra Nephthali, quo sensu primo alleviata et deinde aggravata, 400 D', 401 A, 408 B, C.
NINUS, filius Beli, dicitur auctor idololatriæ, 635 C'.
NOE quam perfectus et Deo gratus fuerit, 266 D', 267 A, 692 D.
NOMEN Dei proprium est Dominus, 621 C, qui a Prophetis communiter vocatur Dominus exercituum, 651 B'. — Laudandum est nomen ejus, 98 D, 238 C', 242 C': quod opus est angelicum, 297 B'. Invocandum quoque est, 430 D, sed non assidue assumendum ad juramentum, nec nomen Sanctorum, 132 D', 133 A, B. — De nominibus Christi : Emmanuel, 384 A, D, 385 C, B', Accelera, spolia detrahe, festina prædari, 391 C', 392 A', Admirabilis, consiliarius, etc., 403 D. — Nomen justorum permanet, 88 A, 228 C, 237 D', 266 A, B', 278 B, dum nomen impiorum deletur, 250 B', C'. — Nomen pro fama accipitur, 246 D', 250 C', 286 A.
NOTUS, ventus calidus qui dicitur Auster, 261 A'.
NOVACULA, quid allegorice, 387 A', B', D'.
NOVISSIMUS. Novissimorum frequens recordatio retrahit a peccato, 52 B', C', 173 A, et inordinatam tristitiam repellit, 232 A'. — Quo sensu Deus sit novissimus, 611 A', 653 A'. — Dies novissimi sunt tempus gratiæ et adventus Christi, 338 C; cur ita dicantur, 342 A', B'.
NOX. Tempus nocturnum aptissimum est contemplationi et laudi divinæ, 515 A'. — Spiritualiter, nox designat vitam præsentem, 482 B, ignorantiam, peccatum seu adversitatem, 358 C', 452 A, 483 D.
NUBES qualiter sit sedes et thronus Dei, 139 D', 140 A. — Mystice, nubes signant gratiam Spiritus Sancti, 358 B', angelos, 441 D', 639 B', Apostolos, 361 B, 723 A'; nubes levis est corpus Christi, 467 D, B', vel uterus B. Virginis, 473 C'.
NUMERUS septenarius universitatem et perfectionem exprimit, 45 A', 214 B, 502 A.

O

OBEDIENTIA. Obedientes laudantur, 20B; merentur et ipsi habere obedientes subditos, 21D. — Filii obedientes oblectant parentes, 21B', C', et a Deo mercedem accipiunt, 20A', B'. — Obedientialis potentia est innata cunctis creaturis, 257C.

OBLATIO qualis offerenda sit Deo, 82A', 212B et seq., 231A, B, et quænam ab eo reprobetur, 209B', C', 210A, B, C, 214D, 756A, B.

OCULUS. Cohibendi sunt oculi ab incautis adspectibus, 55D', 56A, C, D, A', 160C', 164A, 252A', 254C', 566A'. Incustoditus oculus signum est incustoditi cordis, 56C. In oculis apparere solet superbia, 132A, 412B', 587A, et lascivia, 163D'. — Quomodo attenuentur oculi, 594D, 597D, et quo sensu nihil oculo nequius creatum sit, 189A'. — In orando quidam oculos ad cœlum erigunt, quidam ad terram deprimunt, 597D. — Oculi Domini omnia vident, 135B', D', 239B'.

ODIUM quomodo ab ira differat, 160A; odium inveteratum, quam detestabile, 159D'. — Quosnam oderit Deus, 74A; cur odienda sit omnis culpa, 100B'. — Odibilis est superbus, 61C, qui potestatem injuste assumit, 115B', susurro, 37C', 124D', pauper superbus, 157A, dives mendax, senex insensatus, 157C, D, præsumptuosus, 59B', loquax, 114D', qui deceptorie loquitur, 227A'.

OLEUM. Quo sensu duritia Judæorum non sit fota oleo, 323D. — Quid intelligatur per filium olei, 359C', D', 367D'. — Quomodo computrescat jugum a facie olei, 415C, 418B'.

OLIVA describitur, cui comparatur Sapientia increata, 144A', et B. Virgo, 154D. — Per illam signantur misericordes, 615C', et opera misericordiæ, 293B.

ONAGER, asinus silvestris, 79C, denotat homines sævos principesque crudeles, 559D', 562B.

ONIAS, pater Simonis pontificis, quis fuerit, 292A, B.

ONOCENTAURUS, animal monstruosum, describitur, 575A'. Quidnam figuret, 576C'.

ONOCROTALUS, avis immunda, typus est luxuriosorum ac stolidorum, 576B'.

ONUS, in Prophetis, designat gravem afflictionem, 431C, etc. Christus homines liberavit ab onere jugi diaboli, legalium observantiarum, 402A, C, et peccatorum, 418A'.

OPERARIUS ebriosus non locupletatur, 109D; dulcis autem est vita operarii sibi sufficientis, 246B', C'.

OPPROBRIUM hominum non est timendum, 672A', quia in gloriam mutabitur, 511C'; opprobrium sempiternum manet filios impios, 250A, C; opprobrio digni sunt mendaces, 117D'.

OPUS. Opera rustica et mechanica sunt a Deo imposita, et valde meritoria, 48C'. — Omnia opera agenda sunt ex fide, 198D', non turbulenter, 23D', non superbe, 65B', non remisse, 33D', 190C', 204A, nec sine consilio, 226C'; omnia innotescunt apud Deum, 239B', 537C, D, omnia patebunt in judicio, 72A, 761A', in quo quisque secundum ipsa recipiet, 93B, C, 215C', 451B. — Agentem condemnat opus malum, honorat opus bonum, 84C, D. Omnia opera bona Deo adscribenda sunt, 546C', a quo quasi opus alienum est peccatores damnare, 530D, A'. Cur opus malum comparetur scintillæ, 333C. — Deus ex suis operibus commendatur, 59A, quæ sunt opera creationis, redemptionis et glorificationis, 238B', 255B'; universa sunt bona, 239A, 242D, 256D', mirabilia, inscrutabilia ac inenarrabilia, 68B, 94D', 95A, 103B, 264B.

ORATIO est ascensus mentis in Deum, 215A; locus ejus proprius est ecclesia, 702B, et mane hora apta, 237A. — Qualiter anima ante orationem præparanda sit, 107D, A', et quo sensu verbum non iterandum in oratione, 48A'. — Orandum est in abscondito, 520A', ferventer et humiliter, 215A, B, 336C, recollecte et reverenter, 100A', 237A, atque perseveranter, 107B, 212B, 215C, 665B', tempore tribulationis, 65C', pro remissione peccatorum, 20D', 119D', 230B', 237B, et aliis causis, 78A', 173A, 297A'. — In oratione laudandus est Deus, 237C, apud quem multum valet oratio devota, 92D'. Deus exaudit orationem pauperis, 28B', 120B', 214B', C', non autem illius qui manet in voluntate peccandi, 211C, 326D', 336A, B. — Quænam oratio exaudiri mereatur, 17C', D', quæ autem repelli, 210D'; quid sit oratio dierum, 21B. Omnis Christi oratio ex deliberata ratione effusa, exaudita est, 659C.

ORIGENES. Recensentur aliquot ejus errores, 507C, D, 592A, 726B. (Migne *Patrol. gr.* tom. 11-17.)

OS refrenandum est, 130A', 134A', 176B, A'. Ex ipso procedit bonum et malum, 174D. Oris custodia est signum internæ perfectionis, 80D'. — Quasi gladius acutus erat os Christi, 657A, et S. Joannis Baptistæ, 664D'. Quid os inferni, 363B'. — *Cf.* Lingua.
OSSA impinguantur lætitia, 164D. Quo sensu ossa justorum pullulent de loco suo, 278B, et ossa Joseph post mortem prophetaverint, 291A'. — Spiritualiter, ossa designant virtutes, 597B, 712A'.
OSTIUM. Stultorum est auscultare per ostium, 124B. — Clauso ostio orandum est, 520A', et ori apponendum ostium, 176B.
OTIOSITAS spiritualem et temporalem ingerit egestatem, 248B', et multorum est occasio vitiorum, quare, 204B', C'.

P

PACHOMIUS (S.), abbas. Regula ejus prohibebat contactum manuum, 57A.
PALLIUM animæ, quod Deum et diabolum simul operire nequit, quid sit, 530A, 534A'.
PALMA describitur, cui assimilatur increata Sapientia, 144B, C, et B. Virgo, 154C.
PAMBO (S.), abbas, intra sexaginta annos verbo non peccavit, 81A.
PANIS in Scriptura designat quemlibet cibum, 350C. Pinguis est panis Christi, 546D'. — Quid panis arctus, 545A', B', panis vitæ et intellectus, 86C', animæ, 566D', et reproborum, 674C'.
PAPA vocatur servus servorum Dei, 142A. Utrum dispensare possit super solenni voto castitatis, 164B'.
PAPHNUTIUS (S.), abbas, laudatur, 208A, qui Thaidem meretricem convertit, 57C.
PARABOLA. Parabolice loqui non decet insipientes, 117D, nec ignaros, 235B.
PARADISUS terrestris, quam amœnus fuerit, 246A', 247D'. — Paradisus de quo exiit Sapientia increata, est cœlum seu cor Patris, 151A, B.
PARDUS describitur, 176A. Quid figuret, et quomodo cum hœdo accubet, 422A', B'.
PARENTES tenentur filiis suis providere, 203D', eos alere, instruere et castigare, 50B', 125B', 183A', condigne sed non nimis aspere corripere, 181C', 253B'. — Filii parentibus exhibere debent reverentiam et obedientiam, 20A', 21C', 22A; eis, præsertim senibus et indigentibus, subvenire, 22D', 23B', 51C; eorum vitia tegere, 22B', quia honor et dedecus parentum redundant in filios, 22B', C'. Quantum filiis prosint pietatis officia parentibus exhibita, 20B', 21C et seq., 22C, 23C. — *Cf.* Filii, Mater, Pater.
PARIETES, quid mystice, 85A', 494B.
PASTOR, abbas, commendat humilitatem et timorem Dei, 14C'.
PATER quomodo filios educare debeat, 181C et seq., quorum correctio ad ipsum præcipue pertinet, 183A'. — Filii debent patrem honorare et ipsi obedire, 20A', 22A, qua mercede, 20B', 21D, A', 22B, C, 23B; eum in senectute pie tractare, et non contristare, 22D', nec spernere, 23A. — Patris benedictio, quantum valeat et unde sit efficax, 22B, C. Honor ejus vel dedecus redundat in filios, 22B', C', et vice versa, 125B'.
Pater noster est Deus, 130D, 131C', 743A'. — Deo Patri potentia appropriatur, 4A. — *Cf.* Deus.
PATIENTIA in adversis servanda est, 15D, C', D', 16A et seq., 167C', D'. Dicitur probatrix virtutum, 167C', quare, 168C, et in ipsa consistit possessio animæ, 18C'. Patientia præsertim requiritur in canonizandis, 167C'. — Patiens æquanimiter tolerat injurias, 12C, A', et tentationes, 19B'; quantum præmium consequatur, 12D, 16A, 297A, 515B. — Deus patienter sustinet peccatores, 35A', 104C', 622D'.
PATRUELIS. Cur Isaias vocet Christum patruelem suum, 359C, 367D'.
PAULUS (S.) apostolus allegat Aratum, Menandrum et Epimenidem, 669D, A'.
PAUPER. Cur Deus voluerit quosdam esse pauperes et quosdam divites, 28A. Pauperes honorandi sunt, 28C', 64C', tanquam membra et fratres Christi, 29A. — Commendantur eleemosyna et misericordia erga pauperes, 27D et seq., 29A, 52A, 83A, 177A, 178C, D, D', 711B. Eos decet humilitas, 157A, B; a multis vitiis præservantur, 117A', quamvis omnis pauper non sit bonus, 80A. — Quomodo peccet pauper, in quantum pauper, 117B', 166A; pauper patiens a Deo remuneratur, 69B', C'; amicus pauper non est deserendus, 129A'. De diversa agendi ratione cum paupere et divite, 79A' et seq. — Reprehenduntur oppressores pauperum, 77A, B, 79C, D, 210D, A', 354D, 411B, C; a Deo pauperes vindicantur, 120B', 214B', 121B. — Quis vere sit pauper, 232C; reli-

giosi sunt primogeniti pauperum, 449 A, B. Pauperes dicuntur Christus et Apostoli, 514 B', C', 558 C', ac gentiles, 614 D'. — Pauperes spiritu, in quo glorientur, 66 D; a Deo roborantur, 509 C, D, qui eos benigne intuetur et exaudit, 755 B'. — Bonum est in paupertate gloriari, 66 C'; paupertas spontanea a Christo beatificatur, 166 A. — Quid sit nequissima paupertas, 80 B, et caminus paupertatis, 653 C. Otiositas generat paupertatem, 248 B'. Memores esse debemus paupertatis in tempore abundantiæ, quotuplici sensu, 107 C', D'.

PAX cum omnibus studiose servanda est, 39 C'; quam turbant impii, 173 B', 174 A', ideo ipsi merito ea privantur, 656 A', 708 D'. — Pax est fructus timoris Domini, 10 C', qui sperantibus in se concedit eam, 514 A, in præsenti inchoatam et in patria perfectam, 516 A', B'. — Maxima fuit pax in mundo instante adventu Christi, 341 D', qui dicitur princeps pacis, 403 C', imo et pax, 704 A'; qui pacem evangelizavit, 611 C, sicut et Apostoli, 680 D, 708 C, D. — Carnalis et fallax est pax amatorum mundi, 248 C; pax est opus justitiæ, quo sensu, 560 D; quinam sint angeli pacis, 564 A', 571 C.

PECCATOR non sapit quæ Dei sunt, 11 B', cujus beneficia sunt ipsi occasio peccandi, 240 A', D'. In quantum peccator, despiciendus est, 64 C', et eum ut talem odit Deus, 74 A; quamdiu manet in voluntate peccandi, non exauditur, 326 D'; non est speciosa laus in ore ejus, 88 B'. — Quo sensu Deus induret peccatores, 89 B'; quatenus benefaciendum sit eis, 74 B, D; quomodo et quando corripiendi sint, 54 C. Vita eorum multis asperitatibus permixta est, 121 A', ideoque non appetenda eorum gloria, 57 A', sed ipsis condolendum, 493 B', C', quia sunt quasi stuppa apta incendio, 121 D. Ad conversionem excitantur, 36 B, 100 D, A', 494 C'. — Peccator conversus non est despiciendus, 53 A'. De ipso exponitur oratio Ezechiæ, 596 B et seq. — *Cf.* Impii, Iniqui.

PECCATUM formaliter nihil est, 224 C'; ejus initium fuit superbia, 63 A, radix et origo est liberum arbitrium, 89 C'. Quo sensu Deus et ira ejus sint causa peccati, 89 B', 746 D, A'. — Peccare humanum est, perseverare in peccato, diabolicum, 70 C'; peccatum consumit esse et vitam gratiæ, 158 A', non deletum ad alia trahit, 26 A', B', 364 D; peccata spiritualia plus vitiant, carnalia magis infamant, 66 C; vitari possunt venialia singula, sed non omnia, 45 B. — Peccatum redundat in proprium auctorem, 170 D' et seq., relinquit in conscientia remorsum, 167 A'; inveteratum difficillime curatur, 62 B', 73 D'; temerarie iteratur spe indulgentiæ Dei, 35 C', D', 47 B, 119 D. Unde gravitas ejus ponderetur, 61 C'. — Peccata separant hominem a Deo, cujus beneficia impediunt, 714 B; laudabilis est confusio de peccatis, 32 D, dummodo confessioni non obstet, 33 A'; jactantia vero de commissis stulta est, 35 C, A', 352 D'. Quando bonum vel malum sit peccata non abscondere, 110 C', 353 A, B. — Quanta mala pariat peccatum, 120 B, C, 356 B; quod fugiendum est cum ejus occasionibus, 55 D' et seq., 76 B, 119 D'; cur sit odiendum, 100 B'. Timor Domini est remedium contra peccatum, 11 C', D', 167 A, B, sicut et recordatio novissimorum, 52 B', 131 C; utrum caritas sufficiat ad illud vitandum, 167 D. — Utrum debeat homo malle pati pœnas inferni quam mortaliter peccare, 175 B'. Peccata in morte terminantur, 167 A; quomodo purgentur, 230 D'; ea excusare est effectus superbiæ, 168 C. Reprehenduntur peccata cordis, oris et operis, 18 D, A', 323 A, et describuntur miseriæ quæ peccatum originale sunt secutæ, 243 A et seq. Novem sunt peccata aliena, 74 C. — Peccata venialia, unde oriantur, 148 A; disponunt ad graviora et mortalia, 109 C'; omnia et singula advertere non valemus, 21 A. — Semper pro peccatorum remissione orandum est, 20 C', 119 D', nec unquam de hac securitas habenda, 35 B'; quomodo ad ipsam quis præparetur, 18 C. Peccata mortalia simul remittuntur quoad culpam, non semper quoad pœnam, 20 D'; Deum per caritatem diligenti omnia dimittantur, saltem quantum ad culpam, 20 C'; qualiter dimittantur his qui patienter tolerant adversa, 18 A, eis qui proximo dimittunt, 172 A', C', eleemosynam facientibus, 23 A', 27 A', pœnitentibus et contritis, 210 B, 636 B. Deus ea dimittit propter bonitatem suam, 631 B'; in eorum ablatione comprehenditur infusio gratiæ, 9 D, 523 A; eorum mundatio fit in Baptismate, in Confessione et in Ordinis professione, 598 B. — Christus liberavit nos a peccato originali, 511 A, et omnium peccata abstulit quantum ad sufficientiam, 601 C, 689 A. — Quid sit frutex peccati, 26 C', et peccare in animam suam,

66 B; quo sensu peccata dicantur alba et rubra, 327 C', D', et comburi, 402 C', 413 A'. — Interdum peccatum designat hostiam oblatam pro peccato, 23 C.

PECORA sunt multipliciter utilia, 50 B'.

PECUNIA meritorie expendenda est, 178 B'. — Qualiter pecuniæ creditor se gerere debeat, 49 D', etc. *Cf.* Fœnus. — Quo sensu pecunia propter proximum perdenda sit, 178 A', et nihil iniquius sit quam amare pecuniam, 62 B. *Cf.* Argentum, Aurum, Avaritia.

PEDES. Cur Seraphim Isaiæ apparentes pedes Domini alis suis velaverint, 373 B' et seq. — Mystice, pedes designant actus seu affectus, 42 C', 298 B.

PELAGIANI asserebant hominem non indigere gratia Dei ad bene agendum, 417 B.

PELAGIUS hæresiarcha in multis vere et subtiliter scripsit, 557 B.

PERDIX. Mores ejus describuntur, 72 A'.

PERSÆ, Medis confœderati, Babylonem et Chaldæos dejecerunt, 431 D, 479 D.

PERSEVERANTIA. Usque in finem perseverandum est in bono agendo, 17 B', 107 C, et in oratione, 17 C', 107 B, 212 B, 665 B'.

PERSONA. Acceptio personarum est contra justitiam distributivam, 32 B', 117 B'; vitanda est, 32 A', 252 C', maxime judicibus, 37 D', 59 C, 118 D', et prælatis, 32 B', 625 D. — Deus non est personarum acceptor, 214 D, A', 619 A'.

PETRA, urbs Palæstinæ, 622 C. — Petra deserti designat Ruth Moabitidem seu locum de quo orta est, 454 B, C, et mystice, B. Virginem vel cœlum, 457 D, D'. Quid habitatores petræ, 622 D. — Christus est petra de qua fluxerunt sacramenta, 622 A', 656 A, B, 676 C', et in quam ingredi debemus, 348 D, A'. — Quid sit ingredi in petram, 348 B', et quibusnam Deus fiat petra scandali, 395 C, D, A', 399 A'.

PETRUS Comestor, seu Magister in Historiis, auctor Historiæ scholasticæ, allegatur, 259 C', 260 A'. *Vide* Historia scholastica.

PHACEE, rex Israel, contra Jerusalem veniens a Domino impeditus est, 380 B et seq., et ab Assyriis victus, 393 A' et seq. — Figura est hæreticorum, 382 D.

PHARAO, nomen commune regum Ægypti, 469 A', 541 C', designat principes terrenos, 475 A', B'.

PHARISÆI. *Vide* Scribæ.

PHILISTIIM auguriis erant addicti, 343 D; ab Ezechia et Assyriis vastati sunt, 445 B' et seq. — In terra eorum maxime viguit olim christiana religio, 622 D. — Quid figurent, 428 A, 448 D', et quid humeri Philistiim, 426 B.

PHILO, « eloquentissimus et doctissimus Judæorum », cui adscribitur liber Sapientiæ, 8 D', pulcherrimum edidit librum de laudibus discipulorum S. Marci, 471 D.

PHILOSOPHIA, secundum Aristotelem, habet admirabiles delectationes sibi adnexas, 227 D, 247 C.

PHINEES pontifex, cujus narrantur virtutes, 274 B' et seq., utrum usque ad tempus David vixerit, 275 B'.

PHISON, fluvius paradisi, cui comparatur doctrina Sapientiæ, 149 D, B'.

PIETAS uno modo est idem ac cultus Dei, 264 D, 288 B'; donum pietatis perficit voluntatem, 420 A'.

PIGRITIA, vile et grave vitium, 125 C, excutienda est, 108 C, 196 B, 248 B'. — Quo sensu in lapide luteo et de stercore boum lapidetur piger, 125 B.

PILI, quid allegorice, 387 C', D', 388 A, 389 A'.

PILOSI, quid ad litteram, 434 B', C', 575 A', et mystice, 438 A, 576 D'.

PISCATORES, mystice, sunt seductores animarum, 475 B.

PISCES similes canibus, bobus et porcis inveniuntur in mari, 263 A. — Pisces, quid mystice, 668 C'.

PISCINÆ duæ erant Jerusalem, 381 A, 489 C', 490 A, 581 A. — Quid designet piscina inferior et vetus, 494 A', B'.

PLATANUS, cui assimilantur Christus et B. Virgo, cur sic dicta, 144 B', 154 A'.

PLATO, qua occasione captus fuerit ac venditus, 208 A'. — Allegatur, 264 C; citatur ejus Phædo, 52 C', 98 D, et Timæus, 236 B'.

PLUVIA, allegorice varia exprimit, 359 A, 361 C, 546 C'.

PŒNA est duplex : temporalis ac medicinalis, æterna ac damnatoria, 416 C'; utrum pœnæ vitæ præsentis sint medicinales, 172 D. Malum pœnæ minus est malo culpæ, 120 A, cujus deordinatio compensatur per debitam pœnam, 241 B.

PŒNITENTIA vera, quænam sit, 21 B; debet esse adæquata peccatis, 74 B, et necessaria est ad evadendam divinam ultionem, 19 C'. — Gravissimum peccatum est nolle pœnitere, 73 C'; pœnitentes autem misericordiam consequuntur, 74 B, 210 B, 636 B.

POLYCARPUS (S.) laudatur, 579 B, 724 A, 729 C, 753 B', 763 B'.

PONDUS. Ad restitutionem tenentur qui fraudem in pondere committunt, 253 C, D.

PORTA. Quo sensu portæ dicantur lugere, 356 B'. — Semper sunt apertæ Ecclesiæ portæ, 724 C, D, videlicet Christus, 533 A, prædicatores, et opera bona, 519 C', D', 693 B, 735 B'. — Baptismus est porta Ecclesiæ militantis; Unctio extrema, Ecclesiæ triumphantis, 735 C'. — Quid portæ tribulationum, 296 D, et inferni, 593 B, 596 D.

POTENTIA Deo Patri appropriatur, 4 A. — Potentiæ hominis possunt esse subjecta virtutum aut vitiorum, 10 A'; potentiæ inorganicæ super se reflectuntur, non autem organicæ, 98 C. — Sæpe brevis est vita potentium, quare, 62 A'; quomodo cum eis conversandum, 33 A', 52 D', 77 D'; non est agendum contra justitiam timore illorum, 46 C'. — Omnipotens est Deus, 7 C, 24 D, 263 A'.

POTESTAS omnis terrena a Deo procedit et dependet, 4 A, 60 B'. Odibilis est qui potestatem sibi injuste assumit, 115 B'.

PRÆCEPTA Dei assidue sunt cogitanda, 25 A, 44 D, et diligenda, 199 D'; debent esse regula et materia sermonum nostrorum, 58 C'; vera opulentia consistit in ipsorum exsecutione, 178 D', quæ meretur gratiam et salutem, 90 B, illuminationem et Scripturæ intelligentiam, 44 B', et ab inordinato timore liberat, 128 D. — Nulla præcepta sunt impossibilia, 90 A, non tamen ex caritate impleri possunt sine sapientiæ dono, 12 D'; affirmativa obligant semper, sed non ad semper, 32 A, 212 D. Divina præcepta transgredientes confundentur, 64 D. — Quænam præcepta dederit Deus primis parentibus, 89 D', 90 A. Præcepta moralia Hebræis data, cur dici possint æterna, 6 B; præcepta cærimonialia et judicialia quid ordinaverint, 148 B', C'; cur cærimonialia Evangelio divulgato cessaverint, 51 D'. — Christus est præceptor noster, 545 D', 696 D'. — *Cf.* Lex, Mandata.

PRÆDICATOR in peccato prædicans qualiter peccet, 88 B', C'. Deus concedit donum sapientiæ prædicatoribus a se missis, 89 B. — Prædicatores infructuosi ac imperiti vocantur canes muti, 702 D'. — Quodnam sit prædicatoris officium, 435 C' et seq., 551 C', 609 B et seq. — *Cf.* Prælatus.

PRÆLATUS est mediator inter Deum et populum, 231 A', ac medicus animarum, 231 B. — Nihil tam proficuum est quam bonus prælatus, nihil tam nocivum quam malus, 449 A'; bonus pastor est donum Dei, 60 B', et ipsi frequenter dantur boni subditi, 162 B'. — Prælatus debet esse misericors, 105 C, tanto humilior quanto major, 24 B, 34 A', 67 C', 193 B, cavere a falsa humilitate, 77 C', et a personarum acceptione, 32 B', consilia prudentium requirere, 118 A', sollicitus esse circa subditos, 193 C', 486 C', D', disciplinam, directionem et doctrinam ipsis impertire, 125 B', peccatores corripere, prudenter tamen, 54 C, 181 D, et non nimis aspere, 253 B'. Qualiter se habere debeat sub triplici respectu naturæ, defectuositatis et auctoritatis, 193 C, B'. — Enumerantur alia prælatorum officia, 105 D, 231 D, 235 B', C', 485 D', 486 A, B, C, etc. Ipsos decet munditia, 681 A', sapientia ac dicendi peritia, 59 B; os eorum debet esse quasi gladius acutus, 664 D'. Sunt murus Ecclesiæ, 661 C'. Quodnam sit præcipuum eorum gaudium, 194 B, 729 B', C', et præmium in cœlo, 730 C et seq., ubi beatitudo et gloria subditorum in ipsos redundant, 194 C, D, et aureola eis confertur, 194 A'. — Mali prælati arguuntur, 336 C', D', 354 B', C', 435 D', 485 B, 496 C', 625 D', 702 D' et seq.; his durissimum fiet judicium, 67 D', 193 C; propter officium sunt honorandi, sed vilipendendi in quantum iniqui, 64 C', 66 B'. — Subditi debent concorditer cum prælatis conversari, 156 B', illos non despicere propter juvenilem ætatem, 254 B, sed honorare, et ipsis obedire, 20 D, A', 21 C', D', 22 A, B, C', 64 A': quod eos lætificat, 162 A', et præmium a Deo consequitur, 20 B', 21 D, 22 B, C. — Quam periculosum sit ad prælationem adspirare, 45 B', C', 46 B', 68 C, 352 B.

PRÆSUMPTIO reprobatur, 15 C, 46 A', 59 B', 104 D', 224 B'.

PRIMITIÆ solvendæ sunt, 51 C', 213 B'. — Quænam sint spirituales primitiæ Deo offerendæ, 213 C'.

PRINCEPS qualis esse debeat, 351 C, 352 B, 561 C'. Ejus est delicta punire, 251 B', et decent eum sapientia ac dicendi peritia, 59 B. — Quo sensu Deus det principes pueriles et effeminatos, 351 B; boni principes ab eo postulandi sunt, 351 D. Principes Judæorum vocantur principes Sodomorum, et sic vocari merentur mali Christianorum

principes, 325 A, 335 D; redarguuntur, 329 C' et seq., 337 A, 354 B'. — Christus dicitur princeps pacis, 403 C', D'.

PRINCIPIA. Non sunt duo effectiva rerum principia, 203 B. — Primorum principiorum cognitio angelis et primis parentibus concreata est, 5 C'.

PROCELLA, quid ad litteram et mystice, 94 B'.

PROCLUS Platonicus immortalitatem animæ probat, 98 D.

PROPHETÆ fuerunt amici Dei et desuper illustrati, 265 C. Quomodo in vaticiniis suis procedant quoad Judæos, 216 A, B, 449 D, quos non prædixerunt universos ad fidem convertendos, 219 B, et de qua ipsorum congregatione prophetaverint, 218 D', 219 C'. — Interdum orando, alias prænuntiando, de Christo locuti sunt, 222 D, cujus mysteria evidenter describunt, 221 B', C', roborantes evangelica et apostolica documenta, 236 B. Prædixerunt Christum in paupertate venturum, 720 B'. — Unde sit difficultas libros eorum intelligendi, 529 C'. Solebant in terram super faciem corruere, quando et quare, 480 B', C'; non solum verbis, sed rebus quoque et actibus vaticinabantur, 478 C', 669 D'. Quo sensu dicant sidera turbanda, obscuranda seu movenda, 433 C. Sæpe metaphorice loquuntur, 546 B', eadem repetunt, 479 D', 577 C, de universali ad particulare descendunt et vice versa, 573 D', loquuntur de futuro per modum præteriti, 503 B', et de eadem re nunc per modum præteriti, nunc per modum futuri, 549 C. Cur interdum virginem nominent aliquam gentem, 498 C'; per universam terram, quid intelligant, 530 D'. — Laudantur duodecim Prophetæ minores, 290 B, C. — A tempore Aggæi, Zachariæ et Malachiæ usque ad Joannem Baptistam nullus Propheta ad Judæos missus est, 663 A. Increpantur pseudoprophetæ, 353 D', 406 D', 526 C, D, quibus Deus subtraxit verum Scripturæ intellectum, 536 B. — Quinam sint prophetæ in novo Testamento, 148 C.

PROPHETIA respicit futura contingentia, 315, 616 B'; Spiritus Sanctus est principalis causa propheticæ cognitionis, 315; multis modis fit visio prophetalis, 370 D', 371 A. Prophetia prædestinationis semper impletur, prophetia comminationis non item, 443 A; interdum prophetiæ de malis futuris imperative exprimuntur, 377 B'. Nulla tempora vacaverunt a Christi prophetia, 642 A'. — De prophetia, de speciebus ac gradibus prophetiæ, et qualis sit dignior, 319 A'.

PROPHETISSA ad quam accessit Isaias, quænam sit ad litteram et mystice, 389 D, 390 B, 392 A et seq., 393 B, 398 B.

PROPUGNACULA Ecclesiæ et animæ, quænam sint, 693 B, D'. — Christus propugnator est fidelium, 471 D', 737 B'.

PROSPERITAS. In ea non est superbiendum sed timendum, quare, 68 A, B, non oblivioni tradendæ culpæ et adversitates præteritæ et futuræ, 71 A'. In adversis prosperitas revocanda est ad memoriam, 71 B'.

PROVIDENTIA Dei describitur et probatur, 94, 95, 479 C, A'; ad omnia extenditur, 96 B', maxime ad animas, 93 C'; ipsi fiducialiter se committere debet homo, 16 D, cujus spirituali profectui maxime utile est Providentiæ recordari, 187 C. Ipsam negant iniqui et gentiles, 93 B', sed melioribus philosophis innotuit, 96 B', C'.

PROXIMUS est amandus, 38 A, 78 B', 99 B, 156 D, instruendus, 37 A, corripiendus tempore opportuno, 32 C', 111 C, 192 C', D'; non sunt repetenda verba contra ipsum dicta, 110 D'; non ponendum est ei offendiculum, 171 B; cavendum ab indiscreto ingressu in domum illius, 123 D', et a revelatione secretorum ejus, 170 B. — Quid vitandum sit circa proximum, 58 B; utrum de malo culpæ et pœnæ ejus gaudere liceat, 74 D', an injuria ab eo illata dimittenda sit, aut satisfactio exigenda, 172 A, C. — Quomodo Beati proximi nostri sint et Dei, 87 D.

PRUDENS loquitur tempore opportuno, 113 C', et discrete, 124 C, ideo libenter auditur, 123 B; correptionem suscipit, 65 C. — Societas prudentium quærenda est, 44 A, et ab ipsis petendum consilium, 58 C, 118 A'. — Non est vere prudens nisi moraliter bonus, 225 C'. Quis prudens eloquii mystici, 350 C'. — Prudentia, quo sensu Deo adscribatur, 5 C'. Quid sit intellectus prudentiæ, 5 B'. — Falsa prudentia describitur, 111 C', 122 A, et reprobatur, 111 D', 365 A', 537 B.

PTOLEMÆUS II, rex Ægypti, studuit omnium gentium bibliothecas habere, 236 A.

PUDOR præcipue juvenibus et mulieribus commendatur, 50 C, 164 A'; alius est laudabilis, alius vituperabilis, 690 D'; pudor de peccatis est effectus gratiæ et virtutis, 196 A.

PUER, vix ex utero egressus, clamat et plorat, 243 B. Non est inordinate et carnaliter amandus, 347 D', sed reprimendus, 50 C', 183 C. — Quis sit puer centum annorum, 752 C'. Frequenter in Scriptura puer sumitur pro ministro, 149 C, 585 A. — Triplex est pueritia, 350 D', 752 D'.

PUPILLUS. Judex misericors sit in pupillos, 29 C; qualiter in hoc peccaverint judices Judæorum, 330 B, 411 C. Deus est patronus et vindex pupillorum, 214 C', D', 330 C. — Pupilli sunt, quibus Deus desiit esse pater per gratiam, 410 B.

PURGATORIUM quandoque infernus in Scriptura nominatur, 82 C', 175 B'; creditur esse infra terram, in superiori parte inferni, 100 A.

PURITAS maxime decet Ecclesiæ ministros, 681 A', B'; mentis puritati promittitur visio beatifica, 10 C'.

PUSILLANIMITAS quid sit, quinam ejus effectus et remedium, 47 C, D. — Pusillanimi videntur quasi minuere misericordiam Dei, 103 B'; confortantur, 578 C.

PYTHONES quinam sint, 396 D'. Instrumenta sunt dæmonum, 535 A, et ideo non consulendi, 397 B, 400 A'. Illos interrogare solebant Ægyptii, 468 A', et gentiles, 474 A'.

Q

QUADRIGÆ, quid mystice, 494 C, 760 B', 762 D'.

QUERCUS. Quercui defluentibus foliis comparantur infideles Judæi, 333 A, B'. — Mystice, quid quercus Basan, 345 D, A'.

QUIES mansuetudinem et humilitatem comitatur, 24 B'. — Habitatores quietis sunt Beati, 593 C, 596 C'.

R

RABANUS (Maurus), Moguntinus episcopus, allegatur, 3 A', 41 D', 259 C'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 107-112.)

RABSACES a Sennacherib mittitur ad terrendum Ezechiam, 580 B' et seq.

RASIN, rex Syriæ, qualiter contra Judæos pugnaverit et occisus sit, 380 B et seq. — Quid figuret, 382 C, 409 C'.

RECTOR qualis esse debeat, 59 C et seq., 193 B et seq. — *Cf.* Prælatus.

REGNUM seu monarchia a gente in gentem transfertur, quare, 61 D, A', B', 479 A', B'.

REGULUS seu basiliscus designat dæmonem et opus perversum, 423 A, 542 D, 551 C, 715 B. — Cur sic vocetur Ezechias, 445 D'.

RELIGIO, unde sic dicta et quid sit, 9 C'. Religio christiana nunquam in toto peribit, 503 D'. Sacra religio est cœlestis magisterii schola, 300 A. — Religiosi fugiunt mundum, carnem et dæmonem, 458 B', vota sua solvere debent, 349 D, sunt primogeniti pauperum, 449 A, magna pace fruuntur, 449 B; ad ipsos potissime spectat concordia fratrum et amor proximorum, 156 D'. — Quænam specialiter vitare debeant, 369 C; eis « cultus justitiæ » est silentium, cujus fractio non modicum est vitium, 552 D, 560 A'. Redarguuntur religiosi mali, 539 B', pigri, 196 B, gyrovagi, 180 D', circa temporalia solliciti, 362 B. — Religiositas quid sit, et quid operetur in homine, 9 C', D', 11 A'.

REPUDIUM, cur licitum fuerit in veteri lege, 50 B, 161 C'; utrum in nova quoque licitum sit, 161 C', D'. — Libellus repudii, quid sit et significet, 666 A; Christus illum non dedit Synagogæ, nec dat peccatoribus, 665 D', 668 C, D.

REUS, si pœniteat, an possit judicari, 53 A'. Utrum peccet culpam suam coram judice negando, 33 D.

REVELATIO divina fundamentum est veræ fidei, 205 C. Non credendum est omnibus revelationibus in somno contingentibus, 206 A et seq. — Revelatio secretorum dissolvit amicitiam, 129 C; interdum licita est, 252 C.

REX sapiens salus est populi, 60 D, impius autem multum nocet, 60 C, 448 B', 449 A'. — Reges ex ordinatione divina præsunt, 99 D; gaudere possunt de multitudine exercitus et subditorum, 108 D', sed vitare debent fastum, 109 A, cupiditatem, 53 C, atque prudentium consilia requirere, 118 A'. — Quo sensu omnes præter tres Judæorum reges peccaverint, 288 C' et seq. — Christus rex, 474 B', 567 A, regnavit in justitia, 557 B, quantum ad spirituale regnum, 404 D, B', C', 720 C, B'.

RICHARDUS (de S. Victore) allegatur, 25 D. (Migne *Patrol. lat.* tom. 196.)

RISUS dissolutus signum est levitatis, 113 B, et intimorati ac dissoluti cordis, 123 A'; sapiens tacite ridet, 123 B'.

ROBOAM, rex Juda, arroganti responsione avertit a se Israel, 283 B, C, et propter idololatriam in manu Sesac traditus est, 31 D'.

ROMA, per prædicationem B. Petri et Pauli ad Christi humilitatem adducta est, 514 A'. A B. Petro Babylon vocatur, 435 C. Judæi asserunt eam penitus conterendam in Messiæ adventu, 515 A, 574 A. — Sub Nerone magna erat ibi Christianorum multitudo, 758 B.

Romani vastaverunt Ægyptum, 467 B, Jerusalem ac Judæam, 323 D', 344 B, D, 350 A, 366 C, A', C', 375 A', etc.

ROSA describitur, cui comparatur increata Sapientia, 144 D, A', et B. Virgo, 154 D.

RUTH Moabitis, de cujus semine natus est Christus, 450 C', 454 A, C, dicitur petra deserti, 454 B.

S

SABA, civitas seu provincia aromatum ferax, unde venerunt Magi ad Christum, 722 D', 723 A, Evangelii prædicationem audivit, 627 A, B.

SABAIM, regio trans Æthiopiam, ad Christum conversa est, 641 C.

SABAMA, civitas Moab, 456 B, C, qualiter interpretetur et quid exprimat, 459 B, A'.

SABBATUM, in memoriam creationis institutum, 326 C, quomodo sit sanctificandum, 700 B', C', 713 A, B. — Quo sensu sit in cœlo sabbatum ex sabbato, 764 A.

SABELLIUS hæresiarcha asseruit unam esse Patris Filiique personam, 643 A.

SACCUS, vestis mœroris et pœnitentiæ, 450 A', 452 C', 478 B, quo sensu cœlum operire dicatur, 666 D', 668 D', 669 A.

SACERDOTES sustentandi sunt, 51 A', C', reverenter audiendi, 48 D, honorandi ratione officii, 28 D', 51 D, tanquam Dei vicarii et ministri, patres spirituales et mediatores, 51 B'; ab eis sapientia quærenda est, 44 A, 54 A, exemplo Christi, 44 B. — Profectus populi epulæ sunt sacerdotum, 729 B'. Eis prohibetur cohabitatio mulierum, exceptis vetulis et cognatis, 254 C'. Etiam in peccato mortali veraciter sacramenta ministrant, 206 D. — Sacerdotes Judæorum increpantur, 526 C. — De cessatione sacerdotii legalis, 495 A et seq., 496 B', quo præstat sacerdotium novæ legis, 495 B'.

SACRAMENTA de latere Christi fluxerunt, 656 B, 677 A. — Baptismus est porta Ecclesiæ militantis; Pœnitentia, secunda tabula post naufragium; Unctio extrema, porta Ecclesiæ triumphantis, 735 C'.

SACRIFICIA pro peccatis offerenda sunt, 51 D'. Quænam Deo sint accepta, 212 C, B', C', 213 A, D, et quæ respuantur, 210 A, C. — Sacrificia legalia, cur præcepta, 326 A, unde Deo grata, 47 B', 210 B, 213 A, D, 756 C, D, cur tandem reprobata, 325 C, B' et seq., 756 A, B, D. Non approbantur a Deo sacrificia Christianorum scelerate viventium, 335 A', D'. Quid agendum ut sacrificia sint accepta, 336 B. — *Cf.* Holocaustum, Oblatio.

SAGITTA, quid mystice, 437 A', 665 B, 762 C.

SALICES, arbores infructuosæ, quid figurent, 633 A'; quid sit torrens salicum, 451 C, 453 A'.

SALIUNCA, stirps inutilis designans avaros, quomodo in abietem mutetur, 699 C, A'.

SALLUSTIUS (Crispus), historiographus, citatur, 120 D.

SALMANASAR, rex Assyriorum, decem tribus vastavit, 525 A', B'.

SALOMON, cujus narrantur virtutes, scientia et peccata, 230 B, 281 D et seq., utrum pœnituerit, 283 B.

SALOMON (Rabbi), modernorum Judæorum seductor, in multis bene locutus est, 557 A; allegatur, 631 D', et refellitur, 590 A, A'.

SALTATRIX, quam periculosa, 56 A.

SALUS animæ, pro qua assidue orandum est, 78 A', in quo consistat, 183 B'. — Quomodo sapientia et scientia sint divitiæ salutis, et timor thesaurus ejus, 564 A, B, C. Quid salutis fructus, 10 C', D', dies, 659 D, 665 C', et vestimentum, 731 C. — Deus est salvator, 429 B', qui solus potest salvare, 295 C', 629 A; Christus est salus nostra, 647 A, B, 658 A', et salvator omnium quantum ad sufficientiam, 471 D', 741 A'. — Quid fontes Salvatoris, 430 B, C.

SAMARIA, metropolis regni Israel, 382 B, quæ pluribus diis servivit, 583 C, quid figuret, 409 B'.

SAMUEL laudatur, 278 C et seq.

SAMUEL (Rabbi), « vir in lege et Prophetis eruditissimus », 740 D', cujus allegatur epistola ad Rabbi Isaac, 689 B'.

SANCTI sunt quasi consiliarii Dei, 256 C', cujus exaltant opera, 255 B'; a Spiritu Sancto diriguntur, 226 D, A', constantes sunt in bono, 169 C. Humiliant se dum perfectiones Dei perpendunt, 375 B'; cur interdum coram eo merita sua memorent, 46 C. — Non sine necessitate et reverentia per nomina Sanctorum jurandum est, 133 A. — Deus est essentialiter sanctus, 374 C, et fons totius

sanctitatis, 98D. Cur sæpe dicatur sanctus Israel, 321C', et quomodo ab hominibus sanctificetur, 364B, 394C'. — Sanctitati studendum est, 19D, cujus fructus est jucunditas, 185C. — Jerusalem dicitur civitas sanctificata et sanctificationis, 142A', 220A', sicut et Ecclesia, 152D', 153C', 724C'. — *Cf.* Beati, Justi.

SANITAS corporis consistit in humorum æqualitate, 191A'; appetibilior divitiis, 183B', C', effectus est sobrietatis, 190C, 192C; quatenus medicis et medicaminibus adscribenda sit, 230D. — Deus dator est sanitatis mentis et corporis, 209B', 230A'. Sanitas spiritualis in quo consistat, 26C', 322B'; Judæi ea carebant, 322B', 323A.

SAPIENS dignoscitur ex verbis, operibus et compositione vultus, 27A, 113A; a peccatis se abstinet et in virtute proficit, 27C, circumspectus est in loquendo, 114C', 115B, 124D, 125A, utilia loquitur, 116A', et verbis opera ejus consonant, 108D; tacite ridet, 123B', cavet a pigritia et in omnibus metuit, 108B, C, sed non inordinato timore, 127D'; fulget obedientia et caritate, 20B, mortem assidue pensat, 248C', ad animæ salutem utitur sapientia sua, 227C', et aliorum scientia, 122D'; se humiliando exaltationem meretur, 67A, constans est in bono, credit legi Dei et ipsam diligit, 169C, 199D', 200A, erudit sibi commissos, 227D'; utilis est sibi et proximo, 92A, 122D, A', cui scientiam suam communicat, 11B. A Deo benedicitur, 228A, honorem et memoriam æternam acquirit, 37D, 228C, 237C'. — Sapientis est injuriam dissimulare et correptionem tolerare, 12A', B', imo juste increpantibus gratias agere et peccata confiteri, 33D; triplex est in eo veritas, 205C'. — A sapientibus petendum est consilium, 58C. Vinum et mulieres apostatare faciunt etiam sapientes, 109D'. — Sapiens multipliciter laudatur, et merces ejus describitur, 86B et seq., 236A et seq.

SAPIENTIA variis modis accipitur, 1, 3B'. — Sapientia Dei in creaturis relucet, 7C'; licet toti Trinitati communis, Filio appropriatur, 4A. — Omnis sapientia a Deo procedit, 3A, A', in quo inest æternaliter omnis sapientia creata, 4B. — Sapientia uno modo est sapida divinorum notitia, 13A, 42A'; petenda est, et datur a Deo, 44C', 89B, purgatis corde, 42A', quietis, 233D, A', B', et devotis, 264D, juxta eorum præparationem, 7D'. — Quam studiose quærenda sit, 41D', 42C' et seq., 298A', et quomodo acquiratur, 12C', 300C. Vera sapientia consistit in Dei dilectione et timore, 8A', 9B, 10B, B', 11D, 13A, 111B'. — Eo magis diligitur, quo magis cognoscitur, 8B'. Quinam sint ejus effectus et fructus, 8D', 42A, 43B et seq., 84A' et seq., 86B et seq.; excedunt laborem pro ea adhibitum, 42B. Multa invenitur in ipsa delectatio, 247B. Sapientia ditat animam, 10D, A', permanet et perficitur in patria, 11A', 42B'. Ex sacerdotibus, senioribus et virtuosis addiscenda est, 43D', 44C, 54A, nec abscondenda, 32D', 119C, B', 251B, C. — Sapientia carent iniqui, 88A, D, 122B', 227B', qui eam exsecrantur, 11B', 42C. Sapientia mundana reprobatur, 111C', 121D', 122A, 365A', 475A', C', 649B. — Hortatio ad quærendam sapientiam veram, 300A et seq.

Per Sapientiam Dei intelligitur Verbum ejus, 3A, fons universæ sapientiæ, 5D'. Hæc Sapientia incomprehensibilis est, 4B, C', 6C; quo sensu dicatur creata et prior omnium creata, 5A, 7A', 141B, D, C', 142C. Dedit veterem legem per angelos, et novam per se ipsam, 6A, B; variis modis in hac vita suos erudit et castigat, 6C', D', quibus triplicem vitam largitur, 29B'; multa bona consequuntur diligentes eam, 29D' et seq.; ipsa recedentes a se derelinquit, 31C'. — De increata Sapientia exponitur totum cap. XXIV, 137C et seq.

SAPPHIRUS, mystice designat Apostolos et divina charismata, 693A, A'.

SARA, uxor Abrahæ, vocatur caverna laci, quare, 670B.

SARGON (Sarru-kinu), pater Sennacherib, rex Assyriæ, exercitum contra Azotum mittit, 478B.

SARRACENI Agareni potius vocandi essent, quare, 483B'. — In lege eorum multa præclara de B. Virgine dicuntur, 155C'. — *Cf.* Agareni.

SCANDALUM vitandum est, quare, 45B, A', 46C'. Imperfecti scandalizantur, non perfecti, 132A'. — Iniqui ad scandalum proni sunt, quare, 26D, 132B', et quomodo Deus illis fiat petra scandali, 395A'.

SCIENTIA multiplex primis parentibus concessa est, 98B. — Homo naturaliter scire desiderat, 300B. Quænam sit vera scientia,

31 B', et utrum malum sit errores et vitia scire, 236 C'; falsa est scientia impiorum, 123 D, 649 B, vana quæ ad sanctitatem non perducit, 9 C'. — Scientia quæ donum est Spiritus Sancti, caritati semper est annexa, 36 C', 158 C'; quid operetur in anima, 363 D, 420 A', quantum appetenda, 369 A', quibus data, 526 A', B'. — Sapiens scientiam suam communicat, 11 B, 122 D, A', quod est eleemosyna spiritualis, 37 A. — Deus scit omnia, 95 B', 256 A, etc.

SCRIBÆ et Pharisæi malitia excæcati, contra Christum invidia moti sunt, 31 D', 72 C'; erant avari, 330 A, 703 B', superbi, 547 C', hypocritæ, 421 A', 565 C', fraudulenti, 558 D, B', mendaces, 641 B', cæci, 702 C'. — Vocantur principes Sodomorum, 325 A, exactores, 353 A', et sæpissime reprehenduntur, 329 C et seq., 411 A, B, 527 D', 558 B, 567 D, B', 702 C' et seq.

SCRIPTURA sacra unus liber dicitur, quia uno Spiritu edocente conscripta est, 536 A'. Docet quid sit agendum, 198 B ; testimonia ejus fortiter mentibus imprimenda sunt, 399 D', mysteria ejus claudenda indignis, et humilibus reseranda, 399 C' ; doctrina ejus per argentum designatur, 329 B. — Christus docuit Scripturæ intelligentiam, 149 D', quæ est donum gratiæ gratis datæ, 158 C', ad sapientiam pertinens, 11 B'; quænam ad hanc intelligentiam conferant, 233 B'. Scriptura quadruplicem habet sensum, 149 D', 236 C, 485 D' ; septem sunt regulæ ad eam intelligendam, 319 B', quarum duæ traduntur, 440 D, 451 D. — Scriptura clausa manet Judæis, 536 D, qui illam dividunt in legem, Prophetas et Hagiographa, 276 A. Christus, Apostoli et Evangelistæ sæpe allegant sensum ejus magis quam verba, 618 C. — Scriptura interdum ponit duplex signum respectu alicujus effectus, 385 A, frequenter utitur singulari pro plurali, 617 D, metaphorice loquitur, et nominibus bestiarum homines designat, 422 C; totam terram vocat provinciam de qua loquitur, 432 B', dicit terram desolari et moveri, dum homines talia patiuntur, 468 B', loquitur de Deo more humano, 445 B, 604 D', 619 B, effectus potentiæ et sapientiæ divinæ vocat manum et consilium Dei, 445 C, recitat aliquid de præteritis et futuris quasi de eisdem, 546 A', tractat de præterito per modum futuri, 612 C. — Imprecationes Scripturæ, quomodo intelligendæ, 344 A, 378 C, 516 D, 517 C, etc. — Allegatur translatio Chaldaica, 392 C', 422 A, 545 C', 735 B ; translatio Hieronymi juxta Hebræum, 371 A', 372 A', 373 D, 383 C, etc.; translatio Septuaginta interpretum, 372 D, 376 D', 377 C', etc.

SECRETA quibusdam committenda, 39 D', 40 B, 110 C', non omnibus, 55 B', 78 C. Ea tradere peccatum est, nisi bonum commune id postulet, 252 C; revelatio secretorum amici dissolvit amicitiam, 129 C, 170 C, et grave est peccatum, 170 A, A'. — Liber Aristotelis de Secretis secretorum citatur, 67 B'.

SECUNDUS philosophus dixit paupertatem esse repertricem scientiæ, 233 A'.

SEDITIO plebis, quam horrenda, 163 B, C.

SEGOR, civitas Moab, cur dicatur vitula, 450 D'; qualiter interpretetur et quid designet, 453 B.

SEIR, mons in quo habitabant Idumæi, 294 C', interpretatur hispidus, 487 C, et idem est ac Edom et Idumæa, 483 A.

SEM, filius Noe, laudatur, 291 B', C'.

SEMITÆ sunt divina præcepta et evangelica consilia, 339 B', 579 C; rectæ sunt, 515 A, et in eis currere facit fervor, 618 A. — Quo sensu rectæ fiant, 601 B', et exaltentur, 660 C'.

SENECA (Annæus), philosophus, sæpe citatur, 27 B, 41 C, 58 C, etc.

SENES honorandi sunt, 28 D', reverenter audiendi, 48 D, 68 C', 195 D', nec spernendi, 53 B'; ex illis addiscendæ sunt sapientia et prudentia, 44 A, B, 54 A, B, 59 A', quæ ad ipsos specialiter spectant, 157 D, B', 254 B. — In quo consistat senum dignitas, 157 C', et cur ratio in eis deficiat, 23 A.

SENNACHERIB, rex Assyriorum impiissimus ac superbissimus, 35 D, vastavit Philistiim, 446 C, 478 B, ac Ægyptum, 478 A', B', et misit contra Jerusalem exercitum, qui ab angelo percussus est, 287 B, A', 411 C' et seq., 444 D', cap. xxxiii, 569 B, xxxvi, 580 B, xxxvii, 584 A. Ipse occisus est a filiis suis, 589 C, A'.

SERAPHIM Isaiæ apparentes, 372 D et seq., quorum alter labia Prophetæ purgavit, 376 C, C', designant duo Testamenta, 374 D'. — Seraphim interpretantur incendentes, 372 C', 566 A.

SERPENS. Ex ejus carne conficitur medicina ad leprosi curationem, 240 A. — Figurat diabolum, 62 D', 754 C, qui dicitur serpens vectis et tortuosus, quare, 520 D', 521 A.

SERVUS a furto compescendus est, 57 B' ; quomodo tractandus, 204 C, fidelis, 50 D, A',

205 B, A', negligens, 204 D, A', B', D', 205 A, 253 C'. Servus sapiens sæpe ad altiorem statum evehitur, 65 B. — Quomodo moderandum corpus, servus animæ, 204 C. — Christus dicitur servus Dei, 628 C', quo sensu, 618 D, 657 D'. — Quomodo ad Dei servitutem accedendum sit, 14 C et seq. Creaturam rationalem dedecet servire dæmonibus, peccatis et iniquis, 158 D.

SETH, filius Adam, laudatur, 291 B', C'.

SICHIMITÆ vocantur stulti, 294 D'.

SIDERA Deo obediunt, 257 C, 259 D'; pro maxima parte nos latent eorum proprietates, 94 D'; utrum ad hominis generationem concurrant, 640 B. — Cur a Prophetis sæpe dicantur turbanda, obscuranda et movenda, 433 C, 548 C; utrum sint animata, 257 A, 507 A. In fine mundi ampliorem claritatem adipiscentur, 548 A, C; utrum motus eorum tunc desiturus sit, 260 B. — Multa de eis dicuntur, 258 A et seq. — *Cf.* Luna, Sol.

SIDON Tyrum condidit, 497 C, 498 C'. — Interpretatur venatrix, et per eam signantur qui alios trahunt ad vitia, 500 B.

SILENTIUM bona plurima confert, ejusque fractio multa mala parit, 552 C, D, 560 A'; non autem quoad orationem silendum est, 734 D. — *Cf.* Taciturnitas.

SILOE fons. Ejus aquæ figurant reges de genere David quiete præsidentes, 393 D, doctrinam Christi, et dona Spiritus Sancti, 398 A', B'.

SIMILITUDO causa est amoris et complacentiæ, 13 A', 78 B'; dissimilitudo concordiam impedit, 79 A.

SIMON (S.), apostolus, in Ægypto prædicavit, 470 D', 627 B.

SIMON, Oniæ filius, pontifex Judæorum, præclare laudatur, 292 A et seq.

SIMON magus hypocrisi notatur, 14 B'.

SIMPLICITAS simplicissimo Deo valde placet, 13 A'.

SION designat montem, templum in eo constructum, Jerusalem, et Judæos, 142 D, 220 C', 287 D', 324 A, 332 B. — Magna ibi operatus est Deus, 221 A et seq., 338 A', B', C', 339 A, C, 454 A', 510 C; ibi Antichristus sedebit et occidetur, 510 C', D', et prope Sion fiet judicium finale, 512 C. — Sion interpretatur speculatio, et signat divina speculantes, Ecclesiam militantem, 152 C', 153 C', 221 C, 337 B', 339 B, D, 544 D', etc., ac triumphantem, 507 B', 512 D. Quid filiæ Sion, 355 D.

SIRENES, serpentes alati, 434 D', adulatores signant, 438 A'.

SISOIS (S.), abbas, « vir valde heroicus », quantæ fuerit humilitatis et sanctitatis, 104 A, B.

SITIS multiplici sensu accipitur ad litteram et spiritualiter, 147 B', C', D', 369 C', 615 A; sitientibus potus dandus est, 487 B', C'. — Beati in cœlo non sitiunt amplius, 660 B, C, 750 B', C'. Sitientes justitiam invitantur ad potandas aquas Christi, 695 B, quas ipse fidelibus suis largitur, 656 A, 660 D.

SMARAGDUS, virore herbas vincit et oculis proficit, 195 C.

SOBNA, templo præpositus, utrum pontifex fuerit, 490 D'. Increpatur propter suam superbiam, 491 A, B, C. Ad Assyrios transiit et in exsilio mortuus est, 488 C', 491 A', 492 B'. — Interpretatur conversio et designat sacerdotium Judæorum, 495 A; figura est superborum prælatorum, 496 C'.

SOBNA scriba, unus ex nuntiis ad Rabsacen missis, 581 B, et ad Isaiam, 584 B.

SOBRIETAS circa cibum et potum commendatur, 180 B', 189 B', D', 190 A, 191 B'; dulcem somnum, sanitatem et jucunditatem præstat, 190 C, 191 A', 192 A, C. Congruit præsertim judicibus, principibus et prælatis, 193 A.

SODOMA. Principes Judæorum dicuntur principes Sodomorum, quare, 325 A, 352 D'; sic vocari digni sunt perversi Christianorum principes, 335 D.

SOL stellis eminet magnitudine, splendore et virtute, 99 B', medius planetarum dicitur, 164 C'; admirabilis est, 258 A', 259 A, et summi caloris, 258 B', C'. Glorificatum Christi et B. Virginis corpus ineffabiliter illo lucidius est, 101 B'. — Cur creatus sit, 201 C, D, A', 255 A', 258 D; quo sensu a Prophetis dicatur obtenebrari et confundi, 433 C, D, 507 B', et in fine mundi defecturus sit, 101 B'; ampliorem claritatem postea adipiscetur, quare, 548 A, C. Tempore Josue stetit, 276 A', et tempore Ezechiæ retro rediit, 287 C', 592 B et seq. — Quænam sit in Ægypto civitas solis, 471 C, A'. — Christus est sol illuminans Ecclesiam, 264 A', et Deus in æternum erit sol Ecclesiæ triumphantis, 726 C', D'.

SOLENNITATES Judæorum, Evangelio divulgato, Deus non approbat, 326 D, A', B', nec solennitates Christianorum scelerate viventium, 335 D', 336 B.

SOLON in Ægyptum perrexit ad sapientiam addiscendam, 236 B'.
SOMNIA multos fallunt, 206 A et seq., 206 C', D', 207 B, C, D, 244 B, C, 535 D, A'. — Quænam sint eorum causæ, et utrum illis attendere liceat, 211 D et seq.
SONUS quomodo ad aures perveniat, 261 B'.
SPECIES. Nemo propter speciem laudandus est, 67 B; cum periculo in speciem alienam intenditur, 56 A', C', 160 C', 254 C'. — Christus speciosus præ filiis hominum, in passione deformis videbatur, 684 A, B, C.
SPES quid sit, 17 A'. In Deo sperandum est, 16 D, C', 70 C', 199 A', 667 D', et nunquam de bonitate ejus desperandum, 19 D'. Spes timore Dei fovetur, 17 B, non confunditur, 17 A'. Beatus qui a spe non excidit, 81 B, nam sperantes in Domino illuminantur, 152 A, nihil trepidant, 209 A, roborantur et currunt in via mandatorum, 608 B', C', adipiscuntur pacem, 514 A, et regnum cœlorum, 706 A', B'. Vana est spes mundanorum, 205 C, 529 B, 533 B'. — Qualem spem habuerit Christus, in quo est tota spes nostra, 146 C, B', C'; qualiter B. Virgo sit mater sanctæ spei et spes nostra, 155 C, D.
SPINÆ, mystice sunt tribulationes, 360 D', 561 D', passiones, 407 D, et crudeles, 565 A', 571 B'. — Spinis sepiendæ sunt aures, quo sensu, 176 B.
SPIRITUS Sanctus, Patri Filioque communis, 147 B, cui bonitas appropriatur, 4 A, 707 B', est dator totius creatæ sapientiæ, 87 A', dulcedo essentialis, immensa, 147 B, causa prima propheticæ cognitionis, 315. — Ipsi adscribitur peccatorum purgatio quæ fit in Baptismo, 358 B, in quo datur Spiritus Sanctus, 358 C. Dona ejus, delicatissima animæ fercula, 510 B, quibus plenus fuit Christus, 419 C, 619 B, 727 D', quid sint et quid operentur in anima, 87 B', 419 C' et seq. Quinam sint effectus gratiæ ejus, 358 A', C', 359 A, A', 707 B', quæ vocatur nubes, 358 B', et qua ad bene agendum indigemus, 417 C. — Dicitur digitus Dei, 673 B, et spiritus judicii et ardoris, quare, 358 A; quo sensu exacerbetur, 742 A. Utrum apte designetur per prophetissam ad quam accessit Isaias, 392 A, C.
STANNUM, quid mystice, 331 C.
STERILITAS sub lege maledictio censebatur, 356 D'. — Spiritualiter steriles sunt iniqui, 500 D. Ecclesia prius sterilis, fecunda facta est, 662 C', D', 690 A, D, 757 C', 758 A. — Deus qui aliis fecunditatem præstat, non est ipse sterilis, 758 C, D.
STORAX, species resinæ et arbor Arabiæ, describitur, 145 C.
STRABUS (Walafridus), monachus Fuldensis, auctor Glossæ ordinariæ, citatur, 119 A, 260 A'. (Migne *Patrol. lat.* tom. 113 et 114.)
STRATUM. Cor hominis stratum est in quo simul requiescere non possunt sponsus cœlestis et diabolus, 529 D', 533 D'.
STRUTHIO, quid ad litteram et allegorice, 434 B', 437 D', 576 A', 630 A'.
STULTITIA maxima quænam sit, 88 A. — Stultus est omnis vitiosus, 169 D; stultum est de donis Dei superbire, 38 C', 39 A. — *Cf.* Fatuus.
SULCI injustitiæ, sunt corda ad malum prona vel vitiis assueta, 45 B, C, 235 A'.
SUPERBIA oritur ex perversa voluntate, 64 B. Initium ejus est recessus a Deo, 62 D', et ipsa initium est omnis peccati, 63 A; fundatur in vana sui apprehensione, 39 A. — Expellit virtutes, 38 C', odibilis est Deo et hominibus, 61 C, maledictionem et damnationem meretur, 63 B. — In oculis apparere solet, 412 B'; in divitibus sæpe invenitur, 120 A'; comes et effectus ejus est iracundia, 12 B, excusatio in peccatis, et impatientia in increpationibus, 168 C. — Reprobatur, 35 C, 62 A, 71 C; cavenda est, 15 C, 38 B', 65 A', specialiter prælatis, 67 C', 193 B. — Superbi, a quibus longe est sapientia, 88 C, contemnunt sapientes, 165 B; societas eorum periculosa, 76 B. Pauper superbus odibilis est, 157 A. — A Deo puniuntur superbi et gentes superbæ, 63 B et seq., 344 D, B', 345 B, A', 346 B, 348 C', 363 D', etc.
SURDI multi corporaliter et spiritualiter a Christo et Apostolis curati sunt, 578 B'. — Surdi sunt qui verbum Dei audire recusant, 538 C, 623 C', 625 D'.
SUSURRATIO vitanda est, 37 A'. Susurrator pejor est fure, 37 B', et confusione ac odio dignus, 37 B', C', 124 D', 174 D.
SYMMACHUS, Scripturæ translator, allegatur, 326 C', 371 A', 542 B', 595 C', 761 D.
SYNAGOGA Judæorum comparatur vineæ diligenter excultæ, sed infructuosæ, 359 B et seq. — Cur a Christo relicta sit, 665 D', 666 B, C. — *Cf.* Judæi.
SYRIA vastanda prædicitur, quare, 381 D, 406 D, 460 B et seq.

T

TACITURNITAS est signum sapientiæ et humilitatis, 113 C', 114 C', 115 B, 195 A'; adolescentibus præcipue commendatur, 195 D, A', D'. Honoratur qui tempore opportuno tacet, 125 A. — Utrum Isaias tacendo peccaverit, 375 D'.

TANIS, Ægypti regia civitas, ubi Moyses coram Pharaone signa fecit, 469 D, 541 B', qualiter interpretetur et quid exprimat, 475 A', 550 C'.

TELA mystice varia designat, 510 D', 511 D, 541 C, 550 C, 715 A.

TEMPUS est de numero successivorum et in continuo fluxu, 107 D', 108 A; a malis quæ in illo fiunt, malum dicitur, 297 C'. Tempore opportuno facienda sunt omnia, 32 A.

TENTATIO utilis est animæ, 15 A, B, 167 B'; qui enim non est tentatus, nihil scit, 207 B', 208 A. Tentanda seu examinanda ac probanda est anima, 228 D, A', C'. — In tentationibus auxilium Dei patienter præstolandum est, 15 C', D'. Quid sit Deum tentare, 107 A'.

TEREBINTHUS describitur, cui assimilatur Sapientia, 145 B', C'.

TERRA tripliciter plena est gloria Dei, 374 B', C'; dicitur facere quæ fiunt in ea, 519 A'; in corporibus mixtis prædominatur et in hominis corpore, 61 D', 97 A, 201 C', 244 C', quod terra vocatur, 334 D'. — In fine mundi terra destruetur et renovabitur, 502 C et seq., 672 B, 751 C', 763 B'. — Terra Sancta Sarracenis data est propter peccata Christianorum, 368 D', 571 A'.

TESTAMENTUM tempestive faciendum est, quod non nisi defuncto testatore sortitur effectum, 82 D', 204 B. — Quid testamentum hujus mundi, 82 D', inferorum, 82 B', et mons testamenti, 441 C'. — Duo Testamenta signantur per Seraphim Isaiæ apparentes, 374 D'; dicuntur muri, 494 B', 519 D', et ubera, 759 C. Vetus Testamentum quo sensu æternum sit, 98 C'; servandum est quoad credenda et præcepta moralia, 70 A'; vera et spiritualis ejus intelligentia paucissimis innotescit, 95 B. Christus et Apostoli sæpe sensum ejus allegant magis quam verba, 378 A', 537 B.

TESTIMONIUM falsum, quam grave peccatum, 163 B, C. — Testes Dei sunt Christus, Prophetæ et Apostoli, 628 B', C', 696 C'.

THAIS meretrix a S. Paphnutio conversa est, 57 C.

THARACA, rex Æthiopiæ, contra Sennacherib egressus, illum ab impugnatione Jerusalem avertit, 414 D', 585 B, D.

THARSIS. Mystice, quid naves Tharsis, 346 A, 349 A'.

THARTHAN, princeps militiæ Assyriorum, Azotum cepit, 478 A, B.

THEODOTION, Scripturæ translator, allegatur, 371 A', 595 C', 761 D.

THEOPHRASTUS, philosophus, auctor libri de Nuptiis, 51 A, citatur, 263 A.

THESAURUS. Quinam sint thesauri hominis timorati ac sapientis, 10 A', 11 A', 12 B', 31 B', 87 C', et veri thesauri, 178 D', 185 C, 564 B, D. — Sibi thesaurizat qui honorat parentes, 21 C.

THOMAS (S.) apostolus in India prædicavit, 426 C, 762 D; diu mansit in fornace, de qua exivit illæsus, 296 A'.

THOMAS (S.) Aquinas, utrum super Isaiam scripserit, 390 D, A'. Ab impugnatione Lyræ vindicatur, 391 C. Quid sentiat de causa somniorum, 211 D'. Asserit angelos incarnationem Verbi præcognovisse, 739 B'. — Allegatur insuper, 88 C', 159 A, 175 B', 439 D'. Citatur Summa theologica, 61 C', 73 B', 192 D, et Summa contra gentiles, 142 C, 605 A'.

THOMAS (S.), Cantuariensis archiepiscopus et martyr, cur occisus, 53 B.

THRONUS Dei, quid, 7 D, 139 D'.

TIGRIS fluvius, cui assimilatur Sapientia, præsertim in vere abundat aquis, 149 D, C'.

TIMOR Dei sæpe commendatur, 7 C, 16 C', 51 D, 394 D'; nam bona multa parit, 8 B, D: custos est sapientiæ et omnium virtutum, 11 A, 13 A, 14 C', 167 A, fidem nutrit et mansuetudinem servat, 13 B, generat pacem et mentis puritatem, 10 C', fovet fidem, spem, caritatem et fervorem, 17 A, B, C, 19 A, B, 159 C, disponit ad charismata suscipienda et perfectiora sectanda, 19 C, remedium est contra peccatum, 11 C', 19 B, et diligentiæ mater, 10 D, 167 C. — Quo sensu timor dicatur initium, radix, plenitudo et corona sapientiæ, 9 B, 10 B, B', 11 D, 111 B', 121 C', ac dilectionis, 159 B; et utrum dignior ac major sit caritate et sapientia, 158 D', 159 B. Deus timentes se honorat, 64 C, et in eis sibi complacet, 90 D'. — Referuntur rationes Dominum timendi, 13 C, 108 B, et alii effectus et fructus timoris, 9 B', 10 A, D, 19 B, B', 86 B,

196 C', 197 C, etc. Quo sensu in illo sit gloriandum, 58 A'. Ipse est vera gloria divitum, pauperum et senum, 64 C', 66 D, 157 C'. — Timor servilis non stat cum caritate et dono sapientiæ, 9 B; timor Dei per humanum timorem expellitur, 135 C', quanto periculo, 167 A. Quomodo abjiciendus sit timor pravus, 127 D', 128 A, et naturalis, 128 A'. — Quo sensu timor sit salutis thesaurus, 564 C, et Christus fuerit plenus spiritu timoris, 419 B'. Frequenter in Scriptura timor accipitur pro re timenda, 197 C'. — Timoratus gratanter accipit correptionem, 120 D'. Quomodo major sit judice, 64 D'.

TITUS Judæos occidit aut captivos duxit, 379 B, D, A', etc.

TOPHET quid sit, 549 D'.

TORCULAR multiplici sensu sumitur, 360 C, 738 A, B. — Mystice, quid sit vinum calcare in torculari, 459 C', et quomodo Christus torcular calcaverit solus, 738 C.

TRIBULATIO dat intellectum, 30 D', 517 D'; patienter est toleranda, 15 D, 16 A, B, auxilium Dei præstolando, 15 C', 477 A, qui suos per illam probare solet, 16 C, 167 B', eos tunc misericordia fovens, 216 A', 509 C, et patientibus peccata dimittens, 18 A. — Fictus amicus non permanet in die tribulationis, 40 C, 224 C'. — Quid portæ tribulationum, 296 D.

TRINITAS (SS.) in omnibus creaturis per modum vestigii, et in rationalibus per modum imaginis apparet, 7 C'; unus est et simplicissimus Deus, unus creator et unus salvator, 629 A, 641 D, unus primus et unus novissimus, 611 A'; ipsius est unus thronus, una potestas et auctoritas, 7 D. Toti Trinitati communis est sapientia, 4 A, a qua procedit omnis sapientia, 3 B'; toti adscribenda est causa Incarnationis, 618 D', 654 B' : opera enim ejus ad extra sunt indivisa, 377 B, 654 A'. — Tres Personæ inseparabiliter sunt in se ipsis, 638 D', et quælibet alias plenarie comprehendit, 7 B'. Insinuatur trinitas Personarum et unitas ac identitas essentiæ, 374 D, A', 654 D'. Utrum Filius et Spiritus Sanctus a Patre scientiam et sapientiam accipiant, 605 C, D, A'.

TRISTITIA mundana et inordinata refrenanda est, 81 B, 184 D', 185 A, B', 231 D', 232 D, quomodo, 184 D', 185 C', 232 A'; virtutes obscurat, 232 B, vitam corrumpit et abbreviat, 185 D', 232 A, D, defunctis non prodest et Deum offendit, 232 B'. — Quænam sint causæ tristitiæ ordinatæ et spiritualis, 186 B', et utrum de temporalibus adversitatibus tristari liceat, 186 C'. — Tristitia cordis corporali dolore gravior est, 159 D. Tristitia duplex fuit in Christo, 620 C. Proximum contristare, quam damnabile, 185 D'.

TRITICUM designat Eucharistiæ sacramentum, 734 D', 735 A, D.

TULLIUS (Cicero) allegatur, 38 C, 64 B, 66 C, 74 C', 187 B.

TURRIS sumitur pro templo, 360 C, 368 D, et allegorice designat capita populi, 345 C', D', 547 C'. — Turris perfectionis exstruenda est super fundamentum humilitatis, 349 C, A'.

TYRANNI, quorum societas vitanda est, 57 D', multis curis et timoribus sunt obnoxii, 58 A.

TYRUS, civitas opulentissima, Sidonis colonia, 497 C, 498 C', sicut Tyri Carthago, 498 D', prædicitur a Chaldæis destruenda, 496 D et seq., et demum convertenda, 499 A'. Postquam reædificata fuerat, ab Alexandro Magno eversa est, 497 A. — Mystice, figurat avaros, 499 D' et seq.

U

UBERA Dei et Ecclesiæ, quid, 759 C, D. — Ab uberibus spiritualiter avulsi, divinam illuminationem merentur, 526 B', C'.

ULMUS, quid allegorice, 615 D'.

ULULA, avis, 434 C', quid figuret, 438 A'.

UNGULA, species aromatica, describitur, 145 D.

UNICORNIS ex indignatione moritur, dum invitus tenetur, 574 A'. — In malo acceptus, superbos signat, 574 B, C, D.

URIAS, sacerdos ab Isaia in testem adhibitus, 390 A, 391 A, quis fuerit, 392 D', et quid designet, 398 A.

URSUS quomodo excæcetur, 160 D. — Carnales figurat, 422 C'.

URTICA, mystice signat passiones et vitia, 576 D. Quomodo in myrtum mutetur, 699 C, B'.

USURA in alienos Judæis permittebatur, quare, 50 C. — Usurarii reprobantur, 177 B.

UTERUS Dei, quid, 645 A.

UXOR. *Vide* Mulier.

V

VACCA interdum bovem designat, 234 A. — Quid allegorice, 235 B'.

VALLIS pro humili sumitur, 601 D'. — Vallis Visionis est Jerusalem, 488 B, et Ecclesia, aut conventicula hæreticorum, 492 D, D'. — Quid vallis pinguissima, 525 B, C, B', 532 D, et vallis Achor, 750 A.

VANITATES sunt joci, choreæ, spectacula et torneamenta, 101 D, divinationes, auguria et somnia, 207 A, B. — Civitas vanitatis vocatur mundus, 504 D. Vana est spes mundanorum, 205 C.

VAS in Hebræo dicitur quidquid est alicujus contentivum, 234 A', 258 A'. — Mystice, quid vas, 681 B', 694 B'; quid vasa furoris Dei, 432 D, craterarum ac musicorum, 492 A', 496 C, et fraudulenti, 558 D, 561 D.

VENDITIO. Quid licitum vel illicitum sit circa venditiones, 165 A', C', 166 A', B'.

VENTER pro corde seu mente interdum sumitur, 248 A', 299 B', 456 B'.

VEPRES, quid signent allegorice, 360 D', 407 D, 561 D'.

VERBUM sæpe melius est quam datum, 105 C'. Quid sit verbum dulce et quantum prosit, 39 A'; quæ sint verba vere utilia, 58 C', 158 B'. Verba ostendunt qualis sit loquens, 33 B, 59 B, 118 D, 168 A. — Verba superflua non sine peccato proferuntur, 115 C; verbis malitiosis de proximo prolatis non leviter credendum est, 111 D, nec sunt referenda, 110 B', D', nisi caute et propter emendationem proximi, 111 A. Quo sensu non liceat uti multis verbis, 115 D. — Verbosus reprehenditur, 48 D, 59 B', 68 C', odiosus est, 115 A, et multa damna incurrit, 110 A', 115 A'. — Verbum, in Scriptura, sæpe ponitur pro re, 599 D, et pro facto, 208 D. — *Cf.* Lingua.

Verbum æternum quid sit, 3 B. Incomprehensibile est, 4 C'; ipsi sapientia appropriatur, 4 A, et fons est omnis boni ac sapientiæ, 5 D'. Incarnatio ejus non est proprie creatio, 5 A'. Sola gratia Verbum naturam assumpsit humanam, 146 A'. — *Cf.* Sapientia.

VERECUNDIA quid sit, quænam laudabilis et quænam vituperabilis, 32 C, D. Effectus est gratiæ et virtutis, 196 A, et in mulieribus ac juvenibus præcipue commendatur, 50 C, 164 A'.

VERITAS triplex est, 18 C, 32 B, 88 A', quæ procedit a Sapientia increata et fuit in Christo, 146 A'. Veritatem operantes præmium copiosum acquirunt, 169 A, 209 D'. — Veritas sine verecundia confitenda est, 32 B, interdum odium parit, 116 A'; comes esse debet juramenti et voti, 54 C', 134 A, 651 A'. — Veritas fidei ex revelatione divina habetur, 205 C. Deus est veritas prima, exemplaris et increata, 595 A'.

VERMES ex putrefacta carne nascuntur, 62 D'. — Utrum in inferno sint vere aut metaphorice tantum, 49 B', C', 110 A, 440 C, 672 D', 764 C.

VESTIMENTUM. Reprobatur luxus vestium, 67 C'. Judæi audientes blasphemias, vestes scindere solebant, 583 C'. — De vestibus quatenus gloriari liceat, 67 A'. Quid vestimentum mixtum sanguine, 402 A', vestimenta Christi, 737 D', animæ, 678 D, salutis et justitiæ, 731 C.

VIA Dei est lex, 19 A, via sancta quæ perducit ad vitam, 579 C, D; quomodo præparanda sit, 601 B'. Quid viæ Domini, 36 B', 84 D', 240 D, quæ comprehendi non valent, 94 A', et multum discrepant a viis hominum, 698 B. — Via seu conversatio, quomodo dirigenda, 16 A'; via impiorum multis asperitatibus permixta est, 121 A'. — Via aliquando pro actionibus sumitur, 99 B, 686 A; via justitiæ est observatio præceptorum, 29 C', 222 C'. — Quid via veritatis, 209 D', ruinæ, 198 D, via laboriosa, 198 A', et recta, 18 D', 410 A', B', 546 B.

VIDUA. Pietas impendenda est viduis, 29 D, 327 B', quarum specialis patronus est Deus, 214 C', D'. Illis non subveniebant judices Judæorum, 330 C, 411 C. — Spiritualiter, viduæ sunt animæ hæreticorum et peccatorum, 410 B. Quomodo vidua fuerit gentilitas et Synagoga, 691 A, C.

VIGILIÆ sanctæ multum corpori et animæ prosunt, 187 A. Quomodo sint utiliter transigendæ, 186 D', 236 D', 515 B'.

VINCULA sapientiæ sunt salubria, 43 A, A', vincula vitiorum gravia, 175 D, 364 D', 493 D, a quibus Christus nos liberavit, 511 C, 621 B, 659 D', 679 D.

VINDICTA reprobatur, 38 B, 60 D', 61 B, 172 A. Quandonam privatæ personæ liceat, 61 A, 172 C. — Quæ sit gravissima Dei vindicta, 322 C, qui consolationem accipit super hostibus suis, quo sensu, 330 A', 331 A. — *Cf.* Injuria.

VINEA Dei, diligenter exculta, olim erat Israel, 354 C, 359 C, C' et seq., 361 D; nunc est Ecclesia, 367 D', 368 D', 521 D. — Mystice, quid vinea, 459 C', 753 A, et vinea Sabama,

459 B, A'. — Viti assimilatur Sapientia, 145 D', et B. Virgo, 155 A.
VINUM, cur creatum, 192 A. Etiam sapientes decipit, 109 D', et ad luxuriam excitat, 57 A, 362 C'; nunquam ergo superflue sumatur, 189 B', nec ad hoc quis excitetur, 191 D, nec ullus in convivio vini corripiatur, 192 C', D'. — Si bibatur immoderate, multum nocet, 190 B, 191 D, C', D', 192 D, A', B', 193 A, 365 C'; si sobrie, prodest corpori et animæ, 190 A, C, 191 A', B', 192 C; melius est tamen ab eo abstinere, 191 B'. — Arguuntur vino dediti, 362 C', 365 B', 369 C, 490 D, 526 C. — Cur vino novo assimiletur amicus novus, 57 D. — Mystice, vinum est sapientia, 459 C', 695 B'; vinum Ecclesiæ, sanguis Christi, 735 A, C, D; quid sit vinum mixtum aqua, 329 D, A', 336 D'.
VIR, unde sic dictus, 436 D', et quo pacto vir iniquus melior sit muliere bona, 255 A. — Cum uxore concorditer vivat, 156 D, 247 D, eam compescat, 161 B', non diligat amore nimis zelotypo, 55 C, non permittat sibi dominari, 55 D, 161 A. Beatus vir mulieris bonæ, 162 A, 164 C, 223 C'. — A muliere iniquitas viri, quomodo, 254 D'. Quando ab ea liceat viro discedere, 161 C'.
VIRGA. Deus impiis ad castigandos electos pro virga utitur, 411 C', 413 B, 414 C', quæ postea projicitur, 416 D'. — B. Maria est virga de cujus radice ascendit flos qui Christus est, 419 A, B.
VIRGO, non incaute et morose adspicienda, quare, 56 A, B. — Cur Prophetæ sæpe virginem vocent aliquam plebem, 498 C', 586 C', 647 C.
VIRGULTUM. Cur Christus dicatur ascendisse sicut virgultum de terra sitienti, 683 C', D'.
VIRTUS discenda est ut exerceatur, 327 D, et delectabile est exercitium ejus, 137 A, B. — Virtutes pro fundamento et munimento habent humilitatem et mansuetudinem, 24 A', per superbiam vero destruuntur, 38 D'; perficiunt vires animæ, et ipsæ per dona Spiritus Sancti perficiuntur, 420 A; tribus virtutibus theologicis præcipue colitur Deus, 17 A. Virtutes sunt quasi lapides animæ, strati per ordinem, 693 C'.
VISIO Dei simul satiat et non satiat videntes, 257 C', D'. Visio prophetalis imaginaria et intellectualis, 319 C, 376 A', multis fit modis, 370 C', 371 A. — Quid sentiendum de visionibus in somno contingentibus, 206 B, C', 207 D, 211 D et seq. Christus non secundum visionem oculorum judicavit, 420 B'. — Quid vallis Visionis, 488 B, 492 D.
VISITATIO Dei sumitur interdum in bono, interdum in malo, 446 C', 451 B, 507 A', 725 C'.
VISUS. Ex visu cognoscitur homo, 112 D'. Visum in feminas figere, in vicis periculosum est, in ecclesia criminosum, 56 A'. — Visus aliquando pro intellectu accipitur, 25 A', 88 C. Utrum in hac vita videri possit divina essentia, 264 A, 372 B.
VITA hominis brevis est, 62 A', 104 A', 228 B, 596 D', et fœno comparatur, 83 D'. Quidnam sit ei necessarium, 180 B', 240 C'; an et quatenus sit morte melior, 184 B. Qui honorat parentes longiore vivet vita, 21 A'. — Sapientia increata, quæ vita est æterna, 29 C', triplicem vitam largitur, 29 B', cui mors triplex opponitur, 191 D', 202 D'. — Caritas vita est animæ, 35 A; vita spiritualis consistit in actu et usu sapientiæ, 43 D. — Quid liber vitæ et quid contineat, 148 D; quid vita gratiæ, 146 D, et panis vitæ, 86 C'.
VITÆ PATRUM frequenter allegantur, 106 B', 206 D', 472 D', etc. (Migne *Patrol. lat.* tom. 73 et 74.)
VITIA sunt contra naturam et rationem, 64 B; inveterata difficillime curantur, 62 B'; quædam per se ipsa sunt amara, 198 B'; plurima ex auri superfluo amore oriuntur, 188 C, 189 B. — Fugienda est vitiosorum societas, 49 A, 58 D, 76 C, etc.
VITULUS petulantes signat, 422 C', 523 D.
VOLUNTAS Dei consequens semper impletur, non autem antecedens, 624 B, 646 A, B.
VOLUPTAS fugienda est, 108 B', C'. — Utrum spirituales voluptates sint carnalibus intentiores, 184 A.
VOMITUS choleram minuit, 190 A', sed non provocandus est absque necessitate, 190 D, A'. — Spiritualiter, quid sit vomendum, 190 B'. Impiorum mensæ duplici vomitu replentur, 526 D, 533 B.
VOTA implenda sunt, 349 D, 472 D; illorum comites esse debent discretio, veritas et justitia, 54 C'.
VULNERA repetita sunt graviora, 21 A. — Spiritualiter, vulnus est peccatum cordis vel patens nequitia, 323 A.
VULVA pro matrice sumitur, 9 A'. — Mystice, quid vulva, 9 D, et vulva Dei, 645 A, B.

Z

ZABULON. Terra Zabulon quo sensu primo alleviata sit et postmodum aggravata, 400 D' et seq. — Quid mystice, 408 A, C.

ZACHARIAS, in testem ab Isaia adhibitus, 389 C, quis fuerit, 390 A, B, 391 A, B, C, 392 A, 393 A. — Qualiter interpretetur et quid designet, 398 A.

ZELUS animarum, sacrificium est Deo summe acceptum, 763 D. Quid zelus Dei, 405 A', 743 C. — Ira per zelum bona est, et in Christo fuit, 172 A. — Mulier zelotypa, marito quam onerosa, 163 D. Non zelandæ sunt gloria et opes peccatorum, 57 A'. — *Cf.* Invidia.

ZONA. Iniqui pro zona funiculum habent, quo sensu, 355 D'.

ZOROBABEL, instaurator templi, laudatur, 290 D, B', C'.

INDEX GENERALIS

ENARRATIO IN LIBRUM ECCLESIASTICI.

Prologus 1
Articulus I. Expositio capituli primi : Omnis sapientia a Domino Deo est . . . 3
Articulus II. Explanatio capituli secundi : Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore 14
Articulus III. Elucidatio capituli tertii : Filii sapientiæ, ecclesia justorum. . . 20
Articulus IV. Elucidatio capituli quarti : Fili, eleemosynam pauperis ne defraudes. 27
Articulus V. Expositio capituli quinti : Noli attendere ad possessiones iniquas. 34
Articulus VI. Declaratio capituli sexti : Noli fieri pro amico inimicus proximo. 38
Articulus VII. Explanatio capituli septimi : Noli facere mala. 45
Articulus VIII. Declaratio capituli octavi : Non litiges cum homine potente. . . 52
Articulus IX. Explanatio capituli noni : Non zeles mulierem sinus tui 55
Articulus X. Expositio capituli decimi : Judex sapiens judicabit populum suum. 59
Articulus XI. Expositio capituli undecimi : Sapientia humiliati exaltabit caput illius 67
Articulus XII. Elucidatio capituli duodecimi : Si benefeceris, scito cui feceris. 73
Articulus XIII. Expositio capituli tertiidecimi : Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea 76
Articulus XIV. Expositio capituli quartidecimi : Beatus vir qui non est lapsus verbo ex ore suo 80
Articulus XV. Elucidatio capituli quintidecimi : Qui timet Deum, etc. . . . 86
Articulus XVI. Expositio capituli sextidecimi : Ne jucunderis in filiis impiis. . 91
Articulus XVII. Declaratio capituli septimidecimi : Deus creavit de terra hominem, et secundum imaginem suam fecit eum 96
Articulus XVIII. Declaratio capituli octavidecimi : Qui vivit in æternum, creavit omnia simul. 102
Articulus XIX. Declaratio capituli nonidecimi : Operarius ebriosus non locupletabitur. 109
Articulus XX. Elucidatio capituli vicesimi : Quam bonum est arguere, quam irasci ! 114
Articulus XXI. Explanatio capituli vicesimi primi : Fili, peccasti ? Non adjicias iterum 119
Articulus XXII. Declaratio capituli vicesimi secundi : In lapide luteo lapidatus est piger 125
Articulus XXIII. Explanatio capituli vicesimi tertii : Domine pater et dominator vitæ meæ. 130
Articulus XXIV. Elucidatio capituli vicesimi quarti : Sapientia laudabit animam suam 137
Articulus XXV. De mystico sensu et tropologia hujus capituli vicesimi quarti. . 152
Articulus XXVI. Declaratio capituli vicesimi quinti : In tribus placitum est spiritui meo 156
Articulus XXVII. Declaratio capituli vicesimi sexti : Mulieris bonæ beatus vir. . 162
Articulus XXVIII. Declaratio capituli vicesimi septimi : Propter inopiam multi deliquerunt 166
Articulus XXIX. Elucidatio capituli vicesimi octavi : Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam. 172
Articulus XXX. Expositio capituli vicesimi noni : Qui facit misericordiam, fœneratur proximo suo 176
Articulus XXXI. Explanatio capituli tricesimi : Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella 181

Articulus XXXII. Declaratio capituli tricesimi primi : Vigilia honestatis tabefaciet carnes 186
Articulus XXXIII. Expositio capituli tricesimi secundi : Rectorem te posuerunt? Noli extolli 193
Articulus XXXIV. Expositio capituli tricesimi tertii : Timenti Deum non occurrent mala. 199
Articulus XXXV. Expositio capituli tricesimi quarti : Vana spes et mendacium insensato viro 205
Articulus XXXVI. Elucidatio capituli tricesimi quinti : Qui conservat verbum, multiplicat orationem 212
Articulus XXXVII. Declaratio capituli tricesimi sexti : Miserere nostri, Deus omnium 216
Articulus XXXVIII. Explanatio capituli tricesimi septimi : Omnis amicus dicet : Et ego amicitiam copulavi 224
Articulus XXXIX. Elucidatio capituli tricesimi octavi : Honora medicum . . . 229
Articulus XL. Elucidatio capituli tricesimi noni : Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens. 236
Articulus XLI. Expositio capituli quadragesimi : Occupatio magna creata est omnibus hominibus 243
Articulus XLII. Expositio capituli quadragesimi primi : O mors, quam amara est memoria tua ! 248
Articulus XLIII. Elucidatio capituli quadragesimi secundi : Non duplices sermonem auditus. 252
Articulus XLIV. Declaratio capituli quadragesimi tertii : Altitudinis firmamentum pulchritudo ejus est, species cœli in visione gloriæ 258
Articulus XLV. Declaratio capituli quadragesimi quarti : Laudemus viros gloriosos et parentes nostros 265
Articulus XLVI. Explanatio capituli quadragesimi quinti : Dilectus Deo et hominibus Moyses. 269
Articulus XLVII. Expositio capituli quadragesimi sexti : Fortis in bello Jesus Nave. 275
Articulus XLVIII. Expositio capituli quadragesimi septimi : Post hæc surrexit Nathan propheta, etc. 279
Articulus XLIX. Declaratio capituli quadragesimi octavi : Et surrexit Elias propheta quasi ignis 284
Articulus L. Expositio capituli quadragesimi noni : Memoria Josiæ in compositione odoris facta. 288
Articulus LI. Declaratio capituli quinquagesimi : Simon Oniæ filius, sacerdos magnus 292
Articulus LII. Declaratio capituli quinquagesimi primi, videlicet orationis Jesu filii Sirach : Confitebor tibi, Domine rex, et collaudabo te Deum salvatorem meum. 295

ENARRATIO IN ISAIAM PROPHETAM.

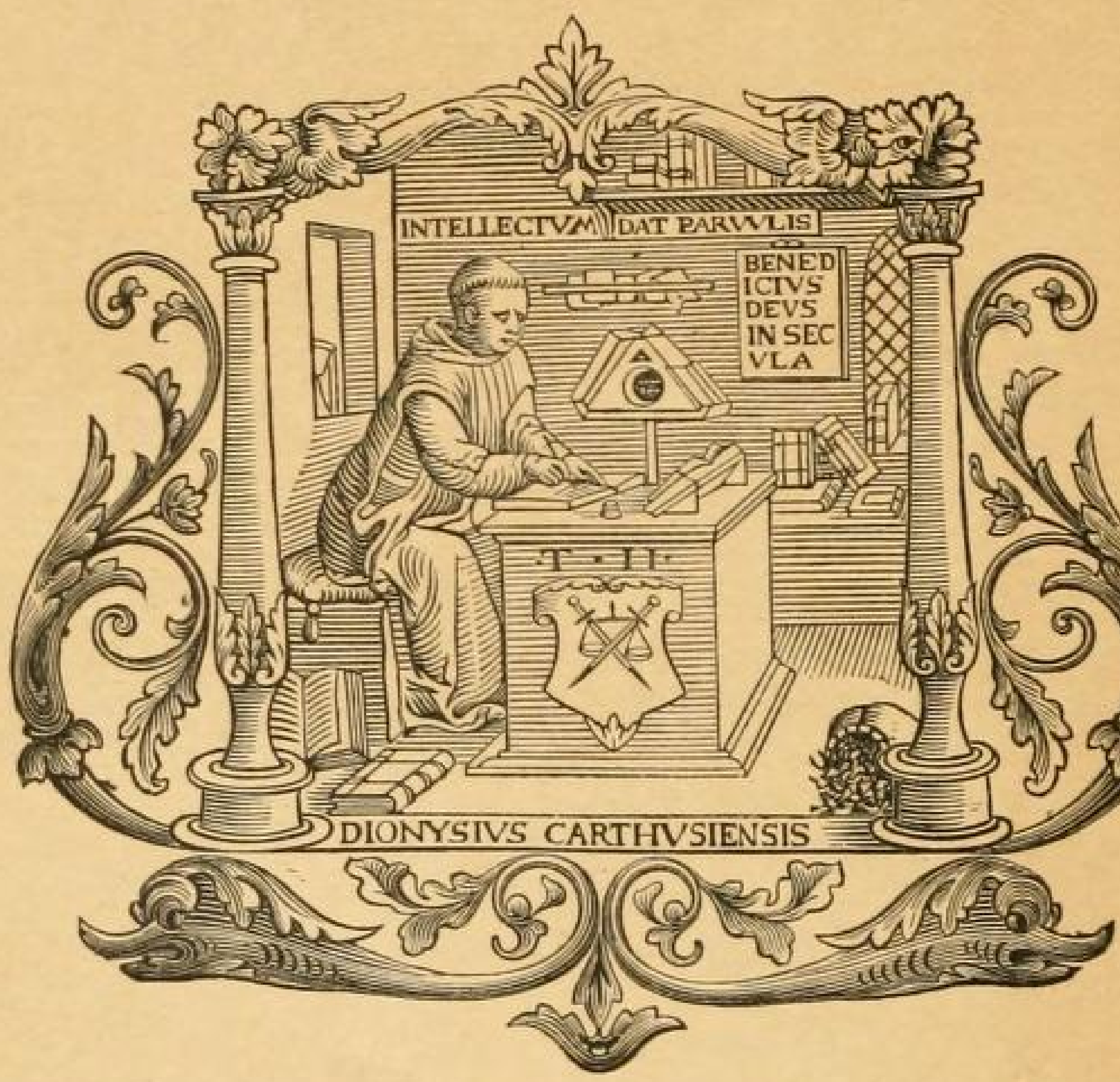
Procemium 315
Articulus I. De laudibus Isaiæ prophetæ. 317
Articulus II. Explanatio primi capituli libri Isaiæ : Visio Isaiæ filii Amos. . . 319
Articulus III. Prosecutio expositionis hujus primi capituli 325
Articulus IV. Prosecutio explanationis hujus capituli primi 328
Articulus V. Prosecutio expositionis hujus primi capituli 332
Articulus VI. Explanatio moralis eorum quæ in isto primo capitulo dicta sunt. 333
Articulus VII. Expositio secundi capituli : Verbum quod vidit Isaias 338
Articulus VIII. Prosecutio expositionis hujus secundi capituli 342
Articulus IX. Expositio moralis seu mystica hujus secundi capituli 347
Articulus X. Expositio capituli tertii : Ecce enim dominator 350
Articulus XI. Explanatio capituli quarti : Et apprehendent septem mulieres virum unum 356
Articulus XII. Expositio capituli quinti : Cantabo dilecto meo 359
Articulus XIII. Prosecutio explanationis hujus capituli quinti 364
Articulus XIV. Elucidatio moralis jam explanati capituli quinti 367
Articulus XV. Elucidatio capituli sexti : In anno, etc. 370
Articulus XVI. Prosecutio elucidationis ejusdem capituli sexti. 376
Articulus XVII. Explanatio capituli septimi : Et factum est in diebus Achaz . . 380
Articulus XVIII. Elucidatio residuæ partis hujus capituli septimi. 385
Articulus XIX. Explanatio capituli octavi : Et dixit Dominus ad me. 389

Articulus XX. Expositio tropologica ejusdem capituli octavi 397
Articulus XXI. Explanatio capituli noni : Primo tempore alleviata est terra Zabulon 400
Articulus XXII. Explanatio sequentis partis capituli noni : Verbum misit . . . 405
Articulus XXIII. Elucidatio moralis ejusdem capituli noni 408
Articulus XXIV. Expositio capituli decimi : Væ qui condunt leges iniquas . . 411
Articulus XXV. Tropologica declaratio ejusdem capituli decimi 416
Articulus XXVI. Elucidatio capituli undecimi : Egredietur virga 419
Articulus XXVII. Expositio sequentis partis hujus capituli undecimi. 424
Articulus XXVIII. Expositio capituli duodecimi : Et dices in die illa : Confitebor 429
Articulus XXIX. Expositio litteralis capituli tertiidecimi : Onus Babylonis. . . 431
Articulus XXX. Explanatio moralis ejusdem capituli tertiidecimi. 435
Articulus XXXI. Expositio capituli quartidecimi : Prope est ut veniat. 438
Articulus XXXII. Explanatio tropologica hujus capituli quartidecimi. 447
Articulus XXXIII. Declaratio litteralis capituli quintidecimi : Onus Moab. . . 449
Articulus XXXIV. Expositio moralis hujus capituli quintidecimi 451
Articulus XXXV. Elucidatio capituli sextidecimi : Emitte Agnum. 454
Articulus XXXVI. Explanatio mystica hujus capituli sextidecimi 457
Articulus XXXVII. Explanatio capituli septimidecimi : Onus Damasci. 460
Articulus XXXVIII. Expositio capituli octavidecimi : Væ terræ cymbalo alarum. 464
Articulus XXXIX. Expositio capituli nonidecimi : Onus Ægypti. 467
Articulus XL. Expositio moralis ejusdem capituli nonidecimi 473
Articulus XLI. Explanatio capituli vicesimi : In anno quo ingressus est Tharthan in Azotum. 478
Articulus XLII. Elucidatio litteralis capituli vicesimi primi : Onus deserti maris. 479
Articulus XLIII. Expositio tropologica hujus vicesimi primi capituli 484
Articulus XLIV. Elucidatio capituli vicesimi secundi : Onus vallis Visionis. . . 488
Articulus XLV. Explanatio moralis ejusdem capituli vicesimi secundi. . . . 492
Articulus XLVI. Expositio capituli vicesimi tertii : Onus Tyri. 496
Articulus XLVII. Expositio capituli vicesimi quarti : Ecce Dominus nudabit terram 502
Articulus XLVIII. Elucidatio capituli vicesimi quinti : Domine, Deus meus es tu. 508
Articulus XLIX. Explanatio capituli vicesimi sexti : In die illa cantabitur canticum 513
Articulus L. De alia expositione ac moralitate ejusdem capituli vicesimi sexti. 519
Articulus LI. Elucidatio capituli vicesimi septimi : In die illa visitabit Dominus. 520
Articulus LII. Expositio litteralis capituli vicesimi octavi : Væ coronæ superbiæ. 525
Articulus LIII. De intellectu morali ejusdem capituli vicesimi octavi 532
Articulus LIV. Expositio capituli vicesimi noni : Væ Ariel. 534
Articulus LV. Expositio litteralis capituli tricesimi : Væ, filii desertores. . . . 540
Articulus LVI. Tropologica ejusdem capituli tricesimi pertractatio 550
Articulus LVII. Expositio capituli tricesimi primi : Væ qui descendunt in Ægyptum 553
Articulus LVIII. Elucidatio capituli tricesimi secundi : Ecce in justitia regnabit rex 556
Articulus LIX. Expositio capituli tricesimi tertii : Væ qui prædaris 562
Articulus LX. Alia explanatio hujus capituli tricesimi tertii, et de moralitate ipsius 569
Articulus LXI. Elucidatio capituli tricesimi quarti : Accedite, gentes, et audite. 572
Articulus LXII. Explanatio capituli tricesimi quinti : Lætabitur deserta et invia. 577
Articulus LXIII. Expositio capituli tricesimi sexti : Et factum est in quartodecimo anno regis Ezechiæ 580
Articulus LXIV. Explanatio capituli tricesimi septimi : Et factum est quum audisset rex Ezechias. 584
Articulus LXV. Explanatio capituli tricesimi octavi : In diebus illis ægrotavit Ezechias 590
Articulus LXVI. Expositio moralis cantici Ezechiæ : Ego dixi. 596
Articulus LXVII. Expositio capituli trice-

simi noni : In tempore illo misit Merodach Baladan 598
Articulus LXVIII. Expositio capituli quadragesimi : Consolamini, consolamini, popule meus. 600
Articulus LXIX. Expositio capituli quadragesimi primi : Taceant ad me insulæ. 609
Articulus LXX. Elucidatio capituli quadragesimi secundi : Ecce servus meus, suscipiam eum 618
Articulus LXXI. Elucidatio capituli quadragesimi tertii : Et nunc hæc dicit Dominus creans te, Jacob 626
Articulus LXXII. Expositio capituli quadragesimi quarti : Et nunc audi, Jacob, serve meus 632
Articulus LXXIII. Explanatio capituli quadragesimi quinti : Hæc dicit Dominus christo meo Cyro 637
Articulus LXXIV. Declaratio capituli quadragesimi sexti : Confractus est Bel. . 644
Articulus LXXV. Expositio capituli quadragesimi septimi : Descende, sede in pulvere. 647
Articulus LXXVI. Declaratio capituli quadragesimi octavi : Audite hæc, domus Jacob 651
Articulus LXXVII. Elucidatio capituli quadragesimi noni : Audite, insulæ; et attendite, populi de longe. 656
Articulus LXXVIII. Declaratio capituli quinquagesimi : Hæc dicit Dominus : Quis est hic liber repudii matris vestræ, etc.? 665
Articulus LXXIX. Elucidatio capituli quinquagesimi primi : Audite me, qui sequimini quod justum est. 670
Articulus LXXX. Expositio capituli quinquagesimi secundi : Consurge, consurge, induere fortitudine tua, Sion. . . 678
Articulus LXXXI. Explanatio capituli quinquagesimi tertii : Quis credidit auditui nostro ? 683
Articulus LXXXII. Explanatio capituli quinquagesimi quarti : Lauda, sterilis, quæ non paris 689
Articulus LXXXIII. Declaratio capituli quinquagesimi quinti : Omnes sitientes, venite ad aquas 695
Articulus LXXXIV. Elucidatio capituli quinquagesimi sexti : Hæc dicit Dominus : Custodite judicium. 699
Articulus LXXXV. Expositio capituli quinquagesimi septimi : Justus perit, et non est qui recogitet. 704
Articulus LXXXVI. Expositio capituli quinquagesimi octavi : Clama, ne cesses, quasi tuba, etc. 709
Articulus LXXXVII. Elucidatio capituli quinquagesimi noni : Ecce non est abbreviata manus Domini 714
Articulus LXXXVIII. Declaratio capituli sexagesimi : Surge, illuminare, Jerusalem 719
Articulus LXXXIX. Expositio capituli sexagesimi primi : Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me. 727
Articulus XC. Elucidatio capituli sexagesimi secundi : Propter Sion non tacebo. 732
Articulus XCI. Expositio capituli sexagesimi tertii : Quis est iste qui venit de Edom ? 736
Articulus XCII. Prosecutio expositionis ejusdem capituli sexagesimi tertii : Miserationum Domini recordabor . . . 741
Articulus XCIII. Expositio capituli sexagesimi quarti : Utinam dirumperes cœlos, et descenderes 745
Articulus XCIV. Explanatio capituli sexagesimi quinti : Quæsierunt me, qui ante non interrogabant 748
Articulus XCV. Elucidatio capituli sexagesimi sexti : Hæc dicit Dominus : Cœlum sedes mea, etc. 754
Index locorum S. Scripturæ 767
Index analyticus 775

EMENDANDA. Pag. 57 A, lin. 3 : Pacomii, *lege* Pachomii ; — 98 D, lin. 5 : theorica,... theologica ; — 192 B', lin. 11 : haustos,... haustus ; — 371 D A', lin. 1, 595 C', lin. 5 : Theodotio,... Theodotion ; — 682 D', lin. 5 : inductione,... indutione ; — 735 B, lin. 8 : memoriale,... memorabile.

DUBIA. Pag. 24 B', lin. 9 : interior, *forsan* exterior.

Typis Cartusiæ Sanctæ Mariæ de Pratis. Monstrolii.
J. Arnauné typographus.

Opera

THE INSTITUTE OF MEDIAEVAL STUDIES
10 ELMSLEY PLACE
TORONTO 5, CANADA.
3918.